This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

4m 2.

Geo. Henry Warde.

SANCTI AMBROSII

OPERA OMNIA.

EX TYPIS L. GAUTHIER, VESONTIONE.

SANCTI

AMBROSII,

MEDIOLANENSIS EPISCOPI,

OPERA OMNIA,

JUXTA EDITIONEM MONACHORUM S. BENEDICTI.

TOMUS PRIMUS.

PARISIIS,

APUD GAUTHIER FRATREM ET SOC., BIBLIOPOLAS,

In viâ Haute-Feuille, n° 22.

ET VESONTIONE APUD EOSDEM.

—

1836.

EDITORUM ADMONITIO.

EXCUDENDIS duobus hisce primis Patribus, Bernardo videlicet et Ambrosio, tota opera, toto studio incubuimus. Porro in editionibus Benedictinorum, ut verum fateamur, nonnulla restituimus, quædam male intellecta redarguimus, plura correximus. Ac forte quibusdam paulo audacior videbitur nostra temeritas, quod doctissimorum hominum hodie sacrosancta, ut ita dicamus, edita, impia manu præsumpserimus emendare. Tanta est enim S. Benedicti monachorum fama scientiæ doctrinæque probatio, tanta in operum correctione diligentia, ut quicumque apud illos vel tenuissima menda indicaverit, veniam pro talibus ausis rogare pene debeat. Sed neque textum pro arbitrio truncare, neque corrumpere, neque interpolare unquam nobis accidit; quin immo si quando voculam immutare visum fuit, hoc tantum mss. et edit. præsidio aggredientes, semper in notula admonuimus. Denique de Benedictinorum notis ac præfationibus hoc tantum servavimus, quod ad faciliorem textus intelligentiam necesse foret. Si quis autem in hac nostra editione sive mancum aliquod, sive omissum, sive vitiatum animadverterit, oramus, publicæ utilitati non invideat. Namque correctionem ab omnibus haud ingrato animo excipiemus, ipsique libenter emendabimur.

VITA
SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS EPISCOPI,
A PAULINO EJUS NOTARIO
AD BEATUM AUGUSTINUM CONSCRIPTA *.

---

1. HORTARIS, venerabilis pater Augustine, ut sicut beati viri Athanasius episcopus et Hieronymus presbyter stylo prosequuti sunt vitas sanctorum Pauli et Antonii in eremo positorum, sicut etiam Martini venerabilis episcopi Turonensis Ecclesiæ Severus servus Dei luculento sermone contexuit; sic etiam ego beatissimi Ambrosii episcopi Mediolanensis Ecclesiæ meo prosequar stylo. Sed ego ut meritis tantorum virorum, qui muri Ecclesiarum sunt, et eloquentiæ fontes; ita etiam sermone me imparem novi. Tamen quia absurdum esse opinor, quod præcipis, declinare, ea quæ a probatissimis viris, qui illi ante me adstiterunt, et maxime ab sorore ipsius venerabili Marcellina didici, vel quæ ipse vidi, cum illi adstarem, vel quæ ab iis cognovi, qui illum in diversis provinciis post obitum ipsius se vidisse narrarunt, vel quæ ad illum scripta sunt, cum adhuc obiisse nesciretur : adjutus orationibus tuis, et meritis tanti viri, licet inculto sermone, breviter strictimque describam; ut lectoris animum etsi sermo offenderit, brevitas tamen ad legendum provocet : nec verborum fucis veritatem obducam, ne dum scriptor elegantiæ pompam requirit, lector tantarum virtutum amittat scientiam, quem non magis phaleras, pompasque verborum, quam virtutem rerum, gratiamque Spiritus sancti spectare conveniat. Siquidem noverimus viatores gratiorem habere aquam brevi vena stillantem, forte cum sitiunt, quam profluentis fontis rivos, quorum copiam sitis tempore reperire non possunt. Et hordeaceus panis dulcis solet esse etiam his, qui centenis vicibus ferculorum quotidiani convivii copias ructare consuerunt. Sed et hortorum amœna mirantibus herbæ agrestes placere consueverunt.

2. Quamobrem obsecro vos omnes, in quorum manibus liber iste versabitur, ut credatis vera esse quæ scripsimus : nec putet me quisquam studio amoris aliquid quod fide careat, posuisse; quandoquidem melius

* Illud in hoc Paulini opusculo maxime desideratur, quod vix ullam in rebus enarrandis chronologiæ habuerit rationem, et nullum S. Doctoris scriptorum catalogum curaverit contexere. Quam indiligentiam quoties volueris reparare, Lector, chronologicum indicem consules, ad calcem hujus vitæ rejectum.

sit penitus nihil dicere, quam aliquid falsi proferre, cum sciamus nos omnium sermonum nostrorum reddituros esse rationem. Nec dubitem etsi non ab omnibus omnia, tamen a diversis diversa sciri, et ea cognita nonnullis esse, quæ etiam minus ipse aut audire aut videre potui. Unde a die nativitatis ejus narrandi initium sumam, ut gratia viri ab incunabulis quæ fuerit, agnoscatur.

3. Igitur posito in administratione præfecturæ Galliarum patre ejus Ambrosio, natus est Ambrosius. Qui infans in area prætorii in cuna positus, cum dormiret aperto ore, subito examen apum adveniens, faciem ejus atque ora complevit; ita ut ingrediendi in os egrediendique vices frequentarent. Quæ pater, qui propter cum matre vel filia deambulabat, ne abigerentur ab ancilla, quæ curam nutriendi infantis susceperat, prohibens (sollicita enim erat ne infanti nocerent) exspectabat patrio affectu, quo fine illud miraculum clauderetur. At illæ post aliquamdiu evolantes, in tantam aeris altitudinem sublevatæ sunt, ut humanis oculis minime viderentur. Quo facto territus pater ait: si vixerit infantulus iste, aliquid magni erit. Operabatur enim jam tunc Dominus in servuli sui infantia, ut impleretur quod dictum est: *Favi mellis sermones boni;* illud enim examen apum scriptorum ipsius nobis generabat favos, qui cœlestia dona annuntiarent, et mentes hominum de terrenis ad cœlum erigerent.

4. Postea vero cum adolevisset, et esset in urbe Roma constitutus cum matre vidua et sorore, quæ virginitatem jam fuerat professa, comite alia virgine, cujus virginis soror Candida, et ipsa ejusdem professionis, quæ nunc Carthagine degit jam anus; cum videret sacerdotibus a domestica, sorore, vel matre manus osculari, ipse ludens offerebat dexteram, dicens et sibi id ab ea fieri oportere, siquidem episcopum se futurum esse memorabat; loquebatur enim in illo Spiritus Domini, qui illum ad sacerdotium nutriebat: illa vero ut adolescentem et nescientem quid diceret, respuebat.

5. Sed postquam edoctus liberalibus disciplinis, ex urbe egressus est, professusque in auditorio præfecturæ prætorii, ita splendide causas peroravit, ut eligeretur a viro illustri Probo, tunc præfecto prætorii, ad consilium tribuendum. Post hæc consularitatis suscepit insignia, ut regeret Liguriam, Æmiliamque provincias, venitque Mediolanum.

6. Per idem tempus, mortuo Auxentio*, arrianæ perfidiæ episcopo (qui, Dionysio beatæ memoriæ confessore ad exsilium destinato, incubabat Ecclesiam) **, cum populus ad seditionem surgeret in petendo

* Post viginti annorum occupationem Mediolanensis ecclesiæ.

** Imperator Valentinianus cum episcopos ad se vocasset, apud eos usus est his sermonibus: « Aperte nostis, quemadmodum homines decet innutritos divinis verbis, qualem esse hunc » conveniat, qui ad honorem episcopatus promoveatur; et qua ratione subditos non verbo » tantum, verum et vita regere debeat, et exemplar omnis virtutis seipsum proponere, ac » demum doctrinæ suæ testem habere vitæ institutionem. Talem igitur et nunc in episco» pali throno collocate, ut nos a quibus imperium gubernatur, sincere inclinemus ei capita » nostra, et factas ab eo reprehensiones tamquam medicam curationem excipiamus; cum » enim simus homines, etiam offendamus omnino necesse est. »
Religiosum imperatorem Valentinianum ita loquutum rogabat conventus, ut ipse suffragium ferret, quippe qui sapientia et pietate ornatus esset. Ille vero: « Vires meas, *inquit*,

episcopo, essetque illi cura sedandæ seditionis, ne populus civitatis in periculum sui verteretur, perrexit ad Ecclesiam : ibique cum alloqueretur plebem, subito vox fertur infantis in populo sonuisse Ambrosium episcopum. Ad cujus vocis sonum totius populi ora conversa sunt, acclamantis Ambrosium episcopum; ita qui antea turbulentissime dissidebant, quia et arriani sibi et catholici sibi episcopum cupiebant, superatis alterutris, ordinari, repente in hunc unum mirabili et incredibili concordia consenserunt.

7. Quo ille cognito, egressus Ecclesiam, tribunal sibi parari fecit; quippe mox futurus episcopus, altiora conscendit : tunc contra consuetudinem suam tormenta jussit personis adhiberi. Quod cum faceret, populus nihilominus acclamabat : « Peccatum tuum super nos. » Sed non similiter is populus tunc clamavit, sicut populus Judæorum; illi enim vocibus suis sanguinem Dominicum effuderunt, dicentes : *Sanguis hujus super nos* : isti vero catechumenum scientes, fideli voce remissionem illi peccatorum omnium per baptismatis gratiam promittebant. Tunc ille turbatus revertens domum, philosophiam profiteri voluit, futurus sed verus philosophus Christi, qui contemtis sæcularibus pompis, piscatorum sequuturus esset vestigia, qui Christo populos congregarunt non fucis verborum, sed simplici sermone, et veræ fidei ratione, missi sine pera, sine virga, etiam ipsos philosophos converterunt. Quod ubi ne faceret, revocatus est; publicas mulieres publice ad se ingredi fecit, ad hoc tantum, ut visis his, populi intentio revocaretur. At vero populus magis magisque clamabat : « Peccatum tuum super nos. »

8. At ille cum videret nihil intentionem suam posse proficere, fugam paravit : egressusque noctis medio civitatem, tum Ticinum se pergere putaret, mane ad portam civitatis Mediolanensis, quæ Romana dicitur, invenitur; Deus enim qui Ecclesiæ suæ catholicæ murum parabat adversus inimicos suos, et turrem erigebat David contra faciem Damasci, hoc est, contra perfidiam hæreticorum, fugam illius impedivit. Qui inventus, cum custodiretur a populo, missa relatio est ad clementissimum imperatorem tunc Valentinianum, qui summo gaudio accepit quod judex a se directus ad sacerdotium peteretur. Lætabatur etiam Probus præfectus, quod verbum ejus impleretur in Ambrosio; dixerat enim proficiscenti, cum mandata ab eodem darentur, ut moris est : « Vade, age non ut judex, sed ut episcopus. »

9. Pendente itaque relatione, iterum fugam paravit, atque in possessione cujusdam Leontii clarissimi viri aliquamdiu delituit. Sed ubi relationi responsum est, ab eodem Leontio proditur; præceptum enim erat vicario ut insisteret rebus perficiendis : qui injuncta sibi cum vellet implere, proposito edicto, convenit omnes, ut si vellent sibi consulere, rebusque suis, proderent virum. Proditus itaque et adductus Mediola-

» longe superat talis conatus : at vos qui divina gratia decorati, et hoc eodem splendore » donati estis, magis congrue feretis suffragium. » Isti igitur hinc exeuntes apud se deliberaverunt. Cives vero illius urbis seditionem inter se commovebant, hi quidem illum, illi autem hunc præponi contendentes.

num, cum intelligeret circa se Dei voluntatem, nec se diutius posse resistere, postulavit non se nisi a catholico episcopo baptizari; sollicite enim cavebat perfidiam arrianorum. Baptizatus itaque fertur omnia ecclesiastica officia implesse, atque octava die episcopus ordinatus est summa cum gratia et lætitia cunctorum *. Igitur post annos aliquot ordinationis suæ ad urbem Romam, hoc est, ad proprium solum perrexit, ibique sanctam puellam, de qua supra memoravimus, cui manum offerre solitus erat, in domo propria cum germana, sicut reliquerat, invenit, jam matre defuncta. Atque cum illa dexteram illius oscularetur, subridens ait illi : « Ecce, ut dicebam tibi, sacerdotis manum » oscularis. »

10. Per idem tempus cum trans Tiberim apud quamdam clarissimam invitatus sacrificium in domo offerret, quædam balneatrix quæ paralytica in lecto jacebat, cum cognovisset ibidem esse Domini Sacerdotem, in sellula se ad eamdem domum, ad quam ille invitatus venerat, portari fecit, atque orantis et imponentis manus vestimenta adtigit. Quæ cum exoscularetur, statim sanitate recepta, ambulare cœpit; ut impleretur illud Dominicum dictum ad apostolos : *Etiam majora his facietis, credentes in nomine meo.* Quod tamen signum sanitatis ut mirabile fuit, ita etiam nec occultum; nam ego hoc in eadem regione post annos plurimos, sanctis viris referentibus, positus in Urbe cognovi.

11. Sirmium vero cum ad ordinandum episcopum Anemium perrexisset, ibique Justinæ tunc temporis reginæ potentia et multitudine coadunata de Ecclesia pelleretur; ut non ab ipso, sed ab hæreticis arrianus episcopus in eadem Ecclesia ordinaretur : essetque constitutus in tribunali, nihil curans eorum, quæ a muliere excitabantur; una de virginibus arrianorum impudentior cæteris, tribunal conscendens, apprehenso vestimento Sacerdotis, cum illum adtrahere vellet ad partem mulierum, ut ab ipsis cæsus de Ecclesia pelleretur; ait ei, ut ipse solitus erat referre : « Etsi ego indignus tanto sacerdotio sum, tamen te non convenit » vel professionem tuam in qualemcumque sacerdotem manus injicere ; » unde deberes vereri Dei judicium, ne tibi aliquid mali eveniret. » Quod dictum exitus confirmavit; nam alio die mortuam ad sepulcrum usque deduxit, gratiam pro contumelia rependens. Et hoc factum non levem adversariis incussit metum, pacemque magnam Ecclesiæ catholicæ in ordinando episcopo tribuit.

12. Ordinato itaque catholico sacerdote, Mediolanum revertitur, ibique supradictæ Justinæ mulieris innumeras insidias sustinuit, quæ muneribus atque honoribus adversus sanctum virum oblatis, populum excitabat. Sed infirmorum animi talibus promissis decipiebantur; pro-

* Et jam paucis post diebus ab ordinatione, generosam illam libertatem, quam sacerdos Christi adversus principes magnatesque sæculi adhibere constituerat, expertus est Valentinianus magnus. Cum divus Ambrosius multa cum libertate imperatorem alloquens, nonnulla reprehendisset, quæ a magistratibus haud recte facta esse videbantur, respondit imperator : « Hanc tuam libertatem jam pridem cognitam habebam ; sed licet eam probe nossem, » non solum non contradixi, immo adsensum præbui ordinationi tuæ. Proinde delictis ani- » marum nostrarum medicinam adhibe, quemadmodum divina lex præcipit. » *Theodoret. Hist. Eccles.*

mittebat enim tribunatus, et diversas alias dignitates iis, qui illum de Ecclesia raptum, ad exsilium perduxissent. Quod cum multi conarentur, sed Deo præsule, perficere non valerent, unus infelicior cæteris, nomine Euthymius, in tantum furorem excitatus est, ut juxta Ecclesiam sibi domum pararet, atque in eadem carrum constitueret, quo facilius raptum, superpositum carpento ad exsilium perduceret. *Sed iniquitas ejus in verticem ipsius descendit;* post annum etenim eodem die quo illum rapere se arbitrabatur, in eodem carpento impositus, de eadem domo ipse ad exsilium destinatus est, reputans sibi justo judicio Dei id in se esse conversum, ut in eo carpento dirigeretur ad exsilium, quod ipse paraverat Sacerdoti. Cui non minimum solatii Sacerdos præbuit, dando sumtus, vel alia quæ erant necessaria.

13. Sed hæc confessio hominis nec mulieris furorem, nec væsanorum arrianorum dementiam repressit; majore etenim accensi amentia, basilicam Portianam invadere nitebantur : exercitus etiam armatus ad custodiendas fores Ecclesiæ est directus, ut nemo auderet catholicam Ecclesiam ingredi. Sed Dominus qui de adversariis suis Ecclesiæ suæ triumphos donare consuevit, ad Ecclesiæ suæ munimentum militum corda convertit; ut aversis scutis Ecclesiæ fores servarent, nec egredi dimitterent, sed ingredi Ecclesiam plebem catholicam minime prohiberent. Sed nec hoc satis erat missis militibus, nisi etiam pro catholica fide cum plebe pariter acclamarent. Hoc in tempore primum antiphonæ, hymni, ac vigiliæ in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt. Cujus celebritatis devotio usque in hodiernum diem non solum in eadem Ecclesia, verum per omnes pene Occidentis provincias manet.

14. Per idem tempus sancti martyres Protasius et Gervasius se Sacerdoti revelaverunt. Erant enim in basilica positi, in qua sunt hodie corpora Naboris et Felicis martyrum : sed sancti martyres Nabor et Felix celeberrime frequentabantur, Protasii vero et Gervasii martyrum ut nomina, ita etiam sepulcra incognita erant, in tantum ut supra ipsorum sepulcra ambularent omnes, qui vellent ad cancellos pervenire, quibus sanctorum Naboris et Felicis martyrum ab injuria sepulcra defendebantur. Sed ubi sanctorum martyrum corpora sunt levata, et in lecticis posita, multorum ibi sanatæ ægritudines perdocentur. Cæcus etiam Severus nomine, qui nunc usque in eadem basilica quæ dicitur Ambrosiana, in quam Martyrum corpora sunt translata, religiose servit; ubi vestem martyrum adtigit, statim lumen recepit. Obsessa etiam corpora a spiritibus immundis curata, summa cum gratia domum repetebant. Sed iis beneficiis martyrum in quantum crescebat fides Ecclesiæ catholicæ, in tantum arrianorum perfidia minuebatur.

15. Denique ex hoc tempore sedari cœpit persecutio, quæ Justinæ furore accendebatur, ut Sacerdos de Ecclesia pelleretur. Tamen intra palatium multitudo arrianorum cum Justina constituta deridebat tantam Dei gratiam, quam Ecclesiæ catholicæ Dominus Jesus meritis martyrum suorum conferre dignatus est : venerabilemque virum Ambrosium narrabat pecunia comparasse homines, qui se vexari ab immundis spiriti-

bus mentirentur; atque ita ab illo, sicut et a martyribus se torqueri dicerent. Sed hoc Judaico ore loquebantur Arriani, suppares scilicet eorum; illi enim de Domino dicebant, quoniam *in Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia :* isti de martyribus, vel de Domini Sacerdote loquebantur, quod non Dei gratia, quæ per ipsos operabatur, immundi spiritus pellerentur; sed accepta pecunia se torqueri mentirentur. Clamabant enim dæmones : « Scimus vos martyres; » et Arriani dicebant : « Nescimus esse martyres. » Jam hoc et in Evangelio legimus, ubi dixerunt dæmones ad Dominum Jesum : *Scimus te, quia sis Dei Filius;* et Judæi dicebant : *Hic autem unde sit, nescimus.* Sed non hic testimonium accipitur dæmonum, sed confessio; unde miseriores Arriani vel Judæi, ut quod confitentur dæmones, illi negent.

16. Deus tamen qui gratiam Ecclesiæ suæ augere consuevit, non passus est diu insultari a perfidis sanctis suis. Unus itaque ex ipsa multitudine subito arreptus a spiritu immundo, clamare cœpit ita torqueri eos, ut ipse torquebatur, qui negarent martyres, vel qui non crederent in Trinitatis unitatem, quam docet Ambrosius. At illi hac voce confusi, qui converti debuerant, et dignam tali confessione agere pœnitentiam, in piscinam demersum hominem necaverunt, perfidiæ homicidium adjungentes; deduxit enim illos ad hunc finem digna necessitas. Sanctus vero Ambrosius episcopus majoris humilitatis vir factus, donatam sibi a Domino gratiam reservabat, crescebatque quotidie fide et amore coram Deo et hominibus.

17. Per idem tempus erat quidam vir de hæresi Arrianorum, acerrimus nimium disputator, et durus atque inconvertibilis ad fidem catholicam. Is constitutus in Ecclesia, tractante Episcopo, vidit (ut ipse postmodum loquebatur) Angelum ad aures Episcopi tractantis loquentem; ut verba Angeli populo Episcopus renuntiare videretur. Quo viso conversus, fidem quam expugnabat, cœpit ipse defendere.

18. Fuerunt etiam duo cubicularii tunc temporis Gratiani imperatoris de hæresi arrianorum, qui tractanti Episcopo quæstionem proponerent, ad quam audiendam altero die ad basilicam Portianam se adfuturos promiserant; erat enim quæstio de incarnatione Domini. Sed alio die miserandi homines superbiæ tumore completi, nec memores promissorum, contemnentes Deum in Sacerdote ipsius, nec plebis exspectantis considerantes injuriam, immemores etiam dictorum Dominicorum, quoniam *qui scandalizaverit unum ex minimis istis, oportet ut mola asinaria collo ejus alligetur, et demergatur in profundum maris,* adscendentes in rhedam, quasi gratia gestandi, civitatem egressi sunt, exspectante Sacerdote et plebe in Ecclesia constituta. Sed hujus contumaciæ quis finis fuerit, horresco referens; subito enim præcipitati de rheda, animas emiserunt, atque corpora illorum sepulturæ sunt tradita. Sanctus vero Ambrosius cum ignoraret quid factum esset, nec diutius posset plebem tenere, adscendens pro tribunali, de eadem quæstione quæ fuerat proposita, sermonem adorsus est, dicens : « Debitum, fratres, » cupio solvendum, sed hesternos meos non invenio creditores. » et

reliqua quæ scripta sunt in libro, qui *de Incarnatione Domini* intitulatur.

19. Occiso itaque Gratiano imperatore, recipiendi corporis ejus causa secundam ad Maximum suscepit legationem. Apud quem quam constanter egerit, qui voluerit cognoscere, ipsius legationis epistolam ad Valentinianum juniorem datam cum legerit, approbabit; nobis enim alienum a promissione visum est illam inserere, ne adjunctæ epistolæ prolixitas fastidium legenti afferret. Ipsum vero Maximum a communionis consortio segregavit, admonens ut effusi sanguinis Domini sui, et quod est gravius, innocentis, ageret pœnitentiam, si sibi apud Deum vellet esse consultum. Sed ille cum pœnitentiam declinat superbo spiritu, non solum futuram, sed etiam præsentem salutem amisit, regnumque quod male arripuerat, femineo quodam modo, timore deposuit, ut procuratorem se reipublicæ non imperatorem fuisse confiteretur.

20. Mortua vero Justina, quidam haruspex, Innocentius nomine, non tamen opere, cum in causa maleficiorum a judice torqueretur, aliud quam interrogabatur, fateri cœpit; clamabat enim ab Angelo majora tormenta sibi adhiberi eo qui custodiret Ambrosium; quoniam temporibus Justinæ ad excitanda odia populorum in Episcopum cacumen tecti Ecclesiæ conscendens, medio noctis sacrificaverit. Sed quanto instantius et sollicitius opera maligna exercebat, tanto magis amor populi circa fidem catholicam et Domini Sacerdotem convalescebat. Misisse se etiam et dæmones, qui illum internecarent, fatebatur : sed dæmones renuntiasse se non solum ad ipsum appropinquare minime posse, verum etiam nec ad fores domus, in qua manebat Episcopus; quia ignis insuperabilis omne illud ædificium communiret, ut etiam longe positi urerentur : atque ita cessasse artes suas, quibus adversus Domini Sacerdotem se aliquid posse arbitrabatur. Alius etiam gladium ferens ad cubiculum usque pervenit, ut interficeret Sacerdotem : sed cum elevasset manum, districto gladio, dextera exerta in aera obrigente remansit. Tunc se missum a Justina postquam confessus est, brachium quod inique cum extenderetur obriguerat, sanatum est confessione.

21. Per idem tempus cum vir illustris Probus puerum suum notarium, qui spiritu immundo graviter vexabatur, direxisset ad Episcopum, egressum ex Urbe dimisit diabolus, timens ad virum sanctum perduci. Atque ita puer quamdiu Mediolani apud Episcopum fuit, nulla in illo diaboli dominatio apparuit : sed ubi egressus Mediolano est, et prope Urbem pervenit, idem spiritus qui illum antea habuerat, vexare eum cœpit. Qui cum interrogaretur ab exorcistis, cur quamdiu Mediolani fuisset, non in illo apparuisset; confessus est diabolus timuisse se Ambrosium, et ideo recessisse ad tempus, atque exspectasse in illo loco, ubi ab illo recesserat, donec reverteretur : quo revertente, vas quod deseruerat, repetisset.

22. Extincto Maximo, posito Theodosio imperatore Mediolani, Ambrosio vero episcopo constituto Aquileiæ, in partibus Orientis in quodam castello a christianis viris synagoga Judæorum et lucus Valentinianorum

incendio concremata sunt, propterea quod Judæi vel Valentiniani insultarent monachis christianis; Valentinianorum enim hæresis triginta deos colit. Sed de hujusmodi facto comes Orientis ad imperatorem relationem direxit : qua accepta, imperator præceperat ut synagoga ab episcopo loci reædificaretur, in monachos vero vindicaretur. Sed hujus præcepti tenor cum ad aures pervenisset venerabilis viri Ambrosii episcopi, direxit ad imperatorem epistolam, quia ipse in tempore excurrere non poterat, qua illum convenit, ut id quod ab eodem statutum fuerat, revocaretur, servarique sibi debere ab eo audientiam; quia si dignus non esset, qui ab illo audiretur, dignus etiam non esset, qui pro illo a Domino audiretur, vel cui suas preces, aut cui sua vota committeret : paratum etiam se esse pro tali negotio mortem subire, ne dissimulatione sui prævaricatorem faceret imperatorem, qui tam injusta contra Ecclesiam præcepisset.

23. Postea vero quam Mediolanum reversus est, posito imperatore in Ecclesia, de eadem causa tractavit in populo. In quo tractatu introduxit Domini personam loquentis imperatori : Ego te ex ultimo imperatorem feci, ego tibi exercitum inimici tui tradidi, ego tibi copias quas ille adversum te exercitui suo præparaverat dedi, ego inimicum tuum in potestatem tuam redegi, ego de semine tuo supra solium regni constitui, ego te triumphare sine labore feci : et tu de me inimicis meis donas triumphos? Cui descendenti de exhedra imperator ait : « Contra nos » proposuisti hodie, Episcope. » At ille respondit non se contra ipsum, sed pro ipso fuisse loquutum. Tunc imperator : « Revera, inquit, dure » præceperam contra episcopum de synagoga reparanda : in monachos » vero vindicandum esse. » Ita et a comitibus, qui in tempore aderant, dicebatur. Quibus Episcopus : « Ego quidem cum imperatore nunc ago, » vobiscum vero mihi aliter agendum est. » Atque ita obtinuit ut illa quæ statuta fuerant, revocarentur : nec prius ad altare accedere voluit, nisi fide sua imperator illum agere debere testaretur. Cui Episcopus : « Ergo ago fide tua. » Respondit imperator : « Age fide mea. » Qua sponsione iterata, jam securus peregit Sacerdos divina mysteria. Hæc autem scripta sunt in epistola, quam ad germanam suam fecit (*epist.* 41) : in qua tractatum inseruit, quem eodem die habuit de baculo nuceo, qui a propheta Hieremia visus esse describitur.

24. Per idem tempus causa Thessalonicensis civitatis non minima successit tribulatio Sacerdoti, cum civitatem pene deletam comperisset; promiserat enim illi imperator se veniam daturum civibus supradictæ civitatis : sed agentibus comitibus occulte cum imperatore, ignorante Sacerdote, usque in horam tertiam gladio civitas est donata, atque plurimi interemti innocentes. Quod factum ubi cognovit Sacerdos, copiam imperatori ingrediendi Ecclesiam denegavit : nec prius dignum judicavit cœtu Ecclesiæ, vel sacramentorum communione, quam publicam ageret pœnitentiam. Cui imperator contra adserebat David adulterium simul et homicidium perpetrasse. Sed responsum illico est : « Qui se- » quutus es errantem, sequere corrigentem. » Quod ubi audivit cle-

mentissimus imperator, ita suscepit animo, ut publicam pœnitentiam non abhorreret : cujus correctionis profectus secundam illi paravit victoriam *.

* Calamitatem hanc adeo lugendam ubi rescivit magnus Ambrosius, venienti Mediolanum imperatori, et in templum Dei ex more ingredi cupienti, eminus obviam progrediens, ne portas quidem templi intrare permisit : « Nescis, *inquiens*, imperator, uti videtur, nefariæ » cædis, quæ peracta est, magnitudinem : neque post ipsum iracundiæ tuæ finem, ratione » cognovisti quale facinus ausus fueris? Enim vero te fortasse non sinit imperialis potentia » crimen cognoscere, sed rationi objecta auctoritas lumen adimit. Verumtamen natura » necesse est habeat ipsa se perspectam, et simul tum quod inest illi mortalis ac fluxi, tum » progenitricem illam glebam, unde facti sumus, et in quam dissolvimur : non vero pur- » puræ flore fascinata, operti corporis ignorare debet infirmitatem. Subditis qui eadem » tecum natura constant, imperas, o Rex, immo etiam conservis tuis; unus enim Dominus » et rex omnium est, omnium videlicet creator. Quibus ergo oculis communis domini tem- » plum aspicies, quibusve pedibus sanctum hoc pavimentum premes? quomodo autem » manus extendes, calenti adhuc sanguine stillantes, aut quomodo talibus manibus excipies » sacrosanctum Domini corpus, et ori etiam pretiosum sanguinem admovebis; cum per iræ » impotentiam tantum sanguinis contra jus omne ac fas effuderis? Abscede igitur, et ne » aggrediaris priorem culpam secunda cumulare; et excipe illud vinculum quod cœlitus » judicio suo Deus universorum dominus confirmat. Erit autem illud tibi medicinale, ac » sanitatis conciliator; nisi forte insanabile vulnus perpeti elegeris. » Imperator parens his sermonibus (nam cum a puero in legibus divinis esset educatus, quæ ad sacerdotes pertinerent, quæve ad reges, perspicue noverat) gemitus ac lacrymas simul profundens, in palatium sese recepit.

Octavo autem mense ab hinc elapso, venit quidem Salvatoris nostri natale festum, Theodosius vero in regia sedens amarissime flebat. Id Rufinus quidam tunc temporis magister palatii cum pervidisset, ad eum accedens, homo videlicet domino utilis ac familiaris, causam rogabat. Tum vero ille acerbe gemens, et calidioribus manans fletibus : « Tu quidem, » *inquit*, ludis, Rufine; mea enim mala non sentis. Ego autem gemo atque deploro meam » ipsius calamitatem, dum mecum reputo divinum templum famulis etiam atque mendicis » apertum esse, ingressumque illuc tutum ac liberum patere illis, ut proprium Dominum » ipsi conveniant : mihi autem hoc interdicitur, et præterea cœlum etiam interclusum est. » Memini quippe Dominicæ vocis, qua promulgatur : Quidquid ligaveritis super terram, » erit ligatum et in cœlis. » Rufinus vero medicinam regi ministrare volens, ac tempestivum beneficium illi præbere : « Curram, *inquit*, si tibi placet, et Episcopo id persuadebo multis » precibus, ut te a vinculis istis absolvat. » « Sed non ille persuadebitur, ait imperator; quam » enim justum Ambrosii judicium sit, compertum habeo. Nec porro ille umquam com- » mittet, ut imperialis potentiæ respectu divinam legem transgrediatur. » At postea quam adhibitis pluribus aliis rationibus, Rufinus promittebat a magno Ambrosio rem se haud dubie impetraturum, jussit imperator quam citissime illum abire. Ipse autem spe inescatus, post non multum temporis sequutus est, ut qui Rufini promissionibus fidem haberet.

Confestim vero alloquutus Rufinum divus Ambrosius : « Canum, *inquit*, impudentiam, » Rufine, imitaris; et neque erubescis, neque pertimescis, cum tanta rabie adversus ima- » ginem Dei sævieris? » Ubi vero reposuit Rufinus, et imperatorem brevi spatio interjecto venturum dixit, incensus divino zelo divinus Ambrosius : « Ego, *inquit*, o Rufine, prædico » me prohibiturum, ne vel ipsum templi vestibulum calcet : sin autem is regiam potestatem » in tyrannidem vertat, me necem excepturum cum voluptate. »

His auditis, Rufinus et Ambrosii mentem imperatori per quemdam illico nuntiavit, et ut maneret in palatio exhortatus est. Imperator vero, qui ad medium forum jam pervenerat, cum hæc audivit : « Ego pergam, inquit, et insaniæ meæ pœnas exsolvam. »

Postquam vero in sacrum septum jam ventum fuit, in Dei quidem ædes non erat ingressus, verum in salutatoria domo consederat, suis se vinculis solvi flagitans. Ille vero tyrannicum vocabat ejus adventum, ac Theodosium contra Deum furere, necnon ipsius leges calcare pronuntiabat. Imperator autem in contritione cordis ac spiritu humilitatis : « Non audacia » efferor, inquit, adversus leges, nec sacrum limen contra jus et fas terere aggredior : sed » obsecro te, ut me vinculorum nexu liberes, et clementia communis Domini ob oculos » tibi posita, mihi non præcludas illam januam, quam Dominus ipse cunctis aperuit pœni- » tentibus. » « Qualem ergo, *Episcopus ait*, pœnitentem ostendisti post tantum scelus? qui- » busve medicamentis vulnera ista ad sanandum difficillima coire fecisti? » Ad hæc imperator in contrito spiritu rursus retulit : « Tuum est omnino et præcipere, et commiscere » medicamina. » Tum vero divus Ambrosius : « Quandoquidem, *inquit*, iræ propriæ per-

25. Per idem tempus duo potentissimi et sapientissimi viri Persarum ad famam Sacerdotis venere Mediolanum, deferentes secum plurimas quæstiones, ut ex his probarent sapientiam viri : cum quo ab hora diei prima usque in horam tertiam noctis per interpretem disputaverunt, admirantesque discesserunt ab eo. Et ut se probarent non ob aliam causam venisse, nisi ut certo certius nossent virum, quem fama compererant; alia die valefacientes imperatori, profecti sunt ad urbem Romam, illic volentes cognoscere potentiam illustris viri Probi, qua cognita, ad propria remearunt.

26. Sed egresso Theodosio de Italia et Constantinopoli constituto, Valentiniano Augusto intra Gallias posito, directa legatio est sub nomine senatus a Symmacho tunc præfecto Urbis de repetenda ara Victoriæ et sumtibus cæremoniarum. Sed ubi comperit Sacerdos, misso libello ad imperatorem, postulavit ut ad se relationis exemplaria dirigerentur, quibus ipse pro partibus suis responsurus esset. Qua relatione accepta, præclarissimum libellum conscripsit, ut contra nihil umquam auderet Symmachus vir eloquentissimus respondere : sed postquam augustæ memoriæ Valentinianus in Viennensi civitate (quæ est Galliarum civitas) vitam finivit, Eugenius suscepit imperium, qui ubi imperare cœpit, non multo post, petentibus Flaviano tunc præfecto et Arbogaste comite, aram Victoriæ et sumtus cæremoniarum, quod Valentinianus augustæ memoriæ adhuc in junioribus annis constitutus, petentibus denegaverat, oblitus fidei suæ concessit.

27. Hoc ubi cognovit Sacerdos, derelicta civitate Mediolanensi, ad

» mittis judicium; et non ratio, sed animi æstus sententiam fert : legem hujusmodi velim » sancias, quæ decretum quodvis iræ impetu, otiosum red[illegible]t ac superfluum : capitis vero » sententiæ vel exsilii triginta dies scriptæ maneant, rationis judicium opperientes. Exactis » autem triginta diebus, qui exararunt decreta illa, eadem exhibeant : et iracundia tamdiu » requieta, secum ipsa ratio judicans, priorem expendat cognitionem, examinetque justane » illa sit, an secus habeat. Siquidem porro iniquam inveniat, discerpat scripta, et sententiam » irritam reddat : sin autem æqua fuerit, ita maneat; nec triginta dierum numerus labe» factabit recte judicata. »

Admonitionem hanc imperator ultro admittens, et secum optime agi sibi persuadens, continuo jussit legem perscribi, quam et litteris propriæ manus ratam ac firmam esse voluit.

His ita factis, divus Ambrosius imperatoris vinculum solvit : imperator autem sumta in templum intrandi fiducia, non stans, neque in genua procumbens, Dominum precabatur : sed in solum nudum dejectus ac prostratus, Davidicam illam emisit vocem : « Adhæsit, » *inquiens*, pavimento anima mea: Vivifica me secundum verbum tuum. » Et crines manibus vellens, et faciem contundens, et profusis lacrymis irrigans pavimentum, veniam consequi properabat.

Postquam autem ad offerenda sacræ mensæ munera vocavit tempus, cum fletibus non minus copiosis surgens, gradus altaris scandit : oblatione vero porrecta, intra cancellos, ut illi moris erat, mansit. Sed nullo modo, ut hæc dissimularet, abs se impetravit sacer Ambrosius : at locorum discrimen illum edocuit. Et primum quidem, num quid postularet, interrogabat. Imperatore autem respondente, participationem divinorum mysteriorum sese præstolari, ministrum adhibens archidiaconum clare professus est : « Interiora, o Impera» tor, nisi unis sacerdotibus non sunt adeunda. Egredere igitur, et eamdem cum aliis laicis » stationem serva; purpura enim reges, nequaquam vero sacerdotes facit. » Hanc autem compellationem similiter boni consulens fidelissimus Theodosius, contra exposuit non temeritate intra cancellos se remansisse, verum quia Constantinopoli hoc didicerat. Tantæ virtutis et imperator et episcopus luce fulgebant! Equidem enim utrumque admiror, hunc videlicet generosam ob libertatem, illum vero propter facilem obedientiam : et hujus quidem zelum ferventem, illius vero fidem sinceram. (*Excerptum e Vita S. Ambrosii, auctore græco.*)

quam ille festinato veniebat, ad Bononiensem civitatem emigravit, atque inde Faventiam usque perrexit. Ubi cum aliquantis degeret diebus, invitatus a Florentinis, ad Tusciam usque descendit, declinans magis sacrilegi viri adspectum, non formidans imperantis injuriam; nam et epistolam ad eumdem dedit, in qua convenit conscientiam illius, de qua pauca de multis ponenda duxi. « Etsi imperatoria potestas magna » sit, tamen considera, Imperator, quantus sit Deus. Corda hominum » videt, conscientiam interiorem interrogat, novit omnia antequam » fiant, novit interna pectoris tui. Ipsi falli vos non patimini, et Deum » vultis celare? Non cecidit in animum tuum quidquam? Si illi agebant » tam perseveranter, nonne tuum fuit, Imperator, pro Dei summi et » veri et vivi veneratione perseverantius obsistere, et negare quod erat » in injuriam sacræ legis? » Et iterum : « Quoniam igitur meis vocibus » et apud Deum et apud omnes homines teneor : aliud mihi non licere » intellexi, aliud non oportere, nisi ut consulerem mihi, quia non potui » tibi. »

28. In supradicta itaque civitate Florentinorum, cum in domo clarissimi quondam viri Decentis, et quod est amplius, christiani, maneret, filius ipsius, Pansophius nomine, admodum parvulus, cum spiritu immundo laboraret, frequenti oratione et impositione manus Sacerdotis ipsius est sanatus : sed post aliquantos dies subita infirmitate correptus infantulus exhalavit spiritum. Cujus mater valde religiosa, et plena fide ac timore Dei, ablato illo de superiore parte domus, ad inferiora descendit, ac in lecto Sacerdotis, ipso absente, composuit. Quem cum revertens Sacerdos in lectulo invenisset (erat enim illo in tempore extra domum positus), miseratus matrem, et fidem ipsius contemplatus, Elisæo similis supra corpus infantis se ipse composuit, atque orando meruit ut vivum redderet matri, quem mortuum invenerat : ad quem etiam infantulum libellum conscripsit, ut quod per ætatis infantiam scire non poterat, legendo cognosceret. Verumtamen factum scriptis suis non commemoravit : sed quo affectu declinaverit commemorare, non est nostrum judicare.

29. In eadem etiam civitate basilicam constituit, in qua deposuit reliquias martyrum Vitalis et Agricolæ, quorum corpora in Bononiensi civitate levaverat; posita enim erant corpora Martyrum inter corpora Judæorum : nec erat cognitum populo christiano, nisi se sancti martyres sacerdoti ipsius Ecclesiæ revelassent. Quæ cum deponerentur sub altari, quod est in eadem basilica constitutum, magna illic totius plebis sanctæ lætitia atque exsultatio fuit, pœna dæmonum confitentium martyrum merita.

30. Per idem tempus Arbogastes comes adversum gentem suam, hoc est, Francorum, bellum paravit, atque pugnando non parvam multitudinem manu fudit, cum residuis vero pacem firmavit. Sed cum in convivio a regibus gentis suæ interrogaretur, utrum sciret Ambrosium; et respondisset nosse se virum, et diligi ab eo, atque frequenter cum illo convivari solitum, audivit : « Ideo vincis, Comes, quia ab illo viro dili-

» geris, qui dicit soli : Sta, et stat. » Quod ego ideo posui, ut cujus famæ fuerit vir sanctus etiam apud barbaras gentes, legentes agnoscant. Nam et nos, referente juvene quodam Arbogastis admodum religioso, cognovimus, qui tunc interfuit; erat enim in tempore, quo hæc loquebantur, vini minister.

31. Profectus itaque Sacerdos de Tusciæ partibus, Mediolanum revertitur, jam inde egresso Eugenio contra Theodosium; ibi christiani imperatoris præstolabatur adventum, securus de Dei potentia quod non traderet credentem in se hominibus injustis, nec relinqueret virgam peccatorum super sortem justorum, ne extenderent justi ad iniquitates manus suas. Promiserat enim Arbogastes tunc comes, et Flavianus præfectus Mediolano egredientes, cum victores reversi essent, stabulum se esse facturos in basilica Ecclesiæ Mediolanensis atque clericos sub armis probaturos : sed miserandi homines cum dæmonibus suis male creduli sunt, et aperiunt os suum in blasphemiam apud Deum, spem sibi victoriæ ademerunt. Causa autem commotionis hæc fuit, quia munera imperatoris qui se sacrilegio miscuerat, ab Ecclesia respuebantur, nec orandi illi cum Ecclesia societas tribuebatur. Sed Dominus qui Ecclesiam suam tueri consuevit, de cœlo jaculatus est judicium, atque omnem victoriam ad religiosum imperatorem transtulit Theodosium. Extincto itaque Eugenio satellitibusque ejus, cum scripta acciperet imperatoris, non illi alia cura major fuit, quam ut pro iis interveniret, quos reatus invenerat. Obsecratus est primo scriptis imperatorem misso diacono : postea vero quam directus est Johannes tunc tribunus et notarius, qui nunc præfectus est, ad tuitionem eorum qui ad Ecclesiam confugerant, etiam ipse Aquileiam perrexit, præcaturus pro eis, quibus facile venia impetrata est; quia ipse christianus imperator provolutus pedibus Sacerdotis testabatur meritis et orationibus ejus se esse servatum.

32. Revertens itaque de urbe Aquileiensi, uno die præcessit imperatorem : nec diu clementissimæ memoriæ Theodosius imperator susceptis filiis in Ecclesia et traditis Sacerdoti, in hac luce fuit : post cujus obitum fere triennium supervixit. Quo in tempore sancti Nazarii martyris corpus, quod erat in horto positum extra civitatem, levatum ad basilicam Apostolorum quæ est in Romana*, transtulit. Vidimus autem in sepulcro, quo jacebat corpus martyris (qui quando sit passus, usque in hodiernum scire non possumus) sanguinem martyris ita recentem, quasi eodem die fuisset effusus. Caput etiam ipsius, quod ab impiis fuerat abscissum, ita integrum atque incorruptum cum capillis capitis atque barba, ut nobis videretur eodem tempore quo levabatur, lotum atque compositum in sepulcro. Et quid mirum, quandoquidem Dominus in Evangelio ante promisit, quod capillus de capite eorum non peribit? Etiam odore tanto repleti sumus, ut omnium aromatum vinceret suavitatem.

33. Quo levato corpore martyris, et in lectica composito, statim ad

* Regione scilicet; id est, prope portam Romanam urbis Mediolani.

sanctum Celsum martyrem, qui in eodem horto positus est, cum sancto Sacerdote ad orationem perreximus. Numquam tamen illum antea orasse in eodem loco compertum habemus : sed hoc erat signum revelati corporis martyris, si sanctus Sacerdos ad locum, ad quem numquam antea fuerat, oratum isset. Cognovimus tamen a custodibus loci ipsius, quod a parentibus suis illis traditum sit, non discedere de loco illo per omnem generationem et progeniem suorum; eo quod thesauri magni in eodem loco positi essent. Et vere magni thesauri, quos non ærugo, neque tinea exterminat, neque fures effodiunt et furantur; quia custos eorum Christus est, et locus eorum aula cœlestis, quibus *Vivere Christus fuit, et mori lucrum.* Translato itaque corpore Martyris ad basilicam apostolorum ubi pridem sanctorum apostolorum reliquiæ summa omnium devotione depositæ fuerant, cum tractaret Episcopus, quidam de populo repletus spiritu immundo, clamare cœpit se torqueri ab Ambrosio. At ille conversus ad eum ait : « Obmutesce, diabole; quia non te torquet » Ambrosius, sed fides sanctorum et invidia tua; quoniam illuc vides » adscendere homines, unde tu dejectus es; nam Ambrosius nescit in- » flari. » Quo dicto, ille qui clamabat, obmutuit, prostratusque in terram est, nec amplius vocem qua obstrepere posset, emisit.

34. Per idem tempus cum consulatus sui tempore imperator Honorius in urbe Mediolanensium, Lybicarum ferarum exhiberet munus, populo illuc concurrente, data copia est missis militibus tunc ab Stilicone comite hortatu Eusebii præfecti, ut Cresconius quidam de Ecclesia raperetur; quem confugientem ad altare Domini sanctus Episcopus cum clericis, qui in tempore aderant, defendendum circumdedit. Sed multitudo militum, quæ duces suos habebat de perfidia arrianorum, prævaluit adversum paucos; atque, ablato Cresconio, exsultantes ad amphitheatrum reverterunt, Ecclesiæ luctum non modicum relinquentes; nam Sacerdos prostratus ante altare Domini factum diu flevit. Sed in tempore cum revertissent, et renuntiassent iis, a quibus fuerant destinati milites, dimissi leopardi saltu celeri ad eumdem locum, in quo sederant qui de Ecclesia triumphabant, adscendentes graviter laniatos reliquerunt. Quod ubi vidit tunc Stilico comes, pœnitentia motus est, ita ut per multos dies satisfaceret Sacerdoti, et illæsum quidem illum qui ablatus fuerat, dimisit : sed quia gravissimorum criminum erat reus, et aliter emendari non poterat, ad exsilium destinavit, non multo post indulgentia prosequente.

35. Per idem tempus cum ad palatium pergeret, eumque pro loco officii nostri sequeremur, Theodulo tunc notario, qui postea summa cum gratia Mutinensem rexit Ecclesiam, cum casu quidam pede esset lapsus, atque prostratus jaceret in terra, ridenti factum conversus Sacerdos ait : « Et tu qui stas, vide ne cadas. » Quo dicto, statim is qui alienum lapsum riserat, suum doluit.

36. Per idem tempus Frigitil quædam regina Marcomannorum, cum a quodam Christiano viro, qui ad illam forte de Italiæ partibus advenerat, referente sibi audiret famam viri, Christo credidit, cujus illum

servulum recognoverat, missisque Mediolanum muneribus ad Ecclesiam per legatos postulavit, ut scriptis ipsius qualiter credere deberet, informaretur. Ad quam ille epistolam fecit præclaram in modum catechismi, in qua etiam admonuit ut suaderet viro Romanis pacem servare : qua accepta epistola, mulier suasit viro, ut cum populo suo se Romanis traderet. Quæ cum venisset Mediolanum, plurimum doluit quod sanctum Sacerdotem, ad quem festinarat, minime reperisset; jam enim de hac luce migraverat.

37. Temporibus vero Gratiani, ut retro redeam, cum ad prætorium Macedonii tunc magistri officiorum pro quodam intercedendum perrexisset, atque ex præcepto supradicti viri fores invenisset clausas, nec copiam ingrediendi adeptus esset, ait : « Et tu quidem venies ad » Ecclesiam, nec clausis januis invenies qua ingrediaris. » Quod factum est; mortuo enim Gratiano, confugiens Macedonius ad Ecclesiam, patentibus januis, aditum reperire non poterat.

38. Vir autem ipse venerabilis Episcopus multæ abstinentiæ, et vigiliarum multarum et laborum, quotidiano jejunio macerans corpus, cui prandendi numquam consuetudo fuit, nisi die sabbati, et Dominico, vel cum natalitia celeberrimorum martyrum essent. Orandi etiam assiduitas magna die ac nocte : nec operam declinabat scribendi propria manu libros, nisi cum aliqua infirmitate corpus ejus adtineretur. Erat etiam in illo sollicitudo omnium Ecclesiarum, interveniendi etiam magna assiduitas et constantia. In rebus etiam divinis implendis fortissimus, in tantum ut quod solitus erat circa baptizandos solus implere, quinque postea episcopi tempore quo decessit, vix implerent. Sollicitus etiam nimium pro pauperibus et captivis; nam in tempore quo episcopus ordinatus est, aurum omne atque argentum quod habere poterat, Ecclesiæ vel pauperibus contulit. Prædia etiam quæ habebat, reservato usufructuario germanæ suæ, donavit Ecclesiæ, nihil sibi quod hic suum diceret, derelinquens; ut nudus atque expeditus miles Christum Dominum sequeretur : *qui cum dives esset, propter nos pauper factus est, ut nos ejus inopia ditaremur.*

39. Erat etiam gaudens cum gaudentibus, et flens cum flentibus; siquidem quotiescumque illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut et illum flere compelleret; videbatur enim sibi cum jacente jacere. Causas autem criminum quæ illi confitebatur, nulli nisi Domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur; bonum relinquens exemplum posteris sacerdotibus, ut intercessores apud Deum magis sint, quam accusatores apud homines. Nam et secundum Apostolum circa hujusmodi hominem confirmanda caritas est; quia ipse sui accusator est; nec exspectat accusatorem, sed prævenit; ut confitendo suum allevet ipse delictum; ne habeat quod adversarius criminetur. Ideoque Scriptura dicit : *Justus in principio sermonis accusator est sui.* Vocem enim eripit adversario, et quasi dentes quosdam paratos ad prædam criminationis infestæ peccatorum suorum confessione confringit, dans honorem Deo, cui nuda sunt omnia, et qui vult

vitam magis peccatoris quam mortem. Nam et ipsi pœnitenti non sufficit sola confessio, nisi subsequatur emendatio facti; ut pœnitens non faciat pœnitenda, humiliet etiam animam suam, sicut David sanctus, qui postquam audivit a propheta : *Dimissum est peccatum tuum;* humilior factus est in emendatione peccati, ita ut cinerem sicut panem manducaret, et potum suum cum fletu misceret.

40. Flebat etiam amarissime quotiescumque forte nuntiatum illi fuerat de cujuscumque sancti obitu sacerdotis, in tantum ut nos illum consolari niteremur, ignorantes pium affectum viri, nec qua ratione ita fleret intelligentes. Quibus ille hujusmodi responsum reddebat : Non se flere, quia recesserat, qui fuerat mortuus nuntiatus : sed quia præcesserat, vel quia difficile esset invenire virum, qui summo sacerdotio dignus haberetur. Ipse autem de sua morte ante prædixit quod usque ad pascha nobiscum futurus esset : quod quidem meruit Dominum obsecrando, quo maturius hinc liberaretur.

41. Ingemiscebat enim vehementer cum videret radicem omnium malorum avaritiam pullulare, quæ neque copia neque inopia minui potest, magis magisque increscere in hominibus, et maxime in iis qui in potestatibus erant constituti; ita ut interveniendi illi apud illos gravissimus labor esset, quia omnia pretio distrahebantur. Quæ res primo omne malum invexit Italiæ, et exinde omnia verguntur in pejus. Et quid dicam, si in hujusmodi personis ita rabiem suam exercet, qui solent aut filiorum aut propinquorum causas prætendere : *Ad excusandas excusationes in peccatis;* quandoquidem plerosque ceperit etiam cœlibes sacerdotes vel levitas, quibus portio Deus est, ut etiam ipsi illam appetant? Et væ nobis miseris! quia nec fine mundi provocamur, ut tam gravi jugo servitutis liberari velimus, quod demergit ad profundum inferni; ut faciamus nobis *amicos de iniquo mammona, qui nos recipiant in æterna tabernacula.* Attamen beatus ille qui quandoque conversus, diruptis vinculis, atque projecto jugo hujusmodi dominationis, *tenebit, et allidet parvulos ejus ad petram,* hoc est, omnes intentiones ejus allidet ad Christum, qui secundum Apostolum petra est, quæ omnes ad se allisos interimit, ipsa inviolabilis manens, nec reum faciens eum, qui ad se alliserit nequissimi uteri deteriores partus, sed innocentem; ita ut securus possit dicere : *Portio mea Dominus.* Quia cui nihil in sæculo est, illi vere portio est Christus : Et qui contemserit parva, multa percipiet, insuper et vitam æternam possidebit.

42. Ante paucos vero dies quam lectulo detineretur, cum quadragesimum tertium psalmum dictaret, me et excipiente et vidente, subito in modum scuti brevis ignis caput ejus cooperuit, atque paulatim per os ipsius tamquam in domum habitator ingressus est : post quod facta est facies ejus velut nix, et postea reversus est vultus ejus ad speciem suam. Quod cum fieret, stupore perculsus obrigui, nec potui scribere quæ ab illo dicebantur, nisi posteaquam visio ipsa transivit; dicebat enim in eo tempore testimonium scripturæ divinæ, quod ego optime retinebam. Nam scribendi vel dictandi ipso die finem fecit; siquidem

ipsum psalmum explere non potuit. Ego vero id quod visum a me fuerat, honorabili viro Casto diacono, sub cujus cura degebam, statim retuli : at ille repletus gratia Dei, Spiritus sancti adventum me in illo vidisse edocuit lectione Actuum apostolorum.

43. Superioribus autem diebus cum Stiliconis tunc comitis servus, qui dæmonio laboraverat, in Ambrosiana basilica jam sanus maneret, commendatus a Domino suo; ferebatur enim quod libenter ab eodem haberetur : faceretque falsas epistolas tribunatus, in tantum ut tenerentur homines, qui ad ministrandum pergebant : sed ubi ad personam servi sui pervenit comes Stilico, noluit in eum vindicare. Homines etiam qui decepti fuerant, interventu Sacerdotis dimisit, de ipso vero servo Sacerdoti questus est. Quem vir sanctus cum de basilica Ambrosiana egrederetur, requiri fecit, atque ad se perduci. Quem cum interrogasset, et deprehendisset auctorem tanti flagitii, ait : « Oportet illum tradi » satanæ in interitum carnis, ne talia aliquis in posterum audeat ad- » mittere. » Quem eodem momento cum adhuc sermo esset in ore Sacerdotis, spiritus immundus arreptum discerpere cœpit : quo viso, non minimo timore repleti sumus et admiratione. Multos etiam diebus illis, imponente illo manus, et imperante ab spiritibus immundis vidimus esse purgatos.

44. Per idem tempus Nicentius quidam ex tribuno et notario, qui ita pedum dolore tenebatur, ut raro in publico videretur; cum ad altare accessisset, ut sacramenta perciperet, calcatusque casu a Sacerdote exclamasset, audivit : « Vade, et amodo salvus eris. » Nec se amplius doluisse pedes, tempore quo sanctus Sacerdos de hac luce migravit, lacrymis testabatur.

45. Sed post dies hos, ordinato sacerdote Ecclesiæ Ticinensi, incidit in infirmitatem, qua cum plurimis diebus detineretur in lectulo, comes Stilico dixisse fertur quod, tanto viro recedente de corpore, interitus immineret Italiæ. Unde convocatis ad se nobilibus viris illius civitatis, quos diligi a sancto Sacerdote cognoverat, partim interminatus est illis, partim blando sermone persuasit, ut pergerent ad sanctum Sacerdotem, suaderentque illi, ut sibi vivendi peteret a Domino commeatum. Quod ille ubi ab illis audivit, respondit : « Non ita inter vos vixi, ut » pudeat me vivere : nec timeo mori; quia Dominum bonum habemus. »

46. Per idem tempus cum in extrema parte porticus in qua jacebat, in uno positi Castus, Polemius, Venerius et Felix tunc diaconi secum tractarent voce ita pressa, ut vix se invicem audirent, quis post obitum illius episcopus ordinandus esset, atque cum de nomine sancti loquerentur Simpliciani, tamquam interesset tractatui, cum longe positus ab ipsis jaceret, approbans exclamavit tertio : « Senex, sed bonus. » Erat enim Simplicianus ævi maturus. Qua voce audita, expavescentes fugerunt; defuncto tamen eo, non alius illi successit in sacerdotium, nisi is quem ille bonum senem trina voce signaverat. Cui Simpliciano Venerius, quem supra memoravimus, successor fuit : Felix vero nunc usque Bononiensem regit Ecclesiam : Castus autem et Polemius nutriti

ab Ambrosio bonæ arboris boni fructus, in Ecclesia Mediolanensi diaconii funguntur officio.

47. In eodem tamen loco in quo jacebat (sicut referente sancto Bassiano episcopo Laudensis Ecclesiæ, qui ab eodem audierat, didicimus) cum oraret una cum supradicto sacerdote, viderat Dominum Jesum advenisse ad se, et arridentem sibi : nec multos post dies nobis ablatus est. Sed eodem tempore quo migravit ad Dominum, ab hora circiter undecima diei usque ad illam horam, in qua emisit spiritum, expansis manibus in modum crucis oravit : nos vero labia illius moveri videbamus, vocem autem non audiebamus. Honoratus etiam sacerdos Ecclesiæ Vercellis cum in superioribus domum se ad quiescendum composuisset, tertio vocem vocantis se audivit, dicentisque sibi : Surge, festina, quia modo est recessurus. Qui descendens, obtulit sancto Domini corpus : quo accepto ubi glutivit, emisit spiritum, bonum viaticum secum ferens; ut in virtute escæ anima refectior, Angelorum nunc consortio, quorum vita vixit in terris, et Eliæ societate lætetur; quia ut Elias numquam regibus vel ullis potestatibus, ita nec iste pro Dei timore loqui veritus est.

48. Atque inde ad Ecclesiam majorem antelucana hora qua defunctus est, corpus ipsius portatum est; ibique eadem fuit nocte, qua vigilavimus in Pascha : quem plurimi infantes baptizati cum a fonte venirent, viderunt, ita ut aliqui sedentem in cathedra in tribunali dicerent, alii vero ambulantem suis parentibus digito ostenderent : sed illi videntes videre non poterant, quia mundatos oculos non habebant : plurimi autem stellam supra corpus ejus se vidisse narrabant. Sed lucescente die Dominico, cum corpus ipsius, peractis sacramentis divinis, de Ecclesia levaretur, portandum ad basilicam Ambrosianam, in qua positus est, ita ibi dæmonum turba clamabat se ab illo torqueri, ut ejulatus eorum ferri non possent. Quæ gratia Sacerdotis non solum in illo loco, verum etiam in plurimis provinciis usque in hodiernum manet : jactabant etiam turba virorum ac mulierum oraria, vel semicinctia sua, ut corpus Sancti aliquatenus ab ipsis contingeretur. Erat enim exequiarum turba innumerabilis totius dignitatis, totiusque sexus, omniumque pene ætatum non solum christianorum, sed etiam Judæorum et paganorum; majore tamen gratia ordo præcedebat eorum, qui fuerant baptizati.

49. Eadem vero qua obiit die (sicut textus epistolæ loquitur, quæ a successore ejus venerabili viro Simpliciano suscepta est de partibus Orientis ad ipsum tamquam adhuc nobiscum viventem directa, quæ nunc usque Mediolani habetur in monasterio), quibusdam sanctis viris apparuit, orans cum illis, et imponens illis manus; habet enim diem epistola quæ directa est, qua lecta, invenimus illum diem esse, quo ille defunctus est.

50. Intra Tusciam etiam in civitate Florentina, ubi nunc vir sanctus Zenobius episcopus est, quia promiserat petentibus illis eos se sæpius visitaturum, frequenter ad altare quod est in basilica Ambrosiana, quæ

ibidem ab ipso constituta est, visum orare, ipso sancto viro sacerdote Zenobio referente, didicimus. In eadem etiam domo, in qua declinans Eugenium mansit, tempore quo Radagaisus supradictam civitatem obsidebat, cum jam de se penitus desperassent viri civitatis ipsius, per visum cuidam apparuit, et promisit alio die salutem illis adfuturam. Quo referente, civium animi sunt erecti; nam altero die, adveniente Stilicone tunc comite cum exercitu, facta est de hostibus victoria. Hæc Pansophia religiosa femina, matre pueri Pansophii referente, cognovimus.

51. Mascezeli etiam desperanti de salute sua, vel exercitus quem ductabat contra Gildonem, baculum tenens manu in visu noctis apparuit, atque cum provolveretur ad pedes sancti viri Mascezel, percutiens terram senex baculo quo regebatur, tertio (hac enim illi specie apparuerat) ait : Hic, hic, hic, signans locum; deditque intellectum viro, quem visitatione dignum fuerat arbitratus, ut agnosceret se in ipso loco in quo sanctum Domini viderat Sacerdotem, die tertia victoriam adepturum : atque ita securus bellum inchoavit et consummavit. Nos tamen ea Mediolani positi, ipso Mascezele referente, cognovimus; nam et in hac provincia, in qua nunc positi hæc scribimus, plurimis hoc ipsum retulit sacerdotibus, quibus etiam referentibus, securius hæc nobis cognita huic libro adjungere arbitrati sumus.

52. Sisinnii etiam et Alexandri martyrum, qui nostris temporibus, hoc est, post obitum sancti Ambrosii in Anauniæ partibus, persequentibus gentilibus viris martyrii coronam adepti sunt, cum reliquias Mediolani summa cum devotione susciperemus, adveniente quodam cæco et referente cognovimus, qui eodem die tacto loculo, in quo sanctorum reliquiæ portabantur, lumen recepit, quod per visum noctis vidisset navem appropinquantem littori, in qua erat multitudo albatorum virorum, quibus descendentibus ad terram, cum unum de turba precaretur, ut sciret qui essent ii viri, audierit Ambrosium ejusque consortes. Quo audito nomine, cum deprecaretur ut lumen reciperet, audivit ab eo : Perge Mediolanum, et occurre fratribus meis, qui illo venturi sunt, designans diem, et recipies lumen. Erat enim vir, ut ipse adserebat, de littore Dalmatino, nec se ante venisse in civitatem adserebat, priusquam recto itinere reliquiis sanctorum occurrisset, nondum videns : sed tacto loculo, videre cœpisse.

53. His itaque decursis, non arbitror grave videri, si paululum promissi nostri metas excesserimus, ut Domini dictum quod per os sanctorum prophetarum loquutus est, completum esse doceamus : *Sedenten adversus fratrem suum et detrahentem occulte, persequebar;* et alibi : *Noli diligere detrahere, ne eradicemini;* ut quicumque forte hujusmodi captus est consuetudine, cum legerit qualiter in iis qui sancto viro detrahere ausi sunt, fuerit vindicatum, ipse etiam in aliis emendetur.

54. Igitur Donatus quidam natione Afer, presbyter tamen Ecclesiæ Mediolanensis, cum in convivio positus, in quo erant nonnulli militares

viri religiosi, detraheret memoriæ Sacerdotis, adspernantibus illis et deserentibus linguam nequam, subito vulnere percussus gravi, de eodem loco in quo jacebat, alienis manibus sublatus, in lectulum positus est, atque inde ad sepulcrum usque perductus. In urbe etiam Carthaginensi, cum apud Fortunatum diaconum fratrem venerabilis viri Aurelii episcopi, ad convivium convenissem una cum Vincentio Colossitano episcopo, Murano etiam episcopo Bolitano, sed et aliis episcopis et diaconibus; tunc Murano episcopo detrahenti Sancto viro retuli exitum presbyteri superius memorati: quod ille de alio dictum, de se oraculum maturo sui exitu comprobavit. Nam de eodem loco in quo jacebat, cum subito vulnere ingenti esset percussus, alienis manibus ad lectum usque portatus est, atque inde ad domum in qua hospitabatur deductus, diem clausit extremum. Is finis virorum illi detrahentium fuit, quem videntes qui tunc aderant, admirati sunt.

55. Unde hortor et obsecro omnem hominem, qui hunc librum legerit, ut imitetur vitam sancti viri, laudet Dei gratiam, et declinet detrahentium linguas; si vult magis consortium habere cum Ambrosio in resurrectione vitæ, quam cum detrahentibus illis subire supplicium, quod nullus sapiens non declinat.

56. Tuam etiam precor beatitudinem, pater Augustine, ut pro me humillimo peccatore Paulino cum omnibus sanctis qui tecum invocant nomen Domini nostri Jesu Christi in veritate, orare digneris; ut quia in adipiscenda gratia cum tanto viro non sum dignus habere consortium, adeptus meorum veniam peccatorum, sit mihi præmium fugisse supplicium *.

* In hac notitia, quæcumque ad divi Augustini conversionem pertinerent, omisit ex consulto Paulinus. Qui licet sanctissimi sui magistri memoriam et honorem toto zelo prosequeretur, tamen condecentia ac reverentia permotus, modestiæ et humilitati ejus ad quem scribebat, quam gloriosissimæ in Christo acquisitionis præconio, maluit indulgere.

CHRONOLOGIA AMBROSIANA.

Anno Christi	
340	Imperantibus Constantini Magni filiis, Galliæ nempe, Hispaniæ ac Britanniæ CONSTANTINO JUNIORE; Græciæ autem, Thraciæ Orientique CONSTANTIO; Italiæ vero, Illyriæ atque Africæ CONSTANTE; tenente demum Petri cathedram JULIO I, pontifice maximo, bellum adversus fratrem Constantem parat Constantinus, exceptusque insidiis interficitur.
	Nascitur Ambrosius, in ea Galliarum urbe, ubi sedem habere consueverat præfectus, sive ea Arelates fuerit, sive Treviri, sive Lugdunum.
350	Occiditur a tyranno Magnentio Constans, qui Constantini fratris imperium suo junxerat.
352	LIBERIUS papa in decessoris sui Julii sedem sufficitur XI kal. junias.
353	Cæduntur Magnentius et Vetranio tyranni a Constantio, qui solus tunc habet orbem.
	Patre mortuo, Ambrosius Romam revertitur.
354	Marcellina, Ambrosii soror, a Liberio papa virgo consecratur VIII kal. januarias.
361	Moritur Constantius Imperator. Huic succedit JULIANUS Apostata, quem jam anno 355 Cæsarem ille creaverat.
363	IV Kal. julias in bello Persico occidit Julianus. Cujus successor JOVIANUS imperium tenet ad summum octo mensibus.
364	III Kal. martias, Nicææ eligitur VALENTINIANUS MAGNUS, qui fratrem VALENTEM imperio sociat, Orientalibusque partibus præficit, sibi Occidentem reservans.
374	Ambrosius, liberalibus disciplinis educatus, Liguriæ et Æmiliæ præficitur. Mox Episcopus Mediolanensis consecratur, VII idus decembres.
375	Ambrosius, totus instruendo gregi deditus, libros edit primum *de Paradiso*, et secundo partu *de Caïn et Abel*.
	Moritur Valentinianus Magnus, XV kal. decembres : cui succedunt duo filii GRATIANUS et VALENTINIANUS JUNIOR, ille annum agens 17, hic 4.
376	Habet hoc anno S. Præsul elegantissimos illos sermones e quibus postea libri *de Virginibus* concinnati sunt. — Arrianorum quoque tum primum machinationes experitur, quorum audacia Gratiani lege retunditur.
377	Ad Marcellinam sororem tres libros *de Virginibus* dirigit; brevique in lucem edit *de Viduis* ac *de Tobia* tractatus.

Anno Christi

378 Librum *de Viduis* subsequutus est *de Virginitate* libellus.

Ineunte eodem anno, ad Gratianum missi sunt duo priores libri *de Fide*.

Profligatus a Barbaris, in agresti tuguriolo vivus comburitur Valens, IV kal. Augusti.

Sub anni exitum, Satyrus, Ambrosii frater, in Africam navigat.

379 Ex hiberna profectione reversus, ad Superos abit Satyrus; cujus mortis occasione *de Excessu fratris* ac *de Fide resurrectionis* orationes habet Antistes.

Gratianus imperii consortem facit Theodosium, cui Oriens tribuitur, XIV kal. febr.

Tres posteriores *de Fide* libros, itemque *de Noe et Arca* elucubrationem edit indefessus doctor.

380 Virginem sacram Indiciam, violatæ virginitatis extinctique fœtus insimulatam, a calumnia vindicat Ambrosius; a quo simul Anemius Sirmii episcopus invita Justina consecratur.

381 Tres libros *de Spiritu sancto,* quos cæsari Gratiano promiserat, ad eumdem dirigit Episcopus. — Mense septembre, convocatur synodus Aquileïensis adversus Palladium et Secundianum, Arrianæ factionis episcopos.

382 Libellum *de Incarnationis Dominicæ sacramento,* duorum Gratiani cubiculariorum gratia, scribit divus Ambrosius. — Romam se confert, ad assistendum magno concilio, quod sub Pontifice Damaso in Urbe habitum est, sanctumque Acholium ac Marcellinam sororem invisit.

Fertur Gratiani cæsaris edictum quo Victoriæ ara ex senatu, unde jam Constantius eam removerat, reposuerat autem Julianus apostata, tolli jubetur.

383 Moritur S. Acholius, Ambrosio peramicus.

Multis cladibus afficitur imperium, primum fame, iterumque rebellione Maximi, cujus immani scelere necatus Gratianus, vita et solio fungitur VIII kal. septembres. — Primam ad Maximum legationem suscipit Ambrosius, Valentiniani Junioris causa, et Mediolani redux, libros *de Interpellatione Job et David* pronuntiat.

384 *Apologiam Prophetæ David* edit S. Doctor, libelloque Symmachi, altaris Victoriæ restitutionem petentis, respondet. — Missus ab eodem Symmacho rhetoricus magister Augustinus, Mediolanum venit.

Huic etiam anno pertinent libri duo *de Pœnitentia.*

385 Monica, filium Augustinum terra marique secuta, Mediolanum ipsa advenit, benigneque et comiter ab Ambrosio excipitur. Brevi sequitur mirabilis Augustini conversio.

Justina, pacem a Maximo Ambrosii ope consequuta, mox

Anno Christi

385 beneficii immemor, Sanctum vexare aggreditur, festis Paschalibus unam e basilicis sibi tradi expostulans.

386 Persuadet Valentiniano Justina mater, scribendam legem, qua in Ecclesiam conveniendi Arrianis potestas concedatur, capitisque pœna eis irrogetur, non modo qui contra palam intercedere, sed vel *clanculo supplicare* adtentavissent. Sed non Ambrosii infregit animum. Inde diem Præsuli indicit, ut is sibi judices eligat, quibus in palatio considentibus de dogmatibus fidei contra Auxentium disputet. Renuit intrepidus Antistes, missisque ad apprehendendum eum militum manipulis, a populo defenditur. — Inveniuntur Gervasii ac Protasii fratrum martyrum reliquiæ.

His eisdem tempestatibus, pronuntiat Sanctus illos sermones quibus pulcherrima ipsius monumenta composita sunt, scilicet *in Psalmum CXVIII*, ac *in Evangelium Lucæ expositiones*.

387 In pervigilio Paschalis, VII kal. maias, baptizantur Augustinus aliique perplures, ad quos præparandos, instituendos confortandosque conciones edit Ambrosius : 1° *de Abraham*, *de Isaac et Anima*, *de Bono mortis*; 2° *de Mysteriis*; 3° *de Fuga sæculi*, *de Jacob et vita beata*, *de Joseph*, ac *de Benedictionibus Patriarcharum*.

Secundam ad Maximum legationem suscipit Ambrosius, quem Mediolanum revertentem propere sequutus Maximus Italiam invadit. Thessalonicam vero ad Theodosium Valentinianus cum matre confugit.

388 Fato concedit Justina. — Cum Valentiniano transit in Italiam Theodosius, Maximumque duobus cladibus affectum gladio interimit prope Aquileiam. — Inde reversus Mediolanum, de quo exierat Ambrosius, rem et causam Callinici castri episcopi, qui synagogam Judæorum incenderat, apud Theodosium defendit.

389 Scribuntur *Hexaemeron* libri sex.

Cum Joviniani errores monachos aliquot Mediolanenses infecissent, S. Ambrosius, litteris a SYRICIO papa acceptis, hæresim in ipso natali loco confodit. — Eodem circiter tempore eduntur *Enarrationes in psalmos XLI, XLV, XLVII, XLVIII, LXI.*

390 In quadragesima habiti sunt sermones *de Elia et jejunio.*

Thessalonica civitas in præfectos suos seditione sævit. Cujus facinoris primo veniam sese concessurum Ambrosio promiserat Theodosius. Dumque Mediolani concilium adversus Ithacianos haberetur, victus aulicorum malis consiliis Imperator, Thessalonicenses cives atrocissime puniri jubet. Ipsi pœnitentia publica ab Ambrosio infligitur.

Anno Christi

390 Ambrosium invisunt duo potentissimi ac sapientissimi Persarum.

391 Summa pace fruens Episcopus, otia ad elucubrandos libros *de Officiis ministrorum* impendit. — Ejicit e monasterio Sarmationem ac Barbatianum monachos.

392 Reverso in Orientem Theodosio, occiditur ab Arbogaste comite Valentinianus Junior, cujus funestissimam necem deflet Ambrosius in *Consolatione de Valentiniani obitu*. — Habet quoque sermonem *de Institutione virginis*.

393 Interfecto Valentiniano, Arbogastes Eugenium purpura induit. Hic epistolas Mediolanensi episcopo mittit, ac, ne responso quidem accepto, transit Alpes, Mediolanumque ingreditur. Unde tyranni aspectum fugiens Ambrosius, primum Bononiam, deinde Florentiam se confert, ubi librum edit qui inscribitur *Exhortatio virginitatis*.

394 Dum Florentiæ commoratur Sanctus, contingit illac transire S. Paulinum cum Therasia uxore sua, S. Felicis martyris templum petentem. Cum eo sanctissimæ vincula necessitudinis jungit Ambrosius. — Post, incedente contra Eugenium Theodosio cum copiis, de felici justorum armorum successu minime dubitans S. Præsul, Mediolanum revertitur, ubi paulo post recipit ab Imperatore litteras, quibus de clade Eugenii, VIII idus septembres interempti, certior fiebat.

Enarrationes in psalmos XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX et XL, de suggestu pronuntiat.

395 Die XVII kal. februarias obit Theodosius; cui succedunt ambo filii ARCADIUS in Oriente, in Occidente HONORIUS. — Defuncti imperatoris funebrem *Orationem* pronuntiat mœstissimus Præsul.

Haud paulo post Nazarii ac Celsi martyrum sacræ reliquiæ nostro Ambrosio revelatæ sunt. — Hoc etiam anno, cum post Theodosii mortem locupletum hominum in pauperes inhumanitas crevisset in immensum, acerrime adversus eos invehitur in sermonibus *de Nabuthe Jezraelita*.

396 Hoc anno, cum milites aliqui asylum ecclesiarum violavissent, divo Antistite coram altare prostratum corpus habente ac tanti sceleris pœnam efflagitante, ipsi in Circum revertentes a leopardis laniantur.

Mittit Fritigil, Marcomannorum regina, Ambrosio legationem. Ad quam ille rescripsit in modum catechismi epistolam, quæ infeliciter periit. — Item scribit ad Vercellensem ecclesiam, de electione episcopi.

397 Pridie nonas apriles, in sabbato sancto, evolat ad Superos S. Ambrosius, non completa *psalmi XLIII enarratione*.

SANCTI

AMBROSII EPISCOPI

MEDIOLANENSIS

IN SCRIPTURAM SACRAM

EXPOSITIONES.

HEXAEMERON LIBRI SEX*.

LIBER PRIMUS.

DE OPERE PRIMI DIEI.

CAPUT I.

De mundi principio, duratione, et unitate philosophorum errores referuntur, ac perstringuntur.

SERMO I.

Tantumne opinionis assumsisse homines, ut aliqui eorum tria principia constituerent omnium Deum, et exemplar, et materiam, sicut Plato, discipulique ejus; et ea incorrupta, et increata, ac sine initio esse asseverarent: Deumque non tamquam creatorem materiæ, sed tamquam artificem ad exemplar, hoc est, ideam intendentem, fecisse mundum de materia, quam vocant hylen, quæ gignendi causas rebus omnibus dedisse asseratur: ipsum quoque mundum incorruptum, nec creatum, aut factum existimarent: alii quoque, ut Aristoteles cum suis disputandum putavit, duo principia ponerent materiam et speciem, et tertium cum iis, quod operatorium dicitur, cui suppeteret competenter efficere, quod adoriundum putasset!

2. Quid igitur tam inconveniens, quam ut æternitatem operis cum Dei omnipotentis æternitate conjungerent, vel ipsum opus Deum esse dicerent; ut cœlum, et terram, et mare divinis prosequerentur honoribus? Ex quo factum est, ut partes mundi Deos esse crede-

* Observatum jam multis, quod et res ipsa clamat, Ambrosianum hunc fœtum sermonibus constare, quibus sanctus Doctor populo Mediolanensi rerum creationem exposuit. Quanquam autem decantationis eorum annus, scilicet 389 post Christum, per conjecturas tantummodo definiatur, hujus tamen anni tempestas facile ex ipsius Ambrosii verbis evincitur. Cum enim de jejunio, de matutinis vespertinisque horis, ad quas ad agendam bis in die synaxim populus conveniebat, ac de similibus aliis loquatur, verisimile est hoc temporis non aliud fuisse quam exeuntis Quadragesimæ. Et cum eodem die bis aliquando sermonem ageret, sex omnino diebus susceptum argumentum absolvit, id est intra unius hebdomadæ angustias.

Doctori nostro Origenem. Hippolytum ac Basilium in hoc argumento præivisse docet Hieronymus. Quid autem a duobus prioribus mutuatus sit, cum laudati eorum libri ad ætatem nostram minime pervenerint, scire nos possumus: a Basilio vero, quem in totius operis distributione et œconomia atque etiam in numero sermonum secutus est, plurima quidem sumpsit, non tamen serviliter imitatus est. Enim vero etsi frequenter illius insistit vestigiis, ab eis tamen sæpe sæpius recedit: quippe qui addat, adimat, transponat, immo nec religioni ducat contraria sentire Basilio, quem etiam interdum, tacito licet nomine, non leviter perstringit. Multa quoque ex Plinio et aliis petita profanis auctoribus operi suo inseruit, quin etiam in exprimendo Virgilio ita lusit, ut de apibus agens, solutis versuum numeris, Poetæ verba sæpius retineret.

rent, quamvis de ipso mundo non mediocris inter eos quæstio sit.

3. Nam Pythagoras unum mundum asserit: alii innumerabiles dicunt esse mundos, ut scripsit Democritus, cui plurimum de physicis vetustas auctoritatis detulit. Ipsumque mundum semper fuisse et fore Aristoteles usurpat dicere: contra autem Plato non semper fuisse, sed semper fore præsumit adstruere: plurimi vero nec fuisse semper, nec semper fore scriptis suis testificantur.

4. Inter has eorum dissensiones quæ potest esse veri æstimatio? cum alii mundum ipsum Deum esse dicant, quod ei mens divina, ut putant, inesse videatur, alii partes ejus; alii utrumque; in quo nec quæ figura sit Deorum, nec qui numerus, nec qui locus, aut vita possit, aut cura comprehendi. Siquidem mundi æstimatione volubilem, rotundum, ardentem, quibusdam incitatum motibus, sine sensu Deum conveniat intelligi, qui alieno, non suo motu feratur.

CAPUT II.

Moysis opinio de initio rerum, auctore mundi, et creatione materiæ. Idem multis nominibus commendatur · cui uni, explosis atomis ideisque, credendum ostenditur.

5. Unde divino spiritu prævidens sanctus Moyses hos hominum errores fore, et forte jam cœpisse, in exordio sermonis sui sic ait, *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Initium rerum, auctorem mundi, creationem materiæ comprehendens; ut Deum cognosceres ante initium mundi esse, vel ipsum esse initium universorum; sicut in Evangelio Dei Filius dicentibus sibi, *Tu quis es?* respondit: *Initium, quod et loquor vobis*: et ipsum dedisse gignendis rebus initium, et ipsum esse creatorem mundi, non idea quadam duce imitatorem materiæ, ex qua non ad arbitrium suum, sed ad speciem propositam sua opera formaret. Pulcre quoque ait, *In principio fecit*; ut incomprehensibilem celeritatem operis exprimeret, cum effectum prius operationis impletæ, quam indicium cœptæ explicuisset.

6. Quis hoc dicat advertere debemus. Moyses utique ille eruditus in omni sapientia Ægyptiorum, quem de flumine collectum filia Pharao ut filium dilexit, et subsidiis regalibus fultum, omnibus sæcularis prudentiæ disciplinis informari atque instrui desideravit. Qui cum de aqua nomen acceperit, non putavit tamen dicendum, quod ex aqua constarent omnia, ut Thales dixit. Et cum esset in aula educatus regia, maluit tamen pro amore justitiæ subire exilium voluntarium, quam in tyrannidis fastigio peccati perfunctionem deliciis acquirere. Denique priusquam ad populi liberandi munus vocaretur, naturali æquitatis studio provocatus, accipientem injuriam de popularibus suis ultus, invidiæ sese dedit, voluptatique eripuit, atque omnes regiæ domus declinans tumultus, in secretum Æthiopiæ se contulit, ibique a cæteris negotiis remotus, totum divinæ cognitioni animum intendit, ut gloriam Dei videret facie ad faciem. Cui testificatur Scriptura, quia *nemo surrexit amplius Propheta in Israel, sicut Moyses, quem scivit Dominus facie ad faciem.* Non in visione, neque in somniis, sed os ad os cum Deo summo locutus; neque in specie, neque per ænigmata, sed clara atque perspicua præsentiæ divinæ dignatione donatus.

7. Is itaque Moyses aperuit os suum, et effudit quæ in eo Dominus loquebatur, secundum quod ei dixerat, cum eum ad Pharao regem dirigeret: *Vade ergo, et ego aperiam os tuum, et instruam te quid debeas loqui.* Etenim si quod de populo dimittendo diceret, a Deo acceperat, quanto magis quod de cœlo loqueretur? Denique non in persuasione humanæ sapientiæ, nec in philosophiæ simulatoriis disputationibus, sed in ostensione spiritus et virtutis, tamquam testis divini operis ausus est dicere: *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Non ille, ut atomorum concursione mundus coiret, serum atque otiosum expectavit negotium; neque disciplinam quamdam materiæ *, quam

* Al neque discipulum quemdam.

contemplando, mundum posset effingere, sed auctorem Deum exprimendum putavit. Advertit enim vir plenus prudentiæ, quod visibilium atque invisibilium substantias, origines et causas rerum mens sola divina contineat, non ut philosophi disputant, validiorem atomorum complexionem perseverantiæ jugis præstare causam : sed judicavit quod telam araneæ texerent, qui sic minuta et insubstantiva principia cœlo ac terris darent, quæ ut fortuito conjungerentur, ita fortuito ac temere dissolverentur, nisi in sui gubernatoris divina virtute constarent. Nec immerito gubernatorem nesciunt, qui non noverunt Deum, per quem omnia reguntur et gubernantur. Sequamur ergo eum, qui et auctorem novit, et gubernatorem, nec vanis abducamur opinionibus.

CAPUT III.

Principium suum a Deo mundum habere : ac proinde eum, licet sphærica figura sit, æternum non esse.

8. *In principio*, inquit. Quam bonus ordo, ut illud primum assereret, quod negare consueverunt, et cognoscerent principium esse mundi, ne sine principio mundum esse homines arbitrarentur. Unde et David cum de cœlo, et terra, et mari loqueretur, ait, *Omnia in sapientia fecisti.* Dedit ergo principium mundo, dedit etiam creaturæ infirmitatem, ne anarchon, ne increatum, et divinæ consortem substantiæ crederemus. Et pulcre addidit : *Fecit*, ne mora in faciendo fuisse existimaretur; ut vel sic intelligerent homines quam incomparabilis operator esset, qui tantum opus brevi exiguoque momento suæ operationis absolveret, ut voluntatis effectus sensum temporis præveniret. Nemo operantem vidit, sed agnovit operatum. Ubi igitur mora, cum legas : *Quia ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt?* Nec artis igitur usum, nec virtutis expendit, qui momento suæ voluntatis majestatem tantæ operationis implevit; ut ea quæ non erant, esse faceret tam velociter, ut neque voluntas operationi præcurreret, neque operatio voluntati.

9. Miraris opus, quæris operatorem, quis principium tanto operi dederit, quis tam cito id fecerit? Subjecit statim, dicens quia *Deus fecit cœlum et terram*. Audisti auctorem, dubitare non debes. Hic est in quo benedixit Melchisedech Abraham patrem multarum gentium, dicens : *Benedictus Abram a Deo summo, qui fecit cœlum et terram.* Et credidit Abraham Deo, et ait : *Extendam manum meam ad Deum summum, qui fecit cœlum et terram.* Vides quia hoc non homo invenit, sed Deus annuntiavit. Deus est enim Melchisedech, qui est rex pacis et justitiæ, nec initium dierum neque finem habens. Non mirum ergo si Deus qui est sine initio, initium omnibus dedit; ut quæ non erant, esse inciperent. Non mirum si Deus qui omnia virtute sua continet, et incomprehensibili majestate universa complectitur, fecit hæc quæ videntur, cum etiam illa fecerit quæ non videntur. Invisibilia autem iis quæ videntur, potiora esse quis neget; cum ea quæ videntur, temporalia sint, æterna autem quæ non videntur? Quis dubitet quod Deus hæc fecerit, qui per Prophetam locutus, ait : *Quis mensus est manu aquam, et cœlum palmo, et universam terram clausa manu? Quis statuit montes in libra, et rupes in statera, et nemora in jugo? Quis cognovit sensum Domini, aut quis ejus consiliarius fuit, vel quis instruxit eum?* De quo etiam alibi legimus : Quia tenet circuitum terræ, et terram velut nihilum fecit. Et Hieremias ait : *Dii qui non fecerunt cœlum et terram, peribunt a terra, et de sub cœlo isto. Dominus qui fecit terram in virtute sua, et correxit in sapientia sua orbem, et in sua prudentia extendit cœlum, et multitudinem aquæ in cœlo.* Et addidit : *Infatuatus est homo a scientia sua.* Qui enim corruptibilia mundi sequitur, et ex his putat quod divinæ possit naturæ comprehendere veritatem, quomodo non infatuatur versutæ disputationis astutia?

10. Cum ergo tot oracula audias, quibus testificatur Deus quod fecerit mun-

dum, noli eum sine principio esse credere; quia quasi sphæra mundus esse dicatur, ut principium ejus nullum videatur exstare; et cum intonat, quasi in circuitu omnia commoventur, ut unde incipiant, ubi desinant non facile comprehendas; quia circuitus principium sensu colligere impossibile habetur. Neque enim sphæræ potes initium reperire, vel unde cœperit globus lunæ, vel ubi desinat menstrua lunæ defectio. Neque vero si ipse non comprehendas, idcirco non cœpit, aut nequaquam desinet. Si ipse circuitum vel atramento, vel graphio ducas, vel centro * exprimas, unde cœperis, aut ubi desieris, intervallo interposito non facile vel oculis colligis, vel mente repetis; et tamen et cœpisse et desivisse ipse tibi testis es. Nam etsi sensum subterfugit, veritatem non subruit. Quæ autem initium habent, et finem habent: et quibus finis datur, initium datum constat. Finem autem mundi futurum ipse Salvator docet in Evangelio suo, dicens: *Cœlum et terra præteribunt:* Et infra: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem mundi.* Et Apostolus: *Præterit enim figura hujus mundi.*

11. Quomodo ergo coæternum Deo mundum asserunt, et creatori omnium sociant, atque æqualem esse disputant creaturam, corpusque materiale mundi invisibili illi atque inaccessibili naturæ divinæ conjungendum putant; cum præsertim secundum suam sententiam non possint negare, quoniam cujus partes corruptioni et mutabilitati subjacent, hujus necesse est universitatem iisdem passionibus, quibus propriæ portiones ejus sunt obnoxiæ, subjacere?

CAPUT IV.

Principiorum varia genera: et in quo Deus fecisse cœlum et terram intelligendus.

12. Principium igitur esse docet qui dicit: *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Principium autem ad tempus refertur, aut ad numerum, aut ad fundamentum; quomodo in ædificanda domo initium fundamentum est. Principium quoque conversionis et depravationis dici posse Scripturarum cognoscimus auctoritate. Est et principium artis ars ipsa, ex qua artificum diversorum deinceps cœpit operatio. Est etiam principium bonorum operum finis optimus, ut misericordiæ principium est, Deo placere quod facias. Eo enim ad conferendum hominibus subsidium maxime provocamur. Est etiam virtus divina, quæ hac exprimitur appellatione. Ad tempus refertur, si velis dicere in quo tempore Deus fecit cœlum et terram, id est, in exordio mundi, quando fieri cœpit, sicut ait Sapientia: *Cum pararet cœlum, cum illo eram.* Ad numerum autem si referas, ita convenit, ut accipias: imprimis fecit Deus cœlum et terram, deinde colles, regiones, fines inhabitabiles. Vel sic: ante reliquas visibiles creaturas, diem, noctem, ligna fructifera, animantium genera diversa, cœlum et terram fecit. Si vero ad fundamentum referas, principium terræ fundamenta esse legisti, dicente Sapientia: *Quando fortia faciebat fundamenta terræ, eram penes illum cuncta componens.* Est etiam bonæ principium disciplinæ, sicut est illud: *Initium sapientiæ est timor Domini;* quoniam qui timet Dominum, declinat errorem, et ad virtutis semitam vias suas dirigit. Nisi enim quis timuerit Deum, non potest renuntiare peccato.

13. Quod æque etiam de illo possumus accipere: *Mensis hic initium mensium erit vobis;* quamvis et de tempore istud accipiatur, quia de Pascha Domini loquebatur, quod veris initio celebratur. In hoc ergo principio mensium, cœlum et terram fecit, quod inde mundi capi oportebat exordium, ubi erat opportuna omnibus verna temperies. Unde et annus mundi imaginem nascentis expressit, ut post hybernas glacies atque hyemales caligines serenior solito verni temporis splendor eluceat. Dedit ergo formam futuris annorum curriculis mundi primus exortus, ut ea lege annorum vices surgerent,

* Centrum, græce κέντρον, id est, stimulus vel spiculum.

atque initio cujusque anni produceret terra nova seminum germina, quo primum dominus Deus dixerat : *Germinet terra herbam fœni, seminans semen secundum genus et secundum similitudinem, et lignum fructiferum faciens fructum.* Et statim produxit terra herbam fœni, et lignum fructiferum; in quo nobis et moderationis perpetuæ divina providentia, et celeritas terræ germinantis ad æstimationem vernæ suffragatur ætatis. Nam etsi quocumque tempore et Deo jubere promtum fuit, et terrenæ naturæ obedire, ut inter hybernas glacies, et hyemales pruinas cœlestis imperii fotu germinans terra fetum produceret; non erat tamen dispositionis æternæ rigido stricta gelu in virides subito fructus arva laxare, atque horrentibus pruinis florulenta miscere. Ergo ut ostenderet Scriptura veris tempora in constitutione mundi, ait : *Mensis hic vobis initium mensium, primus est vobis in mensibus anni,* primum mensem, vernum tempus appellans. Decebat enim principium anni principium esse generationis, et ipsam generationem mollioribus auris foveri. Neque enim possent tenera rerum exordia aut asperioris laborem tolerare frigoris, aut torrentis æstus injuriam sustinere.

14. Simul istud advertere licet, quia jure concurrit, ut eo tempore videatur in hanc generationem, atque in hos usus tributus ingressus, quo tempore ex hac generatione in regenerationem est legitimus transitus. Siquidem verno tempore filii Israel Ægyptum reliquerunt, et per mare transierunt, baptizati in nube, et in mari, ut Apostolus dixit : et eo tempore domini quotannis Jesu Christi Pascha celebratur, hoc est, animarum transitus a vitiis ad virtutem, a passionibus carnis ad gratiam sobrietatemque mentis, a malitiæ nequitiæque fermento ad veritatem et sinceritatem. Regeneratis itaque dicitur : *Mensis hic vobis initium mensium, primus est vobis in mensibus anni.* Derelinquit enim et deserit, qui abluitur, intelligibilem illum Pharao principem istius mundi, dicens : Abrenuntio tibi, Diabole, et Angelis tuis, et operibus tuis, et imperiis tuis. Nec jam serviet ei, vel terrenis hujus corporis passionibus, vel depravatæ mentis erroribus, qui demersa omni malitia, vice plumbi, bonis operibus dextra lævaque munitus inoffenso sæculi hujus freta studet transire vestigio. In libro quoque, qui inscribitur de Numeris, ait Scriptura : *Initium nationum Amalec, et semen ejus peribit.* Et utique non omnium nationum primus est Amalech; sed quia per interpretationem Amalech * rex accipitur iniquorum; iniqui autem gentes sunt : vide ne principem mundi hujus accipere debeamus, qui imperat nationibus voluntatem suam facientibus, cujus semen peribit : semen autem ejus impii et infideles sunt, quibus ait Dominus, *Vos ex patre Diabolo estis.*

15. Est etiam initium mysticum, ut illud est : *Ego sum primus et novissimus, initium et finis.* Et illud in Evangelio præcipue, quod interrogatus Dominus, quis esset, respondit : *Initium, quod et loquor vobis.* Qui vere et secundum divinitatem est initium omnium, quia nemo ante ipsum; et finis, quia nemo ultra ipsum : et secundum Salomonem initium est viarum Domini in opera ejus; ut per ipsum disceret hominum genus vias Domini sequi, et operari opera Dei. In hoc ergo principio, id est, in Christo, fecit Deus cœlum et terram; quia per ipsum omnia facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat; quia in ipso constant omnia. Et ipse est primogenitus totius creaturæ, sive quia ante omnem creaturam; sive quia sanctus, quia primogeniti sancti sunt, ut primogenitus Israel, non quia ante omnes, sed quia sanctior cæteris. Sanctus autem Dominus supra omnem creaturam et secundum corporis susceptionem; quia solus sine peccato, solus

* Undenam interpretationem hanc sumserit Ambr. non facile dictu est : fatendum tamen eam haud immerito improbari. Neque enim עמלך cum voce מלך ullam habet affinitatem. B. Hieron. aliam ejusdem nominis significationem ex Philone refert : *Amalec*, inquit, *populus lambens, vel lingens.* Tertiam præterea explicationem in fine Bibliorum R. Stephani reperias, ubi *Amalec* ex hebræo et syro exponitur, *populus percutiens.*

sine vanitate. Omnis autem creatura subjecta vanitati est.

16. Possumus etiam intelligere : *In principio fecit Deus cœlum et terram*, id est, ante tempus : sicut initium viæ nondum via, et initium domus nondum domus. Denique alii dixerunt, ἐν κεφαλαίῳ quasi in capite, quo significatur in brevi et in exiguo momento summa operationis impleta. Sunt ergo et qui principium non pro tempore accipiant, sed ante tempus, και κεφαλαῖον vel caput ; ut dicamus latine quasi summam operis ; quia rerum visibilium summa cœlum et terra est, quæ non solum ad mundi hujus spectare videntur ornatum, sed etiam ad indicium rerum invisibilium, et quoddam argumentum eorum quæ non videntur, ut est istud propheticum : *Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Quod secutus Apostolus aliis verbis in eamdem conclusit sententiam, dicens : *Quia invisibilia ejus per ea quæ facta sunt, intelliguntur.* Auctorem enim Angelorum et Dominationum et Potestatum facile intelligimus eum, qui momento imperii sui hanc tantam pulcritudinem mundi ex nihilo fecit esse, quæ non erat ; et non de exstantibus aut rebus, aut causis donavit habere substantiam.

CAPUT V.

Mundum divinæ operationis specimen esse : a gentilibus eum Dei umbram non recte dici : Filio enim soli, ut imago Dei sit, convenire.

17. Est ergo hic mundus divinæ specimen operationis ; quia dum opus videtur, præfertur operator. Namque ut istarum artium aliæ sunt actuosæ, quæ sunt in corporis motu, aut sono vocis ; cessavit motus aut sonus, nihil superfuit, nec remansit spectantibus vel audientibus : aliæ theoreticæ, quæ vigorem mentis exerceant : aliæ hujusmodi, ut cessante quoque operationis officio, operis munus appareat, ut ædificatio atque textura, quæ etiam tacente artifice, peritiam ejus ostendunt, ut operatori operis sui testimonium suffragetur. Similiter hic mundus divinæ majestatis insigne est, ut per ipsum Dei sapientia manifestetur. Quem videns Propheta, simul et ad invisibilia oculos mentis attollens, ait : *Quam magnificata sunt opera tua Domine! omnia in sapientia fecisti.*

18. Nec otiose utique factum legimus ; quia gentiles plerique qui coæternum Deo mundum volunt esse, quasi adumbrationem virtutis divinæ, asserunt etiam sua sponte subsistere ; et quamvis causam ejus Deum esse fateantur ; causam tamen factum volunt non ex voluntate et dispositione sua, sed ita ut causa umbræ corpus est. Adhæret enim umbra corpori, et fulgor lumini naturali magis societate, quam voluntate arbitra. Pulcre ergo ait Moyses, quia *fecit Deus cœlum et terram*. Non dixit quia subesse fecit, non dixit quia causam mundo ut esset, præbuit : sed *fecit* quasi bonus quod foret utile : quasi sapiens quod optimum judicabat : quasi omnipotens quod amplissimum prævidebat. Quomodo autem quasi umbra esse poterat, ubi corpus non erat, cum incorporei Dei corporea adumbratio esse non possit? Quomodo etiam incorporei luminis splendor possit esse corporeus?

19. Sed si quæris splendorem Dei, Filius est imago Dei invisibilis. Qualis ergo Deus est, talis imago. Invisibilis Deus, etiam imago invisibilis. Est enim splendor gloriæ paternæ, atque ejus imago substantiæ. *In principio*, inquit, *fecit Deus cœlum et terram.* Factus est ergo mundus, et cœpit esse, qui non erat : Verbum autem Dei in principio erat, et erat semper. Sed etiam Angeli, Dominationes et Potestates, etsi aliquando cœperunt ; erant tamen jam quando hic mundus est factus. Omnia namque creata et condita sunt, visibilia et invisibilia, sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates : *Omnia*, inquit, *per ipsum facta sunt, et in ipsum creata sunt.* Quid est in ipsum creata? Quia ipse est hæres Patris, eo quod a Patre in ipsum transierit hæreditas, sicut Pater dicit : *Posce à me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Quæ tamen hæreditas a Patre transit in

Filium, et in Patrem revertitur a Filio. Egregie itaque Apostolus et hoc loco Filium dixit auctorem omnium, et majestate sua continentem omnia. Et ad Romanos de Patre ait: *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipsum sunt omnia*. Ex ipso principium et origo substantiæ universorum, id est, ex voluntate ejus et potestate. Omnia enim ex ejus voluntate cœperunt; quia unus Deus Pater, ex quo omnia. Etenim tamquam ex suo fecit; quia unde voluit fecit. Per ipsum continuatio, finis in ipsum. Ex ipso ergo materia. Per ipsum operatio quæ ligavit atque constrinxit universa. In ipsum, quia quamdiu vult, omnia ejus virtute manent atque consistunt, et finis eorum in Dei voluntatem recurrit; et ejus arbitrio resolvuntur.

CAPUT VI.

In cœlo et terra quatuor elementa, e quibus omnia componuntur, creata esse. Qualis cœli substantia; qualisve terræ positio; et quam diverse philosophi de cœlorum natura judicarint: iis neglectis divinæ auctoritati auscultandum.

20. In principio itaque temporis cœlum et terram Deus fecit. Tempus enim ab hoc mundo, non ante mundum: dies autem temporis portio est, non principium. Et quamquam lectionis serie possimus adstruere quod primo diem fecerit Dominus et noctem, quæ sunt vices temporum; et secundo die firmamentum fecerit, quo discrevit aquam quæ sub cœlo est, et aquam quæ super cœlum; tamen satis est ad præsentem assertionem, quod in principio cœlum fecerit, unde prærogativa generationis et causa; et terram fecerit, in qua esset generationis substantia. In his enim quatuor illa elementa creata sunt, ex quibus generantur omnia ista quæ mundi sunt. Elementa autem quatuor, aer, ignis, aqua, et terra, quæ in omnibus sibi mixta sunt. Siquidem et in terra ignem reperies, qui ex lapidibus et ferro frequenter excutitur; et in cœlo, cum sit ignitus et micans fulgentibus stellis polus, aqua esse possit intelligi, quæ vel supra cœlum est, vel de illo superiore loco in terram largo frequenter imbre demittitur. Quæ pluribus colligere possemus, si quid ad ædificationem Ecclesiæ ista proficere videremus. Sed quia his occupari infructuosum negotium est, ad illa magis intendamus animum in quibus vitæ sit profectus æternæ.

21. De qualitate igitur et substantia cœli satis est ea promere quæ in Esaiæ scriptis reperimus, qui mediocribus et usitatis sermonibus qualitatem naturæ cœlestis expressit, dicens quod firmaverit cœlum sicut fumum, subtilem ejus naturam nec solidam cupiens declarare. Ad speciem quoque ejus abundat, quod ipse de cœli firmamento locutus est, quia fecit Deus cœlum sicut cameram; quod intra cœli ambitum universa claudantur, quæ vel in mari geruntur vel terris. Quod similiter significatur, cum legitur: Quia cœlum Dominus extendit. Extenditur enim vel quasi pellis ad tabernacula, habitationesque Sanctorum; vel quasi liber, ut plurimorum scribantur nomina, qui Christi gratiam fide et devotione meruerunt, quibus dicitur: *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo.*

22. De terræ quoque vel qualitate vel positione tractare nihil prodest ad spem futuri, cum satis sit ad scientiam, quod Scripturarum divinarum series comprehendit, quia suspendit terram in nihilo. Quid nobis discutere, utrum in aere pendeat, an super aquam, ut inde nascatur controversia, quomodo aeris natura tenuis et mollior molem possit sustentare terrenam? Aut quomodo, si super aquas, non demergatur in aquam gravis ruina terrarum? Aut quomodo ei maris unda non cedat, et in latera ejus sese loco suo mota diffundat? Multi etiam in medio aeris terram esse dixerunt, et mole sua immobilem permanere, quod æquabili motu hinc atque inde propendeat. De quo satis putamus dictum a Domino ad Job servum suum, quando locutus per nubem ait: *Ubi eras cum fundarem terram? indica mihi, si habes scientiam. Quis posuit mensuras ejus, si nosti? Aut quis est qui superinduxit mensuram super eam, aut super quid circuli ejus confixi sunt?* Et infra: *Conclusi mare portis, et dixi: Usque huc*

veniet, et non transibis, sed in te comminuentur fluctus tui. Nonne evidenter ostendit Deus omnia majestate sua consistere in numero, pondere, atque mensura? Neque enim creatura legem tribuit, sed accepit, et servat acceptam. Non ergo quod in medio sit terra, quasi æqua lance suspenditur: sed quia majestas Dei voluntatis suæ eam lege constringit, ut supra instabile atque inane stabilis perseveret, sicut David quoque Propheta testatur dicens: *Fundavit terram super firmamentum ejus, non inclinabitur in sæculum sæculi.* Non utique hic quasi tantummodo artifex Deus: sed quasi omnipotens prædicatur, qui non centro quodam terram, sed præcepti sui suspenderit firmamento, nec eam inclinari patiatur. Non ergo mensuram centri, sed judicii divini accipere debemus; quia non artis mensura est, sed potestatis: mensura justitiæ, mensura cognitionis; quia omnia non tamquam immensa prætereant ejus scientiam, sed cognitioni ejus tamquam dimensa subjaceant. Neque enim cum legimus: *Ego confirmavi columnas ejus*, vere columnis eam subnixam possumus æstimare, sed ea virtute quæ suffulciat substantiam terræ atque substineat. Denique quod in potestate Dei sit terræ constitutio, etiam hinc collige, quia scriptum est: *Qui adspicit terram, et facit eam tremere.* Et alibi: *Adhuc ego semel concutio terram.* Non ergo libramentis suis immobilis manet: sed frequenter Dei nutu et arbitrio commovetur, sicut et Job dicit: *Quia Dominus commovet eam a fundamentis: columnæ autem ejus exagitantur.* Et alibi: *Nuda inferna in conspectu ejus, et non est morti involucrum, extendens Boream pro nihilo, suspendens terram in nihilum, alligans aquam in nubibus suis... Columnæ cœli avolaverunt, et expaverunt ab increpatione ejus; virtute mitigavit mare, disciplina stravit cetum: claustra autem cœli timent eum.* Voluntate igitur Dei immobilis manet et stat in sæculum terra, secundum Ecclesiastis sententiam, et voluntate Dei movetur, et nutat. Non ergo fundamentis suis nixa subsistit, nec fulcris suis stabilis perseverat: sed Dominus statuit eam, et firmamento voluntatis suæ continet; quia in manu ejus sunt omnes fines terræ. Et hæc fidei simplicitas argumentis omnibus antecellit. Laudent alii quod ideo nusquam decidat terra; quia secundum naturam in medio regionem possideat suam, eo quod necesse sit eam manere in regione sua, nec in partem alteram inclinari, quando contra naturam non movetur, sed secundum naturam. Prædicent artificis divini et operatoris æterni excellentiam; quis enim artificum non ab illo accepit? aut quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, aut varietatis disciplinam? Ego tamen, qui profundum majestatis ejus, et artis excellentiam non queo comprehendere, non disputationis me libramentis committo atque mensuris: sed omnia reposita in ejus existimo voluntate, quod voluntas ejus fundamentum sit universorum, et propter eum adhuc mundus hic maneat. Quod Apostolicæ quoque licet adstruere auctoritatis exemplo. Scriptum est enim: *Quia vanitati creatura subjecta est non sponte, sed propter eum qui subjecit in spe.* Liberabitur autem et ipsa creatura a servitute corruptionis, cum divinæ remunerationis gratia affulserit.

23. De natura autem et qualitate substantiæ cœli quid enumerem ea quæ disputationibus suis philosophi texuerunt? cum alii compositum cœlum ex quatuor elementis asserant: alii quintam quamdam naturam novi corporis ad constitutionem ejus inducant, atque affingant æthereum esse corpus, cui neque ignis admixtus sit, neque aer, neque aqua, neque terra; quod hujusmodi elementa suum quemdam cursum habeant atque usum et motum naturæ, ut graviora demergant, et in pronum ferantur, vacua et levia in superiora se subrigant; est enim proprius cuique motus, in sphæræ autem circuitu ista confundi, et vim sui cursus amittere, quoniam sphæra in orbem suum volvitur, et superiora inferioribus, superioribus quoque inferiora mutantur. Quorum autem secundum naturam motus mutati sunt, horum necessario ferunt mutari solere qualitates substantiarum

sarum. Quid igitur defendimus æthereum corpus esse, ne videatur corruptioni obnoxium? Quod enim compositum ex corruptibilibus elementis est, necesse est resolvatur. Nam hoc ipso quod diversæ eadem sint elementa naturæ, simplicem et inviolabilem motum habere non possunt, cum se diversus elementorum motus impugnet. Unus enim motus omnibus aptus esse non potest, et elementis distantibus convenire. Nam qui levibus accommodus est, fit incommodus gravioribus elementis. Itaque quando ad superiora motus cœli est necessarius, terrenis gravatur; quando ad inferiora decursus expeditur, igneus vigor ille violenter attrahitur. Etenim contra naturæ suæ usum deorsum cogitur. Omne autem quod in contrarium cogitur, non naturæ serviens, sed necessitati, cito solvitur, et in ea scinditur ex quibus videtur esse compositum, in suam quamque regionem singulis recurrentibus. Hæc igitur alii considerantes stabilia esse non posse, æthereum corpus cœli stellarumque esse arbitrati sunt, quintam quamdam naturam corporis introducentes, quo diuturnam cœli putarent mansuram esse substantiam.

24. Sed non ista opinio propheticæ potuit obviare sententiæ; quam divina quoque domini Jesu Christi majestas in Evangelio comprobavit. Dixit enim David: *Principio terram tu fundasti, Domine, et opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnia sicut vestimentum veterascent, et tamquam amictum mutabis ea, et mutabuntur: tu vero ipse es, et anni tui non deficient.* Quod adeo probavit in Evangelio Dominus, ut diceret: *Cœlum et terra præteribunt, mea autem verba non præteribunt.* Nihil igitur agunt, qui propter cœli asserendam perpetuitatem, quintum corpus æthereum introducendum putarunt; cum æque videant dissimilem cæteris adjunctam membri unius portionem, labem corpori magis afferre consuevisse. Simul illud adverte, quia Propheta David cum terram priori loco nominavit, et postea cœlum, credidit opus esse Domini declarandum; quando enim dixit et facta sunt, nihil interest quid prius exprimas, cum simul utrumque sit factum; simul ne hæc saltem prærogativa cœlo divinæ videatur adjudicata substantiæ, ut primogenitæ creaturæ privilegio potior æstimetur. Itaque illos suis relinquamus contentionibus, qui mutuis disputationibus se refellunt. Nobis autem satis est ad salutem, non disputationum controversia, sed præceptorum veritas; nec argumentationis astutia, sed fides mentis, ut serviamus creatori potius quam creaturæ, qui est Deus benedictus in sæcula.

CAPUT VII.

Occurritur iis qui materiæ æternitatem e Scripturæ verbis conantur adstruere. Terram eo invisibilem dici, quod aquis cooperta esset. Cur ea prius facta significetur, quam ornata.

SERMO II.

25. *Terra autem erat invisibilis et incomposita.* Bonus artifex prius fundamentum ponit: postea fundamento posito ædificationis membra distinguit, et adjungit ornatum. Posito igitur fundamento terræ, et confirmata cœli substantia, duo enim ista sunt velut cardines rerum, subtexuit: *Terra autem erat invisibilis et incomposita.* Quid est, *Erat,* nisi ne forte in infinitum et sine principio extendant opinionem suam, et dicant: Ecce quia materia, id est hyle, sicut Philosophi dicunt, etiam secundum Scripturam divinam non habuit initium? Verum hoc dicentibus respondebis, quia scriptum est: *Erat autem Cain operarius terræ.* Et de eo qui Jubal dictus est, habet Scriptura: *Hic erat pater qui demonstravit psalterium et citharam.* Et, *Homo erat in Ausitide regione, cui nomen Job.* Desinant ergo de verbo quæstionem movere, cum præsertim præmiserit Moyses, quia fecit Deus terram. Erat ergo, ex quo facta est. Nam si sine principio eam dicunt esse, jam non solum Deum, sed etiam hylen sine principio dicentes, definiant ubinam erat. Si in loco, ergo etiam locus sine principio fuisse adstruitur, in quo erat materia rerum, quæ principium non habebat. Quod si absurdum

videtur de loco credere, videte ne forte volatilem terram debeamus æstimare, quæ non habens fundamentum, alarum remigiis suspendebatur. Unde ergo ei alas sumemus, nisi forte huc derivemus prophetici sermonis interpretationem : *A pennis terræ prodigia audivimus?* Et illud : *Væ terræ navium pennæ?* Sed hoc si accipiamus, in quo aere volabat terra? Sine aere enim volare non poterat, sed aer adhuc esse non poterat, quia non erat sine rerum materia elementorum facta distinctio, cum ipsa adhuc elementa facta non essent. Ubi ergo erat materia ista alarum suffulta remigiis? In aere non erat, quia aer corpus est mundi : corpus autem esse aerem docet lectio, quia emissa sagitta in locum, quem jaculator intendit, incisus aer statim in seipsum resolutus est. Ubi ergo erat hyle, nisi forte dicatur quadam dementi intentione, quia in Deo erat? Ergo Deus, qui est invisibilis naturæ atque inviolabilis, qui lucem habitat inaccessibilem, incomprehensibilis et purissimus spiritus, locus erat materiæ mundialis, et erat in Deo mundi portio, cum de hoc mundo non sit nec mens servulorum ejus, sicut habemus scriptum : *De hoc mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo.*

26. Quemadmodum ergo invisibilia visibilibus, et ei qui ordinem ac decorem donavit omnibus, incomposita copulabantur? nisi forte quia dixit, *Terra autem erat invisibilis.* Et invisibilem eam per substantiam credant; et ideo quia aquis operta, visibilis corporeis oculis esse non poterat, quemadmodum pleraque in profundo aquarum sita, visum oculorum, aciemque prætereant. Non enim Deo aliquid invisibile, sed creatura mundi creaturæ utique æstimatione censetur. Invisibilis etiam terra, quia nondum lux quæ illuminaret mundum, nondum sol : postea enim luminaria facta sunt cœli. Quod si solis radius plerumque etiam aquis operta illuminat, et profundo mersa splendore luminis sui prodit; quis dubitet Deo ea quæ in profundo sunt, invisibilia esse non posse; nisi forte sic accipiamus invisibilem terram, quod nondum verbo Dei et protectione visitabatur, quæ hominem non habebat, propter quem Dominus respiceret in terram, sicut scriptum est : *Dominus respexit super filios hominum, ut videret si est intelligens aut requirens Deum?* Et alibi ait : *De cœlo jaculatus est judicium : terra tremuit et quievit.* Et merito invisibilis, quia incomposita, quæ figuram et speciem congruentem adhuc non acceperat a proprio conditore.

27. Et fortasse dicant : Cur enim Deus sicut dixit et facta sunt, non simul ornatus congruos assurgentibus donavit elementis; quasi non potuerit, cœlum insignitum stellis subito ut creatum est refulgere, et floribus ac fructibus terra vestiri? Potuit utique, sed ideo primo facta, postea composita declarantur; ne vere increata et sine principio crederentur, si species rerum velut ingeneratæ ab initio, non postea additæ viderentur. Incomposita terra legitur, et iisdem a philosophis æternitatis, quibus Deus, privilegiis honoratur; quid dicerent si ab initio ejus pulcritudo vernasset? Demersa aquis describitur, velut cuidam principiorum suorum addicta naufragio, et adhuc a nonnullis facta non creditur; quid si decorem primogenitum vindicaret? Accedit illud, quod imitatores nos sui Deus esse voluit, ut primo faciamus aliqua, postea venustemus; ne dum simul utrumque adorimur, neutrum possimus implere. Fides autem nostra quodam gradu crescit. Ideo primo fecit Deus, postea venustavit, ut eumdem credamus ornasse qui fecit, et fecisse qui ornavit; ne alterum putemus ornasse, alterum creavisse : sed eumdem utrumque esse operatum; ut primo faceret, postea componeret, ut alterum altero crederetur. Habes in Evangelio hujus rei evidens testimonium. Nam suscitaturus Lazarum Dominus, jussit ut Judæi removerent lapidem de sepulcro, ut mortuum videntes, postea resuscitatum crederent. Deinde vocavit Lazarum, et resurrexit, et ligatis manibus et pedibus exiit foras. Nonne poterat removere lapidem, qui poterat mortuum suscitare? Et qui potuit defuncto vitam red-

dere, non potuit nexus solvere vinculorum? Cui vinctis pedibus gressum dedit, huic non potuit ruptis vinculis incessum reddere? Sed utique advertimus quod voluit primo demonstrare mortuum, ut oculis suis crederent: deinde resuscitare: tertio jubere ut ipsi vincula funeris solverent; ut inter ista fides infunderetur infidelibus, et per gradus quosdam credulitas nasceretur.

CAPUT VIII.

Terram incompositam fuisse; tum quia in ea nihil distincti, tum quia tenebris esset velata. Malitiam per tenebras non intelligendam Spiritus sanctus qui ferebatur super aquas, aliaque declarant: sed vel maxime quod malitia non nisi a nobis oriatur.

28. FECIT ergo Deus primo cœlum et terram, ea tamen non quasi perpetua, sed quasi corruptibilis creaturæ consummationi voluit subjacere. Unde in Esaiæ libro ait: *Tollite in cœlum oculos vestros, et adspicite terram deorsum; quia cœlum ut fumus solidatum est, terra autem ut vestimentum veterascet.* Hæc terra est, quæ ante erat incomposita. Nondum enim erant maria suo fine distincta, et ideo vago fluctu, et profundo gurgite terra inundabatur. Considera, quia etiam nunc palustri uligine terra inhorrere consuevit, nec patiens est vomeris, ubi infusus terris humor exundat. Erat ergo incomposita; utpote solertis agricolæ inarata culturis, quia adhuc deerat cultor. Erat incomposita; quia nuda gignentium, nec thoris herbosa riparum, nec opaca nemoribus, nec læta segetibus, nec umbrosa superciliis montium, nec odora floribus, nec grata vinetis. Merito incomposita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium serta gemmantium. Ostendere enim voluit Deus, quia nec mundus ipse haberet gratiam, nisi eum vario cultu operator ornasset. Cœlum ipsum intextum nubibus, horrorem oculis mœstitiam animis excitare consuevit. Terra imbribus madefacta, fastidio est. Maria procellis turbata, quos non incutiunt metus? Pulcherrima est rerum species, sed quid esset sine lumine? quid sine temperie? quid sine aquarum congregatione, quibus ante demersa poli hujus habebantur exordia? Tolle solem terris, tolle cœlis stellarum globos, omnia tenebris inhorrescunt. Sic erant antequam lumen huic mundo Dominus infunderet. Et ideo Scriptura ait: *quia tenebræ erant super abyssum.* Tenebræ erant, quia splendor deerat lucis. Tenebræ erant, quia aer ipse tenebrosus est. Aqua ipsa sub nube tenebrosa est, quia tenebrosa aqua in nubibus aeris. Erant ergo tenebræ super abyssos aquarum. Non enim malas intelligendum arbitror potestates quod Dominus earum malitiam creaverit; cum utique non substantialis, sed accidens sit malitia, quæ a naturæ bonitate deflexit.

29. Itaque in constitutione mundi opinio malitiæ interim sequestretur, ne divinæ operationi, et pulcherrimæ creaturæ, ea quæ decolora sunt, admiscere videamur, maxime cum sequatur: *Et spiritus Dei superferebatur super aquas.* Quem etsi aliqui pro aere accipiant, aliqui pro spiritu quem spiramus et carpimus auræ hujus vitalis spiritum: nos tamen cum sanctorum et fidelium sententia congruentes, Spiritum sanctum accipimus, ut in constitutione mundi operatio Trinitatis eluceat. Præmisso enim, quia *in principio fecit Deus cœlum et terram*, id est, in Christo fecit Deus, vel Filius Dei Deus fecit, vel per Filium Deus fecit, quia omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, supererat plenitudo operationis in Spiritu, sicut scriptum est: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Itaque quemadmodum in Psalmo docemur operationem Verbi, quod est Verbum Dei, et virtutem quam dedit Spiritus sanctus; ita hic propheticum resultavit oraculum, quia Deus dixit, et Deus fecit, Spiritus quoque Dei superferebatur super aquas. Ornando enim polo cœli, germinaturis terris pulcre Spiritus superferebatur, quia per ipsum habebant novorum partuum semina germinare, secundum quod dixit Propheta: *Emitte Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ.* Denique syrus, qui vicinus hebræo est, et sermone consonat in ple-

risque et congruit, sic habet : *Et Spiritus Dei fovebat aquas*, id est vivificabat, ut in novas cogeret creaturas, et fotu suo animaret ad vitam. Nam etiam Spiritum sanctum legimus creatorem, dicente Job, *Spiritus divinus qui fecit me.* Sive ergo Spiritus sanctus superferebatur super aquas, tenebræ contrariarum virtutum super eas esse non poterant, ubi locum sibi tanta gratia vindicabat : sive, ut quidam volunt, aerem accipiant, respondeant qua ratione Spiritum Dei dixerit, cum satis fuerit spiritum nuncupare.

30. Hi ergo volunt a domino Deo nostro quatuor primum elementa generata, cœlum, terram, mare, aerem; eo quod causæ rerum, ignis et aer, terra et aqua sint, ex quibus mundi species constat et forma. Ubi igitur tenebræ nequitiarum spiritalium locum habere potuerunt, cum augustæ hujus decorem figuræ mundus indueret? Numquid simul malitiam Deus creavit? Sed ea ex nobis orta, non a creatore Deo condita, morum levitate generatur, non ullam creaturæ habens prærogativam, nec auctoritatem substantiæ naturalis, sed mutabilitatis vitium, et errorem prolapsionis. Eradicari hanc Deus vult de animis singulorum, quomodo eam ipse generaret? Clamat Propheta : *Desinite a malitiis vestris*. Et præcipue sanctus David : *Desine a malo, et fac bonum*; quomodo ergo ei initium a Domino damus? Sed hæc opinio feralis eorum qui perturbandam Ecclesiam putaverunt. Hinc Marciones, hinc Valentini, hinc pestes illæ Manichæorum funesta sanctorum mentibus tentaverunt inferre contagia. Quid nobis in ipso lumine vitæ tenebras mortis inquirimus? Scriptura divina salutem suggerit, vitæ odorem fragrat, ut suavitatem legens capias, non ut præcipitii discrimen incurras. Simpliciter lege, o homo, non tibi ipse foveam pravus interpres effodias; simplex sermo est, *quia fecit Deus cœlum et terram*. Fecit quod non erat, non quod erat. *Et terra erat invisibilis*, ex quo facta est, erat, et erat invisibilis, quia exundabat aqua et operiebat eam, et erant super eam tenebræ superfusæ, quia nondum erat lumen diei, nondum solis radius, qui solet et sub aquis latentia declarare. Quid ergo dicunt quod Deus creaverit malum, cum ex contrariis et adversis nequaquam sibi adversa generentur? Nec enim vita mortem generat, nec lux tenebras. Non enim sicut mutabilitates affectuum, ita etiam generationum progressiones sunt. Illæ ex contrariis in contraria propositi deflexione vertuntur : istæ non ex contrariis in adversa deflectuntur, sed ex ejusdem generis vel auctoribus, vel causis creatæ, in similitudinem sui referuntur auctoris.

31. Quid igitur dicemus? Si enim neque sine principio est, quasi increata, neque a Deo facta, unde habet natura malitiam? Nam mala esse in hoc mundo nullus sapiens denegavit, cum sit tam frequens in hoc sæculo lapsus ad mortem. Sed ex iis quæ jam diximus, possumus colligere quia non est viva substantia, sed mentis atque animi depravatio, a tramite virtutis devia, quæ incuriosorum animis quam frequenter obrepit. Non igitur ab extraneis est nobis, quam a nobis ipsis majus periculum. Intus est adversarius, intus auctor erroris, intus, inquam, clausus in nobismetipsis. Propositum tuum speculare, habitum tuæ mentis explora, excubias obtende adversum mentis tuæ cogitationes, et animi cupiditates. Tu ipse tibi es causa improbitatis, tu ipse dux flagitiorum tuorum, atque incentor criminum. Quid alienam naturam arcessis ad excusationem tuorum lapsuum? Utinam te ipse non impelleres, utinam non præcipitares, utinam non involveres aut studiis immoderatioribus, aut indignatione, aut cupiditatibus, quæ nos innexos velut quibusdam retibus tenent. Et certe in nobis est moderari studia, cohibere iracundiam, coercere cupiditates : in nobis est etiam indulgere luxuriæ, adolere libidines, inflammare iracundiam, vel inflammanti aurem accommodare, elevari magis superbia, effundi in sævitiam, quam reprimi humilitate, diligere mansuetudinem. Quid naturam accusas, o homo? Habet illa velut impedimenta

quædam, senectutem et infirmitatem. Sed senectus ipsa in bonis moribus dulcior, in consiliis utilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines fortior. Infirmitas quoque corporis, sobrietas mentis est. Unde ait Apostolus: *Cum infirmor, tunc potens sum*. Itaque non in virtutibus, sed infirmitatibus gloriabatur. Responsum quoque divinum refulsit oraculo salutari; quia virtus in infirmitate consummatur. Illa cavenda, quæ ex nostra voluntate prodeunt, delicta juventutis, et irrationabiles passiones corporis. Quorum igitur nos sumus domini, horum principia extrinsecus non requiramus; nec derivemus in alios, sed agnoscamus ea quæ proprie nostra sunt. Quod enim possumus non facere si nolumus, hujus electionem mali nobis potius debemus, quam aliis adscribere. Ideo etiam in judiciis istius mundi voluntarios reos, non ex necessitate compulsos, culpa constringit, pœna condemnat. Neque enim si per furorem aliquis innocentem peremerit, obnoxius morti est. Quinetiam ipsius divinæ legis oraculo, si quis per imprudentiam intulerit necem, accipit impunitatis spem, refugii facultatem, ut possit evadere. Hoc igitur de eo quod proprie malum videtur, dictum sit. Mala enim non sunt nisi quæ crimine mentem implicant, et conscientiam ligant. Cæterum pauperiem, ignobilitatem, ægritudinem, mortem nemo sapiens mala dixerit, nec in malorum sorte numeraverit; quia nec contraria istis in bonis habentur maximis, quorum alia nobis ex natura, alia ex commoditate accidere videntur.

32. Non otiose nobis excursus iste processit; ut probaremus tenebras et abyssum simpliciter accipienda. Erant enim tenebræ de obumbratione cœli; quia omne corpus umbram facit, qua obumbrat vel finitima vel inferiora, et ea maxime, quæ operire atque includere videtur. Includit autem cœli polus, quia cœlum sicut camera extenditur, quemadmodum supra demonstravimus. Non ergo principalis erat tenebrosa substantia: sed quasi umbra secuta est mundi corpus caligo tenebrarum. Itaque momento divinæ præceptionis mundus assurgens, intra se inclusit umbram; ut si quis in campi medio, quem sol meridianus illuminat, locum aliquem repente obsepiat, et densis ramorum frondibus tegat, nonne quo splendidior foris species loci ejus effulgeat, hoc horrenti desuper scena * gurgustium ejus intus obscurius fit? Aut unde antrum, clausum undique hujusmodi locum vocarunt, nisi quod atro inhorrescat situ, atque offusione tenebrarum? Istæ ergo tenebræ super aquarum abyssos erant. Nam abyssum multitudinem et profundum aquarum dici, lectio Evangelii docet, ubi rogabant Salvatorem dæmonia, ne juberet illis ut in abyssum irent. Sed qui docebat voluntates dæmoniorum non esse faciendas, præcepit illis ut irent in porcos. Porci autem se in stagnum aquarum præcipitarunt, ut quod recusabant dæmonia, non evaderent, sed digno præcipitio demergerentur. Erat ergo hæc mundi incomposita species et forma.

CAPUT IX.

Creatur lux: eadem a tenebris discernitur atque approbatur; et qua causa lux dies, ac tenebræ nox, appellatæ.

33. *Et spiritus*, inquit, *Dei superferebatur super aquas, et dixit Deus, Fiat lux*. Merito præmissus est Spiritus Dei, ubi divina incipere habebat operatio. *Fiat*, inquit, *lux*. Unde vox Dei in Scriptura divina debuit inchoare, nisi a lumine? unde mundi ornatus, nisi a luce exordium sumere? Frustra enim esset, si non videretur. Erat quidem Deus ipse in lumine, quia lucem habitat inaccessibilem, et erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sed eam lucem fieri voluit, quæ oculis corporalibus comprehenderetur. Qui ædificium aliquod dignum habitaculo patrisfamilias struere desiderat, antequam fundamenta

* Scena locus est ramis arborum tectus.
.........*tum sylvis scena coruscis*
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Virg. Æneid. I.

ponat, unde lucem ei infundat explorat, et ea prima est gratia, quæ si desit, tota domus deformi horret incultu. Lux est quæ reliquos domus commendat ornatus. *Fiat*, inquit, *lux*. Plena vox luminis non dispositionis apparatum significat, sed operationis resplendet effectu. Naturæ opifex lucem locutus est, et creavit. Sermo Dei voluntas est, opus Dei natura est: lucem creavit, tenebras illuminavit. *Et dixit Deus, Fiat lux, et facta est lux.* Non ideo dixit, ut sequeretur operatio, sed dicto absolvit negotium. Unde pulcre Davidicum illud: *Dixit et facta sunt*, quia dictum implevit effectus. Auctor ergo lucis Deus: locus autem et causa tenebrarum mundus est. Sed bonus auctor ita lucem dixit, ut mundum ipsum infuso aperiret lumine, atque ejus speciem venustaret. Resplenduit igitur subito aer, et expaverunt tenebræ novi luminis claritate. Repressit eas, et quasi in abyssos demersit repente per universa mundi fulgor lucis infusus. Pulcre itaque et proprie dixit: *Facta est lux*. Sicut enim cito lux cœlum, terras, maria illuminat, et momento temporis sine ulla comprehensione retectis surgentis diei splendore regionibus, nostro se circumfundit aspectui; ita ortus ejus cito debuit explicari. Quid miramur si Deus locutus est lucem, et caliganti mundo lumen emicuit, quando si quis inter aquas mersus, oleum ore emiserit, clariora faciat ea quæ profundi tegebantur occultis? Dixit Deus; non ut per vocis organa quidam sonus sermonis exiret, nec ut linguæ motus cœleste formaret alloquium, atque aerem istum quidam verborum strepitus verberaret: sed ut voluntatis suæ cognitionem * proderet operationis effectu.

34. *Et discrevit inter lucem et tenebras; et vidit Deus lucem quia bona est.* Dixit, et sonum vocis nullus audivit: discrevit, et operationis molimina nemo deprehendit: vidit, et oculorum ejus intentionem nullus aspexit. *Et vidit*, inquit, *Deus lucem quia bona est.* Nec quod ignorabat, vidit, nec id quod nesciebat ante, aut non viderat, comprobavit: sed bonorum operum proprium est, ut externo commendatore non egeant, sed gratiam suam, cum videntur, ipsa testentur. Plus est quod probatur aspectu, quam quod sermone laudatur. Suo enim utitur testimonio, non alieno suffragio. Quod si apud nos oculis judicium emittitur, quibus simul et gratia venustatis, et rerum mensura comprehenditur: quanto magis Deus omnia quæ probat, videt, et quæ videt, probat, secundum quod scriptum est, Quia *oculi Domini super justos?* Lucis natura hujusmodi est, ut non innumero, non in mensura, non in pondere, ut alia, sed omnis ejus in aspectu gratia sit. Propriis itaque sermonibus naturam lucis expressit, quæ videndo complacet, quoniam ipsa videndi officium subministrat. Nec immerito tantum sibi prædicatorem potuit invenire, a quo jure prima laudatur; quoniam ipsa fecit, ut etiam cætera mundi membra digna sint laudibus. Vidit ergo Deus lucem, et vultu suo illuminavit, et vidit quia bona est. Non ex parte Dei, sed generale judicium est. Itaque non in splendore tantummodo, sed in omni utilitate gratia lucis probatur. Unde et discretio fit inter lucem et tenebras; ut separata lucis natura atque tenebrarum, nihil videatur intra se habere confusum.

35. *Et vocavit Deus lucem diem, et tenebras noctem vocavit*; ut et nomine ipso diem noctemque distingueret. Advertimus itaque quod lucis ortus antequam sol, diem videatur aperire; principia enim diei noctis exitum claudunt, finisque temporis et status limes nocti et diei videatur esse præscriptus. Diem sol clarificat, lux facit. Frequenter cœlum nubibus texitur, ut sol tegatur, nec ullus radius ejus appareat; lux tamen diem demonstrat, tenebras abscondit.

CAPUT X.

Diem nocti contra quam nonnullis videatur, hic anteponi. Cur dies unus potius dicatur quam primus; ac matutino fine concludatur.

36. *Et factum est vespere, et factum est mane dies unus.* Quærunt aliqui, cur

---

* Cognitio hic idem est ac sententia et judicium; quemadmodum cognitor judex est, et cognoscere, judicare.

prius vesperum, postea mane Scriptura memoraverit, ne forte noctem priusquam diem significare videatur. Nec advertunt primo quod præmiserit diem, dicendo: *Et vocavit Deus lucem diem, et tenebras vocavit noctem*: deinde quod vesper finis diei sit, et mane finis noctis. Ergo ut prærogativam et primatus nativitatis diei daret, prius finem diei significavit, post quam secutura nox esset, deinde postea finem noctis adjunxit. Eo usque autem noctem diei Scriptura anteferre non potuit, ut et diei et noctis tempora, diei appellatione concluserit, tanquam principalis auctoritate nominis vindicaverit. Et hanc Scripturæ esse consuetudinem, ut potiori appellationem deputet, frequentibus exemplis probamus. Siquidem et Jacob dixit: *Dies vitæ meæ, pusilli et mali*. Et iterum: *Omnes dies vitæ meæ*. Et David posuit: *Dies annorum nostrorum*, non dixit et noctes. Unde advertimus ea quæ nunc in specie historiæ traduntur, vim statuisse legis inposterum. Principium ergo diei, vox Dei est: *Fiat lux; et facta est lux*. Finis diei vesper est. Jam sequens dies ex noctis fine succedit. Sententia autem Dei evidens, quia diem primo vocavit lucem, et secundo vocavit tenebras noctem.

37. Præclare etiam unum non primum diem dixit; nam secuturo secundo, et tertio die, et deinceps reliquis primum potuit dicere: et hoc ordinis videbatur, sed legem statuit, ut viginti quatuor horæ diurnæ atque nocturnæ diei tantum nomine definiantur, ut si diceret: Viginti quatuor horarum mensura unius diei tempus est. Sicut enim virorum generatio computatur, et intelligitur etiam feminarum, quia nectuntur secunda potioribus; ita etiam dies numerantur, et noctes æstimantur adjunctæ. Sicut igitur circuitus unus, ita dies unus. Nam plerique etiam hebdomadam unam unum diem dicunt; quod in se quasi in unum redeat diem, et quasi septies in se recurrat. Est autem circuitus figura hæc a se incipere, et in se reverti. Unde et sæculum unum interdum Scriptura dicit. Nam etsi aliis locis sæcula appellat, videtur magis diversitates statuum publicorum vel negotiorum significare, quam sæculorum successiones aliquas definire; *Quia dies Domini magnus et præclarus*. Et alibi, *Ut quid vobis quærere diem Domini?* Et hic tenebræ et non lux. Manifestum est enim quod male consciis et indignis dies ille tenebrosus sit, quo fulgebit innocentia, et mens noxia cruciabitur. Cæterum quod sine interpolatione noctium, et successione tenebrarum dies perpetuus ille remunerationis æternæ futurus sit, Scriptura nos docet.

38. Pulcre autem vicem utramque unum dicturus diem, matutino eum fine conclusit, ut et a luce inchoare diem doceret, et in lucem desinere. Non enim est integrum diei tempus, nisi et noctis fuerit expletum. Unde et nos semper quasi in die honeste ambulemus, et abjiciamus opera tenebrarum. Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, non ad muneris alicujus vel operis functionem, quæ somno et oblivione transcurritur. Non sit in nobis comessatio, ebrietas, cubile, impudicitia. Non dicamus: Tenebræ et parietes operiunt nos, et quis scit si videbit Altissimus? Sed sit in nobis amor lucis, et cura honestatis, ut tanquam in die ambulantes, opera nostra coram Deo lucere cupiamus, cui est honor, laus, gloria, potestas, cum domino nostro Jesu Christo, et cum Spiritu sancto a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

LIBER SECUNDUS.

DE OPERE SECUNDI DIEI.

CAPUT I.

Operibus primi diei strictim recensitis, rejectisque iis qui mundo materiam æternam affingebant, transit ad secundum diem; et in rerum creatione non naturæ possibilitatem, sed potentiam Dei spectandam docet.

SERMO III.

1. Diem primum, vel potius unum, maneat enim ei prophetici prærogativa sermonis, ut potuimus, absolvimus; in quo conditum cœlum, terram creatam, aquarum exundantiam, circumfusum aerem, discretionem factam lucis atque tenebrarum Dei omnipotentis, et domini Jesu Christi, Spiritus quoque sancti operatione cognovimus. Quis ergo non miretur dissimilibus membris disparem mundum in corpus unum assurgere, et insolubili concordiæ caritatisque lege in societatem et connexionem sui tam distantia convenire, ut quæ discreta natura sunt, in unitatis et pacis vinculum velut individua compactione nectantur? Aut quis hæc videns, possibilitatem rationis infirmo ingenio rimetur? Quæ omnia vis divina, incomprehensibilis humanis mentibus, et ineffabilis sermonibus nostris, voluntatis suæ auctoritate connexuit.

2. Fecit igitur Deus cœlum et terram, et ea quasi auctor esse præcepit, non tamquam figuræ inventor, sed tanquam operator naturæ. Nam quomodo sibi conveniunt operatoria impassibilis Dei virtus et passibilis materiæ natura, tanquam altera ab altera, quo indiguerint, mutuantes? Nam si increata materia, videtur ergo Deo creandæ potestas materiæ defuisse, et ab ea operationi subjacentia mutuata. Si vero incomposita, mirum admodum coæternam Deo materiam decorem sibi non potuisse conferre, quæ substantiam non a creatore acceperit, sed sine tempore ipsa possederit. Plus ergo invenit operator omnium, quam contulit. Invenit materiam, in qua posset operari: contulit autem figuram, quæ decorem inventis rebus afferret. Unde excipiendus a cæteris tanquam dies unus, non conferendus cum cæteris tanquam dies primus est, quo fundamenta rerum omnium posita, et causæ esse cœperunt, quibus mundi hujus atque universæ visibilis creaturæ fulta substantia est. Quare ad secundi diei admiranda opera sermo nobis prodeat, quorum eminentia non secundum tractatus nostri possibilitatem: sed secundum Scriptoris veritatem, ad laudem referenda est creatoris.

3. Vos igitur quæso, ut naturaliter æstimare, quæ dicimus probabiliter, ac simplici mente et sedulo ingenio pensare dignemini, non secundum philosophiæ traditiones, et inanem seductionem suasoria verisimilia colligentes; sed secundum regulam veritatis, quæ oraculis divini sermonis exprimitur, et contemplatione tantæ majestatis fidelium pectoribus infunditur, quia scriptum est: *Confirma me in verbis tuis. Narraverunt mihi injusti exercitationes, sed non sicut lex tua, Domine: omnia præcepta tua veritas.* Non ergo secundum elementorum naturas, sed secundum Christum, qui omnia quæ voluit fecit, abundans plenitudine divinitatis suæ, consideremus quæ facta sunt, et naturæ possibilitatem interrogemus. Neque enim cum in Evangelio leprosos curaret, cæcis visum refunderet, populus qui aderat et spectabat illa, medicinæ ordinem recognovit: sed potestatem Domini miratus, *dedit*, ut scriptum est, *Deo laudem.* Neque secundum numeros Ægyptiorum et concursus siderum, mensuras elementorum, extendit manum suam Moyses, ut divideretur mare Rubrum, sed divinæ imperio potestatis obtemperans. Unde et ipse ait: *Dextera manus tua, Domine, glorifi-*

cula est in virtute : dextera manus tua, Domine, confregit inimicos. Illo igitur sancta plebs eleva mentem tuam, et totum animum tuum eo confer. Non sic Deus videt, quemadmodum homo; Deus in corde, homo in facie. Nec sic igitur homo videt, quemadmodum Deus. Audis quia Deus vidit, et laudavit. Noli igitur tuis oculis æstimare quæ facta sunt, opinionibusque colligere : sed quæ Deus vidit et probavit, ea tu retractanda non putes.

CAPUT II.

Firmamentum, ut aquas ab aquis discerminet creatur. Cœli probantur plures esse, ac cœlestium orbium concentus refellitur.

4. Et dixit Deus : *fiat firmamentum inter mediam aquam, et sit discernens inter aquam et aquam; et factum est sic.* Audi verba Dei, *Fiat* dicit. Jubentis est non æstimantis. Imperat naturæ, non possibilitati obtemperat, non mensuras colligit, non pondus examinat. Voluntas ejus mensura rerum est. Sermo ejus finis est operis : *Fiat,* inquit, *firmamentum inter mediam aquam.* Firmum est omne quod statuit Deus. Et satis pulcre præmisit : *Fiat firmamentum,* antequam subjiceret *inter mediam aquam;* ut tu prius crederes firmamentum ex præcepto Dei factum, quam de aquarum profluа qualitate dubitares. Si naturam elementorum consideres, quomodo inter aquas solidatum est firmamentum? illæ profluunt, illud constringitur : illæ currunt, hoc manet. *Et sit,* inquit, *discernens inter aquam.* Sed aqua confundere, non discernere solet. Quomodo jubet quod scit secundum elementorum rationem esse contrarium? Sed cum sermo ejus ortus naturæ sit, jure usurpat dare legem naturæ, qui originem dedit.

5. Sed prius consideremus quid sit firmamentum, utrum ipsum sit quod in superioribus cœlum appellavit, an aliud, et sint duo cœli, an plures. Nam sunt qui unum cœlum esse dicant, nec alterius cœli faciendi, cum esset una hyle, ut ipsi aiunt, potuisse suppetere substantiam; quoniam cum omnis superiori cœlo esset expensa, nihil reliqui fuit, quod ad ædificationem secundi cœli tertiive proficeret. Alii vero innumeros cœlos et mundos esse asserunt, quos irrident sui. Non enim nobiscum illis major, quam cum suis pugna est, qui geometricis numeris et necessitatibus contendunt probare quod aliud cœlum esse non possit, nec pati naturam uti secundum aut tertium sit, nec operatoris virtutem idoneam, ut multos cœlos faceret. Et quis non hanc eorum artificem facundiam irrideat, qui cum ex una atque eadem causa plura ejusdem generis ab hominibus fieri posse non abnuant, de creatore omnium dubitent, utrum plures cœlos facere potuerit, de quo scriptum est : *Dominus autem cœlos fecit.* Et alibi : *Omnia quæcumque voluit fecit.* Quid enim difficile ei, cui velle fecisse est? Fluitat igitur illis impossibilitatis ratio, cum de Deo disputant, cui vere dicitur : Quia impossibile tibi nihil est.

6. Itaque nos non solum secundum, sed etiam tertium cœlum esse negare non possumus, cum Apostolus raptum se ad tertium cœlum scriptorum suorum testificatione confirmet. David etiam cœlos cœlorum in illo laudantium Dominum constituit choro. Quem imitantes philosophi quinque stellarum et solis et lunæ, globorum consonum motum introduxerunt, quorum orbibus vel potius globis connexa memorant omnia, quos sibi innexos et velut insertos versari retro et contrario cæteris motu ferri arbitrantur, eoque impulsu et motu ipsorum orbium dulcem quemdam et plenum suavitatis atque artis et gratissimi modulaminis sonum reddi, quoniam scissus aer tam artifici motu, et acuta cum gravibus temperante, ita varios æquabiliter concentus efficiat, ut omnem supergrediatur musici carminis suavitatem.

7. Hujus rei fidem si requiras atque expectes sensu nobis et auditu probari, hæsitant. Nam si vera forent, quomodo tanto motu orbium concrepante, cum ille cœlestis orbis, cui affixos ferunt stellarum cursus, qui sine intermissione volvuntur, concitatiorem habeat conversionem atque acutum sonum exci-

tet, hic autem lunaris gravissimum, non audiretur a nobis, cum leviora audire soleamus? Fidem ergo ejus disputationis si testimonio nostro et auditus munere exigamus probari, referunt obsurduisse aures nostras, et hebetiorem nobis sensum audiendi factum, propter illam a principio nostræ generationis concepti sonitus consuetudinem. Et exemplum afferunt, eo quod Nilus fluviorum maximus, eo videlicet loco ubi se ex altissimis montibus in Catadupa* illa præcipitat, magnitudine fragoris sui aures accolarum obstruat, ut audiendi munere carere dicantur. Sed facile his ipsa respondet veritas. Nam qui tonitrua audimus nubium collisione generata, tantorum orbium conversiones, qui majori utique sicut motu ferri æstimantur, ita vehementiores sonitus excitarent, non audiremus? Addunt præterea, ideo sonum hunc non pervenire ad terras, ne capti homines per suavitatem ejus atque dulcedinem, quam celerrimus ille cœlorum efficit motus, ab orientalibus partibus usque in occasum, propria negotia atque opera derelinquerent, et omnia hic otiosa remanerent, quodam humanæ ad cœlestes sonos mentis excessu. Sed ea quæ sunt aliena a studio nostro, et a divinæ lectionis serie, iis qui foris sunt, relinquamus : nos inhæreamus Scripturarum cœlestium magisterio.

CAPUT III.

Firmamentum non idem esse ac cœlum : veras aquas super ipso residere perperam negari : idque ostendi Scriptura, exemplis, ac multiplici ratione : ubi qui calidam soli naturam inesse nolunt, revincuntur.

8. Propositum igitur nobis est, quia dixit Deus : *Fiat firmamentum inter medium aquæ, et sit discernens inter aquam et aquam.* Et hinc tractatur, utrum hoc firmamentum appellet quod ante jam fecit, de quo scriptum est : *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Nec fallit quod aliqui ante nos ita acceperint, eo quod supra creatum auctore Deo et conditum cœlum Scriptura expresserit, hic expositionem operis, creationisque diffuderit; ut ibi quasi summa operis breviter comprehensa sit, hic operationis qualitas per ipsas concurrentium rerum digesta sit species. Sed movet nos, quia et nomen aliud significatur, et species solidior; et causa discernitur, et persona cooperatoris adjungitur. Sic enim scriptum est : *Et discrevit Deus inter medium aquæ quæ erat sub firmamento, et inter medium aquæ quæ erat super firmamentum.*

9. Et primo volunt id destruere quod frequenti Scripturarum lectione inolitum nostris et impressum est mentibus, quia aquæ super cœlos esse non possint, dicentes rotundum esse orbem illum cœli, cujus in medio terra sit, et in illo circuitu aquam stare non posse, quod necesse est defluat et labatur, cum de superioribus ad inferiora decursus est. Quomodo enim aqua super orbem, ut aiunt, stare potest, cum orbis ipse volvatur? Hæc est illa versutia dialecticæ. Da mihi unde tibi respondeam. Quod si non detur nullum verbum refertur. Petunt sibi concedi axem cœli torqueri motu concito, orbem autem terræ esse immobilem; ut astruant aquas super cœlos esse non posse, quod omnes eas volvendo se axis effunderet : quasi vero ut concedam illis quod postulant, et secundum eorum opiniones illis respondeam, negare possint in illa altitudine et profundo et longitudinem esse et latitudinem, quam nemo potest comprehendere, nisi is qui impletur in omnem plenitudinem Dei, ut Apostolus ait : Quis enim potest facile esse divini operis æstimator? Est ergo latitudo in ipsa cœli altitudine. Sunt etiam, ut de his dicamus quæ scire possumus, pleraque ædificia foris rotunda, intus quadrata, et foris quadrata, intus rotunda, quibus superiora sunt plana, in quibus aqua hærere soleat. Quæ tamen ideo dicimus, ut advertant opiniones suas opinionibus verisimilioribus revinci posse, et desinant tantum opus Dei, humanæ operationis et nostræ possibilitatis contemplatione metiri.

* Καταδουπος, cataracta.

10. Nos autem Scripturarum seriem atque ordinem sequimur, et opus contemplatione æstimamus auctoris, et quid dictum sit quærimus, et quis dixerit, et cui dixerit : *Fiat*, inquit, *firmamentum in medio aquæ, et sit discernens inter aquas.* Audio firmamentum fieri per præceptum quo divideretur aqua, et ab inferiore superior discerneretur. Quid hoc manifestius? Qui jussit discerni aquam interjecto et medio firmamento, providit quemadmodum divisa atque discreta manere possit. Sermo Dei virtus naturæ est, et diuturnitatis substantia quoadusque velit eam manere qui statuit, sicut scriptum est : *Statuit ea in sæculum sæculi, præceptum posuit et non præteribit.* Et ut scias, quia de istis aquis hoc dixit, quas tu negas posse in superioribus cœli esse, audi superiora : *Laudate eum cœli cœlorum, et aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini.* Nonne quasi adversanti tibi dixit : *Quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt : statuit ea in sæculum sæculi, præceptum posuit, et non præteribit?* An non videtur tibi auctor idoneus, qui legem suo operi daret? Deus est qui dicit, venerabilis natura, inæstimabilis magnitudine, immensus in remunerationibus, incomprehensibilis in operibus, cujus altitudinem sapientiæ quis investigare facilis? Iste dicit Filio, id est, dicit brachio suo, dicit virtuti suæ, dicit sapientiæ suæ, dicit justitiæ suæ. Et facit Filius quasi potens, facit quasi virtus Dei, facit quasi sapientia Dei, facit quasi justitia divina. Cum hæc audis, quid miraris si supra firmamentum cœli potuit tantæ majestatis operatione unda suspendi?

11. De aliis hæc collige, de iis quæ viderunt oculi hominum, quomodo ad Judæorum transitum, si rationem quæris, se unda diviserit. Non solet hoc esse naturæ, ut aqua se discernat ab aqua, et in profundo interfusiones aquarum terræ medio separentur. Gelaverunt enim fluctus, et firmamenti specie cursum suum insolito fine frænarunt. Nonne potuit etiam aliter Hebræum populum liberare. Sed tibi voluit ostendere, ut eo spectaculo etiam illa quæ non vidisti, æstimares esse credenda. Jordanis quoque, reflexo amne, in suum fontem revertitur. Hærere aquam, cum labitur, inusitatum; rursum redire in superiora sine ullo repagulo impossibile habetur. Sed quid impossibile ei qui dedit posse infirmis ut infirmus dicat : *Omnia possum in eo qui me confortat.* Dicant certe quemadmodum aer cogatur in nubem, utrum pluvia nubibus generetur, an sinu nubium colligatur. Videmus plerumque exire nubes de montibus. Quæro utrum de terris ascendat aqua; an ea quæ super cœlos est, largo imbre descendat. Si ascendit, utique contra naturam est, ut ascendat in superiora quæ gravior est, et portetur aere, cum aer subtilior sit. Aut si conciti orbis totius motu rapitur aqua, sicut imo orbe rapitur, ita summo orbe diffunditur. Si fundi, ut volunt, non desinit, utique non desinit rapi; quia si axis cœli semper movetur, et aqua semper hauritur. Si descendit; manet ergo jugiter supra cœlos quæ habet unde descendat. Deinde quid obstat si confiteantur quia aqua supra cœlos suspensa sit? Nam quo verbo dicunt terram in medio esse suspensam, et immobilem manere, cum utique gravior sit quam aqua; ea ratione possunt dicere non præcipitari aquam orbis illius cœlestis conversione, quæ super cœlos est. Sicut enim terra inani suspenditur, vel pondere librato undique immobilis perseverat; ita et aqua aut gravioribus aut æquis cum terra ponderibus examinatur. Ideoque non facile superfunditur mare terris, nisi cum jubetur exire.

12. Deinde cum ipsi dicant volvi orbem cœli stellis ardentibus refulgentem, nonne divina providentia necessario prospexit, ut intra orbem cœli, et supra orbem redundaret aqua, quæ illa ferventis axis incendia temperaret? Propterea quia exundat ignis et fervet, etiam aqua exundavit in terris, ne eas surgentis solis et stellarum micantium ardor exureret, et tenera rerum exordia insolitus vapor læderet. Quanti fontes, fluvii, lacus, irrigant

terras; quia eas internus quidam ignis vaporat? Unde enim aut arbores germinarent, aut frumenta vel sata prorumperent, vel orta coquerentur, nisi ea interior quoque ignis animaret? Qui etiam de saxis frequenter excutitur, et de ipso sæpe, dum cæditur, ligno exilit. Ergo sicut necessaria ignis creatura, ut ordinata et disposita permaneat, cœlique clementia temperet aquarum rigorem; ita etiam aquarum redundantia non superflua, ne alterum altero consumeretur, quia nisi conveniens utriusque mensura sit, sicut ignis aquam exsiccat, ita et aqua restinguit ignem. Ideoque pondere et mensura examinavit universa; numerata enim sunt ei et stillicidia pluviarum, sicut in libro Job legimus. Sciens vel rerum facilem defectum fore, vel solutionem universitatis, si alterum exsuperaretur ab altero, ita utriusque temperavit dispendia; ut neque plus ignis excoqueret, neque exuberaret aqua : sed imminutio fieret utriusque moderata, quæ et superfluum detraheret, et necessarium reservaret. Itaque cum tanta de terris erumpant maximorum fluenta amnium, Nilus effuso Ægyptum stagnans flumine; Danubius de occidentalibus partibus, Barbarorum atque Romanorum intersecans populos, donec Ponto ipse condatur; Rhenus de jugo Alpium usque in Oceani profunda cursus suos dirigens, Romani memorandus adversus feras gentes murus imperii; Padus maritimorum commeatuum Italicis subsidiis fidus invector; Rhodanus rapido concitus cursu Tyrrheni æquoris freta scindens, in quo non mediocre fertur navigantium periculum, dum inter se maris fluctus et amnis fluenta decertant; itemque de Septemtrionali parte Phasis Caucaseis montibus fusus cum pluribus aliis in Euxinum se præcipitans mare, prolixum est singulorum prosequi fluviorum nomina qui vel in nostrum mare derivantur, vel exinaniuntur Oceano; cum tanta igitur ubertas aquarum sit, tamen plerumque terra meridianæ plagæ torretur ardoribus, atque æstu soluta fatiscit in pulverem, miserandi agricolæ labore consumto; ut frequenter ad potum, siccatis puteis, arido gurgite subsidium vitale deficiat. Et erit quidem quando dicat abysso : *deserta eris, et omnes fluvios siccabo,* sicut per Esaiam futurum annunciavit. Sed etiam antequam ille dies adveniat, divino præstitutus arbitrio, non minimum inter se ipsa elementorum natura decernit. Crebro itaque aut inundationibus mundus hic quatitur, aut nimio æstu et ariditate vexatur.

13. Noli igitur incredibilem opinari aquarum multitudinem, sed respice ad vim caloris, et incredulus non eris. Multum est quod ignis absorbet; quod vel ex illo nobis debet esse manifestum, cum medici vasa quædam angusta ore, planiora desuper, intus concava, levi lucernæ concepto lumine affigunt corpori, quemadmodum calor ille omnem in se rapiat humorem? Quis igitur dubitet quod ignitus æther, et magno fervens vapore inflammaret atque exureret omnia, nisi lege quadam sui cohibetur auctoris, ut nec flumina, nec lacus, nec ipsa maria vim ejus possent restinguere? Et ideo desuper aqua impetu quodam descendens, in tantos plerumque imbres rumpitur, ut flumina et lacus repente repleantur, ipsa maria exundent. Unde frequenter et solem videmus madidum atque rorantem. In quo evidens dat indicium, quod alimentum sibi aquarum ad temperiem sui sumserit.

14. Tantum autem inest illis impugnandæ veritatis studium, ut solem ipsum negent calidæ naturæ esse; eo quod albus sit, non rubicundus, aut rutilus in speciem ignis. Et ideo aiunt quod nec ignitus natura sit, et si quid habet caloris, ferunt ex nimio motu conversionis accidere. Quod ideo dicendum putant, ut nihil videatur humoris consumere : quia calorem quo humor vel minuitur, vel plerumque exhauritur, non habet naturalem. Sed nihil agunt, cum ista componunt; quia nihil interest, utrum ex natura calorem quis habeat, an ex passione, aut aliqua ex causa; quia ignis omnis consumtor humoris est, vel hujusmodi materiæ, quam flamma consuevit exurere. Nam

sive ex lignis haudquaquam semiustulatis, sed inter se collisis, ignis excussus excipiatur foliis, etiam flamma adolet, ac si de igne accendas facem: sive de flammæ lumine lumen accendas, eadem species et natura est luminis, ac si illud non naturalis ignis adoleverit, sed accidens causa generaverit. Vel hinc saltem contemplentur solis calorem, quo diversa ei Deus constituit cursus sui loca et tempora; ne si semper in iisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore exureret. Mare ipsum ideo ferunt ipsi salsam atque amaram aquam habere; quod ea quæ fluviis in freta influat, calore absumatur, tantumque vapore diurno consumi, quantum quotidie ex diversis fluviorum cursibus invehatur. Quod ex solis quadam dijudicatione fieri perhibetur, qui quod purum ac leve est, sibi rapit, quod grave atque terrenum, relinquit: ex quo remanet salsum illud atque aridum, quod sine usu ac suavitate potandi sit.

CAPUT IV.

Cœlum, nomen commune, speciale vero, firmamentum: et unde vox utraque desumta. Hinc cœli acceptiones nonnullæ; et ad extremum cum cœlorum ac firmamenti, tum aquarum moralis interpretatio.

15. Sed revertamur ad propositum. *Fiat firmamentum inter medium aquæ.* Non moveat, sicuti jam dixi, quia supra cœlum ait, hic dicit *firmamentum*; quoniam et David dicit: *Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum*: hoc est, mundi opus cum videtur, suum laudat auctorem. Invisibilis enim majestas ejus per ea quæ videntur, agnoscitur. Et videtur mihi nomen cœlorum commune esse, quia plurimos cœlos Scriptura testificatur, nomen autem esse speciale, firmamentum. Siquidem et hic ita habetur: *Et vocavit Deus firmamentum cœlum*, ut videatur supra generaliter dixisse, in principio cœlum factum, ut omnem cœlestis creaturæ fabricam comprehenderet: hic autem specialem firmamenti hujus exterioris soliditatem, quod dicitur cœli firmamentum, sicut legimus in hymno prophetico: *Benedictus es in firmamento cœli.* Nam cœlum, quod οὐρανος græce dicitur, latine, quia impressa stellarum lumina velut signa habeat, tamquam cœlatum appellatur: sicut argentum quod signis eminentibus refulget, cœlatum dicimus. Οὐρανος autem απο του ὁρᾶν ανωθεν γῆν* dicitur, quod videatur προς αντιδιαςολην**. Igitur terræ, quæ obscurior est, οὐρανος nuncupatur, quia lucidus est, tamquam visibilis. Unde puto et illud dictum: *Volatilia**** *cœli semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est.* Et: *Volatilia circa firmamentum cœli*; eo quod potestates, quæ sunt in illo visibili loco, spectent hæc omnia, et subjecta suis habeant conspectibus.

16. Denique clausum cœlum dictum est temporibus Eliæ quando in Achab et Jezabel perfidia regnabat, cum populus regali sacrilegio deserviret, eo quod nemo ad cœlum oculos erigebat, nemo ejus auctorem venerabatur, sed ligna et lapides adorabant. Unde hoc colligimus? Quia et in maledictionibus populi Israel dixit Deus: *Erit tibi cœlum super caput tuum æneum, et terra tua ferrea*, quando pretium perfidiæ luens populus Judæorum, intemperie cœli et terræ infœcunditate multatur; de cœlo enim causa fertilitatis. Denique et Moyses benedictiones tribui Joseph a finibus cœli et rore abyssi fontium deorsum, et secundum horam a solis cursu, et a convenientibus mensibus, et a vertice montium et collium æternorum dedit, eo quod moderatione cœlesti terrarum fœcunditas nutriatur. Ferreum ergo cœlum, quod nullum exsudat humorem, quando nullis nubibus imber rumpitur. Est etiam ferreum cœlum subobscurus aer, pressus atque nebulosus colore ferrugineo, quando rigore frigoris stringi-

---

* Id est: *à videndo deorsum terram.*

** Quod latine redditur: ad differentiam seu distinctionem, nimirum cœli.

*** Hoc verbo significari angelos clare ostenditur ex Ambrosio, l. 1 de Interpellatione Job, c. 9. Eadem metaphora usum reperias beatum Job, c. 28. 2.

tur terra, tunc veluti super caput nostrum humor suspensus videtur, et per momenta imminere. Plerumque etiam glacialibus ventorum flatibus rigentes aquæ consolidantur in nivem, et rupto aere nix funditur. Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore. Ideo et firmamentum dicitur, quod non sit invalidum, nec remissum. Unde et de tonitrubus, quæ concepto intra sinum nubium spiritu cum se vehementer erupturus eliserit, magno concrepant sonitu, ait Scriptura : *Firmans tonitrua*. A firmitate ergo firmamentum est nuncupatum, vel quod divina virtute firmatum sit, sicut Scriptura nos docet, dicens : *Laudate eum in firmamento virtutis ejus*.

17. Nec præterit retulisse aliquos cœlos cœlorum ad intelligibiles virtutes, firmamentum ad operatorias. Et ideo laudare cœlos, vel enarrare gloriam Dei, annuntiare firmamentum : sed non quasi spiritalia, sed quasi opera mundi enarrant, quemadmodum supra diximus. Alii quoque purificatorias virtutes interpretati sunt aquas, quæ super cœlos sunt. Accipimus hæc quasi ad tractatus decorem : nobis tamen non alienum videtur atque absurdum, si aquas veras propter illam causam, quam diximus, intelligamus. Nam et ros et gelu et frigus et æstus, secundum hymnum propheticum benedicunt Dominum, benedicit et terra : et illa non ad intelligibiles naturas referimus, sed ad veritatem. Laudant etiam dracones Dominum; quia natura eorum et species cum videtur, non minimum vel decoris offundit, vel inesse rationis ostendit.

CAPUT V.

Quam perfecta Patris ac Filii in operibus suis conjunctio. Videre in Deo idem atque approbare. Opus laudare partibus nondum absolutis Deo proprium.

18. *Et vidit Deus quia bonum*. Facit Filius, quod vult Pater : laudat Pater, quod facit Filius. Nihil in illo naturæ degeneris invenitur, cujus opus a paterna non degenerat voluntate. Vidit utique, non oculis corporalibus intendit : sed definivit plenitudini gratiæ convenire, ut mihi ejus judicium cognosceretur : nos enim solemus etiam de iis, quæ divina sunt, disputare. Et quid mirum si de opere retractare possint, qui de ipsius operatoris generatione faciunt quæstiones? Ipsum in judicium vocant, ipsum inæqualem atque degenerem asserere conantur. Ideo legis : *Et dixit Deus, et fecit Deus*. Eodem Pater et Filius majestatis honorantur nomine. *Et vidit Deus quia bonum*. Dixit tamquam omnia quæ Pater vellet scienti, et vidit tamquam omnia quæ Filius faceret scientia tenens, et efficiens operatione consorti.

19. *Vidit quia bonum*. Non utique cognovit quod nesciebat, sed probavit quod placebat. Non quasi incognitum placuit opus; quia nec quási incognitus Pater qui complacuit in Filio, sicut scriptum est : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Scit autem semper Filius voluntatem Patris, et Pater Filii, et audit Patrem Filius semper, et Pater Filium per unitatem naturæ, voluntatis atque substantiæ. Denique testatur hoc in Evangelio suo Filius, dicens ad Patrem : *Sciebam quia semper me audis*. Imago est enim invisibilis Dei Filius. Omnia Patris quasi imago exprimit, omnia ejus quasi splendor gloriæ illuminat, atque nobis manifestat. Videt et Filius Patris opus, sicut et Pater Filii; sicut et ipse Dominus declaravit : *Non potest Filius facere a se quidquam, nisi quod viderit facientem Patrem*. Videt ergo facientem Patrem, et videt per secretum invisibilis naturæ, et audit similiter. Denique ait : *Sicut audio, judico, et judicium meum verum est; quia non sum solus, sed ego, et qui misit me Pater*.

20. Hoc mysticum est, illud morale. Vidit mihi, probavit mihi. Quod Deus probavit, ut reprehensibile ne dixeris; quoniam *quod Deus mundavit, tu commune ne dixeris*, scriptum tibi esse meministi ; ergo bonum Dei nemo blasphemet. Si firmamentum bonum, quanto magis bonus ejus creator; etiamsi Ariani nolint, Eunomiani reclament, radicis de generis fructus deterior.

21. *Vidit*, inquit, *Deus quia bonum*. Solent artifices singula prius facere, et postea habili commissione connectere: ut qui vultus hominum vel corpora excudunt de marmore, vel ære fingunt, vel ceris exprimunt, non tamen sciunt, quemadmodum sibi possint membra singula convenire, et quid gratiæ adferat futura connexio; et ideo aut laudare non audent, aut pro parte laudant. Deus vero tamquam æstimator universitatis, prævidens quæ futura sunt, quasi perfecta jam laudat, quæ adhuc in primi operis exordio sunt, finem operis cognitione præveniens. Nec mirum si apud quem rerum perfectio, non in consummatione operis, sed in suæ prædestinatione est voluntatis, laudat singula, quasi convenientia futuris: laudat plenitudinem singulorum venustate compositum. Illa est enim vera pulcritudo, et in singulis membris esse quod deceat, et in toto; ut in singulis gratia, in omnibus formæ convenientis plenitudo laudetur.

22. Sed jam etiam secundus nobis claudatur dies, ne dum opus adstruimus firmamenti, infirmiores eos, qui audiunt, dicendi prolixitate faciamus; dum in noctem sermo producitur, quæ adhuc carens lunæ, stellarumque lumine, nondum enim luminaria creata sunt cœli, obscuritatem possit afferre remeantibus: simul ut cibo, potuque curentur corpora, ne animis epulantibus, fragilitas carnis de nocturno quoque jejunio conqueratur.

LIBER TERTIUS.

DE OPERE TERTII DIEI.

CAPUT I.

Cum aquæ divino obediant imperio, homines eidem non parere flagitiosum. In aquarum congregatione Ecclesiæ figuram exprimi. Quam præclarum spectaculum exhibeat eadem Ecclesia: et quomodo super flumina fundata sit.

SERMO IV.

1. Dies tertius nobis hodie in sermone nascatur, qui ortus est in lectione. Præclarus dies, cui terram a naufragio liberavit, dicente Deo: *Congregetur aqua quæ est sub cœlo in congregatione una*. De quo præfationem adoriri placet. *Congregetur aqua* dictum est, et congregata est; et frequenter dicitur, congregetur populus, et non congregatur. Non mediocris pudor est imperio Dei insensibilia elementa parere, et homines non obedire, quibus sensus ab ipso tributus est auctore. Et fortasse hic pudor fecerit, ut hodie plures conveniretis: ne quo die congregata est aqua in congregationem unam, eo die populus nequaquam congregatus in Ecclesiam Domini videretur.

2. Nec hoc solum obedientis aquæ exemplum habemus; nam et alibi scriptum est: *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt*. Neque enim verisimile non videtur de aquis dictum, quando alibi quoque idem Propheta ait: *Mare vidit et fugit, Jordanis conversus est retrorsum*. Hoc enim vere factum quis ignorat, quod ad Hebræorum transitum mare fugerit, quando se unda divisit; transivit populus pulverulento vestigio, perisse mare credens, fugisse fluctus? Denique credidit hoc Ægyptius, et ingressus est: sed illi rediit unda, quæ fugerat. Novit ergo aqua et congregari, et timere, et fugere, quando Deus præcipit. Hanc imitemur aquam et unam congregationem Domini, unam Ecclesiam noverimus.

3. Congregata est hic quondam aqua ex omni valle, ex omni palude, ex omni lacu. Vallis est hæresis, vallis est gentilitas; quia Deus montium est, non vallium. Denique in Ecclesia exultatio est, in hæresi et gentilitate fletus et mœror. Unde ait: *Disposuit in convalle fletus*. Ex omni igitur valle congregatus est populus catholicus. Jam non multæ congregationes sunt, sed una est congregatio, una Ecclesia. Dictum est et hic: Congregetur aqua ex omni valle,

et facta est congregatio spiritalis, et factus est unus populus; ex hæreticis et gentibus repleta Ecclesia est. Vallis est scena, vallis est circus, ubi currit mendax equus ad salutem, ubi vilis et abjecta contentio, ubi litium fœda deformitas. Ex his igitur qui circo inhærere consueverant, fides crevit Ecclesiæ, quotidianus cœtus augetur.

4. Palus est luxuria, palus est intemperantia, palus est incontinentia : in qua volutabra libidinum sunt, bestiarum murmura, latibula passionum : ubi mersantur quicumque inciderint, et non emergunt : ubi labuntur pedum vestigia, fluitant singulorum incessus : ubi fulicæ se dum lavant, polluunt : ubi flebiles desuper gemitus columbarum : ubi pigra testudo cœnoso hæret in gurgite; denique aper in palude, cervus ad fontes. Ex omni igitur palude, ubi quasi ranæ veterem querelam canebant, congregata est fides, congregata est puritas animi, mentisque simplicitas.

5. Congregata est aqua ex omni lacu, et ex omni fovea, ut nemo fodiat foveam fratri suo, in quam ipse incidat : sed omnes se invicem diligant, omnes se invicem foveant, et quasi unum corpus diversa se membra sustentent : quos non mortiferi cantus, et acroamata* scenicorum quæ mentem emolliant ad amores, sed concentus Ecclesiæ, et consona circa Dei laudes populi vox et pia vita delectet : quibus non purpurea peripetasmata, non aulæa pretiosa spectare voluptati sit, sed hanc pulcherrimam mundi fabricam, hanc distantium inter se elementorum copulam, cœlum sicut cameram extensum, ut inhabitantes in hoc mundo tegat, terram ad operandum datam, diffusum aerem, clausa maria, populum hunc divinæ operationis organum, in quo divini modulamen resultet oraculi, et Dei spiritus intus operetur, templum istud sacrarium Trinitatis, sanctitatis domicilium, Ecclesiam sanctam, in qua refulgent aulæa cœlestia, de quibus dictum est : *Dilata locum tabernaculorum tuorum, et aulæorum tuorum : fige, ne parcas : longiores fac funiculos tuos, et palos tuos confirma : adhuc in dexteram et sinistram extende, et semen tuum gentes hæreditate possidebit, et civitates desertas inhabitabis*. Habet ergo aulæa, quibus attollit vitam bonam, peccata tegit, culpam obumbrat.

6. Hæc est Ecclesia quæ super maria fundata est, et super flumina præparata. Supra vos enim confirmata est et præparata, qui sicut flumina puro in eam mundi fonte * decurritis, de quibus dictum est : *Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam a voce aquarum multarum*. Et addidit : *Mirabiles elationes maris, mirabilis in excelsis Dominus*. Bona flumina; hausistis enim ex illo perenni et pleno fonte, quo fluitis, qui ait vobis : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Hoc autem dicebat de spiritu, quem incipiebant accipere, qui credituri erant in eum. Sed jam quasi boni Jordanis fluenta revertimini mecum in originem.

CAPUT II.

Terram superfusis aquis prius invisibilem, iisdem unum in locum confluentibus apparuisse. Stabilitatem ac postea fluiditatem aquis inditam divina potestate, quæ variis exemplis adstruitur. Quam mirum aquas omnes uno loco contineri; illisque suos limites a Deo præfigi potuisse.

7. CONGREGETUR, inquit, *aqua quæ sub cœlo est in congregationem unam, et appareat arida. Et factum est sic*. Fortasse parum crediderit aliquis superioribus sermonibus nostris, quibus tractavimus invisibilem ideo fuisse terram, quod aquis operta tegeretur, ut corporeis oculis videri non posset. Ad se enim Propheta retulit, hoc est, ad nostram conditionem, non ad divinæ majestatem naturæ, quæ utique omnia videt. Sed ut advertatis quia non quasi nostri ingenii probandi gratia, sed vestræ causa instructionis suscepimus hunc tractandi laborem, adstipulantem nobis lectionis seriem testificamur, quæ aperte probat post congregationem aquæ quæ erat super terram, et post derivationem

* Ab ἀκροᾶσθαι, audire, hic et nonnunquam pro recitatione et cantu sumitur.

* Id est, purgati ab hæreseos ac gentilitatis erroribus.

ejus in maria, apparuisse aridam. Desinant ergo nobis dialecticis disputationibus movere negotia dicentes : Quomodo terra invisibilis; cum omni corpori naturaliter et species et color insit, omnis autem color sit subjectus aspectui? Clamat Dei vox : *Congregetur aqua et appareat arida.* Et iterum Scriptura dicit : *Congregata est aqua in congregationem unam, et apparuit arida.* Quid opus fuit iterare, nisi occurrendum quæstionibus judicasset Propheta? Nonne videtur dicere : Non dixi invisibilem secundum naturam, sed secundum superfusionem aquarum? Denique addidit sublato velamine apparuisse aridam, quæ ante non videbatur.

8. Iterum quoque quæstiones alias serunt dicentes : Si in congregationibus diversis aqua erat, quomodo si illæ congregationes in superioribus erant, non defluebat aqua in eum locum, ad quem post Domini imperium derivata est? Natura enim aquarum sponte in inferiora prolabitur. Sin vero in inferioribus erant illæ congregationes, quomodo contra naturam suam aqua ad superiora conscendit? Itaque aut naturalis cursus imperio non eguit : aut contra naturam imperio proficere non potuit. Cui quæstioni facile respondebo, si mihi ipsi ante respondeant ante præceptum Domini hanc aquarum fuisse naturam ut laberetur, ut flueret. Non enim ex usu hoc habet cæterorum elementorum, sed speciale et proprium : non ex quodam ordine, sed magis ex voluntate et operatione Dei summi. Quid jusserit Deus audiunt. Vox autem Dei, efficiens naturæ est. Eam vocem effectus operationis implevit. Cœpit labi aqua, et in unam confluere congregationem, quæ ante erat diffusa per terras, et plurimis receptaculis inhærebat. Cursum ejus ante non legi, motum ejus ante non didici, nec oculus meus vidit, nec auris audivit. Stabat aqua diversis locis, ad vocem Dei mota est. Nonne videtur quia naturam ei hujusmodi vox Dei fecit? Secuta est creatura præceptum, et usum fecit ex lege. Primæ enim constitutionis lex formam imposterum dereliquit. Denique semel diem fecit et noctem : ex illo manet utriusque diuturna successio, et diuturna reparatio. Jussa est etiam aqua currere in congregationem : ex illo currit, fontes labuntur in fluvios, in freta currunt flumina, lacus derivantur in maria, ipsa se aqua præcedit, urget, et sequitur. Unus est ductus, unum corpus. Et cum sit altitudo diversa; indiscreta tamen dorsi ejus æqualitas. Unde et æquor appellatum arbitror, quod superficies ejus æqualis sit.

9. Respondi secundum illorum propositum; illi nunc respondeant mihi, si numquam viderint fontes ex inferioribus scaturire, de pavimento aquam surgere. Quis eam cogit? Unde prorumpit? Quemadmodum non deficit? Quomodo fit ut ima soli ora undam vomant? Hæc secundum occultæ secreta naturæ. Cæterum quis ignorat quod rapido plerumque impetu in ima descendens, in superiora se subrigat, atque in supercilium montis attollat; plerumque etiam canalibus manu artificis derivata, quantum descenderit, tantum rursus ascendat? Itaque si vel impetu suo fertur, vel artificis ingenio contra naturam suam ducitur et elevatur, miramini si divini operatione præcepti aliquid ad usum naturæ ejus accessit, quod in usu ante non fuerit? Dicant nunc mihi quomodo tanquam in utrem congregaverit aquas maris, ut scriptum est; quomodo eduxerit de petra aquam? Qui potuit de petra educere aquam quæ non erat, non potuit aquam educere quæ erat? *Percussit petram, et fluxerunt aquæ*, clamat David, *et torrentes inundaverunt.* Et alibi, *Super montes stabunt aquæ.* Habes in Evangelio, quod cum gravis esset procella, et magnus in mari motus, ita ut trepidarent Apostoli naufragii periculum, excitaverunt dormientem in puppi dominum Jesum, et surgens imperavit vento et mari, sedata est tempestas, refusa tranquillitas. Qui potuit imperio mare totum sedare, non potuit aquas imperio movere? Atqui in diluvio sic accepimus, quod eruperint abyssi fontes, et quod induxerit postea spiritum, et siccaverit aquam : si nolunt obedisse naturam, usumque elementi imperio

Dei esse conversum; vel hoc concedant potuisse immisso vento aquas currere, quod quotidie videmus in mari, ut inde aquæ currant, unde flaverit ventus. Si tempore Moysi excitato Austro valido siccatum est mare, eodem modo siccari non potuit congregatio aquarum, et in mare profluere aqua, quæ postea divisa est a profundo? Sed discant naturam posse converti, quando petra aquas fluxit, et ferrum aquæ supernatavit, quod utique Elisæus orando facere meruit, non imperando. Si igitur Elisæus ferrum levavit contra naturam, Christus aquas movere non potuit? Sed movit, qui potuit dicere: *Lazare, veni foras*, et mortuum suscitavit; Deus enim quod jubet, facit. Itaque pari exemplo dictum accipe: *Congregetur aqua, et congregata est*. Dicendo autem *congregetur*, non solum movit eam de loco: sed etiam statuit in loco, ut non præterflueret, sed maneret.

10. Hoc itaque majoris miraculi est, quomodo omnes congregationes in unam congregationem defluxerint, et una congregatio non adimpleta sit. Nam et Scriptura hoc inter mirabilia constituit dicendo: *Omnes torrentes eunt in mare, et mare non adimpletur*. Utrumque igitur ex præcepto Dei, ut fluat aqua, et non superfluat. Circumscripta igitur imposito fine maria clauduntur, ne superfusa terris inundent omnia, et destituto arvorum cultu, munus terrenæ fœcunditatis impediant; cognoscant igitur divini esse præcepti, operationisque cœlestis. Ait enim Dominus per nubem ad Job inter alia etiam de maris claustro: *Posui ei fines, apponens claustra et portas. Dixi autem ei: usque huc venies, nec transgredieris, sed in te ipso conterentur fluctus tui*. Nonne ipsi videmus mare frequenter undosum, ita ut in altum fluctus ejus tamquam mons aquæ præruptus insurgat, ubi impetum suum ad littus illiserit, in spumas resolvi, repagulis quibusdam arenæ humilis repercussum secundum quod scriptum est: *Aut non timebitis me, dicit Dominus, qui posui arenam fines mari?* Infirmissimo itaque omnium vilis sabulonis pulvere vis maris intempesta cohibetur, et velut habenis quibusdam cœlestis imperii præscripto sibi fine revocatur, violentique æquoris motus in sese frangitur, atque in reductos sinus suos scinditur.

11. Cæterum nisi vis statuti cœlestis inhiberet, quid obstaret quin per plana Ægypti, quæ maxime humilioribus jacens vallibus campestris asseritur, mare Rubrum Ægyptio pelago misceretur? Denique docent hoc qui voluerunt hæc duo sibi maria connectere, atque in se transfundere, Sesostris Ægyptius, qui antiquior fuit, et Darius Medus, qui majoris contuitu potentiæ in effectum voluit adducere, quod ab indigena fuerat ante tentatum. Quæ res indicio est, quod superius est mare Indicum, in quo mare Rubrum, quam æquor Ægyptium quod inferius alluit. Et fortasse ne latius se mare effunderet, de superioribus ad inferiora præcipitans, ideo molimina sua rex uterque revocavit.

CAPUT III.

Collectionem aquarum unam et continuam esse, nomina vero pro diversitate regionum diversa. Quomodo locum aquis, toto orbe diffusis, Deus paraverit. Item de lacubus et stagnis sub una congregatione comprehensis.

12. Quæro nunc, cum dixerit: *Colligatur aqua in collectionem unam;* quomodo diffusas per lacus, paludes, stagna, aquas, et superfusas vallibus et campis omnibusque planioribus locis, currentes fontibus atque fluminibus, una potuerit recipere collectio: aut quomodo una collectio, cum hodieque diversa sint maria? Nam et Oceanum mare dicimus, et Tyrrhenum, et Adriaticum, et Indicum, et Ægyptium, et Ponticum, et Propontidem, et Hellespontum, et Euxinum, Ægæum, Ionium, Atlanticum. Plerique etiam Creticum, et Septemtrionale Caspium appellant mare. Unde consideremus Scripturæ verba, quæ librato sunt trutinata examine.

13. *Colligatur*, inquit, *aqua in collectionem unam*. Una aquarum, jugisque et continua congregatio est, sed diversi sinus maris, ut quidam de Scriptoribus forensibus ait. Namque pontus maris *

* Simili modo dicitur *pontus maris*, quo usurpatur *solum terræ*, et similia.

nostri sinus amplissimus, meritoque in diversis locis diversa sunt nomina, quia vocabula aquis, ex regionum vocabulis adhæserunt. Una autem congregatio aquarum, eo quod jugis unda atque continua ab Indico mari usque ad Gaditani maris littoris, et inde in mare Rubrum extremo circumfusa orbem terrarum includit Oceano : interius quoque Tyrrheno Adriæ, Adriæ cætera maria miscentur, nominibus distincta non fluctibus. Unde pulcre habes, quia Deus congregationes aquarum vocavit maria. Ita et una est generalis collectio, quæ dicitur mare, et multæ collectiones quæ maria pro regionibus nuncupantur. Sicut enim multæ terræ, ut Africa, Hispania, Thracia, Macedonia, Syria, Ægyptus, Gallia, atque Italia pro regionum appellantur vocabulis, et una est terra : ita multa dicuntur pro locorum appellationibus maria, et unum est mare, sicut ait Propheta, dicens : *Tui sunt cœli, et tua est terra, orbem terrarum et plenitudinem ejus tu fundasti, Aquilonem et mare tu creasti.* Et ad Job ipse Dominus ait : *Conclusi autem mare portis.*

14. Nunc quia de una collectione diximus, illud occurrit; utrum cum per omnem fere terram et super terram fuerint diffusæ aquæ per vallestria agrorum, concava montium, planitiemque camporum, modo æquoris fusa congregatio una potuerit omnes illas aquas recipere atque exinanire terras, quæ ante fuso per universum flumine stagnabantur. Nam si ita operta erant omnia; non enim diceret, visa est terra, nisi retectam vellet locis omnibus demonstrare. Si diluvium Noe tempore abscondit et montes, quando aquarum jam et super cœlos et infra firmamentum fuerat facta discretio; quanto magis dubitari non potest etiam montium vertices illa superfusione latuisse? Quo igitur illa omnis aquarum redundantia derivata est? Quæ receptacula eam tam continua atque connexa absorbere potuerunt? De quo multus nobis potest sermo suppetere.

15. Primum quia potuit creator omnium et ipsarum terrarum spatia diffundere; quod aliqui ante nos confirmantes, propria posuerunt sententia. Ego quid facere potuerit, non prætermitto : quid fecerit quod aperte Scripturarum auctoritate non didici, quasi secretum prætereo, ne forte etiam hinc alias sibi quæstiones requirant. Assero tamen secundum Scripturas, quia potuit locorum humilia, et camporum aperta diffundere, sicut ipse ait : *Ego ante te ambulabo, et montes planos faciam.* Potuit etiam ipsa aquarum vis profundiora ea facere, quæ insederat : tanto fluctuum motu, tantoque æstu concitatioris elementi, qui quotidie ima pelagi torquere, et arenas vertere soleat de profundo. Quis deinde sciat, in quantum se illud magnum et inausum navigantibus atque intentatum nautis fundat mare, quod Britannias frementi includit æquore, atque in ulteriora et ipsis fabulis inaccessa secreta se porrigit? Quis deinde non colligat quantum Lucrino et Averno in Italia, Tiberiadi quoque in Palæstina, et ei lacui qui inter Palæstinam et Ægyptum Arabiæ deserta protendit, portubusque diversis Augusti atque Trajani, cæterisque per universum orbem infusum addiderit mare?

16. Sed sunt etiam non confusi lacus, et stagna quæ non miscentur fluctibus, ut Larius et Benacus, Albanus quoque aliique plures, quomodo una congregatio aquarum? Sed quemadmodum dicitur, quia fecit Deus duo luminaria, id est, solem et lunam, cum sint utique et stellarum lumina : ita et una congregatio dicitur, cum sint plurimæ. Neque enim annumerantur, quæ non conferuntur.

CAPUT IV.

Terræ præcipuam qualitatem, cum *arida* vocatur, significari. Quæ sint elementorum, quibus invicem connectuntur, proprietates; idque speciatim de terra disquiritur.

17. Sed, ut videtur, quoniam de mari loquebamur, aliquantulum exundavimus; ad propositum revertamur, et consideremus quid sit, quod ait Dominus : *Congregetur aqua in unam congregationem, et appareat arida*, et non

dixerit, terra. Quod præclare positum quis non advertat? Terra enim potest et luto esse permixta, aquis madida, cujus species superfusis aquis non appareat. Arida autem non solum ad genus, sed etiam ad speciem terrarum refertur, ut sit utilis, sicca, habilis et apta culturis. Simul prospectum est, ne videatur sole magis quam Dei præcepto esse siccata, quia arida facta est antequam sol crearetur. Unde et David discernens mare et terram, ait de domino Deo: *Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud, et aridam manus ejus fundaverunt.* Arida enim expressio naturæ est, terra appellatio quædam simplex negotii, quæ in se habeat proprietatem. Sicut enim animal generis significatio est, cui inest proprium aliquid et excellens; rationabile autem proprium est hominis: ita et terra potest communiter dici vel scatens aquis, vel deserta et invia, et sine aqua. Ergo et illi quæ scatet aquis, inest ut habeat ariditatem. Remota enim aqua, incipit esse arida, sicut habes scriptum: *Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim*, hoc est, de terra aquosa aridam fecit.

18. Habet ergo terra propriam qualitatem suam, sicut et singula elementa habent, nam et aer humidam qualitatem, et aqua frigidam, et ignis calidam. Et hoc est principale proprium elementis singulis, quod ratione colligimus. Comprehendere autem sensibiliter et corporaliter si velimus, velut connexa et composita reperimus; ut sit terra arida et frigida, aqua frigida et humida, aer calidus et humidus, ignis calidus et siccus, et sic sibi per has jugales qualitates singula miscentur elementa. Nam terra cum sit aridæ et frigidæ qualitatis, connectitur aquæ per cognationem qualitatis frigidæ, et per aquam aeri, quia humidus est aer. Ergo aqua tamquam brachiis quibusdam duobus frigoris et humoris, altero terram, altero aerem videtur amplecti, frigido terram, aerem humido. Aer quoque medius inter duo compugnantia per naturam, hoc est, inter aquam et ignem, utrumque illud elementum conciliat sibi; quia et aquis humore, et igni calore conjungitur. Ignis quoque cum sit calidus et siccus natura, calore aeri annectitur, siccitate autem in communionem terræ ac societatem refunditur; atque ita sibi per hunc circuitum et chorum quemdam concordiæ societatisque conveniunt. Unde et græce στοιχεῖα dicuntur, quæ latine elementa dicimus, quod sibi conveniant et concinant.

19. Huc autem progressi sumus, quia Scriptura ait, quod Deus vocaverit aridam terram, hoc est, quia quod principale est ejus, nuncupavit proprietate naturæ. Naturalis enim proprietas siccitas est terræ: hæc ei prærogativa servata est. Principalis ergo siccitas. Subest etiam ut sit frigida: sed non præferuntur secunda primis. Ut autem humida sit, aquarum id affinitate sortitur. Ergo illud suum, istud alienum: suum, quod arida; alienum, quod humida. Auctor itaque naturæ quod primo donavit, hoc tenuit; quia istud ex natura, illud ex causa. Ex principalibus igitur, non ex accidentibus terræ debuit proprietas definiri; ut secundum prærogativam qualitatis ejus informaretur nostra cognitio.

CAPUT V.

Quædam hoc Scripturæ loco addita esse nonnullos arbitrari. Maris commendatio a pulcritudine ac multiplici utilitate, sed præcipue quod insulanos anachoretas undis amplectatur, et cœtus ecclesiastici figuram referat: quæ claudit pia auctoris precatiuncula.

20. *Et vidit Deus quia bonum.* Non præterimus quia aliqui nec in hebræo putant esse, nec in cæteris interpretationibus: *quia congregata est aqua in collectiones suas, et apparuit arida, et vocavit Deus aridam terram, et collectiones aquarum vocavit maria.* Cum enim dixerit Deus quia *factum est sic*, satis esse putant vocem operatoris ad celebratæ operationis indicium. Sed quia in aliis quoque creaturis habet et definitionem præceptionis, et repetitum operationis vel indicium, vel effectum, ideo nos non putamus absurdum id quod perhibetur additum, etiamsi cæteris

interpretibus vel veritas doceatur suppetere, vel auctoritas. Multa enim non otiose a Septuaginta viris hebraicæ lectioni addita et adjuncta comperimus.

21. Vidit ergo Deus quia bonum mare. Ubi pulcra sit species hujus elementi, vel cum surgentibus albescit cumulis ac verticibus undarum, et cautes nivea rorant aspergine, vel cum æquore crispanti, clementioribus auris, et blando serenæ tranquillitatis purpurascentem præfert colorem, qui eminus spectantibus frequenter offunditur, quando non violentis fluctibus vicina tundit littora, *sed* velut pacificis ambit et salutat amplexibus, quam dulcis sonus, quam jucundus fragor, quam grata et consona resultatio; ego tamen non oculis æstimatum creaturæ decorem arbitror; sed secundum rationem operationis judicis operatoris convenire, et congruere definitum.

22. Bonum igitur mare, primum quia terras necessario suffulcit humore, quibus per venas quasdam occulte succum quemdam haud inutilem subministrat. Bonum mare, tamquam hospitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, invectio commeatuum, quo sibi distantes populi copulantur, quo præliorum removentur pericula, quo barbaricus furor clauditur, subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum conjunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, subsidium vectigalium, sterilitatis alimentum. Ex hoc pluvia in terras transfunditur; siquidem de mari aqua radiis solis hauritur, et quod subtile ejus est, rapitur: deinde quanto altius elevatur, tanto magis etiam nubium *obumbratione* frigescit, et imber fit, qui non solum terrenam temperat siccitatem, sed etiam jejuna arva fœcundat.

23. Quid enumerem insulas, quas velut monilia plerumque prætexit, in quibus ii qui se abdicant intemperantiæ secularis illecebris, fido continentiæ proposito eligunt mundo latere, et vitæ hujus declinare dubios anfractus? Mare est ergo secretum temperantiæ, exercitium continentiæ, gravitatis secessus, portus securitatis, tranquillitas sæculi, mundi hujus sobrietas, tum fidelibus viris atque devotis incentivum devotionis, ut cum undarum leniter alluentium sono certent cantus psallentium, plaudant insulæ tranquillo fluctuum sanctorum choro, hymnis sanctorum personent. Unde mihi ut omnem pelagi pulcritudinem comprehendam quam vidit operator? Et quid plura? Quid aliud ille concentus undarum, nisi quidam concentus est plebis? Unde bene mari plerumque comparatur Ecclesia, quæ primo ingredientis populi agmine totis vestibulis undas vomit: deinde in oratione totius plebis tamquam undis refluentibus stridet, cum responsoriis psalmorum, cantus virorum, mulierum, virginum, parvulorum, consonus undarum fragor resultat. Nam illud quid dicam, quod unda peccatum abluit, et sancti Spiritus aura salutaris aspirat?

24. Det nobis Dominus illa successuum flumina prospero ligno currere, tuto portu consistere, nequitiæ spiritalis graviora quam ferre possumus, tentamenta nescire, fidei ignorare naufragia, habere pacem profundam: et si quando aliquid sit, quod graves nobis sæculi hujus excitet fluctus, evigilantem pro nobis habere gubernatorem dominum Jesum, qui verbo imperet, tempestatem mitiget, tranquillitatem maris refundat, cui est honor et gloria, laus, perpetuitas a sæculis et nunc et semper, in omnia sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT VI.

Terræ suam speciem, quæ in germinatione ac viriditate posita est, percommode additam esse; vocem Dei fœcunditatis causam præbere: quod quidam solis calori perperam acceptum ferunt.

SERMO V.

25. Discedente aqua, conveniebat ut species terræ daretur et gratia, ut invisibilis et incomposita desineret esse. Nam plerique etiam hoc dicunt esse invisibile, quod speciem non habet; et ideo accipiunt terram invisibilem fuisse, non quia videri non posset a summo Deo vel Angelis ejus, nam adhuc homines

creati non erant, vel etiam pecudes, sed quia sine sua specie erat. Species autem terræ est germinatio et viriditas agri. Unde ut et visibilem eam et compositam faceret Deus, ait: *Germinet terra herbam fœni, seminans semen secundum genus, et lignum fructiferum faciens fructum secundum genus, cujus semen suum in ipso.*

26. Audiamus verba veritatis, quorum series salus est audientium. Prima enim illa vox Dei singulis creaturis impertita gignendis, lex naturæ est, quæ terris in omne ævum remansit, futuræ successionis datura præscriptum, quemadmodum vel generandi vel fructificandi in reliquum usus adolesceret. Prima itaque germinatio est, quando nascentia videntur erumpere: deinde cum eruperit et profecerit germen, fit herba: herba quoque ubi paululum processerit, fit fœnum. Quam utilis, quam vehemens vox. *Germinet terra herbam fœni*, hoc est, ipsa per se germinet terra, nullum alterius quærat auxilium, non cujusquam indigeat ministerio.

27. Solent enim plerique dicere: Nisi clementior solis calor tepefecerit terras, et quodammodo radiis suis foverit, non poterit germinare terra: et propterea gentes divinum honorem deputant soli: quod virtute caloris sui terrarum penetret sinus, sparsaque foveat semina, vel rigentes gelu venas arborum relaxet. Audi ergo Deum velut hanc vocem emittentem: conticescat ineptus sermo hominum qui futurus est, facessat vana opinio. Antequam solis fiat luminare, herba nascatur: antiquior ejus fit prærogativa, quam solis. Ne error hominum convalescat, germinet prius terra, quam fotus solis accipiat. Sciant omnes solem auctorem non esse nascentium. Dei clementia terram relaxat, Dei indulgentia prorumpere facit fructus. Quomodo sol vivendi usum ministrat oriundis, quando illa prius divinæ operationis vivificatione sunt edita, quam sol in hos vivendi usus veniret? Junior est herbis, junior fœno.

CAPUT VII.

Cur pabulum pecori prius creatum, quam cibus homini. Herbam virentem humanæ imaginem esse conditionis, cujus fragilitas eleganti descriptione exponitur. Ejusdem herbæ imitatores in fructu ferendo nos esse oportere; ubi manichæi eunomianique perstringuntur.

28. Et forte miretur aliquis quod prius pecori pabulum, quam cibus homini sit creatus. In quo primum profundum Dei debemus advertere, quod etiam minima quæque non negligat, sicut in Evangelio Sapientia Dei dicit: *Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, et Pater vester cœlestis pascit illa: nonne vos pluris estis illis?* Cum enim illa pascuntur Dei gratia, nemo sibi debet de sua industria et virtute blandiri. Deinde quia simplicem victum et naturalem cibum reliquis cibis debuit anteferre. Hic enim sobrietatis est cibus, reliqui deliciarum atque luxuriæ: hic communis omnibus animantibus cibus, ille paucorum. Exemplum itaque frugalitatis, magisterium parcimoniæ est, herbæ simplicis victu olerisque vilis aut pomi contentos esse omnes oportere quem natura obtulit, quem liberalitas Dei prima donavit. Ille salubris, ille utilis cibus, qui morbos repellat, qui resecet cruditates, nullo hominum partus labore, sed divino effusus munere, sine satione fruges, fructus sine semine, tam dulcis, tam gratus, ut etiam repletis voluptati atque usui sit. Denique ad primas datus mensas, ad secundas remansit.

29. Quid autem creaturæ hujus attexam miraculum, et sapientiæ operatricis argumentum exprimam? In hac enim germinum specie, et illo virentis herbæ munere imago est vitæ humanæ, et naturæ conditionisque nostræ insigne quoddam spectatur, et speculum elucet. Illa herba et flos fœni figura est carnis humanæ, sicut bonus divinitatis interpres organo suæ vocis expressit, dicens: *Clama. Quid clamabo? Omnis caro fœnum, et omnis gloria hominis ut flos fœni. Aruit fœnum, et flos decidit: verbum autem Domini manet in æternum.*

Dei sententia vox humana est. Dicit Deus, *Clama* : sed in ipso Esaia loquitur. Ille respondit : *Quid clamabo?* Et tamquam quid loqueretur audisset, adjunxit : *Omnis caro fœnum.* Et vere; viret enim gloria hominis in carne quasi fœnum : et quæ putatur esse sublimis, exigua quasi herba est, præmatura ut flos, caduca quasi fœnum germinat vitæ viriditatem in specie, non in fructu soliditatem, hilarioris vitæ quasi flos prætendens jucunditatem, breviori spatio occasura, sicut herba fœni, quod priusquam evellatur, arescit. Quæ enim firmitudo in carne, quæ salubritas potest esse diuturna?

50. Hodie videas adolescentem validum, pubescentem, ætatis viriditate florentem, grata specie, suavi colore; crastina die tibi facie et ore mutatus occurrit : et qui pridie tibi lautissimus decoræ formæ visus est gratia, alio die miserandus apparet ægritudinis alicujus infirmitate resolutus. Plerosque aut labor frangit, aut inopia macerat, aut cruditas vexat, aut vina corrumpunt, aut senectus debilitat, aut eviratos deliciæ reddunt, luxuria decolorat. Nonne verum est, quia aruit fœnum, et flos decidit? Alius avis atavisque nobilis, et majorum honestatus infulis, prosapiæ veteris clarus insignibus, amicis abundans, stipatus clientibus et utrumque latus tectus, producens maximam ac reducens familiam, repente aliqua accidentis periculi mole turbatus, destituitur ab omnibus, a sodalibus derelinquitur, impugnatur a proximis. Ecce verum est, quia sicut fœnum vita hominis, priusquam evellatur, arescit. Est etiam qui dudum ubertate affluens copiarum, liberalitatis fama per ora volitans singulorum, clarus honoribus, præeminens potestatibus, tribunalibus celsus, solio sublimis, beatus populis æstimatus, dum præconum clamore deducitur, subita rerum conversione in eum carcerem rapitur, quo alios ipse detruserat, et inter reos suos imminentis pœnæ deflet ærumnam. Quantos pridie caterva plaudentium, et invidiosa frequentis populi domum pompa deduxit, et nox una gloriosæ illum splendorem deductionis abolevit, ac repentinus lateris dolor, effusis gaudiis, luctuosam gravis successionem mœroris admiscuit! Hujusmodi igitur est gloria hominis sicut flos fœni : quæ etiam cum defertur, nihil operibus adjungit, in qua nullus fructus acquiritur; et cum amittitur, evanescit, omnem scenam hominis, et quam desuper obumbrabat repente destituens, et quam intus animabat.

51. Atque utinam imitaremur hanc herbam, de qua ait Dominus : *Germinet terra herbam fœni, seminans semen secundum genus, et secundum similitudinem.* Seminemus igitur semen secundum genus. Quod sit genus, audi dicentem oportere nos quærere illud divinum, si quomodo illud tractare possimus aut invenire : *Quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum. In ipso enim vivimus, et sumus, et movemur; sicut quidam vestrum*, inquit, *dixerunt, cujus et genus sumus.* Secundum hoc genus seminemus semen non in carne, sed in spiritu. Non enim carnalia, sed spiritualia seminare debemus, qui ad vitam pervenire volumus æternam. Quæ sit autem similitudo, non ignoras, qui ad imaginem et similitudinem Dei factus es. Herba generi respondet suo, tu non respondes tuo generi. Tritici granum sparsum terræ generis sui gratiam reddit, et tu degeneras. Fruges non adulterant sui sinceritatem seminis, tu adulteras puritatem animæ, vigorem mentis, corporis castitatem.

52. Non agnoscis opus esse te Christi. Manibus suis, ut legimus, te ille formavit, et tu Manichæe alterum tibi adsciscis auctorem. Pater Deus dicit ad Filium : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*; et tu Photiniane dicis quia in constitutione mundi adhuc non erat Christus; et tu Eunomiane dicis quia dissimilis est Patri Filius. Nam si imago, non dissimilis utique : sed totum ex toto exprimens Patrem, quem Pater substantiæ suæ unitate signavit. Pater dicit : *Faciamus*; et tu cooperatorem negas? Quod dixit Pater, Filius fecit; et tu æqualem negas in quo complacuit Pater.

—

CAPUT VIII.

De virtute seminaria; deque germinandi ac fructificandi modo plane mirabili: item de terræ feracitate, agri pleni pulcritudine, herbarum salubritate ac remediis.

33. *Germinet*, inquit, *terra herbam fœni secundum genus*. In omnibus quæ dicuntur nascentia terræ, primum germen est; ubi se paululum sustulerit, fit herba, postea fœnum, inde fit fructus. Sunt nascentia quæ de radice germinant, ut arbores quæ non sunt satæ, ex aliarum arborum radice nascuntur. In arundine videmus quomodo in extremo ejus velut quidam fit nodus e latere, et inde alia arundo germinat. Est ergo in radice vis quædam seminarii. Insitiva quoque in superioribus germinant. Aliis ergo a radice, aliis diverso munere series successionis acquiritur. Inest enim nascentibus singulis aut semen, aut virtus aliqua seminaria, et ea secundum genus; ut quod nascitur ex ea, simile eorum quæ sata sunt, vel quorum de radice sit, germinet. De tritico triticum, de milio milium, de pyro pyrus albo flore prorumpit: castanea quoque surgit de radice castaneæ.

34. *Germinet*, inquit, *terra herbam fœni secundum genus*. Et continuo parturiens terra novos se fudit in partus, et induit se amictum viriditatis, gratiam fœcunditatis assumsit, diversisque comta germinibus, proprios suscepit ornatus. Miramur quod tam cito germinaverit; quanto majora miracula sunt, si spectes singula, quemadmodum vel jacta in terram semina resolvantur, ac nisi mortua fuerint, nullum fructum afferant: si vero fuerint quadam sui morte resoluta, in uberiores fructus resurgant. Suscipit igitur granum tritici putris gleba, et sparsum cohibet occatio *, ac velut materno terra gremio fovet et comprimit. Inde cum se granum illud resolverit, herbam germinat, grata ipsa jam species herbescentis viriditatis, quæ statim genus sativi similitudine sui prodit; ut in ipso suæ stirpis exordio cujus generis herba sit recognoscas, atque in herbis fructus appareat; paulatimque adolescit ut fœnum, culmoque pubescens erigitur et assurgit. Ast ubi se geniculata jam spica sustulerit, vaginæ quædam futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interius; ne tenera ejus primordia aut frigus lædat, aut solis æstus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis sæva decutiat. Succedunt quidam ordines spicæ, mirabili arte formati, vel ad speciem grati, vel ad tutamen nexu quodam inter se naturalis colligationis adstricti, quos providentia divina formavit. Et ne frugis numerosioris pondere velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus includitur, ut geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, ne impar oneri curvetur in terram. Tum supra ipsam spicam vallum struitur aristarum, ut quasi quadam in arce prætendat, ne avium minorum morsibus spica lædatur, aut suis exuatur fructibus, aut vestigiis proteratur.

35. Quid dicam quemadmodum clementia Dei humanæ prospexerit utilitati? Fœneratum terra restituit quod accepit, et usurarum cumulo multiplicatum. Homines sæpe decipiunt, et ipsa fœneratorem suum sorte defraudant: terra fidelis manet. Et si quando non solverit, si forte adversata fuerit frigoris inclementia, aut nimia siccitas, aut immensa vis imbrium, alio anno superioris anni damna compensat; ita et quando proventus spem destituit agricolæ, nihil terra delinquit: et quando arridet, ubertas fœcundæ matris se in partus effundit, ut numquam ullum dispendium suo inferat creditori.

36. Quæ vero species pleni agri? Qui odor? Quæ suavitas? Quæ voluptas agricolarum? Quid digne explicare possumus, si nostro utamur alloquio? Sed habemus Scripturæ testimonia, quibus agri suavitatem benedictioni et gratiæ sanctorum advertimus comparatam, dicente sancto Isaac: *Odor filii mei sicut odor agri pleni*. Quid igitur describam purpurascentes violas, candida lilia, rutilantes rosas, depicta rura nunc aureis, nunc variis, nunc luteis floribus, in quibus nescias, utrum species am-

* Hoc est, comminutio glebarum.

plus florum, an vis odora delectet? Pascuntur oculi grato spectaculo, longe lateque odor spargitur, cujus suavitate complemur. Unde divine Dominus ait: *Et species agri mecum est;* cum ipso est enim quam ipse formavit. Quis enim alius artifex possit tantam rerum singularum exprimere venustatem? *Considerate lilia agri*, quantus sit candor in foliis, quemadmodum stipata ipsa folia ab imo ad summum videantur assurgere, ut scyphi exprimant formam, ut auri quædam species intus effulgeat, quæ tamen vallo in circuitu floris obsepta nulli pateat injuriæ. Si quis hunc florem decerpat, et sua solvat in folia, quæ tanti est artificis manus quæ possit lilii speciem reformare? Quis tantus imitator naturæ, ut florem hunc redintegrare præsumat, cui Dominus tantum testimonium tulit, ut diceret: *Nec Salomon in omni gloria sua sic vestiebatur, sicut unum ex istis?* Rex opulentissimus et sapientissimus inferior judicatur, quam hujus floris pulcritudo.

37. Quid enumerem succos herbarum salubres? quid virgultorum ac foliorum remedia? Cervus æger ramusculos oleæ mandit, et sanus fit. Locustas quoque folia oleæ arrosa liberant ab ægritudine. Rubi folia superjacta serpenti, interimunt eum. Culices non tangent te, si absinthii herbam cum oleo coquas, et eo te perunxeris.

CAPUT IX.

Noxia cum utilibus non sine ratione generari; cum quod uni noxium, alteri sit utile; atque ad noxia evitanda instinctum brutis, hominibus rationem Deus indiderit. Quam decens ordo in terræ fructificatione servatus.

38. Sed forte dicant aliqui: Quid quod cum utilibus etiam lethalia et perniciosa generantur? Cum tritico conium* quod inter alimenta vitæ noxium reperitur, et nisi prævisum fuerit, consuevit saluti nocere. Inter alia quoque nutrimenta vitæ helleborum deprehenditur. Aconita quoque fallunt frequenter, et decipiunt colligentem. Sed hoc ita est, ac si reprehendas terram, quia non omnes homines boni. Sed quod plus est accipe, quia non omnes boni Angeli in cœlo. Sol ipse præ nimio calore spicas torret, adurit autem gignentium prima exordia. Luna quoque viantibus iter demonstrat, latronum prodit insidias. Num igitur dignum est ut in his quæ utilia sunt, posthabentes conditoris gratiam confiteri, propter aliqua alimentorum noxia creatoris prospicientiæ derogemus, quasi vero omnia gulæ causa debuerint procreari, aut exigua sint quæ ventri nostro divina indulgentia ministraverit. Definitæ nobis escæ sunt, et notæ omnibus, quæ et voluptatem generent, et corporis salubritatem.

39. Singula autem eorum quæ generantur e terris, specialem quamdam rationem habent, quæ pro virili portione complent universæ plenitudinem creaturæ. Alia ergo esui, alia alii nascuntur usui. Nihil vacat, nihil inane germinat terra. Quod tibi putas inutile, aliis utile est; immo ipsi tibi frequenter alio est usu utile. Quod escam non adjuvat, medicinam suggerit: et sæpe eadem quæ tibi noxia sunt, avibus aut feris innoxium ministrant pabulum. Denique sturni vescuntur conium, nec fraudi est eis, quoniam per qualitatem sui corporis venenum succi lethalis evadunt. Frigida enim vis ejus est succi, quam subtilibus poris in cordis sui sedem ducentibus, præcoci digestione præveniunt, priusquam vitalia ipsa pertentet. Helleborum autem periti loquuntur escam esse et alimoniam coturnicum, eo quod naturali quodam temperamento sui corporis vim pabuli nocentis evitent. Etenim si ratione medicinæ plerumque ad salubritatem humani quoque corporis temperatur, cui videtur esse contrarium: quanto magis proprietate naturæ ad cibum proficit, quod medica manu convertitur ad salutem? Per mandragoram quoque somnus frequenter accersitur, ubi vigiliarum ægri afflictantur incommodo. Nam quid de opio loquar, quod etiam nobis quotidiano prope usu innotuit, quoniam

* Ita Basil. μετὰ τοῦ σίτου τὸ κώνειον, cum frumento cicuta.

dolores eo gravissimi internorum sæpe viscerum sopiuntur. Nec illud præterit, quod conio plerumque furores libidinum marcuerunt, et helleboro vetustæ passiones ægri corporis sunt solutæ.

40. Non solum igitur nulla in his reprehensio creatoris, sed etiam incrementum est gratiarum. Siquidem quod ad periculum putabas esse generatum, ad remedia tibi salutis operatur. Nam et id quod periculi est, per providentiam declinatur : et id quod salutis, per industriam non amittitur. An non oves et capræ ea quæ sibi noxia sunt, declinare didicerunt et solo odore per quoddam naturæ mysterium, cum sint rationis expertes, rationem tamen evadendi periculi, vel tuendæ salutis agnoscunt, noxiaque pariter ac profutura distinguunt; ita ut plerumque cum armata venenis tela senserint, notas petere herbas atque his remedium vulneri dicantur adhibere. Cibus illis ergo medicina est, ut resilire sagittas videas e vulnere, et fugere venena, non serpere. Denique cervis cibus venenum est. Coluber cervum fugit, leonem interficit : draco elephantem ligat, cujus ruina mors victoris est. Et ideo summa vi utrimque certatur; ille ut pedem alliget, in quo casus vincti sibi nocere non possit; iste ne posteriore extremus pede, aut calle capiatur angusto, ubi vel ipse se non queat retorquere, et draconem gravi proterere vestigio, vel sequentis elephanti auxilium non habere.

41. Ergo si irrationabilia animalia norunt quibus sibi aut medicentur herbis, aut subsidiis opem afferant; homo nescit cui rationabilis sensus innascitur, aut tam alienus a vero est, ut quæ cuique apta sint usui minime deprehendat: aut ita naturæ ingratus bonis, ut quoniam taurini haustus sanguinis lethalis est homini, propterea putet laboriosum animal aut nasci non debuisse, aut sine sanguine debuisse generari, cujus virtus ad cultum agrorum utilis, ad usum plaustrorum habilis, ad alimoniam suavis, diverso munere fulcit agricolas, quibus Deus, si bona sua norint, universa donavit, dicens : *Germinet terra herbam fœni, spirans semen secundum genus*. Non solum enim spontaneam alimoniam comprehendit quæ est in herbis et radicibus, atque in arborum, reliquisque fructibus : sed etiam eam quæ industria comparatur, et cultu rusticani laboris acquiritur.

42. Quam decorum autem quod non statim fundere terras semen jussit et fructus : sed primum germinare, deinde herbescere campos statuit, postea secundum proprietatem sui generis semen adolescere, ut numquam arvorum vacaret gratia, quæ grato primum decore vernarent, postea fructuum suggererent utilitatem ?

CAPUT X.

Semina numquam proprie degenerare, cum eorum non mutetur genus, sed perfectio : lolium enim ac zizania e frumenti semine nequaquam nasci. Verbum Dei miram terræ fœcunditatem contulisse antequam homo peccaret ; attamen terram etiam nunc ea non prorsus esse destitutam.

43. Sed forte quis dicat : Quomodo secundum genus terra profert semina, cum plerumque semina jacta degenerent, et cum bonum triticum fuerit seminatum, decolor ejus species, et inferior forma reddatur? Sed hoc si quando accidit, non ad translationem generis, sed ad ægritudinem quamdam et inæqualitatem seminis videtur esse referendum. Non enim desinit esse triticum, si aut frigore aduratur, aut imbre madidetur : sed specie magis quam genere, colore quoque et corruptione mutatum. Denique frequenter madidata frumenta in sui generis speciem revertuntur, si aut sole, aut ignibus torreantur, aut diligentibus commissa cultoribus, aeris temperie, terrarumque feracium ubertate foveantur. Itaque reparatur in sobole, quod degeneraverat in parente. Unde non periclitamur, ne præceptum illud Dei cujus usus naturæ inolevit, in reliquum successionis vitio destitutum sit, cum hodieque in seminibus generis sui sinceritas reservetur.

44. Nam lolium et reliqua adulterina semina quæ frugibus sæpe miscentur,

zizania nuncupari Evangelii lectione cognovimus : sed ea proprium quoddam genus habent, non ex tritici semine in aliud genus seminis decolori mutatione translata, degenerem traxere naturam. Denique hoc docet Dominus dicens : *Simile est regnum cœlorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo : cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania inter triticum.* Advertimus utique quod zizania et triticum ut nominibus, ita et genere videantur esse discreta. Denique et servi dixerunt ad patremfamilias : *Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? Et ait illis : Inimicus homo hoc fecit.* Aliud enim est semen diaboli, aliud semen est Christi quod seritur ad justitiam. Denique aliud Filius hominis, aliud diabolus seminavit. Adeo diversa natura utriusque seminis, ut contrarius seminator sit. Quod seminat Christus, regnum est Dei : quod seminat diabolus, peccatum est. Quomodo igitur potest unius generis esse regnum atque peccatum ? Sic est, inquit, regnum Dei, quemadmodum si homo jactet semen super terram.

45. Est et homo qui seminat verbum, de quo scriptum est : *Qui seminat, verbum seminat.* Hic homo verbum seminavit super terram, quando dixit, *Germinet terra herbam*, et subito terrarum germina pullularunt, et diversæ rerum species refulserunt. Hinc pratorum virens gratia abundantiam pabuli ministravit : inde camporum spica flavescens, imaginem pelagi fluctuantis commotione segetis uberioris expressit. Sponte omnes fructus terra suggessit : etsi arata sine cultore esse non poterat, nondum enim erat formatus agricola; inarata tamen opimis messibus redundabat, et haud dubito an majore proventu. Siquidem nec cultoris desidia terrarum destituere poterat ubertatem. Nunc enim fœcunditas unicuique pro merito laboris acquiritur, ubi cultus spectatur agrorum; et negligentia vel offensa, aut diluviis pluviarum, aut terrarum ariditatibus, aut grandinis jactu, aut quacumque ex causa, soli uberis sterilitate multatur. Tunc autem proventu spontaneo terra fructus locis omnibus invehebat; quoniam is præceperat, qui universorum est plenitudo. Verbum enim Dei fructificabat in terris, nec ullo adhuc erat terra damnata maledicto. Antiquiora enim mundi nascentis exordia, quam nostra peccata sunt; et recentior culpa propter quam condemnati sumus in sudore vultus nostri panem manducare, sine sudore alimenta nescire.

46. Denique hodieque fœcunditas terræ veterem affluentiam spontaneæ usu fertilitatis operatur. Quam multa sunt enim quæ adhuc sponte generantur ! Sed etiam in his ipsis quæ manu quæruntur, magna ex parte manent nobis divina beneficia, ut frumenta ipsa quiescentibus inferantur. Quod propositæ docet lectionis exemplum, dicente Domino : *Quia sic est regnum Dei quemadmodum si homo jaciat semen super terram, et obdormiat*, inquit, *et exurgat nocte et die, et semen germinet, et increscat, dum nescit ille.* Ultro enim terra fructificat, primo herbam, deinde spicam, deinde plenum triticum in spica. Et cum produxerit fructum, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Dormienti igitur tibi, o homo, et nescienti fructus suos ultro terra producit. Dormis et surgis, et frumenti per noctem incrementa miraris.

CAPUT XI.

De ortu arborum : atque inibi de rosa quæ primo sine spinis nata, illis postmodum inhorruit, et vitæ nostræ speculum facta est.

47. Diximus de herba fœni, nunc dicamus de ligno fructuoso faciente fructum secundum genus, cujus semen ejus in ipso sit. Dixit et facta sunt, et subito, ut supra floribus, herbarumque viriditatibus, ita hic nemoribus terra vestita est. Concurrerunt arbores, consurrexere silvæ, vertices repente montium fronduerunt. Hinc pinus, hinc cupressus in alta se extulerunt cacumina, cedri et piceæ convenerunt. Abies quoque non contenta terrenis radicibus atque aerio vertice, etiam casus

marinos tuto subitura remigio, nec solum ventis, sed etiam fluctibus certatura processit. Nec non et laurus assurgens odorem suum dedit numquam suo exuenda velamine. Umbrosæ quoque ilices verticem protulerunt, inhorrentem comam hibernis quoque temporibus servaturæ. Hoc enim in singulis privilegium natura tenuit in reliquum, quod sub ictu mundi surgentis accepit : et inde manet sua ilicibus prærogativa, manet cupressibus, ut nulli venti eas crinis sui honore despolient.

48. Surrexerat ante floribus immixta terrenis sine spinis rosa, et pulcherrimus flos sine ulla fraude vernabat : postea spina sepsit gratiam floris, tamquam humanæ speculum præferens vitæ, quæ suavitatem perfunctionis suæ finitimis curarum stimulis sæpe compungat. Vallata est enim elegantia vitæ nostræ, et quibusdam sollicitudinibus obsepta, ut tristitia adjuncta sit gratiæ. Unde cum unusquisque aut suavitate rationis, aut prosperioris cursus successibus gratulatur, meminisse culpæ eum convenit, per quam nobis in paradisi amœnitate florentibus spinæ mentis, animæque sentes jure condemnationis adscripti sunt. Irrutiles igitur licet, o homo, aut splendore nobilitatis, aut fastigio potestatis, aut fulgore virtutis, semper tibi spina proxima est, semper est sentis, semper inferiora tua respice, super spinas germinas, nec prolixa gratia manet : brevi unusquisque decurso ætatis flore marcessit.

— —

CAPUT XII.

Laudatur vitis, et cum Ecclesia comparatur : nec non exemplum ejus nobis ad imitationem proponitur.

49. Sane ut caduca tibi noveris communia esse cum floribus, ita etiam læta cum vitibus, quibus generatur vinum, quo cor hominis lætificatur. Atque utinam, o homo, hujus generis imiteris exemplum, ut ipse tibi lætitiam jucunditatemque fructifices. In te ipso suavitas tuæ gratiæ est, ex te pullulat, in te manet, intus tibi inest; id est, in te ipso quærenda jucunditas tuæ est conscientiæ. Ideo ait : *Bibe aquam de tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus.* Primum omnium nihil gratius florentis odore vitis. Siquidem de flore earum succus expressus poculi genus conficit, quod et voluptati et saluti sit. Deinde quis non miretur ex acini vinacio vitem usque in arboris summum cacumen prorumpere, quam velut quodam amplexu fovet, et quibusdam brachiis ligat, et circumdat lacertis, pampinis vestit, sertis uvarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ nostræ primum vivam defigit radicem, deinde quia natura flexibilis et caduca est, quasi brachiis quibusdam, ita et claviculis quidquid apprehenderit, stringit, hisque se erigit et attollit.

50. Hujus est similis plebs Ecclesiæ, quæ velut quadam fidei radice plantatur, et reprimitur humilitatis propagine, de qua pulcre ait Propheta : *Vineam ex Ægypto transtulisti, et plantasti radices ejus, et replesti terram : operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei : extendisti palmites ejus usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus.* Et per Esaiam ipse Dominus locutus est dicens : *Vinea facta est dilecto in cornu, in loco uberi : et maceriam circumdedi, et circumfodi vineam Sorech, et ædificavi turrim in medio ejus.* Circumdedit enim eam velut vallo quodam cœlestium præceptorum, et Angelorum custodia. Immittet enim Angelus Domini in circuitu timentium eum. Posuit in Ecclesia velut turrim Apostolorum et Prophetarum atque Doctorum, qui solent pro Ecclesiæ pace prætendere. Circumfodit eam, quando exoneravit terrenarum mole curarum. Nihil enim magis mentem onerat, quam istius mundi sollicitudo et cupiditas vel pecuniæ vel potentiæ. Quod tibi demonstratur in Evangelio, cum legis, quia illa mulier quæ habebat spiritum infirmitatis, inclinata erat, ut sursum respicere non posset. Curvata enim erat anima ejus, quæ inclinabatur ad terrena compendia, et cœlestem gratiam non videbat. Respexit eam Jesus, et vocavit, et statim mulier onera terrena deposuit.

Illis cupiditatibus etiam illos oneratos fuisse demonstrat, quibus ait: *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego vos reficiam*. Ergo illa anima mulieris quasi circumfossa respiravit, et erecta est.

51. Sed eadem vitis ubi circumfossa fuerit, religatur et erigitur, ne reflectatur in terram. Reciduntur alia sarmenta, alia propagantur: reciduntur quæ inani effusione luxuriant, propagantur ea quæ bonus agricola judicaverit fructuosa. Quid ego adminiculorum ordines, jugationisque describam gratiam, quæ vere atque manifeste æqualitatem docent in Ecclesia esse servandam, ut nemo se dives aut honoratus extollat, nemo pauper dejiciat, ignobilisque desperet? Omnibus sit in Ecclesia par atque una libertas, omnibus impertiatur justitia communis et gratia. Ideo turris in medio est, quæ exemplum de illis rusticanis, de illis circumferat piscatoribus, qui virtutum arcem tenere meruerunt: quorum exemplis noster erigatur affectus, neque humi vilis et despicabilis jaceat; sed uniuscujusque mens ad superiora se subrigat, ut audeat dicere: Nostra autem conversio in cœlis est. Unde ne aliquibus procellis sæculi possit reflecti, et tempestate deduci, claviculis illis et circulis quasi amplexibus caritatis proximos quosque complectitur, et in eorum conjunctione requiescit. Caritas est igitur quæ nos superioribus nectit, cœloque inserit. Qui enim manet in caritate, Deus in eo manet. Unde et Dominus ait: *Manete in me, et ego in vobis. Sicut palmes non potest fructum afferre a se, nisi manserit in vite; sic et vos, si in me non manseritis. Ego sum vitis, vos palmites estis*.

52. Evidenter igitur exemplum vitis ad nostræ vitæ institutionem arcessendum esse signavit, quæ primum veris tepefacta temperie gemmare perhibetur: deinde ex ipsis sarmentorum articulis fructum emittere, de quibus oriens uva formatur, paulatimque augescens immaturi partus retinet acerbitatem, nec potest nisi matura jam et cocta dulcescere. Vestitur interea viridantibus pampinis vinea, quibus et adversum frigus, omnemque injuriam non exiguo munitur subsidio, et a solis ardore defenditur. Quid autem eo vel spectaculo gratius, vel fructu est dulcius, videre serta pendentia velut quædam speciosi ruris monilia, carpere uvas vel aureo colore vel purpureo renitentes? Hyacinthos cæterasque gemmas fulgere existimes, coruscare indicos, albarum emicare gratiam *. Nec advertis ex his admoneri te, homo, ne immaturos fructus tuos dies supremus inveniat, aut plenæ tempus ætatis opera imparata dedeceant. Acerbus enim fructus amarior esse consuevit; nec potest dulce ésse, nisi quod ad maturitatem perfectionis adoleverit. Huic viro perfecto nec frigus horridæ mortis, nec sol iniquitatis nocere consuevit; quia obumbrat eum gratia spiritalis, et omnia mundanæ cupiditatis et corporeæ libidinis restinguit incendia, defendit ardores. Laudent te quicumque conspiciunt, et agmina Ecclesiæ velut quædam palmitum serta mirentur: spectent singuli fidelium pulcra animarum monilia: delectentur maturitate prudentiæ, splendore fidei, confessionis decore, justitiæ pulcritudine, ubertate misericordiæ, ut dicatur tibi: *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ*; eo quod redundantiam vitis fructiferæ, copiosæ munere liberalitatis imiteris.

CAPUT XIII.

De arborum utilitate, ac diversitate; de ratione illa jugandi ac medicandi; postremo de arboreorum succorum proprietatibus: cum morali ad singula expositione.

53. Sed quid ego in sola vite immoror, cum omnia genera arborum utilia sint, alia ad fructum nata, alia ad usum data? Nam et quibus non est fructus uberior, tamen usus pretiosior est. Cedrus suspendendis tectorum apta culminibus, eo quod hujusmodi materies et procera sit spatiis, nec onerosa parietibus. Lacunaribus quoque comendisque fastigiis

---

* Indicos vocat lapides, qui de India feruntur: albas, quæ usitato nomine vocantur margaritæ et perlæ.

habilis est cupressus. Unde et Ecclesia dicit in Canticis: *Trabes domorum nostrarum cedrinæ, lacunaria nostra cupressina :* in his esse declarans decora sui ornamenta fastigii, qui quasi trabes verticem Ecclesiæ sua virtute sustineant; et fastigium ejus exornent. Laurus et palma ad insigne victoriæ. Lauro victorum capita coronantur, palma manus victricis ornatus est. Unde et Ecclesia ait: *Dixi, ascendam in palmam, tenebo altitudines ejus.* Quæ eminentiam videns Verbi, et sperans quod ad ejus altitudinem possit ascendere et scientiæ summitatem, dicit: *Ascendam in palmam;* ut omnia inferiora relinquat, et ad superiora contendat, ad bravium Christi, ut suaves ejus fructus carpat et gustet. Suavis enim virtutis est fructus. Populus quoque coronis arbor umbrosa victricibus, et salix lenta vitibus habilis vinciendis, quid aliud mystice declarent, nisi bona esse Christi vincula, quæ nocere non soleant, vincula gratiæ, vincula caritatis, ut unusquisque suis vinculis glorietur, sicut gloriabatur et Paulus, dicens: *Paulus vinctus Jesu Christi?* His ligatus vinculis dicebat: *Quis nos separabit a caritate Christi?* vinculis abstinentiæ, vinculis caritatis. His ligatus vinculis etiam David ait: *In salicibus, in medio ejus suspendimus organa nostra.* Buxus quoque elementorum apicibus utilis exprimendis, levi materia usum manus puerilis informat. Unde ait Scriptura: *Scribe in buxo.* Simul ut admoneat te ipsa materia quæ semper viret, nec umquam foliis exuitur suis; ne umquam spei tuæ dissimulatione nuderis, sed semper tibi per fidem germinet spes salutis.

54. Quid ego enumerem quanta varietas arborum, quam diversus in singulis et pulcher ornatus, quam patulæ fagi, quam proceræ abietes, quam comantes pinus, quam umbrosæ ilices, quam populi bicolores, quam nemorosa et rediviva castanea, quæ simul ut excisa fuerit, tamquam silvam ex se pullulare consuevit; quemadmodum in arboribus ipsis ætas aut senilis, aut novella deprehenditur; junioribus enim exiliores rami, antiquioribus validiora et nodosa sunt brachia: illis folia levigata atque diffusa, istis contractiora et aspera. Sunt etiam arbores quæ senili atque emortua radice successionem sui, si forte cædantur, reparare non noverint: aliæ quibus aut juventus viret, aut natura fœcundior est, quibus excisio lucro potius quam detrimento sit, ut per plures sui rediviva successione renoventur hæredes.

55. Est etiam, quod mireris, ipsis sexus in pomis, est discretio sexus in arboribus. Nam videas palmam quæ dactylos generat, plerumque inclinantem ramos suos et subjicientem, et concupiscentiæ atque amplexus speciem prætendentem ei arbori, quam marem palmam appellant pueri rusticorum*. Illa ergo palma feminea est, et sexum suum subjectionis specie confitetur. Unde locorum cultores præjaciunt ramis ejus dactylorum vel palmitum semina masculorum, quibus illi femineæ arbori velut quidam sensus perfunctionis infunditur, et expetiti concubitus gratia repræsentatur. Quo munere donata rursus erigitur, et elevat ramos suos, et in veterem statum comam suam rursus attollit. De ficu quoque eadem opinio est. Ideoque plerique secundum domesticam et fructiferam ficum agrestem ficulneam feruntur inserere, eo quod cito fructus fœcundæ illius et domesticæ ficus vel aura tentati aliqua, vel æstu defluere ferantur in terram. Unde gnari hujus remedii grossis arboris agrestis alligatis ad illam feracem arborem, medentur ejus infirmitati; ut possit fructus proprios reservare, jamjamque si deforent remedia, lapsuros. Quo admonemur velut quodam ænigmate naturæ non refugere eos, qui a nostra fide et consortio separati sunt; eo quod et gentilis qui fuerit acquisitus, quo gravior fuerit assertor erroris, eo vehementior possit fidei defensor existere; et si quis de hæreticis convertatur, velut

* Hoc est, *rustici*. Et ea loquendi forma petita est a Græcis, apud quos παῖδες φιλοσοφων idem sonat ac φιλοσοφοι: immo et apud Hebræos *filius hominis* pro homine sæpe in veteri testamento ponitur, et alia hujusmodi exstant bene multa.

confirmet eam partem in quam se commutata opinione contulerit, maxime si habeat aliquid naturæ directum, ut virida possit esse ejus sententia, si adminiculetur ei attentio sobrietatis, observantia castitatis. Profunde ergo circa eum studium tuum, ut similitudine fructiferæ illius ficus de præsentia et conjunctione agrestis illius arboris tuam possis corroborare virtutem. Ita enim tua nec dissolvetur intentio, et diligentiæ fructus et gratiæ reservabitur.

56. Quam multa sunt autem quæ doceant naturalem duritiam posse diligentiæ studio temperari: quibus affert cultus ruralis exemplum! Nam plerumque cito florent mala granata, et fructum afferre non possunt, nisi congruis peritorum remediis excolantur: plerumque succus vanescit interior, et foris species ejus pulcra prætenditur. Quæ non immerito comparatur Ecclesiæ, ut habes in Canticis ad Ecclesiam dictum: *Ut cortex mali punici genæ tuæ.* Et infra: *Si floruit vitis, floruerunt mala granata.* Ecclesia enim bonum fidei fulgorem confessionisque prætendit, tot martyrum sanguine speciosa, et quod est amplius Christi cruore dotata; simul plurimos intra se fructus usu istius pomi sub una munitione conservans, et virtutum negotia multa complectens. Sapiens enim spiritu celat negotia. Amygdalis quoque hoc genere medicari feruntur agricolæ, ut ex amaris dulces fiant fructus, ut et terebrent ejus radicem arboris, et in medium inserant surculum ejus arboris quam Græci πευκην, nos piceam dicimus; quo facto succi amaritudo deponitur. Ergo si agricultura convertit stirpium qualitates, nonne studia doctrinæ, et disciplinæ attentio mitigare possunt quaslibet ægritudines passionum? Nemo ergo positus vel in adolescentiæ vel intemperantiæ lubrico, de sui conversione desperet. Digna plerumque in meliores vertuntur usus, et non possunt hominum corda mutari?

57. Docuimus non solum inter diversi generis arbores esse fructuum diversitates, sed plerumque in eadem specie arborum compugnare sibi fructus. Alia enim species masculorum, alia femineorum fructuum, sicut de dactylis supra diximus. Quis autem possit comprehendere varietatem, speciem gratiamque pomorum, singulorum quoque utilitatem fructuum, succorumque proprietatem, quæ cuique rei apta videantur, quemadmodum ægris visceribus hominum amariora poma medicentur, et inflationem asperitatemque interiorem temperent, quemadmodum rursus humorum aspera pomorum dulcibus temperentur? Denique ea medicina antiquior, quæ herbis curare consuevit et succis; nec ulla firmior sanitas, quam quæ salubribus reformatur alimentis. Unde secundum naturam docemur, quia sola nobis esca medicina est. Herbis certe ulcera aperta clauduntur, herbis curantur interna. Ideoque medicorum est opus herbarum potestates noscere. Hinc enim medendi usus inolevit.

CAPUT XIV.

De simplicium pomorum differentia, foliorumque diversitate: ubi præcipue de pampino, et folio ficus; deque variis aliorum foliorum figuris.

58. Sed ut ad simplicia poma revocemus stylum, alia sunt quæ coquuntur sole, alia quæ testis aut corticibus clausa complentur. Mala et pyra, uvarum quoque genera omnia nuda objecta sunt soli: nucis autem et nuceæ, nuclei quoque fructus et testa opertus et cortice, alitur tamen et ipse calore solis atque nutritur; et quantum pineæ densitate nucleus absconditur, tantum solis calore nutritur.

59. Quanta deinde Domini providentia, ut ubi mollior fructus, ibi folii crassitudo validius tegumentum tuendo deferat pomo, quod videmus in fructu ficulneæ. Delicatiora itaque validioribus munienda sunt, ut et ipse quoque Dominus per Hieremiam docet, dicens: *Sicut ficus istas bonas recognoscam translatos Juda, quos emisi de loco isto in terram Chaldæorum in bona, et confirmabo oculos meos super illos in bona.* Tamquam delicatos enim velut quodam misericordiæ suæ validiori sepsit tegmine, ne teneri fructus maturius interirent. De-

nique de ipsis etiam in posterioribus dicit: *Delicati mei ambulaverunt vias asperas*. Quibus infra ait: *Constantes estote, filii, et clamate ad Deum*. Hoc enim solum adversus omnes procellas atque injurias inviolabile tegmen, impenetrabile munimentum est. Ubi ergo teneri fructus, ibi crassiora tegmina et munimenta foliorum. Contra autem ubi fructus validiores, ibi teneriora folia, ut malus arbor docet. Pomum enim validius non multo indiget protectionis auxilio; nam ipsa protectionis crassioris umbra pomo nocere plus posset.

60. Denique doceat nos pampinus naturæ gratiam, et divinæ sapientiæ interna mysteria. Videmus enim ita scissum atque divisum, ut trium foliorum speciem videatur ostendere: ita pars media distincta est, ut nisi inferioribus hæreret, separata spectantibus videretur. Ea autem ratio videtur servata naturæ, ut et solem facilius admittat, et umbram obtexat. Denique procerius media pars ejus extenditur, et in ipsa summitate tenuatur, ut plus pulcritudinis quam tegumenti præferat. Etenim bravii * speciem videtur effingere, significans quod uva inter pendentes cæteros fructus habeat principatum, qui tacito quodam judicio naturæ, sed evidenti indicio innascitur species et prærogativa victoriæ. Secum igitur habet bravium suum, quo et munimen sibi præbetur adversum injurias aeris, pariterque imbrium violentiam, et impedimentum non affertur ad recipiendum solis calorem, quo tepefacta alitur, coloratur, augetur. Ficulneæ quoque folium, æque prope ut pampinus, quadrifida interscinditur divisione: quod eo clarius videtur, quo majus est folium, sane non ita ut pampinus vel ora omni, vel summitate crispanti. Sicut enim in ficulneæ folio crassitudo validior, ita in pampino species elegantior. Crassitudo igitur folii proficit ad tempestatis injuriam repellendam, intercisio ad fructus gratiam vaporandi. Denique hoc genus pomi grandinem non cito, maturitatem cito sentit; quia et latere videtur adversum injurias, et patere ad gratiam.

61. Quid ego foliorum describam diversitates quemadmodum alia rotunda, alia longiora, alia flexibilia, alia rigidiora sint, alia nullis facile ventis labentia, alia quæ levi motu decutiantur aurarum.

CAPUT XV.

Stupenda aquæ diversitas. Inde et fructuum qui ea nutriuntur, differentia nascitur; et stillantium ex arboribus lacrymarum discrepantia: quibus accuratioris perscrutationis excusatio subjungitur.

62. Inexplicabile est singularum rerum exquirere velle proprietates, et vel diversitates earum manifesta testificatione distinguere, vel latentes occultasque causas indeficientibus aperire documentis. Una nempe atque eadem est aqua, et in diversas plerumque sese mutat species: aut inter arenas flava, aut inter cautes spumea, aut inter nemora viridantior, aut inter florulenta discolor, aut inter lilia fulgentior, aut inter rosas rutilantior, aut in gramine liquidior, aut in palude turbidior, aut in fonte perspicacior, aut in mari obscurior, assumto locorum quibus influit colore, decurrit. Rigorem quoque pari ratione commutat, ut inter vaporantia ferveat, inter umbrosa frigescat, sole repercussa exæstuet, nivibus irrigata glaciali humore canescat. Quemadmodum autem sapor ejus ipse convertitur, ut nunc asperior, nunc amarior, nunc vehementior, nunc austerior, nunc dulcior pro specierum quibus infusa fuerit qualitate varietur? Asperatur immaturioribus succis, tunso cortice nucis, foliisque contritis, amarior fit absinthio, vino vehementior, austerior aliis: gravescit veneno, melle dulcescit. Si vero ei lentiscum, terebinti quoque fructus, vel nucis interior pars misceatur, in olei mollem naturam facile transfunditur. Cum sit autem altrix omnium virgultorum, diversos singulis usus ministrat. Si radices alluat vel nubibus fusa descendat, discretas dat

* Græce βραβεῖον, corona seu victoriæ præmium. Dabatur autem illud e ramis variarum arborum.

omnibus vires, radicem impinguat, caudicem provehit, ramos diffundit, folia virescere facit, fructuum alit semina, pomum augere consuevit. Ergo cum eadem sit omnium nutrix, alia arborum genera tristiores ferunt succos, alia dulciores, alia tardos, alia præmaturos. Ipsæ quoque inter se discrepant suavitate. Alia suavitas est in vinea, alia in olea, alia in cerasis, alia in ficu, discreta in malo, dispar in dactylo.

63. Tactus ipse aquæ alibi lenis, alibi asperior, plerumque pinguior est. Pondere quoque distat frequenter ut specie. Nam plerisque locis gravior, plerisque levior æstimatur. Non mirum igitur si cum ipsa in se discrepet, discrepent etiam inter se lacrymæ arborum, quæ ejusdem aquæ alluvione generantur. Et cum una sit omnium causa, diversus singularum usus, diversa natura est. Aliam vim habet cerasi arboris lacryma, aliam lentisci. Disparem quoque balsami guttam odorata Orientis ligna sudare produntur : diversum quoque lacrymarum genus virgulta ferularum in Ægypto ac Libya quadam vi naturæ secretioris illacrymant. Quid autem tibi referam, clementem licet esse sermonem, quod electrum lacryma virgulti sit, et in tantæ materiæ soliditatem lacryma durescat? Nec levibus id adstruitur testimoniis, quando folia aut surculorum minutissimæ portiones, aut exigua quædam animantium genera in electro sæpe reperiantur, quæ videtur, cum adhuc gutta esset mollior, recepisse et solidata tenuisse.

64. Sed quid ego vili sermone decerno cum alta atque pretiosa ratione naturæ, cum iste sermo humano alatur ingenio, naturam autem omnium providentia divina formaverit? Unde velut habenis quibusdam verborum cohibenda diffusio est; ne quod Salomoni specialiter sapientiæ munere divinitus videtur esse collatum, usurpatorie videamur exponere differentias arborum et virtutes radicum, et quæcumque sunt abscondita et improvisa, sicut scriptum est, quæ nec ab ipso tamen manifestata produntur; ut mihi videatur potuisse cum disputare de virgultorum generibus, non potuisse tamen plenius omnes creaturæ explicare rationes.

CAPUT XVI.

Quomodo ad vocem Domini subito omne virgultorum genus efflorescens victum, delicias ac medicinam ministraverit. Quo etiam modo plantæ omnes aut semen, aut aliquid quod seminis vicem suppleat, in se habeant. De magna Dei virtute in singulis; ubi specialim de pinea ac myricis.

65. Quod si irriguis aquarum plerumque et segetes lætiores sunt, et virides fabæ, et hortorum multiplex suscitatur et resuscitatur gratia, si viridantibus thoris fluviorum exundantium ripa decoratur; quemadmodum ad verbum Domini, quod omni aquarum cursu est redundantius, subito creatura virgultorum omnis effloruit? Festinarunt campi non commissam sibi frugem edere, ignorata horti olerum genera, florum miracula germinare, ripæ fluminum se vestire myrtetis : properaverunt arbores cito surgere, cito se in florem induere, victum hominibus, pecori pabulum ministrare. Fructus communis est omnibus, usus quoque est datus omnibus. Simul utrumque arbores germinarunt, aliud quo vesceremur, aliud quo refrigerante umbra defenderemur a sole. Cibus in fructu, usus amœnitatis in folio; tamen quia præscia erat providentia creatoris, quod fructum sibi maxime humana aviditas vindicaret, reliquis providit animantibus, ut specialem his donaret alimoniam. Itaque esca his non mediocris in foliis est, corticibusque silvestribus : ea quoque quæ ad usum medendi proficerent, id est, succi, lacrymæ, surculi pariter ministrata sunt. Itaque illa quæ post experimento, usu et exemplo utilia cognovimus, ea a principio creator cui usui apta donaret, præscientiæ suæ majestate de sinu terrarum jussit exire.

66. Et quia jussit Dominus, ut germinaret terra herbam fœni, et lignum fructiferum, faciens fructum secundum genus, cujus semen ejus in eo (ne forte quis dicat in multis arboribus neque fructum neque semen videri, et putet divinum in aliquo vacillare præceptum,

ut a veritate sit devium) illud advertat, quia nequaquam fieri potest, ut non aut seminibus utantur universa gignentia, aut habeant aliqua quæ videantur cum virtute seminum convenire : idque si quis diligenter intendat, manifesta testificatione poterit comprehendere. Nihil videntur seminis habere salices; habent tamen in foliis granum quoddam quod habeat virtutem seminis, ut eo commisso terris, tamquam posito surgat arbor de surculo; et tamquam de semine se exsuscitet. Grano itaque illo radix primum coalescit : de radice pullulat non solum salicis, sed etiam reliquarum ad similitudinem hujusmodi generis arborum silva. Habet autem et radicis generatio virtutem seminis; unde plerique ea satione incrementum sui nemoris propagarunt.

67. Magna Dei virtus in singulis. Nec miretur aliquis si in virgultis magnam Dei dixi esse virtutem. Siquidem magnam suam virtutem in locustis esse dixit et brucho, eo quod divinæ majestatis offensa magno moderamine sterilitatis Judaicæ atque inopiæ solveretur. Magna enim virtus patientia : magna virtus providentia. Indigni etenim erant, qui uterentur fœcunditate terrena, qui terrarum læserant creatorem. Et vere magnus, qui miserabili fame nefas tantæ impietatis ulciscitur. Itaque si magna virtute Dei sterilem bruchum terra generavit, quanto magis virtute magna, quæ fœcunda sunt, procreat?

68. Quis pineam videns non stupeat tantam divino præcepto artem inolitam impressamque naturæ : quemadmodum ab ipso centro distantibus licet mensuris pari assurgat glutino, quo proprios fovet fructus? Itaque per circuitum eadem species et ordo servatur, et quidam in singulis plagis nucleorum partus exuberat, atque in orbem redit fructus et gratia. Itaque in pinea ista imaginem sui natura videtur exprimere, quæ a primo illo divino cœlestique mandato privilegia accepta custodit, et partus suos quadam annorum vice et ordine refert, donec consummatio temporis impleatur.

69. Sed ut in hoc fructu gratam speciem sui signat; ita etiam in myricis, id est, humilibus virgultis figuram improbæ calliditatis expressit. Sicut enim duplici corde viri ubique præsto sunt, et gratiam simplicitatemque apud bonos prætendunt, et vitiosissimis glutinantur : ita etiam et in aquosis et in desertis contrario quodam usu hæc virgulta nascuntur. Unde et Hieremias dubia morum atque insincera myricis comparavit.

CAPUT XVII.

Surditate humani cordis increpata, mirabilis Dei providentia in minimis declaratur; ubi præcipue de arboribus semper virentibus et illarum differentiis, tum de primo vitis cultore, ac vini usu disseritur.

70. GERMINET, inquit, *terra herbam virentem*, et statim omni surgente germine terra completa est. Et homini dicitur : *Dilige dominum Deum tuum*, et non est caritas Dei omnium infusa visceribus. Surdiora corda hominum sunt quam dura saxorum. Terra indebitos fructus nobis ministrat, dum obsecundat auctori : nos debitum munus negamus, dum non veneramur auctorem.

71. Vide in parvis quæ providentia sit Dei : et quia comprehendere non potes, mirare quomodo alia semper florentia reservaverit, alia mutationes habere voluerit exspoliationis et amictus. Inter cana nivium, pruinas frigorum, viriditatem suam arva conservant : et cum ipsa tecta sint gelu, partus sui tamen haud exiguam speciem viriditatis obtexunt. In ipsis quoque generibus arborum, quæ diuturnis frondibus vestiuntur, non mediocris distantia est. Servat indumentum suum semper olea, vel pinus, sed tamen folia sua sæpe commutant; nec ea quasi diuturna, sed quasi succedanea prætendunt suæ arboris pulcritudini, perpetui integritate vestitus vice muneris obumbrantes. Palma autem virens semper manet conservatione et diuturnitate, non immutatione foliorum. Nam quæ primo germinaverit folia, ea sine ulla substitutionis successione conservat. Imitare ergo eam, o homo, ut dicatur et tibi : *Statura tua similis facta est palmæ*. Serva viri-

ditatem pueritiæ tuæ, et illius innocentiæ naturalis, quam a primordio recepisti, ut plantatus secus decursus aquarum fructum tuum in tempore tuo habeas præparatum, et folium tuum non defluat. Hanc viriditatem gratiæ semper florentis in Christo secuta Ecclesia dicit : *In umbra ejus concupivi, et sedi.* Hanc prærogativam doni virentis acceperunt et Apostoli, quorum nec folium umquam potuit elabi, ut eorum etiam umbra curaret ægrotos. Obumbrant enim infirmitates corporis fides mentis, et florentia merita virtutum. Mane ergo plantatus in domo Domini, ut in atriis ejus sicut palma floreas, et ascendat in te gratia Ecclesiæ, et sit odor narium tuarum sicut mala, et fauces tuæ sicut vinum optimum, ut inebrieris in Christo.

72. Bene admonuit iste versiculus repetere pene intermissum, quia diximus præcepto Domini vitem etiam pullulasse, quam postea post diluvium a Noe plantatam esse cognovimus. Sic enim habes, quia Noe agricola erat terræ, et plantavit vitem, et bibit de vino ejus, et obdormivit. Non ergo Noe auctor est vitis, sed plantationis. Neque enim nisi eam reperisset ante generatam, plantare potuisset. Cultor ergo, non auctor est vitium. Deus autem qui sciret quod vinum sobrie potatum sanitatem daret, augeret prudentiam, immodice sumtum ad vitia causas daret, creaturam dedit, abundantiam humano arbitrio reservavit; ut parcimonia naturæ esset magisterium sobrietatis, abundantiæ noxiam lapsumque temulentiæ sibi adscriberet humana conditio. Denique et ipse inebriatus est Noe, et obdormivit consopitus a vino. Itaque per vinum patuit deformitati qui per diluvium excrevit ad gloriam : sed Dominus et in eo creaturæ suæ gratiam reservavit, ut ejus fructum nobis converteret ad salutem, ac per eum nobis remissio peccatorum proveniret. Unde pie Isaac dixit : Odor Jacob, odor agri pleni, id est, naturalis odor. Quid enim pleno rure suavius? Quid vitis odore jucundius? Quid fabæ flore gratius? Unde quamvis ingeniose quis ante nos dixerit : Non vitem aut ficum Patriarcha olebat aut frugem, sed virtutum spirabat gratiam ; ego tamen et odorem ipsum terræ simplicem atque sincerum pro gratia benedictionis accipiam, quem fraus nulla composuit, sed veritas indulgentiæ cœlestis infudit. Denique inter benedictiones sacratissimas computatur, ut tribuat nobis Dominus a rore cœli vim vini, olei, atque frumenti : cui est honor, laus, et gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

LIBER QUARTUS.

DE OPERE QUARTI DIEI.

CAPUT I.

Lectorem parat ad creationem solis recte intelligendam, declinandamque in eo idolomaniam, qua de re ejusdem cum auctore suo comparationem instituit, et ordinem quo inter alia creatus est, expendit, subjecta eleganti terræ prosopopœia.

SERMO VI.

1. Qui vindemiam colligit, vasa prius quibus vinum infunditur, mundare consuevit, ne sors aliqua vini gratiam decoloret. Quid enim prodest ponere vitem ordine, fodere quotannis, aut aratris sulcos ducere, putare, subrigere, adjungere ulmis, et quodam connubio copulare, si tanto labore vina quæsita in vase coacescant? Matutinos quoque solis ortus si quis spectare desiderat, emundat oculos suos; ne quid pulveris, ne quid purgamentorum oculis ejus insidat, quo tuentis hebetetur obtutus; neve aliqua caligo nebulosa corporeos visus spectantis obducat. Nobis in lectione exoriendus est sol,

qui ante non fuerit. Primum jam diem sine sole transivimus : secundum sine sole transegimus : tertium sine sole confecimus : quarto die jubet Deus fieri luminaria solem, et lunam, et stellas. Sol incipit, emunda oculos mentis, o homo, animique interiores obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui præstringat ingenii, et puri cordis turbet adspectum. Emunda aurem, ut vase sincero Scripturæ divinæ nitida fluenta suscipias, ne qua ingrediatur contagio. Procedit sol magno jubare diem, magno mundum complens lumine, vaporans calore. Cave o homo solam ejus perpendere magnitudinem; ne nimius fulgor ejus visus tuæ mentis obcæcet : ut qui e regione in radium ejus intendit, repercusso lumine omnem subito amittit adspectum; ac nisi in cæteras partes vultum suum oculosque convertat, æstimat se nihil videre, et tuendi munere esse fraudatum : si vero deflectat obtutum, integrum sibi officium perseverat. Cave igitur ne et tuum radius ejus exoriens confundat adspectum. Et ideo prius firmamentum cœli adspice, quod ante solem factum est : terram adspice, quæ antequam sol procederet, cœpit esse visibilis atque composita : germina ejus adspice anteriora solis lumine. Anterior bruchus quam sol, antiquior herba quam luna. Noli ergo Deum credere, cui vides Dei munera esse prælata. Tres dies transacti sunt, et solem nemo quæsivit, et luminis claritas abundavit. Habet enim et dies suam lucem, quæ præcessor est solis. Non igitur te tanto splendori solis temere committas. Oculus est enim mundi, jucunditas diei, cœli pulcritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ.

2. Sed quando hunc vides, auctorem ejus considera : quando hunc miraris, lauda prius ipsius creatorem. Si tam gratus est sol consors et particeps creaturæ, quam bonus est sol ille justitiæ! Si tam velox iste, ut rapidis cursibus in die ac nocte lustret omnia; quantus ille qui ubique semper est, et majestate sua complet omnia? Si admirabilis qui jubetur exire, quam supra admirationem qui dicit soli, et non exoritur, ut legimus? Si magnus est qui per horarum vices locis aut accedit, aut decedit quotidie; qualis ille qui etiam cum se exinaniret, ut nos eum possemus videre, erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Si præstantissimus, qui objectu terræ patitur sæpe defectus; quantæ majestatis qui ait : *Adhuc semel ego movebo terram?* Illum terra abscondit; istius motum non potest sustinere, nisi voluntatis ejus substantia fulciatur. Si cæco damnum est hujus solis gratiam non videre; quanto magis peccatori damnum, veri luminis munere defraudatum, perpetuæ noctis tenebras sustinere?

3. Ergo cum vides solem, attende terram, quæ ante fundata est : attende herbam fœni, quæ præstat ordinis privilegio : attende ligna, quæ plaudunt quod priora luminibus cœli esse cœperunt. Numquid merita fœni majora quam solis? Aut numquid potior ligni prærogativa? Absit ut insensibilia tanti muneris præferamus ministro. Quid igitur prævidit altitudo sapientiæ et scientiæ Dei, ut prius inciperent ligna esse, quam illa duo mundi luminaria, et quidam cœlestis oculi firmamenti; nisi ut cognoscerent omnes divinæ testimonio lectionis terram sine sole posse esse fœcundam? Nam quæ potuit sine sole prima rerum semina germinare, potest utique semina accepta nutrire, et proprio fotu sine calore solis partus edere.

4. Hac igitur voce quadam suorum munerum clamat natura : Bonus quidem sol, sed ministerio, non imperio : bonus meæ fœcunditatis adjutor, sed non creator : bonus meorum altor fructuum, sed non auctor. Interdum partus meos et ipse adurit : frequenter mihi et ipse damno est, plerisque me locis indotatam relinquit. Non sum ingrata conservo, mihi est in usum datus, mecum labori est mancipatus, mecum subjectus est vanitati, mecum corruptionis subditus servituti. Mecum congemiscit, mecum parturit, ut veniat adoptio filiorum, et humani generis redemtio, quo possimus et nos a servitio liberari. Me-

tum adsistens laudat auctorem, mecum hymnum dicit domino Deo nostro. Ubi major ejus est gratia, ibi mecum est ei commune consortium. Ubi sol benedicit, ibi terra benedicit. Benedicunt ligna fructifera, benedicunt pecora, benedicunt volucres mecum. In mari positus illum nauta accusat, me desiderat: in montibus illum pastor declinat, ad mea germina, ad meas festinat arbores, quibus exæstuans obumbretur, ad meos fontes sitiens et lassus accurrit.

CAPUT II.

Solem Dei Filio servire, a quo ad ornamentum cœli cum aliis luminibus creatus fuit. Fœcunditatem a Deo terris inditam, non a sole; cum factus sit *in potestatem diei*, sicut et luna *in potestatem noctis*: quod etiam Christo et Ecclesiæ accommodatur.

5. Sed ne oculorum tibi exiguum videatur esse testimonium, emunda aurem, admove eam cœlestibus oraculis. Duobus enim et tribus testibus stat omne verbum. Audi dicentem: *Fiant luminaria in firmamento cœli ad illuminationem terræ*. Quis hoc dicit? Deus dicit. Et cui dicit nisi Filio? Deus ergo Pater dicit: Fiat sol; et Filius fecit solem. Dignum enim erat, ut solem mundi faceret Sol justitiæ. Ipse ergo eum in lumen adduxit, ipse eum illuminavit, ipse ei donavit fundendi luminis potestatem. Factus est ergo sol; ideo et ipse servit, quoniam dictum est: *Fundasti terram, et permanet: dispositione tua permanet dies, quoniam universa serviunt tibi*. Etenim cum dies serviat, quomodo non servit sol, qui factus est in potestatem diei? Quomodo non servit luna et stellæ, quæ factæ sunt in potestatem noctis? Etenim quanto majorem his gratiam creator donavit, ut aer solito amplius solis claritate resplendeat, dies serenius luceat, noctis illuminentur tenebræ per lunæ stellarumque fulgorem, cœlum velut quibusdam floribus coronatum, ita ignitis luminaribus micet, ut paradiso putes vernante depictum spirantium rosarum vivis monilibus renitere: quanto igitur amplius his decoris videtur esse collatum, tanto amplius debent. Cui enim plus committitur, plus debet. Et ideo bene a plerisque ornamentum cœli est nuncupatum, eo quod sit stellarum monile pretiosum.

6. Atque ut sciamus quia fertilitas terrarum non calori solis adscribitur, sed divinæ indulgentiæ deputatur, ait Propheta: *Omnia a te expectant, ut des illis cibum in tempore: dante te illis, colligent sibi; aperiente te manum, universa implebuntur bonitate*. Et infra: *Emitte Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ*. Et in Evangelio: *Considerate volatilia cœli, quia neque serunt, nec metunt, et Pater vester cœlestis pascit illa*. Non ergo sol aut luna fœcunditatis auctores sunt; sed Deus Pater per dominum Jesum omnibus liberalitatem fertilitatis impertit.

7. Pulcre autem exposuit nobis Propheta quid sit quod ipse ait: Quia fecit Deus solem in potestatem diei, et lunam in potestatem noctis. Nam et in isto psalmo centesimo tertio de quo supra diximus, scripsit: *Fecit lunam in tempora, sol cognovit occasum suum*. Cum enim dies horas suas complere cœperit, sol debitum sibi cognoscit occasum. Est ergo in diei potestate sol, et luna in potestate noctis, quæ temporum vicibus obedire compellitur, et nunc impletur lumine, atque vacuatur: licet plerique hunc locum mystice de Christo et Ecclesia videantur accipere; quod agnoverit Christus proprii corporis passionem, qui ait: *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum*, ut illo occasu suo omnibus donaret vitam æternam, qui perpetuæ mortis urgebantur occasu; et Ecclesia tempora sua habeat, persecutionis videlicet et pacis. Nam videtur sicut luna deficere, sed non deficit. Obumbrari potest, deficere non potest; quia aliquorum quidem in persecutionibus discessione minuitur, ut martyrum confessionibus impleatur, et effusi pro Christo sanguinis clarificata victoriis majus devotionis suæ et fidei toto orbe lumen effundat. Namque luna luminis imminutionem habet, non corporis, quando per vices menstruas deponere videtur lumen suum, ut mutuetur a

necessitatem, numquam ad tantam pervenissent gratiam. Inutilis igitur ista persuasio.

14. Quid quod etiam impossibilis? Nam ut de eorum aliquid disputatione sumamus, redarguendi gratia non probandi, magnam vim dicunt esse nativitatis, eamque minutis quibusdam et certis colligi oportere momentis: ac nisi verius colligatur, summam esse distantiam; brevi enim atomo, exiguoque momento distare nativitatem inopis et potentis, egentis et divitis, innocentis et noxii; et plerumque eadem hora generari longævitati debitum, et prima pueritiæ ætate moriturum, si reliqua disparia sint, et aliquo puncto discreta. Hoc quemadmodum possint colligere, respondeant. Constitue partum feminæ, obstetrix utique cum primo cognoscit, explorat vagitum, quo nati vita colligitur, attendit utrum masculus sit, an femina. Quot vis inter has moras præterire momenta? Pone Mathematicum præparatum. Numquid potest vir interesse puerperio? Dum mandat obstretrix, audit Chaldæus, ponit horoscopium*, in alterius sortem jam nati fata migrarunt, de altero quæritur, et alterius genitura proponitur. Pone veram esse eorum opinionem de nativitatum necessitatibus, non potest vera esse collectio. Puncta transeunt, fugit tempus irreparabile. Non est dubium quod tempus in atomo et in momento oculi sit. Adducor ut credam, quando omnes in atomo, in momento, in ictu oculi resuscitamur, ut Apostolus protestatur dicens: *Ecce mysterium vobis dico. Omnes quidem resurgemus; non omnes autem immutabimur, in atomo***, in momento oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.* Inter effusionem, et susceptionem, depositionemque pignoris, inter fletum ejus et nuntium quot atomi transierunt? Et hoc ut simpliciter ista texuerim. Nam et ipsi vitalem illum signorum duodecim circuitum in duodecim partes dividunt: et quia triginta diebus sol duodecimam partem sphæræ ejus quæ inerrabilis habetur, regreditur, quo gyrus solis anni circuitu compleatur, in triginta portiunculas, quas μοίρας Græci vocant, unamquamque duodecim illarum distribuunt portionem; ipsam quoque portiunculam in sexaginta vices conferunt. Rursus unumquodque de illis sexaginta sexagies secant. Quam incomprehensibile est, quod sexagesimo sexagesimæ portiunculæ nativitatis momenta constituant, et quis singulorum signorum sit aut motus, aut species in nativitate nascentis! Unde cum impossibile sit tam subtiles minutias temporis comprehendere, exigua autem immutatio invehat universitatis errorem, totum negotium plenum est vanitatis. Disputatores eorum quæ sua sunt, nesciunt, quomodo aliena noverunt? Quid sibi immineat ignorant, quomodo possunt aliis quæ sibi futura sunt, denuntiare? Ridiculum est credere, quia si possent, sibi potius providerent.

15. Jam illud quam ineptum, ut si quis signo arietis ortum esse se dicat, ex usu pecudis æstimetur præstantissimus consilio, quod in grege hujusmodi emineat pecus: aut locupletior, eo quod vestitum habeat aries naturalem, et quotannis lucrum capiat indumenti, eoque viro illi familiaria videantur quæstuum esse compendia! Similiter et de tauri, et de piscium signis argumentantur; ut ex natura vilium animantium cœli motus, et signorum interpretandas existiment potestates. Cibus ergo noster vivendi nobis decreta constituit, et alimenta nostra nobis, id est, aries, taurus, et piscis, morum imprimunt disciplinam. Quomodo igitur de cœlo nobis causas rerum, et substantiam vitæ hujus arcessunt, cum ipsis cœlestibus signis causas motus sui ex qualitatibus escæ vilis impertiant? Liberalem aiunt signo natum arietis, eo quod lanam suam aries non invitus deponat: et hujusmodi virtutem vilis animantis malunt naturæ deputare, quam cœlo, unde et serenitas nobis fulget, et pluvia sæpe descendit. Laboriosos et patientes servitii, quos nascentes taurus adspexerit, quia animal laboriosum et assuetum jugo spon-

* Instrumentum ad notandam horam natalem. — ** Hoc est, in indivisibili, in puncto.

tanex servituti colla submittit. Percussorem quoque, cujus nativitatem scorpius in sua parte complexus sit, et malitiæ venena revomentem, eo quod animal venenatum sit. Quid igitur auctoritatem vivendi daturum te signorum cœlestium dignitate prætendis, et de magis quibusdam argumentum assertionis assumis? Nam si de animalibus assumtæ hujusmodi morum proprietates cœli motibus imprimuntur, et ipsum videtur bestialis naturæ potestati esse subjectum, ex qua causas vitalis substantiæ, quas hominibus impertiret, accepit. Quod si hoc abhorret a vero, multo magis illud ridiculum, veri eos subsidio destitutos, hinc fidem suæ disputationis arcessere.

16. Deinde illud consideremus, quod planetas illa signa appellant, quorum motibus formari adserunt vitæ nostræ necessitates. Sive igitur, ut nomen sonat, semper vagentur: sive, ut ipsi dicunt, quod concito motu ferantur, et decies millies in die, aut si hoc incredibile videtur, multiplicem speciem innumera sui conversione commutent; fide caret quod tam vago sui errore, et tam celeri motu fixam nobis atque immobilem vivendi substantiam, sortemque decernant. Ferunt tamen non esse æquales omnium motus, sed aliorum celeriores, aliorum tardiores esse circuitus; ut in eadem hora et videant se frequenter, et frequenter abscondant, dum aliud ab alio præteritur.

17. Aiunt autem plurimum referre, utrum ortum generati benefica signa videant, an malefica et noxia; et in eo nativitatis esse distantiam, quod benefici signi adspectus plurimum conferat, malefici et noxii plurimum noceat. Sic enim eadem signa quæ venerantur, appellare consueverunt. Necesse enim habeo eorum uti nominibus, quorum utor assertionibus, ne ignorata magis quam vacuefacta atque destructa sua argumenta commemorent. Itaque cum illum vagum, celeremque motum non queant comprehendere, sæpe fit ut per illam puncti et momenti incomprehensibilis subtilitatem ponant benefici signi adspectum, ubi gravis atque nocituri incurrat offensio. Et quid mirum si ibi induntur homines, ubi signa innoxia blasphemantur? Quæ si natura noxia esse creduntur, Deus ergo summus arguitur, si fecit quod malum est, et fuit improbitatis operator. Si vero ex sua voluntate putantur assumsisse quod noceat insontibus et nullius adhuc facinoris pessimi sibi consciis, quibus pœna adscribitur antequam culpa; quid tam irrationabile, quod etiam irrationabilium bestiarum excedat immanitatem, ut usus fraudis aut gratiæ non meritis hominum deputetur, sed signorum motibus deferatur? Nihil, inquit ille, deliquit, sed noxia eum stella conspexit. Saturni ei sidus occurrit: avertit se paululum, et ærumnam ab se abstulit, et crimen absolvit.

18. Sed hæc eorum sapientia telæ araneæ comparatur, in quam si culex aut musca inciderit, exuere se non potest: si vero validiorum animantium ullum genus incurrisse visum est, pertransivit, et casses rupit infirmos, atque inanes laqueos dissipavit. Talia sunt retia Chaldæorum, ut in his infirmi hæreant, validiores sensu offensionem habere non possint. Itaque vos qui validiores estis, cum videritis mathematicos, dicite: Telam araneæ texuerunt, quæ nec usum aliquem potest habere, nec vincula, si tu non quasi culex aut musca lapsu tuæ infirmitatis incurras: sed quasi passer aut columba casses invalidos præpetis volatus celeritate dissolvas. Etenim quis prudentium credat quod signorum motus, qui ad diem sæpe mutantur, et multipliciter in se recurrunt, insignia deferant potestatum? Nam si ita esset, quantæ ad diem regalium nativitatum exprimerentur figuræ? Quotidie ergo reges nascerentur, nec regalis in filios transmitteretur successio: sed semper ex diverso statu, qui jus imperialis acquirerent potestatis, orirentur. Quis igitur regum genituram filii sui colligit, si ei debeatur imperium, et non propria successionem regni in suos transcribit arbitrio? Legimus certe quod *Abia genuit Asa, et Asa genuit Josaphat, et Josaphat genuit Joram, et Joram genuit Oziam*; et reliqua omnis usque ad cap-

tivitatem per reges generis pariter et honoris ducta successio est. Numquid quia reges fuerunt, signis cœlestibus formandos motus suos imperare potuerunt? Quis enim hominum potest habere in his dominatum?

19. Deinde si ad necessitatem genitalem, non ad instituta morum actus nostri, factaque referantur; cur leges propositæ sunt, jura etiam promulgata, quibus aut pœna improbis decernitur, aut securitas defertur innoxiis? Cur non venia datur reis, cum utique, ut ipsi aiunt, non sua voluntate, sed ex necessitate deliquerint? Cur laborat agricola, et non magis exspectat ut inelaboratos fructus privilegio suæ nativitatis invehat receptaculis horreorum? Si ita natus est, ut ei divitiæ absque opera affluant, utique opperiatur, ut sibi spontaneos reditus sine ullo semine terra parturiat; non vomerem arvis imprimat, non curvæ manum falci admoveat, non legendæ vindemiæ subeat expensam, sed ultro ei in omnes serias * vina fundantur fluentia, sponte ei oleum nullis inserta caudicibus silvestris oleæ bacca desudet; nec diffusi æquoris transfretaturus periculum, propriæ salutis sollicitus mercator horrescat, cui otioso potest quadam, ut aiunt, sorte genitali divitiarum thesaurus illabi. Sed non hæc est universorum sententia. Denique impiger depresso aratro terram scindit agricola, nudus arat, nudus serit, nudus sole fervente tostas æstu in area terit fruges : et negotiator impatiens flantibus euris intuto plerumque navigio sulcat mare. Unde importunitatem eorum, temeritatemque condemnans Propheta ait : *Erubesce Sidon, dixit mare*, hoc est, si pericula vos non movent, vel pudor comprimat, verecundia confundat. *Erubesce Sidon*, in qua nullus virtuti locus, nulla salutis cura, nulla juventus pro excubiis patriæ bello dedita, armisque exercita, sed omnis sollicitudo de quæstu, omne studium mercaturæ. *Semen*, inquit, *mercatorum sicut messis*. Quæ autem merces homini Christiano, si non ex voluntate, sed ex necessitate curas suas et opera componit? Ubi enim decreta necessitas, ibi inhonorata industria.

* Seria, vas vinarium, oblongum, fictile.

CAPUT V.

Luminarium vicinitate vel remotione annuas tempestates definiri : quod Christo, Synagogæ, atque Ecclesiæ accommodatur. Cur umbræ majores in hyeme, in æstate minores; et quædam alia id genus. Denique quomodo eadem luminaria sint in dies.

20. Multa diximus, plura nolumus; ne quis ea quæ a nobis de illorum adsertionibus usurpantur ad refellendum, ad recognoscendum assumta arbitretur. Nam quæ pueri risimus, ea senes commemorare qui possumus? Nunc ad ea quæ secundum lectionem supersunt, dirigamus stylum.

21. *Sint*, inquit, *luminaria in signa, et in tempora, et in dies, et in annos*. De signis diximus. Tempora autem quæ sunt, nisi mutationum vices, hyems, ver, æstas, atque autumnus? In istis igitur temporibus aut velocior est transitus solis, aut tardior. Alia enim præstringit radiis suis, alia inflammat caloribus. Itaque cum sol meridianis partibus immoratur, hyems nobis est. Nam cum sol longius abest, terra rigescit gelu, stringitur frigore, et plurima noctis umbra terras operit, ut multo prolixiora sint noctis spatia quam diei. Hinc oritur causa, ut hybernis flatibus nimia vis nivium, pluviarumque fundatur. Cum vero ex meridianis decedens partibus supra terram redit, noctis ac diei exæquat tempora : et quo magis moras suis adjungit cursibus, eo paulatim temperiem aeris hujus reducit, et revocat aurarum clementiam, quæ fovens omnia, repetendos cogit in partus, ut terra germinet, ac resoluta sulcis semina reviviscant, virescant arbores, ad perpetuitatem quoque conservandi generis eorum, quæ vel in terris sunt, vel aquis gaudent, annuis fetibus successio propagetur. Ast ubi ad æstivas conversiones in Septemtrionem se subrigit, spatia diurna producit, noctes vero arctat et adstringit. Itaque quo magis usu assiduo aeri huic copulatur atque

miscetur, eo amplius et ipsum aerem vaporat, et terrarum exsiccat humorem, adolescere facit semina, et tamquam in succos viriles maturescere poma silvarum. Tunc quia flagrantior est, minores umbras facit in meridiano, quoniam ex alto hunc illuminat locum.

22. Unde et Synagoga dicit in Canticis canticorum : *Annuntia mihi quem dilexit anima mea, ubi pascis, ubi manes in meridiano, ne forte fiam circumamicta super greges sodalium tuorum*, hoc est, annuntia mihi, Christe, quem dilexit anima meă. Cur non potius quem diligit? Sed Synagoga dilexit, Ecclesia diligit, necumquam circa Christum suum mutat affectum. *Ubi*, inquit, *pascis, ubi manes in meridiano.* Sequi te cupio quasi alumna, quæ quasi copulata ante retinebam, et greges tuos quærere, quia amisi meos. In meridiano pascis, hoc est in Ecclesiæ loco, ubi justitia resplendet, ubi fulget judicium sicut meridies, ubi umbra non cernitur, ubi majores sunt dies, quod eis sol justitiæ tamquam æstivis mensibus diutius immoretur. Denique dies Domini non est brevis, sed magnus; quia scriptum est: *Donec veniat dies Domini magnus.* Unde et Jacob ait : *Omnes dies vitæ meæ quos ago, breves et maligni.* Est enim maligna lux dubia. Ergo dies breves dubiæ lucis sunt, et umbrosi : dies magni sine umbra sunt, ut plurimi in aliquibus locis ferventioribus usu, exemploque cognoverunt. Synagoga itaque in diebus brevibus et malignis, cujus typum plerumque Jacob in persona sua exprimit, vel populi ejus, umbram habebat plurimam, quæ solem justitiæ non videbat, et videbat illum non ex alto super caput suum, sed ex meridiano illuminantem, quando illi hyems erat. Ecclesiæ autem dicitur: *Hyems abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra, tempus messis advenit.* Ante adventum Christi hyems erat, post adventum Christi flores sunt veris, et messis æstatis. Ex meridiano ergo et ex gentium conversione illum illuminantem videns obumbratur. Populus autem gentium qui erat confusionis, gentiles qui sedebant in tenebris, lucem viderunt magnam ; qui sedebant in regione umbræ mortis, lux orta est illis. Magna lux divinitatis, quam nulla umbra mortis interpolat. Ideoque ex alto illuminat, quia et hoc scriptum est, dicente Zacharia : *In quibus visitavit nos oriens ex alto : illuminare iis qui in tenebris et in umbra mortis sedent.* Est sane et aliqua salutis umbra non mortis, ut est illa : *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Umbra quidem, quia corporis est : umbra, quia crucis, sed umbra salutis; quia in ea erat peccatorum remissio, et resuscitatio mortuorum.

23. Exemplum ergo possumus accipere; quia hyemales dies breves, sed umbras majores habent : æstivi dies majores, sed umbras minores habent. Medio quoque die minor umbra, quam vel in principio est diei vel fine : et hoc apud nos in parte Occidentis. Cæterum sunt qui per duos totius anni dies sine umbra fuerint in partibus meridianis, eo quod habentes super verticem suum solem, undique per circuitum illuminentur, unde ἄσκιοι dicuntur græce. Plerique etiam ferunt sic e regione ex alto fieri solem, ut per angusta puteorum aquam quæ in profundo est, viderint refulgere. Esse autem dicuntur in meridiano qui ἀμφίσκιοι vocantur, eo quod umbram ex utroque latere transmittant. Umbra enim e regione solis ambulantibus post tergum est; ut puta si contra Orientem pergas, matutinis horis; si contra meridianam plagam contendas, medio die; si contra Occidentem, in occasu diei. Ex tribus igitur partibus fit tibi sol obvius, ex Oriente, ex Meridiano, ex Occidente. Mane et sero post tergum est, meridie quoque a latere : at vero a Septemtrione numquam est sol, et ideo umbra si contra Septemtrionem dirigas, sive mane, sive sero, sive meridie, non potest esse post tergum. Soli sunt enim in hoc quem nos incolimus orbe terrarum circa Meridiem positi, qui in Australem plagam videantur umbram transmittere. Hoc autem fieri dicitur summo æstu, cum ad Aquilonem sol dirigit. Postea nos autumnus excipiens, infringit quidem æstuum magnitudi-

nem : sed paulisper relaxato ac deposito calore, per temperiem medii moderaminis sine fraude nos atque ulla noxa flatibus tradit hyemalibus.

24. *Sint*, inquit, *etiam in dies.* Non ut faciant dies, sed ut in eis habeant principatum, ut ortum diei uberiore sol illuminet gratia, ut per totum diem designandi ejus habeat potestatem cursus sui munere. Sic accipiunt nonnulli quod ait Propheta : *Solem in potestatem diei, lunam et stellas in potestatem noctis.* Circumferunt enim lumen. In annos quoque ordinati sunt sol et luna : luna per trecentos dies duodenis vicibus suum cursum conficiens, consummat annum, secundum Hebræos, aliquibus diebus adjectis; secundum Romanos, bissexto semel intra quinquennium unius diei adjectione celebrato. Solstitialis quoque annus est, cum sol expleto per omnia signa curcuitu, in id unde principium cursus sui sumsit, recurrit. Annua enim fertur ei totius spatii esse perfunctio.

CAPUT VI.

Solis ac lunæ magnitudo hinc probatur, quod omnibus eadem appareat. Solvitur objectio et de remotorum adspectu pulcre disputatur : tum adserta solis magnitudine, nonnihil de temperamento ejusdem adjicitur.

25. Fecit ergo Deus hæc duo luminaria magna. Possumus accipere non tam aliorum comparatione magna, quam suo munere, ut est cœlum magnum, et mare magnum. Nam et magnus sol, qui complet orbem terrarum suo calore, vel luna suo lumine, nec solum terras, sed etiam aerem hunc et mare, cœlique faciem. Quæ in quacumque parte fuerint cœli, illuminant omnia, et æque spectantur a cunctis; ut ea tamquam suis tantum regionibus immorari, et sibi tantum adesse atque lucere singuli populi credant; cum similiter luceant universis, ut nemo his propiorem alium, quam ipse est, arbitretur. Exemplum magnitudinis eorum evidens, quod omnibus hominibus orbis lunæ idem videtur. Nam etsi interdum augeatur lumen ejus atque minuatur, tamen eadem nocte qualis mihi apparet, talis et omnibus; nam si longe positis minor videretur, propius constitutis major refulgeret, et proderet angustiarum et exiguitatis indicium. Etenim reliqua alia longe positi minora arbitramur, propius contuentes majora credimus; quo magis finitimus fueris, eo tibi ejus rei quam cernis, magnitudo cumulatur. Solis radius nulli propior, nulli longinquior est; similiter et lunæ globus æqualis est omnibus. Similis sol et Indis et Britannis eodem momento videtur, cum oritur. Nec cum vergit in occasum, minor apparet Orientalibus quam Occidentalibus : nec Occidentalibus cum oritur, inferior quam Orientalibus æstimatur. *Quantum distat*, inquit, *Oriens ab Occidente ?* Hæc invicem sibi distant : sed sol a nullo distat, nulli præsentior, nulli remotior est.

26. Neque te moveat quod tamquam cubitalis tibi orbis videatur solis, cum oritur : sed considera quantum intersit spatii inter solem et terras, quod adspectus nostri infirmitas sine magno suì non potest transire dispendio. Caligat adspectus noster, numquid sol caligat, aut luna? Angustus noster obtutus, numquid ideo angustiora efficit quæ videntur? Species minuitur, non magnitudo detrahitur. Neque enim infirmitatis nostræ passiones passioni luminarium debemus adscribere. Mentitur noster adspectus : noli ergo fidele æstimare ejus judicium. Fit cœlestium minor spectaculi figura, non sui forma. De summo vertice montium si subjectum oculis tuis campum spectare desideras, atque illic armenta pascentia, nonne formicarum similia corpora judicabis? Si mare spectes e specula aliqua littorali, nonne tibi navium maximæ inter cæruleos fluctus, et vela candentia refulgentes velut columbarum volitantium speciem eminus posito videntur obtexere? Quid ipsæ insulæ, quæ mare dividunt, terrarum arva diffindunt, quam angusto æstimantur fine concludi? Quemadmodum rotunda apparent de asperis, spissa de raris? Hæc ergo infirmitates visus tui perpende; et eorum, quæ adstruimus fidem, ex te ipso arbiter justus arcersi.

27. Si vis magnitudinem solis non solum oculo mentis, sed etiam corporis æstimare, considera quanti stellarum globi axem cœli videantur intexere, et innumeris insignire luminibus; non queunt tamen tenebras noctis, et cœli nubila detergere. Simul ut sol ortus sui signa præmiserit, omnes stellarum ignes sub unius luminaris fulgore vanescunt, aperitur aer, cœlique facies purpurascenti rubore perfunditur. Adhuc spirans exordium, et jam momentaria celeritate pleni luminis micat splendor, et surgentis solis prævia aura dulcis adspirat. Dic mihi, quæso, nisi magnus orbis esset, quomodo magnum posset orbem illuminare terrarum?

28. Quid autem de tanto loquar temperamento et moderamine conditoris, qui eam mensuram muneri solis attribuit; ut neque vapor ejus igneus, ut videtur, terrarum venas, succos, rerumque species infusus exureret; neque iterum per tanta mundi spatia refrigeratus, nullum terris semen caloris inoleret, sed jejunam atque inopem fructuum derelinquens, ad nullam fertilitatis gratiam vaporaret?

CAPUT VII.

Plurima quæ de sole dicuntur, lunæ etiam convenire; eam tamen proprios quoque habere effectus, quorum aliqui hic recensentur.

29. Similia de lunæ ratione conveniunt, quæ de consorte ejus ac fratre memoravimus. Siquidem in id se induit ministerium, in quod et frater; ut illuminet tenebras, foveat semina, augeat fructus. Habet etiam pleraque a fratre distincta; ut quem toto die calor humorem terræ siccaverit, eumdem exiguo noctis tempore ros reponat; nam et ipsa luna larga roris adseritur. Denique cum serenior nox est, et luna pernox, tunc largior ros fertur arva perfundere. Et plerique sub aere quiescentes, quo magis sub lumine fuissent lunæ, eo plus humoris se capite collegisse senserunt. Unde et in Canticis canticorum Christus dicit ad Ecclesiam: *Quoniam caput meum repletum est rore, et crines mei guttis noctis.* Tum deinde minuitur et augetur, ut minor sit, cum resurgit nova; et cum sit imminuta, cumuletur. In quo grande mysterium. Nam et defectui ejus compatiuntur elementa: et processu ejus quæ fuerint exinanita, cumulantur, ut animantium cerebrum, et maritimorum humida. Siquidem pleniores ostreæ reperiri feruntur, multaque alia, cum globus lunaris adolescit. De arborum quoque internis idem allegant, qui hoc usu proprio compererunt. Videmus ergo ortum ejus et defectum rationis esse, non infirmitatis. Numquam enim tantam rebus mutationem daret, nisi præstantem virtutem haberet et gratiam a conditore collatam.

30. Aerem quoque nonnulli etiam docti et christiani viri allegaverunt lunæ exortu solere mutari: sed si id mutationis lunaris quadam fieret violentia, ad omnes ortus ejus intexeretur nubibus cœlum, pluviæ funderentur. Denique cum ante dies esset sermo de pluvia, quæ fore utilis diceretur, ait quidam: Ecce neomenia dabit eam. Et quamvis cupidi essemus imbrium; tamen ejusmodi adsertiones veras esse nolebam. Denique delectatus sum, quod nullus imber effusus est; donec precibus Ecclesiæ datus, manifestaret non de initiis lunæ eum sperandum esse, sed de providentia et misericordia creatoris. Sane euripi cum exundent undique secundum reliquas species lunæ, et acceptos fluctus refundant, vel etiam ipsi magno ferantur impetu; in ortu tamen ejus stant placidi, quoadusque luna sine lumine est. At vero ubi eam dierum accessus retexerit, tunc in suos cursus refluos revertuntur. Ampotis quoque*, quæ in Oceano esse perhibetur, cum reliquis diebus ordinem suum servare dicatur, lunari exortu evidens mutationis suæ fertur indicium dare; ut mare ipsum occidentale, in quo spectatur ampotis, solito amplius accedat ac recedat, et majore æstu feratur, tamquam lunæ quibusdam adspirationibus retrorsum trahatur, et iterum iisdem impulsum ac retractum in mensuram propriam refundatur.

* Ampotis, græce ἄμπωτις, id est undarum reciprocatio.

CAPUT VIII.

Lunæ mutatio rerum instabilitatem docet: at ipsa turpiter in moribus nostris exprimitur. Christi mysterium atque Ecclesiam eadem repræsentat: quam qui magicis cantibus de cœlo detrahi credunt, irridendi.

31. Unde si miraris quomodo defectum luna patiatur, cum tantam vim mutationis habeat suæ; considera et in eo magnum esse mysterium, quod ejus exemplo cognoscis, o homo, nihil rerum humanarum et mundanæ totius creaturæ esse posse, quod non aliquando resolvatur. Nam si etiam luna, cui tantum Dominus commisit ministerium, ut illuminet orbem terrarum, et crescit, et deficit, deficiunt enim omnia quæ ex nihilo orta usque ad perfectionem venerunt, iterum perfecta minuuntur, cœlum enim et terra præteribunt; cur non id moderationis assumimus, ut neque in adversis abjiciamus animum; qui enim omnia fecit ex nihilo, facile te quoque potens est ad summa et perfecta provehere; et rursum non extollamur in prosperis, neque in potestate aliqua nos, divitiisque jactemus, neque in viribus corporis, aut pulcritudine gloriemur, in quo est facilis corruptio, crebra mutatio, sed manentem in futurum animi gratiam persequamur. Nam si te lunæ contristat occasus, quæ se semper reparat ac reformat; multo magis contristare te debet, si anima profectu virtutis impleta cum fuerit, postea per inconstantiam mentis, atque incuriam a suo deflexa proposito studia sua sæpe commutet, quod est insipientiæ et inscientiæ. Unde et Scriptura ait: *Stultus ut luna mutatur.* Et ideo sapiens non cum luna mutatur; sed permanebit cum sole. Unde non luna est particeps stultitiæ; quia non luna mutatur ut stultus, sed stultus ut luna. Denique semen justi sicut luna perfecta in æternum manet, et testis in cœlo fidelis. Aliud enim est fungi ministerio, aliud circumferri ingenio, et sensus infirmitate fixam non habere sententiam. Luna pro te laborat, et propter voluntatem Dei subdita est. Vanitati enim creatura subjecta est non sponte, sed propter eum, qui subjecit in spe. Illa ergo non sponte mutatur; tu sponte mutaris. Illa congemiscit et comparturit in sua mutatione: tu non intelligis, et gratularis frequenter. Illa tuam redemtionem frequenter exspectat, ut a communi totius creaturæ servitio liberetur: tu et tuæ redemtioni, et illius libertati affers impedimentum. Tuæ ergo non suæ stultitiæ est, quod dum tu exspectaris, et nec sero converteris, adhuc et illa mutatur.

32. Noli ergo lunam oculo tui corporis æstimare, sed mentis vivacitate. Minuitur luna, ut elementa repleat. Hoc est vere grande mysterium. Donavit hoc ei, qui omnibus donavit gratiam. Exinanivit eam, ut repleat, qui etiam se exinanivit, ut omnes repleret. Exinanivit enim se, ut descenderet nobis: descendit nobis, ut ascenderet omnibus. *Ascendit* enim, inquit, *super omnes cœlos, ut impleret omnia.* Itaque qui exinanitus advenerat, de plenitudine sua Apostolos adimplevit. Unde unus ex his dicit: Nam *de plenitudine ejus omnes nos accepimus.* Ergo annuntiavit luna mysterium Christi. Non mediocris in qua signum posuit suum: non mediocris quæ typum dilectæ habet Ecclesiæ, quod significat Propheta dicens: *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec tollatur luna.* Et in Canticis Dominus de sua sponsa ait: *Quænam est hæc prospiciens tamquam diluculum, speciosa sicut luna, electa ut sol?* Et merito speciosa sicut luna Ecclesia, quæ toto mundo refulsit, et tenebras sæculi hujus illuminans dicit: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit.* Pulcre ait, *Prospiciens*, quasi suos de superiore prospectans, sicut habes: *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum.* Prospiciens ergo Ecclesia, sicut luna defectus habet et ortus frequentes: sed defectibus suis crevit, et his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, et confessorum martyriis coronatur. Hæc est vera luna, quæ de fratris sui luce perpetua lumen sibi immortalitatis et gratiæ mutuatur. Fulget enim Ecclesia non suo, sed Christi lumine; et splendorem sibi arcessit de sole justitiæ, ut dicat: *Vivo autem jam non ego, vivit autem in me*

Christus. Beata plane, quæ tantum insigne meruisti! Unde te non tuis neomeniis, sed typo Ecclesiæ beatam dixerim. In illis enim servis, in hoc diligeris.

33. Quam ridiculum autem quod te plerumque credunt homines magicis carminibus posse deduci! Aniles istæ fabulæ, ac vulgi opiniones. Quis enim opus Dei tanto ministerio deputatum arbitretur Chaldaicis superstitionibus posse tentari? Lapsus sit ille, qui se transfigurat in angelum lucis, et deductus voluntate propria, non carminum potestate. Sane et in hoc quasi Ecclesia putaris posse de loco tuo et statione deduci. Multi tentant Ecclesiam, sed sagæ artis ei carmina nocere non possunt. Nihil incantatores valent, ubi Christi canticum quotidie decantatur. Habet incantatorem suum dominum Jesum, per quem magorum incantantium carmina, et serpentum venena evacuavit: et ipsa, sicut serpens exaltatus, devorat colubros Ægyptiorum; ferale licet carmen immurmuret, hebetatur in Christi nomine. Sic et Elymam magum Paulus non solum sagæ artis infirmitate, sed etiam oculorum amissione cæcavit. Sic Petrus Simonem alta cœli magico volatu petentem, dissoluta carminum potestate, dejecit et stravit.

CAPUT IX.

Conclusio quarti diei. Quam vanum sit eum cavere; et unde in eumdem dæmonum ac gentilium offensio derivata.

34. Pulcre, ut arbitror, cessit dies quartus. Quomodo ergo quartum plerique consueverunt cavere, et inutile putant hoc numero aliquid ordiri, quo totus nova luce mundus emicuit? An sinistris sol cœpit auspiciis? Et quomodo aliis potest bona signare, qui sibi eligere diem sui nescivit exortus? Aut quomodo signa ejus probant, cujus ortum non probant? Quid etiam de luna dicimus, quæ et quarto die cœpit, et quarta decima diem signat salutis? An displicet numerus, quo celebratur mysterium redemtionis? Ideo dæmones declinandum fore persuadent numerum eum, quo eorum destructa nequitia est. Ideo gentiles nihil adoriendum adserunt; quia sciunt tunc primum artes suas vacare cœpisse, et populos gentiles ad Ecclesiam demigrasse. Lunam certe quartam, si pura fuerit, neque obtusis cornibus, dare reliquis diebus usque ad exactum mensem indicium serenitatis existimant. Nolunt ergo eisdem exordiis inchoare, quibus serenitas inchoatur. Sed jam cavendum ne nobis in sermone dies quartus occidat; cadunt enim umbræ majores de montibus, lumen minuitur, umbra cumulatur.

LIBER QUINTUS.

DE OPERE QUINTI DIEI.

CAPUT I.

Ornatis superioribus duobus elementis, mari propria prærogativa conceditur. Describitur aquarum obedientia, ac mira fœcunditas, qua homo gustatis interdictis abutitur. Demum ostenditur reptilia non modo serpentes vocitari, sed etiam pisces.

1. Vestita diversis terra germinibus virebat omnis, cœlum quoque sole et luna, geminis vultus sui luminibus, stellarumque insignitum decore fulgebat. Supererat elementum tertium, mare scilicet; ut et ipsi gratia vivificationis divino proveniret munere. Æthereo enim spiritu omnes terrarum fetus aluntur. Terra quoque semina resolvens, universa vivificat: et maxime tunc primum verbo Dei jussa viridescere, vivificationis suæ munere, pullulabat. Vacabat aqua, et a divinæ operationis feriata beneficio videbatur. Habet adhuc creator quod illi conferat, quo munia terrarum possit æquare: reservabat ei, ut et ipsa proprium sibi et speciale aliquid prærogativæ collati sibi muneris vindicaret. Vivificavit prius terra, sed

ea quæ spirantem animam non habebant. Aqua jubetur ea producere quæ viventis animæ vigorem dignitatemque præferrent, et sensum tuendæ salutis, et fugiendæ mortis acciperent.

2. Dixit itaque Deus, *Producant aquæ reptilia animarum viventium secundum genus, et volatilia volantia super terram secundum firmamentum cœli.* Venit mandatum et subito aqua jussos fundebatur in partus: generare fluvii, vivificare lacus, mare ipsum cœpit diversa reptilium genera parturire, et secundum genus effundere quodcumque formaverat. Non exigui gurgites, non cœnosæ paludes vacabant, quin omnia datam sibi creandi adsumerent potestatem. Pisces exsiliebant de flumine, delphines præludebant in fluctibus, conchæ saxis, ostreæ adhærebant profundis, adolescebant echini. Væ mihi! ante hominem cœpit illecebra, abundantia copiarum, nostræ mater luxuriæ. Ante hominem deliciæ. Prior ergo hominum tentatio, quam natura: sed nihil natura deliquit, alimenta dedit, non vitia præscripsit. Hæc communia dedit, ne tibi aliqua velut propria vindicares. Tibi suos fructus terra producit, tibi scaros et accipenseres, et omnes fetus suos generant aquæ, et his non contentus interdicta tibi alimenta gustasti. Ad invidiam tuam omnia congeruntur, ut prævaricatio tuæ aviditatis oneretur.

3. Sed neque quam multæ species et nomina sint, possumus enarrare, quæ omnia momento divinæ præceptionis animata sunt. Simul coibat forma corporis, et operabatur anima, vitalis etiam vigor reliquæ virtutis. Repleta erat terra germinibus, mare impletum animantibus. Ibi insensibilia pullulabant, hic sensibilia versantur. In terris quoque aqua suas sibi vindicat portiones. Lambunt terram pisces aquarum, et ex ea sibi prædam requirunt. Culices quoque et ranunculi circa genitales strepunt paludes, et ipsæ audierunt Domini mandatum dicentis: *Producant aquæ reptilia animarum viventium.*

4. Scimus reptilia dici genera serpentum, eo quod super terram repant: sed multo magis omne quod natat, reptandi habet vel speciem, vel naturam. Nam etsi in profundum qui se demerserint, aquam videantur findere; tamen cum supra innatant, repunt toto corpore, quod trahunt super quædam dorsa aquarum. Unde et David ait: *Hoc mare magnum et spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus.* Quinetiam cum pleraque pedes habeant, et ambulandi usum, eo quod sint amphibia, quæ vel in aquis, vel in terris vivant, ut sunt phocæ, crocodili, equi fluviales, quos hippopotamos vocant, eo quod hi generentur Nilo in flumine; tamen cum in alto aquarum sunt, non ambulant, sed natant, nec vestigio utuntur pedis ad incedendum, sed tamquam remo ad reptandum. Siquidem et navis acta remis labitur, et aquas sulcat carina.

CAPUT II.

Virtute hujus vocis, *producant aquæ reptilia*, multo plura in mari quam in terra esse producta; eamque gratiam aquis additam, ut quæ in terris noxia, in mari innoxia generentur.

5. *Producant aquæ reptilia*, dixit Dominus. Brevis sermo, sed vehemens, et late patens, communem minimis et maximis naturam infudit. Eodem momento producitur balena, quo rana ejusdem vi operationis nascitur. Non laborat in maximis Deus, non fastidit in minimis. Nec doluit natura parturiens delphinas, sicut non doluit, cum exiguos murices cochleasque produceret. Adverte, o homo, quanto plura in mari quam in terris sint. Numera, si potes, omnia piscium genera vel minutorum, vel etiam maximorum, sepias, polypos, lithostracos, carabos, cancros, et in his innumerabilia sui generis. Quid dicam genera serpentium, dracones, muræнас, anguillas? Nec prætermittam scorpios, ranas, testudines, mustellas quoque, et canes maritimos, vitulos marinos, cete immania, delphinas, phocas, leones. Quid attexam etiam merulas, turdos, pavos quoque, quorum etiam colores in avibus videmus expressos, ut nigri merulæ, pavi diverso colore dorsa et colla depicti sint, turdi

alvo varii, et cætera quorum sibi terræ species et nomina vindicarunt? Nam prius in mari ista cœperunt diversisque fluminibus. Siquidem aqua prior animarum viventium reptilia divino nutu imperata produxit.

6. Adde hanc gratiam, quod ea quæ timemus in terris amamus in aquis. Etenim noxia in terris in aqua innoxia sunt, atque ipsi angues sine veneno. Leo terribilis in terris, dulcis in fluctibus. Muræna, quam ferunt aliquid habere noxium, esca pretiosior est. Rana horrens in paludibus, decora in aquis, omnibus fere præstat alimentis. Plura si quis vult cognoscere, a diversis locorum piscatoribus quærat; nemo enim potest omnia comprehendere. Canes sane et in mari cave, quos et in Ecclesia molestos esse et cavendos Apostolus docet dicens: *Cavete canes, cavete malos operarios*. Mustellæ gravis in terris odor, in aquis suavis. Terrena se novit vindicta fœtoris ulcisci: hæc non minorem habet gratiam capta, quam libera. Neque te inhonoratum nostra prosecutione, thymalle, dimittam, cui a flore nomen inolevit: seu Ticini unda te fluminis, seu amœni Atesis unda nutrierit, flos es. Denique sermo testatior, quod de eo qui gratam redolet suavitatem, dictum facete sit: Aut piscem olet aut florem; ita idem pronuntiatus est piscis odor esse qui floris. Quid specie tua gratius? Quid suavitate jucundius? Quid odore fragrantius? Quod mella fragrant, hoc tu corpore tuo spiras. Quid loquar corvorum, quid etiam luporum teneritudines? Nescit hos lupos agnus timere. Tanta est aquarum gratia, quarum vitulos fugiant et leones, ut his propheticum illum dictum de Ecclesiæ sanctitate jure conveniat: *Tunc lupi et agni simul pascentur, leo et bos simul paleas manducabunt*. Nec mirum, quandoquidem etiam in Ecclesia aquæ illud operantur, ut prædonum abluta nequitia cum innocentibus comparetur. Quid etiam purpuras memorem, quæ ornant regum convivia, amictus imbuunt? Aquarum est igitur quod in regibus adoratur: aquarum est species illa quæ fulget. Adde porcos maris etiam Judæis gratos; quia nihil est commune, quod non aqua abluat, et ideo communes eos sicut in terra editos æstimare non possunt.

CAPUT III.

Multiplicem piscibus rationem esse generandi, ac singularem in prolem pietatis sensum. Quanta sit eorum puritas, qua non solum alia bruta, sed etiam homines ipsos superant.

7. Innumeri itaque usus, innumera genera piscium. Alii ova generant, ut varii majores quos troctas vocant, et aquis fovenda committunt. Aqua igitur animat et creat, et adhuc mandati illius primi tanquam legis perpetuæ munus exequitur, blanda quædam mater animantium. Alii vivos fetus edunt de suo corpore, ut mustellæ, et caniculæ, et cete ingentia, delphines, et phocæ, aliaque cætera hujusmodi. Quæ cum ediderint partus, si quid forte insidiarum terrorisque præsenserint circa catulos suos quemquam moliri, quo tueantur eos, vel teneræ ætatis pavorem materno affectu comprimant, aperire ora, et innoxio partus suos dente suspendere, interno quoque recipere corpore, et genitali feruntur alvo abscondere. Quis humanus affectus hanc piscium pietatem possit imitari? Oscula nobis satietati sunt: illis non satis est aperire viscera, natosque recipere ac revocare integros, atque iterum fotu quodam eos sui caloris animare, et spiritu alere, duosque in corpore uno vivere; donec aut securitatem deferant, aut corpore suo objecto natos suos defendant a periculis. Quis hæc videns, etsi possit obtinere, non tantæ piscium pietati cedat? Quis non miretur et stupeat, ut servet natura in piscibus, quod non servat in hominibus? Pleræque ex suspicione novercalibus odiis appetitos suos occiderunt filios: aliæ in fame, ut legimus, partus proprios comederunt. Humanis pignoribus mater sepulcrum facta est: piscium proli parentis est uterus sicut murus, vallo quodam internorum viscerum pignora inoffensa conservat.

8. Diversa igitur piscium genera diversos usus habent: alii ova generant, alii vivos pariunt atque formatos. Et qui ova generant, non nidos texunt ut aves,

non diuturni fotus laborem induunt, non cum molestia sui nutriunt. Cecidit ovum, quod aqua gremio quodam naturæ suæ quasi nutrix blanda suscepit, et animal celeri fotu reddidit. Continuo enim tactu parentis animatum ovum cecidit, et piscis exivit.

9. Tum deinde quam pura et inviolata successio! Nullus alteri sed generi suo miscetur, thymallus thymallo, lupus lupo. Scorpæna quoque castitatem immaculati connubii generi suo servat. Itaque habet pudicitiam generis sui, sed venenum generis sui non habet; non enim percutit scorpæna, sed reficit. Nesciunt igitur alienigenarum genera piscium adulterina contagia, sicut sunt ea quæ coeunt asinorum equarumque inter se genera, quæ magna hominum cura perpetrantur : vel rursus cum equus asinæ miscetur, quæ sunt vera adulteria naturæ. Nam utique majus est quod in naturæ colluvionem committitur, quam quod in personæ injuriam. Et homo ista procuras interpres adulterii jumentalis; et illud animal pretiosius putas, quod adulterinum, quam quod verum est? Ipse genera aliena confundis, diversaque misces semina, atque ad vetitos coitus plerumque cogis invitos, et hoc industriam vocas! Hoc quia de hominibus facere non potes, ut diversi generis commixtio fetum possit excludere, tollis homini quod natus est, et virum de viro exuis, abscissaque corporis parte sexum negas, spadonem efficis, ut quod negavit natura in hominibus impleret audacia.

CAPUT IV.

Mutuam aquæ ac piscium necessitudinem docere, qualis parentum et filiorum necessitudo esse debeat. Quomodo respirationis usum aqua suppleat in piscibus.

10. QUAM bona autem mater sit aqua, etiam hinc considera. Tu, o homo, docuisti abdicationes patrum in filios, separationes, odia, offensas, disce quæ sit parentis et filiorum necessitudo. Vivere pisces sine aqua non queunt, nec a suæ parentis consortio separari, neque a suæ altricis discerni munere : et hoc fit natura quadam, ut separati moriantur illico. Neque enim, ut omnia, hujus aeris vivunt spiramine, quia hauriendi spiritus et respirandi natura his non suppetit; alioquin sub aquis semper non possent vivere non capientes spiritus infusionem. Quod est nobis spiritus, illis est aqua. Sicut nobis spiritus, ita illis aqua vivendi ministrat substantiam : nos intercluso commeatu spiritus, quia ne brevi quidem spatio possumus expertes esse spiritus vitalis, statim extinguimur : pisces quoque sublati de aqua, sine substantia sui vivi esse non possunt.

11. Et causa manifesta est, quoniam in nobis pulmo per thoracis laxiora penetralia recipit spiritum; et cum sit ipse poris plerisque penetrabilis, spiritus infusione interiorem calorem refrigerat. Thorax enim ut suscipit alimenta, ita superflua ciborum et succos salubres sanguinemque discernit. Fit pulmo pervius, unde facilius ad eum potest adspiratio spiritus pervenire. Pisces vero branchias habent, quas nunc plicant et colligunt, nunc explicant atque aperiunt. In hac ergo collectione et apertione dum suscipitur aqua, et transmittitur ac penetrat, respirationis munus videtur implere. Propria igitur natura est piscium, nec communis cum cæteris; specialis usus, et a cæteris vivendi quædam separata et secreta substantia. Propterea non nutriuntur, neque ut terrena animalia, manus humanæ tactu et delinimento aliquo delectantur; etiamsi servati in vivariis suis vivant.

CAPUT V.

Pisces cur tam bene dentati. Hi sibi invicem in escam cedunt : quod imitantur avari, qui vehementi objurgatione castigantur.

12. QUID autem de densitate dicam dentium? Non enim ut bos aut ovis ex una parte dentes habent : sed utraque pars armata est dentibus; quia in aqua sunt, et si diutius cibum versarent, et non cito transmitterent, aquarum alluvione de dentibus eorum esca posset auferri ac dilui. Ideo densos et acutos habent, ut cito incidant, cito conficiant

erique quidem herbis pas-
nutis vermibus. Sunt tamen
se devorent, et sua carne
linor apud illos esca majoris
ipse major a validiore in-
fit esca alterius prædator
e usu venit, ut cum ipse
averit, ab alio devoretur,
ventrem uterque conveniat
e proprio devoratus, sitque
viscere prædæ vindictæque
Et ipsis sponte forte hæc
uria, sicut in nobis non ex
t, sed ex avaritia. Aut quia
ninum dati sunt, in signum
i sunt, ut in his nostrorum
videremus, et caveremus
quis potior inferiorem in-
rus in se potentiori exem-
e. Itaque qui alterum lædit,
parat, in quem ipse inci-

iscis es, qui viscera invadis
demergis infirmum, qui
sequeris usque in profun-
e dum illum persequeris,
in validiorem, et deducat
insidias, qui tuas vitat,
m spectet ærumnam, qui
te propriam reformidabat.
t inter divitem improbæ
gluvie absorbentem infir-
monia, et silurum de mino-
visceribus alvum reple-
tus est dives, et nihil ei
fuerunt, immo magis eum

ret, nemo retia tenderet, et si incidis-
set, universa dirumperet; et tamen
fuscinam non evasit, aut nexus vinculi
validioris incurrit, quibus se non posset
exuere. Sine dubio et hominum ini-
quitas quo graviora commiserit, eo
magis scelere suo tuta esse non poterit;
quin aliquando dissolvat quod pro sce-
lerum pretio constat difficile posse vi-
tari.

CAPUT VI.

Hominem esse piscem: sed piscem alium bonum, alium malum inveniri: bonum vero Petri hamum, ac sinum timere non debere.

15. Piscis ergo es, o homo. Audi quia piscis es: *Simile est regnum cælorum reti misso in mare, quod ex omni genere piscium congregavit. Cum autem esset impletum, duxerunt id ad littus, et sedentes elegerunt optimos in vasis suis, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione sæculi. Exibunt Angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis.* Sunt ergo boni et mali pisces, boni servantur ad pretium, mali statim ardent. Bonum piscem nec retia involvunt, sed elevant; nec hamus internecat atque interficit, sed pretiosi vulneris perfundit sanguine, in cujus oris confessione bonum pretium reperitur, quo tributum apostolicum, et census Christi possit exsolvi. Sic enim scriptum est, dicente Domino: *Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum? A filiis suis, an ab*

mum timere : non occidit, sed consecrat. Noli quasi vilem te contemnere, quia vides corpus infirmum : habes in ore tuo quod et pro Petro et pro Christo offeras. Noli timere Petri retia, cui dicit Jesus : *Duc in altum, et laxate retia.* Non enim in sinistram partem mittit, sed in dexteram, sicut jussus a Christo est. Noli timere sinum ejus, quia dictum est ei : *Ex hoc eris homines vivificans.* Ideo misit retia, et complexus est Stephanum, qui de Evangelio primus ascendit habens in ore suo staterem justitiæ. Unde confessione constanti clamavit dicens : *Ecce video cœlos apertos, et Filium hominis stantem ad dexteram Dei.* Pro hoc pisce stabat Dominus Jesus; sciebat enim esse in ore ejus pretium sui census. Denique glorioso martyrio et Petri judicium, atque doctrinam, et Christi gratiam locuples adsertor implevit.

CAPUT VII.

Per mare Evangelium et Ecclesiam signari, et quid in mari hoc præstare debeat homo piscis. Conjuges ad mutuam morum tolerantiam, caritatem, fidem, exemplo viperæ impelluntur. Cur idem exemplum in utramque partem usurpatum.

17. Nec te moveat quod pro mari Evangelium posui. Evangelium est, in quo Christus ambulavit : Evangelium est, in quo licet titubaverit Petrus, quando negavit, tamen per dexteram Christi fidei munimentum, stationis invenit gratiam : Evangelium est, de quo martyr ascendit : Evangelium est mare, in quo piscantur Apostoli, in quo mittitur rete, quod simile est regno cœlorum : Evangelium est mare, in quo Christi figurantur mysteria : Evangelium est mare, in quo Hebræus evasit, Ægyptius interemptus est : Evangelium est mare, quia sponsa Christi Ecclesia est, et divinæ gratiæ plenitudo, quæ supra maria fundata est, sicut dixit Propheta : *Ipse super maria fundavit eam.* Exsili super undas, o homo, quia piscis es : non te opprimant sæculi istius fluctus : si tempestas est, pete altum et profundum : si serenitas, lude in fluctibus : si procella, cave a scopuloso littore, ne te in rupem furens æstus illidat. Scriptum est enim : *Estote astuti sicut serpentes.*

18. Et quia de serpentibus astutis propositum exemplum est, simus astuti circa quærenda et servanda conjugia, diligamus tributa nobis consortia. Et si ii qui longinquis fuerant ortus sui tempore regionibus separati inter se convenerint, et si vir ad peregrina contenderit, nulla longinquitas, nulla absentia complacitam minuat caritatem. Eadem lex præsentes absentesque connectit : idem naturæ vinculum inter distantes et consistentes conjugalis caritatis jura constrinxit : eodem jugo benedictionis utriusque colla sociantur, etiamsi alter obeat separatarum regionum longa divortia; quia non corporis cervice, sed mentis jugum gratiæ receperunt. Vipera nequissimum genus bestiæ, et super omnia quæ serpentini sunt generis astutior, ubi coeundi cupiditatem assumserit, murænæ maritimæ notam sibi requirit copulam, vel novam præparat; progressaque ad littus, sibilo testificata præsentiam sui, ad conjugalem amplexum illam evocat. Muræna autem invitata non deest, et venenatæ serpenti expetitos usus suæ impertit conjunctionis. Quid sibi vult sermo hujusmodi, nisi ferendos esse mores conjugum; et si absens est, ejus opperiendam præsentiam, sit licet asper, fallax, inconditus, lubricus, temulentus? Quid pejus veneno, quod in conjuge muræna non refugit? Vocata non deest, et serpentis lubricum sedula caritate complectitur. Ille tua mala portat, et levitatis femineæ facilitatem : tu virum tuum non potes, o mulier, sustinere? Adam per Evam deceptus est, non Eva per Adam. Quem vocavit ad culpam mulier, justum est ut eum gubernatorem adsumat; ne iterum feminea facilitate labatur. Sed horridus et incultus est. Semel placuit. Numquid vir frequenter est eligendus? Comparem suum et bos requirit, et equus diligit; et si mutetur alius tamen trahere jugum nescit compar alterius, et se non totum putat : tu jugalem repudias tuum, et putas sæpe mutandum; et si uno defuerit die, superducis rivalem, et statim incognita causa

quasi cognita pudoris exequeris injuriam. Vipera absentem requirit, absentem vocat, et blando proclamat sibilo; atque ubi adventare comparem senserit, venenum evomit reverentiam marito deferens, verecundata nuptialem gratiam : tu mulier advenientem de longinquo maritum contumeliis repellis. Vipera mare prospectat, explorat iter conjugis : tu injuriis viam viro obstruis : tu litium moves venenum, non rejicis : tu conjugalis amplexus tempore dirum virus exæstuas; nec erubescis nuptias, nec revereris maritum.

19. Sed etiam tu, vir, possumus enim etiam sic accipere, depone tumorem cordis, asperitatem morum, cum tibi sedula uxor occurrit : propelle indignationem, cum blanda conjux ad caritatem provocat. Non es dominus, sed maritus; non ancillam sortitus es, sed uxorem. Gubernatorem te Deus voluit esse sexus inferioris, non præpotentem. Redde studio vicem, redde amori gratiam. Vipera venenum suum fundit : tu non potes duritiam mentis deponere? Sed habes naturalem rigorem : debes temperare eum contemplatione conjugii, et reverentia conjunctionis deponere animi feritatem. Potest et sic. Nolite quærere viri alienum thorum, nolite insidiari alienæ copulæ. Grave est adulterium, et naturæ injuria. Duos primum Deus fecit, Adam et Evam, hoc est, virum et uxorem, et uxorem de viro, hoc est, de costa Adam; et jussit ambos esse in uno corpore, et in uno spiritu vivere. Quid unum separas corpus, unum dividis spiritum? Naturæ adulterium est. Hoc docet murænæ et viperæ non jure generis, sed ardore libidinis expetitus amplexus. Discite, o viri, qui alienam permolere quærit uxorem, cujus serpentis sibi adsciscere cupiat contubernium, cui etiam comparandus ipse serpenti sit. Festinat ad viperam, quæ se in gremium viri non directo tramite veritatis, sed lubrico devii amoris infundit. Festinat ad eam quæ venenum suum resumit, ut vipera quæ fertur peracto conjunctionis munere venenum quod evomuerat, rursus haurire; adultera enim vipera est. Unde et Salomon ait quod is qui fuerit temulentus, cum per vinum libido fervere consueverit, tamquam a colubri ictu extenditur, et tamquam a cornuta diffunditur illi venenum. Et ut scias quod de adultera dixit, adjecit : *Oculi tui cum viderint alienam, os tuum loquitur perversa.*

20. Nec quisquam velut contraria posuisse nos credat, ut et ad bonum et ad malum viperæ hujus exemplo uteremur; cum ad institutionem utrumque proficiat, si erubescamus aut fidem non exhibere dilecto, cui exhibet serpens; aut relinquentes sancta conjugia, lubrica et nocitura salutaribus præferamus, quod facit qui cum serpente miscetur.

CAPUT VIII.

De astutia polypi, et cancri, quibus fraudulenti homines adumbrantur ; cum exhortatione ad fugiendam cupiditatem.

21. Et quia de astutia cœpimus sermonem subtexere, qua unusquisque fratrem suum circumvenire et decipere nititur, et in novas se fraudes componere; ut quem vi obtinere non potest, circumscribat dolo, et fuco quodam artis obducat : fraudulentum illud polypi ingenium non præteribo, qui vadoso in littore petram nactus, affigitur ei, atque ejus nebuloso ingenio colorem subit, et simili specie terga obductus plurimos piscium sine ulla suspicione fraudis allapsos, dum nota non præcavent, et saxum opinantur, casibus furtivæ artis includit, et sinu quodam suæ carnis intercipit. Sic spontanea venit præda, et talibus capitur argumentis, qualia sunt eorum qui ingenium suum sæpe commutant, et diversas nocendi artes movent; ut singulorum mentes sensusque pertentent, cum continentibus positi continentiam prædicantes, in cœtu intemperantium tamquam devii ab studio castitatis, et demersi intemperantiæ volutabris; ut qui eos audiunt aut vident, incauta facilitate se credant; eoque citius labuntur, dum declinare non norunt, nec cavere quod noceat, cum gravior sit et magis noxia improbitas benignitatis obumbrata velamine.

Et ideo cavendi sunt qui crines suæ fraudis, et brachia longe lateque dispergunt, vel speciem induunt multiformem. Et isti enim polypi sunt nexus plurimos habentes, et callidorum ingeniorum vestigia, quibus irretire possint quidquid in scopulos suæ fraudis inciderit.

22. Cancer quoque quas cibi gratia præstigias instruit! Namque et ipse ostreo delectatur, et carnis ejus epulum sibi quærit. Sed quia ut appetens cibi, ita prospiciens est periculi : quoniam cum difficilis est venatio, tum periculosa : difficilis, quia testis validioribus esca interior includitur; nam velut muris quibusdam mollitiem carnis præcepti imperialis interpres natura munivit, quam medio testarum quodam sinu concavo nutrit ac fovet, et quasi in quadam valle diffundit; et ideo cassa omnia tentamenta sunt cancri, quia aperire clausum ostreum nulla vi potest : et periculosum est si chelam* ejus includat, ad argumenta confugit, et insidias nova fraude molitur. Itaque quia omnia genera delectatione mulcentur, explorat si quando ostreum remotis in locis ab omni vento contra solis radios diptychum** illud suum aperiat, et reseret claustra testarum; ut libero aere visceris sui voluptatem quamdam capiat : et tunc clanculo calculum immittens, impedit conclusionem ostrei; ac sic aperta claustra reperiens, tuto inserit chelas, visceraque interna depascitur.

23. Sunt ergo homines, qui cancri usu in alienæ usum circumscriptionis irrepant, et infirmitatem propriæ virtutis astu quodam suffulciant, fratri dolum nectant, et alterius pascantur ærumna. Tu autem propriis esto contentus, et aliena te damna non pascant. Bonus cibus est simplicitas innocentiæ. Sua bona habens insidiari nescit alienis, nec avaritiæ facibus inardescit, cui lucrum omne ad virtutem dispendium est, ad cupiditatem incendium. Et ideo beata est, si bona sua noverit, cum veritate paupertas, et omnibus præferenda thesauris; quia melius est exiguum datum cum Dei timore, quam thesauri magni sine timore. Quantum est enim quod hominem alat? Aut si quæris quod etiam aliis abundet ad gratiam, id quoque non multum est. Melior enim est hospitalitas in oleribus cum gratia, quam vitulorum pinguium præparatio cum discordia. Utamur ergo ingenio ad quærendam gratiam, et salutem tuendam, non ad alienam circumscribendam innocentiam. Licet nobis uti exemplis maritimis ad profectum nostræ salutis, non ad alienæ periculum.

* *Chelæ*, in cancris quasi forcipes sunt, aut quidam digiti quibus obvia arripiunt.

** *Diptychum* vocat utrumque latus testæ ostreorum, quod more libri claudatur atque aperiatur. A particula δὶς et verbo πτύσσειν, id est, plicare.

CAPUT IX.

De præscientia echini futuram tempestatem nuntiantis. Eum accepisse hoc donum a Deo, cujus indulgentia in omnia creata prædicatur.

24. Echinus animal exiguum, vile ac despicabile, maritimum loquor, plerumque index futuræ tempestatis, aut tranquillitatis adnuntius solet esse navigantibus. Denique cum procellam ventorum præsenserit, calculum validum arripit, eumque velut saburram vehit, et tanquam anchoram trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis se librat viribus, sed alienæ stabilitatis regitur pondere. Quo indicio nautæ velut signum futuræ perturbationis capessunt, et sibi præcavent, ne eos imparatos turbo improvisus inveniat. Qui mathematicus, qui astrologus, quive Chaldæus sic potest siderum cursus, hos cœli motus et signa comprehendere? Quo ingenio ista collegit? Quo doctore percepit? Quis ei fuit tanti interpres augurii? Sæpe homines confusionem aeris vident, et sæpe falluntur, quod plerumque eam sine tempestate discutiat. Echinus non fallitur, echinum sua nequaquam signa prætereunt.

25. Unde exiguo animali tanta scientia, ut futura prænuntiet? Quo magis in eo nihil est, quo tantam possit habere prudentiam, crede quod per indulgentiam Domini rerum omnium id quoque

præscientiæ hujus munus acceperit. Etenim si fœnum Deus sic vestit, ut miremur; si pascit volatilia; si paravit corvo escam, pulli enim ejus ad Dominum clamant; si mulieribus dedit texturæ sapientiam; si araneam, quæ tam subtiliter ac docte laxos casses suspendit in foribus, sapientiæ non reliquit immunem; si ipse virtutem equo dedit, et solvit de cervice ejus formidinem, ut exsultet in campo, et occurrens regibus irrideat, odoretur bellum eminus, excitetur sono tubæ; si hæc irrationabilia pleraque, et alia insensibilia, ut fœnum et lilia, replevit suæ dispositione sapientiæ, quid dubitamus, quod etiam in echinum contulerit hujus gratiam præscientiæ? Nihil enim inexploratum, nihil dissimulatum reliquit. Omnia videt, qui pascit omnia: omnia replet sapientia, qui omnia in sapientia fecit, ut scriptum est. Et ideo si echinum visitationis suæ exsortem non prætermisit; si eum considerat, et futurorum informat indiciis, tua non considerat? Immo vero considerat, sicut testatur ejus divina Sapientia dicens: Si respicit volatilia, si pascit illa, nonne vos pluris estis illis? Si fœnum agri quod hodie est, et cras in ignem mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei?

CAPUT X.

Cuique piscium generi præscripta esse sua domicilia, unde humana levitas, ac luxuria condemnantur: tamen quosdam pisces ad sobolem loca mutare; cujus rei ratio expenditur, et hominis reprehenditur incontinentia. Item de specialibus aliquorum piscium virtutibus.

26. An vero sine quadam dote naturæ munere piscibus etiam illam putamus gratiam, quod unumquodque genus piscium præscripta sibi domicilia habet, quæ sui generis nullus excedat, non incurset alienus? Quis geometra his divisit habitacula nullis rumpenda temporibus? Sed geometram audivimus, thalassometram numquam audivimus; et tamen pisces mensuram suam norunt, non muris urbium portisque præscriptam, non ædificiis domorum, non agrorum finibus limitatam, sed mensuram ejus quod oporteat; ut tantum satis sit unicuique, quantum ad usum abundet, non quantum aviditas quædam immoderata sibi vindicet. Lex quædam naturæ est tantum quærere, quantum sufficiat ad victum, et alimentorum modo sortem censere patrimonii. Hoc genus piscium in illo sinu maris alitur et gignitur, illud in alio. Denique non reperies confusa genera piscium: sed quod hic abundat, alibi deest. Et iterum ille sinus maris cephalos alit, lupos ille: ille saxatiles, locustas alius. Non est libera vagandi potestas; nec tamen aut interclusa montibus copia, aut fluviis interlabentibus transitus impeditur, sed usus naturæ impressus tamquam patriæ finibus unumquemque sese tenere, et ultra incolas prodire suspectum.

27. At nobis longe alia sententia est, mutare exsilio domos, incolarum fastidio teneri, advenarum captare gratiam, transferre terminos perpetuos, quos posuerunt patres nostri, agrum ad agrum jungere, domum ad domum. Deficit terra hominibus, sternuntur et maria. Rursus pro singulorum libidine inciditur terra, mare infunditur, ut insulas faciant, ut possideant freta: spatia maris sibi vindicant jure mancipii, piscium que jura sicut vernaculorum conditione sibi servitii subjecta commemorant. Iste, inquit, sinus maris meus, ille alterius. Dividunt elementa sibi potentes. His ostreæ in fluctibus nutriuntur: his in vivario piscis includitur. Luxuriæ nec mare sufficit, nisi apothecas habeant ostrearum. Itaque ætates earum numerant, et piscium receptacula instruunt; ne convivia divitis mare non possit implere. Nam vicini nomen quibus audiunt auribus? Quibus oculis intuentur possessiones eorum? Quemadmodum dies noctesque excogitant, ut aliquid proximi auferant? *Numquid soli habitabitis super terram*, clamat Propheta? Cognoscit hæc Dominus, et vindictæ reservat.

28. Quantum aliena a piscibus aviditatis rapina? Illi naturalia captant secreta, et ultra terminos orbis terrarum mare norunt, quod nullæ interpolant insulæ, nec terra aliqua interjacet, vel ulterius ulla sit posita. Illic igitur ubi

diffusum late mare omnem spectandi usum, utilitatis gratia navigandi intercludat audaciam, condere se feruntur cete, illa immensa genera piscium, æqualia montibus corpora, ut tradiderunt nobis, qui videre potuerunt : illic quietum ævum exigunt discreta ab insulis, et ab omnibus maritimarum urbium contagiis separata habent suas regiones et habitacula distributa. Manent in his inoffenso vicinorum limite, nec vago transitu mutationes quærunt locorum ; sed tanquam patrium solum diligunt, et in his immorari dulce arbitrantur. Quæ ideo elegerunt, ut solitariam vitam remota possint arbitrorum interpellatione transigere.

29. Sunt tamen aliqua genera piscium, qui non ingenii facilitate loca mutent, sed fovendi partus necessitate; quem opportuno atque legitimo procurantes tempore, ex plurimis locis, ac diverso sinu maris innumeri velut communi consilio convenientes conjuncto agmine aquilonis flatus petunt, et ad illud Septemtrionalium mare partium quadam naturæ lege contendunt. Dicas, si ascendentes videas, rheuma * quoddam esse, ita proruunt, fluctusque intersecant, per Propontidem in Euxinum pontum violento impetu profluentes. Quis piscibus hæc annuntiat loca, præcepit tempora? Quis tribuit dispositionem viandi, comitandi ordinem, metas et tempora revertendi ? Homines suum imperatorem habent, cujus expectatur imperium ; procedit tessera, proponuntur edicta provincialibus ut conveniant, tribunis militum litteræ diriguntur, dies statuitur, et plerique ad dies statutos occurrere non queunt. Quis imperator piscibus præceptum dedit? Quis doctor hanc tribuit disciplinam ? Qui metatores itinera disponunt ? Qui duces iter dirigunt, ut nullius desit occursus ? Sed agnosco quis ille sit imperator, qui ordinatione divina sensibus universorum suum infundat imperium, qui tacitus mutis animantibus naturalis disciplinæ ordinem tribuat ; nec solum magna penetret, sed etiam per minima quæque se fundat. Divinæ legi piscis obsequitur, et homines contradicunt ? Piscis solemniter obaudit mandata cœlestia, et homines irrita faciunt Dei præcepta? An contemtibilis tibi videtur, quia mutus est, rationisque expers ? Sed vide ne tu tibi magis incipias esse contemtui, si irrationabili irrationabilior deprehendaris. Quid autem rationabilius hoc piscium transitu, cujus rationem quidem verbis non explicant, sed factis loquuntur ? Pergunt enim æstatis tempore ad fretum Ponti, eo quod reliquo maris sinu hic sinus dulcior sit. Non enim tamdiu sol ei freto, quamdiu cæteris immoratur, eaque fit causa ut non omnem aquam exhauriat, quæ dulcis atque potabilis est. Quis autem ignoret quod etiam ea quæ maritima sunt, aquis plerumque dulcibus delectentur ? Denique dum flumina sequuntur, et ad superiora ascendunt, frequenter alieni pisces generis capiuntur in fluviis. Cum hæc igitur causa Pontum illis faciat gratiorem, vel quod æstus temperet solemnis illic flatus aquilonis, tum opportuniorem cæteris judicant, in quo generare et partus possint proprios enutrire, quod teneri fetus laborem alienæ regionis ferre vix possint, quos illic fovet aeris blanda clementia. Itaque peracto munere omnes simul eo quo venerant agmine revertuntur.

30. Quænam ista sit ratio consideremus. Objectus est Ponti sinus boreæ cæterorumque ventorum violentissimis flatibus ; unde gravis illic procella furit, et tempestates moventur, ita ut de profundo arena vertatur : cujus rei fluctus arenosus indicio est, qui ventorum motu insurgens altius, tum pondere gravior, haud dubie non solum navigantibus, sed etiam maritimis ipsis animantibus intolerabilis habetur. Accedit illud, quod plurima et maxima Ponto flumina misceantur, cum hyberno tempore sinus ipse frigidior torrentium rigescat allapsu ; propterea pisces tamquam arbitri fluentorum, æstate illic adspirantis auræ clementiam captare consueverunt : cujus amœnitate perfuncti rursus hyemis aspera declinare contendunt ; et Septemtrionalis plagæ sæva fugientes,

* Basil. ῥεῦμα, id est, æstus ac torrens.

in reliquos se sinus conferunt, in quibus aut ventorum mollior sit placiditas, aut solis soleat vernare temperies. Novit igitur piscis pariendi tempus, quod pro magno mysterio dixit Salomon in Sapientia : novit tempus eundi atque redeundi; novit tempus perfunctionis et jactationis, et novit ut non queat falli; quia non rationis æstimatione, et disputationis argumento utitur, sed inspiratione naturæ, quæ vera est magistra Pietatis. Denique omnes animantes præscripta habent pariendi tempora, homo solus indiscreta atque confusa. Reliqua genera clementiam temporis quærunt, mulieres solæ partus suos inclementer effundunt. Vaga enim et intemperans libido generandi vagam pariendi ætatem exhibet. Pisces tanta maria transmittunt, ut utilitatem aliquam generi suo quærant. Nos quoque diffusa æquora transfretamus : sed quanto honestius, quod successionis amore, quam quod pecuniæ aviditate suscipitur ? Denique illis ad pietatem, nobis ad quæstum transmissio deputatur. Illi sobolem referunt omnibus mercibus cariorem : nos mercem longe imparem ad periculi vicem misera lucri cupidine reportamus. Itaque illi patriam repetunt : nos derelinquimus. Illis nando incrementum generis acquiritur : nobis minuitur navigando.

31. Quis igitur neget divinitus illis infusum ingenium esse hujusmodi atque virtutem? Cum videat istos in Aquilonem tam solemnem obeundæ fœcunditatis peregrinationem vivaci ingenio compenere; alios in exiguo corpore tantum validitatis adsumere, ut maximas navium plenis currentes velis in mediis fluctibus sistant : sicut brevis pisciculus echeneis tanta facilitate memoratur navem ingentem sistere, ut quasi radicatam mari hærere videas, nec moveri. Aliquamdiu enim immobilem servat. An et huic putas sine creatoris munere tantum potuisse suppetere virtutis ? Quid gladios loquar aut serras aut canes maritimos aut balenas aut zygænas? Quid etiam turturis centrum, et hoc mortuæ? Sicut enim viperæ os si quis calcaverit recens duntaxat, gravius quam venenum nocere perhibetur, et immedicabile vulnus serpere : ita etiam turtur aculeo suo mortua amplius quam viva periculi afferre memoratur. Lepusculus quoque timidum animal in terris, in mari formidabile, citam et quæ non facile possit auferri, corruptelam invehit. Voluit enim te creator nec in mari satis ab insidiantibus esse securum; ut propter pauca quæ noceant, quasi in excubiis positus, armis fidei semper et scuto devotionis accinctus, a Domino tuo debeas salutis sperare præsidium.

CAPUT XI.

De piscibus Atlantici maris : item de sale, corallio et aliis quibusdam. Ob ea sed maxime ob navigationem mare terris præstare : post quæ paucis de Jona ac Petro memoratis, sermo clauditur.

32. VENIAMUS ad Atlanticum mare. Quam ingentia illic et infinitæ magnitudinis cete? Quæ si quando supernatant fluctibus, ambulare insulas putes, montes altissimos summis ad cœlum verticibus eminere. Quæ non in acta *, nec in littoribus, sed in Atlantici maris profundo feruntur videri, ut eorum conspectu nautæ a navigandi in illis locis præsumtione revocentur, nec secreta elementorum adire sine supremo terrore mortis usurpent.

33. Sed jam adsurgamus ipsi de profundo maris, et aliquantulum sermo noster emergat, atque ad superiora se subrigat : spectemus ea quæ usitata multis, et plena sint gratiæ, quomodo aqua in salis vertatur soliditatem, ut ferro sæpe cædatur; quod de Britannicis salibus nihil mirum, qui in speciem marmoris validi, ejusdem metalli niveo candore resplendent, salubres corporis cibo, et potui nimis grati. Quomodo etiam non indecorus lapis corallium in mari herba sit, si in aerem transferatur, in lapidis firmitatem solidetur. Unde etiam ostreis pretiosissimam margaritam natura infixerit, quomodo eam maris aqua in tam molli

* Acta, actæ, græce ἀκτὴ, littus secretum et amœnum.

carne solidaverit. Quæ difficile apud reges inveniuntur, ea in littoribus quasi vilia jacent vulgo, et in saxis asperis et cautibus colliguntur. Aureum etiam vellus aqua nutrit, et lanam in memorati speciem metalli gignunt littora, cujus colorem nullus adhuc eorum qui fucis diversis obducunt vellera, imitari potuit; adeo naturæ maritimæ gratiam humana implere nescit industria! Scimus qua sollicitudine vellera ovium etiam minus pretiosa curentur : sint licet optima, nequaquam tamen his fucus innascitur. Hinc naturalis color est, quem nullus adhuc fucus æquavit : hoc quoque piscis est vellus. Sed et ipsi murices qui insigne dant regium, sunt maritimi.

34. Et quæ pratorum gratia, vel hortorum amœnitas potest cærulei maris æquiparare picturam? Aurum licet in pratis flores refulgeant, auri quoque fulgorem in mari lana resplendet : et illi cito marcescunt, ista diu duratura servatur. Lilia in hortis eminus nitent, vela in navibus : hic odor, illic ventus adspirat. Quæ utilitas in folio? In navibus quanta commercia? Lilia suavitatem narium, vela hominum salutem invehunt. Adde pisces salientes, et delphinas ludentes : adde rauco sonantes fluctus murmure : adjice currentes naves ad littora, vel de littoribus exeuntes. Et cum e carceribus mittuntur quadrigæ, quanto studio spectantium et amore certatur? Equus tamen in vanum currit, non in vanum navigia. Ille in vanum, quia vacuus : ista ad utilitatem, quasi plena frumenti. Quid iis gratius, quæ non verbere aguntur, sed ventorum spiramine : ubi nemo refragatur, sed omnes fautores sunt: ubi nemo vincitur quicumque pervenerit, sed omnes puppes quæ pervectæ fuerint, coronantur : ubi palma merces salutis, victoria pretium regressionis est. Quantum enim distat inter directos cursus ac reflexos? Isti perpetuantur, hi resolvuntur. Adjunge remigiis contexta littora, quibus vexillum exeundi aura de cœlo est. Itaque aurigæ plausum inanem referunt : hi solvunt vota servati.

35. Quid de Jona dignum loquar, quem cetus excepit ad vitam, reddidit ad prophetandi gratiam? Emendavit aqua, quem terrena deflexerant : psallebat in utero ceti, qui mœrebat in terris. Et ut utriusque redemtio non prætereatur elementi, terrarum salus in mari ante præcessit, quia signum Filii hominis signum Jonæ. Sicut iste in utero ceti, sic Jesus in corde terræ. In utroque remedium; majus tamen in mari pietatis exemplum; quoniam exceperunt pisces, quem homines refutarunt, et quem homines crucifixerunt, pisces servarunt. Petrus quoque in mari titubat, sed non labitur : et confessus in fluctibus, tamen negavit in terris. Itaque illic quasi devotus manu apprehenditur : hic quasi oblitus adspectu censorio convenitur. Sed jam rogemus Dominum, ut sermo noster quasi Jonas ejiciatur in terram, ne diutius in salo fluctuet. Et bene jam exivit cucurbita, quæ obumbret nos a malis nostris : sed et ipsa procedente sole arefacta admonet requiescendum, ne in terra æstuare incipiamus ingenio, et nobis etiam verba deficiant. Certe plus nobis quam Ninivitis data est in aquis remissio peccatorum.

CAPUT XII.

Fingit sibi e memoria aves evolasse, ad quas orationem eleganter revocat. Auditores sibi attentionem præbituros dicit, se autem illis brevitatem. Denique variarum avium suavitatem exoptat.

36. (Et cum paululum conticuisset Ambrosius, iterum sermonem adorsus ait:) Fugerat nos, fratres dilectissimi, necessaria de natura avium disputatio, et sermo hujusmodi nobis cum ipsis avibus evolaverat. Fit enim natura quadam, ut hi qui aliquid intuentur, vel dicendo exprimere volunt, eorum qualitatem quæ vel intuentur vel loquuntur, adsumant; ut cum pigrioribus immoremur, et cum velocibus celeri rapiamur adspectu, stylo quoque aut tardiore utamur aut rapido. Itaque cum caveo ne mari demersa prætereant, et aquis operta me lateant, effugit omne volatile; quia dum inclinatus imus

aquarum gurgites scrutor, aerios non respexi volatus; nec umbra saltem pennæ me præpetis reclinavit, quæ in aquis relucere potuit. Verum ubi omne negotium expeditum putavi, et absolutum me credidi, et diem quintum consummatum arbitratus sum; venit in mentem avium natura, quæ cum eunt cubitum, quasi peracto lætæ munere æthera cantu mulcere consuerunt: quod velut solemniter surgente et occidente die instaurare consuerunt; ut decursi vel adoriendi nocturni juxta ac diurni temporis laudes suo referant creatori. Magnum igitur incentivum excitandæ nobis devotionis amiseram. Quis enim sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem claudere, cum etiam minutissimæ aves solemni devotione et dulci carmine ortus dierum ac noctium prosequantur.

37. Redeat igitur nobis volaticus sermo, qui pene fuerat elapsus ex oculis, et aquilæ modo alta petens volatus suos obduxerat nubibus; nisi quia oculos abluti aqua, dum de gurgite levamus ad cœlum, speculati vacuum aeris volatibus ferri, ad necessitatem styli putavimus esse revocandum. Eritis vos judices, qui estis aucupes verbi, utrum consultius evolasset, an utiliter in vestra retia sit relapsus. Nec vereor ne fastidium nobis obrepat in volatibus requirendis, quod non obrepsit in gurgitibus perscrutandis; aut aliquis nobis in disputatione obdormiat, cum possit avium cantibus excitari. Sed profecto qui inter mutos pisces vigilaverit, non dubito quod inter canoras aves somnum sentire non possit, cum tali ad vigilandum gratia provocetur. Neque vero vile putetur, quod potuit præteriri, cum sit tertia pars in animantibus creaturæ. Tria enim genera animantium esse non dubium est, terrenum, volatile, aquatile. Denique sic scriptum est: *Producant aquæ reptilia animarum viventium secundum genus, et volatilia volantia super terram secus firmamentum cœli secundum genus.*

38. Revocamur ad superiora sicut obliviosi viatores, qui cum inconsulto præterierint, in sua revertentes vestigia incuriæ suæ mulctam repetito itineris labore suscipiunt. Est tamen etiam bonus viator, qui dispendium regressionis reliqui itineris compendiosa celeritate compenset, ut mihi faciendum arbitror; maxime cum de avibus sermo sit, quæ soleant oculos hominum volatu properatiore perstringere. Quid enim convenit iis immorari, in quibus celeritas placere consuevit? Avius igitur atque inusitatus in tali genere scriptionis sermo noster canoris avibus resonet atque resultet.

39. Sed unde mihi cygnea carmina, quæ etiam sub gravi mortis imminentis terrore delectant? Unde mihi illos naturales modulos cantilenæ, quibus etiam paludes sonoræ cantus edunt dulcissimi suavitatem? Unde mihi vocem psittaci, dulcedinemque merularum? Utinam saltem luscinia canat, quæ dormientem de somno excitet? Ea enim avis signare solet diei surgentis exortum, et effusiorem diluculo deferre lætitiam. Tamen si illorum suavitas deest, sunt gementes turtures, et raucæ columbæ, tum etiam cornix plena voce pluviam vocat. Unde rurale aviarium sermone quo possumus, scientia quam nos rusticani docuerunt, persequamur.

CAPUT XIII.

Exorsurus a volucribus aquaticis primum de halcione disserit, et quanta sit divina benignitas in eam avem exponens, nos ad exspectandam a Deo opem hortatur. De avibus imbrium aut ventorum præsagis, deque fida anserum custodia.

40. Et quoniam de aquatilibus reptilibus diximus, arduum est ut subito ad aves cœli sermo noster ascendat. Et ideo de iis avibus prius dicamus, quæ circa aquas maris fluminumque versantur, cum quibus possumus emergere. Itaque ab halcyone sermonem adoriamur. Ea est avis maritima, quæ in littoribus fetus suos edere solet, ita ut in arenis ova deponat medio fere hyemis. Nam id temporis fovendis habet deputatum partubus, quando maxime insurgit mare, littoribusque vehementior fluctus illiditur, quo magis repentinæ placiditatis solemnitate avis hujus clu-

ceret gratia. Namque ubi undosum fuerit mare, positis ovis subito mitescit, et omnes cadunt ventorum procellæ, flatusque aurarum quiescunt, ac placidum ventis stat mare, donec ova foveat halcyone sua. Septem autem dies fotus sunt, quibus decursis, educit pullos, fetusque absolvit : illico alios quoque septem dies adjungit, quibus enutriat partus suos, donec incipiant adolescere. Nec mireris tam exiguum nutriendi tempus, cum absolutio fetuum tam paucorum dierum sit. Tantam autem gratiam minuscula avis divinitus indultam habet, ut hos quatuordecim dies nautici præsumtæ serenitatis observent, quos et halcyonidas vocant, quibus nullos motus procellosæ tempestatis horrescant.

41. *Nonne vos passeribus pluris estis?* Dominus ait. Si igitur avis minusculæ contemplatione et insurgit mare, et repente comprimitur, atque aspera hyemis inter graves procellas tempestatesque ventorum detergit cœli nubila, fluctusque componit elementis omnibus subito infusa tranquillitas; quantum præsumere debeas, o homo, ad imaginem Dei factus, agnoscis; si tamen aviculæ istius fidem studio devotionis imiteris. Illa tempestates videns insurgere, sævire ventos, inter hyberni sæva non revocatur, neque reflectitur, sed impellitur. Denique in littore sua ova constituit, ubi ea relabente fluctu madida adhuc arena suscipiat : nec insurgentes fluctus quos immurmurare atque allabi videt, reformidat.

42. Et ne putes quod ovorum videatur habere contemtum; continuo ubi deposuerit ova, nidificat, et suo partus corpore fovet, nec saluti propriæ alluvione littoris pertimescit : sed secura de Dei gratia, ventis se committit et fluctibus. Parum est hoc. Adjungit totidem alios ad nutriendum dies : nec interpellari tot diebus infidi maris tranquillitatem veretur, tentatque meritum suum naturæ jam solemnitate fundatum. Illa teneros fetus non latibulis aliquibus abscondit aut tectis, nec includit cavernis, sed nudo et rigenti committit solo; nec defendit a frigore, sed divino fotu, quo magis cætera despiciat, tutiores fore existimat. Quis nostrum parvulos suos non vestimentis tegat, tectisque abscondat? Quis non claudat eos septis cubiculorum? Quis non ita diligenter undique fenestras obstruat, ne qua possit aura vel leviter penetrare? Merito quos tam sollicite induimus ac fovemus, exuimus eos clementiæ cœlestis involucro : halcyone vero quos nudos projicit, eos divino vestit indumento.

43. Nec vos præteribo, mergi, quibus ab assiduitate mergendi nomen hoc hæsit; quomodo sæpe mergentes aurarum signa colligitis, et prævidentes tempestatem futuram, propere medio revolatis ex æquore, et ad littorum tuta cum clamore contenditis. Quomodo etiam fulicæ quæ maritimo delectamini profundo, refugientes quam præsenseritis commotionem maris, in vado luditis. Ipsa ardea quæ paludibus inhærere consuevit, notas deserit sedes, imbresque formidans supra nubes volat; ut procellas nubium sentire non possit. Consideremus diversas volucres maris, quemadmodum imminente ventorum motu ad tutiora et tunc temporis dulciora sibi stagna se conferant, atque in abscondito terrarum sinu cognita sibi alimenta rimentur.

44. Nocturnas autem anserum quis non miretur excubias, qui vigilias suas etiam cantus assiduitate testantur? Denique eo etiam Romana Capitolia a Gallo hoste servarunt. Merito illis debes, Roma, quod regnas. Dii tui dormiebant, et vigilabant anseres. Ideo illis diebus anseri sacrificas, non Jovi. Cedunt enim dii vestri anseribus, a quibus se sciunt esse defensos, ne et ipsi ab hoste caperentur

CAPUT XIV.

Aves cum piscibus multiplici cognatione conjungi; nullas tamen pedum officio carere. De variis variarum avium generibus ac differentiis.

45. Pulcre autem post descriptionem piscium, de iis avibus quæ assuetæ sunt aquis, sermo successit; quia et ipsæ similiter usu natandi et munere delectantur. Unde prima cognatio videtur

avibus istis esse cum piscibus; quoniam natanti communia quædam videntur utrique generi esse consortia. Secunda quoque cognatio omnibus avibus et piscibus est; eo quod volantis usus species sit natantis. Sicut enim aquam natando piscis incidit, ita avis aerem volatu celeri secat. Atque utrique generi similiter caudæ suppetit alarumque remigium; ut pisces ad priora se aliis subrigant, atque ad ulteriora procedant, caudæ quoque gubernaculo vel quo velint se facile convertant, vel impetu quodam e regione iter suum dirigant. Aves quoque aeri volatibus suis velut aquis innatant, et quasi quædam extendunt brachia, cauda quoque se vel ad superiora subrigunt, vel ad inferiora demergunt. Unde quoniam in nonnullis idem usus et species, ideo de aquis utriusque generis nativitas divina præceptione processit. Dixit enim Deus: *Producant aquæ reptilia animarum viventium secundum genus: et volatilia volantia super terram secus firmamentum cœli secundum genus.* Non immerito igitur quia de aquis genus utrumque producitur, natandi proprietas utrisque suppeditat.

46. Sane cum et coluber lubricus omnesque serpentes (ideo enim serpenti nomen est inditum, quia non possunt ambulare, sed serpere) dracones quoque simili modo ut pisces plerique sine pedibus sunt; nullum avium genus pedum officio caret, quia omnibus victus e terris; et ideo pedum munere fulciuntur, quia hujusmodi ad escam quærendam indigent ministerio. Itaque aliæ volucres unguibus armantur ad raptum, ut accipitres et aquilæ quæ rapinam venationis exercent: aliæ vel ad incedendum vel ad cibum sibi parandum usu ministerioque utuntur accommodo.

47. Unum autem nomen avium, sed genera diversa; quæ quis possit memoria aut cognitione comprehendere? Sunt itaque aves quæ carne vescuntur. Ideo his ungues asperi, curvatum atque acutum os, velox volatus; quoniam raptu vivunt, ut possint facile corripere prædam quam sequuntur, propere vel ore vel unguibus eviscerare. Sunt etiam aves, quæ reperto pascuntur semine: aliæ diverso et fortuito cibo. Est etiam diversitas copularum, quarum gratia carent, quæ intendunt rapinis. Nam propter aviditatem prædandi, vel propter insidias explorandi nec ipsis inter se convenit; et ideo declinant sui copulam. Refugit enim avaritia consortium plurimorum. Deinde conjunctio plurimorum facile ipsa se proderet. His ergo avibus nihil est copulatorium præter jugale consortium. Ergo aquilis accipitribusque hic usus est vitæ. Contra vero palumbes, grues, sturni, corvi atque cornices, etiam turdi gaudent plurimorum connexione.

48. Alia quoque avium genera enchoria * quæ manent in locis semper: alia adventitia quæ obeunt regiones alias, et peracta hyeme revertuntur: sunt alia quæ hyeme redeunt, æstate peregrinantur a nobis; sive quod alia hyemis tempore ad calidiora se conferant; sive quod pleraque rursus æstatem in iis locis exigant, quæ amœniora noverunt. Turdi denique autumni fine, hyemis confinio, quasi exacta æstate se referunt. Quibus nos inhospitali immanitate molimur insidias, et diverso genere nunc infida sede decipere, nunc visco eos fallere, nunc laqueis captare contendimus. Ciconiæ reditus vexillum veris attollit. Grues quia alta petunt, amant frequenter peregrinari.

49. Aliæ aves ad manum se subjiciunt, et mensæ herili assuescunt, tactuque mulcentur: aliæ formidant: aliæ iisdem quibus homines domiciliis delectantur: aliæ secretam in desertis vitam diligunt, quæ requirendi sibi victus difficultatem libertatis amore compensant. Aliæ vocibus tantum strepunt: aliæ canoro delectant suavique modulamine. Quædam ex natura, aliæ ex institutione diversarum vocum obloquuntur discrimina; ut hominem putes locutum, cum locuta sit avis. Quam dulcis merularum, quam expressa vox psittaci est! Sunt etiam aliæ simplices,

* Enchoria, *græce* ἐγχώρια, aves indigenæ et nostrates.

ut columbæ : aliæ astutæ, ut perdices : gallus jactantior, pavus speciosior. Sunt etiam vitæ in avibus et operum diversitates; ut aliæ ament in commune consulere, et collatis viribus velut quamdam curare rempublicam, et tamquam sub rege vivere : aliæ sibi quæque prospicere, imperium recusare, et si capiantur, indigno velint exire servitio.

CAPUT XV.

De gruibus, atque earum vigilantia in custodiis, necnon de ordine ab iisdem inter volandum servato. Et hac occasione de priscæ reipublicæ statu, humanæque incuriæ causis.

50. Ab iis igitur ordiamur, quæ nostro usui se imitationem dederunt. In illis enim politia quædam et militia naturalis, in nobis coacta atque servilis. Quam injusso et voluntario usu grues in nocte sollicitam exercent custodiam! Dispositos vigiles cernas; et cæteris consortibus quiescentibus, aliæ circumeunt et explorant, ne qua ex parte insidiæ tendantur, atque omnem deferunt impigro sui vigore tutelam. Post ubi vigiliarum fuerit tempus impletum, perfuncta munere in somnum se præmisso clangore componit; ut excitet dormientem, cui vicem muneris traditura est. At illa volens suscipit sortem, nec usu nostro invita et pigrior somno renuntiat : sed impigre suis excutitur stratis, vicem exequitur, et quam accepit gratiam pari cura atque officio repræsentat. Ideo nulla desertio, quia devotio naturalis : ideo tuta custodia, quia voluntas libera.

51. Hunc etiam volantes ordinem servant, et hac moderatione omnem laborem allevant; ut per vices fungantur ductus sui munere. Præcedit enim una cæteras præstituto sibi tempore, et quasi ante signa præcurrit : deinde convertitur, et sequenti sortem ducendi agminis cedit. Quid hoc pulcrius, et laborem omnibus et honorem esse communem, nec paucis arrogari potentiam, sed quadam in omnes voluntaria sorte transcribi?

52. Antiquæ hoc reipublicæ munus; et instar liberæ civitatis est. Sic ab initio acceptam a natura, exemplo avium politiam homines exercere cœperunt; ut communis esset labor, communis dignitas, per vices singuli partiri curas discerent, obsequia imperiaque dividerent, nemo esset honoris exsors, nullus immunis laboris. Hic erat pulcherrimus rerum status, nec insolescebat quisquam perpetua potestate, nec diuturno servitio frangebatur; quia et sine invidia erat ordine muneris et temporis moderatione delata promotio; et tolerabilior videbatur, quæ communi cadebat sorte custodia. Nemo audebat alium servitio premere, cujus sibi successuri in honorem mutua forent subeunda fastidia : nemini labor gravis, quem dignitas secutura relevaret. Sed postquam dominandi libido vindicare cœpit indebitas, et indeptas nolle deponere potestates : posteaquam militiæ non jus commune cœpit esse, sed servitus : posteaquam non ordo factus est suscipiendæ potentiæ, sed studium vindicandæ, cœpit etiam ipsa laboris functio durius sustineri; et quæ non est voluntaria, cito locum relinquit incuriæ. Homines quam inviti subeunt vigiliarum munia, quam ægre unusquisque in castris periculum sortitus excubat, quod tuendum sibi regali præceptione committitur! Proponitur pœna desidiæ, et tamen plerumque obrepit incuria, non servantur excubiæ. Necessitas enim quæ invito imponit obsequium, adfert plerumque fastidium. Nihil est enim tam facile, quin habeat difficultatem, quod facias invitus. Ergo et jugis labor avertit affectum, et continua et diuturna potentia gignit insolentiam. Quem invenias hominum, qui sponte deponat imperium, et ducatus sui cedat insigne, fiatque volens numero postremus ex primo? Nos autem non solum de primo, sed etiam de medio sæpe contendimus, et primos discubitus in convivio vindicamus : ac si semel delatum fuerit, volumus esse perpetuum. Ideo inter grues æquanimitas in laboribus est, humilitas in potestatibus. Admonentur ut exerceant custodiæ vices, non

admonentur ut de potestate decedant; quia ibi naturalis quies somni interpellanda, hic voluntariæ sedulitatis gratia præstanda est.

CAPUT XVI.

Quomodo ciconiæ proficiscantur, atque a cornicibus deducantur ac defendantur. Laudatur earumdem cornicum hospitalitas et humana reprehenditur negligentia. Tandem ciconiarum pietati in parentes nostra impietas opponitur.

53. Ciconias ferunt collecto proficisci agmine, si quo pergendum putant, et simul plerisque circa Orientem locis invehi, et quasi tessera militari pariter omnes moveri. Exercitum credas cum signis suis pergere, sic omnes viandi comitandique et præeundi ordinem servant. Cornices autem deducunt eas ac dirigunt, et velut quibusdam turmis stipatricibus prosequuntur; adeo ut adjumenta quædam bellantibus adversus inimicas aves conferre credantur, et propriis periculis bella aliena suscipere. Cujus rei indicium est; quia nullæ per intervallum aliquod temporis residere in iis locis reperiuntur; et quia cum vulneribus revertentes manifesta quadam sanguinis sui voce cæterisque loquuntur indiciis gravium se certaminum subiisse conflictum. Quis igitur illis pœnam desertionis indixit? Quis derelictæ militiæ supplicia præscripsit formidolosa; ut nulla prosequendis hospitalibus turmis sese subtrahere nitatur: sed certatim omnes deductionis munere officioque fungantur?

54. Discant homines hospitalia servare jura, et ex avibus cognoscant quid religionis hospitibus sit deferendum, quæ obsequia deputanda, quibus cornices etiam pericula sua negare non soleant. His igitur nos januas claudimus, quibus aves etiam animas suas conferunt; et quos illæ consortio prosequuntur discriminis, eos tecti prohibemus hospitio; et quorum illæ bella suscipiunt, his nos bella frequenter inferimus. Mentior, si non Sodomitanis hæc fuit causa supplicii: aut Ægyptius furor genti hospitæ dum bellum conatur inferre, inhospitalitatis pœnas infidæ naufragio plebis exsolvit.

55. Quam vero rationabilium non excedat pietatem ac prudentiam avis hujus clementia considerandum, quam nec post exemplum quidem irrationabilium quisquam nostrum imitari potuerit. Nam depositi * patris artus per longævum senectutis plumarum tegmine alarumque remigio nudatos circumstans soboles pennis propriis fovet. Et quid dicam, collatitio cibo pascit, quando etiam ipsa reparat naturæ dispendia, ut hinc atque inde sublevantes senem fulcro alarum suarum ad volandum exerceant, et in pristinos usus desueta jam revocent pii patris membra? Quis nostrum levare ægrum non fastidiat patrem? Quis fessum senem suis humeris imponat, quod in ipsa historia vix credibile habetur? Quis ut pius sit, non hoc servulis mandet obsequium? At vero avibus non est grave, quod pietatis est plenum: non est onerosum, quod solvitur naturæ debito. Non recusant aves pascere patrem, quod etiam præscripta necessitate sub terrore pœnarum plerique hominum recusarunt. Aves non scripta, sed nata lex stringit. Aves ad hoc munus nulla præcepta conveniunt, sed gratiæ naturalis officia. Aves non erubescunt reverendi senis membra portare; est enim vectura pietatis, quod eo usque frequenti testificatione percrebuit, ut congruæ mercedem remunerationis invenerit. Nam Romanorum usu pia avis vocatur. Et quod vix uni imperatori consulto senatus delatum dicitur, hoc istæ aves in commune meruerunt. Habent ergo aves istæ decreta patrum ad propriæ insigne clementiæ. Pios enim filios patrum prius oportuit judicio prædicari. Habent etiam universorum suffragia; nam retributio beneficiorum ἀντιπελαργωσις nominatur; πελαργος enim ciconia dicitur. Virtus itaque ab his nomen accepit, cum relatio gratiarum ciconiæ vocabulo nuncupatur.

---

* Depositi, id est, *desperati*, juxta illud *Æneid.* 12:
Ille, ut depositi proferret fata parentis.

CAPUT XVII.

De hirundinis sedulitate, industria et pietate in filios. De paupertate ipsius qua hominis in egestate positi impatientia, improbitas et desperatio arguuntur.

56. HABEMUS aviariæ sobolis erga cultus patrios pietatis exemplum : accipiamus nunc maternæ sedulitatis in filios grande documentum. Hirundo minuscula corpore, sed egregie pio sublimis affectu, quæ indiga rerum omnium pretiosiores auro nidos struit; quia sapienter nidificat. Nidus enim sapientiæ potior est auro. Quid enim sapientius, quam ut et volandi vaga libertate potiatur, et hominum domiciliis parvulos suos et tecto commendet, ubi sobolem nullus incurset? Nam et illud est pulcrum; ut a primo ortu pullos suos humanæ usu conversationis assuescat, et præstet ab inimicarum avium insidiis tutiores. Tum illud præclarum, qua gratia domos sibi sine ullo adjutore tamquam artis perita componat. Legit enim festucas ore, easque luto illinit, ut conglutinare possit. Sed quia lutum pedibus non potest deferre, summitatem pennarum aquæ infundit; ut facile his pulvis adhæreat, et fiat limus quo paulatim festucas vel minutos surculos sibi colligat, atque adhærere faciat : eo genere nidi totius fabricam struit; ut quasi pavimenti solo pulli ejus intra ædes suas sine offensione versentur, nec pedem aliquis interserat per rimulas texturarum, aut teneris frigus irrepat.

57. Sed hoc industriæ officium prope commune multis avibus : illud vero singulare, in quo est præclara cura pietatis, et prudentis intellectus et cognitionis insigne, tum quædam medicæ artis peritia; quod si qua pulli ejus fuerint cæcitate suffossi oculos sive compuncti, habet quoddam medendi genus, quo possit eorum lumina intercepto usui reformare. Nemo igitur de inopia queratur, quod vacuas pecuniæ proprias ædes reliquerit. Pauperior est hirundo, quæ vacua æris abundat industria. Ædificat, nec impendit : tecta attollit, et nihil aufert proximo; nec indigentia et paupertate ad nocendum aliis compellitur; nec in gravi filiorum imbecillitate desperat. Nos vero et paupertas afficit, et inopiæ necessitas vexat, et plerosque indigentia cogit in flagitium, impellit in crimen. Lucri quoque studio in fraudes versamus ingenium, aptamus affectum, atque in gravissimis passionibus spem deponimus, fractique animo resolvimur, improvidi et inertes jacemus; cum de divina miseratione tunc sperandum amplius sit, cum præsidia humana defecerint.

CAPUT XVIII.

Amorem in filios a cornicibus homines edoceri, eorumque damnari impietatem. Accipitres et aquilas inclementiæ neutiquam accusandos; sed fulicam quæ abdicatum aquilæ pullum nutrit, commendandam.

58. DISCANT homines amare filios ex usu et pietate cornicum, quæ etiam volantes filios comitatu sedulo prosequuntur; et sollicitæ ne teneri forte deficiant, cibum suggerunt, ac plurimo temporis nutriendi officia non relinquunt. At vero feminæ nostri generis cito ablactant etiam illos quos diligunt : aut si ditiores sunt, lactare fastidiunt. Pauperiores vero abjiciunt parvulos, et exponunt, et deprehensos abnegant. Ipsæ quoque divites, ne per plures suum patrimonium dividatur, in utero proprios necant fetus, et parricidalibus succis in ipso genitali alvo pignora sui ventris extinguunt, priusque aufertur vita, quam tradatur. Quis docuit nisi homo filios abdicari? Quis reperit tam immitia patrum jura? Quis inter naturæ fraterna consortia fratres impares fecit? Unius divitis filii diversa sorte cæduntur. Alius totius paternæ sortis adscriptionibus inundatur : alius opulentæ hæreditatis patriæ deplorat exhaustam atque inopem portionem. Numquid natura divisit merita filiorum? Ex pari omnibus tribuit, quod ad nascendi atque vivendi possint habere substantiam. Ipsa vos doceat non discernere patrimonio, quos titulo germanitatis æquastis. Etenim quibus dedistis communiter esse quod nati sunt, non debetis his, ut id communiter habeant in

quod a natura substituti sunt, invidere.

59. Accipitres feruntur in eo duram adversum proprios fetus habere inclementiam, quod ubi eos adverterint tentare volatus primordia, nidis ejiciunt suis, continuoque eliminant; ac si morantur, propulsant pennis atque præcipitant, verberant alis, coguntque audere quod trepidant; nec ullum postea deferunt his munus alimoniæ. Quid mirum tamen si rapere assueti nutrire fastidiunt? Consideremus ad hoc eos esse generatos, ut etiam aves ad cavendum formido exerceat; ne passim curas relaxent, sed pericula prædonibus declinanda prospiciant. Deinde cum his natura quadam prædandi munus inoleverit, magis a tenero pullos suos instituere videntur ad prædam, quam pastus abdicare compendiis. Cavent ne in tenera ætate pigrescant, ne solvantur deliciis, ne marcescant otio, ne discant cibum magis exspectare quam quærere, ne naturæ suæ deponant vigorem. Intermittunt studia nutriendi; ut in usus rapiendi audere compellant.

60. Aquila quoque plurimo sermone usurpatur quod suos abdicet fetus, sed non utrumque, verum unum ex pullis duobus. Quod aliqui fieri putaverunt geminandorum alimentorum fastidio. Sed *id* non arbitror facile credendum, præsertim cum Moyses tantum testimonium pietatis in pullos suos huic dederit avi, ut diceret : *Sicut aquila protegit nidum suum, et super pullos suos confidit et expandit alas suas; et adsumsit eos, et suscepit super scapulas suas, Dominus solus ducebat eos.* Quomodo ergo expandit alas, si occiderit alterum? Unde puto non avaritia nutriendi eam inclementem fieri, sed examine judicandi. Semper enim fertur probare quos genuit; ne generis sui inter omnes aves quoddam regale fastigium degeneris partus deformitas decoloret. Itaque adseritur quod pullos suos radiis solis objiciat, atque in aeris medio parvulos ungue suspendat; ac si quis repercusso solis lumine, intrepidam oculorum aciem inoffenso tuendi vigore servaverit, is probatur, quod veritatem naturæ sinceri obtutus constantia demonstraverit : sin vero lumina sua præstrictus radio solis inflexerit, quasi degener et tanta indignus parente rejicitur; nec æstimatur educatione dignus, qui fuit indignus susceptione. Non ergo eum acerbitate naturæ, sed judicii integritate condemnat; nec quasi suum abdicat, sed quasi alienum recusat.

61. Hanc tamen, ut quibusdam videtur, regalis avis inclementiam plebeiæ avis excusat clementia. Avis enim cui fulica nomen est, quæ græce dicitur φηνη, susceptum illum, sive abdicatum, sive non agnitum aquilæ pullum cum sua prole connectit; atque intermiscens suis, eodem quo proprios fetus maternæ sedulitatis officio et pari nutrimentorum subministratione pascit et nutrit. Ergo φηνη alienos nutrit : nos vero nostros immiti crudelitate projicimus. Aquila vero si projicit, non quasi suum projicit, sed quasi degenerem non recognoscit : nos, quod pejus est, quos nostros recognoscimus, abdicamus.

CAPUT XIX.

Laudatur ob viduitatem turtur, et hoc nomine mulieribus anteponitur etiam christianis.

62. Sed veniamus ad turturem, quam lex Dei velut castæ hostiæ munus elegit. Denique cum Dominus circumcideretur, oblata est; quia scriptum est in lege Domini, ut darent hostiam par turturum, aut duos pullos columbarum. Hoc est enim verum Christi sacrificium pudicitia corporalis, et gratia spiritalis. Pudicitia ad turturem refertur, ad columbam gratia. Fertur etenim turtur ubi jugalis proprii fuerit amissione viduata, pertæsum thalamos, et nomen habere conjugii; eo quod primus amor fefellerit eam dilecti morte deceptam, quoniam et infidelis ad perpetuitatem fuit, et amarus ad gratiam, qui plus doloris ex morte, quam suavitatis ex caritate generaverit. Itaque iterare conjunctionem recusat, nec pudoris jura aut complaciti viri resolvit fœdera, illi soli suam caritatem reservat, illi custodit nomen uxoris. Discite mulieres quanta sit viduitatis

gratia, quæ etiam in avibus prædicatur.

63. Quis igitur has leges turturi dedit? Si hominem quæro, non invenio. Homo enim nullus est ausus, quando nec Paulus ausus est leges tenendæ viduitatis præscribere. Denique ipse ait: *Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario.* Et alibi: *Bonum est illis si sic permaneant: quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri.* Optat Paulus in mulieribus, quod in turturibus perseverat. Et alibi juniores hortatur, ut nubant; quia mulieres nostræ turturum pudicitiam implere vix possunt. Ergo turturibus Deus hunc infudit affectum, hanc virtutem continentiæ dedit, qui solus potest præscribere quod omnes sequantur. Turtur non uritur flore juventutis, non tentatur occasionis illecebra: turtur nescit primam fidem irritam facere; quia novit castimoniam servare palma connubii sorte promissam.

CAPUT XX.

Vultures quæ sine maris copula gignere dicuntur, virginei partus possibilitatem adstruere.

64. Diximus de viduitate avium, eamque ab illis primum exortam esse virtutem: nunc de integritate dicamus, quæ in pluribus quidem avibus ita esse asseveratur, ut possit etiam in vulturibus deprehendi. Negantur enim vultures indulgere concubitu, et conjugali quodam usu nuptialisque copulæ sorte misceri, atque ita sine ullo masculorum concipere semine, et sine conjunctione generare, natosque ex his in multam ætatem longævitate procedere; ut usque ad centum annos vitæ eorum series producatur, nec facile eos angusti ævi finis excipiat.

65. Quid aiunt, qui solent nostra ridere mysteria, cum audiunt quod virgo generavit, et impossibilem innuptæ, cujus pudorem nulla viri consuetudo temerasset, existimant partum? Impossibile putatur in Dei matre, quod in vulturibus possibile non negatur? Avis sine masculo parit, et nullus refellit: et quia desponsata viro Maria virgo peperit, pudori ejus faciunt quæstionem. Nonne advertimus quod Dominus ex ipsa natura plurima exempla ante præmisit, quibus susceptæ incarnationis decorem probaret, et adstrueret veritatem?

CAPUT XXI.

De avibus sub quadam reipublicæ forma constitutis. Ubi præcipue de apibus, deque earum mirabili natura in prolis generatione, in regis institutione ac fide erga illum, in constructione favorum, collectione mellis, necnon ejus utilitate, etc.

66. Nunc age, quæ aves velut quamdam rempublicam curare videantur expediam, atque vitæ hujus ætatem agere sub legibus. Hic enim reipublicæ usus est leges omnibus esse communes, atque observari eas devotione communi. Uno omnes teneri vinculo: non alteri jus esse, quod alius sibi intelligat non licere; sed quod liceat, licere omnibus; et quod non liceat, omnibus non licere. Esse etiam communem reverentiam patrum, quorum consilio respublica gubernetur, commune omnibus urbis domicilium, commune conversationis officium, unum præscriptum omnibus, unum esse consilium.

67. Magna hæc, sed quanto in apibus præstantiora, quæ solæ in omni genere animantium communem omnibus sobolem habent, unam omnes incolunt mansionem, unius patriæ clauduntur limine, in commune omnibus labor, communis cibus, communis operatio, communis usus et fructus est, communis volatus. Quid plura? Communis omnibus generatio, integritas quoque corporis virginalis omnibus communis et partus; quoniam neque inter se ullo concubitu miscentur, nec libidine resolvuntur, nec partus quatiuntur doloribus, et subito maximum filiorum examen emittunt, e foliis et herbis ore suo prolem legentes.

68. Ipsæ sibi regem ordinant, ipsæ sibi populos creant; et licet positæ sub rege, sunt tamen liberæ. Nam et prærogativam judicii tenent, et fidæ devotionis affectum; quia et tanquam a se

substitutum diligunt, et tanto honorant examine. Rex autem non sorte ducitur; quia in sorte eventus est, non judicium, et sæpe irrationabili casu sortis melioribus ultimus quisque præfertur: neque imperitæ multitudinis vulgari clamore signatur, quæ non merita virtutis expendit, nec publicæ utilitatis emolumenta rimatur, sed mobilitatis nutat incerto: neque privilegio successionis et generis regalibus thronis insidet; siquidem ignarus publicæ conversationis, cautus atque eruditus esse non poterit. Adde adulationes atque delicias, quæ teneris inolitæ ætatibus vel acre ingenium enervare consueverunt; tum institutiones spadonum, quorum plerique suo magis quæstui, quam usui publico animum regis inclinant. Apibus autem rex naturæ claris formatur insignibus; ut magnitudine corporis præstet et specie; tum quod in rege præcipuum est, morum mansuetudine. Nam etsi habet aculeum, tamen eo non utitur ad vindicandum. Sunt enim leges naturæ non scriptæ litteris, sed impressæ moribus; ut leniores sint ad puniendum, qui maxima potestate potiuntur. Sed et apes illæ quæ non obtemperaverint legibus regis pœnitenti condemnatione se multant; ut immoriantur aculei sui vulnere. Quod Persarum populi hodieque servare dicuntur; ut pro commissi pretio ipsi in se propriæ mortis exequantur sententiam. Itaque nulli sic regem, non Persæ qui gravissimas in subditos habent leges, non Indi, non populi Sarmatarum tanta quanta apes reverentia devotionis observant*; ut nullæ e domibus exire audeant, non in aliquos prodire pastus, nisi rex fuerit primo egressus, et volatus sibi vindicaverit principatum.

69. Processus autem est per rura redolentia, ubi inhalantes horti floribus, ubi fugiens rivus per gramina, ubi amœna riparum: illic ludus alacris juventutis, illic campestre exercitium, illic curarum remissio. Opus ipsum suave, de floribus, de herbis dulcibus fundamina castrorum prima ponuntur. Quid enim aliud est favus, nisi quædam castrorum species? Denique ab his præsepibus apum fucus arcetur. Quæ castra quadrata tantum possunt habere artis et gratiæ, quantum habent crates favorum, in quibus minutæ ac rotundæ cellulæ connexione sui invicem fulciuntur? Quis architectus eas docuit hexagonia illa cellularum indiscreta laterum æqualitate componere, ac tenues inter domorum septa ceras suspendere, stipare mella, et intexta floribus horrea nectare quodam distendere? Cernas omnes certare de munere, alias invigilare quærendo victum, alias sollicitam castris adhibere custodiam, alias futuros explorare imbres, et speculari concursus nubium, alias de floribus ceras fingere, alias rorem infusum floribus ore colligere; nullam tamen alienis insidiari laboribus, et rapto vitam quærere: atque utinam raptorum insidias non timerent. Habent tamen spicula sua, et inter mella fundunt venenum, si fuerint lacessitæ, animasque ponunt in vulnere ardore vindictæ. Ergo mediis castrorum vallibus humor ille roris infunditur, paulatimque processu temporis in mella cogitur, cum fuerit liquidus ab exordio, et coalitu ceræ, florumque odore fragrare mellis incipit suavitatem.

70. Merito quasi bonam operariam Scriptura apem prædicat dicens: *Vade ad apem, et vide quomodo operaria est. Operationem quoque quam venerabilem mercatur, cujus laborem reges et mediocres ad salutem sumunt. Appetibilis enim est omnibus et clara.* Audis quid dicat Propheta? Mittit utique te ut apiculæ illius sequaris exemplum, imiteris operationem. Vides quam laboriosa, quam grata sit. Fructus ejus ab omnibus desideratur, et quæritur, nec pro personarum diversitate discernitur: sed indiscreta sui gratia regibus pariter ac mediocribus æquali suavitate dulcescit. Nec solum voluptati, sed etiam saluti est: fauces obdulcat, et curat vulnera,

---

* Hic illud Maronis voluit vir sanctus imitari:

Præterea regem non sic Ægyptus, et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant....... *Georg. l. 4.*

internis quoque medicamentum infundit ulceribus. Itaque cum sit infirma robore apis, valida est vigore sapientiæ, et amore virtutis.

71. Denique regem suum summa protectione defendunt, et perire pro eo pulcrum putant. Incolumi rege nesciunt mutare judicium, mentem inflectere : amisso, fidem servandi muneris derelinquunt, atque ipsæ sua mella diripiunt; quod is qui principatum habuit muneris, interemtus est.

72. Itaque cum aves aliæ vix in anno edant singulos fetus, apes geminos creant, et duplici cæteris fœcunditate præponderant.

CAPUT XXII.

Volatilia cur dicuntur *volantia super terram secus firmamentum cœli*. Atque ibidem de ea quæ observatur in avibus, corporis diversitate. Postremo nonnulla de cygno et cicada subjunguntur.

73. Consideremus nunc quid sit, quod ait : *Producant aquæ reptilia animarum viventium secundum genus, et volatilia volantia super terram secundum genus secus firmamentum cœli*. Cur *super terram* dixerit, certum est; quia victum de terra quærunt. *Secus firmamentum* autem *cœli* quomodo, cum aquilæ ultra cæteras aves volent, et tamen ipsæ non secus firmamentum cœli? Sed quia græce οὐρανος dicitur, quod latine cœlum appellamus : οὐρανος autem ἀπο τοῦ ὁρᾶσθαι, id est, a videndo, ideo quod aer perspicuus sit, et ad videndum purior, in aere volitantia genera dixit animantium. Et ne moveat quod ait, *secus firmamentum cœli*, non proprie firmamentum hic posuit, sed abusive; eo quod comparatione ætherei illius corporis etiam iste aer quem possumus oculis comprehendere, quasi crassior et densior vicem habeat firmamenti.

74. Nunc quia diximus quæ volatilia quam naturam habeant et gratiam, et ea pauca de multis; neque enim vacat universa describere, cum sint similia atque ejusdem generis; tamen aves ipsæ quam inter se diversitatem habeant consideremus. Invenimus enim cornicis pedes velut quibusdam digitis distantibus separatos atque divisos, corvorum quoque atque pullorum [illegible] etiam formatos a natura pedes, [illegible] quæ carne vescuntur, cernimus [illegible] incurvos atque sinuatos, ac velut [illegible] prædam paratos. Eæ vero quæ [illegible] habent usum et consuetudinem, [illegible] habent pedes, et membrana [illegible] illos digitos pedum sibi copulatos [illegible] conjunctos. In quo admirabilis [illegible] ratio naturæ; ut et illæ ad [illegible] vel ad rapiendum cibum usu [illegible] modo fulciantur, et istæ ad [illegible] adjumenta habeant competentia, [illegible] melius aquis possint supernatare, [illegible] quasi remis quibusdam, ita pedibus [illegible] membranæ illius extensione [illegible] aquarum fluenta propulsent.

75. Cygnus quoque cur [illegible] collo utatur in promtu est; ut quia [illegible] paululum segnior corpore, nec [illegible] potest aquarum inferiora [illegible] cervicem extendat ad prædam, [illegible] quasi prævia reliqui corporis [illegible] quam invenerit, rapiat, atque [illegible] profundo. Adde et illud, quia [illegible] et magis canorus per procera [illegible] colla distinguitur, et longiore [illegible]tione purior longe resultat.

76. Quam dulcis etiam in exiguis cicadis gutture cantilena, quarum cantibus medio æstu arbusta rumpuntur, eo quod magis canoræ meridianis caloribus, quo puriorem aerem id temporis attrahunt spiritu, eo cantus resonant clariores. Nec apes ipsæ insuave quiddam canunt; habent enim gratam in rauco illo vocis suæ murmure suavitatem, quam nos fracto tubarum sonitu lentius primum videmur imitari, quo crepitu ad excitandos animos in vigorem nihil aptius æstimatur. Et hæc illis gratia manet, cum pulmonem respirandique munus atque usum nequaquam habere prodantur; sed aerio vesci spiramine. Denique si quis eas superfundat oleo, propere necantur; eo quod obstructis poris aerium spiramen illud haurire non possint : continuoque si quis acetum his superfundat, illico reviviscunt, eo quod vis aceti cito illos poros, qui concretione olei obstruuntur, humore feratur aperire.

CAPUT XXIII.

De verme Indico, chamæleonte, lepore ac phœnice; quibus ad fidem resurrectionis ac mortis præparationem informamur. De præscientia vulturum; et locustæ ad ultionem divinam exequendam ministerio, quæ tamen a seleuci ave devoratur.

77. Et quia de volatilibus dicimus, non putamus alienum ea complecti quæ de verme Indico tradit historia, vel eorum relatio qui videre potuerunt. Fertur hic corniger vermis converti primum in speciem caulis, atque in eam mutari naturam; inde processu quodam fieri bombylius; nec eam tamen formam, figuramque custodit, sed laxis et latioribus foliis videtur pennas assumere. Ex his foliis mollia illa Seres depectunt vellera *, quæ ad usus sibi proprios divites vindicarunt. Unde et Dominus ait: *Quid existis in desertum videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.* Chamæleon quoque diversas species fertur vario colore mentiri. Lepores certe, quod de proximo facile cognovimus, hyeme albescere, æstate in suum colorem redire non dubium est.

78. Hæc ideo libavi; ut ad commutationis fidem, quæ in resurrectione futura est, etiam ista exempla nos provocent: sed ita ut commutationem illam dicamus, quam Apostolus evidenter expressit dicens: *Omnes quidem resurgemus: non omnes autem immutabimur.* Et infra ait: *Et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, et mortale hoc induere immortalitatem.* Plerique enim commutationis genus et formas quas non acceperant, interpretati, nequaquam præsumtionis indebitæ incongrua usurpatione caruerunt.

79. Phœnix quoque avis in locis Arabiæ perhibetur degere, atque ea usque ad annos quingentos longæva ætate procedere. Quæ cum sibi finem vitæ adesse adverterit, facit sibi thecam de thure et myrrha et cæteris odoribus, in quam impleto vitæ suæ tempore intrat, et moritur. De cujus humore carnis vermis exsurgit, paulatimque adolescit, ac processu statuti temporis induit alarum remigia, atque in superioris avis speciem formamque reparatur. Doceat igitur nos hæc avis vel exemplo sui resurrectionem credere, quæ et sine exemplo, et sine rationis perceptione ipsa sibi insignia resurrectionis instaurat. Et utique aves propter hominem sunt, non homo propter aves. Sit igitur exemplo nobis, quia auctor et creator avium sanctos suos in perpetuum perire non patitur, qui avem unicam perire non passus, resurgentem eam sui semine voluit reparari. Quis igitur huic annuntiat diem mortis; ut faciat sibi thecam, et impleat eam bonis odoribus, atque ingrediatur in eam, et moriatur illic ubi odoribus gratis fœtor funeris possit aboleri.

80. Fac et tu, o homo, tibi thecam, exspolians veterem hominem cum actibus suis, novum indue. Theca tua, vagina tua, Christus est, qui te protegat et abscondat in die malo. Vis scire quia theca protectio est? *Pharetra*, inquit, *mea protexi eum.* Theca ergo tua est fides: imple eam bonis virtutum tuarum odoribus, hoc est castitatis, misericordiæ, atque justitiæ, et in ipsa penetralia fidei suavi factorum præstantium odore redolentia totus ingredere; ea te amictum fide exitus vitæ hujus inveniat; ut possint ossa tua pinguescere, et sint sicut hortus ebrius, cujus cito semina suscitantur. Cognosce ergo diem mortis tuæ, sicut cognovit et Paulus, qui ait: *Certamen bonum certavi, cursum consummavi, fidem servavi: quod reliquum est, reposita est mihi corona justitiæ.* Intravit igitur in thecam suam quasi bonus phœnix, quam bono replevit odore martyrii.

81. Interrogabo te: tu autem responde mihi, unde vultures mortem hominum signis quibusdam annuntiare consueverint, quo indicio edocti atque instructi sint; ut cum bellum lacrymabile inter se adversæ acies instruunt, multo prædictæ volucres sequantur agmine, et eo significent quia multitudo homi-

* Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres. Virg. Georgic. l. 2.

num casura sit bello, futura præda vulturibus? Quod utique ex specie instructionis humanæ quadam videntur ratione colligere.

82. Usque ad locustam quoque gratia divina penetravit, quæ cum agmine conferto regionis cujusque occupaverit latitudinem, innoxio primum feriatur habitaculo, nec fructus inhospitali incursione depascitur, nisi divinæ signum præceptionis acceperit. Etenim sicut in Exodo legimus, ea quoque cœlestis ultionem offensionis exequitur piæ ministra vindictæ.

83. Hanc quoque avis devorat σελευκὶς sic enim græco avis hæc nuncupatur nomine, data ad remedium malorum quæ locusta consuevit inferre : cui creator inexplebilem dedit devorandi naturam; ut insatiabili pastu plagam quam supra diximus possit extinguere.

CAPUT XXIV.

De nocturnis avibus: in primis de lusciniæ incubantis cantu: de noctua, vespertilione et gallo; unde nonnulla ad nostros mores accommodantur.

84. Sed quid hoc est? Dum sermonem producimus, ecce tibi jam et nocturnæ aves circumvolant, et in eo ipso in quo finiendum sermonem admonent, sui quoque adsumendam commemorationem producunt. Repetunt diversæ aves aviaria sua, quas vesper nocte cogit decedere, et se in latibulis suis abdunt, canoro occasum diei carmine prosequentes; ne immunes abeant gratiarum, quibus creatorem suum omnis creatura collaudat.

85. Habet etiam nox carmina sua, quibus vigilias hominum mulcere consuevit; habet et noctua suos cantus. Quid autem de luscinia dicam, quæ pervigil custos cum ova quodam sinu corporis et gremio fovet, insomnem longæ noctis laborem cantilenæ suavitate solatur; ut mihi videatur hæc summa ejus esse intentio, quo possit non minus dulcibus modulis, quam fotu corporis animare ova quæ foveat. Hanc imitata tenuis illa mulier sed pudica in usum molæ lapidem brachio trahens, ut possit alimentum panis suis parvulis non deesse, nocturno cantu mœstum paupertatis mulcet affectum. Et quamvis suavitatem lusciniæ non possit imitari; imitatur tamen eam sedulitate pietatis.

86. Noctua ipsa quemadmodum magnis et glaucis oculorum pupillis nocturnarum tenebrarum caligantem non sentit horrorem; et quo fuerit nox obscurior, eo contra usum avium cæterarum inoffensos exercet volatus. Exorto autem die, et circumfuso splendore solis visus ejus hebetatur, quasi quibusdam erret in tenebris. Quo indicio sui declarat esse aliquos, qui cum oculos habeant ad videndum, videre non soleant, et visus sui officio solis fungantur in tenebris. De cordis oculis loquor, quos habent sapientes mundi, et non vident, in luce nihil cernunt, in tenebris ambulant, dum dæmoniorum tenebrosa rimantur, et cœli alta se videre credunt, describentes radio mundum, mensuram aeris ipsius colligentes. Porro autem a fide devii, perpetuæ cæcitatis tenebris implicantur, habentes in proximo diem Christi et lumen Ecclesiæ, et nihil videntes aperiunt os quasi scientes omnia, acuti ad vana, hebetes ad æterna, et longæ disputationis anfractu prodentes inscitiæ propriæ cæcitatem. Itaque dum cupiunt subtilibus evolare sermonibus, quasi noctuæ in lumine evanuerunt.

87. Vespertilio animal ignobile a vespere nomen accepit. Est autem volatilis, eademque quadrupes, et dentibus utitur, quos in aliis avibus reperire non soleas. Parit ut quadrupedia, non ova sed pullos viventes. Volitat in aere avium more : sed crepusculo vespertino consuevit offundi. Volitat autem non aliquo pennarum, sed membranæ suæ fulta remigio, quo suspensa velut pennarum volatu circumfertur atque vegetatur. Habet et illud hoc vile animal, quod sibi invicem adhærent, et quasi in speciem botryonis ex aliquo loco pendent : ac si se ultima quæque laxaverit, omnes resolvuntur. Quod fit quodam munere caritatis, quæ difficile in hominibus hujus mundi reperitur.

88. Est etiam galli cantus suavis in noctibus; nec solum suavis, sed etiam utilis, qui quasi bonus cohabitator et dormientem excitat, et sollicitum admonet, et viantem solatur, processum noctis canora significatione protestans. Hoc canente latro suas relinquit insidias; hoc ipse lucifer excitatus oritur, cœlumque illuminat; hoc canente mœstitiam trepidus nauta deponit, omnisque crebro vespertinis flatibus excitata tempestas et procella mitescit; hoc canente devotus affectus exilit ad precandum, legendi quoque munus instaurat; hoc postremo canente ipsa Ecclesiæ Petra culpam suam diluit, quam priusquam gallus cantaret, negando contraxerat. Istius cantus spes omnibus redit, ægris levatur incommodum, minuitur dolor vulnerum, febrium flagrantia mitigatur, revertitur fides lapsis, Jesus titubantes respicit, errantes corrigit. Denique respexit Petrum, et statim error abscessit: pulsa est negatio, secuta confessio. Quod non fortuito accidisse, sed ex sententia Domini lectio docet. Sic enim scriptum est; quia dixit Jesus ad Simonem: *Non cantabit gallus, priusquam me ter abneges.* Bene fortis in die Petrus, nocte turbatur; et ante galli cantum labitur, et labitur tertio; ut scias non inconsulta effusione sermonis esse prolapsum, sed mentis quoque mutatione turbatum. Idem tamen post galli cantum fit fortior, et jam dignus quem Christus adspiciat: oculi enim Domini super justos. Agnovit venisse remedium, post quod jam errare non posset: et in virtutem ab errore mutatus, amarissime flevit; ut lacrymis suis dilueret errorem.

CAPUT XXV.

Pia Auctoris precatio. Lacrymarum commendatio. Dimissio auditorum ad refectionem. Denique ad mysteria Dominici corporis invitatio.

89. Respice nos quoque, domine Jesu; ut et nos propria recognoscamus errata, solvamus piis fletibus culpam, mereamur indulgentiam peccatorum. Ideo consulto sermonem protraximus; ut nobis quoque gallus cantaret, et loquentibus subveniret, quo si quod delictum obrepsisset in verbo, culpam Christo donares. Da, quæso, lacrymas Petri, nolo lætitiam peccatoris. Fleverunt Hebræi, et per mare sunt dehiscentibus undis liberati. Lætatus est Pharao quod Hebræos tenebat inclusos, et mari mersus cum populo suo occidit. Exultavit et Judas in mercede proditionis suæ: sed ipsius se mercedis laqueo strangulavit. Flevit errorem suum Petrus, et meruit ut aliorum aboleret errores.

90. Sed jam tempus est quo finire sermonem et claudere debeamus: tempus est quo melius aut tacetur, aut fletur: tempus est quo celebratur indulgentia peccatorum. Nobis quoque gallus iste mysticus in sacris cantet; quoniam jam Petri gallus in nostro sermone cantavit. Fleat pro nobis Petrus, qui pro se bene flevit et in nos pia Christi ora convertat. Approperet Jesu domini passio, quæ quotidie delicta nostra condonat, et munus remissionis operatur.

91. Bonus Dominus dimittere jejunos non vult, ne quis deficiat in via. Si ille dicit, *Misereor hujus turbæ; quia triduum est quod perseverant mecum et non habent escam, et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via;* cujus intenta sermoni Maria apparatus recusabat epularum: quanto magis nos considerare debemus, quia non multi sunt, qui in verbo Dei vivunt, et ideo refectio corporis desideratur? Certe illius tridui nostrum hoc postridie laboriosius est.

92. Et ideo qui cum avibus lusimus, cum gallo cantavimus, jam Domini canamus mysteria, et ad corpus Jesu conveniant aquilæ peccatorum ablutione renovatæ; jam enim cetus ille magnus verum nobis Jonam reddidit: et gratulemur quod factus est nobis vespere dies quintus; fiat nobis mane dies sextus.

LIBER SEXTUS.

DE OPERE SEXTI DIEI.

CAPUT I.

Ultimi hujus sermonis difficultas exemplo certantium in ludis publicis explicatur; atque a rerum, de quibus agitur, jucunditate utilitateque conciliatur adtentio.

1. Sextus iste est dies, quo mundanæ creaturæ origo concluditur; et ideo etiam sermonis nostri quem de rerum exordiis adsumsimus, finis paratur. Qui etsi per quinque jam dies non mediocri labore nobis processerit; tamen hodierno die, majore curarum accrescit fœnore, quia in hoc et superiorum dierum periculum est, et totius summa certaminis. Etenim si in fidibus aut cantibus et athletarum contentionibus crebris licet et maximis ludicris, tamen superiores dies sine ullo coronæ transiguntur dispendio, postremus autem dies habet sortem coronæ, in quo et decernendi periculum est, et cedendi opprobrium, et vincendi præmium: quanto magis in hoc tanto agone sapientiæ, tanto non paucorum sed universorum judicio, cum hodie nobis velut quædam certaminis corona procedat, major sollicitudo angit; ne et superiorum effundamus laborem dierum, et præsentis subeamus pudorem. Neque enim eadem dicendi conditio, quæ canendi atque luctandi; cum in illis ludus offensionis, in isto lapsus sit mortis. Illic si pecces, spectantium fastidium est: hic damnum est audientium.

2. Assistite igitur mihi tamquam coronæ judices, et ingredimini mecum in hoc magnum et admirabile totius visibilis theatrum creaturæ. Etenim si is qui explorat novorum adventus hospitum, toto eos circumducit urbis ambitu, præstantiora quæque opera demonstrans, non mediocrem locat gratiam: quanto magis sine fastidio accipere debetis, quod velut quadam sermonis manu per hanc communem vos circumduco patriam et singularum rerum species et genera demonstro, ex omnibus colligere cupiens, quanto vobis creator universorum gratiam uberiorem, quam universis donaverit. Vobis igitur hæc corona proponitur, vos hodie cupio vestro judicio coronare. Non enim nos athletarum modo marcentia serta deposcimus, sed viride vestræ sanctitatis examen, quo decernatis per omnes quidem creaturas providentiam penetrare divinam, sed cum cæteris vobis commune corporeæ fragilitatis esse consortium, præ cæteris tamen vos animi virtute constare, quæ sola nihil habet commune cum cæteris.

CAPUT II.

Ad tractandam de bestiarum natura Ambrosius accedit: Scripturam simpliciter accipiendam docet: instituit sui cum pauperum conviva comparationem: curiosas quæstiones fugiendas monet; eamque rem Moysis exemplo confirmat.

3. Nunc age, naturas bestiarum dicamus, et hominis generationem. Audio enim jamdudum aliquos insusurrare dicentes: Quandiu aliena discimus, et nostra nescimus? Quamdiu de reliquis animantibus docemur scientiam, et nosmetipsos ignoramus? Illud dicat quod mihi prosit, unde me ipsum noverim. Et justa est conquestio: sed ordo servandus est quem Scriptura contexuit; simul quia non possumus plenius nos cognoscere, nisi prius quæ sit omnium natura animantium cognoverimus.

4. *Producat*, inquit, *terra animam viventem secundum genus, quadrupedes, et serpentes, et bestias terræ, et pecora secundum genus, et omnia reptilia. Et fecit Deus bestias terræ, et omnia pecora ad genus, et omnia repentia terræ ad genus. Et vidit Deus quia bona, et dixit Deus : Faciamus hominem.* Hoc loco non ignoro quosdam bestiarum et pecorum et serpentium terræ species alio retu-

lisse; ut hæc ad immanitates criminum, stultitiam peccatorum, nequitiam cogitationum referrent: ego autem simplices naturas uniuscujusque generis accipio.

5. Nec vereor ne quis me pauperis convivæ præsumtioni conferendum putet, qui studio humanitatis complures roget, nec his quidquam nisi viles et usitatos apponat cibos, et tenui mensæ pauperis apparatu plus reprehensionis incurrat ex fastidio convivarum, quam gratiæ referat ex hospitalitatis affectu. Nec enim Elisæum amici quasi malum convivam agrestia apponentem olera refutarunt. Simile vanis relationibus exquisitum illud et accuratum opipare convivium est, in quo phasiani aut turturis species apponitur, et intus pullus manducatur, aut pullus infertur, et ostreis est fartus, aut spondylis: aut poculum bibitur quod diverso colore atque odore in alienos mutetur sapores: maritima terrenis, terrena maritimis farciuntur. Hoc est reprehendere providentiam creatoris, qui nobis ad victum omnia donavit, quod non illa miscuerit: sed hæc dulcia primo videntur, et postea fiunt amara. Quo enim copiosior fuerit luxuries, eo perniciosior intemperantia est. Elisæus autem amara apposuit, sed postea facta sunt dulcia. Denique qui ante in illo cibo mortem putabant, postea in eo suavitatis et vitæ gratiam sunt adepti.

6. Neque rursus formidini est, ne plures videar invitasse, quam possum pascere, et vobis panes deficiant verborum meorum; quia et Elisæus etsi merito inimitabilis nobis imitandus fide, non consideravit quantos panes haberet, sed quos haberet dividere omnibus voluit, et sufficere omnibus judicavit. Itaque decem panes hordeaceos dividere in plebem jussit ministro. Et dixit minister: *Quid, dabo hoc in conspectu centum virorum?* Et respondit, *Da et manducent, quoniam hæc dicit Dominus: Manducabunt et relinquent*. Fides igitur vestra faciet abundare pauperis linguæ convivium. Nec vereor, ne jejunia vos edaciores faciant; quominus repleti, et esurientes ac vacui revertamini, quia scriptum est: *Confirmat justos Dominus, et in diebus famis saturabuntur*. Multo pulcrius est hordeaceos panes non erubescere, et apponere quod habeas, quam negare. Elisæus qui sibi nihil reliquit, populis abundavit. Elisæus ergo hordeaceos panes non erubuit apponere, nos erubescimus simplices intelligere creaturas, quæ simplicibus et suis declarantur vocabulis? Cœlum legimus, cœlum accipiamus: terram legimus, terram intelligamus frugiferam.

7. Quid mihi quærere quæ sit ejus mensura circuitus, quam geometræ centum octoginta millibus stadiorum æstimaverunt? Libenter fateor me nescire quod nescio, immo quod scire nihil proderit. Melius est genera terrarum scire quam spatia, quæ circumfuso mari, interjectis Barbarorum regionibus, suffusa atque invia paludibus humo, quemadmodum possumus comprehendere; quod impossibile esse hominibus Scriptura demonstrat, dicente Deo: *Quis mensus est manu aquam, et cœlum palmo, et universam terram clausa manu? Quis statuit montes in libra, et rupes in statera, et nemora in jugo?* Et infra: *Qui tenet gyrum terræ, et habitantes in ea sicut locustas: qui statuit cœlum ut cameram*. Quis igitur æqualem sibi cum Deo potestatem et scientiam audeat vindicare; ut quæ Deus majestatis suæ esse proprio signavit oraculo, hæc sibi homo ad cognitionem suppetere posse præsumat?

8. Certe Moyses eruditus erat in omni sapientia Ægyptiorum; sed quia spiritum Dei accepit, quasi minister Dei inanem illam et usurpatoriam Philosophiæ doctrinam veritatis rationi posthabuit: et ea descripsit mihi quæ nostræ spei accommoda judicavit, quod terram fecerit Deus, quod produxerit terra juxta Dei omnipotentis imperium, operationemque domini Jesu virgulta de terris, et omnem animam viventem secundum genus. At non ille putavit dicendum, quantum de spatio aeris occupet umbra terræ, cum sol recedit a nobis, diemque abducit inferiora axis illuminans; et quemadmodum in regionem umbræ mundi hujus incidens lunæ globus eclipsim faciat; quoniam quæ

nihil ad nos, quasi nihil profutura præteriit. Vidit enim in sancto Spiritu non illas marcescentis jam sapientiæ vanitates sequendas, quæ rebus inexplicabilibus mentem nostram occupant, luduntque operam; sed ea potius describenda, quæ ad virtutis spectarent profectum.

CAPUT III.

Animantibus inditam Dei verbo generationis legem in specierum successionibus perseverare. Minime negandam naturæ eorum quæ genita sunt, veritatem; at homini belluinam imitari vitam, flagitiosum esse. Domum sequitur vitiorum quorumdam certis animalibus familiarium atque adeo fugiendorum expositio.

9. INHÆREAMUS igitur propheticis dictis, nec Spiritus sancti quasi vilia despectui habeamus alloquia. Producat, inquit, terra animam viventem pecorum et bestiarum et reptilium. Quid argumentamur alia, ubi evidenter creaturarum terrestrium natura formatur. Currit enim in constitutione mundi per omnem creaturam Dei Verbum; ut subito de terris omnia quæ statuit Deus, animantium genera producantur, et in futurum lege præscripta, secundum genus sibi, similitudinemque universa succedant, ut leo leonem generet, tigris tigridem, bos bovem, cygnus cygnum, aquila aquilam. Semel præceptum in perpetuum inolevit naturæ. Et ideo ministerii sui obsequium præbere terra non desinit; ut priscæ animantium species reparabili generis successione in novas reparentur ætates.

10. Sed vis ad usum hominis derivare quæ genita sunt? Noli veritatem unicuique generi naturæ propriæ denegare, et multo magis ea ad gratiam aptabis humanam. Primum quia omnia genera pecorum, bestiarum, ac piscium in alvum natura prostravit; ut alia ventre repant, alia quæ pedibus sustinentur, demersa magis quadrupedi corporis gressu, et velut affixa terris videas esse, quam libera. Siquidem cum erigendi se non habeant facultatem, de terra victum requirunt, et ventris in quem deflectuntur, solas sequuntur voluptates. Cave, o homo, pecudum more curvari. Cave ne in alvum te non tam corpore, quam cupiditate deflectas, respice corporis tui formam, et speciem congruentem celsi vigoris adsume. Sine sola animalia prona pascantur. Cur te in edendo sternis ipse, quem natura non stravit? Cur eo delectaris, in quo naturæ injuria est? Cur noctes et dies cibo intentus, pecorum more terrena depasceris? Cur illecebris corporalibus deditus, ipsum te inhonoras, dum ventri atque ejus passionibus deservis? Cur intellectum tibi adimis, quem tibi creator attribuit? Cur te jumentis comparas, a quibus te voluit Deus segregari dicens: *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus?* Aut si te edacitas equi intemperantiaque delectat, et adhinnire ad feminas voluptati est, delectet in freno maxillas tuas camoque constringi. Si crudelitas te pascit, ferarum hæc rabies est, quæ propter sævitiam trucidantur; vide ne in te quoque crudelitatis tuæ vertatur immanitas.

11. Piger asinus, et expositus ad prædam, sensuque tardior quid aliud docet, nisi nos vivaciores esse debere, nec desidia corporis animique pigrescere, confugere ad fidem, quæ onera gravia allevare consueverit?

12. Fraudulenta vulpes foveis se latibulisque demergens, nonne indicio est infructuosum esse animal, odioque dignum propter rapinam, despectu propter infirmitatem, et ideo suæ incautum salutis dum insidiatur alienæ.

13. Perdicem astutam * quæ aliena ova diripiat, hoc est, perdicis alterius, et corpore foveat suo: sed fraudis suæ fructum habere non posse; quia cum eduxerit pullos suos, amittit eos; quia ubi vocem ejus audierint quæ ova generavit, relicta ea ad illam se naturali quodam munere et amore conferunt, quam veram sibi matrem ovorum generatione cognoverint; significantes hanc nutricis fungi officio, illam parentis. Itaque incassum proprios fundit labores, ac fraudis suæ pretio multatur. Unde et Hieremias ait: *Clamavit perdix, et congregavit quæ non peperit,* id est, ova

* Supple *novimus, ferunt, etc.*

congregavit, et clamavit quasi ovans suæ fraudis effectu. Sed ludit operam; quia impenso labore alii educit, quos ipsa diuturnæ fotu sedulitatis animaverit. Hujus imitator est diabolus, qui generationes creatoris æterni rapere contendit; et si quos insipientes et sensus proprii carentes vigore potuerit congregare, fovens eos illecebris corporalibus, ubi primum vox Christi parvulis fuerit infusa, discedunt atque ad eam se conferunt matrem, quæ pullos suos sicut avis materno amore complectitur. Congregavit enim diabolus gentiles, quas non creaverat: sed ubi in Evangelio suo vocem Christus emisit, ad eum se potissimum contulerunt, quos sub umbra alarum suarum ipse suscepit, et matri dedit Ecclesiæ nutriendos.

14. Leo naturæ suæ superbus ferocia aliarum ferarum generibus miscere se nescit: sed quasi rex quidam plurimorum dedignatur consortium. Qui etiam cibum fastidit hesternum, et ipsas suæ escæ reliquias aversatur. Quæ autem se ei sociare fera audeat, cujus voci tantus naturaliter inest terror, ut multa animantium quæ per celeritatem possent impetum ejus evadere, rugientis ejus sonitu velut quadam vi attonita atque icta deficiant?

15. Nam de pardi specie nec Scriptura siluit quod varietate coloris motus varios animæ suæ prodat. Dicit enim Hieremias: *Si mutabit Æthiops pellem suam, et pardus varietatem suam.* Non solum enim de figura, sed etiam de mobilitate furoris istud accipitur; eo quod tenebrosis et inquietis ac mobilibus infidæ mentis atque animi mutationibus decoloratus populus Judæorum boni propositi gratiam jam tenere non possit, nec ad emendationem ullam correctionemque remeare, qui semel ferinam induerit immanitatem.

CAPUT IV.

De mira indole nonnullorum animalium in vitandis sibi noxiis, atque utilibus prosequendis; et de naturalibus virtutibus quas in illis imitari nos oporteat.

16. Est tamen etiam in natura quadrupedum, quod imitari nos sermo adhortetur propheticus, quo exemplo caveamus desidiam, et exiguitate vel infirmitate corporis a virtutis studio non reflectamur, neque revocemur ab illius propositi magnitudine. Exigua est enim formica, quæ majora suis audet viribus; neque servitio ad operandum cogitur, sed spontaneæ proposito prospicientiæ futura alimentorum subsidia sibi præstruit. Cujus ut imiteris industriam Scriptura commonet te dicens: *Confer te ad formicam, o piger, et æmulare vias ejus, et esto illa sapientior.* Illa enim nullam culturam possidet, neque eum qui se cogat habens, neque sub domino agens, quemadmodum præparat escam, quæ de tuis laboribus sibi messem recondit; et cum tu plerumque egeas, illa non indiget. Nulla sunt ei clausa horrea, nullæ impenetrabiles custodiæ, nulli inviolabiles acervi. Spectat custos, furtaque prohibere non audet: adspicit sua damna possessor, nec vindicat. Nigro convectatur agmine præda per campos, fervent semitæ comitatu viantium, et quæ comprehendi angusto ore non possunt, humeris grandia frumenta truduntur. Spectat hæc dominus messis, et erubescit tam parca piæ industriæ negare compendia.

17. Quid autem de canibus loquar, quibus insitum est natura quadam referre gratiam, et sollicitas excubias pro dominorum salute prætendere? Unde ad immemores beneficii, et desides atque ignavos clamat Scriptura: *Canes muti, nescientes latrare.* Sunt ergo canes qui noverint latrare pro dominis, noverint sua tecta defendere. Unde et tu disce vocem tuam exercere pro Christo, quando ovile Ecclesiæ incursant lupi graves. Disce in ore tuo verbum tenere; ne quasi mutus canis commissam tibi fidei custodiam quodam prævaricationis silentio deseruisse videaris. Talis canis viator et comes Angeli est, quem Raphael in libro prophetico non otiose sibi et Tobiæ filio adjungendum putavit, quando perrexit ut Asmodæum fugaret, firmaret copulam conjugalem. Memoris enim affectus gratia pellitur dæmonium, stabilitur conjugium. Mutæ itaque speciei bestiæ sanctus Raphael angelus

Tobiæ juvenis, quem tuendum receperat, ad relationem gratiæ erudiebat affectum. Quis enim non erubescat gratiam bene de se merentibus non referre, cum videat etiam bestias refugere crimen ingrati? Et illæ impertitæ alimoniæ servant memoriam, tu non servas salutis acceptæ?

18. Ursa insidians licet, ut Scriptura ait, est enim plena fraudis fera; tamen fertur informes utero partus edere, sed natos lingua fingere, atque in speciem sui similitudinemque formare. Non miraris in fera tam pii oris officia, cujus naturam pietas exprimit? Ursa igitur partus suos ad sui effingit similitudinem, tu filios tuos instituere similes tui non potes?

19. Quid quod etiam medendi industriam non prætermisit? Siquidem gravi affecta cæde et consauciata vulneribus mederi sibi novit herbæ cui nomen est φλομος*, ut Græci appellant, ulcera subjiciens sua; ut solo curentur attactu. Serpens quoque pastu fœniculi cæcitatem repellit exceptam. Itaque ubi oculos obduci sibi senserit, nota remedia petit, nec fraudatur effectu. Testudo visceribus pasta serpentis, cum venenum adverterit sibi serpere, origano medicinam suæ salutis exercet: et cum sit volutabris palustribus mersa, curare se tamen proprio novit antidoto, certoque auxilio sanitatis potestates herbarum etiam ipsa scire se comprobat. Videas etiam vulpem lacrymula pinus medentem sibi, et tali remedio imminentis mortis spatia proferentem.

20. Clamat ipse Dominus in Hieremiæ libro: *Turtur et hirundo, agri passeres custodierunt tempora introitus sui: populus autem meus non cognovit judicia Domini.* Novit hirundo quando veniat, quando etiam revertatur. Novit etiam pia avis ** annuntiare adventus sui testimonio veris indicium. Novit etiam formica explorare serenitatis tempora, nam cum adverterit madidatos imbre fructus suos humescere, explorato diligentius aere quando jugem possit servare temperiem, acervos reserat suos, et de cavernis foras suis humeris exportat, ut jugi sole propria frumenta siccentur. Denique haud quaquam illis diebus omnibus rumpi de nubibus imbres videris, nisi cum fruges suas horreis propriis formica revocaverit. Boves impendente pluvia ad præsepia se tenere noverunt. Iidem ubi naturali sensu mutationem cœli collegerint, foras spectant, et ultra præsepia cervices extendunt suas una omnes specie; ut prodire se velle testentur. Ovis sub adventu hyemis inexplebilis ad escam insatiabiliter herbam rapit, eo quod præsentiat asperitate hyemis defuturam; ut se prius herbæ pabulo farciat, quam gelu adurente omnis herba deficiat. Echinus iste terrenus, quem vulgo hericium vocant, si quid insidiarum præsenserit, spinis suis clauditur, atque in sua se arma colligit; ut quicumque eum contingendum putaverit, vulneretur. Idemque echinus futuri providens geminas sibi respirandi vias munit; ut quando Boream flaturum collegerit, septemtrionalem obstruat; quando Noto cognoverit detergi aeris nubila, ad septemtrionalem se conferat, ut flatus declinet obvios, et e regione nocituros.

21. Unde dignam Domino laudem Propheta detulit, dicens: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti.* Omnia penetrat divina sapientia, implet omnia: idque locupletius ex irrationabilium sensibus, quam ex rationabilium disputatione colligitur. VALIDIUS est enim naturæ testimonium, quam doctrinæ argumentum. Cui animanti incognitum est quemadmodum suam tueatur salutem; si virtus suppetit, resistendo; si velocitas, fugiendo; si astutia, præcavendo? Quis eas usum medendi herbarumque docuit habere notitiam? Homines sumus, et sæpe specie herbarum fallimur, et plerumque quas salubres putamus, noxias reperimus. Quoties inter dulces epulas cibus lethalis irrepsit, et inter ipsas aulicorum excubias ministrorum, vitalia regum feralis esca penetravit? Feræ solo norunt odore noxia et profutura discernere: nullo prævio, nullo prægustatore carpitur herba, nec lædit. MELIOR enim

* Φλομος, latine verbascum.
** Id est, ciconia.

magistra veritatis natura est. Hæc sine ullius magisterio suavitatem sanitatis nostris infundit sensibus, eadem doloris acerbitatem docet esse fugiendam. Hinc vita dulcior, hinc mors amarior. Hæc commendat leænæ catulos suos, et immitem feram materno mollit affectu. Hæc tigridis interpellat ferocitatem, et imminentem eam prædæ reflectit. Namque ubi vacuum raptæ sobolis cubile repererit, illico vestigiis raptoris insistit. At ille quamvis equo vectus fugaci, videns tamen velocitate feræ se posse præverti, nec evadendi ullum suppetere sibi posse subsidium, technam hujusmodi fraude molitur. Ubi se contiguum viderit, sphæram de vitro projicit : at illa imagine sui luditur, et sobolem putat, revocat impetum, colligere fetum desiderans. Rursus inani specie retenta totis se ad comprehendendum equitem viribus fundit, et iracundiæ stimulo velocior fugienti imminet. Ille iterum sphæræ objectu sequentem retardat; nec tamen sedulitatem matris memoria fraudis excludit : cassam versat imaginem; et quasi lactatura fetus residet. Sic pietatis suæ studio decepta, et vindictam amittit et sobolem.

22. Quod nobis Scriptura affert, quæ dicit: *Filii diligite patres vestros, parentes nolite ad iracundiam provocare filios vestros.* Natura hoc bestiis infundit, ut catulos proprios ament, fetus suos diligant. Nesciunt illæ odia novercalia, nec mutato concubitu parentes a sobole depravantur, neque noverunt præferre filios posterioris copulæ, superioris autem negligere. Norunt pignora sua, nesciunt caritatis differentiam, odiorum incentiva, offensionum discrimina. Simplex ferarum natura est, nescit veritatis calumnias. Sic enim omnia temperavit Deus, ut quibus minus rationis daret, plus indulgeret affectus. Quæ fera pro catulis suis non ipsa potissimum se offerat morti? Quæ fera fœtus suos innumeris licet obsessa cuneis armatorum, non suis visceribus tegat? Ingruat licet telorum seges, illa tamen parvulos suos muro sui corporis septos immunes præstat periculi. Quid dicit homo qui mandatum negligit, naturam obliterat? Filius patrem despicit, pater abdicat filium; et hoc putant jus esse, ubi damnatur fœcunditas : se potius pater damnat, qui facit irritum esse quod genuit. Et hoc putatur auctoritatis esse, ubi sterilitatis natura multatur.

23. Exsortem rationis canem esse nemo dubitaverit; tamen si sensus ejus vigorem consideres, censes eum sentiendi sagacitate vim sibi rationis adsciscere. Denique quod pauci in gymnasiis constituti, qui totam in discendo vitæ longævitatem contriverint, vix potuerunt cognoscere, ut syllogismorum conjunctiones contexerent, hoc naturali canis eruditione comprehendere facile poterit æstimari. Nam ubi vestigium leporis cervive repererit, atque ad diverticulum semitæ venerit, et quoddam viarum compitum quod partes in plurimas scinditur; obiens singularum semitarum exordia, tacitus secum ipse pertractat, velut syllogisticam vocem sagacitate colligendi odoris emittens: Aut in hanc partem, inquit, deflexit, aut in illam; aut certe in hunc se anfractum contulit : sed nec istam, nec illam ingressus est viam; superest igitur ut in istam se partem sine dubitatione contulerit. Quod homines vix prolixa compositæ artis meditatione componunt, hoc canibus ex natura suppetit; ut ante mendacium deprehendant, et postea falsitate repudiata inveniant veritatem. Nonne totos dies conferunt philosophi propositiones sibi in pulvere dividentes, qui radio sibi describunt singulas, et ex tribus cum unam earum veram esse necesse sit, duas primo interficiunt tamquam mendacio congruentes, et sic in ea quæ relicta est, vim veritatis inhærere definiunt? Quis tam tenax potest esse beneficii, et memor gratiæ? Quandoquidem pro domino etiam in latrones insilire noverunt, et extraneorum accessus prohibere nocturnos, et mori pro dominis, et commori cum dominis sint parati? Sæpe etiam necis illatæ evidentia canes ad redarguendos reos indicia prodiderunt; ut muto eorum testimonio plerumque sit creditum.

24. Antiochiæ ferunt in remotiori

parte urbis crepusculo necatum virum, qui canem sibi adjunctum haberet. Miles quidam prædandi studio minister cædis exstiterat: tectus idem tenebroso adhuc diei exordio in alias partes concesserat: jacebat inhumatum cadaver, frequens spectantium vulgus adstabat, canis questu lacrymabili domini deflebat ærumnam. Forte is qui necem intulerat, ut se habet versutia humani ingenii, quo versandi in medio auctoritate præsumta fidem adscisceret innocentiæ, ad illam circumspectantis populi accessit coronam, et velut miserans appropinquavit ad funus. Tum canis sequestrato paulisper questu doloris, arma ultionis adsumsit atque apprehensum tenuit et velut epilogo * quodam miserabile carmen immurmurans universos convertit in lacrymas, fidem probationi detulit; quod solum tenuit ex plurimis, nec dimisit. Denique perturbatus ille, quod tam manifestum rei indicem neque odii, neque inimicitiarum, neque invidiæ, aut injuriæ alicujus poterat objectione evacuare, crimen diutius nequivit refellere. Itaque quod erat difficilius, ultionem persecutus est; quia defensionem præstare non potuit. Quid nos dignum nostro referimus creatori, cujus cibo vescimur, et dissimulamus injurias, et sæpe inimicis Dei eas quas a Deo accepimus, epulas exhibemus?

25. Quid agniculis simplicius, quos minusculæ parvulorum comparamus innocentiæ? Sæpe ex his in magno grege agniculus per ovilia tota vagatus errat a matre, et cum eam reperire non possit, balatu frequenti absentem citat, ut responsuræ vocem excitet, quo ad ejus sonum errabunda replicet vestigia: multis licet versetur in millibus ovium, recognoscit vocem parentis, festinat ad matrem, lactis quoque materni notos sibi fontes requirit: quamvis cibi desiderio teneatur et potus, transcurrit tamen aliena ubera gravida, licet humore lactis exundent; solam matrem requirit, solius sibi materni uberis pauperes succos significat abundare. Illa quoque inter multa agniculorum millia solum filium novit: unus plurimorum balatus, eadem species; illa tamen fetum suum discernit a cæteris, et solum filium tacito pietatis testimonio recognoscit. Pastor errat in discretione ovium, agniculus in agnitione matris nescit errare. Pastor fallitur specie: sed ovis pietate non fallitur. Unus odor omnibus, sed tamen habet natura odorem suum domesticum, quem soboles cara speciali quadam videtur proprietate redolere.

26. Habet suos usus natura, et sensus domesticos. Vix infantulo cœperunt dentes prorumpere, et jam novit sua arma tentare. Nondum catulo dentes, et tamquam habeat, ore proprio se quærit ulcisci. Nondum cervo cornua, et tamen fronte præludit, atque ea quæ nondum expertus sit, tela minitatur. Lupus si prior hominem viderit, vocem eripit, et despicit eum tamquam victor vocis ablatæ. Idem si se prævisum senserit, deponit ferociam, non potest currere. Leo gallum et maxime album veretur. Caprea vulnerata dictamnum * petit, et de vulnere excludit sagittas. Norunt et bestiæ remedia sua. Leo æger simiam quærit, ut devoret; quo possit sanari. Leopardus capræ agrestis sanguinem bibit, et vim languoris evitat. Omnis fera ægra canis hausto curatur sanguine. Ursus æger formicas devorat. Cervus oleæ ramusculos mandit.

27. Ergo feræ norunt expetere ea quæ sibi prosint, tu ignoras, o homo, remedia tua? Tu nescis quomodo virtutem eripias adversario, ut te tamquam præventus lupus effugere non possit, ut oculo tuo mentis ejus perfidiam deprehendas, et prior cursum verborum ejus impedias, impudentiam ejus et acumen disputationis obtundas. Quod si te ille prævenerit, vocem tibi aufert: et si obmutueris, solve amictum tuum, ut sermonem resolvas. Et si in te insurrexerit lupus, petram cape, et fugit,

* *Epilogo*, id est querela, eo quod oratores querelas maxime in epilogo et fine orationis adhibeant, ut judices flectant ad misericordiam.

* Græce δίκταμνον, herba quæ præcipue in Creta nascitur, alio nomine dicitur pulegium, et hortense gingiber.

Petra tua Christus est. Si ad Christum confugias, fugit lupus, nec terrere te poterit. Hanc petram quæsivit Petrus, cum titubaret in fluctibus, et invenit; quia dexteram amplexus est Christi.

28. Quid dicam allio homines delectari, et illud ad escam sumere, quod et leopardus fugit? Denique sicubi allium aliquis confricandum putaverit, leopardus inde exilit, nec resistit. Cujus venenata fera odorem non potest sustinere, id tu pro cibo sumis, et visceribus infundis internis? Sed medicatur interdum doloribus. Sumatur pro medicamento, non pro cibo: sumatur ab ægrotantibus, non ab epulantibus. Medicamentum quæris, et jejunium fugis; quasi majus aliud remedium reperire possis. Jejuni hominis sputum si serpens gustaverit, moritur. Vides quanta vis jejunii sit; ut et sputo suo homo terrenum serpentem interficiat, et merito spiritalem.

29. Quantam Dominus etiam minusculis infudit prudentiam! Turtur nido suo, ne pullos suos incurset lupus, squillæ folia superjacit. Novit enim quod hujusmodi folia lupi fugere consueriat. Novit avicula* quomodo posteritatem foveat suam: et tu ignoras, tu negligis quomodo adversum lupos nequitiæ spiritalis posteritatem vitæ hujus habeas tutiorem?

CAPUT V.

Qua ratione Dominus aliis bestiis colla breviora, aliis longiora creaverit. Ubi potissimum elephanti membra, proprietates, atque in re militari usus describuntur.

30. Sed revertamur ad seriem creaturæ, et consideremus qua ratione Dominus aliis bestiis angustiora colla formaverit, ut leonibus atque tigridibus, ursis quoque; aliis prolixiora, ut elephantis** et camelis. Nonne evidens causa est, quia illis feris quæ carne vescuntur, non erat opus prolixitate cervicis? Non enim in terras pascendi gratia cervicem atque os dejiciunt: sed aut cervum invadunt, aut bovem ovemque discerpunt. Camelus vero cum sit altior, quomodo herbis minutissimis pasceretur, nisi longiora usque ad terram colla ad usum pastionis extenderet? Itaque camelus pro ratione proceritatis suæ prolixiora colla sortitus est, equus pro ratione, bos quoque simili modo; hi enim pascuntur herbis.

31. Elephantus autem etiam prominentem promuscidem habet; quia cum sit eminentior cunctis, se inclinare ad pascendum non potest. Itaque ejus ad colligendum cibum utitur ministerio. Ea immani bestiæ largi potus infundit humorem; ideoque concava est, quo ad restinguendam tantæ belluæ sitim plenos lacus hauriat, aut collecto flumine possit inundare potantem. Cervix sane minor est quam poscat tanti corporis moles; ne ea quoque oneri magis esset quam usui. Ideoque nec genua inflectit, quia rigidioribus opus fuit cruribus, quo velut columnis tanta possit membrorum machina sustineri. Calcaneum leviter incurvat, rigent cætera pedum a summo usque ad imum. Nec sicut in ancylas* nos sæpe deponimus, ita se etiam bestia potest tanta deflectere; meritoque non volvendi se, neque curvandi usum cum cæteris animantibus potest habere communem. Fulcitur hinc inde trabibus maximis; ut in somno aliquantulum sine periculo reflectatur, quia pes ejus nulla artuum conjunctione distinguitur. Mansuetis igitur veluti quædam fulcra eorum quibus hic usus est, parantur ingenio: feris autem et agrestibus, quia nemo hujusmodi quibus sustentari queant fulcra substernit, hinc venit usus periculi.

32. Namque arbori innixi aut costas fricant, aut in somno sese relaxant, quæ nonnumquam victa atque inflexa tanto corpore frangitur: ille vero qui sese in eamdem refuderat, corruit nec erigere atque elevare se potest; ibique jacens interit, aut gemitu suo proditus sternitur, dum ventre cæterisque juxta mollioribus ad vulnus patet. Nam dorsum ejus cæteraque exteriora non ulla facile

---

* Edit. Bened. vulpecula.

** Cum dicitur Deus longiora colla dedisse elephantis, promuscis intelligenda est, quæ illis cervicis prolixioris vicem supplet.

* *Ancylæ* suffragines seu curvaturæ cubiti vel cruris. Basil. Οὔτε μέντοι εἰς ἀγκύλην, οὔτε εἰς γόνυ διήρθρωται.

solent tela penetrare. Sunt autem qui propter ebur has illis insidias parent; ut arbores eas quibus se applicare consueverint, ex alia parte qua infrequentior usus eis sit, aliquantulum recidant, ut reflectente se elephanto, pondus membrorum ejus sustinere non possit ruinamque ejus arcessat.

33. Sed si quis ista reprehendit, reprehendat etiam altitudines ædificiorum; quia citius gravem minantur ruinam, et difficilius lapsa reparantur. Verum si illa aut propter pulcritudinem, aut propter speculam frequenter attollimus; hæc quoque in elephantis probare debemus, quia magnum rebus bellicis usum ministrant. Inde gens Persarum ferox bellis, valida sagittis omnique telorum jactu, quia de superioribus ad inferiora validiore nisu tela torquentur, acies eorum velut gradientibus turribus septa procedit. In mediis campis tamquam de muro dimicant; et velut in arce quadam et specula collocati spectant magis bella, quam subeunt. Ita alieni a periculo videntur, tuti molibus bestiarum. Quis enim eas adire audeat, cum desuper jaculis facile figatur, inferius elephantorum conteratur incursu? Denique cedunt illis acies et armatorum cunei, et castra illa quadrata solvuntur. Intolerabili namque impetu in hostes ruunt; ut nullo agmine bellatorum, nulla constipatione militum, nullo clypeorum retardentur objectu: velut quidam mobiles montes versantur in præliis, et ut colles alto eminent vertice, mugitus fragore omnium perturbant confidentiam. Quid his faciat pedes, quamvis lacertis validus, e manu promtus; cum sibi septus armatorum populis gradienti murus occurrat? Quid faciat eques, cum equus ejus perterrefactus tantæ bestiæ immanitate diffugiat? Quid faciat sagittarius, cum desuper ferrata virorum corpora jaculi ictum sentire non possint; bestia quoque nec nuda facile penetrabilis ferro sit, et munita loricis, obvias sine sui periculo acies secet, et conterat turmas?

34. Itaque ut immensa ædificia, ita elephanti fundamentis validioribus sustinentur; alioquin imparibus fulti pedibus, intra brevem laberentur ætatem. Nunc autem et trecentis et amplius feruntur annis vitam producere; quia omnia sibi ad magnitudinem membra conveniunt. Ideoque non distincti ut nobis, sed compacti artus sunt, quo sint robustiores. Quam cito hominibus si diu steterint, aut velocius cucurrerint, vel jugiter ambulaverint, genua vexantur et plantæ! Conjuncta enim et articulata facilius quam concreta atque solidata aut doloris sensum, aut casum offensionis admittunt.

35. Et quid miraris, si vestiti armis timentur, quandoquidem dentibus suis tamquam naturalibus spiculis semper armati sunt? Promuscide sua quidquid involverint, frangunt: pede vero quidquid compresserint, velut quodam lapsu ruinæ ingentis exanimant. Involvunt promuscide nemora ad sui escam, et quasi quidam altissimi dracones serpentinis quos cœperint, spiris flagellant. Plerumque eas in orbem colligunt, maxime cum de terra cibus legitur, aut potus hauritur. Documento itaque nobis sunt, quod nihil superfluum sit creatum; et tamen hæc tantæ molis bestia subjecta nobis, imperiis servit humanis.

CAPUT VI.

Belluas robustissimas ac ferocissimas homini a creatore subditas: eisdem minutissima animalia terrori atque exitio esse. Tum paucis de serpentum utilitate disputatis, homo ad sui animæque propriæ cognitionem excitatur.

36. Et enim quoniam de hominis creatura dicturi sumus, commendationem ejus præstruere et prælibare debemus. Videbatur nihil elephantis creatura habere robustius, nihil tam terribile vel procerum, nihil tam ferum quam leones vel tigrides sunt; et hæc serviunt homini, et naturam suam humana institutione deponunt. Obliviscuntur quod nata sunt, induunt quod jubentur. Quid multa! Docentur ut parvuli, serviunt ut infirmi, verberantur ut timidi, corriguntur ut subditi, in mores transeunt nostros; quoniam motus proprios perdiderunt.

37. Mirabilis igitur natura in maximis; mirabilis enim in excelsis Dominus, mirabilis etiam in minimis. Sicut enim non minus plana camporum, quam montium alta miramur, nec plus altitudinem cedri stupemus, quam vitis ac oleæ brevis fœcunditatem: ita non amplius miror elephantum quia procerus est, quam murem quia terribilis elephanto est. Naturæ igitur hæc potentia est; ut terribilia aliis, aliis meticulosa sint. Est enim donata prærogativa quædam singulis creaturis; ut quibusdam privilegiis propriis fulciantur. Formidabilis tauris elephantus murem timet. Leo quidem rex ferarum exiguo scorpionis aculeo exagitatur, et veneno serpentis occiditur. Eximia leonis pulcritudo comantes cervice toros excutit, vel sublato pectore attollit ora. Sed quis non miretur tam brevi scorpionis aculeo, ut incorporeum putes, ingentium corporum exire mortem?

38. Nec hoc quisquam reprehendat, quod creator serpentes creaturis suis, aliaque vel animantium vel herbarum genera venenata miscuerit. Nata sunt enim hæc ad correptionem nostram, non ad deformationem. Nam quæ ignavis, aut infirmis, aut impiis plerumque offensioni atque terrori sunt, aliis usui ita sunt hæc, ut pædagogi parvulis. Amari videntur, acerbi et molesti, formidabiles verbere, libertatem lasciviendi negant, necessitatem disciplinæ exigunt, pueriles animos, ne luxu defluant, terrore constringunt; ideoque horum austeritate frugi evadunt, sobrii, continentes, laudi magis quam ludo dediti. Vides quid terribilia ista flagella proficiant? Sic et serpentes flagella sunt eorum quibus infirma animi ætas, et quædam puerilis mentis est virtus; cæterum fortioribus nocere non possunt. Denique confidenti in Domino dictum est: *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.* Paulum momordit vipera, et putabant eum quasi peccatorem vix de naufragio servatum, veneno esse moriturum: sed posteaquam inviolabilis mansit excussa in ignem vipera, plus apud intuentes venerationis invenit. Sed et ipse Dominus ad omnes ait: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, hic salvus erit: qui vero non crediderit, damnabitur.* Signa autem credentium hæc dixit fore, ut serpentes manu mulceant, venena his atque omne mortiferum, etiamsi biberint, nocere non possint. Tua igitur tibi magis incredulitas, o homo, quam venena metuenda serpentium sunt. Time igitur illa, ut saltem dum formidantur illa, ad fidem provocare te possint. Quod si Deum non times, vel ultricia perfidiæ venena formides.

39. Nunc quoniam et elephantos vides tibi subditos, et leones esse subjectos; nosce te ipsum, o homo, quod non, ut ferunt, Apollinis Pythii, sed Salomonis sancti est, qui ait: *Nisi scias te, formosa in mulieribus*, quamquam multo antea Moyses in Deuteronomio scripserit: *Attende tibi, o homo. Attende tibi,* ait lex. Et Propheta ait: *Nisi scias te.* Cui hoc dicit? *Formosa*, inquit, *in mulieribus.* Quæ est pulcra in mulieribus, nisi anima, quæ in utroque sexu præstantiam possidet pulcritudinis? Et merito decora est, quæ non terrena sed cœlestia, non corruptibilia sed incorrupta desiderat, in quibus decus perire non soleat. Corporalia enim omnia processu ætatis, aut ægritudinis inæqualitate marcescunt. Huic attende, dicit Moyses, in qua tu totus es, in qua melior tui portio est. Denique interpretatus est Dominus quis sis tu, dicens: *Attendite vobis a falsis prophetis*, isti enim animam debilitant, mentem subruunt. Non igitur caro tu es. Quid enim est caro sine animæ gubernaculo, mentis vigore? Caro hodie sumitur, cras deponitur. Caro temporalis, anima diuturna. Caro amictus est animæ, quæ se induit quodam corporis vestimento. Non igitur tu vestimentum es, sed qui vestimento uteris. Ideo tibi dicitur, ut exspolians veterem hominem cum actibus ejus, novum induas, qui non in corporis qualitate, sed in spiritu mentis, et agnitione renovatur. Non, inquam, caro es tu; neque enim carni dicitur: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Et alibi, *Templum Dei vos estis, et Spiritus sanctus habitat in vobis:* sed renovatis dicitur et

fidelibus, in quibus permanet spiritus Dei. In carnalibus autem non permanet quia scriptum est : *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis; quoniam carnes sunt.*

CAPUT VII.

Hominis creationem a consideratione creatoris auspicatur. Filium Patris imaginem esse, necnon inter eos unitatem distinctionemque inveniri demonstrat. Denique hominem ut cognoscat unde oriatur, cujusve imaginem, et in qua parte eam gerat, admonet.

40. Sed ipsius creationis nostræ seriem consideremus. *Faciamus*, inquit, *hominem ad nostram imaginem, et ad similitudinem nostram.* Quis hoc dicit ? Nonne Deus, qui te fecit ? Quid est Deus ? Caro, an spiritus ? Non caro utique, sed spiritus, cujus similis caro esse non potest; quia ipse incorporeus et invisibilis est, caro autem comprehenditur et videtur. Cui dicit ? Non sibi utique, quia non dicit, faciam, sed *faciamus*. Non Angelis, quia ministri sunt : servi autem cum domino, et opera cum auctore non possunt operationis habere consortium : sed dicit Filio; etiamsi Judæi nolint; etiamsi arriani repugnent. Sed et Judæi conticescant, et arriani cum suis parentibus obmutescant, qui dum unum a consortio divinæ operationis excludunt, plures inserunt; et prærogativam quam Filio negant, servulis donant.

41. Sed esto, ut adminiculo servulorum ad operandum Deus vobis indiguisse videatur. Si operatio communis est cum Angelis Deo, numquid Deo et Angelis imago communis est ? Numquid Angelis diceret : *Faciamus hominem ad nostram imaginem, et ad similitudinem nostram ?* Sed quid sit imago Dei audi dicentem : *Qui eripuit nos*, inquit, *de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii claritatis suæ, in qua habemus redemtionem, remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, et primogenitus universæ creaturæ.* Ipse est imago Dei Patris, qui semper est, et erat in principio. Denique imago est qui dicit : *Philippe, qui videt me, videt et patrem.* Et quomodo tu cum imaginem vivam Patris viventis videas, dicis : *Ostende nobis patrem ? Non credis quia ego in patre, et pater in me est?* Imago Dei virtus est, non infirmitas : imago Dei sapientia est, imago Dei justitia est : sed sapientia divina est, et sempiterna justitia. Imago Dei est solus ille, qui dixit : *Ego et Pater unum sumus;* ita habens similitudinem Patris, ut divinitatis, et plenitudinis habeat unitatem. Ubi dicit, *faciamus*, quomodo inæqualitas, cum iterum dicat, *ad similitudinem nostram*, ubi est dissimilitudo ? Sic et in Evangelio ubi dicit : *Ego et Pater*, utique non una persona est : ubi autem ait, *unum sumus*, nulla est discrepantia divinitatis, aut operis. Non igitur in utroque una persona, sed una substantia est. Et bene addidit, *sumus ;* quia semper esse divinum est, ut coæternum credas, quem putabas dissimilem esse. Æternus est enim, de quo dicit Moyses : *Qui est misit me.* Pulcre etiam illud præmisit : *Ego et Pater.* Nam si patrem præmisisset, tu minorem Filium judicares : sed præmisit Filium, quem non convenit credi Patre superiorem. Adjunxit *Patrem*, ut advertas Deum Patrem et Filium ejus ordinis præjudicio non teneri.

42. *Attende*, inquit, *tibi soli.* Aliud enim sumus nos, aliud sunt nostra, aliud quæ circa nos sunt. Nos sumus, hoc est, anima, et mens : nostra sunt corporis membra, et sensus ejus : circa nos autem pecunia est, servi sunt, et vitæ istius apparatus. Tibi igitur attende, et te ipsum scito, hoc est, non quales lacertos habeas, non quantam corporis fortitudinem, non quantas possessiones, quantam potentiam, sed qualem animam ac mentem, unde omnia consilia proficiscuntur ad quam operum tuorum fructus refertur. Illa est enim plena sapientiæ, plena pietatis atque justitiæ; quoniam omnis virtus a Deo est. Cui dicit Deus : *Ecce ego, Hierusalem, pinxi muros tuos.* Illa anima a Deo pingitur, quæ habet in se virtutum gratiam renitentem, splendoremque pietatis. Illa anima bene picta est, in qua elucet divinæ operationis effigies. Illa anima bene picta est, in qua est splendor glo-

ris, et paternæ imago substantiæ. Secundum hanc imaginem quæ refulget, pictura pretiosa est. Secundum hanc imaginem Adam ante peccatum: sed ubi lapsus est, deposuit imaginem cœlestis, sumsit terrestris effigiem. Sed fugiamus hanc imaginem, quæ intrare civitatem Dei non potest, quia scriptum est: *Domine, in civitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges.* Et non intrat indigna imago, et quæ intraret, excluditur; quia non *intrabit*, inquit, *in eam omne commune, et faciens execrationem et mendacium*: sed ille intrabit in eam, cujus in fronte agni nomen scriptum est.

43. Anima igitur nostra ad imaginem Dei est. In hac totus es, homo; quia sine hac nihil es, sed es terra, et in terram resolveris. Denique ut scias quia sine anima caro nihil est: *Nolite*, inquit, *timere eos, qui possunt corpus occidere, animam autem non possunt.* Quid igitur in carne præsumis, qui nihil amittis, si carnem amiseris? Sed illud time, ne animæ tuæ defrauderis auxilio. Quam enim dabit homo commutationem pro anima sua, in qua non exigua sui portio, sed totius humanæ universitatis substantia est? Hæc est per quam cæteris ferarum aviumque dominaris animantibus: hæc est ad imaginem Dei, corpus autem ad speciem bestiarum. In hac pium divinæ imitationis insigne; in illo cum feris ac belluis vile consortium.

CAPUT VIII.

Ut pressius intelligatur ubi divina similitudo resideat, corporis et animæ dotes examinantur. Ostenditur totum hominem animæ vocabulo designari. Qui Dei imaginem fuco, crudelitate, perfidia obliterant, objurgantur. Sub hæc exhortatio ac vigilantiam contra vitia, et pauperum ac divitum inter se comparatio caput absolvit.

44. Sed tractemus limatius quid sit ad imaginem Dei. Caro numquid ad imaginem Dei est? Ergo in Deo terra est; quia caro terra est. Ergo corporeus Deus. Ergo infirmus ut caro, passionibusque subjectus. Et forte caput tibi videatur ad similitudinem Dei, quia eminet: aut oculi, quia intuentur: vel aures, quia audiunt. Si altitudinem spectes, num proceri videmur; quia paululum vertice eminemus a terris? Sed ideo non pudet, eo nos similes Dei dici, quia serpentibus cæterisque reptantibus, aut quia damulis, atque ovibus, et lupis celsiores sumus? Et quantum in ea parte cameli nobis atque elephanti proceriores sunt? Obtutus est quidem præstans, spectare elementa mundi, cognoscere quæ nullus annuntiet, sed tuus deprehendat adspectus: verum hoc ipsum quantum est quod videmus; ut eo ad similitudinem Dei nos esse dicamus, qui omnia videt, spectat omnia, latentes deprehendit affectus, scrutatur cordis occulta? Non pudet hoc dicere; cum ipse me totum videre non possim? Quod ante pedes est, video; quod a tergo est, videre non possum. Cervicem meam nescio, non novi occipitium, renes meos videre non possum. Similiter quantum est quod audivimus; cum id quod paululum distet, videre et audire non possim? Si interjecti parietes sint, impeditur adspectus, impeditur auditus. Deinde corpus nostrum uno in loco hæret, angusto includitur spatio. Omnes feræ latiores sunt homine, omnes etiam velociores.

45. Non ergo caro potest esse ad imaginem Dei, sed anima nostra quæ libera est, et diffusis cogitationibus atque consiliis huc atque illuc vagatur, quæ considerando spectat omnia. Ecce nunc sumus in Italia, et cogitamus ea quæ ad Orientales aut Occidentales partes spectare videntur, et cum illis versari videmur qui in Perside sunt constituti, et illos videmus qui degunt in Africa, si quos cognitos nobis ea terra susceperit: sequimur proficiscentes, inhæremus peregrinantibus, copulamur absentibus, alloquimur separatos, defunctos quoque ad colloquium resuscitamus, eosque ut viventes complectimur et tenemus, et vitæ officia his usumque deferimus. Ea igitur est ad imaginem Dei, quæ non corporeo æstimatur, sed mentis vigore: quæ absentes videt, transmarina visu obit, percurrit adspectu, scrutatur abdita, huc atque illuc uno momento sensus suos per to-

tius orbis fines et mundi secreta circumfert : quæ Deo jungitur, Christo adhæret, descendit in infernum, atque ascendit, libera versatur in cœlo. Denique audi dicentem : *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Non est ergo ad imaginem Dei, in qua Deus semper est? Sed audi quia ad maginem est Dei. Dicit enim Apostolus : *Nos itaque omnes revelata facie gloriam Dei speculantes ad eamdem imaginem reformamur a gloria in gloriam, sicut a Domini spiritu.*

46. Quia igitur cognovimus animam esse ad imaginem Dei; nunc consideremus utrum de anima potuerit dici : *Faciamus hominem ad imaginem.* Sed audi et istud, quia anima nomine hominis nuncupatur. Scriptum est enim in Genesi : *Filii autem Joseph qui facti sunt ei in Ægypto, animæ novem. Omnes ergo animæ quæ intraverunt cum Jacob in Ægyptum septuaginta quinque.* Et multo aptius anima vel homo latine, vel græce ἄνθρωπος dicitur; alterum ab humanitate, alterum ab intuendi habens vivacitate, quæ magis animæ, quam corpori convenire non dubium est. Cui rei etiam illud jure concurrit dictum in Threnis Hieremiæ : *Bonus est Dominus sustinentibus eum, animæ quæ quærit eum.* De hominibus dixit, et animam adjiciendam putavit. Melius enim quærit ista si sola sit, abducens se a corporis cœno, et a cupiditate carnali. Ipsa est ad imaginem Dei conformis domini Jesu. Qui autem conformes filii Dei, sancti sunt. Sic enim legimus, dicente Paulo : *Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia concurrunt in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti : quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui; ut sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit, hos et clarificavit.* Utrum igitur secundum corpus, an secundum animam justificatio tibi conferri videatur, quæso respondeas? Sed dubitare non potes, cum justitia unde justificatio derivata est, mentis utique non corporis sit.

47. Pictus es ergo, o homo, et pictus a Domino Deo tuo. Bonum habes artificem atque pictorem. Noli bonam delere picturam, non fuco sed veritate fulgentem, non cera expressam sed gratia. Deles picturam mulier, si vultum tuum materiali candore oblinas, si acquisito rubore perfundas. Illa pictura vitii non decoris est : illa pictura fraudis, non simplicitatis est : illa pictura temporalis est, aut pluvia, aut sudore tergitur : illa pictura fallit et decipit; ut neque illi placeas, cui placere desideras, qui intelligit non tuum, sed alienum esse quod placeas; et tuo displiceas auctori, qui videt opus suum esse deletum. Dic mihi, si supra artificem aliquem inducas alterum, qui opus illius superioris novis operibus obducat, nonne indignatur ille, qui opus suum adulteratum esse cognoverit? Noli tollere picturam Dei, et picturam meretricis adsumere, quia scriptum est : *Tollam ergo membra Christi, et faciam membra meretricis? Absit.* Quod si quis adulterat opus Dei grave crimen admittit. Grave est enim crimen; ut putes quod melius te homo, quam Deus pingat. Grave est ut dicat de te Deus : Non agnosco colores meos, non agnosco imaginem meam, non agnosco vultum, quem ipse formavi, rejicio ego quod meum non est. Illum quære qui te pinxit : cum illo habeto consortium : ab illo sume gratiam, cui mercedem dedisti. Quid respondebis?

48. Quod si grave est adulterare opus Dei, quid de illis dicemus, qui interficiunt opus Dei, qui humanum sanguinem fundunt, qui vitam quam Deus donavit, extorquent, qui dicunt : Tollamus justum, quia inutilis est nobis? Unde bene lectum est hodie : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos ubi requiescant : Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Vulpes ergo se abscondit in fovea, avis se tuetur in nido : homo non absconditur in fovea, sed decipitur. Fovea vero os hominis est, fovea alta pectus est hominis, ubi sunt noxia et fraudulenta consilia, malæ cogitationes. Tu ambulas, et alius tibi foveam parat. In medio laqueorum ambulas, quos absconderunt tibi in via inimici tui. Omnia

ergo circumspice; ut effugias sicut *damula de retibus*, et sicut avis de laqueo. *Damula* retia adspectus vivacitate declinat: avis devitat laqueos, si ad superiora se conferat, et terrena supervolet. In superioribus enim nemo tendit retia, laqueum nullus abscondit. Hic cujus conversatio in supernis est, hujus non solet in prædam venire captura. Sed quid miraris si homo decipitur ab homine, quando Filius hominis ubi requiesceret, non habebat? Et ille quidem talem hominem fecit, in quo caput suum reclinaret. Sed posteaquam in pectore nostro non requies pudori cœpit esse, sed fovea; posteaquam alter alteri nectere cœpit insidias, quem juvare deberet, caput suum Christus avertit a nobis: sed postea tamen maluit illud morti offerre pro nobis. Noli igitur esse fraudulentus, crudelis, immitis; ut in te Christus caput reclinet.

49. Denique cum fecisset piscium belluas, cum fecisset ferarum genera et bestiarum, non requievit: requievit autem posteaquam hominem ad imaginem suam fecit. In quo requiescat audi dicentem: *Supra quem requiescam nisi super humilem et quietum, et trementem verba mea?* Esto ergo humilis. et quietus; ut in tuo Deus requiescat affectu. Qui non requievit in bestiis, multo magis non requiescet in pectore bestiali. Sunt enim animi bestiales, sunt feræ forma hominum indutæ, de quibus dicit Dominus: *Attendite vobis a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, intus autem sunt lupi rapaces.* In his ergo non requievit Deus: sed requievit in moribus humanis, quos fecit Deus ad imaginem suam et similitudinem, quando *fecit* virum qui non debet velare caput suum; quoniam imago et gloria est Dei. Hujus viri animæ dicit: *Ecce ego, Hierusalem, pinxi muros tuos.* Non dixit, pinxi ventrem tuum: non dixit, pinxi inferiora tua: sed dixit, pinxi muros tuos, valida se adserens homini murorum dedisse præsidia; ut si pervigil speculator in portis sit, obsidionis possit periculum propulsare. Dicit itaque: Non tibi voluptates dedi, non illecebras cupiditatum, non incentiva luxuriæ, non alieni decoris concupiscentiam: sed dedi tibi fundamenta muralia, dedi tibi turrium excelsa fastigia, in quibus constitutus expugnari ab hoste non metuas, nec ingruentium legionum terribilia licet tentamenta formides. Denique habes in Esaia, quia justi anima dicit, vel Ecclesia: *Ego civitas munita, ego civitas obsessa:* munita per Christum, obsessa per diabolum. Sed non debet obsidionem vereri, cui Christus adjutor est. Munitur enim gratia spiritali, et sæcularibus periculis obsidetur. Unde et in Canticis habes dictum: *Ego murus, et ubera mea turres.* Murus est Ecclesia, turres ejus sunt sacerdotes, quibus abundat et de naturalibus verbum, et de moralibus disciplina.

50. Cognosce ergo te, decora anima; quia imago Dei es. Cognosce te, homo; quia gloria es Dei. Audi quomodo gloria. Propheta dicit, *Mirabilis facta est cognitio tua ex me,* hoc est, in meo opere tua mirabilior est facta majestas, in consilio hominis tua sapientia prædicatur. Dum me intueor, quem tu in ipsis cogitationibus occultis et internis affectibus deprehendis, scientiæ tuæ agnosco mysteria. Cognosce ergo te, o homo, quantus sis, et attende tibi; ne quando laqueis implicatus diaboli fias præda venantis; ne forte in fauces tetri illius leonis incurras, qui rugit et circuit quærens quem devoret. Attende tibi; ut consideres quid in te intret, quid ex te exeat. Non de cibo dico, qui absorbetur et egeritur, sed de cogitatione dico, de sermone adsero. Non in te intret alieni thori concupiscentia, non irrepat in tuam mentem, non rapiat oculus tuus transeuntis feminæ pulcritudinem, animus non includat, non sermo tuus tentamentorum machinas nectat, non in dolo prodat, non maledico proximum adspergat opprobrio. Venatorem te fecit Deus, non expugnatorem, qui dixit: *Ecce ego mitto venatores multos:* venatores non criminis, sed absolutionis; venatores non culpæ utique, sed gratiæ. Piscator Christi est, cui dicitur: *Amodo eris ho-*

mines vivificans. Sic mitte retia tua, sic mitte oculos tuos, sic mitte sermones tuos; ut nullum opprimas, sed alleves fluctuantes. Attende, inquit, tibi. Sic sta, ne cadas: sic curre, ut ad bravium pervenias: sic certa, ut sæpe decernas; quia legitimo debetur corona certamini. Miles es, hostem diligenter explora; ne tibi nocturnus irrepat: athleta es, manibus adversario propior esto, quam vultu, ne oculum feriat tuum. Liber obtutus sit, argutus incessus; ut irruentem effundas, cedentem occupes, vulnus vigilanti adspectu excas, forti congressu repellas. Quod si fueris vulneratus, attende tibi, curre ad medicum, quære remedium pœnitentiæ. Attende tibi; quia carnem habes, quæ cito labitur: veniat tibi bonus animarum medicus sermo divinus, aspergat tibi oracula Domini tamquam medicamenta salubria. Attende tibi; ne flat verbum absconditum in corde tuo iniquum; serpit enim sicut venenum, et lethalia infert contagia. Attende tibi; ne obliviscaris Deum qui fecit te, ne nomen ejus in vanum accipias.

51. Attende tibi, lex dicit, ne cum manducaveris, et satiatus fueris, et domos ædificaveris, et habitare cœperis, et pecoribus tuis repletus fueris, et auro et argento abundaveris, et omnibus quæcumque tibi fuerint, in multitudine exaltes te corde, et obliviscaris Dominum Deum tuum. Quid enim habes, o homo, quod non accepisti? Nonne æc omnia sicut umbra prætereunt? Nonne domus tua hæc pulvis est et ruina? Nonne hæc omnia falsa? Nonne sæculi hujus thesaurus vanitas est? Nonne tu ipse es cinis? Respice in sepulcra hominum, et vide quid ex te nisi cinis et ossa remanebunt, hoc est, ex corpore tuo: respice, inquam, et dic mihi quis ibi dives, quis pauper sit? Discerne inopes ac potentes. Nudi omnes nascimur, nudi morimur. Nulla discretio inter cadavera mortuorum; nisi forte quod gravius fœtent divitum corpora distenta luxurie. Quem audisti pauperem cruditate defunctum? Prodest illi inopia sua: exercet corpus, non opprimit. Nec tamen audivimus justum derelictum, et semen ejus quærens panem; quoniam qui bene operatur in terra sua, abundat alimentis. Attende ergo tibi dives; quia et tu carnem portas sicut pauper.

52. Attende tibi pauper; quia anima tua pretiosa est: et si caro mortalis, diuturna anima: et si tibi deest pecunia, non deest gratia: et si non est domus ampla, non diffusa possessio, cœlum patet, terra libera est. Omnibus in commune elementa donata sunt, patent æque divitibus atque pauperibus ornamenta mundi. Numquid pulcriora pretiosissimarum domorum aurata laquearia, quam cœli facies stellis insignita fulgentibus? Numquid latiora divitum rura, quam spatia terrarum? Unde ad eos qui domum ad domum, et villam ad villam jungunt, dictum est: *Numquid soli habitabitis super terram?* Majorem domum tu habes pauper, in qua clamas et exaudiris: *O Israel,* inquit Propheta, *quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus! Magnus et non habet finem, altus et immensus.* Domus Dei diviti est communis, et pauperi; difficile est tamen divitem intrare in regnum cœlorum. Sed forte doles, quod nullum tibi auratorum lychnorum lumen refulgeat: sed multo illustrior tibi lumine circumfuso luna resplendet. De hyeme forsitan quereris, quia nulla tibi hypocausta anhelantibus ignibus vaporentur: sed habes solis calorem, qui tibi orbem terrarum temperet, et hyberno te defendat a frigore. An illos beatos putas, qui servitiorum sequentium stipantur catervis? Sed qui alienos pedes requirunt, suis uti nesciunt. Denique a paucis præceduntur, a plurimis portantur. Nisi forte illud miraris, quod abundant auro, argento, pecunia: quantis abundent vides, quantis egeant non vides. Sed eburneis lectis accumbere pretiosum putas; et non consideras pretiosiorem esse terram, quæ pauperi thoros graminum sternit, in quibus dulcis requies, suavis est somnus, quem ille aurea compositus sponda, tota pervigil nocte quærit, et non capit. O quanto te ille beatiorem judicat vigilans quies-

centem! Illud prætereo, quod multo est *præstantius*; quoniam justus qui hic *eguerit*, illic abundabit : et qui hic laborem toleraverit, illic consolationem *habebit* : qui autem hic receperit bona, *illic* mercedem eorum sperare non poterit. Paupertas enim mercedem suam servat, census absumit.

53. Attende ergo tibi pauper, attende dives; quia et in paupertate et divitiis tentamenta sunt. Ideoque Sapiens dicit : *Divitias et paupertatem ne dederis mihi.* Et qua ratione petierit hoc dicit; satis est enim homini habere, quod sibi sufficit. Quia divitiæ ut epulis ventrem, ita animum curis sollicitudinibusque distendunt. Ideoque petit constitui sibi quæ opus sunt et sufficientia : *Ne repletus, inquit, mendax fiam, et dicam : Quis me videt? Aut factus pauper furtum faciam, et jurem nomine Domini.* Fugienda igitur et cavenda sunt tentamenta mundi; ne pauper desperet, ne opulens insolescat. Scriptum est enim : Cum expuleris gentes, et cœperis uti terris earum, ne dicas : Virtus mea et manus mea hanc mihi possessionem paravit. Sic est qui opes suas merito adscribit suo. Et ideo quasi probatus proprium non agnoscit errorem : sed longo trahit fune peccatum. Nam si credat quod accessio pecuniæ aut fortuiti eventus aut turpis astutiæ sit, non habet locum insolentia in quibus aut nulla laus, et inanis labor, aut cupiditas inverecunda sit modum nesciens ponere voluptati.

CAPUT IX.

De corporis humani præstantia, deque singulorum ejus membrorum conformatione, dispositione atque officiis.

54. Sed jam etiam de ipso hominis corpore aliqua dicenda sunt, quod præstantius cæteris decore et gratia esse quis abnuat? Nam etsi una atque eadem omnium terrenorum corporum videatur esse substantia, firmitudo et proceritas quibusdam major in bestiis : forma tamen humani corporis est venustior, status erectus et celsus; ut neque enormis proceritas sit, neque vilis et abjecta pusillitas : tum ipsa habitudo corporis suavis et grata; ut neque belluina vastitas horrori sit, nec gracilitas tenuis infirmitati.

55. Ac primum omnium cognoscamus humani corporis fabricam instar esse mundi. Siquidem ut cœlum eminet aeri, terris, mari, quæ velut quædam membra sunt mundi : ita etiam caput supra reliquos artus nostri corporis cernimus eminere, præstantissimumque esse omnium, tanquam inter elementa cœlum, tanquam arcem inter reliqua urbis mœnia. In arce hac regalem quamdam habitare sapientiam secundum propheticum dictum : Quia *oculi sapientis in capite ejus :* hanc esse cæteris tutiorem, et ex illa omnibus membris vigorem providentiamque deferri. Quid enim robur et validitas lacertorum proficiat, quid velocitas pedum; nisi capitis velut principis sui imperialis quædam adminiculetur potestas? Ex hoc enim aut destituuntur universa, aut omnia fulciuntur. Quid agat fortitudo, nisi oculo duce utatur ad prælium? Quid fuga, si desit obtutus? Carcer est totum corpus tenebroso inhorrens situ ; nisi oculorum illuminetur adspectu. Quod ergo sol et luna in cœlo, hoc sunt oculi in homine. Sol et luna duo mundi lumina : oculi autem quædam in carne sidera fulgent desuper, et inferiora claro illustrant lumine, nec patiuntur noctis quibusdam nos tenebris implicari. Speculatores quidam nostri die ac nocte excubant. Nam ex sopore membris cæteris citius excitantur, et vigilantes circumspectant omnia; viciniores enim sunt cerebro, unde omnis manat usus videndi. Neque vero præpropere quisquam huc descendisse me credat, quod relicto vertice oculos prædicem, cum alienum non sit summam rem in parte laudare. Oculos enim certum est esse capitis portionem. Caput itaque oculis explorat omnia, auribus occulta rimatur, cognoscit abscondita, audit quid aliis agatur in terris.

56. Ipse autem vertex capitis quam suavis et gratus, quam speciosa cæsaries, quam reverenda in senibus, quam veneranda in Sacerdotibus, quam terribilis in bellatoribus, quam decora in

adolescentibus, quam comta in mulieribus, quam dulcis in pueris! Alium sexum crinita non decet, alium tonsa non decet. Ex arboribus licet quæ humani sit gratia capitis, æstimare. In capite arboris omnis est fructus, ibi omnis est pulcritudo, illius coma nos aut a pluviis tegit, aut defendit a sole. Tolle arbori comam, tota arbor ingrata est. Quanto igitur major humani capitis ornatus est, qui cerebrum nostrum, hoc est, sedem originemque nostrorum sensuum capillis capitis munit et vestit; ne aut frigore vexetur aut æstu? Illic enim fons universorum est; et ideo ubi injuria nocet, ibi gratia præeminet.

57. Quid sine capite est homo, cum totus in capite sit? Cum caput videris, hominem agnoscis: si caput desit, nulla agnitio esse potest: jacet truncus ignobilis, sine honore, sine nomine. Sola ære fusa principum capita, et ducti vultus de ære vel de marmore ab hominibus adorantur. Non immerito igitur huic quasi consultori suo cætera membra famulantur, et circumferunt illud servili gestamine sicut numen, atque in sublime locatum vehunt. Unde censoria potestate quo vult dirigit quorumdam obsequia servulorum, et præcepta singulis obeunda decernit. Videas imperatori suo singula gratuito stipendio militare. Alia portant, alia pascunt, alia defendunt, vel ministerium suum exhibent: parent ut principi, ancillantur ut dominæ*. Inde velut quædam procedit tessera, quam debeant pedes obire regionem, quæ militiæ munia manus consummandis operibus exequantur, quam venter abstinendi vel edendi formam impositæ teneat disciplinæ.

58. Huic frons libera, nudis aperta temporibus, quæ mentis habitum specie sui prodat: nunc læta, nunc tristior: nunc erecta ad severitatem, nunc ad lenitatem remissior, quæ signis forensibus internam exprimat voluntatem. Imago quædam animi loquitur in vultu, fidei basis in qua quotidie Domini nomen inscribitur et tenetur. Eam geminæ sepes superciliorum sequuntur, quæ oculis munimenta prætendunt, prætexunt gratiam; ut et venustas decoris arrideat, et diligentia protectionis adsistat. Si quid enim de capite sordium decidat, aut arenæ pulvis, aut ros nebulæ, aut humescentis verticis sudor, excipitur supercilio, ne teneras offensa acie visiones mollium perturbet oculorum.

59. Adhærent velut quibusdam montium superciliis oculi; ut et protegente montis cacumine tutiores sint, et tanquam in summo locati, de quadam scena superiore universa prospectent. Neque enim oportebat eos humiles esse sicut aures, vel os, ipsosque narium inferiores sinus. Specula enim semper ex alto est; ut advenientium catervarum hostilium explorari possit adventus, ne improviso occupent otiantem vel urbis populum vel imperatoris exercitum. Sic latronum quoque caventur incursus, si exploratores in muris aut turribus aut montis excelsi supercilio sint locati; ut desuper spectent plana regionum, in quibus insidiæ latronum latere non possint. In mari quoque positus si quis terræ appropinquare se conjicit, in ipsa mali fastigia, et celsa antennarum cornua voti explorator ascendit, et adhuc invisibilem reliquis navigantibus eminus terram salutat.

60. At forte dicas: Si specula editior necessaria fuit, cur non supra summum verticem capitis oculi constituti sunt, sicut cancris vel scarabæis in summo sunt, quibus licet nullum caput appareat, colla ac dorsa tamen cætero corpore celsiora sunt? Sed illis testa valida, nec tam tenuis membrana sicut nobis, quæ facile possit offendi, ruboque et cæteris interscindi sentibus. Aliis quoque animantibus hujusmodi species, ut possint oculos aut ad cervicem conferre, ut equi, ac boves, ac propemodum omnes feræ, aut ad alas suas, ut aves, quo tuta quiete potiantur. Nobis autem in summa propemodum corporis parte constitui oculos oportuit tamquam in arce, et ab omni vel minima offensione defendi, quæ duo sibi compugnantia videbantur. Nam si in humili essent

---

* Ed. Bened. *Domino*, ubi sic non servatur relatio ancillæ ad dominam.

propter tutamen, munus impediretur; si in vertice, paterent ad injuriam. Itaque ne vel usui muneris aliquid detraheretur, vel aliquid ad propulsandam injuriam non prospiceretur, eo loci oculos constituit, cui supercilia desuper non minimum protectionis impertiant, subter malæ aliquantulum elevatæ haud exiguum munitionis adjungant, interiorem partem sepiant nares, exteriorem quoque frontis malarumque gibbi exuberent : et licet ossium compage connexa et æquata confinia circumvallare videantur, inter hæc medii sunt oculorum orbes, et tuti ad cavendum, et ad intuendum liberi, et decori ad gratiam, utpote in crystalli speciem refulgentes. In quorum medio pupillæ sunt, quæ videndi munus operantur. Hæ, ne qua incidentis injuriæ offensione lædantur, pilis hinc inde consertis velut quodam vallo per circuitum muniuntur. Unde tutum sibi auxilium postulans Propheta ait : *Custodi me, Domine, ut pupillam oculi;* ut protectionis divinæ fieret ei tam sollicita et tuta custodia, quam pupillam oculi tutissimo quodam naturæ vallo munire dignatus est. Simul quia innocentia et integritas levi sorde adspersa violatur, et gratiæ suæ munus amittit; et ideo prospiciendum, ne quis eam pulvis erroris oblimet, aut ulla vexet festuca peccati; quia scriptum est : *Ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui.*

61. Itaque propter oculos ferunt medendi periti cerebrum hominis in capite locatum, alios autem nostri corporis sensus propter cerebrum finitimo quodam esse domicilio constitutos. Initium enim nervorum et omnium sensuum voluntariæ commotionis cerebrum est, atque inde omnis eorum quæ diximus, causa manat. Initium autem arteriarum et insiti caloris, quo animantur et tepefiunt vitalia, cor esse plerique arbitrantur. Sensuum autem singulorum velut organum nervi sunt, qui velut chordæ et fides quædam de cerebro oriuntur, et per partes corporis in singula quæque officia derivantur. Ideoque mollius est cæteris cerebrum, quia omnes suscipit sensus; unde omnes nervi, et quo referunt universa, quæ vel oculus viderit, vel auris audierit, vel odor inhalaverit, vel lingua increpuerit, vel os saporis acceperit. Quod enim molle, ad compassionem aptius : quod autem durum ex aliquo rigore nervorum, ad agendum efficacius.

62. Præstantissimum quoque audiendi munus est, et visui suppar gratia. Ideo aures exstantiores sunt; ut et ornatus decorem præferant, et excipiant omne illud quidquid de vertice sordium humorisve defluxerit; simul ut in earum sinibus vox repercussa sine offensione interiores ingrediatur anfractus. Nam nisi ita esset, quis non ad omnem fortioris sonum vocis attonitus redderetur; cum inter ipsa subsidia frequenter improviso ictus clamore nos obsurdescere sentiamus? Tum velut quædam propugnacula videas prætendere adversus frigoris asperitatem, calorisque flagrantiam; ut neque frigus penetret ductus patentes, neque nimius adurat æstus. Sinuatio autem interiorum aurium modulandi quemdam numerum præstat et disciplinam. Siquidem per anfractus aurium quidam rhythmus efficitur, et modulis quibusdam ingressæ sonus vocis exprimitur. Tenaces præterea sermonis accepti ipsos esse anfractus aurium usus ipse nos docet. Siquidem velut in concavis montium, vel in recessu rupium, vel in anfractu fluminum vox auditur dulcior, et responsa suavia referens echo resultat. Ipsæ quoque sordes aurium non inutiles quæ ligant vocem : ut tenacior ejus in nobis et memoria sit, et gratia.

63. De naribus autem quid loquar, quæ bivio et procero foramine antrum quoddam recipiendis odoribus præstant; ut non perfunctorie odor transeat, sed diutius inhæreat naribus, et earum ductu cerebrum, sensusque depascat? Ideo diutius odor flagrat acceptus, quam sermo resonat, aut visus apparet. Plerumque quod momento brevi fueris odoratus, toto die tibi spirat in naribus. Per eas quoque purgamenta capitis de-

fluunt, et sine fraude atque offensione aliqua corporis derivantur.

64. Est etiam non mediocris sensus in tactu, atque in eo voluptas gratissima, sincerumque judicium. Plerumque enim tactu probamus, quæ oculis probare non possumus.

65. Postremum quoque officium est oris aut linguæ, quod tamen omnibus vires ministrat. Nam neque oculi vigorem videndi haberent, nisi virtutem substantiæ corporalis acciperent, quæ cibo defertur et potu, neque aures audiendi, aut nares odorandi, aut manus tangendi, nisi corpus omne confortetur alimentis. Deficimus enim viribus, nisi eas cibi competentis assiduitate reparemus. Denique confecti fame nullis oblectantur sensuum voluptatibus, sed quasi exsortes eorum delinimenta non sentiunt.

66. Quid ego describam dentium vallum, quo cibus conficitur, et plenæ fit vocis expressio? Quæ sine dentibus alimonia delectaret? Denique ævi maturos plerumque cernimus hoc ipso citius senescere, quod amissis dentibus nullam possint cibi virtutem validioris adsumere. Ideo muta infantia, quia non habet adhuc organum vocis.

67. Linguæ quoque non sonum in loquendo, sed etiam in edendo munus pretiosissimum est. Ea enim velut plectrum loquentis, et quædam edentis est manus, quæ defluentem cibum dentibus suggerit et ministrat. Vox quoque aeris quodam remigio vehitur, et per inane portatur, eademque vis quæ aerem verberat, nunc commovet, nunc demulcet audientis affectum, iratum mitigat, fractum erigit, solatur dolentem. Sit igitur nobis canorum commune cum avibus. Sed apud quem quo sono vocis utatur, quod est rationabile, non potest cum omnibus animantibus irrationabilibus scilicet esse commune. Nam et ipsi sensus communes nobis sunt cum animantibus cæteris : sed tamen non eadem his cæteræ animantes industria utuntur. Erigit bucula ad cœlum oculos, sed quid spectet ignorat. Erigunt feræ, erigunt aves, omnibus est liber adspectus : sed soli inest homini eorum quæ adspicit affectus interpres. Spectat oculis ortus obitusque signorum, videt ornamentum cœli, miratur stellarum orbes, fulgores quoque diversos intelligit singulorum, quando hesperus surgat, quando lucifer : cur ille vespertinus, hic matutinus irradiet : quos motus orion habeat, quos luna defectus : quemadmodum sol suos norit occasus, circuitus quoque cursus sui solemnitate custodiat. Audiunt quoque animantes cæteræ, sed quis præter hominem audiendo cognoscit? Secreta sapientiæ solus homo ex omnibus generibus quæ in terris sunt, auditu et meditatione et prudentia colligit, qui potest dicere : Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Hoc est pretiosissimum, quod homo divinæ vocis sit organum, et corporalibus labiis exprimit cœleste oraculum, sicut illud est : *Clama. Quid clamabo? Omnis caro fœnum.* Accepit quod diceret, et clamavit. Sibi habeant prudentiam suam qui cœli terrarumque spatia radio describunt. Sibi habeant intellectum suum, de quo dicit Dominus : *Et intellectum prudentium reprobabo.* Neque numeros orationis ac modos, et modulos musicæ sapientiæ constituam in loco : sed eam sapientiam definio, de qua dicit Propheta : *Incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.*

68. Quid autem loquar de osculo oris, quod pietatis et caritatis est pignus? Osculantur se et columbæ, sed quid ad humani osculi venustatem, quo amicitiæ insigne humanitatisque præfulget, in quo plenæ caritatis fidelis exprimitur affectus? Unde et Dominus velut prodigii genus in proditore condemnans ait : *Juda, osculo Filium hominis tradis?* hoc est, caritatis insigne convertis ad signum proditionis et infidelitatis indicium? Pacis hoc pignore uteris ad officium crudelitatis? Bestiali igitur oris obsequio inferentem potius necem, quam caritatis fœdera deferentem divinæ arguit vocis oraculo. Illud quoque præcipuum, quod soli homines ore exprimimus, quæ corde sentimus. Itaque cogitationes tacitæ mentis, oris sermone signantur. Quid est igitur os

hominis; nisi quoddam sermonis adytum, fons disputationis, aula verborum, promtuarium voluntatis? Absolvimus veluti quamdam humani corporis regiam, in qua sit licet quædam quantitas portionis, forma tamen universitatis est.

69. Sequitur guttur per quod totius corporis vitale commercium, et spiritus hujus commeatus infunditur. Succedunt brachia, et validi lacertorum tori, validæ ad operandum manus, et proceribus digitis habiles ad tenendum. Hinc aptior usus operandi, hinc scribendi elegantia, et ille calamus scribæ velociter scribentis, quo divinæ vocis exprimuntur oracula. Manus est quæ cibum ori ministrat: manus est quæ præclaris enitet factis, quæ conciliatrix divinæ gratiæ sacris infertur altaribus, per quam offerimus et suminus sacramenta cœlestia: manus est quæ operatur pariter atque dispensat divina mysteria, cujus vocabulo non dedignatus est se Dei filius declarari, dicente David: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me*. Manus est quæ fecit omnia, sicut dixit Deus omnipotens: Nonne manus mea fecit hæc omnia? Manus est totius corporis propugnaculum, capitis defensatrix. Quæ cum sit loco inferior, totum verticem comit, et honesto venustat ornatu.

70. Quis digne explicet pectoris cratem, ventrisque mollitiem? Aliter enim viscera molliora non possent foveri, et intestinorum sinus duris haud dubie ossibus læderentur. Quid tam salutare, quam ut pulmo cordi finitimo limite jungeretur; ut cum exarserit cor ira et indignatione, pulmonis sanguine atque humore citius temperetur? Ideoque mollior pulmo est, quia madet semper, simul ut rigorem indignationis emolliat. Hæc ideo strictim percurrimus, ut tamquam indocti obvia perstringere, non tamquam medici plenius scrutari videamur et persequi quæ naturæ latibulis abscondita sunt.

71. Lien quoque cum jecore habet viciniam fructuosam, qui dum absumit quo ipse pascatur, abstergit quidquid sordium deprehenderit; ut per fibras jecoris minutiores ciborum possint tenues atque subtiles reliquiæ transire, quæ vertantur in sanguinem, viribusque proficiant, et non cum fimo et sordibus egerantur. Intestinorum vero circumplexi orbes, et sine aliquo licet nodo sibi tamen invicem nexi, quid aliud nisi divinam prospicientiam creatoris ostendunt; ut non cito esca pertranseat, et statim a stomacho decurrat? Quod si fieret, jugis fames et continua vorandi libido hominibus gigneretur. Exinanitis enim visceribus et exhaustis, dum momentaria effusione vacuarentur, necesse esset inexplebilem atque insatiabilem cibi et potus generari cupiditatem, quam sine dubio matura mors sequeretur. Ideoque provide conficitur primum esca in utero superiore, deinde in jecore coquitur, ejusque vapore digestus transfunditur succus ejus in reliquas corporis partes; eaque substantia artus aluntur humani, quam juvenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseverantiam: reliquum autem velut superfluum per intestina deducitur, et per illud ex transverso ostium derivatur.

72. Denique etiam in Genesi arca Noe ad fabricam humani corporis accipitur, de qua dixit Deus: *Fac tibi arcam ex lignis quadratis, nidos facies in ea, et bituminabis eam intus et foris bitumine, et sic facies arcam*. Et infra: *Ostium vero facies ex transverso: inferiora autem arcæ bicamerata et tricamerata facies*. Hoc ergo significat Dominus, quod ostium ex posteriori sit parte, per quod egerantur ciborum superflua. Decore enim creator noster ductus reliquiarum a vultu hominis avertit; nedum alvum purgamus, inquinaremus adspectum. Simul illud considera, quod ea quæ pudoris plena sunt, eo loco constituta sunt, ubi operta vestibus dedecere non possint.

73. Venarum pulsus vel infirmitatis internuntius, vel salutis est. Eædem tamen cum toto diffusæ sint corpore, neque nudæ atque intectæ sunt, et ita levibus operiuntur visceribus *; ut ex-

* *Viscera* interdum carnes sunt, quomodo sumuntur apud Virg. l. 1 Æneid.:
Tergora diripiunt costis, et viscera nudant;
at hoc loco videtur ea vox pellem signare.

plorandi copia sit, et celeritas sentiendi, quando nulla est viscerum crassitudo, quæ pulsum possit obducere. Ossa quoque omnia tenui operta sunt viscere, et revincta nervis; præcipue tamen capitis levi tecta sunt corio. Unde quo possint aliquod adversum imbres et frigora habere munimen, capillis densioribus vestiuntur. Quid de genitalibus loquar, quæ venis e regione cervicis per renes lumbosque deductis suscipiunt genitale semen ad munus et ad gratiam procreandi?

74. Quid de officio pedum, qui totum corpus sine ulla sustinent oneris injuria? Flexibile genu, quo præ cæteris Domini mitigatur offensa, ira mulcetur, gratia provocatur. Hoc enim Patris summi erga Filium donum est: *Ut in nomine Jesu omne genu curvetur, cœlestium, terrestrium et infernorum; et omnium lingua confiteatur quoniam dominus Jesus in gloria est Dei Patris.* Duo enim sunt quæ præ cæteris Deum mulcent, humilitas, et fides. Pes itaque exprimit humilitatis affectum, et sedulæ servitutis obsequium: fides æquat Filium Patri, atque utriusque eamdem gloriam confitetur. Recte autem non plures, sed duo sunt homini pedes; quaterni enim pedes feris ac belluis sunt, bini avibus. Et ideo unus quasi de volatilibus est homo, qui alta visu petat, et quodam remigio volitet sublimium sagacitate sensuum. Et ideo de eo dictum est: *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua;* eo quod propior sit cœlestibus, et sublimior aquilis, qui possit dicere: Nostra autem conversatio in cœlis est.

CAPUT X.

Diei sexto, totique adeo operi finem positurus, quomodo Deus requievisse dicatur aperit, et creatoris laudibus sermonem coronat.

75. Sed jam finis sermoni nostro sit; quoniam completus est dies sextus, et mundani operis summa conclusa est; perfecto videlicet homine in quo principatus est animantium universorum, et summa quædam universitatis, et omnis mundanæ gratia creaturæ. Certe deferamus silentium; quoniam requievit Deus ab omnibus mundi operibus: requievit autem in recessu hominis, requievit in ejus mente atque proposito. Fecerat enim hominem rationis capacem, imitatorem sui, virtutum æmulatorem, cupidum cœlestium gratiarum. In his requiescit Deus qui ait: *Super quem requiescam, nisi supra humilem, et quietum, et trementem verba mea?*

76. Gratias ergo Domino Deo nostro, qui hujusmodi opus fecit in quo requiesceret. Fecit cœlum, non lego quod requieverit; fecit terram, non lego quod requieverit; fecit solem, lunam et stellas, nec ibi lego quod requieverit: sed lego quod fecerit hominem, et tunc requievit, habens cui peccata dimitteret. Aut forte tunc jam futuræ Dominicæ passionis præcessit mysterium, quo revelatum est quia requiesceret Christus in homine, qui requiem sibi prædestinabat in corpore pro hominis redemtione secundum quod ipse dixit: *Ego dormivi et requievi, et exsurrexi; quoniam Dominus suscepit me.* Ipse enim requievit, qui fecit: cui est honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

DE PARADISO

LIBER UNUS*.

CAPUT I.

Quam difficile sit de paradiso disserere. Ejus tamen auctor, natura, situs, incola indicantur; et res ad mysticum sensum traducitur.

1. *Et plantavit Deus paradisum in Eden secundum Orientem : et posuit ibi hominem quem finxit.* De paradiso adoriundus sermo non mediocrem æstum nobis videtur incutere, quidnam sit paradisus, et ubi, qualisve sit, investigare et explanare cupientibus : maxime cum Apostolus sive in corpore, sive extra corpus nesciat, raptum se tamen dicat usque ad tertium cœlum. Et rursus : *Scio*, inquit, *hujusmodi hominem, sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit; quoniam raptus est in paradisum, et audivit ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui.... Pro hujusmodi gloriabor, pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis : si enim voluero gloriari, non ero stultus; nam veritatem dico.* Ergo si hujusmodi paradisus est, ut eum solus Paulus, aut vir aliquis Pauli similis, cum in hac vita degeret, videre potuerit; idem tamen sive in corpore, sive extra corpus viderit, meminisse non possit; audierit tamen verba, quibus prohibitus sit vulgare quod audierat : quo tandem nos modo paradisi situm poterimus absolvere, quem nec videre potuimus : et si potuissemus videre, prohiberemur tamen aliis intimare? Simul cum Paulus extollere se revelationum sublimitate sit veritus, quanto magis nobis timendum est id sollicitius indagare, cujus etiam revelatio obnoxia sit periculo? Non igitur hylen* hunc paradisum æstimare debemus; et ideo relinquamus Pauli esse secretum.

2. Tamen quoniam hic legimus in Genesi a Deo paradisum esse plantatum secundum Orientem, et ibi esse positum hominem, quem plasmavit Deus; istius paradisi auctorem jam possumus invenire. Quis est enim qui potuit fingere paradisum, nisi omnipotens Deus, qui dixit et facta sunt, numquam indigens eorum quæ generari vellet? Ipse ergo plantavit paradisum de quo dicit Sapientia : *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus, eradicabitur.* Bona Angelorum plantatio, bona sanctorum. Sancti enim sub ficu et vite dicuntur in illo pacis futuri tempore, in quibus typus est Angelorum.

3. Ergo paradisus est plurima ligna habens, sed ligna fructifera, ligna plena succi atque virtutis, de quibus dictum est : *Exultabunt omnia ligna silvarum;* ligna semper florentia viriditate meritorum, sicut illud lignum quod

* Scriptus est liber de Paradiso anno circiter 375, nempe eodem quo raptus est Ambrosius a tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium, atque inter ordinem primorum ejus operum annumerandus est. An autem sub sermonum forma pronuntiatus, ac postmodum in libri speciem concinnatus fuerit, incertum est. Cæterum in hoc de paradiso disputat, et ostendit quid, qualis et ubi fuerit; quid egerint in eo primi parentes; qua arte a diabolo tentati in peccatum tandem lapsi sint. Præcipuam autem operam ponit in revincendis apellistarum, manichæorum, necnon judæorum argutiis, quos omnes impetit ac debellat. Varias præterea catholicorum hominum subinde sententias refert, at iis tantummodo subscribit quas putat esse veriores. Quin imo sæpe sæpius evenit, ut nulla earum non repudiata suam ipsius in medium proponere haud vereatur. Denique pauca quædam e Philonis judæi libris, scilicet *Allegoriarum legis*, ac *de mundi opificio*, sumpsit ad allegoricum sensum; sed nedum auctoris judaicam mentem sectetur, ea semper ad christianam sententiam convertit Ambrosius.

* *Hylen*, materiam. Ὕλη, *toute matière dont est faite une chose.*

plantatum est secus decursus aquarum, cujus folium non defluet; quia totus in eo fructus exuberat. Hic ergo paradisus est.

4. Locus autem ejus in quo est plantatus, voluptas dicitur. Unde et sanctus David ait : *Ex torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Legisti enim : Quia *fons procedit ex Eden, qui rigat paradisum*. Hæc igitur sanctorum ligna, quæ plantata sunt in paradiso, quasi profluvio quodam torrentis spiritus irrigantur. De quo etiam alibi ait : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*. Est autem civitas illa quæ sursum est Hierusalem libera, in qua diversa sanctorum merita pullularunt.

5. In hoc ergo paradiso hominem Deus posuit quem plasmavit. Intellige etiam quia non eum hominem qui secundum imaginem Dei est, posuit, sed eum qui secundum corpus. Incorporalis enim in loco non est. Posuit autem eum in paradiso sicut solem in cœlo, exspectantem regnum cœlorum, quemadmodum creatura exspectat revelationem filiorum Dei.

6. Ergo si paradisus est in quo erant exorta virgulta, videtur paradisus anima esse quæ multiplicat semen acceptum, in qua virtus unaquæque plantatur, in qua erat etiam lignum vitæ, hoc est sapientia, sicut dixit Salomon * : quia sapientia non de terra exorta est, sed de Patre. Est enim splendor lucis æternæ, et emanatio omnipotentis gloriæ.

* Ambrosius passim Sapientiæ librum tribuit Salomoni, juxta temporis sui opinionem : sed *pseudepigraphum* eum esse postea docuit Hieronymus. Unde Cassiodorus : *Hieronymus*, inquit, *asserit Sapientiæ librum non a Salomone, ut usus habet, sed a Philone doctissimo quodam judæo fuisse conscriptum, quem pseudographum prænotavit, propterea quod usurpationem nominis portat alterius*. Putavit aliquando Augustinus eumdem librum ab Jesu Sirac scriptum fuisse, sed doctior postmodum factus incerti auctoris esse pronuntiavit. Communior ævi nostri scriptorum sententia est opus illud ex plurimarum sententiarum Salomonis compilatione a quodam pio ac erudito viro prodiisse, qui proinde divini hujus libri collector, Salomon vero genuinus auctor dici debeat.

CAPUT II.

Quod lignum scientiæ boni et mali in paradiso fuerit, quodque ibidem serpens exstiterit, non reprehendendum. Et quid nonnulli per serpentem. Adamum et Evam intellexerint.

7. ERAT autem lignum scientiæ boni et mali in paradiso. Sic enim habes : Quia *produxit Deus lignum speciosum ad adspectum, et bonum ad escam, et lignum vitæ in paradiso, et lignum scientiæ boni et mali*. Postea videbimus utrum et illud lignum speciosum ad adspectum, et bonum ad escam fuerit sicut cætera. Et enim loco hoc opportunius disputabitur, quo hominem ex hoc gustantem ligni invenimus esse deceptum. Interim nihil habemus, quod nunc reprehendere debeamus, etsi rationem scire non possimus. Neque enim in hac creatura mundi, si qua nobis difficilia intellectu videntur, et incomprehensibilia ingenio nostro, temerario quodam debemus condemnare judicio, ut creaturam serpentium, venenatique alicujus animantis; quippe homines qua ratione singula quæque sint facta intelligere adhuc et scire non possumus. Sic ergo et in scripturis divinis non facile reprehendamus aliquid quod intelligere non possumus. Sunt enim plurima quæ non nostro ingenio metienda sunt; sed ex altitudine divinæ dispositionis et verbi sunt æstimanda.

8. Pone enim, sine præjudicio tamen adsertionis futuræ, ideo tibi hoc lignum de scientia boni et mali displicere, quia posteaquam gustaverunt ex eo homines, intellexerunt se esse nudos; attamen ad consummationem divinæ operationis dicam tibi et hoc lignum in paradiso exortum, et ideo a Deo esse permissum, ut possimus supereminentiam boni scire. Quomodo enim si non esset scientia boni et mali, inter bonum et malum discretionem aliquam disceremus? Nam neque quod malum erat, malum judicaremus esse, nisi esset scientia boni : scientia autem boni esse non posset, nisi esset et bonum : neque rursus quod bonum erat, sciremus bonum esse, nisi esset scientia mali. Cape exemplum de ipsa conditione humani corporis. Nam-

pe habet et amaritudinem quamdam fellis, quæ si in commune prospicias, ad salutem hominis utilis invenitur. Ergo et quod malum putamus, plerumque non per omnia malum est, sed in commune utile. Nam sicut fel in parte est corporis, et tamen ad totius utilitatem corporis prodest : ita utilitati omnium profuturam sciens Deus scientiam boni et mali, in parte constituit, ut in commune prodesset.

9. Denique serpentem in paradiso invenis, utique non sine Dei voluntate generatum. In serpentis autem figura diabolus est. Fuisse enim diabolum in paradiso etiam Ezechiel propheta docet, qui dicit super principem Tyri : *In voluptate*, inquit, *paradisi factus es*. Principem autem Tyri in figura accipimus diaboli. Numquid et hinc accusabimus Deum, quia thesauros ejus altitudinis et scientiæ absconditos in Christo et occultos comprehendere non possumus, nisi quos ipse revelare dignatus est? Revelavit tamen, ut sciamus etiam diaboli malitiam ad salutem prodesse hominibus. Non quod diabolus prodesse velit, sed quod malitiam ejus etiam repugnantis convertit nobis Dominus ad salutem. Denique hujus malitia Job sancti viri fecit esse virtutem et patientiam clariorem. Hujus malitia justitiam ejus exercuit; ut certaret et vinceret, et victoriam corona sequeretur. Nemo enim nisi qui legitime certaverit, coronatur. Joseph quoque castimonia nunquam ad nostri memoriam pervenisset, nisi mulier domini ejus contubernalis ignitis diaboli spiculis incitata tentasset ejus affectum, nisi postremo affectasset ejus interitum, quo clarior esset castimonia viri, qui mortem pro castitate contemserit. Vis scire consilium *Dei*? Nempe diabolo auctore neces videntur justis hominibus præparari, exerceri quoque parricidia filiorum; attamen Dominus etiam Abraham hac arte tentavit, ut immolari sibi filium ab eodem postularet. Qua tentatione Abraham fidelis est Domino comprobatus, quod a devotionis obsequio nec dilecti filii miseratione revocatus sit. Ita ergo et lignum scientiæ boni et mali in paradiso : quod erat speciosum ad visum, et bonum ad escam specie videbatur. Non enim usu bonum ad escam erat; quoniam esca ejus videtur hominibus obfuisse. Ergo est quod singulis noceat, in commune prosit, ut Judæ nocuit diabolus, sed præter illum omnes apostolos coronavit, qui malitiæ ejus tentamenta vicerunt.

10. Itaque neque dubitandum, neque reprehendendum quod in paradiso diabolus erat; quandoquidem occludere sanctis non potuit iter, ne quis ascenderet. Neque enim justis habitationem incolatus tanquam possessor eripuit. Esto enim ut aliquos desides atque vitiosos ab incolatu supernæ possessionis averterit, illud multo augustius multoque pulcrius quod sanctorum orationibus excludetur, cum completum fuerit illud : *Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem*. Ergo non metuamus eum, qui eousque infirmus est, ut et ipse casurus sit in terram. Accepit quidem tentandi licentiam : sed non accepit copiam subruendi, nisi sua sponte labatur infirmus affectus, qui sibi auxilium non norit arcessere. Et ideo qua fraude tentaverit primum hominem, quidve in homine putaverit esse tentandum, quo ordine, qua arte cognoscere opus est, ut cavere possimus.

11. Plerique tamen qui volunt in paradiso diabolum non fuisse, licet in cœlo adstantem cum Angelis legerimus, ne nostro sermone videantur offendi, secundum suam accipiant voluntatem interpretationem istius lectionis*. Namque ante nos fuit, qui per voluptatem et sensum prævaricationem ab homine memoraverit esse commissam, in specie serpentis figuram accipiens delecta-

* Hanc fuisse catholicorum quorumdam opinionem, ut paradisum et quæ de serpentis atque Evæ colloquio in Genesi leguntur, solo sensu allegorico interpretarentur, Augustinus l. 8, c. 1 et seq. de Gen. ad litt. auctor est. Unde non mirum si optionem hanc faciat Ambrosius. Eam tamen sic intellige ut veritatem prævaricationis primorum parentum, ac peccati originalis sartam tectam velit. Id ipsemet cum ultimis hujus capitis verbis aperte docet, tum aliis ejusdem libri locis, et iis maxime quos ad adstruendum peccatum originale Augustinus adhibet, manifestum est.

tionis, in figura mulieris sensum animi mentisque constituens, quam αἴσθησιν vocant Græci : decepto autem sensu prævaricatricem secundum historiam mentem adseruit, quam Græci νοῦν vocant. Recte igitur in græco νοῦς viri figuram accepit, αἴσθησις mulieris. Unde et quidam Adam νοῦν terrenum interpretati sunt. Dominus autem virgines illas in Evangelio accensis facibus vel extinctis exspectantes sponsi adventum pro sensibus vel integris sapientium, vel corruptis insipientium posuit. Nam si Eva, hoc est, sensus primæ mulieris accensas habuisset faces, numquam prævaricationis suæ nos criniculis implicasset, neque ex illa virtutis immortalitate cecidisset.

CAPUT III.

Per fontem paradisi, Christum, per quatuor flumina inde orientia, virtutes cardinales, et quatuor mundi ætates designari.

12. Est ergo paradisus terra quædam fertilis, hoc est, anima fœcunda, in Eden plantata, hoc est, in voluptate quadam vel exercitata terra, in qua animæ sit delectatio. Est etiam νοῦς tanquam Adam : est et sensus, tanquam Eva. Ac ne haberes quod ad infirmum retorqueres naturæ, vel ad obnoxiam in tolerandis periculis conditionem, considera quæ habeat anima ista subsidia.

13. Erat fons qui irrigaret paradisum. Qui fons, nisi dominus Jesus Christus? Fons vitæ æternæ est, sicut et Pater; quia scriptum est : *Quoniam apud te fons vitæ.* Denique, *flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Et fons legitur, et fluvius legitur qui irrigat paradisi lignum fructuosum, quod ferat fructum in vitam æternam. Hic ergo fons, sicut legisti, *fons* enim, inquit, *procedit ex Eden,* id est, in anima tua fons est. Unde Salomon ait : *Bibe aquam de tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus.* Hic est fons qui procedit ex illa exercitata et plena voluptatis anima : hic fons qui irrigat paradisum, hoc est, virtutes animæ eminentissimo merito pullulantis.

14. *Et dividitur,* inquit, *hic fons in quatuor initia. Nomen est uni Phison : hic est qui circuit omnem terram Evilath, ubi est aurum. Terræ autem illius aurum bonum est, ubi est carbunculus, et lapis prasinus. Et nomen secundo Geon : hic est qui circuit omnem Æthiopiam. Et flumen tertium Tigris : hic est qui vadit contra Assyrios. Et flumen quartum est Euphrates.* Hæc igitur quatuor sunt flumina : Phison, secundum Hebræos, Ganges autem secundum Græcos, qui fluit contra Indiam. Geon autem Nilus, qui circuit terram Ægypti vel Æthiopiam. Mesopotamia autem dicitur, quod Tigris et Euphrates incluserint eam ; eo quod inter duo hæc flumina constituta sit, quod etiam longe positis nomen ipsum et opinio communis expressit. Sed quemadmodum fons dicitur Sapientia Dei (fons enim est secundum Evangelium dicens : *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat* : fons est et secundum Prophetam qui ait : *Venite et edite de meis panibus, et bibite vinum quod miscui vobis*); sicut ergo fons vitæ est sapientia, fons gratiæ spiritalis : ita fons virtutum est cæterarum, quæ nos ad æternæ cursum dirigunt vitæ. Ex hac igitur anima quæ culta est, non ex ea quæ inculta, fons iste procedit ut irriget paradisum, hoc est, quædam diversarum fruteta virtutum, quarum sunt quatuor initia in quæ sapientia ista dividitur. Quæ sunt quatuor initia virtutum, nisi unum prudentiæ, aliud temperantiæ, tertium fortitudinis, quartum justitiæ? Quæ etiam sapientes istius mundi ex nostris adsumta, in suorum scripta librorum transtulerunt *. Itaque sicut fons sapientiæ, ita etiam flumina ista quatuor quædam ex illo fonte manantia sunt fluenta virtutum.

15. Phison igitur prudentia est, et ideo habet bonum aurum, splendidum carbunculum, et prasinum lapidem. Aurum enim pro inventis prudentibus frequenter accipimus. Unde et Dominus per Prophetam ait : *Dedi illi aurum et argentum.* Et David de prudentibus dicit : *Si dormiatis inter medios cleros, pen-*

* Plato, lib. 4 de Republica.

næ *columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi ejus in specie auri* : eo quod veteri et novo qui inhæserit Testamento, in ipsa secreta sapientiæ Dei disputationis possit ubertate procedere. Hoc ergo bonum aurum dicit, non illud monetale quod corruptibile ac terrenum est. Habet etiam splendidum, inquit, carbunculum, in quo quidam animæ nostræ vivit igniculus. Habet et prasinum lapidem, qui viride quiddam atque vitale coloris sui specie ostentare videtur. Virent enim arbusta quæ vivunt, arescunt contra quæcumque moriuntur : viret terra dum floret, virent et semina dum prorumpunt. Et bene primo loco hic fluvius positus est Phison, qui secundum Hebræos Phison dicitur, hoc est, oris mutatio; quia non unam gentem circumfluit, sed etiam per Lydiam fluit. Non enim angusta quædam, sed dives utilitatum prudentia est, quæ pluribus prosit. Ideo prima, ut si quis de paradiso fuerit egressus, velut quodam eum prudentiæ flumen excipiat, ne cito possit arescere : sed per hanc ad paradisum facile revertatur. Hic fluvius a multis hominibus frequentatur, pulcritudinemque et fertilitatem maximam habere perhibetur. Et ideo prudentia in specie hujus accipitur, quæ plurimos fructus attulit in Domini adventu. Atque in extrema terrarum fluit, quia per Sapientiam omnes homines sunt redemti. Unde et dictum est : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.*

16. Secundus est fluvius Geon, juxta quem lex data est Israelitis, cum essent in Ægypto constituti; ut ex Ægypto recederent, et succincti lumbos ederent agnum, quod insigne est temperantiæ. Castos enim et sanctificatos oportet Domini pascha celebrare. Et ideo juxta istum fluvium legitima primo observantia constituta est; quia significat nomen hoc quemdam terræ hiatum. Sicut igitur terram et quæcumque vel purgamenta vel frondes in ea sunt, hiatus absorbet : ita castitas omnes corporis passiones abolere consuevit. Meritoque ibi primum observantiæ constitutio, quia per legem absorbetur carnale peccatum. Bene ergo Geon, in quo figura est castitatis, circumire terram Æthiopicam dicitur; ut abluat corpus abjectum, et carnis vilissimæ restinguat incendium. Æthiopia enim abjecta et vilis latina interpretatione signatur. Quid autem abjectius nostro corpore? Quid tam Æthiopiæ simile, quod etiam nigrum est quibusdam tenebris peccatorum?

17. Tertius est fluvius Tigris, qui vadit contra Assyrios, ad quem prævaricator Israel captivus est ductus. Hic fluvius dicitur velocior esse omnibus, quem incolunt Assyrii, hoc est dirigentes; hoc enim significat interpretatio. Ergo quicumque fortitudine animi prævaricantia corporis vitia captivaverit dirigens ad superna, iste hujus fluminis similis æstimatur. Et ideo etiam fortitudo de illo qui est in paradiso, fonte emanat. Fortitudo autem quodam cursu rapido resistentia quæque transverberat, nec aliquibus cursus ejus impedimentorum hæret obstaculis.

18. Quartus est fluvius Euphrates, qui latine fœcunditas atque abundantia fructuum nuncupatur, præferens quoddam insigne justitiæ, quæ omnem pascit animam. Nulla enim abundantiores videtur fructus habere virtus, quam æquitas atque justitia, quæ magis aliis quam sibi prodest, et utilitates suas negligit communia emolumenta præponens. Plerique Euphratem ἀπὸ τοῦ εὐφραίνεσθαι dictum putant, hoc est a lætando; eo quod hominum genus nullo magis quam justitia et æquitate lætetur. Causam autem cur cæteri qua commeant fluvii, describuntur regiones locorum, qua Euphrates commeat, non describantur, illam accepimus, quia aqua ejus vitalis adseritur, et quæ foveat atque augeat. Unde eum Phrath, (αὔξην)*, Hebræorum et Assyriorum prudentes dixerunt : contra autem fertur esse aqua aliorum fluminum. Deinde quia ubi prudentia, ibi et malitia : ubi fortitudo, ibi et iracundia : ubi temperantia, ibi intemperantia plerumque est, aut alia vitia sunt : ubi autem jus-

* Ed. Bened. *Unde eum auxen*, quasi hæc vox fuerit nomen hebraicum Euphratis.

titia, ibi concordia virtutum est cæterarum; ideo non ex locis qua fluit, hoc est, non ex parte cognoscitur. Non enim pars est justitia, sed quasi mater est omnium. In his ergo fluminibus quatuor virtutes principales quatuor exprimuntur, quæ veluti mundi istius incluserunt tempora.

19. Primum igitur tempus ex mundi principio usque ad diluvium prudentiæ fuit, quo in tempore justi numerantur. Abel a Deo justus dictus; et Enos, hoc est, homo ad imaginem Dei factus, qui speravit invocare nomen Domini Dei; et Enoch qui dicitur latine Dei gratia, raptus ad cœlum; et Noe qui et ipse justus, et quædam requiei directio.

20. Secundum tempus est Abraham et Isaac et Jacob, reliquorumque numerus patriarcharum, in quibus casta et pura quædam temperantia religionis effulsit. Immaculatus enim Isaac per repromissionem Abrahæ datus est filius, non tam corporalis partus quam divinæ munus præferens indulgentiæ, in quo vere immaculati figura præcessit, ut Apostolus docet dicens: Quia *Abrahæ dictæ sunt repromissiones, et semini ejus. Non dicit, et seminibus, tanquam in multis; sed sicut in uno, et semini tuo, qui est Christus.*

21. Tertium tempus est in Moysi lege et cæteris prophetis. *Deficiet enim me tempus enarrando de Gedeon, Barac, Sampson, David, Salomone, et Samuel, et cæteris prophetis, Anania, Azaria, Misael, et Daniel, Elia, et Elisæo qui per fidem devicerunt regna, operati sunt justitiam, perceperunt repromissiones, obstruxerunt ora leonum, extinxerunt virtutem ignis, effugaverunt acies gladii, evaluerunt de infirmitate, fortes fuerunt in bello, castra cæperunt exterorum.* Non immerito igitur in his species fortitudinis est. *Secti enim sunt*, sicut infra habes, *tentati, in mactatione gladii mortui. Circumierunt in caprinis pellibus, egentes, angustiati, et doloribus afflicti, quorum meritis non erat dignus orbis. In solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, et in foveis terræ.* Recte igitur in his speciem fortitudinis collocamus.

22. Secundum autem Evangelium digna est figura justitiæ; quia virtus est in salutem omni credenti. Denique ipse Dominus ait: *Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam*: quæ quidem parens cæterarum est fœcunda virtutum. In quo quamvis aliqua harum quas diximus, principalis est virtus, in eo etiam cæteræ præsto sunt; quia ipsæ sibi sunt connexæ concretæque virtutes. Nam utique Abel justus, et fortissimus ac patientissimus Abraham, et prudentissimi prophetæ: Moyses vero eruditus in omni sapientia Ægyptiorum, majorem honestatem æstimavit Ægypti thesauris opprobrium Christi. Et quis sapientior quam Daniel? Salomon quoque sapientiam poposcit, et meruit. Dictum est ergo de quatuor virtutum fluminibus, quorum potus est utilis. Et quia Phison aurum bonum terræ, et carbunculum, et lapidem prasinum habere dictus est, hoc quoque quale sit consideremus.

23. Videtur enim nobis tamquam aurum bonum Enos, qui prudenter Dei nomen scire desideravit. Enoch autem qui translatus est et mortem non vidit, carbunculus quidam est lapis boni odoris, quem operibus suis sanctus Enoch Deo detulit, gratiam quamdam factis, et moribus spirans. Noe vero tamquam prasinus lapis vitalem colorem prætulit. Siquidem diluvii tempore solus velut ad futuræ constitutionis vitale semen in illa arca est reservatus. Ergo bene paradisus qui pluribus fluminibus irrigatur, secundum Orientem est, non contra Orientem, hoc est, secundum illum Orientem cui nomen est Oriens, id est secundum Christum, qui jubar quoddam æternæ lucis effudit, et est in Eden, hoc est, in voluptate.

CAPUT IV.

Virum in paradiso non factum, sed positum: at in eo factam mulierem, per quam ille fuit deceptus. Tum quid sit *operari, et custodire?*

24. *Et apprehendit Deus hominem quem fecit, et posuit eum in paradiso operari, et custodire.* Vides quoniam qui erat, apprehenditur. Erat autem in terra plas-

mationis suæ. Apprehendit ergo eum virtus Dei inspirans processus et incrementa virtutis : denique in paradiso eum collocavit; ut scias apprehensum quasi afflatum divina esse virtute. Quo loci illud adverte, quia extra paradisum vir factus est, et mulier intra paradisum, ut advertas quod non loci, non generis nobilitate, sed virtute unusquisque gratiam sibi comparat. Denique extra paradisum factus, hoc est, in inferiore loco, vir melior invenitur; et illa quæ in meliore loco, hoc est, in paradiso facta est, inferior reperitur. Mulier enim prior decepta est, et virum ipsa decepit. Unde apostolus Petrus subjectas fortiori vasi mulieres sanctas viris suis velut dominis obedire memoravit. Et Paulus ait : Quia *Adam non est seductus : mulier autem seducta in prævaricatione fuit*. Et inde contuendum quia nemo debet sibi facile præsumere. Nam ecce illa quæ in adjumentum facta est viro, præsidio virili indiget : quia vir caput est mulieris : ille autem qui adjumentum uxoris habiturum se esse credebat, lapsus est per uxorem. Unde nemo debet facile alteri se credere, nisi cujus virtutem probarit, nec arrogare sibi qui se pro auxilio putarit adscitum : sed magis si invenerit fortiorem cui se putabat esse præsidio, ab ipso gratiam mutuetur, sicut et viros mulieribus honorem impertire apostolus Petrus præcipit dicens : *Viri similiter cohabitantes secundum scientiam tamquam infirmiori vasi muliebri impartientes honorem, tamquam cohæredi gratiæ vitæ; ut ne impediantur orationes vestræ.*

25. Ergo positus est in paradiso vir, facta est in paradiso mulier. Sed etiam tunc priusquam a serpente mulier deciperetur, habuit viri gratiam, quoniam de viro sumta est : licet hoc sacramentum magnum sit, sicut Apostolus dixit. Et ideo causam vitæ ex eo traxit. Ideoque de viro tantum Scriptura dixit, quia *posuit eum in paradiso operari, et custodire*. Non idem est operari et custodire. In opere enim quidam virtutis processus est, in custodia quædam consummatio operis deprehenditur : eo quod quasi consummata custodiat. Hæc duo ab homine requiruntur, ut et operibus nova quærat, et parta custodiat, quod est generale. Philon autem, quoniam spiritalia judaico non capiebat affectu, intra moralia se tenuit, ut diceret hæc duo quæri, opera in agro, custodiam domus. Et quamvis paradisus operibus, inquit, ruralibus non egeret; tamen quia primus homo lex posteritatis futurus erat, ideo legitimi etiam in paradiso speciem suscepit laboris; ut nos ad operationem et custodiam debiti officii, et hæreditariæ successionis munus adstringeret. Hæc duo ergo a te exiguntur sive moraliter, sive spiritaliter. Quod etiam psalmus te propheticus docet, quia scriptum est : *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem; in vanum vigilant qui custodiunt eam*. Vides illos laborare qui in operis sunt ædificationisque processu, istos vero vigilare qui jam custodiam perfecti operis receperunt. Unde et Dominus apostolis quibusdam perfectioribus [*] : *Vigilate*, inquit, et orate, ne intretis in tentationem; docens perfectæ naturæ munus et plenæ virtutis gratiam esse servandam, nec quemquam etiam perfectiorem nisi vigilaverit, sui debere esse securum.

CAPUT V.

Examinatur præceptum de non edendo de ligno scientiæ boni et mali, et circa id emergentes difficultates dissolvuntur.

26. *Et præcepit Dominus Deus Adæ dicens : Ex omni ligno quod est in paradiso ad escam, edes : de ligno autem quod est scientiæ boni et mali non edetis. Qua die autem manducaveritis ex eo morte moriemini.* Qua ratione, ubi præcepit ex omni ligno edendum, singulariter dixerit, *Edes :* ubi autem de ligno scientiæ boni et mali pluraliter, *Non edetis*, dixerit, non otiosa quæstio. Verum si diligenter intendas, Scripturarum auctoritate absolvi potest. Quod enim bonum, hoc est faciendum : quod autem bonum et faciendum, consonans et adhærens : quod

[*] Ed. Bened. *quasi jam perfectioribus*.

vero turpe, hoc dissonans, incompositum, atque discretum est. Et ideo Dominus unitatem semper intendens, secundum unitatem præcepit. Denique unitatem operatur, qui fecit utraque unum. Nec solum utraque, sed etiam omnes unum fecit. Omnes enim unum corpus, et unum spiritum esse nos jussit. Per omnia autem primogenitus, cum sit in unitate cum Patre, conjunctissimus Patri semper est; quia Verbum erat apud Deum. Denique ait : *Ego et Pater unum sumus;* ut unitatem sibi majestatis et divinitatis cum Patre esse monstraret. Sed et nos unum esse præcepit, et suæ naturæ unitatisque similitudinem in nos gratiæ adoptione transfudit dicens : *Pater sicut ego et tu unum sumus, ita et isti in nobis unum sint.* Ergo ubi bonum præcipit, tamquam ad unum præcipit dicens, *Edes.* Unitas enim prævaricari non potest. Ubi vero de ligno scientiæ boni et mali dicit non esse gustandum, quasi ad plures dicit, *Non edetis.* Quod enim prohibitorium est, tamquam pluribus imperatur. Ego tamen aliud puto, et quid futurum sit, in ipso jam Dei sermone reperio. De omni ligno gustandum Adæ soli præcepit, quem servaturum sciebat : de ligno autem scientiæ boni et mali non esse gustandum, jam non singulariter sed pluraliter dicit. Sciebat enim prævaricaturam mulierem, et ideo per pluralitatem ostendit non servaturos, quia plurium discreta sententia est.

27. Et quantum ad Septuaginta virorum sententiam spectat, solutum est quod movebat. Sed quia Symmachus utrumque singulariter dixit, intelligimus id secutum, quia in lege quoque cum populum alloquitur Deus, singulariter loquitur, sicut habes : *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est : et, Diliges Dominum Deum tuum.* Nec mihi præjudicat Symmachi interpretatio, qui unitatem Patris et Filii videre non potuit; etsi aliquoties in sermone et Aquila et ipse confessi sint. Nec quisquam de eo quod prævaricaturum populum divina mandata singulariter alloquitur, putet superiori nostro obvium esse sermoni; quia populus Judæorum etiam singulariter data præscripta violavit. Lex enim spiritualis est : et ideo alterum in sermone, alterum in prædestinatione, divino populum Deus alloquebatur oraculo. Denique ait : *Non coques agnum in lacte matris suæ.*

28. Facilis abhinc præceptorum cælestium series videretur; nisi quæstionem plurimi commoverent, quibus respondere oportet a nobis; ne simplices mentes malitiosa interpretatione traducant. Plerique enim, quorum auctor Apelles, sicut habes in trigesimo et octavo tomo ejus, has quæstiones proponunt : Quomodo lignum vitæ plus operari videtur ad vitam, quam insufflatio Dei? Deinde si hominem non perfectum fecit Deus; unusquisque autem per industriam propriam perfectionem sibi virtutis adsciscit : nonne videtur plus sibi homo acquirere, quam ei Deus contulit? Tertium objiciunt : Et si homo non gustaverat mortem, utique quam non gustaverat, scire non poterat. Ergo si non gustaverat, nesciebat; si nesciebat, timere non poterat. Frustra igitur Deus mortem pro terrore objecit, quam homines non timebant.

29. Discamus igitur quod ibi lignum vitæ ubi etiam lignum scientiæ boni et mali produxerit Deus. Habes enim quia produxit lignum vitæ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, hoc est, in medio paradisi. Apud nos enim ἐν μέσῳ intelligitur, quod in medio produxerit. Ergo in medio paradiso et vita erat, et causa mortis. Intellige quia non homo fecit vitam, sed vel operando, vel custodiendo mandata Dei potuit invenire. Erat autem *vita,* sicut Apostolus dixit, *abscondita cum Christo in Deo.* Homo ergo sive in umbra vitæ erat propter vitam futuram; quia umbra est hæc quæ nunc nostra est vita in terra, sive in quodam pignore vitæ erat, quia habebat insufflationem Dei. Habebat ergo pignus immortalitatis : sed in umbra vitæ positus absconditam vitam cum Christo in Deo vulgari quodam tactu et adspectu videre et capere non poterat. Etsi nondum peccator, non tamen incorruptæ, inviolabilisque naturæ; utpote qui postea peccato lapsus est, nequaquam autem adhuc pec-

cator. Denique in umbra vitæ erat : qui autem peccatores sunt, in umbra mortis sunt. Peccatorum enim populus, sicut Isaias docet, sedebat in umbra mortis, cui lux orta per Dei gratiam, non per suum virtutis est meritum. Ergo inter insufflationem Dei, et escam ligni vitæ nulla discretio. Nec hominem quis potest dicere plus sibi posse acquirere, quam divina ei largitate collatum est. Utinam acceptum tenere possemus. Labor etenim noster eo proficit, ut quæ tributa sunt, resumamus. Tertium illud quod propositum est, quia qui mortem non gustaverat, mortem timere non poterat, facile ex communis naturæ usu absolutionem habet. Est enim natura insitum omnibus animantibus, ut etiam quæ nondum sibi nocere experta sunt, quasi noxia reformident. Unde enim columbæ in ipso sui ortu visi terror accipitris? Unde lupi ovibus formidabiles, pullis milvi? Quod si in iis quæ irrationabilia sunt animantia, quidam de adverso genere animantium naturalis est terror, ut etiam irrationabilia sensum fugiendæ mortis accipiant : quanto magis in primo homine rationis utique plenissimo, naturalis quædam opinio mortis debuit esse vitandæ?

CAPUT VI.

Alias plures dubitationes circa præceptum Adæ datum, et Evæ prævaricationem excitatas diluit.

30. Rursus faciunt alias quæstiones hoc modo : Non semper malum est non obedire præcepto. Si enim bonum est præceptum, honesta est obeditio : quod si improbum præceptum, non obedire utile. Ergo non semper malum est non obedire præcepto : sed bono præcepto non obedire improbum est. Bonum autem est operatorium cognitionis boni et mali lignum; quandoquidem Deus et bonum et malum novit. Denique ait : *Ecce Adam factus est tamquam unus nostrum*. Si igitur bonum est scientiam habere boni et mali, bona autem est quam etiam Deus habet, videtur qui interdicit eam hominibus, non recte interdicere; idque proponunt. Sed si intelligant quid sit cognoscere, quam vim habeat hoc verbum : si sic intelligant quemadmodum oportet, *cognovit* enim *Dominus qui sunt ipsius*; cognovit utique eos qui unum ex pluribus facti sunt, in quibus inhabitat, et in quibus perambulat. Cognoscere utique non in sola et perfunctoria scientia est, sed in eorum operatione quæ oporteat fieri. Oportuit autem hominem obedire mandato, non obediendo autem prævaricatus est. Igitur qui non obedivit, erravit; quia prævaricatio peccatum est. Verum etiam si extenuare velint vim cognitionis, ut perfunctoriam scientiam boni et mali interdictam putent, in eo quoque prævaricationis culpa est non obeditum esse mandato; quia etiam tumultuariam scientiam boni et mali Dominus Deus putavit inhibendam.

31. Alia quæstio : Qui non cognoscit bonum et malum, nihil a parvulo distat. Parvuli autem apud justum judicem nulla est culpa. Justus autem operator mundi numquam parvulum vocasset in culpam, propter quod non cognoverat bonum et malum; quia parvulus sine ullo est crimine prævaricationis et culpæ. Verum cum in superioribus dixerimus duplicem esse intellectum scientiæ boni et mali, si perfunctoriam scientiam accipimus, utique falsum est quod nihil distet a parvulo, qui non cognovit bonum et malum. Si autem falsum est quod nihil distet a parvulo; ergo non parvulus Adam. Si non parvulus, adscribitur utique ei quasi non parvulo peccatum. Si peccatum adscribitur, sequitur pœna peccatum; quia dignus invenitur pœna, qui peccatum vitare non procuravit. Potest etiam fieri, ut etiam qui scientiam non habet boni et mali, parvulus non sit; quoniam priusquam scivit puer bonum et malum, non credidit malitiæ. Et iterum habes : *Quia priusquam sciat puer vocare patrem et matrem, accipiet virtutem Damasci, et spolia Samariæ*. Perfectus ergo qui operatur bonum, etiam si boni et mali scientiam non adeptus sit, ut multi priusquam sciant legem, ipsi sibi lex sunt. Quod Apostolus priusquam diceret, *Non concupisces*,

malum esse concupiscentiam nesciebat. Denique ipse ait : *Peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret : Non concupisces.* Ad quam partem etiam puer potest esse perfectus jure naturæ, priusquam sciat concupiscentiam crimen esse, vel concupiscentiæ crimen admittat. Ergo secundum perfunctoriam scientiam noluit Deus hominem scire quod malum est, ne quasi imperfectus vitare non posset. Non obediendo autem mandato incurrimus in culpam : ergo culpam fatemur. Rursus autem si altam et profundam scientiam dicimus boni et mali, quæ quidem profunda scientia perfectum facit; non statim autem parvulus qui ad altam et profundam scientiam pervenire non potuit, recte sicut non parvulus condemnatur.

32. Iterum quæstiones serunt : Qui nescit, inquiunt, bonum et malum, ne ipsum quidem novit esse malum non servare mandatum, nec ipsum bonum novit, quod est obedire mandato. Et ideo quia non noverat, venia, inquiunt, dignus fuit qui non obedivit, non condemnatione. Quæ quidem quæstio de his absolutionem habet, quæ ante memoravimus. Considerare enim potuit homo ex iis quæ Deus ante ei contulerat, quod insufflationem Dei accepit, quod erat in paradiso voluptatis locatus, summam auctori obedientiam deferendam. Et ideo si vim nesciebat boni et mali; tamen quia tantorum auctor dixerat de ligno scientiæ boni et mali non esse gustandum, fidem præceptori servare debuerat. Non enim ab eo peritia, sed fides exigebatur. Intelligebat utique Deum omnibus præeminere, ideoque personam jubentis spectare debuerat. Et si non intelligebat vim qualitatemque jussorum; sciebat tamen præceptori deferendam esse reverentiam. Habebat in natura hanc opinionem; etsi non habebat judicium boni et mali. Denique et mulier serpenti dixit : *Ex omni ligno paradisi manducabimus : de fructu autem ligni quod est in medio paradiso dixit Deus : Non manducabitis ex eo.* ita ergo sciebat obediendum esse mandato, ut diceret : Ex omni fructu manducabimus, quod Dominus imperaverat: de ligno autem quod est in medio paradiso, imperatum a Deo dicit non esse gustandum, ne morte morerentur. Ergo quia scivit deferendum esse mandato, scivit utique malum esse prævaricari; et ideo juste prævaricata damnatur.

33. Accipe aliud : Si assumtio de ligno scientiæ boni et mali ita operatrix erat, ut bonum et malum agnosceretur; quod videtur Scriptura ostendere, dum dicit : Quia ubi *manducaverunt ambo, aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt quod nudi essent*; hoc est, aperti sunt oculi cordis, et cognoverunt turpe esse nudos se degere : sine dubio ubi gustavit mulier de ligno scientiæ boni et mali, peccavit et se peccasse cognovit. Quæ igitur se peccasse cognovit, vel virum ad peccati communionem invitare non debuit. Illiciendo autem virum, et dando ei quod ipsa gustaverat, non vitavit, sed iteravit peccatum. Nam utique si vere rationem spectasset, eum quem diligebat, non trahere ad consortium pœnæ, sed magis ab eo quod cognoverat ipsa esse peccatum, vel inscientem revocare debuerat; quamvis videatur hæc mulier sciens quod post culpam in paradiso esse non posset, metuisse ne sola de paradiso ejiceretur. Denique absconderunt se ambo post culpam. Excludendam igitur se esse cognoscens, consortio viri quem diligebat, noluit defraudari.

34. Iterum accipe : Non cognitio mali malum est; sed cum actus implet malitiam. Non enim statim qui novit malum, quod malum est, facit : sed qui quod malum esse novit, operatur. Incentivum autem ad operandum quod malum est, aut iracundia, aut cupiditas esse consuevit. Nec statim necesse, ut habens scientiam mali faciat quod improbum novit, nisi aut iracundia aut cupiditate vincatur. Unde quod diximus incentivum peccandi, vel ira, vel cupiditas est, vel plerumque formido, licet ex formidine oriatur cupiditas, dum unusquisque vult vitare quod metuit. Et ideo recte iracundiam et cupiditatem duo reliquorum posuimus incentiva vitiorum. Consideremus igitur utrum Eva

his ad vitium stimulis incitata sit. Sed neque irascebatur marito, neque cupiditate victa est : in secundo dumtaxat erravit, ut edendum viro daret, quod jam ipsa gustaverat. Primo fuerat cupiditatis auctor erroris ut ipsa ederet, sequentisque fuit causa peccati. Quod enim jam gustaverat, desiderare non poterat : et gustando, mali fuerat scientiam consecuta. Malum igitur quod adverterat, in virum derivare non debuit, neque conjugem proprium prævaricatorem divini facere mandati. Sciens igitur prudensque peccavit, et sciens virum in suum traxit errorem. Alioquin inveniretur falsus esse de ligno scientiæ boni et mali sermo, si etiam posteaquam de ea arbore manducavit, scientiam mali habere non potuit. Quod si verus est sermo, cupiditatis utique causam habere non potuit : licet plerique sic excusandum putent, quod diligens virum ab eo timuerit separari, et hanc causam cupiditatis prætendant, quod esse voluerit cum marito.

CAPUT VII.

Quæritur utrum a Deo, vel a ligno, vel demum aliunde mors homini acciderit ; atque objectio multiplici responsione diluitur.

35. Iterum alia quæstio subrepit unde mors acciderit Adæ, utrum a natura ligni ejusmodi, an vero a Deo. Si naturæ ligni hoc adscribimus, videtur ligni hujus fructus vivificandi insufflationi Dei præstare ; siquidem quem vivificaverat insufflatio, fructus hujus ligni traxit ad mortem. Aut si Deum operatorem mortis esse memoramus, dicunt quod gemina eum opinione accusemus : quod aut ita immitis, ut noluerit ignoscere, cum posset ; aut si ignoscere non potuerit, videatur infirmus. Videamus igitur quomodo diluendum sit. Nisi fallor, mortis causa inobedientia fuit ; et ideo homo ipse sibi mortis est causa, non habens Deum suæ mortis auctorem. Neque enim si medicus præscripsit ægrotanti a quibus videatur cavendum, atque ille ab interdictis non putaverit abstinendum, causa ei mortis est medicus : sed utique ipse sibi reus mortis est propriæ. Itaque Deus quasi bonus medicus prohibuit, ne Adam nocitura gustaret.

36. Iterum accipe : Scire bonum melius est, quam nescire ; et ei qui bonum sciat, pulcrum est scire quod malum est, ut sciat cavere quod malum est, et ut prudens subeat custodiæ cautionem. Rursus autem non satis est hoc solum scire quod malum est ; ne cum malum scias, scientia boni incipias defraudari. Pulcrius est igitur ut utrumque norimus ; ut et quia scimus bonum, fugiamus quod malum est ; et ex eo quod cognoscimus malum, boni gratiam præferamus. Sed ita debes utrumque scire, ut et profunde noveris, et quod noveris exequaris, actusque scientiæ congruat. Alioquin tolerabiliorem Scriptura indicat eum, qui utrumque nesciat, quam qui perfunctorie utrumque cognovit. Gravat enim scire, quod vel exequi vel vitare non possis : gravat scire sine usu atque opere cognitionis profundæ. Denique obest ad existimationem modico scire quid prosit, et quid noceat ægro ; nisi cognitione ea quemadmodum oportet, utatur : et ideo non est cognitio bona, nisi ea utaris ut oportet.

37. Item accipe : Non frustra lignum scientiæ boni et mali productum est in medio paradiso : et si cuicumque homini productum esset, superflua interdictio. Sed neque frustra factum est, neque alii, nisi homini factum est, qui mandatum accepit ; ut non solo eo, sed eo cum cæteris uteretur. Nam si multa discutias, complura reperies et plane innumera, quæ ei qui uti nesciat, possint nocere. Nec ipsas divitias invenies fructuosas, si habens dives subsidia largitatis, neget alimenta pauperibus, excludat inopem subsidio destitutum, aliena extorqueat, quia prævalet potestate. Pulcritudo ipsa et gratior corporis forma frequenter in vitium, quam deformitas trahit. Numquid igitur quisquam deformiores, quam pulcriores filios habere desiderat, et inopes potius liberos suos cupit esse, quam divites ? Plura sunt hujusmodi quæ non ad imprudentiam largientis referenda sunt, sed ad male utentis errorem. Et ideo

utentem accusandum potius quam donantem.

CAPUT VIII.

Solvuntur quæstiones de præscientia Dei circa prævaricationem Adæ, et opinionem boni et mali humanis mentibus divinitus impressam.

38. Iterum quæstio: Sciebat prævaricaturum Deus Adam mandata sua, an nesciebat? Si nesciebat, non est ista divinæ potestatis adsertio: si autem sciebat, et nihilominus sciens negligenda mandavit, non est Dei aliquid superfluum præcipere. Superfluum autem præcepit protoplasto illi Adæ, quod eum noverat minime servaturum: nihil autem Deus superfluum facit; ergo non est Scriptura ex Deo. Hoc enim objiciunt, qui vetus non recipiunt Testamentum, et has interserunt quæstiones. Verum hi sua sententia et opinione vincendi sunt. Cum enim novi Testamenti non refutant fidem, exemplo sunt arguendi, ut vetus credant: quoniam cum sibi divina præcepta et facta conveniant, unius auctoris Testamentum utrumque liquet esse credendum. Discant igitur non superfluum, non injustum etiam prævaricaturo præscriptum esse mandatum. Nam et ipse Dominus Jesus elegit Judam, quem proditorem sciebat. Quem si per imprudentiam electum putant, divinæ derogant potestati. Sed hoc æstimare non possunt, cum Scriptura dicat: Quia *sciebat Jesus quis eum proditurus esset.* Conticescant igitur repugnatores isti veteris Testamenti.

39. Sed quoniam etiam gentilibus, si forte istud objecerint, respondendum videtur, qui exemplum non recipiunt, rationem exigunt, accipiant etiam ipsi qua ratione Dei Filius vel prævaricaturo mandaverit, vel elegerit proditurum. Venerat Dominus Jesus omnes salvos facere peccatores, etiam circa impios ostendere suam debuit voluntatem. Et ideo nec proditurum debuit præterire; ut adverterent omnes, quod in electione etiam proditoris sui servandorum omnium insigne prætendit, nec in eo læsus est vel Adam, quia mandatum accepit, vel Judas, quia electus est. Non enim necessitatem Deus vel illi prævaricationis, vel huic proditionis imposuit, quia uterque si quod acceperat, custodisset, a peccato abstinere potuisset. Denique nec Judæos omnes credituros sciebat, et tamen ait: *Non veni nisi ad oves perditas domus Israel.* Ergo non in mandante culpa est, sed in prævaricante peccatum est. Et quod in Deo fuit, ostendit omnibus quod omnes voluit liberare. Nec tamen dico quia prævaricationem nesciebat futuram, immo quia sciebat adsero: sed non ideo pereuntis proditoris invidiam in se debuit derivare, ut adscriberetur Deo, quod uterque sit lapsus. Nunc autem uterque redarguitur, atque reconvincitur; quia et ille mandatum ne laberetur accepit, et hic etiam in apostolatus munus adscitus est, ut vel beneficio Dei revocaretur a proditionis affectu; simul ut dum alii revincuntur, prodesset omnibus. Non enim consisteret peccatum, si interdictio non fuisset. Non consistente autem peccato, non solum malitia, sed etiam virtus fortasse non esset: quæ nisi aliqua malitiæ fuissent semina, vel subsistere, vel eminere non posset. Quid est enim peccatum, nisi prævaricatio legis divinæ, et cœlestium inobedientia præceptorum? Non enim auribus corporis de mandatis cœlestibus judicamus: sed cum esset Dei verbum, opiniones quædam nobis boni et mali pullularunt; dum id quod malum est, naturaliter intelligimus esse vitandum, et id quod bonum est, naturaliter nobis intelligimus esse præceptum. In eo igitur vocem Domini videmur audire, quod alia interdicat, alia præcipiat. Et ideo si quis non obedierit illis quæ semel a Deo præcepta credimus, pœnæ obnoxius æstimatur. Dei autem præceptum non quasi in tabulis lapideis atramento legimus inscriptum, sed cordibus nostris tenemus impressum spiritu Dei vivi. Ergo opinio nostra ipsa sibi legem facit. Si enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt; ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus

legis scriptum in cordibus suis. Opinio igitur humana sibi tamquam Dei lex est.

40. Iterum hinc aliam faciunt quæstionem, ut ad invicem mandati ejus quod diximus in hominis opinione consistere, hanc ipsam opinionem impressam a Deo nobis tamquam præscriptum divinæ legis accusent. Noverat, inquiunt, hominem peccaturum qui creavit eum, et has opiniones boni et mali impressit, an non noverat? Ut si dixeris quia non noverat, alienum a majestate Dei sentias : si autem dixeris quia sciens Deus peccaturum hominem. communes tamen opiniones ei boni et mali impressit; ut propter admixtionem malorum vitæ perpetuitatem servare non posset, sicut in illo non præsagum futuri, ita in hoc non bonum Deum significare videaris. Atque hinc argumentantur quia non est creatura hominis a Deo facta. Nam sicut supra ostendimus eos dicere quod non est mandatum Dei, sic et hic dicunt : Non ergo creatura hominis a Deo, quia Deus malum non fecit. Homo autem opinionem accepit mali, dum a malis præcipitur abstinere. Hoc autem genere alium bonum Deum, alium operatorem hominis conantur adserere. Quibus respondendum est illico secundum opinionem suam. Si enim hominem nolunt a Deo factum, quia peccator est homo, et hoc refugiunt, ne bonus Deus peccatorem fecisse videatur, quia non putant bonum qui fecerit peccatorem ; dicant utrum operatorem hominis a Deo factum putent. Si enim a Deo factus est ille, ut dicunt, operator hominis, quomodo bonus Deus operatorem mali fecit? Utique non bonus, nam qui peccatorem facit non bonus; cavendum ne gravius sit operatorem peccatoris fecisse. Debuit enim bonus Deus prohibere nativitatem ejus, qui peccati substantiam habebat inducere. Quod si dicunt non esse genitum operatorem mali, requirendum utrum bonus Deus potuerit inhibere quoquo modo incipientem malitiam, an non potuerit? Si enim non potuit, infirmus : si potuit, et non fecit, non bonus. Ergo si sibi ista non congruunt, nec suæ sibi hæreticorum conveniunt opiniones, requiramus ne forte rationis fuerit, qua causa Deus sive geniti sive non geniti illius operatoris siverit malitiam introire in hunc mundum, cum possit inhibere.

41. Itaque servantes unum et eumdem Deum bonum atque operatorem, id si possumus, adstruamus, quod gratiæ utrique conveniat, nec accusationis eorum declinemus invidiam, qui ita dicunt : Quomodo bonus Deus qui non solum passus est introire in hunc mundum malitiam : sed etiam in tantam confusionem venire permisit. Verum hæc accusatio tunc locum haberet, si ita animæ vim et intima secreta mentis inficeret, ut nullo pacto posset aboleri, et immedicabilium vulnerum menti atque animæ nostræ virus insideret : esset enim aptior hujus querelæ locus, quod cum omnia possit Deus, hominem tamen perire sit passus. Verum cum Deus nostri misericors respuendi erroris remedia reservaverit, abolendique omnis contagii non aboleverit facultatem ; quomodo irrationabile vel injustum est, si permisit nostrum materiale tentari quadam trepidatione fragilitatis humanæ; ut fœneratior postea gratia per pœnitentiam delictorum in hominis rediret affectum, et fragilitatis suæ conscius quod tam facile a divinorum mandatorum serie deviando trepidaverit, tamquam clavum animæ fluctuantis mandata cœlestia timeret amittere ; divinæ misericordiæ plus tribuens quod recepit amissum, et sibi aliquid usurpans gratiæ quod revertatur.

CAPUT IX.

An decuerit a Deo præceptum homini de cibo dari; et cur in proponenda pœna non dictum fuerit, *moriemini*, sed *morte moriemini*.

42. Nunc quæ sit illa ratio consideremus, quid sit istud quod cum mandatum daret homini, de illa admirabili beataque vita præscribens, ne contra faciens morte moreretur, de manducando et non manducando putaverit esse mandandum. Sunt enim qui putant

nequaquam mandatum istud convenire cœli et terræ atque omnium creatori; nequaquam dignum incolis paradisi, eo quod illa vita similis Angelorum sit. Et ideo non terrenum et corruptibilem hunc cibum esui fuisse possumus æstimare; quia qui non bibunt, neque manducant, erunt sicut Angeli in cœlo. Cum igitur in cibo neque præmium sit, quia esca nos non commendat Deo; neque magnum periculum sit, quia non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod exit de ore : videtur sine dubio a tanto auctore non esse præceptum, nisi hunc cibum ad illum propheticum referas, quia pro magno præmio Dominus sanctis pollicetur suis : *Ecce qui serviunt mihi, manducabunt : vos autem esurietis.* Hic est enim cibus in quo vita definitur æterna, quo quisquis fuerit defraudatus, morte morietur. Quandoquidem panis vivus atque cœlestis ipse Dominus est, qui vitam dat huic mundo. Unde et ipse ait : *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam æternam.* Erat ergo panis aliquis de quo præscripserat edendum paradisi incolis. Quis ille? Accipe quem dicat : *Panem*, inquit, *Angelorum manducavit homo.* Est enim bonus panis, si facias voluntatem Dei. Vis scire quam bonus panis? Ipse Filius manducat hunc panem, de quo ait : *Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei qui in cœlis est.*

43. Iterum videamus qua ratione Dominus Deus Adæ dixerit, *morte moriemini* : quid intersit, utrum aliquis dicat, *moriemini*, an addat, *morte moriemini.* Ostendere enim debemus nihil superfluum in Dei esse mandato. Itaque hoc arbitror. Cum duo sibi sint contraria mors et vita, secundum simplicem sermonem a vita vivere dicimus, a morte mori. Si autem geminare velis utrumque, quia vita vitam facit, dicitur, *vita vivit*, sicut habes in lege. Et quia mors mortem facit, dicitur, *morte morietur.* Non est autem superflua ista geminatio : est enim vita ad mortem, et est mors ad vitam; quia quis et dum vivit, moritur; et dum moritur, vivit. Fiunt ergo quatuor distinctiones vita vivere, morte mori, mort[i] vivere, vita mori. Cum igitur hæc it[a] se habeant, usus et consuetudinis pra[vum] judicium debemus excludere; qu[i] usus hoc habet ut communiter dicat[ur] vivere, et qui vitæ vivit, et qui mor[ti] vivit : et communiter dicatur mori v[el] ille qui morti moritur, vel ille qui vit[æ] moritur. Itaque ex quatuor illis duo si[-] gnificat, ut dicat viventem vivere nec melius deteriusque distinguat, e[t] dicat morientem mori, nec inter ma[-] lam et bonam mortem videatur es[se] discretio. Nam indiscreta quædam vit[a] significatur, qualis irrationabilium a[c] etiam parvulorum, et indiscreta mor[s] æque.

44. Sequestrato igitur usu communi quid sit vita vivere, et quid sit mort[e] mori, et quid sit vivere morti, et mo[ri] vitæ consideremus. Puto enim secun[-] dum Scripturas, quia vita vivere admi[-] rabilem quamdam illam vitam beatam que significet, et hunc vivendi usum spi[-] randique munus cum beatæ vitæ grati[a] veluti conjunctum, et quadam par[-] ticipatione permixtum demonstrare vi[-] deatur. Hoc est enim vita vivere, vir[-] tute vivere, beatæ vitæ actus haber[e] in istius corporis vita. Contra auten morte mori quid est aliud; nisi cu[m] morte corporis deformitatem signifi[-] care morientis, cujus et caro commu[ni] vivendi munere defraudetur, et anim[a] vitæ æternæ usum habere non possit Est etiam qui vita moritur, ut qui vi[-] vit corpore, sed actu moritur suo : qua[-] les illi sunt, de quibus ait Propheta *Descendunt in infernum viventes.* Et ill[a] de qua Apostolus dicit : *Quoniam vi[-] vens mortua est.* Quartum superest quod sunt qui etiam morte vivunt, u[t] martyres sancti, qui utique moriuntu[r] ut vivant. Moritur caro, sed vivit grati[a] mortuorum. Ergo absit a nobis, ut par[-] ticipes mortis vivamus : sed contra par[-] ticipes vitæ moriamur. Sanctus enim nec vitæ istius se vult esse parti[-] cipem, qui ait : *Cupio dissolvi, et cum Christo esse; multo enim melius.* Et alius *Heu me, quod incolatus meus prolongatu[s] est!* Dolens utique cum consortia vit[æ] speret æternæ, istius vitæ fragilitate a[-]

contineri. Et ideo possum e contrario dicere, quia et si vita vivere bonum est, vitæ tamen ambiguum sit. Potest enim dici quis vitæ vivere, hoc est, vitæ æternæ istius vita corporis militare. Potest etiam dici vitæ vivere, hoc est, vel quemcumque, vel sanctum istius vitæ habere desiderium corporalis; ut verbi gratia, si quis ideo honeste putat esse vivendum, ut is longævitatem vitæ bonis actibus consequatur, quales plerique infirmiores sunt quos hæc vita delectat.

45. Sicut ergo vitæ vivere quid sit accepimus, quid sit morti mori accipiamus, vel morti vivere. Possunt enim esse qui moriantur morti, et qui vivant vitæ. Nam qui non ita vivit, ut secundum mortem animæ suæ vivat, is morti moritur, quia non est obnoxius morti, id est, nexus eum ærumnosæ mortis amisit, non constringitur vinculis mortis æternæ. Mortuus est morti, hoc est, mortuus est peccato, mortuus est pœnæ : cui contrarium est pœnæ vivere, hoc est, quando quis vivit ad pœnam, vivit ad mortem. Qui autem moritur ad pœnam, moritur ad mortem. Est etiam qui in hac vita positus moriatur ad vitam, sicut ille qui ait : *Vivo autem jam non ego, vivit autem in me Christus.* Peccato enim mortuus est, Deo vivit, hoc est, mors in eo mortua est, sed vita vivit, qui est Dominus Jesus. Ergo bona vita eorum qui Deo vivunt, mala vita eorum qui peccato vivunt. Est etiam media vita, ut animantium cæterorum, sicut habes scriptum : *Producat terra animam viventem secundum genus.* Est etiam vita mortuorum, ut Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob; quia Deus mortuorum non est, sed vivorum. Sunt etiam quibus communitas est quædam mortis et vitæ, de quibus ait Apostolus dicens : *Si commortui estis, et convivetis. Si enim complantati*, inquit, *sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus : scientes quia vetus homo noster simul confixus est cruci; ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato.* Sicut autem figuras multas vitæ diximus, ita etiam mortis inveniemus. Dicitur enim mors mala, secundum illud : *Anima quæ peccat, ipsa morietur.* Dicitur et mors communiter, sicut habes verbi gratia : Quia Abraham vixit tot annos, et mortuus est, et appositus est ad patres suos. Dicitur etiam mors per baptismatis sacramentum, sicut habes : *Consepulti sumus cum illo per baptismum in morte.* Et alibi : *Si autem mortui sumus cum Christo, credimus etiam quod simul vivemus cum illo.* Vides quia mors quidem appellatione dicatur, sed hæc vita sit nostra.

CAPUT X.

Cur hominem Deus non approbarit nisi post factam mulierem ; et id maxime quod per hanc ille deceptus peccaverit : itemque cur eadem non de terra, ut Adam, sed de costa ejus creata sit ?

46. Item alia quæstio, quia dixit Dominus : *Non est bonum solum esse hominem.* Primo omnium cognosce quia in superioribus, ubi hominem finxit Deus de limo terræ, non addidit : *Et vidit Deus quia bonum est*, quemadmodum in singulis operibus suis. Nam si dixisset illic bonum esse, quia homo factus est, inveniretur hoc esse contrarium, ut hic non esse bonum diceret, cum in superioribus bonum esse dixisset. Sed hoc ibi cognosce, ubi solum Adam fecit. Cæterum ubi communiter comprehendit et virum et mulierem factos, licet ne ibi quidem dixerit specialiter; tamen quia postea habes : *Vidit Deus omnia quæ fecit, et ecce erant bona valde*, evidenter declaratur bonum esse quod et vir sit factus, et mulier.

47. Sed ex hac quæstione alia quæstio rursus emergit. Quomodo enim, quando solus factus est Adam, non dictum est bonum esse factum Adam : quando autem et mulier ex eo facta est, tunc esse bona omnia comprehensum est ? Licet illic omnem laudaverit creaturam, et universitatis creatio sit probata, quoniam in homine naturæ prædicata communitas est : tamen non videtur otiosum, qua ratione ubi solus factus est Adam, non solum nequaquam

prædicatio boni complacito operi adjecta sit; sed etiam dictum sit non esse bonum solum hominem : cum sciamus quod antequam fieret mulier, non erraverit Adam; postea vero quam mulier est facta, prior divinum prævaricata mandatum, etiam virum suum traxerit in errorem, et incentivum ejus extiterit. Si igitur viro culpæ auctor est mulier, quemadmodum pro bono videtur adjecta? Verum si consideres quia Deo universitatis est cura, invenies plus placere Domino debuisse id in quo esset causa universitatis, quam condemnandum fuisse illud in quo esset causa peccati. Et ideo quia ex viro solo non poterat humani esse generis propagatio, pronuntiavit Dominus non esse bonum solum esse hominem. Maluit enim Deus plures esse quos salvos facere posset, et quibus donaret peccatum, quam unum solum Adam, qui liber esset a culpa. Denique quia idem utriusque auctor est operis, venit in hunc mundum, ut salvos faceret peccatores. Postremo nec Cain parricidii reum priusquam generaret filios, passus est interire. Ergo propter generationem successionis humanæ debuit mulier adjici viro. Denique hoc ipsa verba declarant dicentis Dei, non bonum solum esse hominem. Nam etsi mulier prior peccatura erat; tamen redemtionem sibi paritura non debuit ab usu divinæ operationis excludi. Quamvis enim Adam non est seductus, mulier autem seducta et in prævaricatione fuerit; salva tamen, inquit, erit per filiorum generationem, inter quos generavit et Christum.

48. Nec illud otiosum, quod non de eadem terra de qua plasmatus est Adam, sed de ipsius Adæ costa facta sit mulier; ut sciremus unam in viro et muliere corporis esse naturam, unum fontem generis humani. Ideo non duo a principio facti vir et mulier, neque duo viri, neque duæ mulieres, sed primum vir, deinde ex eo mulier. Unam enim naturam volens hominum constituere Deus, ab uno principio creaturæ hujus incipiens multarum et disparium naturarum eripuit facultatem. *Faciamus*, inquit, *ei adjutorium simile sibi.* Adjutorium ad generationem constitutionis humanæ intelligimus. Et vere bonum adjutorium. Nam si pro meliore accipis adjutorium, major quædam in causa generationis operatio mulieris reperitur; sicut istius terræ quæ semina primo accepta cohibendo paulatim fotu suo adolescere facit, et producit in segetem. In eo igitur adjutorium bonum mulieris, quamquam etiam inferior dicatur adjutor; ut et in usu reperimus humano, quia dignitate potiores plerumque adjutores meriti inferioris adsciscunt.

CAPUT XI.

Quomodo animalia adducta fuerint ad Adam: quid sopor ejusdem et costæ ædificatio nos doceat : quid etiam memorata animalia in paradisum adducta significent; et quo pacto justi in paradisum rapiantur.

49. Specta nunc cur Deus adhuc finxerit de terra omnes bestias agri, et omnia volatilia cœli, et adduxerit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea. Qua ratione hoc factum est, cum tantummodo bestias agri, et volatilia cœli ad Adam adduxerit Deus? Erant enim pecora secundum genus suum. Denique habes infra : *Quia imposuit Adam nomina omnibus pecoribus, et omnibus bestiis agri. Adæ autem non est inventus adjutor similis illi.* Quæ igitur absolutio est, nisi quia indomitæ bestiæ, et volatilia cœli divina potestate ad hominem deducuntur. De pecoribus autem domitis congregandis et homo habuit potestatem. Itaque illud divinæ operationis fuerit, hoc humanæ diligentiæ. Simul accipe qua causa omnia deducta sint ad Adam, ut in omnibus videret ex utroque sexu substantiam constare naturæ, id est, ex masculo et femina, et ipse usu exemploque cognosceret necessarium sibi consortium mulieris adjectum.

50. *Et immisit*, inquit, *Deus soporem in Adam, et obdormivit.* Quis est iste sopor, nisi quia paulisper ad conjugium copulandum cum intendimus animum, veluti intentos oculos ad Dei regnum inclinare atque inflectere videmur ad quemdam somnum istius mundi, et pau-

lisper obdormire divinis, dum in sæcularibus mundanisque requiescimus? Denique posteaquam soporem immisit in Adam, et dormivit, tunc *ædificavit Dominus Deus costam quam sumsit de Adam in mulierem.* Bene, *ædificavit* dixit, ubi de mulieris creatione loquebatur, quia in viro et muliere domus videtur quædam plena esse perfectio. Qui sine uxore est, quasi sine domo sit, sic habetur. Sicut enim vir publicis officiis, ita mulier domesticis ministeriis habilior æstimatur. Considera quia ex corpore costam sumsit, non ex anima portionem; hoc est, non anima ex anima, sed os de ossibus meis et caro de carne mea hæc vocabitur mulier.

51. Ergo causam humanæ generationis agnovimus. Sed quia plerosque movet qui diligentius intuentur, quomodo si vel primo magnum munus Dei fuit circa homines, ut in paradiso homines collocarentur, vel postea magnorum remuneratio videretur esse meritorum, ut ad paradisum justus unusquisque rapiatur, dicuntur etiam bestiæ et pecora agri, et volatilia cœli in paradiso fuisse. Unde plerique paradisum animam hominis esse voluerunt, in qua virtutum quædam germina pullulaverint: hominem autem et ad operandum, et ad custodiendum paradisum esse positum, hoc est, mentem hominis cujus virtus animam videtur excolere, nec solum excolere, sed etiam cum excoluerit, custodire. Bestiæ autem agri, et volatilia cœli quæ adducuntur ad Adam, nostri irrationabiles motus sunt; eo quod bestiæ vel pecora, quædam diversæ sint corporis passiones, vel turbulentiores, vel etiam languidiores. Volatilia autem cœli quid aliud æstimamus, nisi inanes cogitationes quæ velut volatilium more nostram circumvolant animam, et huc atque illuc vario motu sæpe traducunt? Propterea nullus inventus est menti nostræ similis adjutor, nisi sensus, hoc est, αἴσθησις. Similem sibi solam νοῦς noster potuit invenire.

52. Sed forte arguas, quia hæc quoque Deus in tali paradiso locavit, hoc est, passiones corporis, et vanitatem quamdam fluctuantium vel inanium cogitationum, quod ipse nostri fuerit auctor erroris. Considera quid dicat: *Habete*, inquit, *potestatem piscium maris, et volatilium cœli, et omnium repentium quæ repunt super terram.* Vides quod ille tibi tribuerit potestatem; ut de omnibus judicare tu debeas, singulorum genera judicii tui sobria definitione discernere. Vocavit ad te omnia Deus, ut supra omnia mentem tuam esse cognosceres. Cur quæ tibi similia minime reperisti, adsciscere tibi et copulare voluisti? Dedit tibi certe sensum quo universa cognosceres, et de cognitis judicares; meritoque de illo fœcundo paradisi agro ejectus es, quia non potuisti servare mandatum. Sciebat enim Deus esse te fragilem, sciebat judicare non posse; ideo dixit quasi fragilioribus: *Nolite judicare, ut non judicemini.* Ergo quia scivit infirmum te esse ad judicandum, voluit obedientem esse mandato; ideo præceptum posuit. Quod si non prævaricatus esses, periculum incerti judicii incidere nequivisses. Itaque quoniam judicare voluisti, ideo addidit: *Ecce Adam factus est tamquam unus ex nobis, ut sciat bonum et malum.* Voluisti tibi arrogare judicium; ideo pœnam pravi judicii refutare non debes. Posuit tamen te contra paradisum, ne memoriam ejus possis abolere.

53. Denique justi in paradisum sæpe rapiuntur, sicut et Paulus raptus est in paradisum, et audivit verba ineffabilia. Et tu si a primo cœlo ad secundum, a secundo ad tertium mentis tuæ vigore rapiaris, hoc est, quod primum unusquisque homo est corporalis, secundo animalis, tertio spiritalis: si ita rapiaris ad tertium cœlum, ut videas fulgorem gratiæ spiritalis (animalis enim homo quæ sunt spiritus Dei nescit) et ideo tertii cœli adscensio tibi est necessaria, ut rapiaris in paradisum: rapieris jam sine periculo, ut possis dijudicare omnia, quia spiritalis dijudicat omnia, ipse autem a nemine dijudicatur. Et fortasse quasi adhuc fragilis, audies verba ineffabilia quæ non liceat homini loqui: et tunc quod acceperis reservato, et quod audieris custodito. Paulus

apostolus custodiebat ne laberetur, vel alios certe faceret errare. Aut fortasse ideo dicit Paulus, *quæ non liceat homini loqui*, quia erat adhuc in corpore constitutus, hoc est, videbat istius corporis passiones, videbat legem carnis suæ repugnantem legi mentis suæ. Hoc enim malo intelligi, ne videamur quemdam adhuc futuri periculi jactare terrorem. Si enim vel propter hanc vitam securitas, ut nullos prævaricationis post hanc futuræ laqueos formidemus: ergo quicumque fuerit in paradiso ascensione virtutis, audiet mysteria Dei arcana illa atque secreta: audiet dicentem Dominum tamquam latroni illi a scelere ad confessionem, et ad fidem a latrocinio revertenti: *Hodie mecum eris in paradiso.*

CAPUT XII.

Serpentis qualis fuerit sapientia: quomodo mulierem aggressus sit: qualisve hujus responsio, quam longa digressio de quadam circa eam rem dubitatione consequitur.

54. *Serpens autem erat sapientior omnium bestiarum quæ erant super terram, quas fecit Dominus Deus, et dixit serpens mulieri: Quid utique dixit Deus, ne edatis ab omni ligno quod est in paradiso?* Cum dicit sapientiorem serpentem, intelligis quem loquatur, id est, illum adversarium nostrum qui tantum habet hujus sapientiam mundi. Sed et voluptas atque delectatio bene sapiens dicitur, quia et sapientia carnis appellatur sapientia, sicut habes: Quia *sapientia carnis inimica est Deo.* Et ad exquirenda delectationum genera astuti sunt, quia appetentes sunt voluptatum. Sive ergo delectationem intelligas, quædam est divino adversa mandato, et inimica sensibus nostris. Unde sanctus Paulus ait: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati.* Si autem ad diabolum referas, verus inimicus est generis humani. Quæ autem causa inimicitiarum nisi invidia? Sicut Salomon ait: Quia *invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum.* Invidiæ autem causa beatitudo hominis in paradiso positi, et ideo quoniam ipse diabolus acceptam gratiam tenere non potuit, invidit homini, eo quod figuratus e limo, ut incola paradisi esset, electus est. Considerabat enim diabolus quod ipse qui fuisset superioris naturæ, in hæc sæcularia et mundana deciderat; homo autem inferioris naturæ sperabat æterna. Hoc est ergo quod invidet dicens: Iste inferior adipiscitur quod ego servare non potui? Iste de terris migrabit ad cœlum, cum ego de cœlo lapsus in terra sim? Multas vias habeo quibus hominem decipere possim. De limo factus est, terra ei mater est, corruptibilibus involutus est. Etsi anima superioris naturæ, tamen et ipsa lapsui potest esse obnoxia, in corporis carcere constituta; quando ego lapsum vitare non potui. Est igitur via prima, ut decipiatur, dum conditione sua majora desiderat. Hic enim quidam conatus est industriæ. Deinde carnis est, quod non habeat, desiderare. Postremo in quo videor ego omnibus esse sapientior, nisi circumscribam hominem, et versutia et fraude contendam? Itaque machinatus est, ut non primo Adam adoriretur, sed Adam per mulierem circumscribere conaretur. Non adorsus est eum qui coram acceperat cœleste mandatum: sed eam adorsus est quæ a viro didicerat, non a Deo quid observaret, acceperat. Neque enim habes quia mulieri dixit Deus, sed quia Adæ dixit; et ideo per Adam cognovisse mulier æstimanda est.

55. Cognoscens igitur hoc loco tentamenti genus, plurima etiam aliis locis tentamenti genera reperies. Alia sunt per principem istius mundi, qui quædam venena sapientiæ in hunc mundum evomuit; ut vera putarent homines esse quæ falsa sunt, et specie quadam hominum caperetur affectus. Non enim semper quasi apertus hostis ingreditur: sed sunt quædam potestates quæ amorem simulent, gratiamque prætendant; ut paulatim cogitationibus nostris venenum suæ iniquitatis infundant, a quibus oriuntur illa peccata quæ vel ex delectatione, vel ex quadam mentis facilitate nascuntur. Sunt etiam aliæ potestates quæ veluti colluctantur nobiscum. Unde et Apostolus ait: *Quia non est nobis*

colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus, et potestates, et rectores hujus mundi, tenebrarum harum, adversus nequitiam spiritalium quæ sunt in cœlestibus. Volunt enim hac quadam contentione nos frangere, et veluti quoddam animæ nostræ corpus elidere. Unde et Paulus quasi bonus athleta non solum ictus adversantium potestatum vitare cognoverat, verum etiam adversantes ferire. Unde et ait : *Percutio pugnis, non ut aera cædens.* Et ideo quasi bonus athleta ad coronam meruit pervenire. Ergo multiplicia tentamenta sunt diaboli. Et ideo bilinguis serpens habetur atque lethalis, eo quod diaboli minister aliud lingua loquatur, aliud corde meditetur. Sunt et alii ministri qui et cordis et vocis suæ infectas veneno veluti verborum suorum jactant sagittas, quibus Dominus ait : *Generatio viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali?*

56. *Et dixit serpens mulieri : Quid utique dixit Deus, ne edatis ex omni ligno quod est in paradiso? Et dixit mulier serpenti : Ex omni ligno paradisi manducabimus : de fructu autem ligni quod est in medio paradisi, dixit Deus : Non manducabitis ex eo, neque tangetis ex eo, ne moriemini.* Cum audieris sapientiorem bestiis omnibus esse serpentem, hic ejus jam quære versutiam. Simulat se verba Dei dicere, et proprios intexit dolos. Cum enim dixisset Deus : *Ex omni ligno quod est in paradiso edetis ad escam; de ligno autem quod est scientiæ boni et mali non edetis : qua die autem manducabitis ex eo, morte moriemini;* serpens quasi interrogans mulierem, cum dixisset Deus : Ex omni ligno quod est in paradiso edetis : de ligno autem uno non edetis, inseruit mendacium, ut diceret : *Ab omni ligno non edetis :* cum de uno tantum ligno scientiæ boni et mali præceperit Deus non esse gustandum. Qua ratione autem fefellerit, nihil mirum, quia iis qui aliquem circumscribere conantur, consuetudo est fallere. Non est igitur interrogatio otiosa serpentis. Sed ut scias in mandato nullum vitium esse potuisse, respondit mulier, ut habes : *Ex omni ligno paradisi manducabimus : de fructu autem ligni quod est in medio paradiso, dixit Deus : Non manducabitis ex eo, neque tangetis ex eo, ne morte moriamini.* In mandato quidem nullum vitium est, sed in relatione mandati. Etenim quantum præsens lectio docet, discimus nihil vel cautionis gratia jungere nos debere mandato. Si quid enim vel addas, vel detrahas, prævaricatio quædam videtur esse mandati. Pura enim et simplex mandati forma servanda, vel testimonii series intimanda est. Plerumque testis dum aliquid ad seriem gestorum ex suo adjicit, totam testimonii fidem partis mendacio decolorat. Nihil igitur, vel quod bonum videtur, addendum est. Namque hic quid offensionis habet prima specie quod addidit mulier : *Neque tangetis ex eo quidquam? Tangetis* enim Deus non dixerat, sed *non edetis.* Sed tamen lapsus incipit esse principium. Nam quæ addidit, vel superfluum addidit, vel addendo de proprio semiplenum intellexit Dei esse mandatum. Docet igitur nos præsentis series lectionis, neque detrahere aliquid divinis debere mandatis, neque addere. Nam si Johannes hoc judicavit de suis scriptis : *Si quis apposuerit*, inquit, *ad hoc, adjiciet in illum Deus plagas, quæ scriptæ sunt in libro isto : et qui demserit de verbis his Prophetiæ hujus, delebit Deus partem illius de libro vitæ :* quanto nihil divinis mandatis est detrahendum? Hinc ergo cœpit prævaricatio prima esse mandati. Et plerique putant hoc vitium non esse mulieris, sed Adæ fuisse : ita Adam dixisse mulieri, dum eam vellet facere cautiorem, ut adderet mandasse Deum : *Neque tangetis ex eo quidquam.* Habemus enim quia Adam non Eva mandatum acceperit a Deo. Nondum enim mulier formata fuerat. Ipsa quidem verba Adæ quibus mulieri dixit formam seriemque mandati, non prodit lectio : sed intelligimus per virum ad mulierem seriem transisse mandati. Viderint tamen alii quid sentiant; mihi tamen videtur a muliere cœpisse vitium, inchoasse mendacium. Nam etsi de duobus videatur incertum, tamen sexus prodit qui prius potuerit errare. Adde quia præjudicio

illa constringitur, cujus et postea prior error inventus est. Viro enim mulier, non mulieri vir auctor erroris est. Unde et Paulus ait : *Adam*, inquit, *non est deceptus : mulier autem seducta in praevaricatione fuit*.

57. Nunc videamus utrum praeter adjectionem quae mandato est applicata, quod additum est obfuisse videatur. Nam re vera si bonum est, *Neque tangetis ex eo*, et ad cautionem proficiebat, cur Deus hoc minime interdixerit, immo non interdicendo permisisse videatur? Itaque utrumque quaerendum, qua ratione nec permiserit, nec interdixerit. Sunt enim qui dicant, qua ratione quod fecit videri, non jussit et tangi? Verum cum in eo ligno audieris naturam fuisse scientiae boni et mali, potest aestimari quia noluit te malum tangere. Satis est enim nobis videre satanam sicut fulgur de coelo cadentem, secundum vocem Domini, et dantem escam non luminis, sed noctis et tenebrarum filiis; quia scriptum est : *Dedit eum in escam populis Æthiopum*. Hoc igitur de eo dictum est, quod non mandaverit tangi. Quod autem non prohibuerit, quid intelligam accipe. Sunt multa quae noceant, si ante voluerimus haurire, quam quae sint illa cognoscere. Nam et de cibis et potu plerumque usu venit. Quippe si id quod amarum est, ante cognoscas, induis patientiam; et si intelligas illa quae sunt amara prodesse, induis tolerantiam, ne offendat amaritudo te repentina, et incipias rejicere profutura. Prodest ergo ante cognoscere; ut ex eo quod cognoveris profuturum, nec amara fastidias. Sed haec minus nocere possunt: illud quod magis, nisi provideatur, nocere possit, adverte.

58. Gentilis quidam est, ad fidem tendi; catechumenus est, majorem vult accipere doctrinae et fidei plenitudinem; caveat ne dum vult discere, male discat, et discat a Photino, discat ab Ario, discat a Sabellio; tradat se hujusmodi magistris quorum quaedam eum teneat auctoritas; et inductus quadam magistrorum praesumtione, teneris sensibus impressa dijudicare non noverit. Prius igitur oculis mentis perspiciat quid sequatur : videat ubi vita sit : tangat denique divinarum vitalia lectionum, ut nullo pravo offendatur interprete. Legit illi Sabellius, *Ego in Patre, et Pater in me*, et dicit unam esse personam. Legit Photinus : *Quia mediator Dei et hominum homo Christus Jesus*. Et alibi : *Quid me vultis occidere hominem?* Legit etiam Arius quia dixit : *Quoniam Pater major me est*. Legitur quidem manifestum : sed qua ratione dictum sit, debet ante pertractare secum, ut rationem dictorum possit advertere. Ducitur quadam magistrorum auctoritate; et profuisset ei non quaesisse, quam talem invenisse doctorem. Sed etiam gentilis si quis Scripturas accipiat, legit: *Oculum pro oculo, dentem pro dente*. Legit etiam: *Si scandalizaverit te dextera tua, abscinde illam*; non intelligit sensum, non advertit divini arcana sermonis, pejus labitur, quam si non legisset. Et ideo docuit quemadmodum Dei Verbum investigare deberent, non perfunctorie, non improvide, sed diligenter atque sollicite : *Quod erat*, inquit, *ab initio, quod audivimus, et quod vidimus, oculis nostris perspeximus, et manus nostrae perscrutatae sunt de Verbo vitae : et vidimus et testamur, et annuntiamus vobis*. Vides quod ante velut manibus quibusdam perscrutatus sit Dei verbum, et postea annuntiaverit; et ideo nihil Adae et Evae fortasse nocuisset verbum, si pertractantibus diligenter mentis quibusdam manibus ante tetigissent. Infirmi enim pertractando, et diligentius requirendo, uniuscujusque quam non intelligunt, possunt investigare naturam. Certe illi infirmi id lignum in quo scientiam mali esse cognoverant, ante quemadmodum tangerent, debuerant perscrutari. Nam et mali saepe nobis potest prodesse cognitio. Et ideo diaboli fraudes vel in hac legimus lectione, vel in prophetia, ut discamus quemadmodum artes ejus cavere possimus. Cognoscenda sunt enim tentamenta ejus, non ut sequamur, sed ut docti instructique caveamus.

59. Sunt hoc loco qui dubitationem habeant, utrum ex omni ligno ita dixe-

us esse gustandum, ut cum de igno, ita de scientiæ boni et mali staretur: an vero de omni ligno bum, de solo ligno scientiæ boni dixerit non esse gustandum? Id quidem putant inutilis esse , quod quamvis noxia esca hujus sit; tamen si cum cæteris ede- oxia esse non possit: quando- etiam antidotum theriacum de serpentis confici solere dicatur, ue virus corpusque serpentis, um sumitur, nocet; cum admis- lis, sanitati est et saluti. Scientia boni et mali, si quid sapientiæ si quis vitæ semper intendat, si era virtutum genera consequa- aquam inutilis æstimatur. Hac tione plerique putaverunt posse lud intelligi; ut videatur Deus isse, ne absque cæteris solum ientiæ boni et mali gustaretur, hibuisse cum cæteris. Et hoc sunt dictum, quia ait Deus ad uis *tibi indicavit quoniam nudus e ligno a quo præceperam tibi, lo ne manducares, manducasti?* leretur dare aliquem interpre- am, nisi mulier in superiori- ale serpente: *Quid utique dixit edalis ab omni ligno quod est in* : respondisset, *quod est in me- liso, dixit Deus: Non manduca- eo.* In quo quamvis mulieris aturæ fides videatur infirmior; n omnibus Adam spoliabo vir- ut videatur in paradiso nullam s fuisse virtutem, nihil de cæ- tavisse lignis, priusque culpam :, quam fructus esse aliquos tus. Non spoliabo ergo Adam, ne anum omne dispoliem, quod est antequam sensum accipiat boni et mali. Neque enim otiose st: *Nisi conversi fueritis, et effi- icut puer iste, non intrabitis in ælorum.* Puer enim cum male- non remaledicit: cum percuti- n repercutit: ambitionum et m tentamenta non novit.
de verius puto, quod ne cum lem fructibus lignum edendum ceperit. Nam etsi bona scientia perfecto, imperfecto tamen inutilis est. Imperfectum ausim omnem hominem dicere, quando ipse Paulus quasi imperfectus dicat: *Non quoniam acceperim, aut quo jam perfectus sim: sequor autem si comprehendam.* Et ideo imperfectis dicit Dominus: *Nolite judicare, ut non judicemini.* Ergo imperfecto inutilis scientia. Denique, *peccatum nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.* Et infra, *Sine lege enim peccatum mortuum est.* Quid enim mihi proderat scire quod vitare non poteram? Quid mihi proderat scire quod lex carnis meæ impugnaret? Impugnatur Paulus, et videt *legem carnis suæ repugnantem legi mentis suæ, et captivari se in lege peccati*, nec de conscientia sua præsumit; sed per Christi gratiam confidit se a mortis corpore liberandum: et tu quemquam opinaris scientem non posse peccare? Paulus dicit: *Non enim quod volo facio bonum; sed quod nolo malum hoc ago*: et tu arbitraris homini prodesse scientiam, quæ delicti augeat invidiam? Esto tamen ut perfectus peccare non possit. In Adam Deus omnes homines prævidebat, et ideo promiscue generi non conveniebat humano habere scientiam boni et mali, quam per carnis vitia, ut oportebat, exercere non poterat.

CAPUT XIII.

Quomodo tentamenta diaboli plena sint mendacii; et de deceptione mulieris, et lapsu Adæ: quemadmodum etiam cognoverint se esse nudos, et succinctoria sibi fecerint, quidve per ea significetur.

61. DISCAMUS igitur tentamenta diaboli plena esse mendacii; vix enim unum verum videtur ex iis quæ pollicitus est, reliqua falsa composuit. Sic enim habes: *Et dixit serpens mulieri: Non morte moriemini.* Ecce unum falsum; nam morte mortuus est homo, qui secutus est promissa serpentis. Deinde addidit: *Scit,* inquit, *Deus quia quacumque die manducaveritis ex eo adaperientur oculi vestri.* Hoc solum verum, quia infra habes: *Quia manducaverunt ambo, et aperti sunt oculi eorum.* Sed hoc verum quod noceret. Denique non omnibus aperire oculos utile, quia scriptum est:

Videbunt et non videbunt. Sed statim agglutinatum mendacium est, quia adjunxit: *Et eritis sicut dii scientes bonum et malum*. In quo licet advertere idololatriæ auctorem esse serpentem, eo quod plures deos induxisse in hominum videatur errorem quædam serpentis astutia. Et hoc fefellit, quia homo sicut dii. Non solum enim sicut dii esse homines desierunt, sed etiam qui quasi dii erant, quibus dictum est, *Ego dixi, dii estis*, sui gratiam perdiderunt.

62. *Et vidit mulier quia bonum est lignum ad manducandum, et quia gratum oculis ad videndum, et speciosum est ad intuendum*. Infirma auctor judicii quæ de eo quod non gustaverat, judicabat. Et ideo non facile, nisi id quod diligentius pertractaverimus, quod interiore probaverimus affectu, videtur ad opus aliquod esse sumendum. *Accipiens*, inquit, *de fructu ejus manducavit, et dedit viro suo simul, et manducaverunt ambo*. Bene prætermissum est ubi decipitur Adam; quia non sua culpa, sed vitio lapsus uxoris est.

63. *Et aperti sunt*, inquit, *oculi eorum, et cognoverunt quod nudi essent*. Et ante quidem nudi erant, sed non sine virtutum integumentis. Nudi erant propter morum simplicitatem, et quod amictum fraudis natura nesciret. Nunc autem multis simulationum involucris mens humana velatur. Ergo posteaquam spoliatos se illa sinceritate et simplicitate viderunt integræ incorruptæque naturæ, quærere mundana et manufacta cœperunt, quibus nuda suæ mentis operirent: delectationes delectationibus, et mundi hujus umbratiles voluptates velut folia foliis assuentes, quibus obumbrarent genitale secretum. Nam quomodo clausos oculos corporis habuit Adam, qui omnia animantia ita vidit, ut his et nomen imponeret? Quomodo cognoverunt, id est, interiore et altiore scientia non tunicam sibi, sed virtutum deesse velamina?

64. *Et assuerunt*, inquit, *folia ficus, et fecerunt sibi succinctoria*. Ficum hoc loco pro qua specie debeamus accipere divinarum nos docet series lectionum: quandoquidem sanctos esse qui sub vite et ficu resquiescunt Scriptura memoraverit et Salomon dixerit: *Quis plantat ficum, et de fructu ejus non manducat*, et Dominus ad ficum venerit; sed ideo sit offensus, quia non invenerit fructum, sed folia tantum. Docet ergo me Adam quid sint folia, qui posteaquam peccavit, de foliis ficus fecerit sibi succinctorium, qui de fructibus magis ejus gustare debuerit. Justus fructum eligit, folia peccator. Quis est fructus? *Fructus*, inquit, *spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, modestia, continentia, dilectio*. Non habebat fructum, qui gaudium non habebat. Non habebat fidem, qui prævaricatus erat mandatum Dei. Non habebat continentiam, qui de interdicto sibi gustaverat ligno.

65. Ergo quicumque prævaricatur mandatum Dei, spoliatur atque nudatur, et fit ipse sibi turpis: vult se operire quibusdam ficus foliis, fortasse quibusdam inanibus, vel umbratilibus sermonibus, quos compositis mendaciis assuens, et verbum de verbo struens, ad operiendam conscientiam suæ mentis, factique velamen peccator intexit, ut pudenda sua contegat. Jacit enim supra se folia, qui culpam velare desiderans aut diabolum delicti memorat auctorem, aut carnis prætendit illecebras, aut alium quempiam persuasorem prodit erroris. Et de scripturis divinis frequenter promit exempla, quibus justos in culpam perhibet incidisse, dicens si forte in stupris fuerit deprehensus: Et Abraham cum ancilla concubuit, et David alienam adamavit, et sibi adscivit uxorem. Assuit enim sibi quædam folia, quædam exempla de propheticarum serie scripturarum, fructum earum non putat requirendum.

66. Nonne tibi videntur etiam Judæi folia assuere, dum legis spiritalis verba corporaliter interpretantur? Quorum interpretatio fructum omnem viriditatis amittit, damnata maledicto ariditatis æternæ. Bona igitur interpretatio, hoc est, spiritalis ficus est fructuosa, sub qua justi sanctique requiescunt. Quam qui plantaverit in animis singulorum, sicut Paulus ait: *Ego plantavi, Apollo rigavit*, manducabit ex ea fructum. Male

[illegible] fructum ferre, viri[illegible] non poterit.

[illegible] igitur gravius est, hac se [illegible] succinxit eo loco, [illegible] castitatis se succingere [illegible] lumbis enim quibus præ[illegible] semina generationis [illegible]; et ideo male ibi succinc[illegible] foliis inutilibus, ubi futu[illegible] non fructum futurum, [illegible] peccata signaret, quæ [illegible] in adventum Domini [illegible] posteaquam Domi[illegible], ficum invenit incultam: [illegible] juberet excidi, ut cole[illegible]. Et ideo jam non foliis, [illegible] sermone succingimur; quia [illegible] ait: *Sint lumbi vestri suc*[illegible] *ardentes*. Unde etiam [illegible] nostris portare pro[illegible] secularia, sed æterna [illegible] servare.

CAPUT XIV.

[illegible] deambulantis ad vesperam, [illegible] *Adam, ubi es?* Cur præ[illegible] increpatur Adam, cum prior [illegible]: et de mulieris excusa[illegible] per illa designatis.

[illegible], inquit, *vocem Domi*[illegible] *in paradiso ad ves*[illegible] deambulatio Dei qui [illegible] est? Sed puto deambu[illegible] esse Dei per divina[illegible] scripturarum, in quibus Dei [illegible] præsentia; cum audi[illegible] adspicit omnia, et oculi [illegible] justos: cum legimus quia [illegible] cogitationes eorum: cum [illegible] *cogitatis mala in cordibus* [illegible] hæc recensemus, quasi [illegible] cognoscimus Deum. Fu[illegible] peccator, non quo Dei posset [illegible]: sed intra conscien[illegible] latere cupiebat, opera sua [illegible]. Justi enim est facie ad [illegible]; quia justi mens non so[illegible] est, sed etiam cum [illegible], sicut scriptum est: *Judi*[illegible] *et justificate viduam, et venite* [illegible], *dicit Dominus*. Ergo cum le[illegible] has scripturas divinas, audit [illegible] quasi ambulantis ad vesperam. Quid est ad vesperam, nisi quia culpam suam sero cognoscit, et sero venit quædam erroris præteriti verecundia, quæ errorem prævenire debuerat? Nam dum culpa fervet in corpore, et anima exagitatur corporis passionibus, non cogitat Deum sensus errantis, hoc est, non audit Deum ambulantem in scripturis divinis, ambulantem in mentibus singulorum. Dicit enim Deus, Quoniam inhabitabo in illis, et inter eos ambulabo, et ero illorum Deus. Ergo cum in animæ sensum redierit potestatis formido divinæ, tum erubescimus, tunc nos gestimus abscondere, tunc in peccatorum nostrorum positi cogitationibus, in medio ligni paradisi ubi peccavimus, deprehendimur, latere cupientes, et arbitrantes quod Deus non requirat occulta. Sed scrutator animorum et cogitationum usque ad divisionem animæ penetrans dicit, *Adam ubi es?*

69. Quomodo loquitur Deus? Numquid voce corporea? Non utique, sed virtute quadam præstantiore quam vox corporis potest esse, fundit oracula. Hanc vocem ejus prophetæ audierunt; hanc vocem fideles audiunt, impii non intelligunt. Denique in Evangelio habes, quia audivit Evangelista dicentem Patrem: *Et clarificavi, et iterum clarificabo:* sed Judæi non audierunt. Dicebant enim: *Tonitruum factum est*. Illic ergo, sicut supra habes, quia sentiebatur deambulans Deus qui non deambulabat: sic audiebatur loquens Deus, qui non loquebatur.

70. Sed quid loquatur, consideremus: *Adam, ubi es?* Adhuc in his remedium sanitatis est, qui audiunt Dei verbum. Denique Judæi qui sibi clauserunt aures ne audirent, hodieque non merentur audire. Deinde habent remedium qui se absconderunt. Nam qui absconditur, erubescit: qui erubescit, convertitur; sicut scriptum est: *Confundantur, et convertantur omnes valde velociter*. Deinde hoc ipsum quod vocat, indicium sanaturi est, quia Dominus quos miseratur, et vocat. Dicendo autem, *Ubi es?* non locum quærit qui novit arcanum; neque enim Deus

clausos habebat oculos, ut non videret latentem. Denique ideo dixit: *Factus est Adam tamquam unus ex nobis;* quia aperuit oculos. Et hic quidem aperuit oculos, ut culpam suam videret, quam vitare non potuit. Magis enim postquam peccavimus, nescio quomodo nostra delicta cognoscimus: et tunc peccatum esse intelligimus, quod antequam peccaremus, non putabamus esse peccatum. Certe non quasi peccatum putabamus esse damnandum; nam si damnaremus, non admitteremus. Deus autem omnium videt culpas, et omnium delicta cognoscit: super omnem animam, super omnium occulta oculos habet. Quid est ergo: *Adam, ubi es!* Id est, non in quo, sed in quibus es. Non ergo interrogatio est, sed increpatio. De quibus, inquit, bonis, de qua beatitudine, de qua gratia in quam miseriam recidisti! Dereliquisti vitam æternam, et adtumulatus es morti, consepultus errori. Ubi est illa tua bene sibi conscia confidentia! Timor iste culpam fatetur, latebra prævaricationem. Ubi ergo es! Hoc est, non in quo loco quæro, sed in quo statu. Quo te perduxerunt peccata tua, ut fugias Deum tuum quem ante quærebas! Fortasse moveat cur ante increpatur Adam, cum mulier ante gustaverit? Sed a prævaricatione sexus infirmior cœperit, a verecundia et excusatione fortior; ut femina erroris causa fuerit, vir pudoris.

71. Et dixit mulier: *Serpens decepit me, et manducavi.* Veniabilis culpa quam sequitur professio delictorum. Ideo non desperata mulier quæ non reticuit Deo, sed magis confessa peccatum est, quam medicabilis secuta sententia est. Bonum est condemnari in peccato, et flagellari in delicto, ut cum hominibus flagellemur. Denique Cain quia voluit crimen negare indignus judicatus est qui puniretur in peccato, sed remissus est sine præscripto pœnæ, fortasse non tam majori crimine parricidii (illud enim commisit in fratrem) quam sacrilegii, quod Deo credidit mentiendum dicens: *Nescio, numquid ego custos fratris mei sum?* Et ideo accusatori diabolo ejus accusatio reservata est; ut cum ejus angelis flagel[illegible] qui cum hominibus noluit fl[illegible] Denique de talibus dictum est: [illegible] *declinatio mortis eorum.... et cum* [illegible] *nibus non flagellabuntur.* Alia [illegible] mulieris, quæ licet in culpam [illegible] ricationis inciderat, tamen de p[illegible] lignis habebat adhuc virtutis [illegible] ideo dixit peccatum suum, et [illegible] tum est ei ad veniam. Justus [illegible] cusator est sui in principio [illegible] Neque enim potest quisquam j[illegible] a peccato, nisi fuerit pecca[illegible] confessus. Unde Dominus ait: [illegible] *quitates tuas, ut justificeris.*

72. Ergo quia Eva ipsa confes[illegible] tum est, mitior sequitur et [illegible] sententia, quæ condemnaret [illegible] et veniam non negaret, ut [illegible] suum conversa serviret. Pri[illegible] eam facile delectaret errare [illegible] ut sub fortiore vase locata [illegible] ceret virum, sed magis viri [illegible] ipsa regeretur. In quo quidem [illegible] rium Christi et Ecclesiæ evide[illegible] nosco. Designatur enim Eccle[illegible] Christum futura conversio, et [illegible] servitus subdita Dei Verbo, qu[illegible] sit melior, quam sæculi hujus li[illegible] Denique scriptum est: *Dominum* [illegible] *tuum adorabis, et ipsi soli servi*[illegible] igitur servitus Dei donum est. [illegible] inter benedictiones numeratur [illegible] servitutis obsequium; nam et [illegible] loco benedictionis eam dedit E[illegible] suo, ut serviret fratri suo. Den[illegible] nedictionem ille poscebat; et [illegible] sibi cognovisset esse præreptam, [illegible] aliam postulabat dicens: *Numqu*[illegible] *benedictio tibi est, pater?* Per [illegible] igitur servitutem ille qui per [illegible] primitias suas ante vendiderat, [illegible] dio venationis agrestis gratiam [illegible] dictionis amiserat, credidit se [illegible] turum esse meliorem, si typum [illegible] veneraretur in fratre. Hac enim [illegible] tute pollet populus Christianus, [illegible] et Dominus ad discipulos suos ait: [illegible] *vult inter vos primus esse, sit* [illegible] *servus.* Denique hanc servitutem [illegible] ratur caritas, quæ et spe major e[illegible] est. Unde scriptum est: *Per cari*[illegible] *servite invicem vobis.* Hoc est ergo

terium quod ait Apostolus esse in Christo et in Ecclesia. Hæc enim vere in prævaricatione ante fuit, sed salva erit per filiorum generationem in fide, et caritate, et sanctificatione, cum castitate. Prævaricata utique in patribus generatio hominum salvatur per filios; ut quod in Judæis offenderat, in Christiana posteritate corrigeret.

CAPUT XV.

Peccatum mulieris quare venia dignum; quidve per serpentem, feminam ac virum significetur. Qualis serpentis condemnatio; et in quibus ab Adami condemnatione distinguatur.

73. SERPENS, inquit, me persuasit: et hoc veniabile Deo visum est; eo quod nosset multas ad decipiendum vias esse serpentis (quia transfiguratur in Angelum lucis, et ministri ejus sicut ministri justitiæ sunt) falsa imponentis rebus singulis nomina, ut temeritatem dicat esse virtutem, et avaritiæ nomen imponat industriæ. Serpens enim mulierem decepit, virum mulier ad prævaricationem de veritate deduxit. Serpentis typum accepit delectatio corporalis: mulier symbolum sensus est nostri, vir mentis. Delectatio itaque sensum movet, sensus menti transfundit quam acceperit passionem. Delectatio igitur prima est origo peccati. Ideoque non mireris, cur ante serpens damnetur judicio Dei, secundo mulier, tertio vir. Secundum erroris ordinem, damnationis quoque ordo servatus est. Delectatio enim sensum, sensus autem mentem captivam facere consuevit. Ut scias autem quia serpens typus est delectationis, damnationem ejus adverte.

74. *Supra pectus*, inquit, *tuum et in utero tuo ambulabis*. Qui sunt qui in utero suo ambulabant, nisi qui ventri et gulæ vivunt, quorum deus venter est, et gloria in pudendis eorum, qui terrena sapiunt, et cibo onerati ad terrena curvantur? Bene ergo delectationi ait, quæ cibis intenta terram videtur manducare: *Supra pectus tuum, et in utero tuo ambulabis, et terram manducabis omnibus diebus vitæ tuæ*. Tollenda est omnis excusatio diaboli; ne forte malitiæ suæ aliquid possit obtendere, ut dicat iniquitatem suam ex condemnatione venisse; et ideo ad nocendum hominibus pertinaciter obniti, quia ideo damnatus est ut noceret: quod videtur esse proximum opinioni, si tamquam damnationis accipimus istam sententiam. Non enim Deus ad hoc serpentem damnavit, ut noceat: sed quid futurus esset, ostendit. Et quidem tentatio illa quod amplius hominibus prosit, superius demonstravimus: sed tamen cum legerimus quod scriptum est, dicente Deo: *Honorificantes me honorificabo, et contemtor mei honore privabitur*, licet nobis ex his verbis aliquid æstimare. Deus enim operatur quod bonum est, non quod malum. Ergo doceant te verba divina, quia operatur gloriam, pœnam relinquit. *Honorificantes me*, inquit, *honorificabo*, honorem bonorum operationis suæ esse declarans. Et contemtores, inquit, mei, non dixit honore privabo, sed honore privabuntur; non suæ operationi deputans eorum injuriam, sed quid futurum esset, ostendens. Ergo hic non dixit: Facio te supra pectus tuum, et in utero tuo ambulare, et terram manducare omnes dies vitæ tuæ: sed *Ambulabis*, inquit, *et manducabis*; ut prædixisse magis de serpente quæ futura sunt, videretur, quam præscripsisse quid faceret. Terra enim, inquit, tibi cibus erit, non anima: nam et hoc peccatoribus prodest. Unde et Apostolus tradidit hujusmodi in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die domini nostri Jesu Christi. Pectore autem et ventre ait reptare serpentem, non tam propter corporis figuram, quam quod propter terrenas cogitationes de illa cœlesti beatitudine sit lapsus. Pectus enim frequenter recessus quidam accipitur sapientiæ. Et ideo Apostolus supra pectus Christi reclinat caput, non in terram dejicit. Ergo si sapientia diaboli feris immanissimis comparatur, quibus intra pedes pectus sit: et etiam homines qui terrena sapiunt, nec interiore affectu eriguntur ad cœlum, utero videntur reptare per terram; utique ventrem animæ nostræ non cor-

ruptibilibus sæculi hujus implere, sed magis Dei verbo satiare debemus. Bene igitur David personam suscipiens Adæ dicit : *Humiliata est in pulvere anima mea, adhæsit in terra venter meus.* Adhæsit enim dum configuratur serpenti, qui pascitur in iniquitate terrena. Ideoque nos Apostolus configurari dicit oportere Christo, ut virtus Christi prætendat in nobis. Quæ sententia non putatur in serpentem gravis, cum etiam Adam, qui levius peccavit, tali condemnatur sententia.

75. Scriptum est enim : *Maledicta terra in operibus tuis : in tristitia manducabis eam omnes dies vitæ tuæ.* Videtur certe similitudo quædam esse sententiæ : sed tamen in ipsa similitudine magna discretio. Interest enim utrum manducet aliquis terram, sicut serpenti dictum est, quia terram manducabit : an vero sicut homini dictum est, *In tristitia manducabis.* Adjectio enim ista, *In tristitia*, discretionem facit. Discretio quam vim habeat, considera. Bonum est mihi in tristitia magis terram manducare, quam in delectatione, hoc est, ut in actu quodam et sensu corporis contristari videar, quam delectari in peccato. Multi enim propter nimias iniquitates non suscipiunt peccati conscientiam. At vero ille qui ait : *Castigo corpus meum, et servituti redigo*, contristatur in nostrorum pœnitentia peccatorum; quia sua tanta delicta non habuit, ut in his contristari deberet. Denique et nobis suadet utilem istam esse tristitiam, quæ secundum Deum, non secundum sæculum est. Oportet, inquit, vos contristari in pœnitentiam secundum Deum; nam secundum Deum tristitia salutem operatur, sæculi autem tristitia mortem operatur. Sed et de veteri Testamento accipe illos ad gratiam pervenisse, qui contristabantur in operibus corporalibus; illos vero in supplicio remansisse, qui delectabantur hujus mundi operibus. Deniqu[illegible] bræi qui ingemiscebant in [illegible] Ægypti, justorum gratiam co[illegible] sunt. Et quia panem in tristitia [illegible] ducaverunt, esca donati sunt [illegible] Ægyptii vero qui talia opera cum [illegible] tatione celebrabant, regi de[illegible] servientes, nullam veniam sunt [illegible]

76. Sed est et illa distinctio, [illegible] serpenti dicitur quia terram man[illegible] bit; Adæ autem, *In tristitia*, i[illegible] *manducabis, et cum sudore mandu[illegible] et manducabis fœnum agri*; ut que[illegible] intelligamus in his esse proce[illegible] quando terram manducamus, in [illegible] dam malitia esse videamur : [illegible] fœnum, in quodam processu : [illegible] vero panem, cum consummata [illegible] fortitudo. Ergo et nos habeamus [illegible] cessum vitæ hujus, sicut [illegible] Paulus qui dicit : *Vivo autem [illegible] ego*, hoc est, non ego qui terram [illegible] manducabam : non ego qui [illegible] quia omnis caro fœnum : *Sed vivit [illegible] Christus*, hoc est, vivit panis ille [illegible] qui venit e cœlo, vivit sapientia, [illegible] gratia, vivit justitia, vivit resurre[illegible]

77. Deinde considera quia non [illegible] maledictus homo, sed maledictus [illegible] serpens : nec terra in se maledicta [illegible] sed *Maledicta*, inquit, *in operibus [illegible]* quod ad Adam dictum est. Tunc [illegible] maledicta est, si habeas opera terre[illegible] id est, opera sæcularia. Et male[illegible] non in universum; sed ut spinas et [illegible] bulos generet, nisi fuerit humanæ [illegible] dio operationis exercitata. Quod si [illegible] exercuerimus, in labore quidem et [illegible] dore, sed tamen panem manducabimus. Repugnat enim lex carnis legi men[illegible] Et laborandum nobis est ac de[illegible] dum, ut castigemus corpus, et servituti redigamus, et quæ sunt spiritalia seminemus. Si enim carnalia semina[illegible] verimus, quæ carnalia sunt mete[illegible] si vero spiritalia seminaverimus, mete[illegible] mus ea quæ sunt spiritalia.

DE CAIN ET ABEL

LIBRI DUO*.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Post brevem a libro superiori ad hunce transitionem agitur de ortu Cain et Abel; ac per hos sicut et per Esau ac Jacob, duas hominum sectas sibi invicem oppositas præsignari ostenditur.

1. De paradiso in superioribus pro captu nostro, ut potuimus, quod Dominus infudit, sensus invenit, digessimus, in quibus Adam atque Evæ lapsus est comprehensus. Nunc quoniam illa penes auctores non stetit culpa : sed quod pejus est, deteriorem invenit hæredem, sequentem adoriamur historiam, et ea quæ secundum scripturas annexa sunt divinas, nostro opere prosequamur.

2. *Adam autem cognovit Evam mulierem suam, quæ concepit et peperit Cain et dixit : Acquisivi hominem per Deum.* Quæ acquirimus, ex quo, et a quo, et per quid acquiramus, considerari solet : ex quo, tamquam ex materia : a quo, quasi auctor : per quid, tamquam per aliquod instrumentum. Numquid hic sic dicit : *Acquisivi hominem per Deum;* ut Deum intelligas instrumentum? Non utique : sed ut intelligas auctorem et operatorem Deum. Unde magis Deo detulit, quia dixit, *Acquisivi hominem per Deum;* ut et nos cum aliquid acquirimus, vel omnes eventus secundos Deo magis deferre, quam nobis arrogare debemus.

3. *Et adjecit parere Abel.* Cum adjicitur aliquid, quod prius erat, tollitur. Idque colligitur ex Arithmeticæ portionibus, aut animæ cogitationibus; addito enim numero, fit alius numerus, aboletur superior : et cogitatio accedens nova excludit superiorem. Ergo cum adjicitur Abel, aufertur Cain. Quod nominum interpretatione plenius deprehenditur. Cain etenim dictus est acquisitio, quod omnia sibi acquireret : Abel qui omnia referret ad Deum pia devotus mentis attentione, nihil sibi arrogans, ut superior frater, sed totum tribuens conditori quod accepisset ab eo.

4. Duæ itaque sectæ sunt sub duorum fratrum nomine compugnantes invicem, et contrariæ sibi. Una quæ totum menti suæ deputat tamquam principali, et quasi cuidam cogitationis, et sensus, et motus omnis auctori, hoc est, quæ omnes inventiones humano adscribit ingenio. Altera quæ tamquam operatori et creatori omnium Deo defert, et ejus tamquam parentis atque rectoris subdit omnia gubernaculo. Illa prior, Cain significatur : hæc posterior, Abel dicitur. Has duas sectas anima una parturit; et ideo germanæ habentur, quod uno fundantur utero : sed contrariæ sunt; quia oportet eas cum quodam animæ partu

* Hanc opellam anno circiter 375 exaratam esse credimus, primis ipsius auctoris verbis adducti : « De paradiso, ait enim in superioribus...... digessimus........ Nunc sequentem adoriamur historiam. » Huc etiam facit utriusque operis character, qui dubio procul non tantam, quantam aliorum, maturitatem præfert, sed quodammodo, ut voce utamur Ambrosii, *juvenculescit.*

Fatendum porro Sanctum plurima e Philone in lucubrationem suam transtulisse, sed in hoc summa semper libertate usum fuisse. Quod vero ad tractandi rationem attinet, argumentum suum ubique fere mysticis interpretationibus exponit et illustrat. Quamvis autem hic non tam multus sit in exagitandis confutandisque hæreticis quam in libro *de Paradiso*, sed liberius oratorio stylo indulgeat; interdum tamen nonnulla catholicæ fidei dogmata satis subtiliter insinuat. Ea vero quæ ad fingendos mores conducunt, fusius accuratiusque prosequitur.

editæ fuerint, dividi ac separari. Compugnantibus enim hospitium unum perpetuo esse non potest. Denique Rebecca cum duas naturas humani ingenii parturiret, unam mali, alteram boni, easque exilire intra uterum sentiret suum (Esau enim typus erat malitiæ, Jacob figuram bonitatis gerebat) mirata quidnam illud esset quod discordiam quamdam concepti cerneret fetus, consuluit Deum, ut passionem proderet, medelam daret. Itaque precanti est responsum redditum. *Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi de ventre tuo exibunt.* Quod si ad animam referas, eamdem generatricem boni et mali intelliges, quia ex eodem fonte animæ utrumque dimanat. Sed hoc sobrii solet esse verique judicii; ut repudiato malo enutriat quod bonum est, atque confirmet. Prius ergo quam pariat bonum, hoc est, reverentiam Deo debitam; ut ipsi totum deferat, sua non præferat: cum vero genuerit confessionem quæ defertur Deo, deponit cordis sui tumorem. Adjiciens ergo Deus bonum animæ dogma Abel, abstulit improbum dogma Cain.

CAPUT II.

In Cain Judæorum figuram esse, christianorum in Abel. Hujus occasione quædam adtexuntur de patribus, sed præsertim de sepultura Isaac per quem Christi incarnatio, et Moysis per quem ejusdem doctoratus exprimitur. Denique eorumdem Moysis et Christi comparantur inter se sepulturæ.

5. Ego tamen hoc loco secundum Scripturam mysterium magis duorum populorum intelligo, quod Deus adjiciendo Ecclesiæ suæ fidem piæ plebis, abstulit perfidiam populi prævaricantis, quandoquidem verba ipsa hoc significare videantur, dicente Deo: *Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi de ventre tuo exibunt.* Hæc figura Synagogæ et Ecclesiæ in his duobus fratribus ante præcessit Cain et Abel. Per Cain parricidialis populus intelligitur Judæorum, qui domini et auctoris sui et secundum Mariæ virginis partum fratris, ut ita dicam, sanguinem persecutus est. Per Abel autem intelligitur Christianus adhærens Deo, sicut et David ait: *Mihi autem adhærere Deo bonum est;* ut cœlestibus se adtexeret, et a terrenis separaret. Alibi, *Defecit*, inquit, *anima mea in verbum tuum;* eo quod ordinem vivendi atque usum non in terrenis voluptatibus, sed in verbi agnitione posuisset. Ex quo cognoscitur nec illud otiose scriptum esse, sed perpense atque examinate, quod legimus in Regnorum libris: *Et appositus est ad patres suos.* Intelligi enim datur quod patrum similis fuerit fide. Unde claret non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatum.

6. Denique de Isaac non perfunctorie scriptum putatur, quod requirens corporis istius speciem quæ animæ suæ adtexebatur, appositus sit ad genus suum; eo quod patris sui moribus adhæserit. Pulcre autem ad genus ait, non ad populum, sicut alibi. Nam legimus aliis locis appositos fuisse ad populum suum, sed isti non tam præstantes: præstantior autem qui paucorum similis fuerit, et non plurimorum: plures in populo suo quam in genere; et præstantius ducitur paucorum similem esse, quam plurimorum. Qui ergo Dei erat generatus promissione, qui ad sacrificium probandæ pietatis electus, qui unius uxoris, hoc est, solius sapientiæ societate contentus superni illius generis quod est unum sibique semper conveniens, non plebeiæ vilitatis imitator adstruendus fuit scripturæ divinæ testimonio. Etenim ubi labor, doctrina, meditatio, illic cum pluribus commune collegium, et quoddam populare consortium est. Audiendo enim plerique proficiunt, quos nominavit populum. Ubi autem non humana traditione, sed ingeniosa collectione sine usu laboris disciplina percipitur, illic sublimis generis incorrupta sinceritas est. Et ideo Isaac tanquam Dei munus ad genus suum magis, quam ad populum appositus legitur, ut divinorum potius quam humanorum imitatorem esse sedulum recognoscas.

7. Beata et illa mens quæ species et ipsum genus supergrediens mereretur audire quod dictum est ad Moysen, cum separaretur a populo: *Tu autem sta*

mecum? Nam sicut in Isaac Dominicæ incarnationis typus humanæ generationis supergressus consuetudinem, vicit priores; ita ut in eo non vulgaris populorisque gratia, sed specialis prærogativa præcelleret, sicut lectio docet. *Abrahæ enim dictæ sunt promissiones et semini ejus : non dicit et seminibus tanquam in multis, sed sicut uni, hoc est, semini tuo, quod est Christus* : ita etiam in Moyse venturi Doctoris figura, qui legem doceret, Evangelium prædicaret, impleret Testamentum vetus, novum conderet, cœleste populis alimentum daret, humanæ dignitatem conditionis excessit eo usque, ut Dei donaretur nomine, sicut habemus scriptum, dicente Domino : *Posui te in Deum Pharaoni.* Idenim victor passionum omnium, nec ullis captus sæculi illecebris, qui omnem istam secundum corpus habitationem cœlestis puritate conversationis obduxerat, mentem regens, carnem subjiciens, et regia quadam auctoritate castigans, nomine Dei vocatus est, ad cujus similitudinem se perfectæ virtutis ubertate formaverat.

8. Et ideo non legimus de eo sicut de cæteris, quia deficiens mortuus est : sed *per verbum Dei mortuus est**. Deus enim neque defectionem aut diminutionem patitur, neque adjectionem capit. Unde et addidit Scriptura : *Quia nemo scit sepulturam ejus usque in hodiernum diem*, ut translationem magis, quam interitum ejus intelligas. Mors enim secessio quædam est animæ et corporis. Mortuus igitur est per verbum Dei, ut ait Scriptura, non secundum verbum; ut advertas non nuntium mortis, sed gratiæ munus expressum, qui translatus magis, quam derelictus est, cujus nemo novit sepulturam. Quis enim in terrenis reliquias ejus potuit deprehendere, quem secum esse Dei Filius in Evangelio demonstravit? Denique et Elias simul est visus, qui translatus curru est, non sepultus nec mortuus legitur? Vivit enim qui cum Dei Filio est. Moyses autem mortuus quidem legitur, sed per verbum Dei mortuus, per quod facta sunt omnia. Verbo autem Dei cœli firmati sunt. Per verbum igitur Dei non lapsus operis, sed firmamentum est. Non ergo tanquam relapsus in terram deprehenditur corporis solutione, sed tanquam verbi cœlestis operatione donatus et munere; ut quietem magis caro ejus, quam bustum acceperit.

9. Bene autem inter dominum et servum servatur distantia. Ut prærogativam domini intelligas, servi gratiam, de Moyse legitur quia sepulturam ejus nemo scit : de Christo autem, sepultura ejus de terra sublata est; quia ille secundum mysterium legis exspectabat redemtionem, ut resurgeret : hic secundum Evangelii donum redemtionem non expectabat, sed donabat. Et ideo sepultura ejus ignorata non est, sed elevata, quam diutius creatura tenere non potuit; quia per ipsum omnis creatura properavit a corruptionis servitiis elevari. Nemo ergo scit sepulturam Moysi, quia vitam ejus omnes noverunt : Christi autem sepulturam vidimus; sed nunc jam non novimus, qui resurrectionem ejus agnovimus. Debuit enim cognosci tumulus ejus, ut resurrectio manifestaretur; et ideo in Evangelio tumulus summa expressione describitur : in lege non quæritur; quia licet resurrectionem ejus lex annuntiaverit, nobis tamen Evangelii series plenissime comprobavit.

CAPUT III.

Per Abel et Cain sapientiæ humanæ processus, qui in Christo solo inventus non est, designari : per ordinem quo uterque fratrum nominantur, necnon per eorumdem officia significari Abelem etsi juniorem, fratre tamen esse præstantiorem.

10. Ergo ut quod proposuimus, compleamus : *Adjecit*, inquit, *parere Abel*, hoc est, meliorem Eva quæ graviter ante peccaverat, ex se generavit sententiam, ut superioris sententiæ aboleret errorem. Mentior nisi hoc in uni-

---

* Ex his colligere sibi videntur quidam recentiores Ambrosii fuisse opinionem, mortuum Moysen non esse; tamen si verba ejus, licet paulo obscuriora, perpendantur attentius, animadvertes illum ibi Philonis sententiam exprimere voluisse, quem quidem de Moysis morte sensu spirituali disseruisse constat, de litterali non ita sollicitum.

versis comprobatur. Ita enim nascimur, ut ante infirmus infantiæ sensus in nobis sit, postea pueritiæ corporis tantummodo curam sciens, nullum cultum, nullam habens observantiam divinorum. Unde et evidenti naturæ novitate ortum Jesum Christum ex virgine ut probaret Propheta, ait : *Ecce Virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel : butyrum et mel manducabit, quoniam priusquam sciat malum aut bonum : non credet malitiæ, ut eligat quod bonum est.* Et infra : *Priusquam sciat puer vocare patrem ac matrem accipiet virtutem Damasci et spolia Samariæ contra regem Assyriorum.* Solus enim fuit qui non est captus sæculi hujus vanitate et carnali tumore; utpote qui se humiliavit factus obediens usque ad mortem, longe uniuscujusque nostrum dissimilis, quia nos frustra extollimur mente carnis inflati. Unde et nemo sine peccato, nec unius diei infans : ille autem peccatum non fecit. Et ideo in nobis ante nascitur Cain seipsum præferens : postea Abel generatur, in quo sit reverentia divinitatis. Prius ergo irrepit quod malum est, postea agnoscitur quod bonum est. Ubi autem bonum, ibi justum : ubi justitia, ibi sanctitas, hoc est, Abel qui adhæret Deo.

11. *Et factus est*, inquit, *Abel pastor ovium, Cain autem operabatur terram.* Non est otiosum quod cum ante generatus sit Cain, ut lectio docet, prælatus sit hoc loco Abel; nec idem sit ordo nominum, qui est ordo naturæ. Quid sibi vult mutatio ordinis; ut prius junioris meminerit, ubi describitur vitæ status operisque usus? Officiorum interrogemus distantiam, ut colligamus causam prælationis. Operari terram usu prius est, gratia inferius, quam oves pascere. Hoc enim instar est cujusdam doctoris et principis, meritoque senior a vetustioribus inchoavit, junior recentiora prætulit, quæ nullas spinas, nullos tribulos germinarent, nulli sententiæ essent obnoxia. Denique peccati reus Adam de paradiso dimissus est voluptatis, ut operaretur terram. Recte ergo ubi nascuntur hi fratres, servatur etiam in prædicando ordo naturæ : ubi vero exprimitur disciplina vivendi, seniori junior antefertur; quia etsi tempore junior, virtute præstantior est. Innocentia enim tempore posterior est, quam malitia, et quadam suppar ætate, sed meritorum nobilitate antiquior. *Senectus enim venerabilis est, non annis incana, sed moribus. Et ætas*, inquit, *senectutis vita immaculata.* Ubi ergo generatio exprimitur, præveniat Cain : ubi disciplinarum fit prædicatio, præcurrat Abel. Adolescentiam igitur, et ipsam in exordiis juventutem variarum illecebris passionum fervere quis abnuat : sed ubi maturior ætas successerit, tanquam pubescentis lasciviæ tempestate discussa, tranquillitatem refundi, et in quosdam portus quietos lassæ animæ navigium subducere? Itaque graves motus nostræ adolescentiæ fida senectutis statione placidantur.

CAPUT IV.

Malitiam tempore priorem esse, virtutem dignitate. Hoc ipsum per Esau et Jacob designari, sicut et per duas Scripturæ mulieres; quarum altera virtutis, altera voluptatis imago est. Denique hujus ultimæ artes describuntur.

12. Ne ergo dubites talibus naturæ admonitus exemplis, quod malitia præcedat tempore, sed juvenculescat infirmitate. Habet illa ætatis stipendium : virtus autem prærogativam gloriæ, qua plerumque justo cedit iniquus. Cujus rei testis est fidelis divina Scriptura, quæ docet Esau cognomine stultitiæ virum cessisse patienter primatus suos fratri suo Jacob ; ita ut diceret : *Ut quid mihi primatus?* Sed quos iste posthabuit, hos vir cognomento exercitationis præditus quæsivit mereri. Nonne tibi videtur Esau tanquam in agone victus, et propriæ mentis infirmitate imparem se existimans cessisse victori coronam, quem videbat nullis passionum illecebris inflecti, quarum ipse pulverem sustinere non poterat? *Ut quid mihi*, inquit, *primatus?* Apud ignavos enim nulla sunt insignia virtutis, apud sapientes prima habentur; studia enim virtutis quædam instrumenta sunt. Itaque sicut bellator sine armis esse non potest, ita nec sine exercitatione virtus. Unde et

Dominus in Evangelio ait : *A diebus Joannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, et cogentes diripiunt illud.* Et alibi : *Quærite regnum Dei, et ecce omnia præsto sunt vobis.* Non dormientibus, neque otiantibus, sed vigilantibus et laborantibus pollicentur præmia; et labori merces parata est, qui licet non sit suavis ad gratiam, tamen fructuosus ad præmium est.

13. Docet hoc sermo legis, sicut scriptum invenimus : *Si fuerint,* inquit, *uni homini duæ uxores, una earum dilecta, et altera odibilis, et pepererint ei ambæ filios dilecta et odibilis, et primitivus fuerit filius mulieris odibilis : qua die hæredes reliquerit filios in substantia sua, non poterit primatum dare filio mulieris dilectæ omittens filium odibilis : sed primitivum filium odibilis cognoscet dare illi dolem ex omnibus quæ inveniuntur ei; quia ipse initium filiorum ejus est, et ipsi debentur primitiæ.* Quam profunda latent mysteriorum secreta in litteris! Recognosce anima partus tuos, et odibilis istius mulieris quære mysterium. Intra te ea invenies, si requiras. Repete cogitationes, relege sensus tuos, et cui primitiæ debeantur, agnosces. Duæ enim mulieres unicuique nostrum cohabitant, inimicitiis ac discordiis dissidentes, velut quibusdam zelotypiæ contentionibus nostræ replentes animæ domum. Una earum nobis suavitati et amori est, blanda conciliatrix gratiæ, quæ vocatur voluptas. Hanc nobis opinamur sociam ac domesticam : illam alteram immitem, asperam, feram credimus, cui nomen virtus est.

14. Illa igitur meretricio procax motu infracto per delicias incessu, nutantibus oculis, et ludentibus jaculans palpebris retia, quibus pretiosas juvenum animas capit (oculus enim meretricis laqueus peccatoris), quemcumque viderit dubio sensu prætereuntem in angulo transitus domus suæ sermonibus adoritur gratiosis, faciens juvenum volare corda, domi inquieta, in plateis vaga, osculis prodiga, pudore vilis, amictu dives, genas picta. Etenim quia verum decorem naturæ habere non potest, adulterinis fucis affectatæ pulcritudinis lenocinatur speciem non veritatem. Vitiorum succincta comitatu, et quodam nequitiarum choro circumfusa, dux criminum, talibus verborum machinis murum mentis aggreditur humanæ : *Sacrificium pacis est mihi, hodie reddo vota mea : hac ex causa progressa sum obviam tibi, desiderans faciem tuam invenire. Institis texui lectum meum, et tapetis ab Ægypto stravi. Adspersi lectum meum croco, domum autem meam cinnamomo. Veni, fruamur amicitia usque in diluculum : veni, et colluctemur cupidine.* Hanc enim per os Salomonis speciem fornicariæ videmus expressam. Nam quid tam meretricium, quam sæcularis voluptas quæ a fenestra domus suæ intrat, oculis prima tentamenta præludens; et penetrat cito si tu in plateam prospiciens, id est, in publicas transeuntium vias, non in legis interna mysteria obtutum tuæ mentis intendas. Ea profecto est quæ validioribus vinculis velut cubile quoddam consociatæ nobis communitatis intexit, ut qui reclinaverit se, ligetur; et opprobriosæ fraudis velamine operit corporis sui stratum, ad sollicitandos juvenum animos absentiam viri, hoc est, incuriam legis obtexens. Lex enim absens peccantibus est, nam si adesset, non delinqueretur; et ideo ait : *Non enim adest vir meus in domo : abiit autem viam longissimam, involucro pecuniæ accepto in manu.* Quid hoc esse dicam, nisi forte quia divites putant nihil esse quod non cedat suæ pecuniæ, et in gratiam sui legem velint esse venalem? Spargit odores suos voluptas, quia Christi odorem non habet. Thesauros demonstrat, regna promittit, amores spondet continuos, inexploratos concubitus pollicetur, sine pædagogo disciplinas, sine monitore sermones, vitam sine sollicitudine, mollem somnum, inexplebilem cupiditatem. *Seducens,* inquit, *eum multo blandimento sermonum, et laqueis labiorum suorum alligans, domum adusque adtraxit. At ille secutus eam, circumvenitur.* Nitebat aula regio luxu splendida cœlatis parietibus, et humida natabant pavimenta vino. Flagrabat unguento humus, spinis cooperta piscium, et

marcentibus jam floribus lubrica. Illic comessantium tumultus, concertantium clamor, litigantium cædes, concentus cœnantium, saltantium strepitus, ridentium cachinnus, lascivientium plausus, confusa omnia, nihil naturæ ordine. Saltatrices tonsæ, et crispantes pueri coma, epulantium cruditas, edentium ructus, ebriorum sitis, hesterna crapula, hodierna temulentia, repleta vomitu bibentium pocula majore odore ebrietatis, quam si recentia tantum vina flagrarent. Ipsa in medio stans. Bibite, inquit, et inebriamini, ut cadat unusquisque, et non resurgat. Ille apud me primus, qui omnium perditissimus. Ille meus est, qui suus non est. Ille mihi gratior, qui sibi nequior. Calix aureus Babylonis in manu mea inebrians omnem terram, a vino meo biberunt omnes gentes. Qui est ergo insipientior divertat ad me, et indigentibus sapientia præcipio dicens : *Panibus absconditis suaviter utimini, et aquam furtim dulciorem bibite. Manducemus et bibamus; cras enim moriemur. Transiet vita nostra tamquam vestigia nubis, et tamquam nebula dissipabitur. Venite ergo fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tamquam in juventute celeriter. Vino pretioso et unguentis nos impleamus, et non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antequam marcescant. Nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra : ubique relinquamus signa lætitiæ.* Hæc omnia relinquuntur, nihil secum quis feret, nisi quod corporis voluptate perceperit. Denique ego istam institui philosophiam; nec est alia verior, nisi ea quæ bonum adserit quod suave atque jucundum sit. Ergo vel philosophiæ vel sapientiæ Salomonis credite.

CAPUT V.

Sollicitato a voluptat virtus saniora consulit: quomodo diabolicis tentationibus resistendum, et a quo etiam temporalia expetenda, quamque illa improbis noxia sint, docet: invitat ad convivium sapientiæ, et quid ejus ebrietas a vinolentia discrepet, aperit : ac tandem avaritiæ mala declarat.

15. His auditis, velut cervus sagittatus in jecore hæret saucius. Quem miserans virtus, et casurum cito videns, improviso occurrit, verita ne inter moras illecebris demulcentibus mens capiatur humana. Palam, inquit, apparui tibi non quærenti me. Ne fallat imprudentem, et circumveniat te mulier effrænata et luxuriosa quæ non novit pudorem : sedet in foribus domus in sella palam in plateis advocans prætereuntes. *Nunc igitur fili audi me, intende verbis oris mei. Non declinet in vias ejus cor tuum. Multos enim vulnerando dejecit, et sunt innumerabiles quos trucidavit. Viæ inferorum domus ejus, deducentes in secessum mortis. Aufer igitur tibi pravum os, et injusta labia longe a te propelle. Oculi tui recta videant : noli intendere fallaci mulieri.* Mella enim distillabunt a labiis mulieris fornicariæ, quæ ad tempus impinguat fauces tuas, postea vero amariorem felle invenies. Dies me citius defecerit quam vitia ejus exponam, quæ tamen in Proverbiis ore sapientiæ descripta atque expressa sunt. Non te vincat formæ concupiscentia. Adulterina est, fucis illita, nequaquam vero ac sincero fulgens decore. Neque capiaris oculis; circumfusa enim retia sunt. Esto magis similis illius et sequere eum qui salit super montes, et transsilit super colles, prospiciens per fenestras, eminens super retia. Mala sunt voluptatis vincula. Oculos delectat, demulcet aures, sed mentem inquinat : multa mentitur, falsa adjungit, vera subducit, spondet pecuniam, aurum offert; sed aufert disciplinam. Tu autem accipe potius disciplinam, quam pecuniam, et scientiam super aurum probatum. Melior est enim lapidibus pretiosis. Non te celabo quæ summa ejus feruntur, ne videar deoperire quæ displiceant in voluptate, et obumbrare quæ placeant. Elevat enim et extollit mentem suasoriis verbis, ostendit omnia regna terræ, dicens : Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me. Ibi tu cave ne rapiaris a prælerlabentibus et non manentibus, in quibus magna tentatio est.

16. Docuit te certe dominus Jesus quemadmodum adversus hujusmodi tentationes resistas. Tetenderat diabo-

lus primum laqueum gulæ dicens : *Si filius Dei es, dic huic lapidi, ut panis fiat.* Respondit Dominus : *Non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Laqueum solvit hoc dicto. Posuit iterum diabolus secundum jactantiæ laqueum, qui etiam bonam mentem prosperis currentem semitis solet strangulare : *Et duxit illum*, inquit, *in Hierusalem, et statuit eum super pinnam templi, et dixit illi : Si filius Dei es, mitte te hinc. Scriptum est enim quod Angelis suis mandavit de te, ut conservent te; quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Itaque cum posset sine ullo periculo mittere se dominus Jesus, cui suppeterent spiritales volatus; tamen ne jactantiæ genus esset, respondit diabolo : *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Simul docuit nos cavere ne faciamus voluntatem diaboli. Si ergo vere jactantia declinanda est, quanto magis nemo debet falsa jactare pro veris? Tertius super est laqueus avaritiæ atque ambitionis. Ostendit in monte posito omnia regna orbis terræ in momento temporis. Bene in momento, quia diuturna esse nequeunt. Paululum expecta et cito transeunt. Itaque qui sequuntur ea, in monte sibi esse videntur : sed non sunt perpetui, sicut habes scriptum : *Vidi impium superexaltatum et elevatum super cedros Libani; et transivi, et ecce non erat.* Sed qui ea maximi facit, adorare videtur diabolum, cujus deus venter est, et in pudendis gloria. Tu autem in Deo gloriam quære, qui tibi ait : *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*, a quo æterna accipias, non temporalia.

17. Tamen si quem etiam ista delectent, ab eo moderatius petantur qui verus omnium fons est. Nam et ipsa peculiaria quæ possidere sibi videtur diabolus, aliena sunt, sicut ipse dixit : *Tibi dabo potestatem hanc universam et gloriam eorum, quia mihi tradita sunt.* Ab eo ergo spera, licet brevis vitæ non sit longum viaticum requirendum : tamen ab eo spera qui universam creaturam condidit, qui diabolo ea ad tempus tradidit, non ut possideat, sed ut tentet. Non enim poterat corona esse sine certamine. Probandi erant dubii, ut justi coronarentur.

18. Dedit itaque diabolo ea, quia in his ipsis pœna accipientis est, si uti nesciat. Quid est enim thesaurus luxurioso, nisi sumtus luxuriæ? Unde non luxuriosus, sed frugi probatur. Et ideo utere quasi frugi iis quæ tibi apponuntur, ut non cum manducas multum, odibilis fias : *Vigiliæ* enim *et tormenta viro edaci.* Et infra : *Si coactus fueris in edendo, surge et vome, et refrigerabit te, et non adduces corpori tuo infirmitatem.* Plurimos itaque gula sua occidit, nullum frugalitas : innumeris vina nocuerunt, nulli parcimonia. Plerique inter epulas fudere animas, et mensas proprio replevere sanguine. Aliis cruditas vocem simul rapuit et sensum : et si aliquibus cruditas noxia non fuit, his ruinam fecit ebrietas. Alios enim in crimen egit ebrietas; etsi ipsa crimen sit, alios ad egestatem redegit. Postremo audi quos Christus excludat : *Cum intraverit*, inquit, *paterfamilias, et clauserit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ostium dicentes : Aperi nobis. Et respondens dicet : Nescio vos unde estis, recedite a me omnes operarii iniquitatis. Tunc incipietis dicere : Manducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis : Nescio unde estis.* Audisti quid de manducantibus dixerit. Audi nunc quid de jejunantibus dicat : *Beati qui nunc esuriunt et sitiunt, quia saturabuntur.* Et infra : *Væ vobis qui saturati estis, quoniam esurietis.*

19. Sed vis manducare, vis bibere? Veni ad convivium sapientiæ quæ invitat omnes cum magna prædicatione dicens : *Venite et edite panes meos, et bibite vinum quod miscui vobis.* Delectant cantica quæ epulantem demulceant? Audi hortantem, audi cantantem Ecclesiam, non solum in canticis, sed etiam in Canticis canticorum : *Manducate proximi mei, et bibite, et inebriamini, patres mei.* Sed hæc ebrietas sobrios facit, hæc ebrietas gratiæ non temulentiæ est. Lætitiam generat, non titubantiam. Nec verearis ne in convivio Ecclesiæ aut grati odores tibi, aut dulces cibi, aut diversi potus, aut convivæ nobiles de-

sint, aut decentes ministri. Quid Christo nobilius, qui in convivio Ecclesiæ et ministrat et ministratur? Istius convivæ recumbentis annecte te lateri, ac te Deo conjunge; non fastidias mensam quam Christus elegit dicens: *Introivi in hortum meum, soror mea sponsa; vindemiavi myrrham cum aromatibus meis: manducavi panem meum cum melle meo et bibi vinum cum lacte meo.* In horto, hoc est in paradiso, est convivium Ecclesiæ, ubi erat prius Adam, quam peccatum committeret. Ibi recumbebat Eva prius quam culpam crearet et pareret. Ibi vindemiabis myrrham, hoc est, Christi sepulturam; ut consepultus cum illo per baptismum in mortem, quemadmodum ille surrexit ex mortuis, et tu resurgas. Ibi manducabis panem qui confirmat cor hominis. Mel gustabis, quo tuarum dulcescat meatus faucium. Vinum bibes cum lacte, hoc est, cum splendore et sinceritate: sive quod pura simplicitas sit; sive quod immaculata gratia, quæ in remissionem sumitur peccatorum; sive quod parvulos consolationis suæ lactet uberibus, ut ablactati in deliciis, in plenitudinem perfectæ ætatis adolescant. Succede ergo in hoc convivium. An metuis ne angustior domus et brevis convivii locus te comprimat? O Israel, quam magna est domus Domini, et ingens locus possessionis ejus! Magnus, et non habet finem, altus, et immensus. Ibi fuerunt gigantes illi, qui ab initio fuerunt statura magna, scientes prælium. Non hos elegit Dominus. Et merito non elegit, quia prælium non pacem sciebant. Et ideo tu pacem disce, ut eligaris a Deo. Sed ne forte incomtam domus magnitudinem putes, et diversoria te columnata delectent: sapientia ædificavit sibi domum, et fulsit columnas septem. Ipse etiam dominus Jesus multas mansiones apud Patrem suum esse commemorat. In hac ergo domo epulaberis animæ cibos, potusque mentis; ut postea non esurias, neque sitias umquam. Qui enim manducat, manducat usque ad satietatem; et qui bibit, usque ad ebrietatem bibit.

20. Sed hæc ebrietas pudicitiæ custos est: illa vini ebrietas fomes libidinis, quo per carnes vaporantur interna viscera, animus ignescit, anima exuritur. Sævus criminum stimulus libido est, quæ numquam manere quietum patitur affectum. Nocte fervet, die anhelat, de somno excitat, a negotio abducit, a ratione revocat, aufert consilium, amantes inquietat, lapsos inclinat, castis insidiatur, potiendo inflammat, usque accenditur. Nullus peccandi modus, et inexplebilis scelerum sitis, nisi morte amantis extingui non potest. Et ideo ait Apostolus: *fugite fornicationem;* ut veloci fuga tamquam furiosæ dominæ declinare sævitiam, et tetro servitio exire possimus.

21. Nam quid de avaritia dicam, insatiabili pecuniæ cupiditate, et quadam æris libidine, quæ quo plura abstulerit, eo magis inopem esse se credit? Omnibus invida, sibi vilis, in summis divitiis inops, affectu extenuat quod censu abundat. NULLUS RAPIENDI modus, ubi nulla mensura cupiendi. Sic inflammat animum, sic igne suo pascit eum, ut hoc loco distet, quod illa formarum adultera sit, ista terrarum. Elementa concutit, mare sulcat, terram effodit, cœlum votis fatigat, nec sereno grata nec nubilo, condemnat proventus annuos, fetusque terrarum arguit. Sed hæc ægritudo est animæ, non sanitas. Denique Ecclesiastes dicit: *Est languor malus quem vidi sub sole, divitias custodiri in malum possidentis eas.* Et supra: *Qui diligit argentum, non satiabitur argento.* Et, *Nec est finis acquisitionis eorum.* Si quæris thesauros, accipe invisibiles et occultos quos in cœli altissimis, nec quos in terrarum venis requiras. Esto pauper spiritu, et eris dives qualicumque censu; quia non in abundantia divitiarum vita est hominis, sed in virtute ac fide. Istæ te divitiæ verum divitem facient si sis in Deum dives.

CAPUT VI.

Virtutem studio et labore comparari. Hoc Jacobi qui primatum in fratrem adeptus est, probatur exemplo, et mystica de Abraham, Moyse, ac iisdem duobus fratribus exponuntur.

22. AUDISTI voluptatis mysteria, au-

distietiam copiarum nostrarum munera, quas ego non supellectili operiendas, sed Scripturæ nudis sermonibus demonstrandas putavi; ut sua ipsa luce fulgerent, et ex se ipsæ vocem emitterent sui invicem. Neque enim sol et luna interprete indigent. Habent interpretem fulgorem sui luminis, quo totus repletus orbis est. Illis illuminatio est fides sine indice, quædam, ut ita dicam, intestata testis quæ alieno non indiget testimonio, ut subito se universorum oculis effundit. Non ergo nuntiantur opera nostra, sed clamant, et se ipsa nuntiant. Sane ut et hoc quod laboriosum in nostris ducitur, non prætercam, fides exigitur, studium desideratur, facta quæruntur. His enim tribus dominus Jesus devotionis humanæ officia definivit dicens : *Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis.* Et infra : *Omnis ergo qui audit verba mea hæc, et facit ea, similis est viro sapienti.*

23. Hæc qui studiose fuerit prosecutus, primatus benedictionis accipiet, sicut patriarcha Jacob qui continentia et fide humanarum supplantavit vestigia passionum. Iste ait : *Misericordiam mei habuit Deus, et sunt mihi omnia.* Hanc itaque misericordiam nos fide, studio, operibusque mereamur, quibus disciplinis invenit Israel gratiam Dei, et per ipsam omnia. Non enim mundi hujus copias, sed virtutum disciplinas sibi suppetere gaudebat. Has nobis substituamus hæredes, quas sanctus Abraham in Isaac filio suo substituit sibi, omnem operum suorum deputans hæreditatem sapienti et justo viro, nec ullum ejus hæreditarium ancillis vel ancillarum filiis derelinquens, sed tantummodo donationis munera. Perfectæ enim virtutes totum accipiunt gloriæ patrimonium, usitatis et mediocribus vile aliquid adspergitur. Et ideo Agar quæ advena latine dicitur atque accola, et Cethura quæ odorifera significatur, hæredes non sunt. Qui enim mediis utitur disciplinis, accola, non inhabitator est sapientiæ. Odore adspersus, non fructu expletur. Sanitatem autem cibus, non odor invehit, quia odor fructuum nuntius est. Principales itaque disciplinas sequentibus, et indigenas accolis agnoscimus præferendas.

24. Hoc secundum ingenium. At vero secundum mysterium Abraham pater gentium semini suo legitimo quod est Christus, hæreditatem omnem fidei suæ detulit, qui in hac terra velut advena fuit; ut vitæ hujus odorem magis, quam fructum referret. Hæc cum audit mens, avertit se a voluptate, virtutique adjungit, veri decoris admirans gratiam, purum affectum, simplicem sententiam, mediocrem vestem, hoc est, non in persuasione sermonis, sed in ostensione Spiritus, qualis est apostolicæ forma sententiæ, amictum sapientiæ atque pietatis omni pretiosiorem auro refulgens, tunc chorum prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, ac justitiæ suscipiens quæ flagrabant odorem disciplinarum, incutiens reverentiam, infundens gratiam. Itaque talibus mota elegit studia virtutis, quibus Jacob vir plenus exercitationis mentem intendit suam. Et ideo ovium pastor inducitur; eo quod imperitare corpori et sensibus ejus ac voluptatibus, votique modum tenere, ne velut ovis vagetur incerta, præstantius æstimatur, quam regere populos, vel præesse urbibus. Difficilius enim quispiam se, quam alterum regit. Animum vincere, iracundiam cohibere, compugnantesque leges carnis et mentis in unum cogere immortalis cujusdam est viri quem inferni porta non cœperit. Denique ipse sibi Legislator vindicavit hoc munus; ut oves pasceret Jetro, qui dicitur superfluus, et ageret in desertum : eo quod irrationabilem et superflui vulgarisque sermonis loquacitatem indiscreta quædam sobriæ doctrinæ coegit mysteria. Ideoque Ægyptiis abominationi erant pastores ovium. Omnes enim qui corporis dediti passionibus hujusmodi, et voluptatibus indulgent suis, disceptatorem verbi, doctoremque virtutis quadam execratione declinant. Et ideo per ænigmata hæc docuit Moyses apta Deo esse sacrificia, quæ refugit omnis insipiens, hoc est, opera et præcepta virtutis. Ideoque pastor Abel, Cain autem operator terræ

legitur, qui in fratre suo vir insipiens formam speciemque virtutis expressam ferre non potuit.

CAPUT VII.

Indicato duplici defectu sacrificii Cain, ostendit tria vitia in nostris oblationibus obrepere posse; necnon divina testimonia quibus eadem vitia proscribuntur, adducit.

25. *Et factum est, post dies obtulit Cain ex fructibus terræ munus Domino.* Duplex culpa : una quod post dies obtulit, altera quod ex fructibus, non ex primis fructibus. Sacrificium autem et celeritate commendatur et gratia. Unde præceptum est : *Si voveris votum, non facias moram reddere illud. Melius est enim non vovere votum, quam vovere, et non reddere.* Cum enim moram facis, non reddis. Votum est autem postulatio bonorum a Deo cum solvendi muneris promissione. Et ideo cum impetraveris quod petisti, ingrati est tardare promissum. Sed interdum aut negligentibus irrepit oblivio impetratorum, aut tumidis et elatis. Arrogare eventus sibi hebetis cordis est, et bonum quod agit vel quod a Deo consequitur, propriis virtutibus vindicare, nec auctoris deputare gratiæ, sed ipsum se suorum bonorum auctorem ducere. Tertium genus est peccati quidem minoris, sed supparis arrogantiæ eorum scilicet qui datorem bonorum Deum non negant : sed quæ acciderint, ea sibi propter prudentiam suam, cæterarumque merita virtutum jure delata arbitrantur. Propterea etiam divina dignos habitos gratia, quod nequaquam viderentur indigni quibus talia divinis beneficiis provenirent.

26. Ne quid ergo hujusmodi accidat, unde votum tuum tibi in peccatum fiat, lex te informavit atque instruxit, dicente Domino qui legem dedit : *Attende tibi, ne obliviscaris beneficia Domini Dei tui, et non custodias mandata et judicia, et justitias illius quæ ego præcipio tibi hodie; ne cum manducaveris, et repletus fueris, et cum domos bonas ædificaveris, et habitare cœperis in eis, et oves tuæ et boves tui cum repleti fuerint, et cum ære, argento et auro completus fueris, et omnia possidere cœperis, et plena fuerint horrea tua, exaltes cor tuum, et obliviscaris Dominum Deum tuum.* Tunc ergo oblivisceris Dominum, cum oblitus fueris tui. Si autem cognoscas infirmum te esse, cognosces Deum esse supra omnia, et immemor esse non poteris, ut ei reverentiam debitam solvas.

27. Disce nunc quemadmodum unusquisque moneatur, ne se ipse auctorem suorum putet bonorum. *Ne dicas,* inquit, *in corde tuo : Virtus mea et potentia mea fecit mihi virtutem hanc magnam : sed in mente tua habebis Dominum Deum tuum; quoniam ipse dat vires, ut facias virtutes.* Unde bene Apostolus quasi legis interpres non gloriabatur in virtute sua : sed minimum apostolorum se esse dicebat et quidquid esset, gratiæ divinæ esse non meriti sui, nihilque nos habere quod non acceperimus. *Quid enim,* inquit, *habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Didicisti ergo humilitatem magis sequi, quam arrogantiam; sedulitatem affectare, quam potestatem. Accepisti salutaria præcepta, noli negligere utilia instrumenta medicinæ ; quibus fibra omnis lethalis vulneris exsecatur.

28. Ille quoque qui se justificat, ne infletur cordis sui tumore; et ipse accepit salubre mandatum, in hujusmodi sententiam resultante oraculo : *Ne dicas in corde tuo, cum consumere cœperit Dominus Deus tuus gentes illas a conspectu tuo, dicens : Propter justitiam meam induxit me Dominus possidere terram istam : sed propter iniquitates gentium istarum extirpavit illos Dominus a facie tua.* Non propter justitiam tuam, non propter bonitatem tuam, nec propter æquitatem cordis tui intras possidere terram istam : sed propter iniquitatem gentium disperdet eos Dominus a conspectu tuo, et restituet testamentum tuum quod juravit patribus vestris. Testamentum perfecta Dei gratia est; nihil enim imperfectum dat Deus : perfecta autem virtus est, et opera virtutis. Testamentum autem dicitur, quo defertur bonorum hæreditas. Merito et testamentum dicitur, et divinum, cum ea quæ vero bona sunt, adtestatione mandatorum

cœlestium conferuntur. Et testamentum dicitur, quoniam sanguine dedicatum est : vetus in typo, novum in veritate. Quo Testamento divinæ gratiæ pignus tenemus; quia sic dilexit Deus hunc mundum, ut unigenitum Filium suum pro nobis omnibus daret. Unde perfectionem gratiæ prædicans Apostolus ait : *Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?*

CAPUT VIII.

Exemplo sacrificii Abraham qualitates queis Deo grata fit oblatio, exprimuntur, nempe celeritas, continuatio et fides. Celeritatem Deus in utroque Testamento præcipit; quam et ipse exhibet, cum non tantum cito largiatur, sed etiam nos præveniat.

29. Prima igitur voti gratia est celeritas solutionis. Denique Abraham filium suum ad holocaustum jussus offerre, non post dies, ut Cain obtulit : sed *exurgens mane stravit asinam suam, et adhibuit secum duos pueros, et Isaac filium suum; et concidens ligna ad holocaustum, surgens abiit, et venit ad locum quem dixerat ei Deus, die tertia.* Primo adverte immolaturi studium maturum atque festinum; ut mora exspectationis non esset, nisi donec audiretur oraculum : deinde ut sterneret asinam suam, obsequium omne ipse susciperet, et sacrificio necessaria præpararet, duabus quoque fide et spe virtutibus comitantibus, hostiam suam duceret, de potestate Dei certus, et de bonitate securus.

30. Quod autem ait, *die tertia;* vel quod continua esse debeat et perpetua devotio. Tripartitum est enim tempus, præteritum, præsens et futurum. Quo admonemur quod nec præteritorum beneficiorum Dei, vel præsentium, vel futurorum irrepere debeat ulla oblivio, sed tenax gratiæ memoria perseverare, et obedientia non deesse. Vel quia is qui sacrificat, in unum splendorem, in unam lucem debeat credere Trinitatis. Ei enim qui fideliter sacrificat, dies lucet, nox nulla est. Sic et in Exodo Moyses ait : *Viam trium dierum ibimus, et immolabimus Domino Deo nostro.* Sed etiam alibi cum visus esset Deus Abrahæ ad ilicem Mambre : *Respiciens*, inquit, *Abraham oculis suis vidit, et ecce tres viri stabant super eum. Et videns occurrit obviam illis ad ostium tabernaculi sui, et adoravit super terram, et dixit : Domine, si inveni gratiam ante te.* Tres videt, unum adorat. Tres mensuras offert similaginis. Nam etsi immensus Deus, tamen mensuram omnium tenet, sicut scriptum est : *Quis mensus est manu aquam, et cœlum palmo, et universam terram clausa manu?* Perfectæ igitur in personis singulis Trinitati, interiore mentis arcano, hoc est, similaginis spiritalis sanctus Patriarcha sacrificium deferebat. Hæc est similago, quam in Evangelio molet mulier illa, quæ adsumetur : *Una* enim, inquit, *adsumetur, altera relinquetur.* Adsumetur Ecclesia, relinquetur Synagoga. Vel mens bona adsumitur, improba derelinquitur. Ut scias autem quia et Abraham in Christum credidit : *Abraham*, inquit, *diem meum vidit, et gavisus est.* Et qui credit in Christum, credit et in Patrem. Et qui perfecte credit in Patrem, credit in Filium et Spiritum sanctum. Tres ergo mensuræ, una similago, hoc est, unum erat sacrificium quod venerabili Trinitati, pari quadam mensura devotionis, et congrua plenitudine pietatis oblatum est.

31. Adhuc cognosce celeris studia devotionis : *Cucurrit*, inquit, *et accepit vitulum unum tenerum et bonum, et dedit puero, et festinavit facere eum.* Ubique impigra devotio, et ideo Deo fuit munus ejus acceptum. Habes et alibi, ut solis ortum oratione prævenias : *Occurre*, inquit, *ad solis ortum.* Habes in Evangelio dicentem dominum Jesum : *Zachæe festinans descende.* Et ille quia impetraverat quod volebat, ut Christum videret; et amplius impetraverat, ut videretur et vocaretur a Christo, festinans descendit, et excepit illum gaudens; et ideo probavit Dominus ejus affectum, et eum celeri remuneratione donavit dicens : *Quia hodie salus domui huic facta est.* Festinavit enim et Dominus ad beneficium; et ideo non exspectavit, ut promitteret, et postea impleret : sed antea fecit, et postea declaravit. Dixit enim, *Facta est salus :* quod utique prævenientis fuit, non promittentis. Justus igitur votum suum cele-

ritate commendat. Et patres nostri festinantes manducabant pascha, succincti lumbos, et pedes suos calceamentorum induti vinculis, et tamquam corporeum onus deponentes, ut essent parati ad transitum; pascha enim Domini transitus est a passionibus ad exercitia virtutis. Et ideo pascha Domini dicitur; quoniam et tunc in typo illo agni veritas Dominicæ passionis annuntiabatur, et nunc ejus celebratur gratia.

32. Cito ergo hoc quære, anima, ut cito etiam audias, sicut audivit et Jacob : *Quid est hoc quod tam cito invenisti, fili?* Et ille secundum dogma respondit : *Quod tradidit Dominus Deus tuus in manus meas.* Cito dat Deus; quia dixit, et facta sunt : mandavit et creata sunt. Verbum enim Dei non sicut quidam ait, opus est, sed operans, sicut habes scriptum : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* Prævenit omnia; est enim ante omnia sicut Pater, et in omnibus sicut idem Pater, penetrans omnia. Validum enim et acutum, et omni gladio acutius est; penetrans usque ad divisionem animæ et spiritus, artuumque et medullarum. Præveniens omnium cogitationes, de quo ait Pater Deus : *Jam videbis si comprehendit te Verbum meum, aut non.* Ubi enim Deus, et Verbum est, sicut dixit : *Veniemus et mansionem apud eum faciemus.* Et sicut habes in aliis de Deo lectum : *Ego steti hic priusquam tu* : ita et Verbum dicit : *Priusquam stares sub arbore fici, vidi te.* Et de ipso dictum est Verbo, hoc est, Filio Dei : *Medius autem vestrum stat quem vos nescitis.* Ubicumque enim sancti, ibi in eorum medio Dei Verbum in singulorum præcordiis complens maria et terras. Et cum hic est, etiam alibi est; non mutato loco, sed repleto utique sui præsentia. Ubique enim est, qui per omnia, et in omnibus, nullum locum immunem sui relinquens. Et ubi adest, erat : et ubi erat, adest. Et ideo qui novit velox esse Verbum Dei, cito petit, et cito impetrat.

CAPUT IX.

Pharao propter moram in obediendo arguitur. Commendatur in oratione humilitas, secretum ac brevitas, cum reprehensione verbositatis. Quomodo orandi formam Dominus docuerit; ac tandem pro quibus præcipue orandum.

33. At vero Pharao qui opinionibus vanis et inanibus studium impendebat suum (ranis repleta Ægypto, sonum inanem rerum et strepitum vanum reddentibus) dicenti Moysi : *Constitue mihi quando pro te orem, et pro famulis tuis, et pro populo tuo, ut exterminet Dominus ranas;* cum debuerit in tanta positus necessitate rogare, ut jam oraret nec differret, respondit : *Crastina die;* otiosus et negligens, moræ pœnam Ægypti soluturus excidio. Itaque iste ubi impetrabat, immemor fiebat gratiæ; et exaltatus mente carnis suæ, obliviscebatur Deum.

34. Humilitas autem commendat orationem. Siquidem et Pharisæus ille reprehensus est qui jejunia sua velut beneficia enumerabat, et tamquam objectabat Deo, et se criminum memorabat exsortem. Publicanus autem prædicatus est, *quia longe stans nolebat oculos ad cœlum levare, sed percutiebat pectus suum dicens : Domine Deus, propitius esto mihi peccatori.* Et ideo divina eum sententia prætulit dicens : *Quia descendit hic publicanus justificatus magis, quam pharisæus.* Ille enim justificatur qui peccatum proprium confitetur, sicut locutus est ipse Dominus : *Dic iniquitates tuas, ut justificeris.* Et David ait : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Et iterum : *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit.* Hieremias quoque ait : *Anima in angustiis, et spiritus anxiatus clamat ad te.* Ergo et Pharao, et Assyrius qui dicebat : *Quis deorum gentium istarum liberabit terram suam de manu mea; quoniam liberabit Dominus Deus tuus Hierusalem de manu mea?* exaltatione sua dejecti sunt. Justus autem, sicut Jacob, ad auctorem Deum refert quæcumque fuerit bona consecutus, dicens de omnibus quæcumque sibi prosperare cognoverit : *Quoniam tradidit ea Dominus Deus in manus meas.* Hæc igitur melior votorum suorum solutio est, sicut et David ait : *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua.* Laudare Deum, commendare est

cœlestium conferuntur. Et testamentum dicitur, quoniam sanguine dedicatum est: vetus in typo, novum in veritate. Quo Testamento divinæ gratiæ pignus tenemus; quia sic dilexit Deus hunc mundum, ut unigenitum Filium suum pro nobis omnibus daret. Unde perfectionem gratiæ prædicans Apostolus ait: *Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?*

CAPUT VIII.

Exemplo sacrificii Abraham qualitates queis Deo grata fit oblatio, exprimuntur, nempe celeritas, continuatio et fides. Celeritatem Deus in utroque Testamento præcipit; quam et ipse exhibet, cum non tantum cito largiatur, sed etiam nos præveniat.

29. PRIMA igitur voti gratia est celeritas solutionis. Denique Abraham filium suum ad holocaustum jussus offerre, non post dies, ut Cain obtulit: sed *exurgens mane stravit asinam suam, et adhibuit secum duos pueros, et Isaac filium suum; et concidens ligna ad holocaustum, surgens abiit, et venit ad locum quem dixerat ei Deus, die tertia.* Primo adverte immolaturi studium maturum atque festinum; ut mora exspectationis non esset, nisi donec audiretur oraculum: deinde ut sterneret asinam suam, obsequium omne ipse susciperet, et sacrificio necessaria præpararet, duabus quoque fide et spe virtutibus comitantibus, hostiam suam duceret, de potestate Dei certus, et de bonitate securus.

30. Quod autem ait, *die tertia;* vel quod continua esse debeat et perpetua devotio. Tripartitum est enim tempus, præteritum, præsens et futurum. Quo admonemur quod nec præteritorum beneficiorum Dei, vel præsentium, vel futurorum irrepere debeat ulla oblivio, sed tenax gratiæ memoria perseverare, et obedientia non deesse. Vel quia is qui sacrificat, in unum splendorem, in unam lucem debeat credere Trinitatis. Ei enim qui fideliter sacrificat, dies lucet, nox nulla est. Sic et in Exodo Moyses ait: *Viam trium dierum ibimus, et immolabimus Domino Deo nostro.* Sed etiam alibi cum visus esset Deus Abrahæ ad ilicem Mambre: *Respiciens*, inquit, *Abraham oculis suis vidit, et ecce tres viri stabant super eum. Et videns occurrit obviam illis ad ostium tabernaculi sui, et adoravit super terram, et dixit: Domine, si inveni gratiam ante te.* Tres videt, unum adorat. Tres mensuras offert similaginis. Nam etsi immensus Deus, tamen mensuram omnium tenet, sicut scriptum est: *Quis mensus est manu aquam, et cœlum palmo, et universam terram clausa manu?* Perfectæ igitur in personis singulis Trinitati, interiore mentis arcano, hoc est, similaginis spiritalis sanctus Patriarcha sacrificium deferebat. Hæc est similago, quam in Evangelio molet mulier illa, quæ adsumetur: *Una* enim, inquit, *adsumetur, altera relinquetur.* Adsumetur Ecclesia, relinquetur Synagoga. Vel mens bona adsumitur, improba derelinquitur. Ut scias autem quia et Abraham in Christum credidit: *Abraham*, inquit, *diem meum vidit, et gavisus est.* Et qui credit in Christum, credit et in Patrem. Et qui perfecte credit in Patrem, credit in Filium et Spiritum sanctum. Tres ergo mensuræ, una similago, hoc est, unum erat sacrificium quod venerabili Trinitati, pari quadam mensura devotionis, et congrua plenitudine pietatis oblatum est.

31. Adhuc cognosce celeris studia devotionis: *Cucurrit*, inquit, *et accepit vitulum unum tenerum et bonum, et dedit puero, et festinavit facere eum.* Ubique impigra devotio, et ideo Deo fuit munus ejus acceptum. Habes et alibi, ut solis ortum oratione prævenias: *Occurre*, inquit, *ad solis ortum.* Habes in Evangelio dicentem dominum Jesum: *Zachæe festinans descende.* Et ille quia impetraverat quod volebat, ut Christum videret; et amplius impetraverat, ut videretur et vocaretur a Christo, festinans descendit, et excepit illum gaudens; et ideo probavit Dominus ejus affectum, et eum celeri remuneratione donavit dicens: *Quia hodie salus domui huic facta est.* Festinavit enim et Dominus ad beneficium; et ideo non exspectavit, ut promitteret, et postea impleret: sed antea fecit, et postea declaravit. Dixit enim, *Facta est salus:* quod utique prævenientis fuit, non promittentis. Justus igitur votum suum cele-

38. Divine autem dominus Jesus et bonitatem te docuit Patris, qui bona noverit dare; ut quæ bona sunt a bono poscas: et impense et frequenter monuit orandum; non ut fastidiosa continuetur oratio, sed ut assidua frequenter effundatur. Plerumque enim inanis gloria longæ precationi, inter missæ autem prorsus obrepit incuria. Deinde monet ut cum ipse veniam tibi poscis, tum maxime largiendam aliis noveris, quo precem tuam operis tui voce commendes. Apostolus quoque docet orandum sine ira et disceptatione, ut non turbetur, non interpoletur oratio tua. Docet etiam orandum in omni loco, cum Salvator dicat: *Intra in cubiculum tuum*. Sed intellige non cubiculum conclusum parietibus, quo tua membra claudantur: sed cubiculum quod in te est, in quo includuntur cogitationes tuæ, in quo versantur sensus tui. Hoc orationis tuæ cubiculum ubique tecum est, et ubique secretum est, cujus arbiter nullus est nisi solus Deus.

39. Orandum autem præcipue et pro populo doceris, hoc est, pro toto corpore, pro membris omnibus matris tuæ, in quo mutuæ caritatis est insigne. Si enim pro te roges tantum, solus pro te rogabis. Et si pro se tantum singuli orent, minor peccatoris quam intercedentis est gratia. Nunc autem quia singuli orant pro omnibus, etiam omnes orant pro singulis. Ergo ut concludamus, si pro te roges tantum, solus, ut diximus, pro te rogabis. Si autem pro omnibus roges, omnes pro te rogabunt. Siquidem et tu in omnibus es. Ita magna remuneratio est, ut orationibus singulorum acquirantur singulis totius plebis suffragia. In quo arrogantia nulla, sed humilitas major est, et fructus uberior.

CAPUT X.

Exposito primo sacrificii Cain defectu transitur ad alterum, quod scilicet non obtulerit de primitiis. Primitias animæ præcipue offerendas, et quæ illæ sint. Easdem Abelem obtulisse, ac legem offerendas præcepisse. Ibidem quinam dicantur Chananæi: item cur Deus jurasse memoretur: non posse sine illius ope animi motus pacari. Denique hos partus offerri debere ad quos sexus distinctio nihil conferat.

40. Sed jam est tempus alio transire, quoniam de eo quod post dies obtulit Cain plene diximus. Factus est indicium resupini, cum ipsa postulatio veli matura esse debeat; ne videamur de humanis artibus, hoc est, medendi peritia, herbarumque succis sperasse magis remedium, quam de Deo subsidium poposcisse. Ad ipsum enim prius est confugiendum, qui nostræ curare possit animæ passiones. Verum homines quidam præpostero ordine ante sibi ab hominibus opem arcessunt: ubi autem humana subsidia defecerint, tunc opinantur divini postulandam favoris gratiam.

41. Concluso ergo illo et convicto Cain crimine, aliud oblationis vitium discutiamus. *Obtulit*, inquit, *ex fructibus terræ*, non a primis fructibus primitias Deo. Hoc est primitias sibi prius vindicare: Deo autem sequentia deferre. Itaque cum vere anima corpori tamquam servo domina sit præferenda, utique primitias ejus, hoc est, animæ prius quam corporis offerre debemus. Primitiæ animæ primatus sunt bonarum disciplinarum. Quæ licet tempore posteriores sint quam corporis primitiæ, quæ sunt esca, incrementum, visus, auditus, et tactus, odor, vox (mens autem et sensus pars animæ) pars corporis est, tamen priores sunt disciplinis. Quarum primitiva est puro corde et simplici sermone oblata Deo gratiarum actio.

42. Hæc munera obtulit Abel, et ideo respexit Deus in munera ejus, quoniam e primitivis obtulit. Accedit ergo quia de primitivis ovium, et de adipibus earum. Considera quia non de insensibilibus sed de animantibus obtulit. Plus est enim animalis, quam terrenus; siquidem animalis proximus spiritali est. Non enim prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale. Quod animale spirat, habet vitalem spiritum: non ita quod de terrarum est fructibus. Deinde obtulit non secunda, sed prima, non exigua, sed pinguia, talia enim lex probavit, et jussit offerri, sicut scriptum est: *Et erit*, inquit, *cum inducet te*

Deus in terram Chananæorum, sicut juravit patribus tuis, et dabit tibi; tolles omne quod aperit vulvam masculinum Domino. Omne quod aperit vulvam de armentis et pecoribus tuis, quæcumque nata fuerint tibi masculina, sanctifica Domino. Omne quod aperit vulvam asinæ, mutabis illud ove: si autem non mutabis, redimes illud. Quid tam profundi mysterii, tam altæ secretæque sapientiæ, quam ut in venis quibusdam verborum simplicium deprehendas atque haurias ubertatem gratiæ spiritalis? Chananæi enim mobiles et inquieti sunt. Cum igitur in eorum terram fueris ingressus, quos advertis propter levitatem, inquietudinem, et instabilitatem morum, possessione dejectos, tu teneto constantiam. Non te vilis ratio, non levis sermo perturbet; hoc est enim Chananæus, mobilis sermo, affectus instabilis, et inquieta contentio: sed magis tranquillitatem cordis, et animi serenitatem placidus servato; ut tamquam in salo maris tutam navibus stationem, portu quodam tuæ mentis exhibeas.

43. Hanc possessionem tibi Dominus pollicetur, et quodam sacramenti promittit vinculo, ut constantiam tuam firmet. Neque enim ideo Deus jurat, quod fide credentis indigeat, aut testimoniorum adstipulationibus destitutus suffragium sacramenti requirat, sicut homines qui fidem nobis adsciscimus sacramento, et ideo juramus, ut credamur vera dixisse. Deus autem et cum loquitur fidelis est, cujus sermo sacramentum est. Non enim propter sacramentum fidelis omnipotens Deus, sed propter Deum etiam sacramentum fidele est. Qua ratione igitur Moyses jurantem Deum inducit? Quia nos usu quodam mortalium claudimur, et velut echini cortice quodam nos vulgaris opinionis involvimus, aut velut cochleæ quæ nisi intra testæ operimentum sint, spirare non possunt, nec aerem liberum carpere aut sustinere: sic nos non nisi intra quædam humanæ consuetudinis latibula terrena versamur. Unde quia illud verius solemus credere, quod jurejurando firmatur; ne nostra claudicet fides, jurare describitur Deus qui ipse non jurat, sed jurantium judex, et ultor est pejerantium. Denique scriptum est: *Juravit Dominus, et non pænitebit eum: Tu es sacerdos in æternum.* Servavit utique quod juravit, dedit nobis æternum principem sacerdotum: ut et tu quod juraveris, ita noveris esse servandum; ut quia per eum juras qui non mentitur, scias eum futurum, si mentiaris, ultorem.

44. Expulsis igitur inquietis et mobilibus cogitationibus, dabit tibi Deus vacuam possessionem cordis et mentis; ut eam cultu quodam tranquillitatis exerceas, et fructum ex ea capias, nec sustineas in ea Chananæos, hoc est, turbidos sensus recurrere; eradices gentilium vitiorum omnem conceptum; lucos eorum diruas quibus obumbratur veritas, et quidam cœlestis liber visus cogitationis horrore tenebrosæ disceptationis absconditur.

45. Sed hoc nisi divino donatus munere efficere non potes; ideo ait: *Dabit tibi Deus*, hoc est, cogitationes optimas, placida consilia, tranquillas inventiones. Cum dederit hæc, tolles omne quod aperit vulvam masculinum, et sanctificabis Domino. Non totum exigit a te Deus, qui totum donavit. Multa enim ad usum substantiæ largitur humanæ, et hoc non potest esse divinum sacrificium, ubi est usus naturæ. Edere, bibere, dormire, aliaque etiam ministeria corporis dono sunt tibi collata, non a te relata Deo munera. Quidquid autem sanctum cogitaveris, hoc Dei munus est, Dei inspiratio, Dei gratia: sicut e contrario illa quæ cum in usu naturæ humanæ sint, non coinquinant hominem; sed quod exit de ore, furta, falsa testimonia, sacrilegia, hæc sunt quæ coinquinant hominem.

46. Interiora ergo nostra mundemus, ut possit oblatio non displicere. Ibi quæramus omne quod aperit vulvam masculinum, hoc est, justum et principale, quod sanctificare Domino debeamus. Neque enim hi nos corporei coitus, conceptus partusque sanctificant, quibus vulva feminea deflorato pudore virginitatis aperitur. Nam etsi mulier sanctificat virum, et vir mulierem: tamen

plerumque contingit virginis vulvam etiam sine conjugii sanctitate reserari. Neque rursus sola virilis est gratia, mulier autem sanctificationis aliena est, aut utriusque sexus confusa natura est, ut uterque corporeos fundatur in partus. Habent sua munia viri, habent mulieres sexus sui officia discreta. Generatio ista successionis humanæ mulierem decet, impossibilis eadem viro.

47. Ergo si carnis usui non quadrat hic sensus, officia animæ discutiamus. Istam sane invenio, quæ nullo discreta sit sexu et cum sexum non habeat, utriusque sexus munera repræsentat, nubit, concipit, parit. Et sicut feminis dedit vulvam natura, in qua uniuscujusque animantis generatio per menstruas formatur ætates : ita est quædam virtus animæ quæ velut quodam vulvæ genitalis secreto cogitationum nostrarum suscipere semina, conceptus fovere, partus solet edere. Neque enim aliter diceret Esaias : *In utero accepimus, et parturivimus spiritum salutis*, nisi vulvam animæ novisset. Harum generationum quædam femineæ sunt, malitia, petulantia, luxuries, intemperantia, impudicitia, aliaque hujusmodi vitia, quibus animi nostri quædam enervatur virilitas. Masculinæ sunt castitas, patientia, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia, quibus mens nostra, et caro ipsa firmatur, et ad obeunda impigre munia virtutis erigitur. Hos partus alvus ille propheticus parturivit. Et ideo ait : *In utero accepimus et parturivimus spiritum salutis*. Masculum igitur et parturivit, et peperit, qui spiritum salutis effudit.

LIBER SECUNDUS*.

CAPUT I.

Animæ partus mature producendos: eorum quæ forma sit? Plebeios sensus mentis imperio domitari posse; duplex enim esse sensuum nostrorum genus; et in utro consistant primitiva Deo offerenda? Postremo de commixtione qua constamus, ejusque primitiis disputatur.

1. Hos partus anima nostra parturiat, nec solum parturiat, sed etiam pariat, et diebus pariat impletis; ne immaturos partus dies judicii deprehendat. De his enim partubus dixit Dominus Jesus : *Væ prægnantibus et nutrientibus in illis diebus!* Maturius igitur absolvatur hic partus, et cogitationes nostræ bonorum operum processibus explicentur; ut nihil imperfectum finis noster inveniat, nihil inexplicatum terminus vitæ nostræ offendat, nihil tamquam in incude positum usus nostri operis derelinquat. Festina igitur, anima, formare partus tuos, properantius absolvere, celerius quos genueris enutrire.

2. Quæ tanti forma sit partus, demonstrat Apostolus dicens : *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*. In hanc formam tota mentis nostræ coalescant viscera, et in illo genitali alvo animæ nostræ Christus refulgeat. Partus noster fides sit, nutrimenta nostra præcepta doctrinæ sint. His quædam cordis nostri imbuatur infantia, instituatur pueritia, juvenculescat adolescentia, senecta canescat. Ætas enim senectutis vita est immaculata. Itaque ea demum bona est animæ senectus, quam nulla perfidiæ inquinamenta maculaverint. Et ideo partus suos ab hac macula Paulus defendit : *Ego vos*,

* Hanc operis divisionem ab Ambrosio profectam esse nequaquam arbitramur, sed eam malumus tribuere sciolo cuipiam, qui cum pleraque omnia, de quibus apud Philonem libris duobus agitur, in hoc tractatu contineri adverteret, eum quoque bifariam dividendum esse judicavit; sed adeo præpostere illud præstitit, ut ibi posuerit secundi libri initium, ubi ne caput quidem incipere oporteret. Longe sane commodius ab eo loco, ubi vir sanctus ad agendum de secundo sacrificii Caïni vitio aggreditur, initium duceret secundus liber. Cum autem divisio illa etsi absurda ab antiquissimi ævi mss. ad editionum tempora pervenerit ; nos quoque eam, ne qua in citationibus confusio oriatur, censuimus esse retinendam.

inquit, *genui in Evangelio;* ne cujus serva insusurratio rudis fidei tentaret infantiam. Masculina igitur generabat, qui in virum perfectum populos quos docebat, fidei gestiebat unitate concurrere, et in agnitione Filii Dei perfectum plenitudinis Christi tenere mensuram. Hoc enim sacrificium acceptabile Deo noverat, de quo scriptum est: *Separabis omne quod aperit vulvam masculinum, Domino.* Et qui addidit: *Omne quod aperit vulvam de armentis et de pecoribus quæ sunt tibi masculinum, sanctifica Domino;* ne quid obscuritatis habeat, consideremus.

3. Dixerat de principalibus generationibus, hoc est, plenis capacibusque rationis: addidit et de gregalibus, hoc est, reliquis velut plebeiis sensibus, qui irrationalibus comparantur jumentis. Quæ tamen cum a rectore aliquo gubernantur, facile mansuescunt; et imperata exequi, et jugum subire, et ad vocem magistri accelerare gradum, aut sistere, aut deflectere, aut aliqua munia sui operis quæ jubentur, humano quodam famulatu obire consueverunt. Tantum valet institutio, ut vincat naturam! Itaque illa quæ consortium nostræ substantiæ non habent, agnoscunt tamen nostræ vocis imperium: et cum suæ naturæ nullam rationem habeant, nostræ rationem capessunt, et quodammodo transfusam acquirunt. Equos videmus popularibus incitari studiis, gaudere plausibus, blanditiis delectari magistri. Torvos leones cernimus naturalem feritatem imperata mutare mansuetudine, suam rabiem deponere, nostros mores sumere; et cum sint ipsi terribiles, discunt timere. Cæditur canis, ut pavescat leo: et qui sua injuria exasperatur, coercetur aliena, alteriusque exemplo frangitur. Quoties parata præda et cibo obvio famem perpeti malunt, dum offensam magistri verentur? Quoties repentino impulsi motu aperta ad morsus ora jussi resolvunt? Ita dum nostræ voluntati obsequuntur, suæ obliviscuntur. Non ita illæ feræ, vel illa armenta equorum, vel genus omne pecudum, quæ sine rectore vagantur ullo, et omni domitoris gubernaculo destituta exasperantur. Et ideo appositi sunt armentarii, opiliones, cæterique pastores, quidam magistri gregum officia sua singulis animantium sibi commissorum conditione formantes.

4. Videtur ergo et sensuum nostrorum quoddam genus aliud domitum et mansuetum: aliud indomitum quod armentario quodam motu mentis velut desido atque resoluto proruat ad irrationabiles delectationes corporis: mansuetum autem quod velut duci cuidam moderationi mentis se subjiciat et subdat. Quæcumque ergo ejus naturæ reguntur, ea sunt masculina atque perfecta: quæcumque autem sine duce ullo plebeia præsumtione quadam dominantur, velut civitatis alicujus quæ regis optimatumque consilio privata sit, ita corporis sui omnem statum et virilem vigorem muliebri quadam dissolutione effeminant. Ex his illa lex carnis est, quæ legem apostolicæ mentis impugnans, captivam trahebat eam quadam lege peccati. Et ideo ut de illo mortis corpore liberaretur, spem suam Paulus omnem non in sua virtute, sed in Christi gratia reponebat. Unde liquet quod hæ commotiones quæ secundum legem mentis sunt, ex divino favore procedunt, alii autem sensus ex voluptate corporea.

5. Illa igitur quæ sancta sunt, primitiva sunt nostrorum sensuum: ista velut de quodam grege sunt, et vilitate plebeia: quæ varia videtur Moyses nominibus significasse diversis. Hoc enim declarat etiam illa area legis mystica, de qua ait: *Initia areæ tuæ et lacus tui non novissima facies. Primitiva filiorum tuorum dabis mihi.* Sanctæ commotiones sensuum nostrorum, quæ secundum virtutes sunt, ipsæ sunt primitiæ areæ spiritalis: propterea etiam rurali areæ comparantur, in qua ventilantur frumenta. Sicut enim in hac rurali area excutitur triticum atque hordeum, et dum sæpius ventilatur, separatur a paleis; quia paleæ cæteraque purgamenta messis in diversum levis auræ spiramine dissipantur; illa vero quæ solidiora sunt, in locum eumdem excusso pulvere relabuntur: ita cogitationum nostrarum fruges quæ sunt solidæ atque

optimæ, puram atque sinceram exhibent virtutis alimoniam, sicut scriptum est : *Quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei :* quæ autem inutiles sunt et vacuæ, disperguntur ut fumus ac nebulæ; quia sicut fumus oculis, sic iniquitas utentibus ea. Et recte fumo iniquitas comparatur, quæ velut quadam sæculari caligine aciem mentis obducit.

6. Et ideo Dominus dicit: *Cum intraveritis in terram in quam induco vos, et cum manducare cœperitis de panibus terræ illius, offeretis oblationem separatam Domino, primitias conspersionis vestræ, panem sicut oblationem de area : sic offeretis primitias confusionum vestrarum, et dabitis Domino.* Confusio nos sumus, diversorum elementorum quadam commixtione compositi. Siquidem frigidum calido, et humidum sicco miscetur in nobis. Hæc conspersio multas habet carnis illecebras, et plurimas delectationes : sed non sunt hi primitivi hujus corporis sensus, quia ex anima et corpore constamus et spiritu. Hæc est conspersio principalis, in qua sanctificari nos Apostolus cupit, sicut ait : *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia; ut integer spiritus vester et anima et corpus sine querela in die domini nostri Jesu Christi servetur.* Cujus conspersionis primitiæ spiritales sunt, hoc est, inventiones et generationes sensuum qui ex vigore animæ procedunt. Sed non omnes primitivi sensus, nisi qui malitiæ et improbitatis, atque omnis erroris exsortes sunt. Sunt autem necessariæ corporis delectationes, ut dormiendi, edendi, bibendi, deambulandi, et cæteri sensus hujusmodi; sed non in his primitiæ. Et ideo non in his, sed in illis Domini sacramentum, ubi castitas, pietas, ubi fides atque devotio. Cujus rei manifestum et evidens exemplum est oblatio patriarchæ Isaac, quem sacrificii modo obtulit pater nullius motu passionis inflexus humanæ, mundam offerens Deo hostiam, vacuamque formidinis, et corporeæ cupiditatis immunem, cum ipsa pietas patris devotioni cederet immolantis.

CAPUT II.

Primitias non tempore, sed sanctitate æstimari : cum fide quæ imprimis necessaria est, conjungenda ad verum sacrificium hujus opera : fructu mutandum laborem, atque animam ab inutilibus liberandam esse.

7. Nunc consideremus quæ sit ratio primitiarum, et utrum tempore æstimentur primitiæ, an sanctitate, hoc est, utrum omnia primogenita sanctificationem habeant primitiarum. Primitiæ etenim fructuum sanctæ secundum legem; quia in his optimum festinantis fidei sacrificium est : sed fiunt sanctæ devotione, non tempore; quia non proventus sanctificat, sed devotio. Denique ubi celer proventus est, si devotio moretur, offensa contrahitur. Non ergo omnia primogenita sancta : sed omnia quæ sancta sunt, sunt etiam primogenita. Denique Cain primogenitus, sed non sanctus. Sanctus quoque Israel Dei populus, sed non primus ætate, et tamen primogenitus appellatur, sicut scriptum est in prophetis : *Primogenitus meus Israel.* Et Levi sanctus, sed non primogenitus; nam tertius Liæ filius legitur : et tamen levitæ primogeniti nuncupati, quibus ab eo nomen est derivatum. Scriptum est enim in Numeris : *Ecce tuli levitas de medio filiorum Israel pro omni primogenito qui aperit vulvam a filiis Israel, et erunt mihi levitæ; mihi enim omne primitivum. In qua die percussi omne primogenitum Ægypti, sanctificavi omne primogenitum Israel.* Ergo levitæ primogeniti nuncupati, qui sanctificatione utique cæteris filiis Israel antelati sunt. Qua ratione primogeniti sint, audi Apostolum dicentem. *Sed appropinquastis Sion monti, et civitati Dei vivi Hierusalem quæ in cœlo est, et decem millibus lætantium Angelorum, et Ecclesiarum primitivarum, quæ scriptæ sunt in cœlo.* Quatuor ordines fecit, montis Sion, civitatis Hierusalem, celebritatis Angelorum, et Ecclesiarum primitivarum. Tulit ergo Dominus Deus de medio populi Israel levitas; quia non humanarum eos consortes voluit esse curarum, sed divinæ religionis ministros. Et primogenitos sibi fecit qui vulvam aperiunt spiritalem; et ideo non erant

a utero naturæ, sicut diversorum criminum peccatores: sed destructis cultibus sæcularibus eliguntur. Unde non habent cum plebeia possessione consortium, nec in medio populi computantur; quia verbum Dei in medio sui possident, sicut scriptum est in Evangelio: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum.* Et alibi: *Medius vestrum stat quem vos nescitis.*

8. Hinc ergo cognoscimus quod ante omnia fides nos commendare Deo debeat. Cum fidem habuerimus, elaboremus ut opera nostra perfecta sint. Siquidem hoc plenum est et perfectum sacrificium, sicut ipse Dominus docet nos dicens: De donis et datis tuis observabitis offerre mihi in diebus festis meis, nihil detrahentes, neque dispertientes; sed plena et integra et perfecta offerentes. Festus autem dies Domini est, ubi perfectarum virtutum gratia est. Quæ tunc perfectæ sunt, si sollicitudinem sæcularium, et corporalis illecebræ victor animus delinimenta voluptatis excludat, liber a sæculo, Deo deditus, nihil de tramite directæ intentionis imminuens, nec affectus sui tempora nunc luxuriæ dividens, nunc labori. Solus itaque sapiens hanc celebrat solemnitatem, nullus alius. Immunem enim hujusmodi passionum animam reperire difficile est. Divide ergo secundum rationem animæ principalia et obedientia, et tunc quid masculinum, quidve femininum sit deprehendes. Nulla enim sine labore virtus, quia labor processus virtutis est. Quod etiam legis ipsius verba significant, quæ dicit: *Omne quod aperit vulvam asinæ, mutabis ove.* Immunda enim animalia lex a sacrificio separavit, et pro his ad vicem munda jussit offerri. Asinæ ergo partum, hoc est, immundum jubet mutari ove, quæ munda et apta sacrificio est. Hoc est secundum litteram. Cæterum si quis sensum spiritalis legis altius persequatur, libet considerare quod asina laboriosum sit animal, ovis fructuosum. Fructu ergo dicit mutandum laborem, ut finis operis sui fructus sit. Vel certe hoc modo: omnem laborem tuum, omnem industriam puro et simplici commendabis affectu.

9. *Si autem non mutabis*, inquit, *redimes.* Jubetur ergo secundum litteram, ut animal aliud pro immundo animali offeratur, aut pretium; ne inter decimas fructuum vel minus aliquid, vel immundum videatur offerri. Intellectus autem profundior liberandam animam tuam docet, ut desistat ab iis quæ fructum non habent. Qui enim redimit se, liberat et quodam exuit debito. Relinquenda sunt opera quæ verum fructum, bonosque processus habere non possunt; qualia sunt ista mundana quorum usus non potest esse diuturnus. In quibus ipse nudus et veri vacuus effectus est; et quamvis summo quæsitus fuerit labore, animam nihil juvat. Ea enim quæ servitutem animæ inferunt, inutilia sunt omnia, etsi non desit effectus. Magna videtur præliantium victoria, triumphantium gloria: sed frequenter ipsos videmus qui vicerint, rursus bellorum subjacere incertis, et transferri ad hostem eventu prælii, et eo ipso quo victores ante fuerint, fieri miseriores. Opus est ergo ut opera tua ad Deum dirigas, et ejus tibi adspiret favor. Athleta ipse qui suis non alienis decernit viribus, quoties congreditur, dubios casus subire se credit. Et cum ad coronam pervenerit, intelligit citius hanc mundi gloriam tamquam coronæ ipsius folia marcescere. Gubernator cum in portus navim subduxerit, vix finem impositum labori putat, et statim quærit laboris exordium. Solvitur corpore anima, et post finem vitæ hujus adhuc tamen futuri judicii ambiguo suspenditur. Ita finis nullus, ubi finis putatur. Unde votis et pura conscientia et spiritu caritatis adhæreamus Deo nostro, et divinum nobis conciliemus favorem: precantes ut a sæcularibus curis tamquam ab immitibus et agrestibus dominis possimus absolvi atque exui, mundanoque exire servitio, in libertatem supernæ cognitionis quæ vera et sola est libertas, vocati.

———

CAPUT III.

Quod dixerat laborem fructu mutandum, exemplo Judæorum in Ægypto servientium, et Evangelii testimonio confirmat: quonam ex loco, et quo pacto liberanda sit anima, declarat; et Christum verum levitem, id est liberatorem nostrum esse. Denique pulcra de utilitate quam affert justorum familiaritas, proponit.

10. Et ut præceptum legis exemplo adstruamus, cum deprimerent Ægyptii Judæorum populum in operibus variis, et luto ac lapide, ingemuerunt filii Israel, et Domini provocaverunt in se misericordiam. Et dixit ad Moysen: *Ego exaudivi gemitum filiorum Israel, quomodo Ægyptii in servitutem deprimunt eos, et memor factus sum testamenti mei. Vade, et dic filiis Israel: ego Dominus, et educam vos de potentia Ægyptiorum, et eruam vos de servitute eorum, et liberabo vos in brachio excelso, et judicio magno, et sumam vos mihi in plebem, et ero vester Deus, et scietis quoniam ego sum Dominus Deus vester qui educam vos de potentia Ægyptiorum, et inducam vos in terram in quam extendi manum meam.* Ecce quomodo populus Hebræorum fructu mutavit laborem, ut qui in luto operabatur, spe regni operaretur æterni. Et ideo Dominus in Evangelio inanem populorum gentilium miseratus laborem, qui lateres construerent lutulentæ superstitioni, et voluptati corporis dediti, solidum fidei murum ædificare non possent, velut ad quosdam asinæ fetus locutus ait: *Venite ad me omnes qui laboratis, et ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.* Qua vocatione plenius mihi videor verba legis et mysteria recognoscere: quia asinam aut commutandam ove docuit, aut redimendam pecunia; ut non solum asinæ partum ove, hoc est, mundis immunda mutemus, sed etiam redimamus. Quod videtur exprimi, si prius sacrificio purificationis, et mysterio baptismatis delictorum nostrorum inquinamenta lavemus; crimina quoque nostra bonis operibus, fideique pretio, et miseratione redimamus.

11. Pretium nostrum sanguis est Christi. Unde et apostolus Petrus ait: Non auro vel argento redemti estis, sed pretioso sanguine. Et Paulus dicit: *Pretio emti estis, nolite effici servi hominum.* Unde non otiose miramur in Evangelio quod super pullum asinæ sederit Dominus Jesus; quia populus gentilis cœpit esse Christi hostia, qui secundum legem habebatur immundus. Unde et de levitis scriptum est, quod sint redemtiones eorum; eo quod et sanctitate vitæ suæ et oratione peccata plebis lavarent. In quibus figura agni præcessit mysteriis verum venturum levitem, qui proprii corporis passione tolleret peccatum mundi. Levites significatur susceptus pro me, vel ipse mihi levis; ipse enim perfectæ virtutis habet impertiendæ populo sanitatis indicium. Ipse ergo qui pro salute universorum expectatus advenit, pro me est utero editus virginali, pro me oblatus, pro me gustavit mortem, pro me resurrexit. In quo omnium hominum suscepta est redemtio, assumta est resurrectio. Ipse est verus levites; ut nos levitas faceret adhærere Deo, ipsi continuas preces fundere, de ipso salutem sperare, fugere terrena negotia, in Dei possessione numerari, sicut scriptum est: *Domine, posside nos.* Ea est enim sola possessio, quæ nullis obnoxia tempestatibus perpetuæ gratiæ ferat fructus. Redemtor levites est, quia vir sapiens redemtio insipientis est. Qui tamquam medicus ægrum insipientis animum fovet, et quædam adspergit solidiora menti prudentiæ medicamina, imitatus illum medicum qui de cœlo venit, ut demonstraret hominibus prudentiæ vias, et sapientiæ semitas parvulis revelaret. Videbat enim laborantes non posse sine remedio salvari, et ideo medicinam tribuebat ægris. Ideo omnibus opem sanitatis detulit; ut quicumque perierit, mortis suæ causas sibi adscribat, qui curari noluit, cum remedium haberet, quo posset evadere Christi autem manifesta in omnes prædicetur misericordia; eo quod ii qui pereunt, sua pereant negligentia: qui autem salvantur, secundum Christi sententiam liberentur, qui omnes homines

vult salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire. Denique et Sodoma si habuisset quinquaginta justos, non esset eversa, et si decem habuisset, esset redemta; eo quod sermo remissionis peccatorum animam servitute exuat, et disciplinæ plenitudo perfectæ mentem non sinat edaci libidinum vapore consumi.

12. Plurimum tamen refert, et moralem ædificat affectum, si etiam numerum justorum simpliciter accipiamus prodesse populorum saluti. Comprimit et resecat invidiam, confundit improbitatem, virtutem incitat, auget gratiam. Nemo enim invidere debet alteri laudem quæ sibi prosit: atque improbus quisque redemtorem suum dum suscipit, frequenter imitatur; certe veneratur, plerumque etiam diligit. Ipse etiam si aliis profuturum sciat, studiis augetur, eaque gratia connectit populos, accumulat caritatem civium, urbium gloriam. Quam beata civitas quæ plurimos justos habet, quam celebrabilis ore omnium: quomodo benedicitur tota de parte, et beatus atque perpetuus ejus status æstimatur! Quam gaudeo cum aliquos mites ac sapientes diu vivere video, cum virgines castas, viduas graves adspicio longævas, velut quamdam incanam Ecclesiæ curiam quæ prætendat ipso quodam vultu et specie gravitatis quod revereantur, quod imitentur, quo ad omnem morum gratiam colorentur! Non enim ipsis gaudeo, cum vivendo multa subeant tædia sæculi hujus, sed quia prosunt pluribus. Similiter dum aliquis hujusmodi decidit, quamvis longa senectute depositus, afficior; quia destituitur grex juvenum muro senili. Denique perituræ urbis, aut malorum imminentium, vel futuræ labis hoc primum indicium est, si decedant viri consultiores, vel etiam graviores feminæ. Hinc primum ingruentium porta aperitur malorum. Sicut ergo urbs tota solidatur atque augetur cœtu sapientium, vel obitu labefactatur: ita sermo gravis, et quidem senilis plenus prudentiæ stabilire uniuscujusque animam, et confirmare mentem solet. Jam si accedat multarum lectionum usus, plurimorum præceptorum et consiliorum quidam senatus, velut perpetuum urbis ejus quæ in singulorum est præcordiis, statum efficit.

CAPUT IV.

Quare Moyses levitas appellarit primogenitos et redemtores, eorumque urbes redemtrices designarit? Cur non sit absurdum piis cohabitare facinorosos? de duabus in Deo virtutibus, misericordia et justitia, atque earum ministris; deque eo quod malitiæ egressus semper virtutis operetur ingressum, et contra; ut evangelicis exemplis comprobatur.

13. Ideo ergo primogenitos et redemtores cæterorum levitas Moyses appellavit; quod maturioris et utilis sententiæ viri altero senectutem quamdam animæ præferant, altero redemtionem conferant. Unde et civitates levitarum in veteri Testamento redemtrices significavit Moyses; quia is qui confugit ad eam animam, in qua habitat Dei Verbum, quæ urbis modo munita atque vallata sit, perpetuam libertatem acquirit sibi. Sicut enim in civitatibus levitarum erat pœnarum remissio; ut si quis ad eas confugeret, qui non voluntariam necem hominis admiserat, nulli eum occidere liceret intra urbes dumtaxat positum levitarum: ita quem peccati proprii pœnitet, quod aut imprudenter aut invitus admisit, si levitarum adhæreat incolatui, et ab illis præceptoribus qui Dei mandata dispensant, recedendum non putet, lex ipsa ab omni eum commissi flagitii pœna supplicioque liberat.

14. Nec absurdum putes quod facinorosi cohabitant piis, ac maculosi sacratis. Opus enim habent purificari qui aliquo polluti sunt delictorum contagio. Et quodammodo diverso genere causa concurrit. Sicut enim levites mundanis voluptatibus abdicatus, exsul est culpæ, ita sanguinis reus, fugitivus est patriæ. Sed hoc interest, quod iste necessitate suos deserit propter metum legis: minister autem Dei humanarum consortiis renuntiat passionum, et quadam carnalis illecebræ se abdicat necessitudine propter studia virtutis. Etiam illud non

abhorret a vero, quod et iste velut quasdam in se manus injicit; ut interficiat voluptates sui corporis, et quemdam suæ carnis operetur interitum. Interfecit nempe Moyses Ægyptium, et fugax factus est de terra Ægypti, ut declinaret ejus terræ tyrannum. Sed non ante illum interfecisset Ægyptium hominem, nisi prius in se nequitiæ spiritalis Ægyptium interemisset, et abdicasset se regalium luxu honorum, majus patrimonium æstimans thesauris Ægypti opprobrium Christi. Quod stultis quidem videtur opprobrium : nobis autem illud opprobrium Dominicæ crucis virtus Dei est atque sapientia.

15. Accedit eo, quod duo quædam in Deo principalia sunt genera virtutum, unum quo remittit, aliud quo vindicat. Remittuntur peccata per Dei verbum, cujus levites interpres et quidam executor est : remittuntur etiam per officium sacerdotis, sacrumque ministerium : puniuntur quoque per homines, sicut per judices, qui potestate ad tempus utuntur, sicut Apostolus docet dicens : *Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa : Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time. Non enim sine causa gladium portat; Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit.* Puniuntur peccata etiam per populos, sicut legimus; quia sæpe ab alienigenis Dei jussu excitatis propter divinæ majestatis offensam subjectus factus est populus Judæorum. Nec is quidem qui invitus aliquod fecerit homicidium, extra ministerium est. Siquidem lex ait de eo : *Quia Deus dedit eum in manus ejus.* Manus ergo ejus instrumenti modo divinæ ultioni ministerium præbuerunt. Levites igitur minister remissionis est : percussor autem qui tamen non ex dispositione, sed præter voluntatem fecerit homicidium, divinæ minister est ultionis.

16. Illud quoque specta, quia cum interficitur impius, Christus infunditur. Et ubi abominatio aboletur, sanctificatio congregatur; quia Dominus dixit : *In ea die qua interfeci omne primogenitum Ægypti, sanctificavi mihi omne primogenitum Israel.* Quod non ad unum diem afflictionis Ægypti referes, sed ad omne tempus. Cum enim renuntiatur improbitati, statim adsciscitur virtus. Egressus enim malitiæ virtutis operatur ingressum : eodemque studio quo crimen excluditur, innocentia copulatur. Habes hoc in Evangelio; quia ubi satanas immisit se in cor Judæ, Christus recessit ab eo, momentoque eo quo illum recepit, hunc amisit. Denique sic scriptum est : *Et post buccellam introivit in eum satanas.* Dixit ergo illi Jesus : *Quod facis, fac celerius.* Quid illud? Ut quia introierat in illum satanas, ipse abiret a Christo. Ejicitur itaque et excluditur, eo quod jam cum Domino Jesu esse non possit; quia cœperat esse cum diabolo : nulla enim communicatio Christi cum Belial. Unde statim imperio expulsus abscessit, sicut legimus, dicente Evangelista : *Qui cum accepisset buccellam, exiit continuo;* erat enim nox. Non solum exivit, sed continuo, et nocte exivit. Nec mirum si noctis tenebras habebat, qui Christum deserebat. Verum sicut ipse receptus a diabolo, exclusus a Christo est : ita Zachæus renuntians avaritiæ, Christum recepit. Meritoque videns studium ejus, quod in arborem adscendisset, ut transeuntem Jesum videret, dicit Dominus : *Zachæe festinans descende, quia hodie in domo tua manere me oportet. Et descendit festinans, et excepit illum gaudens.* Sed excipiendo Christum, exclusit avaritiam, relegavit perfidiam, renuntiavit fraudibus. Aliter enim non ingreditur Christus, nisi ut vitia excludat; quia non cohabitat erroribus. Denique de templo ejiciebat nummularios, quia ipse volebat habitare. Unde Zachæus hoc intelligens, quia Christum vetere suo suscipere affectu non poterat, superiora vitia exire suo jussit hospitio, ut Christus intraret. Merito igitur Pharisæis obmurmurantibus quod Dominus Jesus ad hominem peccatorem divertisset manere, dixit ad Dominum : *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus; et si cui aliquid fraude abstuli, reddo quadruplum.* In quo illis respondit qui dicebant peccatorem Christo hospitium non de-

[tri]butæ præbere : hoc est, jam non sum publicanus, non sum ille Zachæus, non prædo, non fraudator. Reddo quæ sustuli, reddo qui auferre consueveram. Jam dono pauperibus, quos ante nudabam : jam mea confero, qui aliena rapiebam. Fugerunt crimina postquam Christus intravit. Discussa est omnis carnalium cæcitas passionum, ubi æternæ vitæ lumen infusum est.

CAPUT V.

Adipes ac pinguedo sacrificiorum et hostiarum quid significent.

17. Diximus de primogenitis, dicamus etiam de adipibus, de quibus satis docet David dicens : *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea.* Et supra ait: *Et holocaustum tuum pingue fiat.* Hoc docens acceptabile esse sacrificium, quod pingue, quod nitidum, et quodam pabulo fidei ac devotionis, verbique cœlestis uberiore alimonia saginatum est. Frequenter pingue opus dicimus quod spissum et operosum intelligi velimus : et opima hostia prædicatur, quæ non sit tenuis, non sit exilis. Unde et sacrificium pingue recte nuncupamus, quod opimum cupimus declarare. Sed etiam illud documento est, quod pingues vaccæ prophetica interpretatione annis fertilibus comparatæ sunt.

CAPUT VI.

Quid sibi velit quod Dominus ait : *Si recte offeras, non recte autem dividas, peccasti, quiesce;* et de quatuor generibus quibus sacrificia commendabantur, quorum si quid desit, sacrificium non probatur, cum pulcherrima istorum morali interpretatione.

18. Nunc consideremus quid sit quod ait Dominus : *Si recte offeras, non autem recte dividas, peccasti, quiesce.* Quod indicium est Deum non muneribus oblatis placari, sed offerentis affectu. Denique condemnati oblator muneris Cain, quia pro conscientia insinceræ oblationis intellexit Deo sacrificium suum non probatum, et tristis est factus. Quando enim mens sibi recti est conscia, gratulatur; et infusione quadam spiritali repletur animus gaudio, cum alicujus vel studia, vel opera a Deo probantur: Tristitia igitur Cain conscientiæ testimonium, repulsæ indicium est. Et quamvis obtulit munus, tamen quia non recte et jure divisit, culpam incidit.

19. Quatuor enim genera sunt quibus sacrificia commendabantur. Si aut nova novorum essent, aut frixa, aut divisa, aut continua. Nova novorum primo tempore anni, quæ specie in primogenitis fructibus æstimabantur : nunc autem revelatum est eos significari, qui per baptismatis sacramenta renovantur. Hoc est enim vere sacrificium primitivum, quando unusquisque se offert hostiam, et a se incipit, ut postea munus suum possit offerre. Nova igitur fides renovatorum, valida, pubescens, incrementum virtutis acquirens, non remissa, non fessa, non senio quodam marcida, et vigore ignava, apta sacrificio est, quæ pullulet quodam virenti germine sapientiæ, et juvenili divinæ cognitionis fervore pubescat; habeat tamen succum doctrinæ veteris. Sicut enim novi, ita et veteris Testamenti debet doctrina concurrere, quia scriptum est : *Manducate vetera veterum, et vetera a facie novorum auferte.* Cibus nobis sit cognitio patriarcharum, epuletur animus in prophetarum oraculis : tali sagina mens pascatur interior. Sed jam non species agni sit, at veritas corporis Christi. Non umbra legis perstringat oculos : sed aperte Dominicæ gratia passionis, et splendor resurrectionis aciem mentis illuminet.

20. Si autem offeres sacrificium de primitivis ovibus, frixum in igne, frixum pingue, offeres sacrificium primitivorum, sicut scriptum est : quod significat fidem tuam velut igni probatam esse debere, et sancto fervere spiritu. Denique coxit lentem Jacob, et fratri primatus benedictionis eripuit, quos utique solida consequeretur fides. Hic ergo robustus et vividus augebatur: ille autem qui cibum suum coquere nesciebat, fatigatus atque deficiens defluebat. Uratur igitur verbo Domini sicut igne virtus animæ tuæ. Vide ustum Joseph, sicut scriptum est : *Eloquium Domini ussit eum.* Torreatur fides tua

sicut spicæ messium. Tunc enim maturitatem fructuum præferunt, cum eas primo solis processu tempora æstiva torruerint. Sermo igitur plurimus Scripturarum animam confirmat, et quodam spiritalis gratiæ colorat vapore; rationabilia quoque inventa corroborat, dissolvitque omnem vim irrationabilium passionum. Ideoque Esau laxatis virtutis suæ nexibus dissolutus est. Illi autem qui succincti lumbos non crudum, neque coctum in aqua, sed assatum in igne caput agni edere jubebantur, sicut habes in Exodo, forti ac fideli animo, pedestri itinere maria transfretarunt. In Evangelio quoque assos pisces Dominus Jesus manducabat, sicut scriptum est, in quo plenitudo sancti Spiritus redundabat. Et fortasse ideo deficiebat Esau, quia coctum in aqua desiderabat cibum, quem Jacob quasi inhabilem sibi donavit infirmo.

21. Oblationem autem atque orationem oportet non confusam esse, sed competenti divisione distinctam. In omni enim re confusione melior est distinctio; multo magis in oratione atque oblatione, quæ nisi certas divisiones habeat, fit obscurior. Ideoque hostiæ plerumque membra lex dividi jubet, et holocausta offerri; ut sine admixtione et operimento aliquo nudum sacrificium sit; eo quod nuda atque omnibus exuta involucris debeat fides nostra fervere; ne vagis et fallacibus opinionibus induatur, sed pura atque sincera simplicitas mentis appareat, deinde in partes dividatur congruas. Virtus enim genus est, quæ dividitur in plurimas species : sed principales quatuor sunt, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia. Redoleat igitur oratio tua prudentiam erga cognitionem Dei, et veritatem fidei : redoleat temperantiam quam etiam a conjugibus exigendam putavit Apostolus dicens : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.* Et lex castificatos ante hesternum et nudiustertianum diem ad sacrificium accedere jubet. Fortitudinem teneat oratio, ut nullo interpoletur metu, nulla lassitudine deficiat. Tunc enim debet esse intentio ad precandum robustior, cum urgemur adversis. Justitiam custodiat precatio, quam si tenuisset Judas, non in peccatum facta esset ejus oratio. Quando enim magis ab injustis operibus ac pravis studiis abstinere debemus, quam tunc quando Dei justitiam deprecamur? Et ideo Dominus, ut cordi nobis esset justitia : *Beati*, inquit, *qui persecutionem patiuntur propter justitiam : quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Hæc enim defuit Judæ; nam si adfuisset, non tradidisset dominum, non prodidisset magistrum. Defuit sacrificio etiam Cain istius, qui si tenuisset justitiam, Domino debuit primitiva munera non posteriora deferre. Defuit itaque ei divisio, ideoque responsum ait : *Si recte offeras, non autem recte dividas, peccasti, quiesce.* Vides quantum sit vitii. Ubi deest divisio, ibi totum sacrificium refutatur.

22. Superest ut de continua et jugi oratione dicamus, quod immorari nos et vacare orationi oportet. Pernoctabat Dominus in oratione, non ut sibimet prodesset, sed ut nos doceret. Frequens enim oratio quamdam operatur disciplinam orandi; quia ipse usus docibiles Dei facit, indocibiles negligentia. Bona igitur exercitatio. Denique corporis virtus exercitatione augetur frequenti : at inexercitata minuitur et labitur. Plurimi enim exercitii dissuetudine etiam naturalem dissolvere virtutem. Similiter animæ fortitudo exercitationis assiduitate solidatur; ut labor ipse disciplinæ sit non oneri futurus, sed usui. Hunc cibum menti nostræ deferamus, qui multa adtritus meditatione ac politus, cor hominis sicut illud cœleste manna confirmet. Quod non otiose tritum ac politum accipimus; eo quod cœlestium scripturarum alloquia diu terere ac polire debemus, toto animo et corde versantes; ut succus ille spiritalis cibi in omnes se venas animæ diffundat. Ergo si tamquam pubescens adolescat fides, quæ defectum senescentis devotionis ablegat, et spiritu ferveat, et congrua distinctione teneatur mensura legitimæ divisionis, et assiduitas commendet gratiam : tunc fit illud pingue,

et tamquam adipale precationis genus, de quo dicit Propheta : *Impinguasti in oleo caput meum.* Sicut enim agni multo lacte pinguescunt, et sicut oves bene pastæ adipe nitent : ita apostolico succo pasta fidelium pinguescit oratio.

23. *Horum* si desit aliquid quæ superius diximus, sacrificium non probatur. Ideoque dictum est ad Cain : *Si recte offeras, non autem recte dividas, peccasti.* Namque mundus ipse distincte legitur factus, cum esset ante incomposita pars ejus; quia *Terra erat invisibilis, et incomposita.* Nempe lux primum facta est, et vocavit Deus lucem, et separavit Deus inter lucem, et tenebras, et vocatæ sunt tenebræ nox. Et per ordinem singula quod facta sint legimus, cœlum, terra, ligna fructifera, animalia diversa. Distributa autem sunt leviora superioribus, ut aer et ignis : graviora inferioribus, hoc est, terra et aqua. Utique simul omnia fieri jubere potuit Deus : sed distinctionem servare maluit, quam nos in omnibus imitaremur negotiis, et maxime in vicissitudinibus gratiarum, in quibus non satis est reddere quod acceperis, sed commendare quod reddas. Nam si quis debitum solvat, et in referendo injuriam faciat creditori, intolerabilius est utique, quam non reddidisse quod debebat. Non ergo quantitas solutionis, sed animus reddentis, et qualitas consideratur, et affectus. Recte igitur Cain obtulit; quia oblatio insigne devotionis, et indicium gratiarum est : sed non recte divisit; quia ante omnia Deo debuit deferre primitias, ut a gratia inchoaret anctoris. Etenim divisionis hic ordo est, ut prima secundis, non primis secunda præcurrant; et cœlestia terrenis, non terrena cœlestibus præferantur.

CAPUT VII.

Deum qui in Adamo docuit non peccandum, in Caino docuisse non defendendum peccatum. Et ibi quam proclive sit ab impietate in alia scelera præcipitari.

24. Sed quia Cain confudit hunc ordinem, dicitur ei : *Peccasti, quiesce.* Omnia docet Deus. Primum ne pecces, ut in Adam monuit : secundo si peccaveris quiescas, ut in Cain doceris. Erubescere enim debemus, et condemnare peccatum, non defendere; quoniam pudore culpa minuitur, defensione cumulatur. Et silendo corrigimur, contentione prolabimur. Sit saltem verecundia, ubi non est absolutio. Inde illud : *Justus in exordio sermonis accusator est sui.* Et iterum ab ipso Domino alibi dictum legimus : *Dic iniquitates tuas, ut justificeris.* Quanta pudoris gratia, ut justitiam teneat verecundia, quam culpæ reatus abstulerit ? Ideo autem ait : *Quiesce,* quoniam non habes quod excuses. Culpæ ipsius ad te conversio est. Non enim frater ei addicitur, sed error adscribitur, cujus ipse sibi auctor est. In te, inquit, revertitur crimen, quod a te cœpit. Non habes in quo necessitatem magis, quam mentem tuam arguas. In te retorquetur improbitas tua, *tu princeps es illius.*

25. Bene ait : *Tu princeps es illius.* Etenim impietas mater quædam est delictorum; et qui graviora peccaverit, in cætera facile prolabitur. Quomodo enim potest ab humanis temperare qui divina violavit, et hominibus bonus esse qui Deum læsit? Atrociorem igitur scelerum reatum vitia reliqua sequuntur; quoniam quo flagitiosa propenderint, eo inclinant cætera. Tu ergo princeps operis tui, tu dux criminis. Non te invitum, non imprudentem error adtraxit : sed voluntarius reus judicio, non lapsu fecisti dolum, quo divinæ injuriæ reum ipse convincis.

CAPUT VIII.

Cain admonitione spreta insolentiam et crimen auget. Ejusdem verbis, *eamus in campum,* significari ostenditur pravis actionibus deserta loca et sterilia convenire.

26. Admonitus igitur ut quiesceret, auget insolentiam, acerbat flagitium. Quid igitur sibi vult quod ait : *Eamus in campum;* nisi quia locus nudus gignentium eligitur parricidio ? Ubi enim frater habebat occidi, nisi ubi fructus deesset ? Tamquam præsagiens natura tanti sceleris loco germina denegaverat; quia non conveniebat, ut idem solum et contagia parricidalis sanguinis reciperet præter naturam, et fructus secundum naturam germinaret. Merito ipse

dicit : *Eamus in campum*. Non dicit : Eamus in paradisum, ubi poma florent, non in aliquem cultum et fructiferum locum. Ipsi parricidæ indicant fructum se sceleris habere non posse, nec penes eos fructum manere, qui tantæ impietati præbuerint officium. Nam ipsam refugiunt elementorum benignitatem, ut iste Cain qui videtur veritus, ne largior boni terra proventus triste facinus impediret, et liberalitatis assuetudine genitalis, quæ facit sibi fetus et fructus varios germinascere, in hoc quoque criminis apparatu vel muta specie sui fraternum revocaret affectum. Latro diem refugit quasi criminis testem, lucem adulter erubescit quasi adulterii consciam, parricida terrarum fœcunditatem fugit. Quomodo enim poterat communis partus videre consortia, qui consortem sui sanguinis trucidabat ? Joseph in lacum mittitur siccum, Ammon intra domum occiditur. Justum igitur natura est impertita judicium, ea loca in quibus erat futurum parricidium, muneris sui dote privando : ut ex innocentis soli quadam damnatione ostenderet quanta essent futura supplicia noxiorum. Propter scelus igitur hominum et ipsa elementa damnantur. Denique David montibus, in quibus Jonathas cum patre interemtus est, perpetuæ pœnam sterilitatis optavit dicens : *Montes qui estis in Gelboe, neque ros, neque pluvia cadat super vos, montes mortis*.

CAPUT IX.

Deum interrogasse Cainum, non ut disceret, sed ut eum ad confitendum induceret. Hujus responsio in Deum ac naturam impia; eique opposita Dei responsio germanitatis pietatem egregie docere ostenditur. A Deo justos audiri etiam mortuos, quod nimirum ei vivant, et peccatores mortui sint. Hos præsentibus ac futuris cruciari, magis tamen sollicitari præsentibus.

27. Nunc consideremus qua ratione interrogavit Deus Cain ubi esset frater suus, quasi nesciret occisum. Sed quod ad scientiam Dei spectat, negantem arguit, et inficianti quasi sciens respondit : *Vox sanguinis fratris tui ad me clamat :* quod autem ad rationem profundam attinet, peccantes admonet ad pœnitentiam. Confessio enim pœnarum compendium est. Inde in judiciis sæcularibus impositi equuleo torquentur negantes, et quædam tangit judicem miseratio confitentis. Est quædam in peccatis verecundia, et pœnitentiæ portio crimen fateri, nec derivare culpam *, sed recognoscere. Mitigat judicem pudor reorum, excitat autem pertinacia denegantium. Vult te provocare ad pœnitentiam Deus, vult de se sperari indulgentiam, vult demonstrare tua confessione quod non sit auctor malitiæ. Nam qui peccatum suum ad quamdam referunt ut gentiles adserunt, decreti aut operis sui necessitatem, divina arguere videntur, quasi ipsorum vis causa peccati sit. Qui enim necessitate aliqua coactus occiderit, quasi invitus occidit. Ea vero quæ a nobis sunt, excusationem non habent: quæ autem præter nos sunt, excusabilia sunt. Sed quanto gravius peccato ipso ad Deum referre quod feceris, et reatus tui invidiam transfundere in auctorem non criminis, sed innocentiæ.

28. Perpende autem parricidæ responsionem : *Nescio*, inquit ; *numquid custos fratris mei ego sum ?* Et si contumaciam prodat hic sermo, sonat tamen quia si bonum fratrem considerasset, custos debuit esse pietatis. Quem enim magis quam fratrem servare debuerat? Sed quomodo germanitatis servaret officium, qui necessitudinis non agnovisset affectum ? Aut quomodo fieri posset, ut naturæ obedientiam deferret, qui Deo reverentiam non exhiberet ? Negat primum quasi apud ignorantem : recusat fraternæ munus custodiæ, quasi exsors naturæ : declinat judicem, quasi liber arbitrii. Quid miraris si pietatem non agnovit, qui non agnovit auctorem ? Et ideo doceris hac serie Scripturarum fidem esse radicem virtutum omnium. Unde et Apostolus ait : *Quia fundamentum nostrum Christus est;* et quidquid supra hoc fundamentum ædificaveris, hoc solum ad operis tui fructum, et ad virtutis proficere mercedem.

29. Congrue igitur respondit Dominus tam imprudenter neganti, dicens : *Vox*

* Est culpam derivare, eam a se in alium transferre

sanguinis fratris tui ad me clamat, hoc est, cur nescis ubi est frater tuus? Soli eratis cum duobus parentibus, inter paucos frater te latere non debuit. An quia parentes tui accusatores esse non possunt? Nolo enim ut ea necessitudo quæ est auctor salutis, fiat auctor periculi. In te solo leges suas natura amiserit. Ideo ergo putas crimen latere, quia parentes accusare non debent? Sed eo major est condemnatio tua. Nam si cara necessitudinis nomina accusare non debent, multo magis non debent occidere. Sed si me testem abnuis, et refugis arbitrum, vox sanguinis fratris tui testis est, quæ ad me clamat. Illa te majore auctoritate arguit, quam si frater viveret. Soli eratis, quis eum potuit alter occidere? Si accusas parentes, parricidam probas. Potuit fratrem occidere, qui non parcit parentibus. Potuit parricida esse, qui de parricidis se ortum probare desiderat.

30. Et bene ait: *Vox sanguinis fratris tui clamat*, non frater clamat. Hoc innocentia et gratia germanitatis etiam in ipsa morte servat. Non accusat frater Abel, ne videatur parricida. Non accusat vox ipsius, non anima ejus, sed vox sanguinis accusat, quem ipse fudisti. Tuum te ergo facinus, non frater accusat. Simul querela criminoso adimitur. Non potest de alieno testimonio queri, qui crimen proprio facinore confitetur. Minor est sermo, quam factum. Est tamen etiam terra testis, quæ cepit sanguinem. Et bene ait: *Vox sanguinis fratris tui de terra clamat*: non dixit, de fratris clamat corpore, sed *de terra clamat*. Et si frater parcit, terra non parcit. Si frater tacet, terra condemnat. Ipsa est in te et testis et judex: testis acrior, quæ adhuc parricidii tui sanguine madet: judex asperior, quæ tanto scelere coinquinata est, ut aperiret os suum, et exciperet sanguinem fratris tui de manu tua. Et illa quidem aperuit os suum, quasi exceptura de fratribus verba pietatis, nihil timens cum fratres videret, quæ sciret jus germanitatis amoris incentivum esse, non odii. Nam quomodo poterat parricidium suspectare, quæ adhuc non viderat homicidium? Sed tu effudisti sanguinem, cujus dolens ipsa contagium: *Non augebit*, inquit, *virtutem suam dare tibi*. Quam innocens ultio, ut quæ tam graviter violata fuerit, satis habens non prodesse, non quærat nocere.

31. Non mediocre etiam dogma quod ait: *Vox sanguinis fratris tui ad me clamat*; quia Deus justos suos audit etiam mortuos, quoniam Deo vivunt. Et merito pro viventibus habentur; quia etiamsi corporis gustaverint mortem, vitam tamen incorpoream capiunt, et illuminantur suorum splendore meritorum, luce quoque fruuntur æterna. Justorum ergo audit sanguinem: avertit se autem a precibus impiorum; quoniam etiamsi videantur vivere, miseriores tamen sunt omnibus mortuis, carnem suam sicut tumulum circumferentes, cui infelicem infoderunt animam suam. Quid enim aliud est quam sepulta, quæ intra humum volvitur, et terrenæ avaritiæ cupiditatibus, cæterisque vitiis includitur, ut gratiæ cœlestis auram spirare non possit? Hujusmodi peccator à terra maledictus est, quæ est infima et postrema pars mundi. Superius utique cœlum, et quæ in cœlo sunt, sol, luna, et stellæ, Throni, Dominationes, Principatus, et Potestates, Cherubim et Seraphim. Non est ergo dubium quod eum et superiora damnaverint, quem inferiora damnarunt. Nam quomodo absolvitur pura illic cœlestique sententia quem nec terræ potuerunt absolvere? Et ideo gemens et tremens jubetur esse super terram.

32. Evidens generalisque ratio, quia omni improbo mala adsunt, et adfutura sunt. Quæ adsunt, tristitiam operantur; quæ futura, formidinem. Sed improbum plus præsentia, quam futura sollicitant. Unde et Cain dixit ad Deum: *Major causa mea est, quam ut dimittatur mihi. Si derelinques me hodie, a facie tua abscondam me*. Nihil enim gravius quam errantem a Deo deseri, ut se revocare non possit. Mors peccatoris finem peccandi adfert: vita autem divino gubernaculo destituta præcipitatur, et in graviora prolabitur; ut si gregem pastor relinquat, incursent bestiæ; ita cum

Deus deserit hominem, ingruit diabolus. Grave est præsertim insipientibus non habere rectorem. Serpit malitia, vulnus augetur, ubi medicina defuerit. Abscondit se autem qui velare vult culpam, et tegere peccatum. Qui enim male agit odit lucem, et tenebras et suorum quærit latibula delictorum. Justus autem non abscondere se a Domino Deo suo, sed ipse magis se offerre consuevit dicens : Ecce sum ego qui non habeo criminosam conscientiam, quam timeam deprehendi.

33. Merito ergo se abscondit male conscius, et ait : *Omnis qui invenerit me, occidet me.* Angustæ mentis homo præsentem mortem veretur, perpetuam negligit, et divinum judicium non reformidat, interitum solum corporis deprecatur. Sed a quo timebat occidi, qui solos parentes habebat in terris ? Potuit quidem et incursus bestiarum timere, qui legis divinæ jura violaverat; nec præsumere de subjectis animalibus cæteris, qui hominem docuerat occidi. Potuit et parentes parricidas timere, qui docuerat parricidium posse committi. Potuerunt enim et parentes de filio discere, quod didicerunt posteri de parente.

CAPUT X.

Dei comminatio, *Si quis occiderit Cain, etc.* moraliter explicatur : in signo posito super eodem divina clementia declaratur, sicut et in ea Caini dementia, quod mortem temporalem plus timuerit, quam æternam. Hinc pulcre disseritur de incorruptibilitate animæ, ac futura vita. Tandem judicium non præpropere ferendum, nec rursus inultum crimen sinendum esse ostenditur.

34. Nunc consideremus qua causa dixerit Deus : *Omnis qui occiderit Cain septies vindictam exsolvet;* et qua ratione signum super eum ponitur, ne occidatur parricida, cum prospectum non fuerit, ne innocens occideretur. Octavus est homo, habet rationabile quo præstet cæteris, habet et quinque corporis sensus, habet etiam vocem, habet et generandi gratiam. Hæc septem nisi illo rationabili regantur, subjecta morti sunt; et ideo stultus in his habet omne periculum sui. Qui ergo rationabile illud amiserit, frustra de istorum sibi usu septem carnalium munerum blandietur. Dissolvuntur hæc omnia, nisi habenis quibusdam rationis adstricta sint. Mors itaque rationis, mortem operatur irrationabilium passionum. Sed illud melius quod septimus numerus quietis et remissionis est. Ergo qui alii non pepercit peccatori, et munus ei remissionis peccatorum inviderit, ipse sibi spem remissionis eripiet, et erit in eo pari mensura vindicta de gratia.

35. Quod autem signum posuit super Cain, ne quis eum occideret, reflectere voluit errantem, et beneficio suo invitare ad correctionem. Ipsis enim nos facilius committere solemus, quorum habemus gratiam. Nec tamen magna concedit : sed in eo ipso imprudentiam insipientis ulciscitur, qui cum esset perpetuis suppliciis obnoxius, non remitti sibi pœnam poposcit, sed vitam corporis hujus obsecrandam putavit, in qua plus ærumnæ est quam voluptatis. Mors enim una est in secessione animæ et corporis, et in fine istius vitæ, quæ simul ut venit, omnes corporis dolores auferre, non augere consuevit. Metus vero qui hanc vitam viventibus frequenter ingruunt, mœstitiæ, dolores, gemitus, diversique cruciatus, gravitatum et ægritudinum vulnera plurimas etiam mortes generi humano inferunt, ut ista mors remedium esse videatur, non pœna. Non enim peremtoria est, per quam non adimitur vita, sed ad meliora transfertur. Nam si nocentes moriuntur, qui gradum a peccatis revocare noluerint; vel inviti tamen finem non naturæ, sed culpæ adipiscuntur, ne plura delinquant, quibus vita fœnus est delictorum. Si autem bonæ spei compotes sunt, migrare magis quam deficere credendi sunt.

36. Inseritur hoc loco dogma de incorruptione animæ, quod ipsa vera et beata vita sit, quam unusquisque bene conscius vivit multo purius ac beatius, cum hujus carnis anima nostra deposuerit involucrum, et quodam carcere isto fuerit absoluta corporeo; in illum superiorem revolans locum, unde nostris infusa visceribus compassione cor-

poris hujus ingemuit, donec commissi gubernaculi munus impleret; ut carnis hujus irrationabiles motus rationabili ductu regeret et coerceret. Inde est quod postea prophetæ in captivitatem cum populo Judæorum transierunt; ne reliqua plebs sanctorum destituta præsidio, consilioque viduata graviorem subiret ærumnam : sed magis frequentibus commonita oraculis prophetarum, ad Dominum Deum suum pio rediret affectu; ne adversis captivitatis adtrita procumberet in perfidiæ peccatum, salutisque perpetuæ remedium desperaret.

37. Redarguuntur itaque hoc in loco qui unicam hanc vitam putent esse, quæ sit in hoc sæculo (omnia plena laboris, plena mœroris sunt) et redarguuntur simplici serie gestorum. Ecce enim justus, innocens, pius, propter gratiam devotionis odia fratris incurrens, immaturus adhuc ævi sublatus est parricidio; et iniquus, sceleratus, impius, etiam fraterna cæde pollutus longævam duxit ætatem, duxit uxorem, posteritatem reliquit, urbes condidit, et hoc meruit permissione divina. Nonne in his aperte vox Dei clamat? Erratis, qui putatis hic esse omnem vivendi gratiam : non intelligitis, non advertitis senectutem hanc miseriarum esse veteranam, processionemque ætatis ærumnarum stipendia, et scylleo quodam usu circumsonari nos quotidianis naufragiis, tundi fluctibus, in scopulosis habitaculis degere, et in his delectari, sicut illud non tam æternum animal, quam immortale malum? Ergo et isti Cain longævitas indulta, vindicta est; eo quod vixit in metu, et prolixum spatium multo cucurrit et infructuoso labore, qua pœna nihil gravius quam ut quis ipse sibi majorum causa pœnarum sit. Vide igitur quam perpetua vita justorum, et nulla sit improborum! Justi sanguis clamat et mortui, vita autem peccatoris absconditur.

38. Tertium est, quoniam cum parricidium esset admissum, hoc est, scelerum principatus, ubi peccatum obrepsit, statim et lex divinæ mansuetudinis prorogari debuit; ne si continuo vindicatum esset in reum, homines quoque in vindicando nullam patientiam moderationemque servarent, sed statim reos supplicio darent. Divinæ autem sententiæ providentia hujusmodi est, ut magnanimitatem et patientiam doceret judices; ne quis præpropere raperetur studio vindictæ, et ipsa deliberationis immaturitate puniret innoxium, aut pœnam acerbaret irati : nec tamen penitus inultum esse pateretur in eo qui nullam pœnitentiam sceleris induisset. Repulit enim eum a facie sua, et a parentibus abdicatum separatæ habitationis quodam relegavit exsilio; eo quod ab humana mansuetudine transisset ad sævitiam bestiarum. Verumtamen non homicidio voluit homicidam vindicari, qui mavult peccatoris correctionem, quam mortem. Unde in Lamech septuagies septies vindicatur; quia gravior culpa ejus est, qui nec post damnationem se correxit alterius. Cain impetu quodam improvido ante peccaverat : Lamech utique quod in altero reprehensum adverterat, cavere debuerat. Suo quippe judici sententia debebatur, ne quis passim reum esse feriendum putaret. Et ut ad mysterium venias, non debuit interimere eum, qui usque ad naturalem terminum mortis suæ agendæ habebat spatium pœnitentiæ. Excusare posset quod se redemisset vel sera actione pœnitentiæ, nisi eum præmatura pœna rapuisset.

DE NOE ET ARCA

LIBER UNUS*.

CAPUT I.

Noe virum justum, qui ad renovandum semen hominum relictus fuit, omnium imitationi proponendum esse; ut et nos ab omni istius mundi sollicitudine, atque operibus iniquitatis requiescamus.

1. Noe sancti adorimur vitam, mores, gesta, altitudinem quoque mentis explanare, si possumus. Nam cum ipsa Prophetia dixerit nihil difficilius quam hominis interiora comprehendere, quanto magis difficile viri justi mentem cognoscere? Etenim quem Dominus Deus ad renovandum semen hominum reservavit, ut esset justitiæ seminarium; dignum est, ut nos quoque describamus cum ad imitationem omnium, et requiescamus in eo ab omni istius mundi sollicitudine, quam quotidie diversis exagitationibus sustinemus. Pudet filiis supervivere, tædet cum tot adversa audiamus carissimorum, lucem hanc carpere: ipsarum Ecclesiarum diversos fluctus tempestatesque vel præsentes subire, vel animo recipere, quis tam fortis ut patienter ferat? Et ideo nobis quoque affectanda hæc requies fuit; ut dum Noe sanctum majore intentione consideramus, reficiamur et nos, sicut omne genus in illo requievit ab operibus suis atque mœstitia.

2. Unde et Noe dicitur, quod latine dicitur justus, vel requies. Denique et parentes ejus dixerunt: Quia *hic faciet nos requiescere ab operibus, et a tristitia, et a terra cui maledixit Dominus Deus.* Quod utique si ad ea quæ facta sunt referendum putes, cum diluvium sub eo factum sit; non requies hominibus, sed interitus videatur illatus; nec remissio malorum, sed cumulus miseriarum. Verum si justi viri mentem consideres, advertas justitiam solam esse, quæ aliis potius nata est, quam sibi; non quod sibi utile est quærat, sed quod omnibus: hæc nos requiescere facit ab operibus iniquitatis, hæc revocat a tristitia: quia dum ea quæ justa sunt gerimus, nihil timemus puræ conscientiæ securitate, non dolemus gravem dolorem. Nihil enim est quod majoris doloris sit, quam culpæ reatus. Requiescamus etiam ab omni cura terrenæ conversationis, quæ corpus nostrum atque animam frequentibus vexat doloribus, vitamque adterit.

CAPUT II.

Quid nomina filiorum Noe significent, quive ordo quo illa recensentur? Id exemplo instructæ aciei, ac naturæ ipsius instituto exponitur. Denique cur in declarandis eorum generationibus invertatur ordo, fuse declaratur.

3. Huic vero tres filii nati, Sem, Cham, Japhet. Quæ nomina significant bonum, et malum, et indifferens; ut et naturæ gratia bonitatem habuisse, et malorum tentamenta ei nequaquam defuisse, et indifferentibus, hoc est, velut supellectili virtutum abundasse videatur. Qua ratione autem malum in medio posuerit, ratio evidens est; quia

---

* Etsi dubitari non possit quin liber *de Noe et Arca*, vel potius *de Arca Noe*, Ambrosio sit adscribendus, constat tamen corruptum et mutilum ad ætatem nostram pervenisse. Scriptus est anno circiter 379, luctuosissimis temporibus, cum Valens imperator in Thracia flammis absumptus esset, ingens barbarorum multitudo omnia usque ad Alpes Julianas igne ferroque devastasset, horum irruptionem dirissima pestis ac fames consecutæ essent, ipse denique sanctus præsul fratris sui Satyri mortem defleret. In hoc quoque libro nonnulla e Philonianis *de Agricultura* libris sumpta deprehendere est, nec etiam absonum fuerit credere hoc opus ad populum in concionibus recitatum fuisse.

Interim minime omittendum arbitramur hic prodidisse Ambrosium, c. 17, n. 60, usum Indictionum in Italia nuperrime esse receptum.

num omnibus inest: nec quasi
in lucem projicit, sed sufful-
ms; ut non opprimantur ten-
alitiæ, nec tamquam invalidi
t: sed munit et vestit velut
tegumentis indifferentibus,
lus, valetudo bona, pulcri-
gritia, divitiæ, gloria, ge-
mdo; ut ea dote muniti
aitatem naturæ, et malum
gant, ne possit nocere, et
m strangulent.
cernimus velut aciem quam-
im ordinatam in prælium;
s in medio sint, dextera,
at in cornibus validiores,
t acies robur accipiat? Unde
poeta Græcus ait: Κακοους
λασσεν, hoc est, malos au-
lium inseruit. Ita ergo et
i bonus dux, imperante
os ad hujus mundi prælia
verit; quæ bona habet,
a constituit; quæ officiant,
m adjuvent, tertio: ut tam-
dio inclusus hostis, gemi-
aque se contulerit, oppri-
us; ne singulæ eorum velut
gentur præliis, et evadendi
s naturalibus, ac serpendi
tatem haberet.
da ubi generantur, hic ordo
em generant, Japheth primo
ar, tertio Cham; ideo ne con-
posterioribus dixisse quis ar-
stiam illius loci explananda
bonum quidem quod velut in
aturæ nobilitate est, præce-
a autem sequitur; sunt enim
ia mentis contrariæ, quæ uti-
tur postea. Hæc quamdiu ve-
clusa sunt, nec tamquam in
minant, quodam sinu bonæ
ventur, ne prodeant. Nam
ia voluntate est malum, non
ie, hoc est in opere atque
bonitas mentis gubernatoris
quo modo cohibet vel refrænat
tentantem prorumpere: cum
buerit, atque in ulcus erupe-
possit latius serpere, et fini-
iaminare; tunc justa succe-
identia, ne illud indifferens
quod vulgo secundum bonum dicunt,
velut loco cedat, cum jam ferventi malo
non possit resistere. Itaque ne latius
fundat virus noxium, et plurimas infi-
ciat generando corruptiones, illud pri-
mum bonum quod natura bonum est,
dum locum mutat, ordinem mutat; ut
quasi laboranti cornui opem ferat, et
eam partem aciei suscipiat quæ plus
laborat; virtus enim bellatoris diffici-
lioribus locis est necessaria; sicut etiam
boni custodis præsentia ibi frequentior,
ubi muri fragiliores. Ac ne qua pars sine
defensore sit, dum illud bonum incli-
natiora sustentat, tunc illud indifferens
locum superiorem suscipit, velut depu-
tante sibi eam partem perfectiori bono;
nihil enim virtute perfectius. Indiffe-
rentia autem non habent robur validæ
virtutis, sed ejus augent et diffundunt
gratiam. Unde Japheth dictus est, quod
latitudo significatur latine.

CAPUT III.

Secuturo diluvio universam generationem ideo abundasse filiorum procreatione; ut bona concessa divinæ benignitati, eadem revocata ac pœnas irrogatas nostræ iniquitati imputemus.

6. NEC solum sanctus Noe abundavit filiorum generatione: sed etiam uni-
versa se effudit quam maxime eo tem-
pore generatio. Quod non otiosum vi-
detur. Secuturo enim diluvio non debuit
æstimari defuisse gratiam fœcunditatis
illi generationi, quam diluvia absor-
buerunt: ut quod fuit humani generis
abundantia, divinæ deputetur gratiæ;
quod diluvium secutum est, nostris
adscribatur iniquitatibus, qui peccatis
nostris avertimus Domini misericor-
diam. Sic et in posterioribus invenies,
quod secuturam Ægypti sterilitatem
præcessit totidem annorum fœcunditas.
Principale est enim virtutis inchoare a
beneficiis, et præseminare gratiam.
Unde et David ait: *Misericordiam et ju-
dicium cantabo tibi, Domine.* Præcedit
beneficii gratia, sequitur censura so-
briæ disciplinæ. Divinum est igitur
quod bona præmittuntur, nostrum quod
mutantur.

7. Ipse hoc declarat Deus dicens: *Non*

permanebit spiritus meus in hominibus, quia carnes sunt. Spiritus sanctus spiritus sapientiæ est, spiritus cognitionis. Habet ergo sapientiam, habet et disciplinam, sicut et de Beseleel qui sacrum tabernaculum divino oraculo jussus est facere, ait Scriptura : *Quia repletus est spiritu prudentiæ et disciplinæ.* Hic ergo spiritus datur hominibus, sed non permanet. Qua autem ratione non permanet, causa proditur; quia caro sunt. Carnis enim natura disciplinæ repugnat, quia voluptati obtemperat. Denique de solo domino Jesu scriptum est : *Super quem videritis Spiritum descendentem de cœlo, et manentem super eum, hic est qui baptisat Spiritu sancto.* In eo enim manebat, quem nulla corruptelæ carnalis impedimenta revocabant, quominus incorruptæ et impermixtæ ordinem disciplinæ teneret, cujus caro non vidit corruptionem.

CAPUT IV.

Gigantibus qui vixerunt ætate Noe, similes esse homines cultui carnis suæ studentes. Qui dicantur filii Dei; et quo pacto Deus dicatur irasci aut moveri : quare etiam irrationabilibus propter hominis peccatum deletis, Noe gratiam apud Deum invenerit.

8. *Gigantes autem erant in terra in diebus illis.* Non poetarum more gigantes illos terræ filios vult videri divinæ scripturæ conditor : sed ex Angelis et mulieribus generatos adserit, quos hoc appellat vocabulo, volens eorum exprimere corporis magnitudinem. Et consideremus, ne forte gigantum sint similes homines cultui studentes carnis suæ, animæ autem nullam curam habentes : sicut illi qui de terra secundum poeticam fabulam orti, mole corporis sui freti, feruntur habuisse contemtum superorum. An dispares æstimandi sunt qui cum ex anima constent et corpore, mentis vigorem quo nihil habet anima pretiosius, aversantur, et se carnis hujus imitatores velut maternæ exhibent stoliditatis hæredes? Itaque in vanum laborant, cœlum votis usurpantes superbis, et terrenis operibus incubantes, qui electione inferioris, et contemtu superioris consortii, tamquam voluntariis obnoxii peccatis graviori condemnantur severitate.

9. Plerumque Angelos filios Dei vocat Scriptura; quia ex nullo homine generantur animæ *. Itaque viros fideles filios suos dicere non est adspernatus Deus. Sicut ergo viri probabilis vitæ filii Dei vocantur, ita quorum carnalia sunt opera, hos filios dicimus carnis Scripturarum auctoritate. Dicit enim Johannes Evangelista : Quia *quotquot dominum Jesum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Ideo postea habes quia iratus Dominus est, quoniam quamvis cogitaret, hoc est, sciret quia homo positus in terræ regione, carnem portans, sine peccato esse non possit (terra enim velut quidam tentationum locus est, caroque corruptelæ illecebra) tamen cum haberent mentem rationis capacem virtutemque animæ infusam corpori, sine consideratione aliqua in lapsum ruerunt, ex quo revocare se nollent. Neque enim Deus cogitat sicut homines, ut aliqua ei nova succedat sententia; neque irascitur quasi mutabilis : sed ideo hæc leguntur, ut exprimatur peccatorum nostrorum acerbitas, quæ divinam meruerit offensam; tamquam eo usque increverit culpa, ut etiam Deus qui naturaliter non movetur aut ira, aut odio, aut passione ulla, provocatus videatur ad iracundiam.

10. Minitatus est præterea quod deleret hominem : *Ab homine*, inquit, *usque ad pecus, et a reptilibus usque ad volatilia cœli delebo.* Quid læserant irrationabilia? Sed quia propter hominem illa facta erant, eo utique deleto propter quem facta sunt, consequens erat ut etiam illa delerentur; quia non erat qui his uteretur. Sensu autem altiore illud manifestatur, quia homo mens est quæ

* Verisimile est Ambrosium, Philonis sententiam ac verba hoc loco mutuatum, de angelis malis quos in aere versari docet locutum esse. Quamquam ingenue fateamur doctorem nostrum antiquis Patribus, qui hæc eadem bonis angelis adtribuunt, subscribere potuisse.

est rationis capax; homo enim definitur animal vivum, mortale, rationale. Principali igitur extincto, etiam sensus omnis extinguitur; eo quod nihil reliqui ad salutem supersit, cum salutis fundamentum virtus defecerit. Ad condemnationem autem cæterorum, et ad expressionem pietatis divinæ dicitur Noe apud Deum gratiam invenisse. Simul ostenditur quod hominem justum non obumbret aliorum offensio, quando ipse ad totius generis reservatur seminarium, qui non generationis nobilitate, sed justitiæ et perfectionis merito laudatur. Probati enim viri genus virtutis prosapia est; quia sicut hominum genus homines, ita animarum genus virtutes sunt. Etenim familiæ hominum splendore generis nobilitantur: animarum autem clarificatur gratia splendore virtutis.

CAPUT V.

Terram iniquitate hominum fuisse corruptam; item omnis hominis tempus ante Dominum esse duplici modo intelligi: denique pro toto homine carnem sumi, cujus illecebris anima nostra corrumpitur.

11. *Corrupta est autem terra coram Deo, et impleta est*, inquit, *iniquitate*. Causa terrenæ corruptelæ manifesta est, eo quod iniquitas hominum terram corruperit. Unde et Dominus Deus ait: *Tempus omnis hominis venit ante me, quia repleta est terra iniquitatibus suis*. Tempus quidem omnium hominum in conspectu Dei, et in ejus voluntate est. Non enim, ut vulgo aiunt, fatale decretum alligatur: sed tamen specialiter hic dictum puto; quia in Evangelio Dominus redemturus hominum genus passione sui corporis, et emundaturus sanguine suo, sacramentoque baptismatis, ait: *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te*. Ergo quia in diluvio per arcam Noe servatæ sunt reliquiæ generis humani ad seminarium reparationis et renovationis futuræ, ideo præmisit hic: *Tempus omnis hominis venit; quia repleta est terra iniquitatibus suis*. Hoc in figura; in veritate autem ait: *Reliquiæ per dilectionem gratiæ salvæ factæ sunt*. Ideoque exclamat Apostolus dicens: *Superabundavit peccatum, ut superabundaret et gratia*.

12. *Corrupit*, inquit, *omnis caro viam suam*. Carnem hic posuit pro homine terreno, in quo carnis illecebra viam ejus corruperit. Qui si intellexisset quod munus accepisset a Deo, non utique passus esset, ut caro obstaret animæ virtutibus. Itaque caro causa fuit corrumpendæ etiam animæ, quæ velut origo et locus est quidam voluptatis, ex qua velut a fonte prorumpunt concupiscentiarum malarumque passionum flumina, lateque exundant. Quibus demergitur animæ quoddam excusso gubernatore remigium, cum ipsa mens velut quibusdam tempestatibus et procellis victa loco suo cedit. Pulcre autem ait, quia homo viam naturæ suæ corrupit. Nam via sua in paradiso erat, in illo beatitudinum tramite, in illo virtutum flore, et in illa incorruptibili gratia, quam viam terrenis inquinavit vestigiis. Alii habent: *Viam ipsius*, hoc est, Dei. Hoc solet verbo Domini declarare.

CAPUT VI.

De constructione arcæ, in qua humani corporis figura describitur; et cujus nidi singulas ejusdem corporis humani partes significant. Quomodo illæ bitumine, ut firmiter sibi cohæreant, sint liniendæ.

13. Sed jam de ipsa Noe arca dicendum, quam si quis velit impensius considerare, inveniet in ejus ædificatione descriptam humani figuram corporis. Quid est enim quod ait Deus: *Fac igitur tibi arcam de lignis quadratis?* Quadratum certe hoc appellamus, quod omnibus bene consistat partibus, et conveniat sibi. Itaque et Deus auctor nostri corporis, naturæque fabricator adstruitur, et opus ipsum perfectum esse iis sermonibus significatur. Quadrata autem hominis membra esse evidens ratio, si consideres pectus hominis, consideres ventrem pari mensura longitudinis et latitudinis, nisi cum voluptatibus et epulis ventre distento mensura naturalis exceditur. Jam pedes, et manus, brachia, femora, et crura quadripartita quis non ipso visu advertat? Sunt autem pleraque eorum, etsi

non ejusdem longitudinis, aut latitudinis; tamen quæ analogiam ita servent, ut in iis quoque congrua mensura ratioque concurrat : longitudo prolixior quam latitudo sit, latitudo quam altitudo. Et sicut ligni arcæ trina distantia est; siquidem trecentorum cubitorum longitudinem, et quinquaginta cubitorum latitudinem, et triginta cubitorum altitudinem servandam esse præscripsit : ita et in nostro corpore summa est, et media, et minima distantia. Summa secundum longitudinem, media secundum latitudinem, minima secundum altitudinem; totum tamen corpus adtextum ex singulis membris quadratum videtur. Nam et in usu ita est, ut eos quadratos dicamus, quos nec enormes proceritate, et validos robusti qualitate corporis æstimamus.

14. Quid etiam sibi vult quod ait : *Nidos facies in arca*, nequaquam silendum videtur. Naturaliter enim dictum arbitror, eo quod omne corpus nostrum adtextum est sicut nidus; ut spiritus vitalis omnes partes viscerum penetret, atque de principali nostro fundat se per artus singulos. Nidi quidam sunt oculi nostri, quibus se visus inserit. Nidi sunt nostrarum sinus aurium, per quos auditus se infundit, et velut in foveam altam dejicit. Nidus est narium, qui ad se odorem adtrahit. Nidus est quartus major cæteris hiatus oris, in quo nutritur, donec adolescat sapor; et unde vox evolat. In quo latet lingua quæ velut organum vocis sonos ejus artifici suavitate modulatur; et cum sit ipsa irrationabilis, rationabilem vocem exprimit. Nidus est hemicranium. Nidus est membrana illa quæ cerebrum fovet, et intra cohibet. Nidi sunt viscera pulmonis et cordis. Spiritus quidem nostri, hoc est, ejus quem carpimus, et quo alimur in hac vita, nidus est pulmo : sanguinis autem et spiritus nidus est cor. Duo sunt enim ejus uteri : unus quo sanguinem velut quodam sinu suscipit, et transfundit in venas : alter quo rigatus ex illo superiori deducit in arterias jugi meatu. Ossa quoque validiora nidos habent. Sunt enim intus cavata, in quibus foraminibus est medulla. In visceribus ipsis mollioribus nidi cupiditatis aut doloris sunt. Et alia si quis consideret, etiam plures nidos inveniet in hac fabrica humani corporis. Unde puto et illum in Psalmo non solum mystice, sed etiam naturaliter dixisse : Etenim *passer invenit sibi domum, et turtur nidum, ubi reponat pullos suos*. Est enim jam in hoc corpore nidus pudicitiæ, in quo erat nidus irrationabilis concupiscentiæ. Sed ubi ante partus deformes nutriebat libido, ibi nunc decoræ castitatis adolescit hæreditas.

15. *Illinies*, inquit, *eam bitumine*. Ex multis ossibus, nervisque, et cæteris aliis constat humanum corpus. Et foris igitur et intus apta compage connexum sibi adhæret, et habitudine propria quam ἁφην Græci dicunt, tenetur; ut intus clausus spiritus qui infunditur, vel spiritalis substantia quæ intus operatur, veluti geminis constricta vinculis non evagetur : sed ad unitatem aptam et continentem, connexionemque validam cohibetur. Ideo bitumine constringi arca jubetur; est enim bitumen vehementis ad constringendum natura. Unde græce dicitur ναφθα παρα τοῦ συναπτειν, quod disjuncta connectat, nexuque constringat indissolubili, ita ut naturali unitate sibi credas convenire. Ob hanc causam intus et foris bitumine arca constringitur, ne connexio illa facile rumpatur.

CAPUT VII.

Arca Noe cum arca fœderis comparatur; cujus dimensionibus denotari ostenditur singulas humani corporis partes ad usum aliquem et decorem esse compositas.

16. Alibi autem, hoc est, in Exodo etiam deauratur foris et intus arca illa, quæ in sanctis est mundi intelligibilis imitatrix imago. Sicut enim pretiosius aurum bitumine : ita illa quæ in sanctis est arca, quam ista præstantior. Denique hic simpliciter ligna posuit : ibi autem ligna quidem, sed imputribilia comprehendit, declarans merita sanctorum. Addidit etiam illic supportatoria immobilia esse, quod sanctorum statio stabilis et firma sit; quia vitæ proba-

bilis tramitem virtutis ductu secuti sunt, corruptelæ declinantes consortia. Hæc autem arca, utpote in diluvio, huc atque illuc motu impellebatur incerto; eo quod peccatorum status mobilis sit, et vitæ eorum quodam redundantium passionum diluvio corruptioni obnoxiæ errore inconstanti vagentur.

17. Nec illud prætereundum quod cum dixisset : *Et facies arcam trecentorum cubitorum longitudine, et quinquaginta cubitorum latitudine, et triginta cubitorum altitudine*, addidit : *Colligens facies arcam, et in cubito consummabis eam a summo :* ut reliquo corpori mensuræ sibi convenientis ad gratiam decore quadraret caput hominis, et tamquam regale arcæ adjungeret, ex quo cum sensus omnes ad cæteras partes corporis transfunderentur; tum maxime oculi, velut speculatores et custodes naturæ appositi providentia, prope totum orbis nostri statum desuper contuerentur. Ipsaque mens illic locata secundum plurimorum sententiam, et maxime Salomonis qui ait : *Oculi sapientis in capite ejus :* quasi in aula imperiali virtutum concilium sibi contrahat, quo stipata comitatu et ipsa munitior sit, et tamquam ex edito quodam loco tuendi totius corporis regimen impertiat, responsa proferat; per quem possimus nos ipsos non solum retro respicere, nec solum quod ante pedes est videre, sed etiam cœli ipsius secreta profundo obtutu spectare sapientiæ. Ibi igitur summa nostræ salutis, ibi gratia. Inde custodia, inde etiam pulcritudo toti corpori acquiritur, quæ primum in vultu vernat. Decet enim præstantiorem esse aulæ regalis nitorem, in qua sicut visus major, ita splendor est.

18. Namque si spectes singula quæ in hominis forma ad usum aliquem composita videntur, ut oculi ad videndum, aures ad audiendum, nares ad odorandum, os ad loquendum, ita usus ministrant, ut præstent decorem. Quam deformes sunt vultus cæcorum! Et quid mirum si vultus hominis absque oculis deformis est, quando ipsum cœlum sine sole non habet suum decorem? Tristes sine sole dies ducimus, noctes sine luna non placent; ipsi enim sunt quidam mundi oculi. Detrahe stellarum lumina, et quædam est in cœlo ipso cæcitatis deformitas. Pili ipsi qui orbem oculorum prætexunt, et velut quamdam aciem prætendunt, ne sorde aliqua vel pulveris caligine pupilla lædatur; et ipsi excipiunt si quid fuerit illatum quod oculum possit lædere. Si lippitudine intercidant, quam dedecet, si palpebra contractior fuerit, si radantur supercilia quæ pretiosorum monilium specie velut intexta gemmis refulgent!

19. Aurium quoque ut necessarius usus, ita decora species : quas si quis truncaverit, toti vultui infert deformitatem. In quibus ita elaboravit opus suum natura; ut ipsi anfractus cavernarum mira providentia sinuati, plurimum utilitatis adferant, ne repente feriat secreta capitis sonus. Denique sæpe multos improviso clangore consternari videmus, et adtonitos aut vocis alicujus aut tumultus sono expavescere. Sordes ipsæ quæ inter eosdem gignuntur anfractus, velut quodam glutino auditum ligant. Simul si vehementior pulsus fuerit alicujus sonus, infringitur ac retardatur, ut prænuntiatus potius mulceat, quam improvisus interna concutiat. Vermiculi quoque si aurem penetrare tentaverint, quodam sordium visco tenentur.

20. Nares simæ contra naturam videntur : jam si incisæ fuerint, quomodo potest vita subsistere, sublato spirandi meatu; quemadmodum pecudis magis facies, quam vultus hominis æstimatur?

21. Capilli capitis quam grato amictu caput vestiunt, velut quidam aulæ regiæ stipatores; ne cerebrum aura lædat, aut imber feriat, aut sol adurat. Quos ita tamen dedit natura, ut pro sexu aut prolixiores placeant, aut recisi; et pro ætate, aut plerumque pro temporis et anni qualitate. In senibus grata canities, in pueris prodigiosa : delectat tonderi æstate pressius, hyeme indulgentius : mulieribus ornamento est coma, dedecori est viris. Denique Apostolus evidentius expressit hoc dicens : *Nam ipsa natura docet vos quod vir quidem*

si comam nutriat, ignominia est illi : mulier vero si capillos habeat, gloria est illi.

22. Quid de ipsa regia loquar, per quam aulici sermones prodeunt, quidam mentis nostræ indices, animique internuntii? Quid de ipso dentium ordine, qui cum suo opere toti quidem corpori vires ministrent, tum etiam modulatores sunt vocis ipsius? De quibus si qui ceciderint, vox claudicat.

23. Hæc de capite prolixius diximus; quia oportuit sensus omnes in summo locari, unde omnia per reliquas partes officia dividerentur. Capiti autem nostro a tergo cervix proxima, dextera lævaque brachia sunt, quæ arcem imperialem tamquam fida tuentur custodia. Denique hæc in nobis validiora quæ propiora capiti, hæc præstantiora. Pectus quoque velut quoddam sacrarium sapientiæ, et stomachus velut quidam testis, ut medici aiunt, et conscius secretorum capitis, compassionisque consors, cui sua omnia vel salubria, vel adversa transfundat. Latera, naticæ, femora, et crura mensuræ latitudinem ipsa specie significant; pedumque gressus qui etsi exiliores videntur, fiunt tamen latiores, cum incedimus.

CAPUT VIII.

Per ostium e transverso in arca positum decenter exprimi partem corporis ignobiliorem, cui ex Apostolo honorem abundantiorem circumdamus. Hoc ipsum cum Ecclesiæ membris, tum eidem Ecclesiæ ac synagogæ accommodatur.

24. Pulcre autem addidit : *Ostium ex adverso facies*, eam partem declarans corporis per quam cibos egerere consuevimus; ut quæ putamus ignobiliora esse corporis, his honorem abundantiorem circumdaret. Quod multo gratius Scriptura expressit, quam Socrates in libro Platonis dixisse legitur. Nam cum istud in Moysi scriptis sive ipse Socrates, sive Plato qui in Ægypto fuit, potuerit vel legere, vel ab aliis percipere qui legerant; decoro motus invento ostium sibi apertum putavit, ut operatoris nostri consilium prædicaret : laudans eo quod id potissimum decori convenerit, ut ductus quosdam vel exitus cuniculorum nostrorum a tergo averteret; ne in purgationibus ventris conspectus noster offenderetur. At vero Apostolus : *Quæ videntur*, inquit, *membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt*, uno ac simplici verbo descriptiones Philosophiæ supergressus; *et quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his honorem abundantiorem circumdamus; et quæ inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem habent*. Sobrietatis enim nostræ et temperantiæ indicium præcipue illic cognoscitur. Helluones enim aut distenduntur cruditate usque ad periculum, aut plerumque solvuntur visceribus exinanitis.

25. Quod pulcre etiam ad Ecclesiæ membra Apostolus retulit. Quæ enim inhonesta sunt nostra ac superflua, nisi luxuria, nisi lascivia? Quibus si quis juventæ irretitus tempore, cum ad maturiorem ætatem processerit, veniat ad baptismum, renuntiet superioribus, moresque priores exuat, peccata deponat, consepeliatur cum Domino Jesu Christo, crucifigatur ei mundus, et ipse mundo, nonne is peccatorum remissione donatus, abundantiorem honestatem, quam ille catechumenus, cujus vita innocentior, habere æstimatur? Et ut Apostoli ipsius exemplo utamur, Judæus erat, persecutor erat : vocatus ad gratiam Christi, cœpit esse Apostolus. Et quia plus ei dimissum est, plus cœpit diligere, abundantius cæteris apostolis laborare, vas electionis factus, doctor gentium missus. Nonne etiam apostolorum ipsorum plurimis uberiorem et honestiorem consecutus est gloriam, qui ante et inhonestus et ingloriosus fuit, cum persequeretur Ecclesiam Dei? Pauper iste debilis in Ecclesia ipse te redemit suis votis.

26. Et ut majora aperiamus mysteria, quid tam ignobile quam gentilis populus? Pauper, utpote qui nulla haberet eloquia Dei, debilis et utroque pede claudus, qui nec in legem, nec in Evangelium credidisset; vocatus tamen credidit ei, baptizatus accepit gratiam. Itaque quia plus ei dimissum est, plus diligit. Remansit Judæorum populus,

licet uno pede claudus : quamquam et *in ipsa lege* claudicet. Itaque ille qui gloriosissimus habebatur, amisit omnia, mirabilem consiliarium, et prudentem architectum, et sapientem auditorem. Iste qui ignobilis erat, adeptus omnia fidei titulo, trophæo martyrum, Angelorum gloriatur consortio. Ergo Plato quod potuit, sermonis nitorem adhibuit : Apostolus autem qui habebat Dei spiritum, revelavit mysterium. Satis dictum est de ostio; quoniam qui retro erant, priores facti sunt.

CAPUT IX.

Per inferiora arcæ nos edoceri ciborum receptacula minimi esse facienda; et hac occasione de intestinorum conformatione ac usu disputatur. Exoriri ex intemperantia diluvium; quodve adhibendum ei remedium sit, ostenditur.

27. Nunc illud quæramus, quid sit quod ait Dominus : *Inferiora arcæ bicamerata et tricamerata facies.* Inferiora quidem dicendo, advertimus quod pulcre nos sentire voluerit inferiori loco æstimanda ciborum receptacula, hoc est, ea viscera quæ acceptum conficiunt cibum. Corruptibilis enim esca est : quod autem corruptibile non superioribus, sed inferioribus comparandum. Simul quia cibus deorsum fertur, cujus exigua portio viribus corporis, alimoniæque proficit : reliqua vero pars alvo purganda deducitur; quia intestina sunt per quæ descendunt ciborum superflua.

28. Ita operator noster instituit, ut non extenta a stomacho ad imum, sed sinuata sint ac reflexa; quo vitæ nostræ usus propagaretur. Nam si extenderentur intestina hominis quæ suscipiunt et deducunt cibum, statim sine ulla pertransiret mora ; et necesse esset jugiter esurire nos, jugiter epulari, aut deficiente alimentorum substantia deficere illico. Nunc autem in illa intestinorum reflectione ac sinuatione bipartita ac tripartita adhæret cibus, et descendendo paulatim vires ministrat, succum infundit corpori, tenet satietatem, differt edendi appetentiam : nec subita effusio, nec repentina evacuatio est, nec inexplebilis appetentia est, nec insatiabilis epulandi libido. Primum ergo indigentia est, et fames : deinde ex his sequeretur edendi sine intermissione continuatio. Quid autem deformius, quam semper ventri studere, qui cum repletur, vacuandus est; cum vacuatur, replendus? Tertium quid superat, nisi mors inter ipsos cibos epulasque permixta? Quomodo enim poterant diutius vitam producere, simul edentes, et esurientes, bibentes, sitientesque, et priusquam replerentur exinanientes omne quod sumserant, statimque esurientes? Nunc autem dum paulatim descendit esca, famem et cruditatem naturalis temperat providentia. Primum enim in stomacho quem plerique ventrem appellant superiorem, cibus conficitur : deinde coquitur in jecore, atque eo digeritur vapore. Succus ejus dividitur certis viscerum portionibus, ex quo omne corpus valescit. Quod satis juniorum incrementa, senum testificatur perseverantia. Reliquum cibi in ventrem defluit, quem omnes ventrem appellamus sine adjectione, plerique dicunt ventrem inferiorem; ex quo fimus necesse est qui plenus jam corruptionis descenderat, egeratur per illud ex transverso ostium.

29. Hæc cum ita affabre naturali institutione ad Dei præceptionem composita videantur; tamen si non edendi a nobis, agendique modus servetur, tamquam exuberantibus passionibus generatur diluvium, et quædam totius labes corporis. Intemperantia enim accendit libidinem, cruditatem generat, corruptelam creat. Itaque aut duritia interna tenduntur, et quatiuntur doloribus, aut incocto ciborum humore et indigestionis asperitate interior quidam intestinorum amictus raditur; quia velut chartæ specie geminus eorum amictus adseritur : unus exterior quem continuum aiunt periti, vel qui curiosius scrutati sunt, a summo ad imum directus : alius interior tamquam lateribus adtextus; unde aiunt non totum solvi cum raditur. Nam si continuus esset interior, immedicabilis ejus scissura foret, illic per moram adjunctionum

adhærere ciborum reliquias. Quæ si adjunctiones solvantur, transire semesos cibos, et potus defluos, hoc est hominis diluvium.

30. Unde mihi videtur per arcæ hujus figuram voluisse Deum nos edocere, quemadmodum ab hoc speciali tuti simus diluvio. Corruptela enim diluvii causa est: ea ubi irrepserit, aperiuntur aquæ, ebulliunt omnes fontes cupiditatum; ut totum corpus tanto et tam profundo vitiorum fluvio mergatur. Nihil est enim quod tam miseræ servituti subjiciat hominem, quam libido, atque ejusmodi cupiditates quæ jugo quodam criminum gravi deprimunt miseram conscientiam, ut se nequeat adtollere, utpote quæ libertatem innocentiæ amiserit. Maximum ergo in hoc diluvio est remedium; ut justum præferas, eumque mandati cœlestis executorem eligas. Quis est justus in nobis, nisi mentis vigor qui intra istam arcam includat omne animantium genus, quod est super terram? Cohibe ergo et tu omnes irrationabiles passiones tuas, omnesque sensus tuos menti subjice, animique imperiis assuesce. Evolare foras non sinas cupiditates tuas, exire in vulgus libidinem; et per rationabilem mentem poteris etiam irrationabilia tua, et immunda peccata ab omni periculo diluvii liberare.

CAPUT X.

De tribus causis ob quas muta animantia per diluvium subjecta sint pœnæ, et quemadmodum sensus nostri peccato moriantur; ac Deus testamentum suum cum justo statuerit.

31. *Quæcumque*, inquit, *sunt in terra, morientur*. Quid utique muta deliquerant animantia: qua causa subjecta sunt pœnæ, quæ peccandi sensum non habent? Sed quemadmodum in bello cum imperator ab hoste occiditur, commoritur ejus exercitus, atque omnis comminuitur virtus militaris: sic non discrepare a justitia visum est, cum interiret homo cui regalem quamdam Dominus Deus in omne animantium genus potestatem dedit, ut omnibus volatilibus, feris, bestiis imperiali præesset auctoritate, quod etiam pecudes, et quæcumque erant irrationabilia commorerentur animalia. Denique si quando est pestilentia, corrupto cœli tractu, prius ea quæ sunt irrationabilia lues dira contaminat, et maxime canes, equos, boves; atque ea inficit quæ cum hominibus conversari videntur: sic morbi vis etiam genus humanum implicat. Hæc igitur prima causa, ut arbitror, justæ adsertionis.

32. Secunda illa, quia nemo accusat naturam, cur reliqua corporis nostri membra moriantur solo capite sublato, cum multos videamus amputatis manibus et pedibus supervivere. Sed non eadem cæterorum membrorum est prærogativa, quæ capitis; ideoque absciso eo, unde sensus nostri in reliquum corpus prodeunt, commoriuntur etiam omnia membra: nec in eo aut operatoris providentia deseritur, aut substantiæ humanæ fragilitas redarguitur. Similiter ergo nemo nunc arguat, quia caput et principale quoddam cæterorum animalium homo est, quo moriente non debet mirum videri, si cætera commoriantur animalia.

33. Tertium illud est, quia rationis expertia non propter se sed propter hominem generata sunt animalia; hominis enim causa esse præcepta sunt, ut eorum subjectione humana præstaret conditio. Denique gratiæ hominis adtribuit Propheta dicens: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres cœli et pisces maris;* quia propter ipsum illa omnia: alia propter utilitatem, alia delectationis gratia, alia voluptatis. Consequens ergo erat, ut cum deleretur homo a facie terræ propter quem facta sunt, etiam ipsa pari delerentur occasu. Hæc secundum simplicem lectionis expositionem.

34. Altior autem et profundior interpretatio illud adtexit, quod ubi anima mole passionum curvatur gravi, et quasi diversarum cupiditatum mergitur æstu, terrenæ omnes cogitationes et concupiscentiæ in præceps ruunt; quia peccator unusquisque quo graviora flagitia commiserit, eo fit insolentior. NAMQUE

usu atque exercitatione improbitas augetur, et impunitate nutritur audacia. Recedit itaque ab omni respectu honestatis, et in eo terrena omnia moriuntur lethalis peccati acerbitate, quæ vera et perpetua morte peccatorem delcat. Nemo enim gravius moritur, quam qui peccato vivit. Moriuntur in eo singulæ passiones : moritur visus qui peccatum annuntiat, qui mulieri fallaci intendit, qui capitur alieni vultus decore, quem oculi meretricis ligaverint, quem adspectus illaqueaverit fornicariæ. Annon videtur mori, qui sibi libidinis telum impresserit, qui spontaneus in foveam mortis irruerit? Moritur et auditus, cum refert crimina, cum sollicitantis adulteri sermonem annuntiat, cum inserit animis verba meretricis quæ seducit juvenem multo blandimento sermonis; laqueis autem labiorum suorum illigat eum. Moritur vox silentio, si non confiteatur Deo. Moritur multiloquio; quia scriptum est : *Ex multiloquio non effugies peccatum*. Moritur per iracundiam, cum prætergreditur mensuram ultionis. Omnis namque postremo sensus moritur, si minister sit iniquitatis.

35. Et ideo quia terrena omnia moriuntur diluvio, solus autem justus in æternum manet, ad ipsum dicitur: *Statuam testamentum meum ad te:* quia ipse divinæ est hæres gratiæ, ipse cœlestis possessor hæreditatis, beatissimorum consors bonorum. Et homines quidem cum moriuntur, patrimonium suum testamento transcribere solent; nec cedit hæreditas, donec vivit testator : Deus autem cum sit sempiternus, transfundit justis divinæ hæreditatem substantiæ; et ipse non indigens donat sua sine ullo donationis dispendio, quem non gravat suorum consortes bonorum, magisque fruitur eo quo nos utimur. Denique Dominus Jesus pauper factus est, cum dives esset, ut nos illius inopia ditaremur : qui Testamentum utrumque suo consummavit sanguine; ut nos vitæ suæ cohæredes, et mortis faceret hæredes, quo et vitæ haberemus consortium, et mortis beneficium. Multum autem tribuit justo, dicendo : *Statuam testamentum meum ad te;* eo quod rationabilis et fidelis vir sit testamentum Dei. Ipse est enim hæreditas, ipse possessio, in quo virtus divini testamenti est, in quo fructus judicii, in quo hæreditas promissionis, de quo David dicit : *Ecce hæreditas Domini, filii; merces, fructus ventris*. Sed jam salva expositione profundioris mysterii ad reliqua pergamus.

CAPUT XI.

Virum justum sibi ac suis saluti esse; licet nonnumquam studium relaxanti obrepat error. Non semper justum esse apud Deum qui justus sit apud homines. Denique mentem inter passiones quasi patrisfamilias obire officium.

36. *Intra*, inquit, *tu et omnis domus tua in arcam; quia te vidi justum coram me in generatione ista*. Manifeste fides propheticæ sententiæ etiam hoc adstruitur loco; quia stultus sibi soli stultus est, sapiens autem sibi et plurimis sapit. Itaque Noe justi merito etiam domus ejus in diluvio servatur. Sic in mari navigantes, et in bello exercitus, si illis non desit gubernatoris peritia, istis imperatoris prudentia, a periculo tuti sunt aliena ope. Sed quia boni imperatoris bonus exercitus est; ideo etiam in eo laudem justi intelligimus non præteriri, qui talem instituit domum suam, ut virtutis fulgeret consortio; meritoque invenit salutem cognatio. Nec repugnat, quia postea aut filius, aut uxor offendit. Dormiebat justus, cum erraret filius. Femina quoque utpote sexus fragilioris mole periculi turbata, quæ totum orbem divino incendio perire crederet, quid miraris si virum non potuit sequi, cum ipse justus ab Angelis monitus vix evaserit? Quid autem mirum si homini obrepit error, aut se relaxat intentio? Argue ergo quia et justus inebriatus est. Sed hæc loco suo reservanda arbitror.

37. Nunc quod superest consideremus. Pulcre enim dixit : *Quia vidi te justum coram me in generatione ista*. Multi hominibus justi videntur, pauci Deo : aliter hominibus, aliter Deo. Hominibus secundum vitæ speciem; Deo secundum puritatem animi, virtutis veritatem; homines quæ foris sunt pro-

bant : Deus quæ intus examinat. Perpense autem addidit : *In generatione ista*; ut neque superiores condemnaret, neque posteriores excluderet, recteque diluvium factum adstrueret interitu generationis ejus quæ non haberet consortium æquitatis. Hæc secundum litteram.

38. Altior autem sensus provocat nos, ut hoc putemus vigorem mentis in anima esse, et animam in corpore, quod est paterfamilias in domo sua. Quod enim in anima mens, hoc anima in corpore. Si mens tuta est, tuta est domus, tuta anima : si anima incolumis, incolumis caro. Mens enim sobria passiones omnes cohibet, sensus gubernat, sermonem regit. Ideoque benedicit Dominus justo, *intra tu*, hoc est, in teipsum intra, in tuam mentem, in tuæ animæ principale; ibi salus est, ibi gubernaculum, foris diluvium, foris periculum. Si autem intus fueris, et foris tutus es; quia ubi mens sui arbitra est, bonæ sunt cogitationes, bonæ sunt executiones. Si enim nihil vitii mentem obumbret, sinceræ cogitationes sunt. Si studio sit castitas, cordi sit temperantia, nulla inardescit flamma libidinis, nulla ulcera proserpunt ægritudinis. Sobrietas enim mentis, medicina est corporis.

CAPUT XII.

Septena animalia munda utriusque sexus et bina immunda in arcam induci, quod septimus numerus sacer ac plenus sit, secus vero secundus. In nobis septenarium quoddam femineum esse, sed ad virilem conditionem ab erudito viro promoveri. Postremo humanam naturam designari contrariorum capacem.

39. NUNC consideremus qua ratione induci in arcam jubet a jumentis mundis septem et septem, masculum et feminam : ab immundis autem duo et duo, ut nutriatur semen in omnem terram. Et ut ego arbitror, inire mundam adserit hebdomadam; quia mundus et sacer septimus numerus. Nulli enim miscetur, nec ab alio generatur *. Ideoque virgo dicitur, quia nihil ex se generat; meritoque tamquam materni exsors immunisque partus, et muliebris copulæ, etsi hebdomas feminео nuncupetur vocabulo, virilis habet sanctificationis gratiam : *Omnis enim masculus adaperiens vulvam sanctus Domino vocabitur*. Et in Propheta habes : *Effudit, et peperit masculum*, id est, sanctum. Secundus autem numerus non est plenus, quia divisus. Quod autem non est plenum, vacuum habetur. Septimus autem numerus plenus, quia hebdomas, ut decas; et similis illius primi, quia facta est ad similitudinem illius qui est semper, a quo profluunt, et moventur quæ sunt in omni genere virtutes. Hæc naturalia.

40. De moralibus autem ut dicamus, non est dubium quin irrationabile animæ nostræ in quinque sensus dividatur, et vocem, et generatorium, quæ natura videntur esse feminea; quia sensus nostri in materialia et sæcularia cito repunt. Unde claret eos mollioris naturæ habere substantiam. Sed erudito et industrio viro munda omnia; quia sapientia exercitati viri et virtus firmamentum his virili transfundit judicio. Ergo prudentis * et proposito gubernantis ex infirmioris sexus qualitate in fortiorem substantiam transferuntur. Valida enim sapientis et fixa sententia est; non mutabilis, ut stulti et insipientis qui consilio nutat incerto, ut improbi qui non quod verum et justum sit eligit, sed quod sibi commodum velit, scindit a vero, secernit a justo. Justitia enim singulare est bonum, per se ipsa suo tanti spectatur pretio. Iniquitas vero velut dividua parit, nunc odio inflexa, nunc quæstu, et ea quæ sunt dividenda confundit. Stultus enim ut luna mutatur, et versicolor, aut humorum varietate difformis animam suam in leprosi corporis speciem turpi contagione commaculat, salubres cogitationes noxiis sæpe permiscens.

41. Sed fortasse quia munda et immunda induci in arcam præcipi cernis animantia, jure movere possit quia dixi honestis disceptationibus indeco-

* Vide *l.* 2 *de Abraham*, *n.* 80, *not.*

* Subintellige *sensus*.

esse miscendas. Nec ego abnuo ...ilium quidem, mundorum ta-...uum aliqua esse semina et ...rincipia in anima nostra, et ...ui mundi non sint. Natura enim ... contrariorum capax est, ut et ... in ea sit vis, et virtutis ingres-...ritoque in principio libri hujus Genesis, per arboris speciem in ...i medio legisti boni et mali ...m. De quo ligno scientiæ boni ... præceptum est non esse gustan-...o quod mens nostra in qua est ...o et disciplina, boni et mali ...notionem. Itaque naturæ opifex ...d propagandum, vel etiam re-...m genus animantia reservavit, ...ersæ terræ animantium semine ...ntur : ita etiam corporis nostri ...m substantiam vacuam non pu-...assionum hujusmodi tamquam ...dorum animalium relinquen-...uæ cum deliciis et luxurie tam-...ice diluvii ingurgitatur, memo-...uctuat passionibus. Ubi autem ...ate et continentia unusquisque ...ntium evacuaverit diluvium pas-..., et quamdam animæ retexerit ...tem, vivificare incipit suum cor-...t animæ puritatem, cui regimen ...lia est.

CAPUT XIII.

...resso Noe in arcam, post septem dies ...m factum sit? Item cur Moyses di-...llud *quadraginta diebus et quadraginta* ... duravisse; quave ratione quadra-...lies perseveraverit? Quo pacto in ipsa ... comminatione divina misericordia ...t. Post quæ liberalis Noe obedientia ...eratur.

...LLUD quoque studio est quærere, ...usa est cur postea quam in-... est Noe in arcam, et induxit ...lia, post septem dies diluvium ...sit. Non enim otiosum videtur, ...on aut plures, aut pauciores ...siti sunt dies, sed tot quot in ...tione mundi fuerunt. Sex enim factus est mundus, septimo die ...it Deus ab operibus suis. Quo ...vit indicio ipsum esse auctorem ... atque diluvii. Mundum propter bonitatem suam condidit, diluvium fecit nostrorum merito delictorum. Admoniti sunt igitur homines vel ex numero dierum quibus mundus est conditus, quod conditorem suum non lacrymis solum et precatione, sed correctione morum reconciliare debuerant. Ergo spatium dedit ad pœnitentiam Dominus, magis volens ignoscere, quam punire; ut imminentis diluvii terrore suspensus, ad veniam cogeret postulandam; quo dum periculum futuræ mortis horrescunt, impietati atque injustitiæ renuntiarent. Secundum est, ut hinc quoque Domini supra modum misericordis clementiam colligamus; quia multorum annorum offensionem a constitutione mundi in finem usque contractam, paucis diebus, si pœnituisset eos, voluit relaxare. Est enim Deus peccati immemor, virtutis remunerator, sicut ipse ait in Propheta : *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates, et memor non ero : tu autem memor esto, et judicemur : dic iniquitates tuas, ut justificeris.* Cum enim adverterit veram animæ refusam esse virtutem, tantum ei honoris adtribuit, ut non solum veniam superiorum indulgeat peccatorum, verum etiam gratiam et justificationem impertiat. Exspectavit ergo et septimo die, ipso quo ab operatione requievit; ut si venia posceretur, sequeretur correctio, et ab indignatione requiesceret.

43. Istud quoque curæ fuit non prætermittere, eo quod diluvium factum dixerit, *quadraginta diebus*, et addiderit, *quadraginta noctibus*. Scimus enim diem dici quem sol terram illuminans signat; noctem quam circumfusæ tenebræ a claritate disterminant; et plerumque a nobis ita diem significari, ut noctem non comprehendamus; plerumque ut complectamur. Significantes enim mensem triginta dierum, significamus et noctes. Unde cum satis fuisset Moysi dixisse diluvium fuisse *quadraginta diebus*, cur addiderit, *et quadraginta noctibus*, quæritur. Et aliqui ita acceperunt qui ante nos fuerunt, ut et virorum et mulierum factus diluvio interitus demonstraretur : diem ad vi-

rum referentes qui sit purior, similis lucis, noctem ad mulierem quæ viro dormiente creata describitur : simulque quia vir prior quasi auctor, qui virtutem moveat mulieris, atque in partus excitet : actu ille clarior publico; ista obscurior, tamquam domesticis clausa parietibus et nocti proxima, secundo orta loco, et creationis suæ formata jam costæ viri debens gratiam, superiori quoque potioris obnoxia privilegio, et pariendi usu materialibus comparanda. Consonans autem in utroque numerus periculi, quia peccata etiam consonantia; meritoque non distant spatia temporum, quia non distant merita delictorum.

44. Non mediocriter etiam scrutantur plerique qua ratione quadraginta dies diluvium fuerit. Et possumus dicere materialem numerum tristioribus, hoc est, delendæ creaturæ deputatum : hebdomadam autem constitutioni totius mundi, hoc est, lætioribus. Sed fortasse referatur, quid quod etiam lex quadraginta diebus lata est, tot dies observavit Moyses in monte Sina, et demoratus est, cum præscripta legis acciperet? Recte ergo eodem numero declinandorum peccatorum præcepta tribuuntur, quo pœnæ culpa est persoluta, ut cognoscamus quod de eodem vitæ tempore debeat ex correctione laus comparari, quo potest punienda culpa committi. Unde nunc jam non pœnæ præscripti sunt dies quadraginta, sed vitæ; ut hoc numero jejuniis et orationibus crebrioribus nostrorum levemus supplicia peccatorum, atque ad præscripta legis intenti, devotione ac fide nostrum corrigamus errorem. Itaque per Domini resurrectionem quadragesimus dies jam non habetur novissimus sed primus; atque inde vita numeratur, ubi ante mortis numerus ad consummationem mundi et humani generis excidium computabatur.

45. *Et delebo*, inquit Dominus, *omnem resurrectionem carnis a facie terræ.* O cœlestium pulcritudo verborum, si quis se a decoro intellectu piæ mentis examinet! Indignatur Deus peccatis nostris, sed non obliviscitur pietatis. Minatur supplicium, sed non pe[illegible] excidium. Moderatur vindi[illegible] cat severitatem. Deletur [illegible] omnem carnem non a terra, sed a[illegible] terræ. Florem decutit, radicem ser[illegible] sinit ut in profundo substantiæ vi[illegible] maneat humanæ, quæ in superf[illegible] laboret, intus impassibilis perseve[illegible] immunisque noxæ ad eorum subst[illegible] tionem qui non sint reatui obnoxii, servetur. Pulcre autem posuit, Dele[illegible] tamquam litterarum apices qui dele[illegible] sine fraude librorum, et sine i[illegible] tione tabularum. Atramentum delet[illegible] sed lignum manet. Delentur element[illegible] ut scribantur plerumque meliora. At[illegible] mentum tollitur, substantia non c[illegible] minatur. Delebo, inquit, corrupti[illegible] carnis, ut scribam incorruptionem. [illegible] lebo resurrectionem carnis a facie te[illegible] ræ, ut scribam in cœlestibus re[illegible] gentes. Delebo de libro terræ, ut scrib[illegible] in libro vitæ. Deleantur, Domine me[illegible] Domine, deleantur cito elementa [illegible] ut scribantur elementa Christi. Abole[illegible] tur resurrectio terrena, ut cœlest[illegible] gratia redundet. Veni Moyses, præp[illegible] gremium, legem accipe, suscipe api[illegible] quos jam misericordia divina non d[illegible] leat. Suscipe tabulas quas Dominus st[illegible] tuat in æternum. Utinam ipse non fra[illegible] gas. Et ipsas mihi mea culpa sustuler[illegible] nisi Dominus reddidisset. Jure quide[illegible] Moyses indignatus est, ne haberent d[illegible] vina privilegia, qui non deferrent o[illegible] sequia. Sed puto quod non mihi eas, se[illegible] Judæis fregeris. Fregisti Judæis, rec[illegible] pisti mihi. Fractæ sunt priores, ut po[illegible] teriores manerent. Fregisti eas in pe[illegible] toribus Judæorum. Quid enim prode[illegible] ut tabulas tenerent, quarum præscrip[illegible] tenere non possent? Ecce secundas t[illegible] bulas dicunt se tenere, sed non tene[illegible] Dicunt se legere divina elementa, s[illegible] non legunt. Digito Dei scriptas esse t[illegible] bulas Moyses dicit : illi digitum D[illegible] non legunt, ferrum legunt. Atrame[illegible] tum vident, spiritum Dei non vide[illegible] Sed Ecclesia nescit atramentum, spi[illegible] tum novit. Ideoque Paulus novit scribe[illegible] non atramento, sed spiritu Dei vivi. [illegible] sacrilegum ineptum pòpulum Juda[illegible] rum! Homo spiritu Dei scribit, et ho[illegible]

sub lege nutritus, et illi volunt Deum atramento scripsisse, non spiritu.

46. Nunc ut ad superiora redeamus, delet Deus resurrectionem carnis, tamquam apicum scriptionem : quo declaratur quod superfluam hominum nativitatem propter impietatem ejus deleverit specie litterarum : substantiam autem et conversationem generis servaret humani velut perpetuitate tabularum, ut ex ea semen reliquum pullularet. Cui sapientiæ convenire etiam illud videtur quod ait : *Delebo*, inquit, *omnem resurrectionem carnis*. Resurrectioni autem communi usu naturæ contraria videtur esse purgatio; quia purgatione reciditur, et reprimitur resurrectionis luxuria. Omne tamen quod purgatur, speciem amittit, substantiam suam servat, atque melioratur. Repressit igitur Dominus qui jam purgatione diluvii corporeum usum, conversationemque generationis ejus quæ degeneraverat a decore naturæ et accepti muneris, venustat. Hæc secundum litteram. Quod autem ad altiorem pertinet sensum, diluvii species typus est purgationis animæ nostræ. Itaque cum mens nostra se a corporalibus mundi hujus illecebris quibus ante delectabatur, abluerit, bonis quoque cogitationibus veteris colluviem cupiditatis absterget, tamquam purioribus absorbens aquis turbidorum prius amaritudinem fluentorum.

47. *Et fecit*, inquit, *omnia Noe quæ mandavit ei Dominus Deus*. Justus mandata accepit, servus imperia. Hic amici censetur loco qui fecerit quæcumque exsequenda susceperit : ille qui nutat obsequiis, oneri servitutis addicitur. Denique et Dominus Jesus dicit in Evangelio : *Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. Jam non dicam vos servos.* Mandatur ergo ut amico, mandatur ut ei qui valida caritate, sobrio consilio ea quæ mandata sunt, exsequatur. Nec fefellit Dominum judicium suum, implevit justus universa, non partem sed universa quæ mandata sunt ei; et ideo scripturæ divinæ accepit testimonium. Nec superfluum putes quia simul posuit Dominum et Deum; nam et Deus in Domino, et Dominus in Deo : sed ut Patris et Filii intelligas commune præceptum. Aliqui tamen ante nos sic interpretati sunt, eo quod Dominum et Deum dicendo hoc loco, et vindicaturi et ignoscituri geminam expresserit potestatem : et qui hic vindicat prius in peccatores, ideo ante Dominum dixerit; quoniam vero postea, ut justi seminarium propagetur indulget, ideo Deum postea nominaverit. Denique facturus mundum Deus dicitur : *In principio fecit Deus cœlum et terram*. Et, *dixit Deus, Fiat lux*.

CAPUT XIV.

Diluvium verno tempore accidisse, ut magis eo cruciarentur homines; et sexcentesimo anno Noe, ut hominum interitus cum eorum creatione congrueret. Item per fontium abyssi, et cataractarum cœli ruptionem mentis atque corporis diluvium significari.

48. Est etiam illa non perfunctoria consideratio, quod sexcentesimo anno Noe, mense secundo, vigesima et septima mensis, fit diluvium. Secundum mensem verni esse temporis non ambigitur, quando augentur nascentia, ager parturit, terrarum pariter atque animantium fœtura se fundit. Tunc ergo fecit diluvium, quando dolor eorum major foret, qui in sua abundantia puniebantur, tunc ultio terribilior tamquam dicentis Dei : Ecce omnia secundum liberalitatis divinæ providentiæ gratiam dives natura generavit, omnia in usum hominum germinavit terra fœcundior, segetes spectantur, tritico et hordeo campi replentur, comæ arborum venturi fructus floribus vestiuntur : non deest terra obsequiis suis, non bestiæ desunt muneribus suis, quæ solemnes solvuntur in partus, ut homini nihil desit : homo solus partibus suis deest, nescit auctorem suum a quo ei omnia ministrantur, negligit conditorem. Despicit homo remuneratorem suum, cum Deus opus suum non despexerit. Pereant cum homine omnia, propter quem nata sunt omnia. In suis divitiis consumatur homo, cum sua dote moriatur. Nihil ante hominem terra deliquerat, nullis erravit in fructibus : in homine solo se degenerasse cognoscit,

spinas et tribulos pro fructibus ferens. Quod solum munus admirabile est, principale mentis interiit. Cur igitur omnia illa servantur? Ideo non post collectos fructus infunditur aqua, ne beneficium magis quam diluvium terra sentiret. Denique verno apud Ægyptios tempore, sed mense diverso, Nilus exundat, ut jaciendis seminibus terra mollescat, et blandiore sinu, clementiore gremio semina missa suscipiantur. Quod autem sexcentesimo Noe anno fit diluvium, illud videtur ostendere quia sexto die Adam creatus est. Idem numerus, hoc est, qui par dicitur, et in auctore et in reparatore servatur; quia fons sexagesimi et sexcentesimi sextus est numerus. Idem autem et primus et septimus mensis dicitur. Sed magis primum observare debemus; quod post diluvium verno tempore colendorum cura reparetur agrorum, et placidi atque uberis soli incipiat fœtura procedere. Quo significatur numquam Deum eo numero vel tempore interitum hominum fuisse facturum, quo fecit exordium; nisi immanibus delictis esset offensus. Simul veniam temporis et numeri ratio promittit; quod etiam iratus admoneatur tam præcedentibus causis beneficiorum suorum, ut non penitus deleat eorum substantiam, quos ipse donavit.

49. *Et rupti sunt omnes fontes abyssi, et cataractæ cœli apertæ sunt.* Vim diluvii convenienter Scriptura expressit, dicens cœlum et terram pariter esse commota, e quibus elementis constat istius mundi omne principium. Undique ergo influentibus aquarum molibus conclusum genus hominum perurgetur. Hæc secundum litteram. Quod autem ad altiorem pertinet sensum, cœli symbolo mens humana significatur, terræ autem appellatione corpus et sensus. Magna igitur naufragia, quando mentis pariter et corporis sensuumque omnium turbo et procella miscentur. Diligenter dicta pensemus. Plerumque fraus mentis et dolus suum exercent venenum, sed tamen sobrietas corporis et continentia obumbrant mentis improbitatem. Frequenter incerto fidei atque opinionis suæ mens lubrica est, sed tamen caro deliciis et luxuria vacat, ut frugali[illegible] errorem mentis excuset, sicut [illegible] sunt hæreticorum qui præte[illegible] lunt corporis continentiam, ut a[illegible] tionis suæ fidem testimonio sobriæ [illegible] acquirant : etsi sensu lubrici, t[illegible] quo minus turpes, aliquanto ex[illegible] liores habentur. Cum autem [illegible] mentis, et contagia corporeæ ob[illegible] tatis sensum omnem, vigoremque [illegible] fundunt; atque animus incerto lub[illegible] motu, malitiæ fœtidus atramento, [illegible] delitatis furore succensus, etiam corpo[illegible] ralibus flagitiis incitatur; avarusque[illegible] affectus impatiens mediocrium faculta[illegible] tum, luxuriæ cupiditate, effundendique[illegible] libidine præcipitatur in facinus appe[illegible] tendæ salutis alienæ : tunc magnum est diluvium omnibus pariter ingruentibus passionibus : tunc se insipientia, injustitia, temeritas, improbitas, perfidia [illegible] de superiori parte tamquam cataractæ [illegible] mentis videntur effundere. Inde erumpunt de corporis fonte terreni libido, temulentia, luxuria, postremo diversorum criminum prolapsiones, quæ penitus et corporis robur et vigorem mentis effeminant.

CAPUT XV.

Per arcam a foris clausam et in aquis fluctuantem, corpus hominis corio tectum et variis motibus agitatum : per quindecim aquæ cubitos queis montes superabantur, humanos sensus : denique per mortem omnis carnis animæ passionibus corruptæ interitum adumbrari : superbos autem præcipue delendos, cum justus interim extinctis pravis motibus in corpore quasi incorporeus remaneat.

50. *Et clausit Dominus a foris arcam.* Sermo manifestus est secundum litteram. Claudenda fuit arca, et tuto sepienda munimine; ne eam vaga diluvii fluenta penetrarent. Altioris quoque sensus non incongrua interpretatio, si corpus humanum cui arca hæc quæ describitur, figuratur, septum corio judicemus a frigore æstuque defendi, quod artifex Deus ad omnium membrorum protectionem naturalibus vestivit exuviis, et quodam circumfuso induit operimento; ut neque frigore congelascat, nec æstivo calore solvatur.

51. Exundavit igitur aqua, et levavit arcam, et ferebatur super summum aquarum. Non immerito exundavit aqua, quando cœli cataractæ apertæ sunt, et de terra rupti sunt fontes aquarum et flumina. Quod magna emphasi dictum est. Ubi enim eruptio, ibi irrevocabilis effusio sit necesse est; nec referri facilis ingentium prolapsio fluentorum. Manifestum est igitur quod scriptum est. Verum si altius spectandum putes, caro nostra diversis agitatur et freti modo fluctuat passionibus, quibus huc atque illuc tamquam super undas molestiarum suarum nunc fame, nunc siti, nunc cupiditate, nunc gaudio, nunc dolore jactatur.

52. Illud quoque non prætermittendum arbitror, quia Scriptura non præteriit, quantis numero cubitis aqua super terram fuerit, quindecim enim cubitis super excelsos montes aquam fuisse dixit. Simplex itaque intellectus patet. Allegoria autem quinque sensus complectitur, qui sunt in corpore nostro velut excelsi montes, qui hanc carnem passionum obumbrant, et plerumque incursantur bestiis, et exagitantur condensa et opaca eorum. Unde et Dominus per nationum credentium fidem veniens ad Ecclesiam suam, venit a Libano sicut ait Habacuc propheta dicens: *Dominus a Libano veniet, a monte umbroso et opaco.* Ecclesia quoque venit a Libano, sicut habent Cantica canticorum. Ita enim legimus: *Ades huc a Libano, sponsa, ades huc a Libano. Transibis et pertransibis a principio fidei, a cubilibus leonum, et montibus pardorum*, quo gentiles populi, qui velut bestialium passionum graves patiebantur incursus, nunc altitudine fidei, et sublimitate devotionis meant. Per hos igitur montes Christus advenit, comprimens Evangelicis disputationibus feroces istius corporis motus, atque illam altitudinem cordis, et se extollentem superbiam obedientia et humilitate sui destruens: meritoque fructus mansuetudinis ferre cœperunt, quos ante gravium diluvia passionum obruebant. De numero autem cubitorum sic quidam ante nos æstimaverunt, quod quinque sensus triplicem collectionem habeant; eo quod visus visibile videt, et auditus audibile audit, et odoratus odorabile odoratur, et gustus gustabile gustat, et tactus quod tangendi substantiæ subjacet, tangit. Ideo quinque sensus tripliciter æstimati sunt, vel secundum illud: *Scribe tibi tripliciter.* Ego tamen commodius puto illud, ut sensus terreni hominis atque animalis et spiritalis accipiam, quos illa diluvii fluenta transcenderint.

53. Merito mortua est omnis caro quæ movebatur. Quod et secundum litteram liquet, et proprie ac naturaliter carnis corruptelam indicio procellosæ commotionis expressit. Commotio enim vitiosa non est, nisi per affectus corruptionem. Movet enim voluptates caro, et ipsa voluptatibus commovetur. Talis autem commotio corruptelam creat. Causa ergo corruptelæ commotio istius mundi est, per quam anima uniuscujusque degenerat. Cum enim vitiosæ passiones mentem movent, corruptela generatur; cum excitant studia virtutum, disciplinæ profectus est. Omnis igitur qui erat in arida, mortuus est: nec enim poterant non mori quos tanti diluvii unda demerserat. Hoc secundum scriptum seriemque verborum. Cæterum si allegoriam quæras, non dubium est quia exemplo ligni aridioris quod simul ut lambere cœperit, ignis exurit: ita anima nisi diversarum humescat rore virtutum, poculo quodam irrigata sapientiæ, et fonte justitiæ, atque irriguo castitatis, tamquam arefacta radice vitali, cupiditatum deflagrat incendio, vel profluvio carnis illisa procumbit. Unde semper epulari debet animus bonorum operum cogitationes, ut prudentiæ succo mens inebriata pinguescat; quo non facile diluvii corporalis cedat injuriæ, atque arido incuriæ situ evirata moriatur. Ideoque nos admonet Dominus a fonte sapientiæ non recedere, pocula virtutis haurire; ne quis sole iniquitatis arescat, et procellam persecutionis sustinere non possit. Scriptum est enim: *Quod si in humido hoc faciunt, in arido quid fiet?*

54. *Delevit*, inquit, *Deus omne quod erat super faciem terræ.* Scripti evidens

explanatio. Allegoria autem expositam nobis declarat superbiam, quæ se extollit in hac terrena fragilique substantia, et immemor divinorum, humana despiciens, ipsum arrogantis viri habitum, incessumque deformat : quales describit Esaias Judææ filias, oculorum micantes nutibus, et alta se cervice jactantes. Sunt enim hujusmodi erigentes supercilia, inflato corde, elato pectore, cervice resupina : qui solum quidem vestigiis pedum perstringant, toto autem se librent corpore, et inani suspendant examine : in priora gressu procedant, ad posteriora verticem reclinantes : cœlum spectent, terram autem fastidiant, tamquam cervicis dolore suffixi, ut eam inclinare non possint. Hos igitur delevit de libro vitæ Deus dicens : *Omnis qui se exaltat, humiliabitur* : nec inter merita sanctorum commentis * adhærere facit cœlestibus.

55. Omnibus igitur qui extra arcam fuerunt, interemtis, *derelictus est Noe solus in arca cum iis qui cum ipso erant.* Non indiget interpretatione sermo simplicior. Concurrit intellectus cum littera. Altior autem et interior significatio demonstrat justum virum, amatoremque sapientiæ, tamquam arborem fructuosam, internecatis quæ escam ejus solebant arrodere, comam obumbrare, coartare processus ramorum, velut exsortem irrationabilium passionum solum remansisse cum suis. Sui autem sunt puræ animi disceptationes, quæ virtuti adhæreant. Et bene addidit in arca remansisse, quasi vix credibile amputatis corporalibus passionibus videretur eum adhuc versari in corpore : quod licet jam terrenis careret contagiis, incorruptam licet, corporis tamen adhuc substantiam reservabat : et velut incorporeus in corpore, superferebatur diluvio, non absorbebatur; corpus quidem gerens quasi in arcæ positus interno, sed qui corpus ipsum insuperabilis passionibus quasi incorporeus in medio tantorum motuum gubernaret.

CAPUT XVI.

Cur dictum sit, *Memor fuit Dominus Noe*, nulla ejus uxoris ac filiorum ejus facta mentione? Cur item bestiæ prius, quam jumenta nominata sint; et qualis spiritus super terram inductus, ut aquæ cessarent?

56. *Memor fuit Dominus Noe, et bestiarum, et jumentorum.* Moventur plerique qua causa non dixerit Scriptor, quod etiam uxoris et filiorum Noe memor fuit Dominus, cum bestiarum et jumentorum fuerit memor. Sed cum dixerit quod Noe memor fuerit, in auctore et præsule domus necessitudines ejus reliquas comprehendit. Simul exprimi videtur quidam reliquarum consensus necessitudinum. Etenim cum omnes invicem sibi cari sunt, una est domus : cum autem discrepant, separantur et scinduntur in plures domos. Ubi ergo caritas, ibi senioris nomine de quo pendent cæteri, domus omnis significatur : ut si quis arborem dicat, utique comprehendit et ramos : si quis ramum nominet, etiam fructus qui in eo sunt, pariter uno atque eodem sermone complectitur.

57. Nec illud otiosum quod prime dixit, quia memor fuit Dominus Noe, deinde bestiarum, postea jumentorum, hoc est, cur non ea animantia quæ mitiora sunt, post hominem nominavit, sed ferociora. In quo videtur illa esse ratio, ut ea quæ ferociora erant, utriusque partis vicinitate mansuescerent. Quod videtur etiam in illo versu poetico declarari :

.......Κακοους δ'ες μεσσον ελασσεν *.

Hinc enim etiam poeta usurpavit, ut dispositionem dimicaturi ita ordinaret exercitus; quo inferiores collocaret in medio, quo magis hinc inde a fortioribus juvarentur, et dimicationem utriusque partis adsumerent. In his scriptis series manifestatur. Altiore autem sensu certum est quod justus in medio habet non in parte cogitationes cordis sui : et quoad carpit hanc vitam, habeat necesse est in corpore tamquam in illa arca bestias graves. Nulla enim mens est, nulla anima, quæ non recipiat etiam malarum motus

* Id est, commentariis cœlestibus, sive ut paulo ante dixerat, *libro vitæ*.

* Homerus, Iliad. Δ. Hoc est : Ignavos in medium propulit.

cogitationum. Itaque insipien- [illegible] ferinos acuit motus, atque [illegible] serpentum : sapientis [illegible] mitigat et coercet.

[illegible] *Dominus spiritum super* [illegible] *aqua*. Non puto hoc [illegible], ut spiritus nomine ventum [illegible]. Neque enim ventus poterat [illegible]. Alioquin cum mare [illegible] quotidie, exinanire- [illegible]. Nam quomodo non evacua- [illegible] ventorum vi, cui cessisset [illegible] orbe diluvium usque ad [illegible], ut sunt, columnas, et mare [illegible] tectis montium excelsorum [illegible] exaestuans? Spiritus igitur [illegible] invisibili diluvium illud [illegible] esse non dubium est, cœlesti [illegible], non flatu. Unde scriptum [illegible] *a te expectant, ut des illis* [illegible] *tempore : aperiente te manum* [illegible] *implebuntur bonitate. Au-* [illegible] *eorum, et deficient, et in* [illegible] *convertentur. Emittes Spi-* [illegible], *et creabuntur, et renovabis* [illegible]. Est ergo Spiritus cujus [illegible] cedere universa videantur [illegible] ipsius virtus sit, sicut scrip- [illegible]: *Verbo Domini cœli firmati sunt,* [illegible] *oris ejus omnis virtus eorum :* [illegible] est creator universorum, [illegible] Job dicit : *Spiritus divinus* [illegible] *me*.

CAPUT XVII.

[illegible] fontes et cataractas indicare [illegible] ad animæ sanitatem esse reci- [illegible] dinumerationem temporis quo sedit [illegible] anni, id est, verna tempestate [illegible] diluvium ; iisdemque nu- [illegible] et decrevisse : ostium arcæ re- [illegible], mentem per sensus naturam con- [illegible] ad cognitionem Dei pervenire: [illegible] corvi, culpæ depulsio- [illegible] ad quam extinctis passionibus [illegible].

[illegible] consideremus quid sit quod [illegible] divina : *Clausi sunt fontes* [illegible], *et cataractæ cœli*. Nec obscu- [illegible]. His enim causis minuitur [illegible] quibus crevit. Erupti erant [illegible] aquarum, apertæ fuerant cata- [illegible] cœli, ut undique influentibus [illegible] terra inundaretur. Debuerant claudi ea ex quibus diluvii origo manavit, ut ejus inciperet esse defectus. Hoc littera sonat. Subtilior autem interpretatio exprimit, eo quod diluvium animæ vitio mentis et luxuriæ corporalis influxerat, ut malitia passioni, passio malitiæ misceretur : ingrediente medico Dei Verbo ad visitationem animæ quæ diutina ægritudine laborabat d[illegible]ceptationum improbitate, et passionum acerbitate, prius debuerunt causæ ægritudinis amputari. Principium enim medicinæ est causas languoris incidere; ne diutius ea quæ nocent, ad incrementum ægritudinis ministrentur. Quod nos etiam lex docet; cum enim steterit lepra, ut jam non diffundatur, tunc ait mundam esse lepræ stationem quamdam et mansionem. Quidquid enim præter naturam movetur immundum est. Hæc igitur est animæ sanitas, hæc salubritas mentis, ut affluentia cesset erroris, sistatur culpa, ne serpat. Cessante incentivo culpæ atque delicti salus tuta est, atque inoffensus vigor animæ se refundit.

60. *Et sedit*, inquit, *arca septimo mense, septima et vigesima mensis*. Nisi diligenter intendas, etiam secundum litteram difficilis loci istius comprehensio est. Et primum omnium cavendum, ne quem septimi mensis repetitio crebra perturbet. Sic enim scriptum est, sexcentesimo anno, mense vero secundo *, septima et vigesima die mensis cœpisse diluvium : centum quinquaginta diebus fuisse infusionem aquarum, sedisse arcam in monte septimo mense, septima et vigesima mensis : postea minui cœpisse aquas misericordia Dei, centum quinquaginta diebus diminutionem aquarum factam, postea apparuisse capita montium : deinde post quadraginta dies aperuisse ostium arcæ sanctum Noe, dimissum corvum non revertisse, dimissam columbam revertisse vacuam, iterum post septem dies dimissam revertisse cum ramo olivæ, tertio post septem dies dimissam non revertisse,

---

* Edit. Bened. *Sexcentesimo anno secundum hebraicam veritatem, mense primo, septima*, etc. ; ubi verba *secundum hebraicam veritatem* ex conjectura irrepsisse visu facile est.

tunc advertisse Noe quod aqua omnis recessisset. Ac sic annus conclusus ostenditur sexcentesimo primo anno Noe, in secundo mense* septima et vigesima mensis. Quod igitur ad explanationem apertam pertinet, eodem mense atque eodem die restituitur æqualitas terræ post diluvium, quo corrupta est incipiente infusione diluvii. Veris enim tempore omnis ager viret, et terra parturit fructus. Tunc incipiunt gemmare arbores, germinare fructus. Divitem ergo reformavit Dominus et restituit qualitatem. Mense igitur secundo, hoc est, aprili (primus enim mensis martius est quo habet justus natalem, quando noctium dierumque æqualitas æstimatur, hoc est, octavo, ut Romani putant, vel ut alii, quinto Kal. april.) mense, inquam, secundo, hoc est, aprili, septima et vigesima mensis cœpit diluvium. Ver igitur initium anni æstimatur, non secundum usum temporis, sed secundum naturæ prærogativam; ut quia tunc spes anni inchoat, et incipit se fructus ostendere, tunc videatur anni esse principium. Septimus autem mensis secundum numerum is qui september dicitur, computatur; quia etsi a septembri mense annus videatur incipere, sicut Indictionum præsentium usus ostendit (tunc enim seminum jactus) vere tamen ex quo plenior gratia se incipit demonstrare, ex eo anni origo subducitur; et ideo qui alia ratione primus putatur, diversa æstimatione septimus habetur. Tunc ergo sedit arca, hoc est, in mense septimo, septima et vigesima mensis super montem quadrati. Ex illo minui diluvium cœpit. Simul considera quia eisdem numeris quibus aliqua incipiunt, resolvuntur; ut diluvium cœpit secundo mense anni, septima et vigesima mensis: centum quinquaginta diebus influxit diluvium, centum quinquaginta diebus aliis cessit diluvium: quadraginta diebus nimia vis cœlesti imbre et fontium eruptione exæstuavit, quadraginta diebus aliis exactis postquam visa sunt capita montium, undecimo mense, primo die mensis, dimisit corvum sanctus Noe: ita constat eodem numero quo cumulatum est, diluvium esse imminutum. Unde docet nos Scriptura ordinem esse servandum.

61. Quod autem ostium sit arcæ quod aperuit justus, secundum corporis rationem supra dictum est. Secundum altiorem autem interpretationem illud dicendum videtur, quod corporis sensus velut ostiorum similes habentur. Per hos enim tamquam per ostia ingreditur in nostram mentem velut quædam sensibilium comprehensio. Ergo mens nostra per hos sensus respicere videtur, et maxime per visionem, quæ omnibus sensibus corporis præstabilior æstimatur; quia domestica est luminis, et per eam adspicientes cœlum, terram, maria, solem quoque, lunam, et stellas quibus axis ornatur, intelligimus Deum esse operatorem mundi atque rectorem, nec sine auctore Deo tantorumque operum conditore hæc potuisse fieri credimus, aut posse consistere.

62. Per hanc igitur fenestram corvum primum justus emisit. Quærenda causa, nec tamen latet quantum ad litteram pertinet; quia plerique quasi annuntium futurorum corvum æstimant, et voces ejus observant, volatusque rimantur. Sensus autem altior significat quod mens justi quando mundare se incipit, quæ tenebrosa sunt, et immunda, et temeraria primo a se repellit. Siquidem omnis impudentia, atque culpa tenebrosa est, et mortalis pascitur, sicut corvus: lumini autem vicina virtus quæ mentis puritate et simplicitate resplendet. Et ideo tamquam emittitur et fugatur culpa, et separatur ab innocentia, ut nihil remaneat in viri justi mente tenebrosum. Denique egressus corvus non revertitur ad justum; quia fugitans omnis culpa est æquitatis, nec probitati videtur et justitiæ convenire. Denique evasisse se credit injustus tamquam de vinculis, cum justus ab ejus se consortio separaverit, diluvii cujusdam et corruptelæ familiaris, ut corvus qui cum siccitatem terræ nunquam inveniret, non reversus est, sed remansit.

* Edit. Bened. *In secundo anno.*

63. Considerandum etiam quare non regressum dixerit corvum, *donec siccaret aqua a terra*, quasi vero postea sit regressus. Sed hæc locutio familiaris est scripturæ divinæ. Siquidem et in Evangelio habes scriptum de sancta Maria, quod non cognoverit eam Joseph donec peperit filium, cum utique nec postea cognoverit. Deinde quæ est locutio ista, ut diceret, *donec siccaret aqua a terra*, non terra ab aqua? Et quidem usus loquendi etiam hoc habere consuevit: tamen nonnulli ante nos æstimaverunt, eo quod immoderata quædam videatur vis exprimi passionum hac locutione verborum; quia turbidis passionibus ac procellosis consummatur anima, deficientibus autem et velut arescentibus virtutem resumat. Non redit igitur culpæ species in animam justi, quasi siccam et mortuam derelinquens, et cui jam nocere non possit.

CAPUT XVIII.

Ut corvus malitiam, sic virtutem columba exprimit. Ad hanc recipiendam semper justum esse paratum ostendit Noe; idemque columbam septem aliis diebus retinens patientiam in corrigendo necessariam docet.

64. NEC illud vacuum, quod postea columba dimittitur. Malitiam etenim simplicitas, et culpam virtus resolvit. Malitia *igitur* amat diluvium, et consortium justæ mentis refugit, et quasi desolata, et sine aliqua statione remanet nullam habens cum virtute communionem. Virtus autem redit amans justorum consortia, et largiendæ familiarior utilitati, quæ conferat salutaria, et cavenda ea quæ sunt nocitura, commoneat: sicut columba dimissa cum videret cessasse aquam, regressa est tamquam plena justitiæ; ut ei a quo missa fuerat, nuntiaret quid adhuc cavere deberet, atque exspectando fructu meliore postea potiretur. Quod autem columba non inveniens requiem suam regreditur ad eum, manifestum indicium dedit per hujusmodi aves quantum interesit inter malitiam et virtutem, exprimi. Siquidem corvus ante dimissus, cum aliquanto videretur amplius exundare diluvium, visus est locum invenisse residendi. Et certe non est hujusmodi corvus ut aliæ aves quæ in aquis conversationem habere consuerunt. Cum ergo corvus ubi remaneret invenisse videatur, columba autem non invenerit, evidens ratio est altiore interpretatione signari, quia malitia inquietis passionibus et cupiditatibus quibus corrumpitur anima, se miscere consuevit, et quasi cognatis et domesticis delectatur, ibique commorationem suam locat: virtus autem prima statim specie visionis offensa regredi festinavit ad mentem animamque justi, quod illic diversorium sibi tutissimum sit locatum; eo quod alibi tamquam columba, ita hujusmodi virtus stationem tutissimam invenire non possit. Tarde enim inter astutias istius mundi, et sæcularium fluctus cupiditatum portum solet invenire simplicitas.

65. Itaque sicut justitia velut visendi gratia progressa paulisper ad mentem optimam redire festinat, nec longius discedit a justo; ita etiam justus et studiosus virtutis ubi virtutem appropinquare cognoverit, gremium suæ mentis expandit. Quid enim sibi vult quod vir studiosus virtutis Noe extendens manum suscepit eam, et introduxit ad se? Quod etsi secundum litteram planum videtur, non tamen facile colligas, nisi viri sapientis tibi nota sit consuetudo, qui velut speculatrice virtute utitur, et ei explorandorum negotiorum gerendorumque prærogativam quamdam videtur committere. Ea ergo virtus expendit naturas, ut si qua earum sibi videtur committere profectum, ei possit adjungere. Communis enim quædam est bonitas sapientiæ et liberalis et larga utilitatis; ita ut quas morigeras sibi cernit, adsociet: ubi autem proposito suo viderit aliquorum recalcitrare naturam, velut ad hospitium familiare sibi revolat et recurrit, quam sapiens et industrius tamquam manu quadam mentis festinat excipere, omne cor aperiens suum quo etiam eam absentem tenebat. Numquam enim potest sapiens exsors esse propriæ virtutis.

66. Quid præterea sibi velit quod tenuit septem diebus aliis columbam, et

iterum emisit eam; nisi ut advertas quod bonum sapientis, optimumque propositum semper sibi etiam alios adjungere studet, errantes emendare, corrigere vagantes? Si quem in principio resilire conspexerit, tamen commutandi ejus et corrigendi non desperet profectum. Sicut enim bonus medicus, etsi tempus medicinæ non sit, tamen visitationis speculam ante præmittit; deinde non negligit justæ exspectationis excubias, et paulisper passionibus cedens, opperitur facultatem medendi, quæ cum fuerit oblata, suum non intermittit officium: ita ergo et sapiens verbis ac disputationibus, tamquam medicus medicamentis, contrarias curare desiderat passiones. Et quia in omnibus remedio divini favoris utendum est; ideo septem exspectavit dies quibus mundus omnis describitur absolutus, et operatori requies ministrata; ut ex illo auctore omnium sumeretur disciplina operationis humanæ.

CAPUT XIX.

Columba quare dicatur ad vesperam regressa cum olivæ ramo in ore: item unde aquas defecisse Noe cognoverit: tandem cur eadem columba post dies septem tertio emissa non reversa sit?

67. *Regressa est igitur columba ad vesperam habens folium oleæ, et ramum in ore suo.* Non otiose posuit et vesperam, et regressam, et habentem oleæ folium, et ramulum in ore suo, ut non fugitantem virtutem arbitreris profectus futuri, si quos possit acquirere; neque rursus tamquam sine lumine eam fuisse cognoscas, et quibusdam tenebris occultam, sed diurno candore fulgentem exspectasse usque ad occasum diei, et sic ad eum regressam, apud quem etiam vesperi tenebras habere non posset. Folium quoque quod secum detulit, etsi breve illud folium detulisse videatur, spem eorum quos sui pœniteret erroris, etsi non magnam, aliquam tamen significavit. Folium enim sine virgulto esse non poterat. Ergo quasi germinantis correctionis, licet non magnum aliquod, tamen vexit insigne et folium oleæ, in qua arbore oliva generatur, ex qua oleum conficitur, quo materiale hoc lumen fovetur, et tenebrarum fugatur obscuritas. Quid autem magis quam lumen familiare virtuti est? Folium ergo et ramulus insigne est correctionis: correctio autem quasi radicem sui pœnitentiam habet, quæ pœnitentia non potest in turbidis, sed in iis qui spiritalem jam sermonem acceperint, germinare. In ore quoque non frustra ramulus oleæ videtur esse delatus; eo quod virtus et sapientia in sermone sui habeat claritudinem, et ipsa statim specie lumen ejus effulgeat, maxime cum pacifica loquitur; quoniam hunc quoque ramulum pacem petentes præferre consueverunt. Tulit ramulum, eo quod simplicitas puritate ac sinceritate semina quædam auribus nostris utilitatis infundit; et bonæ doctrina virtutis aut ad industriam provocat, et invitat ad præmium bonæ sibi conscium disciplinæ, aut gerendæ pœnitentiæ, et sequendæ conversationis cupiditatem injicit peccatori.

68. Unde et præterea cognoverit sanctus Noe quia defecerit aqua a terra, sicut scriptum est, considerandum videtur. Primo omnium secundum litteram, quia potuit intelligere utrum siccum an humidum folium esset allatum. Deinde quoniam non est hujusmodi columba, ut possit fructus latentes sub aqua eruere. Sed utrum illud folium ante diluvium fuerit exortum, an tempore diluvii, contuendum est tibi. Si ante diluvium, vir justus gavisus est fructum de veteri semine aliquem reservatum, et inde collegit misericordiæ insigne divinæ, quod jam diluvium removisset, quæ fructum demonstraret, cui non potuissent nocere diluvia. Si diluvii tempore natum est folium, advertit utique justus nova semina misericordiæ fructificasse cœlestis, ut radices arborum viverent, et quasi resumta anima fetus germinarent vetustos, atque in assuetos partus redirent, quorum indicium præmissa folia demonstrarent.

69. Sed hoc alta potius interpretatione collegit, quia Dominus Deus noster, quamvis acerbis iniquitatis nostræ of-

sensus esset erroribus, tamen antiquæ nobis prosapiæ patriæque virtutis semen aliquod vel exiguum reservaret, ne penitus operis et creaturæ suæ omne circa humanum genus amputaretur insigne. Unde et Esaias ait: *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes essemus*, in alterius nomine civitatis exprimens cæcitatis indicium, in alterius sterilitatem. Ita enim lingua patria Chaldæi nuncuparunt Sodomam et Gomorrham, cæcitatem et sterilitatem significantes. Meritoque Dominus in hujusmodi specie civitatum amputavit magis humana vitia, quam puniendos homines judicavit.

70. Tertio dimittitur columba post septem dies, atque eadem non regreditur. Unde consideremus, ne id quod supra diximus inveniatur esse contrarium. Si verbo quidem columba, opere autem virtus non revertitur ad justum; ergo destitutus est justus, et defraudatus munere suo? Nequaquam. Numquam enim vir hujusmodi a virtute disjungitur, nec cum ex ore emittit justitiam, disputationemque alterius virtutis inducit, virtute se exuit, et imitanda aliis æquitate dispoliat: sed vice solis alios illuminat, cum radios suæ lucis emittit. Ignis nempe calefacit adpropinquantes, ita ut calorem naturæ suæ ipse possideat. Numquid deficit lux diei, cum totum mundum illuminat claritate? Habet inoffensum cursum suum, illibatamque naturam. Sic et ista in columbæ specie virtus, cum adhuc ferveret diluvium, secundum avem tamen in terris, secundum virtutem in hominum passionibus revertitur ad justum; quia in iniquorum pectoribus virtus ut posset hærere, non potuerat invenire. Et ideo in illo secundo diversorio sui regrediens hæret atque requiescit. At vero ubi deferbuerint diluvia passionum, et auditi verbi compertæque doctrinæ plurimi studuerint esse consortes, jam non unius patrimonium, sed commune bonum esse incipit disciplina virtutis, et tamquam sapientiæ poculum hauritur a plurimis qui ante sitientes bibere noluerant, sicut nunc fervent diluvia in pectoribus Judæorum; et cum aqua cœlestis doctrinæ exundet, potus exuberet, non putant esse potandum. Evangelium legitur, virtus exit de sermone cœlesti, tractat Sacerdos in Ecclesia. Sed ne forte intra arcam positus solus non possit audiri, interdum et egressus Ecclesiam, ubi Judæus occurrerit, monet, exemplum adfert cœlestium scripturarum. Claudunt aures, ne vel invitos fons abluat, et verbi Dominici humor adspergat. Si qui vero crediderint, currunt ad fontem, doctrinam expetunt, insinuari sibi Evangelium concupiscunt, nec satiantur assiduitate potandi. Ita fonte sapientiæ certatim repleri desiderant, quem ante fugere gestiebant. Quem fontem? Audi dicentem: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.*

CAPUT XX.

Quod alio die imminuta aqua, alio siccata terra memoretur, eo significari justum Noe in duabus generationibus primum fuisse. Per denudationem arcæ abdicationem corporeæ delectationis exprimi. Quare primus vel secundus mensis, verni temporis dies dictus. Postremo difficultas de folio reperto dissolvitur.

71. In primo et sexcentesimo anno vitæ Noe, primo die mensis, imminutam aquam dicit a facie terræ; in secundo autem mense, septima et vicesima die mensis, siccatam terram esse commemorat. Quid sibi vult illa adjectio de aquæ imminutione, cum supputata ratio superior annum conclusisse videatur, qui annus a secundo mense incipit, et in secundum mensem anni alterius usque progreditur? Nisi forte hic justi formam declaratam velimus accipere; ut primus annus is fuerit, quo cœpit diluvium, post sexcentesimum scilicet annus primus; primus iterum annus et primus mensis post sexcentesimum annum, quando imminuta est aqua a facie terræ: eo quod justus in peccatorum generatione quæ propter delicta deleta est, virtute primus erat, et in secunda generatione, quæ cœpit post diluvium, et ordine, quia primus secundæ generationis fuit, et merito primus evaserat.

Recte enim ei honor defertur qui et primæ generationis primus fuit et posterioris principium; qui meruerit et de illa evadere, et isti ad seminarium propagari. Cum enim alii deperissent, solus vitæ egregiæ merito, et prærogativa virtutis apud Deum dives, non est expertus malitiæ corruptelam, per quem factum est ne totum corpus generis humani vel abolitum videretur in terris, vel a Dei abscissum gratia relinqueretur.

72. *Et denudavit*, inquit, *Noe tectum arcæ*. Cum arcam sicut supra interpretati sumus, pro specie corporis acceperimus, quid sit denudari corpus intelligamus secundum altiorem scilicet sensum. Cæterum liquet quemadmodum arca potuerit aperiri secundum litteram. Quid igitur tectum humani corporis sit quod clausum in diluvio fuit, nisi forte delectationem accipiamus, quæ operiebat hoc corpus nostrum, et quasi tegebat per illum Adæ errorem? Et eo maxime tecti similis æstimatur; quia sensus omnis in capite, inde delectatio quæ corpus omne subjectum habebat. Sed ubi mens justi viri sobria atque integra a corruptione diluvii, divinæ cognitionis inflammata desiderio exilire atque evolare voluit in superiora, detexit omnia quæ erant impedimento, et speciem voluptatis, quæ quodam operimento cæteras tegebat partes corporis redoperuit ac retexit; ut non solum corpus a servitio dominatricis ignobilis liberaret, verum etiam ea quæ erant incorporalia comprehenderet; quæ enim non videntur æterna sunt. Et ideo justus quem non videbat Dominum requirebat, corruptelæ exsors, cupidus æternitatis.

73. Quod autem ait primum mensem vel secundum, eumque esse verni temporis diem, habes et alibi dictum: *His mensis primus erit vobis in diebus anni.* Qui enim in gratia primus post periculum, hic recte prærogativam primi mensis accepit.

74. Nec te autem moveat quod diximus supra folium in ramo repertum post diluvium potuisse generari: etsi sub aqua plerumque herbæ soleant germinare, tamen ut scrupulus omnis possit auferri, quid magnum si Deo jubente, uno die quo imminuta fuerit aqua, statim germinavit et terra, cum idem sit fructuum reparator et conditor, atque operis sui usum non fuerit oblitus? Denique habes et in Genesi statim quod jusserit ut terra herbam pabuli germinaret, et lignum fructiferum cum fructu suo, et statim ejecit terra herbam pabuli, habentem semen secundum genus, et lignum fructiferum; et ille dies unus fuerit, quo hæc Deus jussit aut fecit. Ergo beneficii sui Deus non immemor, immemor autem nostræ iniquitatis opus suum ejusdem qua cœpit temporis quantitate reparavit.

CAPUT XXI.

Cur Noe ut exiret ex arca Dei præceptum exspectaverit. Quomodo per ordinem quo idem cum suis ingressus atque egressus describitur, abstinentia generationis necnon ejusdem usus designetur? Demum quid ille ordo spiritali intellectu nos edoceat?

75. *Et dixit Dominus Deus ad Noe: Exi de arca tu, et uxor tua, et filii tui.* Itaque recedente aqua et siccata terra exire potuit Noe de arca. Sed justus nihil sibi arrogat, sed totum se divino committit imperio. Et maxime qui cœlesti fuerat ingressus oraculo, cœleste debuit ut egrederetur, exspectare responsum. Verecunda enim justitia est; quia inverecunda iniquitas quæ usurpat indebita, nec reveretur auctorem.

76. Nunc quæramus qua ratione quamdiu ingrediebantur in arcam hic ordo fuit ingredientium, ut primo ipse ingrederetur et filii ejus; deinde ejus uxor, et uxores filiorum ejus: quando autem exierunt, commutatum sit. Nam scriptum est: *Exivit ipse, et uxor ejus, et filii, et uxores filiorum ejus.* Et littera quidem significat in ingressu abstinentiam generationis, in egressu generationis usum. Tunc enim pater cum filiis prius introivit, et filii cum parente, et postea uxor ejus, et filiorum ejus uxores, id est, non commiscetur sexus in introitu, commiscetur in egressu. Aperte igitur velut ordine ipso ingressionis vocem quamdam justus emittit, tempus illud non esse concubitus, neque deliciarum,

quo omnibus immineret interitus. Unde in Evangelio Dominus ait, reprehendens quod temporibus Noe manducarent et biberent, uxores ducerent, et filias nuptum traderent; et ideo propter intemperantiam eorum supervenisse diluvium. Mœroris igitur tempus illud non lætitiæ erat. Et inde justus consortio non delectabatur uxoris, vel filii justi petebant copulam conjugalem. Quam enim indecorum, ut quo tempore viventes morerentur, tunc perituri generarentur! Postea autem recte ad seminarium cæterorum successit usus et cura conjugii, cum diluvium recessit. Itaque non viri cum viris, sed feminæ cum viris exeunt; ut virilis in se interdicta permixtio, permissa autem virilis et feminei legitima sorte conjugii copula videretur.

77. Sensus autem altior hoc habet: ubi periculum est, viriles quædam et fortiores disceptationes menti adhæreant, et eo se mens quasi quamdam tueatur sobolem filiorum, quo tempestatibus et gravioribus passionibus acies quædam virilis occurrit. Decurso autem periculo, nihil obest si molliores cogitationes validioribus copulentur; non ut effeminentur a mollioribus fortiores, sed ut molliores sensus velut quibusdam virilibus roborentur, cum omnia consilia nostra ad virtutem, justitiam, integritatem, fortitudinem dirigantur, et quodam usu seminarioque virtutum creari atque adolescere possint validiora consilia. Non est igitur utile, cum vitiorum aliqua confusio est quæ mentem occupet, serere aliquas cogitationes, atque generare et parturire mentem. Cum autem compressæ fuerint cupiditates, et mens requieverit, tunc seminario quodam disceptationis accepto, virtutes possunt et bona opera germinari.

CAPUT XXII.

Qua de causa Noe aram injussus Deo ædificavit; quidve Deo, et non Domino: quare etiam holocausta e bestiis ac volatilibus mundis obtulerit; et quid sit quod ait Dominus: *Recogitans non adjiciam maledicere terram, etc.*

78. *Et ædificavit*, inquit, *Noe aram Deo*. Qua ratione supra Dominus admonuit quæ faceret, et fecit Noe omnia: hoc autem quod non admonitus est fecerit, fortasse requiratur. Sed utique Dominus non debuit quasi avarus mercedem gratiæ postulare, et justus eam intellexit veram actionem gratiarum esse quæ non juberetur, sed deferretur. Itaque nec dilationem passus est. Etenim grata animi virtus passionem dubitationis excludit: qui autem debitum gratiæ ut a se exigatur exspectat, ingratus est. Quod autem *ædificavit*, inquit, *Deo*, et non dixit Domino, sed *Deo*, secundum nominis interpretationem, non coacta videtur hæc actio esse gratiarum quasi Domino; sed virtus justi morigera et grata quasi Deo. Quod imperiale est sequestravit; quod beneficii nominavit.

79. *Et sumsit a bestiis, et a volatilibus mundis, et obtulit*, inquit, *holocausta*. Littera evidens est, quod ea quæ incontaminata sunt, debemus offerre, in quibus affectus reluceat offerentis. Altior autem interpretatio hoc habet, quod bestiæ mundæ videntur sensus esse sapientis; volatilia autem intellectus, qui sunt longe subtiliores atque leviores.

80. Nunc vero consideremus diligentius quid sit quod ait: *Et dixit Dominus Deus: Recogitans non adjiciam maledicere terram propter opera hominum; quia permanet cor hominis diligenter super mala a juventute*. Non ergo adhuc percuteret omnem terram, sicut fecit, omnibus diebus terræ. Etsi vindicaverat in hominum genus; tamen cognoverat quia vindicta legis ad timorem proficit, et cognitionem doctrinæ magis quam ad naturæ commutationem, quæ corrigi in aliquibus potest, in omnibus mutari non potest. Vindicavit ergo Dominus, ut timeremus: pepercit, ut reservaremur. Et vindicavit semel ad exemplum timoris, pepercit in reliquum, ne dominaretur semper amaritudo peccati; simul quia si quis peccata cupiat sæpius vindicare, asper magis quam censorius habetur. Ideoque dicit Dominus: *Non adjiciam ultra maledicere terræ, propter opera hominum*, id est, quia pietatem suam circa universitatem hominum vo-

luit declarare, et tamen securitatem et negligentiam quamdam mentibus humanis adferre non debuit, in paucos vindicat, plures reservat. Deinde cum dicit : *Non adjiciam*, ostendit quod allevet magis ærumnas hominum quam ingravet, sciens quod penitus peccata hominum auferri non queant. Tamquam in proverbio : Si quis reti subtili haurire cupiat aquam, sic qui malitiam ex pectoribus hominum conatur auferre.

81. *Non adjiciam*, inquit, *maledicere terræ propter peccata hominum; quia permanet sensus hominis diligenter super mala a juventute*. Vide quomodo studiose nos delinquere Deus significet, dicendo permanere super mala sensum hominis diligenter : quo dicto significare videtur diligenter cor hominis ad peccata propendere, et inesse principali nostro lubricum delinquendi, et quod pejus est, studium non deesse. Ideo enim ait, *diligenter*, quasi solliciti simus, ne immunitas culpæ nobis possit obrepere. Deinde non in unum malum dixit, sed *super mala*. Et, *a juventute*, addidit; ex illa enim ætate crescit malitia, licet alibi legerimus quod non sit sine peccato nec unius diei infans. Sed et infantia sine peccato non sit propter corporis infirmitatem, diligentia autem et studium peccandi incipiat a juventute; ut puer quasi infirmus peccet, juvenis tamquam improbus, qui studiose cupiat peccata committere, et in criminibus glorietur. Apud plerosque enim innocentia pro ignavia, et culpa pro laude habetur. Ita se luxuria et deliciis et adulteriorum affectibus juvenes jactare consuerunt. Crescit ergo cum ætatibus culpa. Omne igitur genus hominum jam non consumendum declarat, cum dicit : *Non adjiciam percutere omnem carnem* : sed in parte vindicta servatur.

CAPUT XXIII.

Quod ait Dominus : *Semen et messis, frigus et æstus non requiescent*, ad litteram et moraliter explicatur.

82. Quid sit etiam quod ait : *Semen et messis, frigus et æstus, hyems et æstas, die et nocte non requiescent*. Secundum litteram significat permansura manentibus secundum institutionem Domini, et statum suum temporibus incorrupta futura animalia, vel nemorosa omnia. Nam cum corrumpuntur tempora, corrumpuntur etiam illa quæ temporibus suis quæque gignuntur. Si autem confusio sit temporum, quomodo possunt confusione facta etiam ea quæ sunt gignentia permanere? Ergo tempora sunt quæ aut corrumpunt aut reservant, prout ipsa sui habuerint qualitatem. Ideoque annus ex contrariis ducitur, vere, autumno, æstate, hyeme, sicut harmonia cantilenæ permixtis gravibus et acutis videtur consistere. Sic ergo et mundus iste ex contrariis continetur, aere et terra, igni et aqua. Nostra quoque corpora frigore et calore, humore et siccitate, quemdam naturæ ordinem servant. Nam si naturalis ordo ac mensura confunditur, tunc necesse est sequatur interitus. Ergo certum ordinem temporum Dominus, remota confusione diluvii, ad perseverantiam mundi promittit futurum.

83. Altior autem sensus hoc habet, ut per semen intelligamus principium, per messem intelligamus finem. In utroque salutis est causa. Alterum sine altero imperfectum est; quia ubi principium est finis quæritur, nec potest esse sublato fine principium, et finis in principium recurrit. Ergo semper in eadem recursurum dum in hoc mundo est, genus memorat humanum; ut cum incipit annus, finiatur : cum finitur, incipiat, non medio mundus tempore resolvatur. Ita et mens quando aliquid videtur incipere, ad finem usque contendat, et operis sui terminum quærat. Quando finit aliquod opus, non quasi consummato opere ferietur : sed in alia recurrat opera, et semper incrementa virtutis exerceat; quandoquidem videt quod in fructus suos semper terra revocetur, qui diversi aut vere et æstate, ut in partibus Orientis, aut æstate autumnoque nascantur, ut in partibus Occidentis.

84. Alio tempore terrarum seminaria partus suos edunt : alio autem tempore fructus arborum carpimus. Dividui ergo fructus sunt necessarii, et voluptuarii;

necessarii ex seminibus terrarum; at vero ex arborum fructibus voluptuarii. Itaque corpus nostrum tamquam vere, hoc est, aere, cibo pascitur naturali. Ἀὴρ * autem græco nomine, ver latino dicitur. Ideo Scriptura de partibus Orientis, et maxime Ægypti per quam transivit Hebræus, vel ex partibus Phœniciæ sumsit exemplum. Anima autem voluptuariis, hoc est sapientiæ fructibus alitur: cui iterum, ut corpori nostro contrarium frigus et æstus, ita timor et iracundia videntur adversa. Sed quia in corpore est, necesse est et iracundiam habeat et timorem, nec potest sine hac esse corporeæ necessitate naturæ. Et ideo mens sapientis moderamina justa dispensat; ne iram et timorem permisceat, et fiat confusio quædam in animo illius atque diluvium.

85. *Die* quoque *et nocte* quod ait, per diem intelligis illuminantem virtutem, per noctem recognoscis tenebrosam insipientiam. Itaque et in timore tamquam in frigore potest esse illuminans virtus. Similiter et iracundiam potest reprimere temperantia; ut in timore aliqui non penitus resolvantur, et magis timorem dirigant ad opera virtutis. Verbi gratia, si persecutor insistat, ut plus Deum timeas, et perpetua magis supplicia, quam præsentia putes esse vitanda, quæ dum times, accendaris ad gloriam, perfidiæ iratus et sceleri. Rursus iracundia succensus divino commotionem timore modereris.

CAPUT XXIV.

De prærogativa potestatis hominibus in cætera animalia per benedictionem qua Noe cum suis donatus est, divinitus adtributa. Et quomodo intelligatur Dominus eisdem hominibus in escam dedisse omnia reptilia, cum eorum quædam venenata sint.

86. *Et benedixit Dominus Noe et filios ejus, dicens : Crescite et multiplicamini, et replete terram, et dominamini ejus : et timor vester et tremor erit omnibus bestiis terræ, et omnibus avibus cœli, et in omnibus quæ moventur super terram, et in omnibus piscibus maris.* Hæc prærogativa potestatis in cæteris animalibus videtur hominibus adtributa et in superioribus partibus. Sed eo loco ubi dixit quod Deus hominem fecit, dicitur: *Masculum et feminam fecit eos, et benedixit eis dicens : Crescite et multiplicamini, et replete terram, et dominamini ejus, et potestatem habete super pisces maris, et volatilia, et bestias terræ, et reptilia.* Quod eo admonui, ut intelligas geminam hominis generationem expressam : unam secundum imaginem Dei, alteram secundum figmentum de luto terræ. Denique illa creatio hominis de luto terræ videtur esse facta post mundum, postquam requievit Deus ab operibus suis. Sero quodammodo terrenæ statuæ figmentum gignitur. *Non erat pluvia super terram, nec homo terram operabatur.* Tunc *de limo terræ finxit Deus hominem, et insufflavit in faciem ejus spiritum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* Ille autem sexto die, quasi perfecto numero quo omnia conclusa sunt opera Dei, quasi perfecta operatione constitutus homo secundum imaginem Dei est, cui etiam iste comparatur qui in diluvio justus inventus est. Et ideo supra terrena omnia eum constituit Deus, sicut et illum ad imaginem Dei factum, quia uterque a terrenis vitiis temperabat. Ille qui ita generatus est, ut nihil terreno deberet contagio : iste qui et in periculis fuerat adprobatus, et examinatus in passionibus; et repertus quod in confusione non fuisset obnoxius passioni.

87. Altior autem sensus habet quod justus magnitudine et multitudine virtutis augetur, atque doctrina; et replet terram, quasi cor quoddam in quo sit receptaculum intelligibilium. Ita nihil vacuum sapientiæ esse patitur, quod insipientia possit invadere. Domitis igitur non solum terrenis omnibus passionibus, sed etiam sensibus corporalibus, bestias quoque sibi quodam terrore subjicit et timore, in quibus species videtur inesse malitiæ atque feritatis. Immitis enim et agrestis est omnis malitia; et inflatur aerio quodam tumore.

* Illic ἀὴρ per metathesim ponitur pro ἔαρ, vernum tempus. Nisi scribere malis per contractionem ἦρ, quod apud auctores frequentius occurrit.

Nec illud obscurum, quod reptilia quædam lethalium quamdam habent speciem passionum, a quibus venenum quoddam menti videtur infundi. Omnibus ergo his imperat justus quibus non commiscetur : sed coercet ea, si mens ejus non delectatione, non cupiditate ducatur, non tristitia, et timore frangatur; non etiam luxuria atque deliciis tamquam lubricum et caducum vitæ hujus agat cursum, sed continentia et temperantia abigat a se vir sapiens hujusmodi passiones.

88. Sed quia subdidit statim : *Omnia reptilia quæ sunt viva, erunt vobis in escam;* ne forte te moveat quia ante de reptilibus diximus venenatis, cognosce alia esse reptilia venenata, alia mansueta. De mansuetis igitur reptilibus accipe, quæ etsi non omnia ventre et pectore repunt sicut colubri, tam exiguos tamen pedes habent, ut repere magis quam ambulare videantur. Ergo venenatorum reptilium similes immundas in corpore accipe passiones, mansuetorum autem decoras. Omnis enim affectus qui est præter deformis delectationis illecebram, passio quidem est, sed bona passio. Cupiditas mollior, et ira, et timor, hæ noxiæ animæ passiones sunt : affectus autem innoxii, passiones bonæ sunt. Et his vivendi quidam nobis usus ministratur, et causa : harum cibo utimur ad vitæ gratiam, harum epulis delectamur.

CAPUT XXV.

An oleribus magis quam carnibus vescendum Dominus præceperit; et quemadmodum nos munierit Moyses contra opiniones philosophorum de anima quorum varia placita referuntur: item qua ratione sit distinguendum inter animæ partem rationalem et sensitivam; quidve anima sanguis dicatur.

89. Quid est etiam quod ait : *Sicut olera pabuli dedi vobis omnia?* In quo et ii qui simpliciter intelligunt, ut non expendant sermonis examen, non nobis videntur esse contrarii. Sunt enim qui putant quod olera ad escam nobis Dei nutu adtributa videantur, quo his magis quam carnalibus epulis uti debeamus : ego autem libenter his acquiescerem, ut generi hominum ad parcimoniam magis et temperantiam olerum usus inolesceret; nisi viderem ab his qui non libenter accipiunt, posse referri mihi quia non omnia olera escæ hominum inveniantur accommoda. Deinde quia non omne hominum genus sapientiæ et continentiæ amore ducitur, ut continentiam sequi possit. Et ideo quod generale præceptum est, ad portiunculam paucorum hominum derivare non possumus; omnibus enim hominibus hoc præceptum datur.

90. Ideoque consideremus quid dixerit : *Sicut olera*, inquit, *pabuli dedi vobis omnia*, non olera omnia dedi vobis ad escam. Utantur igitur qui utuntur carne, tamquam oleribus, non ad distentionem, nec ad arvinam corporis, quam epulæ carnis facere consueverunt. Sed quemadmodum et olera non omnia ad escæ usum habilia sunt, ita etiam non omne vivum reptile accommodum ad usum epulandi. Siquidem ab omnibus venenatis abstinere debemus; licet huc quoque processerit luxuria, ut magis delectationi consulat quam periculo, et in plerisque resecto quod dicitur venenatum naturaliter inesse, reliquam partem ad cibum vindicet; quæ etsi non plena periculi, tamen vicina periculo est, et corruptela aliqua necesse est in totius succum se carnis infuderit. Plerique etiam sagittis venenatis transfigunt cervos et hujusmodi velocia animalia et postea resecta quadam parte membrorum, reliquo corpore ad cibum utuntur.

91. Quod autem ad altiorem sensum pertinet, hoc est, unde magis dictum est quod irrationabiles passiones ita debeant menti sapientis, ut olera rustico esse subjecta; atque ita his utamur tamquam reptilibus cogitationibus, ut agricola oleribus; quæ licet obesse non possunt, cibi tamen non habent gratiam fortioris. Generale enim omnibus et commune præceptum, non altiora indicit genera virtutum, quæ utique paucorum sunt. Sed et si quis virtutum epulas fortiores sibi exhibere non possit,

hujusmodi tamen habeat passiones, quæ non noceant, sed delectent *.

92. Ideo in principio sanctus Moyses informavit nos atque instruxit de insufflatione animæ, ut non laberemur opinionibus diversis Philosophorum, qui sibi ipsi constare non possunt. Plerique enim varia senserunt, ut Critias et ejus discipuli sanguinem esse animam dicentes, istam utique animam qua vivimus, quæ est sensibilis, non illam animam quæ rationabilis et intelligibilis interioris hominis æstimatur. Hippocrates autem etsi Critiæ non improbavit ingenium, nec disputationem ejus redarguit; tamen sententiæ non acquievit. Aristoteles ἐντελέχειαν dixit. Ignem alii esse voluerunt. Nos igitur hujusmodi divisionem teneamus; ut separemus quod est rationabile animæ, cujus substantia divinus est spiritus, sicut ait Scriptura: Quia *insufflavit in faciem ejus spiritum vitæ :* esse autem in ea nutrimentum quoddam vitale quo hoc corpus animatur, esse etiam delectabile. Illarum igitur et vitalis et delectabilis animæ partium substantia sanguis appellatur a quibusdam; licet etiam Scriptura dixerit : *Anima totius carnis, sanguis est.* Proprie igitur animam carnis sanguinem appellavit. In carne enim delectatio et passio est, non mens et ratiocinatio. Tamen si diligenter intendas, hic locus illum explanat. Cum enim hoc loco animam sanguinem dixerit, utique significavit aliud esse animam, aliud sanguinem, ut sit animæ substantia spiritus vitalis : sed ipsum spiritum vitalem non per se tantum et sine sanguine usum adferre vivendi, sed commisceri sanguini; quia sunt quæ vocantur arteriæ velut receptacula spiritus, quæ non solum aerem purum amplectuntur : sed etiam sanguinem, sed minorem longe sanguinis portionem. Gemina enim cum vasa sint, aliud est venæ quæ φλέψ græce appellatur, aliud arteriæ. Vena plus habet sanguinis, quam spiritus, hoc est, φλέψ: arteria minus habet sanguinis, multo amplius spiritus. Jam temperatio pro diversitate naturæ est hominum singulorum.

93. Altior autem sensus delectare te debet, qui significat sanguinem animam ideo dictum, quia sanguis calidus et ignitus est, sicut est virtus. Quicumque igitur studio fuerit virtutis accensus, et vaporem laudis adsumserit, omnes delicias ventris excludit. Ea igitur cogitationum quæ sunt carnalia atque terrena, in virtutis, inquit, ardore positi rejicietis, quasi inhabilia spiritali cibo. Non enim carnem manducabat, hoc est, terrenum aliquod cogitabat, qui dixit : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei qui in cœlis est*, studia hominibus virtutis inspirans, et cupiditatem divinæ cogitationis infundens. Ergo terrenæ cogitationes et infirmæ, quasi eviratæ et sine usu sanguinis habentur. Et ille eviratus dicitur, qui sanguinis plurimum amiserit, etenim sanguinis effusione frigescit. Quisquis igitur diligens virtutum est, cibos ablegat et rejicit corporales, nisi quantum scit satis esse naturæ. Quisquis autem negligentior tamquam lubricum et aquosum vitæ istius fuerit cursum secutus, quasi amissis vestigiis in uterum decidit et ventrem. Itaque ea quæ sunt terrena desiderat, cibi cœlestis alienus : et qui non possit dicere : *Nostra conversatio in cœlis est*. Ideoque ut ad secretos provocaret, ait idem : *Ne tetigeritis, ne attaminaveritis, ne gustaveritis quæ sunt ad corruptelam ipso usu, secundum præcepta et doctrinas hominum quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, in observatione religionis, et humilitate cordis, non in indulgentia corporis, non in honore aliquo ad saturitatem et diligentiam carnis.*

* Hic aliquid omissum esse vel cœco pateat. Planum fit caput ab initio perlegenti non modo prætermissum esse illum Geneseos versum : *Veruntamen carnem in sanguine animæ non comedetis*, sed ea quoque desiderari omnia, quibus sanctus doctor hæc eadem verba explicuerat, et unde in hunc modum collegerat, *Ideo in principio*, etc.

CAPUT XXVI.

Pejorem bestiis esse qui fratrem, id est, ejusdem naturæ consortem occiderit, majus tamen periculum a fratribus ipsis germanis metuendum; eisque fraternum nomen non abrogari, ut eorum magis gravetur impietas. Unde morale dogma, cuique a propriis

cogitationibus ac verbis cavendum. Qualis in fusi sanguinis auctorem comminatio: qui dictum de homine, *ad imaginem Dei fecit eum*; quidve addita vindictæ causa nos doceat.

94. Denique hunc sensum esse posteriora approbant; sic enim ait: *Etenim vestrum sanguinem, et animarum vestrarum exquiram de omnibus bestiis, et de manu hominis*. Bestiali malitiæ comparavit, immo etiam acervavit iniquitatem hominis ultra bestiarum feritatem, dicendo: *De manu hominis fratris*. Etenim bestiæ nihil nobiscum habent commune naturæ, nullo velut fraterno jure devinctæ sunt. Si nocent hominibus, quasi extraneis nocent. Naturæ jura non violant, germanitatis non obliviscuntur affectum. Ideo gravius homo peccat qui fratri insidiatur: et Dominus severius vindicaturum se esse promisit dicens: *Sanguinem hominis de manu fratris ejus exquiram*. An non frater est quem rationabilis naturæ quidam uterus effudit, et ejusdem matris nobis generatio copulavit? Eadem enim natura omnium mater est hominum; et ideo fratres sumus omnes, una atque eadem matre generati, cognationisque eodem jure devincti.

95. Ideoque et Dominus fratrem appellavit et eum fratrem a quo sanguis fratris exquiritur, significans magis ab his periculum pertimescendum qui fraterno sibi jure sociantur. Hinc etenim insidiæ, hinc pericula frequentiora hominibus comparantur, et ut specialia comprehendamus, quod fratribus specialius in hæreditatis divisione frequenter odia succrescunt. Deinde si fratri amplius collatum fuerit a parentibus, fratres alii indignantur magis, et gratiam a parentibus collatam parricidio auferre conantur. Ista magis bella suspecta, bella non civium tantum, sed singularum domorum. Illos ergo Dominus ad ultionis judicium comprehendit, quos magis insidiaturos sibi esse cognovit.

96. Tertium est quod in eo fratrem dixit, non quod dignus pietatis nomine parricida sit: sed quo magis pietatis gravetur vocabulo, atque inde fiat sceleris incrementum, quo justior sit vindicta scelesti. Ergo Dominus Deus noster ultionem promittit; ut vel sic frangatur metu, qui pietatis est oblitus; et sciat quod etiamsi homines effugiat homicida, Dei tamen judicium non possit evadere, sed majori et æterno supplicio reservetur.

97. Altiore autem sensu hoc intelligimus, non solum ab extraneorum insidiis, verum etiam a nostris, hoc est, domesticis cogitationibus nobis cavendum. Deinde observandum nobis non solum a malitia mentis, verum etiam ab ipsis sermonibus nostris. Ideoque ait: *De multiloquio non effugies peccatum*. Ergo hoc significari videtur non solum operis nostri, sed etiam sermonis qui est magis domesticus, rationem Domino esse reddendam. Et ideo diligentius considerandum, ne vel sermone, vel opere contrahamus offensam; quia sicut ore confessio fit ad salutem, sic ore fit lapsus ad mortem.

98. *Qui effuderit*, inquit, *sanguinem hominis, pro sanguine hominis ejus, effundetur*. Non erravit locutio, sed emphasis est, id est, exaggeratio facta verborum est, eo quod is qui effuderit sanguinem hominis, ipse quasi sanguis effundetur, quod spem ei posteritatis eripiat; quia sicut sanguis effusus in terram hac atque illac spargitur, ita impiorum anima corporeæ fragilitatis more solvatur; quia et de anima dictum est mortem ejus esse corruptionem, eo quod gratiæ cœlestis munere defraudetur, et velut collisa malitiæ scopulis salubritatis suæ corpus imminuat.

99. Movet etiam plerosque quod dixerit: *Ad imaginem Dei fecit hominem*: et non dixerit: Ad imaginem meam, cum ipse sit Deus. Sed intellige et Patrem esse, et Filium esse. Et licet per Filium omnia facta sunt, tamen legimus quia Pater fecerit omnia, et fecerit per Filium, sicut scriptum est: *Omnia in Sapientia fecisti*. Sive ergo Pater dicit, ad imaginem Verbi fecit: sive Filius dicit, ad imaginem Dei Patris fecit. Et ideo familiarem quamdam et domesticam Deo demonstrat hominis esse naturam, id est rationabilis hominis, secundum quod ad imaginem Dei creati sumus;

atque causa inultum non esse apud Deum quod in domesticum animal sibi subditum crudeliter et impie esse commissum.

100. Causa ergo vindictæ addita facit, ut primum excludamus philosophorum quorumdam opiniones, qui negant Deum habere curam super homines: deinde scientes prærogativam nostræ ultionis apud Deum manere, neque in alios committamus quod divino judicio vindicandum sit; neque mortem ipsi vehementius pertimescamus, cum sciamus necati hominis innocentis apud Deum nullum esse contemtum.

CAPUT XXVII.

Promittitur diluvium numquam ejusmodi futurum esse, ut terram omnem corrumpat; idque ad animi passiones traducitur. In arcu qui dicitur ponendus in nubibus, non intelligendam iridem ostenditur, sed divinæ virtutis intensionem ac remissionem.

101. *Non erit*, inquit, *diluvium, ut corrumpat omnem terram*. Dubium videtur: utrum enim, *diluvium non erit*, intelligendum sit quod diluvium corrumpat terram; hoc enim diluvia facere consuerunt: an vero non erit tale diluvium *quo terra* omnis corrumpatur, quod posteriora aperiunt, cum dicit omnem terram non corrumpendam? Ostendit enim diluvia quidem esse futura, sed non talia quibus possit omnis terra corrumpi.

102. Sensus autem hoc altior habet, quod jam providentia futura sit Domini, ne tantum sit diluvium corporalium passionum, ut anima omnis intereat. Et quidem non audeo dicere quia videtur Dominus statuere, quod nullius anima possit penitus interire. Quid enim de parricida dicimus? Quid etiam de homicida? Quid de adultero? Quid de prævaricatore? Quas ei partes animæ ad veniam reservamus? Unde magis illud arbitror quod provocet Dominus Deus, ut etiam si quis leviores alias habeat passiones, non penitus divinam desperet gratiam, nec omnimodis victurum se esse diffidat. Sed etiam si est luxuriosus, nec potest studium vitare luxuriæ, ab adulterio tamen studeat temperare: sit epulandi delectatio, non stuprandi sit. Etiamsi nescio quis avarus qui aliena diripuit, ejecit pupillos, eliminavit viduas, vel postea tamen in pœnitentiam regressus restituat quod abstulit. Denique Zachæus ideo veniam meruit, quia non solum restituturum se, sed quadruplum promisit quibus aliqua sustulisset, pauperibus quoque medietatem sui patrimonii donaturum.

103. Consideremus etiam diligentius quid sit, quod ait: *Arcum meum ponam in nube, et erit signum testamenti æterni inter me et inter terram: et erit cum innubilavero nubes super terram, parebit arcus meus in nube, et memor ero testamenti mei.* Non enim sicut plerique arbitrantur, arcum istum dicit quem aiunt homines esse, quo pluviarum signa aliqua declarentur, in quo colores diversi tamquam radiorum solis nunc rutilantium, nunc lumine lucentium clariore figurantur: unde et pluvia futura significatur, eo quod inconstantia quædam serenitatis versicolora illa specie demonstretur. Arcum hunc irim quidam appellant, sed absit ut hunc arcum Dei esse dicamus. Hic enim arcus qui iris dicitur, per diem videri solet, nocte non apparet. Etiam per ipsum diem, si obductus aer tetris nubibus fuerit, nec sic quidem videtur, ni forte cum graviores nubes se cœperint relaxare.

104. Ergo videamus ne quia arcus quo sagittæ jaciuntur, nunc tenditur, nunc resolvitur, quamdam extensionem et remissionem videatur Scriptura significare, per quam neque penitus per nimiam extensionem universa rumpantur; sed sit quædam mensura, et quoddam divinæ virtutis examen. Est ergo virtus invisibilis Dei quæ et specie istius arcus extendendi et remittendi moderatur pro divina voluntate, misericordia, potestate, quæ neque omnia confundi nimia solutione, neque dirumpi nimia irruptione patiatur. Quam ideo in nubibus dicit poni, quia tunc maxime opus est divinæ auxilio providentiæ, quando agmina nubium in procellas tempestatesque coguntur. Ideoque dicit: *Arcum meum ponam in nube*, non sagittam ponam. Arcus enim instrumen-

tum jaculandæ sagittæ est. Itaque non ipse arcus vulnerat, sed sagitta. Et ideo Dominus in nube arcum magis quam sagittam ponit, id est, non illud quod vulneret; sed quod habeat terroris indicium, vulneris effectum habere non soleat.

CAPUT XXVIII.

Enumeratis tribus Noe filiis, generationem Cham ideo prius esse memoratam, ut ejus peccatum amplificetur, et ex eodem profecta impia generatio demonstretur: quod moraliter de mala passione improbæ passionis genitrice intelligendum.

105. Qua ratione autem cum supra tres filios Noe computaverit, *Sem*, *Cham*, *Japheth*, hoc loco unius comprehenderit medii filii generationem? Hoc est quod ait: *Cham autem pater erat Chanaan: isti tres erant filii Noe.* Et maxime cum illi duo justi, iste medius injustus. Injusti ergo prius generatio, quam justorum comprehenditur. Neque enim possumus negare quod scriptum est: sed ad coacervandum delictum ipsius addita ejus est generatio; quia cum haberet filium et pater esset, solus ipse patrem non cognovit, qui magis cognoscere debuisset. Et ideo improbum habere meruit filium, quia improbus fuerat patri. Simul significat ex illo Chanaan Chananæos fuisse, qui post multas generationes a populo justo oppressi cesserunt in ejus possessionem. Auctorem ergo Chananæorum Chanaan fuisse manifestum est, qui fuit filius hujus Cham qui impius in patre exstitit.

106. Altior autem sensus nominum interpretatione signatur. Cham enim calor est, Chanaan turbatio eorum. Qui enim calet, continuo movetur et perturbatur; ideoque evidentissime declaratur non tam hominem patrem hominum fuisse: sed passionem malam improbæ passionis generatricem, quæ esset a patris moribus, hoc est, ab usu virtutis aliena.

CAPUT XXIX.

Quomodo Noe factus sit agricola; quodve inter agricolam et operatorem terræ discrimen: et quomodo carnem suam alter excolit, alter operatur? Quare idem Noe vineam primum plantaverit, id est, rem non necessariam, cum fontes ad potum sufficiant: cur etiam de illo scriptum: *Et bibit de vino:* ubi de gemina ebrietate, ac postremo de gemina animæ nudatione disseritur.

107. *Et cœpit Noe homo agricola esse terræ.* Videtur quidem prima specie Adæ illi qui de terra factus est, comparari Noe vir justus; quia et de illo scriptum est quod de paradiso ejectus cœperit operari terram: de isto quoque quoniam egressus ex arca factus sit agricola. Et propemodum in utroque præcesserat quædam forma diluvii, quia et Noe post diluvium, et Adam post mundi constitutionem secundum figmentum corporis. Nam ut mundus fieret, congregata est aqua in unam congregationem, ut videretur terra quæ ante non poterat per aquarum confusionem videri. Ergo sicut ille primigenes magister terram videtur operatus, ita etiam egressus ex arca Noe seminationis et culturæ auctor est factus. Hæc putantur similia: sed si verba consideres quæ jam vim sensus altioris exprimunt, aliud est operatorem terræ esse, aliud agricolam. Alius enim tamquam mercenarii, alius tamquam patris familias loco fungitur. Denique Cain qui fratrem occidit, erat operarius terræ. Et ut scias quia operari terram magis servile quam liberum sit, maledicto parricidalis ejus operatio comprehenditur. Denique scriptum est: *Quoniam operaberis terram, et non augebit virtutem suam dare tibi: gemens et tremens eris super terram.*

108. Terra autem caro nostra est quam improbus operatur, bonus autem excolit. Ille quasi mercedem quærat e terra: iste quasi bonæ fructus capiat et gratiam disciplinæ; ut magis fructiferum faciat agrum suum, et qui Domini possit respondere culturis, et indulgentiam cultoris ostendat. Operator autem quid aliud nisi escam tantummodo corporis sui quærit, ventris magis usui studens, atque id solum explicare contentus, quod sibi prodesse possit ad victum? Ille vero alius fructuum utilitate pascitur. Quos fructus habeat justus agnoscis. Fructus autem spiritus, caritas, gaudium, pax, patientia, bonitas. Bo-

...ricola habet continentiam, ..., ut si quæ arbores cito cur... ...ram, et effusius germinant, ... quadam temperantiæ suæ ...t, ut abjiciant quod infir... ...mineat quod decorum.
... est quod justus primum vi...t, et non aut triticum aut ...nde autem vinea post dilu...tionemque terræ? Sed de ...mus; quia veris tempore ...um radices vitium pul...unt. Unde et illud majore ... solvendum arbitror, quia ... quæ voluptuaria, quam ...ia sunt requirit. Necessarii ...unt tritici et hordei, sine ... possumus vivere : vinum ...urium, et causa delecta... Quod quia justus est, ideo ...c quod secundum erat, ...imum est, vindicavit. Ne... alimenta vivendi Deo de...erat *. Superfluum autem ...ibus, et necessarium.
...rte dicas ita sine potu non ...s vivere, quemadmodum ...cibo. Necessarius est ergo ... cibus : non abnuo. Siti uti...rius a Domino constitutus : ... Et ideo ad potum necessa...et flumina convenit deri...on utique manu hominis Domini Dei nostri jussu et ...xerunt. At ne quia dixi...mem Domini, ad illud re...d operatio Cain videtur ...s habuisse; considera non maledicti nomen accipere, ...ptum est, operari terram. ...atur terram mercenarius ...em non mercenarius, sed ...ui ait : *Pater meus usque ...r, et ego operor.* Quid ope...odi operator? Audi : *Meus ... faciam voluntatem Patris ...is est.*
...bit, inquit, *de vino, et inebriatus est.* Non dixit, vinum bibit, neque justus vinum ebibit; sed *de vino*, hoc est, de ejus portione libavit. Ebriosi est omne absorbere vinum, et intemperantis evacuare quod sumserit : continenti autem utendum mensura legitima est. Ebrietatis itaque species gemina est, una quæ titubationem corpori adferat, atque ejus supplantet vestigia, sensumque perturbet : altera quæ mentem virtutis vaporet gratia, et omnem infirmitatem videatur avertere. Unde Apostolus ait : *Vino modico utere propter frequentes tuas infirmitates.* Sicut enim isto bibendi moderamine vinum non infirmitati est, sed saluti, atque omnem infirmitatem allevat corporis : ita etiam ebrietas illa præclara omnem infirmitatem carnis excludit, de qua scriptum est : *Et poculum inebrians quam præclarum est!* Quæ sit ista ebrietas? *Inebriamini*, inquit, *non vino in quo est luxuria : sed implemini Spiritu sancto*, sicut Apostolus dixit. Et secundum litteram igitur cautio est, et secundum altiorem sapientis sensum, laudatio est. Cautus est qui etsi nudatur, in domo tamen nudatur sua, ubi operimenta non desint, et quædam tegmina ebrietatis; ut vitia sua norit abscondere.

112. Corporalia igitur nudum corpus tegunt, ut parietes et tecta : animæ autem quæ sint operimenta videamus. Sed tunc operimenta reperimus, si enudationem ejus discusserimus. Gemina autem nudatio sapientis. Gemino igitur amictu mens nostra vestitur, si aut peccatum imprudens admiserit; hæc est enim enudatio velut ebriæ mentis, ut nesciat quod delinquat, quasi quæ temulentia quadam ignorantiæ in vitium deducta labatur : aut rursus negligentiæ et ignorantiæ somno sepulta errorem suum non nesciat. Quæ cum inciderimus, immo cum peccata plura inciderimus etiam per scientiam (est enim naturalis quædam etiam nostræ infirmitatis ebrietas, ut impetu delectationis feramur in vitium, sicut plerique juvenili accensi calore, aut luxuria et delectatione flammati, aut avaritiæ rapti cupiditate) certe omnibus his medicina quæratur, ut aliquis tegat hujusmodi

...t hoc loco lacuna, sed cui nec ...mederi queant. Putamus tamen ...e suppleri posse addita vocula ... nihilominus inducere in tex...sumus.

infirmitatem suam, primum pudore quodam et verecundia; ut etiamsi in lubrico sit adhuc positus delinquendi, det tamen emendationis insigne. Etenim plurimum interest utrum peccata sua jactare desideret. In altero enim turpis impudentia, in altero tolerabilis verecundia spem futuræ correctionis ostendit.

113. Alia est autem denudatio animæ, quia velut quamdam sarcinam corporis abjicit atque exuit, sicut sepulcrum quoddam carnis effugiens. Sepulcrum enim patens est guttur hujusmodi hominum, in quo sepulcro velut adtumulatur anima delectationibus et cupiditatum passionibus onerata diversis. Exuit igitur se a congestione terrena, et quasi retia quædam circumfusa evadit atque effugit, quæcumque se ab omni nudaverit passionum laqueo, et omnem illam deformem speciem terrenæ labis averterit, ut lucem videat decoris æterni.

CAPUT XXX.

Quare Cham tum dictus sit pater Chanaan, cum hic nondum esset genitus; et qua ratione in persona Cham patrem deridentis intelligendum improbos omnes, si bonos viros in culpam incidisse contingat, exultare.

114. QUÆRO nunc cur non simpliciter dixerit: *Vidit Cham nudationem patris;* sed, *Vidit Cham pater Chanaan?* Utique Chanaan natus non erat: cur ergo nomen addidit filii; nisi ut et vitio auctoris deformaretur hæreditas, et auctor filii nequitia gravaretur? Et pater igitur in filio, et in patre filius redarguuntur, habentes stultitiæ, nequitiæ, impietatis quoque commune consortium. Nec poterat fieri ut bonum generaret filium, qui ipse bono patri nequam, et filius et naturæ et eruditionis degener exstitisset. Hæc secundum litteram.

115. Quod autem ad altiorem sensum pertinet, omnes mores pessimi erroribus delectantur alienis: nec solum erroribus, sed etiam iis quæ ipsis videntur mala esse, etiamsi non sint. Nudum enim Noe se non sentiebat qui amictu erat indutus sapientiæ. Denique nec Adam in paradiso positus nudum [...] tabat, nisi postea quam prævaric[...] commisit errorem. Et redopertus [...] sapientiæ ac justitiæ, mandato [...] lestium prævaricatione nudatus, [...] se vidit, et foliis operiendum [...] Ridet igitur Cham nudatum pat[...] dens. Omnis namque improbus q[...] ipse devius disciplinæ est; alion[...] sus non solum pro sui erroris [...] accipit, quod consortes invenerit [...] verum etiam improbo lætatur a[...] tamquam sua ipse delicta com[...] Mala mens ergo lætatur prætere[...] tum aliquid accidisse sapienti [...] utique corporis lapsus in vitio [...] debeat, etiamsi lapsus putetur, [...] mus quoque inclinetur in culpa[...] tremo veniabilia judicentur [...] errata, non odio prosequenda, [...] benda ludibrio. Sed mens, [...] improba, cum putat errasse sapi[...] insultandum arbitratur ei cu[...] putat mores esse contrarios, q[...] catum suum velut tacito quod[...] pientis testimonio redarguat [...] lætandum sibi, quod justo [...] eruditio ipsius profuerit, nec [...] suffragata sit, nec ea quæ [...] corpus sunt, habuerint prosper[...] Hæc enim pro summis bonis [...] probos æstimantur in divitiis a[...] posita, quæ tamen nullum fru[...] laudem virtutis conferunt. P[...] insipientiæ defensores videntu[...] virtutis amatorem prosperorum [...] esse fraudatum, qui omne bonum [...] poralibus magis quam perpetu[...] mandum putant.

CAPUT XXXI.

Sem et Japhet pietas commendatur; sic quod retrorsum dicuntur a[...] opponitur. Tum quomodo sobrius [...] Noe. Denique cur Scriptura, c[...] Cham medium posuisset, eum nu[...] rem appellaverit.

116. QUID est quod *Sem et* [...] *imposuerunt vestimentum super* [...] *suos, et perrexerunt retrorsum, et* [...] *runt nudum patrem, et non vider*[...] *dationem ejus?* Littera evident[...] tatis expressit affectum, quod n[...]

amictu patrem boni filii videre caverunt, ne paterna reverentia vel ipso minueretur adspectu. Siquidem etiam tacito vultu pietas frequenter offenditur. Unde etiam Romæ vetus fuisse usus dicitur, ne filii cum parentibus et maxime puberes intrarent lavacrum.

117. Sensus autem altior hoc habet, quia insipiens præsentia tantummodo videt quæ in oculis sunt, futura non respicit, præterita non cogitat. Sapiens autem et præterita recordatur, et futura considerat. Omnis ergo mens sapiens retrorsum ambulat, hoc est, præterita spectat; nec naturæ quodam usu impeditur, nihil vacuum, nihil nudum suorum patitur esse gestorum. Operit quæ aliter gesta sunt amictu quodam et gratia vel præsentis operis, vel futuri; ut nihil indecorum prætereat, nihil inornatum relinquat. Unde et Apostolus superiora obliviscebatur, priora appetebat: sed obliviscebatur, ut absconderet persecutionis errores, ut tegeret superiora delicta, bonisque operibus obumbraret. Beati enim et illi *quorum tecta sunt peccata*; id est, si tegantur bonis factis, et operiantur virtutum sequentibus disciplinis.

118. *Et sobrius*, inquit, *factus est Noe a vino*. Manifestum est ex ebrietate, intercedente somno, sobrios fieri homines: mens autem sobria est, quando et præterita et futura cognoscit. Sobria ergo erat mens justi, etiam quando ebria putabatur. Est enim præclarum poculum inebrians justos. Ille autem vere inebriatus erat, qui ridebat patrem. Qui enim neque præteritam generationis gratiam, neque præsentem reverentiam patris, neque futuram pœnam paternæ injuriæ considerabat, vere ebrius erat, et quod putabat videre se, non videbat. Erat in illo profunda cæcitas, qui patrem videre non poterat. Nam si vidisset patrem, non utique risisset. Neque enim ridendus, sed verendus est pater. Multo autem amplius mentem justi insipiens videre non poterat. Quomodo enim videbat, qui in eo putabat ebrietatis errorem, ubi erat perfectus sapientiæ cæterarumque virtutum vapor? Sicut scriptum est: *Vapor est enim virtutis Dei*. Quando enim mens magis sobria est, quam tunc quando naturam omnium rerum, temporumque præsentium et futurorum ita spectat negotia, ut nulla in eo temporalis titubantia ebrietatis appareat?

119. Quæro etiam qua ratione cum ante medium dixerit inter filios Cham, nunc juniorem constituat. Sic enim scriptum est: *Cognovit Noe omnia quæ fecit ei filius junior*. Numquid ante Scriptura in ordine generationis erravit? Non utique. Quid ergo? Contraria nunc scripta sunt? Non arbitror. Quomodo igitur solvitur, nisi juniorem non ætate, non tempore accipias: sed rudem sensu et in quadam intellectus infantia constitutum, qui provectioris doctrinam ætatis non hauserit, nec perceperit senile consilium? Cani enim quidam sunt sensus hominum. Et ideo inquit, *Cum veneris ad seniorum concilium, claude os tuum.* Et alibi habet sententia: *Discendum enim tibi prius est, quam loquendum.* Aures ergo paratas habe, ut aliquid de sapientium consiliis consequaris. Lingua reprimenda est, auditio præparanda.

CAPUT XXXII.

Cur in benedictione Sem dictum fuerit: *Benedictus Dominus Deus Sem;* et cur hujus servituti non Cham qui peccavit, sed filius ejus addicatur? Ad extremum benedictio Japheth exponitur.

120. *Benedicens filium suum Sem ait Noe: Benedictus Dominus Deus Sem; et erit Chanaan servus ejus.* Et Dominum et Deum dixit, et specialiter Deum filii sui cui nomen Sem est; eo quod Deus justorum est, hoc est, Deus montium, non vallium, qui gratiam habeant virtutis excelsæ. Deinde qua ratione cum filius ejus Cham peccaverit, non ipsum sed filium ejus servituti addixit? Et fortasse ideo quod pater plus afficitur injuriis filii sui, maxime quarum ipse reus et auctor existat et vehementius contristatur sui peccati damnationem a filio persolutam, qui non tam suo, quam patris merito puniretur. Deinde quia qui doctrinæ paternæ discipulus esset filius, et pessimarum æmulus cogitationum, uno corpore uterque uteretur et mente,

eademque malitia. Indifferenter igitur vel paternæ, vel suæ malitiæ filius pretium luit; quoniam improbitatis commune consortium est. Quod igitur pro patris solvit improbitate, sine dubio et pro sua solvit, culpæ ejus reus: vel certe diutius pœna producitur, cum etiam ad filium usque pertendit, et successoris afflictio in tempora multa profertur. Hoc secundum litteram.

121. Cæterum non tam hic homines quam mores comprehenduntur, quorum in utroque una natura. Nam Cham calor, Chanaan commotio et inquietudo: qui autem calidus est, utique inquietus atque commotior est. In duobus igitur erat una passio, et unus affectus. Itaque cum alter addicitur, uterque damnatur.

122. Cum sanctus igitur Noe benedicens filium suum Japheth ait: *Dilatet Dominus Japheth, habitet in domibus Sem, et fiat Chanaan servus ejus*; diximus supra Japheth quasi indifferens bonum significari. Indifferentia autem latitudinem habet, quæ est in salute, vigore, decore, fortitudine, divitiis, gratia, nobilitate, amicis, potestatibus, et cæteris. Sed hæc licet indifferentia bona sint; tamen plerisque nocuerunt, qui ea non cum sapientia et justitia possederunt. Multos enim ebrios fecere divitiæ, nobilitas et potestas superbos, pulcritudo luxuriosos, cujus suffragio alienæ mentis corruperint castitatem. Ergo pro utentis affectu horum quæ diximus, indifferentiæ sunt, quorum usus aut virtutibus regitur, aut certe sine gubernatione virtutum fraudi esse incipiunt, quæ possunt esse utilitati.

CAPUT XXXIII.

De 350 annis quos Noe post diluvium vixisse traditur: tum de posteritate Japheth ad litteram ac moraliter.

123. Nunc quoniam post diluvium Noe dicitur vixisse trecentis et quinquaginta annis, nequaquam prætereundum putamus. Nam in trecentis * crucem Christi significari certum est, cujus typo justus a diluvio liberatus est. In quinquaginta Jubilæus est numerus remissionis, quo spiritus sanctus missus e cœlo est, gratiam humanis pec[illegible] infundens. Perfecto igitur nume[illegible] missionis et gratiæ justus curri[illegible] vitæ hujus implevit.

124. De generatione Japheth, [illegible] *Rhodus et aliæ insulæ sunt natio[illegible]* immerito latitudo dicitur, quando [illegible] in alteram partem naturæ, hoc [illegible] maritimam generatio ejus pro[illegible] Vere enim tamquam latitudo [illegible] eo contenta, quod in usum hom[illegible] natura præscripserat, hoc est, terr[illegible] sessione: verum etiam introgre[illegible] mare, et ad insulas usque pro[illegible] Hoc secundum litteram.

125. Secundum altiorem autem [illegible] sum, ea quæ extra sunt, quæ dic[illegible] bona, divitiæ, potestates, honores [illegible] diffunduntur latius; nec tantum his [illegible] tenti sunt divites, quæ in manibus [illegible] conspectu sunt: sed longe lateque [illegible] fundunt suas cupiditates, dum aut p[illegible] niarum compendium de ulteri[illegible] quæritur, aut honor a pluribus, [illegible] potestas diffusior, aut cupiditas.

CAPUT XXXIV.

Qualis Cham illius improbi filius senior [illegible] rit: et de filio Chus Nembroth gigant[illegible] venatore, cujus nomen exponitur, et a [illegible] regnum Babylonis cœpisse memoratur.

126. Nunc quæro qua ratione Cham illius improbi filium seniorem Scriptu[illegible] fuisse memoraverit? Duo genera terr[illegible] unum velut arenosum et pulverulen[illegible] tum, immo ut expressius dicam, pulv[illegible] aliud genus terræ fructiferum atque fœcundum, hoc est, terra solidior et profunda. Quid igitur improbus nisi pulverem generat, ex quo genera[illegible] esse non possit? Ideoque Propheta pul[illegible] verem impiis comparavit dicens: *Non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ.* In quod etiam secundum altiorem sensum infœcunda sit impiorum anima, quæ fructus utiles generare non possit.

127. Qua ratione etiam Chus Nembroth gigantem genuerit, qui erat venator ante Deum? Unde dictum est: *Sicut Nembroth gigas venator ante Deum.* Quid igitur aliud pulvis et arena generaret, nisi terrenum hominem; eo quod impii

* Vide infra pag. 196, notam.

cœlestibus terrena præponat. Gigantes enim fabulæ inducunt adversum supera voluisse pugnare, et terreno adscensu scandendum ad cœlestia putaverunt.

128. Altiore autem sensu illud significatur, quod qui terrenas diligit voluptates, eas sequitur, et putat his se posse ad Dei gratiam pervenire, et regnum cœleste hujusmodi erroribus deferendum, is adversum cœlestia contumaci præliatur affectu. Propterea et in proverbio est de eo qui deliquerit : *Sicut Nembroth gigas venator ante Deum*. Nembroth autem per interpretationem dicitur Æthiops. Color Æthiopis tenebras animæ squalloremque significat, qui adversus lumini est, claritatis exsors, tenebris involutus, nocti similior quam diei. Venatoris quoque usus in silvis, inter feras ac bestias conversatio ejus. Irrationabilis ergo miscetur irrationabilibus passionibus, et ea quæ sunt malitiæ agrestis atque præduræ venator hujusmodi explorare consuevit, atque his potiri atque delectari. Denique Nembroth hujus principium regni Babylon, hoc est, confusio; eo quod malitia et potestas non in simplicitate et puritate, non in distinctione virtutis, sed in confusione vitiorum est.

FRAGMENTUM LIBRI DE ARCA NOE.

Veluti est illud in libro quem de Arca Noe conscripsit beatus Ambrosius : Per unum, *inquit*, Dominum Jesum salus ventura nationibus declaratur, qui solus potuit justus esse, cum generatio omnis erraret, nisi natus ex Virgine generationis obnoxiæ privilegio minime teneretur. *Ecce*, inquit, *in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea*, dicit is qui justus præ cæteris putabatur. Quem igitur jam justum dixerim, nisi horum liberum vinculorum, quem naturæ communis vincula non teneant ? Omnes sub peccato ab Adam, in omnes regnabat mors. Veniat solus justus in conspectu Dei, de quo jam non cum exceptione dicatur : non peccavit in labiis suis, sed peccatum non fecit. *Huic dic si audes*, etc.

Citat hoc fragmentum Augustinus duobus locis, nimirum l. 2. contra Jul. c. 2, et l. 4. contra duas epist. Pelag. cap. 11. Hæc autem verba pertinere putamus ad finem capitis tertii, ut ex utriusque collatione quivis colligat.

DE ABRAHAM LIBRI DUO *.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Libri titulus ac tractandi ratio exponitur: tum quæ utilitas ex Abrahami exemplis petenda sit, auctoritate divina, et philosophorum collatione demonstratur.

1. ABRAHAM libri hujus titulus est, quoniam per ordinem hujus quoque Patriarchæ gesta considerare animum subiit. De quo nobis moralis primo erit tractatus et simplex. Nam etsi altiori disputatione processus quidam et forma virtutis, et species quædam exprimatur; tamen forensia ** quoque actuum ejus vestigia spectare, virtutis profectus est. Etenim si ea quæ natura ad victum generavit hominum non unius, sed geminæ, aut etiam uberioris gratiæ sunt: quanto magis ea quibus epulantur animi non angusti, sed abundantioris usus, et multiplicis cibi esse æstimari convenit.

2. Non mediocre autem aut otiosum negotium. Etenim cum Dominus Deus noster hunc locupleti benedictionis suæ dote donaverit; ut ejus gratia provocaret cæteros, institutio corrigeret: Moyses quoque imitandum nobis descripserit; ut corda hominum in vitium labentia, hujus viri contuitu, velut e quodam terreno busto resuscitaret, non perfunctorium debet videri, si nos quoque scrupulosius ejusdem viri versemus vestigia. Nam si sapientes hujus mundi, ut Plato ipse princeps philosophorum, non veram aliquam, sed fictam et adumbratam sibi eam quam legimus πολιτείαν proposuit persequendam; ut doceret qualem rempublicam esse oporteret, atque ita quam nec audierat, nec viderat in aliqua urbe describendam putavit; ut ii quibus hoc munus est, quemadmodum rempublicam regerent, instilui possent: et si condiscipulus Platonis Xenophon ille Socraticus fictis et ipse rebus personam voluit informare sapientis in eo libro, quem Κυρουπαιδείαν inscribit; ut ex intimo philosophiæ sinu justi regis et sapientis disciplina procederet: quanto magis nos non compositam figuram sapientis viri, sed expressam virtutem, et divino institutam magisterio recensere intentius, et vias ejus debemus persequi, quem Moyses ita descripsit, ut retro quodammodo se ipse respiceret?

* Ante Ambrosium Philo Judæus librum vulgaverat sub hoc titulo: *Vita sapientis per doctrinam perfecti, sive de legibus non scriptis, sive de Abrahamo*, quem si in argumento operis sequutus est, tamen ab ejusdem sententiis et verbis ferme abstinuit doctissimus præsul. Scripsit autem circa annum 387 librum hunc, quem antea in concionibus ad catechumenos pronuntiaverat. Methodum porro hic amplexus est ab ea quæ in aliis lucubrationibus deprehendimus longe diversam. Etenim in priori libro, quidquid ab egressione de Haran usque ad obitum patriarchæ tradidit Scriptura, ad moralem intelligentiam accommodat, propositaque ejus fidelitate et obedientia, reliquas ejusdem virtutes prosequitur. In posteriori vero, primas Abrahami actiones spiritali, seu altiori sensu interpretans, varios animæ in virtute gradus aperit, eamdemque animam, cum in Adamo decidisset, in Abrahamo resurgentem ostendit.

** Hic *forensia vestigia*, pro morum signis exterioribus sumuntur.

CAPUT II.

Devotio Abrahæ quomodo divini præcepti verbis probata? Quid sit exire de cognatione, quove pacto ejusdem patriarchæ obedientiam Dei promissio secuta sit? Idem invocato Domino, sibi ob uxoris pulcritudinem timet, cavetque. At Pharao propter illius raptum castigatus, quantum sit adulterii crimen indicio est: unde Abrahæ exemplo ad studium devotionis provocamur.

3. MAGNUS plane vir, et multarum virtutum clarus insignibus, quem votis suis philosophia non potuerit æquare. Denique minus est quod illa finxit, quam

te gessit, majorque ambitioso
tiæ mendacio simplex veritatis
ique cujusmodi fuerit in eo viro
, consideremus. Ea enim virtus
rima est quæ est fundamentum
m; meritoque hanc ab eo pri-
git Deus dicens : *Exi de terra
cognatione tua, et de domo pa-*
atis fuerat dixisse de terra tua.
rat exire de cognatione, exire
a domo : sed ideo addidit sin-
ejus affectum probaret, ne forte
dentem cepisse videretur, aut
ua mandatis pararetur cœles-
d sicut coacervanda fuerunt
, ne quid lateret : ita etiam
da præmia, ne forte despera-
tur ut fortis, incitatur ut fi-
vocatur ut justus, meritoque
emadmodum locutus est illi

xivit cum eo Lot. Hoc autem
nagno inter septem Sapientum
bratur ἕπου θεῷ, id est, sequere
rfecit Abraham, factoque Sa-
dicta prævenit, et secutus
ivit de terra sua. Sed quia ante
uerat alia, hoc est, regio Chal-
de qua exivit Thare pater
et in Charram demigravit; et
m eduxit nepotem suum, cui
uerat : *Exi de cognatione tua;*
mus ne forte hoc sit exire de
de hujus terræ, hoc est, de
nostri quadam commoratione
e qua exivit Paulus qui dixit:
tem conversatio in cœlis est; et
ris et delectationibus corpora-
s velut cognatas animæ nostræ
am compati necesse est cor-
ec ejus colligata vinculo adhæ-
exire de conversatione ter-
sæcularibus oblectamentis et
s vitæ moribus atque actibus
; ut non solum loca, sed etiam
sos mutemus. Si cupimus ad-
hristo, deseramus corruptibi-
autem corruptibilia in nobis
ectatio, vox obnoxia passioni-
oralibus. Per vocem autem
intelligimus. Unde quoniam
stra διμερὴς est, hoc est, bi-
et rationabile habens et irra-
tionabile, quod dividitur per carnem et delectationis corporalis illecebras, cæterasque passiones corporis : qui justus est vir, rationabile animæ suæ ab irrationabili disjungere debet ac segregare. Hoc est enim exire de Charra, tamquam de cavernis quibusdam, et cuniculis, latibulisque egredi. Latere enim criminosæ conscientiæ est. Et nos igitur sequentes Abraham exeamus de latibulis. Si enim filii Abrahæ sumus, opera Abrahæ faciamus; ut luceant opera nostra coram Deo, et coram hominibus. Justus dicit opera sua regi : peccator seipsum occultat, sicut Adam se occultare cupiebat, sed latere non poterat. Paruit itaque Abraham mandato, nec ulla legitur mora intervenisse.

5. *Egressus perambulavit terram usque ad Sichem*, quod interpretatione latina dicitur humerus vel cervix, per quæ exsecutionem præscripti operis intelligimus. Siquidem et infra habemus scriptum : *Supposuit humerum suum ad laborandum.* Unde per figuram locorum id expressum advertimus, quod devotionem suam sanctus Abraham non solum studio, sed etiam efficacia probaverit fructuosa, qua ad quercum usque pervenerit. Quo loco apparuit illi Dominus, et dixit : *Semini tuo dabo terram hanc.* Vide quomodo promisso frequenti tamquam invalidum adhuc informet atque instituat; et ipse memor sui totum Deo deputet, nihil sibi vindicet. Ideo et *aram ædificavit Deo, qui apparuit ei; et recessit inde in montem contra Orientem Bethel*, surgentem adhuc sibi solem cupiens justitiæ videre. Ideoque non in vallibus, sed in monte tabernaculum sibi locavit, quia Deus montium est, et non vallium.

6. *Et invocavit nomen Domini.* Ubi Bethel, id est, domus Dei, ibi et ara : ubi ara, ibi et invocatio Dei nostri. Non immeritoque processus tantos habuit, quia Deum sperabat sibi auxilio fore. Exercetur athleta Dei, et probatur adversis : in desertum abiit, fames incidit, in Ægyptum descendit. Compererat in Ægypto lascivam esse juvenum luxuriam, petulantem cupiditatem, voluptatum intemperantiam. Advertebat

inter hujusmodi viros intutam uxoris pudicitiam fore, sibique conjugis pulcritudinem periculo futuram : monuit uxorem, ut sororem se diceret. Quo docetur non magnopere decorem conjugis quærendum, qui viro necem plerumque gignere solet. NON ENIM tam pulcritudo mulieris, quam virtus ejus et gravitas delectat virum. Qui suavitatem quærit conjugii, non superiorem censu ambiat, quam necessitates non teneant maritales * : si non monilibus ornatam, sed moribus. Offendit plerumque virum, si se uxor nobiliorem noverit. Hæc proxima superbiæ sunt. Sara non facultatibus ditior, non genere splendidior erat; ideo virum imparem non putabat, ideo quasi parem gratia diligebat, ideo non censu est retenta, non parentibus, non propinquis, sed virum proprium quocumque pergeret, sequebatur : externa adiit, sororem se ejus adseruit, contenta si ita esset necesse, se periclitari pudore, quam virum salute. Ut tueretur maritum mentita est germanitatem; ne insidiatores pudoris ejus tamquam æmulum et vindicem uxoris necarent. Denique simul ut viderunt illam Ægyptii, admirati quod speciosa esset valde, induxerunt illam ad regem suum, et cum Abraham bene egerunt, tamquam fratrem ejus quæ placuisset regi, honorantes.

7. *Afflixit autem Dominus Pharao afflictionibus magnis et sævissimis, et domum ejus propter Saram uxorem Abræ.* Magnum testimonium documentumque castitatis tuendæ. Locus ita hortatorius, ut unusquisque se castum præbeat, alienum non affectet thorum, nec latendi spe, aut faciendi impunitate alienam uxorem incessat, non incuria aut stultitia provocetur mariti, aut absentia longiore. Adest præsul conjugii Deus quem nihil lateat, nullus evadat, nemo irrideat : vicem absentis mariti tuetur, servat excubias, immo sine excubiis deprehendit reum antequam faciat quod paraverit; in animis singulorum, in mentibus universorum crimen agnoscit. Et si maritum adulter fefelleris, non fallis Deum : et si maritum evaseris, et si judicem fori luseris, non evadis judicem totius mundi. Ille gravius ulciscitur injuriam inopis, contumeliam imprudentis mariti. Major est enim injuria auctorem, quam custodem thalami spretum et non consideratum.

8. Ipse quoque Pharao, licet rex Ægyptiorum quem et insolentia regalis potentiæ supinaret, et Ægypti lascivia atque luxuries a studio castitatis abduceret, vocavit Abraham, et arguit eum dicens : *Quid hoc fecisti mihi? Quare non dixisti mihi quia uxor tua est : sed dixisti mihi quia soror tua est : et sumseram eam mihi uxorem? Et nunc ecce mulier tua ante te.* Etsi natura ferus ac barbarus tamen significat etiam exteris ac barbaris moribus esse curam pudoris, et adulterii etiam sibi crimen cavendum. Qui prætendit ignorantiam, condemnat intemperantiam. Nec mirum si barbarus jus novit naturæ : muta animalia quæ nullis tenentur legibus, sunt tamen aliqua quæ non solum paribus suis copulæ servent fidem; verum etiam coitus unius castitatem custodiant. Ita major lex naturæ, quam legum præscriptio est. Non mirum ergo si et iste Ægyptius rex Deum timuit qui hominem non timebat, et pœnam solvit adulterii, qui nullis reus tenebatur legibus : statimque ubi alienam esse cognovit uxorem, non solum marito reddidit, verum etiam prosecutores dedit qui deducerent eum; ne quis de populo barbaro irrogaret violentiam vel peculio viri, vel uxoris pudori.

9. Pulcherrimus est hic locus ad incitandum studium devotionis, quod is qui Deum sequitur tutus semper est. Et ideo Deum præferre debemus omnibus, nec patriæ contuitus, nec parentum filiorumque gratia, nec uxoris contemplatio nos revocare debet ab executione præceptorum cœlestium; quia Deus nobis omnia illa largitur, et potens est servare quæ donat. Itaque magnum exemplum devotionis Abrahæ, quod cum uxore speciosa descendit in Ægyptum. Erat quidem justo viro cura

* Hæc verba *quam necessitates non teneant maritales*, ita interpretare ac si diceretur, quæ ob divitias insolescens conjugalis necessitudinis seu conjunctionis leges recuset observare.

conjugalis pudicitiæ : sed majus erat studium maturandæ devotionis, ne prætulisse custodiam thori mandatis videretur cœlestibus. Itaque quoniam propter Deum contemsit omnia, recepit a Deo multiplicata omnia : sed primam Deus pudicitiæ tribuit remunerationem, quam gratam sciebat conjugi. Nam quia studio obeundi cœlestis oraculi uxorem quoque in periculum deduxit pudoris, etiam castimoniam conjugii defendit.

CAPUT III.

De cæteris Abrahæ virtutibus, nimirum de prudentia ejus in rescindendis rixarum causis, justitia in dividendo, ubi et de imprudentia Lot amœnis utilia postponentis, ejusque pœna : tum de patrui in ipsum caritate, pietate in Deum, continentia in victoria, et mercedis a Deo propositæ electione; ac tandem de accepto futuræ posteritatis et Christi nasciturі promisso.

10. PRIMAS igitur partes sibi justo ordine vindicavit devotio. Videamus et cæterarum virtutum gratiam. Mulcebatur sanctus Abraham nepotis præsentia cui patrium affectum exhibebat. Incidit rixa inter servulos nepotis et patrui. Advertit prudentior servulorum dissensionibus dominorum concordiam solvi solere, amputavit fibram discordiæ, ne contagium serperet. Tolerabilius enim putavit ut copula sequestraretur, quam gratia dirimeretur. Quod te facere oportet, si forte hujusmodi aliquid incideris, ut seminarium dissentionis auferas. Neque enim tu fortior quam Abraham. Ille declinanda censuit, non despicienda servulorum jurgia. Et si tu fortior, cave ne alter infirmior qui aurem præbeat servulorum susurris. Frequenter indivisa servitia inter parentes discordiam serunt. Divide potius, ut maneat amicitia. Indivisa domus duos non sustinet. Nonne melius est emigrare cum gratia, quam cohabitare cum discordia?

11. Ipsa quoque cujusmodi esse debeat divisio, Patriarcha edocet. Firmior dividat, infirmior eligat, ne habeat quod queratur. Electionis enim suæ partem non poterit calumniari. Non residet occasio resiliendi cui datur optio eligendi, nec divisor gravatur. Nam quo prudentior, eo cautior; ut nec in divisione circumscribatur, nec in electione fraudetur.

12. Divisit Abraham, *quia non capiebat*, inquit, *illos terra habitare simul*, quia nimium divites erant. Sæculare vitium ut divites terra non capiat. Nihil enim satis est divitum cupiditati. Quanto ditior quis fuerit, tanto avidior ad possidendum est. Extendere agri terminos cupit, et vicinum excludere. Numquid hujusmodi Abraham? Minime, quamvis in principio et ipse imperfectior. Unde enim perfectio ante adventum Christi? Nondum venerat qui diceret : *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia tua, et da pauperibus, et veni, sequere me.* Tamen ut minime avarus electionem offert, ut justus dissentionem amputat. *Non sit*, inquit, *rixa inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos, quia homines nos fratres sumus. Nonne ecce tota terra ante te est? Discede a me : si tu in sinistram, ego in dexteram : vel si tu in dexteram, ego in sinistram.*

13. *Et levavit oculos Lot, et elegit irriguam regionem*, inquit, *Jordanis; quia tota rigabatur, et erat sicut paradisus Dei.* Plerumque possessiones obveniunt hæreditariæ, aliæ utiliores, aliæ amœniores. Non utique in portione secundæ* sunt. Nam incipit minui singularum meritum. Sed si non queunt partes de utilioribus convenire, conferantur amœnæ utilioribus. Diversa hominum ingenia sunt : alios utilia, alios amœna delectant. Infirmior amœniora eligit, utiliora fastidit. Villicus nonnumquam utilis est, vel actor agri ** confertur urbano. Si insipiens sit elector aut cocum eligit, aut vocalem *** quem venustioris

* Subobscura locutio, quam tamen idem hic valere existimamus, ac felices sive commodæ; ut sit sensus : Non sat commodæ sunt in divisione hujusmodi possessiones; quia minuitur meritum utiliorum, quod sint minus amœnæ, et amœniorum, quod sint minus utiles.

** *Actor agri* idem est ac rusticus œconomus.

*** *Vocalis* hic dicitur vel qui scite canit, vel moderandæ vocis pronuntiationisque magister, quem etiam phonascum vocitabant.

13.

gratiæ putat, refutat utiliorem. Plerumque etiam ubi fructus non impares sunt, prudentior amœniora declinat. Cito invidiam movent, cito in se excitant mentem avari. Hic tamen nihil dixit Scriptura de eo quod alia pars utilior, alia amœnior fuerit, ne studio * Abraham cepisse oculos adolescentis videretur. Amœnam partem unam descripsit, non addidit alteram utiliorem. Necesse erat ut de tota regione duas partes faceret : deinde præsentia, non absentia dividebat. Una regio capere utrumque non poterat. Quod potuit summæ esse justitiæ, electionem obtulit.

14. Lot amœnam elegit, quæ cito prædonum oculos incurrit. Hinc bellum inter reges, adversariorum victoria, incolarum captivitas. Itaque etiam Lot infirmioris consilii pretium luit, non terrarum infœcunditate, sed amœnitatis invidia deceptus, ut etiam ipse captivus abduceretur; quoniam vitio servilis nequitiæ a potiore deflexerat, et partem flagitiosissimorum elegerat; Sodoma enim luxuria atque lascivia est. Ideoque declinatio latina interpretatione dicitur Lot, quod is vitia eligit qui a virtute declinat, et ab æquitate deflectit.

15. *Quo comperto Abram numeravit servulos suos vernaculos*; et cum trecentis decem et octo viris adeptus victoriam, liberavit nepotem. Probatur divisionis affectus, quando sic amabat nepotem, ut pro eo nec belli declinaret periculum. Quid est, *numeravit?* Hoc est, elegit. Unde illud non solum ad scientiam Dei refertur, sed etiam ad gratiam justorum, quod in Evangelio dixit Dominus Jesus : *Et capilli vestri omnes numerati sunt*. Cognovit autem Dominus qui sunt ipsius : eos autem qui non sunt ipsius, non dignatur cognoscere. Numeravit autem trecentos decem et octo, ut scias non quantitatem numeri, sed meritum electionis expressum. Eos enim adscivit, quos dignos numero judicavit fidelium, qui in Domini nostri Jesu Christi passionem crederent. Trecentos enim τ græca littera significat, decem et octo autem summam ιη exprimit *. Fidei ergo merito Abraham vicit, non populoso exercitu. Denique eos quibus quinque regum arma cesserunt, cum paucis egressus vernaculis triumphavit.

16. Sed qui vincit non debet sibi arrogare victoriam, sed deferre Deo. Hoc Abraham docet, qui triumpho factus humilior est, non superbior. Sacrificium denique obtulit, decimas dedit; ideoque ei Melchisedech qui interpretatione latina dicitur rex justitiæ, rex pacis, benedixit : *Erat enim sacerdos summi Dei*. Quis est rex justitiæ sacerdos Dei, nisi cui dicitur : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, hoc est, Dei Filius, sacerdos Patris, qui sui corporis sacrificio Patrem nostris repropitiavit delictis.

17. Quantum autem illud quod de præda victoriæ nihil voluit contingere, nec oblatum sumere? Minuit enim fructum triumphi mercedis susceptio, et beneficii arrodit gratiam. Plurimum enim refert utrum pecuniæ, an gloriæ dimicaveris : alter mercenarii loco ducitur : alter dignus habetur conservatoris gloria. Jure sanctus de præda usurpare aliquid vel oblatum recusat, ne dicat qui dedit : quia ego divitem feci eum; hoc solum sibi satis esse testatur, quod pastui præliantium juvenum profecisset. Dicet aliquis : Cum ipse vicerit, quomodo dicit ad regem Sodomorum, nihil sumam abs te; cum præda utique in potestate victoris fuerit? Docet militarem disciplinam, ut regi serventur omnia. Sane iis qui secum fuissent in adjumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam adserit tamquam mercedem laboris.

18. Ideoque quoniam sibi mercedem ab homine non quæsivit, a Deo accepit, sicut legimus scriptum; quia *post hæc verba factum est verbum Domini ad*

---

* *Studio*, hoc est, de industria, seu dedita opera.

* Littera græca T, in numeris 300, crucis figuram habet; litteræ autem IH, in numeris 18, primam efformant syllabam nominis Ἰησοῦς. Sic in litteris græcis numerum 318 præbentibus, invenit *crucem Jesus* doctor sanctissimus.

Abram in visu dicens : *Noli timere, Abram, ego protegam te, merces tua multa erit valde.* Non est serus ad remunerandum Dominus, et cito promittit, et multa largitur; ne infirmos animos per dilationem aliquam subeat pœnitentia contemptæ præsentia : et velut quadam usuraria largitate compensat, ut uberiora restituat ei qui captus non fuerit delectatione præsentium.

19. Ab ipso quoque Domino mercedem quam postulet, consideremus. Non divitias ut avarus exposcit, non longævitatem vitæ istius, ut meticulosus mortis, non potentiam; sed dignum quærit sui hæredem laboris : *Quid mihi,* inquit, *dabis? Ego autem dimittor sine filiis.* Et infra : *Quia mihi semen non dedisti, vernaculus meus mihi hæres erit.* Discant ergo homines conjugia non spernere, nec sibi sociare impares; ne hujusmodi suscipiant liberos, quos hæredes habere non possint; ut vel transfundendæ hæreditatis contemplatione, si nullo contuitu pudoris moventur, digno studeant matrimonio.

20. Sed si Abrahæ sententia ad corrigendum minus proficit, accipe oraculum Dei hujusmodi condemnantis hæreditatem : *Non erit,* inquit, *hæres tuus hic : sed alter qui exierit de te, ille hæres tuus erit.* Quem dicit alterum? Peperit enim et Agar filium Ismael, sed non ipsum dicit, sed dicit sanctum Isaac. Et ideo addidit : *Qui exierit de te.* Ille enim vere exivit ex Abraham, qui legitimo conjugio procreatus est. Sed per Isaac legitimum filium, illum verum legitimum possumus intelligere Dominum Jesum Christum, quem in principio Evangelii secundum Matthæum Abrahæ filium legimus, qui verum se Abrahæ gessit hæredem, auctoris illuminans successionem, per quem Abraham respexit in cœlum, et splendorem posteritatis suæ agnovit non minus illustrem, quam stellarum cœlestium fulget claritas. Sicut enim *stella differt a stella in claritate, ita et resurrectio mortuorum* Apostolus dicit; eo quod resurrectionis suæ donans consortia, homines quos mors solebat terris abscondere, regni cœlestis fecit esse participes.

21. Quomodo autem Abrahæ propago diffusa est, nisi per hæreditatem fidei, per quam cœlo comparamur, conferimur Angelis, æquamur stellis? Ideo ait : *Sic erit semen tuum.* Et *credidit,* inquit, *Abraham Deo.* Quid credidit? Christum sibi per susceptionem corporis hæredem futurum. Ut scias quia hoc credidit, Dominus ait : *Abraham diem meum vidit, et gavisus est.* Ideo *reputatum est illi ad justitiam,* quia rationem non quæsivit, sed promtissima fide credidit. Bonum est ut rationem præveniat fides; ne tamquam ab homine, ita a Domino Deo nostro rationem videamus exigere. Etenim quam indignum ut humanis testimoniis de alio credamus, Dei oraculis de se non credamus! Imitemur ergo Abraham, ut hæredes simus terræ per justitiam fidei, per quam ille mundi hæres factus est.

CAPUT IV.

Abraham ab adulterii crimine ob susceptum ex ancilla filium defenditur; nempe quod ab humana fragilitate non esset immunis, et tunc Chaldæorum superstitiones vix reliquisset : deinde quod in legem utpote necdum latam non peccaverit : postea quod non libidine, sed amore prolis inductus sit; ubi multa contra adulterium disputantur : defenditur ultimo quod illud ipsum mysterium non peccatum fuerit. Ad extremum quæritur an decuerit circumcisionem institui postea revocandam, et minimum in se perfectionis continentem.

22. Sed fortasse dicat aliquis : Quomodo Abraham nobis imitandum proponis, cum de ancilla susceperit filium? Aut quid sibi vult hoc esse, ut tantus vir huic errori fuerit obnoxius, cujus tanta opera miramur? Et ideo ne quodam more navigantium locum hunc quem plerique vadosum putant, declinasse videamur, rationem ejus explanare cordi est. Non abnuo quod Abraham de ancilla susceperit filium, ut cognoscas quoniam non superioris cujusdam naturæ ac substantiæ fuit Abraham, sed unus e numero et fragilitate universorum hominum. Denique et de regione Chaldæorum vocatus est, quos superstitioni vanæ intentos esse magis quam cæteros accepimus; et ideo majorem invenit gratiam apud Deum, quia supe-

rioribus renuntiavit, ad priora se extendit, ut sequeretur Deum. Propositus est enim ad imitandum tibi, ut et tu advertas, quod si peccatis renunties, possis emereri Domini misericordiam.

23. Movere tamen aliquos potest, quod jam cum Deo loquebatur, et ad ancillam introivit, sicut scriptum est: Quia *dixit Sara ad Abram: Ecce conclusit me Dominus, ut non pariam: intra ergo ad ancillam meam, ut filios facias ex illa*. Et ita factum est. Sed consideremus, primum quia Abraham ante legem Moysis, et ante Evangelium fuit: nondum interdictum adulterium * videbatur. Pœna criminis ex tempore legis est, quæ crimen inhibuit: nec ante legem ulla rei damnatio est; sed ex lege. Non ergo in legem commisit Abraham, sed legem prævenit. Deus in paradiso licet conjugium laudaverit, non adulterium damnaverat. Non vult enim mortem peccatoris, et ideo quod præmii est pollicetur: quod pœnæ, non exigit. Mavult enim mitibus provocare, quam terrere sævioribus. Et tu peccasti cum gentilis esses, habes excusationem: venisti ad Ecclesiam, audisti legem: *Non adulterabis*, jam excusationem delicti non habes. Tamen quoniam cum his mihi sermo est, qui ad gratiam baptismatis nomen dederunt, si quis tantum crimen fecit, sciat sibi tribuendam veniam; sed quasi ei qui crimen commiserit, in reliquum tamen abstinendum noverit. Denique illi adulteræ quam in Evangelio obtulerunt scribæ Pharisæorum, ignovit quidem Dominus superiora, sed ait: *Vade, et amodo vide ne pecces*. Quod cum illi dicit, tibi dicit. Fecisti gentilis adulterium, fecisti catechumenus? Ignoscitur tibi, remittitur tibi per baptismum. Vade, et post hæc vide ne pecces. Habes unam Abrahæ defensionem.

24. Secunda illa est, quod non ardore aliquo vagæ succensus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillæ contubernio conjugalem posthabuit thorum, sed studio quærendæ posteritatis et propagandæ sobolis. Adhuc post diluvium raritas erat generis humani; erat etiam religionis, ne quis non reddidisse debitum videretur naturæ. Denique et Lot sancti filiæ hanc causam quærendæ posteritatis habuerunt, ne genus deficeret humanum; et ideo publici muneris gratia privatam culpam prætexuit. Nec otiosum est quod uxor auctor facti inducitur; ut excusetur maritus, ne vago raptus errore credatur: simul ut discant mulieres diligere viros, nec agitari vana suspicione pellicatus, aut invidere privignis, si ipsæ liberos non susceperint. Uxori bonæ cordi erat excusare apud virum sterilitatem suam; et ne causa esset viro quod is liberos non haberet, suadet ut intraret ad ancillam. Hoc fecit Lia, hoc Rachel postea. Disce, mulier, zelum deponere, qui sæpe mulieres in furorem incitat.

25. Sed et vos moneo, viri, maxime qui ad gratiam Domini tenditis, non commisceri adulterino corpori (qui enim se jungit meretrici unum corpus est), nec dare hanc occasionem divortii mulieribus. Nemo sibi blandiatur de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est, nec viro licet quod mulieri non licet. Eadem a viro, quæ ab uxore, debetur castimonia. Quidquid in eam quæ non sit legitima uxor commissum fuerit, adulterii damnatur crimine. Ergo, advertistis quid debeatis cavere, ne quis sacramentis se indignum præbeat.

26. Accipite etiam aliud, quia hujusmodi intemperantia solvit caritatem conjugii. Superbas ancillas facit, iracundas matronas, discordes conjuges, concubinas procaces, inverecundos maritos. Simul ut de domino conceperit ancilla, spernit dominam suam tamquam ditior partu: domina se despici dolet, maritum auctorem injuriarum suarum arguit. Denique Sara ipsa marito ancillæ suæ potestatem dederat, et postea dicit ad eum: *Injuriam accipio ego ex te: ego dedi ancillam meam in sinum tuum; ubi autem videt conceptum esse, spreta sum*, inquit, *coram ab ea: judicet Deus inter me et te*. Quantus de-

* Observa S. Doctorem adulterii nomine nihil aliud intellexisse quam polygamiam; eaque usum verbi duritie, ut efficacius catechumenos absterreret a pellicatu.

lor, quam gravis querela sit feminarum lectione exponitur. Da improvidum et levem maritum qui morigerari nesciat, et divortii causas exhibet. Sed Abraham vir moderatus et prudens: *Ecce*, inquit, *ancilla tua in manibus tuis, utere ea quomodo tibi placuerit*. Maluit enim uxorem tenere, quam famulam. Nec hoc tamen plenum remedium. Accepit potestatem irata uxor, et immoderatius ultione permissa utitur. Quod si Sara moderationem non tenuit, quæ tenebit? Ideoque scriptum est: *Et afflixit eam Sara, et fugit a facie ejus*. Duo sunt quæ comprehendit Scriptura; ut et dominæ gravem indignationem exprimeret, et ancillæ tumorem ac superbiam. Quod afflixit eam Sara, ad iracundiam affligentis refertur: quod Agar fugit, contumeliam servili patientia non ferebat, quæ sibi herilis contubernii vindicabat fastigium: indignata est injuriam, quæ induerat insolentiam. Denique interroganti Angelo quo iret, respondit: *A facie Saræ dominæ meæ ego fugio*. Et hoc tumoris immodici, ut prius nomen Saræ diceret, postea dominam significaret. Illud ad injuriam præmissum, hoc ad expressionem personæ additum. Non placuit Angelo ancillæ insolentia; et ideo dixit illi: *Revertere ad dominam tuam*. Utique non latuisset Angelum, si vi suppliciorum victa fugisset, et magis reprehendisset verberantis sævitiam, quam fugientis discessionem: sed ut ostenderet quia tamquam superba fugiebat, ne superba esset dominæ, addidit: *Et humilia te sub manibus ejus*. Opto igitur ut hoc vitium nullus incidat: sed si quis inciderit, discat ancillam suam humiliare uxori suæ; ne dum vult ancillam vindicare, excludat uxorem.

27. Ergo Abraham et unus de populo erat gentili, et causa posteritatis introierat ad ancillam; quia uxor ejus sterilitatem suam obumbrare cupiens auctor ejus facti fuerat viro: et tamen non otiosum est quod post hoc Deus statim, quia alia ejus opera probaret, vel hujus facti pœnitentiam, dixit illi: *Ego sum Deus tuus, emerere in conspectu meo, et esto sine querela*, quasi adhuc plene non emeruisset, qui desperaret sterilis partum uxoris, et de ancilla posteritatem quæreret. *Esto*, inquit, *sine querela*, hoc est, irreprehensibilis; ut de te non queratur uxor, nec quisquam tua facta reprehendat. Mutat enim nomen, littera addita, ut de Abram vocaretur Abraham, hoc est, de patre vano, sicut habet latina interpretatio, vocaretur pater sublimis, pater electus: vel de patre fieret et pater filii. Vanus erat cum Deum nesciret: electus factus est postquam cognovit Deum. Pater erat cum de ancilla prolem haberet: sed pater filii non erat; quia non erat ei filius, qui non erat legitimo susceptus conjugio. Peperit Sara, et factus est pater filii. Circumcidi jubetur accepturus veri seminis hæreditatem. Nonne evidenter circumcisio carnis præceptum est castimoniæ, ut aliquis resecet libidinem carnis, et indomitas luxu ac lascivia refrænet cupiditates? Etenim circumcisionis vocabulo id præscribitur, ut omnis impuritatis fœtor abstergatur, et incentivum libidinis auferatur. Duabus usi sumus defensionibus.

28. Tertia quoque est quam nobis Apostoli Pauli tribuit auctoritas, qui ait: Illa quæ gessit Abraham ut de ancilla susciperet sobolem, in figuram facta sunt, et secundum allegoriam dicta. Allegoria est cum aliud geritur et aliud figuratur; sicut etiam ipse Apostolus docet dicens: *Sub lege volentes esse, legem non legistis? Scriptum est enim, Quoniam Abraham duos filios habuerit, unum de ancilla, et unum de libera: sed is quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem: quæ sunt per allegoriam dicta. Nam hæc sunt duo testamenta: unum quidem a monte Sina in servitutem generans quod est Agar*, duos populos ostendens de Abrahæ generatione manare: unum Judæorum, qui legis syllabis serviat; eo quod de ancilla in servitutem videatur esse generatus: alterum Christianum, qui ad remissionem peccatorum cœlestis gratiæ libertatem acceperit. Quod ergo putas esse peccatum, advertis esse myste-

rium, quo ea quæ posterioribus erant futura temporibus, revelabantur. Denique addidit : *Vos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii estis. Ideo,* inquit, *nolite quærere opera legis; quoniam non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi.* Et ut scias quia Christianis dixit : *Et nos*, inquit, *in Christum Jesum credimus; ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis.* Agnoscamus ergo quoniam hæc quæ in figuram contingebant, illis crimini non erant : nobis autem erunt, si ad correptionem nostram scripta cavere nolimus : sed magis id agamus, ut cum simus liberæ filii, quæ est Sara, ne legis laqueis serviamus, cum Abraham liberam tenuerit, ancillam ejecerit.

29. Quo loco plerosque moveri scio : Si enim bona est circumcisio, hodieque teneri debuit : si inutilis, mandari non debuit, divino præsertim oraculo. Sed cum Apostolus dixerit Paulus : *Quia Abraham signum accepit circumcisionis :* utique signum non ipsa res, sed alterius rei est, hoc est, non veritas, sed indicium veritatis. Denique ipse exposuit et expressit dicens : *Signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ et fidei.* Unde non incongrue intelligimus quia circumcisio corporalis signum circumcisionis est spiritalis. Ergo signum mansit donec veniret veritas. Advenit Dominus Jesus, qui ait : *Ego sum via, veritas, et vita.* Quia non partem exiguam corporis in signo, sed totum circumcidit hominem in veritate, signum detraxit, veritatem induxit; quia postea quam venit quod perfectum est, quod ex parte erat evacuatum est; et ideo cessavit circumcisio partis, ubi refulsit circumcisio universitatis. Jam enim non ex parte, sed totus homo salvatur in corpore, salvatur in anima. Scriptum est enim : *Qui vult post me venire, abneget seipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.* Hæc est perfectio circumcisionis; quia per corporis oblationem redimitur anima, de qua ipse Dominus ait : *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.*

30. Superest illa nunc quæstionis portio, utrum debuerit pars præmitti, cum esset ventura perfectio. Qui lo[illegible]
facilis est ad diluendum, si conside[illegible]
mus quibus pars mandata sit, qu[illegible]
servata perfectio. Pars enim mand[illegible]
est secundum legem populo Judæoru[illegible]
illi dura cervice, illi infirmo, illi q[illegible]
Deum suum non cognovit. Cum e[illegible]
partem non potuerit sustinere, quom[illegible]
perfectionem servare potuisset? Ut [illegible]
puerulum litteris imbuas, a singulis [illegible]
terarum elementis inchoandum est [illegible]
ut a singulis apicibus ad syllabas, [illegible]
syllabis eum per ordinem ad nomin[illegible]
orationemque deducas. Nec potest ma[illegible]
quisquam navigare intrepidus, nisi q[illegible]
ante in fluminibus navigaverit. Deniq[illegible]
si quid aut conficiendi itineris, aut le[illegible]
vandi oneris puero velis provectiori[illegible]
mandare, numquid æquanda onera su[illegible]
aut æquandus labor? Ita igitur nove[illegible]
his perfectionem circumcisionis e[illegible]
servatam, qui a Christo instituti, va[illegible]
dioribus idonei viderentur; ut fide[illegible]
probarentur, quorum multitudo in[illegible]
mera crucem tolleret, suamque p[illegible]
Christo animam devoveret, et incredu[illegible]
non possent resistere, qui in totius c[illegible]
poris immolatione quæri salutem pu[illegible]
rent, qui exiguum circumcisionis s[illegible]
sanguinem salutarem arbitrarentur.

31. Considerandum autem quod [illegible]
præputio positum vocavit Deus, in pr[illegible]
putio adhuc manenti legitimi filii p[illegible]
missa est hæreditas; ut non Judæoru[illegible]
tantummodo patrem, ut ipsi adseru[illegible]
sed omnium credentium auctorem [illegible]
fidem credas. Sara quoque ante circu[illegible]
cisionem viri in unius litteræ adjecti[illegible]
non mediocri remuneratione benedi[illegible]
tur *, ut principatum virtutis et gra[illegible]
haberet; de qua nationes et reges g[illegible]
tium spondet futuros, ut in ipsa ty[illegible]
non Synagogæ, sed Ecclesiæ constit[illegible]
retur. Quod autem promisso ex ea fi[illegible]
risit Abraham, non incredulitatis, [illegible]
exultationis indicium fuit. Denique p[illegible]
cidit in faciem, qui adoravit, et cre[illegible]

* Docet Vulg. nomen uxoris Abraha[illegible]
mutatum, ut ex Sarai vocata fuerit S[illegible]
LXX vero eam ex Sara quo nomine p[illegible]
nuncupatur, Sarram nominatam trad[illegible]
quibus mss. nostri concinentes hoc no[illegible]
fere non aliter scriptum exhibent.

dit, et adjecit: *Si mihi centum annorum nascetur filius, et si Sara nonaginta annorum pariet. Et dixit: Ismael hic vivat in conspectu tuo.* Non est incredulus in promissis, nec avarus in votis. Hoc est, non dubito quod facias, ut et centum annorum seni dones filium, et naturæ auctor naturæ metas relaxes. Beatus cui ista donantur: sed tamen etiam hic Ismael quem habeo de vernacula, si vivat in conspectu tuo, abundat mihi gratia. Denique Dominus et probavit ejus affectum, et petitionem non abnuit, et sua promissa firmavit.

CAPUT V.

De hospitalitate Abraham hospitum exploratis adventum, eisque obviam properantis. Commendatur eadem virtus, et vana quorumdam excusatio diluitur. Quam diligentem in ea se præbuerit idem sanctus, et quomodo uxorem in meriti partem adsciverit? Quid oblata ab utroque mystice significent? Postremo facta ministranti Abrahamo filii promissio, sicut et Saræ risus exponitur.

32. DIXIMUS de Abrahæ devotione, de fide, de prudentia, justitia, caritate, parcimonia: nunc etiam de hospitalitate dicamus. Est enim non mediocris ea virtus. Unde et Apostolus principaliter eam in episcopo esse oportere geminæ scriptionis docuit auctoritate; ut præsto sit advenientibus, et occurrat obviam, et itinera exploret, et adsit non quærentibus, et rapiat prætergredientes. Ante ostium sedebat Abraham, sedebat meridie. Quando alii requiescebant, iste hospitum explorabat adventus. Merito illi Deus apparuit ad quercum Mambre, quia fructum hospitalitatis studiosissime requirebat.

33. *Et respiciens*, inquit, *oculis vidit, et ecce tres viri stabant secus illum. Et cum vidisset illos, cucurrit obviam illis.* Vide primo fidei mysterium. Deus illi apparuit, et tres adspexit. Cui Deus refulget, Trinitatem videt, non sine Filio Patrem suscipit, nec sine Spiritu sancto Filium confitetur. Hæc alibi plenius *. Nunc moralis persequendi propositum est loci. Non otiosus sedet, qui longe adspicit: nec adspexisse contentus, cucurrit obviam. Festinavit occurrere, quia non satis est recte facere, nisi etiam maturare quod facias. Festinanter enim manducare pascha lex jubet. Uberiores enim fructus habet celerata devotio. Disce ergo quam impiger esse debeas, ut possis prævenire hospitem; ne quis præveniat, et te boni muneris defraudet copia.

34. Bona est hospitalitas, habet mercedem suam, primum humanæ gratiæ, deinde quod majus est, remunerationis divinæ. Omnes in hoc incolatu hospites sumus; ad tempus enim habitandi habemus hospitium: emigramus propere. Caveamus ne si nos duri aut negligentes fuerimus in recipiendis hospitibus, etiam nobis post vitæ istius cursum sanctorum hospitia denegentur. Unde in Evangelio Salvator dicit: *Facile vobis amicos de iniquo mammona, qui vos recipiant in æterna tabernacula sua.* Deinde etiam in hoc corpore sitis plerumque oboritur peregrinandi necessitas. Quod ergo aliis negaveris, id in te ipse decernis: et quod aliis detuleris, eo te facies dignum videri. Si omnes eam sententiam non suscipiendi hospites sequantur, ubi erit requies peregrinantibus? Relictis igitur humanis habitaculis, captabimus secessus ferarum, bestiarum cubilia.

35. Sed pauperiem prætendis. Non opes a te hospes requirit, sed gratiam; non ornatum convivium, sed cibum obvium. *Melior est*, inquit, *hospitalitas cum oleribus ad amicitiam et gratiam, quam si vitulos occidas ad præsepia cum inimicitiis.* Hæc grata hominibus, et accepta Deo. Unde Dominus Jesus in Evangelio eum quicumque dederit hospiti potum aquæ frigidæ, cœlestium adserit præmiorum non exsortem futurum. Denique Jacob oves adaquavit Rachel, et gratiam reperit, et uxorem acquisivit. Deinde qui scis an Deum suscipias, cum hospitem putas? Abraham dum peregrinantibus defert hospitium, Deum atque Angelos ejus hospitio suscepit: quamvis et cum hospitem suscipis, suscipias Deum, sicut scriptum in Evangelio legis, dicente Domino Jesu: *Hospes eram*,

* In libro de Resurrectione carnis.

et collegistis me.... Quod enim uni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Unius horæ hospitio vidua illa quæ suscepit Eliam, et exiguo cibo pavit, perpetuum toto tempore famis invenit alimentum, et mercedem accepit mirabilem, ut numquam de hydria farina deficeret. Elisæus quoque defuncti pignoris resuscitatione donata, solvit hospitii pensionem.

36. Non sola tamen facilitas susceptionis, sed etiam sedulitas suscipientis et affectus quæritur. Utrumque te Abraham docet. Cucurrit obviam, rogavit prior dicens: *Domine, si inveni gratiam ante te, ne prætereris servum tuum: sumatur aqua, et laventur pedes vestri, et refrigerate sub arbore: et sumam panem, et manducate, et post hæc transietis: propter quod declinastis ad servum vestrum.* Tres vidit, et unum Dominum appellavit, ipsius solius se servum fatetur. Deinde conversus ad duos quos ministros arbitrabatur, etiam ipsis deferre gestit obsequium, jam non jure debito servitutis obstrictus, sed blando sedulitatis nomine, usuque famulatus.

37. *Et festinavit Abraham in tabernaculum ad Saram, et dixit ei: Festina et consperge tres mensuras similaginis, et fac subcinericia.* Bonus maritus exsortem religiosi muneris esse non patitur uxorem, nec avare sibi totum munus usurpat. Recte igitur et pietatis, et verecundiæ causa servatur. Quod pietatis est, vult esse commune: quod pudoris est, integrum manet Saræ. Ante tabernaculum vir hospitum explorat adventus: intra tabernaculum Sara tuetur feminæ verecundiam, et opera muliebria tuto exercet pudore. Foris maritus invitat, intus Sara convivium adornat. Nec solum ipse festinat Abraham, sed etiam festinandum dicit uxori, sociam devotionis ostendens, nec fide disparem.

38. *Consperge*, inquit, *tres mensuras similaginis, et fac subcinericia.* Græce ἐγκρύφια dicuntur, hoc est, abscondita; eo quod latere debeat omne mysterium, et quasi operiri fido silentio, ne profanis temere divulgetur auribus. Hoc pascitur divina majestas, hunc epulatur affectum, qui parcus loquendi sit, nec sacra in medium ferat. Breviter autem fidei mysterium docet Sara, unius similaginis tres mensuras faciens, quæ typum Ecclesiæ habet, cui dicitur: *Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe et clama, quæ non parturis.* Hæc est enim quæ intimo fidem spiritu fovet, ejusdem divinitatis adserens Trinitatem, pari quadam mensura atque reverentia Patrem, Filiumque, et sanctum adorans Spiritum, et majestatis unitate concelebrans, personarumque proprietate distinguens, hac devotionem tuam fidei adsertione consperge.

39. Mulier similaginem offerat, hoc est, interiora spiritalis frumenti vel grani illius de quo dictum est, quod nisi in terram eciderit, nullum fructum adferat. Unde et prima vidit Maria Dominicæ resurrectionis mysterium, et festinavit non passim omnibus, sed solis Petro et Johanni intimare sacræ salutis nuntium. Vir currat ad boves, sumat vitulum, et sacramentum Dominicæ passionis festinato impiger studio, non lento otio remissus accipiat, tradat illud puero qui innocentiam teneræ servet ætatis, dolum nesciat, referire non noverit, incorrupti corporis castimoniam custodiat. De quo ait Dominus Jesus: *Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cælorum.* Huic puero et similibus ejus etiam sanctus David divinæ laudationis dispensat officium dicens: *Laudate, pueri, Dominum.*

40. Nec illud otiosum, quod cucurrit ad boves, tenerum vitulum et bonum sumsit, et cum lacte apposuit. Denique et in Exodo cum pascha Domini declararet, ait Moyses: *Agnus sine macula, mundus, consummatus, anniculus, masculus erit vobis ab ovibus et hædis. Sumetis et occidetis*, inquit, *illum tota multitudo synagogæ ad vesperum.* Unde et hic meridies esse describitur, quando Abraham Domino offert hospitium. Sed ad cœnam vitulus immolatur, et cum lacte manducatur, hoc est, non in sanguine, sed cum fidei puritate. Bonus vitulus, utpote qui peccata dilueret. Tener, quia non dura cervice sed molli jugum legis agnovit, crucis patibulum

non recusavit. Et mactatus tener, de cujus capite et pedibus et internis nihil relictum est, et os non est contritum ab eo, sed totus epulantium cibo cessit. Talem nobis Legis figuravit umbra, talem veritas Evangelii demonstravit.

41. *Manducaverunt*, inquit, *illi : Abraham autem stabat sub arbore*. Adversitus humanitatis officium commendare humilitatem. Abraham stabat, et tu primum accubitionis partem occupas? Denique ea humilitas invenit gratiam, ut promitteretur ei filius.

42. *Dixit autem ad illum : Ubi est Sara uxor tua? Qui respondit, et dixit : Ecce in tabernaculo*. Numquid ignorabat Dominus qui in posterioribus Sodomorum futura excidia denuntiat, ubi Sara esset? Non ignorabat : sed docere nos voluit, quantus pudor esse debeat feminarum; ne procaci occursu hospitum in se oculos inflectant; salva verecundia ministerium suum exerceant. Abraham quoque auribus tuis ingerit in tabernaculo Saram degere; ut discas quid ab uxore exigas. Provectiore ætate jam Sara juvenilem custodit verecundiam, ideo Dominus spopondit ei filium. *Defecerant*, inquit, *Saræ fieri muliebria*. Non otiose additum, ne putares feminæ adhuc possibilitatis fuisse, ut pareret.

43. *Risit autem Sara*. Quod indicium futuri magis, quam incredulitatis arbitror. Risit enim, licet adhuc nesciens quid rideret, quod publicam esset in hanc paritura lætitiam. Ideo negavit se risisse, quia ignoravit : ideo risit, quia prophetavit.

CAPUT VI.

Sodomorum excidium Abrahæ prædicitur, prædicaturque divina in tolerandis peccatoribus, ac peccatis examinandis et condonandis indulgentia. Angeli vespere adventantes apud Lot hospitantur. Immani scelere Sodomitarum cumulantur flagitia. Oblatis filiabus conatur Lot eorum furorem mitigare, quos Angeli cæcitate percutiunt. Idem Lot generis sequi recusantibus, prohibitus ne retro respiciat, educitur; et qua ratione ad nos quoque illud pertineat? Excusato demum filiarum cum parente incestu, ebrietatis mala describuntur.

44. *Exurgentes autem viri conspexerunt in faciem Sodomæ et Gomorrhæ*. Sicut visitatio Domini timentibus exhibetur, ita etiam impiis pœna peccati reponitur. Abraham deducebat hospites, ad humanitatis gratiam addebat obsequia. Nam Sodomitæ pro pietatis officiis impuritatis augebant flagitia.

45. *Non celabo*, inquit, *Abraham puerum meum quæ ego faciam*. Senilis utique ætatis Abraham in superioribus Scriptura signavit, quia nonaginta et novem processisset annos : quomodo hunc puerum dicit? Sed cum immemorem senectutis, exploratorem indefessum, cursu impigrum, standi patientissimum, deducendi studiosissimum expresserit, nonne convenire nomen pueri videtur officiis? Merito puer dicitur, qui senile nesciebat fastidium, pueritiæ innocentiam et obsequium deferebat. Datur itaque justo benedictionis gratia, et posteritatis hæreditas.

46. Offensa autem peccatorum exponitur. *Clamor*, inquit, *Sodomorum et Gomorrhæ impletus est*. Magna Domini patientia, ut non statim peccatorem puniat, sed diu differat expectans correctionem; nec commoveatur ad ulciscendum, nisi peccator mensuram excedat. Unde et Dominus Jesus in Evangelio ad Judæos ait : *Implete mensuram patrum vestrorum*.

47. *Descendam itaque, ut videam secundum clamorem illorum venientem ad me, si consummabuntur : sin autem, ut sciam*. Non ignorabat Dominus peccata Sodomorum : sed propter te instruendum verba hujusmodi loquebatur; ut tu propius scruteris eorum commissa, in quos vindicandum arbitraris. *Descendam*, inquit, *ut videam*, hoc est, etiam tu descendere cura, descende indaginis studio; ne quid sit quod fallat, aut lateat absentem; ut oculis facinus deprehendas. Eminus positi multa nescire possunt. Quem clamorem autem ait, nisi forte quia ei quem nihil latet, clamant omnia, clamare videntur singulorum crimina? Denique ad Cain dicitur : *Sanguis fratris tui ad me clamat*, hoc est, non latet, sed clamat parricidium tuum. Itaque velut excitatur

Deus flagitiorum nostrorum clamoribus; ut aliquando vindicet, qui libenter ignoscit.

48. Denique Abrahæ petenti ne simul perderet justos, tamquam iniquos, et interroganti : *Si fuerint quinquaginta justi in civitate, perdes illos?* Respondit : *Non perdam civitatem, si fuerint in ea quinquaginta justi, et totum locum servabo.* Et sic per ordinem interrogationum, et responsionum vicem, etiam si decem justos invenerit in civitate, tamen propter paucorum justitiam impunitatem toti populo promittit. Unde discimus quantus murus sit patriæ vir justus, quemadmodum non debeamus invidere viris sanctis, nec temere derogare. Illorum etenim nos fides servat, illorum justitia ab excidio defendit. Sodoma quoque si habuisset viros decem justos, potuit non perire.

49. Quid sibi autem vult quod illi qui ad Abraham simul cum Domino venerant, Sodomam petierunt viri, nisi ut acerbaretur crimen eorum, si quos justus honoraverat, his majore sacrilegio impii vim conarentur inferre? Nam quod viros dixit, evidens est ratio; quia speciem præferebant virorum.

50. Sodomam venerunt vespere, meridie ad Abraham; quia justo refulget Angelorum præsentia, impiis tenebras adfert. Tamen potest referri etiam ad tempus Dominicæ passionis, quod vesperi venerunt ad eum, qui a Sodomitanis contagionibus, et totius urbis excidio erat liberandus. Vesper erat antequam Christus veniret; quia totus erat mundus in tenebris. Vesper erat omnibus quos immanium delictorum squallor tenebrosus urgebat. Venit Dominus Jesus, redemit sanguine suo mundum, lucem adtulit. *Venerunt autem Angeli duo in Sodomam ad vesperam.* Ubi gratia largienda est, Christus adest : ubi exercenda severitas, soli adsunt ministri, deest Jesus.

51. *Sedebat Lot ad portam.* Emendaverant Lot sanctum adversa captivitatis, et sollicitiorem fecerant. Itaque processu ætatis didicerat imitari parentem. Ad portam itaque sedebat, ut exciperet advenientes. Denique *exsurrexit obviam illis.* Perfectior cucurrit obviam : iste, *exsurrexit, et adoravit in faciem super terram, et dixit : Ecce domini declinate in domum pueri vestri.* Et coegit illos divertere, qui dicebant : *In platea manebimus.* Commendatur his justi sanctitas, et Angelorum gratia. Illi nolebant adventum suum hospitii graviorem videri : ille, qui inter quos habitaret sciebat, tutamen * domum suam offerebat periculis, quibus auferret hospites. Certe quo tardius acquiescebant, diutius tentando, plenius comprobabant.

52. *Viri autem civitatis Sodomorum circumdederunt domum ab infante usque ad senem, totus populus pariter.* Praestruitur judicii divini æquitas, ne forte quis diceret : quid peccaverunt pueri, ut omnes excidio involverentur? Ita nullus illic justus, nullus innocens fuit. Audi Scripturam testificantem quia *circumdederunt domum ab infante usque ad senem, totus populus pariter.* Nulla ætas erat culpæ immunis, ideo nullus immunis exitii fuit. Et qui possibilitatem perpetrandi criminis non habuit, habuit affectum. Effetæ vires senum, sed mens plena libidinis. Offerebat sanctus Lot filiarum pudorem. Nam etsi illa quoque flagitiosa impuritas erat; tamen minus erat secundum naturam coire, quam adversum naturam delinquere. Præferebat domus suæ verecundiæ hospitalem gratiam, etiam apud barbaras gentes inviolabilem. Denique illic quoque inoffensa hospitalitas est, ubi nec germanitas satis tuta est.

53. Percusserunt autem illos Angeli cæcitate, ut et ostium domus quod aperire cupiebant, non reperirent. Hic mirabilis quidem Angelorum declaratur potestas; ut offusa impuris cæcitate, non reperirentur domus ostia. Sed etiam illud ostenditur, quia cæca est omnis libido, et ante se non videt. Quod vero hospitum manibus revocatus est sanctus Lot in domum, demonstratur immemor periculi, memor fidei non eripuisse se periculo, sed obtulisse.

54. Ponitur pietatis locus, quod ma-

* Edit. Bened. *ille quidem inter quos habitaret sciebat tamen*, etc.

ent patris. Non ergo indefen- iptura virum sanctum relinquit; tradidisse maritis filias, et mo- generos inducitur. Sed visum est id desideret eos, et tamen adhuc tur Lot, ut persuaderet generis t pene non esset profectus, ut t, nisi urgentibus Angelis, et us manus ejus, egredi coactus

m ergo profectus, sed eductus mandatum accepit ne respiceret nec resisteret in tota regione l in montem adscenderet. Hoc dicitur, omnibus dicitur. Si vis tu evadere, ne respicias retro, . Adspice ubi Christus est, qui it: *Vade retro me*, sicut Petro *Vade retro me*; ut Christum se- r, Christum videret. Retro So- t plena flagitii, retro Gomorrha atens, criminum regio. *Ne teti-* inquit Apostolus, *ne attamina- e gustaveritis, quæ sunt omnia ad* lam. Fuge ergo Sodomam, relin- is Gomorrham, desere elementa mundi, ne te imminentia invol- icula: non resistas fugiens, nec vitiorum regione remoreris. Qui exit, evasit: quæ respexit, non vadere.

sestantur autem filiæ sancti Lot, itaverunt non vicinæ regionis, us orbis fuisse illud excidium, olas cum patre superstites ex populis remansisse. Et ideo ne non totum mundum esse periturum.

57. Sane discimus vitandam ebrieta- tem, per quam crimina cavere non pos- sumus. Nam quæ sobrii cavemus, per ebrietatem ignorantes committimus. Pa- rum est quod ea inflammat libidinem, accendit cupiditates corporis : ipsam quoque mentem subruit, et animum capit, sensum extorquet. Nesciunt quid loquantur qui nimio vino indulgent, jacent sepulti. Ideoque si qua per vinum deliquerint, apud sapientes judices ve- nia quidem facta donantur: sed levitatis notantur auctores. Quanta ipsa defor- mitas, ut solvantur vires, incessus va- cillet ?

58. Multi se fortes putant, num for- tiores quam Lot ? Num continentiores quam Noe? Non utique vitia Patriarcha- rum Scriptura exposuit, quos victos vino legimus : sed ut tu disceres quid cave- res. Ille nudus jacuit, iste filiarum er- rori patuit. Et Noe justus deceptus est, quia vini vis adhuc ignorabatur : sed in illo instructus es, ne tu ignorares. Lot filiabus se credidit, et per senectu- tem madidam vino solutus, commisit incestum ignorans : tu sic bibe, ne ca- piaris. Instruant te Patriarchæ non so- lum docentes, sed etiam errantes. Ideo iteratum est exemplum ebrietatis, ut confirmetur magisterium cautionis.

CAPUT VII.

Mors Abimelech ob tentatam Saræ pudicitiam

pudicitia, ut exigatur omnium. Nam et Abimelech in uxorem sibi eam sumserat, et dixit ei in nocte Deus : *Ecce tu morieris propter mulierem.* Advertimus adulterium divino judicio morte puniri. Ideoque addidit : *Hæc autem commoratur cum viro.* Habet quidem omnis viri, mulierisque concubitus nulla legitimi matrimonii sorte celebratus, suam culpam. Discite enim qui ad gratiam baptismatis tenditis, velut quidam fidei candidati, continentiæ disciplinam sobriam. Nulli licet scire mulierem, præter uxorem. Ideoque conjugii tibi datum est jus, ne in laqueum incidas, et cum aliena muliere delinquas. Vinctus es uxori, noli quærere solutionem; quia non licet tibi, uxore vivente, uxorem ducere. Nam et aliam quærere, cum habeas tuam, crimen est adulterii, hoc gravius, quod putas peccato tuo auctoritatem lege quærendam. Tolerabilior est si lateat culpa, quam si culpæ usurpetur auctoritas. Nec hoc solum est adulterium, cum aliena peccare conjuge, sed omne quod non habet potestatem conjugii : tamen locus iste docet gravius crimen esse, ubi celebrati conjugii jura temerantur, et uxorius pudor solvitur. Ideoque cum prætenderet Abimelech quod uxorem alienam esse ignoraverit, quam sororem esse vir ipse suam dixerit, respondit ei Dominus : *Et ego cognovi quoniam puro corde fecisti hoc, et peperci tibi, ut non peccares in me : propter hoc non sum passus te tangere illam.* Cognoscimus velut præsulem custodemque conjugii esse Deum, qui non patiatur alienum thorum pollui : et si qui fecerit, peccare eum in Deum, cujus legem violet, gratiam solvat. Et ideo quia in Deum peccat, sacramenti cœlestis amittit consortium.

60. Fortasse te moveat qua ratione Pharao quæstionibus * ab omnipotente Deo graviter afflictus sit, ut supra legimus, cum et ipse ignoraverit uxorem esse Abrahæ Saram, quam sororem audierat : Abimelech autem nullam pœnam exceperit. Verum Ægypti regem noveris ducem fuisse vitiorum, qu[illegible] plus habuerit licentiæ, eo plus [illegible] commiserit : Abimelech autem [illegible] delis æstimatus sit Deo, ut mer[illegible] audire : *Et ego cognovi quoniam* [illegible] *corde fecisti hoc*, rex non afflicti[illegible] Ægyptius, sed munitionis, quod G[illegible] rum, quibus præerat, docet inter[illegible] tio. Non ergo est dubium cæteris [illegible] bus ejus indignationem Domini [illegible] vocatam, qui vere interioris arbiter [illegible] conscientiæ, et animi ac mentis [illegible] pres. Denique non ut Pharao ille [illegible] ventus a Moyse, recusavit et [illegible] mandatum Dei, nec obsequium [illegible] sed statim vocavit Abraham, ux[illegible] suam ei reddidit, pretio se ipse [illegible] quod vidisset alienam, dotem [illegible] exsolvit.

61. Hinc quoque colligi potest Abi[illegible] lech regem clementiora meruisse, [illegible] Abraham pro eo rogavit et impetra[illegible] Peperit enim et uxor ejus, et [illegible] ejus, quas ante concluserat Deus [illegible] Saram uxorem Abrahæ : quod [illegible] œconomiam * pertinet, ut Saræ [illegible] Dei donatus promissione, etiam hoc [illegible] ciretur testimonio; cum advertas [illegible] offensione et fœcundas sterilescere, [illegible] rursum Domini voluntate steriles [illegible] cundari, juxta quod scriptum est, *N*[illegible] *sterilem et parientem ego feci, dicit D*[illegible] *nus ?* Quamvis ad Synagogæ illud [illegible] Ecclesiæ mysterium dictum accipiatur [illegible] quia et Synagoga partus habere desiv[illegible] quæ successionis fraudata est pos[illegible] tate, et congregatio nationum quæ [illegible] rilis erat cum Deum ignoraret, part[illegible] habere cœperit æternos. Unde lectum est : *Lætare sterilis, quæ non* [illegible] *erumpe et exclama, quæ non parturis* [illegible] *quoniam plures filii desertæ magis qu*[illegible] *ejus quæ habet virum.*

62. *Genitus est autem Abrahæ* [illegible] *Isaac, cum esset annorum centum.* Et tu si perfectus fueris, habebis posterit[illegible] lætitiæ, et exsultationis hæredit[illegible] *Dixit et Sara : Risum mihi fecit Do*[illegible] *nus; Quicumque enim audierit, congra*[illegible] *labitur mihi.* Non utique hoc de genera- tione hac intelligitur quæ casibus ple-

* Hoc est, cruciatibus seu tormentis; quæ ideo *quæstiones* dicuntur, quia in causis capitalibus per ea veritas quæri solet.

* *Œconomia*, hic idem atque divini con[illegible] dispositio.

risque obnoxia est, ut interdum non generasse melius fuerit: sed de generatione qua unusquisque peccator agens pœnitentiam, cum redimitur a morte, Angelis solet exhibere lætitiam.

63. *Et dixit Sara : Quis annuntiabit Abrahæ quoniam lactet infantem Sara ?* Moralis locus. Provocantur feminæ meminisse dignitatis suæ, et lactare filios suos. Hæc enim matrum gratia, hic honos, quo filios propriis commendent viris. Denique eos plus amare filios solent, quos ipsæ matres lactaverint uberibus suis.

64. *Fecit autem Abraham cœnam magnam, qua die ablactatus est Isaac filius ejus.* Non mediocre istud nec usitatum. Non enim quia a nutricis lacte subductus est puer, magnum convivium exhibuit Abraham : sed quia idoneus habitus est Isaac fortioris gratiæ cibo, et virtutis alimento, non adhuc, ut Corinthius, lacte potandus : sed epulis solidioribus mandatorum cœlestium mentis suæ lacertos firmans.

65. Prosperitatem cito sequitur invidia. Pepererat Sara, ablactaverat filium: *Vidit ancillæ filium ludentem cum filio suo Isaac, et dixit ad Abraham : Ejice ancillam, et filium ejus; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Durum hoc visum Abrahæ erat, ut ejiceret filium suum, licet eum quem susceperat ex vernacula. Et tu noli te miscere ancillæ, ne suscipias ex illa filium, et uxor tua non patiatur cohæredem illum filio suo fieri. Vides enim hinc solvi gratiam matrimonii. Certe si incidisti, et habes filium, ejice ancillam, et filium ejus. Melius est enim ut ancilla quam uxor recedat, et filius ancillæ quam legitimus ejiciatur. Quod si dubitaveris, si contemseris uxoris tuæ sententiam, et durum tibi visum fuerit, dicit tibi Deus quod dixit et Abrahæ; quod illi enim dixit, tibi dicit, et omnibus dicit : *Non sit durum ante te de puero, et de ancilla. Omnia quæcumque dixerit tibi Sara, audi vocem ejus; quoniam in Isaac vocabitur tibi semen.* Nusquam alibi dixit : Audi vocem uxoris tuæ, nisi hic, id est, fecisti injuriam uxori tuæ, et non mitigasti affectum ejus, suscepisti ex ancilla filium, et non honorasti uxoris filium. Numquid potest in ancillæ filio semen tuum vocari? Non utique; in legitimo enim filio vera successio est. Sed vereris, quia filius tuus est, ne forte ejectus intereat atque occidat. Non ei deerit mea gratia. Omnes alit Deus noster, suffulcit universos, et justos et injustos. Denique et pluit super justos et injustos. Sicut fecit Abraham, facito et tu. Ejice ancillam, ut secura uxor et inoffensa maneat domi. Ejice et ancillæ filium, ut non habeat hæreditatis consortium, qui non habet originis privilegium.

CAPUT VIII.

Abrahamum Deus varie tentat, sed maxime dato immolandi filii præcepto. Ejusdem præcepti singula verba expenduntur, et perfecta Patriarchæ obedientia in ejus profectione, ac reliquo sacrificii apparatu declaratur. Postremo post expositum mysterium in ariete Isaaci vice oblato figuratum, tertia proponitur ejusdem Abrahami benedictio.

66. *Et factum est post hæc verba, Deus tentavit Abraham.* Aliter Deus tentat, aliter diabolus. Diabolus tentat, ut subruat : Deus tentat, ut coronet. Denique probatos sibi tentat. Unde et David dicit : *Proba me Deus, et tenta me.* Et sanctum Abraham probavit ante, et sic tentavit; ne si ante tentaret quam probasset, gravaret : probavit eum cum exire de Charra jussit, et obedientem reperit. Probavit cum fidei titulo fretus liberavit nepotem, cum de præda nihil adtigit, cum promisit seni filium, et cum esset centum annorum, quamvis Saræ genitalia consideraret emortua; tamen credidit, nec fide hæsitavit, qui posset hæsitare ratione sterilitatis aut senectutis : probavit eum hospitii sedulitate. Probatum igitur, quasi fortiorem tentandum putavit majoribus, et quibusdam imperiis durioribus. Et hoc quidem exemplo docemur, quia veris probatur quis : tentatur autem compositis et fictis. Non enim volebat Deus immolari a patre filium, nec impleri hoc munus volebat, qui ovem pro filio immolandam obtulit; sed tentabat affectum patris, si Dei præcepta præferret

filio, nec paternæ pietatis contemplatione vim devotionis inflecteret.

67. *Et dixit ad eum: Abraham, Abraham!* Repetitione nominis mentem excitat, ut esset paratior. Denique respondit ille : *Ecce ego. Et dixit : Accipe filium tuum amantissimum, quem dilexisti Isaac, et vade in terram excelsam, et offeres mihi illum holocaustum in uno montium, quem tibi dixero.* Non sinit otiosum esse affectum patris. A principio eum stimulat, et pungit pietatis aculeis, et filii nomen addidit ad nomen necessitudinis, et vim amoris. Non satis putavit dixisse filium, adjungit, *amantissimum quem dilexisti Isaac.* Quid est quod ait : *Quem dilexisti* : et non dixit, quem diligis? Possumus quidem uti ad defensionem Scripturæ consuetudine divinæ, quia præteritum plerumque ponit pro venturis vel præsentibus, ut in Evangelio habes : *Hic est filius meus dilectissimus, in quo complacui;* cum utique semper in Filio placeat Pater. Et in Psalmo habes : *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis;* cum semper sedeat. Possumus tamen et amantissimum ad præsens accipere, et quem dilexisti ad id, ut non recenti quodam impulsu amoris; sed inolito diu et probato amore significaret dilectum. Quod enim ad tempus augetur, ad tempus resolvitur : quod autem diu aut semper placuit, cito aboleri non potest. Potest et illud non absurdum videri, quia morituros plus diligimus. Hoc est, quem ante dilexisti : quasi jam diligat immolandum. Nec otiose addidit nomen sancti Isaac, hoc est, eum quem suscepisti de uxore unicum, suscepisti in senectute, suscepisti tamquam fidei tuæ præmium, remunerationem operum tuorum, suscepisti ex promissione Dei, non conjugis fœcunditate, ex qua alium sperare possis. *Offeres mihi holocaustum* : sed prius vade in terram excelsam. Interponitur spatium, ne præcipitari subito videatur affectus; ut illa dilatione obrepat pietatis gratia, desiderium patris. Adjecit : *In uno montium quem tibi dixero.* Et hic similiter, ut dum adscenderet senex, infringeretur impetus, laxaret dextera, deficeret intentio : dum quæreret montem discere, dedisceret apparatum.

68. Exsurgens autem non solum sequenti die, sed etiam diluculo, ut adtulisse nox moras studio festinantis patris videretur : *Stravit asinam suam, et sumsit secum duos pueros, et Isaac filium suum, et concidit ligna ad holocaustum.* Docemur parata omnia ad sacrificium deferre : discimus etiam apparatum sacrificii, et ministerii munus ipsi nobis vindicare, non delegare aliis. Senex Abraham, et dives pecoribus, atque abundans servitiorum, non quæsivit comitatus sui agmina : ipse quoque ligna concidit, et obsequia majora viribus suis non intermisit.

69. *Venit autem ad locum quem dixit illi Deus, die tertio.* Et cum duobus ipse tertius proficiscitur, hostiam suam secum ducens, et die tertio ad locum sacrificii venit. Salutaris hic numerus, et conveniens sacrificaturis. Denique et in posterioribus Moyses dicit ad Pharaonem regem Ægypti : *Viam trium dierum ibimus, et immolabimus Domino Deo nostro, sicut dixit nobis.* Et recte tertio die celebratur Trinitatis sacrificium.

70. *Et respiciens Abraham oculis vidit locum a longe.* Sollicite explorat qui properat implere. Quamvis senilem studio celeraret gradum, tamen hoc serum putans præcedebat oculis : vigebant singulorum officia membrorum, licet senilia membra non possent vigere. Solet hebetari visus senum, ut etiam propinqua non facile conspiciant. Hic non solum vidit locum, sed etiam longe positus adspexit.

71. Nec dubitavit vidisse, sed ait pueris suis : *Sedete hic cum asina : ego autem et puer pertransibimus usque illuc ; et cum adoraverimus, revertemur ad vos.* Merito typus in asina, quia et veritas in pullo asinæ. In hoc enim animante figuratur populus gentilium, ante oneri subjectus, nunc Christo subditus. Isaac ergo Christi passuri est typus. Venit in asina, ut crediturus populus nationum significaretur. Ideoque et Dominus cum ad subeundam pro nobis passionem veniret, pullum asinæ solvit, quem ipse

tamulit etiam mitem atque mansuetum, jam Christo sua terga credentem. Quod autem ait : *Ego et puer pertransibimus viam*, demonstrat quod non deficeret in tanto apparatu pater, non cederet filius : aut quia pertransirent pietatis remedio tanti facinoris austeritatem. Addidit : *Ad vos revertemur.* Prophetavit quod ignorabat. Ipse solus disponebat redire, immolato filio : sed Dominus per os ejus locutus est quod præparabat. Captiose [a] autem loquebatur cum servulis, ne cognito negotio, impediret aliquis, aut gemitu obstreperet, aut fletu.

72. *Accepit autem ligna holocausti, et imposuit Isaac filio suo : accepit et ignem ipse in manu et machæram.* Consecratur sacris hostia ministeriis, et commendatur futura. Quæ pietatis hostia pii ante ministerii vectura est. Ligna Isaac sibi vexit, Christus sibi patibulum crucis portavit. Abraham comitabatur filium, Pater Christum. Nec Isaac solus, nec Jesus solus. Denique ait : *Solum me relinquetis, et non sum solus, quia Pater mecum est.*

73. *Dixit autem Isaac ad Abraham patrem suum, Pater. Qui dixit : Quid vis, fili?* Pulsatur pietatis vocabulis patrius affectus, et fluctibus quibusdam hinc atque inde tunditur. Filius vocat patrem : pater dicit, *Fili*; ut ipso verborum sono se recognoscat pater : quam impossibile est ut ferire possit, cujus se vulneri subjicere optaret. Hæc nomina vitæ solent operari gratiam, non ministerium necis : hæc vocabula incitare ad pietatem, non ad mortem solent.

74. Addidit Isaac dicens : *Ecce ligna, ubi est ovis in holocaustum?* Et hic prophetat sermone, non scientia. Ovis enim a Domino ad sacrificium parabatur. Respondit denique similiter et Abraham : *Deus providebit sibi ovem ad holocaustum, fili.* Inflexibilis a studio devotionis minister vocare filium frequenter non timet; ita erat intentionis soliditate fundatus : et hoc se meliorem patrem putabat, hoc sibi in perenne mansurum judicabat filium, si eum immolaret Deo. Non solum autem hoc prophetavit, quod statim accidit, quia Deus providit sibi pro Isaac hostiam, et reddidit patri filium : verum illud magis, quod non hæc hostia divinæ esset dispositionis : sed alia esset hostia quam Deus sibi pararet, ut mundaret orbem terrarum : illa esset omnibus acceptior, propter quam multi patres offerrent filios suos, et separari in hoc sæculo a filiis non timerent. Quotidie offerunt patres filios suos, ut moriantur in Christo, et consepeliantur in Domino. Quanti patres, occisis martyrio filiis, lætiores ab eorum tumulo reverterunt!

75. Venit Abraham ad locum sacrificio prædestinatum; *Et ædificavit ibi aram, et imposuit ligna.* Quanta molimina immolaturi, ne raptus subito ad immolandum æstimaretur? *Et colligatis manibus ac pedibus Isaac filii sui, imposuit eum in aram super ligna.* Nectit filio manibus suis vincula pater; ne refugiendo filius et vi ignis excitus peccatum incurreret.

76. *Et dixit Angelus, Abraham, Abraham.* Tenuit quodammodo manum ejus divina vox, et ictum vibrantis occupavit dexteræ. Nec semel vocavit; ne aut plene non audiret, aut fortuitam vocem putaret. Sic revocavit, quemadmodum imperavit. Repetivit vocem, tamquam veritus ne præveniretur studio devotionis, et una vox impetum ferientis revocare non posset. *Non injicias*, inquit, *manum in puerum, neque feceris ei quidquam; nunc enim cognovi quia timeas Deum tuum, et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me.* Hoc est dicere : Affectum tuum inquisivi, non factum exegi. Tentavi mentem tuam, si etiam filio dilectissimo non parceres propter me. Non aufero quod donavi ipse, nec hæredem invideo, quem largitus sum non habenti. Nec otiose hic quoque ei dilectissimum filium dixit, ut illud quod supra dixit, *Quem dilexisti*, ita

---

[a] *Captiose*, id est *caute*; nimirum ne videatur Ambrosius docuisse Abraham simulate aut mendaciter locutum. Nec tamen putes, etiamsi hic Abraham mentitus esset, quicquam ejus pietati detrahi, cum veterum Patrum usque ad Augustini tempora communis opinio fuerit, boni alicujus vel officii ergo mentiri peccatum non esse. Verum hanc sententiam funditus evertit Augustinus, cui omnes postea suffragati sunt.

dictum ostenderet, ne æstimares quod jam diligere desiisset.

77. *Et respiciens Abraham vidit, et ecce aries unus hærens in virgulto.* Qua ratione arietem? Quasi præstantem utique cætero gregi. Qua ratione suspensum? Ut adverteres hostiam illam non esse terrenam. Qua causa cornibus suspensum, nisi quod carnem suam virtute superiore a terris levaret? Juxta quod scriptum est : *Cujus principatus super humeros ejus.* Quis utique significatur, nisi ille de quo scriptum est : *Exaltavit cornu populi sui?* Cornu nostrum Christus est, qui præstitit omnibus, sicut legimus : *Speciosus forma præ filiis hominum.* Solus elevatus et exaltatus a terris, quemadmodum ipse nos docet, cum loquitur : *Ego non sum de hoc mundo, ego de supernis sum.* Hunc vidit Abraham in isto sacrificio, hujus passionem adspexit. Et ideo ipse Dominus ait de eo : *Abraham diem meum vidit, et gavisus est.*

78. Unde Scriptura : *Vocavit Abraham nomen loci illius, Dominus vidit: ut dicant hodie : In monte Dominus apparuit*, hoc est, quod apparuerit Abrahæ, revelans futuram sui passionem corporis, qua mundum redemit : demonstrans etiam genus passionis, cum suspensum ostendit. Virgultum illud patibulum crucis est. Et in hoc ligno præstantissimus ductor gregis exaltatus omnia traxit ad se, ut ab omnibus agnosceretur. [illegible]

[illegible]

[illegible] *Et credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam* : aliam quando jussus est Abraham nominari, et signaculum accepit circumcisionis : tertiam hic, quando dilectissimum filium suum holocaustum Deo non dubitavit offerre. Hæc iterum [illegible] præstitit superioribus. In illis enim propagationem seminis Abrahæ promisit futuram : in hac autem ait : *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ ; quoniam audisti vocem meam.* Et nos ergo audiamus vocem Dei nostri, et obediamus præceptis ejus, si volumus apud eum invenire gratiam.

CAPUT IX.

Moritur Sara ac sepelitur. Abraham filio suo uxorem providet, eamque ad rem delectum servum juramento sibi obligat : et quid istic lateat mysterii? in eligenda conjuge imprimis ejus religionem ex qua pendent mores, spectandam. Quomodo quærenda proxima, non alienigena, nec invita? Quo item modo in Rebecca designata sit Ecclesia et baptismus. Quas inaures exemplo Rebeccæ ambire debeant christianæ virgines; quidve alia munera eidem puellæ oblata significent? Quam imitandum pudoris exemplum ipsa præbuerit; et quam bene in ejus conjugio vocatio Ecclesiæ atque apostolicum ministerium exprimatur!

80. Locus qui sequitur, habet mortem uxoris, fletum mariti, sepulturæ officium; quibus maritalis affectus probatur. *Et surrexit*, inquit, *Abraham a mortuo.* Docemur ut non diutius inhæreamus mortuis, sed quantum satis est officii deferamus. Festinavit autem pro loco sepulcri pretium solvere, cum gratis daretur : ut non in alienis locis, sed nostris potius ædificemus tumulos parentum vel proximorum. Sæpe enim cum alienationibus possessionum venales fiunt, quæ in iisdem locis sepulturæ sunt. Hoc autem ideo Abraham fecit; quia nondum erant hujusmodi Dei templa, a quibus fidelium Domino reliquiæ [illegible].

81. Senuerat Abraham : itaque quod bonus est pater, debebat uxorem providere filio : sed propter oraculum Dei non poterat redire eo, unde jussus erat exire. Habitabat autem in terris Chananæorum, ex quo genere legitimam successionem sibi quærere fugiebat.

82. *Et vocavit puerum seniorem domus suæ*, et dixit ei ut iret in Charram, et de proximis suis uxorem peteret juniori domino suo. Disce hinc quod etiam senioris ætatis servuli pueri dicantur a dominis, vel a quibusque potioribus. Unde et quidam poeta hoc sequendum

putavit: sive in eorum usu qui sibi docti et sapientes videntur, ipse hoc reperit: sive de nostris ipse transtulit: sive translatum invenit:

Pascite, ut ante boves, pueri: submittite tauros. *Virg. eclog. I.*

Inde et pueros dicimus, quanto servulos significamus, non ætatem exprimentes, sed conditionem.

83. Adverte nunc virtutes boni patrisfamilias, et considera primum, quod munus, et cui mandet; ut et tu ita instituas servulos, ut liberis tuis paternum affectum deferant, et officia exsequantur. Inventus est de servulis senior, tamen qui ad uxorem providendam domino juniori eligeretur, et constrictus ut juraret, mitteret manum sub femur domini sui. Per femur generationem intelligimus: generatio autem Abrahæ Christus est. Unde Apostolus ait: *Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit, et seminibus, quasi in multis: sed sicut in uno, et semini tuo, quod est Christus;* ostendens per ipsum nobis sanctum sacramentum, per ipsum tutum auxilium fore.

84. Constrinxit autem eum ne de semine Chananæorum uxorem arcessiret domino suo, quorum generis auctor patrem non honoraverat, et ideo maledictionis hæreditatem transmisit in suos; ut cognoscamus fidem, et quamdam hæreditatem de auctoris prosapia in iis requirendam, quos nobis volumus adjungere. Cum sancto enim sanctus eris, et cum perverso perverteris. Si hoc in aliis, quanto magis in conjugio, ubi una caro, et unus spiritus est. Quomodo autem potest congruere caritas, si discrepet fides? Et ideo cave, Christiane, gentili aut Judæo filiam tuam tradere. Cave, inquam, gentilem aut Judæam atque alienigenam, hoc est, hæreticam, et omnem alienam a fide tua uxorem arcessias tibi. Prima conjugii fides castitatis gratia est. Si idola colat quorum prædicantur adulteria, si Christum neget qui præceptor et remunerator est pudicitiæ, quomodo potest diligere pudicitiam? Si Christiana sit, non est satis, nisi ambo initiati sitis sacramento baptismatis. Simul ad orationem nocte vobis surgendum est, et conjunctis precibus obsecrandus Deus. Accedit aliud insigne castimoniæ, si credas a Deo tuo tibi quod sortitus es, conjugium datum. Unde et Salomon ait: *A Deo*, inquit, *præparabitur viro uxor*. Non possunt hoc dispares fide credere, ut ab eo quem non colit, putet sibi connubii impartitam gratiam. Ratio docet, sed amplius exempla commonent. Sæpe illecebra muliebris decepit etiam fortiores maritos, et a religione fecit discedere. Et ideo tu vel amori consule, vel errorem cave. Primum ergo in conjugio religio quæritur. Ideo Abraham proximam quæsivit dare filio suo.

85. Et tu proximam quære. Quis est proximus? *Qui fecit*, inquit, *misericordiam*. In Evangelio hoc dixit Dominus Jesus. Et tu proximam seminis Abrahæ require, et propinquam proximi tui. Semen Abrahæ Christus est, ipse est proximus omnium, qui super omnes fecit misericordiam, tollens peccatum mundi. Disce deinde quid in uxore quæratur: non aurum, non argentum quæsivit Abraham, non possessiones, sed gratiam bonæ indolis.

86. Deinde interrogatus si nollet venire mulier, utrumnam eo filium domini sui duceret: *Attende tibi*, inquit, *ne revoces filium meum illo. Dominus Deus cœli, et Deus terræ accepit me de domo patris mei, et de terra in qua natus sum, qui locutus est mihi, et juravit dicens: Tibi dabo terram hanc, et semini tuo; ipse mittet Angelum suum ante te, et accipies filio meo uxorem inde. Quod si noluerit tecum venire mulier in terram hanc, purus eris a juramento hoc.* Quo proficiat hoc considera diligentius. Non licet tibi accipere alienigenam. Sane si Christianam se faciat, laudem habebis ex ea. Ne te quoque si recusaverit Christiana fieri, studium nuptiarum a fide deflectat, instruit lectio. Abraham sequentem deduci admonuit, residentem non expeti, nec eo filium suum pergere. Sane Domini sui qui se ab incolatu terræ in qua habitabat, abduxerat, non defuturam misericordiam, ut præiret studio petitoris, et puellæ inclinaret animum. Quasi propheta hoc dixit in causa filii,

et quasi moralis doctor docuit sperare de Domino, quod juvare dignetur incrementa fidei quærentem.

87. *Et surgens puer profectus est in Mesopotamiam* : et juxta voti seriem quod proficiscens servulus voverat, *occurrit ei Rebecca, habens hydriam super humerum, virgo speciosa valde, quam vir non cognoverat. Descendit autem ad fontem, et implevit hydriam, dedit puero bibere, adaquavit omnes camelos ejus.* Unde puer Abrahæ accepit inaures aureas singularum drachmarum, et duas virias dedit in manus ejus, decem aureorum pondus earum, et quæsivit ab ea si locus esset hospitio, et cujus esset filia. Simplicitas quidem moralis exprimitur, quod nullus fuerit vel in conjugii petitione ambitioni locus, sed Dominus præsul conjugii petitionem impleverit. Tamen spectare licet Ecclesiæ mysteria. Ubi invenitur Ecclesia, nisi in Mesopotamia? Ibi quæritur, inde arcersitur, ibi duobus stipatur fluminibus, lavacro gratiæ, et fletu pœnitentiæ. Etenim nisi peccata propria defleveris, nisi gratiam baptismatis acceperis, non tibi acquiritur Ecclesiæ fides, et quædam conjugalis copula. Muniunt eam Tygris, hoc est, prudentia, et Euphrates, hoc est, justitia, et illuminatio fructuosa, a barbaris separans gentibus.

88. *Virgo autem speciosa valde*, cujus decorem nulla corrupit ætas. Speciosa valde; quia speciosus et ille præ filiis hominum, qui eam acquisivit sibi. *Quam vir non cognoverat*; nulli enim viro erat copula ejus sed soli Christo debita. *Hydriam habens super humerum*, qua lavat actus hominum. Et quia ex congregatione gentilium constat, qua suos lavit, ideo legis, quia *descendit ad fontem, et implevit hydriam et adscendit.* Samaritana illa venit ad fontem, sicut in Evangelio scriptum est, sed non descendit: puteus ei videbatur, nec implevit hydriam. Denique ait: Hydriam non habeo. Non habebat unde actus suos lavaret. Hæc sola descendit, hæc sola cognovit fontem verum, hoc est, non aquæ fontem, sed vitæ æternæ, sicut dixit David: *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.* Ideoque habuit quod daret sitientibus, quia credidit. Nam quæ non credebat, ait fonti huic volenti sibi potum dare: *Unde mihi habes dare aquam vivam?* Hæc autem habuit unde non solum puerum, sed etiam camelos adaquaret, quæ non solum justos rigare consuevit, sed etiam injustos implere. Ideo accepit inaures aureas, et virias * quas misit Abraham, tamquam meritorum suorum præmia.

89. Fortasse audientes hæc filiæ, quæ ad gratiam Domini tenditis, et vos provocemini ut habeatis inaures et virias, et dicatis: Quomodo prohibes hoc, Episcope, ut habeamus quod Rebecca accepit pro munere, et hortaris ut similes simus Rebeccæ? Sed non has inaures Rebecca habebat et virias, quæ lites in Ecclesia serere solent, quæ labuntur frequenter: alias inaures habebat, quas utinam vos habeatis, alias virias. Inaures Rebeccæ pii auditus insignia, et viriæ Rebeccæ ornamenta factorum sunt. Has inaures habebat, quæ non gravarent aurem, sed demulcerent: has virias, quæ manum non materiali auro onerarent, sed spiritali actu levarent. Ideo et fratri et parentibus in hoc placuit ornatu. Et tu sume inaures quas tibi Abraham reliquit: sume quas transmisit virias. Audi verba Domini Dei tui, sicut ipse audiebat: exsequere jussa, sicut ipse properavit implere.

90. Pulcherrimus autem locus ad instruendos eos quibus aliquid injungitur, quod non prius manducavit puer Abrahæ appositum sibi panem, quam mandatum domini exsequeretur. Quo impetrato, vasa aurea et argentea et vestem dedit Rebeccæ. Ubi sponsata est Ecclesia accepit vasa aurea et argentea, in quibus esset thesaurus fidei; sunt etenim vasa in honorem, sunt et in contumeliam. Quæ sint ea vasa audi: *Habemus thesaurum in vasis fictilibus.* Vasa fictilia corpora nostra sunt: fides nostra thesaurus est. Et fortasse jam etiam ipsa corpora nostra quæ thesaurum istum habent, aurea sunt, quia sunt plena prudentiæ: et argentea vasa sunt, quæ videntur mandati cœlestis alloquiis refulgere.

* *Viriæ* idem significant atque armillæ et annuli, ut ex sequentibus colligere est.

Honorantur autem et parentes muneribus.

91. Consulitur puella non desponsalibus, nam illa judicium exspectat parentum, non est enim virginalis pudoris eligere maritum : sed jam desponsata viro de profectionis consulitur die. Nec immerito dilationem non adtulit ; jure etenim properare debuit ad maritum. Unde illud Euripideon quod mirantur plerique, unde translatum sit manifestum est. Ait enim in persona mulieris, quae tamen maritum volebat relinquere, et ad alias petebatur nuptias :

> Νυμφευμάτων μεν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
> Μέριμναν ἕξει, κ' οὐκ ἐμὸν κρινειν τάδε.
>
> *Euripides in Andromacha.*

Hoc est, Sponsalium quidem meorum pater meus curam subibit; hoc enim non est meum. Ergo quod et ipsi philosophi mirati sunt, servate virgines. Sed etiam, mulieres, si qua amisso cito marito, adolescentula laqueum infirmitatis non timet incidere, ut si vult nubere, nubat tantum in Domino, ut electionem mariti parentibus deferat; ne appetentiae procacioris æstimetur, si ipsa de nuptiis suis electionem sibi vindicet. Expetita magis debet videri a viro, quam ipsa virum expetisse. Verecundiam præmittat, antequam nubat, quod ipsum conjugium plus commendet verecundia. Sed illi verba imitantur, opera imitari nequeunt.

92. Inesse quoque in eo præclarum Ecclesiæ mysterium liquet, eo quod nemo ausus sit eam ante Christum vocare; soli enim Christo hæc erat vocandarum nationum reposita prærogativa. Vocata autem non fecit moram, et ideo acceptior Domino; quia populus Judæorum qui erat ad cœnam vocatus, dignus non fuit venire : congregatio autem gentium simul ut arcessiri se vidit, occurrit.

93. Denique ut scias non sine mysterio esse, cum veheretur camelo, veniebat ad sponsum; eo quod populus nationum belluina quadam horridus meritorum deformitate, qui formæ suæ nullum haberet decorem, fidem esset atque consensum Ecclesiæ recepturus. Nec illud otiosum, quod cum veniret Rebecca, vidit Isaac deambulantem; et cum interrogasset, quis esset, cognito quod ipse esset cui duceretur uxor, descendit, et caput suum obnubere cœpit, docens verecundiam nuptiis præire debere : inde enim et nuptiæ dictæ, quod pudoris gratia puellæ se obnuberent. Discite ergo virgines, quemadmodum servetis verecundiam, nec intecto capite prodeatis ante extraneos, cum Rebecca jam desponsata, designatum maritum aperto capite non putaverit videndum.

94. Quis ille est servulus qui providit has nuptias ? Unus utique de Apostolis; et ille maxime qui ait : *Viri fratres, vos scitis quia a diebus antiquis in nobis Deus elegit ex ore meo audire nationes verbum Evangelii*. Vel ille qui doctor appellatus est gentium. Ipsi enim cum leguntur, aut Johannes Evangelista, acquirunt Christo animam; ut credat quæ ante non credidit : et cupientibus Christum videre, sermonibus demonstrant suis. Itaque Abraham celebratis filii nuptiis, longæva ætate, et bona senectute complevit dies.

LIBER SECUNDUS*.

CAPUT I.

Post expositum moralem sensum, ad profundiorem seu allegoricum transit: et quemadmodum animæ præcipiatur, ut exeat de terra sua, et de cognatione sua; necnon a quibus ad perfectam purgationem recedendum sit, explicat. Denique promissam Abrahæ posteritatem refert.

1. MORALEM quidem locum prosecuti sumus, qua potuimus intellectus simplicitate; ut qui legunt, morum possint sibi haurire magisteria: sed quia ex utraque parte acuta est acies gladii, ex utraque parte præliaris; similiter verbum Dei, quod est acutius omni gladio acutissimo, penetrans usque ad divisionem animæ, quocumque converteris, paratum invenies et opportunum, ut animam legentis pertranseat ad revelandum propheticarum scripturarum ænigmata. Unde non absurdum reor referre ad altiora sensum, et per historiam diversarum personarum, virtutis formæ quemdam processum explicare; maxime cum jam in Adam intellectus profundioris exordia degustaverimus**. Adam etenim mentem diximus, Evam sensum esse significavimus, serpentis specie delectationem expressimus: sed ibi de summa beatitudine, et quadam naturali virtutum amœnitate per circumscriptionem sensus, et delectationis illecebram refluxus ad culpam est: hic autem profectum mentis speculari datur. Hoc enim Legislator provide egit, ut quemadmodum lapsum mentis demonstravit, ut illas erroris caveremus semitas: ita etiam processum mentis, et quemdam superiorem reditum significaret, ut quemadmodum infracta mens reformare se possit, cognosceremus. Purgaverat enim terram Dominus diluvii infusione, laverat humanæ colluvionem fragilitatis: sed non satis erat ad virtutis profectum, nisi ut instrueretur homo quemadmodum se regeret et gubernaret, Abraham mentis loco inducitur. Denique Abraham transitus* dicitur. Ergo ut mens quæ in Adam totam se delectationi et illecebris corporalibus dederat, in formam virtutis speciemque transiret, vir sapiens nobis ad imitandum propositus est. Denique Abraham secundum Hebræos, secundum Latinos pater dictus est, eo quod mens paterna quadam auctoritate, censione**, et sollicitudine totum gubernet hominem.

2. Hæc ergo mens erat in Charra, id est, in cavernis, obnoxia variis passionibus. Ideoque dicitur ei: *Exi de terra tua*, id est, de corpore tuo. Exivit de hac terra ille, cujus conversatio in cœlis est. *Et de cognatione*, inquit, *tua*. Cognati sunt animæ nostræ corporis sensus. Dividitur enim in duo anima nostra: in id quod est rationabile, et in id quod est irrationabile. In eo autem quod est irrationabile, sensus sunt: ergo cognati sunt partis rationabilis, hoc est, mentis. *Et de domo tua*, inquit, *exi*. Domus mentis prolativum*** est verbum. Sicut enim paterfamilias habitat in domo sua, et in potestate habet quemadmodum

* Haud paulo corruptior priore atque imperfectior pervenit ad nos liber iste secundus, in quo loci complures occurrunt miserum in modum hiatibus aliisque vitiis deturpati, et in cujus fine superest aliquid confusi, cui remedium afferre manu exarati codices nequiverint. Credibile est ibi quædam vel transposita, vel avulsa, vel etiam ab hæretico aliquo, ut patrocinium erroribus suis pararet, fuisse interjecta. At cur ulterius hunc librum prosequi noluerit Sanctus, videtur esse quod statuisset in Isaac novum tractatum, de animæ variis processibus, elucubrare.

** In lib. *de Paradiso*, c. 2.

* Abrahæ nomen videtur Ambrosius deduxisse a voce עבר, âber, qua transitus significatur: aut potius respexisse ad Geneseos cap. 14, 13, ubi Abraham Hebræus, id est transitor, dicitur.

** *Censione*, id est, censura ac moderatione.

*** Id est extensivum.

regit domum suam : ita etiam mens in sermonibus nostris habitat, et gubernat verba nostra, et vis ejus ac disciplina in sermone elucet. Ut bonus paterfamilias a primo vestibulo domus æstimatur : ita etiam de sermonibus nostris mens nostra perpenditur. Denique etiam modulis vocis pulsat et revocat *.

3. Ergo qui vult perfectam purgationem consequi, disjungat se ab his tribus, a corpore, a sensibus corporalibus, a voce, in quibus sunt omnes corporis passiones, et circumscriptiones sensuum, quibus decipimur et illudimur. In nullo enim horum trium bonum. Non in carne, quamvis Epicuri schola, plerique etiam voluptuarii disrumpantur laudantes corporis delectationem; neque in sensibus qui sæpe luduntur; neque in sono vocis quæ falsis plerumque animam demulcet cantibus, est perfectum bonum; hæc enim corruptibilia **: quod autem vere bonum, hoc incorruptibile. Manifesta autem fides. Mortuo etenim homine, caro corrumpitur, sensus pereunt, vox amittitur, remanet mens immortalis, incorpoream vitam recipiens. Unde in alteram terram vocatur plenam beatitudine, ubi non falsa pro veris, sicut in hac vita : sed vivam rerum cernat substantiam; eo quod excussa corporis, et sensuum, et vocis nebulosa quadam imagine, corruptibilem caliginem deponat, et revelata facie beatæ vitæ gratiam lustret obtutu.

4. *Benedicam*, inquit, *te, et faciam te in gentem magnam*. Immortalitatem spondet, cum genus promittit. Genus enim immortale videtur esse, personæ mortales sunt singulorum, ut hominum, ut equorum, ut apum. De quibus ait quidam:

At genus immortale manet... *Virg. Georg. l. 4.*

Tamen multo illud melius quod gentem magnam dixit Ecclesiæ perpetuam posteritatem, et generationem illam supernam, quæ vere magna est, ut peccato moriamur Deo renascimur ***.

* Subintellige passiones, corpus ac sensus corporeos, quæ modulis vocis excitari ac mitigari nemo non experitur.

** Edit. Bened. *incorruptibilia.*

*** Videtur hic nonnihil aut omissum esse, aut corruptum, aut etiam forte transpositum. Confer cap. XI.

CAPUT II.

Post Abrahami exitum Deus illi tanquam amico loquitur. Idem nobis proponitur ad imitandum; ut mens nostra ejus exemplo reformetur. Quare Lot cum illo egressus; quidve sexagesimo anno significetur. Quo tandem pacto sapiens animam suam possideat.

5. *Exiit Abraham quemadmodum locutus est ei Dominus*. Hinc ferunt gentiles septem Sapientum sententiam : Sequere Deum, quasi inventum suum; cum longe anterior, non dico, Abraham, sed Moyses fuerit, per quem lex data est, dicens : *Post Dominum Deum tuum ambulabis*. Exivit ergo Abraham in quo non tam perfectio ejus, quam animæ ejus devotio, et mentis libertas exivit de corporis vinculis, de illecebris delectationis. Denique sic habes : *Exivit Abraham quemadmodum locutus est illi Deus*. Supra habes, *Exi*, dixisse Deum, in quo apertum imperium jubentis expressum : hic habes quemadmodum locutus est illi Deus. Quasi quidam confabulationis affectus comprehenditur; omnia enim fecit quæ statuta sunt. Ante factum igitur Deus dicit quasi obnoxio, post factum loquitur quasi amico. Amicus est enim Deo, qui facit quæ imperata sunt. Unde et in Evangelio suo dicit Dominus Jesus : *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis. Jam non dico vos servos*. Sed, ut dixi, processus viri sapientis propositus est nobis ad imitandum, scriptus ad experimentum, non perfectio. Adhuc enim reformat se mens in Abraham, quæ in homine primo lapsa est. Et ideo per gradus et incrementa se colligit.

6. Unde et addidit : *Et exivit cum eo Lot*, hoc est, declinatio. Id enim nominis significat interpretatio; eo quod ut viantes incognitam carpentes viam, semitis aliquibus sæpe falluntur, ut a directo deflectant tramite; et tamen si prudentes sunt, non deviant, sed cunctabundi licet, regionis ipsius contuitu viam colligunt : ita et Abraham nutabundus quidem, tamen tramitem veri sequebatur. Ducebatur plerumque falsa specie bonorum, sed non penitus inclinabatur. Perfecti est enim non deflec-

tere, prudentis non penitus declinare. Solus autem ille numquam deflectit, de quo scriptum est: *Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabis nomen ejus Emmanuel : butyrum et mel manducabit, priusquam sciat aut proferat mala, eliget bonum; quoniam priusquam sciat puer bonum aut malum, non credet malitiæ, ut eligat quod bonum est.* Hoc Abraham facere non poterat, ut prius bona eligeret, quam mala sciret : sed præceptis inhærebat cœlestibus, ne declinaret a vero. Ideo etiam septuaginta et quinque annorum describitur exisse de Charra, quod septuagesimo perfecto remissionis numero *, sensus is sit qui possit inflecti. Delectationes enim horum sensuum faciunt, ut non semper erecta sit mens nostra, sed aliquando se inflectat; ut non intra cavernas corporis, sed se intra latibula voluptatis abscondat.

7. Tamen etiam in his cuniculis positus ita evasit, ut sumeret uxorem suam, et nepotem, et omnem animam quascumque possederat in Charram. Prudentes enim et continentes virtutis atque animæ possessores sunt, decorem morum mansuetorum eligentes. Qui autem amatores corporis sunt, delectationibus ejus irretiuntur; quia irrationabilium in corporis habitudine omnis virtus est: rationabilium autem in virtutibus animæ ac disciplinis. Propterea scriptum est, quia possidebat animam suam **, tamquam liberam regens, et nulli servituti obnoxiam. Hoc ergo habet intentio doctoris; eo quod etiam in illis diverticulis et anfractibus constitutus, vel adhuc ævi recentioris, vel nondum perfectioris disciplinæ, vel loci patentis ad vitia habitavit non ita inflexus ad culpam, ut demigrare non posset. Denique mentem suam ab illa lubrica possessione defendit et transtulit.

* Locus obscurus et forte corruptus: cui tamen lucem aliquam adferre potest Philo lib. de Migr. Abrahæ, ubi tradit quinario numero, quo sensus corporei significantur, perfectionem, quæ septuagesimo adumbratur, inflecti ac debilitari.

** Cum hoc in Scriptura nusquam reperiatur, verisimile est allusisse S. Ambrosium ad Gen. 12, 5.

CAPUT III.

Perambulat Abraham usque ad Sichem, quæ vox exercitationem denotat. Ibi Deum quem dum esset Chaldæus videre non potuerat, cernit : cui aram quidem extruit, sed non sacrificat; et qua de causa? Iterum tamen excitata ara nomen Domini invocat.

8. *Et perambulavit*, inquit, *Abraham usque ad locum Sichem, ad quercum altam.* Nonne videntur superflua esse, nisi rationem requiras, cum et altitudinem quercus non prætermiserit? Sed ubi ratio est, nihil superfluum. Sichem enim vel humerus, vel cervix significatur, quod est laboris et exercitationis indicium. Unde et Jacob vir exercitatus filio suo Joseph eam præcipuam dedit. Ergo quia neque sine dote naturæ exercitatio ipsa per se perfectionem conferre potest, et naturæ gratia destituitur, si desit exercitatio (est enim ingeniosi adminiculum diligentia) inducitur is vir ad cujus imitationem formaris, ad naturæ gratiam adjuncta exercitatione, ita fundatior et excelsior factus, ut usque ad quercum altam pertransiret. Quæ arbor ut alta, ita etiam robusta indicio est non facile animam sancti Abrahæ sæculi hujus procellis esse curvatam, sed mansisse sublimem; ut se a terrenis inquisitionibus ad altitudinem divinæ cognitionis elevaret.

9. Denique continuo apparuit illi Deus. Nusquam superius habes quod visus esset illi Deus. Unde liquet eo referendum, quia quamdiu Chaldæus fuit, hoc est, non solum in regione, sed etiam in opinione Chaldæorum, non poterat Deum videre quem intra mundum quærebat. Chaldæi enim mundum superiorem Deum dicunt, et etiam sticarum domo *, et stellarum cursu

* Verisimile est hic sanctum Doctorem primum græcis characteribus exarasse, στοιχείων δρόμῳ, id est planetarum cursus. Στοιχεῖον enim pro sole ac luna sumi eruditissimus Cangius docet. Nec forte absurdum fuerit eamdem vocem pro reliquis etiam planetis usurpare; ut æque pateat ac *elementum*, quo vocabulo eosdem planetas significari laudatus Cangius auctor est. Sed si lubeat dictionem *domo* retinere, id etiam licebit sensu nihil mutato, cum *planetarum domus* sit astrologis usitata locutio.

[illegible] adserunt ea quæ terrena sunt, et quodam vinculo coerceri. Unde et Deos stellas appellaverunt, eo quod eas dominatum quemdam habere supernum credunt, quia quædam stellis ad terrena compassio est. Oportuit autem eos æstimare, quia quod compatitur, non imperatorium jus, nec dominatum, quasi Deus, possit habere in eis quorum ægrescit compassione; cum sit et ipse mortalis et corruptibilis. Mundus quoque cum sit factus, utique ipse Deus non est, sed operator et conditor ejus. Ergo mens quamdiu Chaldaicis erroribus inflectitur, non videt Deum, quem in his quærit quæ videntur, non in his quæ non videntur : quæ autem videntur, temporalia sunt; nam quæ non videntur æterna. Sed non temporalis Deus : non igitur videtur. Non ergo mens ea videt Deum, quæ disciplinam Chaldæorum sequitur. Unde nec Abraham primum videbat. Quomodo autem poterat videre eum, supra quem alterum esse arbitrabatur? Ubi vero ad aliam demigravit non regionem, sed veram religionem paratam humilitati, hoc enim significat Chanaan, tunc Deum videre cœpit, et eum cognoscere esse Deum cujus invisibili virtute advertit omnia regi et gubernari. Hoc ergo Scriptura docet, quia Abraham a stellarum observatione demigrans Deum vidit.

10. Confirmatio testimonii adjungitur, quia in loco aram Domino ædificavit ei qui sibi apparuit. Impressus est enim typus iste validus in anima ejus, et manifesta fides veritatis. Suppetit enim grato viro memoria, ingrato irrepit oblivio. Illi hærent a quibus adjuvatur, isti labuntur omnia quæ conferuntur. Statuit autem aram, sed non sacrificavit. Posset movere, nisi meminisses processus mentis, hujus Scripturæ serie servari. Et ideo spectabat a Deo genus discere sacrificandi. Advertebat enim irrationabilis animantis et mutæ pecudis sacrificium dignum divino cultu hostiam non videri. Nondum in Isaac typum cognoverat passionis futuræ, nondum Melchisedech dederat ei benedictionis gratiam, ut ista cognosceret.

11. *Recessit*, inquit, *inde in montem, contra Orientem Bethel*. Incrementum devotionis montis significat eminentia, cujus adscensio indicium est uberioris processus. Contra Orientem ideo, quia prophetabat venturum justitiæ solem; quod illic Sapientia pararet sibi domum, et inde per virginem suum prædestinaret exortum. Volebat ergo cognoscendorum jam mysteriorum lumen accipere. Sicut enim sole mundus, ita splendore sapientiæ tota mens illuminabitur. Meritoque posuit contra Orientem Bethleem. Domus enim Dei dicitur Bethlehem *, in qua natus est Christus. Unde ait per Prophetam Deus : *Et tu Bethlehem non es minima inter principes Juda; ex te enim exiet princeps, qui regat populum meum*. Non dixit contra Bethlehem, sed tabernaculum ipsum Bethlehem appellavit. Ecclesia enim justorum est tabernaculum. Jam illa quis non miretur mysteria, quod Bethlehem juxta mare Galilææ est ab Oriente. Etenim vel anima quæ meretur templum Dei appellari, vel Ecclesia tunditur sæcularium curarum fluctibus, sed non subruitur : cæditur, sed non labefactatur, commotiones fluctuum et insurrectiones passionum corporalium facilis premere ac mitigare. Spectat aliorum naufragia ipsa immunis et exsors periculi, parata semper ut illucescat sibi Christus, atque ejus illuminatione jucunditatem acquirat sibi. Sicut enim oculi pascuntur primo diei lumine : ita etiam mens nostra alitur inventis sapientiæ, et quibusdam ejus radiis videtur splendescere. Visibilis enim solis radiis terræ vaporantur : invisibiles autem radii cordis nostri penetrant interiores recessus.

12. Iterum ædificavit aram, et invocavit in nomine Domini. Processus fidei in Domini invocatione significavit. Hoc adjecit superioribus.

* Bethlehem ex Bethel deducere videtur Ambrosius. At juxta etymologiam *domus panis* interpretat.

CAPUT IV.

Abraham ubi commoratus esset in deserto quo mentis tranquillitas adumbratur, in Ægyptum quæ tentatio est, descendit fame compulsus. Cur ibi Saram sororem appellaverit, non uxorem? Hanc dum Pharao cum objurgatione marito reddit, mentem continentiæ renuntiantem signat.

13. *Et abiit Abram, et demoratus est in deserto.* Tunc probatur mens, quando in quodam deserto est, ubi nulla cupiditatum lascivia, nulla abundantia pecuniæ, nullus sumtus luxuriæ. Utinam in hoc deserto esse possim, destitutus ab omni incentivo cupiditatum, derelictus ab omni delinquendi studio, exspoliatus jactantia et tumore. Sed quia vel Deus nos tentari patitur, vel tentator incursat, cum sibi videtur in deserto mens esse quieta ab omni terrenarum voluptatum appetentia, in Ægyptum impellitur, ubi compungi possit. Stimulus enim mentis caro nostra est, et passiones ejus compunctiones sunt nostræ. Ipsa est Ægyptus nostra, hoc est, caro nostra, ipsa est afflictio. In hanc descendit mens nostra, quando cogitat quæ carnalia sunt. Tunc autem adscendit, quando invisibilia desiderat. Ideo et Abraham dicitur descendisse in Ægyptum, ut affligeretur. Patitur hoc mens nostra, interdum separat se a corpore, secernit ut singulariter agat, incorporalibus intendere atque adhærere cupiens. Interdum propter colligationem animæ et corporis inclinatur ad carnales voluptates quibus infirma subjicitur, fortior non tenetur. Afflictationes igitur forti viro coronæ sunt, invalido infirmitates sunt. Unde et ille non timebat afflictationes quibus probaretur merito, qui dicit : *Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra : sed in omnibus sumus afflictati : foris pugnæ, intus timores.*

14. Sed ut descenderet in Ægyptum fames coegit. Exoritur enim sæva mentis fames, quando appetentia carnis hujus exundat, et exspectatæ aquæ saluti adversæ sunt. Redigunt nos in angustias corporis, cum habendi cupiditas irrepit, luxuria suavitati est, cordi jactantia. Tentamur omnes. Inflectitur etiam sobrius animus, descendit in Ægyptum, hoc est, in afflictionem corporis. Sic tamen descendit, ut quasi advena ad tempus incolere, non quasi civis possidere videatur. Justus enim dixit : *Advena sum in terra hac.* Et alibi : *Heu me, quod incolatus meus prolongatus est.*

15. Descendens autem Abraham in Ægyptum, hoc est, ad feros et barbaros mores, qui virtuti deferre nescirent; ne nocerent per invidiam, dixit Saræ, ne se uxorem ejus diceret, sed sororem appellaret. Et hinc grande virtutis mysterium, cui cito invidetur. Et ideo ut invidiam reprimat, humiliorem se præstare debet. Non sibi principatum super omnes vindicet : non sibi soli sapientiam quasi præcipuam arroget. Hæc est quam sibi Salomon uxorem acquisivit. Uxor enim præcipue est uni debita. Itaque omnes cupiunt tali se copula dignos videri, ut doleant aliquem sibi præferri. Quis tanta solus potiatur pulcritudine? Soror autem quodam vel jure germanitatis, vel nomine plerisque sociatur. Et ideo verum amatorem suum integrum ab injuria reservat.

16. Unde videntes eam Ægyptii, qui non possent discernere, nec virtutis formam cognoscere, vulgari æstimantes judicio, induxerunt ad tyrannum, hoc est, ad mentem superbam quæ pondus sapientiæ non sustinuit, et ideo afflictata est. Etenim cum animam improbam virtutis intraverit sermo, redarguit eam culpæ, errorisque pudore afficit, et prolapsionis torquet dolore. Namque dum in quadam sumus delinquendi libidine, nebulis quibusdam insipientiæ mens obducitur, et fumo quodam iniquitatis oculi ejus caligantur; ne videat eorum, quæ concupiscit, deformitatem. Sed cum omnis nebula transierit, et sapientiæ fulgore fulserit, gravia tormenta exercentur in quodam male conscii secretario. Itaque gravior nostra mens judex est conscientiæ reatu, et judicio pœnitentiæ. Quod si vel ægra per culpam, vel invalida per infirmitatem, non potuerit ferre ac perpeti virtutis præsentiam, dimittit eam, atque a se relegat, nec patitur eam volvi in se, et

e cogitationibus suis. Et ut in- oculi lucem refugiunt, ita validæ sapientiæ fulgorem non Tales erant Geraseni qui roga- transiret de finibus eorum Do- ...

...ique et iste rex Ægypti ait ad : *Quid hoc fecisti mihi? Quare ... mihi, quia uxor tua est : sed ... soror tua est, et sumseram ...? Et nunc ecce mulier tua ...pe, et recurre hinc.* Intuea- ... intemperantem aliquem qui ...atis gratiam quodam cap- ...re sequendam putet. Deinde ... ejus nesciens quibus comi- ..., et stipata advenit, sobrie- ...icet, modestiam ac vere- parcimoniam cibi, fugam procacitatis, petulantiæ, cau- ...iam, sollicitam custodiam, ebrietatis succensus calore, carnis æstu, aut occursu for- ...ioris nequaquam se teneat, ...nis repugnet; nonne dicit : a faciliorem, castimoniam se- a humeros meos, supra vires ...rus cui ista jungantur. Vale recede, recede de finibus sen- ...orum. Recurre cito eo unde ...ti : non sustineo præsentiam ...igor gravibus quæstionibus, ...dam te arbitror, quam tenere ...m.

...versus deinde ad aliquem mo- ..., qui studuerit in ejus men- ...re assuetudinem castimo- ... non arduam fore, nec ...em, sed pluribus sociam, fi- ...tudiosis, convenientem vo- ... Quid hoc, inquit, fecisti ...re non dixisti mihi quia uxor ...e est, quæ non perfunctorie, ...no teneatur conjugio, secum vehat dotem, quæ invehat ...ra matrimonii, et duræ fœnus ...ais : sed dixisti sororem, nul- ...tam legibus, et naturæ so- ... jure aliquo dotalis census ...ac potentem. Itaque impru- dens onerum ejus copulandam eam mihi et tenendam putaveram, sed intellexi quod pondus sit in ea et sarcina. Ecce mulierem tuam, id est, ecce persuasio tua ante te, accipe, et recurre. Nolo ante me sit, nolo in meis cogitationibus. Tolle te hinc cum tuis consiliis, cum tua admonitione, cito tolle, cito recurre, moras tuas non fero, afflictiones sunt mihi : satis est, quod ante deceptus sum. Et misit alumnos suos, quibus vagatur plerumque mens intemperantior, volvens animo cogitationes luxuriæ, ambitionis, avaritiæ, et diversas illecebras offendens; ut eliminarent, ac longe propellerent castimoniam, ne recursum faceret in eos fines quibus fuerat expulsa; quo secura jam et arbitrii serioris libera, in peccatis suis redargui non formidaret.

...rii hoc loco dicuntur ii, qui non ...a sponte atque ex animo ad ali- ...ur.

CAPUT V.

Discedit Abraham ex Ægypto cum Sara uxore, ac suis omnibus, hoc est, veris animæ divitiis. Ejus reditus in Bethel quid significet? Quidve Lot auro et argento dives non dicatur.

19. Discessit itaque Abraham inde, habens secum uxorem suam Saram, hoc est, principalem, non servientem. Ideo et dicitur illi : *Audi Saram uxorem tuam.* Quæ enim servitio delictorum se exuit, principatum habet, non servitutem. Mens ergo validior principalem virtutem secum habet, hoc est, imperitantem corporis sensibus, non obedientem. Quæ de Ægypto secum omnia retulit, nihil ibi disciplinarum suarum amisit. Non colorata est intemperantia, insolentia, flagitiorum immodestia, non exspoliata est amictum sedulæ sobrietatis, non exuta vestimento pudoris.

20. *Erat dives valde*, utpote cui nihil bonorum deerat, quæ non alieni erat appetens, quæ nullius indigebat, quod suum dici vellet. Hoc est enim esse divitem, habere quod satis voluntati sit. Mensuram enim frugalitas habet, census non habet, cujus modus in arbitrio quærentis est. Erat autem dives pecoribus, argento et auro. Quid sibi hoc vult? Non mihi videntur in homine justo sæculares divitiæ laudari. Unde in pecoribus corporales sensus intelligo,

quia et ipsi irrationabiles sunt; in argento sermonem, in auro mentem. Merito dives erat Abraham, quia regebat sensus irrationabiles. Denique et domuit, et mansuetos fecit, ut fierent rationabiles. Habebat sermonem fidei colore splendidum, purgatum spiritalis gratia disciplinæ: habebat mentem plenam prudentiæ. Et ideo auro comparatur mens bona; quia sicut aurum cæteris præstat metallis : ita mens bona in homine cæteris potior est humanæ substantiæ portionibus. In tribus igitur census sapientis, in sensu, sermone, mente : gradus quidam per ordinem factus, sicut etiam in Apostolo legimus: *Manet autem spes, fides, caritas, tria hæc: major autem his est caritas.* Et mens igitur major est; quia ipsa est quæ molit spiritale frumentum, ut purgationem sensuum, sermonumque proferat. Servatur ubique persona sapientis viri.

21. Denique eo inducitur rediisse Abraham, hoc est, in Bethel, unde in Ægyptum descenderat; ut agnoscamus quod etiam justi in domo Dei positi, et verbo Dei intenti tentantur quidem sæcularibus afflictationibus; sed non alienantur a domo Dei, et a custodia præceptorum cœlestium. Suis contentos esse finibus, non extolli divitiarum copiis, et rebus secundum gratiam voluptatum fluentibus, hoc esse mentis optimæ : meditari semper principium et finem, eo procedere, et inde ingredi, hoc esse bonum. Bonum autem sapientia est. Nemo enim bonus, nisi unus Deus. Ab eo procedimus, creati per ipsum : ad eum revertimur, quia cum Christo esse multo melius. Et ut scias quia bonum est congruere principium et finem, ipse ait bonus Jesus : *Ego sum alpha et omega, principium et finis.*

22. Mens igitur nostra cum ipso semper sit : ab ejus templo, ab ejus verbo numquam recedat. Semper in lectione Scripturarum sit, meditationibus, orationibus; ut sermo ejus qui est *, semper operetur in nobis, et ut quotidie procedentes in Ecclesiam, vel domesticis incubantes orationibus, ab ipso incipiamus, et in ipso desinamus. Ita totius hic vitæ nostræ dies, et cursus diei ab se sumat principium, et ipsi desinat. Sicut enim a principio vitæ credere, et initiari Deo, salus est : ita perseverantia usque in finem necessaria est. Est autem mentis optimæ diligentia; ut verbo Dei intenta nihil faciat irrationabile, unde tristitia subeat; ut jugiter actuum suorum bene conscia, lætitiam bonæ servet conscientiæ. Quod enim bonum hoc sine timore et sine tristitia est, id est, securitatis plenum et gratiæ. POSSESSIO enim justi gratum esse Deo : insipientium autem nullus gradus. Ideo Esaias, appropinquante bono, ait : *Fugiet dolor, et tristitia, et gemitus.* Johannes quoque in Apocalypsi : *Et ipse*, inquit, *Deus cum illis erit, et delebit omnem lacrymam de oculis eorum, et mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor ulterius.* In resurrectione enim justorum lætitia jugis erit et gratia, cum illud bonum cœperit esse cum sanctis suis, quando requiescent in sinu Abrahæ, positi in ejus tabernaculo, quod inter domum vel sermonem Dei et gratiam fixum est : significans innocentiam fidelium agere gratias auctori suo, qui non habent unde eos pœniteat in hoc mundo fuisse.

23. Factis itaque simplicibus Abrahæ magnarum institutionum documenta explicantur. Merito dives, qui etiam disputationes philosophorum divites facit, qui de ejus actu præcepta formarent sua.

24. Ejus ergo divitias Scriptura expresserat : supererat cognoscere utrumnam Lot quoque nepos ejus, et ipse utpote ejusdem successionis, dives fuerit : sed Scriptura eum pecoris tantum abundantem adserit. Denique sic habet : *Et Lot qui simul ambulabat cum Abram, erant oves et boves, et tabernacula.* Non habebat argentum, quia nondum justus. Etenim argentum ignitum lingua justi. Non habebat aurum, quod habebat ille qui vidit Christi posteriora,

* Id est, sermo Dei, quæ locutio ex Philone desumta est λόγος τοῦ ὄντος : neque fere usquam aliter is Deum vocat quam ὁ ὤν ; nempe quia hoc nomine se appellari Moysi dixerat ipsemet Deus.

de quo scriptum est : *Et posteriora ejus in specie auri.* Vidit illum Abraham, sicut testatus est Dominus dicens : *Abraham diem meum vidit, et gavisus est.* Et ideo auri speciem habere meruit et possidere.

CAPUT VI.

Quo sensu scriptum sit : *Et Lot qui ambulabat cum Abram*, itemque : *Non capiebat eos terra.* De pastoribus, et rixa inter eos orta, quam sedare conatur Abraham. Idem cum frustra Lot retinere tentasset, illum cum bona gratia dimittit. De imperitia ac insolentia Lot in eligendo ; deque Sodomitarum peccatis.

25. NUNC illud nequaquam prætereundum arbitror, quod videtur etiam doctiores movisse ; qua ratione sic scriptum sit : *Et Lot qui ambulabat cum Abram*; quasi alter esset Lot qui non ambulabat cum eo, secundum quod accepimus. Et putant plerique non solvi quæstionem. Ergo ut illis satisfaciamus, et a regula Scripturæ non recedamus, unam personam dicimus, duo negotia, quod in uno eodemque viro duæ res significantur : numero unus est, officio duplex. Declinatio enim dicitur Lot, sicut habet latina interpretatio. Declinat autem quisque aut bonum aut malum. Cum ergo Lot declinaret malum, hoc est, errorem, flagitium, crimen, jungebatur patruo : cum declinaret bonum, hoc est, justum, innocentem, sanctum, religiosum, sociabatur flagitio. Bene ergo dixit : *Et Lot qui ambulabat cum Abram*; quia adhuc non elegerat Sodomam, non habitabat cum flagitiorum auctoribus. Postea enim cœpit habitare in Sodomis. Ideoque quasi a seipso mutatus, velut alter accipitur ; non solum a justo viro, sed a seipso desciscens.

26. Denique quia studio jam deflecti cœperat a patruo, *Non capiebat eos terra.* NULLA enim spatia possunt satis esse discordibus : quietis et pacificis etiam angusta abundant : dissonis moribus etiam spatiosa arctantur. Et quia a principio dixi mentem hic formari hominis, quæ a principio imperfecta fuerat, sed per incrementa et gradus quosdam proficit, ideo ait : *Non capiebat eos terra :* hoc est, una anima motus diversos non recipiebat naturaliter sibi repugnantes. Potest tamen fieri ut interdum non omnia in uno eodemque perfecta sint; possit tamen aliqua vitia sua operire, vel motus suos temperare : si aut plura bona sint quibus pauciora vitia operiat : aut repentinam commotionem consilio maturiore reflectat. Verum si ex utraque parte plura concurrant dissona ac repugnantia, habitatio discrepantium virtutum ac passionum in una anima solvatur necesse est. Figurate ergo animam secundum physiologos terram appellavit. Nam et Salomon ait : *Tamquam agricultura homo imprudens*; quæ si fœcunda sit opimis segetum fructibus, abscondere potest spinas : sin vero spinæ concurrant aristis, secandi nulla est copia.

27. Qui igitur pastores sint, et quorum animantium, et quæ rixa inter pastores Abrahæ et inter pastores Lot consideremus. Pastores sunt magistri gregum, vel diligentes et sobrii, non sinentes agrorum culta obteri pedis vestigio, atque aduri sentibus : vel negligentes et remissi, qui non revocent pecus suum, quo herbosa et non fructuosa pascatur, sed libere vagari per varios agri fructus sinant. Istorum ergo pastorum solers custodia necessaria est; ne forte adscribatur diligentibus, quod evertit negligentium incuria. Sed quia non sermo de visibilibus, ideo cujus pecoris pastores sint prius consideremus. Pastores hos definire possumus. *Pastores*, inquit, *jumentorum.* Jumenta autem sensus corporis irrationabiles significari accepimus. Qui sunt ergo pastores sensuum, nisi præceptores, et quasi quidam rectores gregum, duces eorum, vel monitores alicujus sermonis, vel mentis nostræ cogitationes ? Qui si pastoralis disciplinæ gnari et tenaces sunt, non permittunt longius sensuum gregem vagari, et inutilibus aut noxiis inhærere pabulis : sed provido ductore revocant, et frænos rationis admovent, atque obsistunt renitentibus. Mali autem præceptores, vel inutilis disceptationis permittunt eos impetu suo ferri, et in præruptum ac

periculum ruere, et culta obterere, fructuosa depasci; ut si qui sunt in eadem anima virtutum hujuscemodi fructus, eos quoque dissipent. Hinc ergo cogitationum nostrarum discordia. Cum caro repugnat adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, non mediocris pugna est, quando ipse Apostolus vas electionis dominicæ dicit : *Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quod est in membris meis.* Sedare hanc pugnam ipse nequiverat, et ideo ad Christum confugit dicens : *Infelix ego homo : quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Hoc est, ne delectationibus carnis adhæream. Quis igitur est qui his me solvat vinculis, et liberum societ Deo, sensusque ad sobrietatem animæ magis detorqueat, quam ad corporis temulentiam? Sed quia inter homines tantum non potuit rectorem invenire : conversus ad Deum : *Gratia*, inquit, *Dei per Jesum Christum Dominum.* Si fortior suis non commisit viribus, quod corpus mortis evaderet, sed auxilium quæsivit a Christo; quid nos facere oportet infirmiores? Hanc pugnam gravem esse cognovit Abraham, et ideo in principio cavendum putavit. Sapienti enim pacis est studium, imprudenti amica jurgia.

28. *Non sit*, inquit, *rixa inter me et inter te, et inter pastores meos et pastores tuos; quia homines nos fratres sumus.* Patruum legimus Abraham, et Lot ejus nepotem; quomodo eum fratrem appellat? Sed adverte quia causas concordiæ sapiens adhibet. Unde præmisit : *Homines nos sumus.* Omnes autem homines unius naturæ partus sunt, intra ejus concepti viscera, et uno foti atque effusi utero. Unde nobis jure quodam germanitatis velut fratres connectimur ab uno patre conditi, et una matre tamquam fratres uterini editi. Et ideo cum simus rationabilis naturæ soboles, tamquam uterini nos diligere debemus amore mutuo, non impugnare ac persequi. Multo autem verius ad unam animam refertur, cujus rationabile cognatos habet, ut supra diximus, sensus irrationabiles : quod autem rationabile, virtutum habet copulam. Un[...] quadam sibi copulantur nec vitia virtutesque hominis; qu[...] nalis, istæ rationabilis ani[...] Caro autem atque anima velu[...] lege socientur conjugii, ex qu[...] constat. Homo igitur velut suas fœderare debet, atque cogere. Sed quia nemo erat carnem vinceret; ideo, *Ven[...] tra, qui fecit utraque unum, parietem maceriæ solvens, in[...] carne sua, legem mandatorum evacuans, ut duos conderet in [...] in uno novo homine faciens [...] conciliaret utrosque in uno cor[...] per crucem interficiens inimici[...] metipso.* Recte igitur se ut infelicem dixit Apostolus, q[...] bellum intra se pateretur, [...] possit restinguere. Denique ex[...] portiuncula passionum, hoc e[...] dia, diceret Salomon : *Melio[...]* quit, *sapiens forti : qui autem ir[...] continet, melior est quam qui [...] pit.* Beatus igitur qui hoc bel[...] serit etiam non advena et pe[...] sed civis sanctorum et domest[...] quem in terris positum ten[...] quatiant.

29. Hunc affectum servare Abraham. Itaque ut vir pac[...] primo : *Non sit rixa inter me e[...]* Inde ait : *Et inter pastores me[...] tores tuos.* Tertium posuit : *Ec[...] tota terra ante te*, hoc est, si n[...] convenire, cedo omnibus, tot[...] si de loco aut possessione dis[...] Quod si moribus non convenit[...] a me. Quanta ante præmisit, [...] retur discedere? Sed etiam h[...] ac disciplinæ est. Dixit enim vir ex Philosophiæ profectus d[...] quatuor hæc bono viro inesse. [...] ret primum ut omnes sibi amic[...] secundum, ut si non potest a[...] cere, certe nec inimicos : te[...] si nec istud suppetit, ex sent[...] cedat : quartum, si quis cedet [...] sequatur, vindicet se, ut po[...] illa tria superiora in Abraha[...] monibus nudis, sed veris ope[...] noscimus.

30. Quartum autem non ita est, quando etiam circa cedentem servavit affectum parentis; ut eum non solum non persequeretur, sed etiam captum erueret ac liberaret. Denique Apostolus cum tria illa doceat, quartum præceptis suis solvit, quod addiderat philosophia. Ait enim cum pacificum populum Dei informare vellet: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus, pacem habentes*: deinde si hoc non potest, certe, nec discordias, nec inimicitias. Ideoque addidit: *Non vos vindicantes, carissimi*, in quo et tertium * illud excluditur, ut vindicare nos nequaquam velimus: *Sed date locum iræ*. Habes et quartum, ut discedas magis, et vindictam Deo committas, quam tibi exigas; quamquam et hoc secundum legem magis dictum voluit videri. Nam secundum Evangelium supra habes: *Benedicite eos qui vos persequuntur*. Habemus hæc præcepta ad Timotheum in secunda epistola: *Propter quam causam*, inquit, *admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum. Non enim nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis*. Et iterum: *Tu autem, fili carissime, fortitudinem cape in gratia*. Habes ergo primæ præceptum sententiæ ut erga omnes gratiam locet: deinde si non potest præceptis suis omnes acquirere, caveat ne verbis aliquos exasperet, hoc est, ne inimicos faciat. Unde ait infra: *Hæc commoneo, testificans coram Deo, noli verbis contendere, in nihil utile, nisi ad subversionem audientium*. Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes. Pulcre post pauca subjecit, et causam præstitit, quam Philosophia non vidit: *Cum modestia*, inquit, *corrigentem eos qui resistunt, ne quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem*. Ad tertium quoque illud, ut discedamus ab eis cum quibus nobis convenire non potest, habes additum, cum præcepit ut loquatur quæ decent sanam doctrinam, deinde pugnas legis declinet, hoc est, primum gratiam seminet, deinde nullum litigando avertat: tertium est ut *hæreticum hominem post unam correptionem devitet; quia subversus est qui hujusmodi est, et delinquit, cum sit a semetipso damnatus*. Quam argute suo judicio damnatum nostræ ultioni subtrahit, quasi indignum in quem vindicetur. David autem evidenter studium vindictæ amovet dicens: *Si reddidi retribuentibus mihi mala*.

31. Ergo mens viri sapientis ejusdem animæ vel lapsus, vel irrationabiles motus studet corrigere, sibique conjungere. Potest enim fieri ut quæ interdum displicent, emendentur cum gratia. Effusio patrimonii si recidatur, habet liberalitatem sine dispendio. Verecundia interdum remissior est; si confirmetur, habet et pudoris gratiam, et propositi constantiam. Commotio si temperetur, indignationis horrorem deponit, adsumit laudem vigoris. Quod si emendare non potest, non exasperet intemperantiam: deprehendit ardorem libidinis *, conjugio coerceat; ne dum quæritur continentia, obrepat impudicitia. Ideoque bonorum magister: *Dico*, inquit, *non nuptis et viduis, bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego. Quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri*. Sunt aliquæ mulieres immaturo destitutæ maritorum obitu, et se continere nequeunt. *Volo*, inquit, *juniores nubere, filios procreare, matres-familias esse, nullam occasionem dare adversario*. Quod si aliquas deliciæ delectant, et luxuriari in Christo volunt, viduitatis affectantes gloriam, germanitatem autem non custodientes, eas devitandas judicat, ut habes scriptum: *Adolescentiores viduas devita*.

32. Recte igitur Abraham cum bona venia voluit nepotem dimittere, quem deflectentem a se tenere non poterat. Sic et mens bona a præcipiti et dimerso irrationabilium lapsu secernat se ac separet. *Si tu*, inquit, *in sinistram, ego in dexteram: vel si tu in dexteram, ego in sinistram*, hoc est, quæ tibi in dextera sunt, mihi in sinistra sunt: et quæ tibi

* Videtur hic aliqua transpositio esse, et quod tertium dicit dicendum potius *quartum*; et contra.

* Edit. Bened. *intemperantia. Deprehendit ardorem libidinis quam conjugio*.

in sinistra, mihi in dextera sunt. Viro enim imprudenti in dextera sunt, quæ sunt corporis : ea præfert, ea constituit in meliorem partem, divitias quoque et honores præponit : at vero immortalitatis adipiscendæ gratiam ad sinistram habet, quæ sapienti ad dexteram est. Longitudo enim vitæ in dextera ejus. Omnesque animæ virtutes insipiens vir in sinistram ejicit : prudens autem vir has sibi ad dexteram locat, quæ autem corporis, in sinistram.

33. *Et levavit*, inquit, *Lot oculos, et adspexit omnem regionem Jordanis*. Deflectentibus a vero amica jactantia est. Denique ut Abraham humilius, qui electionem obtulit : ita Lot insolentius, qui electionem usurpavit. Virtus se humiliat, extollit autem se iniquitas : qui se debuit committere maturiori, ut esset tutior. Denique eligere nescivit. Nam primo levavit oculos, et adspexit regionem, hoc est, illam rem quæ non esset prima ordine, sed tertia, hoc est novissima. Prima sunt enim quæ sunt animæ bona : secunda, quæ corporis, id est, salus, virtus, pulcritudo, formæ gratia : tertia sunt, quæ accidunt, hoc est, divitiæ, potestates, patria, amici, gloria. Regio igitur tertio loco ponitur ; est enim res habitationis.

34. Vidit igitur regionem *quæ irrigabatur, priusquam everteret Deus Sodomam et Gomorrham, sicut paradisus Dei, et terra Ægypti, usque dum venias Zothopa*. In quo nisi diligenter intendis, numquid in eo errasse eum dicere potes, quod elegit vicina Jordanis, et ea quæ irrigabantur sicut paradisus Dei? Non utique secundum litteram. Sed cum Jordanis descensio dicatur, descendit qui deseruit virtutis consortium, et speciem elegit, non veritatem. Paradisus enim perfectæ beatitudinis amœnitas est, vel animæ fructuosa fundamenta, in qua sapientiæ sint, justitiæ, cæterarumque virtutum plantaria. Terra autem Ægypti corporalem substantiam significat, cujus plantaria sunt sensus, et passiones corporis. Sicut enim vireta virtutum fontem habent Christum, et spiritalis ubertatem gratiæ, quo exuberent : ita intemperantia fons quidam est passionum corporalium, quo aluntur superflua.

35. *Pulcre* autem ait Scriptura : *elegit sibi Lot*, hoc est, declinatio ; quia posuit Deus ante nos bonum et malum, ut unusquisque eligat quod velit. Non eligamus ergo quod specie videatur jucundius, sed quod veritate præstet ; ne cum sit nobis tributa optio, ut sequamur potiora, levemus oculos inflexi falsis amœnitatis decore : veritatem autem naturæ velut deflexis obtutibus obumbremus.

36. Quod autem homines in Sodomis sævi erant, et peccatores in conspectu Domini valde, non mediocris hic est œconomia, ut advertas mitem Deum gravi peccatorum moveri acerbitate ad ulciscendum, nec immerito non potuisse exorare Abraham Sodomitanis veniam, quia supra modum flagitiosi erant. Plerique sunt quo nequiores, eo tectiores, qui hominum subterfugiunt indaginem, ubi res sine arbitro geruntur, aut falso testimonio justus circumvenitur. Manet tamen ante Deum justus, etiamsi condemnetur ab hominibus ; quia Deus non judiciorum exitus, nec cum intextis nequitiæ commentis negotia, sed nudam spectat negotiorum naturam. In examine autem hominum falsæ opinionis error plerumque obducit vim veritatis. Manebat apud Deum Susanna pudica valde, etiam cum damnaretur adulterii, quia Deus non adsertionibus falsorum testium facti examinabat fidem : sed intimæ conscientiam mentis interrogabat.

CAPUT VII.

Ex verbis Domini ad Abraham philosophos hoc suum dogma, *Omnia esse sapientis*, hausisse, atque inibi quæ possessio Abrahæ divinitus sit promissa? Quinque reges, semper corporis sensus, a quatuor, hoc est, corporalibus illecebris devinciuntur : at Sodomorum equitatum idem Patriarcha in Christi nomine pugnans revocat, vitia scilicet refrænat ac errores.

37. Sequitur locus quo evidenter docemur quantum mens superfluis portionis irrationabilis exhaustis proficiat, et quantum vitia vitiis adjuncta mali adferant. Non enim otiose Scriptura posuit : *Et dixit Deus ad Abram, postquam*

recessit Lot ab illo : Respice oculis tuis et vide a loco in quo nunc tu es, ad Africum, et Aquilonem, et Orientem, et mare ; quia omnem terram quantum vides, tibi dabo eam, et semini tuo in æternum. Hinc tamquam a fonte hauserunt Stoici philosophi dogmatis sui sententiam : omnia sapientis esse. Oriens enim et Occidens, Septemtrio et Meridies, portiones sunt universitatis. His enim totus mundus includitur. Hæc cum promisit Deus daturum se Abrahæ, quid aliud declarat, nisi sapienti et fideli præsto omnia, deesse nihil ? Unde et Salomon in Proverbiis ait : *Ejus qui fidelis sit, totus mundus divitiarum.* Quanto prior Salomon quam Zenon Stoicorum magister, atque auctor sectæ ipsius ? Quanto prior quam ipse pater philosophiæ Plato, vel ejus inventor nominis Pythagoras ? Quis autem fidelis, nisi sapiens ? Stultus enim sicut luna immutatur : sapiens autem immobilis fide permanet.

38. Sed forte dicas : Quomodo sapientis totus mundus est ? Quoniam ipsa natura dat illi sortem omnium, etiamsi ipse nihil possideat. Domina est enim et possessor omnium sapientia, quæ sua putat naturæ munera ; quoniam in usum hominum data sunt, nec ullis indiget, etiamsi desint ei ad victum necessaria. Namque ut musicus organa, aut medicus medicamenta, aut nauclerus quæ ad navis instrumentum necessaria sunt, etiamsi quando non habeat ; habet tamen eo ipso quo possit his uti, etiamsi ad tempus usus eorum non suppetat : quanto magis sapiens suum judicat quidquid naturæ est, qui vivit secundum naturam ? Non enim amittit jus suum, qui meminit se ad imaginem Dei factum, et ad homines a Domino Deo dictum : *Crescite, et multiplicamini, et replete terram, et dominamini in eam, et imperate piscibus maris, et volatilibus cœli, et omnibus pecoribus, et omni terræ, et omnibus serpentibus qui super terram.* Et novit quia sapientia omnium mater est, et ipsa orbem terrarum possidet. Denique Salomon qui sapientiam poposcit et accepit a Domino Deo nostro : *Ipse mihi*, inquit, *dedit eorum quæ sunt scientiam veram ; ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutem elementorum, initium et consummationem et medietatem omnium rerum, et divisiones temporum, et anni cursus, et stellarum dispositiones, naturas animalium et iras bestiarum, vim ventorum, et cogitationes hominum, differentias herbarum, et virtutes radicum, et quæcumque sunt abscondita et improvisa.* Sed hæc nulli nisi perfecto suppetunt.

39. Denique Abraham quamdiu adhærebat ei Lot, hoc est, deflexio morum, sortem horum non acceperat. Ubi vero deflexionis ambiguo quodam atque anfractu absolutus, rectas virtutum semitas continuis animæ suæ gressibus cœpit carpere, in omnem terram possessor mittitur, atque dicitur ei : *Surge, et perambula terram in longitudinem et in latitudinem ; quia tibi dabo eam, et semini tuo in æternum.* Ergo qui sapientiam meruerit, et non fuerit ancillæ filius, non peccati servus, non successioni carnis obnoxius ; sed liberæ, id est, Saræ illius non servientis, sed principantis, bonæ stirpis, bonæ indolis, perfectæ titulo virtutis hæreditatem acquiret universitatis. Dicitur ergo Abrahæ, *Surge.* Non corporalem adsurrectionem significat, sed spiritalem, hoc est : *Surge qui dormis*, surge a terrenis, surge a corporalibus, relinque terrena, cœlum adspice ; *et exurge a mortuis*, hoc est, opinionibus vanis, et disputationibus Chaldæorum. Intuere mundum, intuere etiam illum qui potest totum donare mundum. In possessionem, inquit, tibi dabo mundum, quem Deum ante credebas.

40. *Perambula terram in longitudinem ejus et latitudinem.* Utique intra momentum terram istam Persarum interclusam imperiis, ab Indiæ quoque littoribus ad Herculis, ut aiunt, columnas, vel Britanniæ extrema confinia non potuit perambulare. Et potuit quasi indevotus videri, qui cœlesti oraculo non obedisset, si obeundæ hujus terræ mandatum accepisset : sed cum sit ejus devotio probata ; quia ad quercum tantummodo Mambre transtulerat tabernaculum, utique terram, hoc est, virtutem possumus perfectam intelligere,

quæ bonos fructus daret, et fœcundas inventiones, cogitationumque primitias, meritorum vindemiam, frumento, vino et oleo repleret interiorem domum, terram resurrectionis quam promisit patribus nostris fluentem lac et mel, suavitatem vitæ, jucunditatis gratiam, splendorem gloriæ, cujus hæres primus factus est primogenitus a mortuis Dei filius Jesus Christus. Et ideo non seminibus dixit, sed semini; ut declararet illum, qui hanc hæreditatem humano generi primus acquireret.

41. Cognovimus bonæ mentis profectum, quæ a vitio lubricæ deflexionis exsurgens quæsivit statim præmium sapientiæ, hæreditatem justitiæ. Quantum autem noceant levitati vitia adjuncta, docet sequentium series lectionum. Nam illi quatuor reges qui de quinque regibus triumphaverunt, et adduxerunt equitatum Sodomorum totum, cœperunt etiam Lot filium fratris Abrahæ, et discesserunt. Quinque reges quinque sensus corporis nostri sunt, visus, odoratus, gustus, tactus, auditus : quatuor reges, illecebræ corporales atque mundanæ sunt; quoniam et caro hominis, et mundus e quatuor constat elementis. Merito reges dicuntur; quia habet suum culpa dominatum, habet regnum grande. Unde Apostolus ait : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Sensus igitur nostri facile corporalibus delectationibus et sæcularibus cedunt, et quadam eorum potestate capiuntur. Corporales enim delectationes et illecebras hujus sæculi non vincit, nisi mens quæ fuerit spiritalis, adhærens Deo, et se totam a terrenis separans. Deflexio omnis his capitur. Unde Johannes ait : *Væ habitantibus in terra!* Non utique omnes homines comprehendit, qui tunc vitæ hujus cursum conficerent (sunt enim et in terris positi quorum conversatio in cœlis est) sed eos quos terrenæ conversationis affectus, ac hujus sæculi vicerit gratia. Ergo non habitatores, sed accolæ sumus terræ hujus. Accola enim temporalis diversorii spem gerit : habitator autem spem omnem atque usum suæ illic substantiæ locare videtur, ubi habitandum putaverit. Itaque qui est terræ accola, habitator cœli est : qui autem habitator terræ, possessor est mortis.

42. *Numeravit Abram trecentos decem et octo vernaculos suos, et percussit eos, et persecutus est usque Choba, quæ est ad dextram Damasci.* Et numerus vitalis est. In ipso enim vita, si credamus in passione in nomine Domini Jesu. Nam hæc est nominis interpretatio hujus; quod diximus Choba, id est vita. Ipsa ad dexteram Damasci pulcre esse dicitur. Agni enim ad dexteram, hædi ad sinistram. Scit exercitata mens quos ad prælium consummandum sibi adhiberet, quibus armis instrueret, quibus ducat vexillis. Non aquilarum præfert imagines, nec dracones* : sed in cruce Christi, et in Jesu nomine progreditur ad prælium, hoc signo fortis, hoc vexillo fidelis. Merito ergo mens exercitata, quæ recepit veram sapientiam justi viri. Justitia autem solers correptionis est, ac arguendo revocat peccatores, et stringit passionum impetus.

43. Ideo dicit Scriptura, quia *revocavit omnem equitatum Sodomorum,* hoc est, habenas tenuit, fræna rationis imposuit, revocavit culpam, stravit errorem. Equus enim stare nescit, velox ad impetum, cervicem exaltans suam, hinniens ad libidinem. Quid tam simile peccati? Fervet enim primo culpa impetu, et omnem recti cogitationem prævenit, motuque immaturo exsilit, ut eam difficile ratio revocare possit. Fertur in præceps, et adscensorem suum projicit in mare istud hujus sæculi, cervice tumida recusans jugum correptionis. Est specialis quædam forma libidinis, quæ vocem mutet hominis, verba amantis corrumpat, suisque se prodat sermonibus. Denique ad Judam per Hieremiam dicit Dominus Deus : *Nunc videbitur ignominia tua, et adulterium tuum, et hinnitus, et alienatio fornicationis tuæ supra colles.* Hunc justus revocavit equitatum : mores quoque declinantis convertit, et ad se vocavit, ut imitatores sui fierent, qui

* Apud Romanos legionis signum erat aquila; draco, cohortis.

deflexerant; quia sensus nostri ad disciplinam mentis recurrunt.

44. Substantiam quoque recepit. Non patrimonium utique significat, sed vitalem animæ substantiam, in qua sit pretiosus census, non stipula, non fœnum, in qua fidelis sit alloquii splendor, in qua nostræ census subsistat spei. Hæc est enim vera nostra substantia, quæ est sapientiæ dives copiis, hæc immortalis substantia: corporis autem, vel accidentium diurnus magis quam diuturnus usus. Unde quidam recte non putant patrimonii dici substantiam. Non enim subsistimus in eo, cum et illis quibus desit pecunia, vitæ tamen non desit substantia.

CAPUT VIII.

Dicit mens nostra in Melchisedech devotionem erga Dei cultum, in rege Sodomorum tentationem etiam postquam victa sit, adhuc metuendam, in Abrahamo contagium intemperantiæ declinandum. Quare huic merces tantum post victoriam promittatur; itque posteritatis curam proferat? Ad extremum eodem Abrahamo ab aruspicinæ superstitionibus defenso, sacrificii ab ipso oblati multiplex interpretatio subjungitur.

45. De Melchisedech in tractatu morali plene diximus, in quo et mysterium nequaquam præteritum ac prætermissum est. Hoc loco autem satis est illud admonere solum, quod mens plena prudentiæ justitiæque devotior sit erga Dei cultum, et decimas terræ gignentia in fructibus, juxta altiorem prudentiam in eo solvat; ut perfectionem omnium sensuum atque operum suorum Deo deferat, nihil sibi arroget, quæ se regere non potest, divino nisi favore fulta sit. Denique ubi se vicisse putat, tentatur atque incessitur. Hoc exprimit et docet lectio, quia semper adversum passiones corporis mens nostra tamquam in excubiis debet prætendere. Quid enim est quod ait: *Rex*, inquit, *Sodomorum exivit obviam Abræ, et dixit: Da mihi homines, equos autem sume tibi*; nisi quod post has luxuriæ victorias vis quædam libidinis potest rationabili mentis subrepere, ut infundat ei irrationabiles passiones?

46. Sed perfectæ mentis est, nihil de terrenis, nihil de corporalibus illecebris adsumere, abstinere a terrenis. Ideo Abraham dicit: *Nihil sumam ab omnibus tuis*. Quasi contagium declinat intemperantiæ, quasi labem refugit corporalium sensuum, delectationes mundi rejicit, quærens quæ supra mundum sunt, hoc est, extendere manus ad Dominum. Manus operaria virtus est animæ. Hanc non ad terrenæ arboris pomum, sed ad Dominum extendit: *Qui fecit*, inquit, *cœlum et terram*, hoc est, intelligibilem et visibilem substantiam. Intelligibilis enim οὐσία cœlum est: visibilis vel sensibilis substantia terra est. Ergo significat quod virtutem animæ suæ ad superiora extendat; ut ex illa intelligibili substantia theoreticæ vitæ induat altitudinem, spectans non illa quæ videntur, sed quæ non videntur, hoc est, non terrena, non corporalia, non præsentia, sed incorporalia, æterna, cœlestia: de ista autem visibili substantia operatoriæ atque civilis disciplinæ capessat gratiam.

47. Subtexuit his oraculum Domini dicentis: *Noli timere, Abram; ego protegam te, merces tua multa erit valde*. Quæro cur post belli eventum? Spondendæ mercedis locus nunc erat. Minus enim mirabile faceret, si secutus promissum Dei esset hostem adorsus. Victoriæ securus processerat ad triumphum magis invitatus, quam promtus ad gloriam, vel ad ulciscendum pietatis dolorem paratus. PROPOSITUM piæ mentis mercedem non expetit, sed pro mercede habet boni facti conscientiam, et justi operis affectum. Angustæ mentes invitentur promissis, erigantur speratis mercedibus: bona mens quæ sine responsi cœlestis syngrapha certamen arripuit, geminæ laudis fructum acquirit sibi; ut et confidentissimæ fortitudinis, et plenissimæ devotionis gratiam locet. Quod de sancto Abraham æstimari convenit; quia et divinum favorem * non

* Loquitur de dolore quo Patriarcha ob fratris filium captum atque abductum affectus erat. Atqui videtur ulcus aliquod in aliis vocibus delitescere; neque enim aptum sensum hinc elicias, si *despici se*, in *despexisse*, aut *divinum favorem*, in *divino favore*, non mutaveris.

despici se justis duxit doloribus, et hostem perculit despectu periculi, quod gloriose sibi pro ultione pietatis subeundum putavit. Dei quoque in eo prædicatur justitia, qui remunerationem piis mentibus non ex necessitate promissi, sed ex æquitatis suæ contemplatione largitur, judicans dignum fore quod hi qui militant sine aliqua mercedis humanæ remuneratione repositum habeant præmium in ejus bonitate, cui devovendas animas suas æstimaverint. Simul quia adoreis bellicis ex usu ipsius victoriæ, aut hominum gratia paratum est præmium; pietatis autem, et parcimoniæ, puritatis, cæterarumque velut privatarum virtutum a Deo solvitur. Quæ manifesta sunt hominibus, ipsi remunerantur. Non omnia autem manifesta, sed alia manifesta, alia incerta, et maxime occulta cordis. Unde et ille ait : *Incerta et occulta cordis manifestasti mihi*, quorum spectator et scrutator Deus est. Non ergo magnam mercedem promisisset Abrahæ, nisi puram animam ab omni contagione delictorum judicasset.

48. Sanctæ tamen et propheticæ mentis cura major posteritatis perpetuæ est. Partus enim sapientiæ et fidei hæreditatem desiderat. Ideo ait : *Quid mihi dabis? Ego autem dimittor sine filiis.* Ecclesiæ sobolem desiderabat, eam successionem petebat quæ non esset servilis, sed libera : non secundum carnem, sed secundum gratiam. Ideoque hujusmodi responsum divinum resultavit, quo edoctus audivit : *Respice in cœlum, et numera stellas, si potes numerare. Et dixit, sic erit semen tuum. Et credidit Abram Deo, et reputatum est ei ad justitiam.* Quid credidit? Hoc est, non solum multitudinem populorum in Christum credentium, sed etiam cœlestis gratiæ splendorem, et resurrectionem vitæ immortalis soboli Ecclesiæ deferendam. Quid est autem quod ait : *Eduxit eum foras?* Tamquam foras educitur Propheta, ut exeat fores corporis, et angustias carnis operientis, ac Spiritus sancti infusionem, et velut quamdam descensionem videat. Oportet nos quoque exire ex his diversorii nostri angustiis, mundare animæ nostræ locum ab omni inquinamento, projicere sordes malevolentiæ, si volumus spiritum recipere sapientiæ; quia in malevolam animam non introibit sapientia. Credidit autem Abraham, non auri, non argenti illectus testimonio : sed quia corde credidit ad justitiam. In quo probatum est ejus meritum, in eo persolutum est præmium.

49. Denique statim fidei ejus testimonium Dominus dedit dicens : *Ego sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Chaldæorum, ut darem tibi terram hanc, ut hæres esses ejus.* Et quia deposuerat Abraham studium Chaldæorum, quærit nunc : *Quomodo*, inquit, *intelligam quia hæres ejus sum?* Hoc est, jam divinationes magorum repudiavi, doce me quomodo sciam me futurum terræ ejus hæredem. Qui quærit quomodo sciat, non dubitat, manifestante Deo, cognoscere se posse: sed formam vult acquirendæ cognitionis advertere. Nam et in Evangelio Maria cum audisset ab Angelo quia virgo paritura esset filium, respondit : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognovi?* Et jure respondit, hoc est : Cum id quod naturæ est, non suppetat, quia non solet parere quæ viro non fuerat copulata, quæro quomodo præter instituta naturæ possim virgo generare?

50. *Dixit autem illi Dominus Deus : Sume mihi vitulum trimum, et capram trimam, et arietem trimum, et turturem, et columbam.* Præterirem hujusmodi interpretationem sacrificii, nisi quibusdam scrupulum hinc nasci adverterem, eo quod aruspicinæ quædam scribi videatur solemnitas; quod post immolationem divisa sunt animalia, et contra faciem alterutrum posita, et consedit illis Abraham. Sed si vim interrogationis præmissæ et futuræ responsionis consideremus, advertere poterimus spei nostræ et fidei convenire hujus sacrificii disciplinam. Vitulus enim aratorium animal est, deditum terreno labori. Capra ad aquarum similitudinem per ænigmata figuratur, eo quod αἴξ græce παρὰ τὸ ἀΐσσειν nomen acceperit, ab eo quod est impetu ferri. Sic enim currit sicut et aqua. Possumus vel de fluviorum

mo, cursu, vel maris violentis æstimare fluctibus. Aeri autem comparatur aries, quia omnibus animantibus utilius hoc animal generi esse humano reperitur; quandoquidem et vestis nobis usum exhibet, sicut aer hujus spiritus vitalem nobis ministrat substantiam. Unde et hunc ordinem factum puto, ut prius diceret: Sume mihi vitulum et capram, et tertio loco diceret arietem; eo quod prima illa, hoc est, vitulus et capra terris et mari materialibus comparentur elementis, et quia feminea dicantur: at vero aries masculum quoddam animal est, vehemens natura, et violentum cornibus. Similiter autem aeris hujus spiritus vitalis est, ut masculus auctor et causa gignentium, movens terrarum genitalia, et velut quadam se miscens copula. Aliud ergo ad terram, aliud ad mare, aliud ad aerem vitalem mystice figuratur horum trium animantium genus.

51. Hæc traditio naturalis est: sed moralis etiam concurrit et suppetit. In omnibus enim hominibus caro, sensus, et verbum est. Caro nostra vitula est: laborat, ut serat: laborat, ut colligat: laborat, ut pariat: innumeris fatigatur laboribus. Unde et Græci δαμαν dixerunt vitulam ἀπο του δαμᾶσθαι αὐτην, eo quod dometur injuriis *. Masculorum boum labore, aratro, et jugo fungitur, femineos partus repræsentat cum multo ubere. Caro quoque nostra vitæ istius subjugatur necessitatibus, crebris quatitur doloribus, et multarum ærumnarum quodam curvata partu senescit. Jam illud quis ignorat, quod vehementior sit virtus animæ, cui velut nupta adhæret in istius vitæ cursu corporalis substantia? Sensus autem nostri caprarum modo velut saltu quodam exsiliunt, et pascuntur præruptioribus, impetu suo ipsi commotiones excitantes animæ, et concutientes eam. Ad omnem occasionem præsto sunt, vel occursu femineæ pulcritudinis, vel odore suavitatis alicujus. Auditu pariter et tactu moventur velociter, quibus etiam animæ inflectunt constantiam, et velut a natura sui alienant eam. Unde et plerique ἀφορμην * dictam putant, quia ὁρμη impetus dicitur; eo quod ex quodam impetu sensuum inflexionis atque alienationis nostræ causa nascatur. Feminei autem sexus speciem habet, ut etiam sensus nostri αἰσθησις græce dicuntur femineo vocabulo. Effetarum modo animantum cito vacuantur, ubi partus suæ generationis, delectationisque effuderint, et iterum excitatis cupiditatibus novos referunt impetus.

52. In ariete vero verbi ac sermonis nostri habetur similitudo, quod sit vehemens, sicut et sermo noster efficax operationis, et quadam ornatus nostri et tegminis causa sit. Aries per usum vestium ordine quodam gregem ducens, sicut ordo quidam vitæ ususque nostri verbo explicatur. Arbitror autem quod illud verbum magis intelligere debeamus, quod est Verbum Dei, cum quo aries iste habere videatur non mediocrem cognationem. Quod Verbum nos vere tegmine velleris sui vestivit, et in domum introduxit æternæ salutis. *Qui se pro nobis immolandum obtulit, qui tamquam ovis ad victimam ductus est, et sicut aries coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum.* Ex quo ordinem quemdam substantiæ habemus et sacræ redemtionis, quod per ipsum conditi ac redemti sumus. Duplex igitur causa per Verbum, naturalis et moralis: naturalis qua condidit, moralis qua redemit. Philosophia quoque geminam speciem sui constituit in verbo, naturalem et moralem. Rationabilis enim utriusque portio est. Naturalem secundum mundi creationem, quam verbo adsignat: moralem secundum justitiam, et æqualitatem vivendi, cujus vita et ratio de verbo.

53. Qua causa cum dies quadraginta complerentur ex Mariæ Virginis partu, tulerunt Dominum nostrum Jesum in Hierusalem, ut offerrent Domino secundum legem, et ut darent hostiam par

* *Domari injuriis* hic non videtur aliud significare, quam domari labore ac verberibus.

* Ἀφορμην, hoc est, sine impetu, id enim in spiritalibus ea vox significat, cum eadem contrarium sonet in corporalibus. Erit igitur sensus animam ideo impetus ac motus ex natura sua vacuam dici; quod non in ipsa, sed in corpore eorumdem motuum fons et origo resideat.

turturum, aut duos pullos columbarum; eo quod in columba spiritalis gratia sit, in turture incorruptæ generationis natura, vel immaculati corporis castimonia. Merito ergo ad sacrificium jubentur post arietem turtur et columba sumi, ut verbo adhærere intelligas incorruptam castimoniam, et spiritalem gratiam. Et hoc ipso quidem quod aves posuit, intelligere possumus cœlestium meritorum volatus. Sunt enim volucres cœli quæ veniunt et habitant in ramis ejus arboris quæ de grano sinapis surrexerit, cui cœlorum regnum comparatur. Et Ezechiel apertos sibi cœlos dicit, et vidisse inter alia etiam rotam unam super terramconjunctam animalibus quatuor. Et infra: *Audiebam*, inquit, *vocem alarum eorum, sicut vocem aquarum multarum, et vocem sublimis Dei; et cum irent, ut vox verbi, sicut vocem castrorum.*

54. Unde quidam ad libros philosophiæ derivarunt, eo quod ipsum cœlum volucri simile sit. Denique Plato currum volucrem dixit esse cœlum, ex eo quod Propheta dixerat: *Cum irent animalia, ibant et rotæ conjunctæ illis; et cum elevarent se animalia a terra, elevabantur rotæ.* Sed Propheta non cœlum ipsum avem dixit, sed aves esse in cœlo. Denique et David ait: *Cœli enarrant gloriam Dei*, hoc est, potestates cœlestes; velut cum spectatur pulcrum elementum, prædicatur operator. Animam autem describit Propheta, cujus motus sunt quatuor velut equi, λογιστικον, θυμητικον, επιθυμητικον, διορατικον. Hæc animalia quatuor, id est, homo λογιστικον leo θυμητικον, vitulus επιθυμητικον aquila διορατικον. Ideo ratio præmissa est, ut reliqua rationem sequantur. Ideo cum homine a dextris est leo, id est, cum ratione commotio a dextris est. Ista animalia quando elevantur, elevantur etiam rotæ. Rota autem vita est super terram, qua vivimus. Si animæ nostræ motus quatuor elevantur, elevatur et vita nostra. Ideoque addidit: *Quoniam spiritus vitæ*, inquit, *erat in rotis.* Anima ergo magis currus est, quæ ait in Canticis canticorum: *Posuisti me currus Aminadab*, id est, Domini nostri. Non ergo philosophiæ traditioni descriptio concurrit prophetica. Denique vocem alarum audisse se dicit Propheta. Istæ alæ virtutes sunt quæ maximo et duplici plausu prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, justitiæ suavem decorem, vitæ cantilenam resultant. Plato autem dulces quosdam sonitus siderum mutuavit sphæræ cœlestis generari conversione, famam magis et pompam, quam veritatem secutus. Nam licet Origenes quoque noster, hoc est, ecclesiastico vir officio deditus, planetarum stellarum quamdam inenarrabilem motu harmoniam esse suavissimi illius soni cœlestis adserat, tamen etiam ipsum plurimum indulgere philosophorum traditioni pleraque ejus scripta testantur; quod eo scripsi, ut et ab aruspicinæ et a philosophiæ traditione sacrificii istius interpretationem secernerem. Velint alii doctrinam probare suam, ego juxta Apostolum timidus malo, quam doctus videri, qui ait: *Videte ne quis vos deprædetur per Philosophiam et inanem seductionem secundum traditionem hominum, secundum elementum hujus mundi, et non secundum Christum.*

55. Quod autem ait: *Divisit Abraham corpora, et consedit illis,* ne quis extispicium putet, aruspicina verba esse non nego; sic enim audio: sed divisionem corporum quadrupedum, cum lectio factam adstruat, non factam avium utique si inspectio fuisset istorum, etiam avium facta esset divisio, ut fieret inspectio. Quid si fidei nostræ hoc convenit? Et ideo quod supra Aruspicinam verbi nobis dat traditio requiramus. Diximus supra quia in vitula terram accipimus, in capra aquam, in ariete aerem, quod ipso nomine colligitur, quod trima ad sacrificium sumi jubentur; quia terra ipsa inter tres dividitur species sui; aut enim continens, aut insula, aut peninsula est: aqua ipsa in tria; quia aut mare est, aut fluvii, aut lacus; nam fontes, aut putei privata negotia nequaquam digna divisione generali et publica; putei latent, fontes aliis originem præstant. Aer quoque habet divisiones temporum veris, æstatis, autumni, hyberni; et hæc mundana divisio est. Quo hoc proficiat? Ut

cognoscamus Deum esse horum auctorem moderatoremque omnium, qui omnibus ordinem rebus dederit, et ea divisione distinxerit, ut his colligas posse tibi Deum conferre quæ pie postulas, et quæ spondet implere.

56. Itaque Abraham quia promittenti Domino terræ hæreditatem responderat : *Unde cognoscam quia hæres ero terræ hujus*, per illas species hostiarum informatur, ut credat Deum esse supra mundum, qui universa quæ mundi sunt provida distinctione diviserit : sed ea quæ sunt divisa resolvi postea, ea autem quæ non sunt divisa (aves enim, hoc est, turturem et columbam non divisit) numquam resolvi; fides enim manet integra, quæ columbæ more in sublime subrigitur, lustrans superna, et spiritalibus alarum remigiis cœlum circumvolans. Turturi quoque mens illa confertur, quæ avis usu istius secretis alitur, intelligibilem illam et indivisam quærens Trinitatis substantiam, refugiens plebem quamdam creaturarum et corporeæ se non miscens congregationi, atque ab omni passionum labe secernens. Hoc sacrificium de te poscitur. Qui tales offert hostias, fidem et castimoniam mentis, simplicitatis gratiam, caritatis et pacis affectum, ipse se beatæ illius terræ agnoscit hæredem : sicut etiam Dominus apertius in Evangelio declaravit dicens : *Beati pacifici, quoniam ipsi possidebunt terram.*

57. Accipe aliam divisionem. Caro quoque nostra ipsa Dei ordinatione divisa habet membra omnia. Duo oculi sunt, binæ aures, duæ genæ, nares divisæ, dentium geminatus ordo, ubera, scapulæ, manus, latera, femora, genua, crura, pedes; nonne bina omnia, ut subnixa geminatis subsidiis omnia nostra obire videantur officia? Anima etiam divisionem suarum patitur portionum. Nam διορατικον, hoc est, superiora *, quasi oculi quidam contrarii, rationabile est et irrationabile. Rationabile ipsum dividitur circa mentem et sermonem. Sensibile ejus in auditum et visum, quibus vitæ hujus cumulatur gratia. Nam odor et gustus vitalis usus videntur necessarium præbere ministerium. Nares jugi flatu adspirationem recipiendo vitalem, continuato quodam substantiam hominis cibo pascunt. Gustus autem potu epulisque generatur. Quintus vero sensus, hoc est, tactus, velut admixtus est illis quatuor. Odor et gustus quædam magis alimenta sunt corporis, quibus hujus carnis militia subsistit. Visus vero et auditus mentem adjuvant. Hæ sunt divisiones quæ secundum carnem nostram animamque a summo operatore divisæ sunt.

58. Unde oportet nos colligere quia etiam iste mundus velut per membra quædam gemina, et tamquam ἀντιπρόσωπα distributus est: terra in montes et in campos; ut sunt partes nostri corporis elatiores aliæ, aliæ planiores. Eminent scapulæ, et pedum superiora, vel manuum : latera vero et inferiora cervicis, velut valles trita et concava. Quod et de vola manus intelligere licet. Nam in ipso calcaneo pedis eminere alia, media autem sinuata esse quis dubitat? Aqua in mari salsa, in flumine dulcis, vel in fontibus. Est aer hyberno frigidus, veris mensibus temperatus, calidus æstate. Ergo ista divisit operator. Mentem autem nostram, quæ modo avium, virtutum diversarum et vigoris sui vecta remigiis, super cœlum evolat, non divisit; quia Trinitati adhæret dividenti omnia, soli indivisæ. Unde philosophi superiorem mundi hujus substantiam quam æthera vocant, non ex cæterorum elementorum volunt admixtione constare : sed splendidam, et multo refulgentem lumine, quæ non terræ sordidum, nec aquarum humidum, nec aeris nebulosum, nec ignis ipsius rutilum quidquam recipiat, ex quinta quadam οὐσίᾳ esse adserunt, et velut volucrem mundi hujus mentem velociorem purioremque esse cæteris partibus. Nam aliæ mixtæ sibi et concretæ sunt. Nos autem nihil materialis compositionis immune atque alienum

* *Superiora*, supple animæ, cujus ideo partes superiores esse dicit, facultatem cogitandi ac ratiocinandi, et facultatem sentiendi ; quia his passiones, sive facultates irascendi et concupiscendi inferiores sunt, ac minus necessariæ. Sub διορατικῷ vero id quod λογιστικόν dixeras, hoc loco comprehenditur.

putamus, præter illam solam venerandæ Trinitatis substantiam, quæ vere pura ac simplex sinceræ impermixtæque naturæ est : quamvis aliqui putent de illa quinta οὐσίᾳ lucem esse clariorem, de qua dixerit David quod Deus sit circumdatus lucem sicut vestimentum. Et Apostolus scripserit de ipso omnipotente Deo, quod *solus habeat immortalitatem, et lucem habitet inaccessibilem.*

59. Qua autem ratione dixerit quod aves descenderint supra divisa corpora vitulæ, capræ, atque arietis, non facile reperio, nisi quod omnia terrena, marit ma, atque ipsa aeria plena sunt insidiarum ac perturbationum. Videntur enim aves istæ cibi causa descendisse supra corpora. Naturaliter autem violentiores potioresque viribus super infirmiores irruunt, et quasi mortuis corporibus incumbunt, ex improviso frequentius irruentes : vel, quod verius puto, quia princeps mundi hujus, et volucres cœli, spiritualium nequitiæ quæ sunt in cœlestibus, eos qui mundana sollicitudine curaque divisi sunt, gravi motu incessant, et velut cadavera mortuorum dilacerent dente aspero. De his, enim dictum est : *Relinque mortuos sepelire mortuos suos;* quia sunt de regno diaboli qui in seipsum divisus est. Qui autem sunt de regno Dei, quibus dicit Jesus : *Regnum Dei intra vos est*, hi non sunt divisi, quia adhærent Deo; *quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus est : Erunt enim, inquit, duo in carne una. Qui autem adhæret Domino unus spiritus est.* Isti ergo non sunt mortua corpora; ut volucres cœli comedant eos, sed sunt spiritus; facit enim Deus Angelos suos spiritus. Denique supra columbam et turturem non descenderunt, quia divisæ istæ aves non erant. Non sunt enim divisi justi quibus dicitur, ut sint simplices sicut columbæ. Ideoque dicit David, quia et *passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi ubi reponat pullos suos.* Hæc spectabat Abraham, hæc profundo et spiritali considerabat intuitu.

60. Ideoque scriptum est : *Consedit illis Abram*, non quasi aruspicinæ, sed quasi cœlestis revelationis interpres, signa divinæ operationis explorans. Mens enim directa ad Christi gratiam videbat hunc mundum plenum esse iniquitatis, quæ velut a summo cœli volaret, et opprimeret infirmos terræ : pudicitiam autem, fidem, sinceritatem nullis esse obnoxias passionibus : avaritiam vero, et sollicitudines sæculi quibus suffocantur qui habent voluptates divitiarum, dilacerari ac dividi. Unde et divitiæ dictæ sunt curæ et cogitationes mundi hujus; quod mentem dividant, atque in diversum scindant, et in partes trahant, nec sinant incorruptam esse et integram. Vir ergo pacificæ mentis considebat, et considerabat quatenus prohibere cominus posset ea mala, quæ hominibus invehuntur; mens enim sapientis viri ac justi mederi studet humanis casibus, et prohibere ac resecare animarum nostrarum labores.

CAPUT IX.

Quare ceciderit excessus ac timor super Abraham; quidve redditum eidem oraculum de suæ posteritatis peregrinatione et servitute in Ægypto, de morte propria, deque liberatione posteritatis ejusdem significet? Quo denique visio flammæ atque fornacis pertineat.

61. Denique quam hoc Abraham spiritali et prophetico affectu fecerit sequentia docent. Nam *solis occasu excessus cecidit super eum : et ecce timor magnus et tenebrosus incubuit super eum.* Excessus prophetis fieri solet, sicut habes Prophetam dixisse : *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.* Excedit enim mens prophetæ velut fines quosdam humanæ prudentiæ, quando repletur Deo. Et ante evacuat se cogitationibus et disceptationibus sæculi hujus; ut advenienti gratiæ spiritali puram se et exinanitam præbeat, superveniat in eam Spiritus sanctus magna se vi infundens, ita ut mens hominis subito turbetur. Denique Angelus venit ad Mariam, et cum sedulitate et gratia venit; et tamen Maria mota est in introitu ejus. Unde Angelus ait ad eam : *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum : et ecce concipies in*

utero, et paries filium. Cognoscimus ergo quia quando venit gratia Dei super propheticam mentem, subito irruit, et inde incubuisse et cecidisse super prophetas Spiritum sanctum legimus; quia excessum patitur, et turbatur, et timet, et quibusdam ignorantiæ et imprudentiæ tenebris offunditur : sicut et in Actibus Apostolorum legimus quia circumfulsit super Saulum de cœlo, et cecidit, et horrore animi turbatus est, et audivit vocem de cœlo dicentem : *Saule, Saule, quid me persequeris?* Desinit enim videre sæcularia, qui incipit audire divina. Unde et timorem Abrahæ et tenebras mirari non debes, quasi præter virtutem aut meritum ejus acciderint, cum prophetarum consuetudini congruere advertas, quando adjuncta, ut cognoscant futura.

62. Continuo autem dictum habes ad eum : *Sciendo scies quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua, et servitio opprimentur, et nocebunt eis, et humiliabunt eos annis quadringentis.* Merito tenebrosus horror et magnus factus est; quia magna oracula deferebantur, cum de populo sæculorum dabatur præceptum. Quomodo tam facile capere istud mens humana poterat, maxime quæ admonebatur, ut in hac peregrinaretur terra? Non enim tam quæ futura erant declarabantur, quam præscribebantur quæ facienda nobis forent : *Peregrinum,* inquit, *erit semen tuum;* sive quia omnes homines peregrini esse debeamus in hac terra, omnium etenim pater est Abraham : sive quia verum semen Abrahæ peregrinetur in hoc mundo. Illud enim verum semen est, de quo dictum est : *In Isaac erit semen tuum.* Denique qui se Abrahæ hæredem agnoscebat ait : *Advena ego sum in hac terra et peregrinus, sicut omnes patres mei.* Qui enim peregrinus hic fuerit, civis in cœlo est : qui autem in hac terra omnem animæ suæ substantiam constituendam putaverit, hæreditatemque hujus terræ acquirendam exsultaverit, a Dei regno excludetur. Unde Apostolus ad fideles viros, et cives Hierusalem illius quæ in cœlo est, et Ecclesiæ filios dicit : *Ergo jam non estis advenæ atque peregrini : sed estis cives sanctorum, et domestici Dei.* Non ergo hæc terra nostra est, de qua potest princeps mundi hujus dicere ostendens omnia regna orbis terræ : *Tibi dabo potestatem hanc, si procidens adoraveris me :* erunt omnia tua quæ sibi alieni vindicant, et servitio opprimunt populum Dei; ut servis ejus nocere, et humiliare conentur sanctos Dei. Denique ipse Filius Dei nihil sibi ex hoc mundo vindicandum putavit, unde ait : *Venit mundi hujus princeps, et in me inveniet nihil.* Diversi ergo Domini in servitute nos volunt tenere, incessat diabolus, infestant angeli ejus, passiones motusque corporis velut domestici atque intestini hostes inquietant. Foris pugnæ, intus timores : foris pugnæ, intus cupiditates. Aliena est enim interni corporis substantia puritati cordis; et ideo impugnat, vel certe repugnat. Bellum ergo quotidianum est, et intra castra eadem grave prælium, donec Deus misericors diabolum atque ministros ejus judicet, passiones restinguat, ac subjiciat menti sedulæ, exquirat animas nostras de omnibus offensionis, et periculi nostri auctoribus, qui ait : *Sanguinem animarum vestrarum exquiram de manibus omnium bestiarum.* Et Johannes vidit et dixit : *Quia mors et infernus missi sunt in stagnum ignis.*

63. Itaque exibunt justi, ut nihil de suo dimittant in hac terra; ne spolia eorum resideant apud incolas et possessores istius terræ. Qui etiam sic abibunt de terra Ægypti ista, ut vasa quæ sumserunt ab Ægyptiis mutuo, vel aurea, inquit, vel argentea quibus ad tempus uterentur, secum auferant, et deprædentur Ægyptios. Hæc vasa acceperunt voluntate Domini, et secum ea auferunt, quia resurrectionis filii sunt, quibus dicitur : *Non peribit capillus de capite vestro.* Vasa hæc Ægyptii dederunt, quæ de terra afflictionis sunt adsumta. Et sunt alia aurea, alia argentea, quia omnis creatura Dei bona, et maxime hominis in terris præstantissima, quam honoravit Deus, ut inspiraret in faciem ejus spiritum vitæ, et omnibus præficeret animantibus. Hæc illa sunt vasa

de quibus dicit Apostolus : *Habemus thesaurum in vasis fictilibus*. Hæc est vestis Ægyptiorum qua vestitur anima nostra; ut locupletior hinc recedat, et quo hic vehementer laborabat, liberetur. Non solum enim omnis creatura ingemiscit, et parturit, sed etiam nos; donec veniat redemtio corporis nostri. Habet Dominus curam operis sui, habet naturæ promtæ in plerisque ad rationem ac benevolentiam. Neque enim excidi et perire patimur arbores, quarum circa primos fructus nobis fetura prorumpit, si posteriore ætate eas aut ventus decutiat, aut sol adurat, aut sufficienda et subministranda virtute siccitatibus deficiat substantia : sed melioribus auris differimus examinandas. Et ideo Dominus Deus noster bonæ voluntatis remunerator, etiam primæ feturæ atque indolis contemplationem habens omne colligi patitur animæ nostræ patrimonium et reservari, futuri adventus illud probaturus temperie.

64. Memor itaque sui muneris quod immortale voluit esse æquis, sed si culpa non obrepsisset et gravis, quæ fecit ut non expediret homines diu vivere, ait ad Abraham : *Tu autem ibis ad parentes tuos cum pace, nutritus in senectute bona*. Patitur nos discedere ex hoc sæculo, ut secessione animæ hoc corpus resolvatur in terram suam, et fiat finis peccati : deinde per resurrectionem reformetur divinæ liberalitatis gratia. Ideoque dicit ad Abraham : *Tu ibis ad patres tuos*. Nonnulli putaverunt patres esse elementa, ex quibus constat caro nostra dum vivimus, et in quæ resolvimur. Sed nos qui meminimus matrem nobis esse Hierusalem, quæ sursum est, quæ libera est, quæ est mater omnium nostrum, sicut dicit Apostolus, illos adserimus patres qui vitæ merito et ordine præcesserunt. Erat illic Abel pia victima, erat pius et sanctus Enoch, erat Noe, ad eos promittitur Abraham transitus. Transit enim qui de hac vita recedens ad vitam demigrat alteram, qua vivit mens sapientis et justi viri qui nutritus est in pace. Nam insipiens in bello nutritur et in discordiis : justus in senectute bona vivit. Non dixit longa, sed *bona;* quia justus bene senescit : injustorum autem nemo, quamvis cervis vivacibus diuturniore vita vixerit. Nam diu vivere commune sapientibus atque insipientibus est : bene autem vivere speciale sapientis est, cujus senectus venerabilis, et ætas senectutis vita immaculata : non diuturna, inquit, neque numero annorum computata, nec capillis canis in capite, sed sensibus. Ille ergo bene senescit, qui bene senserit.

65. *Quarta autem generatione revertentur*. Historia quidem de Judæis videtur convenire, qui in Ægyptum transierunt, et de Ægypto exierunt. Quadringenti enim et triginta anni eorum illic exacti sunt : sed non omnes centenos, et quot excurrunt, annos vixerunt, sicut Moyses, aut Jesus Nave; ut quartæ generationis tempus conveniat. Unde mysticum aliquid magis requiramus, eo quod tetras omnibus numeris apta sit, et radix quædam decimæ ac fundamentum, hebdomadis quoque media. Denique nonagesimus tertius psalmus scribitur quarta Sabbati; eo quod hic numerus medius sit priorum et sequentium. Tres enim præcedunt eum, primus, secundus, tertius; et tres sequuntur, quintus, sextus, septimus. Qui hunc psalmum canit, velut aptis numeris vitam istius mundi transigit, quasi tetragonus, et stabilis, atque perfectus. In quatuor libris plenum Evangelium atque perfectum est. Quatuor animalia mystica sunt. Mundi quoque istius partes quatuor sunt, ex quibus congregati filii Ecclesiæ regnum Christi sacratissimum propagarunt, venientes ab Oriente atque Occidente, Septemtrione et Meridie. Quadripartito igitur latere sancta surrexit Ecclesia. Decas quoque ex isto numero adsurgit. Si enim connectas ab uno usque ad quatuor, hoc modo decimam facies. Computa unum, adde illi duo, fiunt tres : adde tribus tres, fiunt sex : et ad sex adde quatuor, fiunt decem. Tetras igitur decem implet, decas numerum omnem complectitur. Quatuor quoque ætates sunt hominis, pueritia, adolescentia, juventus, maturitas. Paulatim adsurgit et fundatur. Sapientia itaque summa prudentiæ quarto ætatum

ordine venit. Meritoque ut si quis ante sub rege Ægypti fuit, maturioris tamen consilii exit de potestate ejus, et legem sibi agnoscit sequendam. Tunc fit ei istius vitæ mare pervium. Similis ratio his quæ gignuntur solo. Ubi semen sparsum fuerit, solvitur humo; et primo prorumpit in radicem, deinde germinat, formatur fructus, et postea maturescit. Arbores quoque ipsæ primum fructum ferunt, deinde ipse adolescit fructus, accessu temporis mutat colorem, quarto ordine consummatur, hoc est, novissimo. Ita ergo et nos in terra hac afflictionis fugiamus lateres formare: sed lacrymis et gemitu provocemus Domini misericordiam; ut mittat nobis Moysen et Aaron, hoc est, legem et sacerdotem: sed illum verum Sacerdotem, et sacerdotum principem, qui licet inter homines versaretur, dicebatur: *Ecce spiritus ante faciem nostram Christus Dominus:* et liberet nos de terra Ægypti, ut pascha Domini celebremus. Feramus etiam fructum fidei ab ipsa pueritia, augeamus in adolescentia, coloremus in juventute, compleamus in senectute. Jam enim securis ad radicem arboris posita est; ut qui facit, fructum ferat. Adultum etiam maturamque segetem nostram messor inveniat; ut maturos fructus in apothecis recondat, ne immaturos hyems deprehendat, ventus decutiat, pluvia corrumpat.

66. Ego tamen arbitror significari magis inter adventum Domini priorem, et secundum qui futurus est judicii dies, tempus medium. Ideo enim et ad solis occasum viro hujusmodi factus est pavor magnus, quia occidente jam mundo, futurum sacrificium declarabatur, quo mundus redimeretur, fides esset hostia, quæ non divideretur a filiis Abrahæ. Nam qui eam divident, non sunt Abrahæ filii. Fides comparatur regno cœlorum: *Simile est* enim *regnum cœlorum grano sinapis....* Et *simile est regnum cœlorum negotianti* qui emit agrum, et invenit in eo margaritam pretiosam. Regnum cœlorum indivisum est; quia regnum Trinitatis unum est. Ideo perpetuum atque æternum, quia indivisum; omne enim regnum divisum facile destruetur. Hostia etiam foret pudicitia Trinitati dicata, post illud sacrificium, vitulæ quoque pro laboribus, quia sacerdotalis est victima: capræ autem, quia pro peccatis hostia: arietis, quia pro omni mundo, et pro ipsis aeriis* vel cœlestibus, non solum pro hominibus, nec solum pro agnis, sed etiam pro hædis quos peccatricis generationis fœtore exuit. Testificatur oraculum futuros adhuc in terra afflictionis Abrahæ filios; ut in agone multorum et gravium certaminum se probent: et ita cum multa supellectili, aureorum et argenteorum vasorum spoliis opimis exeant et revertantur animæ, atque exeant pretiosa possidentes corpora diversarum virtutum, et præcipue castimoniæ possessionum thesauro repleta, sumturæ etiam Christi judicio de diabolo, et ejus ministris, cæterisque qui sibi voluerunt nocere, vindictam. Tunc erit pavor magnus etiam justorum. Nemo enim sine peccato. Omnes habebunt quod timeant; quia impleta peccata erunt. Et cum superabundaverit peccatum, superabundabit et gratia.

67. Iterum *cum jam sol esset ad occasum, flamma facta est: et ecce fornax fumigabunda, et lampades ignis quæ pertransierunt per media divisa illa.* Etiamsi dubitaretur de superioribus, confirmarent sequentia; quando flammam factam ad occasum legimus, quæ illuminaret vespertina mundi tempora, et fulgeret in tenebris, ac revelaret latentia. Denique continuo visa est fornax fumigabunda. Cujus similitudine exprimi videtur vita humana implicata iniquitatibus sæculi istius atque involuta, non habens veri fulgoris claritudinem, et splendorem sinceri luminis. Intus quasi fornax æstuat diversis cupiditatibus, et quibusdam desideriorum anhelat ignibus: foris velut quodam fumo adtexitur, ne videat veritatis faciem. Obumbrantur itaque et obducuntur quadam caligine oculi animæ; ut

* Edit. Bened. *arietibus*, propterea quod supra n. 50 aerem per arietem significari scripserit Ambrosius quo vocabulo *aeriis* designat angelos, sicut tradit Philo, *de Gigantibus*: Ψυχαι δε εισι κατα τον ἀερα πετομεναι. Quod est, animæ sunt per aerem volantes.

confundatur globo quodam fumigantis nubiculæ mentis adspectus; ne pura possit spectare negotia, donec cœlestes lampades dirigat Dominus Jesus, hoc est, fulgorem gloriæ suæ. Quando, inquit, *non indigebunt luce lucernæ, et lumine solis; quoniam ipse Dominus erit lux omnibus*, et ipse illuminabit omnia mundi istius, quorum supra cognita est divisio, nunc manifestata in lumine, non per speculum in ænigmate, nec in parte, sed facie ad faciem veritatis soliditas, atque illud quod perfectum est, possit videri.

CAPUT X.

Cum dicitur Abraham, *semini tuo dabo terram hanc*, ei vera beatitudo promittitur: magis tamen præfiguratur Ecclesia, cujus typus in Sara sterili, ut Synagogæ atque hæresum in Agar ancilla exprimitur. Quæ debeat esse sapientis vigilantia; et quid sit, quod Abrahæ Deus pollicetur illis verbis, *augebo te valde, etc.*

68. POST hæc secutum est oraculum Dei dicentis: *Semini tuo dabo terram hanc, a flumine Ægypti usque ad flumen magnum Euphraten*. Qui futuram gloriam demonstraverat, debuit etiam conferenda virtutum merita polliceri. Ipse enim et adjutor laborantium, et remunerator innocentium est. Ægyptus hic nomen non regionis, sed fluminis est. Sic enim veteres Nilum vocabant, sive quod ipse regioni nomen dedisset, sive quod regionis accepisset vocabulum. Denique et poeta græcus testificatur ita esse, dicens:

Στῆσα δ' ἐν Αἰγύπτῳ ποταμῷ νέας ἀμφιελίσσας.
Homer. Odyss. 14.

Angustum autem et vile est, ut putemus quod cœlestibus signis terrena spoponderit. Itaque consideremus ne forte perfectam beatitudinem et consummationem bonorum meritorum promiserit. Perfecta enim beatitudo ex tribus istis videtur subsistere, corporis, atque animæ, et accidentibus bonis, quæ Græci ἐκτὸς ὄντα dixerunt; ut sit corporis castimonia, patientia, vel temperantia; sit animæ prudentia, atque justitia. Ægyptus igitur flumen corporalia videtur significare. Unde et Geon dictus est ipse fluvius; quia de terra figuratus est homo. Euphrates autem quæ sunt animæ; eo quod fons sit justitia cæterarum virtutum, quæ virtutes alias illuminet. Prudentia enim sine justitia nocet: fortitudo quoque, nisi eam justitia temperet, intolerabilis insolentia est, furori quam rationi propior, dominationi quam libertati. Sobrietas et temperantia privata bona sunt, nec ulli usui, nisi justa erga Deum reverentia, et fidei mente pietatem colas. Justitia sola est quæ virtutes omnes complectitur, et commendat omnes. Accidentia quoque sunt negotiationes, mercaturæ, et agriculturæ, competentia quæstus laborum operumque ruralium. Sunt etiam corporis accidentia salubritas, et commoditas valetudinis, decus, fortitudo, quæ ex tempore accidunt, et cum ætate mutantur.

69. Non mediocrem hanc triplicem gratiam putes. Habes enim perfectionem perfectam in Evangelio. Nam cum dicit Dominus Jesus legisperito illi: *Diliges Dominum Deum tuum*, animæ justitiam mandat tenendam. Etiamsi honorari parentes justum est, quanto magis parenti omnium deferri debet honorificentia? Rursus cum dicit: *Non occides, non adulterium, non furtum facies, non falsum testimonium dices*, virtutes corporis servandas admonet. In posterioribus vero dicens: *Nemo est qui relinquat domum, aut parentes, aut uxorem, aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum nunc in hoc tempore, in sæculo autem venturo vitam æternam possidebit*; nonne incrementa bonorum accidentium cum animæ corporisque remuneratione promittit?

70. Hæc quæ simplicibus verbis sacra scriptura exprimit, magno quodam cothurno Aristoteles et Peripatetici personant, atque extollunt. Pythagoricum quoque dogma esse testificantur sui. Sed quis illorum æquavit Abraham tempore? Quis auctoritate et sapientia Dominum, cujus oraculo Abraham triplicis hujus gratiæ munus agnoscit?

71. Dantur autem ei tamquam in disciplinam alienigenæ nationes; ut mens æqui observantissima recidat vitia, emendet errata. Magis tamen evidens

Ecclesiæ declaratur mysterium, quia per apostolos ejus qui sunt Israelitæ, quorum patres, et ex quibus patribus Christus secundum carnem sub lege factus est, congreganda Ecclesia foret, credituris populis nationum. Quos non sine decem numero significavit, sed ut ostenderet quod illi ante perfidi, ubi mensuram pietatis implessent, profecto essent fidei adepturi coronam.

72. Denique sequitur quia Sara uxor Abrahæ sterilis fuerat : erat autem ei ancilla Ægyptia cui nomen Agar quod ad Ecclesiam pertinere in ea expositione quam de moralibus scripsimus, apostolicis docuimus exemplis. Ecclesia enim sterilis videtur in hoc sæculo; quia non sæcularia parturit, nec præsentia, sed futura, hoc est, non ea quæ videntur. Hujus ancilla est Synagoga, vel omnes hæreses, quæ servos, non liberos creat. Ideoque Agar dicitur habitatio. Etenim temporalis spem fovet, non perpetuæ possessionis gratiam tenet. Itaque ut non insolens partu corporeo fiat ancilla ejus, et jus Ecclesiæ sibi vindicet, dicitur ibi : *Ejice ancillam et filium ejus; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.*

73. Sed etiam in singulis Sara est, et in singulis Agar. Sara virtus vera est, vera sapientia : Agar autem est versutia, tamquam ancilla perfectioris virtutis. Alia enim sapientia spiritalis, alia sapientia hujus mundi. Ideo etiam Ægyptia scribitur; quia philosophica eruditio abundavit in Ægypto. Denique et Moyses eruditus erat in omni sapientia Ægyptiorum, sed abjecit eam præferens Ægypti thesauris opprobrium pro Christi nomine. Nam si illam judicasset alicujus momenti esse sapientiam, non utique dixisset : *Precor, Domine, non sum dignus ante hesternam et nudiustertianam diem, neque ex quo cœpisti loqui servo tuo; gracili enim collocutione, et tardiore lingua ego sum.* Denique quasi inerudito respondetur ei quod erudiretur a Domino : *Ego aperiam os tuum, et instruam te, quod debeas loqui.*

74. Præclarum autem mysterium, quod lex non satis plena erat; ut persuaderet populis, et gentes vocaret, vel quia clausa foret usque ad Christi adventum, qui exponens nobis prophetica oracula, et proferens Lectionis veteris testimonia, veluti quoddam os legis aperuit; ut fidei clamor in totum perveniret orbem. Unde et mystice ait Sara : *Conclusit me Dominus ut non pariam; intra ergo ad ancillam meam, et filium facies ex illa.* Quo agnoscas in prædestinatione fuisse semper Ecclesiam Dei, et paratam fidei fœcunditatem, quando juberet Dominus prorumpere, sed voluntate Domini certo reservatam tempori. Denique sic scriptum est : *Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te.* Advertimus itaque quod festinabat fides Ecclesiæ, sed conclusa erat ejus fœcunditas. Quo verbo demonstratur quoniam exspectabat partus sui tempora; quia quod conclusum est aperiri solet. Qua ratione conclusa fuerit, docet te Apostolus dicens : *Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnibus misereatur*..... Ut *non volentis neque currentis, sed miserantis Dei* esset gratia; ne te ipsum justificares, sed omnia tribueres Deo qui te vocavit. Nemo ergo pigrescat, et excusationem prætendat desidiæ suæ, quo serius credat, quia scriptum est non volentis, neque currentis esse. Consideret enim quid additum sit, *Sed miserantis*, inquit, *Dei.* Talem te ergo præbe bonis studiis et promta fide; ut Deus tui misereatur, et vocet te sicut Ecclesiam vocavit dicens : *Palam factus sum non quærentibus me, apparui iis qui de me non interrogabant.*

75. Et recte præmissa sunt inferiora, ut meliora sequerentur. Peperit ancilla servos, ut eos Ecclesia liberos faceret, et de servitute populos ad libertatem vocaret, de culpa ad innocentiam, de offensa ad gratiam. Singulorum quoque hominum si spectes ordinem, non omnes a perfectis inchoaverunt, nec apud omnes tempore prima est, sed merito antiquior perfecta virtus. Prudentis igitur mentis est considerare quamdiu imperfecta est anima, quæ sunt secum deliberet, ut vel in posterioribus se exerceat virtutum disciplinis, donec

exercitii usu valescat. Dum vero se erroris involucris exuerit, et ab omni enodaverit offensione, consummatam sui purgationem exhibens, tunc suo nitatur ordine magnos partus edere.

76. Præterea dicitur Abrahæ : *Esto sine reprehensione;* cui dabatur spiritus sapientiæ sanctus, integer, bene mobilis, immaculatus. Oportet igitur viri sapientis animam die noctuque in exercitio jugi specula prætendere, numquam somno indulgentem, perpetuis vigiliis intentam Deo ad comprehensionem rerum earum quæ sunt, et singularum causarum cognitionem. Sed etiam futurorum interpres sapientia est, scit præterita, et de futuris æstimat. Scit versutias sermonum, et solutiones argumentorum. Signa et monstra scit antequam fiant, et eventus temporum et sæculorum. Non potest igitur bonus atque perfectus non esse qui hanc acquisierit; quia et omnem habet virtutem, et imago bonitatis est. Unde et sæculi istius sophistæ traxerunt definitionem hujusmodi, quod sapiens vir bonus dicendi peritus sit.

77. Redeamus nunc ad donum Dei quo nihil plenius. Quid enim melius sapientia? Quid pejus vanitate? Quid deterius superstitione? Ideoque tamquam ei cui promiserat plenitudinem perfectionis, ait : *Augebo te valde, et ponam te in gentes, et reges de te erunt :* quia ejus qui fidelis est, totus mundus divitiarum est, et augetur, non minuitur ut stultus. Ponitur in gentes Abraham, hoc est, fides ejus ad gentes transfertur, et reges sæculi qui crediderunt, et se subjiciunt Domino Jesu cui dicitur : *Tibi offerent reges munera.* Nec illud absurdum, quia ex genere Abrahæ non solum reges erunt dignitate, verum etiam illi reges qui peccato non serviant, nec vincat eos malitia, supra quos regnum mors non habeat. Mentis quoque bonæ cognovimus reges esse et principes inventiones, quæ sicut Abraham mediocris quidem generationis proventus non habet, sed abundat regalibus. Cui data est terra in possessionem ; ut dominetur corpori, nec sit captiva carnalium voluptatum, sed quasi famulatu debito obnoxia caro menti serviat. Secundum personam autem Abrahæ evidens mysterium Ecclesiæ, quæ totum orbem fidei hæreditate possedit, bene pater electionis dicitur, pater fidei, pater piæ confessionis.

CAPUT XI.

Præceptum circumcisionis Abrahæ datum quid significet ; quidve etiam infantibus octavo die non circumcisis intentatum sit exitium? Saræ nomini una littera additur Abraham in faciem cadit et ridet. Num idem dubitaverit? Ipsi pro Ismaele oranti annuit Dominus, ac filium ex Sara promittit.

78. Et quia ad perfectum vocatur, oraculum perfectionis accipit. *Circumcidatis,* inquit, *omne masculinum vestrum, et circumcidatis carnem vestram :* perfecta autem circumcisio spiritalis est. Denique et lectio hoc docet cum dicit : *Circumcidite duritiam cordis vestri.* Et hic plerique ita accipiunt, ut sit: *Circumcidatis omne masculinum vestrum,* hoc est, mentem vestram ; nihil est enim mente validius. Deinde quia masculinum etiam sanctum dicitur : *Omnis masculus adaperiens vulvam sanctus Domino vocabitur.* Quid autem mente sanctius, quæ dat bonarum semina cogitationum, quibus aperit vulvam animæ conclusam pariendi sterilitate; ut possit illas invisibiles generationes edere utero illo videlicet spiritali, de quo dicit Esaias : *In utero accepimus et parturivimus spiritum salutis?* Circumcisio ergo cordis intelligibilis, circumcisio etiam carnis mandatur sensibilis. Illa in veritate, ista in signaculo. Gemina itaque circumcisio; quia et animi et corporis quæritur abstinentia. Denique Ægyptii quartodecimo anno circumcidunt mares, et feminæ apud eos eodem anno circumcidi feruntur; quod ab eo videlicet anno incipiat flagrare passio virilis, et feminarum menstrua sumant exordia. Legis autem lator æternæ signaculum circumcisionis carnalis in solis maribus exigit, eo quod ad mixtionis usum vir muliere vehementior sit; et ideo ipsius impetum infringere voluit circumcisionis signaculo. Vel quia viri licito se errare cre-

dunt, si solo se abstineant adulterio: meretricios autem usus tamquam legi naturæ suppetere putant; cum præter conjugium nec viro liceat, nec feminæ misceri alteri. Altiore autem interpretatione illud panditur, quod si mens purgata et circumcisa sit, exuta superfluis voluptatibus et cogitationibus restringit animam ad sui castimoniam, parisque sensibus infusam bonorum facit partuum generatricem.

79. Octavo autem die circumcidi puerum lex jubet, mystico utique præcepto, quia ipse est resurrectionis dies; dominica enim die resurrexit Dominus Jesus. Ergo si dies resurrectionis circumcisos nos et exutos inveniat delictorum superfluis, ab omni ablutos sorde, mundos a vitiis corporalibus, si hinc mundus exieris, mundus resurges. Circumcide igitur te non carne, sed vitio carnali. Et circumcide tuum non solum vernaculum, sed etiam pretio emtum. Si ad singula referas, vernaculi sunt motus naturales: pretio emti, ratione et doctrina acquisiti. Egent autem et illi et hi, tamquam virgulta, purgatione et incisione luxuriæ; ne evagentur ut sterilia sarmenta, et obumbrent inutilia fructuosis. Velut quædam omni vitio distenta multis incassum laborat: [ita cavendum ne etiam nostra mens pluribus occupata, non solum bonos ingeneret partus, sed etiam inutilibus plerisque degeneret; simul ut vitis putata non facile silvescat, dissolvatur cito, sed posteritati reservetur. Nam et ingeniosi multa pariunt, quæ utile est circumcidere, et qui doctrinam diligentia adsecuti sunt, videre in se debent inscientiam.] Mysterii autem ratio dilucida. Vernaculi enim Judæi, pretio emti sunt gentes quæ crediderunt; quia pretio sanguinis Christi redemta est Ecclesia. Ergo et Judæus et Græcus, et quicumque crediderit, debet scire se circumcidere a peccatis, ut possit salvus fieri: et domesticus, et alienigena, et justus, et peccator circumcidatur remissione peccatorum, ut peccatum non operetur amplius; quia nemo adscendit in regnum cœlorum, nisi per sacramentum baptismatis. Nec proderit superioris justitia temporis, si in fine vitæ justitiam dereliquerit. Ideo Paulus ait: *Pretio emti estis, nolite fieri servi hominum.* Sunt enim contraria; quia servitus peccato contrahitur, et pretio peccatum remittitur.

80. Hæc igitur simplici expositione abundare àd intellectum opinamur. Ideoque nec cubos geometricæ, nec tetragonum numerum philosophiæ, confessionem*, ut aiunt, pythagoricam, nec semper virgines, ut appellant, hebdomadis numeros cura discutimus inani, nec mundum radio formamus, nec cœlum in pulvere quærimus, nec intra angustos abacos orbem concludimus: sed vera aperimus mysteria, unam salutem esse Christi resurrectionem. Complantemur ergo similitudini mortis ejus, ut mereamur resurrectionis consortium. Et vetus homo noster simul sit confixus cruci, ut corpus destruatur peccati.

81. Egregie autem infantiæ in primis vagitibus circumcidi mares lex jubet,

---

* Al. *quaternionem.* Hic eæ voces sumuntur pro illo Pythagoreorum Jurejurando, de quo Plutarchus lib. 1. de Placitis philosophorum ita scribit: διὸ καὶ ἐφθέγγοντο οἱ Πυθαγορικοὶ, ὡς μεγίστου ὅρκου ὄντος τοῦ τετράδος:

Οὐ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτὴν

Παγὰν ἀεννάου φύσεως ῥιζώματ' ἔχουσαν.

Hoc est: *Idcirco Pythagorici, quasi magnum esset jusjurandum quaternionis, pronuntiabant: Non, per eum qui animæ nostræ quaternionem præbet naturæ æternæ fontem ac radices habentem.* Jusjurandum autem propterea confessio dicitur, quod illo divinitatem ubique præsentem esse profitemur contestamurque. Per quaternionem vero jurabant isti, quod cum numerorum omnium magnam rationem haberent, quaternarii tamen habebant maximam. Hujus rei causam eodem loco refert Plut. quia ex tetrade animam nostram putarent esse compositam. Neque etiam probabilitate sua caret, quod volunt nonnulli Pythagoram per suam τετρακτὴν intellexisse ipsum Dei nomen τετραγράμματον. Porro hebdomadis numeri ideo virgines dicti sunt, quod nempe qui intra denarium sunt numeri, aut gignunt eos qui intra denarium sunt, aut gignuntur ab eis, aut utrumque. At septenarius nec gignit ullum eorum, nec gignitur a quoquam; quapropter Pythagorici in suis fabulis eum semper virgini sine matre natæ assimilant, quia et illa nec unquam partu est edita, nec unquam pariet. Itaque quiescere fecit diem septimum (Deus). Philo, *Allegoriarum lib.* 1.

etiam vernaculos; quia sicut ab infantia peccatum, ita ab infantia circumcisio. Nullum tempus vacuum debet esse tutelæ, quia nullum est culpæ vacuum. Et infans revocandus a peccato est; ne idololatriæ polluatur contagio, et ne adorare adsuescat idolum, et exosculari simulacrum, parentis violare nidum, pietatem lædere. Simul ne quisquam infletur, quod sibi justus videatur, ætatis maturioris processu Abraham circumcidi jubetur. Nec senex ergo proselytus, nec infans vernaculus excipitur; quia omnis ætas peccato obnoxia, et ideo omnis ætas sacramento idonea.

82. *Et erit*, inquit, *testamentum meum in carne vestra*. Forsitan referatur hoc loco, quomodo spiritalem dicis circumcisionem, cum oraculum dicat : Erit testamentum circumcisionis in carne vestra. Quasi vero animæ solius, et non passionum corporis exigatur temperantia. Nam et visus, et auditus, et odoris, et gustus, et tactus, et vocis ipsius quæritur quædam castimonia; quia et visus procacior habet crimen, et ideo scriptum est : *Noli intendere fallaci mulieri, neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris*. Et in ipso auditu crimen est si seducat te meretrix, et multo blandimento sermonis et laqueis labiorum suorum te alliget. Et in ipso tactu crimen est, ideo tibi dicitur : *Ne mullus fueris ad alienam, neque continueris amplexibus non tuam*. Et in voce culpa est. Laqueus enim fortissimus est homini sua labia, et abducitur a labiis sui oris. Et mel ipsum noli multum edere, ne evomas. Oportet ergo ut omnium sensuum acuta sit moderatio; ne aut impetus in vitium trahat, aut nimietas lædat, aut mora offensioni sit.

83. Non otiose autem, nec superflue plerique hoc qui sequitur loco moveri videntur. Ecquid ita dixerit Dominus : *Quoniam qui non fuerit circumcisus masculus, et qui non circumciderit carnem præpulii sui octavo die, interibit anima illa de genere suo; quia testamentum meum interrupit*. Grave enim putatur quod infanti octo dierum negligentia parentum fraudi esset futura, ita ut interiret anima ejus; cum ipsa lex etiam homicidæ (qui tamen non voluntarium facinus necandi hominis impleverit) civitates præscripserit, ad quas confugiendo mereatur sanguinis impunitatem. Quomodo ergo aut illic ratio habetur fortuitæ necis : aut hic ratio infantiæ non habetur, in qua crimen non potuit esse aut dissimulationis, aut voluntatis; nisi forte putent aliqui, quia in morte filii gravius puniuntur parentes? Sed injustum putatur ut culpa nocentum inferatur pœna innocenti, vel propter pœnam nocentis innocens puniatur, aut fiat consors supplicii, qui dispar est merito. Unde aliqui putant quod de parente dicat exterminandi, quod ejus intereat anima, non parvuli. Sed valde ambiguum est; licet suffragetur huic adsertioni quod ait : quia *testamentum meum interrupit*. Itaque hoc ad intelligentem magis, quam ad infantem referendum videtur. Alii graviter parentibus vel silentio minitantem putant Dominum Deum, quo plus timeant majores, quando nec infanti parcitur.

84. Mihi autem satis liquido patet dictum de uniuscujusque mente. Dicimus enim masculi nomine mentem significari, quod sit validus mentis vigor, et animam in sui copulam trahat, atque vehementior tamquam sexu potior, et virili validitate. Ergo hæc ratio est, quod omnis mens quæ non fuerit circumcisa a superfluis corporalibus, et purgata solemni munere, ut exuat se passionibus et vitiis, interibit. Non caro, inquit, interibit, non homo : sed anima illa interibit, quia potuit salva fieri, si habuisset purgationem. Nuda autem præsidii, et incircumcisi cordis colluvione infirmior salutem generis sui non potuit servare. Omne autem genus videtur immortale, ut homo genus est*, ut ullus species est. Homo semper dicitur, ullus non semper, immo non deficit ullus. Deficit qui fidem non habet, per-

* Genus hic liberiori acceptione pro specie sumitur, sicut et species pro individuo. Quod autem legimus ullum non semper dici, et tamen ullum non deficere, sic interpretamur, ut *ullus*, id est, aliquis, in primo membro hominem certum ac definitum significet, in secundo non item.

una deficit unius, conditio vel nomen hominum non deficit. Ex diuturno igitur et innoxio in id quod temporale est et noxium peccator deducitur, qui mentis suæ adscribere debet infantiæ, quod incautus fuit et intemperans, vel remissionem peccatorum non acquisivit: *Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Utique nullum excipit, non infantem, non aliqua præventum necessitate. Habeant tamen illam opertam pœnarum immunitatem, nescio an habeant regni honorem*.

85. Saræ quoque una additur littera, hoc est, R, ut vocaretur Sarra. Quod utique par est, ut in superioribus, non unius adjectione pensari litteræ. Non enim munus Deo est una littera, sed virtus litteræ quæ exprimit muneris divini gratiam. Sarra enim dicitur ἀρχὴ ἐμὴ, hoc est, potestas mea, vel principatus mei initium, vel regis. Sara græce dicitur ἄρχουσα**, latine quæ regat. Illa mortalis, ista immortalis: illa specialis, ista generalis. Est namque in me prudentia, in me castimonia, in me virtus, in me justitia; me solum regunt, et mihi dominantur, et sunt mortales. Moriente enim me, solvuntur et moriuntur etiam illa. Quæ autem prudentia generaliter dicitur, quæ castimonia, quæ fortitudo, cæteræque virtutes principales, sed generaliter principales, et reginæ quædam immortales, in his potestas est, immortale illud principale, sicut est regina Ecclesia quæ non me unum, sed universos regat. Ergo speciem in genus, partem in universitatem, corruptibilitatem et incorruptibilitatem conversam videmus: quæ omnia Ecclesiæ convenire certum est. Non enim specialis hæc, sed generalis ratio est, nec partis, sed universitatis salus. Ideoque his præcedentibus cum unumquemque prudentia sua ad hanc principalem et diffusam per omnes salutem deduxerit, in qua fons sapientiæ justitiæque est, requiritur generatio, et ille perfectæ partus jucunditatis, cujus nomen est Isaac. Nulla enim melior est voluptas, quam emendatæ gratia conscientiæ. Hinc Epicurei traxerunt summum bonum voluptatem esse, sed eam corporis magis inquinamento, quam sobrietate mentis æstimaverunt.

86. Quid est autem quod ait: *Et cecidit in faciem Abraham, et risit?* Et hic reverentia significatur, quod timuit Deum velut libero risu lædere, quamvis risus lætitiam declararet viri justi qui tantis gratulabatur promissis. Non enim dubitantis hic risus, sed credentis fuit. Simul quia cadunt ante Deum omnia, et mutantur et transeunt, sola illa immutabilis stat semper substantia. Aut fortasse et in hoc mysterio prophetavit Abraham Dominum Jesum; quod per susceptionem dominici corporis et resurrectionem tanti complenda oraculi gratia foret. Adorat igitur non elementum terræ de quo dictum est: *Et adorate scabellum ejus, quoniam sanctum est.* Ubi enim corpus, ibi et aquilæ quæ adoraverunt versantem in corpore.

87. *Et dixit*, inquit, *in corde suo: Si centum annorum nascetur filius, et si Sarra nonaginta annorum pariet?* Græcus ἐν τῇ διανοίᾳ posuit, ut possimus æstimare quia cordi suo quasi alternanti secum dixerit: Si centenario nascetur filius, et nonagenaria pariet? Hoc est ætas generandi præteriit, sed Deo omnia sunt possibilia; et ideo facile etiam istud, ut senibus revocet juventutis annos, vires refundat, sterilibus det fœcunditatem.

88. Nec illud prætereundum, quod promissa sibi generatione legitima respondit Abraham Deo: *Ismael vivat hic in conspectu tuo.* Justi est etiam pro peccatoribus intervenire; et ideo vel hoc credant Judæi, quia et pro ipsis intervenit, si tamen credant. Hoc est enim vivere in conspectu Dei, digna Dei Verbo negotia gerere; oculi enim Domini super justos.

89. Unde et Dominus ait: *Etiam,*

* Cum supra n. 79. dixerit affirmate, *quia nemo adscendit in regnum cœlorum, nisi per sacramentum baptismatis*, non injuria quis suspicetur hæc et alia nonnulla quæ pelagianismum sapiunt, ab hæretico aliquo fuisse intrusa. Quam etiam parum tota ultima hujus numeri pars primæ cohæreat, vel secus videat.

** Hic locus sumptus est e Philonis libro *de Nomin. mutat.*

Ecce Sarra uxor tua pariet tibi filium... De Ismael autem exaudivi te. *Etiam* cum dicit, confirmat promissa; confirmativum etenim verbum est. Et ideo prius generationem Ecclesiæ confirmat futuram; ut verum cognosceret Propheta quod de Ismael se audisse dixit Deus, providens quia cæcitas Israel ex parte haberet contingere, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. Itaque sicut testamenta hominum prius hæredem ferunt, postea legatum exprimunt, melioribus hæreditatem, inferioribus legata : ita in Domini testamento, unde et nos hunc morem accepimus, hæres scribitur natura bonus, nobilis, legitimo creatus conjugio; legato donatur inferior.

90. Promittitur autem generatio sequenti anno, ut advertas quam generationem polliceatur Dominus; hoc est, non illam uteri corporalis Sarræ, sed istum partum Ecclesiæ, qui esset futurus. Denique et infra ait : *Revertar ad te in futurum, et erit Sarræ filius.* In quo utrumque possumus accipere, et hunc conventum Ecclesiæ, et fidelium resurrectionem.

91. Tertiodecimo quoque anno quod circumciditur Ismael, ratio evidens quia is qui incipere habet uti cognitione feminæ, ante debet recidere in se ardorem libidinis; ut a superfluis abstineat commixtionibus, conjunctionem tantum se legitimæ reservet.

92. Mentem quoque sapientis hospitalem esse decet; ut etiam aliis impertiat sui gratiam, et prudentiæ suæ fructum aliis quoque dividat, atque ita bonis epulentur doctrinæ cibis, epulumque ejus exhibeat desiderantibus.

93. Tum præterea nesciat nisi secundum naturam vivere, in cujus instituto et ordine Dei lex est. Nulli se transversariæ cupiditati miscere noverit, solius sapientiæ præoptet copulam. Mandatis Dei sæculi istius gloriam, et quamdam præsentis laudis hæreditatem præferre nesciat; atque ut altaribus Domini suas immolet utilitates, ita judicii ignem non excipiat, neque reformidet; sed magis etiam ut alios eripiat, elaboret.

DE ISAAC ET ANIMA

LIBER UNUS *.

CAPUT I.

Commendatur sanctus Isaac tam ex paterna origine et gratia, quam ex Dominicæ generationis et passionis præfiguratione; ac mysterium inter Christum per Isaac designatum, et animam repræsentatam per Rebeccam aperitur.

1. In patre nobis sancti Isaac vel origo satis est expressa, vel gratia : cui ad omnem redundat gloriam, quod tanto et tam imitabili viro natus Abrahæ patri præmium fuit. Neque vero illud mirabile, cum in eo Dominicæ generationis et passionis figura præcesserit. Siquidem et sterilis anus ex promissione Dei peperit eum; ut crederemus quod potens est Deus facere, ut posset et virgo generare, et oblatus unicus ad immolandum, qui et patri non periret, et impleret sacrificium. Itaque ipso nomine figuram et gratiam signat, Isaac etenim risus latine significatur, risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat quod is universorum lætitia sit, qui mortis formidolosæ vel pavore compresso, vel mœrore sublato, factus omnibus est remissio peccatorum? Itaque ille nominabatur, et iste designabatur : ille exprimebatur, et iste annuntiabatur. Ipse est quem jam tunc persequebatur ancilla : ipse est propter quem jam tunc dicebatur : *Expelle ancillam; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac*. Ipse est cui pater alienigenam acquisivit sponsam. Ipse est mitis, humilis, atque mansuetus, qui veniente Rebecca, hoc est, patientia, exivit in campum abalienare *. Sapientis enim est segregare se a voluptatibus carnis, elevare animam, atque a corpore abducere; hoc est enim se hominem agnoscere. Qui Chaldæorum sermone Enos dicitur, latine homo. Enos autem qui adsumsit et speravit invocare Deum; et ideo creditur esse translatus. Non videtur itaque homo esse, nisi qui in Deum sperat. Qui autem sperat in Deum, non degere in terris, sed quasi translatus adhærere Deo, manifesta veri interpretatione signatur.

2. Bonus igitur Isaac verus, utpote plenus gratiæ, et fons lætitiæ. Ad quem fontem veniebat Rebecca, ut impleret hydriam aqua. Dicit enim Scriptura, quia *descendens ad fontem, implevit hydriam, et adscendit*. Descendit itaque ad sapientiæ fontem vel Ecclesia, vel anima; ut totum vas impleret suum, et hauriret puræ sapientiæ disciplinas, quas haurire Judæi de fonte profluo noluerunt. Quis iste fons sit, audi dicentem : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*. Ad hunc fontem currebat sitiens anima prophetarum, sicut et David dicit : *Sitivit anima mea ad Deum vivum*; ut sitim suam ubertate divinæ cognitionis expleret, et insipientiæ sanguinem spiritualium rigatu dilueret fluentorum. Hic est enim fluxus sanguinis, sicut significat lex, qui deoperitur, quando

* Nihil ferme aliud est hic liber quam brevis Cantici canticorum paraphrasis. Quemadmodum autem in libris duobus de Abrahamo cum officia christianæ religionis, tum animæ lapsæ resurrectionem et profectus demonstraverat, sic in ista expositione instituta acroamata præceptionesque vigilantissimus prosequitur Antistes, ac, sub velamine conjugii inter Isaacum et Rebeccam, aperit animam, jugo vitiorum in genitali fonte liberatam, per gradus quatuor ad summam perfectionem ascendere, et arctissimo spiritalis matrimonii fœdere cum Christo copulari. Scriptum est elegantissimum hoc opus anno circiter 387, et ut videtur, paucis ante Pascha diebus ad catechumenos pronuntiatum. Plurima etiam sanctus præsul de præclara Origenis in Canticum canticorum enodatione mutuavit, præsertim in distinguendo triplicem Scripturæ sensum, nempe naturalem, moralem ac mysticum, licet in hoc libro de Isaac naturalis cum mystico confundatur, atque idem sit.

* *Abalienare* proprie est animum a seriis gravibusque cogitationibus avocatum relaxare.

vir sedenti in diebus sanguinis sui mulieri miscetur. Mulier est delectatio corporis et illecebræ. Itaque cave ne vigor mentis tuæ coitu quodam corporeæ voluptatis inflexus emolliatur, atque in ejus amplexus omnis resolvatur, et fontem ejus aperiat, qui debet esset clausus et septus intentionis studio, et consideratione rationis; *Hortus* enim *clausus, fons signatus*. Namque mentis vigore resoluto, sensus se corporalis delectationis effundunt, perniciosi nimis, et in appetentiam plenam gravis periculi proruentes: quos, si mentis vividæ considerata mansisset custodia, refrænasset.

CAPUT II.

Quid sit homo, et in qua potissimum parte consistat; qualisve sit anima ejus tam secundum sui naturam, quam per irrationabilem sui partem, qua obnoxia sit corruptioni.

3. INTUERE igitur, o homo, qui sis, quo salutem tuam, vitamque tuearis. Quid est itaque homo? Utrum anima, an caro, an utriusque copula? Aliud enim nos sumus, aliud nostrum: alius qui induitur, et aliud vestimentum. Legimus in veteri Testamento: *Omnes animæ quæ descenderunt in Ægyptum*, de hominibus dictum. Et alibi dictum est: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam carnes sunt*. De alterutro ergo legitur, quia homo dicitur et de anima et de carne. Sed illa discretio est, quod ubi anima pro homine ponitur, Hebræus significatur Deo adhærens, non corpori, ut est illud: *Anima benedicta omnis simplex*. Ubi autem caro pro homine nuncupatur, peccator exprimitur, ut est illud: *Ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato; quod enim operor, non cognosco. Non enim quod volo, ago: sed quod odi, illud facio*. Hoc jam posterius et de utroque. Alius est enim qui vult, alius qui odit, alius qui facit. Denique addidit: *Si ergo quod odi, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem jam non ego illud operor, sed quod habitat in me peccatum*. Illud quoque expressius: *Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati*. Et tamen cum utrumque in se concertantem hominem declarasset, hoc est, interiorem et exteriorem, in animæ magis quam in corporis parte se maluit constituere, quod anima sua traheretur captiva ad peccatum, in qua esse se mallet, et esse confirmat dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Tamquam ab extraneo hoste, ita se desiderat liberari a carne.

4. Non ergo sanguis anima, quia carnis est sanguis: neque harmonia anima, quia et hujusmodi harmonia carnis est: neque aer anima, quia aliud est flatilis spiritus, aliud anima: neque ignis est anima, neque ἐντελέχεια anima: sed anima est vivens; quia factus est Adam in animam viventem; eo quod insensibile atque exanime corpus anima vivificet et gubernet. Est et præstantior homo, de quo dicitur: *Spiritalis autem dijudicat omnia: ipse autem a nemine judicatur*. Hic est præstantior cæteris. Unde et David dicit: *Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis, nisi quod visitas eum....? Homo vanitati similis factus est*. Non ille secundum imaginem Dei homo vanitatis est: sed qui illud amisit, et in peccatum decidit, et in materialia ista dilapsus est, iste homo est vanitatis.

5. Anima igitur secundum sui naturam optima est: sed plerumque per irrationabile sui obnoxia fit corruptioni, ut inclinetur ad voluptates corporis, et ad petulantiam, dum mensuram rerum non tenet, aut fallitur opinione, atque inclinata ad materiam agglutinatur corpori. Sic invisibile ejus impeditur, et malitia repletur; quia dum intendit malitiæ, ejus se vitiis replet, et fit defectu bonitatis intemperantior.

CAPUT III.

Perfecta anima terrenis abdicatis, vitiisque domitis Verbum osculari desiderat: cui se Deus Verbum totus infundit. Hoc illa delectata ab eo petit ut attrahatur; quæ omnia etiam Ecclesiæ vir sanctus accommodat.

6. PERFECTA autem anima aversatur materiam: omne immoderatum, mobile, malignum refugit ac respuit; nec

videt, nec appropinquat ad ullius terræ labis corruptionem : divinis intendit, terrenam autem materiam fugit. Fuga autem est, non terras relinquere, sed esse in terris, justitiam et sobrietatem tenere, renuntiare vitiis, non usibus elementorum. Fugiebat David sanctus a facie Saul; non utique, ut terras relinqueret, sed ut immitis, et inobservantis, et perfidi declinaret contagium. Fugiebat autem adhærens Deo, sicut et ipse ait : *Adhæsit anima mea post te.* Abducebat se, et ablevabat vitiis sæculi hujus, elevabat animam suam sicut Isaac in campo, vel abalienabat, vel (ut alii habent) deambulabat. Nam hoc quoque ostendit cum virtutibus familiare habere consortium, ut deambulet unusquisque in innocentia cordis sui, nullo usu terrenis vitiis misceatur, atque irreprehensibilem viam inoffenso mentis carpat vestigio, nec ullum locum in se aperiat corruptioni.

7. Talis erat Isaac cum Rebeccam advenientem exspectaret, præparans se copulæ spiritali. Veniebat enim jam cœlestibus dotata mysteriis : veniebat magna secum ornamenta aurium et manuum ferens; eo quod auditu et operibus emineat Ecclesiæ pulcritudo, cui recte dictum advertimus : *Esto in millia millium, et semen tuum possideat adversariorum civitates.* Decora igitur Ecclesia; quæ ex inimicis gentibus filios acquisivit. Sed potest hoc etiam ad animam deputari, quæ passiones corporis subigit, et ad virtutum officia convertit, repugnantesque motus sibi obedientes efficit. Ergo vel anima Patriarchæ videns mysterium Christi, videns Rebeccam venientem cum vasis aureis et argenteis, tamquam Ecclesiam cum populo nationum, mirata pulcritudinem Verbi, et sacramentorum ejus dicit : *Osculetur me ab osculis oris sui.* Vel Rebecca videns verum Isaac, verum illud gaudium, veram lætitiam, desiderat osculari.

8. Quid est igitur : *Osculetur me ab osculis oris sui?* Considera vel Ecclesiam jamdiu promisso sibi per Prophetas Dominico adventu, per tempora multa suspensam, vel animam, quæ elevans se a corpore, abdicatis luxuria, atque deliciis, voluptatibusque carnalibus, exuta quoque sollicitudine sæcularium vanitatum, jam dudum infusionem sibi divinæ præsentiæ, et gratiam Verbi salutaris exoptet, commacerari quod sero veniat, et affligi; ideoque quasi vulneratam caritate, cum moras ejus ferre non possit, conversam ad Patrem rogare, ut mittat sibi Deum Verbum; et causam qua sit ita impatiens declarare, dicentem : *Osculetur me ab osculis oris sui.* Non unum osculum quærit, sed plura oscula; ut desiderium suum possit explere. Quæ enim diligit, non est unius osculi parcitate contenta : sed plura exigit, plura vindicat; et ita se amplius dilecto commendare consuevit. Denique illa in Evangelio sic probata est : quia *non cessavit,* inquit, *osculari pedes meos.... et ideo remissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum.* Ergo et hæc anima oscula Verbi multa desiderat, ut illuminetur divinæ cognitionis lumine. Hoc est enim osculum Verbi, lumen scilicet cognitionis sacræ. Osculatur enim nos Deus Verbum, quando cor nostrum, et ipsum principale hominis spiritu divinæ cognitionis illuminat, quo anima donata caritatis pignore nuptiali, læta atque ovans dicit : *Os meum aperui, et duxi spiritum.* Osculum est enim quo invicem amantes sibi adhærent, et velut gratiæ interioris suavitate potiuntur. Per hoc osculum adhæret anima Deo Verbo, per quod sibi transfunditur spiritus osculantis : sicut etiam ii qui se osculantur, non sunt labiorum prælibatione contenti, sed spiritum suum sibi invicem videntur infundere.

9. Ostendens itaque non solam speciem Verbi, et vultum quemdam, sed omnia ejus interiora diligere, adjungit ad osculorum gratiam : *Quia bona,* inquit, *ubera tua super vinum, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.* Illa osculum poposcit : Deus Verbum se ei totus infudit, et nudavit ei ubera sua, hoc est, dogmata sua, et interioris sapientiæ disciplinas, et unguentorum suorum dulci odore flagravit. Quibus capta, dicit uberiorem esse jucunditatem divinæ cognitionis, quam

lætitiam omnis corporeæ voluptatis. Adspirat enim in Verbo odor gratiæ, et remissio peccatorum, quæ in totum diffusa mundum, omnia tamquam exinanito replevit unguento; quia per universos gravis vitiorum colluvies detersa est.

10. *Propterea*, inquit, *adolescentulæ dilexerunt te. Adtrahe nos; ut post odorem unguentorum tuorum curramus.* Bona quidem prudentia, sed dulcis misericordia. Illam enim pauci adsequuntur, hæc ad omnes pervenit. Propter hanc, inquit, indulgentiam tuam diligunt te animæ renovatæ spiritu. Unde et ad animam dicitur: *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Ad animam enim loquebatur, dicens: *Benedic, anima mea, Dominum.* Et ideo festinat ad Verbum, et rogat ut adtrahatur, ne forte derelinquatur; quia currit Dei Verbum, et non est alligatum. Denique exsultat tamquam gigas ad currendam viam. Et quia egressus ejus a summo cœlo, et occursus ejus usque ad summum ejus, videns se imparem tantæ velocitati dicit: *Adtrahe nos.* Bona anima, quæ non pro se sola, sed pro omnibus rogat. *Adtrahe*, inquit, *nos.* Habemus enim cupiditatem sequendi, quam unguentorum tuorum inspirat gratia: sed quia cursus tuos æquare non possumus, adtrahe nos, ut auxilio tuo fultæ, vestigiis tuis possimus insistere. Si enim tu adtraxeris, curremus et nos, et spiritalia velocitatis flabra capiemus. Deponitur enim sarcina quibus manus tua fulcro est, et oleum tuum infunditur, quo curatus est ille qui a latronibus vulneratus est. Ac ne impudens tibi videatur quod ait: *Adtrahe nos*, audi dicentem: *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego vos reficiam.* Vides quod libenter nos adtrahat, ne remaneamus sequentes. Sed qui vult adtrahi, currat ut comprehendat: et currat superiora obliviscens, et ea quæ sunt priora appetens; sic enim poterit Christum comprehendere. Unde et Apostolus ait: *Sic currite, ut omnes comprehendatis.* Vult et ista ad bravium pervenire, quæ desiderat comprehendere. Prudenter ergo rogat ut adtrahatur; quia non omnes sequi possunt. Denique Petro dicenti: *Quo vadis?* respondit Verbum Dei: *Non potes me sequi modo, sequeris autem postea.* Claves ei commiserat regni cœlorum, et sequendo se imparem judicavit. Hanc tamen animam non distulit; quia non præsumebat, sed rogabat.

CAPUT IV.

Introducitur in cubiculum regis perfecta anima. Cui corporis se contagione fuscatam querenti, ut se cognoscat, exeat, etc. Christus præcipit. Eadem equæ Salomonis comparatur. Ad hæc putei quos fodit Isaac, quid significent? et quo pacto demum Christus revocatus ab anima, saliens redeat, [illegible] ipsi adblandiatur?

11. DENIQUE ait: *Introduxit me rex in cubiculum suum.* Beata anima, quæ Verbi ingreditur penetralia. Insurgens namque de corpore ab omnibus fit remotior quæ intra semetipsam divinum illud si quo modo adsequi possit, scrutatur et quærit. Quod cum potuerit comprehendere, ea quæ sunt intelligibilia supergressa, in illo confirmatur, atque eo pascitur. Talis erat Paulus qui sciebat se raptum in paradisum: sed sive extra corpus raptum, sive in corpore, nesciebat. Adsurrexerat enim anima ejus de corpore, et se a visceribus et vinculis carnis abduxerat atque elevaverat; factusque a semetipso alienus, intra semetipsum tenuit verba ineffabilia quæ audivit, et vulgare non potuit; quia advertit ea loqui homini non licere. Anima ergo bona contemnit visibilia et sensibilia, nec consistit in eis, nec in despiciendis* his immoratur et residet: sed adscendit ad illa æterna et invisibilia, et plena miraculis, uro sensu se piæ mentis adtollens. Etenim perfectioni studens, solum illud bonum Divinitatis intendit, nec aliud quidquam requirendum putat; quia tenet quod summum est. Itaque vir hujusmodi, in quo est animæ pulcritudo, solus sibi abundat, quia ipse sibi est satis. Nec solus aliquando est, cui præsul Dominus adest.

12. Denique in illud divini illius introducta secretum: *Exsultemus*, inquit,

* Despicere hic sumitur non pro contemnere sed pro considerare.

et lætemur in te, et diligamus ubera tua super vinum. Non enim in divitiis, et auri argentique thesauris, non in possessionum fructibus, non in potestatibus, non in conviviis, sed in solo Deo justus exsultat.

13. Eadem tamen anima cognoscens se corporis societate fuscatam, dicit ad alias animas, vel ad illas cœlestes et appositas sacro ministerio potestates: *Nolite adspicere me quod obfuscata sum; quoniam non est intuitus me sol. Filii matris meæ pugnaverunt adversum me*, hoc est, impugnaverunt me corporis passiones, carnis illecebræ coloraverunt; ideo mihi sol justitiæ non refulsit: quo viduata præsidio, devotionem meam, et observantiam plenam servare non potui; hoc est enim: *Vineam meam non custodivi*, quia spinas et non uvam attuli, id est, faciens peccata pro fructibus.

14. Et cum de Verbo loquitur, irradiante sibi Verbi splendore, conversa ad ipsum dicit: *Ubi pascis? Ubi manes in meridiano?* Recte dicit: *Ubi pascis*, quia regale * est Dei Verbum: *Ubi manes*, quia morale: *In meridiano*, quia mysticum. Siquidem meridie Joseph cum fratribus suis in convivio constitutus futurorum temporum mysteria revelabat. Sed etiam David ait: *Revela ad Dominum viam tuam, et spera in eum, et ipse faciet: et educet sicut lumen justitiam tuam, et judicium tuum tamquam meridiem.* Et ipse Paulus circumfulsisse sibi lumen meridie adseruit, quando a persecutione est conversus ad gratiam. Queritur ergo quod derelicta sit, quod destituta sit pauper ex divite. Abundabat enim munere gratiarum: sed egere cœpit, ubi divinæ præsentiæ sibi copia denegata est; et ideo vel quasi mercenaria haberi postulat, quæ ante sibi pretiosioris copulæ gratiam vindicabat.

15. Cui respondit Verbum Dei: *Nisi cognoscas te, decora inter mulieres*; quæ quereris quod relicta sis, nisi te cognoscas, nisi te pœniteat lapsus tui, nisi intentionem devotionis approbes, nisi fides tua et sinceritas augeatur, querela nihil proderit. Aut sic: Nisi cognoscas te quia decora es, nisi pulcritudinem naturæ tuæ serves, et corporis te illecebræ non demergant, nec impedimenta detineant, nihil tibi creaturæ melioris nobilitas suffragabitur.

16. Cognosce igitur te, et naturæ tuæ decorem, et exi quasi exuta vinculis pedem, et nudo exserta vestigio; ut carnalia integumenta non sentias: vestigium mentis tuæ corporalia vincula non implicent; ut pes tuus speciosus appareat. Tales enim sunt qui ad regnum cœlorum annuntiandum eliguntur a Domino, de quibus dictum est: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem!* Talis Moyses, cui dicitur. *Solve calceamentum pedum tuorum;* ut vocaturus populum ad Dei regnum prius carnis exuvias deponeret, et nudo spiritu, vestigioque mentis incederet. Hoc est ergo quod ait: *Exi tu in calcaneis regum, et pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum;* quia per greges regnum intelligimus; eo quod potestatis sit gregibus præsidere. Præsidet autem unusquisque sibi quadam potestate regali, si coerceat in se corporis luxus, et servituti redigat carnem suam. Ideoque dictum est: *Regnum Dei intra vos est.* Unde pulcre ait ad animam: *Exi*, id est, exi a servitio, exi a carnis imperio atque dominatu: et exi non in carne, sed in spiritu: exi ad regimen potestatis. Ideoque addidit: *Pasce hædos tuos.* Rege ea quæ in sinistra tua sunt; nam si non regantur, facile labuntur. Coerce petulantiam, lasciviam tui corporis, et luxuriam irrationabilem: edoma leves motus, pasce eos non in corporeis tabernaculis, sed in tabernaculis pastorum, qui regere gregem norunt. Sunt enim amabilia tabernacula Israel sicut nemora obumbrantia super flumen, in quibus anima tamquam in procinctu bellico sita bonam exercet militiam, incursus explorat hostiles, virtutis labore quærit victoriam, ut possit equæ illi quæ Salomonis est, comparari, velox ad currendum, habilis ad partum; quoniam fœcunditas animæ desideratur et quæritur.

17. Hæc ergo equa pretiosa est, et

* Cum ibi alludat ad triplicem Scripturæ sensum, *regale* dixit pro *naturale*, quia Verbo naturaliter competit regem esse.

lætitiam omnis corporeæ voluptatis. Adspirat enim in Verbo odor gratiæ, et remissio peccatorum, quæ in totum diffusa mundum, omnia tamquam exinanito replevit unguento; quia per universos gravis vitiorum colluvies detersa est.

10. *Propterea*, inquit, *adolescentulæ dilexerunt te. Adtrahe nos; ut post odorem unguentorum tuorum curramus.* Bona quidem prudentia, sed dulcis misericordia. Illam enim pauci adsequuntur, hæc ad omnes pervenit. Propter hanc, inquit, indulgentiam tuam diligunt te animæ renovatæ spiritu. Unde et ad animam dicitur: *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Ad animam enim loquebatur, dicens: *Benedic, anima mea, Dominum.* Et ideo festinat ad Verbum, et rogat ut adtrahatur, ne forte derelinquatur; quia currit Dei Verbum, et non est alligatum. Denique exsultat tamquam gigas ad currendam viam. Et quia egressus ejus a summo cœlo, et occursus ejus usque ad summum ejus, videns se imparem tantæ velocitati dicit: *Adtrahe nos.* Bona anima, quæ non pro se sola, sed pro omnibus rogat. *Adtrahe*, inquit, *nos.* Habemus enim cupiditatem sequendi, quam unguentorum tuorum inspirat gratia: sed quia cursus tuos æquare non possumus, adtrahe nos, ut auxilio tuo fultæ, vestigiis tuis possimus insistere. Si enim tu adtraxeris, curremus et nos, et spiritalia velocitatis flabra capiemus. Deponitur enim sarcina quibus manus tua fulcro est, et oleum tuum infunditur, quo curatus est ille qui a latronibus vulneratus est. Ac ne impudens tibi videatur quod ait: *Adtrahe nos*, audi dicentem: *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego vos reficiam.* Vides quod libenter nos adtrahat, ne remaneamus sequentes. Sed qui vult adtrahi, currat ut comprehendat: et currat superiora obliviscens, et ea quæ sunt priora appetens; sic enim poterit Christum comprehendere. Unde et Apostolus ait: *Sic currite, ut omnes comprehendatis.* Vult et ista ad bravium pervenire, quæ desiderat comprehendere. Prudenter ergo rogat ut adtrahatur; quia non omnes sequi possunt. Denique Petro dicenti: *Quo vadis?* respondit Verbum Dei: *Non potes me sequi modo, sequeris autem postea.* Claves ei commiserat regni cœlorum, et sequendo se imparem judicavit. Hanc tamen animam non distulit; quia non præsumebat, sed rogabat.

CAPUT IV.

Introducitur in cubiculum regis perfecta anima. Cui corporis se contagione fuscatam querenti, ut se cognoscat, exeat, etc. Christus præcipit. Eadem equæ Salomonis comparatur. Ad hæc putei quos fodit Isaac, quid significent? et quo pacto demum Christus revocatus ab anima, saliens redeat, necnon ipsi adblandiatur?

11. Denique ait: *Introduxit me rex in cubiculum suum.* Beata anima, quæ Verbi ingreditur penetralia. Insurgens namque de corpore ab omnibus fit remotior quæ intra semetipsam divinum illud si quo modo adsequi possit, scrutatur et quærit. Quod cum potuerit comprehendere, ea quæ sunt intelligibilia supergressa, in illo confirmatur, atque eo pascitur. Talis erat Paulus qui sciebat se raptum in paradisum: sed sive extra corpus raptum, sive in corpore, nesciebat. Adsurrexerat enim anima ejus de corpore, et se a visceribus et vinculis carnis abduxerat atque elevaverat; factusque a semetipso alienus, intra semetipsum tenuit verba ineffabilia quæ audivit, et vulgare non potuit; quia advertit ea loqui homini non licere. Anima ergo bona contemnit visibilia et sensibilia, nec consistit in eis, nec in despiciendis * his immoratur et residet: sed adscendit ad illa æterna et invisibilia, et plena miraculis, uro sensu se piæ mentis adtollens. Etenim perfectioni studens, solum illud bonum Divinitatis intendit, nec aliud quidquam requirendum putat; quia tenet quod summum est. Itaque vir hujusmodi, in quo est animæ pulcritudo, solus sibi abundat, quia ipse sibi est satis. Nec solus aliquando est, cui præsul Dominus adest.

12. Denique in illud divini illius introducta secretum: *Exsultemus*, inquit,

* Despicere hic sumitur non pro contemnere sed pro considerare.

et lætemur in te, et diligamus ubera tua super vinum. Non enim in divitiis, et auri argentique thesauris, non in possessionum fructibus, non in potestatibus, non in conviviis, sed in solo Deo justus exsultat.

13. Eadem tamen anima cognoscens se corporis societate fuscatam, dicit ad alias animas, vel ad illas cœlestes et appositas sacro ministerio potestates: *Nolite adspicere me quod obfuscata sum; quoniam non est intuitus me sol. Filii matris meæ pugnaverunt adversum me*, hoc est, impugnaverunt me corporis passiones, carnis illecebræ coloraverunt; ideo mihi sol justitiæ non refulsit: quo viduata præsidio, devotionem meam, et observantiam plenam servare non potui; hoc est enim: *Vineam meam non custodivi*, quia spinas et non uvam adtuli, id est, faciens peccata pro fructibus.

14. Et cum de Verbo loquitur, irradiante sibi Verbi splendore, conversa ad ipsum dicit: *Ubi pascis? Ubi manes in meridiano?* Recte dicit: *Ubi pascis*, quia regale * est Dei Verbum: *Ubi manes*, quia morale: *In meridiano*, quia mysticum. Siquidem meridie Joseph cum fratribus suis in convivio constitutus futurorum temporum mysteria revelabat. Sed etiam David ait: *Revela ad Dominum viam tuam, et spera in eum, et ipse faciet: et educet sicut lumen justitiam tuam, et judicium tuum tamquam meridiem.* Et ipse Paulus circumfulsisse sibi lumen meridie adseruit, quando a persecutione est conversus ad gratiam. Queritur ergo quod derelicta sit, quod destituta sit pauper ex divite. Abundabat enim munere gratiarum: sed egere cœpit, ubi divinæ præsentiæ sibi copia denegata est; et ideo vel quasi mercenaria haberi postulat, quæ ante sibi pretiosioris copulæ gratiam vindicabat.

15. Cui respondit Verbum Dei: *Nisi cognoscas te, decora inter mulieres;* quæ quereris quod relicta sis, nisi te cognoscas, nisi te pœniteat lapsus tui, nisi intentionem devotionis approbes, nisi fides tua et sinceritas augeatur, querela nihil proderit. Aut sic: Nisi cognoscas te quia decora es, nisi pulcritudinem naturæ tuæ serves, et corporis te illecebræ non demergant, nec impedimenta detineant, nihil tibi creaturæ melioris nobilitas suffragabitur.

16. Cognosce igitur te, et naturæ tuæ decorem, et exi quasi exuta vinculis pedem, et nudo exserta vestigio; ut carnalia integumenta non sentias: vestigium mentis tuæ corporalia vincula non implicent; ut pes tuus speciosus appareat. Tales enim sunt qui ad regnum cœlorum annuntiandum eliguntur a Domino, de quibus dictum est: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem!* Talis Moyses, cui dicitur. *Solve calceamentum pedum tuorum;* ut vocaturus populum ad Dei regnum prius carnis exuvias deponeret, et nudo spiritu, vestigioque mentis incederet. Hoc est ergo quod ait: *Exi tu in calcaneis regum, et pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum;* quia per greges regnum intelligimus; eo quod potestatis sit gregibus præsidere. Præsidet autem unusquisque sibi quadam potestate regali, si coerceat in se corporis luxus, et servituti redigat carnem suam. Ideoque dictum est: *Regnum Dei intra vos est.* Unde pulcre ait ad animam: *Exi*, id est, exi a servitio, exi a carnis imperio atque dominatu: et exi non in carne, sed in spiritu: exi ad regimen potestatis. Ideoque addidit: *Pasce hædos tuos.* Rege ea quæ in sinistra tua sunt; nam si non regantur, facile labuntur. Coerce petulantiam, lasciviam tui corporis, et luxuriam irrationabilem: edoma leves motus, pasce eos non in corporeis tabernaculis, sed in tabernaculis pastorum, qui regere gregem norunt. Sunt enim amabilia tabernacula Israel sicut nemora obumbrantia super flumen, in quibus anima tamquam in procinctu bellico sita bonam exercet militiam, incursus explorat hostiles, virtutis labore quærit victoriam, ut possit equæ illi quæ Salomonis est, comparari, velox ad currendum, habilis ad partum; quoniam fœcunditas animæ desideratur et quæritur.

17. Hæc ergo equa pretiosa est, et

* Cum ibi alludat ad triplicem Scripturæ sensum, *regale* dixit pro *naturale*, quia Verbo naturaliter competit regem esse.

et cui mundana moriuntur (quoniam crucifigitur ei mundus, et ipse mundo) omnia quæ sunt sub sole refugit et contemnit.

29. De mysticis quoque ait : *Introduc me in domum vini, constitue in me caritatem*. Etenim sicut vineam suam vitis, ita Dominus Jesus populum suum quasi vitis æterna quibusdam brachiis caritatis amplectitur.

30. Considera singula. In moralibus flos est, et inter spinas lilium, sicut ipse ait : *Ego flos campi, et lilium convallium*. In moralibus ergo flos est. In naturalibus sol justitiæ, qui oriens et resurgens illuminat, occidens obumbrat. Cave ne tibi occidat, quia scriptum est : *Sol non occidat super iracundiam vestram*. In mysticis caritas est, quia plenitudo legis est Christus. Et ideo Ecclesia quæ diligit Christum, vulnerata est caritate.

31. Hanc itaque caritatem suscitat, et resuscitat, donec vocem ejus accipiat, et præsentiam ejus arcessiat; quia quæsitus non solum venit, sed etiam saliens venit : *Saliens super montes, et transiliens super colles*. Super majoris gratiæ animas salit, inferioris transilit. Vel sic : saliens quomodo venit? Saltu quodam venit in hunc mundum. Apud Patrem erat, in Virginem venit, et ex Virgine in præsepe transilivit. In præsepi erat, et fulgebat in cœlo, descendit in Jordanem, adscendit in crucem, descendit in tumulum, surrexit e tumulo, et sedet ad Patris dexteram. Inde quasi hinnulus cervorum, qui desiderat ad fontes aquarum, descendit ad Paulum, et circumfulsit eum, et exsilivit super Ecclesiam sanctam, quæ est Bethel, quod dicitur domus Dei. Pauli enim vocatio Ecclesiæ firmitudo est.

32. Venit ergo, et primo post parietem est, ut inimicitias animæ et corporis solvat, sublato pariete qui impedimentum concordiæ videbatur adferre. Deinde prospicit per fenestras. Quæ sint fenestræ audi Prophetam dicentem : *Fenestræ apertæ sunt e cœlo*. Prophetas utique significat, per quos Dominus genus respexit humanum priusquam in terras ipse descenderet.

33. Et hodie si qua cum anima multum requirat, multum merebitur misericordiæ; quoniam qui multum requirit, plurimum debetur ei. Si qua ergo anima eum studiosius quærat, longe audit vocem ejus : et quamvis ab aliis requirat, præ ipsis a quibus quærit, audit vocem ejus. Videt eum salientem ad se venire, id est, properantem atque currentem, et transilientem eos qui infirmo cordis virtutem ejus capere non possunt; denique prospicientem per ænigmata prophetarum, legendo eos et tenendo eorum sermones videt eum prospicientem, sed quasi per fenestram, non adhuc quasi præsentem. Videt eminentem super retia. Quid est hoc, nisi forte quia illa retia nobis sunt, non illi. Retia sunt, eo quod adhuc illa anima intra sensibilia et mundana sit, quæ mentem hominis capere, et quodam sinu proprio consueverunt involvere. Posito ergo adhuc in sæcularibus, sed tamen quærenti eum per retia se ostendit.

34. Denique dicit ad animam ejusmodi : *Exsurge, veni proxima mea*, id est, exsurge a delectationibus mundi, exsurge a terrenis, et veni ad me, quæ adhuc laboras, et onerata es, quia sollicita es quæ sunt mundi. Veni supra mundum, veni ad me, quia ego vici mundum. Veni prope me jam pulcra æternæ vitæ decore, jam columba, id est, mitis atque mansueta, jam tota plena gratiæ spiritalis. Jure ergo jam retia timere non debet, cum is vocet ad se animam, qui tentamentis et retibus mundi non potuit capi. Nam cum nos homines ambulemus in medio laqueorum, per appetentiam escæ retibus simul et laqueis obnoxii sumus. Ille in corpore positus retia non timebat, sed eminebat super retia, id est, super tentamenta mundi, et corporis passiones; immo et alios eminere faciebat. Ideoque etiam hanc animam fundare volens dicebat : *Exsurge, veni proxima mea*, noli timere retia.

35. *Jam præteriit hyems*, id est, venit pascha, venit indulgentia, venit remissio peccatorum, cessavit tentatio, imber abiit, procella abiit et quassatio. Ante adventum Christi hyems est, post ad-

ventum ejus flores sunt. Unde ait : *Flores visi sunt in terra.* Ubi ante spinæ, ibi nunc flores. *Tempus*, inquit, *secandi advenit.* Ubi ante desertum, ibi nunc messis est. *Vox turturis audita est in terra nostra.* Bene addidit Propheta, *Nostra*, quasi admirans quod ubi ante impudicitia, ibi nunc castitas.

36. *Ficus protulit grossos suos.* Quæ ante quasi infructuosa jubebatur excidi, hæc fructus ferre jam cœpit. Sed quid dubitas quia grossos dixit? Priores discussit, ut posteriores meliores adferat. Grossus sicut Synagogæ fructus abjicitur : Ecclesiæ autem renovatur.

37. Et quamvis plena tranquillitas sit, et adoleverint mysteria, iterum tamen dicit : *Surge secura integumento petræ*, id est, tuta præsidio passionis meæ, et fidei munimento. Suxerunt enim mel de petra, et oleum de firmissima petra. Hoc integumento animæ piorum indutæ, jam nudæ non sunt, et hæc illis est præmunitio. Ideoque et huic animæ ait : *Et veni tu columba mea integumento petræ juxta præmunitionem, ostende mihi faciem tuam, et insinua vocem tuam.* Hortatur ad confidentiam, ut non erubescat crucem Christi, nec ejus signaculum. Hortatur ad confessionem, vult omnes insidias demoveri ; ut bonus odor fidei spiret, ut dies fulgeat, ut adversæ noctis umbra non noceat ; quoniam qui juxta Christum est dicit : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit.* Est et umbra sæcularium quæ præteriit, et dies cœlestium Christus qui sanctis suis lucet. Accipit hæc anima bona pignora caritatis.

CAPUT V.

Sponsus denuo sublapsus ab anima *in cubili in noctibus, etc.* incassum quæritur ; et quare? Idem tamen postea invenitur ; quomodo ipse teneri debeat? Hunc deinde cum sponsa e deserto adscendentem filiæ Jerusalem mirantur, atque ad thalamum prosecutæ epithalamio celebrant. Ipse quoque animam proprius vocatam variis laudibus exornat.

38. Sed quia semper solliciti esse debemus, semper intenti ; et quia Verbum Dei sicut capreola exsilit, aut sicut hinnulus cervorum, semper vigilet anima, et prætendat quæ requirit eum, et quæ tenere desiderat. Ideo quasi sublapsum sibi, *In cubili*, inquit, *meo, in noctibus quæsivi quem dilexit anima mea.* Qui bene quærit, in cubili quærat, in noctibus quærat, nec dies feriatus, neque noctes sit. Nullum tempus vacet a pietatis officio ; et si non invenerit primo, perseveret in requirendo. Ideoque dicit : *Exsurgam itaque, et quæram in civitate, in foro, in plateis.* Et fortasse ideo non invenit adhuc, quia in foro quæsivit, ubi lites sunt ; in plateis, ubi nundinæ rerum venalium. Non enim ulla Christus pecunia comparatur.

39. Possumus et sic intelligere. In cubili quærit Christum, quæ quærit eum cum tranquillitate, cum pace. In noctibus quærit, quoniam per parabolas loquebatur. Posuit enim tenebras latibulum suum ; et nox nocti indicat scientiam. Deinde quoniam quæ dicimus in corde nostro, ea nos compungere in cubilibus debent. Sed tamen nec sic invenit, et ideo dicit : *Exsurgam*, id est, erigam, et adtollam intentionem meam, ut quæram impigre, quæram sollicite : introibo in civitatem. Est et anima quæ dicit : *Ego civitas munita, ego civitas obsessa.* Est civitas munita per Christum, est civitas illa Hierusalem in cœlo in qua abundant divinæ legis interpretes, et disciplina periti : per eos Verbum Dei quæritur. *Quæram*, inquit, *in foro* illius civitatis, in illo foro ubi tractant jura consulti, ubi oleum venditur, quod Evangelicæ virgines emunt, ut semper faces suæ luceant, nec eas fumus iniquitatis extinguat. *Quæram*, inquit, *in plateis* in quibus superfluunt aquæ de illis fontibus prorumpentes, de quibus Salomon dicit esse potandum.

40. Dum quærit igitur Christum, invenit custodes qui in ministerio sunt, ab his requirit. Sed anima quæ Deum quærit, etiam custodes transit. Sunt enim mysteria quæ etiam Angeli concupiscunt videre. Unde Petrus ait : *Nuntiata sunt*, inquit, *vobis per eos quibus Evangelizaverunt. Spiritu sancto misso de cœlo, in quem concupiscunt Angeli prospicere.* Ergo qui transierit custodes, Verbum invenit. Transivit Johannes, qui Verbum apud patrem invenit.

41. Multi quoque sunt qui in otio quærunt Christum, et non inveniunt, et inveniunt eum in persecutionibus, et cito inveniunt. Et ideo quasi post tentationes, quia periculis fidelium suorum adest: *Quam modicum*, inquit, *cum transivi ab eis, inveni eum, tenui eum, et non dimisi eum*. Omnis enim qui quærit, invenit; et qui invenerit, adhærere debet, ne possit amittere.

42. Et quoniam per Evangelium in terris videmus cœlestia mysteria figurata, veniamus ad illam Mariam, veniamus et ad Magdalenam. Consideremus quemadmodum Christum in cubili corporis sui in quo defunctus jacebat, in noctibus quæsiverint, quando dixit illis Angelus: *Jesum qui crucifixus est quæritis: non est hic, surrexit enim. Quid igitur quæritis viventem cum mortuis?* Quid quæritis in sepulcro eum qui jam in cœlo sit? Quid quæritis in vinculis sepulturæ universorum vincula solventem? Non sepulcrum huic sedes, sed cœlum est. Ideo dixit una ex his: *Quæsivi eum, et non inveni eum*.

43. Tamen dum vadunt Apostolis nuntiare, miseratus quærentes, *occurrit eis Jesus dicens: Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum*. Tenetur ergo Jesus, sed delectatur sic teneri, quia fide tenetur. Denique delectavit eum et illa mulier quæ tetigit eum, et curata est sanguinis fluxu, de qua dixit: *Tetigit me aliquis; nam sentio virtutem de me exisse*. Tange ergo, et fide tene eum, et constringe fideliter pedes ejus; ut virtus de eo exeat, et sanet animam tuam. Et si dicat: *Noli me tangere;* tu tene: *Nondum enim adscendi ad patrem meum*, dixit semel. Dixit: *Noli me tangere*, quando resurrexit: aut forte illi dixit quæ putabat fur[illegible] esse sublatum, et non virtute propria resuscitatum. Denique in alio libro habes, quia tenentibus pedes et adorantibus dixit: *Nolite timere*. Tene ergo et tu anima, sicut tenebat et Maria, et dic: *Tenui eum, et non dimittam*, sicut dicebant ambæ: Teneamus te. Vade ad Patrem, sed non relinquas Evam, ne iterum labatur. Tecum eam ducito, jam non errantem, sed arborem vitæ tenentem. Rape [illegible] pedibus inhærentem, ut tecum adsc[illegible] dat: noli me dimittere, ne iterum [illegible] pens venena sua fundat, ne [illegible] quærat femineum mordere vestig[illegible] ut supplantet Adam. Dicat ergo [illegible] tua: Teneo te, et inducam te in do[illegible] matris meæ, et in secretum ejus [illegible] concepit me, ut cognoscam myst[illegible] tua, ut hauriam sacramenta tua. [illegible] cipe igitur Evam jam non ficulnea f[illegible] adopertam, sed sancto amictam Spi[illegible] et nova gratia gloriosam; quia jam [illegible] tamquam nudata absconditur: sed [illegible] quam circumdata vestimenti splen[illegible] fulgentis occurrit, quia vestit eam [illegible] tia. Sed nec Adam primo nudus [illegible] quando eum innocentia vestiebat.

44. Videntes itaque eam filiæ Hier[illegible] salem Christo inhærentem, et [illegible] adscendentem cum eo (dignatur e[illegible] quærentibus frequenter occurrere, [illegible] condescendere ut eos elevet) dic[illegible] *Quæ hæc est quæ adscendit a desert[illegible]* Desertus hic terræ locus et inc[illegible] videtur, sentibus et spinis nostror[illegible] obsitus delictorum. Mirantur vide[illegible] quomodo anima quæ ante in infern[illegible]* derelinquebatur, inhæreat Dei Verbo, et adscenderit sicut vitis propago, [illegible] superiora se subrigens, velut fum[illegible] natus ex igni, atque alta petens, [illegible] præterea bonis operibus flagret. Odo[illegible] autem ille orationis piæ redolet suavitatem, quæ dirigitur sicut incensum in conspectu Dei. Et in Apocalypsi legimus quod, *Adscendit fumus incensorum de orationibus sanctorum*, quæ incensa deferuntur per Angelum, sanctorum orationes scilicet, super altare illud aureum quod est ante sedem Dei, et tamquam piæ precationis suave flagrat unguentum; quia de æternorum et invisibilium, non de corporalium petitione compositum est: præcipue tamen myrrham redolet et thus, eo quod peccatis mortua sit, et Deo vivat.

45. Hanc igitur adscendentem et non resistentem videntes, et meritorum ejus odoribus delectatæ, agnoscentes quoque Salomonis illius pacifici esse sponsam;

* *In inferno* supple *loco*, hoc est, terra quæ ita dicitur respectu cœli, quod supernum est.

multitudinem comitatu sedulo prosequuntur usque ad lectum Salomonis: eo quod ei vera requies in Christo debeatur. Lectus enim sanctorum Christus est, in quo plurimorum fessa sæcularibus præliis corda requiescunt. In hoc lecto requievit Isaac, et benedixit filium juniorem dicens: *Major serviet minori*. In hoc lecto recumbens Jacob benedixit duodecim Patriarchas. In hoc lecto recubans archisynagogi filia surrexit a morte. In hoc feretro jacens viduæ defunctus mortis vincula Christi vocatus voce dissolvit.

46. Perducta igitur sponsa usque ad sponsi requiem, nuptiale canunt carmen dicentes filiabus Hierusalem: *Egredimini, et videte regem Salomonem in corona qua coronavit eum mater ejus in die sponsalium ejus*. Canunt epithalamium, et vocant cæteras potestates cœlorum, vel animas; ut videant caritatem quam erga filias Hierusalem habet Christus. Unde et meruit coronari a matre quasi filius caritatis, sicut Paulus ostendit dicens: *Quia Deus eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii caritatis suæ*. Caritatis itaque filius et ipse caritas est, non ex accidentibus habens caritatem: sed habens semper in substantia sua sicut regnum, de quo dicit: *Ego in hoc natus sum*. Ideoque dicunt: *Egredimini*, id est, exite de sollicitudinibus et cogitationibus sæculi, exite de angustiis corporalibus, exite de vanitatibus mundi, et videte quam rex pacificus in die sponsalium suorum habeat caritatem; quam gloriosus sit, qui corporibus resurrectionem dedit, et animas sibi junxit. Hæc magni est corona certaminis, hoc præclarum munus sponsalium Christi, sanguis ejus et passio. Quid enim plus potuit dare, qui sibi etiam non pepercit, et pro nobis in mortem animam suam obtulit?

47. Ipse quoque Dominus Jesus delectatus fide animæ hujus, confessione, gratia, et collaudatis ejus meritis, propius eam advocat dicens: *Ades huc a Libano, sponsa, ades huc a Libano: transibis et pertransibis a principio fidei a capite Sanyr, et Hermonum, a speluncis leonum, a montibus pardorum*, hoc est: Egredere de corpore, et totam te exue. Non potes enim mihi adesse, nisi ante peregrineris a corpore; quoniam qui in carne sunt, peregrinantur a Dei regno. *Ades*, inquit, *ades*. Bene repetivit, quia sive præsens, sive absens, adesse et placere Domino Deo tuo debes. Adesto præsens, adesto absens, etsi adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præsentes sunt, quorum fides mecum est. Adest mihi, cui exiit de sæculo. Adest mihi, qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, qui ego portio sum. Adest mihi, qui abfuerit sibi. Adest mihi, qui se negaverit sibi. Ille mecum est, qui intra se non est; quoniam qui in carne est, non est in spiritu. Ille mecum est, qui ex se ipso egreditur. Ille juxta me est, qui extra se fuerit. Ille mihi integer est, qui propter me perdiderit animam suam. Et ideo, *ades sponsa, ades, transibis a principio fidei*. Transit et pertransit e terris, et pertransit quæ ad Christum pervenit. Transit fidei merito, et operum claritate, quæ lucet sicut Sanyr et Hermonum, hoc est, via lucernæ transit devictis tentationibus sæculi, et superatis nequitiis spiritalibus, legitimi petens coronam certaminis; et ideo meruit Christo judicante laudari.

48. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus; emissiones tuæ paradisus malorum granatorum cum fructu pomorum Cypri*. Laudatur sponsa, eo quod hortus sit, habens in se odorem agri illius pleni, de quo dicit Isaac: *Odor filii mei tamquam odor agri pleni*. Bona ergo anima flagrat odore justitiæ. Et fortasse ager est Patriarcha; hortus est anima inferioris alicujus, quasi agri portio; et hortus clausus, ne incursetur a bestiis; et fons signatus quæ integritate signaculi perseverantiaque fidei propria peccata diluerit. Nam quæ de Ecclesia accepit, habet quod ad virginitatis gratiam referat; eo quod in paradiso delectationis posita sine labore fructus capiat spiritales, ut ei patriarcharum animæ rurali quodam labore fructus suos conferant, quo ista capere possit perpetuam suavitatem. Quæ merito fons signatus dicitur, eo quod imago Dei invisibilis in illa exprimatur. Lau-

dant etiam munera animæ quæ missa sunt a sponso, quibus dotata veniebat. Dos autem piæ animæ boni odores sunt, myrrha, aloe, crocum, quibus spirat hortorum gratia, et peccatorum fœtor aboletur.

49. Itaque tanto secura præconio conquiescere aquilonem gravem ventum petit, ne flores discutiat, spirare austrum, id est, vult hyemem præterire, et mollioris flatus vernare temperiem. Invitat sponsum in hortum suum. Descendit sponsus, et fructuum ejus diversitate delectatus, lætatur quod invenerit fortiorem cibum, invenerit etiam dulciorem. Est enim velut panis quidam verbi, et mel: alius vehementior, alius suasorius sermo. Est et fides alia ferventior, ut vinum: alia lucidior, ut succus est lactis. Hunc cibum Christus epulatur in nobis, hoc poculum bibit, et ejus potus ebrietate nos provocat, ut ad meliora et optima ab inferioribus faciamus excessum.

CAPUT VI.

Tribus superioribus perfectæ animæ processibus strictim repetitis de quarto fusius disputat. In hoc anima dormiens a sponso excitatur. Sed dum moras trahit in surgendo, transit verbum. Ipsa vero exiens, per vulnera caritatis requisitum vix tandem invenit, atque ita tenet, ut jam amplius non amittat.

50. Audiens hæc anima hausit mysteriorum ebrietatem cœlestium, et velut soporata a vino, et quasi in excessu vel stupore posita dicit: *Ego dormio, et cor meum vigilat.* Tum Verbi præsentis lumine percussa, cum oculis requievisset inflexis, excitatur a Verbo. Quartus autem hic processus est animæ. Primo etenim caritatis impatiens, et Verbi moras non ferens rogabat, ut oscula mereretur, et meruit desideratum videre. Secundo introducta quoque in cubiculum regis, cum mutua misceret alloquia, in umbra ejus requievit, et subito Verbum ei de medio sermone discessit; quærenti tamen non diu abfuit, sed saliens supra montes et transiliens super colles advenit. Nec multo post quasi capreolus, aut cervorum hinnulus dum affatur dilectam, exsilivit [illegible] reliquit. Tertio cum in cubili, et n[illegible] tibus, in civitate, in foro, et in pl[illegible] quæsitum non reperisset, aliq[illegible] orationibus suis gratiaque reve[illegible] adeo ut etiam propius vocaretur a[illegible] Quarto ipsa jam ab eo dormiens e[illegible] tur, quamvis corde vigilaret, ut e[illegible] nuo vocem pulsantis audiret. Sed [illegible] ram passa dum surgit, quia veloc[illegible] Verbi non poterat comprehendere, [illegible] aperit ostium, transivit Verbum, [illegible] exivit in verbo ejus, et per vu[illegible] requisitum, sed vulnera caritatis [illegible] tandem invenit, et tenuit, ut p[illegible] non amitteret. Ad summam hæc [illegible] pendioso sermone perstrinxi. Nunc [illegible] cutiamus singula.

51. Et si dormias, si modo dev[illegible] animæ tuæ noverit Christus, ven[illegible] pulsat ejus januam, et dicit: *Aperi* [illegible] *soror mea.* Bene soror, quia nupti[illegible] ritales sunt Verbi atque animæ. N[illegible] enim animæ norunt conjugiorum [illegible] dera, et usus copulæ corporalis, [illegible] sunt sicut Angeli in cœlo. *Aperi,* [illegible] *mihi*, sed extraneis claude: claud[illegible] culo, claude mundo, neque ipsa [illegible] ad illa materialia prodeas, neque [illegible] relinquens lumen, alienum requi[illegible] quia materiale lumen tenebrosam [illegible] fundit caliginem, ut non videatur [illegible] men veræ gloriæ. Aperi ergo mihi, [illegible] aperire adversario, neque locum [illegible] diabolo. Aperi ipsam te mihi, noli co[illegible] tari: sed dilatare, et adimplebo te. [illegible] quia decurso orbe terrarum, plus m[illegible] lestiarum et offensionis reperi, nec [illegible] cile habui ubi requiescerem; ideo [illegible] aperi, ut in te Filius hominis recl[illegible] caput, cui non est requies nisi sup[illegible] humilem et mansuetum.

52. Audiens anima: *Aperi mihi* [illegible] *caput roris plenum*, hoc est, tentatio[illegible] bus sæcularibus, subito turbata, et [illegible] surrectura quæ surgere jubebatur, [illegible] cum aloem redoleret et myrrham [illegible] nia sepulturæ: *Exui tunicam* [illegible] *quomodo induam eam? Lavi pedes* [illegible] *quomodo inquinabo eos?* Veretur [illegible] ne iterum in tentationes resurgat, [illegible] iterum in culpam redeat atque pec[illegible] tum, et egressus suos virtutumque p[illegible]

gressus terrenis incipiat vestigiis inquinare. Certe etiam hoc modo perfectionem virtutis suæ indicat, quæ tantam Christi meruerit caritatem; ut ad eam veniat, et pulset januam ejus, et veniat cum Patre, et cœnet cum eadem anima, et ipsa cum eo, sicut in Apocalypsi dixit Johannes. Etenim cum in superioribus dixisset: *Ades huc a Libano sponsa, ades huc a Libano*; et cum adverteret in carne sua Christo adesse non posse, sed tunc adesse, si adesset in spiritu; conformans se ad ejus voluntatem, ut esset et ipsa conformis imagini Christi, jam non sentit carnis exuvias; jam quasi spiritus exuit se corporis conjunctionem; jam quasi oblita, et quæ si velit, copulæ illius meminisse non possit, ait: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam?* Exuit enim tunicam illam pelliceam, quam acceperant Adam et Eva post culpam, tunicam corruptelæ, tunicam passionum. *Quomodo induam eam?* Non requirit ut induat: sed ita significat abjectam, ut jam indumento sibi esse non posset. *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Hoc est, vestigia mea lavi, dum egrederer, ac me elevarem de corporis contubernio, de illa connexione et familiaritate carnalis amplexus, quomodo inquinabo ea; ut in corporis claustrum, et illum tenebrosum passionum ejus carcerem revertatur?

53. Dum hæc illa dicit, misit operationem suam Verbum tamquam per cavernam, non adhuc facie ad faciem, misit tamquam manum: *Et venter*, inquit, *meus conturbatus est super eum. Et surrexi ego aperire fratri meo. Manus meæ distillaverunt myrrham, digiti mei myrrha pleni sunt super manus clausuræ.* Quid hoc significet consideremus. Primum operibus suis videtur, ut dixi, Deus Verbum tamquam per cavernam, non plene atque perfecte: deinde augetur amor, et conceptus adolescit, atque ex seminibus ejus quæ quodam utero intelligibili susceperit anima, totam plenitudinem divinitatis ejus habitantem in eo corporaliter, ut legimus, videre desiderat. Surrexit, ut propius illud Dei Verbum videret. Et in hoc ipso processus ejus significatur, quod surrexit per vigorem atque virtutem. Præsentia enim Verbi hausit anima virtutem, sicut præsentia Mariæ, cum utero gravis esset, erudivit Johannem in utero constitutum, adeo ut exsiliret in utero, et exsultaret Domini præsentiam recognoscens. Surrexit aperire, et opera ejus et facta mortificata sunt mundo. Talis enim debet esse anima quæ Verbum est receptura, ut moriatur mundo, et consepeliatur Christo. Sic enim Christus invenitur, et tale sibi quærit hospitium. Deinde ipsa ministeria operationum, id est, manus et digiti quibus comprehenditur Christus, mortificantur: quos digitos velut eminentia factorum nostrorum opera possumus æstimare. Itaque velut e complexu suo cum jam extenderet intelligibiles manus suas et digitos, ut comprehenderet Verbum, transisse sibi illud, non tamen adhuc pertransisse anima pia dicit. Et hoc processum habet, quando transit et pertransit animam Verbum Dei; quia scriptum est: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur multorum cordium cogitationes.* Hic adhuc transitur, non pertransitur: ut Maria in posterioribus forte pertransitur, ubi tamquam signaculum ponitur in medio ejus Dominus Jesus.

54. Denique statim alius profectus Verbi transeuntis; quia exivit anima in verbo ejus, hoc est, verbum ejus secuta exivit de corpore, elevans se de ejus habitaculo, et peregrinam se faciens ei ut adesset Deo, et esset civis sanctorum. Simul enim et carnis domestici, et Dei esse non possumus. Ergo in hoc loco exire significatur, ut dixi, anima, quando abducit se a corporis voluptatibus. Denique scriptum est: *Exi de Babylone, fugiens a Chaldæis.* Non utique ut regionem Babylonis Hebræus fugiat, sed ut mores, prophetico admonetur alloquio; siquidem sint qui in Babylone sint Hebræi, et de Babylone exisse moribus doceant. Nam et illi de quibus dicit Propheta quod sedebant super flumina Babylonis, sedebant quidem in regione Babylonis, sed in ejus non erant vitiis

et confusione. Nam quomodo erant in illa confusione vitiorum, qui flebant gerentes pœnitentiam quod de arca devotionis, ac fidei, et virtutis paternæ meritis excidissent? Quæ autem in Verbo exit anima, Verbum requirit.

55. Unde et ista cum quæreret, incidit in custodes qui circumeunt civitatem: *Percusserunt*, inquit, *me, et vulneraverunt me, tulerunt pallium a me custodes murorum*. Bene quidem quasi sponsa veniebat cum pallio quo obnuberet caput suum cum sponsus occurreret. Sicut Rebecca quæ cognito quod Isaac sibi veniret obvius, descendit de camelo, et pallio se operuit: ita et hæc anima nuptialis vestis præveniebat insignia; ne forte rejiceretur, quasi vestem non habens nuptialem; vel ut caput velaret propter Angelos. Sed illi percusserunt eam, ut amplius probaretur. Exercentur enim animæ tentationibus. Tulerunt ei pallium, quærentes si verum decorem nudæ virtutis adferret: vel quia sine integumento quis in illam cœlestem civitatem debeat introire, nulla deferens secum operimenta fucorum. Sunt etiam qui requirant, ne qua anima exuvias secum vehat carnalis illecebræ, et concupiscentiam corporalem. Nudatur pallio, cum ejus conscientia manifestatur. Sed est et quæ bene nudatur, cui licet imitari dicentem: *Venit* enim *princeps hujus mundi, et in me inveniet nihil*; quia certe in illo solo nihil invenit, qui peccatum non fecit. Beata et illa est in qua non gravia aut multa invenit: sed invenit in ea amictum fidei, et sapientiæ disciplinam.

56. Itaque sine dispendio sui (quia etsi volet quis, non potest veram auferre sapientiam: etsi adversarius obstrepat, ibi tamen vera innoxiæ conversationis elucet integritas) sine dispendio ergo transivit custodes, et filiabus illius cœlestis civitatis admixta Verbum requirit, et quærendo ejus in se excitat caritatem, et ubi Verbum quærat agnoscit. Quod inter orationes sanctorum moretur, et quod ipsis inhæreat, novit, et quod Ecclesiam suam, vel animas justorum suorum inter lilia pascat, intelligit. Hoc mysterium tibi in Evangelio Dominus demonstravit, cum in sabbato duceret perseminata discipulos. Moyses per desertum duxit populum Judæorum: Christus per seminata ducit, Christus per lilia ducit; quia et per passionem ejus desertum floret ut lilium. Sequamur ergo, ut in die sabbati, illius magni sabbati, in quo requies magna est, fructus colligamus. Nec verearis ne Pharisæi accusent seminata colligentem. Etsi illi accusent, sed Christus excusat, et similes facit quas vult animas se sequentes David illius, qui supra legem panes propositionis manducabat, novæ gratiæ sacramenta prophetica jam tunc mente prospiciens.

CAPUT VII.

Anima laudatur a sponso, quod eum tam bene constanterque requisierit: quod fidelis, quod verbo potens, quod una ut columba; denique quod sit fœcunda virtutibus, ac vitiis careat.

57. LAUDATUR itaque a sponso quod tam bene et constanter requisierit eum; ideoque jam non solum soror dicitur, sed etiam beneplacita nominatur, quasi ei complacita qui complacuit Patri; et speciosa sicut Hierusalem; sicut admiratio ordinata, quod civitatis æternæ universa habeat mysteria, et admirationi sit omnibus videntibus eam; quia plena ut æquitas atque perfecta est, et fulgorem de Verbi lumine mutuata, dum id semper intendit; fit etiam terribilis ordine quodam ad summum provecta virtutum. Ideoque quasi perfectæ dicit: *Averte oculos tuos a me, noli contra me intendere*, devotione nimia ac fide possibilitatem naturæ et conditionis propriæ supergressa, quia lucem inaccessibilem e regione intueri est grave. *Averte*, inquit, *oculos tuos a me*, eo quod plenitudinem divinitatis ejus, et splendorem veri luminis sustinere non possit. Possumus tamen et sic accipere: *Averte oculos tuos a me*. Etsi tu perfecta es, aliæ mihi adhuc redimendæ sunt animæ, aliæ fulciendæ. Elevas enim me videndo: ego autem ideo descendi, ut omnes elevem. Et si surrexi, et habeo Patris sedem, tamen orphanos vos non relinquam paterno quasi præsidio destitutos.

in præsentia mea vos confirmabo. Habes in Evangelio hoc scriptum : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem mundi.* Averte ergo oculos a me, quia me elevas. Quanto enim quis ad Dominum intendit, tanto amplius Dominum elevat, et ipse elevatur. Unde et ille ait : *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me.* Sanctus enim exaltat Dominum, peccator humiliat. Vult ergo avertere illam oculos, ne eam considerans quod jam ad superiora sequi possit, elevetur, et cæteras animas derelinquat. Ideo et in Evangelio non omnibus discipulis, sed perfectioribus suam gloriam demonstravit. Constitue nunc aliquem doctorem, qui rem obscuram velit aperire audientibus : quemadmodum etsi ipse potens in sermone sit et scientia, condescendat tamen ad eorum inscitiam qui non intelligunt, et simplici et planiore atque usitato sermone utatur, ut possit intelligi. Quisquis igitur inter sedentes vivacior sensu sit, qui facile sequi possit, elevat eum atque excutit. Hunc videns doctor revocat, ut patiatur magis doctorem humilioribus et planioribus immorari, quo et cæteri sequi possint.

58. Quod ait Aquila : *Sonans ut revelata, sonantem* ad admirationem dignam retulit, quasi magna et sonora habentem opera : revelata, ad operum claritatem; vel quod ejus animæ opera luceant coram Patre qui in cœlis est. Unde non otiose pallium ejus sublatum intelligis, ut aperta meritis et nuda fulgeret.

59. Laudatur præterea quod fidelis, quod verbo potens, quod fructibus fœcunda diversis, quod una sicut columba habens spiritus unitatem, in qua sit pax, quæ fecit utraque unum : et quæ non sit composita ex diversis elementis discretæ compugnantisque naturæ. Quid enim tam diversum quam ignis et aqua, aer et terra, ex quibus corporis nostri creatura consistit? Anima autem benedicta omnis simplex quæ imitatur dicentem : *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te, et ipsi in nobis unum sint.* Hæc est enim consummatio atque perfectio. Unde et addidit : *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus : ego in his, et tu in me, ut sint consummati in unum.* Hæc est ergo anima columba una atque perfecta, quæ simplex atque spiritualis, neque hujus turbatur corporis passionibus, in quo foris pugnæ, intus timores sunt. Denique hoc verbo unitatis concordiam et pacem significari Scriptura nos docet dicens : *Multitudo autem credentium habebat cor unum, et animam unam, et non erat separatio in eis ulla.*

60. Nec otiose fœcunditatis laudatur anima, non solum quod sit fœcunda virtutibus; sed etiam quod nihil habeat in se mali. Illud enim decorum atque speciosum est, in quo nihil sit mali. Decorum enim quod bonum : quod autem indecorum, hoc malum. Speciosa fœcunditas est bonorum operum : contraria ergo speciositati sterilitas; quoniam qui privatur specie vel decore, in eo est malum : quod autem malum, hoc sterile et infœcundum. Cujus rei quod evidentius indicium quam natura est? Terra enim quæ bona est, fertilis atque fœcunda : quæ autem mala, ea jejuna atque sterilis : quæ vero fertilis, hæc et decora. Quid enim pleno agro pulcrius, cum seges fluctuat, cum poma irrutilant, vel cum uvarum serta dependent, aut baccis onusta olea curvescit, vel viridanti gramine montium vertices, vallium humilia vestiuntur. Et ut Scripturæ utamur testimonio, Jacob decorus erat; et ideo erat odor agri pleni : Esau hispidus erat et indecorus; et ideo agrestis erat, qui fructus ullos habere non posset. De ipso quoque Domino posteaquam Ecclesiæ fœcunditatem fecit adsurgere, pulcre dictum est : *Dominus regnavit, decorem induit.* Et alibi : *Confessionem, et speciem induisti.* Liquet igitur decorum id esse, quod fœcundum : indecorum, quod infœcundum. Similis est causa animæ soli; quia ea decora anima, quæ fœcunda sit meritis, fœcunda consiliis : ea indecora quæ sterilis. Infirmitates etenim animæ sunt sterilitas et materia; namque eam sterilitas fructu defraudat suo, inopiam infert, timorem incutit, adolet cupiditates, et vanas opiniones : sic anima cadit. Quid ergo

est malitia, nisi boni indigentia? Suo enim defraudatur, atque alienis indiget, exinanitur atque repletur sine ulla mensura et modo. Materialia autem vitia animæ obumbrant gratiam. Ignorantia et concupiscentia animæ sunt ægritudines: sed ad speciem * magis, quam ad materiam referuntur. Materia est caro, species est ignorantia et concupiscentia. Cur igitur caro accusatur, cum tantæ sint in specie labes? Quia nihil species potest sine materia. Denique nihil species securis sine materia facit. Quid enim esset concupiscentia, nisi eam caro inflammaret? Friget in senibus, in pueris quoque, quia in his corpus infirmum est: ardet in adolescentibus in quibus vis corporis fervet. Ex bonis igitur mala orta sunt; non enim mala sunt, nisi quæ privantur bonis. Per mala tamen factum est, ut bona eminerent. Ergo indigentia boni malitia est, et definitione boni malitia deprehenditur, quoniam per disciplinam boni malum reperitur. Bonum autem nullius eget, sibi abundat, mensuram, et perfectionem, finem quoque tribuit omnibus, in quo universa constant, et de quo omnia pendent. Hæc boni natura est, quæ mentem replet.

61. Circa hoc versatur anima pura, hoc introspicit, et Deum cernit, bonis omnibus abundat. Unde et ait: *Fauces ejus dulcedines, et totus desiderium*. Omnium enim bonorum auctor est Deus; et quæ sunt, ejus profecto omnia sunt. Nusquam illic malum: et si in illo mens nostra maneat, malum nescit. Anima igitur quæ in Deo non manet, ipsa sibi auctor malorum est; itaque peccat: anima autem quæ peccat, ipsa morietur. Aureis enim vinculis soluta virtutum, prona fertur præcipitio, et labitur ad inferiora. Anima autem beata est, quam nulla adversa corporis prælia expugnant. Hæc anima sicut passer laqueo contrito, evolat. Escæ enim malorum sunt voluptates corporeæ. His quisquis intendit, laqueo innectit animam suam.

62. Qui autem ab escis ejus temperat, et de tenebris ejus exit, ejus anima fulget, ut diluculum, de qua dicitur: *Quænam hæc est prospiciens tamquam diluculum, speciosa sicut luna?* Prospicit enim tamquam de domo libera. Nec dicit: *Tenebræ cooperiunt me, et parietes circumdant me, et quis scit si videt Altissimus?* Sed ipsa magis lucem expetit tamquam in superioribus domus suæ, id est, corporis sui, et supra mundum posita divina intuetur, et ad æterna se elevat, ut Deo adsit, jam lumen suorum operum sicut luna orbem suum toto orbe circumferens.

63. Quod autem Aquila ait: *Sonans sicut sol*, videtur illa axis cœlestis conversio, solisque et lunæ et stellarum cursus, concentusque globorum exprimi: quibusdam etiam nostris videtur; qui quoniam fidem non invenit *, saltem propter gratiam suavitatis non videtur alienum.

CAPUT VIII.

Eadem anima refugiens coram laudari, ait se descendisse in hortum nucis, etc. quibus amaritudines ac tentationes designantur. In his illa se non cognoscit, sed a Christo cognoscitur ac regitur, dum perveniat ad palmam. Hujus in ipsam reclinatio tria significat, institutionem, progressum, perfectionem. Quæ sequitur ad caritatem exhortatio.

64. Dum laudatur a sponso, vere-

---

* *Speciem*, paulo superius pro pulcritudine sumserat, nunc sumit pro quadam accidentali forma quæ animam, non corpus afficit.

* Vet. edit. *quoniam non venit ad fidem*. Rom. cum mss. omnibus, *quoniam fidem non invenit*. Hæc autem ultima lectio magis convenit cum iis quæ Ambrosius l. 2. *Hexaem.* c. 2. n. 6. et 7; et l. 2. *de Abraham* c. 8. n. 54. tradit. Illic enim agens ex professo de hac harmonia cœlestis opinione, in qua non solum gentiles philosophos, sed etiam Christianos homines, et inter hos Origenem fuisse in fragmento a nobis restituto docet (Philonem adjungere poterat) illam rejicit ac validis rationibus confutat. Prima vero lectio aptius accommodari potest cum iis quæ idem Sanctus in præfatione ad Commentaria in Psalmos dicit. Namque licet ibi eam sententiam abs se pro vera admitti minime significet, impossibilem tamen non habendam satis declarat his verbis: *Nec id ab usu naturæ alienum videtur; quando quidem vox missa gratiore plausu nemoribus resultet aut montibus*, etc. Igitur ex his omnibus locis hujusmodi sensum effici posse arbitramur: Qui concentus etsi plane falsus, tamen quoniam ad fidem nequaquam pertinet, non solum tamquam non injucundus proponi potest, verum etiam tamquam non omnino impossibilis. Neque enim repugnat, ut quod nec verum nec probabile judicamus, id non negemus esse possibile.

eunde refugiens coram laudari, deinde sponsi amore revocata ait : *In hortum nucis descendi videre in nativitate torrentis.* Ubi enim est Ecclesia, nisi ubi virga et gratia floret sacerdotalis? Ibi est frequenter, ut in amaritudinibus et tentationibus probetur. Per nucem amaritudines intelligimus, per torrentem tentationes, sed tamen tolerabiles, quia scriptum est : *Torrentem pertransivit anima nostra.* Itaque descendit in locum amaritudinis, ubi floret vitis, et malorum granatorum specie diversus et multiplex fructus, qui velut uno tegmine totius corporis fide et caritate munitur. In illa ergo amaritudine non cognovit se anima; corruptibile enim corpus adgravat animam, et terrenum habitaculum cito inclinatur. Cognoscere autem semper se debet. Sed tentatus est et Petrus, et non se cognovit et Petrus; nam si cognovisset, non negavisset auctorem. Sed cognovit eum Christus : denique cognovit, qui etiam eum respexit (cognoscit enim Dominus qui sunt ipsius) et tamquam suum misericordiæ suæ frænis, ut bonus rector revocavit a lapsu. Rector ergo noster Christus est.

65. Ideoque ait anima? *Posuit me currus Aminadab.* Anima ergo currus qui bonum rectorem sustinet. Si currus est anima, habet equos vel bonos vel malos. Boni equi virtutes sunt animæ : mali equi, passiones sunt corporis. Bonus ergo rector malos equos restringit et revocat, bonos incitat. Boni equi sunt quatuor, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia. Mali equi iracundia, concupiscentia, timor, iniquitas. Interdum ipsi equi inter se dissident, et aut iracundia protendit, aut timor, et se invicem impediunt, et cursum retardant. At vero boni equi evolant, et a terris ad superiora se subrigunt, animamque elevant : maxime si jugum habeant suave, et onus leve dicentis : *Tollite jugum meum super vos; jugum enim meum suave est, et onus meum leve.* Ipse rector est qui novit equos proprios gubernare, ut æqualis omnium cursus sit. Si velocior est prudentia, tardior justitia, admonet flagello proprio segniorem; si temperantia mansuetior, fortitudo durior, novit copulare discordes, ne forte currum suum dissipent. Itaque licet intelligibili * spectaculo videre unamquamque animam cum summo certamine ad cœlum rapi, festinantes equos qui priores perveniant ad bravium Christi, quo prius imponatur palma cervicibus. Isti sunt equi subjecti fidei jugo, adstricti vinculo caritatis, justitiæ frænis, retinaculis sobrietatis. Pulcre ergo ait : *Posuit me currus Aminadab,* hoc est, pater populi : ipse autem qui pater populi, idem pater Naason, id est, serpentum. Jam tu recole quis sicut serpens in cruce pependerit pro salute universorum, et intelligis illam animam esse pacificam, cui Pater Deus præsul sit, Christus agitator; quia scriptum est et hoc nomen in nostris : *Pater, pater, agitator Israel.*

66. Hic ergo agitator dicit : *Convertere Sunamitis, convertere.* Bene et quasi agitator, et quasi ad currum dicit : *Convertere Sunamitis,* hoc est, pacifica. Quæ enim pacifica est anima, cito se convertit et corrigit, etiamsi ante peccavit, et magis eam Christus adscendit, et regere dignatur, cui dicitur : *Adscende in equos tuos, et equitatus tuus sanitas.* Et alibi : *Misisti equos tuos Tharsis* **. Hi sunt equi Christi. Adscendit ergo equos suos Christus, adscendit Verbum Dei animas pias.

67. Unde cognosce quia et istam adscendit, et perduxit eam ad locum palmæ, quando et dicit ad eam : *Quid pulcra et suavis facta es, caritas, in deliciis tuis? Statura tua similis facta est palmæ.* Et ipsa ait : *Dixi, adscendam in palmam.* Sed etiam ipsa caritas palma est; ipsa est enim plenitudo victoriæ. Plenitudo enim legis caritas est. Curramus ergo, ut comprehendamus : curramus, ut vincamus. Qui vicit, adscendit in palmam, et manducat fructus

* *Intelligibile*, hic et passim idem est Ambrosio, ac spiritale vel mysticum, quod nimirum ea non corporis, sed intellectus oculis cerni possint.

** Voce *Tharsis* mare significari Hieronymus auctor est; proindeque ipsa potuit ab aliquo interprete retineri, ubi verterunt alii, εἰς θάλασσαν.

ejus. Qui vicit, jam non currit, sed sedet sicut scriptum est : *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in sede mea, sicut et ego vici, et sedeo cum Patre meo in sede ipsius.* Hinc philosophi curulia illa animarum in suis libris expressere certamina, nec tamen ad palmam pervenire potuerunt; quoniam summitatem Verbi et altitudinem illorum animæ nescierunt, quam cognovit hæc anima, in qua erat Verbi conversio.

68. Sic enim ait : *Ego fratri meo, et super me conversio ejus.* Hunc sensum tertio repetivit diverse in Canticis canticorum. In principio ait : *Frater meus mihi, et ego ei, qui pascit in liliis, usque dum adspiret dies, et amoveantur umbræ.* Deinde ait : *Ego fratri meo, et frater meus mihi, qui pascit inter lilia.* In fine ait : *Ego fratri meo, et super me conversio ejus.* Primum ad institutionem animæ, ideo et præmisit : *Frater meus mihi;* illo enim demonstrante se, etiam anima adhærendi Deo sumsit affectum : quod sequitur, secundum profectum : tertium, secundum perfectionem. In primo quasi in institutione adhuc umbras videt anima, necdum Verbi appropinquantis revelatione commota, sed ideo adhuc ei dies Evangelii non refulgebat : in secundo sine umbrarum confusione odores pios carpit : in tertio jam perfecta requiem in se Verbo ministrat; ut convertatur super eam, et caput suum reclinet, atque requiescat, meritumque jam tenens quæ antea quæsitum invenire non poterat, invitat ad agrum suum dicens :

69. *Veni, frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis.* Supra ad hortum invitabat, hic ad agrum habentem non solum florum gratiam, sed etiam triticum et hordeum, hoc est, solidiorum firmamenta virtutum, ut fructus ejus adspicat. *Requiescamus*, inquit, *in castellis*, ad quæ Adam cum de paradiso ejectus esset, fuerat relegatus : in his requiescebat, sed terram operabatur. Qua autem ratione exire eum in agrum velit, intellectus manifestus est; ut quasi bonus pastor pascat gregem suum, lassos ablevet, revocet errantes. Nam etsi ista anima nova et vetera servavit ei; tamen sunt adhuc velut agni, qui lactis succo nutriendi sunt. Ergo quasi perfecta, non pro se, sed pro aliis intervenit, ut de sinu Patris exeat, ut procedat foras tamquam sponsus de thalamo egrediens suo, currat viam ut infirmos lucretur, non in illo secreto Patris solio, et in illa luce immoretur, quo invalidi sequi non queant : sed ut adsumatur et inducatur in domum sponsæ atque secretum. Sit foris sibi, ut nobis intus : sit medius nostrum, etsi non videatur a nobis.

70. Unde ait : *Quis dabit te, frater, lactantem ubera matris meæ? Inveniens te foris, osculabor te.* Bona anima quæ foris est, ut Verbum intus sit : illa extra corpus, ut Verbum habitet in nobis.

71. *Adsumam te*, inquit, *et inducam te.* Recte adsumitur et inducitur Verbum Dei; quia pulsat animam, ut aperiatur sibi ostium. Et nisi apertum sibi ostium invenerit, non intrat. Si quis autem aperuerit januam, intrat et cœnat. Sic sponsa Verbum adsumit, ut adsumendo doceatur; unde non immerito adscendit adhuc ad superiores mansiones, et semper processum accipit.

72. Quod significant virtutes quæ dicunt vel animæ : *Quæ est hæc quæ adscendit candida innitens super fratrem suum?* Superius dixerant : *Quænam est hæc prospiciens tamquam diluculum, speciosa sicut luna, electa sicut sol?* Hic plus quod adjiceretur inventum est, eo quod Verbo Dei innixa adscenderet. Perfectiores enim supra Christum recumbunt, sicut et Johannes in Christi pectore recumbebat. Ita ergo et hæc vel incumbebat in Christo, vel supra ipsum se reclinabat, aut certe quoniam de nuptiis loquimur, jam quasi tradita in Christi dextera, in thalamum ducebatur sponso.

73. Et quia jam copula caritatis est, blanditur ei sponsus, et dicit : *Sub arbore mali elevavi te, illic parturivit te mater tua, illic parturivit te quæ peperit te.* Bona anima quæ requiescit sub arbore fructuosa, et maxime boni odoris. Nam si Nathanael bonus in quo dolus nullus erat, sub arbore fici visus est, utique bona quæ sub arbore mali elevata est.

sponso suo. Plus est enim elevari, quam videri, plus etiam a sponso elevari. Nam etsi Nathanael videbatur sub arbore, tamen anima ejus sponsa non erat, qui occulte veniebat ad Christum, quia verebatur Judæos. Non erat speciosa sicut luna, electa ut sol, quæ erat in umbra, quia sponsa per diem nubit, publice confitetur. Ideo ista sub arbore mali, illa sub ficu; quia hæc confessionis suæ odorem diffundebat longius : illa habebat puritatis et innocentiæ suavitatem, flagrantiam spiritus non habebat.

74. *Illic*, inquit, *parturivit te mater tua, illic parturivit te quæ peperit te*; ibi enim nascimur, ubi renascimur. Parturiuntur autem in quibus Christi imago formatur. Unde et ille ait : *Filioli mei quos ego parturio, donec formetur Christus in vobis*. Parturit enim qui in utero accipit spiritum salutis, et aliis infundit.

75. Unde quoniam jam formatus in hac erat Christus, ait : *Pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum*. Signaculum Christus in fronte est, signaculum in corde. In fronte, ut semper confiteamur : in corde, ut semper diligamus signaculum in brachio, ut semper operemur. Luceat ergo imago ejus in confessione nostra, luceat in dilectione, luceat in operibus et factis; ut si fieri potest, tota ejus species exprimatur in nobis. Ipse sit caput nostrum, quia caput viri Christus : ipse oculus noster, ut per illum videamus Patrem : ipse vox nostra, per quem loquamur ad Patrem : ipse dextera, per quem Deo Patri sacrificium nostrum deferamus : ipse quoque est signaculum nostrum, quod est perfectionis et caritatis insigne; quia diligens Pater signavit Filium, sicut legimus : *Quem Pater signavit Deus*. Caritas itaque nostra Christus. Bona caritas, quando obtulit morti se pro delictis nostris : bona caritas, quæ peccata remisit.

76. Et ideo anima nostra induat caritatem, et caritatem hujusmodi quæ sit valida ut mors; quia sicut mors finis peccatorum est, ita et caritas; quoniam qui diligit Dominum, peccare desinit : caritas enim non cogitat malum, neque gaudet super iniquitate, sed omnia sustinet. Nam qui ea quæ sua sunt non quærit, quomodo aliena quæret? Est et mors illa valida per lavacrum, per quam peccatum omne sepelitur, et culpa dimittitur. Talis erat caritas quam deferebat Evangelica illa mulier, de qua Dominus ait : *Remissa sunt peccata ejus multa, quoniam dilexit multum*. Est et illa mors sanctorum martyrum valida, quæ culpam abolet superiorem; et ideo valida, cujus non impar est caritas, quæ adæquatur martyrum passioni; ut auferat meritum delictorum.

77. Zelus quoque ut inferi; quoniam qui zelum Dei habet, pro Christo nec suis parcit. Itaque et mortem habet caritas, et zelum habet caritas, et alas ignis habet caritas. Denique Christus diligens Moysen, in igne ei apparuit. Et Hieremias habens in se donum divinæ caritatis, dicebat : *Et erat ignis inflammans in ossibus meis : et dissolutus sum undique, et ferre non possum*. Bona igitur caritas habens alas ignis ardentis, quæ volitat per pectora et corda sanctorum, et exurit quidquid materiale atque terrenum est : quidquid vero sincerum est, probat; et quod contigerit, suo igne meliorat. Hunc ignem in terram misit Dominus Jesus, et refulsit fides, accensa est devotio, illuminata est caritas, justitia resplenduit. Hoc igne inflammavit corda apostolorum suorum, sicut testatur Cleophas dicens : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret Scripturas?* Alæ igitur ignis flammæ scripturæ sunt divinæ. Denique aperiebat Scripturas, et ignis exibat, atque audientium corda penetrabat. Et vere alæ ignis; quia eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Cum Paulus quoque adsumeretur a Christo, vidit circumfulsisse super se lumen, et super eos qui simul erant, cecidit a pavore, et probatior resurrexit : denique apostolus factus est, qui persecutor advenerat. Spiritus quoque sanctus descendit, et replevit totam domum in qua erant plurimi sedentes, et visæ sunt dispertitæ linguæ tamquam ignis. Bonæ alæ caritatis, veræ alæ quæ volitabant per ora apo-

stolorum, et alæ ignis quæ purgatum sermonem loquebantur. His alis evolavit Enoch raptus ad cœlum. His alis evolavit Elias curru igneo, et equis igneis ad superna translatus. His alis Dominus Deus per columnam ignis deducebat Patrum plebem. Has alas habuit Seraphim, quando sumsit carbonem ignis de altari et tetigit os Prophetæ, et iniquitates ejus abstulit, et peccata purgavit. Harum alarum igne purgati sunt filii Levi, et baptizantur populi nationum, sicut testificatur Johannes, dicens de Domino Jesu: *Ipse vos baptizabit in spiritu et igne.* Merito uri renes suos volebat et cor suum David, quia alas igneas caritatis sciebat non esse metuendas. Merito Hebræi pueri in fornace ardenti non sentiebant ignis incendia; quia caritatis eos flamma refrigerabat. Et ut plenius cognoscamus quia alas habebat perfecta caritas, audisti Dominum dicentem: *Quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas?*

78. Sumamus igitur has alas, quæ sicut flammæ ad superiora dirigant. Exuat unusquisque animam suam involucris sordidioribus, et quasi aurum igne approbet detersam luto. Sic enim purgatur anima, velut aurum optimum. Pulcritudo autem animæ sincera virtus, et decus verior cognitio supernorum; ut videat illud bonum ex quo pendent omnia, ipsum autem ex nullo. Eo igitur vivit, atque intellectum accipit. Vitæ enim fons est summum illud bonum, cujus caritas nobis et desiderium accenditur, cui appropinquare et misceri voluptas est: quod ei qui non videt, desiderio est, et ei qui videt, inest; ideoque universa alia despicit, hoc uno mulcetur et delectatur. Hoc est quod subministrat universis substantiam: ipsum autem in semetipso manens dat aliis, nihil autem in se ex aliis suscipit. De quo Propheta ait: *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Hoc solum videre desideravit, sicut ipse alibi ait: *Unam petii a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, et videam delectationem Domini, et considerem templum ejus.* Si quis igitur purum illud, et incorporeum summum illud videre meruerit, quid habeat aliud quod desideret? Denique Petrus in monte gloriam resurrectionis Christi vidit, et nolebat descendere dicens: *Domine, bonum est nos hic esse.* Et quanto incomparabilior est illa divinitatis gloria, et lux inaccessibilis, quam si quis viderit, quid aliud concupiscat? Non regna, non facultates, honores, gloriam, potestates. Illis enim uti nihil beatitudinis est, hoc uti beatum est; ut illa despiciens, ad hoc conversus maneat. Hanc igitur videns pulcram imaginem ingrediatur intus, foris relinquat vultum corporis. Nam qui intuetur corpora, non debet introrsum intueri; ne more mergentis in gurgite rapiatur atque absorbeatur, et quasi in profundum demersus nusquam appareat. Fugiamus ergo in patriam verissimam. Illic patria nobis, et illic Pater a quo creati sumus, ubi est Hierusalem civitas quæ est mater omnium.

79. Sed quæ est fuga? Non utique pedum, qui sunt corporis. Isti enim quocumque currunt, in terra currunt, et de solo ad solum transeunt. Nec navibus fugiamus, aut curribus, aut equis qui obligantur et cadunt: sed fugiamus animo, et oculis, aut pedibus interioribus. Adsuescamus oculos nostros videre quæ dilucida et clara sunt, spectare vultum continentiæ et temperantiæ, omnesque virtutes, in quibus nihil scabrum, nihil obscurum et tortuosum sit: et se ipsum spectet quis, et conscientiam suam: illum oculum mundet, ne quid sordium habeat. Quod enim videtur, non debet dissonare ab eo qui videt, quoniam conformes nos Deus imaginis voluit esse Filii sui. Cognitum igitur nobis est illud bonum, nec longe est ab unoquoque nostrum: *In ipso enim vivimus, et sumus, et movemur. Ipsius enim et genus sumus*, ut Apostolus gentiles posuit significare. Ipsum est bonum quod quærimus, et solum bonum. Nemo enim bonus, nisi unus Deus. Hic est oculus qui magnum illum et verum decorem intuetur. Solem nisi sanus et vigens

oculus non adspicit; nec bonum potest videre nisi anima bona. Fiat ergo bonus qui vult videre Dominum, et quod est bonum. Hujus boni similes simus, et secundum id operemur quæ bona sunt. Hoc est bonum quod supra omnem operationem est, supra omnem mentem atque intellectum : ipsum est quod semper manet, ad ipsum convertuntur omnia, in quo habitat plenitudo divinitatis, et per ipsum reconciliantur omnia in ipsum. Et ut plenius definiamus quid sit bonum : VITA est bonum, quia semper manet, dans vivere et esse omnibus; quia fons est omnium vita Christus, de quo ait Propheta : *In umbra ejus vivemus.* Nunc enim vita nostra abscondita in Christo est : cum autem apparuerit Christus vita nostra, tunc et nos cum illo apparebimus in gloria. Ergo non timeamus mortem; quoniam requies est corporis, animæ autem vel libertas, vel absolutio. Nec vereamur eum qui potest carnem interficere, animam autem non potest; quia non timemus eum qui potest vestimentum auferre, non timemus eum qui potest nostra furari, nos autem non potest. Nos igitur animæ sumus, si volumus esse Hebræi de iis qui sunt socii Jacob, id est, imitatores ejus. Nos animæ sumus, nostra autem membra vestimenta sunt : servanda sunt quidem vestimenta, ne scindantur, ne inveterascant : sed ille magis qui his utitur, servare se debet et custodire.

DE BONO MORTIS

LIBER UNUS*.

CAPUT I.

Connectit hunc librum cum præcedenti; et proponit dubium: Quomodo mors non dicatur mala, licet sit vitæ contraria?

1. Quoniam de Anima superiore libro sermonem aliquem contexuimus, faciliorem viam putamus de Bono mortis conficere aliquid. Quæ si animæ noceat, malum videri potest: si nihil autem officiat animæ, ne malum quidem. Quod autem malum non est, id etiam bonum; quoniam quod vitiosum, id malum: quod autem vitio caret, id bonum; ideoque bona malis contraria sunt, et mala bonis. Denique innocentia est, ubi non est nocendi voluntas; et noxius dicitur, qui non sit innoxius; misericors, qui remittat; immisericors, qui ignoscere atque inflecti nesciat.

2. Sed forte aliquis adserat: Quid tam contrarium, quam vita morti? Si ergo vita putatur bonum, quomodo mors non est mala? Et ideo quid sit vita, quid etiam mors, consideremus. Vita est spirandi munere frui, mors privari. Hoc autem spirandi munus apud plerosque in bonis ducitur. Hoc est ergo vita, frui bonis: mors contra, bonis exui. Et Scriptura dicit: *Ecce dedi ante faciem tuam vitam et mortem, bonum et malum*, vitam bonum appellans, mortem malum; vel illa sibi priora, et hæc sibi conferens. Denique ut lectionis divinæ exemplo utamur, in paradiso est positus homo, ut ederet de ligno vitæ, et cæteris paradisi lignis: de ligno autem in quo esset cognitio boni et mali, non ederet: qua die autem ederet, morte moreretur. Non servavit præceptum, et caruit fructu, atque ejectus de paradiso mortem gustavit. Malum igitur mors, quæ pretio damnationis infertur.

* Synchronus est liber iste superiori, hoc est eumdem circa annum, scilicet 387, editus. Quanta autem inter utrumque cognatio sit, e primis verbis ostendit auctor ipse.

CAPUT II.

Præmissa distinctione de triplici genere mortis, ostendit tertium genus medium esse, immo potius bonum judicandum, [illegible] vitæ miseriis ac peccatis liberet: [illegible] tamen patienter exspectandum.

3. Sed mortis tria sunt genera. Una mors peccati est, de qua scriptum est: *Anima quæ peccat ipsa morietur*. Alia mors mystica, quando quis peccato moritur, et Deo vivit, de qua ait Apostolus: *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem*. Tertia mors est, qua cursum vitæ hujus et munus explemus, id est, animæ corporisque secessio. Advertimus igitur quod una mors sit mala, si propter peccata moriamur: alia mors bona sit, qua is qui fuerit mortuus, justificatus est a peccato: tertia mors media sit; nam et bona justis videtur, et plerisque metuenda, quæ cum absolvat omnes, paucos delectat. Sed non hoc mortis est vitium, sed nostræ infirmitatis, qui voluptate corporis, et delectatione vitæ istius capimur, et cursum hunc consummare trepidamus, in quo plus amaritudinis, quam voluptatis est. At non sancti ac sapientes viri, qui longævitatem peregrinationis hujus ingemiscebant, dissolvi, et cum Christo esse pulcrius æstimantes: denique diem generationis suæ execrabantur, sicut quis ait: *Pereat dies illa in qua natus sum*.

4. Quid enim est quod hæc vita delectet, plena ærumnarum et sollicitudinum? In qua innumeræ calumniæ, et multæ molestiæ, et multæ lacrymæ

eorum qui affliguntur molestiis, et non est, inquit, qui eos consoletur. Et ideo laudat Ecclesiastes *defunctos magis quam viventes. Et optimus*, inquit, *supra hos duos, qui nondum natus est, qui non vidit hoc malum*. Et alibi idem Ecclesiastes meliorem longævo viro eum adseruit, quem abortu ejecit mater sua; quia non vidit hæc mala quæ fiunt in hoc mundo, nec in has venit tenebras, nec in vanitate ambulavit sæculi; et ideo requiem hic magis habebit qui in hanc vitam non venit, quam ille qui venit. Quid enim boni est homini in hac vita, qui in umbra vivit, nec expleri potest cupiditatibus suis? Et si expleatur divitiis, fructum quietis amittit, quia cogitur custodire quod misera aviditate quæsierit; ut miserius eas possideat, cui prodesse non poterunt. Quid enim miserius quam ut custodia torqueat, quarum abundantia nihil prosit?

5. Itaque si plena oneris vita, utique finis ejus allevamento est: allevamentum autem est bonum, mors autem finis: mors igitur bonum est. Neque enim aliter gavisus est et Simeon, qui responsum acceperat non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini; et cum eum parentes in templum inducerent, suscepit manibus suis, et dixit: *Nunc dimittis servum tuum in pace*; quasi necessitate quadam teneretur in hac vita, non voluntate. Ita dimitti petit, quasi a vinculis quibusdam ad libertatem festinaret. Sunt enim velut vincula quædam corporis hujus, et quod est gravius, vincula tentationum, quæ nos alligant, et ad injuriam captivitatis adstringunt quadam lege peccati. Denique in exitu ipso videmus quemadmodum anima decedentis paulatim solvat se vinculis carnis, et ore emissa evolet tamquam carcereo corporis hujus exuta gurgustio. Denique festinabat etiam sanctus David de hoc loco peregrinationis exire, dicens: *Advena ego sum apud te in terra et peregrinus, sicut omnes patres mei*. Et ideo tamquam peregrinus ad illam sanctorum communem omnium patriam festinabat, petens pro hujus commorationis inquinamento remitti sibi peccata, priusquam discederet e vita. Qui enim hic non acceperit remissionem peccatorum, illic non erit. Non erit autem qui ad vitam æternam non poterit pervenire, quia vita æterna remissio peccatorum est. Ideoque dicit: *Remitte mihi, ut refrigerer, priusquam abeam, et amplius non ero*.

6. Quid igitur tantopere vitam istam desideramus, in qua quanto diutius quis fuerit, tanto majore oneratur sarcina peccatorum? Ipse Dominus ait: *Sufficit diei malitia sua*. Et Jacob dixit: *Dies annorum vitæ meæ quos habeo, centum triginta, minimi et mali*, non quia dies mali, sed quia nobis accessu dierum malitiæ incrementa cumulantur. Nullus enim dies sine nostro peccato præterit.

7. Unde egregie Apostolus ait: *Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum*, aliud ad necessitatem vitæ referens, aliud ad mortis utilitatem. Christus enim nobis vivere est, cui servimus, cui oportet ut a sanctis suis in Evangelii prædicatione deferatur obsequium. Denique et Simeon qui ait: *Nunc dimittis servum tuum*, propter Christum exspectabat. Christus enim rex noster est; et ideo quod rex jubet, deserere non possumus et contemnere. Quantos imperator terræ hujus in peregrinis locis aut honoris specie, aut muneris alicujus causa jubet degere? Numquid hi inconsulto imperatore discedunt? Et quanto amplius est divinis parere, quam humanis? Vivere ergo sancto Christus est, et mori lucrum. Unde Apostolus quasi servus; non enim refugit vitæ obsequium, et quasi sapiens lucrum mortis amplectitur. Lucrum est enim evasisse incrementa peccati, lucrum fugisse deteriora, et ad meliora transisse. Et addidit: *Dissolvi enim, et cum Christo esse multo melius: permanere autem in carne magis necessarium propter vos*. Aliud melius, aliud necessarium. Necessarium propter fructum operis, melius propter gratiam et copulam Christi.

CAPUT III.

Mors naturalis definitur ac laudatur. Item mortificatio, quæ mortis quædam imitatio est, explicatur, atque a multiplici utilitate similiter commendatur. Ad extremum proponitur brevis atque elegans vitæ descriptio.

8. ERGO quoniam docuit Apostolus eum qui evaserit ex hoc corpore, si meruerit tamen, cum Christo futurum, quid sit mors, quid etiam vita, consideremus. Itaque Scriptura docente, cognovimus quia mors absolutio est animæ et corporis, et quædam hominis separatio. Solvimur enim hoc nexu animæ et corporis, cum recedimus. Unde et David ait : *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Vincula autem vitæ hujus, id est, conjunctionis nostræ quæ ex anima constat et corpore, significari docet superior versiculus psalmi hujus : *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Et ideo quasi propheta prævidens se cum sanctis, et qui pro devotione animas suas in Christo deposuerunt, futurum, lætatur; quia et ipse obtulit se fideliter pro Dei populo adversus Goliam, cum singulari certamine dimicaret, et solus commune periculum et crimen refelleret; vel cum se morti pro Domini placanda offensione promtus objiceret; vel cum se pro salute populi laborantis divinæ ultioni paratus offerret. Sciebat enim gloriosius esse pro Christo mori, quam regnare in hoc sæculo. Quid enim præstantius quam fieri Christi hostiam? Itaque cum frequenter ab eo legamus Domino oblata esse sacrificia, hoc tamen loco addidit: *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* Non sacrifico, inquit, sed sacrificabo, significans illud perfectum esse sacrificium, quando unusquisque Domino, corporis hujus vinculis absolutus adsisteret, et offerret se hostiam laudis; quia ante mortem nulla est perfecta laudatio : neque quisquam in hac vita potest definito præconio prædicari, cum posteriora ejus incerta sint. Mors igitur solutio est animæ et corporis. Denique et in Apostolo docuimus lectum : *Dissolvi, et cum Christo esse multo melius.* Solutio autem ista quid aliud agit nisi ut corpus resolvatur et quiescat : anima autem convertatur in requiem suam, et sit libera, quæ si pia est, cum Christo futura sit?

9. Quid igitur in hac vita aliud justi agunt, nisi ut exuant se hujus corporis contagionibus, quæ velut vincula nos ligant; et se ab his molestiis separare contendant, renuntient voluptatibus suis atque luxuriæ, fugiant flammas libidinum? Nonne igitur unusquisque in hac vita positus speciem mortis imitatur, qui potest ita se agere; ut ei moriantur omnes corporis delectationes, et cupiditatibus omnibus, mundique illecebris etiam ipse moriatur, sicuti mortuus erat Paulus dicens : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo?* Denique ut sciamus quia est mors in hac vita, et bona mors, hortatur nos, ut mortem Jesu in corpore nostro circumferamus. Qui enim habuerit in se mortem Jesu, is et vitam Domini Jesu in corpore suo habebit. Operetur igitur mors in nobis, ut operetur et vita. Bona vita post mortem, hoc est, bona vita post victoriam, bona vita absoluto certamine; ut jam lex carnis legi mentis repugnare non noverit; ut jam nobis nulla sit cum corpore mortis contentio, sed sit in corpore mortis victoria. Atque haud scio ipse an majoris virtutis mors ista quam vita sit. Certe Apostoli moveor auctoritate dicentis : *Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.* Unius mors quantorum populorum vitam ædificabat? Itaque docet et istam mortem in hac vita positis expetendam, ut mors Christi in corpore nostro eluceat, et illam beatam qua corrumpitur exterior, ut renovetur interior homo noster, et terrestris domus nostra dissolvatur, ut habitaculum nobis cœleste reseretur. Imitatur igitur mortem qui se a communione carnis hujus abducit, atque illis vinculis solvit, de quibus tibi dicit Dominus per Esaiam : *Solve omnem colligationem injustitiæ, dissolve obligationes violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem, et omnem circumscriptionem iniquam dirumpe.*

10. Imitatur et ille mortem qui se voluptatibus exuit, et æternis delectatio-

nibus attollit, atque ablevat, et in illo cœlesti habitaculo locat, in quo Paulus cum adhuc viveret, conversabatur; aliter enim non diceret : *Nostra autem conversatio in cœlis est*, quod pariter ad præsumtionem meriti potest meditationemque conferri. Illic enim erat ejus meditatio, illic animæ ejus conversatio, illic ejus prudentia, quæ utique intra angustias carnis hujus hærere non solebat. Sapiens enim cum illud divinum inquirit, absolvit animam suam corpore, et ejus ablegat contubernium, cum illum veri tractat scientiam, quam velut nudam sibi et apertam desiderat demonstrari; et ideo retibus quibusdam, et nebulis hujus corporis se quærit exuere. Neque enim manibus istis aut oculis atque auribus comprehendere illam supernam possumus veritatem; quoniam quæ videntur temporalia sunt : quæ autem non videntur, æterna. Denique sæpe fallimur visu, et aliter quam sunt, pleraque videmus. Fallimur etiam auditu; et ideo contemplemur non illa quæ videntur, sed quæ non videntur, si nolimus falli. Quando igitur anima nostra non fallitur, quando solum veritatis adtingit, nisi quando se ab isto secernit corpore, neque ab ipso decipitur et illuditur? Illuditur enim visu oculorum, illuditur auditu aurium; et ideo relinquat illud et deserat. Unde Apostolus clamat : *Ne tetigeritis, ne adtaminaveritis, ne gustaveritis omnia quæ sunt ad corruptelam*. In corruptela enim sunt, quæ sunt in corporis indulgentia. Et ideo ostendens non per corporis indulgentiam, sed per animæ elevationem, et cordis humilitatem se invenisse quod verum est, addidit : *Nostra autem conversatio in cœlis est*. Ibi igitur quærat quod verum est, quod est et manet, seque in se colligat, et congreget omnem aciem virtutis suæ; neque aliis committat et credat, sed se ipsum cognoscat et intelligat; et quod sibi videtur verum esse, hoc sequendum noverit; quod delectatione carnali eligendum æstimaverit, hoc sciat falsum, ab eo fugiat et recedat, quia fraudis est plenum.

11. Merito ergo depretiavit et dehonestavit hoc corpus, corpus mortis appellans. Quis enim oculis potuit videre virtutis splendorem? Quis justitiam manibus comprehendere? Quis sapientiam oculorum obtutibus intueri? Denique quando aliquid cogitamus, neminem nobis occurrere, neminem volumus obstrepere auribus nostris, atque ita intendimus animo, ut plerumque non videamus præsentia. Quinetiam in noctibus sincerius cogitamus, et tunc melius quæ movent, corde meditamur. Unde et Propheta ait : *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini*. Sæpe etiam aliqui claudunt oculos, si quid profundæ volunt nisi cogitationis eruere, oculorum impedimenta vitantes. Sæpe etiam solitudines captamus, ne cujus sermo nostris auribus insusurret, et quasi semita quædam inhærentem cogitationi animam abducat a vero, atque ab intentione deflectat.

12. Multas igitur occupationes nobis corporis hujus necessitas gignit, atque usus invehit, quibus impeditur animæ vigor, ac revocatur intentio. Unde de se pulcre dicit sanctus Job : *Memento quia lutum me finxisti*. Si ergo lutum est corpus, oblinit nos utique, non diluit, et coinquinat animam inquinamento intemperantiæ. *Corium et carnem me*, inquit, *induisti, ossibus et nervis intexuisti*. Ligatur itaque et distenditur anima nostra istius corporis nervis, et ideo interdum rigescit, sæpe curvatur. Et addidit : *Ab iniquitate innocentem me non fecisti. Si enim impius fuero, væ mihi : si autem sim justus, non potero me reclinare. Plenus enim confusionis sum. Introduxisti super me tentationes*. Quid enim est aliud hæc vita nisi plena laqueorum? Inter laqueos ambulamus, inter plurimas versamur tentationes. Denique idem supra ait : *Numquid non tentatio est vita hominis in terra?* Bene addidit in terra, quia est vita hominis et in cœlo. *Sicut mercenarii*, inquit, *merces vita ejus*, in labore scilicet et tepore, levior fabulis, et fluitans, et natans verbis : cujus habitatio in luteis domibus, et ipsa vita in luto. Nulla firmitudo sententiæ, nulla constantia. In die nox desideratur, in nocte dies

quæritur : ante escam gemitus, inter cibos fletus, lacrymæ, dolores, timores, sollicitudines, nulla requies a perturbationibus, nulla a laboribus reclinatio, iræ et indignationis motus horridior. Plerique cupiunt mortem, et non impetrant : si autem impetraverint, gratulantur; quia sola est mors requies viro.

CAPUT IV.

Mortem multis hominibus esse bonam : sed maxime quod sit finis peccati, et ad meliorem vitam transitus; quodque ipsa nos redemerit.

13. Sed dicet aliquis scriptum esse quia Deus mortem non fecit : vita erat in paradiso, ubi lignum vitæ, et vita erat lux hominum. Mors igitur mala, quæ accessit et subintravit. Sed quomodo mors mala, si aut secundum gentiles sensu caret, aut secundum Apostolum lucrum Christus est, cum quo esse multo melius? Quomodo igitur mors nobis malum, si nullus post mortem sensus est? Ubi enim nullus sensus, nullus utique injuriæ dolor, quia dolor sensus est. Aut quia est post mortem sensus, est etiam vita post mortem, et superstes mortis est anima quæ sensu utitur, et vita fungitur. Cum autem manet post mortem vita atque anima, manet bonum, nec morte amittitur, sed augetur : nec ullo impedimento mortis retardatur anima : sed operatur magis, quia operatur quæ sua sunt, sine ulla societate corporis, quod animæ majori oneri quam usui est. Quid igitur mali est animæ, quæ puritatem suam custodierit et virtutum disciplinam servaverit? Aut si non servaverit, non mors malum, sed vita; quia vita non fuit. Quæ est enim vita vitiis peccatisque obsita? Quid igitur accusamus mortem, quæ aut vitæ pretium luit, aut abolet ejus dolorem atque cruciatum? Itaque mors aut suæ quietis bono utitur, aut malo alieno laborat.

14. Nunc illud specta : si vita oneri, mors absolutioni : si vita supplicio, mors remedio : aut si judicium post mortem, etiam vita post mortem. Vita igitur hic non est bona : aut si hic vita bona, quomodo mors illic non est bona, cum ibi nullus supersit terribilis judicii metus? Sed ipsa hic vita bona si est, quibus rebus bona est? Virtute utique, et bonis moribus. Non ergo secundum animæ et corporis copulam bona est : sed quia per virtutem quod malum est suum repellit; quod autem bonum est mortis, adipiscitur; ut quod animæ est, magis quam id quod contubernii et conjunctionis operetur. Quod si vita bona, quæ animæ se a corpore separantis est speculum, et si anima bona quæ se elevat atque abducit a corporis contubernio; et mors utique est bonum, quæ animam a societate carnis hujus absolvit et liberat.

15. Omnifariam igitur mors est bonum; et quia compugnantia dividit, ne se invicem impugnent; et quia portus quidam est eorum qui magno vitæ istius jactati salo, fidæ quietis stationem requirunt; et quia deteriorem statum non efficit : sed qualem in singulis invenerit, talem judicio futuro reservat, et quiete ipsa fovet, et præsentium invidiæ subducit, et futurorum exspectatione componit. Accedit eo, quod frustra homines mortem timent, quasi finem naturæ. Nam si recolamus quod Deus mortem non fecerit : sed postquam homo lapsus in flagitium est prævaricationis et fraudis, sententia eum comprehenderit, ut in terram suam terra remearet, inveniemus mortem finem esse peccati; ne quo esset vita diuturnior, eo fieret culpa numerosior. Passus est igitur Dominus subintrare mortem, ut culpa cessaret. Sed ne iterum naturæ finis esset in morte, data est resurrectio mortuorum; ut per mortem culpa deficeret, per resurrectionem autem perpetuaretur natura. Ideoque mors hæc transitus universorum est. Opus est ut constanter transeas. Transitus autem a corruptione ad incorruptionem, a mortalitate ad immortalitatem, a perturbatione ad tranquillitatem. Non igitur nomen te mortis offendat, sed boni transitus beneficia delectent. Quid est enim mors, nisi sepultura vitiorum, virtutum suscitatio? Unde et ille ait : *Moriatur anima mea in animis justorum*, id est, consepeliatur, ut sua vitia deponat, justorum

adsumat gratiam qui mortificationem Christi in corpore suo atque anima circumferunt. Mortificatio autem Christi, remissio peccatorum, abolitio criminum, erroris oblivio, adsumtio gratiarum est. Quid autem de bono mortis plenius possumus dicere, quam quod mors est quæ mundum redemit?

CAPUT V.

Hortatur ad contemtum mortis, ejusdemque usum, id est, mortificationem, in hacce vita imitandum. Dein quemadmodum anima ad similitudinem Dei exaltetur, a quo pingatur, et custodiatur, aperit. Tum de horto mentis, ac fructibus, quibus pascatur Verbum, disputat.

16. Sed de communi omnium morte dicamus. Quid eam timeamus, quæ animæ nocere non soleat? Scriptum est enim: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Per mortem autem istam anima liberatur, dum a corporis contubernio secernitur, et involucris perturbationis exuitur. Unde et nos dum in corpore sumus, usum mortis imitantes ablevemus animam nostram ex istius carnis cubili, et tamquam de isto exsurgamus sepulcro. Abducamus nos a corporis nexu, relinquamus omnia quæcumque terrena sunt; ut cum venerit adversarius, nihil in nobis inveniat suum. Contendamus ad illud æternum, ad illud divinum evolemus pennis dilectionis, et remigio caritatis. Surgamus hinc, hoc est, de sæcularibus atque mundanis. Dixit enim Dominus: *Surgite, eamus hinc*, præcipiens ut unusquisque surgat de terrenis, erigat animam humi jacentem, ad superna adtollat, excitet aquilam suam, et illam aquilam de qua dictum est: *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Ad animam hoc dictum est. Anima ergo nostra sicut aquila alta petat, supra nubes volet, renovatis splendescat exuviis, cœlo volatus inferat, ubi laqueos incidere non possit. Avis enim quæ descendit ex alto, vel quæ in altum se extollere non potest, frequenter aut laqueis capitur, aut visco fallitur, aut quibuscumque irretitur insidiis. Sic quoque et anima nostra caveat ad hæc mundana descendere. Laqueus est in auro, viscus in argento, nexus in prædio, clavus est in amore. Dum aurum petimus, strangulamur: dum argentum quærimus, in visco ejus hæremus: dum prædium invadimus, alligamur. Quid inane quærimus lucrum pretiosæ animæ detrimento? Exiguus tibi est totus mundus pro unius animæ dispendio. Quid enim prodest homini si hunc mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Aut quam commutationem dabis pro anima tua? Non auro redimitur, non argento, immo auro amittitur. Quin etiam mulieris decus, dum tentatur, adstringit. Clavus est libido, clavus tristitia, clavus iracundia, clavi sunt omnes passiones, quæ velut veru quodam animam nostram penetrant, et infigunt corpori, visceribusque ejus annectunt.

17. Fugiamus ergo hæc mala, et exaltemus animam nostram ad illam imaginem Dei et similitudinem. Fuga malorum similitudo Dei est, et virtutibus imago Dei acquiritur. Ideo qui nos pinxit quasi auctor, pinxit virtutum coloribus: *Ecce ego*, inquit ad Hierusalem, *pinxi muros tuos.* Non detergamus penicillo negligentiæ depicta animæ nostræ firmamenta muralia. Ideo dixit: *Muros pinxi*, quibus hostem possimus avertere.

18. Habet anima muros suos, de quibus eminet, et de quibus ait: *Ego civitas munita, ego civitas obsessa.* His munitur muris, his obsessa defenditur. Et vere murus anima, quæ prætendit * in castris. Unde et ipsa ait in Canticis: *Ego murus, ubera mea ut turres.* Bonus murus quem pinxit Dominus, sicut ipse ait: *In manibus meis pinxi muros tuos, et in conspectu meo es semper.* Bona anima quæ habet speculatorem Deum, et in manibus ejus est, sicut anima prophetica, quæ in manus Domini commendatur ut spiritus, et quæ in conspectu Dei est; *Oculi enim Domini super justos*, sicut et ipse ait: *Ego eram in oculis ejus tamquam inveniens pacem.* Bonas turres habet quæ habet et de intelligibilibus verbum, et de moralibus dis-

* Supple *tabernaculum*.

ciplinam. Ideoque hæc anima habens gratiam suorum uberum ingreditur in hortos, et inveniens illic sponsum sedentem et disputantem cum amicis ait: *Qui sedes in hortis, vocem tuam insinua mihi. Mihi*, inquit, non amicis. *Fuge frater meus*. Hortatur ut fugiat sponsus, quia jam sequi potest etiam ipsa terrena fugientem. Dicit autem ut similis sit damulæ, quæ evadit de retibus. Vult enim et ipsa fugere et evolare supra mundum.

19. Hinc hortum illum sibi Plato composuit, quem Jovis hortum alibi hortum mentis appellavit. Jovem enim et deum et mentem totius mundi dixit. In hunc introisse animam, quam Venerem nuncupat, ut se abundantia et divitiis hujus horti repleret, in quo repletus potu jaceret Porus * qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum composuit, eo quod anima Deo adhærens in hortum mentis ingressa sit, in quo esset abundantia diversarum virtutum, floresque sermonum. Quis autem ignorat quod ex paradiso illo, quem legimus in Genesi habentem lignum vitæ, et lignum scientiæ boni et mali, et ligna cætera, abundantiam virtutum putaverit transferendam, et in horto mentis esse plantandam? Quem in Canticis canticorum Salomon hortum animæ significavit, vel ipsam animam. Sic enim scriptum est: *Hortus clausus soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus, transmissiones tuæ paradisus*. Et infra ait anima: *Exsurge aquilo, et veni auster, perfla hortum meum, et defluant unguenta mea. Descendat frater meus in hortum suum*. Quanto hoc pulcrius quod anima ornata virtutum floribus hortus sit, vel in se paradisum habeat germinantem? In quem hortum invitat Verbum Dei descendere, ut anima illa Verbi imbre cœlestis, et ejus copiis irrigata fructificet. Verbum autem Dei pascitur animæ virtutibus, quoties obedientem sibi et opimam invenerit, et carpit fructus ejus, atque his delectatur. Cum autem descenderit in eam Dei Verbum, defluunt ex ea salubrium unguenta verborum, et diversarum fragrant longe lateque redolentia gratiarum spiramina.

20. Unde ait sponsus (sponsus autem animæ Dei Verbum est, cui anima legitimo quodam connubii fœdere copulatur): *Ingressus sum in hortum meum, soror mea sponsa, vindemiavi myrrham meam cum unguentis meis, manducavi panem meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Edite, proximi mei, et bibite, et inebriamini fratres mei. Ego dormio, et cor meum vigilat*. Cognoscamus quos fructus et cibos epuletur Deus, quibusve delectetur. Delectatur eo, si quis mortificet peccatum suum, obliteret culpam suam, sepeliat atque abolefaciat iniquitates suas. Myrrha enim est sepultura mortuorum. Mortua autem peccata sunt, quæ vitæ suavitatem habere non possunt. Perfunduntur autem divini sermonis unguentis, et fortiore cibo verbi velut pane, et suaviore sermone velut melle curantur quædam vulnera delictorum. Sermonum autem cibos esse docet et alibi Salomon dicens: *Favi mellis, sermones boni*. In illo ergo horto sermones boni sunt, alius qui culpam coerceat, alius qui iniquitatem corripiat, alius qui mori faciat insolentiam, et velut sepeliat eam, quando correptus aliquis erroribus suis renuntiat. Est etiam sermo fortior qui confirmat cor hominis validioribus scripturæ cœlestis alimentis. Est etiam sermo suasorius, dulcis ut mel, et tamen peccatoris conscientiam in ipsa suavitate compungens. Est etiam ferventioris spiritus sermo, qui inebriat sicut vinum, et cor hominis lætificat. Est etiam lacteus sermo, purus et candidus. Hos cibos dulcium utiliumque sermonum epulandos sponsus proximis suis dicit: *Edite, proximi mei, et bibite,*

* Memorat sanctus vir ea quæ in Symposio Plato scribit, nempe in convivio propter natam Venerem celebrato Porum abundantiæ deum, ut nectaris crapulam exhalaret, in hortum Jovis ingressum obdormisse, ad cujus latus cum Penia paupertatis dea sese admovisset, gravidam factam Amorem peperisse. Verum cum non Peniam, sed Venerem, in hortum introivisse dicat, videtur hancce fabulam ex memoria tantum enarrare, necnon Pori nomine intellexisse non deum aliquem, at potius alveum sive canalem, unde nectaris rivus dimanabat; πορος enim pro alveo sive canali apud probatos auctores invenitur.

et inebriamini, fratres mei. Proximi autem sunt qui eum sequuntur, et nuptiis ejus intersunt. Quo cibo et potu repleta anima (bibit enim unusquisque aquam de suis vasis, et de puteorum suorum fontibus) atque inebriata, sæculo dormiebat, vigilabat Deo. Et ideo, sicut posteriora docent, aperiri sibi Deus Verbum ejus januam postulabat, ut eam suo repleret ingressu.

21. Hinc ergo epulatores illi Platonici, hinc nectar illud ex vino et melle prophetico, hinc somnus ille translatus est, hinc vita illa perpetua, quam deos suos dixit epulari, quia Christus vita est. Ideoque talium sermonum seminibus animæ ejus repletus est venter, atque ipsa exivit in Verbo. Quæ autem exit anima a servitio isto, et elevat se a corpore, Verbum sequitur.

CAPUT VI.

Hic omnia laqueis principatuum aereorum et potestatum mundi plena esse. Quomodo ii declinandi; quodve iter ad illud insistendum?

22. Sed sunt principatus aerii, et potestates mundi, qui nos velut de muro dejicere animæ*, vel impedire recte gradientes, vel ad altiora tendentes quærunt deponere, et ad terrena revocare. Sed nos multo magis ad sublimia mentem erigamus, Verbum sequentes Dei. Illi principatus sæcularia offundunt, quibus tuam mentem incurvent : tunc magis ad Christum, anima, dirige gressus tuos. Injiciunt cupiditatem auri, argenti, vicinæ possessionis; ut acquirendæ ejus gratia excuses te a cœna illius qui ad nuptias Verbi te invitavit : tu cave ne excuses, sed vestem te indue nuptialem, et utere convivio divitis; ne dives qui te invitaverat, cum excusaveris te, dum es sæcularibus occupatus, alios invitet, et tu excludaris. Injiciunt etiam honoris appetentiam potestates mundi; ut te extollas sicut Adam, et dum vis adæquare Deum similitudine potestatis, divina præcepta despicias, et quæ habebas, incipias amittere. Qui enim non habet, et quod habet auferetur ab eo.

23. Quoties in oratione nobis, qua maxime Deo appropinquamus, offunduntur ea quæ plena sunt opprobrii alicujus aut sceleris, quo nos a studio precationis avertant? Quoties inimicus cordi nostro conatur inserere, quo nos reflectat a sanctitatis proposito et piis votis? Quoties corporeos inflammat ardores? Quoties occursare facit oculos meretricios, quibus castum justi tentet affectum, ut improviso amoris spiculo feriat imparatum? Quoties inserit animo tuo verbum iniquum, et cogitationes cordis absconditas? De quo tibi dicit lex : *Attende tibi, ne fiat verbum absconditum in corde tuo iniquum*, et dicat tibi Dominus : Quid cogitas mala in corde tuo? Neve cum abundaveris auro et argento, et opimis agrorum fructibus, vel honoribus dicas : Virtus mea dedit mihi hæc; et obliviscaris Dominum Deum tuum.

24. His ergo anima quæ cupit evolare, deponitur. Sed tu obluctare quasi bonus miles Christi Jesu, et inferiora despiciens, terrena obliviscens, ad cœlestia et æterna contende. Adtolle animam tuam, ne eam illiciat esca laqueorum. Voluptates sæculi, escæ quædam sunt; et quod pejus est, escæ malorum, escæ tentationum. Dum voluptatem quæris, laqueos incurris. Oculus enim meretricis, laqueus amatoris est. Oculus ergo meretricis est laqueus. Laqueus est etiam sermo meretricis, qui obdulcat ad tempus fauces tuas, et postea exasperat eas amaritudine conscientiæ peccatricis. Laqueus est aliena possessio plena amœnitatis. Omne iter istius vitæ plenum laqueorum est. Unde justus dicit : *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueos mihi. In via*, inquit, *hac absconderunt*; ideo tu illam viam ambula quæ dicit : *Ego sum via, et veritas, et vita*; ut dicas : *Animam meam convertit, deduxit me super semitas justitiæ propter nomen suum.*

* Alludit cum ad ea superioris cap. *Vere murus animæ*, tum ad prov. *Furcis vel Furcillis de muro dejicere*. Quod proverbium apud Græcos Latinosque pervagatum ex more propugnatorum urbis obsessæ ortum duxit. Hi siquidem eos ex hostibus qui muros conscendere moliebantur, solebant furcis dejicere atque deturbare.

25. Moriatur igitur nobis hoc sæculum, moriatur nobis carnis istius sapientia, quæ inimica est Deo. Subjiciamus animam nostram soli Christo, ut dicat unusquisque : *Nonne Deo subjecta est anima mea?* Non sæculo subdita, non mundo, inquit, subdita. Non potest hoc pecuniosus, non potest avarus dicere : sed dicit justus et continens. Avarus autem dicit : *Anima, habes multa bona in annos multos posita, requiesce, manduca, bibe, epulare*; quia avari anima subdita est luxuriæ corporali : justi autem anima utitur corpore ut instrumento aut organo, quæ velut præclara artifex quo vult obsequium corporis ducit, et effingit de eo speciem quam elegerit, et eas quas voluerit, facit in eo resonare virtutes, pangens nunc modulos castitatis, nunc modulos temperantiæ, sobrietatis carmen, integritatis dulcedinem, virginitatis suavitatem, gravitatem viduitatis. Interdum tamen modulator compatitur organo suo. Et ideo honesta modulare, ut sit honesta compassio. Nam et ille qui videt, videndo plerumque, et audiens audiendo afficitur. Et ideo dicit Scriptura : *Oculi tui recta videant.* Et infra : *Ne multus fueris ad alienam. Noli intendere in oculos juvenculæ. Noli intendere in verba meretricis.*

CAPUT VII.

Laqueos quoque nobis circumfusos esse in corpore: hoc regi oportere ab anima, quæ tamen ipsi nonnumquam compatitur. Præterea tot molestiis vitam abundare, ut odio habeatur, et mors solis impiis amara sit, quibus tamen vita debeat esse amarior. Mortem igitur malum non esse.

26. Et quid de extraneis laqueis loquor? Nostri nobis laquei sunt cavendi. In ipso hoc corpore nostro laquei circumfusi nobis sunt, quos debemus vitare. Non credamus nos huic corpori, non misceamus cum eo animam nostram. *Cum amico*, inquit, *misce animum tuum, non cum inimico.* Inimicum tibi est corpus tuum quod repugnat menti tuæ, cujus opera inimicitiæ, dissentiones, lites, perturbationesque sunt. Noli cum eo miscere animam tuam, ne utrumque confundas. Nam si miscetur, ergo melior fit caro quæ inferior est, quam anima quæ superior; quia anima vitam corpori tradit, caro autem mortem animæ transfundit. Confunditur ergo utriusque operatio, confunditur prope ipsa utriusque substantia. Igitur suscipit in se anima insensibilitatem defuncti corporis, et corpus omnibus animæ virtutibus fungitur. Ac ne forte quia infunditur anima corpori, etiam confundi putetur, exemplum nobis sit hujus luminis gratia. Siquidem et lumen terreno loco infunditur, nec tamen confunditur. Non sit ergo confusa operatio, quorum dispar substantia est : sed sit anima in corpore, ut vivificet corpus, hoc gubernet, illuminet.

27. Negare tamen non possumus quin compatiatur corpori suo; nam et contristatur. Siquidem Jesus ait : *Tristis est anima mea usque ad mortem*, affectum hominis in se exprimens. Et alibi : *Anima mea turbata est valde.* Siquidem et modulator modulis suis, aut tibiæ, aut citharæ, aut organi, voce, gestu, affectuque compatitur. In tristibus sonis tristior, in lætis lætior, in acutioribus excitatior, in ipsis mitioribus mitior atque mansuetior; ut sonos cantuum ipse commendet, et quodammodo moduletur affectus. Anima quoque in hoc corpore tamquam in fidibus musicis, quæ sobria est tamen summis, ut ita dicam, digitis velut nervorum sonos, ita pulsat carnis istius passiones, ut consonum reddat morum atque virtutum consentientemque concentum; ut in omnibus cogitationibus suis, in omnibus operibus id custodiat, ut omnia consilia et facta sibi concinant. Anima est ergo quæ utitur, corpus quod usui est; ac per hoc aliud quod in imperio, aliud quod in ministerio : aliud quod sumus, aliud quod nostrum est. Si quis animæ pulcritudinem diligit, nos diligit : si quis corporis decorem diligit, non ipsum hominem, sed carnis diligit pulcritudinem, quæ tamen cito marcescit et defluit.

28. Unde illi intende, de quo dicit Propheta : *Qui non accepit in vanum animam suam.* In vanum accepit animam suam (ut jam de hujus vitæ dicamus

molestiis) qui sæcularia struit, ædificat corporalia. Quotidie ad edendum et bibendum surgimus, et nullus expletur, ut non post momentum esuriat ac sitiat. Quotidie lucrum quærimus, et nullus cupiditati modus ponitur. *Non satiabitur*, inquit, *oculus visu, nec auris auditu*. Qui diligit argentum, non satiabitur argento. Nullus finis laboris, et nullus est fructus abundantiæ. Cupimus quotidie scire nova; et quid est ipsa scientia, nisi quotidiani doloris adjectio? Omnia quæ sunt jam fuerunt, et nihil sub sole est novum, sed omnia vanitas. *Et odivi vitam odio habui*, dixit Ecclesiastes. Qui vitam odio habuit, mortem utique prædicavit. Denique mortuos laudavit magis quam viventes; et illum judicavit beatum, qui in hanc vitam non venit, nec inanem hunc suscepit laborem. *Circuivit*, inquit, *cor meum, ut scirem impii lætitiam, et considerarem, et quærerem sapientiam, et numerum, et ut scirem per imperium lætitiam, et molestiam, et jactationem; et inveni ego amariorem, quam mortem*: non quia amara sit mors, sed quia impio amara; et tamen amarior vita, quam mors. Gravius est enim ad peccatum vivere, quam in peccato mori; quia impius quamdiu vivit, peccatum auget: si moriatur, peccare desinit.

29. Plerique criminum suorum absolutione lætantur. Si emendaturi sunt, recte: si perseveraturi in eis, stulte; quia longe illis plus damnatio profuisset, quam incrementa facerent peccatorum. Quam sublimis est sententia Apostoli dicentis, quod non solum ii qui flagitiosa faciunt, sed etiam qui ea approbant, digni morte sunt: sed et illos qui talia condemnant in aliis qualia ipsi agunt, inexcusabiles haberi, ut et sua damnentur sententia. Cum enim alios condemnant, se ipsos condemnant. Nec sibi eos blandiri oportere, quia pœnarum ad tempus immunes videntur, et exsortes suppliciorum; cum graviores pœnas intra se habeant, et sibi rei sint, qui aliis non videntur; atque in se intorqueant graviorem conscientiæ sententiam, cum de aliorum peccatis judicant. Sed noli, inquit, o homo, divinæ bonitatis et patientiæ thesauros contemnere; bonitas enim Dei ad pœnitentiam te provocat, ad correctionem invitat: duritia autem tua, qua in erroris pertinacia perseveras, futuri judicii auget severitatem, ut dignam retributionem tuorum accipias delictorum.

30. Non igitur mors malum. Nam neque apud viventes mors est, neque apud defunctos: apud alios enim non est, quia adhuc vivunt, alii transierunt. Itaque neque apud eos amara est, qui eam adhuc nesciunt, hoc ipso quia nesciunt; neque apud eos qui jam et secundum corpus nihil sentiunt, et secundum animam liberati sunt.

CAPUT VIII.

Nihil terroris habere ipsam mortem, sed opinionem de morte terrori esse; quæ quidem opinio ad vitam referenda est. Duas causas esse cur mors habeatur terribilis, quibus refutatis, mors variis testimoniis, sed præsertim B. Job auctoritate prædicatur.

31. Quod si terribilis apud viventes æstimatur, non mors ipsa terribilis est, sed opinio de morte, quam unusquisque pro suo interpretatur affectu, aut pro sua conscientia perhorrescit. Suæ igitur unusquisque conscientiæ vulnus accuset, non mortis acerbitatem. Denique justis mors quietis est portus, nocentibus naufragium putatur. Certe iis quibus gravis est timor mortis, non est grave mori, sed grave est vivere sub metu mortis. Non ergo mors gravis, sed metus mortis. Metus autem opinionis est: opinio vero nostræ infirmitatis, contraria veritati. Nam per veritatem virtus, per opinionem infirmitas. Opinio autem non mortis utique, sed vitæ est. Ergo illud grave vitæ magis invenitur esse. Liquet igitur quia mortis metus non ad mortem referendus est, sed ad vitam. Non enim habemus quod in morte metuamus, si nihil quod timendum sit vita nostra commisit. Etenim prudentibus delictorum supplicia terrori sunt: delicta autem non mortuorum actus sunt, sed viventium. Vita igitur ad nos refertur, cujus actus in nostra potestate est: mors autem nihil ad nos; est enim separatio animæ et corporis: anima absolvitur, cor-

pus resolvitur. Quæ absolvitur, gaudet: quod resolvitur in terram suam, nihil sentit: quod nihil sentit, nihil ad nos.

32. Tamen si mors malum, quomodo juvenes non timent fieri senes, nec finitimam morti verentur ætatem; patientiusque deficit qui præsumta morte deficit, quam qui inopinata. His quoque qui mortem malum putant, aptum responsum arbitror, quia per vitam ad mortem est transitus: per mortem autem ad vitam reditus. Neque enim nisi qui mortui fuerint, possunt resurgere. Insipientes autem mortem quasi summum malorum reformidant: sapientes quasi requiem post labores, et finem malorum expetunt.

33. Duabus autem ex causis mortem insipientes verentur. Una, quod eam interitum appellant: interitus autem hominis esse non potest, cum anima superstes corpori sit, salvo eo quod ipsum corpus maneat resurrectio. Altera autem causa, quod pœnas reformident, poetarum videlicet fabulis territi, latratus Cerberi, et Cocyti fluminis tristem voraginem, Charontem tristiorem, furiarum agmina, aut prærupta tartara, in quibus hydra sævior sedem habeat. Tityi quoque viscera reparandis fœcunda suppliciis, quæ vultur immanis sine ullo fine depascitur. Ixionii quoque orbis perpetuam sub pœnæ atrocitate vertiginem, tum saxi desuper imminentis super capita accubantium inter epulas impendentem ruinam. Hæc plena sunt fabularum, nec tamen negaverim pœnas esse post mortem. Sed quid ad mortem id quod post mortem est? Si autem quæ post mortem sunt, referantur ad mortem; eadem etiam quæ post vitam sunt, referantur ad vitam. Nulla ergo erunt supplicia quæ referantur ad mortem. Mors enim, ut supra diximus, absolutio est et separatio animæ et corporis: non est autem mala solutio; quia dissolvi et esse cum Christo multo melius. Non igitur mala mors. Denique mors peccatorum pessima. Non utique mors pessima generaliter: sed pessima specialiter peccatorum. Denique pretiosa justorum. Unde liquet acerbitatem non mortis esse, sed culpæ.

34. Pulcre autem Græci a fine mortem appellaverunt; τελευτὴν enim mortem appellant, eo quod finis istius vitæ sit. Sed etiam somnum Scriptura nuncupat mortem; sicut est illud: *Lazarus amicus noster dormit: sed vado ut suscitem eum*. Somnus autem bonus; quoniam quies est, sicut scriptum est: *Ego dormivi, et requievi, et surrexi; quoniam Dominus suscepit me*. Dulcis igitur quies mortis. Denique Dominus suscitat quiescentes, quia Dominus est resurrectio.

35. Illud quoque egregium, quod ait Scriptura: *Ante mortem non laudaveris quemquam*. Unusquisque enim in novissimis suis cognoscitur, et in filiis suis æstimatur, si bene filios suos instituit, et disciplinis competentibus erudivit. Siquidem ad negligentiam patris refertur dissolutio filiorum. Tum quia unusquisque, quamdiu vivit, obnoxius est lapsui, nec senectus immunis a crimine; ideo legis quia *Abraham mortuus est in senectute bona*, eo quod in bonitate propositi sui permansit. Mors igitur vitæ est testimonium. Nam si laudari ante gubernator non potest, quam in portum navem deduxerit, quomodo laudabis hominem, prius quam in stationem mortis successerit? Et ipse sui est gubernator, et ipse vitæ hujus jactatur profundo, quamdiu in salo isto, tamdiu inter naufragia. Dux ipse nisi confecto prælio non sumit lauream, nec miles arma deponit, nec stipendii mercedem adipiscitur, nisi hoste superato. Mors igitur stipendiorum plenitudo, summa mercedis, gratia missionis est.

36. Quantum autem morti dedit sanctus Job, qui dixit: *Benedictio morituri in me veniat?* Nam etsi Isaac benedixerit filios suos moriens, et Jacob benedixerit Patriarchas: tamen benedictionis illius gratia poterat solis benedicentium meritis deputari, vel pietati paternæ. Hic vero nulla prærogativa meritorum est, nulla pietatis, sed solius mortis privilegium: cum benedictio cujusque morituri tantum virtutis habeat, ut eam sibi sanctus Propheta optaverit. Ac per hoc cogitemus semper hunc versiculum, et corde teneamus.

37. Si quem viderimus pauperem mo-

riturum, sumtu juvemus; et dicat unusquisque nostrum : *Benedictio morituri in me veniat.* Si quem viderimus debilem, non deseramus; si quem in extremis positum, non relinquamus : occurrat et nobis dicere, *Benedictio morituri in me veniat.* Laudet et te unusquisque moriturus, unusquisque depositus ævo, unusquisque confectus vulnere gravi, unusquisque morbo absumtus, et jam morti proximus. Hic versiculus quantos benedici fecit? Quoties mihi pudorem incussit, si moriturum præterii, si non visitavi graviter ægrum, si fastidivi inopem, si captivum non redemi, si senem sprevi? Sit ergo in corde id semper, ut stimulet duriores, ut admoneat promtiores. Resonent te postrema verba morituri, et benedictionem tui egrediens corpore anima secum vehat. Eripe etiam eum qui ad mortem ducitur, qui periturus erat, nisi tu subvenisses, ut dicas : *Benedictio perituri veniat in me.*

CAPUT IX.

Concluditur mortis bonum ex interitu corporis et immortalitate animæ : quæ immortalitas multifariam ostenditur. Cui accedit ad fugiendam corporis societatem, et prosequendam summi boni conjunctionem exhortatio.

38. Quis igitur dubitet de bono mortis, cum id quod inquietum, id quod erubescendum, id quod inimicum nobis est, id quod violentum, id quod procellosum, et ad omnia vitia illecebrosum est, conquiescat et jaceat, et quasi fera claudatur cavea sepulcri, relinquatur rabies ejus exanimis, et emortua compago viscerum in terram resolvatur : id autem quod familiare virtutibus, amicum disciplinis, studiosum gloriæ, sequax boni, Deo subditum est, ad illud sublime evolet; et cum illo puro et perpetuo bono atque immortali maneat, ipsi adhæreat; et cum ipso sit de quo cognationem ducit, ut quidam ait : *Cujus et genus sumus?* Non enim mori animam cum corpore manifestum est, quia non est de corpore. Non esse autem eam de corpore Scriptura multis modis edocet. Nam et Adam a Domino Deo nostro accepit spiritum vitæ, et factus est homo in animam viventem. Et David ait : *Convertere anima mea in requiem tuam; quia Dominus benefecit mihi.* Et in quo benefecerit, audi : *Quia liberavit*, inquit, *pedes meos a lapsu.* Vides gratulari cum mortis hujus remedio, quia finis factus est erroris, quia culpa, non natura defecit.

39. Denique quasi exutus et liber, dicit : *Placebo Domino in regione vivorum.* Illa est enim vivorum regio. Denique illam animarum requiem dicit terram esse viventium, quo peccata non penetrant, ubi virtutum vivit gloria. Ista autem regio plena est mortuorum, quia plena delictorum, meritoque dictum est : *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Sed et supra similiter ait : *Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hæreditabit terram*, hoc est, anima timentis Deum habitabit in bonis, ut semper in eis sit, et secundum ea. Quod potest etiam de eo accipi qui sit in corpore, ut et ipse si timeat Deum, in bonis habitet, et in cœlestibus sit, et possideat corpus suum, et dominetur ei quasi in servitutem redacto, et possideat hæreditatem gloriæ et cœlestium promissorum.

40. Unde et nos si volumus post mortem corporis hujus in bonis esse, caveamus ne agglutinetur anima nostra huic corpori, ne commisceatur, ne inhæreat, ne trahatur a corpore, et tamquam ebria perturbationibus ejus vacillet et fluitet, nec se ei credat atque ejus delectationibus, ut committat se ejus sensibus. Nam et oculus ejus error et fraus est, quia fallitur visus : et auris ejus deceptio est, quia et auditus illuditur : et sapor ejus deceptio est. Denique non otiose dictum est : *Oculi tui recta videant.* Et, *lingua tua non loquatur perversa.* Quod non esset dictum, nisi frequenter errarent. Vidisti meretricem, captus es vultu ejus, et forma decoram putasti : erraverunt oculi tui, perversa viderunt, alia nuntiaverunt. Nam si vere vidissent, vidissent deformem meretricis affectum, inhorrentem procaciam, indecentem impudicitiam, marcentes libidines, tetram colluvionem, animæ vulnera, conscientiæ cica-

trices. *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo*. Vides quod iste falsum quæsivit, qui non veritatem, sed adulterium requisivit. Videre enim quæsivit ut concupisceret, non ut verum cognosceret. Errat igitur oculus, ubi errat affectus. Affectus ergo deceptio est, deceptio visus. Et ideo tibi dicitur : *Ne capiaris oculis tuis*, id est, non capiatur anima tua. *Mulier enim virorum pretiosas animas capit*. Deceptio est auditus. Denique blandimento multo sermonis mulier fornicaria sæpe juvenis cor seduxit, decepit, illusit.

41. Ergo non laqueis nos credamus et retibus iis quæ decipiunt et illudunt; quia corda tentantur, impediuntur cogitationes, quæ impediuntur visu, impediuntur auditu, odore, tactu, sapore. Non sequamur illecebrosa et seductoria : sed sequamur illud quod bonum est, illi adhæreamus, illud imitemur, illius præsentia, illius communicatio nos meliores faciat, mores nostros coloret, illius quædam nos societas informet. Qui enim bono adhæret, adsumit inde quod bonum est; quia scriptum est : *Cum sancto sanctus eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perversus eris, et cum innocente innocens eris*. Assiduitate enim atque imitatione quædam similitudinis imago formatur. Ideoque addidit : *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine*. Etenim qui appropinquat lumini, citius illuminatur, et plus in eo splendor æterni luminis refulget e proximo. Ergo anima quæ adhæret illi invisibili bono Deo, atque immortali, et ipsa corporea hæc fugit, et terrena, et mortalia derelinquit, fitque illius similis quod desiderat, in quo vivit et pascitur; et quia immortali intendit, non est ipsa mortalis. Quæ enim peccat, moritur; non utique aliqua sui dissolutione, sed merito moritur Deo, quia vivit peccato. Ergo quæ non peccat, non moritur; quia manet in substantia sui, manet in virtute et gloria.

42. Nam quomodo substantia ejus interire potest, cum utique anima sit quæ vitam infundit? Et cui anima infunditur, vita infunditur : a quo anima discedit, vita discedit. Anima ergo vita est. *Quomodo enim potest mortem recipere, cum sit contraria?* Sicut enim nix calorem non recipit, non statim solvitur; et lux non recipit tenebras, nam statim discutit (infuso enim lumine, tenebrarum horror aufertur, sicut admoto igne, nivium rigor desinit); ita et anima quæ vitam creat, mortem non recipit, et non moritur : anima autem mortem non recipit; anima ergo non moritur.

CAPUT X.

Scriptura quoque animarum immortalitas probatur; necnon eisdem superiora habitacula adsignantur : ubi et exploditur philosophorum metempsycosis; ac deinde querela de justorum dilata mercede diluitur.

43. HABEMUS ergo rationem, sed hæc humana : illud divinum, quod ait Dominus : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam*. Vides igitur quia non moritur cum corpore, quæ et ponitur et resumitur, et in manus Dei Patris commendatur. Sed forte dicas speciale esse quod Christi est, et quamvis ille quæ sunt hominis susceperit, tamen quia alterius est causæ et istud adstruere, ne tempus teramus, audi dicentem : *Quid scis an nocte hac a te tua anima reposcatur?* Numquid dixit : Moriatur in te anima tua? Non; sed, *reposcatur a te*. Quæ data est, *reposcitur*, vel *repetunt a te*. Repetitur enim anima, non interimitur. Quæ repetitur, manet : quæ interimitur, non manet. Quomodo enim interimitur, de qua dixit Sapientia Dei, non timendum quemquam qui potest corpus occidere, animam autem non potest? De qua dicit Propheta : *Anima mea in manibus tuis semper. Semper*, inquit, non in tempore.

44. Et tu commenda animam tuam in manus Domini : non solum cum recedit e corpore, sed etiam cum est in corpore, est in manibus Domini; quia non vides eam unde veniat, aut quo vadat. Est enim in te, et est cum Deo. Denique cor regis in manu Domini, et ab eo regitur et gubernatur. Cor repletur mente, quia mens animæ principale est, et virtus animæ. Non eam virtutem dico quæ

in lacertis, sed quæ in consiliis, temperantia, pietate, atque justitia est. Si cor hominis in manu Domini, multo magis anima. Si anima in manu Dei est, non utique anima nostra sepulcro simul cum corpore includitur, nec busto tenetur : sed quiete pia fungitur. Et ideo homines frustra pretiosa struunt sepulcra, quasi ea animæ et non solius corporis receptacula sint.

45. Animarum autem superiora esse habitacula Scripturæ testimoniis valde probatur. Siquidem et in Esdræ libris legimus : *Quia cum venerit judicii dies, reddet terra defunctorum corpora, et pulvis reddet eas quæ in tumulis requiescunt, reliquias mortuorum. Et habitacula*, inquit, *reddent animas quæ his commendatæ sunt, et revelabitur Altissimus super sedem judicii.* Hæ sunt habitationes de quibus dicit Dominus, multas mansiones esse apud Patrem suum, quas suis pergens ad Patrem, discipulis præpararet. Sed Esdræ usus sum scriptis, ut cognoscant gentiles, ea quæ in Philosophiæ libris mirantur, translata de nostris. Atque utinam non superflua his et inutilia miscuissent; ut dicerent animas hominum pariter ac bestiarum esse communes, earumque summum præmium, si magnorum philosophorum animæ in apes aut luscinias demigrarent; ut qui ante hominum genus sermone pavissent, postea mellis dulcedine, aut cantus suavitate mulcerent. Satis fuerat dixisse illis quod liberatæ animæ de corporibus ἀίδην peterent, id est, locum qui non videretur, quem locum latine infernum dicimus *.

46. Denique et Scriptura habitacula illa animarum promtuaria nuncupavit : quæ occurrens querelæ humanæ, eo quod justi qui præcesserunt, videantur usque ad judicii diem, per plurimum

* Hæc Ambrosii doctrina de animarum statu, deque auctore a quo profecta est, in duas non minimas difficultates nos conjicit. Primum enim si Doctoris nostri verba stricte atque ex apicibus interpretemur, cogemur liquido confiteri animas ipsius judicio *in quibusdam habitaculis* conclusas adusque generalem resurrectionem servari, eas ibi mercedem debitam operibus suis, sed ante diem ultimum minime reddendam exspectare, interim tamen illas *vel bonis quibusdam, vel pœnis affici*, prout ipsarum quæque fuit commerita, postremo *justorum lætitiam per quosdam ordines esse digestam*. Mirum quidem non est hoc modo de animarum statu scripsisse Ambrosium, sed illud propemodum incredibile videri potest, quam in ea quæstione sancti Patres ab ipsis apostolorum temporibus ad Gregorii XI pontificatum, Florentinumque concilium, hoc est, toto ferme quatuordecim sæculorum spatio, incerti ac parum constantes exstiterint. Non enim solum alius ab alio, ut in hujusmodi quæstionibus necdum ab Ecclesia definitis contingere amat, dissentiunt : verum etiam non satis cohærent sibi ipsi; cum easdem animas claro divinæ naturæ conspectu frui quibusdam scriptorum suorum locis concedere; rursus quibusdam aliis id ipsum negare videantur. Porro omnis illa sermonis diversitas ex variis manavit principiis, quæ sanctis illis viris sacrarum paginarum lectio suppeditabat. Hinc est quod qui millenariorum errorem amplexi sunt, ab iis eodem argumento futura ante corporum resurrectionem beatifica visio negabatur. Et quamvis qui secuti sunt magno studio eumdem errorem impugnarint profligarintque, tamen circa Dei visionem adhuc pendebant ancipites. Quin et fatentur ipsi scholastici animæ gloriam post resurrectionem haud mediocriter auctum iri, ita ut nec defuerint qui ipsam quoque intuitivam Dei visionem multo intensiorem perfectioremque fore adseverarent.

Quæ cum ita sint, quid mirum aliorum Patrum instar Ambrosius quoque diversis principiis ductus, a sanctis Deum videri quandoque concederet, quandoque negaret? At locum maxime difficilem ac percelebrem sedulo discutiamus. Primo extra controversiam est corporeas habitationes hic non intelligi ab Ambrosio, quippe qui passim tum alibi, tum in hoc libro constanter animam spiritali natura esse prædicet; unde sequitur eam corporali loco non indigere. Deinde reproborum animas ea re torqueri adserit, quod videant justis quædam habitacula, quibus illæ post universalis judicii diem excipiendæ sunt, ab Angelis custodiri. Et hæc sunt dubio procul gloriæ domicilia quæ propterea oportet corporea esse, quod animæ denuo suis corporibus, quæ locum utique corporeum implebunt, sint copulandæ. Postremo significat de primis illis habitationibus a Christo dictum: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Quis autem nesciat per mansiones illas nihil aliud designari, nisi varios gloriæ gradus quos beatorum animæ qui divino fruuntur conspectu, in cœlis adipiscuntur? Quocirca id minime absurdum fore putamus, si quis affirmet sanctum Præsulem, cum domicilia illa et distributam in septem ordines sanctorum beatitatem tanta animi contentione explicat, potius Dei visionem in rebus certis ponere habereque, quam eamdem inficiari. Confer hujus libri cap. 10, 11, 12; necnon *Orat. de obitu Valent. et Theod. ac epist.* 39 *ad Orent.*

Quoad autem Esdræ librum quartum, ex quo doctrinam hanc mutuatus est Ambrosius,

scilicet temporis, debita sibi remuneratione fraudari, mirabiliter ait coronæ esse similem illum judicii diem, in quo sicut non novissimorum tarditas, sic non priorum velocitas. Coronæ enim dies exspectatur ab omnibus; ut intra eum diem et victi erubescant, et victores palmam adipiscantur victoriæ. Illud quoque non reliquit occultum eo quod superiores videantur qui ante generati sunt, infirmiores qui postea. Comparavit enim utero mulieris partus hujus sæculi; quoniam fortiores sunt qui in juventute virtutis nati sunt, infirmiores qui tempore senectutis. Defecit enim multitudine generationis hoc sæculum tamquam vulva generantis, et tamquam senescens creatura robur juventutis suæ, velut marcenti jam virium suarum vigore deponit.

47. Ergo dum exspectatur plenitudo temporis exspectant animæ remunerationem debitam. Alias manet pœna, alias gloria : et tamen nec illæ interim sine injuria, nec istæ sine fructu sunt. Nam et illæ videntes servantibus legem Dei repositam esse mercedem gloriæ, conservari earum ab Angelis habitacula, sibi autem dissimulationis et contumaciæ supplicia futura, et pudorem et confusionem; ut intuentes gloriam Altissimi, erubescant in ejus conspectum venire, cujus mandata temeraverint. Sicut enim prævaricatio Adæ, ita et confusio; quoniam sicut ille per injuriam mandatorum cœlestium lapsus est, et pudore se prolapsionis abscondit, fulgorem divinæ præsentiæ verecundia peccatricis conscientiæ subire non ausus : ita et animæ peccatorum vibrantis luminis ejus splendorem non sustinebunt, quo teste se reminiscentur errasse.

CAPUT XI.

Septem ordines quibus digesta erit post hanc vitam justorum lætitia, exponit; atque ut studiose ad Deum anima accedamus, neque finem vitæ perhorrescamus, hortatur.

48. JUSTARUM autem animarum per ordines quosdam digesta erit lætitia. Primum, quod vicerint carnem, nec illecebris ejus inflexæ sint. Deinde, quod pro pretio sedulitatis et innocentiæ suæ, securitate potiantur, nec quibusdam sicut impiorum animæ terroribus * et perturbationibus implicentur, atque vi-

* Edit. Bened. *erroribus*.

non dubitat S. Præsul eum librum inter scripturas canonicas recensere, illique parentem adscribere prophetam Esdram, quem divinitus afflatum, quidquid sibi a Spiritu sancto revelatum esset, litteris consignasse memorat. Denique profitetur et crebro repetit divina illum pollere auctoritate, nec ulli eorum qui nostris in Bibliis continentur, habendum inferiorem. Moventur plerique omnes neoterici quod sanctus Doctor ad eum modum locutus fuerit de libro quem omni ex parte apocryphum esse autumant, id est, cujus, ut aiunt, non tantum obscurus auctor, et Spiritu sancto dictante scripsisse non creditur : sed etiam cujus obscura in Ecclesia auctoritas; tum quia nullo unquam canone vel apud Judæos vel in Ecclesia recepta sit, sed communi Patrum consensu rejecta; tum quia varii in eo reperiantur errores, cujusmodi est, quod de animarum promtuariis narrat, et similia. Addunt nonnulli nequaquam magnum illum Esdram, scribam ac legis doctorem, cujus tertium esse opinantur, quarti auctorem videri, sed alium cognominem.

Sed præterea quam quod multi non defuerunt qui de hoc opere benignius judicarent, ut Clemens Alex., Cyprianus, etc., neutiquam nobis mirum videtur, quod Ambrosius auctoritatem libri, quem bona fide pro canonico habebat, ut ex aliis ejus commentationibus patet, commendaverit extuleritque. Id siquidem, ut ipse profitetur, eo consilio factitabat, ut gentiles qui Christum ejusque discipulos acceptæ a Platone et aliis philosophis suæ doctrinæ insimulabant, mendacii argueret. Neque nova Ethnicis erat hujusmodi criminatio. Celsus eam Origeni multis ante annis in eodem prorsus argumento objectarat. Cum autem Ambrosii temporibus adhuc non parum valeret idololatriæ quam Symmachus auctoritate sua tuebatur, potentia; dubium non est quin tunc eadem calumnia renovata fuerit. Quocirca minime mirum videbitur, si ad convellendum mendacium, quod funditus Christianam fidem eversum ibat, S. Doctor quantopere valuit, Scriptoris hujus auctoritatem prædicavit. Atqui alia quoque addit sacrarum paginarum testimonia, quibus invicte superbis illis gentilibus demonstret Platonem et Socratem suum ex istis limpidissimis veritatis fontibus quidquid boni dixerint hausisse, quæ postea ipsi diluto variarum fabularum cœno corruperint. De Platone quidem adeo constans est eum bene multa sive ex sacris codicibus, ut hic docet Ambrosius, sive ut volunt alii, a Pythagora, qui et ipse Judæos sapientes audierat, didicisse; ut vulgatum fuerit de ipso illud Numenii Pythagorici dictum: τί γάρ ἐστι Πλάτων ἢ Μωυσῆς ἀττικίζων; *Quid enim est Plato nisi Moyses atticizans?*

tiorum suorum memoria torqueantur, et exagitentur quibusdam curarum æstibus. Tertio, quod servatæ a se legis divino testimonio fulciantur, ut factorum suorum incertum supremo judicio non vereantur eventum. Quarto, quia incipiunt intelligere requiem suam, et futuram sui gloriam prævidere, eaque se consolatione mulcentes, in habitaculis suis cum magna tranquillitate requiescent stipatæ præsidiis Angelorum. Quintus autem ordo exsultationis uberrimæ habet suavitatem, quod ex hoc corruptibilis corporis carcere in lucem libertatemque pervenerint, et repromissam sibi possideant hæreditatem. Est enim ordo quietis, quia est et resurrectionis: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo*, inquit, *omnes vivificabuntur. Unusquisque autem in ordine suo: primitiæ Christus; deinde qui sunt Christi, qui in adventum ejus crediderunt, deinde finis*. Erit igitur ordo diversus claritatis et gloriæ, sicut erit ordo meritorum. Processus quoque ordinum processum exprimit claritatis. Denique sexto ordine demonstrabitur iis, quod vultus eorum sicut sol incipiat refulgere, et stellarum luminibus comparari; qui tamen fulgor earum corruptelam jam sentire non possit. Septimus vero ordo is erit, ut exsultent cum fiducia, et sine ulla cunctatione confidant, et sine trepidatione lætentur, festinantes vultum ejus videre, cui sedulæ servitutis obsequia detulerunt: de quo innoxiæ conscientiæ recordatione præsumant gloriosam mercedem laboris exigui, quam incipientes recipere, cognoverunt indignas esse hujus temporis passiones, quibus remunerationis æternæ gloria tanta refertur. Hic ordo, inquit, animarum, quæ sunt justorum, quas etiam immortales non dubitavit dicere in quinto ordine; eo quod spatium, inquit, incipiunt recipere fruentes et immortales. Hæc est, inquit, requies earum per septem ordines, et futuræ gloriæ prima perfunctio, priusquam in suis habitationibus quietæ congregationis munere perfruantur. Unde ait Propheta ad Angelum: Ergo dabitur tempus animabus, postquam separatæ fuerint de corporibus, ut videant ea quomodo dixisti. Et dixit Angelus: Septem dies erit libertas earum, ut videant, in septem diebus, qui prædicti sunt sermones, et postea congregabuntur in habitaculis suis. Hæc ideo plenius de justorum ordinibus expressa sunt, quam de passionibus impiorum; quia melius est cognoscere quomodo innocentes salventur, quam quomodo crucientur flagitiosi.

49. Ergo quia justi hanc remunerationem habent, ut videant faciem Dei, et lumen illud quod illuminat omnem hominem, abhinc induamus hujusmodi studium, ut appropinquet anima nostra Deo, appropinquet oratio, adhæreat illi nostrum desiderium, non separemur ab eo. Et hic quidem positi, meditando, legendo, quærendo copulemur Deo, cognoscamus eum ut possumus. Ex parte enim hic cognoscimus, quia hic imperfecta, illic perfecta omnia: hic parvuli, illic robusti. *Videmus*, inquit, *nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*. Tunc revelata facie gloriam Domini speculari licebit, quam nunc animæ corporis hujus concretis visceribus involutæ, et quibusdam carnis hujus maculis et colluvionibus obumbratæ sincere videre non possunt. *Quis enim*, inquit, *videbit vultum meum, et vivet?* Et recte. Nam si solis radios oculi nostri ferre non possunt, et si quis diutius e regione solis intenderit, cæcari solere perhibetur: si creatura creaturam sine fraude atque offensione sui non potest intueri, quomodo potest sine periculo sui vibrantem cernere vultum creatoris æterni, corporis hujus opertus exuviis? Quis enim justificatur in conspectu Dei, cum unius quoque diei infans mundus a peccato esse non possit, et nemo possit de sui cordis integritate et castimonia gloriari?

50. Non timeamus igitur recipi ab hominibus, non vereamur illum debitum omnibus finem, in quo Esdras remunerationem suæ devotionis invenit, dicente ei Domino: *Tu enim recipieris ab hominibus, et conversaberis residuum cum Filio meo et cum similibus tuis*. Quod si illi gloriosum et jucundum erat cum

similibus conversari, quanto nobis gloriosius erit et jucundius ad meliores pergere, et conversari cum iis, quorum facta miramur?

51. Quis utique prior, Esdras, an Plato? Nam Paulus Esdræ, non Platonis secutus est dicta. Esdras revelavit secundum collatam in se revelationem justos cum Christo futuros, futuros cum sanctis. Hinc et Socrates ille festinare se dicit, ad illos suos Deos, ad illos optimos viros*. Nostra sunt itaque quæ in philosophorum litteris præstant: et ille posuit ea quorum proprium testimonium non habebat: nos divini præcepti habemus auctoritatem. Moyses et Elias cum Christo apparuerunt: Abraham duos alios cum Deo suo suscepit hospitio: Jacob Dei castra conspexit: Daniel justos sicut solem et stellas fulgere in cœlo, revelante sibi Spiritu sancto, declaravit.

CAPUT XII.

Æternam felicitatem describit, quam nobis etiam destinatam esse demonstrat. Deinde ejusdem qualitates prosequens, illam vivorum regionem esse ostendit, hanc mortuorum. Ad extremum prudenti admonitione librum absolvit.

52. His igitur freti, intrepide pergamus ad redemtorem nostrum Jesum: intrepide ad patriarcharum concilium, intrepide ad patrem nostrum Abraham cum dies advenerit, proficiscamur: intrepide pergamus ad illum sanctorum cœtum, justorumque conventum. Ibimus enim ad patres nostros, ibimus ad illos nostræ fidei præceptores; ut etiamsi opera desint, fides opituletur, defendatur hæreditas. Ibimus et ubi sinum suum Abraham sanctus expandit, ut suscipiat pauperes, sicut suscepit et Lazarum: in quo sinu requiescunt, qui in hoc sæculo gravia atque aspera pe tulerunt.

53. Sed nunc, pater, etiam atq etiam extende ad suscipiendum hu pauperem manus tuas, aperi gremiu tuum, expande sinus tuos, ut plur suscipias, quia plurimi in Domiu crediderunt. Sed tamen, quamvis fid creverit, abundat iniquitas, refriges caritas. Ibimus ad eos, qui recumbu in regno Dei cum Abraham, Isaac, e Jacob, quoniam rogati ad cœnam n se excusaverunt. Ibimus eo ubi par disus est jucunditatis, ubi Adam q incidit in latrones, nescit jam vulner sua flere, ubi et latro ipse regni cœle tis consortio gratulatur, ubi nullæ nu bes, nulla tonitrua, nullæ coruscatio nes, nulla ventorum procella, neque tenebræ, neque vesper, neque æstas neque hyems vices variabunt tempo rum. Non frigus, non grando, non plu viæ, non solis istius erit usus, aut luna neque stellarum globi: sed sola Dei ful gebit claritas. Dominus enim erit lu omnium; et illud lumen verum, quod illuminat omnem hominem, fulgebi omnibus. Ibimus eo ubi servulis su Dominus Jesus mansiones paravit, u ubi ille est, et nos simus. Sic enim vo luit. Quæ sint illæ mansiones audi di centem: *In domo Patris mei mansione multæ sunt.* Quæ sit voluntas: *Iterum,* inquit, *venio, et accersio vos ad me ip sum, ut ubi ego sum, et vos sitis.*

54. Sed dices quia solis discipulis lo quebatur, quod ipsis solis spopondit multas mansiones. Igitur undecim tan tum discipulis præparabat? Et ubi est illud quod ex omnibus mundi partibus venient et recumbent in Dei regno? Unde voluntatis divinæ dubitamus effec tus? Sed Christi velle, fecisse est. De nique demonstravit et viam, demons travit et locum, dicens: *Et quo ego vado vos scitis, et viam scitis.* Locus apud Pa trem est, via Christus est, sicut ipse ait: *Ego sum via, et veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Ingredia mur hanc viam, teneamus veritatem vitam sequamur. Via est quæ perducit veritas est quæ confirmat, vita quæ p se redditur. Et ut sciamus veram volu

* Νῦν δὲ εὖ ἴστε ὅτι παρ' ἄνδρας τε ἐλπίζω ἀφίξεσθαι ἀγαθούς, καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν πάνυ διισχυρισαίμην. Ὅτι μέντοι παρὰ θεοὺς δεσπότας πάνυ ἀγαθοὺς ἥξειν, εὖ ἴστε, εἴπερ τι ἄλλο τῶν τοιούτων, διισχυρισαίμην ἂν καὶ τοῦτο. Nunc autem probe nostis sperare me fore ut ad bonos viros perveniam, hoc tamen non omnino affirmaverim: quod vero ad deos dominos omni ex parte bonos perventurus sim, bene nostis a me, si quid aliud hujusmodi, illud certe affirmari. *Phædo.*

tatem addidit in posterioribus : *Pater : quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam.* Repetitio ista confirmatio est, sicut illud : *Abraham, Abraham!* Et alibi : *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas.* Pulcre autem quod supra promisit, hic poposcit. Et quia ante promisit, et sic poposcit, non ante poposcit, et sic promisit : promisit quasi arbiter muneris, conscius potestatis : poposcit a Patre quasi pietatis interpres. Et ante promisit, ut potestatem cognoscas : poposcit postea, ut pietatem intelligas. Non poposcit ante, et sic promisit; ne videretur promisisse potius quod impetraverat, quam quod promiserat, præstitisse. Nec superfluum putes quod poposcit, cum tibi exprimat paternæ voluntatis consortium, in quo unitatis indicium, non incrementum est potestatis.

55. Sequimur te, Domine Jesu : sed ut sequamur accersi, quia sine te nullus ascendit. Tu enim via es, veritas, vita, possibilitas, fides, præmium. Suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, vivifica quasi vita. Pande illud tuum bonum quod videre desiderabat David, inhabitans in domo Domini; ideoque dicebat : *Quis ostendit nobis bona?* Et alibi : *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Ibi enim sunt bona, ubi vita perpetua est, vita sine crimine. Alibi quoque ait : *Replebimur in bonis domus tuæ.* Quod ideo frequentavit, ut scires hinc bonum illud philosophos transtulisse, quod summum adserunt. Pande ergo illud vere bonum tuum, illud divinum, in quo et vivimus, et sumus, et movemur quasi in via, sumus quasi in veritate, vivimus quasi in vita æterna. Demonstra nobis illud bonum, quod est simile sui, semper indissolubile atque immutabile, in quo simus æterni in agnitione omnis boni, sicut vas electionis tuæ Paulus testificatus est dicens : *Forsitan enim ideo discessit ad horam, ut æternum illum reciperes.* Æternum ergo ministrum Dei dixit, scribens ad Philemonem, cujus fidem in agnitionem omnis boni quod in sanctis est, in Christum Jesum evidentiorem fieri postulabat. In quo bono est requies pura, lux immortalis, gratia perpetua, hæreditas animarum pia, et secura tranquillitas, non morti subjecta, sed erepta de morte, ubi nullæ lacrymæ, nullus est fletus. Unde enim illic fletus, ubi nullus est lapsus? Ubi sunt sancti tui erroribus et sollicitudinibus, insipientia atque ignorantia, timore ac metu, cupiditatibus atque corporeis colluvionibus et passionibus absoluti, ubi regio viventium est. Et ut adsertioni huic adjungamus auctoritatem, de hoc bono Propheta dicit: *Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi : quoniam eripuit animam meam de morte, oculos meos a lachrymis, pedes meos a lapsu. Placebo Domino in regione vivorum. Placebo,* dixit, non placeo; hoc est, de tempore sibi blanditur futuro. Contraria sunt autem præsentibus futura, et temporalibus æterna. Et ideo quoniam ibi vivorum regio, hic utique mortuorum.

56. Annon mortuorum hæc regio, ubi umbra mortis, ubi porta mortis, ubi corpus est mortis? Denique donatur Petro, ne forte portæ inferi prævaleant ei. Portæ inferi istæ sunt terrenæ. Unde et ille ait : *Qui exaltas me de portis mortis.* Sicut enim sunt portæ justitiæ in quibus sancti Domino confitentur, ita sunt criminum portæ in quibus impii Dominum negaverunt. Audi quoniam regio ista sit mortuorum. *Si quis igitur mortuum tetigerit, immundus erit.* Immundus autem in conspectu Domini omnis iniquus. Si quis igitur tetigerit iniquitatem, immundus erit : si quis in deliciis, mortuus; *quoniam quæ in deliciis est, vivens mortua est.* Et qui infideles sunt, descendunt in infernum viventes : etsi nobiscum videntur vivere, sed in inferno sunt. Si quis usuram accipit, rapinam facit, vita non vivit, ut habes in Ezechiele. Si quis autem justus justificationes Domini custodit ut faciat eas, *vita*, inquit, *vivet, et vivet in eis.* Ipse est ergo in regione vivorum, in illa regione ubi vita non est abscondita, sed libera; ubi non umbra, sed gloria. Hic enim nec ipse Paulus vivebat in gloria. Denique in corpore

mortis ingemiscebat. Audi dicentem : *Nunc enim vita nostra abscondita est cum Christo in Deo : cum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos cum illo apparebimus in gloria.*

57. Festinemus ergo ad vitam. Si quis vitam tangit, vivet. Denique tetigit illa mulier quæ tetigit fimbriam ejus, et a morte dimissa est, cui dicitur : *Fides tua te salvam fecit, vade in pace.* Si enim qui mortuum tangit, immundus est, sine dubio qui viventem tangit, salvus est. Quæramus ergo viventem. Sed iterum videamus, ne eum quæramus inter mortuos, et dicatur nobis sicut et mulieribus illis : *Quid quæritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit :* Ipse quoque Dominus ubi se quæri vellet, ostendit dicens : *Vade ad fratres meos, et dic eis : Ascendo ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.* Ibi ergo quæramus eum ubi quæsivit Johannes, et invenit. Ille eum in principio quæsivit, et invenit viventem apud viventem, Filium apud Patrem. Nos eum in temporum fine quæramus, et complectamur pedes ejus et adoremus eum, ut dicat et nobis : *Nolite timere*, id est, nolite timere a peccatis sæculi, nolite timere ab iniquitatibus mundi, nolite timere a fluctibus corporalium passionum, ego sum peccatorum remissio : nolite timere a tenebris, ego sum lux : nolite timere a morte, ego sum vita. Quicumque ad me venit, mortem non videbit in æternum; quoniam ipse est plenitudo divinitatis, et ipsi est gloria, decus, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum, Amen.

DE FUGA SÆCULI

LIBER UNUS *.

CAPUT I.

Hominem non posse terrenas illecebras et cupiditates fugere, nisi divinum adsit præsidium. Quot ille impedimenta a sensibus patiatur; quamque eum necesse sit tristia lætis anteponere, cum in his nihil nisi vanitas reperiatur. Tandem qui salvus esse velit supra mundum adscendat, oportere.

1. Frequens nobis de effugiendo sæculo isto est sermo; atque utinam quam facilis sermo, tam cautus et sollicitus esset affectus. Sed quod pejus est, frequenter irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, et vanitatum offusio mentem occupat; ut quod studeas vitare, hoc cogites, animoque volvas : quod cavere difficile est homini, exuere autem impossibile. Denique voti eam magis esse rem quam effectus testatur Propheta dicendo : *Declina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam*. Non enim in potestate nostra est cor nostrum, et nostræ cogitationes, quæ improviso offusæ mentem animumque confundunt, atque alio trahunt quam tu proposueris, ad sæcularia revocant, mundana inserunt, voluptuaria ingerunt, illecebrosa intexunt; ipsoque in tempore quo elevare mentem paramus, insertis inanibus cogitationibus, ad terrena plerumque dejicimur.

2. Quis autem tam beatus qui in corde suo, semper adscendat? Sed hoc sine auxilio divino qui fieri potest? Nullo profecto modo. Denique supra eadem Scriptura dicit : *Beatus vir cujus est auxilium abs te, Domine, adscensus in corde ejus*. Beatus plane quem delectatio non revocat, quem non inclinat voluptas, qui ad inferiora non respicit; quod nec ipsius Lot uxor potuit evadere. Quo admonitus exemplo Apostolus, posteriora obliviscens, et ea quæ sunt priora appetens, festinabat ad bravium, et pervenire meruit, quia ante se Christum videbat, a quo ad justitiæ vocabatur coronam. Sed pervenit ille qui se ipsum sibi abnegavit, ut Christum lucraretur. Denique non ipse vivebat, sed vivebat in eo Christus.

3. Nam quis inter tot passiones hujus corporis, inter tot illecebras hujus sæculi tutum atque intemeratum servare potest vestigium? Respexit oculus, et sensum mentis avertit : audivit auris, et intentionem inflexit : inhalavit odor, et cogitationem impedivit : os libavit, et crimen retulit : tactus contigit, et ignem adolevit. *Intravit mors per fenestram*, dixit Propheta. Fenestra tua est oculus tuus. Si videas mulierem ad concupiscendum, intravit mors : si audias sermones meretricios, intravit mors : si luxuria sensus tuos capiat, penetravit mors. Et ideo qui vult adscendere, non læta sæculi, non amœna, non delectabilia, sed plena doloris et fletus sequatur; melius est enim ire in domum luctus, quam in domum gaudii. Denique nec Adam de paradiso descendisset, nisi delectatione deceptus esset.

4. Pulcre igitur David, qui periculosos hominis etiam ipsos adspectus fuerat expertus, beatum illum dicit, cui spes omnis in Dei nomine est. Sic enim non respicit in vanitates, et insanias falsas, si semper in Christum intendat,

* Hæc commentatio constat una concione, quam festis paschalibus anni circiter 387, ad catechumenos S. Ambrosius pronuntiavit. In ea ad fugiendum sæculum hortatur, proposito Jacobi in Mesopotamiam fugientis exemplo, soloque Deo adhærendum inculcat, si corpore nequeant, saltem animo. Philonis quoque libri *de Profugis* subsidio usus est; sed pro more suo sanctus Doctor, quæcumque ille sensu Judaico exposuerat, ea in christianum usum convertit.

semper Christum interioribus oculis adspiciat. Unde iterum ad ipsum conversus ait : *Averte oculos meos, ne videant vanitatem*. Vanitas circus est, quia nihil prodest : vanitas est equorum velocitas, quia mendax ad salutem est : vanitas theatrum est : vanitas ludus omnis : *Omnia vanitas*, inquit Ecclesiastes, *quæ in hoc sæculo sunt*. Denique qui salvus esse vult, supra mundum adscendat, quærat Verbum apud Deum, fugiat hunc mundum, terras relinquat. Non enim potest percipere illud quod est, et est semper, nisi prius hinc fugerit. Unde et Dominus volens Patri Deo appropinquare, ad apostolos ait : *Surgite, eamus hinc.*

CAPUT II.

Sæculum fugiendum docet lex de civitatibus refugii, de quibus quatuor discutiuntur; primum, cur illæ in sorte levitarum delectæ : secundum, cur numero sex : tertium, cur earum tres ultra Jordanem, ac totidem in terra Chananæa : quartum, cur homicida mortem pontificis ibi jubeatur exspectare. Quæ omnia diversis virtutibus accommodantur.

5. DOCET te etiam lex fugiendum sæculum, Deum sequendum. Quid enim aliud docet, cum dicit : *Disponetis vobis civitates ad refugium, et erunt vobis refugia, quo refugiat homicida omnis, qui percusserit animam invitus?* Et infra : *Sex civitates ad refugia erunt vobis, tres civitates dabitis trans Jordanem, et tres civitates dabitis in terra Chanaan?* Aperte quidem confugientibus hoc crimen homicidii refugia proposita sunt. Sed consideremus altius. Quatuor sunt quæ admonent profundius esse spectanda arcana lectionis istius. Unum, qua ratione ex his civitatibus quæ levitis in portionem sorte obvenerunt, sex civitates ad refugium datæ sint homicidii crimine laborantibus, cur non etiam aliarum tribuum civitates ad hoc munus deputatæ? Secundum, qua ratione sex numero; non enim otiose numerus hic præscriptus videtur neque plurium neque pauciorum civitatum. Tertium, cur tres ultra Jordanem civitates, et tres in regione Chananæa dispositæ sint, quæ refugio peccantibus forent. Quartum, cur dinumeratio et definitio temporis comprehensa sit, intra quod habitet homicida in civitate refugii, quoad moriatur sacerdos magnus, et post mortem sacerdotis magni revertatur homicida in civitatem habitationis suæ. De singulis ergo oportet dicere, atque eo ordine quo proposuimus, quæsita absolvere.

6. Competenter itaque levitarum civitates datas ad refugium primo explicandum est. Congrue autem provisum liquet; quia levitæ fugitantes sunt mundi hujus, ut placeant Deo, relinquant patriam, parentes, filios, omnem cognationem, ut adhæreant uni Deo. Denique et Abrahæ dictum est : *Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui.* Sed forte dicas : levita non erat. Sed habebat in lumbis suis Levi, ut legimus ad Hebræos scriptum. Et Dominus levitis dicit, cum discipulis suis, hoc est, apostolis dicit : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.* Quamquam ad omnes jam dictum sit : *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in adoptionem.* Venit plenitudo, reliquiæ cessarunt. Christus enim omnes vocavit, omnibus profecto patet, ut omnes sequantur, omnibus regnum propositum, et vita æterna.

7. ERGO cui Deus portio est, nihil debet curare nisi Deum, ne alterius impediatur necessitatis munere. Quod enim ad alia officia confertur, hoc religionis cultui, atque huic nostro officio decerpitur. Hæc enim vera est sacerdotis fuga, abdicatio domesticorum, et quædam alienatio carissimorum; ut suis etiam se abneget, qui servire Deo gestit. Recte ergo fugaces fugacibus commendavit æternæ legis sanctio; ut qui hunc mundum obliti sunt, eos recipiant qui peccata sua condemnantes atque opera, oblivionem vitæ superioris expetant, et sæcularia quæ gesserint, abolere desiderent. Fugitans igitur est suorum sacri altaris ejus minister. Unde Dominus quasi princeps sacerdotum, formam levitis in Evangelio dans suo dixit : *Quæ est mater mea, aut qui*

sunt fratres mei? Hoc est, non agnosco matrem, non recognosco fratres, ignoro proximos. Mater mea et fratres mei ii sunt, qui audiunt verbum Dei, et faciunt. Solum ergo verbum Dei novit minister, cum eos novit in quibus operatur Verbum Dei. Et ideo exsul est mundi, fugitans corporis, fugitans passionum, abdicat se omnibus, ut solus remaneat, sicut Elias dixit: *Et ego relictus sum solus.* Sed non erat solus cum quo erat Christus. Et ipse Dominus relictus est solus: *Sed non sum*, inquit, *solus, quoniam Pater mecum est.*

8. Est etiam illa causa quia levitæ ministri sunt Dei. Et ideo ipsorum civitates fugientibus homicidis per legem deputantur; quia ipsis jus est divina mandata exsequi circa eos qui crimen mortale admiserint. Nescit Ecclesia publicare * leges suas. Novit ut Dominico sacerdos obediat imperatui. Audi Levitam dicentem: *Tradidi hujusmodi hominem satanæ in interitum carnis; ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi.* Percussus igitur levitico gladio moriatur sensus carnis in nobis, ut vivat anima nostra. Nisi enim sensus carnis occiderit, nullus potest esse fructus vitæ æternæ.

9. Sex autem civitatum refugia sunt, ita ut prima civitas sit cognitio Verbi, et ad imaginem ejus forma vivendi. Quicumque enim eam cognitionem fuerit ingressus, tutus a pœna est, secundum quod et Dominus ait: *Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Et alibi: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* Hæc est igitur civitas velut metropolis, cui adjacent aliæ quinque civitates levitarum. Secunda civitas, consideratio divinæ operationis, qua creatus est mundus. Tertia civitas, contemplatio potestatis regiæ, et majestatis æternæ. Quarta civitas, propitiationis divinæ contuitus. Quinta civitas, legis divinæ contemplatio, quæ præcipit quid faciendum sit. Sexta quoque civitas, portio legis quæ præscribit quid non faciendum sit. Quanta abundantia divinæ misericordiæ, quantæ divitiæ pietatis ejus, ut singulorum studia, fragilitatesque humanæ conditionis considerans, quibus et inviti ac reluctantes ad culpam ducimur, et non voluntaria delicta victi illecebris frequenter committimus, diversa nobis refugia proponat, sex videlicet urbium; ut quo numero mundus formatus est, eodem numero adversus mundana vitia, et sæculi hujus naufragia remedium provideretur.

10. Primum igitur remedium est, ut si cui boni propositi viro culpa irrepserit, is sine ulla comperendinatione, si perfectam velit habere securitatem, ad ipsam rerum omnium arcem properet, ubi Verbum est Dei in illo sinu patrio, id est, arcano ac recessu Dei, ubi est fons sapientiæ, unde pro morte vitæ æternæ hauriat potum immortalem. Secundum est remedium, ut qui non potest cognitionem boni illius prælibare, et tardior vel ingenio est, vel fidei comprehensione; quoniam veloci mentis vigore atque ingenii acumine ad cognitionis summa contenditur, saltem opera Domini consideret, atque ex his quæ facta sunt, tanti contempletur operis auctorem; quoniam ex his bonis quæ sunt in constitutione istius creaturæ (bona enim valde sunt, sicut Dominus dixit) bonum illud summum atque æternum comprehenditur. Qui ordo rerum? Quæ disciplina? Quæ gratia? Nonne his quamvis tardum ingenium diligere auctorem suum provocatur? Etenim si parentes, quia nos genuerunt, amamus: quanto magis diligere debemus creatorem parentum, auctoremque nostrum? Ergo operatoria virtus Dei, etsi non videtur, tamen ex suis operibus æstimatur, operatoremque opera sua produnt, ut intelligatur qui non comprehenditur. Unde et Dominus ait: *Si mihi non creditis, vel operibus credite.* Bona igitur etiam hæc civitas ad refugium, quæ ædificatoris sui testificatur gratiam, et affectum nostrum excitat,

* Sensus est Ecclesiam, dum ligat, solvit, a sacrorum participatione removet, etc. uti potestate non quam illi suæ leges attribuerint, sed quam illi Christus ipse commiserit, atque exercere præceperit.

ut ejus simus cupidiores, qui tantam nobis fabricæ hujus videatur contulisse pulcritudinem. Tertius ordo est regalis potestatis contemplatio, ut subjiciamur regi, si non deferimus honorem tamquam parenti. Metu enim præsidentis plerumque fit obediens potestati, qui est salutis ingratus; ut necessitatem sobrietatis agnoscat, qui noluit ac nequivit gratiam pietatis agnoscere. CORRIGIT ergo necessitas, quem pietas provocare debuerat.

11. Hæ sunt tres civitates trans Jordanem, perfectiori prudentiæ ad refugium datæ; ut primo culpam fugiamus inductione animi, conformes ad imaginem Dei. Ita enim creati sumus, dicente Deo : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Hæc ergo primæ illius civitatis lex est. Deinde si per fragilitatem carnis, et mundi illecebras ita mentem nostram formare non possumus, reverentia paternæ generationis, et sedulitate prolis peccatum levemus. Caritas enim multitudinem peccatorum operit. Qui ergo ad imaginem Dei esse non potuerit, sit ad plenitudinem caritatis. Illa civitas culpam excludit, hæc solvit. Hæc denique lex secundæ civitatis : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua.* Sed si rursus angusti animi et minuti sunt, qui abundantiam caritatis et gratiam recipere non possunt, habes tertiam civitatem; ut divinæ potestatis formido te sobrium faciat, et inflectat metus. Et hæc lex tertia : *Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies.* Hæ igitur præcipuæ virtutes, et ideo paucorum, non plurium, supra Jordanem positæ; ut exprimas quasi imago archetypum, diligas quasi filius patrem, adores quasi subditus regem.

12. Qui autem Jordanem transierint, Jordanis autem descensio eorum dicitur : qui descenderint ergo ex illis superioribus virtutibus ad hæc inferiora, id est, in quibus integritas, caritas, humilitas vacillaverit, habent propiora homini refugia quæ petant, ut qui obnoxii delictis, et inflexi vitiis sunt non voluntariis, sperent Dominum sibi reconciliari posse, si veniam petant; sperent posse se corrigi, si præcepta sequantur cœlestium testamentorum, quibus aut informamur ad innocentiam, aut revocamur a culpa. Hæ igitur intra Jordanem civitates sequentes sunt, ut propitiemus nobis Deum, sequamur quæ jubet, vitemus quæ prohibet. Sit ergo propitiandæ divinitatis ambitio, sequendæ præceptionis obeditio, interdictæ prævaricationis cautio, quibus propitiatoriam Dei misericordiam, et nomotheticen ejus providentiam vel institutorum obsequio, vel interdictorum declinatione veneremur.

13. Quartum superest, quod de morte summi sacerdotis ait : *Quia usque ad illud tempus erit in civitate refugii homicida ille, donec moriatur sacerdos magnus.* In quo secundum litteram hæret interpretatio. Primum ipsa fuga sorte magis quam æquitate alicujus examinis definita : deinde in causis paribus impar eventus; poterat enim fieri ut post homicidæ illius refugium sequenti die obiret magnus sacerdos. Quæ autem sub incerto sententia? Ergo quia hæret littera, quæramus spiritalia. Quis est iste magnus sacerdos nisi Dei Filius, Verbum Dei, cujus advocationem pro nobis habemus apud Patrem, qui exsors est omnium voluntariorum et accidentium delictorum, in quo consistunt omnia quæ in terra sunt, et quæ in cœlo? Vinculo enim Verbi constricta sunt omnia, et ejus continentur potentia, et in ipso constant; quoniam in ipso creata sunt omnia, et in ipso habitat omnis plenitudo. Et ideo omnia manent, quia dissolvi illa non sinit, quæ ipse constrinxit, quoniam in ejus voluntate consistunt. Omnia enim quoad vult, suo imperio coercet et regit, et naturali concordia ligat. Vivit igitur Verbum Dei, et maxime in animis vivit piorum, nec umquam moritur plenitudo divinitatis. Numquam enim moritur sempiterna divinitas, et æterna Dei virtus. Sane moritur nobis, si a nostra anima separatur, non quo morte corrumpatur, sed quo dissolvatur atque exuatur mens nostra ab ejus conjunctione. Mors enim vera est Verbi et animæ separatio.

Denique statim incipit anima peccatis patere voluntariis.

CAPUT III.

Memorata superiori capite virtutum genera etiam in Apostolo non tam adumbrata, quam expressa haberi, collectis ejusdem variis testimoniis demonstrat.

14. Habemus hæc genera non adumbrata sed expressa virtutum in Apostolo, dicente eo: *Ita quod in me est, promtus sum et vobis qui Romæ estis, evangelizare. Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum, et Græco. Justitia enim Dei in eo revelatur*, id est, in eo qui credit. Denique addidit: *Ex fide in fidem, sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit.* In quo igitur justitia Dei revelatur, nisi in eo qui conformis est imaginis filii Dei? Habes primum præceptum ad imaginem Dei. Secundum, quia invisibilia illius per ea quæ facta sunt, intelliguntur, id est, sempiterna virtus ejus et divinitas operibus ejus cognoscitur, hæc est operatoria virtus. Tertium de imperiali potestate, quia Verbum Dei regale est, et judiciale, et plenum justitiæ sacerdotalis, remunerationem bonorum actuum, et retributionem malorum venturis in judicium suum servans, de quibus ait Apostolus: *Scimus autem quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.* Itaque qui veritatem et justitiam Dei cognovit, non debet ea agere quæ morte digna sunt. Sequitur bonitas Dei propitiatoria utique, de qua dicit: *An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? Ignorans quoniam bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Id est, debet te adducere. Provocat te, quia bonus est Deus, ut sperare possis tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui est paratus ignoscere. Subtexuit etiam legislationem, id est, nomotheticen; ut si quis contemplatione divinæ bonitatis resolvitur, et magis ad negligentiam quam ad pœnitentiam provocatur, legem sequatur. Quoniam *et quicumque*, inquit, *sine lege peccaverunt, sine lege et peribunt: et quicumque in legem peccaverunt, per legem judicabuntur.*

15. Lex autem gemina est, naturalis, et scripta. Naturalis in corde: scripta in tabulis. Omnes ergo sub lege, sed naturali. Sed non est omnium ut unusquisque sibi sit lex. Ille autem sibi lex est, qui facit sponte quæ legis sunt, et in corde suo scriptum opus legis ostendit. Habes quæ bona legis sunt; quæ tamen non solum scire vel audire perfunctorie, sed etiam facere debemus. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. Cognovisti etiam quæ mala sunt. Primum natura ipsa boni operis magistra est. Scis non furandum, et servum tuum si furtum tibi fecerit, verberas; et si quis ad uxorem tuam affectaverit, persequendum putas. Quod ergo in aliis reprehendis, ipse committis? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non adulterandum, adulteras? Secuta est etiam lex quæ data est per Moysen. Per legem autem agnitio peccati. Accepisti etiam quid declinares, et ea agis quæ prohibita cognoscis? Lex autem quid operatur, nisi ut omnis mundus fieret subditus Deo; quia non solum Hebræo lata est, verum etiam advenam vocavit, quæ non exclusit proselytum. Sed quia lex os omnium potuit obstruere, non potuit mentem convertere, ideo ultimum remedium postremæ illius civitatis debebatur, in quo esset refugium salutare; ut mors principis sacerdotum ab omni nos mortis liberaret formidine, atque exueret metu.

16. Quis ille est, nisi de quo lectum est: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi... Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ.* Accipe autem quia ipse princeps est sacerdotum magnus. Pater juravit de eo dicens: *Tu es sacerdos in æternum.* Recte in æternum, quia alii temporales omnes sub peccato, hic autem imprævaricabile habet sacerdotium: omnes sub morte, hic autem semper vivens; quoniam qui salvare alios potest, ipse perire quemadmodum posset? *Talis enim*, inquit, *nobis decebat.* Recta elocutio. Siquidem et apud eos qui verborum et elocutionum delec-

tum habuerunt, hujusmodi invenitur, dicente aliquo: Locum editiorem quam victoribus decebat. Quod ideo non præterii, ut sciamus quia Apostolus naturalibus magis quam vulgatis, aut secundum artem utitur verbis. *Talis ergo*, inquit, *nobis decebat princeps, sacerdos, justus, sanctus, innocens, immaculatus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus*. Hoc est igitur Verbum, quod supra cœlos habitans illuminat omnia. Unde et unctus naturaliter legitur a Deo Patre; quia lumen est verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc est Verbum Dei, in quo est magnum sacerdotium, cujus Moyses in illo vestimento principis sacerdotum indumenta describit intelligibilia, quod virtute sua induit mundum, et tamquam eo amictus fulget in omnibus. Induit enim cognationem generis humani per hujus corporis susceptionem, et inenarrabilem caritatem, infundens se omnibus spiritu et plenitudine divinitatis suæ, de cujus plenitudine omnes accepimus; ut sciamus supereminentem scientiæ caritatem Christi, et impleamur in omnem plenitudinem Dei. Caput est enim omnium Christus, ex quo totum corpus producitur, et mutua sibi connexione conjungitur, incrementum sui in ædificationem caritatis accipiens. Hoc est igitur Verbum quod supereminet, quod Moysi in illius arcæ testimonii ædificatione dicit: *Immittes in arcam testimonia quæcumque dabo tibi, et facies impositionem propitiatorii*. Et infra: *Impones propitiatorium super arcam desuper, et immittes testimonia quæ dabo; et innotescam tibi inde, et loquar tibi desuper*, hoc est, inde ubi super cœlos est, ubi apud Patrem est, inde tibi loquar.

CAPUT IV.

Quid sit fugere sæculum, cum exhortatione ad illud ejusque contagionem fugiendam. Fugam illam gloriosam esse cum plurimorum Patrum exemplis ostenditur, tum præcipue sancti Jacob. Quam feliciter illi cesserit ita fugisse; et cur apud eum Laban nihil suum reperire potuerit?

17. ACCEDAMUS itaque fidei suffragio subnixi, et ejus remigiis sublevati, ad illam sedem gratiæ fugientes hoc sæculum, et ejus contagionem. Hoc est autem fugere, abstinere a peccatis, ad similitudinem et imaginem Dei formam virtutum adsumere, extendere vires nostras ad imitationem Dei secundum mensuram nostræ possibilitatis. Vir enim perfectus imago et gloria est Dei. Unde et Dominus ait: *Perfecti estote, sicut et Pater vester qui in cœlis est, perfectus est*. Hoc est igitur similem esse Dei, habere justitiam, habere sapientiam, et in virtute esse perfectum. Deus enim est sine peccato. Et ideo qui peccatum fugit, ad imaginem est Dei. Non est igitur dubium quod is qui a peccato abstinet, fugit. Unde et Apostolus clamat: *Fugite fornicationem*. Persequuntur enim nos peccatorum illecebræ, persequitur libido: sed tu fuge tamquam furiosam dominam, quæ si comprehenderit, nec die nec nocte requiescere sinit, exagitat, urit, incendit. Fuge avaritiam, ne te interius comprehendat. Fuge invidiam, quæ non solum alienos, verum multo magis eum quem possederit, lacerare consuevit. Fuge perfidiam, ne te suis involvat retibus. Unde et Dominus ait: *Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Quod si in alia persequentur vos, in aliam fugite. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis*. Etenim quamvis propter infirmitatem carnis fugam nobis suadere videatur: tamen melius fugit, qui fugit illecebram sæcularem; ut non teneatur divitiarum suarum sollicitudine, non thesauri contemplatione, non vitæ istius cupiditate; sed directa animi intentione festinet ad gloriam regni cœlestis, properet ad coronam, ne terrenorum contuitu a sui corporis passione revocetur.

18. Fuga ergo mors est vel celebrata, vel adumbrata*. Et forte illas exprimit refugii legitimi civitates; ut confugiamus ad virtutum culmina, quas pre

* *Mors..... celebrata*, id est, naturalis ac vere oppetita; *mors* autem *adumbrata* dicitur mortificatio: in hac enim est *animæ se a corpore separantis speculum*.

præmiis bono fœneratori alibi dispensat dicens : *Quia in modico fidelis fuisti, eris potestatem habens super decem civitates.* Lex vetus novit civitates : sed quia legem implevit, qui potuit dicere : *Non veni solvere legem, sed implere*, perfectiorem numerum remunerationis indulget.

19. Non ergo erubescamus fugere. Gloriosa enim hæc fuga est fugere a facie peccati. Sic fugit Jacob, matre suadente. Dixit enim Rebecca : *Exsurgens fuge in Mesopotamiam.* Sic fugit et Moyses a facie regis Pharao, ne illum aula regia coinquinaret, ne irretiret potentia. Denique pretiosius Ægypti divitiis æstimavit opprobrium Christi. Sic fugit etiam David a facie regis Saul, a facie Abessalon. Denique fugiens addebat incrementa pietatis, qui et insidiatori pepercit, et parricidæ salutem rogavit. Sic fugit et populus Hebræorum, ut fides ejus et vita inter fluctus sibi aperiret viam. Fuga illa erat trames innocentiæ, virtutis via, pietatis assumtio. Audeo dicere, sic fugit et Jonas in Tharsis non corporis fuga, sed mentis adscensione, qui usque ad Christi adscendit similitudinem, ut fieret typus Christi. *Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus : sic erit*, inquit, *et Filius hominis in corde terræ tribus diebus, et tribus noctibus.* Nam si sic non fugisset, numquam de ventre ceti esset auditus.

20. Sed si dubitas, doceat te Rebecca quam beata sit fuga, quam suscepit Jacob. Suasit Rebecca. Et *fuge*, inquit, *in Mesopotamiam* : Isaac dicit : *Surgens vade in Mesopotamiam, in domum Bathuel.* In hymnis vel oraculis* a plerisque (ut ante nos scriptum est) Bathuel sapientia dicitur, interpretatione autem latina, filia Dei significatur. In domum ergo sapientiæ mittitur Jacob, et accipere admonetur uxorem a filiabus Laban, qui habitabat in Charris, quod significat cavernas, in quibus species est sensuum, qui sunt tamquam in cavernis corporis, ut visus in oculis, auditus in auribus, odoratus in naribus, in ore sapor. Qui enim delectatur hoc mundo, et tripudiat in voluptatibus corporis, obnoxius est sensuum passionibus, atque in his habitat et diversatur. Unde ei dicit Rebecca habitandum paucos dies cum illo, non multo tempore; ne corporeis coloretur voluptatibus, et sæculi capiatur illecebris.

21. Persuadet autem habitare, ut discat studiosius disciplinæ virtutis sensum, et velut situs quosdam carnis atque regiones, ut se cognoscat, et noverit vehementiam carnis, quid et qua causa creatus sit, et quemadmodum unusquisque sensus operetur. *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad concupiscendum eam.* Male sic videt oculus. Videat ergo oculus, et fungatur suo munere, non lubricæ mentis imperio dirigatur ad lapsum, ut vitium referat pro officio. Breve ergo tempus ad cognoscendos sensus, vel potius experiendos datur, et fortasse tenerioris adolescentiæ prima exordia; statimque revocatur, ne diutius titubet in lubrico, et dividua quadam inundatione corporis hujus et sæculi mergantur animi interiora vestigia. Cum autem vel expertus fuerit, vel steterit in instabili et incerto atque humido solo, revocatur a matre patientia vel perseverantia, quæ dicit : *Mittam ad te, et accersiam te inde*, ut et illic in lubrico tutum portum invenias sapientiæ, quæ te non sinat tamquam in naufragio fluctuare, et reversus perseverare circa Dei noveris cultum, et sis in conventum gentium, significans ejus fide Ecclesiam gentium congregandam.

22. His igitur patientiæ et perseverantiæ instructus disciplinis, profectus Jacob copulam sibi acquisivit de sapientia consorte propositi, opimam do'e prudentiæ, cum qua vitæ tempora sine ulla offensione transcurreret. Addito igitur thesauro sapientiæ, variarum sibi ovium instituit gregem : sed illum rationabilem, virtutum plurimarum diversitate fulgentem. Unde et jactantiam carnis ejus recidit, quod significat femoris stupor, salva sacri interpretatione mysterii. His ergo virtutibus veluti gradibus quibusdam mens ejus adscendit in cœlum, et Dei secreta cognovit, et

* Id est in Psalmis et Scripturis.

confirmatus est et repletus; ut Laban scrutans domum ejus nihil apud eum inane, nihil vacuum reperiret, nulla simulacra, nullam effigiem vanitatis. Non enim apud eum erat imago, sed veritas : non effigies ignaviæ, sed solida forma justitiæ, et veræ virtutis expressio intelligibilis. Itaque Laban perscrutatus est domum ejus spiritalem, et non invenit effigies. Plena enim erat non figurarum, sed negotiorum.

23. Potuisset autem invenire fundamenta virtutum et culmina, nisi cæcitatem cordis, et perfidæ mentis caliginem detulisset. Denique ea improbitatis cæcitate suffusi mentem Sodomitæ, ostium nequaquam sancti Lot invenire potuerunt. Unde enim mens impia videre potuit viri sancti vel exitum, vel ingressum? Ipse quoque Dominus in Evangelio ait : *Venit enim princeps mundi hujus, et in me invenit nihil.* Quomodo nihil invenire potuit in eo, in quo plenitudo divinitatis habitabat, et inhabitabat corporaliter, de quo virtus exibat, et sanabat omnes? Quomodo nihil invenire potuit in soliditate virtutis, ubertate sapientiæ, intelligentiæ, justitiæ? Ipse dixisti, Domine, *Plenus sum* : ipse dixisti, *Mitte manum tuam in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis.* Misit manum qui non credebat, et Dominum te et Deum reperit. Non ergo tu vacuus, sed ille cæcus et inanis princeps istius mundi, qui nescit nisi sua cernere, nescit nisi sua invenire; ea quæ Christi sunt, nescit agnoscere.

24. Aut si sic quemadmodum plerique habent : *Non inveniet in me nihil*, hoc est, non inveniet in me malitiam, quia malitia nihil est : non inveniet mortuum, quia mortuus non est. Sed quomodo in eo mortuum reperiat, qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt? Non inveniet, inquit, peccatum in me, qui mundi peccatum abstuli. Quomodo enim nihil habet, qui omnia habet? Et, quod plus est, omnia habet, quæ Pater habet, sicut ipse ait : *Omnia quæ Pater habet, mea sunt.*

CAPUT V.

Cur hinc *fugere* debeamus, et quemadmodum transire cum Moyse, ut videamus Deum calceamenta pedum solventes : quemadmodum etiam relinquere umbram hujus vitæ, cum sancto David, si non ut aquila, saltem ut passer; si non ad cœlum, saltem ad montes evolare.

25. Fugiamus ergo hinc, ubi nihil est, ubi inane est omne quod magni cum putatur esse, ubi et qui se putat quid esse, nihil est, et omnino non est. *Vidi*, inquit, *impium superexaltatum et elevatum ultra cedros Libani, et transivi, et ecce non erat.* Et tu transi sicut David, transi sicut bonus servus, ut dicam tibi : *Transi, recumbe.* Transi sicut Moyses, ut videas Deum Abraham, Isaac, et Jacob, et videas visum magnum. Hoc est visum magnum, sed si videre vis, solve calceamentum pedum tuorum, solve omne vinculum iniquitatis, solve cingula sæculi, relinque calceamentum quod terrenum est. Ideo Jesus sine calceamento, auro et argento apostolos destinavit, ne secum terrena portarent. Qui enim bonum quærit, non in calceamento, sed in pedum velocitate et decore laudatur, dicente Scriptura : *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Solve ergo calceamentum pedum tuorum, ut speciosi sint ad evangelizandum. Solve dixit, non liga. Solve, ut transeas, et illum quem mirabaris in terra impium, nihil illic esse, nihil posse reperias. Transi igitur, hoc est, fuge de terris, ubi malitia est, ubi avaritia. Ideo dicit tibi David : *Declina a malo, et fac bonum.* Declinare fugere est utique. Malum autem in terris, bonum in cœlo est. Unde et addidit : *Inquire pacem, et sequere eam.* Pax in cœlo est. Denique de cœlo veniens dicit : *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* Ergo quia fugienda et declinanda sunt mala; mala autem in terris, in terris iniquitates : fugiamus terrena, ne nos comprehendant iniquitates, quæ etiam sanctum comprehenderunt David, sicut ipse testatur dicens : *Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem*; eo quod fumo iniquitatis

oculus animæ cæcatur, ne videat quæ sunt lucida. Sic ergo et Laban bona Jacob videre non potuit, et princeps hujus mundi gloriam Christi.

26. Sed forte dicas : Cur igitur Jacob ad Laban missus est, si Laban reprehensibilis ? Si nomen consideremus, candidus dicitur latine. Ergo ad splendidiora jubetur egredi Jacob*. Sed quia carnalis erat, melius intelligimus splendidiora vitæ hujus. Quasi nondum perfectus primo ad eum vadit, apud quem ad horam exsultaret in luce ejus. Filios autem deteriores habebat, id est, tolerabilius nomen, quam opera. Et ideo et matris consilio, et divino oraculo, et ipsius Jacob amatoris disciplinæ voluntate cito deseritur ac relinquitur.

27. Abscondit autem simulacra sancta Rachel, id est Ecclesia, vel prudentia; quia Ecclesia inanes ideas, et vanas nescit simulacrorum figuras ? sed veram novit Trinitatis substantiam. Denique umbram abolevit, splendorem gloriæ manifestavit. Relinquamus ergo umbram, qui solem quærimus : deseramus fumum, qui lumen sequimur. Fumus iniquitas est; quia sicut fumus oculis, sic iniquitates utentibus ea vita. Umbra vita est; umbra enim est nostra hæc vita in terra, sicut Job dixit. Quid insuper hic nisi tentationes ? Omne tempus in sollicitudine, omnis vita in molestiis. *In medio,* inquit, *laqueorum ambulamus.* Et alius in via qua ambulabat, extentos sibi sed absconditos laqueos querebatur, ne deprehensis caderet. Volebat fugere sicut passer : sed adhuc laqueus contritus non erat. *Periit,* inquit, *fuga a me.* Gravatas habebat pennas per illam tenebrosam aquam in nubibus aeris, et fortasse evolare non poterat. Denique illas pennas quærebat accipere, ut evolaret et requiesceret, sicut scriptum est : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam ?* Ubi enim volatus, ibi requies. Denique alibi dicit : *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ.*

28. Sed fortasse dicas : Quomodo ergo hic dicit fugam a se periisse, qui supra dixerat : *Si sumsero pennas meas ante lucem ?* Numquid contrarium est ? Absit. Multa enim justorum certamina. Numquid semel athleta luctatur ? Quoties post coronas multas vincitur in alio certamine ? Quoties qui sæpe vicerat, interdum fluctuat, et in incerto hæret. Et sæpe fit ut fortibus fortis congrediatur, majoraque oriantur certamina, ubi majora virium documenta. Ergo David ubi fugam quærebat, ut evaderet adversarium, et non inveniebat pennas suas, ancipiti fluctuabat certamine. Siquidem ubi in potestate habet pennas suas, titulus psalmi *in finem* est, id est, ad perfectionem et consummationem victoriæ. Denique quasi victor dicit : *Domine, probasti me, et cognovisti me : tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam.* Merito habebat facultatem volandi, qui pennas resurrectionis acceperat. Hic autem adhuc in spelunca est, id est, in carne, in antro quodam istius corporis, cum rege Saul filio duritiæ, et intelligibilis illius principis potestate decernens, qui non videtur, sed intelligitur. Unde et psalmi titulus, *intellectus* est, quem tamen David positus in carne conclusit : sed ut concluderet rogando meruit. Denique a voce precationis cœpit.

29. Adde illud, quod ille ex persona Salvatoris psalmus dicitur; iste ex persona David, qui in potestate non habebat victoriam, sed sperabat a Christo, et ipse tamen posteaquam expandit ad Deum manus suas, tamquam pennas animæ suæ, et confugit ad Dominum, et Spiritus sancti deductionem poposcit, quo cognosceret viam per quam posset adscendere, inclinari vidit cœlos, ut Christus descenderet, et rogavit ut eum levaret manu sua. Aut forte ideo pennas suas jam non quærebat, quia perfectior factus manum Christi desiderabat.

30. Qui vult igitur manu Christi levari, ante ipse evolet, habeat pennas suas. Qui fugit sæculum, pennas habeat; et si suas non habet (ne forte ille solus habeat suas qui potestatem habet volandi) si suas, inquam, non habet, ab

* Τὸ δ' ἴζειν, εἰς τὰς τοῦ βίου λαμπρότητας ἀφίξεται· λευκὸς γὰρ ἑρμηνεύεται Λαβάν. Philo, lib. *de Profugis*, quocum multos hujus tractatus locos conferre operæ pretium est.

eo qui habet, accipiat. Qui fugit ergo sæculum, volat: *Ecce*, inquit, *elongavi fugiens, et mansi in solitudine.* Evolavit ergo David sicut nycticorax in domicilio, sicut passer singularis in domo. Si autem ad Christum referas, evolavit in corporis passione, ut sub umbra alarum suarum protegeret populos nationum. Evolavit divinitate, mansit corpore, atque habitavit in deserto; ut plures fierent desertæ filii, quam ejus quæ habebat virum. Illud ergo corpus sequamur, ut et nos resurgamus. Ubi enim corpus, ibi et aquilæ.

31. Qui non potest ut aquila volare, volitet ut passer. Qui non potest ad cœlum volare, volet ad montes, fugiat ante vallestria, quæ cito corrumpuntur humore, et ad montes transeat. Transivit ad montem Segor nepos Abrahæ, et salvus factus est: quæ autem non potuit adscendere affectu femineo reclinata, salutem amisit. *Appropinquate montibus æternis* Dominus dicit per Michæam prophetam: *Surgite hinc, quia non est vobis hic refrigeratio. Propter spurcitiam corrupti estis corruptione, persecutionem passi estis.* Et Dominus dicit: *Tunc qui in Judæa sunt fugiant ad montes*, ubi mons Sion, et civitas pacis Hierusalem non terrenis sed vivis constructa lapidibus, et decem millia Angelorum, primitivorum Ecclesia, perfectorum spiritus justorum Deus, qui in sanguine suo melius locutus est, quam Abel. Ille enim vindictam clamavit, hic indulgentiam: ille peccatum fratris accusavit, hic peccatum mundi remisit: ille prodidit crimen, hic texit secundum quod scriptum est: *Beati quorum tecta sunt peccata.*

CAPUT VI.

Qua ratione qui velit fugere, eum velociter fugere oporteat: quo etiam fugiendum sit; et ad quod bonum animas nostras erigere debeamus.

32. Sed qui fugit velociter fugiat, ne comprehendatur: velociter deprædetur hunc mundum, ut Hebræus Ægyptum. Qui parturit, pariat, ne onusto et degravato iniquitatibus mentis utero, fugere non possit: et fugiat non quasi lactantem ferens, sed quasi expeditum: non parvulum gestans, sed perfectum [illegible] in Christo exhibens: fugiat non quasi feriatus in sabbato, sed tamquam operarius in negotio: nec tamquam sterilis in [illegible] in frigore, sed tamquam opimus in messe. Ideo enim dictum est: *Orate ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato.* Fuga ergo hæc fœcunda virtutum est, non effeta meritorum. Fuga hæc nescit frigus timoris, tremorem mortis, contractionem sollicitudinis, dissolutionis otium, lasciviæ ferias, torporem lentitudinis; sed vitæ cœlestis requirit impigrum viatorem, regni superioris competitorem strenuum, divitem agricolam, qui fructus suos cogat, et cogendo diripiat.

33. Quid enim aliud a te, o homo, quæritur: nisi ut timeas Dominum, requiras eum, post ipsum ambules, comprehendas vias ejus? In quo, inquit, comprehendam Dominum? si comprehendam eum in holocaustis? Non in decem millibus hædorum, non in millibus arietum, non in fructibus impietatis reconciliatur Dominus, et peccata redimuntur: sed in bona vita Domini gratia comprehenditur. Renunciatum est, *inquit*, tibi, homo, quid sit bonum, aut quid Dominus requirat a te. Quid aliud, nisi ut facias justitiam, et diligas misericordiam, et paratus sis ire cum Domino Deo tuo? Dicit tibi ergo Evangelium: *Surgite, eamus hinc.* Dicit tibi lex: *Post Dominum Deum tuum ambulabis.* Didicisti quomodo hinc fugias, quid moraris? Dicit tibi Evangelium iterum: *Progenies viperarum, quis vobis demonstravit fugere ab ira ventura?* Et dicit hoc illis qui veniebant ad baptismum pœnitentiæ.

34. Ergo pœnitentia fuga est bona: gratia Dei fuga est bona, in quam est adsumtio fugientis: desertum fuga est bona, ad quod fugit Elias, Elisæus, Johannes Baptista. Fugit Elias mulierem Jezabel, id est, effusionem vanitatis, et fugit ad montem Oreb, quod significat exsiccationem; ut siccaretur in eo carnalis profluvium vanitatis, et cognosceret plenius Deum. Erat enim ad torrentem Chorrad, quod est cognitio, ubi abundantiam profluentem divinæ cognitionis hauriret, ita fugiens sæculum,

ut nec cibum corporis hujus exquireret, nisi quem aves detulissent ministræ; quamquam esca ejus plerumque terrena non fuerit. Denique quadraginta diebus in virtute escæ quam acceperat, ambulavit. Utique non mulierem fugiebat propheta tantus, sed sæculum. An mortem timebat, qui se obtulerat requirenti, et qui dicebat ad Dominum : *Recipe animam meam*, tædium vitæ istius sustinens, non cupiditatem ? Sed fugiebat sæcularem illecebram, et conversationis maculosæ contagionem, et impiæ ac prævaricatricis nationis sacrilegia.

35. Salomon quoque in mulieris illius specie corruptelam sæculi hujus exposuit, et meretricias artes declinandas edocet. Hæc est mulier aliena et fornicaria, a qua te ut custodias, adhortatur. Ne declines ad vias sæculi cor tuum, sed colloces illud in manu Domini, in qua est cor regis. Qui enim se ipsum regit, quod pluris est quam aliis imperare, cor ejus in manu Dei est, et quo Deus vult, convertit illud. Non mirum si convertit in bonum, qui perfectæ bonitatis est. In manu ergo Dei simus, ut bonum quæramus, illud bonum incorruptibile atque incommutabile, de quo dicit Amos propheta : *Exquirite bonum et non malignum, ut vivatis; et sic erit vobiscum Dominus Deus omnipotens.* Quomodo dixistis : Odio habuimus mala, et dileximus bona ? Ubi ergo bonus Deus, ibi bona sunt, quæ desideravit videre David, et visurum se credidit, sicut ipse ait : *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Illa enim bona sunt quæ manent semper, quæ non queunt temporis vel ætatis mutatione corrumpi.

36. In illis bonis est qui Deum quæsierit et invenerit. Ubi enim cor hominis, ibi et thesaurus ejus est. Non enim solet bonum datum deprecantibus Dominus denegare. Ergo quia bonus Dominus est, et maxime sustinentibus se bonus est, ipsi adhæreamus, cum ipso simus tota anima nostra, toto corde, tota virtute; ut simus in lumine ejus, et videamus ejus gloriam, et delectationis supernæ fruamur gratia. Ad illud igitur bonum erigamus animos, et in illo simus, atque in illo vivamus, ipsi adhæreamus, quod est supra omnem mentem, et omnem considerationem, et pace utitur perpetua ac tranquillitate. Pax autem supra omnem mentem est et supra omnem sensum. Hoc est bonum quod penetrat omnia, et omnes in ipso vivimus, atque ex ipso pendemus : ipsum autem supra se nihil habet, sed est divinum; nemo enim bonus, nisi unus Deus. Quod ergo bonum, divinum; et quod divinum, bonum. Et ideo dicitur : *Aperiente te manum, implebuntur omnia bonitate.* Per bonitatem enim Dei nobis universa tribuuntur merito bona, quibus nihil admixtum est mali. Hæc bona promittit Scriptura fidelibus dicens : *Quæ bona sunt terræ manducabitis.* Boni ergo illius similes simus, ut quæ bona sunt adipiscamur. Bonum quod est sine iniquitate, et sine dolo, et sine asperitate, cum gratia, cum pietate, cum sinceritate, et benevolentia, caritate, et justitia. Itaque omnes virtutes bonitas tamquam mater fœcunda amplectitur.

CAPUT VII.

Maximam esse causam quare hanc fugiamus, cum hæc propria sit malitiæ sedes; ac item quid sit fugere? Malitiam hic non interire, et qua de causa? De serpentis damnatione, quidve a sententia in hominem lata differat? Quibus accedat ejusdem sententiæ expositio.

37. Est igitur non mediocris causa cur hinc fugere debeamus; ut perveniamus a malis ad bona, ab incertis ad fidelia et plena veritatis, a morte ad vitam. Ipse quoque Dominus dicendo : *Posui ante te bonum et malum, vitam et mortem*, demonstravit quia bonum vita est, sed æterna. Si hæc enim obnoxia sæculo atque ejus malignitati, utique illa est bona, quæ non corrumpitur et mutatur, quæ nullo vitio degenerat, quæ virtute acquiritur. Fugiamus ergo malitiam sæculi hujus, in quo ipsi *dies*, inquit, *mali sunt;* et fugiamus impigre. Ideoque Esaias clamat : *Convalescite manus remissæ, et genua dissoluta,* id est, non corporis, sed animæ genua convalescite; ut directum ad cœli altissima mentis vestigium possit adtolli; ut sit ductus solidior, vita maturior, gratia plenior, prudentia circumspectior.

38. Hoc est enim fugere, scire quo tendas, ablevare se a sæculo, ablevare se a corpore; ne iterum frustra se aliquis extollat, et inflatus mente carnis suænon teneat caput, et dicatur de his: *Fugerunt, et non viderunt*. Sed hoc est fugere hinc, mori elementis istius mundi, abscondere vitam in Deo, declinare corruptiones, non adtaminare cupiditates, nescire quæ sunt mundi istius, qui nobis varios gignit dolores, exinanit, cum repleverit, cum exinaniverit, replet. Et hæc omnia inania et vacua, in quibus nullus solidus est fructus. Mortuus est dives, et nihil habet; quia non est in Deum dives; et ideo insipiens, quia sapientia cultura est Dei, abstinere autem a malis disciplina est.

39. Quis ergo non fugiat malitiæ locum, officinam improbitatis, quæ interire nesciat? Denique non otiose signum positum est supra Cain, ne quis eum occideret; ut significaretur quod non extinguatur et auferatur a terris malitia. Timebat Cain ne occideretur, quia fugere nesciebat. Augetur enim et cumulatur ipso usu malitia, et est sine moderatione, sine fine, dolo et fraude decernens, quæ factis suis proditur et sanguine peremtorum, sicut et Cain proditus est. Versatur itaque in terris malitia, atque istic errat; et ideo rogamus voluntatem Dei fieri in terris sicut et in cœlis, ut et hic sit innocentia. Itaque malitia quoniam illic jam locum non habet, hic circuit, hic sævit, seseque effundit, non mundano illo mersa diluvio, non Sodomitano exusta incendio. Denique gravius postea in seminariis pullulavit, usque in ipsum parricidales ac sacrilegas injiciens manus universorum auctorem salutis. Lex factum damnat, non aufert malitiam. Ipse Dominus Jesus peccatum damnavit, auctorem ejus distulit; ut esset per quem justi probarentur. Etenim quia malum Deus non fecit, sed nequitia diaboli inseruit, vindictam Deus distulit; ut ab ipsis quos deceperat, diabolus vinceretur.

40. Exercentur ergo decepti, ut et pretium luant facilitatis, et sumant studia virtutis, industriam cautionis. Unde ait: *Estote astuti sicut serpentes*. Quare sicut serpentes? Ut et ille spolietur suo, et qui alios exuere voluit, amittat quæ sunt ipsius, non venena sed merita naturæ. Denique dejicitur ille cum tu adscenderis. Scriptum est enim: *Videbam satanam sicut fulgur cadentem de cœlo*. Non fulgur, inquit, sed sicut fulgur; quia suum lumen amisit, quod habebat antequam tibi tuum lumen vellet auferre. Verum forte dicas quia et de Salvatore legimus, quia *sicut fulgur coruscans de sub cœlo... ita erit et adventus Filii hominis*. Bene et hic sicut fulgur, quia supra fulgur. Denique fulgur de sub cœlo: lumen autem verum supra cœlum. Ergo satanas sicut fulgur, quia amisit hoc quod habuit: tu autem recepisti quod amiseras.

41. Non enim ita circa illum sicut circa te soluta est sententia. Nam Christi gratia quæ te resolvit, illum adstrinxit. Manet enim maledictio directa in serpentem propter tuam deceptionem. Sic enim dictum est ad eum: *Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ*. Omnium enim communis inimicus est, qui fuit hostis bonorum, et pro iis damnatur quos adhuc non læserat; quoniam qui hominem læsit, cui illa omnia subjecta sunt, læsit omnia. Communem etenim legem solvit, qua et ipse homini cum cæteris subditus est. Ideo communi odio omnium atque execratione maledictio ejus oneratur. Genus autem damnationis non mors, sed pœna diuturna est: *Super pectus*, inquit, *tuum et ventrem ambulabis*. Premenda enim fuit noxia conscientia, et proterenda malitia, fraudulentumque secretum tamquam a Dei facie relegandum: simul ostenditur quod terrena malitia sit, quæ in terram recurvet. Denique addidit: *Et terram edes omnes dies vitæ tuæ*.

42. Describi quidem his natura serpentis videtur; sed magis omne vas malitiæ describitur, omnis serpens improbitatis, qui in ventrem se dejicit, atque intra se venenum suum claudit, et intus in pectore suo volvit, cogitationibus suis lubricus, et super fraudes suas ambulans, suis dolis se ipse implicans, movens semper atque exagitans sua venena

cum cogitat, ventrem quoque, hoc est, seminarium cordis sui proterens. Unde pulcre David ait: *Alienati sunt peccatores ab utero, erraverunt a ventre, locuti sunt falsa. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ et obstruentis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, et venefici, cum incantatur a sapiente.* Propter hoc etiam illud pulcre dictum videtur, quod in libro prophetico legimus: *Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo*; quia ibi est malitia, ubi debet esse innocentia: et illud plus laborat, quod in nobis debet esse tranquillius: atque id nequitiæ vestigiis proculcatur, stimulatur unguibus, processu quodam improbitatis, incrementoque concutitur, ubi est genitale seminarium posteritatis æternæ. Videtur quidem hoc ad id esse referendum, quod dolebat perisse quos creavit filios et suscepit, sed multo magis quod in ventre suo verbi seminarium non habebat. Ideo ventrem suum dicit, quasi pretiosissimum. Pretiosus enim mentis uterus est, in quo fœcunda seges consiliorum verbi semine pullulare consuevit, et vitæ totius solent atque virtutum ac disciplinarum quædam membra formari.

43. Sed ut revertamur ad propositum, quod malitiam Deus reprimendam interim, quam abolendam putaverit, ait ad serpentem: *Et inimicitias ponam inter te et inter mulierem, et semen tuum et semen mulieris. Ipsa tibi observabit caput, et tu illius calcaneum.* Ubi inimicitiæ sunt, ibi discordia est, nocendique studium: ubi nocendi studium, ibi malitia ponitur. Ergo discordia inter serpentem et mulierem discordiæ malitia subest. Non est ergo sublata malitia. Denique servatum est serpenti, ut calcaneum mulieris et seminis ejus observet, quo noceat, et venenum suum infundat. Non ergo ambulemus in terrenis, et serpens nobis nocere non poterit. Sumamus Evangelicum calceamentum quo venenum serpentis excluditur, morsus ejus hebetatur, ut simus calceati pedes in Evangelium. Et fortasse ideo Moyses jubetur solvere calceamentum pedum suorum, ut sumeret calceamentum Evangelii; vel quia non Moysi, id est, non prophetis, sed apostolis prædicatio Evangelii debebatur. Ea est quam supra diximus, dicta in serpentem sententia. In hominem quoque cujusmodi directa sit, consideremus.

44. Maledictus ille qui auctor est culpæ: sed non maledictus est iste qui aliena fraude deceptus est; tamen quia non servavit mandatum Dei, operum suorum labore damnatur. Maledicitur sane terra, sed in operibus peccatoris; et maledicitur, donec resolvatur in terram. Ideo ergo suscepit Jesus carnem, ut maledictum carnis peccatricis aboleret; et factus est pro nobis maledictum, ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, vita mortem. Suscepit enim et mortem, ut impleretur sententia, satisfieret judicato: Maledictum carnis peccatricis usque ad mortem. Nihil ergo factum est contra sententiam Dei, cum sit divinæ conditio impleta sententiæ. Maledictum enim usque ad mortem, post mortem autem gratia. Mortui ergo sæculo sumus, quid adhuc sæculo decernimus *: mortui sumus cum Christo, quid adhuc vitæ hujus actus requirimus? Mortem Christi in corpore nostro circumferimus; ut et vita Christi in nobis manifestetur. Non ergo jam nostram illam vitam, sed Christi vitam vivimus, vitam innocentiæ, vitam castimoniæ, vitam simplicitatis, omniumque virtutum. Cum Christo resurreximus, in ipso vivamus, in ipso adscendamus; ut serpens calcaneum nostrum quod vulneret, in terris reperire non possit.

CAPUT VIII.

Quomodo licet hic retineamur corpore, tamen animo fugere possimus, atque adeo debeamus; ne cum prætereunte figura hujus mundi opera nostra nosque ipsi prætereamus: quod ne contingat, mandata Dei non prætereamus, sicut nec ullius disciplinæ profectum; quemadmodum plures e sanctis veteribus fecisse compertum est.

45. FUGIAMUS hinc. Potes animo fugere, etsi retineris corpore. Potes et

* Id est, sæculo decertamus, militamus.

hic esse, et adesse ad Dominum, si illi adhæreat anima tua, si post ipsum cogitationibus tuis ambules, si fide non specie vias ejus sequaris, si ad ipsum confugias. Est enim refugium et virtus, cui dicit David : *Ad te confugi, et non sum deceptus.* Ergo quia Deus refugium, Deus autem in cœlo, et supra cœlos : utique hinc illo confugiendum est, ubi pax, ubi requies ab óperibus, ubi epulemur sabbatum magnum, sicut dixit Moyses : *Et erunt sabbata terræ vobis escæ.* Epulatorium enim et plenum jucunditatis et tranquillitatis est, requiescere in Christo, et ejus delectationem videre. Qui ergo confugimus ad Deum, ad mundum revertemur? Qui peccato mortui sumus, peccata repetemus? Qui renuntiavimus sæculo et usui ejus, iterum in luto ejus hærebimus?

46. Fugiamus hinc, quia tempus breve est. Audi quomodo fugias: *Et qui habent uxores, ita sint ac si non habeant; et qui flent, tamquam non flentes; et qui gaudent, tamquam non gaudentes; et qui emunt, tamquam non possidentes; et qui hoc mundo utuntur, tamquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi.* Non ergo cum prætereunte figura mundi opera nostra prætereant, ne etiam ipsi prætereamus, sed maneamus in veritate. Si maneamus in Christo, manemus in veritate, et cum eo manebimus, et non præteribimus, sed dicemus : *Benedictio Domini super vos, benediximus vobis in nomine Domini.* Qui enim prætereunt, non possunt dicere, quia non dixerunt prætereuntes viam : *Benedictio Domini super vos*, quemadmodum dixit Propheta. Itaque si volumus non præterire opera nostra, non prætereamus mandata Dei, non prætereamus requirendi Jesu Domini diligentiam, emerendi ejus gratiam. Non præterivit eum illa mulier quæ usque in pharisæi domum ingressa, in qua Christus recumbebat, in pedes ejus superfudit unguentum.

47. Non prætereamus disciplinæ alicujus profectum, sicut etiam Joseph adolescentulus non præterivit; quia fratres suos requirebat, et ad eum festinabat locum, in quo pascebant oves; et cum cognovisset quia in Dothaim sunt, perrexit eo. Significatur autem illo verbo Dothaim defectus idoneus, id est, variarum opinionum defectus non mediocris, sed perfectus et plenus, in quo profectus est animæ. Sapiens enim quando minuit, addit *. Deficiunt enim sæculares opiniones, quæ mulieribus infirmis comparantur. Unde pulcre quo ostenderetur Sara ad profectum venisse, ut generaret risum et lætitiam : *Defecerunt*, inquit, *Saræ fieri muliebria.* Bona ergo defectio cupiditatum, defectio vanitatis; quia veritatis adjectio est. Unde et sanctus David ait : *Defecit in salutare tuum anima mea.* Paritura etenim erat quæ consesserat, eoque et promiserat Deus : paritura lætitiam, et sobriam illam jucunditatis ebrietatem : paritura ante exspectatum **, ingenii celeritate partus, facta sapientiæ. Denique et de aliis Hebræis mulieribus habes, quia Hebrææ prius pariunt, quam veniant obstetrices; eo quod animæ justorum non exspectent artes et disciplinas propter inventionum genera, nec requirant adjumenta generandi : sed sponte partus suos fundant, exspectationemque præveniant.

48. Nec minus impiger ad inveniendum, quam ad exsequendum Jacob, cui cum mater dixisset, ut inferret patri escas, definitionum genera suppetisse cernimus ***. Nam et scito invenit, et inventorum suorum auctorem testificatus est Deum, in quo et dili-

---

* Id est, quando se humiliat, exaltatur.

** *Ante expectatum positis stat in ordine castris.* Virg. Georg. 4.
Hunc autem totum locum intellige hoc modo: Paritura, ante expectatum *tempus* .... partus *qui sunt* facta, etc.

*** Ut locus hic alioqui satis obscurus intelligatur, advertendum hanc Ambrosii mentem esse, nimirum ut ostendat in Jacob omnem bonæ disciplinæ profectum reperiri, quod ita conficit : Quidquid ad bonam disciplinam necessarium est, duobus quasi limitibus, quas definitiones vocat et Philo ὅροις, continetur atque includitur, ingenio scilicet ac diligentia : ingenium quidem Dei munus est; diligentia vero nostro labori tribuitur : cum ergo hunc utrumque perfectæ disciplinæ finem seu definitionem in filio Jacob deprehenderit sanctus Isaac, optime colligitur illum rebus ad bonam disciplinam necessariis instructum fuisse. Hoc porro caput fere totum ex lib. de Profugis desumtum est.

[...]atio palma, et ingenii significatur [...]bertas. Prima ergo definitio in inventione: quod invenitur, quæritur: et quod quæritur, temporis est: quod temporis est, utique diligentiæ est. Quod autem prævenit usum temporis, Deus infundit, Deus dat: quod Deus dat, naturæ non diligentiæ est. Ingenium igitur divini est muneris: quod autem divini muneris, hoc naturæ. Ingenium ergo naturæ est, inventio diligentiæ: illud sine tempore, hoc indiget tempore. Ideoque illud in tempore præsto est, hoc in spatio temporis investigatur: illud supra nos, hoc vero ad nos refertur.

49. Quærenti igitur patri cibum verbi (non enim in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei: talem cibum quærebat Isaac, talem cibum esuriebat Petrus, quando vidit credituri gentilis populi mysteria) Esau præsto non habuit cibum spiritalis et velocioris ingenii. Dum iste venatur et quærit, et [...]edarum atque agrestem sermonem suggerere parat, prævenit Jacob celeri inventione, et miti, et prope domestica responsione suave verbum ministrans, quo eum mulceret ac delectaret. Unde miratus pater ait: *Quid est hoc, quod tam cito invenisti, fili mi? Respondit Jacob: Quod tradidit Dominus Deus tuus in manus meas.* Prima definitio in interrogatione est, secunda in responso. Plena igitur omnia reperiens pater quæ erant vel ingenii, vel diligentiæ, definitionis consummatione conclusit dicens: *Ecce odor filii mei tamquam odor agri pleni, quem benedixit Dominus.* Ager enim et naturale habet fertilitatis ingenium, et culturæ diligentiam temporalem, meritoque in eo est plenitudo, cui utrumque non deest. Simul cum addiderit: *Quem benedixit Dominus*, videtur naturæ gratiam prætulisse cultionis labori. Et confirmavit Esau dicens: *Juste vocatum est nomen illius Jacob. Supplantavit enim me jam bis, et primogenita mea accepit.*

50. Sed forte dicas: In quo moram fecit, qui ad venationem a patre missus est? Sed considera quia et pater pronuntiavit, quia paratum habere non posset, quod spiritaliter petebatur; et ideo quia deficiebat ingenio, vel diligentiæ subsidium ut adjungeret, exigebat. Celeritatis quoque admonet, qui ait: *Cape arcum et sagittam.* Accepit tamen et diligentiæ fructum, qui agnovit superius esse ingenii munus.

51. Nec immerito domesticos cibos detulit, qui de domesticis seminis sui sapientiæ sibi acquisivit copulam. Bona autem diligentia cum sapientia, et inventio cum ingenio naturali. Denique habens in promtu sapientiæ copulam sanctus Isaac, deambulabat in campo, immo abalienabatur. Et nos primo sapientiæ copulemur, et sic exeamus in campum quærere et invenire cupientes. Multi enim sine sapientia male quærunt. Et ideo Cain quia non acceperat a Deo prudentiam, male quæsivit, male exivit in campum; Abel bene, qui perfectum sacrificii munus implevit. Bonum enim sapientiæ sacrificium, bona est hostia fides, et omnis virtus. Denique sapientia interfecit suas hostias, et miscuit in craterem vinum suum. Et ideo ut insipientibus gentilibus potum fidei daret, ad craterem suum convocavit eos dicens: *Qui est insipiens, divertat ad me.* Et egentibus sensu dixit: *Venite et edite de meis panibus, et bibite vinum quod miscui vobis.* De hoc cratere Plato in suos libros transferendum putavit, ad cujus potum evocavit animas: sed eas explere nescivit, qui potum non fidei sed perfidiæ ministrabat.

CAPUT IX.

Urget ut hinc fugiamus, sicut fugit Jacob de patria, et sicut cervi ad fontes; quos qui desiderat, super se animam suam exemplo Susannæ effundat oportet. Quomodo Paulus et Lot fugerint; ac nobis similiter fugiendum sit in supernam civitatem, quoad summus sacerdos moriatur: cum quo et vetus homo noster debet mori.

52. Fugiamus ergo hinc sicut fugit de patria sanctus Jacob. Sciebat enim veram patriam esse superiorem. Fugiamus sicut cervi ad fontes aquarum: quos sitiebat David, sitiat et anima nostra. Quis est ille fons? Audi dicentem: *Quoniam apud te est fons vitæ.* Huic fonti dicat anima: *Quando veniam*

et parebo ante faciem tuam? Fons enim Deus est : sed qui hunc fontem desiderat, effundat super se animam suam; ut nihil passioni carnis relinquat, sed ubique anima superfluat.

53. Pulcre eam effudit Susanna, ut evaporare in eam non possent incendia corporis, mortis formidines, vitæ cupiditates. Effusa super ipsam anima omne restinxit carnale desiderium, sæculare studium. Quæ etiam prodigiosorum senum, et impudentium presbyterorum potuit flammas restinguere, nisi in his libidinis profluvium redundasset. A quibus cum intenderetur calumnia, si adsensus negaretur adulterio, ingemuit Susanna, et dixit : *Angustiæ mihi adsunt undique. Si enim hoc fecero, morte æterna peribo : sin autem, non effugiam manus vestras.* Melius tamen judicavit crimen fugere potius, quam periculum. Ploravit itaque cum crimen ei objiceretur : ploravit cum sibi de pudica et casta adulteri judicium vindicarent; non mortem deplorans, sed castitatis calumniam. Religionis injuriam ploravit, et effudit super se non corpus, sed animam. Effudisset enim corpus, si carnalibus acquievisset. Denique cum morte damnaretur, exclamavit quasi judex reorum, arbitra calumniantium; et innocentis conscientiæ auctoritate divinam sibi in judicium accersivit cognitionem, non timore mortis percita, sed arguentis censuræ potestate præcelsa. Susanna ergo fugit sæculum, et se Deo credidit, ad illam arcem civitatis æternæ fugiens, quæ totum mundum complectitur, quoniam intra Deum sunt omnia.

54. Fugit et Paulus ut evaderet per fenestram in sporta demissus, spartum enim triplex rumpi non posse noverat : sed fugit, ut Evangelium Domini toto orbe prædicaret; et ideo in paradisum raptus est. Et nos fugiamus per fenestram audientes præcepta Domini, et visu sobrio, atque oculorum castitate servantes.

55. Fugiamus sicut Lot, Sodomitana crimina amplius, quam supplicia formidans. Magis enim pius certe scelerum fugit contagia, qui Sodomitis domum clausit : nec cohabitans noverat eos, quorum flagitia nesciebat, et opprobria aversabatur : nec fugiens respexit eos quorum conversationes non desiderabat. Fugit ergo sicut Lot, qui renuntiat vitiis, abdicat se incolarum moribus, qui post se non respicit, qui superiorem illam civitatem ingreditur introitu cogitationum suarum, nec recedit ex ea donec moriatur Princeps sacerdotum, qui tulit peccatum mundi. Mortuus quidem semel est : sed moritur unicuique qui baptizatur in morte Christi; ut consepeliamur cum eo, et resurgamus cum eo, et in novitate vitæ illius ambulemus.

56. Bene fugis, si cor tuum non imitetur peccatorum consilia, et cogitationes eorum. Bene fugis, si oculus tuus fugit calices et phialas; ne fiat libidinosus, dum moratur in vino. Bene fugis, si oculus tuus alienam * declinet, ut lingua tua veritatem custodiat. Bene fugis, si non respondeas imprudenti ad imprudentiam illius. Bene fugis, si auferas gressum pedum tuorum ex ore insipientium. Cito enim malis ducibus erratur : sed si vis bene fugere, longe fac vias tuas ab eorum sermonibus.

57. Mortuus est tibi Princeps sacerdotum, tibi crucifixus est, ut clavis ejus adhæreas. Te enim in illa carne, et tua peccata suscepit : adfixa sunt illi patibulo tuorum delictorum chirographa; ut jam mundo nihil debeas, cui semel renuntiasti. Et recte nihil debes, cui suppetit dicere : *Mihi enim mundus crucifixus est, et ego mundo;* ut jam mortem non timeas, si geras Christum, in quo potes dicere : *Ubi est mors victoria tua? Ubi est mors aculeus tuus?* Etenim cum vetus ille homo noster adfixus est cruci, destructum est peccatum, obtusus aculeus, vacuata culpa; ut ulterius servire flagitiis desinamus. Abiit enim vetus homo. Nunc autem jam non vetus homo in nobis : sed nova est creatura, habens in se similitudinem Chris-

* Id est *conjugem*. Hanc siquidem Ambrosius haud raro simpliciter *alienam* dicit, Scripturæ consuetudinem imitatus : ubi legi Μη πολυς ισθι προς αλλοτριαν.

[illegible] similitudini consepulti [illegible] ejus adsumsimus, alas [illegible] accepimus. [illegible] igitur volate, ut dicatur de [illegible] sunt isti qui ut nubes volant, [illegible] cum pullis suis? Ut [illegible] rerent justitiam, et co[illegible] simplicitatem. Sic navi[illegible] frotantes mundum, non [illegible], quasi naves Tharsis; ut [illegible] portus cursum dirigatis, et convehatis divitias maris. Sic festinate, ut dicatur de vobis : *Leves facti sunt super aquilas.* Ab ira enim ventura fugiendum videtis, quam declinare poterunt, qui per pœnitentiam sibi spem locaverint evadendi, et reconciliationis futuræ fidem hauserint, per Dominum nostrum Jesum Christum, cui regnum est a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

DE JACOB ET VITA BEATA

LIBRI DUO *

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Ad virtutum disciplinam, passionesque coercendas necessarium esse sermonem prudentem, ac mentem rationi intentam; itemque rationem, licet omnino concupiscentiam exscindere nequeat, posse tamen vel gravissimis motibus moderari.

1. Necessarius ad disciplinam bonus omnibus sermo, plenus prudentiæ; et mens rationi intenta præcurrit virtutibus, passiones coercet. Docibilis enim virtus. Denique studio et discendo acquiritur, dissimulando amittitur. Alioquin nisi sermo bonus necessarius esset ad correctionem, numquam Lex diceret: *Non adulterabis.* Sed quia nudus sermo ad monendum utilis, ad persuadendum infirmus est, ideo adhibenda est rationis rectæ consideratio; ut quod sermo bonus præscripserit, ratio plenius tractata persuadeat. Non enim servili ad obediendum constringimur necessitate, sed voluntate arbitra, sive ad virtutem propendemus, sive ad culpam inclinamur. Et ideo nos aut liber affectus ad errorem trahit, aut voluntas revocat, rationem secuta. Passio autem gravissima culpæ concupiscentia est, quam ratio emollit et comprimit. Emollire enim potest, eradicare non potest; quoniam animus qui est rationis capax, non est suarum passionum dominus, sed repressor. Neque enim fieri potest ut facilis ad iracundiam non irascatur; sed ut ratione se temperet, indignationem cohibeat, a puniendo se revocet; sicut et Propheta nos docet dicens: *Irascimini, et nolite peccare.* Concessit quod naturæ est: negavit quod culpæ est.

2. Omnis itaque temperantia ex aliis, non ex se originem sumit, ideoque secunda est. Nam aut de naturalibus suscipitur, aut de utilibus. Itaque aut naturalia temperat, aut utilitatis adsertor est. Denique non ibi excidit concupiscentiam: sed facit ne concupiscentiæ serviamus. Quis enim tantus, ut corporalem motum possit auferre, nisi solus ille qui potuit de infructuosa ficulnea dicere, hoc est malitia Judæorum: *Ecce anni tres sunt ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio: succide ergo illam. Cui respondit servus: Remitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam cophinum stercoris; et siquidem fructum fecerit: sin autem, in futurum succides illam.* Merito ad dominum retulit, quia exscindendæ temporalis prolapsionis potestatem sibi ipse vendicare non poterat: sed domino reservabat.

* Extra controversiam quidem est hos duos libros e concionibus concinnatos esse; difficile vero definire quot sermonibus componantur. Illud saltem affirmare licet eosdem ad neophytorum gregem habitos fuisse festis paschalibus anni circiter 387, quo superiores libros pronuntiavit Ambrosius. Hæc est totius operis œconomia. Primo docet oportere adhiberi animum docilem, quo motuum pravorum tumultus recta ratione corrigantur: quæ licet omnes illos motus radicitus evellere non valeat, posse tamen cupiditates resecari temperantia et gratia Christi. Hinc omnes nostros lapsus voluntati attribuendos esse, non carni; hinc etiam divina inter beneficia numerandam esse legem veterem affirmat. Deinde hortatur ne unquam regenerationis et condonationis nostræ obliviscamur: tum concludit a Christo nos nullis infortuniis separari debere. Quod libro II nobilissimis sanctorum virorum, Jacobi patriarchæ imprimis, Josephi quoque et fratrum ejus exemplis, probat. Ad extremum Eleazari sacerdotis necnon septem fratrum Machabæorum ac matris ipsorum martyria toto eloquentiæ flumine commemorat.

3. Denique quem de hominibus me[liorem] et fortiorem adsumemus, quam [sanc]tum David, qui sibi cupiditatem [cum] concupierat aquam de lacu Beth[lee]m, hostili interclusam exercitu, [tolle]re non potuit, potuit mitigare? [Nam] cum aliis utique defuisse non in[venim]us, id est, tanto exercitus nu[mero], cum utique multo minus regi [dee]sse potuerit ex cæteris fontibus [aqua]; irrationabilem quamdam concu[pisc]entiam passus, desideravit eam quæ [host]ium erat circumfusione vallata, [ut] sine maximo periculo non facile [pos]set deferri. Itaque ait: *Quis mihi [dab]it potum de lacu qui est in Bethlehem [ad] portam?* Et cum essent reperti tres qui hostium castra præciderent, et [tul]erunt aquam quam summo deside[rio] desiderasset, cognoscens quod peri[culo] alieno aqua sibi eadem constitisset, [fu]dit illam Domino, ne sanguinem [eor]um qui eam detulerant, bibere [vid]eretur. Quæ res indicio est quod con[cu]piscentia quidem rationem præve[nit]; sed ratio cupiditati resistat. Hu[man]um itaque passus est David, ut [irr]ationabiliter concupisceret: sed illud [lau]dabile, quod irrationabilem concu[pi]scentiam rationabiliter parato frau[da]vit remedio. Dum laudo viros qui erubuerunt desiderium sui regis, et maluerunt finem ejus verecundiæ vel periculo propriæ salutis afferre: plus laudo eum qui erubuit in suo desiderio [ali]enum periculum, et aquam dubiæ [mo]rtis pretio quæsitam, sanguini com[p]aravit: simul quasi repressa victor cupiditate profudit aquam Domino; ut ostenderet quod concupiscentiam suam verbi consolatione restingueret.

4. Potest igitur mens sobria impres[si]ones refrænare ac reprimere quamvis gravium passionum, et fervorem om[n]em cupiditatis flagrantissimæ refrige[ra]re, derivare alio motus, et rectæ ra[ti]onis tractatione despuere passiones. Etenim cum Deus hominem constitue[re]t, et in eo mores sensusque plantaret, tunc motibus ejus imposuit regale men[ti]s imperium; ut omnes sensus motus[que] hominis, ejus vigore ac potestate regerentur. Adjunxit ad gratiam creaturæ, ut mentem ipsam divinis informaret præceptis, et sapientiæ instrueret disciplinis, quibus et cavenda prænosceret, et eligenda cognosceret. Mens igitur recta ratione tenens disciplinam sapientiæ, ut divina ac humana cognoscat, eruditur in Lege, per quam discit quas sibi subjicere debeat passiones.

CAPUT II.

Passionibus tum animi tum corporis moderari temperantiam: cujus effectus patriarcharum demonstrantur exemplis, ac deinde rationis dignitate commendata, eamdem temperantiam divino præcepto muniri Sanctus ostendit.

5. PASSIONUM autem velut duces sunt naturales delectatio et dolor, quas sequuntur cæteræ. Illæ enim complectuntur universas, quarum utraque non solum corporis, sed etiam secundum animam passiones sunt. Et quia diximus subesse his alias passiones, ante delectationem concupiscentia, post delectationem gratulatio est: ante dolorem autem est timor, post dolorem tristitia. Commotio autem animi communis passio, et delectationis et doloris est. Transcurram alias, id est, superbiam, avaritiam, ambitionem, contentionem, invidiam, quæ sunt secundum animam passiones: transcurram etiam inexplebilem vorandi libidinem, effusionemque luxuriæ atque lasciviæ, quæ vitia nexa sunt corpori, et secundum illud operantur. Meritoque temperantia quam maxime istarum passionum restinguit ardorem, quæ primum sobrietate atque moderamine animum temperat, mentem informat; deinde etiam deliciarum abstinentia restringit habenas corporalis ferocitatis. Ideo Lex recidit ciborum licentiam, epularum copias, non solum ut resecaret luxuriam: verum etiam ut inhibentis contemplatione præcepti viam tractationi rationis aperiret, quæ irritamenta gulæ cæterasque recideret cupiditates, corporeas passiones motusque cohiberet. Temperantia est igitur correctionis prævia, disciplinæ magistra.

6. Ab hac profectus Jacob sanctus,

primatus a fratre quos non habebat, accepit, ejusque prælatus adsensu docuit in reliquum intemperantes proprio sibi viles esse judicio. Ab hac profectus Joseph, et calorem juventutis edomuit, et tentatum adulterinis animum illecebris, rectæ rationis inductione firmavit. Denique quamvis fortis esset et validus, tamen tractatu rationis fulcire se maluit dicens uxori domini sui : *Si dominus meus non scit præter me aliquid in domo sua, et omnia quæcumque habet, dedit in manus meas, neque subtractum est a me quidquam præter te quæ uxor illius es : et quomodo faciam verbum hoc malum, et peccabo coram Deo?* Hæc est igitur rectæ rationis tractatio quam Græci λογισμὸν nuncupant, qua mens sapientiæ intenta solidatur. Pulcra enim ratio, quod nec beneficiis domini esse deberet ingratus, nec occultum posset esse peccatum, quod, Deo teste, committeret, quem latere non posset.

7. Bona igitur ratio, quæ et hostilem plerumque affectum exuit, et dolorem injuriæ sequestrat. Denique et in acie plerumque victorem mitigat, et ferituri mucronem retardat, et rogantem morti eripit; eo quod subjectis parcere justa ratio persuadeat. Nam de excludendo vel mitigando injuriæ dolore quis melior magister, quam patriarcha Jacob, qui proprios coarguens filios Simeon et Levi ait : *Odiosum me fecistis, ita ut sævus videar.* Et utique ulti fuerant sororis injuriam, quæ contra instituta patria violato fuerat pudore temerata; nec potuit Jacob præceptor disciplinæ, custos pudoris stuprum probare commissum : sed maluit insolentes ratione cohiberi, sciens quod indignationem ratio temperare posset.

8. Temperantia est igitur quæ resecat cupiditates. Hanc primis hominibus tenendam mandavit Deus dicens : *De fructu autem ligni quod est in medio paradisi non edetis, neque tangetis illud, ne moriamini.* Et quia non est retenta, ideo transgressores virtutis egregiæ paradisi exsules facti sunt, et immortalitatis exsortes. Hanc Lex docet, et universorum infundit affectibus.

CAPUT III.

Temperantiam, sapientiam, et disciplinam a Domino doceri; quod sequitur ad studium cohortatio : item culpam nostram adscribendam esse soli nostræ voluntati, qua vel peccato vel justitiæ servimus; ac demum utra servitus utri præferenda videatur?

9. Docere autem Dominum eam, et sapientiam, et disciplinam Scriptura testatur. De temperantia in Lege : de cæteris in libro Job, in quo scriptum est : *Nonne Dominus est qui docet intellectum et disciplinam?* Et in Evangelio Dominus ipse ait : *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde.* Et alibi ad discipulos ait : *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Unde autem discipuli dicti? Aut quid aliud a Christo nisi virtutum operari præcepta discebant? Denique David ait : *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Utique timor Dei de numero virtutum est; quia initium sapientiæ timor Domini, per quem adsciscitur piæ forma doctrinæ, de qua Paulus ait : *Gratias autem Deo quia fuistis servi peccati, sed obedistis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis : liberati autem a peccato, servi facti estis justitiæ.* Doctrina igitur facit ut possimus pervenire ad justitiam. Potest igitur acquiri justitia discendo. Intendamus igitur studio in formam Evangelicæ doctrinæ. Minimum studii plerumque pro maximo habetur. In studio enim sunt omnia, per quod adhibetur obedientia, quæ in utramlibet partem propenderit, aut culpam adjungit, aut gratiam. Hæc nos in primo Adam traxit ad mortem, hæc nos in Adam secundo ad vitam vocavit.

10. Non est quod cuiquam nostram adscribamus ærumnam, nisi nostræ voluntati. Nemo tenetur ad culpam, nisi voluntate propria deflexerit. Non habent crimen quæ inseruntur reluctantibus : voluntaria tantum commissa sequitur delictorum invidia, quod in alios derivemus. Voluntarium sibi militem elegit Christus, voluntarium servum sibi diabolus auctionatur. Neminem jugo servitutis adstrictum possidet, nisi se prius peccatorum ære ei vendiderit. Quid carnem quasi infirmam accusa-

...us? Membra nostra arma sunt iniquitatis, et arma justitiæ. Vidisti pauperem injuriam accipientem, protexisti eum, membra tua arma pietatis sunt, ... pauperem ab injuria vindicasti. Vidisti egenum, donasti eum muneribus, dextera tua mortem a tuo pectore expulisti. Vidisti eum qui ducitur ad mortem; eripuisti eum, quia scriptum est: *Eripe eum qui ducitur ad mortem*: membra tua arma sunt justitiæ, si injuste hominem perire non passus es. Vidisti mulierem, castigasti corpus tuum, mortificasti libidines, procaces meretricis oculos aversatus deseruisti, membra tua arma sunt castimoniæ. Membra autem, si oculus tuus vidit mulierem ad concupiscendum eam, aperuisti vulnus, impressisti telum corpori tuo, membra tua arma peccati sunt. Vidisti possessionem pupillorum, et paternis eos expulisti sedibus, transtulisti terminos quos posuerunt patres tui, membra tua arma iniquitatis sunt. Affectus igitur, non caro auctor est culpæ, caro autem voluntatis ministra. Non ergo vendat nos voluntas nostra.

11. Clamat Apostolus: *Nescitis quoniam cui exhibuistis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccati in mortem, sive obeditionis in justitiam?* Ergo si aut peccato servimus, aut justitiæ, consideremus in qua parte servitus tolerabilior, fructus uberior. Sed qui potest esse fructus in morte? Peccati enim stipendium mors; et ideo nullus in eo fructus est, sed pudoris dispendium; cum ea quæ gessimus, erubescimus. Servire autem justitiæ libertas est. *Qui enim vocatus est in Domino servus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi.* Utraque conditio optima, esse sub Christo, sub quo et pretiosa servitus, et gloriosa libertas. Pretiosa servitus quasi tanti sanguinis pretio comparata: gloriosa autem libertas quam nulla servitus culpæ, nulla peccatorum vincula constringunt, nulla flagitiorum onera, nulla criminum commercia degeneris nexui servitutis addicunt.

12. Disce humilitatem, o homo, apostolici vim cognosce magisterii. Si servum te dicas, libertus es: si liberum te jactes, servus es. Nam et ille qui quasi servus redemtus est, libertatem habet: et iste qui quasi liber vocatus est, bonum est illi ut servum Christi se esse cognoscat, sub quo servitus tuta est, et libertas secura. Quis quasi idiotam Paulum vel in ipso jure adserit? Scivit enim discernere inter libertum et liberum, et ideo non perfunctorie sed proprie dixit: *Qui enim vocatus est in Domino servus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, servus est Christi.* Revera enim omnes Christi liberti sumus, nemo liber. Omnes enim in servitute generati. Quid servili conditioni arrogantiam libertatis adsumis? Quid titulos nobilitatis usurpas, servilis hæreditas? Nescis quod te Adæ atque Evæ culpa mancipaverit servituti. Nescis quod redemerit te Christus, non emerit. *Non auro, non argento redemti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine agni*, clamat apostolus Petrus. Ergo redemtus a Domino es. Servus es qui creatus es, servus es qui redemtus es, et quasi Domino servitutem debes, et quasi Redemtori. Nec inferiorem putes libertinitatem sub Christo, quam libertatem esse. Ad dignitatem æqualis, ad tuitionem præstantior est, ad gratiam par, adversus lapsum cautior, adversus superbiam tectior. Ita libertatem accepisti, ut meminisse manumissoris tui debeas, ut patrono tuo noveris legitimum obsequium deferendum *; ne ab ingrato revocetur libertas. Quid te beatius, qui sub Domino regnas, et sub patrono militas?

CAPUT IV

Quantum Deus homini concesserit, cum ei legem dedit, et gratiam adjunxit. Ubi solvuntur duæ quæstiones: Quomodo bona sit lex, quæ mortem operetur; et quomodo quæ mortem operetur, mors nobis non sit?

13. Quid autem est quod tibi non

* Qui libertate donatus fuerat, non ita fiebat sui juris, ut patrono reverentiam atque obsequium non deberet. Quod si quando contingeret ut ingratus adversus patronum reperiretur, aut in inferiorem libertatis gradum redigebatur, aut etiam omnino revocabatur in servitutem: qua quidem pœna cum ob alia, tum ob nomen militiæ datum afficiebatur.

contulit Dominus? Legem dedit, peccatum prodidit, adjunxit gratiam. Lex enim peccatum denuntiavit : sed in conditione lubrica penitus cohibere non potuit. Cognovi enim peccatum quod nesciebam. Cognovi concupiscentiam esse peccatum; et hac occasione cognitionis, peccati æra cumulata sunt; quia peccatum quod ante per ignorantiam meam mortuum videbatur, in me revixit : ego autem mortuus sum peccati vulnere; quia cognitio culpæ quæ mihi profutura videbatur, hæc nocuit, ut scirem quod vitare non poteram. Peccatum enim prodidit, et per bonum denuntiationis suæ peccati ipsius acerbavit invidiam. Itaque supra modum factum est peccatum mihi; quia cumulatum est denuntiatione mandati. CRESCIT enim culpa, cum proditur, nec cavetur. Quomodo ergo bonum mandatum, quod mihi mors est? Aut quomodo non est mihi mors, quod per bonum significationis suæ demonstrando peccatum, operatum est in me mortem? Nam certum est quod mors mihi accessit, dum quod facio agnosco peccatum, sicut ipse Dominus ait : *Si non venissem, et locutus fuissem his, peccatum non haberent.*

14. Quid miraris igitur si Lex quibusdam morti sit, cum morti sit et Domini salutaris adventus, per quem redemti sumus? Infidelis enim mortem sibi quærit ex gratia : manet autem mandati gratia. Etenim sicut cognitio venenatorum poculorum consummatur ad disciplinam medicinæ : sic divinum mandatum ad vitam æternam. Sicut autem ei qui male utitur noxiis potionibus, cognitio earum in malum vertitur et periculum; et quo magis venena cognoverit, hoc se intelligit amplius periclitari : sic forma mandat iis qui Legem male interpretantur, vel demonstrata atque interdicta peccata vitare non possunt, mortis auctor est. Sicut ergo bonum est antidotum, etiamsi imprudenti aut intemperanti non bonum : sic bonum mandatum, etiamsi intemperanti non bonum est. Ergo bonum mandatum, quod alicui mors est. Responsum igitur habe primæ propositioni : quia potest esse bonum mandatum, quod mihi mors est; bonum per naturam salutaris præcepti; mors per intemperantiam carnis.

15. Et quia diximus esse bonum mandatum quod mihi mors est, nunc discutiamus quomodo non sit mihi mors, quod per bonum licet, tamen mihi operatum est mortem. Sic enim proposuit Apostolus : *Quod ergo bonum est, mihi mors est. Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem.* Itaque spectemus singula. Mandatum utique Legis est : Lex autem spiritalis est, cujus gratiam video, pulcritudinem laudo, formam prædico, præceptum admiror : sed quia carnalis sum ego venumdatus sub peccato, trahor invitus ad culpam. Etenim quasi servo culpa dominatur. Itaque odi crimen, et facio. Mens odit, caro concupiscit; ego tamen in utraque, qui Legi mente consentio, et carne quod nolo, hoc ago. Bonum ergo mandatum cui consentio; et mens bona quæ quod bonum est, elegit. Bona ad judicandum, sed infirma plerumque ad resistendum; quia repugnat ei corporis appetentia, et captivam eam trahit ad erroris illecebras.

16. In quo periculo unum est remedium, ut quem Lex liberare non potuit, liberet Dei gratia. Sic enim scriptum est : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Itaque fit ut licet peccatum quod latebat, id est, concupiscentia mea quam non putabam esse peccatum, mortem mihi operata sit, dum proditur, et supra modum facta sit ipsum peccatum (erat enim peccatum etsi nesciebatur, sed cognitione coacervatum est, et quasi incrementum erroris assumsit, atque in naturam delicti cessit forma mandati), mihi tamen mors non sit, cui promtum est ad Christum confugere, per quem solvimur omni mortis periculo. Absoluta igitur etiam secunda est propositio, quia mandatum mihi Legis mors non est, etsi mortem operetur. Quod enim conturbamur, fragilitatis est : quod evadimus, Christi.

CAPUT V.

Qua ratione lex non sufficerit : sed necessaria fuerit gratia per mortem Christi donata; cum quo nos etiam mori, resurgere, et versari debeamus?

17. Ergo ut ad exordia sermonis hujus revertamur, mens bona est quæ habet tractationem rationis, et intendit sapientiæ disciplinis : sed gravis lucta est ei cum mortis corpore, et plerumque rationem mentis vincit carnis illecebra. Et ideo Dominus primo Legem dedit, cui mens hominis sese ad obtemperandum dedit, et ei servire cœpit, ut esset subdita : sed caro subjecta non erat; quia sapientia carnis non est Legi subdita, et præceptis ejus repugnabat. Non enim poterat virtuti obedire, cupiditatibus dedita, et lenociniis carnalibus implicata. Ideo laborandum est, ut teneamus Dei gratiam. Mens itaque bona, si rationi intendat : sed parum perfecta, nisi habeat gubernacula Christi. Venit enim Dominus Jesus, qui nostras passiones cruci suæ affigeret, peccata donaret : in cujus morte justificati sumus; ut totus mundus ejus mundaretur sanguine. Denique in morte ipsius baptizati sumus.

18. Si igitur in illius morte dimittuntur nobis peccata, etiam peccatorum nobis passiones in illius morte moriantur, illius crucis clavis affixæ teneantur. Si in illius morte mortui sumus, quid iterum tamquam viventes ad ea quæ sunt mundana revocamur? Quid nobis cum elementis hujus mundi? Quid cum cupiditatibus? Quid cum luxuria atque lascivia quibus cum Christo mortui sumus? Quod si sumus in Christo mortui, in Christo resurreximus : cum Christo igitur versemur : cum Christo superiora quæ sunt, non quæ corruptibilia et terrena quæramus. Christus resurgens a mortuis veterem hominem affixum cruci reliquit, novum resuscitavit. Christus ideo mortuus est, ut et nos peccato moreremur, Deo resurgeremus. Mortua est caro nostra, quid iterum peccato reviviscit? Quid iterum peccato obedit? Quid iterum peccatum regnat in mortuis, cum mors finis peccati sit? Mortui sumus carne, renovati sumus spiritu. Spiritu ambulemus, qui spiritum Christi accepimus. Si autem spiritus Christi in nobis, ergo sit nobis caro mortua propter peccatum : spiritus vero vivat propter justificationem.

19. Sic quod erat impossibile Legi, solutum est, si in spiritu ambulemus, si passiones sepelivimus, si crucem hujus corporis non resolvamus, si chirographum peccati quod deletum est in cruce Christi, non rescribamus, si veteris hominis amictum quem exuimus, non induamus. Scriptum est enim in Canticis : *Exui tunicam meam, quomodo induam eum? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Mortificata igitur nobis sunt corporis membra, cur ejus pullulant vitia? Ideo Lex non prævaluit, quia carnem non mortificavit : ideo quasi umbra præteriit, quia non coloravit : ideo etiam obumbravit nos a sole justitiæ, quia coacervavit crimina. Ergo et obfuit.

CAPUT IV.

Promulgatæ legis fructus esse peccati confessionem, ac humilitatem, immo et gratiam ipsam, et caritatis pignus : quibus subjungitur ad gratitudinis officia exhortatio, cum beneficiorum homini concessorum enumeratione.

20. Quid igitur opus fuit ut Lex promulgaretur, si profutura non erat? Habebamus jam legem naturæ; erat enim unusquisque sibi lex, qui opus legis scriptum habebat in corde suo. Illam non tenuimus : cur addebatur et altera, in cujus operibus caro non posset justificari? Accessit vinculum, non solutio : addita est peccatorum agnitio, non remissio. Peccavimus omnes qui poteramus excusationem prætendere per ignorantiam : os obstructum est omnibus.

21. Profuit tamen mihi, cœpi confiteri quod negabam : cœpi delictum meum cognoscere, et injustitiam meam non operire : cœpi pronunciare adversus me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietates cordis mei. Sed et illud mihi prodest, quod non justificamur ex operibus Legis. Non habeo igitur unde gloriari in operibus meis possim, non habeo unde me jactem; et

ideo gloriabor in Christo. Non gloriabor quia justus sum : sed gloriabor quia redemtus sum. Gloriabor, non quia vacuus peccatis sum, sed quia mihi remissa sunt peccata. Non gloriabor quia profui, neque quia profuit mihi quisquam : sed quia pro me advocatus apud Patrem Christus est : sed quia pro me Christi sanguis effusus est. Facta est mihi culpa mea merces redemtionis, per quam mihi Christus advenit. Propter me Christus mortem gustavit. FRUCTUOSIOR culpa, quam innocentia. Innocentia arrogantem me fecerat, culpa subjectum reddidit.

22. Habes igitur quibus latio profuit tibi Legis. Sed dicis quia per Legem superabundavit peccatum. Sed ubi superabundavit peccatum, superabundavit et gratia. Mortuus es peccato, homo: ergo Lex jam non obest. Resurgis per gratiam : ergo Lex profuit; quia acquisivit gratiam. Accepisti etiam pignus Christi caritatis; quoniam qui pro te mortuus est, advocatus est tibi, et sanguinis sui mercedem reservat, et qui peccatorem reconciliavit Patri, multo magis commendat innocentem, et tuetur subditum, qui adscivit noxium.

23. Tanti igitur beneficii debitor non rependes obsequium? Hæredem te fecit, cohæredem te fecit : hæredem Dei, cohæredem Christi : spiritum tibi adoptionis infudit. Numera hæc, et adjunge non tam ad debiti nexum, quam ad muneris accepti conservationem. Cohæres Christi es, si compatiare, si commoriare, si consepeliare cum Christo. Suscipe passiones ejus, ut supra passiones cum eodem esse merearis. Vide quomodo tibi peccata superiora donavit; ut nihil faceret obesse, quod peccasti. Vide quomodo te hortatur, ne amittas quod accepisti. Brevis hujus laboris est meta, et corona fructus perpetui : tolerabilis passio, merces inæstimabilis. Quid enim te angit? An ignobilitatis abjectio? Sed erit tibi in futurum gloriosa nobilitas devotionis ac fidei. Num census tenuior, victus angustior? Sed erunt tibi divitiæ remunerationis æternæ, in quibus rei ullius egere non possis. Num amissio filiorum? Recipies perpetuos, quos suscepi[sti] temporales, et dicetur de te : *Beatus qui habet semen in Sion, et domesticos Hierusalem. Indignæ*, inquit, *passiones sunt hujus temporis ad futuram gloriam* Scriptura tibi dicit.

24. Adde quia vita beata his adver[sis] sæcularium molestiarum, aut passionum corporalium non minuitur, sed magis probatur. Adde quod vel patrimonii damna non sentit, vel necessitudinum forti mente abscondit dispendia, absorbet dolorem. Adde quia nes[cit] naufragia, qui semper in portu tranquillitatis est. Quid illud, quod labor tibi communis est cum omni creatura; quia propter te mundus ipse servitutem tolerat corruptionis; quia cum sanctis tibi laboris hujus et exspectationis commune consortium est? Sol occasum suum recognoscit, luna defectum, errorem stellarum lumina, dum totius corporis nostri exspectatur redemptio.

25. Sed vereris dubios vitæ anfractus, et adversarii insidias, cum habeas auxilium Dei, habeas tantam ejus dignationem, ut Filio proprio pro te non pepercerit. Pulcro verbo usa est Scriptura, ut Dei Patris erga te pium propositum declararet, qui Filium morti obtulit. Et Filius mortis acerbitatem sentire non potuit. Quod in Patre fuit nihil sibi ipse reliquit : totum pro te obtulit : quod in plenitudine divinitatis nihil ipse amisit, et te redemit. Considera affectum patrium. Quod pietatis est, quasi morituri Filii suscepit periculum, quasi orbitatis hausit dolorem ne tibi periret fructus redemtionis. Tantum fuit Domino studium tuæ salutis ut propemodum de suo periclitaretur dum te lucraretur. Ille propter te dispendia nostra suscepit; ut te divinis insereret, cœlestibus consecraret. Mi[hi] etiam addidit : *Pro nobis omnibus tradidit illum;* ut ostenderet quod ita omnes diligat, ut dilectissimum sibi Filium pro singulis traderet. Pro quibus igitur quod super omnia est dedit, potest fieri ut non in illo universa donaverit? Nihil enim excepit, qui omnium concessit auctorem.

26. Nihil est igitur quod negari pos[sit]

nobis vereantur : nihil est in quo de munificentiæ divinæ diffidere perseverantia debeamus, cujus fuit tam diuturna et jugis ubertas; ut primo prædestinaret, deinde vocaret; et quos vocaret, hos et justificaret; et quos justificaret; hos et clarificaret. Poterit deserere quos tantis beneficiis suis usque ad præmia prosequutus est? Inter tot beneficia Dei num metuendæ sunt aliquæ accusatoris insidiæ? Sed quis audeat accusare quos electos divino cernit judicio? Num Deus Pater ipse qui contulit, potest dona sua rescindere; et quos adoptione suscepit, eos a paterni affectus gratia relegare? Sed metus est ne judex severior sit. Considera quem judicem habeas. Nempe Christo dedit Pater omne judicium. Poterit te ergo ille damnare, quem redemit a morte, pro quo se obtulit, cujus vitam suæ mortis mercedem esse cognoscit? Nonne dicet : *Quæ utilitas in sanguine meo*, si damno quem ipse salvavi? Deinde consideras judicem, non consideras advocatum. Potest iste sæviorem ferre sententiam, qui interpellare non desinit, ut paternæ reconciliationis in nos conferatur gratia?

CAPUT VII.

Eam in nobis debere esse caritatem, ut nullis adversis a Christo separemur, cum illis non minuatur beata vita : beatam enim vitam reperiri in hominibus, in quibus fuerit vita perfecta; et in quo hæc consistat. Denique virum perfectum supra casus omnes ac ærumnas esse positum.

27. Sed etsi qua imminerent gravia, nequaquam nos a Christo separare deberent. Cur nos pro illo non etiam dura et acerba toleremus, qui pro nobis tam indigna suscepit? Ideoque debet in nobis esse caritas, ut nullis periculis revocemur a Christo. Scriptum est enim : *Aqua multa excludere non poterit caritatem, et flumina non concludent eam*; quia torrentem transit anima diligentis. Nulla tempestas, nullum profundum periculum, nullus terror mortis aut pœnæ vim caritatis imminuit. In his enim probamur, in his beata vita est, etiamsi multis periculis inundetur.

28. Non enim frangitur sapiens doloribus corporis, nec vexatur incommodis : sed etiam in ærumnis beatus manet. Neque enim adversa corporis vitæ beatæ munus imminuunt, neque de ejus suavitate aliquid delibant; quia non in delectatione corporis vitæ beatitudo est : sed in conscientia pura ab omni labe peccati, et in ejus mente, qui cognoscit quia quod bonum est, hoc delectat, etiamsi asperum sit; quod autem indecorum, etiamsi suave, non mulcet. Ergo causa bene vivendi, non delectatio corporalis, sed mentis prudentia est : non caro quæ subjecta est passioni, sed mens quæ judicat quia nihil melius delectat, quam consiliorum honestas, et operum pulcritudo. Ea igitur beatæ interpres est vitæ. Melior est enim prudentia vel ratio arbitra passionis, quam passio : præstantiusque quod judicat, quam quod judicio subjectum est. Neque enim fieri potest, ut ratione sit melius, quod est irrationabile. Habet ergo in se remunerationem suam qui sequitur Jesum, et in suo affectu præmium et gratiam : etiamsi dura sustineat, beatus tamen est suis moribus, beatus ipsis periculis, sicut Dominus definivit dicens : *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*.

29. Est ergo beata vita in hominibus, sed in his scilicet in quibus fuerit perfecta vita. Perfecta autem vita non sensibilis ista, sed illa rationabilis secundum tractationem rationis, et mentis vivacitatem : in quo non est portio hominis, sed perfectio quæ non tam est in conditione hominis, quam in operatione. Ea enim beatum facit. Huic igitur viro quid est bonum, nisi ipse sibi quod habet, et adest ei hoc bonum, et causa ei erit futurorum bonorum? De hoc bono dixit Salomon : *Bibe aquam de tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus. Superfluant tibi aquæ de tuo fonte : in tuas autem plateas discurrant. Sint sibi soli constitutæ, et nemo alienus particeps sit tibi. Fons aquæ tuæ sit tibi proprius.* Utere igitur interno bono tuo.

30. Testimonium autem boni hujus maximum, quoniam qui habet, alia non requirit. Quid enim requirat, qui inferiora despicit? Præstantissimo autem

inhæreat, sicut scriptum est : *Cervus amicitiæ, et pullus gratiarum confabuletur tibi.* Amicitia autem præcedat te, et una sit tecum in omni tempore. Bona enim virtutum amicitia, et summi boni caritas. Nihil itaque aliud quærit perfectus ille, nisi solum et præclarum bonum. Unde et dicit : *Unam petii a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, et videam delectationem Domini.* Neque vero eum tamquam angustum inopemque fastidias, quia unius boni velut solitaria societate contentus sit. Hujus enim amicitia circumdatus, plurimus erit. Abundat enim hujusmodi viro ad beatitudinem et ad possessionem boni; et ideo nihil aliud desiderat. Nihil enim quasi novum exspectat, qui omnia habet. Nihil est enim boni quod non habeat : nec superfluis delectatur, sed necessariis, et eo ipso necessario quod non sibi, sed carni adhærenti sibi necessarium sit : idque indulget quod ab interioris hominis proposito non discrepet, quod faciat utrumque unum, et reconciliet interiorem juxta hominem atque exteriorem Deo, ut fiat in utroque unus spiritus.

31. Hujus igitur propositi vir nec dispendiis minuitur, nec adversis frangitur, nec repagulis inhibetur, nec suorum amissionibus mœstificatur. Ad cujus informationem dicit Apostolus : *Nolumus autem ignorare vos, fratres, de dormientibus; ut non tristes sitis, sicut et cæteri qui spem non habent.* Solatus enim se resurrectionis fide, et futuræ remunerationis gratia, nec recipit ea mente mœstitiam, qua adhæret Deo, et divinæ præstantiæ voluptate lætatur. Qui autem contristatur his, non secundum Deum contristatur. Quod autem non secundum Deum, hoc plenum stultitiæ. A perfecto igitur abest hujus mundi tristitia quæ non secundum Deum, et omnis sollicitudo corporalis ærumnæ. Hujusmodi enim inductioni mentis atque substantiæ non annumeratur habitudo corporis, et quidam exterioris usus naturæ, cum simul adversus delicias corporis, fragilitatemque ipsam naturæ, orbitates, dispendia, contumelias invictus animus uniformem debeat servare constantiam; ut corpus ipsum scindat, sensusque exuat carnis, qui beatitudinis palmam tenere desiderat, cujus fructus non in unius portione sit, sed in plurimarum et, si fieri potest, in omnium sit virtutum consortio.

32. Nescit igitur perfectus incommoda hujus corporis, aut adversa mundi, neque sentit, qui alienum ab hujusmodi metu ne occidant, animum gerit. Non enim vita perfectior, si his careat, definitur : sed si ista contemnat. Nam si ita definiretur, ut ea esset beata vita, quæ ab hujusmodi casibus expers vacuaque reperiri posset, utique his accidentibus non posset beatus aliquis definiri. Ea igitur sequestrata sunt, et hoc solum in æstimatione beatæ vitæ est requisitum, ut non in aliis, sed in possessione veri et boni, ejus definitio teneretur; quoniam qui id habet, despuit cætera, nec requirit.

CAPUT VIII.

Sapientem ita delectari sanitate corporis aut liberis, ut si illa amittat, non ideo minus beatum se putet ; cum præter summum bonum nihil cupiat. Eumdem ergo suam ac suorum captivitatem, infirmitates corporeas, ac cætera adversa non formidare, quod nec illis beatitudini quidquam adimatur nec adjiciatur prosperis.

33. Quæro nunc utrum sapiens delectetur sanitate corporis? Negare non possumus quod delectetur secundum naturam, et libentius accipiat non dolere aliquid, quam dolere; nisi forte pro Christo pro quo, si causa poscat, et debilitatem corporis promte accipiat, et totum corpus suum morti offerat. Idem tamen etiam præter causam fidei atque justitiæ, si desit sanitas, non afficiatur animo, neque frangatur dolore corporis, qui se potest virtutum perfectione solari.

34. Quæro etiam utrum delectetur liberis? Quis istud abnuat? Neque enim durus et ferreus, sed perfectus quæritur. Tamen etsi amittat liberos, non ideo minus beatus, qui non ideo minus perfectus. Quod enim perfectum, beatum. Quinetiam si adversa toleret, quam si secundis adfluat, magis solet hujusmodi videri perfectus : quamvis neque

si desint, neque si adsint externa commoda, aut læta corporis, decedere quidquam virtuti soleat, vel accedere. Sed plerisque tam laudi fuit tolerasse adversa fortiter, quam non incidisse. Verum hæc specie æstimantur, non pondere.

35. Illud profundum, virum justum nihil velle, nisi illud solum et præclarum bonum, huic soli intendere, hoc unum in bonis ducere: non aliud cum illo, sed solum ipsum semper desiderare, hoc delectari; cui si aliud adjungitur quod delectet eum, ut est filiorum suavitas, non illud amittitur, sed istud adjungitur. Non enim minuunt accedentia beatitudinem, quæ augere non possunt; quia plenum illud et inviolabile manet, in quod anima sese induit, et cui se inseruit et infudit. Manet semper inter adversa et delectabilia perfecta virtus; neque adversa de perfectione ejus quidquam minuunt, neque delectabilia adjungunt perfectioni. Quid enim est quod is qui ad summum adscendit, aut damni de caducis sentiat, aut commoditatis?

36. Neque vero, quod gravissimum apud plerosque habetur, se miserum putabit, si in captivitatem vel ipse veniat, vel ejus filii. Non enim intolerabiliter feret quod habet natura, vel quod videtur Domino. Denique justus dixit: *Bonum verbum quod locutus est Dominus*. Et dixit: *Fiat pax et fides in diebus meis*. Non utique justus iste Ezechias in filios deflexisse ærumnam captivitatis gratulabatur: sed voluntati Domini obviare non poterat; et ideo mandata ejus æquanimiter suscipiebat ut servulus. Accedit illud, quod æstimare poterat posse et in captivitate meritum eminere virtutis. Neque enim minus beatus Hieremias in captivitate, minus etiam Daniel, minus Esdras, minus beati Ananias, Azarias, et Misael, quam si in captivitatem non incidissent; cum ideo in captivitatem ducti sint, ut populo et præsentia in captivitate solatia, et spem evadendæ captivitatis adferrent. Perfecti enim est viri communitatem naturæ sustentare animi virtute, et ad meliora adducere*, nec succumbere iis quæ plerisque terribilia et formidolosa videntur: sed quasi fortem militem gravissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire; et quasi providum gubernatorem navem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus, magis vitare naufragium sulcando undas, quam declinando. Non iste in persecutione pavidus, non in tormentis mollior, ne torquentem exasperet: sed quasi athleta fortis, qui repercutiat verberantem si non cædis, certe sermonis flagello; qui metuenda multis tormenta despiciat dicens: *Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum;* qui cum gravissimo licet dolore luctetur, nec se miserabilem præbeat; sed ostendat tamquam in laterna lumen, etiam inter asperas procellas et gravissimos flatus, suam lucere nec extingui posse animi virtutem. Non iste in suorum injuriis mollis, nec de sepulcro sollicitus sui corporis, cui sciat cœlum deberi: non in captivitate civicæ plebis abjectior; sed sicut judex severus, infidelium perfidiam erroresque condemnans ut Daniel qui sacerdotum furta prodebat, et superstitiones eorum redarguebat, ostendens nulla veritate subnixas, sed fraudibus adumbratas. Talis vir postremo est perfectus, qui omnes velit bene agere, nihilque cuiquam accidere mali; et si præter voluntatem ejus acciderit, ipse tamen de propria beatitudine nihil amittat.

37. Sed forte aliquis putet ægritudinem atque imbecillitatem corporis impedimento esse ad perfectionis munus implendum; eo quod non possint ad opera manuum ulla factaque procedere. Verum ea sibi justus impedimento esse non sentiet: immo etiam eum qui ea miserabiliter defleat, corripiet, et quasi ignavum arguet, quod plus in corporis usu, quam in animi virtute constituat: quod ea quibus serviat, desideret, cum habeat quod aliis magis possit jubere: quod in paupertate ingemiscat, qui possit supra mundi opes esse; fideli enim totus mundus divitiarum est: quod ignobilitatem defleat, qui debeat despicere

* Hoc est, perfectus vir homines ejusdem participes naturæ in communibus calamitatibus solari debet, atque ad constantiam excitare.

regias potestates, divitibus et potentibus imperare. Hæc enim vita justi, qui etiam quas habeat facultates, communes æstimare debeat; immo etiam inopibus dividere, dispensare pauperibus, recidere voluptates proprias, tenuare sumtum, adhibere parcimoniam temperantiæ, sobrietatem tenere in prosperis, patientiam in adversis, in dolore tolerantiam, magnanimitatem in periculis, sanitatis perpetuæ vota nescire, mortis imminentis terrore non concuti, neque eum præstantiorem putare, cui secundum naturam liberi, propinqui, salubritas, lætitia, adfluentia redundaverint, quam cui illa defuerint, neque externis sæculi, sed virtutis domesticis merita pensare.

38. Illam quoque formam justi esse quis abnuat; ut nihil metuat, nihil reformidet, nisi virtutis dispendia, aliorumque vanas formidines comprimat, quas habeant de periculorum sollicitudine, mortis timore, corporis infirmitate; ut doceat dissolvi corpore, et esse cum Christo multo melius; ut ostendat quia operationes non impediuntur debilitatibus corporis, sed augentur; neque splendore generis, aut propinquorum subsidiis, aut opibus, sed bono commendantur affectu. Neque enim minus beatus Helias quam Moyses; cum alter cibi indigus, melotide vili, sine filiis, sine sumtu, sine comite : alter populi ductor, lætus sobole, succinctus potentia, diverso genere meritum æquale fundaverint, sicut in Evangelio declaratum est, quando cum Domino Jesu in resurrectionis gloria refulserunt. Videtur enim parem his quasi paribus gloriæ suæ testibus dedisse mercedem. Nec minus beatus Elisæus quam David, cum alter regibus subditus, alter regali potestate præditus, propheticæ sanctificationis haud disparem sint adepti gratiam.

39. Quid enim deest ei qui illud bonum possidet, et habet sibi semper comitem sociamque virtutem? In quo statu non potentissimus? In qua paupertate non dives? In qua generis ignobilitate non clarus? In quo otio non laboriosus? In qua debilitate non vegetus? In qua infirmitate non fortis? In qua somni quiete feriatus, quem etiam quiescentem virtus propria non relinquit? In qua solitudine non stipatus, quem vita beata circumdat, quem vestit gratia, quem gloriæ amictus illustrat? Non minus etiam otiosus, quam cum operatur, beatus; nec minus dormiens, quam vigilans, gloriosus; quia non minus dormiens, quam cum vigilat, incolumis et sanus est. Quando autem feriatus videri potest, cujus mens semper operatur? Quando autem solus, qui cum illo semper bono est, de quo ait Propheta : *Replebimur in bonis domus tuæ!* Quando abjectus, cujus conversatio est in cœlo? Quando non decorus, qui ad illius decoris, et solius boni se conformat similitudinem; qui etiamsi membris solutus sit, tamen mente se erigit? Et tamquam ille qui cithara canere solitus, si eam dissipatam, resolutis nervis, et cónfractam viderit, et usum ejus interruptum, abjiciat eam, atque ejus numeros non requirat, sed voce ipse se mulceat : ita et iste citharam corporis sui otiosam jacere patietur, corde se oblectabit, bonæ conscientiæ recordatione mulcebit, divinis oraculis et scriptis propheticis alleviabit, suave illud et jucundum animo tenens, mente complectens; cui nihil triste possit accidere, cum semper ei divinæ præsentiæ adspiret gratia, et ipse sibi adsit summa animi tranquillitate perfusus *.

* Quæ ultimis his duobus capitibus traduntur de felicitate sapientis, ea non solum christianæ religionis dogmatis nituntur, verum etiam maxime cum philosophorum placitis conveniunt. Hi quippe beatitudinem in corporis externisve bonis, quæ ne bonorum quidem, sed tantum commodorum nomine dignantur stoici, haudquaquam consistere mirifice demonstrant; ac proinde sive ipsa adsint sive absint perinde esse ad beatitudinem, quæ una in virtute posita sit.

LIBER SECUNDUS*.

CAPUT I.

Facta transitione a superiori ad hunc librum, ostendit sanctum Jacob etiam in exilio fuisse beatum: ac beatitudinis definitionem eidem apprime convenire demonstrat.

1. SUPERIORE libro de virtutum præceptis disputavimus: sequenti clarorum virorum utamur exemplis, qui in summis periculis positi beatitudinem vitæ non amiserunt, sed potius acquisierunt. An non beatus Jacob etiam cum patriam relinqueret? Immo plane beatus, qui dura exsilii suscepit, ut fratris mitigaret iracundiam. Nam si beatus est qui peccatum declinat, utique negari beatus esse non potest, qui ulterius culpam levat, crimen avertit. Paratum itaque parricidium declinavit exsilio voluntario, eoque facto sibi salutem quæsivit, fratri innocentiam donavit. Merito itaque eum divina ubique comitata est gratia, ut et cum dormiret, beatæ vitæ munus adquireret. Videbat enim futurorum mysteria, et divina audiebat oracula. Bonus in somno operarius, et in paupertate dives, qui mercenariæ vitæ munere et patrimonium et conjugium eodem paravit officio. Idem fraterni affectus reconciliator egregius certavit muneribus et obsequiis; ut indignationem omnem excluderet, dolorem offensionis averteret, ostendens se minorem exsilio non fuisse, qui posset largiri quæ non acceperat.

2. Sed nimis ad inferiora propero, et utiliora transcurro, cum prius definiendum sit quid sit beatus. Scriptum est enim: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Hoc Scriptura significante, eum beatum esse, qui se a perfidorum consortio temperaverit (ea est enim impietas auctorem vitæ et parentem quemdam salutis non recognoscere, si vel in peccato manserit, vel in luxuria atque lascivia perseveraverit; ipsum quoque in lege Domini die ac nocte meditantem fore tamquam lignum quod dabit fructum in tempore suo. Superiora merita sunt præmiorum, hoc meritorum præmium.

3. Quid horum quæ ad meritum beatitudinis spectant, defuit sancto Jacob, qui tantum abfuit ab impiorum consortiis, ut ex eo fidelis populus nomen acciperet, Israel dictus; eo quod Deum mentis internæ oculis intueretur, peccati abstinens, a luxuriæ omnis ebrietate sobrius, ut dura laborum absorbuerit, otii secura neglexerit? Nonne pulcre et vere de hoc dictum est, quod et hic fructum dabit in tempore suo, de quo scriptum est: *Ecce odor Filii mei tamquam odor agri pleni.* Erat enim perfectus in omni flore virtutum, et sacræ benedictionis atque cœlestis beatitudinis redolebat gratiam. Ipse est enim ager quem benedixit Dominus: non iste terrenus, aut horridus silvis, aut fragosus torrentibus, aut palustris pigrioribus aquis, aut jejunus frumentis, aut inutilis vitibus, aut infœcunda glarea saxosus, aut hiulcus et aridus siccitate, aut sanguine madidus, aut sentibus incultus et spinis: sed ille ager, de quo dicit Ecclesia in Canticis: *Adjuravi vos, filiæ Hierusalem, in virtutibus et fortitudinibus agri.* Hic namque est ager, de quo et Dominus ait: *Et species agri mecum est.* In hoc agro uva illa reperitur, quæ expressa sanguinem fudit, et mundum diluit. In hoc agro est ficus illa sub qua sancti requiescent, spiritalis gratiæ suavitate recreati. In hoc agro est oliva illa fructifera, dominicæ fluens pacis unguentum. In hoc agro florent malogranata, quæ plurimos fructus uno fidei munimine tegunt, et quodam fovent caritatis amplexu.

actuum potestatem; is profecto liber est. Nam qui omnia prudenter agit, et ita vivit ut vult, is solus est liber. Non conditio fortuita servum facit, sed probrosa insipientia. Denique famulus prudens regit dominos stultos, et periti servi dominis fœnerabunt. Quid fœnerabunt? Non utique pecuniam, sed sapientiam, sicut et Lex dicit: *Fænerabis gentibus multis: tu autem mutuum non accipies.* Fœneravit enim Judæus proselyto divinæ legis oracula. Sed quia ipse Legis mysteria videre non potuit, et quæ habebat nescivit oracula, qui litteram fœnerabat gentibus, nunc ab his spiritalibus doctrinæ gratiam mutuatur: meritoque subjectus est servituti; quoniam qui mutuatur, servus est, quasi addictus fœnori creditoris: qui autem piæ doctrinæ fœnus impartit, is est princeps, sicut Lex dicit: *Princeps eris gentium multarum: tibi autem principes ex ipsis non erunt.* Princeps enim est qui regit, qui et habet sapientiæ principatum, quem habuit populus Judæorum. Sed quoniam quod docebat, servare non potuit, debet discere, quod docere nescivit.

13. Hoc est igitur quod ait patriarcha Isaac: *Servies fratri tuo. Erit autem cum deposueris et solveris jugum illius a collo tuo*, significans duos futuros populos, unum ancillæ filium, alterum liberæ (servit enim littera, libera est gratia) eumque populum qui litteræ intendit, tamdiu servum fore, quamdiu spiritalis doctrinæ sequatur interpretem. Tunc quoque illud futurum est, quod Apostolus ait: *Ut reliquiæ salvæ fiant secundum electionem gratiæ.* Servies ergo fratri tuo: sed tunc senties servitutis profectum, cum voluntarius potius, quam coactus obedire cœperis fratri.

CAPUT IV.

Fratri necem minitatur Esau, qua occasione placandæ invidiæ præcepta proponuntur. Ad Labanum profectus Jacob in via Angelorum recreatur apparitione, ac postea bonis amplificatur.

14. HINC orta est invidia, et minabatur Esau quod post obitum patris fratrem occideret. Sed si id acciderit, discamus a Rebecca quemadmodum providendum sit, ne invidia iracundiam excitet, iracundia in parricidium prorumpat. Veniat Rebecca, hoc est, inducatur patientia, bona custos innocentiæ, suadeat ut iræ locum demus. Concedamus aliquo longius, donec tempore indignatio mitigetur, offensionis obrepat oblivio. Itaque patientia nec exsilium reformidat, sed impigre suscipit: non tam ut periculum salutis, quam ut incentivum sceleris declinetur. Mater quoque pia absentem sibi dilectissimum filium tolerat, plus ei collatura quem læsit: utrique tamen consulens, ut alterum immunem a periculo, alterum integrum præstaret a crimine.

15. Audivimus quid corporeis ebria cupiditatibus intemperantia locuta sit, consideremus quid vera virtus agat. Nihil requirit nisi Dei gratiam: solum illud et summum bonum sequitur, solo eo contenta est, a quo accepimus omnia, ipsi autem nihil conferimus, quia nullo indiget, sicut ait David: *Dixi Domino, Deus meus es tu; quoniam bonorum meorum non eges.* Quo enim indiget, qui abundat omnibus, et nobis largitur universa, omnia sine defectu ministrat?

16. Et profectus est Jacob, et dormivit, quod est quieti animi indicium: et vidit Angelos Dei adscendentes et descendentes, hoc est, Christum prævidit in terris, ad quem Angelorum caterva descendit atque adscendit, obsequium proprio Domino pio præbitura servitio.

17. Et venit ad puteum, ut biberet de suis vasis, et de puteorum suorum fontibus, et supereffluerent ei aquæ de suo fonte. Fons enim vitæ est in manibus justi.

18. Et venit ad Laban, et oves ejus pavit. Iniquitas incomitata residet: sapientia regendi officium non omittit: nescit vel in alienis vacare, nescit exsul esse in peregrinis. Quomodo enim exsul, quæ ubique jus suum servat, et in se habet quod possidet?

19. Quasi mercenarius ingreditur justus; et rector est, qui sibi gregem multarum præstantiumque virtutum splendore fulgentem Evangelicæ prædicationis ministerio colligebat; ut pota-

turis ovibus virgam storacinam, et nucinam, et de platano proponeret in venis *, quo concupiscentes beatissimæ Trinitatis præfigurata mysteria, haudquaquam decolores fetus piæ mentis conceptione formarent. Bonæ oves, quæ bonorum partus operum fidei sacræ non degeneres ediderunt. Per storacem significatur incensum et sacrificium vespertinum, quod Deo Patri defertur in psalmo. Per nucinam virgam sacerdotale Christo munus defertur. Hæc enim virga Aaron quæ reposita floruit, qua sacerdotalis gratia sanctificationis emicuit. Per platanum spiritalis fructus significatur ubertas; quia arbori huic vitis annectitur, ut ejus læta consortio, in partus sese uberes fundat. Siquidem dominicæ munera passionis, remissionemque omnium peccatorum adjuncta Spiritus gratia dare consuevit.

CAPUT V.

Jacob divino jussu in patriam revertitur ob Labani ejusque filiorum invidiam. Hæc si exorta sit, quomodo declinanda: qua etiam ratione sapiens inanis numquam esse possit. Post quæ mysterium in Labano generi bona perscrutante, in Jacob, atque ejus uxoribus designatum exponitur.

20. His itaque, ut Scriptura dicit, dives factus est, valde bonum gregem nutriens Christo, quem fidei titulo, et varietate virtutum gloriosi nominis nobilitavit insignibus. Itaque nec sibi videbatur angustus, censu fidei opimus, et Labæ filiis ut opulentissimus in invidiam vocabatur, qui suum gregem alieni gregis accessione cumulasset. Et dixit ei Deus: *Revertere in terram patris tui, et in gentem tuam; et ego ero tecum*, ostendens nihil ei deesse, cui adesset omnium plenitudo: hoc solum abundare perfecte, in hoc constare omnia, et omnia ad ipsum referri. Nihil ei novum, nihil superfluum necessarium, cui pax fida suppeteret, per quam reconciliaret quæ primum fuerant discrepantia. Nec mirum si pacem haberet, qui columnam statuerat, et unxerat Deo, quæ est Ecclesia. Columna enim et firmamentum dicta est veritatis. Eum ungit qui in Christum fidei, in pauperes misericordiæ fundit unguentum.

21. Nunc consideremus qualis vir justus esse debeat, si invidia fuerit exorta. Primum ut declinet eam; melius est enim sine lite abire, quam residere cum jurgio. Deinde ut talia possideat, quæ secum auferre possit; ut in nullo teneri ab adversario possit obnoxius, sed dicat: *Cognosce si quid tuum est apud me.* Et quæsivit Laban, et nihil suum invenit apud Jacob. Magnus vir, et vere beatus, qui nihil potuit suum amittere, nihil alienum habere, hoc est, nihil minus habere, nihil superfluum. Itaque ille perfectus est, cui nihil deest: justus, cui nihil superest. Hoc enim est justitiæ tenere mensuram. Quanta virtus cujus societas lucrum dabat, non irrogabat dispendium? Hoc est perfectum esse, adhærentibus sibi commodi plurimum dare, nihil adferre incommodi.

22. Denique is qui nocere cupiebat, inanem eum non potuit dimittere. Sapiens enim numquam inanis est, semper in se habens amictum prudentiæ, qui potest dicere, *Justitiam induebam, et vestiebam judicium*, sicut dixit Job. Namque hæc mentis sunt interna velamina, quæ nemo alius possit auferre, nisi cum aliquem sua culpa despoliat. Denique sic despoliatus Adam, nudus inventus est: at vero Joseph etiam vestimento exteriore rejecto, nudus non erat, qui salva habebat indumenta virtutis. Numquam ergo inanis sapiens. Nam quomodo inanis, qui de plenitudine Christi accipit, et servat acceptum? Quomodo inanis, cujus repleta est anima, quæ acceptæ gratiæ vestimenta custodit? Illud metuendum est, ne quis innocentiæ velamen amittat, ne impii sacrilegæ persecutionis impressione terminos justitiæ supergressi, vestimentum animæ ac mentis eripiant. Quod non facile accidit, nisi prius aliquem vox suæ iniquitatis exuerit. Unde et David dicit: *Si est iniquitas in manibus meis.... decidam merito ab inimicis meis inanis: persequatur inimicus animam meam, et comprehendat.*

23. Nemo ergo ex inimicis potest tuam

* Id est, in canalibus.

animam comprehendere, nisi prius inanis fuerit effecta. Noli igitur metuere eos qui possunt auri argentique compilare thesauros. Isti tibi nihil auferunt. Hoc enim auferunt quod non habebas: hoc auferunt quod possidere non poteras: hoc auferunt quod non ornabat animam tuam, sed onerabat: hoc auferunt quod non locupletabat cor tuum, sed potius deprimebat. *Ubi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum*, sicut legi audisti hodie. Multi seris portarum suarum includunt aurum suum, sed ii nec vectibus et claustris suis credunt: multi vigiles adhibent, sed ipsi quoque plus ipsos solent timere custodes: multi defosso auro incubant, aurum eorum sub terra, et cor eorum sub terra. Cave ergo ne et tu cor tuum terræ vivus infodias. Non ergo auri istius metuendi fures. Ille tibi cavendus est fœnerator, qui substantiam animæ tuæ scrutatur, si qua peccati gravioris æra contraxeris, qui cor tuum includit solo, qui animam tuam eo cespite obruit, quo aurum texeris, qui mentem tuam centesimarum * incurvat usuris, et gravi condit sepulcro, de quo nullus resurgit. Sequere sanctum Jacob, qui neque de alienis vitiis quidquam habebat, neque suarum virtutum erat inanis et vacuus, qui erat justitiæ fructu repletus. Sed hæc moralia.

24. Illud mysticum, quod venit ad eum Laban, hoc est, dealbatus, quia et satanas transfigurat se in Angelum lucis, et cœpit ab eo sua requirere. Respondit ei Jacob: *Cognosce si quid est tuum apud me*, hoc est, nihil tuorum habeo. Quære si quid agnoscis vitiorum tuorum et criminum. Nihil mecum abstuli fraudum tuarum, dolique consortia ulla non habeo, omnia tua tamquam contagium refugi. Et quæsivit Laban, et nihil suum reperit. Quam beatus vir, in quo inimicus nihil invenit, quod suum posset dicere: in quo diabolus nihil offendit, quod suum agnosceret! Impossibile videbatur istud in homine, sed typum gerebat ejus, qui dicit in Evangelio: *Venit hujus mundi princeps, et in me inveniet nihil*. Nihil est enim quidquid est diaboli, quod nullam potest habere perpetuitatem atque substantiam.

25. Ipse autem est qui præfigurabatur in Jacob Dominus Jesus, duorum vir conjugiorum, hoc est, consors quidam Legis et gratiæ, qui virginem Rachel ante dilexit, et prædestinatam sibi in conjugium pio amabat affectu. Sed quoniam Lia tamquam Lex subintravit, et oculis infirmior obrepsit tamquam Synagoga, quæ mentis cæcitate Christum videre non potuit, superabundavit gratia sanctæ Rachel, quæ supra primum illud est expetita conjugium, quæ Ecclesiæ principatum futurum jam tunc nominis sui interpretatione signabat. Beata Rachel, quæ abstulit opprobrium suo partu: beata Rachel, quæ abscondit cultus, erroresque gentilium, quæ simulacra eorum plena esse immunditiæ declaravit. Nemo credat paternæ pietatis læsam esse reverentiam, quod stante patre sedit; quoniam scriptum est: *Qui plus fecerit patrem aut matrem quam me, non est me dignus*. Ubi causa agebatur religionis, fides debuit sedem habere judicii, et quasi rea stare perfidia.

CAPUT VI.

Angelos in itinere videt S. Jacob. Idem fratri occurrens septies adorat. Denique concordiam ab eo petiturus in castris dormit. Quæ omnia quid significent, aperitur.

26. Hæc eo usque probata sunt, ut proficiscenti sancto Jacob Angeli Dei occurrerent. Denique vidit castra Dei applicantia, et ait: *Castra Dei hæc sunt*. Perfectis enim et fidelibus divina solent adesse præsidia. Perfectus autem cogitabat de reconciliatione fraterna; ita ut humilitate eum invitaret, officiis acquireret, muneribus quoque emendum putaret. Occurrit itaque fratri cum muneribus, uxoribus, et pignoribus suis; ut etiamsi ipse indignaretur, necessitudinis obsequiis inflecteretur.

27. *Et adoravit septies in terra*. Quid sibi istud vult esse? Lex dixit: *Dominum*

---

* *Centesima* usura est qua fœneratori singulis mensibus pars centesima sortis solvitur; atque adeo summa capitis seu sortis centesimo mense usuris adæquatur. In hanc libro *De Tobia* ardenter invehitur Ambrosius.

Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies; et hic adorat intemperantem, iracundum, minantem parricidale flagitium. An terram adoravit, illam humano cruore concretam, serpentium infusam venenis, aut jejuna infelicem glarea, aut duris atque asperis inhorrentem cautibus? Quid sibi etiam vult quod septies adoraverit? Hæreret solutio, nisi illud occurreret quod Petro interroganti in Evangelio: *Si frater meus in me peccaverit, quoties dimittam ei, usque septies?* Respondit ei Dominus Jesus: *Non solum septies, sed usque septuagies septies.* Hoc igitur prophetico spiritu sanctus Patriarcha significat, in advenientem respiciens, qui non solum usque septies, sed etiam usque septuagies septies veniam fratri laxari juberet; ut ejus contemplatione conventus Esau injuriam quam se accepisse putabat, remitteret fratri, et quamvis læsus in gratiam rediret; quia propterea carnem suscepturus erat Dominus Jesus, et venturus in terras, ut multiplicatam nobis donaret veniam delictorum.

28. Denique petiturus a fratre concordiam dormivit in castris. Perfecta virtus habet quietis tranquillitatem et stabilitatem; ideo Dominus donum ejus perfectioribus reservavit dicens: *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Perfectorum est enim non facile mundanis moveri, non turbari metu, non exagitari suspicione, non terrore concuti, non dolore vexari: sed quasi in littore tutissimo adversum insurgentes fluctus sæcularium procellarum mentem immobilem fida statione placidare. Hoc firmamentum christianis mentibus Christus invexit, pacem internam invehens animis probatorum; ut non turbetur cor nostrum, neque exagitetur animus. Hanc pacem super omnem mentem esse Apostolus doctor adseruit dicens: *Et pax Dei quæ exsuperat omnem mentem, custodiat corda vestra, et sensus in Christo Jesu.* Fructus itaque pacis est non perturbari in pectore. Denique vita justi quieta est, injustus autem inquietudinis et perturbationis plenus est. Itaque amplius suis suspicionibus affligitur impius, quam alienis plerique verberibus: majoresque vibices vulnerum in ejus animo sunt, quam in eorum corpore qui ab aliis verberantur.

29. Grande est intra se aliquem tranquillum esse, et sibi convenire. Foris pax aut imperatoris sollicita providentia, aut manu militum quæritur, aut bellorum prospero cedit eventu, aut internecione aliqua barbarorum, si in se hostili motu sua arma convertant. In ea pace nulla nostra virtus, sed eventus est. Certe gloria pacis illius ad imperatorem refertur: istius pacis fructus in nobis est, quæ est in mentibus singulorum, quæ tenetur affectibus. Istius pacis major est fructus, quo spiritalis nequitiæ tentamenta, quam quo arma hostilia repelluntur. Ista pax sublimior, quæ corporalium passionum excludit illecebras, perturbationesque mitigat, quam ea quæ barbaricos sedat incursus. Plus est enim clauso intra te hosti resistere, quam remoto.

CAPUT VII.

Jacob cum Deo luctatur, et tacto femoris nervo claudicat. Vim Dinæ illatam fratres ulciscuntur, quos Jacob pater improbat. Is jubetur in Bethel habitare, quo sancta Ecclesia præfiguratur.

30. Itaque Jacob qui cor suum ab omni simultate mundaverat, et pacificum affectum gerebat, postquam rejecit omnia sua, solus remansit, et luctatus est cum Deo. Quicumque enim sæcularia negligit, ad imaginem similitudinemque Dei propius accedit. Quid est enim luctari cum Deo, nisi virtutis suscipere certamen, et cum superiore congredi, potioremque cæteris imitatorem fieri Dei. Et quia insuperabilis erat fides ejus atque devotio, secreta ei mysteria Dominus revelabat, tangens latitudinem femoris ejus; eo quod ex ejus erat generatione Dominus Jesus oriundus ex Virgine, qui Deo nec impar, nec inæqualis esset: cujus crucem obstupescentis femoris latitudo signabat; eo quod diffusa per universum mundum remissione peccati, salutaris foret omnibus, qui stupore sui corporis ac sopore resurrectionem tribueret defunctorum.

Unde non immerito exortus est sol sancto Jacob, cujus generi crux Domini salutaris illuxit: simul quia sol ei oritur justitiæ, qui Deum cernit; quia ipse est lumen æternum.

31. Claudicavit autem Jacob a femore suo : *Propter hoc non manducant hodieque filii Israel nervum.* Utinam manducassent et credidissent. Sed quia non erant facturi voluntatem Dei, ideo non manducaverunt. Sunt et qui ita accipiant, quod ideo claudicaverit ab uno femore Jacob, quia duobus populis ex ejus generatione manantibus, unius stupor jam tunc circa fidei gratiam declarabatur futurus. Ipse est ergo populus qui stupore perfidiæ claudicavit.

32. Denique non multo post revelationem istiusmodi cum esset ab alienigenæ filio Dina filia Jacob deflorato virginitatis pudore temerata, fratres ejus qui non intellexerunt mysterium, alienigenas qui societatem fidei per conjunctionem generis offerebant, vindictæ studio peremerunt. Jacob autem qui morali mansuetudine clementiam diligebat, vel mystico spiritu sacramentum congregandæ ex gentibus prævidebat Ecclesiæ, invitus et dolenter scenam illam exactæ ultionis accepit. Unde prophetanti adventum Domini Jesu responsum divinum est datum : *Exsurgens adscende in locum Bethel*, hoc est, in domum panis, ubi natus est Christus, sicut Michæas propheta testatus est dicens : *Et tu Bethleem domus Ephrata non es minima, ut sis inter principes Juda. Ex te enim exiet princeps Israel, et egressus ejus ab initio, a diebus sæculi.* Vere domus panis, quæ domus Christi est, qui nobis panis salutaris advenit e cœlo; ut jam nullus esuriat cibum sibi immortalitatis acquirens. Ibi jubetur habitare Patriarcha, ibi altare facere Deo qui apparuit ei. Ibi deos accepit alienos, et abscondit eos sub lentisco : ibi quoque sepulta est Rachel in via Ephrata, hæc est, Bethleem. Ibi etiam columnam statuit Jacob supra monumentum ejus.

33. Quanta mysteria, quia ibi est Ecclesia Dei, in qua apparet Deus, et loquitur cum servis suis. Ibi eripiuntur, et absconduntur simulacra gentium. Fides enim Ecclesiæ omnem observantiam gentilitatis abolevit. Sed cur sub lentisco absconderit, quæro? Certe genus istud infructuosum est. Ibi ergo sunt dii gentium, ubi nullus est fructus. Ibi inaures gentilium infodiuntur quas dederunt Jacob, ut jam novam linguam audire adsuescant; veterem perfidiæ sonum nesciant, obsurdescant aures eorum sacrilegio, et mundentur ad gratiam. Non immerito ibi sanctus Daniel falsum adversus Susannam testimonium deprehendit. Ibi enim velut adhuc radices suas locare perfidia : sed latere non potuit, quia prophetico spiritu deprehensa est. Congruus autem error presbyteri veræ confessioni, ut ibi contaminatam diceret castitatem, ubi gentium defossa simulacra sunt*. Sed veritas Ecclesiæ non texit perfidiam, sed abscondit et aures gentilitatis obstruxit.

34. Convenienter quoque ibi sepulta est sancta Rachel; quia omnes qui baptizantur in Christo, consepeliuntur cum Christo. Sic enim docemur, dicente Apostolo : *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem; ut quemadmodum ille surrexit a mortuis per propriam virtutem suscitatus, ita et nos ejus gratia resurgamus.* Tunc igitur vere absconditur omnis error gentilium, cum quis fuerit ablutus a vitiis; quia confixus cruci vetus homo noster nescit jam veteri servire peccato. Competenter etiam columna statuitur supra monumentum Rachel; quia Ecclesia est columna et firmamentum veritatis.

CAPUT VIII.

De laudabili sancti Jacob senectute, in qua futuras dubiasque res, ac vitæ suæ finem prævidet; necnon agenda disponit.

35. Senuit autem Jacob; et jam ante senuerat moribus : sed certabant in eo

* Hujus loci hic sensus est : Error seu mendacium presbyteri adseverantis Susannam sub arbore infructuosa corruptam fuisse, significavit ibi castitatem fidei contaminatam, ubi gentium, etc. Nam quod supra dicitur Danielem ibi falsum testimonium deprehendisse, vel ibi non ad arborem Bethel, sed ad aliam ei sterilitate similem referenda est.

impigra vivacitas juventutis, et tranquillitas senectutis. Est enim et senectus virens gratia, et juventus cana consiliis, de qua dicit Scriptura : *Senectus enim venerabilis*. Et, *Ætas senectutis vita immaculata*. Ex hac vita fuit Jacob, qui bonis operibus prævenit tempus longævæ senectutis; ut et fructum ejus ante tempus carperet, et postrema ejus in tempore non timeret. Beatus quidem et juvenis qui bene vivit : sed beatus et senex qui bene vixit. Quod enim juvenis sperat, adeptus est senior : quod senex fuit, optat hoc esse qui juvenis est. Certe hic inquieti maris longiore sibi adhuc cursu manente, jactatur fluctibus : senex vero sicut in portu, ita in statione est senectutis. Erat itaque hujusmodi Jacob, qui vix speranda juvenibus bona incolumi et tuta gratiæ cave jam clausa et obsignata tenebat. Quod autem possideas, eo quod adhuc speres, præstabilius est. Erat ergo senex Jacob, ad quem juvenes adversa temporis alicujus tempestate perculsi tamquam in portum sese recipiebant : ipse autem tamquam in specula vitæ hujus positus sollicito prætendebat affectu, et longe ante rebus dubiis prævidebat remedia.

33. Denique fames erat in tota terra, et senex depositus quæ alacres juvenes ignorabant, interim primus utrum audierit videto. Primus admonuit filios suos in Ægypto exuberare frumenta, et eo proficiscendum, ut emerent quæ sibi ad usum necessaria forent. Libenter etiam ipse juvenum consiliis acquiescebat, ut etiam filium juniorem simul mitteret. Et renuntiantibus illis quod Joseph filius ejus viveret, infracto licet corpore, sed vivida animi virtute, non exspectavit ut filius ad se veniret, sed ipse magis perrexit ad filium. Pietati enim mensura ordinis non præponderat. Nulla itaque sensit impedimenta fessæ senectutis, cum pergeret. Pietas enim levabat laborem. Verum ubi recepti filii fructu potitus, aliquanto exacto tempore, decem et septem videlicet annorum, quod secundum illam Patriarchæ longævitatem exiguæ portionis tempus est, finem vitæ sibi appropinquare cognovit. Vocavit Joseph filium, et per generationis suæ futurum hæredem constrinxit eum, ne in Ægypto sepeliretur. Acceptaque fide, cum paulo post infirmaretur, et venisset ad eum filius suus Joseph, velut resumtis viribus sedit supra lectum suum, et benedixit patriarchas duodecim, et prophetavit.

CAPUT IX.

Jacob morti proximus atque oculis captus, tamen beatus ostenditur : cujus præterea multiplex commendatio, sed maxime ob patriarcharum benedictiones, proponitur : ac demum concluditur nec ipsum nec sanctorum alium propter ærumnas minus beatum haberi oportere.

34. Dicant nunc aliqui non beatum Jacob, cum in ipsis mortis esset diebus, qui bene plura cum Deo, quam cum hominibus alloquia miscebat : non beatum cum oculi ejus gravarentur in senectute, et non posset videre. Videtur enim quibusdam cæcitas esse gravis ærumna calamitatis. Sed tunc quoque beatus Jacob; quia discernebat spiritu, quod oculis discernere adspectuque non poterat. Videbat futura, qui æstimabatur non videre præsentia. Denique erravit et ipse Joseph, ut cum ad dexteram ejus applicasset filium suum seniorem, et ad sinistram ipsius, hoc est Jacob, applicasset filium juniorem; ut ætatis ordo benedictionis ordinem reservaret, extenderet dexteram suam super nepotem juniorem, et sinistram super seniorem nepotem, et volenti filio patriam dexteram super Manassen seniorem convertere responderit : *Scio, fili, scio, et hic erit in populum, et hic exaltabitur : sed frater ejus junior major illo erit*. Et causam prælationis adjunxit dicens : *Semen ejus erit multitudo gentium*. Adeo licet impedito corporis adspectu, melius videbat, ut videntem doceret errasse. Quis enim melius videt, quam qui videt Christum? Aut quis potest dicere oculis impeditum eum, qui videbat in Christo refulgentem Ecclesiam? Nonne igitur clarum est, quod debilitas beatitudinem impedire non possit? Ille oculorum impeditus munere, ille defatigatis corporis viribus in

lecto tamquam in sepulcro corpus relinquens adsurrexit in se, et longe ab aliis, atque intra semetipsum sese colligens præsentibus se rebus subduxerat, et novissimorum dierum futuræ miscebatur ætati. Sic enim scriptum est : *Annuntiabo*, inquit, *vobis quæ occursura sunt vobis in novissimis diebus.*

35. Quid igitur ei deerat, cui Deus aderat, qui ei profecturo dixerat : *Descendam tecum in Ægyptum : et ego deducam te in perpetuum?* Nec defuit, quando in eo Spiritus sanctus loquebatur. Quis tam potens in suo domicilio, quam iste in alieno ? Quis tam abundans in ubertate, quam iste in fame ? Quis tam fortis in juventute, quam iste in senectute ? Quis tam actuosus in negotio, quam iste in otio ? Quis tam velox in curriculo, quam iste in lectulo ? Quis tam lætus in flore adolescentiæ, quam iste in mortis confinio? Quis tam dives in regno, quam iste in peregrino loco ? Denique reges benedicebat. Nec immerito pauper non erat, qui nullo indigebat. Pauper non erat, qui se pauperem non putabat. Et quis pauperem dicat, cujus conversatione dignus orbis terrarum non fuit? Et ideo conversatio ejus erat in cœlo. Hic vero prædives in divitiis simplicitatis et sinceritatis, decorus majore animæ quam corporis pulcritudine quæ marcescere non novit, ætate impiger, cui liceret, cum vellet, corporeo isto exire gurgustio, et superna paradisi mentis vigore penetrare, exsultans spiritu, cum sepulcri extrema mandaret. Non enim terreno se tumulo claudendum, sed superno recipiendum domicilio præsumebat; et ideo tamquam alteri mandabat sepulcrum : sui autem securus mortem illam immortalitatem putabat. Videbatur corporis implicatus impedimento, et vigilanti in futura tempora præcurrebat affectu, dicens de persecutoribus Domini, qui de tribu Simeon et Levi * auctores erant nequitiæ processuri : *In consilium eorum non veniat anima mea, et in occursum eorum non contendant viscera mea.* Quis autem tam validus in virtute, quam fortis iste in infirmitate, qui dicebat : *Maledictus furor eorum, quia superbus et temerarius ; et ira illorum, quia indurata est. Dividam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel.*

36. Quis vero tam canorus cantibus, quam iste vocibus, qui toto auditus est mundo, qui per omnes populos, per omnes auditur ætates ? Quis tam suavis numerus septem vocum differentias oblocutus, quam iste septemplici Spiritus sancti gratia resultavit ? Qui licet membris resolutus, tamen adtollens se animo, et erigens spiritu, corporis sui tamquam citharæ harmoniam dissoluta membrorum compage destructam alta mente despiciens non requirebat, sed otiosam jacere humi patiebatur. Ipse autem cantu se mulcebat interno, et prophetico se modulamine delectabat dicens : *Juda, te laudabunt fratres tui : manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum : adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda : ex germine mihi adscendisti; recumbens dormisti ut leo, et tamquam catulus leonis. Quis suscitabit illum ?* Et infra : *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ anaboladium suum. Hilares oculi ejus a vino, et dentes candidiores lacte.* Quis cantus dulcior, quis sonus suavior, quam remissio peccatorum, et resurrectio mortuorum? Hunc cantum sanctus David, ille divinæ organum vocis, et dominici sermonis interpres cithara cecinit spiritali. His modulis gratiæ sublimem illum animum mentemque mulcebat. Hoc cantu mundi istius aspera mitigavit, hoc sonitu sæculi dura mollivit, hoc psalterio terrorem mortis infregit, hac suavitate chordarum inferna calcavit.

37. Sed audiamus etiam alia quæ sanctus Jacob patriarcha admirabili illo suo organo mentis increpuit : *Nephtalim vitis remissa, porrigens in germine suo decorem. Filius meus ampliatus Joseph, filius meus adampliatus, zelo appetitus filius meus, filius meus adolescentior ad me revertere.* Et infra : *Prævaluit super benedictiones montium manentium, et desideria collium æternorum.* Quid dulcius benedictione? Quid gratius æternitate? Et

* Scilicet scribæ ac sacerdotes

ipsa verba sunt cantus, et in verbis magna votorum sunt præmia, meritorum fastigia.

38. Quid suavius sancto Joseph, qui nos liberavit ab opprobrio, crucis Dominicæ sacramento? Sicut enim maledictum factus est Christus, ut maledictum solveret Legis; et peccatum factus est, ut mundi peccatum tolleret: ita opprobrium factus est, ut gentilitatis opprobrium auferret: sed illud opprobrium Christi thesauris Ægypti pretiosius æstimatum est. Et ideo Moyses Pharao regis aulam reliquit, et fidei elegit opprobrium, cui se opprobrio maria dividebant. Ipse ergo Nephtalim vitis totum remissa per mundum, ut omnibus populis ubertatem poculi spiritalis infunderet. Ipse est ampliatus, habens nomen super omne nomen, qui quoniam se pro omnibus obtulit morti, ideo audivit a Patre: *Ad me revertere.* Loquebatur Jacob, et Deus audiebatur. Ille benedicebat, et Deus personabat dicens Filio: *Ad me revertere*, hoc est, post passionem revertere. Revertere ad sedem tuam, revertere cum trophæo, revertere ad me; ut te resurgentem defuncti sequantur, et tua potestate pariter, atque exemplo resurgant, ut fias primogenitus ex mortuis, ut ad dexteram sedeas Patris. Unde et Filius dixit: *Amodo videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei.*

39. Neget quis beatum Jacob in ipso mortis supremo, qui divina fundebat oracula. Neget beatum Joseph in carcere, ubi sapientiæ spiritu interpretabatur somniorum quæ audierat, veritatem, et futurorum seriem revelabat. Neget beatum Esaiam, cum medius secaretur: Hieremiam, cum mergeretur: Daniel sanctum, cum inter leones staret intrepidus, et prandium ei raptus ab Angelo propheta deferret. Non utique ideo beatus, quia alienum prandebat prandium: sed quia meritis suis impasta leonum ora claudebat. Quis autem non beatam dixerit matrem Machabæorum, quæ septem filiorum funeribus octavam se addidit ad laudem cœlestis triumphi?

CAPUT X.

Quantæ laudi fuerint sacerdoti Eleazaro supplicia constanter tolerata, propter quæ vere beatus sit judicandus.

40. Nec te, Eleazare, prætermittam, utpote sacerdotem sacerdos, sed tuis juvandus oratis: qui genere sacerdos, peritus in Lege, maturus ævi, cum oblatus esses Antiocho persecutori, nec tentamentis potuisti capi, nec præmiis inflecti, nec suppliciorum acerbitatibus frangi. Denique a blandimentis cœpit, quia judicabat tormenta sua posse superari. Erubesco, inquit, canitiem tuam, revereor senectutem, miror prudentiam: cur abstinendum bonis epulis putes quas natura largitur? Relaxa istiusmodi pervicaciam, expergiscere aliquando, dum adhuc malo tibi persuadere, quam extorquere; ne victus suppliciis facias, quod refutas ratione invitatus. Ad hæc respondit senex: Nos, Antioche, non intentione* ducimur, sed reverentia Legis tenemur, quæ a suilla carne abstinendum præcipit. Pulcherrimam judicas creaturam; negare tamen non potes quod potior sit temperantia, quam voluptas, potior legis obedientia, quam prævaricatio. Quod si hoc leve putas, ut carne vescamur suilla: qui in minimis legem contemserit, quomodo in magnis tenebit? Aut si pretiosa est creatura hujusmodi; vindicaris, cum eo quod sit pulcherrimum, defraudamur. Abstinentia autem nostra disciplina est castimoniæ. Discimus enim resecare luxuriam, cupiditates vincere, excludere concupiscentias, delectationibus corporis obviare. Fortitudinis quoque exercitium est, pœnis pro Lege non cedere. Justitiæ quoque insigne atque prudentiæ, ut quod sequendum elegimus timore Dei, morte proposita reservemus. Quis escam imperet liberis? Quis autem se ridendum præbeat ut in hoc serviat, et non ridebitur? Non sum ita senex, ut mihi non juvenescat animi fortitudo.

41. Suspensus itaque cum hinc atque

* *Intentione*, id est, propria voluntate ac electione: nisi forte idem sit, atque animi contentione et pertinacia.

inde graviter verberaretur, nec jam ferrent senilia membra verberum pœnas, lassatis carnificibus atque extensoribus, in terram deflexus inflexibilem mentem gerebat. Et quidam seu longævam miseratus ætatem, seu tentamentis circumvenire desiderans : Responde, inquit, tantummodo te manducaturum : nos te escæ ejus immunem præstabimus. At ille clamans : Nequaquam, inquit, contingat mihi, ut fiam senex incentivum juvenilis erroris, qui hucusque eram forma salutaris instituti. His ego ludibriis ut paululum vivam lucrabor, et totius vitæ labores addicam brevis viatico senectutis? Senectus portus debet esse, non vitæ superioris naufragium. Non te negabo, Lex patria; non abjurabo vos, sancta instituta majorum; non decolorabo vos, infulæ sacerdotales; non te perfidiæ pulvere turpabo palam canities! Quid multa? Immoriendo tormentis factus est cæteris magisterium perseverantiæ, qui electus erat ad infirmitatis exemplum. Beatus igitur, in quo non potuerunt tormenta rationem vincere. Annon beatus, qui potuit virtute animi victor esse pœnarum, pietatisque remigio servare integram in tantis fluctibus passionem?

CAPUT XI.

De admirabili patientia ac fortitudine septem fratrum Machabæorum, quibus mater octava addita fuit, qui suis suppliciis meritum beatæ vitæ acquisierunt.

42. Post ipsum statuti sunt pueri septem cum matre. Insultare licet tyranno, qui dum callide a sene incipiendum putat, magistrum eligit quo discipulos faceret fortiores, quorum velut puerilem ætatem præmiis provocabat ad culpam, urgebat terroribus ad formidinem. At illi non degeneres tanto duce respondent : Quid nos contemnis vel circumscribis, ut pueros? Sed fides cana est, sed valida disciplina. Experire certe, subjice quibus placet pœnis puerilia viscera, non invenies corda puerilia : nec potentiores erunt tormentorum machinæ, quam legitimæ observationis excubiæ. Quem vicit senectus, superabit æmula senectutis pueritia. Sequimur patrem filii, discipuli doctorem. Collige suppliciorum instrumenta proposita : meditationem patientiæ, non terrorem infantiæ adferunt, dum videntur.

43. Jussit maximum natu eligi. At ille ridens : Recte, inquit, naturæ ordinem servas. Sed cur Dei legem temerandam putas? Et pro pietate quidem omnes maximi sumus : sed tamen a me inchoatum gaudeo. Quid quæris, tyranne? Confiteor nos summo Deo servire, et doces quid agere debeamus. Si tu tanta pertinacia vis extorquere veritatem, cur non omni virtute nos eam tenendam putemus? Quid plura? Adhibentur variarum genera pœnarum. Sed vicit pietas immanitatis furorem : exclusa est anima, non religio.

44. Secundus accessit, nec degener fratris munia piæ confessionis implevit. Et cum detraheretur membrana capitis, respondit : Aufertis quidem membranam, sed habeo galeam spiritalem, quam non potestis auferre. Et vere hanc galeam nemo potest auferre, sicut postea Apostolus docuit in Ecclesia Domini : *Quia caput viri Christus est*. Et, *Ejus sumus membra*. Recte puer istam divino spiritu doctrinam apostolicam prævidebat. Exuebant immanes bestiæ corium capitis, et pardalicis feritatibus sæviebant. At ille deficiens : Quam dulce est, inquit, mori pro religione, quam suavis omnis acerbitas mortis pro pietate; quia manet horum remuneratio laborum! Tua sunt, rex, graviora tormenta : tu tuis vehementius torqueris suppliciis; quia vides te vinci in potestate.

45. Et hoc defuncto, tertium statui sibi jussit. Et cum eum partim tentaret insidiis, partim cuperet terrore percellere, respondit ad eum : Non faciam voluntatem tuam, non succumbam imperio tuo. Per beatam illam fratrum meorum passionem, et nobilitatem, non negabo piam germanitatem. Quævis adhibeto supplicia, quibus magis urgens hoc proficias asperitate pœnarum, ut majora testimonia nostræ germanitatis accipias. Jussit itaque ei linguam amputari. At ille exclamans : Victus es, inquit, Antioche, qui organum vocis abscindi jubes. Confessus es te respon-

dare non posse rationi, majoraque probas linguæ nostræ flagella, quam tua verbera. Nos enim tua verbera non timemus, tu nostræ vocis flagella non potes sustinere: sed hæc pietatis flagella sunt, tua flagella perfidiæ: sed etiam lingua sublata gravius te suo cadens murmure flagellabit. Evadere te putas, Antioche, si vocem eripias? Et tacentes Deus audit, et magis audit. Ecce aperui os meum, laxavi linguam meam, abscinde linguam: sed non abscindes constantiam, non virtutem auferes, non rationem obliterabis, non eripies testimonium veritatis, non eripies cordis clamorem. Si lingua amputetur, sanguis clamabit, et dicetur tibi: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad te*. Audit enim sanguinis vocem, qui audit internas cogitationes, tenebræ licet operiant, et parietum septa circumdent. Dicat impius, quia nullus sibi testis adsistat: explorat universa, videt omnia Deus; nec est aliquod facinus quod possit latere omnium judicem, qui cognoscit universa, antequam fiant. Quid verba damus? Loquaciora sunt vulnera: etsi vulnera tegantur, etsi abscondatur cicatrix, non absconditur fides. Nec tamen plaudas quod auferendo linguam, confessionem laudis eripias. Satis jam Deum sermone laudavimus, nunc passione laudemus.

46. Et hoc peremto, jussit quartum vinciri ad rotam, ut ejus vertigine membris omnibus solveretur. At ille cum torqueretur immaniter: Dissolvis, inquit, corporis membra, sed adjungis gratiam passioni, nec eripis solatium morti. (Est enim vox tonitrui in rota, quia in bono et inoffenso vitæ istius cursu cœleste resultat oraculum, sicut in Johanne et Jacobo filiis tonitrui resultabat *.) Itaque illud quod legi, nunc manifestius recognosco: *Quia rota intra rotam currit, nec impeditur*. Teres enim vita sine ulla offensione in quavis passione versatur, et intra hæc quoque rota currit. Currit Lex intra gratiam, et observantia Legis intra divinæ curriculum misericordiæ est: nam quo magis volvitur, plus probatur. Potius est hic ab impiis adversa tolerare, ut ibi a Domino consolationem invenire possimus. Et isto consummans cursum suum abrupit spiritum, animamque victor effudit.

47. Quintus cum sisteretur, cæso prius eidem jussit ignes admoveri, subjici incendia. Manabat e vulneribus cruor, et effossis ulceribus, sanguis effusus ipsos flammarum extinguebat globos. At ille inter ignium crepitus audiebatur dicens: Gratias tibi, Domine, quod dedisti nobis dicere: *Transivimus per ignem*. Et sicut alibi idem tuus dicit Propheta: *Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum*. Adstabo tibi sicut aurum purgatus incendio; et si quid fuit culpæ, ignis exussit. Itaque et iste transfiguratus a corruptela ad incorruptionem, vitam exhalavit.

48. Sexto quoque admota tormenta sunt. At ille: Noli, inquit, frustra errare, et tuæ hoc adscribere potestati, quod ista adversum nos exerceas. Nostrorum hoc delictorum est pretium, ut peccantes puniamur. Et gratias Domino, quod hic a nobis duplicia peccata * exiguntur, ut ibi nobis consolatio deferatur. Gratias autem et tibi, quod tam durus et immitis es, ut talibus nostris suppliciis Dominus in quem peccavimus, genti nostræ propitius fiat. Nos quoque ablevamus ærumnam, dum fidei passionibus delectamur. Et iste duris atque asperis dilaceratus suppliciis, appositus est ad fratres suos.

49. Supererat junior ex fratribus, et jam pudebat Antiochum immaturæ ætati se ita fuisse ludibrio. Itaque dolis eum desiderans circumscribere, pollicebatur honores, divitias, amicitiam suam, consortium secretorum. At vero pia mater monebat filium suum, dicens et huic sicut cæteris: *Nescio quemadmodum in uterum meum introistis, neque ego spiritum donavi vobis, neque membra*

* Editoribus Bened. videntur ista quæ intra parenthesim inclusimus juveni Machabæo per propheticum spiritum tribui. Sed juxta nos tota parenthesis est Ambrosii. Etenim quidni credamus ipsum præsulem breviter exemplo allato sermonem martyrii inceptum interrumpere, sicut antea fecerat (n. 44.) de secundo fratre loquens: *Et vere hanc* etc.?

* *Duplicia peccata*, propria nimirum, et communia totius gentis.

formavi : sed hæc omnipotentis Dei munera sunt. Putavit Antiochus videns matrem sollicitam, quod saluti ejus timeret, ipsi quoque suadere cœpit, ut filium ab intentione sua revocaret. At illa voce patria dicebat filio : Tu solus superes, fili, summa votorum meorum : tu postremus clausisti partus meos, tu postremus conclude gaudia mea. Miserere mei, quæ te in utero tot mensium curriculo portavi ; ne uno momento confundas senectutem meam, ne decolores tot fratrum tuorum trophæa, ne sacrum eorum comitatum relinquas, ne consortium deseras. Te adhuc isti exspectant triumphi. Adspice in cœlum, unde hausisti spiritum, ad Patrem omnium : adspice in terram, quæ tibi ante alimoniam ministravit : adspice ad fratres, qui collegam requirunt : adspice ad matrem, quæ tibi lac dedit, redde mercedem pii sanguinis, noli a fratribus, noli a matre divelli. Temporales opes sunt quas promittit Antiochus, temporales honores : perpetua corona quæ a Deo omnipotente defertur. Vos mihi septem dierum lumina dedit Dominus, sextum jam diem clausi, et omnium opera bona valde. Debes mihi, fili, ut quæ in illis sex laboravi, in te requiescam septimo, tamquam a sæculi operibus jam feriata. Itaque proripiens se juvenis ait : Quid sustinetis? Et multa vociferans, quod nequaquam divelli posset a fratrum consortiis, quorum multo beatiora essent funera, quam regis imperia, cum urgeret conviciis regem, et ipse acerbis excruciatus tormentorum generibus vitæ hujus munus absolvit.

50. Novissima mater oblata est neci. Quis hanc beatam neget, quæ quasi septem vallata muneribus, inter corpora filiorum nullum sentit mortis incursum? Quis, inquam, dubitet de ejus beatitudine, quæ septem turribus circumdata, in paradisi sedem caput extulit, quæ septem filiis cincta sacratissimum Deo chorum non solum canorum vocibus, sed etiam passionibus ad concinendas Domino laudes cœlestibus invexit altaribus? Quam bonus fidei partus, quam tutus portus iste pietatis, quam splendida lucerna Ecclesiæ septeno fulgens lumine, et octavo utero cunctis luminibus oleum subministrans. De quibus pulcre dicitur : *Date partem illis septem, et illis quidem octo;* eo quod in utroque numero consortium gratiæ consequantur, in Lege nutriti, per gratiam coronati, septem tamquam in sabbato, octo tamquam in Evangelio, pia matre supplemento passionis adjuncta, quæ in talibus filiis integram pietatis formam et parturivit et peperit.

CAPUT XII.

Elegantissima beatæ illius feminæ septem filiorum martyrum parentis commendatio.

51. Recurrunt in memoriam sermones sanctæ feminæ dicentis ad filios : Ego vos genui, ego vobis succum lactis infudi, nolite nobilitatem vestram perdere. Sic aliæ matres revocare a martyrio solent filios, non vocare. At ista maternum in hoc ponebat affectum, si filiis vitam magis perpetuam, quam temporalem suaderet. Spectabat itaque pia mater filiorum certamina, et quamvis maternorum viscerum compassione quateretur, tamen pietatis studio premebat dolorem. Et offerente Antiocho, cum posset salutem eligere filiorum, malebat periculum : compressisque naturæ gemitibus, pœnas filiis optabat augeri, ut mors citius appropinquaret. Videmus conversa vota matris in filios; ne quem superstitem derelinqueret, sed omnes piæ cohæredes mortis acquireret.

52. Sed nec filii minores tali parente, qui se invicem cohortabantur, qui dicebant uno studio, et quadam animorum acie : Mortis adversæ impetum proteramus. Tunc enim vivemus, cum fuerimus mortui. Nemo pietatis ordinem derelinquat, nemo se subtrahat prælio triumphali. Non homini, sed omnipotenti Deo nostras devovimus animas : non homini, sed auctori omnium militamus. Talis hæc pugna est, ut ille gloriosus vicerit, qui crudelius occisus fuerit. Itaque nemo timuit, nemo trepidavit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit : sed omnes

[illegible]quam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt; et mater consona cernens filiorum agmina, tamquam pia anima sui membra corporis in filiis offerebat, et per artus proprios videbatur sibi votiva subire tormenta.

53. Cadebant filii tormentis exulcerati, mortui super mortuos advolvebantur, corpora super corpora volutabantur, capita super capita exsecabantur. Refertus erat locus cadaveribus filiorum, non flevit mater, non lamentata est, non oculos cujusquam pressit, aut ora morientis clausit, non lavit vulnera, sciens gloriosiores esse, si eviscerati et concreti pariter pulvere et sanguine viderentur, quales solent de bello redire victores, quales solent trophæa ex hostibus reportare. Non superjacienda velamina, non prosequendas exequias, nisi suæ quoque comitatu mortis arbitrata est. Quæ cithara dulciores ederet cantus, quam morientes filii in tam gravibus suppliciis ediderunt? Erumpebat enim naturæ gemitus, etiam invitis. Spectares per ordinem peremtorum cadavera sicut fila chordarum, audires heptacordum psalterium triumphalibus gemitibus resultare. Non sic illecebrosi illi, ut aiunt, cantus Sirenarum adtraherent audientem: illi enim ad naufragium trahebant, isti ad sacrificii victoriam. Nec sic cygnea carmina aures animumque mulcerent: cygni enim naturæ sorte moriuntur, isti moriebantur amore pietatis. Non sic rauca resonant secreto in nemore columbarum murmura, ut ultima verba morientium cum summa suavitate resonabant. Nec sic luna inter stellas refulget, ut inter filios mater, et cum eos ad martyrium illuminatura deduceret, refulgebat, et cum amplexata victores in medio filiorum jaceret.

54. O vera mater adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior * ! o indissolubile pietatis vinculum! o vere valida caritas sicut mors dura, sicut inferi zelus devotionis ac fidei. Nulla tantarum diluvia passionum tuam potuerunt caritatem excludere, nulla inundare eam flumina tantarum acerbitatum. Sicut arca in illo mundi diluvio totius orbis spatiis innocua ferebatur: ita et tu adversus fluctus tam gravium passionum pietate immobilis restitisti, et cum posses salutem filiorum eligere, noluisti.

55. Quo affectu vos prosequar sanctæ matris pia pignora? Quo penicillo sermonis mei describam formæ vestræ et animarum similitudinem? Stetistis inter exercitus regios, quibus totus fuit orbis terrarum subactus, quos India quoque in extremi maris secreta refugiens non declinavit; et soli de rege superbo sine bellico conflictu victoriam reportastis. Vicerunt in vobis sola arma pietatis: dedit pœnas tyrannus, et quia vos non potuit vincere, et quia atroci peremtus est morte.

* Hic et alibi sæpius edit. Bened. pro *fragrantior*, *fragrare*, habet *flagrantior*, etc. Quam lectionem et sensus ipse et aliæ editiones mendosam esse demonstrant.

DE JOSEPH PATRIARCHA

LIBER UNUS *.

CAPUT I.

Tractatus de Abraham, Isaac, et Jacob cur sancti Joseph sequatur historia. Hic ille tamquam speculum castitatis proponitur; ubi etiam de parentum amore, ac fratrum invidentia adversus eum, necnon de ejusdem oblivione injuriarum paucis agitur.

1. SANCTORUM vita cæteris norma vivendi est. Ideoque digestam plenius accipimus seriem Scripturarum; ut dum Abraham, Isaac, ét Jacob, cæterosque justos legendo cognoscimus, velut quemdam nobis innocentiæ tramitem virtute eorum reseratum enitentibus vestigiis persequamur. De quibus mihi cum frequens tractatus fuerit, hodie sancti Joseph historia occurrit. In quo cum plurima fuerint genera virtutum, tum præcipue insigne effulsit castimoniæ. Justum est igitur ut cum in Abraham didiceritis impigram fidei devotionem, in Isaac sinceræ mentis puritatem, in Jacob singularem animi laborumque patientiam; ex illa generalitate virtutum in ipsas species disciplinarum intendatis animum. Nam licet illa sint diffusiora; tamen ista expressiora sunt, et quæ eo facilius mentem penetrent, quo magis circumscripta ac determinata sunt.

2. Sit igitur nobis propositus sanctus Joseph, tamquam speculum castitatis. In ejus enim moribus, in ejus actibus lucet pudicitia, et quidam splendet castimoniæ comes nitor gratiæ. Unde etiam a parentibus plus quam cæteri filii diligebatur. Sed ea res invidiæ fuit, quod silentio prætereundum non fuit.

3. Hinc ergo argumentum totius historiæ processit; simul ut cognoscamus perfectum virum non moveri ulciscendi doloris injuria *, nec malorum rependere vicem. Unde et David ait: *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Quid autem esset quo præferri Joseph mereretur cæteris, si aut lædentes læsisset, aut diligentes dilexisset? Hoc enim plerique faciunt. Sed illud mirabile, si diligas inimicum tuum, quod Salvator docet. Jure ergo mirandus, qui hoc fecit ante Evangelium; ut læsus parceret, appetitus ignosceret, venditus non referret injuriam, sed gratiam pro contumelia solveret; quod post Evangelium omnes didicimus, et servare non possumus.

4. Discamus ergo et sanctorum invidiam; ut imitemur patientiam: et cognoscamus illos non naturæ præstantioris fuisse, sed observationis; nec vitia nescisse, sed emendasse. Quod si invidia etiam sanctos adussit, quanto magis cavendum est ne inflammet peccatores?

CAPUT II.

Æqualem esse debere parentum affectum, et filiorum gratiam. Excusatur tamen B. Jacob, ut qui Joseph pluribus virtutibus ornatum aliis prætulerit; immo etiam prophetiæ gratia jam tunc præditum, uti somnia ejus, quæ hic relata exponuntur, declarant.

5. INSTRUIMUR igitur qualis esse de-

* Habuit Ambrosius sermones hosce in Josephum patriarcham, cum, ipsomet reduce ex legatione ad Maximum tyrannum, Italia usque ad mensem augustum, quo illam invasit idem tyrannus, pace frueretur, nempe anni 387. Continuat porro demonstrare quod jampridem de Abrahamo, Isaaco et Jacobo meditans luculenter exposuerat, nimirum in sanctorum illorum patriarcharum laboribus, animæ christianæ ad assequendam virtutis consummationem conatus præfigurari. Exacto autem summæ in Josepho castitatis encomio, eum in cæteris vitæ suæ actionibus Christi Domini typum ac figuram extitisse aperit.

* Id est, moveri injuria sibi illata ad ulciscendum dolorem.

beat affectus parentum, filiorumque gratia. Amare liberos dulce; et impensius amare prædulce : sed frequenter amor ipse patrius, nisi moderationem teneat, nocet liberis; si aut nimia indulgentia dilectum resolvat, aut prælatione unius cæteros ab affectu germanitatis avertat. Plus acquiritur filio, cui fratrum amor acquiritur. Hæc præclarior munificentia patrum, hæc ditior hæreditas filiorum. Jungat liberos æqualis gratia, quos junxit æqualis natura. Lucrum pietas nescit pecuniæ, in quo pietatis dispendium est. Quid miraris si propter fundum aut domum oriuntur inter fratres jurgia, quando propter tunicam inter Jacob sancti filios exarsit invidia?

6. Quid ergo? Reprehendendus Jacob quia præferebat unum cæteris? Sed nec libertatem possumus auferre parentibus, ne eos plus diligant, quos plus credant mereri; nec filiis resecare debemus studium plus placendi. Denique et Jacob illum plus amabat, in quo majora virtutum insignia prævidebat; ut non tam filium pater prætulisse videatur, quam propheta mysterium; meritoque variam tunicam fecit ei, quo significaret eum diversarum virtutum amictu fratribus præferendum.

7. Denique in puero adhuc refulsit divina gratia. Siquidem somniavit quod cum alligasset, ut sibi videbatur per visum, manipulos cum fratribus suis, surrexerit manipulus ejus, et steterit erectus : conversi autem fratrum manipuli adoraverint manipulum suum. In quo utique futura resurrectio Domini Jesu revelata est, quem et Hierosolymis cum vidissent, undecim adoravere discipuli, et omnes sancti cum resurrexerint, adorabunt, fructus bonorum operum præferentes, sicut scriptum est : *Venientes autem venient cum exsultatione, tollentes manipulos suos.* Unde fratres, licet somnii fidem per invidiam derogarent, interpretationem tamen ejus propriis sermonibus exprimentes, responderunt ei : *Numquid regnando regnaturus es nobis, aut dominando dominaturus es nobis?* Regem enim venturum visio illa significabat, quem omnis caro generis humani inflexo adoraret genu.

8. Vidit autem aliud somnium, et narravit illud patri suo et fratribus suis, eo quod sol et luna et undecim stellæ adorarent eum. Unde *objurgavit illum pater ejus dicens : Quid ergo erit hoc visum quod somniasti? Numquid venientes ego et mater tua et fratres tui adorabimus te super terram?* Quis est ille quem parentes et fratres adoraverunt super terram, nisi Christus Jesus, quando eum Joseph et mater cum discipulis adorabant, Deum verum in illo corpore confitentes, de quo solo dictum est : *Laudate eum sol et luna, laudate eum omnes stellæ et lumen?* Objurgatio autem patris quid significat, nisi duritiam populi Israel, ex quibus Christus secundum carnem, quem hodieque Deum esse non credunt, nec volunt adorare quasi Dominum, quia ex se natum cognoscunt? Audiunt itaque responsa ejus, sed non intelligunt : legunt ipsi quod eum sol et luna laudant, et nolunt credere de Christo Jesu dictum esse. Itaque Jacob typo fallitur alieno : sed suo amore non fallitur. Pietas in eo paterna non errat : sed erraturæ plebis affectus exprimitur.

CAPUT III.

Quod supra Jacob dictus sit Josephum objurgasse, id non fecisse ob incredulitatem : quando futuræ Incarnationis præscius eumdem ad fratres misit. Joseph postquam erravit in agro, venit in Dothaim. Eum fratres e longe videntes interimere cogitant : sed mutato consilio vendunt Ismaelitis. Et hæc, itemque tunicæ cruentatio, et lacus ariditas, mysterio passionis adaptantur.

9. Non ergo tanto somnio Patriarcha non credidit, qui utrumque pariter gemino prophetabat oraculo; ut et personam justi repræsentaret et populi, quod Dei Filius venturus esset in terras, qui et diligeretur a justis, et negaretur a perfidis. Videbat igitur futuræ Incarnationis mysteria, qui filium mittebat ad fratres; ut videret si recte sunt oves. Quas oves Deus jam tunc in illo Patriarchæ studio requirebat, nisi eas de quibus ipse Dominus Jesus in Evangelio dixit : *Non veni nisi ad oves perditas*

domus Israel? Et misit, inquit, *in Sichem*, quod interpretatione dicitur humerus, sive dorsum, hoc est, ad eos qui non converterentur ad Dominum, sed fugientes se a facie ejus averterent; quod est proprie peccatoris. Exiit enim Cain a facie Dei. Et Propheta dicit: *Pones eos dorsum*. Justus autem non se avertit a Domino, sed occurrit dicens: *Oculi mei semper ad Dominum*. Et Esaias dicenti Domino: *Quem mittam?* sponte se obtulit dicens: *Ecce ego*. Et Simeon exspectavit ut videret Christum Domini, et posteaquam vidit, quoniam remissorem peccatorum, et totius mundi viderat redemtorem, quasi levatus a peccato, poposcit usu carnis hujus absolvi, dicens: *Nunc, Domine, dimitte servum tuum in pace; quoniam viderunt oculi mei salutare tuum*. Et Zachæus hinc primum suæ prærogativam commendationis invenit, quod in arborem ut Christum videret, adscendit. Ergo Joseph a patre missus est ad fratres, ab illo magis Patre, qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: ab illo Patre, de quo scriptum est: *Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati*.

10. Et errabat Joseph, quia fratres suos invenire non poterat. Non immerito errabat, qui quærebat errantes; eos enim agnoscit Dominus qui sunt ipsius. Denique et Jesus fatigatus ex itinere sedebat supra puteum. Fatigabatur, quia non inveniebat Dei populum quem quærebat; exierat namque a facie Domini. Qui enim culpam sequitur, exit a Christo. Peccator exit, justus intrat. Denique Adam se peccator abscondit; justus autem dicit: *Intret oratio mea in conspectu tuo*.

11. Invenit autem Joseph fratres suos in Dothaim, quod significat defectionem. Ubi est enim nisi in defectione qui Deum deserit? Nec mirum si deficiebant, qui non audiebant dicentem: *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego vos reficiam*. Venit igitur Joseph in Dothaim: *Et prævideru nt eum de longe venientem, antequam appropiaret ad illos, et insæviebant, ut occiderent illum*. Merito longe erant, qui erant in defectione, et ideo insæviebant, quia non appropiaverat iis Christus. Nam si appropiasset his typus Christi, fratrem utique dilexissent: sed prope esse non poterant, qui parricidium cogitabant. *Ecce*, inquiunt, *somniator ille venit: nunc ergo venite, occidamus eum*. Nonne hæc verba dicebant, qui de parricidali sacrilegio cogitabant? Sicut de ipsis Salomon ait: *Tollamus justum, quia inutilis est nobis*.

12. Et addiderunt in Genesi: *Et videbimus quid proderunt somnia illius*. Hoc scriptum est de Joseph, completum est de Christo, quando Judæi in ejus passione dixerunt: *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei. Confidit in Deum, liberet nunc eum, si vult*. Numquid et ipsi fratres tam impii, ut fratrem occiderent? Et unde tantorum merita patriarcharum, ut Lex Tribus totius plebis eorum vocabulis designaret? Quomodo conveniunt pietatis nomina, et sceleris insignia? Sic etiam isti typo populi, non animi sui vitio laborabant. Inde omnis invidia, inde parricidii meditatio: invidia per figuram, pietas per affectum.

13. Denique Ruben et Judas germanitatis pia jura servantes, de manibus cæterorum eum liberare cupiebant, meritoque Judas paterna benedictione præfertur, cum ei dicitur: *Adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda, et ipse erit exspectatio gentium*. Quod utique soli convenit Christo, cui repositum fuit ut adoraretur a fratribus, et exspectaretur a gentibus, lavaret in vino stolam suam proprii corporis passione, quia carnem suam nulla peccati labe maculavit. Aser quoque non utique sibi convenire credebat. Aser pinguis panis ejus, et ipse Aser cum principibus. Quid vero ipse Joseph, cui dictum est: *Filius ampliandus meus Joseph, filius ampliandus meus: zelatus filius meus, filius meus adolescentior, ad me revertere?* In quem consilium conferentes maledicebant, in quo benedtctio prævaluit super benedictionibus montium manentium, et desideriis collium æternorum. Quem significari in se intelligebant, nisi illum qui omnium merita

...miscens, supra omnium desideria ...um immensæ teneret apicem ...tis, quem voio nullus æquaret? ...ntur ergo in patriarchis invidia ...lum, qui et excusantur a culpa, ...tionis munere consecrantur. ...n tam culpabile est dixisse quæ ...nt, quam beatum vidisse quæ ...mt. Subierunt personam pec... populi, ut acciperent gratiam ...redemtoris. Certe culpam abo... tia, gratiam culpa non minuit. ...ut cognoscamus omne hoc de ... de Domino Jesu mysterium ...ile, inquit, *vendamus Joseph Is-*...Quid interpretationis habet no... ph, nisi quod divinam gratiam ..., et expressionem Dei summi. ...r venditur, nisi ille *qui cum in* ... *esset, non rapinam arbitratus* ... *æqualem Deo: sed semetipsum* ..., *formam servi accipiens?* ...tum nos eum emissemus, nisi ...ent eum. Quem sui male ven..., alieni pejus emerunt. Vendi...negotiatoribus bonum odorem, ...a proditoribus. Vendidit eum ...merunt Ismaelitæ, qui significa... interpretatione, odio ha...bentes suum. Ideo alibi viginti, ...inti et quinque aureis, alibi ...invenimus emtum Joseph; quia ...bus unius æstimatione pretii ...istus. Aliis minus, aliis am...es ementis, incrementum est ...religiosiori pretiosior est Deus, ... pretiosior est redemtor. Pluris ...et qui plus habet gratiæ: sed ... multa donata sunt, pluris ...ia cui plus remissum est, plus ...icut ipse Dominus in Evan...ntiavit de illa muliere quæ ...s pedes effudit unguentum, et ...lavit, et capillis suis tersit, ... siccavit, de qua ait ad Simo...opter *quod dico tibi: Remissa* ...*eccata multa, quoniam dilexit* ...*Cui autem minus dimittitur, mi-*... Interdum diversitates pretii ...a quantitatis habent, sed etiam ...expressionem; sicut habes de ...quod ad sepeliendum se Domi...n esse memoravit, sicut scrip-tum est dicente Juda: *Potuit hoc ve-numdari denariis trecentis.* Quo numero non quantitatis, sed significatio crucis videtur expressa. Ita hic quoque diversitas vel viginti vel triginta aureorum vel argenteorum, habet vel geminatæ vel triplicatæ perfectionis indicium. Nam viginti quinque aurei, jubilæi qui est remissionis numerus, significant pretiosissimam portionem. Hic quoque, ut dominicæ passionis figuram advertas, ait Judas patriarcha: *Tradamus Joseph Ismaelitis: at manus nostræ non sint injectæ super eum.* Et bene superius dixerat: *Manus autem nolite inferre illi.* Quod Judæi in Domini passione dixerunt: *Nobis non licet interficere quemquam;* ut sermo Jesu impleretur, significans qua morte moriturus esset.

15. Jam tunc ergo crucis futuræ præfigurabatur insigne; simul et quod exutus est tunica, id est, carne quam adsumsit exutus est, decora diversitate virtutum. Ergo tunica ejus, id est, caro, non divinitas cruentata est: et indumentum ei carnis non immortalitatem vitæ auferre potuerunt. Hanc tunicam Judaicæ bestiæ cruentaverunt, illæ de quibus dicit: *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.*

16. Quod autem lacus siccus erat, quid mirum si Judæorum lacus aquam non habet, qui dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et fecerunt sibi lacus contritos? Et ut scias verum hoc esse mysterium, ipse de se Dominus ait: *Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris, et in umbra mortis.*

17. Illi igitur emunt Christum qui bonos odores deferunt, thymiama, quo adolent altaria piæ mentis (unde et David græce hoc modo ait: Καθιυθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ενώπιον σου); resinam quoque qua marmora confracta sociantur. Est resina spiritalis quæ fracturas animæ tuæ solidet, et divulsa connectat, resoluta constringat. Hæc enim spiritalis resina corroborat, et quædam comminuta animæ membra componit, ut sine offensione socientur. Denique Hieremias hanc quærit resinam, ut Babyloniam curet sanare, si possit, dicens: *Accipite resinam corruptioni ejus, si quo modo*

sanabitur. Curavimus Babyloniam, et sanata non est. Non est sanata Synagoga, quia resina ista migravit ad Ecclesiam. Ideo ex Galaad veniebant negotiatores, hoc est, de possessione vel incolatu testimonii, merces suas ad Ecclesiam transferentes, ut gentium peccata resina ista curaret. De quibus dicitur : *Convalescite manus demissæ, et genua dissoluta.* Fides sincera resina est. Hanc adhibebat Petrus, cum diceret claudo : *In nomine Jesu Christi Nazareni surge, et ambula,* meritoque surrexit, et ambulavit. Hanc habebat cum diceret paralytico : *Ænea, sanet te Dominus Jesus Christus : surge, et sterne tibi. Et surrexit, et stravit sibi.* Hanc habebat cum diceret mortuæ : *Surge in nomine Domini nostri Jesu Christi. Et defuncta surrexit.* Hujus resinæ temperamento lapides illi de quibus potens est Dominus resuscitare filios Abrahæ, compaginantur. Hujus resinæ medicamento claudus erigitur, paralyticus reformatur, mortua resuscitatur.

18. Illud quoque quod hædi sanguine resperserunt tunicam ejus, videtur significare quoniam falsis testimoniis appetentes, in invidiam deduxere peccati omnium peccata donantem. Nobis agnus est, illis hædus. Nobis agnus Dei occisus est, quibus abstulit peccatum mundi : illis hædus, quorum acervavit errores, delicta cumulavit. Ideoque ait : *Implete mensuram patrum vestrorum.* Meritoque Jacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater filium flebat amissum, quasi propheta lugebat interitum Judæorum. Denique scidit etiam vestimenta sua : quod in passione Domini factum legimus a principe Sacerdotum, in quo esset non privata persona, sed publici munus officii. Et velum templi scissum est ; ut profanata mysteria, nudatum populum salutaribus indumentis, divisum regnum talibus manifestaretur insignibus destruendum ; quia omne regnum divisum facile destruetur. Et vere divisum, quando hoc quod erat Christi, cœpit esse etiam diaboli. Neque enim poterant indivisi manere, qui a Patre Filium separabant.

CAPUT IV.

Joseph ducitur in Ægyptum, atque a præposito coquorum emitur, in quo Christi sua servitute nos liberantis figura est. In eodem ostenditur in ipsa captivitate libertatem posse retineri : nec non in libertate reperiri captivitatem. Denique omnibus in exemplum Joseph proponitur.

19. VENDITUS est ergo Joseph, ductus in Ægyptum, emtus a præposito coquorum. Non otiosa persona quæ cruda ciborum coqueret, ut epularentur animi fidei suavitate. Nullus enim cibus scientia et doctrina dulcior. Erat ante in Ægypto cruda perfidia, quam nullus divinæ cognitionis ardor, et veræ scientiæ cupiditas nulla molliverat, non elixa quia Domini ignita decoxerant. Venditus est autem Joseph in Ægypto, quia Christus venturus erat ad eos quibus dictum est : *Peccatis vestris venditi estis.* Et ideo suo sanguine redemit, quos propria peccata vendiderant. Sed venditus Christus conditionis susceptione non culpæ, peccati pretio tenetur ; quia peccatum ipse non fecit. Pretio igitur nostrum debitum, non sua æra contraxit, chirographum sustulit, fœneratorem removit, exuit debitorem : unus exsolvit quod ab omnibus debebatur. Non licebat nobis exire servitio. Suscepit hoc ille pro nobis, ut servitutem mundi repelleret, libertatem paradisi restitueret, gratiam novam consortii sui honore donaret. Hoc de mysterio.

20. Cæterum quod ad moralem pertinet locum, quia omnes vult salvos fieri Dominus Deus noster, dedit per Joseph etiam iis qui sunt in servitute solatium : attribuit magisterium ; ut discerent etiam in ultima conditione posse mores esse superiores, nec ullum statum immunem esse virtutis, si animus se uniuscujusque cognoscat : carnem servituti subditam esse, non mentem ; multosque servulos esse Dominis liberiores, si in servitute positi a servilibus putent operibus abstinendum. Servile est omne peccatum, libera est innocentia. Unde et Dominus ait : *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Quomodo enim non servus omnis avarus, qui pro exiguo pecuniæ lucello se ipsum auctionatur ? Timet omnia, ne congesta

...i, qui non utenda congessit, ...re periculo servaturus quo majora ...rit. Quomodo non mendicus, cui ... parva quæ possidet? Nam etsi ... dives videatur, sibi eget: nec tes... sua vota solatur, qui quod optat ... credere. Quomodo autem non et ...servus, qui subditus est libidini? ... suis ardet incendiis, et pectoris ... exuritur. Quibus recte dicit ...: *Ambulate in lumine ignis ves... in flamma quam accendistis.* Sus... metus, insidiatur somno ...: ut unius cupiditate potia... servus omnium. Servus igitur ... miseram quidem servitutem, qui ... Dominos facit, ipse vult habere ... timeat. Nihil enim tam speciale ... est, quam semper timere. ... in quavis conditione servitii ... liber, qui mundi amore non ..., avaritiæ vinculis non tenetur, ... criminis non alligatur, qui securus ... præsentia, quem futura non ter... videtur tibi iste in servitute ...: ille autem in libertate ser... ? Serviebat Joseph, regnabat Pha...: beatior hujus servitus, quam reg... illius. Denique tota Ægyptus col... esset fame, nisi regnum suum ... servuli subdidisset.

21. Habent igitur unde glorientur ... servuli, servivit et Joseph. Ha... unde se consolentur qui ex liber... in servitutem aliqua necessitate .... Habent quod imitentur, ut ... conditionem se mutare posse, ...: esse et in vernaculis liber..., et in servitute constantiam. ... etiam domini quod per servulos ... sperent. Abraham filio per verna... invenit uxorem. Benedixit Do... domum Ægyptii propter Joseph, ... facta est benedictio Domini in toto ... ejus, et in domo, et in agris: *Et ...*, inquit, *omnia quæcumque illi ..., in manus Joseph.* Advertimus ... ea quæ domini gubernare non ..., servuli gubernarunt.

CAPUT I.

... ob pulcritudinem, sed magis ob pu... commendatio. Is nulla sua culpa adamatus a domina, ac de stupro compellatus eam repellit, rejectisque vestibus ornatior fugit: illa vero dum eas retinet, atque insontem criminatur ignominiam suam nudat. Tamen mittitur Joseph in carcerem: at ibi divino præsidio non destituitur

22. Sed quid de privata domo dispositionis ejus servuli adstruam, qui rexit imperium? Plus tamen est quod ipse ante se rexit; et cum esset decorus adspectu, et speciosus facie valde, venustatem sui vultus ad alienam non derivavit injuriam, sed ad suam servavit gratiam: hoc se pulcriorem ratus, si non dispendio castitatis, sed cultu pudoris speciosior probaretur. Illum esse verum decorem, qui non alienos oculos caperet, nec fragiles mentes vulneraret, sed judicia acquireret universorum, fraudi nullis futurus, laudi sibi. Jam si qua petulantibus adspexit oculis, illius crimen solius est quæ male vidit, non hujus qui male se nollet videri; nec in eo quod visus est, culpa est. Non erat in potestate servuli ut non videretur: maritus debuit cavere oculos uxoris. Si ille nihil timebat de conjuge, arbitrabatur iste testimonium esse castimoniæ, non remissionem incuriæ. Discant tamen viri cavere etiam oculos feminarum. Adamantur enim et qui nolunt amari. Denique adamatus est Joseph, qui amantem contemneret. Et bene excusavit eum Scriptura dicens: *Immisit oculos uxor domini ejus in Joseph*, hoc est, non ipse se ostentavit, nec cepit incautam: sed illa retia sua misit, et indagine sui capta est. Laqueos suos sparsit, et suis hæsit vinculis.

23. Dixit autem illi: *Dormi mecum.* Prima adulteræ oculorum tela sunt, secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere. Suppetit defensio, ubi adhuc liber affectus est. Ideo scriptum est quia ille noluit. Primum igitur congressione mentis superavit, tamquam scuto animi irruentem repellens: deinde sermonem tamquam hastam vibravit, ut se illa revocaret. *Et dixit uxori domini sui.* Recte uxor domini, non ipsa domina dicitur, quæ non potuit extorquere quod voluit imperare. Nam quomodo domina, quæ

dominandi non habebat effectum, quæ disciplinam dominæ non tenebat, quæ servulis libidinis incentiva præstabat? Ille dominus qui amantis non excepit faces, qui lenocinantis vincla non sensit, quem nulla mortis formido perterruit, qui maluit liber criminis mori, quam potentiæ criminosæ eligere consortium. Ille liber, qui turpe credidit vicem gratiæ non referre. Denique non ut meticulosus excusat, nec tamquam periculi timidus cavet: sed tamquam beneficii herilis et innocentiæ suæ debitor fugit crimen ingrati, peccatique labem et culpæ contagium quasi justus horrescit. Tertium spiculum adultera interpellandi assiduitate vibrabat: sed Joseph non audiebat eam. Habes post prima verba quid caveas. Non solum lubrica, sed etiam procax, importuna, petulans est libido, nec habet quod vereatur adultera. Quæ dispendia pudoris prima non doluit, insidiatur ut capiat.

24. Denique officii sui et commissi muneris ingressum gratia, remotis arbitris ac domesticis, apprehendit eum dicens: *Dormi mecum.* Excusatur Joseph Scripturæ testimonio, quia commissum a domino nequibat deserere obsequium. Non enim satis est quod securus sui domus interiora quasi qui capi non posset, ingressus est: justus debuit providere ne furenti copiam daret, et ejus illa peccato periret: sed qui adversari sibi domini sui videbat uxorem, neglecti officii etiam a domino cavere debebat offensam: simul adhuc sermonis, non comprehensionis putabat audaciam.

25. Excusatur quod ingressus est: prædicatur quod elapsus est, nec pluris fecit vestimenta corporis, quam animi castimoniam. Reliquit tamquam non sua, quæ adultera suis manibus detinebat: et aliena judicavit, quæ tactu impudicæ potuerant comprehendi. Magnus tamen vir, qui venditus servile nescivit ingenium, adamatus non redamavit, rogatus non acquievit, comprehensus aufugit. Qui cum ab uxore domini conveniretur, teneri veste potuit, animo capi non potuit: ac ne ipsa quidem verba diu passus, contagium judicavit si diutius moraretur; ne pe[...] nus adulteræ libidinis incentiva [...] irent. Itaque vestem exuit, [...] excussit, et relictis quibus te[...] exuviis, spoliatus quidem, [...] nudus aufugit, qui erat tectu[...] mento pudoris. Non est enim [...] nisi quem culpa nudaverit. De[...] superioribus habemus quod Ad[...] teaquam Dei mandata prævari[...] deseruit, et peccati gravis ære co[...] nudus erat. Unde et ipse ait: [...] *tuam audivi in paradiso, et tim[...] nudus sum, et abscondi me.* [...] enim se esse nudum, qui infulas [...] protectionis amiserat. Et ideo [...] quia vestem fidei non habebat, [...] utique prævaricando deposuit. [...] rem vides. Ille nudus erat qui [...] non amisit: iste nudus non [...] vestimentis se exuit, quæ in [...] adulteræ dereliquit. Eadem Scr[...] illum nudum adseruit, hunc al[...] ideo iste expoliavit se potius q[...] davit, qui incorrupta virtutum [...] menta servabat, expolians se ve[...] hominem cum actibus ejus; ut ind[...] novum, qui secundum imaginem [...] toris in agnitione renovatur. Ille a[...] nudus remansit, qui se iterum ve[...] non potuit, singulari spolio vir[...] exutus. Unde pelliceam accepit [...] cam; quia peccator habere non p[...] spiritalem. Reliquit igitur vestim[...] Joseph, et nudavit adulteræ i[...] cundiam, quæ postea latere non p[...]

26. Denique exivit foras, et [...] adulterii sui tentamenta vulgavit, [...] tans vocem suam; eo quod relictis [...] tibus, Hebræus aufugerat. Ipsa [...] quod celare debuerat, prodebat; ut [...] posito crimine læderet innocentem [...] tus autem accusare non novit; e[...] impune hoc impudica faciebat. [...] igitur vere exutam dixerim, [...] aliena vestimenta servantem, qu[...] nia amiserat velamina castitatis: [...] satis ornatum, satis defensum, [...] vox non audiebatur, et innocen[...] quebatur. Sic Susanna postea dum [...] in judicio, melius locuta est orac[...] ideo prophetæ meruit defensio[...] quæ propriæ vocis non quæsivit

. Illum ergo beatiorem dixerim, in carcerem mitteretur; quia sub- pro castitate martyrium. Bonum munus pudicitia; sed minoris me- periculum non habet : ubi vero salutis periculo defenditur, ibi coronatur.

Inaudita causa, inexplorata fide tanquam reus criminis in carce- Joseph mittitur : sed eum Domi- in carcere deserebat. Non tur- innocentes, cum falsis criminibus -tur; cum oppressa justitia tru- in carcerem. Visitat Deus et in suos; et ideo ibi est plus auxi- est plus periculi. Sed quid mi- visitat Christus in carcere positos, ipsum in suis in carcere inclusum -ravit, sicut habes scriptum : *-re eram, et non venistis ad me?* penetrat divina misericordia ! Joseph hujusmodi gratiam, ut clausus in carcere, ipse po- -cris claustra servaret, conce- munere clavicularius, inclusos potestati ejus committeret. Ita- Joseph non solum carcerem non -bat, sed etiam alios quoque car- levabat ærumna.

CAPUT VI.

brevem invectivam in mulierem, ad hujus etiam auctores injuriæ tran- ; et demonstrato quam fragilis sit eorum , alterius somnium ejusque expositio- refert. Hinc sæculi potentiam somnii ostendit. Deinde mystice lau- . Hebræo interprete, invehitur in eu- beneficii immemorem. Demum Calligonum perstringens, pauca de ministrorum statu ac fragilitate subjungit.

28. Hujus igitur injuriæ auctor mu- spadones sunt; sed mulier Ægyp- , quæ procaces cum viris solita sermones, lacessere verecun- , refugientes insequi, pudentes per- , cum vitia sua non posset de- , innoxios criminabatur, perfi- admiscens perfidiæ, aliena tenens, ipsa condemnans, modum nullum furori. Quæ enim causa crudeli- , nisi quod cupiditatibus suis obsisti videbat, et desideria sua vetita adsen- sione fraudari? En propter quod aperia- tur carcer, ut suscipiat innocentes : solvantur catenæ reis, ut imponantur fidelibus : dimittantur veritatis adul- teri, ut includatur qui fidei adulterium recusavit.

29. De istis vero spadonibus quid di- cam? qui exemplo debent esse spado- nibus cæteris, quod status eorum fra- gilis ac tenuis, et in voluntate regia spes omnis, quibus levis offensa sum- mum periculum sit : secundæ autem res vile ministerium. Gloriabatur alter quod esset vini præpositus, alter quod esset pistorum. Uterque offendit, missique in carcerem, et commendati sancto Joseph ab ipso carceris claviculario, cum essent illic dies complures, viderunt somnium; et cum reviseret eos Joseph, tristes tur- batosque animi offendit; quia turbaban- tur somnio, cujus interpretem non in- venirent : *Nonne per Deum*, inquit, *interpretatio somnii est? Narrate ergo mihi. Et narravit præpositus vini som- nium suum. Erat vitis in conspectu meo : in vite autem tres radices; et ipsa flores ferens germinavit maturos botryones uva- rum : et calix Pharao in manu mea. Et sumsi eam, et expressi eam in calicem, et dedi calicem in manus Pharao. Et dixit illi Joseph : Hæc interpretatio ejus : Tres radices, tres dies sunt. Adhuc triduo, et in mentem habebit Pharao principatum tuum, et restituet te super officium tuum pristinum, et dabis calicem in manus Pha- rao. Sed memor esto per temetipsum, cum tibi bene erit, et facies in me misericor- diam, et memor eris mei ad Pharaonem, et educes me de carcere isto; quia furto involatus * sum de terra Hebræorum, et hic nihil male feci, sed miserunt me in la- cum carceris hujus.*

30. Alterius somnium non libet dicere. Meministis certe verborum meorum, quod etiam tunc refugerim ejus inter- pretationem in eo, cujus exitum refu- gio, mortem perhorresco. De isto prius dicamus, qui sibi beatus videbatur, cum esset vini præpositus; et hunc summum credebat apicem omnis potentiæ, quod regi calicem dabat. Hæc gloria illius,

---

* *Involare* dicitur a vola manus qua fures ad aliena suffuranda atque occultanda uti solent.

hæc magnificentia in hoc sæculo : hac defraudatus dolebat, huic redditus gratulabatur. Sed hoc somnium est, et omnis potentia sæculi somnium, non veritas est. Denique per somnium vidit reddi sibi principatum suum. Et Esaias dicit ita esse hujusmodi homines, qui in hoc sæculo delectantur secundis rebus, sicut qui in somnis manducat et bibit, videtur sibi cibo aut potu dum dormit, repleri : sed cum evigilaverit, incipit esurire amplius; et tunc intelligit quam inanis ille cibus et potus fuerit somniantis : sic qui dormit in hoc sæculo, nec oculos aperit ad mysteria divina, quamdiu somno gravatur corporis, putat alicujus momenti esse hanc sæcularem potentiam, quasi in somnis eam videt : ubi evigilaverit, deprehendit quam inanis hujus sæculi voluptas sit.

31. Considera nunc illum verum Hebræum, illum non somnii, sed veritatis et præclaræ visionis interpretem, qui de divinitatis illa plenitudine, a libertate cœlestis gratiæ in hunc corporeum carcerem venerit, quem non potuit sæculi hujus illecebra mutare, non ulla corruptela mundanæ voluptatis evertere, qui tentatus non decidit, appetitus non appetivit, postremo adulterina quadam Synagogæ manu veste corporis apprehensus, carnem exuit, liber mortis adscendit. Calumniata est meretrix, ubi eum tenere non potuit, quem carcer non terruit, non inferna tenuerunt : quin etiam quo veluti puniendus descenderat, inde alios liberavit : ubi ipsi stringebantur mortis vincula, ibi laxavit ipse vincula mortuorum.

32. Considera ergo istum Hebræum dicentem illi præposito spadonum, qui contraxerat offensam regiam, quem restituerat muneri suo : *Memor esto per temet ipsum, cum tibi bene erit : et facies in me misericordiam, et memor eris mei.* Ideo secundo repetivit, quia sciebat non recordaturum quid evasisset injuriæ, cum potentiam recepisset. Ideo secundo admonuit, quia secundo liberavit; ut si prioris beneficii eum memoria non teneret, vel posterioris subiret, non despiceret auctorem salutis suæ, non perfida prævaricatione violaret. Sed quod pejus est, cito beneficii irrepit oblivio secundis rebus. Redditus officio suo non est memor factus interpretis, sed oblitus est eum. Sed etsi ille obliviscebatur, Christus non obliviscebatur : sed loquebatur ei, et per servulum loquebatur dicens ad eum : *Memor esto per temetipsum*, hoc est, vel officii tui contemplatione quid audieris, recordare. Sed etsi nunc oblitus es, memor eris mei; ut evadas periculum, qui oblitus es beneficium. Tamen elatus potentia non recordabatur. Et quanta hæc potentia, ubi vini ministerium? Ea unde omnis jactantia; quia erat spadonum præpositus, qui vinum poculis regiis ministrabant

33. *Et factum est*, inquit, *post biennium.* Mentior de hoc nostri spadonis tempore, nisi et dies convenit; quia post biennium recepit officium, nec recordatus est, sed admonitus. Cognovit enim quod etiam regnum ipsum in hoc sæculo esset somnium, qui suo somnio non credidit : didicit etiam regnum esse somnia, nec ipsorum potestates esse perpetuas. Sed cito hunc locum prætereat dolor, ne ipsa commemoratione crudescat : ne ipsius quidem sermonis mei meminisse delectat, quem tunc temporis vel effuderit dolor, vel exterserit Ecclesiæ contumelia *.

34. Admonitus ergo sui per somnium regis ait : *Peccatum meum recordor.* Sera quidem ista est, sed utinam vera confessio. Post peccatum fateris, quod ante peccatum cavere debueras. Quam cito oblitus fueras : *Memor esto mei.* Scis nempe tunc temporis hunc fuisse ser-

* Fervente Justinæ imperatricis Arianorumque persecutione, Calligonus eunuchus ecclesiam sibi a præsule ad arianos usus tradi jubebat; cumque renueret intrepidus Antistes : *Caput tibi tollo*, inquit arrogans iste Eunuchus. Cui Ambrosius pauca illa retulit : *Deus permittat tibi, ut impleas quod minaris. Ego enim patiar quod Episcopi; tu facies quod spadones*, etc. Hæc esse verba quorum vir sanctus memoriam abolere se velle significat probabile est. Si cui autem cognoscere visum fuerit qua ratione idem eunuchus supplicium quod Episcopo minitabatur, ipse pertulerit, hoc Augustinus declarat his verbis : *Calligonum Valentiniani junioris eunuchum gladio novimus ultore punitum, meretricis confessione damnatum.*

monem : sed obtusas aures habebas fastu potentiæ, et vini ebrius non audiebas verba sobrietatis. Vel nunc memento mei, qui peccatum sero fateris. Qui rogas servulum Christi, cur Dominum negas? Inebriare jam non vino, sed Spiritu sancto. Recordare quid passus sit, cum quo dormisti somnum tuum, et somniasti somnium. Et ipse præpositus erat, et præpositus epularum regis, quæ ad opus pistorium pertinebant. Sublimem se esse credebat, quia in potestate habebat panem regium : nesciebat multos amfractus esse hujus potentiæ. Minabatur aliis, ipse mox supplicio dedendus extremo ; nec audivit eum, quilicet servulus Domini, tamen loquebatur oraculum : quod ipsius jussu regis, de quo sibi plurimum blandiebatur, caput amissurus esset, esca avibus derelinquendus. Vel hoc te exemplum revocare debebat, ut perfidiæ non crederes.

35. Sunt et alia exempla de fastu et fragilitate ministrorum regalium, quæ posterioris temporis historia habet. Et Doech præpositus erat, et præpositus regis animalium ad disciplinam mulorum, hoc est, spadonum animalium. Hic quoque sacerdotem Domini detulit, et fraude regem commovit in sacerdotis periculum *, et hic Syrus erat. Num mentior, quando et patria, et facta conveniunt? Aman quoque cubiculo regis et ipse præpositus, dum invadere Ecclesias Domini improba temeritate contendit, populumque fidelem spoliare ac persequi, gravibus sacrilegia suppliciis expendit.

CAPUT VII.

Educto Joseph de carcere regis somnium proponitur, a quo et explicatur. Hoc Ambrosius tum rebus sui temporis, tum præsenti et futuro sæculo accommodat Postea Josephi præmia, conjugium, liberos, frumenti distributionem mystice de Christo interpretatur ; ac tandem nos ad emendum spiritalia alimenta hortatur

36. Sed revertamur ad istum vini præpositum, qui quasi multo ebrius mero beneficii auctorem oblitus est diu : aliquando tamen, ut regi provideret interpretem, non quasi gratus, sed quasi callidus intimavit seriem rei gestæ. Quo cognito, rex quoque eum jussit accersiri, erutumque de carcere interrogavit, si posset interpretari sibi somnium. Cujus explanatione delectatus, removit injuriam, honorem detulit. Itaque videte si non præsentibus et ista conveniunt. Injuria illata est prius quam cognosceretur a rege : gratia relata, ubi regi est cognitus. Ita rex vacat culpa ; quia et id quod excepit vir sanctus injuriæ, alienum fuit : et id quod recepit gratiæ, regis est proprium.

37. Somnium autem ejus, et interpretatio hujusmodi est : *Quæcumque*, inquit, *facit Deus, ostendit Pharao. Septem vaccæ bonæ, septem anni sunt ; et septem spicæ bonæ septem anni sunt. Somnium Pharao unum est. Et septem vaccæ macræ, quæ post illas adscendebant, septem anni sunt ; et septem spicæ macræ, et a vento corruptæ, septem anni sunt. Erit septem annis fames. Verbum autem quod dixi : Quæcumque facit Deus, ostendit Pharao. Ecce septem anni veniunt ubertatis magnæ in totam terram Ægypti. Venient autem septem annis fames post hæc, et obliviscentur ubertatem in tota Ægypto; et consumet fames totam terram, et non agnoscetur ubertas terræ a fame quæ futura est post hæc. Valida enim nimium. Quod autem iteravit somnium Pharao bis ; quia verum erit verbum a Deo, et festinabit Deus facere illud.*

38. Vetus somnium, res recentes. Posterioribus priora consumta sunt : et ubi erat ante ubertatis copia, ibi rerum omnium facta est indigentia. Quod si quis hujusmodi regi consilium dedisset, ut aliquid de superiori ubertate posteriori principatus sui servaret ætati, reliquo quoque tempori larga donandi adfluentia redundasset. Sed immodica ævi superioris effusio etiam posteriora destituit, et homines diripientes universa, aliquem Joseph adhibere nolebant. Etsi non ego Joseph (quis enim istud) clamabam tamen vaccas illas pingues non solum lasciviam, sed etiam incuriam divinæ significare reverentiæ (de perfidis enim dictum est : *Tauri pingues obsederunt me* : et de Judæorum

* Valentinianum excusat a furoribus eunuchi

populo scriptum est : *Impinguatus, et obesus factus, et dilatatus est, et dereliquit eum qui fecit eum*); et ideo somnium illud redundantiæ sæcularis perpetuum esse non posse : fore tempus quo his fames dura succederet.

39. Nec tamen hoc somnium uni aut duobus demonstratum arbitror, sed omnibus propositum; eo quod septem anni istius mundi pingues, et sæculari ubertate opimi, absorbeantur ab illis sæculis quæ futura sunt, in quibus perpetua quies, et legis observantia spiritalis, quam Ephræm illa tribus patrum Deo fructuosa custodit. Bona vacca, non illa corporeo distenta ubere, sed abundans spiritalis lactis et gratiæ, super cujus decorem cervicis Deus sedere se dicit, ut scriptum est : *Ephræm vacca docta diligere victoriam. Ego autem transivi super decorem cervicis ejus.* Non ergo impinguet caput nostrum oleum peccatoris, nec falsi fructus delectare nos debent, ne dicatur et de nobis : *Seminastis impietatem, et iniquitates ejus vindemiastis. Manducasti fructum falsum, quia sperasti in curribus tuis.* Nec me movet quod habet spicas macras, et vento corruptas; quia et David tunc melior erat, quando sicut aranea tabescebat : et spiritus contribulatus sacrificium Dei est; et illi præstantiores evadunt, quos in hoc sæculo gravibus injuriis spiritus malignus exercuit.

40. Unde magis mystica meruisse præmia Joseph arbitror, quia de mysticis est locutus. Quid enim sibi vult annulus digito ejus insertus, nisi ut intelligamus pontificatum ei fidei esse delatum, ut alios ipse signaret? Quid stola, quæ amictus est sapientiæ, nisi tributum ei ab illo rege cœlesti prudentiæ principatum? Torques aureus intellectum bonum videtur exprimere. Currus quoque significat fastigium sublime meritorum. Quis autem est qui ex gentibus accepit uxorem nisi qui Ecclesiam ex nationibus sibi congregavit, et suscepit ex ea filium Manassen, per quem oblitus est omnes dolores suos quos habuit de sacrilegiis Judæorum? Suscepit alium quoque filium Ephræm, per cujus profectum claruit quod suscepta in carne humilitas et divinitatem [illegible] humiliavit, et gloriam cumulavi[illegible]

41. Denique quicumque fam[illegible] tiebantur, ad Joseph mittebant[illegible] sunt isti, nisi de quibus dictum [illegible] *Convertentur ad vesperam, et fam[illegible] tientur ut canes?* Erat autem fames [illegible] unius loci, sed totius terræ; quia [illegible] erat qui faceret bonitatem. Ideo D[illegible] nus Jesus jejunia mundana mise[illegible] aperuit horrea sua, et mysteri[illegible] cœlestium thesauros scientiæ sapi[illegible] tiæque patefecit absconditos; ut n[illegible] alimenta deessent. Dixit enim Sapi[illegible] tia : *Venite, edite panes meos.* Et [illegible] ab eo solo dicitur : *Dominus pascit [illegible] et nihil mihi deerit*, qui saturat[illegible] Christo. Aperuit ergo horrea sua C[illegible] tus, et vendebat, non æra pecu[illegible] sed fidei pretium, et devotionis sti[illegible] dium quærens. Vendebat autem [illegible] paucis in Judæa : sed vendebat omni[illegible] ut ab universis nationibus creder[illegible]

42. *Et omnes regiones venerun[illegible] Ægyptum ad Joseph emere;* obtin[illegible] enim fames. Omnes enim esuriunt, [illegible] non paverit Christus. Emamus ergo [illegible] menta, quibus famem possimus re[illegible] lere. Nemo paupertatis suæ contem[illegible] tione revocetur, nemo vereatur [illegible] argentum non habet. Non quærit Ch[illegible] tus argentum, sed fidem quæ arg[illegible] pretiosior est. Denique emit eam Pet[illegible] qui non habebat argentum. *Argent[illegible] inquit, et aurum non habeo : sed [illegible] habeo, do tibi. In nomine Jesu Ch[illegible] surge, et ambula.* Et propheta Es[illegible] dicit : *Qui sititis, ite ad aquam;* et [illegible] *cumque non habetis argentum, ite, e[illegible] et bibite, et manducate : emite sine [illegible] gento et pretio vinum, et adipem.* Ne[illegible] enim pretium quæsivit a nobis, [illegible] pro nobis sanguinis sui pretium sol[illegible] quia non auro et argento, sed preti[illegible] nos redemit sanguine. Ergo id preti[illegible] debes quo emtus es; et si ille non s[illegible] per exigat, tu tamen debes. Eme ig[illegible] tibi Christum non eo quod pauci hab[illegible] sed eo quod omnes habent. Omnes [illegible] bent per naturam, pauci offerunt [illegible] timorem. Suum est quod a te Chri[illegible] reposcit. Ipse vitam omnibus de[illegible] ipse pro omnibus mortem suam obt[illegible]

Solve pro auctore, quod soluturus es lege. Non mediocris iste contractus est. Non omnes eum facile vident. Denique illæ virgines in Evangelio quas veniens sponsus exclusit, ideo foris relictæ sunt, quia venale oleum non emerunt. Unde dicitur eis : *Ite potius ad vendentes, et emite vobis.* Et negotiator non immerito prædicatur, qui vendidit omnia sua, et emit margaritam.

CAPUT VIII.

Exhortatio Jacob ad filios, ut in Ægyptum ad escas coemendas sese conferant, quid significet; quid item decem eorum, relicto domi Benjamin, profectio?

43. *Et Jacob dixit filiis suis : Quare pigri estis? Ecce audivi quia frumentum est in Ægypto : descendite illo, et emite nobis escas.* Non semel hoc Jacob dixit, quotidie omnibus filiis suis dicit, qui serius veniunt ad gratiam Christi : *Quare pigri estis? Ecce audivi quia frumentum est in Ægypto.* Ex hoc frumento granum est quod resurgit. Qui igitur famem sustinet, suæ segnitiæ debet adscribere. *Ecce audivi*, inquit, *quia frumentum est in Ægypto.* Citius utique juniores aliquid quam seniores consuerunt audire, dum foris positi multa circumeunt. Sed hanc negotiationem prius senex audit, sed ille senex in quo est fidei longæva canities. Prior senex intelligit, sed ille senex in quo est venerabilis senectus, et ætas senectutis vita immaculata.

44. Nec omnes hanc negotiationem suscipiunt, nisi filii Jacob, et ipsi provectioris ætatis. Ideo decem pergunt, non pergit junior. Non misit eum pater : *Ne contingat*, inquit, *eum infirmitas.* Adhuc obnoxius erat infirmitati Benjamin junior. Patriarcha quidem legitur Benjamin, sed ille ex tribu Benjamin Paulus præfigurabatur. Merito Jacob de ejus infirmitate dubitabat. Denique infirmatus est, ut sanaretur : cæcitatem passus est, sed hæc infirmitas ad salutem. Denique illa cæcitas lucem adtulit.

45. Accepimus historiam, cognoscamus mysterium. Sine Benjamin patriarchæ primo perrexerunt : sine Paulo apostoli. Uterque non primus advenit, sed accersitus a primis uberiorem mercem priorum suo fecit adventu. *Est*, inquit, *frumentum in Ægypto*, hoc est, ubi major fames, ibi major ubertas est. Magnum frumentum in Ægypto. Denique et Deus Pater dicit : *Ex Ægypto vocavi Filium meum.* Ex isto grano illa fœcunditas. Neque enim messis esse potuisset, nisi Ægyptii granum ante sevissent. Est ergo frumentum quod nemo ante esse credebat. In hoc frumento negotiantur patriarchæ. Et illi quidem argentum detulerunt : sed bonus Joseph frumentum dedit, argentum reddidit. Non enim pecunia emitur Christus, sed gratia. Pretium tuum fides est. Hac emuntur divina mysteria. Portat autem frumentum hoc asinus ille ante immundus in Lege; sed jam mundus in gratia.

CAPUT IX.

Invalescente fame, filii Jacob redeunt in Ægyptum, ducto secum Benjamin ac muneribus delatis. Joseph comiter fratres alloquitur, qui ad convivium invitati, suspicantur sibi parari calumniam. Iidem a Majore domus confirmantur. Quæ omnia de Pauli vocatione ac prædicatione, necnon Judæorum infidelitate exponuntur.

46. TENEBATUR tamen Benjamin junior, et patrio adhuc adhærebat affectu. Tenebant eum Legis vincula, mos paternus *. Fames invalescebat, quia sero veniebat. Intercedunt pro eo duo, Ruben et Judas, hoc est, humilitas atque confessio. His vadibus apud patrem utitur, his committitur, quorum unus primitivus, alius resuscitatus. Lex primitivi, Evangelium resuscitati **. His deducitur Benjamin junior, et bonis odoribus comitatus advenit portans secum resinam, qua lapides marmorum con-

* Cum ibi doceat Ambr. Benjamin typum esse Pauli, alludit ad locum epist. ad Gal. cap. 1. v 14. *Et proficiebam in Judaismo.... abundantius æmulator existens paternarum meorum traditionum.*

** Vult ibi vir sanctus in Ruben figuram extitisse Legis ac Judæorum; in Juda Evangelii et Christianorum. Quod vero paulo superius Ruben dicitur *humilitas*, non ista interpretatio nominis est, sed allusio ad locum Gen. cap. 29. v. 32. ubi de Lia dicitur, *vocavitque nomen ejus Ruben dicens : Vidit Dominus humilitatem meam*, etc.

nectuntur; eo quod prædicatione propria tamquam spiritali resina vivos lapides etiam ipse connecteret : portans etiam mel, quo noxia vulneris interius exeduntur sine aliqua acerbitate sectionis. Talis enim Pauli prædicatio, ut putrem aboleret affectum, corruptumque evacuaret humorem disputationis suæ aculeo, urere magis ægræ mentis viscera cupiens, quam secare. Incensum orationis, et casiam, et guttam sepulturæ insignia esse David propheta nos docuit dicens : *Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis*. Venit enim Paulus crucem Domini prædicare, ilicem semper virentem, et nuces quarum testa durior, fructus tenerior : meritoque virga sacerdotalis Aaron nucina, et Hieremiæ baculus hujusmodi. Argentum quoque duplex, non otiosa munera esse quis dubitet; cum et Patriarchæ vita, et Apostoli sermo semper virescat in pectoribus singulorum; et eloquium sanctorum, sicut argentum igne examinatum, præcepti salubris fulgore resplendeat? Nec immerito duplex argentum referunt in quibus Pauli præfigurabatur adventus, qui laborantes presbyteros in verbo atque doctrina duplici honore donabat.

47. *Vidit autem illos Joseph, et Benjamin fratrem suum ex eadem matre*. Jam videntur Hebræi, et videntur a Christo qui verus Joseph est, quando cum Pauli veniunt typo : et loquitur illis mitia atque mansueta, ut pariter cibum sumant. Supra autem quia sine Benjamin venerunt, agnoscebat quidem eos : sed ab his se avertebat, ut scriptum est : *Et loquebatur his dura*, quia ipsi non agnoscebant eum, a quo agnoscebantur. Pauli igitur merito profecerunt, quem Dominus Jesus tamquam juniorem fratrem ex eadem matre generatum amplius cæteris fratribus diligebat. Advertant Judæi quem Dominum negaverunt, qui etiam crucifixus, ex synagoga tamen eorum tamquam ex eadem ortus parente plus eos diligit, si vel sero cognoscant suæ salutis auctorem. Sed propriorum conscii delictorum, non credunt tantam Christi esse misericordiam, ut donet peccatum, remittat injuriam. Ideoque præfigurabantur in patriarchis quales essent futuri. Invitabantur ad gratiam, ad salutaris mensæ vocabantur convivium; et calumniam sibi parari, insidias fieri suspicabantur.

48. Et cœperunt ad hominem, qui erat supra domum, in janua domus causam suam agere velle. Adhuc dubitant introire, et ex operibus suis malunt justificari, qui causam suam volunt adstruere, quam gratiam accipere; et ideo in portis redarguuntur. Qui autem fructum uteri virginalis exspectat, et hæreditatem Domini, filii mercem negotiatur, non erubescet in porta : sed in exitu vitæ hujus repellit inimicum; ne ad altiora properanti conscius culpæ gravioris obsistat.

49. Unde mystice illis respondit major domus. Et is qui sit intellige, cum legeris Moysen fidelem in tota domo ejus. Majores enim domus, Moyses, Petrus, et Paulus, et cæteri sancti sunt : Christus autem solus est dominus. Scriptum est : quia Moyses fidelis in tota domo ejus tamquam famulus in testimonium eorum quæ dicta essent : Christus autem tamquam filius in domo sua, quæ domus nos sumus, si libertatem et gloriam spei tenuerimus.

50. Hic ergo major domus respondit illis : *Propitius sit vobis Deus, nolite timere; Deus enim vester, et Deus patrum vestrorum dedit vobis thesauros in sacculis vestris : at argentum vestrum probum, acceptum habeo*. Illi enim dixerant : *Argentum uniuscujusque in sacculis nostris invenimus, ad pondus argentum nostrum retulimus*. O magna mysteria, et evidenter expressa! Hoc est dicere : Cur inflamini? Cur argentum vos habere vestrum in sacculis sæpius usurpatis? Quid enim habetis quod non accepistis? Si autem accepistis, quid gloriamini, quasi non acceperitis? Jam saturati estis, divites facti estis, quia argentum habere vos creditis : sed argentum vobis Deus patrum vestrorum dedit. Ille Deus vester, ille patrum vestrorum Deus est, quem negastis. Sed ignoscit, sed indulget, sed recipit si revertamini. Ipse est qui vestrum non quærit argentum, suum donat. Ipse vobis dedit ar-

gentum in sacculis vestris. Jam sacculi vestri argentum habent, qui lutum habebant; et ideo vester est qui dicit: *Conscidisti saccum meum, et induisti me lætitia.* Lætitiæ munus est Christus, ipse est argentum vestrum, ipse pretium vestrum. Non exigit a vobis Dominus Jesus frumenti sui pretium, non quærit vestri pondus argenti. Argentum vestrum reprobum est, argentum sacculi non est bonum.

51. *Argentum vestrum probum, acceptum habeo;* hoc est, non est illud materiale argentum: sed spiritale argentum vestrum hoc est probum, quod fida devotione quasi Jacob filii detulistis, quod sine damno datur, et sine ullo dispendio annumeratur: quandoquidem tali pretio detrimentum mortis excluditur, lucrum vitæ acquiritur.

CAPUT X.

Paucis de meridie præmissis, paratorum munerum illatio, convivii instauratio, et humanissimus Josephi cum fratribus congressus referuntur. Hic fratrem Benjamin videns, deque eo sciscitatus, illi benedixit, atque ad occultandas lacrymas cum recessisset, mox lota facie revertitur. Quibus adjungitur moralis et mystica interpretatio.

52. *Paraverunt autem munera, donec introiret Joseph meridie.* Acceleravit meridie fides Pauli. Ante cæcus erat, postea cœpit videre lumen justitiæ; quoniam qui revelat ad Dominum viam suam, et sperat in eum, Dominus quoque educet tamquam lumen justitiam ejus, et judicium ejus sicut meridiem. Et Abrahæ quando Deus apparuit ad ilicem Mambre, meridies erat, cui de præsentia Domini lux æterna fulgebat. Meridies est quando Joseph verus in domum suam intrat, ut prandeat. Tunc enim plus dies lucet, quando sacramenta celebramus.

53. *Et intulerunt ei*, inquit, *munera.* Nos munera inferimus, ille instaurat convivium. Ille dicit: *Apponite panes*, quos soli Hebræi sumunt, Ægyptii manducare non possunt. Sed ante convivium quanta dignatio? Quam usus istius et sedulitatis et gratiæ morale magisterium? Adhuc de calumnia quam sibi a Joseph fieri putabant, fratres suspecti erant: ille invitabat ad prandium, horum nutabat affectus: illius perseverat gratia: primus appellat, primus interrogat: *Quomodo habetis?*

54. Et iterum ait: *Recte est pater vester senior?* Superioris est inferiorem ad colloquium provocare, dare sermonis fiduciam, quærere non solum de ipsis, sed etiam de parentibus.

55. Respondent illi: *Recte est puer tuus, pater noster.* Ille seniorem dixit, ut honoraret: illi puerum nominaverunt, ut deferrent humilitatis obsequium; quod senectus honoratæ sit dignitatis, pueritia autem subjecta videatur, et propior verecundiæ, quam superbiæ.

56. *Respiciens autem oculis vidit Benjamin fratrem suum ex eadem matre.* Morale est *, ut quos diligimus, eos videamus præ cæteris; et quos animi intentio tenet priores, eos obtutus offendat oculorum. Siquidem plerumque circa alia mentis occupatione districti, quos habemus ante oculos, non videmus: ita duce animo dirigitur noster adspectus. Vidit igitur Benjamin fratrem suum sanctus Joseph, quem tenebat animo, quem oculis requirebat: quo absente, fratres pene non viderat, quia videre nihil proderat: nec solum vidisse contentus, quasi nesciret interrogavit: *Hic frater vester est adolescentior?* Consuetudo et gratia caritatis est, ut dilectos nobis non solum oculis, sed etiam sermone teneamus. Agnoverat Joseph dilectum suum: sed ideo interrogabat, ut quem tenebat animus, vox sonaret.

57. Denique non exspectavit ut responderetur: sed continuo benedixit eum et turbatus est desiderii sui fructu. *Torquebantur autem viscera ejus;* quia complectendi ejus quem desideraverat, libertas differebatur. Denique, *Ingressus in promtuarium ploravit, et lavit faciem suam, et continuit se.* Grandis amoris aculei cito corda compungunt, nisi desiderii fræna laxentur. Vincebatur affectu Joseph, differebatur consilio: ratio cum amore certabat. Flevit, ut

* *Morale* hic non idem significat ac supra, id videlicet quod ad institutionem morum conducit. Sed perinde est ac si dicas: mores hominum ita se habent; vel simplicius: hoc in more positum est.

amoris pii æstus lacrymis temperaret. Hæc moraliter.

58. Mystice autem. Vidit Dominus Jesus Paulum, oculi enim Domini super justos, et dixit: *Hic frater vester est adolescentior?* Adhuc adolescentior dicitur, qui nondum maturam canæ fidei gerebat ætatem, nondum in virum perfectum excreverat, *in illam*, sicut ipse ait, *mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Denique adolescens legitur tantum ibi, ubi lapidantium Stephanum vestimenta servabat. Et ideo Philemonem non adolescentiæ suæ, sed senectutis similem esse cupiebat, ut scripsit: *Magis obsecro, cum sis talis ut Paulus senex.* Ideo adolescentiores viduas prædicat declinandas, non propter ætatem, sed propter quamdam pubescentium delictorum lasciviam, immaturitatemque virtutis. Cæterum major in juvene, quam in sene laus castitatis est. Puto autem quod a vero non sit alienum illud, si intelligamus quia cum hoc Paulus haberet, et horreret correptus, quod cæcitas accidisset ei, inciperet tamen appropinquare dicendo: *Domine, quid me vis facere;* ideo adolescentior dicebatur a Christo, ut qui vocabatur a gratia, excusaretur a culpa, quod ea lubricæ fuisset ætatis. Denique vidit eum Christus, ubi lux circumfulsit eum. Et quia adolescentes magis metu quam ratione revocantur a vitio, adhibuit stimulum, et miseratus admonuit, ne adversus stimulum calcitraret.

59. Turbatus est autem, sicut habes in Evangelio, quia turbavit se spiritu, cum Lazarum resuscitaret; et ibi flevit, ut prius lacrymis suis mortui delicta lavaret. Sed intra se flevit, et lavit faciem suam. Cæcitas Pauli, fletus est Christi: lavat faciem suam, ubi lumen ei reparatur amissum. Lavat faciem suam Christus, ubi baptizatus est Paulus, per quem Dominus Jesus a pluribus videretur. Et ideo in convivio pars ejus quintupliciter major effecta est, quod haberet superioribus anteferri, non solum mentis prudentia, sed etiam militia corporis, et gratia castitatis.

CAPUT XI.

Inebriantur omnes fratres cum sancto Joseph: at solius Benjamini sacco inseritur scyphus. Inspiciuntur ordine omnium sacci, et tandem vas illud invenitur, atque istorum mysteria eruuntur; ubi præcipuè de donis divinis, ac de Pauli vocatione disputatur.

60. *Biberunt autem, et inebriati sunt pariter cum eo.* A principio fidei major Paulo prærogativa defertur, de quo dictum est ad Ananiam: *Vade, quoniam vas electionis est mihi ad sufferendum nomen meum coram gentibus.* A principio inebriatur ebrietate, sed sobria; ut et ipse cum sanctis diceret: *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est.*

61. Et scyphus argenteus soli ejus sacco inseritur. Nesciebat hoc Benjamin: fallebatur Paulus, sed vocabatur. Mittitur post eum mane. Nox enim præcesserat cæcitatis, dies fidei appropinquabat.

62. Per ordinem singulorum prius inspiciuntur sacculi. Docet te moralitatem scriptura divina. Per ordinem ante discubuerunt in convivio contra eum, primitivus secundum ætatem. Vides quod seniori locus ille sit deferendus. Per ordinem iterum requiruntur sacculi singulorum, ut scias electum Paulum cœlesti esse judicio. Discussit cæteros, hunc prætulit. In nullius alterius sacco scyphus argenteus inventus est, nisi istius. Quid sibi vult quod insertus est sacculo? Joseph quidem inebriavit ut falleret: scyphum misit ut fratrem quem diligebat pia fraude revocaret: sed refulgent mysteria divina.

63. Hoc invenit in nobis Christus argentum, quod ipse donaverit. Habemus naturæ argentum, habemus et gratiæ. Natura opus est creatoris: gratia munus est redemtoris. Etsi non possumus videre dona Christi; ille tamen donat, et operatur occulte, et donat omnibus: sed servare paucorum est, et non amittere. Non omnibus tamen donat omnia. Triticum multis datur, scyphus uni, qui prophetico et sacerdotali donatur munere. Non enim omnes, sed Propheta dicit: *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.*

64. In corpore igitur Pauli jam doctrinæ cœlestis alloquium refulgebat, cum esset eruditus in lege. Sed quia adhuc justitiæ Dei subjectus non erat, intra saccum erat scyphus, doctrina intra legem, lucerna intra modium. Missus tamen est Ananias, qui benedictionem daret, manum imponeret, saccum solveret : sacco soluto, reluxit argentum, et decidentibus squammis velut quibusdam sacci vinculis, statim vidit. Vinculum ejus perfidia erat : absolutio ejus fides facta est. Et ideo tamquam solutus sacco, hoc est, deposito legis velamine quod positum est supra cor Judæorum, conversus ad Dominum, liber a nexu, adeptus gratiam libertatis ait : *Nos itaque revelata facie gloriam Dei speculantes, ad eamdem imaginem reformamur.* Soluto enim calceamento legis, nudo vestigio liberi sermonis Evangelium prædicabat. Tenebant eum Judæi, et impedire cupiebant : sed ubi in ejus sacco argentum resplenduit, sciderunt vestimenta sua, et reversi sunt retro. Libera enim pro Christo Pauli prædicatio nudavit populum Judæorum, et omnem eorum rescidit gratiam.

65. Ideoque retro regressi sunt, qui ante se videre non poterant. Retro redeunt, qui Christum amittunt. Denique et in Evangelio cum corriperent ad mortem Dominum Jesum, redeuntes retro ceciderunt in terram. Merito retro revertebantur, qui in terrenam labem ab illa cœlesti gratia recidebant. Nolebant igitur moraliter redire sine fratre, mystice sine Paulo reverti : quo amisso, adserebant in mœrorem deducendam parentis populi senectutem.

66. Et ideo Judas apud Joseph remanere cupiebat, ne videret mala quæ invenirent patrem suum, hoc est, jam prævidebat, et cavere cupiebat mala quæ ventura erant populo Judæorum. Sed cum adhuc hæc ipsa non esset in typo illo principum populi Judæorum libera prædicatio, flevit Joseph, hoc est, in illo ploravit Jesus.

CAPUT XII.

Joseph fratribus se ipse manifestans, ac eos ad accedendum invitans, atque etiam excusans, quem adversus Judæos adhibiturus erat Christus agendi modum exprimit. Ibi elegantissima verborum utriusque instituitur comparatio; et post illam Benjamini complexus a Joseph de Paulo obiter explicatur.

67. Et jussit omnes recedere, ut cognosceretur a fratribus. Non venerat enim, sicut ipse ait, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. *Et emittens vocem cum fletu, ego sum, inquit, Joseph, adhuc pater meus vivit?* Hoc est, expandit manus suas ad populum non credentem et contradicentem : non legatum neque nuntium quærens, sed ipse Dominus salvum facere volens populum suum : *Ipse qui loquebar, ecce adsum,* inquit. Et, *Palam factus non quærentibus me, appareo iis qui me non interrogabant.* Quid igitur aliud tunc clamavit, nisi : *Ego sum Jesus,* cum principibus Judæorum interrogantibus : *Tu es filius Dei?* responderet : *Vos dicitis quia ego sum;* cum Pilato diceret : *Tu dicis quia rex sum; ego in hoc natus sum, ut testimonium perhibeam veritati;* cum principi sacerdotum dicenti : *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus filius Dei,* referret : *Tu dixisti. Amen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei, et venientem cum nubibus cœli?* Hoc est ergo quod ait : *Ego sum Joseph,* ego sum divinæ potentiæ. *Adhuc pater meus vivit?* Hoc est, ego patrem non nego, ego fratres agnosco, si aut vos fratrem, aut pater filium recognoscat. Adhuc ergo populus meus vivit, de cujus populi familia fratrem mihi elegi?

68. *Accedite ad me;* quia ego ad vos appropinquavi, et eo usque appropinquavi, ut per carnis susceptionem facerem me vestræ consortem naturæ. Nolite vel participem fugere vestræ societatis, si non agnoscitis auctorem salutis.

69. *Et accesserunt,* inquit, *ad illum, et dixit : Ego sum Joseph frater vester, quem vos tradidistis in Ægyptum. Nunc ergo nolite mœsti esse, neque vobis durum videatur, quoniam huc me vendidistis.*

Ad vitam enim vestram misit me Deus ante vos. Quam fraterna pietas, quam dulcis germanitas! ut etiam parricidale excusaret admissum, dicens divinæ illud providentiæ fuisse, non impietatis humanæ : quandoquidem non ab hominibus oblatus ad mortem, sed a Domino missus sit ad vitam. Quid aliud habet illa Domini nostri Jesu Christi, qui fratres omnes pietate superavit, in cruce positi intercessio pro plebe dicentis : *Pater, dimitte illis ; non enim sciunt quid faciunt?* Quid aliud illa appellatio sanctitatis in medio discipulorum dicentis : *Pax vobis : ego sum, nolite timere?* Et cum conturbati et conterriti existimarent se spiritum videre, iterum dixit ad illos : *Quid turbati estis, et quare cogitationes adscendunt in corda vestra? Videte, ecce manus meas, et pedes meos, quia ego sum ipse. Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*. Hæc ergo jam tunc futura posterioribus temporibus mysteria revelata sunt.

70. Denique hæc ipsis exprimuntur sermonibus ; ut ipsum esse intelligamus, et qui ante in Joseph, et postea in suo locutus est corpore ; quandoquidem nec verba mutavit. Ait enim tunc : *Nolite mœsti esse*. Et infra : *Adscendite ad patrem meum, et dicite illi : Hæc dicit filius tuus Joseph : Fecit me Deus dominum totius terræ Ægypti*. Et in Evangelio ait : *Nolite timere. Ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, et ibi me videbunt*. Et infra ait : *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra*, hoc est dicere : divinæ hoc fuit dispositionis, ut acciperem potestatem, non acerbitatis humanæ. Non objicit scelus, qui enumerat præmium.

71. Quod autem habetur in Genesi : *Ad vitam enim vestram misit me Deus ante vos*, reddit in Evangelio dicens : *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. Hæc enim est merces et vita sanctorum, quod etiam alios redemerunt.

72. Illud quoque adverte, non otiose scriptum in Genesi : *Et eris prope me, tu et filii tui, et filii filiorum tuorum*. Hoc est enim quod dixit in Evangelio : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*.

73. Quam evidens quoque illud mysterium, quod veluti completo omni mandato, fratrem suum Benjamin complectitur Joseph, et cecidit super collum ejus, sicut etiam completo Evangelio Christus Paulum amplectitur quibusdam misericordiæ suæ brachiis ; ut interna opinione curvatum, velut a collo in cœlum erigat. Unde et ille erectus a Christo ait : *Nostra autem conversatio in cælis est*.

CAPUT XIII.

Inventos a Joseph fratres gaudet Pharao, cujus erga eosdem humanitas explicatur. Quid munera, quæ Joseph fratribus et præcipue Benjamin confert, atque ad patrem destinat, significent? Quid etiam quod illos discedentes ad pacem exhortatur? Quæ reditus ipsorum in terram Chanaam, et patris ubi audivit filium vivere, admiratio consequitur.

74. Et gavisus est Pharao, quod Joseph agnovisset fratres suos. Unde et vulgata est vox in domo Pharao. Et hortatus est sanctum Joseph, ut fratres suos invitet, ut veniant cum patre : et mandat impleri eorum sarcinas tritico, et vehicula dari. Unde hæc humanitas barbaro, nisi illud ostenderetur magnum mysterium, quod jam non invidet Ecclesia, cum redimuntur Judæi, et populus Christianus hac adjunctione lætatur, et quibus potest subsidiis juvat, et mittit evangelizantes regnum Dei, quo maturius evocentur ? Quibus dantur binæ stolæ.

75. Et allegat * Paulum, cum ejus dicta depromit, cui trecenti aurei, et quinque stolæ diversi coloris conferuntur a Christo. Trecentos aureos habet, qui crucem prædicat Christi. Ideoque ait : *Neque enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum*. Et bene aureos accipit, quia non in suasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus prædicabat. Quinque autem stolas accipit, vel sapientiæ multiplices disciplinas, vel quod nullis sensuum corporalium captus illecebris, ubi aliis periculum, illic te-

* *Allegat*, id est legatum mittit.

veret victoriam; qui omnes voluptates carnis singulari continentia et virtute superaret, cujus ingenium studiumque nulla corporis hebetaret infirmitas, qui cum esset in corpore, corpus se habere nesciret. Denique raptus in paradisum, sive in corpore, sive extra corpus nesciens, audivit verba ineffabilia, quæ loqui homini non liceret: qui postremo nihil terrenum oleret in terris, sicut ipse docet dicens : *Quia Christi bonus odor sumus Deo in iis qui salvi fiunt.*

76. Præcellit igitur Paulus, et ejus exuberat portio : sed tamen habent, et alii prædicatores gratiam suam. Binas stolas accipiunt. Quas illas? Utique de quibus dubitare non debes, quia legisti de sapientia dictum : *Binas vestes fecit viro suo.* Una est mystica, moralis altera *. Sed non omnes apostoli, non omnes prophetæ, non omnes pastores, non omnes virtutes, non omnes habent gratiam curationum, non omnes linguis loquuntur. Ubi diversa merita, præmia diversa.

77. Et præmittuntur patri munera. Filius honorat patrem. Christus populum suum invitat promissis, invitat muneribus. Portant hæc munera asini illi inutiles, et laboriosi ante, nunc utiles : portant in typo Christi munera, portaturi in Evangelio munerum largitorem.

78. *Dimisit autem fratres suos, et abierunt. Et dixit illis Joseph : Nolite irasci in via.* Quam bene docet ab iracundia præcavendum, quod ea possit etiam amantes sui separare germanos; et maxime in via fugiendam esse discordiam*, ubi ipse viandi comitatus debet inviolabilis gratiæ habere consortium. Quid autem aliud ait Dominus noster Jesus ex hoc corpore recessurus, cum discipulos dimitteret suos, nisi ne irascerentur in via, dicens : *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis?* Ubi enim pax est, iracundia locum non habet, ablegatur discordia, fugatur dissensio. Hoc est ergo quod ait : *Pacem meam do vobis*; id est, *Nolite irasci in via.* Et vide ne in hac via dicat, hoc est, in hoc cursu totius vitæ indignationem cavendam, quod ira sæpe etiam innocentes in crimen adducat; quia dum justo amplius irascimur, et volumus alienum coercere peccatum, graviora peccata committimus. Ideo Apostolus : *Non vos ipsos*, inquit, *vindicantes, carissimi : sed date locum iræ*, hoc est, declinemus eam, ne nos illa corripiat. Unde Dominus Jesus dimittens ad evangelizandum discipulos, misit eos sine auro, sine argento, sine pecunia, sine pera, sine virga, id est, ut et incentiva litis, et instrumenta eriperet ultionis.

79. *Et adscenderunt*, inquit, *de Ægypto, et venerunt in terram Chanaan ad Jacob patrem suum; et nuntiaverunt illi dicentes : Quia Joseph filius tuus vivit, et ipse est princeps totius terræ Ægypti.* Quæ est terra Chanaam ? Quæ nutabat. Quid igitur tam evidens, quam apostolorum tempora designari? Qui ingressi Judæorum synagogas nutantes, Domini Jesu potentiam prædicabant, sicut habemus in Actibus apostolorum, dicente Petro : *Hunc ergo Jesum resuscitavit Deus, cujus nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, repromissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hoc donum quod vos videtis.* Advertimus certe quomodo et vivere eum, et terræ totius principem dicat, qui aperiens horrea sua, spiritalis gratiæ donet omnibus ubertatem. Hæc dicebant apostoli, sed Judæi non credebant : sed injiciebant manus in eos, sed trudebant in custodiam prædicatores salutis.

80. Unde et de Jacob scriptum est : *Expavit mente*; non enim credebat eis. Expavit affectu plebis incredulæ, sed posteaquam Christi gesta cognovit, tantis beneficiis et operibus delinitus resumsit spiritum dicens : *Magnum mihi est, si adhuc filius meus Joseph vivit : ibo, et videbo illum prius quam moriar.* Primum et maximum fidei fundamentum, in resurrectionem Christi credere. Quicumque enim crediderit resuscitatum, festinus requirit, devotus accedit, et intima Deum mente veneratur. Credit enim quod ipse non moriatur, si credat in resurrectionis auctorem.

* Per mysticam et moralem stolam intellige mysticam et moralem Scripturarum interpretationem.

CAPUT XIV.

Israel elevans se venit ad puteum juramenti, ubi et sacrificat. Hunc Deus promissis consolatur, eique spondet fore ut ejus oculi manu Josephi claudantur. Ingrediuntur in Ægyptum septuaginta quinque animæ, ac demum filios ad se convocat Israel : et horum omnium quæ mysteria?

81. *Et elevans se Israel, venit ad puteum juramenti, immolavitque hostiam Deo patris sui Isaac.* Merito elevatur qui festinat ad Christum. Fides præcedit devotionem. Prius se elevavit, postea immolavit. Ille enim bene immolat, qui cognitionem divinitatis investigaverit.

82. *Dixit autem Deus ad Israel in visu nocte dicens : Jacob, Jacob. Qui dixit : Quid est? Et Dominus ait : Ego sum Deus patrum tuorum, noli timere, descende in Ægyptum ; in gentem enim magnam faciam te ibi. Ego descendam tecum in Ægyptum, et ego deducam te in perpetuum.* Quemadmodum quæ ipsi legunt, non intelligunt; et Moysen quem laudant, abnegant, cum ejus scriptis credere nolunt. Quid evidentius quam quod hoc loco invitantur, ut ad sanctam Ecclesiam Dei transeant, et qui ante intra Judææ terminos coartabantur angustos, ad populum Dei migrent, qui ex toto orbe, ex omnibus nationibus et populis congregatus in magnam factus est gentem? Denique in omnem terram exivit sonus eorum. Vocatur ergo a filiis suis Jacob, id est, a Petro, Paulo, Johanne populus Judæorum invitatur ad gratiam.

83. Ipse quoque Deus noster proprio eum hortatur oraculo, spondet ei profectum fidei muneris sui fructum dicens ei : *Joseph mittet manum super oculos tuos.* Non utique sanctus Patriarcha sollicitus erat a quo ei oculi clauderentur; licet etiam intellectu simplici moralis exprimatur affectus. Nam si eos quos diligimus, cupimus frequenter amplecti, quanto magis recessuri ex hoc corpore, ipso carorum pignorum tactu delectamur extremo, et hoc mulcemur viatico? Tamen mystice licet nobis intelligere quod postea cogniturus Deum sit populus Judæorum. Hoc est enim mysterium, quod verus Joseph immittet manus super oculos ejus; ut qui non videbat ante, jam videat. Veni ad Evangelium, lege quemadmodum cæcus ille sanatus sit, cui Jesus manum imposuit, et ejus abstulit cæcitatem. Non enim morituris Christus manum imponit, sed victuris : aut si morituris, recte; quia prius morimur, ut reviviscamus. Non enim possumus Deo vivere, nisi peccato ante moriamur.

84. Descendunt igitur in Ægyptum septuaginta quinque animæ, sicut scriptum est, et hoc mysticæ numero remissionis; quia post tantam duritiam, post tanta peccata haberentur indigni, nisi donaretur his remissio peccatorum. Occurrit illi Judas, hoc est, confessio erroris. Hunc sui venturus Judæorum populus prænuntium mittit. Ideo et Joseph verus, id est, arbiter et interpres divinitatis occurrit; quia præcedit jam confessio, quos antea perfidia possidebat. Interpres enim divinitatis est Christus ; quia Deum nemo vidit umquam; nisi unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Hic senilis jam ætatis, et fessum suscipiet ultimis temporibus populum Judæorum, non secundum illius merita, sed secundum electionem gratiæ : et imponet manus super oculos ejus, ut cæcitatem auferat. Cujus ideo distulit sanitatem, ut postremus crederet, qui ante non putavit esse credendum, et prærogativam superioris electionis amitteret. Unde et Apostolus ait : *Quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret.*

85. Gesta igitur patriarcharum, futurorum mysteria sunt. Denique ipse Jacob sic ait ad filios suos : *Congregamini, ut annuntiem vobis quæ occursura sunt vobis in novissimis diebus. Congregamini, et audite Israel patrem vestrum.*

DE BENEDICTIONIBUS PATRIARCHARUM

LIBER UNUS *.

CAPUT I.

Ut liberi ad honorem deferendum parentibus impellerentur, magnam vim horum benedictioni Deum indidisse. Paternam benedictionem accipere Josephum festinasse, atque etiam filios patri obtulisse benedicendos. Et quæ his mysteria contineantur.

1. PRIMUM omnium quantam discimus parentibus referre reverentiam, cum legimus quoniam qui benedicebatur a patre, benedictus erat, et qui maledicebatur, maledictus erat. Ideo hanc parentibus gratiam donavit Deus, ut filiorum pietas provocetur. Prærogativa igitur parentum disciplina est filiorum. Honora ergo patrem, ut benedicat te. Honoret pius patrem propter gratiam, ingratus propter timorem. Et si pauper est pater, et non habet divitiarum copias quas relinquat filiis; habet tamen ultimæ benedictionis hæreditatem, quæ sanctificationis opes successoribus largiatur. Et multo plus est beatum quam divitem fieri.

2. Festinabat Joseph sumere benedictionem. Denique et filios suos obtulit Manassen et Ephræm, quos benedixit Jacob; ut quia duodecim habebat filios, et tertius-decimus erat futurus apostolus Paulus, quasi posterior electus, tertia-decima tribus de Manasse et Ephræm nepotibus sanctificaretur in utrumque divisa, quo Paulus non extra paternarum numerum tribuum inveniretur, qui veteris Testamenti et novi egregius prædicator, paternæ benedictionis hæreditatem sibi quoque facile profecisse comprobaret.

3. Quamquam præclara hæc in hoc sint mysteria, quod sumens Joseph filios suos quos susceperat in Ægypto, Ephræm ad dexteram suam, ad sinistram autem Israel patris sui; Manassen autem ad sinistram suam, ut ad dexteram esset Israel, applicuit eos ante patrem suum. Extendens autem Israel manum dexteram, imposuit super caput Ephræm qui erat junior et stabat ad sinistram avi: et sinistram suam posuit supra Manassen qui erat ad dexteram, et ita immutatis manibus, benedixit eos. In quo et Joseph naturæ ordinem servavit, ut seniori filio plus deferret, sicut Isaac quoque in Esau priorem filium benedictionem deferre cupiebat: sed minorem filium in typo junioris populi credidit præferendum, sicut erat ipse a matre prælatus.

4. Denique Manasses ex oblivione, latina interpretatione, signatur; eo quod populus Judæorum oblitus est Deum suum qui fecit eum. Et quicumque ex ea plebe crediderit, tamquam ex oblivione revocatur. Ephræm autem fœcunditatem fidei, interpretatione nominis pollicetur, qui auxit patrem, sicut ait ipse Joseph dicens: *Quia auxit me Deus in terra humilitatis meæ*. Quod proprium est populi junioris, qui corpus est Christi, augens patrem, et Deum proprium non relinquens.

5. Denique spiritaliter de populis hoc esse mysterium senior declaravit. Nam cum filius putaret eum errasse vitio hebetioris adspectus, convertere voluit manus ejus dicens: *Non sic pater, hic enim primitivus est, impone dexteram*

* Pronuntiatus est tractatus iste anno 387, ante mensem augustum, quo Italiam Maximus tyrannus invasit. Atqui tam evidenter superioris libri continuationem præbet, ut in pluribus mss. inscriptus habeatur, *Liber secundus de Joseph et fratribus ejus*. Illud autem in hac opella singulare ac parum usitatum Ambrosio est, quod is interpretationes mysticas evolvisse contentus, nunquam ferme nisi semel (c. 7, n. 35) aliquid morum institutioni accommodatum inseruit.

tuam super caput ejus. Et noluit, sed dixit : Scio, fili, scio. Et hic erit in populum, et hic exaltabitur : sed frater ejus junior major illo erit, et semen ejus erit multitudo gentium. Denique præferendum Ephræm seniori germano, etiam benedictionis serie prophetavit dicens : *In vobis benedicetur Israel, dicentibus : Faciat vobis Deus sicut Ephræm et Manassen.* Et ideo cum essent nepotes, in locum filiorum sunt adoptati, ut non essent avitæ benedictionis expertes.

CAPUT II.

De benedictione Ruben primogeniti, quæ non tam benedictio, quam prophetia est : de Judæorum errore circa ipsam ; deque mysteriis per eamdem significatis.

6. HAC benedictione celebrata, vocavit etiam filios suos. Et qui ante juniorem seniori prætulerat, cœpit a primo; ut in illo mysterii præferret gratiam, in hoc ordinem servaret ætatis; simul qui ante in duobus benedixerat universos cum omni posteritate et progenie futurorum, ne aut superflua videretur plebis iterata benedictio, aut prior æstimaretur infirma. Meritoque repetitam magis annuntiationem eorum quæ posterioribus essent ventura temporibus, quam benedictionem conferre se dicit.

7. Denique sic cœpit : *Ruben primitivus meus ; tu virtus mea et initium filiorum meorum, durus portari, durus et temerarius, affecisti me contumelia, sicut aqua non efferveas. Adscendisti enim in cubile patris tui, tunc polluisti thorum quando adscendisti.* Nonne redargui magis, quam benedici videtur ? Et ideo prophetia magis quam benedictio est. Prophetia enim annuntiatio futurorum est, benedictio autem sanctificationis et gratiarum votiva collatio.

8. Et Judæi putant quia propterea hæc senex ad Ruben filium dicat, quia cum Bala concubina patris concubuit, et thorum patrium polluit. Sed facile refelluntur; hoc enim erat ante gestum : Jacob autem quæ ventura essent in novissimis diebus, non ea quæ gesta erant, spondet se esse dicturum. Ergo Patriarchæ sibi congruit et constat sententia, qui videns, persequentibus Judæis, futuram Domini passionem, execratur inmanem primogenitæ plebis audaciam, quæ incredula, nec Dei legi subdita, et jugum Christi dura nesciens portare cervice, auctorem vitæ non solum scelere necis, sed etiam sacrilegæ insultationis affecit injuria.

9. *Non efferveas*, inquit, *sicut aqua* ; ne in majora prorumpat amentiam, et fervor furoris atque insaniæ non sinat resipiscere peccatores : sed agant pœnitentiam delictorum ; quoniam durus adscendit populus cubile patris, et thorum polluit sanctum, hoc est, carnem Domini Jesu creatoris nostri patibulo affigens crucis, in qua velut in quodam cubili et patrio thoro sancti ejus salutari refectione requiescant. Quis igitur abnuat de populo dictum, cum populo hæc universa conveniant ? Ipse enim dictus est primogenitus Israel, ipse duræ esse cervicis. De ipso dixit Moyses : *Vos autem populus dura cervice estis.* Et revera quis tam durus et temerarius et contumeliosus, quam populus Judæorum, qui Dominum Jesum, per quem viderant mortuos suscitatos, cæcos illuminatos, flagellis verberaverunt, clavis confixerunt, cum divina ejus opera negare non possent. Quod scribis et pontificibus auctoribus, et principe sacerdotum Caipha pariter sæviente, commissum Evangelii series declaravit. Et ideo sanctus Propheta refugit tanti sceleris principatum, ne per successionem generis auderent tanti Patriarchæ sibi arrogare consortium.

CAPUT III.

Prædicantur quæ filiis Simeon et Levi, quorum nominibus tribus designantur, erant eventura; necnon opinio Judæorum circa mysticam istius benedictionis interpretationem confutatur.

10. CONTESTATUR justus, et abdicat posteritatem, quæ patrium non servaret affectum; et quia prævidit flagitium, perhorrescit consilii contagium : *In consilium*, inquit, *eorum non veniat anima mea, et in congregationem illorum non contendant viscera mea; quoniam in ira sua occiderunt hominem, et in cupiditate sua subnervaverunt taurum.* Quod dicit,

filiis quidem dicit Simeon et Levi; eorum nomine tribus signat, quæ ...tione simili vocabuntur. Quam ...pretationem pulcherrimam deri... Judæi; ut arbitrentur quia prop... ...gnat filios Jacob, quia propter ...m sororis Sichimitas isti duo præ ... fratribus ultum ire cupientes, ...runt cum ipsis inire velle se ..., et ideo oportere circumcidi ...erant; ut religione concordi pax ..., et recipiendæ affinitatis so... firmaretur: sed circumcisos ...centibus adhuc vulneribus, et ... viribus quas dolor solverat, ...ille superveniente tertio necave... ...o et fortasse isti duo ultores ...ris, quia scribarum et sacer... ...ctores sunt. Nulli enim magis ...pientes et sacerdotes debent ...iam vindicare.

...d in hoc quoque errant Judæi. ...n causas doloris sui præstiterant ...erentes se in illa licet ætate ... vindices læsæ fuisse pietatis, ... castitatis ultores. Quod uti... ...ctus condemnare non poterat, ...m passi sunt inultam sororem ...co esse meretricis, quæ et vir... ...m amiserat, et vindictæ sola... ...on habebat: maxime cum ipse ...tum probaverit, ut Sichimam ...ret, et in morte donaret eam ... dilectissimo Joseph, dicens ad ...o tibi *Sichimam præcipuam super fratres tuos, quam accepi de ma... ...morrhæorum in machæra mea et* ...uod factum negari non potest. ...etari tamen possumus per Sichi... ...umeros significari, per humeros Hæredem ergo bonorum operum ...n Joseph præ cæteris elegit, cujus fratres æquare non poterant. Quis ...cta Christi potuit adæquare?

...n præterea immaculatus et castus ... terreno diversorio, et impuri... ...ectoribus manubias reportavit, stupris et flagitiis vacantem ad in... ...n sanctorum verbis cœlestibus, et ...apiens spiritali; ut ubi inhabita... ...ste lasciviæ et principes luxuriæ ...ntur, ubi fuerant incentiva libi... et fomenta nequitiæ, ibi nunc sancti sacerdotes magisteria doceant castitatis, et plurima virginalis integritatis exempla quodam supernæ lucis fulgore resplendeant.

13. Tribus igitur sunt quæ designantur nominibus Patriarcharum, quia de tribu Simeon scribæ sunt, de tribu Levi principes sacerdotum, qui perfecerunt nequitiam suam in Domini passione, mensuram omnem paternæ impietatis implentes. Ipsi consilium cogitaverunt adversus Dominum Jesum, ut occiderent eum, sicut Esaias dicit: *Væ animæ ipsorum; quia cogitaverunt consilium malum adversum se dicentes: Alligemus justum, quia inutilis est nobis.* Ipsi occiderunt prophetas, et apostolos annuntiantes Domini Salvatoris adventum, passionis ejus et resurrectionis gloriam prædicantes. Ipsi postea in sua cupiditate, qua terrena flagitia desiderabant, divina consortia refugientes, corporis castimoniam, sobrietatem mentis, contemtum pecuniæ, lucrum gratiæ, subnervaverunt taurum, illum videlicet cornua producentem et ungulas, quem vident pauperes et lætantur; quoniam verbo Dei exaltavit cornu populi sui, quo et inimicos repulit, et præmium coronæ cœlestis emeruit. Hic est taurus quo Ecclesia figuratur in luna, tunc plenior cum velut cornibus nixa taurinis, spatium totius orbis includit.

14. Tamen prophetiæ huic videtur etiam gratiam benedictionis adjungere. Nam ad primogenitum Ruben dicendo: *Non effervescas ut aqua*, peccatum statuit*; quia aqua mundare magis delicta, mentesque nostras ab omni solet vitiorum fervore revocare. Et iterum dicendo ad Simeon et Levi: *Dividam vos in Jacob, et dispergam in Israel*, ostendit gentium congregatione redimendos. Percusso enim pastore, grex ille dispersus est, qui fuerat ante collectus; ut qui non erat, introiret, et sic omnis Israel salvus fieret. Et maxime propter tribum Levi debemus hoc credere; quia ex ea tribu Dominus Jesus videtur secundum corporis susceptionem genus

---

* *Peccatum statuit*, id est, peccatum sistit; et contra ejus impetus obicem ponit.

ducere. Ex qua tribu sunt sacerdotes Levi et Nathan, quos sanctus Lucas in Evangelii libro quem ipse scripsit, inter majores Domini computavit. Sacerdos enim Patris et princeps omnium sacerdotum, sicut scriptum est : *Tu es sacerdos in æternum*, sacerdotalis originis successionem debuit vindicare.

15. Unde et Moyses benedixit hanc tribum dicens : *Date Levi sortem suffragii sui, et veritatem ejus viro sancto.* Benedixit etiam Moyses tribum Ruben, sicut habes scriptum : *Vivat Ruben, et non moriatur, et sit multus in numero.* Neque enim benedixisset, si secundum Patriarchæ sententiam benedictione scivisset indignos. Certe quod strictim ille præteriit, iste complevit.

CAPUT IV.

De benedictione Judæ, quæ Christo ejusque incarnationi, passioni, resurrectioni, atque aliis mysteriis accommodatur.

16. Et quia per admixtionem generis Juda et Levi tribus junctæ sunt, ideo Matthæus ex tribu Juda describit ejus familiam. Et Apostolus ait : *Quoniam de Juda ortus est Dominus noster.* Ut ex tribu Levi sacerdotalis et plena sanctitatis annumeretur hæreditas : ex tribu autem Juda, ex qua David et Salomon et reliqui reges fuerunt, regalis successionis splendor effulgeat; ut idem et rex et sacerdos Scripturarum testimonio demonstretur. Meritoque se circa gratiam Judæ Jacob sanctus effudit dicens: *Juda, te laudabunt fratres tui : manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum : adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda ex germine, fili mi, adscendisti. Recumbens dormisti ut leo, et tamquam catulus, quis suscitabit eum? Non deerit judex ex Juda, et princeps de femoribus ejus, donec veniat cui repositum est; et ipse erit exspectatio gentium, alligans ad vitem asinam suam, et cilicio pullum asinæ suæ. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ anaboladium suum. Hilares oculi ejus a vino, et dentes ejus candidiores quam lac.*

17. Ad Judam quidem patriarcham dirigi videtur alloquium, sed Judas ille posterior verus confessor exprimitur, qui ex ea tribu natus est, qui [illegible] laudatur a fratribus, de quibus di[illegible] *Narrabo nomen tuum fratribus* [illegible] Dominus per naturam, frater per [illegible]tiam, cujus manus quas exp[illegible] populum non credentem, super d[illegible] inimicorum suorum. Iisdem eni[illegible]nibus, atque eadem passione [illegible] et subjugavit adversarias pote[illegible] omnesque fidei et pietatis exsort[illegible]ditos sibi fecit. De quibus ait Pa[illegible] Filium : *Et dominaberis in medio* [illegible]*corum tuorum* : quos inimicos sua [illegible]tia fecit, non Christi voluntas. [illegible] magna gratia Domini. Etenim spi[illegible] nequitiæ, quæ ante cervicem n[illegible] jugo solebant captivitatis inflecte[illegible] ut David ipse manus quodammodo [illegible] se triumphantium sentire se scri[illegible] dicens : *Super dorsum meum fa[illegible]verunt peccatores*, ipsæ nunc su[illegible] triumpho Christi, et quibusdam m[illegible] ejus, id est, factis operibusque [illegible]jectæ, perpetuæ subeunt captiv[illegible] ærumnam. Ipse utique qui adora[illegible] filiis Patris sui, quando adoratur a [illegible] quibus ipse permisit ut Patrem v[illegible]mus, cujus servum esse virtutis est.

18. *Catulus leonis Juda.* Nonne [illegible]denter et Patrem expressit, et Fi[illegible] declaravit? Quid tam evidens, [illegible] unius naturæ Filius Dei cum Patre [illegible] doceatur? Leo ille, hic catulus leo[illegible] Vili comparatione, ejusdem natura[illegible] potentiæ unitas intelligitur. Rex ex r[illegible] processit, fortis ex forte. Quia fut[illegible] prævidebat qui filium adsererent ju[illegible]ris ætatis, occurrit his subjiciens : *[illegible] germine, fili mi, adscendisti. Recumb[illegible] dormisti ut leo, et tamquam catulus.* [illegible] alibi habes, quia catulus ipse est leo d[illegible] tribu Juda. Ergo quia catulum dixer[illegible], bene statim leonem posuit, hoc est di[illegible]cere : Non capiantur aures vestræ, quia catulum audierunt, Filium expressi, non dixi minorem. Et ipse est leo sicut Pater. Audiant quia et leonem, et catulum appellavit : leonem quasi perfectæ plenæque virtutis; catulum, quasi Filium; ne quis cum audiret æqualem Patri, non putaret Filium. Non sic laudatur Filius, ut separetur a Patre. Ille probat æqualem, qui Filium confitetur.

[illegible]. Mirifice autem et incarnationem [illegible] expressit dicens : *Ex germine, fili adscendisti*; eo quod tamquam fru[illegible] terræ in alvo Virginis germinavit, [illegible] flos boni odoris ad redemtionem [illegible] totius maternis visceribus splen[illegible] novæ lucis emissus adscenderit, [illegible] Isaias dicit : *Exiet virga de radice* [illegible], *et flos ex radice ejus adscendet.* [illegible] familia Judæorum, virga Maria, [illegible] Mariæ Christus. Recte virga, quæ [illegible] est generis, de domo et patria [illegible], cujus flos Christus est qui fœto[illegible] mundanæ colluvionis abolevit, et [illegible] æternæ odorem infudit.

[illegible]. Habes ergo incarnationem, accipe [illegible] nem : *Recumbens*, inquit, *dormisti* [illegible] : quando jacuit in sepulcro, velut [illegible] corporis sui somno quietus, [illegible] ipse ait : *Ego dormivi, et requievi,* [illegible] *surrexi; quoniam Dominus suscepit* [illegible]. Unde et Jacob ait : *Quis suscitabit* [illegible]; hoc est, quem Dominus suscipiet. [illegible] est alius qui resuscitet, nisi ipse [illegible] sua Patrisque resuscitet potestate? [illegible] Video natum auctoritate propria, video [illegible] mortuum propria voluntate, video dor[illegible] mientem potestate propria. Qui omnia [illegible] fecit arbitrio, cujus alterius ut re[illegible] surgat egebit auxiliis? Ipse igitur re[illegible] surrectionis suæ auctor est, qui mortis [illegible] et arbiter, qui exspectatur a gentibus.

21. Et ideo, *donec ille veniat, non de[illegible] ficiet dux ex Juda*; ut usque ad ejus [illegible] regalis successionis fides incor[illegible] rupta servetur. Postea enim, ut docui[illegible] mus tractatu habito in Evangelium, per [illegible] Herodem adulterata successio prærogativam dignitatis amisit. Etenim quia [illegible] verum regem negaverunt, falsos habere [illegible] cœperunt. Ergo hoc quod dicit Patri[illegible] archa, servabitur in judicibus vel regi[illegible] bus Judæorum intemeratæ successionis [illegible] hæreditas ducta per reges : *donec veniat cui repositum est*; ut Ecclesiam Dei con[illegible] gregct ex conventu nationum omnium, et gentilium devotione populorum, hoc est, ipsum manet, ipsi debitum reser[illegible] vatur, ipsi tantæ gratiæ prærogativa defertur.

22. *Et ipse est exspectatio gentium.* Plus dixit quam si dixisset, ipsum exspectant gentes, quod omnis spes Ecclesiæ in ipso recumbat. Ideo dicitur Moysi : *Solve calceamentum pedum tuorum*, ne ipse sponsus Ecclesiæ crederetur, qui dux plebis eligebatur. Ideo solvit calceamentum suum Jesus Nave, ut venturo tanti muneris gratiam et ipso servaret. Ideo dicit Johannes : *Post me venit vir cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus*. Ideo dicit : *Qui habet sponsam, sponsus est : amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, et gaudio gaudet*, hoc est, ipse solus vir est Ecclesiæ, hic est exspectatio gentium, huic deferentes copulam gratiæ nuptialis, calceamentum suum solverunt prophetæ. Hic sponsus est, ego amicus sponsi : gaudeo quia venit, quia vocem audio nuptialem, quia jam non dura peccatorum supplicia, dura Legis tormenta, sed remissionem criminum, vocem lætitiæ, sonum jucunditatis, exsultationem festi nuptialis audivimus.

23. Hic est ille *alligans ad vitem asinum suum, et cilicio pullum asinæ suæ*; ut fervorem Spiritus sancti habeat congregatio nationum ante remissa et negligens, sed jam devota per Christum, et viti illi perpetuæ, hoc est, Domino Jesu, qui ait : *Ego sum vitis, et Pater meus agricola*, velut fructuosi palmites quibusdam inexsolubilis fidei vinculis alligemur. Hoc est illud mysterium, quod pullum asinæ solvi jussit in Evangelio, et ipse Dominus Jesus sedit super eum, ut alligatus ad vitem perpetua sanctorum suavitate requiesceret.

24. *Lavabit*, inquit, *in vino stolam suam*. Bona stola est caro Christi, quæ omnium peccata operuit, omnium delicta suscepit, omnium errores texit. Bona stola, quæ universos induit veste jucunditatis. Lavit hanc stolam in vino, quando cum baptizaretur in Jordane, descendit Spiritus sanctus sicut columba, et mansit super eum. Quo significatur quod plenitudo Spiritus sancti individua in eo fuerit, nec recesserit. Unde et Evangelista ait : Quia plenus Spiritu sancto Dominus Jesus, regressus est ab Jordane. Lavit ergo Jesus stolam suam, non ut suam quæ non erat; sed ut nostram quæ erat, sordem ablueret. Denique addidit : *Et in sanguine uvæ*

*anaboladium** *suum:* hoc est, in passione corporis sui diluit gentes suo sanguine. Etenim verbi anaboladium gentes sunt, sicut scriptum est : *Vivo ego, dicit Dominus, nisi omnes eos induam sicut vestimentum.* Et alibi : *Sicut amictum mutabis eos, et mutabuntur.* Non ergo sanguine proprio, sua peccata, quæ non erant, sed nostra quæ fecimus delicta, mundavit. Et bene uvam dixit, quia sicut uva pependit in ligno. Ipse est vitis, ipse uva. Vitis, ligno adhærens : uva, quia lancea militis apertum latus emisit aquam et sanguinem. Sic enim dixit Johannes : quia exivit de eo aqua et sanguis. Aqua ad lavacrum, sanguis ad pretium. Aqua nos abluit, sanguis nos redemit.

25. Et ideo ait Propheta : *Hilares oculi ejus a vino, et dentes candidiores quam lac,* significans prophetas et apostolos. Alii enim sicut oculi Christi prævide-runt et annuntiaverunt ejus adventum, de quibus ipse dicit : *Abraham diem meum vidit, et gavisus est.* Et unus de prophetis dicit : *Vidi Dominum Sabaoth :* quem videntes spiritali lætitia complebantur. Alii vero, hoc est apostoli, quos Dominus ab omni peccatorum labe mundavit, super lac candidiores facti sunt, quos macula nulla postea fuscavit. Etenim lac temporale est, gratia autem apostolorum perpetua manet, qui nobis spiritalia illa atque cœlestia conficientes alimenta, mentis internæ viscera saginarunt. Sunt etiam qui mandata Domini lucida, quæ divino ore depromta sunt, sicut lac nobis facta arbitrentur, quibus nutriti ad panis cœlestis pervenimus alimoniam. Unde et Paulus ait : *Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis.* Corinthios in principio fidei potu lactis imbuit. Et sancti illi quorum fides annuntiatur in universo mundo, tamquam ablactati, esca solidiore firmantur.

---

* *Anaboladium*, sive ut in quibusdam mss. legitur, *anabolium*, forte *anabolæum*, amiculus erat, quo humeri tegebantur. Sic autem dicebatur, quia ab inferioribus partibus adtolleretur ad superiores, ἀπὸ τοῦ ἀναβάλλεσθαι.

CAPUT V.

Benedictione Zabulon Ecclesiam atque ejus principes designari.

26. *Zabulon juxta mare habitabit, et ipse secus accessus navium, et pertendit usque ad Sidonem.* Ipsa nominis interpretatio meliora promittit; eo quod latina expressio liberationem significet a nocturnis, quod est utique bonum, et ejus qui sperat in pennis Domini, quem circumdat veritas ejus, ne timeat a timore nocturno, et a negotio perambulante in tenebris.

27. Hic ergo *Zabulon juxta mare,* inquit, *habitabit;* ut videat aliorum naufragia, ipse immunis periculi, et spectet alios fluctuantes in freto istius mundi, qui circumferantur omni vento doctrinæ, ipse fidei radice immobilis perseverans, sicut est sacrosancta Ecclesia radicata atque fundata in fide, spectans hæreticorum procellas, et naufragia Judæorum, quoniam gubernatorem quem habuerant, abnegarunt. Circa fluctus igitur habitat, non fluctibus commovetur, magisque ad subveniendum parata, quam periculo obnoxia; ut si qui tempestatibus acti gravibus confugere ad portum velint, præsto sit Ecclesia tamquam portus salutis, quæ expansis brachiis in gremium tranquillitatis suæ vocet periclitantes, locum fidæ stationis ostendens. Ecclesiæ igitur in hoc sæculo tamquam portus maritimi per littora diffusi occurrunt laborantibus, dicentes esse credentibus refugium præparatum, quo ventis quassata navigia possint subducere.

28. In his Ecclesiis sunt principes Zabulon, et principes Nephthalim, sicut docet LXVII psalmus, quorum alii liberatores sunt a tempestate nocturna, clamantes : *Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis :* alii sunt latitudinis apostolicæ, qui possunt dicere : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est.* Ipsi sunt isti qui cum essent in tenebris, lucem viderunt magnam, sicut Propheta testatur dicens : *Regio Zabulon, et regio Nephtha'im, via maris trans Jordanem :*

lus qui sedebat in tenebris, viderunt *magnam : qui sedebant in regione* *mortis, lux orta est eis.*

Exploratores igitur secus accessus posuit Dominus Deus noster hujus hæredes, cujus cura et spiritalis successio pertendit ad Sidonem, hoc est, usque ad pervenit, ut Domini misericor- abluat nationum. Sidon enim est filius Cham, illius utique irreverentiam paternæ pie- maledictione damnatus est patris. ratio nocturna tamquam in ex- ita propugnaculi spiritalis, ne alos vitæ hujus possit incidere, it usque ad gravissimorum cri- peccatores, et Sidonios ipsos, superstitione vehementi vena- nerum nuncupabantur, et, ut tatio docet, soluta hæreditate, donataque hæreditate bene- absolvit; ut ubi major reatus nunc uberior sit gratia.

CAPUT VI.

ictione Issachar, quæ mystice de Christo Domino exponitur.

char bonum concupivit, requies- medias sortes, et videns requiem et terram quia pinguis : *humerum suum ad laborandum,* *est vir agricola.* Issachar merces et ideo refertur ad Christum, merces nostra; quod eum nobis salutis æternæ non auro, non sed fide et devotione merce- de et David de ipso dicit : *Ecce Domini, filii; merces, fructus* Et Moyses de eo dicit : *Merces inhabitantium.* Hic est qui bo- cupivit ab initio, et quod ma- desiderare nescivit. De quo et : *Priusquam sciat puer vocare matrem, non credidit malitiæ, bonum est.* Requievit inter eteris et novi Testamenti, vel o prophetarum. Ideoque inter et Eliam medius apparuit; ut et nobis quod in eorum sermo- quiem habeat, per quos pleri- catis renuntiantes credunt in ivum : vel quod ipsi sint testes resurrectionis ejus, et beatæ quietis.

31. Itaque ut ad resurrectionis suæ gratiam vocaret gentes (ipsa est enim pinguis et fertilis terra, quæ fructus generat æternos, fructus centesimos et sexagesimos) subjecit humerum suum ad laborandum, subjiciens se cruci, ut nostra peccata portaret. Ideoque dicit Propheta : *Cujus principium super humerum ejus,* hoc est, super corporis passionem divinitatis potestas, vel crux supereminens corpori. Posuit ergo humerum incumbens aratro omnibus subeundis contumeliis patiens, ita subjectus labori, ut vulneraretur propter iniquitates nostras, et infirmaretur propter peccata nostra. *Et factus est vir agricola,* sciens terram suam bono seminare frumento, et fructiferas arbores alta radice plantare.

CAPUT VII.

De benedictione Dan, quæ futurum ex ea tribu Antichristum prænuntiat. Exhortatio ad vitiorum somnum excutiendum subjungitur; postquam eadem tribus prædicitur ad fidem accessura.

32. *Dan judicabit populum suum tamquam et una tribus Israel. Et factus est Dan ipsi serpens in via sedens, et in semita mordens calcaneum equi, et cadet eques retrorsum, salutem exspectans a Domino.* Simplex quidem intellectus hoc habet, quod etiam Dan tribus judicem dederit in Israel. Etenim post Jesum Nave Judices fuerunt plebis de diversis tribubus. Fuit autem et Samson de tribu Dan, et judicavit Israel viginti annis. Sed non hunc prophetia significat, at Antichristum qui futurus est ex tribu Dan, sævus judex, et tyrannus immanis, *judicabit populum suum. Tamquam serpens in via, sedens in semita,* dejicere tentabit eos qui viam ambulant veritatis, supplantare cupiens veritatem. Hoc est enim mordere equi calcaneum, ut veneni suffusione equus saucius, et vulneratus dente serpentis, levet calcaneum suum; sicut Judas proditor tentatus a diabolo super Dominum Jesum levavit calcaneum suum, ut dejiceret equitem, qui se dejecit ut omnes levaret. Cecidit igitur non prostratus in fa-

ciem quasi dormitans, sed retrorsum, ut a superioribus ad priora se extendens, a Domino exspectaret salutem. Sciebat enim se resuscitandum, et ideo jacentem Adam exspectabat erigere.

33. Unde nos cum bene in via currimus, caveamus necubi serpens lateat in semita, et subruat vestigium equi, hoc est, corporis nostri, et dejiciat subito equitem dormientem. Nam si vigilemus, cavere debemus aliquatenus, et morsus declinare serpentis. Non ergo nos opprimat somnus negligentiæ, somnus sæculi, non opprimat divitiarum somnus; ne et de nobis dicatur : *Obdormierunt somnum suum et nihil invenerunt omnes viri divitiarum*. Sed sunt et equites dormientes, de quibus scriptum est : *Dormitaverunt qui adscenderunt equos*. Si avaritia pectus tuum vulneret, si libido inflammet, dormis, eques, et ideo corpus tuum, hoc est, equum tuum non potes refrænare. Vigila ergo, ut etiam si dejectus fueris, hoc est, mortuus fueris, non obdormias. Qui enim obdormiunt somnum suum, nihil inveniunt. Tu autem exspecta salutem a Domino, venturam respice, ut gratiam resurrectionis invenias. Dormiebat Judas : denique verba Christi non audiebat. Dormiebat Judas, et quidem somnum divitiarum, qui mercedem de proditione quærebat. Vidit eum dormientem diabolus; et oppressum avaritiæ somno gravi : misit se in cor ejus, vulneravit equum, dejecit equitem, quem separavit a Christo.

34. Hanc tribum benedixit Moyses dicens : *Dan catulus leonis, et effugiet ex Basan*, hoc est, ex confusione. Unde secundum græcum magis intelligere debemus, ex quo latinus transtulit, quod Dan ipse factus sit serpens in via sedens. Dan judicium interpretatur. Et ideo grave judicii periculum tribus ista subiit, cui serpens illapsus Antichristus est, qui currentem suis sauciaret venenis. Sed tamen ipsa tribus liberabitur a confusione, cum fuerit confessa equitem resurgentem, qui ait : *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui est in cœlis : qui autem me confusus fuerit coram hominibus, confundam et ego eum coram Patre meo qui in cœlis est.*

CAPUT VIII.

Benedictione Gad tentaturos Dominum Judæos, et vicissim tentandos ab eodem, adumbrari.

35. *Gad tentatio, tentavit eum, et ipse tentavit eos secus pedes*. Tentatio est congregatio et astutia scribarum et sacerdotum qui Dominum Jesum de tributo Cæsaris, et de Johannis baptismate, ut docuit Scriptura, tentabant; quibus Dominus Jesus in sua justitia tentamentum retorsit. *Secus pedes*, hoc est, continuo sine ulla deliberatione referens, quo tentantes magis ipse concluderet. Dicentibus enim : *In qua potestate hæc facis?* non ad quæsita respondit; sed etiam ipse proposuit dicens : *Interrogabo et ego vos unum verbum : quod si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio.* Iterum dicentibus : *Licet tributum dari Cæsari, an non?* ait : *Quid me tentatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census.* Et offerentes iterum interrogavit : *Cujus est imago et superscriptio?* Dicunt ei : *Cæsaris*. Ibi igitur eos ligavit ipsorum sermonibus, ipsorum obligatione constrinxit. Tunc ait illis: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo*, ut contra verba sua venire non possent. Denique mirati abierunt ab eo. Sed non est mirum si secus pedes respondebat, qui ante pedes videbat.

36. Exposuit Moyses evidenter hanc prophetiam Jacob sancti esse de Christo. Sic enim ait : *Benedictus qui ampliavit Gad. Sicut leo requievit confringens brachia et principes, et vidit ab initio suo quia ibi divisa est terra principum collectorum simul cum principibus populorum. Justitiam fecit Dominus, judicium cum Israel.*

37. Agnoscimus itaque quis requieverit sicut leo, quis confregerit brachia potentium, quis a principio divisiones tentantium vidit. Ibi igitur hiatus est terræ, qui absorbeat calumniantes, ubi tentatio perfidorum est.

CAPUT IX.

De Benedictione Aser, qua Christi pauperis divitiæ, ac multiplicia in homines dona exprimuntur.

38. *Aser pinguis ejus panis, et ipse dabit escam principibus.* Aser interpretatione latina significat divitias. Quis igitur dives, nisi ubi altitudo divitiarum est sapientiæ et scientiæ Dei? Quis dives nisi Dominus Jesus, qui abundat semper, et numquam deficit? Pauper venit in hunc mundum, et omnibus abundavit, universos replevit. Quantus est in divitiis, qui paupertate sua omnes divites fecit! Sed pauper propter nos, dives cum Patre. Pauper ille, ut nos ab inopia vindicaret; sicut Apostolus docet dicens: *Quia propter vos pauper est factus, cum dives esset; ut illius inopia vos ditaremini.* Cujus inopia ditat, sanat fimbria, fames satiat, mors vivificat, sepultura resuscitat. Hic ergo dives est thesaurus, hujus pinguis panis. Et bene pinguis quem qui manducaverit, esurire non poterit. Hunc panem dedit apostolis, ut dividerent populo credentium: hodieque dat nobis eum, quem ipse quotidie sacerdos consecrat suis verbis. Hic ergo panis factus est esca sanctorum.

39. Possumus et ipsum Dominum accipere, qui suam carnem nobis dedit, sicut ipse ait: *Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt: hic est autem panis qui de cœlo descendit, ut si quis ex eo manducaverit, non moriatur.* Et ne quis putaret quia de hac morte dicit quæ per animæ et corporis secessionem venit, et jure dubitet, cum sciat sanctos apostolos hac morte esse defunctos, addidit: *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc, vivet in æternum*: hoc est, non de temporali vita dixi supra, nec de morte istius vitæ, qua etiam si quis mortuus fuerit, tamen si panem meum acceperit, vivet in æternum. Ille enim accipit, qui seipsum probat: qui autem accipit, non morietur peccatoris morte, quia panis hic remissio peccatorum est.

40. Moyses quoque pulcherrime prophetavit in benedictionibus suis dicens: *Benedictus a filiis Aser, et erit acceptus a fratribus suis; et intinget in oleo pedem suum, et ferrum, et æramentum est calceamentum ejus. Et sicut dies tui sunt, sic erunt virtutes tuæ. Non est quisquam sicut est Deus tuus in cœlo, adjutor tuus, et magnus dominus firmamenti: et protegens te Deus initii, et per vires brachiorum potentium ejecita facie tua inimicum tuum, dicens: Pereat. Et inhabitabit Israel fidens solus super terram: Jacob in frumento et vino; et cœlum tibi cum nebula roris erit.*

CAPUT X.

Benedictionem Nephthalim, fidelium Christo, tamquam viti palmites; hærentium, et mortis vinculis exsolutorum imaginem esse.

41. *Nephthalim vitis remissa, porrigens in germine decorem.* Sarmentum vitis aliud amputatur, quod videtur inutile, ne cassa vitis sarmentorum exsultatione luxuriet: et aliud paulisper recidetur ac remittetur, ut fructum adferat, cujus decus in generatione porrigitur; quia dum ad superna se subrigit, vitem amplectitur, et ad verticem adscendens, jugi quædam colla vitium pretiosi palmitis vestit monili. Est et ille decus in generatione, quia plenis palmitibus multos fructus exundet.

42. Decorum hoc, sed multo illud pulcrius, quod hærentem palmitem viti significat spiritali, cujus nos sarmentum sumus, et fructum adferre possumus, si maneamus in vite: sin autem, præcidimur.

43. Sanctus patriarcha Nephthalim erat palmes abundans. Unde Moyses dicit: *Nephthalim satietas accipientium, replebitur benedictione a Domino, mare et africum possidebit*, exponens hoc quod Jacob dixerat, quid sit vitis remissa, hoc est, per fidei gratiam vinculis mortis exutus: in quo significatur populus Dei ad libertatem fidei, et ubertatem vocatus gratiæ toto orbe diffusus, qui jugum Christi bono fructu vestiat, et ligna veræ illius vitis, hoc est, mysteria dominicæ crucis ambiat, nec timeat confessionis ejus periculum, sed magis etiam in persecutionibus positus Christi nomine glorietur.

44. Hic est vere remissus a vinculis,

qui nullo nexu formidinis alligetur. Unde et Propheta dicit : *Exibunt et tripudiabunt sicut vituli resoluti vinculis.* Ideoque in germine suo decorem porrigit, quia in loco pascuæ collocatus, et super aquam refectionis educatus, per sacramenta regenerationis suæ germinat bonum verbi decorem, et adsumitur in illam pulcherrimam Christi gratiam, qui potest venustatem tui decoris augere.

45. Denique super omnes decorus, quod habet donat; quia nemo potest donare quod non habet. Ideoque dictum est : *Dominus regnabit, decorem induit.* Induit enim decorem Ecclesiæ gratia, quæ in illo lavacro deponens fœditatem omnium delictorum, splendore gratiæ cœlestis enituit. Ideoque sponsus de ea dicit : *Quænam est hæc prospiciens tamquam diluculum, electa sicut sol, speciosa sicut luna, miraculum sicut ornatus.*

CAPUT XI.

In benedicendo Joseph longiorem fuisse beatum Jacob, quia præfigurata in eo Christi videbat mysteria. His porro ejusdem benedictionis partes singulæ applicantur.

46. NUNC ut tamquam epilogo quodam concludamus historiam, sicut et Scriptura conclusit, prophetiam sancti Jacob de sancti Joseph nomine digeramus : *Filius ampliandus meus Joseph, filius ampliandus meus, zelandus filius meus adolescentior ad me revertere. In quem consilium conferentes maledicebant, et intendebant in eum domini arcuum, et contriti sunt cum potentia arcus eorum, et dissoluti sunt nervi brachiorum manuum eorum per manum potentis Jacob; indeque prævaluit Israel a Deo patris tui. Et adjuvit te Deus meus, et benedixit te benedictione cœli a summo, et benedictione terræ habentis omnia. Propter benedictionem uberum et vulvæ benedictiones patris tui et matris tuæ prævaluerunt super benedictiones montium manentium; et desideria collium æternorum erunt super caput Joseph, et super verticem eorum quibus præfuit, fratrum.*

47. Quæ causa est quod super omnes filios, Joseph filium uberius prosecutus est pater, nisi quia præfigurata in eo jam Christi videbat mysteria? Un[illegible] benedicens illum magis qui exspec[illegible]batur, quam illum qui videbatur, [illegible]it : *Filius meus ampliandus Joseph.* Quis est ampliandus, nisi Christus, cujus gratia semper augetur, et finem processus sui non habet gloria ? De quo et Johannes dicit : *Illum oportet crescere, me autem minorari*; quia per ipsius illud salutare perfectumque nomen cumulata est in hoc mundo et abundavit gratia. *Filius meus ampliandus*; et ideo quia videbant eum crescere fratres, et invidere cœperunt. Intelligibilis autem Joseph et zelum incidit ab iis quos magis fovebat. Denique dicebat : *Non veni nisi ad oves perditas domus Israel.* Et illi dicebant : *Nescimus unde sit.* Ille curabat eos, et illi negabant eum.

48. *Filius*, inquit, *meus adolescentior.* Re vera adolescentior, qui erat bene ultimus natu. Denique et Scriptura dicit : *Amabat eum Jacob, quia filius senectutis erat illi.* Quod etiam ad Christum refertur. Senescenti enim mundo et jam occidenti illucescens Dei Filius per Mariæ virginis partum, serus advenit, quasi filius senectutis secundum sacramentum * suscepit corpus, qui erat ante sæcula semper apud Patrem.

49. Unde dicit ad eum Pater : *Ad [illegible] revertere*, vocans eum ad cœlum de te[illegible]ris, quem propter nostram salutem [illegible]serat. Itaque resuscitans Filium suu[illegible] unigenitum, evacuavit consilium m[illegible]ledicentium. Unde et Esaias dicit : *V[illegible]num consilium spiritus vestri.* Et convit[illegible] quæ quasi jaculantes sagittas dirig[illegible]bant, solvit omnia : contrivit eorum p[illegible]tentiam, qui in suis virtutibus, et n[illegible] in Deo confidentes erant. *Inde*, inqui[illegible], *prævaluit Israel a Deo patris tui, et a[illegible]juvit te Deus meus.* Quis est qui confor[illegible]tavit Israel, et adjuvit filium, nisi solus Deus Pater qui dixit : *Jacob puer meus, suscipiam eum : Israel electus meus, suscipiat eum anima mea ?*

50. *Et benedixit eum benedictione cœli desuper, et benedictione terræ habentis omnia.* Omnia enim subjecit ei, cœlestia sicut benedictionem cœli, et ter-

* *Secundum sacramentum* hic idem est ac secundum mysterium in Joseph præfiguratum.

rena sicut benedictionem terræ; ut et hominibus et Angelis dominaretur.

51. Itaque in illo velut contemtibili corpore : *Prævaluisti*, inquit, *propter benedictionem uberum et vulvæ, benedictiones patris tui et matris*. Ubera vel duo Testamenta dixit, quorum altero annuntiatus est, altero demonstratus. Et bene ubera, quoniam velut quodam nos spiritali lacte nutritos educavit, et obtulit Deo Filius : vel Mariæ dicit ubera, quæ vere benedicta erant, quibus sancta Virgo populo Domini potum lactis immulsit. Unde et illa mulier in Evangelio ait : *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti!* Quod autem ait : *Vulvæ benedictionem patris tui et matris*, si vulvam solam Mariæ velimus intelligere, cur utramque benedictionem conjunxerit, latebit causa. Potuit enim dicere de sola vulva matris. Sed pulcrius arbitror, ut secundum spiritale mysterium intelligamus utramque generationem Domini Jesu, et secundum divinitatem, et secundum carnem; quia ante sæcula est generatus ex Patre. Unde et Pater ait : *Eructavit cor meum verbum*; eo quod ex illa intima et incomprehensibili Patris processit substantia, et in ipso est semper. Unde et Evangelista ait : *Deum nemo vidit umquam, nisi unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Sicut ergo sinus Patris spiritalis intelligitur intimum quoddam paternæ caritatis naturæque secretum, in quo semper est Filius : ita etiam Patris spiritalis est vulva, interioris arcanum, de qua tamquam ex genitali alvo processit Filius. Denique diverse legimus nunc vulvam Patris, nunc cor ejus quo verbum eructavit, nunc os ejus ex quo justitia processit, ex quo prodivit sapientia, sicut ipse ait : *Ex ore Altissimi prodivi*. Ita cum unum non definitur, et unum omnia sonant, spiritale magis mysterium generationis paternæ, quam membrum aliquod corporale significat. Sed sicut illam ex Patre generationem intelligimus : ita etiam ad consummationem fidei generationem Mariæ intelligamus, quando benedicitur vulva matris, illa utique Mariæ virginalis, quæ nobis edidit Dominum Jesum. De qua Pater dicit per Hieremiam prophetam : *Priusquam te formarem in utero, novi te; et priusquam exires de vulva matris, sanctificavi te*. Geminam igitur Propheta in Christo substantiam declaravit, divinitatis et carnis : alteram ex Patre, alteram ex Virgine; ita tamen ut non exsors suæ esset divinitatis, cum ex Virgine nasceretur, et esset in corpore.

52. Unde et *convaluit super omnes montes, et desideria collium æternorum*. Super omnes enim illos sublimis meriti viros patriarchas et prophetas et apostolos; sed etiam ultra solem, lunam, Archangelos, tamquam cœli lumen emicuit, sicut ipse ait : *Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum*. Quis enim illorum fuit, cui subjecta essent omnia, quibus ipse donavit quod erant? In quo benedicuntur omnes sancti ejus, quia ipse est super capita omnium caput omnium. Caput enim mulieris vir, caput viri Christus. *Et super vertices montium*, quia ipse est supereminens vertex universorum : sed justorum est vertex altissimus. Quos fratres vocat, acquisitos per gratiam, et quoddam regenerationis consortium. Unde et de fratribus Joseph illos magis fratres intelligimus, de quibus dicit in psalmo : *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ cantabo tibi*.

53. Denique et Moyses completurus vitæ istius cursum cum benediceret tribum Joseph, non illum utique jam defunctum Joseph, sed Christum benedicebat, sicut habes scriptum de Joseph : *A benedictione Domini terra ejus, a finibus cœli, et a rore, et ab abyssis fontium deorsum, et secundum horam factum solis cursum, et a convenientibus mensibus, et a vertice montium, ab initio, et a vertice collium æternorum, et ad horam terræ plenitudinis, et ab eo qui visus est in rubo, veniat super caput Joseph benedictio, et super verticem ipsius. Honorificus sit inter fratres. Primogenitus tauri decus ejus, cornua unicornui. In ipsis gentes ventilabit simul usque ad extremum terræ. Ipse myriades Ephræm, et ipse chiliades Manasses*.

54. Benedictio eadem est, quæ omnem habet et cœlestium et terrestrium

plenitudinem, et specialem Christi gratiam : qui visus in rubo dixit ad ipsum Moysen : *Solve calceamentum pedum tuorum :* qui est super omnes Deus; quia ipse est caput corporis Ecclesiæ : qui est principium primogenitus ex mortuis, ut fiat in omnibus ipse primatum tenens; quoniam in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare. Et ideo soli benedictionis hujus prærogativa defertur, a summitate cœli usque ad extremum terræ. Ipse enim est ante omnes, in quo constant omnia : qui etiam per sanguinem crucis suæ pacificavit omnia, sive quæ in cœlo, sive quæ in terris sunt. Cujus typum præferens pulcre benedicitur sanctus Joseph, ut honorificetur inter fratres.

55. *Primogenitus tauri decus ejus, habens cornua unicornui, in quibus gentes ventilabit.* Et bonus taurus quasi hostia pro delictis, et totius mundi victima, ut pacificaret omnia. Cujus decus sanctum; omne enim sanctum primogenitum, sicut alibi demonstravimus. Unde et Levi non ætatis ordine, sed sacræ successionis prærogativa primogenitus meruit nuncupari. Et vere sanctum decus ejus, de quo scriptum est resurgente : *Speciosus forma præ filiis hominum ;* quia ipse est primogenitus ex mortuis, habens cornua unicornui. Sed cum dixerit cornua, quomodo posuerit unicornui, requirendum; cum ipsum unicornuum inter generationes ferarum, ut periti aiunt, non inveniatur? Et ideo Verbum unicum magis æstimare debemus, quia substantivum Verbum Dei unum est, non multa verba. Unde et Anna ait : *Dominus judicat fines terræ, et dabit virtutem regi, et exaltabit cornu Christi sui.* Et Esaias ait : *Vinea facta est dilecto in cornu, in loco uberi;* quoniam in Dei Filio unigenito floret Ecclesia, tenens unicum Dei Verbum, in quo est virtutis atque sapientiæ plenitudo, cujus ubertate seges fidei pullulavit. Quod Verbum sequuntur sancti.

56. *Decem millia*, inquit, *Ephræm, et millia Manasses*, id est, et Judæorum et gentium dominetur, et ex utroque populo acquirat sibi Ecclesiæ plenitudinem. Ideoque dexteram suam super Ephræm posuit sanctus Jacob; eo quo legamus dicentem illam in Canticis canticorum : *Frater meus candidus et rubeus electus ex decem millibus.* Denique etiam David juvenculæ Mariæ auctorem, e cujus successione Christus est natus per Virginis partum, in decem millibus prædicabant : Saul autem in millibus cum reverentiæ gratia circa regem magis præponderare debuissent. Qui ergo cornu Christi exaltaverit confessus ejus gloriam, ipse quoque accipiet cornua. Unde etiam sancti unicornui dicti sunt in psalmi versiculo : *Et dilectus tanquam filius unicornuorum.* Etenim sicut animal hujusmodi, cum ei oriuntur cornua, processum significat plenioris ætatis; ita cum e capite quodam nostræ animæ cornua pullulare cœperint, processum videntur perfectioris significare virtutis, et tamdiu crescunt, quamdiu compleantur. Hoc cornu Dominus Jesus comminuit gentes, ut superstitiones obtereret, salutem redderet, sicut ipse ait : *Percutiam, et sanabo.* Ideoque tamquam imitator tauri hujus Propheta dicit : *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*, id est, altitudinem omnem elevantem se adversus Dei scientiam destruentes. Et ideo juxta Legem munda animalia cornua habent : *Lex enim spiritalis est.* Qui enim possunt sæculi hujus illecebras verbo Dei, et virtutis observantia propulsare, cornibus velut quibusdam capitis sui armis videntur esse muniti. Meritoque et tuba cornea dicitur virtus sermonis mirabilis, qua bonos Christi milites accendit ad prælium, ut de hoste diabolo manubias reportemus. In acie igitur sumus, et plurimos ex nobis videmus in adversarii castris esse captivos : hi nobis jugo gravissimo servitutis exuendi sunt.

CAPUT XII.

De benedictione Benjamin, qua mystice Pauli adversus Ecclesiam persecutio; necnon ejusdem conversio atque prædicatio significantur.

57. PLURIMOS lupos habet diabolus, quos ad Christi oves dirigit; et ideo intelligibilis Joseph, ut oves servaret suas, ipsum inimicum venientem ad di-

rapiendas oves rapuit lupum Paulum, faciens ex persecutore doctorem. De quo dicit Jacob, sicut scriptum est : *Benjamin lupus rapax, mane comedet adhuc, et ad vesperam dividet escam principibus.* Lupus erat cum dispergeret et devoraret oves Ecclesiæ. Sed qui lupus venerat, pastor est factus. Lupus erat cum Saulus erat, quando intrabat in domos, et viros ac mulieres trahebat in carcerem. Lupus erat quando spirans minas et homicidia in discipulos Domini, petebat epistolas a principibus sacerdotum, ut invaderet servos Christi. Quem tamquam lupum nocturnis tenebris oberrantem effusa Jesus luce cæcavit. Ideo Rachel cum pareret Benjamin, vocavit nomen ejus, *Filius doloris mei*, futurum prophetans ex ea tribu Paulum, qui affligeret filios Ecclesiæ persecutionis suæ tempore, et gravi matrem dolore vexaret. Sed tamen idem postea principibus escam posteriore divisit tempore, evangelizans gentibus Dei verbum, et plurimos ad fidem provocans; quo disputante, sicut legimus, Paulus proconsul, et Publius princeps, Domini gratiam receperunt.

58. Pulcre autem etiam Moyses cum benediceret Benjamin tribum, dixit : *Dilectus a Domino habitavit fidens, et Deus obumbrabit super eum omnibus diebus, et inter humeros requiescet dilectus a Domino*, qui etiam vas electionis est factus. Neque enim aliter nisi Domini est miseratione et amore conversus. Unde et ipse nihil merito tribuens suo, sed totum deferens Christo ait : *Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus egena in me non fuit.* Habitabit fidens in domo quam ante vastabat, habitabit in tabernaculis Christi, qui ante sicut lupus errabat in silvis. Et Deus obumbravit super eum, quando visus est ei Christus. Qui licet apertis oculis videret nihil, tamen Christum videbat. Et merito videbat præsentem, quem etiam audiebat loquentem. Non cæcitatis est obumbratio ista, sed gratiæ. Denique Mariæ dicitur : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.*

59. *Et inter humeros requiescet*, hoc est, inter bonos actus, et opera pretiosa. Nam et supra habes quod Issachar supposuit humerum suum ad laborandum, et factus est vir agricola. Quem Paulus imitatus, posuit fidei novella plantaria, ideoque quasi bonus agricola dixit : *Ego plantavi, Apollo rigavit.*

DE ELIA ET JEJUNIO

LIBER UNUS *.

CAPUT I.

Sicut olim patres cum progrederentur ad bellum, atque in neomeniis diebusque lætitiæ tuba canebant; ita et nobis diebus jejunii paschalique festo appropinquantibus, tuba canendum.

1. DIVINUM ad patres resultavit oraculum, ut cum egrederentur ad bellum, tuba canerent, cujus sonitu Dominus reminisceretur populi sui, quo petitum conferret auxilium; plusque misericordiæ suæ incentiva cognoscentes, in diebus lætitiæ suæ, in neomeniis suis concinerent tubarum sono. Unde et David dicit: *Canite in initio mensis tuba, in die frequenti solemnitatis vestræ*. Veniet igitur nobis dies solemnitatis, et jam appropinquat. Canamus tuba tamquam in prælium progredientes. Canamus tuba, ut annuntiemus solemnitatis diem, simul nobis et certamen imminet, et victoria repromittitur. Victoria nostra, crux Christi est: trophæum nostrum, pascha est Domini Jesu. Sed ille ante est præliatus, ut vinceret, non quod ipse egeret certamine; sed ut nobis formam bellandi ante præscriberet, et postea daret gratiam triumphandi. Certamen nostrum, jejunium est. Denique jejunavit Salvator, et sic tentator ad eum accessit. Et primum gulæ direxit spiculum dicens: *Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat*. Ille cibum velut escam laquei prætendit, ut sic illaquearet appetentiam corporalem: Dominus jejunium prætulit, ut laqueos tentatoris, ut vincula dissolveret. Denique sic habes scriptum: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei*. Illo laqueo Adam fuerat strangulatus, hac absolutione diabolicæ quæstionis omnis homo est liberatus.

* Constat hoc opus tribus forte sermonibus, quos per quadragesimam anni circiter 390 pronuntiatos in librum postea confecit Ambrosius. Legenti autem patebit totum illum tractatum in tres partes divisum esse, quarum prima de jejunio agit; secunda vero in fœdissima istorum temporum convivia invehitur; tertia denique docet mensam vitiorum omnium seminarium ac matrem esse, christianosque ab ebrietate et crapula deterret.

CAPUT II.

Quam magna virtus sit jejunii, quamque speciosa ac valida ejus militia, exemplo Christi atque sancti Eliæ comprobatur.

2. MAGNA virtus est jejunii. Denique tam speciosa ejus militia est, ut jejunare delectaret et Christum: tam valida, ut ad cœlum homines erigeret. Et ut humanis magis quam divinis utamur exemplis, de Eliæ jejuno ore vox emissa cœlum clausit sacrilego populo Judæorum. Etenim cum a rege Achab altare esset idolo constitutum, ad verbum Prophetæ tribus annis et sex mensibus ros pluviæ non cecidit super terram. Digna pœna quæ intemperantiam congrue coerceret; ut cœlum impiis clauderetur, qui terrena polluerant. Dignum etiam, ut ad condemnationem regis sacrilegi Propheta ad viduam in Sareptam Sidoniæ mitteretur, quæ quoniam devotionem cibo prætulit, meruit ut ariditatis publicæ sola non sentiret ærumnam. Itaque non defecit hydria polentæ, cum torrentis fluenta deficerent.

3. Quid ejus reliqua contexam? Jejunus filium viduæ ab inferis resuscitavit: jejunus pluvias ore deposuit: jejunus ignes de cœlo eduxit: jejunus curru raptus est ad cœlum: et quadraginta dierum jejunio divinam acquisivit præsentiam. Tunc denique plus meruit, quando plus jejunavit. Jejuno ore statuit fluenta Jordanis, et redundantem flu-

minis alveum repente siccatum pulverulento transmisit vestigio. Merito illum dignum cœlo divina judicavit sententia, ut cum ipso raperetur corpore; quoniam cœlestem vitam vivebat in corpore, ac supernæ usum conversationis exhibebat in terris.

CAPUT III.

Jejunii commendatio: deque jejunio sancti Johannis; et qualis esca a nobis quærenda sit.

4. Quid est enim jejunium, nisi substantia, et imago cœlestis? Jejunium refectio animæ, cibus mentis est jejunium, vita est Angelorum jejunium, culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiæ, fundamentum est castitatis. Hoc ad Deum gradu citius pervenitur: hoc gradu Elias adscendit, antequam curru. Hanc hæreditatem sobrietatis et abstemiæ ad cœlum abiens discipulo dereliquit. In hac virtute et spiritu Eliæ venit Johannes. Denique in deserto et ille vacabat jejuniis. Esca autem ejus erat locusta, et mel silvestre. Et ideo quia vitæ humanæ possibilitatem continentia supergressus fuerat, non homo, sed Angelus æstimatus est. De ipso legimus: *Etiam plusquam propheta. Hic est de quo scriptum est: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Quis humana virtute equos igneos, currus igneos potuisset adscendere, regere currus aereos, nisi qui naturam humani corporis, incorruptibilis jejunii virtute mutasset?

5. Sed de Eliæ gestis plurima jam frequenti diversorum librorum sermone digessimus; et cavendum arbitror ne in eadem recurramus, cum præsertim in opere suo ipse laudetur. Imitemur ergo illum, et eam escam quæramus, cujus virtute diebus ac noctibus progredi ad supernorum possimus cognitionem. Non enim omnis esca materialis, nec omnis cibus corporalis; est cibus mentis, ut diximus, quo epulantur animæ, de quo ait Dominus: *Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei qui in cœlis est.* Hic cibus Angelorum est, ut divino famulentur imperio. Nulla illis cura mensarum, nullus conviviorum usus, nullæ repositæ epulæ, nullus vini potus aut siceræ, nulla distentio corporis, nulla ventris offensio.

CAPUT IV

De origine et antiquitate jejunii, a quo primus usus mundi cœpit, de quo prima lex in paradiso constituta fuit, quod tandem quos gula denudaverit, operit.

6. Itaque ne terrenum quis, aut novellum putet esse jejunium; primus usus mundi a jejunio cœpit, quando lux clara resplenduit. Secundus dies in jejunio, quando cœli factum est firmamentum. Tertio die pabulum terra germinavit, natura obsequium præbuit, jejunium tamen cœlestis disciplina servabat. Quarto die luminaria facta sunt solis et lunæ, et adhuc jejunium. Quinto die produxerunt aquæ repentia animarum viventium, et volatilia volantia super terram secundum firmamentum cœli: et vidit Deus quia bona, et benedixit ea, dicens: *Crescite et multiplicamini, et replete aquas quæ sunt in mari: et volatilia multiplicentur super terram.* Et adhuc jejunium. Denique benedixit ea, sicut scriptum est, et dixit: *Crescite*, et non dixit: Edite et manducate. Sexto die bestiæ sunt creatæ, et cum bestiis orta edendi potestas est, et usus escarum. Ubi cibus cœpit, ibi finis factus est mundi. Ubi cœpit sua incrementa nescire, ibi cœperunt divina circa eum opera feriari. Quo indicio declaratum est quod per cibos mundus haberet imminui, per quos desiit augeri. Nemo delictum sciebat, nemo pœnam timebat, nemo noverat mortem.

7. Plantavit Dominus paradisum ad gratiam beatorum, posuit ibi hominem operari, et custodire eum. Et ut sciamus non esse novellum jejunium, primam illic legem constituit de jejunio. Sciebat enim quod per escam culpa haberet intrare. Prima pœna de jejunii prævaricatione intraverat, dicente mandato Dei: *De ligno quod est scientiæ boni et mali non comedetis: qua die autem manducaveritis ex eo, morte moriemini.* Eo usque autem nemo prævaricari noverat,

ut adhuc orta non esset, quæ prima est prævaricata indictum abstinentiæ. Lex a Domino Deo, prævaricatio legis a diabolo : culpa per cibum, latebra post cibum. Cognitio infirmitatis in cibo, virtus firmitatis in jejunio. Denique quamdiu interdictis abstinuere, nesciebant esse se nudos : postea quam manducaverunt de interdicta arbore, nudatos esse se cognoverunt. Merito ergo mulier ubi culpæ agnovit auctorem, interrogata respondit : *Serpens persuasit mihi, et manducavi*. Serpens gulam suadet, Dominus jejunare decernit. Denique ipse ait : *Jejunate et orate, ne intretis in tentationem*. Itaque gula de paradiso regnantem expulit, abstinentia ad paradisum revocavit errantem.

8. Et dixit Deus : *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis*. Irridens utique Deus, non approbans dicit, hoc est : Putabas te similem fore nostri : sed quia voluisti esse quod non eras, destitisti esse quod eras : intra te eras, et dum supra te esse affectas, infra te esse cœpisti. Denique vestivit eum tunica pellicea prius, et sic ait : *Ecce Adam*, quasi dicat : Ecce amictus tuus, ecce dignum indumentum tuum, hic te vestitus decet. Qui divina affectant, tali digni habentur ornatu. Ecce quo te tua culpa deduxit, ecce nunc in hac tunica pellicea tamquam unus ex nobis aperuisti oculos. Circumspice diligenter, nudum te adspicis, quem vestitum putabas.

9. Gula ergo nudos facit, jejunia operiunt etiam exutos. Unde David ait, *Operui in jejunio animam meam*. Bonum operimentum, quod animam tegit, ne a tentatore deprehendatur, ne a tentatore nudetur. Bonum velamen quod tegit culpam, tegit abstinentia, tegit gratia. Beati enim quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Tegit gratia, dum remittit, et omnem abolet errorem : tegit abstinentia, dum obumbrat vitium, et mœsto abscondit affectu, atque extenuat pœnitendo. Etenim jejunium, et eleemosyna a peccato liberant. Opertus erat Adam virtutum velamine priusquam prævaricaretur; sed tamquam exutus prævaricatione, vidit se esse nudum, quia indumentum quod habebat, amiserat. In diebus enim jejuniorum vestrorum *orietur*, inquit, *tibi matutinum lumen tuum, et sanitas tua matura orietur, et præcedet ante te justitia, et circumdabit te majestas Domini*. Bonum vestimentum lux. Scriptum est enim : *Circumdatus luce sicut vestimento*. Bonum vestimentum, quando circumdat Dominus et operit jejunantes.

CAPUT V.

Noe quod inebriatus fuerit, ob ignorantiam excusatur : et quæ mala ex vini usu nata sint, quæve bona ex ejusdem abstinentia, propositis utrinque exemplis declaratur.

10. Nudatus erat Noe quando inebriatus est, texit eum pietas filiorum. Sed nudatus erat per ignorantiam, non per intemperantiam; adhuc enim vinum nesciebatur. In principio generis humani ignorabatur ebrietas. Primus ipse plantavit vineam : dedit naturam, sed ignoravit potentiam. Itaque vinum nec suo pepercit auctori. Quid mirum, si cum Dominus ipse creaturas suas laudaverit, et iste miratus est? Itaque cum eum delectaret reperti muneris gratia, tentavit vehementior creatura insuetos senis artus, turbavit nova potio. *Dormitaverunt*, inquit, *qui adscenderunt equos*. Adscendit corporis voluptates justus, et obdormivit. Sed illius ebrietas nobis suadet sobrietatem. Semel enim inebriatus est Noe. Ubi vero malum ebrietatis agnovit, inventum suum ad remedium temperavit, non effudit ad vitium. Unde et Apostolus ait : *Modico vino utere propter frequentes tuas infirmitates*.

11. Manebat antequam vinum inveniretur, omnibus inconcussa libertas, nemo sciebat a consorte naturæ suæ obsequia servitutis exigere. Non esset hodie servitus, si ebrietas non fuisset. Obrepserat quidem jam fraternæ prælationis invidia, manebat tamen adhuc paternæ pietatis reverentia. Læsa pietas est, dum ridetur ebrietas. Non illis itaque solis nocent vina quos tentant, sed et illis amplius quorum oculis temulenta ebriorum membra nudantur. Hinc risus irreverens nascitur, hinc libido inflam-

natur; ut multo majore temulentia eos vina perturbent, quorum oculos ac mentes inebriaverint, quam quorum membra prostraverint.

12. Legimus etiam quod patrem Lot inebriaverint filiæ in eo monte, ad quem timentes incendia Sodomitana confugerant, et habitabant in spelunca. Convenit ebrietati atque concurrit ætas, sexus, solitudo, locus, ferarum magis latibulis, quam humanis aptior domiciliis. Fuit itaque ebrietas origo incesti, pessimæ generatricis partus deterior.

13. At non Abraham vina in suo convivio ministrabat: sed immolabat vitulum, butyrum, et lac etiam Angelis hospitibus exhibebat. Cœli Dominum, mundi agnoscebat auctorem: vinum tamen exhibere non poterat. Sed recte illic deerat materia peccati, ubi erat remissio peccatorum.

14. Denique annuntiavit eum Johannes neque manducans panem, neque bibens vinum. Qui enim Christum annuntiat, ab omni vitiorum incentivo præstare se debet alienum. Vicit igitur sanctum Noe, vel etiam Lot Abrahæ nepotem ebrietas, quorum alter cum jejunaret, diluvio superstes fuit, alter incendio.

15. Moysen quoque cognovimus sitienti populo amaritudines aquarum temperasse, non vina. Cui petra aquam vomuit, potuit et vini abundantia non deesse. Denique dixit Deus: *Percuties petram, et exiet aqua ex ea, et bibet populus.* Non dixit: Exiet vinum in populo. Periculosum enim erat vinum populo ministrare, quod fortiores ferre vix possent.

CAPUT VI.

De lege jejunii a Moyse data, et de jejunio ejusdem. Quomodo matrum Samson et Samuelis sterilitatem abstinentia vini fœcundaverit; quibusque cibis Elisæus filios prophetarum aluerit?

16. Denique Moyses de jejunio legem dedit, de vino non dedit. Ipsum quoque jejunantem non voces magnæ, non fulgura et nubes nimbosa, non fumigans Sina perterruit. Neque vero introisset in nubem, et vocem Dei loquentis de medio ignis sine periculo salutis audisset, nisi munitus armis jejunii fuisset. Quadraginta enim diebus jejunavit in monte, cum Legem acciperet a Domino Deo nostro. Et in superioribus quidem montis Lex dabatur Moysi jejunanti, in inferioribus populo manducanti prævaricatio sacrilega luxu accendebatur epulantium. Quo spectaculo motus fregit tabulas Moyses, indignum judicans ut ebrio populo Lex daretur. Itaque tabulas Legis, quas accepit abstinentia, conteri fecit ebrietas.

17. Quid vero alia dicam? Nonne sterilitatem matris Samson vini abstinentia fœcundavit, et parientem fecit ex sterili? Quoniam juxta præceptum Domini vinum non bibit. Nonne Annam non manducantem exaudivit Dominus, et infœcunditatem ejus solvere jejunia? Ex quibus duo generati, unus fortissimus, alius observantissimus, dignos se præbuerunt, qui jejunii gremio diu foti, et quodam abstinentiæ effusi utero viderentur. Idem itaque Samson, qui matris sobrietate generatus est, allophylorum insultantium sibi ebrietate est vindicatus.

18. Elisæus vates qui de magistro didicerat parcimoniam, cum filios aleret prophetarum, vitis agrestis grumulis mensas onerabat, et ineptis * silvestribus oleribus hospitalitatis implebat officium. Quorum offensi amaritudine cum manducare non possent, levis farinæ adspersione omnem illam amaritudinem temperavit, abstinentiæ propheticæ munere veneni vires evacuans.

CAPUT VII.

Tribus pueris in fornacem jejuno stomacho ingressis flammas refrigerium adtulisse, ac leones etiam jejunare Danielis edoctos esse jejunio.

19. Est quædam creaturæ natura, quam amiantum vocant, nullo facilis igni consumi: quæ imposita focis ignescit, illico sublata de flamma tamquam aquarum infusione munda resplendet. Talia erant Hebræorum corpora puero-

* Idem est *ineptis* atque ad escam parum idoneis.

rum, quæ de jejunio in amianti transformata naturam, vaporem ignis non ad dispendium sui, sed ad gratiam mutuabantur. Denique cum furerent fornacis incendia, ut ultra quadraginta cubitos flamma per circuitum funderetur, consumens plurimos quos repererat Chaldæorum, qui naphtha, pice, et stuppa, atque sarmento alimenta ignibus ministrabant; ubi cum jejunio ingressi sunt, discusso ardore flammarum, in medio fornacis cœpere statim roris spiritu refrigerantis humescere; ita ut eorum nullus capillus capitis exureretur, quia illam quoque jejunia comam paverant.

20. Daniel vir desideriorum, trium hebdomadarum jejunio leones quoque docuit jejunare, missus in lacum, in adamantis rigorem abstinentiæ soliditate membra duratus non patuit vulneri. Sic eum constrinxerant jejunia, ut in ejus corpore ferarum morsibus locus esse non posset. Clausa tenebant leones ora, quæ abstinentiæ propheticæ sanctitas comprimebat; ut ea feræ aperire non possent meriti quibusdam vinculis alligata.

21. Jejunium itaque virtutem ignis extinxit, jejunium ora obstruxit leonum, jejunium maris fluenta solidavit, jejunium petram solvit in fontes aquarum, virtute jejunii contra suam mutata naturam et fluctus obriguit, et petra inundavit.

CAPUT VIII.

Jejunii commoda ut magis eluceant, cum gulæ incommodis comparat, ac perturbationum, quas eadem gula inferre solet, elegantissimam subjicit descriptionem, cui exhortatio ad sobrietatem conjungitur.

22. Sed quid vetustis utar exemplis, cum abundet jejunium etiam præsentium muneribus gratiarum? Quis deterioravit domum suam jejunio? Quis imminuit facultates? Cui non suspecta luxuries? Cui non venerabilis abstinentia? Cujus thorum appetivit parcimonia? Cujus pudorem non læsit ebrietas? Jejunium continentiæ magisterium est, pudicitiæ disciplina, humilitas mentis, castigatio carnis, forma sobrietatis, norma virtutis, purificatio animæ, miserationis expensa, lenitatis institutio, caritatis illecebra, senilis gratia, custodia juventutis. Jejunium est infirmitatis levamentum, alimentum salutis. Nemo cruditatem jejunando incidit, ... per continentiam ictum sanguinis ... sit, immo nullus non repressit et ... lit. Bonum itineris viaticum, bo... totius vitæ: bonum in mari, sedat ... fragia, cibum servat.

23. Qui grave dicunt jejunium ... respondeant quis jejunio defecerit. ... in prandio, plerique dum vomunt ... lum, fudere animam. Quod postrem... animal jejunium sibi causam fuisse ... tis ingemuit? Per escam laqueus ... cavetur, in esca hamus latet, cibus ... ducit in foveam, et cibus inducit ... retia; cibus visco etiam aves ill... cibus volantes deponit ad mortem. Q... non propter ventrem pericula? ... animalia crimen nesciunt, et in hoc ... tamquam pro crimine puniuntur. Jejunium sobrietas mentis est, hoc vi... sensus, in hoc judicia tractantur, ... convivio pocula. Jejunium custodit dis... ciplinam, luxuriam sequitur inop... *Luxuria mater est famis*, secundum pro... pheticum dictum. Jejunium quietem diligit, luxuria inquietudinem. Jejunium otia serit, luxus negotia.

24. Ferietur aliquando coquorum mastigiarum* machæra. Requiescat obsonator qui antequam luceat, fores pulsat alienas, et tamquam bellum aliquod immineat, excitat dormientes. Turbatum vides, anhelantem advertis: interrogas quæ causa perturbationis sit. Fecit, inquit, dominus meus, ubi vinum melius væneat, quærit ubi durior vulva curetur, ubi jecur mollius **, ubi phasianus pinguior, ubi piscis recentior. Cursitat per diversa; et cum invenerit, summo cursu properat. Inquietat dominum somnolentum, auctionatur pro-

* Μαςιγιας, *qui a reçu, ou qui mérite les étrivières; coquin, pendard.* Edit. autem Bened. ... *tigiorum*, nullo sensu. Fatentur autem hi irrepsisse mendum, quod corrigere ex mss. aliquot indicio nescierunt. At lectio nostra bene cum iis convenit quæ infra leguntur de ira domini in coquum, hujusque vapulatione.

** Vulva porcina, et jecur anserinum antiquis in deliciis erant.

tia. *Si pretium moverit piscis* *, nusquam *meliorem* adserit inveniri, immo *deesse*. Heri, inquit, tempestas, hodie *procella*, vix istum potui latentem deprehendere. Multi concursant in macello: si tu reddideris, alter plus dabit; et *quid* exhibebis in prandio? Istius vini ille natalis est, hæc ex illo lacu lecta ostrea: talis fit de singulis licitatio. Hasta ** quædam agitatur inter obsonatorem, et pastorem. Turbatus addicit patrimonium, rogat adhuc per quos suorum bonorum jura minuantur.

25. Curritur ad coquinam, fit ingens strepitus, fit tumultus. Tota exagitatur familia, maledicunt omnes, quod nulla his requies detur. Tandem aliquando da requiem coquo. Instar statuæ pincernæ dextera summo gelu riget. Ille in frigida exercet manus, illi marmora lavant. Mundant pavimenta vino madida, et spinis cooperta piscium; et quanti dum ambulant, vulnerantur? In ipso convivio clamor epulantium, gemitus vapulantium. Si quid forte displicuit amicis, illi rident, tu indignaris. Sileat aliquando domus a multis perturbationibus huc atque illuc discurrentium, a sono immolatorum animalium, vacet fumo, et semiustulatorum nidore. Non coquinam sed carnificinam putes: prælium geri, non prandium curari; ita sanguine omnia natant.

26. Malæ dominæ servitur gulæ, quæ semper expetit, numquam expletur. Quid enim insatiabilius ventre? Hodie suscipit, et cras exigit. Cum impletus fuerit, disputatur de continentia: cum digesserit, vale virtutibus dicitur, quærit luxuriam. Inter pocula philosophia prædicatur, inter philosophos vina laudantur. *Vigiliæ*, inquit, *et cholera, et tortura viro insatiabili*: manducat, et paulo post pœnitet: non illum diutius sua intemperantia delectavit.

27. Adtende divitem qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide, cujus ad januam mendicus ille Lazarus jacebat plenus ulceribus, cupiens saturari ex his quæ de mensa cadebant divitis. Paulo post cum esset mortuus, cœpit rogare positus in inferno, ut extremum digiti sui pauper ille in aquam intingeret, et refrigeraret linguam ejus, quæ ardebat incendio. Ubi illæ copiæ? Ubi illæ ebrietates? Sitit qui inebriabatur: abundat qui mendicabat. In ipso convivio dum bibunt, sitiunt; et cum inebriati fuerint, amplius bibunt. Quasi aperto gurgite vinum jam non bibitur, sed infunditur: poculum non libatur, sed exinanitur.

CAPUT IX.

Cur potentes vinum bibere prohibeantur? Judith jejunans Holofernem obtruncat: iisdemque artibus populum suum liberat Esther, cui pœnas ebrius Aman exsolvit. Postremo variæ jejunii laudes enumerantur.

28. *Spinæ*, inquit, *nascuntur in manu ebriosi*, quia ipse se manibus suis vulnerat, et ulcera sibi in pectus dejicit. His spinis scindit vestimentum fidei quod accepit, et thesaurum suum servare non poterit. Omnis enim ebriosus et fornicator egebit, et induet se scissa vestimenta insipientiæ. Et ideo potentes vinum prohibentur bibere; ne cum biberint, obliviscantur sapientiam.

29. Denique bibebant vinum in ebrietate potentes, qui Holoferni principi militiæ regis Assyriorum se tradere gestiebant: sed non bibebat femina Judith, jejunans omnibus diebus viduitatis suæ, præter festorum dierum solemnitates. His armis munita processit, et omnem Assyriorum circumvenit exercitum. Sobrii vigore consilii abstulit Holofernis caput, servavit pudicitiam, victoriam reportavit. Hæc enim succincta jejunio in castris prætendebat alienis: ille vino sepultus jacebat, ut ictum vulneris sentire non posset. Itaque unius mulieris jejunium innumeros stravit exercitus ebriorum.

30. Esther quoque pulcrior facta est

---

* *Si pretium moverit*, subintellige *emtorem*, id est, si pretium emtori carius visum fuerit.

** Id est auctio, quia rerum venalium licitatio hasta in foro posita fieri solebat. Paulo post autem pastorem eum vocitat quem parochum ac præbitorem dicebant, eum nempe qui convivas mensa excipiebat. Quo sensu infra cap. 13, num. 49 idem ab Ambrosio appellatur is qui pascit: unde pastus (vel repastus, *repas*) seriotis temporibus idem significavit atque convivium.

jejunio; Dominus enim gratiam sobriæ mentis augebat. Omne genus suum, id est, totum populum Judæorum a persecutionis acerbitatibus liberavit; ita ut regem sibi faceret esse subjectum, non libidinis ardore flammatum, sed cœlesti miseratione conversum; ita ut et pœna retorqueretur in impium, et honor sacris redderetur altaribus. Itaque illa quæ triduo jejunavit continuo, et corpus suum aqua lavit, plus placuit, et vindictam retulit. Aman autem dum se regali jactat convivio, inter ipsa vina pœnam suæ ebrietatis exsolvit.

31. Est ergo jejunium reconciliationis sacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam feminas fortiores augmento gratiæ. Jejunium nescit fœneratorem, non sortem fœnoris novit, non redolet usuras mensa jejunantium: non strangulant filium continentis viri paternæ centesimæ: non vexant viduam oppignorata sobrii viri jura defuncti: non defœnerata excludit hæredem aula jejuni.

32. Etiam ipsis jejunium conviviis dat gratiam. Dulciores post famem e ulæ fiunt, quæ assiduitate fastidio sunt, et diuturna continuatione vilescunt. CONDIMENTUM cibi jejunium est. Quanto avidior appetentia, tanto esca jucundior. Commendat sitis poculum, nescit vini vetustates quærere. Jejunus quidquid hauserit, transmittit ad satietatem, non ad judicium nare suspendit. Usu etiam pretiosa degenerant: quorum autem difficilis possessio, eorum grata perfunctio. Ipse sol post noctem gratior, ipsa lux post tenebras splendidior, et post vigilias sopor dulcior, ipsa salus post ægritudinis tentamenta jucundior. Ab ipso mundi conditore didicimus sæpe diversitatibus cumulari gratiam. Patrocinatur ergo et convivio fames, ut gratior fiat mensa jejuniis.

CAPUT X.

Mystica mensa jejunio comparatur. Quæ fames faciat acceptabile jejunium; quidve sit quod dicitur: *Cum jejunatis, ungite caput vestrum*, moraliter ac mystice disquiritur.

33. MYSTICA quoque mensa jejunio comparatur. Illa mensa, de qua dicit David: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me.* Mensa ista famis acquiritur pretio: et poculum illud inebrians sobrietate, cœlestium sacramentorum siti quæritur. Dixit enim Dominus: *Qui sititis, ite ad aquam, et quicumque non habetis argentum, ite et emite, et bibite et manducate.* Et alibi ait: *Ecce qui serviunt mihi, manducabunt: vos vero esurietis. Ecce qui serviunt mihi, bibent: vos autem sitietis.* Qui vos nisi qui ante potastis? De quibus supra dixit: *Parastis dæmoniis mensam, et implestis fortunæ poculum.* Ergo si ad mensam illam venerabilem jejunia sancta nos perducunt: si hac fame illa quæ sunt æterna mercamur; quid de iis dubitamus quæ in usu humano sunt, quod etiam suaviora hæc nobis faciat jejunium?

34. Non autem omnis fames acceptabile jejunium facit, sed fames quæ Dei timore suscipitur. Considera: Quadragesima totis præter sabbatum et Dominicam jejunatur diebus *. Hoc jejunium Domini pascha concludit. Venit jam dies resurrectionis, baptizantur Electi **, veniunt ad altare, accipiunt sacramentum, sitientes totis hauriunt venis. Merito dicunt singuli refecti spiritali cibo, et spiritali potu: *Parasti in conspectu meo mensam... et poculum tuum inebrians quam præclarum est!* Non sola autem fames quæritur, sed plena disciplina jejunii. Denique aliis dicitur: *In diebus jejuniorum vestrorum invenitis voluntates vestras, et omnes subditos vobis*

---

* Mos ille Mediolanensi ecclesiæ peculiaris erat.

** *Electi*, gradus hic erat inter catechumenos. Etenim quamvis omnes ad baptismum candidati communi nomine vocarentur catechumeni, variis tamen inter se ut gradibus, ita et vocabulis distinguebantur. Qui episcopo suam amplectandæ fidei voluntatem professus fuerat, jam *christiani* nomen obtinebat, mox factis abjurationibus ad sacras admittebatur catecheses, ac tum proprie *catechumenus* dicebatur: cum deinde solitis expiatum exorcismis *initiatum* nominabant; postea ubi cum aliis baptismi gratiam postulasset, vocabant *competentem*: demum si per suffragia dignus eodem sacramento fuisset judicatus, ipsum in electorum ordinem referebant. Sunt etiam qui catechumenos aliis nominibus recenseant; illos siquidem *audientes*, *genuflectentes*, *substratos*, *electos*, *competentes* appellant.

mulatis. *An ad judicia et rixas jejuna-*
tis et percutitis pugnis? Ut quid mihi tale
jejunium, ita ut audiatur in clamore vox
vestra? Non hoc jejunium ego elegi, et
diem ad humiliandum animam suam ho-
minem: nec si flectas ut circulum collum
tuum, cinerem etiam et cilicium subster-
nas, nec sic vocabitis jejunium acceptum.
Non tale jejunium ego elegi, dicit Domi-
nus. Quod jejunium improbetur, audi-
vimus: nunc audiamus quod sit pro-
babile. *Sed solve omnem colligationem*
injustitiæ tuæ: dissolve obligationes vio-
lentarum commutationum, dimitte con-
fractos in remissionem, et omnem con-
scriptionem iniquam dirumpe. Frange
esurienti panem tuum: et egenos non ha-
bentes tectum, induc in domum tuam: et
si videris nudum, cooperi eum: et domes-
ticos seminis tui non despicias. Vides quæ
species sit et forma jejunii, quis mentis
habitus; ut orationi vaces, et in lege
Dei die ac nocte mediteris.

35. Ipsa figura corporis plena gravi-
tatis, nullus rubor ebrietatis circumfu-
sus genas qui intuentium offendat ad-
spectus, sed vultus casto micet pallore
reverendus, sermo gravior, oculus ve-
recundior, gressus stabilior atque mo-
deratior; plerumque enim turbatiore
incessu proditur motus animorum. Vul-
tus intentior, et quidam cogitationis
tacitæ arbiter, et tacitus cordis interpres;
ut neque tristitiam prætexat, neque
solvatur risu incontinenti. Non enim
superfluum hoc putes nostræ commo-
nitionis; cum Sapientia dicat in Evan-
gelio: *Cum autem jejunatis, nolite fieri*
sicut hypocritæ tristes. Ideo dixit hypo-
critas, eo quod simulatione alienam
personam induant; sicut in scena qui
tragœdias canunt, pro eorum dictis quo-
rum personas gerunt, motus suos exci-
tant, ut aut irascantur, aut mœreant,
aut exsultent. Affectant enim isti, ut
jejunare videantur, hominibus magis
quam Deo cupientes probari, quod fa-
ciebant Judæi.

36. Et ideo nobis dicitur: *Vos autem*
cum jejunatis, ungite caput vestrum, et
faciem vestram lavate; ne pareatis homi-
nibus quia jejunatis, sed Patri vestro qui
est in abscondito: et Pater vester qui vi-
det in abscondito, reddet vobis. Quid est:
Ungite caput vestrum? Sed et luxuriosi
dicunt: Vino et unguentis nos repleamus.
Unguento enim se ungunt, qui
corporei odoris gratiam quærunt. Sed
illa unguenta libidinis illecebram movere
consuerunt. Aliud est sobrietatis
unguentum, de quo dicit Ecclesia ad
sponsum suum: *Unguentum exinanitum*
nomen tuum: aliud oleum quo artus animæ
et quædam membra pinguescunt.
Unde et David dicit: *Impinguasti in oleo*
caput meum. Et hoc est oleum lætitiæ,
quo unctus est Christus a Deo Patre, ut
præ omnibus suis emineret consortibus.
Hoc jubet ungi caput nostrum, ut oleo
lætitiæ obducatur omnis simulata tristitia;
ne videaris jejunium tuum vendere
hominibus, ne videaris contristari
in animæ tuæ salute. Nemo enim tristis
coronatur, nemo mœstus triumphat.
Unge ergo caput tuum, ubi sensus sapientis
sunt; oculi enim sapientis in
capite ejus. Ad mysteria vocaris, et
nescis: discis, cum venis *. Et reminiscere
illud: *Sicut unguentum in capite,*
quod descendit in barbam Aaron, tunc
cognoscis quid sit: *Ungite caput vestrum:*
quomodo placueris Deo, ut tibi
sua patefaceret sacramenta, et daret
gratiam spiritalem.

37. Est et alium caput mysticum. Quod
illud? Audi: *Caput mulieris vir, caput*
autem viri Christus. Mitte in Christum,
mitte etiam in caput ejus unguentum.
Caput ejus Deus est. Illa mulier Ecclesiæ
typum gerens, quæ in caput ejus misit
unguentum, confessa est ejus divinitatem;
et quæ in pedes ejus misit, confessa
est ejus passionem. Utraque laudatur. Et
tu fac quo lauderis, quo remissionem
accipias peccatorum. Lava faciem tuam,
emunda animam tuam peccatricem,
lava conscientiam tuam. Index enim faciei
plerumque est conscientiæ, et quidam
tacitus sermo mentis, cum aut
peccato compungimur, aut integritate
lætamur. Noli hanc exterminare faciem,
lava illam, et omnem sordem conscien-

* Hic innuitur cautissimum illud silentium quo sancti patres mysteria quædam, ac præcipue eucharistiæ cognitionem catechumenos celare consueverant.

tiæ tuæ diluc. Exterminat faciem suam qui aliud corde gerit, aliud foris prætendit. Non nos velut quodam peripetasmate * operiamus : quod intus est, foris luceat : quod foris est, intus operetur. Nemo in jejunio culpam includat, pure ferat innocentiam. Jejunium enim culpæ interfectorium est.

CAPUT XI.

Jejunii virtus amariorum exemplo illustratur; et esca licet dulcis, quam noxia sit, Esau et Jacob historia ostenditur, tum sequitur exhortatio ad jactantiam in jejunio declinandam

38. Nemo amarioribus dulcia præoptet. Dulcis voluptas videtur, amarum jejunium. Hoc amaro illud dulce tollatur. Solent amara etiam ipsis plus prodesse corporibus. Sicut enim cum in intimis puerorum visceribus vermes ex cibi indigestione nascuntur, extingui non queunt nisi cum amarior potus infunditur, aut medicamentorum vis inolescit asperior, quorum odore moriantur : ita profundum animæ virtus ingressa jejunii culpam latentem interficit.

39. Quid Esau servum fratri suo fecit? Nonne esca ad horam dulcis, amara in posterum? Quid Jacob dominum fratri dedit? Nonne contemtus cibi ad tempus amarior, sed salubris in reliquum? Ipsa corpora dulcibus frequenter inflantur, et melle jecur tenditur; idem tamen escæ amaritudine temperatur. Ideo non mediocris, sed laudata quæstio : *De manducante exivit esca, et de forti dulce.* Alii habent : *Et de tristi dulce*; græci codices maxime. Sed et forte laboriosum est **; exit enim dulce de tristitia vel labore.

40. Noli ergo te jactare cum jejunas, noli gloriari, ne nihil tibi prosit jejunium. Quæ enim ad ostentationem fiunt, non in futurum fructum extendent suum; sed præsentium mercede consumunt. Elias in deserto erat, ne quis eum jejunantem videret, nisi soli corvi qui eum pascerent. Elisæus in deserto erat, ubi non inveniretur [illegible] nisi amara. Johannes in deserto [illegible] ubi solas locustas et mel silvestre [illegible] niret. Jejunantibus epulæ pio [illegible] rum ministerio deferebantur. [illegible] bat Daniel inter jejunantes leone[illegible] prandebat alienum prandium, [illegible] tangebant suum. Jejunantibus [illegible] volant, prandentibus pedes vacil[illegible] jejunantibus manna de cœlo [illegible] epulantibus culpa prævaricationis [illegible] scendit.

CAPUT XII.

Quemadmodum in omne facinus [illegible] ebrietas, quamque illa ridicula sit [illegible] eleganti descriptione exponitur. Post nonnulla de luxurioso adolescente ad [illegible] sophism converso adjiciuntur.

41. Sed quid est hoc? Dum de [illegible] nio disputo, strepitus audio conv[illegible] rum. Nisi fallor, in sermone meo [illegible] luit prandium. Sonus ergo litt[illegible] invitat, impatientiæ exempla [illegible] rent. Etenim qui jejunantem, et ea[illegible] Legis * sunt ferentem, exspectare [illegible] passus est populus, utique sedit [illegible] ducare, et bibere, et surrexerunt [illegible] dere. Videmus sacrilegium ebri[illegible] fuisse conjunctum. Nam sicut mater [illegible] continentia : ita perfidiæ mater [illegible] tas est. In quod facinus non ista [illegible] pitat?

42. Sedent in foribus tabernarum [illegible] mines tunicam non habentes, nec [illegible] tum sequentis diei. De imperatori[illegible] et potestatibus judicant; immo reg[illegible] sibi videntur, et exercitibus impe[illegible] Fiunt ebrietate divites, qui sunt [illegible] tate inopes. Aurum donant, dispe[illegible] pecunias populis, civitates ædific[illegible] qui non habent unde cauponi potu[illegible] corporis pretium solvant. Fervet [illegible] vinum in his, et nesciunt quid loqu[illegible] tur. Divites sunt dum inebriantur : [illegible] ubi vinum digesserint, cernunt se [illegible] mendicos. Uno die bibunt multorum dierum labores.

43. De ebrietate ad arma consurgi[illegible] calicibus tela succedunt. Pro vino [illegible] guis effunditur, et ipsum sanguine[illegible]

* *Peripetasmate*, hoc est, velamine.

** Nempe animal forte ac robustum solet esse laboriosum.

* *Quæ legis sunt*, hoc est, decem præce[illegible] digito Dei tabulis inscripta lapideis.

vina fuderunt. Quam fortes sibi homines videntur in vino, quam sapientes, quam diserti, quam etiam pulcri ac decori, cum stare non possint? Mens necesse est titubet, lingua balbutiat, pallor exsanguis ora suffundat, fœtor ebrietatis horrori sit. Barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas. Si quis eorum pugno fuerit percussus, videas ora saucium vini lacrymas fundere, miserabiles epilogos decantare. Habet unum hoc temulentia, ut emolliat et resolvat corda temulentorum. Sicut enim ignis probat ferrum durum, ita et vini incendio etiam superborum hominum cor liquescit.

44. Omnes sibi vino æquales videntur, nullus inferior. Non pauper diviti cedit, utpote qui pauperem se esse nescit : non infirmus valido, cui omnis in bibendo est fortitudo : non mendicus locupleti, non ignobilis honorato; cum bibentes illum regem habeant, qui bibendo superaverit cæteros. Meritoque scriptum est : *Æqualis vita hominibus vinum in ebrietate*. Sed utinam et quod sequitur audires : *Bibas illud moderate, ut sis sobrius*. Non habes quod accuses : vinum in jucunditate creatum est, non in ebrietate ab initio. Exsultatio animæ et cordis est, si moderate bibas : immoderatio autem potus iracundiam concitat, et ruinas multas efficit.

45. Sed forte dicant has esse potationes vulgarium et levissimorum hominum. Veniamus ergo ad horum potentium et fortissimorum convivia. Non ego hic unguentatos adolescentulos aut coronatos rosis proferam, qualem ferunt illum * fuisse qui delibutus unguentis, redimitus floribus, subnixus meretricibus, antelucano potu ebrius, et diurno cereorum comitatus lumine, philosophi auditorium disputantis ingressus sit. Quo audito, coronas, ut aiunt, sensim detraxerit, unguenta deterserit, scortis valedixerit : philosophus postea tantus evaserit, ut esset sobrietatis exemplum, qui fuerat ante ebrietatis ludibrium. Non enim unum emendatum illis invideo; ut doceam genus eorum luxuriæ a me non esse simulatum. Certe ille si resipuit a vino, fuit tamen semper temulentus sacrilegio.

CAPUT XIII.

Militarium hominum convivia, cum pugna quadam atque spectaculo comparantur ; et eorum partes singulæ, et quasi quædam protasis, epitasis et catastrophe quam diligentissime describuntur.

46. Apage igitur hinc adolescentes lubricos, ad convivia præliatorum venimus. Inter arma prandendum est, stipatores hi sunt bellici qui ministrant, succincti auro, et Babylonicis lumbos suffulti balteis : aureis torquibus nitent colla, aureis bullis * zonam tegunt, aureis thecis cultros includunt suos, quibus dimicent cum epulis dividendis. Adsistunt pueri coma nitentes, ex gente barbarica ad hos usus electi, per singularum distantias ætatum vices **. Cernas populorum diversorum ordines, aciem ordinatam putes : vasa exposita argentea, pompam arbitreris : cornu *** in medio vini plenum, non præliaris, sed epularis instrumentum buccinæ, quod discumbentes in certamen accendat.

47. Primo minoribus poculis velut ferentariis **** pugna præluditur. Verum hæc non sobrietatis species, sed bibendi est disciplina. Etenim ut tragœdiarum actores primo sensim vocem excitant, donec udæ vocis aperiant iter, ut postea magnis possint clamoribus personare : ita isti quoque in principio prælusoriis se exercent poculis, ut irritent sitim; ne forte restinguant eam, et satiati postea bibere non possint.

* Diogenes Laertius lib. 4. in Polemone, hæc de eodem philosopho in scolam Xenocratis ingresso memorat.

* Solebant veteres aureas bullas infantium collo appendere, sed non ita proprium erat huic ætati hujusmodi ornamentum, ut etiam in provectiori non adhiberetur; bullæ autem dicebantur quidem globuli qui bullas guttis pluviæ decidentibus in aqua excitari solitas similitudine referebant.

** Illic *per singularum..... vices*. Idem est ac vices ministrandi ; vel, ordinum mutationes fiunt pro singulorum ætatibus, ita ut in primo versu starent natu majores, et sic deinceps.

*** *Cornu*, id est, corneum vas, quo veteres ad servandum vinum, oleum, aliosque liquores utebantur.

**** Ferentarii erant levioris armaturæ milites, qui antequam totis viribus concurreretur, pugnæ præludebant.

Ergo ubi res calere cœperit, poscunt majoribus poculis : fervor inardescit martius, cibo sitis exæstuat, et ubi imminui visa, potu meraciore reparatur. Certant pocula cum ferculis, et inter morsus sæpe remittuntur. Deinde procedente potu longius contentiusque, diversa et magna certamina, quis bibendo præcellat? Nota gravis, si quis se excuset, si quis temperandum forte vinum putet. Et hæc donec ad mensas perveniatur secundas.

48. At ubi consummatæ fuerint epulæ, putes jam esse surgendum : tunc de integro potum instaurant suum; et cum consummaverint, tunc inchoare se dicunt, tunc deferuntur phialæ, tunc maximi crateres quasi instrumenta bellorum. Ac ne immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub judice, sub lege decernitur. Agonothetes * illis furor est, stipendium debilitas, victoriæ præmium culpa. Pendet anceps diu et dubius belli eventus; furor enim ille est præliaris. Cedunt pincernarum manus vina fundentium, et coquorum labores calida ministrantium, cedunt qui mensuras ipsas bonas supereffluentes diligenti librant examine, ne quid effundant : non cedunt bibentes.

49. Sola illa sunt sine excusatione certamina. In bello si quis se inferiorem viderit, arma convertit, et meretur veniam : hic si quis calicem convertat, urgetur ad potum. In scammate ** si quis manum levat, exsors quidem palmæ, sed immunis injuriæ est : in conviviis etsi manum revocet a vino, ori ejus infunditur. Omnes inebriantur, victores victique omnes ebrii jacent, plerique sopiti. Nec portari eos ad sepulcrum licet, priusquam is qui pascit, de omnibus se vindicatum viderit, ut ulciscatur dispendium. Qui autem damna non sentit, hanc mensæ suæ gloriam putat, si ex ea vulnerati omnes ac saucii tamquam de arena exeant.

50. Spectaculum triste Christianorum oculis, et miserabilis species. Cernas juvenes terribiles visu hostibus de convivio portari foras, et inde ad convivium reportari, repleri ut exhauriant, et exhauriri ut bibant. Si quis verecundior fuerit, ut erubescat surgere; cum jam immoderatos potus tenere non possit, anhelare vehementius, sudare, gemere, signis prodere quod pudeat confiteri. Ibi unusquisque pugnas enarrat suas, ibi fortia facta prædicant sua, narrant trophæa vino madidi, et somnolenti nesciunt mente, quid lingua proferant. Unusquisque stertit et potat, dormit et dimicat; et si quando consurrectum fuerit, viri præliatores stare non possunt, egressu vacillant. Rident servuli dominorum opprobria, manibus suis portant militem bellatorem, imponunt equo. Itaque hac atque illac tamquam navigia sine gubernatore fluctuant; et tamquam vulnere icti in terram defluunt, nisi excipiantur a servulis. Alii referuntur in scutis *, fit pompa ludibrii. Quos mane insignes armis spectaveras, vultu minaces, eosdem vesperi cernas etiam a puerulis impune rideri, sine ferro vulneratos, sine pugna interfectos, sine hoste turbatos, sine senectute tremulos, in ipso juventutis flore nascente.

CAPUT XIV.

Reprehenduntur qui convivia ad temulentiam præparant : et major esse vini, quam veneni vis ostenditur.

51. Quis tale miscuit furoris poculum ? Quis tantum infudit mentibus venenum ? Periclitatur homo lutum esse ** de corpore; et ipse sibi reus est

* *Agonothetes* judex ac præses certaminis, hoc loco idem atque convivii moderator. Etenim solebant antiqui priusquam discumberent talis sortiri, et cui jactus Veneris omnium fortunatissimus evenisset, eidem regnum vini committebatur. Innuit etiam sanctus Doctor fuisse qui bibacitatis præmium proponerent, quod Alexandrum Magnum factitasse auctores memorant.

** *Scamma*, locus fossis inclusus, ubi gladiatores certabant : e quibus qui succumbebat, sublata manu victum se fatebatur, ac veniam postulabat.

* Solebant qui vulnerati vel interemti fuerant in prælio, domum in clypeo referri: unde Ausonius de Lacæna muliere:

Mater Lacæna clypeo obarmans filium
Cum hoc, inquit, aut in hoc redi.

** Id est, periclitatur ita corrumpi, ut ejus corpus in lutum vertatur.

insaniæ voluntariæ, corruptelæ spontaneæ; et tamen nec vos excusamini qui vocatis ut amicos, et emittitis ut inimicos. Quanto melius in terram tua vina fudisses? Sed et terra inebriat, et asperiores etiam ipsas feras reddit, si vini contigerit odor. Denique vindemiæ tempore si vineam intraverint, solent ebrietate succendi. Quid te delectant damna sine gratia? Rogas ad jucunditatem, cogis ad mortem: invitas ad prandium, efferre vis ad sepulcrum: cibos promittis, tormenta irrogas: vina prætendis, venena suffundis. Omne enim quidquid nocet, venenum est. Tollit sensus, viscera exurit, somnum infestat, caput vexat.

52. Etiam major vis vini, quam veneni est. Denique venenum vino excluditur, non vinum veneno. Merito Deus per Moysen non solum veneno, sed etiam draconum veneno vinum comparavit dicens: *Furor draconum vinum eorum, et ira aspidum insanabilis.* Et pulcre addidit, *insanabilis*; multi enim a reliquo serpentium veneno curantur, nemo ab ebrietate. Certe veneno caro vulneratur, mens sine noxa est: ebrietas ad corporis mortem, mentis etiam crimen adjungit. Adverte autem et perfidiæ venenum, vini declaratum nomine. Ait enim supra de alienigenis, qui nescirent Deum. *De vinea* enim *Sodomæ vinum eorum, et vitis eorum vitis Gomorrhæ: uva eorum uva fellis, botrus amaritudinis in ipsis.*

CAPUT XV.

Se non omnia dixisse quæ in ebrios dici poterant ostendit exposito Esaiæ loco: unde in lasciviam popinonum invehitur; et ad finem quædam de calice aureo Babylonis, et vase apostolico subjungit.

53. PUTATIS me tamquam vino crapulatum, intemperantius jejunii prædicationi hunc miscuisse sermonem; et adhuc propter hos fortissimos viros * quanta præterii, quanta minora dixi, quam Dominus locutus est! Audistis quid per Moysen dixerit: audite quid in libro sermonum Esaiæ scriptum sit. Invehitur enim Dominus in hujusmodi versus, et ait: *Væ iis qui consurgunt mane, et sectantur siceram, qui ebrii sunt vesperi: nam vinum eos comburet. Cum cithara enim et psalterio et tympanis vinum bibunt: opera autem Domini non respiciunt, et opera manuum ejus non considerant. Cui væ*, inquit, *cui judicia, cui tumultus?* Diversa singulis, temulentis omnia. Væ enim iis qui ebrii sunt vesperi! Quid ergo illis qui et ante vesperam, et frequenter in lucem madent? Ergo væ sibi debitum. Habent concertationes, conserunt lites, in cædem prosiliunt, et veniunt ad judicia vel vocantur. Habent ergo judicia tamquam rei. Fit nonnumquam gravior tumultus, quia vino mens pervertitur ebriosi: *Et non meminit regis, nec magistratus*, ut scriptum est: *et omnia aperta facit loqui, et non meminerunt, cum biberent, amicitiæ, nec fraternæ necessitudinis:* sed post tumultum sumunt gladios; et cum a vino mersi fuerint, et surrexerint, non meminerunt ipsi quæ gesserint. Habent ergo etiam dignam mercedem tumultus.

54. Præterieram certe ego citharam, psalteria, tympana, quæ cognovimus conviviis hujusmodi frequenter adhiberi, ut vino et cantu excitentur libidines. Plerique etiam, Persico more, mulieres dignas temulentorum consortio induci jubent, et ab his phialas accipiunt, atque illis se substernunt sedentibus. Et hunc ritum sacratæ habent observationes in ebrietatis ministerium. Habent ergo vinum et barbari: libenter his Romani indulgent; ut et ipsi solvantur in potus, et enervati ebrietate vincantur. Nec solum vinum ebrietatem facit, sed et sicera. Denique Hebræi omnem potum qui inebriat, siceræ nomine vocant.

55. Non immerito ergo væ illis qui mane ebrietatis potum requirunt, quos conveniebat Deo laudes referre, prævenire lucem, et occurrere oratione soli justitiæ, qui suos visitat, et exsurgit nobis, si nos Christo, non vino et siceræ surgamus. Hymni dicuntur, et tu citharam tenes? Psalmi canuntur, et tu psalterium sumis aut tympanum.

* Forte sanctum ipsum audiebant aliqui milites viri, quos sibi reddere infensos nollet.

Merito væ, quia salutem relinquis, mortem eligis. Vix diluculum, et jam cursatur per tabernas, vinum quæritur, excutiuntur tapetes, accubitum festinant sternere, lagenas argenteas, auratos calices exponunt. Væ, inquit, ista quærentibus!

56. Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram. *A vino ejus biberunt omnes gentes, ideo commotæ sunt. Et subito cecidit Babylon, et contrita est.* Calix ergo aureus contritus est; quia Babylon contrita est, quæ est calix aureus. Sed quamvis auro se jactet et pretio, in Domini et ipsa est potestate. Denique divina indignatione conteritur. Qua ratione calix aureus? Quoniam qui veritate deficitur, quærit illecebram; ut species saltem pretiosa ad bibendum aliquos possit illicere.

57. Constitue ante oculos tuos pompam hujus sæculi, vides speciosam illecebram, sed inanem gratiam. Non te inducant aurea vasa et argentea. *Habemus et nos thesaurum in vasis fictilibus.* Vas apostolicum fictile est, sed in eo thesaurus est Christi. Væ siceram mane sectantibus! Aureum est hoc vas, poculum est, et in eo poculo venenum mortis, venenum libidinis, venenum ebrietatis. Hoc qui biberit, commovetur et cadit. Commovetur non solum corpore, sed etiam corde turbato; commoveri enim peccati est.

CAPUT XVI.

Ebrios Caini ac persecutorum Domini similes esse, immo dæmoniacis ipsis miseriores: iidem suis coloribus depinguntur: in quos Hieremiæ verba cadere declarat sanctus doctor.

58. Denique Cain exiens a conspectu Dei, habitavit in terra Naid, quod interpretatione significat commotionem. Ergo qui calice aureo inebriatur, peccato movetur? Quid te sub maledicto constituis Cain illius parricidæ, ut tremas atque movearis? Sed et persecutores Domini transeuntes movebant capita sua. Exagitabat enim eos spiritus nequam, qui repleta a se corpora movere consuevit. Et ille cum defuerit, tremor desinit: ebrietas autem perpetuum dat tremorem. Sudant vinum corpora temulentorum: si levius ea tetigeris, exprimis vinum.

59. Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentivum insaniæ, ebrietas venenum insipientiæ. Hæc sensus hominum mutat et formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem naturali vapore corporis calidi, et præter naturam vini calore flammati, cohibere se non queunt, et in bestiales libidines excitantur; ut nullum tempus præscriptum habeant, quo deceat indulgere concubitui. Vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furorem inardescunt, sensum excedunt. Hinc phrenesis periculosa, hinc calculi gravis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens semesas epulas cum internorum viscerum cruore fundentium. Mentior, nisi eadem Dominus per Hieremiam locutus est dicens: *Bibite et inebriamini, et vomite, et cadetis, et non surgetis.*

60. Hinc etiam vanæ imagines, incerti visus, instabilis gressus, umbras sæpe transiliunt sicut foveas. Nutat his cum facie terra, subito erigi et inclinari videtur, et quasi vertatur, timentes in faciem ruunt, et solum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus sibi videntur includi. Murmur in auribus tamquam maris fluctuantis fragor, et resonantia fluctu littora. Canes si viderint, leones arbitrantur, et fugiunt. Alii risu solvuntur incondito, alii inconsolabili mœrore deplorant, alii irrationabiles cernunt pavores. Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est, somnus his mors est: excitari nullis vocibus possunt, quantolibet stimulandos impulsu putes, nisi resipuerint, evigilari non possunt.

61. Unde bene Hieremias hujusmodi hominem tamquam superfluam creaturam, deflendum putat. Quid enim est homo ebrius, nisi superflua creatura? Itaque sic ait: *Sicut fletum Jazer deflebo te, vinea; quia deserta est civitas Jazer.* Et infra: *Vinum in torcularibus tuis mane non calcaverunt, meridie autem non fecerunt.* Jazer πονηρὰς πηρώσεις,

[...]batura superflua est. Moderatio enim naturalis est: supra mensuram quidquid est superfluum habetur: ita est ebrietas quæ fletu prophetico deploratur. Unde ait Apostolus: *Nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed inebriamini spiritu.* Est ergo ebrietas culpæ, est et gratiæ. Et forte hæc naturæ, quæ gratiæ, qui ad imaginem et similitudinem Dei facti, Spiritu sancto repleti esse debemus.

CAPUT XVII.

De obtestationibus, sacramentis, ac propinationibus compotantium. Quomodo sæpe secretiora vino extorqueantur. Et de prodigiosa quadam bibendi ratione, et quam ea sit valetudini perniciosa.

62. Quid autem obtestationes potantium loquar? Quid memorem sacramenta, quæ violare nefas arbitrantur? Bibamus, inquiunt: Opto salutem imperatorum; ut qui non biberit, fiat reus indevotionis. Videtur enim non amare imperatorem, qui pro ejus salute non biberit. O piæ devotionis obsequium! Bibamus pro salute exercituum, pro comitum virtute, pro filiorum sanitate. Et hæc vota ad Deum pervenire judicant, sicut illi qui calices ad sepulcra martyrum deferunt, atque illic in vesperam bibunt, et aliter se exaudiri posse non credunt *. O stultitiam hominum, qui ebrietatem sacrificium putant: qui æstimant illis ebrietatem placere, qui jejunio passionem sustinere didicerunt!

63. Quantos de intemperanti convivio novimus ad tormenta venisse? Dum per ebrietatem de imperio suo certant, et sibi regna promittunt, aliis honores pollicentur, infelices ad pœnam ducti sunt, qui quid dicerent nesciebant. Unde plerique boni judices ea quæ per ebrietatem dicta essent, tenenda ad crimen non putaverunt. Plerique etiam vino utuntur ut equuleo; et quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo; ut patriæ statum, salutem civium, defensionis suæ prodant consilia. Virtus enim plerumque vincit dolorem: fidem autem potus excludit. Cognovi plerosque fiduciales exulceratos nomen suum negasse *. Quis inter clindias texit **, quod latere cupiebat?

64. Quid retexam auditum mihi non poculi, sed profluvii genus, quo in ora hominum tamquam per fistulas aut canales vina funduntur ***? Hos homines, an utres verius æstimaverim? Et tamen ipsi utres, nisi moderata transfusio sit, sæpe rumpuntur. Per cornu etiam fluentia in fauces hominum vina decurrunt; et si quis respiraverit, commissum flagitium, soluta acies, loco motus habetur. Aqua decurrens a Libano cautes rupeas solvit, quomodo mollibus putant nequaquam nocere visceribus vinolentorum impetus fluentorum?

65. Elephantos quoque ferunt promuscide haurire aquæ plurimum; eosdem tamen ad sedandam sitim moderato potu esse contentos: sed si forte ab aliquo caupone fuerint mercede fraudati, indignantes replere concavum promuscidis, non ut bibant, sed effundant: atque ita momentariis inundationibus irrigare ejus tabernam, de quo se putaverint vindicandos. Siccantur ad potum subito lacus, ac repente funduntur, natant omnia. Cui non mirum, tam immania belluarum corpora superfluum nil tenere?

CAPUT XVIII.

Feminarum ebrietas quam sit ipsis propudiosa, ac perniciosa spectantibus! quod malum ubi deploravit, quantum bonum sit sobrietas, et quantum malum intemperantia, exemplo Israelitarum patefacit.

66. Sed quid de viris loquamur,

* Hic ritus a religione ortus in lasciviam atque intemperantiam cum degenerasset, post illa religione fuit antiquatus.

* *Fiduciales*, hoc est, degenerata latinitate viros robustæ fidei. *Exulceratos*, idem ac aculeo verborum excitatos, provocatos ad prodendum secretum seu fidem. *Nomen suum*, nempe christiani Sensus ergo est: fidelissimorum hominum constantiam, quæ tormentis restiterat, sæpius epulatione et potu infractam fuisse. At ed. Bened., contra mss. auctoritatem, *fidiculis exulceratos*, quod est tormentis vexatos, laceratos, quam lectionem contra sententiam auctoris esse nemo non videt. Et hoc planum fit ex sequentibus verbis: *Quis inter clindias texit quod latere cupiebat?*

** Edit. Bened. *cyathos*. At clindiæ lectuli erant in quibus accumbebant convivæ. Gr. Κλινίδια.

*** Hunc bibendi modum haud inviti crediderimus eumdem esse, quem vocitabant amystide bibere, ἀμυστὶ πίνειν, immotis labris vel continuo ductu bibere.

quando etiam feminæ, quas oportet sollicitiorem castitati sobrietatis adhibere custodiam, usque ad ebrietatem bibunt? Deinde surgentes, quas etiam inter secreta domus vel audiri ab alienis non convenit, vel videri, prodire audent in publicum, non velato capite, vultu procaci. Apostolus mulieres tacere etiam in Ecclesia jubet, domi viros suos præcipit interrogare. Illæ in plateis inverecundos etiam viris sub conspectu adolescentulorum intemperantium choros ducunt, jactantes comam, trahentes tunicas, scissæ amictus, nudæ lacertos, plaudentes manibus, saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se juvenum libidines motu histrionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentum, et fit miserabile theatrum. Inter saltantium ruinas et spectantium lapsus, cœlum impuro contaminatur adspectu, terra turpi saltatione polluitur, quæ obscœnis saltatibus verberatur.

67. Quomodo patienter loquar, pie prætercam, convenienter defleam? Vinum nobis tantarum animarum damna intulit. Etenim si vinum et mulieres discedere a Deo faciunt, quod vel ebrietas, vel libido prævaricationis illecebræ sint, si singula ac separata hæc faciunt, quid facient unita? Unde non immerito ait sapiens ante nos quidam: *Mulier ebriosa, ira magna.*

68. Quid autem mirum si vino decipiuntur animæ feminarum, cum omnes illæ Tribus patrum, cum de petra biberint aquam, manna manducarent, gentes validissimas vincerent, et non erat in his ullus infirmus: ubi vero carnes desiderare cœperunt, et desideriis in Ægyptum convertebantur, nequaquam ex tot millibus hominum in terram repromissionis præter duos pervenire meruerunt? Itaque quid boni sit sobrietas, quid mali intemperantia, hinc colligere datur: quando murmurabant requirentes Ægypti delicias, a serpentibus mordebantur: quando per maris rubri transibant semitam, aquam bibebant. Non ergo veremur exemplum, non fugimus delicias, ne nos futurorum bonorum adeptione defraudent?

CAPUT XIX.

Luxuriosis exitium Esaiæ prophetia denuntiari: mare a mercatoribus, in quorum avaritiam invehitur, sollicitari non debere; cum non ad navigandum, sed ad escam, et non hominibus, sed piscibus ad perambulandum fuerit datum: postremo qua ratione navibus comparentur voluptuosi?

69. Et quid aliorum utar sententiis? Ipsi bene pasti ac luxuriosi quid sibi sperent, audiamus. Inducit enim eos Esaias propheta dicentes: *Manducemus et bibamus: cras enim moriemur.* Meritoque exclamat: *Ululate, naves Carthaginis, quæ perierunt, et non amplius erunt.* Quod est dictum de visione Tyri, quam luxuriosam urbem cognovimus. Ideoque nona visio est, non septima aut octava, quod ea neque Legem custodiat, neque Evangelii gratiam: cum et sabbato legitimo ignes libidinis adolere sit vetitum, et Evangelii serie octavus dies resurrectionis illuceat. Idem autem dies primus atque octavus, quia Dominica dies in se recurrit. Luxuria ergo nec fidem habet, nec observantiam disciplinæ: luxuria seminarium et origo vitiorum est. Nec arbitremini me adversus Apostolum dixisse, quia ille ait avaritiam radicem esse vitiorum omnium, quoniam luxuria ipsius est mater avaritiæ. Etenim cum exhauserit quis luxuriando proprias facultates, quærit postea avara compendia.

70. Audistis hodie quid lectum sit: *Mercatores,* inquit, *Phœnicum transmeantes mare in aqua multa: semen mercatorum sicut messis quæ defertur.* Vicinæ sunt istæ civitates, Tyrus, Phœnice, Sidon: vicinæ ut locis, ita et vitiis. Mercatores a negotiationibus periculosa transfretatione maris lucella quærentes. Sollicita vita hominum, inquieta conversatio, et quodam semper in turbine, ventis ipsis mobilior quibus volvitur, et huc atque illuc sæpe jactatur. Utique accusatis crebra naufragia, quis vos navigare compellit? Quasi non invidia opum et terras faciatis intutas, et ad latrocinium plurimos excitetis? Mare non ad navigandum fecit Deus, sed propter elementi pulcritudinem. Latius pelagi fudit æquora, certe ut freto includeret terras, ne longius in

vagus et exsul errares. Sed tempestate jactatur mare. Timere ergo, non usurpare debetis. Elementum innocens nihil deliquit : temeritas humana sibi est ipsa discrimini. Denique qui non navigat, nescit timere naufragium. Dominus dixit : *Dominamini piscium maris*, non dixit : Navigate in fluctibus. Denique et propheta Jonas, qui missus est in Ninivem, ut pœnitentiam prædicaret, quia voluit navigare, ut fugeret a facie Dei, tempestate turbatur, et sorte ductus, et jactatus in mare, et exceptus a ceto est.

71. Propheta quoque David ait, cum Dei circa hominem commemoraret gratiam : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres cœli, et pisces maris, qui perambulant semitas maris*. Piscibus dedit, non hominibus, perambulare semitas maris. Ad escam tibi mare datum est, non ad periculum : ad cibum, non ad mercatum utere. Cur tibi periculum generas de voluptate? Cur separatioris elementi profunda rimaris? Cur inquietas mundi altiora secreta? Cur postremo sæpius sulcare atque exarare fluctus impatiens nauta contendis? Cur tentas frequenter innoxia æquora, irritas procellas? O inexplebilis avaritia mercatorum! Cedit tibi et mare, et inquietudinem tuam pelagus ferre non potest. Denique toties recurrentibus mercatoribus exaratum : *Erubesce, Sidon, dixit mare*. Tanquam fatigati elementi vox ista dicentis est : *Erubesce, Sidon*, hoc est, meos fluctus negotiator arguis, cum sis ipse fluctibus inquietior; et erubesce vel pudore, quoniam periculo non moveris. Verecundiores venti sunt, quam vestræ cupiditates. Illi habent otia sua, numquam vestra quærendi studia feriantur. Et cum otiosa tempestas est, numquam vestra otiosa sunt navigia. Versatur unda sub remige, quando quiescit a flamine.

72. *Non parturivi*, inquit, *nec peperi, nec enutrivi juvenes*. Quid me inquietant quos nescio, quos non agnosco? *Ite in Carthaginem, ululate qui inhabitatis insulas*. Supra dixit : *Ululate, naves Carthaginis*. Carthaginem etenim Tyrii condiderunt, et ideo Carthaginenses sequuntur luxuriam conditorum, transfusa in se decolora successione nequitiæ, pessimorum vitiorum deteriores hæredes. Et bene luxuriosos naves dixit. Sicut enim hæ vento, ita illi cibo jactantur et vino. Insulas repleta potu corpora inhabitant, naufragiis circumsonant, tunduntur fluctibus ebrietates, nec per diem nec per noctem quiescunt. Horum igitur mercatorum semen in aqua, messis in fluctibus est. In aqua enim labores suos seminant, ut pericula metant. In aqua eis seges pullulat, in aqua messis exuberat. Fructus ipse in aqua est, numquam tutus et solidus. Unde recte ait : Qui seminabat in terra, non introivit in negotiationem : immo qui seminabat in cœlo. Sed est bona terra, in qua quicumque seminaverit, fructus ei cœlestes orientur.

CAPUT XX.

In verborum vilitate sæpius majorem inesse efficaciam. Quomodo canticum meretricis nationum congregatio cantaverit; cum exhortatione ad morum conversionem; necnon ad peccata eleemosynis redimenda.

73. *Ululate*, inquit, *iterum, naves Carthaginis, quoniam periit munitio vestra; et erit in illa die, relinquetur Tyrus*. Et infra : *Eritque post septuaginta annos Tyrus ut canticum meretricis*. Vide quibus verbis utatur Propheta, nec refugiat verborum istiusmodi vilitatem. Nos interdum refugimus; non quod nobis, quam illis lingua sit castior, sed auctoritas inferior. Major enim vis rerum in talium expressione sermonum est; ut qui delicta non erubescunt, erubescant vel nomina delictorum. *Eritque Tyrus*, inquit, *ut canticum meretricis*. Vide ne cum aliquis illos choros viderit turpia verba cantare, dicat : Ecce Tyrus facta est ut canticum meretricis. Oraculum propheticæ annuntiationis impletum est.

74. Et subjecit : *Accipe citharam, et vagare civitas meretrix oblita, bene cithariza, multa canta, ut fiat memoria tui. Et post septuaginta annos erit Tyrus ut canticum meretricis, et visitationem faciet Deus Tyri*. Unde possumus et in bono.

canticum Rahab illius meretricis accipere, quæ exploratores Jesu fideli mente suscepit. Nam et Dominus ait: *Cantavimus vobis, et non saltastis*. Et David ait: *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra*, hoc est canticum meretricis, quod ante illa meretrix in Adam et Eva terra cantavit, meretrix in populo nationum. Hæc meretrix plurimas fecit bonas meretrices, de quibus dictum est a Domino Jesu ad illum electum et seniorem populum Dei: *Publicani et meretrices præcedunt vos in regnum Dei*.

75. Ergo quoniam tam misericordem habemus Dominum, qui etiam gravi ignoscat errori, convertamur a vitiis, non recedamus a lege, præceptum Domini quasi servuli sedulis studiis exsequamur. Quid nobis cum impuritatibus et impudicitiis? Quid cum operibus diaboli? Audistis hodie in lectione decursa quid legio dixerit: *Quid mihi et tibi est, Jesu fili Dei?* Et tu dicito, si forte vides pugnare adversum te diaboli tentamenta: Quid mihi et tibi est Belial? Ego Christi servus sum, illius redemtus sanguine, illi me totum mancipavi. Quid mihi et tibi est? Non novi opera tua, nihil tuum quæro, nihil tuum possideo, nihil tuum desidero. Quanto magis nos oportet separari a diabolo, si se ille discernit a Christo? Et si fuimus ei in aliquo obnoxii, jam non sumus: confugimus ad medicum, vulnera superiora curavit. Et si quid superest acerbitatis, medela non deerit. Et si quid injuriæ fecimus, memor non erit, qui semel donavit. Et si gravia deliquimus, magnum medicum invenimus, magnam medicinam gratiæ ejus accepimus. Magna enim medicina tollit peccata magna.

76. Habemus etiam plura subsidia, quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam habes, redime peccatum tuum. Non venalis est Dominus, sed tu ipse venalis es. Peccatis tuis venumdatus es, redime te operibus tuis, redime te pecunia tua. Vilis pecunia, sed pretiosa est misericordia. *Eleemosyna*, inquit, *a peccato liberat*. Et alibi dicit: *Redemtio viri, divitiæ ejus*. Et in Evangelio Dominus dicit: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*. Et veneno frequenter antidotum temperatur, hoc est, venenum veneno excluditur. Veneno mors repellitur, vita servatur. Fac et tu quasi bonus dispensator de instrumento avaritiæ subsidium misericordiæ, sinceritatis gratiam de corruptionis illecebra.

CAPUT XXI.

Prophetis etiam futura præsentia esse: item mundum ex Esaiæ vaticinio non injuria destruendum, ad quam rem illustrandam perelegans adhibetur stadii comparatio. Hujus occasione nos athletas esse atque ad coronam exerceri sedulo oportere sanctus docet; ac tandem Christum ut adventum suum maturet, apprecatur.

77. Audisti quid lectum sit hodie: *Ecce venit Dominus disperdere orbem terrarum*. Quasi manu sanctus Propheta demonstret, quasi oculis advenientem videat judicii diem, ita dicit: *Ecce venit Dominus disperdere orbem terrarum*. Immo quia in spiritu prophetis etiam quæ futura sunt tamquam præsentia revelantur, ideo quæ videbat, nobis quoque demonstrare cupiebat, ut nos ad conversionem ab errore revocaret.

78. Nec tamen quisquam frangi debet, cum audit quia disperdet Dominus orbem terrarum. Ne forte dicat: Esto, nos gravia peccata commisimus, quid deliquit cœlum, quid terra, quid mare, ut et illa disperdat? Cur peribit tam pulcher ornatus? Angusti est animi istiusmodi opinio. Cæterum si altius spectes, invenies hoc esse pro nobis, quod putas esse contra nos: judicabis hoc esse pro mundo, quod adversum mundum arbitraris. Non semper stadium refertum est spectatoribus, non semper certaminibus inquietum, non semper concretum pulvere: sed quando certamina, tunc populus in spectaculo, luctator in scammate, pulvis in stadio. Ubi decursa certamina, conventus solvitur, discedit unusquisque aut victor ad gratiam, aut victus ad opprobrium: evehit corona victorem, victum premit verecundia, angit injuria. Si quis ergo postea ingrediatur stadium, videat vacuum celebritatis, dicat agonothetæ: Cur vacat stadium; cur silent certamina; cur solemnia feriantur? Respondebit qui agoni

praest: Oportet requiescere athletas, requiescere spectatores. Quis enim laboris est fructus, nisi requies post laborem? Similiter et orbis terrarum aliquando solvendus est, ut sit requies fatigatis.

79. Athletæ sumus, in quodam stadio certamus spiritali. Denique bonus athleta dicebat: *Facti sumus spectaculum huic mundi*. Et alibi: *Sic curro, non ut in incertum: sic enitor, non ut aerem cædens; sed castigo corpus meum*. Et alibi: *Superiora obliviscens, et quæ sunt priora appetens, ad destinatum sequor bravium*. Athletæ ergo sumus, legitime certandum est. Multa luctamina sunt: qui hodie victus est, cras se reparat. Iste ad bravium contenditur, postea ad coronam. Numquid athleta otio vacat, cum semel dederit certamini nomen suum? Exercetur quotidie, ungitur quotidie. Ipse cibus ei agonisticus datur, disciplina exigitur, castimonia custoditur. Et tu dedisti nomen tuum ad agonem Christi, subscripsisti ad competitionem coronæ: meditare, exercere, ungere oleo lætitiæ, unguento exinanito. …us tuus cibus sobrietatis sit, nihil habeat intemperantiæ, nihil luxuriæ. Potus tuus parcior, ne quid ebrietatis …pat: custodi corporis castimoniam, ut possis esse habilis ad coronam, ne æstimatio tua offendat spectatoris affectum, ne te fautores tui negligentem videant et deserant. Spectant te Archangeli, et Potestates, et Dominationes, et illa Angelorum decem millia decem millium. Sub tantis spectatoribus erubescere, considera quam dedecorosum sit. Ingressus stadium, pulvere * vigorem animæ tuæ excita, lacertos excute. Progressus in scamma, necesse est ut excipias pulverem, subeas æstivi solis flagrantiam. Gravis æstus, sed dulcis victoria: molesta caligo pulveris, sed speciosa tolerantia. Nemo stadium pulverulentus ingreditur, sed pulverulentum reddunt certamina. Ibi colligitur pulvis, ubi palma proponitur. Nemo iterum nitidus coronatur, pulverulentum decet victoria.

80. Veni ergo, Domine Jesu, exeat corona tua, admitte victores in requiem, victos ad compunctionem. Et si disperdis orbem terrarum, plura sunt invisibilia opera tua, quam quæ vidimus. Qui angustioris est animi, illa non cernit, dolet quod disperdas orbem terrarum: sed qui novit spectare quæ invisibilia sunt, gaudet ut venias, et omnes liberes. Gaudent athletæ qui possunt dicere: *Veniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra*. Gaudebit creatura mundi, ut a vanitate mundi istius liberetur, quæ nunc congemiscit et parturit; quia vanitati etiam illa creatura subjecta est, donec multiplicetur adoptio filiorum, et totius corporis redemtio compleatur. In bono ergo disperdet orbem terrarum. Erit etenim cœlum novum, et nox non erit amplius. Denique revelabit, inquit, faciem ejus, ut revelata facie spectemus gloriam Christi.

CAPUT XXII.

Fugiendas comessationes, ne se a nobis Moyses cum levitis separet, et quomodo adhuc veniat. Item quosnam rescindi jubeat Apostolus? Post hæc nondum baptizati ad hanc tantam gratiam invitantur, explosis ad extremum quorumdam excusationibus.

81. ADVERTAMUS ergo in stadio constituti quantis aut delectationi aut dolori erimus, qui nunc fautores nobis sunt, ne pro nobis incipiant erubescere. Sicut enim *erit gaudium in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente*, ita erit mœstitia super eo qui, non exorata venia **, cursum hujus vitæ confecerit. Castigemus ergo corpus nostrum jejuniis, fugiamus indecoras comessationes. Caveamus ne nobis dicatur: Ululate a vino. Ne veniat Moyses, et levitas advocet: et quicumque paratus ad Dominum armatam dexteram gerat, separet se ab his qui manducando et bibendo gravia contraxere peccata. Et hodie Moyses venit, cum Lex recensetur: Moyses vocat, cum Lex præcipit.

* Solebant luctatores postquam inuncti fuissent, ne membra ceromate lubrica prehendi non possent, sibi pulverem adspergere, quod [illegible] facere dictitabant.

** Voces ex arena petitæ.
Ne populum extrema toties exoret arena.
Horat. Epist. I. 1.

82. Apostolus docet ut separemus nos ab omni fratre inquiete agente. Percutiamus eum gladio spirituali, qui est verbum Dei. Non fratris, non propinqui accipiamus personam : sed omnem immundum a Christi secernamus altaribus; ut emundet et corrigat lapsus suos, quo ad sacramenta Christi redire mereatur.

83. Si quis autem non est baptizatus, securior convertatur remissionem accipiens peccatorum. Siquidem baptismus velut ignis quidam peccata consumit; quia Christus in igne et spiritu baptizat. Denique hunc typum legis in Regnorum libris, ubi Elias super altare ligna imposuit, et dixit ut mitterent super de hydriis aquam, et dixit : *Iterate, et iteraverunt;* et dixit : *Iterate tertio, et iteraverunt tertio;* et cum manaret aqua, precatus est Elias, et ignis descendit de cœlo. Tu es homo super altare, qui ablueris aqua, cujus exuritur culpa, ut vita renovetur. Lignum enim et stipulam consumit ignis. Noli timere ignem per quem illuminaris. Ideo tibi dicitur : *Accedite ad eum, et illuminamini.* Suscipite jugum Christi. Nolite timere quia jugum est : festinate, quia leve est. Non conterit colla, sed honestat. Quid dubitatis; quid procrastinatis? Non alligat cervicem vinculis, sed mentem gratia copulat : non necessitate constringit, sed voluntatem boni operis dirigit.

84. Quid negas adhuc esse temporis? Omne tempus opportunum ad indulgentiam. Si aurum tibi offeram, non mihi dicis : Cras veniam, sed jam exigis. Aurum accipere nemo differt, nullus excusat : redemtio animæ promittitur, et nemo festinat. Johannes in pœnitentiam baptizabat, et omn convenicbat : Christus baptiza ritu : Christus gratiam dispe cum fastidio convenitur. Typ tismatis demonstravit Elias, e aperuit quod fuit clausum trib et sex mensibus. Quanto majora veritatis sunt? Aperuit utique non pluvia descendens, sed ad gratia. Nemo enim nisi per a Spiritum adscendit in regnum c Clauserat cœlum hominibus per aperuit fides.

85. Patebat et ante hoc cœlu nibus. Denique Enoch raptus a est. Iterum clausum est : sed Elias qui raptus est curru igne potestis adscendere, si sacrame tiam consequamini. Quousque tiones, quousque comessation judicii dies : dum differs gratia appropinquat. Quis dicat : Nu non vacat, occupatus sum, n demonstres lumen, nolo tam redimas, non mihi adhuc opus num cœleste? Nonne hoc dicit cusat se a baptismate? Et quam renovaris, o homo! Purgaris, exureris : sanaris, et non doles maris, et non dissolveris : ictus non excipis, et resurgis. Et adhu mulas, adhuc exspectas ut vivas postea te reservas Deo. Ignor Cain propterea displicuerit sacr quoniam non primitiva obtulit, mitivus ipse perfunctus est, de tibus munus Deo tentavit offerr autem primitiarum suarum o prælatus, meruit insigni piet dari oraculo.

DE NABUTHE JEZRAELITA

LIBER UNUS*.

CAPUT I.

Quomodo exemplo Nabuthe et Achab pauperes quotidie a divitibus opprimantur; cum tamen natura omnes æquales produxerit, et sepulcrum æquales accipiat: qua de re Ambrosius fastum ac stultitiam divitum insectatur.

1. Nabuthe historia tempore vetus est, usu quotidiana. Quis enim divitum non quotidie concupiscit aliena? Quis opulentissimorum non exturbare contendit agellulo suo pauperem, atque inopem aviti ruris eliminare finibus? Quis contentus est suo? Cujus non inflammet divitis animum vicina possessio? Non igitur unus Achab natus est: sed, quod pejus est, quotidie Achab nascitur, et numquam huic sæculo moritur. Si unus occidit, adsurgunt plurimi: plures qui rapiant, quam qui amittant. Non unus Nabuthe pauper occisus est: quotidie Nabuthe sternitur, quotidie pauper occiditur. Hoc metu percitum humanum genus cedit jam suis terris, migrat cum parvulis pauper onustus pignore suo: sequitur uxor illacrymans tamquam ad bustum prosequatur maritum. Minus tamen deplorat illa, quæ deflet suorum funera; quia etsi amisit conjugis præsidium, sepulcrum tenet: et si filios non tenet; tamen exsules non dolet, non ingemit graviora funeribus teneræ prolis jejunia.

2. Quousque extenditis, divites, insanas cupiditates? Numquid soli inhabitabitis super terram? Cur ejicitis consortem naturæ, et vindicatis vobis possessionem naturæ? In commune omnibus divitibus atque pauperibus terra fundata est, cur vobis jus proprium soli divites arrogatis? Nescit natura divites, quæ omnes pauperes generat. Neque enim cum vestimentis nascimur, nec cum auro, argentoque generamur. Nudos fudit in lucem, egentes cibo, amictu, poculo: nudos recipit terra quos edidit, nescit fines possessionum sepulcro includere. Cespes angustus æque et pauperi abundat et diviti: et terra quæ viventis non cepit affectum, totum jam divitem capit. Nescit ergo natura discernere quando nascimur, nescit quando deficimus. Omnes similes creat, omnes similes gremio claudit sepulcri. Quis discernat species mortuorum? Redoperi terram; et si potes, divitem deprehende. Eruderato paulo post tumulum, et si cognoscis egentem, argue; nisi forte hoc solo quod cum divite plura pereunt.

3. Sericæ vestes, et auro intexta velamina, quibus divitis corpus ambitur, damna viventium, non subsidia defunctorum sunt. Unguentum accipis dives, et fœtidus es: perdis alienam gratiam, nec acquiris tuam. Hæredes relinquis qui litigent. Hæredibus relinquis depositum magis hæreditarium, quam commodum voluntarium, qui id quod relictum est minuere ac violare formident. Si frugi hæredes sunt, custodiunt: si luxuriosi, exhauriunt. Itaque aut bonos hæredes perpetua condemnas sollicitudine: aut malos dimittis, quo tua facta condemnent.

CAPUT II.

Divites quanto magis abundant censu, tanto pauperiores esse affectu. Id Achab et Nabuthe contentione planum fit. Mox proposito Scrip-

* Nihil aliud continet liber iste quam unum aut alterum sermonem, quos Ambrosius in divites a quibus tenuiores homines immanissime diripiebantur, toto mentis ardore pronuntiavit. Qua autem ætate id factum sit, nil obesse videtur quominus anno 395 aut alio proximo attribuatur.

turæ textu, prolio illa *da mihi* quam abjecta sit, perpenditur.

4. SED quid arbitraris quod dum vivis, abundas omnibus? O dives, nescis quam pauper sis, quam inops tibi ipse videaris, qui te divitem dicis! Quanto plus habueris, plus requiris : et quidquid acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflammatur lucro avaritia, non restinguitur. Quasi gradus quosdam cupiditas habet : quo plures adscenderit, eo ad altiora festinat, unde sit gravior ruina lapsuro. Tolerabilior tamen iste cum minus haberet : census sui contemplatione mediocria requirebat; accessione patrimonii accessit cupiditatis augmentum. Non vult esse degener votis, pauper in desideriis. Ita duo intolerabilia simul jungit, ut ambitiosam spem divitis augeat, et non deponat mendicitatis affectum. Denique docet nos scriptura divina quam misere egeat, mendicet abjecte.

5. Rex Achab in Israel erat, et pauper Nabuthe. Ille regni opibus adfluebat : iste angusti soli cespitem possidebat. Nihil pauper de possessionibus divitis concupivit : rex sibi egere visus est, quia vineam habebat pauper vicinus. Quis igitur tibi pauper videtur; qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certe pauper censu videtur, alter est pauper affectu. Affectus dives egere non novit : census abundans nequit avari pectus replere. Ideoque dives cupidus in invidia possessionis, et paupertatis querela est. Sed jam Scripturæ verba consideremus.

6. *Et factum est*, inquit, *post hæc verba, erat vinea Nabuthe Jezraelitæ in Israel juxta domum Achab regis Samariæ. Et locutus est Achab ad Nabuthe dicens : Da mihi vineam tuam, et erit mihi in hortum olerum; quoniam propinquat domui meæ : et dabo tibi pro ea aliam vineam : si vero placuerit tibi, dabo tibi pecuniam pro vinea ista, et erit mihi in hortum olerum. Et dixit Nabuthe ad Achab : Non fiat hoc a Deo, ut dem tibi hæreditatem patrum meorum. Et turbatus est spiritus ejus, et dormivit in lecto suo, et velavit faciem suam, et non manducavit panem.*

7. Exposuerat supra scriptura divina, quia Elisæus cum esset pauper, reliquit boves suos, et cucurrit ad Eliam, et occidit eos, et erogavit populo, et adhæsit Prophetæ. Ad condemnationem igitur præmissa sunt divitis, qui in isto rege describitur, eo quod habens beneficia Dei, sicut [illegible] Achab, cui Dominus et regnum donavit, et pluviam Eliæ vatis oratione concessit, divina mandata violaverit.

8. Audiamus ergo quid dicat : *Da mihi*, inquit. Quæ alia vox egentis est? Quæ vox alia stipem publicam postulantis, nisi *Da mihi*, hoc est, da mihi, quia egeo : da mihi, quia aliud vivendi subsidium habere non possum : da mihi, quia non est mihi panis ad victum, nummus ad potum, sumtus ad alimentum, ad indumentum substantia : da mihi, quia tibi Dominus dedit unde largiri debeas, mihi non dedit : da mihi, quia nisi tu dederis, habere non potero : da mihi, quia scriptum est : *Date eleemosynam*. Hæc quam abjecta, quam vilia! Non habent enim humilitatis affectum, sed cupiditatis incendium. In ipsa autem dejectione quanta impudentia! *Da mihi*, inquit, *vineam tuam*. Confitetur alienam, ut poscat indebitam.

9. *Et dabo*, inquit, *tibi pro ea aliam vineam*. Dives quod suum est quasi vile fastidit; quod enim alienum est, quasi pretiosissimum concupiscit.

10. *Si vero placuerit tibi, dabo tibi pecuniam*. Cito reprehendit errorem suum, pecuniam offerendo pro vinea. Nihil enim vult alterum possidere, qui totum desiderat suis possessionibus occupare.

CAPUT III.

Non tam propter utilitatem divites aliena concupiscere, quam ut alios homines excludant. Quam inane sit illud desiderium, quod eos brutis ipsis inferiores esse convincit : quam etiam turpe sit paternam possessionem ob luxuriam divendere : postremo quam impatienter divites repulsam ferant!

11. *Et erit mihi*, inquit, *in hortum olerum*. Hæc erat igitur omnis insania, hic omnis furor, ut spatium vilibus oleribus quæreretur. Non tam ergo ipsi

cupitis quasi utile possidere; sed alios vultis excludere. Major vobis cura de pauperum spoliis, quam de vestris emolumentis est. Injuriam vestram putatis, si quid pauper habeat, quod dignum possessione divitis æstimetur. Damnum vestrum creditis, quidquid alienum est. Quid vos delectant naturæ dispendia? Universis creatus est mundus, quem pauci divites vobis defendere conamini. Non enim terrena tantum possessio, sed cœlum ipsum, aer, mare, in usum paucorum divitum vindicatur. Hic aer, quem tu diffusis includis possessionibus, quantos alere populos potest? Numquid Angeli divisa cœli spatia habent, ut tu terram positis distinguas terminis?

12. Clamat Propheta: *Væ iis qui jungunt domum ad domum, et villam ad villam!* Et arguit eos inefficacis avaritiæ. Fugiunt enim cohabitare hominibus, et ideo excludunt vicinos: sed fugere non possunt; quia cum hos excluserint, alios rursum inveniunt: et cum illos propulsaverint, ad aliorum necesse est eos viciniam pervenire. Soli enim super terram habitare non possunt. Aves avibus se adsociant, denique ingentis plerumque agminis volatu cœlum obtexitur: pecus pecori adjungitur, pisces piscibus: nec damnum ducunt, sed commercium vivendi, cum plurimum comitatum capessunt, et quoddam munimentum solatio frequentioris societatis affectant. Solus tu, homo, consortem excludis: includis feras, struis habitacula bestiarum, destruis hominum. Inducis mare intra prædia tua, ne desint belluæ: producis fines terræ, ne possis habere finitimum.

13. Audivimus vocem divitis aliena quærentis: audiamus vocem pauperis propria vindicantis. *Non fiat*, inquit, *hoc a Deo, ut dem tibi hæreditatem patrum meorum.* Quasi quamdam contagionem sui pecuniam esse divitis arbitratur, quasi dicat: *Pecunia tua tecum sit in perditionem*; ego autem hæreditatem patrum meorum non possum vendere. Habes quod sequaris dives, si sapias; ut non vendas agrum tuum pro nocte meretricis: non transfundas jus tuum pro sumtu comessationis, deliciarumque impensis: non adjudices domum tuam ad ludum aleæ, ne jus hæreditariæ pietatis amittas.

14. His auditis, turbatus est spiritus avari regis: *et dormivit in lecto suo, et velavit faciem suam, et non manducavit panem suum.* Lugent divites, si non potuerint aliena diripere: si suis pauper non cesserit facultatibus, vim mœroris tegere non possunt. Dormire desiderant, velant faciem suam; ne quidquam in orbe terrarum alienum videant, ne quidquam in hoc mundo non esse suum noverint, ne audiant vicinum juxta se aliquid possidere, ne audiant pauperem sibi contradicentem. Horum sunt animæ, quibus dicit Propheta: *Mulieres divites exsurgite.*

CAPUT IV.

Cur dicatur Achab panem suum non manducasse? Abstinentiæ divitum ac pauperum elegans comparatio. Quanta sit stultitia hæredibus opes sollicite comparare; deque divitis cujusdam sordibus.

15. *Et non manducavit*, inquit, *panem suum*; quoniam quærebat alienum. Etenim divites magis alienum panem, quam suum manducant, qui rapto vivunt, et rapinis sumtum exercent suum. Aut certe non manducavit panem suum volens se morte multare, quod ei aliquid negaretur.

16. Compara nunc affectum pauperis. Nihil habet, et jejunare voluntarius nisi Deo nescit, jejunare nisi ex necessitate non novit. Divites, eripitis quidem pauperibus universa, aufertis omnia, nihil relinquitis: pœnam tamen pauperum vos potius, divites, sustinetis. Illi jejunant, si non habeant, vos cum habetis. A vobis igitur prius pœnam exigitis, quam pauperibus irrogatis. Vos igitur vestro affectu luitis miseræ paupertatis ærumnas: et pauperes quidem non habent quo utantur; vos autem nec ipsi utimini, nec alios uti sinitis. Eruitis aurum de metalli venis, sed rursum absconditis illud. Quantorum vitas in illo infoditis auro?

17. Cui illa servantur, cum legeritis de altero divite: *Thesauros condit, et*

ignorat cui congregat eos? Hæres otiosus exspectat, hæres fastidiosus increpat, quod sero moriamini. Odit incrementa hæreditatis suæ, ad damna festinat. Quid igitur miserius, quando nec apud illum cui laboratis, gratiam derelinquitis? Propter illum totis mœstam diebus toleratis famem, quotidiana mensæ vestræ damna metuentes : propter illum diurna adornatis jejunia *.

18. Novi ego divitem in agrum proficiscentem, panes breviores urbe delatos numerare solere; ut pro numero panis æstimaretur quot dies in agro futurus esset. Nolebat obsignatum aperire horreum; ne quid de condito minueretur. Panis unus singulis diebus deputabatur, qui tenacem vix satiare posset. Comperi etiam veri fide, si quando ei ovum esset appositum, queri quod pullus esset occisus. Hoc ideo scribo, ut cognoscatis vindicem esse Dei justitiam, quæ lacrymas pauperum vestro ulciscatur jejunio.

CAPUT V.

Multorum pauperum sanguine ac vita constare divitum mensas; atque inibi de patre quodam, cujus a divite coacti ad vendendum filium dolor ac æstus animi pulcherrime describuntur: item immanem esse divitum duritiem, quam sumtu suo et luxu ipsæ quoque augent mulieres.

19. Quam religiosum esset jejunium, si sumtum convivii tui deputares pauperibus! Tolerabilior jam dives ille, cujus de mensa ea quæ cadebant, pauper Lazarus colligebat saturari cupiens: sed etiam ipsius mensa multorum pauperum constabat sanguine; et ipsius pocula, multorum quos ad laqueum coegerat, rorabant cruorem.

20. Quanti necantur, ut vobis quod delectat, paretur? Funesta fames vestra, funesta luxuries. Ille de summis culminibus ruit, ut frumentis ampla vestris receptacula præpararet. Ille de sublimi cacumine altæ arboris decidit, dum genera uvarum explorat, quas deferat, quibus digna convivio tuo vina fundantur. Ille mari mersus est, dum veretur ne piscis mensæ tuæ desit, aut ostrea. Ille brumali frigore dum lepores investigare, aut laqueis studet aves capere, diriguit. Ille ante oculos tuos, si quid forte displicuit, verberatur ad mortem, atque ipsas epulas fuso respergit cruore. Denique dives erat qui sibi ad mensam caput prophetæ pauperis jussit adferri: et aliud unde saltatrici præmium solveret, non invenerat, nisi ut pauperem juberet occidi.

21. Vidi ego pauperem duci, dum cogeretur solvere quod non habebat, trahi ad carcerem, quia vinum deesset ad mensam potentis; deducere in auctionem filios suos, ut ad tempus pœnam differre posset. Invento forte aliquo qui in illa necessitate subveniret, redit ad hospitium cum suis pauper, direpta spectans omnia, nihil sibi ad cibum relictum, ingemiscens filiorum famem, dolens quod eos non potius ei qui posset pascere, vendidisset. Redit ad consilium, vendendi sumit arbitrium. Compugnabant tamen inopiæ injuria, et paternæ pietatis gratia : fames urgebat ad pretium, natura ad officium : commori filiis paratus, quam a filiis separari; sæpe gradum protulit, sæpe revocavit. Vicit tamen in eo necessitas, non voluntas, et ipsa concessit pietas necessitati.

22. Consideremus nunc patriæ mentis procellas exæstuantes, quem de liberis prius traderet. Quem, inquit, vendam priorem? Scio enim quod non satis est unius pretium ad pastum reliquorum. Hoc solum dives fœcunditas ad ærumnam. Quem offeram? Quem frumenti auctionator libenter adspiciet? Primogenitum offeram? Sed primus me patrem vocavit. Hic est major ex filiis, quem congrue honoro seniorem. Sed juniorem dabo? At istum teneriore amore complector. Illum erubesco, hujus misereor : illius gradum suspiro, hujus ætatem : ille jam sentit ærumnam, iste ignorat : flectit me illius dolor, hujus inscitia. Ad alios me conferam? Ille mihi plus blanditur, iste plus verecundatur : ille parenti similior, hic utilior : in illo imaginem meam vendo, in isto spem meam prodo. Me miserum! Non invenio quid faciam, non habeo quid eli-

* Est diurna adornare jejunia, in singulos dies jejunia parare ac disponere.

tam. Circumvallant me facies calamitatum, ærumnarum chorus.

23. Ferina hæc rabies est, eligere quem tradas. Feræ ipsæ cum pericula imminere proli ac sibi sentiunt, solent eligere quos liberent, non quos offerant. Quomodo igitur discernam affectum naturæ? Quomodo obliviscar, quomodo exuam patris mentem? Quomodo filii auctionem constituam? Quo sermone paciscar pretium? Quibus tradam manibus in servitutem filium? Quibus oculis adspiciam servientem? Quibus osculis discedenti valedicam? Quibus factum excusem sermonibus? Fili, ego te pro meo cibo vendidi. Funestior ergo jam pauperis mensa, quam divitis. Ille addicit alienos, ego meum vendo: ille necessitatem imponit: ego adfero voluntatem. Ut sit excusabilior causa, adjiciam: Fili, pro fratribus tuis servies, ut illis quærantur alimenta. Et Joseph a fratribus suis in servitutem venumdatus est, postea et ipsos et patrem pavit. Respondebit et ille: Sed non eum vendidit pater, at flevit amissum: sed postea etiam ipse in potestatem divitis venit, et vix potuit liberari. Postea genus ejus divitiis Ægypti multa ætate servivit. Vende me postremo, pater, ea conditione, ne divites emant.

24. Hæsi, fateor: verum quid faciam? Nullum vendam? Sed dum unum considero, omnes videbo fame pereuntes. Si unum tradam, quibus oculis videbo cæteros de mea impietate suspectos, ne alios quoque vendam? Quo pudore regrediar domum? Quomodo intrabo? Quo habitabo affectu, qui mihi abnegavi filium, quem non morbus absumsit, non mors abstulit? Qua conscientia considerabo mensam meam, quam sicut novella olivarum in circuitu tot filii vestiebant.

25. Hæc pauper te præsente deplorat, et tibi avaritia aurem obstruit, nec mens tua facti miserabilis horrore mollitur. Totus populus ingemiscit, et solus dives non flecteris, nec audis Scripturam dicentem: *Perde pecuniam propter fratrem, et amicum, et non abscondas eam sub lapide in mortem*. Et quia non audis, ideo exclamat Ecclesiastes dicens: *Est languor malus, quem vidi sub sole, divitias custodiri in malum possidentis eas*. Sed fortasse redeas domum et cum uxore conferas: illa te hortetur ut redimas venumdatum. Immo magis hortabitur ut mundum muliebrem conferas, unde potes vel parvo pauperem liberare. Illa tibi imponet sumtuum necessitatem; ut gemma bibat, in ostro dormiat, in argentea sponda recumbat, auro oneret manus, cervicem monilibus.

26. Delectantur et compedibus mulieres, dummodo auro ligentur. Non putant onera esse, si pretiosa sint: non existimant vincula esse, si in his thesauri coruscent. Delectant et vulnera: ut aurum auribus inseratur, et margaritæ dependeant. Habent et gemmæ pondera sua, habent et vestimenta frigora sua. Sudatur in gemmis, algetur in sericis; tamen pretia juvant: et quæ natura aversatur, commendat avaritia. Smaragdos, et hyacinthos, beryllum, achatem, topazyon, amethystum, jaspin, sardion, summo quærunt furore: vel si dimidium patrimonii petatur, non parcunt dispendio, dum indulgent cupiditati. Non abnuo gratum quemdam lapidum istorum esse fulgorem, sed tamen lapidum. Et ipsi admonent contra naturam expoliti, ut saxorum deponerent asperitatem, rigorem magis mentis esse expoliendum, quam lapidum.

CAPUT VI.

Quam nulla sit opum efficacia: et cur illæ divitiæ appellentur? Miseriorem esse divitum quam mancipiorum servitutem: ubi locus hic Evangelii, *quid faciam..., destruam horrea mea, etc.* pie ac facunde expenditur.

27. Quis artifex unum diem vitæ hominis potuit adjungere? Quem divitiæ ejus ab inferis redemerunt? Cujus ægritudinem pecunia mitigavit? *Non in abundantia divitiarum*, inquit, *vita ejus*. Et alibi: *Nihil prosunt thesauri injustis: justitia autem liberat a morte*. Merito clamat Propheta: *Divitiæ si adfluant, nolite cor apponere*. Quid enim mihi prosunt, si me a morte liberare non possunt? Quid mihi prosunt, si mecum post mortem esse non possunt? Hic acqui-

runt... ...nuuntur. Somnium igitur loq...tur, non patrimonium. Unde bene ait idem Propheta de divitibus : *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis;* hoc est dicere : Nihil invenerunt in operibus suis divites, qui nihil pauperibus contulerunt : nullius juve...unt inopiam, nihil ad utilitatem suam proficiens reperire potuerunt.

28. Ipsum nomen considera. Ditem dicunt gentiles inferorum præsulem, arbitrum mortis Ditem appellant et divitem, quod nisi mortem dives inferre non noverit, cui regnum de mortuis, cui sedes inferi sunt. Quid est enim dives, nisi quidam inexplebilis gurges divitiarum, inexplebilis auri fames ac sitis? Quo plus hauserit, plus inardescit. Sic Propheta admonet : *Qui diligit*, inquit, *argentum, non satiabitur argento.* Et infra idem : *Et quidem hoc pessimus languor. Sicut enim fuit, ita et abiit, et abundantia ejus laborat in ventum. Et quidem omnes dies ejus in tenebris, et luctu, et iracundia multa, et languore, et ira;* ut tolerabilior sit conditio servulorum. Illi enim hominibus serviunt, iste peccato. Sic inquit Apostolus : Qui enim facit peccatum, servus est peccati. Semper in laqueis, semper in vinculis est : numquam liber a compedibus, quia semper in criminibus. Quam misera servitus, servire peccatis!

29. Naturæ ipsius nescit munia, nec somni ipsius novit vices, aut cibi fungitur suavitate, cujus nullum est immune servitium. Dulcis enim somnus servi, etsi modicum vel multum edat : at satiato divitiis, non est qui eum sinat dormire *. Excitat eum cupiditas, exagitat cura pervigil aliena rapiendi, torquet invidia, mora vexat, sterilitas proventuum infœcunda perturbat, sollicitat abundantia. Unde illi diviti, cujus possessio uberes fructus adtulit, qui *cogitavit intra se dicens : Quid faciam, quod non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit : Hoc faciam, destruam horrea mea, et majora faciam; illo congregabo omnia quæ nata sunt mihi, et dicam animæ meæ : Anima, habes multa bona in annos multos posita, requiesce, manduca, bibe, epulare;* respondit Deus : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te : quæ autem parasti, cujus erunt?* Ne ipse quidem Deus eum dormire permittit. Interpellat cogitantem, excitat dormientem.

30. Sed nec ipse se quietum esse patitur, qui de abundantia divitiarum suarum sollicitatur, et in ubertate fructuum vocem egentis emittit. *Quid faciam*, inquit? Nonne hæc pauperis vox est, non habentis subsidia vivendi? Egens omnium huc atque illuc respicit, scrutatur hospitium, nihil invenit ad usum alimenti : considerat nihil miserius quam fame confici, et cibi indigentia mori : quærit mortis compendia, et tolerabiliora obeundi supplicia rimatur; arripit gladium, suspendit laqueum, ignem adolet, explorat venenum; et inter hæc quid eligat dubius, dicit : *Quid faciam?* Deinde vitæ hujus suavitate revocatus cupit revocare sententiam, si possit vivendi substantiam reperire. Adspicit nuda omnia, vacua omnia, et ait : *Quid faciam?* Unde mihi alimenta, unde vestitus? Volo vivere, si habeam quomodo possim vitam hanc sustinere : sed quibus cibis, quibus subsidiis?

31. *Quid faciam*, inquit, *quod non habeo?* Clamat se dives non habere. Paupertatis hic sermo est. de inopia queritur abundans fructibus. *Non habeo*, inquit, *quo congregem fructus meos.* Putares illum dicere : Non habeo fructus, unde vivendum est mihi. Beatus qui de abundantia periclitatur; immo miserior iste fœcunditatibus suis, quam pauper, cui periculum de egestate est. Habet ille unde excuset ærumnam, habet certe injuriam, non habet culpam : iste non habet quem præter se arguat.

32. Et dixit : *Hoc faciam, horrea mea destruam.* Putes adhuc dicere illum, Aperiam horrea mea, ingrediantur qui tolerare famem non queunt, veniant inopes, intrent pauperes, repleant sinus suos, destruam parietes qui excludunt

* LXX Interpret. *Eccles.* 5. 11. Τῷ ἐμπλησθέντι τοῦ πλουτῆσαι οὐκ ἔστιν ἀφιῶν αὐτὸν τοῦ ὑπνῶσαι.

esurientem. Ut quid ego abscondam, cui Deus facit abundare quod largiar? Ut quid repagulis portarum claudam frumenta, quibus Deus totum replevit camporum ambitum, quæ sine custode nascuntur et abundant.

CAPUT VII.

Eundem locum B. Doctor prosequitur, ostenditque avaros cum de bonis benefacere deberent, malle pecunias in ædificando consumere; ipsosque magis enormitate pretiorum, quam ubertate proventuum delectari: quos tamen docet quo fructus suos secure possint recondere.

33. VICTA est spes avari. Rumpuntur vetusta horrea messibus novis. Minus, inquit, habui, et frustra servavi: plus natum est, et cui congrego? Dum incrementa pretiorum aucupor, amisi usum beneficiorum. Quantas anni superioris frumento potui animas pauperum reservare? Hæc me magis servare delectarent pretia, quæ non nummo æstimantur, sed gratia. Imitabor sanctum Joseph humanitatis prædicatione: clamabo voce magna: Venite pauperes, edite panes meos, expandite gremium, suscipite frumentum. Fœcunditas divitis, totius orbis abundantia, omnium debet esse fertilitas. Tu vero non hoc dicis, sed ais: *Destruam horrea mea*. Recte destruis ea, a quibus nullus pauper onustus revertitur. Horrea iniquitatis sunt receptacula, non pietatis subsidia. Recte destruit qui sapienter ædificare non novit. Destruit suam dives, qui nescit æterna: destruit horrea, qui non novit sua frumenta dividere, sed claudere.

34. *Et majora*, inquit, *faciam*. Infelix, vel id dispensato pauperibus, quod pro sumtu ædificationis impendis. Dum liberalitatis gratiam refugis, damna ædificationis exsolvis.

35. Et addidit: *Illo congregabo omnia quæ nata sunt mihi, et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona*. Conficitur avarus semper ubertate proventuum, dum vilitatem alimoniæ calculatur. Fœcunditas enim universorum est, sterilitas soli avaro est quæstuosa. Delectatur magis enormitate pretiorum, quam abundantia copiarum; et mavult habere quod solus, quam quod cum omnibus vendat. Vide timent ... superfluat cumulus frumentorum, ne ... horrea redundans transfundatur in pauperes, et boni alicujus occasio indigentibus acquiratur. Soli sibi partus terrarum vindicat dives, non quo ipse uti velit, sed aliis denegare.

36. *Habes*, inquit, *multa bona*. Nescit avarus bona, nisi ea quæ quæstuosa sunt, nominare. Sed acquiesco ei, ut bona dicantur quæ sunt pecuniaria. Cur ergo de bonis facitis mala, cum de malis bona facere debeatis? Scriptum est enim: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*. Ei ergo qui uti sciat, bona sunt: ei qui uti nesciat, recte mala. *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum*. Quid hoc melius? Bona sunt, si pauperibus largiaris, in quo tibi debitorem Deum quadam pietatis fœneratione constituas. Bona sunt si aperias horrea justitiæ tuæ, ut sis panis pauperum, vita egentium, oculus cæcorum, orbatorum infantium pater.

37. Habes unde facias, quid vereris? Tua te voce convenio. Habes multa bona in annos multos posita, potes et tibi et aliis abundare. Habes fœcunditatem publicam, quid destruis horrea tua? Ostendo tibi ubi melius tua frumenta custodias, ubi bene sepias, ut fures ea tibi auferre non possint. Include ea in corde pauperum, ubi ea nullus gurgulio consumat, nulla corrumpat vetustas. Habes apothecas, inopum sinus: habes apothecas, viduarum domos: habes apothecas, ora infantium, ut dicatur tibi: *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem*. Istæ sunt apothecæ, quæ maneant in æternum: ista horrea, quæ fœcunditas futura non destruat. Nam quid iterum facias, si tibi plus natum fuerit anno sequenti? Iterum ergo et illa destrues, quæ nunc facere paras, et majora facies. Dat enim tibi fœcunditatem Deus, ut aut vincat aut condemnet avaritiam tuam; quo excusationem habere non possis: tu vero quod per te multis nasci voluit, tibi soli reservas, immo et tibi adimis; magis enim servares tibi, si dispertireris aliis. Bonorum enim fructus munerum in eos ipsos qui contulerint, revertuntur,

et gratia liberalitatis in auctorem redit. Denique scriptum est: *Seminate vobis ad justitiam.* Esto spiritalis agricola, sere quod tibi prosit. Bona satio in corde viduarum. Si terra tibi reddit fructus uberiores quam acceperit, quanto magis misericordiæ remuneratio reddet multiplicatiora quæ dederis?

CAPUT VIII.

Incogitantem avarum morte urgeri, eumque jure stultum vocitari memorato Evangelii loco: quanto melius pecuniæ distribuantur, quam retineantur; et quam incepte sese ab impertienda eleemosyna divites excusent?

38. Deinde, homo, nescis quia terræ partum prævenit dies mortis, misericordia autem incursum mortis excludit? Adsistunt jam qui reposcant animam tuam, et tu adhuc differs operum fructus tuorum. Adhuc tu tibi tempora vivendi longa metaris? *Stulte, hac nocte repetunt animam tuam a te.* Bene ait nocte; nocte enim anima avari reposcitur: a tenebris incipit, et in tenebris perseverat. Avaro semper nox est, dies justo, cui dicitur: *Amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Stultus autem sicut luna mutatur: justi autem fulgebunt sicut sol in regno Patris sui.* Recte arguitur stultitiæ, qui in manducando et bibendo locarit spem suam. Et ideo ei tempus mortis urgetur, secundum quod dictum est ab ipsis qui gulæ serviunt: *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur.* Recte dicitur stultus, quia animæ suæ corporalia subministrat; quia recondit quæ cui servet, ignorat.

39. Et ideo ei dicitur: *Quæ autem parasti, cujus erunt?* Quid quotidie metiris, et numeras, et obsignas? Quid aurum trutinas, argentum ponderas? Quanto melius est liberalem esse dispensatorem, quam sollicitum custodem! Quantum tibi prodesset ad gratiam multorum pupillorum patrem nominari, quam innumeras stateras in sacculo obsignatas habere! Pecunia etenim hic relinquitur: gratia autem operum bonorum nobiscum ad judicem meriti defertur.

40. Sed fortasse dicas, quod vulgo soletis dicere: Non debemus ei donare, cui Deus ita maledixit, ut eu[...] vellet. Sed non pauperes maled[...] scriptum sit: *Beati pauperes spi[...] niam ipsorum est regnum cælo[...]* de paupere, sed de divite [...] dicit: *Captans pretia frumenti, [...]tus erit.* Deinde non requiras qu[...] quisque mereatur. Misericordi[...] meritis judicare consuevit, se[...] sitatibus subvenire: juvare pa[...] non examinare justitiam. Scri[...] enim: *Beatus qui intelligit supe[...] et pauperem.* Quis est qui intell[...] compatitur ei, qui advertit c[...] esse naturæ, qui cognoscit [...] divitem et pauperem fecit [...] qui scit quod sanctificet fructu[...] de his delibet aliquam pauperi[...] tionem. Ergo cum habeas unde [...] cias, ne differas dicens: Cras [...] largiendi amittas copiam. Peric[...] de alterius salute dilatio. Pote[...] dum tu differs, ille moriatur. M[...] mortem præcurre, ne forte a[...] et cras impediat, et promis[...] dentur.

CAPUT IX.

Quomodo Jezabel quæ est avaritia [...] possessionem quam contra justitia[...] rant, polliceatur.

41. Sed quid dicam, ne diffe[...] ralitatem? Utinam non apprope[...] nam: utinam quod concupi[...] extorqueas: utinam alienum n[...] negatum prætermittas, excusa[...] tienter feras, non audias illam[...] quæ est avaritia, quodam [...] vanitatis dicentem: *Ego tibi d[...] sessionem quam desideras.* Tu t[...] quia vis mensuram considerare [...] ut alienum non eripias: ego ha[...] jura, habeo meas leges; calum[...] spoliem: et ut possessio paup[...] piatur, vita pulsabitur.

42. Quid enim aliud in illa [...] nisi divitum avaritia describi[...] est vanum profluvium, quod o[...] vii modo rapiat, et nulli usui [...] transducat? Hæc est Jezabel [...] sed multiplex: non unius temp[...] temporum plurimorum: hæc [...] dicit, sicut illa dixit viro suo

Surge, manduca panem, et redi ad te: ego dabo tibi vineam Nabuthe Jezraelitæ.

43. *Et scripsit librum nomine Achab, et signavit annulo illius, et misit librum ad seniores, et ad liberos eos qui morabantur cum Nabuthe. Et erat scriptum in libro: Jejunate jejunium, et constituite Nabuthe in principem populi, et constituite duos viros filios iniquitatis ex diverso ejus, ut falsum testimonium perhibeant adversus eum dicentes: Benedixit Deum et regem; et producite illum, et lapidate.*

CAPUT X.

Divites, cum aliena rapere non possunt, præ tristitia cibum non capere: et inibi quid jejunium aut preces Deo acceptas reddat: deinde quam contraria Deus præcipiat, et ipsi faciant.

44. Quam evidenter expressa est divitum consuetudo! Contristantur si aliena non rapiant: renuntiant cibo, jejunant, non ut peccatum minuant, sed ut crimen admittant. Videas illos tunc convenientes ad Ecclesiam, officiosos, humiles, assiduos, ut effectum sceleris impetrare mereantur. Sed dicit illis Deus: *Non hoc jejunium elegi, nec si flectas ut circulum collum tuum, cinerem etiam et cilicium substernas, nec sic vocabilis jejunium acceptum. Non tale jejunium elegi, dicit Dominus. Sed solve omnem colligationem injustitiæ, dissolve obligationes violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem, èt omnem conscriptionem iniquam disrumpe: frange panem tuum esurienti, egenos non habentes tectum induc in domum tuam: si videris nudum, vesti; et domesticos seminis tui non despicies. Tunc orietur tibi matutinum lumen tuum, et sanitas tua natura orietur et præcedet ante te justitia, et majestas Dei circumdabit te: tunc clamabis, et Deus exaudiet te, adhuc te loquente, dicet: Ecce adsum.*

45. Audis, dives, quid Dominus Deus dicat? Et tu ad Ecclesiam venis, non ut aliquid largiaris pauperi, sed ut auferas: jejunas, non ut convivii tui sumtus proficiat egenis, sed ut spolium de egentibus adipiscaris. Quid tibi vis cum libro, et charta, et signaculo, et conscriptione, et vinculo juris *? Non audisti: *Solve omnem colligationem injustitiæ, dissolve obligationes violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem; et omnem conscriptionem iniquam disrumpe.* Tu mihi tabulas offers, ego tibi recito Dei legem: tu atramento scribis, ego tibi Spiritu Dei inscripta repeto oracula prophetarum: tu testimonia falsa componis, ego testimonium conscientiæ tuæ posco, quam judicem tui effugere et declinare non poteris, cujus testimonium non poteris recusare in die qua revelabit Dominus occulta hominum. Tu dicis: *Destruam horrea mea;* et Dominus dicit: Sine magis quidquid intra horreum est pauperibus deputari, sine cellas istas egenis prodesse. Tu dicis: *Majora faciam, et illo congregabo omnia quæ nata sunt mihi;* Dominus dicit: *Frange esurienti panem tuum.* Tu dicis: Tollam pauperibus domum suam; Dominus autem dicit, *ut egenos non habentes tectum inducas in domum tuam.* Quomodo vis, dives, ut Deus te exaudiat, cum tu Deum non putes audiendum? Si non acquiescatur arbitrio divitis, scena componitur: Dei æstimatur injuria, si divitis petitio refutetur.

CAPUT XI.

Nabuthe a duobus falsis testibus accusatus lapidatur; Achab inde primo tristitiam simulat, mox in ejus invadit possessionem. Quam sententiam in ipsum Deus pronuntiaverit; et præsertim cur meretrices in ejusdem sanguine dicantur sese lavaturæ: ubi et de supplicio Jezabel.

46. *Deum*, inquit, *benedixit et regem*, æqualis videlicet persona, ut sit æqualis contumelia. *Benedixit*, inquit, *Deum et regem*. Ne divitem maledicti nomen offendat, et sermonis ipso lædatur sono,

* *Signaculum* est nota sigillo, seu signatorio annulo impressa. *Conscriptio* interdum sumitur pro inventario, sed hic idem est ac syngrapha, sive instrumentum inter fœneratorem ac debitorem confectum. Denique *vinculum juris* non videtur aliud hoc loco significare quam leges de usura ab imperatoribus promulgatas: proprie autem accipitur pro ipsa legum, ut cum scholasticis loquamur, vi coactiva; vinculis enim juris teneri prorsus idem sonat, atque obligari ad subeundam pœnam, quæ legum severitate præscribitur.

benedictio pro maledicto vocatur. Quæruntur duo testes iniquitatis. Duobus testibus et Susanna est appetita : duos testes et Synagoga invenit, qui adversum Christum falsa jactarent : duobus testibus pauper occiditur. *Produxerunt igitur Nabuthe foras, et lapidaverunt eum.* Utinam vel in suis ei liceret mori! Pauperi ipsam dives invidet sepulturam.

47. *Et factum est*, inquit, *cum audisset Achab quia mortuus est Nabuthe, conscidit vestimenta sua, et cooperuit se cilicio. Et factum est post hæc, et surrexit, et descendit Achab ad vineam Nabuthe Jezraelitæ, possidere eam.* Irascuntur divites et calumniantur, ut noceant, si non obtineant quod desideraverint. Cum autem calumniati nocuerint, dolere se simulant : tristes tamen et tamquam mœsti, non corde, sed vultu, in possessionis direptæ locum prodeunt, et impressionis suæ iniquitate potiuntur.

48. Hoc divina movetur justitia, et avarum digna severitate condemnat dicens : *Occidisti, et possedisti hæreditatem? Propter hoc in loco in quo linxerunt canes sanguinem Nabuthe, in eo lingent canes sanguinem tuum; et meretrices lavabuntur in sanguine tuo.* Quam justa, quam severa sententia; ut quam intulit alteri mortis acerbitatem, eam ipse mortis suæ horrore dissolvere proderetur! Inhumatum pauperem Deus adspicit, et ideo insepultum divitem jacere decernit; et ut mortuus luat suæ iniquitatis ærumnam, qui nec mortuo putavit esse parcendum. Itaque vulneris sui cruore perfusum cadaver in speciem funeris vitæ suæ prodidit crudelitatem. Hæc cum pertulit pauper, dives arguebatur : cum dives excepit, pauper vindicabatur.

49. Quid sibi autem vult quod meretrices laverunt se in sanguine ejus; nisi forte ut meretricia quædam in illa feritate fuisse regis perfidia proderetur, vel cruenta luxuries, qui sic fuit luxuriosus, ut olus desideraret; sic cruentus, ut propter olus hominem occideret? Digna avarum, digna avaritiam pœna consumit. Denique et Jezabel ipsam comederunt canes, et volucres cœli; ut ostenderetur quod spiritalis nequitæ fiat præda divitis sepultura. Fuge ergo, dives, hujusmodi exitum. Sed fugies hujusmodi exitum, si fugeris hujusmodi flagitium. Noli esse Achab, ut possessionem finitimam concupiscas. Non tibi cohabitet Jezabel illa feralis avaritia, quæ tibi cruenta persuadeat : quæ cupiditates tuas non revocet, sed impellat : quæ te faciat tristiorem, etiam cum desiderata possederis : quæ te faciat nudum, cum dives fueris.

CAPUT XII.

Avarum egenum ac profugum esse. Quam abjectus fuerit rex Achab coram Elia; et quomodo peccator semper deprehendatur? Ad extremum divites ad legitimum divitiarum usum stimulantur.

50. PAUPERIOREM enim se judicat omnis abundans; quia sibi deesse arbitratur quidquid ab aliis possidetur. Toto mundo eget, cujus non capit mundus cupiditates : ejus autem qui fidelis est, totus mundus divitiarum est. Toto mundo fugit, qui considerans conscientiam suam, metuit deprehendi. Et ideo Achab ad Eliam secundum historiam ait, secundum ænigmata autem dives ad pauperem : *Invenisti me, inimicus meus.* Quam misera conscientia, quæ se proditam doluit!

51. Et dixit Elias ad eum : *Inveni, quoniam fecisti malum in conspectu Domini.* Rex erat ille, et rex Samariæ Achab : Elias pauper, et indigens panis, cui defuisset victus substantia, nisi corvi alimoniam ministrassent. Adeo dejecta erat conscientia peccatoris, ut nec regalis potentiæ fastu adtolleretur. Itaque quasi vilis et degener : *Invenisti me*, inquit, *inimicus meus :* deprehendisti in me quæ latere credebam : nulla mentis meæ occulta te fallunt : invenisti me, patent tibi vulnera mea, captivitas præsto est. Invenitur peccator, cum iniquitas ejus proditur, justus autem dicit : *Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.* Adam cum lateret, inventus est : Moysi autem nequaquam inventa est sepultura : inventus est Achab, non est inventus Elias; et sapientia Dei dixit : *Quærent me mali, et non invenient.* Unde et in Evangelio Do-

minus noster Jesus quærebatur, et non inveniebatur. Culpa igitur auctorem suum prodit. Unde et Thesbites ait: *Inveni, quoniam fecisti malum in conspectu Domini*; quia culpæ reos tradit Dominus, innocentes autem non tradit in potestatem inimicorum suorum. Denique Saul quærebat sanctum David, et invenire non poterat: David vero sanctus regem Saul quem non quærebat, invenit; quoniam tradidit eum Dominus in potestatem ipsius. Captiva igitur est opulentia, paupertas libera.

52. Servitis, divites, ac miseram quidem servitutem, qui servitis errori, servitis cupiditati, servitis avaritiæ, quæ expleri non potest. Gurges quidam insatiabilis, rapidior est, cum illata demergit: et putei modo cum exundat, cœno inquinatur, terram adradit nihil sibi profuturam. Vel hoc exemplo vos admoneri convenit. Puteus enim si nihil haurias, inerti otio et degeneri situ facile corrumpitur: exercitus autem nitescit ad speciem, dulcescit ad potum: ita et acervus divitiarum, cumulo arenosus, speciosus est usu, otio autem inutilis habetur. Derivato igitur aliquid de hoc puteo. Ignem ardentem extinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis: aqua autem stativa cito vermes facit. Non stet thesaurus tuus, nec stet ignis tuus: stabit in te, nisi eum operibus tuæ miserationis averteris. In quantis sis dives incendiis, considera. Tua vox est ista dicentis: *Pater Abraham, dic Lazaro ut extremum digiti sui intingat in aqua, et refrigeret linguam meam.*

53. Tibi igitur proficit quidquid inopi contuleris: tibi crescit quidquid minueris: te illo quem pauperi dederis cibo pascis; quoniam qui miseretur pauperis ipse pascitur, et fructus jam in his est. Misericordia seminatur in terra, in cœlo germinat: plantatur in paupere, apud Deum pullulat. *Ne dixeris*, inquit Deus, *cras dabo*. Qui non patitur te dicere, *Cras dabo*, quomodo patitur dicere: Non dabo? Non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod enim commune est in omnium usum datum, tu solus usurpas. Omnium est terra, non divitum: sed pauciores qui non utuntur suo, quam qui utuntur. Debitum igitur reddis, non largiris indebitum. Ideoque tibi dicit Scriptura: *Declina pauperi animam tuam, et redde debitum tuum, et responde pacifica in mansuetudine.*

CAPUT XIII.

Divites in prosapia insulse gloriari, cum ipsi non raro dedecori sint majoribus: aurum offensionis lignum esse. Quanta insit divitibus adversus pauperes immanitas; et qualis divitem commendatio deceat?

54. Quid enim superbias, dives? Quid dicas pauperi: Noli me tangere? Nonne sicut ego conceptus et natus ex utero es, quemadmodum et pauper est natus? Quid te jactas de nobilitatis prosapia? Soletis et canum vestrorum origines sicut divitum recensere: soletis et equorum vestrorum nobilitatem sicut consulum prædicare. Ille ex illo patre generatus est, et illa matre editus: ille avo illo gaudet, ille se proavis adtollit. Sed nihil istud currentem juvat; non datur nobilitati palma, sed cursui. Deformior est victus, in quo et nobilitas generis periclitatur. Cave igitur, dives, ne in te erubescant tuorum merita majorum, ne forte et illis dicatur: Cur talem instituistis, cur talem elegistis hæredem? Non in auratis laquearibus, nec in porphyreticis orbibus hæredis est meritum. Laus ista non hominum, sed metallorum est, in quibus homines puniuntur. Per egentes aurum quæritur, et egentibus denegatur. Laborant ut quærant, laborant ut inveniant, quod habere non norunt.

55. Miror tamen cur eo vos, divites, jactandos putetis, cum aurum materia magis offensionis, quam commendationis gratia sit. Lignum enim offensionis est et aurum, et væ iis qui sectantur illud! Denique benedicitur dives *qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecuniæ thesauris*. Sed quasi is cognitus esse non possit, eum sibi desiderat demonstrari: *Quis est hic*, inquit, *et laudabimus eum*; fecit enim quod mirari magis quasi novum, quam quasi usitatum recognoscere debeamus? Itaque qui in divitiis potuerit

comprobari, is vere perfectus et dignus est gloria. *Qui potuit*, inquit, *transgredi, et non est transgressus, et facere mala, et non fecit.* Aurum ergo vobis, in quo tanta illecebra erroris est, non tam sua gratia, quam hominum pœna commendat.

56. An vos ampla extollunt atria, quæ magis debent compungere, quia cum populos capiant, vocem excludunt pauperis? Quamquam nihil prosit audiri eam, quæ etiam audita nihil proficit. Deinde non ipsa vos pudoris aula admonet, qui ædificando vestras vultis superare divitias, nec tamen vincitis. Parietes vestitis, nudatis homines. Clamat ante domum tuam nudus, et negligis : clamat homo nudus, et tu sollicitus es quibus marmoribus pavimenta tua vestias. Pecuniam pauper quærit, et non habet : panem postulat homo, et equus tuus aurum sub dentibus mandit. Sed delectant te ornamenta pretiosa, cum alii frumenta non habeant. Quantum, o dives, sumis tibi judicium? Populus esurit, et tu horrea tua claudis : populus deplorat, et tu gemmam tuam versas. Infelix, cujus in potestate est tantorum animas a morte defendere, et non est voluntas. Totius vitam populi poterat annuli tui gemma servare.

57. Audi plane qualis divitem deceat prædicatio : *Liberavi*, inquit, *pauperem de manu potentis, et orphanum cui non erat adjutor, adjuvi. Benedictio perituri super me venit : os autem viduæ me benedixit. Justitiam induebar, oculus eram cæcorum, pes autem claudorum ; et ego eram pater infirmorum.* Et infra : *Ante fores meas non habitavit hospes, ostium autem meum omni venienti patuit. Si autem et peccavi imprudens, non celavi culpam meam, neque reveritus sum multitudinem plebis, ut non annuntiarem præsentibus eis : si passus sum infirmum exire ostium meum vacuum : si cautionem quoque si quam habui debitoris, scissam sine debiti recuperatione reddidi sine mora.* Nam quid illa replicem, quod in omni infirmo flevisse se dixit, et ingemuisse, cum videret virum in necessitate, se autem in bonis? Sed tunc sibi magis fuisse dies malorum, cum se habere cerneret, et alios indigere. Si hoc ille dicit, *qui* numquam viduæ oculum fecit tabescere, qui numquam panem suum solus manducavit, et non orphano tradidit, quem a juventute sua nutrivit, aluit, instituit parentis affectu : qui numquam nudum despexit, qui morientem operuit, qui velleribus ovium suarum infirmorum calefecit humeros, non oppressit pupillum, numquam divitiis delectatus est, numquam gratulatus est lapsu inimicorum suorum ; si qui fecit hæc, de summis cœpit egere divitiis, si nihil ex patrimonio tanto, nisi solum fructum misericordiæ reportavit : quid de te futurum est, qui tuo nescis uti patrimonio, qui in summis divitiis dies sustines mendicitatis; quia nulli largiris, nulli subvenis?

CAPUT XIV.

Quo divites ad emendam auro libertatem ac salutem inducat, varias rationes proponit : quia veræ divitiæ sint, docet ; nec non quibus Deus innotescat, et ubi locus ejus in pace fiat, aperit.

58. CUSTOS ergo es tuarum, non dominus facultatum, qui aurum terræ infodis; minister utique ejus, non arbiter. Sed ubi thesaurus tuus, ibi et cor tuum. Ergo in illo auro cor tuum infodisti terræ. Vende potius aurum, et eme salutem : vende lapidem, et eme regnum Dei : vende agrum, et redime tibi vitam æternam. Vera allego, quia verbo adstruo veritatis. *Si vis perfectus esse*, inquit, *omnia quæcumque habes vende; et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo.* Et noli contristari, cum hæc audis; ne dicatur et tibi, sicut et illi adolescenti diviti dictum est : *Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt :* magis cum hæc legis, considera quia ista tibi potest mors eripere, potestas superioris tollere. Denique quia peteris parva pro magnis, caduca pro æternis, thesauros pecuniæ pro thesauris gratiæ. Isti corrumpuntur, illi permanent.

59. Considera quia hos non solus possides, possidet tecum tinea, possidet ærugo, quæ consumit pecuniam. Has tibi consortes avaritia dedit. Vide autem

quos tibi det gratia debitores : *Splendidum in panibus benedicent labia justorum, et testimonium bonitatis illius fiet.* Facit tibi debitorem Patrem Deum, qui pro munere quo pauper adjutus est, fœnus exsolvit, quasi boni debitor creditoris. Facit tibi debitorem Filium Dei, qui ait: *Esurivi, et dedistis mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bibere : hospes eram, et collegistis me : nudus, et operuistis me.* Quod enim unicuique minimorum collatum fuerit, sibi dicit esse collatum.

60. Nescis, o homo, struere divitias. Si vis dives esse, esto pauper sæculo, ut sis dives Deo. Dives fidei, dives est Deo : dives misericordiæ, dives est Deo : dives simplicitatis, dives est Deo : dives sapientiæ, dives scientiæ, divites Deo. Sunt qui in paupertate abundent, et qui in divitiis egeant. Abundant pauperes, quorum profunda paupertas abundavit in divitiis simplicitatis suæ : divites autem eguerunt et esurierunt. Neque enim otiose scriptum est : *Divitum pauperes præpositi erunt, et proprii servi dominis fænerabunt;* quia divites et domini supervacua et mala seminant, ex quibus non fructum colligant, sed spinas metant. Et ideo pauperibus divites erunt subditi, et servi dominis spiritalia fœnerabunt; quemadmodum dives rogabat, ut sibi stillam aquæ pauper Lazarus fœneraret. Potes et tu, dives, istam implere sententiam : elargire pauperi et Domino fœnerasti; qui enim largitur pauperi, Domino fœnerat.

61. Pulcre autem sanctus David in psalmo LXXV hymnum Deo concinens ad Assyrium scriptum, hoc est, adversus nequitiæ spiritalis Assyrium, inanem ac vanum principem istius mundi, ita cœpit : *Notus in Judæa Deus;* hoc est, non in divitibus, non in nobilibus, et in potentibus : sed in anima confitente notus est Deus. *Et in Israel magnum*, inquit, *nomen ejus* : non in principibus et consulibus, sed in eo qui Deum videt; ipse est enim Israel, in quo profunda fides ad cognitionem Dei potuit pervenire.

62. *Et factus est*, inquit, *in pace locus ejus* : ubi quietus affectus nullis diversarum cupiditatum exagitatur fluctibus, nullis avaritiæ turbatur procellis, nullis quærendarum divitiarum ignescit incendiis. Ipse est qui speculatur æterna, et habitat in Sion, confringens omnia spiritalium instrumenta bellorum, conterens arcus quibus diabolus ignita dirigens jacula, graves pectoribus hominum solet inurere passiones. Sed illa jacula justo nocere non possunt, cui Deus lux est, tantumque abest a caligantium horrore tenebrarum, ut adversarius in eo locum habere non possit, qui etiam principibus se consuevit infundere; sicut infudit Judæ proditori, concidens tamquam in silva lignorum fidei januas; ut in cor ejus haberet ingressum, et æterni nominis tabernaculum possideret, apostolatus collati munere dedicatum. Ergo ille quasi improbus usurpator concidit januas, ut violentus introeat : Dominus autem quasi pius illustrat servulos, et eorum fulgentibus meritis, et claritate virtutum tenebras mundi hujus illuminat. Hanc pacifici atque mansueti habent apud Deum gratiam, sobria mentis suæ tranquillitate fundati : insipientes autem corde turbantur, et ipsi sibi sunt propriæ exagitationis auctores; quia desideriorum suorum æstu volvuntur, et quodam salo fluctuant.

CAPUT XVI.

Qui divitiis uti non noverint, eos illarum servos esse, ac dormire somnum suum. Quomodo anima currus dicatur et caro equus vigore mentis agitandus : ubi quid inter agitatorem, equitem atque adscensorem sit discriminis, expenditur.

63. Qui autem sint isti, Propheta significavit expresse dicendo : *Omnes viri divitiarum;* omnes dixit, nullum excepit. Et bene viros divitiarum appellavit, non divitias virorum; ut ostenderet eos non possessores divitiarum esse, sed a suis divitiis possideri. Possessio enim possessoris debet esse, non possessor possessionis. Quicumque igitur patrimonio suo tamquam possessione non utitur, qui largiri pauperi et dispensare non novit, is suarum servulus est, non dominus facultatum, qui alienas custodit ut famulus, non tamquam dominus

ut suis utitur. In hujusmodi ergo affectu dicimus quod vir divitiarum sit, non divitiæ viri. Intellectus enim bonus utentibus eo : qui autem non intelligit, is utique intellectus sibi gratiam non potest vindicare ; et ideo somno temulentiæ consopitus obdormit. Hujusmodi igitur viri somnum suum dormiunt, hoc est, suum somnum, non Christi dormiunt. Et qui somnum Christi non dormiunt, non habent Christi quietem, non surgunt Christi resurrectione ; qui ait : *Ego dormivi, et quievi, et surrexi; quoniam Dominus suscipiet me.*

64. In hoc quique sæculo dormitant, digni habiti increpatione cœlesti, qui adscenderunt equos, quos refrænare non poterant. Legimus alibi dicente Ecclesia sive anima : *Posuit me currus Aminadab.* Si ergo anima currus est, vide ne equus caro sit ; agitator autem vigor mentis, qui regit carnem, et motus ejus velut quosdam equos prudentiæ habenis coercet. Dormitaverunt ergo qui adscenderunt corporis voluptates, nullo eas moderamine gubernantes. Unde et adscensores eos quam equites vel agitatores maluit nuncupare. Agitator etenim cum disciplina et arte pro suo equos arbitrio agitat, ut vel currentes incitet, vel reflectat indomitos, vel revocet fatigatos, vel mansuetos pro sua voluntate convertat. Unde cum reciperetur Elias, et curru quasi ad cœlum ferretur, clamavit ad eum Elisæus : *Pater, pater, agitator Israel, et eques ipsius*, hoc est, qui populum Domini bono ductu regebas, constantiæ merito hos accepisti currus, hos equos ad divina currentes, quia moderatorem te humanarum mentium Dominus comprobavit; et ideo tamquam bonus auriga, certaminis victor æterno præmio coronaris. In Habacuc quoque propheta lectum est, ad ipsum Dominum dictum : *Adscendes super equos tuos, et equitatus tuus salus.* Agitavit enim apostolos suos, quos per diversa direxit, ut toto orbe Evangelium prædicarent. *Adscendes*, ait, quasi rectori equorum, non quasi adscensori. Adscendit enim etiam eques, sed ut regat, non ut tantummodo sedeat : eo quod desidiosus, et piger somnolentæ perferre non possit mentis incessum.

65. De equite autem lectum est : *Et eques cadet retrorsum, exspectans salutem Domini.* Quia nemo sine lapsu est, etiam si quis eques ceciderit, et terrenis aliquibus vitiis fuerit inflexus ; si tamen non abjiciat spem resurgendi, fretus miseratione divina, pervenit ad salutem. De adscensore vero manifestum est indicium, quod reprehensibilis habeatur, quando Moyses ipse ait in cantico Exodi : *Equum et adscensorem projecit in mare.* Et in Zacharia locutus est Dominus dicens : *Percutiam omnem equum in amentia, et adscensorem ejus in insipientia.* Non dixit solum equum, sed et adscensorem, quomodo et in Exodo habes: *Equum et adscensorem.* Ubi est enim adscensor, qui non potest equum proprium gubernare, equus quoque fertur in præceps, si indomito furore in prærupta et periculosa rapiatur. Quid igitur vobis in equis confiditis, divites? Mendax equus ad salutem. Quid in curribus vobis plauditis? *Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Domini magnificabimur. Ipsi obligati sunt, et ceciderunt : nos autem surreximus et erecti sumus.* Nolite amare adhinnientes : nolite, divites, fremitu libidinis excitari. Terribilis est Dominus, et cui nemo possit potens et dives resistere : *judicium cœleste jaculatur.*

CAPUT XVI.

Divites, ut quiescant a flagitiis ac Domino confiteantur, impellit. Quomodo ipsis dicatur *orate et reddite*; quidve orationem ac dona Deo commendet? Denique memorata verba etiam pauperibus accommodantur, et quis a Deo recedat, ostenditur.

66. Bonum est ut jam quiescatis, et a flagitiis feriantes revereamini Domini potestatem. Ideo dictum est parricidæ Cain : *Peccasti, quiesce*, ut modum peccato suo poneret. Cogitationes vestræ confiteantur Domino. Non dicatis : Non peccavimus. Dixit Paulus : *Etsi nihil mihi conscius sum*, addidit tamen : *Sed non in hoc justificatus sum.* Et vos etiamsi nihil estis conscii, confitemini tamen Domino, ne quid sit quod vos prætereat. Etenim qui confitetur Dominum, et re-

liquias cogitationis adhibuerit ad confessionem, diem festum mentis celebrabit arcano, et epulabitur non in fermento malitiæ et nequitiæ; sed in azymis sinceritatis et veritatis.

67. Itaque in conclusione conversus ad vos Propheta dicit : *Orate, et reddite Domino Deo vestro*, id est : Nolite dissimulare, divites, dies instat, orate pro peccatis vestris, reddite pro beneficiis quæ habetis munera. Ab ipso accepistis quod offeratis : ipsius est quod ei solvitis. Dona, inquit, mea, et data mea, hoc est, quæ offertis mihi dona, data sunt mea : ego ea dedi vobis atque donavi. Denique Propheta ait : *Bonorum meorum non indiges*, ideo tua tibi offero, quoniam nihil habeo quod non dedisti. Fides est quæ dona conciliat, humilitas est quæ oblata commendat. Fide Abel plurimam hostiam obtulit Deo : super Cain fratris munera placuit munus Abel, quia fide vicit. Nam unde pauperis hostia magis, quam divitis placet? Quia pauper fide ditior est, sobrietate locupletior; et cum sit pauper, ex illis est de quibus dicitur : *Tibi offerent reges munera.* Non enim purpuratis offerentibus, sed motus proprios regentibus Dominus Jesus delectatur, qui corporali lasciviæ mentis dominentur imperio. Orate ergo, divites! Non habetis in operibus quod placeat. Orate pro peccatis vestris atque flagitiis, et reddite Domino Deo vestro munera. Reddite in paupere, in egeno solvite, et in illo inope fœnerate, quem placare propter vestra flagitia aliter non potestis. Quem ultorem timetis, facite debitorem. *Non accipiam*, inquit, *de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos; quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum.* Quidquid obtuleritis, inquit, meum est, quia totus orbis meus est. Non exigo quæ mea sunt : est quod de vestro mihi possitis offerre, studium devotionis et fidei. Non sacrificiorum ambitione delector : tantummodo, o homo, *immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua.*

68. Aut certe, si placet, sic accipiamus. Quoniam dixit obdormisse somnum suum divites, increpationes præmisit Domini in eos, terrorem subtexuit, potentiam prædicavit, cui nec divites resistant; conversus ad universos ait : Divites dormitent, divites increpentur : vos *orate, et reddite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu ejus adfertis munera*, id est, gratias agite, pauperes, quia non est personarum acceptor Deus. Illi divitias struant, condant pecuniam, auri aggerent et argenti thesauros : vos orate, qui aliud non habetis : vos orate, quia hoc solum habetis, quod est auro pretiosius et argento. Vos reddite munera qui a Domino non receditis, qui estis in circuitu; quoniam qui eratis longe, facti estis prope. Qui autem prope sibi videntur esse per divitias ac potentiam, longe facti sunt propter avaritiam. Nemo enim foris est, nisi quem culpa excluserit, ut ejecit Adam de paradiso, et exclusit Evam. Nemo longe, nisi quem flagitia propria relegaverint.

69. Ergo vos prope positi orate et reddite munera *terribili, et ei qui aufert principum spiritum, terribili apud reges terræ;* eo quod nullo redimatur divitis præmio, nullo inflectatur potentium supercilio, qui culpæ pretia discriminat, qui quo plus alicui contulerit, eo plus exigit ab eo. Saul privato contulit regnum, sed quia mandatum non custodivit, et regnum amisit et spiritum. Multos reges gentium propter perfidiam fecit e populo patrum esse captivos *. Et ut jam de proposita loquamur historia, qui Achab regem cœlestibus ingratum beneficiis ita jussit occidi, ut a canibus ejus vulnera lamberentur. Etenim quia pauperis vineam concupierat, nequaquam tantis opibus expletus imperii, infra omnem inopiam redactus est a Domino. Non qui vulnera ejus lavaret inventus est, non qui corpus operiret. Defecit circa eum hominum humanitas, canum successit asperitas. Dignos plane sui ministros funeris avarus invenit.

* Suspicati sunt Bened. hic a librariis factam transpositionem, ita ut locus ipsis videretur ordinandus hoc modo : *Multos reges e populo patrum* (nempe Israelitarum) *propter perfidiam fecit gentium esse captivos.* Sed non infrequentes sunt apud Ambrosium istiusmodi inversiones.

CAPUT XVII.

Cur Achab, cui Deus ob pœnitentiam ejus promiserat veniam, tamen victus atque occisus fuerit: hujus rei duplex ratio: unde concluditur, etiam indignis promissa sua Deum servare.

70. Hoc loco oritur illud quæstionis, quomodo legimus dixisse Dominum ad Eliam: *Vidisti quemadmodum commotus est Achab a facie mea: Non inducam in diebus ejus mala, sed in diebus filii ejus inducam mala*. Aut quomodo dicimus quia valet apud Dominum pœnitentia? Ecce rex commotus est ante faciem Domini, *et ibat plorans, et conscidit vestimenta sua, et operuit se cicilio, et erat indutus sacco ex illo die quo interfecit Nabuthe Jezraelitam*; ita ut Deum misericordia commoveret, et mutaret sententiam. Ergo aut pœnitentia non valuit, nec inflexit Dominum misericordem, aut oraculum falsum est. Nam Achab et victus est et occisus.

71. Sed considera quia Jezabel habebat uxorem, cujus inflammabatur arbitrio, quæ convertit cor ejus, et nimiis sacrilegiis exsecrabilem fecit; et hunc ergo ejus pœnitentiæ revocavit affectum. Dominus autem non potest mutabilis æstimari, sed confessionis immemori non putavit esse servandum, quod promiserat confitenti.

72. Accipe aliud verius: et indigno servavit Dominus tenorem sententiæ suæ, sed beneficia circa se divina ipse non tenuit. Intulerat bellum rex Syriæ: victus est, et servatus ad veniam: captivus quoque libertate donatus, et remissus ad regnum est. Quod fuit divinæ sententiæ, non solum evasit Achab, sed etiam triumphavit: quod ipsius ignaviæ, hostem sibi a quo vinceretur, armavit. Et certe fuerat monitus a propheta dicente: *Cognosce et vide quid facias*. Monitus, inquam, erat, eo quod Syriæ regis pueris deberetur cœlestis gratiæ auxilium, quoniam dixisset: *Deus montium, Deus Israel, et non Deus Baal: propter hoc*, inquit, *obtinuerunt pro nobis. Et ideo*, inquit, *si non plane obtinuerimus eos, in locum Syriæ regis satrapas constitue*; ut virtutem illis et potentiam regis auferret. Denique primo congressu vicit, ut fugaret hostem: secundo vicit, quando captum imperio suo reddidit. Qua causa vincendi ejus evidens resultavit oraculum, dicente uno ex filiis prophetarum ad proximum suum: *Occide me. Et noluit homo occidere eum. Et dixit: Eo quod non obedisti verbo Domini, ecce tu recedis a me, et interficiet te leo. Et recessit ab eo, et invenit eum leo, et interfecit eum*. Et post hæc alius propheta adstitit ante regem Israel, et dixit ad eum: *Hæc dicit Dominus, quoniam dimisisti tu virum exterminationis de manu tua, ecce anima tua pro anima illius, et populus tuus pro populo illius*.

73. Liquet igitur his oraculis quod Dominus etiam circa indignos promissa sua servet; sed impios aut stultitia sua opprimi, aut alia prævaricatione damnari, etiamsi primæ prævaricationis laqueos evaserint. Sed oportet nos taliter agere, ut digni bono opere, omnipotentis Dei promissa accipere mereamur.

DE TOBIA LIBER UNUS *.

CAPUT I.

Proponit se de Tobiæ virtutibus quas historica Scriptura commemorat, brevius dicturum: et primo qui captivitatem, et in ipsa ob exhibitam sepulturam, exsilium tulerit, narrat. Deinde quomodo reversus ab eodem officio non destiterit: ubi et hoc mortuos sepeliendi munus prædicatur.

1. Lecto prophetico libro qui inscribitur Tobias, quamvis plene vobis virtutes sancti prophetæ Scriptura insinuaverit, tamen compendiario mihi sermone de ejus meritis recensendis et operibus apud vos utendum arbitror; ut ea quæ Scriptura historico more digessit latius, nos strictius comprehendamus, virtutum ejus genera velut quodam breviario colligentes.

2. Fuit vir justus, misericors, hospitalis, et hoc virtutum præditus choro, subiit ærumnam captivitatis, quam ferebat humiliter atque patienter, communem magis injuriam, quam privatam dolens; nec sibi virtutum suffragia nihil profuisse deplorans, sed magis eam sibi contumeliam minorem peccatorum suorum pretio illatam arbitratus.

3. Meruit edictum, ne quis ex filiis captivitatis mortuum sepulturæ daret. At ille interdicto non revocabatur magis quam incitabatur, ne deserere officium pietatis mortis metu videretur; erat enim misericordiæ pretium, mortis pœna. Talis flagitii deprehensus reus, vix tandem per amicum potuit direpto patrimonio egenus et exsul restitui suis.

4. Iterum in his versabatur officiis, et si quid alimenti foret, peregrinum cum quo cibum sumeret, quærebat. Itaque cum fessus a sepulturæ revertisset munere, appositis sibi edendi subsidiis, misso filio, quærebat consortem convivii. Dum conviva accersitur, nuntiatis insepulti corporis reliquiis, convivium deserebat: nec putabat pium, ut ipse cibum sumeret, cum in publico corpus jaceret exanime.

5. Hoc illi quotidianum opus, et magnum opus, et magnum quidem. Nam si viventes operire nudos Lex præcipit, quanto magis debemus operire defunctos! Si viantes ad longiora deducere solemus, quanto magis in illam æternam domum profectos, unde jam non revertantur! *Ego*, inquit Job, *super omnem infirmum flevi*. Quis infirmior defuncto, de quo dicit Scriptura alibi: *Super mortuum plora?* Ecclesiastes autem ait: *Cor sapientum in domo luctus: cor autem stultorum in domo epulantium*. Nihil hoc officio præstantius, ei conferre qui tibi jam non possit reddere, vindicare a volatilibus, vindicare a bestiis consortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus detulisse produntur, homines denegabunt?

CAPUT II.

Qua ratione Tobias cæcitatem tulerit, ne quid furti admitteretur caverit, et commodatam Gabelo pecuniam non repetierit, nisi senio fessus: denique quam abhorruerit a fœnore malo, cum detestatione ejusdem, et boni commendatione.

6. Tam sancto fessus officio propheta dum requiescit in cubiculo suo, cadente de passerum nido albugine cæcitatem incidit, nec conquestus ingemuit, nec dixit: Hæc merces laborum meorum. Fraudari magis se doluit obsequiorum quam oculorum munere: nec cæcitatem pœnam, sed impedimentum putabat. Et cum victum mercede levaret conju-

* Potuisset liber iste superscribi *de Usura*, quippe in quo sanctus Doctor, de commodata Gabelo pecunia ansam arripiens, in scelestas fœneratorum technas, crudelitatem, avaritiam invehitur. Hanc autem lucubrationem in Ecclesia, pronuntiavit, anno forte circiter 377.

gis, ne quid furtivum domum suam intraret cavebat : uxor hædum pro mercede acceperat; at ille plus honestati quam pietati consulens, cui suam debebat alimoniam. Commendaverat proximo suo pecuniam quamdam quam toto vitæ suæ tempore in tanta indigentia non poposcit. Vix ubi se fessum vidit, et depositum senectute, insinuavit filio, non tam cupiens commendatum reposcere, quam sollicitus ne fraudaret hæredem.

7. Quod igitur commendavit pecuniam, et non fœneravit, justi servavit officium. Malum est enim fœnus quo quæruntur usuræ : sed non illud fœnus malum, de quo scriptum est : *Fœnera proximo tuo in tempore necessitatis illius.* Nam et David ait : *Justus miseretur et commodat.* Aliud illud fœnus est jure exsecrabile, dare in usuram pecuniam, quod Lex prohibet. Sed Tobias hoc refugiebat, qui monebat filium, ne præceptum Domini præteriret, ut ex substantia sua eleemosynam faceret, non pecuniam fœneraret, non averteret faciem suam ab ullo paupere. Hæc qui monet, condemnat usuras fœnoris, ex quo multi quæstum fecerunt, et multis commodare pecunias negotiatio fuit. Et quidem eam prohibuerunt sancti.

8. Quo gravius malum fœnus est, eo laudabilior qui illud refugit. Da pecuniam si habes, prosit alii quæ tibi otiosa est. Da quasi non recepturus, ut lucro cedat, si reddita fuerit. Qui non reddit pecuniam, reddit gratiam : si fraudaris pecunia, acquiris justitiam; justus est enim qui miseretur et commodat. Si amittitur pecunia, comparatur misericordia. Scriptum est enim : *Qui facit misericordiam, fœnerat proximo.*

CAPUT III.

Ambrosius fœneratorum inhumanitatem in pauperes, et eorum artes quibus illos sibi addicunt, oculis subjicit; ac demum in eosdem invehitur.

9. MULTI dispendii metu non fœnerant, dum fraudem verentur. Et hoc est quod petentibus consueverunt referre. Horum unicuique dicitur : *Perde pecuniam propter fratrem et amicum, et non abscondas illam sub lapide in perditionem. Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi, et proderit tibi magis quam aurum.* Sed obsurduerunt aures hominum ad tam salutaria præcepta, et maxime divites ære illo suæ pecuniæ aures clausas habent. Dum pecuniam numerant, responsa * non audiunt. Simul ut aliquis necessitate constrictus, aut pro suorum redemtione sollicitus, quos captivos barbarus vendit, rogare cœperit, statim dives vultum avertit, naturam non recognoscit, humilitatem supplicis non miseretur, necessitatem non sublevat, fragilitatem communem non considerat, stat inflexibilis, resupinus, non precibus inclinatur, non lacrymis movetur, non ejulatibus frangitur, jurans quod non habeat, immo et ipse fœneratorem requirat, ut necessitatibus subveniat suis. Quid addis duritiæ et avaritiæ tuæ sacramentum? Non absolveris perjurio, sed ligaris.

10. At ubi usurarum mentio facta fuerit, aut pignoris; tunc dejecto supercilio fœnerator arridet, et quem ante sibi cognitum denegabat, eumdem tamquam paternam amicitiam recordatus osculo excipit, hæreditariæ pignora caritatis appellat, flere prohibet. Quæremus, inquit, domi si quid nobis pecuniæ est; frangam propter te argentum paternum quod fabrefactum est; plurimum damni erit : quæ usuræ compensabunt pretia emblematum ** ? Sed pro amico dispendium non reformidabo, cum reddideris, reficiam. Itaque antequam det, recipere festinat : et qui in summa subvenire se dicit, usuras exigit. Kalendis, inquit, usuras dabis : fœnus *** interim, si non habueris unde restitutas, non requiro. Ita ut semel det, frequenter exagitat, et semper sibi debere efficit. Hac arte tractat virum. Itaque prius eum chirographis ligat, et adstringit vocis suæ nexibus. Numeratur pecunia,

* *Responsa*, χρησμους, hoc est divinam Scripturam.

** *Emblemata*, figuræ sunt atque ornamenta vasi cuipiam superaddita, quæ facile ex eodem eximi possint, dicta ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλειν.

*** *Fœnus* hic pro sorte ponitur, sicut et infra c. 12. n. 39. *Nummus datur, fœnus appellatur.* Ea tamen vox sæpius usuram sonat.

Surge, manduca panem, et redi ad te : ego dabo tibi vineam Nabuthe Jezraelitæ.

43. *Et scripsit librum nomine Achab, et signavit annulo illius, et misit librum ad seniores, et ad liberos eos qui morabantur cum Nabuthe. Et erat scriptum in libro : Jejunate jejunium, et constituite Nabuthe in principem populi, et constituite duos viros filios iniquitatis ex diverso ejus, ut falsum testimonium perhibeant adversus eum dicentes : Benedixit Deum et regem; et producite illum, et lapidate.*

CAPUT X.

Divites, cum aliena rapere non possunt, præ tristitia cibum non capere : et inibi quid jejunium aut preces Deo acceptas reddat : deinde quam contraria Deus præcipiat, et ipsi faciant.

44. Quam evidenter expressa est divitum consuetudo ! Contristantur si aliena non rapiant : renuntiant cibo, jejunant, non ut peccatum minuant, sed ut crimen admittant. Videas illos tunc convenientes ad Ecclesiam, officiosos, humiles, assiduos, ut effectum sceleris impetrare mereantur. Sed dicit illis Deus : *Non hoc jejunium elegi, nec si flectas ut circulum collum tuum, cinerem etiam et cilicium substernas, nec sic vocabitis jejunium acceptum. Non tale jejunium elegi, dicit Dominus. Sed solve omnem colligationem injustitiæ, dissolve obligationes violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem, èt omnem conscriptionem iniquam disrumpe : frange panem tuum esurienti, egenos non habentes tectum induc in domum tuam : si videris nudum, vesti; et domesticos seminis tui non despicies. Tunc orietur tibi matutinum lumen tuum, et sanitas tua matura orietur et præcedet ante te justitia, et majestas Dei circumdabit te : tunc clamabis, et Deus exaudiet te, adhuc te loquente, dicet : Ecce adsum.*

45. Audis, dives, quid Dominus Deus dicat ? Et tu ad Ecclesiam venis, non ut aliquid largiaris pauperi, sed ut auferas : jejunas, non ut convivii tui sumtus proficiat egenis, sed ut spolium de egentibus adipiscaris. Quid tibi vis cum libro, et charta, et signaculo, et conscriptione, et vinculo juris * ? Non audisti : *Solve omnem colligationem injustitiæ, dissolve obligationes violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem; et omnem conscriptionem iniquam disrumpe.* Tu mihi tabulas offers, ego tibi recito Dei legem : tu atramento scribis, ego tibi Spiritu Dei inscripta repeto oracula prophetarum : tu testimonia falsa componis, ego testimonium conscientiæ tuæ posco, quam judicem tui effugere et declinare non poteris, cujus testimonium non poteris recusare in die qua revelabit Dominus occulta hominum. Tu dicis : *Destruam horrea mea*; et Dominus dicit : Sine magis quidquid intra horreum est pauperibus deputari, sine cellas istas egenis prodesse. Tu dicis : *Majora faciam, et illo congregabo omnia quæ nata sunt mihi*; Dominus dicit : *Frange esurienti panem tuum.* Tu dicis : Tollam pauperibus domum suam; Dominus autem dicit, *ut egenos non habentes tectum inducas in domum tuam.* Quomodo vis, dives, ut Deus te exaudiat, cum tu Deum non putes audiendum? Si non acquiescatur arbitrio divitis, scena componitur : Dei æstimatur injuria, si divitis petitio refutetur.

CAPUT XI.

Nabuthe a duobus falsis testibus accusatus lapidatur; Achab inde primo tristitiam simulat, mox in ejus invadit possessionem. Quam sententiam in ipsum Deus pronuntiaverit ; et præsertim cur meretrices in ejusdem sanguine dicantur sese lavaturæ : ubi et de supplicio Jezabel.

46. *Deum*, inquit, *benedixit et regem*, æqualis videlicet persona, ut sit æqualis contumelia. *Benedixit*, inquit, *Deum et regem.* Ne divitem maledicti nomen offendat, et sermonis ipso lædatur sono,

* *Signaculum* est nota sigillo, seu signatorio annulo impressa. *Conscriptio* interdum sumitur pro inventario, sed hic idem est ac syngrapha, sive instrumentum inter fœneratorem ac debitorem confectum. Denique *vinculum juris* non videtur aliud hoc loco significare quam leges de usura ab imperatoribus promulgatas : proprie autem accipitur pro ipsa legum, ut cum scholasticis loquamur, vi coactiva; vinculis enim juris teneri prorsus idem sonat, atque obligari ad subeundam pœnam, quæ legum severitate præscribitur.

uno diutius loco stare, solita transire per plurimos. Uno teneri sacculo nescit, versari ac numerari expetit : usum requirit, ut acquirat usuram. Fluctus quidam est maris, non fructus. Pecunia numquam quiescit. Labitur, velut scopulo illisa, ita gremium debitoris percutit, et continuo relabitur eo unde processit. Cum murmure venit, cum gemitu revertitur. Frequenter tamen placidum stat ventis mare, semper fœnoris unda jactatur. Mergit naufragos, exspuit nudos, vestitos exuit, insepultos relinquit. Nummum ergo petis, et naufragium suscipis. Hinc Charybdis circumstrepit, hinc Sirenæ quæ voluptatis specie, et canoræ dulcedinis suavitate in vada deductos cæca, repetendæ domus, ut ferunt fabulæ, spe et cupiditate fraudabant.

17. Statim venditores unguenti et diversarum specierum irruunt *, velut quidam canes sagaci prædæ vagandis odore perstricti, venatores, piscatores, aucupes, caupones quoque miscentes mero aquam, qui nobilitatem vetusti generis et patriæ, et natalem diem vini circumsonent : circumstantes repente parasiti quem ante solebant spernere, salutant, deducunt, ad lætitiam provocant, ad sumtum incitant dicentes : *Venite, et fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tamquam in juventute celeriter : vino pretioso et unguentis nos impleamus, et non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antequam marcescant, nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra, ubique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars, et hæc est sors nostra.* Et vere sors omnis illorum facta est : tu autem remanes exsors bonorum.

18. Non tales sortes tibi Scriptura monstravit. Non inter tales sortes David sanctus memorat dormiendum dicens : *Si dormiatis inter medias sortes.* Nam si in medio illarum dormisses sortium, id est, veteris et novi Testamenti, non te pecuniæ cupiditas in voraginem deterrimi fœnoris demersisset, gratia spiritalis fidei tibi dedisset argentum, et in speciem auri divinæ sapientiæ institutione formasset. Etenim si nos unum testimonium divinæ scripturæ posuimus, et luxuriosum illud convivium declinavimus, utique potuit et iste salvari, si oraculis cœlestibus inhæsisset.

19. Revertamur tamen ad convivium, non ut ejus degustemus epulas, sed cavendas aliis demonstremus. Oneratur mensa peregrinis et exquisitis cibis : adhibentur nitentes ministri, magno emti pretio, sumtu pascendi majori : bibitur in noctem, dies convivio clauditur, ebrietati deficit. Surgit ille vini plenus, vacuus opum, dormit in lucem, vigilans somnium putat. Etenim ut in somniis sibi videtur subito dives ex paupere, sic etiam egenus ex divite. Dum defluit interim pecunia, usura superfluit : tempus minuitur, fœnus augetur : thesaurus exinanitur, sors accumulatur : paulatim convivæ se subtrahunt, sponsores conveniunt : mane fœnerator pulsat ad januas, queritur dies solutioni transiisse præscriptos, injuriis vigilantem adoritur, in somnis dormientem excitat. Non noctes quietæ, non dies suavis est, non sol jucundus. Detrahuntur paulatim deauratæ ac sericæ vestes, et væneunt dimidio minoris. Ponit cum lacrymis ornamenta conjux jam tristior, emta carius, vendenda vilius. In auctione pueri constituuntur mensæ ministri, et male adsueti * emtorem avertunt. Offertur pecunia creditori : Vix, inquit, hæc solvit usuram, caput debes.

20. Redit exhausto patrimonio capitis reus; et imminuto fœnore, accipit inducias tristiores bellicis, quasi post biduum præliaturus. In bello enim incerta victoria, hic certa inopia : illic se clypeo tegit, hic nudus occurrit : illic lorica pectus includit, hic totus carcere includitur : illic manus telis onerat, armat sagittis, hic ære vacuas

* Per *unguentum*, intellige oleum aromatis conditum ; et per *species*, odores atque aromata, quibus ad delicias abutuntur voluptuosi.

* *Male adsueti*, hoc est, non edocti a mangone, quo pacto emtorem allicere debeant : vel *male adsueti*, hoc est, deliciis, non autem utilioribus artibus adsueti.

offert vinculis alligandas. Ducitur plerumque uterque captivus : ille habet quem accuset adversum belli eventum, hic præter se quem accuset, non habet. NIHIL est intolerabilius hac miseria, quæ excusari non potest. Acerbat conscientia pondus injuriæ.

21. Tunc secum reputat, tunc Scripturas recordatur, tunc dicit : Nonne mihi scriptum est : *Bibe aquam de tuis vasis, et de tuorum puteorum fontibus?* Quid mihi cum puteo fœneratoris, ubi et aqua includitur? Suaviora erant olera cum securitate, quam alienæ epulæ pastæ cum sollicitudine. Non oportuit aliena quærere. Deinde incideram debita, de meis oportuit fontibus remedium quærere. Erant domi vasa minutiora : melius erat ministerium deesse, quam cibum : melius vestem vænalem proponere, quam libertatem addicere. Quid profuit quod publicare paupertatem meam verecundatus sum? Ecce alius publicavit. Ego nolui nutritores * vendere, ecce alius adjudicat.

22. Sera hæc consideratio. Tunc decuit metuisse tuis, cum acciperes aliena : tunc decuit succurrere, cum vulnera prima proserperent. Melius fuerat in principio tenuare sumtum, et necessitatem debiti rei familiaris angustiis allevare, quam ut ad horam ditatus alienis, postea exuereris et propriis.

CAPUT VI.

Quanta moliantur fœneratores; ut incautos adolescentes deprædentur.

23. ACCUSAMUS debitorem quod imprudentius se gesserit : sed tamen nihil nequius fœneratoribus, qui aliena damna lucra sua arbitrantur, et dispendio suo deputant quidquid ab aliis possidetur. Aucupantur hæredes novos, adolescentulos divites explorant per suos, adjungunt se, simulantes paternam et avitam amicitiam, volunt domesticas eorum cognoscere necessitates. Si quam causam invenerint, accusant verecundiam, pudorem arguunt, quod non ante de se speratum fuerit atque præsumtum. Sin vero nullos laqueos alicujus necessitatis offenderint, intexunt tabulas, aiunt nobile prædium esse vænale, amplam domum : accumulant proventus fructuum, annuos reditus exaggerant, hortantur ut coemant. Similiter faciunt pretiosas vestes, et monilia nobilia prædicantes. Neganti se habere pecuniam, ingerunt suam dicentes : Utere ut tua : de fructibus emtæ possessionis pretium multiplicabis, debitam reddes.

24. Prætendunt alienos fundos adolescenti, ut eum suis exspolient : tendunt retia, simul ut indagine cincta spatia fuerit ingressus, cogunt eum in retia cautionum, laqueos usurarum petunt obligari sibi avitum prætorium **, paternum sepulcrum : præstituitur dies solutioni, dissimulatur conventio, quando potest solutio sustineri; ubi satis securum reddiderint, repente ingruunt, et instant vehementius, causanti incumbunt dicentes : Tu possides tua prædia, nos nostram pecuniam non habemus : aurum dedimus, lignum tenemus *** : tibi fructuum emolumenta procedunt, nobis nihil accrescit pecuniæ. Otiosa causatio est, saltem renovetur chirographum.

CAPUT VII.

Quam sollicite fœneratorem fugiat debitor, et cujusmodi sit utriusque occursus : quomodo hic delatione accepta magis irretitus ad vendenda prædia adigatur : ac tandem omnibus destitutus et ad vincula paratus in desperationem incidat?

25. ITAQUE dum primum adolescens nihil putat de vestibus suis, aut etiam possessionibus esse vendendum, ad hæc facienda poscit dilationem. Usuræ applicantur ad sortem, accumulatur centesima. Jam suspirare incipit, jam malum suum agnoscere. Die ac nocte usuram cogitat : quidquid occurrerit, fœneratorem putat : quidquid crepuerit, vocem sibi videtur fœneratoris audire. Si habes, cur non solvis? Si non habes, cur malum malo adjungis, et de vulnere remedium quæris? Cur quo-

* *Nutritores* servi, queis liberorum committebatur educatio.

** *Prætorium* hoc loco sumitur non pro domo prætoris, aut ejus qui præesset exercitui, sed pro domo ruri ad delicias ædificata.

*** Hoc est, ligneas tabulas cera obductas, in quibus fœnoris cautio scribi solebat.

tidie obsidionem pateris fœneratoris, expugnationem times? Vetus sententia est : *Fœneratoris et debitoris sibi occurrentium, prospectum amborum facit Dominus.* Alter quasi canis prædam requirit, alter quasi fera prædonem declinat: ille quasi leo quærit quem devoret, iste quasi bos juvenculus prædonis impetum reformidat : ille quasi accipiter unguibus olorem quærit invadere, iste quasi anser aut fulica, mavult se vel in prærupta dejicere, vel in profunda demergere, quam istum humani corporis accipitrem sustinere. Quid quotidie fugis? Etsi non occurrat fœnerator, occurrit tibi inopia tamquam bonus cursor. Ambos ergo videt Dominus, fœneratorem, et debitorem : occurrentes sibi spectat ambos, testis alterius iniquitatis, alterius injuriæ : illius avaritiam condemnat, hujus stultitiam. Ille gressus debitoris singulos numerat, aucupatur deflexus : iste continuo post columnas caput obumbrat. Nullam enim habet debitor auctoritatem. Ambobus in digitis usurarum repetitur sæpius calculatio. Par cura, sed dispar affectus. Alter lætatur incremento fœnoris, alter cumulo debitionis affligitur. Ille quæstus numerat, hic ærumnas.

26. Quid fugis hominem quem poteras et non timere? Quid fugis, aut quousque fugies? Si quis pulsaverit nocte, fœneratorem putas, sub lectum illico : si quem subito intrare senseris, tu foras exsilis. Canis latrat, et cor tuum palpitat, sudor effunditur, anhelitus quatit artus : quæris quid mentiaris, ut fœneratorem differas; et cum dilationem impetraveris, gaudes. Fœnore tuo simulat fœnerator gravari : sed libenter impertit, quasi venator qui feram cinxerit, securus est prædæ. Tu oscularis caput, amplecteris genua, et quasi cervus sagitta toxicata ictus, paululum procedens, tandem victus veneno procumbis : aut quasi piscis qui fuscina fuerit infixus, quocumque fugerit, vulnus vehit. Et vere piscis ille in esca mortem devorat, ille hamum glutit, dum cibum quærit; sed tamen hamum non vidit, quem tegit præda : tu hamum cernis, et glutis. Hamus tuus fœnus est creditoris : hamum voras, sed vermis [illegible] semper obrodit. Ipsa est esca quæ dec[illegible]pit. Itaque et tibi fœnoris nec cibu[illegible] usui est, et hamus vulneri. An ign[illegible] quia semel illaqueatus nodo, se magis, si fugiat, ipse constringit; et intra re[illegible] positus fugiendo magis dejicit super se retia? In plateas fugis, cum intra parietes tutus esse non possis. Inveniet te, cum voluerit fœnerator. Denique ubi tempus impleveris, sicut lupus nocte irruit, dormire non sinit, exspectato die ad publicum trahit, aut tabulis venditionis cogit subscribere. Ut [illegible] pudoris dispendium, subscribis illius, venditurus avitum sepulcrum, patern[illegible] sane ut prætexatur aliquid verecund[illegible] emitur jejunum solum, jactatur [illegible] infœcunda vendiderit, dispendiis [illegible]raverit debitorem, et superioris [illegible]poris adscribuntur dispendiis [illegible] præsentis. Mox et laudata venduntur, et inferuntur jam non instrumenta, [illegible] vincula.

27. Tamen adhuc quærendi fidejussores. Tribuuntur induciæ non ut præ[illegible] libertatis inveniat, sed ut consort[illegible] servitutis adjungat, qui se societ [illegible]noso. At quid juvare potest alienæ cala[illegible]mitatis accessio? Jam et amici fugiunt, convivæ non recognoscunt : ipse [illegible]que conspectus omnium refugit, et [illegible] pugil ictus varios concertantium, [illegible] iste honestorum vitat occursus, et sollicitus, ubi in aliquem offenderit, vigilanti exit obtutu. Redit paratus ad vincula, redit mortem optans, cogitans eam sibi, si moreretur, quietem inferre. Redit misere se ipse condemnans, quod alienam pecuniam non refugerit, et fœneratoris se ære devinxerit.

28. O quantos miseros aliena fecerunt bona! Quid, inquit, tibi ut bibas aquam Geon? Quid, inquam, tibi ut biberes calicem fœneratoris? Multi, inquit, mutuati ad tempus, et necessitatibus consuluerunt suis, et pecuniam reddiderunt. Et quanti se propter fœnus strangulaverunt? Illos consideras, hos non enumeras : reminisceris evasisse aliquos, non reminisceris oppetisse; nummos redditos imputas, laqueos appetitos non computas, quos deformita

tam dedecorosæ conventionis plerique verecundiores ad contumeliam, fragiliores ad injuriam, expetito interitu prætulerunt, opprobrium vitæ amplius quam mortis supplicium pertimescentes.

CAPUT VIII.

Liberos pro paternis debitis per summam indignitatem sub hasta vænire: sed huic malo subvenire posse neminem, cum expleri nequeat fœneratoris avaritia; quam in rem Scripturæ locus explicatur, simulque ostenditur materiam prævaricationis esse fœnerationem.

29. Vidi ego miserabile spectaculum, liberos pro paterno debito in auctionem deduci, et teneri calamitatis hæredes, qui non essent participes successionis; et hoc tam immane flagitium non erubescere creditorem. Instat, urget, addicit. Mea, inquit, nutriti pecunia, pro alimonia servitium recognoscant, pro sumtu licitationem subeant. Agitetur hasta de pretiis singulorum. Non immerito hasta agitatur, ubi caput quæritur: non immerito ad auctionem pervenitur, ubi sors poscitur. Hæc est fœneratoris inhumanitas, hæc debitoris stultitia; ut filiis quibus non relinquit pecuniam, libertatem auferat, pro testamento chirographum dimittat, pro emolumento hæreditatis syngrapham obligationis. Quid sibi vult paterni in liberos scriptura maledicti, ubi nulla est impii offensa peccati? An potest durius aliquod esse maledictum, graviusque servitium? Et illa sæpe post mortem habet defunctus compendia, quod non spectat miserias filiorum.

30. Vendit plerumque et pater liberos auctoritate generationis, sed non voce pietatis: ad auctionem pudibundo vultu miseros trahit dicens: Solvite, filii, gulæ meæ sumtum, solvite paternæ mensæ pretium: vomite quod non devorastis, reddite quod non accepistis; hoc meliores, quod vestro pretio redimitis patrem, vestra servitute paternam emitis libertatem.

31. Esto ut aliquis qui subvenire possit, accedat. Quis tantam expleat Charybdim; quis rationes fœneratoris agnoscat; quis avaritiam satiet; quæ non iste pretia exaggeret, cum viderit redemtores? Non enim suo magis lucro quam alieno detrimento pascitur. Vera profecto vera est, utpote Dei, divina sententia, qui cum iratus esset propter impietatem populi Judæorum, quod post deos abiret alienos: *Cui*, inquit, *vendidi vos fœneratori?* Venditur enim qui obligatus fœneratori fuerit, et venditur non uno pretio, sed quotidiano: venditur non cum definitione, sed cum accessione diuturna. Nova usurarum auctio per menses singulos, nova sub quotidiana licitatione venditio. Qui plus obtulerit, trahit semper, venalis addicitur, numquam quasi venditus æstimatur. Magna igitur vis cœlestis sententiæ. Non satis judicavit Dominus dicere: *Cui vendidi vos*; sed addidit, *fœneratori?* Offensus nihil potuit gravius invenire, quo vindicaret in perfidos. Derelictus expostulat, cur ita fugerint salutis auctorem, quasi fœneratori eos alicui Dominus vendidisset digna pœna. Dominum relinquentes habent servi quod amplius quam carceris pœnas et vincula reformident: habent liberi quod paveant pro libertatis incuria.

32. Simul illud adverte, quod fœneratio prævaricationis materia judicata sit: quod is facile recedat a Domino, qui fœneratori se potuerit obligare. Fœnus enim radix mendacii, causa perfidiæ est. *Ego*, inquit, *vos non vendidi: sed peccatis vestris vendili estis.* Ergo qui se fœneratori obligat, ipse se vendit; et quod pejus est, vendit se non ære, sed culpa.

CAPUT IX.

Peccati fœneratorem diabolum esse, qui Salvatori etiam divitias suas ostentarit: ei fœneratorem haud absimilem; atque ibidem de centesima usuræ, ac centesima ove; deque creditoris nomine quod sibi imponit verus exactor.

33. Quis iste peccati est fœnerator, nisi diabolus, a quo Eva mutuata peccatum obnoxiæ successionis, usuris defœneravit omne genus humanum? Denique quasi malus fœnerator chirographum tenuit, quod postea Dominus suo cruore delevit. Etenim quod mortis erat scriptum apicibus, debuit morte dis-

solvi. Fœnerator ergo diabolus. Denique ostendebat Salvatori divitias suas dicens: *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me*. At vero Dominus æris solutor alieni, nihil ipsi debebat, qui poterat dicere: *Ecce venit hujus mundi princeps, et in me suum non invenit nihil*. Nihil debebat, sed solvebat pro omnibus, sicut ipse testatur dicens: *Quæ non rapui, tunc exsolvebam*.

54. Quid distat malitia hujus principis mundi? Fœnerator pecuniæ caput obligat, manum tenet *, sorte ducit. O nomen triste de dulci! Dominus ovem centesimam liberavit: illa centesima salutis, hæc mortis est; et terra bona centuplum fructum reddit. Væ iis qui dicunt quod amarum est, dulce; et quod dulce, amarum! Quid amarius usura, quid dulcius gratia? Nonne hoc ipso sermone quo centesimam appellant, revocare deberent in memoriam Redemtorem, qui venit centesimam ovem salvare, non perdere?

55. Quis gravior exactor est? Et hoc triste nomen. Denique Dominus ait: *Populus meus, exactores vestri circumscribunt vos*. Et in Evangelio habes: *Dum vadis cum adversario tuo ad magistratum, da operam liberari ab illo; ne forte perducat te ad judicem, et judex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem*. Quis iste sit exactor agnosce, qui etiam novissimum quadrantem exigit, et idem se creditorem vocat, atque in hoc etiam nomine fraudem facit: ut qui veneni pocula melle illinit, ut sub grato odore mors lateat, atque illita calicis ora vim fraudis abscondant. Creditor prætexitur quasi fidelis; et quasi incredulus, ad quem fidelis oppignorat.

CAPUT X.

Fœneratoris, ne debitoris cadaver ad sepulturam efferretur prohibentis, historia.

56. Quoties vidi a fœneratoribus teneri defunctos pro pignore, et negari tumulum, dum fœnus exposcitur? Quibus ego acquievi libenter, ut suum constringerent debitorem, ut electo eo, fidejussor evaderet; hæ sunt enim fœneratoris leges. Dixi itaque: Tenete reum vestrum; et ne vobis possit elabi, domum ducite, claudite in cubiculo vestro, carnificibus duriores; quoniam quem vos tenetis, carcer non suscipit, exactor absolvit: peccatorum reos post mortem carcer emittit, vos clauditis: legum severitate defunctus absolvitur, vobis tenetur. Certe hic sortem suam jam memoratur implesse: non invideo tamen, pignus vestrum reservate. Nihil interest inter funus et fœnus, nihil inter mortem distat et sortem: personat, personat funebrem ululatum fœnoris usura. Nunc vere capite minutus est * quem convenitis; vehementioribus tamen nexibus alligate, ne vincula vestra non sentiat: durus et rigidus est debitor, et qui non jam noverit erubescere. Unum sane est quod non timere possitis, quia poscere non novit alimenta.

37. Jussi igitur levari corpus, et ad fœneratoris domum exequiarum ordinem duci: sed etiam inde clamorum mugitu talia personabant. Ibi quoque funus esse crederes, ibi mortuos plangi putares: nec fallebat sententia, nisi quod plures constabat illic esse morituros. Victus religionis consuetudine fœnerator (nam alibi suscipi pignora etiam ista dicuntur) rogat ut ad tumuli locum reliquiæ deferantur: tunc tantum vidi humanos fœneratores gravari me; tamen ego eorum humanitatem memorabam prospicere, ne postea se quererentur fraudatos esse, donec fœretro colla subjecti, ipsi defunctum ad sepulcra deducerent, graviori mœrore deflentes pecuniæ suæ funus.

CAPUT XI.

Usura etiam ab aleatoribus exigitur, quorum in lusu varia fortuna est, sed lucrum cedit fœneratori. Hujus in illos quanta tyrannis et quæ leges aleatorum? Postremo barbarorum quorumdam furor in aleam describitur.

58. Aliud non minoris acerbitatis accipite. Observant isti aleatorum eo

* *Manum tenet*, id est syngrapham debitoris manu subscriptam.

* *Capite minutus*, hoc est, nobilitatis dejectus gradu, atque in plebeiorum hominum ordinem redactus.

venticula, et perdentis ærumnam commoditatem suam judicant : spondent pro singulis. Varios primo sors ludit eventus, ad diversos sæpe transfertur victoria, stipendiaque ejus vicissim atque ærumna mutantur : omnes vincuntur et vincunt, fœnerator solus acquirit : penes alios inane nomen quod vicerint, penes fœneratorem solum fructus est, non annuus, sed momentarius : illi soli faciunt lucrum in omnium detrimento, illis solis est usura victoriæ. Videas reliquos subito egentes, repente divites, deinde nudos, singulis jactibus statum mutantes. Versatur enim eorum vita, ut tessera : volvitur census in tabula, fit ludus de periculo, et de ludo periculum : quot propositiones, tot proscriptiones. Clamor plaudentium, fletus despoliatorum, gemitus deplorantium. Sedet inter hos creditor ut tyrannus, damnans unumquemque sorte capitali, agitat hastas, feralem instituit de singulorum exuviis auctionem : alios proscriptioni addicit, alios servituti : non tanti occisi sub tyrannis sunt. Vitæ igitur hanc aleam rectius dixerim, quam pecuniæ; sub momento fertur, quod valeat in æternum. Ebrietas judicat, et nullus appellat. Habet et alea suas leges, quas fori jura non solvant. Notatur, si credi potest, infamia, qui putaverit renitendum, et infamium sententia gravius quam censura judicialis inurit opprobrium; quoniam qui apud judicem damnantur, apud illos gloriosi sunt : qui apud illos damnantur, apud judicem criminosi sunt. Nobile constituit Moyses seniorum judicium : hi tamen de levioribus judicabant; verbum grave, hoc est, de potioribus negotiis Moysi judicio reservare consueverant. Hic dicitur : Aleonum consilium judicavit, et plus eorum timetur potentia, quam leonum *. Inter has feras vivis, fœnerator, atque versaris. His bestiis cibum eripis, his tetrior æstimaris, his crudelior plus timeris.

39. Ferunt Chunorum populos omnibus bellum inferre nationibus, fœneratoribus tamen esse subjectos; et cum sine legibus vivant, aleæ solius legibus obedire *, in procinctu ** ludere, tesseras simul et arma portare, et plures suis quam hostilibus jactibus interire *** : in victoria sua captivos fieri, et spolia suorum perpeti, quæ pati ab hoste non noverint : ideo numquam belli studia deponere; quod victus aleæ ludo, cum totius prædæ munus amiserit, ludendi subsidia requirat bellandi periculo : frequenter autem tanto ardore rapi, ut cum ea quæ sola magni æstimant, victus arma tradiderit, ad unum aleæ jactum vitam suam potestati vel victoris vel fœneratoris addicat. Denique constitit quod quidam eorum et imperatori Romano cognitus in fide, pretium servitutis quam sibi tali sorte superatus intulerat, suppliciis imperatæ mortis exsolverit. Premit ergo fœnerator etiam colla Chunorum, et eos urget in ferrum, premit barbaros suæ terrore sævitiæ.

* Fit jocus inter voces *aleonum* et *leonum*, quæ figura in hoc tractatu frequentissima est.

CAPUT XII.

De fœneratorum exactione, et variis vocabulis quibus utuntur. Eorum pecunia comparatur cum echidna aliisque serpentibus : ubi cur usuras Græci τόκους dixerint, explicatur.

40. Quid enim tetrius eo qui hodie fœnerat, et cras expetit ? Et odibilis, inquit, homo hujusmodi. Oblatio quidem blanda, sed immanis exactio. Verum ipsa oblationis humanitas facit et exactionis sævitiam : protulit pecuniam, hypothecas exigit, et in suis apothecis recondit. Una pecunia a fœneratoribus datur, et quam multa a debitoribus exiguntur ? Quanta sibi fece-

* Mos erat hujusce gentis pugnare partim circumequitando, partim excurrendo et opportune retrocedendo. Sed maxime terga vertentes magna industria jaculis hostes confodiebant. Quod autem ad hanc tantam eorumdem barbarorum in ludum insaniam, de illa apud auctores nihil omnino reperias ; et Ambrosius ipse id tantum fando sese audivisse significat. Neque etiam hic omittemus memoratos populos, qui in editis omnibus Hunni scribuntur, Chunos constanter legi in mss.

** *In procinctu*, hoc est, ad ineundam pugnam armis instructi.

*** Hic hostilium telorum jactibus aleæ ac tesserarum jactus opponuntur.

runt vocabula? Nummus datur, fœnus appellatur: sors dicitur, caput vocátur: æs alienum scribitur: multorum hoc capitum immane prodigium numerosam exactionem efficit: syngrapham nuncupat, chirographum nominat, hypothecas flagitat, pignus usurpat, fiducias vocat, obligationem adserit, usuras prædicat, centesimas laudat.

41. Echidna quædam est fœneratoris pecunia, quæ tanta mala parturit. Echidna tamen fœcunda pœnis viscera trahens, partu suo rumpitur. Et morte materna docet sobolem non esse degenerem in matrem. Igitur incipiunt esse serpentes, illam morsibus suis scindunt. Illic ubi nascitur venenum, primum probatur. Pecunia autem fœneratoris omnia mala sua concipit, parit, nutrit, atque ipsa magis in sobole sua crescit, tristi prole numerosior. Non minus flexuosa quam serpens, atque in orbem tota se colligens, ut caput servet: reliquo flagellat corpore, illud solum producit ad vulnera: spiris ingentibus quos comprehenderit, ligat, solo capite interficit: salvo capite, etiamsi reliqua pars ejus dilapidata fuerit, reviviscit.

42. Diversa quoque serpentibus sunt conveniendi et parturiendi tempora: pecunia fœnebris a die initæ conventionis crescentibus serpit usuris, quæ parturire non novit; quia dolores magis ipsa in alios transfundit. Ibi dolores ut parturientis; unde etiam τόκους Græci appellaverunt usuras, eo quod dolores partus animæ debitoris excitare videantur. Veniunt Kalendæ, parit sors centesimam: veniunt menses singuli, generantur usuræ, malorum parentum mala proles. Hæc est generatio viperarum. Crevit centesima, petitur nec solvitur, applicatur ad sortem. Fit maledictum propheticum, dolus in dolo, usura improbi seminis fœtura deterior. Itaque non jam centesima incipit esse, sed summa, hoc est, non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ.

CAPUT XIII.

Usuræ etymologiam prosequens ostendit illam leporibus ipsis, ac plantis quibuslibet fœcundiorem esse, fœneratorisque aviditate omnem aliam superari: dein ad institutam usuræ cum animalibus ac plantis comparationem redit.

43. Usuram quoque ab usu arbitror dictam, quod ut vestes usu, ita usuris patrimonia scindantur. Lugubre ceræ prima littera sonat *. Parturit vox doloris est: quid tibi potest esse boni, quod a dolore incipit et ab obligatione? Lepores ferunt generare simul et educare, et continuo parturire **: istis quoque anaglyphariis *** usurarum generatur et supergeneratur usura, enutritur ac nascitur, et nata jam parturit. Radices quoque arborum primo plantantur ut prendant; cum prenderint, tunc virescere incipiunt, postea pullulare: at vero pecunia fœnebris vix plantata jam pullulat. Semina tempore erumpunt, animalia tempore pariunt: *Tempus enim pariendi, et tempus moriendi: tempus plantandi, et tempus evellendi plantatum: tempus occidendi, et tempus sanandi.* Et infra: *Tempus acquirendi, et tempus reddendi: tempus custodiendi, et tempus expellendi*, ut Ecclesiastes ait: pecunia fœnebris hodie seminatur, cras fructificat: semper parit, et numquam interit: semper plantatur, vix evellitur. Vult semper fœnerator acquirere, numquam perdere: numquam custodire pecuniam suam, semper expellere: numquam sanare, semper occidere.

44. Et quia bonus ad omnia magister Ecclesiastes, liber est Salomonis, paulisper ipsi inhæreamus: *Non satiabitur oculus*, inquit, *videndo, et non satiabitur auris auditu*: nec fœnerator expletur accipiendo, nec affectus ejus quotidiano numerandi æris satiatur auditu. Et iterum: *Omne quod fuit, ipsum est*

---

* Hic locus ex salebroso planus fiet, si eum hoc modo interpreteris: Prima littera tabellarum in quarum ceris *usuræ* vox inscribitur, lugubre sonat. Observa autem litteram U eumdem olim sonum habuisse quem græca diphthongus ου.

Cecropiis ignota sonis ferale sonans U. Auson.

** Quod hic de leporibus Ambrosius ait id præcipue cuniculis convenit; unde natum est adagium, sæpius pariunt quam cuniculi.

*** Vox fit ἀπὸ τοῦ γλύφειν, id est, sculpere seu fodere; unde anaglypharii dici possunt qui debitorum nomina iterum aut sæpius in tabellis suis stylo insculpunt.

quod erit : crescit semper pecunia, otium nescit avaritia, nescit usura ferias. *Omnes, inquit, torrentes vadunt in mare, et mare non adimpletur :* mare istud fœnerator est; omnium patrimonia tamquam fluctus absorbet, et ipse nescit expleri. Mari tamen plerique utuntur ad quæstum, fœneratore nemo utitur nisi ad dispendium : illic multorum commodum est, hic universorum naufragium.

45. Multa sunt animantia quæ cito generare incipiunt, sed cito etiam generare desistunt : sors cito generat, et numquam desinit; immo cum exordium crescendi acceperit, in infinitum extendit augmentum. Omne deinde quod crescit, cum ad naturæ suæ formam atque mensuram, magnitudinemque pervenerit, vacat incremento : sed fœneratorum pecunia tempore semper augetur, et ultra formam maternæ sortis excedens modum non tenet. Pleraque etiam animantium cum cœperint ea quæ ex his orta sunt generare, tamquam effœtis viribus usum generationis amittunt : sors autem fœnoris cum fuerit crescentibus exæquata centesimis, et vetustatem sui renovat, et partus solitos adjunctione multiplicat *.

CAPUT XIV.

Usuram prohiberi lege divina, unde et sumtum est illud Catonis, *fœnerare est hominem occidere*. Vestimentum pignori acceptum ante noctem reddendum esse; ac fœnoris nomine intelligendum, quidquid præter sortem exigitur : post quæ sequitur extorsionum divitibus familiarium reprehensio.

46. Non novum nec perfunctorium hoc malum est, quod veteris atque divinæ præscripto legis inhibetur. Populus qui despoliaverat Ægyptum, qui pede transierat mare, monetur a fœnoris pecunia cavere naufragia. Et cum de aliis peccatis semel aut multum iterata admonitione præscripserit, de fœnore sæpius intimavit. Habes in Exodo : *Quod si pecuniam fœneraveris pupillo, orphano, pauperi, apud te non suffocabis eum, non impones illi usuram.* Ostendit quid sit suffocare, id est, usuram imponere; strangulat enim, et quod pejus est, animam laqueus creditoris : quo sermone et prædonis violentiam, et deformis nodum mortis expressit. *Quod si pignus acceperis vestimentum propinqui tui, ante solis occasum restitues illud ; est enim hoc coopertorium ejus tantum, hoc vestimentum turpitudinis ejus in quo dormiet. Quod si itaque proclamaverit ad me,*

* M. De Laluzerne, dans son traité sur le *Prêt de commerce*, où il défend la légitimité de l'intérêt légal, soutient que saint Ambroise n'a pas voulu proscrire toute espèce d'intérêt, mais qu'il ne s'est élevé que contre les énormes usures des créanciers. « Pour connoître en quoi ce saint docteur fait consister la nature de l'usure, il faut le suivre de tous les côtés par lesquels il la considère. Dans les diverses comparaisons qu'il accumule (cap. 12 et 13), il examine l'usure sous différents rapports. La comparaison de la vipère ou du serpent montre la cruauté de l'usurier : celle de l'accouchement les douleurs que cause l'usure à l'emprunteur : celle de la mer, la perte des patrimoines. Dans les comparaisons de la reproduction des animaux et des arbres, il ne regarde plus l'usure du côté de l'emprunteur et des maux qu'il en ressent; mais du côté de l'usurier dont il considère en ce moment l'avidité. *Vult semper fœnerator acquirere, numquam perdere*.... La généralité de ces comparaisons présente bien certainement l'idée de la ruine du pauvre, et il en résulte que saint Ambroise fait entrer et dans la notion, et dans le vice de l'usure dont il parle, l'oppression des indigens. Mais il n'est pas possible que saint Ambroise regarde comme criminel tout accroissement successif de l'argent. Indépendamment de ce qu'un tel principe condamneroit les intérêts compensatoires et judiciaires, il proscriroit aussi plusieurs autres manières de faire valoir son bien, qui sont très légitimes au témoignage de nos adversaires mêmes. Le louage produit aussi une augmentation continuelle d'argent. On peut en dire autant du commerce. Le négociant augmente à chaque instant son argent. Sitôt qu'il a vendu, il rachète pour vendre encore, et accroît successivement et sans interruption son fonds.... L'accroissement successif de l'argent est un effet de l'usure, effet qui peut résulter de plusieurs autres causes : mais il ne présente point la notion, et ne constitue pas le vice de l'usure ; dire le contraire ce seroit confondre l'effet avec l'essence de l'usure. Saint Ambroise, en assimilant la reproduction des animaux et des arbres à l'accroissement que produit l'usure, pense que partout où il y a usure, il y a accroissement : mais on auroit tort d'en conclure que ce saint Docteur établit que toutes les fois qu'il y a accroissement, il y a usure criminelle. La conclusion seroit fausse, et la conséquence plus étendue que le principe. »

exaudiam eum. Audistis, fœneratores, quid Lex dicat, de qua dixit Dominus: *Non veni Legem solvere, sed adimplere?* Quam Dominus non solvit, vos solvitis? Usuram, inquit, petere, suffocare est. Hoc quoque foris sero est dictum a quibusdam eorum prudentibus: Quid est, fœnerare? Hominem, inquit, occidere. Sed utique non Cato prior quam Moyses, qui Legem accepit. Multo ille posterior.

47. *Si pignus acceperis vestimentum propinqui tui, ante solis occasum restitues illud, ne nudati appareat turpitudo.* Vos vero exuitis atque nudatis, et non redditis. Videte ne sol occidat super avaritiam vestram, ne sol justitiæ vobis occidat; quia justitiam non tenetis, aut sol iniquitatis super flagitia vestra condatur. Dies quoque perit invito, nox irruit sicut Judæ, qui cum diabolus se misisset in cor ejus, surrexit ad proditionem, et facta est nox; sol enim justitiæ occiderat ei, et recubuerat super eum. Qui in cor ejus intravit, fecit illi tenebras, ut lucis non videret auctorem. Ibi miser periit in illo convivio in quo alii salvantur. Reddite igitur vestimentum debitori, in quo dormiat, et quietus sit. *Si nolueritis reddere, exaudiam*, inquit, *eum; quia misericors sum.* Si vos non exauditis, ego exaudiam, ego miserebor, ego non despiciam inopis precem.

48. In Deuteronomio quoque scriptum est: *Non exiges a fratre tuo usuram pecuniæ, et usuram escarum, et usuram omnium rerum quascumque fœneraveris fratri tuo. Si alienigenæ credideris, usuram exiges ab eo: a fratre autem tuo non exiges.* Vides quantum pondus in verbis sit. *Noli*, inquit, *exigere usuram a fratre tuo*, hoc est, cum quo habere debes omnia communia, ab eo tu usuram exigis? Frater tuus consors naturæ, et cohæres gratiæ, noli ab eo exigere amplius, a quo durum est repetere quod dederis, nisi cum habuerit unde solvat.

49. Et quia plerique refugientes præcepta Legis, cum dederint pecuniam negotiatoribus, non in pecunia usuras exigunt, sed de mercibus eorum tamquam usurarum emolumenta percipiunt; ideo audiant quid Lex dicat: *Neque usuram*, inquit, *escarum accipies, neque omnium rerum quascumque fœneraveris fratri tuo.* Fraus enim ista et circumscriptio Legis est, non custodia. Et putas te pie facere, quia a negotiatore velut munus suscipis? Inde ille fraudem facit in mercium pretio, unde tibi solvit usuram. Fraudis illius tu auctor, tu particeps, tibi proficit quidquid ille fraudaverit. Et esca usura est, et vestis usura est, et quodcumque sorti accedit, usura est: quod velis ei nomen imponas, usura est *. Si licitum est, cur vocabulum refugis, cur velamen obtexis? Si illicitum est, cur incrementum requiris?

50. Quod pejus est, hoc vitium plurimorum est, et maxime divitum, quibus hoc nomine struuntur cellaria. Si quis instaurandum convivium putat, ad negotiatorem mittit, ut absynthiati cupellam sibi gratis deferat: ad cauponem dirigit, ut Picenum vinum, aut Tyriacum requirat: ad lanium, ut vulvam sibi procuret **: ad alium, ut poma sibi adornet. Itaque humanitatem judicant quæ alieno periculo constant. Tu bibis, et alius diffluit lacrymis: tu epularis, et alios cibo tuo strangulas: tu symphonia delectaris, et alius misera-

---

* « Tel est le sens naturel des paroles de saint » Ambroise, qu'il n'est pas plus permis de » recevoir des denrées que de l'argent, et » que toutes les fois que l'intérêt en argent est » usuraire, le profit en denrées l'est aussi. » L'objet du discours et la suite du raisonne- » ment le démontrent. Mais il ne veut nulle- » ment établir ici que tout excédant de toute » espèce de prêt est illégitime. On insiste sur » ce que saint Ambroise parle du prêt fait à » un négociant..... Mais il est évident par toute » la suite du discours que le saint docteur » parle ici du prêt fait à un petit marchand, » auquel il paroît que l'argent avoit été prêté » gratuitement; et que c'est postérieurement » au prêt, lorsque le marchand croit n'avoir » rien à payer, qu'on vient lui enlever ce qu'il » a de meilleur dans sa boutique. On l'a in- » duit en erreur par l'apparence d'un bienfait » qu'on lui fait ensuite très chèrement payer. » Rien de pareil n'a lieu dans le prêt de com- » merce. » Laluzerne, du *Prêt de com.*, *t.* 2 *et* 3.

** *Absinthiatum*, aut ut alibi scribitur, *absynthiacum*, vinum est absinthio conditum: Picenum autem, et Tyriacum ita dicuntur a locis in quibus nascuntur. Est enim Picenum regio quædam Italiæ, Tyrus vero urbs in Asia. — *Vulvam*, porcinam scilicet.

bili deplorat ululatu : tu poma degustas, *et alius spinam* vorat. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Spina usura est, spina centesima est, tribulus est fœnus, male urit. Quomodo ergo potes fructum habere de spinis? Si iste fructus de spinis non nascitur, ille nascetur æternus. De ærumnis ditaris, de lacrymis lucrum quæris, de fame aliena pasceris, de exuviis despoliatorum hominum cudis argentum; et judicas te divitem, qui stipem poscis a paupere? Sed audi quid dicat Salvator : *Væ vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram?*

CAPUT XV.

Alienigenam a quo usuras licet exigere, solum esse eum, quem licet occidere; fratrem vero ejusdem vel fidei vel juris consortem : quamlibet usuram proscribi, et de benedictionibus ejus qui ab illa abstinuerit, cum exhortatione ad misericordiam et veritatem.

51. Sed forte dices quia scriptum est: *Alienigenæ fœnerabis*; et non consideras quid Evangelium dicat, quod est plenius. Sed hoc interim sequestremus. Legis ipsius verba considera : *Fratri tuo*, inquit, *non fœnerabis ad usuram : sed alienigenam exiges*. Quis erat tunc alienigena, nisi Amalech, nisi Amorrhæus, nisi hostes? Ibi, inquit, usuram exige. Cui merito nocere desideras, cui jure inferuntur arma, huic legitime indicantur usuræ. Quem bello non potes facile vincere, de hoc cito potes centesima vindicare te. Ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere. Sine ferro dimicat qui usuram flagitat : sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuerit usurarius exactor inimici. Ergo ubi jus belli, ibi etiam jus usuræ. Frater autem tuus omnis, fidei primum, deinde Romani juris est populus : *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te*.

52. Denique etiam in Levitico præscribit Lex usuram a fratre non esse poscendam. Sic enim habes : *Et vivet frater tuus tecum, pecuniam tuam non dabis illi in usuram, et in amplius recipiendum non dabis illi escas tuas*. Generaliter hæc sententia Dei omne sortis exclusit augmentum. Unde et David et benedictum æstimavit, et dignum habitatione cœlesti, qui pecuniam non dedit in usuram. Si ergo qui non dedit, benedictus; sine dubio maledictus, qui ad usuram dedit. Cur ergo maledictionem potius eligis, quam benedictionem? Potestis benedicti esse, si velitis, potestis justi esse. Homo enim justus secundum Ezechiel, qui pignus debitori reddet, et pecuniam suam in usuram non dabit, et superabundantiam non accipiet, et ab injustitia avertet manum suam : *Justus est iste*, inquit, *vita vivet, dicit Dominus*. Qui autem pignus non reddidit, et in simulacra apposuit oculos suos, iniquitatem fecit, cum usura dedit, et superabundantiam accepit, hic vita non vivet. Omnes iniquitates istas fecit, morte morietur : sanguis ejus super ipsum erit. Vide quomodo fœneratorem cum idololatra copulavit, quasi crimen æquaret. Elige ergo quod dulce est.

53. Cur semper tristes, cur semper amarissimi, cur semper solliciti? Procedat aliquando a vobis misericordia, procedat veritas: obligetur mendacium, fraus odio sit. Docuistis perjurium : fœneratorium sacramentum dicitur, ubi paratur perjurium. Parastis frequenter cum reddita fuerit pecunia, quod syngrapha non appareat : pejeratis postea quod non receperitis pecuniam. Nolite ergo semper miseri esse, semper avari, semper mœsti. Leones sunt, et feritatem suam mutant : *De manducante*, inquit, *exivit esca, et de forte et tristi exivit dulce* : græcus, *et tristi* habet : sic invenimus. Tamen de forti hoc intelligitur; quia leo fortis est feritate : et qui ferus, tristis. Et de vobis qui pecuniam et avaritiam devoratis, exeat misericordia; hæc enim esca est egenorum : et de tristi exeat dulce, ut dimittatis ei qui non habet unde dissolvat. Quid trahitis peccata ut fune longo, et jugi loro vitulæ? Quod fit utique, cum fœnus producitis. Tenetis pauperem debitorem, vel ibi sit aliqua gratia, ubi nulla spes commodi. Et hoc secundum avaritiam vestram loquor.

CAPUT XVI.

Ex Evangelico præcepto fœnerandum his, a quibus nihil expecietur, immo etiam inimicis : uberrimum fœnus illius esse, qui Domino fœneraverit ; nec diffidendum ipsius paupertati, quæ veras largitur divitias.

54. Cæterum Dominus in Evangelio talibus magis existimat fœnerandum, a quibus redhibitio non speretur. Sic enim ait : *Et si mutuum dederitis a quibus speratis recipere, quæ vobis est gratia? Nam peccatores peccatoribus fœnerant, ut recipiant : verumtamen amate inimicos vestros, et benefacite eis, et mutuum date nihil sperantes* * *; et erit merces vestra multa in cœlo, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus super ingratos et malos. Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est.* Advertitis quod nomen a Domino fœnerator acceperit, quod nomen etiam qui fœnori vestro fuerit obligatus. *Peccatores*, inquit, *peccatoribus fœnerant, ut recipiant :* uterque peccator, et fœnerator, et debitor. Vos autem, inquit, amate inimicos vestros. Non discutiatis quid mereantur inimici, sed quid vos facere oporteat. Date mutuum iis a quibus non speratis vos, quod datum fuerit, recepturos. Nullum hic damnum est, sed compendium. Minimum datis, multum recipietis : in terra datis, et id vobis solvetur in cœlo : fœnus amittitis, mercedem magnam habebitis : fœneratores esse desinitis, filii eritis Altissimi : eritis misericordes, qui vos Patris æterni probetis hæredes.

55. Sed fœneratorum vos delectat et usurarum vocabulum. Id quoque non invideo. Docebo quomodo boni fœneratores esse possitis, quomodo bonas quæratis usuras. Dicit Salomon : *Fœnerat Domino qui miseretur pauperi : secundum datum autem ejus retribuet ei.* Ecce bonum fœnus de malo factum est : ecce irreprehensibilis fœnerator : ecce usura laudabilis. Nolite ergo jam invidentem me vestris commodis æstimare. Putatis quod hominem subtraham vobis debitorem? Dèum provideo, Christum subrogo, illum demonstro qui vos frau-

* « Je dis que ces mots, *nihil inde sperantes*, » s'appliquent également au mot *benefacite* et » au mot *mutuum date*, en sorte que le sens de » la phrase est : faites du bien et prêtez, n'espérant rien ni du bienfait, ni du prêt. D'abord la suite même du texte l'indique. *Benefacite et mutuum date, nihil inde sperantes.* » La conjonction *et* qui lie les deux verbes » annonce que ce qui est dit de l'un est également dit de l'autre. D'ailleurs le raisonnement du Sauveur prouve qu'il a eu intention d'ordonner de prêter n'en espérant » rien, comme de faire du bien n'en espérant » rien. Jésus-Christ vient d'opposer les vertus » des païens à celles du christianisme ; et dans » trois versets consécutifs il a montré que Dieu » ne sauroit aucun gré des vertus païennes. » Dans le premier, il parle de l'amour du » prochain : *Si vous aimez ceux qui vous aiment,* » dit-il, *quel gré vous en saura-t-on, puisque les* » *pécheurs aiment ceux qui les aiment.* Dans le » second il passe au bien à faire à tous les » hommes : *Si vous faites du bien à ceux qui* » *vous en font, quel gré vous en saura-t-on,* » *puisque les pécheurs font de même?* Enfin dans » le troisième il en vient au prêt : *Si vous prêtez à ceux de qui vous espérez recevoir, quel* » *gré vous en saura-t-on, puisque les pécheurs* » *prêtent aux pécheurs pour recevoir choses égales?* » Tel est donc le principe établi par notre » Seigneur, que ces trois actes de vertu ne » suffisent pas aux chrétiens, parce qu'ils sont » communs aux pécheurs. De ce principe il » passe à la conséquence, et établit dans le » verset suivant ce que ses disciples doivent » faire de plus que les pécheurs, relativement » à chacun de ces trois actes. *Aimez vos ennemis : faites du bien et prêtez n'en espérant rien.* » Il est clair que ces mots, *aimez vos ennemis*, » sont la conséquence du principe qu'il ne » suffit pas d'aimer ceux qui nous aiment. » Il est également clair que ces autres mots, » *prêtez n'en espérant rien*, sont la suite du » principe qu'il ne suffit pas de prêter à ceux » dont on espère recevoir. Il reste donc » l'autre principe, qu'il ne suffit pas de faire » du bien à ceux dont on en reçoit. Si le mot » *faites du bien* est seul et isolé, il n'établira » pas la conséquence du principe. Jésus-Christ » auroit dit : Il ne suffit pas de faire du bien » à ceux qui vous en font; ainsi faites du bien. » On sent la fausseté de ce raisonnement et le » défaut de liaison dans les idées. Mais si au » contraire ces paroles *n'en espérant rien* s'appliquent aussi au précepte de faire du bien, » la conséquence sera juste et le discours suivi..... Or, en ordonnant de faire du bien » n'en espérant rien, Jesus-Christ ne défend » pas de faire du bien lorsqu'on espère quelque chose ; et le véritable sens de son discours est : faites du bien, lors même que » vous n'en espérez rien : donc pareillement » lorsqu'il dit : Prêtez, n'en espérant rien, » ne défend pas de prêter lorsqu'on espère » quelque chose, et le véritable sens de son » discours est : Prêtez, lors même que vous » n'en espérez rien. » La Luzerne, du *Prêt de commerce*.

dare non possit. Fœnerate ergo Domino pecuniam vestram in manu pauperis. Ille adstringitur et tenetur : ille scribit quidquid egenus acceperit : Evangelium ejus cautio est : ille promittit pro omnibus indigentibus, ille dicit fidem ; quid dubitatis dare? Si quis vobis dives hujus sæculi offeratur, qui fide promittat sua pro aliquo debitore, statim numeratis pecuniam : pauper est vobis Dominus cœli, et conditor mundi hujus ; et adhuc deliberatis quem ditiorem quæratis fidejussorem.

56. Sed allegatis, quia pauper est factus, cum dives esset. Vidistis ergo quia fides ejus dives est, fides ejus idonea est : pauper est factus, cum pro nobis solveret, et adhuc paupertas ipsa non decipit ; nos enim divites fecit, quos pauperes putabatis. Dicit enim Apostolus : *Pauper factus est cum dives esset, ut in illius inopia vos ditaremini.* Bona inopia, quæ largitur divitias. Nolite ergo vos paupertatem timere, ut sitis divites. Date otiosam pecuniam, et recipietis fructuosam gratiam, et pauperum subvenietis necessitatibus, et vobis custodiæ sollicitudo minuetur. Non peribit quod pauper acceperit ; et vobis quod dederitis inopi, sine custode servabitur. Quod si incrementum usurarum quæritis, in Lege benedictio, in Evangelio cœlestis est merces : quid suavius benedictione, quid majus est cœlo? Si escarum desideratur usura, ea quoque præsto est, sicut legimus : *Is enim qui miseretur pauperis, ipse pascetur.*

CAPUT XVII.

Occurritur objectioni, qua nonnulli negant generaliter prohibitum ne pignus retineatur, sed ad pauperum pignora legem restringunt.

57. REDDITE ergo pignora quæ tenetis, quoniam fidejussorem idoneum reperistis. Sed obmurmurant adhuc dicentes, quia licet tenere pignora, et se lege defendunt. Aiunt enim : Scriptum est in Deuteronomio : *Si fuerit tibi debitum a proximo tuo quodcumque, non introibis in domum ipsius pignerare pignus : sed foris stabis, et homo apud quem est vestibulum tuum, proferet tibi foris pignus. Si autem homo ille pauper fuerit, non dormies in pignore ipsius ; sed redditione reddes ei pignus ipsius ad occasum solis, et dormiet in vestimento suo, et benedicet te, et erit in te misericordia coram Domino Deo tuo.* Et alibi, inquiunt, scriptum est : *Non pignerabis molam, neque lapidem superiorem molæ ; quoniam hic pignerat.* Et alibi : *Non accipies pignus vestimenti viduæ.* Unde argumentantur quia specialia pignora sint interdicta, non omnia, id est, pauperis et viduæ. Molam quoque et lapidem superiorem molæ prohibitum pignerari.

58. Sed cum per Ezechielem prophetam ipse Dominus dicat, justum esse qui pignus reddidit, injustum qui tenuit ; utique non speciale aliquod, sed generaliter omne pignus suadet esse reddendum ; cum dicat Job : *Conscriptionem quam habui adversus aliquem juramento conceptam, imponens coronam legebam, et si non scindens eam reddidi, nihil accipiens a debitore.* Cum Dominus nihil ab iis quibus mutuum dederimus, sperandum esse præcipiat, quod recipere debeamus, quomodo pignus secundum Legem putant esse retinendum?

CAPUT XVIII.

Ut objicientibus nos divina lege ad fœnerandum incitari fiat satis, inquiritur quid justus v. g. Petrus fœnori dare valeat, ostenditurque suos illi sermones esse, quos fœneret.

59. AT ne pari recrudescant modo, et dicant etiam se ad fœnerandum incitari Legis oraculo ; quia scriptum est : *Fœnerabis gentibus multis, tu autem non mutuaberis* ; tempus est plenius et expressius disputare et docere quid fœnerandum, et quibus Legis statuta præscribant ; præcedit enim fœnoris causa pignoris causam. *Mutuabitur,* inquit, *peccator, et non solvet : justus autem miseretur, et tribuet.* Audis, debitor, quid debeas declinare : audis, creditor, quid debeas imitari. Et infra : *Juvenis fui, et senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem. Tota die miseretur et fœnerat.* Unde huic justo quod tota die fœneret? Ergo dives justus est ; et quanto ditior unusquisque fuerit,

tanto justior : qui plus habuerit unde fœneret, ipse erit justior. Sed difficile dives intrat in regnum cœlorum.

60. Quid ergo fœneret, dic mihi, sancte David. Contra me protuli testimonium, nisi mihi subvenis. Petrus dicebat : *Argentum et aurum non habeo,* numquid non erat justus? Tu mihi ergo expone quid fœneret. Dixisti enim : *Beatus vir qui miseretur et commodat, disponet sermones suos in judicio.* Inveni quid fœnerat justus. Petrus quoque me doceat et ipse quid fœneret, qui dixit inopi adtendenti ad se et ad Johannem: *Argentum et aurum non habeo.* Nihil ergo dabis pauperi, apostole? Das tamen, et plus das quam alii : das inopi, quod alii dare non possunt : das inopi, post quod egere non possit : das inopi, quod etiam divites accipere concupiscunt : das inopi, quod ii qui istud argentum et aurum habent, conferre non noverint; quia avaritia eos impedit : das inopi, qui eis divitibus facias ditiorem. Incitasti animum meum, concupisco hoc donum tuum. Dicito, rogo, quid des. Noli me diu suspensum reddere, cupio petere, si cito solvas. Sed solvisti cito : non distulisti inopem, non despexisti precem pauperis, non diutius eum desperare fecisti, non vacuus ad templum adscendisti dicens : *Argentum et aurum non habeo.* Non illi soli plenis manibus adscendunt, qui argentum et aurum habent : adscendit et pauper non vacuus : adscendit et ille non vacuus, quia aurum et argentum non habet. Audiamus quid det iste pauper : *Sed quod habeo*, inquit, *do tibi. In nomine Jesu Nazareni surge et ambula.* O optanda paupertas; o ditior inopia! Claudicabat, cui divites dabant : unus pauper dedit, et statim qui claudus erat, sanus est factus.

61. Habet ergo justus quod fœneret, habet et argentum quod fœneret, sermones suos fœnerat : hoc est justi argentum; eloquia enim Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplo. Hoc fœnerat qui Legem accipit, qui Legem meditatur, qui Legem exercet : hoc fœneravit Petrus, hoc fœneravit Paulus, quibus dicitur ut ad [illegible] nationum pergerent. Ad Cornelium [illegible] turionem Petro, cui dicitur : *Surg[e]* *vade nihil dubitans, quoniam eg[o]* [illegible] *illos; et surrexit et ivit.* Et infra di[citur]: *Numquid aquam vetare possumus, [ut non]* *baptizantur ii, qui Spiritum sanctum [ac]ceperunt?* Jussitque eos baptizari. [illegible] est : Fœnerabis gentibus, ut pecc[ata] dimittas, debita auferas : tu autem [illegible] mutuaberis. Mutuatur enim pecca[tor] et non solvet peccata sua; quia pecc[ator] est. Paulo dicitur : Fœnerabis genti[bus,] qui missus est ad gentes : Johanni d[icitur] : Fœnerabis gentibus : Jacobo, [et] cæteris dicitur : Fœnerabitis gen[ti]bus : quibus dictum est : *Ite, bapti[zate]* *gentes.*

62. Dicitur populo patrum : *Si cu[stoa]dieris mandata Dei, benedictus eris,* *fœnerabis gentibus verbum.* Denique [non] de pecunia dici significant sequen[tia]: *Princeps eris gentibus multis : tibi au[tem]* *nemo dominabitur. Constituet te Domi[nus]* *Deus tuus in caput, et non in caudam;* *eris tunc supra, et non subter, si exau[die]ris vocem Domini Dei tui.* Et sequitur: *[Si]* *autem non audieris, maledictus tu in [ci]vitate, et maledictus in agro.* Et in[fra]: *Maledicta progenies ventris tui.* Non [pe]cunia utique benedictum facit, sed co[g]nitio Dei, prædicatio verbi : si gra[tiam] Domini fœneremus, si indigentibus d[ona] quia Domini conferamus, si obser[ve]mus mandata cœlestia. Et contra ma[le]dictum non facit, si desit pecunia q[uæ] fœneretur : sed si desit studium, [si] desit observatio cœlestium statutorum, maledictus eris.

CAPUT XIX.

Judæos primo gentibus fœnerasse, postmod[um] gentes in Christum credentes vicem [illegible] reddidisse, quod pecuniam suam amisi[illegible] ejusdem pecuniæ laus, atque ad illam [fœ]nerandam exhortatio : et quo pacto [illegible] re Israelitis antepositæ fuerint nation[es].

63. Denique mysterium Ecclesiæ [evi]denter exprimitur. Primum enim d[icitur] ad discipulum Legis : *Si audieris Leg[em]* *et custodieris, fœnerabis gentibus;* q[uod] factum est a patribus nostris. Fœner[avit] Moyses gentibus, qui proselytos ac[illegible]

tivit, fœneravit Jesus Nave, fœneravit Gedeon, fœneravit Samuel, David, Salomon, Elias, Elisæus; et si quis volebat verbum cognoscere, pergebat ad eos: regina Austri venit audire sapientiam Salomonis.

64. Ubi cœpit populus Judæorum non custodire Legem; cœperunt advenæ, hoc est, ex populo nationum qui in Dominum Jesum crediderunt, interpretationem Scripturarum fœnerare illi vetusto populo. Fœneravit Timotheus patre græco ortus verbum Judæis, cum sacerdotium recepisset: fœneramus hodieque sacerdotes in Ecclesia verbum Judæis, qui de Synagoga ad Ecclesiam transierunt: fœneramus et novam et vetustam pecuniam; etenim quam habuerunt, jam non habent: oculos habent, et non vident; aures habent, et non audiunt; pecuniam habent, et non habent; quia usum ejus ignorant, pretium ejus nesciunt, figuram ejus et formam non cognoverunt. Nam si cognovissent, numquam auctorem pecuniæ denegassent dicentes: *Nolumus hunc regnare super nos.* Qui quidem rediens, accepto regno, jussit vocari servos suos quibus dedit pecuniam, et eos qui fœnerassent pecuniam, prædicavit: ei autem qui pecuniam tenuit otiosam domini sui respondit: *Sciebas quod ego homo austerus sum, tollo quod non posui, meto quod non seminavi: et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, et ego veniens cum usuris utique exegissem illam?*

65. Audistis quæ pecunia boni fœneratoris sit, quæ pecunia bonas acquirat usuras, quæ pecunia non infamet fœneratorem, non opprimat debitorem, quam pecuniam ærugo non possit obducere, non penetrare tinea, quæ pecunia non de terreno thesauro sit, sed de æterno, quæ pecunia divitem faciat accipientem, nec aliquid imminuat fœneranti. Hæc pecunia usuram habet: non centesimam ejus quod dederit portionem, sed centuplum fert fructum. Expande igitur sinum mentis, ut hujus pecuniæ numeratam tibi suscipias quantitatem: intende cordis obtutum, ut agnoscas pecuniæ hujus imaginem et inscriptionem: certe hanc pecuniam excute, tabulam supra mensam animæ tuæ quæ stabilis virtutibus sit, quadratam constitue, conde in thesauro pectoris tui, de quo doctus scriba depromit nova et vetera. Vides qualis hæc pecunia sit, quemadmodum creditorem, debitoremque invisa in se conjungat nomina. Qui invehebar in fœneratores, jam provoco debitorem. Hujus ergo fœneratores pecuniæ vos esse desidero; ut ad vos qui mutuum sumant, sponte festinent: per quam non nummum, sed regnum possitis acquirere: per quam non maledicta quæratis, sed benedictionis gratiam.

66. Hanc pecuniam fœnerat populus nationum qui scivit accipere fœneratum, qui scivit cernere, qui scivit excutere. Recusasti indiga fœnoris spiritalis, egere cœpisti. De te ergo a Dei filio dictum est: *Mutuabitur peccator, et non solvet.* Tibi dicitur: *Advena qui est in te, adscendet super te: tu autem descendes in imum.* Nescit enim summum, qui Christum ignorat: in inferno semper est, qui non adscendit ad Christum: in summo autem populus qui verbum recipit, hic habet fidei patrimonium omne. De hoc dicit Lex: *Hic tibi fœnerabit, tu autem non fœnerabis ei: hic tibi erit caput, tu autem eris cauda*, hoc est, ille erit primus, tu ultimus et abjectus. Auferam a Judæa caput et caudam, initium et finem: initium Christum, qui interrogatus quis esset, respondit: *Initium quod et loquor vobis:* finem quoque Christum dicit; *ipse est enim finis Legis ad justitiam omni credenti.* Ergo qui non credit ad justitiam, nec initium, nec finem habet, sed ipse finis sui est.

CAPUT XX.

Præmisso pignoris, commendati, ac depositi discrimine, ostendit spirituale pignus esse, quod reddi Lege jubeatur; corporeum tamen etiam reddi oportere: qui verbum Dei audierit debitorem esse, nec ab eo pignus tollendum. De evangelicis vestimentis, et de tunica quam omnes jubemur induere Bonum amictum esse Dei verbum; esse pignus Dominicæ sortis, esse sapientiæ vestimentum; tandem esse verbum coangustandum.

67. COGNOVIMUS fœnus legitimum,

cognoscamus et pignus quod Lex reddi jubet ante solis occasum. Quid sit istud audi dicentem Apostolum : *Dedit Deus pignus Spiritum in cordibus nostris.* Tripliciter autem et pignus, et commendatum, et depositum dicitur. Pignus dicunt quod pro mutuo ære susceptum est : commendatum autem et depositum quod nos custodiæ causa alicui commisimus. Unde ait Apostolus : *Scio cui credidi, et certus sum, quia potens est commendatum meum servare in illum diem.* Depositum quoque idem docuit quod esset, dicens : *Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum qui habitat in nobis.* Numquid Spiritus commendati auri argentique custos est, aut per Spiritum sanctum pecunia custoditur? Spiritale igitur pignus custoditur ab Spiritu; ne aves cœli veniant, et auferant illud de cordibus nostris.

68. Petamus ergo, ut custodiat in nobis Christus hoc pignus quod ipse donavit, et depositum suum commendatumque conservet. Nihil enim accepit a nobis, sed ipse nobis credidit quod nostrum non erat. Et ideo detrimento honestatis afficitur, qui depositum violarit alienum. Si commendatum hominis nulla debemus fraude violare, quanto magis divinum et spiritale depositum bona fide servare nos congruit, ne existimationis et utilitatis gravia damna subeamus.

69. Hoc igitur pignus est quod Lex prohibet pignerari, et violenter auferri. Sic enim habet Scriptura : *Si debitum tibi fuerit a proximo tuo quodcumque, non introibis in domum ipsius pignerare pignus; et homo apud quem est debitum tuum, proferet tibi foras pignus. Si autem homo ille pauper fuerit, non dormies in pignore ipsius, sed redditione reddes ei pignus ipsius ad occasum solis; et dormiet in vestimento suo, et benedicet te, et erit in te misericordia.*

70. Dices itaque mihi : Ecce Lex auferri pignus prohibuit, non suscipi : pauperi autem jussit reddi, non omnibus. Ad te corporalibus quidem pignoribus sanctus etiam Esdras docuit nos, quod jam, fœneratores, adversus patrum vestrorum non possitis venire professionem. Nam cum juberentur qui fœneraverant, et acceperant aliena pignora, ut restituerent ea, dixerunt : *Reddimus, et ab ipsis nihil quærimus.* Boni patres, qui statuerunt pignora debitorum esse reddenda : boni etiam fœneratores qui responderunt quod et pignora redderent, et pecuniam non requirerent, quam dedissent. Et sententia vos paternæ censionis his adstringit, et professio creditorum.

71. Est autem et aliud pignus quod Lex spiritalis prohibet auferri; et si datum fuerit, reddi jubet ante solis occasum : quod homo debitor reddit, et ipse protulit. Debitor est autem omnis qui audit verbum regni et non intelligit : venit malus, et rapit quod seminatum est in corde ipsius. Noli ergo introire in domum ejus, ut illud pignus accipias. Væ enim qui scandalizaverit unum de pusillis istis! Si sua stultitia amiserit pignus suum, tu non habebis delictum. Si autem pauper fuerit, redde pignus ante solis occasum : pignus autem vestimentum est. Si sibi dives videtur, ipse se decipit, si pignus tradiderit suum : si autem pauper qui non habeat divitias spiritus, redde illi vestimentum suum ante solis occasum.

72. Si de corporali ageretur pignore, utique magis per diem reddendum fuit, ne turpitudo nudi corporis diurno lumine proderetur; tenebræ enim nudum non produnt. Ac si hoc moveret quod non haberet pauper, quo dormiens tegi posset, utique aut stragulum aut amictum diceret esse reddendum. Nunc autem dicendo vestimentum, tunicam magis significat qua induimur atque vestimur. Redde ergo pauperi tunicam suam, ut dormiat in ea noctu.

73. Nonne tibi videtur illum pauperem significare, qui cum tunica una jubetur pergere, alteram non requirere, emissus a Christo ad Evangelium prædicandum? Ipse est enim pauper spiritu, qui dormire possit : nam satiato divitiis, non est qui sinat eum dormire. Dormit enim pauper somnum resurrectionis, quem dives dormire non potest, quia divitiis et voluptatibus suffocatur. Dormit Christi quietem dicentis : *Ego*

dormivi et quievi, et surrexi. Hæc est tunica illa desuper texta qua erat indutus Christus, quam scindere non potuerunt illi milites quos agnoscis. Nullus enim eorum vestimentum Christi scindit, sed dividit; sicut scriptum est: *Diviserunt vestimenta mea sibi, et super vestem meam miserunt sortem.* Diviserunt sibi Evangelistæ vestimenta ejus, et super vestem ejus, hoc est, super prædicationem Evangelii qua vestitur hodieque Dominus Jesus, miserunt sortem. Illam utique sortem, quæ cecidit super Matthiam, ut apostolorum duodecimus numero, excluso nomine proditoris, adjungeretur. Bene autem de Evangelistis dictum est quia miserunt sortem; sors enim veluti divino pendet examine. Et ideo quia non potestate propria sunt locuti, neque omnes eadem omnia; sed plerique dixerunt diversa, quæ alius non dixerat: sancti Spiritus gratiam velut sortito illis ea tribuisse cognoscimus, quæ loquerentur singuli de operibus Domini Jesu; ut ejus gesta sibi describenda pro ejus nutu dividerent.

74. Est et illa tunica quam demonstrat Apostolus dicens: *Induite Dominum Jesum.* Hæc est tunica quæ inhonesta operit nostra, et in iis abundantiorem honestatem circumdat in Christo. Induimus viscera misericordiæ in Christo, induimus crucis gloriam, quæ Judæis scandalum, Græcis stultitia videbatur. Illi erubescunt, qui eam erubescendam putant: nobis autem absit gloriari, nisi in cruce Domini Jesu. Hæc ignobilia nostra honorem abundantiorem habent, quia per passionem Domini regnum nobis paratur æternum; quo enim quis plus peccaverit, eo plus diligit. Consepeliamur igitur Domino Jesu, ut participes resurrectionis ejus esse mereamur; exspoliemus veterem hominem cum actibus ejus, induamus novum, in quo est remissio peccatorum.

75. Bonus ergo amictus atque vestitus, verbum Dei. Hoc vestitu filii Noe pudenda patris operuerunt, accipientes super humeros vestimentum, et retrorsum pergentes; ne viderent virilia patris, hoc est, corporea quæ habent pudorem quemdam generationis humanæ: et ideo qui videre voluit, angustioris animi dignam mercedem recepit, ut servus fieret; omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati. Unde ille in terrenis remansit. Hoc pauperi nemo tollat vestimentum; aut si tulerit, sol non occidat super despoliatum: eum ante restituat, ne peccatum pauperis fœneratori possit adscribi; et non solum suo, sed etiam alieno incipiat laborare peccato. Hoc pignus in hac sæculi nocte reddatur, hoc vestimento in his mundi tenebris induatur.

76. Hoc pignus illius Dominicæ sortis est, non illius contrariæ. Legimus enim duas sortes in Levitico, de quibus dictum est: *Unam Deo facies, alteram transmissori.* Transmissor sortem suam ad fœneratores transmittit: servi Domini in sorte sunt Christi. In hac sorte constitutus Aaron, contrariæ sortis exclusit ærumnam, cum inter duas partes populi constitutus, mortem a defunctis serpere in sortem vivorum sui corporis non permisit objectu. Hujus sortis bonum pignus est Verbi amictus. Hanc vobis tunicam nemo auferat, debitores: hanc tunicam nulli oppigneretis, si vultis numquam turpitudinem sustinere, ut dormiatis inter cleros sicut Aaron, dormiatis inter duo Testamenta, ut dormiatis somnum resurrectionis, et vos reparare possitis. Hoc est vestimentum quod etiamsi oppigneraveris, recipiendum in Proverbiis sanctus Salomon suadet dicens: *Aufer vestimentum tuum: præterit enim injuriosus.*

77. Sapientiæ vestimentum est ex illis indumentis, quæ ex bysso et purpura sapientia sibi fecit: hoc est, indumentum fidei constat ex prædicatione cœlestium, et Dominicæ sanguine passionis: bysso ætherea figurantur, purpuræ specie mysterium sacri sanguinis declaratur, quo regnum cœleste confertur. Denique vestimentum sapientiæ significari superiora indicant; præmisit enim dicens: *Sapiens esto, fili, ut lætetur cor tuum.* Et infra duos versus ait: *Imprudentes autem supervenientes damnum pendent.* Aufer vestimentum tuum. Aufer igitur, ne damnum excipias imprudentiæ; et ne exutum te proprio

vestimento nequissimus ille communis fœnerator agnoscens, confusionem tui detegere conetur opprobrii, et persuadeat tibi, ut te foliis tegas; et nudum te esse conspiciens, in Dei verearis venire conspectum.

78. *Redde*, inquit, *proximo in tempore, coangusta verbum, et fideliter age cum illo; et in omni tempore invenies quod tibi necessarium sit.* Non amat multis innocentia se defendere. Susanna vocis adsertione non eguit : verbum coangustavit ad Dominum, et statim adipisci meruit castitatis propriæ testimonium. Plurima presbyteri loquebantur, qui laborabant verborum fuco obducere veritatem, sed non filia Juda. Tacuit apud homines, locuta est Deo. Erubescenda erat in plebe ipsa defensio muliebris; et dum pudor defenditur, impudentia prætendebatur. Coangustavit verbum dicens ad Dominum : *Tu scis quia falsa dixerunt de me.* Et Dominus spiritum Danielis pueri castitatis excitavit ultorem.

79. Coangusta ergo verbum, ut redhibitio creditori, non lingua respondeat. Sive mystice : Coangusta verbum, hoc est, consumma. Verbum enim consummans et brevians faciet Dominus super terram, hoc est, ex multis ratiociniis abbreviata tibi summa conveniat. Deducito quod expensis diversis est erogatum, ut salvum habeas quod supersit : quomodo Dominus de multis dispensationibus Judæorum, ex multo illo ratiocinio peccatorum consummavit tandem atque breviavit, ut reliquiæ salvæ fierent per electionem gratiæ, et servarentur ad semen, per quos intermortuam spem Synagogæ resuscitaret.

CAPUT XXI.

Reprehenduntur ii qui cum solvendo non sint, mutuum sumunt. Iidem quam abjecti; et quemadmodum ad condictam diem non reddentes ex amicis inimicos faciant; unde nulli mutuum sumendum concluditur. Quid per molam et lapidem supermolarem non obligandam intelligatur?

80. QUAM deforme est, ut pro beneficio ei qui te adjuvit, rependas molestiam! Cum istum fraudaveris cui debes, postea in tempore necessitatis tuæ non invenies creditorem. Quam indignum, ut cum victum tuum sustentare non queas, cum adhuc nihil debeas, putes quod et victum tuum possis, et debitum sustinere! Ante cogita unde dissolvas, et sic mutuum sume. Fructus, inquit, agrorum capio. Sed qui non abundant usui, quomodo abundabunt contracti fœnoris incremento? Sed possessionem meam vendo. Et unde fructus, quibus utaris ad sumtum? Fœnus non pecunia sua solvitur, sed augetur: numerando coacervatur et crescit.

81. Deinde non cogitas humilitatem et verecundiam postulantis? Donec accipias, oscularis manus fœneratoris superbi, humilias vocem tuam, ne clarior sonitus vocis tuæ aures ejus offendat, ne plures te audiant deprecantem. Paupertas non habet crimen, nulla indigentiæ infamia est : sed debere verecundum est, non reddere inverecundum. Postulabis dilationem, cum cœperis conveniri in tempore præscriptæ solutionis : pro pecunia adferes tædia, causaberis de tempore, excusationes strues; et cum totum promiseris, ne in universum fraudare videaris, vix dimidium restitues. De amico inimicum facies, pro honore referes contumeliam, pro benedictione maledictum. Quam hæc opinionem lædant considera : quam a viro bono discrepent, recognosce.

82. Ergo dum liber es a vinculis, ipse te revoca a jugo et onere servitutis. Dives es? Non sumas mutuum. Pauper es? Non sumas mutuum. Dives es? Nullam pateris petendi necessitatem. Pauper es? Considera solvendi difficultatem. Opulentia usuris minuitur, paupertas usuris non levatur. NUMQUAM enim malum malo corrigitur, nec vulnus curatur vulnere, sed exasperatur ulcere.

83. Hoc vide, ne dum pecuniam petis, molam tuam obliges, aut lapidem supermolarem. Mola est qua similago conficitur, qua molit similaginem una mulier quæ adsumitur, et altera quæ relinquitur. Fortasse illa adsumitur, quæ semper molit verbum Dei, ut habeat similaginem, et spiritalem facit farinam, expurgat vetus fermentum, ut sit nova conspersio, custodit molam

suam, interpretatur Scripturas, servat sibi lapidem supermolarem : illa autem relinquitur quæ oppignerat molam suam. Cum aliquid emoluerit perfunctorie, oppignerat lapidem qui est super molam. Quis iste sit lapis, quæro. Legi : *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*. Quare super molam ? Quia ipse est qui molentes juvat : ipse est qui dicit : *Scrutamini Scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere*.

84. Noli, fœnerator, hunc lapidem supermolarem oppignerare, ne cadas super illum. Omnis enim qui ceciderit super hunc lapidem, conquassabitur : super quem autem ceciderit, comminuet illum. Nec viduæ pignus suscipias. Grave et utrumque secundum litteram, ut usum, instrumentumque vivendi egeno auferas, aut viduæ pignus detrahas : sed gravius, si animæ quæ verbi vidua est, verbum teneas, et ei sterilitatem viduitatis indicas.

CAPUT XXII.

Quem fœneratorem imitari debeamus ; et quomodo Ecclesiæ Deus plus dederit, cui et ipsa plus reddidit non exigenti ; deque divinæ misericordiæ ac judicii dispensatione.

85. Atque ut sciatis quod amanti hæc affectu suadeam, ut sciatis quod liceat et bene fœnerare, ostendam vobis quem fœneratorem debeatis imitari. *Duo*, inquit, *erant debitores uni fœneratori, unus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit ? Respondens Simon pharisæus dixit : Æstimo quia is cui plus donavit*. Et laudata est sententia ejus, dicente Domino : *Recte judicasti*. Recte judicavit pharisæus, qui male cogitavit, putans quod ignoraret magis Dominus peccata mulieris, quam donaret. Sed laudatur ejus sententia, ut excusatio ei omnis adimatur.

86. Plus remissum est Ecclesiæ, quæ congregata est ex populo nationum, quoniam plus debebat : sed et ipsa plus solvit non exigenti, sed donanti. Dedit aquam pedibus Christi, quia sua peccata mundavit : osculata est pedes, ferens pacis insignia : misit oleum in pedes ejus, misericordiam et ipsa in pauperes conferendo. Isti sunt pedes Christi, in his innocentius ambulat Christus. Et capillis capitis sui tersit. Christo enim humiliatur, quicumque habet humilitatis affectum. *Et ideo*, inquit, *dimissa sunt peccata ejus multa, quoniam dilexit multum*.

87. Adverte quod Dominus et misericordiam quasi liberalis impertit, et judicium cum miseratione dispensat. Ante donavit per gratiam, sed quibus donaret sciebat. Non habet quod excuset Judæus. Mihi quasi peccatori plura donavit, illi quasi ingrato minora concessit. Scivit tamen quod et ille quasi ingratus non possit quod accepisset exsolvere, et Ecclesia memor gratiæ eo plura solveret, quo plura meruisset.

CAPUT XXIII.

Oggerentibus usuræ antiquitatem reponitur etiam culpam antiquam esse, quam solutum Christus venerit, invexerit autem diabolus : huic fœneratores adsimilari, nec non etiam eos qui fidejussorem obligant, in quo sibi alterum parant inimicum. Quam cavendum sit, ne quis pro alio se obliget, aut saltem pro summa suis majore facultatibus.

88. Habetis ergo quem sequamini fœneratorem, si vultis laude donari, si vultis non esse quod reprehendatur a nobis. Nos enim non personæ obtrectamus, sed avaritiæ. Nec fallit dixisse aliquos, cum ante hoc biduum tractatus noster eorum compunxisset affectum : Quid sibi voluit Episcopus adversus fœneratores tractare, quasi novum aliquid admissum sit, quasi id non etiam superiores fecerint, quasi non vetus sit fœnerare ? Verum est, nec ego abnuo : sed et culpa vetus est. Denique peccatum ab Adam : ex illo culpa, ex quo et Eva : ex illo prævaricatio, ex quo et humana conditio. Sed ideo Christus venit, ut inveterata aboleret, nova conderet ; et quæ inveteraverat culpa, renovaret gratia. Ideo se passioni obtulit, ut renovaretur spiritu, et absolveret universos. Diabolus autem Evam decepit, ut supplantaret virum, obligaret hæreditatem.

89. Quid fœneratores faciunt? Decipiunt defœneratos, obligant fidejussores : sed non Tobias pignus quæsivit, aut fidejussorem poposcit. Curandum est igitur, ut fidejussorem requiras, ut eum tuis nominibus adstringas. Ecce paratur alter inimicus. Nam cum non habueris unde debitum solvas, ille pro te tenebitur. Inveniris in eo circumventor et fallax, qui amicum deceperis. Ille nudabitur, ille pro te in vincula ducetur: illum graviorem exactorem creditore patieris qui allegat : stimula civem tuum quem spopondisti. Ita fiet ut ipse quoque esse incipias ingratus, et prætereas illud quod scriptum est : *Gratiam repromissoris ne obliviscaris; dedit enim pro te animam bonam.* Necesse est dicas : Quis enim te quærebat fidem dicere? Nam nisi tu fidem dixisses, ego non accepissem pecuniam. Adulteram accepi pecuniam, æs auro admixtum mihi dedit : utinam te non obtulisses! Fortasse creditor te subornavit, vel tu illum.

90. Ergo cave ne alieno te obliges debito; ne hoc quoque vendidisse dicaris : ne si quid tibi, ut habet usus amicitiæ, debitor dederit gratiæ, te videatur emisse. Aut si vis intervenire, moveris amici obsecratus oratis, erubescis negare; ita interveni, ut si debito solvendo non fuerit, de tuo noveris esse solvendum. In hæc paratus accede. Legisti enim : *Non spondeas super virtutem tuam; si enim sponderis, quasi restituens cogita.* Et infra : *Recipe proximum secundum virtutem tuam, et attende tibi ne cadas*, id est, ne majore te obliges nominis * quantitate quam ferre possunt et exsolvere tuarum copiæ facultatum. Si enim quod habes tradas, amisisti opes, non amisisti fidem. Famæ tuæ damna non sentis, redemisti amicum sine tua fraude. Alibi quoque id te monent Proverbia Salomonis dicentis : *Spondens sponde amico tuo, quemadmodum qui obligat se sponsorem amicorum suorum.* Si autem non habes, audi quid Salomon dicat : *Noli te dare in sponsionem erubescens personam; si enim habueris unde solvas, auferent stratum de sub lateribus tuis.* Ergo bonus [fœ]nerator acquiret gratiam, execration[em] improbus.

* *Nomen* hac in materia idem est ac *debitum.* Unde istæ locutiones, nomina contrahere, nomina dissolvere, et similes.

CAPUT XXIV.

Quomodo Tobias in mercedis solutione nobis imitandus; quodve fœnerandi genus ideo nos doceat?

91. Sed non his tantum virtutum [officii]s contentus sanctus Tobias, mer[cenario] quoque scivit solvendam es[se] mercedem, dimidium usque obtulit, meritoque pro mercenario invenit Angelum. Et tu unde scis ne forte justum aliquem mercede defraudes, pejus [...] infirmum? Væ enim illi qui scandalizaverit unum de pusillis istis! Qui scis [ne] in eo Angelus sit? Neque enim dubitare debemus quod in mercenario possit es[se] Angelus, cum esse possit Christus, q[ui] in minimo quoque esse consuevit.

92. Redde ergo mercenario mercedem suam, nec eum laboris sui mercede defraudes; quia et tu mercenarius Christi es, et te conduxit ad vineam suam, et tibi merces reposita est cæl[is]. Non ergo lædas servum operantem in veritate, neque mercenarium dantem animam suam : non despicias inopem qui vitam suam labore exercet suo, et mercede sustentat. Hoc est enim interficere hominem, vitæ suæ ei debita subsidia denegare. Et tu mercenarius es in hac terra : da mercedem mercenario, ut et tu possis dicere Domino cum precaris : *Da mercedem, Domine, sustinentibus te.*

93. Tobias tibi dicit : *Luxuria mater est famis*, in quo continentiam docet. Dicit etiam : *Mercedem omni homini qui penes te operatus fuerit, redde eadem die, et non maneat penes te merces hominis, et merces tua non minorabitur.* Dicit tibi : *Noli vinum bibere in ebrietate.* Dicit tibi : *De pane tuo communica esurientibus.* Vide quid te fœnerare cupit. *Et de vestimentis tuis nudos tege : ex omnibus quæ abundaverint tibi, fac eleemosynam. Omni tempore benedic Dominum.* In his itaque fœnus æternum et usura perpetua.

DE INTERPELLATIONE

JOB ET DAVID

LIBRI QUATUOR *.

LIBER PRIMUS.

DE INTERPELLATIONE JOB, ET DE HOMINIS INFIRMITATE.

CAPUT I.

Multas in hac vita perturbationes esse, multas consolationes, sed his illas longe superari; quod sanctorum inductione comprobatur: David ac Jobum pro nostris infirmitatibus interpellasse, unde hujus operis argumentum.

1. MULTAS nobis perturbationes in hac vita esse subeundas scriptura divina frequentibus demonstrat locis: multasque suppetere consolationes, quibus animus capax vigoris, et recti conscius absorbere debeat quæ præsentium incommodorum sunt, spectare ea quæ habeant perpetem jucunditatem. Præponderant enim consolationes perturbationibus; quia et præsentium sedationem adferunt, et spem futurorum. Unde et apostolus Paulus: *Indignæ sunt*, inquit, *passiones hujus temporis ad superventuram gloriam*. Indignæ utique ad consolationis comparationem, non ad fructum redemtionis.

2. Quæ est enim tam præclara cujusquam vita in terris, ut adæquare illam cœlestem gloriam possit? Quid sublimius Paulo, qui tantum periculorum subiit, tantum dolorum atque infirmitatum absorbuit? In iis quas Christi nomine subiit passionibus quotidie, ut ipse dicit, moriebatur, et nihil indignum perpeti se in hoc tempore pro tantæ gloriæ spe atque exspectatione censebat. Elias famem, insidias, mortisque terrores, laborum acerba toleravit: et tamen solus ille igneis curribus, equis igneis de cœlo deductus ad terras, et de terris revectus ad cœlum, omne meritum hujus malitiæ abscondit, atque ultra humana omnia gratiam pii adscensoris evexit. Nam de Petro quid loquar, qui crucem suam futura remuneratione indignam arbitratus, inverso suspendi poposcit vestigio, ut aliquid passioni suæ adderet, cujus acerbare ipse sibi supplicia non timeret?

3. Unde non immerito sanctus David ad illam gloriam, cum in cætero opere, tum maxime in quadragesimo primo psalmo se festinare testatur dicens: *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei?* In quo psalmo et perturbationes humanæ fragilitatis, et consolationes a Domino evidenter expressit. In quo etiam interpellat pro nobis Deum, quod oblitus operis sui, oblitus collatæ in hominem liberalitatis et gratiæ, quem tuendum atque ornandum susceperat, dereliquerit, et infirmum ac naufragum

* Quatuor hi libri *de Interpellatione* (id est expostulatione seu querela) Job et David, ad fidelium institutionem diebus diversis concionati fuerant. In duobus prioribus plangitur misera vitæ humanæ conditio, morbis, calamitatibus, quodque pessimum est peccato invincibiliter obnoxia; duo posteriores querelas mortalium continent, de prosperitate improborum, et bonorum afflictione. Quibus omnibus tum remedia indicavit, tum consolationes miscuit Ambrosius. Hujus autem scriptionis ætas circa annum fere 383 referri potest.

diversis infirmitatibus rejecerit adterendum. Quod idem ante ipsum fecerat sanctus Job : sed iste moralius, ille vehementius. Utriusque igitur interpellationes considerare cordi est; quod in his vitæ humanæ forma exprimitur, causa agitur, prærogativa formatur. Suo igitur ordine spectandæ nobis sunt.

CAPUT II.

Quomodo beatus Job, amissis omnibus præter uxorem, tamquam bonus athleta perturbationibus non cesserit, nec certare recusaverit.

4. Amissis itaque liberis Job atque omnibus suis præter uxorem, quæ ei sola ad tentationem fuerat reservata, perfusus etiam ulcere gravi, cum videret amicos suos non ad consolandum venisse, sed ad exaggerandum et acerbandum dolorem, advertit a Domino datam in se adversario tentandi sui potestatem. Et quamvis sagittas Domini in corpore suo sentiret esse, quibus compungi se diceret, tamen quasi bonus athleta, qui dolori non cederet, nec dura certaminis recusaret, addidit : *Incipiens Dominus vulneret, in fine autem non me perimat.... Quæ enim mea virtus, qui sustineo : aut quod meum tempus, ut sufferat anima mea? Numquid fortitudo lapidum, fortitudo mea : aut carnes meæ sunt æreæ : aut non in ipso confidebam? Adjutorium autem a me recessit : visitatio autem ejus despexit me.*

5. *Nonne tentamentum est vita hominis in terra, et sicut mercenarii quotidiani vita ejus; aut sicut famulus timens Dominum suum, qui se sub umbra obtegat, aut sicut mercenarius exspectans mercedem suam; sic et ego menses exspectavi vacuos, noctes autem dolorum datæ sunt mihi? Si quiescam, dico : Quando dies? Si surgam iterum : Quando vesper? Plenus sum doloribus a vespera usque ad mane. Fermentatur mihi corpus in putredine vermium : liquefacio autem glebas terræ, saniem radens ulcerum. Vita autem mea levior est fabula, in spe vacua perit.... Dicam, consolabitur me lectulus meus.... Terres me in somniis, et in visionibus me perceliis.*

CAPUT III.

De misera conditione hominis, qui quot[illegible] sub formidine est; quamque stulte cog[illegible] peccata sua Dei cognitionem fallere po[illegible] item quam miserum in lectulo nobis quietem dato sollicitudine agitari, atque eodem vacuos ac nudos exsurgere, quæ vi[illegible] istius imago est.

6. Quam misera hominis conditi[illegible] quæ quasi mercenaria aliis laborat, [illegible] indiget, et nisi aliena misericordia [illegible] tentare se nequit! Quotidie sub formi[illegible]dine, sub timore gravem tolerans ser[illegible]vitutem, et ne deprehendatur a Domin[illegible] erratica atque fugitiva sub umbra qu[illegible]dam sæculi hujus putat se posse delite[illegible]cere. Considera illum de quo ait in Ec[illegible]clesiastico Sirach : *Omnis homo trans[illegible]grediens in lecto suo, contemnens et dicen[illegible] in anima sua : Quis me videt? Tenebr[illegible] circumdant me et parietes; quem vereor* Nonne tibi videtur iste vere esse mer[illegible]cenarius qui sua prodegerit, ut ill[illegible] adolescens in Evangelio, qui legitur ac[illegible]cepisse a patre substantiæ portionem et egens atque inops, quo famem leva[illegible]ret, pascere greges cœpit alienos, u[illegible] mercede sumtum exerceret suum? Se[illegible] ille tamen aliquando conversus est; qui revertit ad patrem, et peccata sua no[illegible] repressit, sed prodidit. Hic autem ub[illegible] se existimat ab eo qui omnia videt, no[illegible] videri; et tenebris putat commissa su[illegible] posse celari, umbram prætendit : se[illegible] frustra latere se credit, cum oculus Do[illegible]mini lucidior sole, occulta omnia de[illegible]prehendat, tenebrosa illuminet, et in[illegible]timi cordis penetret conscientiam, at[illegible]que in alta et profunda descendat. Væ ergo qui putat tenebris esse se tutum cum lucem vitare non possit, quæ luce[illegible] in tenebris, et tenebræ eam non com[illegible]prehendunt. Quasi fugitivus itaque e[illegible] malus mercenarius deprehenditur, e[illegible] antequam se occultet, agnoscitur; qui[illegible] Domino omnia antequam quærat, cog[illegible]nita sunt, non solum quæ facta, se[illegible] etiam quæ futura sunt.

7. Perit igitur in vacua spe qui puta[illegible] quod suum crimen abscondat : fabul[illegible] est istud, non veritas. Denique fabul[illegible] peccantium otiosa, non habens fructu[illegible] sed gemitum. Narratio enim fatui sa[illegible]

cina in via. Quid enim aliud est peccatum, nisi sarcina quæ hujus sæculi onerat viatorem gravi depressum fasce delicti : qui si nollet oneri subjacere, debuit audire dicentem : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam.*

8. Quid autem ærumnosius, cum ipse lectus ad communem quietem datus, grave vulnus infligat ? Tunc enim solemus quæ fecimus recordari, et factorum suorum stimulis compungitur interior conscientia. Unde Scriptura ait his : *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini?* Remedium quidem dedit, sed tamen conscientiam vulneravit. Sed esto ut aliquando fessis somnus obrepat : terremur in somniis, exagitamur visionibus; ut non jam requies, sed pœna sit. Ita enim abeunt divitiæ sæculi, veluti somnium exsurgentis. Surrexit aliquis ex istius corporis somno, et nihil possedit, idque ipsum quod se credebat habere, amisit.

9. Constituite mihi nunc divitem illum, qui quotidiana lucra, et quæstus varios congerebat, et exagitabatur cupiditatibus suis, subito resipiscentem, considerantemque secum, quia non cum morietur, accipiet omnia, neque simul descendet cum eo gloria domus ejus; et quod ea quæ possidet, in hac vita habeant aliquid voluptatis, non etiam in futurum : aperientem oculos ad cœlestia. Nonne tibi videtur sicut qui in somnis bibebat, bibisse ; et sicut qui in somnis epulabatur, epulatus : aperuisse autem oculos, et cognovisse quod anima ejus inane speravit, et adhuc esuriat, atque sitiat; quia modum non habet avaritia, nec rapiendo expletur, sed incitatur eo egentior, quo plura quæsierit ? Et hic ergo surrexit, et vanum est somnium.

CAPUT IV.

Quomodo amici Job ad consolandum eum venientes ejus dolorem acerbaverint : et quam magnifice idem senserit de divina potestate, ac redemtionis mysteria designaverit?

10. SED iterum ipsum audiamus dicentem : *In veritate novi quod ita est; quomodo enim erit justus, mortalis*, etc. Incumbebant illi amici qui ad consolandum venerant, et quasi inimici amaris eum perurgebant sermonibus. Unum enim solatii genus est in ærumna et in amaritudine constitutis culpa vacare; ut ea quæ perpetiuntur adversa, non pro delicti pretio sustinere videantur. Hoc quoque sancto viro adimere gestiebant; ut videretur ipse suæ auctor ærumnæ, qui peccatis gravibus Domini contraxisset offensam, et pro impietatibus suis illa toleraret : describentes impiorum supplicia ; ut qui vitia sererent, et meterent sibi dolores, quod mandato perirent Dei, et spiritu vitæ ipsius interirent, qui insufflaret domos luteas inhabitantibus, et arescerent, cogitationes destitueret versutorum, os obstrueret injusti. Quæ vera quidem de Domini potestate; sed non convenientia tanti viri meritis adserebant.

11. His ergo respondit : *In veritate novi quia ita est; quomodo enim justus mortalis apud Dominum? Si enim voluerit judicio contendere cum eo, non audiet illum ; ut non ad unum verbum ejus mille sermonibus contradicat. Sapiens est enim intellectu, et fortis, et magnus : quis tam durus, ut in conspectu ejus possit subsistere? Qui facit montes inveterascere, et nesciunt, et evertit eos iracundia. Qui commovet orbem terrarum a fundamentis, et columnæ ejus quatiuntur. Qui dicit soli, et non oritur, adversus autem sidera consignat. Qui extendit cœlum solus, et ambulat sicut in pavimento supra mare. Qui facit vergilias, et hesperum, et septemtrionem, et austri ministerium : qui facit magna et investigabilia, gloriosaque et immensa, quorum non est numerus. Si præterierit me, non videbo : et si me prætergressus fuerit, nec sic sciam.* Quanto vehementiore tuba iste increpuit de Domini potestate? Sed in ea justorum auxilium, non ruina est. Denique videtur exprimi potentia, sed magis redemtionis nostræ mysteria declarantur.

CAPUT V.

Deum fecisse montes inveterascere, id est, litteram veteris Testamenti in spiritalem sensum convertisse : Judæos, quod illud ignoraverint, excusabiles non esse ob prodigia quæ Christi mortem sunt comitata; sed maxime ob solis defectionem quæ describitur. Tanguntur alia quædam Christi opera, et præcipue ambulatio in mari; ubi de titubatione Petri, ac de conterendis navibus Tharsis, quibus corpora nostra designantur.

12. Qui sunt enim montes quos inveterascere facit, nisi Moyses, Aaron, et Elias, Jesus Nave, Gedeon, prophetæ, omnes libri veteris Testamenti? Venit Dominus Jesus : novum detulit Testamentum, et illud quod erat vetus factum est novum. Innovatus est Christianus, inveteravit Judæus. Renovata est gratia, inveteravit littera. Evertit montes, et convertit. Evertit enim et subruit intellectum secundum litteram, et statuit intelligentiam spiritalem. Intellectus ergo ille Legis evanuit carnalis, et factus est spiritalis. Unde Apostolus ait : *Scimus autem quia Lex spiritalis est, ego autem carnalis sum.* Sed et ipse qui carnalis erat, factus est spiritalis, sicut ipse adseruit dicens : *Puto enim, et ego spiritum Dei habeo.* Hos ergo montes inveteravit Jesus, et Judæi nesciunt. Si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent : numquam adhuc Judaica deliramenta sequerentur. Ipsi sunt ergo qui nesciunt. Unde et in Evangelio dicit Dominus Jesus : *Dimitte illis, Pater, quia nesciunt quid faciunt.*

13. Sed non excusantur quia nesciunt, cum nescire nolint, quod debuerint cognoscere. Certe non illis invidemus, si Domini sequantur sententiam. Sententia enim superiora solet absolvere, non futura. Sed nec ille immunis a scelere qui crucifixit suæ auctorem salutis, et postea veniam non poposcit. Esto ut ante ignoraverit quem persequebatur; in cruce tamen positum debuit recognoscere universorum esse dominum elementorum, sub quo omnia elementa tremuerunt, cœlum obscuratum est, sol refugit, terra dissiluit, defunctorum sepulcra patuerunt, mortui viventium receperunt consortia. Unde et Centurio ait : *Vere Dei Filius erat iste.* Centurio agnoscit alienum, levita non recognoscit suum : gentilis veneratur, Hebræus abjurat. Non immerito ergo columnæ orbis terrarum motæ sunt, quando non crediderunt principes sacerdotum. Sed motæ sunt veteres, ut novæ confirmarentur, sicut ipse dignatus est dicere : *Ego confirmavi columnas ejus.* Audi quas columnas confirmaverit. *Petrus et Jacobus et Johannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi et Barnabæ communionis.*

14. Quomodo ergo excusant se nescisse, quorum alii viderunt, alii cognoverunt solem non expleto diei curriculo se recepisse; et rursus ante peractum spatium noctis egressum, noctem in die fecisse, in nocte diem. Utique intelligere debuerunt quia sol jussus se recepit, et jussus exivit. Prædixerat enim Dominus, quia tribus diebus futurus erat in corde terræ, et tribus noctibus : dicerat hoc sol, servabat præceptum. Dubitabat ergo, dicens : Quid facio? Orior, et dies est : occido, et nox est. Si cursum meum servavero, demorabor mundi salutem. Festinemus etiam ad redemtionem nostram : festinare etiam debeo ipse ad novam vitam; erit enim beneficio crucis qua renovantur universa, et sol novus, et cœlum novum. Festino ergo ut illum possim videre solem justitiæ, illuminantem animas universorum. Sed quid faciam? Ipse vult post triduum fieri resurrectionem. Inveni quid faciam, ut et moras non faciam et numerum dierum custodiam. Non faciam integrum diem et integram noctem. Abbreviabo horas, ut tribus quidem diebus ac noctibus sit inter mortuos Dominus Jesus : citius tamen quam trium dierum et noctium intervalla patiuntur, resurgat a mortuis. Abbreviabo igitur horas ubi adscenderit crucem. A sexta hora statim fiat nox; ne videam Domini passionem, sed fugiam parricidalis persecutionis spectaculum. Occidam, et erit nox horarum trium : egrediar, et innovabo diem, ut sit horarum trium : percursus est primus dies : sequetur nox secunda spatio

..., sequetur similiter dies : incipiet ... tertia, resurget Dominus in nocte, et erit dies in lumine resurgentis; ut ... illud : *Et nox sicut dies illuminabitur*. Hic est dies ille magnus quem vidit Abraham, et gavisus est : de quo et David ait : *Hic est dies quem fecit Dominus, exsultemus et lætemur in eo :* cui non ministerio laboris, sed fructu exsultationis interero.

15. Ipse ergo Dominus diem ducit, et ante mundi consummationem videbitur lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ipse est Dominus, qui signat et numerat multitudinem stellarum : ipse est Dominus, qui cœlum solus extendit, qui ambulavit tamquam in pavimento super mare; quando Petrus vidit eum ambulantem, et dixit : *Domine, jube me venire ad te super aquas*. Et jussit Dominus : sed ille titubavit; et nisi porrexisset ei Dominus dexteram, demersus fluctibus occidisset. Titubavit caro, salvavit dextera. Et ait illi : *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Fides ergo ambulavit in Apostolo, non caro. Denique fides titubavit, et caro sentire cœperat naufragium. Quod non improprie dictum est; quia caro navis est animæ, sicut scriptum est : *Qui descendunt mare in navibus*. Et alibi : *Ibi dolores ut parturientis, in spiritu vehementi conteres naves Tharsis*. Animæ enim nostræ cum Verbum parturiunt, eduut dolores : quæ autem peperit, jam non meminit tristitiæ propter gaudium; quia natus est illi homo qui mundum redemit. *Naves Tharsis*, id est, intelligibiles quæ Salomoni aurum ferebant atque argentum, id est, corpora nostra, quæ habent thesaurum in vasis fictilibus, ut Apostolus dicit : vel quod etiam hic partus dubio conteruntur, juxta quod dictum est : *Væ prægnantibus et nutrientibus!* Nam cum anima quatitur, caro fluctuat : vel spiritu vehementi exagitabuntur infuso, cum expleto tempore fuerit resurgendum, secundum quod scriptum est : *Veni spiritus, et insuffla in mortuos istos, et vivent*. Unde et ipse Job in posterioribus dicit : *Novi enim quia æternus est potens est, qui soluturus est me in terra, resuscitare pellem meam quæ portavit hæc*. Conteruntur autem qui in judicium resuscitantur. Est autem bona contritio : cor enim contritum et humiliatum Deus non spernit. Et alibi : *Sana contritiones ejus*. Sed et ad Josaphat dictum est : *Contritæ sunt naves ire in Tharsis;* eo quod se sacrilego* miscuisset. Utrumque igitur contritio significat; quia utrumque est in die judicii : *quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii*. Quod etiam David propheta significat dicens : *Ibi dolores ut parturientis : sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri*. Namque et dolorem futurum, et lætitiam comprehendit : dolorem de judicio, et de absolutione lætitiam.

CAPUT VI.

Verba Job, quibus humanas infirmitates aperit, expenduntur. Quemadmodum Vir sanctus peccatum suum non negaverit; quidve inter peccare et impie agere sit discriminis : quibus verbis hominem apud Deum conetur excusare : postremo confitenti veniam promitti, ac justum iniquitates suas agnoscere, ostenditur.

16. SED ad propositæ nobis interpellationis seriem revertamur. *Multas*, inquit, *contritiones fecit mihi, respirare me non sinit, replevit me amaritudine; et quia virtute est potens, nemo potest judicio ejus resistere. Si justus sum corde, lingua mea errat..... Magnum et potentem disperdit ira. Improbi in morte gravi : justi autem irridentur. Dati sunt enim in manus impii*. Vide singula. Potentibus ira sua gravis est, improbis nequitia, justis conditionis infirmitas. Ita nihil periculo vacat. Fortitudo et magnitudo viri sua potestate decipitur, improbitas affligitur, virtus ridetur. Ille quia plus potest, labitur : iste quia nihil potest, affligitur. Conditionis est vitium, quia *vita nostra levior est cursore. Transivit, et nihil vidit. Tamquam navis vestigium, aut aquilæ volantis et quærentis escam;* ita præterit et vita hominis. Quod loqui-

* *Sacrilego*, id est Ochoziæ, regi Israel cum quo Josaphat iniit amicitias.

mur, obliviscimur; nec ullum transitus nostri insigne deprehenditur, nisi quod sit plenum mœroris et gemitus. *Concutior*, inquit, *omnibus membris. Utinam sit mediator noster arguens et dijudicans inter utrumque nostrum.*

17. *Dicam Domino : Quare sic me judicas? An bonum tibi est ut injustus ego sim; quia repulisti opera manuum tuarum, et consilio impiorum intendisti? Numquid sicut mortalis videt, sic vides; aut vita tua sicut hominis, aut anni tui sicut viri; quia exquisisti iniquitates meas, et peccata mea investigasti? Nosti enim quia impie non gessi : sed quis est qui de manibus tuis eruatur?* Magna fides, magna auctoritas conscientiæ; Deum testem mentis suæ arcessere. Quod conditionis est, non negat : quod impietatis est, repellit: quod infirmitatis, fatetur. Peccasse conditionis est, quia nemo immunis lapsus est : impie agere non conditionis est, sed perfidiæ et nequissimæ mentis venenum. Non agnoscit hoc justus : sed absolutio hominis in Dei miseratione, non in hominis potestate est.

18. *Manus*, inquit, *tuæ plasmaverunt me : postea convertisti et percussisti me. Memento quia lutum me fecisti, et in terra me resolves. Numquid non ut lac mulsisti me, confecisti me sicut caseum? Corium et carnem me induisti, ossibus et nervis me inseruisti : vitam et misericordiam in me posuisti; et visitatio tua protexit spiritum meum.* Quanta deploratio sancti viri pro communi infirmitate, quanta conventionis auctoritas, quod Deus hominem manibus suis fecerit? Excusatur culpa infirmitatis obtentu, commendatur gratia privilegio operationis æternæ, et protectionis dignatione cœlestis. De quo loco etiam David pulcherrime locutus est dicens : *Quid est homo, quod memor es ejus; aut filius hominis, nisi quia visitas eum?*

19. *Hæc*, inquit, *habes in te : novi quia omnia potes, impossibile autem tibi nihil. Si enim peccavero, custodies me, ab iniquitate autem immaculatum me non fecisti. Si impius fuero, væ mihi! Si sim justus, non possum me erigere. Plenus sum enim confusionis, investigor sicut leo ad necem.* Vide tria : *Si peccavero*, inquit, *custodies me.* Et ideo, o homo, fatere peccatum, ut veniam consequaris : *Dic*, inquit, *iniquitates tuas, ut justificeris.* Quid erubescis fateri eas in quibus natus es? Negantis, non fatentis crimen est, negare quod natus sis. Quod accepisti, utinam serves. Cur putas te habere quod non acceperis? Ergo peccator fateatur, impius ingemiscat, justus non se erigat et extollat; ne per arrogantiam fructum justitiæ amittat.

20. Et pulcre ait : *Si justus sum, non possum me erigere; plenus enim sum confusionis.* Justus enim advertit magis fragilitatem suam, quam injustus; et sapiens agnoscit, non agnoscit insipiens. Denique lapsibus suis sapiens compungitur, insipiens delectatur : justus accusator est sui, injustus adsertor: justus prævenire vult accusatorem confessione peccati, injustus peccatum suum occultare desiderat : ille in principio sermonis occurrit ut prodat errorem, iste multiloquio sermonis sui sonum accusationis involvit, ne prodat errorem.

CAPUT VII.

Omnium ætatum maxime lubricam adolescentiam : nos eorum etiam peccatorum, quæ vitare nequiverimus, rationem esse reddituros : ærumnas nostras maris ac terræ incommodis non satis exprimi : cœlum ac terram innovanda esse, nec futuram resurrectionem ante adventum ejus, qui nova omnia sit facturus.

21. ITERUM adjiciens dicit : *Quare adscripsisti adversum me mala, et apposuisti mihi adolescentiæ peccata?* Pulcre id ætatis arripuit ad querelam, quæ magis ad vitium lubrica esse consuevit. Habet enim pueritia innocentiam, senectus prudentiam, ipsa vicina adolescentiæ juventus bonæ existimationis intuitum, et verecundiam delinquendi : adolescentia sola est invalida viribus, infirma consiliis, vitio calens, fastidiosa monitoribus, illecebrosa deliciis. In tanto igitur et tam confragoso et procelloso mundi hujus turbine, cur tam crebra naufragia improvidæ adscribuntur ætati? Unde præclare David totius temporis ejus veniam sibi a Domino postulavit dicens : *Delictum juventulis meæ et*

ignorantiæ ne memineris, Domine, quia tunc maxime calor corporis fervet, et vis sanguinis vaporantis ignescit.

22. Sed iterum ipsum audiamus : *Mortalis*, inquit, *filius mulieris, brevis vitæ est, et plenus iracundiæ, qui sicut flos floruit, et decidit; discedit autem ut umbra, et non resistit. Nonne et ab hoc ratio quæritur? Et hunc fecisti intrare in judicium sub conspectu tuo. Quis autem mundus est a sorde? Sed nemo, etiamsi unius diei sit vita ejus super terram.* Vere miserabilis conditio, ut peccati sui quod vitare non possit, rationem præstare cogatur : judicium intrare, in conspectum Domini subire omnipotentis compellitur, edere causas gestorum suorum, quæ tot vitæ suæ ætatibus percurrerit, cum mundus a peccato quivis esse non possit, ut ab ipsis cunabulis prius obrepat infantiæ culpa, quam sit ullus sensus erroris. Quamque illud miserabile, ut brevis sit vita ejus, dulcis illecebra, multiplex ærumna, iracundia quotidiana. Itaque in exigua delectatione amaritudo perpetua est.

23. *Est*, inquit, *arbori spes. Si enim fuerit excisa, virescit; et in petra mortuus ramus ejus fuerit, ad odorem aquæ florebit; faciet autem messem sicut novella. Vir autem defunctus abiit, cadens autem mortalis homo non ultra est. Tempore autem fluctuat mare.* Spectavimus prophetici sermonis seriem ex duobus inferioribus elementis, terra ac mari, quæ omni injuriæ, crebrisque tempestatibus subjacent : quam validum argumentum nostræ expressit ærumnæ? Terrena, inquit, virgulta, nemorosaque arborum, etiam cum fuerint mortua, in usus vitales resurgunt. Mare quoque ipsum temporum vicibus solet fluctuare. At vero caro nostra semper exæstuat, sibique ipsa tempestas est, nec umquam a motibus procellarum miserandisque naufragiis feriatur.

24. *Cum autem dormierit homo, non resurgit usque dum cœlum non adsuatur.* Quod videtur declarare, donec cœlum novetur; erit enim cœlum novum et terra nova, sicut scriptum est. Nam quod adsuitur, vetus est : quod vetus, mutabitur. Denique audi David dicentem : *Initio terram tu fundasti, Domine, et opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt : tu autem permanes, et omnes, sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos et mutabuntur.* Possumus etiam illud adtexere, quoniam quod vetus est, adsuitur; quod novum, cogitur. A diebus autem Johannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, et cogentes diripiunt illud. Adsuebat ergo illud Synagoga in paucis, Ecclesia cogit in millibus. Vel quia nunc cœlum adsui videtur nebulis et caligine, nocturnisque tenebris, et croceo diei surgentis rubore diversa et discolori specie sæpe contextum. Tunc autem nox non erit amplius, et non indigebunt luce lucernæ, et lumine solis; quia Dominus illuminabit super eos, sicut dicit Johannes. Vel quia : *Væ iis qui adsumunt cervicalia ad evertendas animas populi.*

25. Deploranti prophetæ miseriam nostræ fragilitatis, quæ et in hac vita requiem non haberet, et universa subito incursu mortis amitteret, Spiritus sanctus infudit tamdiu non resurrecturos homines, donec veniret qui non adsueret vetera novis, nec vestimentum novum committeret in vestimentum vetus; sed omnia faceret nova, sicut ipse dixit : *Ecce faciam nova.* Ipse est enim resurrectio, ipse primogenitus ex mortuis in quo omnes quidem prærogativam futuræ resurrectionis accepimus : solus tamen ipse adhuc resurrectione perpetua resurrexit.

CAPUT VIII.

Quomodo beatus Job resurrectionem atque iram Domini in consummatione futuram significaverit : et quam desideraverit ex hac vita, ubi perfidia dominatur, evolare?

26. Audito igitur quid locutus esset in eo Deus, et cognito per Spiritum sanctum quod Filius Dei non solum veniret in terras, sed etiam descensurus esset ad inferos, ut mortuos resuscitaret (quod tunc quidem factum est ad testimonium præsentium, et exemplum futurorum) conversus ad Dominum ait: *Utinam in inferno me conservares, abscondares autem me, donec desinat ira tua, et statuas mihi tempus in quo me-*

moriam mei facias. Si enim mortuus fuerit homo, vivet consummans dies vitæ ipsius. Sustinebo donec iterum fiam, deinde vocabis me; ego autem te obaudiam: at opera manuum tuarum ne despicias. Numerasti autem meas adinventiones, nec præteribit te quidquam ex peccatis meis. Signasti autem iniquitates meas in sacculo, et notasti si quid inscius præterivi. Quam suavis locus, qui nos de resurrectione confirmat; et quam videtur voci Dominicæ convenire, quæ in Evangelio legitur, ubi ait: *Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos; et collibus: Operite nos.* Erit enim in consummatione sæculi ira Domini. Recte ergo Sanctus in judicium mavult resurgere, quam in tempus divinæ iracundiæ, quæ terribilis etiam innocentibus est.

27. Simul etiam illud prophetare intelligitur, dicendo: *Statuas mihi tempus in quo memoriam mei facias;* quod in passione Domini resuscitandus foret, sicut in fine istius libri demonstratur; nec tamen deplorare desinit: et quo magis intelligit sibi resurrectionem esse propositam, vitam hanc fugere desiderat, videns se in manus traditum adversariorum, projectum se in potestatem impiorum, cui etiam amici in inimicos conversi sunt, qui cum debuerint consolari, ruinam super ruinam inferant; memor tamen conscientiæ suæ puræ, et mundæ orationis ait: *Terra non cooperias in sanguine carnis meæ,* ut oratio ejus sicut incensum dirigatur ad Dominum, non in terra diversetur. Sancti enim oratio nubes penetrat; peccatoris orationem, sicut a Deo Cain dictum est parricidæ, aperiens os suum terra in sanguine carnis abscondit. *Maledictus,* inquit, *a terra, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua; quoniam operaberis terram.*

CAPUT IX.

Reprehenduntur ii, qui curiosius sapientiæ adyta rimari audent: eam neque in abysso, neque in mari quærendam esse; et qua causa: denique ejusdem cognitionem soli Deo, et quibus eam ille revelaverit, patere.

28. FLEBILITER itaque Sanctus deplorat vitæ istius tempora: *Pereo,* inquit, *et spiritu circumferor: oro autem sepulturam, et non impetro, precor laborans. Et quid faciam? Dies mei transierunt in horrore: dirupti sunt articuli cordis mei.* Nec tamen usquam derogat judicio Dei; scit enim profundam esse altitudinem sapientiæ et scientiæ Dei, et inscrutabilia judicia ejus, atque investigabiles vias ejus.

29. *Non calcaverunt,* inquit, *eas filii se glorificantium, nec transivit per eas leo.* Quis enim potuit vias ejus comprehendere, quæ abdite occulta penetravit? *Unde,* inquit, *inventa est sapientia, aut quis locus disciplinæ? Nescit mortalis homo viam ejus, nec inventa est in hominibus. Abyssus dixit: Non est in me; et mare dixit: Non est mecum.* Non tibi licet scire, o homo, alta sapientiæ; ideo tibi scriptum est: *Noli altum sapere, sed time.* Quid curiose cupis investigare quod tibi non expedit scire, nec cognoscere datur? Paulus audivit aliqua secreta sapientiæ, quæ prohibitus est aliis intimare; et ideo raptus est in paradisum, raptus usque ad tertium cœlum, ut audiret ea quæ positus in terris audire non poterat. Si quæ audivit homo, non licuit ei loqui, quemadmodum quod non audivit, inquirit? Imperatoris hujus in terris non licet tibi scire consilia, et vis scire divina? non licet tibi curiosius investigare quæ in terris geruntur, et curiosius requiris quid supra cœlum agatur. Cur tu disputas unde nata sit Sapientia? Nescit homo viam ejus, nec in hominibus inventa est perfecta Sapientia. Non in Moyse, non in Aaron, non in Jesu Nave fuit, non in ipso David qui ait: *Incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi;* quia ipse dixit in posterioribus: *Velut jumentum factus sum apud te.* Supra te est scire, o homo, altitudinem Sapientiæ; satis est tibi ut credas. *Si enim non credideritis,* inquit, *nec intelligetis.* Abyssum scire non potes, abyssum non potes comprehendere, quomodo altitudinem Sapientiæ comprehendes? Abyssus dixit: *Non est in me;* et tu potes dicere quia in te est Sapientia?

30. Abyssus ergo dixit: *Non est in me;* quia ipse Dominus dixit: *Non derelin-*

ques animam meam in inferno. Et Apostolus dixit: *Quis descendit in abyssum? hoc est Christum ex mortuis deducere*. Ergo si interrogatur abyssus: Ubi est Sapientia? Respondet: *Non est in me*, quia resurrexit. Interrogatur mare: Ubi est Sapientia? Dicit: *Mecum non est*: quia calcavit me, nec fluctus mei eam turbare potuerunt. Et tu ergo in hoc sæculi istius positus freto noli perfectam illam Dei Sapientiam in hoc mundo quærere; quia mundus eam non cognovit. Sed si vis eam invenire, calca fluctus hujus mundi, sicut calcavit Petrus, et ambula super aquas hujus sæculi, et porriget tibi dexteram Sapientia, sicut porrexit et Petro; quia nemo fuit quem non sæculi hujus unda turbaverit. Turbavit Abraham, turbavit et Moysen, turbavit et Petrum. Moyses per mare transivit, et per mare peditem duxit exercitum: sed ante et ipse turbatus est. Petrus super aquas calcavit: sed mersus fuerat corpore, quia infirmioris fidei vestigio claudicavit. Ergo noli Sapientiam in mari quærere; quia non dixit cum mari se futurum Dominus Jesus, sed cum apostolis suis; ut aliqua ex parte eum cognoscerent, quibus ait: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*. Beati cum quibus est, utinam et nobiscum sit. Sed nobiscum mare est, Petrus cum Christo, quia et ipse calcavit mare. Nobis aurum cordi atque argentum est: sapientia autem supra aurum, non in auro est. Ideo qui Sapientiam habere cupiebat, *Argentum*, ait, *et aurum non habeo; sed quod habeo, do tibi: in nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula*. Quia aurum non habebat, in nomine Christi habebat piæ operationis gratiam. Ideo et tibi dicitur: *Et trahe Sapientiam in interiora*; et infra: *Latuit*, inquit, *omnem hominem, et a volatilibus cœli abscondita est*. Nec homines sciebant ubi erat, nec Angeli, quia ipsi sunt aves cœli, de quibus dictum est: *Et vidi Angelum volantem per cœlum*.

31. Nemo potuit noscere Sapientiam; quia nemo novit Filium nisi Pater, et nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. Ipse ergo revelavit Johanni cum quo esset sapientia; et ideo dixit ille, non quod suum erat, sed quod Sapientia infudit ei: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum*. Nescit Sapientiam interitus, nescit malitia. Interitus enim tenere eam non potuit, qui dixit: *Ubi est, mors, victoria tua? Ubi, mors, aculeus tuus?* Nescit eam malitia, quia dixit: *Quærent me mali, et non invenient*. Possunt dicere: Audivimus gloriam ejus. Solus est Deus qui novit eam: *quia Deus*, inquit, *bene constituit viam ejus: ipse novit locum ejus*. Quod sit receptaculum Sapientiæ, audi discipulum ejus dicentem: *Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Agnovit enim Patrem Filius, quia ipse ait: *Sicut agnovit me Pater, et ego agnosco Patrem*. Æqua mensura est cognitionis, ubi unitas potestatis est. Pater ergo qui omnia fecit, *novit ventorum libram, aquarum mensuram*: ipse vidit Sapientiam, et enarravit eam per prophetas suos, quia Pater enarravit Sapientiam, et investigavit eam; sicut et Filius Patrem enarravit, quem nihil præterit, et dixit: O homo, quid vis profunda scire Sapientiæ, quæ supra te sunt? *Timere Deum sapientia est, abstinere autem a malis disciplina est*.

LIBER SECUNDUS.

DE INTERPELLATIONE DAVID.

CAPUT I.

Post absolutam vehementiorem interpellationem Job sequitur placidior interpellatio David. Hunc non inepte cervo comparari, cum Christus ipse per idem animal se designari non recusaverit. Illi similitudinem hanc convenisse potissimum ob passionis susceptionem, Ecclesiæ vocationem, profligationem diaboli, atque apostolorum, qui et ipsi cervi fuerunt, missionem.

1. MULTI quidem deploraverunt infirmitatem fragilitatis humanæ: excellentius tamen cæteris sanctus Job, et sanctus David. Ille superior, directus, vehemens, acer, et quasi gravibus exasperatus doloribus majore cothurno: hic blandus, placidus, atque mansuetus, mitiore affectu; ut vere quem imitandum sibi proposuit, cervi imitaremur affectum. Nec te moveat, si tantum prophetam feræ similitudine videar prædicare, cum legeris ad apostolos dictum: *Estote astuti sicut serpentes, et prudentes sicut columbæ.*

2. Sed tamen quamvis istiusmodi similitudines piis adstruantur exemplis, sitque innocens et mitis natura cervorum; illum cervum ad imitationem Prophetæ propositum hoc loco arbitror, de quo Salomon paternæ mentis adsertor in Proverbiis dixit: *Cervus amicitiæ, et pullus gratiarum confabuletur tibi.* Verus enim Dei Filius in semetipso naturam quam animantibus ipse donavit, expressit, qui in hunc mundum tamquam cervus advenit: et cum his se mera simplicitate jungebat, a quibus ei parabantur insidiæ. Fertur enim hujusmodi cervorum esse simplicitas, ut cum se exagitari viderint, his sese equitibus adnectant, qui ministerio fraudis appositi, fugæ specie ac simulatione societatis inductos ad retia usque deducant. Ita ergo Dominus tamquam ignarus periculi atque improvidus, Judæis dolum sibi struentibus admiscebatur, et societatem Judæ proditoris sibi adscivit, cujus simulatione funesta, usque ad crucis laqueos et retia passionis accessit. Unde conversus ad eum dixit: *Juda, osculo filium hominis tradis?* Et hoc modo quidem venit ad Synagogæ retia, volensque se induit: sed non implicitus est, nec instrictus, qui omnes resolvit.

3. Denique eminebat super retia. Et quia eum sui non susceperant, vocabat Ecclesiam, et suam ei gratiam conferebat, sicut ipsa sacrosancta Ecclesia in Canticis protestatur dicens: *Adjuravi vos, filiæ Hierusalem, in virtutibus et fortitudinibus agri; ne suscitaveritis et excitaveritis caritatem, usquequo voluerit.* Petit ergo in odore agri, quem olebat sanctus Jacob, id est, illa fide, illa devotione excitari sponsum suum a filiabus Hierusalem, ut festinet ad sponsam, et excitari ejus in se caritatem, aut etiam ipsum excitari, quia caritas sponsus est. *Deus* enim *caritas est,* sicut dixit Johannes. Sed ille non est passus se ab aliis excitari; qui sponte properabat, egressus de thalamo exsultabat ut gigas ad currendam viam. Vidit eum sponsa, et vocem venientis audivit, subitoque conversa ait: *Ecce hic advenit saliens super montes, transiliens super colles;* majores enim salit, minores transilit, ne piæ festinationis impedimenta patiatur. *Similis est,* inquit, *consobrinus meus capreolæ, aut hinnulo cervorum super montes Bethel.* Bonus cervus, cujus mons est domus Dei, in quam tanta celeritate currebat, ut sponsæ vota et desideria præveniret. Denique quem de longinquo venientem viderat, repente sibi adesse cognovit; unde et ait: *Ecce hic post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, eminens per retia. Respondit consobrinus meus, et dixit mihi: Exsurge, veni proxima mea,*

formosa mea, columba mea; quia ecce hyems præteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra. Hyems Synagoga est : imber populus Judæorum, qui solem videre non potuit : flores apostoli sunt. Et addidit : *Messis incisionis advenit, vox turturis audita est in terra nostra.* Messis illa Ecclesiæ fides est : vox turturis pudicitia est.

4. Nec his solis, sed etiam cervi similitudinem suscipit Christus; quia veniens in terras serpentem illum diabolum sine ulla sui offensione protrivit, cui calcaneum suum obtulit, sed ejus venena non sensit. Unde dictum est ei : *Super aspidem et basiliscum ambulabis.* Simus ergo et nos cervi, ut super serpentes ambulare possimus. Erimus cervi, si vocem Christi sequamur, quæ præparat cervos, et facit morsus serpentium non timere : ac si qui forte fuerint vulnerati, aufert eorum dolorem, solvendo delictum. De his cervis dicit Dominus ad Job : *Observasti partus cervorum : numerasti autem menses eorum, plenos partus? Partus autem eorum solvisti, vel enutristi filios eorum, ut non timeant?* Audi quomodo non timeant filii cervorum talium. Doceat te Esaias dicens : *Et puer parvulus mittet manum in cavernam aspidum, et illi non nocebunt.* Et ut agnoscas quod Ecclesiæ filios significare videtur, addidit : *Partus autem eorum emittes, dirumpent filii eorum, et multiplicabuntur in generatione, exibunt et non revertentur retro.* Nemo enim mittens manum ad aratrum, et adspiciens retro, habilis est regno Dei.

5. Merito ergo cervus factus est Dominus, ut tales sibi cervos Domini vox præpararet, de quibus ait : *In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Tollebant enim serpentes, cum spiritu oris sui sancti apostoli de latebris corporum eruerint nequitias spiritales, nec venena mortifera sentiebant. Denique cum exsiliens de sarmentis Paulum vipera momordisset, videntes Barbari pendentem viperam de manu ejus, putabant repente moriturum. At ille stabat intrepidus, nec vulnere movebatur, nec veneno infundebatur. Unde videntes eum non tamquam hominis conditione genitum, sed tamquam Dei gratia editum, supra homines esse arbitrabantur. Vide cervum viperas de latebris eruentem spiritu divino qui erat in naribus ejus, sicut dixit Job. Conversus, inquit, Paulus in spiritu, et respiciens cum dolore ait ad pithonem : *Præcipio tibi in nomine Domini nostri Jesu Christi continuo exire ab ea. Et exivit eadem hora.* Vide cervum quando venit ad baptismum, et sacri fontis ablutus irriguo, omnia persecutionis venena rejecit. Vide cervum Dominum Jesum, quando venit ad Johannem Baptistam, et dicenti sibi Johanni : *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me*, respondit : *Sine modo.* Et hoc dicto, in aquas salutem sitiens publicam, tota aviditate descendit. Sed jam satis nobis in exordio tractatus, sicut in principio anni, more vulgi * cervus allusit. Pergamus ad cætera.

CAPUT II.

Quam desideraverit David ex hac vita innumeris calamitatibus ac peccatis obnoxia liberari, ut ad conspectum Dei perveniret : Terram lacrymarum esse locum, et quæ illarum utilitas? Quomodo Propheta animam supra carnis infirmitates adtollens orationem qua peccata teguntur, coram Deo effuderit, ut in cœlestem aulam introiret. Ejusdem aulæ paucis tanguntur deliciæ, cum qua etiam Ecclesia comparatur.

6. INTERPELLAT, ut dixi, David dicens ad Dominum : *Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum : ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum : quando veniam et parebo ante faciem Dei?* Æstuat sanctus, nec sese capit. Major est enim animi magnificentia, quam cujuslibet corporis magnitudo; et securus meriti, de terris ad cœlestia evolare desiderat, sicut et alibi dicit : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam.* Hic enim sunt laquei, quibus etsi non implicatur justus, tamen impedi-

* Doct. Cangius putat Ambrosium hic agere de ludis profanis, qui apud ethnicos Kalend. Januarii fieri solebant.

tur : hic dolores et sollicitudines, illic lætitia, ubi gratia : hic postremo corporis vincula, quæ Paulus solvere gestiebat; ut omnibus exutus impedimentis, Domino liber adsisteret. Hoc ergo sitiebat anima David, ut jam non per fidem, sed facie ad faciem Deum videret; nec solum peregrinaretur a corpore, sed corpore solveretur. Dissolvi enim et cum Christo esse multo melius; quia justo mori est lucrum. Et grande quidem lucrum carere peccato, delictorum illecebris non moveri. Quis enim mundus a sorde, quando nec unius diei vita hominis in terra caret delictorum contagione? Vivendo ergo damna contrahimus innocentiæ, morte finem erroris adipiscimur. Lucrum ergo morte acquiritur, vitæ autem usu tamquam miseris debitoribus usurarii nominis ad reatum fœnus augetur. Et bene sitit anima, quæ festinat ad fontem, non aquæ istius sed vitæ æternæ, de quo supra dixit : *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.* Merito ergo David properabat pervenire et apparere ante faciem Dei, cujus vultus lumen est; quia omnes quos Dominus spectat, illuminat.

7. *Fuerunt lacrymæ meæ mihi panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus?* Ibi bene lacrymæ panes sunt, ubi esuritur justitia. Beati enim qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Sunt igitur lacrymæ quæ panes sunt, et confirmant cor hominis. Cui disputationi etiam illud Ecclesiasticum convenit dictum : *Mitte panem tuum ante faciem aquæ;* quia ibi panis cœlestis, ubi aqua gratiæ; quoniam recte accipiunt substantiam verbi, et mysticæ rationis alimentum, quibus flumina aquæ vitæ de ventre labuntur. Similiter quoque ibi panis hic vivus, ubi aqua lacrymarum, et fletus est pœnitentiæ. Sic enim scriptum est : *In fletu exierunt, et in consolatione revocabo eos.* Beati ergo quorum lacrymæ panes, qui ridere meruerunt; quia beati qui fletis.

8. *Horum memor*, inquit, *effudi super me animam meam.* Sanctus colligit ab his quæ foris sunt, et supra se effundit animam suam; ut anima supra corp[us] effusa infirmitatem carnis abscondat, tegat corporis ad pœnitentiam, et vi[r]tus ubique animæ mentisque prætendat. Unde et in posterioribus dicit : *Effundam in conspectu ejus orationem meam.* Ubi effunditur oratio, ibi peccata sunt tecta. Quorum autem memorem se dicit? Eorum utique quæ desiderabat, ut veniret et appareret in conspectu Dei, ut ejus aulam illam videret æternam, in qua spatiabatur animo et præsumto delectabatur ingressu.

9. *Quoniam ingrediar*, inquit, *in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei. In voce exsultationis, et confessionis, sonitus epulantis.* Non immerito flebat, quoniam versaretur in terris, cui cœlestia tabernacula deberentur, et quem aulæ potentis exspectaret introitus. Denique illam solam omnibus regni sui opibus præferebat, sicut ipse testificatus est alibi dicens : *Unam petii a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, et ut videam delectationem Domini.* Delectatio Domini in Ecclesia est : Ecclesia est imago cœlestium ; etenim postquam umbra præteriit, imago successit. Umbra Synagoga est : in umbra Lex, in Evangelio veritas. Ideo in Evangelii lumine veritatis imago resplendet. Flebat igitur Propheta ; quia differebantur plena gratiæ bona et referta lætitia.

CAPUT III.

Non mirum si David hujus vitæ malis, [illegible] consolatione sua minime careant, turba[tus] sit; cum ipse Christus qui mortem sub[iit] voluntariam, turbari voluerit, et [illegible] sensu hoc intelligendum? Item quare [illegible] loco non *confiteor*, sed *confitebor* Prop[heta] dixerit?

10. DENIQUE et in posterioribus di[cit] : *Heu me, quia incolatus meus prolonga[tus] est!* Et ideo interpellabat Dominu[m] quia ad meliora properabat. In ipsis [ta]men afflictationibus sæcu[li] magna e[st] consolatio præsentium, spes futuror[um]. Quis enim non erigeret animum, [qui] posset sperare in tabernaculo cœl[esti] beata illa sibi consortia reservari. [illegible] quia infirmæ conditioni plerumque

tura tædio sunt, præsentia vexationi; ideo et sancti Prophetæ insurgentibus corporis fluctibus anima turbabatur.

11. Nolo enim mireris si Propheta animam suam dicit esse exagitatam, cum dixerit ipse Dominus Jesus. *Nunc anima mea turbata est.* Qui enim suscepit infirmitates nostras, nostrum quoque suscepit affectum, in quo et tristis erat usque ad mortem non propter mortem; mors enim voluntaria mœstitiam habere non poterat, in qua futura erat universorum lætitia, universorum refectio. De qua et alibi dixit : *Et surrexi, et vidi, et somnus dulcis factus est mihi.* Bonus somnus qui fecit non esurire esurientes, non sitire sitientes, quibus sacramentorum dulcedinem præparavit. Quomodo ergo anima ejus timore turbata est, qui fecit aliorum animas non timere? Tristis ergo usque ad mortem, donec consummaretur gratia : quod probatur ipsius testimonio dicentis de morte sua : *Baptismate habeo baptizari, et quomodo angor, usque dum perficiatur?*

12. Turbatus igitur David lubricis sæculi hujus anfractibus dicit : *Quare tristis es, anima mea : quare conturbas me? Spera in Deum, quoniam confitebor illi : salutare vultus mei, et Deus meus.* Ergo quando anxii et solliciti sumus, spes nos futurorum exspectatione confirmet. Vide singula : *Spera, quoniam confitebor,* inquit. Non confiteor, sed confitebor; hoc est, tunc melius confitebor, quando revelata facie gloriam Domini speculatus in eamdem imaginem reformabor.

13. Subito cum se consolaretur, in se reversus ait : *Ad me ipsum anima mea turbata est;* id est, qui alios confirmare debeo, ipse conturbor. Et quia ex me non habeo firmamentum, de auctore sumamus.

CAPUT IV.

Qui turbari se boni consulunt eos exire ex Ægypto, quæ per Jordanem designatur : per eum fluvium adumbrari etiam Christum, quod nempe cordium cogitationes penetret, et sanctis terrenam ac cœlestem dividat possessionem. Hoc tamen Christo convenire, Patre non excluso; et ibi quid per Sicimam significetur? Item Christum montem fuisse magnum per divinitatem, modicum per incarnationem, quam cum Lex vetus ad homines redimendos non sufficeret, Evangelium illaturus susceplam voluit.

14. *Propterea,* inquit, *memor ero tui, Domine, de terra Jordanis et Hermoniim.* Memor est de terra Jordanis, in quo gratia memoriam devotionis accumulat. In Jordanem Naaman Syrus ille descendit, et mundus a lepra factus est. In Jordane baptizatus est Christus, quando formam lavacri salutaris instituit. Jordanis nomen descensionem significat, qua descendit Dominus Jesus, qui a contagio delictorum vicinos Jordanis fluminis emundavit. Hic fluvius exit de Ægypto, et dividit terram repromissionis. Ergo qui turbatur, si boni consulit, de Ægypto exit, et sequitur viam lucis. Hermoniim etiam viam lucernæ interpretati sunt. Exi ergo prius ex Ægypto, si vis lumen Christi videre. Exivit Chananæa a finibus gentium, et Christum invenit, cui dicebat: *Miserere mei, fili David!* Exivit et Moyses ex Ægypto, et propheta factus est, et remissus ad populum, ut de terra afflictionis animas eorum liberaret. Lucerna autem in Christi corpore. Hæc tibi lucerna viam monstrat. Unde et sanctus David ait : *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Lucerna, quod illuminaverit animas universorum, et in tenebris viam monstraverit. Evangelium via lucernæ est; in umbra lucet, id est, in sæculo. Unde et alibi habes : *Nive dealbabuntur in Selmon,* id est, in obumbratione.

15. Jordanis quoque Christus qui dividit terram. Quomodo dividat, audi : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ad revelandas multorum cogitationes cordium :* eo quod sit nostrarum divisor animarum, qui in intima cordis secreta descendat, et cogitationes mentium deprehendat. Hic gladius verbum est Dei vivum. Denique ad Hebræos sic legis : *Vivum est Dei verbum et validum, et acutius omni gladio acutissimo, penetratque ad divisionem animæ et spiritus, artuumque et medullarum.* Hic est fons Siloa, qui dicitur missus, quoniam

Christus a Patre dixit se esse missum. Est et illa divisio quæ colligitur ex eo quod utramque ripam Jordanis tribus incoluerint Judæorum, quoniam Filius hominis qui posterioribus temporibus descendit e cœlo, verus ille Jordanis, verus ille terrestrium atque cœlestium divisor, possessionem dividuam patribus dedit : unam quæ possideretur in terris, alteram quæ futuræ vitæ meritis servaretur. Quorum utrumque convenit soli Christo, vel cœlestia dividere, vel occulta deprehendere. Interiora enim dividit, qui occulta deprehendit, quod est utique divinitatis insigne. Denique sic habes scriptum quia Dominus dixit: *Lætabor et dividam Sicimam.* Hæc est illa magnifica portio, quam Jacob filio suo Joseph præstantiorem omnibus deputavit. Unde ait : *Ego do tibi Sicimam magnificam super fratres tuos, quam accepi de manu Amorrhæorum, in gladio meo et sagitta.* Quod divisio soli Domino debetur, quæ Verbo, hoc est, spiritali illo veri Salomonis gladio comprehenditur. Quid est soli? Patri sine Christo, an Christo sine Patre? Minime. Cum solum dico Patrem, Filium non separo; quia in sinu et secreto Patris Filius est. Cum solum Filium dico, et Patrem jungo, sicut junxit et Filius dicens : *Ecce venit hora, ut me solum relinquatis : sed non solus, quoniam Pater mecum est.* Sic ergo et Pater solus beatus, et solus potens dicitur; ut ab eo Filius non sequestretur, qui in Patre semper est. Denique præclare Johannes : *In principio erat Verbum,* sed sine Patre non erat. Et Deus Pater erat, sed sine Verbo non erat : quia *Verbum erat apud Deum.*

16. Hæc Sicima Ecclesia est. Ipsam enim elegit Salomon, cujus latentem distinxit affectum. Hæc Sicima Maria est, cujus animam gladius Dei transit et dividit. Hæc Sicima est adscendens, sicut interpretatio habet. Quæ sit adscendens, audi de Ecclesia. *Quæ est quæ adscendit dealbata innitens super fratrem suum?* Hæc est actinosa, quæ græce ἀκτινώδης dicitur, quod fide operibusque resplendeat : cujus filiis dicit : Opera vestra luceant coram Patre meo, qui in cœlis est.

17. Memor ergo est Dei David de terra Jordanis et Hermoniim a monte modico. Quis est iste mons modicus? Consideremus ne forte divinitas Christi mons magnus. Denique *cœlum et terram compleo, dicit Dominus.* Si ergo divinitas Christi mons magnus est, utique Incarnatio ejus mons exiguus est. Utrumque ergo Christus, et mons magnus et minor : magnus vere; quia magnus Dominus et magna virtus ejus : minor; quia scriptum est : *Minorasti eum paulo minus ab Angelis.* Unde et Esaias dicit : *Vidimus eum, et non habebat speciem, neque decorem.* Idem tamen et ex magno minor factus, et ex minore magnus. Ex magno minor; quia cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit, et formam servi accepit : ex minore magnus; quia dicit Daniel : *Et lapis qui elisit imaginem, factus est mons magnus, et implevit omnem terram.* Lapis hic si requiris quis sit, agnosce. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Idem tamen cum et exiguus videretur, magnus erat. Cui rei adstipulatur Esaias, dicens : *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus initium super humeros ejus, et vocabitur magni consilii Angelus.* Omnia propter te Christus. Lapis propter te, ut tu ædificeris; mons propter te, ut tu adscendas. Adscende ergo super montem, qui cœlestia petis. Ideo inclinavit cœlum, ut tu esses vicinior; ideo surrexit in verticem montis, ut te elevaret.

18. Non immerito ergo abyssus abyssum invocabat; ut iste mons fieret exiguus, de quo Propheta ait : *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum.* Non prævalebat vetus Testamentum ad istius mundi redemtionem : invocabat, et quasi ad auxilium arcessebat novum Testamentum. Clamabat Lex annuntians Evangelium. Erat enim semiplena; et ideo erat necessarius, ut veniret qui Legem impleret. Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti, qui venit Legem implere, non solvere. Quomodo abyssus Lex, audi dicentem : *Judicia tua sicut abyssus multa.* Simul hinc intellige utrumque unius esse sapientiæ Testamentum, quod

quasi suum venit implere. Cataractas autem intelligimus profunda verborum, et vim cœlestis eloquii : quæ fluxere nobis sicut imber e cœlo. Ergo remedium tædiorum omnium Christus, et scriptura divina; atque in tentationibus unum perfugium.

CAPUT V.

Propheta miseriis obsessus divinam implorat misericordiam, quæ in adversis præcipue manifestatur. Deum hominis susceptorem esse, tum ob creationem qua in nos idem jus habet atque in lutea vasa figulus, tum ob defensionem qua concessam homini vitam conservat.

19. DENIQUE ubi advertit David quod elevationes fluctuum sæcularium super se venirent, quas necesse est plurimas subeamus in istius salo vitæ, memor Domini miserationum quas innumeris promisit oraculis, ad preces conversus interpellat Deum, sciens quod misericordia ejus in luce mandatur, id est, in Lege; quia *lux præcepta tua* : in tentationibus autem quasi in noctis tenebris, manifestatur. Unde tamquam viator qui repatriare desideret, et pervenire quo tendat, confragoso tamen vitæ hujus itinere fatigatus, ducem arcessit, et allevamentum obsecrat.

20. *Apud me*, inquit, *oratio Deo vitæ meæ; dicam Deo : Susceptor meus es.* Bene nota jam sibi quærit auxilia, et promissi auctorem convenit, atque usitati muneris præbitorem; ut in subveniendo, si meritum hominis offendit, divinum non offendat exemplum. Dicit aliquis : Quando suscipit eum Deus? Ut hoc adstruamus, veni mecum ad scripturæ sacræ exordium, et vide quomodo Dominus manibus suis de luto hominem figuraverit. Unde et hic ipse in posterioribus dicit : *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me.* Quasi figulus quidam Deus fabricam carnis est operatus humanæ. Et ad Hieremiam dicitur : *Descende in domum figuli, et audies illic verba mea.* Figulo utique sæpe contingit, ut dum vas fingitur, cadat de manibus ejus, et iterum colligat lutum, ut vas reformet. Denique et Hieremias dicit : *Descendi, et vidi quo modo cecidit vas, quod ipse faciebat in manibus suis.* Et iterum inquit : *Fecit vas aliud quomodo placuit ei.* Recte ergo susceptor dicitur; quia manibus suis nos ipse suscepit, ipse formavit. Humani figuli vasa sunt illa, alia in honorem, alia in contumeliam. Omnes sumus vasa fictilia : et si rex sit aliquis, vas fictile est; et si apostolus, vas fictile est. Unde et Paulus : *Habemus*, inquit, *thesaurum istum in vasis fictilibus.* Et Propheta de rege dicit : *Depretiatus est Jechonias sicut vas, cujus opera non est necessaria.* Et addidit : *Terra, audi verbum Domini, scribe virum istum abdicatum.* Quasi patrio jure Deus noster filios solet abdicare degeneres; ideo et in terra eos scribit, quia filii terræ sunt. Unde cum Judæi accusarent adulteram, Dominus Jesus digito scribebat in terra. Justi autem non in terra scribuntur, quibus dicitur : *Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cœlo.*

21. Suscepit ergo nos Dominus, quando nos finxit : suscipit et quando nos jubet nasci. Unde ait justus : *Suscepisti me ex utero matris meæ.* Cujus matris? *Priusquam te formarem in utero, novi te.* Quos format et suscipit, exeuntes quoque suscipit. *Et priusquam exires de vulva matris, sanctificavi te.* Susceptor est qui susceperit manibus, ut generis operator humani susceptor dicitur; et qui visitatione susceperit, ut protegat. Unde alibi ipse dicit Propheta : *Qui habitat in adjutorio Altissimi, dicet Domino : Susceptor meus es tu, et refugium meum.* Prima susceptio est operationis, secunda defensionis. Denique audi Moysen dicentem : *Extendens alas suas adsumsit eos, et suscepit eos super scapulas suas :* sicut aquila suscipit, quæ fœtus suos examinare consuevit; ut teneat atque enutriat, quibus veri indolem partus, et incorruptæ gratiam naturæ adstipulari adverterit; aut repellat, in quibus degeneris originis infirmitatem in tenera adhuc ætate deprehenderit.

CAPUT VI.

Queritur David sui oblitum Deum videri, quo et peccatorum suorum merita, et propriam infirmitatem quæ sine divino præsidio subsistere non potest, confitetur. Ibidem luget quod fuerit a Deo repulsus, qui susceptus ante fuerat. Quam beatum sit ex

utero in Deum projici, et qua ratione illud Christo accommodetur?

22. *Quare me oblitus es, et quare me repulisti?* Deus non obliviscitur. Impossibile est enim ut obliviscatur, cui omnia quæ sunt facta et futura, præsentia sunt: sed nostra peccata meritum oblivionis ei infundunt; ut obliteret eos, quos indignos sua visitatione cognoverit. Eos enim cognoscit Dominus, qui sunt ejus. Tamen ubi aliqui iniquitatem operantur, his dicit: *Non novi vos.* Quis ergo est qui possit Deo dicere: *Quare me oblitus es?* Sed tamen commune hoc sanctis, nobisque infirmis est. Sanctus dicit quasi meriti sui conscius; et tamen quo sanctior, hoc humilior. Quod si vix sanctus dicit, quid ego dicam peccator, nisi ad illud referam: Quare operis tui oblitus es; quare visitationis tuæ oblitus es? Postremo quare infirmitatis meæ oblitus es? Quid est enim homo, nisi quia visitas eum? Non ergo obliviscaris infirmum. Memento, Domine, quia infirmum me fecisti: memento quia pulverem me finxisti. Quomodo stare potero, nisi solidaturus hoc lutum semper intendas, ut de vultu tuo soliditas mea prodeat? Cum averteris faciem, turbabuntur omnia: si intendis, væ mihi; non habes quod in me adspicias, nisi contagia delictorum: nec deseri utile, nec videri est; quia dum videmur, offendimus. Possumus tamen æstimare, quia non repellit quos videt; quia emundat quos adspicit. Ignis ante eum ardet, qui crimen exurat.

23. Bonum est ergo nobis, ut non repellamur. Ideo queritur David, quia repulsum se credidit, qui fuerat ante susceptus. Denique in posterioribus dicit: *In te confirmatus sum ex utero.* Sed et supra scriptum habemus: *In te projectus sum ex utero: de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Bonum est et projici, sed in Deum. Denique ex persona Christi, hoc in XXI psalmo dicitur, qui vere in Patrem de utero projectus est Virginis; non enim terrena cum excepere morientem. Unde in cruce positus, cum emitteret spiritum, ad Patrem ait: *In manus tuas commendo spiritum meum.*

24. Non ergo aliqui addant: *Domine*, ut psaltæ faciunt, quod neque in latino codice inveni meo, neque in græco, neque in Evangelio, quod est evidentius. Denique supra dixerat: *Pater, dimitte illis hoc peccatum;* et ideo tamquam Patri, in manus ejus commendare se spiritum suum, in cujus sinu semper est Filius. Quamquam, etsi addant quod dixerit, *Domine*, considerent quod quasi homo in morte positus hoc loquatur.

25. Ergo projectus est de utero in Patrem, de ventre matris suæ, hoc est, definivit quod ille uterus qui projecit eum, venter est matris. Pater autem dixit: *Ex utero ante luciferum genui te.* Non projecit utique Filium Pater, a quo numquam egressus est Filius, sicut ipse ait: *Traditus sum, et non egrediebar.* Non projecit eum, cui ejusdem substantiæ unitate connectitur. Potest ergo et sic legi: *In te projectus sum ex utero de ventre matris meæ*, ut sequatur *Deus meus es tu, ne discedas a me.* Potest et sic: *De ventre matris meæ Deus meus es tu;* quoniam in utero positus a te numquam recessi: tecum eram, qui tamquam Jonas in utero ceti positus, te pro populo deprecabar. Et vere de matris suæ ventre cum Deo erat, secundum quod scriptum est: *Quoniam priusquam sciret puer bonum aut malum, elegit quod bonum est.* Et: *Antequam patrem vocaret aut matrem, virtutem Damasci et spolia Samariæ deprædatus est;* ut gentibus evocatis regnum Patri piæ cultu devotionis acquireret. Videamus cætera.

CAPUT VII.

Dum exoptatus Christi adventus differtur, sævisse diabolum, ut in Christum credituros obtereret, et in ipsis signa defigeret sua: ubi de signis quæ sequi et quæ fugere nos oporteat, disseritur. Diabolum signa sua in eis ponere, qui fidei semen in via excipiunt: sanctos e contrario diaboli fidem collocare in pervio: tandem ne diabolus tabernaculum Dei polluat, providendum, ad quod maxime opus est perseverantia.

26. *Quare*, inquit, *me repulisti: et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus: confringit ossa mea: exprobraverunt mihi qui tribulant me, dum dicitur*

mihi quotidie : Ubi est Deus tuus? Quare tristis es, anima mea? Et reliqua. Prima interpellatio querelam habuit, quod comperendinarentur bona, quorum jam fructus desiderabatur. Secunda interpellatio, quod exspectatus prudentibus Christi differebatur adventus, quem Lex annuntiaverat, quem prophetæ pollicebantur; et eo impatientius æstuabant corda justorum, quoniam ad redemtionem cognoverant esse venturum universorum. Quorum universorum? Quibus Evangelico tramite viam virtutis aperiret, bonorumque operum semitas demonstraret, sicut ipse dixit in Proverbiis : *Dominus creavit me principium viarum suarum.* Ideo ergo dicebatur ei : *Ubi est Deus tuus*; quia adhuc non venerat Christus, sed sperabatur. Sæviebat ergo diabolus, ut obtereret quos sciebat in adventum Domini credituros, et diversis afflictabat exitiis. Interpellat ergo David, ut morantem excitet questu prophetico, festinare urgeat, admoneat subvenire. Habemus similitudinem hujus interpellationis etiam in posterioribus, ubi dicit idem propheta : *Ut quid repulisti nos Deus in finem?* Et ibi aperte quod congregationis suæ oblitus sit, et virgam hæreditatis suæ abjecerit, flebiliter deploravit; et quod in plebem Dei insurrexerint ejus inimici, de quibus ait : *Et gloriati sunt qui oderunt te, in medio festi tui.* Forte hic versiculus videretur Assyrios declarare, qui triumphaverunt populum Judæorum, nisi sequeretur : *Posuerunt signa sua signa, et non cognovi.* Signa semper in bello sunt, quæ præliaturos præire consueverunt, et agmen ducere militare. Unusquisque numerus aut legio signa sua sequitur. Et si dispersi fuerint bellorum tumultu, eo ubi signa sua prospexerint esse, quamlibet longe positi revertuntur. Unusquisque ductor hæc signa constituit, et sequenda præscribit. Sed sunt etiam alia signa, quæ victor hostis imponit, et tamquam captivis observanda decernit : sed qui fidelis est miles, propria signa sequitur, non agnoscit aliena.

27. Quæ sint aliena signa intensius et impensius consideremus. Signum suum posuit Christus in frontibus singulorum : ibi quoque Antichristus sua signa ponet, ut proprios recognoscat. Sed qui in occulto Judæus est, ille verus confessor dicit : *Posuerunt signa sua signa, et non cognovi.* Posuerunt diabolus et ministri ejus, sed ego nescivi illa; quia non consensi artibus ejus, non acquievi imperiis ejus. Posuit Assyrius Nabuchodonosor signa pueris Hebræorum, et mutavit illis nomina et præcepit ut adorarent imaginem ejus, et recederent a solemnibus patrum suorum, ritusque Chaldæos posthabita Dei Lege sequerentur. Constituit hoc rex, sed statuit Daniel in corde suo, ut regalis mensæ contagia declinaret. Recte ergo ei convenit dicere : Signa non cognovi aliena. Jussum erat ut Hebræi pueri adorarent imaginem regis; responderunt ei : Non adoramus imaginem tuam. Apte ergo dixit unusquisque eorum : *Posuerunt signa sua signa, et non cognovi*; id est, non sum expertus, non ullo consensu recepi, non aliqua societate in me transtuli. Unde et de Dei Filio legimus quod peccatum non cognovit. Et alibi habes : *Quoniam qui custodit mandatum, non cognoscit verbum nequam*; cum liquido clareat, quia non cognitio improbitatis, sed societas criminosa sit. Ipse etiam David in posterioribus dicit : *Declinantes autem malignos a me non agnoscebam.* Ubi autem voluerint hæc signa adversarii ponere, declarat : *Sicut in via*, inquit, *super summum : quasi in silva lignorum securibus conciderunt januas ejus in idipsum, bipenni et ascia dejecerunt illud.* Quid hoc sibi vult, nisi ut ostendat quia fides nostra non quasi in via esse debeat; ne veniant volucres cœli, et auferant eam, sicut verbum illud, quod legis in Evangelio non debere circa vias et semitas seminari?

28. Ergo sancti volentes fidem hujusce eradicare adversarii, qui non vident signa sua in corde ejus, tentaverunt quasi in via, id est, in pervio collocare. Cor autem in summo est; quia oculi sapientis in capite ejus. Et posuerunt signa quasi in silva lignorum, quæ cito exuruntur igni, aut securibus conci-

duntur. Exit enim ignis de silva, et exurit etiam cedros Libani. Hoc autem faciendum putaverunt; ut polluerent divini nominis tabernaculum, quod est in nobis. Sicut enim templum Dei sumus: ita sumus et tabernaculum Dei, in quo festa Domini celebrantur. Ergo tu, o homo, summum tuum custodi, ut conquasses capita inimicorum, verticem capilli perambulantium. In superfluis enim perambulant, non in sanctis: in vertice capilli, non in vertice devotionis et fidei. *Et si spiritus potestatem habentis in te adscendat*, ut habes in Ecclesiaste, *locum tuum non derelinquas.* Etenim superiorem te Christus constituit, quem ad imaginem Dei fecit. Tene ergo superiorem fidei et pietatis locum, quem a Christo accepisti; ut superior factus, adscendentem de inferioribus, hoc est, de terrenis et sæcularibus spiritum nequam facile repellas, et signa ejus non suscipias in pectore tuo: non occupet animæ tuæ vestibula, nec introitus mentis tuæ; et quasi in silva lignorum ignibus suis caduca et fragilia populetur, aut securibus suis januas tui cordis excidat. Sit igitur in nobis non silva, sed vinea: sit porta nostri oris et cordis clausa diligentius, ne hostis introeat. Cito defidit januam, si patentem eam invenerit. At vero Christus pulsat, non dejicit, qui confortavit, o Hierusalem, seras portarum tuarum; Christus manu pulsat ut aperias, adversarius securibus concidit; et ideo scriptum est, ne securis et malleus in domum Dei intret. Foris debet esse superbia et fallacia, non intus. Foris enim pugnæ, pax intus quæ supra omnem intellectum est. Non scindatur ferro anima tua: sed ut anima Joseph, ita anima tua ferrum pertranseat; ne principale tuum, velut quoddam tabernaculum Verbi, in ipso fidei principio et doctrinæ spiritalis diruatur ingressu. Fundatus enim usu atque exercitatione immobilis perseverat, nec locum dat ei qui in summum quasi transfigurans se in Angelum lucis, conatur adscendere: qui si in nobis sua signa non viderit, auctoritatem resistendi habere non poterit. Ergo ne affligat nos inimicus, ne ossa nostra confringat, non deficiamus perseverare in Christo, ut dicat de nobis: *Triduum habent quod perseverant mecum, et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via.* Beatus cui ipse dederit cordis firmamentum, ut deficere non possit in isto vitæ tramite constitutus. Non enim deficit qui sperat in Domino, atque ei intimo confitetur affectu: quandoquidem etiam eques ille cujus equi calcaneum serpens momordit, etsi retro cecidit, deceptus tamen non est; quia salutem exspectavit a Domino.

CAPUT VIII.

David ab iniquorum causa suam discerni postulat, non autem Christus, quippe cui a Patre datum sit omne judicium. Merito Prophetam ob intestinos atque externos hostes turbatum institisse, ut mature sibi divini auxilii lux affulgeret; eum tamen futuræ redemtionis cognitione a Deo fuisse recreatum.

29. Tertia quoque Prophetæ interpellatio, quod in medio hominum nequitias exercentium constitutus, causam suam ab eorum contagio cupiat separari. Quod multi ad Dominum Jesum referendum putant, eo quod ipsius solius est non timere judicium, qui vincit cum judicatur. Habet enim a viro iniquo judicium, in quod volens Christus ingreditur, ut habes scriptum: *Populus meus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te?* Cæterum cum omne judicium illi dederit Pater, non quasi infirmo utique, sed quasi Filio, quod potest ipse subire judicium? Si judicium Patris arbitrantur Filio esse subeundum, Pater utique non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio; ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Pater honorat Filium, et tu dijudicas? Hoc eo posuimus, ne quis nos arbitraretur quasi metu quæstionis in locum Domini subrogare personam Prophetæ, cum sanctus David prævidens spiritu insurrecturos Judæos adversus Domini passionem, judicium suæ fidei non pertimescat: discerni quoque causam suam a persecutorum gente deposcat; ne malis generis sui et

posteritatis hæredibus prosapia totius Judaici generis implicetur.

30. Non immerito ergo turbatur, qui videt sibi adversus carnem et sanguinem esse luctamen, atque in seipso sibi grave esse naufragium, in suo corpore tempestatem, quam sustinere non valeat, nisi celeste auxilium suffragetur. Nemo enim gravior homini hostis, quam domestici ejus : quid autem tam domesticum quam sibi homo, et suæ carnis infirmitas ? Et ideo festinat Propheta, et toto precatur affectu, ut Christus adveniat fortitudo universorum; qui suscipiat omnes infirmitates, et faciat utraque unum, compugnantesque sibi mentis et carnis inimicitias, sublato solvat pariete, qui internum, quominus in concordiam conveniret, dividebat affectum. Ergo quia in se ipso sibi erat pugna, erat a proximis qui legis et æquitatis immemores laqueos fraudis et insidias præparabant, speratumque differebatur remedium; repulsum se arbitrabatur, quasi recusaret venire qui promiserat remedio se futurum. Et tamquam ab spe lucescentis diei in tenebrarum profunda revocatus, orabat ut squalorem hujus sæculi repulsura lux irradiaret, æterna adesset veritas, quæ fallacem imaginem mundi hujus aboleret.

31. Adfuit Deus votis, qui solet et improvisus adsistere, et non rogantibus se manifestare, sicut ipse ait : *Palam factus sum non quærentibus me*. Et piis adstipulatus oratis, votorum seriem celeri prævenit effectu; subitoque in Ecclesiam et in tabernacula sua sanctum Prophetam deduxit in spiritu, atque ante oculos ejus sacrum altare constituit, in quo futura totius mundi esset redemtio, et universorum toto orbe remissio peccatorum.

CAPUT IX.

Prophetæ verbis significari Deum, qui ab hominibus propter eorum peccata fuerat aversus, eis postea per passionem Christi reconciliatum : ubi Deum hominum sacrificia aversatum, reconciliari tamen posse etiam Esaiæ testimonio confirmatur. Item ut in domum Dei ingrediamur, nos qui insularum instar criminum fluctibus tunsi naufragia patiebamur, multiplici ratione fuisse a Christo renovatos.

32. Videns ergo in spiritu illam dulcedinem sacramentorum cœlestium, illam mensam quæ repellit adterentium insidias, sicut ipse in superioribus dixit: *Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui conterunt me*, ait : *Et introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat juventutem meam*. Pulcre dixit, quasi Adam, *Et introibo*. Ejecti enim eramus de paradiso Domini, ex quo Adam peccati sui conscius vultum Domini declinavit. Decore quoque addidit : *Et introibo ad altare Dei*, quasi in conspectu Dei rediret. Aversus enim erat a muneribus nostris, quando Cain parricidæ illius munera non probavit. Latebat Cain alienus a Domini conspectu, furens effera vis animi, quod in fratris sui Dominus respexerat munera, in sua autem non respexerat, sub offensione proprios reliquit hæredes. Occiderat Abel non sibi, cujus et sanguis clamabat ad Dominum; sed occiderat omnibus nobis. Nullius prope jam sacrificium probabatur; quia non erat qui faceret bonitatem, non erat usque ad unum; quando nec Deo fides, nec fratris germanitati pietas reservata est. Venit Dominus Jesus ut resuscitaret Adam. Resuscitatus est et Abel, cujus munera placuerunt Deo. Obtulit semetipsum Dominus Jesus, id est, primitias corporis sui, in sanguinis adspersione melius loquente, quam sanguis Abel locutus est in terra. Respexit Deus in ejus munera, ex quo ipse reconciliationis divinæ gratiam bonis reliquit hæredibus. Recte igitur sanctus David, quasi ex persona reconciliati hominis ait : *Et introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat juventutem meam*.

33. Adstruamus hunc locum, si possumus, etiam alterius prophetæ exemplo, quemadmodum et hominis aversatus sit Dominus prius sacrificia, et postea sit eidem reconciliatus. Habemus in Esaiæ libro scriptum, dicente Domino : *Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus? Plenus sum*; id est, abundo meis, vestra non quæro : holocautomata arietum, et

adipem agnorum, et sanguinem taurorum et hircorum nolo, nec sic veniatis in conspectum meum. Et utique a fœtu pecorum obtulerat Abel sacrificium in quo placuerat Deo : sed typum non requirebat, qui exspectabat sacrificii veritatem. Exspectabatur enim passio Domini salutaris. *Quis enim*, inquit, *ista requisivit de manibus vestris? Calcare regiam meam non apponetis.* Et infra : *Cum extenderitis manus ad me, avertam faciem meam a vobis... Sed lavamini, mundi estote, auferte malitiam ab animis vestris. Judicate pupillo, et justificate viduam, et venite, disputemus, dicit Dominus.* Claret igitur quod et ante aversus sit Dominus a sacrificiis hominis, et postea reconciliatus, ut respicere in nostra sacrificia dignaretur.

34. Ideo ergo securus intrat, qui ad Domini ingreditur misericordiam. Denique bono servo dicitur : *Intra in gaudium domini tui.* De servo autem nequam dicitur : *Tollite illum in tenebras exteriores.* Ideo et Adam ejectus de patria cœlesti et illa sede paradisi, in insulam peccati est relegatus. Recte ergo dicit Scriptura : *Renovamini insulæ.* Quia peccatorum fluctibus, sicut insulæ in istius mundi freto circumvenimur. Istæ ergo insulæ per adventum Domini peccatorum remissione renovatæ sunt, id est, homines in lavacro, medii inter aquas quasi insulæ constituti, tundebantur undarum molibus sicut insulæ, sonoris peccatorum relidentibus fluctibus sicut insulæ, in quibus ante velut fraudum scopulis erant simplicibus crebra naufragia; quia dolus erat in corde, in ore blanditiæ. At vero postea quam Dominus Jesus in quo dolus non est, adveniens in hunc mundum, cœlestis expositione doctrinæ humanarum profunda mentium serenavit, et tranquillitatem refudit affectibus singulorum, auferens sepem discordiæ, quasi quædam portuum cœpere appropinquantibus esse suffragia; ut unusquisque navigium suæ quietis in proximi aut fratris constituat affectu, et in secessu quodam piæ mentis hæreat littorali.

35. Non immerito ergo tamquam renovatus clamat David : *Et introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat juventutem meam*; ut qui supra se inveterasse inter inimicos suos dixerat, in sexto legimus psalmo, hic ait juventutem sibi ex inveterata prolapsione humanæ senectute renovatam. Renovamur enim per lavacri regenerationem, renovamur per Spiritus sancti effusionem : renovabimur etiam per resurrectionem, sicut in posterioribus dicit : *Renovabitur sicut aquilæ juventus tua.* Quomodo renovemur, audi : *Adsperges me hyssopo, et mundabor : lavabis me, et super nivem dealbabor.* Et in Esaia ait : *Si fuerint peccata vestra ut phœnicium, ut nivem dealbabo.* Recte renovatur, qui de tenebris peccatorum in lucem virtutum mutatur et gratiam : ut qui tetra prius colluvione sordebat, supra nivem albenti nimis fulgore resplendeat.

CAPUT X.

Ob superiora beneficia pollicetur David Deo se confessurum in cithara : qua occasione quæ cum cithara corpori nostro sit affinitas, et qualis illud sonus deceat, explicatur.

36. *Confitebor tibi in cithara, Deus meus.* Habet citharam suam anima nostra. Neque enim diceret Paulus : *Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente*, nisi haberet citharam, quæ plectro sancti Spiritus resultaret. Cithara est caro nostra, quando peccato moritur, ut Deo vivat : cithara est, quando septiformem accipit Spiritum in baptismatis sacramento. Testudo enim dum vivit, luto mergitur : ubi mortua fuerit, tegmen ejus aptatur in usum canendi, et piæ gratiam disciplinæ; ut septem vocum discrimina numeris modulantibus obloquatur. Similiter caro nostra, si vivat illecebris corporalibus, in quodam cœno vivit et voragine voluptatum. Si luxuriæ moriatur atque incontinentiæ, tunc veram vitam resumit, tunc edere incipit bonorum operum dulce modulamen. Dulcis sonus est castimoniæ : dulcis sonus timentium Deum : denique, *in omnem terram exivit sonus eorum* : dulcis sonus est fidei quæ annuntiatur, ut scriptum est, in universo mundo. Hic sonus a nobis exeat ad Deum, sicut exivit etiam a

Thessalonicensibus; ut etiam non canentes canamus, et bonorum concentu operum Dominum prædicemus: cui est honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

LIBER TERTIUS.

DE INTERPELLATIONE JOB.

CAPUT I.

Moveri plerosque etiam prudentes, cum prosperis hic affluere injustos, justos autem affligi viderint, quæ librorum sequentium materia est: ob eamdem rem amicos Job ignaros divini consilii, eum propter admissa crimina pœnis affectum contendisse.

1. Superior nobis disputatio fuit de interpellatione sanctorum, quod fragilis et imbecilla conditio sit humana, quæ nusquam sui habeat firmitatem, nisi in protectione cœlesti: hodie nobis ea sumenda est, qua vulgus hominum, plerique etiam prudentium valde moventur; cum vident injustos adfluere rebus secundis, justos autem frequenter adflictari in hoc sæculo. Et vere lubricus hic locus, in quo etiam sancti vix potuerunt veræ opinionis tenere vestigium. Denique turbatus est et ipse David, qui in superioribus dixerat: *Occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Verumtamen confirmavit se ipse postea, et perfectæ rationis viam investigavit. Job quoque sanctus cum tribus illis veteribus amicis qui ad consolandum venerant, de ea opinione in sermone luctatus est. Utriusque igitur disputationes in medium proferamus. Digni sunt enim qui nobis magisterium vivendi adferant; quandoquidem in adversis positi, plus Deo placere meruerunt. Audiamus igitur utrumque suo ordine.

2. Increpuerant vehementer sanctum Job Eliphaz Themanorum rex, et Baldad Sauchæorum tyrannus, et Sophar Minæorum rex, eo quod propter peccata sua tantum supplicii sustineret. Infirmo etenim ingenio non advertebant quod Dominus eum tentandum dedisset; ut athleta Christi tentationibus eruditus, majore ad coronam gloria perveniret. Non videntes itaque tantum sapientiæ sacramentum, angusti cordis timore, ne viderentur injustitiæ Deum arguere qui pœnis affici innoxium perpeteretur, in sanctum Job pœnarum merita retorquebant; dicentes quia omnis vita impii in sollicitudine, et divitiæ injuste congregatæ evomentur: omnia quæ patiatur homo gravia in terra, propter peccata sua eum perpeti: qui etiamsi in rebus prosperis sit, perpetuari ei secunda non posse, et tamquam somnium cito evanescere, ut non inveniatur locus ejus: lætitiam autem impiorum esse graviorem ruinam; ideoque etiam sanctum Job a prosperis in adversa mutatum, delictorum suorum pretio ex summis in ultima corruisse: labi eum qui se assereret innocentem; cum portio impii hujusmodi sit, ut superveniens in eum a Domino indignatio jungat ei dolores, et interitus domum ejus involvat.

CAPUT II.

Job infirmum sanis amicis et se ipso etiam fortiorem exstitisse. Quomodo conviciatores suos redarguerit? Ubi præsertim silentium ejus, nec non Davidis quoque, atque Apostoli nobis proponitur ad imitandum.

3. Audiebat hæc sanctus Job, et quasi athleta fortis in stercore sedens, in tantis vibicibus et sævi doloribus vulneris, totum corpus diris perfusus ulceribus, mysteria loquebatur, nec acquirendis propriæ remediis ægritudinis, sed sacris vacabat sermonibus. Fortiores itaque sermones ægri hominis, quam illorum qui non ægrotabant.

Illi enim loquebantur injustitias, sed non secundum scientiam: prædicabant divina judicia, pœnas reorum, præmia sanctorum; sed reum a justo discernere nesciebant: denique quem Dominus Deus justum pronuntiavit, cum condemnabant injustitiæ, arcessebant iniquitatis. Ignorabant ergo quid unicuique conveniret. At vero sanctus Job discernebat spiritu quomodo cuique eum oporteret loqui; fortior ergo quam ii qui sani et incolumes videbantur. Et quid dico fortiorem inventum cæteris? Fortior se ipso inventus est. Fortior enim erat æger Job, quam sanus fuerat, secundum quod scriptum est, quia *virtus in infirmitatibus consummatur*. Ergo et Job cum infirmaretur, tunc validior erat. Non enim ægrotabat animo, etsi doleret corpore: quia non erat in carne anima ejus, cujus passionibus non adhærebat; sed in spiritu, cujus virtute se texerat.

4. Ideo ergo non carnis gemitus et corporis infirmitates, sed voces spiritus loquebatur, quibus urgeret, non quibus cederet. Et primo quidem lenius, ut illis pudorem incuteret; quia urgebant justum injuste dicentes quod minora peccatis suis supplicia sustineret, et non erubescebant ipsi peccatores falsis accusare innocentem. Esto, inquit, ego erraverim, et apud me devius ille inhabitet qui mentibus hominum offundit errores; ut loquar sermones quos non oportet, sicut vos dicitis, et errent verba mea, nec opportune sermo meus promatur: cur vos in me insilitis et conviciamini, non considerantes quia a Domino mihi venit ista tentatio, qui me vallo quodam perturbationum arbitratus est sepiendum. Exerceor adversis, circumvallatus undique laboribus et periculis; et insultatis adhuc volentes opprimere quem deberetis juvare. Ecce rideo in opprobriis, et non loquar, nec respondebo conviciis vestris. Non enim vos estis qui judicatis: sed qui judicat me, Dominus est; et ipsius tamen judicii tempus nondum advenit. Quid opus clamare ante judicium? Bonum est tacere dum exspectatur qui judicat. Bonum est convicium convicio non referre, ne et nos inter detrahentes adnumeremur.

5. Imitemur ergo hunc virum, qui silentio suo redarguebat conviciantes. Ostendebat enim virtutem animi sui, quem contumeliæ non moverent: et conscientiæ innocentiam manifestabat, qui objecta non recognosceret, sed quasi a se aliena rideret. At vero nos quasi aliquid nobis objiciatur dum purgare volumus, acerbamus: dum ulcisci cupimus, confitemur; cum dicat Scriptura ut avertas dedecoris sermonem, et auferas vestimentum tuum; præterit enim injuriosus. Taceamus ergo, ut prætereat, ne vestimentum nostrum provocatus exurat. Scriptum est enim: *Noli incendere carbones peccatoris, ne forte exuraris in igne flammæ ejus.* Propterea ergo sanctus tacet; et si servus protervit, et si pauper conviciatur, tacet justus: et si peccator opprobria jacit, justus ridet: et si infirmus maledicit, justus benedicit.

6. Tacebat David cum Semei filius Gera malediceret, Job ridebat, Paulus benedicebat, sicut ipse ait: *Maledicimur, et benedicimus.* Magisterio quippe divino processus humanæ virtutis excrevit; quia jam venerat qui ex infirmioribus faceret fortiores, et audierat dicentem: *Benedicite maledicentes vobis, et orate pro calumniantibus vos.* Quod verbo dixit, exemplo probavit. Denique et in cruce positus de persecutoribus suis conviciantibus sibi dicebat: *Pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt;* ut oraret pro calumniantibus quibus poterat ipse dimittere. Job ergo ridebat, quia nondum venerat Christus, cui soli servabatur magnarum prærogativa virtutum; quia ipse est virtutum principium, sicut dixit: *Dominus creavit me principium viarum suarum.*

CAPUT III.

Job verborum certamine, quo non aliud fere difficilius, victor renuntiatur. Quam pulcrum sit ridere ac tacere in objectis criminationibus; et quemadmodum post responsum lenius, idem fortioribus verbis importunius calumniantes repulerit.

7. Et ridens tacebat. Qua ratione ta-

cendum sit, docet : *Clamabo, et nondum judicium.* Ipse, inquit, voluit me hæc perpeti. Tamquam muralibus tentationibus clausus non possum fugere, donec placeat Deo destruere altitudines tentationum mearum. Nunc enim si clamo, nondum judicium. Adhuc in agone sum, adhuc luctor, adhuc certamen superest mihi, nondum enim exivit corona. Nemo autem nisi qui legitime certaverit, coronatur.

8. Debebatur illi certamen tertium : amiserat omnia sua, id est, patrimonium cum filiis : patiebatur vulnera caro ejus : manebat ut tentationes verborum vinceret. Non mediocre certamen. Sermone deceptus est Adam, verbo victus Samson. Nihil enim sic penetrat animam sicut sermo fucatus : nihil iterum sic mordet, ut durior sermo. Multi cum vicerint adhibita tormenta, sermonum duritiam non sustinuerunt. Laborabat Job, sed sustinebat, et verborum juxta vulnerum onera portabat. Vidit eum agonotheta suus, de nube et turbine manum laboranti dedit, et obluctantes gravi lapsu cecidisse pronuntiavit, victorem adseruit, coronam detulit.

9. Quid autem pulcrius, quam ridere cum maledicitur nobis ? Gaudere enim debemus si aliena dicantur. Primum, quia volens inimicus aliquid adversum nos dicere, quo crimen adfigeret, non invenit quod verum est, sed falsa pro veris composuit. Deinde, quia dixit ipse Dominus in Evangelio de hujusmodi criminatione quæ innocentibus falso irrogaretur propter justitiam : *Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra multa est in cœlo.* Tacere ergo debet qui recognoscit objectum; ne vulnus exasperet, et scindatur cicatrix : tacere et qui non recognoscit; audit enim alterius non suum crimen : quod si referat, suum facit : si taceat, retorquet, et conviciantem vulnerat. Tacere debet etiam ille qui de memorata mercede præsumit. Non enim patitur præjudicium, cui non est judicium. Et si fuerit præjudicium in sæculo, non erit in judicio Dei. Denique ut cognoscas quia non præjudicat contumelia bonæ conscientiæ, audi sanctum Job dicentem, locupletiorem utique testem quam si imperio orbis Romani potitus esset : *Nunc obmutescam et derelinquam : si nunc mihi præjudicium est, tunc a facie tua non abscondar.*

10. Hæc ergo parcius in exordio respondit, ut admoneret illos judicii Dei, atque ab insolentia et furore revocatos quasi bonus medicus faceret resipiscere. Sed posteaquam eos advertit perseverare in contumeliis, plura fortior repetivit, et tamquam pugno eos validiore percussit, qui verborum suorum saxis lapidabant innoxium. *Audite,* inquit, *audite verba mea, non sit mihi a vobis consolationem quærere : portate me,* quia fortiora loquar : grave erit pondus verborum meorum. Dicam et ego secundum opinionem vestram; eo quod multi abundant in hoc sæculo rerum secundarum successibus, et alii gravantur. In ærumna positi sunt, et videtur hoc secundum * peccatorum merito deferri. Quod et si dicam, nolite ridere quasi vobis acquievero : et si peccator sum, non sum homini reus, quia sub peccato est et ipse qui judicat, et sibi in me potestatem vindicat. Aut si judicor quasi homo, commune est istud, increpari non debeo : infirmitas conditionis est, non specialis improbitas.

CAPUT IV.

Amicos mala semper delictorum causa evenire adserentes retundit Job, interrogando cur impii hac in vita bonis adfluant; quæ tamen vera mala esse ostenduntur. Ibidem quis vere beatus habendus sit : item quis bene vel male seminet : tum qualis injustorum posteritas; quove discrimine hi flagellis immunes, justi eisdem dicantur obnoxii? Denique impios non æternitate, sed falsa ejus imagine potiri demonstratur.

11. Sed dicite mihi : Si propter peccatum meum hoc patior, sicut objicitis, quare impii vivunt? Nec solum vivunt, sed etiam repleti sunt divitiis, et fructus multiplicant : sed etiam filiis potiuntur, abundant domus eorum? Hæc evidenter specie bona : sed altiori mysterio invenies, quoniam quæ putantur

* *Hoc secundum.* Id est, in ærumna esse.

bona, non sunt bona; et quæ putantur mala, potiora illis æstimantur.

12. *Inveteraverunt*, inquit, *in divitiis*; πεπαλαιονται dixit; ut non tam diuturna divitiarum possessio, quam inveterata copiarum molestia significata videatur; sicut vidit Ecclesiastes divitias custodiri in malum possidenti eas, quæ pereunt in summa districtione ac sollicitudine. Pereunt enim quæ hic relinquuntur, et mortuo prodesse non possunt. Habuit igitur defunctus ex illis sollicitudinem, requiem invenire non potuit, qui reliquit quod erubesceret, nec secum abstulit quod teneret, longe dispar ab eo de quo scriptum est: *Beatus homo qui replevit desiderium suum ex his; non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.* Cui hæreditas Dominus est, et merces ex Mariæ Virginis partu: hic in exitu sapientiæ laudibus prædicatur, quoniam non habuit quod erubesceret, qui nihil eorum quæ sunt sæculi concupivit: sed adversarium, depositis veteris hominis exuviis, telo continentiæ vulneravit; ut obstrepere ei in hujus vitæ fine non posset, vulnere claudus, et virtutum admiratione confusus. Habes ergo non esse laudabilem, qui inveteratus in pecuniæ cupiditate sit, non renovatus in perceptione gratiæ.

13. Videamus aliud: *Semen eorum*, inquit, *secundum animam*, id est, non inter justos habentur. Justi enim in spiritu seminant, et de spiritu metent vitam æternam: illi vero qui secundum animam seminant, spiritalia metere non possunt; quia animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim illi est, et non potest scire quæ sunt spiritus; et ideo non repletur spiritalibus, sed judicatur.

14. *Filii eorum in oculis*, id est, quæ faciunt, ideo faciunt, ut videantur ab hominibus, non quia boni consulant ut hoc eligant, quod futuro judicio comprobetur. Filios ergo Scriptura pro operibus frequenter declarat, eo quod locupletior in bonis factis quam in filiis sit nostra posteritas. Unde et Ezechias de gravi ægritudine liberatus, *Ex hodierno*, inquit, *filios faciam qui nuntiabunt justitiam tuam, Domine Deus salutis meæ, et non cessabo te benedicens cum psalterio omnes dies vitæ meæ.* Bona enim posteritas devotionis et fidei, quæ captivitati nescivit succumbere, quam filii Ezechiæ pertulerunt.

15. Et addidit dicens: *Quia non est illis timor, non est flagellum a Domino.* Justus autem dicit: *Quoniam flagellatus sum tota die*; et optat flagellari, ut recipiatur a Domino: et vult timere Dominum; quia timor Domini initium sapientiæ est. Nec beatitudinem putat, si non abortit bucula sua, sicut putant stulti. Per bovem enim quid significatur, nisi ruralis culturæ labor, qui semper redit in orbem, et numquam desinit, sed cum expleri videtur, revocatur in exordium? Isti sunt qui colunt Sodomam et Gomorrham. Ergo qui colunt Ægyptum, glebasque terrarum aratro quodam solidæ mentis invertunt, laborem sibi pariunt, et dolores metunt. Ideo bucula eorum non abortit; sed parit, ut augeatur labor eorum, et quæ conceperunt omnia, generant sine timore Dei. Justi autem longe aliter gloriantur. Non enim in abundantia divitiarum, nec in partu pecorum, sed in Domino gloriantur dicentes: *De timore tuo in utero accepimus, et parturivimus spiritum salutis.* De justis ergo dicitur: quia spiritum salutis generaverunt, quem acceperunt de timore Dei, non de malitia hujus sæculi, de qua legimus: *Ecce parturivit injustitiam, concepit laborem, et peperit iniquitatem.* Melior ergo abortus quam partus sæcularium. Denique de homine qui in hoc sæculum venit, et vanitatem mundi hujus et tenebras pertulit longævitate diuturna, Ecclesiastes pronuntiavit quia melior illo abortivus. Huic enim requies magis quam illi; quia non expertus est varietatem sæculi, in qua etsi mille annos quis vixerit, quod bonum est videre non potuit. Fugisse ergo hæc magis est gratiæ, quam subiisse.

16. Sed fortasse illud moveat quod adjunxit: *Quia manent sicut oves æternæ; pueri autem eorum ludunt accipientes psalterium et citharam, et delectantur voce psalmi. Consummarunt autem in bo-*

mam, *in requie autem inferni* at. Distingue hæc, et quia spiri- ijudica. Impii sicut æterni sunt, mi; quia non possunt æterni- ipere ab eo qui non sit æternus. potest dare quod non habet, t illuminare qui non possidet ed transfigurat se in Angelum decipiat incredulos. Transfi- am se simulatione falsæ lucis, lore perpetuæ claritatis. Unde r ait : *Videbam satanam sicut entem de cœlo*. Nec fulgur est, fulgur. Considera hæreticum tentum abstinentiæ corporis, ai cœlestium sacramentorum, aus putatur, non habet æternæ endium; quia falsam habet am, qui fidei non habet veri- ajus parvuli ludunt, sicut illa luxuriata fuerit, nubere vult. est in psalterio et cithara, id so vocis, non in sacramento- undo; ut labiis resultaret, non conferret.

CAPUT V.

onis sæculi finire vitam, at postea lesti carere : contrarium vero tandum; quod in prosperitate sit vitiorum ac impunitatis præsum- : amentiam revincit sanctus vir m ei præsens et æternum præpa- se declarans. Tum enumeratis eleribus ipsa Deo latere non posse ; quæ sit eorumdem portio, de- tque ad sapientiam quam illi dese- sectandam nos adhortatur.

USMODI itaque in bonis sæculi averunt vitam suam, hanc am vivebant, non illam cujus a sperabant; et ideo in requie rmierunt, non in requie cœ- autem oremus hic potius la- bire, ut in regno cœlorum mem quietis æternæ merca- isci. MAGNA enim illecebra adi est rerum affluentia secun- in superbiam extollit, oblivio- oris infundit. Considera illum in Evangelio super ostrum et nrecumbentem, cujus de mensa stus ille pauper Lazarus colli- omne tibi videtur dives ille ad Deum dicere : *Discede a me, vias tuas scire nolo*. Et vere nolunt scire hujus- modi vias Domini; si enim vellent, cognoscerent. Sed quia plenæ sunt la- boris, fugiuntur et declinantur a per- ditis. Quasi ebrius itaque non recognos- cit salutis auctorem. Denique conversus ad compotatores suos : *Manducemus*, in- quit, *et bibamus : quid enim prodest si serviamus ei? Aut quæ utilitas si obser- vemus eum?* Hæc itaque dicit sæcularium abundantia rerum temulentus; quia non continuo in sæculo scelerum merita rependuntur. Supinabatur enim, quia in manibus ei ad voluptatem omnia suppetebant : et conscius impietatis suæ, cujus pœna sequestrabatur, puta- bat quod Deus impiorum scelera non videret.

18. Huic ergo opinioni ejus respondit sanctus Job : noli esse securus ac disso- lutus æstimans quod ad te in hoc ipso sæculo Domini flagella non veniant. *Verumtamen etiam impiorum lucerna ex- tinguitur* : ad tempus lucet, non habet lumen æternum; et ipsis quamvis sæ- culum faveat, quia ejus qui principatum habet in hoc sæculo, faciunt volunta- tem, solet venire rerum conversio, et dolores ab ira et indignatione cœlesti, ut ventilentur sicut paleæ a vento. In- justi sicut paleæ ventilantur, justi sicut triticum. Denique audi dicentem Petro Dominum : *Ecce satanas expetivit vos, ut ventilet sicut triticum : ego autem ro- gavi pro te, ut non deficiat fides tua*. De- ficiunt illi qui sicut paleæ ventilantur : non deficit qui ad similitudinem illius grani est, quod cecidit et resurrexit, plurimorum fructuum accessione cu- mulatum. Ideo dicit Propheta : *Heu me, quia factus sum sicut qui colligit sti- pulam in messe!* Stipulæ igitur quæ cito exuritur, impietas comparatur, et pul- veri. Ideo postquam dixit : *Erunt sicut paleæ a vento*, subtexuit versiculum sta- tim dicens : *Aut sicut pulvis quem abs- tulit ventus*. Denique ut cognoscas quia impius sicut pulvis cito fatiscit atque evanescit, habes in primo psalmo dic- tum : *Non sic impii, non sic*; id est, non sicut justi : *sed tamquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ*.

19. Et facit discretionem inter justum et impium. *Hic*, inquit, *moritur in simplicitatis suæ potentia, totus in abundantia et gratia : interiora autem ejus plena sunt adipis : medulla autem eorum supereffluit. Ille autem conficit in amaritudine animæ suæ cursum vitæ istius, nihilque boni epulatus finem accipit.* Cui pro meritis suis quid potest dignum repræsentari ? In sepulcra inducitur, et in tumulo vigilat suo. Ne hæc quidem pœna mediocris, mortis requiem non habere, deferri eum non ad terram viventium, sed ad tumulos mortuorum. Qui vivit enim non inter mortuos quæritur, sed in Abrahæ sinu vitam carpit æternam. Ideo viri illi duo in veste fulgenti dicebant ad mulieres : *Quid quæritis viventem cum mortuis? Non est hic.*

20. Deinde enumerat scelera impiorum, quod confinia transcenderent, et cum pastore diripuerint gregem, subjunctorium* pupilli abduxerint, pigneraverint bovem viduæ, agrum demessuerint non suum, infirmi autem in vineis eorum sine mercede et cibo operati sint, detractis vestimentis nudos fecerint dormire. Plerique quorum animæ operimentum ademerint, stillicidiis humescebant montium; et quia integumentum deerat, petra sese operiebant. Rapiebantur pupilli ab uberibus matrum suarum, lapsi opprimebantur, qui magis erigi debuissent. Esurientes fraudabantur cibo, et anima infantulorum graviter ingemiscebat.

21. Numquid hæc ignorare potuit, quem nihil præterit? *Nuda inferna in conspectu ipsius, et non est amictus nequissimis*; quia latere non possunt. *Extendit Boream pro nihilo : suspendit terram in nihilo, alligans aquam in nubibus suis, et non est rupta nubes sub pedibus ejus : columnæ cœli dissiluerunt, et timuerunt ab increpatione ejus. Virtute compescuit mare, disciplina autem struit cetum maris. Claustra cœli reformidant eum : præcepto mortificavit draconem prævaricatorem. Virtutem tonitrui ejus quis intelligit?* In tantis ergo flagitiis *quæ spes impio est? Numquid si confidit in Domino salvabitur? Dicam*, inquit, *vobis q*[...] *in manu Domini?* et definite in[...] inania addere.

22. Et describit quam mise[...] impiorum portio sit. Quod etsi [...] habeant filios, sine posteritate [...] quibus deest bonorum meritorum [...]cessio. Illa enim vera posteritas, non in terris, sed in cœlo est. Hujus ergo viris hæreditas inopia est, et [...] successio. Cum divitias coacervave[...] mendicabunt; quia cum mortui fu[...] indigebunt, qui requiem invenir[...] possunt. Viduas eorum nemo mis[...]tur : sed manebunt deserti, atqu[...]nis copulæ solatio destituti*. Etsi [...]gregetur pecunia sicut terra, atq[...] lutum præparatum fuerit aurum, [...]nis erit sicut aranea substantia eo[...] et omne nominis eorum patrim[...] tamquam a tineis consummabitur. [...]miens dives nihil adjiciet, aperu[...]los suos, et jam non est. Perma[...] doloribus. Nihil ergo sunt omnia [...] in hoc mundo sunt. Aurum in me[...] argentum in metallis : de metallo [...]tur, et in metallum revertitur. [...] enim aliud nisi metallum est [...] avari? Quæ tamquam defossum [...] quidquid receperit, et in venis [...] ac latibulis abscondit; eo quod n[...] sciat. Quotidie aurum de metalli[...]mitur : de avaro proferre quis p[...]

23. Cum igitur nihil prosit vana [...] auri, quia quidquid congregaverit, [...]tur; miserandi profecto qui desere[...] viam justam, et obliti sunt eam; cui[...]tiosi lapides haudquaquam sunt co[...]randi, difficilis investigatu, imp[...] superbis, interclusa jactantibus: l[...]lioribus plana, aperta sapientibus. E[...] sapientiam debemus quærere, ut a[...]lemus in via justa, per quam adver[...] ille sicut leo rapiens et rugiens [...] percucurrit hunc mundum, transi[...] potuit. Sed qui sapientiam vult in[...]gare, non in abysso eam quærat [...] philosophi, qui arbitrantur quo[...] sua sponte, suo ingenio profund[...]

* *Subjunctorium*, id est, subjugale.

* Dicuntur mortui in viduis suis de[...] destituti, quibus solatio esse in Lege [...] putabatur, si quis maxime consanguin[...] easdem in uxores duceret.

possit cognoscere); non in mari eam requirat. Etenim ubi tempestas, ubi procella venti est, non potest ibi esse sapientia. Sed ibi quærat, ubi est tranquillitas mentis, et pax quæ super omnem intellectum est.

LIBER QUARTUS.

DE INTERPELLATIONE DAVID.

CAPUT I.

David frequenter de sæculi vanitate disseruisse in psalmis, sed maxime in 72, ubi se ob improborum prosperitates, et calamitates proborum graviter initio commotum esse, ac tamen postea correctum significat. Uter quidem psalmi auctor David nimirum, an Asaph dicendus videatur?

1. DECURSA est interpellatio sancti Job: nunc adoriamur eam interpellationem quam reperimus in psalmis. Ipse quidem David pluribus locis de sæculi vanitate non tacuit, et inania esse quæ putantur bona istius mundi, frequenter asseruit, et maxime in psalmo trigesimo octavo, in quo dicit: *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens;* et quamquam in imaginem Dei ambulet homo, tamen vane conturbabitur; thesaurizat, et ignorat cui congregat ea. Et alibi: *Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?* Quod hic habeant umbratilem gloriam, ubi de sæculo excesserint, fructum consolationis invenire non possint. Idem tamen inseruit psalmum septuagesimum secundum, in quo ipse sub Asaph nomine protestatur quod ejus fuerit principium prolapsionis; ut non mediocri dolore perstrictus sit, cum videret peccatores in hoc mundo affluere divitiis, abundare rebus secundis: se autem, qui justificaverit cor suum, esse in afflictationibus et ærumnis: nec mediocrem traxisse offensam in exordio; sed postea per Domini flagella correctum, et illuminatum divinæ cognitionis gratia veræ didicisse seriem traditionis.

2. Nusquam autem invenio sanctum Asaph aliquibus adversis fuisse vexatum: at vero sanctus David plurima gravia et periculorum plena toleravit, de suis enim laboribus dicit. Unde et psalmus non quasi sancti Asaph, sed quasi sancto Asaph, ut docet titulus, superscribitur, quod ex græco Psalterio apertius manifestatur, ut videatur David etiam huic Asaph sicut et aliis, canendum, quem scripserat ipse psalmum dedisse. Sed quia scriptum est in ipso titulo, defecisse psalmos David, quomodo autem defecerunt, cum decursis his decem psalmis, postea psalmus David titulorum inscriptionem comprehendat usque in ultimum finem? Ideo sequestrata hujusmodi definitione, quæ sit psalmi series consideremus, et a primo versiculo interpellationis propheticæ ducamus exordium.

CAPUT II.

Ex ipso psalmi exordio correctionem Davidis deprehendi: Deum justis semper bonum esse, eo quod si vexentur adversis, futuræ remunerationis spe recreantur, et se semper peccatis minora pati existimant, nec ullis pœnis sua spoliari possunt sapientiæ: bonum tamen etiam improbis esse Deum, sed eos nolle paratam omnibus illius bonitatem experiri.

3. *Quam bonus Deus Israel rectis corde!* Elucet in principio emendationis profectus. Nemo enim potest Deum bonum vere fateri, nisi hic qui non ex successibus commodorum suorum, sed ex cœlestium mysteriorum profundo, et divinæ dispositionis altitudine bonitatem ejus agnoscit: quæ non specie præsentium, sed futurorum utilitate pensanda est. Justo itaque semper bonus est Deus: et cum torquetur doloribus corporis, et cum affligitur acerbitate pœnarum, semper dicit: *Si bona accepimus de manu Domini, quæ mala sunt cur non sustineamus?* Gratulatur hic so

conteri, ut in futurum consolationem invenire possit; sciens quoniam qui bona receperit in hac vita, habet mercedem suam; futura præmia sperare non poterit, qui non luctatus, non exercitatus sit diversorum certamine præliorum. Qui vero sive juste sive injuste afficitur in hoc sæculo, gratulatur vel quod hic solvat pretia delictorum suorum, vel quia novit eam esse apud Deum uberiorem gratiam, si injuste pro ejus nomine, aut pro bono aliquo opere acerba aliqua patiatur, secundum quod scriptum est : Quia nulla est gloria si peccantes punimini et suffertis, sed si benefacientes, et patientes : hæc est gratia apud Deum. *In hoc enim vocati estis, quia et Christus pro vobis mortuus est, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus : qui cum malediceretur, non remaledixit : cum pateretur, non comminabatur.* Ergo justus etiamsi in equuleo sit, semper justus est; quia justificat Deum, et minora se peccatis suis dicit sustinere : semper sapiens est; non enim aufertur equulei tormentis vera perfectaque sapientia : non amittit quod est; quia timorem excludit foras, studio et proposito caritatis : novit ut sapiens dicere, quia indigna sunt quæ in hoc corpore sustinemus remuneratione futuræ gloriæ; et omnes hujus temporis passiones superventuram mercedem æquare non possunt. Bonus igitur huic semper est Deus, qui novit quo tempore metat. Et ideo quasi bonus agricola hic arat agrum suum quodam abstinentiæ rigidioris vomere : hic stirpat quadam falce virtutum amputatrice vitiorum : hic stercorat humiliando se usque ad terram, sciens quia Deus de terra suscitat inopem, et de stercore erigit pauperem. Denique apostolus Paulus nisi æstimatus esset stercora, numquam Christum sibi potuisset acquirere. Hic custodit fructus suos, ut illic securius recondat. Semper itaque ei bonus est Deus, quia semper quæ bona sunt, de Deo sperat.

4. Accipe aliud : *Quam bonus*, inquit, *Deus Israel rectis corde!* Non ergo omnibus bonus est Deus? Ille quidem omnibus bonus est, quia Salvator est omnium, maxime fidelium; et ideo venit Dominus Jesus, ut salvum faceret quod perierat, venit enim ut peccatum mundi tolleret : vulnera nostra curaret. Sed quia non omnes medicinam expetunt, sed plerique refugiunt, ne medicamentis compungatur vis ulceris, ideo volentes curat, non adstringit invitos. Accipiunt igitur sanitatem qui medicinam expetunt : illi autem qui refutant medicum nec requirunt, bonitatem medici quam non experiuntur, sentire non possunt. Qui autem curatur, etiam sanatur, ideoque his bonus est medicus, quos sanavit. His igitur bonus est Deus, quibus peccata donavit : qui autem insanabile peccatum habet mentis suæ ulcere, quomodo potest medicum bonum æstimare, quem refugit? Pulcre itaque Apostolus, ut præmisimus, explanavit, quia et omnibus bonus est Deus, qui *vult omnes homines salvos fieri;* et maxime fidelibus divinæ bonitatis prærogativa servatur, quibus et voluntas Dei opitulatur et gratia. Sed et Psalmista dicendo : *Quam bonus Deus Israel rectis corde;* ad ipsorum sententiam retulit, qui aliter de Deo sentire non norunt, nisi quia bonus ad omnia et in omnibus est.

CAPUT III.

Fateri Prophetam se tantum non esse prolapsum, dum peccatorum pacem æmularetur : duplicem esse pacem, sed eam quæ offendiculum habet, fugiendam : nullum in morte peccatorum levamen esse; non prodesse flagella post mortem exemplo Lazari et divitis demonstrari : quantum vero prosint in vita, Davidem ac Jobum patefacere demum perpetuo esse flagellandos, qui hic flagellati non fuerint.

5. Denique sequentibus exponit ipse quid senserit, dicendo : *Mei autem pene moti sunt pedes, paulo minus effusi sunt gressus mei : quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns.* Non utique pedes corporis appellat gressus, sed directionem mentis et gressum, de quo alibi dicit : *Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatorum non moveat me.* Ideo semper petendum est, ut dirigat Dominus nostrorum animorum vestigia, ne labantur, et lubrico quodam erroris

sum, stabilitatem sui tenere non possint. Prolapsionis autem causa ea est, quod pacem æmulatus est peccatorum. Æmulari autem debemus quæ bona sunt, non ea quæ plena dedecoris, sicut et Paulus Apostolus expressit dicens : *Bonum est autem æmulari in bono semper.*

6. Nec te moveat quod pacem in malo posuit. Denique et in Evangelio habes esse pacem, quam respuit Christus, ut ipse ait : *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis : non sicut mundus dat, ego do vobis.* Est enim pax quæ non habet offendiculum, est quæ habet : quæ ex dilectione est, non habet offendiculum ; quæ ex simulatione, habet Ideo et Propheta dicit : *Pax, pax ; et ubi est pax?* Refugiamus ergo pacem peccatorum, conspirant enim adversus innocentem, coeunt ut justum opprimant, viduam exterminent, vel expugnent ejus pudorem.

7. Et ideo *non est reclinatio morti eorum :* non *declinatio*, ut plerique codices latini scripti sunt, sed *reclinatio* *. Quando enim laboramus, et incurvamur ad opus aliquod atque inclinamur, nos reclinare consuevimus : peccatores autem gravium scilicet delictorum, et maxime impii se reclinare non possunt; de quibus dictum est : *Et dorsum illorum semper incurva.* Non enim se erigunt ad cœlestia, qui Christo non adhæserunt. Et ideo nec resurgunt cum eo, quorum mors pessima, sicut scriptum est : *Mors peccatorum pessima.* Qui autem Christo commoritur, et consepelitur cum illo, non solum reclinatur, sed etiam resuscitatur. De quo pulcre illud convenit dictum : *Universum stratum versasti in infirmitate ejus ;* maxime si martyr sit, cujus infirmitas passione solvitur, mors resurrectione.

8. Vidimus illum divitem qui indutus purpura et bysso in hoc sæculo recumbebat, et epulabatur quotidie splendide, de cujus mensa quæ cadebant pauper Lazarus colligebat, quemadmodum in tormentis positus, in inferno se reclinare non poterat ; sed vix ad Abraham, non totum se, sed solos oculos erigebat, rogans ut mitteret Lazarum, qui extremum digiti sui in aquam tingeret, et linguam ejus refrigeraret. Ergo illius morti reclinatio non erat, nec firmamentum in plaga ejus. Nihil enim prosunt flagella post mortem.

9. Et ideo David dum esset in istius corporis vita, in flagella se præparabat; ut eum Dominus reciperet castigatum. Considera iterum mihi sanctum Job, qui perfusus erat ulceribus, et concutiebatur omnibus membris, et plenus erat totius corporis sui doloribus, glebas terræ vulnerum suorum sanie et humore dissolvens, quemadmodum cum se in hoc corpore positus reclinare non posset, requiem mortis invenerit; ideoque conscius sui dixit : *Mors viro requies.* Is igitur in plaga non motus est, nec nutavit sermonis sui lubrico, qui in illis omnibus nihil peccavit labiis suis, sicut Scriptura testatur : sed magis plagæ suæ reperit firmamentum, per quam confirmatus in Christo est. Ergo et Job et David, quia hic flagellati sunt, firmamentum habuerunt in plaga sua; quia flagellat pater filium quem suscipit : qui autem hic non flagellantur, ibi non suscipiuntur ut filii. Ideoque *in laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur ;* ut in perpetuum cum diabolo flagellentur.

---

* *Reclinatio*, id est resurrectio. Re vera scripti codices Rom. Mediol. Carn. secundum græcum, et cum his Augustinus, præferunt, *non est declinatio morti eorum :* quibus etiam annumerari potest Theodoretus; huic enim ἀνάνευσις quæ vox legitur apud 70, idem plane significat atque ἀπαγόρευσις *repudiatio*, id est, eorum interitus evitari minime potest. Non male autem ab Ambrosio reddita est per dictionem *reclinatio;* si quidem verbum νεύω proprie actionem signat qua corpus inflectimus ac inclinamus; ἀνανεύω autem contrariam actionem qua inclinatum corpus reclinamus, hoc est, erigimus; ea quippe vis est præpositionis *re* in compositione verborum, ut eis non raro significationem simplicibus verbis, aut etiam ex præpositionibus *cum* et *in* compositis contrariam tribuat : ut patet in verbis, signo, resigno ; contego, retego; innuo, renuo, et similibus. Sic autem habet Hieron : *Quod non recogitaverint de morte sua et firma sint vestibula eorum.* Quæ versio melius cæteris psalmi versibus coaptatur, ubi propheta suam declarat indignationem de pace et arrogantia impiorum.

CAPUT IV.

Peccatores iniquitate propria vestiri : quod vestimentum a nobis rejiciendum, ut vestimento virtutum induamur; ac potissimum jejunii : hoc se utiliter Josephum induisse, Adamum exuisse cum gravi damno : denique Judæorum iniquitatem quasi ex adipe prodeuntem magnam ac deliberatam exstitisse.

10. *Ideo obtinuit*, inquit, *eos superbia eorum, cooperti sunt iniquitate et impietate sua.* Malum vestimentum iniquitas, quod si quis voluerit in nobis tenere, remittere nos oportet, ne incipiat in judicium venire nobiscum; et si quis tunicam nostram quam accepimus spiritalem auferre conetur, remitte pallium iniquitatis, sume operimentum fidei atque patientiæ, quo se David operiebat in jejunio, ne amitteret integumenta virtutis. Ipsum jejunium operimentum est. Denique nisi sanctum Joseph texisset jejuna sobrietas, adulteræ protervitas exuisset. Quo jejunio si se tegere voluisset Adam, nudus non fuisset effectus. Sed quia de ligno scientiæ boni et mali contra interdictum cœleste gustavit, et imperatum jejunium prævaricatus est incontinentiæ cibo, nudum se esse cognovit. Quod si jejunasset, et fidei servasset exuvias, nec se adspexisset intectum. Non ergo nos induamus iniquitate et impietate, ne de aliquo nostrum dicatur : *Et induit se maledictionem.* Male se induit et Adam, qui dum quæreret integumenta foliorum, maledictionis excepit sententiam.

11. Induerunt se maledictione Judæi, de quibus scriptum est : *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in dispositionem cordis.* Ab adipe adipsal enim dicitur, id est, pingue. Sicut enim anima bonis pasta, et referta virtutibus, tamquam adipe et pinguedine repletur, ut scriptum est : sic iniquitas quæ quasi ex adipe procedit, non tenuis et exilis significatur, sed plena vitiorum. Denique non fortuito quodam lapsu in errorem incidere : sed consilio et dispositione in sacrilegium transierunt.

CAPUT V.

Qui os suum in cœlum ponunt, eos præ cæteris esse qui omnia stellarum necessitati adtribuunt : ipsis tamen hanc a Deo gratiam reservari, ut revertantur cum Israel; cujus reditus mysterium declaratur : eosdem et a Deo negent occulta cognosci, maxime induci peccatorum divitiis : postremo idem de Christo sensisse Simonem pharisæum.

12. *Posuerunt in cœlum os suum; et lingua eorum transivit super terram.* Ponere in cœlum os suum quid sit, docet nos ille ex fratribus adolescentior, qui regressus ad patrem dixit : *Pater, peccavi in cœlum et coram te.* Ponunt autem in cœlum os suum qui sibi criminum auctoritates, nativitatis putant quadam necessitate deferri. Hi nec cœlo nec terris parcere solent, ut cursu quodam stellarum arbitrentur vitam hominis gubernari. Nihil providentiæ, nihil bonis moribus derelinquunt. Atque utinam et isti, sicut ille unus de duobus adolescentibus, revertissent : bonus Dominus remedium non negasset, et tamen etiamsi ipsi nolint sanari, reservat Dominus regressionis gratiam; ut qui in Israel expulsi sunt per cordis proprii cæcitatem, per plenitudinem Ecclesiæ revertantur; et non vacuos dies vitæ istius ducant, sed plenos habeant bonæ operationis et fidei, cum repleverit eos Dominus gratia spiritali. Quomodo autem revertantur, accipe. *Quia cæcitas*, inquit, *ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret.* Sed quia mysterium oportebat impleri, *ut concluderet Deus omnia in incredulitate*, id est, redargueret atque convinceret (cum enim duo contendunt, si unus superior sit, dicitur : Conclusit illum alterum); ideoque per suam misericordiam ut subditus fieret Deo mundus, regressus quidem est populus in hæredibus; sed is celeri errore traductus est, ut Deum non crederet occultorum esse præscium. Sed Dominus illis, ut quandoque redimantur, salutis futuræ gratiam reservavit dicens : *Ideo revertetur huc populus meus.* Quid est *huc?* Id est, ad me, ad æquitatem et justitiam meam ad cultum meum.

13. *Et implebit dies vitæ suæ.* Quod utique sic accipies, ut populus quidem redimâtur, qui crediderit in eo : in quo etsi non redimantur, qui non credide-

runt, tamen redemti populi Dei prærogativa defertur.

14. Isti ergo in errore positi dixerunt: *Quomodo scivit Deus; et si est scientia omnis in Altissimo?* Putant enim non esse in Deo scientiam; quia peccatores abundant prosperis sæcularibus. Et adhuc inducit eos loquentes: *Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias.* Habes hoc in Evangelio planius expressum, ubi Simon ille pharisæus videns quod mulier illa peccatrix venit in domum ejus, et super pedes Christi effudit unguentum, dicebat intra se: *Hic si esset propheta, sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit eum; quia peccatrix est.* Sed patientia Dei non præjudicat veritati, et præscientia ejus, ac providentia hoc ipso amplius probatur, quod in peccato positus successu adfluit sæcularium prosperorum. Quod fortior videns ridet, incautus traducitur et movetur.

CAPUT VI.

Prophetam cum primo animo despondisset, postea castigatione emendatum cognovisse omnia quidem evenire dispositione divina, opes autem non esse præmia virtutis, nec pœnam peccati inopiam.

15. Denique Psalmista dicit dixisse se: *Ergo sine causa justificavi cor meum: et lavi inter innocentes manus meas.* Hoc est, video illos abundare, video illis commoda omnia secundare, me autem conteri atque exagitari tentationibus plurimis. Frustra ergo dedi me innocentiæ, atque ad studium sobriæ conversationis intendi. Et pulcre ait: *Lavi inter innocentes manus meas;* ut non arrogare sibi summam innocentiæ, sed sedulum deferre studium videretur.

16. Interea non impune hujusmodi a se sermonem exisse testatur. Nam tota die flagellatum esse se memorat; quia frustra justificasse se Domino cor suum dixerat: post flagella autem continuo secuta est pravæ opinionis correctio. Statim enim *vindex meus*, inquit, *in matutinis*, id est, in aperto et perspicuo; lux enim veritatis comprehendens eum, non scivit hæc sentire, quæ dixit. Revincebat itaque et redarguebat me veritatis lumen offusum animo meo, eo quod non recte dixerim: *Sine causa justificavi cor meum.* Locutus sum enim illa tamquam in tenebris constitutus, et recordanti illa mihi cor compungebatur: compuncto autem corde, illuminabatur affectus; ut fieret in corde meo ignis flammigerans, qui faciebat in me diei spiritale principium. Illuminata itaque oriente mihi die, et quasi in multis matutinis positus, intelligebam quia extra constitutionem generationis filiorum Dei factus sum. Qui cum primo credidissem, eo quod operator mundi providens generationi humanæ, omnia ad utilitatem nostri vel tristia, vel ea quæ parum delectent, fecerit; tam bonam sententiam postea pravis opinionibus turbatus amiserim.

17. Conferebam itaque cum corde meo, et dicebam mihi: *Si narrabo sic, quia sine causa justificavi cor meum,* occurrebat mihi Dei vox dicens: *Ecce generationi filiorum tuorum cui disposui:* id est, ecce in Scripturis invenis, o tu Adam, quia disposui generationi filiorum tuorum; quia fortuito divitiæ ad impios, non aliquo merito deferantur, nec præmia virtutis sunt emolumenta thesauri: nec e contrario inopia pœna peccati est, sed indiscrete veniunt ista, quæ modo fluminis quodam sæculi profluvio volutantur.

18. Et existimabam, et videbar mihi cognoscere hoc esse verum, hoc congruere divinæ providentiæ et convenire; me autem frustra in iis turbatum esse, in quibus inhærere non debui.

CAPUT VII.

Emendato errore David hunc unum laborem sibi cognoscit superesse, ut ingrediatur in adyta divinæ cognitionis. Sancti progressu ætatis finem suum scire desiderant, et quis ille sit? Primam veram cognitionem hanc esse, qua credimus prospera improbis ad hoc tantum concessa, ut eorum excusationes excludantur. Eosdem dum Dei beneficiis allevantur, dejici ac prorsus redigi ad nihilum.

19. Itaque quia videbar mihi veram sententiam comprehendisse, et cognitionem rei ipsius esse adsecutus, dicebam mihi: *Hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam*

in novissimo. Id est, solus mihi superest labor, ut ingrediar in sanctuarium Dei, ubi est Cherubim, id est, cognitionis profundum, et non laborem in incertis et vanis opinionibus; narratio enim fatui sicut sarcina in via. Ideo ingrediamur adytum cognitionum sacrarum, atque interiora penetralia veritatis, ut non sit in nobis labor; sapientia enim nos a sensu laboris abducit. Denique non est labor in Jacob. Causa autem laboris ignorantia est; quoniam qui nescit justis reposita esse præmia, non reficitur a laboribus, sed magis imprudentiæ suæ labore curvatur et frangitur. Ingrediamur igitur sanctuarium Dei, ubi sunt Cherubim, in quibus est recordantia sacræ cognitionis, et veri illius atque æterni luminis.

20. In illo candelabro imago resplendet, quo possimus intelligere in novissimo. Sanctus etenim in ultimo cognoscit, et perfectam sapientiam processu ætatis adipiscitur dicens : *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi*. Quis est finis, nisi ille, cum traditur regnum Deo Patri, quando revelantur occulta sapientiæ? Hunc finem nostri certaminis requirebat Propheta, cupiens cognoscere quid suæ deesset perfectioni; finis enim disciplinæ nostræ et studiorum perfectio est.

21. Hæc ergo prima veræ ratio cognitionis; quia fortuito accidant quæ in sæculo sunt : secunda illa; quia *propter eorum tergiversationes posuisti eis* successus profluos sæcularium commodorum, et abundantiam divitiarum; ne causarentur propter inopiam se et acerbitatem alicujus doloris et luctus minus fuisse devotos, atque in culpam latrocinii et direptionis studium necessitate egestatis impulsos. Non enim ad tranquillitatem vitæ usuramque lætitiæ divitiis opimati, aut honoribus elevati sunt : sed ut querela excluderetur, coacervaretur ærumna.

22. Dejiciuntur itaque dum elevantur hujusmodi viri. Non enim gratia, sed ruina est; ubi nec diuturni usus muneris reservatur, et adimitur excusatio delinquendi. Quod enim gravioris pondus querelæ, quam illud divinum quod habes in Michææ prophetæ libro : *Popule meus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te, aut quid molestus fui tibi; responde mihi? Nonne eduxi te de terra Ægypti, et de domo servitutis liberavi te?* Ecce quomodo dejiciuntur impii dum allevantur, querela eorum excluditur, pœna acerbatur. Cœlestibus enim beneficiis invitati deserere non debuerunt vitæ securitatis et prosperitatis datorem, cui magis debuerant obtemperare. Sed sicut justitia Dei magna, ita etiam severa vindicta. Quando enim impius perseverare consuevit, de quo et alibi habes scriptum : *Vidi impium superexaltatum et elevatum super cedros Libani; et transivi, et ecce non erat; et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus?* Incredibilis celeritas extinctionis ejus. Vides subito impium in hoc sæculo potentem : dum tu transis, ille jam non est. Quanta est enim umbra in terra : quam non diuturna? Transpone vestigium, et umbra præteriit. Aut si hic aliquid movet, ad ea quæ futura sunt, adtolle mentis vestigium, et invenies illic impium non futurum, quem hic esse credebas; non enim est, qui nihil est. Denique Dominus eos cognovit qui sunt ipsius : qui autem non sunt, eos non agnoscit; quia ipsi eum qui est, non agnoverunt.

CAPUT VIII.

Impios in interitu suo cum somnio bene comparari, quod nempe animæ illorum omnibus bonis vacuæ reperiantur; et eorumdem tenebrosæ imagines e lumine cœlestis Hierusalem delcantur.

23. De ipsis ergo et hic dicit : *Defecerunt et perierunt propter iniquitatem suam, velut somnium exsurgentis*, id est, ita deficiunt et evanescunt impii, sicut somnium exsurgentis a somno primum; quia in tenebris sunt, et in tenebris ambulaverunt, nec resedit aliquod eorum boni operis vestigium, sed similes eorum qui somnium vident : qui autem somniat, in nocte somniat; nox autem in tenebris. Filii tenebrarum sunt privati sole justitiæ, et splendore virtutis, dormientes semper, et non vigilantes,

de quibus bene dicitur : *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt*. Etenim cum animæ eorum a corpore separatæ, tamquam resoluti a corporis somno nihil invenient, nihil tenebunt; et quod se tenere arbitrabantur, amittent; quoniam stultus et insipiens cum divitiis exundaverint, relinquent alienis divitias suas, neque simul ad inferna descendet cum eis gloria domus eorum.

24. Sequentia quoque demonstrant quomodo impius non inveniatur, sed intereat. Quoniam imago ejus in civitate Domini illa superiore Hierusalem non invenitur. Dominus enim pinxit nos ad imaginem et similitudinem suam, sicut ipse docet dicens : *Ecce ego, Hierusalem, pinxi muros tuos*. Si bene egerimus, manet in nobis ista imago cœlestis : si male quis agit, deletur in illo hæc imago (illius utique qui descendit de cœlo), et est in eo imago terreni. Unde et Apostolus dicit : *Sicut portavimus imaginem illius terreni, portemus et imaginem hujus cœlestis*. Bonorum ergo imagines perseverant, et in illa Dei civitate resplendent. Si quis autem ad graviora peccata deflexerit, nec egerit pœnitentiam, imago ejus aboletur vel dejicitur ; sicut Adam de paradiso ejectus est et exclusus. Quicumque autem pie honesteque se gesserit, intrat in civitatem Dei, et infert imaginem suam, ut in illa Dei fulgeat civitate. *Domine in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges* ; quia isti in lumine fulgere non possunt, qui tenebrosis se operibus induerunt. Exemplum accersamus de sæculo. Vide quemadmodum in civitatibus bonorum principum imagines perseverent, deleantur imagines tyrannorum.

CAPUT XI.

Prophetam cognitione divinæ providentiæ recreatum : ipsum et cum eo omnes homines comparatione cœlestium civium jumentis haud esse absimiles; eosdem tamen Dei gratia ad humanam revocari dignitatem.

25. Hæc ergo considerans, animoque intendens sanctus Propheta delectatus est, qui fuerat ante turbatus. Unde ait ipse : *Quia delectatum est cor meum, et resoluti sunt renes mei. Et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi : et velut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum*. Cum cognovissem, inquit, quia Deus humana curat et respicit, *requieverunt renes mei*, hoc est, ex maxima fatigatione veteris imprudentiæ requievi per agnitionem boni cœlestis et gratiæ. Sunt enim quidam renes animæ, qui vexantur in nobis per ignorantiæ laborem : hi resolvuntur ad requiescendum cœlestis agnitione doctrinæ, et quasi pulcro quodam fulcro cœlestium præceptorum subnixi foveantur. Tunc, inquit, intellexi, quia vane fatigabar; quoniam id quod verum est nesciebam.

26. *Et velut jumentum factus sum* : pulcre addidit, *apud te* ; comparatione enim cœlestium homo quid est nisi jumentum irrationabile? Nam et stellæ cum sint lucidæ, vanescunt solis exortu. Et Moyses ait : *Non sum idoneus ab hesterno die, ex quo cœpisti loqui cum servo tuo : et tenui*, inquit, *voce et tardiloquus sum*. Ita ergo et homo, non dicam Christi, sed Angelorum comparatione mutum videtur esse jumentum. Sed tamen nemo desperet; quia homines et jumenta salvos facit Deus. Et ideo quia non ex me, sed ex te didici, tibi adhærebo semper; ut desinam esse jumentum, et dicas mihi : *Tu autem hic sta mecum*. Circumfusus enim Dei gratia homo incipit esse, qui per imprudentiam prætendebat insensibilitatem, et inscientiam bestialem. Homo enim eo probatur, si capax sit rationis et gratiæ. Itaque a mutis animalibus separatum se esse gaudet, et in hominum adscitum esse consortia, quæ Deus visitat et tuetur. Quid enim est homo, nisi quia memor est ejus Dominus, aut quia a Domino visitatur?

CAPUT X.

Si Deus nobis ad dexteram non fuerit, eum locum a diabolo occupatum iri, sicuti primo parenti contigit : cum hujus vices ageret Christus eum sibi ad dexteram dæmonem statuisse, quo ipsum gloriosius prosterneret : postremo maximas utilitates ad eos redire, quibus ad dexteram steterit Christus.

27. Unde quasi visitatus ab eo dicit : *Tenuisti manum dexteram meam, et in*

voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumsisti me. Sic accepimus, et secundum græcum sic convenit. Dixit enim græcus : ἐκράτησας τῆς χειρός, id est, *Tenuisti manum* τῆς δεξιᾶς μου *dexteram meam*. Bene dirigitur; cujus dexteram Deus manu sua tenet. Potest dicere : *Dominus a dextris meis, ne commovear*. Adam si a dextris suis Dominum habere voluisset, non esset a serpente deceptus. Sed quia oblitus est mandatum Dei et voluntatem serpentis implevit, manum ejus diabolus tenuit, et ad lignum scientiæ boni et mali extendi fecit, ut interdicta decerperet. Præjudicatum est in illo omnibus, et cœpit universis adversarius ad dexteram stare. Unde et illa in Judam maledicti forma processit : *Et diabolus stet a dextris ejus*. Si illud maledictum grave, maxima est ista benedictio, qua maledictionis duræ vincula laxantur. Ideo Dominus Jesus ad dexteram sibi diabolum statuit, sicut in Zachariæ libro legimus; hominis enim causam locumque susceperat. Ibi ergo stetit, ubi Adæ stabat hæreditas. Quasi bonus athleta permisit eum ad dexteram sibi stare, ut eum retrorsum repelleret dicens : *Vade retro, satana*. Itaque adversarius loco dejectus recessit : tibi autem ne diabolus a dextris staret, ait : *Veni, sequere me*. Prævidens igitur David adventum Domini, qui nos a potestate adversarii liberaturus descendit e cœlo, ait : *Dominus a dextris est mihi, ne commovear*. Cui autem a dextris erat diabolus, movebatur. Merito ergo et hic ait : *Tenuisti manum dextram meam*, id est, ut jam peccare non possim; ut ille lubrico ante fluctuabundus vestigio, fida possim statione consistere. Quam bene hoc Apostolus dixit, quando eum turbatum Dominus vidit, et extendens dexteram suam titubare non passus est, atque intrepido firmavit incessu. Liberatus itaque Petrus quid aliud est locutus nisi hos propheticos versus : *Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria adsumsisti me*. Quæ est dextera nisi actuosa animæ virtus? Quæ si Domini voluntate dirigatur, nihil aliud desiderat, nil requirit, nullas mundi hujus opes, nulla adjumenta deposcit.

CAPUT XI.

Davidem possessione Dei contentum nihil præter eum exoptare; debere enim terrena deleri oblivione, ut succedant cœlestia, atque etiam ad Deum qui neminem repellit, accedatur, a quo pravis tantum actionibus recedimus.

28. Ideo dicit sanctus David. *Quid enim mihi restat in cœlo, et a te quid volui super terram?* Id est, Tu portio mea es, abundas mihi ad omnia, nihil quæsivi aliud, nisi ut te partem haberem, nulli me cœlesti, ut gentiles faciunt, subdidi creaturæ, nullas sæculi hujus divitias, et voluptatum illecebras concupivi. Nullius egeo, qui a te assumtus sum : nec superest in cœlestibus quod amplius quæram. Nihil habens, omnia habeo; quia Christum habeo, cui Pater altissimus *non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum : quomodo ergo non cum illo omnia nobis donavit;* sicut Apostolus dixit? Omnia enim in Christo, per quem omnia, et in quo constant omnia. Omnia ergo in illo habens, aliam non quæro mercedem, quia ipse merces est universorum. Ideoque perfecto dixit : Tolle crucem tuam, et sequere me. Qui illum sequitur, non præmio ducitur ad perfectionem : sed perfectione consummatur ad præmium. Imitatores enim Christi non propter spem boni sunt, sed pro amore virtutis. Christus enim per naturam bonus, non propter præmii cupiditatem. Ideo passus est, quia benefacere eum delectavit, non quia incrementum gloriæ ex sua passione quærebat. Ideo qui illum imitari cupit, non quod sibi, sed quod aliis prosit, operatur. Unde non immerito deficit sibi, aliis autem virtutis incremento valescit.

29. Et convenienter dicit : *Defecit cor meum et caro mea, Deus cordis mei*. Neque enim possunt perpetua succedere, nisi terrena defecerint. Deficit ergo caro, quando mortificantur quæ sunt carnalia. Deficiunt et illi qui mortificationem Jesu Christi in sua carne circumferunt; mors enim Christi in illis operatur, ut omnis errorum moriatur illecebra. Unde colligitur quia et cor

... quando mortificantur ... malo, quia de corde pro... ut terrena omnia abscondat ..., et fiat Deus cordis eorum, qui mundo corde Deum videre me... ut appropinquent tibi, et non ... Deus enim appropians, ... appropinquantium est; ... enim vult salutis causa esse, ...rtis. Denique neminem repellit, ... se ab ejus conspectu putaverit ...randum.

...oniam ecce, inquit, *qui elongant ... peribunt.* Unusquisque enim ope... pietati tuæ sese aut jungit ...erat. Fugit enim Deum qui ope... quorum cognitionem metuat ...endi; sicut ille qui tectus parie... circumfusus tenebris a Domino Deo sese existimat non videri: videtur autem, cum dicitur: *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Sicut enim mulier quæ fornicatur, non adhæret viro, nec una caro cum viro suo, nec unus spiritus est; sed dividit sese ac separat fornicando: ita quæcumque anima non adhæret Deo, sed vanis idolorum cultibus inserviens fornicatur, dividit se sacrilegii scævitate, et longe fit a Domino, quæ prope esse deberet. Perit autem qui separatur a Domino.

31. Unde Sanctus qui Dei judicium reformidat, semper adhærere vult Christo et in eo spem suam ponere, ut laudet Dominum, cui est honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

FINIS TOMI PRIMI.

INDEX TOMI PRIMI.

FINIS INDICIS TOMI PRIMI.

SANCTI AMBROSII

OPERA OMNIA.

EX TYPIS L. GAUTHIER, VESONTIONE.

SANCTI AMBROSII,

MEDIOLANENSIS EPISCOPI,

OPERA OMNIA,

JUXTA EDITIONEM MONACHORUM S. BENEDICTI.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS,

APUD GAUTHIER FRATREM ET SOC., BIBLIOPOLAS,
In viâ Haute-Feuille, nº 22.
ET VESONTIONE APUD EOSDEM.

1836.

curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus æstimandi cujusdam superioris eos naturæ ac divinæ fuisse, ut delictum recipere, et culpæ consortium habere non possent. Quæ opinio utique, ut exsortes nos illius substantiæ, ab impossibili imitatione revocaret. PRÆTERIT igitur paulisper illos Dei gratia, ut nobis ad imitationem vita eorum fieret disciplina; et sicut innocentiæ, ita et pœnitentiæ magisterium de eorum actibus sumeremus. Ergo dum lapsus eorum lego, consortes etiam illos infirmitatis agnosco: dum credo consortes, imitandos esse præsumo.

8. Admonet etiam apostolus Paulus prospexisse Dominum Deum nostrum, ne vel revelationum sublimitate, vel secundo operum continuante processu, humanus etiam in sanctis extolleretur affectus, nec sibi deputarent, virtutique adtribuerent suæ, quod divina sibi operatione foret collatum. Ergo ne in tantum præjudicium ruerent, atque in perfidiæ foveam deciderent, passus est Dominus illis subintrare culpam; ut et ipsi adverterent divinis se auxiliis indigere, ducemque salutis suæ quærendum esse cognoscerent. Denique Paulus infirmitatem sibi profuisse testatur, dicente Domino roganti sibi, ut a se stimulus carnis suæ discederet: *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate consummatur*. Meritoque gloriatur in infirmitatibus; sciebat enim virtutis abundantia plurimos etiam sanctos sine remedio corruisse. Quanto igitur commodius uni aut duabus reprehensionibus locum dedisse, quam traxisse in perpetuum divinitatis offensam?

CAPUT III.

Davidem eo tentationi expositum fuisse, quod athletas suos variis certaminibus exerceri, et nobis exemplo esse Deus velit: prætereu ejusdem adulterium in figuram factum, adductis variis allegoriis, declaratur.

9. QUID etiam illa adjiciam quæ ex ipso usu mundi conjicere possumus, quia plerosque cum probaverimus in aliquo officio, eosdem quasi industrios atque impigros in alio munere volumus experiri? Quam multi athletæ cum isto certandi genere prævaluerint, ad aliud genus vocantur certaminis? Quid si et te dominus Deus tuus cum aliquod specimen virtutis dederis tuæ, in alio virtutum genere vult probare? Job sanctum currentem inoffense, tentari tamen filiorum interitu, et corporis totius ulceribus passus est; ut in hoc quoque ejus virtutem probaret, si nec injuriis, nec acerbitatibus coactus devotionem sui minueret affectus. Num liquet quod etiam sanctum David fide nobilem, præstantissimum mansuetudine, manu fortem probare voluerit, quemadmodum vitium tegeret, lapsum emendaret; ut nos doceret quemadmodum admissum possimus operire peccatum?

10. Nisi forte vilis causa alicui videtur, ut propter nostram correctionem tantus erraret propheta, cum propter omnium redemtionem infirmitates nostras Christus susceperit, qui peccatum pro nobis factus est, cum peccatum non cognoverit. Et indignum æstimatur, nec verisimile creditur, quod David propter posteritatis profectum in unius lapsus opprobrium inciderit; cum ipse Dominus sit pro nobis factus opprobrium, sicut ipse ait: *Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis*. Et alibi: *Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me*. Ergo futuræ dispensationis mysterium in suis ante præmisit. Et servuli quidem conditionis suæ peccata portarunt, ideo non potuerunt etiam et ipsi exsortes esse peccati: Dominus autem onus suscepit alienum, ideo solus fuit sine consortio delictorum.

11. Ad summam, Apostolo quoque docente, cognovimus in figura gesta esse complura, quæ temporibus gesta superioribus sunt. Nam cum dixisset in deserto patres a serpentibus vulneratos non aliter potuisse sanari, nisi Moyses serpentem suspendisset æreum, quo viso, lethales illi morsus infusionesque veneni noxiæ curabantur, subjecit: *Hæc autem in figura facta sunt illis* ad nostram correctionem. In figura æreus serpens tamquam confixus cruci; quia verus crucifigendus generi annuntiaba-

tur humano, qui serpentis diaboli venena vacuaret, in figura maledictus, in veritate autem qui totius mundi maledicta deleret. Alibi quoque, id est, ad Galatas ait : *Quia duos filios habuit Abraham, unum de ancilla, et unum de libera*. Et subdidit : *Sed is quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est : qui autem de libera, per repromissionem; quæ sunt per allegoriam dicta*. Quid sit per allegoriam, in sequentibus exposuit evidenter, dicens duas illas generationes, unam de ancilla, alteram de libera, duo esse Testamenta : unum quidem a monte Sina in servitutem generans, in quo monte Legem Moyses accepit a Domino: alterum autem ab Hierusalem quæ est libera, quæ in Isaac filios, hoc est, in libertate gratiæ, non litteræ servitute generavit. Servis enim pœna decernitur, liberis confertur gratia. Nonne in typo geminæ plebis Jacob duas accepit uxores, ex quibus diversam sobolem procreavit? Cur patriarcha Judas propriæ nurus post filii sui mortem legitur expetisse concubitum, quo geminorum partus est editus; nisi ut figura utroque Jesu domini præcederet Testamento : quorum alterum in typo futuræ mortis ejus est conditum, alterum in Evangelii veritate, duos populos esse generandos, quorum posterior in crucis signo sepem omnem ac munitionem populi superioris incideret? Hic est populus manu prior, ortu posterior. Vel quia ipse dominus Jesus natus ex tribu Juda opera sua ante præmisit, quam nobis ex Virgine nasceretur.

12. Quid de Joseph loquar, qui a fratribus appetitus, exutus patrio vestimento, in lacum missus, in servitutem venditus evidens dominicæ Incarnationis expressit indicium; eo quod ille dilectus Patri cum esset in Dei forma, non rapinam arbitraretur esse se æqualem Deo, sed ipse se exinaniret; ut formam servi accipiens veniret, et se usque ad mortem crucis humiliaret : cujus pretio et emtus et venditus a suis fratribus genus redemit humanum. In cujus typo David minor electus ex fratribus, unctus in regnum, solus belli gravis periculo, singulari certamine universum populum liberavit, triumphavit in decem millibus; ita ut puellæ cum tympanis psallerent : *Saul triumphavit in millibus, David in decem millibus*. Quæ figura in illis juvenculis, nisi animarum quæ triumphalem psalmum concinunt Christo? Genuit ex se filios, unum incestum, alium parricidam ; eo quod incestus et parricidalis populus adfixam patibulo crucis carnem proprii violaturus esset auctoris. Denique in tertio psalmo Abessalon titulus præmittitur, et passio Domini prophetatur.

13. Quid de Salomone sancto loquar, cujus posteriora cum gravi errore non careant, vulgus tamen Judaicum ipsum existimat venisse pro Christo. Et quam multos gravis erroris offensa revocavit! Major itaque culpa plus profuit, ne supra hominem crederetur, qui vitio caruisset humano. Fuit igitur in eo invidiosa sapientia, et culpa suasoria, quæ hominem comprobaret.

14. Quid igitur obstat quominus etiam Bethsabee sancto David in figura sociata fuisse credatur; ut significaretur congregatio nationum, quæ non erat Christo legitimo quodam fidei copulata connubio, quod transversariis quibusdam foret vestibulis in ejus gratiam præter Legis ingressura præscriptum, in qua nuda mentis sinceritas, et aperta simplicitas lavacri justificante mysterio, veri David et regis æterni mentem traduceret, lacesseret caritatem? Merito venit occultus, et qui falleret principem mundi, tamquam Uriam illum qui interpretatione dicitur lumen meum * transfigurantem se in Angelum lucis. Venit, inquam, in hunc mundum, et venit occultus, tamquam adulter intravit, ut jus legitimum vindicaret.

---

* Cum vocem *lumen meum* hebraice interpretentur *Uri*, *Urias* autem vulgo significet *lumen Domini*, quidam codex vetustissimus hic et ubique habet Uri. Sed nobis videtur Sanctus asservasse, ut terminationes latinas, *as*, *æ*, *am*, etc ; et ideo quoque cum mss. Uriam etc., servavimus.

curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus æstimandi cujusdam superioris eos naturæ ac divinæ fuisse, ut delictum recipere, et culpæ consortium habere non possent. Quæ opinio utique, ut exsortes nos illius substantiæ, ab impossibili imitatione revocaret. PRÆTERIT igitur paulisper illos Dei gratia, ut nobis ad imitationem vita eorum fieret disciplina; et sicut innocentiæ, ita et pœnitentiæ magisterium de eorum actibus sumeremus. Ergo dum lapsus eorum lego, consortes etiam illos infirmitatis agnosco: dum credo consortes, imitandos esse præsumo.

8. Admonet etiam apostolus Paulus prospexisse Dominum Deum nostrum, ne vel revelationum sublimitate, vel secundo operum continuante processu, humanus etiam in sanctis extolleretur affectus, nec sibi deputarent, virtutique adtribuerent suæ, quod divina sibi operatione foret collatum. Ergo ne in tantum præjudicium ruerent, atque in perfidiæ foveam deciderent, passus est Dominus illis subintrare culpam; ut et ipsi adverterent divinis se auxiliis indigere, ducemque salutis suæ quærendum esse cognoscerent. Denique Paulus infirmitatem sibi profuisse testatur, dicente Domino roganti sibi, ut a se stimulus carnis suæ discederet: *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate consummatur.* Meritoque gloriatur in infirmitatibus; sciebat enim virtutis abundantia plurimos etiam sanctos sine remedio corruisse. Quanto igitur commodius uni aut duabus reprehensionibus locum dedisse, quam traxisse in perpetuum divinitatis offensam?

CAPUT III.

Davidem eo tentationi expositum fuisse, quod athletas suos variis certaminibus exerceri, et nobis exemplo esse Deus velit: prætcrea ejusdem adulterium in figuram factum, adductis variis allegoriis, declaratur.

9. QUID etiam illa adjiciam quæ ex ipso usu mundi conjicere possumus, quia plerosque cum probaverimus in aliquo officio, eosdem quasi industrios atque impigros in alio munere volumus experiri? Quam multi athletæ cum isto certandi genere prævaluerint, ad aliud genus vocantur certaminis? Quid si et te dominus Deus tuus cum aliquod specimen virtutis dederis tuæ, in alio virtutum genere vult probare? Job sanctum currentem inoffense, tentari tamen filiorum interitu, et corporis totius ulceribus passus est; ut in hoc quoque ejus virtutem probaret, si nec injuriis, nec acerbitatibus coactus devotionem sui minueret affectus. Num liquet quod etiam sanctum David fide nobilem, præstantissimum mansuetudine, manu fortem probare voluerit, quemadmodum vitium tegeret, lapsum emendaret; ut nos doceret quemadmodum admissum possimus operire peccatum?

10. Nisi forte vilis causa alicui videtur, ut propter nostram correctionem tantus erraret propheta, cum propter omnium redemtionem infirmitates nostras Christus susceperit, qui peccatum pro nobis factus est, cum peccatum non cognoverit. Et indignum æstimatur, nec verisimile creditur, quod David propter posteritatis profectum in unius lapsus opprobrium inciderit; cum ipse Dominus sit pro nobis factus opprobrium, sicut ipse ait: *Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis.* Et alibi: *Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Ergo futuræ dispensationis mysterium in suis ante præmisit. Et servuli quidem conditionis suæ peccata portarunt, ideo non potuerunt etiam et ipsi exsortes esse peccati: Dominus autem onus suscepit alienum, ideo solus fuit sine consortio delictorum.

11. Ad summam, Apostolo quoque docente, cognovimus in figura gesta esse complura, quæ temporibus gesta superioribus sunt. Nam cum dixisset in deserto patres a serpentibus vulneratos non aliter potuisse sanari, nisi Moyses serpentem suspendisset æreum, quo viso, lethales illi morsus infusionesque veneni noxiæ curabantur, subjecit: *Hæc autem in figura facta sunt illis* ad nostram correctionem. In figura æreus serpens tamquam confixus cruci; quia verus crucifigendus generi annuntiaba-

in montibus oves, et unam ovem quæ lassa remanserat, requisivit. Hanc princeps istius mundi, contemplatione illius divitis egenus et pauper, quasi filiam alimentis propriis nutriebat. Merito itaque defecerat, cui substantia erat cibus sæculi. Erraverat hæc ovis in Adam, insidiis sollicitata serpentis.

21. Et non mala ovis, quæ erat Verbi plena, utpote rationabilis hebdomadis filia *, et sancti munus auctoris; tamen non pretiosis aliquibus, sed vilibus pauperis diu opibus alebatur. Denique *de pane ejus*, inquit, *manducabat, et de calice ejus bibebat, et in sinu ejus dormiebat*. Non bona esca Æthiopum, noxius calix aureus Babylonis, qui gentes inebriat: non utilis somnus est dormientibus, malo vigilare. Denique turbati sunt omnes insipientes corde, obdormierunt somnum suum, et nihil invenerunt. Hospitii igitur gratia, quia susceperat hospitem, ut ei epulas exhiberet, illam pauperis ovem abstulit. De suis enim vel gregibus vel armentis si quod animal immolaret, nobis prodesse non poterat, quos nisi immolasset, non redemisset.

22. Infirmitates igitur nostræ fragilitatis in sua carne hospitali quodam suscepit affectu, cujus levandæ causa vel potius reficiendæ, carnem suam salutari illi obtulit passioni, ut et cibum nobis vitæ præberet æternæ. Et bene *agnam* dixit Scriptura, quia erat Virginis partus. Bene dignus morte pronuntiatur dives iste judicio prophetico; quia et Caiphas prophetavit dicens, *Expedit unum hominem mori pro populo*. Solus autem Dominus Jesus tali dignus electus est morte, qua tolleret peccatum mundi. Pulcre quoque addidit: *Agnam restituet;* quia carnem propriam resuscitavit, carnem illam virginalis integritatis reddidit. Nec illud otiosum quod ait: *In quadruplum restituet*. Quadruplatur enim resurrectio mortuorum, sicut docet Apostolus dicens: *Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surgit in gloria: seminatur in infirmitate, surgit in virtute: seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale*. Restituet plane in quadruplum agnam etiam illo modo quo potest jam homo dicere: *Si cui aliquid abstuli, reddo quadruplum*. Convenienter etiam illud adjecit: *Quia non pepercit;* non enim pepercit sibi Christus, ut omnibus subveniret.

23. Ideoque dictum est a Domino Jesu Christo ad servum suum David, ut mysterium declararet: *Quoniam tu hoc fecisti in occulto, et ego faciam hoc verbum coram omni Israel, et in conspectu solis hujus*. Et primo quidem nesciens sacramentum, commotus est David indignatione, sed non erravit affectu. Postea vero ubi cognovit mysterium magnum, magnum enim sacramentum Christi et Ecclesiæ, videns remissionem futuram omnium peccatorum, prævidens fulgorem gratiæ per lavacrum regenerationis, et infusionem Spiritus sancti, ait securus veniæ: *Peccavi Domino;* ut et ipse in eorum veniret consortium, quibus culpæ remissio proveniret. Advertis quemadmodum peccatum proprium deploraverit? Quis igitur miretur ei esse dimissum?

CAPUT VI.

Bonos et malos hoc inter se differre, quod illos peccata sequantur, hos præcedant; et quibus operibus David peccatum suum texerit.

24. NUNC consideremus opera ejus quibus potuit tegere peccatum. Etenim quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cavendum ne plura peccata sint, quam opera virtutum. Quod magna vi sapientiæ suæ sanctus Paulus expressit dicens: *Quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad judicium, quosdam autem et subsequuntur*, hoc est non invenitur quisquam illiba-

* *Rationabilis hebdomadis*, id est spiritalis ac mysticæ, sive, ut sanctus Doctor frequenter loquitur, *intelligibilis hebdomadis*, veteris scilicet Testamenti. Nam per hebdomadam antiquum fœdus designari cum alibi significat, tum epist. ad Horont. ubi legas: *Hebdomas veteris Testamenti est: octava novi, etc.* Hic ergo totius loci sensus est: Natura humana etsi in Adamo lapsa fuerit, non tamen mala est, quippe quæ creata sit in veteri Testamento, sub quo et prædictiones promissionesque incarnandi Verbi accepit, unde etiam dicitur *Verbi plena*.

CAPUT IV.

Davidis pœnitentia paulo fusius commendata, neminem a lapsu immunem inveniri sanctissimorum virorum inductione palam facit.

15. DISTINXIMUS* allegationes** validas, ut arbitramur, et in figura fuisse textum hujus historiæ comprobavimus: nunc superiora repetamus, et tamquam exutum spiritalibus indumentis introspiciamus errorem. Peccavit David, quod solent reges: sed pœnitentiam gessit, flevit, ingemuit, quod non solent reges. Confessus est culpam, obsecravit indulgentiam, humi stratus deploravit ærumnam, jejunavit, oravit, confessionis suæ testimonium in perpetua sæcula vulgato dolore transmisit. Quod erubescunt facere privati, rex non erubuit confiteri. Qui tenentur legibus, audent suum negare peccatum, dedignantur rogare indulgentiam, quam petebat qui nullis legibus tenebatur humanis. Quod peccavit, conditionis est: quod supplicavit, correctionis. Lapsus communis, sed specialis confessio. Culpam itaque incidisse, naturæ est: diluisse, virtutis. *Quis gloriatur*, inquit, *castum se habere cor?* Nec unius diei infans mundus esse Scripturæ testimonio declaratur.

16. Da mihi aliquem sine prolapsione delicti. Validissimus omnium Samson legitur, qui leonem etiam suis manibus strangulavit: sed utinam amorem suum suffocare potuisset. Messes incendit allophylorum, et ipse mulieris unius arsit igniculo. Jephte victor ab hoste remeavit: sed vexilla referens triumphalia, suo victus est sacramento, ut pietatem occurrentis filiæ parricidio remunerandam putaret. Primum omnium quid opus fuit tam facile jurare, et incerta vovere pro certis, quorum nesciret eventum? Deinde ad quid sacramenta tristia domino Deo reddit; ut cruentis solvat sua vota funeribus?

17. Nec de sacerdotibus silendum arbitror, ne nostra videar dissimulare delicta. Aaron ipse summus sacerdos (quo duce pariter ac Moyse, Rubrum pedes mare transivit populus Hebræorum) rogatus a plebe ut deos sibi faceret quos adorarent, aurum poposcit, in ignem misit, et caput vituli figuratum est, cui sunt oblata sacrificia. Quo indicio claruit auri cupiditatem materiam esse perfidiæ, et avaritiæ studio sacrilegia solere generari. Iterum tantus sacerdos locum incidit offensionis cum sorore sua Maria. Nam dum fratri uterque obtrectat quod alienigenam accepisset uxorem, illico Maria contagio maculosæ carnis effloruit.

18. Quo loci evidentis fuit figura mysterii, quod sacerdotalis ille populus patrum fraterno populo posterioribus temporibus derogaret, Æthiopissæ illius nesciens sacramentum. Nam si cognovisset, non reprehendisset, quod cum veteri mysterio conveniret. Itaque cum Judæus eum qui ex Gentibus credidit, dicit esse communem*, et vult a Lege secernere, lepram habet, quam non poterit evadere, nisi spiritalis ei legis agnitio ad veniam fuerit suffragata.

19. Ergo et David qui sciret hominem se esse, natum lapsui, veniam postulavit: Domini autem non desperavit misericordiam.

CAPUT V.

Parabola quam Davidi proposuit Nathan, exponitur; et Christo, susceptæque ab eo carni humanæ accommodatur.

20. NEC parabola videtur a mysterio discrepare. Quis enim dives, nisi Dominus noster Jesus, qui de se ait, ut hodie lectum est, quod *homo quidam cum dives esset, abiit in regionem longinquam accipere regnum et reverti.* Et vere dives erat majestatis suæ opibus, et divinitatis propriæ plenitudine, cui Angeli et Archangeli, Virtutes et Potestates et Principatus, Throni et Dominationes, Cherubim et Seraphim indefesso obsequio serviebant. Sed tamen cum dives esset, reliquit nonaginta novem

* *Distinximus.* Id est, non confuse, sed ordine retulimus.

** *Allegationes.* Sine dubio intelligit allegoricas superioris capitis historias.

* *Communem* hoc loco interpretare impurum et pollutum, ut ea vox sumitur Actuum cap. 10, v. 14 et alibi.

exsolvimus? Heu dira supplicia! Inde adhuc nobis barbarus hostis insultat, dum parata adversum se in nos arma vertuntur. Sic vires ceciderunt publicæ, sic Romana virtus suis motibus fracta consenuit, dum publico rapitur parricidio, quod paternæ sollicitudinis religione suscipitur. Idque eo usque precavit, ut cum Adoniam filium regnum sibi usurpare comperisset, et serere conventus, non eum qui præripere gestiebat, sed eum qui exspectaret, eligeret.

28. Saltabat ante arcam Domini potentissimus regum, et cum a propria reprehenderetur uxore, quod denudatus esset ante faciem puellarum, respondit: *Coram Domino nudabor adhuc, et ero nugax ante oculos tuos; ut honorificetur*, inquit, *Dominus, qui me pro patre tuo adscivit in regnum*, docens contuitum regalis potentiæ non habendum, ubi religioni exhibetur obsequium. Honestum est enim pro religione facere, etsi id incongruum potestati sit.

29. Specta aliud memorabile. Parricida filius regnum patrium violenter invaserat, cedebat primo pater ejus furori, et locum prælii declinabat; ut vel sic impius a furore resipisceret. Bello quoque interesse noluit, rogavit ad prælium profecturos ut parcerent filio. Securus erat de victoria, qui rogabat ut parcerent: nec pietatis alienus, qui perire debere etiam impium filium non putabat. Flevit, et magno luctu deploravit exitum parricidæ dicens: *Filius meus Abessalon, quis dabit mihi mortem pro te, filius meus Abessalon?* Vindicandum putabat eum qui pro paternæ vindicta pietatis occiderat.

30. Quam vero injuriæ patiens et doloris! Cedebat, ut dixi, filii sui Abessalon furori, vallatus dextra lævaque validis bellatoribus. Maledicebat ei vir cui nomen Semei, cruentum appellans, et virum sanguinis, dignoque judicio Domini dejectum esse de regno: sed ne talibus quidem movebatur conviciis; movebantur autem comites ejus. Denique unus ex sociis (Abessa nomen viro) minitatus est quod injuriæ pretium caput ejus auferret: sed rex conversus ad Abessa: *Quid mihi*, ait, *et tibi est, fili Sarviæ? Ideo maledicit mihi, quoniam Dominus dixit illi, ut maledicat.* Quam moraliter docuit quod injuriarum vel periculorum nostrorum tempora, tentationum certamina, et examina probationum sint; et ideo non sine divino ea irrogari solere judicio? Exercetur bonus athleta conviciis, exercetur laboribus et periculis, ut dignus sit cui deferatur corona justitiæ; et ideo ferenda patienter sunt quæ putantur adversa. Denique et alibi id te docet Scriptura divina, dicente justo: *Si bona accepimus de manu Domini, quæ mala sunt cur non sustinemus?*

31. Et addidit sanctus Propheta dicens: *Ecce filius meus qui exivit de ventre meo, quærit animam meam. Si autem Iemineus maledicit mihi, dimitte illum ut maledicat; quoniam dixit illi Dominus, ut videat humilitatem meam: et retribuet mihi Dominus pro maledicto hoc.* O altitudo prudentiæ! o insigne patientiæ! o devorandæ contumeliæ grande inventum! Moveris, inquit, Abessa, quod mihi maledicat extraneus, quem parricidio petit filius: Dominus dixit ei ut maledicat mihi. Sed non est maledicus Dominus, nec delectatur contumeliis.

32. Vide quam singula diligenter custodiat. Non accusat Dominum quasi auctorem injuriæ; sed magis laudat quod patiatur nos minora perpeti, ut majorum veniam peccatorum adipiscamur. Ecce verborum contumelia parricidii levavit ærumnam, absolvit procacem, cujus maledicta plus prosint, quæ divina remuneratione donantur. Quis secum talem non compenset injuriam; ut quem homo læsit, eum Deus meliorum retributione soletur?

CAPUT VII.

De pugnis David contra gigantes, et aquæ Bethleemitici lacus libatione; ex quibus aliisque præclare factis concluditur suum ab eo peccatum tectum fuisse: præsertim cum illud non cruento affectu patraverit, et postea se Deo quam hominibus maluerit committere; nec non crimen sibi dimissum ipse docuerit.

33. ALIA quoque ejus gesta consideremus. Pugnavit adversus progeniem gi-

tus a culpa: habet quis bona merita, habet et vitia atque peccata. Omnia itaque nostra quasi in trutina ponderantur: si bonis igitur factis peccata præponderant, præcedunt ad judicium; vergunt enim peccata quasi in profundum, vergunt quæ manifesta sunt vel pondere atque acerbitate, vel multitudine. *Quosdam autem*, inquit, *et subsequuntur*, hoc est, eos qui se egerint sobrie, sed fragilitate conditionis dederint aliquando etiam errori locum, bona facta præcedunt, mala sequuntur. Hi honestiores, sed tamen homines lapsi levioribus vitiis et erratis. Ergo justos sequuntur peccata, non præeunt: injustos præcedunt. Præponderant peccata quæ vergunt: sequuntur autem si quæ recte facta sunt, quasi quodam præjudicio peccatorum præeuntium prægravata. Similiter et facta bona manifesta sunt. Lucent enim opere virtutum, et splendore meritorum: et quæ aliter se habent, abscondi non possunt. Ergo talia non teguntur, non obumbrat ea caritas quæ operit multitudinem peccatorum, non operit bonorum operum gratia, non abscondit virtutum multitudo, sed quasi nuda et intecta produntur. Non enim est in iis qui dicat: *Sub umbra alarum tuarum protege me*. Crux enim Domini omnes abolet atque abscondit errores.

25. Quis igitur magis operuit et texit quam sanctus David, qui et alibi ait: *Et in umbra alarum tuarum speravi, donec transeat iniquitas*: et sic dilexit Dominum, ut nimia caritate peccatum omne tegeret atque absconderet. Etenim si sanctus apostolus Petrus lapsum suum confessione caritatis abolevit, et ille interrogatus a Domino dicente ei tertio: *Simon Johannis amas me*; ut quem tertio negaverat, tertio fateretur, atque ita trino quodam dilectionis velamine lapsum trinæ negationis absconderet: si quia semel Petrus flevit, veniam reportavit; quanto magis David, qui lavabat per singulas noctes lectum suum, et lacrymis stratum suum rigabat: cui erant lacrymæ suæ panis die ac nocte: qui cinerem tamquam panem manducabat, et potum suum cum fletu miscebat? Etenim si ejus qui conversus ingemuerit, miseretur Jesus: si Petrum adspexit, et ille flevit: quanto magis qui diu flevit, a conspectu Domini non recessit? Negavit Petrus, et non flevit; quia non respexerat Jesus: negavit secundo, et non flevit; quia non respexerat Dominus: negavit tertio, respexit Jesus, et statim flevit, et flevit amarissime. Ideo David qui semper flebat, dicebat: *Oculi mei semper ad Dominum*. Qui semper videbatur a Christo, dicebat: *Per exitus aquarum descenderunt oculi mei*.

26. Sed jam etiam facta ejus consideremus. Quis non tantarum laude virtutum unius criminis obumbraret invidiam? Divino electus examine, statim probavit indignum se tanto non esse judicio. Processit in prælium, et trepidantibus cæteris, solus allophylum Goliam verborum jactantia, et immanis corporis mole terribilem concurrente simul fide ac virtute prostravit. Unius fortitudo facta est universorum victoria. Conferatur, si placet, privatum crimen, et triumphus omnium: mors unius, et tantorum quos liberavit a morte, vita populorum.

27. Veniamus ad alia. Insidias patiebatur a rege, vitam ejus quærebat extinguere: sed dispositione divina in ejus rex potestatem traditus, cum totus pateret ad vulnus, ferituris sociis David sanctus occurrit, et a corpore perituri vulnus lethale retorsit dicens: Nolite tangere christum Domini. Quin etiam inimici illius ultus est mortem, flebiliter satis deploravit interitum, et debitum sibi imperium diu distulit, quod sciebat Deo auctore deberi. Quo solo docuit omnes homines ad non præripiendum regnum, etiamsi debeatur; sed exspectandum ut suo tempore deferatur. Utinam hunc virum imitati essent posteri, non tantas bellorum pertulissemus acerbitates! Arguis quod unum occiderit, non consideras quod docuerit quemadmodum pax orbi Romano perpetua servaretur. Quam gravi adhuc luimus vastitate, quam publico quodam totius orbis funere appetiti necem regis*

* Videlicet Gratiani imperatoris.

mallet, quam hominum committere potestati! Dominus enim cito miseratus ignosceret. Itaque sic ait: *Angustiæ sunt mihi valde in his tribus: sed magis incidam in manus Domini* (*quoniam magna est misericordia ejus valde*) *quam in manus hominum incidam*. Hac humilitate, prudentia, mansuetudine fecit, ut verbis Scripturæ utar, habere Dominum propriæ commotionis pœnitentiam. Denique sic scriptum est: *Quia pœnitentiam habuit Dominus super malitiam.*

38. Quam vero illud etiam admirabile, quod Angelo ferienti plebem se obtulit dicens: *Grex iste quid fecit? Fiat manus tua in me, et in domum patris mei.* Quo facto statim dignus sacrificio judicatus est, qui absolutione æstimabatur indignus. Nec mirum si tali sua oblatione pro populo, peccati sui adeptus est veniam, cum Moyses offerendo se Domino pro plebis errore, etiam plebis peccata deleverit.

39. Texit igitur peccata sua, an non? Sed quis hoc neget, cum ipse docuerit Propheta, quod remittantur iniquitates, tegantur peccata, non imputentur a Domino? Peccatum remissum sibi ipse docuit, sicut scriptum est: *Delictum meum agnosco, et injustitiam meam non operui. Dixi, Pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino, et tu dimisisti impietatem cordis mei.* Si dixit, *Pronuntiabo*, et veniam meruit antequam pronuntiaret; quanto magis ubi de se pronuntiavit dicens: *Iniquitatem meam ego agnosco*, remissum est ei omne peccatum? Licet specialiter de hoc et Nathan propheta responderit: *Et Dominus traduxit peccatum tuum.*

40. Ergo et remissionem meruit iniquitatis, et texit caritate atque operuit peccata sua, et texit operibus bonis. Nec imputatum est ei peccatum, quia non fuit in eo dolus malitiæ, sed lapsus erroris. Deinde quia non fuit improbitatis æstus, sed umbra mysterii. Et tamen confessus est delictum suum, agnovit iniquitatem, vidit lavacrum, et vidit, et credidit. Dilexit multum, ut nimia caritate tegere quemvis posset errorem.

CAPUT VIII.

Cur psalmus L aliis quibusdam in se[illegible] riores compositis præmissus; et quæ myste[illegible] ria in quinquagesimo numero compre[illegible]. Quomodo Davidis exemplum agendam [illegible] nitentiam doceat; quamve multiplici[ter] mundetur quis ab iniquitate?

41. Sed jam se ipse defendat, [illegible] quinquagesimum psalmum ad eam scripsit historiam. Et cum priorum gestorum suorum historiam subjecerit, ut de proditione Doech Syri, cujus est titulus in psalmo quinquagesimo primo, et Ziphæorum, quæ comprehendi titulo videtur psalmi quinquagesimi tertii; istam quæ posterior est, præmisit historiam, cum Doech ante prodiderit, vel Ziphæi, quam regnum David propheta susciperet. Quandoquidem regem Saul fugiens, adhuc per diversa secreta exsul errabat: Bethsabee autem cum jam regnaret, accepit.

42. Cur ergo secundum gestorum ordinem psalmorum quoque ordo non quadrat? Quia non tam ordinem ordini, quam mysterium gestis voluit convenire; ideoque numerum remissionis aptare huic voluit historiæ. Quinquagesimus enim numerus remissionis est numerus, sicut in Evangelio Dominus ipse nos docuit dicens: *Duo debitores erant cuidam fœneratori, unus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta: non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo cum plus diligit?* Et in Lege habes, quia jubilæus dicitur numerus quinquaginta annorum recursus, celebrabilis admodum, quo debita vacuantur, confirmantur Hebræorum libertates, possessionum refusiones. Hunc numerum læti celebramus post Domini passionem, remisso culpæ totius debito, chirographo quoque vacuato, ab omni nexu liberi; et suscipimus advenientem in nos gratiam Spiritus sancti die pentecostes: vacant jejunia, laus dicitur Deo, alleluia cantatur. Denique et puellæ pater illius quæ per vim, concubitus nulli desponsata pertulerit, quinquaginta didrachmata argentea accipiet; ipsa autem in conjugio permanebit. Hoc ergo numero etiam vitia vertuntur in gratiam. Magnus igi-

psalmus, quo docemur quemadmodum agenda pœnitentia sit.

44. *Miserere*, inquit, *mei, Domine, secundum magnam misericordiam tuam. Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. In multum lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me. Quoniam iniquitatem meam agnosco; et delictum meum contra me est semper. Tibi soli peccavi, et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: et in delictis peperit me mater mea.* Quis nostrum [illegible] confiteatur delictum suum, non [illegible] potius, quam repetendum putet? Quis secundo repetat, aut tertio? Vide quot versibus tantus Propheta [illegible] suum resonet, quam nullus [illegible] sine confessione delicti sit. Conomnia simul, iniquitates suas et [illegible] personando, jungens delicta [illegible]: atque ea sæpe repetendo, magnam misericordiam poscit; [illegible] magnam misericordiam, sed multitudinem miserationum. [illegible] peccatum talis non diluat de[illegible], quam culpam precatio hujus[illegible] emundet? Ille pro uno peccato [illegible] multitudinem depreca[illegible] pro pluribus peccatis vix semel misericordiam credimus obsecran[illegible]. Deinde legimus quia in virtute magna, et brachio suo excelso po[illegible] suum de terra Ægypti liberavit, traduxit eum per mare Rubrum [illegible] fuit figura baptismatis. Si ergo magna in figura fuit sacramento[illegible] quanto magis in veritate eorum misericordia est? Recte quoque [illegible] miserationum multitudo, [illegible] peccantium est.

In multum lava me ab injustitia mea delicto meo munda me. Non tam sæ[illegible] quam plenius lavari petit, ut con[illegible] sordem possit eluere. Noverat [illegible] Legem pleraque mundandi [illegible], sed nullum plenum atque [illegible]. Ad illud ergo perfectum [illegible] festinat, quo justitia impletur, quod est baptismatis [illegible], sicut ipse docet dominus. Nam cum venisset ad Johannem, ait Baptista: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Respondit Dominus: *Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Sed posteaquam baptizatus est Christus, et Spiritus sanctus super eum tamquam columba descendit, et Pater Filium signavit e cœlo, justitia omnis impleta est. Ideo Propheta dicit: *In multum lava me ab injustitia mea.* Grandis enim squalor et macula non exiguo, sed multo aufertur lavacro.

45. Quod si quis aliter accipere vult, potest ita suum formare intellectum: mundat sermo divinus, mundat nostra confessio; ille dum auditur, ista dum promitur: mundat bona cogitatio, mundat honesta operatio, bonæ quoque usus conversationis. His mundatus unusquisque facilius haurit, et tamquam in se rapit splendorem gratiæ spiritalis. Denique non una infusione velleris statim pretiosus succus irradiat: sed primum succo ignobili vellus inficitur: deinde aliis atque aliis succis naturalis ejus species frequenter eluitur, et diverso sæpius colore mutatur; ac sic postea velut plenioris lavacri adhibetur infectio, ut purpuræ verior atque perfectior fulgor irrutilet. Sicut igitur muricum plurimorum in purpuræ infectione, ita in lavacro regenerationis miserationum est multitudo cœlestium, ut iniquitas deleatur. Itaque qui in multum lavatur ab injustitia mundatur et a delicto, et peccandi quamdam inolitam studiis ac moribus deponit habitudinem, et obliviscitur qualitatem. Et bene lavatur ab injustitia vel iniquitate, quæ major est: mundatur et a delicto quod minus est.

CAPUT IX.

Paucos cum David peccata sua agnoscere; immo plures de illis gloriari: sapientem delicti sui numquam deponere memoriam; et quanta sit conscientiæ vis? Inter peccatum et iniquitatem discrimen esse; quove pacto illa baptismate ac pœnitentia caritati conjuncta deleantur?

46. Ideoque addidit: *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco: et delictum meum contra me est semper.* Non mediocre est, ut agnoscat unusquisque peccatum suum. Ideoque et supra ait:

Lapsus quis intelliget? id est, quis est tantus ut intelligat? Quomodo illud: *Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis adscendet in montem Domini?* Non utique nullus, sed rarus. Qui enim potest agnoscere, potest declinare, potest quid sequatur, eligere. Plerique in suis lapsibus gloriantur, et putant ea laudi esse quæ crimini sunt. Si alienum coinquinavit thorum, et pudicæ feminæ expugnavit affectum, si viduæ propositum aliqua fraude mutavit: alius nece hominis, latrocinii insidiis, et rapto vivere putat esse virtutis: nonnulli circumvenire ac fallere arbitrantur esse sapientiæ. Ex his nullus potest dicere: *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco:* sed ille qui potest dolere quod fecerit, condemnare quod deliquerit, quem sua vitia compungunt. Unde et Propheta ait: *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini.* Plerique equorum cum ceciderint, se jactare consuerunt; et quos casus non læserit, jactando se debilitant et frangunt: alii (qualis græcorum equorum fertur natura) cum vel in certamine curuli elisi fuerint vel fortuito ceciderint, nequaquam se movere consuerunt, et quamdam tenent quietis et patientiæ disciplinam. His si casus non nocuit, quies prodest; certe non acerbatur offensio. Nonne mutis animalibus deteriores æstimandi, qui se in flagitiis suis jactant, et putant insigne esse virtutis, ubi lapsus est criminis? Ideo quasi muto dicitur jumento: *Peccasti, quiesce.*

47. Unde pulcre addidit: *Et delictum meum contra me est semper.* Insipiens enim delectatur erroribus suis, et novis vetera obumbrando, peccatis se existimat adjuvari; ideoque exsultat in crimine. At vero sapiens adversum se judicat esse delictum suum, et tamquam hostiles acies, ita lapsus culparum suarum adversantium modo sibi arbitratur obsistere. Quidquid personuerit, quidquid increpuerit, culpa ei propria semper occurrit: quidquid fuerit dictum aut lectum, in se dictum putat: quidquid intenderit, se nutu, se oculis signari putat. Si epuletur, si cogitet, si oret ac deprecetur, ante oculos ejus semper est error proprius, et momentis omnibus culpa pulsat conscientiam, nec quiescere, nec oblivisci sinit, velut gravis censor exagitat se terrore perpetuo. Omnia igitur adversa habet, qui ipse sibi displicet, ipse sui accusator, ipse sui testis est, nec invenit quo fugiat, qui ipse se perurget, et stimulat. Sed hoc bonæ mentis est, vulnus sentire peccati. Nam qui expertes doloris sunt, non sentiunt vulneris acerbitatem, quod est immedicabilis ægritudinis: qui autem aliquo dolore pungantur, sicut doloris sensu non carent, ita etiam non carent sanitatis profectu. Ubi enim doloris sensus, ibi etiam sensus est vitæ; sentire enim vitalis vigoris ac muneris est. Unde et ille qui errorem suum non agnoscit, insanit, furit, desipit: qui autem agnoscit, utique resipiscit, non respuit remedia sanitatis; sed se ipse restringit, pœnitet eum culpæ, de ipsa semper cogitat, et cogitando se ipse condemnat. Justus enim in primordio sermonis accusator est sui. Qui se accusat, justus est: qui justus est, sobrius est, sanus est. Justus favere sibi nescit, rigorem judicii etiam circa se non novit inflectere, recordationem lapsus proprii perhorrescit, et commissum erubescit errorem, omnem ejus memoriam pavet, metuit, reformidat: gravem sibi se judicat, se ipsum arbitrum refugit, nec sese sibi audet committere; quod nullum putat sibi esse graviorem, quam cum latere non possit, fallere non queat, fugere ac vitare non reperiat; nisi ut se sibi abneget, et Domini crucem tollat.

48. Magna vis obnoxiæ conscientiæ, magna supplicia. Timebant Adam et Eva; et cum Domini vocem in paradiso ambulantis audierunt, cupiebant se abscondere, quos nemo quærebat. Cain quoque metuebat, ne omnis eum quicumque inveniret, occideret: ita in se ipse ferebat sententiam, quod dignus esset cui nullus ignosceret. Unde bene ait: *Et delictum meum contra me est semper,* hoc est, sine intervallo aliquo recordatio et species ipsa mei me erroris impugnant. Considera quomodo nos confundat, cum aliquid deliquimus,

quomodo incurset oculos, quomodo in memoriam semper incurrat. Quem commissi pudet, nescit postea aliquid tale committere, unde similiter erubescat.

49. Præcedit autem iniquitas, peccatum sequitur. Radix est iniquitas, fructus autem radicis est culpa. Unde videtur iniquitas ad mentis improbitatem referri, peccatum ad prolapsionem corporis. Gravior iniquitas tamquam materia peccatorum, levius peccatum. Denique iniquitas per lavacrum remittitur, peccatum tegitur bonis factis, et tamquam aliis operibus obumbratur. Unde bene supra hic ipse ait : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Caritas enim abscondit errorem, et operit multitudinem peccatorum. Multa quoque caritas remittit etiam ipsa peccata, sicut scriptum est de muliere, quæ super Dominum fudit unguentum : *Remissa sunt peccata ejus multa, quoniam dilexit multum.*

50. Sunt etiam qui accipiant priorem versiculum de lavacro esse, secundum de pœnitentia. Qua etiam gratia Petrus qui ante fuerat baptizatus, interrogatur, postquam visus est Dominum negasse : *Simon Johannis diligis me? Dixit ei : Utique tu scis, Domine, quia diligo te.* Et iterum interrogatur : *Simon Johannis, diligis me?* Et iterum respondit : *Tu scis quia amo te.* Et tertio interrogatur : *Simon Johannis, amas me?* Et contristatus est, *quia dixit ei tertio : Amas me; et dixit ei : Domine, omnia tu scis, tu nosti quia amo te.* Et dictum est ei trina vice : *Pasce oves meas; sequere me,* quasi qui peccatum suum nimia caritate texisset. Nec otiose post confessionem nimiæ caritatis jubetur plebem regere, qui etiam turbatus non amiserat, quemadmodum ipse se regeret? Hæc propter gratiam diximus caritatis, eo quod peccatum tegat. Denique nonnulli ideo trinam interrogationem dilectionis factam esse dixerunt, quia trina fuerat negatio; ut trinæ lapsum negationis professio caritatis toties repetita deleret.

CAPUT X.

David licet legibus humanis liberum, se tamen Deo subjecisse, cui soli peccavit; et quot modis ultimum hoc intelligendum? Magnum scelus præsente Deo peccare : qui peccatorem se neget, mendacii ab eo accusari ipsum Deum, cujus patientia et moderatio commendatur : ad hæc Deum ab illo etiam justificari, qui pœnitentiam agat erroris.

51. SEQUITUR, *Tibi soli peccavi.* Rex utique erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a vinculis delictorum; neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, tuti sub imperii potestate. Homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius. Sed quamvis tutus imperio, devotione tamen ac fide erat Deo subditus : et legi ejus subjectum se esse cognoscens, peccatum suum negare non poterat; sed quasi reus cum amaritudine fatebatur, qui sciret majoribus vinculis se teneri, quia majora deberet; quoniam plus ab eo exigitur, cui plus commissum est. Possumus etiam et ita accipere. Quis me dijudicat, cum omnes sub peccato sint? Denique Dominus de illa adultera : *Qui sine peccato*, inquit, *est*, *prior lapidet eam.* Et nemo eam lapidavit. Hoc igitur ait Propheta : *Tibi soli peccavi*, qui solus sine peccato es. Qui autem peccato obnoxius est, quasi peccatorem non potest judicare. Inexcusabilis est enim omnis homo qui in alio ea quæ agit ipse, condemnat; in quo enim alium judicat, semetipsum adjudicat. *Tibi*, inquit, *peccavi*, *et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.* Tibi peccavi, qui me ad virtutis studia provocasti, qui me erudisti in lege tua. *Tibi soli peccavi*, quem solum abscondita cogitationum, et mentis occulta non fallunt.

52. *Et malum coram te feci*, quem solum sanctificatio decet. Hominis testimonium declinamus, et in conspectu tuo ea quæ sunt indigna committimus. Injuria est homini spectare flagitia. Deum arbitrum omnium esse scimus, et eo ipso teste, peccamus : et tamen in his justificatur magis dominus Deus noster; quia injustitia nostra Dei justitiam commendat, et mendacium nos-

trum concelebrat veritatem Dei. Sit enim Deus verax, omnis autem homo mendax.

53. *Ut justificeris in sermonibus tuis.* Sermones Dei pleni veritatis sunt atque justitiæ, ideoque vera sunt quæcumque locutus est Dominus de fragilitate humana; quia inclinatum est cor eorum ad nequitiam, propendet ad fraudem; et quia definivit eo quod non sit homo qui non peccet : *Omnes enim declinaverunt, et inutiles facti sunt.* Ideo vincit dum judicatur, quoniam prolapsione universorum probavit quæcumque de nostra judicavit fallacia. Ergo si dixerimus quia iniquitatem fecimus, justificamus Deum in sermonibus suis; si autem dixerimus quia non peccavimus, mendacem facimus Deum : sed impossibile est mentiri eum : nos igitur omnes sub peccato esse manifestum est.

54. Quantum igitur crimen, ut homo peccatorem se neget? Quoniam quantum in ipso est, summi Dei videtur arguere ac refutare mendacium, qui tam moderatus et patiens est, ut vincat cum judicatur. Venit enim ad judicium Deus et dicit : *Popule meus quid feci tibi, aut quid contristavi te, aut quid molestus fui tibi? Quia eduxi te de terra Ægypti, et de domo servitutis liberavi te, et misi ante faciem tuam Moysen, Aaron, et Mariam. Plebs mea, in mente habeto quid cogitaverit de te Balach.* Singula in conspectu tuo locat beneficia sua, ut tanquam de his judices quæ servare debueras, quo magis reus fias, qui divinis non potueris stare beneficiis. *Quid feci,* inquit, *tibi?* Tanquam reum se constituit, et te judicem. *Aut quid contristavi te?* Offensi vultus non abnuit crimen, si tu Deo es contristatus auctore. *Aut quid molestus tibi fui?* Interpellationis injuriam confitetur, si molestior æstimata est : addidit beneficia quorum gratia non erubuit, qui existebat ingratus. In hac quoque causa considera quomodo Dominus se ipsi David judicandum præbuit, ut vinceret; dicit enim Nathan : *Hæc dicit dominus Deus Israel : Ego unxi te in regem super Israel, et ego liberavi te de manu Saul, et dedi tibi omnia quæ erant domini tui, et uxores illius in sinum tuum dedi, et do[...] mum ipsius Israel; et si pauca s[...] ciam tibi. Et quare pro nihil[...] Dominum, ut faceres nequ[...] spectu ejus?* Horum comm[...] conventus, cum videret in[...] esse, cum judicaret, ait : *Pe[...] mino.* Ita justificavit Domin[...] catum suum negare ausus n[...]

55. Possumus et ita accipe[...] cat Dominum qui peccatum [...] tur. Denique in Evangelio [...] publicani justificaverunt Dom[...] zati baptismo Johannis. Bapti[...] Johannes baptismum fecit p[...] Qui autem agit pœnitentiam d[...] abnuit. Ergo quia David contr[...] bat semper delictum suum, u[...] negabat quod et erubescebat, [...] gabat quod et agnoscebat. N[...] autem utique commissi p[...] gerebat erroris; atque ita [...] delictum, justificabat Domin[...] justificabatur a Domino. [...] enim Dominus, dum ejus p[...] justitia, et ab eo venia post[...] mul et ipse justificat confite[...] justificatur in sermonibus [...] scriptum est : *Dic iniquitat[...] justificeris.*

CAPUT XI.

Prophetæ verbis doceri, qui in iniq[...] concipiatur, esse neminem. Utru[...] tum an prolis ea sit iniquitas, a[...] Christus immunis fuisse ostendit[...]

56. SEQUITUR : *Ecce enim in [...] libus conceptus sum, et in delict[...] me mater mea.* Quis tanto af[...] pœnitentiam? Humi stratus jac[...] in lacrymas, cibum non gusta[...] cro se abdicavit. Quid jam rel[...] cam, quod abstinuerit ornatu [...] regio? Adjunxit confessionem [...] tis suæ, et in perpetua sæcul[...] nendam orbe transmisit. *Ecce, [...] in iniquitatibus conceptus sum, [...] lictis peperit me mater mea. A[...] ciem tuam a peccatis meis : et o[...] quitates meas dele. Ne projicias [...] tua, et Spiritum sanctum tuum [...] a me. Libera me de sanguinibu[...] Deus salutis meæ.* Antequam [...]

ur contagio; et ante usuram
iginis ipsius excipimus inju-
iniquitate concipimur : non
utrum parentum, an nostra.
lictis generat unumquemque
: nec hic declaravit utrum in
is mater pariat; an jam sint
delicta nascentis. Sed vide ne
intelligendum sit. Nec con-
quitatis exsors est, quoniam
non carent lapsu. Et si nec
infans sine peccato est, multo
illi materni conceptus dies
to sunt. Concipimur ergo in
rentum, et in delictis eorum
Sed et ipse partus habet con-
nec unum tantummodo habet
a contagium. Bonum quidem
sancta copula : sed tamen
t uxores ita sint, ac si non
Ipse thorus incoinquinatus :
lterum fraudare debet eo, nisi
tempus, ut vacent orationi.
cundum Apostolum non vacat
uis eo tempore, quo usum
illius conventionis exercet,
ris menstruatæ coinquinatus
, nec potest illis diebus pur-
ue offerre sacrificium. Et mu-
e generaverit dies partus et
alii a sacrificio feriati sunt,
itimo ritu feta mundetur.

o in quo voluit Dominus nulla
li originis esse contagia, dicit
inus : *Priusquam te formarem
matris tuæ, novi te : et prius-
res de vulva, sanctificavi te, et
in gentibus posui te.* Quis tan-
am magna delata sunt? Num-
emias? Sed ille non utique in
propheta propositus; sed in
ne temporis, nunc autem etiam
ibus, quæ in Jesum Christum
crediderunt. Vide tamen ne
r, qui antequam nasceretur ex
Jam dudum erat, et erat sem-
perabatur etiam in utero Mariæ
us; et ita sanctus erat, ut sanc-
prophetas suos : in quo solo et
s virginalis et partus sine ullo
talis originis inquinamento.
etenim fuit, ut qui non erat
s corporeæ peccatum prolap-
sionis, nullum sentiret generationis na-
turale contagium. Merito ergo David
flebiliter in se deploravit ipsa inquina-
menta naturæ, quod prius inciperet in
homine macula quam vita.

CAPUT XII.

Confitenti peccatum cœlestia sacramenta divinitus patefieri : cum hæc incerta in psalmo dicuntur, significari non esse manifesta ; sed præcipue hoc loco baptismatis lavacrum præfigurari.

58. Dum hæc dicit, et peccatorum specialium atque communium colluviem confitetur, subito ei splendor veritatis, et candor gratiæ spiritalis affulsit. Supergressus enim umbram, spiritu prophetico ipsa vidit mysteriorum sacramenta cœlestium, quorum typum Moyses præfiguravit in Lege. Vulneratus igitur caritatis vulnere, et indagandæ captus veritatis cupiditate, in superiora suæ mentis extendit intuitum, et in futura prospiciens, thesauros sapientiæ et scientiæ vidit in Christo, prævidit baptismatis sacramentum, et miratus gratiam exclamavit subito dicens : *Ecce enim veritatem dilexisti : incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Non incerta mysteria, quia certa sunt; nec incerta secreta et arcana sapientiæ, sed non manifesta. Hoc enim significat, quia nullis adhuc essent manifestata. Quod enim oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, hoc præparavit Deus diligentibus eum. Videns igitur ea dicit : Ecce jam non in umbra, nec in figura, nec in typo, sed in veritate lux aperta resplendet : ecce nunc veritatem adspicio, splendorem veritatis agnosco : nunc te majori, domine Deus noster, veneror affectu. *Ecce enim veritatem dilexisti,* non per speculum, non in ænigmate, sed facie ad faciem te mihi, Christe, demonstrasti : in tuis te invenio sacramentis. Hæc sunt tuæ vera sacramenta sapientiæ, quibus mentis occulta mundantur.

59. Itaque jam lætus atque securus, quod vibrasset* ei sapientiæ plenitudo, dicit ad Dominum : *Adsperges me hyssopo,*

* *Vibrasset*, supple *radios*, id est, illuxisset.

et mundabor : lavabis me, et super nivem dealbabor. Bene et veteris Testamenti sacramenta non evacuat, et Evangelica docet mysteria præferenda : hyssopo mundari secundum Legem postulat : lavari secundum Evangelium concupiscit; et supra nivem se existimat, si lotus fuerit, dealbandum. Per hyssopi fasciculum adspergebatur agni sanguine, qui mundari volebat typico baptismate. Lavatur autem qui diluitur æterni fontis irriguo; et supra nivem dealbatur, cui culpa dimittitur. Denique de ipsa anima dicitur : *Quæ est hæc, quæ adscendit dealbata?* Antequam baptizaretur, ipsa est quæ dicebat : *Nigra sum et decora, filiæ Hierusalem*. Erat enim nigra, tenebrosa, peccatorum horrore deformis : sed posteaquam abluta per baptismum remissionem meruit delictorum, dealbata adscendit ad Christum. Inde et per Esaiam Dominus locutus est dicens : *Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, ut nivem dealbabo*, id est, si cruenta, si tetra, mundabo. Hæc est nix intelligibilis, de qua ait quod domini Jesu in Evangelio refulserint vestimenta sicut nix; eo quod peccatum non cognoverit. Caro enim qua se induit, ab omni fuerat munda delicto. Quid miraris si vidit baptismatis sacramenta, cum supra dixerit, ubi descripsit passionem Domini : *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit : in loco viridi ibi me collocavit, super aquam refectionis educavit me*. Et alibi : *Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit*. Et de ipso sacramento* plenius dixit : *Parasti in conspectu meo mensam, impinguasti in oleo caput meum, et poculum tuum inebrians, quam præclarum est?*

CAPUT XIII.

David solo futuræ remissionis auditu recreatus, fore ut ossa humiliata exsultent, prædicit; et quæ sint illa? Rogandum Deum ut faciem avertat a peccatis nostris, illam vero ad nos convertat : item sicut peccatum, ita et iniquitatem quæ ejus origo est, triplici ratione tolli, quæ aperitur.

60. Merito ergo istic quoque exsultans ait : *Auditui meo dabis gaudium et lætitiam : et exsultabunt ossa humiliata*. Probasti, domine Jesu, quia numquam verba tua prætereunt. Probasti illud Evangelicum quod dixisti : *Multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ videtis, et audire quæ auditis*. Ecce David solo lætatur auditu, quia futura esset peccatorum remissio; et prophetat quia exsultabunt ossa humiliata. Sicut omnia justi ossa dicent : *Domine, quis similis tibi*, sic *exsultabunt ossa humiliata*, humiliantis scilicet animam suam justi. Dicuntur ergo ossa virtutes : dicuntur ossa velut quidam animi motus, vel animæ, qui motus humiliantur peccatis, et exsultant gratiæ cœlestis munere : dicuntur et ossa populi Ecclesiarum; unde habes dictum et in psalmo : *Non est absconditum os meum, quod fecisti in abscondito*. Os suum Ecclesiam dixit, et plebis devotæ conventus sacros; quoniam sumus membra corporis Christi de carne ipsius, et de ossibus ejus. Hoc igitur dicit, quia Ecclesia Domini omnia opera divina cognoscet, et fidem resurrectionis accipiet.

61. Sequitur : *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele*. Usitata est deprecatio, ut eos quos læsimus, oblivisci offensionis propriæ postulemus. Moraliter ergo Deum rogat Propheta, ut avertat faciem suam a peccatis ejus, et tanquam oblivia peccatorum ejus adsumat. Sed quia omnia spectat, et nihil eum præterit, oblivisci non potest, sicut nos, quos brevi intervallo temporis eorum quæ cognoverimus, memoria subterfugit. Ideo bene ait ut faciem suam avertat, non ab ipso, ne deficiat destitutus : sed a peccatis, ut vires non possint habere peccata ipsius. Quos enim adspicit Dominus, illuminat, et in vultu Domini pietas atque indulgentia est. Ideoque hic ipse ait : *De vultu tuo judicium meum prodeat*; de vultu enim Domini venia, non pœna procedit. Rogandus est ergo ut nos adspiciat, avertat autem faciem suam a peccatis nostris, ut deleat ea. Quæ enim non adspicit, delet; et quæ deleverit, ea memoria sepelientur, sicut ipse Dominus ait : *Ego sum, ego*

* Eucharistiam significat, quam etiam alii Patrum simpliciter et per antonomasiam *sacramentum* consuerunt appellare.

tuam qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero : tu autem memor esto, et judicemur.

62. Peccatum autem aut donatur, aut deletur, aut tegitur : donatur per gratiam, deletur per sanguinem crucis, tegitur per caritatem. Similiter et iniquitas, quæ æstimatur habitudo mentis injustæ. Licet Johannes in epistola eum qui fecerit peccatum, et iniquitatem fecisse dixerit, sicut habemus scriptum : *Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit*, peccatum est iniquitas, quia in peccato ipso iniquitas est : tamen ut nobis videtur, peccatum opus est iniquitatis, iniquitas autem operatrix culpæ atque delicti. Plus est ergo ut ipsa iniquitas deleatur, excidatur radix et seminarium peccatorum : mala tollatur radix, ne malos fructus faciat : aboleatur erroris omnis affectus, universa iniquitatum genera tollantur.

63. Itaque quemadmodum intrans in animam sapientiæ disciplina imprudentiam tollit, et scientia ignorantiam : sic perfecta virtus iniquitatem, et remissio peccatorum delet omne peccatum. Unde præclare Apostolus ait : *Quia donavit nobis peccata dominus Jesus, delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum*, inquit, *de medio tulit, affigens illud cruci*. Delevit sanguine suo atramentum Evæ, delevit obligationem hæreditatis obnoxiæ. Fides igitur peccatum minuit. Et ideo Dominus dimittens peccata dicebat : *Fiat tibi secundum fidem tuam*.

CAPUT XIV.

Cor mundum solis inesse renovatis; atque inibi quænam sint viscera, quisve spiritus, quorum hoc loci sanctus Propheta meminit ? Aversum Domini vultum, gravis supplicii loco esse; et quomodo idem a facie sua projiciat? Atrocissimæ huic pœnæ quinam obnoxii? Post quæ nonnihil perstringitur de libertate ac unitate voluntatis in Trinitate.

64. SEQUITUR : *Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis*. Superius mundari ab occultis se petit : hic postulat cor mundum creari sibi, quod ei provenit qui renovatur spiritu; in novo enim homine cor mundum est, in quo veterum delictorum fuerit deleta colluvies, nec inscripta remanserit aliqua iniquitatis effigies. Grande autem munus est, cordis esse mundi. Unde pulcre Salomon : *Quis gloriabitur castum se habere cor ?* Et Dominus in Evangelio : *Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt*. Propheta etiam David cor mundum habere cupiebat, ne a facie Domini projiceretur.

65. In quo autem cor mundum est, innovatur in ejus interioribus spiritus. Viscera enim velut interiora sunt corporis : ita sunt et intelligibilia viscera animæ, ut sunt viscera misericordiæ, ut sunt interiora quæ benedicunt Dominum, de quibus ait : *Benedic, anima mea, Dominum, et omnia interiora mea nomen sanctum ejus*. Viscera autem animæ adinventiones sensuum sunt, bonæ cogitationis studia, virtutum perseverantia, postremo illæ quæ græce ἐννοίαι dicuntur.

66. Rectus autem spiritus qui bene dirigit, qui deducit in viam rectam, hic est spiritus veritatis; vel certe recta hominis conscientia nullis inflexa peccatis, vel spiritus qui in homine est. Non prætermisimus quid alii sentiant; tamen nobis videtur quoniam de mysteriis dicit lectio, et futuræ gratia renovationis exprimitur, Spiritusque sancti infusio postulatur.

67. Deinde sequitur : *Ne projicias me a facie tua ; et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me*. Si quis nos offenderit servulorum, avertere ab eo vultum solemus. Plerique autem divitum amandare consueverunt mancipia sua, et per agellulos relegare, et hæc pœna gravior æstimatur. Denique solent magis se offerre verberibus. Si apud homines hoc grave ducitur, quanto magis apud Dominum Deum nostrum. Quasi non hinc dolor parricidalis (reprimendus quidem, si qua eum pietas temperare potuisset) eruperit, quod faciem suam Deus a Cain muneribus avertit : respexit autem super munera Abel. Itaque tacito vultu, alterum innocentem pronuntiavit, alterum peccatorem. Ergo quasi ultimus servus humiliat se;

et quasi in peccato deprehensus, et offensæ reus, obsecrat ut flagelletur potius, quam projiciatur a facie Domini.

68. Quomodo projiciat Deus a facie sua, audi dicentem : *Tollite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium.* Qui non emendatur, a facie ejus in tenebris constituitur. Ideo justus ne tenebras patiatur, ait : *Vultum tuum, Domine, requiram.* Ubi enim Domini vultus, ibi lumen est, sicut scriptum est : *Faciem tuam illumina super servum tuum.* Denique ubi primum intuitus Petrum vidit, et illuminavit.

69. Grande igitur supplicium, projici a facie Dei. Projectus est Adam cum de paradiso exiret, nec immerito; ipse enim ante se absconderat a facie Dei. Exivit et Cain a facie Dei, non solum post parricidale commissum; sed etiam postquam Deum putavit esse fallendum, ut crimen negaret. Peccator igitur excluditur a facie Dei : justus autem dicit : *Ecce ego.* Denique ipse David cum videret interire populum, semetipsum obtulit dicens : *Ego sum, ego peccavi, et ego pastor male feci :* et sic ira Domini mitigata est, et venia donata.

70. Simul ostendit quia sancti permanent, criminosi projiciuntur. Ideoque servanda est nobis gratia spiritalis, ne propter peccata nostra auferatur a nobis. Non enim projicitur in quo Spiritus sanctus est : sed inoffenso muneris sui fructu studet se Domino semper offerre, sicut ille qui dicenti Domino : *Numquid et vos vultis discedere*, respondit : *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos credimus.*

71. Simul illud considerandum, quia non aufertur Spiritus nisi Domini voluntate; sicut non datur nisi Domini voluntate : qui utique cum datur, non quasi coactus operatur, sed pro sua voluntate dividitur, sicut scriptum est, dicente Apostolo : *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Cum igitur non auferatur nisi Domini voluntate, apparet quia una Trinitatis voluntas est.

CAPUT XV.

Rationalem naturam lætitiæ salutaris solam capacem esse; eamque principali spiritu confirmari : et quis ille spiritus?

72. *Redde mihi lætitiam salutaris tui : et spiritu principali confirma me.* Cui debetur, et redditur : redditur rationali naturæ lætitia salutaris. Lætitia autem et gaudium fructus est Spiritus. Firmamentum quoque nostrum spiritus principalis est. Denique is qui principali confirmatur spiritu, non est obnoxius servituti, nescit servire peccato, nescit fluitare, nescit errare, nec studio nutat incertus : sed firmatus in petra, solido stabilitur vestigio.

73. Quem putamus dici spiritum principalem? Plerique spiritum rectum ad dominum referunt Jesum, qui peccatum mundi abstulit, et omne hominum genus sui sanguinis effusione renovavit; et ideo dictum est : *Spiritum rectum innova in visceribus meis :* spiritum autem sanctum, de quo dicit : *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me,* Spiritum intelligunt veritatis : Spiritum vero principalem, Deum Patrem arbitrantur. Quam moraliter autem ait : *Ne projicias me a facie tua!* Fideliter timet auferri sibi quam accepit gratiam; ideoque alibi ait : *Oculi mei semper ad Dominum.* Et in posterioribus : *Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis.* Certe hic est Spiritus doctor et princeps, qui regat mentem, confirmet affectum, quo velit trahat, et in superiorem vitam dirigat.

74. Sunt et qui acceperint spiritum hominis, qui in ipso est. Ideo ait Apostolus : *Quis enim scit hominum, quæ hominis sunt, nisi spiritus qui in ipso est?* Qui potest scire omnia, quem homini occulta non fallunt, potest in homine habere principatum.

CAPUT XVI.

Periti doctoris esse iniquos vias Domini edocere. Quomodo id tum Christi, tum Davidis personæ accommodetur; quidve liberari se de sanguinibus oret Propheta?

75. Sequitur : *Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur.* Ille præcipuus est gubernator, qui scopuloso in littore navim gubernat : ille doctor bonus, qui duriora acuit ingenia ad eruditionis profectum : ille bellator egregius, dux mirabilis, qui timidiores accendit in prælium, exploratisque locorum ingeniis, fulcit; ut infirma virium commoda stationis opportunitate compenset : ille similiter magnus etiam fidei zelator, qui iniquos docet. Unde pulcre ait : *Docebo iniquos.* Non dixit : Docebo justos; noverunt enim justi vias Domini : sed, *iniquos*, inquit, *docebo.* Denique auctor prudentiæ et magister omnium dicit : *Non veni justos vocare, sed peccatores.* Et medicus ille cœlestis : *Non opus est sanis*, inquit, *medicus, sed infirmis.*

76. Sive igitur ex persona illius qui gentes vocavit, sive ex sua, bene posuit : *Docebo iniquos vias tuas;* quia commutare vitiosos affectus potest, propositumque convertere doctrina cœlestis, et operatio divina sacrilegis pectoribus studia pietatis infundere; ut hi qui sine lege vivebant, convertantur ad Dominum verum, qui ante avertebantur : regalis quoque exemplo pœnitentiæ, hi qui iniquitates et acerba exercent flagitia, corrigantur; et fide atque opere conversi, doctrinæ remedium salutaris accipiant, ingrediantur Domini vias, in quibus nullos erroris anfractus, nulla diverticula præcipitis prolapsionis offendant. Sicut enim bonæ vitæ specimen, et virtutis exemplar in iis viris est, qui inoffensa vitæ suæ tempora percurrerint : ita qui anteactis renuntiantes flagitiis, vel incredulitatis erroribus, emendaverint cursum posterioris ætatis, his ad imitandum propositi sunt, qui vel opere vel cogitatione labuntur.

77. Sequitur : *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ.* Et ad Uriæ mortem potest referri, quod mandatæ necis ejus conscius, veniam tanti peccat admissi, et quamvis rex legibus absolutus, suæ tamen reus sit conscientiæ; quibus vinculis se enodari desiderans, divinum sibi precatur auxilium, ut ab omni criminis perpetrati labe mundetur. Et re vera cum mitis et corde mansuetus egregia semper dederit sanctus Propheta suæ mansuetudinis et pietatis insignia, ita ut adversariis suis frequenter ignoverit, atque ab eorum nece putaverit abstinendum; non est mirum quod tam graviter doleat fundendi sanguinis innoxii sibi obrepsisse peccatum. Ideo liberari se a sanguinibus, hoc est a peccatis mortalibus, postulavit. Laudavit Dominum Deum suum, justitiam Domini prædicavit; ideoque addidit : *Exsultabit lingua mea justitiam tuam.*

CAPUT XVII.

Davidem verbis suis peccatum sibi dimissum significare, cum Deus peccatori os occludat. Eadem verba etiam Christo convenire, quippe qui verus sit David, a quo futura gentium congregatio, et Ecclesiarum fundatio præsignetur; postremo nonnullis de sacrificio Christi atque Martyrum propositis opus clauditur.

78. *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.* Qui laudat Dominum, ab inimicis suis erit salvus, ut scriptum est. Et certe supra dixerat in quadragesimo nono psalmo : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas?* Cum ergo per os suum dixerit quod peccatorem prohibuerit Deus suas enarrare justitias, utique ipse enarrando justitiam Dei, declaravit commissum hoc nequaquam sibi imputatum esse peccatum.

79. Et addidit : *Labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.* Os peccatoris Deus claudit, ne loquatur justitias Dei : justi aperit, ut loquatur. Cujus ergo labia aperit, hunc peccati absolvit reatu. Illius autem aperit labia Dominus, qui accipit verbum in apertione oris sui. Unde et Apostolus petit se adjuvari orationibus plebis, ut aperiatur sibi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi. Linguam vero pro sermone accipimus ejus, qui exsultat

in Dei laudibus. Unde et illud sic æstimatur : *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*, sermo infusus Prophetæ.

80. Quod si ex persona Christi dictum accipimus, vide ne scriba sit velociter scribens Verbum Dei, quod animæ viscera percurrat et penetret, et inscribat in ea vel naturæ dona vel gratiæ : lingua autem sit sanctum illud corpus ortum ex Virgine, quo vacuata sunt venena serpentis, et Evangelii opera toto orbe celebranda decursa sunt. Accedit ad evacuandum peccatum, quod humilitatem suscepit : contrivit cor suum, quod magis sacrificium Dominus elegit, quam holocausta pro peccatis, quæ secundum Legem offerri solebant. Denique supra ait : *Holocausta et pro peccato non postulasti, tunc dixi : Ecce venio*, id est, non rapinam arbitratus esse me æqualem Deo, venio formam servi accipiens : venio in specie susceptionis humanæ, in veritate crucis, mortis humilitate obedientiam probaturus; ut inobedientia deleatur.

81. Merito ergo et hic dicit : *Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem utique : holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum Deus non spernit.* Et sicut supra dixi, certum est mysterio convenire quod ipse Dominus Jesus videtur hic quoque ex sua persona loqui, qui superius illud personæ suæ evidenti testificatione depromsit. Ipse enim verus David, manu fortis, verus humilis, atque mansuetus, primus et novissimus, æternitate primus, humilitate ultimus : per cujus obedientiam humani generis culpa deleta, refusa justitia est. Ipse, inquam, Jesus umbræ finis et Legis, advenit humilitatis magister docere superbos sensu, et tumore cordis inflatos ad mansuetudinem et simplicitatem esse migrandum. Quomodo igitur in typo ejus mysterii peccatum imputari potest, cum in ipso mysterio sit remissio peccatorum ? Nisi forte ideo David iniquitatem suam, peccatumque confessus est ejus admissi; ut et ipse ad remissionem peccati, et gratiam mysterii pertineret.

82. Nam quid sibi vult quod vir peccatum suum confitens, de Sion et Hierusalem psallit dicens : *Benefac, Domine, in bona voluntate tua Sion, et ædificentur muri Hierusalem* ; nisi quia accelerari ei placet Ecclesiæ congregationem per vocationem gentium; quæ non ancillæ filii, sed liberæ Hierusalem illius, quæ in cœlo est, fidei suæ prosapiam toto orbe diffunderet, et spiritalium septa murorum doctrinæ apostolicæ fundaret adsertione ?

83. Muri itaque Hierusalem fidei propugnacula, disputationum munimenta, virtutum culmina sunt : muri Hierusalem Ecclesiarum conventus sunt toto orbe fundati. Ecclesia enim dicit : *Ego murus, et ubera mea turris.* Et bene muri Hierusalem Ecclesiarum conventicula sunt; quoniam quisquis bona fide atque opere ingreditur Ecclesiam, fit supernæ illius civis et incola civitatis quæ descendit de cœlo. Hos muros lapidum ædificat structura vivorum.

84. Videns igitur Hierusalem veram et Sion dixit : Cum benedixeris in bona voluntate tua Hierusalem et Sion, *tunc acceptabis sacrificium justitiæ*, hoc est, sacrificium corporis Christi, qui ait, cum de propria passione loqueretur : *Aperite mihi portas justitiæ, et ingressus in eas confitebor Domino.* Et in Evangelio ait ad Johannem : *Sine modo; sic enim oportet nos implere omnem justitiam.* Et infra : *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.* Justitia Christus est. Sacrificium ergo Christi acceptabile futurum Patri adserit. Hoc est ergo de quo et supra ait : *Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.* Hæc est justitiæ spiritalis oblatio, et holocaustum ferventis devotionis, et infusionis Spiritus sancti, quod dicit futurum, cum ad illud spiritale Domini altare cœperint admoveri animæ credentium, quæ renuntiantes voluptatibus atque deliciis, tamquam aratrum in visceribus suis ducant, ut fructus possint ferre piæ culturæ.

85. Vel certe ita : Cum benedixeris Ecclesiam ex gentibus acquisitam, et spiritale sacrificium justitiæ cœperit frequentari, tunc et martyres sancti

qui suum pro Christo corpus obtulerint exarandum, tamquam vituli sacris altaribus offerentur; sicut in Apocalypsi Johannis scriptum invenimus, quia sub altari erant animæ eorum, qui pro Domini Jesu nomine corpora sua obtulerunt martyrio, ut Christi sibi gratiam mercarentur: cui est honor et gloria, laus, perpetuitas cum Deo Patre et Spiritu sancto a sæculis et nunc et semper et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

APOLOGIA DAVID ALTERA*.

CAPUT I.

Quosdam offendi posse quod in adulterium inciderit David, et Christus oblatam sibi adulteram absolverit: maxime vero quod idem propheta peccatum evulgaverit suum. Sed, ut David erraverit, Christum errare non potuisse ostenditur; proindeque explodendos eos, qui Dei potentiæ, vel providentiæ, detrahunt.

1. FORTASSE plerosque psalmi titulus offenderit, quem audistis legi; quod venerit ad David Nathan propheta, cum intravit ad Bethsabee: simulque etiam non mediocrem scrupulum movere potuit imperitis Evangelii lectio, quæ decursa est, in quo advertistis adulteram Christo oblatam, eamdemque sine damnatione dimissam. Nam profecto si quis ea auribus accipiat otiosis, incentivum erroris incurrit, cum leget sancti viri adulterium, et adulteræ absolutionem: humano propemodum divinoque lapsus exemplo, quod et homo putaverit adulterium esse faciendum, et Deus censuerit adulterium non esse damnandum. Lubrica igitur ad lapsum via vel veniæ, vel concupiscentiæ.

2. Accedit illud, quod ipsas faces juvenilis lasciviæ videtur accendere; quia adulterium suum non erubuerit, non celaverit, sed quadam divini carminis prædicatione vulgarit. Quid ergo tam impudens, tam improvidus sanctus David fuit, ut ipse suum cantaret opprobrium: maxime cum ipse in alio quoque, qui hodie decursus est, psalmo dixerit: *Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?* Alios de peccato gloriari prohibet, et ipse etiam sacrato carmine gloriatur. Quomodo igitur ista distinguimus?

3. Esto tamen, David petulanter erraverit: numquid et Christus erravit, ut putemus eum non rectum habuisse judicium? Bene ergo quasi ad eos David hodie prophetavit dicens: *Intelligite insipientes, et stulti aliquando sapite.* Quomodo enim Christus potuit errare? Fas non est, ut hoc veniat in sensus nostros. *Qui plantavit aurem non audit: aut qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam?* Christus ergo interrogare culpam, et accusationem justam audire nescivit? Christus petulantiam potuit approbare? Christus qui corripit gentes, arguendam adulteram non putavit? Christus qui novit uniuscujusque cordis interna, et scientiam docet Legis, aut falli potuit errato, aut contra Legis

* Haud levis controversia est, possitne hoc opus vere adjudicari Ambrosio. Pro qua vel contra quam opinionem varii varias afferunt rationes, et ex utraque parte complures nec contemnendi critici; quorum cum in ambiguum æquo jure decertare videantur argumenta, et nos quoque de hac lite liberum lectori judicium esse velimus, possessionem, quæ hactenus penes Ambrosium fuit, eidem non putavimus abrogandam.

Cæterum extra dubium est lucubrationem hanc sermonibus constare, et ejusdem esse argumenti ac superiorem librum. Verumtamen sive styli elegantiam spectes, sive tractandi rationem et œconomiam, utrumque opus inter se haud parum dissidere comperies. Enimvero studiose accurateque hoc in tres partes divisum est: in prima sic disputatur contra Gentiles, ut lapsus David conditioni tribuatur, emendatio virtuti; in secunda adversus Judæos demonstratur *ideo lapsum esse sanctum David, ne amplius Judæorum perfidia clauderet* (n. 31); in tertia docentur Christiani hac in historia inesse multa mysteria et figuras, *quæ gratiæ quoque promissam jamdudum conciliant.*

seriem judicare? Et quomodo ipse dixit: *Non veni Legem solvere, sed adimplere?* Christus qui condemnat occulta, potuit dissimulare vulgata? Christus qui fecit tempora, potest nescire tempora? Qui novit cogitationes hominum vanas, non novit etiam criminosas?

4. Et ideo satis illis responsum sit, qui cum creatorem negare non possint, negant tamen potentiam creatoris: qui cum sapientiam fateantur, insipientiam adserunt, objiciendo ei imprudentiam futurorum. De quo possemus latius dicere: sed alius propositus nobis videtur esse tractatus. Et licet diversarum series decursa sit lectionum, in eamdem tamen adsertionem proficiunt, et maxime psalmi titulus et Evangelica lectio. Sed quamvis conveniat una adsertio, tamen juxta ordinem lectionum sit ordo tractatus; et ideo de titulo psalmi prius tractandum videtur.

CAPUT II.

Proposito argumento Auctor hic non facile judicandum scribit. Tum quo ordine, et apud quos homines David errantis causam sit defensurus, explicat.

5. PROPOSITA est historia, quæ adulterium habeat et homicidium. Nam ita reperimus in libro scriptum esse Regnorum; quia David rex cum deambularet in domo sua, lavantem se Uriæ vidit uxorem, amavitque illico, et jussit accersiri. Deinde virum ejus innocentem, ut Scriptura inducit, bellatoribus objici jussit acerrimis, ut vi opprimeretur hostili. Hæc facta sunt, nec negantur: quomodo igitur defenduntur? Bene admonet Evangelica lectio, etiam cum peccatum appareat; subreptum * tamen debere esse judicis judicium: ac memorem unumquemque esse oportere suæ conditionis et meriti. SÆPE ENIM etiam in judicando majus peccatum judicii est, quam peccatum ipsius de quo fuerit judicatum. Nam si præscriptum est a quibusdam sapientibus mundi, ut in judicando caveatur, ne major pœna quam culpa sit **, idque servatur: quanto magis id servandum videtur, ut unusquisque de alio judicaturus, de se ipso prius judicet, nec minora in alio errata condemnet, cum ipse graviora commiserit? Quis es igitur tu, qui David sanctum virum judicas? Gentili dico, Judæo dico, Christiano dico; et ideo tripertito mihi distinguendus esse videtur tractatus, unus adversus Gentiles, alius adversus Judæos, tertius apud Christianos.

CAPUT III.

Gentiles monet, ne tam errantem, quam pœnitentem David respiciant; quia sicut illud est hominibus commune, ita hoc rarum in regibus; tum quam proclive sit vinci libidine, declarat, et adductis sanctorum virorum exemplis confirmat.

6. PRIMUS ergo adversus gentiles mihi sermo est, qui plerumque objectare consueverunt: Ecce quomodo Christiani innocentiam sequuntur, fidem præferunt, religionem venerantur, castitatem docent, quorum principes et homicidia et adulteria fecisse produntur? Ipse David, de cujus genere, ut dicitis, nasci Christus elegit, homicidia sua et adulteria decantavit. Et quales possunt esse discipuli, quorum tales magistri sunt?

7. Quid igitur? Negamus factum, an repudiamus magistrum? Nihil horum. Sed qui speciem objicit, communitatem consideret. Species facti est: communitas naturæ. Nihil ergo mirum si intra generalitatem species est. Agnosco enim hominem fuisse David, et nihil mirum: agnosco commune, ut homo peccet. Nec enim nova infirmitas conditionis humanæ, magisque mirum videtur si homo peccato careat, quam si peccatum aliquod affectet. Igitur peccavit sanctus David, nullo ambiguo vos tenebo, fecit adulterium, commentus est homicidium, et commentus est et peregit.

* Id est *sobrium*.

** « Perspiciendum est judicanti, ne quid aut durius aut remissius constituatur, quam causa poscit. Nec enim aut severitatis aut clementiæ gloria affectanda est: sed perpenso judicio, prout quæque res expostulat, statuendum est. Plane in levioribus causis proniores ad lenitatem judices esse debent: in gravioribus pœnis severitatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subsequi. » *Tom.* 5, *Pand. ff. l.* 48.

PECCAVIT, quod solent reges: sed pœnitentiam gessit et flevit, quod non solent reges. Rogavit veniam, non arrogans potestatis, sed infirmitatis suæ conscius: prostratus in terram cilicio se operuit, oblitus imperii, et memor culpæ.

8. Quem mihi tu hujuscemodi reperias virum, qui in potestate constitutus non magis peccata sua diligat, culpam prædicet, crimina defendat: qui putet sibi quod non decet, non licere: qui se legibus obstringat suis, et quod per justitiam non licet, nec per potestatem licere agnoscat? Non enim solvit potestas justitiam, sed justitia potestatem; nec legibus rex solutus est, sed leges suo solvit exemplo. An fieri potest, ut qui de aliis judicat, suo ipse sit liber judicio, et in se suscipiat, in quo et alios adstringat?

9. Bonus ergo David, et multo admirabilior qui potestatem vicit, quam qui amorem. Castitas enim corpori nonnumquam defertur, frequenter errori: potestas Deo subditur; et facilius quis se in amore cohibeat, quam in potestate moderetur. Non ergo ignoscis quod minus est, in quo majora miraris? Lubrica enim in hominibus omnibus et prona natura peccandi: lubrica etiam in bonis moribus licentia potestatis, et oblatio facultatis. Non enim distat ira regis ab ira leonis: sed qui stimulat illum et admiscetur, péccat in animam suam. Caveat ergo ne stimulet aliquis potestatem, ne cassibus anima irretita corporeis, vitio se non possit exuere. Non ergo mirum si etiam David specie lapsus est potestatis: sed multo amplius admirandum, quod fidei contemplatione revocatur.

10. Videtis igitur quod potestas hæc sæcularis frequenter nihil prosit, et plerumque obsit; sæpe enim culpæ exitus in auctoritate est potestatis. Noli igitur quicumque es, rex, de potentia et facultate præsumere; cor enim regis in manu Domini. Noli tibi de populorum subjectione blandiri; quia non salvabitur rex per multitudinem virtutis suæ, nec gigas salvus erit in multitudine virtutis suæ. Non enim in altis tabernaculorum fastigiis, pretiosoque tectorum culmine, sed super timentibus eum beneplacitum est Domino, et his qui sperant super misericordia ejus.

11. Lubricam igitur videmus ad vitia potestatem, nec tamen semper inflexam dixerim; quoniam regali potestate sublimem et David legimus cultus auxisse divinos, et Salomonem templum Deo consecrasse.

12. Nunc illud quod perstrinximus, adseramus, facultatem imperandi, incentivum esse peccandi; et secundum historiæ seriem prosequamur. Non adulterasset David alieni jus thori, et fœderati pacta conjugii, nisi nudam et lavantem mulierem de domus suæ interioribus vidisset. Et ideo bene scriptum est: *Non intendas in mulieris speciem: et non concupiscas mulierem.* Ait alibi: *Ab omni irreverenti oculo cave.* Nihil de continentiæ tuæ virtute præsumas. Etenim *fornicatio mulieris in extollentia oculorum, et in palpebris illius agnoscetur;* et ideo causam primo peccati fuge. Nemo enim diu fortis est. Neque fragili tantum, sed omni homini dicitur: *Non te vincat concupiscentia formæ:* si non vis vinci, non congrediare peccatis; ne de te vitia coronentur; *neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris.* Vilis tibi mulier videtur ad pretium, sed fortis ad vitium; quia *mulier virorum pretiosas animas capit.*

13. Difficile est itaque ut quisquam libidinis irretitus illecebris, immunis evadat. Nec mea tantum hoc sententia difficile judicatur: sed etiam sanctis Salomonis Proverbiis impossibile judicatum est, qui suo ductus exemplo ait: *Ligabit quis ignem in sinu, vestimenta autem non comburet? Vel ambulabit quis super carbones ignis, pedes autem non comburet?* Cave ergo et tu ne intra sinum tuæ mentis ignem libidinis et amorem accendas; ne corporeum vestimentum illo animi consumatur incendio, ac perpetuitatem resurrectionis amittas: vel certe vestigium tuæ mentis uratur, si per libidinum faces tibi putaveris esse gradiendum. Nam qui uritur corde, comburitur corpore.

14. Omnibus igitur modis lascivæ

mulieris vitandus occursus est. Et ideo *prudentiam discipulam adquire tibi*, inquit, *ut te custodiat ab uxore aliena et fornicaria*; ne te laqueis labiorum suorum teneat obligatum, et criniculis erroris involvat. Itaque unde debeas cavere meretricem Propheta te docuit, ut a fenestra caveas hujus ingressus. A fenestra enim domus suæ intrat. Fenestra ejus, est oculus; et ideo ab omni irreverenti oculo cave: ne per fenestram introeat amor, libido penetret. Etenim mulier fornicaria illicit visu amatorem; et nisi petulantem obtutum mentis animique compescas, mors ingreditur per fenestram. Non est desidiosa petulantia meretricis, non otiosa lascivia, quæ facit juvenum volare corda; ut propriæ mentis nequeant tenere constantiam, et huc atque illuc fervido amore rapiantur. Cave ergo hujuscemodi mulierem, quæ pedibus non quiescit, foris errat, insidiatur per angulos, oculis ligat, verbis illicit, institis lectum intexit suum, et tapetis ab Ægypto stratis; neque enim de cogitatione divina, sed de sæculari illecebra adsumit ornatum: quæ merito virum suum dicit absentem; quoniam non potest adultera omnis Christum habere præsentem.

15. Vides igitur quantis rebus etiam sanctorum corda capiantur; et ideo ne mireris, si etiam sanctus David captus est. Vir quidem magnus, et qui allophylum immanem corpore, armis quoque bellicis inhorrentem fide vicerit: sed utinam se ipse vicisset, utinam sicut illum adversarium stravit, sic interiorem adversarium suum sternere ac superare potuisset! Gravior est pugna ejus qui intus, quam illius qui foris dimicat.

16. Sed quid de solo David loquor? Accersamus etiam alios ad tractatum hujusmodi, ne imbecillitatem David magis, unius scilicet hominis putemus, quam corporeæ conditionis fuisse infirmitatem. Samson validus et fortis leonem suffocavit, sed amorem suum suffocare non potuit: vincula solvit hostium, sed suorum non solvit nexus cupiditatum: messes incendit alienas, et unius ipse mulieris accensus igniculo messem suæ virtutis amisit. Salomon templum Deo condidit, sed utinam corporis sui templum ipse servasset! Verum ad ipsum a quo discessit, revertatur oratio. Triumphavit David in decem millibus: sed erravit in viginti et amplius millibus; et quia erravit, hominem se esse cognovit, confessus est culpam, veniam deprecatus est dicens ad Dominum: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum.* Si David infirmus, tu fortis es? Si Salomon lapsus est, tu immobilis? Si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum? Ergo si erraverunt justi, erraverunt tamquam homines: sed peccatum suum tamquam justi agnoverunt. Si justi pœnæ atrocioris exceperunt sententiam, tu quemadmodum tibi spem impunitatis proponis, cum Scriptura dicat: *Si justus vix salvus fit, peccator et impius ubi parebit?*

17. Advertitis ergo, filii, quam plerumque etiam bonum propositum subruat causa mœchandi; et ideo causas ipsas primo fugere et vitare debetis. Non vis amore capi! Noli in speciem mulieris intendere; quia oculi tui cum viderint alienam, os tuum loquetur perversa, et jaces tamquam in corde maris, et sicut gubernator in magno turbine. Magnam enim faciunt tempestatem multitudines cupiditatum, quæ velut quodam in freto corporis navigantem hinc atque inde perturbant, ut gubernator sui animus esse non possit, diem ac noctem caligine amoris ignorans.

18. Oculis igitur excitatur libido, sed ebrietate succenditur. Omnis enim ebriosus et fornicator, pauper fiet. Nec tibi de potentia blandiaris potandi. Noe ebriatus est, et qui non inebriatus est diluvio, inebriatus est vino. Sed ille naturam vini ignorabat, non enim ante potaverat: tu in illo didicisti cavere quid debeas. Lot per somnum deceptus est, et tu si non vis decipi, somnum mentis tuæ discute; ne ebrio illudat filius aut filia dormienti. Non pietas illic, sed ebrietas ridetur: nec pater illic, sed dormiens circumscribitur. Vis

non aduri? Noli ad ignem accedere. Vis non præcipitari? Nutantia fuge, prærupta cave, caduca declina et labantia.

19. Vides igitur in illis qui justi esse meruerunt, non alteram fuisse naturam, sed alteram disciplinam. Post primi hominis lapsum, justamque sententiam, cum in uno carnis damnatus sit appetitus, VITIUM traxit conditio, infecit culpa naturam: sed naturæ ipsius vitium fides temperavit, et devotionis intentio mitigavit offensam.

20. Convertimini igitur ad Dominum gentes, scitote quoniam Dominus Deus est: ipse fecit nos, et non ipsi nos. Scitote quoniam caro sumus et pulvis. Relinquamus ergo quæ fecimus, et ipsum nostri veneremur auctorem, qui vitam dedit, peccata donavit, qui solus potest dicere: *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates vestras, et memor non ero.* Magnus plane et misericors Deus, qui beneficium confert, nec beneficii munus exprobrat. Miramini quod David regem fecerit, victoremque multarum gentium? Sic servulos suos consuevit evehere. Non avarus munerum, nec beneficii parcus, nec gratiæ angustus et frugi: sed opulens largitatis, quos redemit a peccato, auget in præmio. Hæc adversum Gentiles.

CAPUT IV.

Judæos perperam credentes David, qui obnoxius fuit peccato, vel Salomonem, cui dicta de Christo non conveniunt, esse filium Dei, redarguit: et pravam quorumdam hæreticorum de Filio Dei interpretationem confutat.

21. SED quoniam tripartitam divisionem tractatus hujus polliciti sumus, unam adversus Gentiles, aliam adversus Judæos, tertiam apud Ecclesiam: nunc contra Judæos videtur esse tractandum. Quid igitur nobis propositum sit recenseamus. *Titulus*, inquit, *psalmi David intellectus, cum venit ad eum Nathan propheta: cum intravit ad Bethsabee.* Nempe historia hæc et adulterum David inducit et homicidam, et hunc vos, Judæi, dicitis esse Dei filium? Sed Deus virtutum est, non criminum. Et de hoc dicit Deus Pater: *Thronus ejus sicut dies cœli;* qui dolum fecerit, peccata non vicerit? Et quomodo scriptum est: Nemo sine peccato, nisi unus Deus? Si igitur non potest non esse Deus, qui Dei filius est, utique Dei filius arbiter justitiæ est, non obnoxius culpæ.

22. Qua autem opinione vel David Dei filium judicatis, vel Salomonem putatis? An quia scriptum est: *Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis;* et quia titulus psalmi in Salomonem psalmum LXXI dicit esse compositum? Sed quem Salomonem dicat, advertite. Salomon enim pacificus est, hoc habet interpretatio. Psalmus in eum dicitur, quem vere scimus esse pacis auctorem. Quomodo autem Salomon pacificus? Non hoc Joab sanguis ostendit, quem inter altaria templi jussit occidi: non Adoniæ pœna, quem affinitatis regiæ reum perculit, nec matris obsecratione ab indignatione revocatus. Quomodo autem in Salomonem David filium existimas convenire quod scriptum est, quia *permanebit cum sole et ante lunam, in sæcula sæculorum;* cum ille brevis vitæ adeptus usuram, angustis terminis vivendi spatium transegerit? Quomodo autem de eo dicitur: *Dominabitur a mari usque ad mare;* cum ille intra Syriam constitutus, hoc est, intra unius regionis provinciam, circumscriptos fines habuerit imperii: solus autem Christus usque in orbis totius terminos suum propagarit imperium? Solus enim iste est, de quo bene psalmi series prophetavit, quia *reges Arabum et Saba dona adducent, et adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes servient ei.* Hunc enim novimus gentibus universis et nationibus imperantem, incircumscripto imperio, interminata potestate. Non ergo Salomon Dei filius.

23. Sed qua ratione eum Dei filium putavistis? An quia sapiens fuit? Sed hic sapientiam postulavit, ut quam non habebat, acciperet: Christus ipse sapientia est, naturaliter in universum habens, quod in rebus humanis Salomon accepit per gratiam. Denique quod accipitur ex tempore, in tempore possidetur. Salomon enim sapientiam nec in principio sui habuit, nec in fine pos-

sedit. Neque enim habere se credidit quod poposcit; et postea aversus a Dei cultu, non quasi sapiens, sed quasi insipiens lapsus est, ut offenderet. Offendit in tantum, ut etiam quod meruerat, amitteret. Cur igitur hunc Dei filium credidistis? An quia templum Deo condidit? Sed hinc Dominum et Deum non esse credere debuistis, quia scriptum est: *Nisi Dominus ædificaverit sibi domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.* In vanum laboravit, qui ædificavit id templum, quod subjectus ignis exussit. An quia David patri ipsius dictum est: *Non tu ædificabis mihi domum.... sed cum tu dormieris, excitabo semen tuum post te; et ipse ædificabit domum nomini meo.* Verum ibi quoque templum non corporale, non materiale promittitur, neque enim Deus in manufactis habitat, sed templum est sancta Ecclesia, quæ utique non humana, sed cœlesti virtute fundatur.

24. Nam si præstantioris licet, sed humanæ tamen virtutis opera miremur, multos hujuscemodi reperimus, quos cum David et Salomone comparare possumus. Et ideo ubi operis æqualitas est, non est excellentia potestatis. Nec plures possumus dicere Dei filios, cum unum Dei filium legerimus; sed non ex beneficiis suis quæ in parentes nostros contulit, facienda est injuria Dei filio. Multi enim præclari viri: sed per unum Jesum Nave stetit, inquit, sol contra Gabaon. Videtis eum ultra David regis processisse virtutem; terrenis enim David, non sideribus imperavit. Videtis etiam solem ministrum esse, non dominum, qui etiam voci servierit humanæ. Stetit tamen, quia in Jesu et typum futuri agnoscebat, et nomen. Neque enim in sua virtute Jesus Nave, sed Christi mysterio cœlestibus luminibus imperabat; designabatur enim Dei filium in hoc sæculum esse venturum, qui mundani luminis occidentis et jam vergentis in tenebras, virtute divina differret occasum, lucem redderet, inveheret claritatem. Enoch quoque raptus est ad cœlum: sed tamen ille raptus est, hic regressus. Raptus est ille, ne malitia mutaret cor ejus: hic ipsam malitiam sæculi hujus abolevit. Elias curru atque equis adscendit ad cœlum: Christus autem descendit e cœlo, nec curru et equis, ut ille conscendit; quia ille aliter nequivisset: hic autem propria virtute remeavit. Elisæus in Jordane leprosum lavare præcepit, ut ab omni contagione mundaretur: hic in Jordane totum diluit mundum. Moyses ipse cui crediti sunt populi Judæorum, aquam divisit: et ille quidem divisit elementa; quia non divisit potentiam Trinitatis: separavit moles aquarum; quia Patrem non separavit a Filio.

25. Videtis quanti viri, et qualium documenta operum dereliquerunt. Quemadmodum igitur quos pares David regi vel Salomoni virtute cognoscitis, conditione impares judicatis, ut Salomonem David filium putetis ad Dei sedere dexteram? Præsertim cum ipse David evidenter de quo dictum esset, expresserit; neque enim de filio suo diceret: *Dixit Dominus Domino meo: sede ad dexteram meam.* Quomodo enim filium suum Dominum nominaret? Lex prohibet, repugnat religio, abhorret fides, ut ad dexteram Dei omnipotentis mortalem hominem loces. Alius est ille qui sedet ad dexteram, qui corpus suscepit, non qui cœpit a corpore: qui ante luciferum genitus est, id est, ante omnium luminum claritatem; quoniam ipse creavit variorum luminum dignitates: nam Salomon utique post luciferum est. Salomon sacerdos non fuit; et ideo dici ei a Domino omnipotente non potuit: *Ex utero ante luciferum genui te:* dici ei non potuit: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech;* maxime cum illo tempore quo Salomon fuit, secundum ordinem Aaron, non secundum ordinem Melchisedech, fuerint sacerdotes. Adhuc enim sacerdotes sanguinem hircorum atque taurorum pro peccatis plebis et erroribus offerebant: postea vero quam Christus advenit, qui semetipsum pro salute obtulit mundi (ut quos taurorum sanguis lavare non poterat, Christi sanguis ablueret) semetipsos cœperunt offerre pro hostiis sacerdotes.

26. Itaque una quæstione dominus

noster Jesus Christus omnium hæreticorum ora sepsit, sacrilegia conclusit. Non solum enim Judæos, sed etiam photinianos, et arrianos et sabellianos hac redarguit quæstione; et ideo nobis (quoniam Judæos defecisse jam cernimus, et illam exsecrabilem perfidiam comminutam) jam de arrianis, qui non multum a Judæis differunt, photinianisque et sabellianis aliqua in istius quæstionis tractatu perstringenda sunt. Taceat ergo Photinus, qui Christum David filium, non Dei dicit; et taceat, damnatus voce cœlesti. Quomodo enim dicit Christum filium David esse, cum ipse David dixerit in libro psalmorum: *Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si David*, inquit, *Dominum illum vocat, quomodo ejus filius est?* Non ergo David filius, sed Dei filius Christus. Taceat etiam sabellianus; et cum legit Dominum Domino dixisse, intelligat non eumdem et ipsum ésse, qui dicit, et cui dicitur. Nec enim sibi Pater dixit: *Sede a dextris meis*, nec sibi dixit: *Ponam inimicos tuos*; et aliquando intelligant omnes eum Filium esse, qui a dextris sedet: et hanc distinctionem inter Patrem Filiumque custodiant, ut sit distinctio Patris et Filii, quod alius Pater, alius Filius; quia una in sede, una majestate potiuntur: et sedent, non pro discerniculo dignitatis, nec pro ordine potestatis, sed pro copula caritatis: unam Patris et Filii intelligant potestatem, in quo et Arrius conticescat, qui contraria Sabellio erroris urget vestigia. Audiat Dominum Domino dicere, audiat ad dexteram Patris Filium sedere; et desinat de sermone atque ordine hominum divinitati facere quæstionem. Nec argumentetur hic, quia Pater dicit, *sede*; legimus enim et alibi, etiam sine Patris dicto sedere Filium, sicut scriptum est: *Et sedet ad dexteram Dei*. Et alibi: *Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram Dei.* Ipse est enim cui dicitur, *sede*, qui filius hominis nominatur: aut quasi homo, sedet quasi Dei filius. Quid hac potest dici præcellentius potestate, quæ etiam carnem hominis ad dexteram Dei collocavit; et infirmum illud conditionis humanæ, postquam tamen Verbum caro factum est, divinitati copulavit æternæ?

27. Sed quid hoc est? Posteaquam Photinus obmutuit, Arrius conticuit, Sabellius vocem perdidit; adhuc tamen hæresim diversa contra Ecclesiam excitantem ora conspicio. Nam ecce Manichæus et Valentinianus, et omnis derivatio manichæorum in eo telo nititur, quo alii sunt perempti; et fidei præjudicium, fidei testificatione molitur. Ait enim detestanda hæresis: Ecce negavit Christus filium se esse David; et ideo, inquit, credendum est quod non susceperit carnem. Quibus apertissime in ipso principio Evangelii Scriptura respondet, cum dicit: *Liber generationis Jesu Christi filii David*. Cur igitur aut alibi David filius dicitur, aut alibi David filius denegatur; nisi ut intelligas aliud esse secundum substantiam divinam esse filium, aliud secundum carnis susceptionem? Nam secundum substantiam divinam, Dei Filius est: secundum carnem, filius David. Itaque ubi generatio secundum carnem describitur Salvatoris, David filius nominatur: ubi vero plenitudo confessionis exigitur, cum designatur generatio Salvatoris, non vult se David filium, sed Dei nominari; designatio enim majestatis ejus naturam interpretatur. Sed jam redargutis sævorum interpretationibus, ad Ecclesiam sermo vertendus est.

CAPUT V.

Confirmat rationes adversus Judæos atque Gentiles adductas, et sermonem ad Ecclesiam convertit.

28. Verum quod sæpe titulum quinquagesimi psalmi repetimus, non præsumtionis, sed infirmitatis est exemplum. Uno enim die vel per angustias ingenii, vel per fragilitatem vocis omnem seriem non possum explere tractatus. Et ideo quoniam superiori die adversus Judæos noster sermo directus est, quos quidem eo usque documenta fidei subegerunt, ut Christus in cœlesti solio collocaretur: quod utique in ho-

sedit. Neque enim habere se credidit quod poposcit; et postea aversus a Dei cultu, non quasi sapiens, sed quasi insipiens lapsus est, ut offenderet. Offendit in tantum, ut etiam quod meruerat, amitteret. Cur igitur hunc Dei filium credidistis? An quia templum Deo condidit? Sed hinc Dominum et Deum non esse credere debuistis, quia scriptum est: *Nisi Dominus ædificaverit sibi domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.* In vanum laboravit, qui ædificavit id templum, quod subjectus ignis exussit. An quia David patri ipsius dictum est: *Non tu ædificabis mihi domum.... sed cum tu dormieris, excitabo semen tuum post te; et ipse ædificabit domum nomini meo.* Verum ibi quoque templum non corporale, non materiale promittitur, neque enim Deus in manufactis habitat, sed templum est sancta Ecclesia, quæ utique non humana, sed cœlesti virtute fundatur.

24. Nam si præstantioris licet, sed humanæ tamen virtutis opera miremur, multos hujuscemodi reperimus, quos cum David et Salomone comparare possumus. Et ideo ubi operis æqualitas est, non est excellentia potestatis. Nec plures possumus dicere Dei filios, cum unum Dei filium legerimus; sed non ex beneficiis suis quæ in parentes nostros contulit, facienda est injuria Dei filio. Multi enim præclari viri: sed per unum Jesum Nave stetit, inquit, sol contra Gabaon. Videtis eum ultra David regis processisse virtutem; terrenis enim David, non sideribus imperavit. Videtis etiam solem ministrum esse, non dominum, qui etiam voci servierit humanæ. Stetit tamen, quia in Jesu et typum futuri agnoscebat, et nomen. Neque enim in sua virtute Jesus Nave, sed Christi mysterio cœlestibus luminibus imperabat; designabatur enim Dei filium in hoc sæculum esse venturum, qui mundani luminis occidentis et jam vergentis in tenebras, virtute divina differret occasum, lucem redderet, inveheret claritatem. Enoch quoque raptus est ad cœlum: sed tamen ille raptus est, hic regressus. Raptus est ille, ne malitia mutaret cor ejus: hic ipsam malitiam sæculi hujus abolevit. Elias curru atque equis adscendit ad cœlum: Christus autem descendit e cœlo, nec curru et equis, ut ille conscendit; quia ille aliter nequivisset: hic autem propria virtute remeavit. Elisæus in Jordane leprosum lavare præcepit, ut ab omni contagione mundaretur: hic in Jordane totum diluit mundum. Moyses ipse cui crediti sunt populi Judæorum, aquam divisit: et ille quidem divisit elementa; quia non divisit potentiam Trinitatis: separavit moles aquarum; quia Patrem non separavit a Filio.

25. Videtis quanti viri, et qualium documenta operum dereliquerunt. Quemadmodum igitur quos pares David regi vel Salomoni virtute cognoscitis, conditione impares judicatis, ut Salomonem David filium putetis ad Dei sedere dexteram? Præsertim cum ipse David evidenter de quo dictum esset, expresserit; neque enim de filio suo diceret: *Dixit Dominus Domino meo: sede ad dexteram meam.* Quomodo enim filium suum Dominum nominaret? Lex prohibet, repugnat religio, abhorret fides, ut ad dexteram Dei omnipotentis mortalem hominem loces. Alius est ille qui sedet ad dexteram, qui corpus suscepit, non qui cœpit a corpore: qui ante luciferum genitus est, id est, ante omnium luminum claritatem; quoniam ipse creavit variorum luminum dignitates: nam Salomon utique post luciferum est. Salomon sacerdos non fuit; et ideo dici ei a Domino omnipotente non potuit: *Ex utero ante luciferum genui te:* dici ei non potuit: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech;* maxime cum illo tempore quo Salomon fuit, secundum ordinem Aaron, non secundum ordinem Melchisedech, fuerint sacerdotes. Adhuc enim sacerdotes sanguinem hircorum atque taurorum pro peccatis plebis et erroribus offerebant: postea vero quam Christus advenit, qui semetipsum pro salute obtulit mundi (ut quos taurorum sanguis lavare non poterat, Christi sanguis ablueret) semetipsos cœperunt offerre pro hostiis sacerdotes.

26. Itaque una quæstione dominus

noster Jesus Christus omnium hæreticorum ora sepsit, sacrilegia conclusit. Non solum enim Judæos, sed etiam photinianos, et arrianos et sabellianos hac redarguit quæstione; et ideo nobis (quoniam Judæos defecisse jam cernimus, et illam exsecrabilem perfidiam imminutam) jam de arrianis, qui non multum a Judæis differunt, photinianisque et sabellianis aliqua in istius quæstionis tractatu perstringenda sunt. Taceat ergo Photinus, qui Christum David filium, non Dei dicit; et taceat, damnatus voce cœlesti. Quomodo enim dicit Christum filium David esse, cum ipse David dixerit in libro psalmorum : *Dixit Dominus Domino meo : sede a dextris meis; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si David*, inquit, *dominum illum vocat, quomodo ejus filius est?* Non ergo David filius, sed Dei filius Christus. Taceat etiam sabellianus; et cum legit Dominum Domino dixisse, intelligat non eumdem et ipsum ésse, qui dicit, et cui dicitur. Nec enim sibi Pater dixit : *Sede a dextris meis*, nec sibi dixit : *Ponam inimicos tuos*; et aliquando intelligant omnes eum Filium esse, qui a dextris sedet : et hanc distinctionem inter Patrem Filiumque custodiant, ut sit distinctio Patris et Filii, quod alius Pater, alius Filius; quia una in sede, una majestate potiuntur : et sedent, non pro discerniculo dignitatis, nec pro ordine potestatis, sed pro copula caritatis : unam Patris et Filii intelligant potestatem, in quo et Arrius conticescat, qui contraria Sabellio erroris urget vestigia. Audiat Dominum Domino dicere, audiat ad dexteram Patris Filium sedere; et desinat de sermone atque ordine hominum divinitati facere quæstionem. Nec argumentetur hic, quia Pater dicit, *sede*; legimus enim et alibi, etiam sine Patris dicto sedere Filium, sicut scriptum est : *Et sedet ad dexteram Dei*. Et alibi : *Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram Dei*. Ipse est enim cui dicitur, *sede*, qui filius hominis nominatur : audit quasi homo, sedet quasi Dei filius. Quid hac potest dici præcellentius potestate, quæ etiam carnem hominis ad dexteram Dei collocavit; et infirmum illud conditionis humanæ, postquam tamen Verbum caro factum est, divinitati copulavit æternæ?

27. Sed quid hoc est? Posteaquam Photinus obmutuit, Arrius conticuit, Sabellius vocem perdidit; adhuc tamen hæresim diversa contra Ecclesiam excitantem ora conspicio. Nam ecce Manichæus et Valentinianus, et omnis derivatio manichæorum in eo telo nititur, quo alii sunt perempti; et fidei præjudicium, fidei testificatione molitur. Ait enim detestanda hæresis : Ecce negavit Christus filium se esse David; et ideo, inquit, credendum est quod non susceperit carnem. Quibus apertissime in ipso principio Evangelii Scriptura respondet, cum dicit : *Liber generationis Jesu Christi filii David*. Cur igitur aut alibi David filius dicitur, aut alibi David filius denegatur; nisi ut intelligas aliud esse secundum substantiam divinam esse filium, aliud secundum carnis susceptionem? Nam secundum substantiam divinam, Dei Filius est : secundum carnem, filius David. Itaque ubi generatio secundum carnem describitur Salvatoris, David filius nominatur : ubi vero plenitudo confessionis exigitur, cum designatur generatio Salvatoris, non vult se David filium, sed Dei nominari; designatio enim majestatis ejus naturam interpretatur. Sed jam redargutis sævorum interpretationibus, ad Ecclesiam sermo vertendus est.

CAPUT V.

Confirmat rationes adversus Judæos atque Gentiles adductas, et sermonem ad Ecclesiam convertit.

28. Verum quod sæpe titulum quinquagesimi psalmi repetimus, non præsumtionis, sed infirmitatis est exemplum. Uno enim die vel per angustias ingenii, vel per fragilitatem vocis omnem seriem non possum explere tractatus. Et ideo quoniam superiori die adversus Judæos noster sermo directus est, quos quidem eo usque documenta fidei subegerunt, ut Christus in cœlesti solio collocaretur : quod utique in ho-

minem non potest convenire. Neque enim alium nisi Dei Filium ad dexteram Dei sedere credibile est. Non alius utique nobis sedere ad dexteram Patris nisi Dei Filius, remotis omnibus ambiguis, æstimandus est. Rursus quoniam Scriptura habet : *Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam;* idem utique Dei Filius carnem ex Maria suscepisse credendus est, in qua prophetici fructus est ventris : ut vere successionem originis recognoscas, illumque Dei Filium, factum postea filium hominis per susceptionem carnis, in Patris throno cœlesti sedere non dubites. Neque enim Christus sedem aliquam regalem hoc habuit in sæculo, ut putes aliam sedem David similem esse promissam ; maxime cum ipse dixerit Dominus : *Regnum meum non est de hoc mundo.*

29. Conclusi itaque undique, eo perfidiæ suæ tentamenta derivant, ut incredibile esse adserant, quod Deus susceperit carnem : qua ratione autem non potuerit suscipere, explicare non possunt. Quæro enim utrum impossibilitatis, an injuriæ causa existiment carnem a Deo suscipi nequivisse? Si impossibilitatis, aliquid ergo impossibile Deo : nihil enim est quod facere voluerit, et facere nequiverit. Superest ergo ut aut voluisse, aut noluisse doceatur. Quod autem majus indicium voluntatis, quam quod ipse dixit : *Palam apparui non quærentibus me... Expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem?* Si ergo voluit et potuit, an putamus eum causa injuriæ noluisse? Et quam divinitas sui sentit injuriam? Expers enim est contumeliæ, neque subjecta nostris est passionibus; neque enim caro vel detrimentum divinitati adferre potuit, vel augmentum.

30. Qui tamen hoc objiciunt, quod Dei filius carnem suscipere non potuerit? Si gentiles, qui deos suos (quoniam homines fuisse negare non possunt) humana specie visos esse testantur, an rex eorum, quem illi suis diis omnibus anteponunt, prodigiales formas potuit pro amore suscipere ; Christus carnem hominis, quem ad imaginem sui fecit, atque illud præstantissimum opus [illegible] suscipere pro mundi salute non pot[illegible] et pulcrius illis videtur propter adu[illegible]rium alieni thori, quam propter red[illegible]tionem omnium hominum speciem [illegible]nis adsumtam? Quod si Judæus h[illegible] objicit, quomodo legit : *Ecce Virgo [illegible]cipiet in utero, et pariet filium; et [illegible]bitur nomen ejus Emmanuel,* quod [illegible] interpretatum, nobiscum Deus? Q[illegible] modo legit : *Ecce qui loquebar* [illegible] Quomodo autem lectum adserit : *[illegible] sicut panthera... et sicut ursus [illegible] occurram eis?* Dei ergo filius car[illegible] suscipere non potuit pro redemti[illegible] omnium, cum ipsi negare non pos[illegible] quod pro nostrorum supplicio pecca[illegible]rum, affectum quemdam Deus feri[illegible] crudelitatis induerit; ut qui natura [illegible] est et misericors, nostrorum ta[illegible] scelerum atrocitate commotus, adsu[illegible]mat in nos quamdam sævitiam bestiarum?

31. Sed jam quia et superiore die et hodie Judæis satis responsum arbitror, apud vos mihi, fratres dilectissimi, prophetici facti ratio præstanda est. Etenim cum primum legeretur hic psalmi titulus, quod venerit Nathan ad David, cum intravit ad Bethsabee, diximus plurimos serie historiæ hujus confundi : et ideo tractatum ejus adsumsimus tripertitum; divisionemque tractatus ita putavimus esse faciendam; ut apud Gentiles lapsus conditionis non negaretur, correctio erroris adstrueretur : apud Judæos autem ideo lapsum esse sanctum David doceremus; ne amplius Judæorum perfidia claudicaret, eumque vel Dei filium desinerent credere, quem viderent communi conditione obnoxium fuisse peccato : Christiani vero surgentis Ecclesiæ mysteria possint advertere. Tripertita ergo divisio facta est, una secundum naturam, alia secundum fidem, tertia secundum gratiam : nec infirmitas excludit a venia, et fides excusat a culpa, gratiam quoque promissam jam dudum sacramenta conciliant.

CAPUT VI.

[illegible] docet, cur David ac plerique alii Dominici generis auctores in errorem labi [illegible] sint : et ut inde facilius mysteria [illegible], historiam homicidii et adulterii ipsius David recenset.

32. Peccaverit David ne totus mun[dus] erraret : peccaverit sibi, ut nobis [omni]bus emendaret : postremo pecca[ver]it in corpus suum (qui enim forni[catu]r, in corpus suum peccat) pecca[vit] in corpus suum, ut in Christi cor[por]e redimeretur : ecce quem vix de[fen]dendum putabamus, jam cernimus [prædi]candum. Quis enim est qui nolit [[illegible]] magis in se munera, quam hu[mana] opera prædicari? Arbitramur enim [secun]dum Apostolum justificari homi[nem] per fidem, sine operibus Legis : [justi]ficetur ergo ex fide David, qui per [[illegible]] peccatum agnovit; sed peccati [[illegible]] per fidem credidit : justificetur [Dav]id, quia in peccato ejus subrepto* [Ec]clesiæ mysteria refulserunt.

33. Dicit aliquis, qua ratione et adul[teri]um et homicidium commiserit Do[min]ici generis auctor electus a Deo? [Ill]ud dico : Talis auctor Dominici fuit [gen]eris eligendus. Quid est enim cor[pora]tio, nisi remissio peccatorum? Et [ideo] exsors peccati esse non potuit, ut [[illegible]] gratiam et exemplo præferret [et] nuntio. Denique ea dispositione [Bet]hsabee et Thamar inter auctores [Do]minici generis computantur : qua[rum] altera adulterium fecit, altera com[m]isit incestum. Ea dispositione et Achab et Jechonias, sicut Matthæus Evange[l]ista descripsit, adnumerantur majori[bus] Christi; ut omnes homines redem[p]turus, beneficium a suis majoribus in[cho]aret : simul ne qui se subjecit usque ad corporis passionem, nobilitatem captasse immaculatæ originis videretur. Hominum enim ista jactantia est, alienam gloriam, non suam quærere; et tamen inter ipsos homines major virtutis, quam nobilitatis est gratia. Simul edendum exemplum fuit, ut intelligerent omnes majorum probra non posse posteris esse dedecori; quod unusquisque successionis maculam propriæ merito possit abolere virtutis. Vides quantos et quam graviter criminosos Dominicæ generationis series comprehendat, de quorum origine propter te nasci Christus non erubuit? Et hæc si credas, divinæ miserationis in te munera sunt, et hoc cœlestis insigne est potestatis. Superabundavit enim peccatum, ut superabundaret gratia. Non fuerit igitur David exceptus a culpa, ut esset electus ad gratiam.

34. Sed jam mysteria ipsius recenseamus historiæ, et ex ipsis Scripturarum fontibus hauriamus : atque ut omnem seriem mysteriorum introspicere possimus, textum ipsius repetamus historiæ. Sic enim in libro Regnorum meminimus expressum, eo quod David cum lavantem vidisset Bethsabee Uriæ uxorem, adamaverit : deinde domum venire præceperit, cum absens esset vir mulieris : non multo post maritum ejus reversum esse, nuntium belli, religiosum sane et devotum virum, qui belli tempore non putaverit sibi ingrediendam domum, cum socios bello videret intentos, nec domesticis in tabernaculis, sed in præliaribus tentoriis excubantes : postea jussu David in bella revocatum, sub ea præceptione, ut objiceretur adversariis bellatoribus, quo morte viri liberam copiam potiendæ mulieris rex haberet. Et hic nonnulla est peccati verecundia, et pudor culpæ, quod latebram quæsivit erroris; et injustæ necis non auctoritatem sibi jure regiæ potestatis adsumsit, sed invidiam declinavit. Culpam fatetur, sed tolerabilior est quæ premitur verecundia, quam quæ insolentia prædicatur. Mortuus est igitur Urias, bellatoribus objectus, sed postea iidem qui eum peremerunt, jussu David, expugnata urbe, sunt peremti. Hæc est historiæ series,

---

* Hic Romana editio legit *surrectura*. Supra, c. II, n. 3, jam pro *subreptum* legerat *sobrium*, ubi, nos nihil mutata Benedict. punctuatione, [[illegible]] *subreptum* retulimus ad *judicium*, no[ta]ntes subreptum idem esse ac sobrium, quasi [[illegible]] *raptim et cum grano salis sumptum*. In hoc [autem] loco, servata inter *furtivum* et *celatum* [simi]litate (utrumque simul significat *subrep[tu]m*), sumitur pro *operto*, *secreto*, per opposi[tio]nem ad verbum *refulserunt*; sicut dixerat [Na]than propheta : *Tu fecisti abscondite; ego fa[ciam] in conspectu solis*.

in qua profunda licet spectare mysteria.

CAPUT VII.

Divino invocato Spiritu, incipit detegere mysteria, quæ sub David ac Bethsabee adulterio, nec non sub ipsius partu velabantur.

35. Et quoniam David non defendendum, neque enim meo eget auxilio, sed excusandum recipimus, vel potius prædicandum; ne in tanto mysteriorum profundo vacillem, justum est ut ejus ore utar, cujus utor historia. Utar igitur responsorio prophetico dicens: *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.* Nemo enim sine Spiritus sancti infusione, tanta divini recessus potest spectare mysteria. Etenim si ille tantus propheta, Spiritus sancti petit sibi munus infundi, quid facere infirmus debeat; cum præsertim etiam Apostolus sanctus populi quoque se putet precibus adjuvari, ut aperiatur ei ostium ad loquendum mysterium verbi. O si mihi ostium illud Christus dignetur aperire! Pulsemus tamen; solet enim exaudire pulsantes, quia ipse dixit: *Pulsate, et aperietur vobis.* O si mihi se ipse reseraret, quia Christus est janua: ipse intus, ipse extra, ipse via quæ ducit, ipse vita ad quam contendimus pervenire.

36. Veni ergo, domine Jesu, et aperi nobis fontes tuos, ut bibamus de aqua, quam qui bibit, non sitiet in æternum. Vel si de fonte adhuc tuo haurire non possumus, dignare concedere ut de puteo saltem haurire possimus, unde potum Samaritanæ illi dubitanti adhuc mulieri polliceris. Et tu quidem de fonte omnibus polliceris, sed dubitantibus, ut illi Samaritanæ, fons tuus adhuc altus est puteus. Bibamus et nos aquam cœlestium secretorum. Et quoniam ad fontem tuum meruimus pervenire, liceat nobis imaginem saltem mysteriorum videre cœlestium.

37. Itaque, nisi fallor, per Prophetam Spiritum sanctum intelligimus: per adulteram autem licet Synagogæ fornicationes varias æstimare. Et ideo multo ante cernimus revelatum ex Spiritu sancto, et ex familia Judæorum (quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem) dominum Jesum esse generandum, qui quidem quasi Judæus ex adultera familia natus est, sed quasi immaculatus ex Virgine. Erat sub Lege, erat quasi sub viro familia Judæorum: abolenda fuit Legis observantia, ut veritas substitueretur et gratia.

38. Habemus unum mysterium: accipite et aliud; ita tamen ut memineritis ex prima conceptione Bethsabee natum esse parvulum qui mortuus est, postea natum esse Salomonem: illum parvulum ex conceptione furtiva; istum vero Salomonem jam ex professione conjugii. Liquet igitur per David intelligi Prophetam, per Prophetam populum propheticum, ex quo et ex Synagoga primus ille qui natus est (quoniam degeneraverat a majoribus suis per flagitia formatus, et per vitia concretus populus Judæorum) ad resurrectionis æternitatem pervenire non potuit, nec in virum perfectum excrescere; sed in exigua sensuum parvitate, et quadam virtutis defecit infantia. At vero ille qui postea ex legitima conceptus est copula, populus Christianus, ille sapiens atque pacificus, hoc enim Salomonis interpretatione reseratur, ad incanam longævæ resurrectionis ætatem, atque ad regnum illud cœleste pervenit. Per illum autem populum Lex soluta, per istum gratia reformata est.

39. Accipite etiam tertium mysterium. Quod David Hebræi excelsum dicunt, Latini humiliatum interpretantur. Quis est autem vere humiliatus, nisi ille *qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed formam servi accipiens humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem?* Hic igitur est qui significatur David, excelsus per naturam, sed humiliatus per misericordiam: sublimis in divinitate, sed mitis in corpore. Itaque ubi humiliatus, ibi obediens. Ex eo enim nascitur obedientia, ex quo humilitas, et in eo desinit. Cum enim obediens dicitur factus usque ad mortem (mors autem non divinitatis, sed corporis fuit) non utique obedientia divinitatis fuit illa,

sed corporis; nec humilitas majestatis illa, sed carnis. Itaque quantum ad susceptionem corporis spectat, apostolica lectio in quo Christi fuerit humilitas, declaravit: quod vero ad naturam spectat divinitatis, Evangelica lectione reseratum est: quam pio prosecuti estis adsensu, cum audiretis legi, dicente Dei Filio: *Ego et Pater unum sumus.* Unum enim divinitate sunt Pater et Filius: sed non unum sunt corporis sacramentum, et divinitatis æternitas. Nec solus tamen Apostolus humiliatum dixit esse Dominum, sed ipse quoque se humilem esse memoravit dicens: *Tollite jugum meum, quia leve est; quoniam mitis sum et humilis corde.* Et tamen non sola interpretatione, sed etiam manifesta appellatione signatum est; quia scriptum est: *Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum.* Et infra dicit: *Pater meus es tu*, et, *Ego dicam illi: Filius meus es tu.* Ergo David quem quærebamus, invenimus: servum quidem specie, sed Dominum veritate.

CAPUT VIII.

Quid domus regia, in qua deambulat David: quid nudatio et lavatio Bethsabee; quidve quod statim nuda visa amata sit, significet?

40. Hic ergo David intra domum deambulavit suam. Quæ utique domus est Christi, nisi illa de qua dicit: Quia *apud Patrem meum multæ mansiones sunt?* In illa ergo regia situs humanam conditionem nudam vidit, et miseratus adamavit. Erat enim adhuc nuda virtutum, quia per insidias serpentis genitalibus erat naturæ suæ exuviis destituta. Neque enim verisimile videtur, ut ante domum regis mulier nudaretur, ante domum regis femina se lavaret: quasi locus lavacro opportuno alius esse non posset. Non quadrat, non congruit, non cum fide convenit: distat a vero, abhorret a sensu. Talem rex, tam petulantem, tam procacem horrere potuit, non amare. An illa, si non viro verecundari, nec regios saltem vereri potuisset adspectus? An illam, priusquam rex videret, nec ministri ejus arcere potuerunt?

41. Ergo si hoc cum fide non potest convenire: quæramus quæ ista sit nuda, videlicet humana conditio, omnibus vestimentis exuta naturæ, carens amictu immortalitatis, et innocentiæ spoliata velamine. Nudus est enim qui peccato nudatur et culpa. Denique ille primus nostri generis peccator, atque utinam solus, antequam peccaret, nudum se esse non sensit, posteaquam peccavit, nudum se esse vidit; et ideo tegendum foliis putavit, quia nudum se esse cognovit. Factus est igitur ille sibi nudus, posteaquam factus est reus culpæ. In illo nudata est omnis humana conditio, per successionem naturæ, non solum culpæ, sed etiam ærumnæ obnoxia. Ergo ille se nudum sensit et vidit: unde ita est omnis nostra conditio, ut qui se nudum putaverit, nudum et videat et sentiat. Denique qui divitias concupiscit, nudus est: qui contemnit, opulentus est. Adeo suus cuique sensus ærumna est, et sua cuique virtus expers injuriæ est. Ergo humanam conditionem primo per Legem sibi Christus in conjugium vindicavit, quam repudiavit postea. Unde et ait: *Quis liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam?* Hoc igitur genere Christus familiam suam nudam vidit, et amavit; amat enim sanctam Christus animam. Denique amabat Jesus Lazarum et Mariam: amabat Christus Ecclesiam suam, quamvis nudam, quamvis nullo adhuc virtutum decore vestitam.

42. Denique ut sciamus propositæ disputationi Scripturarum seriem convenire, discamus Ecclesiam nudam, discamus quærentem, festinantem, et lavantem se ante domum Christi, quando baptizabat Johannes in Jordane dicens: *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem venit post me, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Ergo quando baptizabatur plebs in pœnitentiam, Christum utique domui ejus jam vicina quærebat, ut perveniret ad gratiam. Quærebat ergo a Johanne

Christum Ecclesia dicens : *Annuntia mihi quem dilexit anima mea;* ipsum causam desiderii, ipsum causam lavacri sibi esse commemorans, sicut habes : *Fusca sum et decora, filia Hierusalem, ut tabernacula Cedar, ut pelles Salomonis.* Habes causam qua ratione se lavare gestiat, quia fuscam se esse commemorat. Nam quasi interroganti Johanni, qua ratione plebs multa concurrens gestiret lavari, respondit : *Fusca sum et decora, filia Hierusalem.* Quia fusca est, lavari desiderat : quia decora est, videri nuda non metuit. *Nolite,* inquit, *adspicere me, quia offuscata sum, quia non est intuitus me sol.* Ergo fuscamur, quando non videmur a Christo : sed quando videmur, albescimus. Vidit ergo eam ille cui nuda sunt omnia, et interna pectoris occulta esse non possunt; quia scrutator est cordis et renum : nihil huic tectum, nihil est involutum. Vidit Ecclesiam suam nudam, et vidit, et amavit. Vidit nudam dilectam, et quasi filius caritatis adamavit.

43. Videte quemadmodum videat, videte quemadmodum vocet. Non hic adulterii opprobria, sed mysteria castitatis sunt. *Tota es,* inquit, *formosa, amica mea, proxima mea, et reprehensio non est in te. Ades huc a Libano, sponsa, ades huc a Libano, transibis et pertransibis a principio fidei.* Et bene a principio fidei. Ergo ubi fidem habes, adulterium timere non debes; fides enim conjugii est, fraus adulterii. Sed ut adesse possit a Libano; ante præmisit dicens : *Exsurge, veni, proxima mea, formosa mea, columba mea, perfecta mea.* Proxima, utique fidei desiderio : formosa, decore virtutis : columba, gratia spiritali. Pennæ enim columbæ deargentatæ æternam illam significant potestatem; et columbæ volatus sancti Spiritus præsentiam declaravit. Vocat igitur ad se eam Christus, ut veniat; quoniam spiritalibus jam pretiis dotata veniebat : *Quia ecce,* inquit, *hyems præteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra.* Videte quemadmodum sancta invitetur Ecclesia. *Hyems,* inquit, *discessit sibi,* ne hyemem nuda formidet, hyemem non temporis, sed infirmitatis, quæ agrum animæ fœcundum omni flore dispoliat. Est enim hyems non terreni solis, est hyems mentis, quando animo frigus illabitur, quando vapor animi evanescit, quando solvitur vigor sensus, quando nimius humor exundat et mentem gravat, quando interior caliginat adspectus. Et ideo ait Dominus : *Videte ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.* Bonum enim ut tunc dies judicii vel mortis adveniat, cum viget animi blanda temperies, cum cœleste mysterium serena luce resplendet, cum cor nostrum ardet in nobis. Tunc enim Christus est præsens, sicut testantur in Evangelio Ammaon et Cleophas dicentes : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis in via, cum aperiret nobis Scripturas?* Viget autem animus, quando etiam flos videtur in terris. Quis est iste flos boni odoris, nisi ille qui dixit : *Ego flos campi, et lilium convallium?* De quo et in Esaia scriptum est : *Et exiet virga de radice Jesse, et virga ex radice adscendet et flos ex virga exiet.* Radix utique familia Judæorum est, virga Maria, flos Mariæ Christus, qui quando nostra resplendet in terra, et in agro animæ redolet, vel in Ecclesia sua vernat, nec frigus possumus timere, nec pluviam vereri, sed exspectare judicii diem.

44. Et ideo Ecclesia ut hunc florem videret, omni studio festinabat, sicut ipsa testatur dicens : *In cubili, in noctibus quæsivi quem dilexit anima mea : quæsivi eum, et non inveni : vocavi eum, et non exaudivit me. Exsurgam itaque, et introibo in domum, in forum, et plateas, et quæram quem dilexit anima mea. Quæsivi, et non inveni eum... Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem, me percusserunt, et tulerunt pallium a me.* Videtis quemadmodum quærat quem desiderat invenire, ut non timeat vulnerari. Sed hæc vulnera non metuenda sunt, sed optanda; quia vulnera caritatis sunt; sicut ipsa dicit : *vulnerata caritate ego sum.* Bona caritatis vulnera. Denique utiliora vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.

CAPUT IX.

Eamdem materiam prosequitur, ostenditque Ecclesiam Christo, qui velatam Synagogam despexerit, nudam placuisse: tum ejusdem ad illum inquirendum ardorem describit, ac demum Legis solutionem in Uriæ nece adumbratam explicat.

45. Merito ergo nuda, quia pallium perdidit: aut fortassis ideo nuda, quia nunquam virtutis est opertum non habere pectus, cor non habere velatum. Denique velatam illam, hoc est, Synagogam, quæ habebat velamen in lectione veteris Testamenti, quod modo revelatur, quoniam in Christo evacuatur; velatam, inquam, Synagogam Christus despexit et sprevit; unde hodieque velamen super cor Judæorum est positum. At vero ea quæ tota ad Dominum mente convertitur, nuda est atque perspicua. Cum enim quis conversus fuerit ad Dominum, velamen auferetur; ut gloriam Dei speculantes videre possimus. Denique etiam alibi nudam esse virtutis indicium est, quia scriptum est: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?*

46. Quam igitur tunicam exuerit, et non invenerit quemadmodum induat eam, de Scripturis, si possumus, revelemus. Est enim quædam tunica corporalis, sunt cupiditatum quædam intexta velamina; et ideo interdum melius est nudum esse corpore, quam corde velatum. Unde etiam Paulus nos admonet exspoliari multo esse melius quam supervestiri, dicens etiam alibi: *Exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induite novum qui renovatur in agnitione, secundum imaginem ejus qui creavit eum.* Ergo quæ exspoliata est, et pedes lotos habet; et ideo quæ lavit, nescit quemadmodum inquinari possint. Obliviscitur enim per gratiam, quod hauserat per naturam. Magnus igitur hic et justus amor mulieris ante David regiam se lavantis.

47. Verum non solum lavit, sed etiam vocavit; ut in eodem accepimus libro, dicente sancta Ecclesia: *Veni, frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis.* Non solum igitur lavat, sed etiam Christum ad se venire provocat et invitat dicens: *Tibi dabo ubera mea.* Nec sua tantum, sed etiam nova ac vetera pollicetur, sicut habes: *Nova et vetera, frater meus, servavi tibi.* Et quasi amoris impatiens quærit adminiculum alicujus, a quo Christus rogetur ut veniat. Videte æstuantem, videte desiderantem. *Quis dabit*, inquit, *te, frater meus, lactantem ubera matris meæ?* Et qua ratione quærat, et qua gratia invitet, et quemadmodum possit tenere, demonstrat: quemadmodum foris morantem exspectet, ostendit: et ut domum suam ingrediatur, implorat dicens: *Inveniens te foris osculabor te, adsumam te, et adducam te in domum matris meæ, et in secretum ejus quæ concepit me.* Vides quemadmodum nuda sit, quæ non potest tectum habere secretum intemeratæ utique naturæ, secretum intimæ conscientiæ, non designatum aliqua temeritate vitiorum. Hortus enim clausus est Ecclesia sancta, et immaculata virginitas; quæ ideo hanc gratiam meretur a Christo, quia Verbum Dei quæsivit, desideravit, invenit, advigilans ante ostia sapientiæ, sicut ipsa dicit: *Beatus vir qui audierit me, et homo qui vias meas custodierit, advigilans meis ostiis quotidie, custodiens postes mei introitus. Exitus mei, exitus sunt vitæ.*

48. Sic Ecclesiæ suæ Christus speciem concupivit, et paravit sibi eam uxorem adsciscere. Sed quia erat sub Lege (sub Lege enim Petrus, Johannes, cæterique apostolici viri), prius nos observantiæ corporalis vinculis relaxandos putavit. Quamvis enim Lex religiosa, Lex justa, sicut Uriæ persona inducitur, qui tam religiosus et castus fuit, ut regressus e bello uxorem non recognosceret, nec intraret ad eam; tamen quia Urias in David, hoc est, viro humili, copulam cognovit Ecclesiæ, a Synagogæ conjunctione discedens, locum futuris nuptiis præparavit. Unde et Johannes typum accepit Legis, qui quamvis esset ex Patribus, parari vias Domini nuntiavit et Ecclesiæ copulam prophetabat; et ideo occisus inducitur, ut defectum legitimæ

observationis ostenderet. Lex enim et prophetæ usque ad Johannem. Ergo jam Urias occisus est in typo Legis, ut Synagoga Legis laqueis solveretur; quoniam quæ sub viro est mulier, vivente viro ligata est legi : si autem mortuus fuerit vir, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si juncta fuerit alteri viro : si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri; ita ut non sit adultera si fuerit cum alio viro. Ergo non adultera humanæ conditioni, quæ licet sub Lege fuerit, tamen abolita quodammodo observantia Legis, in gratiam vindicata est.

49. Legis autem observantiam non Christus abolevit. Unde et Uriam non David occidit, sed occidi a bellatoribus passus est, hoc est, profanari ritum observantiæ ex Lege venientis, per incursionem barbarorum et captivitatem Judæorum passus est Christus. Denique Urias, lux mea dicitur. Quæ autem Christi lux, nisi Lex et Evangelium? *Si enim crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me enim ille scripsit.* Quia lux Christi in Lege præcessit, cujus postea in Evangelii gratia quasi in heptamyxo * spiritu universa mundi hujus implevit. Hinc ergo Legi carnem sustulit vel Ecclesiam et sibi junxit: cujus Legis lumen populus hostilis imminuit, quando Legis sancta violavit. Imminuta ergo lux Dei est in populo Judæorum; quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret.

CAPUT X.

Renovata adtentione, altius mysterium in adulterio Davidico latens, nimirum Verbi divini cum humana natura conjunctionem scrutatur.

50. Superest adhuc et quartum mysterium, quod, quæso, placidis accipiatis auribus, et mentem nostram, non verba pendatis; non enim in verbo est regnum Dei, sed in virtute. Adulterium factum est, et homicidium factum. Hoc est quod dictum est ad Prophetam : *Sume tibi baculum nucinum.* Et alibi virgam nucinam legimus, per quam intelligimus jus quoddam et summam prophetiæ, quæ more nucis foris amara in cortice; dura in medio testa, tenera intus est et fructuosa. Et si igitur in historia amariora auditis, in typo dura cognoscitis; sperate tamen in mysterio fructuosa. Adulterium, inquam, in typo salutis est factum; non enim adulterium omne damnandum est. Denique ad Prophetam dictum est : *Vade, accipe tibi uxorem fornicariam.* Dominus hoc jubet cum ea quæ fornicata fuerit esse conjugium: cujus conjugii, ut supra diximus, partus est Christus. Namque filio qui ex fornicatione est natus, a Domino nomen impositum est Jezrahel, quod divina est generatio. Si ergo pia illa copula fornicariæ, etiam ista utique pia societas adulteræ copula est. Sed illa de Judæis. De divinis autem non audeo, licet pium, adulterium nominare: ne quem vel sonus sermonis offendat, licet sensus venerationis in promptu sit: quod potest tamen cautius dici, etsi non expressius, ex disparibus copulis contubernium pium factum est, cum Verbum caro factum est. Non sunt enim legitima consortia divinitatis et carnis : nec ut quodam fœdere conveniunt naturæ, caro animæ et anima carni, ita etiam divinitas et caro justi servant quodammodo thori legem. Suscepit carnem Deus, adsumsit animam, per inusitatam nec legitimam incarnationem consortium fecit esse legitimum, ut sit Deus omnia in omnibus.

51. Denique ut scias esse mysterium, interpretare vocabula. David enim accipis in typo Christi, Bethsabee filia sabbati, aut filia plena, vel puteus dicitur juramenti. Quid igitur expressius, quam quod filia sabbati caro Christi est; quia misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege? Eadem plena, quia in passione ejus Legis est plenitudo, vel quia plena gratia Spiritus sancti. Jesus enim plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane.

* Id est septiformi. Alludit ad candelabrum in quo erant septem lampades, quibus septiformis gratia sancti Spiritus designabatur. Επτα, septem; μυξα, lucerna (*lumignon d'une lampe*).

Eadem etiam puteus juramenti, hoc est, religionis et fidei. Et bene puteus; quia flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hanc ergo adsumens sibi Deus Verbum, copulam fecit esse legitimam: quod mysterium illæ nuptiæ designarunt, quæ sunt in Canticis canticorum, quibus Christo Ecclesia, et spiritui caro nubit. Et ideo circumcursabat et quærebat ubique Dei Verbum, quia vulnerata, quia nuda, quia adultera in omnibus, et si immaculata in Christo, quærebat caro misera redemtorem.

52. Hanc sibi Christus junxit, ut immaculatam redderet: hanc sociavit, ut auferret adulterium. Et quia sub Lege erat, moriendum fuit, ut liberaretur a Lege, ut per illam mortem velut quoddam Legis et carnis matrimonium solveretur. Mortua est igitur in Christo caro, ut nos mortificati Legi per corpus Christi, sicut Apostolus dixit, essemus alterius qui ex mortuis resurrexit, et passiones cupiditatesque carnis, et cogitationes peccatorum quæ per Legem erant in membris nostris, in illa morte morerentur: nos autem soluti a lege mortis, quasi nova Christi copula, in novitate spiritus resurgeremus.

53. Et tamen qui Legem in Christi carne solverunt, eamque putaverunt esse violandam, omnes jussu David a bellatoribus interemti sunt. Quo indicio ostenditur id, quod posteriora docuerunt esse signatum, quod eorum qui Christum interfecerunt, nullus evaserit; idque evidentissime revelatur, eos quos ante mortem adsumserat Jesus, sicut Judæos, perisse parvulos et informes: eos vero quos post mortem adscivit in numerum filiorum, regno esse servatos. Unde juxta hoc mysterium convenit quod primus in Judæis fuerit partus infirmus; ut postea in Christianis fieret fructus æternus.

CAPUT XI.

Parabola Nathan proponitur, atque ad sensum moralem, moxque ad allegoricum traducitur.

54. Sed jam ad nuntium transeamus. Nam superioribus diebus tractatus nobis de illo invidioso adulterio et homicidio David prophetæ fuit, decursisque mysteriis non solum nihil quod condemnaretur, sed etiam quod laudaretur, invenimus. Nunc tractatus incipit esse de nuntio quem decursi psalmi titulus jam sæpe repetitus ostendit. Sic enim est: *Psalmus David intellectus, cum venisset ad eum Nathan propheta, cum intrasset ad Bethsabee.*

55. Itaque et hæc pars historiæ retexenda est, quæ hujusmodi est. Dives, inquit, et pauper intra unam erant civitatem. Diviti multa armenta, multæ oves: pauperi una ovis, quæ de pane et vino pauperis alebatur, et in sinu ejus requiescebat. Venit hospes ad divitem: dives neque de armento suo, neque de gregibus suis aliquid abstulit, sed unam ovem pauperis occidit. Hoc ubi cognovit David: Morietur, inquit, vir ille, et restituet quadruplum. Respondit illi Nathan: Tu es. Deinde aperuit ei cœleste mandatum, dicens mandasse Dominum quod multa illi bona, id est, opes regias, sublato de pastorum numero, contulisset, quodque in eum suam misericordiam profudisset; et ideo quoniam peccato exasperasset Dominum, abducenda ejus omnia, rapienda ab hostibus, depopulandam domum. Tunc ait ille: *Peccavi.* Et respondit Nathan: Quoniam peccasse te confiteris, remittet tibi Dominus peccatum: sed filius tuus qui natus est ex Bethsabee, morietur. Hoc filio ægrotante, David flevit, humi jacuit, cilicio se operuit, jejunavit: ubi mortuum cognovit, surrexit, lavit, cœnavit, alios consolatus est.

56. Videte quam multa. Primo omnium, quod Deus pius et misericors est, et quæ nobis adversa contingunt, pro pretio nostri erroris excipimus. Didicimus igitur captivitatem pretium esse peccati; hæc enim decernitur pœna pro crimine. Deinde illud advertimus quod regum lapsus, pœna populorum sit. Sicut enim eorum virtute servamur, ita etiam errore periclitamur. Unde optandum est nobis, ut regem gloriosum atque perfectum habere possimus. Nos ergo qui regem volumus habere perfectum, Dominum nolumus habere

perfectum? An vero illi possunt velle hominem esse perfectum, qui Deum nolunt esse perfectum! Illud etiam breviter textus operatur historiæ, ut advertamus quam cito veniæ spes secuta sit. Non mediocre autem, quod Nathan denuntiavit ei, hoc est, inferior propheta. GRAVIS enim verecundia pudorque delicti, ab inferiore reprehendi. Videtis quod culpa gratiam minuat. Sciebat Nathan, quod David nesciebat: adeo caligabat animus obumbratus quadam nube vitiorum! Deinde hic est Nathan, qui in superioribus David acceptum Domino prophetavit; ut doleret eodem redarguente peccatum, quo prophetante, meritum fuerat prædicatum.

57. Sed jam mysterium requiramus. *Duo*, inquit, *viri erant in una civitate, unus dives, et alter pauper*. Quis est hic dives aut pauper, nisi forte unus populus Judæorum, et alter populus Christianus? Ille dives in Lege, dives eloquiis Dei sibi creditis, dives prophetiis, dives oraculis: hic vero pauper. Sed nolite hanc refugere paupertatem, quam sequitur regnum cœlorum. Scriptum est enim: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. Bona paupertas, quæ quod habuerit, non amittit. Bona paupertas, quæ si thesauros non habet pecuniæ, habet tamen thesauros scientiæ atque sapientiæ. Nolite, filii, quasi vilem despicere paupertatem. *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum*. Nolite quasi magnis invidere divitiis: *Divites eguerunt et esurierunt*. Sed si vultis habere bona, Dominum quærite: *Inquirentes enim Dominum, non deficient omni bono*. Ergo nolite recusare omnem pauperem. Pauper erat Petrus, et quem donaret, nummulum non habebat: sed pretiosiorem omni pecunia donabat salutem. Pauper ille erat Lazarus in Evangelio: sed ille qui ante in ostro dives jacebat et purpura, optabat post exitum vitæ, stillante digito pauperis refrigerari. Quamvis ille ostro superbus regio et purpuratis vestibus vulnera pauperis dives fastidiosus horruerit, tamen in infernis locatus optabat eo loci fuisse quo Lazarus. Quo loco lectio non videtur pecuniarum divitem pauperemque describere; sed eum pauperem, qui pro fide et devotione vulnera corporis non horruerit, famem jejuniumque toleraverit.

58. Cum igitur haberet populus Judæorum in suis gregibus plurimas copias hostiarum; tamen unam oviculam quam populus ille pauper habebat, eripuit, gloriosæ illam subjiciens passioni. Vis scire quam ovem? *Sicut ovis ad victimam ductus est*, qui pane pauperis alebatur, et potu pauperis utebatur, et in sinu pauperis dormiebat. Nostris enim utebatur alimentis, in nostri pectoris gremio quiescebat. Nam in Judæorum sinu quiescere se non posse memoravit dicens: *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet*.

59. Et venit hospes, inquit, ad virum illum divitem. Quis est iste hospes, nisi miserabile peccatum? Etenim culpa in hunc mundum tamquam hospes intravit, aliena nostræ et peregrina naturæ. Itaque non de suis gregibus hostiam obtulit; sed accepit oviculam pauperis, et occidit illam. Cujus quidem passio licet quibusdam ad sacrificium salutare profecerit; tamen videtur illis sui fuisse furoris alimentum, et cibus culpæ, incentivumque peccati. Denique Judas panem accepit a Christo, et tunc magis repletus est diabolo; quia non accepit ex fide, qui tam hospitali Domino proditionem parabat.

60. Et iratus est David ad illum virum. Diximus quod per Prophetam Judæorum populus declaratur, et ideo sub hac figura se ipse condemnat. Dignus est morte vir ille qui fecit hoc, et oviculam restituet in quadruplum, hoc est periturum populum Judæorum, sed cumulatioribus bonis fruiturum populum Christianum; quia præstabilior est præsentibus status qui ex resurrectione debetur.

61. Propositum mihi fuit, ut meminisse dignamini, adversus eos qui homicidium adulteriumque sancti David arguendum putant, qualicumque meo respondere sermone: et ita favore vestræ unanimitatis tractatus nostri cursus evasit, ut prædicandus ore omnium videretur, quem putabamus non posse

defendi. Sed quoniam nostro vir sanctus auxilio non indiget, jam ipse vobis pro se loquatur, et factum suum ipsius dicta defendant.

CAPUT XII.

David peccatum suum Deo confitetur, composito psalmo L, cujus hic versus aliquot explicantur: imprimis quæ sit magna misericordia, quæve multitudo miserationum, inquiritur: tum docetur, solum Deum iniquitates nostras delere, quæ cum latere non possint, exemplo David sunt confitendæ. Demum arrianos in manichæorum impietatem recidere planum fit.

62. *Miserere*, inquit, *mei, Domine, secundum magnam misericordiam tuam.* Nova, nisi fallor, fratres carissimi, conjunctio ista sermonis, ut magna misericordia diceretur. Non facile alibi lectum memini: et ideo quæ sit magna misericordia, non facile dixerimus. Legimus tamen magnam Dei virtutem. Et ideo considerantes quæ magna sit virtus, conjicere poterimus, quam misericordiam magnam voluerit designare. Legimus enim in sancto Hieremia: *Quis es, Domine? Tu fecisti cœlum et terram, in magna virtute tua, et brachio excelso.* Virtus ergo magna cœlum fecit. Quæ est virtus magna; Patris, an Filii? Magna utique Patris virtus est; ipse enim per Filium cœlum fecit et terram sicut habes: *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Sed tamen et Filius magna virtus est. Nam cum virtutem Patris Filium legeris, sicut habes Christum Dei sapientiam atque virtutem, utique cum virtus Patris Filius sit, magna virtus est Filius. Quemadmodum igitur omnipotens denegatur, quem fatemur magnam Dei esse virtutem? Hæc igitur magna virtus cœlum fecit; quia cœlum fecit et Filius, sicut habes: *Omnia per ipsum facta sunt.* Ergo si et Pater fecit et Filius, utique facti unitas operationis indicat unitatem. Non ergo operatio Patris et Filii discrepat. Si autem una operatio, una utique operationis potestas, et majestas una factorum est. Hæc de Patre et Filio.

63. Quid ergo silemus de Spiritu, præsertim cum Scriptura nos divina non patiatur silere? Dat enim locus opportunissimum testimonium ad sancti Spiritus unitatem cum Patre et Filio comprobandam, ut ejus quoque operationem ab opere Patris et Filii dissociare nequeamus. Legimus enim magnam virtutem Patris esse, quod cœlum fecit: magnam virtutem etiam Filium esse, quoniam cœlum fecit; nec solum fecit, sed etiam firmavit: *Verbo* enim *Domini cœli firmati sunt.* Ergo si et fecisse et firmasse cœlum magnæ virtutis est, etiam Spiritum sanctum a majestate magnæ virtutis separare non possumus; quia scriptum est: *Et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Namque cum cœlum fieret et terra, superferebatur Spiritus: de quo alibi ait propheta David: *Emitte Spiritum tuum et creabuntur.* De quo etiam alibi dixit: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum.* Non enim corporalibus digitis Deus cœlum fecit et terram; sed Spiritus gratia septiformis, illo videlicet digito de quo habes in Evangelio: *Quod si in digito Dei ejicio dæmonia.* Hunc enim digitum alibi Spiritum dixit, sicut habes: *Quod si in Spiritu Dei ejicio dæmonia.* Si igitur Spiritus Dei digitus est, quoniam brachium Dei Filius est, utique Spiritus cooperatus Patri et Filio per unitatem operationis cœlum fecit et terram. Ideo enim digitum Filius nuncupavit, ut tamquam unius corporis, ita divinitatis exprimeret unitatem. Itaque si magna virtus cœlum condidit, utique magna sapientia cœlum condidit; quia scriptum est: *Omnia in sapientia fecisti.*

64. Didicimus igitur quæ magna sit virtus, colligamus nunc quæ magna sit misericordia. Si magna virtus cœlos fecit, et magna misericordia debet esse de cœlo, et magna justitia debet esse de cœlo; justitia enim de cœlo prospexit, et misericordia venit e cœlo. Magna ergo facta misericordia; quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Ergo magna virtus cœlos fecit, magna virtus cœlos inclinavit, sicut legimus: *Et inclinavit cœlos et descendit.* Quo ostenditur numquam divinitatis suæ exsors fuisse Dei Filius, nec cum inter homines versaretur; quoniam etsi suscepit quod non erat, non destitit tamen

esse quod erat. Itaque cum dicitur : *Et inclinavit cœlos, et descendit*, non tam videtur de cœlo descendisse, quam ipso descendisse cum cœlo. Nam cum Pater Filium alloqueretur in terris situm, Angeli ministrarent, non tam mutasse videtur sedem Dei Filius, quam transtulisse. Ergo didicimus magnam esse misericordiam.

65. Itaque si magna misericordia est descendisse de cœlo, quæ sit multitudo miserationum distinguere atque intelligere debemus. Sequitur enim : *Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam*. Non enim idem significat uterque versiculus : sed illud ad Incarnationem refertur, hoc vero quod sequitur, ad eas referendum videtur quas Dei filius in carne suscepit injurias ; quia jejunavit, quia esuriit, quia flevit, quia vapulavit, quia crucifixus, quia mortuus ; quia sepultus est. Hæc enim carnis, non divinitatis insignia sunt. Et necessarium fuit ut ærumnarum multitudinem miserationum multitudo depelleret, profutura nobis Dominicæ certamine passionis.

66. Non enim sua peccata delebat ; quia peccatum nullum fecerat, sed quia peccatum factus est, nostra erant delenda peccata, sicut David dixit : *Dele iniquitatem meam*. Quid est *dele?* Videamus hoc verbum ; non enim otiosum est. Denique et alibi ait : *Ego sum qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero*. Sunt profecto alte impressa quædam conscientiæ nostræ ulcera delictorum, et quædam mentium nostrarum animorumque vibices, quæ errorum nostrorum obducuntur ulceribus. Habet ergo culpa characteres suos et apices, quibus proditur : quod non ingenio nostro affingimus, sed prophetica auctoritate signamus. Scripta est ergo ; et ubi scripta sit vide : *In pectore*, inquit, *cordis tui*. Hoc est, ibi scripta est culpæ series ubi etiam forma virtutis ; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Sed quæ bona sunt non atramento scribuntur, sed spiritu Dei vivi : quæ autem vitiosa, graphio ferreo et ungue adamantino. Talis propemodum scriptura, qualis est pœna peccati. Scribitur illa graphio ferreo, hoc virga ferrea coercetur, sicut scriptum est : *Reges eos in virga ferrea*. Alia est illa virga recta, virga regni tui : hæc supplicio coercet noxios, illa innoxios gubernat imperio. Ergo scripta est culpa : videamus ubi. Non foris, sed intus in corde tuo et in pectore tuo. Sicut enim prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo : sic infidelibus in ipso corde exprimitur figura peccati, et erroris effigies. Intus igitur est culpa, intus est virtus. Et ideo Dominus : *Sentio*, inquit, *de me virtutem exisse* ; ut ostenderet quæ bona sunt, de interiore procedere ; et contra quæ mala sunt, de interiore prodire. *Non enim quod intrat*, inquit, *in os, coinquinat hominem : sed quod exit de ore*. De corde enim tuo cogitationes procedunt ; et ideo cave ne de corde tuo malæ cogitationes prodeant, quæ te posteriore tempore arguant et accusent. Non enim Deus testimoniis ad revincendum te argumentisque indiget : tua te ipsa culpa accusat et prodit.

67. Deinde bene in hoc psalmo David dicit : *Et delictum meum contra me est semper*. Væ enim mihi quod latere cupio, et latere non possum ! Quomodo enim latebo, qui inscripta in pectore meo gero meorum indicia delictorum ? Nudabitur in illo judicii die uniuscujusque pectus, testimonium reddente omnibus conscientia sua, et invicem accusantibus cogitationibus, aut etiam defendentibus, in die qua judicabit Dominus occulta hominum. Quis pudor ille, cum prodi omnibus cœperit quod putabamus occultum ; cum aperire se cœperit uniuscujusque imago delicti, ut unusquisque sui criminis serie revincatur ? Quis pudor cum illum quem despicabilem in hoc sæculo judicabas, videris esse prælatum ; illum servum tuum, illum quem juxta sæculi hujus astutias ineptum et inhabilem arbitrabaris, simplicitatis suæ divitiis cognoveris honoratum ? Ergo dum vivimus, confugiamus ad eum qui potest delere peccatum. Nec vereare quod graphio ferreo scriptum est, et ungue adamantino ; hic enim portas ferreas adamantinasque confregit ; nec timeas culpam fateri.

68. Confessus est David, agnovit iniquitatem suam, agnovit errorem; et ideo ait : *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco.* David agnoscit, et tu non agnoscis? David fatetur, et tu negas? Paulus se nocentem clamat, et tu innocentem te adseris? Non est igitur maximus erubescendi locus, quando cum plurimis peccati mixta consortia sunt; si sequamur tamen studium corrigendi. Neque rursus paveas, ne culpæ confessio teneatur ad pœnam. Bonus enim et misericors Deus non solum culpas ignoscere confitentibus, sed etiam præmia corrigentibus impertire consuevit; si tamen unusquisque sibi donari petat, quod intelligit non latere. *Dic ergo iniquitates tuas, ut justificeris.* Dei vox ista est volentis ignoscere : Dei vox ista est promittentis, quod tuum velit delere peccatum.

69. *Tibi peccavi*, David dicit, *et malum coram te feci.* Hoc est, etsi homines non vident, sed tu vides : etsi homines me dijudicare non possunt, quia participes delictorum sunt; tu tamen judex es singulorum, quia expers es delictorum. Quamlibet in corde intimo cogitationes noxiæ lateant, coram te tamen sunt, qui potes dicere : *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Nempe Christus hoc dicit. Qui ergo novit quid in corde sit scriptum, potest delere quidquid in corde conscriptum est. Cui se fateatur noster David non solum in seipso, sed etiam in primo homine peccasse, dum præcepta divina temerantur.

70. Quo licet advertere, fratres dilectissimi, quemadmodum omnes hæreses dum se impugnant, in se recurrant. Itaque arriani dum Patris et Filii separant potestatem, in eum furiose exitum disputationis incurrunt, ut cum manichæis eorum concurrat adsertio; illi enim dicunt alterum Deum esse veteris, alterum novi Testamenti. Quam profanam adsertionem Ecclesia sancta condemnat, quæ unum Deum legit; quia *unus Deus Pater ex quo omnia, et nos in ipsum : et unus dominus Jesus per quem omnia, et nos per ipsum.* Utique omnipotens potestas et una Patris et Filii declaratur; ut nec Patrem a novi Testamenti gratia secernamus, nec rursus ab instauratione mundi Filium separemus.

71. Denique consideremus utrum idem Deus utriusque sit conditor Testamenti. Nempe omnes in primo homine peccavimus, et per naturæ successionem, culpæ quoque ab uno in omnes transfusa successio est. In quem ergo peccavi, in Patrem, an in Filium? Utique in eum qui mihi credidit, quod non servando peccavi. Mandatum est homini, ut ab omnibus gustaret quæ erant in paradiso, sed lignum scientiæ boni et mali non tangeret. Adam ergo in singulis nobis est. In illo enim conditio humana deliquit, quia per unum in omnes pertransivit peccatum. Video summam mihi creditam; video quæ prævaricationis æra contraxerim, dum vetita et interdicta degusto. Hinc debeo commissæ sortis usuram; quia creditum mandatorum cœlestium fœnus intemerata fides servare non potuit.

72. Agnovimus creditum, agnoscamus etiam creditorem. Creditoris nempe jus est ut exigat et relaxet; et ideo idem relaxat, qui jus habet exigendi. Cum igitur in Evangelio Christus dixerit mihi : *Remissa sunt tibi peccata tua;* nonne eumdem intelligo dominum sortis, quem arbitrum veniæ recognosco? Aut si Pater credidit, et Filius relaxavit, non per unitatem, ut nos dicimus; sed, ut arriani adserunt, per distantiam potestatis : alius ergo Deus credidit, alius relaxavit? Unde incurrunt, ut manichæorum perfidiam non evadant. Deinde unum dicendo bonum Deum, advertant quos laqueos dementiæ suæ incidant. Si bonus est, qui credidit, quomodo non est bonus, qui relaxavit. Ergo cum illis partem habeant arriani, in quorum adsertionem perveniunt. Nec mirum si is qui semel deviare cœpit a vero, nexibus se alieni erroris involvat.

73. Et ideo una est sententia, quæ hæreticorum omnium machinas destruat, ut unius potestatis, majestatis atque virtutis Trinitatem esse credamus; et ideo ab eo quod Filius fecit non separemus Patrem; nec ab eo quod

Pater mandavit, Filium segregemus. Ita enim fiet, ut non alterum Deum veteris, alterum novi Testamenti inducamus: sed per unitatem potestatis et Filius in Patre, et Pater intelligatur in Filio, et Filius fœneretur in patre, et Pater relaxet in Filio. Nam et Pater dimittit peccatum: Filium dimisisse jam diximus.

74. Accipite quia dimittit et Pater. *Dimitte*, inquit, *nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Utique ex persona nostra hoc Filius Patri dicit. Nec ideo dicit, quasi dimittere ipse non possit: sed ideo dicit, ut tu unitatem potestatis intelligas.

75. Denique si auctoritatem quæris in Filio: *Jam vos*, inquit, *mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Dimittit sermone, dimittit imperio: sed cum ratione dimittit dicens: *Vade, et posthac vide ne pecces.* Habes auctoritatem, quia vetera donavit: habes judicium, quia futura præscripsit.

ENARRATIONES

IN DUODECIM PSALMOS DAVIDICOS.

IN PSALMUM PRIMUM *.

PRÆFATIO.

1. QUONIAM summum virtuti incentivum proposuit Deus futuræ beatitudinis delectationem : vehemens quoque calcar erroris delectationem esse diabolus excogitavit. Utriusque sententiæ præsidet indicium primus humani generis Adam, a Domino Deo in paradiso voluptatis positus ; ut æterna delectatione frueretur, ad virtutem futuræ sobolis provocandam. Neque enim erat incognitum Deo locum eum errori daturum, et cæteris propositam spem salutis esse debere, qua in præreptam humano sedem generi contenderent reformari. Et idem per speciem serpentis quæ præfiguravit delectationis illecebram, uxoria persuasione deceptus. Occasione igitur accepta, adversarius per delectationem mihi operatus est mortem. Itaque quod divina gratia tributum erat ad vitam, factum est mihi in mortem, eoque faciliorem inimicus adsensum hominis habuit; ad lapsum enim speciem prætendit naturæ. Delectarunt enim opera sua Dominum : delectarunt prima naturæ exordia, quæ videns Dominus ait : *Bona valde*.

2. Laudant Angeli Dominum, psallunt et Potestates cœlorum, et ante ipsum initium mundi * Cherubim et Seraphim cum suavitate canoræ vocis suæ dicunt : *Sanctus, sanctus, sanctus*. Innumera Angelorum millia adsistunt, et seniores et turba magna sicut voces aquarum multarum concinunt *Alleluia*. Ipsum axem cœli fert expressior sermo ** cum quadam perpetui concentus suavitate versari; ut sonus ejus extremis terrarum partibus audiretur, ubi sunt quædam secreta naturæ. Nec id ab usu naturæ alienum videtur; quandoquidem vox missa gratiore plausu e nemoribus resultet, aut montibus, et suaviore sono reddant quod acceperint. In scopulis quoque ipsis et lapidibus reperit natura quod delectaret. Aliorum specula, aliorum usus delectat aut gratia. Feræ ipsæ, atque aves loci amœnioris aut modulatioris vocis delectatione mulcentur. Lactentibus quoque parvulis aut severitas terrori est, aut blanditiæ voluptati. Naturalis igitur delectatio est.

3. Unde et David sanctus, qui adverteret unde homo, et qua esset fraude dejectus (nam si tenuisset infusam sibi a Domino æternæ illius cœlestisque de-

---

* Hunc in explicandis psalmis psalterii seriem secutus est divus Ambrosius, quandoquidem ultimo loco quadragesimi tertii elucubravit commentationem. Unde præsentem ordinem ab aliquo discipulorum ejus, forte Paulino ipso, concinnatum esse facile concludere est. Hanc autem psalmi primi expositionem in concione ad populum et ipsos catechumenos habitam fuisse deprehendimus, anno circiter 390, per quadragesimam. Cæteros psalmos occasionibus diversis, partim concionando, partim dictando, cum nimirum jam publice sibi verba facere per valetudinem non liceret, explanavit.

* Angelos ante ipsum mundi initium creatos idem Ambrosius lib. 1. *Hexaem*. c. 5, n. 19, jam docuerat. Et certe hæc etiam fuit multorum Patrum cum Græcorum, tum Latinorum sententia. Unde cum videatur contrarium capiti primo Conc. Lat. sub Innoc. III celebrati definitum, hanc Synodi mentem fuisse credendum est, ut eos tantummodo censura configeret, vel qui spiritales substantias omnino creatas inficiarentur, vel qui ita creatas admitterent, ut in pœnam peccati ab eisdem patrati affirmarent condita postmodum corpora, in quæ tamquam in carceres detruderentur. Hinc S. Thomas, part. 1, quæst. 61, art. 3, sententiam eorum qui Angelos cum cæteris universi naturis creatos defenderent, non certam, sed tantummodo probabiliorem vocat.

** Vide lib. *de Isaac et anima*, n 63, notam.

lectationis gratiam, nec sæcularibus captus amisisset illecebris, numquam tam miserabilis ærumnæ subiisset injurias); itaque reparare eam studens ac reformare psallendi munere, cœlestis nobis instar conversationis instituit.

4. Etenim licet omnis scriptura divina Dei gratiam spiret, præcipue tamen dulcis psalmorum liber; quandoquidem ipse Moyses qui plano gesta majorum sermone descripsit*, ubi tamen per mare Rubrum populum patrum memorabili admiratione transduxit, demersum adspiciens regem Pharaonem cum suis copiis, in majora ingenium adtollens suum (quia majora viribus suis fuerat adsecutus) canticum Domino cecinit triumphale. Maria quoque tympanum sumens, cæteras hortabatur dicens : *Cantemus Domino; gloriose enim honorificatus est : equum et adscensorem projecit in mare.* Ipse etiam Moyses cum legem Domini legisset, quo ejus memoriam pectoribus affigeret audientium, per canticum locutus est dicens : *Audi cœlum, et loquar : Exspectetur sicut pluvia eloquium meum; et descendant sicut ros verba mea, sicut imber super gramen, sicut nix super fœnum.*

5. Delectatur igitur cantico Deus non solum laudari, sed etiam reconciliari. Inde et Moyses tunc maxime cantico usus est, quando cœlum testificabatur et terram; ut salutem suam cœlestis sono gratiæ concinentem avidius mundus audiret, et sacræ suavitate dulcedinis in æternum Legis observantia mentibus inoleret humanis. Denique Legis tabulæ priusquam cantico firmarentur, per indignationem Moysis fractæ et comminutæ sunt. Ubi vero tali signaculo consecratæ sunt, humana locum ira non habuit; quia sanctificatio eam sacræ suavitatis exclusit. Canticum itaque Domini sicut ros mollior descendit e cœlo, et fidem hominum sicut gramen imbre quodam gratiæ spiritalis infudit. Duo igitur hæc cantica in libris Moysis tamquam duo mundi oculi, cœlique lumina, totum corpus operis ejus illustrant.

6. At vero David principaliter a Domino ad hoc munus electus est; ut quod in aliis rarum præeminere reliquo opere videtur, in hoc juge et continuum refulgeret. Unum canticum legimus in libro Judicum, reliqua, historiæ more, decursa, quibus expressa sunt gesta majorum. Unum Esaias canticum scripsit, quo legentium corda mulceret : in reliquis terribili tuba correptionis infremuit. Canticum ei ne ipsi quidem inimici objicere potuerunt, qui eum propter alia dicta usque ad necem sunt persequuti. Unum Daniel, unum Habacuc. Salomon ipse David filius licet innumera cantica cecinisse dicatur; unum tamen quod Ecclesia receperit, canticorum Canticum dereliquit. In aliis igitur singula advertere licet.

7. Historia instruit, Lex docet, prophetia annuntiat, correptio castigat, moralitas suadet : in libro psalmorum profectus est omnium, et medicina quædam salutis humanæ. Quicumque legerit, habet quo propriæ vulnera passionis speciali possit curare remedio. Quicumque cernere voluerit, tamquam in communi animarum gymnasio, et quodam stadio virtutum diversa genera certaminum reperiens præparata, id sibi eligat, cui se intelligit aptiorem, quo facilius perveniat ad coronam. Si quis gesta recensere majorum studeat, atque imitari velit, intra unum psalmum totam paternæ historiæ seriem accipit comprehensam; ut thesaurum memoriæ compendio lectionis acquirat. Faciliora quoque videntur, quæ brevius explicantur. Illud etiam quantæ altitudinis, quod brevi intervallo offensionum adversa distinxit, et reconciliationis secunda subtexuit; ut simul cognosceres quid incredulitatis obesset offensa, quid fides promta conferret? Si quis vim legis explorat, quæ tota in vinculo caritatis est (qui enim diligit proximum, legem implevit) in psalmis legat quanto dilectionis affectu pro totius plebis opprobrio repellendo, periculis se gravibus solus objecerit : in quo

* *Plano... sermone*, πεζῷ λογῷ, id est, pedestri seu prosa oratione; ut opponatur poeticæ seu numeris adstrictæ, quæ ἔποχος λόγος dicebatur.

imparem caritatis gloriam triumvirtutis agnoscet. Si quis correpsæva formidat, audiat dicen: *Domine, ne in ira tua arguas me, in furore tuo corripias me*; et quemadmodum debeat irati jutemperare censuram. Si quis pacognoscere gestit exemplum, in psalmis : *Si reddidi retribuentimihi mala*; et advertat quia præEvangelicum spiritu prævidit, prævenit. Habes itaque illud proverbiale : *Quia mansuetus homo, cormedicus*. Si quis præterea advernequitiæ spiritalis incursus vult munitus, quid magis quam psalsibi esse noverit? Psallebat David adolescentior; et Saulis nequam spiritum fugabat, qui eum antea stringebat.

8. De virtute autem prophetiæ quid loquar? Quod alii annuntiaverunt per ænigmata, huic soli palam atque aperte videtur esse promissum, ut dominus Jesus ex ejus semine nasceretur, sicut dixit ad eum Dominus : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*. In psalmis itaque nobis non solum nascitur Jesus; sed etiam salutarem illam suscipit corporis passionem, quiescit, resurgit, adscendit ad cœlum, sedet ad dexteram Patris. Id quod nemo præsumserat hominum dicere, hoc solus hic Propheta annuntiavit, postea ipse Dominus in Evangelio prædicavit.

9. Omnes præterea scriptores, psalmorum in suis scriptis exempla posuerunt, aut aliqua dicta superiorum : psalmi nihil præter quod suum est, habent. Quid igitur psalmo gratius? Unde pulcre ipse David : *Laudate*, inquit, *quoniam bonus est psalmus : Deo nostro sit jucunda, decoraque laudatio*. Et vere; psalmus enim benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo universorum, vox Ecclesiæ, fidei canora confessio, auctoritatis plena devotio, libertatis lætitia, clamor jucunditatis, lætitiæ resultatio. Ab iracundia mitigat, a sollicitudine abdicat, a mœrore allevat. Nocturna arma, diurna magisteria; scutum in timore, festum in sanctitate, imago tranquillitatis, pignus pacis atque concordiæ, citharæ modo ex diversis et disparibus vocibus unam exprimens cantilenam. Diei ortus psalmum resultat, psalmum resonat occasus. Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere jubet : psalmum etiam bene clamant *: hic omni dulcis ætati, hic utrique aptus est sexui. Hunc senes rigore senectutis deposito canunt, hunc veterani tristes in cordis sui jucunditate respondent, hunc juvenes sine invidia cantant lasciviæ, hunc adolescentes sine lubricæ ætatis periculo et tentamento concinunt voluptatis, juvenculæ ipsæ sine dispendio matronalis psallunt pudoris, puellulæ sine prolapsione verecundiæ cum sobrietate gravitatis hymnum Deo, inflexæ vocis suavitate modulantur. Hunc tenere gestit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat ediscere. Ludus quidam est iste doctrinæ majoris profectus, quam cum seria traditur disciplina. Quantum laboratur in Ecclesia ut fiat silentium, cum lectiones leguntur! Si unus loquatur, obstrepunt universi : cum psalmus legitur, ipse sibi est effector silentii. Omnes loquuntur, et nullus obstrepit **. Psalmum reges sine potestatis supercilio resultant. In hoc se ministerio David gaudebat videri. Psalmus cantatur ab imperatoribus, jubilatur a populis. Certant clamare singuli quod omnibus proficit. Domi psalmus canitur, foris recensetur. Sine labore percipitur, cum voluptate servatur : psalmus dissidentes copulat, discordes sociat, offensos reconciliat. Quis enim non remittat ei, cum quo unam ad Deum vocem emiserit? Magnum plane unitatis vinculum, in unum chorum totius numerum plebis coire! Dispares citharæ nervi sunt, sed una symphonia. In paucissimis chordis sæpe errant digiti artificis : sed in populo spiritus artifex nescit errare. Psalmus nocturni operis

* Hic tradit Ambrosius Apostolum prohibuisse quidem ne in Ecclesia docerent mulieres, non autem ne psallerent. Et revera ipsas sancti Præsulis ætate psalmos cantare in sacris conventibus solitas extra dubium est.

** Hæc satis declarant populi cantum in Ecclesia Mediolanensi cœpisse, haud multo ante hujus psalmi explanationem.

commercium, diurnæ requiei stipendium, institutio incipientium, perfectorum confirmatio. Angelorum ministerium, militia cœlestis, hostia spiritalis. Psalmum et saxa respondent : psalmus canitur, et ipsa etiam saxosa pectora molliuntur. Videmus flere præduros, flecti immisericordes.

10. Certat in psalmo doctrina cum gratia simul. Cantatur ad delectationem, discitur ad eruditionem. Nam violentiora præcepta non permanent : quod autem cum suavitate perceperis, id infusum semel præcordiis non consuevit elabi. Quid est quod non tibi occurrat psalmos legenti ? In his lego Canticum pro dilecto, et sacræ desiderio caritatis inflammor : in his torcularia divini mysterii recognosco : in his revelationum gratiam, resurrectionis recenseo testimonia, repromissionis munera : in his disco vitare peccatum, dedisco erubescere pœnitentiam delictorum. Tantus rex, tantus propheta suo me provocavit exemplo, ut aut commissum studeam extenuare peccatum, aut non commissum cavere.

11. Quid igitur psalmus, nisi virtutum est organum, quod sancti Spiritus plectro pangens Propheta venerabilis, cœlestis sonitus fecit in terris dulcedinem resultare ? Simul cum ille in fidibus et chordis, hoc est, in reliquiis mortuis diversarum vocum modulatus discrimina, divinæ laudationis ad cœlestia dirigeret cantilenam ; docuit utique prius nobis peccato esse moriendum, et tunc demum in hoc corpore diversa opera discriminanda virtutum, quibus ad Dominum devotionis nostræ gratia perveniret ; ut occupatis intentione cœlestium nulla irreperet terrenorum libido vitiorum, simul animus cœlestis gratiæ suavitate nitesceret. Merito igitur tanti ministrum muneris Dominus laudans ait : Inveni David secundum cor meum.

12. Aiunt etiam, eorum qui cithara canunt peritiores intus canere *, ut ferunt fabulæ de Aspendio citharista. Sed causas quoque modulaminum, et quædam claustra rhythmorum in superiore parte esse psalterii. Docuit ergo David intus nos canere oportere, intus psallere, quemadmodum canebat et Paulus dicens : *Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente* ; et ad superiorum intuitum vitam nostram actusque formare, ne delectatio dulcedinis excitet corporis passiones, quibus non redimitur nostra anima, sed gravatur : cum ad redemtionem animæ suæ psallere se sanctus Propheta memoraverit dicens : *Psallam tibi in cithara sanctus Israel : gaudebunt labia mea cum cantavero tibi ; et anima mea, quam redemisti*. Sed jam psalmi istius qui propositus est nobis, ingrediamur exordia.

ENARRATIO.

13. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in consilio impiorum*. Quam aptum, quam opportunum principium ! Namque ut ii qui agonis aliquam solemnitatem receperint exhibendam, proponere præmium solent, jactare coronæ nobilitatem, quo certaturi studio majore conveniant, nisu quoque propensiore decertent : ita dominus noster Jesus regni cœlestis gloriam, perpetuæ quietis gratiam, vitæ æternæ beatitudinem ad virtutis humanæ incentiva proposuit. Imperator quoque cum progreditur ad bellum, donativum militi *, et promotiones dignitatum in numeris militari-

---

* Asconius Pædianus in *Act.* 5. *Cic. in Verrem* quid sit *intus canere* exponit, docetque idem esse ac sola sinistra fides carpere, ita ut sonus tantum ad proximos perveniat ; cum citharœdorum vulgus dextram ad easdem fides plectro percutiendas adhibeat. Quod autem ait Sanctus : *causas quoque modulaminum*, etc., id manifeste sumtum videtur e Basilianis illis : Το ψαλτηριον δε τουτο των ἁρμονικων ῥυθμων ανωθεν ἐχει τας αφορμας, ινα και ἡμεις τα ανω ζητειν μελετωμεν, και μη τῃ ἡδονῃ του μελους επι τα της σαρκος παθη καταφερωμεθα. Quod est : Psalterium vero istud harmonicorum rhythmorum habet in superiore parte origines, ut nos quæ sursum sunt quærere curemus, non vero in carnis passiones, cantus voluptate deferamur.

* *Donativum* est imperatoris munus quod militibus viritim, sicut et civibus congiarium dividebatur. Fuerunt etiam promotiones, cum quis virtutis causa ad majorem gradum assumebatur.

bus pollicetur; ut spes commodi furetur labores, et metum abscondat periculi. Velut præco igitur magni imperatoris sanctus David hortatur milites, athletas vocat, præmium exprimit dicens : *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum.* A præmio cœpit, ut pondus futuri certaminis elevaret : mercedem præmisit, ut unusquisque præsentium rerum sollicitudines ac labores corde transiliens, ad emerendam beatitudinem futurorum avida festinatione contenderet. *Beatus*, inquit, *vir.* Quid plus potuit homini dari, quam quo nihil amplius potuit Deo Apostolica auctoritate deferri? Beatus enim, et solus potens, et rex regum, et dominus dominantium Deus dictus est. Ille solus potens, ille rex regum, ille dominus dominantium, beatitudinis tamen non supergreditur potestatem. Donavit nobis appellationis ejus commune consortium, quæ digna æstimata est honore divino.

14. Consideremus nunc qua ratione, *Beatus vir*, dixerit; et non magis, beati homines : cum uterque sexus vocetur ad gratiam. Numquid a consortio beatitudinis exclusit mulieres, quia virum solum beatum nuncupavit? Absit quia nec a consortio creaturæ exclusit Deus feminas, quia prius virum condidit : Dixit enim Deus : *Faciamus hominem secundum imaginem nostram, et secundum similitudinem nostram..... Et fecit*, inquit, *Deus hominem : ad imaginem Dei fecit illum : masculum et feminam fecit eos.* In homine uterque signatur : in viro sexus exprimitur. Sed quemadmodum cum homo dicitur, uterque comprehenditur : ita cum vir nominatur, et mulier cujus vir ille sit, intelligitur. Denique, *Hæc vocabitur*, inquit, *mulier, quoniam de viro suo sumta est.* Accedit illud, quoniam quorum natura eadem, eorum operationes utique non possunt esse discretæ; et quorum opus æquale, eorum utique æqualis et merces. Virum igitur Scriptura dicendo, consortem copulæ non prætermisit; quia et hominem dicendo, consortem non tacuit naturæ. Itaque quemadmodum illic hominem factum legimus, et cum sit una natura, tamen principalem sexum prius creatum negare non possumus : ita et hic cum legimus virum, de principali portione sexum quoque supparem recognoscimus. Paria igitur studia virtutis, quia par prærogativa est creaturæ. Quid autem sexum discutias, ubi non corporis a te, sed animæ certamina postulantur, quæ sexum non habet? Non ergo illic discernas honorem, mercedem dividas, ubi non discernitur sexus. Non incaute tamen, si prior vocetur ad exercitium, qui fuit posterior ad lapsum. Quæ male cœpit, sequi debet, non præcedere; ut vel post experimentum sit verecundior. Male Eva naturæ ordinem prætermisit, exspectare debuit præcedentem. Astute serpens a posteriore cœpit; ideo Propheta ad superiorem revertitur : eum utique qui lapsus non esset, nisi esset posteriorem secutus.

15. Denique prius nos revocavit a lapsu, quam ad palmam victoriæ provocavit. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in consilio impiorum.* Vide ubi beatus appelleris, o homo : non in divitiis, non in potestatibus et honoribus, non in nobilitate generis, aut decore et pulcritudine, non in corporis salubritate, in quibus nihil naturæ est bonum : denique non solum facilem commutationem habent in contraria, verum etiam ministerium ad culpam exhibent ei qui uti his nesciat. Quis enim justus propter pecuniam? Quis humilis in potestatibus? Quis misericors propter nobilitatem? Quis castus propter decorem? Illecebrosa hæc magis sunt ad peccatum, quam fructuosa ad virtutis profectum.

16. Quid sibi deinde vult quod maluit dicere : *Non abiit, et non stetit*, quasi de præterito; cum potuerit dicere : Beatus vir qui non abit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stat, et in cathedra pestilentiæ non sedet? Vide dogma; non enim statim beatus qui non est impius aut peccator, propter incerta exitus. Non enim otiose scriptum est : *Ante mortem ne laudaveris aliquem.* Ergo dum in hac vita quisquam est, non potest definita prædicatione laudari, cum patere adhuc possit errori : ille autem

qui vitam sine offensione concluserit, jure beati appellatione censetur, qui utitur consortio beatorum.

17. Sed forte dicas : Qua ratione ergo alibi dixit : *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem?* Non enim dixit beatum qui intellexerit, sed eum qui intelligit; quoniam qui bonum operantur, in ipso opere et quo probentur, inveniunt, remunerationem sui in ipso opere consequentes. Siquidem beatæ fructus est conscientiæ bonum factum. Qui autem a malo temperant, non si semel aut bis declinaverint culpam, statim beati : sed si potuerint culpæ contagium per omne vitæ suæ tempus evadere.

18. Nunc illud occurrit, cur beatum dicere maluerit, non eum qui pietatis aliquo sit functus officio, sed eum qui ab impiorum consilio temperaverit. Videtur enim magis laudandus qui virtutis munus impleverit, quam qui peccatum evaserit. Siquidem nec bos, nec equus, nec lapis in peccato esse consueverunt, aut sedere in cathedra pestilentiæ. Sed illa beatitudinis non habent fructum, quæ virtutis non habent sensum. Nam quomodo perveniunt ad legis præmium, quæ non habent sequendæ legis affectum? De rationalibus ergo propositam sententiam video, hoc est, de nobis. Nobis autem initium bonorum, abstinentia peccatorum est; quoniam legimus : *Declina a malo, et fac bonum.* Hic enim ordo est disciplinæ, ut ab inferioribus ad perfectiora contendas; ne terrearis mole majorum, qui leviorum exordio debeas provocari. Scalarum enim similem esse Scriptura nos docet pietatis adscensum, per quas vidit Angelos Domini adscendentes et descendentes sanctus Jacob, vir exercitationis; qui nobis propositus est, ut per illum cognosceremus gradum virtutis paulatim nos proferre debere, et ita posse ab imis ad summa contendere, si per processus gradiamur exiguos ad ea quæ videntur humanæ altiora naturæ. Has tibi scalas semper habeto propositas. Ne timeas, o homo, gradus hos adscendere disciplinæ. Primus gradus vicinus est terræ, sequens similis est prioris. Sic per æquales gradus ad summa conscenditur. Ne fastidias, o homo, primum illum velut vilissimum gradum. Ille primus adscensus te a terris separat : aerem calcas, ubi ab humo elevaveris vestigium. In virtute positus surgendo liquisti terram : terram relinquis, si culpam declinas. Exordium ergo processionis ad virtutem est abstinere a peccato.

19. Ut sciamus autem hanc disciplinam esse doctrinæ, audi Legem dicentem : *Non adulterabis, non homicidium facies*; imperfectis enim ista præcepta convenientia videbantur. Denique ipse dominus Jesus sciens imperfectum, a quo interrogabatur quibus ad vitam æternam operibus perveniret, respondit ei : *Non adulterabis, non homicidium facies, non furtum facies*, etc. Deinde dicenti quod fecisset illa omnia, adjecit perfectiora dicens : *Vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo.* Tantumque abesse docuit inter malorum declinationem, et imitationem bonorum, ut hæc abnueret, qui illa sibi facilia judicabat. Sed quia nec illa adscenderat, ideo ad hæc se aptare non potuit. Nam si dilexisset proximum, potuisset pauperibus subsidia sui patrimonii non negare. Ideoque gradum primum Legis adscende, ut possis ad Evangelii cœleste fastigium pervenire. Unde arbitror quod quasi sub Lege positus, morem Legis in primo psalmo secutus, ex sua persona sanctus Propheta magis cavenda denuntiet, quam sequenda proponat. In quadragesimo autem psalmo, qui ex persona inscribitur Salvatoris, adhortatio magis virtutis fiat, quam erroris depressio; de passione enim Salvatoris loquitur. Et ideo Evangelii dispensator etiam, sicut possumus æstimare, cum audivimus dicentem : *Beati misericordes*; et in psalmo propriæ passionis, et in Evangelio misericordiam coronavit. Sed adoriamur jam psalmi explanationem, et virtutem inspiciamus propheticam.

20. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Possumus dicere tres esse

species peccatorum, quas hic putamus expressas, cogitationis, operationis, permansionis; beatumque eum significari, qui et non cogitaverit quod malum est. Nam quomodo potest beatus esse, qui suis cogitationibus accusantibus in die judicii revincendus est? Etiamsi hominem fefellit, testem refugit, accusatorem evasit; se tamen sui accusatorem vitare non poterit, quem maxime debet timere; quia et accusatorem habebit, et confitentem reum. Beatus ergo est qui et non cogitaverit quod malum est, et non operatus fuerit peccatum (quia interdum et sine cogitatione delinquimus; ex multiloquio enim non effugimus peccatum) et non perseveraverit in peccato. Vel sic: qui et non cogitaverit quod esset erroris, vel in ea cogitatione non steterit, vel certe non perseveraverit in iis cogitationibus, quas plenas erroris adverterit. Sed hæc utrum recte conveniant, qui legerit, æstimabit. Nam qui semel male cogitavit, nec stare in eo debuit, nec perseverare. Sed etsi non perseveraverit, beatus esse non potuit; quia stetit in eo quod improbe cogitavit. Et si non stetit, tamen eo ipso quod cogitavit male, utrum habeat beatitudinis fructum, clementem aliquem quærere debet interpretem. Postremo quia nemo potest dicere mundum se habere cor, esto ut veniabilis cogitatio sit, numquid veniabilis operatio peccatorum? Postremo si veniabilis statio, numquid etiam plena beatitudinis, eo quod non perseveraverit in crimine? Deinde qui non cogitavit quæ improba sunt, quomodo in peccato stare potuit, aut perseverare, ut beatus sit? Qui tria hæc jure servaverit, hic profecto beatus erit. Et certe ordo diversus est *. Primum est enim, ut non perseveraverit in peccato: secundum, ut non steterit in eo: tertium, ut non cogitaverit quod esset erroris. Qui enim non perseveraverit, potuit tamen stare: qui non stetit, potuit cogitare: qui autem nec cogitavit, vere beatus est.

21. Unde alteram quoque traditionem non prætermittendam putavi, quo tres gradus recto ordine factos adseramus; ut qui beatus vult esse, non abeat in consilio impiorum, hoc est in eorum cogitationibus non ambulet: deinde non stet in via peccatorum: tertio, non sedeat in cathedra pestilentiæ. Tu igitur qui in Ecclesia factus es Christianus, vel qui ad gratiam tendis, abstine ab impiorum consiliis, ut possis dicere: *Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam.* Nec cogites quæ sunt impia. Quæ sunt illa, nisi quæ in Dei excogitantur injuriam? Pietas enim prima in Deum, secunda in parentes. Et quidem inimicus inserit frequenter diversa mentibus nostris; et ideo caute Propheta cogitationes magis, quam infusiones improvisas putavit ad crimen tenendas. Abstinuisti ergo ab impiorum consiliis? Recte: non tamen statim beatus. Cave etiam ne in via peccatorum steteris.

22. Quanto examine scripturæ divinæ verba ponuntur! Etenim quia omnes sub peccato sumus, non a te exigit quod ultra naturam est, ut peccatum non facias; quia nec unius diei infans sine peccato: sed ut non maneas in peccato quadam statione diuturna. Non omnes impii sunt; ideo revocaris ab omnibus cogitationibus et conjurationibus impiorum: sed omnes peccatores; ideo admoneris ut desinas peccare. Fuerit adolescentioris lapsus ætatis, debet eum maturitatis emendare processus. Ergo in graviora non abeas, in levioribus non stes. Habes hoc et in Esaia dictum a Domino: *Exi a Babylone, fugiens a Chaldæis*; hoc est: Et si intrasti in confusionem vitiorum, exi. Non oportuit intrare: sed ingressus es, carnis lege cogente, et captivante te in lege peccati. exi, egredere vel serius, exue te servitio gravi. Non potuisti non introire in peccatum per fragilitatem: datur tibi exire peccato per sobrietatem. *Exi ergo a Babylone, fugiens a Chaldæis.* Babylon confusio est, quæ virtutum ordinem non tenet; confusa enim illecebris mente, delinquimus.

* Hunc locum sic restituimus mss quatuor præsidio fulti. At hoc modo in edit. Bened. legitur: *aut perseverare? Ut beatus sit, qui tria hæc jure servaverit, certe ordo diversus est.*

[illegible]

[illegible] festina ut [illegible] antequam [illegible]

2. [illegible] justorum, [illegible] aequitatis, al- [illegible] de qua dixit Propheta: [illegible] est. Non [illegible] via est, sed etiam [illegible] via est, [illegible] ne in te [illegible], et sis via [illegible] ne libido, et [illegible] detrita [illegible] quos sequa- [illegible]. Justorum [illegible] latior: [illegible]. haec ebrieta- [illegible] possit capere fluctuantes: haec habet [illegible] illecebras, illa habet futurorum praemia. In istis fructus praeventior, in illis spes tardior; quae enim suavia sunt, non differunt diuturnam exspectationem, sed habent praesentem perfunctionem: quod autem

verium est, labore quæritur, eo quod a beata cogitatione vix capitur; quia oculus non vidit, nec auris audivit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Difficile solemus credere quæ non videmus: et ideo anima æstuat, et huc atque illuc velut oculos quosdam circumfert cogitationes suas. Tunc illi occurrunt diversæ rerum species, seque effundunt. Si ad sempiterna intendat, virtutem eligit: si ad præsentia, voluptatem præponit. Grave et iniquum certamen adversus delectationes præsentium. Hic libertas est cupiditatum, illic servitus injuriarum, facere quæ non vis, et ab iis quæ desideraveris, abstinere: hic convivium, illic jejunium: hic intemperantia gaudiorum, illic perseverantia lacrymarum: hic saltatio, illic oratio: hic cantus dulces, illic gemitus graves. Scriptum est quidem: *Cor sapientium in domo luctus, et cor stultorum in domo epularum. Melius est audire increpationem sapientis, magis quam virum audientem canticum stultorum.* Sed pauci hæc audiunt, pauciores sequuntur. Allicit homines magis dulce peccati, quod ad præsens influit et impinguat audientis affectum, quam triste virtutis, quæ fidei spem velut quodam cortice amari laboris involvit. Beatus ergo atque mirabilis, qui talium viarum positus in electione, non fuerit illecebris voluptatis inflexus; ut gradum suum super vadosa et prava constituat. Non dicitur ei: *Væ qui dereliquisti semitas directas, abeundo in vias tenebrarum!*

26. Cognovimus igitur quæ sit via peccatorum, in qua standum non esse Propheta nos admonet; sed etiam Ecclesiastes docet, qui ait: *Noli stare in sermone malo*, hoc est, non persistere in sermonibus malis, similiter et operibus improbandis. Quomodo in bonis sit standum, sanctus idem Propheta præcipit dicens: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem.* In Jerusalem standum est, de Babylone fugiendum. Et Moysi dicitur: *Tu autem sta mecum*, qui de Ægypto fugit, et cum Domino stans perseverabat. Et in Evangelio, qui steterunt usque ad horam undecimam, æqualem mercedem operantibus acceperunt. Et quæ steterunt virgines usque ad adventum sponsi, ad nuptias simul introire meruerunt: quæ autem discesserunt, et postea reverterunt, dominicæ excluduntur auctoritate sententiæ. Didicimus ergo non stare in via peccatorum, stare autem in virtutis officio, quia scriptum est: *Tu autem fide stas.*

27. Nunc consideremus quid sit: *Et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Et quidem præmisimus, quod non simplex confessus in hujusmodi quod in usu est solio, reprehendatur. Quid enim invidiæ haberet ad culpam? Sed cum oculi Domini semper super fideles terræ sint; tamquam sub conspectu imperatoris locati, et veluti in ministerio quodam positi, stare debemus. Miles in procinctu stat, non sedet: miles in armis non se reflectit, sed excitat atque erigit. Ideoque militibus Christi dicitur: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes servi Domini, qui statis in domo Domini.* At contra iniquitas in talento plumbeo sedet, eo quod fixa in peccato, se ab eo separare non possit. Etenim inveterati in errore, et studiose flagitiis inhærentes, sedere dicuntur, qui nolunt adsurgere, nec audire dicentem: *Surgite postquam sederitis.* Denique hic ipse Propheta alibi ait: *Sederunt principes, et adversum me detrahebant.* An ignoramus quod tantam vim habeat inveterata consuetudo peccandi, ut excludat naturam, quæ cum sit medicabilis ad salutem, tamen corroboratis tempore passionibus immedicabilis invenitur? Non ergo permaneamus in vitiis: sed unusquisque etiamsi fuit, exsiliat a culpa, sicut scriptum est de muliere meretrice: Ne intendas in eam oculum tuum, sed exsili, ne moreris: exsili, antequam te anni juventutis inveniant. Sed, quod gravius est, plerique luxuriam corporis nec albenti erubuere canitie, et usque ad senectutis ætatem vitam produxere maculosam. Intimis enim concepta visceribus lues culpæ, processu temporis coacervatur. Cave igitur ab impiorum consiliis, non penetrent hujusmodi consilia mentem tuam; ne dicatur de te: *Alligavit quis ignem*

in sinu, vestimenta autem non comburet? Etenim qui semel in sinu mentis flagitii flammam ferventis adoleverit, cito corporis sui vestimenta comburet. Et ut in stipulam ignis exsiliens, inhæret ac permanet, donec omne quod corripuit, absumat : ita vel exigua scintilla peccati, si quo vitiorum fomite fuerit excitata, incendium grande excitat. Noli ergo stare in peccato. Postremo posuisti vestigium supra voraginem culpæ, cito aufer pedem; ne supra plantam tibi adscendat pollutio, et lapsu faciliore deceptus, supra lutum resideas.

28. Cavenda ergo prima sunt vitia, ne in plura deinde graviora proserpant. Etenim sicut ii qui se in luto versant, quo magis volutantur, eo amplius inquinantur : ita qui semel se luto improbitatis adsperserit, nisi ab eo velociter exsiliat, gravius sibi dedecoris sui cœnum per singulos dies lutulentæ conversationis obducit. Itaque gravi odore tetræ illius ac flagitiosæ voraginis contrahitur quædam animarum pestilentia, corruptoque salubrium cogitationum spiramine, lues æstuantium passionum miseranda grassatur. Hinc lethale se mentibus virus infundit, hinc subrepit ægritudo corporibus, languores animis. Est enim malus languor, erroris languor, avaritiæ languor, inexplebilis cupiditatis languor. Istæ divitiæ sunt, ut ait Ecclesiastes : *Est languor malus quem vidi sub sole, divitias custodiri in malum possidentis eas.* Dic mihi, o Ecclesiastes, qua causa malus hic languor sit? Respondebit, quia multos avara spes devorat. Insatiabilis edacitas cupiditatis est. *Nescit satiari argento, qui concupiscit argentum.* Distendunt divitiæ, non explent : *Et si quis satiatus fuerit divitiis, non est*, inquit, *qui sinat eum dormire. Et quidem omnes dies ejus in tenebris, et luctu, et iracundia multa, et languore, et ira.* Quomodo enim potest dormire, qui sollicitam auri exercet custodiam, qui damna formidat, qui lucra cogitat, qui usuras computat, qui apothecas numerat? Malus ergo languor qui bonam aufert mentis quietem. Est languor malus luxuria, libido, concupiscentia, delectatio, sæcularis ambitio, quæ cito corrumpit salutem sobrietatis. Omnis postremo mundi hujus corruptela pestilentia est. Ne ergo tetigeritis, ne adtaminaveritis eam. Lues est, contaminat : morbus est, polluit. *Ne gustaveritis quæ sunt omnia ad corruptelam ipso usu*, ut Apostolus dixit, qui et alibi clamat : *Radix omnium malorum est avaritia :* morbos excitat, dolores inserit. Denique qui eam appetierunt, *inseruerunt se multis doloribus.* Ista est pestilentia, quæ plerumque neque calidos, neque frigidos, sed, quod et calidis est deterius et frigidis, tepidos facit; ut evomantur ex ore domini Jesu, quos propter gravia peccata rejecerit. Ista est quæ non paucorum, sed omnium excitat ægritudines. *Omne caput in dolore, omne cor in mœstitia.* A pedibus usque ad caput peccatorum ulcera. *Omne caput in dolore*, quando qui sapientes æstimantur, dolore cruciantur avaritiæ; sensus enim sapientis in capite ejus. Quod referri potest etiam ad Ecclesiæ præeminentes : *Omne cor in mœstitia*, quando sapimus quæ sunt carnalia, et corporeis voluptatibus aciem nostri cordis infodimus. Unde ait Dominus ad hujusmodi, quod dederit illis cor carneum.

29. A pedibus usque ad caput serpit lues dira morborum, quando laborant contagio, quando compatiuntur aliis, si quis effectu libidinis defraudetur, viduæ pudorem expugnare non potuit, agrum invadere : et ægre cuncti invicem languores transferunt. Quoties ingemiscunt seniores quod diu potare non possint? Quoties dolent quod scortari desierint, cum scortandi habeant voluntatem? Quoties inter fabulas ebriorum virtutes probro sunt, peccata laudi, honestas ludibrio, continentia risui, misericordia vanitati. Isti sunt morbi qui mala sua in multos transferunt. A paucis corruptela ad omnes pervenit. Sedent in consiliis derogantes sobriis, ructantes crapulam : sedent in tabernis de ebrietate certantes. Inter hos meretrix plena vino, huic arridens, illum adurens, et omnes ardore inflammans libidinis. Verecundus si transeat, erubescit, a singulis carpitur : si flagitio-

sus, omnium ore laudatur, et tamquam morbus transit in animas singulorum; qui enim in flagitiis celebris, plurimos ad imitationem adducit erroris. Itaque dum peccatum imitantur alienum, suum faciunt malum. Non sedeas inter eos, quos sanctus Propheta fugiebat. Illum imitare, fugientem utique, non sedentem, qui ait: *Non sedi in consilio malignantium, et cum iniqua gerentibus non introibo.* Qua ratione eos fugiebas, David, explica nobis. Demonstra has partes, ut et nos eas fugere possimus, ne inficiamur earum contagio? *Corrupti sunt*, inquit, *et abominabiles facti sunt: non est qui faciat bonitatem, non est usque ad unum.* Generaliter ergo ad omnes flagitiosos potest referri: demum specialiter ad irrisores bonorum quos Aquila χλευαστὰς dixit, quod isti vere morbi sunt, qui irridendo bonos, plurimum animis operantur errorem, mentesque corrumpunt. Quanta dixit a quibus beatus vir debeat abstinere! Et adhuc adjicit alia.

30. *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte*; hoc est, beatus ille qui hæc faciat consilio, ratione, prudentia; potest enim et parvulus non per virtutem, sed per impossibilitatem et inscientiam delinquendi ab iis quæ dicta sunt, abstinere. Potest et irrationabili pecudi convenire, cui nulla vis consilii, nullus sensus erroris est. Hoc est ergo quartum quod sequitur, in quo definitio beati viri a pecude discernitur; quia vir sapiens subditus legi est voluntate, non necessitate. Plurimum enim refert; quia in voluntate, mercedis est fructus; in necessitate, dispensationis obsequium. Ita enim docuit nos Apostolus dicens: *Si volens hoc ago, mercedem habeo: si invitus, dispensatio mihi credita est.* Ordo autem conveniens, ut primo diligas legem, secundo ut mediteris. Qui diligit, ex voluntate facit mandata legis: qui timet, invitus observat. Hanc disciplinam docendi etiam Dei justitiam in Lege accepimus. Sic enim scriptum est: *Audi Israel, dominus Deus tuus, Deus unus est.* Et: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua. Et erunt verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, et in anima tua: et demonstrabis ea filiis tuis, et loqueris eis sedens in domo, et ambulans in itinere, et in quiete, et in vigilia. Et alligabis ea in signum in manu tua, et erunt monilia ante oculos tuos: et scribes ea super limina in domiciliis tuis et in januis tuis.* Et infra: *Et nunc, Israel, quid abs te postulat Dominus Deus tuus, nisi ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in omnibus viis ejus?* Sapientia quoque dicit: *Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, et habebitis disciplinam.* Clara est, et quæ numquam marcescat sapientia, et facile videtur ab iis qui diligunt illam, et invenitur ab iis qui quærunt illam. Legitime ergo docemur a sancto Propheta voluntatem in Lege habere, meditationem secundum Legem. Voluntas in Lege non solum in studio, sed etiam in facto est. Prior voluntas, secunda operatio. Denique et Dominus dicenti sibi: *Si vis, potes me mundare*, respondit: *Volo, mundare*; quo ostenderet operationibus nostris voluntatem præviam esse debere. Denique Lex voluntarios quærit; quia Lex Domini irreprehensibilis est, convertens animam: nemo autem convertitur, nisi qui voluntate convertitur. Voluntarius autem abscondit et sensum furatur laboris.

31. Ideoque die et nocte in Lege meditatur; in quo non tam continua legendi postulatur intentio, quam servandæ Legis affectus. Ille enim plene meditatur, qui sibi ipse lex est, scriptum in corde suo legis intendens. Aquila tamen, diem tantummodo posuit, non etiam noctem. Quod non tam a cæteris discrepans, quam alio referens posuit; quoniam qui Legem meditatur, semper in luce est, noctem non habet. Etenim cujus lucent opera, non potest utique in tenebris ambulare; quia justitia ejus sicut lumen effulget. Meditetur ergo Legem vita nostra, meditetur conversatio, meditetur actus, meditetur intellectus mysteriorum cœlestium. Lex enim exemplar est et umbra cœlestium, umbra futurorum bonorum, quæ is qui credit in Lege, in Evangelio recognos-

cit. Meditetur in tenebris, et die, id est, et in adversis positus, et prosperis. Lex enim præcipit ut diligas Dominum tuum. Qui diligit, in omni statu suo debet servare diuturnæ caritatis affectum. Pater diligit filium, diligit etiam cum arguit, diligit etiam cum verberat baculo; qui enim parcit baculo suo, odit filium suum. Nos quoque Dominus castigat, et diligit. Itaque etiam cum digna coertione committimus, ille tamen diligit, qui etiam recipit offensum. Castigat enim Dominus omnem filium quem recipit. Et tu cum castigaris dilige; quia ideo castigaris, ut recipiaris. Nam quid grande est, si tunc diligas Dominum Deum tuum, cum tibi abundant omnia, cum frueris optatis, cum honoribus, facultatibus, liberis gaudes. Et homini, a quo acceperimus beneficium, gratiam referre consuevimus. Denique cum laudaretur Job judicio cœlesti, hoc retulit diabolus: Minime mirum si gratus esset Deo, cui tanta suppeteret affluentia prosperorum: sed tunc probandum, si illa amittat universa, et pii cultoris præstet officium. Hæc igitur prima virtus, ut non frangaris adversis, non extollaris secundis. Id te Lex docet, ut in afflictione non relaxes intentionem, nec desperationem induas; victor non dicas: *Virtus mea et fortitudo mea hæc tribuit mihi:* sed omnia noveris divinæ misericordiæ deputanda.

32. Clamat Esaias: *Non confundetur qui in angustia est usque in tempus. Hoc primum bibe.* Quid est, *hoc primum bibe?* Sequestremus mystica, persequamur moralia, quæ docet littera. Propter errorum gravia graves contritiones et vexationes populi dicit futuras; et oportuit eas præcedere, ut sequeretur misericordia. Bibe ergo primum tribulationem; per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei: bibe, ut sensus tribulationis pectoris tui infundatur internis: bibe cum patientis affectu mœrentis dolorem. Dum enim conversus ingemueris, tunc Dominum tibi reconciliabis offensum. *Hoc* ergo *primum bibe;* ut sis in dolore et angustiis. Cito lætitia infundit errorem. Pinguis factus et incrassatus populus surrexit ludere, et recessit a Domino. Prodest tibi cor habere contritum. *Hoc primum bibe,* ut sacrificium tuum accipiatur a Domino. Doceat te Apostolus quid sit: *Hoc primum bibe,* hoc est, tribulationis poculum. *Tribulatio* enim *patientiam operatur.* Non potest esse patientia, nisi ante fuerit tribulatio. *Tribulatio*, inquit, *patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem: spes autem non confundit.* Bibe primum tribulationem, ut postea tibi tot virtutum pocula ministrentur. Et ut scias quia bibitur tribulatio, audisti dicentem hodie Prophetam: *Potasti nos vino compunctionis.* Et in posterioribus ait: *Et potum dabis nobis in lacrymis, in mensura.* In mensura petit potum, non supra mensuram; ne ferre non possit. Denique quam bono hoc precaretur affectu, suo probabat exemplo, qui potum suum cum fletu miscebat, ut Domini in se inclinaret misericordiam.

33. Bibe ergo hoc primum, ut bibas et secundum (hoc enim tempus est ut inseramus mystico); bibe primum vetus Testamentum, ut bibas novum Testamentum. Nisi primum biberis, secundum bibere non poteris. Bibe primum, ut sitim mitiges: bibe secundum, ut bibendi satietatem haurias. In veteri Testamento compunctio, in novo lætitia est. Vide quemadmodum Dominus artibus diaboli pro suis servulis obviaverit. Ille cibo fraudis decepit unum, ut in uno omnes circumveniret: Jesus autem cibo salutis omnes redemit, ut in omnibus et illum qui deceptus fuerat, reformaret. Ille calicem aureum Babylonis excogitavit, ut quicumque plus biberent, plus sitirent: et quia potus placere non poterat, auri pretio illiceret ad bibendum. Propinavit de vino suo, cui etiam metalli suffragia requisivit. At vero dominus Jesus aquam de petra effudit, et omnes biberunt. Qui biberunt in typo, satiati sunt: qui biberunt in veritate, inebriati sunt. Bona ebrietas, quæ infunderet lætitiam, non adferret confusionem: bona ebrietas, quæ sobriæ stabiliret mentis incessum: bona ebrietas, quæ vitæ munus

rigaret æternæ. Hoc ergo poculum bibe, de quo dixit Propheta : *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est!* Nec te moveat quod Babylonis aureum poculum est; quia et tu bibis poculum sapientiæ, quæ sit auro argentoque pretiosior. Utrumque ergo poculum bibe veteris et novi Testamenti; quia in utroque Christum bibis. Bibe Christum, quia vitis est: bibe Christum, quia petra est quæ vomuit aquam : bibe Christum, quia fons vitæ est : bibe Christum, quia flumen est, cujus impetus lætificat civitatem Dei : bibe Christum, quia pax est : bibe Christum, quia flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ : bibe Christum, ut bibas sanguinem quo redemtus es : bibe Christum, ut bibas sermones ejus; sermo ejus Testamentum est vetus, sermo ejus Testamentum est novum. Bibitur scriptura divina, et devoratur scriptura divina, cum in venas mentis ac vires animæ succus verbi descendit æterni. Denique non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei. Hoc verbum bibe, sed ordine suo bibe. Primum bibe in veteri Testamento : cito fac ut bibas et in novo Testamento. Et tamquam ipse festinet, dicit : *Galilæa gentium et partes Judææ, populus qui ambulatis in tenebris, videte lucem magnam : qui habitatis in regione mortis, lux fulgebit super vos.* Bibe ergo cito, ut lux tibi effulgeat magna; lux non quotidiana, non diei, non solis, non lunæ : sed lux illa quæ umbram mortis excludat. Nam qui in umbra mortis sunt, lucem utique solis ac diei videre non possunt. Et quasi requirent tibi unde tantus splendor, tanta gratia sit, respondet : *Quoniam puer natus est nobis, filius datus est nobis. Puer*; quia ortus ex Virgine est : *Filius*; quia ex Deo natus tantæ auctor est lucis. *Puer nobis natus est : nobis*, qui credimus; non Judæis, qui non crediderunt : *nobis*, non hæreticis : *nobis*, non manichæis : *nobis natus est*, quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis : *nobis natus est*, quia carnem suscepit ex Virgine, quia homo natus est ex Maria. Caro nascitur nobis, Verbum datur. Quod nostrum est, inter nos natum est : quod supra nos est, nobis donatum est.

34. Satis excurrimus, ut putamus, sed non otiose ; ut doceremus quia et in tribulationibus diligere Dominum debemus, nec recedere ab eo, quoniam et lætitiæ tribulatio sæpe succedit, et lætitia tribulationi. Denique cui tribulatione non frangitur, et legem sequitur, beatus est.

35. *Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium ejus non defluet, et omnia quæcumque faciet, prosperabuntur.* Quæ ista beatitudo est, quæ ligno arboris comparatur, nisi intelligamus in paradiso, illo beatorum loco, lignum vitæ in medio lignorum aliorum de terra productum? Inter multa enim ligna quæ erant speciosa ad adspectum, et bona ad escam, etiam hoc lignum terra produxit, et in medio paradisi erat, ut cætera ligna ejus viriditate florerent. Quod esse hoc lignum dicimus, nisi per quod nobis salus venit? Et recte hoc terra produxit, quia eum Virgo generavit, quæ erat terra secundum Auctoris sententiam, quæ in eum dicta est : *Terra es, et in terram ibis.* Pulcre quoque in medio legitur lignorum aliorum; quia erat in medio apostolorum discentium : vel quia in medio erat mentis et cordis, sicut ipse ait : *Medius vestrum stat, quem vos nescitis.* Et alibi ait : *Ego autem in medio vestrum sum.* Denique et de ipso Salomon dixit : *Lignum vitæ est omnibus percipientibus eum.* Qui ergo beatus est, imitator erit domini Jesu, qui est lignum vitæ, lignum sapientiæ, plantatum in utero Virginis, voluntate Patris: a quo in perpetuum mansurum plantatur, ut fructum daret in tempore suo. Non enim potuit arescere ista plantatio, quæ habebat ubertatem in se manentem gratiæ spiritalis. Denique plenus Spiritu sancto Jesus regressus est ab Jordane. Hi sunt decursus aquarum, de quibus dicitur in Evangelio : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu quem incipiebant accipere qui credituri erant in eum.*

36. Est et alia traditio, quia sunt

aquæ de quibus prohibet nos bibere Hieremias dicens : *Quid tibi et viæ Egypti, ut bibas aquam Geon?* Est et Tigris fluvius Assyrios præterfluens. Est et Euphrates in Babyloniam tendens. Est et Phison, qui latina interpretatione oris dicitur commutatio, circumiens terram Evilath, ubi est aurum, et aurum terræ illius bonum; et lapis carbunculus, et lapis prasinus. Merito os illic commutatur, ut non teneatur promissorum fides : sed sit in ore dolus, ubi est aurum bonum; avaritia enim fidem frangit, nec tenet verborum simplicitatem. Ornamenta quoque pretiosa mentem animumque commutant; ut aliud in pectore, aliud in sermone sit. In illis ergo regionibus fluminum fuerunt Judæi captivi, abducti in Ægyptum, et ad Assyrios, et ad Babylonios, ubi super flumina Babylonis sedebant, et flebant suæ calamitatis ærumnam; et ut hic ipse Propheta testatur : illic suspenderunt organa sua, et omnem deposuere lætitiam, ubi graviora tolerarunt. Denique reliquæ decem Tribus ad Assyrios ductæ sunt : duæ autem Juda et Benjamin tamquam gravioris reæ flagitii in Babyloniam transierunt. Atrocius enim sacerdotis filia adultera quam cæteræ puniuntur; quia sacerdotalis generis gratiam turpi opprobrio decoloravit.

37. Sicut illi ergo in tentationibus gravissimis fuerunt : ita multis tentationibus se Salvator noster objecit; ut nulla tentationis nostræ certamina præteriret. Plantatus ergo recte dicitur secus decursus horum fluminum, non in ipsis decursibus: ut finitimum, non demersum intelligas. Fuit illi congressio prima carnis et sanguinis. Denique ait : *Pater, transfer a me calicem istum : sed non quod ego volo, sed quod tu vis.* Fuit divitiarum objecta tentatio, cum omnia regna terræ ei inimicus offerret, si procidens Dominus adoraret eum. Habes duorum fluminum decursus Geon et Phison. Fuit illi colluctatio adversus principes mundi : fuit in ipsa passione certamen adversus tentatores, quos Persas Hebræa appellat interpretatio, qui falsa testimonia deferebant; adversus eos qui dicebant : *Descendat nunc de cruce, et credimus ei :* quæ diabolus suggerebat. Habes Tigrim et Euphratem flumina *.

38. Quadripartitum autem nobis certamen esse etiam Apostolus comprehendit dicens : *Quia non est nobis luctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi hujus rectores tenebrarum, adversus spiritualia nequitiæ, quæ sunt in cælestibus.* Hi sunt fluvii qui de paradiso exeunt. Unde puto quod is qui in paradisum gestit redire, hos debeat transire decursus aquarum. Quod non otiose expressit idem ipse sanctus Propheta, demonstrans his qui tentationes omnes subirent, deberi sibi jam paradisi requiem. Itaque sic ait : *Decursus aquarum descenderunt oculi mei.* Sicut enim romphæa est in ingressu paradisi ignea; ut qui redit, per ignem revertatur, urat peccata sua, probet aurum suum : ita qui redit, per hos decursus redit. Meritoque dicunt sancti : *Transivimus per ignem et aquam.* De istis decursibus et Esaias dicit : *Si transeas per aquam, flumina non te concludent.* Quæ flumina? Audi dicentem David de iis qui festinabant ad paradisum : *Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.*

39. Quamvis nonnulli de istis quatuor tentationibus etiam illud accipiunt : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.* Ut ambulaverit in incarnatione, conculcaverit in passione, vel in traditione regni conculcet, quod Patri tradet, cum omnem evacuaverit principatum. Pulcre autem Aquila το μεταπεφυτευμενον dixit, hoc est transplantatum, eo quod primo sit plantatum in Virgine, postea transplantatum in paradisum; sicut dixit ad latronem : *Amen amen dico tibi : hodie mecum eris in paradiso.*

40. Hoc lignum igitur fructum dabit in tempore suo. Ligna terrena fructum non dare, sed ferre dicuntur : sed lignum vitæ ac sapientiæ dat fructum, hoc

* Persarum idcirco hic meminit Ambrosius, ut per Tigrim, qui eorum fines alluit, tentatores significari doceat.

est, largitur et donat. Rursus illud occurrit : Si lignum est sapientiæ, cur in tempore dabit, et non semper? Ne forte grave sit nobis hoc sentire de Christo : sed tu qui legisti quia dispensatorem fidelem et prudentem constituet Dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram, in tempore utique, non semper, turbari utique non debes. Potest sapientia semper fructum dare : sed quia sapientia est, debet sapienter dare, dispensare prudenter, si quando nos plenam mensuram aut mereamur, aut possimus accipere. Sicut hic extremum tempus fructum, ita et illic dabit fructum bonum in gentibus; ut resurrectionis ejus consortium capere, ac servare possimus. Nunc non possumus, odioso sæculo non sustinemus. Hic enim corruptela est, et cavendum fuit ne corrumperemus bonos fructus, quos lignum vitæ daret; quia nunc corrupti, illic autem incorrupti : *quando et mortui*, inquit, *resurgent incorrupti, et nos commutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, et mortale hoc induere immortalitatem*. Quid ergo proderat morituro accipere, quod ei mors habebat auferre? Novit ergo sapientia quibus quando dare debeat, quæ nec folium amittit ligni sui. Et ideo qui fructus sit sapientiæ, quod folium, consideremus.

41. Fructus interior est; folium, quo fructus vel a sole torrenti, vel a frigore defenditur. Fructus videtur esse fides, pax, doctrina, excellentia veræ cognitionis, intentio bona, mysteriorum ratio. Hos fructus bona vita custodit : mala etiamsi perceperit, amittit : *Peccatori autem dixit Deus :* Quare tu enarras justitias meas? In mysticis fructus est, in moralibus folium contemplatione mysteriorum cœlestium*. Nam virtutes sine fide, folia sunt : videntur virere, sed prodesse non possunt. Agitantur vento, quia non habent fundamentum. Quanti gentiles habent misericordiam, habent sobrietatem, sed fructum non habent quia fidem non habent? Labuntur cito folia, ubi ventus flaverit. Et aliqui Judæi habent castimoniam, sedulitatem in lectione multam, et diligentiam : sed sine fructu sunt, et versantur ut folia. Hæc forte sunt folia quæ Salvator in illa ficu reperit, sed fructum non invenit.

42. Mystica salvant, et a morte liberant : moralia autem ornamenta decoris sunt, non subsidia redemtionis. Præstare autem mystica moralibus etiam ipse Dominus docet in Evangelio suo dicens de Maria, quæ sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius, cum Martha circa ministerium festinaret, et quereretur quod soror eam propria circa mensæ ministerium non juvaret : *Martha, Martha, Maria optimam partem sibi elegit, quæ non auferetur illi*. Si illa quæ Christo ministrabat ad mensam, non conferebatur ei quæ verbum cupiebat audire : quem operantem studioso cognitionis æternæ conferre poterimus? Ita tamen, ut nec illius operationi fides, nec hujus cognitioni, sicut Mariæ, desit operatio; ne vel folia sine fructu sint, vel fructus sine munimentis naturalibus sit intectus, et pateat injuriæ.

43. Possumus etiam illud intelligere quia foliis se texerunt Adam atque Eva, corporea vestimenta quærentes, eo quod resurrectio Dominici corporis prophetaretur; quia nec caro, quæ antea vice foliorum interire consueverat, peritura esset in Christo : justorumque omnium, qui secundum Evangelium ad imitationem ligni sapientiæ nati ex Virgine vitam suam actusque formarent. Nam Græcus ita dixit : ὁ τον καρπον αὐτοῦ δώσει, quod potest ad beatum referri, μακαριος καρπον δώσει, græce : latine autem sic dicitur, ut sit : *quia beatus dabit fructum*, in resurrectione scilicet sua quando potest perpetuum dare. Potest et sic, ὁ τον καρπον αὐτοῦ ὑπερ ξυλον; ut referatur ad lignum, cujus facta omnia prosperabuntur. In quo evidens testificatio, quia de Salvatore dictum est. Cujus enim nisi ipsius facta possunt universa laudari, et prosperos ha-

* Hoc est : virtutes morales seu activæ vitæ, si cum mysteriis cœlestibus eorumque fide atque contemplatione conferantur, esse tamquam folium cum fructu comparatum; ut in sequentibus exponit sanctus Doctor.

bere exitus? Aquila autem, *dirigentur*, ait : quod et ad quemcumque hominem referendum videtur, quem dirigit Dominus favore cœlesti. A Domino enim diriguntur gressus viri, et orationem suam in conspectu Dei David propheta dirigi postulavit. Sed et ipse Dominus direxit opera sua, ut nullo erroris curvarentur anfractu.

44. Sequitur : *Non sic impii, non sic : sed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ;* hoc est, non sic ut beatus vir, qui ideo beatus, quia non abiit in consilio impiorum, quia in peccato non stetit, in consilio pestilentium non sedit, volentium vel credentes pie, vel viventes pervertere : qui voluntatem habuit in Lege, et meditabitur in ea : aut, sicut Aquila posuit, *resonabit in Lege;* ut præcepta Legis resonet vita ejus, mores resultent sicut illorum, quorum in omnem terram exivit sonus. Forte hic sonus doctrinæ hominum exeat : illic autem ubi facie ad faciem dabitur videre, plenior quædam verbi fieri videatur expressio. Non ergo sicut beatus iste qui hæc fecerit, qui erit tamquam lignum plantatum, cujus gesta omnia prosperabuntur, ita erit et impius. Ideo repetivit vel qui scripsit, vel qui postea addidit (ut quidam putant) quo confirmatior fieret repetita sententia dicendo : *Non sic impii, non sic*, qui erunt tamquam pulvis ; sunt enim terreni, et sicut pulvis projicitur a facie venti, ita et isti projicientur et dissipabuntur a Spiritu sancto, qui terræ fertili atque fœcundæ animæ salutaris sicut ventus auster adspirare consuevit.

45. Huic vento dicitur in Canticis : *Veni auster*, ut clementia aeris mollioris cordis nostri arva laxentur ; quæ brumali gelu stricta recipiendis gremium seminibus denegabant. Bonum est nobis ut hic ventus adspiret, qui naves Tharsis ferentes vero Salomoni quæ ad templum ejus necessaria videntur, tutos deducat in portus. Sed tunc iste ventus adspirat, si boreas ille gravis ventus flare desierit. Ideo vel Ecclesia, vel anima pia dicit : *Exsurge borea, et veni auster;* hoc est : Tu, borea, recede, et veni auster : adspira hortum meum ; ut flores non discutias, sed reserves. Anima igitur plena floribus pietatis hortum habet, vel ipsa hortus est, qui fructus ferat : anima quæ impietati patet, pulverem habet, qui est infœcundus ad fructum. Fructiferam quidem illam fecit Dominus ; sed ipsa sibi collegit impietatis pulverem.

46. Quid te jactas, o plene impietatis? An quia honoribus es potens, et abundas divitiis? Non advertis quia pulvis es, et tu dispergeris et dissipaberis. *Vidi*, inquit, *impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani : et transivi, et ecce non erat.* Quid gloriaris, quia multa te servitia ambiunt, multi amici tegunt latera tua, plurimi te equi sequuntur, quorum nobis enarras prosapiam, et tamquam majorum tuorum genus? Præfers divitias, quia conviviis pascis sodales. Utinam egenos pasceres! utinam non jocorum ministros, sed votorum adjutores! Jactas quia prodeunti illico ceditur, et homines te tamquam feram declinant aut bestiam. Num hæc esse aliquis putas? Non audis quia ea omnia tamquam umbra prætereant! Quid juvant consulares prætextæ, aut nitentes auro triumphales palmatæ*? Nudus exibis : nemo illic consulem recognoscet. Quid prosunt innumeræ possessiones? Publicæ sunt, non tuæ. Hodie tu tenes, cras alius. Cum tu exieris, alius intrat. Vix movisti pedem, alius gressum intulit. Quanti ante te illic fuerunt, quanti post te dominabuntur, et hoc putas esse privatum? Quem umquam a morte divitiæ redemerunt? Immo quem non ad mortem divitiæ coegerunt? Quem ab inferis suæ revocarunt opes? Quem potentia excusavit a pœna? Pulvis est impietas, sicut pulvis est impiorum potentia : caliginem infert, dare salutem non potest. Simul ut vehemens flare cœperit spiritus, spargit eam atque

---

* *Palmæ* ab his tantum qui vel in olympiacis vel in gladiatoriis ludis vicerant, manu gestari solebant ; ab imperatoribus vero *palmatæ*, id est, togæ palmis acu pictis, sive, ut aliqui volunt, latis clavis distinctæ ; quemadmodum *prætextas*, quæ hoc ipso loco nominantur, hoc est, tunicas limbis purpureis decoratas, magistratuum ac nobilium puerorum vestes fuisse compertum est.

dissolvit: aerem turbat, solum nudat; ut pulvis projicitur, deficit ut fumus, liquescit ut cera.

47. Hinc plerique non mediocrem moverunt quæstionem, utrum perituram naturam videatur adserere scriptura divina; maxime quia alibi dixit: *Comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, et ut lutum platearum delebo eos*; et alibi: *Ecce confundentur et reverebuntur omnes adversarii; erunt enim tamquam non sint.* Primum ergo interrogo, utrum impietatem secundum naturam putent esse, an præter naturam? Si secundum naturam adserunt, errare eorum opinionem certum est. Denique dicant, utrum naturæ peccatum conveniat, an non? Sed certum est peccare, deviare esse ab eo quod est secundum naturam. Quid igitur tam ineptum, quam ut dicant minus videri, impium esse, quam peccatorem: cum omnium acerbissimum sit, quidquid in Dei fieri videtur injuriam? Quod si impie agere, non est præter naturam: vivere ergo impie, secundum naturam est, nec peccati loco habendum, nec dignum reprehensione existimandum; nemo enim reprehenditur, qui operatur secundum naturam. Unde concluditur, quia impietas præter naturam est. Quomodo igitur cum perditione consuetudinis, απολλησομενας φυσεις, hoc est, perituras naturas inducit Scriptura, cum impietas non utique naturalis sit, sed præter naturam? Quod enim non habet, non amittit: nec potest ea substantia perire, quæ non fuit. Nam et pulvis commotus, aut in aquæ substantiam transfertur, aut in aerem, aut in ignem, hoc est, in aliam videtur sæpe transire naturam. Non ergo in nihilum deficit, sed in aliud transit.

48. Quid obstat igitur quin et ille qui verbi virtute et ratione comminuitur ut pulvis, non in nihilum dissipetur, sed commutetur in melius; ut ex terreno fiat spiritalis homo, et ut lutum platearum sic deleatur, ut tollatur quidquid asperum ac sordidum videtur, remaneat quidquid planum ac mundum est? Et quod ait de adversariis Hierusalem: *Sunt sicut qui non sunt*; utique potuit dicere: Non erunt. Sed cum dixerit: *Confundentur et reverebuntur*; utique intelligis quia erunt per substantiam, et profectum conversionis, sed non erunt quasi adversarii, quod fuerunt. Itaque per improbitatis defectum non erunt, erunt fide ac devotione mutati. Denique et alibi ex peccatoris persona dicitur: *Et iram Dei sustinebo, quia peccavi: donec justificet judicium meum.* Convertere enim Deus cupiens peccatorem, punit eum et urit, ut purget. Unde ait: *Et educet me in lucem.* Nam et ceram urit ignis, et liquescit, ut purgetur: et nos per ignem probamur: et fumus consumto omni materiali expurgatur, et neque natura transit*. Itaque et anima purgata ab omni labe, in id quod est deficit, non in id quod non est; unde ait Balaam: *Moriatur anima mea ut anima justorum*; ut moreretur lapsus ejus, et quidam improbitatis usus: transiret autem in consuetudinem, vitamque justorum; omnia enim Deus salva vult esse. Unde et Salomon ait: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.* Fecit animam ut sit: creavit hominem in incorruptionem, quem ad imaginem sui fecit: sed homines a naturæ munere deviantes, obnoxios fecere se morti, ut quasi terreni corrumpantur. Sed Deus per tribulationes ad pœnitentiam cogit, ut per pœnitentiam uratur et consumatur illud accidens malum improbitatis, et pereat; et locus ille animæ, qui erat accidentis impietatis possessio, pateat ad receptionem virtutis et gratiæ. Certum est autem animæ naturam esse pretiosam, quæ ad similitudinem Dei facta receptionem omnis virtutis admittit; utpote quæ cognitionis supernæ non sit fraudata consortio.

49. Nunc illud superesse arbitramur, quod in multorum ore versatur, qua ratione Deus, cujus sine voluntate nec passer vilissimus cadit, et apud quem capilli capitis numerati sunt, dixerit per Esaiam: *Sic omnes gentes ut stillicidium de urceo, et sicut momentum stateræ æstimatæ sunt, et ut sputum æstimabuntur.* Ita ergo peribunt omnes gentes sicut stillicidium de urceo, et ut spu-

* Id est *in nihilum redigitur*.

tum perit, et ad nullos usus proficit. Sed tu qui nosti quia gentes non eo usque pro nihilo habuit Deus noster, ut et Abrahæ dixerit: *Benedicentur in te omnes gentes*; et per David locutus sit ad Filium dicens: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam*; et infra: *Omnes gentes servient ei*; qui legisti, *quia obtulit Deus Filium suum pro omni gente, ut salvos faceret peccatores*; debes hoc loco vim divinæ sententiæ considerare. Contemplatione etenim creaturarum cœlestium, quæ multæ sunt (sicut cœlum quod multipliciter majus quam terra est, ut a plerisque punctum comparatione cœli terra sit æstimata) Angelorum, Archangelorum, Principatuum, Potestatum, Thronorum, Dominationum, millium, et decem millium, et innumerabilium millium: contemplatione ergo horum gentes ut stillicidium de urceo æstimatæ sunt, cujus est omnis plenitudo. Ex illa igitur plenitudine cœlesti tamquam gutta cadens æstimatæ sunt gentes. Quomodo enim poterant maximæ videri, cum ipsa terra in qua sunt gentes, minima mundi portio sit, et omnium quæ operatus est Deus, tamquam stateræ exigua inclinatio gentes sint? Simul cognosce per hanc stateram omnia Deum cum justitia condidisse, et in ipsis gentibus inesse quiddam naturaliter, in quo justitiæ videretur vel exiguum esse momentum, et sputum ipsum tamquam ex universitate totius corporis interiorem existere portionem.

50. Magis ergo hic misericordia prædicatur; quoniam qui venit quærere quod perierat, nec stillicidium illud quasi vile contemsit, et allevavit momentum stateræ; et sputo illi substantiam boni corporis donans, dignatus est omnes gentes in unum corpus Ecclesiæ congregari. Inter gentes autem et Israel annumerari potest nequaquam expers divinæ ejus justitiæ; quia ipse Moyses dixit de Israel: *Ecce populus sapiens, et disciplinæ tenax, gens magna*. Et ut scias quia supra meritum nostrum Dei bonitas redundavit, Apostolus hunc propheticum locum interpretatus ait: *Conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur*; et subjunxit: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini: aut quis consiliarius ejus fuit: aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?* Hunc autem locum præmittens Propheta ait: *Sic omnes gentes ut stillicidium de urceo æstimatæ sunt*, et reliqua, ut cognoscas intellectum istum cum interpretatione Apostolica convenire.

51. Sed quid evidentius eo quod perituras naturas non videatur inducere, cum ipse subjecerit sanctus Propheta: *Quoniam non resurgunt impii in judicio*. Non enim dixit: *Non resurgunt*; sed ait: Resurgunt quidem, sed non in judicio. Qui autem resurgit, est utique, et manet: sed quia non credidit in Christum, jam judicatus est; et ideo non venit in judicium, quem peracti jam manet pœna judicii. Et de resurrectione quidem plurima divinarum scripturarum sunt testimonia, quæ non prætermisimus in libris consolationis et resurrectionis *. De eo autem quod ait: *Non resurgunt impii in judicio*; secundum Evangelium absoluta sententia est, quia non omnes judicabuntur. Apostolus autem ait: *Omnes enim oportet nos stare ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*. Hæc putant plerique esse contraria; nec advertunt quia Salvator de perfidis dixit atque impiis, qui non crediderunt in dominum Jesum. Sic enim ait: *Qui credit in me, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est; quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. Hoc autem est judicium, quia venit lux in hunc mundum, et dilexerunt magis homines tenebras quam lucem; erant enim mala ipsorum opera*. Liquet igitur de quibus dictum sit, hoc est, de iis qui non crediderunt in dominum Jesum. Apostolus quoque etsi dixit omnes, de iis utique dixit qui crediderunt, sed actuum suorum rationem in die judicii reddituri sunt. Denique ipse

* Intellige libros *De fratris obitu*; et *De fide Resurrectionis*.

quia testimonium conscientiæ die judicii revelabitur, cum cogitationes nostræ aut accusa- scriptum est, aut defendent, et cordis occulta. Quid autem ... quod ait alibi : *Omnes ... sed non omnes immu-* ...mutabuntur enim justi in ..., manente corporis ve- ... quoque dicit : *Judicium ... aperti sunt.* Ostendit ergo ...turum, maxime cum alibi : *Multi qui sedent in tumulo ...gent : isti in vitam æternam, ...brium et confusionem æter- ...telligentes splendebunt sicut ..., et de justis multi sicut stel-* ...

...ud est judicium seden- ..., et qui libri aperti, nisi ... nostræ, velut libri pecca- ...orum seriem continentes? ... hoc ipsum vile sit æstimare ... simile judicii. Aliud est ...cium, ubi conscientia ipsa ... latere non potest occul- ...; ubi cogitationes lucent ..., qui adhuc cogitantibus di- ... *cogitatis mala in cordibus* ... Judæis diceret, dicebat ... quis putaret quod occulta ... quæ eum fallerent, ne quis ... parietibus clausis testem ... effugeret. Ideoque et ... testatur dicens: *Jesus autem ...tiones eorum.* Quomodo ergo ...*perti sunt?* Non utique atra- ..., sed vestigiis delictorum, ... inquinamento. Aperietur ...ientiæ tuæ, aperietur liber ... culpa nostra recitabitur. Est ... est tabula; immo sunt libri ... sunt inscriptæ tabulæ, quas ...piritu sancto Apostolica doc- ... legimus, dicente Paulo : ...*stra vos estis.... inscripta non ..., sed Spiritu Dei vivi : non in ...is, sed in tabulis cordis car-* ...unt ergo tabulæ cordis in- ...piritu sancto, istæ recitabun- ... egeris, manebit Scriptura. ... Spiritus sancti gratiam : ...leas, et scribas atramento fla-gitia tua, ne veniat dies judicii, et dicat Judex : Recitentur libri, recitentur tabulæ gestorum ejus; et dicat tibi : Ego scripsi tabulas tuas, cur delesti apices meos? Ego scripsi dona mea, quomodo delesti munera mea, et scripsisti opprobria tua? Non legisti quia scribo? Non tibi dixi per os Prophetæ mei : *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis* : judicium autem Verbi est.

53. *Multi ergo dormientium in tumulo terræ surgent, qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ : qui male egerunt, in resurrectionem judicii.* Quod Daniel ait : *in vitam æternam* ; hoc Salvator : *in resurrectionem vitæ*, dixit. Item quod ait Daniel : *in opprobrium et confusionem* ; Salvator dixit : *in resurrectionem judicii.* Unde non expedit nobis ad judicium venire, et non expedit non venire ; ne aut prædamnati videamur, aut in hac labe vitiorum subeamus tanti pondus judicii. Propheta rogat ne intret Dominus in judicium cum servo suo; quanto magis nos judicium Domini timere debemus? Pone quia misericors Dominus ignoscet : quanta prodentur quæ latere credebam? Qui pudor, quæ confusio erit mihi, cum is qui alios profitebar docere, ipse in eo deprehendar, in quo alios arguebam?

54. Et ideo quoniam et Salvator * duo

* Videtur hic non multum recedere sanctus Ambrosius ab opinione millenariorum, qua dicebantur *justi primum omnium revicturi, et cum Christo in summa pace ac voluptate regnaturi per mille annos ; post quod spatium fieret resurrectio generalis atque universale judicium.* Quod quidem etsi Ambrosio tribueremus, non esset cur mirari quisquam deberet. Certum enim est in ea opinione non tantum Origenem cujus sententias subinde in scripta sua transtulit Sanctus noster; sed etiam complures alios fuisse magni nominis Patres tum Græcos tum Latinos. Horum reverentia eamdem sententiam damnare non ausi sunt Hieron. in Hieremiæ 19, 11, et August. lib. 20, cap. 7. Quod vero non obscure videtur hic et infra num. 56, atque alibi doceri omnes peccatores qui in Christum crediderint, post expurgata per ignem crimina salvandos esse, non modo Origenis aliorumque multorum ejusdem ætatis Patrum ea sententia fuit, verum et ipsiusmet Hieronymi lib. 1, adversus Pelag. cap. 9, et alibi pluribus locis. Unde colligas errorem hunc illis temporibus necdum ab Ecclesia liquido fuisse reprobatum.

genera resurrectionis posuit, et Johannes in Apocalypsi dixit : *Beatus qui habet partem in prima resurrectione*; isti enim sine judicio veniunt ad gratiam : qui autem non veniunt ad primam resurrectionem, sed ad secundam reservantur, isti urentur, donec impleant tempora inter primam et secundam resurrectionem : aut si non impleverint, diutius in supplicio permanebunt. Ideo ergo rogemus ut in prima resurrectione partem habere mereamur. Sunt qui resurrexerunt in passione Christi; et isti plane beati, quia acceperunt Christi gratiam, et audierunt vocem ejus, de qua scriptum est : *Venit hora quando audient mortui vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent*. Et : *Ingressi sunt in sanctam civitatem*. Puto quod magis illam significet supernam, quam istam Hierusalem, quam reliquit, quam incusavit, quod in istam pedibus, in illam autem supernam meritis intraverint.

55. Sed et illud caveamus, ut hic positi surgamus de tumulo terræ. Sunt qui viventes sepulcro sunt circumdati et repleti mortuis, quorum guttur sepulcrum est, non loquentium verba vitæ, sed mortis. Si hic resurrexerimus a mortuis, et illic resurgemus : si hic non fuerimus ossa arida, sed acceperimus rorem Verbi, humorem Spiritus sancti, et illic vivemus : si hic nos excitaverit Jesus voce sua magna, ut excitavit Lazarum, et per Discipulos suos solverit a vinculis mortis, et induxerit in Bethaniam, ubi erat Lazarus, hoc est, in domum obeditionis, et adhibuerit hic convivio suo; et illic cum eodem recumbemus, et illic cum eo semper epulabimur, et illic nobis redolebit unguentum, quod solus proditor dolebat effusum.

56. Ergo *impii non resurgunt in judicio*, hoc est, in portionem eorum qui judicium subituri sunt; *nec peccatores resurgunt in consilio justorum*. Vides quia surgunt impii, et non surgunt in judicio justorum; quia peccatores etsi non resurgunt in consilio justorum, resurgunt tamen in judicio. Unde videntur qui bene crediderunt, et fidem suam etiam operibus exsecuti sunt, ipsi non judicari, sed surgere in consiliis j[illegible] rum : peccatores autem qui non [illegible] inter justos surgere, surgent in [illegible] Habes duos ordines. Tertius [illegible] impiorum, qui quoniam non c[illegible] runt, jam judicati sunt; et id[illegible] surgunt in judicio, sed ad pœn[illegible] *lexerunt enim magis tenebras q*[illegible] *cem*; et ideo judicium eorum pœn[illegible] et forte pœna tenebrarum. Et p[illegible] quidem intelligi quod ii qui mal[illegible] habent, credentes tamen in Chri[illegible] volentes quidem recte vivere; se[illegible] illecebris peccatorum, dilexer[illegible] tenebras quam lucem : id est, [illegible] que dilexerunt, sed magis t[illegible] Sed quia de illis præmisit qui [illegible] diderunt, sic accipiendum [illegible] dilexerunt tenebras, et non [illegible] enim Christus est. Qui ergo non [illegible] derunt luci, absurdum est ut [illegible] dilexisse credantur, quam nesc[illegible] *Nescierunt* enim, *neque intellex*[illegible] *tenebris ambulant*, sicut scrip[illegible]

57. Sequitur : *Quoniam novi*[illegible] *nus viam justorum, et iter impi*[illegible] *ribit*. Adverte sensum : *Non r*[illegible] *impii in judicio; quoniam novit D*[illegible] *viam justorum*. Vias eorum [illegible] vit, quorum dirigit gressus; [illegible] gressus hominum, qui a Domin[illegible] guntur. Diriguntur a Domino [illegible] viri. Has novit Dominus vias, q[illegible] rectæ, quæ ad illam vitam tend[illegible] centis : *Ego sum via, veritas, et* [illegible] Hæc bona est via : tortuosa aut[illegible] via sæculi. Non dignatur illam [illegible] nosse. Illos enim agnoscit, qui [illegible] sius, qui operantur opera ejus : q[illegible] tem operantur iniquitatem, his [illegible] Dominus : *Discedite a me, omnes* [illegible] *rii iniquitatis, non novi vos*. Non [illegible] ignorantiam, sed per id quod [illegible] sint scientia Dei, nesciuntur.

58. Pulcre autem ait : *Et iter* [illegible] *rum peribit*. Separavit latinus, [illegible] diceret, et tamquam discrevit [illegible] via : græcus autem in utroque [illegible] dixit. Non otiose tamen latinus [illegible] et Dominus : *Ego sum via*, dixit [illegible] dixit : Ego sum iter. Perire aute[illegible] impiorum dixit, non impios. [illegible] eorum substantiam, qui si con[illegible]

... iter impietatis amittent, ... nec ab initio fuit, nec erit. Quod ... igitur est perit: quod substan... manet. Pereunt autem ita impii, quomodo dicitur: *Anima quæ peccat, ipsa morietur*; ut peccati aculeo, non omni substantiæ suæ dissolutione moriantur.

IN PSALMUM XXXV ENARRATIO*.

PRÆFATIO.

...Propheta in psalmo se... quæ esset forma justi, ante for... expressit injusti. Neque enim pos... cognoscere quæ sit forma justitiæ, ... cognoscamus quæ sit iniquitatis effi... ... enim sibi adversæ atque con... Namque in altera simplex habi... naturæ, in altera fallax versutia ...: alia virtutum imagines præ... alia vitiorum commercia præten... convenire autem hunc ordinem et ... docet; et si de contrariis su... sunt testimonia, ipsi doctores ... philosophiæ confessi sunt, dum sequun... ...is autem dubitet longe anterio... Davidem Platonis fuisse tempori... quem non solum*** magister ejus ... avi quidem avorum ejus videre ...: cum ille in principio regni ... Judæorum (quod per innumera ... curricula propagatum est) iste ... tempora captivitatis, quibus reg... gentis ejus jam fuerat dissolutum. ... ipse qui tenet in omnes sæcularis sapientiæ principatum, cum diceret non posse formam justitiæ comprehendi, nisi ante discutiendam injustitiæ seriem putavissent, exemplum adtulit quod ii qui velint aurum quærere, prius se luto obliniant. Aurum itaque justitia, iniquitas lutum est. Quod a nostris quoque prius dictum esse non dubium est, cum scriptum sit: *Ut lutum platearum delebo eos*. Et vere lutum; quia eos inquinat qui sibi appropinquaverint. Fugiamus ergo injustitiam, ne luteis sordibus inquinemur, atque in ejus voraginem non pes noster exterior, sed, quod est gravius, mens nostra mergatur. Et philosophia quidem aurum se quærere dicit; sed lutum versat, quæ divinitatem quærit in statuis: sed vasa figuli virga confringet. Nos aurum quærimus, quo corpora nostra mundemus, mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes; ut et vita Jesu Christi in corpore nostro manifestetur. Bonum aurum, sanguis est Christi, dives ad pretium, profluus ad lavandum omne peccatum. Ordinem diximus, titulum consideremus.

2. *In finem*, inquit, *servo Domini psalmus David*. In toto psalterii corpore solus hic titulus est, quo psalmum servo Domini se scripsisse testetur. Quis iste est servus Domini, videamus: quid psalmi series significet: cui dictus hic psalmus sit? Audiamus ad quem loquatur: *Domine*, inquit, *in cœlo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes. Justitia tua sicut montes Dei, judicia tua abyssus multa*. Cui hoc, nisi Filio Dei dicitur? Hæc enim non humanæ, sed divinæ sunt potestatis. Sed quid sibi vult quod servo Domini dici psalmum hunc titulus declaravit, cum orationem

* Certum est hujus psalmi et aliorum quin... sequentium enarrationes ad populum ... pronuntiatas, et hoc evenisse non nisi ... septembri, anni 394. Nec solum mo... ad virtutem informandis studet Ambro..., sed etiam varios hæreticos impugnans, ... idololatrarum criminationes retundens, ... Trinitatis et Incarnationis mysteria, ... geminam Christi voluntatem opera... singulari perspicuitate confirmat. ... hæc mysteriorum tam sublimium ex..., ut ei solos interfuisse baptizatos existi..., nihil in hac advertentes, quod ad ... apte referri queat.

** Scilicet trigesimo sexto.

*** Magister ejus, id est Socrates, ad quem a ... David effluxere, ex quorumdam chro..., anni 635. Quod vero ad regni Ju... durationem, eam fuisse annorum ... iidem tradunt.

Moysi hominis Dei maluerit, quam servi Domini in posteriore titulo nuncupare? Quod ergo consilium Prophetæ fuerit non intelligo, vel potius ipsius domini Salvatoris, qui locutus est in Propheta. Vere judicia ejus sicut abyssus multa, ut servo honorificentiam reservaret, sibi conditionem servitutis adscriberet. Videor mihi intelligere, videor hausisse aliquid de gratia spiritali. Adversus injustitiam, ut diximus, psalmus hic scriptus est; et ideo plus gravatur injustitia perfidorum, qui Christum Jesum dominum recipere noluerunt, cum ille propter ipsos susceperit servitutem. Quid enim tam iniquum, quam ingratos fuisse tantis beneficiis; ut quibus ille salutem daret, hi sanguinem ejus effunderent? Denique alibi cum de sua passione loqueretur, ad acervandam Judaicæ impietatis invidiam sic ait: *Ne avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me... Pauper et dolens ego sum.*

3. Veni, Paule, interpretare nobis, qua ratione Dominus cœli atque terrarum se pauperem dixerit, et quæ sit ista paupertas. Tu certe illum divitem dixisti: quomodo idem dives et pauper est? Audiamus testimonium Pauli. *Scitis*, inquit, *gratiam domini nostri Jesu Christi; quia propter vos pauper factus est, cum dives esset, ut vos ejus inopia ditaremini.* Veni et tu, Esaia, interpretare nobis quomodo se dolentem dixerit Christus, qui dolores vulnerum sanare consuevit. Medicus venit, ut curaret ægros: quid ipse habuit quod doleret? Audiamus etiam Esaiæ testimonium. *Pro nobis*, inquit, *dolet; et nos æstimavimus cum esse in doloribus.* Expressit medici affectum, qui etiamsi ipse nullum vulnus habuit quod doleret, tamen compassus est vulneratis. Hoc igitur in psalmo Dominus exprobrat Judæis: Ego propter vos pauper, ego pro vobis dolens, et vos mihi manus impias intulistis dicentes: *Tollamus justum, quia inutilis est nobis. Injiciamus lignum in panem ejus.* Bene panem dixit pro carne ejus. Ille alimentum detulit, isti pro beneficio retulere supplicium. Non mirum ergo si esuriunt, qui sibi vitæ æternæ alimoniam denegaru[nt] etiam duo ista junxerunt: *In[jiciamus] lignum in panem ejus.* Nescieba[nt quid] loquerentur Judæi, et mysteriu[m ...]bantur. Paradisum nobis Crux [...] Christi. Hoc est lignum quod Ad[am] nus demonstravit, dicens de lign[o] quod esset in medio paradisi, ed[endum] de ligno autem scientiæ boni et [mali] non edendum. Erravit Adam, [...] non tenuit, interdictum gusta[vit ...] lignum cœpimus esurire; quia [...] caro accepit alimentum. Ideo D[...] in Christo carnem junxit et lign[o ...] fames antiqua cessaret, vitæ gra[...]deretur. Beatum lignum Domini, [...] omnium peccata crucifixit: beat[...] Domini, quæ victum omnibus [...]travit?

4. De paupertate igitur et dol[ore Do]mini idonea, ut arbitror, sa[...] protulimus testimonia, quoru[m ...] vidit et dixit, alter est electus [...]ret. Ipsorum igitur qui probati s[...] servitute Domini testimonia [...] proferamus; immo sua quæ de s[e ...] locutus in utroque est. Audiamu[s ...] quid dicat: *Sic dicit Dominus, qui [formavit] me ex utero servum sibi ad congreg[andum] Jacob et Israel ad eum.* Advertimu[s ...] quod propter congregationem p[...] formam susceperit servitutis. Audi [Ju]dæe, et de gratia contumeliam [...] et hoc ad perfidiam derivas, p[...] quod magis credere debuisti. Ad [...]candum venit, et conviciaris. Ex [...] servum se dixit. Audi, Arriane, e[x] utero: paululum supra recurre *utero*, inquit, *matris meæ, vocav[it Do]minus nomen meum.* Quod nome[n ...] sit, audiamus, quo cum Pater vo[...] *Ecce virgo in utero accipiet, et [pariet] filium, et vocabitur nomen ejus E[mma]nuel: quod interpretatur, Nobiscum [Deus].* Quod enim aliud nisi Filius Dei [...] est Christi? Accipe aliud. Dixerat [i]dem et Gabriel ad Joseph de M[aria]: *Pariet filium, et vocabit nomen [ejus] Jesum.* Accipe Dei vocem. *Et tu [Beth]leem Judæe, non es minima inter [prin]cipes Juda; ex te enim exiet Princ[eps qui] regat populum meum.* Adverte [myste]rium: ex utero Virginis idem e[...]

[illegible] et dominus : servus ad operan-[illegible], dominus ad imperandum; ut reg-[illegible] Deo in hominum mentibus radica-[illegible] utrinque unus, non alter ex Patre, [illegible] alter ex Virgine; sed idem qui ante [illegible] ex Patre, ipse postea carnem [illegible]pit ex Virgine. Ideo ergo et servus [illegible]tur, et dominus : propter nos ser-[illegible]; sed unitate divinæ substantiæ [illegible] ex Deo, Princeps ex Principe, [illegible]lis ex æquali; neque enim dege-[illegible] genuit, in quo se ipse compla-[illegible] memoravit.

[illegible] Magnum, inquit, tibi est vocari [illegible] meum, ut statuas Tribus Jacob. [illegible]at ubique suæ vocabula dignitatis. [illegible] Deus, et magnus puer : nec in [illegible] magnitudinis suæ nomen amittit, [illegible] magnitudinis nullus est finis. Me-[illegible] securus, *cum in forma Dei esset*, Apostolus dicit, *non rapinam arbitra-[illegible] est esse se æqualem Deo : sed semet-[illegible] exinanivit, formam servi acci-[illegible], in similitudinem hominum factus, [illegible] inventus ut homo : humiliavit [illegible] ipsum, factus obediens usque ad [illegible], mortem autem crucis*. Hic est [illegible] æqualis quasi Dei Filius, hic servi [illegible] in carne suscepit, hic mortem [illegible]vit, cujus magnitudo non habet [illegible]; quia finis Legis est Christus ad [illegible] omni credenti : ut in ipsum [illegible] credamus, hunc intimo adore-[illegible] affectu. Bona servitus, quæ omnes [illegible] fecit : bona servitus, quæ no-[illegible] super omne nomen adquisivit : [illegible] humilitas, quæ fecit, ut in no-[illegible] ejus omnes genu figant, cœles-[illegible], terrestrium, et infernorum; et [illegible] lingua confiteatur quoniam domi-[illegible] Jesus in gloria est Dei Patris. In [illegible] ergo finem dirigitur hic psalmus, [illegible] et nos servi simus ad justitiam, non [illegible] ad arrogantiam. Servitus enim [illegible] stipendium libertatis est : stipendium [illegible] mortis arrogantia est *. Sed jam [illegible] psalmi seriem adoriamur.

ENARRATIO.

6. *Dixit injustus, ut delinquat sibi.* Quid dixerit, non expressit, et ideo sic intelligendum arbitror, quia quidquid dicit injustus, peccatum est. Omnis enim injustitia, peccatum; quoniam ubi organum vitiosum, quomodo potest cantus non esse vitiosus? Degeneris materiæ decolor partus est. Quidquid ergo loquitur injustus, iniquitas est, quæ in suum refertur auctorem, sicut viperæ partus, qui primo suam scindit parentem, ut frequens sermo est. Sibi ergo delinquit. Nihil hac sententia sublimius dictum arbitror. In illis qui sibi sapientiam sæculi vindicarunt, nihil tale legi, nihil tale cognovi. Nec mirum, quandoquidem illi humano ingenio locuti sunt, hoc infudit Spiritus Dei, Spiritus veritatis : quia injustus sibi delinquat, sibi generet vulnera, se ipse confodiat. Nam sicut spinæ nascuntur in manu ebriosi, ut Scriptura adserit : ita et injusti sermone nascuntur, quæ compungant loquentem. Loquitur injustus, et interior ejus conscientia vulneratur; quia in omni sermone quem loquitur, non est fraudis immunis. Cujus enim gravior est pœna, quam propria, cum pro omni sermone det pœnas? Serpens aliis infundit venenum, injustus sibi; in eum enim refunditur quidquid effuderit. Injustus igitur et aliis inutilis, et sibi noxius : justi autem vita fructuosa aliis, et sibi dulcis. Dicit enim Salomon : *Fili, si sapiens eris, tibi sapiens eris, et proximis : si autem malus evaseris, solus hauries mala.*

7. Advertimus ergo quia justitia aliis est potius nata, quam sibi : commune commodum, non suum exspectat; et alienum bonum pro suo ducit emolumento. Beata et præclara justitia, cujus bonum omnibus proficit : ex uno plerumque ad plures proficiscitur, atque ad omnes pervenit. Justus David, qui parcebat inimico, et malebat innocen-

* Ut locus hic alioquin obscurus intelligatur, advertendum allusionem fieri ad militiam, in qua post certum stipendiorum, id est, annorum numerum missio dabatur militibus. Sic ergo interpretamur : Servitutem sequitur libertas, et mors arrogantiam ; quemadmodum post emerita stipendia missio conceditur : vel brevius, servitus libertati militat, morti arrogantia. Et hunc sensum satis indicant antecedentia illa : *Bona servitus*, etc.

tiam suam, quam vitam tueri; ne malo publico vindicaretur, atque appetendi principis in malis quoque causis aliis exemplum ederet, cum ipse vindictam de insidiatore sumsisset. Justus Abel, qui de ovibus suis quas ei Dominus dederat, primitias Domino putaverit offerendas; et ideo plus placuit Deo, quia moram non fecit, devotionem probavit. Sed hoc impius ferre non potuit, justitiæ prævaricator, radix iniquitatis; et ideo fratrem occidit, quia hostia ejus Deo magis, quam oblatio sua fuerat comprobata. Sed ille occisus Deo loquebatur in voce sanguinis sui, hic vivus a facie Domini repellebatur; et cum adhuc a Domino pœnæ cessarent, torquebat eum suorum conscientia peccatorum. Latebat miser tremens et timens; et cum adhuc percussor deesset, ipsa sese injusti vita cruciabat. Acceperat signum, ne eum aliquis occideret: non ut vitæ suavitate frueretur, sed ne mors auferret ærumnam; ut percussorem suum quotidie timendo pateretur. Meruerat quidem ut percussor inhiberetur: sed sine ulla intermissione ipse sibi suus carnifex erat, ipse percussor.

8. Quæ pœna major, quam timere quod vitare non possis, nec quod timueris, evadere? Unde præclare David exprimens conventionem gravissimam conscientiæ peccatricis ait: *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, et delictum meum contra me est semper.* Offunditur enim nobis ultrix nostri imago peccati; nec quietum reum suum esse permittit, inferens miseram servitutem: atque in sua vincula trahit, ut enodare se non queat; quoniam volens ipse se vendidit, cui liberum erat delictorum æra non capere, et libertatem innocentiæ reservare. Itaque dum oramus, peccatum offunditur: ubi somno sensus se corporis relaxaverit, peccatum recurrit. Semper nobis error noster tamquam malus exactor occurrit, vel tamquam improbus fœnerator conveniens debitorem. Unde Dominus ait: *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Sed justus novit quemadmodum peccatorum suorum vincula dissolvat, nec exspectat accusatorem, sed prævenit ut confitendo suum allevet omne delictum; ne habeat quod adversarius criminetur. Ideoque Scriptura tibi dicit: *Justus in principio sermonis accusator est sui.* Vocem enim eripit adversario, et quasi dentes quosdam paratos ad prædam criminationis infestæ, peccatorum suorum confessione constringit. Dixit Judas Iscariotes ut delinqueret sibi. Quid dixit? *Quem osculatus fuero, ipse est: tenete eum.* Hoc dixit, et se ipse proprio ore egit in mortem. Quantos putamus in ipso fuisse tortores; ut sibi ipse tam gravis pœnæ exactor incumberet, et semet ipse laqueo strangularet?

9. *Dixit injustus ut delinquat sibi.* Locutus est justus: *Ecce ego peccator malum feci, et grex iste quid fecit?* Et remissum est omne peccatum. Dixit ergo justus, et sibi profuit. Dixit Cain: *Numquid ego custos sum fratris mei?* Et sibi ipse mentitus est. Dixit Ananias omne se vendidisse sui ruris pretium protulisse, et mentitus est sibi, qui potuit minus offerre sine fraude. Ideoque præclare ait: *Et mentita est iniquitas sibi.* Sibi enim ante mentitur, cum in suum mentitur exitium: sibi delinquit, qui sibi innocentiæ eripit suavitatem. Quis enim puritate et simplicitate pectoris dulcior fructus? Quis cibus suavior, quam is quem animus bene sibi conscii, et mens innocentis epulatur? At vero iniquitas velut quodam plumbeo talento, ut Scriptura testificatur, conscientiam gravat. Meritoque David ait: *Sicut onus grave gravatæ sunt super me.* Et Salomon: *Sicut uva acerba dentibus, et fumus oculis: ita iniquitas omnibus utentibus ea.* Gravis pœna quæ cibum impedit, adspectum obducit; et, quod est amplius, oculis mentis internæ tenebrosam offundit caliginem, ut quod verum est, videre non possit injustus. Ideoque delinquit sibi, qui sibi quæ pretiosa sunt, eripit.

10. *Dixit* ergo *injustus ut delinquat sibi.* Justus autem loquitur, ut aliis et sibi prosit: ille loquitur ad perniciem, hic loquitur ad salutem. De justis vero et fidelibus dictum est: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad*

[illegible]. Illius lingua vulnerat; lingua [illegible] prudentum sanat. Unde cum contenderet David cum rege Saul, quod illius beneficii, salutis ingratus eum persequeretur ad mortem, a quo toties jam videret se esse servatum; et vitam ejus appeteret, qui vitam suam pro regis salute periculis obtulisset, ait sibi fructum non perire justitiæ, qui insidiatorem suum in manus suas a Domino sibi traditum non peremisset. Ab injustis iniquitas prodivit, venenum a serpentibus effusum est, venenum et iniquitatis arma perierunt.

11. Ideo scriptum est : *Dixit injustus ut delinquat sibi*. Quid dixit? *Ponam thronum meum super nubes, et ero similis Altissimo*. Effectum non habent verba, sed peccatum habent. Inanis quidem pompa jactantiæ; sed superbiæ spiritus criminosus non timet convicio majestatem violare divinam. Etenim si ullus Dei timor ejus inesset affectui, non in conspectu Dei plena doli gerenda sibi esse temerario credidisset, quasi Deus non possit occulta cognoscere, qui scrutator est internorum. Spectat omnia Deus : nihil est quod eum prætereat, nemo qui fallat : cui omnia præsentia quæ futura sunt, et manifesta quæ latent. Etenim si sol iste mundanus clausis plerumque domiciliorum habitaculis suum lumen interserit; quanto magis Deus summus, æternus, etiam secreta penetralia mentis humanæ, atque omne Angelorum consilium scientia sua scrutatur, et prævenit? Quid ergo aliud agit injustus, nisi ut iniquitatem sibi quærat et odium?

12. Sic enim scriptum est : *Non est timor Dei ante oculos ejus ; quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniret iniquitatem suam, et odium*. Quid enim inveniret? Omnis enim qui quærit, invenit : ergo si malum quæritur, agitur ut inveniatur. Sed quemadmodum laudabilis est ille, qui bonum quod quæsivit, invenit : ita inveniabilis qui laboravit ut malum quod quæsierat, inveniret; bonis enim rebus, non flagitiis atque criminibus laborem nostrum nos oportet impendere. Quid igitur nisi summæ stultitiæ atque dementiæ est, odium quærere, iniquitatem malis artibus invenire quam bonus nemo quæsivit.

13. Quomodo igitur improbi iniquitatem suam et odium quærant, consideremus. Nempe Herodias erat tetrarchæ Philippi legitimo nexa conjugio, regiæ abundans opibus potestatis : quæ Herodem Romam adusque tendentem quasi germanum mariti, hospitii et affinitatis jure suscepit : cum quo depacta suam copulam, non multo post relicto viro, consortii sui jura mutavit. Nonne ea quæsivit iniquitatem et odium, quæ conjugium deseruit, ut inveniret adulterium? Et quia sanctus Baptista nuptias illicitas constanter increpuit, dicens Herodi : *Non licet tibi eam uxorem habere*, quæ maritum contra Legem reliquit, et fratri mariti quasi ex Lege convenit; commota est adultera, ut eum vellet occidere. Sed cognito quod Herodem ad necem justi non facile posset inflectere, excogitavit qua via istud efficeret. Natalis erat Herodis, quem luxu nimio, ut plerisque regibus mos est, celebrare consueverat. Adornavit filiam, ut in convivio regis pignus regale saltaret*. Et cum placuisset Herodi, quod displicere debuit patruo, obtulit ei, ut quod vellet præmium pro saltationis opprobrio postularet. Matrem illa consuluit, cujus impulsu caput Baptistæ poposcit. Victus Herodes, quia sacramento se constrinxerat daturum quidquid neptis propria petisset, jussit occidi Johannem, et caput ejus adferri. Quod allatum puellæ dedit, et illa matri suæ pertulit. Verum est ergo quod iniquitas et odium requirantur; quandoquidem ea mulier, quod facili petitione impetrare non poterat, pravis artibus excogitatæ fraudis elicuit.

14. Quid de Juda proditore loquar qui quæsivit avaritiam, et invenit sa-

* Hic videtur significari præmium proponi solitum puellis saltantibus in conviviis, licet forte non semper determinatum; ut quæ illud esset promerita, majus vel minus acciperet, quo magis vel minus placuisset. Est autem idem *saltare pignus regale*, ac saltare saltationem pignoris regalis, quemadmodum apud Horatium *saltare cyclopa* non aliud est quam saltare saltationem Cyclopis.

crilegium, dicens : *Quid mihi dabitis, et ego eum vobis tradam?* Nec expletus pauperum spoliis, ad plenitudinem criminum gravissimorum crimina serendo pervenit, pia miscens caritatis sacramenta flagitiis, cum diceret : *Quem osculatus fuero, ipse est : tenete eum ;* ut vere de eo dictum dubitari non queat : *Verba oris ejus iniquitas et dolus.* Oscula labiis ferebat, offundebat venena pectoribus : meditabatur acerba supplicia, gratiæ pignus adferebat.

15. Bene de eo Prophetia addi fecit : *Noluit intelligere ut bene ageret ;* non enim per naturam deliquit, sed per voluntatem. Denique Apostolus erat, audiebat quotidie divina mandata, discebat cœleste mysterium : potuit intelligere ut bene ageret, si voluisset. Videbat sanari paralyticos, cæcis refundi lumen, mortuos resuscitari : num debuit intelligere quod Deus esset, qui talia posset operari? Sed intelligere noluit; quia avarus homo et pecuniæ intentus a cognitione divinitatis vigorem suæ mentis avertit. Unusquisque enim qui se flagitiis ingurgitaverit, non vult intelligere quæ cœlestium mandatorum sunt, ne revocetur a vitiis. Vide illum fugientem intelligere, qui ait : *Tenebræ operiunt me, et circumdant parietes : quis scit an videat Dominus?* Non vult enim quærere et invenire, quod Deus omnia videat atque cognoscat; ne metu retrahatur a crimine. Vide regem Achab petentem a Nabuthe vineam ejus : cognosce respondentem illum : *Absit ut cedam hæreditatem patrum meorum.* Non debuit intelligere quod justa referebat? Sed *noluit intelligere ut bene ageret,* et aliena non quæreret. Non debuit intelligere quod vero Elias Deo serviebat, cum videret in verbo Eliæ clausum cœlum tribus annis et tribus mensibus; et ad preces ejus pluvias esse demissas, ut arida omnia rigarentur? Sed noluit intelligere, ne perfidiam condemnaret, sequeretur fidem.

16. Quinetiam *Iniquitatem meditatus est in cubili suo,* ubi verum quærere debuisset. In cubilibus enim compungere nos debent nostra peccata, non in ipsis delinquendo committi, dicente Propheta : *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini.*

17. *Adstitit,* inquit, *omni viæ non bonæ: malitiam autem odio non habuit.* Non enim immerito injusta meditatur, qui in via erroris adsistit, et malitiam diligit, quam odisse deberet. Plus dixit, *adstitit ;* quasi jamdudum in via nequitiæ, diuturna statione, permaneat. Ille enim beatus, qui in via peccatorum non stetit, non is qui in ea stare non desinat. Et ideo prima præcepta sunt sancti prophetæ David, impietatem fugere, in peccato non stare, in Lege meditari; ut intelligas quæ bona sunt, et justa, atque injusta secernas. In omnibus igitur radix est spectanda gignendi; ne eam inutilis ab exordio succus inficiat graviora quæ multo sunt animorum vitia, quam virgultorum. Cavendum ergo præ cæteris, ne humano ingenio malitiæ usus inolescat, atque omnis ætas secutura degeneret; arbor enim mala fructus malos facit. Nam si plerumque quod nolumus hoc agimus, et vitare non possumus; et quod odio habemus, hoc facimus, vincti quadam aut delectatione flagitii, aut obreptione peccati : quomodo possumus vitare quod amamus? Adstringimur et inviti, quomodo possumus voluntarii non teneri? Vix se exsolvit Paulus erroribus quotidiana decertatione luctando, ut vinculis captivitatis exutus, per Christi gratiam servaretur; et tu putas quod adsistendo delictis possis ad cœlestium repromissionum merita pervenire? Luctando corona quæritur, non reluctando : studio, non refragio comparatur. Certantibus quoque divinæ misericordiæ suffragia postulanda sunt; ut corona justitiæ pro laborum meritis deferatur.

18. Denique quid sequatur consideremus. *Domine,* inquit, *in cœlo misericordia tua : et veritas tua usque ad nubes. Justitia tua sicut montes Dei; judicia tua sicut abyssus multa.* Nonne hunc locum secutus est Paulus ut diceret : *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum dominum nostrum.* Ubi enim mens humana turbatur, et certa-

nimum dura atque aspera nos fatigant, Domini auxilium postulandum est. Ideoque conversus ad Dominum, ipsum invocat et implorat, ut laborantibus adjutor adsistat. Misericordia ergo petenda de cœlo est, et veritas Dei ex prophetarum oraculis colligenda, qui quasi nubes mysteria divinæ cognitionis obtexunt. Posuit enim tenebras Deus latibulum suum; ut primo pluviam mysticæ fertilitatis accipias, et tunc infusus rore cœlesti fulgorem reseratæ lucis agnoscas, ut possis dicere : *Ex plenitudine ejus accepimus*. Quis enim potest secreta Dei facile comprehendere, cujus *justitia sicut montes Dei,* vel (sicut Aquila posuit) *ut montes validi;* eo quod validæ virtutis plena præcepta sint. Unde et Apostolus videns esse sublimia quæ audivit, dicit : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! quam inscrutabilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini ? Aut quis consiliarius ejus fuit?* Altitudinem itaque divitiarum sapientiæ retulit ad altitudinem montium. Audi quorum montium. Ipse enim Dei filius mons magnus est; et ideo adscende in hunc montem qui evangelizas Sion, ut stes radicatus et plantatus in Christo. Est mons quasi sapientia Dei, est mons quasi justitia, est mons quasi scientia Dei, est mons quasi sanctificatio, est mons quasi redemptio, est mons quasi resurrectio. Demonstravit nobis hos montes Scriptura, quæ dixit : *In ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est sapientia nobis a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemtio.* Vel quia Angelis Angelus factus est Dei Filius, prophetis propheta : cujus judicia sicut abyssus multa. Audi bona : *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum ;* id est, scriptura veteris Testamenti, novi advocat seriem Testamenti ad consummationem sanctificationis et plenitudinem gratiæ, sonitu quodam atque profluvio redundantiæ spiritalis.

19. *Homines et jumenta salvos facies, Domine; sicut multiplicasti misericordiam tuam, Deus. Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Quid est, *homines et jumenta?* Rationabiles utique, et irrationabiles. Rationabilibus judicia, irrationabilibus misericordia. Alii reguntur, alii nutriuntur. Ideoque addidit : *Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt;* id est, non generatio viperarum; sed filii hominum, qui ad imaginem et similitudinem Dei vivunt : non in pascuis, sed in conviviis collocantur; alii enim in loco pascuorum, alii in privilegio sacramentorum. Imperfectis succus lactis, perfectis mensa refectionis, de qua dixit : *Parasti in conspectu meo mensam :* in qua panis vivus, id est, Verbum Dei : in qua oleum sanctificationis, quo impinguatur caput justi, et sensus firmatur interior, ut aboleatur oleum peccatoris : in qua etiam *poculum inebrians, quam præclarum*, vel, *quam validum!* κράτιςον enim dixit græcus vel potens, vel forte, vel validum; validum enim, quo abluuntur flagitia vel delentur. Bona ergo ebrietas poculi salutaris. Sed est alia ebrietas de redundantia Scripturarum. Est et alia ebrietas per infusionem Spiritus sancti. Denique illi qui diversis linguis in apostolorum Actibus loquebantur, musto pleni audientibus videbantur. Domus ergo Ecclesia est : ubertas domus, redundantia gratiarum : torrens voluptatis, Spiritus sanctus.

20. Nec te nomen aut mos torrentis offendat, quod aliquando aridior aut exilior sit, ut ejus soleant fluenta cessare. Cessavit et hic noster, cessavit aliquando torrens profluvii spiritalis in populo Judæorum. Quid dicam, torrens cessavit; cum mare cessaverit, sicut lectio hodierna nos docuit, dicente Domino : *Ecce ego increpatione mea desolabo mare, et ponam flumina deserta, et arefient pisces eorum*, utique Judæorum suæ ariditate perfidiæ, ut enatare non possint? Cessavit ergo torrens propter Synagogæ sacrilegia; quia erat illa plebs fide arida, sterilis operibus, captiva peccatis. Quid enim flueret non bibentibus, sed contaminantibus sacros meatus, cum ipsum fontem necarint? Bonus torrens, qui illis cessavit, ut nobis

abundaret, et sitim humanæ cupiditatis averteret, sicut torrens in austro. Unde et Sciptura dicit : *Surge aquilo, et veni auster*, qui arbusculas paradisi perflare consuevit.

21. Diximus sensum; etiam elocutionem consideremus, cur *torrentem voluptatis* dixerit *potabis eos*, et non torrente quasi de torrente; nisi quia aviditatem bibentium voluit exprimere, quasi torrentem ipsum vellent ebibere, si possent? Hic est forsitan torrens voluptatis quem in Genesi legimus, fontem qui abluit paradisum, et dividitur in quatuor flumina, quæ circumeunt totam terram. Ex hoc enim fonte virtutes profluunt spiritales, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia. Bonus fons gratiæ et splendoris ejusdem atque naturæ, cujus et illud flumen de quo in posterioribus dicitur : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.*

22. Aptissime itaque substituit : *Quoniam apud te est fons vitæ : et in lumine tuo videbimus lumen. Prætende misericordiam tuam scientibus te; et justitiam tuam iis qui recto sunt corde.* Etenim post commemorationem cœlestium beneficiorum, jure gratiæ referuntur auctori domino nostro Jesu Christo, qui fons vitæ irriguus æternæ descendit in terras, ut ariditatem nostri pectoris irrigaret. Idem est splendor gloriæ Dei Patris, et imago substantiæ ejus; et ideo in lumine ejus vero, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, videbimus, inquit, Patrem; quia Deus lux est. Recte etiam dicitur : *In lumine tuo videbimus lumen*; secundum illud : *Qui me videt, videt et Patrem meum.* Apud te ergo, Fons vitæ, præsentem videbimus Patrem. Sicut enim tu apud Patrem eras in principio Deus Verbum : ita apud te semper est Pater, qui in te est. Est enim apud ipsum, in quo est. Prophetatur autem adventus domini Salvatoris, qui venturus in terram diceret : *Ego et Pater unum sumus;* id est, unum sumus lumen, sicut unum nomen. Per luminis et nominis unitatem ambo unum sumus; immo Trinitas unum in unitate substantiæ, sed distinctione uniuscujusque personæ. Trinitas distinctionem significat personarum, unitas potestatem. Potest et ad Patrem dici : *Quoniam apud te est fons vitæ*, id est in te ex quo vita processit, erat Verbum, et semper erat; quia apud te erat. Omnia per ipsum et in ipso facta sunt : et ipse est vita universorum, et ipse te nobis manifestavit ut corda hominum ad cognitionem tuæ majestatis illuminentur.

23. *Prætende ergo misericordiam tuam scientibus te :* Prærogativa prætenditur, ut mereantur misericordiam quibus cognitionis tuæ meritum suffragatur. Denique in posterioribus etiam vilioribus personis studium scientiæ agnoscimus suffragatum, dicente Domino : *Memor ero Rahab et Babylonis scientibus me;* id est, meretricis illius Rahab, et confusionis illius memor ero apud scientes me, vel inter ipsos; quia meretrix illa me agnovit, quem populus non agnovit. Inter illos ergo qui me sciverunt, commemorabitur Rahab, ut dignum fidei præmium adipiscatur. Unde et in Evangelio dictum advertimus : *Meretrices et publicani præcedent vos in regno cœlorum.* Sed quia invalidi sumus ad exsequendum, licet devoti ad credendum : tu prætende misericordiam tuam in te credentibus, quo devotioni et fidei facta quoque nostra conveniant : nec studium mentis nostræ destituat corporis hujus infirmitas; sed in ipsis tentationibus et infirmitatibus gloriemur, in quibus gloriabatur Apostolus dicens : *Libentissime itaque magis gloriabor in infirmitatibus meis, ut prætendat in me virtus Christi.*

24. Pulcherrime itaque addidit : *Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatorum non moveant me. Ibi ceciderunt operantes iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare.* Superius quidam accipiunt torrentem voluptatis tuæ in tentationibus fortitudinem; sicut est martyrum, in quibus placuit Deo exhibere sibi suavis, et grati certaminis voluptatem. Etenim si hyemes pro tentationibus accipiuntur unde et orandum Dominus admonet, ne fiat fuga nostra hyeme aut sabbato, hoc est, vel in tentatione, vel otio : hyeme autem crescit torrens, et

adimpletur, atque intumescit : torrens utique pro graviore tentatione potest accipi, quæ est in persecutionibus. Et ideo bene torrens voluptatis dicitur; quia ubi superabundavit peccatum persecutionis, superabundavit et gratia confessionis.

25. Vide virtutem propheticæ distinctionis. Primo injustum exposuit, qui vel in corde suo, vel in sermone dicit, ut sibi delinquat, vel in se delinquat, habet enim græcus codex, ἐν ἑαυτῷ, id est, in se ipso : sed non omnes. Et forte ideo, quia *insipiens in corde suo dixit quia non est Deus*. Ne forte et injustus intra se dicat, et intra se delinquat, licet Deum palam negare dementis sit : injustitiam autem plerique pro laude profitentur. Rapere enim, nocere etiam iis qui non læserint, et circumvenire plerique sibi existimant gloriosum. Ergo primo injusti vitam exposuit, postea sacramentum divinæ cognitionis adjunxit; ut timentes Deum, iniquitatem et injustitiam declinemus. Precem addidit, ut ab injustorum consortio justos suos liberare dignetur; ut in iis quoque qui mundo sunt corde, justitia divina prætendat, quasi speculatrix pia; ne nobis peccatorum velut hostium incursus obrepat, et capiat dormientes. Ideo vigilandum est, semper castra Domini munienda sunt; quia nocte advenit inimicus et adversarius; quando somno sensus tenetur, cibo corpus distenditur. Orandum ut justitia Dei prætendat in nobis, quæ in infirmitate positos faciat fortiores, ut possit unusquisque nostrum dicere : *Cum infirmor, tunc potens sum.*

26. Deinde etiam specialiter pro se orat; ut nos doceat, quemadmodum orare debeamus ad Dominum : *Non veniat*, inquit, *mihi pes superbiæ*, id est, non in superbiam incidam. Denique et alibi meminit sui dicens : *Si non ambulavi in magnis*. Hic oravit, ibi implevit : non implesset, nisi orasset. Cavenda superbia, quæ etiam in prosperis supplantat. Denique gravius Adam in paradiso cecidit, quam si cecidisset in terra. De altissimis cadere, præcipitium est : in planis lapsus vocatur. Ideo pes errat superbi, quia caput non tenet; oculi enim sapientis in capite ejus. Non mirum ergo si errat vestigium, ubi oculus non habetur. Præcedat oculus, ut pes sequatur. Quomodo enim in tenebris viator incederet? Cito pes offendit in nocte, si quasi quidam mundi oculus viam luna non monstret. Et tu in nocte es sæculi, monstret tibi Ecclesia viam : ex alto te justitiæ sol illuminet, ut lapsum timere non possis.

27. Et quia pedem dixerat superbiæ, addidit : *Et manus peccatorum non moveant me*. Etenim sicut sancti membra sunt Christi, ita impii membra sunt diaboli. *Manus peccatorum non moveant me*, id est, actus eorum qui peccant, non me de justitiæ statione dimoveant. Plerumque enim dum videmus peccatores prosperis abundare successibus nutamus affectu, et quasi quadam peccatorum manu de radice virtutis avellimur. Cavendum ergo ne quos in domo Dei manus divina plantavit, manus adversa supplantet. Pulcre tamen hoc dicit, qui a persecutoribus verberatur. Qui autem moventur de radice sua, qua jam Christo inhæserant, cadunt.

28. Unde addidit : *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem*. Quid est, *ibi*? Utrum ubi est superbia, ubi est manus peccatorum? An ubi stabant, ubi erant ante plantati; ibi ceciderunt? An in vicino, an in continenti, quasi in ipso tempore, in ipso loco? Et videtur ambiguum. Sed alibi docemur quid sit *ibi*, ubi dicitur : *Ibi dolores sicut parturientis*. Bonus dolor ei cui partus est fidei, quo Christus in Ecclesia formatur, et nascitur. Et alibi dicit : *Memor ero Rahab, et Babylonis scientibus me. Etenim alienigenæ, et Tyrus et populus Æthiopum, hi fuerunt ibi*; id est, ubi scientes me, ubi fundamenta in montibus sanctis, ibi et alienigenæ, quia et ipsi in me putaverunt esse credendum. Ibi ergo ceciderunt, ubi magis stare debuerunt; quia et in paradiso cecidit Adam, et Christus in ruinam venit, et in resurrectionem; ut ruina sit perfidorum : justorum autem et fidelium resurrectio.

29. Denique *expulsi sunt*; quia injusti viri in loco sancto stare non poterant.

Unde et Apostolus dixit : Et tu qui stas, vide ne cadas. Et utique ei dixit qui non corpore, sed fide stabat. Possumus et in futurum intelligere, *ibi*, ut est : *Ibi erit fletus, et stridor dentium*; et : *Nudus ibi pergam*. Quam brevis in exitu et quanta conclusio ! Non sim, inquit, superbus, ut peccem : non peccem, ne movear : non movear, ne cadam : non cadam, ne expellar, sicut Adam de paradiso expulsus est; quia in ipso primum pes superbiæ stare non potuit. Nescit stare superbia ; et si ceciderit, non novit resurgere. Et ideo pulcre iste et in superioribus locutus est de superbis : *Hi in curribus, et hi in equis : nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur*; hoc enim stabile, illud infidum. Et subjecit : *Ipsi obligati sunt et ceciderunt : nos vero surreximus, et erecti sumus*. Et in libro Michææ prophetæ scriptum est : *Noli superbe gaudere mihi, inimica mea, quia cecidi; sed resurgam*. Cecidimus enim in hoc mundo, sed in Christo resurreximus : cui est honor, gloria, virtus, perpetuitas et a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN PSALMUM XXXVI ENARRATIO.

PRÆFATIO.

1. Omnis Scriptura divina, vel naturalis, vel mystica, vel moralis est. Naturalis in Genesi, in qua exprimitur quomodo facta sunt cœlum, maria, terræ, et quemadmodum mundus iste sit constitutus. Mystica in Levitico, in quo comprehenditur sacerdotale mysterium. Moralis in Deuteronomio, in quo secundum Legis præceptum vita humana formatur. Unde et Salomonis tres libri ex plurimis videntur electi : Ecclesiastes de naturalibus, Cantica canticorum de mysticis, Proverbia de moralibus.

2. Sed quia omnium psalmorum corpus unum est, idcirco nihil in his divisum est atque distinctum; sed prout se obtulit ratio, nulla intermissa doctrinæ istiusmodi disciplina est. Namque et naturalem evidentissime comprehendit, dicendo de Angelis atque Virtutibus, et sole, et luna, et stellis, et lumine cœli cœlorum, et aqua quæ super cœlos est : *Quia ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt. Statuit ea in sæculum sæculi, præceptum posuit, et non præteribit*. Et de mysticis locutus est, cum de occultis, et sacræ unctionis unguento, et de consummatione scripserit Tabernaculi. Quorum multiplex gratia; quoniam multifariam et multis modis locutus est Dominus in prophetis. Nam et venturum præfatus est Dei Filium Principem sacerdotum, et passurum esse pro nobis, et sanguine suo mundaturum nostra peccata tituli *Pro torcularibus* declararunt; et resurrecturum psalmus *resurrectionis* expressit, et alius postea titulus indicavit, in quo *terra ejus est restituta*, commutationem quoque universorum futuram fidei sacramentis. Et de moralibus plura contexuit, diversaque virtutum genera demonstravit, et dedit præcepta vivendi, quibus ulcera nostrorum sanavit errorum, moresque renovavit humanos, atque intimos mutavit affectus; sicut docet psalmus trigesimus tertius, quem etiam Petrus sanctus in epistola sua tamquam medicamentum nostris pectoribus affixit : atque iste qui nobis hodierna lectione propositus est. Nam isti præ cæteris ethici reperiuntur : sed iste diffusior, qui trigesimus sextus inscribitur. Nam etsi ille prædulcis et lucidus est, iste tamen dulcior : quoniam ille me docuit cohibere linguam a malo : iste desinere ab ira, indignationem relinquere. Ille præcepit sine dolo loqui : iste instituit esse mansuetum, qui præmia mansuetudinis demonstravit. Quæ majora fomenta sunt

cordis humani, quam mansuetudo atque simplicitas: quibus et dolor omnis acceptus levatur injuriæ, et labes criminis omnis exciditur?

3. Ad hæc igitur manum medicamenta mittamus, ut vulnera nostra curemus; ne si velimus dicere quod alios curare possimus, dicatur nobis: *Medice, cura te ipsum*. Ergo quod etiam non medicis, sed vulgo quoque solet esse commune; ut medicinam pauci profiteantur, plurimi tamen remedia ejus aliqua scire se dicant: vel quod medicorum pueri faciunt nos quoque alieno medicamento remedium indigentibus proferamus. Dives magistrum adhibeat, pauper ministrum. Qui perfecti altitudinem capit, sumat ex ipso: qui planiora desiderat, in valle pascatur, ut parvulus. Qui fluvium metuit, de rivulo bibat: et qui profundum pavet, ad littus enatet. Pulcre autem sanctus David in superiore psalmo injusti vitam describit, hic justi: ibi injustus exponitur, hic justus instituitur: ille sibi delinquit, hic tollit etiam aliena peccata. Et ideo quod primum medicamentum sit justitiæ consideremus.

ENARRATIO.

4. *Noli*, inquit, *malignari inter malignantes: neque æmulatus fueris facientes iniquitatem*. Primum discamus quid sit *æmulari*; licet minor vis sermonis hujus sit in latino, quam in græco. Nam et in bono æmulationem legimus, et in malo. Denique Apostolus dicit: *Bonum est æmulari in bono semper*. Et supra ipse dixit: *Æmulantur vos non bene: sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini*. Et iterum ipse ait: *Æmulamini meliora charismata*. Et ad Romanos habes: *Dico ergo numquid sic offenderunt, ut caderent? Absit; sed illorum delictum salus est gentibus, ut illos æmulentur*. Et infra: *Vobis enim dico gentibus: quamdiu ego sum gentium Apostolus, ministerium meum illustrabo, si quo modo æmuler carnem meam, et salvos faciam aliquos ex ipsis*; hoc est, afficiam carnem meam. Denique παραζηλώσω græcus habet. Nam et hic: μη παραζηλου ἐν πονηρευομένοις habet; μηδὲ ζῆλον τους ποιοῦντας την ανομιαν; hoc est, noli malignos in æmulationem excitare; quoniam illi non de bono, sed de malo certant.

5. Quid est, in æmulationem excitare? Exemplo, si possumus, aperiamus. Intemperantes mulieres quædam sunt, quæ aliorum conjugum corda sollicitant: quos cum consuetudini suæ, probroque subdiderint, non contentæ erroris sui habere secretum, student coram jugalibus eorum suum jactare flagitium; ut eas in zelum sui excitent et inflamment, triumphum quemdam de dolore probarum mentium et commotione captantes: quæ æmulatione feminea thori proprii contumeliam non ferentes, solvunt complaciti vincla conjugii, aut quotidiana rixa decertant; fitque ex æmulatione discordia, ex dissensione dissidium, quo domus tota turbetur. Exemplo igitur protervæ mulieris cognosce qui legis, partes esse nequissimæ detestabilisque versutiæ, improba æmulatione alterius animam commovere: aliudque esse zelum, aliud parazelum. Hæc est enim prava æmulatio, quæ bonorum subintrat affectum: qua etiam Judæus erravit qui a vero et bono Evangelicæ disciplinæ itinere, devia Legis æmulatione, deflexit; sicut de se Apostolus ait, quod secundum æmulationem Legis persequebatur Ecclesiam Christi.

6. Ergo quamvis Deus noster ingratis Judæorum offenderetur frequenter affectibus et querelis; tamen adsumtum semel et electum sibi populum minime relinquebat: sed Synagoga tantum meretrix procax irritare eum cœpit in æmulationis amaritudinem, prævaricationis se miscendo sacrilegiis. Denique dixit ad sacerdotem Aaron: *Fac nobis deos quos adoremus*; et vituli caput adorare cœperunt. Unde per canticum magnum Moysi Dominus in ore ipsius resultavit dicens: *Ipsi excitaverunt me in æmulationem in non Deo, irritaverunt me in simulacris suis: ego autem excitabo eos in æmulationem in non gente, in natione insipiente irritabo eos*. En quomodo Dominus condemnavit Synagogæ

meretricios mores, quo ipsorum in eos versutiam retorqueret; et suo afficerentur ingenio, qui Dominum Deum suum a quo adsumti fuerant, gravibus sacrilegiis refutarunt, deos sibi quos colerent eligentes : adsumens e contrario sibi Ecclesiam de profanis, quam prælatam sibi sine Lege, sine gratia Judæorum populus ingemisceret; atque eo amplius in æmulationem illorum excitaretur affectus, quo viliorum facta esset electio. Nam ante quo afficeretur ille populus non habebat; cum solum se a Domino consideraret electum. Ubi vero advertit adscitam ex nationibus convenam plebem quæ sibi legem Domini, prophetarum oracula, Testamentum novum Domini vindicaret, tunc demum excruciari nimio cœpit affectu, posteaquam se repudiatum esse cognovit. Denique si videat gentilium cæremonias, non movetur: si audiat profectum Ecclesiæ, cruciatur miseraque torquetur invidia. Completur ergo in Judæa : *Et ego in æmulationem eos excitabo in non gente.*

7. Accedit ad cruciatus gravioris ærumnam, quod ex gentibus peccatores sibi videntur esse prælati, qui ne gentis quidem, alicujusve nationis nomen adtollant. Nam omnis congregatio cujusque regionis nomen sibi vindicare consuevit, ut Ægyptii, Æthiopes, Syri, Judæi, Arabes, provinciæ suæ terrarumque suarum vocabulum præierunt: nos de diversis populis congregati, vocabulum nobis unius gentis non possumus usurpare; et ideo quia nomen non habebamus in terris, de cœlo accepimus, ut Christi populus diceremur. Sed hoc gentilis stultitiam putat, Judæus opprobrium. Verum est ergo quod scriptum est, quia ultus est Deus propriam contumeliam, Ecclesiam sibi ex non gente quærendo; et eam ex gente insipiente, vetusto illi atque regali populo præferendo. Quæ sit gens insipiens quæ prælata sit, audi dicentem : *Quoniam stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes.* Et iterum : *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens.* Reddidit ergo, non intulit Dominus æmulationis communionem; ut esset non in forma imitationis, sed in pœna iniquitatis.

8. Denique latinus interpres volens distinctionem facere inter æmulationem virtutis, et æmulationem offensionis, ait : *Numquid æmulamur Domino?* Hoc est, numquid Domino offensionem æmulationis inferimus, ut de iis edamus; quæ immolata simulacris sunt; sicut Judæi, cum sacrificando simulacris exasperaverunt? Quod si inter homines excitandæ æmulationis offendit intentio, et frequenter persona exasperati superior invenitur, quod incentoria * æmulationis fraudi esse consuevit, cujus stultitiæ est majestatem irritare divinam, et offendiculo æmulationis incessere, ubi nulla ultionis est difficultas?

9. Non debemus igitur malignis æmulandi adversum nos aculeos ministrare, qui etiam non lacessiti, invidiæ stimulis excitantur, ut noceant; sicut Cain fratrem occidit, quia magis illius sacrificium acceptum esset, quam quod ipse putaverat offerendum. In quo non æmulatus Abel : sed invidus Cain prælationis gratiam scelesto parricidio persecutus est. Non enim ille fratris voluit obumbrare sacrificium, sed servare sacrificii disciplinam; ut primitias nulla desidia moraretur, nec aliqua in usus proprios derivata usurpatione violaret. Saul quoque triumphatorem Palæstinorum David prophetam, et propriæ conservatorem salutis, juvencularum sibi sermone prælatum tentavit insidiis, teli jaculo paravit occidere; ac pene sanguinem generi fuderat innocentis, nisi vulnus ille sinuati corporis inflexione elusisset. Quæ ibi malitia, si juvenculæ dixerunt : *Saul in millibus, David in decem millibus?* Quam atrox autem invidia regis Saul, qui sermonis errorem in innocentis exitium derivavit.

10. *Neque æmulatus*, inquit, *fueris facientes iniquitatem.* Non repetivit quod dixerat, sed mutavit; aliud est enim subæmulari, aliud æmulari: subæmulatio astutiam habet, æmulatio simpli-

* Vocem *incentoria* fuisse tunc temporis pro causa quæ ad aliquid incenderet, usurpatam existimamus.

citatem. Sed tamen etiam ipsa cauta debet esse simplicitas et provida, ut noverit quid cavendum sit. Neque enim otiose dictum est : *Estote astuti sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.* Spiritalis ergo debet esse astutia, quæ servet salutem, dolum nesciat. Spiritalis debet esse simplicitas. Videtur autem etiam alio loco distinctionem submulationis Scriptura fecisse, cum dicit : *Et auferetur zelus Ephræm, et inimici Judæ peribunt. Non erit æmulus Ephræm Judæ, et Judas non vexabit Ephræm.* Alibi autem habes : *Sic et vos, quoniam æmulatores estis spiritalium ad ædificationem Ecclesiæ, quærite ut abundetis.* Æmulatores pro bonis, et bonæ rei imitatoribus posuit, æmulum pro obliquo et invido.

11. Primum est ergo, ne malignos ad æmulationis malignitatem lacessas : secundum, ut non æmuleris iniquitatem facientes. Plerumque enim videntes pii fraude aliquos et astutia quæsisse divitias, et pervenisse ad honores, æmulatione deformi, vias eorum sequi gestiunt ; ut ad divitias et honores simili arte perveniant, vel in contrahendo conjugio circumscribant adolescentulas. Quid enim prodest, cum ipsæ divitiæ et omnis gloria sæcularis tamquam fœnum cito arescat, et tamquam olera herbarum in ipsa specie sui floris intercidant ? Omnis caro fœnum, et omnis gloria hominis ut flos fœni. Noli ergo magnopere affectare quod perpetuum esse non possit : noli esse æmulus et obliquus : noli esse contentiosus et decertator in zelo. Unde et Aquila dixit: *Noli concertare in malignantibus.* Symmachus, *noli contendere.* Noli etiam esse imitator iniquitatis et fraudis : sed esto apostolicæ doctrinæ, propheticæ gratiæ, sanctorumque virtutis imitator ; ut fructum feras, et messem bonitatis recondas, sicut Joseph, qui multitudine frumenti famem diuturnæ sterilitatis exclusit : ut Habacuc, qui prandium messoribus deferendo, elevatus ab Angelo aerii tramitis iter carpsit, et redditus terris, inter sævos leonum strepitus pio prophetæ dulce convivium ministravit.

12. Recte ergo dicit Propheta : *Spera in Domino, et fac bonitatem; et inhabita terram, et pasceris in divitiis ejus.* Quæ est terra quam suadet inhabitandam, nisi anima tua, quam bene debes excolere, frequenter spiralibus inarare vomeribus, ne longo inhorrescat situ? Bonus enim agricola quotidiana operatione et pervigili sollicitudine exercet agrum suum, et propria rura custodit; ne devastet ea aper de silva, et fructus maturos raptor eripiat. Ara ergo terram tuam, ut cum venerit, qui seminat verbum, animam tuam inveniat præparatam ; ne supra inculta cordis tui decidat semen, et veniant aves cœli, et diripiant quod fuerit seminatum. Quæ sit ergo terra, audi dicentem : *Ecce exiit qui seminat, seminare agrum suum : et dum seminat, aliud cecidit secus viam, aliud supra petram, aliud supra terram bonam...... Quod autem supra terram bonam, ii sunt qui in corde bono audientes verbum retinent, et fructum adferunt per patientiam.* Mundum sit ergo cor tuum, munda sit anima tua, ut fructum bonitatis possis adferre, hoc est, gratiæ spiritalis. Bonitas enim fructus est spiritus sancti ; sicut scriptum est : *Fructus autem Spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, fides, modestia, continentia.* Hi sunt fructus, quorum divitiis pascimur, et ubertate satiamur. In hac terra vitem illam fructiferam justus Noe plantavit, et de fructu ejus bibit, atque intimo corde solutus est; quando eum laudabili pietatis amictu induit virtutum suarum geminata posteritas. Alio quoque loco nobis istas Propheta sanctus divitias demonstravit, quibus erat dives in Christo, et omnibus quæ ad vitam æternam conducerent, abundabat. Et revera quis ditior, quam qui dives in Domino est; ut possit dicere : *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, quasi in omnibus divitiis?* Quid enim poterat deesse viro, qui cœlestibus ditabatur oraculis ? Et ideo suadet hoc psalmo, ut thesaurum illum nobis quæramus æternum, et delectationem ejus acquisitione capiamus.

13. Ideoque ait : *Delectare in Domino,*

et dabit tibi petitiones cordis tui. Quare non dixit tuas; sed cordis tui petitiones? Etenim petitiones exterioris hominis interiorisque communes non sunt, nec omnes probantur a Christo; quia lex carnis legi mentis frequenter repugnat. Quæ autem interioris sunt hominis, qui renovatus est Spiritu, illas petitiones Dominus petitori donat effectu. Unde et alibi ait: *Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, et omnes petitiones tuas confirmet. Secundum cor,* ait, non secundum appetentiam carnis : et illas petitiones, inquit, quæ prodeunt ex intimo corde, confirmet, non quæ ex carnis hujus illecebra et voluptatibus diriguntur.

14. *Revela ad Dominum viam tuam, et spera in eum, et ipse faciet. Et educet sicut lumen justitiam tuam, et judicium tuum sicut meridiem.* Hoc solo versiculo qualis esse debeas, declaravit. Quis enim revelat viam suam, nisi qui Deo occultorum suorum arbitro interna sui pectoris confitetur? Bene ait, *revela*, hoc est, aperi conscientiam tuam, ne eam sæculi istius gravet umbra vel carnis. Prorumpentia enim semina si fuerint obumbrata, tenuantur : soli objecta pinguescunt. Quid de seminibus loquor? Ipsas arbusculas, quominus sese in altum subjiciant, umbra silvestris internecat, et prohibet brachia ramosa diffundere. Pulcre autem dixit : *Revela ad Dominum viam tuam*, quia natura hominum prona peccato velut quoddam menti nostræ velamen obducit; ne nostra Domino peccata fateamur, qui potest vulnera nostra sanare : ut erubescat quis ore proprio postulare medicinam, ne coram hominibus sua prodantur opprobria. Premit igitur se intra hominem conscientia, cum latere non possit: et tamdiu differt, quoad vulnus effervcat; ut jam non fidei salubritate, sed immedicabili atrocitate ulceris detegatur. *Revela*, inquit, *ad Dominum viam tuam;* hoc est, aperi viam tuam, noli abscondere, sicut abscondebat Cain, qui latere cupiebat; omnis enim qui male agit, odit lucem. Revelabat David viam suam, qui ait : *Dico ego opera mea Regi.* Aperi sensum tuum, ut nihil sit quod timeas reprehendi. Revelavit et Paulus, qui præsumsit dicere : *Nihil mihi conscius sum.* Is actus, ea vita sit, ut via tua coram Patre tuo luceat, qui in cœlis est.

15. Sed quia obnoxia fragilitati omnis humana conditio est, et non nostræ est potestatis iter nostrum ex voluntate dirigere; ideo tibi dicit : Spera in Domino, *et ipse faciet;* hoc est, ut aperiat viam tuam, nec talem te esse permittat, ut fugias lucem, dum times prodi : et diligas tenebras, ut possis tua occultare flagitia, dicens : *Tenebræ operient me, quis scit si videt Altissimus?* Quomodo enim potest qui adulterium molitur, non noctem suis accommodam quærere tentamentis? Qui falsum cogitat testem suæ fraudi adhibere, qui corruptelam judicis captat, ut opprimat innocentem, iniquitatis non explorare secretum? Latro in solitudine subsidet, noctis tenebras opperitur, ut sceleri cedat effectus. Iniquitas ergo tenebræ sunt: Deus lux est. Et si tu velis tuam occultare justitiam, Deus eam educet in lucem; nec patitur latere judicium quo ea quæ bona sunt, elegisti : quæ improba, refutasti. Nec solum facit tuum lucere judicium; sed lucere sicut meridiem. Quando se sol iste in splendorem totus effundit, meridies est. Meridies erat quando Joseph cum fratribus epulabatur, non ultus injuriam, sed oblitus.

16. *Subditus esto Domino, et obsecra eum.* Non solum ut subjectus sis Deo, moneris; sed etiam ut obsecres Dominum, quo possis tuæ studium subjectionis implere, sicut et supra ait : *Revela Domino viam tuam, et spera in eum.* Non solum revelare viam tuam te convenit; sed etiam sperare in Dominum. Bona autem subjectio, non abjecta, non vilis, sed gloriosa atque sublimis; ille enim Deo est subditus, qui facit Domini voluntatem. Denique quis ignorat quod sapientia mentis præstantior, quam carnis sapientia sit? Sapientia autem mentis subjecta est Dei legi : sapientia carnis non est subdita. Et addidit Apostolus: *Nec enim potest.* Esto ergo subditus, hoc est, proximus Christo, ut Legem impleas. Denique Christus faciendo

voluntatem Patris, Legem implevit. Et ideo finis est Legis, et plenitudo est caritatis; quia diligens Patrem, affectum omnem ejus adhibuit voluntati. Unde pro gloria Apostolus dixit : *Cum autem subjecta illi fuerint omnia, tunc et ipse subjectus erit illi, qui sibi subjecit omnia; ut sit Deus omnia in omnibus.* Et ipse de se ait : *Nonne Deo subdita est anima mea; ab ipso enim salutare meum?* Denique pro pietate erat, non pro infirmitate, Joseph et Mariæ parentibus subditus. Gloria autem Christi maxima, ut se universorum hominum pectoribus infundat, et omnes revocet ab impietate perfidiæ, et gentilitatis affectu, ut sibi faciat esse subjectos. Cum autem sibi subjecerit omnia, cum intraverit plenitudo gentium, et salvus factus fuerit omnis Israel, et toto orbe unum fuerit corpus in Christo; tunc erit et ipse subjectus, munus suum Deo Patri offerens, et quasi Princeps omnium sacerdotum, et cœlestibus corpus altaribus, ut sit sacrificium fides omnium. Pietatis ergo est ista subjectio, quod erit subjectus in corpore dominus Jesus, cujus nos sumus corpus et membra. Esto ergo homo subjectus Christo, hoc est subditus sapientiæ Dei, subditus verbo, subditus justitiæ, subditus virtuti; quia hæc omnia Christus est. Omnis homo Deo se subjiciat; non enim unum, sed omnes docet ut subjiciant cor suum, subjiciant animam suam, subjiciant carnem suam, quo sit Deus omnia in omnibus. Subjectus ergo est qui plenus est gratiæ, et suscipit jugum Christi, et mandata Domini strenue et incunctanter exsequitur : sine subjectione autem, qui se frustra extollit, sensu propriæ carnis inflatus, insolens devotionis et pie declinans observantiam servitutis, quam ipso jure naturæ Auctori debemus æterno. Postremo qui sine peccato est, subjectus est Christo; quoniam redemtus a Domino est : qui autem in peccato est, non potest dici liber; sed servus, quem gravia tenent vincula peccati.

17. Sequitur : *Ne æmulatus fueris eum, qui prospere dirigitur in via sua, faciens iniquitatem.* Evidenter hic quid superius senserit, intimavit : non excitandos malignos æmulatione ad malignitatem; neque imitandos facientes iniquitatem. Non enim iniquitas, sed prosperæ res quæ proveniunt iniqua gerentibus nos sæpe sollicitant, ut eos putemus imitandos, quo ad eorum possimus pervenire successus dicentes : *Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias. Et dixi : Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas; et fui flagellatus tota die.* Si igitur flagellatus est David, cavere debemus ne et nos flagellemur; et dicatur nobis quia divitiæ, honores, potentiæ, generationi huic videantur esse disposita, quasi vaga et incerta pecuniæ opera, iniquitatisque compendia, non quasi præmia ulla virtutis; ideoque velut somnium veniant, et cum somnio te resurgente deficiant. Ipsos athletas cum vicerint, certum est coronari, non antequam vincant. Nobis lucta cum sæculo est. Vince ante sæculum, ut coronam petas. Nemo ante coronatur, nisi certamen impleverit. Qui stadium currunt, numquid ante bravium accipiunt, quam stadium percurrerint? Quanti priores in exitu cadunt, et cursus sui celeritate fraudantur? Numquid tu Deo, quam Paulus acceptior? Ille vas electionis, ille gentium Doctor numquam sibi in hoc sæculo coronam ausus est postulare. Denique audi dicentem : *Certamen bonum certavi, cursum consummavi, fidem servavi. Quod reliquum est, reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die.* Paulus ille raptus in tertium cœlum, qui audivit arcana quæ non licet homini loqui : utrum in corpore esset raptus, an sine corpore, nescit, sicut ipse testatus est. Paulus ergo dicit, in illa die coronam sibi esse reddendam : tu hic tibi ut reddatur insistis? Imple ergo certaminis tui tempus. Non semel athleta luctatur, nec semel præliatur miles, ut stipendia sua possit implere; et tibi non cum una passione luctamen est.

18. Superiores si evaseris passiones, ira succedit; et ideo tibi dicit Scriptura : *Desine ab ira, et relinque indignationem.* Sunt multa vitia quæ obrepunt

insipientibus. Ira gravis passio est : plerumque accendit invitum ; et volentem mitius vindicare, in furorem rapit, ut perimat quem putaverit coercendum. Commotus, gladio sæpe transverberat innocentem. Amicos et fratres per indignationem plurimi peremerunt. Ideo Sapiens dicit : *Ira perdit etiam sapientes.* Salomonis dictum est, quia non solum quoscumque de medio homines, sed etiam ipsos perdat ira sapientes. Et David sapientem monet dicens : *Desine ab ira ;* ne cum accenderis eam, illa non desinat priusquam te ejus flamma consumat. *Relinque,* inquit, *indignationem ;* hoc est, natura te rapit, movet affectus, culpa te alicujus excitat vel offensa, ut indigneris ; sed non usquequaque, ut modum nescias : relinque eam, finem impone, ne te in peccatum trahat. Hoc est, quod supra dixit : *Irascimini, et nolite peccare.* Non enim hortatur ut irascaris, sed ad tempus cedit affectui : dat tamen medicamentum, ne diutius vis ulceris serpat. *Irascimini,* quod ait, tuæ est passionis. Medicus enim non statim adhibet medicamenta languori : si dolor fervet, fomenta adhibet, ut mitescat dolor : si febris exæstuat, remedii tempus exspectat, ipsum potum sitientibus negare consuevit. Non dicit : Noli febrire, cum vapor fervet ægroti ; sed dicit : Exspecta, desinat febris, digeratur commotio. Sic et Propheta non potuit dicere homini, cujus caro ut variis morborum, ita commotionum passionibus excitatur : Non irascere ; sed dicit : *Desine ab ira, et indignationem relinque,* ne pecces ; Ira enim gravis est magistra peccati. Alius quoque medicus dicit : *Sol non occidat super iracundiam vestram ;* ne dum diu differs, veniat ille qui calefactum corporis somno excitare consuevit, et stimulet te, inserat tibi cogitationes, et in secreta se tui pectoris immergat dicens : Vindica injuriam tuam, virum te esse cognosce : femineæ infirmitatis est, non capere vindictam. Ergo contemnere te debuit servus, frater decipere, amicus illudere ; et tu adhuc tuam non ulcisceris contumeliam ? Proscribas necesse est, gladio oportet insurgas, et dolorem tuum adversarii morte solvas. Vir fuit ille qui suum occidit inimicum, merito prædicatur ; quia ita se vindicavit, ut alius ignorans audiret, eique irrogare non auderet injuriam. His stimulis plus accenditur, plus movetur ; ut compleatur quod scriptum est : *Ira perdit etiam sapientes.*

19. Ergo tu ne audias eum ; *ne æmuleris ut nequiter facias. Quoniam qui nequiter agunt, exterminabuntur.* Exterminantur qui radices non habent, sicut olera vel fœnum. Olera infirmus manducet : tu autem vitem insere in agro tuo, vineam institue. Etsi venerit Achab, qui tibi dicat : *Da mihi vineam tuam, ut olera mihi seram ;* noli ei adquiescere, ne ex consensu tuo caduca serat, abscindat æterna. Ideo Nabuthe inter sanctos habetur, quia majorum suorum hæreditatem, ne regi quidem putavit esse cedendam ; et lapidari maluit, ut vineam suam non daret in direptionem. Hæreditas majorum, fides vera est. Exstiterunt arriani regali subnixi potentia, qui templum Domini putarent sibi esse tradendum, supplicia acerba minitantes : sed absit, ut apud mentem Domino servientem præponderaret magis pœnæ formido, quam forma pietatis. Non prævaluit perfidia ; quia fides restitit. Est etiam quædam vinea in pectoribus fidelium, de qua dicit Esaias : *Vinea facta est dilecto in cornu uberi.* Hanc vineam Dominus plantavit in cordibus nostris ; et ideo legimus dicentem Deum : *Ego te plantavi vitem fructiferam, totam veram.* Nemo ergo de agro animæ nostræ hanc auferat vitem ; quia benedicta est ea vitis. Ideoque dictum est de sanctis : *A fructu frumenti, vini, et olei, multiplicati sunt.* Bonum est ergo habere intra te torcularia vino redundantia ; ut fluat tibi vinum in vas tuum de vinea Sorech, poculum illud inebrians quam præclarum ! Sorech enim vinea, novi principii est, et novæ æquitatis. Unde et dicitur nobis : *Cantate Domino vestro canticum novum, principium ejus, magnificate nomen ejus ab extremo terræ.* Hæc ergo vinea uvas faciat, non iniquitatem. Ideo relicta est vinea Judæorum ; quia

iniquitatem fecit, ut scriptum est, et non judicium. Nos ergo fructum feramus in Christo, ut perpetui esse mereamur.

20. *Sustinentes enim Dominum possidebunt terram*: illam utique viventium terram. Est quædam terra cœlestis, quæ fructum cœlestibus ferat, de qua ait: *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Hæc terra multo hominum sudore ventri ministrat alimenta: illa terra bona Domini sine ullo labore fructificat, in qua justorum diuturna possessio, et piæ mentis hæreditas est. Et bene ait: *Sustinentes autem Dominum, hæreditate possidebunt terram.* Hæc est enim terra quæ non præterit; nam cœlum et terra præteribunt: verba autem Domini non præteribunt. Et ideo nec illa intelligibilis terra poterit præterire paradisi, in qua sunt qui Domini verba conservant. In hac terra collocatus est Adam, ut fructum æternæ caperet vitæ; sed quia verba Domini servare non voluit, ideo in possessione quam acceperat, manere non meruit. Qui autem verba Domini custodit, confidenter dicit: *Exspectans exspectavi Dominum, et respexit me.* Adam autem quoniam non exspectavit Dominum (quomodo enim exspectavit qui refugit et offerre se timuit?) ideo nec Dominus eum videre dignatus est; oculi enim Domini super justos. Hunc autem eousque videre nolebat, ut quæreret dicens: *Adam ubi es?* Qui quæritur, pro absente habetur. Fides est quæ nos repræsentat Deo, perfidia quæ facit impios exsulare. Nullus itaque absens est Deo, nisi qui se absentem fecerit. Et ideo dicit: *Fiat tibi secundum fidem tuam*; qui enim ignorat, ignorabitur. Ergo Adam quasi peccator locum suum servare non potuit. De paradiso ejectus, in castellum est relegatus, ut ageret pœnitentiam. Accepit dilationem, ne continuo penitus interiret; ut salva fieret Eva per generationem filiorum, fidem sancti Abel, prophetarum gratiam, Ecclesiæ posteritatem.

21. Sed quia per hæc redimi noluerit, et in peccato perseverandum ducit, de eo dicit Propheta: *Et adhuc pusillum, et non erit peccator: et quæres locum ejus, et non invenies.* Quomodo enim esse poterit in futurum, cum peccati locus diuturnus esse non possit? Hæc est enim terra quæ aperuit os suum, ut sanguinem susciperet innocentis. Et ideo in hac terra locus est peccatorum. Præterit terra, quomodo peccatoris locus poterit inveniri? Ego arbitror quod ideo firmamentum inter aquam et aquam Deus esse præceperit, ut a virtutibus peccata discerneret; et superior aqua quæ laudat Dominum, quieta maneret erroris, inferior peccato esset obnoxia. Denique illa Deum videt, hæc non videt: quæ super cœlos est, videt; quæ in abysso, non videt. Unde etiam dictum est: *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt: turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum.* Merito turbantur abyssi super quas tenebræ sunt deformes, et ideo pacem habere non possunt. Unde rogavit legio dæmoniorum ut in abyssum mitteretur, et se cum magno tumultu præcipitavit in fluctus, ut porcorum gregem quem repererat, strangularet. Peccatores itaque abyssum petunt, ubi caligo tenebrarum.

22. *Mansueti autem possidebunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.* Merito terram possident in quibus Deus ipse requiescit; sicut divino per Esaiam resultavit oraculo dicens: *Super quem requiescam, nisi super humilem et quietum, et trementem verba mea?* Qui sunt mansueti, nisi quos nullus stimulus dissensionis exagitat, non ira perturbat, non sævitia exasperat, non rabies crudelitatis inflammat? Et ideo quia non vina, non epulas, non divitias, sed pacem Domini dilexerunt in corpore constituti; pro illa delectatione corporalium voluptatum, qua se putarunt esse fraudandos, ut gratiam adipiscerentur æternam, *delectabuntur in multitudine pacis,* quam dominus noster Jesus in diebus suis generi donavit humano; sicut prophetia quæ non mentita est, comprehendit adserens: *Orietur in diebus ejus justitia, et multitudo pacis, donec extollatur luna.* Quæ igitur est pax qua cunctæ Ecclesiæ multiplicatus est populus; nisi illa de qua Domi-

nus dixit : *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis?* Dedit pacem, qui animorum bella sedavit.

23. Sequitur : *Observabit peccator justum, et fremet super eum dentibus suis. Dominus autem irridebit eum; quoniam prospicit quod veniat dies ejus.* Indignantis quidem et effervescentis in iracundiam consuetudo est, dentibus fremere : sed habet etiam cor maligni dentes suos, qui non resonare, sed lacerare consueverunt. Insidiæ, commenta, nequitiæ, dentes sunt peccatoris. Insidiatur ergo peccator justo, quia invidet; justi enim vita redarguit peccatorem, quem tacita majore auctoritate condemnat, quam si clara voce loqueretur. Sed justus timere non debet fremitum peccatoris; quia improbitas non potest esse perpetua. Insidiæ temporales sunt : munimenta autem virtutis æterna. Mors peccatoris omnem ejus potentiam fraudemque dissolvit.

24. Plus adjicit : *Ecce*, inquit, *gladium evaginaverunt peccatores, extenderunt arcum suum, ut dejiciant pauperem et inopem.* Quis est gladius peccatoris, nisi contrarius gladio Spiritus sancti? Docuit hunc Scriptura me gladium : docuit Apostolus dicens, quia habemus *loricam justitiæ, et scutum fidei, et galeam salutis, et gladium Spiritus, quod est verbum Dei.* Ergo verbum Dei gladius Spiritus sancti est. E contrario utique gladius spiritus nequissimi, verbum est malum. Hoc gladio Petrus apostolus Ananiam et Sapphiram sermonis sui quasi quodam ense percussit : hoc gladio Paulus Elimæ adversanti disputationibus suis, oculorum lumen eripuit, et noctem cæcitatis infudit. Considera nunc mihi jurgantes peccatores, atque acerba jactantes insolentiæ, et criminationum opprobria proferentes; nonne si eos audias dices : *Gladium evaginaverunt peccatores;* quando sermo turpis tamquam de vagina petulanti ex ore profertur, quem cohiberi par fuit et recondi? Similiter ut gladius verbum Dei dicitur, et idem sermo est peccatoris : ita et arcus quem extendunt peccatores, mens eorum est; et sagitta quam jaciunt, sermo est venenatus. Sicut enim sagitta est Christus, qui est Verbum Dei, cui dicitur : *Posui te sicut sagittam electam*, quæ profertur ex pharetra Dei : ita sagittæ sunt perfidorum, quæ arcu quodam iniquitatis emissæ incautum vulnerant innocentem, nisi ignita eorum jacula scuto fidei repellantur. Et ideo sollicitus esse debes miles in prælio; quia pugna tibi non solum adversus carnem et sanguinem est, sed adversus ipsas quoque nequitias spiritales quæ non videntur. Abundent tibi arma fortia Deo, ut facile possis quæ volueris tela depromere; ne pauperem te et inermem hostis possit opprimere. Esto Deo fortis, Deo dives, ut dicatur de te : *Redemtio animæ viri, divitiæ ejus.* Abundato thesauro sapientiæ, esto dives in verbo et operibus bonis, ut possis esse munitus. Fuge divitias peccatoris, ne inveniat ubi vulnerare te possit. Esto misericors, ut invulnerabilis maneas; vel curare te possis, si fueris vulneratus. Est et pauper quem volunt adversarii vulnerare, ex illo numero de quo Salvator dixit : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.*

25. Et ideo *Framea peccatorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur.* Ut quemadmodum revertitur pax in Dei servulos ab eis qui non receperint benedicentium pacem : ita etiam malitia peccatorum, qua justo nocere conantur, in eorum perniciem revertatur; quo suis telis et vulneribus trucidentur. Sæpe enim jacula in ipsos qui ea jecerint, refunduntur. Quod etiam proximo accidit bello *, cum infideles et sacrilegi lacesserent aliquem in Domino confidentem, et regnum ejus ereptum ire contenderent, Ecclesiis Domini persecutionum sæva minitantes; ut subito ventus oriretur, qui infidelibus excuteret scuta de manibus, ac tela omnium, atque missilia in peccatoris ** exercitum retorqueret. Adhuc

* Pugnam designat adversus tyrannum Eugenium atque Arbogastem a Theodosio Magno commissam, qua nihil in omni antiquitate magis decantatum.

** *Peccatoris*, hoc est, diaboli; cum enim tum alibi hac voce designat Ambrosius, tum ad sequentem hujusce psalmi versiculum, ubi

hostis deerat, et jam illi ventorum prælia ferre non poterant, suisque spiculis sternebantur. Et quod pejus est, non erant corporum graviora vulnera illa, quam mentium; deficiebant enim corde, cum Deum adversum se pugnare cognoscerent. Exierant itaque provocantes, et de pharetra cordis sui adversus populum Christianum venenata perfidiæ jacula proferebant : sed in caput eorum sua revertebatur impietas. Denique ipsi inter se sua perfidia sunt soluti, paratasque fidelibus insidias dissipavit Dominus; ut non solum piis nocere non possent, sed propriis auxiliis nudarentur, atque ad hostem arma sua transferrent. Quanto melius non protulissent gladium de vagina, hoc est, impia nequaquam verba prompsissent ? Nam si pro otioso sermone redditurus est unusquisque rationem, quanto magis verba sacrilegii gravibus suppliciis expiabit ?

26. *Igne nos examinasti*, dicit David. Ergo omnes igne examinabimur. Et Ezechiel [b] dicit : *Ecce venit Dominus omnipotens; et quis sustinebit diem introitus ejus; aut quis sustinebit cum apparuerit nobis? Quoniam ipse introibit sicut ignis conflatorii, et sicut alveus lavantium; et sedebit conflans et purgans sicut aurum et argentum : et purgabit filios Levi, et effundet eos sicut aurum, et sicut argentum, et erunt Domino offerentes sacrificium in æquitate*. Igne ergo purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel. Sed hi et si per ignem examinabuntur, dicent tamen : *Transivimus per ignem et aquam*. Alii in igne remanebunt : illis rorabit ignis; ut Hebræis pueris, qui incendio fornacis ardentis objecti sunt : ministros autem impietatis ultor ignis exuret. Væ mihi si opus meum arserit, et laboris hujus patiar detrimentum ! Et si salvos faciet Dominus servos suos, salvi erimus per fidem, sic tamen salvi quasi per ignem : et si non exurimur, tamen uremur. Quomodo tamen alii remaneant in igne, alii pertranseant, alio loco nos docet Scriptura divina. Nempe in mare Rubrum demersus populus est Ægyptiorum, transivit autem populus Hebræorum : Moyses pertransivit, præcipitatus est Pharao; quoniam graviora eum peccata merserunt. Eo modo præcipitabuntur sacrilegi in lacum ignis ardentis, qui superba in Deum jactavere convicia. Sequamur ergo hic positi columnam ignis, quæ nos in hoc corpore positos illuminet, et viam monstret; ut in futurum nobis nebula refrigeret noctis : quo sæva incendia relevare possimus.

27. Vide autem Scriptura quid dicat : Arcum peccatorum Dominus confringat. Arcum autem suum posuit in nube, quo diluvia cessarent, tranquillitas refunderetur. Unde credendum, quia adversarius et malignus arcum extendit suum, ut quietis animis moveat tempestates, excitet flatus. Oremus ergo ut arcum malignitatis dissolvat Dominus Deus noster : adsit pauperi suo et inopi, qui propter Dei timorem duxit non affectandas esse divitias, non occupanda minorum prædia, non viduas relictis majorum hæreditatibus exuendas.

28. *Melius est parum justo, super divitias peccatorum multas*. Non ergo divitiæ accusantur, sed divitiæ peccatorum; nisi forte quia peccator dixit : *Omnia hæc mihi tradita sunt, et cui volo, do illa*. Deinde quoniam divitiæ magis facem cupiditatis inflammant; et unusquisque dum majora desiderat, non declinat diverticula peccatorum. Unde et Salvator dixit : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*. Iniquitatis enim census est, qui in diaboli potestate est, ut cui ille voluerit, conferatur. Potest et illud intelligi : *Melius est parum justo, super divitias peccatorum multas*; quia est qui est dives in verbis, ut sunt philosophi istius mundi de sacrilegiis dispu-

exurbit : *nisi forte quia peccator dixit, etc.* Quibus locis credibile est virum sanctum respexisse ad illud I. Johan. 3, 8, *quoniam ab initio Diabolus peccat*. Hic autem diabolum exercitui Arbogastis et Eugenii ducem dat, maxime ob toleratam ipsorum idololatriam, qui adversus Theodosium, interfecto Valentiniano Juniore, pergentes, sese templa cultumque deorum relevaturos promiserant.

[b] Non Ezechielis, sed Malachiæ sunt hæc verba : quare putandum est eum librum, quem Origenes ab Angelo, alii ab Esdra scriptum voluere, Ezechieli adscriptum fuisse ab Ambrosio.

tantae, de motu siderum, de stella Jovis ac Saturni, de generationibus hominum, de simulacrorum cultu, de Geometria, de Dialectica. Philosophi ergo in sermone divites sunt, fidei inopes, veritatis exsortes. Et sunt plerique simplices Domini sacerdotes, in sermone pauperes, abstinentia et virtute sublimes. Illi multis loquuntur perfidiam, isti paucis fidem adserunt: illi suos amittunt quotidie sacerdotes: hic pauper populos acquirit Ecclesiæ, numeroque credentium. Qui ergo hos audierit, et viderit operum qualitatem, dicit. *Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas.* Hinc Salomon derivavit illud, quod quasi suum ipse posuit: *Ex multiloquio non effugies peccatum.* Dialectica ergo divitiis verborum fluit, pietas timorem Dei servat. Ideo hic parcus in verbis, dives in spiritu, magis vult timere, quam vana veri verba jactare; timor enim disciplina sapientiæ est: loquacitas innocentiæ virtutisque naufragium, atque incentivum prolapsionis et culpæ.

29. *Quoniam brachia*, inquit, *peccatorum conterentur.* Ut actus eorum justo impedimentum adferre non possint; ne derelinquatur virga peccatorum super sortem justorum. Et Paulus ait: *Conterat Deus satanam sub pedibus vestris.* Si enim brachium ejus contritum fuerit, totus ipse conteretur; ut conculcentur ejus commenta, sicut venena serpentis.

30. *Confirmat autem justos Dominus*, brachio adversarii dissoluto. Et ideo justus dicit: *Et confirmasti super me manum tuam.* Et Job ait: *Manus Domini tetigit me.* Misit ergo Dominus manum suam in servum suum; et manum peccatoris quam in eum accepta miserat potestate, bachiumque contrivit. Ita diabolus suo sermone deceptus est, qui dixit: *Mitte manum tuam in eum, et videamus si in faciem te non benedicat.* Non enim ausus est dicere, maledicat; sed hoc intelligendum reliquit. Misit Deus manum suam, et confirmatus est Job. Cœpit benedicere, qui maledicere credebatur; sanat enim justos, cum tangit manus divina, non vulnerat. Misit manum suam, et leprosi macula omnis abscessit: tetigit cæcorum oculos, et cæcitate depulsa lumen refulsit oculorum. Pete ergo semper ut confirmeris; quoniam et tu qui stas, vide ne cadas. Nos stare debemus, ut confirmemur a Domino. Lubricum est sæculum, cito labimur. Ideo rogemus ut nos Dominus stabilire et confirmare dignetur.

31. Noli putare quia viam tuam nesciat Dominus. Si justus es, novit. Crede dicenti Prophetæ: *Novit Dominus vias immaculatorum: et hæreditas eorum immaculata erit. Non confundentur in tempore malo.* Qui novit Dominum, scitur a Domino. Novit justos, nescit injustos; ideo injustis dicet: *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem: nescio vos;* hoc est, quia estis indigni cognitione divina. Nescio vos; quia me ipsi nescire voluistis. Opera vestra me nesciunt, facta vestra me nesciunt; et si dicatis, quia me scitis, redarguunt vos peccata vestra. Omne peccatum a malo est: qui autem non peccat, in me manet, hoc scripsit Johannes. Quid de Domino dicam, quia dedignatur impium scire? Paulus dedignatur, qui dixit: *Si quis in vobis propheta est, aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis: qui autem ignorat, ignorabitur.* Et alibi scriptum est: *Cognovit Dominus qui sunt ejus.* Simus ergo Domini, ut cognoscat nos Dominus, et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.

32. Græcus habet: *Novit Dominus dies immaculatorum.* Sunt enim dies Eliæ, sunt dies Nabuchodonosor; ideo Evangelium habet: *In diebus Eliæ, quando clausum est cœlum.* Nox erat perfidis, sed Eliæ lumen erat: clausum erat perfidis cœlum, sed Eliæ patebat: fames erat perfidis, sed Eliæ ubertas; neque enim esurire poterat, cui cibum cœlestia * ministrabant: nec esuriebat, qui alios ipse pascebat. Ergo sibi dies est justus in tenebris; quia et lux in tenebris lucet. Et Joseph in Ægypto erat, et lucebat ei meridies; sicut infra dixit: *Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras justitias meas?* Justitia lumen est, quia supra habes: *Et educet sicut lumen justitiam tuam.* Habes ergo

* *Cœlestia*, id est, Angelus et corvi.

quod in te luceat, si justitiam sequaris. Splendet tibi dies, lucet tibi nox; quia fideli et nox sicut dies illuminabitur. Dies igitur justi novit Dominus; quia ipse *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* hoc est illum qui ad imaginem et similitudinem Dei vivit: illum qui se hominem esse cognoscit; ut refugiat equorum libidinem adhinnientem, ferarum rabiem, lepusculorum formidinem, vulpium fraudem, rapinam luporum: illum hominem qui sic agit, quasi in hunc mundum supervenerit: qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis; sed ex Deo natus sit. Venisti ergo, noli remanere, noli adhærere terrenis. Ut scias autem quia dies boni sunt, audi dicentem: *Abraham..... diem meum vidit, et gavisus est.* Bonum habet diem, qui Dei Filium bonum Deum novit, et dominum confitetur. Et rursus ipse nos admonet cavere debere, *quia dies mali sunt.* Qui mali sunt dies? In quibus utique malum cognoscitur, quod est a malo. Aut forte dies sæculi mali sunt; quia sæculum in maligno positum est. Sed legimus etiam post sæculum diem malum: *In die mala liberabit eum Dominus,* hoc est, in die judicii, mala quidem propter multorum supplicia. Necesse est enim ut torqueantur injusti, compatiantur justi; quia et Angeli gaudent, cum peccator a morte servatur unus. Compatiuntur igitur cum punitur; et si alibi legerimus: *Lætabitur justus, cum viderit vindictam impiorum,* quod suo loco reservo; et si frequenter audieris cur lætetur: sed occupationes occupationibus non inseramus.

33. *Novit Dominus dies immaculatorum;* quia immaculatæ innocentiæ gratia ejus et plenitudo miseretur, non miseretur errantibus. Isti non habent diem, quia lucem fugiunt, de quibus pulcre dictum est: *Dies eorum sicut umbra prætereunt.* Cognitio ergo Dei, dignationis est, non visionis. Oculi ejus lux sunt: quos adspicit, illuminat; et ideo oculi ejus, dies justorum sunt.

34. Unde *et hæreditas eorum in æternum erit;* quia æterna bona, non temporalis hæreditatis compendia quæsierunt. Et non habebunt de quo erubescant, *in tempore malo,* id est judicii cœlestis: *et in diebus famis saturabuntur;* quia *non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Sed quis homo? *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore nescio, sive extra corpus, nescio, Deus scit) raptum ejusmodi usque ad tertium cœlum.* Ille ergo homo qui in Christo est, qui se in carne esse non novit, qui non in carne ambulat, sed in spiritu: ille qui rapitur non solum ad cœlum, sed etiam ad tertium cœlum, rapitur ad paradisum, et audit arcana verba quæ non licet homini loqui: qui non in virtutibus suis, sed in infirmitatibus gloriatur: ipse non in solo pane, sed in omni verbo Dei vivit. Verbum enim Dei vita est, quia *Verbum caro factum est.* Unde præclaro dixit Evangelista: *Quod factum est in ipso, vita est.*

35. Alexandrini quidem et Ægyptii legunt *: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est.* et interposita distinctione subjiciunt: *In ipso vita est.* Salva sit fidelibus illa distinctio: ego non vereor legere: *Quod factum est in ipso, vita est:* et nihil habet quod teneat arrianus; quia non illius venena considero, sed lectionis sacræ consuetudinem recognosco. Non enim dixit: Factum est Verbum ante omne principium. Non dixit: Factum est Verbum; sed si quod dixerit audire desideras: *Verbum,* inquit, *erat apud Deum.* Erat apud Deum, quod cum ipso operabatur, cum ipso dominabatur. Non dixit: Factum est Verbum; sed dixit: *Deus erat Verbum:* Deus autem non factura, sed factor est et creator. Aperi aures, et audi: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Discis esse Filium, in quo divinitatis est plenitudo? Aperi aures adhuc paululum, et audi dicentem: *Quod factum est in ipso, vita est.* In ipso, inquit, fac-

* Græci omnes, nedum Alexandrini et Ægyptii, hunc locum legunt in hunc modum: Παντα δι' αυτου εγενετο, και χωρις αυτου εγενετο ουδε εν ὁ γεγονεν. Aliam vero interpunctionem exhibent latina exemplaria, et Latini Patres vulgo sequuntur.

tum est : non Dei Verbum factum est. Aut si hoc movet te ad calumniam, quia dixit : In ipso factum est; numquid et Deo Patri calumniaris, quia Dei Filius dixit : *qui autem facit veritatem, venit ad lucem; ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta?* Aut quia David dixit : *Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem;* hoc est, conversus es mihi in salutem, operatus es mihi ad salutem? Possem aliis uti, sed nolo mihi credas; ne putes argumenti esse ingenia, non testimonia veritatis.

36. Ipse tonitrui filius, ipse qui in Christi pectore recumbebat, ipse cui secreta sua Dominus non tacebat : cui Petrus innuit ut Dominum interrogaret, et ille interrogavit, et Dominus revelavit : ipse exponat quid senserit de eo quod ait : *Quod factum est in ipso, vita est.* Audi ergo interpretantem, quia tuas, arriane, calumnias jam cavebat : *Quod erat ab initio; et quod audivimus, et vidimus oculis nostris; quod perspeximus, et manus nostræ scrutatæ sunt de Verbo vitæ, et vita apparuit.* Caro ergo est quæ in Christo apparuit, vel Christus in carne : ipse nostra in omnibus vita est. Ipsius divinitas, vita est : ipsius æternitas, vita est : ipsius caro, vita est : ipsius passio, vita est. Unde et Hieremias ait : *In umbra ejus vivemus.* Umbra alarum, umbra crucis, umbra est passionis. Ipsius mors, vita est : ipsius vulnus, vita est : ipsius sanguis, vita est : ipsius sepultura, vita est : ipsius resurrectio vita est universorum. Vis scire quoniam mors ipsius vita est? *In morte,* inquit, *ipsius baptizati sumus... ut cum ipso in novitate vitæ ambulemus.* Et ipse ait : *Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram moriatur, ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.* Ipse granum pro nobis corpore solutus et mortuus est; ut fructum multum adferret in nobis. Mors itaque ejus fructus est vitæ. *Quod factum est* ergo *in ipso, vita est.* Caro facta est in ipso, vita est : infantia facta est in ipso, vita est : judicium factum est in ipso, vita est : mors facta est in ipso, vita est : remissio peccatorum facta est in ipso, vita est : vulnus factum est in ipso, vita est : illusio facta est in ipso, vita est : divisio facta est in ipso, vita est : sepultura facta est in ipso, vita est : resurrectio facta est in ipso, vita est. Vide quanta in ipso facta sunt, quibus vitæ nostræ facta conversio est, ut quæ perierat, redderetur. Ad postremum venditio facta est in ipso, vita est : redemtio facta est in ipso, vita est. Ad mortem venditus est a Juda, emtus a Judæis ad mortem; ut pretioso ejus sanguine nos redimeremur ad vitam. Hæc est vita quæ facta est, hæc est vita quæ apparuit, hæc est vita quam audivimus, hæc est vita quæ erat apud Patrem; quia ipse qui erat in principio, ipse postea est natus ex Virgine, ut esset vita morituris.

37. Ipsum hunc propositum nobis locum interrogemus? Quid est, *hominem in Christo?* Hoc est factum in Christo, *in quo facta sunt omnia, sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant,* hoc est, in virtute ejus. Homo ergo in Christo, qui factus est ad imaginem ejus et similitudinem : homo in Christo, qui totus in Christo sit. Sicut enim Deus per unitatem et plenitudinem divinitatis Pater Deus totus in Filio est et Filius in Patre : ita per intentionem et pietatis affectum (ut exempli vice, non comparationis utamur) homo totus in Christo est; qui enim adhæret Domino, unus spiritus est. Homo ergo in Christo, non ille terrenus, non ille peccati; sed homo Christi. Quid ergo movet : *Quod factum est in ipso, vita est;* si et homo præcipue interior, in ipso factus est, in ipso crucifixus, in ipso renovatus, in ipso sepultus, et cum ipso consepultus, in ipso resuscitatus? Quid movet, ut dixi, quia scriptum est : *Quod factum est in ipso, vita est;* cum homo dixerit : *In Deo faciemus virtutem?* Si quæris quæ vita sit, si moveat quod factum sit in ipso, accipe. Nempe vita, Ecclesia est. In ipso facta est, in ejus costa, in ipso resuscitata Eva. Eva autem vita, hoc est, quod factum est; quia Eva quæ perierat, salva facta est per

Ecclesiam, hoc est, per filiorum suorum generationem, sicut scriptum est; quia delictum superioris prævaricatricis sobria emendavit hæreditas. Unde et ipse Paulus raptus est ad vitam, qui ante erat persecutor ad mortem.

38. Prolixius evagati sumus, ut de eo homine qui non in solo pane, sed in omni verbo Dei viveret, diceremus. Revertamur ad psalmum: Et ideo immaculati non confundentur in die judicii, et *in diebus famis saturabuntur*.

39. *Deficientes sicut fumus deficient*. Græcus ἐξέλιπον habet, hoc est, defecerunt. Vides subito aliquem ad potestatem venisse, et honoris insignia: sublimem judicas. Vides illi alium esse successum; nonne dicis de eo: Ubi honoratus et exaltatus est iste? Defecit. Ideo plus dixit Græcus; quia ubi honorari et exaltari quis creditur, ibi defectu proprio prævenitur; ut meatus fluminum præterisse citius quam venisse comprehendas: et dum ventura opperiris fluenta, te adhuc exspectante, fluxerunt. Contra, humiles atque mansueti dum subjiciuntur a divitibus et opprimuntur, exaltati sunt a sua humilitate, et subito refulserunt. Ideoque Paulus in infirmitatibus sibi placuit, non in virtutibus.

40. Sed consideremus, ne quis putet eum in revelationibus gloriatum: et repetamus ea, ut se ipse defendat humilitatis magistrum. *Scio*, inquit, *hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit, raptum ejusmodi usque ad tertium cœlum*. Ante annos quatuordecim revelatum sibi dicit, et tamen revelationem tamdiu apud se tenuit et repressit: nec dixisset, nisi utile nobis judicasset ut diceret; ne nos revelationibus extolleremur. Si enim in tanta gratia non est gloriatus Paulus, nec nos gloriari oportet. Juvenis ipse non gloriatus est, senex gloriaretur? Deinde raptum se usque ad tertium cœlum negare non potuit; et tamen utrum in corpore, an extra corpus raptus esset, se ignorare testatus est. Non ergo de scientia; sed de ignorantia gloriatur, et Dei circa se gratiam prædicat. Quod scientiæ est, negat: quod caritatis est, confitetur; scientia enim inflat, caritas vero ædificat. Et iterum, raptum ejusmodi hominem dixit: quemadmodum raptus esset, utrum in corpore, an extra corpus, incertum sibi esse memoravit. Vide stateram sapientiæ. Constituit unum in Christo, et se alterum, qui ait: *Nescio*. Quod alienum est, adtollit: quod suum, humiliat. *Et audivit*, inquit, *verba ineffabilia*. Non dixit: Audivi; sed quod alter audierit, non negavit. Verecunde itaque testem se maluit significare quam vatem, et refugit videri cœlestium arbiter secretorum. Testimonium enim dicere, veritatis est: meritum elationis* non refugere, gloriantis. Ideoque ait: *Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem non gloriabor*.

41. Quid est autem quod ait audisse hominem, et hominem illum in Christo quæ non licet homini loqui? Quomodo hoc convenit, ut non licuerit homini loqui, quæ licuerit homini audire? Si ipsi homini qui audivit, non licet loqui, quomodo ei creditum est audire, quod non permissum est loqui; quæ ista distantia est? Si alteri homini qui esset exterior, quomodo potuit homo cognoscere quod homini non licebat audire? Unde videtur non gratia loquendi illi homini defuisse qui esset in Christo, cui non defuit; sed eis qui audirent, locum, tempus, meritum defuisse. Ille enim in cœlo audivit; et ideo non competere judicatum est, ut id loqueretur in terris, quod audisset in cœlo; cum in ipsa terra sit ista discretio, ut quod in altera regione canitur, in altera non canatur, secundum quod scriptum est: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Denique Hebræi non canebant in terra captivitatis, quod in sua patria canere consueverant. Hæc terra captivitatis est, alia terra libertatis est: ista peccati, illa quietis æternæ: vallestris ista, illa cœlestis. Ergo in cœlo illa nunc prædicabat Paulus, quæ terris ante prædicare non poterat; inter perfectos enim secreta sapientiæ sunt loquenda.

* Per hanc vocem *elationis*, intelligit non superbiam, sed ipsum Apostoli raptum.

42. Attamen quid commemoratio istius revelationis operatur, nisi ut doceat quod in revelationibus minime gloriandum sit, sed in infirmitatibus; quia infirmitas, et remedium revelationis, et virtutis exercitium est? Contra autem revelatio, elationis lubricum est; namque ne revelationis sublimitate extolleretur ipse Paulus, qui raptus in tertium cœlum est, stimulum carnis accepit. Subvenit ergo infirmitas, ne gratia in periculum verteretur. Utilior ergo infirmitas, quam gratia. Eadem quoque infirmitas officina virtutis est; sicut ipsi Apostolo testificatus est Dominus, quia *virtus in infirmitatibus consummatur.* Denique iste post revelationem rogavit remedium sanitatis, et non impetravit: in infirmitate autem remedium non quæsivit; sed cursum consummavit, et coronam invenit.

43. *Mutuatur*, inquit, *peccator, et non solvit : justus autem miseretur, et tribuit.* Hoc quoque convenit personæ Pauli, quia *justus miseretur et tribuit.* Vide illum Domini eloquia dividentem, vide argentum Domini fœnerantem. Unam mnam accepit, duas reddidit : duas accepit, quatuor reddidit : quinque accepit, decem reddidit. Non ligavit in sudario quod acceperat, sed nummulariis erogavit; et quod erogaverat, cum usuris recepit. Ita et accipientem a peccato maximo liberavit, ne apud eum pecunia Domini deperiret; et ipse ut decem civitatibus præficeretur, emeruit. Quæ sint decem civitates, in epistolis recognosce quas scripsit; etsi apostoli præscripto numero non teneantur, quibus dictum est : *Ite per orbem universum, et prædicate Evangelium universæ creaturæ.* Hic ergo ab Hierusalem per Orientem et Illyricum et Italiam Domini pecuniam dispensavit. Et ne quis putaret quod suam fœneraret, Domini esse pecuniam testabatur dicens : *His autem qui matrimonio juncti sunt : denuntio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere.* Et alibi : *Quid experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus.* Denique ipse rex ita dixit, in quo figura est Domini : *Oportuit te pecuniam meam committere nummulariis. Meam*, inquit, non tuam. *Justus ergo miseretur et tribuit.* Quomodo tribuat, audi dicentem : *Per omnes Ecclesias doceo. Peccator autem mutuatur, et non solvit.* Vide divitem mutuantem, et non reddentem : pauperem accipientem, et continuo remunerantem, ne diutius in ære alieno sit. Hæc moralia.

44. Vide nunc pauperem mysticum, id est, simplicem et timentem Dei nomen, audientem verbum de castitate, et solventem; audientem de misericordia, et solventem; audientem de placiditate, et non irascentem : divitem vero illum arrogantem et superbum, audientem quidem, sed post se rejicientem sermones Dei; audientem de condemnatione luxuriæ, et magis luxuriantem. Denique Ecclesia solvit quod accepit, Synagoga non solvit. Cognosce Ecclesiam solvere : *Tui, inquit, erant, et mihi eos dedisti, et verbum tuum servaverunt.* Et alibi : *Ipse enim Pater diligit vos; quia vos me diligitis.* Reddidit ergo Ecclesia quam accepit a Domino pecuniam caritatis, sed Synagoga non reddidit. Ideoque de Judæis dicitur : *Si non venissem, et locutus non fuissem his, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo;* quia audierunt utique, et non crediderunt. Probatum est ergo quia mutuati sunt peccatores, et non solverunt. Peccator igitur eget semper : justus autem abundat et tribuit, cujus dives est conscientia. Ideoque Judæi in suis divitiis eguerunt : *Divites eguerunt et esurierunt :* Christiani autem in divitiis simplicitatis suæ non defecerunt.

45. Bonus ergo justus; et ideo addit Scriptura : *Quoniam benedicentes eum, possidebunt terram : maledicentes autem eum, disperibunt.* Quomodo justus possidet terram, aut quam terram, cum Scriptura dicat : *Numquid soli habitabitis super terram?* Et alibi : *Væ habitantibus super terram*, quod increpationis est verbum atque maledicti. Cujus ergo terræ benedicta possessio est? Non istius quæ tenebris absconditur et amaritudinibus impletur : sed illius quæ fluit mel et lac, id est, habet gratiam suavitatis, et fulgorem lucis æternæ.

Accipe mellis boni suavitatem; immo supra mel: *Fugiet dolor et gemitus et tristitia*; quia suavitas gratiæ amaritudinem humanæ fragilitatis excludet. Et alibi: *Et delebit omnem lacrymam de oculis eorum; et mors non erit amplius, neque luctus*. Accipe etiam lactis nitorem. *Et non indigebunt lucerna, et lumine solis; ipse enim Dominus illuminabit super illos, et regnabunt in sæcula sæculorum, Amen.*

46. Est etiam mysticus justus, qui miseretur et tribuit, qui omnia verba quæ accepit a Patre dedit nobis, et peccatorum nostrorum nobis æra dimisit, et sanguinem suum pro nostris debitis solvit; ut non in fœnore essemus alieno, sed in suo ære bonus creditor nos haberet. Est et peccator ille qui congregavit quæ non peperit, et mutuatus est quod non tenebat, nec vult restituere quod accepit. Audi quia mutuatus est diabolus: *Tibi*, inquit, *dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum (quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa) si procidens adoraveris me*. Nequissime, accepisti ad tentationem, non ad mortem; hoc est, accepisti ut probarentur Dei servuli, non ut extinguerentur: accepisti ut Deus adoraretur, non ut negaretur: accepisti sæcularia, cur eripis quæ æterna sunt: accepisti quæ mundi sunt, cur vis auferre quæ Christi sunt? Da illa cuivis, non invidemus. Cur nobis a te quæ nos volumus, invidentur! Tu adorari vis, qui omnibus nequior, ipsa quoque indignus es servitute.

47. *A Domino gressus viri corrigentur.* Græcus διαβήματα dixit, hoc est, transitus. Et ideo dicitur tibi: *Si transeas per aquam, flumina te non concludent.* Transi ergo, noli cessare; sicut bonus viator cum venerit ad aliquod viæ signum*, non stat, sed pertransit: et tu in via es, quamdiu in hoc cursu es constitutus. Paulus si stetisset, cursum suum non consummasset. Vide ne ideo dicat: Et tu qui stas, vide ne cadas. Non enim qui transivit, potest timere ne cadat. *Vidi*, inquit, *impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani: et transivi, et ecce non erat.* Videns ergo impium superexaltatum, qui non stetit, non offendit: si stetisset, et miratus illum fuisset, et secutus esset, offenderat, et ceciderat sicut impius. Ideo Moyses videns rubum relucere et non ardere ait: *Transiens videbo hoc visum magnum.* Qui transit de hoc sæculo, magnum visum videt: qui solvit vincula istius nexus quo ligamur huic corpori, magnum visum videt. Moyses in Exodo, ut legitur, multa videt miracula: non tanta alius videt qui non est in Exodo. Idem Moyses transivit: transivit et populus patrum, quia de terra captivitatis exibat. Dirigebantur itaque a Domino gressus eorum, quibus per noctem ignis columna lucebat, per diem nubis; ut nec diei ardor afficeret commeantes, nec impedimentum viantibus tenebræ noctis adferrent.

48. Et tu merere factis, votisque deposce ut gressus tui a Domino dirigantur, ne moveantur pedes tui; quia scriptum est: *Mei autem pene moti sunt pedes; paulo minus effusi sunt gressus mei.* Cavendum est quoque ne rectam semitam derelinquas, et diverticula te viarum tortuosarum decipiant; ideo dicitur: *Parate viam Domino: rectas facite semitas ejus.* Paremus ergo viam Domino Deo nostro in mentibus nostris: rectas faciamus animorum semitas, ne labamur: non effundantur gressus nostri sicut uxoris Lot, quæ post se respexit, et gressus tenere non potuit; sed effusi sunt, cum in salem esset repente conversa: non effundantur sicut Ægyptiorum, quorum gressum maris fluctus effudit. Ipsis Hebræis qui cum Moyse erant, quia peccaverunt in deserto, ceciderunt vestigia pedum, ne in terram resurrectionis intrarent.

49. Nonne etiam de his pulcre dicitur quia effusi sunt processus eorum, quorum spes lapsæ, in vanum effusus labor, vota sunt destituta. Considera enim aliquem per aliquot annos habuisse studium probitatis, castitatis custodiam, vitæ adtentioris affectum, piæ propositum servitutis, sedulæ observationis officium; subitoque eum esse mutatum, discessisse de monasterio, valedixisse

* Id est, columnam ad indicandas vias in bivils aut trivils erectam, sæpius Mercurii statuam.

jejuniis, continentiæ renuntiasse, indulgere deliciis, studere luxuriæ. Dudum de monasteriis exierunt, et nunc luxuriæ sunt magistri *, disseminatores incontinentiæ, incentores petulantiæ, obtrectatores pudoris. Nonne de his pulcre dixeris : Effusi sunt gressus eorum, quos bene direxisse pœnituit? Egerunt itaque novi generis pœnitentiam pro virtutibus, et non agunt pro delictis. *Sed hi ex nobis exierunt*, dicit Johannes, *sed non erant ex nobis; si enim ex nobis fuissent, nobiscum perseverassent*. Hi ergo viam suam condemnaverunt, quibus convenit dici : *O qui dereliquistis semitas rectas, abeundo in vias tenebrarum; et qui lætamini in malis, et gaudetis in eversione mala, quorum semitæ pravæ, et flexuosi cursus eorum*, sicut lubricus et flexuosus auctor ipsorum; *cur odisse cœpistis viam rectam, et justum consilium deseruistis?* Non vos direxit Dominus : quem autem dirigit Dominus, *viam ejus cupiet*, sicut scriptum est et ipsius semitis delectabitur.

50. Utrumque tamen intelligi potest, ita est medium, quod et ipse qui a Domino dirigitur, viam Domini cupiet; quia duce ipso, omnis levatur labor, omnia impedimenta removentur, incentiva subministrantur : et ipse Dominus non adspernatur, sed libenter accipit viam viri quem ad virtutem ipse direxerit. Pulcre autem viri gressus dirigi dicuntur a Domino; quia non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, sine offensione servare vestigium. Qui enim plantat et rigat, nihil sunt; sed qui dat incrementum Deus : ipsi soli gloria virtutum jure defertur.

51. Denique etiam justus cadit interdum; sed si justus est, *cum ceciderit, non conturbabitur*. Quod conditionis est, cadit : quod justitiæ, resurgit; quoniam justum Deus non derelinquit, sed *confirmat manum ejus*. Qua ratione non pedem, sed manum dixit? Nisi forte ea, quoniam qui cadit, non magis pede labitur; sed infirmus lubrico sæpe decipitur, vel offendit in petra : hic autem justi casum intellige, id est, fortioris. Denique de populo qui luctatur, si genu fixerit, vel pede lapsus fuerit; pro victo habetur : athleta qui luctandi peritiam habet, et ad coronam luctatur, etiam volens genu figit, ut vincat; et si lapsus fuerit, non excluditur; et si ab eo qui superior sit, prematur, manibus tamen se sustinens, jure decertat; nec aufertur bravium, nisi fuerit fusus in ventrem, aut distentus vinculo lacertorum. Inde oriuntur crebra certamina; quia multa et incognita plerisque sunt genera ruinarum. Nam casus eorum proprie appellantur ruina, græce enim πτώματα nuncupantur. Ergo quum stringitur et urgetur, sæpe se volvit, et sit supra qui inferior habebatur, superioremque dum surgit, elidit : quod videtur Scriptura significare, cum dicit : *Universum stratum versasti in infirmitate ejus*. Itaque de eo dicitur : *Cum ceciderit* bonus athleta, *non turbabitur*; plerique enim volunt teneri, quo maturius vincant, qui de arte præsumunt. Sed etiamsi adsignatus *, ut ipso verbo utar, et primo et secundo fuerit, non excluditur; licet ei interdum reparare luctamen, et vincere sæpe contingit, et cedere eum qui secunda contentione superaverit. Ita ergo etiam justus etsi offendiculum incurrerit et ceciderit, non relinquat tamen studium devotionis et fidei, sobrietatem teneat, pœnitentiam gerat, sæpe se reparet. Ideo interrogat Petrus : *Si peccaverit in me frater meus, quoties remittam ei; usque septies?* Et respondit Dominus : *Non solum septies, sed etiam septuagies septies*.

* Sarmatio ac Barbatianus monachi apostati. Ili siquidem cum disciplinæ severioris impatientes asceterium Mediolanense deseruissent, ac postea petiti reditus a sancto Antistite repulsam passi fuissent, ita hanc ob ignominiam exarsere, ut in continentiam, jejunia, et alia id genus monastici instituti ornamenta bacchari atque insanire nusquam desinerent.

* Verum sensum agonistici illius verbi, *adsignatus*, cognitum non habemus. Suspicantur tamen ed. Bened. ex serie orationis, eos dici potuisse *adsignatos*, qui jam in terram dejecti tanquam mox vincendi spectatorum oculis ac nutibus signabantur; nos vero potius arbitramur eos esse, qui jam in terram semel aut bis resupinati, totidem ruinæ signa seu notas acceperant : ea enim lex palæstrarum erat, ut non nisi post tertiam resupinationem athleta victus reputaretur.

Ut scias autem quia athletæ sumus et impellimur, et alii ruunt, et plerique eliduntur, audi dicentem : *Suffulsit Dominus omnes qui ruunt, et corrigit omnes elisos*. Unde et ipse de se dicit David, vel ille qui locutus est in Propheta : *Impulsus subversus sum ut caderem ; et Dominus suscepit me ;* Jesus enim non cecidit, sed impulsus est. Etenim cum ipse convertat elisos, quomodo ipse potuit elidi? Justum autem, cum ceciderit, posse resurgere testatur Scriptura, quæ dicit : *Numquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat ; aut qui aversus fuerit, non revertetur ? Væ iis qui avertuntur aversione impudenti, dicit Dominus.*

52. Utinam quidem ineluctabilis et insuperabilis sit Christi athleta, et in omni ætate, in omni virtutum genere gloriosus, sicut ille ait : *Sed in omnibus superamus propter eum qui nos dilexit.* Quid est in omnibus? Sunt athletæ qui vocentur pueri, ephebi, viri ; hoc est, παῖδες, ἔφηβοι, πύκται. Etiam Scriptura has in luctatoribus novit ætates, dicente David : *Ne avertas faciem tuam a puero tuo ;* et : *Juvenis fui, et senui.* Unde et Johannes ait : *Scribo vobis, pueri ; quia cognovistis patrem : scribo vobis, juvenes ; quia vicistis malum : scribo vobis, patres ; quia cognovistis eum qui est ab initio.* Maturior itaque ad patres scribens, maturos designat fidei devotionisque processu. Virtutum ergo istæ, non infirmitatis ætates sunt ; neque enim sine virtute puer est, qui cognovit Patrem Deum virtutum. Ex illo puero isti sunt pueri, qui prius quam sciret vocare patrem aut matrem, accepit virtutem Damasci, et spolia Samariæ. Ipse est puer qui natus est nobis, filius qui datus est nobis, cujus principatus super humeros ejus. Ipse nos docuit pueritiam esse virtutem dicens : *Sinite pueros, et nolite eos prohibere ad me venire.* Et alibi : *Amen, amen, dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Ipsa quoque corporis fortitudine pueri plerumque viros vincunt. Et utique si ætatem pueritiæ consideremus, non potest puer aut usum omnem scire, aut vim subire luctandi. Novimus tamen quod frequenter pueri quos non poterant portare, vicerunt. Adeo vigor animi infirmitatem excludit ætatis.

53. Quales autem pueri, tales et ephebi, hoc est, spiritales. Novit Scriptura adolescentem Paulum jam proximum conversioni : novit et Eutychum adolescentem, qui cum sermonibus Pauli intentus hæreret, somno victus de tritecto cecidit et resurrexit : novit et Johannem adolescentem in Christi pectore recumbentem, qui tam fortis fuit, ut persecutionem non timeret, malum vinceret. Hic est puer qui patrem genitalem reliquit, secutus Patrem eum quem cognovit æternum : adolescens amictus sindone, Dominum sequebatur tempore passionis, qui sua omnia dereliquerat : maturior, Deum Verbum in principio ipso semper fuisse atque esse cognovit, et manere in se probavit.

54. Viros quoque Scriptura nos docuit spiritales, Agabo propheta dicente : *Virum hunc cujus est zona hæc, sic alligabunt Judæi in Hierusalem.* Et Festus ait : *Vir quidam est relictus a Felice in custodia.* Ante passionem suam Paulus adolescens dicitur, in passione sua vir significatur, qui cursu consummato, esset jam proximus ad coronam.

55. Cognovimus ætates pro fide et devotione certantes ; cognoscamus etiam genera certaminum singulorum. Hæc quoque Scripturæ nos doceat tenor. In hoc itaque sæculari agone alii sunt, qui simplici quodam et legitimo genere luctantur, et ligaturis tantum corporis certant, verberare non norunt, qui palæstritæ vocantur : alii qui cædem et pulveris jactum membrorum nexibus miscent, omni sibi verberandi jure permisso ; quos pammacharios vocant, eo quod omnis litis et pugnæ adversum se habeant potestatem : alii qui cæstibus adversum se decernunt, et dilaceratis capitibus, cruciantur ; hi πύκται feruntur.

56. Hæc omnia certamina subiit Paulus apostolus, sicut ipse demonstrat. Itaque dicit : *Quoniam non est nobis pale adversus carnem et sanguinem ; sed*

adversus principes, et potestates, *et* (ut compendio utar) *adversus nequitias spiritales*. In latinis plerisque colluctatio reperitur, in græcis omnibus πάλη scribitur; πάλη enim græcorum, lucta est latinorum. Et vere pale; quia caro et sanguis, et nequitiæ spiritales patientia et continentia corporis, et animi moderatione superantur. Ira, furor, cædes, arma sunt diaboli. Alibi quoque plagis supra modum cæsum se esse significat dicens : *In plagis supra modum, in mortibus frequenter*. Hierosolymis autem pugnis se esse percussum; ubi cum intervenientibus militibus aliquando cessassent Judæi percutere Paulum, ipse pontifex Ananias circumstantibus jussit percutere os ejus, cui respondit Apostolus : *Percutere te incipiet Deus, paries dealbate. Et tu cædens judicas me secundum Legem, et extra Legem jubes me percuti?* Scivit profecto referire, qui graviore pugno pontificem repercussit; ipse enim corporaliter cæsus est : illi retulit quod in animam percuteretur a Christo. In prima quoque epistola ad Corinthios scribens ait : *Ego igitur sic curro, non ut in incertum; sic enitor, non ut aera cedens*. Quod latine dixit, *enitor*, græce ait, πυκτεύω. Et vere quasi bonus pycta, non aerem, sed aerias potestates et Judæorum capita verberabat; quia caput omnium Jesum Dominum non habebant. In omni itaque certamine Apostolus est probatus, qui etiam coronam cursus consummati accepit. Unde et ipse ait : *Omnia possum in eo qui me confortat*.

57. Habet et Christus, qui in pueritia sua ævi maturos vicerint; ut Daniel puer spiritu valido seniores illos redarguit Judæorum, et de victoriæ jure dejecit in mortem. Habet et alios, qui priusquam nascerentur, in matris ventre luctati sunt. Denique Jacob fratrem supplantavit Esau, et malum vicit; atque ita de utero matris exivit, ut victoriæ insigne monstraret, et pedem senioris degeneris victor inverteret. Hieremias in vulva matris sanctificatus est et probatus. Johannes Baptista Principem agonis humani, præmiatoremque luctantium, necdum natus venisse cognovit, atque in utero matris exsiliens plus bravium confessionis emeruit. Recte jam tunc designatus est ad coronam, qui ante omnes ad Christi agonem fidei testis et præco virtutis suum nomen obtulerat. Bonus præco, qui ad certamen alios excitabat. Et vere bonus præco, qui tam magna voce clamavit, ut ad ejus sonum secreta cœlestia resultarent. Quid multa? Terram movit, cœlum implevit. Ideoque vocis nomen accepit; quia Verbum Dei vox sacrata præcessit, quemadmodum ipse nos docuit dicens : *Ego vox clamantis in deserto*. Dixit hoc Esaias propheta : de se dictum iste firmavit. Audivimus quid dixit præco : *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus*. Hæc est vox singularis et sola, tam sonora, ut ab omnibus audiretur : tam dulcis, ut universorum corda mulceret. Istos ergo athletas suos Dominus confirmavit ut vincerent; numquam enim suos deserit, et relinquit.

58. Et ideo addidit Propheta : *Juvenis fui, et senui*; sic latini : aliqui autem juxta græcos habent : *Juvenis fui, etenim senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem*. Simpliciter qui vult intelligere, patet sensus, quod vitæ suæ tempore David non viderit justum derelictum. Sed hoc et brevis temporis est, et incredibile; siquidem multos videmus in sæculo justos ab hominibus derelinqui, quando eos aliqui potentium persequuntur; et nullus ad eos audet accedere, cum in timore aut in injuria viderit constitutos. Unde Job dicit : *Fratres mei discesserunt, agnoverunt extraneos magis quam me : amici mei immisericordes facti sunt; et qui me noverant, obliti sunt nomen meum*. David quoque non solum destitutum; sed etiam impugnatum se ab amicis et proximis clamat : *Amici*, inquit, *mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt*. Ergo si in hoc sæculo reperiuntur justi derelicti, quomodo sibi contraria dixit David; nisi intelligas quod justus etsi in sæculo derelinquitur, a Domino tamen non derelinquitur? Neque enim Job cum esset in stercore, a Domino derelictus est, quem in Angelo-

rum concilio Dominus ipse sua voce laudabat, quem tentari passus est, ut coronaret: tentationem autem in corpus dedit, in animam denegavit. Nec derelictus David cui regnum dedit, ut populo imperaret electo: quem parricidalibus præliis appetitum, regni sui depulsum finibus, victoriæ jure restituit. Ipsi quoque Jacob, Elias et Elisæus, et Johannes Baptista, et cæteri qui in caprinis pellibus circumeuntes errabant in solitudinibus, et montibus, et speluncis, et foveis terræ, licet ludibria multa et acerba supplicia tolerasse videantur; tamen non derelicti sunt. Siquidem cum fratrem fugeret Jacob, et per deserta incomitatus erraret, obdormivit, et surgens vidit ibi multitudinem cœlestis militiæ, et ait: *Hic locus vocatur castra Angelorum*. Non satis fuit castrum vocare; sed castra, quæ tantæ multitudini convenirent. Vides ergo quia solum se putabat, et castra eum cœlestis exercitus sequebantur; sicut et patres nostros Moysis tempore, ne in deserto sitirent, petra (ut scriptum est) sequebatur. Nam cum in Exodo legerimus quod sitiente populo, percussit Moyses virga petram, et aqua fluxit, et bibit populus Dei: iterum in Levitico legerimus, vel in Numeris quod rursus Moyses tetigerit petram virga, et scaturiverit aqua patribus ad bibendum; præclare Apostolus hoc interpretatus est dicens: *Bibebant autem de consequenti eos petra: petra autem erat Christus*. Illos igitur querulos, illos murmurantes, illos prævaricantes, tamen non deserebat Dominus, sed sequebatur. Quid de Elia et Elisæo dicam, quibus per deserta gradientibus equi de cœlo, et igneus currus occurrit? Quomodo derelictus Elias, qui est invitatus a Christo: quomodo derelictus in terris, qui raptus ad cœlum; quomodo egenus et nudus et inanis, qui geminati spiritus hæreditatem discipulo dereliquit; ut una melotide hæres donatus fluvios sisteret, Jordanem revocaret in fontem, regum exercitus pasceret in deserto, et potum sitientibus ministraret? Ad ejus arbitrium de cœlo profluebant pocula, in terris mortui resurgebant. Quomodo derelictus est Elisæus, qui cum Syrorum vallatus esset exercitu, ut captivus raperetur ad regem, dicente Giezi servo: *Domine, quid faciemus?* ait: *Noli timere; quoniam plures nobiscum sunt, quam cum illis. Et dixit: Domine, aperi oculos ejus, ut videat. Et aperti sunt oculi ejus, et vidit montem et omnia in circuitu equis innumeris et cœlestibus repleta legionibus.* Paulus quoque qui dixit, periculis in mari, periculis in deserto se esse jactatum, tamen ipse testificatus est dicens: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Ergo si ille derelictus, et destitutus ab hominibus, apud Deum abundat et profluit. Nam et Elias destitutus erat, ita ut diceret: *Domine, accipe animam meam*; et tamen vigebat apud Deum, ut ipsis esset regibus virtute terribilis.

59. Quomodo juvenis hoc David potuit comprehendere? Juvenis enim magis temporalia, quam æterna considerat; quia ætas ea propendet ad vitia. Sed sunt quidam in juventute senes, et alii juvenes in senectute. Sunt, inquam, viri quorum animi senilium gravitate censentur, in quibus ætas senectutis sit vita immaculata, in quibus vigeat incana prudentia: qualis erat Hieremias, qui cum se juvenem contuitu memoraret ætatis, et per juventutem excusaret, quod prædicandi impar officio videretur, ait illi Dominus: *Noli dicere: Quia juvenis ego sum; quoniam ad omnes ad quoscumque misero te, abibis*. Ita juvenem non putavit, quem aptum propheticæ gratiæ judicabat. Talis ergo juvenis fuit David, qui renovatus esset, et refloruisset, ut ipse dixit, velut aquilæ juventus sua. Sic ergo intelligi oportet: *Juvenis fui*; sed sanctificatus, sed propheta in gentibus positus, qui jam possem regni cœlestis sacramenta cognoscere, et vera præmia considerare justitiæ: sed *non vidi justum derelictum*. Postea quoque alibi et usu roboratus et munere, adquisivi incrementa sapientiæ. Eadem circa justum visa est mihi gratia permanere.

60. Explanavimus, ut potuimus, quomodo dixerit: *Juvenis fui*; sed quomodo addiderit: *Etenim senui*, consideremus. Bona juventus, sed melior

senectus; qui enim usque in finem perseveraverit, hic salvus erit. Unde non perfunctorie de patriarcha Abraham dictum est, quod nutritus esset in senectute bona. Et Johannes senex cœpit scribere Evangelium, vel Epistolas, qui cum refugeret apostolum se scribere, seniorem scripsit: nec minor est æstimatus, cui cygnea quædam suppeteret gratia senectutis. Ipse Vas electionis dominicæ scribens ad Philemonem ait: *Cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinctus Christi Jesu, obsecro te pro meo filio, quem genuit in vinculis, Onesimo.* Volens itaque illi plurimum deferre, seniori Paulo eum, non juveni comparavit; et ibi se senem esse gloriatus est, ubi jam in vinculis tenebatur. Et videte distantiam: adolescens significatus est in alterius passione, senex in sua. Ibi ut adolescens; quia Judæorum vestimenta servabat: hic senex, ubi sui corporis exuvias exuebat. Denique et Petrus ibi senex dicitur, ubi certamen est passionis: *Cum junior,* inquit, *esses, cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Ante certamen junior dicitur, in certamine senex, qui omne certamen impleverit. Hoc ergo dicit David ille in juventute bellator, in senectute pacificus: *Juvenis,* inquit, *fui;* sed nolo me adhuc juvenem putes: *Etenim senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.*

61. Quod est semen justi? *Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus; non dicit: Et seminibus, tamquam in multis; sed sicut in uno; Et semini tuo, quod est Christus.* Audi justi semen. *Filioli mei, quos ego parturio, donec formetur Christus in vobis.* Et nunc si quis ex gentibus veniens sermonem audiat nostrum, et Dominus juvare dignetur, ut formetur Christus in animo ejus, quo partus fidei ferat: semen ei Christus erit. Illic in utroque. Abraham itaque et generationis pater erat secundum carnem, et is qui verbum Domini in pectoribus justorum primus infuderit. Et ideo hoc semen Abrahæ panes istos quibus præbeatur corporalis alimonia, non requirit; quia habet panem justitiæ, qui descendit de cœlo. Sicut enim negantur filii Abrahæ qui opera Abrahæ non fecerint: ita semen Abrahæ sunt, et inter filios recipiuntur, qui opus ejus effecerint. Verum Abrahæ semen Elias, cui Angelus alimenta præbebat, et in virtute escæ illius quadraginta dierum curriculis ambulabat. Non requirebat istam corporis hujus alimoniam verum semen Abrahæ, cui panes deferebantur de cœlo. Denique corvi ei quotidianum convivium ministrabant. Ita indigus erat omnium, ut nihil haberet suum, et mittebatur ut victum aliis largiretur. Verum semen Daniel, cui inter leones posito aerea fercula per Habacuc prophetam referta messorum epulis vehebantur. Est ergo panis Angelorum, quem manducavit homo; sic enim scriptum est: *Panem Angelorum manducavit homo.* Hic est panis, de quo dixit David: *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit: in loco viridi ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me.* Bonus David docuit me panem Angelorum, et ipse me docuit aquam refectionis. Hæc refectio spiritalis est, hæc refectio requies est mentis internæ. Bona aqua, quæ peccatum lavat, mundat interna. Quæ sit aqua hæc, audiamus. *Si quis,* inquit, *sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu, quem incipiebant accipere, qui credituri erant in eum.* Ergo nec hoc pane, nec aqua refectionis indiget justus, cui Spiritus sanctus est requies et refectio.

62. Quomodo autem poterit indigere, qui *tota die miseretur et fœnerat?* Quid est quod fœnerat justus? Non æs, non ferrum, non plumbum: sed argentum igni examinatum. Hoc defert ad mensam Domini, et dividit requirentibus: cui unam, cui duas, cui quinque mnas quotidie dividit, et numquam deficit. Sed fœnerationem audivimus in Lege reprehensam, dicente Moyse: *Non fœnerabis.* Duplex est fœneratio: una pecuniæ, altera gratiæ. Divide utramque;

quia scriptum est : *Si recte offeras, non recte dividas, peccasti : quiesce.* Et tu recte divide, ne pecces. Ipse Moyses doceat te dividere, qui admonuit recte dividendum ; ut sequaris, quod Abel egit, qui recte divisit : fugias quod Cain parricida fecit, qui recte dividere nesciebat. Dividit ergo Spiritus sanctus divisiones, qui operatur omnia dividens singulis prout vult : ille prout vult, tu prout potes, prout ingenio vales. Divide quando Lex de pecunia dicat, quando de gratia. Dixit enim tibi : *Fœnerabis gentibus, cujus Dominus usuras exigit ; tu autem non mutuaberis.* Est et pecunia fœnoris, est et gratia, cujus Dominus usuras exigit : pecunia fœnoris, æs habet, gratia fidem confert. Fœnerato ergo fidem gentibus, ut tibi abundet gratia : tu autem noli mutuari quasi indigus ; sed quasi dives et locuples fœnerato. Fœneravit Petrus, fœneravit Paulus, fœneravit Johannes Evangelista, vel uterque *, et non indiguit ; hoc est, fœnerarunt pecuniam Christi, non fœnerarunt pecunias ad usuram. Fœnera ergo, et noli desistere fœnerare. Audis quid dicat Scriptura : *Tota die miseretur et fœnerat.* Justus per diem fœnerat, avarus in nocte ; gratia enim lucis est, avaritia autem usura tenebrarum est. Et ideo semen fœnerantis fidem in benedictione erit, habens utique præmium benedictionis.

63. *Declina a malo, et fac bonum : et inhabita in sæcula sæculorum. Quoniam Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur. Injusti autem punientur, et semen impiorum peribit. Justi hæreditate possidebunt terram : et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.* His versiculis demonstrat Propheta quod pertineamus ad Dominum, et ipse arbiter cogitationum, operationumque nostrarum sit, spectans merita singulorum, qui nihil sine judicio agit ; sed malos et bonos actus judicio discernit. Declinandum ergo est a malo, et faciendum est bonum. Ne bona malaque confundas, prius est ut crimine careas : postea ut

* *Uterque*, nimirum Evangelista et Baptista.

innocentiæ fructum deferas, quo possis esse perpetuus. Noli putare quod Deum tua peccata prætereant ; sic enim plerique labuntur. Ipse universa cernit et damnat, et impiorum semen exterminat ; semen utique non corporalis generationis, sed mentis internæ et impietatis successionem. Nam utique Job de semine Esau genitus Scripturæ testificatione signatur. Quomodo ergo semen Esau periit in Job, cum tantus iste vir fuerit, ut venturum in terras Dominum prævideret, qui cetum istius sæculi diabolum subjugaret ? Ergo hoc quæritur, ne malitia transfundatur in posteros. Hoc per baptismatis sacramentum Christus operatur, ut exuat unusquisque quod natus est, induat quod renatus : fiat non familiæ hæres, sed gratiæ ; ut perpetuum domicilium habitationis æternæ sibi possit adquirere. Qui autem habitare meruerit in sæculum sæculi, et ipse honorificabit Deum in sæcula sæculorum.

64. Ubi moralibus justum instituit disciplinis, ut qualis deberet esse, te doceret, quæve esset perfectæ forma justitiæ ; ad sapientiam et theoremata * mentem vult ejus adsurgere : et excitat ejus intentionem, ut spectet intento corde cœlestia, et divina intra se volvat oracula, atque ad ea quæ complaceant Deo, suum informet affectum : sit meditatus in Lege, nec ulla eum Domini mandata prætereant ; motus divini Sacramenti cognoscat. Denique abhinc vide in præceptis sanctum Prophetam adsurgere : *Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium. Lex Dei ejus in corde ipsius : nec damnabit*, inquit, *eum Dominus, cum judicabitur illi. Exspecta Dominum, et custodi viam ejus ; et exaltabit te, ut hæreditate possideas terram : cum perierint peccatores videbis. Vidi impium superexaltatum et elevatum ultra cedros Libani : et transivi, et ecce non erat : et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus.* Superiora moralia, hæc intelligibilia. Quod est justi os quod meditabitur sapien-

* *Theoremata*, id est, contemplationis argumenta, sive, ut vocant, objecta.

tiam, nisi interioris hominis? Duo sunt enim homines in singulis : unus interior, alter exterior : interior cogitat quæ mentis sunt, quæ mentis sunt loquitur : exterior quæ sunt corporis. Tamen adveniens Dominus utrumque conjunxit, et duos in uno homine condidit; ne diversis sese impugnent motibus, sed invicem sibi voluntatum suarum unitate socientur. Ideo *os justi meditabitur sapientiam*. Jam enim et ipse exterior homo justi in interioris hominis transfusus est disciplinam : et in ejus conformatus naturam; ipsius exercet officia ; ut caro meditetur quod mentis internæ est. Sed ne hoc incredibile tibi videatur, audi Apostolum dicentem quia dominus Jesus transfiguravit corpus humilitatis nostræ, ut conforme fieret corpori gloriæ suæ. Quis audeat dicere carnem sine peccato, carnem adsumtam ex Virgine, carnem Spiritu Dei in Mariam superveniente generatam, quæ in nullo discrepavit a sapientiæ disciplinis, interioris hominis exsortem fuisse virtutum , nec in usus ejus transire potuisse; cum supra hominem fuerit quod tactu ejus sanabantur ægroti, cæcis refundebatur adspectus, mortui resurgebant? Competenter ergo scriptum est : *Os justi meditabitur sapientiam;* eo quod totus homo sit spiritalis, non utique terrenus; qualis enim terrenus, tales et terreni : et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Abiit ergo terrenus, remansit cœlestis. Ideoque in tempora Redemtoris referens Propheta, *meditabitur*, dixit : licet unus e pluribus, *meditatur*, scripserit. Nec abhorret a sensu; quia prophetarum spiritui futura pro præsentibus sunt. Alii putant os pro mente dictum. Pulcre autem istud exposuit nobis Salomon dicens : *Narratio justi semper sapientia : stultus autem sicut luna mutatur;* id est, quod sæpe varietur, nec in sua perseveret sententia, et tamquam in tenebris lumen videatur offundere, nec tenere.

65. Sit ergo tibi semper in corde et ore meditatio sapientiæ, et lingua tua loquatur judicium, lex Dei tui in corde tuo sit. Ideo tibi dicit Scriptura : *Loqueris in illis sedens in domo, ambulans in via, dormitans, resurgens*. Loquamur ergo dominum Jesum ; quia ipse est Sapientia, ipse est Verbum et Verbum Dei. Nam et hoc scriptum est : Aperi os tuum verbo Dei. Ipsum spirat, qui sermones ejus resonat, et verba meditatur. Ipsum semper loquamur. Cum de sapientia loquimur, ipse est : cum de virtute loquimur, ipse est : cum de justitia loquimur, ipse est : cum de pace loquimur, ipse est : cum de veritate et vita et redemtione loquimur, ipse est. Aperi os tuum Dei verbo, scriptum est : tu aperi, ille loquetur : Ideo dixit David : *Audiam quid loquatur in me Dominus*. Et ipse Dei Filius dicit : *Aperi os tuum, et adimplebo illud*. Sed non omnes ut Salomon possunt percipere sapientiæ perfectionem : non omnes ut Daniel. Omnibus tamen pro possibilitate infunditur spiritus sapientiæ; sed omnibus qui fideles sunt. Si credas, habes spiritum sapientiæ; ideo Sapiens dicit : *Credidi propter quod locutus sum*. Cum credideris, accipies loquendi gratiam. Et qui credit, redimitur : et qui orat, redimitur; si pie intendat orationibus, et in oratione assiduus sit, diem prævenìat, noctem frequentet, soli matutinus occurrat; ut ante ipse illuminetur a Christo, quam terra solis exortu : et qui psallit redimitur : et qui compungitur, redimitur.

66. Ideo semper meditare, semper loquere quæ Dei sunt, *sedens in domo*. Domum possumus accipere Ecclesiam, possumus accipere domum interiorem in nobis, ut intra nos loquamur. Sedent judices in Hierusalem : sederunt sedes in judicio : sedit etiam judicum concilium , et libri aperti sunt. Propheta dicit : *Et tu cum consilio omnia fac*. Cum consilio de factis tuis judica, cum consilio vinum bibe, cum consilio loquere; ut effugias peccatum, ne incidas per multiloquium. *Sedens* loquere tecum, quasi qui judices : *in via* loquere, ne umquam vaces. In via loqueris, si in Christo loquaris, quia via Christus est. In via loquere tibi, loquere Christo. Audi quomodo illi loquaris. *Volo*, inquit, *viros in omni loco orare, levantes puras manus sine ira et disceptatione*. Lo-

omo, *dormitans*, ne tibi som-
obrepat. Audi quomodo dor-
quaris : *Si dedero somnum*
, et palpebris meis dormitatio-
inveniam locum Domino, ta-
Deo Jacob. Vince naturam
exclude corporis somnum.
bis formare non possumus,
iligentiam. Homo erat Da-
ebat aliquid somno per noc-
xcludebat somnum, lavans
s noctes lectum suum, et
rigans stratum suum. Ideo
in stratu suo semper Do-
t in ipso meditabatur; ut
præveniret, et in tenebris
ret Christus dicens : *Surge*
Non in omnibus hæc gratia
est esse et in pluribus dili-
igitur exspectes ut excitet
sed potius Christum excita.
qui de ipso dormitans co-
llum excitaveris, et ipse te
somno, resuscitabit a morte
: *Exsurge a mortuis*. Cum
el resurges, ipsum loquere,
uod juberis. Audi quomodo
excitet. Anima tua dicit :
mei pulsat ad januam; et
: *Aperi mihi, soror mea*
li quomodo tu exsuscites
nima dicit : *Adjuravi vos*,
lem, si suscitaveritis et re-
caritatem. Caritas Christus
iam quomodo dormiens lo-
dormio, et cor meum vigilat.
militer adtolle nunc paulo
m tuam.

re *sedens in domo*, in hac
no hujus habitationis, quæ
in qua peregrinamur a Do-
rpore enim isto positi, dum
magis quam nos expoliare
ssulamus a Christo, et gra-
scimus. In hac sedens ergo
ccata tua; quia sedisti, et
, et non dixisti : *Stantes*
nostri in atriis tuis Hierusa-
e magis, et noli occultare
uere sedens, ut audias di-
rgite postquam sederitis, qui
panem doloris. Loquere *in*
s, id est, carpens vitæ istius
cursum. Hic loquere, ne illic obmutescas; sicut ille obmutuit qui Angelo Christi ante non credidit : postea tamen cum credidisset, vocem recepit. Loquere *dormiens* et quiescens, consepultus in Christo; ut cum ipso in novitate vitæ resurgas. Loquere etiam sepultus in tumulo; sicut loquebantur animæ sanctorum, petentes de mortis auctore vindictam. *Usquequo, Domine, sanctus et verus, non judicas et vindicas sanguinem nostrum?* Loquere postremo *cum surgis*; sicut docuit ille qui dixit : *Ego dormivi, et quievi, et resurrexi; quoniam Dominus suscipiet me*. Et illic ergo : *Os justi meditabitur sapientiam*, donec ad sublimiora tabernaculi secreta cœlestis, ac sacræ plena jucunditatis atque lætitiæ ipse perveniat; quemadmodum Scriptura nos docuit, dicente David : *Hæc recordatus sum, et effudi super me animam meam; quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei. In voce exsultationis et confessionis sonus epulantis*. Ergo et sedentes in hac corporea domo, et egressi hinc, atque ambulantes in via, cum rapiemur, si meremur, obviam Christo, et dormientes loquemur.

68. Accipe tertiam ἀναγωγην, qua se anima elevat justi. Est enim quidam spiritalis somnus intelligendus, de quo Salomon ait : *Si enim sedeas, sine timore sedebis : si dormias, suaviter requiesces, et non timebis pavorem qui superveniet tibi, neque impetus impiorum supervenientes tibi*. Cum suavitate requiesces, et pavorem, et supervenientes impiorum impetus non timebis; si lingua tua loquatur judicium Dei, et semper illud ante oculos habeas; ut peccato locum nullum relinquas, et noveris quod delicti pretium supplicii retributione solvetur. Ipse enim hoc in nonagesimo interpretatus est psalmo dicens : *Non timebis a timore nocturno, et a sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris, ab occursu et dæmonio meridiano. Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis : ad te autem non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis*. Justus enim cum loquitur judi-

cium Dei, vel cum loquitur ipse quæ justa sunt, et veri plena judicii, non cum iracundia loquitur, non ex animi mœrentis afflictione, non ex dolore, non ex aliqua passione: sed loquitur ex veritate, loquitur ex æquitate; ut non propendat affectu, sed quæ loquitur, vero pendat examine; judicat enim quæ dicenda sint, vel non promenda. Cui simile est illud: *Labia sapientium alligata sunt sensu;* eo quod omnia quæ loquuntur, vero sensui convenire videantur, et sensus sui prudentia intelligant, quæ loqui debeant vel tacere; ut quæ silenda sunt, cohibeant claustro quodam nexuque labiorum: in iis autem quæ oporteat dici, labiorum vincula resolvantur. Merito ergo præmisit: *Os justi meditabitur sapientiam;* meditatio enim diuturna plenum poterit habere judicium, quod loquetur justus in tempore; cum ea quæ perfecta sunt, facie ad faciem, viderit. Nunc enim de iis quæ non comprehendimus, loqui vera non possumus. Denique nec Paulus præsumsit dicere, qui raptus in paradisum audivit secreta cœlestia: sed volens non in iis errare quæ diceret, ait: *Quam inscrutabilia sunt judicia Dei, et investigabiles viæ ejus!* Nunc autem absolutus corpore, forsitan investigabilium viarum genera, et judicia ejus quæ sicut abyssus multa sunt, comprehendit.

69. Adhuc justitiæ forma describitur et augetur, dicente Scriptura: *Lex Dei ejus in corde ipsius; et non supplantabuntur gressus ejus.* In corde justi lex Dei est. Quæ lex? Non scripta, sed naturalis; justo enim non est lex posita, sed injusto. In corde ejus lex est, non perfunctorie, sicut in labiis Judæorum, corde enim creditur ad justitiam. Qui credit, et loquitur: qui autem loquitur, non continuo credit. Denique non credidit populus, de quo dictum est: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me.* Si igitur gentes cum ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex, cognoscentes quæ sequi debeant vel cavere; quanto magis fidelis et justus, qui ad imaginem et similitudinem Dei vivit, decora novit et honesta decernere, et uti legitimo quodam naturalis sapientiæ gubernaculo, ne ejus supplantentur vestigia; sicut Esau, quem propter gulæ aviditatem frater supplantavit ut caderet, atque in mortem vestigia ejus effudit.

70. Quo magis justus est quisque, eo magis illi insidiatur inimicus; et ideo ait Scriptura: *Considerat peccator justum, et quærit perdere eum. Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus: nec damnabit eum, cum judicabitur illi.* Videns ergo peccator quia justus in ore suo loquitur, et in corde meditatur sapientiam, quia in lingua sua judicium loquitur, quia in corde suo legem Domini custodit; mortem peccati ei conatur inferre: sed Dominus tuetur eum. Et ideo non timeamus insidias peccatoris; quoniam Deus pro nobis est. Si ergo Deus pro nobis, quis contra nos? Propterea non derelinquet justum suum Deus, nec damnabit eum, cum habuerit de ipso judicium. Verus enim judex est; et ideo justitia non potest periclitari. Unde et Aquila dixit: *Nec damnabit eum in judicando eo.* Symmachus: *Nec damnabit, cum judicatur justus.*

71. Sed quia Septuaginta viri sic posuerunt: *Cum judicabitur illi;* putamus quod ad aliud respexerit, quia scriptum est: *Quoniam ipse Dominus veniet in judicium.* Sed in quod judicium? Audi dicentem: *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.* Ideo ergo præbet se Dominus audiendum, ut de se judicetur, quo magis vincat. Quomodo se præbeat, audi: *Populus meus, quid feci tibi; aut in quo contristavi te; aut quid molestus tibi fui; responde mihi? Quia ex Ægypto eduxi te, et de domo servitutis liberavi te.* Et alibi: *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero: tu autem memor esto, et judicemur.*

72. Grave hoc judicium, cum Dominus de se postulat contra hominem judicari. Quid enim respondeas ei, qui universa tibi contulit, omnibus te præfecit; subjecit tibi Ægyptios, ad quos hospes adveneras, insectantes postea mari mersit. Ille tuos delevit hostes, atque

advertit, ille te creavit et condidit, ille suo sanguine te redemit; et tu tradis te, ut servias ejus inimico? Ille tibi omnia peccata dimisit, et tu graviora committis? Vocat te, in judicium venies, quid responsurus es ei, qui nisi liberum tibi donet, peristi? Ideoque videns sanctus David hac quadam mortalitate * Dei amplius se gravari, judicium refugit, misericordiam poscit dicens : *Et ne intres in judicium cum servo tuo; quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Confitetur se in tenebris sicut mortuum sæculi collocatum. Caute sicut mortuum sæculi dixit, non mortuum; non enim mortui sæculi sunt, qui moriuntur in Christo : illi autem sunt mortui sæculi, qui omnem vitam suam quam vixerunt in sæculo, in interitu et morte constituunt. Et ideo quasi desperatus ad remedium confugit dicens: *Cito exaudi me, Domine; quia defecit spiritus meus.* Talis enim judicii proposita sibi oblatione defecit, in quo examinanda veritas foret potius, quam misericordia conferenda.

73. Tamen tam pius est Dominus, ut ubi nemo justificetur in conspectu ejus vivens (quis enim quamvis justus non innoxius est peccato; aut cujus talis est vita, ut digna judicetur Dei similitudine?) utique ad imaginem et similitudinem Dei factus debet, sicut Deus qui sine peccato est, ita et is qui ad imaginem ejus est, sine peccato esse. Qua ergo dignus est pœna qui gratiam tantam Dominicæ operationis, et similitudinem divini decoris amisit? Sed quia misericors est, etiamsi ipse se judicio subjiciat; justum tamen non judicat, sed injustum. Justo parcit, quasi conditionis fragilitate peccanti : injustum punit, quasi qui detestetur ingratum. Deinde etiamsi multa habeas opera justitiæ, noli esse impatiens atque arrogans, quo præmia tibi justitiæ in hoc sæculo existimes flagitanda, aut indigne tibi adversa accidisse aliqua conqueraris. Quamdiu enim vivis, certamen tibi debetur, non præmium.

74. Exspecta ergo vel auxiliatorem vel remuneratorem Dominum : *et custodi vias ejus;* hoc est exspectare et ejus quem exspectandum putas, mandata conservare. Etsi conteraris, etsi affligaris, etsi ægritudine deficias, tamen exspecta Dominum, et non te confundet spes.

75. Veniet Dominus, *et exaltabit te, ut hæreditate possideas terram.* Liquet superiorem esse terram, non istam in valle terrenam; sed illam quæ est repromissionis æternæ : in qua quicumque constituitur, exaltatur a Domino.

76. *Videbis* autem *cum perierint peccatores;* tunc enim justorum remuneratio erit, cum judicium fuerit de meritis impiorum. Sed non uno genere pereunt peccatores. Ante tibi pereunt, si eorum potentiam et divitias non mireris : si non te moveat cum eos honoribus, liberis, amicis abundare cognoveris. Hæc enim sæculi sunt, et sæculum sæculari subjacet malignitati : et princeps mundi iis qui sibi serviunt, favet; secundum illud : *Omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me.* Quid quæris ut ea tibi dentur, cum ipse impius qui dat, in eis diutius esse non possit? Transit etiam ipse, quomodo possunt non transire quæ contulit? Tu modo constantem animum gere, justitiam tene, nemo te moveat, et videbis nihil esse impium.

77. Denique audi dicentem : *Vidi impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani. Et transivi, et ecce non erat.* Vidi eum in sæculo hoc, vidi oculis corporis : vidi etiam jactantem se, et superexaltantem sermonibus suis, æstimantem se aliquid esse, qui nihil est. Quomodo se superexaltat? *Ponam*, inquit, *thronum meum super nubes : et ero similis Altissimo.* Exaltat se, ut videas eum sicut cedros Libani superexaltatas: et ipsæ altæ sunt, et in monte sunt altissimo. Merito ergo superexaltatæ sunt, et superexaltatus videtur impius, qui se in illo monte constituit, de quo scriptum est : *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti : Tollere, et jactare in mare. Huic.* Cui? Dæmonio, inquit, a quo iste invasus fuerat et oppressus, quem miramini esse sanatum.

* *Mortalitate*, id est, usu consuetudinis ac moris humani, quo se nobis Deus accommodat.

Ideo caritatem magis habet in Christo, quam potestatem in diabolo. Vides cedrum in monte altissimo superexaltatam; sed vento frangitur, sed igni exuritur, sed vetustate dissolvitur : ita est dives in sæculo. Fulget quidem splendore quodam gratiæ sæcularis ut Libanus, nixus est mundi potentia, opibus et divitiis exsultat. Videtur tibi aliquid esse, antequam dicas: *Transiens videbo.* Sicut enim Moyses animo et mente transivit materialia, et Deum vidit: ita et tu si transeas hinc, ad Dei gratiam vestigium tuæ mentis adtollens, videbis eam nihil esse qui in hac terra sibi potentissimus videbatur. Ideo animæ tuæ dicit, menti tuæ dicit Deus Verbum: *Ades huc a Libano, sponsa, ades huc a Libano : transibis et pertransibis.* Si transeas sæcularia, pertransibis ad paradisum. Audi transeuntem. *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.* Audi iterum pertranseuntem : *Amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.*

78. Quid est: *Ecce non erat.* In principio utique Verbum erat. Et qui Verbum videt, qui particeps Verbi est, utique et ipse est; quia Verbum Dei semper est, et sermo qui de ipso est, non est: Est et non; sed: Est; et manet in eo qui sequitur Deum. Qui autem nescit Verbum, non est; quia non adhæret ei qui dixit: *Ego sum qui sum.* Qui autem adhæret ei, unus spiritus est. Ubi autem spiritus, ibi et vita. Ideo tibi dicit Scriptura de Deo : *Qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt;* hoc est, vocat gentes quæ non erant, tamquam populum suum qui erat; erant enim patres nostri, qui erant electi Dei. Et alibi dicitur: *Cognovit Dominus qui sunt ipsius;* Non cognoscit eos qui non sunt. Et Esther ait: *Non des virgam regni tui iis qui non sunt.* Recte ergo justus dicit: *Et transivi, et ecce non erat;* hoc est, vidi eum superexaltatum in sæculo, antequam considerarem quia nihil est sæculum. Ubi autem transivi mente supra mundum, vidi quia jam non erat, qui ante erat superexaltatus in hoc mundo.

79. Et tu, si justus es, transi a præsentibus ad ea quæ futura sunt, et transibunt tibi præsentia. *Cœlum et terra transibunt : verba autem mea non præteribunt.* Justo ergo omnia transeunt. Transit impius, similis vanitati est, et dies ejus sicut umbra prætereunt. Nec solum prætereunt justo præsentia; sed etiam cum ad ea quæ sunt futura, intenderit, jam ista prætereunt. Vide quomodo justo præsentia præteriere. Utique temporibus David prophetæ Synagoga erat, Ecclesia ex gentibus non erat: et idem futuris quasi præsentibus dicit: *Benedicite, gentes, Deum nostrum.* Deinde supra ait : *Adscendit Deus in jubilatione.* Transivit perfidiæ ventura tempora, non ætate, sed mente : et resurrectionem Domini multo post sæculo futuram, pia fidei devotione celebravit dicens : *Psallite Deo nostro, psallite : psallite Regi nostro, psallite.* Quasi interesset ipsis Christi et Ecclesiæ nuptialis copulæ sacramentis, ita tripudiat et gaudet. Causam quoque celebritatis expressit dicens : *Regnavit Dominus super omnem terram.* Ergo si nos prætereamus, et illa præteriisse quæ futura sunt, nobis videntur; ut si in navigando terram prætereas, illam quoque videas præterire, et quasi a te discedere. Sæpe nautæ, maxime in tempestate, fugiunt terram; et tamen cum eam fugiunt navigantes, ipsa potius fugere videtur a navigantibus. Et tu si fugias mundum hunc, et ipse te effugiet : si prætereas terram hanc, et ipsa te præteribit. Et tu in mari hoc navigas, et in hoc sæculo fluctuas : fuge terram, saxa habet, lapides habet; sicut scriptum est : *Lapides de via projicite.* Si festines per aerium hoc profundum ad portum divinæ voluntatis, videbis tibi hæc omnia præteriisse. Quid enim interest utrum præterierint, an tibi ea judices præteriisse?

80. Est et alius impius qui videtur exaltatus et elevatus super cedros Libani: et si transeas, non erit, nec locum ejus invenies. Vide mihi scribam Judaicum reddentem seriem veterum Scripturarum, sed non sequentem : audis quia labiis reddit, miraris ut doctum.

interrogas quid sentiat: respondet secundum litteram, percurrit historiam. Superexaltatus videtur tibi et elevatus, si litteram cogites. Transi ad intelligentiam spiritalem, quia Lex spiritalis est; vides illum nihil esse, tum dicis: *Vidi impium superexaltatum... et transivi, et ecce non erat: et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus.* Quæsivi eum ubi esse debuerat, ubi vita est: non illum inveni. Non erat ibi, ubi vita erat; quia mortuus erat, et ideo nec locus ejus inventus est. Quis enim mortui locus, qui non erat, nec fuit umquam? Non enim fuit, qui in littera erat; littera enim occidit: spiritus autem vivificat. Quæsivi ergo eum, ut invenirem: ille se non præbuit, ut inveniretur; hoc est, ego eum volui convertere: ille se mihi præbere noluit, ut converteretur. Feci quæ erant quærentis: ille refugit ea, quæ esse debuerant revertentis. Denique anima quæ converti vult, Verbum requirit; et cum invenerit, dicit: *Tenui eum, et non dimittam eum;* hoc est, Dei Filium, Dei Verbum. Injustum autem qui sanari noluit, quæsivi eum, et non inveni; et ideo non illum imiteris.

81. *Custodi innocentiam, et vide æquitatem.* Qui custodit innocentiam, æquitatem videt; quoniam qui mundus est, Deum videt, cujus virga recta est, et recta justitia; ut aversetur eos qui declinaverint ad studia pravitatis. Bona innocentia, quæ Deum videt. Denique alii posuerunt: *Custodi perfectionem;* perfectus est enim qui malitiam nescit, nec dolum novit. Ideo inquit: *Custodi perfectionem; quia sunt reliquiæ homini pacifico.* Reliquiæ dicuntur hominis de corpore mortui, de ejus exuviis. Ideo reliquiæ, quia post mortem hominis videntur superesse; supersunt enim quæ servantur ad resurrectionem. Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, et hoc mortale induere immortalitatem. Ergo magis reliquiæ sunt hominis spes resurrectionis, et fides conversionis, et gratia dilectionis; quoniam impii non resurgunt in judicium: vita autem Justorum nota est Deo, et judicio Domini comprobatur. Huic loco pulcre illud convenit: *Reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt.*

82. *Injusti autem disperibunt simul: reliquiæ impiorum interibunt.* Justorum reliquiæ virtutes sunt: impiorum reliquiæ, improbitas atque perfidiæ peccatum. Ea delebuntur, ut non sint.

83. *Salus autem justorum a Domino;* non a sæculo, non ab elemento. Cœlum et terra præteribunt. Non committo salutem meam cœlo; quia et ipsum præterit, quia de pluribus cœlis dictum est: *Ipsi peribunt, tu autem permanes.* Deo soli committo, qui permanet, qui potest peccata donare; ut protector meus sit in tempore tribulationis, et adjuvet me, et liberet me, et eripiat me a peccatoribus judicii sui tempore, et salvum me faciat, quoniam speravi in eum. In ipsum solum speravi; non vult enim nos et sibi et alii servire. Qui ipsi soli servit, liberatur; quoniam ipsi est laus, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum.

IN PSALMUM XXXVII ENARRATIO.

PRÆFATIO.

1. De Pœnitentia duos jam dudum scripsi libellos, et iterum scribendum arbitror. Primum, quia utile est vel quotidie veniam delictorum precari: deinde quoniam in illis duobus libellis adhortatio pœnitentiæ vel profectus est, si geratur: nunc autem quemadmodum agi pœnitentia debeat, exprimendum est; NIHIL enim prodest agere, nisi ita agatur ut oportet. In quo sanctus David sequendum nobis proposuit magisterium, qui ideo mihi videtur gustasse

peccatum, ut doceret quemadmodum peccatum posset aboleri. Unde enim medicina, nisi de vulnere sumsit exordium? Dum prima ætas generis humani docet alios quod sibi profuit, et quemadmodum vulnus suum sanaverit, aliis ostendit; usus artem fecit, et ægritudo magisterium. Ipsa est enim prima et valida secta medicinæ, quam experientia, non conjectura formavit. Ideoque ab experientia ἐμπειρικοὶ primo medici sunt vocati, et ex ea secta cæteræ derivatæ sunt, atque ab ea usum quemdam suæ sumsere virtutis. Quid autem est ad cohortationem pœnitentiæ validius, quam quod sanctus propheta David peccatorum nostrorum nos docuit pœnitere? Quis enim dedignetur humiliare se Deo, cum rex se humiliaverit? Aut quis dubitet affligere animam suam, cum propheta tantus afflixerit, solvens pretium lacrymarum pro redemtione peccati? Et quamvis toto scriptorum suorum corpore gerendæ pœnitentiæ præcepta diffuderit (quis enim ejus psalmus non medicamentum est conscientiæ peccatricis; cum alibi quemadmodum impulsus sit, alibi quemadmodum conturbatus, ostenderit; ut non solum quemadmodum sint sananda; sed etiam quemadmodum cavenda vulnera, demonstraret, et suo nos doceret exemplo? Quis autem stare se credat, ubi lapsus est etiam fortior) tamen in trigesimo septimo psalmo majorem vim doloris interni, et lamentabilis deplorationis expressit.

2. Denique in exordio ipse nos titulus admonet hujusmodi præcepta formari; sic enim legimus: *In commemorationem*, inquit, *diei sabbati psalmus David*. Plena enim est pœnitentiæ definitio, commemoratio delictorum; ut unusquisque peccata sua velut quodam quotidiani sermonis castiget flagello, et commissa sibi flagitia condemnet. Sic enim docemur, dicente Domino: *Dic iniquitates tuas, ut justificeris*. Et Apostolus ait: *Ore confessio fit ad salutem*. Sed forte moveat, quia non dixit peccatorum commemorationem; sed *diei sabbati*, aut (sicut alius habet) *sabbatorum*. Quid est autem sabbatum, nisi requies futurorum, levamen præsentium, quo Lex jubet hominum opera feriari, onera deponi? Quæ sunt graviora onera, nisi nostra peccata? Hæc deponantur in sabbatorum diebus, hoc est, in hoc vitæ istius tempore. Septem enim diebus hebdomas omnis concluditur, sex diebus mundus ille formatus est, septimo die requievit Dominus ab opere suo, qui in nostra mansuetudine requiescit, sicut ipse dixit: *Super quem requiescam, nisi supra humilem et mansuetum?* Absolve te ergo omni sabbato, et alleva pondus errorum; ut securus ad illius futuri sabbati requiem pervenire merearis. NAM SI hinc peccata gravia portaveris, illic requiem non habebis. Exonera igitur tuam mentem, rejice omnia quibus conscientia gravatur et premitur; ne fiat fuga tua hyeme vel sabbato: vita hæc in labore est, illa in requie. Leviorem te sæculi hujus reperiat consummatio; ne oneratus peccatis fugere non possis. Ante fuge, ut prævenias. Fugit sæculum, qui sæculi illecebris non tenetur, qui se omni cura ejus absolvit. Fuge etiam futuram iram, hoc est, judicii diem. Fugit eam qui egerit pœnitentiam; sic enim definivit Baptista Johannes dicens: *Generatio viperarum, quis vobis demonstravit fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.*

3. Audistis hodie legi quia Johannes baptizabat in Ænon, juxta Salim. Ænon dicitur oculus suppliciorum: Salim ipse adscendens; hoc habet interpretatio. Qui ergo baptizari eligit, supplicia prævidet; et ideo confugit ad baptismatis sacramentum, ut peccatum omne deponat, ne obnoxius incipiat esse suppliciis. Et forte supplicia prævidet qui baptizatur baptismo pœnitentiæ: at vero ille gratiam spectat, qui baptizatur in Christo. Baptismus ergo Johannis, oculus suppliciorum est: baptismus Christi, oculus gratiarum. Tametsi in Ænon baptizabat Johannes, juxta adscendentem baptizabat; hoc enim et ista habet interpretatio, ut Salim dicatur ipse adscendens. Proximus ergo erat Christo, qui ejus nuntiabat adventum. Etenim Filius hominis qui descendit de

cœlo, ipse est et qui adscendit in cœlum, ut impleret omnia. Sed quia qualis cœlestis, tales et cœlestes; et ille adscendit in cœlum, qui terrena deponens consepelitur in Christo; ut cum Christo resurgat a morte peccati ad novitatem vitæ, hæreditatisque consortium; ut fiat, sicut scriptum est : Dei hæres, Christi cohæres.

4. Vera ergo medicina est gerere pœnitentiam : quæ tunc legitime prædicata est, quando medicus venit e cœlo, qui non exasperaret vulnera, sed sanaret. Bonus medicus, qui docuit quemadmodum in hac terra corporis nostri remedia quæreremus; cum flos nobis herbæ salutaris oriretur, qui *de peccato damnavit peccatum in carne*. Antidotum ergo facta est caro, quæ erat venenum ante peccati; quia erat illecebra peccatorum. Audi quemadmodum antidotum caro Dei fit : *Verbum factum est caro* : misit manum in cavernam aspidum, venenum evacuavit, peccatum abstulit; id est, *de peccato damnavit peccatum in carne*.

5. Et ut hoc possit plenius considerari, ipsum Apostoli capitulum recenseamus. Namque ita scriptum est : *Deus mittens Filium suum in similitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne; ut justificatio Legis impleretur in nobis, ut non secundum carnem ambulemus, sed secundum spiritum*. Venit ergo Dei Filius in similitudine carnis peccati : non utique in similitudine carnis venit, qui veram carnem suscepit; sed in similitudine carnis peccati, id est, carnis peccatricis. Facta enim erat fraude et veneno infusa serpentis caro nostra, caro peccati. Postquam est obnoxia facta peccato, facta erat caro mortis; quia erat morti debita. Hujus carnis jam reæ, jam præjudicatæ similitudinem Christus in sua carne suscepit; quia etsi naturalem substantiam carnis hujus susceperat, non tamen contagia ulla susceperat : nec in iniquitatibus conceptus, et natus est in delictis, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; sed de Spiritu sancto natus ex Virgine est. Quid ergo est : *De peccato damnavit peccatum in carne?* Utrum de similitudine carnis peccati; an quia peccata nostra Christus non usu, sed qualitate suscepit : non crimine, sed suæ misericordiæ sacramento; et peccatum pro nobis factus est, qui peccatum ipse non fecit? An vero quia etiam de ista carne peccati, hoc est, nostra hac obnoxia et præjudicata damnavit peccatum in carne, docendo quemadmodum in carne positi non secundum carnem ambulemus, sed secundum spiritum? Peccatum quippe est secundum carnem ambulare; quia luxui, et voluptatibus, et lasciviis, et carnis cupiditatibus vivit, qui secundum carnis sapientiam conversatur; sapientia enim carnis inimica est Deo : unde qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Ideoque peccatum damnat de peccato qui se a carnis vitiis abluendo, secundum spiritum vivit, totus Deo deditus, et cœlestibus intentus oraculis : propter quod Christus advenit, ut non suam, id est carnis, sed Dei faceret voluntatem. Si quis ergo illum sequatur, ut faciat quæ placent Deo, et carnis suæ comprimat appetentiam, imitator est Christi.

6. Quid senserimus, expressimus. Qui legis, elige quid sequaris. Nullus error, ubi simplex pietatis affectus, atque omnis fidelis est sensus. Damnavit peccatum Christus, suscipiendo similitudinem carnis peccati, ut delicta nostræ carnis aboleret. Damnavit peccatum, ut peccata nostra in sua carne crucifigeret; factus pro nobis ipse peccatum, ut nos in ipso essemus justitia Dei, qui eramus captivitas mortis, et præda serpentis. Ergo pietatis est susceptio peccatorum ista, non criminis. Per hoc peccatum nos Deus æternus absolvit, qui Filio suo proprio non pepercit, et peccatum eum fecit esse pro nobis. Deinde damnavit peccatum Christus in carne de ipsa carne peccati, quæ judicabili quodam vigore et auctoritate censoria, odit vitia quæ amare consueverat, et horret impudicitiam, quam voluptatem putabat. Segregat se a lasciviis, abdicat a cupiditatibus, renuntiat criminibus atque flagitiis,

propulsat avaritiam, quæ virilitatem quamdam carnis effeminat. En tibi illum Christi imitatorem, et ipsum de peccato peccatum in carne damnantem. *Sic curro*, inquit, *non ut in incertum, sic luctor, non ut aera cædens : sed castigo corpus meum, et servituti redigo; ne cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.*

7. Non superflue, ut arbitror, evagati sumus; quia et hoc ad medicinam hominis pertinebat : cui medicinæ prospiciens Deus sicut terram istam salubres herbarum atque arborum succos ferre præcepit, quibus carnis vulnera curarentur; ita etiam præceptis salutaribus replevit divinarum seriem scripturarum, quibus infirmitas animæ sanaretur. Itaque quam grave est, ut muta animalia medicari sibi noverint, et vulneribus suis herbas salubres requirant, deligere non refutent : et hominum industria non requirat, quibus etiam medicus est missus, qui medicinæ salutaris in veteribus Scripturis semina demonstraret, et nova ipse deferret? Quam multa itaque salubria sunt, quæ noxia perfunctorie judicantur? De ipsa terra sumamus exempla.

8. Serpens alit venenum, morsus noxios habet, vulnerat carnem : sed in ipso quoque ejus veneno antidotum reperies, si requiras. Denique caro ejus exuritur, cujus pulvere theriaca conficitur, qua veneni vis consuevit hebetari, ut nocere non possit. Non terra ergo in vitio, quæ serpentem generat; sed ille qui nescit cavere serpentem. Ipse serpens potest tibi prodesse, si intelligas; immo si medici præcepta non spernas. Imitandum disce quem putas esse fugiendum. *Estote*, inquit, *astuti sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*. Serva caput tuum sicut serpens; et si laceratus toto corpore fueris, revivisces. Caput tuum Christus est, quia caput ipse est viri : si servaveris fidem, etsi mortuus fueris sicut serpens, et tu resurges. Imitare serpentem, qui exteriorem suum exuit, ut renovetur interior : imitare serpentem, qui venenum suum evomit. Beatus et tu si cogitationes tuas malas evomas, et malitiæ tuæ venena deponas. Celebris sermo est, et scriptorum auctoritate robustus, serpentem aquis appropinquantem sibilo sibi feminæ anguis sponsare concubitus : illam propriæ consulentem saluti, ea spondere lege petitos coitus sui usus, si serpens venenum evomat; captumque obedire jussis, arma deponere, ac proprii more conventus caput ori ejus inserere : atque, ubi calescere cœperit consuetudo, seu naturæ quadam violentia, seu libidinis ardore, feminam stringere ora, morsusque libidinis osculis premere, atque ita caput serpentis abscindi.

9. Nonne in natura serpentis mysterium fidei recognosces? Serpens ille paradisi prior feminam ad culpæ adulterium provocavit : sed ubi venenum ejus effusum est in hunc mundum, soboles illius feminæ circumventione parentis, et fraude multa serpentis, armis eum suis exuit, et caput illius amputavit. Quod si venena prævaluerint, et peccatum in quo est aculeus mortis irrepserit; utere medicorum exemplo, ut tibi serpens vel sero moriatur. Conteras ejus venenum, corpusque comminuas, et admixtum salutaribus succis noveris temperandum; ut non solum vim suam et virus amittat, sed etiam fiat remedium de veneno. Moritur autem tibi serpens ille intelligibilis, si tu moriaris peccato, et tibi tua peccata moriantur. Sic conteritur ejus venenum, si te tua facta compungant : sic omne virus ejus aboletur, si bonis operibus tegas, et fideli confessione temperes crimen admissum. Audi quemadmodum virtus draconis ipsius conteratur. *Conterat*, inquit, *Deus satanam sub pedibus vestris*. Contere primo cor tuum, in quo erat draconis cubile; ut non inveniat ubi possit habitare : contere draconis carnes : carnes ejus peccata nostra sunt. Ideo tibi dicit Deus : *Epulantur in eo gentes*. Et infra ait : *Præcurrit mori : Carnes autem corporis ejus sunt adhærentes ei*. Sicut enim sancti, corpus et membra sunt Christi; ita peccatores qui peccatum non deserunt, sed peccato inhærent, corpus draconis et membra sunt. Ideo nos Christi corpus epulamur; illi autem corpus epulantur draconis :

nos epulamur, qui Christo adhærere contendimus, remissionem quotidianam et veniam peccatorum; illi autem qui peccatis quotidie peccata connectunt, continuationem flagitiorum epulantur et criminum.

10. Contere igitur has carnes, et super eas contritionem tui cordis adsperge: deinde mitte super omnia ea Jordanis aquam. Jordanis enim descensio et adscensio est; quoniam qui in fontem sacrum descenderit, et adscendit; ut quæ superiora sunt quærat. Descendit enim in mortem Christi, qui baptizatur in Christo, et in resurrectionem ejus adscendit. Si autem jam baptizatus errasti, mitte aquam lacrymarum, non mendacem, sed veram; ut de profundo clames ad Dominum Deum tuum, et dicatur de te: *Vox audita est in Rama, fletus et ululatus multus, Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt.* Rachel Ecclesia est, in qua benedicitur plebs Dei: ipsa pro te fleat, ipsa tua peccata deploret, et fleat plurimum; ut consolationem facile non admittat, quemadmodum qui plurimum dolent. Ideo consolari se noluit; quoniam qui eras, esse desisti. Sed hac perseverantia doloris et fletus emereatur ut dicat: *Filius meus mortuus erat, et revixit: perierat, et inventus est.* Aut forte consolari se noluit Rachel in filiis Judæorum; quia non sunt, quos utique ideo genuerat, ut essent. Et ideo non admisit consolationem, occisis parvulis ab Herode; quia nec in adventum Jesu crediderunt, mensuram sceleris adimplentes, ut et parvulos interficerent, ut inter eos et filius Virginis necaretur. Ergo Ecclesia Domini in Judæis consolari noluit, quia non sunt: in Christianis autem qui ex nationibus congregati sunt, epulatur et gaudet; quoniam cœperunt esse, qui non erant.

11. Misisti ergo aquam Jordanis, aquam gratiæ; hoc primum bibe: misisti aquam lacrymarum, aquam pœnitentiæ; hoc secundum est poculum, ut primum repares. Bibe aquam de tuis vasis, bibe aquam de tuis fletibus, ut dicas: *Et potum meum fletu temperabam.* Fletus ergo tuus, potus est tuus; et lacrymæ tuæ, cibus est tuus. *Fuerunt*, inquit, *mihi lacrymæ meæ panes.* Si lacrymæ panes, habes ex peccato iniquitatis cibum conversionis, secundum illud quod legis in Evangelio: *Quoniam cui plus dimittitur, plus diligit.* Unde sæpe videmus aliquos qui ante negligentes fuerant Christiani, peccato aliquo commisso, fieri diligentiores, et ex illo per pœnitentiam evadere solere perfectos. Sicut igitur ex peccato conversio; ita remedium de veneno. Audi hoc remedium: *Justus in principio sermonis accusator est sui.* Venenum, peccatum est; remedium, accusatio sui criminis: venenum, iniquitas est; confessio, remedium prolapsionis. Et ideo vere remedium de veneno est, si dicas iniquitates tuas, ut justificeris.

12. Sed jam psalmum adoriamur, ut ipse nos doceat, quemadmodum agenda pœnitentia sit. Itaque sic incipit:

ENARRATIO.

13. *Domine, ne in ira tua arguas me; neque in furore tuo corripias me.* Qui pœnitentiam agit, paratus esse debet ad opprobria perferenda injuriasque subeundas; nec commoveri, si quis ei peccati sui crimen objiciat. Cum enim ipse accusare se debeat, quemadmodum alium non sustinet arguentem? Quod si ab homine argui timere non debet, quanto magis a Domino Deo suo, cui omnes etiam in iis quæ sunt occulta, peccamus; cum præsertim condemnatio præsentium, absolutio futurorum sit. Qui autem non condemnantur in sæculo, cum hominibus non flagellabuntur. Væ mihi! si de me dicatur: *habet mercedem suam.* Si bonum factum hac condemnatur sententia, quanto magis crimen gravatur? Nam si misericordia facili jactata sermone, fructu fraudatur æterno, quanto magis iniquitatis pœna acerbi fœnoris accessione differtur? Ergo qui pœnitentiam agit, offerre se debet ad pœnam; ut hic puniatur a Domino, non ad supplicia æterna servetur: nec expectare tempus, sed occurrere divinæ indignationi.

14. Vide facta David ejus precibus

convenire. Offenderat Dominum; quia numerari jusserat populum. Confessione prævenit Dei nuntium, peccasse se valde, et nimis stulte fecisse commemorans: non quasi admoneret oblitum, sed quasi urgeret morantem; ne diutius commotionem differret offensæ. *Peccavi*, inquit, *valde; quoniam verbum hoc feci:* et nunc, Domine, dele iniquitatem servi tui. Quomodo autem deleantur peccata, audi dicentem: *Solutum est peccatum ejus; quia recepit de manu Domini duplicia peccata sua.* Non ergo penitus sibi peccatum remitti postulat; sed moderata solutione deleri; hoc est, ut in futurum ejus memoria deleatur. Denique quasi interpellantis voce conventus Dominus, ne vindicta commissi protelaretur erroris, misit ad eum Nathan prophetam; et ille venit ad regem, et dixit ei: *Quid fieri velis, elige: triennium famem super terram: aut tribus mensibus fugere te a facie inimicorum tuorum, et illos persequentes: aut triduo fieri mortem in terra. Et nunc scito, et vide quid respondeam illi qui misit me.* Vide docentem Deum qua moderatione ejus indignatio leniatur, si non penitus verbera recusemus; sed qualitatem levandi, non evitandi supplicii postulemus. Tria proposuit, ut quod moderatius putaret, eligeret. Vide etiam quemadmodum ad pœnitentiam provocat; ut nos offeramus injuriæ: eligere pœnam mandans, ut in ipsa pœna electionis quædam prærogativa servetur, et reo suo blandiatur hoc verbo. Et dixit David ad Nathan: *Angustiæ mihi sunt in his tribus: sed magis incidam in manus Domini, quoniam magna est misericordia illius, quam in hominum manus.* Numquid donari sibi pœnam poposcit erroris? Quod si fecisset, impudentiæ notaretur, qui moderationi divinæ fuisset ingratus. Nam plurimum suffragatur reo verecunda confessio; et pœnam quam defensione evitare non possumus, pudore levamus. Elegit non quod a flagello esset immune, sed quod moderatius judicavit, ut Dei lenitati magis, qui nosset ignoscere, quam hominum se committeret potestati, qui mensuram ultionis frequenter excederent. Miseretur itaque, qui nescit errare non miseretur, qui erroris est particeps.

15. Nec fefellit sanctum David fides sua, sed in ipsa quoque offensione gratiam divinæ miserationis emeruit. Nam qui proposuerat mortem triduo exercere in terra, ne unum quidem diem passus est præterire; sed ad horam prandii libenter indulsit, et (ut verbo Scripturæ utar) *habuit pœnitentiam super malitiam.* Vide quomodo te Scriptura hortatur, ut et tu pœnitentiam non refugias, sed sequaris Deum, quem sequi debes. Bene addidit, *super malitiam*; quia videtur omnis dura esse vindicta. Ideo et dies judicii, dies dicitur mala, de qua beatus est qui per Deum liberatur; ut scriptum est: *In die mala liberabit eum Dominus.* Et dixit, inquit, angelo Dominus ut ibi parceret. Vide autem quia quando vult Dominus ignoscere, dat gratiam et fiduciam deprecandi. Et vidit David ferientem Angelum, et dixit: *Ecce ego sum, ego peccavi, et ego pastor male feci, et isti in hoc grege quid fecerunt? Fiat manus tua in me et in domum patris mei.* Si mandaverat Dominus Angelo ut parceret quomodo feriebat adhuc Angelus, nisi quia Dominus etsi vult ignoscere, vult rogari, et ut rogetur, operatur? Nec vidisset homo Angelum ferientem, nisi Dominus ejus oculis Angelum revelasset. Unde et Elisæus dicit: *Domine, aperi nunc oculos pueri hujus, ut videat. Et aperti sunt oculi pueri ejus, et vidit montem equis repletum et curribus in circuitu prophetæ.* Nec te moveat quod persona vilior servuli quam prophetæ vel regis; quia vilior et equorum et curruum species, quam sanctitas Angelorum.

16. Et fortasse aliquibus perfunctorie legentibus durum videatur quod David ille humilis corde atque mansuetus, qui parcebat inimicis, mortem magis populi elegit, quam suam fugam, aut famem super terram. Famem populi vitavit; quia gravior morte et omnibus suppliciis habetur, quam sequitur etiam pestilentia, quæ cœlum contaminat, mortem acervat. Suam fugam non poposcit, propter illud; quia propheta pro populo deprecari poterat, sicut factum est:

populus pro propheta intervenire non poterat. Scriptum est enim : Si populus erraverit, sacerdos orabit pro eo : si sacerdos erraverit, quis rogabit pro eo? Et tamen ubi vidit occidi populum, ipse se Angelo ferienti obtulit; ut ipse potius pro populo feriretur. Plus est quod nec ipsa perterritus specie mortuorum gladio se obtulit, quam si sermonem propositæ conditionis optasset. In electione itaque rationem secutus est, in dolore pietatem.

17. Vide autem Domini gratiam, quod et ipse a proposita conditione deflexit. Numquid aliquod miserationis est crimen; quia plus minatur, et minus exigit? Qui in remuneratione præmiorum sua promissa custodit, in exactione pœnarum præscriptum remordet. Cum irascitur in reum, differt : cum miseretur, properat, ut absolvat; terret, ut corrigat; admonet, ut emendet; prævenit ut ignoscat. Unde et alibi ait Propheta de Domino : *Calix in manu Domini vini meri plenus est mixto... verumtamen fæx ejus non est exinanita.* Ad terrendum plenus est calix, ad feriendum non est exinanitus. Plenus erat calix, cum mors per triduum mandaretur : sed occurrit misericordia Dei, tenuit manum Angeli, priusquam calicem istum exinaniret. Ut scias autem quia calix pœna vel gladius est, audi dicentem : *Accipe calicem vini meri hujus de manu mea, et potionabis omnes gentes, ad quas ego mittam te : et voment, et insanient a facie gladii.* Et ad Hierusalem dicitur : *Bibisti calicem iræ de manu Domini; calicem enim ruinæ bibisti, et exinanisti, nec erat qui te consolaretur.* Hierusalem mensuram bibit, quæ supra mensuram peccavit : Ecclesia Christianorum calicem iræ exinanire non novit, sed exinanitum unguentum : propter quam se Christus exinanivit, ut ubique fragraret. De manu Domini hoc munus accepit : poculum autem mortis ignorat. Duos calices lego, unum mortis, alterum vitæ. Mortis calicem suo Christus exinanivit in sanguine; et novum calicem ministravit ut dicamus : *Calicem salutaris accipiam.* Novi calix est Testamenti, qui in remissionem effunditur peccatorum. Effunditur hic calix, et fæx ejus non invenitur, quia mundat omne delictum *.

18. Diximus quemadmodum in ulciscendo inflectat Dominus commotionem suam : dicamus quemadmodum in remunerando præveniat nostram precationem, et doceamus exemplo. Audi illum ex duobus latronem dicentem Domino : *Memento mei, Domine; cum veneris in regnum tuum.* Respondit Dominus : *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Ille adhuc rogabat, ut meminisset sui, cum venisset in regnum suum; et Dominus cum nondum venisset, ei jam regnum cœleste tribuebat. Quam velox misericordia! Tardius votum precantis, quam remunerantis est præmium.

19. Ideo ergo David moderationem tenuit, non remissionem oravit dicens : *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.* Furor græce θυμος dicitur, et iræ impetus. Hoc ergo Latinus voluit exprimere : Neque in ira neque in ipso impetu iræ arguas me, aut corripias. Correptio autem, eruditio est. Ipsa græce dicitur παιδευσις, de qua dicitur : *Beatus homo quem tu erudieris, Domine!* Non enim Deus passioni patet, ut irascatur, cum sit impassibilis; sed quia vindicat, videtur irasci. Nobis hoc videtur : quia ipsi cum commotione vindicare consuevimus. Plerumque tamen et homines inveniuntur cum vindicant non moveri; sed summa patientia celebrare vindictam, exercere tormenta. Cur ergo mireris in Deo, si hoc interdum in homine recognoscas? Vindictam autem iram esse supra diximus. Denique usus habet, ut dicamus de quoquam punito, quia iram incidit legum : non quia legum iram, sed quia legum severitatem incidit. Sic et alibi de decem plagis Ægyptiorum ait : *Misit in eos iram per Angelos malos*, id est, vindictam; lex enim nescit irasci, sed scit legum minister. Nescit ergo irasci qui Auctor est legum, cui terrendi est voluntas, non puniendi. Imitamini ergo imperatores, exemplum divinum; ut

* Hic significatur calicem novi Testamenti fœculentum non esse, sed purum; utpote qui nullam criminis maculam non eluat.

sitis in statuendis legibus severiores, in exigendis suppliciis misericordes. Severitas legum insolentem restringat audaciam, misericordia principum reos subtrahat pœnæ. Recognoscit igitur Propheta culpam suam, videt vulnera, curari postulat. Qui sanari vult, argui non reformidat : sed non vult argui in furore, sed in verbo Dei. Verbum Dei, sanitas est. Sic enim legimus : *Misit Verbum suum, et sanavit eos*. Non vult erudiri in ira : sed in doctrina; ut si medicum roges, ne secet vulnus tuum, sed medicamentum apponat; urget medicamento, sed non secat. Denique est dolor, sed non supra mensuram doloris : mordet, sed non cruentat.

20. Et addidit : *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi*. Eadem videtur dicere, quæ sanctus Job; sed diversa sunt. Nam et ille ait : *Sagittæ enim Domini in corpore meo sunt, quarum furor bibit sanguinem meum : cum incipio loqui, compungunt me*. Ille de vulnere sui corporis queritur : hic deplorat animæ suæ vulnera. Et forte hic agit pœnitentiam de peccato : ille causam agit infirmitatis humanæ; et quasi nostræ imbecillitatis adsertor, ad remedium operis auxilium Creatoris exposcit. Hic igitur precatur, ille patrocinatur. Ideoque vehementior hujus est dolor; quia animæ vulnera graviora quam carnis sunt. Ille dicit sagittas Domini in suo esse corpore, iste deplorat infixas : illius sanguis bibitur, hujus effunditur : ille compungitur, hic vulneratur : illum manus Dei tetigit, super hunc gravi pondere confirmata est : hic animam suam deflet illusionibus esse completam, ille suum corpus ulceribus. Manum autem Dei, virtutem intelligimus puniendi. Hæc manus regem Ægyptiorum propter Abrahæ injuriam ob tentatam Sarræ pudicitiam flagellavit. Hæc manus Ægyptiorum currus, equos et populos Rubri maris demersit profundo. Hæc manus mentem gravavit regis Saul, ut gratiam sui conservatoris odisset; et pro prævaricatione cœlestis imperii desertus a sociis, interemtis quoque filiis destitutus, victus ab hostibus (quo spectaculo nihil est deformius regi) gladium in se suum ipse converteret, ne captivus senex viveret filiis et regno superstes. Hanc manum David in seipso expertus et liberis, alterius incestum, alterius parricidium deploravit, et (quod pio patri gravius est salutis suæ exitiis) simul opprobria sobolis, et pietatis deflevit excidia : quorum alter ad incestum accensus de germanitatis affectu, alter ad parricidium armatus est studio castitatis. Vide quemadmodum illos in gravissimis criminibus confinia lusere virtutum. Utinam aut ille sororem non amasset, aut hic non vindicasset! Ad postremum et ipse patriæ finibus pulsus a filio, fugiebat hostem quem optabat hæredem : metuebat vincere, ne pietatis dispendio vinceretur.

21. Sed forte aliquis dicat : Quomodo in parricidio, vel in incestu manus fuerit Dei, cum opus illud inimici sit? Cognoscamus igitur quoniam, et ubi diabolus vulnerat, sagittæ Domini vulnerare dicantur. Nempe sic legimus, quod cum in concilio Angelorum sanctum Job servulum suum Dominus conversus ad diabolum prædicaret; ut ureretur invidus, et humani generis adversarius (laus enim inferioris substantiæ viri, condemnatio ejus est, qui de statu superiore dejectus est) responderit diabolus, quia non gratis Job Dominum veneraretur, qui nutu Dei omnibus abundaret. *Sed mitte*, inquit, *manum tuam, et tange omnia quæ habet : videamus si non in faciem te benedicat*. Et Deus potestatem dedit diabolo, ut mitteret manum suam in omnia quæ haberet Job. Quibus gestis, cum sanctus Job immobilis in sua fortitudine permaneret, quia non est motus Job aut interitu filiorum, aut dispendio facultatum : iterum Dominus ad diabolum dixit, illudens ei, quod dissipasset omnia quæ habuerat Job, filios ejus interemisset, ipsum tamen nequaquam movere de virtutis statione potuisset. Et ille respondit : *Quæcumque habet homo, pro anima sua dabit. Sed mitte*, inquit, *manum tuam, et tange carnem et ossa ejus*. Et accepit iterum potestatem, ut mitteret manum suam in corpus ejus; tamen ut animam ipsius custodiret. Et perfudit ulceribus sanctum

Job, ubi est egressus a Domino. Advertimus ergo quod manus Domini dicatur ubi est hominis, diabolo infestante, tentatio. Siquidem et Job manum Domini dixit esse quæ se tetigerit, et sagittas Domini esse memoravit sagittas piratarum. Et *tradidit*, inquit, *me in manus injusti*. Ipse itaque absolvit* quia cum diabolus vulnerat, Domini sunt sagittæ, qui vulnerandi permisit diabolo potestatem. Denique si mandes, ut tuus servulus verberetur; nonne etiamsi ab adstante alio cædatur, a te dicitur verberatus? Est et illa ratio; quia Dominus ideo dat tentatori potestatem, ut hominum in tentationibus probetur affectus. Ideo fit persecutio, ut fides luceat, virtus excellat, mens interna omnibus manifestetur.

22. Ergo tentatio quasi sagitta penetrat interiora hominis, et quasi gladius Dei, qui scrutatur interna. Gladius autem verbum est Dei validum, et acutius omni gladio acutissimo : de quo gladio audi dicentem Mariæ Simeonem : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius; ut revelentur multorum cordium cogitationes*. Verbo enim Dei omnia revelantur, in cujus conspectu nuda et aperta sunt omnia. Anima ipsa videtur, medullæ interiores, cogitationesque manifestæ sunt : nec ulla postremo est creatura, ut Scriptura dicit, quæ se a cognitione ejus abscondat. Ergo vendamus omnia, ut verbum emamus ipsumque in nostris visceribus recondamus.

23. Ipse postremo diabolus testificatur, quia omnia dat homo quæ habet pro anima sua, nec dignum illud pretium totius patrimonii pro redemtione unius animæ confitetur. Quid parcimus patrimonio, quod et ipse diabolus vile judicat pro salute. Parum dixi pro salute, parum esse et pro errore testatur. Denique, *hæc omnia*, inquit, *tibi dabo, si procidens adoraveris me*. Nec solum divitias mundi, sed etiam honores et regna monstravit. Si tanto constat, ut diabolus adoretur; quantum Christianus debet offerre, ut cum Christo resuscitetur? Sed diabolum dimittamus quasi hircum emissionis in desertum; neque enim fidelis adsertor est veritatis; etsi aliquando transfiguret se in Angelum lucis.

24. Abundant nobis divinarum testimonia scripturarum, quibus instruimur nihil esse in homine pretiosius fide, nullum tantum esse patrimonium, quod salutis nostræ atque animæ pretio conferatur. Fide Abraham patriam suam reliquit, et terram, et proximos etiam quos videbat; et eum quem non videbat, tamquam adspiciens sequebatur. Moyses quoque animæ suæ pretium majus omnibus Ægypti divitiis æstimavit. Quid de viris sublimibus loquar? Rahab meretrix alienigena illa de sæculo, tamen animam suam non solum contemtu omnium quæ habebat; sed etiam vitæ periculis putavit esse redimendam : quæ exploratores Jesu Nave civibus suis quærentibus denegavit; et hostes patriæ, legatos tamen fidei, maluit occultare quam prodere. Non eam minæ civium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non suorum discrimina terruerunt. Disce, vir, disce Christiane, quomodo verum Jesum sequi debeas; quando femina contemsit omnia sua, et Jesum in figura propter similitudinem nominis est secuta. Unde præclare Salomon dixit : *Divitiæ viri, redemtio animæ ejus*. Redime ergo animam tuam. Vilis est pecunia, sed fit pretiosa per fidem : vilis est cum conditur, pretiosa cum dispergitur; sic enim scriptum est : *Dispersit, dedit pauperibus : justitia ejus manet in sæculum sæculi*.

25. Si igitur talis fueris, ut possis contemnere non solum omnia tua; sed etiam ipsam carnem tuam pro justitia, qua nulla potest locupletior esse possessio (possessio enim pretiosa, homo mundus) et si flumina te superiora concluserint, transis. Nam etsi dederit tentandi tui Dominus potestatem, mandat tamen diabolo ut animam tuam ipse custodiat; secundum quod scriptum est : *Ut destruas inimicum et defensorem*; tentat enim ut adversarius, defendit ut servus. Scriptum est enim : *Et volet tibi unicornuus servire*. Servit

* *Absolvit*, id est, concludit ac evincit.

enim, qui non ex voluntate sua quod optat, exsequitur; sed ex necessitate mandatis imperialibus invitus obtemperat. Vide altitudinem Christi, quemadmodum retorsit in diabolum malitiæ suæ pretium. Ille nos cogit, quod odio habemus, hoc facere : *Non enim quod volo, hoc ago*, ut Apostolus dixit, *sed quod odi, illud facio*. Retorsit in illum Dominus, ut et ipse plerumque non faciat quod vult; sed quod odit, hoc faciat. Denique animam quam vult expugnare, custodit. Nos corruptelam carnis condemnamus, et sequimur; ut illa vidua quæ promissam marito fidem irritam facit, et postea nubere vult, quod ante fugiebat. Ille inimicus est sanctis, et defensor adhibetur, quo amplius puniatur; ut nocere non audeat, qui nocere desiderat. Et quanto tolerabilius est amare virtutes, et si implere non possis, quam odisse virtutes, quibus nocere non possis.

26. *Non est*, inquit, *sanitas in carne mea a vultu iræ tuæ*. Exposuit nobis hunc locum Esaias : *Peccavimus, et tu iratus es nobis*. Quis est tamen iræ Domini vultus? Ne forte ille, quia *Oculi Domini super facientes mala*. Si enim oculi Domini super justos, quomodo a vultu iræ Dei infirmatur Propheta? Unde et illud considera, quod ipse David in posterioribus dixit : *Quoniam ex omnibus tribulationibus eripuisti me; et super inimicos meos respexit oculus meus*. Sicut enim bona justorum respicit; ita et peccatorum occulta deprehendit. Nisi forte ad Christum hoc referas, qui ab omnibus, a quibus conterebatur, ereptus est; quando se exuit a populo Judæorum, qui eum frequentibus sacrilegiis et quotidianis impietatibus conterebant : et inimicos suos vocavit ad gratiam, quos oculus Dei vidit et amavit. Ergo quia pius est Deus, nequaquam est desperandum. Et si irascitur, ignoscit : et si percutit, sanat : et si tradit in interitum carnem, spiritum salvat. Noli ergo timere carnis infirmitatem; quia sanctus cum infirmatur, potentior est.

27. Quid autem est quod ait : *Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum?* Quæ sunt ista ossa; utrum animæ, an corporis? Sed non tanta esset doloris cura corporei, ubi et anima laborat; cum sancti sit velle carnem propter animam flagellari; sicut se flagellabat et Paulus, ne ejus reprobaretur adsertio. Sunt quædam interioris ossa hominis, sicut et membra sunt cætera, oculi mentis, et nares; sicut Job dixit : *Spiritus divinus qui est in naribus meis*. Sunt ergo et ossa, quibus caritatis quædam compago formatur. Unde et Adam dixit de consorte caritatis, et cohærede gratiæ vitæ : *Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea*. Quod Apostolus interpretatus ait : *Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia*. Christi autem et Ecclesiæ sacramentum non carnale, sed spiritale esse quis dubitet; cum bonus quisque in ipso conjugio non carnis, sed virtutis decore teneatur : et mores diligat in uxore, non usus? Denique audi, quia non secundum carnem loquitur, sed secundum virtutem interiorem : *Non est absconditum os meum, quod fecisti in abscondito*. Virtus itaque non caro est, quæ Dei Patris novit abscondita.

28. Ergo non est pax animæ virtutibus, quando ante oculos nobis nostra peccata concurrunt, et offundunt se mentibus nostris. Et hoc bene interpretatus est gentium Doctor electus, in epistola secunda ad Corinthios dicens : *Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra; sed in omnibus sumus afflicti : foris pugnæ, intus timores*. Illum Macedonum peccata vexabant; quanto magis propria unumquemque nostrum peccata perturbant, ut requies nobis esse non possit? Gravior adversarius nobis culpa est nostra, quæ sollicitat otiosos, affligit sanos, contristat lætos, inquietat placidos, exagitat mites, excitat dormientes. Rei sumus sine accusante, sine tortore cruciamur, sine vinculis adstringimur, sine venditore vendimur. Unde et Scriptura dicit : *Peccatis vestris venditi estis*. Hæc igitur peccata sunt, quæ contra nos semper sunt; ut dixit Propheta : *Vendiderunt nos, et domi-*

antur nobis. Servus qui venditur, superiore servitio exit; ut ad Dominum alterum migret : nos nec superiorum jugum deponimus, et ad nova peccata curvamur.

29. Unde et ingemuit Sanctus dicens : *Quoniam iniquitates meæ superposuerunt caput meum : sicut onus grave gravatæ sunt super me*; hoc est, iniquitates meæ supertransierunt caput meum, et supereminent mihi, ut sensus meos depriment; oculi enim sapientis in capite ejus. Et ideo Nabal malus erat et durus; quia sensus ejus malitia et iniquitas obstruebant. Unde et Abigææ verbum ferre non potuit; sed obduruit cor ejus, et quasi infirmus occubuit. Aut vide ne hoc sit caput, de quo ait Apostolus, quia non tenet illud, mente carnis inflatus. Hoc autem caput Christus est; quia omnis viri caput Christus. Hoc est caput quod per compaginationes et colligationes totius plebis crescit in incrementum Dei; quia in omnibus nobis per singula membra sua Christus adsurgit. Ergo quando nos ingravant nostra peccata, et talento quodam iniquitatis plumbeo ad terrena deprimimur, dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum; ut possimus oculos nostræ mentis adtollere, et audire dicentem : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam.* Denique Ægyptum avaritia onerabat, pecunia vexabat mercatus Æthiopes, sicut scriptum est : *Laboravit Ægyptus, mercatus Æthiopum, et Sabaim viri excelsi ad te transibunt.* Laboravit Ægyptus, antequam cognosceret veritatem : sed jam non laborat postquam transivit ad Christum. Sequuntur volentes Sabæi viri, qui ante fugiebant; quia tenent eos vincula caritatis, quæ adamante fortiora sunt. Pulcre et illud Esaiæ huic loco aptatur : *Omne caput in dolore, et omne cor in mæstitia : a pedibus usque ad caput non est vulnus, neque cicatrix, neque plaga cum fervore* [*]. Fervet enim iniquitas, cum dominatur, super caput nostrum sese extollens, et locum occupans; ne eum Christus magister teneat pœnitentiæ. Non mediocrem vim habent istæ iniquitates, si consideres hominem illum iniquitatis, qui venturus est secundum opera satanæ in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et omni seductione iniquitatis : quem cavendum nobis Apostolus demonstravit, quia operationem erroris accipiet; ut probentur fideles, judicentur infidi.

30. Merito ergo sub iniquitatibus positus, et (quod pejus est) suis, corruptas esse et computruisse dicit cicatrices suas a facie insipientiæ suæ, quia levantem onera iniquitatum tardius remedium sequebatur. Tamen et Job sancto qui saniem radebat suorum ulcerum perfusus ulceribus a pedibus usque ad caput, sanitas est refusa; et Lazarus pauper qui jacebat ad januam divitis, lambentibus ulcera ejus canibus, de cicatricum suarum fœtore sublatus, ab Angelis in Abrahæ sinu est collocatus. Est ergo in sancto David spes et remedium sanitatis; quia non unguentum redolent, sed fœtorem suorum vulnera peccatorum; et quia affligitur his atque curvatur, et non delectatur. Specta nunc epheborum aliquem lascivum, et egregie libidinosum, qui in stupris vitam suam exigat, more illius divitis in bysso et ostro jacentem, atque epulantem quotidie splendide, cui natent pavimenta vino, tegatur humus floribus et spinis cooperta piscium, incensis diversorum thymiamatum odoribus triclinia compleantur, quemadmodum se beatum putet, et bene se olere judicet; cumque gravia atque diuturna animæ suæ vulnera gerat, et corruptum sanguinem fluat, nullum tamen fœtorem suæ cicatricis accipiat. Obstructas enim cœno nares habet, nec potest dicere : *Spiritus divinus, qui est in naribus meis.* Ideo dives ille remedium salutis invenire non potuit, pauper invenit. Denique alter apud inferos in supplicio, alter in requie.

31. Invenit ergo perpetuæ salutis remedium etiam sanctus propheta David, qui fœtere sibi animæ suæ vulnera fa-

[*] Sic quoque legebat hunc locum Basilius juxta versionem LXX : Απο ποδῶν ἑως κεφαλης ουκ εστιν εν αυτῷ ὁλοκληρια, ουτε τραῦμα, ουτε μώλωψ, ουτε πληγη φλεγμαινουσα.

tebatur, et a facie insipientiæ suæ computruisse sibi cicatrices proprias loquebatur. Sed est et insipientia quæ per stultitiam prædicationis credentibus salutem adferat. Refugit ergo Propheta Evangelico jam spiritu sapientiam istius mundi, qua non cognoscitur Deus: quæ tegit sua vulnera, non revelat ad Dominum. Melior igitur insipientia, quæ oculos habet ut videat ulcera sua, quam sapientia quæ non habet. Et ideo insipientiæ suæ obtutu admonitus spiritali tantus rex, afflictum se miseriis protestatur; ut remedium possit pœnitentiæ reperire, quod Judas qui agrum de iniquitatis mercede possedit, reperire non potuit.

32. *Miseriis*, inquit, *afflictus, et curvatus sum usque in finem: tota die contristatus ingrediebar*. Usque in quem finem se dicit esse curvatum? Utrum legitimum in finem pœnitentiæ? Aut amplius, ut mystice intelligamus, usque ad Christum, qui finis Legis est: qui se passus est verberari, passus est corpus suum mortuum lapidari? Sed nullum fœtorem pœnitentiæ, odorem vero omnem gratiæ vulnera illa redolebant. Denique non tabes mortis de vulnere ejus, sicut hominum cæterorum; sed fons vitæ scaturivit æternæ; ut Scriptura nos edocet dicens: *Et saliet aqua cum delectatione de fontibus Salvatoris*. Exsilivit ergo de vulnere aqua, ut nos biberemus salutem. Bibent omnes peccatores terræ, ut peccata deponant. Vide singula. Miseriis afflictus est Christus, ut beatos faceret homines, qui erant in miseriis constituti. Nemo miserum eum qui sit justus, appellet; quia ipse dixit: *Vos nemo faciet miseros*. Curvatus est ille, ut nos erigeremur: contristatus est ille, ut nos lætificaret; secundum quod scriptum est: *Si enim ego contristo vos, et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?* Qui contristatur ergo ex domino Jesu Christo, ipse lætificat Christum; et ipse lætificatur a Christo. Ideo ergo et nos non perfunctorie satisfaciendum a nobis esse cognoscimus. Curvemur usque in finem, id est, non solum Christo fidem, sed etiam passionum nostrarum perseverantiam deferentes, et gaudeamus in passionibus nostris; sicut et Christus gaudebat in passionibus suis. Quas ille suscipiebat pro servulis suis, nos subeamus pro Domino. Hic ergo finis. *Ut adimpleam*, inquit, *quæ desunt tribulationum Christi in carne mea pro corpore ejus, quæ est Ecclesia, cujus sum factus minister*. Videmus quid nobis suscipiendum sit, qui ministerium sacerdotale suscepimus; ut non solum pro nobis, sed etiam pro Ecclesia Domini sustinere fortiter passiones corporis debeamus. David autem addidit et animæ passiones.

33. Denique ipse ait: *Quoniam anima mea completa est illusionibus: et non est sanitas in carne mea. Incurvatus sum et humiliatus sum nimis: rugiebam a gemitu cordis mei. Et ante te omne desiderium meum; et gemitus meus non est absconditus a te. Cor meum conturbatum est, et deseruit me fortitudo mea; et lumen oculorum meorum non est mecum*. Advertimus igitur laborem animæ majorem esse, quam carnis. Denique quibus anima illusionibus compleatur, intellige: eo quod in tentationibus diabolus ei videatur illudere et insultare quasi graviter laboranti. Symmachus tamen ait *lumbos*, in quibus seminaria sunt generationis humanæ. Unde præcinctos lumbos habere te præcipit Sapientia Dei; ne tua castimonia resolvatur. Denique ut scias quia in lumbis sunt libidinis commotiones, quæ plerumque excitantur a diabolo, quando contendit dissipare membra Christi, et facere membra meretricis: *Ecce*, inquit, *fortitudo ejus in lumbis, et virtus ejus in utero*. In lumbis viri semina sunt: in utero autem feminæ. Illudit ergo diabolus in his, ut faciat adulterium, incestum, fornicationem. Et ideo qui fornicatur, in corpus suum peccat, non extra corpus. Primum, quia infirmatur caro, quæ libidinibus diffluit, et non servat moderamina castitatis: deinde, quoniam seminaria quæ debent soboli proficere procreandæ, inquinamentum corporis, non fructum posteritatis operantur. Inde itaque dicuntur illusiones fortasse, quod in his corporis æstus sine coitu

celebritate frequenter illudat. Unde bene Septuaginta viri animæ illusiones dixerunt eo quod diabolus affectus alicujus illudens, in vanum studeat vires ejus effundere, virtutemque vacuare, resolvere fortitudinem. Ideoque alibi ait: *Et renes mei resoluti sunt.* In quo nos etiam beatus confirmat Apostolus, quod non illusiones animæ, non carnis infirmitatem metuere debeamus; quia et animæ et corporis nostri Christus est virtus, qui curat ægrotos, quasi medicus: confirmat invalidos, quasi omnium fortitudo. Denique *etsi foris homo noster corrumpitur; sed renovatur interior de die in diem.*

34. His itaque animæ illusionibus fatigatus incurvaverat et humiliaverat se nimis sanctus David, non quo iniquitatibus superponentibus se supra caput ejus, ut diximus, locum daret, aut inimico cederet, qui in posterioribus docet ei non esse cedendum dicens: *Quanta maligne operatus est inimicus in sanctis tuis; et gloriati sunt qui oderant te, in medio festi tui? Posuerunt signa sua signa; et non cognovi sicut in via supra summum. Quasi in silva lignorum securibus consciderunt januas ejus.* Inimicis meis, inquit, signa iniquitatis suæ supra summum ponentibus (quid est summum, nisi caput tuum, ubi sensus sunt ubi Christus est Sapientia?) ego non cognovi, id est, non acquievi, non his consensi, et meæ sententiam cogitationis adjunxi. Unde et alibi habes: *Non cognovi verbum nequam;* et: *Declinantes a me malignos non cognoscebam.* Denique cum omnia noverit Christus, peccatum non cognovit; cognoscit enim quæ sua sunt, id est, quæ virtutum sunt, non quæ flagitiorum. Ideoque Scriptura tibi dicit: *Cognovit Dominus qui sunt ipsius.* Iniquis autem dicit: *Discedite a me, quia non novi vos.* Et per Hieremiam locutus est dicens: *Sicut agnus ductus sum ad immolandum, et nescivi.* Quomodo nesciebat quod futurum ante prædixerat? Sed nescivi, inquit, cogitationes eorum, malitiam eorum. Nolo scire quæ sanguinis sunt. Denique *non congregabo conventicula eorum de sanguinibus;* et: *Deleo iniquitates eorum, et memor non sum.* Nolo scire quæ remissurus adveni. Non cognovi ligna quæ ardeant, nec quæ in acervo lignorum sunt posita, vel stipulam, vel fœnum; ut citius ea nutrimentis suis flamma consumat. Illa volo scire quæ maneant, ut fructum suæ mercedis accipiant: illa volo scire quæ supra fundamentum ædificata sunt, ut meliorentur: non quæ in via, ubi ea diripiant transeuntes: illa volo scire quæ vitis sunt, illa certa ligna quæ ferant fructum; non ea quæ in fasces collecta ad incendium præparantur; id est, non sum illis arbiter et socius, quæ caduca sunt. Non ergo societas alicujus rei, sed societas criminosa in culpa est.

35. Qua ratione autem non cognovit in infructuosis et fragilibus gloriantes? Quia malis operibus et iniquitatis suæ securibus evertunt animæ fidelis ingressus, et crudelibus factis scindunt piæ mentis vestibula; ne per ea possit Christus intrare. Debet autem unusquisque portas suas et januas custodire; ut cum venerit Christus et pulsaverit, dicant ministræ potestates quæ præeunt et præcurrunt: *Tollite portas, principes, vestras; et elevamini portæ æternales.* Vere principes, qui se bene rexerint; ut in animas eorum Christo ingressus sit. Simile quoque illud est Salomonis: *Si spiritus habentis potestatem adscenderit adversum te, locum tuum non relinquas; quia cura mitigabit delicta magna?* Diligentia enim et fides superiorem locum tenent, inferiorem perfidia. Ideo adscendat ad te bona diligentia, quæ insidias excludit inimici, et aufert peccatum; ne malitia potestatem habentis nocere possit. Hanc videt Ecclesiastes in Canticis* malitiam sub sole, hoc est, in hoc mundo; unde et subsolanum locum hunc Scriptura memoravit. Sub sole ergo vidit, non supra solem, ubi pax Angelorum est, vel sanctitas cœlestium potestatum. Aut forte sub sole iniquitatis dixit; malitiæ enim diabolus præsidet, virtutibus Christus. Itaque ut vinceret spiritum potestatem habentem,

* Hic eodem modo *liber Ecclesiastis* per vocem *in Canticis* designatur, quo Scriptura universim per vocem *in hymnis* significatur lib. *De Fuga sæculi* c. 4. n. 20.

quam ad tempus accepit, incurvabat se in oratione David, cervicem sicut circulum flectens, et humiliabat in precibus; oratio enim se humiliantis nubes penetrat, et elementorum alta transcendit, ut Christo appropinquet.

36. Et rugiebat a gemitu cordis sui. Rugit, qui gemitum solum, non verba exprimit. Hæc est ergo illa præclara oratio, quando *interpellat pro nobis Spiritus gemitibus inenarrabilibus*, ut Vas electionis adseruit. Hic est gemitus quem non despicit Deus, qui non despicit servum juniorem orbatum patre, nec viduam, si effundat loquelam.

37. Gemitum ergo ante omnia signum Spiritus sancti Apostolus ponit, ut legimus. Denique custodiamus animæ nostræ januas; ne multiloquii securibus scindatur nostræ confessionis ingressus. Nihil insolens et superbum nostro ex ore procedat; ne securim levemus aut malleum, quæ non intrant in Ecclesiam Domini. Claude januam, cum oras, ne se ingerat spiritus nequam; ut et ibi peccatum extorqueat, ubi lucrum volumus pietatis adquirere. Qui sic orat, non est a Domino gemitus ejus absconditus. Denique sic sancti Petri gemitus et cognitus et exauditus est, quando flevit amarissime. Utique non lacrymæ amaræ, sed amarus qui eas fundebat affectus. In ipso perfido Achab gemitus invenisset gratiam; nisi manens invidia cumulasset offensam. Non enim perfunctorius gemitus prædicatur, sed qui habet conversionem; scriptum est enim : Si conversus ingemueris, salvus eris.

38. Constituamus etiam ante Dominum omne desiderium nostrum. Quid est desiderium? Bonæ enim rei legi desiderium : *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum*; et : *Cervus desiderat ad fontes aquarum*. Puto autem quod is qui pœnitentiam gerit, qui se affligit, non bona sua debeat, sed commissa sibi enumerare peccata. Denique versiculis illis, ut arbitror, hoc docemur, quibus ait : *Deus, vitam meam nuntiabo tibi : posuisti lacrymas meas in conspectu tuo*. Non enim quasi innocentem vitam annuntiat, ubi lacrymæ funduntur, quæ solent legationem suscipere pro delictis. Nisi forte sic intelligamus, quod sibi innocens quisque sit, securus esse non possit, cui sint adversus gravissimos hostes quotidiana certamina; et ideo hæc licet læta sit conscientia, tamen pugna lacrymabilis. Juxta hos ergo versiculos concupiscentiam possumus accipere magis, quam desiderium; ἐπιθυμίαν enim græcus posuit : concupiscentia autem et desiderium ἐπιθυμία dicitur. Sed concupiscentia et de bono et de malo dicitur. *Concupivit, et defecit anima mea in atria Domini*, pro bono : In Lege autem aliter : *Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret : Non concupisces*, utique pro malo. Denique subjecta nos doceant, quia occasione accepta, peccatum per mandatum operatur omnem concupiscentiam in hominis affectu. Possumus tamen sic accipere, *Ante te omne desiderium pono*; hoc est, tibi manifesto, quæ impetrare desidero; ut ad seriem petitionum, non ad jactantiam referendum videatur esse virtutem. Jactantia enim insolens etiam in integro, deprecatio autem in peccatore laudabilis.

39. Addidit etiam Propheta, quia cum cor suum conturbatum sit, deseruerit se fortitudo sua. Magnum periculum si cor exagitetur, quo credimus ad justitiam. Sed tamen ut in magnis periculis ægritudinum si dolor sentitur, et sensus ejus exprimitur, remedium salutis ostenditur (dolere enim tolerabilius est, quam non dolere; aliud enim vivificationis adhuc manentis insigne, si doleas : aliud supremæ mortis indicium, si nullus sensus doloris sit) ita et cor salutis signa demonstrat, quando causas suæ perturbationis agnoscit. Denique turbatum est cor David adversus Nabal hominem pestilentem, et gratiam reperit, dum occurrit Abigæa, quæ mitigaret commotionem indignationis, et sanctificationem benedictionis acciperet. At vero Nabal duro et rigido corde verbum uxoris ferre non potuit, et obstupefactus obriguit, et in mortem incidit.

40. Quæ autem Prophetam deseruit fortitudo? Utrum carnis, an mentis? Si carnis, non utique desperanda sanitas. Nam *virtus in infirmitate perficitur*. De

quo non mediocriter disputavit arbiter et præliator * qui luctæ mentis et corporis sciens, temperabat utriusque certamen; ut restringeret carnem, si cerneret fortiorem, ne in legem peccati captivam duceret mentem. Revocabat itaque carnem, virtutem autem menti jungebat : sic ad coronam meruit pervenire. Ergo hoc dicit Propheta : Si carnis fortitudo deseruit, mentis fortitudo prævaluit. Quod si fortitudinem mentis accipimus deseruisse, non mirum si in gravissimis tentationibus corde turbato putat se homo mentis suæ fortitudine deseri. Ipse te doceat dicens : *Fortitudo mea, et laus mea Dominus.* Dominum ergo quærebat; et ideo ne deseri mereretur, sæpius putabat esse quærendum et sicubi fluctuabat, putabat se esse desertum. Sic apostoli excitant dormientem; ne obdormiret sibi, non quia eum obdormisse credebant. Sic Elisæus (ut superiorum utamur exemplis) *Ubi est*, inquit, *Deus Eliæ?* Non quod putaret absentem; sed quia præsentiam ejus in beneficiis requirebat. Sic Hieremias eum sequebatur ut medicum, dicens : *Sana me, Domine, et sanabor : salvum me fac, et salvabor. Non laboravi sequens post te.* Sic Ecclesia requirebat eum in Canticis canticorum, et rogabat filias Hierusalem, ut suscitarent dilectionem. Quærebat ut inveniret, quem sua dilectione retinebat, nec umquam sentiebat absentem. Sic ergo et David non querebatur a Christo se esse desertum; sed judicabat illo præsente, se non posse turbari.

41. Denique ut scias de Christo magis intelligendum, addidit : *Et lumen oculorum meorum non est mecum.* Quod est verum lumen omnium, nisi Christus Jesus de quo Johannes dicit : *Erat verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum;* quia ipse est qui illuminat et corporis oculos, et mentis obtutum? Rogemus ergo, ut semper nobis suum lumen infundat, et semper nobiscum sit, sicut erat cum David; et ideo audebat dicere : *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.* Ille certe quasi propheta magnum viderat lumen : nobis lucerna ejus luceat, ne possimus errare. Et lucerna Verbum est, sicut verum lumen est Verbum, quod totum illuminat mundum. Denique *lucerna pedibus meis Verbum tuum, Domine.* Et lucernam illam etiam Propheta quærebat, non laternam. Lucernam autem illam Johannes invenit, et demonstravit : cum laterna persecutor advenit et demonstravit; laterna enim clausum habet, non liberum lumen. Judæus quasi lucerna sub modio, vel faces sub velamine potest videre, sed non videt : nos autem revelata facie gloriam Domini speculamur æternam; ut ad ejus imaginem a gloria in gloriam per Spiritum sanctum reformemur. Venit ergo persecutorum turba cum laternis; et ideo inclusam in eis lucem videre eorum oculi nequiverunt. Venit cum facibus, quæ plus habent in fumo caliginis, quam splendoris in lumine. Denique facibus mortuorum, cadavera ardere consueverunt. Sibi ergo Judæi jam ferebant incendia, qui persequebantur salutis Auctorem. Venere cum armis, significantes armis se perituros esse Romanis usque ad excidium totius civitatis et templi, qui pacem Domini recusarunt.

42. *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt. Et proximi mei a longe steterunt. Et vim faciebant qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitatem : et dolum tota die meditabantur. Ego autem velut surdus non audiebam, et sicut mutus, qui non aperit os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo increpationes.* Videro qui sint qui argute ista discutiant. Mihi in primo præcipue isto versiculo Domini videtur tenenda sententia; quia in tentationibus inimici fiunt hominis etiam domestici ejus. Hoc ergo sanctus David pure atque sincere et dolenter fatetur. VERUS ENIM dolor est, et interioris cordis confessio;

* Significatur Paulus *arbiter*, sive agonothetes dici spiritalis certaminis, quod multis epistolarum suarum locis ejus leges aliis præscripserit, præmiumque proposuerit; et idem *præliator*, sive athleta est, ut de se ipse testatur I. Cor. 9, 26, et II. Tim. 4, 7.

quando enumerantur omnia quibus secreta mentis viscera amarissimo compunguntur affectu, et domestico felle exacerbantur. Deplorat igitur Propheta ab amicis se et proximis impugnatum, a quibus utique non impugnari debuit, sed juvari. Quod utique cum sancti Job querimonia concurrit; quia et ipse arguebat tres illos reges consolatores malorum, qui majora ei inferebant certamina, cum ad consolandum eum amicitiæ gratia convenissent: quod utique cavendum est nobis. Consolatio enim mitis esse debet, non aspera, quæ magis dolorem leniat, fervorem mitiget, quam commotionem excitet. Certe ipsius corporis medicina nos doceat, quæ ferventibus vulneribus molliora medicamenta consuevit adhibere, quibus dolorem allevet. Ideoque foventur primo vulnera, post secantur; ne offendat ipsa durities, et incisio vulnus exasperet. Quanto igitur magis cavere nos convenit; ut cum venerimus ad consolandum, non facile, non perfunctorie loquamur? Septem diebus tacuit Job, tacuerunt amici, nec locuti essent, nisi Job dolore prorupisset in vocem; quærendum est enim unde incipias, ne in ipso sermone offendat consolatio tua. Etiam taciturnitas ipsa medicina est, et velox in sermonibus magis vulnerat. Quid miraris si alterum vulnerat, cum frequenter ipse se vulneret; quia ex multiloquio peccatum non effugit? Etenim si medicus medendi tempus exspectat, ut digestis ægritudinibus, medicinæ subsidia deferantur; ne acerba adhuc et immatura, ut adserunt, ægritudo curationis remediis reluctetur, et beneficium sentire non possit; quanto magis explorare nos convenit, ut opportune a nobis medicinalis sermo procedat, qui non accendere luctum, sed lenire videatur? Vis urget doloris: premitur cor mulieris afflictæ, quæ immaturo obitu maritum amisit, aut filios: quid properas cum te illa non audiat, nisi defervescat dolor? Sæpe lites de consolationibus vidimus excitatas. Venisti ut doleas, non ut litiges. Ordo sermonis ipse quærendus est; ne peccatum apud Deum incurras, dum desideras hominem consolari; ne dicenti tibi: Audi hæc, et alia multa quæ nihil prosint; respondeat: *Audite consolatores malorum;* ne in luctu alterius certamen garrulæ disputationis inducas; ne non accedas cum oporteat; ne accedas, et durior sit tuus sermo. Denique quid dicatur de talibus, doceat te sanctus Job: *Simul mihi venerunt tentationes gravissimæ, circumdederunt me insidiantes: fratres mei discesserunt a me, cognoverunt extraneos magis quam me. Amici mei immisericordes facti sunt.* Hic ergo naturalis est sensus etiam sancti prophetæ David; ut queratur se ab amicis impugnatum, a proximis destitutum.

43. Sed ne mysticus quidem abhorreat pietatis affectus, ut pro Angelis dixerit, qui prætendunt timentibus Dominum; ut eripiant eos de tentationibus, quas ferre non possent. Quomodo ergo longe stant, qui ad adjumentum sunt adtributi. Sed non illi se separant, sed qui urgetur tentationibus putat eos longe abesse, quos propius sibi adesse desiderat; et arbitratur dissimulare, cum illi juvandi tempus nutu sui imperatoris exspectent, qui athletam suum quo gloriosius vinceret, diutius certare præcepit. Et videtur hoc magis sequentibus convenire; quia Angelis protectionis excubias relaxantibus, insidiabantur inimici, quærentes in anima ejus invenire quod noceat. Tunc enim potestas illis gravioris tentationis permittitur, cum culpa animæ gravior reperitur. Unde habes illud in libro Regnorum regis Achab ad Eliam dictum; quando eum Propheta vehementer increpavit, et mortem ei denuntiavit: *Invenisti,* inquit, *me.* Et respondit Elias: *Inveni; quia fecisti malignum in conspectu Domini.* VIDES ERGO quia regibus non temere vel a prophetis Dei, vel a sacerdotibus facienda injuria sit; si nulla sint graviora peccata, in quibus debeant argui: ubi autem peccata graviora sunt, ibi non videtur a sacerdote parcendum; ut justis increpationibus corrigantur.

44. Tamen David in hoc loco dicit quod nihil invenisse videantur; et ideo

inimici ejus vanitatem locuti sunt, quoniam nihil quod pro veritate loquerentur, invenerint. Aut certe, quia etsi peccavi, tamen peccata mea pœnitendi dolore purgabam. In quo illi cum dolo mecum loquebantur; ut me objurgatione confunderent, et a conversione revocarent. Et vide ne hoc magis senserit, quæsisse illos mala ejus : sed cum vellent accusare, præventos, quoniam vulnera sua ipse patefecerat, sui accusator existens; et ideo vim accusationis eorum esse annullatam : locutos autem fuisse vana, quæ confesso culpam nocere jam non possent.

45. Exclusi igitur a criminationis invidia, dolum adhibebant; ut insurgerent, inquit, et mihi insultarent, quo me stimularent ad aliquam commotionem : quorum ego dolum videns, *velut surdus non audiebam*. Considera vim sermonis. Non dixit, quia simulabam non me audire quæ dicerent : sed *non audiebam*, dixit; et quod intentione mentis vocem loquentis excluderet; nec aperiret os suum, sicut mutus. Beatus qui potest tantam habere virtutem, ut lacessitus non irascatur, commotus se nolit ulcisci. Inimici hoc agunt, ut provocent ad iracundiam : maledicunt, ut maledicamus : criminantur, ut crimen retorqueamus : conviciantur, ut excitent nos ad vicissitudinem contumeliæ. Unde præclare Petrus de Domino Jesu in epistola sua posuit : *Quia cum malediceretur, non maledicebat : cum pateretur, non comminabatur*. Ad ejus ergo similitudinem atque imaginem justus suæ vitæ cupiens instituta formare, accusatus tacet, lætus remittit, dissimulat lacessitus, et non aperit os suum; ut illum imitetur, qui sicut agnus ad victimam ductus, sic non aperuit os suum : et cum possit habere quod reserat, magis vult silere quam dicere. Ipse enim Dominus Jesus vere cum accusaretur, tacebat; et cum percuteretur, non repercutiebat. Denique percussus respondit : *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo : si bene, quid me cædis?* Vide quemadmodum quasi vere infirmus, et quasi is qui se vindicare non posset, puerili quodam loquebatur affectu : ita ergo et tu si habeas quo redarguas arguentem, melius tacebis; ne redarguendi vicissitudine commotionem tuam prodas. Melius est enim dissimulare injuriam, quam cum redarguis, vindicare. Bonus mutus, qui loqui male nescit, cujus, ex ore crimen exire non novit. Hic est mutus vere beatus, qui cum tacet, intra se loquitur. Dominus dat mihi linguam eruditionis, ut sciam quando oporteat me dicere sermonem. Talia loquebatur intra se Zacharias, cum obmutuisset : et vere quia loqui ei non profuerat, ne loqueretur, obmutuit; et ut loqueretur, exauditus a Christo est. Denique scripsit quod Christus exaudiret : et vocem recepit, quam Christus indulsit : et gratiam adjunxit, quam ante non habuit; ut prophetaret eum, cujus mandatis ante non credidit. Quid de Domino omnium virtutum loquor, cum mulier Susanna nec sexus infirmitate turbata, cum se ad periculum mortis cognovit addictam, vocem emiserit? Accusabatur, et tacebat : ducebatur ad mortem, et silentio se tegebat, ne nudaret pudorem. Intra se tamen loquebatur Deo, qui eam magis audivit tacentem : quæ si voluisset loqui, forsitan non esset audita.

46. Et tu ergo qui proposuisti satisfacere pro delictis Domino Deo tuo, illi soli interiore corde te purga, illum contuere, qui potest peccata diluere. Adjuvat te, qui putaverit arguendum. Denique cum malediceretur David, et ejus dux Abessa injuriam regis vellet ulcisci, dixit ad eum David : *Dimitte illum, ut maledicat; quoniam dixit illi Dominus, ut videat humilitatem meam, et retribuat mihi Dominus bona pro maledicto hoc*. Vides igitur quod a conviciantibus adjuveris, ut Dominus audiat te, et peccatum tuum remittat? Nam cum ipse accusator tui esse debeas, et coacervare flagitia, teque ipsum offerre supplicio; quomodo negare objecta desideras? Pœnitentia patientiam quærit, patientia mitigat delicta magna. Quomodo irasceris aliis, tuæ ipse reus conscientiæ? Quomodo commoveris, cum debeas esse miserabilis? Qui arguitur, et (quod est amplius) a semetipso,

curare debet sua vulnera, non alterum vulnerare. Nemo alium vulnerando se sanat. Medice cura te ipsum. Si medicus, quanto magis reus prius curare se debet? Confiteris peccatum tuum, et medicum te profiteris alienum : etsi veritatis est quod retorques, temporis non est; peccatori enim dixit Deus : *Quare tu enarras justitias meas?* Usurpasti tibi ut de Lege arguas, qui contra Legem ipse fecisti. Quid lacrymarum tempus amittis? Quid concertando vanos sermones aut audis aut loqueris; cum tibi scriptum sit : Non accipias auditum vanum; cum legeris in Evangelio pro omni sermone otioso judicium esse subeundum? Etsi alius loquitur, tace : etsi alius conviciatur, aurem tuam obstrue.

47. David tacendo vicit adversarios suos : et quia sicut mutus factus est, vocem recepit; quia conversus ad Dominum loquebatur dicens : *Quoniam in te, Domine, speravi : tu exaudies me, Domine Deus meus. Quia dixi, ne aliquando exsultent in me inimici mei.* Vide singula : tacebat David, loquebantur inimici, provocabant ut aliquid et ipse loqueretur. Dicebant : Audiamus vocem tuam. Intra se ille tacitus loquebatur : Quid opus est ut ista audiant, quibus prodesse non possunt? *In te, Domine, speravi* : tibi soli loquor : tu audi, qui exaudire potes. A te semper poposci, *ne aliquando exsultent in me inimici mei;* quia et si peccavi, tu peccatum dimittis : et si ego cecidi, tu resuscitas; ne habeant unde exsultare possint qui peccatis lætantur alienis. Plus enim adquisivimus, qui plus peccavimus; quia beatiores facit tua gratia, quam nostra innocentia. Habemus hunc sensum et in libro Michææ prophetæ : *Noli gaudere super me, inimica mea; quia cecidi, sed resurgam.* Non est gravis infirmitatis ruina, si non sit etiam voluntatis studium ab ea non resurgendi. Habe voluntatem surgendi, præsens est qui faciat ut resurgas.

48. Dixit ergo David in corde suo, petens ut exaudiretur a Domino, et ut non exsultarent in eum ejus inimici : petens etiam ut in conversionis suæ proposito permaneret; ne dum propositi sui gressus quasi quidam pedes suæ animæ commoventur, in eum adversarii superba et magniloquentiæ plena loquerentur; ut faciunt qui insultare desiderant. Tametsi moveatur ut homo, paratum ad flagella se dicit; ut vel supplicio solvat errorem. Et si cessent flagella Domini, se tamen dolore proprio memorat flagellari; ut non inveniat culpa quod damnet, quam bona confessio prævenerit. Hoc est ergo quod ait : *Et dum commoventur pedes mei, in me magna locuti sunt;* eo quod tam promti sunt ad insultationis ludibria, ut in commotione pedum meorum paratam habuerint magniloquentiam; vel certe sic : *Dum commoventur pedes mei,* putantes quod caderem, superba jam et magniloqua sunt locuti.

49. Sed tamen quia ipse in posterioribus pene motos pedes suos dixit, ne quid oriatur hinc scrupuli, considera hic doceri nos affectum pœnitentiæ, ibi opinionem ejus erroris excludi, quod divitiæ et successus prosperior flagitiosorum nos movere non debeant. Consuetudo autem locutionis in scripturis divinis hujusmodi reperitur. Sic enim et alibi : *Dum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati.* Quamquam sanctus non in ostensione verborum, sed in virtute spiritus probari se velit. Sensus ergo nobis spectandus est semper, quem etiam ipsum frequens translatio ex hebræo in græcum, ex græco in latinum adtenuare consuevit.

50. Ad omnia itaque superiora pulcrum remedium, quod in flagella paratus est, et offert se Domino, ut quæ placuerint Deo, flagella sustineat. Elegisse quidem lego sanctum David flagelli genus, quod æquanimiter sustineret : sed elegit, quia de tribus conditionibus eligendæ unius necessitas mandabatur. Ubi autem non mandatur, ad omnia paratus est Dei servulus, seu corporalem ægritudinem subeat, seu fugam a facie inimici, sive obitum filiorum, quos non timet præmittere; quia recipere potest imperterritus. Nam et sciens quod si hic fuerit punitus supplicio temporali, levare in futurum

perpetuæ possit pœnam ærumnæ : rogat ergo ut recipiatur petitio sua, et castigetur ipse, ut recipiatur; castigat enim Dominus omnem filium quem recipit.

51. Si servulum tuum videas peccata propria confitentem ultro offerre se pœnæ, inflecteris, ignoscis : et de Domini miseratione diffidis? Judex ipse cui non licet in plurimis causis a gladio temperare, quia legibus servit; potest tamen lucrum donare pœnarum : et tu adhuc trepidas, quid a legum Domino et misericordiæ Auctore deposcas, cui lex voluntas est, et donandi jus? Si tamen tu petas tibi tua peccata donari, nec consideres honores tuos, aut erubescas amicos tuos; ne dignitatem tuam deflexisse videaris. Amicus Dei, propheta Dei, rex ab ipso electus Deo, et unctus in regnum, flagellis se spontaneus offerebat, nec erubescebat : et tu erubescis? Non multum ista verecundia tibi opitulabitur, cum ad judicium Dei veneris : sed pudoris te istius pœnitebit, cum in conspectu non solum hominum; sed etiam Angelorum et omnium Potestatum cœlestium constitutus cœperis peccata propria non negare. Quomodo excusabis, cum tanta commiseris? Prætendes conditionis infirmitatem, quia nemo sine peccato? Respondebitur tibi : Debuisti ergo agere pœnitentiam, dederam remedium, cur refutasti? Subtexes pudorem, quod honores tuos erubueris? Dicet : Si tu erubuisti me coram amicis tuis, et ego te erubescam coram Patre meo, qui est in cœlis. Disce verum esse quod scriptum est, quia *est verecundia adducens peccatum*. David in conspectu suo dolorem suum ponebat, ne unquam oblivisceretur: David iniquitatem suam ipse pronuntiabat : David de peccato suo, non de opibus cogitabat : David non erubescebat sua recensere peccata; ne de iis erubesceret in meo judicio constitutus : et tu erubescebas? Non esset hodie in requie servulus meus Job si erubuisset tres illos reges amicos suos : nec ipse David, si erubuisset delicta propria confiteri. Ergo quia non erubuit mihi sua aperire peccata; nec ego erubescam ei mea secreta reserare. Et quia uterque eorum non erubuit factorum suorum pretium in mea ponere potestate, meo se judicio voluntatique committere; nec ego de talibus servulis erubescam, ut appellem amicos, qui meam studuerint facere voluntatem. Ideoque quoniam illi ante in mœrore, nunc in consolatione : tu quia in deliciis, nunc in suppliciis. Chaos inter vos magnum est; ut neque illorum ad te gratia, nec tua ad illos possit pœna transire. Audis ergo quid dicat David? Audi, dum tibi corrigere et emendare permittitur : Si hic emendaveris, illic requiesces. Non te dulcia mundi et sæculi hujus amœna delectent; grave enim fel movere consuerunt. Non ille jucunda quærebat positus in regno, qui potius eligebat mortem sanctorum, quam vitam flagitiosorum.

52. *Inimici*, inquit, *mei vivunt, et confirmati sunt super me : et multiplicati sunt, qui oderunt me inique. Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi; quoniam subsecutus sum justitiam.* Sed quanto illustrior ille, qui quotidie moriebatur; ut populos suos vivificaret : et corpus suum mortis vulneribus offerebat; sicut ipse ait : *In mortibus frequenter?* MORS ENIM honesta redemtio vitæ est etiam decoloris, aut innoxiæ firmamentum : exitus autem mortis in manu vitæ. Et ideo malebat Apostolus quotidie mori, ut vitæ suæ meritum comprobaret. Scriptum est enim : *Non laudes hominem in vita sua.* Qui enim vivunt, morientur : qui moriuntur, resurgent. Proprior ergo saluti est, qui moritur ut resurgat, quam ille qui vivit ut moriatur. Quis est autem qui quotidie moritur; nisi qui mortem domini Jesu in sua carne circumfert, ut omnia ei peccata moriantur? Confirmati autem et multiplicati sunt inimici David in hoc sæculo; sed non idoneum firmamentum, nisi ejus qui confirmatur in Christo. Denique illi confirmantur in sæculo, qui oderunt justum inique : non ergo justum odium, sed injustum; cum odissent inique.

53. Sed vide distantiam. In posterioribus ait : *Qui oderunt me gratis;* hic

habet : *Qui oderunt me inique*. Sed ibi ex persona Christi, hic ex persona sua : ubi ex persona Christi loquitur, gratis odio habetur; ubi ex sua, inique. Homo enim potest uni alicui vulneri non patere, ut puta injustitiæ, intemperantiæ, impudicitiæ; aliis autem vulneribus patet : in Christo autem nulla causa esse potuit, qua peccati alicujus potuerit vulnus accipere, immunis a culpa, et integer a delicto, atque immaculatus a vitio. Sunt autem qui putant utrumque psalmum ex persona Christi esse decursum, qui pro nostris peccatis satisfaciebat Patri. Hic ergo dicebat se appetitum contra justitiam, illic contra gratiam.

54. Et bene addit, ut probaret se injuste appetitum : *Quoniam subsecutus sum justitiam*. Quanta vis verbi in unius syllabæ adjectione, ut subsecutum se diceret justitiam, non secutum! Propior est enim qui subsequitur, quam ille qui sequitur, et suppar quam impar, et successio hæredis magis, quam accessio nuncupatur *.

55. Et tamen quamvis subsequatur justitiam, non suæ virtutis putat esse, sed gratiæ cœlestis, si non deseratur a Christo; eoque orat impensius dicens : *Ne derelinquas me, Domine Deus meus; ne discesseris a me*; hoc est, homines me dereliquerunt, amici mei impugnaverunt dilectum sibi proximum : non appropinquaverunt. Fugiebant me quasi mortuum, et abominati sunt; quia peccata mea tibi aperire desideravi, et confiteri; quia flagellis tuis me obtuli vulnerandum; quia elegi cicatrices vulnerum super epulas regum, et jactantiam potestatum : tu solus me non derelinquas, tu hæreas servulo tuo, qui de terra suscitas inopem, et de stercore erigis pauperem. Tuo comitatu fretus, frequentiorem me ambientibus populis æstimabo. Computruerunt quidem cicatrices meæ : sed adhuc tuorum verberum desidero cicatrices, quæ sanatis vulneribus obducuntur, ut postea nullum ulcus appareat. Bonæ triumphalium vulnerum cicatrices, quibus victores hujus terreni prælii gloriantur. Quanto illustriora vulnera, quæ pro fide et nominis tui gloria videntur excepta! Ista est cicatrix quæ cœlum aperit, regnum adquirit, immortalitatem invenit. Hæc ergo, fratres, est cicatrix beata; quoniam beati qui laverunt stolas suas in sanguine suo. Sic cœpit stola esse gloriæ, caro mortis : in qua et Paulus ante periclitabatur electus Dei; nisi petisset se liberari de corpore mortis hujus, ut legimus.

56. Et ideo qui sumus in hoc corpore mortis, oremus ne bonus ille dilectus Dei medicus nos derelinquat, quem patriarcha David ne a se discederet, precabatur. Ipsi nos committamus, parati ad curandum * quo velit curari medicamento. Nemo dicit medico corporis sui quemadmodum sit curandus. Novit medicus quæ singulis vulneribus medicamenta conveniant, cujus ulceris putredo ferro sit amputanda, ne in totius corporis serpat exitium. Si dixerit medicus medicinæ genus quo curari æger debeat, et ille fastidiat, discedit medicus et ægrum derelinquit. Vide eum qui curari velit, omni genere medicinæ adquiescentem : adtende ordinem. Aperit primo vulnera sua medico, et dicit : Cura me, sed rogo ne in ira tua; quia non sustinent duram medicinam infirmitates meæ. Medicina Christi, correptio est; corripit enim Dominus quem vult convertere. Ideo et Paulus ad medicum dicit : *Argue, obsecra, increpa*. Non ergo recusat curari, qui petit argui; sed levari vult pœnam, ne in iracundia arguatur, et impetu iræ corripiatur.

57. Et vide processum. Primo petit

* Romana edit. : *Et suppar quam par, et successio hæredis magis quam cessio nuncupatur*. Sed manifestus error est. Quis enim non videat quempiam ab alio minus remotum significari, si dicatur illi suppar esse, quam si eidem impar diceretur? Atqui aperte hunc sensum postulat series orationis; quo pacto etiam de vocibus *successio* et *accessio* philosophandum. Hæc Edit. Bened. Dici tamen potest in defensionem edit. rom. quod vox *impar* forte minus apta videretur ad asservandam inter exempla ab Ambrosio allata identitatem; non enim impar fuisset justitiæ sanctus Job, licet eam tantum *secutus* fuisset.

* *Parati ad curandum* idem est ac, parati ut curemur.

argui : postea, quod majus est, corripi. Deinde non solum confitetur peccata sua, sed etiam enumerat et accusat; non vult enim latere sua delicta. Nam ut febres cum in alto sunt, non queunt mitigari; cum foras erumpunt, spem adferunt desinendi : ita peccatorum morbus dum tegitur, inardescit; si confessionibus proditur, evaporat. Et ideo justus accusator est sui in principio sermonis, priusquam contagio ulceris serpat intrinsecus; gravat enim conscientiam memoria delictorum, nisi medicina poscatur. Et si differt medicus, æger offerre se debet, ut citius secetur; sicut offerebat se David in flagella Domini dicens : Redde mihi duplicia peccata, dummodo hic vindices : noli me deserere, noli avertere faciem tuam a me : noli dedignari atque horrescere fœtorem vulnerum meorum. Et Job servulus tuus percussus erat ulcere a pedibus usque ad caput, et remedium suæ sanitatis invenit; licet illud vulnus virtutis fuerit, istud erroris. Fœtebant vulnera, quæ medici curare non possent. Locutus es, Domine, mysteria sacramentorum tuorum, manifestasti venena serpentis : et solius sermonis tui medicamento servi tui curata sunt vulnera; quia tu eum non deseruisti : *et non derelinquas me, Domine, ne discesseris a me.* Homines me dereliquerunt; quia sordent illis vulnera mea, quæ pietati tuæ putavi esse reseranda. Illi dicunt : Exi a nobis, quia peccator es tu : discede, ne nos polluas. Tu autem, Domine, curas, et non pollueris : adjuvas, et non contaminaris; quia *Deus salutis meæ es*, Domine, et manus tua non perdere, sed sanare consuevit.

58. Complevimus psalmum etiam cum ejus interpretatione versiculi, quem græci nonnulli codices* sed non omnes habent latini. Nam ante responsorium proximum versiculus est : *Et projecerunt me, sicut mortuum abominatum;* hoc est, illi qui reddebant mihi mala pro bonis. Sed tu *ne derelinquas me, Domine, ne discesseris a me;* hoc enim sequitur; id est : Tu ne derelinquas, qui mortuum fœtentem curare consuesti. Denique habemus hoc in Evangelio. Nam cum venisset ad monumentum Lazari, et dixisset : *Tollite lapidem; ait Martha : Jam fœtet, quatriduanus est enim; respondit ei : Non dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei?* Et clamavit Lazarum, et sanus exivit. Credamus ergo et nos; ut de vulneribus nostris adquiramus medicinam salutis, et futuram gloriam.

59. In orationibus igitur et obsecrationibus, cum dolore et lacrymis exigenda pœnitentia est, ut illam gloriam Dei videre mereamur. Neque te moveat quod luctus, dolor, commaceratio corporis, gravissimæ passiones sunt; etsi gravissimæ videntur, tamen indignæ sunt hujusmodi passiones ad superventuram gloriam; sicut testis tibi est apostolus Paulus. Non pigeat ergo nos hic leviora deferre; ut ibi plena laudis et gloriæ possimus adipisci, pro temporalibus laboribus perpetua præmia reportantes per dominum Jesum : cui est laus, honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum, Amen.

* Versum illum nusquam alibi reperias, nisi in versione arabica; ubi legitur in hæc verba : *Respuerunt me dilectum, quasi mortuum abominandum; et clavis confixerunt corpus meum.* Quod autem ait Ambrosius hunc ipsum versiculum abs se etiam expositum esse, illum non dubitamus respicere ad superiora ista : *Homines me dereliquerunt; quia sordent illis vulnera mea, etc.*

IN PSALMUM XXXVIII ENARRATIO.

TITULUS :

IN FINEM PRO IDITHUM CANTICUM IPSI DAVID.

1. In superiore psalmo expressa forma pœnitentiæ est : in hoc sequenti patientiæ forma signatur. Quem psalmum David scripsit, et Idithum viro disciplinis leviticis et sacerdotalibus erudito canendum dedit, qui ante arcam Domini psalmorum seriem pangendi solertissimus præcinebat. Ergo quia non Idithum scripsit hunc psalmum, sed propheta David, et Idithum viro canendi perito psallendum dedit ; ideo sic inscriptus est titulus. Denique etiam in sæcularibus scriptis alii erant qui scribebant, alii qui in scena vel cantica vel comœdias vel tragœdias canere consueverant. Et illi quidem coronam olympicam postulabant ; unde et ἐπινίκιον hymnum eorum scripta in fine testantur : David autem qui non hæc serta coronarum marcentium requirebat ; sed illam incorruptibilem et incontaminatam remunerationum cœlestium hæreditatem pio desiderabat affectu, hymnum non victoriæ ἐπινίκιον ; sed ei scripsit, qui victoriam in se credentibus impertiebat, qui finis est omnium quæ pia mente deposcimus. Sive enim sapientiam quæras, sive virtuti studeas, sive veritati, sive viæ atque justitiæ, sive resurrectioni, in omnibus tibi sequendus est Christus, qui est virtus Dei atque sapientia, veritas, via, justitia, resurrectio. Ad quem igitur contendas, nisi ad perfectionem omnium, summamque virtutum? Et ideo tibi dicit : *Veni, sequere me ;* hoc est, ut ad consummationem virtutum pervenire merearis. Ergo qui sequitur Christum, ipsum pro possibilitate sua debet imitari ; ut præcepta ejus secum ipse meditetur, et divinorum exempla factorum.

2. Et ideo David secum ipse meditabatur, quod Christum in se locutum esse retinebat ; ut cum aliqui ei essent molesti, et eum ad contentionem lacessere conarentur, patientiam indueret, certandi studia declinaret, ex quibus inanis strepitus et jurgia frequenter oriuntur. Ideoque cum sancto David plerique ejus virtutibus invidentes, qui eum de proposito mansuetudinis, et humilitatis affectu crederent diducendum, frequenter ingruerent : ipsæ quoque præcipue nequitiæ spiritales in cœlestibus, adversus quas grave luctamen est justis, ad commovendum eum ministros suæ improbitatis impellerent ; ne inter obstrepentium crebra certamina, et disceptationum tumultus sermo aliquis sibi offensionis excideret, tacere sanctus Propheta proposuit. O validum scutum circumspectæ munitionis silentium! O fidissimum stabilitatis fundamentum, in quo si quis potuerit stare, lubricum verbi timere non possit! Multi enim etiam stabili corde firmati, incauti tamen, sermonis fluctuantis errore sæpe ceciderunt. Videns igitur hujusmodi insidiis et vano concertantium strepitu se Propheta tentari, intra se ipse tacitus conferebat, legem sibi taciturnitatis imponens : et cum taceret, insultantibus sibi, et ut loqueretur aliquid provocantibus ; qualia solent insolentium esse certamina atque sermones : Responde nobis, si de æqualitate præsumis : vides et tu esse te victum, et nihil habere quod referas ; cum se prope ad vocem conviciis videret impelli, se ipse revocabat, ut loqueretur in corde.

3. *Dixi, Custodiam vias meas ; ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam ; dum consistit peccator adver-*

suam me; hoc est, proposui, confirmavi, imperavi mihi, locutus sum cordi meo : *Custodiam vias meas*. Si alii dixissem, sermo meus stare deberet; quanto magis stabile debet esse, quod mihi ipse constitui? Si quis alienum fallat, indecorum est : si quis proximum, grave; quanto igitur gravius, si quis se ipsum eo quod sibi promiserit, putet esse fraudandum; ut ipse sibi infidelis suo judicio et despicabilis æstimetur. Cui igitur idoneus videri potest, qui sibi vilis est? Teneamus igitur animæ constantiam nostræ; ne in offensionem labia loquendi festina prorumpant. Et Job plagam suam silentio vicit, et tolerantiam suam taciturnitate superavit. Non bene creditur carni : vicissemus, si Eva tacuisset. Ergo primum illud processit ex voce peccatum, et serpens ille nequissimus atque versutus per vocem nos ante tentavit. Atque utinam aut Adam surdus fuisset, aut Eva obmutuisset : ille, ne vocem suæ uxoris audiret; ista, ne loqueretur marito, et lubricæ vocis ministerio serpentis in virum venena transfunderet. Cain quoque etsi parricidio naturam violavit humanam, et obliteravit impius jura pietatis; tamen per vocem sacrilegium sceleri suo addidit, ut negaret Deo necati fratris interitum. Quid de singulis dicam? Populus ipse electus a Domino, cui tacitus Moyses aperuit mare, ingratus cœlestibus beneficiis obmurmurabat, quo divinam contraxit offensam. Deinde ipsum ducem invii illius atque insolitati itineris Moysen respuit, et a fratre ejus Aaron deos sibi fieri quos coleret, postulavit.

4. Unde etiam ipse considerans tanta vocis pericula : *Dixi*, inquit, *Custodiam vias meas*. Quæ sint igitur istæ viæ hominis, quas magnopere præcavendæ, ne quid gravioris offensionis incurrant, admonet nos tantus Propheta diligentius considerare. Admonet etiam Salomon ejus filius paternæ mentis interpres perspicacius examinare, qui scripsit : *Tria mihi sunt impossibilia intelligere, et quartum quod non agnosco. Vestigium aquilæ volantis, et viam serpentis in petra, et semitas navis in pelago navigantis, et vias viri in juventute. Talis via mulieris adulteræ, quæ postquam egit, ablula nihil egisse se dicit iniquum*. Tria ergo impossibilia sibi esse dixit ad intelligendum, et quartum quod ille habens inter homines sapientiæ signaculum, non agnosceret, viarum videlicet viri in juventute processum. Quarum igitur vel inexplicabilis, vel difficilis agnitio, potest facilis earum esse custodia? Unde non immerito ipse David delictorum juventutis suæ non defensionem obtulit, sed oblivionem rogavit. *Delicta*, inquit, *juventutis meæ, et ignorantiæ meæ ne memineris*. Non immerito igitur Salomon dixit se non agnoscere quod pater ejus, in quo major Dei gratia fuit, se ignorasse testatus est. Et fortasse delicta juventutis ad fervorem retulit carnis, ignorantiam autem ad verborum prolapsionem, quæ non ex sententia nostra, sed impetu quodam et cursu loquendi plerumque funduntur; quod periculosum esse Propheta cognoscens ait : *Credidi propter quod locutus sum*. Supra fundamentum ergo virtutis vox tuta est, sine fundamento, lubrica. Ideo quasi quodam tubæ sono scripturæ divinæ electus interpres increpuit : *Corde creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem*. Fides Credentium principalis est, confessio exsecutionis.

5. Quomodo igitur proposuerit sanctus propheta David, aut propter quid custodire vias suas, audiamus : *Ut non*, inquit, *delinquam in lingua mea*. Si hoc cavet Propheta, tu non caves? Si hoc metuit, in quo Dei gratia loquebatur, tu non metuis, qui erroris verba non refugis, et theatralibus sermonibus delectaris? Tu non reformidas, cui scriptum est in Evangelio, quia pro omni otioso verbo rationem es redditurus? Si pro otioso verbo periculum est, quanto magis pro criminoso? Non omne quod otiosum, est criminosum : sed omne quod non fructuosum, periculosum atque eradicabile; omnis enim arbor non faciens fructum, excidetur, et in ignem mittetur. Cum movetur animus, exagitatur stimulantibus adversariis, obstrepentibus, illudentibus, crimi-

nantibus, excidit verbum commotionis; ideo silentium et tutum est, et decorum, quod servat cum gravitate cautelam. Quid enim labia nostra, nisi quædam nostra vincula sunt? Denique vinculis labiorum suorum unusquisque constringitur. Ideo sapiens in tempore tacet, et secum ipse considerat quo tempore loqui debeat. De quo præclare ipse Salomon : *Labia Sapientis alligata sunt intellectu.* Quando ergo vides illudentibus protervis, sapientem tacere, dic : Ligavit iste intellectu labia sua; hoc est prudenter tacet, ne labiorum suorum vinculis alligetur. Posuit ori suo custodiam, sepsit aures suas spinis, vectem adhibuit foribus oris sui, servat thesaurum cordis sui et argentum eloquii sui, ut examinatum et purgatum, quando oportet, proferat; ne quisquam prius fur in cor ejus aut perturbator irrumpat, et ad eos captivum trahat, quibus flagitia sua vendat.

6. Meditabatur Judas Christum vendere, sed revocabat eum tanta Domini gratia, et quædam paternæ delinimenta pietatis, quibus furor ejus molliebatur: nec erupisset in scelus, nisi se in cor ejus, quia Christum fallere se putabat, adversarius demersisset. Non ergo dubites quando aliqui tibi molesti sunt volenti servare justitiam, ministros esse illius nequissimi peccatoris, qui omnium auctor est flagitiorum. Videbat David propheticis oculis, agnoscebat ejus figuram; ideo tacebat, ne illius faceret voluntatem, qui interturbare gestit affectum. Premebat vocem, claudebat portas suas silentio, prætendebat in eo patientia, et taciturnitatis vigilabat custodia; ne inimicus obreperet, ne de claustris oris vagus aliquis sermo et incautus exiret. Ideo fortior est patiens, qui se ipsum continet, quam qui urbes capit. Justus ipse sibi claustrum est, ipse sibi pervigil custos.

7. Cum sibi ergo ipse prætenderet, loquebatur in suo corde : *Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator adversum me.* Adest semper inimicus, quia semper insidiatur. Etsi illum non vides, adest : etsi illum non sentis, incursat. Si non vides; videnti crede : *Consistit,* inquit, *peccator adversum me.* Qui videt peccatum suum, videt etiam peccatorem sibi in iis quæ gesserit, illudentem. Qui autem peccatorem præviderit, potest vitare peccatum. Videbat David consistere adversum se peccatorem; quando Semei maledicebat et lapidabat regem suum, et clamabat : *Exi vir sanguinum.* Neque enim tam præruptus foret, ut nec tanti regis reverentia moveretur, nec armatum ejus timeret exercitum; cum unus de exercitu ejus conviciantem potuisset occidere : sed amentem diabolus fecerat, qui eum impellebat ad mortem. Ideo David adversus auctorem magis præliabatur, quam ministrum persequebatur. Quid enim magnum, de homine invalido vindicari, quem ad furorem alter urgebat, in cujus nece peccator habuisset voluntatis effectum? Non gladio diabolus, sed verbo Dei vincitur; ideo taceat lingua hominis, Dei Verbum loquatur. Denique et Christus tacebat ante Pilati judicium constitutus, ut nobis daret formam tacendi; quia lingua corporis facilis est ad errorem, proclivis ad lapsum. Sunt autem et qui tacentes loquantur; sicut Moyses qui stabat adtonitus, et tacebat, cui dixit taçenti Deus : *Quid clamas ad me?* Ut Susanna, quæ tacuit in periculis suis, et Dominus exaudivit eam. Ergo etiamsi in te verbum Dei sit; et tacebis in Dei verbo, et tacitus clamabis, ut audiaris a Christo.

8. Meditare ergo quæ Christi sunt, quæ secum meditabatur propheta David, in quo ea quæ secum in hoc psalmo meditatum esse se dicit, ante in eo locutus est Christus. Sic enim scriptum est: *Ego autem cum in aliquo mihi molesti essent, induebam me cilicio; et humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinu meo convertetur.* Quid est, *in aliquo*? Quia tunc maxime aut sermo non opportunus elabitur, aut affectus movetur; quando vel in dolore aliquo et tristitia sumus, vel indignatione animus ægrescit, vel aliquibus sollicitudinibus impeditur, aut disceptationibus occupatur. Qui igitur molesti? Primum de ipso auctore peccati et angelis suis intelligo:

deinde de iis qui malunt sequaces ejus esse, quam Christi. Impellitur uxor, ut sancti Job : amicus, quod in illo ipso libro manifestatur : filius, ut Abessalon : servus, libertus, domesticus; quia inimici hominis etiam domestici ejus, ut exagitent eum singuli. Quod igitur remedium adversus hujusmodi animorum ægritudines; nisi patientia, nisi silentium? Et, quod est gravius, ille te magis lacessit, qui beneficiis tuis usus sit : et inter ipsos amplius ille exasperat, qui plus tibi debeat; quo magis ingrati hominis acerbitate, aut vilis alicujus personæ indignitate movearis.

9. Ergo justus, etsi amicus ei est insolens, dolet pro amico; quia idcirco amicus suus labitur, quia a tentatore impellitur. Si pro amico dolet, multo magis pro uxore, pro filio; si eos quoque sibi insolentes experiatur : et si frater exagitat, ut Esau sanctum Jacob, dolet et quærit sibi fratrem reconciliare, vel fugere a facie ejus; ut Rebecca suadebat, ne iracundia fratris occasionem nocendi aliquam reperiret : et si proximus aut domesticus, dolet : et si minister, aut libertus, aut servus, fert patienter, et in his omnibus tacet; ne ei respondeat, a quo eum cernit impelli. Conviciatur ergo ex domesticis aliquis? dolet et tacet : conviciatur libertus? tacet : conviciatur servus? tacet. Sic vincitur qui laqueum ejus animæ per escam vocis extendit. Tace ergo et tu cum tibi indignus conviciatur : tace cum tibi servus, et maxime tuus, contumeliam facit; et dic in corde tuo : Ego taceo : *Tu autem ne taceas, Domine;* et adde : *Ne discedas a me*, ut David propheta dicebat; hoc est, ne solum me impugnantibus derelinquas. Non est enim solus, cui Deus præsens est. Accipe testimonium. *Ecce*, inquit, *venit hora, ut dispergamini unusquisque in sua, et me solum relinquatis : sed non sum solus, quoniam Pater mecum est.*

10. Justus ergo adversus insolentes sibi tacet, justus orat. Audi justum orantem : *Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi : ego autem orabam.* Justus maledicentibus sibi benedicit; ut faciebant apostoli, sicut Paulus adserit dicens : *Maledicimur, et benedicimus.* Justus diligit inimicos suos. Vide quemadmodum paulatim per gradus singulos adscendere docetur ad incrementa virtutum, dicente Domino : *Diligite inimicos vestros.* Justus orat pro calumniantibus; quia et hoc præcepit Dominus adjungens : *Benefacite iis qui oderunt vos, orate pro calumniantibus et persequentibus vos.* Ipse est per omnia justus. Qui hæc custodit et servat. Primum, quia tacet, et non respondet inimicis : deinde quia orat, hoc est, non est otiosus affectu. Et qui orat, bona orat, non ea quæ cuique possint suo inimico nocere. Plus est ergo orare, quam tacere. Justus maledicentibus sibi benedicit. Plus est et hoc quam orare pro se; securus enim sui benedicit ei, quem non timet, aut etiam ei quem ante metuebat. Justus diligit inimicum. Plus est diligere, quam benedicere; quia major est mentis dilectio, quam sermonis gratia. Justus benefacit ei cujus odiis appetitus est. Justus orat pro calumniantibus. Bona caritas, et pietas bona : utrumque Dei, et utrumque est Deus; quia *caritas est Deus*, ut dixit Johannes in epistola. Ideo utrumque conjunctum est : *Diligite inimicos vestros..... et orate pro calumniantibus et persequentibus vos.* Plenitudo Legis est caritas : sed etiam hæc Evangelii plenitudo pro calumniantibus et persequentibus nos jubet orare, ut peccatis eorum veniam postulemus; sicut divino judicio Job sanctus electus est, cujus oratio regum illorum calumniantium justo aboleret offensam.

11. Ergo etsi infirmus es, ora : etsi fortis es, ora. Infirmus pro te oras, fortis pro inimico tuo oras. Bonum scutum infirmitatis, oratio. Tu oras, et Dominus te protegit. Bonum scutum etiam triumphantis, ut inimicum tuum quem possis ferire, defendas; ne ab aliquo trucidetur, et (quod est majus) a Christo, qui dixit : *Mihi vindictam, et ego retribuam.* Hæc est oratio, quæ in sinum convertitur deprecantis, fructum referens eorum quæ voluit impetrare; ut dona in ejus animam ac mentem recurrant, quæ poposcit a Domino; sicut in posterioribus hic idem propheta te do-

cuit dicens : *Sic benedicam te in vita mea, et in nomine tuo levabo manus meas. Tamquam adipe et pinguedine repleatur anima mea.* Ipse est sinus animæ, secretum orationis ejus, penetralia voluntatis, et quædam recurrentium votorum intima receptacula. Unde et justi in Abrahæ sinu requiescere leguntur, quod in ejus gratia, in ejus requie, in ejus placiditate requiescant, qui conformem ei induerint fidem, et eamdem in bonis operibus fecerint voluntatem.

12. Sed forte miretur aliquis, cum Dominus dixerit per os David, quod humiliabat in jejunio animam suam; quomodo ipse David ait in posterioribus : *Si non humiliter sentiebam; sed exaltavi animam meam.* Verum is consideret aliud esse quod ad sapientiam mentis refertur, aliud quod ad humilitatem cordis : sapientia mentis sublimis est; sapientia autem carnis non debet inflari. Humiliabat ergo David in jejunio animam suam, ut castigandum nostræ carnis tumorem doceret. Exaltabat animam Propheta, per sublimem Dei gratiam; *quoniam et qui se exaltat, humiliabitur : et qui se humiliat, exaltabitur.* Nec solum superbus retunditur, et humilis adtollitur digna remuneratione meritorum, sicut primum est intelligendum : sed quia verbum Dei ex omni parte acutum est, velut gladius qui ex duabus acutus est partibus, ego arbitror posse intelligi, quia et qui se exaltat, novit se humiliare : et qui se humiliare novit, etiam exaltare se novit. Denique Paulus ostendit, dicens : *Ego autem didici in quibus sum sufficiens esse. Scio et humiliari, scio et abundare.* Ergo et David non humiliter sentiendo de Christo exaltabat animam suam, quam humiliant et dejiciunt arriani*; et exaltando animam suam, sensus vigorem, fideique gratiam, virtutis humilitatis pio repræsentabat affectu.

13. Ideo ergo dicebat : *Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis;* quia noverat quando se humiliare deberet, et noverat quando silere deberet. Obmutuit, ne ipsa litigiosa cum objurgantibus contentione perstreperet : humiliatus est, ut tumorem dejiceret superborum, vel ut ipsos quomodo humiliare se deberent, suo doceret exemplo : siluit a bonis; quia bona conscientia non eget defensione verborum, quæ suo nixa est testimonio, ipsa sui judex. Ideoque justus dicit : *Quis contradicat, aut quis resistat mihi?* Et Paulus dicit : *Mihi enim pro minimo est, ut a vobis dijudicer, aut ab humano die.* Adversum calumniantes et peccatores justus suo judicio contentus est : meritorum autem suorum judicium Christo reservat. Ideoque addidit : *Qui dijudicat me, Dominus est.* Pulcherrime eum judicem elegit, qui nulla fraude fallatur; ut eum nec occulta prætereant, nec infirmæ conditionis lapsus offendat : qui fragilitati norit ignoscere. Ad omnia igitur utile silentium. Si peccatum agnoscis, tace; ne negando exaggeres : si non agnoscis, tace securus de innocentia. Non possunt aliena verba, crimen affigere, quod propria non recepit conscientia.

14. Sequitur : *Et dolor meus renovatus est.* Adhuc in inferiore virtutis gradu positus hæc verba depromit, quod dolor sibi peccatorum veterum objectione renovatus sit, quæ deleta jam obduxisse videbatur oblivio, vel bonorum operum texerat compensatio. Denique in posterioribus quasi fortior dicit : *Viderunt me, et moverunt capita sua,* eo quod minarentur, et nocére non possent. Et addidit : *Maledicent illi, et tu benedices.* Et quod quasi validior loquitur, negligens injuriæ, vel pudoris, cui benedictio Domini pro omnibus abundaret. Ergo in isto psalmo trigesimo octavo quasi in quadam meditatione, nondum tamen in omni locatus perfectione virtutis, dicit sibi dolorem esse renovatum. Validissimus enim cicatricis offensionem sentire non novit, nec plagam potest timere, qui fortior est. In ipso pugilum certamine solet plerumque qui fortior est exspectare, ut inferioris ictu aliquo lacessatur, quo acrior offensus

* Verborum quidem sensus hic paulo obscurior est, verum ei non minimum accedet luminis, si modo ad superius illud respicias : *Cum Dominus dixerit per os David, etc.* Intellige igitur Prophetam in persona Christi exaltasse animam suam, et omnia jam plana erunt.

insurgat; ita exercitatione nimia atque patientia roboratus, ut tamquam insensibilis ad dolorem, plagam sentire non possit, percussus ridet, lacessitus initiatur. At vero inferior si forte ictum ferientis supra obductam cicatricem veteris vulneris exceperit, renovatum sentit dolorem. Sic est cui objiciuntur peccata superiora, quæ competenter doluit atque deflevit; ut satisfactione congrua vulneri peccatorum suorum obduceret cicatricem. Si perfectus est, tacet conviciantibus, nullo sibi dolore renovato; quia etsi peccavit, securus est quia sine pœnitentia sunt Dei dona; et ideo quæ semel donavit, resolvere ac renovare non soleat, cum ipse dixerit: *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates, et memor non ero*. Si autem imperfectus et immemor cœlestium præceptorum, dolor ei tanquam rescissa cicatrice reparatur.

15. *Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis*. Graviora vulnera, sicut novimus, caustico medicamento vel admoto igne curantur. Ergo vir sapiens ipse medicus est sibi: tamen etsi medicus est, vulnus suum curat. Ideoque si non plene consummatus est ad inoffensæ habitudinem sanitatis, vaporatur ejus cor, habet febrem, ignescit ad objecta convicia. Et si tacet, vel intra se teritur. Lapis si ad lapidem teratur, ignem excutit; ita etiam bona conscientia pudore succenditur, si renovetur ei suorum recordatio delictorum. *Et in ipsa meditatione ignis exardescit*. Non malus ignis, qui adurat, sed non exurat. Talis ignis Dei quem Moyses in rubo vidit; quando rubus urebatur, sed non exurebatur. Est ergo ignis, qui peccatum minuit, et suo culpam ardore depascit, est et ignis qui cœlestium scripturarum meditationibus excitatur; velut ille de quo dicit Hieremias: *Et erat ignis flammigerans in ossibus meis*. Aut ille de quo Cleophas, et qui simul iter agebat, quando post resurrectionem eis se Christus adjunxit, sermone mutuo conferebant dicentes: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis Scripturas?* Ideo et Dominus venit, ut ignem hunc in terram mitteret; quo illuminaret animas universorum, studium accenderet, crimen exureret.

16. *Loquutus sum in lingua mea: notum fac mihi, Domine, finem meum: et numerum dierum meorum qui est; ut sciam quid desit mihi*. Bonus ignis, qui fecit ut Propheta loqueretur. Et vide ne ipse sit ignis qui visus est, quando in die Pentecostes in unum locum discipulis congregatis, decidit cum vi magna super eos Spiritus sanctus, et linguis variis loquebantur. Sic enim scriptum est: *Quia visæ sunt linguæ eorum dispersæ tamquam ignis*. Hic est ergo qui dixit ad Hieremiam: *Ecce do tibi in os verba mea in ignem*. Hanc ergo et David linguam ignis accepit, ut divinæ cognitionis succensus ardore loqueretur: *Notum fac mihi, Domine, finem meum*. Non de morte sua quærit (neque enim hic finis resurrecturo) sed de eo fine quærit, de quo Apostolus dixit: Quia ille finis, quando dominus Jesus tradet regnum Deo Patri, et evacuabit omnes Principatus et Potestates: et quando mors novissima omnium destruetur; ut mala deficiant, et bona æterna succedant. Et ideo dictum est: *Fugit dolor, tristitia, et gemitus*. Hunc finem in hominibus operabatur et Paulus dicens: *Et quis est qui lætificat me, nisi qui contristatur ex me?* Objurgando enim dolorem, tristitiam, gemitus excitabat, ut agerent pœnitentiam; quo irrevocabilem veniam ét salutem, cujus Deum non pœniteret, mererentur. Ille igitur verus est finis, qui non unius erit finis, sed omnium. Quomodo ergo finem meum dixit? Sed considera quis loquatur. Utique homo, vel unus ex hominibus usus communitate substantiæ, vel quia ad formam universorum describitur, et ad perfectionem consummati hominis eruditur.

17. Unde et addidit notum sibi fieri numerum dierum qui est, ut sciat quid desit sibi. Ad perfectionem utique quid desit, non ad istius corporis vitam, de quo propheta David cupiebat absolvi dicens: *Heu me? quia incolatus meus prolongatus est, et habitavi cum habitantibus Cedar*. Denique dierum numerum

cognoscere volebat, non etiam noctium. Hic enim dies et noctes sunt : ibi vero dies soli, ibi lumen perpetuum atque diuturnum. Et ideo addidit : *Qui est*, inquit, non qui transeat. Cœlum enim et terra præteribunt, fides autem permanet, et dies Christi; quia heri et hodie ipse est, et in sæcula. Quem autem numerum quærat, accipe. *In domo*, inquit, *Patris mei mansiones multæ sunt*. Dat ergo unicuique locum Dominus Jesus, hoc est, aptam pro uniuscujusque meritis mansionem. Unusquisque enim in suo ordine. Præcessit ergo, ut pararet in se credentibus locum. Unde etiam et dixit : *Si abiero, et paravero vobis locum, iterum venio ad vos, et accersam vos ad me ipsum ; ut ubi ego sum, et vos sitis : et quo vado scitis, et viam scitis*. Est ergo via per quam resurgens Christus adscendit. Et ille quidem adscendit super omnes cœlos ad Dei sedem : homines autem a primo cœlo ad secundum, et deinceps a secundo ad tertium, et ab illo per distinctiones fere ad septimum cœlum, atque in ipsam apsidem * et summitatem cœlorum qui merentur, adscendunt. Si ergo numerus viarum est, et numerus mansionum; utique numerus dierum est, per quos ad cœli altitudinem pervenitur.

18. *Ecce veteres posuisti dies meos :* alius habet : *Palæstas posuisti dies meos*. Si secundum Septuaginta viros, veteres accipimus dies; hoc est, secundum veterem hominem intelligimus exactos. Sed vetus homo noster affixus est cruci. Ergo et vetus dies præteriit, novus venit. Alius enim dies hominis, alius dies Christi; quem Abraham vidit, et gavisus est; de quo et David ait : *Hic est dies quem fecit Dominus, exsultemus et lætemur in eo*. Sanctus ergo in die Domini exsultat in die novo, in quo Deus Dominus illuxit nobis, et dedit novam lucem in innoxiam vitam et integram reformatis. Ideo vir justus securus novæ lucis et gratiæ Dei dicit : Erit mihi cœlum novum, et terra nova, et novum lumen. Non enim lucerna, et lumen solis illic lucebit, aut lunæ; sed Dominus illuminabit super populum suum. Illa ergo desideravi : illa exoptavi; et ideo diem hominis non requisivi.

19. Quod si palæstas accipimus dies, ex nomine intelligimus plenos certaminis et laboris; quoniam palæstræ luctatores in agone dicuntur, qui luctantur ad coronam. Ergo quia et nobis lucta non solum adversus carnem et sanguinem est; sed et adversus spiritalia nequitiæ in cœlestibus; dies nostri, hoc est, vitæ istius, in labore sunt et dolore. Unde et in posterioribus ait : *Anni nostri sicut aranea meditabuntur : dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus, octoginta anni : et plurimum eorum labor et dolor*. Unde et apostolus Paulus abundantius cæteris apostolis laboravit; ut legitime certando ad coronam quam cœperat, perveniret.

20. Sed tamen quia et architectorum mensuræ palæstæ dici feruntur, quibus ad structuræ numerum vel modum spatii colligendum, ædificia metiuntur, locumque eum in quo ædificia sunt locanda; et quia per Esaiam locutus est Deus : *Quis mensus est manu aquam : et cœlum palmo, et universam terram clausit manu? Quis statuit montes in statera?* Videamus ne forte hic sensus hoc sermone sit colligendus; eo quod cognitos dies omnium habeat Deus : cui nihil immensum sit, qui omnia mensura quadam suæ scientiæ comprehendat, nihilque ei sit inæstimabile, nihil inexaminatum atque innumerabile, qui ait : *Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt*. Hoc ergo dicit Propheta : Ecce novisti dies meos : non te prætereunt quotidiani actus mei : peccata mea ante oculos tuos posuisti; et ideo *substantia mea tamquam nihilum ante te*. Quid enim est homo, nisi quia memor ejus es? Homo vanitati similis factus est. Homo in peccato : et si aliquid habeat probitatis atque virtutis, recte cæteris terrenis animantibus antefertur, et in conspectu animalium quibus est præpositus, antecellit : in conspectu autem Dei tamquam nihil est ejus substantia. Unde et alibi ait : *Quoniam non justificabitur*

* *Apsis*, sive *absis*, est summa fornicis curvatura (*la clef d'une voûte*). Apsis summa solis, lunæ, etc. *apogée ;* — ima, *périgée*.

ne omnis homo vivens. Quod manifestius expressit di- *la mea tamquam nihilum*

autem qui breves putant quia Symmachus σπιθαμας ... autem palmus est; et sensus dicitur Deus cœlum ... vel palmus portio manus ..., et aliquid comprehen- tamquam breves dies æsti- ...atos; cum cognitio Dei per ut supra diximus, possit ...estis autem ista cognitio, ...ram facta sint omnia. Non , sed magni dies Prophetæ ...ligi, quos Deus mensus est mensus est cœlum. Neque suæ vitæ dies diceret, qui *Heu me! quia incolatus meus est*; nisi forte quia propter ...inum breviores vitæ istius ...us, quæ ante et nongentis ...tis annis extendebatur; ut ...entum annorum curricula ...ic ergo intelligendum est: ... obnoxios dies meos nosti; ...te hujus, quæ peccato est ...ves sunt: dies autem vitæ ...e fine.

...rte sic (nostrum est enim quærere veritatem, tuum ...ld sequaris). Ne peccatum, ...ceret, abbreviasti dies vitæ ... vivimus, in his terris; et maturior in hoc brevi cursu ...nis sit peccatorum, mortis *...bstantia mea tamquam nihi-* : quia etsi ad imaginem et ...m Dei facti sumus, gravat ...in hoc corpore constitutos ...rrena contagio: quæ non ...nos exuere magis veterem ...am induimus gratiam, quam ... mallemus; minorem etiam ...is exspoliatus homo vetus, vestitus adferret. Nam quod ..., abjicimus: quod super- ...duimus. Et ideo ingemisci- ...ramus, donec mortale hoc ...inis indumentum, et errori noxium, novitate suæ vitæ ...beorbeat; ut si supra vene- num plurima mella fundantur, ægre ac nimis sero veneni virus aboletur. Aqua etiam multa diu cum veneni felle luctatur, si non illud expuat, sed absorbeat. Ideo laboriosa pœnitentia, suavis gratia; quia peccatum exspoliatur, ubi gratia est; absorbetur ubi pœnitentia; ibi remittitur, hic absconditur. Et ideo scriptum est: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.*

23. Et requievit paulisper ingemiscens humanæ conditionis ærumnam; quia dixerat: *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens.* Et post diapsalma *, resumto spiritu, ait: *Quamquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vane conturbatur: thesaurizat, et ignorat cui congregat ea.* Vide quomodo ante asperitatem suæ sententiæ temperavit: postea rationem suæ vocis absolvit. Temperavit dicendo: *Quia in imagine Dei ambulat homo.* Beatus homo qui ad similitudinem Dei per fidem ambulas: beatus, qui in te fidem habes: beatior si avaritiam non haberes! Aliud bonum mentis est æternum, aliud vanum carnalis cupiditatis incendium. Fides enim Deo militat; avaritia tentatori: ista congerit quod sibi prosit, illa quod proficiat alienis. Quid igitur tam vanum, quam nescire cui laboret hæredi? Quis enim scit si sibi filius, aut nepos proprius supervivat? Sæpe aut in tabulis testamenti scriptus hæres funesto ambitu testatorem præcedit ad tumulum, aut hæreditatem superstes absorbet, aut luxuriosus dissipat, aut stultissimus non tuetur, aut proscriptus amittit. Si quem ergo videris studioso divitias congregantem, dic et tu: *Vane conturbatur: thesaurizat, et ignorat cui congregat ea.* Neque enim secum potest auferre, quæ possidet; et cum morietur, relinquet alienis divitias suas. Succedit frequenter inimicus et ingratus,

* *Diapsalma* est quædam in psalmo divisio, vel mutatio. Alii alias hujus vocis explicationes in medium afferunt, pluresque citant editores Bened., cum forte nihil aliud significet nisi quamdam in medio carmine symphoniam sive *interludium* digitorum in fidibus, ad revocandas vocis animique vires.

et decessori successor insultat. Quos ille dilexit, iste persequitur : quos ille nutrivit, hic vendit.

24. Græcus tamen non habet : *In imagine Dei;* sed tantummodo : *In imagine.* In qua ergo imagine ambulat homo? In ea utique ambulat ad cujus similitudinem factus est; id est, ad imaginem Dei. Imago autem Dei Christus; qui est splendor gloriæ, et imago substantiæ ejus. Christus ergo imago Dei venit ad terras; ut jam non in umbra ambularemus, sed in imagine. In Christo enim imagine ambulat, qui sequitur Evangelium. Ideo discipulo suo dicit : *Vade retro post me,* ut me sequaris. Ideo erravit populus Judæorum, quia in umbra ambulavit. Ideo non errat populus Christianus; quia in imagine ambulat, habens solem sibi justitiæ refulgentem. Bona imago, non ceris picturæ fucata radiantis, sed plenitudine divinitatis expressa. In qua imagine et Pater simul videtur et Filius; quia per utrumque eorum unitas operationis effulget. Etsi jam resurrexit Christus, tamen in Evangelio nobis adhuc ejus imago monstratur. Lego quod Lazarum suscitaverit; et Patris opus et Filii credo. Filius vocavit, Pater audivit, et Lazarus ambulavit. Lego quia eum dæmones fatebantur : fatebantur et Patrem; quia Dei Filium precabantur : fatebantur et ipsum; quia per ipsum ejiciebantur. Scriptum est enim : *Quod si in Spiritu Dei ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt?*

25. Primum igitur umbra præcessit, secuta est imago, erit veritas. Umbra in Lege, imago vero in Evangelio, veritas in cœlestibus. Umbra Evangelii et Ecclesiæ congregationis in Lege, imago futuræ veritatis in Evangelio, veritas in judicio Dei. Ergo quæ nunc celebrantur in Ecclesia, eorum umbra erat in sermonibus prophetarum : umbra in diluvio, umbra in Rubro mari; quando baptizati sunt patres nostri in nube, et in mari : umbra in petra, quæ aquam fluxit, et populum sequebatur. Nonne illud in umbra erat sacrosancti hujus mysterii sacramentum? Nonne in umbra erat aqua de petra, quasi sanguis ex Christo, quæ fugientes se populos sequebatur ut biberent, et non sitirent : redimerentur, et non perirent? Sed jam discessit umbra noctis et caliginis Judæorum, dies appropinquavit Ecclesiæ. Videmus nunc per imaginem bona, et tenemus imaginis bona. Vidimus Principem sacerdotum ad nos venientem, vidimus et audivimus offerentem pro nobis sanguinem suum; sequimur, ut possumus sacerdotes; ut offeramus pro populo sacrificium : etsi infirmi merito, tamen honorabiles sacrificio; quia etsi nunc Christus non videtur offerre, tamen ipse offertur in terris, quando Christi corpus offertur : immo ipse offerre manifestatur in nobis, cujus sermo sanctificat sacrificium quod offertur. Et ipse quidem nobis apud Patrem advocatus adsistit : sed nunc eum non videmus; tunc videbimus, cum imago transierit, veritas venerit. Tunc jam non per speculum, sed facie ad faciem ea quæ sunt perfecta, videbuntur.

26. Adscende ergo, homo, in cœlum, et videbis illa quorum umbra hic erat vel imago. Videbis non ex parte, non in ænigmate, sed in consummatione : non in velamine, sed in luce. Videbis verum lumen, æternum atque perpetuum Sacerdotem, cujus hic imagines videbas, Petrum, Paulum, Johannem, Jacobum, Matthæum, Thomam. Videbis perfectum hominem jam non in imagine, sed in veritate, qualis enim cœlestis, tales et cœlestes. Utique et ipsi jam in gloria vel decore, jam in resurrectionis gratia; non in corpore mortis, et corruptionis deformitate.

27. Vide ne eo deferas imaginem terrestris, ubi lux cœlestium est. Hic si quis tyranni imagines habeat, qui jam victus interiit, jure damnatur. Quomodo tu hostis et adversarii imaginem in civitatem veri imperatoris inducis; nisi ut ipse te damnes? Et si volueris imaginem terrestris inferre, contradicet tibi princeps istius mundi, et dicet : Mea est imago hæc; et quæ offers, mea sunt. Quid facies deprehensus, cum tibi dixerit : Mea est avaritia, mea est ambitio, meæ divitiæ, quarum imaginem in te recognosco? Ipse est enim adversarius et defensor. Quod si fueris qualis

Jacob, dices Labæ qui se transfigurat in Angelum lucis : *Recognosce si quid tuorum in me invenis.* Tunc ille requiret, et non inveniens confutatus abscedet; quia abscondisti atque obliterasti omnia simulacra vitiorum. Beatus qui potest dicere : *Veniet hujus mundi princeps, et in me suum inveniet nihil.* Quæ sua sunt enim quærit ille, non illa quæ Christi. Si ergo quæ sunt Christi sequeris, noli quas non habebas affectare divitias, augere quas habebas; et divitem te sibi sentiat pauper. Induc in domum tuam inopem, frange panem esurienti, et nudum operi; ut tibi thesaurus condatur in cœlo, qui tecum transeat. Pauper Christus est factus, cum dives esset, ut nos sua inopia divites faceret. Noli ergo propter divitias vane conturbari, excitari de somno, cogitare quemadmodum pecuniam tuam serves, opes tuas augeas, de nocte procedere, excubare ad judicis domum; ut aliena diripias, litem moveas pauperi, verearis exactorem tributi : vana est ista conturbatio.

28. Et ideo Justus dixit : *Et nunc quæ est exspectatio mea; nonne Dominus? et substantia mea ante te est.* Spes et patientia nostra Christus est : ipse factus est redemtio nostra, ipse est nostra exspectatio; ut dicamus singuli : *Exspectans exspectavi Dominum, et respexit me.* Respice ergo nos in judicio tuo. Respiciat super nos misericordia tua; ut qui de merito diffidimus nostro, per tuam misericordiam liberemur, in cujus potestate est animæ nostræ vitæque substantia. Et ideo non timeamus corporis mortem; sed eum qui potest animam nostram vel servare, vel perdere : cujus substantia virtus est, quam Deus ad similitudinem sui pectoribus infudit humanis.

29. Quisquis igitur habet istam substantiam animæ suæ, dicit : *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me.* Non unius criminis lapsum fatetur, qui ab omnibus se iniquitatibus solvi precatur. Scit enim quod nisi Dominus ignoscat, nemo salvus esse possit, quicumque natus est sub peccato, quem ipsa noxiæ conditionis hæreditas adstrinxit ad culpam.

30. *Opprobrium*, inquit, *insipienti dedisti me.* Quis est insipiens, nisi qui peccatum facit, et eligit mala pro bonis? Ergo qui auctor est peccatorum, ipse insipiens magis, quam ejus minister. Cum peccamus igitur, in opprobrium tradimur adversario; ut ille nos quasi inimicus in die judicii accuset et prodat. Suscipiamus ergo opprobrium crucis Christi, quod suscepit Moyses, et Ægypti thesauris regalibus prætulit; et ideo non est insipienti in opprobrium traditus. Alii habent codices : *Opprobrium insipienti ne tradas me.* Sed magis David eam consuetudinem habet, ut sua magis opprobria et peccata fateatur, nec de peccatis suis erubescat et opprobriis, qui scit in confessione esse veniam, et in peccati sui condemnatione justitiam.

31. Denique ex his quæ sequuntur, manifestatur hic sensus; quia subjecit : *Obmutui, et non aperui os meum; quoniam tu fecisti me;* hoc est, dedisti me in opprobrium insipienti, ideo obmutui, et non aperui os meum, ne peccata majora contraherem. Agnovi voluntatem tuam, ut ad tempus erubescerem, et postea salvus fierem veniam postulando. Prodest ergo interdum et opprobrium. Siquidem etiam ipse prodest carnis interitus; ut testificatur Apostolus dicens : *Tradidi eum in interitum carnis; ut spiritus salvus sit in die domini nostri Jesu Christi.* Opprobrium quoque prodesse David ipse testatus est dicens ad Abessam : *Sine, maledicat mihi Jemineus; quoniam dixit illi Dominus; ut videat humilitatem meam, et retribuat mihi Dominus bonu pro maledicto hoc.* Et re vera vidit opprobrium ejus Dominus, quod flens ibat et excalciatus, operto capite; et amovit ejus opprobrium. Liquet igitur quia cum datus in opprobrium David fugerit, et humiliatus sit, et nudis pedibus Domino satisfecerit, et lapides jacientem non repercusserit, et in maledicentem non permiserit vindicari, et post hæc regno suo integro restitutus sit; quia et opprobrium a Domino sit, et prosit magis sustinere opprobrium, quam refellere. Denique victoria post secuta est. Ergo

opprobrium prodest. Sed quid est quod addidit : *Quoniam tu fecisti me?* Nonne ideo obmutuisse se dicit, et non aperuisse os suum; quia agnovit Domini voluntatem : propterea patienter se pertulisse; ut satisfieret Domino per opprobrium pro peccato?

32. Unde et adjunxit : *Amove a me plagas tuas.* Quomodo hoc sibi congruit? In superiore psalmo flagellis se obtulit, hic flagella a se postulat amoveri; nisi quia solvit jam de manu Domini duplicia peccata sua, erubescendo, opprobria sustinendo? Compunctiones cordis sui sunt et cogitationum, sunt et increpationum flagella. Videamus tamen ne ideo dixerit ante Deum esse substantiam animæ suæ; quia non impugnaret adversarius eam, nisi potestatem accepisset a Domino; quod enim fecit Dominus, et tuetur. Denique Angelus in circuitu est hominis, qui prætendit, ne quis noceat ei. Non discedit Angelus, nisi jussus a Domino, ut suus athleta decertet. Ergo quasi substantia Domini præsumit veniam sibi iniquitatum suarum a Conditore suo posse concedi; et ideo rogat, quia novit Auctorem suum misericordem. Deinde quia datus sit in opprobrium, non resistit; sed patitur adversum se adsistere peccatorem, et silet substantiæ suæ conscientia, quæ bona est, et potest corporis ferocitatem refrænare, ut virtus succedat, culpa ponatur. Postremo quia factus a Domino est, citius sibi posse donari peccatum confidenter existimat, qui fortitudinem manus Domini potuerit sustinere.

33. Et hoc utique bonæ substantiæ est, etsi a fortitudine manus Domini defecisse se dicit. Fortis manus sicut male percutit, sic cito sanat : quæ fortis ad vulnus, fortis et ad remedium est. Unde et ipse ait : *Percutiam, et sanabo;* ut non meminerit vulneris, qui sanatus evasit. Denique hæc manus Domini sancto Job omnia abstulit, et omnia repræsentavit; immo omnia cumulo auxit, ut amissa geminaret. Nec te moveat quod defecisse se dixit. Est qui deficit, et fortior surgit; suffulcit enim Dominus omnes qui ruunt, et corrigit omnes elisos. Cum virtute enim surgit quicumque corrigitur. Defecit Paulus a fortitudine manus hujus. Cecidit persecutor, et surrexit Evangelii prædicator. Hoc est quod ait : *A fortitudine manus tuæ ego defeci.*

34. Et addidit : *In increpationibus super iniquitatem erudisti hominem : et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus.* Græcus, ὑπὲρ ἀνομίας dixit, hoc est, *pro iniquitate*; et integrum versum, ἐν ἐλεγμοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον posuit, quod est : *In increpationibus pro iniquitate erudisti hominem.* Ideo Sapiens dixit : *Quis mihi dabit cogitationum mearum flagella.... et labiorum meorum signaculum?* Ut cor suum ipse suis cogitationibus flagellaret, et signaret labia sua; quo et vetera peccata minueret, nec alia loquendo renovaret; quo propriis increpationibus eruditus, exercitia virtutis indueret. Tabescit autem anima, quando peccatum minuitur : vel cum anima tabescit, culpa deponitur : incrassatur, cum peccata cumulantur. Unde ait Dominus de peccatoribus : *Non permanebit in his Spiritus meus in æternum; quoniam carnes sunt.* Et alibi Scriptura dicit : *Incrassatum est cor populi hujus.* Ideo et Hieremias primum baculum vidit nucinum : deinde ollam ferventem, ut tabesceret anima prophetæ incipientis; quo culpa discederet, ut accederet gratia. Sed cur prius baculum, postea ollam? Quoniam qui baculo non corrigitur, in ollam mittitur, ut ardeat et tabescat. Et ideo ad prophetam Ezechielem dicitur. *Accipe tibi sartaginem... et accipies iniquitates domus Israel.... et consummabis, et tabescent,* inquit, *in suis iniquitatibus.* Et alibi in eodem libro dicit Dominus : *Sed ego magnum faciam titionem, et multiplicabo ligna, et succendam ignem; ut liquefiat caro, et imminuatur jus.* Quibus testimoniis significatur quod animæ perfidorum admoto igne tabescant; ut deponant crassitudinis quemdam carnalis humorem. Mittuntur ergo in sartaginem et animæ peccatorum; ut defluat quædam peccati caro, quæ obduxerat animæ ac mentis vigorem; et velut jure quodam, ita quibusdam infuderat animam ille-

celeris cupiditatum. Exspectant igitur nos quædam sartagines; ideo hic conteramus cor nostrum, ut subtile fiat, et deponat omnem duritiem et pinguedinem quamdam carnalis arvinæ: quod patientur qui luxuriati sunt in hac vita; et magis ludibria dedecorum, quam opera ulla virtutum exercenda sibi more Judaico crediderunt. Incrassatus est enim Jacob, et pinguis factus est, et surrexit ludere: quem a fidei veritate lusus ille in perfidiæ traduxit errorem. Merito ergo Paulus castigabat corpus suum, ne nutriret corpus peccati; luxuriando enim facimus membra peccati, sobrietate autem membra justitiæ. Non natura ergo, sed culpa deliquit.

35. Nec iterum vana et inania sequamur, ne telam araneæ texere judicemur, eo quod peccata nulla perpetuitatis possunt habere substantiam. Unde cum videris aliquos studere facultatibus ampliandis, cumulandis potestatibus, affectando decori, dices illud Esaiæ: *Telam araneæ texunt isti in omnibus diei suis*, quæ diuturna esse non potest; sed cito scinditur, atque opus ejus omne dissolvitur. Non enim supra solidum aliquod firmamentum locatur; sed in vacuo suspenditur. Nihil laxum, nihil molle verum Christi militem decet; ecce enim qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Arguti sibi et industrii omnes avari videntur. Quid argutius, quid sollicitius aranea, quæ operi suo diebus ac noctibus semper intendit, nec ullo sumtu, ullaque impensa conficit vestimentum? Sed vanum est omne quod fecerit. Sic homo omnis est, qui opus suum supra Christi non constituit fundamentum. Vane noctibus et diebus et ipse turbatur; cum eum plerumque araneæ modo etiam in ipso suæ improbitatis molimine, operis sui ruina convolvat.

36. Et ideo sapiens qui cognoscit hujus sæculi vanitatem, non diuturnam vitæ hujus precatur usuram; sed ad illa æterna festinat, et labore hujus corporis et dolore gestit absolvi; sicut Propheta desiderasse cognoscitur dicens: *Exaudi, Domine, orationem meam et deprecationem meam: auribus percipe lacrymas meas. Ne sileas a me, quoniam advena ego sum apud te in terra, et peregrinus; sicut omnes patres mei.* Alius est incola, alius advena, alius accola. Incola, qui de loco est, et genitalem locum incolit: advena qui aliunde venit: accola, qui ad tempus colit, et mutatur annorum vicibus. Hoc est ergo quod dicit David: Apud te alienus sum, dum in terra sum: non sum nunc paradisi tui incola. Unde exposuit hoc ipse subjiciens: *Et peregrinus; sicut omnes patres mei.* Quod aperuit et apostolus Paulus, adserens quoniam *cum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino;* quia etsi fides in nobis est, per fidem tamen ambulamus, non per speciem, id est, non facie ad faciem, quasi præsentes; ambulamus enim in ænigmate adhuc, non in veritate. Denique addidit: *Audemus ergo et confidimus magis peregrinari corpore, et adesse ad Dominum. Audemus* præsumtionis in Deo fidei, non temeritatis est verbum; et consentimus, id est, volentes adquiescimus et optantes, non plenioris scientiæ auctoritatem velut principaliter nostro judicio dependentes*: volumus verum esse quod cupimus; ut appropinquemus ad Dominum, a quo nos videtur futurorum et præsentium distantia separare. Audemus ergo adesse; et ideo inquit: *Connitimur.* Cognoscis verbum volentis adhuc pervenire, non ejus qui pervenerit. Affectus igitur in hoc sermone, non effectus ostenditur. Denique ipsum testem sui sermonis interroga; immo audi dicentem, vel potius audi dubitantem, cum dicit: *Ideo connitimur, sive absentes, sive præsentes placere illi:* absentes adhuc per fidem, præsentes per speciem. Unde et hoc potest intelligi, quod et hic positi, et illic placere nostro judici, redemtori quoque nostrarum desideramus animarum. Necesse est enim nos ei adsistere per speciem; ut unusquisque operum suorum merita dignæ adipiscatur sortis examine: vel justus in requie, vel impius in ærumna. Fundit igitur lacrymas;

* *Dependentes*, hoc est, quasi inclinata lance adjudicantes.

quoniam cum advena in terram venerit, demoretur et separetur a patria longo detentus exsilio. Considera nunc mihi illum Adam de paradiso ejectum, in castellum relegatum, spectantem unde dejectus sit, flentem ubertim; quia reminiscitur quid amiserit, quove deciderit. Et ideo gratias agamus Deo, qui nos perpetuo exsilio liberavit, aperiens januam qua revertamur ad patriam. Unde Apostolus præsumsit dicere: *Ergo jam non estis advenæ, atque peregrini; sed estis cives sanctorum, et domestici Dei.*

37. Hoc volens recipere David antequam Christus veniret in terram, dixit: *Remitte mihi ut refrigerer, priusquam eam, et amplius non ero;* hoc est, hic mihi remitte, ubi peccavi. Nisi hic remiseris mihi, ibi remissionis requiem invenire non potero; quod enim in terra ligatum manserit, ligatum manebit in cœlo, quod solutum in terra fuerit, solutum erit in cœlo. Propheta enim et prædicator Ecclesiæ congregandæ, evangelico spiritu indulgentias Domini prævidebat; et præcipienda apostolis ei Dominus revelabat; immo hæc erat vetus sententia, ut qui se ligasset in terris, vinctus migraret a corpore. Ideo Dominus, quod ante erat judicii sui, dedit apostolis, peccata remittendi æquitate solvenda; ne cito solvenda, diu ligata manerent. Denique audi dicentem: *Tibi dabo claves regni cœlorum; et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlo: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlo.* Tibi, inquit, dabo claves regni cœlorum, ut et solvas et liges. Hoc Novatianus non audivit, sed Ecclesia Dei audivit; ideo ille in lapsu, nos in remissione: ille in impœnitentia, nos in gratia. Quod Petro dicitur, apostolis dicitur. Non potestatem usurpamus, sed servimus imperio; ne postea cum venerit Dominus, et ligatos invenerit quos oportuit solvi, commoveatur adversus dispensatorem, qui ligatos servaverit servos, quos Dominus jusserat solvi dicens, quoniam *qui cognovit voluntatem domini sui, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multum; qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit minus.*

38. Merito ergo David remitti sibi postulat quod sciebat non esse iis, qui secundum Aaron erant, sacerdotibus adtributum: sed Evangelio servabatur. Cui ergo non remittitur, in exsilio est, in peregrinationis injuria perseverat. Hic ergo petenda est venia. Hic enim dictum est: *Beati qui nunc fletis; quia ridebitis:* hic locus est veniæ postulandæ. Deploremus igitur in terris, ut mereamur indulgentiam. Nisi remissum peccatum hic fuerit, non habebimus requiem: si requies non fuerit, non erit vita æterna; si vita æterna non fuerit, non erimus. Ideo petit remitti sibi antequam eat, ut sit. Si enim remissum non fuerit, non ero, inquit, cum iis qui sunt, cum iis qui in paradisum merentur adscendere. Qui autem non est, consumetur cum descendentibus in lacum, qui in catenis et carcere fuerit derelictus.

39. Non ergo definitive dicit: *Non ero;* quia alibi dicit: *Psallam tibi in cithara, Deus sanctus Israel? Gaudebunt labia mea cum cantavero tibi; et anima mea quam redemisti.* De redemtione ergo præsumit. Et alibi audi dicentem: *Placebo Domino in regione vivorum.* Erit ergo qui placere præsumit. Potest et sic intelligi; quia dixit: *Advena ego sum apud te in terra; et peregrinus, sicut omnes patres mei;* et ideo remitte mihi, ut peregrinus esse desinam: remitte mihi exsilium, quo relegatus sum. Si remiseris antequam discedam hinc, non ero amplius exsul atque peregrinus. Cum enim tu remiseris, non ero peregrinus; sed civis ero sanctorum tuorum. Ero cum patribus meis, qui et ipsi fuerunt ante peregrini, nunc vero jam cives sunt. Ero domesticus Dei, ut pœnam non timeam, gratiam merear: per Dominum nostrum Jesum Christum, cum quo tibi est laus, honor, gloria, perpetuitas, cum Spiritu sancto a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN PSALMUM XXXIX ENARRATIO.

1. In superioribus psalmis pœnitentiam prædicavit : deinde de patientia sua, et perturbatione hominis est locutus : in trigesimo autem et nono psalmo, novum annuntiat Testamentum; qui enim malorum pœnitentiam agit, exspectat. Sed non est perfecti exspectare, sed exspectasse; nemo enim nisi qui perseveraverit usque in finem, salvus erit.

2. Ideo addidit : *Exspectans exspectavi Dominum.* Ubi ergo hoc dicitur; nisi in Evangelio, in quo jam nobis qui exspectabatur, advenit : in quo jam nobis non Legis caligat umbra, sed veritas fulget; quia Christus illuxit, qui exaudivit deprecationes suorum, et eduxit nos de lacu miseriæ, et de luto fæcis; ubi jam demersi tenebamur nostrorum voragine peccatorum, et totus homo noster inhærebat, nec poterat sese animus noster eruere, obrutus multiplicis labe flagitii? Gratias igitur Domino Jesu, unigenito Dei Filio redemptori nostro, qui nobis peccata omnia remissurus descendit e cœlo; ut nos de lacu ac limo istius mundi, et cœnulenta quadam palude terrarum de corpore quoque mortis hujus eriperet, atque in carne sua statueret animi nostri interiora vestigia; ut confirmati in Dei verbo, et per crucem Dominici corporis * absoluti, ambulemus jam non in opprobrio dedecoris, sed in remissione peccati. Confirmatus igitur et radicatus in Christo, supra petram sibi memorat pedum suorum statuta vestigia. Unde dicit Apostolus : *Bibebant autem de consequenti petra : petra autem erat Christus.* Petra, eo quod sitientes sequatur, confirmet labentes; ne sitientibus aqua desit, labentibus firmamentum.

3. Exspectanti ergo mihi, Domine Jesu, aliquando venisti, direxisti gressus meos in Evangelio, immisisti in os meum canticum novum, quod est novum Testamentum. Gaudentes jam canimus hymnum Deo nostro, quia novarum virtutum præcepta cognovimus; ut nostra omnia relinquamus, Christum sequentes, et nostros diligamus inimicos. Novos etiam hausimus mores; ut pro persequentibus nos, precem Domino deferamus. Maledicentes ecce benedicimus. Nescimus opera nostra jactare, aut celare peccata. Angelorum etiam more nuptias refutamus.

4. Quid multa? De illo ærumnoso peccatore beatus homo factus est, jam non respiciens in istius mundi varias vanitates. *Vanitas* enim *vanitatum, et omnia vanitas*, totus hic mundus est; sicut dixit sapiens Salomon. Quid enim nisi vanum est ea sequi, quæ perseverare non possunt; et omnia tamquam umbra prætereunt? Insaniæ autem falsæ, aut certamina ista bellorum, in quibus pro temporali possessione sanguis tantus effunditur : aut contentionum theatralium dissensiones : aut Circensium plena furoris studia declarantur : aut hæreticorum doctrina feralis : aut pseudoprophetarum in modum oraculorum cœlestium simulati gestus, verba composita. Sic enim dicit Propheta : *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus : et non respexit in vanitates, et insanias falsas.*

5. Sunt ergo et veræ insaniæ, et forsitan prophetarum, qui in excessu mentis positi prophetabant, repleti Dei Spiritu, ut quibusdam insanire viderentur; cum propriæ salutis immemores, nudi plerumque et excalceati, sicut Esaias sanctus, per populos currerent, vociferantes non quæ ipsi vel-

* Ed. Benod. *passionibus absoluti*, contra mss. plerorumque fidem. Sed quidquid dicant vel sentiant, omnino supervacanea est vox *passionibus*, imo malum sensum affert, cum nihil de emendatione passionum, sed mere de liberatione, redemptione a peccato, a morte sempiterna, etc., istic agatur.

lent, sed quæ a Domino juberentur. Ex his igitur intelligitur adfulsisse remedium salutis; quoniam qui exspectabatur, adest.

6. Exspectavit eum Adam de paradiso ejectus; ut longo liberaretur exsilio. Exspectavit eum in Noe justo, qui ad semen futurorum est reservatus; ut ex illo justitiæ semina in hominibus pullularent. Ipsum putabat publicæ salutis auctorem, qui diluvio superstes esse meruisset. Ipsum sapientiæ principem, qui excoluisset vitem, et ex ejus fructu inebriatus foret. Quid est enim vitis nisi sapientia; sicut aperuit nobis David cœlestis interpres oraculi dicens: *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ?* Eo quod in ipso esset sapientiæ plenitudo, quæ exspectabatur in Christo, qui novo repletus sapientiæ sacramento, quod oculus non vidit, nec auris audivit, inusitatum nobis deferre mysterium properavit; ut nudus jaceret, et exuberantis sapientiæ pocula inaudita proflueret: ut obliti superiorum, in novos mores, et novam sobrietatem vitæ resurgeremus æternæ; quo per stultitiam prædicationis Deus agnosceretur, quem per sapientiam non cognovit hic mundus. Denique in figura illa dormientis et nudati patris, qui stultitiam risit, maledictus est: qui venerati sunt, benedictionis gratiam sunt adepti. Ideoque qui mortem unigeniti Filii Dei, patris et creatoris omnium, ad offendiculum, aut opprobrium nostræ fidei objiciendam esse crediderint, peccatorum suorum nexibus ad perpetuam maledictionis ærumnam tenentur adstricti: qui vero eam pro totius humani generis absolutione suscipiunt, virtutis æternæ præsidio fulciuntur. Crux enim Christi Judæis offendiculum, Græcis stultitia, ut Apostolus dixit: nobis autem qui credimus in Dominum Jesum, virtus Dei atque sapientia est.

7. Exspectatus est in Moyse, cum siccasset et pertransisset undas maris, et impossibile viribus humanis, pedestris viæ aperiret in fluctibus iter: sequeretur petra, et vomeret aquas; ut sitientium patrum in medio deserti viscera interna satiaret.

8. Exspectatus est, et in Aaron principe sacerdotum, qui inter vivos ac mortuos medius stetit: et serpentem statuit luem mortis; ne a cadaveribus defunctorum ad viventium transiret interitum. Quid enim tam proprium Christi, quam advocatum apud Deum Patrem adstare populorum, mortem suam offerre pro cunctis, repellere necem, vitam reformare perituris.

9. Exspectatus est et in Jesu Nave, et certe venit, qui et potestatem suam et nomen accepit; ut et populum in terram repromissionis induceret, et vere Jesu nomine vocaretur. Siccavit fluenta, convertit amnem in suum fontem, solem statuit, donec consummaret in virtute victoriam. Sed adhuc figura erat ille, non veritas. Denique verus ei dux militiæ cœlestis effulsit, et adoravit eum Jesus Nave; quamvis adhuc nondum in corpore verus adstiterat, sed adhuc venerat in figura.

10. Quando igitur verus advenit? Audi dicentem: *Annuntiavi et locutus sum: multiplicati sunt super numerum. Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi. Tunc dixi, ecce venio. In capite Libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam: Deus meus, volui.* Quid evidentius quam quod cum Evangelii sui munere nobis Jesus verus advenit. Ipse locutus est, et innumeri credentium populi congregati sunt, qui vix singuli ante credebant. Ipse venit in carne, et cessavit sacrificium Judæorum. Cessavit oblatio pro peccato, quia peccatorum remissor advenerat. Non erat remedium necessarium Legis, ubi Legis Auctor adstabat.

11. *In capite Libri scriptum est de me.* Scriptum profecto de Christo est in principio veteris Testamenti quod venturus esset, ut in redemptione hominum, Dei Patris faceret voluntatem: quando scriptum est, quia Evam in specie Ecclesiæ ad hominis adjumenta formavit. Quid enim nobis in hac corporis infirmitate, et sæculi istius perturbatione præsidio potest esse; nisi sola Ecclesiæ gratia, qua redimimur: et fides nostra, qua vivimus. *In capite libri scriptum est: Os de ossibus meis, et caro de carne mea.*

Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne una. Quis iste sit qui locutus est, aut de quo istud sit sacramentum, audi dicentem : *Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Unde et admonet ut sic diligat homo uxorem suam, quemadmodum Ecclesiam Christus; quoniam membra sumus corporis ejus, de carne ipsius, et de ossibus ejus. Quæ igitur major salus, quam esse cum Christo, et ei unitate quadam corporis adhærere, in quo nec macula sit ulla, nec tortitudo * peccati?

12. Scriptum est in capite libri, quod Abel justi placuit hostia Deo, displicuit oblatio parricidæ. Nonne aperte significavit Dominus Jesus offerendum se esse pro nobis; ut in sua passione novi sacrificii gratiam consecraret, ritum populi parricidalis aboleret? Quid autem expressius, quam quod a sancto Patriarcha oblatus est filius, et aries immolatus est? Nonne aperte ostendit hominis carnem, quæ omnibus terrenis est communis animantibus, non divinitatem unigeniti Filii Dei obnoxiam futuram sacræ vulneri passionis?

13. Scriptum est in capite libri, venturum hominem qui Potestatibus cœlestibus imperaret. Impletum est, quando Dominus Jesus venit in terras, et Angeli ministrabant ei; sicut ipse dignatus est dicere : *Ex hoc videbitis cœlos apertos, et Angelos Dei adscendentes et descendentes ad Filium hominis.*

14. Scriptum est in capite libri : *Agnus sine macula, mundus, maturus, masculus, anniculus erit vobis; et occidet eum omnis synagoga.* Quis iste sit agnus, audistis dicentem : *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Hic est qui occisus est ab omni populo Judæorum : quem adhuc hostili odio persequuntur. Et illum quidem oportebat pro omnibus mori; ut in ejus cruce fieret remissio peccatorum, et sanguis ipsius mundi inquinamenta lavaret : sed væ illis qui auctorem salutis propriæ negaverunt! *Fecistis*, inquit, *consilium; sed non per me.* Quomodo poterat probare parricidium, qui consilium non probabat? Et tamen quanta pietas! Abhorrebat quidem a consilio; sed si converterentur, remedium non negabat.

15. Scriptum est etiam, non solum in capite, sed in omni Legis complexione, venturum hominem ad conservandum hominum genus, qui omnia vellet quæ Deus vellet. Unde intelligis quoniam divinitatis ejusdem est, qui ejusdem est voluntatis. Unde etiam ad sacrificium passionis voluntarius accessit, meritoque prædixit : *Voluntarie sacrificabo tibi.*

16. Sed forte dicas : Quomodo in Evangelio dixit : *Pater, si possibile est, transfer a me calicem hunc; sed non sicut ego volo, sed sicut tu vis?* Et videtur quidem esse distantia voluntatis : verum intelligimus aliud esse quod secundum unitatem divinitatis exprimitur, ubi dicit : *Ego et Pater unum sumus :* aliud quod secundum hominis est locutus affectum, quem innuit cautum esse debere, nec præsumere quod facile implere non possit; ne dum præmium quærit, incidat sacrilegium. Unde ait : *Cum persequentur vos in hac civitate; fugite in aliam.* Merito ergo et hic subiturus corporis passionem, cœpit contristari, et mœstus esse : et adsumtis Petro et duobus filiis Zebedæi : *Tristis est anima mea,* ante præmisit; et subjecit postea : *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem. Spiritus promtus est, caro autem infirma.* Vides ubique eum secundum hominem loqui, secundum hominem orare, secundum hominem tristem esse, secundum hominem dixisse : *Pater meus, si possibile est.* Quod utique non impossibile Deo; sed hominis est dubitare, Dei confirmare. Ideo promtiores adsumsit, quasi electos ultimi judicii sui testes, qui verborum ejus agnoscerent sacramentum. Denique alii dormiebant, isti soli fida mente vigilabant. Unde et per Hieremiam nondum suscepto corpore, ipse ait : *Ego sicut agnus ductus sum, et nescivi.* Quid est quod nesciat Sapientia Dei, quæ in arcano Patris semper est? Et ideo enarravit omnia Filius Dei, quia Dei Patris

* Dicitur *peccati tortitudo*, eo quod ab æterna regula deflectat ac detorqueatur.

ipse sapientia est. Quomodo præscivit se sicut agnum esse ducendum, et quo duceretur nescisse se dicit? Aut quomodo in superioribus per os ipsius David ait: *Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti?* Quomodo derelinquitur a Patre Filius, qui ait: *Et non sum solus; quia Pater mecum est.* Et alibi: *Traditus sum, et non egrediebar!* Et alibi: *Exsurrexi, et adhuc tecum sum;* nisi ut advertas quod hominum sensum exprimit, qui putant se a Domino suo, quando sunt in periculis, derelictos? Denique audi quod sequitur: *Longe,* inquit, *a salute mea, verba delictorum meorum;* hoc est, alia verba sunt delictorum, alia sacramenta salutis æternæ. Non præjudicant verba virtuti: suis viribus substantia divina fulcitur. Homo videtur, homo auditur, Deus in operibus agnoscitur. Et tamen de hoc homine dictum est: *Et homo est, et quis cognoscet eum?* Quid est, *quis?* Non quo nemo, sed quo rarus, quo sapiens; sicut illud: *Quis adscendet in montem Domini? Quis sapiens et intelliget ea?* Denique alibi: *Vir insipiens non cognoscit ea, et stultus non intelligit hæc.* Et tu ergo cum legis Evangelium, quasi sapiens et non stultus cognosce quæ legis: illuminet te Sapientiæ fulgor æternæ. Verba quidem sunt; sed et ipsa mundant, et ipsa illuminant, et ipsa confirmant, et ipsa vivificant. Unde ait Petrus: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos relinquemus te?*

17. Denique ut adverteremus, quod secundum hominem locutus esset, paulo post dixit: *Ecce appropinquat hora, ut Filius hominis tradatur in manus peccatorum.* Et Judæ osculanti ait: *Juda, osculo filium hominis tradis;* hoc est, venenum infundis osculo, quo gratia caritatis infunditur: osculo, quod sacræ pacis insigne est: osculo, quo amicitia fida firmatur: osculo, quo fides sancta signatur? Hoc ergo osculo tradis periculo, quem propter osculi commercium venerari deberes? Et tradis filium hominis homo, qui propter hominum salutem descendit de cœlo? Sic enim scriptum est: *Filius hominis qui est in cœlo, ipse est qui descendit e cœlo.* Filium hominis tradis, qui te ex peccatore apostolum fecit: Filium hominis tradis, qui venit ut in sanguine suo omnium peccata ab-lueret? Ego osculum non nego: tu videris, qui violaveris osculi sanctitatem. An non legisti quod utilia sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici? Nec immerito graviore telo tantæ dignationis percussus est Judas, quam si eum fulmine percussisset. Denique patientiam Domini ferre non potuit, qui majestatem prodidit; adeo ut sibi ipsi tanti sceleris reatus non posset ablui. Itaque abiit, pecuniam refudit, hoc est, condemnavit avaritiam suam tantæ impietatis auctorem, pretium perfidiæ synagogæ reddidit. Non excusatur proditor, qui pœnitentiæ locum invenire non potuit; sed acervatur sacrilegium Judæorum, qui etiam proditoris vocibus arguuntur. Ille suum crimen agnovit dicens, quod tradiderit sanguinem justum: isti et pretium sceleris receperunt, et acrioribus studiis justitiæ principem persecuti sunt. Ideo ad istorum omnium perpetuam condemnationem latro crucifixus absolvitur; quia ille Christum in suppliciis agnovit suis, quem isti in beneficiis non agnoverunt: et peccatum suum confessus est Christo, qui sciret ignoscere; quia in cruce sua regnum Domini mente conspexit, quod in convivio Christi Judas videre non potuit. Ideo precationem latronis vox secuta est cœlestis hujusmodi: *Amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Tripudiabas, draco quod apostolum subtraxeras Christo: plus amisisti quam sustulisti, qui latronem vides in paradisum esse translatum. Nemo est qui possit excludi, quando receptus est latro, minister tuus; et eo pervenit, unde ipse dejectus es.

18. Subtexuimus ista propter illum versiculum, quia dixit: *Ut faciam voluntatem tuam; Deus meus, volui;* hoc est, divinitatis mihi tecum, Pater, una voluntas est. Et quia una voluntas, una substantia est; quia et inseparabilis majestas, et potentia Trinitatis. Sed alia vox carnis, et tamen ad voluntatem Dei, et ipsa consensit dicens: *Non quod ego volo, sed quod tu vis.* Et alibi: *Si non*

potest hoc transire, nisi illud bibam, fiat voluntas tua. Communis affectus est mortem timere, quam suscepit Christus; ut crucifigeret, sicut crucifixit, et carnem; mihi enim est luctatus, ut mihi vinceret. Etsi caro Christi fortis, nec peccato obnoxia; tamen peccata suscepit: infirmitates suscepit, etsi nihil habuit quod doleret. Denique audi dicentem, *quia pro nobis dolet... donec ejiciat in veritate judicium.* Non enim alteram carnem, sed hanc suscepit; ut Apostolus docet dicens: *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc immortalitatem.* Etsi de Virgine natus est et Spiritu sancto, tamen hominis est filius; quia homo Virgo. Et ideo quod natum est ex carne, caro est: et qui natus est de homine, homo dicitur, mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.

19. Propterea incorruptibilis suscepit hanc carnem, ut faceret incorruptibilem: et immortalis, ut faceret immortalem. Si quis ergo eum sequitur, induet immortalitatem. Si quis voluntatem ejus facit, non morietur in æternum; sed dicit ei Christus: *Hodie mecum eris in paradiso.* Quid est, *hodie?* Hoc est, de nocte transisti, mecum eris in lumine. Noli tenebras formidare, quem æterna lux suscepit. Pulcre etiam subjunxit: *Mecum eris in paradiso;* hoc est, noli dubitare de carne, et me in carne vidisti: noli timere, ne et tu cadas de paradiso, sicut cecidit Adam; sed audi quia mecum eris, quo præsente, cadere non possis. Cecidit caro in paradiso, antequam susciperetur a Christo. Ibi eris susceptus, ubi et ille qui suscepit; quia non mentitus est dicens: *Volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum.* Non recedet pastor a gregibus suis; licet jam lupum in paradiso timere non possis, cui dictum est: *Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* Ideo ante consummationem adversarius dejicitur in incendium, catenis quoque perpetuis alligatur; ut tu jam nullas insidias pertimescas.

20. Et Adam ut caderet, a serpente deceptus est, et flexus est ab uxore. Ideo jam nullæ in paradiso nuptiæ, sed omnes erunt sine celebritatibus nuptiarum, sicut Angeli in cœlo. Non dixerat Adæ: *Mecum eris;* quia sciebat illum esse casurum, ut redimeretur a Christo. Felix ruina, quæ reparatur in melius. Ideo jam pius pastor, bonus negotiator gregem suum, et mercem propriam non reliquit. Erit quidem et adhuc in paradiso cum Angelis pugna serpenti, donec dejiciatur: sed qui cum Christo est, timere non poterit. Adam cum Christo non fuit, quando deceptus est. Nam si cum Christo fuisset, et in ejus præceptione permansisset, perire utique non potuisset. Non mansit in Christo, quia non in ejus sermone permansit. Denique audi, qui maneat in Christo. *Si manseritis,* inquit, *in me, et verba mea in vobis manserint quodcumque volueritis, petetis; et fiet vobis.* Et infra. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in mea dilectione.* Vis scire, quia cum Christo Adam non erat? Dixit ei Dominus: *Adam ubi es?* Qui utique quasi absentem requirit, non diceret: *Ubi es;* si eum in se manere cognosceret. Sed quis eum absentem fecerit, audiamus. *Absconderunt se,* inquit, *ambo a facie Domini.* Omnes videt Christus: sed qui se abscondit, absconditur; quoniam qui ignorat, ignoratur. Cognoscit enim eos Dominus qui sunt ipsius. Ille omnes suos vult esse, quos condidit et creavit. Utinam, tu homo, non fugias, et te ipse a Christo non abscondas. Ille etiam fugientes requirit, et absconditos non vult perire; sed clamat dicens: *Adam, ubi es?* Hoc est, homo, ubi es? Ego te in lumine posui, tu tenebras requisisti.

21. Denique in paradiso, ubi semper matutinus erat dies, vesper est factus; quoniam omnia peccata tenebrosa sunt. Ideoque habes, quia audierunt vocem Domini Dei deambulantis ad vesperam in paradiso. Simul cognosce mysterium. Mane errasti: ad vesperam liberaberis. Quomodo enim vespera, ubi Christus est? Nam licet sedes ejus supra cœlum cœlorum, tamen in sanctis suis Christus est. Quomodo ergo vespera ubi Deus est, cum Deus lux sit? Denique Saulo in itinere lux refulsit, quando ei Christus occurrit. Unde etiam lumine Dei

refulgente, cæcatus est persecutor. Cur ergo cæcatus; nisi quia non agnoverat Christum? Nam si cognovisset lucis arbitrum, non amisisset lumen oculorum. Denique et ubi agnovit, recepit. Indicio est quod non agnoverit Christum, qui audita voce : *Saule, Saule, quid me persequeris?* respondit : *Quis es, Domine?* Non quæsisset quis esset, si cognovisset. Unde et Dominus quasi ignoranti dicit : *Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris. Durum tibi est adversus stimulum calcitrare.* Et ille dixit : *Domine, quid me oportet facere?* Vide congruentia utrimque magisteria. Medicus minatur, ut corrigat; terret, ut curet : æger primo medici personam requirit, si sit idoneus a quo sanari se posse præsumat: ubi medicinæ audivit auctorem, remedium poposcit, salutem invenit. Denique ab accedente non solum expulit cæcitatem : sed etiam lucem quam non habuerat, accepit; ut Christum videret, quem antea non viderat.

22. Sed videamus sequentia; repetito tamen versiculo, de quo videtur esse tractatus : *Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam : Deus meus volui, et legem tuam in medio cordis mei. Bene nuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna : ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognovisti. Justitiam tuam non abscondi in corde meo.* De superiore itaque versiculo intelligimus : Ecce venio non solum ut voluntatem tuam faciam; sed etiam legem tuam in medio cordis mei. Alii habent : *In medio ventris mei.* Est enim venter et mentis, qui semina concipit sensuum; de quo Esaias dixit : *In utero accipimus, et parturivimus spiritum salutis.* Hoc utero parturivit et Paulus, qui ait : *Filioli mei quos ego parturio; donec formetur Christus in vobis.* Christus ergo non in ventre corporeo, sed in animæ quodam ventre formatur. Hoc ventre Apostolus genuit; sicut scriptum est : *Ego vos per Evangelium genui.* Ideo alii bene habent : *In medio cordis;* alii : *In medio ventris;* ut interioris hominis ventrem intelligas, qui in medio esse cordis accipitur : in quo naturalis legis præscripta servamus; quæ non solum custoditur, sed etiam fit in cordibus nostris. Unde et scriptum est, quia *non solum auditores legis justi sunt apud Deum; sed etiam factores legis justificabuntur.* Sunt enim qui naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt; sicut gentes quæ legem non audiunt, et sibi lex sunt, quia incognitæ * sibi legis præcepta conservant. Ergo quasi gentilis populi congregator, personam nostram suscepit hoc loco Christus; ut diceret facere se legem in medio cordis sui. Siquidem populus nationum legem quam non audivit, implevit; ut agnosceret Christum, quem populus Judæorum qui legem acceperat, non recepit, nec cognoscendum putavit; quia scriptum est : *Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui : Israel autem me non cognovit.* Hic ergo credentium venter est, in quo Spiritus sanctus operatus est, et eum semine spiritali implere consuevit; sicut testificatur in Evangelio Dominus Jesus, qui ait : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Ex illo flumine ista sunt flumina, de quo legimus : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* De quibus ergo fluunt hujusmodi flumina spiritalia, de his bene dicitur : *Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam. Elevabunt flumina fluctus suos a voce aquarum* spiritalium, quæ supra cœlos Deum laudant.

23. Qui elevaverit vocem suam, hic potest dicere : *Bene nuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna.* Quid est quod addidit, *magna;* nisi quia fuit ante non magna? Quæ est magna, nisi de totius orbis terrarum partibus congregata; quando ab oriente et occidente, septemtrione et meridie populi gentium sunt vocati? Alibi tamen legimus magnam Ecclesiam : *Confitebor tibi, Domine, in Ecclesia magna : in populo gravi laudabo te.* Ibi ergo Ecclesia magna; ubi populus gravis; hoc est, non inquietus et mobilis, qui sedit manducare et bibere, et surrexit ludere. Gravis populus est qui fidem Deo suo servat, et qui non aliqua levitate mutetur :

* *Quia incognitæ.* Ed. Benedict. *Qui cogniti.*

neque nutet et fluctuet, sed caritate sit fundatus in Christo; ut possit dicere : Confido enim, quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio separare me possit a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu.

24. Qui autem prædicat in Ecclesia magna, non abscondit justitiam Dei in corde suo; sed exaltat viribus vocem suam, annuntians Christum. Non timet eum coram populo prædicare, non erubescit crucem ejus; sed gloriatur in illa Domini passione. Non sequitur litteram Legis; sed eruit profunda mysteria, quibus revelet Domini Jesu gloriam : quem Lex significavit esse venturum ad Ecclesiam, quæ magna est congreganda. Justitia igitur fides est. Denique *credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam. Ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognovisti.* Sic et alibi : *Tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam.*

25. Ad Patrem dicit : *Justitiam meam non abscondi in corde meo : veritatem tuam, et salutare tuum dixi.* Totus ex persona Christi psalmus iste est; ideo *justitiam meam* dicit : licet non arroganter et homo possit dicere justitiam suam, qui Deo credit, et fidem suam sibi reputari ad justitiam confitetur. Veritatem et misericordiam diligit, qui fidem prædicat veram, et peccata dimittit. Ideo enim Christus advenit, ut fidem statueret, remissionem tribueret peccatorum.

26. Et quia ex persona Salvatoris totum hunc esse diximus psalmum; ne forte dicant apollinaristæ : *Ecce corpus,* dixit, *præparasti mihi,* non etiam animam; audiant in inferioribus psalmi hujus dicentem : *Confundantur et revereantur simul, qui quærunt animam meam, ut auferant eam.*

27. Hæc sunt quæ in hoc psalmo difficiliora arbitrati sumus : reliqua plana et facilia, nec indiga esse interpretationis existimavimus; cum si in Tractatum incidant, in alio psalmo in quo videntur esse repetita, rectius prosequemur, favente Domino Jesu : cui est laus, honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN PSALMUM XL ENARRATIO.

1. Bono ordine, qui in superiore psalmo dixit : *Ecce venio;* in hoc jam venit, et patitur : et ideo quadragesimus psalmus inscribitur, quia quadraginta diebus jejunavit Dominus Jesus; ut eo numero consummaret hominis qui perierat, perfectionem. Sicut enim per appetentiam interdicti fructus amiserat gratiam, ita per jejunium reparari ejus virtutem oportuit; ut qui perierat in Adam, repararetur in Christo. Ideo ergo, *in finem;* quia ipse finis est spei nostræ, ad ipsum studia nostra dirigimus, ad ipsum vota nostra conferimus; quia ipse est plenitudo, ipse est consummatio universorum, ipse omnium summa virtutum. Ideo, *ipsi David;* quasi ei qui solus ex omnibus in sua carne nostra peccata suscepit, qui solus Dei Agnus peccatum totius mundi abstulit, qui solus chirographum decreti, sanguinis sui effusione delevit, et tulit de medio, atque suffixit cruci : quasi sapientia sciens quomodo vetus peccatum mundi solveret : quasi redemtio, quomodo hominem renovaret a culpa : quasi sanctificatio, quomodo eum sanctificaret ad gratiam. Hic ergo titulus, hoc principium.

2. *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem.* Aperi aures tuas, qui incipis sacramenta Dominicæ cognoscere passionis. Ideo tibi dicitur : *Qui habet aures audiendi, audiat.* Ideo surdo illi et muto aures et labia tetigit Dominus in Evangelio; ut sciret quid audiret in mysterio, quid etiam loqueretur, et quando loqueretur. Neque enim otioso

scriptum est : *Dominus mihi dedit linguam eruditionis; ut scirem quando oporteat sermonem dicere.* Scire ergo debes quid audias, scire quid loqui debeas, scire etiam quando loqui debeas.

3. Audi ergo dicentem : *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem.* Beatus quidem qui compatitur pauperi, qui haurit ejus necessitates, scit quid mali inopia adferat indigenti : sed quid sibi vult istud exordium in Domini passione? Verum est quidem quod propter pauperes passus est; sed tamen ipse corripuit Judam dicentem de illo unguento, quod effuderat Maria super pedes Christi : *Potuit hoc venumdari trecentis denariis, et dari pauperibus.* Idem et cæteri apostoli senserant, sed alio affectu : ille per avaritiam, isti per misericordiam; Judas enim furto prospiciebat, discipuli pauperum alimoniæ consulebant. Quibus in commune respondit : *Sinite illam, ut in die sepulturæ meæ servet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum : me autem non semper.*

4. Ergo alius intelligendus est hic beatus, qui intelligit super pauperem. Hic de fide dicit, alibi de misericordia. Prior ergo fides, secunda misericordia. Cum fide, pretiosa misericordia : sine fide, nuda; sine fide, instabilis. Fides enim virtutum omnium stabile fundamentum est. Beatus ergo qui intelligit super Christi inopiam et paupertatem, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset : dives in regno, pauper in carne; quia suscepit hanc pauperum carnem. Pauperes enim facti sumus nimis, qui virtutum exuvias pretiosas fraude serpentis amisimus, exclusi de paradiso, ejecti de patria, in exsilium relegati, ipso quoque nudati corporis integumento : quod antea virtutum septa muniebant, postea delicta nudarunt. Si ergo egenus et pauper in carne, utique egenus et pauper in carnis istius passione. Non ergo in divitiis suis, sed in nostra passus est paupertate. Ideoque non plenitudo divinitatis, quæ in illo corporaliter habitat, ut Scriptura testatur; sed caro passa est. Hoc intellige, hoc persequere, id tene, ne dicatur tibi : Noluit intelligere super mendicum et pauperem. Nam si hic dubitas, certe in illo psalmo qui adversus proditionem Judæ ex persona dicitur Salvatoris, de illo versiculo dubitare non poteris, in quo ait : *Et persecutus est hominem inopem et mendicum.* Intellige ergo in paupertatem Christi, ut dives sis : intellige in infirmitatem ejus, ut accipias sanitatem : intellige in crucem ejus, ut non erubescas : intellige in vulnus ejus, ut vulnera tua cures : intellige in mortem ejus, ut adquiras vitam æternam : intellige in sepulturam ejus, ut invenias resurrectionem.

5. Sed forte dicas : Quomodo dives in paupertate Christus? Etsi mihi ingenium deficiat, tamen non deficiunt divinarum subsidia lectionum; cum dixerit Apostolus : *Quoniam Dominus Jesus pauper factus est, cum dives esset; ut vos ejus inopia ditaremini.* Quæ ergo ista paupertas, quæ divites facit? Consideremus eam, intendamus in ipsum venerabile Sacramentum. Quid purius potest eo esse atque simplicius? Non taurino quisquam perfunditur sanguine*, ut sacra dicuntur habere gentilium : non hircorum atque arietum cruore peccator lavatur (neque enim quisquam ita purificatur; caro enim lavatur, non culpa diluitur); sed exiet, inquit, aqua cum delectatione de fontibus Salvatoris : et paratur in conspectu tuo mensa cœlestis, et poculum inebrians quam præclarum est! Hæ sunt divitiæ simplicitatis, in quibus est

* Innuere videtur fœdum illud sacrificium, quo apud Romanos pontifex maximus consecrabatur. Ejus autem erant hujusmodi ceremoniæ. Cum terra in altam scrobem egesta esset, eo futurus pontifex demittebatur vittis atque infulis exornatus : mox tabulato innumeris foraminibus terebrato scrobs tegebatur; deinde taurus ibi jugulabatur, cujus sanguis ubertim per tabularum meatus defluebat :

Defossus intus quem sacerdos excipit,
Guttas ad omnes turpe subjectans caput,
Et veste et omne putrefactus corpore.
Quin os supinat, obvias offert genas,
Supponit aures, labra, nares objicit,
Nec jam palato parcit, et linguam rigat,
Donec cruorem totus atrum combibat.
Prudent. hymn. 10.

Postremo eductus inde bellus pontifex eminus adorabatur a populo.

Christi pretiosa paupertas. Est et in moribus paupertas bona; unde et Dominus dixit : *Beati pauperes spiritu.* Et in psalmis invenimus, quia Dominus humiles spiritu salvabit. Est et in collatione* tenui paupertas abundans, si abundet fides. Unde Apostolus ait : *Et profunda paupertas eorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum.*

6. Ut autem et ex aliis vocibus ejus intelligamus, quia ipse se pauperem dixit, habemus alibi scriptum : *Pauper et dolens ego sum*, hoc est, quia pro nobis dolet, ut legimus; neque enim in se habuit quod doleret. Sicut ergo pro nobis dolet, ut Esaias interpretatus est, qui eum vidit in spiritu : pro nobis utique tristis erat; juxta quod animam suam tristem appellavit usque ad mortem, tamen non propter mortem : et carnem dixit infirmam, quæ mortis subjacuit infirmitati; ut aculeum mortis infringeret, quo nos in die judicii liberaret, quam non perfunctorie malam dixit.

7. Sic enim subtexuit : *In die mala liberabit eum Dominus;* quoniam amara videtur, quæ plures adjudicat pœnæ. Via enim virtutis angusta est, lata delicti; ideo rariores in virtute ambulant, plures in flagitio versantur. Quo fit ut inferior eorum sit numerus, qui præmia remunerationis accipient, quam qui ob pretium gravium peccatorum sortem adversam judicii reportabunt. Quasi dolens igitur dixit malam judicii diem. Nam si Angeli in unius peccatoris absolutione lætantur; quanto magis homines in tantorum condemnatione hominum macerabuntur? Et bene dolet pro ea ove, quam humeris suis ipse reportavit, et ad ovile suum revocavit errantem. Affectu nostro loquitur Dei Filius; quia nobis dies judicii acerba est, quam timemus. Omnibus mala videtur, quia plena terroris est : qua Deus non solum forensia hominis, sed etiam occulta dijudicat : qua cogitur unusquisque aperire quod fecit, aut quod sensit. Ideoque multi damnantur, pauci coronantur. Sed etiam ipsi qui coronantur, dolebunt; justi enim coronabuntur : justus autem quasi suam putat fratris ærumnam. Et quis ego sum qui de illa judicem, qua homo Angelorum conciliis inseretur? Ipsius Domini audiamus sententiam : *Veniet*, inquit, *hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii hominis; et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Judicabuntur ergo qui mala egerunt : et ideo mala dies et aspera ab ipso judice nuncupatur; ut scias quia ipse nobis compatitur in Evangelio, qui compassus est in prophetis.

8. Sed etiam sic possumus accipere : *In die mala*, hoc est, in tempore malo; mundus enim in malo positus est. Et ideo mali dies istius mundi, et abundat diei malitia sua. Non mediocre est, ut hic liberemur ab insidiis peccatoris. Qui fuerit hic liber a crimine, ibi erit liber a pœna, et severitatem judicii subire non poterit.

9. Et ideo votis opus est et precibus quotidianis, et advocatione Principis sacerdotum, de quo dicit Johannes Evangelista : *Advocatum habemus apud Patrem Dominum Jesum, et ipse est deprecatio pro peccatis nostris.* Hic ergo advocatus noster, et deprecatio pro peccatis totius sæculi orat pro eo qui intelligit et credit in Christum, et dicit : *Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum.* Conservet a periculis, vivificet tamquam in mortis tenebris constitutum, beatum facere bonorum operum accessione dignetur.

10. *Et emundet*, inquit, *in terra vitam ejus.* Bene addidit, *in terra;* quia nisi hic mundatus fuerit, ibi mundus esse non poterit. Vel certe hoc modo : *Emundet in terra.* Quomodo enim quis mundus in luto; cum terra eum obliniat? Ergo Domini manus est necessaria, quæ fecit de terra corpus; ut ipsa mundare dignetur.

11. *Et non tradat eum in manus inimici ejus.* Quis est inimicus; nisi leo ille qui circuit rugiens, quærens quem devoret? Alii habent græci : *Et non tradat eum in animas inimicorum ejus.* Animas pro manibus posuit; eo quod inimi-

* Collatio hic idem est, ac pecuniæ collectæ erogatio.

corum animæ bonis insidientur, et cogitationibus suis justum conentur evertere. Dicuntur et animæ pro hominibus. *Omnes animæ septuaginta, quæ descenderunt in Ægyptum.* Ideo et David maluit Dei se committere potestati, quam insidiis inimicorum, qui parcere sua voluntate nescirent.

12. Sequitur : *Dominus opem ferat illi supra lectum doloris ejus : universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.* Quis est lectus doloris, nisi caro infirmitatis? Et bene lectus doloris; quia corpus est mortis, de quo se liberari deprecatur Apostolus; ut tamquam de tumulo quodam possit adsurgere, in quo ægra jacet anima, et quasi quodam decumbit in lectulo. Symmachus, *lectum miseriæ*, dixit : Aquila, *grabatum miseriæ* : expressius Septuaginta viri, *lectum doloris*, putaverunt esse dicendum. His ergo versiculis utendum est apud eos, qui diutius infirmitate corporis detinentur; ut habeant medicinam Dei, quo sani esse mereantur. Lectus ergo animæ caro infirma est, cujus ægritudini anima nostra compatitur, quæ si habeat adjutorem Dominum, dicit ei : *Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.* Quo confortatus Dei verbo qui æger erat, surgit et tollit lectum suum in quo jacebat, et redit in statum pristinum sanitatis. Hoc est in domum suam regredi, ut habitet in domicilio robustissimæ valetudinis. Qui habitat, regit, qui regit virtutis habet sibi gratiam suffragantem. Sed etiam stratum omnem versat Dominus in infirmitate languentis, cui adesse dignatur. Quod versatur, statum mutat, aut ex sanitate in ægritudinem, aut ex ægritudine ad sanitatem. Hic ergo qui ægrotat, versat se ad remedium sanitatis.

13. Sic ergo Dominus Jesus, etsi vulneratus est propter peccata nostra, tamen non in illa infirmitate permansit; sed se ipse versavit in melius ad universorum salutem. Itaque passione infirmitas est soluta, mors resurrectione. Sicut ergo se ipse versavit ad populorum redemtionem, nec sensit aculeum mortis aut vulneris infirmitatem : sic cum qui in se credit, etsi graviter ægrotantem, ut a morte liberet, versat ad vitam. Omnem ergo stratum, hoc est, universorum hominum infirmitatem in sua infirmitate versavit. Suscepit enim infirmitates omnium in sua carne, erexit se in crucem, et versavit omnium infirmitates in sui corporis infirmitate. Unde dicit Esaias : *Livore ejus nos sanati sumus.* Habent hoc luctatores, ut se subjiciant iis quibus congrediuntur atque luctantur, ut opprimi posse videantur; et subito cum superati æstimantur elidunt, et quadam arte se versant, ut effundant superiorem. Cadit qui portabatur, et is qui portabat, superior invenitur, ut sternat urgentem. Spiritali itaque palæstra Dominus Jesus onera nostra suscipiens in illa se passionis suæ congressione subjecit; et in infirmitatis specie, ut eum adversarius hominem parem cæteris judicaret, quem facile posset opprimere, divinitatis arma deposuit humanitatis tegmen adsumsit. Securus victoriæ propius tentator accessit : in costa eum telo militis voluit vulnerare, reputans et hunc sicut Adam per costam posse prosterni. Sed vulneratus latere Dominus Jesus vitam produxit e vulnere, evacuavit omne peccatum, dejecit adversarium, cui mortem latronis eripuit; et in illa morte, in illa sui corporis sepultura cum æstimaretur oppressus, elisus sub se virtute versavit : cecidit adversarius, Dominus resurrexit.

14. Sequitur : *Ego dixi : Domine, miserere mei : sana animam meam, quia peccavi tibi.* Potest et ex persona regis David hoc dici, qui videns in spiritu tantam victoriam et gratiam Christi, petit ut in illa remissionem peccatorum omnium et sui misereatur; quoniam ipse, etsi legibus quasi rex, non teneretur humanis, Deo tamen obnoxium se pro peccatis suis esse cognoscit. Confitetur ergo peccatum suum; ut accipiat remissionem, et generalis indulgentiæ munus inveniat. Potest et ex persona Salvatoris hoc exprimi, qui nobis misericordiam Dei postulat, et peccasse se dixit, quia pro nobis peccatum factus est. Simul nos docet, cum in aliquo sumus adversus inimicos Dei

rtamine constituti, ut Dei implorems auxilium : ipsi peccata nostra famur, et tunc maxime cum urgemur terimur, cum dolore et amaritudine s prosternamus, ne tacuisse videatur; quo medicina citius nostris vulribus deferatur, ut sanati adversario sistamus. Quomodo enim potest conredi vulneratus? Unde discimus, quia ccatorum nostrorum aculeis vulnemur? Vulnus medicum quærit, medicus confessionem exigit.

15. Hinc quoque magis ac magis apele Salvator sacramentum suæ incipit ssionis, quod cum Evangelio conrdare non dubium est. Nam maledicebant ei Judæi, mortem ejus expetent, insidiabantur, urgebant, crescentem quotidie gloriam ejus operis non ferentes. Hoc ergo prophetia annuntiat, quod in Evangelio completum est : *Inimici mei dixerunt mala mihi; quando morietur, et peribit nomen ejus?* Amentes, qui vitæ auctorem mori posse crederent : sed vota eorum Ecclesia destrueret, credens quod etiam mortuus secundum corporis conditionem, suum nomen augeret; et ideo psallebat ei ruus : *Memor ero nominis tui in omni generatione et generationem.* Repetebat : *unguentum exinanitum est nomen tuum.* Dicatur illi, qui te mori posse præsumunt: non moriar ego, quæ te novi vitæ arbitrum, salutis auctorem. Novimus enim quod tempore passionis et resurrectionis orabant discipuli congregati; quando eis Maria Magdalena resurgentem Dominum nuntiavit, et quando is, clausa janua, Dominus se in corpore resurrectionis ostendit, quando Thomas vulnera ejus vidit, et credidit. Insultabant ergo Judæi quasi mortuo : sed Dominus viventem se apostolis revelabat. Cum ergo dicerent Judæi : *Ecce mundus totus post eum abiit;* cum dicerent quia mirabilibus operibus suis seducit populum; quid aliud dicebant, nisi : *Quando morietur, et peribit nomen ejus?* Et ideo in ejus passione clamabant : *Tolle, tolle a terra talem hunc : crucifigatur, crucifigatur.* Factum est quod petebant, sublatus a terra est, resurrexit, ad cœlum adscendit, et regnum suum de nobis paradisi sedibus reformavit.

16. De Juda quoque proditore evidens prophetia subtexitur in his versiculis, qui sequuntur : *Et ingrediebatur ut videret, vana locutus : cor ejus congregavit iniquitatem sibi. Egrediebatur foras, et loquebatur.* Sic distinctum græcis in codicibus invenimus. Ingrediebatur ergo Judas quærens prodere Salvatorem, ut videret quid ageret, quidve loqueretur; ut eum caperet in sermone, et Judæis annuntiaret : sed nihil inveniebat, qui nihil intelligebat. Bene ait Scriptura quia intus cum Jesu non erat, qui de doctrina ejus recesserat, et institutiones ejus reliquerat. Volebat intrare, sed penetrare non poterat; quia eum sua excludebat perfidia. Omnis enim impudicus, aut avarus, aut immundus (quod est idolorum servitus) non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Non solum ergo ingredi moliebatur, et non ingrediebatur; sed etiam volebat videre, et non videbat. Denique loquebatur Jesus in parabolis, sed non audiebat Judas. Denique divina non videbat mysteria; non enim omnes audiunt verbum Dei, qui sibi videntur audire. Nam si omnes audirent, non diceret Jesus : *Qui habet aures audiendi, audiat.* Et ideo quia non audiebat, neque videre poterat, loquebatur vana pro veris, et putabat quod Jesum falleret dicens : *Potuit hoc venumdari, et dari pauperibus;* cum furtis suis, non pauperibus provideret, appellans rabbi. Nam quomodo doctorem appellabat a cujus magisterio deviabat; cujusque cor (in quod se immerserat diabolus) congregabat sibi et augebat iniquitates? Sibi enim erat iniquus, sibi injustus, sibi delinquebat, qui intra se dolum meditabatur, qui latere non poterat. Non enim circumveniebatur Jesus, qui prodebatur volens, et testificabatur : *Unus ex vobis me tradet.* Denique confessus est Judas, dicens : *Numquid ego sum, rabbi?* Et Dominus ait : *Tu dixisti.* Nec sic intellexit Judas quod cognosceretur. Nam si intellexisset, non prodidisset.

17. Sed nihilominus, *et egrediebatur foras, et loquebatur.* Aptus versiculus

adversum eos qui secretum alicujus produnt. Pulcre ait : *Egrediebatur foras;* foris enim lupi, foris prædones : intus Moyses in nube cum Jesu, foris Judæi : intus Zacharias sacerdos in templo, foris multitudo : intus Spiritus sanctus in cordibus nostris clamat ad Patrem, foris adversarius noster sicut leo pervigilat ad rapinam : foris infideles, intus fideles. Et ideo eos qui foris sunt, judicabit Deus : eos autem qui intus sunt, Christus absolvit. Egrediebatur igitur Judas, et loquebatur. Egrediebatur de fide : egrediebatur de concilio et numero apostolorum : egrediebatur de convivio Christi ad latrocinium diaboli : egrediebatur de gratia sanctificationis ad laqueum mortis, qui vana ad perfidos loquebatur : egrediebatur foras, qui vitæ internæ mysteria relinquebat : egrediebatur, qui Scripturæ interiora non noverat. Si enim scisset, intellexisset dicentem : *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat?* Intellexisset etiam illud : *Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus, qui semper mecum dulces capiebas cibos, in domo Domini ambulavimus cum consensu.* Non intellexit ergo hunc psalmum, non centesimum atque octavum, non alios, non alia testimonia Scripturarum. De quo bene Evangelista dicit Johannes, et cæteris infidelibus : *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Si enim ex nobis fuissent, nobiscum mansissent.*

18. Non manebat ergo cum apostolis proditor, qui foras exibat, et cum perfidis susurrabat. Quo verbo usa est scriptura divina, demonstrans sine auctoritate esse perfidiam, quæ timet quod loquitur, deprehendi. Fideli autem dicitur : *Exalta viribus vocem tuam.* En quo deciderat apostolus Judas, qui missus erat fidem gentibus pleno auctoritatis præconio prædicare; ut in aurem insusurraret insidiatoribus magistri sui, quod timeret audiri. Nonne judicio suo se ipse damnavit? Sed erubescebat audiri, quod facere non timebat : erubescebat; quia adversus vitæ suæ, sanctificationis, et honoris auctorem cogitabat mala : nec gratiam beneficiis rependebat, sed mala pro bonis bono referebat magistro; quod etiam sæculi homines damnare consueverunt : erubescebat ingratus deprehendi, erubescebat avarus videri; cum pro pecunia auctoris sui salutem proderet : erubescebat videri perfidus. Similiter et Judæi qui adversus fidei magistrum falsos testes perfidi subornabant, ut dicerent eo quod prædicasset templum Dei quod Salomon condidit, destruendum; cum ille de templo sui corporis significasset : *Solvite hoc templum, et in triduo suscitabo illud;* vere foris erant, qui a cognitione Verbi cœlestis erant exclusi.

19. *Verbum*, inquit, *iniquum proposuerunt adversum me;* id est, illicitum, et contra jus et fas sermonem proposuerunt, mihi facientes de humano sanguine pactiones, quem sceleratissime vendidit Judas : Judæi quoque emendum non minore scelere crediderunt, vanissimi homines; *quasi qui dormit*, inquit, *non adjiciat ut resurgat.* Quid sit adjectio, consideremus.

20. Naturale est omnibus terrenis animantibus, et volatilibus cœli, et piscibus maris nasci et mori : homini vero quem pretiosiorem cæteris terræ animantibus Deus fecerat, hanc præcipue contulit gratiam, ut mortuus reviviscat. Hæc ergo adjectio dicitur ad renovationem vitæ superioris. Denique et Ezechiæ regi cum præscripsisset Dominus, quod vitæ suæ tempus implesset : et per Esaiam mandasset, ut ordinaret domum suam; quia moriturus esset : atque ille orasset ad Dominum, et flevisset fletu magno; misertus Dominus mandavit ei : *Ecce adjicio ad tempus tuum annos quindecim.* Et alibi sanctus David ait : *Dies super dies regis adjicies annos ejus.* Inventum ergo homini quod addatur : Deo autem addi nihil potest; quia scriptum est : *Non est adjicere, neque minuere, in quo perfecta et plena sunt omnia.* Etsi Christus resurrexit, utique in eo quod adsumserat, resurrexit, in quo plenitudini divinitatis ejus nihil vel decedere potuit, vel accedere. Deus enim incorporeus et immortalis est, cujus summa natura, et plenitudo virtutum sine ulla carnis accessione signatur. Caro autem dispen-

sationis in Christo est, quam miserationis titulo, et pietatis jure suscepit; ut captivam redimeret, ablueret contaminatam, mortuam resuscitaret. Et pulcre ait : *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat?* Non dixit, non adjicitur; sed, *non adjiciet ut resurgat;* eo quod ipse se Dei Filius resuscitavit: sicut supra diximus dixisse eum Judæis : *Solvite hoc templum, et in triduo excitabo illud.* Adjectionem accepit caro, quasi sumta de homine, suscepta de Virgine : sed quasi Deus adjectionem ipsam operatus est, qui virtute propria resurrexit; ut esset suæ resurrectionis operator. Ut autem intelligas quod et Pater Filium, et Filius ipse se resuscitaverit, agnosce operationem illam divinæ fuisse virtutis; quia Patri et Filio una virtus, communis operatio; quandoquidem una atque eadem substantia Trinitatis est.

21. Sed quid ego cæteros arguo (dicit Dominus Jesus), quid mirum si populus me non cognovit, et cruci adjudicavit: cum apostolus meus mercedem proditionis exegerit, cum conviva meus mortem meam vendiderit? *Etenim homo pacis meæ, in quem speravi, qui edebat panes meos, ampliavit super me supplantationem.* Aliqui Judam excusandum putant; quia refudit pecuniam quam pro mercede proditionis acceperat : sed ecce quia ultra Judæorum condemnatur infidelitatem; cui enim plus datum est, plus exigitur ab eo. Quid, inquit, de aliis querar? *Homo pacis meæ,* cui pacem meam dederam, pacem meam relinquere volueram, persecutoribus deductis me tradidit, et fefellit me, *in quem speravi.* Numquid ignoravit proditorem sui futurum, de quo ante prædixit : *Unus ex vobis me tradet?* (Hoc autem dicebat de Juda, sicut scriptum est in Evangelio.) Non utique; sed quo amplius condemnaret eum, de fide ejus sperasse se dixit. Aquila, *confisus eram,* dixit : Symmachus posuit, *confidebam.* Plus enim gravamus eum in quo plurimum spei vel fiduciæ habuisse nos dicimus; si postea spem nostram opinionemque destituit.

22. Simul ostendit quanta vis divinæ sanctificationis sit, quæ excludat malitiam, et depravatum emendet ingenium; si forma propositi melioris accedat. Quantos scimus esse conversos? Mutatus est Zacchæus ille publicanus, et ad quæstum avaro intentus affectu, qui postea quadrupla redhibitione solvit errorem, condemnavit in se avaritiam, temporis superioris abjuravit lucra, compensavit in pauperes, si deesset exactor. Latro ipse nequitiam suam proposito meliore mutavit, agnovit in cruce Christum, confessus est Dei Filium, regem voce propria nuncupavit. Quo tempore justi plerique nutabant; ipsi certe latebant apostoli : carnifex ipse centurio non negavit. Quid de tempore Evangelii loquor? Rahab meretrix erat, quæ perfidiæ atque intemperantiæ se alebat stipendiis; tamen ubi exploratores vidit quos miserat Jesus Nave, fidem induit; et periculo imminente, justitiam reservavit : nec susceptos prodidit, sed fideli humanitate protexit. Ideo ergo sperasse se dicit; quasi jure præsumserit, ut apostolus superiora deponeret, meliora sequeretur : et qui sanctificandi alios munus acceperat, ipse in se sanctitatis gratiam custodiret, et sinceritatis inhæreret officiis. Bene ait, *speravi;* quia homini dedit eligendi arbitrium, quid sequatur. *Posui,* inquit, *ante te bonum et malum.* Si malum elegeris, non natura delinquit, sed eligentis affectus. Si unusquisque hominum condemnatur qui malum elegerit; quid de Juda dicimus, qui prodidit eum cui copulabatur suavitate convivii?

23. *Qui edebat,* inquit, *panes meos ampliavit super me supplantationem.* Quid est quod addidit, *panes meos?* Potuit dicere : Qui edebat panes mecum; nisi illam intelligas, quæ specialis est Christi, hoc est, verbi cœlestis alimoniam; *non enim in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Denique alibi dicit : *Qui semper mecum dulces capiebas cibos.* Quibus versiculis bene utimur adversus eos qui necandos esse crediderint, cum quibus videntur epulati. Gentiles hoc custodire memorantur, hostes plerumque, latrones etiam; ut parcant iis cum quibus recordentur se iniisse convivium : feræ quoque ipsæ

pabulorum societate mitescunt. Unde propter hujusmodi affectum gratiæ convivalis, si verba consideremus, non otiose dulces cibos dixit. Quomodo enim dulces, qui cito corrumpuntur? Sed vide ne dulces cibos dixerit verba vitæ. Illos enim cibos nulla amaritudo corrumpit, nulla mortis corruptela contaminat. Unde et *semper* dixit. Non enim semper edere quis poterat. Semper autem verbo Dei possumus inhærere, et noctibus et diebus, si in lege Dei die et nocte meditemur.

24. Quid est etiam, *ampliavit?* Græcus ἐμεγάλυνεν dixit, hoc est, magnificavit. Utrumque nobis exposuit Dominus quod movere nos posset, dicens in Evangelio: *Qui manducat mecum panem, levavit super me calcaneum.* Unde adsumtus hic sermo sit, consideremus. *Fuimus,* inquit, *increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus.* Fateamur errorem, ut diluamur. Et ego vidi aliquem puer athletam, cum elisisset adversarium, frontem ei percussisse calcaneo: quod signum fuit, eo quod insultaverit victo. Hoc est quod ait: *Magnificavit super me supplantationem;* quo verbo insultantis jactantiam declaravit. Levavit ergo et Judas super Christum calcaneum suum, cum proderet eum; sed non levavit impune. Adhuc Adam calcaneum levat, quod a serpente est vulneratum. Et utique ei pedes laverat Christus. Audierat dicentem: *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet; sed est mundus totus.* Sed quod lavit gratia, inquinaverat perfidia. Judas ergo calcaneum levavit ad vulnus. Vere non tenuit caput, qui calcaneum super Christum levavit. Adam super se levavit, hic super Christum; et ideo eum serpens gravius quam cæteros vulneravit. Levavit calcaneum suum, qui fraudulentum osculum porrigebat, quo supplantaret auctorem; ideoque scriptum est in Propheta: *Ampliavit super me supplantationem.* Esau quoque ait de fratre suo: *Bis me jam supplantavit.* Qui supplantat, dolum facit, quo adversarium elidit, aut vulnerat. Ideo et Judas supplantasse dicitur; quia osculo suo vulnus infixit, quo invadendi Salvatoris signum persecutoribus demonstravit. Supplantavit ergo quasi serpens; quia serpens suo ore venenum infundit, et vulnerat dente calcaneum: et hic enim non divinitatem Christi, sed corporis extremum calcaneum vulneravit. Levavit etiam Judas calcaneum quasi luctator insolens et superbus, in quo caput percuteret Salvatoris: sed caput Christi ferire non potuit; quia caput Christi Deus. Suum sane caput informis laquei nodo ligavit, ut remedium sibi salutis auferret.

25. Vide si pie potes illud aptare, quod in Genesi dixit sanctus patriarcha Jacob, cum de filiis prophetaret: *Dan judicabit populum suum tamquam unam tribum in Israel;* et: *Fiat Dan sicut serpens sedens in via, et in semita, mordens calcaneum equi: et cadet eques retrorsum, salutem exspectans a Domino.* Legimus quidem quod Samson de tribu Dan judex fuerit in Israel: sed alius hic significatur futurus, qui ex ea tribu progressus populum suppliciis sacrilegæ impietatis affliget. Antichristus ille qui sedebit in templo tamquam sit Deus, vere judicium, quod habet interpretatio; Dan enim judicium significatur. Et pulcre dixit, quia populum suum judicabit, qui perpetuæ pœnæ fiet obnoxius; qui enim non credit, jam judicatus est: qui autem credit, non judicabitur; quia credit in Dei Filium animæ suæ redemtorem. Et ideo tamquam judicii liber dicit: *Qui dijudicat me, Dominus est.* Judicaturus est ergo populum impietatis, non plebem; illi enim judicantur qui cadunt ruina perfidiæ, non qui resurgunt fidei libertate.

26. Sedebit igitur in via, et insidiabitur in semita, sicut serpens; ut vulneret transeuntes, et mordeat equi nostri calcaneum; animam enim fidelium non poterit vulnerare. In qua autem via sedebit, et in qua semita; nisi ex quibus Christus Dominus, ut legimus, nationum populum vocavit ad cœnam suam dicens: *Exi in vias, et circa sepes, et compelle ut intrent; ut impleatur domus mea?* Et quia similiter Judas amplificasse super Christum legitur supplantationem, videtur hoc loco

ipse signari, quod mordere haberet calcaneum equi, quo Christus Dominus vehebatur. Unde dictum est : *Equitatus tuus salus*; quod caro ejus mundi totius erat susceptura peccatum; ut salus pro exitio, et vita æterna pro morte succederet. Vulneratus est ergo equus non mendax solus ad salutem : vulneratus est equus, qui mundi totius peccata suscepit, et onera nostra portavit, et non fuit fatigatus : vulneratus est equus, qui ad furorem concubitus adhinnire nescivit. Et ideo forsitan Johanni Evangelistæ cœlum apertum, et albus equus est demonstratus, super quem sedebat habens in capite diademata, et in femore suo nomen scriptum : *Rex regum, et Dominus dominantium*. Albus erat, quia erat immaculatus, qui nulla peccati inquinamenta cognoverat. Nam si libido tenebrosa est, recte sanctimonia relucet et splendet. Hic ergo equus est vulneratus, sed non retardatus. Denique cum ipso vulnere de tumulo resurrexit, cucurrit ad cœlum supra omnes Angelos et Archangelos, velocior omni equitatu militiæ cœlestis inventus, supra equos etiam illos igneos quibus Elias raptus est. Et merito velocior, qui super omnes cœlos, et supra cœlum cœlorum ad sedem Dei omnipotentis adscendit, et sedet; ut Scriptura nos docuit dicens : *Videbitis abhinc Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis*.

27. Hic itaque equus in figura et ante est demonstratus tempore Machabæorum, quem sedebat dux ille militiæ cœlestis aureis armis refulgens, qui Heliodorum depeculatorem illum depositi vidualis, cæterorumque quæ sacræ fuerant commendata custodiæ, et stravit, et perculit, et postea exoratus Oniæ precibus sacerdotis vitali usui reformavit. Unde vere in eo arma aurea refulserunt; quia solus equum hunc sedit, et vicit, in quo nullus culpæ immunis evasit. Non Enoch, qui raptus est, ne malitia mutaret cor ejus : non Abraham, non Isaac, non Jacob, non Moyses. Omnes enim sub peccato, omnes sub morte. Denique regnavit mors ab Adam usque ad Moysen. Solus iste est qui peccatum non fecit : solus est Christus, qui peccatum abstulit mundi, qui dixit morti : *Ubi est, mors, victoria tua; ubi est, mors, aculeus tuus?*

28. Quomodo ergo amplificavit super hunc supplantationem suam Judas, et cecidit eques retrorsum? Quod in Juda est, dolum fecit : quod in Christo, volens passus est. Sæpe videmus fortiorem velle percuti; ut acrior lacessitus insurgat, vehementius excitetur. Momordit ergo serpens calcaneum equi, virus suæ fraudis evomuit : volens eques se ipse dejecit, volens cecidit; ut nos levaret. Quid est tamen, quod ait Scriptura : *Et cadet eques retrorsum?* Cur retrorsum, nisi ut regeret retro se sequentes? Retrorsum erat Petrus, cui dixit : *Vade retro post me*. Retro erant apostoli, et cæteri discipuli. Ideo retrorsum cecidit; quia super quos cadit, salvat. *Omnis enim qui super hunc lapidem*, inquit, *ceciderit, conquassabitur : supra quem autem ceciderit, emundabit eum*. Alii habent, *ventilabit eum*; alii, *comminuet*. Qui enim ventilat frugem, mundat a paleis : qui comminuit aliquid, in pulverem redigit; ut mollitia pulveris, vel poculo salubri, vel reliquo medicinæ usui sine ulla perturbatione proficiat. Unde colligimus cavendum, ne quis semel per baptismum susceptus a Christo, ex ejus decidat corpore, hoc est, excutiatur ab Ecclesia; ipsa est enim mortis ruina perpetuæ. Illum autem qui venit crediturus in Christum; ut eum mors ejus inveniat, crux ejus adsumat, clavus infigat, sanguis infundat, sepultura quoque ejus involvat, gratia resurrectionis adtollat, de somno suscitet, a morte vivificet : illum, inquam, a sæculo liberat, a peccato mundat, sanat a vulnere, a duritia impietatis inflectit, ad mansuetudinem pietatis emollit; ut circumciso corde, incircumscriptum illum et incomprehensibilem hauriat spiritum, bibat poculum salutis æternæ. Cecidit ergo eques retrorsum.

29. Accipe et aliud, cur retrorsum et non ante ceciderit. Post ipsum omnes, nemo ante ipsum. Cecidit ergo non sibi, sed omnibus; ut duritiam cordis

nostri super nos cadendo molliret. Cecidit super Adam, quem quærebat, ut inveniret. Retro eum quæsivit; ut supra humeros suos bonus pastor imponeret, secumque paradiso in illius redemtione latronis inveheret.

30. Sed forte dicas : Et persecutores ceciderunt retrorsum. Sic enim scriptum est, quia principes sacerdotum, quos adduxerat proditor Judas, et cæteri qui ad comprehendendum advenerant Dominum Jesum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. Hoc est quod et ego dico, quia super peccatores voluit cadere, non super justos; justus enim medico non indiget, sed peccatores. Si apostolorum umbra sanabat; quanto magis caro Christi quos tangit, a morte defendit? Denique leprosum tetigit, et sine dilatione mundavit. Ut scias autem qui legis, quia et persecutores suos voluit liberare, testem Christi interroga. Nam cum inveheretur Petrus in Judæos, quod principem vitæ interfecissent, remedium demonstravit; ut agerent pœnitentiam, remitti sibi peccatum quod admiserant, mererentur. Quid autem dubitas, quod ideo cecidit, ut resuscitaret; cum ipse dixerit : *Percutiam, et sanabo!* Verborum tamen videto distantiam. In Genesi habetur : *Cadet eques retrorsum, salutem exspectans a Domino*; hoc est, ut oculos non avertat, actio mentem propriam non reflectat, resurrectionis suæ prærogativam vindicet, et divina se resuscitet potestate. Hic autem habetur : *Abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram.* Qui terrenus est, in terram cadit : qui cœlestis, cœlo inhæret. Etsi corpore cadit, virtute non cadit : nec iis quæ sua sunt, sed quæ sursum semper intendit; semper enim ad Patrem respicit, ut ejus circa nos impleat voluntatem. Utinam et isti non abiissent retrorsum, sed Christum excepissent; sicut excepit Joseph, et sepelivit eum in monumento novo. Qui fidelis est, in terram non cadit : qui infidelis, cadit et descendit in inferiora terrarum; sicut scriptum est : *Descendant in infernum viventes.* Ergo persecutor super terram, et in infernum cadit : Christus super resurrecturos, Christus super petram, Christus super Ecclesiam. Audi quomodo super Ecclesiam cadat. Retro erat Petrus, et sequebatur eum cum a Judæis ad Caiphæ domum Synagogæ principis duceretur. Ipse est Petrus cui dixit : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Ubi ergo Petrus, ibi Ecclesia : ubi Ecclesia, ibi nulla mors; sed vita æterna. Et ideo addidit : *Et portæ inferi non prævalebunt ei : et tibi dabo claves regni cœlorum.* Beatus Petrus, cui non inferorum porta prævaluit, non cœli porta se clausit; sed e contrario destruxit inferni vestibula, patefecit cœlestia. In terris itaque positus cœlum aperuit, inferos clausit.

31. Potest et illud convenire huic loco, quod Samaritanus descendentem de Hierico hominem vulneratum illum a latronibus non præterivit; sed suscepit eum, et vulnera ejus curavit, infundens oleum et vinum : et imposuit supra jumentum suum, et duxit ad stabulum. Quid dubitas de equo bono, cum bonum et jumentum legeris? Cum legeris in Hierusalem illam, et equites multos et plurimos cum quadrigis et curribus introire? Nec te moveat quod legisti? *Hi in curribus, et hi in equis : nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Ipsi obligati sunt, et ceciderunt.* Sed Elias non cecidit, qui curru introivit; ubi enim Dei nomen est, ibi nullus obligatur, sed absolvuntur universi. In nomine autem Dei nostri et pauper est tutus, et dives; et nobilis, et ignobilis; et infirmus, et potens. Fidei non præjudicant opes; si tamen uti opibus noverimus.

32. Et ideo nomen Dei in se habens dicit : *Tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita me, et retribuam illis.* Quod utique non quasi de resurrectione dubitans dicit, qui in potestate habebat dicere : *Solvite templum hoc, et in triduo resuscitabo illud*; sed formam dat homini, ut misericordiam a Deo, et resurrectionem de Deo speret. Deinde non resuscitari se petit : sed resuscitari sibi postulat Matthiam in locum Judæ; ut apostolicus numerus impleatur. Etenim quia necesse habebat perire filius per-

ditionis, ut Scriptura impleretur; oportebat in locum ipsius subrogari filium salutis. Tertium accipe. Resuscitari se, hoc est, corpus suum, poscit : corpus autem Christi, Ecclesia est. Et quia Judas figura erat infidelis populi Judæorum, qui pecunia vel emit, vel vendidit Christum (quod faciunt qui pluris ducunt pecuniam, quam religionem) pro interitu plebis in fide significat Ecclesiæ sibi gratiam resurrecturam. Unde et ipsa dicit in Canticis : *Si suscitaveritis et resuscitaveritis caritatem*; cum quæreret de juvenculis Christum, quia Christus caritas est.

33. Quod autem ait : *Retribuam illis*; hoc intelligimus, quia florentis Ecclesiæ processibus cruciabuntur : et tunc cognoscent quæ pœna perfidiæ sit; cum adverterint qui fidei sit splendor, et gratiæ. Vel quia bonus Dominus est, qui poterat dicere : *Retribuebant mihi mala pro bonis.* Et medium verbum est retributionis, vel in bono, vel in malo : retributurum in bono esse se dicit; quia etsi cæcitas in Israel ex parte continget, tamen cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel Christi miseratione salvabitur.

34. Et subjecit : *In hoc cognovi quoniam voluisti me; quoniam non gaudebit inimicus meus super me.* Superius de passione sua loquutus est quasi homo : hinc jam aperit majestatem suam, quod solus sine peccato, solus cui peccator inequitare non potuit, solus quem Pater ut unicum Filium dilexerit. Qua ratione ergo inimicus non est lætatus super eum? Quia et si mortem suscepit pro nobis, resurrexit tamen; et ipse insultavit inimico, cujus victoriam destruxit, et aculeum mortis infregit. Et nos licet in sæculo mœsti simus, atque in mœrore nostro et contritione cordis animique nostri lætetur inimicus; tamen resurgentes ejus gaudium destruimus. Unde et Michæas dixit : *Noli super me gaudere, inimica mea, quia cecidi; sed resurgam.* Resurrectio est ergo qua inimici omnia vincula solvuntur, triumphus omnis aboletur.

35. Sequitur : *Propter innocentiam autem meam suscepisti me : et confirmasti me in conspectu tuo in æternum. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et in sæculum : fiat, fiat.* Innocens nulli nocet, in neminem peccat. Ideo sine peccato, sine dolo Christus scripturæ divinæ auctoritate signatur. Hoc igitur et hic declaratur, ubi dicit : *Propter innocentiam autem meam suscepisti me.* Quæ autem susceptio significatur? Nam et alibi legimus : *Suscepisti me ex utero matris meæ.* Ergo quia ab omni concretione generationis humanæ mundus est natus, qui de Spiritu est natus et Virgine; ideo eum Pater suscepit, quia ortum filius nulla corporeæ generationis concretio usitata fuscavit. Suscepit eum resurgentem; quia nulla eum offensio prolapsionis adspersit. Immaculatus ad Patrem rediit, a quo immaculatus exivit; quando descendit in terras. Unde dicit ei Pater : *Filius meus es tu, ego hodie genui te*; hoc est, generationis meæ in te privilegium recognosco, quem nulla macula potuit inquinare peccati. Inter peccatores versatus es, peccata omnium suscepisti, peccatum pro omnibus factus es, maledictum pro omnibus factus es; sed nullus usus potuit ad te transire peccati. Ita inter peccatores versatus es, quasi inter Angelos versareris. Fecisti terram esse quod cœlum est; ut et ibi peccatum tolleres. Hodie te genui, in quo complacui. Probasti te Filium, qui implesti in omnibus Patris voluntatem. Hodie te genui, in quo lucem immaculatæ prolis agnosco. Heri mihi et hodie ipse es, et in sæculum. Nox in te nulla est, quia totus es dies. Bene confirmatus in conspectu Patris dicitur in æternum; quia apud Patrem semper est : et vere in conspectu ejus, cujus splendor est gloriæ, et imago substantiæ. Sed quemadmodum complacet in Filio Pater; ita et Filius benedicit Patrem. Pater enim honorificat Filium, et Filius honorificat Patrem.

36. *Benedictus*, inquit, *Dominus Deus Israel*; hoc est, populi Deum videntis, qui et Dominum suum et Deum credit : *A sæculo et in sæculum : fiat, fiat.* In hebræo habetur : *Amen, amen*; ut adseruerunt, qui librum legerunt in hebraicis litteris scriptum. Græcus hoc

loco γινοιτο, γινοιτο dixit; quod est: *Fiat, fiat.* Quod verbum diversas significationes habet, ut sit interdum imperantis, interdum precantis, interdum confirmantis aliquid: imperantis est, cum superior inferiori statuit quid faciendum sit, vel sequendum: precantis est, sicut illud: *Fiat, voluntas tua;* non enim Deo quis imperat, sed precem fundit: confirmantis est, cum benedicit propheta, vel sacerdos, vel sanctus aliquis; et populus respondet: *Fiat, fiat.* Hic ergo magis confirmatio mihi videtur benedictionis, quam oratio, vel deprecatio: maxime quia repetitio ipsius facta sermonis est. Et videtur hebræus quidem sermo mutatus; sed idem sensus expressus. Sicut enim cum sacerdos benedicit, populus respondet amen, confirmans benedictionem sibi, quam plebi sacerdos a Domino deprecatur; ita in psalmo responsum est: *Fiat, fiat;* quasi: Amen, amen. Amen autem confirmationis verbum evidenter ostenditur in Evangelio, ubi Dominus confirmans sermonem suum dicit: *Amen dico vobis.* Major autem vis est, ubi repetitus est sermo: quod in libro Evangelii secundum Johannem frequentius invenimus; quia ipse maxime de cœlestibus et profundis mysteriis est locutus; sicut scriptum est: *Amen, amen dico tibi; nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Et alibi: *Amen, amen dico vobis; si quid petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis.* Abundant duo exempla, reliqua vero si quis quæsierit, inveniet.

37. Indicium quoque est libri finiti: *Fiat, fiat.* Nam in quinque libros divisum videtur esse psalterium. Primus liber hoc psalmo finitur, hoc est, quadragesimo. Et pulcre usque ad passionem Salvatoris quadragesimus psalmus est comprehensus, qui finem libro daret, quoniam passio Domini finis est quadragesimæ: ut secundus liber a mysteriis renovationis inciperet, qui liber, utpote quadragesimæ, perfectiora sacramenta complectitur. Nam et baptismatis prænuntiat sacramenta, cum dicit: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum:* et requiem sanctorum, qui ad tabernaculum cœleste pervenerint: et Spiritus sancti descensionem, quando effusa est gratia spiritalis in quadam voce cœlestium cataractarum; quia virtute magna Spiritus ferebatur, ut legimus in Actibus apostolorum: et ingressum renovati hominis ad altare: et Salvatoris adscensum: et sanctificationem propositi virginalis. Qui liber finitur in psalmo septuagesimo primo, quo regnum Christi pacificum toto orbe diffusum prophetico sermone annuntiatur, remissioque peccatorum; ubi cum benedictionem Domini præmisisset, subtexuit: *Et replebitur majestate ejus omnis terra: Fiat, fiat.* Tertius quoque liber finitur octuagesimo octavo psalmo; et ibi habet: *Benedictus Dominus in æternum: Fiat, fiat.* Quartus liber finitur psalmo centesimo quinto, ubi habet: *Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum; et dicet omnis populus: Fiat, fiat.* Quintus liber usque ad finem est; ubi pro hoc verbo Propheta dicit: *Omnis spiritus laudet Dominum.*

38. Sed iterum forsitan te moveat, quomodo quinque libros adseram, cum unum Psalterium sit. Sed etiam Evangelium unum est, et quatuor libros esse negare non possumus. Unum autem Evangelium esse, et alibi, ni fallor, intimavimus; et si iterum exigitur, facile possumus edocere, cum Salvator dixerit: *Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium.* Et Apostolus: *Miror quod sic tam cito transferimini in aliud Evangelium, quod non est aliud; nisi aliqui sunt qui vos pervertunt.* Et alibi: *Notum enim facio vobis, fratres, Evangelium.* Nec usquam habes aliter de corpore isto quatuor librorum, nisi Evangelium significatum. Denique quia unum corpus est etiam psalmorum, Scriptura dixit: *In decachordo psalterio, cum cantico in cithara.* Sed iterum quia quinque libri sunt, dixit alibi: *In vasis psalmorum.*

39. Pulcre autem quinque libri et unum Psalterium; quoniam quinque sensibus homo exterior vivificatur: et rursus quinque spiritalibus sensibus

Ille absconditus cordis homo noster consummatur interior, qui solus ante Deum locuples Petri apostoli testimonio reperitur. *Qui habet*, inquit, *aures audiendi, audiat*. Habes unum sensum. Et sicut sunt qui oculos habent, et non vident; ita sunt qui oculis non videntibus, plus videre creduntur. Unde et prophetæ dicebantur videntes, etiam qui oculis non viderent. Bonus etiam ille odor, de quo Apostolus dixit : *Bonus odor Christi sumus Deo*. Unde et Job dicit : *Et Spiritus divinus, qui est in naribus meis*. Idem ergo odor Christi, et Spiritus sancti est Deo; quia unus odor est Trinitatis. Est et interior cibus, de quo dixit Dominus : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlo est*. Est et interior tactus, quo Christum tetigit mulier illa in Evangelio, quæ per duodecim annos sanguinem profluebat, nec a medicis acceperat sanitatem; sed accepit a Christo. Fidei tactus est, quo tangitur Christus. Denique eam homines non videbant; sed videbat Jesus, et se vidisse testatus est dicens : *Tetigit me aliquis; nam et ego cognovi virtutem de me exisse*. COGNITIO Christi, collatio sanitatis est. Ergo quoniam decem sensus homini inesse manifestum est; ideo David, qui et foris et intus canebat; foris corpore, intus corde, dicit in psalmo : *In decachordo psalterio psallam tibi*.

40. Psalterium ergo est homo consummatus in Christo : in quo sicut arte concinentium fila chordarum; ita convenientium resonant opera canora virtutum, ut possit dicere : *Psallam tibi, Deus, in cithara sanctus Israel : gaudebunt labia mea, cum cantavero tibi; et anima mea, quam redemisti*. Paulus ait de se : *Foris pugnæ, intus timores*. Hic et intus et foris gaudet : sed ille adhuc in certamine, iste in remissione; quia redemtionem animæ suæ se meruisse cognoverat. Qui psallit, in lætitia est : qui luctatur, in sollicitudine. Verum et Paulus sciebat psallere : sed adhuc se processibus reservabat, cum foret plenius comprobatus, ut psalleret; et ideo dixit : *Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente*.

41. Et quia geminum psallendi officium demonstravit, geminam quoque vocem esse scriptura edocuit, Propheta dicente : *Voce mea ad Dominum clamavi, et vox mea ad Deum, et intendit mihi*. Quid est mea? Potuit enim dicere : Clamavi ad Dominum. Sed quæ nostra est vox; nisi ista quæ melior est, quæ nescit errare? Nam ex multiloquio peccatum incurrimus, et vitare non possumus. Illa vox Prophetæ est quæ ad Deum pervenit, quæ tacente Moyse, clamavit ad Dominum : qua etiam in orationibus suis Anna clamabat, cum oris sui labia non moveret; et impetravit filium, quem ante diu non impetraverat, cum corporis voce clamasset. De hac voce dixit Dominus : *Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum, qui est in abscondito : et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi*. Quid est reddet? Hoc est, quod deprecatus es, quod orasti. Sicut enim peccatores de manu Domini recipiunt peccata sua duplicia; ita e contrario justi recipiunt cum affectu propria postulata. Audi quomodo recipiant. Adscendit oratio tua ad Deum, et descendit ad te. Unde et in psalmo legimus : *Et oratio mea in sinum meum convertetur*; ut fructum scilicet referat postulanti. *Benedictus Dominus Deus Israel*, qui tanta nobis aperuit mysteria : *a sæculo, et in sæculum*; id est, ex infinito in infinitum : *Fiat, fiat*.

IN PSALMUM XLIII ENARRATIO *.

1. PSALMI titulus est : *In finem filiis Core intellectus.* Ubi passionis Dominicæ, et baptismatis, et ingressionis ad altare sacrosanctum decursa mysteria sunt, docet sanctus propheta David quemadmodum athletam suum, cujus nomen teneatur in agone sanctorum, Christus exerceat. Sicut enim sine labore nostro, non ex operibus, sed ex fide per gratiam suam nobis peccata donavit, et ad coronæ petitionem indulgentissimus nos et benignus admisit, nec superiora nobis fecit obesse flagitia quibus tanto certamine judicaremur indigni (quæritur enim etiam in iis qui lustrale certamen ** hoc subeunt, etiam disciplina vivendi) : ita rursus ne tanta peccatorum donatione resoluti, in superiora flagitia vel desidiam revertamur, psalmus iste nos admonet multa nobis, et gravia certamina esse proposita ; ut nemo nisi qui legitime certaverit, coronetur. Luctandum est igitur adversus carnis hujus illecebras, et fervorem sanguinis : luctandum est adversus nequitias spiritales. Nemo gravior domestico adversario : nemo nocentior hoste eo, cui cœlestis substantiæ potentia * suffragatur. Cum dico nemo, divini memento sermonis, quo dixit Dominus : *Quia major ex natis mulieris Johanne Baptista nemo.* Nam qui natus est ex Virgine, ipse super omnes est. Et ideo neminem vereamur, qui Christum habemus ; quoniam si Christus pro nobis, quis contra nos? Certemus ergo usque ad finem : ut evacuatis omnibus, quæ adversus Jesum et Domini voluntatem in nostro ante corpore militabant, veræ exercitiis virtutis intenti, soli Deo nostro et Domino serviamus. Hic enim finis, ut scriptum est : *Primitiæ Christus... deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri ; cum evacuaverit omnem Principatum et Potestatem et Virtutem... ut mors novissima destruatur,* et incipiamus Deo esse subjecti, regnum in nobis cœleste servantes, ubi erat ante colluvio peccatorum.

2. Merito ergo : *In finem filiis Core intellectus*, psalmus inscribitur ; ut in eo cognoscendo non vulgaris auditus, sed intellectus spiritalis operetur. Denique Aquila *psalmum disciplinæ* posuit. Et ideo tibi dicit Scriptura : *Da in disciplinam cor tuum : aures autem tuas præpara sermonibus intellectus.* Et alibi : *Dilige sapientiam et disciplinam.* Sapientia est quæ sensus scaturit : disciplina in habitudinem quamdam naturæ coalita forma virtutum, et mentis confirmata sententia scientiæ disciplinis. Intelligere quoque obscurum sermonem atque dictionum prudentiam et ænigmata Proverbiorum scriptura nos docuit, cujus auctoritate colligimus has prudentiæ

* Ultima hæc Ambrosii scriptio festis paschalibus anni 397 adscribenda est, quando inter vivos agitare desiit. In ea sancti præsulis virtutum effulgent specimina, fidei catholicæ studium, summa modestia ingeniique diffidentia, flagrans persequendarum hæreseon zelus, eximia in gregem suum caritas. Paucis vero diebus antequam fato fungeretur Paulino amanuensi dictavit.

** Solebant veteres diebus lustricis, id est, quibus urbs aliqua sacris piabatur, ludos ac certamina celebrare. Quod autem de vivendi disciplina adjungitur, id eodem pertinet, quo illud Pauli I Cor. 9. 25. *Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet ;* utrobique enim significatur olim severam athletarum fuisse vivendi rationem. Ea de re exstat hæc præceptio Epicteti, *Enchir.* λέ. Δεῖ σε ευτακτεῖν, αναγκοτροφεῖν, απεχεσθαι πεμματων, γυμναζεσθαι προς αναγκην εν ὡρᾳ τεταγμενῃ, εν καυματι, εν ψυχει, μη ψυχρον πινειν, μη οἶνον, etc. Quod latine interpreteris : Oportet te summam vitæ temperantiam adhibere, solo necessario vesci, pistoriis cibis abstinere, luctari necessario, hora præfixa, æstu geluque, non frigidum bibere, non vinum, etc.

* Substantia spiritalium nequitiarum cœlestis hic dicitur per oppositionem cum humana quæ terrestris est ; ista siquidem fuerat in cœlo creata, unde cecidit.

principales esse virtutes; eo quod sapientia semper quasi mater fœcunda parturiat, disciplina quasi severior magistra distringat, intellectus quasi diligens quæsitor inveniat, et veram justitiam, judiciumque rimetur.

3. Doceamus hæc sacræ testimoniis lectionis. Sapientia dicit : *Ego quasi fons a paradiso, dixi : Rigabo meum hortum... et adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam.* Nam generationes suas menti hominis, bonos videlicet sensus, quasi pia mater infundit. Accipe etiam testimonia disciplinæ : *Fili, ne neglexeris disciplinam Dei, nec defeceris ab eo correptus;* quem enim diligit Deus, corripit. Severa quidem in corripiendo, sed dulcis in corrigendo est disciplina : ne fluitemus et vagemur errantes, sed recipiamur a Christo. Disciplina enim non examinata vagatur, ut scriptum est. Sed pro conservatione hic posuit disciplinam. Tamen sicut sapientia, ita et disciplina, et perfecta et imperfecta eodem nomine nuncupatur : sed ubi sine adjectione, vel disciplina, vel sapientia nuncupantur, definitionem perfectionis accipiunt. Inexaminata ergo fluitat disciplina, sed examinata non fluitat. De intellectu quoque eadem Scriptura definit, quia *intellectus bonus est omnibus qui eum faciunt :* intellectus autem cum in se et sapientiæ gratiam habeat, et ordinem disciplinæ; utique docemur quod et sapientia et disciplina bonæ sint eis, qui earum instituta suis ministeriis exsequuntur. Diximus de titulo, psalmum adoriamur.

4. *Deus auribus nostris audivimus;* sic Symmachus : Theodotion, *in auribus nostris* dixit sicut et Septuaginta viri. Quid est quod ait, *auribus nostris?* Quod si non satis esset, *audivimus*, certe si hoc placuerat : *Auribus audivimus*, plenum erat. Cum ergo additum est, *nostris*, quid sibi hoc vult; nisi ut intelligas illa esse nostra, quæ mentis sunt : et ea esse meliora, quam quæ istius corporis? Et ideo quasi de alio dicit hic ipse Propheta : *Non timebo quid faciat mihi caro.* Et alibi : *Voce mea ad Dominum clamavi, et vox mea ad Deum, et respexit me.* Illa vox mea, quæ auditur a Christo, non quæ resultat in publico. Non vult igitur suum esse, quod corruptibile atque terrenum est, qui ad imaginem Dei et similitudinem meminit se creatum. Denique scriptura nos edocet, prius ad imaginem Dei hominem esse formatum, postea de luto factum. Quasi superior ergo (superior enim qui antiquior) et gubernator et rector hujus corporis animæ vigor dicit : *Auribus nostris audivimus.* Quis iste est, nisi cui dicitur : *Qui habet aures audiendi, audiat?* Sunt enim qui aures habent, et audire mysteria non possunt; de quibus dicit Jesus in revelatione Johannis : *Foras canes et veneficos et impudicos;* quibus flagitiorum cupiditas, et ærugo pecuniæ aurem obstruit audiendi. Consideremus igitur quæ audisse se dicant, vel a quibus audivisse commemorent.

5. *Et patres*, inquit, *nostri annuntiaverunt nobis.* Qui sunt isti patres nostri? Titulus habet quia psalmus filiis Core scriptus sit; ut ab ipsis canatur, qui psallendi munus receperant, et in hujusmodi officium fuerant deputati. Core autem et Dathan et Abiron cum aliis qui adversum Moysen et Aaron insurrexerant studio contumaci, terræ hiatu in deserto vocati sunt et necati. Quibus mortuis, qui alii patres eorum filiis mirabilia opera Domini annuntiare potuerunt? In malevolam enim animam non ingreditur sapientia. Si sui ergo patres non annuntiaverunt filiis, alieni multo minus, qui declinarunt sobolem perfidorum. Qui sunt itaque isti patres? Vide ne illi, de quibus dictum est : *Interroga patrem tuum, ipse tibi dicet.* Interroga quando legis Paulum : vel si non legis, et movet te aliquid, in ipso require. Ipse est enim bonus pater, qui potest docere et formare in nobis Dominum Jesum; sicut ipse testatus est dicens : *Filioli mei, quos ego parturio : donec formetur Christus in vobis.* Ostendit tibi hos patres Evangelista Johannes, qui ait : *Dico vobis, patres, qui cognovistis eum qui est ab initio.* Isti sunt patres, quorum senectus vita immaculata est. Ideo in conventu seniorum appone digitum ori tuo; ut audias quod tibi prosit, et vitæ æternæ sacramenta cognoscas : ne in-

terstrepas insolens tyro doctoribus; et qui adhuc discere debeas, dicere præsumas. Quid igitur isti patres annuntiaverint Core filiis audiamus.

6. *Opus*, inquit, *quod operatus es in diebus antiquis*. Qui sint isti dies in quibus Deus magna et mirabilia operatus sit, requiramus. Et docet nos Scriptura esse aliquos præclaros dies in quibus refulserint facta divina; cum lectum sit, quia *sol in tenebras convertetur, et luna in sanguinem, priusquam veniat dies Domini magnus et illustris. Et erit, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*. In ipso enim die Christus hominibus resurrexit; et ideo specialiter de ipso dictum est : *Hic est dies quem fecit Dominus : exultemus et lætemur in eo*. Cum igitur omnes dies Deus fecerit, huic tamen diei præ cæteris divini operis prærogativa delata est, quo peccatum omne sublatum est. Dies autem alii peccatorum sunt. Hic ergo est dies quem illuminavit sol ille justitiæ. Nam et ipsa ortus suos et occasus habere consuevit. Unde et scriptum est : *Orietur in diebus ejus justitia*. Sunt ergo dies Christi quibus orta justitia est : sunt dies Christi quibus orta est pacis abundantia : sunt dies Christi quibus orta sapientia est. Audi quomodo exoriatur sapientia : *Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens*. Et ideo dicit Sapientia, quæ stulta istius mundi elegit : *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua*. Sicut enim in diebus Oziæ regis, et in diebus Nabuchodonosor exorta perfidia est, dominata captivitas; sic in diebus Domini Jesu exorta est fides, quæ splendorem suæ claritatis et luminis toto orbe diffudit. Qui enim meliores dies, quam quibus refulsit nobis visio Dei; sicut dixit Jacob? Sic enim scriptum est : *Vidi Deum facie ad faciem; et salva facta est anima mea! Et continuo exortus est ei sol*. Quis iste sol, nisi qui dies fecit fulgere justitiæ, quibus in terra natus est Christus ex Virgine? In specie vidit Jacob, et Deum vidisse se dixit : in veritate viderunt Judæi, et non crediderunt. Ideo illis breviati sunt dies, nobis illuminati; quoniam illis deficiebat dies, nobis appropinquabat. Unde Judaicam sanctus David refugiens cæcitatem ait : *Ne deducas me in dimidium dierum meorum*. Sic enim dies Domini magnus et illustris est, utique non prolixitate temporis, sed justitiæ vel gratiæ claritate. Ergo sunt dimidii dies, quibus breviantur dies impietatis caligine, et squalore perfidiæ, quibus *occidit sol super prophetas*, sicut scriptum est. Namque ut Justis oritur sol justitiæ; sic occidit infidelibus.

7. Sed occurrit illud quia dicit Dominus : *Propter electos breviabuntur dies*. Et videtur contrarium, nisi diligenter advertas, et superiora repetas; dicit enim Dominus : *Tunc si quis vobis dixerit : Ecce hic Christus, aut ecce illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi, et pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia; ita ut in errorem inducantur si fieri potest, etiam electi*. Et ideo ne decipiantur electi, admonet Dominus quid sequendum sit : ut non falsorum prophetarum sermone capiamur, neque nos eorum aliqua prodigiosa facta decipiant : sed tunc credamus Christum esse venturum, cum dies pleni justitiæ cœperint refulgere. Christus enim pleno majestatis suæ lumine revelabitur; et sicut fulgur exit ab oriente, et toto lumen suum usque in occidentem orbe diffundit : sic et Filius hominis cum suis Angelis veniens illuminabit hunc mundum; ut credat omnis homo, et salva fiat omnis caro. Non ergo credamus Antichristo, de quo dicent falsi prophetæ : Hic est Christus; dies enim perfidiæ, erunt Antichristi dies. Non credamus iis qui dicent : Christus in deserto, Christus in penetralibus; jam enim omnia plena sunt Christi, ubi appropinquare cœperit Christus. Sed cum viderimus facta quæ Christus in Evangelio suo ante prædixit, tunc credamus ejus adventum; ne dum verum quærimus lumen, infidelitatis tenebras incidamus.

8. Cavenda ergo signa perfidiæ, quibus breviantur dies atque minuuntur. Sol enim obscurabitur, stellæ cadent, hoc est, justi Dei; sunt enim qui fulgeant sicut stellæ in cœlo. Cum hæc videris, crede adhuc tardare Christum;

ubi enim Christus, ibi fides clarior: ubi Antichristus, ibi dies dimidii; de quibus utique non quereretur David propheta, si ad temporis brevitatem videretur esse referendum: cum ipse alibi dixerit: *Heu me, quia incolatus meus prolongatus est!* Quomodo enim aut illum dilatum incolatum cœlestem, aut hunc terrenum comperendinatum doleret, qui ante poposcerat, ne in dimidium dierum suorum deduceretur; cum dierum brevitas celerandi cursus istius compendium videretur adferre? Unde colligitur et illud quod ait: *Honora patrem et matrem, ut longævus sis super terram*; quomodo intelligere debeamus. Multi enim qui honorant, cito sæpe rapiuntur, ut immatura ætate moriantur: multi etiam qui minus deferunt parentibus suis, longævæ fruuntur stipendiis senectutis; et nisi longævitatem illam vitæ accipiamus æternæ, invenitur Scriptura destitui subsidio veritatis. Unde græcus expressius dixit: *Ut sis multorum dierum*; hoc est, πολυημερος. Quicumque enim cultus pios sedulo servat officio, a tenebris noctis alienus, in dierum luce versatur. Et ideo qui legit Deuteronomium: *Leget*, inquit, *illud omnibus diebus vitæ suæ*; non utique noctibus, sed diebus; quia dies fulget legenti mysteria veritatis, et divinæ pietatis oracula. Consideremus sequentia.

9. *Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos: afflixisti populos, et expulisti eos.* Scimus quidem quod multas gentes eradicaverit Dominus et everterit; ut possessionem sibi Judæorum populus inveniret, quarum gentium terras Abrahæ semini daturum se Dominus declaravit: sed cum psalmus iste Evangelium Domini, et tempora adventus ejus annuntiet, non mihi videtur quæ superius a Judæis gesta sunt, recensere; sed quæ futura, signare: quemadmodum crediturus esset populus nationum. Confirmat igitur fidem Ecclesiæ, antequam nuntiet, et victorias pietatis ejus enumerat: quæ non in brachio, neque in gladio suo feras expulit gentes, et non certamine bellico turmas fugavit hostiles, sed mansuetudine ac fide terras inimicorum sine ullo cruore possedit; fides enim sola pugnavit. Et ideo triumphos meruit, quos non revocaret perfidia, sed augeret; quia persecutionibus suis non vincitur Ecclesia Domini, sed probatur. Quæ sunt igitur istæ gentes quas vicerit Ecclesia, cognoscamus. Vetera dico vocabula, sed mysteria nova. Chananæi sunt, Chettæi, et Amorrhæi, Pherezæi, vel Cerethæi, quorum infra vocabula digeremus. Hæc autem populorum sunt nomina; sed et passionum infirmitates, et humanorum incentiva et opprobria peccatorum. Quod primum est igitur, homo in Christo ipse se domuit, et ipse se vicit, ut sibi viveret. Sibi enim vivit, qui Deo vivit; ut vitam Christi vivat æternam. Non ergo pugnavit militaribus armis, et ferreis telis populus Ecclesiæ; sicut pugnavit populus Judæorum. Ille in figura pugnavit, nos pugnamus in spiritu: ille adversum alienigenas pugnavit, nos ipsi bellum habemus in nobis: et ideo prius nobis vincendæ sunt proprii corporis passiones.

10. Audi pugnantem apostolum Paulum adversus gentem Chananæorum. *Video*, inquit, *legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ et captivantem me in lege peccati*. Nunc se erigit caro nostra, nunc dejicit. Erigit menti, dejicit potestati: et ubi se urgeri viderit, constantiam deserit, et ad subjectionem parata ducitur in legem peccati; ut fidem deserat, perfidiæ succumbat; et Chettææ infirmitatis in ditione destituta vero, cedat mendacio, serviat crimini, adquiescat errori; et tamquam Amorrhæus loquatur amara pro dulcibus. Fides enim dulcis, amara perfidia est. Unde præclare Petrus quid fides esset, expressit dicens: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos credimus*; quomodo igitur jubes ut discedamus a te? Captus enim cœlestium suavitate verborum, discedere nolebat a Christo. Qui autem negat Christum, ipse se separat vel separatur *

* *Se separat, vel separatur*, voces eumdem sensum sonantes. Quapropter hic locus videtur subobscurus. Arbitramur itaque loco verbi *separatur*, legenda esse verba ista, *apostolos*, aut *fideles separat a Christo*, vel his affinia, quæ deinceps in membris singulis subintelligenda,

a Christo. Sed neque versuta Amorrhæorum disputatio, quæ per philosophiam nonnullos a veritate transducit: neque Jebusæorum turpis abjectio, quæ se subjicit atque substernit cursum currentibus sæcularem, qui non potest esse perpetuus, sed in portis deficit mortis, de quibus exaltatum David propheta se gaudet: neque Cinæus, qui per suam pecuniam possidetur, sicut insatiabili avarus affectu: neque Cenezeus, qui putat in divitiis possessionem esse perpetuam, et vanam spem constituit in caducis, atque inani opinione se jactat: neque Raphaim, qui profitetur aliis se ferre medicinam, cum vulnera sua curare non possit; et ideo si quis ad hujusmodi medicum confugerit, necesse est prius patrimonium suum omne consumat, quam profectum sanitatis accipiat; sicut illa mulier in Evangelio quæ per duodecim annos fluentem sanguinem corporalium voluptatum statuere non potuit, nisi postea quam confugit ad Christum. Intellexit enim quod nemo perfectus medicus; nisi qui descendisset e cœlo, de quo cognoverat dictum: *Misit verbum suum, et sanavit eos*; et advertit de ipso dictum: *Ecce dedi verba mea in os tuum, et constitui te hodie super gentes et regna, eradicare, et destruere, et perdere, et ædificare, et plantare.* Nam licet frequenter Deus loquutus sit in prophetis; in quo tamen expressius, quam in suo loquutus est Filio, qui virtutem omnem exprimens Patris ait: *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui me misit?* Non ergo Hieremias, qui tempore captivitatis suscepit exsilium; sed Dominus Jesus suis verbis eradicavit ex intimis pectoribus vitia gentilium, perfidiam nationum, et versutarum cogitationum prava commenta destruxit, atque omnia vestigia iniquitatis abolevit. Deinde infudit postea fidem, et continentiæ disciplinam; ne tamquam in vase corrupto confusione vitiorum coacescerent sacramenta virtutum.

11. Unde pulcre tibi Apostolus dicit: *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen.* Quid est Moyses, nisi Lex; quoniam ipse interpres est Legis: finis autem Legis Christus Jesus? Regnavit ergo peccatum in hoc mundo, et in peccato mors sæva, atque intolerabilis quædam pœna peccati. Docuit quidem nos Moyses levare ad Dominum manus, pii cultus instituens disciplinam. Docuit quemadmodum Amalech versutiloquus vinceretur; ut mores nostros et opera levaremus ad Christum, sic destrui posse perfidiam: sin vero dejiceremus animam, inclinaremus affectum, et a continentiæ studio averteremus ingenium, ut persuasio nos vana superaret; nullum remedium futurum, nisi Jesus depressa jam brachia Moysi, tamquam infirmitatem Legis adtolleret, et sua misericordia sustineret. Sed infirmum adhuc fuisset Legis auxilium; nisi ipse Jesus venisset in terras, qui in se nostras susciperet infirmitates, quem solum nostra peccata gravare non possent, nec inclinare manus ejus: qui se inclinavit usque ad mortem, mortem autem crucis, in qua expandens manus suas, totum orbem qui erat periturus, erexit: levavit jacentes, atque ad se omnium gentium fidem traxit, dicens homini: *Hodie mecum eris in paradiso.* Hoc est ergo disperdere atque plantare; ut vitiosa eradicentur, meliora plantentur in pectoribus singulorum. De quo præclare Moyses in Exodi cantico ait: *Inducens plantato eos in montem hæreditatis tuæ, in præparatum habitaculum tuum*; petens ut induceret Dominus populum suum in illa præcelsæ virtutis sapientiæque plantaria, ibique plantaretur in opera sua, et institueretur præceptorum cœlestium disciplinis, atque in eo præpararet sibi suæ sanctificationis habitaculum: quod utique non hæreditario jure, nec nostrorum contemplatione meritorum; sed pro sua gratia Dominus conferre dignatur. Quomodo enim, ubi remanere non potuimus, eo redire possemus; nisi privilegio fulti redemtionis æternæ.

12. Et ideo pulcre dixit Propheta: *Quoniam non in gladio suo possederunt terram, et brachium suum non liberavit eos: sed dextera tua, et brachium tuum,*

---

hoc modo: *neque Amorrhæorum disputatio separat, etc.*

et illuminatio vultus tui; quoniam complacuit tibi in illis. Quæ igitur terra est, quæ non brachio capiatur, non gladio possideatur; nisi terra repromissionis, de qua hic ipse dixit Propheta: *Credo videre bona Domini in terra viventium?* Non immerito igitur ejus tam præclara possessio est, in qua non sæculi adversa dominantur, sed Domini bona æterna fructificant. Ideoque non gladio adquiritur, sed mansuetudine possidetur; sicut Dominus Jesus testificatus est dicens: *Beati mites; ipsi enim possidebunt terram.* Nemo ergo impacificus, nemo arrogans aut superbus, sed mansuetus et humilis corde: qui nihil sibi arroget, sed totum ad gratiam referat: non in sua fortitudine glorietur; sed dextera Dei credat se esse protectum dicens: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me.* Gladio quoque Dei memoret se esse servatum, illuminatum quoque Dei vultu omnipotentis: in quibus omnibus Christus est protector, dextera, defensor, et gladius. Unde et Simeon dixit ad Mariam: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Gladius enim Dei verbum est, quod acutius omni gladio usque ad divisiones animæ cogitationesque pertransit; ut nulla cognitionem ejus occulta prætereant. Vultus quoque paterni splendor est Christus; et ideo dicit: *Qui me videt, videt et Patrem;* quasi splendor gloriæ ejus, et imago substantiæ. Ad ipsum ergo omnia jure referenda sunt. Ipsi Moyses, ipsi Aaron, ipsi etiam Patres sacrabant universa quæ gesserant, ut de hostibus triumpharent. Neque enim in sua confidentia dixit Jesus Nave: *Stet sol contra Gabaon;* sed quia præsumebat in Christo, quem ducem militiæ cœlestis agnovit, et suppliciter adoravit: et ideo gentes feras eradicare promeruit, et populum Patrum in terram repromissionis inducere; quia nihil suis operibus deputabat, credens indigna esse opera hominum tanta gloriæ remuneratione cœlestis: quam Dominus ex sua magis misericordia, quam pro nostrorum contemplatione factorum statuit in se credentibus conferendam. Unde et Abraham impigre Deo credidit; ut apud eum justificationis gratiam reperiret, quam mercedem sui operis collocaret; uberiora enim dona sunt largientis, quam merces operantis. Propterea et illi qui æqualitatem mercedis inviderat, respondit Dominus: *Si ego bonus; oculus tuus quare nequam?* Patres ergo nostri, utpote proximi et hæredes patriarcharum, plantati in terra repromissionis, non suis hoc meritis vindicabant. Ideo nec Moyses eos induxit, ne Legis hoc existimetur esse, sed gratiæ; Lex enim merita examinat, gratia fidem spectat. Unde præclare Apostolus fidem patrum sequutus ait: *Sed neque qui plantat, est quicquam, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus.* Non enim Jesus Nave qui induxit, neque qui plantavit eos; sed Deus qui incrementum populo dedit, habet gloriæ principatum.

13. Nec te moveat quia superius dixit: *Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos.* Hinc enim colligis quia non omnis qui plantat, aut qui rigat, incrementum dat: sed qui incrementum potest dare, potest ipse plantare, sicut gentes plantasse dicitur Dominus. Ipse enim plantavit, qui plantationi donavit effectum; in iis tamen qui per fidem Christi Domino placere meruerunt, cui soli a Patre dicitur Deo: *Filius meus tu es: in te complacui.* Qui ergo participes Christi sunt, ab eo placendi gratiam consequuntur. Et pulcre ait: *Complacuit tibi in illis;* ut distantia videatur jure servata. Recte enim Deus in Filio complacet; quia æqualis est Patri, nec in ullo decolor invenitur, quia complacet divinæ jure naturæ, et unitate substantiæ. Et recte complacet in Filio Pater; quia Pater honorificatur in Filio, sicut in Patre Filius. In nobis autem Deo complacuit; quia nobis ipse donavit, ut ei placere possimus. Pie autem et hoc homini specialiter donatum, non arrogantius usurpatum scriptura nos docuit. Decet enim ut in iis complaceat Deo, quos ad similitudinem suam fecit, et quos per imaginem suam voluit prærogativam gratiæ habere cœlestis. In imagine ergo sua Deus complacet: in iis autem qui secundum imaginem ipsius

sunt, complacet Deo. In his autem suum munus, et suum donum; quod tunc revelabitur, cum perfectum illud advenerit; quia *cum apparuerit quid simus, similes ei erimus*, ut scriptum est.

14. Ergo qui non in brachio suo, hoc est, in sua operatione præsumit, sed in Dei gratia; credens quod non facta sua unumquemque justificant, sed fides promta, dicit Domino : *Tu es ipse Rex meus, et Deus meus, qui mandas salutes Jacob*. Non perfunctorius sermo est, ut dicas : *Tu es ipse Rex meus*. Non quicumque hoc dicit, sed in quo Dei regnum est : in quo autem regnat Deus, utique in eo peccata non regnant; non enim Deo regnum est commune cum crimine. Quis autem dicit Deum suum, nisi qui ipsi exhibet plenum reverentiæ et pietatis affectum? Justo enim dicitur: *Ego sum Deus tuus*. Denique et Thomas ubi tetigit manu propria latus Christi, et evidentia indicia indubitatæ resurrectionis invenit, respondit : *Dominus meus, et Deus meus*. Dominus, quia redemit servulos suos : Deus, quia non solum resurrexit, sed etiam ipse se suscitavit. Mandavit autem salutes Jacob; quia in singulis oraculis salus est: in singulis quoque salus est mansionibus: salus in ministeriis Angelorum, qui ad protectionem hominum deputantur. Ex mandato ergo Dei salus homini, non ex sua operatione confertur. Deus enim maluit ut salus homini fide potius, quam operibus quæreretur; ne quis gloriaretur in suis factis, et peccatum incurreret. Qui autem gloriatur in Domino, fructum pietatis adquirit, et jactantiæ crimen evadit.

15. Hic igitur est qui potest dicere : *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*. Quid est ventilare cornu? Dedit Dominus cornua pluribus animantibus; ut possint se a ferarum incursione defendere. Ideoque et bos leoni frequenter resistit, ursum proterit : cervus quoque quamvis sit pavidus, tamen et ipse cornibus se tuetur : aries quoque arietat lupum. Ergo ea quæ cornua habent animalia, ventilare dicuntur. Sed homo cornua non habet. Quomodo ergo ventilat? Unde? Vide Scriptura quid dicat : *In te*, inquit, *inimicos nostros ventilabimus cornu*. Cornu nostrum es tu, Domine Jesu; et ideo sicut non in brachio nostro præsumimus, ita nec in cornibus nostris ventilandi habemus præsidium, sed in Christo. Habet enim fides cornua sua, quæ mutuatur a Christo. Siquidem non otiose in benedictionibus Moysi legimus : *Qui visus est in rubo, veniat super caput Joseph, et super verticem ejus, glorificatus inter fratres suos primogenitus : tauri decus species ipsius, cornua unicornui cornua ipsius : in ipsis gentes ventilabit simul usque ad extremum terræ. Hæc decem millia Ephræm, et hæc millia Manasse*. Quis est in rubo visus Moysi, nisi primogenitus Dei Filius, qui ait: *Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob?* Ideo se demonstravit humanis adspectibus; quia venturus erat ut ab omnibus videretur. Ideo rubus urebatur, et non exurebatur; quia terram istam quæ nobis spinas germinabat et sentes, disponebat urere per continentiæ disciplinam, quam consumere per mortis ærumnam. Unde dicit Propheta : *Ure renes meos, et cor meum*. Revelavit ergo futurum quemdam corporei splendoris indicium, quo per resurrectionem caro ista fulgeret. Quid enim significabat ignis innoxius, nisi lumina resurgentium? Unde præsumsit Apostolus dicere, quia *sicut stella a stella differt in claritate, ita et resurrectio mortuorum*. Hic ergo, inquit, veniat super caput tribus Joseph; ut exaltet caput populi sui : veniat etiam super verticem; ut verticem capilli perambulet, amputaturus superflua delictorum, sanctificaturus ornamenta virtutum.

16. Hic est glorificatus inter fratres suos; sicut ipse dicit: *Narrabo nomen tuum fratribus meis*. Quæ major est gloria, quam pectoribus nationum cognitionem divinitatis infundere? Quem in visione vidit Joseph, quod manipulum ejus adorarent fratrum manipuli, adoraret eum sol et luna cum stellis. Manipulus ille in figura carnis accipitur; omnis enim caro fœnum. Fœnum hoc nostrum suscepit; ut suum triticum germinaret, et fructum resurrectionis

adferret. Quæris testimonium? Audi de se dicentem : *Nisi granum tritici cadens in terram moriatur, ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum adferet.* Denique ut scias quia de Dei Filio dicit Moyses, ait : *Glorificatus inter fratres suos primogenitus.* Utique non Joseph erat primogenitus inter filios Jacob, sed Ruben; nam Joseph post plurimos erat. Sed primogenitus dicitur, qui venturus erat, ut nationum populos congregaret.

17. Unde pulcre ait Scriptura : *Tauri decus ejus.* Sicut enim taurus ducit armentum; ita Christus plebem gentium duxit ad Ecclesiam, induxit ad pascua; ut posset dicere : *In loco pascuæ ibi me collocavit : super aquam refectionis constituit me.* Hujus tauri decorem pro captu nostræ fragilitatis armenta secuta sunt præcedentem; ut vitam adipiscerentur æternam. Mugivit hic taurus, et mors refugit. Leo rugit, et quis non timet? Vere maxima taurus victima; ut ab adversariis adsumamus testimonia. Quæ major enim victima, quam quæ mundi totius peccatum suo cruore mundavit? Audi quia ipsum taurum dicit etiam sanctus propheta Jacob; cum revelaret Domini passionem, quem Judæi postea persecuti sunt. *In furore,* inquit, *suo subnervaverunt taurum.* Et ut aperiret quia de Judæis dicebat, addidit : *Dividam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel.* Hic est homo qui luctatus est cum Jacob, et femur ejus tetigit, quo tactu Patriarchæ nervus obstupuit : significans ex ejus successione secundum carnem se esse venturum, qui subnervandus esset a populo Judæorum in sui corporis passione. Quod non intelligentes mysterium, statuerunt ne nervum manducarent filii Israel. Et ideo sacri sanguinis se redemtione fraudarunt, salutiferæ quoque passionis se beneficiis abdicarunt, ne vitam mereantur æternam; quia scriptum est : *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis in vobis ipsis vitam. Qui autem manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habebit vitam æternam.* Accipe aliud. Quid est nervus, nisi quo corpus omne constringitur? Corpus Christi Ecclesia est, quæ vinculo stringitur caritatis. Quid aliud in Christo Judæi, nisi caritatis vinculum omne solverunt? Merito Petrus sacerdos eligitur; qui spiritu caritatis divinæ triplici se ligavit.

18. Accipe adhuc quia ipsum significavit Moyses. Adjecit : *Cornua unicornui, cornua ipsius : in ipsis gentes ventilabit.* Sed noli timere quia ventilat; dixit enim : *Percutiam, et sanabo.* Bona cornua, quibus inclusit orbem terrarum : bona cornua, quibus leonem illum nostrum adversarium ventilavit : bona cornua, quibus fecit ut cornua adversarii timere nequeamus; quia et satanas habet cornua sua, sicut testificatus est Daniel dicens : *Videbam et cornu illud, quod faciebat pugnam cum sanctis : et invalescebat eis, donec venit Antiquus dierum.* Hic est Antiquus dierum. Quis autem unicornuus, nisi unigenitus Dei Filius, et unicum Dei Verbum, quod erat in principio apud Patrem? Quod Verbum suis cornibus gentium populos mortificavit, et vivificavit; ut fierent in decem millia Ephræm usque ad terminos terræ, et usque in millia Manassen : eo quod crediturus esset in eum populus nationum, qui totum repleret orbem terrarum, crediturus esset postea etiam populus Judæorum, ex oblivione conversus ad gratiam. Oblitus est enim salutem suam, qui tam sero converteretur ad Christum. Ideo Saul in millibus, David in decem millibus; quia durus in paucis, mansuetus in pluribus.

19. Neque tamen abnuo, si quis quasi ad Joseph dictum putat : *Primogenitus tauri decus ejus;* et sic distinguendum putat, quia dedit et sanctis suis cornua : *Exaltavit* enim *cornu populi sui.* Et Anna mater prophetæ Samuel dicit : *Exsultavit cor meum in Domino : et exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Habuit utique et Joseph in Domino cornua spiritalia. Accipiatur itaque Joseph, dummodo in ipso figura sit Christi, cui dicitur : *Joseph filius meus amplificatus, filius meus junior, ad me revertere.* Neque enim Joseph ad Jacob revertitur; sed Christus a mortuis resuscitatus ad Patrem Deum revertitur, ut scriptum est :

A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus. Esto tamen, ut de Joseph accipiatur: *Revertere ad me;* quia populus revertitur in terram Chananæorum, in quibus ante habitaverant patriarchæ. Unde dicit Isaac ad Jacob : *Non accipies uxorem a filiabus Chananæorum:* et mittit eum in Mesopotamiam, ut ibi sibi conjugem reperiret. Numquid ei insidiati sunt domini sagittarum? Numquid ipse propter benedictionem uteri materni in toto orbe benedictus est*, et non Dominus Jesus, quem Virgo generavit? Et ideo non solum supra homines, sed etiam supra Angelos et Archangelos, et supra omnem sublimitatem cœlestium benedictus est Potestatum; sicut scriptura testatur dicens : *Benedictus qui venit in nomine Domini: Deus Dominus, et illuxit nobis.* Dominus enim Deus ipse est Rex regum, et Dominus dominantium in his quæ habentur in cœlis. Propter hæc cornua Domini Jesu, et David in voce tubæ corneæ canens, auditus a Christo est : et Moyses docuit sacrificiorum ritus tubæ sonitu esse celebrandos; sicut et scriptum est : *Canite in initio mensis tuba.* Cui hoc, nisi nobis scriptum est? Menses enim ab initio lunæ veteres observare consueverant. Luna autem Ecclesia est, quæ spiritalibus et Evangelicis prædicationibus in abundantia pacis, ut Propheta dixit, extollitur. In Christo ergo cornu ventilabimus inimicos nostros.

20. *Et in nomine ejus spernemus insurgentes in nos.* Quid est nomen; nisi quo proprie unusquisque significatur, quod ei non sit commune cum cæteris? Homo enim commune vocabulum est; nisi addas qui vocetur, non potest declarari. Nomen ergo proprietas uniuscujusque est, quo possit intelligi. Unde arbitror quod et Moyses volens proprium Dei, et aliquid de eo speciale cognoscere, quod non esset commune cum cœlestibus Potestatibus, interrogavit: *Quod est nomen tuum?* Denique cognoscens mentem ejus Deus, non respondit nomen, sed negotium; hoc est, rem expressit, non appellationem, dicens: *Ego sum qui sum;* quia nihil tam proprium Dei, quam semper esse. Qui ergo negant Christum coæternum Patri, videant quia Deum negant, cujus est semper esse, nec aliquando non fuisse. Hac ergo cognitione proprietatis divinæ Moyses insurgentes in se volebat spernere : vel, ut Aquila aut Symmachus dixerunt, calcare resistentes sibi tanquam serpentes et scorpiones : quos etiam Dominus dicit in Evangelio esse spiritalibus vestigiis proterendos; ut viam nostram impedire non possint, quæ ducit ad secreta paradisi. Habemus ergo in nobis studium divinæ cognitionis: habemus Dei Verbum, quod est nomen Patris. Hæc vere proprietas Dei; quia Pater Christi est : et ideo in nomine Patris venit, qui venit ut Patris faceret voluntatem. Et ideo ait: *In nomine Patris veni, et non me suscepistis: si alius venerit in nomine suo, illum suscipietis;* significans Judæos in Antichristum credituros, qui in Christum credere noluerunt. Ergo qui in Christum credit, non in arcu suo, nec in gladio suo sperat, sed in nomine ejus spem victoriæ locat.

21. Et ideo ait : *Non enim in arcu meo sperabo : et gladius meus non salvabit me.* Sed si in arcu sperandum est, in Dei certe arcu sperandum est, quem posuit in nube; ut a diluvio genus humanum timere desineret. Isto arcu nos protegit, quo arcu et jaculatur sagittas, quibus percutiat inimicos et adversarios nostros.

22. Unde et ait : *Liberasti enim nos ex affligentibus nos : et eos qui oderunt nos, confudisti. In Deo laudabimur tota die : et in nomine tuo confitebimur in sæcula.* Audi quomodo nos liberet; quia sagittis quas jaculatur e cœlo, terræ nostræ interiora penetrantur; ut motus omnis terrenus intereat et quiescat, sicut in posterioribus ait : *De cœlo*

---

* Ut ostendatur benedictio tribui Joseph a Moyse impertita, de Christo potissimum intelligi debere, hic adferuntur quædam ex verbis iis quibus Jacob moriens Joseph filio bene precatus est : quæ tamen constat proprie Christo convenire. Fit igitur allusio ad illud Gen. 49, 23. Εἰς ὃν διαβουλευομενοι ελοιδορουν, και ενεῖχον αυτῷ κυριοι τοξευματων. Et infra quoque 25, ἕνεκεν ευλογιας μαςῶν και μητρας, etc.

jaculatus es judicium : terra tremuit, et quievit. Sic igitur liberamur, dum confunduntur inimicæ et adversariæ potestates; vel sapientia carnis istius refusa cœlestibus imperatis, in suis criminibus erubescit, et flagitiorum suorum pudore confunditur : adulter in libidinis suæ flammis, et vesani amoris incendio : avarus in immodicæ cupiditatis ardore, qui aliena rapiendo, quo plura invaserit, eo majora desiderat : ebriosus in temulentia, facinorosus in scelere, qui et hic confunduntur gravissime : sed multo amplius confundentur; cum viderint sanctos Domini resurgentes, et Evangelicum illud impleri, quod ait Dominus : *Multi dormientium in terræ monumentis resurgent : isti in vitam æternam, et hi in opprobrium et perpetuam confusionem.*

23. Cum cœperint ergo illi resuscitari in confusionem perpetuam, sanctus Domini dicit : *In Deo laudabimur tota die : et in nomine tuo confitebimur in sæcula.* Opulentus in divitiis laudatur, luxuriosus in conviviis, scortator in nocte, potens in hac vita quæ habet noctes : sanctus autem non in hac vita, sed in Deo laudabitur; qui Domino per omnia placere gestivit, qui potest dicere : *Fortitudo et laudatio mea Dominus.* Laudabitur tota die; quia honeste egit, et opera sua non abscondit et crimina, sed regi patefecit æterno, in die ambulans, non in tenebris et occultis. Unde et Apostolus : *Sicut in die honeste ambulemus;* hoc est, non in ganeis atque gurgustiis, non in cubilibus et impudicitiis, in quibus flagitiosus se putat parietibus esse tectum, ut possit Dei scientiam præterire; cum invelata apud Deum universorum flagitia sint, et occulta divinæ cognitioni peccata hominum esse non possint. Ergo sanctus laudabitur in futurum; quia non quæsivit præsentium laudem, sed gratiam futurorum.

24. Vide tamen distantiam. Hic dum est, in Domino gloriatur : illic in Domino laudabitur, et pro brevi tempore mercedem æternitatis accipiet. Aquila tamen posuit : *in Domino gloriabimur tota die.* Symmachus ait : *Deo hymnum dicemus per omnem diem.* Concordat omnium sensus, ut non desinamus circa Dei laudes, sive hymnum dicendo, sive divinam per omnia momenta gloriam concinendo. Qui enim hymnum dicit, puro corde et spiritaliter dicit, et omne genus passionis excludit humanæ; ut nullo mœrore, nullius doloris acerbitate impediatur ejus officium, exasperetur ejus affectus : sed hymnum Deo dicendo, immobilis atque irrevocabilis perseveret; sicut ipse David qui ait : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo;* sicut Job, qui amissis filiis, interemtis omnibus suis, direptis facultatibus, ait : *Dominus dedit, Dominus abstulit... sit nomen Domini benedictum.*

25. *Nunc autem repulisti et confudisti nos. Et non progredieris Deus in virtutibus nostris.* Cum ipse sanctus David alio loco dixerit : *Quia non repellet Dominus plebem suam;* quomodo hoc loco ait : *Repulisti nos;* præsertim cum hæc de plebe dicat, cui non mediocria insignia propriæ virtutis enumeret? Neque enim mediocre est dicere quod tempestates et variæ tentationes super se venerint, et obliti non sint Dominum Deum suum, et inique non egerint in Testamentum ejus, et cætera quæ sequuntur. Unde etiam Apostolus sanctus interpretatur, et dicit quod eo usque non repulerit plebem suam Dominus, ut posuerit loquentem eum : *Tota die expandi manus meas ad plebem non credentem, et contradicentem.* Cujus sermonis auctoritate subnixus ait : *Dico igitur : Numquid repulit Deus hæreditatem suam? Absit. Nam et ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit.* Sed potest hoc loco dici quoniam ideo non repulit plebem; quia reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Et videtur in paucis non repulisse quidem populum; tametsi non totum populum, sed ex eo plurimos repulisse. Unde addidit ponendo responsum Dei, quod non solum in paucis servaverit plebem, sed etiam septem millia virorum sibi reliquerit qui non curvaverunt genua ante Baal. Verum fuerit hoc dictum ab Apostolo secundum Evangelium; quo-

niam Dominus transierat ad gentes : responsi autem divini tempus referatur ad zelum adhuc fidei ferventem; quando etiam prophetarum gratia redundabat populo Judæorum. Unde si Eliæ tempore negavit Dominus a se plebem repulsam, multo magis tempore David, vel filiorum Core, quo adhuc fides electi populi prænitebat.

26. Tamen ut et ipsum sanctum David interrogemus; quomodo Dominus plebem suam non repulerit, colligamus. Nam cum sit Deus appropinquans, non elonginquans; sicut habet scriptura veteris Testamenti; utique qui appropiat, non repellit. Est enim misericordiæ divinæ, ut nulli causa sit mortis, et omnes putet esse redimendos. Sed vide ne ille repellatur, qui se elongat a Domino, sicut dicit David : *Quoniam ecce qui se elongant a te, peribunt : perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Quid est, abs te fornicantur? Quia turpitudinis suæ ludibriis te relinquunt, et a te recedunt, et a præceptis tuis devii sunt. Denique alibi habes scriptum : *Adulteros* autem *judicat Deus* disperdens eos a se. Repulisti ergo, hoc est, alienando abs te perdidisti eos. Ergo qui se a Domino separat, ipse a Domino separatur : et qui non cognoscit Dominum, a Domino non cognoscitur : et qui ignorat, ignoratur; sicut ipse Dominus dixit : *Discedite a me omnes operarii iniquitatis, nescio vos.* Non enim scire dignatur injustitiæ ministros et iniquitatis auctores. Peccator ergo non repellitur; quia ipse se repellit. Hoc igitur genere dicit : *Nunc autem repulisti et confudisti nos.*

27. Quomodo tamen repellat Deus, qui sequitur versiculus exponit. Quia *non progredieris*, inquit, *Deus in virtutibus nostris.* Deus quando non adjuvat, repellere videtur. Unusquisque enim qui adjumenta non sentit divinitatis sibi opitulatione conferri, repulsum se putat atque desertum. Quid est autem quod ait : *Non progredieris, Deus?* Et quid sibi vult quod Deus interdum aut progredi dicitur, aut egredi, aut exsurgere, aut descendere? Non enim corporaliter Deus movetur, aut de aliquo loco exit, aut ad alterum transit, qui supra omnia est : aut vere exsurgit, quasi in aliquo jaceat cubili, vel in aliqua sede corporaliter sedeat, sed hæc dicuntur, ut tu intelligas quando et ad quem egredi dicatur, et ad quem exsurgere. Legimus enim in hoc ipso psalmo : *Exsurge, quare obdormis Domine?* Et considerandum nequando nostris improbabilibus actibus obdormire videatur; ut in Evangelio legimus, cum adhuc imperfecti essent apostoli, quod his Jesus Christus dormiebat. Verum ubi metu naufragii et timore perculsi sunt, Christum excitaverunt dormientem. Perfidis ergo dormit Dominus Jesus, fidelibus vigilat.

28. Denique et qui fidelis est, intrat ad Deum : et a negligente Deus videtur exire, atque discedere. Certe imperfectos et adhuc infirmos adtrahit ad se Dominus; sicut legisti dicentes juvenculas : *Adtrahe nos, post odorem unguentorum tuorum curremus.* At vero Moyses qui jam fortior erat, et electus a Domino, et adscendere legitur, et intrare ad Dominum Deum suum; sicut scriptum est : *Quia adscendit Moyses in montem, et circumdedit lux montem, et descendit majestas Domini in montem Sina, et cooperuit eum nubes sex diebus : et vocavit Dominus Moysen die septimo, de media nube. Adspectus autem majestatis Domini tamquam ignis ardens super verticem montis coram filiis Israel. Et intravit Moyses in mediam nubem.* Sicut ergo hic Moyses intrabat in nubem, ubi primum ad montem vocatus a Domino est; ita in posterioribus perfectior, cum ipse intraret in tabernaculum suum, descendebat ad eum columna nubis, et stabat in ostio tabernaculi; et stans totus populus adoraverunt unusquisque ad ostium tabernaculi sui : in nube autem Dominus; posuit enim tenebras latibulum suum. Ut scias autem quia de Domino dicit : *Et loquutus est*, inquit, *Dominus ad Moysen.* Quod autem extra castra tabernaculum Moysi positum esse commemoratur, ut occurreret Deo, non videtur esse contrarium; qui enim Deum quærit, quasi ad Deum intrat, et tota mente ad cognitionem ejus ingreditur.

29. Justus ergo intrat ad Dominum;

sicut Moyses intrabat in nubem: in nube autem Deus. Denique: *Ecce Dominus venit in nube levi*. Et in Evangelio habes scriptum: *Cum autem oras, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito: et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi*. Ergo intus quasi in cubiculo tuo Deus est. Audi etiam alibi, quia intus est Deus. *Ecce*, inquit, *Dominus procedet de loco suo, et descendet et adscendet super excelsa terræ, et movebuntur montes sub eo, et valles liquescent*. Scriptura hoc dicit: et jam tunc significabat quod desereret populum Judæorum, et transiret ad gentes. Denique et in psalmo hoc invenimus expressum, cum dicit David: *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo. Exsultavit tamquam gigas ad currendam viam*.

30. His igitur generibus reperimus egressum Dei, aut ejus ingressum; sicut et Dominus dicit Jesus quia ad virum timentem veniat. *Ecce*, inquit, *sto ad januam, et pulso: et si quis audierit vocem meam, et aperuerit januam, intrabo ad eum, et cœnabo cum illo et ipse mecum*. Hæc igitur diximus propterea quod ait Propheta: *Repulisti nos, et non progrederis, Deus, in virtutibus nostris*.

31. Simpliciter autem et illud accipiamus; quia Deus progressus est in virtutibus Judæorum, quando Jesus Nave ducem militiæ cœlestis adoravit: et ideo sine ferro vicit, et sine ulla obsidione destruxit urbem Hiericho, quæ habebat validissimos muros. Quando enim progressus est in virtutibus servorum suorum Deus, victoria consecuta est. Nam progressus est Angelus ad Ezechiæ preces, et stravit innumeras copias Assyriorum. Sed interdum et quos vult in certamine coronari Dominus, veluti derelinquit ad tempus; ut fide vincant, nec rebus secundis et prosperis devotio remittatur. Denique sæpe qui prosperorum cursu, et secundorum usurpatione ceciderunt, corriguntur adversis. Ideo frequenter invenimus Judæos post victoriam lapsos, post servitium correctos; quia precibus et deplorationibus Deum ad se redire fecerunt.

32. Unde et illud quod secundum hominem dictum est, et hominis affectum, huic sententiæ non repugnat; quia dixit Dominus: *Deus, Deus meus respice me; quare me dereliquisti?* Non quod derelictus sit Dominus, qui ait alibi: *Quoniam solus non sum, quia Pater mecum est;* sed quia secundum carnem hominis et affectum, qui in certamine gravi est constitutus, derelictus videtur a Domino. Denique non otiose ait Scriptura, quia post tentationem primam discessit ab eo diabolus usque ad tempus, hoc est, usque ad certamen; ubi enim magnum certamen sacræ passionis advenit, iterum adversarius ad tentamenta successit: homo autem quando velut in ambiguo constitutus est, putat se a Deo suo esse desertum. Sed quemadmodum hoc secundum carnis affectum accipimus; quia sibi homo visus est derelictus, cujus processum* operatus est Christus in corpore suo: ita etiam divinitate sciebat se numquam derelinqui a Patre; quia ipse dixit: *Ego in Patre, et Pater in me;* et solum se non esse signavit.

33. Substituit etiam versiculum istum: *Avertisti nos retrorsum præ inimicis nostris*. Non est bene, qui retrorsum avertitur; quia *nemo mittens manum in aratrum, respiciens retro, habilis est regno Dei*. Denique uxor Lot quia retro respexit, ad verticem montis, hoc est, ad superiora pervenire non potuit; sed in salem conversa est, quæ species cito solvitur, nec potest usum habere diuturnum. Sic sunt qui temporalia sequuntur, et non sequuntur æterna: et hic infatuantur a stultitia sua, et futurorum gratiam habere non possunt. Sunt tamen qui retro positi obliviscuntur superiorum, et ad priora se extendunt; ut ad bravium valeant pervenire. Et Petro dicitur: *Vade retro me, satana*, ut in melius provocetur. Et in numeris prior est, qui post Christum est. Ideo ergo *præ inimicis;* quia illi nos affligunt, et illi insectantur. Retrorsum nos esse

* Significat Ambrosius Christum gradus omnes ac notas humanorum affectuum, innoxiorum videlicet, in humanitate sua suscepisse, et præ se tulisse.

voluisti; ut extendamus nos ad superiora, ut semper ante nos adtendamus, persequentes inimicos nostros, et eorum locum transire cupientes.

34. Denique sic Theodotion habet, quomodo Septuaginta viri, hoc est, quomodo iste versus expositus est. Aquila habet: *Avertisti nos retro ab affligente.* Symmachus: *Ordinasti nos novissimos ab omni adversario.* Contraria nobis quæ sunt, nisi voluptuaria istius sæculi, et plena deliciarum atque lasciviæ, et quæ sunt incentiva luxuriæ? Uxor Lot decepta est; quia post se habebat luxuriam Sodomitanorum, et regionis ejus illecebras. Unde decepta est? Quia post se respexit. Et tu ergo ne ad inimicos tuos respicias, posuit te Deus novissimum in sæculo. Vel: Qui humilitate se ultimum facit, non convertitur retro; sed semper ante respicit. Ut scias autem qui sint inimici tui, audi dicentem: *Audi, Israel.... Quid est quod in terra es inimicorum.... pollutus es cum mortuis?* Quis tamen tam inimicus et hostis tuus, quam princeps istius mundi, et ejus socii, qui persequuti sunt usque ad crucem Dominum Jesum, ejus potentiam nescientes? Si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent. Ergo tu etsi novissimus es, noli inimicos tuos sequi; sed sequere Dominum Jesum, et crucem ejus cum lætitia, et insiste vestigiis ejus. Qui enim Christum sequitur, post se non respicit; id est, ad luxurias atque illecebras peccatorum; et ideo potest dicere cum sanctis: *Non recessit retro cor nostrum.* Unde intelligitur quod et is qui ante inimicos suos est, corde fit novissimus atque postremus; si ad illos respiciat, et carnalibus potius, quam spiritalibus affectu mentis intendat. Potest etiam qui novissimus est, corde prior esse; si ea quæ in cœlo sunt, consideret, et non quæ in terris. Audi quia novissimus in sæculo, inter primos sit apud Christum. *Puto quia Deus nos apostolos novissimos ostendit, sicut morti destinatos; ut spectaculum simus huic mundo, et Angelis et hominibus.* Novissimum se dixit, et idem tamen quod primus esset ostendit, cum dicit: *Nostra autem conversatio in cœlis est.*

35. Sequitur: *Et qui oderant nos, diripiebant sibi. Dedisti nos tamquam oves escarum; et in nationes dispersisti nos.* Miraris forsitan quod cum in posterioribus, ut diximus, summam habeant fidei constantiam qui loquuntur; hic dicant quod ab iis qui oderant eos, diripiebantur: sed non te ista perterreant. Multi enim hic diripiuntur; et tamen merita eorum a Christo non queunt separari. Rapiebantur apostoli, cædebantur virgis, in carcerem trudebantur, separabantur a se, et tamen cum Christo manebant: immo hoc ipso quod rapiebantur a perfidis, eorum merita crescebant, et gratia in cœlestibus augebatur. Non enim statim qui ab hominibus diripitur, etiam vincitur. Vide apostolum Paulum gratulatum in periculis suis: vide gloriantem, quod per fenestram in sporta demissus sit. Vide quemadmodum sanctus Hieremias, sanctus Ezechiel, sanctus Daniel in captivitatem deducti, et ab Assyriis direpti, nullam tamen captivitatem propriæ fidei pertulerunt: nec in Testamentum Domini deliquere, qui servaverunt in captivitate etiam legis præcepta divinæ, nec de interdictis cibis putaverunt contra institutionem majorum aliquid usurpandum.

36. Unde bene Theodotion dixit: *Et qui oderant nos, exsultabant super nos;* insultatio enim inimicorum non adfert præjudicium bonis mentibus, sed nec direptio inimicorum. Ideoque sanctus dicit, qui certus est quod direptio sibi obesse non possit: *Quis nos separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia?* et cætera: *Sed in his omnibus superamus et supervincimus per eum qui dilexit nos: scientes quod neque mors, neque vita, neque Angelus, neque Potestates, neque præsentia, neque futura.... separare nos possint a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* Ergo qui talis est, non separatur a Christo. Unde etiamsi corporaliter diripiatur, spiritaliter tamen liber est: et non solum direptioni obnoxius non est, sed etiam rapinam sibi laudabilem quærit; sicut

illi de quibus scriptum est : *A diebus Johannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, et cogentes diripiunt illud.* Victor est itaque qui in terrenis positus captivus perfidiæ esse non novit; nec solum ei non diripitur quod præclarum est, sed magis ipse diripit quod æternum est.

37. Sunt etiam qui fiant oves escarum. Bonus Dominus noster Jesus Christus quia factus est ovis epulationis nostræ. Quæris quomodo factus sit? Audi dicentem : *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Et considera quemadmodum parentes nostri in figura diripientes agnum manducabant, significantes domini Jesu passionem, cujus quotidie vescimur sacramento. Per ipsam igitur ovem facti sunt *greges escarum;* sicut Aquila dixit : vel, *greges in escas;* sicut Theodotion loquutus est : vel, *pascua edentium;* sicut Symmachus dixit. Sed bona epulatio non solum non est metuenda sanctis, sed etiam concupiscenda. Aliter enim ad regnum cœlorum non potest perveniri; cum ipse Dominus dixerit : *Nisi manducaveritis meam carnem, et biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam æternam.* Probatum est igitur quod Dominus noster sit cibus, sit epulatio, vel alimentum edentium; sicut ipse ait : *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.*

38. Et ut scias quia hæc omnia propter nos facta sunt, ex quo ille descendit, ex illo sanctus ait : *Nos omnes unus panis sumus.* Non ergo timeamus, quia facti sumus oves escarum. Sicut enim Domini caro, et sanguis ipsius nos redemit; ita etiam Petrus pro Ecclesia multa toleravit. Multa etiam sanctus apostolus Paulus, et cæteri apostoli pertulerunt; cum cæderentur virgis, cum lapidarentur, cum in carceres truderentur. Illa enim tolerantia injuriarum, et usu periculorum Domini fundatus est populus, et Ecclesia incrementum est consecuta; cum cæteri ad martyrium festinarent, videntes per illas passiones nihil apostolorum decessisse virtutibus : sed etiam propter hanc brevem vitam immortalitatem illis esse quæsitam.

39. Quod ostendit etiam qui sequitur versiculus, quia dixerunt : *Et inter gentes dispersisti nos.* Similiter Theodotion dixit : Aquila autem et Symmachus : *In gentibus,* aut *inter gentes ventilasti nos.* Missi sunt enim sancti apostoli ad gentes, et dispersi sunt inter gentes, sicut et prophetæ sancti, de quibus supra diximus; ut illa dispersione fructus plurimi nascerentur. Ut enim Dominus noster Jesus Christus sicut granum cecidit in terram, et mortuus est, ut multum fructum adferret : ita etiam dispersi sunt apostoli sancti, ut bonum inter gentes semen adferrent; quo ad eorum similitudinem fructus gentium pullularet. Denique Scriptura hoc dicit dixisse Dominum : *Quia propterea vos misi, ut vos eatis, et fructum plurimum adferatis, et fructus vester maneat.* Factus est ergo Dominus Jesus Christus sicut semen, secundum quod dictum est ad Abraham : *Et semini tuo;* quod est Christus. Semen ergo omnium Christus. Et ideo se cadere passus est et spargi; ut conforme corpori suo transfiguraret corpus humilitatis nostræ. Hoc ergo semen salutare omnibus hominibus pullulavit, et ex illo ad ejus imaginem figurati, quasi semina apostoli sancti missi sunt per diversa atque dispersi, ut in agrum Ecclesiæ gentes congregatæ diversis fructibus refulgerent toto orbe terrarum. Istæ ergo dispersiones dicuntur, sicut etiam in posterioribus idem David dicit : *Ædificans Hierusalem Dominus, et dispersiones Israel congregans.* Dispersi sunt enim ut novos fructus facerent, et postea veluti triticum novum Ecclesiæ horreis inveherentur.

40. Hæc autem dispersio non in inferioribus fit; hoc est, non in terra, sed in cœlo. Denique Legis hoc præcepta confirmant, per quam dicit Dominus : *Si fuerit dispersio tua a summo cœlo usque ad summum cœli, inde congregabo te, dicit Dominus.* Quæ est dispersio a summo cœlo usque ad summum cœlum? Quis iste tantus, qui sic potuerit disseminari? Si homo, in terra natus est : ab imo, non a summo cœpit. Si ista te movent, atque perturbant, redi ad superiora istius sancti pro-

phetæ, et audi quis ille sit tantus qui hujusmodi in terris segetes fœcundavit; ut fructus earum ad cœlestia receptacula perveniret. Est autem ille sponsus qui quasi gigas percucurrit hanc viam totam, inviam aliis, sibi perviam : et ex illo cœpit pervia jam esse mortalibus; ita tamen, ut isti adscenderent : solus tamen ille ipse ante descenderet, ut postea sancti ejus mererentur adscendere. Audi ergo quomodo disseminatio fuerit de cœli summo ad cœli summum. *A summo*, inquit, *cœlo egressio ejus*, *et occursus ejus usque ad summum ejus*. Cui homini hoc possit adtribui? Moyses vix in verticem Sinæ montis adscendit, et hoc quia vocatus a Domino est, et hortatus est voce cœlesti. A summo cœlo quis descenderet nisi Christus, qui et cum descendit in terras, manebat in cœlo? *Nemo enim adscendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlis*. Vides ergo quia et cum descenderet et adscenderet, ipse erat et manebat in cœlo. Ipse enim dixit : *Cœlum et terram ego compleo, dicit Dominus*. Ipse est, qui est in cœlo. Hæc de dispersione satis dicta sint.

41. Cæterum quod ait : *ventilasti nos*; etsi verbo distat, sensu congruit. Sicut enim illi qui dispersi sunt, probati sunt : ita etiam qui ventilati sunt, ad probationem pervenire meruerunt. Sicut enim triticum si ventilatur, et a paleis separatur, mundum est : si autem ventilatum non fuerit, mundum esse non poterit; sed exstat paleis concretum atque permixtum : ita etiam homo nisi tentationibus fuerit ventilatus, fragilia quæque veluti paleas a se non potest separare. Unde etiam ad Petrum dictum est : *Simon, ecce satanas expostulavit, ut ventilet vos sicut triticum : ego autem rogavi Patrem meum, ut non deficiat fides tua*. Vide quid dicit, et intellige. Ventilatur Petrus, ut Christum negare cogatur. Incidit tentationes, quædam locutus est quasi plena palearum : sed locutus est verbo, ut fundatior esset affectu. Denique flevit, et paleas suas lavit, et illis tentationibus meruit, ut pro se Christus interveniret. Quanto majus est patrocinium, quam perturbationis illius tentamentum? Et ideo plus quam passus est, adquisivit; adquisivit enim Christum sibi patrocinantem. Cogitur autem adversarius sanctos Domini ad sua damna tentare. Dum enim tentat, meliores reddit; ut qui tentatur, possit et alios instituere, qui sibi ipse invalidus videbatur. Denique Petrus Ecclesiæ præponitur, postquam tentatus a diabolo est. Ideoque ante significat Dominus quid sit illud, quod postea eum pastorem elegit Dominici gregis. Nam huic dixit : *Tu autem conversus confirma fratres tuos*. Conversus est ergo sanctus apostolus Petrus ad bonam frugem, et ventilatus est sicut triticum; ut esset ipse cum sanctis Domini unus panis, qui nobis esset alimentum. Dum enim Petri actus legimus, Petri præcepta cognoscimus, fit nobis vitæ æternæ et salutis alimentum.

42. *Vendidisti*, inquit, *populum tuum sine pretio*. Emendi et vendendi videtur æqualis quidam esse contractus : sed tamen si ementis et vendentis affectum consideres, unusquisque sibi viliorem vendit, et complacitum emit. Ut enim præter id genus hominum loquamur, qui negotiationem vendendis mancipiis exercent; non facile quisquam vendit nisi eum, qui sibi displiceat, et quem usui suo inhabilem putet : et iterum, unusquisque emere desiderat eum, quem utilitati vel ministerio accommodum judicaverit. Sed et ipsi qui in vendendis mancipiis sumtum exercent suum, et sectantur lucra; utique ita viles habent eos, quos vendunt, ut eis viliores sint quam pecunia : et sæpe etiam ipsi quos negotiationi suæ magis habiles æstimaverint, malunt tenere, quam vendere.

43. Ita ergo et Deus viliorem vendidit, potiorem emit. Vendidit populum Judæorum, non inclementia Dei, sed sua culpa; quibus recte dicitur : *Ecce peccatis vestris venditi estis, et propter iniquitates vestras dimisi matrem vestram*. Hoc itaque genere venditus populus Judæorum, emtus est populus Christianus : ille peccato venditus, hic emtus sanguine. Unde Petrus ait : *Pretio*

emti estis, non corruptibilibus argento, vel auro emti estis .... sed pretioso sanguine. Quis est sanguis pretiosus, nisi Agni illius immaculati, hoc est, Domini nostri Jesu Christi? Ergo sine pretio populus Judæorum, pretiosus autem populus Christianus. Ille pretium non habet, quia peccatum habet: iste in pretio est, cui peccatum remissum est. Unde recte Ecclesiæ filiis dicitur: *Pretio emti estis, nolite fieri servi hominum.* Si tibi dicitur, ne servus fias hominum, et perdas propriam libertatem; multo magis dicitur tibi, ne servus fias peccati. Et iterum, ne servus fias serpentis inimici et adversarii: sed servias soli Domino, qui propria te redemit caritate; quia ipse est suorum redemtio servulorum.

44. Non vendit ergo Dominus nisi servum malum: non vendit utique bonum. Nam etsi Joseph venditus est, non dixit tamen Propheta: A Domino venditus est Joseph; sed: *In servum venditus est Joseph*, quem fratres proprii vendiderunt: quem Dominus tamen in figura propriæ passionis redemit a servitute, renovavit ad gratiam. Vendiderunt itaque eum fratres, et acceperunt pecuniam: sed Dominus eum non solum libertati reddidit, sed etiam dignitate cumulavit. Figuram autem in eo fuisse Domini Jesu ostendit Scriptura, quæ dicit: *Filius meus zelo appetitus..... ad me revertere.* Et alibi: *Primogenitus tauri decus ejus;* eo quod exaltaverit Deus Pater cornu Christi sui.

45. Qui ergo venditur, vilis et sine pretio est; quasi qui magis non sit, quam qui sit. Unde et Aquila dixit: *Tradidisti populum tuum, ut non esset.* Et Symmachus: *Tradidisti populum tuum sine substantia.* Non sunt enim, qui repudiantur a Christo: sunt autem qui eliguntur a Domino; quoniam Dominus vocavit quæ non sunt, tamquam quæ sunt: et electæ sunt gentium nationes, ut destrueretur perfidia Judæorum. In nihilum ergo traditus est ille populus; quia peccato suo venditus est; nullam enim habet culpa substantiam.

46. Unde dictum puto: *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum;* hoc est, gratis nos dispersisti per nationes. Neque enim tu quidquam per commutationem accipis, ut animam tradas hominis; nihil enim tibi gratius est animæ conversione: sed si converti detrectat, ipsa se tradit in nihilum; ut peccato et flagitio mancipetur. Ideo ut sine pretio et sine commutatione degenerem populum vendidisti. Unde in posterioribus ait: *Non enim est illis commutatio.* Quare non est illis commutatio? *quia non timuerunt*, inquit, *Deum.*

47. Duplex autem intellectus quare commutationem non habuerit populus erroris; quia non potest homo argento, vel auro, vel possessionibus redimere animam suam. Quam enim dabit commutationem animæ suæ; cum illa temporalia vel caduca sint: anima autem permaneat vel ad præmium, vel ad pœnam? Non fuit autem illa commutatio etiam in impiis, quæ est in resurrectione, de qua dicit Apostolus: *Omnes resurgemus, non omnes immutabimur.* Potest quoque et sic intelligi, quia etsi pauci redemti immutari meruerunt; ut Abraham, Isaac, Jacob, Moyses: non tamen ad omnes commutatio ipsa pervenit. Est etiam illud, ut non sit multitudo in commutationibus gravium peccatorum; secundum quod scriptum est, quia *quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia in judicium: quosdam autem et subsequuntur.* Quæ gravia sunt atque manifesta, præcedunt, et sine ulla dubitatione merguntur: quæ autem leviora sunt, bonis operibus sæpe relevantur. Beati enim quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Ubi autem iniquitas propendet, nulla bonorum operum commutatione revocatur.

48. Ergo et si quis redemtus est de populo Judæorum, non ideo redemtus quia multam habuit æstimationem sui, nec quia multitudinem habuit in commutatione sua: sed redemtus est gratis; quod te docet Apostolus dicens: *Reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt.* Ubi autem gratia, non utique merito operum, nec justificatione virtutum: sed liberalitate donantis, electione redimentis; quod æque

Scriptura te docuit, dicente apostolo Paulo : *Si autem gratia, jam non ex operibus : alioquin gratia jam non est gratia.* Quid ergo quod quærebat Israel, hoc non est consecutus? Quare non sit consecutus, agnosce ; quia se justificare cupiebat, quia operum suorum jactantiam requirebat, quia fidem non detulit, nec gratiam recognovit. Et ideo electio consecuta est, quæ vocantem audivit, advenientem suscepit *.

49. Merito ergo in persona populi illius dicitur : *Posuisti nos in opprobrium vicinis nostris : illusionem et derisum iis, qui sunt in circuitu nostro.* Qui sunt isti finitimi, et quemadmodum ad viciniam Israelitæ populi pertinuisse videantur, non est facile discernere ; si spiritalis vicinia requiratur, habens quoddam lumen cognitionis ad investigandum mysterium Christi : præsertim cum in ipso libro Salomonis qui scribitur Ecclesiastes, didicerimus quia quo magis quæritur sapientia, eo profundior judicetur. Sic enim scriptum est : *Dixi, sapientiam requiram, et ipsa longe facta est a me, longe magis quam erat : et in profundo altitudinem quis inveniet ejus?* Unde diffidentia oboritur mihi scrutari divinitus spirantis Scripturæ mysteria, et ejus examinare sermones : quod ille digne potuit, qui inter perfectos sapientiam loquebatur. Ego perfectos video, nec immerito perfectos dixerim ; cum videam vos sensus exercitatos habere, ad discretionem boni et mali : sed et ipse tamen qui sciebat solidiores capere cibos, adjumenta quærebat; ut in eo verbum Domini curreret. Nec iste quoque sine precatione hoc potuit usurpare, ut laudatio ejus jucunda fieret Deo ; non enim usurpantis, sed precantis adsertio est.

50. Tamen ne penitus refugisse videamur, consideremus qui vicini tribubus fuerint Judæorum. Nam ut vetera recenseamus, Philisthiim tribui Judæ finitimi habebantur : ex alio latere iidem tribui Ruben appropinquabant. Ammonitæ quoque in deserto erant : et qui erant in finibus Tyri et Sidonis, Galilææ copulabantur ; hoc est, tribui Zabulon, et tribui Nephthalim, quæ erant in Galilæa ; sicut Esaias dixit : *Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem.* Unde potest quis colligere, quæ proprietas uniuscujusque singularum fuerit tribuum, ut certis quibusque finitimis jungerentur ; quo paulatim etiam gentibus infunderetur cognitio cœlestium sacramentorum. Quod utique potest intelligi de illa muliere Chananæa, quæ exivit de finibus suis, ut Domino Jesu occurreret transeunti, et posthabitis simulacris suis, adoraret verum salutis auctorem : cui testimonium dedit Dominus noster Jesus Christus, quod magna esset fides ejus. Resplendebat quidem jam gratia Evangelii, et præsentiæ lumen augustæ : sed tamen quia sponte exivit, et misericordiam postulavit, et Dominum pia voce confessa est, et quasi fastidio habita, in clamore petitionis propriæ perseveravit ; non mediocrem prærogativam accepit istiusmodi mulier, quæ prima exivit de gentium nationibus, et perseveranti obsecratione tantum Domini testimonium meruit reportare.

51. In quo quidem loco velut dubitasse quosdam cognovi, quid sit quod ait : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel ;* quasi nobilitatem generis electi ad salvandas animas Dominus quæsisse videatur, qui venit ut omnes redimerentur. Sed ostendere dignatus est propositum, quod eos quos primo elegerat, nequaquam refutare cupiebat ; et sæpe devios et errantes tamen paterno quodam revocare quærebat affectu. Sed ubi ipsi auctorem proprium reliquerunt, sciens se Deum montium esse non vallium *, et regnum cœlorum non a fastidientibus, sed a cogentibus diripi, paulatim conversus ad gentes est ; ut et nationum plus probaretur affectus, et illorum merito pertinacia condemnaretur.

* Hunc locum intellectu difficilem prætendunt ed. Bened., multumque in explicando eo laborant : sed quid impedit quominus per *electio* populum electionis, christianum scilicet intelligas, post verba autem *vocantem* et *advenientem* Christum subaudias?

* Alludit ad locum III Reg. 22. 28

32. Quid deinde sibi vult quod ait: *Non licet accipere panem filiorum, et mittere catulis?* Utique filios dixit Israelitas, hoc est, populum Judæorum: catulos autem populum nationum. Quid ergo? Divitum aut nobiliorum est accipere sacramenta cœlestia, et non eorum qui magis ad cognitionem mysterii cœlestis pio mentis fervore contendant? Et si Israelita fuerit aliquis remissus et negligens, vel contumax, qui rejiciat post se sermones Dei: Chananæus autem qui impigre velit adquirendis mentem intendere sacramentis; ille potius qui dissimulat, quam iste qui defert studium, præferendus est? Non utique. Et ideo diligenter oportet intendi quid expresserit: qui cum dixisset: *Non licet accipere panem filiorum, et mittere catulis*; respondente Chananæa: *Quia et catuli canum edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum*; studium ejus humilitatemque laudavit, quæ non sibi profundum sapientiæ a primordio vindicavit; quamvis de finibus Tyri et Sidonis jam esset egressa: sed micas quasdam verbi salutaris quæ de mensa dominorum suorum caderent, crederet colligendas. Qui enim diligenter et subtiliter Scripturæ verba rimatur, is ad altitudinem mysteriorum pervenire consuevit. Unde et huic dicitur: *Magna est fides tua: fiat tibi sicut vis*; hoc est, ut aperiatur tibi ostium verbi, et refulgeat vitæ æternæ salubre mysterium.

33. Ergo qui vicinus est, exeat, et Christum videre desideret, et in oratione clamet; sicut ista Chananæa exivit de finibus suis, et Christum vidit, et jugi voce clamavit, ut ejus misericordiam reportaret. Credentibus itaque Chananæis Judæus in opprobrio sit; quia ipse non credidit: et illudi sibi doleat, et derideri se ab iis qui in circuitu sunt, ingemiscat.

34. Et videtur prophetia hæc esse de nationibus credituris; maxime cum sequentia istud ostendant, quia ait: *Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis*; quia Judæorum delicto salus gentibus: et quæ illis in figura gesta sunt, ad cognitionem nostram profecisse, Apostolo auctore, cognovimus. Et vere in opprobrium positi sunt gentibus; quia gentes opprobrium crucis Dominicæ omnibus divitiis sæcularibus prætulerunt. Qui autem crucem illam putavit opprobrium, et quasi opprobrium refugit, is vere in diuturno mansit opprobrio. Tamen quia non secundum carnem Israelitæ videntur, qui potuerunt dicere: Quia inique non egimus in testamento Domini, nec recessit retro cor eorum a Domino; vide ne iis se in circuitu positis illusioni et derisui fuisse commemorent, de quibus dicit Dominus: *Circumdederunt me vituli multi*. Circumdederunt enim eum persecutores, quando secundum consilium voluntatis suæ subiit passionem. Unde et alibi ait: *Circumdantes circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum in eos*. Ideo melius est viam rectam tenere, in qua facinorosi ambulare non possunt. Cito cadunt, quia non in directione ambulant. Unde et illi quando voluerunt Jesum Dominum comprehendere, ubi respexit eos, ceciderunt. Propter hos igitur qui in circuitu ambulare consueverunt, Angelum Dominus apposuit, qui a tergo insidiantes repellat inimicos. Prætendit igitur Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eos tuetur atque custodit. *In circuitu* enim *impii ambulant*; sicut scriptum est. Vide itaque distantiam. Impii in circuitu ambulant: Angelus autem prætendit in circuitu eorum, qui non ambulant in circuitu; et ideo prætendit, ut eruat justos ab insidiis persequentium. Justi ergo spiritales Israelitæ videntur esse qui hæc loquuntur; eo quod tentationibus sæculi subjacuerint, et opprobrium fuerint vicinorum; hoc est, eorum qui Hierusalem patriam non incolebant. Illusioni etiam fuerunt spiritalibus nequitiis et potestatibus, contra quas justis lucta esse consuevit. Denique historia te doceat quod abducti Judæi in Babyloniam, etsi propter peccata sua videbantur esse subjecti; tamen multo meliores gentibus habebantur. Pejores enim erant in circuitu eorum, qui insultabant eis; cum ipsi peccatorum gravium essent mole curvati.

55. Primus ergo intellectus de captivis patribus usurpandus est, quibus insultaverunt Assyrii, illudentes eis in Babylonia : quibus etiam rex ille nequissimus dominabatur Nabuchodonosor. Secundus intellectus ad altiora referendus est, quod sævissimus rex diabolus est : ipse est Assyrius Nabuchodonosor, qui bonis insidiari solet; ut eos in peccatum trahat per carnis illecebram. Adtende igitur hunc regem eo loco, ubi dicit Apostolus : *Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati*; hoc est, in illa lege carnalis illecebræ. Adversarius leo est, qui urget obnoxios, justos fatigat. Unde pulcre posuit Aquila : *Spretionem et pompam posuisti nos iis, qui in circuitu nostro sunt*. Ita enim despicabiles æstimabantur, qui theatrum facti sunt huic mundo, et Angelis et hominibus; quia etsi in Testamento non peccent Dei, nec carnis illecebris reflectantur a Domino; tamen quasi in pompa quadam circumferri videntur et despici : quandoquidem peccatores humilitati justorum insultare consueverint; ut opprobrium ducant crucem Domini Salvatoris, humilitatemque justorum. Denique quasi in quadam pompa theatri constitutus Apostolus dicit : *Placeo mihi in injuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis*. In istis placet sibi, qui omnia quæ mundi sunt, detrimentum putat; ut Christum lucrifaciat, solum per vitam, et mortem requirens : cui vivere Christus est, et mori lucrum, ut inveniatur in Christo.

56. Adjiciunt adhuc isti Israelitæ dicentes : *Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis*. Quibus gentibus posuisti, nisi credituris? Ea enim quæ acciderunt Judæis, in similitudinem figuræ facta sunt; ut fieret nobis typus et figura excidium Judæorum, atque ex illa similitudine per parabolam, solutionem præsentibus requiramus, quo exempla eorum cavere possimus. Deinde quia Judaicæ res omnes quasi parabolæ sunt; hoc est, quasi figuræ egentes solutione. Denique Dominus Judæis in parabola loquebatur; ut imperiti non intelligerent, intelligerent sapientes; ut intelligebant Apostoli, et in quo movebantur*, interrogabant Dominum ; Judæi autem nec intelligebant, nec iterum discere non intellecta cupiebant.

57. Quid sit parabola, accipe. *Abraham igitur duos filios habuit : unum de ancilla, et unum de libera*. Non intelligebat hoc Judæus nisi secundum litteram. Nesciebat quis de filiis duobus acciperet hæreditatem patris; quia ad carnalia propendebat. Egebat parabola solutione. Venit gentium Doctor, et fides nationum, et intellexit quod duæ illæ mulieres duo sint Testamenta: unum a monte Sina, quod in servitutem generavit populum Judæorum, quod est Agar. Et ideo Sina, quod per interpretationem mensuram ejus significat: mensura autem Legis est, superabundans autem gratia est. Sina quoque merces dicitur, et convenit populo Judæorum, qui justificari se mercede operum, quam fidei gratia maluerunt. Ergo quæ sub Lege erat Hierusalem, cum filiis suis serviebat : quæ autem sursum est Hierusalem, libera est. Et ideo Sarra, quæ principalis dicitur, libertatem habet; quod princeps sui sit, qui justus atque integer est. Ex duobus igitur Testamentis duo populi : unus Judæorum, alius nationum, qui in Christo credidit. Ille Judæorum, qui non credidit, servit : ipse est secundum carnem natus; quia secundum carnem interpretatus est Scripturam divinam, et secundum litteram, non secundum spiritum. Qui autem de libera, natus est per repromissionem ; hoc est, cui repromissio ex fide, ipse est Ecclesiæ filius, tenens gratiæ libertatem propter quem Ecclesia dicit : *Expelle ancillam, et filium ejus; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac*. Et Apostolus ait : *Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ*. Hæc est ergo solutio; quia quod ignorabat Judæus, fides gentium solvit, infusa a Paulo doctore mentibus nationum. Ideo ergo illorum gesta nobis in parabola sunt.

58. Sed et Dominus dixit : *Factus*

* Hoc est, anxii atque dubii erant.

sum illis in parabolam : adversum me exercebantur qui sedebant in porta. In parabolam autem factus; quia dicitis, inquit : *Medice, cura te ipsum.* In parabolam factus est; quia sedentes in porta increpabat; in exitu enim non otiosi, sed exerciti esse debemus. Ideoque scriptum est : *Videte, ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato ;* hoc est, non in otio, sed in negotio. Ergo pigri sedebant Judæi; quia stare non poterant, qui veræ Hierusalem atria nesciebant; si enim scivissent illam Hierusalem, requisivissent. Isti ergo fatigati in porta sedebant. Nec solum dixit, *sedebant;* sed etiam oderant Dominum in portis redarguentem. In porta enim erat, qui subiturus erat sui corporis passionem, per quam migraret e terris, rediret ad cœlum. In porta erat cum diceret : *Ambulate dum lucem habetis.* Quid est ergo *Factus sum illis in parabolam;* nisi quia finis Legis est Christus, et mors ejus solvit ænigmata prophetarum; eaque quæ ante Judæis erant incognita, cum prophetarentur, postea manifestata sunt Dominicæ passionis effectu? Factus est illis in parabolam; quia quasi vilem se præbuit, ingerens se illis, nec refugiens eorum seditiones, et perducens eos ad tempus beneplaciti sibi ; ut moreretur pro omnibus hominibus, quo illius sanguine genus hominum mundaretur.

59. Similiter in parabola scriptum est : *Non alligabis os bovi trituranti.* Solvit hanc parabolam Apostolus dicens : *Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique dicit? Nam propter nos scripta sunt. Quis est qui arat, nisi qui in spe arat;* ut in judicio Domini metat? Et ideo quasi boni agricolæ, ubi propter spem inarata* fuerit terra nostra continentia corporali; non carnalia, sed spiritalia seminemus : quoniam de carnalibus corruptela colligitur, de spiritalibus vita æterna adquiritur. Typus itaque et figura nobis sint gesta majorum. Typus lex scripta in cordibus nostris, ut nobis in ea quædam futurorum figura, non veritas sit. Lex ergo quasi figura sit nobis : Evangelium quasi lumen et signaculum veritatis.

60. In parabola ergo Dominus ostendit se Judæis : sed non intellexerunt parabolam; quia medicum non receperunt, qui curaret animas laborantium, et omni ægritudine et inæqualitate incommoditatis absolveret. Factus est etiam in parabolam, quia carnem suscepit, quam crucifixerunt Judæi, non intelligentes parabolam spiritalem. Eousque enim non intellexerunt, ut cum auctorem vitæ crucifigerent, et suspensam in cruce cernerent carnem Domini salutarem, moverent caput. Nam si intellexissent, utique non insultassent, sed ingemuissent. Et tamen ipsa commotio capitis illis in similitudinem cessit; ut non hoc significaret quod illi sentiebant, sed quod mysteria declarabant. Illi enim secundum vulgi usum insultantes Domino movebant caput suum; sicut qui justis insultare desiderant, si forte eos viderint in hoc sæculo fatigari, movent caput.

61. Quæ commotio capitis geminum intellectum habet. Reprehensibiles enim videntur secundum Scripturæ auctoritatem, qui movent caput; cum dicat et Matthæus : *Qui transibant, blasphemabant Dominum Jesum moventes capita sua.* Et Marcus : *Qui præteribant.* Transeuntes autem quod reprehensibiles æstimentur, docet hic ipse propheta, qui dicit de vinea sabaoth : *Et vindemiant eam omnes transeuntes viam.* Denique et qui sequitur versus, hoc signat : *Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam.* Et in posterioribus ait : *Et non dixerunt transeuntes viam : Benedictio Domini super vos;* eo quod qui transit, et non stat in atriis Domini, non dat benedictionem. Ita ergo Judæi movebant caput super Dominum Jesum, ut præterirent, qui firmum solidumque fidei vestigium habere non poterant. Movebant autem caput suum, quorum caput Christus esse debuerat, quem non debuit dimovere et deturbare perfidia Judæorum. Sed quia non passi sunt membra se esse Christi, ideo caput eorum non fuit Christus. Non erat etiam Lex caput eorum, quia exspoliabantur et Lege a

* *Inarata*, id est, *arata*. Nam alioqui sæpe sumitur pro, *non arata*.

populo nationum. Non fuit his caput verbum Dei; quia amiserant prophetas, et apostolos non habebant. Hoc de reprehensibili commotione capitis dictum sit. Est tamen et laudabilis capitis commotio: reprehensibilis Judæis, laudabilis populo nationum. Quid est enim caput, nisi quo sensus sunt? Oculi enim sapientis in capite ejus; quos moveri oportet oculos, id est, mentis tuæ sensus, ne aliquo torpore pigrescant. Move ergo prudentiam tuam, move sapientiam, move cogitationes tuas cœlestium collatione sermonum, et propheticorum disputatione verborum; ita ut non pecces in Testamento Dei, sed fides firma sit. Sunt enim hæretici qui movent sensus suos; ut perfidiam tamen, non fidem excitent.

62. Sed jam expressius de ipsa capitis commotione quæ in similitudinem populi est posita, dicendum est. Quis est caput populorum, nisi Christus? Caput enim mulieris vir, caput viri Christus. Sed et Lex caput intelligibilis mulieris. Denique sub Lege tamquam sub viro est populus Judæorum; quia Lex νομος dicitur græce; et ideo Synagoga νομῳ quasi masculo copulata est, sed Legi corporali, non spiritali; hoc est, ritui Legis judaico, cujus vinculis illigata est, legitimi nesciens sacramenta conjugii. Si autem mortua fuerit Lex, hoc est, Legis interpretatio corporalis; tunc plebs quasi mortuo conjuge priore, legitime nubet secundo viro, qui ex mortuis resurrexit. Est etiam caput mulieris hujus* Evangelium. Unde quidam mystice interpretati, mortificato ritu judaico, tamquam fratri defuncti Evangelio mulierem eam nubere ex Lege voluerunt; quia Lex annuntiaverit Evangelium. Ideo prior Lex vir, postea secundi viri nuptiæ, hoc est, Evangelii sacramenta sunt. Duo enim quasi conjugia, duo sunt Testamenta. Unum conjugium vetus est Testamentum, quod morte viri prioris solutum est. Et ideo mulier illa cui Lex mortua est, recte in secundum conjugium convenit, hoc est, Testamentum novum. Sic duobus fratribus una conjungitur, cui superiora peccata moriuntur, meliora postea sacramenta renovantur. Hoc nobis Apostolus evidenter exposuit dicens: *Quoniam quæ sub viro est mulier, vivente viro, ligata est legi*; hoc est, viri sui legi, ut ei debeat castitatem: *Si autem mortuus fuerit vir, soluta est a lege viri*; id est, ut cui velit nubat, dummodo mortuo viro, nubat; quia *vivo viro*, inquit, *adultera vocabitur, si juncta fuerit alteri viro: si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ita ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro*. Hoc sacramentum etiam ad Christum et Ecclesiam pertinere, etiam alibi demonstravit *quia magnum est sacramentum*. Hic quoque non prætermisit dicens: *Itaque, fratres mei et vos mortificati estis Legi per corpus Christi; ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit*. Quomodo mortificatus est Legi; nisi ut tibi Legis umbra moriatur cum accedis ad sacramenta cœlestia? Nec enim aliter debes accedere ad Evangelium; nisi solutus interpretationis corporalis impedimentis. Alioquin adulterium est, veris falsa miscere: pudicitia autem spiritalis, si anima tua exuta omnibus impedimentis deviæ cogitationis, sine ruga accedat ad Dei verbum. Ergo sicut Ecclesiæ caput Christus, ita et Synagogæ caput Lex; hoc est, iis qui sub Lege sunt: propter quos Apostolus fecit se esse sub Lege, cum sub Lege non esset; ut eos qui sub Lege sunt, lucrifaceret. Et iterum doctor gentium factus est, quasi esset ipse sine Lege; ut eos qui erant sine Lege, adquireret Christo. Pulcre autem ait quod sine Lege Dei non esset, et in Lege Christi permaneret.

63. Lex autem Synagogæ caput non a principio; quia Christus erat caput veteris Synagogæ, quam Moyses fundavit et condidit. Denique audi dicentem quia verbo Domini fundata est. *Fide*, inquit, *Moyses grandis factus negavit se esse Pharaonis regis nepotem. Maluit enim afflictis compati, quam temporalibus delectari: majoresque divitias æstimavit, et prætulit thesauris Ægypti, improperium Christi. Adspiciebat enim mercedem repromissionum Dei*, quæ est resurrec-

* *Mulieris hujus*, nimirum *intelligibilis*; hoc est, plebis Judaicæ, ut supra exponitur.

tionis gratia. Sed ubi propter perfidiam Judæorum mortuum est infidelibus Dei Verbum, et excidit pectoribus Judæorum; legis spiritalis intellectus occubuit, et nupsit Synagoga ritui corporali, observationique perfidiæ. Sed non fuit illa sobrietas spiritalium nuptiarum, sed adulterium castitatis. Ideo Synagoga libera esse non potuit, quæ male nupserat, et non crediderat resurrectionem Christi futuram. Unde bene ei nupsit Ecclesia, cui secundum sacram dispensationem secundum carnem mortuus est Christus; ut illa Judæa anima quæ ante fuerat ligata peccato, per mortem Christi absolveretur vinculo delictorum. Non nubit ergo mulier alteri viro, nisi mortuus fuerit vir suus; hoc est, nisi a vinculo legitimi amoris fuerit absoluta. Si autem mortuus vir ejus fuerit, liberata est.

64. Sane tenebatur ex Lege, ut fratri proprii conjugis copularetur; si semen nullum maritus ei reliquisset. Quod vinculum magis nectebat interpretatio litteræ, quam gratia spiritalis. Denique habebat in voluntate frater defuncti, ut si nollet, non acciperet fratris uxorem ad semen defuncti resuscitandum. Unde calciamentum suum solvere jubebatur, ut esset a nexu copulæ ejus exutus, quam a sui gratia ostendisset alienam. Sic enim scriptum est, quia solvebat vir calciamentum suum, et dabat proximo suo dicens : Hoc erit in testimonium in Israel. Et dicebat propinquus : Accipe, et adquire tibi tu. Et solvebat calciamentum suum. Dicebant etiam adstantes : *Det tibi Dominus uxorem, quæ intrat domum tuam, sicut Rachel et sicut Lia, quæ ædificaverunt utræque domum Israel, et fecerunt virtutem in Ephrata.* Sed hoc ex litteræ interpretatione Judæum ligabat. Cæterum figura erat, quod Christus venturus esset in terras, qui semen defuncti populi resuscitaret. Merito fratris; quia dictum est: *Narrabo nomen tuum fratribus meis;* et: *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem.* Vel quia Evangelium defunctæ Legis reparationem operaretur in posteris; ut semen quod Lex non reliquerat, Evangelii tenor resuscitaret.

65. Non mirum ergo si caput suum prava interpretatione moverunt; ut ipsi a se deturbarent sapientiam, suæ salutis auctorem : aut certe movendo caput suum, causa fieret commotionis capitis non paucis sed populis. Commotio hæc capitis facta est : quandoquidem in omnem terram exivit sonus eorum; ut fieret omnis terra Domini, et regnum Domini esset in nationibus. Unde et in posterioribus dicit : *Dominus regnavit, irascantur populi : qui sedes super Cherubim, moveatur terra.* Quod pulcre Aquila interpretatus est, ut ἀλλαγμα * diceret; hoc est, transmutationem, quæ est de loco ad locum, de Judæa ad populos nationum. Quod ex ea lectione quæ in Evangelio est, liquido poterit manifestari, quemadmodum Lex mota sit, dicente Scriptura : *Super cathedram Moysis sederunt scribæ et pharisæi. Omnia ergo quæ dicunt vobis, servate et facite : secundum opera eorum nolite facere; quæ enim dicunt, non faciunt. Alligant autem onera gravia, et imponunt super humeros hominum : ipsi autem digito suo nolunt ea movere. Omnia autem faciunt, ut videantur ab hominibus.*

66. Quid est, *sederunt scribæ;* nisi quia littera scribitur? unde et γραμματεῖς græce dicuntur scribæ, litteræ sequentes interpretationem, non spiritus intellectum; littera autem occidit. Litteram ergo occidentem sequentes, et ipsa appellatione resonantes scribæ : pharisæi autem sunt, hoc est, qui a veritatis unitate divisi sunt; phares enim interpretatur divisio. Dividunt autem pharisæi hoc genere verba Legis, ut resonent, et in ipsa meditentur : spiritalis autem mysteria Legis et sacramenta non videant. Nam si Lex spiritalis est, utique præcepta Legis sunt spiritalia et opera ejus spiritalia sunt.

* Pro ἀλλαγμα, quod sonat mutationem, commercium, ut ipse interpretatur Ambrosius, ferunt Ed. Benedict. ἀλαλαγμα, quod est victoriæ clamor seu cantus; atque ob hanc unius litteræ additionem decepti, vix credero se profitentur hoc ἀλαλαγμα genuinum esse. Recte sentiunt equidem, nos autem vix comprehendimus, quomodo eruditissimos homines tam facilis minusculi erroris emendatio effugerit.

Docentes ergo quæ Moyses scripsit, onera gravia ligant corporalibus Legis (gravia sunt enim quæ contraria jugo Christi sunt) et per doctrinam suam deviam gravia onera imponunt auribus audientium, quæ ipsi ne tantum quidem volunt movere, ut a corporalibus Legis ad spiritalia Scripturæ verba commoveant. Sic enim intelligendum est, quia digito suo nolunt movere illa; hoc est, nec exiguo puncto atque momento transferunt se ad intelligentiam spiritalem. Hinc est et illud, quod scriptum est: *Quod si in digito Dei ego ejicio dæmonia.* Quid sit digitus, interpretatur ipsa Scriptura, quæ dicit in alio libro Evangelii: *Quod si in Spiritu Dei ego ejicio dæmonia.* Digitus ergo Dei, Spiritus Dei est; Deus enim spiritus est, et nihil habet in sua substantia corporale, sed totus est spiritus. In Spiritu ergo Dei ejicit dæmonium, qui in digito Dei ejicit. Unde et sanctus David ait: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum;* hoc est, Spiritus tui opera sunt cœli, sicut et scriptum est: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

67. Ut ergo concludamus disputationem, scribæ et pharisæi nihil ad interiorem hominem referunt, qui ut ipse ad imaginem Dei et similitudinem factus est; ita in iis quæ cogitat et quæ meditatur, debet magis quæ spiritalia sunt, quam quæ carnalia cogitare. Totum ergo ad illum exteriorem, ad illum terrenum hominem referre contendunt: et ideo omnia eorum opera talia sunt, ut videantur ab hominibus; non ut placeant Patri, qui in abscondito videt. Timent enim sua opera revelare.

68. Hæc est ergo commotio capitis quæ facta est in populis: vel, sicut Aquila et Symmachus dixerunt, *in gentibus;* omnes enim gentes moverunt caput suum, ut Legem spiritaliter interpretarentur. Nemo secundum litteram Legis se putet esse salvandum; quia littera Legis maledictum habet: spiritus benedictionem adfert. Nemo ex operibus Legis justificari potest; quia sub maledicto sunt omnes, qui sub littera sunt. Fugiant ergo omnes maledictum Legis, et confugiant ad benedictionis gratiam; ut benedictionem habeant in cœlestibus, in Christo Jesu, qui mortuus est pro nobis, ut fides transiret ad gentes: qui et si vir fuit ante Synagogæ, nec ipsam deseruit, et nos redemit; illam enim non deseruit, ut reliquiæ salvæ fierent: nos redemit eligendo populos nationum. Hæc ergo electio gentium salus Judæis; reliquiæ enim non per opera sua, sed per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Gratia est ergo Christi quæ et nos redemit, et reliquias vivificavit. Commotio autem capitis facta est in gentibus: sed ex hac commotione non mediocris mutationis gratiam Judæi pertulerunt, quorum reliquiæ salvæ factæ sunt.

69. Sequitur: *Tota die verecundia mea contra me est: et confusio vultus mei operuit me.* Quid est quod interdum ex persona unius, interdum ex persona plurimorum psalmus hic dicitur? Namque a principio a pluribus cœpit, ut est: *Deus auribus nostris audivimus,* et cætera quæ sequuntur. Deinde ait: *Tu es ipse Rex meus, et Deus meus.* Iterum: *In te inimicos nostros ventilabimus.* Et postea: *Non enim in arcu meo sperabo;* et: *In Deo laudabimur tota die;* et: *Tota die verecundia mea contra me est.* Quid sibi vult ista mutatio, quæ frequenter in psalmis repetitur; sicut et in centesimo octavo psalmo ait: *Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est.* Hoc de uno, sequitur de pluribus. *Loquuti sunt adversum me lingua dolosa . . . . et posuerunt odium pro dilectione mea.* Deinde de uno: *Constitue super eum peccatorem.* Quod videtur in centesimo octavo psalmo aliud ad populum Judæorum referri, aliud ad Judam proditorem. Quando pluraliter dicta, ad populum: quando singulariter, ad Judam. Hic quoque possumus dicere, quando pluraliter dicta, ad sanctos: quando singulariter, ad Dominum nostrum Jesum Christum referri; quia æstimari potest et pro pluribus in Propheta loquutus, et ipse pro se. Et ideo dixerit: *Verecundia mea contra me est;* quæ dicitur ἐντροπη: ἐντροπη autem est, quando ve-

recundiam vult quis incutere alicui, ut inflectat propositum suum, sicut est: *Descendat nunc de cruce, et credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc eum.* Pulcre autem ait: *Tota die;* quia Incarnatio Domini nostri Jesu Christi lucem adtulit mundo. Dies itaque Incarnationis est, de quo idem dicit Dominus: *Ambulate dum lucem habetis;* et: *Abraham diem meum vidit.* Ergo hæc verecundia habet in se confusionem. Unde et Symmachus: *Tota die,* inquit, *confusio mea contra me est.* Quæ autem confusio Christi, nisi crux; quod nudus pependit in ea? Et bene, *tota die;* quia ex quo affixus est cruci, usque in horam nonam tenebræ factæ sunt: et post horam nonam lux refulsit usque in vesperum. Hic dies ex tribus primus *. Potest tamen et chorus sanctorum pluraliter de se, et singulariter loqui; chorus enim quasi singularem personam habet, sed numerus plurimorum est; sicut illud est: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.*

70. Quæ autem est confusio, quæ operuit Dominum Jesum, cum confusionem peccata faciant; ipsa sunt enim quæ operiunt peccatorem: hic autem peccatum non fecerit? Sed quemadmodum est confusio adducens peccatum, ita est confusio quæ peccatum abolet; ut confusio crucis Domini nostri Jesu Christi, per quam peccata mundantur. Est etiam omnis confusio bona, quam pro Christi nomine subeas, et admodum gloriosa; si verbi gratia in persecutione lex sit, ut verberetur Christianus, ut dignitatem amittat, ut careat privilegio **, ut in vincula ducatur. Hæc utique confusio, etsi privilegium non habet, habet gloriam piæ confessionis. Est autem et Christi confusio, sicut ipse ait: *Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundam et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est.* Bona ergo confusio. Plerisque tamen hujusmodi confusio Christi amara est; hoc est, non credentibus: jucunda credentibus.

71. Sive ergo velis confusionem Christi intelligere in crucem ejus, quæ Judæis videbatur esse confusio, qui insultabant ei; quasi erubesceret Christus in eo opere, in quo publicam operabatur salutem: sive etiam hanc confusionem, quæ ingeri videbatur, *a voce exprobrantis et obloquentis: a facie inimici et persequentis.* Erubescebat enim sic lapsum esse electum populum suum, et confundebatur in eos apud Patrem, quorum finis advenerat; præsens enim erat Filio Pater, a quo numquam potest Filius separari. Et ideo Pater audiebat dicentem Judæis: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*

72. Sunt autem qui etiam in confusione sua gloriantur; sicut illi de quibus dicit Apostolus: *Quia gloria eorum in confusione ipsorum;* quibus contraria est gloria Christi, qui crucem suscepit, nec confusionem refugit. Quam nos quoque minime timere debemus, nec formidine aut fastidio declinare; ne peccatum supra nos adducat, quæ potest adducere gratiam vitæ. Est enim et confusionis gloria, ut si in multos gentiles incidas, vel philosophos, et illi tibi objiciant crucem Christi, et verbo respondere non possis, nec salutaria quisquam audiat verba referentem, est confusio; *sed a voce exprobrantis et obloquentis: a facie inimici et persequentis.* Et ideo noli respondere insipienti ad insipientiam ejus: esto sicut homo mutus et tacens, et quasi non audiens verba insultantium et obloquentium; non quo respondere nequeas, sed quo respondere non debeas. Omni enim rei tempus: tempus tacendi, et tempus loquendi. Tacendum est, quando paratum non invenis auditorem: loquendum est, quando Dominus linguam eruditionis indulget; ut sermo tuus operetur in

* Hic sequitur B. Ambrosius eorum opinionem, qui mortis Christi Domini triduum ita explicabant, ut dicerent ejus primam noctem fuisse tenebras illas quæ Domino exspirante totum orbem operuerunt: primum vero diem, spatium illud lucis, quod inter easdem tenebras ac noctem sequentem intercessit.

** *Privilegium* jus singulare est, et in certæ personæ, vel causæ gratiam et favorem concessum. Christiani autem usque adeo quondam imperatorum edictis privilegiis suis spoliati sunt, ut infames declarati, reipublicæ fori ac militandi jure privati, atque adeo ad necem cujuslibet gladio nefaria proscriptione addicti fuerint.

affectibus audientium. Quomodo autem te audiat, qui ideo tibi obloquitur, eo quod salubrem tuum nolit audire sermonem? Aut quomodo tibi adquiescat, qui persecutor est, et velit te sibi vindicare? Aut, ut Aquila dixit, vel Symmachus, ut ulciscatur et puniat in te, quod Christi hæreditas ad gentes videatur esse transfusa? Longe itaque ista confusio a confusione et opprobrio peccatoris. Istius enim conscientia illuminatur, qui oblitus non est Dei sui: illorum confunditur, quorum ingenium caligat atque perturbat recordatio delictorum.

73. Et ideo bene sibi conscii dicunt: *Hæc omnia venerunt super nos, et obliti non sumus te, et inique non egimus in testamento tuo. Et non recessit retro cor nostrum: et declinasti semitas nostras de via tua.* Videtur versiculus ultimus non concordare superioribus. Nam quomodo declinarunt ii, quibus divinitatis nulla obrepsit oblivio, nec alicujus iniquitatis conscientia, nec ulla desidia? Sed si consideres quia justus vix salvus fit, intelligis profecto et ipsius nonnumquam titubare vestigia, et auctorem declinationis eorum Deum videri; quia ipse quoque patitur justos sæpe tentari, quo magis probentur tentationibus eruditi. Quis est autem tam fortis, ut nequaquam in tentatione moveatur; nisi Dominus adjutor ei adsistat? Denique conturbatus est et ipse propheta David; quia dixit in sua abundantia: *Non movebor in æternum.* Aut quis est ille quem locus afflictationis, et terræ corruptela non moveat; cum divina sententia neminem exceperit, qui sit ab exercitio et a fatigatione terræ hujus immunis, cui dictum est: *Maledicta terra in omnibus operibus tuis.... spinas*, inquit, *et tribulos germinabit.* Denique ipse Paulus Dominicæ vas electionis, a maledictione veteris sententiæ absolutus Domini Jesu passione; tamen captivum se duci in legem peccati vehementissime deploravit: nec quemquam nisi Christum a quo liberaretur invenit; cum eum lex sui corporis et umbra mortis urgeret.

74. Diximus sensum: sed expressius qui locus sit afflictationis, considerare nos convenit. Utrum hic mundus, qui in maligno positus est: an vero caro nostra, in qua anima nostra humiliatur, dum in istius carnis descendit societatem: an adversa quibus exercemur in hoc corpore constituti, in quo ingemiscimus gravati; quod nolumus spoliari, sed supervestiri? Gravis enim labor est dum exspectamus, ut absorbeatur mortale hoc a vita, quo nos exspoliare debemus; minore enim labore exspoliatur, quam absorbetur. Et vide ne ea diversitas sit exspoliantis se, et exspectantis ut absorbeatur a vita. Exspoliat gratia, absorbet pœnitentia: exspoliat sublimitas mentis, absorbet diligentia. Quomodo autem dubites quod afflictationis hic locus sit; quando corpus est mortis, in quo operit nos etiam umbra mortis? Et ideo ad lucernam illam semper debemus intendere, quæ est verbum Dei; ut sciamus quemadmodum nostri animi semitas dirigamus et vestigia mentis interna, ut lux animorum solvat tenebras corporales.

75. Pulcre autem et Aquilæ interpretatio quemadmodum intelligere debemus locum afflictationis, expressit dicendo: *Quoniam humiliasti nos in loco Sirenarum?* Ut non caro in vitio sit, sive natura; sed ea quæ carnem corruptibilem esse fecerunt. Denique Sirenas quarum secundo et tertio mentionem fecit scriptura divina, quasdam fuisse puellas gentilis tradidit historia, quæ vocis propriæ suavitate, canendi illecebris, audiendique studio illectos navigantes ad littus admovere navigia provocabant: eosque, cum gratiam vocis sequerentur, scopuloso in loco naufragium facere solitos vetustas posteris tradidit. Earum autem interpretatio hæc est, voluptas vocis, et quædam adulatio. Ita ergo sæculi voluptas nos quadam carnali adulatione delectat, ut decipiat. Ut ergo illic non littus in vitio erat; sed canora dulcedo, quæ faciebat asperitatem littoris non caveri: ita non caro in vitio; sed ea quibus caro ista sollicitatur et fluctuat. Denique mare si tempestas desit, quietum est: si procella sæviat, periculosum.

76. Et Septuaginta virorum videtur eam his sententia convenire; cum dicunt quia scriptum est: *Quoniam humiliasti nos*. Cujus interpretationis testimonia de scripturis sunt nobis arcessenda divinis. Ait enim in Deuteronomio: *Si exieris*, inquit, *in pugnam adversus inimicos tuos, et tradiderit tibi eos Dominus tuus in manus tuas, et deprædatus fueris spolia eorum, et videris in ea deprædatione mulierem bonam specie, et cohabitaveris cum ea*. Et infra: *Si nolueris eam postea, dimittes eam liberam..... quia humiliasti eam*. Vides ergo quoniam non natura sui eam, sed is qui ei integritatem pudoris eripuit, humiliasse perhibetur. Humilitas ergo operis est, per quod caro ista, peccati corpus effecta est, et locus afflictationis. Iterum alibi: *Si virgo desponsata fuerit viro, et inveniens eam homo in civitate dormierit cum ea, educentur ambo ad portam civitatis suæ, et lapidabuntur: et morietur juvencula; quia non exclamavit in civitate, nec invocavit hominem, qui subveniret: et vir*, inquit, *quia humiliavit mulierem proximi sui*. Et hic eadem est hujus causa sermonis, ut a corruptore humiliata dicatur. Tertium quoque habes de hac re testimonium, et plura, si quæras. Tamen de eodem libro audi: *Si quis invenerit virginem, quæ non sit desponsata, et vim faciens ei dormierit cum ea, et inventus fuerit, dabit qui dormierit cum ea, patri juvenculæ quinquaginta denarios, et erit uxor ejus, quia humiliavit eam: nec poterit dimittere eam per omne tempus, propter quod humiliavit eam*. Ipse sermo repetitus est, ut intelligas quia non conditio carnis videatur nos humiliare, sed culpa.

77. Nec tamen negare possumus quod multis humilietur et caro, loco ipso, illecebris ipsis, fragilitate quoque qua patuit errori. Quæ licet non a mediocri adversario serpente decepta sit; habebat tamen sui non mediocrem gratiam, antequam peccatum irreperet: in conspectu erat Dei Adam, in paradiso vigebat, cœlesti gratia refulgebat, loquebatur cum Deo. Numquid eum humiliatum ante legisti, nisi posteaquam prævaricatio eum humiliavit sua? Cujus vitii hæreditatem ad nos usque transmisit; ut in hoc corpore constituti nolimus peregrinari de corpore, et adesse Deo. Et ideo humiliamus animam nostram quæ se ad Deum gestit adtollere: sed corruptibile hoc corpus gravat animam, terrenaque habitacula præponderant; ut mens devota Deo frequenter inclinetur ad sæculum, nec se subjicere Deo possit; quoniam subjectionem sui sapientia carnis ignorat, quæ nostrum involvit affectum.

78. Dicentes hæc de nobis, quid de carne Domini nostri Jesu Christi dicemus? Qui utique suscepit carnis istius veritatem; et ideo *semet ipsum humiliavit usque ad mortem, mortem autem crucis*. Diligenter adtende, et considera singula. Vide quia volens suscepit hanc formam corporis nostri, et tuæ obsequia servitutis, in similitudinem hominum factus: non in similitudinem carnis, sed in similitudinem hominum peccatorum; omnis enim homo sub peccato. Ideo et specie inventus ut homo; ut scriptum est de eo: *Et homo est, et quis cognoscet eum?* Homo secundum carnem, sed ultra hominem secundum operationem. *Ut homo*, inquit, *humiliavit semet ipsum*; quia ad eos Deus venit qui humiliati fuerant, liberandos. Ipse se ergo humiliavit propter nos. Non ergo corpus illius corpus mortis; siquidem corpus est vitæ: nec caro illius, umbra mortis; siquidem fulgor est gloriæ: nec in eo locus afflictationis; siquidem in illo corpore omnibus gratia consolationis. Humiliavit se, ut disceres quid sit humilitas. Denique audi dicentem: *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde*. Ille se humiliavit, ut tu exaltareris; qui enim se humiliat exaltabitur. Sed non omnes qui humiliantur, exaltabuntur; multos enim crimen humiliat ad ruinam. Humiliatus est autem Dominus usque ad mortem; ut de portis mortis exaltaretur.

79. Ecce vide gratiam Christi, vide beneficia ejus. Posteaquam Christus advenit, hæc caro quæ erat umbra mortis, cœpit per gratiam Domini refulgere, et habere lumen proprium; unde et dictum est: *Lucerna corporis tui est oculus*

tuus. Sed vide de quo oculo dicat; non de exteriore, sed de interiore: *Si oculus*, inquit, *tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*. Interior utique est oculus, qui totum hominis corpus illuminat. Interior est etiam oculus, qui aufert toti corpori cæcitatem; quia scriptum est: *Si autem nequam fuerit oculus tuus, totum corpus tuum tenebrosum erit*. Vides in uno homine unde tenebræ nascantur, unde lumen oriatur. Ipse ergo tibi es caligo, vel lumen. Caligo iniquitatis est, tenebræ peccatorum: lumen innocentiæ. Ipse tibi ergo es vel injuriæ auctor, vel gratiæ: operatio divina nihil errat. Lumen in te ipso est; quia innocens infantia tua est. Pura mens hominis ante adolescentiæ lubricum, et juventutis errorem. Tu tibi ergo tenebras fecisti esse quod lumen est. Denique idem oculus, hoc est, sensus hominis, tenebrosus est in peccatore, splendidus in innocente.

80. Nec illud prætereamus quod Symmachus ait: *Afflixisti nos in loco deserto*. Ideo affligimur; quia interdum destituimur protectione cœlesti, et regio ista sub maledicto est, vel in lubrico sæculari. Necdum quoque benedixerat terram suam Dominus noster Jesus Christus; et ideo laborabant, nec ad lumen pietatis ejus oculorum spiritalium intendebatur obtutus. Deinde quia voluptas et delectatio mundi frequenter irrepit. Unde non vinculis hominis illius ligare nos atque vincire debemus, nec cera aures claudere: sed avertere aurem quotiescumque aliena a fide, et contraria vel adversa utilitati nostræ aliquis existimat obloquenda; ne in eo sermone operiat nos umbra mortis: et si quid tale profertur, nos tamen Dei verbum debemus inserere, quod mentis nostræ oculos fulgore disputationis illuminet.

81. Sequitur: *Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad Deos alienos. Nonne Deus requiret ista?* Aquila, *investigabit ista*, dixit. Symmachus, *inveniet ista? Ipse enim novit occulta cordis. Quia propter te morte afficimur tota die: æstimati sumus ut oves occisionis*. Quid est quod ait: Requiret Deus? Quasi si non requirat, ignoret: et sic requiret Deus oblivionem tuam quæ irrepsit, ut auferat ejus omne vestigium. Unde et Aquila dixit: *Investigabit ista*. Nam utique qui novit cordis occulta, quomodo quærit, cui etiam ea quæ sunt interiora, manifesta sunt? Siquidem apud Deum conscientia uniuscujusque se prodit, et cogitatio hominis apud eum se aut condemnat, aut purgat. Denique Aquila *visiones cordis* dixit, eo quod videat cor nostrum, et omnis nostri cogitatio cordis in promtu sit apud Deum, atque ei cogitationum nostrarum imago resplendeat. Bene illud ait Aquila: *In te morte afficimur*; quoniam in Christo mori, arduum, et gloriosum: et in ipso moritur, qui pro ejus nomine sacra passione est coronatus. Sed quid miraris quod requirentem Deum occulta cordis versiculus iste declaret; cum alibi Deum scrutatorem legeris cordis? Quid etiam miraris si verbis nostris majestas divinæ substantiæ explicari non possit, cum ait Apostolus: *Nolite ante tempus quid judicare, donec veniat Dominus, qui illuminabit occulta tenebrarum, et manifestabit consilio cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo*. Tenebras cordis sæpe loco criminis legimus; immo prope ubique. Vide ergo ne ista sint occulta tenebrarum, quæ sunt cordis occulta; ideoque tenebrarum nomen acceperint, quod ea ab aliis non deprehendantur, sed lateant. Et ideo Dominus in die judicii illuminaturus adseritur occulta tenebrarum; quia cor uniuscujusque manifestabitur, quod ante occultum erat: soli quidem Christo cognitum, qui sciens judicii sui gratiam ait: *Nihil est occultum, quod non manifestabitur*.

82. Sunt autem multa quæ propter verecundiam premimus, et ut impleamus cœleste mandatum, tacito apud nos tenemus affectu; ne videamur in iis quæ nostra sunt, gloriari; et eorum fructum vulgando incipiamus amittere. Sunt autem occulta sapientiæ, quæ raptus in paradiso apostolus Paulus audivit: et quia non licebat ea homini loqui, apud se tegebat: non quia usum eorum aut gratiam aliis invideret; sed

quod non licebat homini loqui, forte etiam homini audire non proderat; quæ tunc illuminabit Dominus, cum illuminandorum secretorum tempus advenerit. Vide ne etiam in Evangelio distantiam aliquam reperias, ubi dixit: *Nihil occultum, quod non manifestabitur: neque opertum, quod non revelabitur*. Illud tamen adstipulatur ad superiorem interpretationem, ut utrumque de bonis esse credamus; quia scriptum est: *Cognoscit Dominus qui sunt ipsius*. Suos ergo cognoscit, et eos cognoscit qui cognoscunt Deum: ignorat autem eos qui ignorant Deum; qui enim ignorat, ignorabitur. Dominus ergo quæ bona sunt, recognoscit: ea quæ sunt plena cognitionis divinæ, ea quæ sunt occulta sapientiæ, novit Dominus: adversatur autem ea, quæ sunt plena iniquitatis atque peccati.

83. Denique si istorum personam consideres, quos nulla divini cultus oblivio separavit, ut alieno Deo expanderent suas manus, atque aperire suas animas voluerint: intelliges quod in occultis suis non flagitia aliqua erant, sed ea quæ essent innocentiæ, continebant; quandoquidem morte afficiebantur pro Dei cultu, totaque die versabantur in morte; sicut et versabatur Paulus, qui ait: *Quotidie morior per vestram gloriam*. Et vere quotidie Paulus moriebatur secundum carnem, in jejuniis, in naufragiis, in diversis periculis, in miseriis constitutus: sed non totus moriebatur. Moriebatur homo ejus exterior, sed renovabatur interior: et ideo non deficiebat, cum tot periculis urgeretur; quia etsi exterior homo ejus corrumpebatur, interior renovabatur de die in diem; quia diem sibi uniuscujusque fides et gratia operationis illuminat. Unde nec Paulus apostolus noctem sciebat; quia qui renovatur, semper in luce est. An tibi non videtur in luce, qui Christi in se continet caritatem? Et ideo immolationis securus dura non refugit: nec eum persecutio ulla, aut fames, aut gladius potest a Christo Domino separare, quem vincula divinæ caritatis adstringunt.

84. Interim tamen in bonis etiam operibus mens humana turbatur, et tentationibus quatitur. Tamen et hoc justorum est, ut cum se tentari viderint, adjumentum deposcant; sicut apostoli in Evangelio, cum Christus dormiret in navi, tempestatem fluctuum formidantes excitaverunt Dominum Jesum, ut ab his formidinem propulsaret. Nonne tibi videntur sancti apostoli istos dixisse versiculos: *Exsurge, quare obdormis, Domine? Exsurge, et ne repellas usque in finem*. Certe etsi littera distare videatur, concordat sententia. Neque vero vel in corpore constitutus ita dormiebat Dominus noster Jesus Christus, ut ignoraret tempestatem maris, et exorta procella ventorum cognitionem ejus per altitudinem soporis excederet. Dormiebat corpore, sed virtute vigilabat. Et dispositio illa fuit, ut adscenderet in navem Dei Filius, Dei Verbum: adscenderent etiam simul discipuli sui: quos remissos et negligentes esse non passus, quasi de Domini præsentia et favore securos, somno corporis sese composuit. Ergo illa specie somni, dormire sese mundo huic, apostolis Verbum Dei demonstrabat. Vigilabat tamen ejus potestas et providentia, quæ excitavit tempestatem in mari; ut navis propemodum insurgentibus fluctibus operiretur: qua discipuli tempestate turbati, utrum salubris consilii se provisione fulcirent, an vero remedium excederent*, cognosceretur. Sed illis quibus Jesus non dormiebat, vigilabat fides: et ideo surgentes excitaverunt Dominum Jesum, dicentes: *Domine, salva nos, perimus*.

85. Vide si etiam illud discrepat ab Evangelio, quod de Jona legimus, qui dormiebat in ventre navis, et stertebat: in quo sacræ passionis figura præcessit. Sicut enim Jonas dormiebat in navi, et stertebat securus, quasi non metuens deprehendi; ita Dominus noster Jesus Christus, qui figuram illam sacramento suæ mortis implevit, tempore Evangelii in navi dormivit: et sicut ille tribus diebus et tribus noctibus fuit in ventre ceti; ita Filius ho-

* *Remedium excederent*, hoc est, præterirent omitterentque.

minis tribus diebus et tribus noctibus fuit in corde terræ, in sui corporis passione. Qui ubi se excitavit a morte, et somnum sui corporis relaxavit, ut pro salute resurgeret universorum, Discipulos visitavit. Hic est ergo verus Jonas, qui obtulit animam suam redemtionem pro nobis. Propterea ergo sublatus et missus est in mare; ut exciperetur et devoraretur a ceto, quo intra alvum ceti positus ejus interiora vacuaret. De quo ceto hoc dictum sit, audi Job dicentem : *Qui habet*, inquit, *magnum cetum captivum reddere*. Quis iste est? Utique cognoscis, cum legeris quod Dominus noster Jesus Christus captivam duxerit captivitatem; devicto enim adversario et inimico, nos qui captivi eramus, cœpimus libertatem possidere per Christum.

86. Denique ipsa oratio sancti Jonæ docet dominicæ passionis esse mysteria, cum dixit : *Clamavi*, inquit, *ad Dominum meum in tribulatione mea, et audivit me de ventre inferni*. Vides quia inferni ventrem dixit, non ceti? Dominus autem non in cetum, sed in infernum descendit; ut et illi qui in infernis erant, a perpetuis vinculis solverentur. Denique plerique etiam resurrexerunt. Quæ autem flumina circumdederunt Jonam, aut de qua abysso dixit Jonas : *Abyssus circumdedit me novissima, mersit caput meum in fissuras montium : descendi in terram, cujus seræ sunt continentes æternales?* Utique hoc ad personam Jonæ non quadrat, et convenit. Filius autem Dei descendit in fissuras montium, quando descendit in tumulum; ipsum enim Joseph, sicut Evangelium docet, posuit in monumento suo novo, quod excidit in petra, et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti. Denique et in alio libro : *Posuit*, inquit, *eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus erat*.

87. Quis autem est, qui cum voce laudis et confessionis Domino sacrificavit; nisi Princeps omnium sacerdotum, qui et vota pro omnibus vovit et reddidit? Solus enim effectus sui habuit potestatem. Sicut enim Jonas missus est in mare, et quievit mare a commotione sua; ita Dominus noster Jesus Christus venit in hunc mundum, ut mundum lucrifaceret, et sanguine suo omnia pacificaret, sive terrena, sive cœlestia. Adventu igitur suo redemit universos homines; et provocavit ad Dei cultum operibus suis, cum mortuos resuscitaret, sanaret infirmos, timorem Dei humanis infundens affectibus. Ipse est qui sacrificavit Domino sacrificium salutare pro nobis, et dignas conversionis nostræ hostias Deo obtulit : ipse est qui dormivit, et evigilavit.

88. Cavendum est ergo ne obdormiat peccatoribus; obdormire enim videtur iis, quibus non resurrexerit, et quos in finem repellit. Quis autem est qui repellitur; nisi qui peregrinatur a Domino, quia non peregrinatur a corpore? Quomodo enim possunt Deo placere qui in carne sunt? Et ideo non in carne simus, sed spiritu : adhæreamus Domino Jesu, qui se in octogesimo et octavo psalmo repulsum dicit pro nobis. *Tu vero repulisti pro nihilo, Domine, distulisti Christum tuum, evertisti testamentum servi tui*. Itaque repulsus in nobis factus est in opprobrium vicinis suis; ille enim suscepit opprobrium crucis, ut nos gloriam suæ resurrectionis indueret. Repulsus videtur, quasi mortuus; et perfusus confusione, quasi crucifixus : sed benedictus est in æternum, qui maledictionem sustulit, benedictionis gratiam comparavit.

89. Sequitur : *Quare faciem tuam avertis?* Avertere a nobis Deum faciem suam putamus, quando sumus in aliquibus afflictionibus constituti; ut tenebræ nostro offundantur affectui, quibus impediti fulgorem veritatis oculis nostris haurire nequeamus. Etenim si in nostrum Deus attendat ingenium, et nostram mentem visitare dignetur, certi simus quod nulla res nobis caliginem possit obducere. Etenim si vultus hominis cæteris membrorum partibus plus refulget : et quemcumque intuemur, vel incognitum agnoscimus, vel cognitum recognoscimus, quem adspectus noster latere non patitur; quanto magis Dei vultus quem spectat, illuminat! De quo ut cætera ejus sunt; ita et hoc præ-

vas electum sancti Apostoli, qui vere interpres est Christi, ut aptiore eum sensu et sermone nostris infunderet mentibus; unde ait: *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Domini in facie Christi Jesu.* Ubi igitur in nobis reluceat Christus, audivimus. Est enim fulgor æternus animorum, quem ideo Pater misit in terras, ut ejus illuminati vultu, æterna et cœlestia spectare possimus, qui ante terrena caligine tenebamur. Quid de Christo loquar; cum etiam Petrus apostolus dixerit ad illum claudum ex utero matris suæ: *Respice in nos*; qui respexit in Petrum, et fidei illuminatus est gratia? Neque enim accepisset remedium sanitatis, nisi fideliter credidisset. Unde cum tanta gloria esset in apostolis, audiens transire Dominum Jesum Zacchæus adscendit in arborem; quia exiguus et pusillus in turba eum videre non poterat. Vidit Christum, et lumen invenit. Vidit eum, et qui ante aliena rapiebat, sua contulit. Merito ergo dicunt isti: *Quare faciem tuam avertis?*

90. Aut fortasse propterea dicitur; quia desiderantibus Christi moram faciebat adventus. Ipse enim est vultus Patris, qui est imago et gloria Dei. Certe si non ad Incarnationis ejus hoc accipiamus sacramentum, recte etiam illud usurpant sancti dicentes: *Quare faciem tuam avertis?* hoc est: Etsi avertis, Domine, faciem tuam a nobis, tamen signatum est in nobis lumen vultus tui, Domine. Tenemus illud in cordibus nostris, et in intimo splendet affectu; neque enim quisquam potest subsistere, si tu avertas faciem tuam. *Omnia enim a te exspectant, ut tu des illis cibum in tempore. Dante te his, colligent: aperiente te manum tuam, universa implebuntur bonitate: avertente autem te faciem, turbabuntur. Auferes spiritum eorum; et deficient, et in pulverem suum convertentur. Emittes spiritum tuum, et creabuntur: et renovabis faciem terræ.* Agnoscis quæ sit esca, quam Deus hominibus subministrat? Ipse est cibus quem secundum voluntatem Patris unigenitus Filius ejus Dominus noster epulatur; sicut ipse ait: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlis est.* Hic cibus nobis est salutaris, et omnia Dei sunt salutaria.

91. Audis quædam Dei membra, cognosce virtutes. Manus quippe ejus, plenitudo bonitatis est: facies ejus, illuminatio mentis est. Et ideo semper ab eo speremus, in ipsum vota nostra et omnia studia dirigamus: nec desperemus, etsi corporaliter eum videre non possumus; neque enim desperavit Moyses, cui dictum est: *Non potes videre faciem meam; non enim videbit faciem meam homo, et vivet.* Et addidit: *Ecce locus apud me, stabis in petra: et cum transierit gloria mea, ponam te in cavernam petræ, et operiam te manu mea, donec transeam; et tollam manum meam, et videbis posteriora mea: faciem autem meam videre non poteris.* Non ergo videtur ab homine facies Dei. Est tamen locus in quo fide se monstret homini Deus. Est hic locus apud Deum: et ideo si steterimus in petra, id est, in carnis istius conscientia*, et fidei firmitate; etsi plenitudinem ejus videre non possumus, tamen quantum possumus, quasi reliquias ejus luminis hauriemus. Neque enim Moyses totam divinitatis ejus plenitudinem vidit, quæ habitat in Christo corporaliter: sed vidit posteriora Christi, vidit splendorem ejus ut homo, vidit ejus gloriam passionis, per quam regnum nobis cœleste reseravit.

92. Aquila autem: *Quare faciem tuam abscondis*, posuit; sed etiam cæteri, quod videtur convenire cum Moysi dictis, qui ait: *Demonstra te mihi*, quasi diceret: Noli vultum tuum mihi abscondere, sed magis demonstra videre cupienti.

93. Et addidit: *Oblivisceris*, inquit, *inopiam nostram, et tribulationem nostram.* De qua inopia dicit sanctus Propheta quod in oblivionem venerit Dei? Aut quæ est ista inopia, quam excidisse Deo nostro et Domino conqueratur? Non otiosa ista est inopia; nisi forte ea quæ protectorem Deum et remuneratorem habere consueverit. Si enim est

* Id est, in cognitione ac fide carnis Christi, quam petra illa præfigurabat.

inopia cui patet regnum cœlorum, recte isti inopiam suam divinis excidisse sensibus arbitrantur, qui animam suam humiliatam in pulvere deplorabant, et ventrem suum in terra hærere dicebant. Qui autem in terra hærent, videntur divina protectione privari. Quæ sit ergo ista inopia, audi: *Beati enim pauperes spiritu; ipsorum enim est regnum cœlorum.* Si ergo beata paupertas est, cui patet cœlum, terrenas istas divitias negligamus, corporalem redundantiam declinemus. Sequamur vestigia apostolorum, ante quorum pedes unusquisque quod habebat pecuniæ ex suorum agrorum pretio conferebat, ut pauperibus dispensaretur. Istam igitur inopiam Evangelicam hi sancti viri multo ante exercere cœperant; et ideo dicebant : *Oblivisceris inopiam nostram.* Tale est hoc, quale illud apostolicum : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te.* Bona ergo paupertas, quæ a pietate procedit, et virtutum exercitatione suscipitur.

94. Nec solum inopiam, sed etiam tribulationem suam in oblivionem Deo venisse deplorant. Bonæ sunt et tribulationes quæ sunt propriæ justorum, qui non pro meritis suis, sed pro pietate eas sustinent : in quibus justus non adteritur, sed dilatatur; sicut sanctus Propheta declarat dicens : *In tribulatione dilatasti mihi.* Et ipse Dominus Jesus ait : *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudinem.* Dilatavit sancto apostolo Paulo, quando ei oculorum lumen eripuit; ita enim confessus est Christum, quem negabat antea. Ideo vas electionis esse promeruit. Denique ut scias quia dilatavit Paulo Dominus Jesus, audi ipsum Apostolum dicentem : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est.* Aperi ergo os, confitere Christum; quia plenitudo est : ubi plenitudo, ibi etiam latitudo. Et quasi bonus magister qui discipulos habere optaret æquales, nos quoque hortatus est ut dilataremur, dicens : *Dilatamini et vos.*

95. Cum autem Deus alicubi in tribulatione dilatat; tunc fiet latitudo cordis, sicut arena maris innumerabilis. Quæ sit ista latitudo audi dicentem sanctum Salomonem : *Optavi, et datus est mihi sensus : et invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ.* Ut enim acciperet sapientiam a Deo, non divitias, non nobilitatem, non potestatem : sed sapientiam postulavit, et in illa omnia quæ etiam non postulavit, invenit. Unde Scriptura dicit quia talis erat latitudo cordis ejus, sicut arena maris innumerabilis. Unde hanc percipias latitudinem, ait de se ipso cognoscens : *In latitudine cordis tui describe eam.* Et ideo qui habet sapientiam, non in occulto teneat eam, non ad momentum; sed canat eam in exitu : ubique quod sentit, cum auctoritate prædicet.

96. Symmachus autem pro tribulatione afflictationem posuit. Sive tamen afflictatio sit, sive tribulatio, opus est ut nos maneamus in Domino, nec ab eodem recedamus; quoniam præsule Domino et adsistente nobis, omne certamen fortiter possumus sustinere. Si autem Dominum negligamus, et longe nos faciamus a Domino, facimus nobis adversarium fortiorem.

IN PSALMUM XLV ENARRATIO*.

PRÆFATIO.

1. TITULUS psalmi hujus ita inscribitur: *In finem, pro filiis Core pro occultis, psalmus ipsi David*. Quid est, *pro occultis*? Occultorum habuisse se cognitionem per revelationem Domini Jesu, in quinquagesimo quoque psalmo sanctus Propheta commemorat dicens: *Incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi*. Quæ autem illa sint occulta, in Evangelio sancto docemur, dicente Dei Filio, quod mysteria sapientiæ abscondita sint sapientibus, et parvulis revelata. Hæc sunt illa, ni fallor, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscenderunt: quæ præparavit Dominus diligentibus eum. Ergo in occulto cordis nostri occulta sapientiæ recondamus, non temere aliquibus divulgemus: nisi sacramentorum consortibus, quos Dominus vocavit ad gratiam suam, qui se in abscondito vult rogari; quoniam solus est, qui abscondita et occulta cognoscat.

2. Denique ipse Dominus ad percipiendam Legem solum Moysen, non absque Jesu tamen, in montem voluit adscendere. In Evangelio quoque Petro, Johanni, et Jacobo solis ex omni numero discipulorum resurrectionis suæ gloriam revelavit. Ita occultum suum voluit esse mysterium: et admonebat frequenter, ne cui facile quæ viderant, annuntiarent; ne offendiculum quisquam subiret infirmior, qui vim sacramentorum fluctuanti ingenio haurire non posset. Denique ipse Petrus nesciebat quid diceret, qui tria tabernacula Domino, et servulis crederet esse facienda. Deinde fulgorem gloriæ Domini transfigurantis se sustinere non potuit: sed in terram cecidit, ceciderunt et filii tonitrui Jacobus et Johannes et nubes operuit eos: nec potuerunt surgere, nisi postea quam Jesus venit, et tetigit eos, et jussit ut surgerent, et formidinem sequestrarent. Introierunt ergo in nubem, ut abdita et occulta cognoscerent; atque ibi audierunt vocem Dei dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite*. Quid est: *Hic est Filius meus dilectus*? Hoc est, noli errare Simon, ut servulis Filium Dei conferendum putes: *Hic est filius meus*; non Moyses filius, non Elias filius, quamvis alter aperuerit mare, alter clauserit cœlum. In verbo enim Domini uterque naturam vicit elementi, sed illi ministerium præbuerunt: hic est qui solidavit aquas, cœlum siccitate clausit, et quando voluit, in imbres resolvit. Ubi testimonium resurrectionis adsciscitur, adstipulantur ministeria servulorum: ubi gloria Domini resurgentis ostenditur, servulis splendor absconditur. Namque ipsos stellarum globos sol exortus obducit, et omnia earum lumina mundano sub sole vanescunt. Quomodo ergo sub æterno sole justitiæ, atque illo fulgore divino videri poterant stellæ carnales? Ubi ergo sunt illa lumina, quæ vestris ante oculis quodam miraculo refulgebant? Tenebræ sunt universa, comparatione lucis æternæ. Alii ministeriis suis Deo placere festinent: hic solus est verum lumen et æternum, in quo Pater complacet, vel in quo beneplacitum est mihi: ut meum

* Credibile est sequentium quatuor enarrationum singulas singulis sermonibus constare, cum psalmorum versiculi raptim percurrantur, et ultimorum expositio multo brevior sit quam priorum, ne scilicet ob moram longiusculam tædio afficerentur auditores. Hinc quoque forte non absurde colligas eamdem quæ unius, etiam aliarum ætatem esse. Quapropter cum manifestum sit explanationem psalmi 61 habitam fuisse post Gratiani cædem, alteram Ambrosii legationem ad Maximum, et Theodosii de hoc tyranno victoriam, sequitur eas omnes anno 390, cui multas hujusmodi Ambrosianas lucubrationes tribuunt historici, vix posse dici posteriores.

sit, quidquid hic fecit: et quidquid ego feci, Filii opus esse jure credatur. Ipsum audite dicentem: *Ego et Pater unum sumus*. Non dixit: Ego et Moyses unum sumus. Non dixit sibi et Eliæ ullum divinæ gloriæ esse consortium. Quid tria tabernacula præparatis? Non in terris habet iste tabernaculum, sed in cœlo. Audierunt apostoli, et ceciderunt pavore turbati. Venit Dominus, et levavit eos, et jussit ne cui dicerent quod vidissent.

3. Huic ergo tua occulta servato, cui David sua occulta mandabat * dicens: *Ab occultis meis munda me, Domine.* Munda enim debent esse receptacula, in quibus sunt pietatis occulta mysteria. Et ideo tibi dicitur: *Bibe aquam de vasis tuis, et de puteorum tuorum fontibus... et in plateis superfluant aquæ tuæ, ut irriguo fonte munderis.* Ideo tibi dicitur: *Vino torcularia tua redundent.* Ideo dicitur: *In tribulatione invocasti me, et liberavi te, et exaudivi te in abscondito tempestatis: probavi te in aqua contradictionis.* Est enim quædam in tribulationibus interna pectorum sæva tempestas, quando sunt foris pugnæ, intus timores. Est aqua contradictionis, quando velut quodam amarissimi salis æstu fluctuant nostræ cogitationes, nec ulla in profundo mentium definitionis stabilitate placidantur. Tunc tempestas in abscondito, tunc aqua contradictionis, quæ solo potest Christi sermone sedari, quo peccata nobis nostra dimittit, secundum quod ipse dignatus est dicere: *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.* Loquere, Domine Jesu: verbum tuum medicina est, verbum tuum lumen est, verbum tuum nostræ colluvionis ablutio est, verbum tuum fons est. Tu loqueris, et culpa lavatur.

4. Et quia de abscondito tempestatis, et de aqua contradictionis ductus est sermo, omnia nobis factum est Dei Verbum. Caro factum est, ut carnem servaret: aqua factum est, ut aquam contradictionis sua gratia temperaret, et amaritudinem impietatis auferret. Ideoque scriptum est: *Aqua alta verbum in corde viri.* Alibi *verbum*, alibi iterum *consilium;* ibi enim bonum consilium, ubi bonum est Dei verbum. Et ideo tibi Lex dicit: *Attende tibi, ne fiat tibi verbum malum in corde tuo;* et dicat Jesus: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Misit enim Deus Verbum suum, ut sanaret hominem; non ut perderet. Hoc Verbum medicina est, non pœna. Hoc Verbum in corde tuo, et in ore sit tuo: hoc Verbum sit in occultis, ubi diabolus insidiatur: intret Verbum, exeat diabolus. Nam si irrepserit diabolus, Christus recedit; quomodo recessit a Juda postquam se diabolus in cor ejus immersit. Et tu ergo dic: *Ab occultis meis munda me, Domine;* ne diabolus insidietur in occultis, sicut leo in cubili suo. Quod si Christi occulta pie fideliterque servaveris, insidiandi diabolo locus esse non poterit. Ideoque in psalmo nono David de occultis scribens Domini sacramentis; quod est conversio peccatorum, vocatio gentium, Dei regnum, præparatio cordis, judicium pauperum, refectio inopum; ante de occultis pectoris tui atque secretis exterminandum adversarium dicit: ne sedeat in occultis ut interficere cupiens innocentem. Ideoque tibi dicitur: *Intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito.* Illo tua descendat oratio, ubi eam audiat qui scrutatur abscondita: ibi tuam patientiam deprehendat, vel tegendæ injuriæ, vel jactantiæ declinandæ; occultat enim sapiens injuriam suam. Ibi est latibulum sapientiæ; *posuit* enim *tenebras latibulum suum.* Quærent me mali, et non invenient.

5. Ideo Abraham puteum fodit, ut aquam qui quæreret, inveniret: ideo puteum fodit Isaac: ideo Dominus Jesus sedebat ad puteum; erat autem ibi fons Jacob. Sedebat ad puteum, ut quæreres. Fons ibi est ubi Christus est. Fons est, ut aquæ superefiluant requirentibus; quo et universa carnis vel flagitia diluantur, vel restinguantur incendia. Hæc ergo est altitudo sapientiæ et scientiæ Dei; ut mali eam non inveniant, boni quærant, atque in ejus adquirendæ studio et meditatione versentur. Vis scire quam verum sit? Audi sapientiæ ipsius verba: *Petite, et dabitur vobis;*

* *Mandabat*, id est, oratione commendabat.

quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. Pulsa ergo januam; quia Christus est janua : pulsa ostium Verbi; ut aperiatur tibi ad eloquendum mysterium Christi, et absconditos in Christo sapientiæ possis invenire thesauros. In ipso nobis sapientia, in ipso vita nostra abscondita est; sicut Paulus adseruit, qui usque ad tertium raptus est cœlum, ut audiret ea quæ homini non licet loqui. Quanta occultorum est disciplina. Licet scire homini, et non licet loqui. Scire vita est, loqui mors est.

6. Cognoscentes ergo quia finis occultorum, qui græce σκοπος dicitur, hic est, atque ea summa, ut et indigni non apprehendant sapientiæ disciplinam : et qui desiderium habent, vitæ tamen et fidei meritis suffragantibus, cognitionem divinorum capere sacramentorum laborant, et quotidianis exercitationibus desudant, ut intentionis suæ fructum mereantur adipisci; nonum psalmum et quadragesimum quintum diligentius legamus, ut absconditam in mysterio sapientiam fideli possimus mente comprehendere. Soli enim isti de occultis titulum prætulerunt. Sed jam psalmum adoriamur.

ENARRATIO.

7. Deus *noster refugium et virtus.* Quid est, *noster?* Hoc est, eorum qui in te credimus. Sic et alibi : *Domine refugium factus es nobis.* Nobis, inquit, credentibus, non incredulis : nobis quærentibus, non refugientibus veritatem. Ille enim hoc potest dicere, qui in solius Dei præsidio suæ constituit spem salutis. Nobis ergo refugium factus es, et nostrum refugium et virtus, qui sumus ex populis nationum. Judæi te negaverunt, Judæi non te receperunt; et ideo es conversus ad gentes, vocasti nos, et refugium factus es nostrum, et virtus es nobis. Vis scire quia de nobis qui sumus ex gentibus, dictum sit? *Crux Domini Judæis offendiculum, Græcis stultitia : nobis autem virtus Dei atque sapientia est.* Et infra : *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est sapientia nobis a Deo.* Utique Paulus non de Judæis, nec de gentibus dixit : sed de iis qui conversi ad Dominum Jesum prædicarent suæ salutis auctorem. Confugisti ergo ad Christum? Non deseras fundamentum, confirmatorem tuum non derelinquas; ut te qui suscepit, ipse tueatur, et mercem suam plus animarum nostrarum negotiator agnoscat.

8. *Adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis.* Bene *nimis* ad utrumque respondit, et ut in tribulationibus quæ nos nimis invenerunt, et adjutor nimis possit intelligi. Quanto enim majores tribulationes fuerint, tanto majora nobis et vehementiora adjumenta sunt necessaria. Et ideo plerumque fit, ut in gravioribus et asperioribus certaminibus coronemur; quia lacrymis et gemitibus et orationibus frequentioribus æternæ opem nobis divinitatis adsciscimus.

9. Quo fit ut non timeamus, cum terra nostra turbatur, et transferuntur montes; quia si tu pro nobis, quis contra nos? Timere non possumus fragilitates istius carnis, quæ timore ac metu frangitur, inflammatur cupiditatibus, luxuria mollitur, deliciis enervatur, vaporatur febribus, dolore vexatur, exanimatur angustiis. Vel cum transferuntur illi montes in cor maris, de quibus dixit Salvator : *Si habueritis fidem sicut granum sinapis,* non solum de ficulnea facietis; sed etiam *si monti huic dixeritis : Tollere, et jactare in mare; nihil impossibile erit vobis.* Misit se hic mons * in cor Judæ, et mentem ejus gravi tempestate turbavit, diversorum exagitans fluctibus passionum. Sicut enim terrarum fertilitati fœcunda

---

* Per montem in hoc Evangelii loco perduellem angelum significari jam in psalmo 36, numero 77, vir sanctus docuerat his verbis : *Dicetis huic monti : tollere, et jactare in mare. Huic. Cui? Dæmonio, inquit, etc.* In qua quidem expositione gravitatem Ambrosii ac modestiam nonnulli desiderant. Verum isti, ne quid gravius dicamus, æquo morosiores sunt. Ecquis enim eat inficias, per montis altitudinem superbum illum spiritum haudquaquam insulse adumbrari? Nam quod ad litteralem sensum adtinet, numquam animi fuit sancto Præsuli negare fidei vim inesse θαυματουργικην : sed mysticum prosequi maluit, quod eum duceret auditoribus suis utiliorem.

bonis operibus et devotionis ac fidei fructibus anima comparatur, ut odor Jacob, sicut odor agri pleni; ita etiam procellosi maris inquietudine figuratur anima ejus, qui quietus esse non novit, et amaris cogitationibus excitat graves fluctus. Denique nec osculo suo Dominus Jesus Judæ proditoris amaritudinem temperavit. Suscepit osculum proditor, infudit venenum, mortem irrogavit: cujus aculeum quidem Christus obtudit, sed solus proditor non evasit. Et ut evidenter montem hujusmodi nobis manifestaret, alibi quoque cum dæmonium ab homine jussisset exire, apostolis interrogantibus qua causa illud ipsi ejicere nequivissent, ait: *Non ejicitur hoc genus, nisi in oratione et jejunio.* Et addidit: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti: Transi hinc illo*, manu significans quis ille mons esset, quem posset perfecta transferre fides. Perfecta enim fides grano sinapis comparata est, dicente Apostolo: *Si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam: caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest.*

10. Sunt etiam qui ita distinguunt: *Et transferentur montes;* ut sequatur: *In cordibus maris sonuerunt, et turbatæ sunt aquæ ejus: conturbati sunt montes in fortitudine ejus.* Non bonæ aquæ quæ sonant, atque turbantur, et potum præbere non possunt. Meliores sunt quæ pertranseunt, sicut scriptum est: *Inter medios montes pertransibunt aquæ, et potabunt omnes bestiæ agri: suscipient onagri in sitim suam.* Denique ubi legio dæmoniorum petiit et accepit potestatem, ut introiret in porcos, magno impetu se præcipitavit in mare: et aquæ illæ gregis sui præcipitatione turbatæ sunt. Alibi quoque idem David propheta sic posuit: *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt;* hoc est, bonæ virtutes, quæ Verbi cœlestis cognitione sunt placidæ, non sonitu et fragore terribiles. De malis autem virtutibus quid dicit? *Et conturbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum.* Abyssi Deum non vident, et ideo turbationibus semper obnoxiæ sunt. Et exposuit quid essent abyssi. *Multitudo*, inquit, *sonitus aquarum.* Nam et bestia illa Antichristus ex abysso adscendit, ut adversus Eliam atque Enoch, atque Johannem qui propter testimonium Domini Jesu terris sunt redditi, præliaretur; ut legimus in Johannis Apocalypsi: cui datum est os loquendi magna, ut adversus Deum plena furoris convicia et sacrilegii personaret.

11. Sonuerunt ergo aquæ, id est, immundi spiritus, cum turbarentur videntes opera Dei, in Domini salutaris adventu appropinquare sibi judicium pertimescentes. Sonuerunt et turbatæ sunt aquæ in Domini passione. Unde et dictum est: *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania?* Et alibi Scriptura dicit: *Periit memoria eorum cum strepitu.* Diabolus sonum quærit, Christus silentium. Denique *sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum.* Et alibi: *Non clamabit, neque contendet, nec quisquam audiet in plateis vocem ejus.... donec ejiciat in victoria judicium.* Quæ est ista nisi de serpente victoria? In hac fortitudine Filii Dei conturbati sunt montes; cum diabolus et ministri ejus viderent mortuos resurgentes. Isti sunt montes qui turbantur: illi montes qui transferuntur in paradisum, quibus dicitur: *Hodie mecum eris in paradiso.* Et alius cui dicitur: *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? Tu me sequere.* Et Enoch qui raptus est, ne malitia sæculi mutaretur.

12. Post Domini passionem quid aliud sequi debuit; nisi quia de corpore Domini flumen exivit: quando de latere ejus aqua fluxit et sanguis, quo lætificavit animas universorum; quia illo flumine lavit peccatum totius mundi? Est et fluvius qui de Eden exiit, et circumiit universam terram, Verbum Dei quo paradisus intelligibilis irrigatur, et omnis anima vocatur ad gratiam Christi, dicente ipso Dei verbo: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Cui ego dedero aquam, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Ex illo enim unico Dei Verbo quatuor fluviorum prudentiæ et fortitudinis, temperantiæ quoque et justitiæ fluenta manarunt. *Alii enim per Spiritum*

datur sermo sapientiæ, alii fides in eodem Spiritu, alii gratia curationum in uno Spiritu, alii operatio virtutum.... Hæc enim operatur omnia unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Hi sunt impetus fluminis, cum se in gratiam ministeriorum operationis atque virtutis spontanea divisione transfundit.

13. His igitur fluminis superni meatibus civitas illa in qua Deus inhabitat, irrigatur; et sanctificatur Altissimi tabernaculum, omnis anima quæ inhabitatur a Christo; vel corpus illud quod Virgo generavit, de quo Gabriel Angelus dixit: *Et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei vivi.* Bonum tabernaculum, quod nulla potuerunt obumbrare peccata. Admirabile templum Dei, et aula cœlestis, quod solutum corrumpi non potuit; sed intra triduum resurrexit, resuscitatum ab ipso qui mortuus videbatur. Nec mirum, quando Deus in medio civitatis ejus erat, nec commotus est; sive quia nullius peccati prolapsione commotus est Dei Filius, nec alicujus erroris offensione titubavit, aut corporalis illecebræ nutavit impulsu; sive quia non reliquit animam ejus Dei gratia, sed inseparabilis in ea mansit, quod ab omni colluvione delicti immaculata duraverit. Unde et ad Patrem Dei Filius dixit: *Nec derelinques animam meam in inferno.* Ergo quia suberat ei nec in carne peccare, divine ait: *Ego in Patre et Pater in me est.* Et alibi: *Traditus sum, et non egrediebar.* Ab eo utique non egrediebatur, cui dixit postea: *Exsurrexi, et adhuc tecum sum.* Ubi autem aliquis gravius peccat, commovetur in eo Deus, ut ab eo transeat. Unde et Adæ peccanti deambulare visus est, et Stephano stare; quia ille in prævaricatione lapsus est, hic in martyrio coronatus. Et in Zachariæ libro ita scriptum est: *Ambulavit in commotione indignationis iræ suæ Dominus.* Simile et in Evangelio dictum est Judæis: *Ecce derelinquetur vobis domus vestra deserta.* Dereliquit enim Dominus Judæos, et statim secuta est ruina Synagogam. Quod si eam Christus non deseruisset, numquam eum supremum sequutum esset excidium. Aperuimus ergo quod dictum est: *Deus in medio ejus non commovebitur.*

14. Sequitur: *Adjuvabit eam Deus diluculo.* Quo significatur quia resurrectio matutina adjumentorum nobis cœlestium subsidia confert, quæ noctem repulit, diem refudit, dicente Scriptura: *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis: et illucescet tibi Christus.* Vide autem mysterium. Vespere passus est Christus: ideo et secundum Legem ad vesperam agnus occiditur. Mane surrexit; sic enim scriptum est: *Una autem sabbati venit Maria Magdalene prima luce ad monumentum, cum adhuc esset obscurum, et vidit lapidem amotum ab ostio.* Ad vesperam mundi occiditur, deficiente jam luce; quia in tenebris erat hic totus mundus, et majoribus fuisset tenebrarum squalloribus involutus; nisi Christus nobis e cœlo lux æterna venisset, innocentiæ tempora generi refusurus humano. Passus est ergo Dominus Jesus, et sanguine suo nostra peccata donavit, lux refulsit conscientiæ purioris, et dies resplenduit gratiæ spiritalis. Unde et Apostolus ait: *Nox præcessit, dies appropinquavit.* Evigilavimus igitur, jam non dormiamus. Vestem lucis induimus, non in amictus tenebrosæ conversationis atque exuvias revertamur. Comessationibus atque deliciis, quæ nocturni sunt temporis, vale diximus: sobrietatem elegimus, cujus gratia Jacob primatus quos non habebat, invenit.

15. In aliis quoque codicibus invenitur: *Adjuvabit eam Deus vultu suo.* Quid hoc quoque significet, ipse Propheta nos doceat. Namque ipse in posterioribus dixit: *Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Adspectus ergo Dei, salus nostra est, atque in ejus vultu nostrum est adjumentum. In quo quanta vis sit, divina scriptura declarat, quæ non otiose adtexuit, quod *respexit Deus super munera Abel, super munera autem Cain non respexit;* et ideo contristatus est Cain, quod sacrificium suum Deo displicuisse cognovit, placuisse germani. Unde et illud quod hodie in psalmi responsorio *

* *Responsoria* proprie dicuntur, cantus qui singulis lectionibus subjicitur; vocanturque

decantatum est, plurimum nostræ conducit adsertioni : *Exspectans exspectavi Dominum, et respexit me.* Quem Dominus respicit, salvat. Denique in Domini passione cum titubaret Petrus sermone, non mente (licet ipse Petri sermo titubantis fidelior sit, quam doctrina multorum) respexit eum Christus, et Petrus flevit; quo proprium lavit errorem. Ita quem visus est voce denegare, lacrymis fatebatur.

16. *Conturbatæ sunt gentes, inclinata sunt regna : dedit vocem suam Altissimus, et mota est terra.* Adventu Domini Salvatoris adversariæ potestates cum sua legione turbatæ sunt, jussæ ab humanis exire corporibus, et precatæ ut mitterentur in porcos. Turbatis nequissimis potestatibus, necesse fuit turbari cultores simulacrorum, inclinari quoque regna peccati. Erat enim grave regnum, quod sibi in grave servitium subjugaverat omnium animos peccatorum; qui enim facit peccatum, servus est peccati. Regnum autem peccati, mortis est regnum, quod diu toto orbe prævaluit. Unde et Apostolus ait : *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt, in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri.* Venit veritas, figura cessavit : venit vita, regnum mortis evanuit : venit remissio peccatorum, et peccati vincula resoluta sunt. Ante etiam leviora delicta mortis nexibus stringebantur : post adventum autem Domini salutaris etiam graviora flagitia sunt remissa. Inclinata sunt ergo regna spiritalium nequitiarum quæ sunt in cœlestibus; quia cultus simulacrorum, et illecebra peccati cœpit imminui Evangelicæ prædicatione doctrinæ. Inclinata est perfidia posteaquam cœpit fides in nationum regnare pectoribus. Inclinantur regna peccati, cum legitur : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Inclinavit omnia regna perfidiæ voce sua Dominus dicens : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.*

17. Hanc vocem dedit Altissimus, et omnes eum secuti sunt populi nationum, dura peccati regna fugientes, et perpetuæ mortis atrocitatem, atque intolerabilem flagitiorum omnium servitutem; cum polliceretur fessis requiem, captivis remissionem, servientibus libertatem : et decusso jugo ferreo Babylonii regis, jugum suum suave cervicibus fidelium subrogaret; ne vacua colla gentilium rursus inimicus catenis suæ iniquitatis adstringeret. Christus enim quos alligat, liberat : et quos adstringit, absolvit. Denique qui servus vocatus a Domino est, libertus est Domini : et qui liber vocatus est, servus Christi est. Ideoque in suis vinculis Paulus gloriatur dicens : *Paulus vinctus Jesu.* Quod sub aliis contumelia, sub Christo gloria est. Dedit vocem suam in passione Dominus, et universa elementa tremuerunt, omnis terra commota est; ut ritus gentilium solveretur, fleretque terra Domini, et plenitudo ejus, ut scriptum est : cessarent auguria perfidorum, et sacrificium impietatis cognitio fidei et studium devotionis aboleret. Dat vocem suam Dominus quotidie, et resultat in cordibus singulorum ; ut terrenum omne decedat ejus, qui bene credit affectu, atque omnes interiorum sensus animorum ab errore, a corruptione luxuriæ et dissolutione, ad cognitionem cœlestium sacramentorum, et studium castitatis : a nequitia ad virtutem pia confessione moveatur.

18. Motos ergo eos dicit qui in terra sunt, vel quia terra erant omnes homines, in quibus erat terrena corruptio; quia oculos mentium ad sublime gratiæ cœlestis elevare atque adtollere nesciebant, nec poterant dicere : *Deus virtutum nobiscum;* cum quibus non erat nisi prolapsionis incentor, et auctor erroris. Sed posteaquam vox Domini in Evangelio resultavit, audet Propheta dicere : *Deus virtutum nobiscum.* Bene dicit : *Deus virtutum nobiscum;* qui cre-

---

eo nomine, vel quia auditorum adsensum significant, vel quia lectionibus respondent, tristia tristibus, læta lætis; vel demum quia choro respondente cantantur. Verum hic non sumi eo sensu responsoria manifestum est, cum dicatur non lectionis, sed *psalmi responsorium*. Neque vero mirum videri debet, si psalmorum quoque versiculi alternis choris persoluti responsoria vocitentur.

didit quod Virgo in utero accepit, et peperit. Audemus et nos dicere : *Deus virtutum nobiscum*; posteaquam Emmanuel, hoc est, Deus cœpit esse nobiscum. Ubi ergo Emmanuel, ibi *Deus virtutum nobiscum*.

19. *Susceptor noster Deus Jacob*. Imitemur ergo patriarcham Jacob, odorem ejus, virtutem ejus, laborem ejus. Sicut enim Abrahæ opera facere debemus, ut filii ejus appellari jure mereamur; ita etiam exercitia atque certamina sancti Jacob subire debemus, ut Deus Jacob Deus noster esse credatur. Nam si opera Jacob, vel quia illum æquare non possumus, studia operis ejus ac fidei non agnoscat in nobis; quomodo quasi Deus Jacob nos juvare dignabitur?

20. Dum hæc diceret, ecce per Spiritum sanctum præsens imago ei infusa est futurorum; et videns ex gravi perturbatione bellorum pacem toto orbe diffusam in adventu Domini salutaris, clamat ad universos dicens : *Venite, et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram*. *Venite*, ad congregationem spectat : *Videte*, ad intentionem, et cognoscendæ studium veritatis. Videte, inquit, opera Domini plena miraculis, in quibus magnarum sunt signa virtutum. Denique τέρατα græce, admiranda dicuntur latine. Non ergo quasi prodigialis horroris accipias opera Domini, sed quasi plena admirationis. Præclare posuit *super terram*; id est, in terram.

21. *Auferens bella usque ad fines terræ, arcum conteret, et confringet arma : et scuta comburet igni*. Et vere antequam Romanum diffunderetur imperium, non solum singularum urbium reges adversum se præliabantur; sed etiam ipsi Romani bellis frequenter civilibus adterebantur. Pugnavit Marius adversus Cinnam. In utraque parte Romanus fusus est sanguis. Sylla insurrexit, et Mario victori rursus civilia bella commovit. Lepidus*, Sertoriusque rebelles se Romano imperio præbuerunt. Cæsar Pompeium est persecutus, et Galliarum furorem excitavit adversus arma Romana. Devicto seniore Pompeio, juniorem in Hispaniarum partibus debellavit. Quid Triumviros** loquar ex hostibus amicos, ex amicis rursus in hostiles tumultus esse progressos : maria quoque Actiaco bello infecta sanguine Romanorum? Unde factum est, ut tædio bellorum civilium, Julio Augusto Romanum deferretur imperium; et ita prælia intestina sedata sunt. Hoc autem eo profecit, ut recte per totum orbem apostoli mitterentur, dicente Domino Jesu: *Euntes docete omnes gentes*. Illis quidem etiam interclusa barbaricis montibus regna patuerunt, ut Thomæ India, Matthæo Persia. Sed tamen quo plura obirent spatia terrarum, in exortu Ecclesiæ potestatem Romani imperii toto orbe diffudit, et dissidentium mentes, terrarumque divortia donata pace composuit. Didicerunt omnes homines sub uno terrarum imperio viventes, unius Dei omnipotentis imperium fideli eloquio confiteri.

22. Abstulit ergo bella usque ad fines terræ, quod factum esse non dubium est. Sed vide ne bella infirmitatis abstulerit, quæ sunt in corde titubantium. Qui enim terrena transierit, jam non dicit : *Foris pugnæ, intus timores*; sed dicit : *Nostra autem conversatio in cœlis est*. Transi ergo mundum, ut incipias esse supra mundum; περασαι *** enim

* Fuit is M. Æm. Lepidus Marianarum partium adsertor, qui adversus Catulum Syllanæ factionis ducem, quicum prius consulatum gesserat, bellum gessit. De eodem Lepido mox iterum dicemus.

** Antonius, Lepidus atque Augustus, prius discordes, ut Julii Cæsaris a Bruto aliisque conjuratis interfecti necem persequerentur, adsumta triumvirali potestate arma sua primo conjunxerunt : sed brevi soluta est illa societas. Namque haud multo post Lepido in ordinem redacto, Antonius denique apud Actium maritimam Epiri urbem navali pugna profligatus ab Augusto violentas manus in suam ipsius vitam convertit. Has Octaviani Cæsaris victorias, et pacem inde secutam Tacitus compendio exprimit illis verbis : *Lepidi, atque Antonii arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis civilibus fessa, nomine principis, sub imperium accepit*.

*** Hoc loco vox περασαι respicit ad *supra mundum*, sive, quod idem est in sensu auctoris, *ad fines terræ*, gr. μεχρι των περατων της γης. Quem sensum licet suspicati Benedict., non tamen omnino arripientes, ad inania vagati sunt.

transire est, vel ut dicam expressius, transfretare. Abstulit ergo Dominus bella, quæ movebat nobis nequitia spiritalis : et devicto diabolo, pacem suam nobis reliquit. Arcum confregit, de quo ignita adversarii jacula spargebantur : et scuta perfidiæ combussit igni ; ut scutum fidei inviolabile permaneret.

23. *Vacate*, inquit, *et videte, quia ego sum Dominus*. Vox Domini post bella sedata : *Vacate*, ut nulla animarum sit occupatio; ne offusio sæcularium perturbationum internæ oculum mentis obducat. Vacate, inquit, ab erroribus, vacate a perturbationibus, vacate a peccatis; quia *omnis qui peccat, non vidit Deum, nec cognovit eum*; sicut in Epistola sua dixit Johannes Evangelista. Vacate ergo studio cognoscendæ divinitatis : nolite terrenis operibus occupari. Ideo rex Ægyptiorum augeri jubebat numerum laterum, et cætera onera Judæorum; ne cognoscerent Deum, et cultui sacro vacarent, offensus Moysi et Aaron voce sanctorum, qui dicebant : Dimitte populum Dei, ut eamus et serviamus Domino Deo nostro.

24. *Exaltabor inter gentes, et exaltabor in terra*. Erat sublimis Dominus in excelsis, id est, in Angelis et Archangelis, in patriarchis et prophetis, qui de illo sublimia sentiebant, nec eum terrenis imaginibus et simulacris scrupeis conferebant*: sed non erat sublimis in populis nationum, qui Deum suum in antris et spelæorum habitaculis requirere videbantur. Denique reprehenditur Magdalena, quæ Christum quasi mortuum flebat, et quasi sepultum quærebat in tumulo. Unde dicit ad eam Christus : *Maria, quid ploras? Quem quæris?* numquid eum qui posset auferri? Audivit vocem, et recognovit eum, et volebat contingere; et ait Dominus : *Noli me tangere*, quem putas mortuum. *Ad Patrem vado*. Miraris quod in tumulo non invenisti, quem cœlestia præstolantur? Aut forte reprehenditur, quia Christum nisi fides perfecta non tangit; sicut hæmorrhoissa plena eum tetigit fide. Unde ait Dominus : *Tetigit me aliquis : sentio de me virtutem exisse*. Quo dicto, agnovit in se illa quod exeunte fuerat virtute curata; et statim confessa est sui conscia quod Dominum ipsa tetigisset. Unde Dominus ait : *Fides tua te salvam fecit : vade in pace*. Exaltatus autem in terra Dominus est, secundum quod ipse ait : *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum*. Vel quod facta est voluntas ejus sicut in cœlo et in terra.

25. Et repetit dicens : *Deus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob*. Repetitio confirmatio est. Vel quia non solum quando natus ex Virgine est, factus est nobiscum Deus; sed etiam post resurrectionem ipse dixit : *Ecce ego vobiscum sum... usque ad consummationem mundi*. Cui est honor et gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

---

* *Scrupeis*, id est, saxeis; scrupus enim saxum est, unde scrupulus. Quod autem adjungitur de antris ac spelæis, tangitur ethnicorum superstitio, qua deorum oracula potissimum in subterraneis locis interrogabant; ut puta in antro Delphici Apollinis, Sybillæ, etc.

IN PSALMUM XLVII ENARRATIO.

Hujus titulus hic est : *Psalmus can-filiis Core, secunda sabbati.* Boni ore, et psalmis jam superioribus bati, eo quod congruis sensibus et tionibus ad virtutum studia con-ntibus in semetipsis pangerent ile psalterium, et cognitioni divi-s, pervigiles specula** mentis in-, cœlestium mysteriorum digni : haurire secreta. Et ideo cum psal-n ante arcam Domini quotidie dorum munus et officium rece-it, videntur electi, ut psalmum i in secunda sabbati specialiter rent concinendum. Etenim qui-ecte videbatur esse commissum. censionem Domini ab inferis entis voce sua psallerent; his uti-eferendum fuit, ut ipsum resur-nis diem munere suo ministerio-lebrarent. Quid est enim secunda ti, nisi Dominica dies quæ sabba-equebatur? Dies autem sabbati ierum ordine posterior, sanctifi-e Legis anterior. Sed ubi finis Le-renit, qui est Christus Jesus (*finis Legis Christus, ad justitiam omni ti*) et resurrectione sua octavam ficavit; cœpit eadem prima esse, ctava est, et octava quæ prima : s ex numeri ordine prærogati-et ex resurrectione Domini sanc-n. Unde et in Evangelio legimus πρωτον sabbatum, quod latine r secundo-primum. Ubi enim Do-i dies cœpit præcellere, qua Do-resurrexit; sabbatum quod pri-erat, secundum haberi, cœpit a primo. Prima enim requies cessavit, secunda successit. Unde et ad Hebræos scribens Apostolus ait : *Postera ergo die restat requies populo Dei. Festinemus igitur intrare in illam requiem.*

2. Requies ergo vera jam non in operis cessatione, sed in resurrectionis est tempore. Ideoque qui sabbati secundum Legem solemnitatem custodiebant, unam sabbati nuncupabant; quasi unum esset sabbatum, et non aliud. Nos qui observantiam induimus spiritalem, et ad similitudinem et requiem Dei cupimus nostram formare militiam, atque in illa civitate cœlesti nostrum exhibere ministerium : ubi non est exemplar, non umbra, sed veritas; primam dicimus sabbati, sicut scriptum est : *Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati.* Nihil pulcrius, nihil expressius. Ante resurrectionem sabbatum dixit; post resurrectionem primam sabbati nuncupavit. Johannes quoque Evangelista dicit : *Prima sabbati venit mane Maria Magdalena; cum adhuc tenebræ essent.* Tenebræ pro tempore, mane pro gratia. Sed isti expressius secundum Evangelium, quasi recusso velamine. David autem sub Lege positus, et moderationem tenuit debitæ cantionis, et mysterium non repressit, ut secunda sabbati diem Dominicam declararet; quo apud Judæos ordinem numeri putaret esse servatum, et spiritale sacramentum agnosceret revelatum. Audiamus igitur quid dicat, qui in secunda sabbati Deo psallit.

3. *Magnus*, inquit, *Dominus et laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in loco sancto ejus.* Non ergo ubique Deus magnus et laudabilis est? Ille quidem ubique magnus et potens est; sed angusta mens non capit magnitudinem divinæ ejus potestatis et gratiæ. Quanto autem magis appropinquat Deo nostra cognitio, tanto præcellentior ejus nobis videtur esse

---

mus et *Canticum* in Dei laudibus versa-, ille quidem voce, hoc autem organo , celebrandis. Verum si quando vox præcineret, *Psalmus cantici* : sin autem m voci, *Canticum psalmi* dicebatur.

ecula locus editus est atque ad specu-longinqua idoneus. Per metaphoram ro sublimi vel intenta mentis contem-e accipitur.

majestas. Denique Thomas qui ante dicebat : *Nisi videro in manibus ejus fixura clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam*; ubi misit digitum suum, et evidentia resurrectionis cognovit indicia, admirans intra se Dei gratiam : *Dominus*, inquit, *meus et Deus meus*. Tunc ergo plenissime divinitatem ejus dominationemque confessus est, ubi eum resurrexisse non dubitavit ab inferis. Denique in Sion hymnus Deum decet, et votum ei solvitur in Hierusalem. Quid igitur mirum si in civitate cœlesti, et in illo superno et æthereo loco potentia ejus vehementius prædicatur ?

4. Addidit : *Dilatans exsultationem universæ terræ*. Et vere magnus dicitur, qui istius terræ in qua ante intolerabilium peccatorum germina pullulabant, ubi erat mœror tristitiæ et gemitus, exsultationem toto orbe diffudit. Itaque hominum conscientia quæ ante flagitiorum suorum gurgitibus demersa lugebat, nunc per indulgentiam Christi, et remissionem omnium peccatorum metu absoluta lætatur. Convenit igitur et si ita intelligamus, ut diximus; sed quia in vetustis exemplaribus aliquibus reperimus : ευρίζω αγαλλιαματι πασης της γης; quod latine significat bona radice exsultatione universæ terræ : sensum quidem eumdem advertimus ; quia divina in nobis Dei Patris dona laudantur, qui dedit nobis exsultationem bona radice fundatam, Deum videlicet Jesum, veram et fœcundissimam vitem, de qua sacramenta fluxere cœlestia; in quibus est perpetua et diuturna lætitia, quod his abluatur omne peccatum, et conscientia interna mundetur: elocutionemque convenire cognoscimus; quia bene radicata exsultatione lætamur, qui exsultamus in Christo. Sæculi enim lætitia temporalis est, perpetua autem lætitia ejus qui gaudet in Domino.

5. *Mons Sion, latera aquilonis, civitas regis magni. Deus in gradibus ejus dignoscetur, cum suscipiet eam.* Cur sit exsultatio universæ terræ, evidenter expressit; quoniam Dominus Jesus Ecclesiam sibi ex peccatoribus congregavit. Itaque qui erant ante latera aquilonis, id est, socii et inhærentes diabolo, cui dicitur : *Exsurge aquilo, ut veniat auster*; facti sunt Christo fideles. Ipsi sunt enim, de quibus dicitur : *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion*. Facti sunt itaque mons Sion per gratiam Christi, et baptismatis sacramentum. Aquilonis intelligibilis gravis est flatus, qui prius tempestates asperrimas et procellas humanis movebat affectibus : cœpit suos amittere, qui vexabat alienos. Gentem omnem everterat Judæorum, nationes omnes suo revinctas tenebat imperio, ipsius erant latera; hoc est, adspirabant cum eo. Sicut enim principis latera dicimus stipatores ejus et comites, et sicut mulier latus est viri, eo quod morigera et societate jungatur; ita latera erant diaboli, qui faciebant ipsius voluntatem. Ii ergo nunc sunt mons Sion, qui Deum speculantur æternum, et ipsi noctibus et diebus intendunt. Vide mihi Paulum cum persequeretur Ecclesiam Domini, latus aquilonis fuisse: vide nunc cum legitur in Ecclesia, montem esse speculatorium, per quem Christi gloriam cognoscimus, et videmus. Et quia græcus montes dixit, hoc est, ορη; vide quomodo servuli Christi montes sint. *Montes in circuitu ejus*; in quibus est Ecclesia Domini, quæ est civitas Regis magni. Simul quia Dominus secundum cœli tractum in Venerario* passus est, qui erat locus in latere aquilonis. Ibi autem et mons Sion, ibi Hierusalem quæ in terris.

6. Vide ne id quoque videatur expressum, quia congregatio plebis Dei, quæ erat aquiloni conjuncta per culpam,

* Per annos ferme 200 in loco resurrectionis Jovis signum, in rupe sanctæ crucis statua Veneris steterant; sperantibus persecutoribus ut hoc nefando cultu Christianos a sacrorum locorum devotione deterrerent. Unde conjicitur Venerarium ab Ambrosio dici montem Calvariæ. Cum autem hæc vox *Venerario* in mss. trunca legatur, et ista conjectura parum tuta ipsis Benedictinis appareat, nos suspicamur legendum forte fuisse *Funerario*, quod verbum, non secus ac *Calvaria*, mera traductio foret nominis syriaci Golgotha. Id enim a radice hebraica גלגלת deductum, significat locum ubi capita mortuorum reponuntur (*espèce de cimetière*).

Ecclesia Christi est facta per gratiam; ut jam non Synagoga, sed Christi Ecclesia nuncupetur. Et quia reliquiæ Judæorum per electionem gratiæ salvæ factæ sunt, in ipsis Deus cognoscitur, in Petro, Paulo, Johanne, Jacobo, qui graves et excelsi viri velut fundamenta et culmina sunt Ecclesiæ. Quasi fundamenta gravia, quos nulla gravis aquilonis flabra concusserint; sed immobiles fidei servaverunt fundamentum, ne Ecclesia tota nutaret: præcelsi quasi culmina, qui verticem ejus turribus suæ virtutis erexerint. Etenim sicut in operibus suis conditor, et in ædificationibus suis ædificator agnoscitur; ut etiamsi nomen non audias, tamen ex operum qualitate artificem deprehendas (et quid mirum de humanis, cum ipsius Creatoris æterni, qui non videtur a nobis, invisibilia tamen ejus per ea quæ facta sunt, intelligamus) ita in excelsis et magnis domibus (quæ domus nos sumus, si libertatis et gloriæ fundamentum usque ad finem firmum tenuerimus) Deus habitator agnoscitur, ut Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob. Ipse enim verus Deus, qui tales viros præceptorum suorum institutione fundavit. Ergo sicut in illis se Deum demonstravit æternum; ita, inquit, cum Regis magni suscipiet civitatem, gradibus ejus receptionem suæ cognitionis infundet: ut fiant docibiles Dei, qui mandatum ejus et audierint, et putaverint exsequendum; ne ab illius domus ædificatæ in petra firmitate degenerent.

7. Hoc, inquit, videntes *reges terræ congregati sunt, et transierunt in unum. Ipsi videntes tunc admirati sunt.* Boni reges qui sui corporis possunt se præbere rectores, ab ipsa patriarchæ Abrahæ origine et institutione manantes, qui docuit peccatum posse superari. IDEO verus rex, qui flagitiis esse nescivit innoxius, in quo culpæ et erroris illecebra regnare non potuit. Unde et dictum est ad hujusmodi virum a filiis Chet: *Rex a Deo tu es nobis.* Tales ergo reges terræ, qui carni imperitarent, congregati sunt; ut in uno essent corde, et in uno spiritu, sicut legimus: Quia multitudo credentium habebat unam animam, et cor unum, et non erat in his aliqua separatio. Ii sunt qui transierunt in unum non tam locum, quam in eumdem affectum atque propositum. Probato enim dicitur: *Transi, recumbe.* Neque enim mediocris virtutis est, ab improbis ad honesta, a terrenis ad æterna transire, et carnalis vitæ consuetudinem commutare, omnemque ejus abolere usum, novos mores adsumere, totumque statum conversationis veteris detorquere. Meritoque dicitur ei: *Si transeas per aquam, tecum sum.* Cum transeunte est Deus, non cum desistente.

8. Ii ergo qui intra semetipsos erant ante discordes, ubi in unum mente et studio convenerunt, recepta pace quæ fecit utraque unum, et inimicitias in carne sua medii parietis destructione dissolvit: admirati sunt, vel eum qui in gradibus suis dignoscitur, vel homines ita esse conversos; ut qui ante diabolo serviebant, nunc Domino Jesu justi pietate servitii mancipati sint. Et quia reges sui corporis in semetipsis vim non mediocris laboris experti (neque enim facile atque mediocre est animum vincere, resecare cupiditates, edomare carnis lasciviam, averruncare* luxuriam, quæ repugnabat et Paulo, ut captivum sibi peccati lege constringeret) sicut gratiam in iis qui virtute processerant, mirabantur: ita etiam ne quis relaberetur in vitia, de superiore virtutum dejectus fastigio, commovebantur. Proclivis enim et mutabilis in utrumque est humana conditio; ut quocumque intenderit, eo propendeat et vergat vel ad studia virtutum, vel ad illecebram delictorum.

9. Et ideo non mediocri quatiebantur affectu; ita ut ex formidine tremor apprehenderet eos, considerantes illud quod scriptum est: Quia *in locis impiorum ingemiscent Justi.* Denique vide mihi Petrum amarissime flentem, quod ei error obrepserit, et virtutem suæ

* Hoc est, runca seu sarculo exscindere: improprie vero, avertere ac depellere, ut averrunci apud antiquos dicebantur malorum depulsores.

mentis prolapsione corporeæ fragilitatis inflexerit : meritoque a Christo supra esse reprehensum, quod ausus sit usurpare constantiam, nec obnoxiam considerare naturam. Et hic quidem per gratiam emendavit errorem; sed Judas mansit in crimine, perseveravit in gemitu. Justus erat cum apostolorum numero necteretur : sed quia supplantatus a diabolo est, in locis nunc deplorat et ingemit impiorum; quod de gratia sit relapsus ad pœnam. Ergo cadentibus hujusmodi viris qualis fuit proditor Judas, vel Saul a Domino Deo suo accitus ad regnum, etiam fortes viri trepidabant.

10. Conferentes denique quanto certamine perveniretur ad finem, quantæ contritiones justorum, quantæ sollicitudines, qualis adversarius, quanta diuturno labore contentio, quantæ amaritudines præpositi terroris, quæ vincula continentiæ, quæ conscientiæ verbera, non mediocriter conturbabantur; ne quis tantis vel laboribus vitæ austerioris cederet, vel doloribus. Sunt enim ibi dolores acerbi et graves; id est, in Ecclesia, in illa civitate Regis magni sunt dolores, *sicut parturientis*, donec formetur Christus in nobis. Neque enim sine dolore Paulus erat, cum videret in Galatis insipientibus doctrinæ suæ tardiorem profectum. Ideoque dicebat: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Testificatur et Dominus in Evangelio graves esse parturientis dolores; cum dicit : *Mulier, cum parturit, tristitiam habet, quia venit dies ejus : cum autem pepererit puerum, jam non meminit tristitiæ propter gaudium; quia natus est homo in hoc mundo.* Magnus ergo labor, ut aliquis sibi Christum adquirat; ne sine gubernatore quasi navis in sæculi istius salo fluctuet. Denique apostoli tristes erant, cum se Christus ad Patrem rediturum esse memoraret, quod absente rectore destitui se putarent. Gaudium Christus est. Ipse est et puer quem parturit, qui in utero suæ mentis accepit spiritum salutis. Qui pepererit, et enutrierit, exsultat : qui parturit, quatitur atque compungitur.

11. Bonum est ut et parias, et enutrias eum. *Ne coquas agnum in lacte matris suæ*, ne dicatur tibi : *Væ in utero habentibus et nutrientibus.* Sic enim Christus natus est ex Maria, ut agnoscas eum, sicut bos agnovit possessorem suum : et scias quia ipse te creavit, et majores tuos ipse possedit. Non eum quasi parvulum nutrias, sed quasi verum atque perfectum Deum ex vero et perfecto Deo noveris adorandum. Sic eum Magus adoravit, ut non in lacte matris agnum coqueret; sed quasi Deum veneraretur æternum. Denique ut eum inveniret, cœlum adspiciebat. Non ergo quærebat in terris, quem de cœlo fulgens stella monstrabat. Ideo eum Maria non parturivit, sed peperit; quia et Dominum et salutare sciebat ex se esse generandum, sicut ipsa testatur dicens : *Magnificat anima mea Dominum : et lætatus est spiritus meus in Deo salutari meo.* Ibi ergo dolores sicut parturientis. Dolor est ut parturias, dolor est ut enutrias, quem in principio debes habere perfectum.

12. Ideoque plerique graviter conteruntur, sicut versiculus significat, qui sequutus est : *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis.* Nam dum ad fidei perfectionem Dei famuli pervenire desiderant, commacerant corpus suum, castigando severius, et redigendo in ministerium servitutis; ne reprobentur qui fuerant jam probati. Hoc autem faciunt in Spiritu sancto valido atque vehementi. Est enim spiritus consilii atque virtutis, ut nimia abstinentia dissolvant corpus suum, quo omnes ejus evacuent voluptates; ut dicatur illis : *Convalescite manus remissæ, et genua dissoluta.* Cum enim solutus quis fuerit ab ista compage terrena, tunc fortior ad vitam resurgit æternam. Mentior, nisi adstipulatur Scriptura, quæ dicit: *Dissolvi et cum Christo esse, multo melius.* Qui dissolvitur, incipit esse cum Christo. Et alibi : *Tempus meæ resolutionis instat.* Qui ergo meditatus fuerit se ipsum dissolvere per abstinentiam, diem passionis suæ timere non poterit.

13. Et bene ait spiritum vehementem, naves dicturus. Naves autem de corpo-

tibus dixit, quæ vago diversarum passionum fluctu moventur : et cito merguntur, nisi habeant gubernatorem. Unde et alibi ait : *Qui descendunt in mare in navibus*. Bene autem navigant, qui in navibus Christi crucem sicut arborem proferunt, atque inde explorant flabra ventorum; ut corpora sua dirigant ad sancti Spiritus gratiam, in ligno Domini tuti atque securi : nec permittunt naves suas vago fluctu errare per maria, sed ad portum salutis, et ad consummationem gratiæ cursus sui directione contendunt; ut fida statione potiantur, quo dissolutæ cursus suos possint in resurrectione reparare, ubi naufragium timere non possint.

14. Et nos igitur circumspectemus hanc gratiam, speculatores ejus simus, exploremus eam; ut fiant corpora nostra naves Tharsis. Tunc enim caro ad servitutem redigitur, cum ad Dei intendimus gratiam; ut id quod amarum ad tempus sit, sicut est jejunium, non quod dulce et voluntarium, sequamur. Tharsis ergo est speculatorium gratiæ, intelligibilis civitas, ut Sion superior. Ad eam festinabat Jonas. De ea dixit Scriptura, quia sociatus est Josaphat Oziæ regi, et sic placuit ut facerent, et irent ad eam naves Tharsis. Sed quia impio se conjunxit, ideo missus est ad eum propheta, qui diceret ei : *Destruxit Dominus opus tuum, et contritæ sunt naves tuæ, et non potuerunt ire in Tharsis.* Quo significatur quod prævaricantium mandatum Dei corpora ad consummationem gratiæ pervenire non possint. Ad Salomonem autem, utpote sapientem et pacificum virum naves de Tharsis cum auro et argento, et dentibus eburneis sine ulla offensione veniebant, et eo ipse mittebat. Habebat enim cum rege Hiram sacræ negotiationis spiritale commercium, et mutuæ gratiæ concertantis affectum. Has ergo naves ii qui regali in se auctoritate potiuntur ad coercendam ferociam corporalem, videntes ex corruptibilibus incorruptas, ex maculosis summa gratiæ luce fulgentes, ex dissolutis atque detritis esse renovatas, vivere ex mortuis, ex sepultis resurgere, celebri sermone commemorant.

15. *Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri : Deus fundavit eam in æternum.* Audivimus extra civitatem, vidimus in civitate, cui Deus est lumen æternum, fulget dies sine sole mundano, luna non quæritur : fundamentum ejus non temporale, sed æternum est.

16. *Suscepimus*, inquit, *Deus misericordiam tuam in medio templi tui.* Si ad Filium Dei dicitur, templum ita intelligimus, secundum quod ipse de corpore suo dixit : *Solvite templum hoc, et in triduo resuscitabo illud.* Vere templum Dei corpus est Christi, in quo est nostrorum purificatio peccatorum. Vere templum Dei caro illa, in qua nullum peccati potuit esse contagium; sed pro delicto mundi totius fuit ipsa sacrificium. Vere templum Dei caro illa, in qua Dei imago fulgebat, et corporaliter plenitudo divinitatis habitabat; quoniam ipse Christus est plenitudo. Ergo ad ipsum dicitur : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.* Quod quid est, nisi quod ait : *Medius vestrum stat, quem vos nescitis;* hoc est, in medio vestri est, et non videtur? Si autem ad Patrem refertur, quid est *In medio templi tui;* nisi quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi?

17. In illo ergo templo *suscepimus*, inquit, *misericordiam tuam;* hoc est, Verbum quod caro factum est, et habitavit in nobis. Sicut enim redemtio Christus, ita et misericordia. Quæ autem major misericordia, quam quod pro nostris flagitiis se præbuit immolandum; ut sanguine suo mundum lavaret, cujus peccatum nullo alio modo potuisset aboleri*? Etenim si de sanctis viris Apostolus dixit : *Templum Dei vos estis, et Spiritus sanctus inhabitat in vobis;* quanto

* Cum docetur hoc loco peccatum mundi nullo alio modo quam Christi sanguine potuisse aboleri, illud intelligendum est ex parte ipsius mundi; quod scilicet nulla existeret pura creatura, quæ vel pro communi peccato vel pro suo satisfacere saltem plene perfecteque posset, ut communiter adfirmant Theologi. Verum ex parte Dei, S. Thomas part. 3, quæst. 46, art. 2, Augustini auctoritate ostendit tametsi modus liberationis humanæ fuerit convenientissimus, absolute tamen alium Deo non defuisse, quo mundum redimeret.

magis carnem Domini Jesu templum Dei dixerim, qui semper plenus Spiritu sancto legitur, et ipse testificatur dicens : *Sentio de me virtutem exiisse*; quæ virtus omnium vulnera acerba sanabat? Potest et illud intelligi quod dixit suscepisse se cum populo misericordiam Dei in medio templi ejus; quoniam ipse Ecclesiam suam fundavit, et propagavit in æternum ; quoniam ipse vere cum Filio suo unigenito hanc gratiam plebi suæ contulit, quem ædificatorem etiam demonstravit dicens : *Hic ædificabit mihi civitatem*; quæ diffusa toto orbe terrarum, fecit ut tota terra plena laudis ejus esset et nominis. Sicut enim scriptum est : *Laudis ejus plena est terra*; ita scriptum est: *Datum est ei nomen super omne nomen : ut in nomine Jesu omne genu curvet cœlestium, et terrestrium, et infernorum : et omnis lingua confiteatur quod Dominus Jesus in gloria est Dei Patris*.

18. Unde proprie dixit Propheta : *Secundum nomen tuum, Deus, ita et laus tua in fines terræ : justitia plena est dextera tua*. Non mirum est si plenus est justitiæ Dei, qui est dextera Dei. Idem autem est virtus Dei, et justitia Dei; ut et secundum id quod justitiæ Dei plenus est, eam justitiæ plenitudinem in eo esse quam Pater habet, noveris : et secundum id quod virtus et justitia Dei Patris et sapientia legitur, nihil in eo divinæ majestatis intelligas esse diversum; sed omnia accepisse a Patre Filium et omnis gloriæ paternæ Filium splendorem esse cognoscas, et ejus characterem substantiæ : qui ita expressit Patrem, ut in eo totus sit Pater, sicut in Patre totus est Filius.

19. Et quia vidit in spiritu Propheta laudes Christi terris in omnibus prædicandas, velut epilogo quodam faciens suscepti sermonis excessum ad lætitiam nos et cultum nominis ejus hortatur dicens : *Lætetur mons Sion*; id est, qui confidunt in Domino, sicut ipse postea interpretatus est dicens : *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion*, etc. Ipse Dominus Jesus, qui est mons et altitudo Ecclesiæ suæ, quæ Christum suum toto speculatur affectu, lætetur fide ejus et devotione quæ complacuit Deo; quoniam repudiata est infidelis. Potest igitur et hoc pie intelligi, quoniam etiam superior omnibus ipse est mons, in quem is adscendere jubetur qui fidem prædicat, dicente Scriptura : *In montem excelsum adscende qui evangelizas Sion*.

20. Exsultent, inquit, animæ confitentes tibi *. Ipsæ sunt filiæ Judææ illius in qua notus est Deus. Nam ista Judæa quæ in carne est vel littera, non agnovit Dominum. Nam si agnovisset, etiam recepisset. Sed non agnovit, quem non recepit, et judicia ejus refugit : quibus eos non ex patre Abraham, sed ex diaboli semine manare memorabat; quoniam omne peccatum semen inimici est. Confessionis autem filiæ peccatum non faciunt, sed obumbrant. Et ideo beati quorum tecta sunt peccata. Meritoque exsultabunt filiæ confessionis propter judicia Domini; cum cognoverint judicia ejus et vias ejus, quæ in hoc sæculo inscrutabilia et investigabilia sunt hominibus : et cum facie ad faciem spectare cœperint veritatem, tunc illa quæ nunc videntur inscrutabilia, comprehendent, et eorum cognitione gaudebunt.

21. *Circumdate*, inquit, *Sion, et complectimini eam : narrate in turribus ejus*. Qui intelligunt Sion, circumdant eam, et complectuntur suis sensibus; ut teneant, et non dimittant eam, ne sibi speculatoria disciplina virtutis possit auferri. Ideoque illa in Canticis dicit : *Tenui eum, et non dimittam eum*; quæ Dei sapientiam requirebat, et complectebatur justitiam Dei brachiis caritatis, et quibusdam fidei et devotionis lacertis; ipse est enim piæ mentis amplexus. Comprehendamus ergo et nos quantum possumus interna mysteria veritatis, et scribamus ea atque affigamus ea sensibus nostris, virtutemque cœlestis oraculi : quam ut adsequeretur Moyses ille peritus in omni sapientia Ægyptiorum ...

* Hic ut alibi non uno loco pro textu Scripturæ ponitur ejus interpretatio; cum enim *Judas* ac *Judæa* confessionem significent, ideirco quas Scriptura *filias Judæ*, seu Judææ, has vir sanctus *animas confitentes* et *filias confessionis* vocat.

in montem adscendit, atque in nubem intravit; ut operta et occulta cognosceret, adhærente sibi socio Jesu; quia nemo sine vero Jesu potest incerta sapientiæ et occulta comprehendere. Et ideo in specie Jesu Nave, veri Salvatoris significabatur ei adspiratura præsentia, per quem fierent omnes docibiles Dei, qui Legem aperiret, Evangelium revelaret.

22. Ergo qui Sion circumdederint prudentia sua, et complexi fuerint intellectu adscendentes super turres ejus, narrant desuper ei qui non potuerit adscendere in turres ejus, quid agendum, vel quid cavendum sit. Murata est enim civitas Dei; ideoque alibi dicit Dominus: *Ecce ego, Hierusalem, pinxi muros tuos*. Distincta est turribus, de quibus insidiator possit, si appropinquare cœperit, deprehendi. Habet ille exercitus suos, quibus animas Dei obsidere consuevit, admovere machinas; ut possit turres expugnare munitas. Sed vos, inquit, prædicate de turribus; est enim in turribus Hierusalem abundantia. Prædicate justitiam, monete custodiam; sapientia enim in exitu canitur, et in murorum altissimis prædicatur. Et alibi iterum dicit: *In muris tuis constitui custodes, diebus ac noctibus in finem non tacebunt*. Narrate ergo sine intermissione, sine fine. Adversarius vigilat, circuit, et rabie ferina quærit, quos invenerit, devorare. Ideo semper canendus est Dominus, qui dentes leonum conterat, et ora confringat; ut nobis nocere non possint.

23. *Ponite*, inquit, *corda vestra in virtute ejus*; id est, ut virtutem ejus intelligatis: *et distribuite gradus ejus, ut enarretis in progenie altera. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi: ipse reget nos in sæcula*. Βαρεις dixit græcus, hoc est, excelsas et turritas domos; unde Propheta cum de civitate Dei et inhabitantibus eam loqueretur: *Distribuite*, inquit, *gradus ejus*; hoc est mansiones ejus altas atque sublimes in cœlestibus. Quo docet ordinem servandum esse meritorum. Unusquisque enim in suo ordine. Unde et Dominus ire et præparare se dicit Discipulis mansiones; ut pro suorum ratione meritorum digna unusquisque habitacula consequatur, in quibus requiem illam carpat æternam.

24. Sunt etiam sublimia et alta præcepta, in quibus sunt occulta pietatis mysteria, et theoremata sermonum cœlestium. Hæc, inquit, distribuite, et pro captu uniuscujusque dividite, quantum possit unusquisque ingenio proprio comprehendere. Neque enim omnibus Paulus eadem disputabat. Aliis nihil prædicabat nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum, non in persuasione sapientiæ verbi; sed in ostensione spiritus atque virtutis: inter perfectos autem sapientiam loquebatur; quia non capiebat universus populus percipere sapientiam in mysterio quæ abscondita est.

25. Ideo eam Christus abscondit, ut eam stulti non intelligant, prudentes studiosius quærant: et enarrent in progenie altera, quæ spiritus foret virtute perfectior; quoniam generatio superior per infirmitatem fidei, perfectæ sapientiæ cognoscere sacramenta non potuit. Et ideo signum quærebat, veritatem repudiabat; cum utique non veritas signi, sed signum veritatis sit. Unde respondit ei Dominus: *Generatio nequam et adultera signum quærit; et signum non dabitur ei, nisi Jonæ prophetæ*. Ad arguendam itaque perfidiam Judæorum, Jonæ exemplum accersitur; eo quod Ninivitæ signo crediderunt, et prædicationem Jonæ qui fuerat in utero ceti, sequendam putarunt: Judæi autem nec post resurrectionem Domini Jesu crediderunt, qui de corde terræ post triduum resurrexit, et vivit ac regnat per omnia sæcula. Amen.

IN PSALMUM XLVIII ENARRATIO.

HUJUS TITULUS EST :

IN FINEM FILIIS CORE, PSALMUS DAVID.

1. *Audite hæc omnes gentes : auribus percipite omnes qui habitatis orbem terræ.* In principio ipso vocem Domini salutaris agnoscimus gentes vocantis ad Ecclesiam; ut errori renuntient, veritatem sequantur, et pii cultus munus agnoscant. Sed quia serpentis venenis infecta erant corda successionis humanæ, et peccatis obnoxia conscientia dum desperat veniam, se revocare non poterat : remedium pollicetur, indulgentiam sponte pietatis suæ largitate promittit; ut reus non timeat, bene conscius gratuletur, quod bono domino exhibeat ministerium servitutis, qui noverit peccata donare, honorare virtutes. Denique eadem serie vocationis etiam in Evangelio nos Dominus adhortatur dicens : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde.* Deinde jugum suum suave, et onus leve esse commemorat; quoniam qui desperaverit medicinam, sanus esse non poterit. Et ideo omnibus grata est mansuetudo, quæ vulnera interiorum curat animorum.

2. Venturus igitur ad ægrotos, venturus ut medicus, qui gravia ulcera nostra curaret; medicamenta proponit, ut videant homines, et ad remedium salutis fida sedulitate concurrant. Sic illa in Evangelio meruit sanitatem, quæ profluvio sanguinis per duodecim annos laborabat. Audivit medicum venisse, festinavit contingere dicens : *Si tetigero fimbriam ejus, salva ero.* Intra se hoc dixit, et Christus audivit : et tetigit fimbriam, et virtus de Salvatore processit, quæ curavit ægram, firmavit invalidam, profluvium statuit, pietatem probavit. Similiter ergo et hic omnes gentes vocat ad sapientiæ fontem atque prudentiæ : redemtionem omnibus pollicetur, ut nemo trepidet, nemo desperet, ubi nullus excipitur; sed omnis anima invitatur ad gratiam, ut sine pretio redimatur a crimine, et fructum vitæ adipiscatur æternæ.

3. Hic sensus est psalmi, quem suo ordine digeremus; cum explicuerimus superiorum vim qualitatemque verborum. Præcipiuntur enim audire gentes, et auribus percipere qui inhabitant orbem terræ. Illum utique orbem terrarum, de quo supra dixit : *Domini est terra et plenitudo ejus : orbis terrarum, et qui habitant in eo. Ipse super maria fundavit eum : et super flumina præparavit eum.* Quam Græci οικουμενην dicunt, eo quod inhabitetur a Christo; sicut ipse dixit : *Quoniam inhabitabo in illis*; inhabitat enim, ut impleat quæ vacua videbantur. Quæ est ergo οικουμενη; nisi sancta Ecclesia, templum Dei, et habitaculum Christi? Nec incongrue Latini dissono quidem sermone, sed pari sensu, orbem terræ nuncupaverunt; eo quod vita sanctorum qui inhabitantur ab Spiritu, sicut rota in orbem sine ulla cursus sui offensione volvatur.

4. In tribulationibus igitur fundatur Ecclesia, in tempestatibus et procellis, in sollicitudinibus et mœrore, in rebus adversis et in fluminibus præparatur. In quibus fluminibus? Audi dicentem : *Elevaverunt flumina vocem suam.* Audi et in Evangelio : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu quem accipiebant credentes in eum.* In his ergo fluminibus præparatur Ecclesia, in quibus profluit Dei gratia.

sunt fluvii qui aure percipiunt verbum Dei, et loquuntur; ut verbum infundant pectoribus singulorum. Ideoque Scriptura discretionem fecit dicendo : *Audite hæc omnes gentes : auribus percipite omnes qui habitatis orbem terræ.* Possunt omnes audire, non omnes tamen auribus percipere; nisi Electi Dei. Ideoque Salvator dicit : *Qui habet aures audiendi, audiat.* Illas aures dicit interioris hominis spiritales, cujus et nares legimus, dicente Job : *Spiritus divinus qui est in naribus meis.* Non omnes homines has aures, et has nares habent. Alia est enim forma corporis, alia gratiæ spiritalis. Qui spiritalis est, audit omnia, dijudicat omnia : animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei. Hic enim terrigena est, ille cœlestis.

5. Ideoque addidit : *Quique terrigenæ, et filii hominum : simul in unum dives et pauper*; ut universos vocaret. Quis est terrigena, nisi filius hominis? Quis est spiritalis, nisi Dei Filius? Ille ex sanguine concretus, et ex carnis et viri voluptate generatus : iste ex Deo natus. Alius dives in omni verbo, et scientia : alius pauper, gratia tamen dives; quia et pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum. E contrario est et dives in superbia, et pauper in humilitate. Omnes vocantur ad Ecclesiam, ut omnes redimantur a Christo. Qui æger est, medicum invenit, qui sanus, sapientiam adquirit, captivus redemtorem, liber remuneratorem. Omnes ædificat scriptura divina. In ea invenit unusquisque, quo aut vulnera sua curet, aut merita confirmet. Simul autem in unum divitis et pauperis facta vocatio, in quamdam humilitatem æqualitatemque nos provocat; ut neque dives fastidiat inopem, neque diviti pauper invideat : sed utrumque sibi gratia una connectat; quia et Dominus pauper factus est, cum dives esset; ut idem et pauperum salvator esset et divitum.

6. Et subtexuit : *Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam.* Merito omnes vocantur, quia omnibus sapientiæ fons abundat, nec thesauro pecuniario comparatur, quæ pretiosior thesauris omnibus declaratur. Ideoque nec dives avertitur, nec pauper excluditur; quia sapientia non facultates discriminat, sed voluntates. Ille aptior, qui prior affectu, et proximus disciplina. Quod si meditatio cordis prudentiam loquitur, quanto magis perfecta doctrina? Deinde admonemur non tumultuarium proferre sermonem : sed exercitio quodam meditationis, et statera mentis internæ examinare dicenda; quia scriptum est alibi : Statera fallax non bonum.

7. *Inclinabo ad parabolam aurem meam : aperiam in psalterio propositionem meam.* Sapiens auditor intendit, atque inclinat aurem suam, ut intelligat parabolarum figuras. Ipsum aurem suam dicit Salvator, qui aurem habet audiendi. Aperit etiam Dominus clausam propositionem suam; cum aptum organum sibi et vas electionis invenerit, quod psalterium vocat : cujus similis Paulus dulcis gratiæ cantilenam nervis omnibus sibi concinentibus resultavit, sancti Spiritus plectro interiorem chordam, exterioremque pulsando, ut et lingua oraret et mente. Ideoque ait : *Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente.* Hujusmodi ergo virum Christus multo ante promittit, per quem manifestaret abscondita, et involuta prophetici obscuritate sermonis aperiret. Bonum psalterium, cum fidei vita consentit, et caro animæ, virtuti adspirat voluntas. Hoc est dulce psalterium, ubi canora est disciplina vivendi; ut impleatur illud quod scriptum est : *Clara erit lingua mutorum.*

8. Sequitur : *Ut quid timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Hoc est, cum os meum loquatur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam, in die judicii timere quid possum; nisi forte calcanei mei iniquitas mihi sit abluenda? Alia est iniquitas nostra, alia calcanei nostri, in quo Adam dente serpentis est vulneratus, et obnoxiam hæreditatem successionis humanæ suo vulnere dereliquit, ut omnes illo vulnere claudicemus. Unde Dominus discipulis pedes lavit, ut lavaret venena serpentis : et Petrus reprehenditur quod excusabat, ne sibi

Dominus pedes lavaret. Ideoque dictum est ei : *Nisi lavero tibi pedes, non habebis mecum partem*. Quo audito, non solum pedes, sed etiam manus obtulit abluendas. Cui Dominus respondit : *Qui lotus est, non habet necesse ut iterum lavet, nisi ut pedes lavet : sed est mundus totus*.

9. Ergo David dicit : *Iniquitates meæ superposuerunt caput meum*; qui se noverat in iniquitate esse conceptum, et in delictis a matre esse generatum. Dominus autem qui sua peccata non habuit, nec cognovit proprias iniquitates, ait : *Iniquitas calcanei mei circumdabit me*; hoc est, iniquitas Adæ, non mea. Sed ea non potest mihi esse terrori; in die enim judicii nostra in nobis, non alienæ iniquitatis flagitia puniuntur. Unde reor iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quam reatum aliquem nostri esse delicti. Meritoque Dominus qui pro nobis universa suscepit : Lavemus, inquit, et pedes, ut calcanei lubricum possimus auferre; quo fida statio possit esse virtutum, et ne paterno quis errore labatur, qui suo paratus est stare proposito : et non metuat lubricum hæreditatis, qui cupit vestigium tenere virtutis. Iniquitas ergo calcanei nostri prævaricatio est Adæ, per quam prolapsus est in contemtum et dissimulationem cœlestium mandatorum.

10. Est etiam iniquitas calcanei, Judæ hæsitanda* proditio. Calcanei ideo, quia scriptum est : *Qui manducat mecum panem, levabit super me calcaneum suum*. Bene et ibi suum, et hic meum dixit : suum, quia Christus sine iniquitate, hæc autem solius iniquitas proditoris : meum autem calcaneum, quasi ultimum sui corporis Judam Christus appellat, cujus nos sumus corpus et membra. Apostoli præstantiora et actuosa membra sunt Christi : Judas calcaneum, quasi extrema pars corporis serpenti obnoxia, et patens vulneri. Primum ergo calcaneum Adam, secundum calcaneum Judas. Ille lapsus totius hæreditatis, hic solius proditoris, qui hæreditatem implicare non potuit; quia jam non carnales sumus, sed Redemtoris hæreditas, Scriptura dicente : *Est hæreditas credentibus in Domino*.

11. Est et illa iniquitas calcanei sui, quæ circumdedit Christum. *Circumdantes*, inquit, *circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum in eos*. Calcaneum ejus Synagoga est, decor et gloria vultus ejus Ecclesia; sicut scriptum est : *Dominus regnavit, decorem induit*.

12. Illi ergo sunt calcaneum, de quibus dicit : *Qui confidunt in virtute sua, quique in abundantia divitiarum suarum gloriantur. Divites eguerunt et esurierunt*. Quod de Judæis dictum est. Sed et omnes qui luxuriose vivunt, et non tenent caput, calcaneum Christi sunt. Sed hæc generalia, quæ late patent. Cæterum specialiter de Juda locutus est proditore, qui sibi validus et dives apostolatus gloria videbatur.

13. Denique de Passione Domini sermo contexitur. *Frater non redimit, redimet homo; nec dabit Deo propitiationem suam, et pretium redemtionis animæ suæ*; hoc est, ut quid timebo in die mala? Quid enim potest mihi nocere, qui non solum non indigeo redemtore, sed ipse omnium sum redemtor. Alios liberos faciam, et pro me ipso ipse trepidabo? Ecce faciam nova omnia, quæ supra ipsum germanitatis affectum sint atque pietatem. Quem frater eodem matris utero effusus in lucem redimere non potest, quia parilis naturæ infirmitate retinetur, redimet homo : sed ille homo de quo scriptum est, quia *mittet illis* Dominus *hominem, qui salvabit eos*; qui de se ipso dixit : *Quæritis me occidere, hominem qui veritatem locutus sum vobis*. Sed quamvis homo sit, quis cognoscet eum?. Quare nemo cognoscet? Quia sicut unus Deus, ita et unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Ipse est solus qui redimet hominem, vincens pietate germanos; quia pro alienis sanguinem suum fudit, quem nemo potest offerre pro fratre. Itaque corpori proprio non pepercit; ut nos redimeret a peccato : et dedit semetipsum redemtionem pro omnibus; sicut verus ejus testis adseruit apostolus Pau-

* *Hæsitanda*, quæ proferenda non est, nisi reluctante ac prope invita lingua; ut evenit iis qui hæsitantia laborant.

lus, qui ait: *Veritatem dico, non mentior.* Sed quare solus hic redimet? Quia nemo potest eum æquare pietate; ut pro servulis suis animam suam ponat: nemo integritate; omnes enim sub peccato, omnes Adæ illius subjacent prolapsioni. Solus Redemtor eligitur, qui peccato veteri obnoxius esse non possit. Ergo per hominem, Dominum Jesum intelligamus, qui suscepit hominis conditionem; ut in carne sua peccatum omnium crucifigeret, et chirographum universorum suo cruore deleret.

14. Sed forte dicas: Quomodo redemturus frater negatur; cum ipse dixerit: *Narrabo nomen tuum fratribus meis?* Sed non quasi frater nobis, sed quasi homo Christus Jesus, in quo Deus erat; nobis peccata dimisit. Sic enim scriptum est: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* In illo Christo Jesu, de quo solo dictum est: *Quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Non ergo quasi frater, sed quasi Dominus habitavit in nobis, cum habitaret in carne. Cum igitur reconciliaverit Deo mundum, utique ipse reconciliatione non eguit. Pro quo enim peccato suo propitiaret Deum, qui nulla peccata cognovit? Denique didrachma poscentibus Judæis, quod pro peccato dabatur ex Lege, dixit ad Petrum: *Simon, reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum, a filiis suis, aut ab alienis? Respondit Petrus: Ab alienis. Cui dixit Dominus. Ergo liberi sunt filii. Ut autem non faciamus illis offendiculum..... mitte hamum, et eum piscem qui primus adscenderit, tolle; et aperto ore ejus, invenies staterem: illum tollens dabis pro me et pro te.* Ostendit quod non pro se propitiationem debeat peccatorum; quia servus peccati non erat, sed ab omni erat liber errore Filius Dei. Filius enim liber, servus est in reatu. Ergo liber iste ab omnibus, nec pretium redemtionis animæ suæ dat, cujus sanguinis pretium poterat abundare ad universa mundi totius redimenda peccata. Recte ergo alios liberat, qui pro se nihil debeat.

15. Plus adjicio. Non solum pro se Christus pretium non debet suæ redemtionis, aut propitiationem pro peccato, sed etiam si de fideli quocumque homine accipias, possit intelligi quia non debeant singuli propitiationem suam; quia propitiatio omnium Christus est, et ipse est universorum redemtio. Cujus enim hominis sanguis jam idoneus est ad redemtionem sui, cum pro redemtione omnium suum sanguinem Christus effuderit? Est ergo cujusquam sanguis qui Christi possit sanguini comparari? Aut quis tam potens homo, qui pro se propitiationem suam dare possit supra eam propitiationem, quam in se obtulit Christus, qui solus Deo mundum reconciliavit per suum sanguinem? Quæ major hostia; quod præstantius sacrificium; qui melior advocatus, quam qui pro peccatis omnium factus est deprecatio, et animam suam dedit pro nobis redemtionem? Non quæritur ergo propitiatio, aut redemtio singulorum; quia omnium pretium sanguis est Christi, quo nos redemit Dominus Jesus, qui solus Patrem reconciliavit, et laboravit usque in finem; quia nostrum laborem ipse suscepit dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis..... et ego reficiam vos.* Vide laborantem: *Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ.* Et alibi: *Issachar quod bonum est, concupivit, requiescens inter sortes.* Et infra: *Supposuit humerum suum ad laborandum, et factus est vir agricola.* Ergo homo non dabit jam propitiationem suam, nec redemtionem; quia semel ablutus est a peccato per sanguinem Christi. Laborabit tamen, ut servet præcepta vivendi, et a mandatis cœlestibus non recedat. Dum vivit, in labore sit, et perseveret in eo; ut vivat in finem, ne et ipse morte moriatur, cum sit jam redemtus a morte.

16. Qui autem servaverit mandata vitæ, non videbit interitum, cum viderit mori eos, qui sibi sapientissimi et prudentissimi in hoc sæculo videbantur. Quod specialiter ad scribas et pharisæos spectat, qui sibi cathedras in synagogis vindicant, quasi sapientiæ principatum. Qui vere frustra laborant, cum putant quia per didrachmum liberentur, cum spiritale pretium animæ

suæ, atque illud singulare Dominici corporis sacrificium, inani quadam Legis interpretatione contemserint, refugientes baptismatis sacramentum. Neminem enim sanguis redemit hircorum atque taurorum : sed omnes unus sanguis liberat Christi, cujus in Levitico figura, non veritas est. Non enim per didrachma, sed illius solius sanguinis pretio liberamur.

17. Simus ergo docibiles Dei; ut nemo nostrum videat interitum in illo die, quando damnabuntur morte perpetua sapientes istius mundi, vel principes Judæorum, quando *simul insipiens et stultus peribunt*. Non idem est utrumque. Stultus est qui nihil sapit, et stulta intelligit : insipiens, qui male sapit. Dixit insipiens, quia non est Deus. Quomodo iniquus, non quia æquitatem nesciat, sed quia improbitate cordis sui iniqua committat : improbus quoque dicitur, eo quod probitatem malitia sua destruere velit, non quia probitatem ignoret. Ipse ergo insipiens et stultus quando pereunt, alienis relinquunt divitias suas; suum enim et legitimum stultitiæ et improbitatis hæredem reperire non possunt. Legitimi enim dicunt: *Quia filii Dei sumus. Si autem filii, et hæredes : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi : si tamen compatimur, ut et simul glorificemur*. Insipientes ergo divitias non habent, quia nec hæreditatem habent. Non habent divitias infidi, non possessionem; fideli enim totus mundus possessio est. Non habent hæreditatem ; quia sola est hæreditas credentibus in Domino. Suas autem divitias habent. Ideoque avarus dicit : *Non habeo quo congregem fructus meos ;* non enim verus fructus, sed avari fructus pecunia est. Et Dominus avaro dicit : *Vade, vende bona tua.... et veni; sequere me*. Non enim perfectum bonum est patrimonium, sed hæc sunt avari bona, quæ in emolumento aliquo constituta sunt. Vende, inquit, quæ putas tua esse, cum tua non sint, quia ad alios fluminis modo transeunt : et sequere me, ut bonum immortale cognoscas. Sapientes ergo in interitum deducuntur, quibus Deus abscondit, quæ parvulis revelavit. Peribunt simul, et in uno eodemque loco erunt insipiens et stultus, *et alienis relinquent divitias suas;* quia non invenit nequitia legitimum successorem.

18. *Et sepulcra eorum domus illorum in sæculum, tabernacula eorum in progenie et generatione : invocaverunt nomina eorum in terris ipsorum*. Ubique Scriptura sepulcra pro vilibus ducit, quibus degeneres, et vitæ hujus cupidi comparantur. *Sepulcrum patens est guttur eorum*. His ergo qui ad diem et de die vivunt, sepulcra pro domibus sunt. Domus enim justorum non in terra est, sed in cœlo; sicut Apostolus docuit dicens : *Nostra autem conversatio in cœlis est*. Ipsa est domus nostra, quæ domus est Christi. Unde ait Scriptura : *Et Moyses quidem fidelis in tota domo ejus, tamquam famulus in testimonium eorum quæ dicenda essent : Christus vero tamquam filius in domo sua*. Piis ergo domus est Ecclesia, piis patria cœlum est. Ideoque Justus ait : *Advena ego sum apud te in terra et peregrinus, sicut omnes patres mei*. Luxuriosis domus sepulcrum est. Denique tamquam in sepulcro vivunt, qui possunt dicere : *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur*, resurrectionem ante oculos non habentes. Ideoque tumulis suis affixi atque adtumulati adhærent, quia resuscitari se posse non crediderunt. Habitaculum ergo illis in suo busto est, et tabernaculum eorum in progenie et generatione terrena est; qui vermes sui corporis hæredes relinquunt; ut hic tantum sit memoria eorum, et in æternum transire non possit.

19. Denique *nomina eorum in terris ipsorum ;* quia opera eorum corruptibilia atque terrena. Et ideo ibi scribuntur eorum nomina, ubi vivere maluerunt. Qui autem elevaverunt opera sua, iis dicitur : *Nolite gaudere, quia dæmonia vobis subjecta sunt : sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo*. Hinc ergo intelligamus quia non otiose Dominus eos arguit, qui ædificabant sibi sepulcra, vel tumulos prophetarum, et exornabant ea. Condemnantur enim Judæi, qui prophetis quos occiderant,

terrena solatia, non æterna præmia desiderant. Ideoque prohibet, ut discipulus suus sepeliat patrem; quia æterno Patri sine cessatione esse debet intentus. Et in Esaiæ libro scriptum est: *Quid, inquit, quia ædificasti et excidisti tibi sepulcrum?* Et reprehenditur Maria, quæ Christum in tumulo requirebat. Relinque sepulcra, quæ reliquerunt, qui audita voce Domini in ipsius passione surrexere de tumulis. Noli inter mortuos habitare, qui vivis. Audi vocem resuscitantis Jesu: *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis; ut lumen tibi Christi infundatur.* Alterum lumen ejus Spiritus sanctus est, qui apostolis sanctis in dispersione linguarum tamquam ignis illuxit.

20. Sequitur: *Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis quæ sine sensu sunt; et similis factus est illis. Hæc via eorum in offendiculum ipsis: et postea in ore suo complacebunt.* Quia non intellexit homo, cum in honore esset (est autem honor, quia ad imaginem Dei factus est, factus est rationis capax) comparatus est jumentis, quæ sensum non habent: qui autem intellexit, Angelis comparatur. Et ideo hic bonorum operum claritate magnificatus est: ille sicut equus adhinniens æstimatur colluvione vivendi, quæ viæ offendiculum adfert in turpitudine et obscœnitate viventibus. Insipientia enim viri contaminat vias ejus. Hujusmodi autem viri vivunt secundum appetentiam suam, quæ offendiculum creat, et post offendiculum complacebunt in ore suo, sed non in corde. Non enim boni, de quibus dicitur: *Ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant.* Quo responsum est etiam iis qui habent in codicibus suis ita scriptum: *Et postea in ore suo benedicent.* Verbum enim tuum prope, et in ore tuo sit, et in corde.

21. *Sicut oves in infernum deducentur: mors depascet eos. Et dominabuntur eorum justi in matutinum; et auxilium eorum veterascet in inferno, a gloria eorum.* Qui noluerunt ut pasceret eos Christus, depascet eos mors. Quis ergo dimittat bonum pastorem, qui pro ovibus suis animam suam ponit; quia pertinet ad eum gregis sui cura? Aut quis eligat mercenariam mortem, quæ operum pessimorum digna mercede referatur? Simul cognosce, o homo, quia Christus verus est pastor, qui suos pascit ad vitam. Mors subintravit, quæ ad interitum adducit alienos, et devorat eos, quibus potest propter eorum flagitia prævalere. Quibus licet in hac vita studium potentiæ fuerit et divitiarum, ut aliis dominarentur; sed in resurrectione erit servitus, cum justis matutinus splendor illuxerit: quorum figura est, quod Jacob dominus præponitur fratri. Miserabilis itaque servitus, ut eo tempore quo alii vocantur in gloriam splendoris et luminis, horum gloria veterascat, et consumatur in tenebris inferorum. Meritoque de his dicitur: De honore suo et gloria sua expulsi sunt; quia temporalis hæc gloria.

22. *Verumtamen Deus liberabit*, inquit, *animam meam de manu inferni; cum acceperit eam.* Bene hoc dicit, qui sciebat animam suam in inferno non derelinquendam. Descendit enim, ut captivos absolveret de faucibus inferorum, non ut in his captiva remaneret.

23. Ergo quoniam hæc, quæ in isto sæculo sunt, nobiscum transire non possunt; ideo tibi dicitur: *Ne timueris cum dives factus fuerit homo: et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus. Quoniam non cum morietur, accipiet omnia: neque simul descendet cum eo gloria domus ejus.* Noli, inquit, expavescere divitias, et potentiam divitis, et gloriam sæcularem; quoniam caduca illa sunt, et citius abeunt, quam venerunt. Somnium est iste thesaurus: evigilas, et recessit; quoniam qui potuerit crapulam mundi istius edormire, et sobrietatem virtutis adsumere, ista contemnit, et pro nihilo pecuniam ducit. Neque timueris cum multiplicatam gloriam domus alicujus potentis audieris. Inspice diligenter, et vacua est, quæ nihil habeat in se de fidei plenitudine. Et quid de domo dicam? Vacuus erat totus hic mundus antequam numero credentium cum Christus impleret. Ideoque scriptum est: *Judicabit inter*

gentes, replebit ruinas. Quid enim aliud erat ante in hoc mundo, nisi ruina perfidiæ? Quid est ruina? Audi dicentem: *Ubi ruina, ibi et aquilæ;* id est, ubi ruina, ibi et resurrectio. Ruina, vacua firmitatis est: resurrectio, plenitudo vivendi est. Ideoque nos Adæ illius ruina vacuavit, sed Christi replevit gratia. Ideo se ille exinanivit; ut nos repleret, atque in carne hominis plenitudo virtutis habitaret. Quid sit ruina, cognosce. Dum vivit homo, infusus est spiritu: ubi mortuus fuerit, vacuus utique hujus vitalis est spiritus. Multo magis vacuum facit amissio gratiæ spiritalis, quem gratia replere consuevit; ut possimus dicere: *Quoniam nos omnes de plenitudine ejus accepimus, et gratiam pro gratia.* De alio dicitur: *In vacuum laboravi:* justus autem sicut odor agri pleni.

24. Quid autem non vacuum, quod sæculare atque mundanum; cum recte dixerit, qui mundum istum sobria virtute contemsit: *Nudus sum natus, nudus et moriar?* Numquid secum quis potest auferre quæ possidet? Hic omnia derelinquit, solus intrat in tumulum, et vacuum illius divitis est sepulcrum, quem nec ipsa terra capiebat*. Unde dictum est: *Numquid soli habitabilis super terram? Numquid descendit in illud sepulcrum gloria domus ejus aut copiæ?* Vide vim Scripturæ. Gloria sæculi non descendit cum peccatore, sed gloria virtutis adscendit cum innocente. Et ut compendiosius dicamus, gloria hominis cum adscendente adscendet, cum descendente non descendet. Quod gratiæ est ac virtutis, adscendet. In paradisum adscenditur, in infernum descenditur. *Descendant,* inquit, *in infernum viventes.* Ideoque Lazarus pauper per Angelos in Abrahæ sinum est elevatus. Dives luxuriosus elevans in inferno oculos suos rogat Abraham ut mittat pauperem, et digito suo contingat linguam ejus, quo requiem aliquam in ardore maximo constitutus posset adipisci. Vide illum pauperem bonis omnibus abundantem, quem sancti Patriarchæ requies beata circumdabat. Vide hunc vacuum, qui sibi in hoc sæculo abundare omnibus videbatur, cujus anima in vita ipsius benedicebatur: sed nunc iners morte cruciatur.

25. Unde pulcre sequitur: *Quoniam anima ejus in vita ipsius benedicetur: confitebitur tibi, cum benefeceris ipsi.* Benedicent, inquit, eum benedictione terrena. Stulti homines, qui præsentia, non futura considerant. Benedicent eum adseclæ ejus atque parasiti. Ipse quoque beatum se putat, si agrum aliquem quem desiderabat, invaserit. Confitetur tunc Deo, cum ei in hoc sæculo secunda succedunt: quando autem adversa contingunt, impio ore maledicit. Hoc ergo dicit, quia sæcularis non agit gratias in paupertate positus et adversis; justus autem in angustiis magis Dominum grato benedicit affectu. Denique diabolus ad Deum dicit: Quid mirum, si te benedicit Job? Abundant ei omnia. Sed *mitte,* inquit, *manum tuam, et tange ea quæ possidet, videamus si in faciem te benedicet.* Et dedit ipsi Dominus potestatem, ut quæ sæculi essent hujus, auferret: carnem ipsius, ulceris atrocitate perfunderet. Job tamen benedicebat dicens: *Dominus dedit, Dominus abstulit... sit nomen Domini benedictum.*

26. *Introibit usque in progeniem patrum ejus: usque in sæculum non videbit lumen. Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis, quæ sensum non habent, et similis factus est illis.* Ideo, inquit, iste in progeniem patrum suorum introibit. Qui est pater impiorum, Dominus declaravit dicens: *Vos ex patre diabolo estis.* Sunt et illi patres de quibus dicitur: *Relinque mortuos sepelire mortuos suos.* Ideo et Moabitæ usque in tertiam et quartam generationem prohibiti sunt introire in Ecclesiam Domini; ut filii eorum propter peccata patrum suorum introirent in eorum generationem, quorum facta imitabantur et mores. Unde et scriptum

* Videntur hæc proprie cadere in Alexandrum Macedonem, quem Plutarchus et Val. Maximus narrant, cum de infinitate mundorum philosophum quemdam disputantem audivisset, flevisse, quod vix unum possideret. Hinc de illo Juven. Sat. 10:

Unus Pellæo juveni non sufficit orbis.
Æstuat infelix angusto limite mundi, etc.

est: *Filii adulterorum in consummatione erunt.* Ergo qui non illum patrem qui in cœlo est, sequitur; sed illum terrena colluvione viventem, in progenie terreni patris intrat. Qualis enim terrenus, tales et terreni; ut sit ejus vita terrena, requies nulla post mortem. In æternum non videbit lumen; quoniam temporale quæsivit. Ille autem qui Christi secutus est gloriam, qui desideravit illud lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, inveniet et videbit lumen æternum; quia eum Christus redemit a morte.

27. Tunc ergo cogitabit secum, quia *cum in honore esset, non intellexit;* et ideo erit similis jumentorum, qui similis debuit esse Angelorum, per Domini nostri Jesu Christi gratiam: cui est honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN PSALMUM LXI ENARRATIO.

TITULUS:

IN FINEM, PRO IDITHUM, PSALMUS IPSI DAVID.

PRÆFATIO.

In hujus psalmi tractatu B. Ambrosius infidelitatem et impietatem Maximi tyranni graviter redarguit, qui ausus est dominum suum Gratianum imperatorem fraude et dolo perimere: quem imperatorem in Domini tabernaculo habitare, et in monte ejus requiescere dicit.

1. Omnium nostrum indubia consuetudo est, ut festinemus ad finem, et eorum quæ legimus vel vidimus et audivimus, velimus summam cognoscere. Unde titulus ipse otiosos nos esse non patitur, nec feriatis præterire auribus desiderii communis indicium. Præ cæteris enim, licet etiam in cæteris clareat, divinum tamen in hujusmodi psalmo refulget oraculum. Unde diligentius quid sit finis consideremus; finis enim dicitur τέλος, et summa rei ejus quam volumus explicare. Finis dicitur Christus, quia ipse est finis Legis; sicut scriptum est: *Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti.* Finis etiam dicitur, quia ipse est principium et finis. Ergo isti psalmi qui titulantur: *In finem,* aut de Christo sunt, aut ipsius Christi de Christo, cum ipse annuntiatur: ipsius Christi, cum ipse se nuntiat venturumque promittit in terras, et futuram nobis revelare dignatur proprii corporis passionem.

2. Ideoque *Ipsi David* inscribuntur in titulo, quasi vero David, ipsi Domino prophetici oris ministeria deputentur, per quem humanæ vocis officio vis cœlestis increpuit, et divina sententia resultavit.

3. Meritoque *pro Idithum,* qui fuit propheta, et psalmos cum sex filiis canebat suis, velut quædam præfatio est; eo quod esset his venia prophetanda, qui in psallendi ministerio constituti, divina oracula humana voce loquerentur. Et quia pro totius mundi abolendo errore suscipienda Dominici corporis passio foret, hujus licet nomine cujus sedulitas probaretur, commendatiorem eruditionem plebis expressit. Itaque ipsum audiamus loquentem.

ENARRATIO.

4. *Nonne Deo subdita erit anima mea?* Suscepturus carnem hominis Dominus noster Jesus, ut in se eam ipse mundaret, quid prius quam peccati veteris primum debuit abolere contagium? Nam quia per inobedientiam culpa irrepserat, dum mandata divina temerantur,

obedientiam utique præ cæteris debuit reformare, ut seminarium erroris excluderet. Fibra enim peccati * inde manaverat : et ideo sicut bonus medicus radices prius ulceris debuit amputare; ut medicamentorum salubre remedium vulneris ora sentirent. Frustra enim cicatricem curaveris, si serpant interiora contagia; immo acerbatur vulnus, si foris clauditur, cum interius virus exæstuat. Nam quid proderat donasse peccatum, si peccandi maneret affectus? Hoc erat non sanare cicatricem, sed claudere. Voluit itaque mundare vulnus, ut affectum sanaret; ne inobedientiæ sors ulla remaneret. Suscepit ipse obedientiam, ut nobis eam transfunderet. Sic enim oportebat, ut quoniam per inobedientiam unius hominis peccatores constituti erant plurimi, per unius rursus obedientiam justi constituerentur multi.

5. Unde valde errare eos res indicat, qui carnem hominis a Christo aiunt esse susceptam, affectum negant : et contra ipsius Domini Jesu venire consilium, qui hominem ex homine tollunt; cum homo sine affectu hominis esse non possit. Nam caro sine affectu et præmii immunis et culpæ est. Illud ergo suscipere debuit et sanare, unde culpa manaverat; ut originem erroris et quasdam prorumpentis delicti fores clauderet. Unde ego hodie hominem agnoscerem Dominum Jesum, cujus carnem non video, affectum lego : unde, inquam, hominem eum agnoscerem; nisi esurisset, nisi sitisset, nisi flevisset, nisi dixisset : *Tristis est anima mea usque ad mortem?* Denique scriptum est : *Et homo est, et quis cognoscet eum?* Sed homo per ista cognoscitur, qui per opera divina supra homines æstimatur. Itaque ipse eo usque se hominem credi volebat, cum Deus esset; ut se appellaret hominem dicens : *Quid me quæritis occidere, hominem qui veritatem locutus sum vobis?* Nec solum hominem', sed etiam filium hominis diceret, sicut ait : *Quid me dicunt esse homines filium hominis?* Unde ille summam tenere fidei pronuntiatus est, qui et Dei Filium cognovit, et hominem non negavit. Ipse igitur utrumque unus, inseparabilis numero, et agnoscendus operis distinctione, non varietate personæ. Non enim alter ex Patre, et alter ex Maria : sed qui erat ex Patre, carnem sumsit ex Virgine : affectum adsumsit ex matre, ut infirmitates nostras ipse susciperet. Unde ait Propheta : *Et pro nobis dolet.* Quomodo dolebat meo dolore, si meum non gerebat affectum? *Homo,* inquit, *in plaga, et sciens ferre infirmitatem.*

6. Itaque quasi homo infirmatus est, quasi homo doluit; et nos quasi hominem æstimavimus eum esse in doloribus : sed quasi victor infirmitatum, non infirmitatibus victus, pro nobis non pro se dolebat; et infirmatus est non propter sua, sed propter nostra peccata, ut nos suo livore sanaret. Quid utique est *homo in plaga, et sciens ferre infirmitatem,* nisi quia plagæ habebat compassionem? Aut quomodo sciebat ferre infirmitatem, si sensum infirmitatis excluserat? Quod enim portamus, hoc pro onere sustinemus. Suscepit ergo peccata nostra, ut portaret : suscepit etiam, ut purgaret. Denique scriptum est : *Et peccata eorum ipse purgavit. Ideo ipse hæreditate possidebit multos, et fortium partietur spolia.* Ibi enim major triumphus, ubi mens interna mundatur. Quod portat igitur ad remissionem pertinet : quod purgat, ad correctionem. Suscepit itaque compassionem nostram, suscepit et subjectionem. Quod enim subjecit sibi omnia, suum est : quod subjectus est, nostrum est. Ideoque ait : *Nonne Deo subdita erit anima mea?* Anima, inquit, subdita, non divinitas : anima subjecta, non Dei virtus. Virtus enim Dei non potestati subdita est; sed unitate et consortio ejus utitur potestatis. Illa subjecta est, quæ humanæ conditionis fragilitate plerumque mutatur, non quæ mutari non potest. Anima carni compatitur, et animæ caro, quæ sibi quodam contubernio copulantur. Illa subjicitur, quæ tristis est; quia scriptum est : *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Illa subjicitur quæ suscepta, non ex Deo

* *Fibra*, hoc est radix, per metaphoram a radicum fibris.

Patre nata : quamquam ipsa subjectio non in specie quidem infirmitatis sit, sed in operatione virtutis; dispensationis magis temporariæ arbitra*, quam perpetuo servitio mancipata. Unde et ait : *Nonne Deo subdita erit anima mea?*

7. Cur dixit, *erit*, si sempiterna subjectio est? Sed quia Filius Dei qui loquebatur æternus est, animam autem suscepit ex tempore; ideo futuram subjectionem animæ suæ dicit. Per ipsam ergo obedientia, per ipsam humilitas; quæ tamen non ad infirmitatem potentiæ suscepta sunt, sed ad magisterium disciplinæ. Ipse enim Dominus Jesus *cum esset in Dei forma, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, in specie inventus ut homo : humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem*; sicut Apostolus dicit, non jugem et perpetuam, sed temporalem subjectionem cupiens declarare : qualis sit suscepta cum carne, et deposita cum ipsius corporis servitute**. Sic etiam ad Hebræos scriptum est. Nam cum proposuisset exemplum dicens : *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech*; subjecit idem Paulus : *Qui in diebus carnis preces et supplicationes adhibuit ei, qui posset liberare eum de morte, cum magna voce et lacrymis : et exauditus ab illo metu. Quamquam esset Filius, didicit ex his quæ passus est obedientiam : et consummatus obtemperantibus sibi causa factus est salutis æternæ : vocatus a Deo sacerdos secundum ordinem Melchisedech.* Nonne igitur evidenter clamavit Apostolus dicens obedientiam illam et humilitatem non divinitatis fuisse, sed carnis? Quod enim discitur, temporale est. Quasi homo ergo ex his quæ passus est, didicit obedientiam; ut consummaretur in carne, et per obedientiæ transfusam in nos successionem causa fieret nobis salutis æternæ, quibus ante per inobedientiæ hæreditatem primus ille Adam causa factus est mortis.

8. Subjectio ergo magisterium virtutis humanæ, non divinæ imminutio potestatis est. Nam si illum minorem Filium et inæqualem Patri dicunt, quia erat subditus Patri Deo; numquid et matre ideo minor, quia subditus erat matri? Lectum est enim de Joseph et Maria : *Et erat subditus illis*. Sed pietas omnibus nobis non dispendio, sed incremento est, per quam omnibus nobis Dominus Jesus fidem infudit et gratiam; ut nos spiritu fideli subditos Patri faciat Deo. Et ideo novo et profundo consilio Apostolus ait quod ipse Patri erit subjectus in nobis, cum fuerit in omnibus plenitudo fidei, et quædam devotionis unitas. Nunc enim quamdiu sententiis discrepamus, quodammodo regnum Christi minoramus; quia nondum ei subjecta sunt omnia, cujus regnum unitas est : *Cum autem subjecta illi fuerint omnia, tunc et ipse subjectus erit illi, qui sibi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus*; sicut scriptum est. Nunc enim potestate supra omnes est, sed opus est ut sit in omnibus voluntate : volet autem, cum omnia in nobis cognoverit sui plena, et vacua delictorum. Nondum igitur subjectus est Patri; quia nondum omnia et in omnibus Christus : cum autem fuerit omnia et in omnibus Christus, erit omnia et in omnibus Deus. Unde colligitur unum esse regnum Patris et Filii, et etiam Spiritus sancti; quia qui Filium receperit, recipit et Patrem, recipit et Spiritum sanctum; quia una potestas, una gratia, una operatio Trinitatis est.

9. Meritoque addidit Dominus : *Ab ipso enim salutare meum*. Quasi diceret : Nolite turbari quia dixi animam meam fore Deo subditam. Anima erit subdita, quæ vestri est portio : salutare autem

---

* *Arbitra*, id est, testis; per hanc enim animæ Christi subjectionem dispensatio humanæ redemptionis manifestata est; cum inde consilium divinum inobedientiæ primi Adæ per secundi obedientiam reparandæ intellexerimus. Aut forte *arbitra* idem quodammodo est ac moderatrix; quia dispensationem illam anima Christi Domini suscepit non coacta sed volens. Quippe oblatus est, quia ipse voluit, ut Esaias 53, 7, vaticinatur.

** Dei Filius subjectionem quidem cum corpore suscepit, sed non deposuit cum corpore; quia illud quod semel adsumsit, numquam dimisit. Deposuit vero cum corporis servitute; quando scilicet corpus, excusso mortalitatis jugo, immortalitatis dotibus præditum resurrexit.

meum ab ipso; hoc est, quia a Patre et in Patre semper sum. A Patre enim veni in hunc mundum : etsi videtis hominem, Dei Filium credite. *Cum venerit autem paracletus quem ego mittam vobis a Patre meo, spiritus veritatis, qui a Patre meo procedit, ille testimonium perhibebit de me.* Et Filius a Patre procedit, et Spiritus ab ipso procedit. De unitate ergo divinitatis ambiguum nihil. Ideoque concupivit David hoc salutare Dei nobis dari; quia ipse est vita æterna, si et Patrem verum Deum cognoscamus et Filium, quem pro nostra certum est salute venisse : sed non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Adsertionem suæ divinitatis sequestrat, et dispensationis humanæ repræsentat officium.

10. Ideoque adjunxit statim : *Etenim ipse est Deus meus, adjutor meus, defensor meus : non movebor amplius.* Hæc utique quasi homo loquitur; quia in Deo spem nostram debemus reponere, ne facile labamur : quamquam in eo quod locutus est : *Non movebor amplius*, ostendat habere se divinæ insignia potestatis. Habes enim alibi dicentem : *Adhuc ego semel terram movebo.* Movit diluvio, quando præter arcam Noe caro omnis interiit : movit cum Sodoma et Gomorrha sacro igne consumptæ sunt. Hæc supernæ indignationis indicia sunt. Sed quia elegit genus hominum Dominus magis servare quam perdere, non movebitur amplius ad indignationem, qui venit ad misericordiam : venit ut redimeret nos suo sanguine, non ut nostrum effunderet : venit ut se offerret pro nobis, et quasi bonus negotiator mercem suam proprii corporis passione servaret.

11. Et cum hoc diceret, levavit oculos suos, et vidit hinc persecutores, inde nequitias spiritales in unum convenire, et ait : *Quousque irruitis in hominem, interficientes universos*, hoc est : Quid delere genus festinatis humanum? Hominem nescitis me pro omnium redemtione venisse? Obtuli me pro cunctis, ut omnes mea oblatione protegerem. Hominem ergo aut pro humana omni accipimus multitudine : aut si de uno accipimus, de ipso dictum intelligimus : Irruitis, sed in hominem; quia supra Deum irruere non potestis; sicut habes alibi : *Quid me quæritis occidere hominem?* Neque enim divinitas morti poterat esse subjecta, sed humana susceptio. Si ergo in me irruitis, et me vultis tenere; quid eos qui mecum sunt, vultis occidere? Satis est vobis habere quem quæritis. Neque quæro consortem passionis, qui ad salutem omnium adjutore non egeo. Non requiro legatum, nuntium non præmitto; sed ipse me nuntius obtuli non quærentibus : me tradidi non comprehendentibus; ut liberarem eos qui mortis laqueis fuerant comprehensi. Irruitis igitur tamquam parieti inclinato et maceriæ impulsæ, ignari quia veni non ut inclinarem parietem, et maceriam impellerem; sed ut solverem. Veni enim pax, ut faciam utraque unum; et medium parietem maceriæ solvens, qui carnem et animam dividebat, ut unum sentire non possent : et ideo caro animæ repugnabat, et subdita imperio ejus esse non poterat; quia objecti parietis obstaculo gubernaculis ejus parere non poterat.

12. Lex igitur carnis legi mentis adversabatur. Hunc parietem veterum inimicitiarum velut murum sustulit Dominus Jesus, et pervios fecit esse conventus mentis et carnis; ut in unum coeuntes, id quod erat utrique salutare, sequerentur. Paries ergo quædam eminentia delictorum est. Unde ad pontificem Judæorum dicit Paulus : *Percutere te incipiet Deus, paries dealbate*; paries enim luto cementisque construitur. Hinc ædificabant Ægyptii civitates, quando Judæi lateres facere cogebantur. In Ægypto lutum conficiebatur, et populus Dei peccatum illic operabatur. Ideo gemebat, ideo exauditus et liberatus est a peccato. Ideo Lex data, promissa gratia; ut Lex peccatum ex parte resecaret, gratia omne donaret.

13. Et cum hæc nobis conferret, hæc pro nobis subiret, nos pretium ejus repellebamus. Unde ait : *Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere*; quando pretium referente Juda proditore, Judæi in loculum mittere noluerunt dicentes : *Non licet nobis mittere in*

loculum; *quia pretium sanguinis est.* Damnatur hic judicio suo proditor, qui refudit pretium quod accepit, infirmus ad sacri muneris testimonium, sed validus sceleris sui testis. Unusquisque enim gravior accusator est sui, et inexcusabilem in se fert ipse sententiam. Principes Synagogæ suo condemnant se judicio. Profitentur enim pretium esse sanguinis quod dederunt, dum arguunt refundentem. Nam si recipiendum non fuit, nec solvendum fuit. Atque utinam aut non dedissent, aut quia dederant, nec recepissent. Repudiarunt enim quod in loculum mittere noluerunt, et emerunt inde agrum in sepulturam peregrinorum. Merito ergo gentiles, quibus agri ejus qui morte emtus est Christi, sepultura profecit, jam non sunt advenæ, atque peregrini : sed cives sanctorum facti sunt, et domestici Dei; quia consepeliuntur Dei Filio : Judæi autem qui passionis ejus pretium repudiarunt, peregrinantur a Christo. Tolerabilior illis vel in hoc proditor, quod confitetur errorem : illi autem crimen suum excusando acerbant. VERECUNDIOR est enim confessio post delictum. Impudenter igitur refellebant commune sacrilegium confitentem dicentes : *Quid ad nos? Tu videris.* Quid enim dicebat proditor, nisi hoc : *Peccavi quod tradiderim sanguinem justum?* Quod erat crimen tradentis, quomodo suscipientis non poterat esse peccatum; cum scelus sceleri sit adjunctum, ut quem scelerate emerant, sceleratius trucidarent?

14. *Cucurri*, inquit, *in siti*. Verum est quidem quod Dominus noster Jesus sitivit. Beata Domini sitis; quia sitivit pro nobis, et maxime in passione. Denique dixit : *Sitio*. Tunc itaque sitiebat, quando de latere suo restinctura sitim omnium vivæ aquæ fluenta fundebat. Denique scriptum est : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Sed in græco medie positum est; quia ἐδραμον et singularem et pluralem numerum significat. Ergo etiam *cucurri* et *cucurrerunt* juxta græcum possumus intelligere. Diximus autem quid exprimat *cucurri*, hoc est, festinavi sitim omnium suscipere, ut universos perpetui fontis ubertate satiarem (cui enim dedero aquam non sitiet, neque hic, neque in futurum, sicut dictum est ad Samaritanam); nunc dicamus quid significet : *Cucurrerunt in siti*. Hoc est, festinaverunt ut perfidiæ suæ æstu fontem vivum negantes, æterna fauces suas ariditate siccarent; sicut ipse Dominus ait : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et fecerunt sibi contritos lacus.* Nec mirum si sitierunt, qui aquam fontis æterni tenere non poterant lubrici perfidiæ suæ rimis. Sitierunt ergo; quia se potu privaverunt spiritali, quem hauserant de consequenti petra. Unde et Symmachus ait : τῷ δόλῳ αὐτῶν εὐλογουν; hoc est, placuit illis in mendacio, cum objicerent falsa pro veris. Omne mendacium sitim habet, veritas ubertatem, quæ in perpetuum perseverat.

15. Et quam cito probavit, quia cucurrerunt in mendacio! *Ore suo*, inquit, *benedicebant, et corde suo maledicebant.* Misera perfidorum sitis, qui aliud tenebant corde, et ore aliud loquebantur. Ubi autem fidei exundat ubertas, corde creditur ad justitiam, ore confessio fit ad salutem. Quomodo autem benedixerint ore, et corde maledixerint, series Passionis ostendit, cum dicerent : *Descendat de cruce, et credimus ei.* Stulti! De morte surrexit, et non crediderunt; quomodo si de cruce descenderet, credidissent? *Speravit in Domino, eripiat eum : liberet nunc eum, quoniam vult eum;* quia illudentes potius quam optantes ista dicebant, et interrogabant utrum esset Dei Filius, verbis pacifica loquentes, corde accusationem sacrilegii cogitantes.

16. Sed hæc mystica; veniamus ad moralia. Etenim quoniam non semel appetitur Christus, appetitus est semel in suo corpore quod suscepit in Virgine, appetitus est frequenter in eo corpore, quod est Ecclesia; nos enim sumus corpus Christi et membra. Appetitur et in singulis sanctis suis et innocentibus, qui Domino se dicarunt.

17. Recordamur aliquem * proximo

* De Gratiano imperatore loquitur.

ab omnibus appetitum, a suis destitutum ac proditum: qui dudum in suggestu locatus imperii, subito egens omnium ab ipsis quorum hæreditarium fuerat sortitus obsequium, cœpit urgeri, ingruentibus in exitum, inferentibus mortem, nullo auxiliatore, nullo jam socio sui, nullo comite. Quid aliud melius dixerit, quam quod ex ipso cui se devovit, acceperat: *Nonne Deo subdita erit anima mea?* Hoc est, quid persequimini, quid furitis, quid insultatis? Carnem potestis interficere, animam non potestis. Vitam illam corporis potestis eripere, meritum non potestis extinguere. Scriptum est enim: *Nolite timere eos qui possunt occidere carnem; animam autem non possunt: sed potius eum timète, qui potest animam et corpus perdere in gehennam.* Anima ergo quæ Deo subdita est, non est humanæ subdita potestati; ab ipso enim vitæ fructum sperat æternæ, et perpetuæ salutis auxilium. Ille ergo cui me tradidi, et necatum tuebitur, et mortuum resuscitabit, et ulciscetur occisum. Raptus est justus, ne malitia mutaret cor ejus. Mors ergo ista magis peccati fuga, quam morientis est detrimentum.

18. Etenim *ipse est Deus meus, adjutor meus, defensor meus: non movebor amplius.* Qui labitur, commovetur; eo quod de integritatis et innocentiæ suæ quadam statione defluat. Semel enim in petra Christi locatus lubricum non debet habere vestigium; sed tenere status proprii firmamentum. Unde immobilis dicitur, qui servat immobilem voluntatem, et propositum aliquod intentione animi fidelis exsequitur. Nam et Dei immobilem voluntatem legimus, sicut habes ad Hebræos: *In quo amplius Deus ostendere volens hæredibus repromissionis immobilitatem voluntatis suæ, interposuit jusjurandum.* Recte ergo immobilis voluntas Dei, quæ nullius peccati movetur illecebris. Homines vero mobiles, lubrici ad delinquendum, faciles ad errandum. Denique de Judæis dictum est: *Transeuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua.* Et ipse Dominus in psalmo ait: *Omnes qui videbant me, adspernabantur me: et locuti sunt labiis, et moverunt caput.* Caput omnium Christus est. Melius est igitur ut maneat Christus in nobis, quam aliqua nostris commotione moveatur. Unde Judæi moventes capita sua dicebant: *Tolle a terra talem hunc.* Geraseni rogabant, ut de finibus eorum recederet: Ecclesia autem tenuit eum, nec dimisit eum. Ideo illa quæ tenuit eum, possidet: illi qui moverunt, tenere non possunt. Pulcre autem ait Evangelista quia transeuntes movebant capita sua: transeuntes, non stantes. Stamus in atriis sanctis, præterimus in plateis. Sacerdos præteriit, levita pertransivit: stetit ille qui vulnera inflicta curavit. Et ideo illi non dixerunt qui transibant viam: *Benedictio Domini super vos: benedicimus vos de domo Domini;* stantes enim, non transeuntes sunt pedes benedicentium. Denique et vineam cujus soluta munitio est, transeuntes vindemiant, non manentes. Transeuntes sibilant, sicut in Threnis Hieremiæ legimus: *Tenuerunt super te manus omnes transeuntes per viam: sibilaverunt, et moverunt caput suum super filiam Hierusalem.* Ideo sacerdos non potuit coronari, levita non potuit: quia transierunt, et tamquam umbra præterierunt. Stephanus autem martyrio coronatus est; quia stantem videbat Dominum Jesum, immobilem, non prætereuntem. Immobilis ergo fide Stephanus immobilem Christum videbat: nullo erat mortis timore commotus. Non movit se Stephanus, non movit se Christus. Commoti sunt filii proditoris, de quibus dicitur: *Commoti amoveantur filii ejus, et mendicent.* Eget enim medico qui movetur*. Inops peccator, dives est justus: quia nullo bono deficit, qui Dominum semper inquirit.

19. Et quia inde tractus est sermo, qui dixit: *Non movebor amplius;* quod moveri ad culpam sit, ostendit ipse David dicens: *Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit commoveri pedes*

* Commotiones morbi atque ægritudines animi sunt; unde a græcis πάθη vocatæ sunt. Innuitur itaque hoc toto versiculo peccatores et in ægritudine et in egestate ac penuria esse positos.

mus. Unde et sancto dicitur a Domino Deo nostro : *Tu autem hic sta mecum;* quoniam qui Deo proximus est, lapsui non potest esse vicinus. OMNIS enim culpa velut adversario nisu de loco dejicere, et de proprio statu mentem movere consuevit : quod vel ab hoste, vel oblectamine tractum videtur. Perturbat ira, incendit libido, stimulat invidia, excruciat avaritia, timor dejicit, mœror affligit. Et Petro dictum est a Domino Jesu : *Veni retro post me.* Non dixit : Veni retro (hoc enim diabolo soli dixit) sed : *Veni retro post me;* non est enim retro, qui post Christum est. Sed quia errabat Petrus, sicut Dominus ipse ait ad ipsum : *Quia non sapis*, inquit, *quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum;* ideo post me veni, ut incipias non humana, sed divina sentire. Ideo et hic justus rapiendus e terris ait : *Non movebor amplius. Dissolvi enim, et cum Christo esse, multo melius.* Non enim labi poterit qui cœperit esse cum Christo; quia mors justo non naturæ finis, sed culpæ est.

20. Inter has voces subito videt agmina persequentium, et inter pericula positus non de se sollicitus; sed de his quos liberare cupiebat, ait : *Quousque irruitis in hominem, interficientes universos?* Si me quæritis, cur alios vultis occidere? Offero me ipse pro multis; quia pro omnibus solus se ille potuit offerre, qui auctor est omnium. Ipsius ergo quem sequebatur imitator ait : *Si me quæritis, sinite hos abire; ut impleatur sermo quem dixit Jesus : Quia non perdidi ex ipsis quemquam præter unum* (hoc enim in alio libro sententia Domini comprehendit); qui tamen sua magis periit voluntate, quam mea, inquit, severitate punitus est. Et cum ego me sponte offeram, irruitis et incumbitis *tamquam parieti inclinato, et maceriæ impulsæ;* hoc est : Apex dudum nobilis sedis augustæ, et circumfusi toto orbe Romano validus quondam murus imperii, sicut paries inclinatus, aut maceries impulsa collabor.

21. Sed esto, ad mortem me usque appetierunt, quæsierunt ad necem dicentes : Tollamus justum, tollamus misericordem; quia gravis est nobis etiam ad videndum : sed etiam existimationem meam, castimoniam meam* sauciandam falsis calumniis putaverunt; hoc est enim : *Pretium meum cogitaverunt repellere;* quia pretium nostrum pudicitia est, quæ nos separat a pecudibus, Angelis jungit. Pretium nostrum misericordia est, quæ nos dum confertur inopibus, redimit a morte. Pretium nostrum fides est, quæ omnes homines gentili errore et servitute depressos Christo adquisivit. Pretium nostrum bona existimatio est; quia uniuscujusque nostrum meritorum series æstimatur. Pretium nostrum munditia atque simplicitas est; quia scriptum est : *Possessio pretiosa vir mundus;* nihil enim pretiosius viro simplici. Unde Apostolus pulcre : *Abundavit*, inquit, *in divitiis simplicitatis suæ.* Quid enim simplicitate ditius : quæ sicut bonus paterfamilias satis sibi abundat, et sua puritate contenta, non quærit alienum, nec abrodit; sed de se cæteros fingit? Innocens enim credit omni verbo, nec se in artes varias sæpe commutat; sicut astutia quæ ut sit cauta, timet omnia, nec se consiliis suis credit : versat suas ipsa sententias. Simplicitas autem timere nil novit. Hoc igitur genere pretium justi repellere tentaverunt; et si possit et illud intelligi, quia aurum ejus manibus accipiebant, corde intimo repellebant, prædam tenentes, fidem negantes.

22. Unde et ait : *Cucurri in siti;* eo quod fidem quæreret, et invenire non posset, destitutus a sociis, a propriis derelictus. Sic Dominum Jesum legimus in Evangelio et esurisse, et sitisse; cum esuriret fidem nostram, sitiret opera nostra, quærere videretur aliena. Aut ut ad sitim corporis referamus, quanta indignitate dicit : *Cucurri in siti?* hoc est : Ego sitiebam, cum alii mea vina ructarent; et ex illo suggestu sublimis imperii, opulentiaque regali,

* Hoc atrocior ea calumnia fuit, quod in confesso est apud omnes historicos Gratianum insigni castitate ornatum fuisse. Quin immo fuere etiam qui nimiam ejus verecundiam reprehenderent, quasi gerendis imperii rebus parum commodam.

ad extrema sitis plebeia quadam vilitate deductus sum.

23. Et quia græcus habet ἔδραμον, quod significat et cucurri singulariter, et cucurrerunt pluraliter, potest et sic intelligi: Cucurrerunt in siti, quorum fauces æstu nimio fundendi mei sanguinis aruerunt. Sicut enim est sitis fidei, ita et perfidiæ. Sitim illam justus sitit, qui ait: *Sitivit anima mea ad te Deus.* Istam perfidi, quorum lingua præ siti aruit. Quam sitivit ille qui inter convivii dapes et pocula constitutus, innocentis convivæ necem moliebatur Augusti *? Nonne tibi videbatur, impie, cum manducares, cædem parares, quod humana sub dentibus tuis ossa crepitarent? cum vinum biberes, et parricidium cogitares, quod illis poculis sanguinem tibi innocentis infunderes? Ita prorsus alienus non solum ab imitatione, sed etiam a lectione divina; ut non tibi veniret in mentem versiculus ille psalmorum: *Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos.* Atque ille alius, cujus meminit in Evangelio ipse Dominus Jesus: *Qui edebat mecum panem, levabit super me calcaneum suum.*

24. *Quid tibi faciam Ephræm; quid tibi faciam Juda?* Plures reliquisti nobis proditionis tuæ et fraudis hæredes; hæc enim etiam ad proditorem Judam potest per apostrophen derivari. Prodidisti vitam, regnum, Dominum. Sed Jesus Dominus semel in se, frequenter in servulis suis proditur. *Quod enim uni horum minimorum fecistis, mihi, inquit, fecistis.* Tu commissos tibi loculos et pecunias pauperum suscepisti, iste provincias sibi creditas. Tu apostoli honorem, ille militiæ dignitatem, administrationis infulas. Numero honores ejus, ut crimen exaggerem. Convivii violastis uterque consortium: tu tamen de convivio ad proditionem surrexisti, iste ad necem; hoc est, tu, licet in scelere, verecundior, qui negasti quod inferendam necem credideris domino quem prodebas, qui pretium refudisti; ne residere apud te merces parricidii videretur. Iste non solum tenuit acceptam, verum etiam extorsit non oblatam mercedem proditionis. Iste non solum deceptus non est alieno mendacio: sed fefellit suo, et fefellit ut occideret. Et cum ille convivium recusaret, qui se videret esse perimendum, iste sacramentum obtulit; ne qua periret sibi cumulandi pars criminis. Postremo superioris proditoris pecunia profecit ad sepulturam peregrinorum: iste sepulturam integram suo principi denegavit.

25. Nec defuit qui manus lavaret dicens: *Innocens sum a sanguine justi hujus;* in quo se Pilatus non diluit, sed inquinavit: et implicavit, non exuit. NAM ETSI nullum pondus in perditorum judiciis, tamen vinculum majus in confessionibus. Justos enim non aliena absolvit sententia, sed sua vita: injusti se ipsos vehementius suis vocibus alligant, qui alios alligare non possunt. Tamen ne huic quoque deesse confessio propria videretur, juravit ut pejeraret. Lavit manus, cum Evangelium tangeret; ne quid deesset exemplo. Lavit aqua manus, ut sceleratius inquinaret innocentis sanguine. Nec Herodes defuit, cui alter Pilatus se placiturum credidit *, si captum principem destinasset. Quid illud quoque dicam, quod is quoque vestem dealbatam indutus est ad illudendum: postea quoque regia veste donatus est ad moriendum; ne amisisse honorem debitum videretur? Nam et si scelere interiit, jus tamen

* Hæc necis Gratiani imperatoris adjuncta apud nullum alium ex antiquis reperire est, quam apud hunc nostrum. Orosius tantum memorat ipsum, dum in Italiam transire meditaretur, dolis circumventum a Maximo tyranno interfectum fuisse. Socrates, Sozomenus, Paulus Diac. et alii referunt Andragathium quem ad illum persequendum miserat tyrannus, rumorem sparsisse quo ejusdem conjux adventare ad eum diceretur: Gratianum autem fama hujusmodi deceptum ad lecticam, uti putabat, uxoriam accessisse, atque ab Andragathio ex eadem exsiliente fuisse interemtum. Sozomenus tamen facile cum Ambrosio potest conciliari. Is enim non statim, sed haud multo post trucidatum scribit: καὶ συλληφθεὶς, οὐκ εἰς μακρὰν ἀνῃρέθη. Quidquid sit, Ambrosio tamquam testi tantum non oculato credendum est.

* Intellige Andragathium priusquam necem Gratiano inferret, ut duceretur ad Maximum, operam dedisse.

[illegible] sibi potestatis etiam mortuus servabat, eorum ipsorum a quibus [illegible], vel ministerio, vel adsensu.

26. Addebatur huic tanto sceleri pompa feralis; nisi is qui impatienter ista deflebat, cognitis quæ parabantur, justo commotus dolore increpasset victorem superbum, tyrannis illa, non regibus inferri solere. Sic horrore flagitii territus* deposuit teterrimi sceleris apparatum. Nec petitor igitur sepulturæ defuit**, etsi Joseph ille qui justus dicebatur defuit. Sed longe Maximus sævior denegabat, quod ipse Pilatus auferre non potuit. In quo parricidæ humanitas defuit, innocenti tamen non defuit gratia: et ad tempus adsumta patientia, vindicta paululum comperendinata est***.

27. Ideoque ait: *Verumtamen Deo subjecta est anima mea; quoniam ab ipso est patientia mea. Quia ipse est Deus meus, et salutaris meus, susceptor meus, non emigrabo.* Hoc est, numquid sepultura corporis negata perpetuæ quietis mansionem mihi abstulit? Habeo habitaculum meum in Domini tabernaculo, et in sancto monte ejus requiescam. Non emigrabo humano scelere; quia Domini favore susceptus sum; quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio a caritate Christi me separare poterunt. Non enim innocens de tabernaculis justorum, sed peccator emigrat. Migrant Judæ proditoris hæredes, de quibus et similibus eorum merito dicitur: *Commoti amoveantur filii ejus, et mendicent, ejiciantur de habitaculis suis.*

28. Quod bene et ad Dominum Jesum Christum refertur, qui cum descendisset in terras, ut crucifigeretur, ut sepeliretur; non emigravit a Patre, sed in Patre mansit. *Traditus sum, et non egrediebar.* Nec deposuit quod erat, sed reservavit: nec desivit esse in Dei forma, sed perseveravit: non immutata per susceptionem corporis Dei gloria, sed manente triumphum adquisivit, potentiam non amisit. Unde ipse ait: *Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis.*

29. Unde convocatos gentium populos, et adquisitos Patri, suo sanguine, hortatur ad fidem dicens: *Sperate in eum omnes conventus plebis meæ;* hoc est, non solus Israel, sed omnes, inquit: nec solæ reliquiæ, sed etiam gentium plenitudo: nec solæ gentes, sed Israel; cum enim intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus erit. Quis potest divina mysteria comprehendere? Quorum tanta multitudo est, ut jure Paulus miretur, meritoque dixerit: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!* Repulsæ gentes sunt, ut eligeretur Israel: cæcatus est postea Israel propter vocationem gentium; et cæcati Israel reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt, postquam intravit gentium plenitudo. Ita culpa Israel profuit gentibus: fides gentium Israelitem populum liberavit.

30. *Effundite*, inquit, *coram illo corda vestra.* Qui induit fidem, prius perfidiam debet exuere, evacuare cor suum omni labe malitiæ; ut capax fiat cor ejus gratiæ spiritalis. Ideoque Apostolus ait: *Renovamini spiritu mentis vestræ.* Cum enim effunditur vetus malitia, nova sumitur gratia, qua unusquisque renovatur. Dicit ergo Filius Dei: *Effundite coram illo corda vestra*; quia sciebat Patrem esse dicturum: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Est etiam illa traditio, ut cor nostrum videamur effundere, quando omnes cogitationes alicui et voluntates nostri cordis aperimus. Ergo jactemus in Deum cogitationes nostras, nec aliquid eum latere credamus. Effundimus cor nostrum coram ipso, cum disceptationes exinanimus humanas.

31. *Verumtamen vani filii hominum*;

* *Territus*, eodem sensu quo apud Horat. de Arte poet.:

Sylvestres homines sacer interpresque Deorum
Cædibus et victu fœdo deterruit Orpheus.

** De se ipso loquitur Ambrosius.

*** Vindicta illa Gratiani per summum scelus trucidati sic peracta est. Occupaverat magnis copiis Alpium angustias comes Andragathius. Has cum divinitus obcæcatus deseruisset, Theodosius exercitum suum licet multo inferiorem traducens Maximum qui tamquam victoriæ suæ spectator Aquileiæ insederat, cœpit atque occidit: quo comperto Andragathius in mare se præcipitem armatus dedit.

mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant. Si vani filii hominum, et mendaces filii hominum, possunt non vani esse filii Dei: qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; sed ex Deo nati sunt. Nam filii hominum videntur sibi ponderare æquitatem et gravitate severioris judicii examinare justitiam, duri aliis, sibi remissi, operibus iniqui, sermone censores. Unde Salomon ait: *Execrabile Domino duplex pondus, et statera fallax non bona.* In quo significat eos qui rapinam inexplebili corde meditantur, et sobrietatem fronte prætendunt. Tales scribæ Judæorum sunt, qui onera gravia aliis observantiæ durioris imponunt, non habentes rectum jugum* animæ suæ; sed propensa iniquitate curvati: ipsi autem suorum refugi præceptorum sunt. Invenitur itaque in avaritia tamquam in radice vitiorum omnium, quæ sit caput iniquitatis et fomes: quam homo renuntians mundo, et consepultus Christo per baptismatis sacramentum, qui sit mortuus sæculo, declinare debet, atque defugere.

32. *Nolite*, inquit, *sperare in iniquitate, et rapinam nolite concupiscere: divitiæ si fluant, nolite cor apponere.* Vides quia adfluunt, non vides quia præterfluunt? Nudus es natus, nudus moriturus es. Quid excipere quæris quod tecum auferre non possis? Fluenta sunt quæ miraris: quomodo veniunt, sic transeunt et recedunt. Solus Jordanis retrorsum conversus est, in quem descendisti**: qui te admonet, ut in ipsum naturæ fontem et originem revertaris, quæ te nudum, non veste amictum edidit; ut discas superflua non requirere. Hoc quod erubescis, esse te nudum, culpa docuit, non natura. Nulla enim esset verecundia genitalium, si culpa non esset. Neque enim cætera animalia vestiuntur, ut tegantur: neque vestiuntur, ut muniantur. Satis munita sunt omnia naturæ suæ tegmine: nos dum superflua quærimus, tegmen naturæ amisimus, jus commune perdidimus. Ideoque in hoc psalmo adscribitur doctrina medicabilis; quia vel Idithum, vel se ipsum illius nomine exercitio spiritali subeundis tentationibus erudivit; ut in angustiis quis positus subjiciat se Deo: et si peccavit ante, peccare desistat, nec recidivo errore moveatur.

33. *Semel loquutus est Deus, duo hæc audivi.* Semel loquutus est Deus, et plura audita sunt; quia non per litteras et syllabas est loquutus. Loquutus est per ænigmata, loquutus est per visiones, loquutus est per divisiones gratiarum, loquutus est per Spiritum singulorum. Nos autem plura loquimur, et vix audimur. Semel loquutus in Lege est, eadem iterum loquutus est in Evangelio. Aut fortasse, ut ego puto, quia multifariam loquutus est in prophetis, novissime autem loquutus est in Filio suo. Semel loquutus est, quando loquutus in Filio est; et audita sunt etiam illa quæ ante audita non erant ab iis quibus loquutus fuerat per prophetas. Semel ergo loquutus est in novo Testamento, et vetus auditum est Testamentum, quod non audiebatur; quia ipse Dominus dixit de populo Judæorum: *Videbunt, et non videbunt: audient, et non audient.* Audient aure corporea, sed non audient mentis auditu.

34. Nobis ergo, hoc est, Ecclesiæ, semel loquutus est, et duo audita sunt; quia et illa audivimus et intelleximus, quæ non intellexerunt, qui legerunt: non audierunt, qui audierunt. Solus enim Christus aurem aperuit humanam ad cognoscenda mysteria: solus libri signaculum solvit, et resolvit ænigmata prophetarum.

35. Ideoque ipse reddet unicuique secundum opera, in quo et qualitatem operum comprehendit; ut aut complurium et meliorum restituat præmia meritis singulorum: aut contra et numero gravemur, et acerbitate meritorum.

---

* *Jugum* in trutina scapus est, ex cujus extremis binæ lances pendent.

** Descendimus omnes in Jordanem cum Christo capite nostro, cujus contactus aquam non solum Jordanis, sed omnino omnem sanctificavit; ut dignum regenerationis nostræ fieret instrumentum. Alioquin autem multi olim in ipso Jordane baptizari peroptabant; quemadmodum de sanctis quibusdam in ipsorum vitis legere est, ac de Constantino Magno Hieronymus ex Eusebio tradit.

EXPOSITIO

IN PSALMUM DAVID CXVIII *.

PROLOGUS.

1. Licet mystica quæque velut tubæ increpuerit sono David propheta: tamen moralium magnus magister in eo quantum excellat Ethica, psalmi hujus summa declarat gratia. Siquidem cum suavis omnis doctrina moralis sit, tum maxime suavitate carminis, et psallendi dulcedine delectat aures, animumque demulcet. Meritoque plerisque locis moralium sententias psalmorum tamquam stellarum diffundit lumina, quæ lucent atque emicant: centesimum vero et octavum decimum psalmum, velut pleni luminis solem meridiano ferventem calore, in processa libri constituit ætate; ut neque matutini ortus semiplena exordia, neque vespertini occasus quidam senilis defectus, claritati aliquid perfecti splendoris decerperent. Quem per singulas Hebræorum digessit litteras, ut quemadmodum parvulorum ingenia primis litterarum elementis adsuescunt discendi usum adsumere; ita etiam nos hujusmodi elementis usum discamus vivendi.

2. Litteris autem singulis octonos versiculos adscripsit; ut simul et unitatem doceret (unitas enim coercet omnia et regit, cui subjecta omnia sunt) et purgationem legitimæ sanctificationis. Octava enim die solemnis purgatio vel ex Lege est; quia octava die circumcisionis solemnitas impleri statuta est: vel quia totus mundus coinquinatus erat peccatis nostris, et septem illis pollutus diebus. Ubi autem venit resurrectionis dies, convivificati Domino Jesu resurreximus, et erecti sumus, in novitate vitæ ablutionis gratiam præferentes. Meritoque primogenita offerimus animantia in figura primogeniti Filii Dei, castitatis et simplicitatis, spiritale sacrificium acceptum Deo, non quarto aut quinto die; ne immundum aut inconsummatum sacrificium sit: sed octava die qua omnes in Christi resurrectione non solum resuscitati, sed etiam confirmati sumus. Unde licet in baptismate plena sit statim purgatio: tamen quia ablutionis ipsius sacrificiique rationem baptizatus debet cognoscere, non offert sacrificium, nisi octavum

---

* Hic liber congestus est e concionibus, quas Ambrosius ad populum Mediolanensem, remotis tamen catechumenis, per annos circiter 385 et 386, habuit. Incertum est utrum singula octonaria singuli sermones complexi sint. Si quorumdam enim prolixitatem cum brevitate aliorum componamus, rationemque habendam putemus tum diversitatis argumentorum, tum variarum interruptionum ac resumptionum, libenter credemus octonariorum nonnulla non unico sermone constare. Cum autem verisimillimum sit eos ab Ambrosio ipso post declamationem ita fuisse constitutos, nihil de antiquo ordine mutare visum fuit.

Cæterum quidquid in sancto fuit eloquentiæ, quidquid ardoris, modestiæ, humilitatis, scientiæ, in hac commentatione tanto cum splendore elucet, ut facile inter præstantiora illius opera numeretur. Et primo quadam præfatiuncula quasi præludit, ubi compendio explicat quidquid generatim pertinet ad hunc psalmum. Hinc transit ad enarrationem octonariorum, in quorum limine hebraicas quasque litteras enucleat, quæ sunt, ipsiusmet testimonio, *velut tituli eorum versuum qua sub iisdem litteris adscribuntur*. Post ad interpretationem textus accedit, ubi exsculpendo illustrandoque morali sensu, utpote fidelibus acceptiori utiliorique, totus incumbit. Incredibili in præcipua frequentissimaque temporis sui vitia zelo et ardore invehitur, nec ipsis altarium ministris parcens. Judæos quoque, et hæreticos, et philosophos acriter impugnat et perstringit. Hisce omnibus intexit longe maximam Cantici canticorum partem, cumque in hoc 118° psalmo perfectionis consummationem contineri adseverasset, hanc lucubrationem concludit, exponendo spiritales Verbi cum Sponsa sua nuptias, quibus summa perfectio adumbratur. Qua quidem coronide tam præclaro operi non poterat apponi nobilior.

ingrediatur diem *; ut informatus agnitione sacramentorum cœlestium non quasi rudis, sed quasi rationis capax, tunc demum suum munus altaribus sacris offerat, cum cœperit esse instructior; ne offerentis inscitia contaminet oblationis mysterium.

3. Titulus autem Psalmi, *Alleluya* est; hoc est, laus Dei. In his enim hymnis vere Deus laudatur, in quibus est peccatorum remissio. Denique in superiore psalmo passio Domini præmissa est; quæ mundum hunc diluit, ut dignos faceret populos qui Deum immaculato ore laudarent. Ipsa quoque litterarum elementa, ut omnia hebræa nomina, non sunt rationabilis interpretationis vacua atque immunia, quorum significationes locis suis aperiemus. Centesimus et undecimus psalmus per has litteras in Hebræo in principiis versiculorum digestus est, et est totus ethicus: et centesimus decimus mihi ita scriptus videtur. Denique vicenos et binos versus habent, et singulis versibus singulæ explicantur sententiæ. Unde et per metra adseruntur esse descripti.

SERMO PRIMUS.

א. Aleph.

1. PRIMA littera *Aleph* dicitur, cujus interpretatio doctrina est *. Sollicitus ergo, auditor, plenos doctrinæ versus esse qui sequuntur, debes præsumere.

2. *Beati immaculati*, inquit, *in via: qui ambulant in lege Domini. Beati qui scrutantur testimonia ejus: in toto corde exquirunt eum.* Quam pulcher ordo, quam plenus doctrinæ et gratiæ! Non prius, *qui scrutatur testimonia ejus*, dixit (potuit enim convenire secundum litteram) sed prius: *Beati immaculati in via.* Ante enim vita quam doctrina quærenda est. VITA ENIM bona et sine doctrina habet gratiam: doctrina sine vita integritatem non habet. In malevolam etenim animam non cadet sapientia. Ideoque ait: *Quærent me mali, et non invenient*; quia improbitate cæcatur mentis oculus, et caligante sibi iniquitate, mysteria profunda invenire non potest. Primum ergo exercenda est vitæ militia, corrigendi mores. Cum hæc instituerimus ad cursum debitum, ut sit offensionis correctio, puritatis

---

* Quodnam sit illud sacrificium, quod *Baptisatus non offerebat, nisi octavum ingrederetur diem*, haud facile apud antiquos reperias. Difficultatem vero etiam illud auget, quod certum est Eucharistiam initiatis statim post acceptum baptisma administrari olim solitam. Attamen cum Ambrosius hic non de simplici communione, sed de sacrificio loquatur; ita potest hoc disciplinæ ecclesiasticæ caput, quod forte Mediolani tantum obtinebat, explicari. Præbebatur quidem neophyto statim e sacris fontibus egresso divinum sacramentum, sed forte depromtum e turricula super altari erecta vel ex aurea argenteave columba ibidem, aut in baptisterio suspensa, in quibus olim illud adservabatur. Verum interim a sacrificio per dies septem aberant, dum plenius mysteriorum cognitione informarentur. Certe præcipuæ priscis illis antistitibus curæ fuit recens baptizatos instituere doctrina mysteriorum quæ prius eosdem celata fuerant. Cum illi demum instructiores facti essent, tum illos oblationem suam, id est, panem a sacerdote consecrandum ad altaria solitos adferre credibile est. Nam moris fuit, ut unusquisque panem unde communicaturus erat, ipse offerret. Porro neophytos sacrificio adesse non consuevisse, hoc videtur confirmare quod Ambrosius ac Augustinus variis locis sacramentum quidem in altari vidisse eos adserant, de sacrificio autem plane sileant. Adde dubium esse nemini eosdem non prius gregi aliorum fidelium conjunctos fuisse, quam stolam candidam deponerent.

* Dallæus in libro *De usu Patrum*, pag. 244, scribit in hunc modum: « Mera somnia narrat Ambrosius lectoribus suis... in Psalmum 118, dum exponit nomina hebraicorum elementorum, a quibus sumunt initium versiculi singulorum octonariorum, etc. » Non semel jam ante ostendimus doctorem nostrum in eruenda hebraicorum nominum significatione aliquando minus feliciter desudasse: verum et illi ævo quo non ita communis erat hebraicæ linguæ cognitio, id tribuendum est; nec ipsi insultandum, cum super ea re scriptores quos tum licuit consuluerit. Optandum quidem esset eum in fontes minus corruptos incidisse, cum forte nullum alium repererit præter Philonis Etymologias: quas tot tantisque erroribus scatentes fuisse docet Hieronymus, ut inde ad eas expurgandas ipsemet induceretur. Ad hæc, non ignorabat Dallæus quam pronum sit in explicandis vocabulis adeo multiplici significatione quasi fœtis errare. Quæ sane eum ad modestiores sensus revocare debuerant erga tantæ auctoritatis Patrem, cujus imprimis excellentem librum laudaverat, inquiens: « Opus aliis præstans, » et eloquentia sanaque doctrina refertum, » lectuque adeo dignissimum. »

gratia; tunc ad studia percipiendæ cognitionis veniamus suo ordine et via. Prima igitur sunt moralia, secunda mystica. In illis vita, in his cognitio; ita ut si perfectionem requiras, nec vita sine cognitione, nec cognitio sine vita sit: utrumque adstipuletur alteri. Ideoque ait Scriptura: *Seminate vobis ad justitiam, vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis lumen cognitionis.* Non prius illuminate, sed seminate: nec solum seminate prius ad justitiam; sed etiam vindemiate, inquit, ad fructum vitæ: et sic illuminate lumen cognitionis, ut perfectio non solum consitis, sed etiam receptis fructibus approbetur. In primo quoque psalmo hunc ordinem tenuit, ut in via ambulandum doceret prius, et tunc in Lege meditandum. Qui enim non abiit in consilio impiorum, utique de pietatis via, et justitiæ semita non recessit: meritoque in via ambulans beatus pronuntiatur; et die ac nocte meditationem Legis exercens habet gratiam beatitudinis.

3. Quam institutionem sequutus Salomon, librum de Proverbiis scripsit, in quo moralem locum uberius expressit, naturalem in Ecclesiaste, mysticum in Canticis canticorum: quamquam si diligenter discutias, et in Proverbiis mystica pleraque reperies, et in Canticis moralium suavitatem. Nam utique mysticum est: *Sapientia ædificavit sibi domum, et subdidit columnas septem, interfecit suas hostias*, etc. Hocque in Canticis lucet tam mysticum quam morale, in quo blanditiarum suavitas et affectus amantis exprimitur. *Osculetur me ab osculo oris sui; quoniam optima ubera tua super vinum, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.*

4. Constitue ergo virginem desponsatam multo tempore, et justo ferventem amore, quæ multa probata opera dilecti probabilium testium adsertione cognoverit, desideriis suspensis dilatam frequenter, jam non ferentem moras; quæ omnia fecisset, ut sponsum videret: aliquando votis potitam suis, ad improvisum sponsi adventum gaudio turbatam, non quærere primordia salutationis, non verborum vices, sed statim quod desiderasset exigere. Ita ergo et sancta Ecclesia quæ in primordiis mundi desponsata in paradiso, præfigurata in diluvio, annuntiata per Legem, vocata per prophetas, diu redemtionem hominum, Evangelii decorem, dilecti exspectasset adventum, impatiens moræ in oscula ruit dicens: *Osculetur me ab osculo oris sui.* Et delectata osculis adjicit: *Quoniam optima ubera tua super vinum.*

5. Et ut moralius dicamus, intelligo mihi carnem illam, quæ madefacta fuerat in Adam serpentis veneno, quæ criminum marcebat fœtore, quæ procedebat in filiabus Sion alta cervice, et nutibus oculorum, et itinere pedum trahens tunicas, et pedibus suis ludens, crinium cincinnis et compositis vultibus, atque redimiculis et omni affectato decore plus dedecens: eamdem tamen plurimis edoctam oraculis quod venturus esset, qui serpentis illecebris exclusis, sancti Spiritus infunderet gratiam, ut omnis caro videret salutare Dei, omnis caro ad Deum veniret; inarsisse desiderio: sed metuentem ne ut impatiens, ut lasciva, ut luxuriosa, ut querula, sicut ante fuerat, displiceret; et longiore quam ferre jam poterat, morantis adventus dominici exspectatione quateretur: non immurmurantem tamen, nec transgredientem, sed levantem in omni loco puras manus sine ira et disceptatione in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate ornantem se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa; sed iis quæ castitatis et bonæ conversationis decerent gratiam, orare dicentem: *Osculetur me ab osculo oris sui; quoniam optima ubera tua super vinum.* Jam volebat adhærere Christo caro, jam festinabat innubere; ut esset unus spiritus, et fieret caro Christi, quæ erat ante meretricis. *Osculetur*, inquit, *me* (osculatur nos Dei Verbum, quando sensum nostrum spiritus cognitionis illuminat) et tamquam despiciens omnes jucunditates et delectationes suas, cælestibus cupiens inhærere mandatis ait: quoniam optima præcepta testamentorum tuorum super omnem appetentiam carnis, et sæculi voluptatem. Memine-

rat enim se in Eva ante sic lapsam, dum voluptatem corporis præfert mandatis cœlestibus. Ait: *Unguentum exinanitum nomen tuum;* hoc est, totus immundis impuritatibus diversorum facinorum fœtebat hic mundus: nunc spirat ubique suavitas pudicitiæ, unguentum fidei, flos integritatis. Et a moralibus venit ad mystica dicens: *Introduxit me Rex in cubiculum suum, exsultemus et lætemur in te, diligamus ubera tua super vinum.* Simplex est enim osculum, negotiosum autem cubiculi secretum.

6. In ipso quoque Evangelio pulcherrimus de moralibus locus est; ut unusquisque vas suum mundet dicente Domino: *Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis; ut fiat et id quod foris est mundum.* Nam nisi se unusquisque intus mundaverit, etiamsi foris speciosus videatur et justus, similis erit dealbatis sepulcris; ut foris quidem justus videatur, intus vero sit fœtidus. Sic est doctrina sine vitæ innocentia. Sed nec ipsa doctrina potest mercedem habere, ubi gratiam non habet innocentiæ. *Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* Sed revertamur ad propositum psalmum.

7. *Beati*, inquit, *immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum.* Primus versus moralis, secundus mysticus. Quis hoc dicit? Propheta utique, qui fungebatur carnis alloquio *, et dicit hoc post eum psalmum quo descripta est Domini nostri Jesu Christi passio. Ubi ergo et divina sacramenta revelata sunt, et inquit Dominicæ resurrectionis lætitiam, et passionis degustavit gratiam; vidit justorum congregationes, populos redemtorum, perditorum salutem, mortuorum resurrectionem, sanctificationem sacramentorum, et exclamavit dicens: *Beati immaculati in via*, hoc est: ecce maledicta terra in Adam cœpit habere beatitudinem; si tamen legem Domini non derelinquat: ecce immaculatus est homo, qui erat ante pollutus. Quam pretiosum est custodire præceptum Domini: quam pretiosum etiam præcepti ipsius scire mysterium!

8. Sed quis est immaculatus? Non utique qui in quacumque via ambulat: sed qui in Christo ambulat. Ipse enim dixit: *ego sum via.* In hac via qui ambulat, errare non novit; si tamen ab hac via numquam recedat. Est et via Lex; et ideo dum immaculatus est, in lege Domini ambulet: nec ambulare in via hac desinat, ne immaculatus esse desistat. Non declinet in dexteram aut lævam, non titubet, non resistat, non exspectet; sed ambulet superiora obliviscens, et ea quæ sunt priora appetens, ad destinatum sequatur, ad bravium festinet, contendat usque in finem; finis enim Legis est Christus. Multi volunt ambulare in via, sed non usque ad finem. Non ambulant Judæi usque ad finem, qui non usque ad Christum ambulant. Non ambulat Manichæus in via, qui Legem refutat: sed ambulat vera fides, quæ et Legem suscipit, et plenitudinem Legis agnoscit.

9. Si quis ergo in via ambulat, scrutetur testimonia Domini. Quæ licet mystica sint, tamen etiam moralia in se habent; quoniam melius potest ambulare in via, qui scrutatur Domini testimonia. Nam ut quis intemperantissimus captus adulterinæ cupiditatis æstu, et victus libidine, vel indulgens flagitiis, qui repugnare nolit appetentiæ suæ carnis, conversus huc atque illuc, si neminem forte videat, in facinus ruit: idem tamen quamvis inveniat paratam occasionem potiendi, explorat diligenter omnia, in diversum oculos suos, incuriosus justitiæ, sollicitus famæ, detorquet frequenter, erubescit testimonium erroris, qui non erubescit errorem: ac si quem forte spectatorem cognoverit facinoris sui, verecundia sequestrat intemperantiam; et quamvis cum ancilla vel meretrice vulgari, ubi nullum sit deprehendendi periculum, tentamenta moliatur libidinis, pudore tamen incœptum deserit: quanto magis si quis allevet mentis oculos, et consideret plena esse Angelorum omnia,

* Hoc est, qui velut carnis vice ac nomine loquebatur.

[illegible]era, terras, mare, Ecclesias, quibus Angeli præsunt (mittit enim Dominus Angelos suos ad defensionem eorum, qui hæredes futuri sunt promissorum cœlestium) concepto potest renuntiare peccato? Unde ista turba innocentium, nisi ex illis peccatoribus? Eadem natura est omnium, sed diversa disciplina. Circumcisio nihil est, et gentilitas nihil est : sed observatio mandatorum Dei, naturæ ipsius auget gratiam. Merita commutat ille qui dicit : *Tenebræ in circuitu, et parietes me operiunt : peccatorum meorum non erit memor Altissimus.*

10. Non reveritus esses Angelorum præsentiam, si præsentes esse crederes? Non metueres, non dicam facere, sed loqui, aut etiam cogitare quod pravum est : si tibi divina scriptura suasisset, quia Deus cogitationum arbiter, secretorum testis est verax, sicut ipse ait : *Estote mihi testes, et ego testis, dicit Dominus Deus, et puer meus quem elegi?* Hominem vereris præsentem, Dei Patris et Filii non vereris præsentiam? Sed non vis credere, ne possis cavere : non vis audire, cum legitur, quia Deus novit occulta hominum; ne incipias scire quod timeas, et timere ne pecces. Audi ergo scripturam divinam; ut convertaris a via prava et maligna. Noli sicut cæcus oculis corporalibus, aut sicut surdus, qui eo quod non potest videre aut audire præsentes, solum esse se credit : et in plurimorum cœtu, dum putat nullum esse præsentem, perpetrare adoritur quod arbitratur esse secretum; non potest enim videntes videre qui non videt : similiter et tu mentis cæcatus oculis noli æstimare quod sine teste delinquas; quia hominis præsentiam declinare potuisti. Plures sunt qui redarguant, quam quos cavere potuisti. Ipsum te fugere tui accusatorem non potes, quem convenit * propria conscientia. Et si negas aliis, tibi non negas. Et si homini inficiaris, Deo fateris. Et si volueris negare, tuæ te cogitationes revincunt.

11. Elisæo adsistebant Angeli, quos videbat; et ideo agmina hostium non timebat : sed timebat puer ejus qui Angelos non videbat. Aperuit oculos ejus ad vocem Prophetæ gratia Dei, vidit Angelorum exercitus, et credidit esse præsentes, quos antea, quia non videbat, putabat absentes. Et tu lege Prophetam ut videas, lege ut aperiat oculos tuos : nec te hostilis legio perterreat, et obsessum esse te credas, qui liber es, qui munitus es spiritalibus turmis, si Prophetam non derelinquas. Cum tibi Propheta loquitur, quia Deus dixit : *Ego cœlum et terram compleo* : cum tibi Propheta dicit : *quia plures nobiscum sunt*; quia in circuitu nostro Angeli sunt : adtolle oculos mentis, et videbis non solum Angelos, sed etiam Deum, qui dicat tibi : *Aperi mihi, soror mea, proxima mea.* Pulsat ad januam et quando tu dormis; si tamen vel excitatus evigiles, vel vocatus januam tui pectoris aperias, introibit. Quod si fugias lectionem propheticam, si domi non legas, in Ecclesia audire nolis; nonne sicut ille qui averso connivet obtutu, ne videat quod possit videre, claudit oculos ne adspiciat, cui potestas videndi est, aut sicut in furore plerique injecere manus oculis suis : ita et tu primo averteris conniventi magis dissimulatione, quam refragatione prærupta? Nam cum ad Ecclesiam venis, et Christianum te adseris, sanus videris, aperis oculos, quibus possis videre : sed dum audire dissimulas quæ leguntur, claudis ne videas tibi, etsi aliis videre videris; injicis etiam quasdam perfidiæ et intemperantiæ manus oculis animæ tuæ, et cæcitatem infers cordi tuo, quod est gravius, voluntariam; ut videns non videas, audiens non audias.

12. Putas te solum esse cum fornicaris, et non recordaris quia oculi Domini vident orbem terrarum? Non audis dicentem : *Ecce venit hora... ut dispergamini unusquisque in sua, et me solum relinquatis : sed non sum solus : quia Pater mecum est?* Adest ergo Pater, adest et Filius Dei, adsunt ministri, adsunt Cherubim et Seraphim, quæ dicunt : Sanctus, sanctus, sanctus : plena est terra majestatis tuæ. Plenus est enim mun-

* *Convenit*, verbum e foro; id est, judicio persequitur.

dus sanctarum virtutum; quia plenus est nequitiarum. Plenus est orbis terrarum remediis, quia plenus est laqueis. Putas quod in lupanari Christus te non videat, quem videt lupanar intrare? Putas quod in adulterio te non deprehendat, quem videt adulterium cogitantem? Num parietes refugit, qui spectat errores : et secretum criminis aversatur, qui scenam criminis intuetur? An putas tunc primum te intrare meritorium *, cum fornicem meretricis ingrederis? Intrasti jam, quando cogitationes tuas meretrix introivit. Intrasti jam, quando ad potiendam prostibulæ cupiditatem gressu mentis intrasti. Pulsasti lupanaris fores, quando ad mulieris concupiscendæ decorem oculos mentis aperuisti. Et si verum audire vis, quomodo te in lupanari non vidit Christus; quando te vidit, quia adulterando in corde tuo te ipsum lupanar esse fecisti? Denique ipse dicit Dominus Jesus : *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam adulteravit eam in corde suo.* Unde tamen tam religiosus in opinione, qui tam probrosus in crimine?

13. Sed adquiesco tibi quod Jesus te nolit videre, nolit revincere, qui nolit accusare : nolint videre et Angeli. Sed videt diabolus, qui tecum introivit, immo qui te introduxit : vident ministri ejus, qui te circumdederunt; ne videres Angelos Dei : vidit Belial, vidit legio qui te impulerunt; ne quis revocaret, ne quis teneret. Noli putare quod colludium ** tibi præstet silentii : qui vult tecum supplicii habere consortium. Studet plures similes sui videre; et in eo habet gloriam, quod plures perditos fecerit. Ipse est incentor, ipse accusator, ipse in Judam introivit, ipse eum ad proditionem impulit, ipse misit ad laqueum. Quanti dicturi sunt in illo die adversus eum : Tu nos circumvenisti, tu impulisti. Exemplum quæris? Accipe dicentem Evam prævaricationis suæ auctorem fuisse serpentem. Sed illum implicavit, non se absolvit. Cui respondit Dominus : Non præceperam ne gustaretis de ligno solo, quod est in medio paradisi? Respondebit ergo veritas et pluribus : Diabolum audistis suadentem noxia, me non potuistis audire vitalia mandantem.

14. Et ideo operemur justitias : *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas. Tunc non confundar, cum perspiciam in omnia mandata tua.* Non solum mandasti, inquit, custodiri mandata tua, sed etiam custodiri nimis. Quando hoc mandavit? In paradiso quidem mandavit Adæ, ut custodiret mandata : sed fortasse non mandaverat nimis custodire; et ideo lapsus est, ideo inflexus voce mulieris suæ, ideo deceptus erat a serpente, putans quod si in parte aliqua recederet a mandato, non penitus erraret : sed quia semel a semita mandatorum recessit, totam deseruit viam, et exspoliavit omnibus nudumque reliquit. Ideo Dominus, quia lapsus erat, qui in paradiso erat, postea te per Legem, per Prophetas, per Evangelium, per Apostolos monuit; ut nimium custodias mandata Domini Dei tui. Omne, inquit, verbum otiosum quod locutus fueris, reddes pro eo rationem. Noli dissimulare : ab aliquo mandato iota unum, aut unus apex non præterit. Noli recedere de via. Si in via ambulans vix tutus es a latrone; quid facies si te extra viam vagantem invenerit? Dirigantur gressus tui; et ne infirmus sis ad dirigendum, precare ut dirigat Dominus vias tuas.

15. Hic optat : *Utinam dirigantur viæ*

---

* Subintellige, *diversorium*, vel *stabulum*; sic enim quondam dicta sunt, ut cum Tertulliano loquamur, *consistoria libidinum publicarum*. Unde *prostibula* seu *prostibulas* quidam appellatas volunt, quod *pro stabulo*, id est, ante stabulum starent. *Meritorium* autem a merendo vocatur quod mereat, hoc est pariat quæstum domino suo. Quo sensu Horat. *in Arte poet.*

Hic meret æra liber Sosiis....

Hinc etiam meretrices ac meritorii pueri nomen sortiti; licet *meritorium* quandoque honestum diversorium significet.

** *Colludium*, aut *collusio* simulationem ac fraudem significat; colludere enim dicuntur, qui cum videantur inter se contendere aut litigare, hoc tantummodo per simulationem faciunt, cum unus dedita opera se judicio vinci patiatur. Sed ea fraus etiam locum habet extra judicium.

meæ. Alibi dicit: *Exspectans exspectavi Dominum, et exaudivit me... et statuit pedes meos in petra, et direxit gressus meos.* Roga ergo et tu, ut Dominus dirigat vestigia mentis tuæ; quo possis Domini custodire justificationes. Non confunderis, cum respexeris in omnia mandata ejus. Ante enim confusus es in Adam et Eva. Denique nudus factus es, operuisti te foliis; quia confundebaris: abscondisti te a conspectu Dei; quia erubescebas, ita ut tibi diceret Deus: *Adam, ubi es?* Cum illi dicit, tibi dicit; Adam enim interpretatione latina homo dicitur, hoc est: Homo ubi es? Et Adam respondit: Timens quia nudus eram, et tota mente confusus, ante conspectum tuum venire non ausus sum. Ergo ne confundamur, custodiamus mandata Domini, et custodiamus omnia. Nam si quis unum mandatum custodiat, et aliud prævaricetur, nihil ei prodest. Custodivit se aliquis a sanguine, non custodivit ab adulterio; utique in uno convictus, punitur etiam legibus sæcularibus: nec prodest ei alterius criminis abstinentia, si in altero fuerit deprehensus.

16. *Confitebor tibi, Domine, in directione cordis* (advertis quas vias dirigas) *in eo cum didicero judicia justitiæ tuæ. Justificationes tuas custodiam: non me derelinquas usquequaque.* Hoc loco mystica plenius cognoscere se velle testatur; ut ingrediatur penetralia mysteriorum cœlestium, et aperiantur sibi thesauri sapientiæ et scientiæ in Christo absconditi. Unde et Salomon ait: *Adtrahe nos post te: in odorem unguentorum tuorum nos curremus. Introduxit me Rex in cubiculum suum.* Et fortasse illud quod ait supra: *Osculetur me ab osculo oris sui,* significat Spiritus sancti supervenientis gratiam, sicut Angelus ad Mariam dixit: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Quando autem introduxerit eam Rex in cubiculum suum, passionis tempus, lateris compunctio declarat, sanguinis effusio, sepulturæ unguentum, resurrectionis mysterium; ut osculum quasi sponsa acceperit: in cubiculum autem Christi sit introducta Ecclesia, non jam quasi tantummodo desponsata, sed etiam quasi nupta; nec solum thalamum sit ingressa, sed etiam legitimæ claves copulæ consecuta sit. Ideoque quasi in thalamo sita ait: *Colligatio guttæ frater meus mihi, inter media ubera requiescet.* Quod si cubiculum quærimus, ipse nos edoceat qui ait: *Tu autem cum orabis, intra in cubiculum tuum: et clauso ostio ora patrem tuum in abscondito.* Cubiculum Ecclesiæ corpus est Christi. Introduxit eam Rex in omnia interiora mysteria, dedit ei claves; ut aperiret sibi thesauros scientiæ sacramentorum, clausas antea fores panderet, cognosceret quiescentis gratiam, defuncti somnum, virtutem resurrectionis.

17. In illo cubiculo justitias Domini Jesu nupta reperit. Quæ sunt illæ justitiæ? Utique sacramenta baptismatis, sicut legimus, quia cum venienti ad baptismum diceret Johannes: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me; respondit Jesus: Sine modo, sic enim decet nos adimplere omnem justitiam.* In illo cubiculo justificationes Domini didicit, cognovit consilium Dei, sicut scriptum est: *Quia omnis populus audiens, et publicani justificaverunt Deum baptizati baptismo Johannis: pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in se, non baptizati ab eo.* Quod illi spreverunt nos eligamus, et sequamur consilium Dei, quo nihil potest esse sublimius; hoc enim divinum, quo sit remissio peccatorum. Cum didicerit itaque justitias Domini, Deum timens non confundetur. Denique et Paulus ait: *In nullo confundar.*

18. Et quia nullus potest perfectus esse sine favore Dei, neque tutus: ideo rogare debet, ne penitus eum derelinquat Deus. Nam supra rogavit David ne derelinqueretur dicens: *Ne derelinquas me, Domine Deus meus;* hic ait: *Ne derelinquas me usquequaque,* hoc est, multum. Supra forte quasi adhuc imperfectus, et in magnis perturbationibus positus ne derelinqueretur, timebat: hic autem jam fortior non timet derelinqui ut tentetur; sed rogat ne penitus derelinquatur. Plerumque enim derelinquit Deus quos vult probari: penitus autem

derelinquit quos deserit. Dereliquit penitus Judam: non dereliquit autem sanctum Job, in cujus patrimonium, in cujus corpus potestatem diabolo dedit; illi animam autem non dedit. Nam si dedisset in animam, penitus dereliquisset eum. Numquid non ideo derelictus est Job, ut relictus probaretur, probatus coronaretur? Dereliquit igitur Judam, cui ait: *Quod facis, fac celerius*. Dereliquit enim penitus, quem sceleris sui permisit effectui. Alios autem apostolos cum vidisset esse turbatos, quia dixerat: *Quo ego vado, vos non potestis venire*; addidit: *Non turbetur cor vestrum*. Et infra: *Iterum venio, et accersio vos ad me ipsum; ut ubi sum ego, et vos sitis*. Denique turbatus Petrus qui derelinqui timeret ait: *Domine, quo vadis?* Vidit Dominus turbari eum, et respondit ei: *Quo ego vado, non potes me modo sequi: sequeris autem postea*. Sic et in mari cum titubaret, clamavit ad Christum; et porrexit ei dexteram Christus, ne penitus derelictus periret.

19. Nemo autem debet inflari, quod numquam derelinquatur: vel dolere, quod aliquando derelinquatur: siquidem ipse Filius se dicit derelictum, sicuti habes: *Deus Deus meus respice in me; quare me dereliquisti*. Et ille quidem numquam derelictus a Patre est, cum quo Pater semper est. Scriptum est enim: *Ecce jam venit hora, ut dispergamini unusquisque in sua, et me solum relinquatis: sed non sum solus, quoniam Pater mecum est*. Sed secundum corpus in quo est traditus passioni, vox ista processit; quoniam derelinqui nobis videmur, quando sumus in periculis constituti. Unde et Paulus ait de Patre Deo: *Qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum*. Dereliquisse videtur; quia non pepercit, qui tradidit morti: sed non penitus dereliquit, cui dicitur: *Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*.

SERMO SECUNDUS.

ב. Beth.

1. *In quo corrigit juvenior viam suam?*

Superiorum octo versuum non absurda nobis cecidit disputatio; ideoque et sequentia persequi studium fuit. Et primum litteræ secundæ, hoc est *Beth*, interpretatio consideranda est, quæ in latino conversa, confusio declaratur. Sed qui viam suam corrigit, non confundetur. Verum quia is qui corrigit, ante in errore fuit (quomodo enim corrigitur, nisi quod ante deflexit a vero) utique in lapsu positus, et adolescentiæ luxu, ac lascivæ ætatis captus illecebris, ubi ad juventutis provectus confinia sobria mente resipiscet: tamquam confusus animo, quonam modo erubescenda deponat, et plena probitatis adsumat, diu secum volvit; et diversis fluctuans cogitationibus librat atque examinat, superiora obliviscens, et ea quæ sunt priora appetens, quemadmodum viam suam corrigat, offensionemque adolescentioris ætatis seria juventutis fronte prætexat. Unde ne diu dubitet hujusmodi, et incerto hæreat, dat Propheta consilium, quasi cum eo ipse deliberans; tunc enim salubriora consilia credimus, si propensiore meditatione examinata videantur. Sed ipsa deliberationis susceptio docta definitione distinguitur, ut diversarum cogitationum concursus auferat dicens: *In quo corrigit juvenior viam suam?* Hic enim deliberantis est finis, quo viam suam corrigat.

2. Et respondit: *In custodiendo verba tua*. Et bene ad Dominum conversus respondit deliberanti, quasi prece atque oratione delata consilium hoc Domini inspiratione repererit; ut non præsumtionis humanæ, sed dignationis divinæ remedium crederetur. Mens enim nostra verborum cœlestium conspersa seminibus, quæ ante degenerabat in stirpibus, meliores cultus edere, fructusque adferre incipit. Dirigamus igitur semitas nostras, nec tortuosi serpentis sequamur amfractus. Viæ enim Domini rectæ; perversæ autem viæ errantium, de quibus dicitur: *O qui reliquerunt semitas rectas!* In ordinem seges læta porrigitur, atque in versum quemdam vineta ponuntur. cervorum cursus directior, vulpeculæ

flexuosus. Ideo de Herode dicitur : *Ite, dicite vulpi illi;* quia deflexerat a via recta, nec iter suum in juventute correxerat : dignus Hieremiæ Threno, quo deflentur peccatores, qui jugum verbi in juventute suscipere recusarunt. Ideo captivi ducti sunt, ideo deplorantur tanquam mortui; quia vitæ nescierunt semitas, et digna opera cadaverum busto * non declinaverunt. Flens ergo mortem perpetuam Judæorum, dicit Hieremias : *Bonum est viro cum tollit jugum in juventute : sedebit singulariter, et silebit; quia tulit in se.*

3. Non solum tollere jugum verbi, sed in juventute debemus tollere. Si enim sero tollamus, incipimus pœnitentiam superiorum magis habere, quam tenere gratiam. Præveniamus ergo juventutis annos correctione congrua; ut magis dicamus singuli : *Deus qui pascis me a juventute mea;* quam recordationem habentes lapsum deflearamus dicentes : *Delicta juventutis meæ, et ignorantiæ meæ ne memineris.* Hoc debilitatis est remedium, illud robur salutis. Salutis medicina vulneri quæritur : gratia sanitati. Ideoque ait : *Bonum est viro, cum tollit jugum in juventute.* Is autem qui post decursæ juventutis annos jugum tulerit, non est statim perfectum bonum. Stimulant enim eum peccata sua, exagitat conscientiam consuetudo peccandi, et usus erroris instabilem facit. Luctandum est diu hujusmodi viro, ut abolefaciat in juventute facta inveterata atque diuturna **. Huic in periculo res est, illi in bono.

4. Denique sedebit ille singulariter, quasi is qui facile non inveniat æqualem, singularibus donatus præmiis : et silebit quietus et feriatus ab omni interpellatione mundanæ sollicitudinis, et voluptatis; et divinis vacabit oraculis, quæ solent singulariter sedentibus revelari, sicut sancto David, qui ait : *Quoniam tu singulariter in spe constituisti me.* Et hic quidem non in secreto solus sedebat, sed cum præesset populis; singulari tamen gratia præminebat. Elias solus sedebat, cum ab Angelo, vel etiam corvis cibum deferentibus pasceretur. Solus non solum secretus a turbis, verumetiam segregatus a meritis plurimorum. Denique revelationes illi divinæ gratiæ refulgebant, cujus muneris fructum pro mercede adipiscebatur; quia à juventute sua jugum verbi suscipiendum putavit, nec trahenda longo diutius fune peccata.

5. Potest juvenior iste qui fecit bonum, tollendo in juventute jugum verbi, nondum perfectus, qui adhuc juvenior, segregans vero se a colloquiis æqualium, quæ plerumque corrumpunt bonos mores, et contagia volens fugere peccantium; ita intelligi singulariter sedere et silere, ne rudis ætatis facilitate labatur : sed intendere seniorum præceptis, prophetarum oraculis, apostolorum magisteriis : laudandus eo quia prius vult loquenda cognoscere, quam proferre quæ sentiat, antequam loqui discat, timens ne multiloquio peccatum contrahat. Unde puto et Pythagoram illum philosophum imitatorem juvenis hujus prophetici instituisse sectam, ut discipuli sui quinquennio non loquentes tanto silentio loqui discerent*; cum præsertim et David, superioris ætatis quam Pythagoram fuisse non dubium sit, qui ait : *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam.* Et quia forte aliquando aliquid locutus esset incautius; ideo postea a Deo poni ori suo custodiam postulavit. Esaiam quoque pythagoricis anteriorem fuisse quis nesciat? Qui cum audisset, *clama;* non

* Tangitur Græcorum, Romanorumque consuetudo urendi cadavera : quo supplicio gravia peccata digna dicuntur.

** Id est, ut aboleat ea quibus per totam juventutem, sub qua pueritia adolescentiaque hic comprehenduntur, adsueverat.

* Præcipuum quoddam Pythagoricæ disciplinæ nemo nescit in silentio fuisse positum. Hoc autem erat duplicis rationis. Primum quod ἐχεμυθίαν dictitabant, discipulis nonnumquam in biennium, sæpius in quinquennium indicebatur : alterum quo profanos sua celabant mysteria; et hoc πανττελὲς nominabatur. Quod vero ex Davidis atque Isaiæ scriptis multa ediscere potuerit, nec ratio chronologica repugnat; cum illo quidem 536, hoc autem 246 annis posterior exstiterit : et præterea favet Flavii Josephi, Origenis, nec non Clementis Alexandrini auctoritas.

prius clamaverit, quam audiret quid clamare deberet. Respondit enim: *Quid clamabo?* Unde dictum est ei : *Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus, ut flos fœni. Aruit fœnum et flos ejus decidit : verbum autem Domini manet in æternum;* et prophetica voce clamavit.

6. Uterque igitur juvenis prædicandus * : ille tamen serus, hic cautus; ille se ipso contentus, et numquam sibi solus : iste pulcram ætati lubricæ disciplinam adsciscens silentii; nec adhuc sibi abundans, sed aliis se timens credere : quærens tamen a juventute congregare, quæ in senectute et sibi et proximis suis prosint, ne dicatur ei : *Quæ in juventute non collegisti, quomodo invenies in senectute?* Ergo is si in concilio seniorum sederit, manum adhibebit ori suo; ut audiens sententias colligat, quod sibi ad maturiorem servet ætatem: quemadmodum Maria cum verba Christi audiret, conferebat ea omnia in corde suo : quemadmodum Johannes cum caput suum supra pectus Jesu Domini reclinaret, hauriebat profunda secreta sapientiæ.

7. En tibi juvenem qui viam suam in juventute correxit. Piscator erat cum fratre suo, vidit Dominum Jesum cum plicaret retia sua, et audivit dicentem: *Venite..... faciam vos piscatores hominum..... et relictis retibus suis, et patre, secutus est eum.* Viam sæculi cœperat currere : sed auditis Christi imperiis, deseruit vitam mundi, secutus est Christum : probavit quia in eo *corrigit juvenior viam suam,* si Christi verba custodiat, dicens ad eum : *Diligamus ubera tua super vinum.* Sic tamen bibens, ut non absorberetur vino : sed gratia ejus lætitiam cordis hauriret, non corporis ebrietate titubaret. Denique bibens hoc vinum, aperuit oculos suos, et vidit viam rectam, reliquit tortuosas vias dicens : *Æquitas dilexit te;* hoc est, non flexuosa itinera ſe sequuntur, sed solus ad te potest justitiæ trames pervenire. Qui enim diligit justitiam, non se avertit a Christo. Quomodo enim arbitrum justitiæ, remuneratoremque meritorum innocens metuat conscientia?

8. In hoc ergo juvene viam suam corrigente spectato magna mysteria, quæ in Canticis canticorum sanctus Salomon repletus Domini spiritu resultavit. Constitue Dominum Jesum recumbentem in convivio, reclinantem se Johannem supra pectus ejus, mirantes alios quod servus se supra Dominum reclinaret, quod caro illa peccatrix supra templum Verbi recumberet, quod anima illa carnis vinculis innexa, aulam divinæ plenitudinis scrutaretur. Hæc ergo mirantibus aliis, respondit anima Johannis: *Fusca sum, et decora, filiæ Hierusalem;* fusca per culpam, decora per gratiam. Dicit et caro: *Fusca sum, et decora;* fusca pulvere sæculari, quem certando collegi : decora oleo spiritali, quo mundi hujus pulverem squalloremque detersi. Fusca per vitium : sed decora jam per lavacrum, quod abluit omne delictum. Fusca sum, quia peccavi : decora, quia jam me diligit Christus : quam relegaverat in Eva, recepit ex Virgine, suscepit ex Maria.

9. Dicit etiam Synagoga, cujus mysteria hoc loco plerisque videntur exprimi : quæ cum se rejici jam videret propter totius plebis impietatem, solabatur se tamen; quia ipsum Christum de populo suo, et Petrum et Johannem et Jacobum, Christo adhærentes videbat, qui habebat eloquia sibi credita; et ideo dicebat : *Fusca sum et decora, filiæ Hierusalem;* fusca per incredulitatem, decora per Legem : fusca per lapsum, decora, quia dilexit me sol, et prior facta sum congregatio Dei. Nolite refugere me, quia fusca sum; ideo fusca sum, quia sol me reliquit justitiæ, qui ante me illuminare consueverat : amisi colorem vultus mei, obtusa facta est acies oculorum meorum, quibus ante solem videbam : in tenebris ambulo, quia diem Christi nescio. Nolite tamen despicere me; quoniam qui reliquit, potest rursum adspicere, misereri iterum. Solet

* Ut hujus loci obscuritas removeatur, adverte eum qui sero rediit ad bonam frugem, ei qui statim ab adolescentia Domini jugum tulerit, in priori membro opponi : in posteriori autem duos illos inter se comparari, quos quidem ambos eidem jugo colla subdidisse, sed tamen non simili ratione, supra memoravit.

congregare dispersos, desertos requirere, colligere destitutos. Omnes tribus Israel convenite, adspicite me decoram ante dilectam. *Nolite adspicere me, quoniam obfuscata sum;* hoc est, non hoc solum adspiciatis, quia obfuscata sum. Non est intuitus me sol, et ideo obfuscata sum. Sed lucet sol super justos et injustos : super justos per gratiam, super injustos per misericordiam ; illis mercedem meritorum tribuens, istis peccata dimittens. Et gentibus non lucebat ante, nunc lucet: nunc illis oritur, qui oriebatur mihi : qui illis remisit, remittet et mihi. Nolite arbitrari quoniam obfuscata sum, quod penitus reliquerit me sol, et jam non intueatur, non requirat ægram. Dissimulavit a me; quia non servavi mandata ejus : reconciliabitur, cum viderit meorum pœnitentiam delictorum. Non vidit me sol, quia non recepi advenientem, non aperui fenestras, ut lumen vitæ intraret. Cum aperuero, illuminabit oculos meos, qui venit ut totum mundum illuminaret, et videant etiam non videntes.

10. *Filii matris meæ pugnaverunt adversus me, posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodivi.* Putant aliqui hoc de illis dici, qui Synagogam ad Legis præcepta constringunt; ut Legem custodiat, vineam suam tueatur, quam custodire non potuit. Denique custodiebat ut faceret uvas, fecit autem spinas. Quæ sit igitur vinea, venit David testificari nobis dicens : *Vineam ex Ægypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam.* Possunt et apostoli esse filii matris ejus, qui vere impugnaverunt Synagogam dicentes : *Ecce convertimur ad gentes;* et nationibus verbum Dei seminare cœperunt. Possunt et prophetæ intelligi, qui monendo denuntiandoque, ut vineam suam custodiret Synagoga, nihil profecerunt. Fecit enim spinas improbitatis, quæ virtutis uberes fructus deferre debuerat. Et ideo confitetur, quia populum suum custodire non potuit; meritoque sero quærit tenere, quem cum teneret, amisit: multo dissimilior ejus quæ dicit : *Inveni quem dilexit anima mea, tenui eum, et non relinquam eum.*

11. Denique illa invitat in hortum suum Sponsum : hæc ubi pascat requirens, dicit ad ipsum : *Annuntia mihi quem dilexit anima mea.* Cur quem dilexit anima mea dicis, et non quem diligit? Cur dimisisti, quem tenebas? Dilexisti patrum fide, amisisti incredulitate : tenebas caritatis vinculis, amisisti longo fune perfidiæ. Ideo nescis ubi pascat, ubi maneat; nam si scires, non quæreres. Dicis enim : *Ubi pascis; ubi manes in meridie?* Meridiem nosti esse Ecclesiam, quæ teneat Christum : et tu eum in noctibus quæris? Dic, inquit, mihi, Christe : responde vel propter id quia ante carus fuisti atque dilectus mihi : etsi ego tantæ prærogativam caritatis amisi; tu tamen quasi pius responde mihi: *Ubi pascis; ubi manes?* Reliquisti me, abiisti ad gentes : recessisti longe a me; et illis propior factus es, a quibus longe eras: sed factus es prope, quia crediderunt sanguini tuo : a me recessisti; quia ego crucem tuam non suscepi, ut mundi redemtionem, sed ut noxii damnationem. Qui autem receperunt te, Domine, sicut salutis auctorem, in meridie sunt. Illis luces, illis refulges, illis calet gratia tua, sicut meridies. Mihi matutinus eras, cum adhuc crederem : sed non credebam plene, quia non sum inventa in meridie; sicut Joseph cum fratribus suis qui cœnabant meridie. Illis meridies factus es, qui pascuntur in divitiis tuis, et in te sperant. Ideo ut dixit David : *Deduces eorum justitiam tamquam lumen, et judicium eorum tamquam meridiem.*

12. Quæris ergo tamquam aliena, quæ proxima eras : tamquam pauper, quæ dives fuisti. Vis sequi, quæ præcedebas : atque utinam vel sequaris, quos præcedere debuisti. Mercenaria esse desideras, quæ ante mercenarios colligebas. Mercenariæ utique vox ista dicentis est : *Ne forte fiam circumamicta super greges sodalium tuorum.* Quæ proselytos ex gentibus ante suscipiebas, nunc ipsa in nationibus vis pro proselytis suscipi, et tamquam advena congregari.

13. Respondit Jesus : *Nisi noscas te decoram inter mulieres?* Quid est se no-

cere, nisi ut sciat se unusquisque hominem ad imaginem et similitudinem Dei factum, rationis capacem, qui terram suam excolere tamquam bonus agricola debeat aratro quodam, et falce sapientiæ; ut vel dura findantur, vel luxuriantia recidantur : qui inferiorem sui portionem animi imperio debeat gubernare? Unde etiam in Lege scriptum est : *Adtende tibi, ne fiat verbum absconditum in corde tuo*. Tibi, inquit, adtende, non utique dicit pecuniæ tuæ, non possessionibus tuis, non viribus corporis : sed animo tuo ac menti tuæ; unde omnia consilia, facta, cogitationesque manant. Tibi ergo adtende ibi, ubi potiorem esse te nosti. Nosce te ipsum, quod Apollini Pythio adsignant gentiles viri, quasi ipse auctor fuerit hujus sententiæ; cum de nostro usurpatum ad sua transferant, et longe anterior Moyses fuerit qui scripsit librum Deuteronomii, quam philosophi qui ista finxerunt.

14. Unde et Salomon oraculum divinum secutus scripsit in Canticis canticorum : *Nisi scias te decoram inter mulieres;* hoc est, nisi cognoscas te mortalem, rationalem, et cito tua peccata fatearis, cito dicas iniquitates tuas ut justificeris; nisi convertaris, et prior accuses delicta tua, venit dies mortis, et jam nullum conversionis remedium est : præveniris dum non cogitas. Accende facem tuam, priusquam Sponsi tibi claudatur janua, qui exspectare diu non solet negligentes. *Nisi scias te*, inquit, *decoram inter mulieres;* et dicas : *Fusca sum et decora* : fusca sum, quia peccavi : sed decora; quia diligor, quia genus sum Abrahæ, electum genus, dilectum Deo : nihil tibi proderit patrum gratia; potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Et alibi in Evangelio legisti, quia Abrahæ filiam ligavit diabolus nequitiæ suæ vinculis, quam solvit Dominus die sabbati. Nisi ergo scias te, nihil tibi proderit. Et si dicas : Abrahæ sum filia, quæ non credis, quæ errorem non corrigis; Abraham quidem salvatur : sed te nobilitas generis non juvabit, nisi fides servaverit. Non te decipiat data patribus repromissio. Non suscipio personam hominis non suscipio prærogativam generis; sed videro congruentem generi morum nobilitatem, ut fiat justi generis electio.

15. Quod si scias te, et agnoscas quia peccato obnoxia es; exeundum in calcaneis gregum est tibi. Exi ergo nudo pede, *et pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum*. Qui sine peccato est, agnos pascit, oves pascit. Quæ autem peccato obnoxia est, pascit hædos qui a sinistris sunt; non enim potest esse in dextera pastoris boni. Sequatur magis dicentem Petro : *Veni retro me, satana*. Sequendo Petrus in dextera meruit collocari; ideoque ei dicitur : *Pasce agniculos meos*. Sed quo exeat, audi : *Ad tabernacula*, inquit, *pastorum;* hoc est, ad gentes, ad dispersionem. Ideoque dixit : *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis;* ut repleatur totus orbis terrarum grege Christi, significans tunc fore salvam Synagogam, cum se huic dispersioni et ipsa sociaverit, quæ replevit hunc mundum; tabernacula enim pastorum, regna sunt terræ. Ideoque propheta David nationes annuntians credituras ait : *Regna terræ cantate Deo*. Ergo sciat se juvenior, ut corrigat viam suam.

16. Sed dicis : Quis potest cognoscere viam juvenior, ut corrigat; cum Propheta dicat : *Tria sunt impossibilia mihi intelligere, et quartum quod non agnosco; vestigia aquilæ volantis, viam serpentis in petra, et semitas navis navigantis, et vias viri in juventute?* Si Salomon fatetur quod non agnoscat vias viri in juventute; quomodo potest juvenior cognoscere? Cui respondebitur quod illæ viæ viri in juventute non cognoscantur, quæ sunt secus vias serpentis in petra, et secus semitas navis fluctuantis, et vestigia volantis aquilæ, quæ ungues asperos habet, prædam includit, et supra nubes volat, in aere errat, in mari piscem interficit; et tamen non est impossibile hoc quartum, sicut illa tria; cognoscit enim Dominus qui sunt ipsius, et vult ut sciat se unusquisque, sciat se populus Dei.

17. Sed esto non cognoscantur errantium viæ, sicut dicit Dominus : *Non*

novi vos, discedite a me operarii iniquitatis: hic autem juvenior qui potest corrigere viam suam, fortasse juvenior sit ætate, non moribus; et habeat in primo flore juventutis suæ senilem intellectum, de quo ait: *Canities autem est intellectus hominibus*, quibus maturitas consilii, gravitasque suppetit. Unde et Hieremiæ dicitur: *Noli dicere quia juvenis sum*. Et utique erat ætate juvenis; sed prohibet eum juvenem se dicere, qui esset maturioris prudentiæ. Daniel cum puer esset, accepit spiritum quo dignus senectutis primitiis haberetur; ut redargueret senes ipse non senior longævitate, sed gratia; erat enim in illo ætas senectutis vita immaculata. Cui bene competit Davidicum illud dicere: *Super seniores intellexi*. Ideoque tamquam de veterani consilii et senilis scientiæ viro divinum pronuntiavit oraculum: *Quis prudentior quam Daniel?*

18. Nunc illud advertamus, si possibile est ut corrigat juvenior viam suam, an non? Si non est; ergo mentitur Propheta: sed quia non mentitur, possibile est. Ita tamen possibile, ut quod impossibile videatur, fiat possibile; si custodiat junior verba Dei: si autem non custodiat, impossibile. Unde illud Evangelicum: *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum*. Quod hoc quoque libro impossibile esse dixit, sic tamen intelligimus impossibile esse; quia divites non custodiunt mandata Dei: si autem custodiant, fit possibile quod impossibile videbatur. Hic est camelus qui intrat per angustam viam; quæ illum ante capere non poterat concupiscentem, jam capit custodientem mandata divina. Custodientem autem verba Dei, quia custodivit ea, Moyses quasi seniorem elegit; et nunc quibus hoc Spiritu Dei committitur officii, ut eligant seniores viros, eligunt sine dubio inter seniores juvenem corrigentem viam suam, in custodiendo verba Dei. Et si senioris ætatis virum elegerint, non quasi longævum utique elegerunt, sed quasi custodientem verba Dei: quod si reperitur in juniore, utique et ipse est eligendus. Liquet igitur ex his quod non senectutis longævitas eligatur, sed custodia verborum Dei. Denique ipse Moyses Jesum Nave et Caleb juvenes præ cæteris approbabat, quorum consilium in terræ electione magis, quam multorum seniorum et ipse sequutus est, et Deus prætulit.

19. Unde et illud de Jacob quod supra diximus: *Deus qui pascit me a juventute mea*; manifestat nobis de eo dictum, qui tulerit jugum verbi in juventute sua, et recedens ab Esau et similibus ejus, sedit singulariter, in se tempus exspectans, quo possit cum disciplina proferre sermonem; et propterea spiritali est donatus alimento, adhuc ævi integer, sed veteranus consilio. Neque enim dignum est, ut credamus quod tantus patriarcha de corporali cibo dixerit: *Deus qui pascit me a juventute mea*; quia nec corporalem panem desiderabat, cum diceret: *Si Dominus Deus mecum est, ut det..... mihi panem manducare, et vestem indui... omnium quæ das mihi, decimam decimabo tibi*. Nam si patres nostri spiritalem escam manducaverunt, et spiritalem potum biberunt, quanto magis sanctus Jacob cibo pastus est spiritali?

20. Ille quoque intellectus hoc loco suppetit, nec alienus a vero est; quia juvenior ille ex congregatione gentium populus, qui antequam in Christo crederet, tortuoso errabat amfractu; in eo corrigit viam suam, quia Dei verba custodivit, quæ noluit custodire populus Judæorum; et ideo ille viam salutis invenire non potuit. Consideremus et sequentem versum.

21. *In toto corde meo exquisivi te; ne repellas me a mandatis tuis*. Si Deus repellit unumquemque, quem repellendum putat; videamus ne excusationem ei tribuat, qui cum sequi Deum vellet, repulsus sit. Et primum quemadmodum bonus Deus repellit sequentem, nisi ipse mereatur repelli? Sicut ipse Dominus ait: *Vulpes foveas habent*; et ideo quasi vulpem repellit. Et alibi: *Quia omni habenti dabitur, ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo*. Cui addit, nisi ei qui toto corde exquirit eum; ut quod deest naturæ, id

Dei operatione adquirat et gratia? Sicut Salomon, qui ex toto corde exquirens Deum, sapientiam postulavit: et quia non opes sibi regias, sed divinæ munus gratiæ depoposcit, accipere meruit sapientiæ disciplinam: repletus est Domini Spiritu, ut cognosceret mandata omnia. Qui autem non habet, ut in corde suo exquirat Dominum, et facit quidem opus Dei, sed negligenter facit; maledicto subjectus est, sicut legimus: *Quia maledictus omnis qui opus Dei facit negligenter.* Merito ergo repellitur; quia maledicto dignus est, quia polluit magis et impedit opus, quod negligenter putaverit exsequendum.

22. Consideremus ergo utrum bonitas sit repelli ab opere negligentem: an vero retineri. Et imaginem rei hujus ex aliis sumamus artibus. Curat medicus ægrotum, sed negligenter: et desidia medici virus alta vulneris serpit. Quanto igitur melius removeri hujusmodi medicum qui tempus terit, cum profectum nullum sentiat vulneratus; ut curandi officium ad eum medicum transferatur, qui maturius possit ægroto sua diligentia subvenire? Nonne clementior est qui repellit nihil proficientem, quam qui retinet ad discrimen ægroti? Constitue aliquem præpositum ædificantibus, vel etiam texentibus, qui debeat summam operis explicare; utrum is tibi probabilior videtur, si in id diligenter insistat, ac si quem forte incuriosum adverterit de iis, qui operantur in domo aliqua construenda, repellat eum, melius credens non ædificare, quam hiantibus rimis ædificata dissolvi; atque aliquem in ejus substituat locum, qui cum diligentia ædificet? Similiter etiam textrini præpositum repulsorem negligentium, ut substituat diligentes, ne longa textrinum corrumpat incuria; non magis probabis, quam illum qui desides in sua negligentia perseverare patiatur?

23. Transi nunc ad eos qui mandata ædificant, et legem intexunt, et animam uniuscujusque receperunt sanandam. Nonne si quis eorum ædificet domum Dei cum justitia, texat indumentum cum diligentia, sanet animam cum gratia, opus bonum facit? Si vero incuriosus ac remissus aliquis, fabri, textoris medici spiritalis locum occupet, ut sacerdos summus, ut presbyter, ut minister altaris sacri; nonne commodius est non subire unumquemque id muneris, quod implere non queat, quam subeuntem, neque ipsum strenue suscepti fungi munere, et eripere locum alteri qui naviter eum possit tueri? Quid quod etiam ipsi consulitur, qui remissior cum sit, repellitur; ne plus offensionis contrahat?

24. Quid sit autem repelli, consideremus; lectum est enim: *Sicut vulnerati dormientes, projecti in monumentis, quorum non meministi amplius; et quidem ipsi de manu tua repulsi sunt.* Advertamus igitur quos vulneratos et projectos in monumentis repellit, quorum non meminerit amplius. Isti sunt qui a mandatis Dei repelluntur. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* Et quia a mandatis Dei repelluntur, repelluntur utique de manu Dei. Et bene prospexit, ne quis de manu Dei videatur eripi; quia nemo potest quemquam rapere de manu Dei. Qui ergo privatur muneris suscepti officio vel gratia, non rapitur, sed rejicitur; ut dixit Dominus Jesus ad Hierusalem: *Quoties volui congregare filios tuos... et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Abstulit illis sanctificationem, altare thymiamatis, et orationis sacrarium, propitiatorium, altare sacrificiorum, sacerdotum et levitarum ministeria; et tamen cum hæc sublata essent omnia, quæ secundum Legis mandata habebant, ait Apostolus: *Numquid repulit Deus hæreditatem suam... Non,* inquit, *repulit... sed conclusit omnia in incredulitate, ut omnium misereatur.*

24. Sunt ergo qui ad tempus a mandatis propter misericordiam repelluntur; sicut et illis consulitur qui vomuntur. Nam quemadmodum manens in corpore quod vomendum est, plus acescit: ita qui debet excludi, si retineatur, nec se corrigat, totum corpus exulcerat. Meritoque Angelo Laodiceæ dicit testis fidelis et verus: *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus: utinam frigidus esses, vel calidus! sed*

quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo. Aperte negligentiam graviori damnat judicio, quam imprudentiam. Frigidus est enim qui fidem nescit : calidus qui Spiritus sancti fervore succensus est. Qui ergo calorem fidei non habet, tolerabilius illi fuerat fidem non accepisse, quam neglexisse. Est enim tepidus pejor frigido, ut Judæus qui sibi videtur finem habere quam non habet. Quanto tolerabiliorem causam gentilis habet, qui potest dicere : Non cognovi Legem, non audivi prophetas, ideo non credidi; quam ille qui legit omnia, ex quibus venturum Jesum crederet, et non credidit? Neuter quidem excusatur, nec ille qui legit, nec ille qui legere noluit : sed plus delinquit, qui negavit quod legerat, quam qui opera non fecit, quæ facienda non cognovit. Quanta autem fidei et justitiæ gratia est, ut in ore Dei sit, qui fidem tenet, et opera exercet justitiæ : et quantum amittit, quem evomuerit ex ore suo Dominus Jesus, et ex suis visceribus ejecerit : quam pius tamen, qui et justos in ore suo tenet, et injustos non ante evomit, quam denuntiet evomendos; ut vel hujusmodi admonitione conversi dignum aliquid efficiant, quo non vomantur. Nunc tertium versiculum consideremus.

25. *In corde meo*, inquit, *abscondi eloquia tua; ut non peccem tibi.* Propterea ergo mysterium regis bonum est abscondere; peccat enim Deo, qui commissa sibi secreta mysteria putaverit indignis esse vulganda. Periculum itaque est non solum falsa dicere, sed etiam vera; si quis ea insinuet quibus non oportet. Quod vitium quadripartitum est, vel adulationis, vel avaritiæ, vel jactantiæ, vel loquacitatis incautæ; quia dum adulari vult aliquis ei cui loquitur, effundit mysterium. Nonnulli etiam studio lucri mercedem proditionis sequuntur; ut tegenda silentio venlant loquendo. Alii, ut plura nosse videantur, et scientiam suam jactitent, aperiunt quod celare deberent. Plerique dum sine judicio loquuntur, verbum emittunt, quod revocare non possunt. Ideo vir laudatur serius, et non otiose. Erat homo abscondens sermones suos, ut apostolus Paulus, qui novit quid loquatur singulis, et quando quid loqui debeat. Unde et Corinthiis dicit : *Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis : sed nec adhuc quidem potestis.* Ideo hos in transitu videt : manet autem apud Ephesios; quod ostium sibi magnum apertum esset, notum facere gentibus mysterium Christi. Ideo et Salomon tempus tacendi, et tempus esse loquendi docet.

26. Præ cæteris autem Dominus Jesus in Evangelio declarat suo, dicens simile esse regnum cœlorum thesauro abscondito in agro. Utique non aurum, non argentum, non pecunia comparari potest regno cœlorum : sed eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, quibus ipsum regnum adquiritur. Hunc ergo thesaurum sapientiæ et cognitionis absconditum in agro, in quo plantata sunt verba Scripturarum cœlestium; cum invenerit homo, abscondit illum in corde suo, nec divulgat eum : sciens quia si divulgaverit Babyloniis thesaurum Dei, magnam offensam contrahet; ut dicatur ei sermone prophetico : *De semine tuo accipient, et facient spadones in domo regis.* Per quæ significatur quia is qui prodiderit divina mysteria, posteritatem animæ suæ, seminariumque meritorum habere non possit.

27. Cave ergo ne divitias tuas perfidis prodas : et si amicitiam simulent, non illis aperias interiora domus tuæ, non reseres thesauros regios, quos Babylonii scire non debent; ne veniant et capiant posteros tuos, et seminarium virtutis abscindant. Hoc est quod etiam in Evangelio dicit Dominus : *Nolite mittere margaritas vestras porcis.* Ideo bene facit qui abscondit eloquia Domini in corde suo, sicut abscondebat propheta David, sicut Maria quæ conservabat omnia verba Domini Jesu in corde suo. Etenim si bonum est viro sermones suos abscondere; quanto magis sermonem Dei cordis nostri gremio debemus operire, debemus abscondere?

28. Quarto versu dicit : *Benedictus es, Domine : doce me justificationes tuas.* Non

enim quicumque dixerit : Domine, Domine, ipse intrabit in regnum cœlorum : sed qui voluntatem Dei fecerit. Ideo iste qui correxerit viam suam a juventute sua, custodierit verba Dei in toto corde, quæsierit Dominum Deum suum, nec repulsus sit a mandatis Dei, et dignus habitus cui committerentur arcana sapientiæ, abscondorit ea in corde suo, ne peccaret Deo; quasi habens eloquia Dei, gratias agit, dicens : *Benedictus es, Domine*; et desiderat ipsum doctorem habere, cupiens cognoscere secreta Legis, et quemadmodum interpretationem habeat : *Si emeris puerum Hebræum, et servierit tibi annis sex*, et reliqua, quibus præmissum est has justitias discere, quas proponit in conspectu filiorum Israel : hæc a Domino quærit discere, quæ homines docere non poterant; nisi Deus ante docuisset. Quæ postea quam a Christo didicerunt apostoli, Ecclesia dicit : *Introduxit me Rex in cubiculum suum*; hoc est, in illud secretum suum, in quo sunt thesauri scientiæ et cognitionis suæ. Ideoque tibi dicitur : *Cum oras, intra in cubiculum tuum*, quod significat mentis animique secretum. In hoc cubiculum justitiarum Sponsa se poposcit induci; cum post odorem unguenti excurrerit, quod semper fluit, et numquam deficit.

29. Ideo quasi edoctus Propheta justitias quinto versu dicit : *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui*. Et quomodo alibi dicit : *Judicia tua sicut abyssus multa?* Quomodo Apostolus ait : *O altitudo sapientiæ et scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus et ininvestigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini?* Si inscrutabilia sunt judicia, quomodo ergo judicia? quomodo *omnia pronuntiavi*, ait Propheta, *judicia oris tui?* Sed fortasse non eadem sunt judicia Dei, quæ judicia oris ejus. Si alia sunt, bene dicitur : *Cogitationibus suis quis similis erit?* Et ideo inscrutabilia sunt judicia ejus; quia ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus. Si autem nullus nisi Christus hoc dicit, qui potest dicere : *Ego et Pater unum sumus*.

30. Distinguamus tamen, nec vereamur ne impugnet se velut contrariis Scriptura venerabilis. Consideremus enim quia non dixit : Judicia oris ejus sicut abyssus multa : sed, *Judicia tua* dixit; nec Apostolus posuit : Inscrutabilia judicia oris ejus; sed : *Inscrutabilia judicia ejus*. Possumus enim judicia Dei æstimare, quæ occulta nobis non patefecerit : judicia autem oris ejus, quæ annuntiaverit, et per os prophetarum locutus est. Os enim Dei propheta intelligitur, cui dicitur : *Clama*; et ille ait : *Quid clamabo?* Et inspiratum est ut diceret : *Omnis caro fœnum*. Quod utique locutus, oris Dei functus officio est; quia locutus est judicium Dei. Ergo prophetica oracula jam non sicut abyssus, sed etiam ipsa sunt abyssus; quia nemo potuit in cœlo, vel in terra aperire librum, nisi Christus. Veniamus nunc ad sextum versum.

31. *In via*, inquit, *testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis*. Alii in auro, alii in argento, alii in vestibus, alii in possessionibus, vinetis, oleis, segetibus, alii in operibus picturæ, marmorum, in diversis denique singuli delectationes habent : spiritalis in via testimoniorum cœlestium delectatur, tamquam omne possidens patrimonium, in omnibus dives; sicut Apostolus dicit : *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei nostri, quæ data est vobis in Christo Jesu; quia in omnibus divites facti estis in ipso, in omni verbo, et in omni scientia*. In tantum doctrina Apostoli Corinthii profecerunt; ut qui ante non poterant nisi sicut parvuli lac solum bibere, postea in omnibus divitiis abundarent cognitionis et verbi. Delectabatur ergo David in omnibus divitiis cognitionis, scientiæ, sapientiæ, et in omni actu bonorum operum. Et si quis nunc intentus divinis, triplicem illam sapientiæ hauriat disciplinam, θεωρητικὴν, πρακτικὴν, λογικὴν, bonus studio percipiendæ cognitionis, pulcrior erit exsequendæ rationalis moralisque doctrinæ gratiam tenens. Qui prophetica ænigmata Dei Spiritu revelante cognoverit, Evangelii altitudinem in operibus comprehenderit et consiliis, apostolici sermonis moralitatem adverterit; is

tamquam in omnibus dives, uberem capiet voluptatem.

32. Et quia suavis est corporalis voluptas, ideo non quasi pro gratiæ qualitate cum spiritalibus comparatur; sed quasi ad testimonium suavitatis arcessitur. Siquidem et Apostolus docet invisibilia et sempiterna Dei a nobis per ea intellecta esse, quæ facta sunt. In Canticis quoque habemus scriptum : *Equæ meæ in curribus Pharaonis adsimilavi te, proxima mea?* In quo dum velocium equorum cursui similitudo Ecclesiæ comparari videtur, æstimatur dives ejus gratia. Non igitur unam equam divitis regis accipias : sed absolute pro equitatu, ut sæpe diximus, qualis ovis illius est pro grege ovium. Pharao igitur ut potentissimus rex, et prædives, habebat equos potentes, ut Scriptura dicit currus Pharaonis; quasi potentissimum genus ad bellorum usum, et subsidium præliandi. Denique his curribus Pharao fugientes Hebræos facile comprehendit. Sicut ergo equi juncti concorditer trahunt currum, et patienter suscipiunt jugum, et portant congrua cum gratia, et jugi illius susceptione mansuescunt : sic et congregatio nationum gentilibus indomita moribus se ante jactabat; ubi vero suscepit jugum dicentis : *Tollite jugum meum... quia leve est : et onus meum, quia suave est;* et cœpit Sponsa Christi concordia et mansuetudine populorum esse sublimis, et toto circumferri orbe, tamquam currus equis velocibus supra mundum rapta, adscendit ad Sponsum.

33. Denique et in posterioribus Canticorum partibus dicit : *Posui te currus Aminadab.* Multos currus habet in se Ecclesia, quos omnes spiritalibus habenis Dominus regit : et una anima multas cogitationes habet, quas Domini habena restringit et revocat; nequando in præruptum noster hic currus feratur. Aminadab autem interpretatione significatur pater beneplaciti, cujus filius legitur in Numeris Naason princeps populi, qui sit intelligendus interpretatione serpentinus; et agnoscis istud, si repetas, quia sicut serpens pependit in ligno qui te redemit.

34. Ergo anima currus est Dei, ut ira ejus, et libido, et timor, et omnes sæculares concupiscentiæ refrænentur. Ecclesia quoque currus est Dei, quæ regenda est gubernaculis Christi; ne diversorum populorum motus eam dissensionesque perturbent. Illo quoque Naason bene intelligitur Christus; quia virga Aaron conversa in serpentem illos serpentes Ægyptios devoravit. Has ergo divitias habeamus, his delectemur; ut currant nobis equi rationabiles, et commoremur in præceptis eorum.

35. Et ideo ait : *In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas.* Qui enim exercetur in verbis apostolorum, Jesu Domini mandata cognoscit, et considerat vias ejus, quibus finis est Christus, qui ait : *Ego sum via.*

36. *Et in tuis justitiis meditabor, non obliviscar verborum tuorum.* Admonet hic locus memores Scripturarum nos esse debere, et justitias ejus non solum sermone, sed etiam operis imitatione meditari. Non enim qui disputant Legem, et non faciunt quæ Legis sunt; sed qui factores Legis sunt, justificantur.

SERMO TERTIUS.

ג. Ghimel.

1. Tertia littera secundum Hebræos est *Ghimel*, quæ latine retributio dicitur. Denique in primo statim versu hoc ostenditur.

2. *Retribue*, inquit, *servo tuo.* Quomodo supra ipse David : *Non secundum peccata nostra reddas nobis : neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis;* et hic poscit retributionem? Illa videtur vox peccatoris esse, hæc bene sibi conscii, qui præmia boni operis exposcat. Unde possumus etiam hoc intelligere, quod de ejus persona psalmus iste formetur, qui natus ex Virgine pro totius mundi redemptione ad dexteram Patris sedere præsumat, sicut ipse ait : *Amodo videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis.*

3. Non est tamen alienum, nec arrogans, si etiam David remunerationem a Domino Deo suo pro egregiis laboribus postulet. Prærogativa est fidei atque

justitiæ, de Domini favore mercedem usurpare. Denique reprehenditur Petrus; quia super fluctus ambulans, humano magis dubitavit affectu, quam apostolica auctoritate præsumsit. In Evangelio quoque docemur habere fidem, et non hæsitare de iis quæ supra hominem sunt, gerendis. Merito ergo David in superioribus, quasi adhuc imperfectus, secundum peccata sibi reddi refugit, atque declinat: in hoc autem psalmo qui est posterior, quasi fundatus virtutis processu, retribui sibi secundum fidei, operisque certamina deprecatur. Siquidem etiam Paulus, qui ante dixerat: *Non sum dignus vocari apostolus*, postea ait: *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, justus judex: non solum autem mihi, sed et eis qui diligunt adventum ejus.* Et Apostolus ibi pollicetur, hic autem verecundius adhuc precatur: quod utique non insolentis arrogantiæ, sed innocentis est conscientiæ ab ipso cui servieris, petere mercedem; quoniam desperare segnitiei est materia: sperare autem, incentivum laboris est.

4. Pete igitur confidenter, si merita suffragantur, ut talia petendo studiosius elabores, quod ea petitione sis dignior. Quis athleta si desperet coronam, descendat in stadium: aut si eam postulet victor, offendat? Probatio spem facit, spes confidentiam. Justi ergo talis oratio est: delectatur Dominus tali precatione; ut pro puritate conscientiæ utaris auctoritate.

5. Tamen quominus videatur petitio arrogans, bene addidit: *Servo tuo;* in quo et humilitatis est gratia, et præmium servitutis. Qui enim vocatus est in Domino servus, libertus est Domini tam pretioso emtus sanguine. Magnum tibi est, vocari puerum meum, quasi ad servum dicitur. Si quis ergo est servus, et bene servit Domino, et nihil facit quasi servus peccati: sed qui dicit: Servus inutilis sum, quod debui facere, feci; bene is dicit: *Retribue servo tuo.*

6. Gloriosa servitus, qua pro nobis servivit et Christus. Beata servitus, qua et tu servis: sed ita, si nihil possit adversarius de tuo sibi servitio vindicare. Amat ergo Christus boni libertatem servuli. Denique in Canticis dicit: *Quam speciosæ factæ sunt genæ tuæ sicut turturis, cervix tua sicut redimicula!* Vultus liberior est, ubi est castitatis conscientia: et portare Christi jugum suave est, si ornamenta putes cervicis tuæ esse, non onera. Adtolle ergo oculos semper ad Dominum Deum tuum, et quære Deum ut invenias. Erige cervicem, redimicula, non vincula geris. Multa quoque animalia redimiculis gaudent, et phalerari sibi magis, quam vinculari videntur. Genæ sicut turturis præferant insignia verecundiæ: redimicula cervicis libertatis adtollant fiduciam. Leve est enim jugum Christi; et ideo cervix eo non premitur, sed levatur.

7. *Similitudines*, inquit, *auri faciemus tibi ex distinctionibus argenti; quoadusque Rex est in declinatione sua.* Ex iis enim qui ex Lege sunt et prophetis, mediocriter ante crediderant gloriam Domini Jesu: sed hæreditas ejus diffusa per populos, quo frequentius examinata, hoc amplius est probata. Crebræ enim persecutiones Ecclesiæ justorum nobis titulos, et martyrii victorias ediderunt. Itaque sicut aurum bonum, ita Ecclesia cum uritur, detrimenta non sentit, sed magis fulgor ejus augetur; donec Christus veniat in regnum suum, et reclinet caput suum in Ecclesiæ fide. Qui cum venisset ad oves perditas domus Israel, non habebat ubi caput suum reclinaret: nunc autem jam redolet fides; ideoque dicit Ecclesia: *Nardus mea dedit odorem suum.* Et dicit cum præsumtione exspectans retributionem.

8. Flagrat unguentum gratiæ, ex quo Virgo generavit, et Dominus Jesus sacramentum Incarnationis adsumpsit. *Colligatio*, inquit, *guttæ consobrinus meus, botryo cypri frater meus mihi, inter media ubera mea requiescit.* Corpus enim suscipiens Dominus Jesus caritatis se vinculis illigavit; et non solum se membris nostris et passionibus naturalibus, sed etiam cruci vinxit; ideoque sicut botryo in Ecclesiæ fide, et morali requiescit gratia, *Nardus cypri, consobrinus meus in vineis Engaddi.* Engaddi, si locum quærimus, regionis cujusdam quæ in Judæa est,

locus sic dicitur, in quo opobalsamum gignitur: si interpretationem, Engaddi tentatio latine significatur. In illis ergo vineis lignum est, quod si quis compungat, unguentum emittit: hic fructus est ligni. Si non incidatur lignum, non ita flagrat et redolet: cum autem compunctum fuerit artificis manu, tunc lacrymam distillat: sicut et Christus in illo tentationis ligno crucifixus illacrymabat populum; ut peccata nostra diflueret, et de visceribus misericordiæ suæ fundebat unguentum, dicens: *Pater, dimitte illis; quia nesciunt quid faciunt.* Tunc ergo in ligno compunctus est lancea, et exivit de eo sanguis et aqua omni unguento suavior, accepta Deo hostia, per totum mundum odorem sanctificationis effundens: et quasi balsamum ex arbore, sic virtus exibat e corpore. Unde ait: *Sentio virtutem exisse de me.* Inde opobalsamum* expressio dicitur; eo quod compunctione ligni balsamum per cavernam punctionis erumpit. Compunctus igitur Jesus odorem remissionis peccatorum, et redemtionis effudit. Nam et constrictus erat Verbum, cum esset homo factus: et pauper factus est, cum dives esset; ut nos illius inopia ditaremur. Potens erat, et despiciendum se præbuit; ita ut Herodes sperneret eum, et illuderet ei. Terram movebat, et hærebat in ligno: cœlum obducebat tenebris, mundum crucifigebat; et crucifixus erat: inclinabat caput, et exibat verbum: exinanitus erat, et replebat omnia: descendit Deus, adscendit homo: Verbum caro factum est; ut caro sibi Verbi solium in Dei dextera vindicaret: vulnus inflictum erat, et fluebat unguentum: scarabæus audiebatur, et Deus agnoscebatur.

9. Respondit et Christus. *Ecce es bona proxima mea, ecce es bona.* Quoniam cognoverat Ecclesia mysterium, et pro totius mundi redemtione crucifixum Dominum Jesum prædicabat, meretur audire: *Ecce es bona;* quæ me bonum dicis et *ipsa bona es:* quæ vidisti gloriæ meæ decorem, et *ipsa bona es et decora.* Quid est autem Christum dicere: *Bona es,* vel *decora es;* nisi illud Evangelicum: *Constans esto, filia, remissa sunt tibi peccata tua?*

10. Ergo cui Christus peccata donavit, recte dicit: *Retribue servo tuo, ut vivam, et custodiam verba tua.* Non habet in retributione quod desperet; quia Dominus Jesus venit mundum salvare, non perdere. Ideoque immemor est injuriæ, memor gratiæ; sicut in prophetico libro testificatur ipse dicens: *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero: tu autem memor esto, et judicemur. Dic tu prius iniquitates tuas, ut justificeris.* Quicumque ergo dicit iniquitates suas Deo, justificatur: et quicumque justificatur, retributionem non timet, sed exposcit: qui retributionem non timet, vivet.

11. Sed quare dixit: *Vivam;* et non dixit: Vivo? Quia hæc vita non est loco præmii, quæ in loco mortis est. Dolet Propheta in pulverem mortis se esse deductum: Apostolus cupit ex hoc mortis corpore liberari: et putamus quod de hac vita sibi blandiatur Propheta? Omnia hic plena mortis sunt. Intrat mors per fenestram, intrat per ostium; nisi Dominus ostio tuo ponat custodiam. Denique ex multiloquio peccatum nascitur. Lege mandata Legis, et invenies scriptum: *Quia vivens si mortuum contigerit, inquinatur.* Quantos tangimus mortuos? Inter quantos mortuos versamur? Ideo tibi Auctor vitæ dicit: *Relinque mortuos sepelire mortuos suos.* Ideo tibi alibi dicitur: *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis.* Quomodo tibi diceretur: Surge a mortuis; nisi inter mortuos viveres? Ponamus te mundum esse ab operibus mortuis, et peccati colluvione; quomodo mundus es, qui in corpore mortis es, qui inter sepulcra vivis mortuorum? Oportebat Petrum loqui mortuis; ut procederent de sepulcris suis.

---

* Scriptor cui communiter Hegesippo nomen imponunt, ita de expressione balsami refert: « Illic opobalsamum gignitur: quod ideo cum « adjectione significavimus, quia agricolæ « cortice tenus virgulas incidunt eas, in qui- « bus balsama gignuntur; ut per illas caver- « nas paulatim distillans humor se colligat: « caverna autem græco nomine ὀπὴ dicitur. » Alii tamen ortum hoc nomen malunt ἀπὸ τοῦ ὀποῦ, quod succum ac liquorem sonat.

12. Indigemus ergo purgatione; quia tetigimus mortuos. Lex nos mundari jubet: quis tantus, ut supra Legem sit? Ipsum Nazaræum sanctum Dei, si is tetigerit mortuum, immundum pronuntiat. Ideoque radit caput suum, et deponit capillum quasi non sanctum; et iterum orat ut exaudiatur, qui ante propter mortui adtactum exorare non potuit: irrationabiles duxit dies; quia irrationabili appropinquaverat. Deponit igitur mortua et superflua capitis sui, ut Christo reconcilietur. Ergo si Nazaræus purificatur, et nos purificari oportet.

13. Omnes contigimus mortuum. Quis enim gloriabitur castum se habere cor, aut quis audebit dicere mundum se a peccatis? Sit aliquis fortasse qui in sermone non deliquerit, licet rarus iste, de quo Deus dicat, sicut de sancto Job: *Ille non peccavit labiis suis*; tamen non semper habere potuit mundas cordis sui cogitationes, injicit se diabolus in cor hominis. Pone parata semper et pervigili custodia quisquam cor suum sepserit, tamen in medio peccatorum versatur, necesse habet etiam ipse purificari. Unde Esaias, cum dixisset: *O miser ego! quoniam immunda labia habeo, et in medio populi versor immunda labia habentis*; statim descendit unum de Seraphim, et contigit labia ejus carbone, ut immunda ejus labia mundaret.

14. Non unum est baptisma: unum est quod hic tradit Ecclesia, per aquam et Spiritum sanctum, quo necesse est baptizari catechumenos. Est et aliud baptisma, de quo dicit Dominus Jesus: *Baptisma habeo baptizari, quod vos nescitis*. Et utique jam baptizatus in Jordane fuerat, sicut superiora declarant: sed sit hoc baptismum passionis, quo etiam sanguine suo unusquisque mundatur. Est etiam baptismum in paradisi vestibulo*, quod antea non erat: sed postea quam peccator exclusus est, cœpit esse romphæa ignea, quam posuit Deus, quæ antea non erat, quando peccatum non erat. Culpa cœpit, et baptismum cœpit: quo purificentur, qui in paradisum redire cupiebant, ut regressi dicerent: *Transivimus per ignem et aquam*. Hic per aquam, illic per ignem. Per aquam, ut abluantur peccata: per ignem, ut exurantur. Sed quod est gravius, et hic sustinemus ignem, et illic.

15. Quis est qui in hoc igne baptizat? Non presbyter, non episcopus, non Johannes, qui ait: *Ego vos baptizo in pœnitentiam*; non Angelus, non Archangelus, non Dominationes, non Potestates: sed ille, de quo Johannes ait: *Qui venit post me, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igne. Habet ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam; et congregabit triticum in horreum suum; paleas autem comburet igni inextinguibili*. Non de hoc baptismate, quod fit per sacerdotes Ecclesiæ, dictum ipse Dominus testificatur. Siquidem post consummationem sæculi missis Angelis qui segregent bonos et malos, hoc futurum est baptisma: quando per caminum ignis iniquitas exuretur; ut in regno Dei fulgeant justi sicut sol ipse in regno patris sui. Et si aliquis sanctus ut Petrus sit, ut Johannes, baptizatur hoc igni. Veniet ergo Baptista magnus (sic enim eum nomino, quomodo nominavit Gabriel dicens: *Hic erit magnus*) videbit multos ante paradisi stantes vestibulum, movebit romphæam versatilem, dicet iis qui a dextris sunt, non habentibus gravia peccata: Intrate qui præsumitis, qui ignem non timetis. Prædixeram enim vobis: Ecce venio sicut ignis; et per Ezechielem dixeram: *Ecce proficiscar in Hierusalem, et insufflabo in vos, in igne iræ meæ; ut tabescatis a plumbo et ferro*.

16. Veniat ergo ignis consumens, exurat in nobis plumbum iniquitatis, ferrum peccati, faciatque nos aurum sincerum. Urat renes meos, et cor meum; ut bona cogitem; ea quæ castitatis sunt, concupiscam. Sed quia hic

---

* Jam ante annotavimus opinionem hanc de justis extremi judicii die per ignem expurgandis Ambrosium ab Origene mutuatum esse: hoc loco id tantum addimus, inter hunc ignem et eum quo diabolus ac reprobi exarsuri sunt, manifestum discrimen infra numero 17, constitui, quod fecisse prorsus negatur Origenes

purgatus, iterum necesse habet illic purificari; illic quoque nos purificet, quod dicet Dominus: Intrate in requiem meam; ut unusquisque nostrum ustus romphæa illa flammea, non exustus, introgressus in illam paradisi amœnitatem, gratias agat Domino suo, dicens: *Induxisti nos in refrigerium.* Qui ergo per ignem transierit, intrat in requiem. Transit a materialibus atque mundanis ad illa incorruptibilia atque perpetua.

17. Alius iste est ignis quo exuruntur peccata non voluntaria, sed fortuita, quem paravit servulis suis Dominus Jesus; ut eos ab ista commoratione, quæ permixta est mortuis, emundet: alius ille ignis, quem deputavit diabolo et angelis ejus, de quo dicit: *Intrate in ignem in æternum*; quo ille dives ardebat, qui stillari sibi de Lazari digito poscebat humorem. At vero Lazarus in Abrahæ sinu recumbens, vitam carpebat æternam, quam sibi promittit Propheta dicens: *Vivam et custodiam verba tua. Vivam*, ait, quasi nondum vivens; hic enim in umbra vivimus.

18. Ergo ista vita in corpore, umbra est vitæ atque imago, non veritas. Denique in imagine ambulat homo, et in regione umbræ mortis consistimus. Sed si quis non ad terrena oculos mentis intendat, sed ad spiritalia erigat; ut possit dicere: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus*; dignus erit qui dicat: *In umbra ejus vivemus.* Christus enim vita est; et ideo qui in umbra Christi vivit, in umbra vitæ est. Meritoque alibi dicit Sanctus Domini: *In umbra alarum tuarum protege me.* Omnes ergo etiam sancti in umbra sunt, quamdiu sunt in corpore: non perfecte vident: non perfecte, sed ex parte cognoscunt. Ipse Paulus ait: *Ex parte enim cognoscimus.* Ipse Vas electionis, cui Christus oculos reddidit, et sua illuminavit gratia; non facie ad faciem, sed per speculum videbat. Et David revelari oculos suos petit; ut removeretur umbra, quæ integrum oculorum impediebat obtutum. Regionem autem hanc mortuorum esse quis dubitet; cum Sanctus ipse dicat: *Placebo Domino in regione vivorum?* Quia perfecte hic placere nemo potest, ubi etiam si fieri possit, ut sua peccata non habeat; in ipsa tamen mortuorum regione vivendo, purificatione indiget, quæ a contagio eum regionis hujus absolvat.

19. In umbra igitur hic vivimus, et ideo in umbra custodimus verba Dei. Et ut exemplo utamur: utique ante erant sub umbra Legis, quando custodiebant homines sabbata, quæ sunt umbra futurorum; sicut hodieque Judæi, qui verum sabbatum non vident, qui exemplari et umbræ serviunt. Nos quoque secundum Evangelium nunc viventes, umbram sequimur verborum Dei. Nathanael sub arbore fici videtur, David in umbra alarum Domini Jesu sperare se dicit, Zacchæus in arborem sycomori adscendit, ut Christum videret. Nobis quoque expandit manus suas Jesus, ut totum mundum obumbraret. Quomodo non sumus in umbra, qui crucis ejus protegimur velamento? Quomodo non sumus in umbra, quos crucifixus a malignitate sæculi, et corporis ardore defendit? An nescimus quoniam Verbum Dei veniens in hunc mundum, non sicut Verbum advenit, quale in principio erat, quale erat apud Deum: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens? Venit in nube levi: et cum esset virtus Altissimi, obumbravit Mariæ; ut transfiguraret corpus humilitatis nostræ conforme fieri corpori gloriæ suæ. Sicut ille ergo mutavit formam, cum ex Virgine nasceretur: ita et nobis sermones Dei transfigurati videntur; cum leguntur in Evangelio, cum species eorum videtur in Scripturis quasi per speculum, quia tota veritas hic non potest comprehendi. Cum autem venerit quod perfectum est, non jam per descensionem, non per speciem ut transfigurati: sed integra atque expressa veritate resplendent.

20. Neque te moveat, quod ait: Multa verba custodiam; qui unum verbum cognoverit, multa verba cognoscit. In uno enim multa sunt, et in multis unum est. Probandum est igitur quomodo unum verbum multa sint, et multa verba unum verbum sit. Nec est difficile doceri; cum dixerit Apostolus, quia

ipse est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, in quo creata sunt omnia in cœlestibus et in terra, sive visibilia, sive invisibilia, sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Unum est igitur Verbum, quod operatur in singulis: et cum in singulis operatur, operatur omnia in omnibus. Hoc Verbum unicum apud Patrem se diffudit in plurima; quia de plenitudine ejus omnes accepimus. Itaque si videas singula omnium quæ creata sunt in ipso, videbis in singulis unum verbum esse omnium, cujus pro captu nostro participes sumus. In me verbum est humanum, sed Apostolus succurrat et dicat: *Puto et ego spiritum Dei habeo;* in alio verbum cœleste, et verbum Angelorum in plerisque est. Sunt qui habent verbum Dominationum et Potestatum, verbum justitiæ, verbum castitatis, verbum prudentiæ, verbum pietatis, verbum etiam virtutis. Sic unum verbum multa sunt, et multa verba unum sunt. Nec vero arduum est istud æstimari; cum legerimus quia omnia potest Spiritus sapientiæ.

21. Itaque sicut alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, et alii sermo scientiæ secundum eumdem spiritum, alii fides in eodem spiritu, alii gratia curationum in uno spiritu, alii operatio virtutum, alii spiritus cognitionis, alii spiritus consilii plenioris, alii spiritus fortitudinis, alii pietatis spiritus; tamen in omnibus unus atque idem spiritus est, dividens singulis prout vult. Est spiritus prophetarum, et spiritus apostolorum: est etiam artificum spiritus, sicut et Beseleel et Oliab, quos implevit Dominus Spiritu divino sapientiæ et scientiæ, et omnis artis; ut facerent amictum et Tabernaculum, atque altare secundum sensum quem dedit his Deus; sed etiam cæteris sapientibus intelligere, et facere omnia opera secundum omnia quæ Dominus imperabat. Itaque fecerunt quæ non didicerant, nec viderant, secundum ea quæ his Spiritus demonstrabat. Et plerisque videtur alius apostolorum spiritus, alius prophetarum, et diversus in singulis: sed non est diversus, sed unus est spiritus, dividens genera diversa virtutum. Unde non dubium videri debet, si aliis verbum apostolicum, aliis propheticum, aliis evangelicum, aliis verbum operatorium datum est; et tamen unum est verbum dividens se singulis pro nostra possibilitate, vel pro sua voluntaria largitate. Hoc Verbum igitur, quod est caput omnium, hic per speculum video; et ideo verba hic custodire non possum: sed cum videro gloriam ejus revelata facie, tunc vivam, et vita vivens etiam verba divina custodiam.

22. Ideo ergo secundo versu dicit: *Adaperi oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.* Qui adaperiri sibi oculos petit, utique et gravari intelligit. Neque enim medicum rogat, nisi qui remedium ægritudini suæ poscit. Dicit ergo iste ad medicum venientem de cœlo: *Adaperi oculos meos.* Si turbatus est oculus, facile dolor omnis sedatur collyrio: sin vero acies ejus humoris suffusione prætexitur, majora remedia quæruntur. Est ergo sicut in oculis corporis, ita etiam in oculis animæ hujusmodi quædam passio, quæ ingravescat necesse est; nisi bonus medicus velamen illud abstulerit, et nebulam quamdam concreti humoris, quæ impedire, vel potius operire, ne videat quæ videbat, mentis æstimatur obtutum. Irrepsit ægritudo veteri fermento; eo quod non exuimus vel gentilem, vel Judaicam suffusionem, cum primum veniremus ad Ecclesiam: non audivimus et docentem boni medici disciplinam: *Exspoliantes veterem hominem cum actibus suis, induite novum, qui renovatur in agnitione, secundum imaginem ejus qui creavit eum.* Supervestivit ergo se aliquis, non exspoliavit: serpit gravior ægritudo, gravat oculos diuturnum velamen; non potest quisquam illud auferre, non Angelus, non Virtutes, non Dominationes, non Potestates. Manet velamen illud, lectionem impedit, visionem obducit; quod non revelatur, inquit Apostolus, hoc est, a quocumque alio, nisi in Christo fuerit evacuatum. Cum vero conversus hujusmodi fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

abes igitur quomodo auferas ve-
quod manet supra oculos cordis
vertere ad Dominum, et vela-
idet. Conversus est Paulus ad
tionem Ananiæ, velut squamæ
unt ab oculis ejus; et vidit qui
dum ante non viderat : simul
corporis animæque sanatur; quia
mentum ei medicus demonstra-
le de cœlo, de quo scriptum est :
rbum suum, et sanavit eos, et ex
s infirmitatibus suis liberavit eos.
; medicus iste de terris, qui om-
at infirmitates, et populos inte-
nt. Mitte ergo, Pater, medicum
veniat Verbum tuum, aperiat
meos. Et apostolorum oculi clausi
nisi eos Jesus aperuisset. Deni-
ibus ex his euntibus in castel-
i nomen Emmaus, cum interpre-
Scripturas, et benediceret eos;
sunt, inquit, oculi eorum, et cog-
it eum. Ergo nisi Jesus aperuis-
is oculos, nemo vidisset : nisi
sustulisset velamen, nulli Evan-
ratia refulsisset. Et Petrus clausos
t oculos, et Johannes clausos
t, et Jacobus clausos habebat.
n in monte gravati erant somno,
citati majestatis fulgore divinæ
cordis sui aperuerunt. Et quia
corpore, plene videre non pote-
bumbravit eos nubes; ne corpo-
los gloriæ cœlestis fulgor hebe-

Quis igitur tantus ut aperiat ocu-
Legis videat sacramenta; nisi ei
s demonstret? Non Moyses tan-
enique, jubente Domino, virgam
it, et facta est serpens, et fugit
: apprehendit caudam serpentis,
a est virga; et adhuc non cog-
at mysterium, quo declarabatur
surum in terras Dominum Jesum,
m se exinanisset deponi in cru-
et projici pateretur in tumulum,
serpens de virga factus; quia in
um projectus, de quo secundum
la Legis resurgens in gloriam Dei
eque sedis regale consortium de
ate remearet. Apprehendamus
t nos caudam serpentis illius cru-
; ut potestatem ejus regiam possi-
mus agnoscere. Et illa quæ in pedes ejus misit unguentum, tenuit eum. Caudam ergo serpentis apprehendit Moyses : et apertum est os ejus. Non ergo loquutus esset de eo : nisi ipse Dominus os ejus aperuisset.

25. David adaperiri sibi oculos hic petit, et in superioribus dixit : *Quis ostendit nobis bona?* Erat sub Lege nutritus, sciebat quia Lex umbram habet futurorum bonorum : ipsa bona jam non per umbram, sed apertis oculis videre cupiebat. Noverat quia exemplari et umbræ cœlestium mysteriorum serviebant, qui secundum legem Moysi deserviebant. Volebat ipsam cultus divini comprehendere veritatem; et ideo ut ab oculis suis velamen discuteret, conversus ad Dominum precabatur dicens : *Adaperi oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.* Intelligebat vere militiam esse cœlestem, quam posset unusquisque ex Lege cognoscere, cui tamen Dominus revelasset. Quis enim de terrenis ad cœlestia, de umbra ad claritatem, de exemplari ad penetralia veritatis humano gradu sine divino ductu possit adscendere?

26. Quis potest considerare altare illud cœleste, verumque templum, sacerdotes et levitas, non istos secundum carnis officia, sed illos secundum spiritus gratiam? Denique hanc solam sibi gratiam pro maximis optabat David dicens : *Unam petii a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ : et ut videam delectationem Domini, et considerem templum ejus.* Quis poterat cognoscere, quod offerret dives magnum munus, secundum quod potest manus ejus; ut solvatur ejus peccatum? Quis poterat intelligere, si non haberet? Quis offerre, verbi gratia, arietem; quia non solvebatur ejus peccatum? Quis poterat advertere, quæ essent illæ immunditiæ, quas solvit non Lex quam putant Judæi; sed lex spiritalis, quam Paulus agnovit? Quis poterat videre remissiones peccatorum veras, quarum exemplar in Lege, veritas in Evangelio est, dicente Domino Jesu : *Dimissa sunt tibi peccata;* non per hircorum sanguinem,

sed per hostiam sui corporis? Ille itaque dives in Lege, qui perfectæ majestatis in Christo plenitudinem confitendo, et quasi eam quibusdam ad illud altare cœleste fidei manibus offerendo, peccatum suum solverit. Ille videt verum sacerdotem, qui videt Principem sacerdotum : ille templum verum considerat, qui audit dicentem : *Solvite templum hoc, et in triduo excitabo illud.* Magnum templum, de quo virtus exibat, et curabat omnes. Mirabile illud altare, in quo unius agni sacrificium tulit peccata mundi. Ille præstantissimus levita, qui venit non ut ministerium exigeret; sed ut omnibus exhiberet suæ ministerium passionis : cui portio Deus, qui hic nihil possederit, ut omnia possideret.

27. Quid autem dicam de Hebræo, quem Lex sex tantummodo jubet servire annis, et septimo anno exire a servitio? Quis iste Hebræus servus? Quis Hebræus liber poterat intelligi? Quis tantus, ut annos æternos in mente habens videat verum Hebræum, qui non in perpetuum manet servus : sed sex annis servili functus officio, septimo anno gratiam libertatis adipiscitur? Cujus videtur Isaac patriarcha servitutis et libertatis non ignorasse mysterium, qui ait : *Servies fratri tuo, et erit cum deposueris et solveris jugum ejus a collo tuo;* significans fore tempus, quo et si quis servierit hic positus fratri suo : postea tamen exactis annis, qui sex istis diebus, atque istis quos hic exigimus mensibus colliguntur; solvat jugum a cervice sua, quod sit septimo anno remissionis. Conjicere possumus veri Hebræi typum in Joseph, qui portavit servitutis jugum : sed eum culpa non cœpit, non carcer inclusit, non Ægyptus decoloravit. Conjicimus in Petro, Johanne, Jacobo, qui creati et instituti sub jugo Legis solverunt tamen fratris sui Judaicum jugum, ubi legitimæ tempus quietis advenit, quando refulsit his remissio peccatorum : et hoc tamen hic in umbra adhuc gestum comparatione cœlestium.

28. Quanta autem quies illa, quæ ex Lege conjicitur, in Evangelio revelatur, et adhuc integra reservatur, dicente Domino Jesu : *Volo ut ubi ego sum, et isti sint mecum?* Quam beatus, qui istius habitationis fructum, quietis consortium illic potuerit promereri? Tunc intelliget quid sit aperuisse oculos, ut videret mirabilia de lege Dei.

29. Bene admonuit lectio Evangelii, quæ decursa est, in qua sanatus est leprosus ille, qui dixit : *Si vis, potes me mundare;* in voluntate Domini constituens potestatis effectum. Cui respondit similiter : *Volo, mundare.* Præmissa pietas voluntatis, sequuta potestatis auctoritas est. Omnibus dicit Jesus, *volo;* qui non vult esse peccatum. Velle Christi, commune in omnes est : mundari, fidei est credentis in Christum. *Et tetigit eum.* Tangit eos, quorum fide tangitur. Denique dicit : *Tetigit me aliquis; sentio enim virtutem exisse de me.* Habes operationem immaculati corporis, habes remissionem divinitatis.

30. Sed ut plenius sanaretur, aperuit oculos ejus dicens : *Vade, ostende te sacerdoti.* Multos sacerdotes habebat Synagoga : sed qui oculos aperit, falsos non videt sacerdotes, verum adspicit. Quis est verus sacerdos, nisi ille qui est sacerdos in æternum? Et ideo Pater dixit ad eum : *Tu es sacerdos in æternum.* Aperuit ergo oculos ejus, et vidit, et intellexit quale munus pro emundatione sua deberet offerre. Beatus qui audit hæc : quanto beatior qui videt, qui se vero potest ostendere Sacerdoti; ut non habeat quod timeat in se videri, qui se prius adspicit, facie revelata. Nam nisi ipse se prius viderit, non audebit se ostendere; sicut Adam qui se occultare cupiebat, quia se non agnoscebat. Sed jam etiam id quod sequitur, consideremus.

31. *Advena ego sum in terra; ne abscondas a me mandata tua.* Non cujuscumque vox ista est : sed ejus qui terrenis renuntiaverit voluptatibus, et omni se mundanæ cupiditatis exuerit affectu. Ille est in hac terra advena, qui potest dicere : *Nostra autem conversatio in cœlis est;* qui suam habet in Domino portionem, qui potest dolere quod diutius vivat in terris, qui vitæ hujus longævitate lassatur, cui prolixitas habi-

habitationis hujus fastidio sit, quam sanctus aversatur, et dicit : *Væ iis qui habitant in terra!* Qui dissolvi non timet; et si salvatur, præsumit se cum Christo futurum : hic vere peregrinus in terra sit; quia sanctorum est civis, et domesticus Dei, et thesaurum sibi condit in cœlo. Non utique is exiens de Ægypto, in hanc intelligibilem Ægyptum repetere desiderat, nec depositæ senectutis et mortis pavescit confinia, nec horrea struit messibus recondendis, in alienis victurus ætatibus : sed sola fructus virtutum fœcunditate, ea congregat, quæ sibi nec mors possit auferre.

32. Meritoque dicit : *Concupivit anima mea desiderare judicia tua in omni tempore.* Quod utique non facit nisi liber a vinculis, nec solum a vinculis sollicitudinis sæcularis, sed etiam a vinculis mortalitatis humanæ. Vincula complura sunt in hoc sæculo : vincula sunt desideria vivendi, vincula sunt oblectamenta voluptatum, vincula sunt honorum, vincula conjugii. Denique dicit tibi bonus Magister : *Solutus es ab uxore? Ne quæsieris uxorem.* Nec tamen peccat, qui uxorem acceperit, sed innectit sibi vincula mentis; quia sollicitus est quomodo placeat uxori. Beatior esset, si Deo soli placere desideraret. Cernis autem quia ligatus est, qui sui non habet corporis potestatem. Ergo quia mandatum Dei est, quod Legis oraculo et Apostolico sermone depromtum est; ne quis uxorem, divitias, honorem, necessitudines Deo præferat : qui autem prætulerit, sit obnoxius judiciis Dei; ideo prius poposcit, ne abscondat ab eo Deus mandata sua. Qui enim mandata Dei cognoverit, et custodierit, non refugit judicia divina, sed desiderat; meritoque tamquam revelatis sibi mandatis ait : *Concupivi desiderare judicia tua in omni tempore.*

33. Non dixit : Concupivi judicia, sed : *Concupivi desiderare.* Sicut enim vita vivere plus est, quam vivere (vivere namque commune etiam hujus est vitæ, vita autem vivere beatorum est) sic concupiscere ut desideremus judicia Dei, plus est quam desiderare judicia. Concupiscimus enim desiderare, quasi non sit potestatis nostræ desiderium, sed gratiæ Dei. Cum enim Dominus oblectari nos viderit cupiditate desiderii judiciorum suorum, sobrium auget affectum. Cum autem peccamus, non concupiscimus desiderare judicia Dei. Neque enim ægrotus uri desiderat, vel incidi; ut possit recipere sanitatem. Refugit qui gravius ægrotat; ne uratur, ne incidatur, ne alligetur, ne abstineat a cibo. Qui autem salutarem habet valetudinem, medico securus occurrit. Unde etiam Dominus non otiose ait : *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum;* non solum desiderans, sed etiam geminato desiderio concupiscens remissionem retribuere peccatorum. Concupiscamus ergo et nos desiderare judicia Dei. Bona conscientia quæ cum examinatur, probatur. Et concupiscamus desiderare *in omni tempore;* ut nullum momentum bonæ prætereat vacuum cupiditatis.

34. *Increpasti superbos : maledicti qui declinant a mandatis tuis.* Cum Dominus Jesus per obedientiam genus humanum redemerit, justitiam reformaverit : serpens autem per inobedientiam peccatum introduxerit; quid vitii habeat superbia, hinc æstimare possumus, cujus auctor diabolus est, quem inducit Propheta dicentem : *Ponam thronum meum super nubes, et ero similis Altissimo.* Itaque cum sit nequissimus, ut honorem non dederit Domino Deo nostro; pejores tamen discipulos erudivit. Ille enim se sic exaltavit, ut vellet æquari et similis esse Altissimo : discipulus autem ejus significatur ab Apostolo indignaturus æqualem similemque se æstimari Deo. Scriptum est enim : *Cum revelatus fuerit homo iniquitatis, et filius interitus, qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus.* Magister igitur similem se præsumit, hic superiorem. Ideoque et Dominus ad discipulos suos dixit : *Majora his facietis;* ut quibus serpens plus ademerat, quam ipse amiserat, majora Christus facere donaret, quam ipse in terris fecerat. In se enim voluit principem mundi fallere, in discipulis triumphare.

35. Itaque a tanto volens crimine vin-

dicare humanum genus, introduxit pharisæum et publicanum in templo orantes; et docuit etiamsi bona cætera habeat, quod magis superbus offendat, quam humilis, qui nulla virtutum dote subnixus sit; studet enim supplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantum laboravit pharisæus ille, ne raperet aliena, ne injustus esset, ne adulteraret? Quantum laboravit, ne peccaret, sicut peccavit publicanus? Quantum laboravit, ut bis in sabbato jejunaret? Quantum laboravit, ut decimam daret omnium quæ adquireret? Quis nostrum hæc facit? Quanti habent possessiones, et soli incubant fructibus, et solis sibi messes recondunt. Advertit hoc diabolus, et perfudit eum ulcere gravi; ut non teneret caput, mente carnis inflatus; et in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehensibilior judicaretur. Agebat enim gratias Deo quod non esset raptor, adulter, injustus. Quam noxie ei luctatus est serpens, et gravibus eum spiris ligavit? Superiorem fecit, ut de altiore dejiceret: inferiorem se præbuit, ut sublimiorem casu graviore prosterneret. Mala ruina est arrogantiæ, quæ superiorem subripuit. Mala hæc lucta serpentis, qua se in plurimos torquet amfractus.

36. Inflare volebat et Paulum. Quem Paulum? Illum utique apostolum non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum. Et pene deceperat, ita ut stimulum carnis suæ, qui se humiliabat, rogaret auferri. Sed bonus Dominus, qui Paulum infirmitatibus vellet facere fortiorem, adhibuit ei angelum Satanæ; ut suis diabolus artibus vinceretur. Non mentiebatur pharisæus, immo etiam vera dicebat: sed omnis qui se exaltat, etiamsi vera dicat, offendit. Denique probabilior pharisæus ingressus est templum, quam publicanus: et tamen condemnatus exivit. Quantum crimen superbiæ, ut ei etiam adulteria præferantur!

37. Denique Dominus, qui aliis donat, superbis resistit, et tamquam congreditur iis qui se exaltant, sibique hoc certamen vindicat: et qui aliis compatitur, arrogantes increpat; quia nihil gravius, quam ut fratres nostros pauperes superbo oculo despiciamus, conformes nobis intolerabili repellamus fastidio, nostra indignos gratia judicantes, quia sunt inopes: cum paupertas facilius sit Deo, quam thesaurus acceptior.

38. *Maledicti*, inquit, *qui declinant a mandatis tuis*. Supra dixerat: *Ne abscondas a me mandata tua*; et ideo quasi revelata sibi mandata cognoscens, condemnat eos qui declinaverint a mandatis cœlestibus. Et bene dixit: *Qui declinant*; directum enim mandatum est, ideo ab eo nemo deflectat.

39. Movet autem qua ratione hic dixerit: *Ne abscondas a me mandata tua*. Quod enim absconditur, obscurum sit et occultum; cum supra dixerit: *Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos*. Si lucidum mandatum, quomodo absconditur; cum lucernam nemo ponat sub modio? Nisi forte lucidum est unum mandatum, multa autem mandata abscondita sunt. Nam *judicia tua*, inquit, *sicut abyssus multa*. Non judicium sicut abyssus, sed judicia dicuntur.

40. Vide autem ordinem. Supra ait: *Ne repellas me a mandatis tuis*; in sequentibus ait: *Ne abscondas a me mandata tua*; hic ait: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis*. Vere maledicti qui declinant a mandatis tuis, qui referre gratiam debuerunt: primo, quia non sunt repulsi: secundo, quia non abscondi a se divina mandata meruerunt. Declinat ergo aliquis quod optavit.

41. Sequitur: *Aufer a me opprobrium et contemtum; quoniam testimonia tua exquisivi*. Si contemtus opprobrii loco ducitur, quomodo scriptum est: *Contemtibilia hujus mundi elegit Deus?* Sed considera quia mundi contemtibilia dixit, non Dei. Quod enim in hoc mundo contemtibile, hoc pretiosum est apud Deum. Denique humilitas in hoc mundo contemnitur, sed Dei judicio comprobatur. Et si publicanus se humiliaverit exaltatur. Audi quem diligat, et non pro nihilo habeat Deus. Quicumque sanctus est, qui sine macula vivit, veritatem custodit, non appetivit proximum suum, ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, omnia quæ

malitiæ sunt, reprobavit: talis, etiamsi sit gentilis, devotione humilitatis a Deo comprobatur. Superbi autem, velut pharisæus, arrogantia sua pro nihilo ab illo æstimantur. Denique gentilitas* non est: devotio autem manet in æternum. Cave ergo ne Christo opprobrio sis. Nolo mihi quicumque maledicat, et quasi peccatorem despiciat : quam grave, si Christus dignum opprobrio ducat? *Væ tibi*, inquit, *Corozaim et Bethsaida*. Condemnantur; quia non egerunt pœnitentiam delictorum suorum. Nos ergo agamus, ut a nobis auferatur opprobrium. Quis autem est, qui non est opprobrio dignus? Qui exquisivit Domini testimonia. Multi quidem sunt qui volunt inferre opprobrium servis tuis, sed ipsi sunt magis probrosi; quia pro nomine tuo pati opprobrium gloriosum est.

42. Et ideo ait : *Etenim sederunt principes, et adversum me detrectabant*. Vox martyris est, qui perductus ad judicium persecutorum, cum cogeretur idolis immolare, et constanter resisteret : judices autem sedentes in tribunalibus stipati officiis**, indignantes quod suis non obsecundaretur imperiis, conferrent quo dignum supplicio censerent; stabat intrepidus dicens : *Sederunt principes et adversum me detrectabant*. Est etiam Domini vox ista, cum convenisset presbyterium plebis, et principes sacerdotum et scribæ, et ad concilium Judæorum deductus esset dicentium : *Quid adhuc desideramus testes; audivimus enim de ore ipsius*; et staret ante præsidem, et duceretur ad crucem, quid pulcrius diceret, quam : *Sederunt principes, et adversum me detractabant*, hoc est, me stante, sederunt principes? Et quia tribunalium fulcro sublimes erant, Dominum non videbant. Sedebant ergo, erant in fastigio principatus, nec Principem principum cogitabant. Sed parum hoc. *Adversus me*, inquit, *detrectabant*. Ego eorum redemtor adveneram, ego veneram ut omnium peccata mundarem, ut recuperarem amissos, restituerem paradiso sancti Jacob hæreditatem; et illi *adversus me detrectabant*. Et ideo imitatores mei, discipuli mei, nolite injuriam erubescere si steteritis ante principes pro nomine meo; cum ego steterim pro vestra salute.

43. Denique traditus in custodiam Petrus cum cæteris apostolis, et postera die statutus ante concilium constanter dicebat : *Principes populi, et seniores Israel, si nos hodie dijudicamur, quod benefactum sit homini infirmo, in quo iste salvus factus sit; notum sit omnibus vobis, et omni plebi Israel, quod in nomine Jesu Christi Nazareni quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus*, hoc est: Vos estis qui statuistis et Christum; gloriæ loco ducimus istam injuriam, quia arguimur pro ægroti hominis sanitate : hanc hæreditatem servulis Salvator omnium dereliquit. At illi conferebant inter se dicentes : *Quid faciemus istis hominibus?* Et dimiserunt eos. Gloriabatur ergo Petrus, et unusquisque apostolorum, quia digni habiti sunt, qui injuriam pro Christi nomine sustinerent. Recte ergo tunc dicerent singuli : *Etenim sederunt principes, et adversum me detrectabant*.

44. Sederunt principes adversus Esaiam, et disputaverunt ut secaretur : sed non timebat eos qui dicebat : *Audite... principes Sodomorum*. Sederunt adversus Hieremiam ut mitteretur in lacum. Sederunt adversus Zachariam, qui occisus est inter templum et altare. Sederunt adversus Susannam, et contra castitatis feminam judicabant : sed ut ostenderetur principum bonum non esse consilium, excitavit pueri spiritum Dominus; et quam principes ream mortis pronuntiaverant, camdem propheta totius innoxiam criminationis absolvit.

* Arbitrantur Ed. Bened. verba *gentilitas*, *gentilis*, hoc loco sumi pro *nobilis*, *nobilitas*, sicut adhuc apud nos vir nobilis dicitur gentilis (*gentilhomme*), ita ut humilitati opponatur nobilitas. Verum multo melius hæc voces de homine nondum christiano explicantur, sensusque est : nihil prodesse fidei gratiam superbo et arroganti, solum autem cordis munditiam et humilitatem a Deo considerari. Hoc quoque probat exemplum allatum de pharisæo et samaritano.

** *Officiis*, hoc est, officialibus; ut operas pro operariis dicimus. Officia autem in jure sæpius ministros et apparitores præsidum et procuratorum fisci significant.

45. Sunt et alii principes, qui adversus nos detrectant, de quibus dicitur: *Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi hujus rectores, tenebrarum harum, adversus spiritalia nequitiæ, quæ sunt in cœlestibus.* Isti sedent et explorant, qui justus sit in hoc sæculo, qui Christianus intente Deo serviat, studiosus boni operis et facti. Detrectant de eo dicentes: Insidiemur illi, impediamus eum, prohibeamus eum efficere quæ desiderat, conteramus ejus mentem, frangamus animum ejus adversis frequentibus ac repentinis; et si Deo probatus est propter justitiam, rogemus dari nobis tentationes ejus. Neque enim in tantum prophetam, tentationum ejus quas plurimas subiit, potestatem habere potuissent, nisi Dominus probandi sui militis causa dedisset, ut majore cum gloria coronaret. Quis igitur regem Saul excitavit in eum, nisi spiritus malus sicut legimus, qui se dolebat excludi quotiescumque David vel citharæ sono, vel bonorum consiliorum operumque fidibus ac nervis mentem regis animumque demulcebat? Quis excitavit Doech Syri nequitiam, ut sanctum virum proderet, et hospitalem humanitatem deduceret in periculum sacerdotis? Quis inflammavit ardorem Ammon, ut domum incestaret propheticam, et contristaret animum patris, alterius incesta libidine, alterius injuria: et qui aliis prophetabat, domus suæ mala prævidere non potuerit? Quis armavit furorem Abessalon, ut patrem domo excluderet, et parricidali persequeretur prælio? Sed cum prope viribus regni jam esset sanctus inferior, hoc uno incensa adversum se diaboli restinxit spicula, quod cum filius necem peteret patris, ille tamen salutem filii pietatis mandabat affectu.

46. Ergo principes populi, ut Achitophel, et cæteri bellantium duces sederunt. Tractabant principes populi cum Abessalon adversus Prophetam. Et ideo dicit: *Etenim sederunt principes, et adversum me detrectabant: servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis.* Advertimus arma justi, quibus omnem adversariorum repellat impetus. Alibi ait: *Circumierunt me, et expugnaverunt me gratis: pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam*; hic ait quod studium ei non exercendæ ad belli artes fuerit juventutis, non decipiendi adversantis astutia ulla cordis; ut illum vinceret quem videbat: sed adversum eos præliabatur, quos non videbat; majorque in eo pietas, quam virtus corporis militabat. Itaque in Dei exercebatur justificationibus; ut contrario ictu diabolum vulneraret. Ille cum ab intentione justitiæ, et studio devotionis, occupationibus bellicis conabatur abducere: hic magis se divini operis et cultus meditationibus occupabat. Itaque Dominus protexit eum, in quem speravit, cum quo loquebatur, cui toto adhærebat affectu. Justus enim aut cum Deo loquitur orando, aut divina loquitur opera laudando: et semper loquitur opera Dei; ne loquatur os suum opera hominum. Nihil terrenum justus loquitur, nihil mortale agit.

47. Ideoque dicit: *Etenim testimonia tua meditatio mea est: et consilia mea justificatio tua.* Advertis quid doceat, quod hæc debeant esse consilia justi, ut meditetur mandata Dei, et exerceatur in Dei laudibus et oraculis; ut justificet Dominum semper. Qui facit quæ Deus mandat, quæ credit Deo placere, Deum justificat. Quod ex lectione Evangelii possumus intelligere, dicente Evangelista, quia pharisæi spreverunt consilium Dei, non baptizati baptismo Johannis. Hoc in uno libro, in alio autem habes: non justificaverunt Deum, quia baptizari noluerunt. Ideo Dominus ad Johannem dicentem: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me*; respondit: *Sine modo; sic enim oportet nos implere omnem justitiam.* Qui ergo facit mandata Dei, justificat Deum; quia facit ejus justitiam: et bonum est ut consilium Dei sequantur hominum consilia; quia Dei consilium certum semper: nostra autem plerumque incerta consilia ex rerum probantur eventu.

SERMO QUARTUS.

ד. Daleth.

1. QUARTA littera secundum Hebræos *Daleth*, significat latine timorem, vel (ut alibi invenimus) nativitatem. Sed utrumque potest congruere et convenire sensu. Nativitas enim eorum est quæ generantur in hoc sæculo, per quam intelligimus corporalia et materialia, quæ sunt caduca, et ideo a timore non distat; ex corporalibus enim et materialibus nascitur timor. Quid enim est terrena nativitas, nisi timor?

2. Denique inde cœpit versus : *Adhæsit pavimento anima mea : vivifica me secundum verbum tuum.* Per pavimentum terram intelligimus, per terram materialia. Peccatori autem dictum est : *Terra es, et in terram ibis*; eo quod divinis mandatis inhærendum non putaverit : sed in materialia et corporalia deflexerit, cui impressa fuerit vitæ hujus sæcularis delectatio. Denique ejectus de paradiso, hoc est, ex illo sublimi et cœlesti loco *, ad quem raptus est Paulus sive in corpore, sive extra corpus nesciens : ex illo ergo eminenti loco dejectus in terram, deploret Adam dicens : *Adhæsit pavimento anima mea; sicut alibi ait : Humiliata est in pulvere anima mea, et adhæsit in terra venter meus.* Pœnitentiam gerentis hæc vox est, qui meminisset adhærentem se Deo nescisse, nec potuisse discernere (quod non discrevit et Paulus) utrum in corpore esset, an extra corpus; ita infirmitatem, pigritiamque corporis minime sentiebat, cui Domini adhærebat præsentia. Spiritus ergo propheticus, qui dolorem expressit, vel Dominus qui suscepit ejus infirmitatem, personam repræsentat Adæ, et adsumit ejus affectum.

3. Loquatur ergo Adam : *Adhæsit pavimento anima mea.* Qui ante beatissimus auram carpebat æthercam; curas vitæ hujus et tædia nesciebat, is nunc sollicitudine mundi hujus, luxuriæ studio, pecuniæque cupiditate curvatus, ut vulpis foveis se inserit, latibulisque terrestribus. Merito adhærebat pulveri, qui se levare non poterat, nisi eum supra crucem suam Christus levasset. Merito adhærebat pavimento qui se abscondebat a Christo. Non adhæret pavimento, cui dicit Jesus : *Sequere me.* Non adhæret pavimento, qui audit et sequitur Legem dicentem : *Post Dominum Deum tuum ambulabis, et ipsi adhærebis.*

4. Quomodo ergo pavimento adhæreat unusquisque, quomodo Deo, audi dicentem : *Qui adhæret meretrici, unum corpus est.... qui autem adhæret Deo, unus spiritus est.* Terra ista quam gerimus, meretricis quibusdam nos illecebris capit, et quasi vultus quosdam voluptatum, corporalium delectationum fucis illinit; ut lateat in his veritas, et forensi quadam specie * decipiant appropinquantes. Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus obduxerunt, postea tamen decusso velut quodam pulvere voluptatum hujusmodi decore, quam sit inanis gratia sæculi hujus aut corporis facile deprehenditur.

5. Bonum est igitur adhærere Domino, nec inflexam cervicem habere ad jugum mundi. Ideoque Ecclesiæ, vel forti animæ dicit Sapientia : *Sicut turris David cervix tua, quæ ædificata est in*

* Ubicumque fere Ambrosius de expulsione Adami e paradiso, vel de raptu Pauli in paradisum loquitur, unum et eumdem locum esse significat. Unde colligere sibi videntur nonnulli illum in duobus a recepta theologorum sententia recedere. Nam primo paradisi locum ponit in tertio cœlo : deinde rem totam ad meras allegorias redigit. Quod ad primum adtinet, fatemur quidem difficulter ejusdem verba in alium sensum traduci posse : at in ejusmodi re error non ita periculosus est; cum præsertim de paradiso sic pronunciaverit August. lib. 8, De Genes. cap. 21 : « Credendum est quod locus paradisi a cognitione hominum est remotissimus. » Quod vero ad secundum, contendimus ipsum pluribus locis ea dicere quæ historiæ veritatem juxta naturalem intelligentiam supponant (Vide lib. *de Paradiso*, c. 1, n. 5; c. 2, n. 11; c. 10 et 12 passim.) Cæterum cum Augustinus hunc librum contra Julianum ad adstruendum peccatum originale laudaverit, manifesto intelligitur illum vacuum esse erroris ejus qui mirum in modum favebat Pelagianis.

* Est hic *forensis species* non simpliciter exterior et quæ foris videtur, sed composita ad instar mercium quæ in foro ita collocari solent, ut alliciant oculos adventantium.

Thalpioth : mille clypei pendent in ea, omnia jacula potentium. Erecta enim ad Deum cervix, et jugo Christi habilis, quæ nulla in terras illecebrarum inflexione curvetur, sicut Christi regalis est turris, cui jugum suum Nabuchodonosor non possit imponere. Condidit enim turrim illam David, ille manu fortis, et supra murorum ædificavit excelsa, ut subsidio pariter et decori sit: subsidio, quia hostem prævidet et repellit; decori, quia non solum inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet. Ita tamen subsidio, vel decori, si habeat in se verbi dogmata velut quædam phalerarum monilia, habeat etiam jacula potentium prophetarum, quæ adversus omnem extollentem se altitudinem lacertis quibusdam fidei diriguntur.

6. Noli igitur in pulverem mortis deducere animam tuam, cui Dominus etiam naturalem altitudinem tribuit, et vigorem quo se excitet et adsurgat. Unde etiam de hac conjunctione animæ et corporis dictum opportune accipitur; eo quod in naturali vitæ nostræ mysterio connexa anima corpori velut humi reptet, et pavimento adhæreat: partim propter hoc terrenum habitaculum, partim quia corpus istud e terra est. Et regionis igitur diversorium, et materia ipsa corporis nostri huic concurrit sententiæ. Ideoque pulcre Apostolus de mortis hujus corpore liberari cupit; quia carcere quodam claudimur, et in quodam luxuriæ gurgustio siti, tenebris involvimur delectorum.

7. Ergo secundum voluntatem Dei ambulemus, ut adhærere dicamur Deo. Nam qui secundum corporis appetentiam vivit, caro est: qui secundum præcepta Dei, spiritus est. Non ergo fiat anima nostra caro, hoc est, ut dicamur caro, sicut et illi qui in diluvio perierunt, de quibus dictum est, *Quia caro sunt :* sed magis caro nostra obediens animæ gubernaculo, fiat anima, et hoc appellari mereatur nomine, sicut appellata est familia patriarchæ Jacob, et generationis ejus sancta posteritas. Sic enim scriptum est : *Hi filii Bala quam dedit Laban Rachel filiæ suæ, et peperit hos Jacob, animas septem.* Et alibi : *Omnes autem animæ quæ intraverunt cum Jacob in Ægyptum, quæ exierunt de femoribus illius, præter mulieres, sexaginta,* inquit, *et sex.* Et in principio Exodi legimus: *Erant autem omnes animæ de Jacob quinque et septuaginta qui erant cum Jacob.* Ergo illi qui habitabant cum Joseph, et de Ægypto exierunt, animæ sunt.

8. Qui autem cum essent Angeli Dei*, hoc est, vitæ probitate Angelorum imitantes gratiam (qui enim non ducunt uxores, et quæ non nubunt, erunt sicut Angeli in cœlo) qui ergo cum Angeli viderentur, capti sunt decore femineo, hi caro sunt, sicut Dominus Deus dixit : *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis in æternum, propter quod caro sunt.* Et merito expertes libidinis Angelis comparantur : caro non sunt in carne, sed in spiritu; quales erant illi qui doctorem Apostolum sequebantur, quibus ait: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.* Qui autem corporea feminarum capiuntur libidine, caro sunt : atque utinam caro tantum, et non etiam equi adhinnientes; *quis in uxorem,* inquit, *proximi sui adhinniebant.*

9. Rogat ergo qui dejectionem animæ suæ sentit ad pavimentum usque curvatæ, ut vivificetur secundum verbum Dei, quod animas ad se trahit quascumque, et miseratione sui levare cupiens abducit a terris. Vivificatur autem anima; quæ vias ambulat Christi, peccato mortua Deo vivens; ita ut mors peccati dominatum in ea post hæc habere non possit, posteaquam consepulta cum Christo justificata est a peccato. Sed qui justificari cupit, vias suas ante pronuntiet.

10. Ideoque secundo versu ait : *Vias meas pronuntiavi, et exaudisti me : doce me justificationes tuas.* Pulcro ordine ad justificationes Dei perveniendum putat; ut primum sua peccata fateatur. Sic enim docemur et alibi : *Dic iniquitates tuas, ut justificeris.* Itaque scire

* Hoc loco videtur Ambrosius accedere ad eorum sententiam a quibus initium cap. 6, Gen. de filiis Seth accipitur : cum idem ipse illud de angelorum cum mulieribus concubitu sæpius exposuerit lib. *De Noe et Arca*, c. 4, n. 9

debemus, quid sit vias suas ambulare hominem, et vias Dei. Qui facit voluntates carnis, et vivit secundum concupiscentiam mundi hujus, vias suas ambulat, quibus delectatur et gaudet. Qui autem venit voluntatem facere Patris sui qui in cœlis est, cujus cibus est ut mandatum Dei compleat: qui non quærit quod sibi voluptati sit, sed quod placeat Deo; ille viam Domini pergit, illam viam quæ ait: *Ego sum via, veritas, et vita.* Vides ergo quia ille vivit secundum verbum Dei, qui viam ambulat Christi. Ipse etiam Dominus Deus in Deuteronomio docet, quomodo in viis suis ambules, dicens: *Et nunc, Israel, quid Dominus Deus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et diligas eum, et servias Domino Deo tuo ex toto corde tuo, et ex tota anima tua custodias mandata ejus, et justitias ejus.* Liquet igitur alias vias esse carnis, alias Dei: et si quis velit ambulare vias Dei, sciat ei prius esse vias carnis, et corporis, et sæcularis sapientiæ deserendas.

11. Relinquens itaque eas David, pronuntiat, et apud Deum non tacet. Confitetur errores, non tacet lapsus. Simile illi hoc dixit: *Annuntiabo adversum me iniquitatem meam Domino.* Si enim se accusaverit justus, vocem parati accusatoris exclusit, qui solet acerbare peccata, et uniuscujusque exaggerare flagitia. Obstruit ergo os ejus, qui ipse de se fuerit ante confessus, et præstruit veniam confitentis. Verecundia excusat reum, pudor suus accusat auctorem *. Qui enim sua delicta non tacuit, videtur in se doluisse quod fecit, in diabolo prodidisse quod suasit. Ideoque ait Scriptura: *Justus in exordio sermonis accusator est sui.* Qui se accusat, etsi peccator est, justus esse incipit; quia nec sibi parcit, et Dei justitias confitetur, quem putat latere nihil posse. Utinam Adam se prius accusare, quam celare voluisset. Sed non satis est ut confiteamur errorem: verum etiam si corrigi volumus, a Domino postulemus, ut doceat nos justificationes suas; ne postea errare possimus. A Domino igitur doceri petit, quia unus est magister noster, ut ait Christus. Nec otiose hoc petit; non enim ille beatus quem docet homo: sed quem tu erudieris, Domine.

12. Ubique meminit sui, nec putat satis esse, ut doceat eum justificationes suas Dominus Deus noster, sed addidit: *Viam justificationum tuarum insinua mihi, et exercebor in mirabilibus tuis.* Vide ordinem. Prius est ut discamus Domini justificationes, deinde ut gradus quosdam justificationum et ordinem noverimus, quid prius, quid consequens esse debeat. Nam scire quid facias, et ordinem nescire faciendi, non est perfectæ cognitionis: offendunt plerumque præpostera. Denique justus est, qui se in exordio sermonis accusat: injustus autem, qui quod prius negaverat, confitetur. Ille verecundiæ invenit gratiam: hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam, formamque meritorum. Ille autem qui didicerit primo mysteria Dei, deinde ordinem mysteriorum, exercetur in mirabilibus Dei.

13. Græcus ἀδολεσχήσω posuit: quod dicit latinus, hallucinabor. In quo videtur esse aliqua sermonis offensio secundum vulgarem consuetudinem; quia ἀδολεσχῆσαι vulgo æstimatur, vel hallucinari, vel plus quam oportet aliquid loqui, et superfluum videri, quod audienti fastidio est: et videtur esse præter ordinem, cum ordo rerum videatur adferre fastidium; ut si causam velis enarrare aliquam, et ordinem serves, auditor autem ad rerum festinet exitum, superiora fastidit. Sed non potest plene instrui, nisi qui ordine sui cuncta cognoverit. Inde non solum factum deprehenditur, sed etiam facti pondus, et facientis affectus. Ideoque David quasi bonus sui judex atque arbiter, prope usque ad fastidium vult doceri, et vel superfluo immorari tempore, quam necessarium ordinem præterire; ἀδολεσχία enim vel hallucinatio videtur longa quædam esse meditatio, et morosa quædam mentis intentio: a quo non longe abest exercitium, vel animi, vel corporis. Nam ut ille qui exercet

* Auctorem seu impulsorem Diabolum hic intelligi satis declarant sequentia.

membra sua palæstra, diutius exercet, ut roboret : ita qui exercet mentem in scripturis divinis, vel in consiliis, diutius exercere debet.

14. *Exivit in campum Isaac.* Græcus dixit ἀδολεσχῆσαι, Latinus deambulare, vel exerceri. Rebecca veniebat : typus in ea præfigurabatur Ecclesiæ : parabantur nuptiæ, in quibus sacramentum foret magnum. Videns Patriarcha illa mysteria, exivit in campum, diffundens acrimoniam suæ mentis, et deambulans in innocentia cordis sui. Diversis utique cogitationibus exercebat animum, et in mirabilibus mysteriis delectabatur : cujus ut imitator evaderet sanctus Propheta, doceri justificationes Dei, et viam justitiarum cœlestium cognoscere gestiebat; ut non dormiret anima ejus sæculi istius somnum; nec mundanæ captus vanitatis illecebris, a persequenda veritatis intentione diffiueret.

15. Qua ratione ergo doceri velit, subtexuit dicens : *Stillavit anima mea præ tædio : confirma me in verbis tuis.* Aliqui codices habent, *dormitavit;* quia ἐνύσταξεν et ἔσταξεν duabus litteris dissonant. Potuit interpres vel antiquarius scriptor hic falli : νυστάζειν dormire est, στάζειν stillare. Perfectior non dormitat, qui divinis animum intendit mysteriis. Denique ipse alibi dicit : *Si dedero somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem.* Sed vigilat semper ; et si caro dormit, cor vigilat. Non ergo dormiebat, qui templum condere Domino cogitabat verborum cœlestium exædificatione, non lapidum. Verbum enim Dei repulsorium tædiorum est, quo somnus animæ, sopor mentis excluditur. Ex tristitia enim et sollicitudine sæcularium somnus irrepit. Qui autem adhæret Deo, curarum fugitans, voluptatem capit cognitionis æternæ, nullam illic mutationem rerum sæcularium pertimescens.

16. Qui facilioribus igitur laborum utuntur compendiis, *dormitavit*, accipiunt : sed Origenes qui multorum interpretationes diligenti discussit indagine, *stillavit*, secutus est; eo quod perfecti anima quasi bene composita et confirmata non stillat, ut fastigia culminum quæ bene tecta atque munita sunt : cæterum incomposita cito stillant. Inde usurpatum est : *Stillicidia ejiciunt hominem in die hyemali de domo sua;* in quo frigoris asperitate, et frequenti aeris mutatione tentamur. Denique docemur providere, ne fuga nostra fiat hyeme vel sabbato. Probatos enim jam nos dies debet reperire vel judicii, vel mortis; ne viduatos viriditatibus prosperorum, et omni spoliatos secundorum flore successuum exitus mortis inveniat.

17. Caveamus ergo ne unusquisque nostrum ejiciatur de statu mentis suæ, et naturali quadam mansione, si habeat foramina mansionum, e quibus fluentia stillicidia tamquam ex fundamentis subruant hominem nulla sapientiæ soliditate fundatum. Ideoque ait Propheta : *Fili, ne defluas.* Confirmanda est igitur anima nostra, ne stillet; et individua virtutum compage solidanda, ut possit Regis æterni servare mysterium. Cæterum is quicumque est facilis in verbis, velut plenus rimarum, hac atque illac effluens, interiora evacuat sua, et exterioribus passionibus inundatur, tegere se nesciens, nec tenere verbum quod acceperit : sicut sancta Maria quæ conservabat omnia verba in corde suo, ne quid ex ejus corde deflueret.

18. Tali se munitam dote virtutum Ecclesia loquitur ; ut digna videatur in cujus invitatus Sponsus succedat hospitium. Hinc primum se præsumit esse placituram, si bene tectam, et fida servantem silentia Christus adspiciat. *Ecce es*, inquit, *formosus consobrinus meus, et quidem pulcher : adclinatio nostra opaca, trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cupressi.* Laudat Sponsi decorem Ecclesia, quem plus unusquisque tacito laudat affectu, et fidus mysteriorum interpres tacendo plus prædicat. Nam qui arcana divulgat, imminuit Christi decorem. Ideo nemo mittat margaritas suas porcis; ne conculcari faciat ornamenta pretiosa. Non ergo in tabernaculo loquacis et garruli; quia in multiloquio peccatum admittitur : sed in viri serii, qui sit parcus alloquii, nec sermonis intemperans, et

verborum sobrietate temulentiam loquacitatis evitans, caput suum Christus inclinat.

19. Et merito opacam significat adclinationem; quia in Ecclesia constitutos virtus obumbrat Altissimi. Hac umbra David protegi se postulabat; ne eum per diem sol ureret, vel luna per noctem. Hanc umbram spiritalis ministrat gratia torrida sæculi hujus, et mundi æstiva fugientibus. Opaca igitur adclinatio Christi et Ecclesiæ, quibus Dei Patris æterna illa requies adspirat. In hac ergo requiescamus umbra, peccatorum nostrorum æstibus fatigati. Si quos adussit libido, hos Domini crux refrigeret, in qua se reclinavit; ut nostra delicta susciperet. Si quos culpa lassavit, hos Jesus gremio suscipiat suo, et molli foveat amplexu. Unde audeo dicere quod caro Christi adclinatio sit Ecclesiæ.

20. *Trabes domorum nostrarum cedri.* Cedri specie, majorum qui justi fuerunt, gloria declaratur; justus enim ut palma florebit, et sicut cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur. Sicut enim cedrus non putrescit : ita nec majorum gloria ulla vetustate corrumpitur.

21. *Lacunaria nostra cupressi.* Genus hoc arboris numquam amittit viriditatem suam : hyeme juxta, vere, atque æstate comam pascit, nec diverso colore mutatur. Solam hanc arborem ventus suo numquam honore despoliat : sola numquam veteri exuitur amictu, aut novo flore vestitur. Sic apostolica quoque gratia nescit defectum : sed vetustate sui floret. Anima ergo corrumpi nescit, quæ florentibus meritis vigens, semper justitiæ cæterarumque virtutum culmina patienti magnanimitate sustentat. Et ideo non defluit, neque deficit; quia nihil in ea rimosum est ac remissum, nihil mobile, nihil lubricum, nihil quod vitio sermonis ex ea possit effundi. Ideoque confirmari se petit in verbis suis Propheta; ne moveantur pedes ejus, ne effundantur gressus ejus. Quæ si quis recto vigeat corde, non patitur, sed radicatus atque fundatus adversus omnes passionum fluctus immobilis perseverat.

22. Confirmatus igitur in verbis ait : *Viam iniquitatis amove a me : et lege tua miserere mei.* Non dixit : Amove me a via iniquitatis; sed, *Viam iniquitatis amove a me;* quasi in nobis sit, et nobis inesse videatur. Quamdiu enim exercemus aliquid improbum, via iniquitatis interius manet, et non recedit a nobis; ideoque studiose agamus, ut eam a nobis separemus. Sed quia hæreditarium iniquitatis glutinum mentibus inhæsit humanis, opus est liberantis auxilio. Precare et tu, et dicito : Infelix ego homo, quis amovebit a me iniquitatis viam? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Et pulcre viam dixit iniquitatis, non iniquitatem; eo quod non quasi naturalis iniquitas sit in nobis, sed majorum post peccata currentium sit adtrita vestigiis.

23. Meritoque quia vulnus grande, ac vetus est, et diu serpens, perfectioris medicinæ remedia deposcit, obsecrans ut Domini legitima miseratione curetur. Cito enim refricatur vulnus, quod sanatum medicinæ lege non fuerit; immo etiam seriorem curatio sentit profectum. Ideoque si virus in interiora proserpit, medicamenta foris apposita non sentit. Exigit ergo medicinæ ratio, ut aut sectione, aut adustione curetur. Nisi enim putrefacta recidantur, aut humor inutilis decoquatur, frustra medicinæ manus adhibentur ad vulnera. Ideoque bonus medicus hujusmodi ægrum legitime dicit esse curandum; ut possit medicina proficere. Lege ergo miseretur, qui cum justitia sapientiaque miseretur; ut ea dimittat quæ scit jure posse dimitti; ne cum alterius miseretur, se ipsum legi faciat obnoxium. Agag postquam miseratione donatus est, fecit peccare Saul. Peccavit enim in ipsa misericordia, et ideo peccavit post misericordiam.

24. Consideremus etiam, ne et ipsum deteriorem faciamus, cujus miseremur injuste. Plerumque enim non coercere delinquentes majoris auctoritatis est, quam si ulciscaris *. Traduntur enim in

* Non inferiorum judicum, sed principis est veniam concedere. Videtur ergo sanctus significare quosdam esse, qui dum crimen condo-

passiones ignominiæ, quicumque aliquid inhonestum commiserunt, ullumque culpæ pretium ferunt. Denique eos qui cognitorem Deum suorum scelerum non putabant, et quasi sine judice et sine lege vivebant, *Tradidit illos*, inquit, *Deus in reprobum sensum;* quia elegerunt viam iniquitatis : viam autem veritatis eligere noluerunt.

25. Sed Propheta qui sincero converti voluit affectu, *Viam*, inquit, *veritatis elegi : judicia tua non sum oblitus*. Non potest hoc dicere, qui errat in dogmate. Non potest arrianus dicere, non potest sabellianus, non manichæus : non potest dicere avarus, qui sæcularia et materialia concupiscit : non potest dicere qui negotiatur; non est enim via veritatis, habendi studium, cupiditas possidendi. Quomodo via veritatis, cum ille dives in sæculo nequeat secum suas transferre divitias, et incipiat mendico illo Lazaro egentior esse post mortem? Non est via veritatis honor sæculi, sollicitudo mundi. Denique qui viam veritatis elegit, paulo post dicit : *Averte oculos meos, ne videant vanitatem*. Vanitas temporalium est, veritas æternorum. Si volumus igitur ambulare viam veritatis, peregrinemur sæculo magis quam Deo, et ambulemus per fidem. Qui enim per fidem ambulat, Deo præsens est : qui ambulat per speciem, adest sæculo, peregrinatur a Domino : sed hic cito confunditur.

26. Unde refugus ab hujusmodi viro dicit David : *Adhæsi testimoniis tuis, Domine; ne confundas me*. Adhæret testimoniis Domini qui ejus mandata non respuit, judicia non obliviscitur, nec voluptatibus indulget suis. Qui adhæret Domini testimoniis, renuntiat mundo, posteriora obliviscitur, ad priora contendit; ut perveniat ad bravium, quod est insigne victoriæ. Non ergo confunditur, quem mundi hujus illecebrosa non cœperint : non confunditur, etiamsi erubescenda commiserit, qui veniam delictorum poscit a Christo. Ideoque respondetur ei : *Dimissa sunt tibi peccata tua... vade in pace*. Sed ita non confunditur, si fuerit in eo operata peccatorum remissio; ut non solum peccata, sed etiam peccandi affectum auferat. Justitia remittat iniquitates, fortitudo timorem, temperantia impuritates; ut non solum temporalis, sed etiam perpetua fiat remissio peccatorum. Intret in animam tuam Christus, inhabitet in tuis mentibus Jesus; ut in tabernaculo virtutis peccato locus esse non possit.

27. *Viam*, inquit, *mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum*. Neque enim poterat viam currere, si cor ejus coartaretur angustiis. Denique currentibus viam Domini ait Apostolus : *Dilatamini et vos, et nolite jugum ducere cum infidelibus*. Et de se ait : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est*. Ideo et de Salomone dicitur : *Latitudo cordis ejus, sicut arena maris*. Et vide distantiam : via sit angustior, cor latius, ut Patris, et Filii, et Spiritus sancti sustineat mansionem; ne veniat Verbum Dei, et pulset, et videns cordis ejus angustias, dedignetur habitare. Denique sapientia in exitu canitur, in plateis autem cum fiducia agit. Plateæ latæ sunt. Non igitur in viis, sed in cordis latitudine sapientia decantatur. In hoc igitur campo interioris hominis, non in angustiis mentis currendum nobis est, ut comprehendamus. Scriptum est enim : *Sic currite, ut omnes comprehendatis*. Denique comprehendit, qui ita cucurrit, ut diceret: *Cursum consummavi;* cucurrit enim ut bonus equus.

28. Siquidem habet equos suos Christus, de quibus dicit Propheta : *Immisisti in mari equos tuos, turbantes aquas multas;* eo quod gentium populos, qui moventur ut aquæ multæ, et excitantur ut fluctus aquarum multarum, evangelizando commoverint apostoli; ut adsurgentes a terrenis idolorum cæremoniis in Christum crederent. Et supra ait : *Adscendi in equos tuos : equitatus tuus sanitas*. O bonorum equorum duodecajugum mirabile, quibus fræna pacis, habenæ sunt caritatis! Constricti sunt inter se concordiæ vinculis, et jugo fidei subjecti, quatuor rotis Evangelii mysterium

nant, ut auctoritatem ostentent suam, reis plus noceant impunitatis indulgentia, quam si in eos severe animadverterent.

totius orbis finibus invehentes, bonum aurigam portantes Dei Verbum, cujus flagello fugatæ sunt illecebræ sæculares, exterminatus mundi istius princeps, justorum cursus impletus est. O rationabilium equorum grande certamen : o mirandum mysterium! Rota intra rotam currebat, et non impediebatur. Novum Testamentum in veteri Testamento erat, intra illud currebat, per quod annuntiabatur. In quatuor partes ibant rotæ, et non revertebantur retrorsum; quia spiritus vitæ erat in iis, qui currebant in quatuor partes totius mundi; et sine offensione currebant, quia bona vita equorum quadrabat. Currebant igitur equi; quia non dormiebat, qui adscenderat equos.

29. Animarum igitur nostrarum auriga Jesus, qui nos quoque vult adscendere equos nostros, hoc est, nostra corpora; sed vigilare semper, ne dicatur nobis : *Dormitaverunt qui adscenderunt equos*. Transeundum est hoc mare impigre. Vix transitur a vigilantibus : si quis autem dormierit, transire non poterit; sed demergitur, ut Ægyptius, cujus et anima et corpus interiit : *Equum enim et adscensorem projecit in mare,* qui non sequebantur legem, sed persequebantur.

SERMO QUINTUS.

ה. He.

1. SEQUITUR quinta littera *He*, quæ latine significat, *est* : vel, ut alibi invenimus, *vivo*. Convenit sibi utraque interpretatio; qui enim est, vivit; et qui vivit, est. Denique gentiles non sunt; et ideo non vivunt, sed mortui sunt : *Jesus autem heri et hodie, ipse est et in sæcula*. Et qui est, vivit : *Vivo enim ego, dicit Dominus Deus*. Quomodo enim potest non esse, qui vivit? Vivit autem Jesus, qui etiam mortuos vivificat, et vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt. Nihil mirum si Domino cedit natura, ut vivificentur et mortui, et incipiant esse, qui non erant. Et ideo quia via etiam vita est secundum illum qui ait : *Ego sum via, veritas, et vita*; viam quæramus, ut vitam habere mereamur. Audiamus ergo illum qui vivit in Christo. Vivit autem qui ait : *Sed nos qui vivimus, benedicimus te, Domine*; in Christo enim Jesu etiam quicumque mortuus fuerit, vivit.

2. Audiamus, inquam, quid dixit ut viveret : *Legem mihi constitue, Domine, viam justificationum tuarum : et quæram illam semper*. Miles qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluptuaria captat compendia, ne recedat a signis : sed itinerarium ab imperatore accipit, et custodit illud : præscripto incedit ordine : cum armis suis ambulat, rectaque via conficit iter; ut inveniat commeatuum parata subsidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non invenit; quia imperator iis jubet hæc præparari omnia qui sequuntur, nec dextera, nec sinistra a præscripto itinere declinant. Meritoque non deficit, qui imperatorem sequitur suum; moderate enim ambulat, quia imperator non quod sibi utile, sed quod omnibus possibile considerat; ideo et stativas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto requiescit die. Eliguntur civitates, in quibus triduum, quatriduum, et plures interponantur dies, si aquis abundant, commerciis frequentantur : et ita sine labore conficitur iter, donec ad eam urbem perveniatur, quæ quasi regalis eligitur, in qua fessis exercitibus requies ministretur.

3. Hanc legem viandi esse præscriptam, Christo ducente, sanctis commeantibus, recognoscas velim. Profecti sunt enim et patres nostri de terra Ægypti per longa spatia terrarum, quorum stativæ omnes, mansionesque descriptæ sunt; donec Cades, id est, ad sanctam terram perveniretur. Istæ sunt stativæ filiorum Israel, quas descripsit Moyses ex præcepto Domini. Advertimus ergo quis has ordinaverit mansiones, quomodo ambulare oporteret filios Israel. Præibat enim illos Deus per diem in columna nubis, ut refrigeraret viantibus : noctu autem in columna ignis; ut viam ostenderet ambulantibus, et tenebras dimoveret. Lex viarum columna

erat et ignis, et nubis : denique in columna nubis loquebatur ad eos. Ubi volebat exercitum requiescere a labore itineris, non movebatur columna ignis, nec transibat nebula lucis : quando autem volebat exercitum movere, provehebatur et columna ignis in nocte, columna autem nubis in die. Illa autem columna nubis, specie quidem præcedebat filios Israel, mysterio autem significabat Dominum Jesum in nube venturum levi, sicut dixit Esaias; hoc est, in virgine Maria, quæ nubes erat secundum hæreditatem Evæ : levis erat secundum virginitatis integritatem. Levis erat, quæ non homini quærebat placere, sed Domino. Levis erat, quæ non in iniquitate conceperat, sed Spiritu superveniente generabat : nec in delicto, sed cum gratia parturiebat.

4. Aliter quoque hanc interpretationem sumere licet. Venit in nube levi Christus in Ægyptum, hoc est, venit in susceptione corporis in hoc sæculum. In nube venit, quem nebula corporis obumbrabat : sed levis erat caro, quam nulla sua gravabant delicta. Quomodo enim peccatis gravaretur suis, qui auferebat omnium peccata populorum? *Ecce*, inquit, *Agnus Dei : ecce qui tollit peccatum mundi.* Ante hesternum lectum est, quia stabat Jesus, et habebat vestimenta sordida; mea enim peccata portabat. Sumsit vestimenta nostra; ut nos splendore immortalitatis indueret. Venit in nube levi quasi justitia; iniquitas enim in talento plumbeo sedet : Christus in corda justorum, in quibus peccata non erant. Et ideo bene lectum est hodie : *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Pro nobis Verbum suscepit carnis infirmitatem : pro nobis esurivit, vapulavit, crucifixus est, mortuus est; ut nobis in quibus ante vita ignobilis et degener habebatur, inciperet mors esse pretiosa.

5. Sed revertamur ad confectionem itineris, et ordinem mansionum. Et tu sequere spiritaliter hanc legem viandi; ut exeas ex Ægypto : et inde promovens fige tabernaculum in Socoth, hæc prima tibi statio sit. Socoth prima mansio est, significans tabernaculum. Fige ergo tabernaculum quod in te est, mentisque tuæ stationem confirma; ut radicatus atque fundatus maneas in fide Christi. Sequitur mansio in Mara, hoc est, in amaritudine. Non omnes mansiones æquales sunt. Inde ventum est in Helim, ubi fontes duodecim erant, et septuaginta arbores palmarum. Post amaritudinem, ne populus deficeret, debuerunt amœna et fœcunda succedere. Inde Raphidin, quod est laudatio judicii. Inde sequitur Sina, habens in se et populi tentationem, et Legis promulgationem. Variantur merita mansionum; quia nulli jugis in hoc sæculo vivendi potest esse successus. Bonus igitur Imperator alibi manna esurienti populo ministravit : alibi potum de petra fluere, quo sitim populi restingueret, augusta provisione præcepit : alibi Legem dedit : alibi triumphos donavit; ut his beneficiis fotus exercitus nullum prolixi itineris sentiret laborem.

6. Itaque in illo populo typus fuit, in nobis veritas. Nos igitur committamus iter nostrum ductui Domini Jesu, qui Legem primo introduxit, et antea per Jesum terram repromissionis in possessionem populo suo dedit. Sed etiam quando Moyses videbatur ductor esse, aderat illi Jesus; aderat autem non palam, nec aperte ductorem, aut Principem populi se gerens; exspectabat enim donec Moyses tempus expleret suum, quo completo, successit Jesus. Itaque si consideres Scripturam dicentem : *Erunt dies eorum anni centum viginti;* videbis mysterium plenitudinis temporum et centum viginti annos, post quos et Moyses in monte requievit, et Jesus manifeste mansionum suscepit principatum; ut jam non sub Legis timore sit populus, sed resuscitatus a mortuis, fructu vitæ fruatur æternæ. Ambulemus igitur secundum Legis doctrinam : via nobis lex Dei sit.

7. Hanc viam ambulans Ecclesia dicit : *Ego flos campi, et lilium convallium, sicut lilium in medio spinarum;* in totam enim terram fides populi credentis exivit, et in spatioso posuit pedes suos Christus. Et ideo pulcre ait florem se esse campi. Flos erat etiam Paulus, qui

ebat : *Bonus odor Christi sumus Deo.* vere flos, qui poterat nova et ve-a de sui cordis proferre thesauro. lcre etiam lilium dicitur Ecclesia; ut enim lilium fulget, ita etiam splen-nt opera sanctorum. Pulcherrime am dictum est lilium convallium; quia humilibus magis elucet gratia. Sed c lilium in medio spinarum, hoc est, ter Judæos et hæreticos, hoc est, in-r sollicitudines hujus sæculi, quæ entem hominis animumque compun-unt. Possumus etiam aliter accipere; ia sicut lilium inter spinas eminet, super omnes conventus Ecclesia Dei fulget.

8. Refert etiam considerare quod hoc lium splendore circumfusum sit : intus item quod habet, rubeum sit boni et sum odoris; eo quod caro Christi velut urali divinitatis claritudine circum-epta, cœlestis habuerit protectionem ratiæ. Denique in posterioribus ait : *raternus meus candidus et rubeus.* Can-idus claritate divina : rubeus specie oloris humani, quem sacramento in-arnationis adsumsit. Meritoque et ip-um quod est rubeum, bene olet; quia aro Christi sine peccato est, quam erfidi contrectantes, manus suas inqui-naverunt : sancti venerantes, pietatis dore flagrarunt.

9. Accepit hunc odorem Dominus Jesus flagrantis Ecclesiæ suæ, et ait : *Ecce proxima mea bona.* Et Ecclesia dicit ad Christum : *Ecce bonus fraternus meus : ecce es bonus... Tamquam malum in lignis silvæ.* Hujusmodi pomum odo-ram gratiam habet; ut cæterorum po-morum fragrantiam vincat. Christus ergo affixus ad lignum, sicut malum pendens in arbore, bonum odorem mun-danæ fundebat redemtionis; quia pec-cati gravis detersit fœtorem, et unguen-tum potus vitalis effudit. *Tamquam malum,* inquit, *in lignis silvæ, ita conso-brinus meus in medio filiorum;* eo quod super prophetas et apostolos intima corda hominum verborum suavitate dulcebat. Sed non solum odor, verum etiam cibus suavis in malo est. Ergo cibus suavis est Christus.

10. *In umbra,* inquit, *ejus concupivi, et sedi.* Legem enim acceperat, hanc sequebatur, hanc currebat viam. In Lege itaque requiescens, in umbra Christi requiescebat. Bona umbra, quæ nos ab iniquitatis calore sola defendit. Cui autem dubium, quod Lex Dei um-bra sit Christi? Quid est lex diei festi neomeniæ, sabbatorum, nisi umbra futurorum? Qui dies secundum legem Moysis; ut videam sex dies, et iterum septimum diem, et sic perpetua sæcula? Qui mensis secundum legem Moysis; ut sciens mensem, sciam primam mensis neomeniam, et vera sancta in neome-niis offerenda? Qui secundum legem Moysis annus sex illis diebus constat, de quibus ait : *Sex annis serviet Hebræus, et septimo anno liberabitur;* ut invenian-tur sex anni, quibus aliquis operatur terram : septimo autem anno remittet illam proselytis, et pauperibus, et bes-tiis terræ? Qui septimus annus, quo conceduntur debita omnia Hebræis? In hac umbra requiescebat patrum fides, et prophetarum sancta devotio.

11. Dicit ergo congregatio religiosa, vel sancta anima : *In umbra ejus concu-pivi, et sedi.* Umbra ejus est Jubilæus annus. Quis enim ejus mystica videt; ut facie ad faciem cognoscat, quæ anno quinquagesimo complenda, Lege præ-scripta sunt? Umbra sunt dies festi se-cundum Legem primo mense decima die mensis usque ad quartam decimam, et inde usque ad vigesimam primam mensis. Quæ umbra est celebritas illa inter primum et septimum mensem in tempore illo anonymo? Umbra est, sanc-tificata libertas in sabbato. Umbra est dies festus septimi mensis neomeniæ, et memoriale tubarum septimi mensis, dies decimus, dies propitiationis. Vides quia monas et decas duo festi dies. Item quintus decimus dies, dies tabernacu-lorum per octo dies. In umbra hæc om-nia. In umbra prima dies vocata, et oc-tava dies vocata in umbra, quæ in sce-nopegiis præscripta secundum Legem.

12. Constitue mihi aliquos ex cir-cumcisione credentes, in Lege doctos, observantiæ sollicitæ viros, et nunc Evangelii agnitione illuminatos, spiri-tali saginatos gratia; dicit in his Eccle-

sia, quæ videt Christum, quæ Sponsum recipit, quæ cibo ejus pascitur : *In umbra ejus concupivi, et sedi : et fructus ejus dulcis in faucibus meis.* Quis fructus ejus dulcis, nisi prædicatio Dominicæ passionis, ut ipse ait : *Ecce hæreditas Domini, filii; merces, fructus ventris?* Quis enim dulcior fructus potest esse in faucibus nostris, quam remissio peccatorum? Et bene flos est Ecclesia quæ fructum annuntiat, hoc est, Dominum Jesum Christum, de quo dictum est Mariæ : *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.*

13. Ergo ubi gustavit fructum suavitatis, impatiens ad perfectiora festinat dicens : *Introducite me in domum vini, constituite in me dilectionem, confirmate me in unguentis, stipate me in malis; quia vulnerata dilectionis ego sum. Læva ejus sub capite meo, et dextera ejus amplexabitur me. Adjuravi vos, filiæ Hierusalem, in virtutibus et fortitudinibus agri, si suscitaveritis, et resuscitaveritis dilectionem, usque quo voluerit.* Merito quærit eum, merito desiderat; quia bene omnia in hoc cursu atque itinere disposuit Imperator noster. Primum omnium fidei fundamento tabernaculum hoc confirmandum putavit. Deinde si qua est nobis aspera atque arida et prærupta mansio, Imperator tamen iste turbata discernit, arida irrigat, deserta fœcundat. Si quid amaritudinis, si quid tentationis, si quid infirmitatis est, ductor noster et amara temperat, et sollicita mitigat, dura dissolvit, et invalida confirmat.

14. Sic ubi vult requiescere rex terræ exercitum suum, non ignobilem vicum, non commeatibus indigentem, non arenosa et nuda gignentium, sed urbem ædificiis nobilem, refertam, et uberem copiarum, aut agrum amœnum et virentem pascuis, aut nemorosa et campestria stativis opportuna decernit. Ergo si reges terræ norunt commoda providere sequentibus se : quanto magis Deus qui bonus est, novit quemadmodum profutura disponat diligentibus se? Ac primum si incognitum carpendum est iter, duces eliguntur viarum, qui præcurrant agmini. Sed hoc imperatores isti injuriosum sibi arbitrantur : Deus autem præibat, cum Hebræi facerent iter. Denique *in columna nubis loquebatur ad eos.* Et ut scias quia præibat : *Deus,* inquit, *præibat illis iter, die quidem in columna nubis ostendens illis viam : nocte autem in columna ignis, et non deficiebat columna nubis in die.*

15. Hanc præcedentem nubis columnam sequens Ecclesia non deficientem, ne ipsa deficeret, umbra ejus refrigerabatur; et ideo dicit : *In umbra ejus concupivi, et sedi : et dulcis ejus fructus in faucibus meis;* quia a Domino pascebatur, deducta in locum pascuum, et aquam refectionis. *Introducite me in domum vini.* Inde copiis præparatis, quærit progredi ad aliam mansionem in qua mysteriorum gratiam, et lætitiæ capiat suavitatem. Hinc quoque promovens verum iter, ait : *Constituite in me dilectionem.* Bona stativa, ubi plenitudo est caritatis. *Confirmate me,* inquit, *in unguentis, stipate me in malis.*

16. Habes alias mansiones, ad quas Ecclesia cum delectatione succedit. Istæ mansiones sunt crucis Christi, et sepulturæ, in quibus vulnerata est Ecclesia, sed vulnere caritatis. Vulnus enim est quod Christus excepit : sed unguentum est quod effudit. Pomum est quod pependit. Hoc pomum gustavit Ecclesia, et ait : *Et fructus ejus dulcis in faucibus meis.* Et ut scias quia pomum est Dominus, legisti supra : *Tamquam malum in lignis silvæ, ita consobrinus meus.* Nos quoque vulnus fatemur, cum prædicamus Christum crucifixum : sed bonus odor sumus Deo; quia crux Christi Judæis scandalum, Græcis stultitia : nobis autem virtus Dei, atque sapientia est. Hoc vulnere Ecclesia vulneratur, cum Salvatoris sui prædicat mortem : sed hoc vulnus est caritatis. Denique qui non credit, negat : qui diligit, confitetur. Manichæus negat, Christianus fatetur; et ideo scriptum est : *Utilia vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.* Pulcre ergo dicit Ecclesia : *Quia vulnerata caritatis ego sum.*

17. Nudemus membra nostra bono vulneri, nudemus sagittæ electæ. Sagitta hæc Christus est, qui dicit : *Posuit*

icut sagittam electam. Bonum est hac vulnerari sagitta. Non mediomansionis iste processus : non ompossunt dicere quia vulnerati sunt tionis. Dicebant apostoli cum pro sto lapidarentur, et Christum prærent. Dicebat Paulus cum ter virgis aretur, et die ac nocte Christum adoam gentibus disputaret. Dicunt hoc tyres, qui vulnerantur pro Christo : nia vulnerari pro ejus meruerunt ine, plus diligunt.

. Ad hanc ergo veniens mansionem esia, ad hunc processum, ut pro sto filios suos offerat, ut excipiat era caritatis, quasi bona fidei alita reperiens, pietatisque fructus avit ipsa, et hortari cœpit cæteros s : *Gustate, et videte quoniam suast Dominus, sicut malum*. Et in malo us est, sed tamen suave est. Venit um ad vallem botryonis, vidit inlis uvam magnitudinis, quam duo are vix poterant : unus qui præcet, alius qui sequeretur. Gustavit terium, gustavit in Jesu Nave, gust in Caleb, qui dicebant populo : *imus terram profluentem mel et lac*. tate, et videte, quam suavis est inus.

. Et addidit Ecclesia dicere : *Læva sub capite meo, et dextera ejus comktur me. Adjuravi vos, filiæ Hierun in virtutibus et fortitudinibus agri; scitaveritis, et resuscitaveritis carin usquequo voluerit*. Et istæ manes sunt via regali incedentis Eccle-*Multæ* enim *sunt mansiones apud em meum* testificatur Dominus Jeet : *Ecce venio, et accersio vos*. Bona sio sapientiæ, et sive in læva ejus, in dextera, bona mansio; quia via lis est. Ideoque sapientes nuntii nt : *Via regali ibimus, non divertedextera, neque sinistra, quoadusque seamus terminos tuos*. Hoc dixerunt i a Moyse nuntii ad regem Edom, est, terrenum; quia terrena omnia, in dextera, sive in sinistra, mala . Mala mansio insipientia, mala manintemperantia; et ideo pertransit mansiones Hebræus : non divertit as, sed pertransit; ut perveniat ad sinistram sapientiæ et dexteram, et in ipsis maneat, ubi divitiæ simplicitatis, ubi gloria, ubi longitudo vitæ est. *Longitudo* enim *vitæ in dextera ejus*, ut ait Salomon : *in sinistra autem ejus divitiæ et gloria*. In dextera vita est, in sinistra requies. Utinam super sinistram ejus requiescam, ne quæram cervicalia. *Væ* enim *iis qui adsuunt cervicalia*, Ezechiel dicit. Has mansiones præparat Ecclesiæ suæ bonus ductor, et per vias sapientiæ dirigit iter ejus. Denique laudat Sapiens vias ejus : *Viæ ejus viæ bonæ, et omnes semitæ ejus in pace*.

20. Sed quia sapientia, honestas, claritas, ita perfectæ sunt, si habeant caritatem (plenitudo enim Legis caritas est) suscitari et resuscitari vult caritatem : suscitari in veteri Testamento, resuscitari in novo. *Caritas Deus est*, ut legimus : caritas Christus est. Suscitatur tamquam leo, et catulus leonis, ut Judæ adscendat ex germine. Resuscitatur ut dormiens, ut recumbens; quia non humana, sed sua et Patris majestate est suscitatus a mortuis. Unde ait Scriptura : *Quis suscitabit illum?* Non enim poterat illum aut Angelus, aut potestas suscitare aliena; cum ipse alios resuscitaret. Ergo cum hic dicit : *Si suscitaveritis, aut resuscitaveritis caritatem usquequo voluerit*, de iis dicit qui resurrectionem ejus possunt congrue prædicare; ut audientibus ardorem fidei et devotionis accendant. Vel suscitatur Christus in iis, qui primum accedunt : resuscitatur in iis qui postquam accesserint, dormierunt. Dormit ergo Christus in negligentibus, suscitatur in sanctis.

21. Habet ergo Ecclesia per quæ gradiatur : habet habitacula mansionum, in quibus requiescunt sancti, de quibus iste est qui dicit : *Legem mihi constitue, Domine, viam justitiarum tuarum*. Bene ait, *statue*; ut in pectore ejus immobilis et fixa permaneat, nec aliquo sæculi turbine, ab ejus convellatur affectu; ut ipse lex sit sibi, opus habens legis scriptum in corde suo.

21. *Et quæram*, inquit, *illam semper*. Non est enim mediocre quod requiritur paradisi gratia, Dei regnum, Angelorum consortium, immortalitatisque do-

micilium. Non ergo uno die quæritur, nec duobus, aut paucis mensibus : sed quæritur semper, et quæritur per omnia; ut meritorum multa concurrant suffragia; δια παντος enim et omne tempus significat, et per omnia. Cum dicit igitur : *Quæram semper*, sine fine dicit esse quærendum. Sed non satis est quærere, nisi intelligas quod requiris.

22. Ideoque ait : *Da mihi intellectum, et perscrutabor legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo.* Quærendum primum, deinde intelligendum perscrutandumque legis omne mysterium, et in corde custodiendum. Quis autem potest custodire legem Dei, nisi intellectum acceperit? Qui autem intelligit et scrutatur, scrutando in semitam mandatorum deducitur. In quo illud advertendum quia lex est justitia, mandatum judicium, sicut et in hac littera legimus. Est Legis via stare in viis Legis : est via justitiarum secundum primum versiculum. Est ergo et testimoniorum via : *In via testimoniorum tuorum delectabar.* Est et via mandatorum : *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Interrogemus ergo has vias, ut dicatur nobis : *State in viis Legis, et interrogate semitas æternas, et videte quæ via melior, et ambulate in ea.* Cum omnes igitur ambulaverimus vias, veniemus in omnium finem viarum, qui ait : *Ego sum via.* Christus ergo finis viarum; *ipse enim est finis Legis ad justitiam omni credenti.* Hinc audeo dicere quia finis justitiarum Christus, qui est justitia : finis testimoniorum Christus, de quo dictum est : *Estote mihi testes, et ego testis, dicit Dominus, et puer meus quem elegi.*

23. Advertimus igitur quantum nobis ambulandum sit, ut veniamus ad Christum. Ambulandum in Lege; quia finis Legis Christus est. Sine Lege ergo non pervenitur ad Christum. Unde manifestum est quod hæretici, qui Legem veteris non accipiunt Testamenti, etsi dicant quod Christum teneant; tamen non possint tenere finem, qui initium non tenuerint. Ipse Jesus est initium et finis. Oportet igitur ut ambulemus secundum legem spiritalem; ut veniamus ad Legis finem Dominum Jesum. Oportet ut sequamur testimonia; ut pervenire possimus ad magnum testimonium Dominum Jesum. Oportet etiam ut in præceptis Domini ambulemus; ut perveniamus ad magnum præceptum, de quo legistis : *Dictum est antiquis : Non occides... ego autem dico vobis*; hoc est, super omne præceptum dico. Itaque non usurpatorie dixerim, sed vere, quia sicut sunt sancta sanctorum : ita præceptum est præceptorum.

24. Sed ut ista servare possimus, intellectum petamus a Domino. Intelligamus quæ sit circumcisio. Circumcidit Jesus petrinis gladiis, et abstulit opprobrium Ægypti a filiis Israel. Petra Christus est. Circumcidat te Verbum Dei, et gladius oris ejus; et sic Ægypti carebis opprobrio. Non igitur corporis, sed cordis intelligenda est circumcisio. Si intellexeris Legem, servabis eam in corde tuo. Judæus in corde Legem non servat: sed in labiis Legem recitat, et Legem ignorat. Denique, *Populus hic*, inquit, *labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me.* Quomodo potest Legem tenere, qui longe est a Legis auctore? Tertius versiculus quid habeat, consideremus.

25. *Deduc me in semitam mandatorum tuorum; quoniam volui eam.* Quis hoc dicit, nisi qui sequitur Christum? Non potest alius hoc dicere, nisi qui illud exsequitur, quod scriptum est : *Post Dominum Deum tuum ambulabis, et ipsi adhærebis; quia ipse te deducet.* Quomodo deducat, audi : *Nisi qui tulerit crucem suam, et post me secutus fuerit, non est me dignus.* Præcedit ergo Christus, ut nos sequamur, præcedit Verbum. Principium Christus est; ideo Sapientia dicit : *Dominus creavit me principium viarum suarum.* Advertimus quod et principium Christus, et finis viarum sit. Non vereor ne quis dicat : Creatum ergo Christum adseris? Respondebo : Ita creatum dico, quemadmodum factum legi, hoc est, factum ex muliere, factum sub Lege, hoc est, secundum susceptionem carnis creatum, secundum quod est natus ex Virgine. Creatus est, ut redimeret creaturas : homo factus est, ut homines a morte perpetua libe-

raret. Creatus est, ut vias mihi demonstraret æternas, quibus homo redire possit ad Dei regnum. Ergo quia principium est viarum Dei, hoc principium sequamur. Primus viam novi ingressus est Testamenti; ut in hac via devotionis iter nobis sterneret. Si jejunamus, ante nos ille jejunavit : si pro nomine Domini sustinemus injurias, prius ille sustinuit pro nostra redemtione. Cervices suas posuit in flagella, maxillas suas in palmas : adscendit crucem; ut doceret mortem non esse metuendam. Denique quasi præcedens ait Petro, *Tu me sequere*. Et ideo Petrus cursum consummavit; quia sequutus est Christum.

26. Sequitur versus quartus : *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam*. *Utilitatem* alii habent : et puto quod ideo mutatum sit, quia utilitas bonæ rei videtur esse expetenda potius quam declinanda. Sed quia plerique lucrum pecuniarum utilitatem suam putant esse; ideo si legimus *utilitatem*, non animæ utilitatem accipere debemus Prophetam declinare, sed utilitatem pecuniæ. Sanctus enim lucra ista non novit : sed omnia hæc detrimentum arbitratur; ut Christum lucretur. Et recte. Quod enim putamus lucrum esse pecuniæ, damnum est animæ; quia virtutis est detrimentum. Ergo secundum eos qui ita acceperunt, ut optet Propheta inclinare cor suum in testimonia, et non in avaritiam; et nos congruimus adsensu. Atque utinam precem sancti sequentes, et oremus quod ille oravit, et quod oramus, imitemur affectu. Quid enim mihi prodest si orem, ut avertat cor meum Deus ab avaritia, et ipse diebus ac noctibus pecuniæ quæram compendia? Si oramus sermone, compatiamur et mente. Audit et sensum nostrum Jesus, et cognoscens duobus istis non convenire, sermoni et cupiditati, non exaudit loquentem. Et ideo qui bene volebat orare, dicebat : *Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente*. Ita magis audit orantem, si adspernetur avaritiam.

27. Sed quia invalidi sumus, et plerumque volentes avertere cor nostrum a pecunia, vel auro, vel argento, capimur adspectu, et agrum aut ædificium videntes alienum, concupiscimus, bene addidit Propheta dicens : *Averte oculos meos ne videant vanitatem : in via tua vivifica me*. Etenim qui in via est Dei, vanitates non adspicit. Via perfecta Christus est. Qui igitur in Christo est, quomodo potest vanitates adspicere; cum Christus in carne sua omnes mundi hujus crucifixerit vanitates? Avertamus igitur oculos nostros a vanitatibus; ne quod oculus viderit, animus concupiscat. Mystica enim differamus interim. Utinam hac interpretatione possimus revocare ad diversa circensium ludorum, atque theatralium spectacula festinantes. Vanitas est illa quam cernis. Pantomimum adspicis, vanitas est : luctatores adspicis, vanitas est; quia cernis eos de viridi luctantes corona. Illi enim veri sunt luctatores, qui adversum hujus sæculi luctantur illecebras. Non capiat oculos tuos palæstra membrorum. Equos currentes adspicis, vanitas est; quia vane currunt, qui adscendentem salvare non possunt. Denique recursus ipse te doceat quia vane currunt, qui non directum conficiunt iter, obliviscentes superiora, et ea quæ posteriora sunt, appetentes.

28. Ante nos est Christus, ante nos bravium ejus, ad quod pervenit, qui non in incertum cucurrit, nec revocavit cursum suum, sed incitavit. Ad hunc dirige oculos tuos, averte a spectaculis, averte ab omni sæculari pompa. Sicubi populares cognoveris plausus, averte oculos tuos ab his, inflecte, deprime, et serva eos; ut erigas melioribus. Erige ad cœlum : vel nocte stellarum monilia, orbem lunæ decorum, vel die solem adspice. Specta mare, terram circumspice; ut opere facta divino omnis creatura te pascat. Quæ formarum gratia in ipsis bestiis? Quantus decor in hominibus? Quanta in avibus pulcritudo? Hæc intuere, et non videbis iniquitatem et contradictionem in civitate. Hæc vide, et non introibit mors per fenestras oculorum tuorum.

29. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, intravit mors per fenes-

tram. Si videris possessionem minoris aut viduæ, et concupieris diripere eam, intravit mors per fenestram. Si videris aliena monilia, aurum, argentum, et concupieris ut extorqueas, intravit mors per fenestram. Claude ergo hanc fenestram, cum videris alienæ mulieris pulcritudinem; ne mors possit intrare. Oculi tui non videant alienam; ne lingua perversum loquatur. Tuam ergo fenestram claude; ne morti pateat intranti. Sed etiam alienam fenestram cave. A fenestra enim domus suæ intrat fornicaria. A fenestra sua intrat, cum aliquem petulantis oculi tentat lascivia. Exclude igitur hanc fenestram verbi ostio, ne capiaris oculis meretricis, et abripiaris palpebris ejus. Sed non est una fenestra, per quam mors consuevit intrare. Est et fenestra verborum, per quam sermones commeant meretricis. Et ideo te ab aliena uxore custodi, ne te sermonibus gratiosis adoriatur; a fenestra enim domus suæ intrat. Intrat mors per oscula; et ideo cave, ne te laqueis labiorum suorum alliget. Intrat mors, si meretrix te osculetur. Intrat mors si cito adquiescas loquenti. Intrat mors si multum loquaris; multiloquio enim peccatum incurritur. Intrat mors etiam si non loquaris, et Christum timeas confiteri. Ore enim confessio fit ad salutem. Intrat mors etiam per cavernas aurium; et ideo aures sunt spinis sepiendæ, ut illecebras meretricii sermonis excludas. Hæc moralia.

30. Sunt etiam mystici oculi quos avertere debeas a vanitate. Est enim et sensuum vanitas, quam oculi animæ tuæ videre non debeant; quia illi eam vident, quos Apostolus damnat. Unde ipso magis auctore discamus quæ vanitas, et qui oculi sint. Manifestum est enim esse plerosque qui vanitate sensus sui obscurati sunt corde, et alienati a via Dei propter ignorantiam quæ in ipsis est, propter cæcitatem cordis eorum; illos tamen gentes Apostolus dicit. Ignoret igitur gentilis ille quod non didicit, ignoret quod non credidit: tibi ignorare non licet quod confiteris. Christus non in vanitate venit, sed in virtute: non inflavit sensum hominis, sed vivificavit: non cæcitatem cordis sed illuminationem mentis operatus est. Inflammavit cor tuum, ut comprehendas quæ mandatorum cœlestium ratio, quæ animæ substantia, quæ vitæ futuræ gratia, in quo statu post hæc erimus.

31. Erige igitur mentem, utere naturali ingenio: ad imaginem Dei factus es; ut superna adspicias, et terrena non quæras. Noli curvare cervicem tuam, mundi premendam pondere: noli inhiare auro atque argento; ne te sæculi vinculis alligandum præbeas. Ideo dixit Dominus: *Nolite possidere aurum atque argentum*; ne nos auri atque argenti cupiditas avara possideat. Noli ergo inserere collum tuum diaboli laqueis. Strangulat avaritia pauperem in hoc sæculo: sed in perpetuum dives suis laqueis suffocatur, cujus sensus in vanitate est, in tenebris ambulat; quia in his laborat, quæ sibi prodesse non possint. Vanitas est sollicitudo vitæ hujus. Unde non in crapula et ebrietate, non in deliciis corporis, sed in cognitione præceptorum cœlestium delectationem nostri debemus ponere. In vanitate currit, qui sibi successibus videtur adfluere sæcularibus, qui tamquam umbra prætereunt. *Averte* igitur *oculos tuos, ne vanitatem videant.*

32. Sed non satis est ut tu avertas; ne forte velis et non possis, offundat tibi diabolus vanitatum spectacula, incentiva inserat voluptatum; pete ut Dominus avertat oculos tuos. Et hæc gratia Dei, et hoc munus est Domini; ut oculos animæ nostræ a negotiis mundi hujus avertat. Beatitudo enim omnis a Domino est. *Beatus* autem *vir, cui nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates, et insanias falsas.* Qui non respicit hæc, beatus est: qui autem respicit, insanus atque furiosus est. Et ideo resipiscat unusquisque a furore sæcularium cupiditatum, quæ ita mentem animumque perturbant, ut compos sui esse non possit.

33. Si in navigio fluctuante sis constitutus, avertis a sentina oculos; ne vomitum moveat tibi; si in civitate ambulans aliquid fœtidi odoris offendas, longe refugis atque declinas. Si quid

occurrat quod horreat oculus tuus, clauditur aut avertitur. In salo sæculi hujus fluctuas, influit sentina vitiorum. In hoc navigio tui corporis movetur æstus cupiditatum, et non avertis oculos animæ tuæ; ne videant sentinam libidinum, ne adspiciant mundi hujus stercora, ne fœtor immundus nares repleat tuæ mentis, in quibus Spiritus sanctus esse consuevit; ut possis dicere: *Spiritus divinus qui est in naribus meis.* Nares igitur animæ tuæ a fœtore avertantur criminum diversorum; est enim in his velut quoddam insigne judicii. Unde dicitur Sponsæ: *Nares tuæ sicut turris Libani, prospiciens faciem Damasci;* eo quod unguentum veri Sacerdotis, quod descendit de capite in barbam, hoc est, odor ille divinus, odor gratiæ spiritalis, qui de Patre in Christo erat, et sacramento incarnationis descendit in terras, ut omnia fuso replerentur unguento, emineat præcelsi potestate judicii, et nares repleat animæ, ut beneolentia discernat et fœtida; suavia sanctorum, qui possunt dicere: *Christi* enim *bonus odor sumus Deo;* et fœtida peccatorum.

34. Hæ sunt nares sicut turris Libani præcelsa supra mundum; et ideo prospicit faciem Damasci, gentilem scilicet populum, odorans fidem ejus, cujus gratia delictorum suorum detergeret fœtorem. Facies igitur Damasci fides est gentium, nullo obumbrata amictu, nullo adoperta vestitu, nuda ac libera, cœlo magis intenta quam terris. Hanc speculantur et prospiciunt nares Ecclesiæ, quod suave in ea et odorum est adspirationis et gratiæ colligentes. Et bene nares ejus sicut turris Libani; quia in sacrificiis odor suavis Ecclesiæ est, in quibus est boni odoris hostia, remissio peccatorum.

35. Sume igitur has nares, o homo; ut a graveolentibus florulenta secernas; et tunc vivificabit te Dominus. Cum enim adverterit quod de ipso petis, ut avertat oculos mentis tuæ a vanitate, cooperatur animæ tuæ; ut si specie aliqua capitur, aut duritia, aut infirmitate non flectitur, flectat eam jugo verbi, et habenis suis regat; ut voluntate Dei abducatur a vitiis, et vitæ odorem capiat æternæ. Non enim hic vita perfecta est: sed hæc vita in umbra. Ideo ut homo Christus Jesus ex Virgine nasceretur, obumbravit virtus Altissimi matrem futuram; quia in umbra descendit, ab umbra incipiens operari salutem hominis, et consummaturus caritate solis æterni. Umbra est ergo vita hæc: festina ad solem, ut te defendat ab umbræ hujus frigore, et calorem tibi profundat æstivum. Et ideo suadet orandum ne fiat fuga nostra hyeme vel sabbato, non tempus diemque significans, sed frigere nos meritis prohibens, et bonorum operum esse jejunos.

36. Disce nunc quemadmodum avertat oculos ejus, quem miseratur Dominus, a vanitate. Ex his enim quæ sequuntur, hoc intelligere possumus; subjecit enim: *Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Initium esse sapientiæ timorem Domini dicit Propheta. Quid est autem initium sapientiæ, nisi sæculo renuntiare? Quia sapere sæcularia, stultitia est. Denique sapientiam hujus mundi, stultitiam esse apud Deum Apostolus dicit. Sed et ipse timor Domini, nisi secundum scientiam sit, nihil prodest; immo obest plurimum. Siquidem Judæi habent zelum Dei, sed quia non habent secundum scientiam, in ipso zelo et timore majorem contrahunt divinitatis offensam. Quod circumcidunt infantulos suos, quod sabbata custodiunt, timorem Dei habent: sed quia nesciunt Legem spiritalem esse, circumcidunt corpus, non cor suum. Ignem sabbato adolere formidant, cum Lex sanctificationis die libidinum ignem prohibeat accendi.

37. Et quid de Judæis dicam? Sunt etiam in nobis qui habent timorem Dei, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præcepta quæ non possit humana conditio sustinere. Timor in eo est, quia videntur sibi consulere disciplinæ, opus virtutis exigere: sed inscientia in eo est; quia non compatiuntur naturæ, non æstimant possibilitatem. Non sit ergo irrationabilis timor. Etenim vera sapientia a timore Dei

incipit, nec est sapientia spiritalis sine timore Dei; ita timor sine sapientia esse non debet. Basis quædam verbi est timor sanctus. Sicut enim simulacrum aliquod in basi statuitur, et tunc majorem habet gratiam, cum in basi statua fuerit collocata, standique acceperit firmitatem : ita verbum Dei, vel rationabile* Dei in timore sancto melius statuitur, fortius radicatur, hoc est, in pectore timentis Dominum; ne labatur verbum de corde viri, ne veniant volucres, et auferant illud de incuriosi et dissimulantis affectu. Sed etiam verbo Dei timor ipse aptari ad utilitatem et constabiliri videtur; ut non sit alienus scientiæ, sicut basis accepta statua non est aliena gratiæ. Timor ergo verbi est locus, sicut in pace locus ejus. Timor quædam statio verbi : verbum timoris est disciplina; plenus enim disciplinæ timor non nutat ad lapsum.

38. Et quia basim verbi timorem diximus; ne quid alienum a Scripturis posuisse nos quisquam putet, accipiat lectum de Dei verbo in Canticis canticorum : *Crura ejus columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas;* significans columnas esse Ecclesiæ apostolos, qui fundati sunt in timore sanctorum. Nam sicut Petrus, Jacobus, et Johannes, et Barnabas columnæ esse videbantur Ecclesiæ; et quicumque vicerit hoc sæculum, fit columna Dei, quam confirmat qui dicit: *Ego confirmavi columnas ejus :* ita et basis aurea timor plenus disciplinæ, quia initium sapientiæ est. In timore ergo sapientium apostolica prædicatio tamquam super basim auream columna firmatur. Christi igitur eloquio et apostolico sermoni tribunal est timor justi, et basis aurea plena prudentiæ : simulacrum autem bonum tamquam effigies veritatis, sermo sanctorum. Et vide tamquam basim auream esse sanctorum timorem. Lege Esaiam : vide quantis subjecerit timorem; ut faceret irreprehensibilem et bonum timorem : *Spiritus*, inquit, *sapientiæ et intellectus, spiritus consilii atque virtutis, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus sancti timoris.* Quantis timorem subjecit; ut haberet quod sequi posset! Informatur per sapientiam, instruitur per intellectum, consilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietate decoratur. Tolle timori Domini ista, et est irrationabilis et insipiens timor, unus ex illis : *Foris pugnæ, intus timores*, quibus afflictus esset et Paulus, nisi habuisset Dominum consolantem.

39. Nec otiosum est in Proverbiis: *Tunc intelliges timorem Domini.* Quid est, *Tunc?* id est, *Cum sapientiam invocaveris, et prudentiæ dederis vocem tuam; et si quæsieris illum ut pecuniam, et ut thesauros scrutatus fueris eam, tunc intelliges timorem Domini.* Et ideo tamquam super basim bonam dicit : *Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Plena disciplinæ oratio, per quam docemur quemadmodum debeamus orare: unusquisque sermo doctrina est deprecandi. Et quia docuit nos orare, qui sit istius orationis effectus, ostendit septimus versus.

40. *Aufer a me opprobrium meum, quod suspicatus sum.* Subobscure dictum videtur : sed explanavit Apostolus quod hic videbatur obscurum, ubi ait: *Nihil mihi quidem conscius sum : sed non in hoc justificatus sum.* Sciebat enim se esse hominem, et sic cavebat ut poterat, ne post suscepta baptismi sacramenta peccaret; ideoque delicti conscius sibi non erat : sed quia homo erat, peccatorem se fatebatur, sciens unum esse Jesum lumen verum, qui peccatum non fecit, nec est inventus in ore ejus dolus; ipsum solum justificari, qui vere alienus esset a lapsu. Similiter ergo et Propheta et si peccatum declinare cupiebat; tamen quasi Deum repulsorem peccati esse sui cupiebat. Volebat auferri opprobrium quod suspicatus est, vel quia cogitaverat in corde, et non fecerat : et pœnitentia licet abolitum, suspectus tamen erat, ne forte adhuc maneret ejus opprobrium; et ideo Deum precatur ut illud auferat, qui solus novit quod

* *Rationabile*, id est, ratio; λογιον enim ac λογος et verbum et rationem significant. Est autem hellenismus quo neutrum adjectivum ponitur loco substantivi.

nescire potest etiam ipse qui fecit. Denique alibi ipse dixit Propheta : *Scis opprobrium meum.* Quamquam istud opprobrium Christi sit, quod non est verum opprobrium, sed gloria Dei; crux enim Christi Judæis scandalum, Græcis stultitia.

41. Illis ergo opprobrium, mihi virtus est, per quam adversarium repello, sæculum vinco. Mihi sapientia, per quam insipientiæ laqueos evado. Hoc opprobrium thesauris Ægypti Moyses prætulit. *Majus,* inquit, *æstimans Ægypti thesauris opprobrium Christi.* Si opprobrium tuum gloria est, Domine Jesu, quanta est gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cujus sumus opprobrio gloriosi? Dorsum meum posui in flagella, maxillas meas in palmas, os autem meum non averti a confusione sputorum. Ecce opprobrium tuum, Domine, in quo salus est universorum, in quo mundi redemtio: per quod opprobrium cœpimus non erubescere qui erubescebamus, non confundi qui confundebamur. Denique scriptum est : *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescent.* Hoc opprobrium auferri a nobis nolumus, opprobrium crucis Domini Jesu, quo nostra auferuntur opprobria. Sicut enim maledictum factus est, ut nostra maledicta deleret, homo factus est, ut levaret hominis infirmitates : ita opprobrium factus est, ut omnium auferret opprobria.

42. Non uno tempore, non semel abstulit opprobria : aufert quotidie. Peccatum incidimus, non unum, sed multa : cooperti sumus opprobrio et confusione. Venimus ad baptismum, deletum est omne peccatum, et cum peccato opprobrium. Abstulit opprobrium meum Dominus Jesus opprobrio suo, quia crucifixus est mihi; quia *Quicumque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus.* Non habeo quod auferri petam. Sed post baptismum incidi opprobrium debeo agere pœnitentiam, ut dicam : *Aufer a me opprobrium meum.* Si non agam pœnitentiam, quomodo dicam : *Aufer a me opprobrium meum;* cum hoc ipsum peccati opprobrium sit, quia non ago pœnitentiam? Si autem pœnitentiam, ut oportet, ago, recte dico : *Aufer a me opprobrium meum, quod suspicatus sum; judicia enim tua dulcia.*

43. Quid timeo confiteri, quid timeo dicere peccata mea? Quid vereor opprobrii mei mentionem facere apud eum, cujus judicia dulcia sunt? Quod severum in aliis, in Christo dulce est, in Christo suave est, quia ipse suavis est. Denique, *Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus.* Dulcia judicia confitenti; quia ipse dicit : *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas.... et memor non ero : tu autem memor esto, et judicemur : dic iniquitates tuas, ut justificeris.* Dulcia judicia agenti pœnitentiam; quia ipse dixit : *Gaudium erit in cœlis super uno peccatore pœnitentiam agente, quam in nonaginta et novem justis, qui non indigent pœnitentia.* Si dulcia sunt igitur judicia Domini, suavitatis fructus percipere elaboremus.

44. Vis scire quam dulcia judicia Domini? *Non resurgunt impii in judicio.* Qui autem in judicio resurgunt, habent spem veniæ; quoniam crediderunt. Impii non sunt, peccatores esse possunt* : fidem habent, et si culpam non declinarunt, per fidem credunt : qui autem credit in ipso, non judicatur. Dulcia ergo judicia credentibus. Qui autem non credunt, non Christi judicio damnati sunt, qui venit non ut judicet mundum, sed ut salvet et redimat : sed impietatis suæ subiere judicium, qui in remissionem peccatorum credere noluerunt. Non enim possunt ad ejus pertinere beneficium, quem cognoscere refutarunt. Ergo qui non crediderunt in eo, judicio ejus videntur indigni. Judicium enim ejus quid sit, agnosce, dicente ipso : *Hoc autem judicium est, quia lux venit in hunc mundum.* Dulce ergo, quod lux est : dulce judicium, quod præcedit misericordia. Sic enim

* Ambrosius passim ita distinguit inter impios ac peccatores; ut illos esse definiat qui numquam in Christum credidere : hos vero, qui ipsius quidem fidem amplexi sunt, sed victi concupiscentiæ illecebris peccata gravia perpetrarunt.

scriptum est : *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.*

45. Et quia cognovit dulcia judicia, dicit : *Ecce concupivi mandata tua : in tua justitia vivifica me.* Bona judicia auctoritate ait. Ecce amat libertatem fidei, qui libertatem dedit. Diligi se gaudet, qui ideo venit in hunc mundum, quia hunc mundum dilexit. Amari se exigit, qui omnes amat, quia caritas est. Concupivit mandata Dei, ut bonus servus, ut cultor sedulus. Concupivit non ut amator meretriciam copulam, non ut avarus pecuniam, non ut luxuriosus lasciviam. De illis enim Lex dicit : *Non concupisces.* Dominum autem Deum præcepit diligendum, et tenero quodam atque interno amandum cupiditatis affectu. Et quia amicus est qui diligit, servus est qui timet; quasi amicus qui omnia fecerit, quæ præcepit ei Dominus : *Vos*, inquit, *amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.*

46. *In tua justitia vivifica me :* audet et dicit; eo quod illa sit vera vita, quæ vivit secundum Dei justitiam, quam vivebant apostoli ; immo quam vivunt. Sunt enim qui viventes mortui sunt : et qui mortui vivunt. Denique alii descendunt in infernum viventes : alii cum sint corpore mortui, meritis suis vivunt. Sunt enim qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis die judicii revertentem, quando cum gloria sancti resurgent.

SERMO SEXTUS.

ו. Vau.

1. SEXTA littera *Vau*, cujus interpretatio, *Ille est, et non alius.* Vel cujus interpretatio : *Et ille.*

2. *Et veniat super me misericordia tua, Domine, salutare tuum secundum eloquium tuum.* Quid significet interpretatio litteræ, quoniam subobscura est, ex psalmi serie colligendum putavi. Nam cum Propheta postulet : *Veniat super me misericordia tua, Domine : veniat salutare tuum;* non est dubium quem videre deposcat, hoc est, in quo fructus et misericordiæ veniat et salutis. Denique in superioribus idem poposcit in psalmo octogesimo quarto, in quo evidentius Domini Jesu prophetavit adventum. Nam terram quam benedici postulet, satis notum est, illam videlicet quæ peccatum in Adam contraxerat, cui dicitur : *Terra es et in terram ibis.* Maledixerat autem Deus non elementum naturæ carnis, sed carnem prævaricantium. Benedicitur caro igitur in Christo, ut maledicto superiore caro solvatur. Benedicitur caro, quam benedictus Filius Dei, adsumta hominis conditione, suscepit.

3. Et ideo subdidit : *Deus, tu convertens vivificabis nos, et plebs tua lætabitur in te. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus; quoniam loquetur pacem in plebem suam, et super sanctos suos, et in eos qui convertunt ad ipsum cor suum. Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius : ut inhabitet gloria in terra nostra.* Totus hic locus Jesum Dominum sonat, qui vivificavit mortuos : Lazarum ante passionem, plurimos tempore propriæ passionis. Ipse est misericordia, utpote remissio peccatorum. Ideo dicit : *Ostende*, quem videre possit in corpore. Nam Deum in majestate sua videre non poterat; quia *Deum nemo vidit unquam.* Avidus Propheta desiderat videre, quem sperat tenere : quem si viderit, desiderat propriis manibus comprehendere. Ideoque ait : *Et salutare tuum da nobis.* Salutare Dei virtus est, salutare Dei Christus est ; et ideo prope timentes hoc salutare. Longe erat Christus a nobis, longe erat a nationibus : descendit in terras, factus est prope, cœpimus non timere. Nam qui Christum timet, non timori est subditus, sed devotioni. Pietatis hic timor, non infirmitatis est. Denique nihil deest timentibus eum. Quomodo autem factus sit prope, audi : *Ut inhabitet*, inquit, *gloria in terra nostra.* Quis est gloria, nisi Dominus Jesus! Unde et apostolus Paulus ait : *Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ.* Merito complacet in eo Pater; quia Patris gloria est. Hunc qui a Patre separat, majorem Patri injuriam facit, quem vult esse sine gloria. Hunc quisquis

æqualem Patri non putat, inferiorem et Patrem judicat; cum alio verbo Patrem plus laudare non possit, cujus summa laus et gloria Christus est.

4. Rogatur ergo ut veniat salutare Dei. Ille est qui rogatur, hoc est, Dominus Jesus, et non est alius; sicut habet litteræ interpretatio. Et vel sic non solus Pater rogatur : Est et ille, hoc est et Filius qui rogatur, et rogatus advenit, et salutare mundo dedit. Ideo σωτηρ hoc est salvator; ideo Jesus, sicut Angelus dixit : *Quia salvum faciet populum suum*. Cum invocaret igitur Propheta, aderat; ut probaret illud, quia adhuc loquentibus nobis dicit : *Adsum*.

5. Adest, quia suscitatus a filiabus Judææ, quasi resuscitatus a filiabus Hierusalem. Audit Ecclesia sonum vocis ejus, et dicit: *Vox consobrini mei. Ecce hic advenit saliens super montes, transiliens super colles.* Manipularis est liber, multas habens personas nobiles, velut manipulus triumphalis*, multosque actus significans, quos intelligere magis, quam expressos tenere possimus. Nam quasi advenientem Sponsum audierit cum aliquibus pariter viantibus colloquentem, dicit Sponsa : *Vox consobrini mei.* Dum loquitur cum filiabus Hierusalem, et rogat ut excitent et resuscitent Sponsum, subito tamquam de longinquo missæ vocis sonum sentiens, dicit: *Vox consobrini mei*, annuntians quem nuntiari sibi ante quærebat, quem cupiebat ab aliis suscitari: sua prece resuscitatum a Patre venire jam credens, læta dicit: *Vox consobrini mei.* Bene addidit, *consobrini mei*; ut non aliæ, sed consobrina sola sibi ejus vindicaret adventum.

6. *Ecce*, inquit, *iste advenit*. Adhuc ego eum quæro, et ille jam venit : adhuc ego suffragia capto ut veniat, et ille jam proximus est. Ego suscitari mihi caritatem cupio, ego me vulneratam caritatis puto; et ad me plus caritas ipsa festinat. Ego dixit : *Veni ;* ille salit et transilit. Ego rogo eum venire cum gratia : ille gratiarum operatur augmenta : et dum venit, incrementa gratiæ secum vehit, et veniendo adquirit; quia studet etiam ipse suæ placere dilectæ. Salit super excelsa, ut adscendat ad Sponsam; Sponsæ enim thalamus tribunal est Christi. Salit super Ecclesiam, transilit super Synagogam. Salit super gentes, transilit super Judæos. Videamus salientem. Salit de cœlo in Virginem, de utero in præsepe, de præsepio in Jordanem, de Jordane in crucem, de cruce in tumulum, in cœlum de sepulcro. Proba mihi, David, salientem; proba currentem ; tu enim dixisti : *Exsultavit tamquam gigas ad currendam viam : a summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus ; nec est qui se abscondat a calore ejus.* Ergo et nunc salit, et nunc currit de corde Patris super sanctos suos, de oriente super occidentem, de septemtrione super meridiem. Ipse est qui adscendit super occasum, ipse super cœlos cœlorum ad orientem. Ipse adscendit super montes, ipse super colles.

7. Utinam ego miser dicam, dicat anima mea : *Ecce iste advenit*, et advenit non super terrena, non super valles ; sed advenit *saliens super montes;* Deus enim, Deus montium est, et non vallium. Ubi ergo salit? Super montes salit. Si sis mons, salit super te. Salit super Esaiam, salit super Hieremiam, salit super Petrum, Johannem, Jacobum. *Montes in circuitu ejus*, si non potes mons esse, nec prævales, esto vel collis, ut super te Christus adscendat; et si transilit, ita transiliat, ut te transitus ejus umbra custodiat.

8. Diximus de Christo et Ecclesia : dicamus de anima et Verbo. Anima justi Sponsa est Verbi. Hæc si desideret, si cupiat, si oret, et oret assidue, et oret sine ulla disceptatione, et tota intendat in Verbum, subito vocem sibi videtur ejus audire quem non videt, et intimo sensu odorem divinitatis ejus agnoscit : quod patiuntur plerumque qui bene credunt. Replentur subito nares animæ spiritali gratia, et sentit sibi præsentiæ ejus flatum adspirare quem quærit, et dicit : Ecce iste ipse est quem requiro, ipse quem desidero.

* Dicitur triumphalis manipulus turma senatorum, aliorumque virorum illustrium, quibus imperator, dum triumpnaret, stipatus incedebat.

9. Nonne cum aliquid de Scripturis cogitamus, et explanationem ejus invenire non possumus, dum dubitamus, dum quærimus, subito nobis quasi super montes altissima dogmata videtur adscendere : deinde quasi super colles apparens nobis, illuminat mentem; ut infundat sensibus, quod invenire posse difficile videbatur? Ergo quasi ex absente fit præsens Verbum in cordibus nostris. Et rursum cum aliquid nobis subobscurum est, tamquam subducitur Verbum, et tamquam absentis adventum desideramus : et iterum apparens ostendit se nobis, tamquam præsens sit nobis in iis quæ requirimus, cognoscendis. Salit ergo in uniuscujusque corde frequenter : transilit et exit, et revertitur, si sequaris, si requiras, si tibi fidelium gratia, disceptatione doctorum Verbum quod exierat atque transierat, postules resuscitari; sicut illa quæ quæsivit et invenit, quæ dixit : *Frater meus transivit : anima mea exivit in verbo ejus.*

10. Ergo et si super montes salit, sequere : et si super colles, sequere. Reperiuntur enim in montibus et in collibus venatores Domini, qui investigant eos qui capiuntur ad vitam. Sic enim dixit per Hieremiam Deus : *Ecce mitto multos piscatores, et multos venatores, et venabuntur eos super omnem montem, et super omnem collem.* Ibi ergo populus Dei quæratur, et inveniatur in Petri et in Pauli doctrina, gratia, disciplina; ut non in convalle sint, ubi fletus : sed in montibus, a quibus unumquemque Christus illuminat. Et cum Petrum legimus, Christus illuminat. Et cum Paulum legimus, Christus illuminat. Curavit Paulus, Christus illuminavit; quoniam invocato Domini Jesu nomine, resurrexit, cujus sanatus est munere. Suscitavit mortuam Petrus, Christus illuminavit; et ideo ait : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.*

11. Nos igitur qui montes esse non possumus, stemus in montibus vel in collibus; ut cum miserit piscatores suos Dominus, et venatores, ut venentur eos qui super omnem montem sunt, vel super omnem collem, id est, in Legis et prophetarum præceptis, et novi et veteris Testamenti cognitione omnem habentes conversationem, inveniant nos paratos, et velut bonas colligant spicas, opportuno missi messores tempore; quia si quis extra montem aut collem fuerit repertus, colligi velut bona spica non poterit ab iis, qui (ut comparationis faciamus alterius mentionem) triticum a paleis separare mittentur. Plurimarum igitur operationum solertes ministros Dominus habet. Iidem piscatores, iidem etiam venatores sunt, atque messores.

12. Si in tempore messis, quo diriguntur isti, meriti maturus exspectes, salientem in montibus poteris intueri, et videbis Dominum Jesum similem capreolo, aut hinnulo cervorum super montes Bethel. Salit enim super Ecclesiam, quæ est domus panis; eo quod fidelium corda confirmet. Merito sicut capreola; quia caprea in altis pascitur. Dorcas dicitur a videndo. Dorcadion enim visus acutioris est. Quid acutius Christo, qui Patrem videt, quem videt nemo? Aut si quis vidit in Christo, ipse Filius revelavit. Merito sicut hinnulus cervorum : hinnulus quasi filius, cui paternæ inoleverit vis naturæ : ut eum occulta non lateant, serpentes fugiant, venena non lædant. Denique eductus de latibulis suis serpens, qui producebatur ex homine, dicebat : *Quid venisti ante tempus torquere nos?*

13. Spectemus ergo salientem hunc hinnulum, ut non possimus timere serpentem. Non timebat David. Denique de his dicebat serpentibus : *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum; quia speravi in sermonibus tuis.* Quasi bonus cervus, qui bibisset de fontibus aquarum, nequaquam humanorum serpentium spiras, et maledicorum venena metuebat. Coluber illi non erat noxa, sed præda. Cibus erat serpentini virus alloquii, et cibus laudis de quo dicebat : *Deus, laudem meam ne tacueris; quoniam os peccatoris, et os dolosi super me apertum est.* Saginabatur venenatorum sermonibus. Illi sibila obtrectationum ora tollebant, et sermonibus odii circumdabant innocentem. Bonus cervus

inter multos colubros positus non timebat, cervus amicitiæ, et pullus gratiarum. Simulabant caritatem, fundebant obtrectationem: *Ego autem*, inquit, *orabam*. Bonus cervus in medio viperarum innocuus pascebatur. Illi trisulcis ora linguis micabant*: hunc autem sancta pascebat oratio, immo cibum obtrectantibus offerebat. Respondit obtrectantibus sibi verbum; verbum enim cibus est. Denique *non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo Dei. Viderunt me*, inquit, *et moverunt capita sua*. Maledicebant, ego autem benedicebam. Maledicebant qui obtrectabant: benedicebam, qui verbum Domini prædicabam.

14. Quam bonum est ferre convicium, et convicium non referre? Deum præsulem adquirit, qui convicianti nescit irasci. Denique quanta patientiæ gratia dicentis: *Maledicent ipsi, et tu benedices?* Beatus qui maledicta non sentit. Beatus quem maledicta non permovent. Non enim potest maledicto moveri, qui maledicta hominum divinæ munere benedictionis excludit. Non potest sentire maledictum, qui habet verbum: et non potest referre maledictum, cui in ore semper est verbum.

15. Sed est etiam bonus serpens, quem iste cervus non lædat. *Estote*, inquit, *astuti sicut serpentes*. Et: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto: ita exaltari oportet Filium hominis*. In serpente æreo figuratus est meus serpens. In ligno illo exaltatus est meus serpens. Serpens bonus, bonus serpens, qui de ore suo remedia, non venena fundebat. Potest non timere serpentes, qui hunc novit adorare serpentem. De hoc serpente dicit illa quæ diligit: *Ecce hic post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, eminens super retia. Respondet consobrinus meus et dicit mihi: Surge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea; quia ecce hyems præteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra*. Serpens profecto est, qui decursa hyeme, amictu corporis se volebat exuere, ut specioso decore vernaret. Idem ergo est cervus et serpens. Cervus habens cornua Legis et gratiæ (cornua ejus duo sunt Testamenta) velox gressu, impiger incessu, qui totum facile orbem percurrat uno momento, ubique celebrabilis. Serpens quoque bonus, cujus priora dente Legis non mordeant, posteriora non vulnerent Evangelii lenitate. Caput defendit a vulnere, qui Legem venit non solvere, sed tueri ab interpretationibus perfidorum. Caudam in flagella diffundit liberam, cupiens adversarios magis flagellare, quam perdere. Bonus coluber in gremium dilectæ, atque in ipsum intimæ sinum mentis facilis illabitur, et adtactu nullo implicans ignem ossibus, præcordia ipsa depascitur*.

16. Pulcre lectum est hodie: *Ecce ego mitto vos sicut agnos in medio luporum*. Celebramus enim diem sanctorum** quo revelata sunt populis corpora sanctorum martyrum, qui velut boni serpentes, depositis carnis exuviis, tentationum hyemalium rigore superato, et Spiritus sancti renovati gratia, æstiva mundo luce fulserunt, missi vere, ut agni, in medio luporum. Lupi sunt enim persecutores, lupi sunt hæretici omnes: docere nesciunt, ululare consueverunt.

17. Sed nemo moveatur, si in medio luporum mittitur. Beneficio Christi et lupus ipse mutatus est. Benjamin lupus rapax apostolus Paulus factus est, non jam insidiator ovilium Christi, sed defensor et custos. Cum hoc lupo versari libet: per hunc lupum, factum est ut simus tuti in medio luporum. Nemo jam

* Videtur hoc loco Ambrosius noster adludere ad versum illum e lib. 3 Georg. de serpente:

Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis.

Sed supra etiam manifesto reddit alium istum ex eodem libro:

Tollentemque minas, et sibila colla tumentem.

Micare autem idem est ac producere et reducere, sumta metaphora ex quodam ludi genere, quod extensis et contractis digitis exercebant.

* *Ille inter vestes et levia pectora lapsus*
Volvitur adtactu nullo, fallitque furentem.
Virg. Æneid. 7.

Ubi *adtactu nullo* idem sonat, ac sensim sine sensu. Neque vero minus exprimit Ambrosius quod, quatuor versibus interjectis, legitur:

Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem.

** Hunc sermonem pronuntiatum esse patet in sacro SS. Gervasii et Prothasii martyrum.

veretur lupos, cum his pascimur, sicut scriptum est : *Tunc lupi et agni simul pascentur.*

18. Sed jam consideremus quid sit quod ait Propheta : *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque; quia in judiciis tuis supersperavi.* Viderat Ecclesia vel anima justi salientem sicut hinnulum super montes, repente proximum adspiciens post parietem domus suæ, prospicientem per fenestras, eminentem super retia, exsultat et gaudet; quia etiam ipsa amatur a Sponso : qui tamquam et ipse vulneratus caritatis decore, dilectæ primo cum abesset, ad oscula rogatus adfuerit (rogatur enim cum dicitur : *Osculetur me ab osculo oris sui*) deinde preces Sponsæ blanditiasque non spreverit, dilecta sibi ubera prædicantis, atque in interiora domus eam benignus induxerit; denique tamquam lascivienti ludens amore, quia velit pertentare sensus amantis, sæpe egressus ut quæreretur a Sponsa, sæpe regressus ut invitaretur ad oscula, adstiterit post parietem, prospexerit per fenestras, eminens super retia; ut non totus abesset, nec quasi totus intraret, et ipse ad se Sponsam vocaret, ut veniendi ad se invicem fierent gratiora commercia, amorisque vim mutuis adolerent* sermonibus : *Exsurge,* inquit, *veni proxima mea, formosa mea, columba mea.*

19. Et tu si habeas fundatum parietem, non illum medium qui domus unius separet membra, sed ædificatum supra fundamentum apostolorum et prophetarum; ut compaginata ejus structura crescat in templum, nec disterminet ejus interna, sed muniat : si habeas ergo in te ædificationem Dei, et ad orientem pateant semper fenestræ tuæ; venit Verbum, stat post tuum parietem (*oculi* enim *Domini super justos*) prospicit per fenestras tuas.

20. Quæ sunt fenestræ istæ? Legimus fenestras, de quibus dicit Hieremias : *Intravit mors per fenestras,* per quas intravit avaritia, intravit libido. Oculus tuus fenestra est, intravit mors per oculum tuum. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, intravit mors per oculum tuum. Si videris possessionem viduæ vel minoris, et concupieris invadere, indefensam putans ætatem esse, vel sexum (sed non sunt indefensi, quos Dominus vult esse defensos) intravit mors per fenestram. Si videris decorem mulieris, aut thesauros miseris, et tuas excitaveris cupiditates, intravit mors per fenestram. Sicut ergo per hæc intrat mors, intrat et vita. Si decorem puellæ adspiciens sacræ*, venereris Dominum Jesum, quod in teneris annis venerit ætas senectutis, vita immaculata : et ipse filiam tuam offeras, ut pio consecretur velamine : si possessionem minoris non tamquam sollicitus invasor adspicias, sed quasi parens sedulus religioso tuearis affectu; per has fenestras prospicit Christus, ut vocet Sponsam, *eminens super retia.*

21. Bene *eminens,* quia solus est quem retia non involverint peccatorum. Omnes intra retia erant, immo adhuc intra retia sumus; quia nemo sine peccato, nisi solus Jesus, quem non cognoscentem peccatum, peccatum pro nobis fecit Pater. Etenim tradidit eum laqueis, tradidit eum retibus, mittens eum non in peccato, in quo erant omnes homines, sed in similitudine carnis peccati; ut de peccato damnaret peccatum in carne. Peccatum erat caro secundum illud, quia hæreditario erat damnata maledicto. Peccatum erat illecebra et ministra peccati. Venit Dominus Jesus, et in carne peccato obnoxia** militiam virtutis exercuit. Facta sunt membra nostra jam non arma libidinis, sed arma virtutis. Namque ubi erant incentiva libidinis, ibi nunc sunt domicilia castitatis. Hic ergo venit ad laqueos, sed voluntarius : venit ad retia, sed securus.

* *Adolerent*, id est, magis incenderent, sive augerent.

* Puellam sacram vocat, eam quæ voto publice emisso castitatem profitebatur. Illa enim a parentibus solebat offerri, ut ab Episcopo sacrum capitis velamen, tamquam professionis suæ insigne acciperet. Aliquando tamen invitis etiam parentibus solemne illud castitatis votum nuncupabat.

** S. Doctor id tantum hoc loco significat, Christi carnem ejusdem ac nostram, quæ peccato obnoxia est, naturæ.

22. Plena erant omnia laqueis, referta retibus. Audi dicentem: *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.* Et in libro Sapientiæ Sirach moneris, ut cognoscas quia in medio laqueorum ambulas. Quot vitia, tot retia: quot peccata, tot laquei: hæreditarii jam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Jesus, ut Adam solveret: venit liberare quod perierat. Omnes retibus tenebamur, nullus alium eruere poterat, cum se ipsum non posset exuere. Talis ergo necessarius fuit, quem vincula generationis humanæ delictis obnoxia non tenerent, non cepisset avaritia, non ligasset dolus. Is solus erat Jesus, qui cum hujus carnis se circumdedisset vinculis, captus non erat, non erat alligatus: sed dirumpens ea atque dissolvens, ad se magis vocavit Ecclesiam, prospiciens per laqueos, eminens super retia; ut et ipsa disceret vinculis non teneri. Denique eo usque non longe a vinculis fuit, ut pro nobis subiret et mortem: sed tamen non servus mortis effectus, sed liber inter mortuos; liber enim erat, qui solvendæ mortis potestatem habebat. Denique ipse te doceat, qui ait: *Solvite hoc templum, et in triduo resuscitabo illud.*

23. Audiamus itaque quid dicat: *Exsurge, veni proxima mea,* hoc est, surge a mortuis, exsurge a vinculis, quibus circumdata tenebaris. *Exsurge;* quia ego resurrexi tibi: solve vinculum iniquitatis; quia ego jam solvi tibi. *Veni;* quia jam retia soluta sunt. Virgo peperit, puer natus ex Virgine est. Nihil debet muliebri hæreditati: quasi filius mulieris non tenetur. Cerne medium parietem maceriæ jam solutum, qui interiorum affectuum concordiam dividebat, et in diversum excitabat dissensiones corporalium passionum. Veni ergo secura, cupio videre faciem tuam, et audire vocem tuam: veni, ut jam me non per retia videas, sed facie ad faciem vultibus amatoris dilecta potiaris. Ethice ista decursa sint. Mystica autem illa, si possumus, vel linea intueamur extrema*.

24. Sedebat intra domum Sponsa, devota Domino, intra parietem Legis et prophetarum, spiritalium lapidum exædificatione fundatum, qui claudebat atque vallabat domum regiam, plenam jucunditatis atque lætitiæ. Mirabatur thesauros regios, et intuebatur sollicite, cupiens sapientiam, quæ has sibi divitias demonstraret, adsciscere. In secreto erat, sed secreti ipsius interpretem requirebat. Venit Dominus Jesus saliens super montes. Nobis sero videbatur venire, sed ille properabat. Saliebat denique et transiliebat; ut Judæorum corporalia et saxosa dogmata transiliret. Adstitit post parietem domus, quæ erat in veteri Testamento, prospiciens per Legis fenestram, per prophetarum cavernas. Nondum erant domus illius aperta vestibula: nondum claves scientiæ portarum claustra patefecerant, quibus Legis claudebantur interna. De superiore tamen hoc est, spiritali parte prospectans, Ecclesiam vocat; ut per Legem et prophetas Evangelii vertice sublimis adsurgens, retia Judaicæ interpretationis et nodos intrepido calcet vestigio. Ideoque *proxima* vocatur, ut adhæreat Christo, mundana non quærat: ideo *formosa,* ut speciosos evangelizantium pedes proferat: ideo *columba*, ut spiritalia petat, terrestria derelinquat.

25. *Ecce,* inquit, *hyems præteriit: imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra.* Ante adventum Christi hyems erat: venit Christus, fecit æstatem. Tunc omnia erant florum indiga, nuda virtutum: passus est Christus, et omnia cœperunt novæ gratiæ fœcundari germinibus. Imber abiit luxuriæ profluentis, et nubila terris orta flagitiis, æstiva jam puræ conscientiæ serenitate laxantur. Ideo non evadunt, quorum fuga hyeme fit; quia non sequuntur Domini passionem, non tollunt crucem suam, et Christum sequuntur. Imber impedit flores: at nunc flores videntur in terra. Boni flores apostoli, qui diversorum

* *Extrema linea*, id est, eminus seu e remotiori loco. Nam quod in quaque re postremum est, extremum dicitur. Est autem proverbialis locutio a circo, ubi varii gradus et spatia lineis distinguebantur, translata.

scriptorum atque operum suorum fuderunt odorem.

26. *Tempus secandi advenit*; quoniam matura in horreis frumenta conduntur: et qui metit, mercedem accipit. *Vox turturis audita est*; quia invenit sibi nidum, Ecclesia enim domus est castitatis. Ficus quæ propter infœcunditatem jubebatur excidi, fructus jam ferre cœpit. Vinea translata ex Ægypto, jam non maceriis destructa depositis, incursatur a bestiis, nec informis sentibus; sed odora jam floribus, quæ solebat facere spinas, fructu curvescit uvarum.

27. Merito igitur sanctus David pascha Domini celebrans, et ferventi spiritu tempora ingressus æstiva, qui in verbo Dei fructus varios colligebat, hyemis adversa declinans ait: *Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis usquequaque; quia in judiciis tuis supersperavi.* Quantus labor est, ut verbum percipias? Quantum iterum periculum si amittas? Et ideo tibi dicitur: *Noli negligere gratiam quæ in te est. Excole diligenter quasi bonus agricola, campum tuum; ut pascantur agni tui, et sata tua floreant.* Non auferatur ex ore tuo verbum; ne forte factis verba non congruant, et deforment iniquitatis opera magisterium disciplinæ. Tollitur ex ore verbum, cum dicitur peccatori: *Quare tu enarras justitias meas?* ET IPSA obmutescit facundia, si ægra sit conscientia. Veniunt aves cœli; etiam ipsæ tollunt verbum ex ore tuo, quæ tollunt verbi semen e saxo; ne fructum adferat.

28. Nunc consideremus, utrum etiam ex corde possit auferri verbum veritatis. Radicatum enim verbum atque depressum, et infixum mentibus nostris difficile auferri potest. Denique dictum est a Domino: *Quare tu enarras justitias meas?* Non dixit: Quare cogitasti justitias meas? *Et adsumis testamentum meum per os tuum?* Non dixit: Per cor tuum. Sermo cohibetur indigni animi, non obstruitur pœnitentia: insolentiam prohibet, non excludit correctionem. Cavendum tamen est ne et ipsa interius corda turbentur, et offundat tenebras malitia; ut cor vanis cogitationibus obcæcatum lucem veritatis amittat, fulgoremque verbi capere non possit. Si igitur David orat, ne auferatur ex ore suo verbum, et si auferatur, non usquequaque, id est, non penitus auferatur: quis tantus est, qui in potestate sua gratiam disputationis esse commemoret; præsertim si vita redarguat, quod doctrina præsumat, et judicio Dei damnanda committat? Is enim qui in judiciis Dei sperat, servare potest verbum veritatis; quia dum veretur pœnam, custodit gratiam.

29. Ideoque ait: *Et custodiam legem tuam semper, in æternum, et in sæculum sæculi.* Duo dixit, cum unum satis esse posset, si unum significare voluisset. Sed quia non solum in præsenti vitæ hujus tempore, sed etiam in futuro post hujus vitæ curriculum custodienda lex promittitur; ideo arbitror quia et secundum eos qui exemplari et umbræ serviunt cœlestium, et secundum eos qui in cœlestibus siti secundum veram Legem cultus Deo deferunt, pollicetur sibi esse vivendum; ut et hic et ibi legem custodiat. Hic in exemplari, in speculo, in ænigmate: illic in ipsa facie veritatis.

30. Possumus et illud intelligere; quia δια παντος non solum id significat quod dicitur *semper*, sed etiam id quod *per omnia*; quia ille per omnia Legem custodit, qui cum sit eruditus in Lege, sub Lege natus, et supra Legem devotionis suæ gradum promovens, liberatur a Lege (Christus enim nos redemit a maledicto Legis); non sine lege Dei, sed in lege factus est Christi: aut certe si per omnia Legem custodiamus, si legitimam pueritiæ atque adolescentiæ disciplinam, juventutis conversationem, senectutis maturitatem, tramitemque singulis præscriptum ætatibus nequaquam vitæ nostræ usus excedat. Similiter etiam animæ nostræ quædam esse videntur ætates, per quas percurrit et transit; ut possit dicere: *Cursum consummavi.* Denique animæ ætas est illa, de qua dicitur: *Et ætas senectutis vita immaculata.* Per omnia ergo Legem custodit, qui et in his corporis nostri ætatibus, et in illis animæ nostræ processibus non deviarit a Lege.

31. *Et ingrediebar in latitudine; quia testimonia tua exquisivi.* Qui secundum mandata angustam et arctam graditur viam, ambulat in latitudine. Unde legimus : *In tribulatione dilatasti mihi.* Et alibi : *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine.* Sapiens enim in cordis sui ambulat innocentia, et de ejus fonte superfluunt aquæ super ejus plateas, qui mentem suam non intra corporalia et terrena concludit; sed dirigit ad cœlestia, ut conversatio ejus in cœlo sit. Audi nullas angustias sentientem : *Pressuram*, inquit, *patimur : sed non angustamur.* Et quomodo coangustari poterat, cujus os semper patebat; ne credentes coartarentur? Ipse exponat quid sit ingredi in latitudine. Dicit enim : *Quia etsi corpus angustatum est, cor nostrum dilatatum est. Non angustamini in nobis : coartamini autem in visceribus vestris.*

32. Coangustari in Paulo non poterant, in quo erat altitudo sapientiæ, et fidei latitudo. Quomodo enim poterant coartari in eo, qui erat vas electionis æternæ? sed coartabantur in semetipsis; quia improbus in se ipso coartatur, malitiæ suæ laqueis strangulatus. Constitue mihi avarum, villarum quotidie terminos proferentem, excludentem vicinos; utrum is tibi dilatari, non coangustari videtur, quem terra ipsa non capit? Quantacumque spatia domus suæ porrexerit, clauditur angustis opinionis suæ finibus, cui quod habet non est satis. Sed non talis est, qui potest dicere : *Et ingrediebar in latitudine.* Addidit etiam causam : *Quia testimonia*, inquit, *tua exquisivi.*

33. *Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar.* Grate convenit ista vox martyri, qui vocatus ad sacrilegium, exprobrantibus sibi regibus crucifixum Jesum, non erubescebat : sed magis gloriabatur in cruce Christi, et illam mundi salutem esse testimoniis cœlestibus adstruebat. Hos vocat Christus in Sponsa dicens in Canticis canticorum : *Et veni tu columba mea, in tegumento petræ, juxta præmunitionem*; hoc est, veni juxta Evangelium. Propugnacula fidei tuæ gesta sunt Christi : muri tui subsidia verba sunt Domini : passio Dominici corporis tua virtus est. *Ostende mihi faciem tuam, et insinua vocem tuam; quia vox tua suavis est, et facies tua pulcra.* Suavis est vox; quia ore confessio fit ad salutem : et decora facies, quæ non erubescit Auctorem, non confunditur Redemtorem. Ostendit ergo faciem suam, signaculum crucis præferens : et insinuat vocem suam, auctoritatem prædicationis adsumens. In tegumento enim corporis Christi, quo redemta est a peccato, munimentum gratiæ spiritalis invenit; ut salutaria sibi et sentiat et loquatur. Suavis ergo vox quæ in divinis testimoniis loquebatur : decora facies, quæ in conspectu regum non confundebatur.

34. Possumus et illos reges intelligere, quibus dicitur a Petro : *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in adoptionem.* Sunt enim reges qui offerunt in Hierusalem sapientiæ suæ munera, quibus data est gratia verbum loqui, et quadam potestate regali flectere populos, et animas mulcere sanctorum : non erubescentes in eo; quia nihil alienum ab honestate loquerentur, quos nemo redarguat et repellat, quasi quia non sint digni, quos idoneos Christus ministros novi fecerit Testamenti, et jam in illo non erubescentes; eo quod non metuerent ne confunderentur disceptantium contraria adsertione superati. Rex igitur est qui non erubescat, ne in actu reprehendatur, redarguatur in sermonibus; eo quod et vita debeat esse fundatus et verbo. Itaque quamvis perfectus ita esset Propheta, ut non erubesceret in conspectu regum; tamen meditabatur in præceptis Dei omni vitæ suæ tempore, et opera sua elevabat, nihil agens quod terrenis cupiditatibus adhæreret.

35. Ideoque ait : *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi nimis. Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi nimis : et exercebar in justificationibus tuis.* Pulcherrimus ordo iste, ut primo meditemur, et eorum præceptorum quæ diligimus, sit nobis adsueta meditatio. Meditatione enim mandatorum

cœlestium operis boni usus inolescit. Nam sicut meditationi verborum finis memoria est, ut quæ meditamur verba teneamus : sic meditationis præceptorum cœlestium intentio vel finis operatio est, actusque directus ad implenda præcepta divina, quæ nisi quis diligat, implere non poterit : nec solum diligat, sed etiam *nimis* diligat.

36. Ideo prius posuit : *Et meditabar in præceptis tuis, quæ dilexi nimis.* Et subjecit : *Et levavi manus meas ad præcepta tua, quæ dilexi nimis.* Post meditationem etenim bonum est levare actus nostros ad præcepta Dei, atque id facere cum caritate, cum gaudio; ut non ex necessitate sit bonum nostrum, non cum mœrore atque mœstitia, sed voluntarium; quia servus invitus facit, amicus voluntarius. Nos autem studeamus ut dicatur nobis : *Jam non dicam vos servos, sed amicos;* quia quasi amici mandatum Dei ex voluntate fecistis. Qui autem meditatur et diligit, et actus suos levat, ut faciat quæ placeant Deo; is debet non negligere, nec transcurrere mandata divina : sed exerceri in his, immorari plurimum, justificationes Dei crebro revolvens sollicitæ mentis affectu.

SERMO SEPTIMUS.

7. Zain.

1. LITTERA secundum Hebræos *Zain* significat latine, *duc te :* alibi significat, *huc.* Quid sibi velit ista interpretatio non satis liquet; nisi forte ut unusquisque se regat, et ipse sui ductor sit. Vel *huc*, id est, quo litteræ hujus versiculi vocant, dirigat iter. Meritoque in primo statim versu requiem suam postulat; quia ipse litteræ septimus numerus est quietis. Quæ autem major requies, quam ut in verbo Dei requiescat, atque ejus se gratia et consolatione demulceat.

2. *Memento*, inquit, *Domine, verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti.* Verbum Dei dejectos nos atque depressos ad cœlestem gratiam provocavit; ut desideremus æternitatem, despiciamus præsentia, temporalium incuriosi futura et invisibilia requiramus. Vocat igitur nos ad se Dei Verbum, sicut habes scriptum : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Ideoque sequamur vocantem Dominum Jesum; ut a sæcularibus ad perpetua transeamus, nosque ipsos regere noverimus.

3. Ergo David, quoniam sæpe responsis erat invitatus cœlestibus, quibus remunerationem fidei meritorumque speraret fore, sicut habes scriptum, dicente Deo per Nathan prophetam : *Accepi te de ovili ex uno grege; ut sis in principem in populum meum Israel; et eram tecum in omnibus quibus ingrediebaris; et exterminavi omnes inimicos tuos a facie tua.* Et infra : *Et requiem tibi dabo ab omnibus inimicis tuis.* Quo responso accepto, ait David : *Quid sum ego, Domine Deus meus, et quæ domus mea; quoniam dilexisti me in his, et memorata sunt minima in conspectu tuo, Domine, et locutus es pro domo servi tui in longinquo?* Et infra ait : *Et nunc, Domine meus, Domine, tu es Deus, et verba tua sunt vera, et locutus es pro servo tuo bona hæc : et nunc incipe benedicere domum servi tui, ut sim in æternum in conspectu tuo; quoniam tu, Domine meus, Domine, locutus es, a benedictione tua benedicetur domus servi tui in æternum :* hoc igitur responso et aliis vocatus David, sperare non desinit, et propheticæ fidei auctoritate convenit Dominum; ut meminerit promissorum suorum, quorum immemor esse non soleat. Sanctis enim quæcumque spoponderit, implere consuevit, nostrarum immemor iniquitatum, suarum non immemor sponsionum. Denique scriptum est : *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas..... et memor non ero : tu autem memor esto et judicemur.* Vult oblivisci quæcumque minitatus fuerit peccatoribus, si vias aliquando convertant : vult etiam conveniri, ut si quis proposita secutus virtutibus præmia, bene certaverit, fructum remunerationis exspectet; quin etiam exigat, sicut habes scriptum : *Certamen bonum certavi, cursum consummavi : reposita est mihi corona justitiæ.* Non est enim arrogans usurpatio, sed fidelis; quia verum Deum non posse

fallere confitetur. Ideoque admonet et David dicens, ut meminerit Dominus verbi sui; quo nos ad sperandum provocat; ut terrenis renuntiemus, inhæreamus cœlestibus.

4. Dicit ergo David : Certamen certatus sum, bravium peto verbi tui, quod promisisti mihi : memor esto promissorum tuorum, quæ spopondisti servo tuo. Non usurpatorie speravi, quæ ut sperarem, ipse fecisti. Servus sum, exspecto alimentum a Domino : miles sum, exigo ab imperatore stipendium : vocatus sum, postulo ab invitante promissum. Verecunde autem auctoritatem suæ fidei temperavit, dicendo se servum; quia *Oculi servorum in manibus dominorum suorum*. Hæc ex persona David propria bene promta sunt.

5. Cæterum si quis informationem cujusque hominis considerat, potest levitis communia promissa librare, sicut habes : *Date Levi viros ejus, date Levi manifestos ejus*. Potest etiam populi credentis electis alloquium istud aptari : cui per typum Joseph, primo in typo ejus nominis, deinde per tribum in primæ electionis hæredes transfusa est divina promissio, dicente Moyse : *Primogenitus tauri decus ejus : cornua unicornui cornua ejus : in ipsis gentes ventilabit simul usque ad summitatem terræ*. Unicum enim Verbum Dei hoc prophetatur oraculo, toto per gentes orbe fundendum. Hoc ergo surrecturæ Ecclesiæ promissum David verecundus sui, impatiens vero communis profectus morantis, exigere videtur.

6. Et addidit. *Hæc me consolata est in humilitate mea; quoniam verbum tuum vivificavit me*. Hæc est spes, hæc quæ verbo tuo obvenit mihi, consolata est me, ut tolerarem acerba præsentium. Dum facit Paulus contra nomen, non habet spei consolationem : dum patitur pro nomine, haurit spem de consolatione. Et fidelis factus quomodo nos consoletur, accipe : *Quis nos separabit*, inquit, *a dilectione Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est : Quia propter te morti tradimur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis*. Et qua ratione illa patienter tolerari possint, addidit : *Sed in his omnibus superamus propter eum, qui nos dilexit*. Ergo si quis vult adversa superare, si est persecutio, si est periculum, si mors, si ægritudo gravis, si incursus latronum, si facultatum proscriptio, si quidquid eorum quæ putantur in isto adversa sæculo, facile superantur, si sit spes quæ consoletur. Nam etsi illa acciderint, tamen gravia esse non possunt dicenti : *Existimo enim quod indignæ sint passiones hujus temporis ad futuram gloriam*. Quisquis enim meliora sperat, numquam levioribus frangitur.

7. In tempore igitur humilitatis nostræ spes consolatoria est, quæ non confundit : tempus autem tentationum, tempus humilitatis animæ nostræ arbitror. Humiliatur enim anima nostra, dum traditur tentatori, duris examinanda laboribus; ut luctetur et certet, congressum contrariæ experiens potestatis : sed in his tentationibus vivificatur alloquio Dei. Hæc est enim animæ nostræ vitalis substantia, qua alitur, et pascitur, et gubernatur. Nec quidquam aliud est quod vivere faciat rationabilem animam, quam alloquium Dei. Sicut enim augetur sermo Dei in anima nostra, dum suscipitur, dum intelligitur, dum comprehenditur; ita etiam vita ejus augetur : et quemadmodum e contrario alloquium Dei deficit in anima nostra, ita et incurrit ejus vita defectum. Itaque ut connexio ista animæ et corporis nostri spiritu vitali animatur, atque alitur, et tenetur : ita verbo Dei et spiritali gratia anima nostra vivificatur. Unde omni genere studere debemus, ut reliqua omnia posthabentes, congregemus nobis alloquia Dei, et congeramus in principale nostrum *, in sensus, in sollicitudines, considerationes, actusque nostros; ut alloquiis Scripturarum facta nostra conveniant, nec a serie præceptorum cœlestium actus nostri discordare videantur, quo possimus et nos dicere : *Quoniam eloquium tuum vivificavit nos*.

* Id est animam partemque nostram spiritalem, de qua proxime ante dixerat : et eo verbo sæpius utitur S. Præsul eodem sensu.

8. Tertius versus est : *Superbi inique agebant nimis : a lege autem tua non declinavi.* Maximum peccatum in homine superbia est; quando quidem inde manavit nostri origo delicti. Hoc telo nos primum diabolus vulneravit, et perculit. Nam nisi homo serpentis persuasione deceptus sicut Deus esse voluisset, et verum falsumque cognoscere, quod penitus discernere humana fragilitate non poterat; ideoque quod sequeretur acceperat, ne temeraria usurpatione de illa paradisi felicitate decideret : nisi, inquam, homo suis non contentus finibus interdicta temerasset, numquam feralis culpæ ad nos transisset hæreditas. Et quid de homine dicam? Ipse diabolus per superbiam naturæ suæ amisit gratiam. Denique dum dicit: *Ponam thronum meum super nubes...et ero similis Altissimo;* consortiis excidit Angelorum : cujus criminis digna mercede damnatus, hominem sibi participem requisivit, in quem consortium suæ transfunderet offensæ.

9. Quid igitur hoc peccato potest esse deterius, quod a Dei cœpit injuria? Ideoque Scriptura dicit : *Dominus superbis resistit.* Tamquam suæ contumeliæ propulsator, veluti quoddam suscepit adversus superbiam speciale certamen; tamquam dicat : Meus iste adversarius est, qui me lacessit, mihi debetur ista congressio. Unde et Apostolus multiplicis culpæ materiam esse superbiam declaravit, dicens de hæretico : *Quia ei quæ secundum pietatem est, doctrinæ non adquiescit : superbit nihil sciens, sed languescens circa quæstiones et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, sacrilegia, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et a veritate alienorum, existimantium quæstum esse pietatem.* Quantorum itaque expressit causam esse delictorum superbiam? Unde David commendare volens devotionem suam nulla superborum iniquitate adtentatam, ait : *Superbi inique agebant nimis.* Non solum iniquitatem agentium, sed etiam nimiam iniquitatem pariter declaravit, quæ conveniret superbis : quorum ne aliquo tentaretur contagio, audi alibi dicentem : *Superbo oculo, et insatiabili corde, cum hoc non edebam.*

10. Itaque quoniam quanta vis mali in superbia esset, expresserat; quemadmodum vinceretur debuit nos docere: meritoque quasi bonus doctor demonstrat remedium, qui exaggeravit venenum. Audi ergo quomodo excludas virus superbiæ : *A Lege,* inquit, *tua non declinavi.* Lex igitur Dei sola potest superbiæ virus hebetare, quæ informavit virum devotioni deditum, quali se regere debeat cautione. Multi enim non solum alieni a fide, sed etiam qui videntur non mediocria Scripturarum præcepta gustasse, tentari solent prosperis superborum processibus : videntes eos qui prævaricantur legem, impietatis arbitros, arrogantes, contemptores fidelium, extollentes se adversus eos qui humiliant cor suum secundum timorem Dei et præcepta cœlestia, abundare in hoc sæculo divitiis, præconio, honoribus, potestatibus; eisque quo graviora commiserint, eo adfluentiores successus commodorum sæcularium secundare : contra autem justos viros plerumque laborare inopia, amissionibus filiorum, sterilitatibus conjugum; quo exagitati atque turbati, sensum mentis inclinent, ut putent Dei in hoc quodammodo errare judicium : non tenentes caput veritatis, quo evidentissime comprehenditur non in hoc sæculo, sed in futuro repositam nostrorum remunerationem esse meritorum.

11. Sed paucorum est istud advertere. Denique in principiis etiam David ipse tentatus est; sicut habes scriptum : *Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias, et dixi : Numquid sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die?* Ita igitur et nostrum unusquisque, qui perfecti non sumus, hæc videns dicit : Ubi est providentia Dei, ubi justitia? Superbus iste abundat, arrogans iste locupletatur, impius iste beatus et potens est : justus autem ille, vides quemadmodum jacet dejectus atque defectus, quemadmodum ipso victu indiget : afficitur contumeliis ab isto impio ab isto insolente con-

culcatur, excluditur? Non mediocris utique ista tentatio est, nisi ad ea quæ sunt ventura prospicias, nisi præceptis plenius cœlestibus instruaris.

12. Denique et David putabat se ante hæc cognoscere, sed nesciebat; et ideo anxius fluctuanti animo laborabat. Unde ait: *Et æstimabam me scire: hoc labor est ante me, donec ingrediar in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis.* In quibus per id quod se extulerunt superbi, vidit prophetico spiritu dejectiores fore, et ait: *Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, et exterminati sunt propter iniquitatem suam, sicut somnium exsurgentis?* Cognovit igitur impiorum successus in hoc sæculo somnii esse similes, non veritatis quorum emolumenta tamdiu videntur esse, dum dormiunt. Ubi edormierint somnium suum qui videbantur sibi potare, jam sitiunt: qui epulabantur, esuriunt, nihil solidum ex isto somnio perfectumque referentes. Et bene somnium dormiunt sæculares viri, qui licet sæculo vigilent, Deo dormiunt, de quibus bene sanctus Job, qui eorum ante adfluentiam mirabatur, ait: *Quia sicut paleæ jactantur a vento, et sicut pulvis turbine dissipantur... moriuntur autem cum amaritudine animæ suæ, nihil manducantes, nihilque boni habentes.* Justus autem habens bonæ fiduciam conscientiæ, in suis magis novissimis gratulatur, et se vitæ hujus exitu a laboribus intelligit liberari, mercedemque boni operis et factorum requirit dicens: *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex; non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus.*

13. Sed hoc ille ait, qui poterat dicere: *A lege autem tua non declinavi;* in quo non solum boni operis elucet gratia, sed etiam intimæ puritas conscientiæ. Lex enim non solum agendi munus informat: verumetiam secretæ emundat mentis affectum. Non enim solum in operibus, sed etiam in ipsis occultis secundum legem Domino militamus; quia Lex dicit: *Non fiat verbum injustitia occulta in corde tuo;* ut non solum nihil opere factisque delinquas, cum superbos videris gloriari, nec sermone labaris: sed ne in corde quidem intimo, dum de Dei judicio disceptas, contrahas iniquitatis offensam: quæ quo putatur occultior, eo frequentior esse consuevit; quia tuto putat unusquisque quod hujusmodi disceptationes, velut septus visceribus suis, conscientiæ suæ credat; cum ipse sui accusator in die judicii sit futurus; quia revelantur cordis abscondita, testimonium perhibente conscientia accusationibus nostris.

14. Cujusmodi igitur sit propositum viri sancti, hoc evidentius loco exponitur. Primum enim memor esse debet promissorum cœlestium: secundo quæ viventibus merces statuta debetur. Deinde aliud propositum viri sancti est, ut etiamsi in periculis et adversis positus sit, spe tamen quam hausit ex serie Scripturarum, se debeat consolari. Tertium propositum, ut etsi impios et sacrilegos videat, et superbos inique agentes abundare divitiis in hoc sæculo, non quasi incredulus declinet a lege; sed in ejus semitis perseveret, et fugiat superborum contagia. Contaminat enim omnis immundus: immundus autem superbus, de quo scriptum est: *Immundus ante Deum omnis tumidi cordis.*

15. Quartum propositum viri sancti, ut memor sit judiciorum cœlestium, sicut David adserit, qui dicebat: *Memor fui judiciorum tuorum quæ a sæculo sunt, et me consolatus sum.* Nisi enim unusquisque legis instructus et informatus exemplis, credat semper vera esse Dei judicia, cito declinat a lege. Qui autem præterita repetit, et ex semet colligit seriem vetustatis, cognoscit quod neque peccator pœnam suæ improbitatis evadat, neque justus æquitatis suæ præmiis defraudetur. Retexit enim animo quod ab initio Adam propter mandati cœlestis prævaricationem de paradisi ejectus sit incolatu, et Cain parricidalis sceleris pretium divinæ sententiæ auctoritate damnatus exsolverit: quod Enoch propter devotionem raptus ad cœlum, terrenæ malitiæ virus evaserit: quod Noe propter justitiam diluvii victor, generis factus superstes humani sit: quod

Abraham propter fidem seminarium posteritatis suæ toto orbe diffuderit : quod Israel propter laborum tolerantiam, populum credentium proprii nominis signaculo consecraverit : quod ipse David propter mansuetudinem regali honore donatus, senioribus fratribus antelatus sit : quod Elias propter zelum Dei, curru elevatus in aerem, cœlestis sedis hospitium novi generis adquisierit incolatu.

16. Hæc qui novit retexere, habet unde gratiam suæ consolationis adquirat : et contra; quia judicia Dei vera sunt, sicut habes : *Judicia Dei vera, justificata in semetipsa, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum, et dulciora super mel et favum : etenim servus tuus custodit ea.* Custodienti igitur dulcia sunt divina judicia : negligenti autem ea amara esse non dubium est; quia advertit in opprobrii turpitudine peccatorum propositum sibi divinæ eventum esse sententiæ. Qui autem bene sibi conscius est, non turbatur utique, dicens : *Hæredes sumus Dei, cohæredes autem Christi; si tamen compatiamur, ut et simul glorificemur.*

17. Sed quis nostrum hujusmodi, ut se divinorum judiciorum serie consoletur? Terribilia sunt peccatoribus etiam humana judicia, quanto magis divina formidini sunt? Denique ut hoc illa quæ vere æterna sunt, colligamus exemplo, videmus in hoc sæculo innocentes lætos ad judicium festinare, odisse moras, celeritatem affectare judicii : reos autem refugere et pavere, differre, vitare, mœstificari denique, cum diem judicii audierint constitutum. Beatus itaque ille qui illud cœleste judicium lætus exspectat. Scit enim sibi regnum cœlorum, Angelorum consortium, coronam quoque bonorum repositam esse meritorum.

18. Consideremus nunc quod sit aliud propositum viri sancti, et ex sequentibus æstimemus. *Pusillanimitas*, inquit, *detinuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* Non est hoc commune cum multis; nam plurimorum est contristari, si quam ab aliquo patiantur injuriam, si læsi, si appetiti, si decolorati sint. Nostra enim causa est : nos infirmiores fraudi nobis aliquos doleamus fuisse. At vero qui fortior est, non propriam contumeliam dolet, sed aliena peccata; et in sua injuria lapsum alterius ingemiscit, et causam se fuisse deplorat lædentis erroris. Exemplum accipe apostolicum; Paulus enim in peccato flebat alieno, sicut ipse ait : *Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas.* Et cum ipse contristaretur, eos ipsos quos arguebat, contristari nolebat. Denique addidit : *Non ut contristemini, sed ut sciatis quam caritatem habeo in vobis abundantius.* Contristari enim volebat usque ad pœnitentiam lapsos, non usque ad mœstitiam profundiorem; tantum ut eorum qui arguebantur, mœstitia gaudium fieret arguenti. Unde ait : *Si enim ego contristo vos, quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?* Arguit itaque ut allevet diuturnitatem mœstitiæ; quo pœnitentia fieret in salutem : damnat, ut absolvat : excludit, ut recipiat : non ignoscit, ut liberet. Ideo talis Paulus, quia bene peritus in lege, cognoverat præceptum dicentis : *Pusillanimitas detinuit me a peccatoribus derelinquentibus legem tuam.*

19. Dolebat David, non quia contemnebatur, non quia ipse appetebatur : sed quia lex Dei relinquebatur; et eorum qui hoc faciebant, damnum dolebat, quod perirent Deo. Sicut bonus pater in phrenesi constituti filii, cum ab eo maledicatur, verberetur, afficiatur injuriis, non suam, sed ægroti deflet ærumnam; et contumeliam dolet, non quo sibi sit irrogata, sed quia per furorem quid faciat, æger ignorat : ita vir bonus cum videt peccatorem non revereri, non honorare etiam canos senioris : quo præsente faciat aliquid indignum; non agnoscere quadam peccandi insania quam indecora et inhonesta committat, quasi moriturum dolet, quasi desperatum a medicis ingemiscit : et ut bonus medicus primo monet, deinde etiamsi gravia patiatur, tamen tamquam ille ægrum, etsi cædatur, sustinet : etsi maledicatur, non relinquit : et quidquid potest medicinæ adhibere, non denegat : nec tamquam contumacem de-

serit, sed tamquam bene de se meritum omni studio sanare contendit, exercens non solum artis peritiam, sed etiam mentis benignitatem.

20. Ita ergo etiam justus et cum contemnitur a peccatore, non avertitur: et cum læditur, furoris illud putat esse, non improbitatis; magisque vulneri ejus medicinam adferre desiderat, et compatitur, et dolet non propter se, sed propter illum qui desperato laborat incommodo: et dicit hunc unum ex fratribus sic laborare, sic affici, ut faciat mihi injuriam; qui si agnosceret me, honoraret utique, certe non læderet. Quid enim læsus est meo facto, ut habeat lædentis affectum? Ergo cum non suppetit causa lædendi, non potest culpa esse propositi. Ergo si justus sum, afficior propter caritatem, propter dilectionem, propter Ecclesiæ damnum, propter corporis detrimentum. Possum etiam illud dolere, quod etiam si ego lædentem non læserim, et non sim mihi conscius quod eum in me aliquibus injuriis excitaverim; tamen causa illi fuerim lapsus ejus, quod innocentem lædendo delinquat, quod factus sim ei materia peccati.

21. Hoc ergo dolet David, et ideo dolet; quia cum unum membrum patitur, et cætera membra compatiuntur. Ideo forte et illud positum est: *Justus in exordio sermonis accusator est sui.* Nam etsi possit justus habere in se quod accuset, et justus esse (quia nemo sine peccato præter unum Deum) et possit etiam peccator hoc ipso justus esse, quia accusator est sui, secundum illud: *Dic iniquitates tuas, ut justificeris;* attamen forsitan etiam aliquibus non videatur absurdum, ut etiam de illo dictum sit, quod justus sit qui se accusat pro alio, etiamsi in se nihil habeat quod accuset.

22. Quam igitur in his omnibus sancto David viri justi prima persona conveniat, consideremus. Accusavit, se nullo accusante: peccatum confessus est proprium, quando percussus est corde, eo quod numeraverit plebem. Qui et dixit ad Dominum. *Peccavi, Domine, quod fecerim hoc verbum: et nunc, Domine, aufer iniquitatem servi tui, quod deliqui vehementer.* Itaque quamvis Scriptura habeat, quod apposita est ira Dei, ut irasceretur in Israel, quo regis prolapsio excusari videretur: tamen cum vidisset Angelum qui stragem plebis efficiebat, percutientis ictui se ipsum objicit dicens: *Ecce ego peccavi, et ego pastor malignum feci: et hic grex quid fecit? Fiat manus tua in me, et in domum patris mei.* Quasi justus ergo accusator sui fuit in ipso sermonis exordio, et peccatum suum agnovit, et iniquitatem propriam confitendo, justificatus est in semetipso. Alibi quoque de Uriæ morte coargutus a Propheta ait: *Peccavi Domino;* cui responsum est propter pœnitentiam ablatum a Domino ejus esse peccatum.

23. Item alio loco cum Semei malediceret ei, et lapidaret eum septum bellatoribus, per quos vindicare se posset, patienter ferebat; ne verbo quidem referens contumeliam: quin etiam cum Abessa dux ejus caput maledicentis vellet auferre, ait Rex: *Quid mihi et tibi est, fili Sarviæ? Quod maledicit mihi, Dominus dixit ei maledicere David.* Primum igitur culpam ejus excusavit, et causam ad Domini retulit voluntatem. Secundo in suum meritum retorsit, ut non illum errasse, sed se meruisse significaret. Tertio maledictionem illius sibi non solum non nocere, sed etiam prodesse memoravit, sicut scriptum est: *Et dixit David ad Abessa, et ad omnes pueros ejus: Ecce filius meus qui exivit de semine meo, quærit animam meam, quanto magis filius Jeminei?* Granditer impetum infregit ultoris. Quomodo enim maledictum extranei pro regis injuria vindicaret, cum filii adhuc parricidium inultum maneret? Non utique extranei maledictum, et filii parricidium æqua esset lance pensandum. Et addidit: *Sine illum maledicere; quoniam dixit illi Dominus, donec rideat humilitatem meam, et retribuat mihi Dominus bona pro maledicto.* Est et aliud justi propositum longe omnibus perfectius et potentius, intervenire pro persequentibus, et excusare peccantes: quod legimus in Evangelio, dicente Domino Jesu cum crucifixus esset a perfidis:

Pater, dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt.

24. Liquet igitur his magisteriis doctrinæ cœlestis, quod justus se accusare malit, quam alium deformare. Denique de Joseph, cui desponsata erat Maria mater Domini, scriptum est quod cum eam gravem utero vidisset, cum esset justus, noluit eam traducere; et utique nullum adhuc audierat oraculum. Ita non solum ab ultionis atrocitate, sed etiam ab accusationis severitate persona justi aliena est: potiusque ducit suam remissionem accusari, quod non indicaverit*, quam alienum crimen urgere. Sed dices: Quomodo dixit ipse David: *Lætabitur justus cum viderit vindictam impiorum?* Mihi videtur quia lætetur, quod ipse evaserit, non quia impii puniantur. Quæramus aliud justi propositum ex sequentibus.

25. Itaque dicit: *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.* Merito peregrinationibus non frangebatur, superbos declinabat, eorumque prosperis successibus non movebatur. Consolabatur se in judiciis cœlestibus, angebatur in alienis peccatis; quia cantabiles habebat justificationes Dei. Quæ enim bene tenemus, cantare consuevimus: et quæ cantantur, melius nostris adhærent sensibus. Non enim perfunctorie transeamus quæ legimus; ut tunc tantum cum legimus ea, in memoriam eorum redire videamur: sed etiam cum abest codex manibus, tamquam animantia quæ probantur et munda habentur in Lege, etiam quando non pascuntur ruminare consueverunt, ex semetipsis alimenta sibi recondita proferentia: ita et nos de nostræ memoriæ thesauro, de interioribus nostris ruminandum nobis pabulum spiritale promamus. Hymni nobis, canticum nobis, psalmi nobis justificationes Domini sint. Psallamus spiritu, psallamus et mente; ne si obliti fuerimus, in tempore necessitatis dicatur unicuique nostrum: *Abjecisti sermones meos post te.*

26. Ideoque ut expelleretur et eliminaretur oblivio a domo sancta sua, cantatores sibi fecit verus Salomon, qui toto spiritu inquirendæ cognitioni divinitatis intenderent; ne psallentes deessent Ecclesiæ suæ, quorum cantu sequam spiritus fugaretur: sicut David sancti docemur exemplo, quo psallente, malus ille spiritus expellebatur, qui Saul regis corda vexabat. Prophetæ quoque ut prophetarent, psallendi peritum jubebant psallere, quo suavi invitata dulcedine spiritalis infunderetur gratia. Et in Evangelio legimus in domo patris illius filium recuperantis præcrepuisse symphoniam, qua epulantes delectabantur fideles, perfidus autem impatienter audiebat. Dulcis igitur est cantilena, quæ non corpus effeminat, sed mentem animumque confirmat. Ideoque Canticum dicitur Domini Testamentum; quia remissionem omnium peccatorum, Dominique justitias in Scripturis Evangelii suavi mentis exsultatione concinimus. Ipse quoque Dominus non dedignatus est dicere: *Cantavimus vobis, et non saltastis.* Cantavit nobis in Evangelio veniam delictorum: debuerunt Judæi mentem adtollere non histrionico corporis motu, sed sancto Spiritu. Non fecerunt, ideo reprehenduntur.

27. Sed etiam et corporis saltatio in honorem Dei laudabilis habetur*. Denique saltavit David ante arcam Domini, et vidit eum Michol filia Saul saltantem, et percutientem in organis harmonizantis in conspectu Domini, et ait ad eum, posteaquam se domum recepit: *Quid utique honorificatus est rex Israel; quia denudatus est hodie in oculis puellarum suarum ancillarum, sicut unus ex saltatoribus?* Et dixit David ad Michol: *Saltabo in conspectu Domini; benedictus Dominus qui elegit me super patrem tuum, et super omnem domum illius constituere in principem super plebem suam Israel et Judam: saltabo in conspectu Domini, et denudabor adhuc sic, et ero nugax in con-*

* Id est, accusaverit, sive crimen detulerit, quo sensu non semel hoc verbi accipitur apud Ciceronem.

* Saltatio inter actus religionis habita est non solum apud Hebræos, verum etiam apud gentiles. Hinc Romæ Salii sacerdotes Martis atque Herculis. Hinc varia saltationum genera in honorem deorum instituta.

specie tuo, et cum puellis cum quibus dixisti me nudatum, glorificabor. Et Michol, inquit, *filiæ Saul non erat filius usque in diem mortis ejus.* Evidens itaque exemplum quod et Propheta qui percutiebat in organis, et saltavit ante arcam Domini, justificatus est : et illa quæ reprehendit eum, sterilitate damnata est.

28. Sed non satis est ut aliquis cantabiles habeat justificationes Dei, nisi terrenarum exuat se servitio sollicitudinum. Ideoque addidit : *In loco peregrinationis meæ.* Convenit sibi; siquidem et alibi ait : *Advena sum ego in terra hac.* Unde et Apostolus non vult nos in domo Dei, fideique vocatione advenas esse et peregrinos : sed cives sanctorum et domesticos Dei. Qui enim domesticus Dei est, exsul est mundo : qui conversatur in cœlestibus, peregrinus est terris. Peregrinabantur in hoc mundo Hebræi, naturam incendii non sentientes : cantabiles habebant justificationes Dei, cum hymnum Deo de creaturarum laudatione cantarent.

29. Deinde qui cantat, vacuus est, et diversarum cogitationum curas relegat, sequestrat avaritiam, et non solum corporis voce, sed etiam mentis vivacitate se mulcet. Non enim tamquam mœstus inopiæ sollicitudine, sed tamquam liber ab omnibus corporalium affectibus passionum canebat idem Propheta : *Psallam tibi, Deus, in cithara, sanctus Israel. Gaudebunt labia mea, cum cantavero tibi : et anima mea, quam redemisti.* Cantabat hæc lætus, tamquam his melioribus epulis pasceretur. Epulabatur enim animus piæ devotionis alimento. Non solum itaque hymni et psalmi, sed etiam Legis præcepta cantabilia sanctis sunt. Denique cantabat Moyses qui Legem accepit, cum prætergressus pedibus mare, servati populi ductor justificationes Domini prædicaret.

30. Superest adhuc propositum egregium viri justi, quia omni tempore circa Dei laudes esse debet intentus, non solum die, sed etiam nocte. Ideoque addidit : *Memor fui nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam.* Videamus si et ille memor est, qui vocat Dominum verbo, non custodit autem mandata divina. De quo dictum est satis, quia non quicumque dicit : Domine, Domine, acceptus est Christo : sed qui operibus bonis fidelem suum probare potuerit affectum. Fides ergo, probitas, innocentia memorem probant. Quod autem ait : *Memor fui nominis tui*, plena devotio est; quia nemo dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. Hoc nomen invocetur diebus ac noctibus, nullum tempus precandi vacuum sinat sancta devotio prætcrire.

31. Si studentes igitur doctrinis sæcularibus perparum somno indulgent; quanto magis qui Deum cupiunt cognoscere, non debent somno corporis impediri, nisi quantum naturæ satis es? David per singulas noctes lectum suum lacrymis diluebat : surgebat etiam noctis medio, ut Domino confiteretur : et tu totam noctem sopori existimas deputandam? Tunc magis tibi orandus est Dominus, tunc præsidia postulanda, culpa cavenda, quando videtur haberi secretum : tunc maxime quando tenebræ in circuitu meo, et parietes me operiunt, considerandum quia Dominus omnia intuetur abscondita. Ne dixeris ergo : Circumfusus sum tenebris, quis me videt? Et quem vereor septus parietibus et inclusus? Quia *Vultus Domini super facientes mala.* Deinde si arbitrum non vides, te ipsum non vides? Tuæ conscientiæ testimonium non vereris? Nescis illam caliginem noctis non opertorium, sed incentivum esse peccati? Cum somno et cibo servent corpora, tunc etiam vigor mentis sopore laxatur, somno resolvitur : tunc irrepit impuri libido concubitus : tunc perturbatur cor, squallor immunditiæ non videtur, castitatis puritas non consideratur, pudicitiæ gloria non recensetur. Nox erat quando Judas prodidit, quando Petrus negavit.

32. Illo igitur præcipue tempore justificationes Dei animo retexendæ sunt, relegenda mandata hortatoria. Illa de castitate præcepta non absint : his occupata mens flagrantiam libidinis, carnis restinguat ardorem. Tene illud

animo : *Lavabo per singulas noctes lectum meum*. Quis enim stupris deditus, flagitiis involutus, lavat per singulas noctes lectum suum? Nescit flere qui flenda committit; et cum sit ipse lacrymabilis, non habet pœnæ lacrymas suæ. At ille qui castigat corpus suum, et sui sollicitus gubernator est, atque ingemiscens et dolens lapsus superioris offensæ quærit quomodo abluat eam fletibus pœnitentiæ, hic lavat per singulas noctes lectum suum. Non dormiamus ergo totis noctibus : sed maximam partem earum lectioni et orationibus deputemus.

33. Audi Ecclesiæ vocem quærentis etiam in noctibus Christum. *In cubili*, inquit, *meo, in noctibus quæsivi quem dilexit anima mea*. Accipe secundum litteram. Quæsivit in noctibus orando, deprecando, etiam lacrymis deplorando. Quæsivit in noctibus; quia posuit tenebras latibulum suum; ut quærere eum sollicitius disceremus. Quæsivit igitur in prophetis Ecclesia ex gentibus congregata, et ideo credidit. Denique adventus dominici testimonia de prophetis Evangelistæ Paulusque posuerunt. Unde scriptum est, quia *nox nocti indicat scientiam*. Quæsivit in noctibus, in persecutionibus et adversis, in tribulationibus et laboribus duris. Nox est omnibus quibus non est perfecta securitas; unde ait Dominus: *Veniet nox, quando nemo potest operari;* cum in hoc mundo sum, lux hujus mundi sum. Non ergo operemur in tenebris. Si enim lucent opera nostra, non operamur in tenebris, sed in lumine. Dies est quibus adest Christus : nox est quibus se denegat.

34. Non magnum ergo si tunc Domino gratias agas, quando in prosperis et secundis es : sed si tunc adhæreas Christo, quando te persecutor exagitat, quando aliqua procella perturbat. Amisisti filium? In illo dolore, in illa nocte, in illa destitutione memento Domini Dei tui; ne quasi non exauditus, ingratus sis, et in tua prævariceris ærumna. Pulsus es in exsilium? Memento Domini Dei tui; ne patriæ interdictæ tibi, caritatem Deo præferas. Alicujus divitis oppressus potentia amisisti proprias facultates, indigens sumtu? Memento Domini Dei tui; ne nox te egestatis abducat a devotionis affectu. Hoc est enim mandatum Legis, ut in nocte magis quæras, quando magis exaudiaris a Domino, et possis dicere : *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine*.

35. Sed nec quærere perfunctorie abundat ad gratiam, sed ut insistas et intendas muneri. Denique ista vel Ecclesia vel anima, quæ requisivit in cubili, quæsivit in noctibus, primo non invenit; quia fortasse in cubili quæsivit : sed posteaquam surrexit, et abiit in civitatem (vide ne illam civitatem in quam Dominus celebraturus pascha, discipulos destinavit dicens : *Ite in civitatem ad quemdam*) postea quam in foro, ut dixit, quæsivit, invenit quem dilexit, ubi oleum venditur, quod exspectantes Sponsum emere consuerunt, ubi jus, ubi leges. Si lex spiritalis, et forum est utique spiritale, ubi disputant periti legis æternæ. Quod forum non litibus tumultuosum est, sed Christi tribunalibus gloriosum. Ubi quæsivit, inquam? In foro : et post quæsivit in plateis, de quibus hi qui ad patris familias Evangelici prandium convenirent, colligebantur, qui vocati excusandum se ab hujusmodi epulis non putarunt. Posteaquam in foro, inquam et plateis quæsivit, incidit in eos qui circumeunt civitatem : et tunc demum potuit invenire quod quæsivit, fortasse eo quod in tribulatione et metu posita magis inveniat gratiam. Denique in posterioribus ait : *Invenerunt me qui circumeunt civitatem.... tulerunt mihi pallium*. Habuit ergo certamen : sed qua ratione supra non tulerint pallium, hæreo reperire; nisi forte quia ibi interrogasse se dixit : *Numquid quem dilexit anima mea, vidistis?* Quæ Christum loquebatur, nec exuta est pallio, et quem quærebat, invenit.

36. Disce quemadmodum quæratur Christus. Ab his utique qui non perfunctorie quærunt, sed violenter retinent, sicut ista quæ ait : *Tenui eum, et non dimisi eum*, fide invenit, meditatione

constrinxit. Si bonos custodes accipimus, utique Angeli sunt. Qui ergo Angelos transivit, Verbum invenit; ideo non multum intervalli fuit, cum transivit ab his, et invenit Jesum. Quomodo ergo infra tulerunt pallium; nisi forte quia processu oppressæ fidei Ecclesia dum nudatur, a Domino plus amatur, exspolians se veterem hominem, ut novum induat, quem non operiunt indumenta, sed mentis secreta clarificant : aut quia amictum sapientiæ sæcularis ad Christum ventura deposuit? Et Noe exutus est pallium posteaquam cœpit esse perfectior.

37. Simus ergo memores justificationum cœlestium; ut dum eas secreta mentis voce cantamus, memores simus in nocte nominis Domini, et dicamus, ut scriptum est : *Hæc facta est mihi; quoniam justificationes tuas exquisivi;* hoc est, hæc memoria facta est mihi, ut memor essem et in nocte nominis tui, non ebrietate sopitus, non epulis resolutus in somnum, non curis sæcularibus occupatus; ut oblivia mihi tuæ venerationis irreperent : sed quotidiana meditatione membra castigans, et intentionem mentis exercens; ut assiduitate fiat nobis cursus iste solemnis; ut Dominum Jesum etiam in noctibus toto veneremur affectu, cui est gloria, laus, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO OCTAVUS.

ח. Heth.

1. OCTAVA littera *Heth*, quæ interpretatione latina dicitur *pavor :* sanctorum pavor esse consuevit. Denique pavor cecidit in Abraham, cum sacrificium offerret plenum mysterii spiritalis. Ipse quoque David ait : *Ego dixi in pavore meo, Omnis homo mendax.* Religionis enim reverentiam significat magis, quam infirmitatem timoris; licet etiam ipse timor secundum Deum sanctus sit : *Initium enim sapientiæ timor Domini.* Ergo qui timent Deum, sapientes : qui autem sapientes, beati; *Beatus enim quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum.* Hi quoque qui timent Deum, beati sunt, sicut exempli exstat auctoritas, quia *Beati omnes qui timent Dominum.* Ita colligitur quia timentes Deum, et sapientes sunt, et beati. Sanctus igitur timor Domini; quia vere sanctorum est pavor.

2. Denique præmissa hac littera, statim sequitur persona justi dicens : *Portio mea, Domine : dixi custodire legem tuam.* Codices plerique hunc versiculum qui primus est litteræ octavæ, ultimo loco litteræ habent septimæ : sed secundum Hebræos emendatus apud Græcos psalmorum liber hunc versum docuit nos octavæ litteræ copulandum. Deinde ordo ipse et numerus versuum ita convenit, ut ab eo incipiat octava littera *.

3. *Portio*, inquit, *mea Dominus.* Quam rarus in terris qui possit dicere : *Portio mea Dominus :* quam alienus a vitiis, quam segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum sæculo, nihil mundi hujus vindicet sibi, non sit corporalium possessor cupiditatum, quem non inflammet libido, non stimulet avaritia, non lascivia effeminet, non luxuria decoloret, non sternat ambitio, non maceret invidia, non aliqua negotiorum sæcularium cura sollicitet, verus minister altaris, Deo non sibi natus.

4. Levi enim, ut habet interpretatio, significat ipse mihi adsumtus, significat et ipse meus, significat et tantum adsumtus, significat et adsumtus mihi. Ipse idem et mihi Levi, et Deo est; quomodo idem et mihi sacerdos, et Deo est : et mihi advocatus, et Domini deprecator : pro me offerens sacrificium,

* Ex toto hujus operis contextu, et ex hoc potissimum loco evidentissime colligitur talem Ambrosii tempore fuisse hujus psalmi in exemplaribus hebraicis, græcis, ac latinis divisionem, qualem etiam nunc in eis reperimus. Porro observandum obiter versum Ambrosio idem esse ac sententiam, sive absoluti sensus comprehensionem; cum sæpius, ubi de sacris paginis agitur, versus nihil aliud significet, nisi vocum seriem quam nos Galli lineam vocitamus. Hæc autem omnino sex dictionibus constabat, eoque consilio excogitata fuerat, ne quid Scripturæ aut demi aut adjici posset.

et idem se offerens Domino? Denique et alibi Levi interpretatione dicitur, pro me. Etenim si a me nominetur Levi, pro me est : si pro me offerat, pro me est : si pro me interveniat, pro me est. Sin autem vocetur a Domino, ipse mihi dicitur, hoc est, non alii tributarius, non decimarius, non de possessione munificus : ipse mihi, hoc est tamquam abundans pro his omnibus, non ab hoc decimas, non fructus, non dona quæro, non munera, ipse mihi pro munere est, ipse est pro tributo : non in possessione sua munificus mihi, sed ipse mihi possessio, ipse meus fructus, ipse meus census adsumtus mihi, vel adsumtus a me. Non potest hoc sine divina esse gratia. Sicut enim possessio non potest mea esse, nisi emero eam; sic non potest esse Levi, nisi fuerit adsumtus a Domino; cum enim adsumtus fuerit, recte dicitur ipse meus. Denique cum Moysi dictum esset ut populo Judæorum per tribus singulas divideret incolatus, et distribueret singulis tribubus portionem, tribum Leviticam excepit Deus dicens : *Filiis Levi non erit portio, neque sors in medio fratrum suorum ; quia Dominus Deus pars eorum est.* Et alibi. *Ego Dominus portio eorum.*

5. Negatur his terrena divisio ; ut ipsi dum sæcularem sibi non vindicant portionem, fiant cœlestis possessio : vel hoc solum noverint possidere, hoc est, fidei et devotionis obsequium; multo ditiores quam qui possessionum suarum spatia ampla diffundunt. Quantumlibet enim fines suos extendant, et terra deficit, et mare includit insanas cupiditates, et pendunt tributa majora quam fructus sunt. At vero iste nihil sibi possidens, nulli nisi Deo militat, supra terram ejus est portio, non eum terra deficit, non mari clauditur. CUI PORTIO Deus est, totius possessor est naturæ. Pro agris igitur ipse sibi satis est, habens bonum fructum, qui numquam possit perire : pro domibus satis est sibi ; ut sit habitatio Domini, et templum Dei, quo nihil potest esse pretiosius. Quid enim pretiosius Deo? Aut quid deest ei viro qui potest dicere : *Non contingat mihi gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo?* Non potest in hoc princeps mundi hujus sibi consortium vindicare, in quo nihil suum invenit.

6. Ideoque Dominus qui venit docere, ut fieret nobis Deus portio, ait : *Venit enim hujus mundi princeps, et in me invenit nihil.* Meritoque nos imitatores sui esse volens ait : *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam.* Unde Petrus ostendens in Deo portionem sibi esse, non in sæculo, ait : *Argentum et aurum non habeo, sed quod habeo, hoc tibi do, In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula :* hæc est portio mea : hæc est sors mea : portio mea Christus est. *In nomine*, igitur, *Christi Jesu surge et ambula*, hoc est, in portione mea dives sum, in portione mea potens sum : merito tales præsumo fructus istius portionis, ut salus et vita donetur; quia hoc est istius patrimonium portionis quam elegi mihi. Dixit hoc claudo, et surrexit qui erat claudus ab utero matris suæ. Quomodo ergo Petrus poterat portionis suæ damna sentire, qui naturæ damna reparabat?

7. Quare non habeas argentum atque aurum, Petre, dic nobis : dic etiam quid sit istud quod habere te dicis, qui omnia quæ habebas, te reliquisse dixisti. Sic enim locutus es Domino : *Ecce nos omnia reliquimus, et secuti sumus te*, hoc est, non quæsivimus quæ sæculi sunt, non quæsivimus partem de possessionibus : sed te elegimus portionem. Reliquisti ergo ante omnia, Petre, quæ habebas; unde habes quod habere te dicis? Surgit claudus, et sono tui sermonis erigitur. Sanitatem aliis donas, qui indigebas ipse tuæ salutis auxilio. Reliquisti ergo quæ habebas, et cepisti quæ non habebas. Christus tibi portio, Christus tibi possessio est. Illius nomen tibi munificum, illius nomen tibi est fructuosum, illius nomen tibi tributa dependit, et bona tributa, non pecuniæ, sed gratiæ. Portio tua non ariditate siccatur, non imbre diluitur, non frigore uritur*, non tempestate quassatur.

* *Urere*, non modo noxiam vim caloris ac

Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Serva portionem quam elegisti; ea est enim portio, quam terrenæ partes æquare non possunt. Quid enim est quod conferri possit his, de quibus Deus dicit : *Et inhabitabo in illis?* Quid magnificentius hospitio cœlesti? Quid beatius possessione divina? *Et deambulabo*, inquit, *in his*. Alii queruntur de sui ruris angustiis : in te Deo est ampla possessio, in quo deambulare se dicit, hoc est, laxa spatia habitationis inveniens, qui terram includit manu; sic enim scriptum est : *Quis mensus est manu aquas, et cœlum palmo, et universam terram clausa manu?* Cui mundus angustus est, tu ei ampla es domus. *Portio*, inquit, *mea Dominus*. Dicit hoc martyr. Ipsi ergo vivamus, cui mori est gloriosum. Aliis verbis quam bene dixit hoc Paulus, ostendens nullam habere se in hoc sæculo portionem! Sic enim scriptum est : *Usque ad hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis vapulamus, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, et benedicimus : persecutionem patimur, et sustinemus : blasphemamur, et obsecramus. Tamquam lustramenta hujus mundi facti sumus, omnium purgamenta usque adhuc.*

8. Fortasse moveat quod purgamentum se esse dixit. Non enim est. Sed hoc sæcularibus videtur, qui putant summam in divitiis esse gloriam, vel decorem. Nonne isti universos purgamenta esse putant, quicumque illis obsequuntur propter divitias, et mirantur eos propter opes, timent propter potentiam, laudant propter nobilitatem? Sed hæc omnia Paulus detrimenta magis putabat esse, quam commoda. Ideoque ait : *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Christum detrimenta esse propter eminentem scientiam Christi Jesu Domini mei, propter quem omnium detrimentum passus sum, et æstimor stercora, ut Christum lucrifaciam. Æstimor*, inquit : non est hæc mea, sed aliena sententia. Frequenter enim æstimatur pauper ille irridendus et exsecrandus propter illuviem vestium, aut vulnerum cicatrices; eo quod in terra nullam habeat portionem; et tamen portio ejus in cœlo est. Anima ejus ibi sibi patrimonium collocavit; quia audivit Jesum dicentem : *Nolite thesaurum vobis condere in terra... sed thesaurum*, inquit, *vobis condite in cœlo.*

9. Sed hoc divites audire non possunt. Clausas aures habent, et sono æris obtusas : nummus magis illis resonat, quam verba divina. Denique accessit quidam dives ad Dominum, qui portionem Dominum non habebat. Habebat enim multas possessiones : sed Dominus non inter multa numeratur, non enim dignatur habere cum sæculo consortium. Quæ enim portio justitiæ cum iniquitate? Dicit ergo hic dives : *Quid faciens vitam æternam possidebo?* Respondit ei Dominus : *Mandata nosti? Non homicidium facies, non adulterabis, non falsum testimonium dices:* ostendens vitam æternam in his esse mandatis. At ille justificare se volens dicit : *Hæc omnia feci, quid mihi restat?* Ad quem Dominus ait, volens ei Dominum fieri portionem, non pecuniam, non possessiones, sed verum Deum : *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere me.* Verum ille cui portio aurum atque argentum erat, sine quibus esse non poterat, et cum quibus Dominus illi portio esse non poterat, contristatus est. Unde Dominus pronuntiavit impossibile esse, ut dives intret in regnum cœlorum, sed quod impossibile per humanas cupiditates, hoc per divinam gratiam solam posse esse possibile.

10. Alibi quoque ait : *Quicumque reliquerit patrem aut matrem, domum, aut fratres, aut sorores.... centuplum accipiet in hoc sæculo, et vitam æternam possidebit.* Forsitan autem dicas : Utique qui relinquendo domum (per domum autem totum censum intellige) qui re-

---

frigoris passim significat, verum etiam cujusvis alterius rei. Sic Horat. lib. 1, ep. 10.

..... ut calceus olim
Si pede major erit subvertet, si minor uret,
id est, lædet. Hoc etiam modo locutum reperimus B. Hieronymum atque alios.

linquendo propinquos Deum secutus fuerit, portio Domini est, et portio Deus illi est; habet etiam vitam æternam : et quia accepto centuplo fit in hoc sæculo dives, dives, inquies, intrat in regnum cœlorum. Deinde si centuplum dat Dominus eorum, quæ etiam simpla impedimentum adferre consuerunt ad perceptionem hæreditatis æternæ : centum ergo possessiones reddit pro una possessione, centum pondo auri pro uno pondere.

11. Multos quidem in hoc sæculo qui sua pauperibus donaverunt uberiore thesauro locupletatos fuisse cognovimus. Et pulcherrimus locus, ut etiam ad misericordiam provocentur. Sed non debent a Domino sæcularem hujusmodi exigere mercedem, nec sperare quæ mundi sunt : sed magis quia iis qui omnia reliquerint, Deus portio est. Ipse est utique merces perfecta virtutum, qui non centupli enumeratione, sed perfectæ plenitudinis æstimatione censetur. *Ego*, inquit, *Deus tuus sum*. Non dixit, ero, sed jam sum, jam inhabito, jam possideo. Aufert dilationem, ubi invenit justi confessionem. Sane alibi ait : *Hodie mecum eris in paradiso*. Futurum promittit : sed id quod futurum est, unius diei spatio non patitur protelari. Denique potuit dicere : *Mecum eris in paradiso* : sed addidit, *hodie*; ne dilatione gratia minueretur.

12. Sed non illi soli dicit Dominus Jesus : *Hodie mecum eris in paradiso* : sed et tibi dicit : *Mecum eris in paradiso*, si confitearis Dominum Jesum, si ejus patrocinium tibi poscas, si et ipse dicas : *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum*. Sed tibi non dicit : *Hodie mecum eris* : dicit martyri : *Hodie mecum eris in paradiso*. Tibi non dicit, quia adhuc es in hoc febrienti corpore constitutus, in hoc concupiscenti, in hoc terrena adhuc desideranti : sed cum potueris dicere : *Dirupisti vincula mea*, hoc est, solvisti cursum istius vitæ, liberasti me ex hoc mortis corpore, tunc tibi dicit : *Hodie mecum eris in paradiso*.

13. Habes igitur homo inter multa proposita etiam hujusmodi portionem. Proposuit tibi Dominus in portione possessiones, in portione aurum, in portione argentum, in portione honores, in portione nobilitatem : proposuit etiam in portione se ipsum. Habes plurimas portiones, elige quam putas. Non te numerus perturbet, sed excitet gratia : non labor avertat, sed fructus invitet. In portione divina gemitus et labores sunt. Unde et sanctus Apostolus, cui portio Deus erat, ait : *Hæredes sumus Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, ut simul glorificemur*. Vides quia ubi hæreditas Christi est, ibi debeat esse compassio. Qui autem compatitur, non perfunctorie compatitur, sed ut tribulationes Christi in corpore suo impleat, sicut implebat et Paulus, implebat et Hieremias, qui ait sub hac ipsa littera : *Misericordia Domini est quod non defecimus; quia non sunt consummatæ miserationes ejus : renovabit illas sicut lux matutina. Multi sunt gemitus mei, et cor meum defecit. Sors mea Dominus, dixi; ideo sustinebo eum*. Qui ergo sustinet Dominum, sors Domini est. Unde et David qui ait : *Sustinui Dominum, et respexit me*, hoc loco portionem sibi Deum esse profitetur.

14. Quam rarus qui istud usurpet sibi : non nobilitate, non divitiis usurpatur. Denique rex ille dives ait : *Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terreno illius qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro : decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, et delectamento somni conveniente : et ego natus hausi communem aerem, et similiter in terram decidi, et primam vocem similem omnibus emisi plorans : in involumentis nutritus sum, et curis magnis*. Et addidit : *Nemo enim ex regibus diversum habuit nativitatis initium. Unus ergo omnibus est introitus nativitatis ad vitam, et similis exitus*. Et quia vidit commune esse nativitatis exordium, elaboravit esse portio Dei, et invocavit, et venit in eum spiritus sapientiæ. Sed luxuriosi aliam partem eligunt, qui dicunt : *Vino pretioso et unguentis nos impleamus, et non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos*

rosis, antequam marcescant. Et infra : *Quoniam hæc pars nostra, et hæc sors.*

15. Quam magnum contemnere divitias : sed quam rarum hoc ipsum est! Utique et Moyses potuit regis esse successor, nutritus a regis filia. Potuit ergo esse non solum quasi Pharao, sed etiam Pharao, et Pharao potuit esse sicut Moyses; uterque enim homo : sed omnis potentia hominis in affectu est. Moyses noluit rex esse, cum posset : sed opprobrium Christi thesauris Ægypti arbitratus est præferendum : sed fugiendo potentiam, potentior factus est; factus est enim in deum regi Pharao. Rex erat Pharao, sed deus non erat : Moyses factus est illi deus, hoc est, regi ipsi terribilis, quem rex metueret et timeret. Sed hæc erat potentia sanctitatis. In talium congregatione deorum Deus stat atque discernit. Et tu si vis deus peccatoribus esse, terrori regibus, reverentiæ aliis; ut tamquam Deo tibi videantur esse subjecti, quia operaris in Dei nomine : contemne quæ sæculi sunt, et Dominicæ passionis opprobrium contende omnibus præferre divitiis. Opprobrium dico, quod illis videatur opprobrium, hoc est, Judæis scandalum, gentibus stultitia, nobis autem virtus Dei atque sapientia. Sed hoc Pharao opprobrium putans, hoc est, inopiam, ignobilitatem, contumelias, maluit diaboli esse, quam Dei portio : et ideo qui Deo subjectus esse nolebat, intercessioni hominis se ipse subjecit. Ergo quia portio Dei erat sanctus propheta David, recte ait : *Dixi custodire legem tuam* : spiritalem utique legem dicit, sicut et Paulus ostendit. Nam qui corporaliter Legem interpretati sunt, non custodiunt Legem, sed prævaricantur.

16. Veniamus ad secundum versum, qui ita est : *Deprecabor vultum tuum, Domine, in toto corde meo : miserere mei secundum eloquium tuum.* Legimus in veteri Testamento quod deprecatus sit Moyses ut vultum Dei videret, et responsum sit ei : *Nemo videbit faciem meam, et vivet.* Mystice hoc primum intelligamus. Moyses Legis figuram accepit : Lex per occulta mysteria nuntiat Christum, non autem facie ad faciem demonstrat, sicut Evangelium demonstravit. In ipso enim facie ad faciem loquebatur; licet in Evangelio homo natus ex Virgine apparuerit, Verbum autem se per opera demonstraverit. Et fortasse hoc declaratum sit Moysi, quod populus Judæorum moriturus esset, et quod facie ad faciem Christum vidisset, et non credidisset. Quod si ad Legem referas, etiam finis Legis Christus est, secundum illud Apostolicum : *Finis enim Christus est secundum Legem omni credenti.* Et mortua est Legis interpretatio corporalis, ubi Dominus Christus Jesus spiritalem ejus gratiam demonstravit. Vel certe quia omnes qui Christum vidimus, et baptizati in Christo sumus, mortui sumus peccato; quia viventes Legis vinculis tenebamur. Ubi autem in Christo mortui sumus, mortificati utique sumus Legi per corpus Christi; ut simus alterius qui ex mortuis resurrexit. Sed hoc mysticum est.

17. Morale autem, historiæ veteris facit nos meminisse debere, quæ est de sancto Moyse, qui rogavit Deum ut se demonstraret ei Deus, et ut facie ad faciem eum videret. Norat utique sanctus vates Domini quod invisibilem Deum facie ad faciem videre non posset : sed devotio sancta mensuram supergreditur, et putavit Deo etiam hoc esse possibile; ut corporeis oculis faceret id quod est incorporeum, comprehendi. Non est reprehensibilis hic error, sed etiam grata cupiditas atque inexplebilis, quod Dominum suum velut manu tenere, et obtutu oculorum videre cupiebat. Sciebat ad imaginem et similitudinem Dei factum esse hominem. Quando enim electus a Domino Deo est ad populum liberandum, impletus est spiritu sapientiæ. Viderat Angelum illum et faciem ejus in gloria. Denique fulgente ejus lumine, pavefactus est, et vidit rubum uri, et non exuri. Visum cœpit fulgoremque mirari : accessit cupiditate et gratia provocatus; ut diligentius fulgorem illum in rubo consideraret. Itaque si tantum accepit ardorem, tantam subiit cupiditatem, cum Angelum vidisset in flamma ignis de rubo; ut licet pavore apprehensus con-

siderare non auderet, considerare tamen vellet: quanto magis vultum Domini corporaliter videre desiderabat, dicens intra se vultum illum plenum lucis, plenum gloriæ, plenum virtutis, plenum divinitatis. Non plus possum dicere vel sentire de Deo: *Cum* enim *consummaverit homo, tunc incipit: et cum finierit, tunc aporiabitur*, ut scriptum est; quia incomprehensibilis est Dei æterna majestas.

18. Irritus quidem erat postulationis effectus, sed affectus probabilis servi; quia ultra naturam suam devotione progressus de Domini Angelis æstimabat, quantum in Domini vultum plus desideraret, quo cupiditatem suam gestiret explere. Noverat in ipso homine aliam post mortem futuram gloriam, aliam claritatem. Sicut enim stella a stella in claritate est, ita et resurrectio mortuorum: quæ etsi seminatur in corruptione, surget tamen in incorruptione, surget in gloria, surget in virtute, surget corpus spiritale. Qui ergo hæc scire poterat, merito præsumebat ut vultum Dei videre cuperet, quem esset obita, corporis morte visurus. Talem certe etiam formam receperat, talem Dominus jam probabat; ut non distaret ab Angelis cœlestis minister et exsecutor oraculi. Et ideo cum sciret quia Angeli pusillorum quotidie viderent faciem Patris qui in cœlis est, putavit quod jam eam videre deberet, tamquam oblitus corporis, et carne deposita, sicut ille qui in corpore adhuc positus, cum raperetur in paradisum, utrum in corpore, sive extra corpus raptus esset ad tertium cœlum, nescire se dixit. Sancti enim etiam cum gerunt corpus, non sunt tamen in carne, sed in spiritu; quoniam qui in cupiditate et conversatione sunt carnali, Deo placere non possunt. Sancti* autem conversatio in carne non erat, sed in cœlo, sicut Paulus ostendit.

19. Et quid dicamus de probabili desiderio vultus divini? Homines etiam si quem nobilem, si quem fortem, si quem sapientem esse audiunt, tamquam supra hominem arbitrantes, concupiscunt videre. Procedit imperator, cujus regiæ potestati commissa pars est orbis terrarum, concurrunt omnes, et in tanta multitudine illum solum adspicere gestiunt, et de fulgore purpuræ plus quiddam esse in vultu imperatoris existimant. Miraris si Dei desiderabilis vultus est, cum conformem sui hominem humanus omnis miretur affectus? Hinc datur intelligi etiam illud, quod imperatori unusquisque nullius reus criminis gestit occurrere. Nam etsi crimen habeat conscientia, tegunt illud tamen cordis occulta, dummodo publico non sit involutus reatu, nec sit aliquod ejus crimen expressum: denique ubi rei aliqui fuerint adnotati* et imperatori se et ipsis judicibus offerre prohibentur: quemadmodum turpes lenonum meretricumque personæ a conspectu vel judicis, vel imperatoris arceantur; ne turpissimorum visus offendat vultus regii claritatem. Qui autem bene sibi conscius est, nullius criminis reus, quasi innocens prodit in medium.

20. Ex his ergo sancti Moysis comprehendamus affectum. Videre Dei vultum quasi innocens velut quodam vultu conscientiæ desiderabat: aperire ei faciem mentis internæ, cognosci plenius gestiebat et Moyses, et ipse sanctus David, qui alibi ait: *Proba me, Domine, et tenta me.* Non enim vellet probari si in se crimen agnosceret: nec tentari, si passionibus gravibus se sciret obnoxium. Liber igitur a peccato, Deo se cupidus offerebat. Sed fortasse quia adhuc frequentioribus Dei visitationibus mundus a vitio non foret, non fuerit in principio perfectus, utpote cui ante paululum dictum erat: *Solve calceamentum pedum tuorum*; illud utique calceamentum quod de Ægypto detulerat, hoc est, corporeæ conversationis involucrum; ideo dicit ei Dominus: *Nemo hominum videbit faciem meam, et vivet.*

* Hæc vox *sancti* de Moyse intelligenda est, quippe cujus conversatio in cœlo foret, Christum Jesum expectantis.

* Cautum est lib. 15. Cod. Theod. tit. 7, *de Scenicis*, leg. 12, ne turpium personarum picturas in locis ubi consecrantur imperatorum imagines liceat *adnotare* (*afficher, exposer*). — *Reus adnotatus*, coupable dont le crime est rendu public par une proclamation.

21 Quando autem id dictum sit, considera. Nondum ei dictum erat : *Faciam te in deum regi Pharao*. Adhuc homo erat, et ideo illud ei dicit : processus ei debebatur, ut in deum fieret; et ideo dictum est ei : De homine dixi, desiste hominis habere peccata, et videbis faciem meam. Qui enim faciem meam videt, debet esse sine peccato. Sed quia homo sine peccato esse non potest, ideo ut in dei appellationem possit excrescere, commonetur. Et quid de dei appellatione dicam? Esto angelus, hoc est, divini minister imperii, obsequere mandatis Domini. Cum fueris angelus, videbis faciem Domini. Magnum est videre Dei vultum. Lex tibi dicit ut tertio te offeras in Hierusalem. Ipse Dominus Jesus ait : *Beati mundo corde; ipsi enim Deum videbunt*. Advertis quid a te exigatur, ut videas Deum; cui vitæ proposita sit prærogativa videndi Deum? Emunda igitur cor tuum, ut quasi novus creeris renovato spiritu. Omnes pollutas cogitationes de corde tuo abjice, nihil sit quo tuus inquinetur affectus : simplex mens, pura sinceritas sit. Talibus se Dominus cum involucrum corporis deposuerint, demonstrare dignatur.

22. Nunc de reliqua ipsius versus parte dicamus. *Miserere*, inquit, *mei secundum verbum tuum*. Misericordia quidem justitiæ portio est; ut si velis donare pauperibus, hæc misericordia justitia est, secundum illud : *Dispersit, dedit pauperibus : justitia ejus manet in æternum*. Deinde quia conformis tuus injustum est ut non adjuvetur a socio; cum præsertim Dominus Deus noster terram hanc possessionem omnium hominum voluerit esse communem, et fructus omnibus ministrare : sed avaritia possessionum jura distribuit. Justum est igitur ut si aliquid tibi privatum vindicas, quod generi humano, immo omnibus animantibus in commune collatum est, saltem aliquid inde pauperibus adspergas; ut quibus juris tui consortium debes, his alimenta non deneges.

23. Est etiam misericordiæ donare peccatum : et misericordiæ est, et justitiæ est. Denique justitiæ adscribit Scriptura divina veniam peccatorum, secundum illud quod hodie lectum est : *Benedictum lignum quod sit per justitiam : maledictum autem lignum quod sit per manus hominum*. Superius ad crucem Domini retulit, posterius ad errorem gentilium, qui ligna venerantur. Justitia autem quæ est crucis, nisi quod adscendens illud patibulum Dominus Jesus Christus, peccatorum nostrorum chirographum crucifixit, et totius orbis peccatum suo cruore mundavit? In quo ergo justus Deus, nisi in eo quia scivit quod de limo terræ hominem figuravit, quæ terra utique corruptelæ obnoxia est, ac vitio lubricæ passionis? Propterea ergo Dominus, qui secundum animam te ad imaginem et similitudinem sui fecit. hoc est, rationabilem, justum, pudicum (in eo enim ad imaginem Dei es, si sis justus, ut sis imago justitiæ : si sis castus, ut immaculati in te figura præfulgeat) sciens ergo secundum corporis fragilitatem corruptelæ patere hominem, quasi justus fragili lubricæque naturæ delicta concessit.

24. Ac ne forte dicat aliquis : Cur ergo Adam maledicto sententiæque subjacuit? Numquid injustus Deus? Non utique. Sed quia quasi fragili atque infirmo quid caveret ante præscripsit (infirmus enim non usurpare debet, sed obedire mandatis) ideo prævaricationis magis reum tenuit, quam prolapsioni addixit. In illum igitur justa severitatis processit sententia; quia scire voluit, quod scire non profuit. Nobis autem qui hæreditario vinculo tenemur adstricti, qui in hac carne sumus, quæ priorum præjudicio detrita jam atque adsuefacta peccatis non poterat emergere; quasi justus indulsit, juste enim ignovit hæredi, qui præjudicio laborabat auctoris.

25. Est ergo justa misericordia, sed est etiam injusta misericordia. Denique in Lege scriptum est de quodam* : *Non misereberis illius*. Et in libris Regnorum legis quia Saul propterea contraxit offensam; quia miseratus est Agag hostium regem, quem prohibuerat senten-

* Illo nimirum qui proximum suum per insidias interfecerit.

tia divina servari. Ut si quis latronis filiis deprecantibus motus, et lacrymis conjugis ejus inflexus, absolvendum putet, cui adhuc latrocinandi adspiret affectus: nonne innocentes tradet exitio, qui multorum liberat exitia cogitantem? Certe si gladium reprimit, vincula dissolvit, cur laxat exsilio? Cur latrocinandi qua potest clementiore via non eripit facultatem, qui voluntatem extorquere non potuit? Deinde inter duos, hoc est, accusatorem et reum pari periculo de capite decernentes*, alterum si non probasset, alterum si esset ab accusatore convictus, non id quod justitiæ est, judex sequatur; sed dum miseretur rei, damnet probantem: aut dum accusatori favet qui probare non possit, addicat innoxium. Non potest igitur hæc dici justa misericordia.

26. In ipsa Ecclesia, ubi maxime misereri decet, teneri quam maxime debet forma justitiæ; ne quis a communionis consortio abstentus, brevi lacrymula, atque ad tempus parata, vel etiam uberioribus fletibus communionem quam plurimis debet postulare temporibus, facilitate sacerdotis extorqueat. Nonne cum uni indulget indigno, plurimos facit ad prolapsionis contagium provocari? FACILITAS enim veniæ incentivum tribuit delinquendi. Hoc eo dictum est, ut sciamus secundum verbum Dei, secundum rationem, dispensandam esse misericordiam debitoribus. Medicus ipse si serpentis interius inveniat vulneris cicatricem, cum debeat resecare ulceris vitium, ne latius serpat; tamen a secandi urendique proposito lacrymis inflexus ægroti, medicamentis tegat quod ferro aperiendum fuit: nonne ista inutilis misericordia est, si propter brevem incisionis vel exustionis dolorem corpus omne tabescat, vitæ usus intereat? Recte igitur et sacerdos vulnus grave, ne latius serpat, a toto corpore Ecclesiæ quasi bonus medicus debet abscindere, et prodere virus criminis quod latebat, non fovere; ne dum unum excludendum non putat, plures faciat dignos quos excludat ab Ecclesia.

27. Jure ergo Apostolus divino nos hortatur exemplo dicens: *Vide ergo bonitatem, et severitatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, severitatem: in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate:* ostendens Judæorum populum jure esse a corpore Ecclesiæ separatum, ne perfidiæ virus contaminaret Ecclesiam: populum autem gentium bonitate Domini receptum, et obedientiæ munere gloriari. Jure igitur huic divina bonitas suffragatur, quamdiu in divina bonitate permaneat. Si vero et ipse desciscat, pro criminis sui qualitate damnabitur. Qua gratia Dominus et lux et ignis esse describitur, ut in tenebris ambulanti luceat quasi lumen; ne diutius possit errare, qui quærit luminis claritatem: ei autem qui multa fuerit operatus, quæ manere non debeant, sed ardere, ignis est Dominus; ut operis nostri fœnum stipulamque consumat, atque utili nos faciat salvos detrimento, sicut aurum quod dum excoquitur, plus probatur.

28. Fortasse dicat aliquis qua ratione scripserit Propheta: *Miserere mei secundum verbum tuum?* Verbum enim Dei justitia est. Si igitur justitia fretus erat, cur misericordiam ante præmisit: aut si misericordiam requirebat, cur eam ad mensuram justitiæ putavit esse poscendam? Qui enim bene agit, et bene vivit, opus non habet misericordia; quia misericordia a peccato liberat. Denique non divitibus, non fortibus et felicitate subnixis misericordia conferri consuevit a nobis: sed egentibus, vel debilibus, vel iis qui ex divitiis in paupertatem, aut captivitatem, aut necessitatem aliquam deciderunt. Ergo qui eget misericordia, peccator est: qui autem peccator non est, utique justus est, et non eget misericordia Dei.

29. Secundum quid igitur unusquisque, hoc est, secundum quem statum egeat misericordia, aut justitiam habeat, considerandum est. Aliter enim

* Quippe interdum rei atque accusatoris periculum ita æquabatur, ut non solum uterque servaretur in custodia; verum etiam idem supplicium quod alteri debebatur, si fuisset convictus, alteri non probanti lege talionis irrogaretur. *Cod. Theod. l. 9, tit. de Accus. leg. 19. Item Grat. cit. loco.*

[...]tia Dei Angelus, aliter homo. [...]et misericordia Archangelus, [...]mo. Angeli enim natura non [...] corruptelæ obnoxia est, ut [...]neris humani; et ideo ille eget [...]dia Dei, ne possit errare, et [...]e Dei gratia, labatur in vi[...]mo autem etsi jam firmiore [...] est, tamen propter contracto[...]m peccatorum, misericordiam [...]it. Itaque etsi uterque miseri[...]i indiget, aliter tamen Angelo [...]dia, aliter homini debetur; [...] vitium in Angelo judicio gra[...]setur. Peccatum quoque ado[...] in homine, mitiore sententia, [...]ccatum senectutis adstringi[...]lius relaxatur.

[...]pheta igitur in isto versiculo [...]ausas, ut et misericordiam [...]mo postulet; quia nemo sine [...]ccati : et justitiam quasi Pro[...]poscat : vel certe, quoniam [...]caverit sicut homo, et quasi [...] misericordia egeat; tamen [...]rrorem, pœnitentiam gessit, [...] a temulentia delinquendi, [...] virtutis. Petit ergo justitiam [...] verbum Dei, quia verbi Dei [...] est, ut conversis venia done[...]amen legitime est facta con[...]

[...]*gitavi vias meas, et averti pedes* [...]*stimonia tua.* Dividuus sensus : [...]vias superiores meas cogitavi [...]psus atque peccati, et ideo ut [...]nem peccatorum possim me[...]rum conversione, studioque [...], *Averti pedes meos in testimonia* [...]on jam meis gressibus quibus [...] lapsus, sed testimoniorum [...]tineribus ambularem, quo tuo[...]itæ mandatorum me errare non [...], nec vestigium in devia et [...]deflecterem. Frequenter enim [...]es iter, si strata viarum se[...], perveniunt quo desiderant [...]e, et carent erroris amfractu. [...] usurpent scire quod nesciunt, [...]t aliqua sequenda compendia, [...] tractus itinere recedentes er[...]rinthos frequenter incurrunt; [...] itinere deflexisse pœniteat : et ideo post multa laborum dispendia ad iter quod reliquerant, redire contendunt.

32. Hic ergo sensus unus est, alius autem ita : *Cogitavi vias meas*, non superiores, sed futuras; ut ante meos actus cogitationibus prævenirem, ne inconsulta operatione progressus, aliquid in ipsis cogitationibus offensionis inciderem : ut si agere aliquid velim, ante cogitem utrum agendum sit illud quod desidero, aut quo agendum modo : similiter si alloquendum, utrum alloqui debeam : deinde publice, an secreto loqui, præsentibus aliquibus, aut nullis; sicut illud est, ut si velis fratrem corripere, primo solus corripias, secundo præsentibus duobus aut tribus testibus, tertio si non audierit, coram Ecclesia. Itaque si prætermisso ordine, velis coram Ecclesia fratrem increpare, quem ante monere debueras, erratum ipse cognoscis. Omnia igitur cum cogitatione facito, ut non te pœniteat operis tui. An vero si viam ingressus, cum veneris ad compitum aliquod (ita enim appellatur plurimarum velut quidam concursus viarum) si nescias quod iter ingredi debeas; stas tamen et cogitas ipse tecum, utrum primam, an secundam, an tertiam, an quartam, vel certe quintam, si ita est, viam eligas, quam sequaris; nec putas prius adoriendum iter, quam animo definieris, et pleniore mentis intentione decideris. Stas igitur cogitans quæ sit via, quæ in civitatem ducat, ad quam tibi putas esse pergendum. Quanto igitur magis animo debes ac mente consistere, qui ad regnum cœleste contendis, et cogitare tecum, quia non omnis via illo ducit, non omnis via illo dirigit ad Hierusalem illam quæ in cœlo est?

33. Sunt viæ quæ malos exitus habent, quas diaboli tentamenta triverunt; et ideo exitus earum, exitus mortis sunt. Hæ nempe sunt viæ, de quibus legisti in Proverbiis : *Quia sunt viæ quæ videntur viro rectæ esse, ultima autem earum adspiciunt in profundum inferni.* Est autem via angustior illa, quæ ducit ad Dei regnum. Volens igitur eam ingredi viam quæ ad Deum ducit non

relinquat vias suas. Alius non cogitavit quidem, sed subito adspexit, et captus est, et vidit, et concupivit, et ideo lapsus est. Quod si fragilem suum considerasset affectum, et ante timuisset, ne cum vidisset mulierem, mente caperetur et animo; utique non prospexisset ad mulierem, ne concupisceret eam. Videns ergo mulierem non direxit pedem suum in testimonia Domini, qui si ante lapsum suum cogitare potuisset, forsitan direxisset. Unusquisque ergo prius cogitet quomodo videat mulierem; ut non videat ad concupiscendum eam, aut non adtendat in eam. Si autem videns repente, vel bona cogitatione fundatus, dirigat pedem suum ad testimonia Domini, ne in captivitate permaneat : utique ei profuit cogitatio. Postremo amans mulierem, diligens, et concupiscens, Christum consideret, judicium ejus, testimonia ejus de præmiis castitatis, et relinquat vias concupiscentiæ, et sequatur vias Christi : habebit laudem in eis, si contemplatus Dominum Jesum, contemnat carnis ardorem, flammamque libidinis quasi quodam fonte restinguat, allidat teneras et infirmas cupiditates ad petram Christi.

35. Cogitet ergo primum, ut eadem repetam, quemadmodum videat, quemadmodum loquatur. Bene cogitavit qui dixit : *Pone, Domine, custodiam ori meo;* ne forte dum mens inflammat ardorem, lingua sermone labatur, aut multiloquio incauto etiam quod mens non cogitavit, incurrat loquendi facilitate : cogitet quemadmodum pedem suum dirigat, manum adferat; ne impetu indignatio

acturus est, semper para
dum est, semper fixus e
non queat subita aliqua
offensione turbari. Nulla
scopulosæ nimis ambitio
nulla procella atque temp
invasionis exagitat, non p
lus meretricis illaqueat;
meretricis, laqueus ama
aliena miser capitur pos
improviso igne præventus
suæ mentis amisit. Si p
gruit, invenit jam paral
possit esse perturbatio sal
ibi sperata sacri corona ce
vida futuri meditatione
a maledicis obtrectatorib
obroditur, cogitet quia n
pulus super magistrum,
supra dominum. Si supra
opprobria exprobrantium
ciderunt, quemadmodum
tem eorum sperare se pot
mentem suam præparar
cum ista acciderint, tur
queant. Præparet animun
tione componat, ut possi
tamen possit : *Quis nos se*
ritate Christi? Tribulatio,
an fames? etc. Quare aut
retur, adjecit : *Sed in his o*
ramus, inquit, *et vincimu*
qui dilexit nos. Meritoque
ait : *Confido enim quia ne*
que vita, neque Angeli... n
tes, neque præsentia, neq
separare nos poterunt a car
est in Christo Jesu.

37. Multa Apostolus dixit

separare possint a caritate Dei; gentius resistamus. Illud nunc letur obscurius, non prætermit- quia ait : *Neque altitudo, neque* *m* : quæ sunt gravia tenta- Denique habes in Esaia scrip- regem Achaz : *Pete tibi signum* *no in profundum, aut in altum.* it ille : *Non petam, neque tentabo* *m.* Mysticum illi propositum est, intellexit : et veritus est ne Dominum videretur, si signum in altum, aut in profundum. s autem volens gravia tenta- medio supplantare divino, ait: *rgo concipiet in utero.* Hoc est signum, quod altitudinis, et i tentamenta destruxit. Domi- Jesus non rapinam arbitratus se æqualem Deo; neque quæ , requisivit, sed formam servi , humiliavit se usque ad mor- que neque elatus est potestate, mortis quadam dejectione turba- e igitur signum proponitur regi ; sibi remedium, per quod nec otestatis extolleretur supercilio, te ærumnæ alicujus exceptione aretur; ut erat corde turbatus, llum sibi videret ab Assyriis in- ivini igitur exemplo oraculi vo- stendere quam essent hæc gra- tamenta, quibus remedium solus Christus adferre.

'erumtamen et prophetico ser- cile est docere sarcinam quam- rum tentamentorum. Hæc enim nta duo maxima sanctus Salo- ratione propria declaravit, et ut posset excludere dicens : *autem et paupertatem ne des* *d ordina mihi quæ opus sunt, et* *ndent; ne repletus mendax fiam,* *s : Quis me videt? aut pauper ra-* *et perjurem nomen Dei.* Potes a ista tentamenta contemnere, midavit Salomon, qui sapien- tulavit et meruit? Dives erat, xtolli : pauper fieri formidavit; pertatis necessitate abstinentiæ non teneret. Quam multi qui tur sancti esse, ceciderunt ab ne cordis sui? Quam multi ali- qua necessitate dejecti, non potuerunt contenti esse injuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati? Rarus Job invenitur in terris, qui et divitias amisit et filios, et vibicibus corporis exaratus, cum vermes toto corpore fluerent, a Christi tamen caritate non potuit separari. Paremus igitur affectum nostrum; ne imparatum vis repentina perturbet. Denique sciens Dominus cito nos frangi solere, ait etiam apostolis : *Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* Si te cupiditas appetentiaque tentaverit, lege Evangelium, dicat tibi Jesus Christus : *Non turbetur cor tuum.* Si quis terror ingruerit, dicat tibi Christus : *Non turbetur cor tuum, neque formidet.* Si qua supplicia persecutor inflixerit, lege Evangelium, dicat tibi Jesus : *Non turbetur cor tuum, neque formidet.* Lege Apostolum dicentem : *Indignæ enim passiones sunt hujus temporis ad superventuram gloriam.* Si in mari naviganti gravis fluctus insurgat, tempestas atra desæviat, tibi dicat Jesus : *Ego sum, noli turbari.* Veniens igitur in certamen aliquod magnum et grave, dic prius : *Paratus sum, et non sum turbatus; ut custodiam mandata tua.*

39. Et quid de sæcularibus dicam? Esto paratus non solum adversus ea quæ vides, sed etiam adversus ea quæ non vides. *Foris,* inquit, *pugnæ, intus timores.* In te ipso tibi bellum est : bonum est ut in tranquillitate sit animus tuus, et in quadam serenitate : sed gubernator ille melior est, qui in tempestate navim gubernat. Rege igitur te ipsum, quando turbatur animus, mens fluctuat. Laudaverim virtutem gubernatoris, qui nullas procellas senserit, et cursum navigii direxerit, nulla tempestate jactatus? Sed illum magis laudaverim, qui adversus ventos renititur, insurgit adversum fluctus, non timet vel cum elevatur undis navigium, vel cum ad profundi ima deponitur. Ita et ille laudandus est gubernator sui, qui ea quæ adversa sunt, vincit patientia, virtute superat, secundis non extollitur, adversis non frangitur. Bellum tibi est etiam adversus nequitias spiritales. Advertis cum quantis tibi sit prœlium?

Et ideo meditare, et statue animo; ut procedens ad prælia dicas: *Paratus sum, et non sum turbatus; ut custodiam mandata tua.*

40. Sequitur versus quintus: *Funes peccatorum circumplexi sunt me, et legem tuam non sum oblitus*: hoc est, funibus me circumdederunt peccatores; ut mea implicarent vestigia, ne possem incursus eorum prævidendi celeritate evitare. Non ergo illi funes sunt, de quibus scriptum est: *Funes ceciderunt mihi in præclaris*; sunt enim funes illi quibus utuntur, qui terminos metiuntur agrorum limitesque distinguunt et possessionum spatia disterminant. Tenduntur ergo illi funes quoad possessio uniuscujusque diffunditur. Sic factus est funiculus hæreditatis suæ Israel. Boni ergo illi funes. Isti autem funes quibus trahuntur peccata, ut fune longo, et ut loro jugi vitulæ iniquitatis. Vitula enim indomita plus se jactat et excutit, cum tenetur, nec adquiescit imperio, nec adstringitur vinculo; sed magis cum loro retrahitur, exasperatur. Itaque nec coacta se subjicit, nec tamen libera vinculorum est. Sicut ergo trahit vitula lorum jugi, quæ etsi non tenetur a proximo; tenetur tamen, nec se explicat et absolvit: ita trahit unusquisque peccator indomitis moribus iniquitates, qui putat se liberum; quia non est jugo subditus, subjectusque judicio: et nescit quod non sit exutus, sed magis ut illa vitula, et ipse se implicat suorum nexibus peccatorum. Hi sunt igitur funes delictorum nostrorum, quibus involvimur et ligamur, quemadmodum sunt et vincula delictorum. Et ideo Salvator qui habet in potestate peccatum dimittere, dicit iis qui sunt in vinculis: *Exite*. Utinam et mihi dicat: Exi de vinculis tuis: exi de nexibus peccatorum tuorum: solve funes erroris tui, quibus circumdatus et ligatus es. Etsi enim nequissimus sim omnium, et detestabilissimus peccatorum; illo tamen jubente, liber ero, qui sub uno momento latrocinii damnatum reum supplicio eripuit, constituitque in regno suo.

41. Sunt ergo vincula quibus constringimur, etsi videamur nobis liberi. Beatus qui hæc solvit sibi vincula. Et ideo David ait: *Dirumpamus vincula eorum: et abjiciamus a nobis jugum ipsorum*. Non manu utique visibilia vincula dicit esse rumpenda, sed invisibiles criminum nexus morum conversione, et fidei professione solvendos: aut manu, hoc est, opere manus tuæ. Eroga pauperibus, debiles elevato, redime captivos; et solvisti vincula tua. Eleemosyna enim a peccato liberat. Eripe eum qui ducitur ad mortem, hoc est, eripe eum intercessione, eripe gratia, tu sacerdos*: aut tu imperator, eripe subscriptione indulgentiæ; et solvisti peccata tua, exuisti te vinculis.

42. Vinculis enim peccatorum suorum unusquisque constringitur, sicut ipse legisti: ligat nos vinculis carnis illecebra. Vinculum nostrum avaritia est, vinculum nostrum ebrietas est, vinculum nostrum concupiscentia est, vinculum nostrum superbia est. Sunt et diaboli vincula. Denique scriptum est: *Hanc autem filiam Abrahæ, quam ligavit satanas decem et octo annis*. Ligat nos etiam diabolus criminum nexu: ligat nos vinculo fornicationis, vinculo adulterii, vinculo perfidiæ qua Christus negatur, vinculo invidiæ qua frequenter etiam frater appetitur, vinculo crudelitatis qua nonnumquam socius et conformis occiditur. Hæc sunt vincula quibus ligatus unusquisque inclinatur; ut animam suam levare non possit, nec obtutus ad cœlum mentis erigere, nisi dicat ei Dominus: Dimissus es ab infirmitate tua; et munere eum suæ benedictionis erexerit. Hæc sunt sceleratorum vincula quæ dure peccatores ligant, hoc est, diabolus et ministri ejus: vel certe Nemroth, hoc est amaritudo: vel certe Esau, hoc est, terrenus et callidus. Isti enim ve-

---

* Inter Episcoporum privilegia illud erat olim non minimum, ut possent certis diebus in custodia servatos adire, atque audita ipsorum causa, pro iis apud judices intervenire. Imperatores Honorius et Theodosius liberum carceris aditum Episcopo visitanti patere jubent; *ut medicetur ægros*, inquiunt, *alat pauperes, consoletur insontes; et cum singulorum causas cognoverit interventiones suas apud judicem competentem suo jure moderetur, etc.*

natores erant, qui feras laqueis captare consueverant, et muta animantia vinculis illigare. Inutiles venatores, qui capiant bestias, quæ pompam spectaculo populari præbeant, ministerium crudelitati. Denique nullum invenimus in divinarum serie Scripturarum de venatoribus justum.

43. At vero alia vincula sunt, ut dixi, Domini Jesu, quem sequuntur, inquit, alligati vinculis, hoc est, vinculis adstricti caritatis et amoris, fidei vinculis alligati. Licet sic possit intelligi : Alligati vinculis Christum sequuntur, hoc est, peccatorum et criminum remissorem, fontem indulgentiarum, redemptionis auctorem. Sequamur ergo vincula Christi, fugiamus vincula venatorum; ne dum incedimus, dum ignoramus, laqueos eorum pes nostræ mentis incurrat, nec animæ nostræ cervicem nexibus interamus. Insidiantur enim quasi pessimi venatores : et quando prosperorum eventu animum relaxamus, ac secundis rebus remittimus, nec excubias cautionis habemus intentas, tunc plus jactant laqueos suos, aut in via qua ambulamus, abscondunt; ut cum fuerint eorum laqueis innexa vestigia, trahant quo securum supplantent viantem, vel collo adstrictos strangulent commeantes.

44. Noli ergo alta ambulare cervice, sicut filiæ Judæ; altis enim cervicibus cito laqueus innodatur. Noli ad sæcularia mentem animumque defigere : sed circumspice oculis animæ diligenter, quia pluit Dominus laqueos super peccatores; ne cadentes illigare te possint : quos poteris evitare, si legem Domini non obliviscaris. Etenim etiam qui ligatus est, si sibi sit conscius libertatis, oblivisci libertatem suam non desinit, et causam nonnumquam dicit e vinculis, eamque sibi legum præscripto defendit*, ac judicio frequenter absolvit. Ergo et tu si peccaveris, memor esto legis. Si peccaveris, memor esto Christi, qui te liberat, dicens : *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas... et memor non ero.* Ipsum diebus ac noctibus tene, ipsi tua confitere peccata.

45. Docet te Propheta quomodo teneas Dominum Jesum. *Media nocte*, inquit, *surgebam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ tuæ.* Non satis est dies ad deprecandum, surgendum est et nocte, et media nocte. Ipse Dominus pernoctavit in oratione; ut te proprio ad deprecandum invitaret exemplo : et utique peccatis tuis ille indulgentiam postulabat : postulabat a Patre, operabatur propria voluntate. Non tibi dicit Propheta, ut tantummodo media nocte surgas : sed ut surgas nocte, et maxime nocte media. Nocte enim surgendum ante præmisit dicens : *Memor fui in nocte nominis tui, Domine.* Potest unusquisque memor esse, et non surgere : potest unusquisque et surgere, et cum surrexerit, ea quæ proprio arbitrio sederint, postulare. Addidit : *Media nocte surgebam*, docens surgendum esse media nocte. Nec otiosum est quod adjunxit : *Ad confitendum tibi*, hoc est, ut illo maxime tempore deprecari Deum, et propria debeamus deflere peccata : nec solum præteritis veniam postulare, sed etiam præsentia declinare, futuris cavere; multa enim illo in tempore tentamenta proserpunt.

46. Tunc fervet carnis illecebra : tunc tentator illudit : coquitur cibus, potusque digeritur : stomachus æger, mens somnolenta, animus occupatus est. Itaque aut quiescenti calor soporis augetur, aut vigilanti nondum plenior refusus est vigor, qui errorum cavere possit incursus. Tunc igitur tentator adsistit, tunc retia jacit, quibus turbare possit mentem improvidam. Tunc spiritales nequitiæ tenebras offundunt : tunc omne nefas suadere contendunt, quando nullus arbiter culpæ, nullus criminis conscius, nullus potest esse erroris testis. Tunc varias disceptationes pectori dormitantis infundunt; ut primo de statu mentis dejiciant reluctantem, et aliquorum qui sancti habentur, proponatur exemplum, quod illi aliquando deliquerint, sed postea veniam sint adepti, et texerint superiora delicta. Nam etsi omnem emendationem nostri

---

* *Hic legum præscriptum* idem est atque legum definitio, seu constitutio.

inimicus exosus sit; tamen ad tempus, ut sobriæ mentis virum possit elidere, prætendit futuram indulgentiam; ut præsentia peccata persuadeat : et cum impulerit aliquem ad erroris adsensum, si viderit eum jam non amore virtutis a culpa, sed pœnæ contemplatione revocari, inserit varias disceptationes, ut dicat sibi : *Quis me videt? Et tenebræ circumdant me, et parietes... quem vereor?* Non videt Altissimus, non ad eum peccata nostra perveniunt, non dignatur spectare quæ turpia sunt. Hæc utique usu exemploque cognoscimus; nemo enim potest esse expers tentationis.

47. Itaque ut tempus hoc habile est tentamentis : ita etiam tempus est pœnæ, quod ex lectione divina possumus edoceri. Non enim otiose Dominus Deus noster cum posset quocumque momento primitiva Ægyptiorum extinguere; hoc tamen tempus dolori et luctui peccatoris opportunius judicavit. Sic enim scriptum est, quia media nocte primogeniti Ægyptiorum liberi ab exterminatore sint interemti. Ideoque sanctus Moyses propheta, ut hoc præveniret tempus, ac sine Hebræorum fraude transiret, agnum ante immolavit, hoc est, vesperi; ut manducantes eum, et pascha Domini celebrantes, non occuparentur exterminatoris insidiis; ne inermes et vacuos spiritalis alimenti nocturna spicula tenebrosi hostis opprimerent.

48. Hæc diligenter intende, prudenter intellige, sollicite require. Non perfunctorie ista dicuntur, sed divina tibi mysteria declarantur. Præveni et tu insidias tentatoris, instaura prius cœleste convivium. Indictum est jejunium, cave ne negligas. Et si te fames quotidianum cogit ad prandium, aut intemperantia declinat jejunium; tamen cœlesti magis te servato convivio. Non epulæ paratæ extorqueant, ut cœlestis sis vacuus sacramenti. Differ aliquantulum, non longe finis est diei : immo plerique sunt ejusmodi dies; ut statim meridianis horis adveniendum sit in Ecclesiam, canendi hymni, celebranda oblatio. Tunc utique paratus adsiste; ut accipias tibi munimentum; ut corpus edas Domini Jesu, in quo remissio peccatorum est, postulatio divinæ reconciliationis, et protectionis æternæ. Suscipe ante Dominum Jesum tuæ mentis hospitio : ubi corpus ejus, ibi Christus est. Cum hospitium tuum adversarius viderit occupatum cœlestis fulgore præsentiæ, intelligens locum tentamentis suis interclusum esse per Christum, fugiet ac recedet : et tu mediam noctem sine ulla offensione transibis. Admonet etiam sacrificium vespertinum, ut numquam Christum obliviscaris. Non potes oblivisci, cum lectum adscendis, ejus Domini, cui in occasu diei precem fuderis, qui esurientem te sui corporis epulis expleverit. Etenim quod vesperi cogitaveris, cito cum evigilaveris, recensebis. Excitabit te ipse Dominus Jesus : admonebit ut surgas, et eo tempore arma orationis adsumas, quo solet incursare tentator *.

49. Unde non otiose Paulus apostolus et Silas trusi in carcerem, cum in nervo pedes haberent, media tamen nocte surgebant mentis vestigio, exorabant Dominum, et laudis sacrificium deferebant. Ideoque ubi non defuit devotionis officium, adfuit etiam absolutionis remedium. Subito enim media nocte terræ motus factus est grandis; ita ut mota essent fundamenta carceris, valvæ apertæ, omnium vincula soluta sint. Audis quemadmodum si ligatus fueris, quibus manibus, quibus operibus ipse te solvas, quemadmodum custodes ti-

* Multa ex hoc loco erui possunt, quibus illustretur ecclesiasticæ priscorum temporum disciplinæ cognitio. Hinc enim primo jejunii cum indictum fuisset, adusque diei finem servandi obligatio declaratur. Deinde consuetudo sacramenti Eucharistiæ non nisi ore jejuno recipiendi ostenditur : tum Mediolanensis Ecclesiæ usus innuitur diebus sabbati ac dominicis non jejunandi. Postea celebrandæ oblationis fit mentio, quam oblationem nihil aliud fuit nisi corporis Christi sacrificium. Ad hæc indidem quoque intelligere est moris fuisse in Ecclesia latina etiam jejunii diebus sacrificium offerre, et Eucharistiam accipere, contra quam in orientali obtinebat. Postmodum memoratur etiam vespertinum sacrificium, id est, missa vespertinis horis diebus jejunii celebrari solita. Recensentur denique mirabiles hujus sacramenti effectus, munimentum scilicet adversus diaboli tentamenta, remissio peccatorum, etc.

mere non possis? Surge igitur ad precandum. Ea hora est, qua tentator nocere consuevit, et nequitia consuevit irruere. Ea hora est, qua solet adversus tentationes graves remedium venire cœleste. Excubandum tibi est, ne qua fraude vincaris : providendum ut eo tempore quo potes vincere, nequaquam vincendi tempus amittas.

50. Et quia orationem esse subeundam media nocte diximus, non minus etiam de hujusmodi hora diei dicendum videtur; contraria enim diei nox est. Quid enim luci commune cum tenebris? Et ideo adversa sibi eadem nocturna est vel diurna. Sicut enim media nocte primitiva Ægyptiorum tentator occidit, et ex eo cognoscitur quod ea maxime hora operetur adversarius; ita e contrario quod meridiano tempore virtus divinæ lucis operetur. Unde et Abraham circa meridiem sobrias tendebat excubias, et boni aliquos exspectabat eventus, levans oculos suos, ac finitima perlustrans, quod eo tempore advenientem gratiam sibi quæreret. Illo igitur tempore cum duobus Angelis sanctis divinus ei hospes advenit : illo tempore Christum suscepit hospitio : illo tempore illa quæ legis et intelligis, celebrata mysteria sunt. Quando enim magis debuit fidelem virum divina illuminare præsentia, quam cum lux diei plenior refulgeret? Meritoque etiam sanctus Joseph receptis fratribus, et accersito juniore germano quem maxime diligebat, meridie instaurat convivium. Erat enim meridies in sancti Joseph pectore, quando lætas epulas fratribus splendentis gratiæ ministrabat, suavissimique cibos alloquii dividebat; ut cum illi pœnam fratris metuerent appetiti et venditi in servitutem, ille divino judicio ipsis diceret esse provisum, ut in Ægyptum deduceretur, qui famem sustinentibus alimoniam non negaret.

51. Habemus ergo in nobis meridiem. Meridies est ei, cui justitiæ sol refulget, et cujus opere bono, vel cogitationibus innoxiis, et pura mente atque sincera pascitur Christus. Disce igitur quemadmodum tibi ipse facias meridiem. *Revela*, inquit, *ad Dominum viam tuam, et spera in eum : et ipse faciet, et educet sicut lumen justitiam tuam, et judicium tuum sicut meridiem*. Ubi enim vera est fides, ibi veri luminis gratia est : ubi innocentiæ prolixior custodia, virtutumque longa meditatione processus, ubi splendor bonæ conscientiæ diu permanens, ibi intelligibilis est meridies : ibi et tu Christo mentis tuæ epulas exhibebis, et in divitiis ejus etiam ipse pasceris; ita ut non præmaturus et velox veri luminis sequatur occasus, nec quidam studiis tuis tenebrosus cito vesper incumbat, et opera bona interjectus impediat. Quod si tentationum nox advenerit, non immerito media nocte surgendum, et orandum diu, et protrahenda psalmis tempora, donec veniat dies, et illucescat tibi Christus.

52. Vide igitur ne et per diem tibi media nox fiat, quo mundi princeps tenebrosus et squallidus plenitudinem tibi tentationis infundat. Surge igitur, et excita tuam mentem : non dormitabit qui custodit te, si te non reperiat dormientem : sed surget, si et ipse fuerit tuæ animæ vigiliis excitatus : et imperabit vento, et fiet tranquillitas in tuo pectore, quod diversarum procellarum turbine fluctuabat. Surgendum igitur nobis. Solet Sponsus media nocte venire : cave ne te dormientem inveniat, cave ne facem tuam non queas somnolentus accendere. Surgendum, inquam, et Domino confitendum est, ut gratias agas. Confitenda etiam ejus judicia æterna; ut quidquid nobis boni accidit, ejus justitiæ deputemus : ac sive divites sumus, sive salubriter valemus, id justitiæ Domini deferamus; quia justus est, ut opus suum tueatur ac servet, ut quos nudos indotata quadam naturæ sorte in hanc projecit corporis infirmitatem, vigore animi, et misericordiæ suæ dote pauperes vestire dignetur. Quod utique omni agendum tempore manifestum est; ut nec die, nec nocte, nec ullo tempore a gratiarum actione debeamus vacare.

53. Sequitur versus septimus : *Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua*. Habet et Christus participes atque consortes sui.

Denique David probat dicens : *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Habet participes carnis; quia carnem suscepit : habet prophetiæ; quia *Prophetam*, inquit, *vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris tanquam me : ipsum audietis per omnia quæcumque loquetur vobis. Erit autem, omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe.* Ipse est verus propheta, qui sine alterius munere futura cognoscit : qui ea quæ ventura erant, locutus est in prophetis. An non est propheta, qui facit alios prophetare? Ipse est qui auditur sicut Lex; quia et Lex est ipsius. Denique *Si Moysen*, inquit, *et prophetas non audiunt : nec si quis ex mortuis ad illos abierit, credent.* Ideoque populus Judæorum quia non audivit hunc prophetam, de plebe exterminatus est; ut populus Dei esse desineret, qui ante populus Dei dicebatur. Habet consortes baptismi; quia baptizatus pro nobis est: habet consortes justitiæ; quia ipse justitia est, et nobis de suo dedit sui habere consortium : habet consortes veritatis; quia ipse veritas est, et nos tenere voluit veritatem : habet consortes resurrectionis; quia ipse est resurrectio : habet consortes immaculatæ vitæ; quia ipse immaculatus est. Et quicumque in novitate vitæ ambulaverit, quicumque tramitem justitiæ tenuerit, particeps Christi est. Habet etiam tribulationis suæ participes; ideoque qui particeps ejus esse cupiebat, dixit : *Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quæ est Ecclesia.* Sepulturæ quoque ejus participes sumus; quisquis enim consepultus est cum ipso per baptismum in mortem, particeps ejus est. Ideoque ipse Apostolus adstruens quam nobis gratiam dederit Dominus Jesus, ait : *Participes enim Jesu Christi facti sumus.*

54. Sed et ille particeps Christi est, qui lugentem mœsto consolatur affectu : qui in carcere constitutum proprio non defraudat officio : qui lecto ægrotantis adsidet, non ut capiendæ hæreditatis tendat aucupium; sed ut morbi vim sollicito mitiget ministerio, ut sedulo fessum sermone demulceat : qui nudos vestiat, esurientes reficiat. In his enim frequenter est Christus, sicut ipse ait : *In carcere eram, et non venistis ad me : nudus eram, et non operuistis me..... Quod enim uni eorum non fecistis, nec mihi fecistis.* Si oderim mendacium, particeps Christi sum; quia veritas Christus est : si fugiam iniquitatem, particeps Christi sum; quia Christus justitia est. Beatus qui hoc potest dicere. Sicut enim membrum particeps esse dicimus totius corporis : sic conjunctum omnibus timentibus Deum, qui non dicat alteri : Non es de corpore meo, hoc est, non dicat pauperi dives, non ignobili nobilis, non ægro sanus, non fortis debili, non imperito sapiens dicat : Non estis mihi necessarii; particeps corporis Christi est, quæ est Ecclesia. Sed qui sciat quod ii qui videntur in Ecclesia debiles, pauperes, imprudentes, etiam peccatores abundantiori indigeant honestate, et majore præsidio fulciendi sint : qui hoc noverit, ipse potest dicere : *Particeps ego sum omnium timentium te.* Qui compatiatur magis hujusmodi hominibus, quam fastidiat eos : compatiatur infirmis; ut sciat quia unum corpus omnes sumus, et membris membra connexa; ut alterum sine altero esse non possit : et cum alterum dolet, compatiatur alteri. Iste ergo recte potest usurpare hujus vocis auctoritatem.

55. Vide autem quam verecunde Propheta dixerit : *Particeps ego sum timentium te.* Non dixit imitantium, sed *timentium*; initium enim sapientiæ est timor Domini. Inter rudes se constituit humilitate, cum veteranos devotione superaret. Sed tamen et timere virtutis est; quia scriptum est : *Timete Dominum, omnes sancti ejus.*

56. Sed ne aliquibus timor iste non sanctus videatur (quia sunt qui ignava formidine pertimescunt, et hebeti trepidant metu) addidit : *Et custodientium mandata tua.* Ut ostenderet se sancti timoris esse consortem. Aut sic. Potest quidem timere corde devotus, sed opere piger; ut sit religiosus affectu, otiosus

actu. Non tamen potest piger esse, qui mandata Domini custodit. Qui ergo timet, custodit. Ergo ejus est custodire, qui timeat. Sanctus itaque hoc dicit: ego autem hoc mihi usurpare non possum; quanti enim sunt qui timeant Deum, et non illis compatior? Quærunt opem, et ferre nolo: misericordia indigent, sumtu non adjuvo. Quisquis autem hæc facit, ipse potest dicere se timentium Christum esse consortem.

57. *Misericordiæ tuæ, Domine, plena est terra: justificationes tuas doce me.* Quomodo misericordiæ Domini plena est terra, nisi per passionem Domini nostri Jesu Christi, quam futuram prævidens, quasi promissam Propheta concelebrat? Prophetis enim ea quæ ventura sunt prævidentibus moris est, ut quasi jam decursa memorentur quæ posterioris ætatis sunt. Plena est ergo terra misericordiæ Domini; quia omnibus est data remissio peccatorum. Super omnes sol oriri jubetur. Et hic quidem sol quotidie super omnes oritur. Mysticus autem sol ille justitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, et omnibus resurrexit: ideo autem passus est, ut tolleret peccatum mundi. Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat: ut si quis clausis fenestris radios solis excludat, non ideo sol non ortus est omnibus, quia calore ejus se ipse fraudavit: sed quod solis est, prærogativam suam servat: quod imprudentis est, communis a se gratiam lucis excludit. Super omnes pluvia est, et hoc divinæ misericordiæ deputatur; quia pluit super justos et injustos. Aut certe sic interpretandum, quod misericordiæ divinæ plena sit terra; quia *Domini est terra, et plenitudo ejus.... ipse super maria fundavit eam, et super flumina præparavit illam.* Etenim per Ecclesiam in omnes gentes diffusa est misericordia Domini, in omnes gentes diffusa est fides.

58. Fortasse dicas: Qua ratione non dictum est, misericordiæ Domini plenum est cœlum? Quia sunt etiam spiritales nequitiæ in cœlestibus: sed non illæ ad commune jus indulgentiæ Dei, remissionemque pertinent peccatorum, quibus ignis servatur æternus: et illa quæ cœlestium vel potestatum vel ministeriorum sunt, licet auxilio Domini fulciantur, tamen non tanta ejus indigent misericordia, quanta ea quæ sunt inferiora atque terrena; non enim illa carnis involucro vestiuntur, in qua est frequentis erroris illecebra. Ideoque in superioribus ait idem Propheta, quia *Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Unde et cœlum purius et defæcatius ab omni labe peccati est, longeque semotius ab illo de quo scriptum est: *Sicut volatilia cœli.* Hoc enim cœlum velut medius quidam inter cœlum et terram aerius locus dicitur, in quo sunt etiam spiritales nequitiæ in cœlestibus. Nam in illo non appellativo, sed vero cœlo, etiamsi diabolum legerimus in conspectu Dei Angelorum non defuisse concilio; puto tamen nulla operari tentamenta nequitiæ. Denique scriptum est quia angeli amaverunt filias hominum; eo quod terrenis capti detineantur illecebris princeps mundi istius ac ministri ejus, in quibus nequitia spiritalis venenis quibusdam carnis hujus imbuta, et humanis est infecta criminibus. Ideoque Dominus in Evangelio suo ait: *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.* Non eadem est illic iniquitas vicinum possessionis finitimo rure depellere, videam hæreditatis fraudare compendiis, minores consortii * jure detrudere, intra lignum denique et quodcumque argenti atque auri vel æris metallum velut effigiem quamdam cœlestem includere potestatem. Hæc cum sint maximi plena sacrilegii, in cœlis vacant, in terris frequentantur. *Verbo enim Domini cœli firmati sunt,* non terra firmata est.

59. Et ideo justificationes Dei ab ipso Domino vult doceri; quia difficile est in terra magistrum hujusmodi reperire, qui ea doceat, quæ ipse non viderit.

---

* *Consortium*, in Cod. Theod. sumitur aliquando pro vicinia et connexis ædificiis; imme et apud Ciceronem, Orat. in Verr., consortes dicuntur ii, quorum fines contigui sunt: et hoc sensu consortium ab Ambrosio hic accipitur.

Ad illum igitur doctorem intimo Propheta contendit affectu; qui solus magister est verus. Quomodo enim potest homo quasi verum docere quod nesciat, cum ipse sit mendax? Meritoque ait Dominus, ut nemo super terram vocet sibi quemquam magistrum; quia unus est magister omnium. Et quomodo posset David alium doctorem quærere, cum ipse de Deo dixerit: *Qui docet hominem scientiam?* Docet autem Deus, et mentes illuminat singulorum, et claritatem cognitionis infundit, si tu aperias ostia cordis tui, et cœlestis gratiæ recipias claritatem. Quando dubitas, diligenter inquiras; qui enim quærit, invenit, et ei qui pulsat, aperitur. Multa obscuritas est in scripturis propheticis: sed si manu quadam mentis tuæ Scripturarum januam pulses, et ea quæ sunt occulta, diligenter examines, paulatim incipies rationem colligere dictorum; et aperietur tibi non ab alio, sed a Dei Verbo, de quo legisti in Apocalypsi, quod Agnus librum signatum aperuit, quem nullus ante aperire poterat; quia solus Dominus Jesus in Evangelio suo prophetarum ænigmata, et Legis mysteria revelavit: solus scientiæ clavim detulit, et dedit aperire nobis.

60. Dicunt se Judæi habere clavim scientiæ, sed non habent; nam si haberent, ipsi ingrederentur, ipsi agnoscerent penetralia Scripturarum. Nunc autem *Væ vobis scribæ et pharisæi, qui abstulistis clavim scientiæ, et ipsi non introistis, et introeuntes prohibuistis.* Quomodo enim clavim potestis habere scientiæ, qui scientiæ negastis auctorem? Et ideo ad ipsum conversus David ait: *Tu me*, inquit, *doce justificationes tuas;* quia tu es vera justitia. Tu doce quæ sapienter dicta sunt; quia tu es sapientia. Tu aperi cor meum; quia aperuisti librum. Tu aperi illud ostium quod in cœlo est; quia ipse es janua. Per te si quis introierit, regnum illud possidebit æternum. Per te si quis intraverit, non decipietur; quia falli non potest quicumque domicilium fuerit veritatis ingressus.

SERMO NONUS.

ט. Theth.

1. Nona littera *Theth*, cujus interpretatio est, *exclusio*. Quid est exclusio? Numquid sicut domo aliquis excluditur, hospitioque dejicitur: ita qui excluditur a Dei regno, bonis illius fraudatur; sicut illæ exclusæ sunt virgines, quæ secum oleum non tulerunt; et dum venit Sponsus, extinctæ sunt faces earum, atque in emendo oleo, inflammandisque facibus occupatæ fecerunt moram, et ingresso jam Sponso, introire cupientes leguntur exclusæ? Non arbitror. Nam quomodo diceret si a bonis sanctus Propheta esset dejectus, atque exclusus a Dei regno: *Jucunditatem fecisti cum servo tuo?* Nec Prophetæ meritum hujusmodi intellectum videtur admittere, nec series subditorum. Audis dicentem: *Suavis es, Domine, et in jucunditate tua doce me justificationes tuas.* Audis dicentem: *Bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti.* Et potes dicere quod sit exclusus a regno, qui non est exclusus a Lege? Quid ergo intelligimus? Hæret interpretatio, et obscuritatem sensus sui sermo videtur offundere.

2. Vocant merita Prophetæ, vocat ejus gratia, vocat subjectorum series, ut altioris intellectus aliquid debeamus eruere; et occurrit in tempore* quod interdum excludamur in bono. Scriptum est enim: *Perfecta caritas timorem excludit foras.* Et generaliter quidem caritas excludit timorem. Ut miles qui imperatorem diligit, bella pro imperatore suscepta non metuit: ut servus amans dominum, quamvis per devia et prærupta mittatur; tamen omnia pericula domini amore contemnit; ac si quis dominum petat, se ipsum offerre non trepidat: ut qui trans mare positos filios videre desiderat, non metuit naufragia, liberorum caritate ingreditur maris fluctus, subit incerta navigii: sed metum discriminis levant desideria filiorum. Quam pulcre etiam de marty-

* Id est, opportune; dum videlicet mihi animus de hoc ipso inveniendo sollicitus est.

ribus dicitur, qui vere militant Christo, qui persecutiones, ungulas, gladios, incendia non timentes, infestis se regibus obtulerunt. Timorem etenim quem poterant habere pœnarum, excluserunt amore martyrii.

3. Hunc sensum autem esse interpretationis hujus etiam de Threnis Hieremiæ possumus approbare. Nam et ibi sub hac littera scriptum est: *Bonus est Dominus sustinentibus eum, animæ quæ quærit eum. Bonum est sustinere, et sperare in salutare Dei. Bonum est viro cum portaverit jugum grave a juventute sua; sedebit singulariter, et silebit; quia tulit jugum grave.* Hæc utique quid aliud adstruunt, nisi bonæ exclusionis hanc interpretationem videri? Quis enim sustinet Dominum, nisi studio caritatis? Quis est qui sperat, nisi qui quod sperat, optat et diligit? Quod enim speramus, per patientiam exspectamus. Ergo qui sperat, sustinet: qui sustinet impatientiæ utique excludit affectum. Quis est qui portat jugum grave a juventute sua, nisi qui deliciis renuntiat, luxuriam fugit? Quis est qui singulariter sedet, nisi qui sæcularibus voluptatibus abdicatis, molestiarum omnium excludit tumultus? Iste ergo nihil timere poterit, quia caritatis gratia vim timoris absorbuit.

4. Est et alius qui excludatur in bono, ut ille qui Apostolica auctoritate sublatus e medio plebis est; quia malum opus fecit, traditus est in carnis interitum, ut ejus spiritus salvaretur. Ex quo intelligimus quia in bono excluditur, qui jubetur agere pœnitentiam; ut humilietur, et compungatur corde. Hæc enim reconciliationis solent esse suffragia *.

5. Denique etiam in Hieremia scripta sub hac littera id videntur significare **. Sic enim legimus de Hierusalem illa terrena: *Immunditia ejus ante pedes ejus. Non fuit memor novissimorum suorum, et cecidit invalide: non est qui consoletur eam. Vide, Domine, humilitatem ejus; quia magnificatus est inimicus.* Et quia sic humiliata est Hierusalem, merito postea ei dicitur: *Defecit iniquitas tua, filia Sion.* Et omni qui pœnitentiam egerit, lacrymisque propriis peccata defleverit, bene dicitur: *Defecit iniquitas tua.* Alibi quoque sub hac littera dicit Hieremias: *Boni erant vulnerati gladio, quam vulnerati fame. Abierunt compuncti a nativitate agrorum.* Compungimur igitur, quando nostrorum agimus pœnitentiam delictorum: compungimur etiam recordatione delictorum. Unde ait Propheta David: *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini.* Qui autem compungitur, utique delectationem excludit erroris: et qui agit pœnitentiam, excludit pudorem, sequestrat verecundiam flagitii confitendi; ut recuperandæ spem salutis inveniat. Meritoque et ipse David ubi cognovit errorem: *Peccavi,* inquit, *Domino.* Tantus rex, tantus propheta non erubuit peccatum proprium confiteri; et ideo dictum est ei: *Et Dominus abstulit peccatum tuum.*

6. Sublato igitur peccato, ait: *Jucunditatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum.* Multa videntur in hoc sæculo jucunda esse, quæ non sunt, multa suavia, bona plurima. Luxuries videtur esse jucunda: sed exhausto fit amara patrimonio. Dulcis libido, cum fervet: sed eadem horrida et exsecranda, cum proditur. Suaves epulæ, cum sumuntur: sed fœtidæ, cum digeruntur. Bona multa in hoc sæculo, dum vivimus, æstimantur; quia usui nobis sunt, ut pecunia, aurum, argentum, possessiones: eadem nihil possunt prodesse defunctis: hic omnia relinquuntur. Quin etiam majori dolore quis moritur, cum his se fraudari copiis ingemiscit. Non est ergo jucunditas

* Hic et alibi pluribus locis Ambrosius veterem indicat Ecclesiæ morem, quo Episcopi impositas a se pœnitentibus publicis pœnas minuere, necnon excommunicationis tempus breviare consueverant, habita ratione ipsorum contritionis atque humiliationis, quæ proinde reconciliationis dicuntur esse suffragia.

** Hoc dignum est quod observetur, nimirum sanctum Antistitem palam facere ea ipsa quæ hic a Davide sub singulis hebraici alphabeti elementis traduntur, sub iisdem quoque ab Hieremia in Threnis suis describi. Quam consensionem ab hoc sermone usque ad finem operis accuratissime prosequitur.

vera, nisi illa quæ secundum verbum Dei est; ut quis bonorum meritorum atque virtutum subsidiis gaudeat se esse munitum.

7. Hac David jucunditate vel bonitate Dei lætatur; quia jugum grave a juventute portavit, et sustinuit, atque exspectavit Domini in se gratiam, non præripuit, qui sæpe occidendi regis Saul tributa sibi copia, maluit tamen exspectare a Domino deferendi tempus imperii, quam occiso rege præripere. Semper Deus bonus est; ideoque et Paulus ait : *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei;* bonitas enim in omnes est, severitas in paucos. Denique subdidit idem Apostolus : *In eos quidem qui ceciderunt, severitatem : in te autem bonitatem.* Si enim non cecidissent, utique uterentur et ipsi bonitate Dei. Nam et tibi ideo bonus est, quia permanes : quod si non permanseris in bonitate, et tu excideris; non ergo Deus propterea bonus esse desistit, quia tu lapsus es, et indiges severitate. Siquidem et severitas Dei in bonitatem recurrit; ut unusquisque castigatus pedem referat a peccatis, et ad virtutum tramitem, bonamque conversationem recurrat. Denique docet de illis qui ceciderunt, Apostolus : *Quia si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens enim est Deus iterum inserere illos;* ut quemadmodum deserta virgulta, ita et homines velut caudicibus quibusdam virtutis inserti, bonorum fructus possint ferre meritorum. Accuses necesse est medicum crudelitatis; quia putrefactas vulnerum fibras ferro putaverit exsecandas; quia noxia et serpentia ulcera igni adusserit, ne virus in ulteriora proserperet : vel quia magister discipulum verberaverit negligentem; ut metu verberum indueret diligentiam? Castigare enim amantis est, non exsecrantis; et ideo bonitatis est, non crudelitatis. Recte ergo et Dominus ubique est bonus, et cum remittit flagitia, et cum peccata castigat : *Castigat enim Dominus quem diligit.*

8. Castigatus est etiam David. Denique ait : *Et fui flagellatus tota die.* Sed vir sapiens, qui intellexit castigationem illam Domini sibi profuisse, ait : *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum;* hoc est, etsi illa mihi ad tempus amara visa est castigatio, mihi secundum carnem, mihi secundum mœstitiam corporis : tamen secundum verbum tuum castigatio illa fructus bonitatis adtulit. Illam mihi castigationem intelligo profuisse, illa castigatione me a vitiis esse revocatum, illa castigatione non diu aliquid in me licuisse flagitiis, per illam castigationem Domini nihil in me adversariis licuisse, nihil morti. Denique, *Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me,* ipse Propheta memoravit. Castigatur enim qui recipitur : qui autem non recipiuntur, non flagellantur. *In laboribus* enim *hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur.* Ideoque supra ait : *Quam bonus, Israel, Deus rectis corde!* Ergo bonus omnibus; quia omnes recto vult esse corde. Qui autem cor declinaverit, ipse a se gratiam divinæ bonitatis avertit.

9. Sequitur : *Jucunditatem, et disciplinam, et scientiam doce me; quia in mandatis tuis credidi.* Juxta Apostolum χρηστὸν bonum intelligimus; quia dixit : *Vide ergo bonitatem Domini.* Juxta Evangelium χρηστὸν suave accipimus. Dixit enim : *Tollite jugum meum... quia leve est, et onus meum, quia suave est.* Dixit enim, τὸ φορτίον μου χρηστόν. Unde merito bonitatem Dei ab ipso quærit doceri, ne forte quis perfunctorie accipiens bonum Deum esse, in erroribus perseveret, quod per misericordiam Dei sciat impunitatem suis dari posse peccatis; cum etsi indulgeat Dominus, tamen fœda est conversatio in criminibus semper hærere. Non ergo bonitas ista vulgaris est : sed quæ semper disciplinæ exspectet profectum.

10. Ideoque qui intelligit altam Dei esse bonitatem, doceri desiderat etiam disciplinam. Nam plerique avertuntur a studio disciplinæ, dum eam severam et tristem arbitrantur : sed perspicacior sensu intelligit, quod disciplina si tristis ad tempus sit, posterioribus fiat jucunda temporibus. Sed est disciplina vel correptio severior : est etiam moderatior,

Moderatior est, de qua dicit Dominus: *Corripiam eos in auditu tribulationis eorum.* Est et severior, quæ est in ira et furore correptio. Unde refugiens eam correptionem, dicit David: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.* Et Hieremias: *Corripe nos, Domine, in judicio, et non in furore.* Omnis ergo disciplina, etsi ad tempus habeat amaritudinem, habeat perturbationem; postea tamen pacificos fructus generare consuevit.

11. Sed qui petit doceri bonitatem et disciplinam, debet petere etiam scientiam doceri. Nisi enim habeat scientiam, molesta est disciplina, molesta correptio. Quid sit scientia, doceat te Salomon, qui ait de Domino Deo nostro: *Ipse enim mihi dedit eorum quæ sunt cognitionem veram.* Et alibi hic idem Propheta ait: *Qui docet hominem scientiam.* Qui autem petit scientiam, credit mandatis Dei.

12. Aliud est autem in mandatis Dei credere, aliud mandatis credere. Qui enim mandatis Dei credit, cito efficit ut sit in mandatis Dei, et in ipsis conversetur. Per fidem igitur scientia adsumitur, per scientiam disciplina. Quod enim scimus placere Deo posse, in eo nos conversatio ipsa delectat. Denique scriptum est: *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Præcessit scientia, sequuta est conversatio. De mandatis Dei credere diximus. In mandatis autem Dei credere, hoc est in ipsis esse, et credere quia vera mandata sunt. Nisi enim credideris mandatis Dei, eorum utique scientiam, quæ per mandata Dei docemur, habere non poteris.

13. Sequitur versus tertius: *Priusquam humiliarer, ego deliqui: propter hoc verbum tuum ego custodivi.* Alia editio habet: *Priusquam humiliarer, ego nescivi.* Unde putant aliqui * quod hominis anima hoc dicat: Priusquam humiliarer, ut in hoc lutum corporis introirem, tua quæ non legeram, mandata nescivi. Sed quia Septuaginta virorum sententias magis sequitur Ecclesia, et hic sensus est planior, et nihil offensionis admittit, quod possit aliquibus scrupulum commovere; ideo accipiamus, *humiliarer*, ita dictum, eo quod peccato videatur humiliatus. Propter peccatum enim tentationes sæpe nascuntur. Denique Adam et Eva post culpam utique dejecti sunt. Ergo humilitatis nostræ causa peccatum est, vel humiliationis; non enim hoc fugio. Potest enim de adversis plerumque intelligi humilitas, ut est illud: *Bonum mihi quod humiliasti me; ut discam justificationes tuas.* Et: *Nisi lex tua meditatio mea esset, tunc forsitan perissem in humilitate mea.* Et: *Humiliatus sum valde.* Hic ergo ostendit humilitatem ortam esse de culpa. Et quia culpa præcessit, ideo humiliatum se ostendit, hoc est, adtritum tentationibus et adversis, et traditum anxietatibus: quemadmodum et ille qui traditus est a Paulo in interitum carnis, humiliatus utique est; ut postea posset reconciliationem mereri.

14. Sed quamvis humilitas ista, hoc est, velut quædam dejectio, perturbationis non virtutis sit; virtutem tamen sæpe generat: et sit non pœna, sed remedium delinquentis. Nam si peccatis tuis tribuas quod humiliatus es, quidquid acciderit, in te retorques, et ex reo incipies esse justus, qui te ipse condemnas. *Justus enim accusator est sui in exordio sermonis.* Nec potes indignum te judicare humilitate, qui propria errata cognoscis, in quibus erubescendo non utique extolleris, sed humiliaris. Vides ergo quia ideo humiliatus es, quia deliquisti, et non servasti eloquia Dei. Unde serva diligentius, ne pecces; ne iterum quia dejectus es, tristitia absorbearis: et fiat tibi dejectio tua incrementum iniquitatis, quæ debet correctionis esse occasio. Etenim in tentationibus homo, sicut aurum in conflatorio comprobatur. Vides Propheta quid dicat: *Priusquam humiliarer*, inquit, *ego deliqui.* Jure ergo tentationibus traditus

* Non est dubium quin hic Origenistas, quod senserint animas prius exstitisse, atque peccasse, quam in corpora mitterentur, occulte perstringat Ambrosius. Et inde confirmari potest quod ante non semel jam diximus, eum has solas Origenis opiniones aliquando proponere, quas ab aliquibus aliis Patribus admissas fuisse intelligebat, neque ab Ecclesia reprobatas.

est; quoniam delinquebat. Delinquebat autem, quia Dei eloquium non tenebat. Verum inde ordinem emendationis invenit, unde culpa processerat. Cœpit esse subjectus eloquio divino, et culpa desivit.

15. Sequitur versus quartus : *Bonus es, Domine, et in bonitate tua doce me justitias tuas.* Etiam usus disciplinæ sæcularis accepit, ut unusquisque judicem suum laudet. Unde Apostolus sequens divinarum ordinem scripturarum, cum diceret causam, ita cœpit : *De omnibus quibus accusor, rex Agrippa, a Judæis, de his æstimo me felicem, apud te incipiens rationem reddere.* Et infra : *Credis, rex Agrippa, prophetis? Scio quia credis.* Ergo si laudantur homines, in quibus plerumque aliena laudantur : quanto magis unusquisque Dei sibi gratiam conciliare debet, ut dicat : *Bonus es, Domine.* Nam si hoc dicat homini, ut esse admoneatur, quod forsitan non sit; et bonitatis etiam ipse prædicatione mitescit, terroremque immitis deponit affectus : quanto magis Deo laus sua est deferenda, qui nisi bonus esset, super terram stare quis posset? Proprium autem Dei est ut bonus sit. Denique in Evangelio habes, quia *Arbor bona fructus bonos facit.* Fructus ejus Angeli sunt : fructus ejus homines sunt, hoc est, rationabiles, sancti, si Domini præcepta custodiunt : fructus ejus sunt ii qui nascuntur in terris : fructus ejus sunt virtutes hominum. Merito ergo arbor bona bonos fructus facit. Prius igitur radix laudetur; ut fructus possit probari. Sed et alibi ait idem Dominus Jesus : *Et Pater vester, qui bonus est, dabit bona data petentibus se.*

16. Sed quamvis bonus Deus sit, cujus etiam amara plus prosunt (non enim inferuntur, ut noceant, sed ut corrigant) rogatur tamen, ut in bonitate sua doceat nos justitias suas. Considera medicum utilia apponentem medicamenta vulneribus; ea tamen quæ mordeant ulceris virus, aut certe ferro putrefacta resecantem; cum in eo ipso bonus sit medicus, quia utilitatem operatur ægroti, et faciat quod prodesse noverit : tamen quia æger dolorem aut non vult, aut non potest sustinere propter infirmitatem affectus sui, rogat ut medicus eum quadam bonitate et suavitate sua curet, non asperitatem adhibeat medicamentorum, non ferro incidat vulnerum fibras : aut si aliter non potest, ut cum moderatione faciat, et quadam subtilitate mitiget vim doloris. Et ideo in Evangelii bonitate melius docentur justificationes Dei, quam in Legis severitate. Opus autem justitiæ justificatio est. Unde scriptum est quia pharisæi se justificare noluerunt, non baptizati baptismo Johannis. In eo enim justificationem non fecerunt; quia noluerunt agere pœnitentiam delictorum, quam Propheta in bonitate vult agere; ut ei fiat peccatorum remissio sine atrocitate damnationis, cum remissionis gratia.

17. Sequitur : *Multiplicata est super me iniquitas superborum : ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.* Quanto magis quis Deo servire desiderat, tanto magis in se excitat adversarios : et tamquam athleta fortis coronam justitiæ reportare desiderans, irritat in se plurimos et lacessit, qui invident nostro profectui. Quod etiam in posterioribus evidenter ostendit. *Cum odio habentibus pacem, eram*, inquit, *pacificus.* Nihil tamen tranquillitas ejus proficiebat; ut eos qui pacem oderant, sua tranquillitate componeret, et eorum studia comprimeret. *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis*, hoc est, cum causas impugnandi non haberent; tamen impugnandi studium non deponebant. Ita ergo multiplicantur sive nequitiæ spiritales, sive homines, et multiplicatur iniquitas eorum super justum. Verbi gratia, si filium justus amittat, quod sæculi usu sæpe contingit : si amittat patrimonium, vel diversis afficiatur incommodis rerum, vel corporis infirmitatibus, tunc dicunt superbi : Ubi est justitia ejus? Ubi misericordia? Ecce quia sic multatus est : ecce quia ei innocentia sua nihil prodest. Ideoque ad vitæ hujus specimen extrahendum, tres illi sancto Job specie amici, obtrectatione autem inimici, probitatis atque justitiæ ejus invidi, exprobrantes gravia opprobria conge-

rebant; et qui venerant ad consolandum, insultare cœperunt.

18. Sed justus his non movetur, ideoque nec Job frangebatur. Denique in amissionibus filiorum vel patrimonii dicebat : *Dominus dedit, Dominus abstulit... sit nomen Domini benedictum.* Ergo et in adversis positi dicamus : *Bonitatem fecisti cum servo tuo.* Potest enim Dominus in melius mutare quæ facta sunt, ut Job sancti habemus exemplum; et quæ amissa sunt, reddere. Potest quis et amissis filiis, generare meliores. Numquid Deo est difficile meliora donare? Potest etiamsi nihil donet, hoc ipso tamen justo esse prospectum, si forte futuri improbi rapti sunt, ne mutaret malitia cor eorum. Similiter et de patrimonio, quasi non videamus plurimos propter opes patrimonii, in periculum salutis esse deductos, plurimis ex divitiarum abundantia ortam esse causam peccandi. Qui enim non habet quod donet, adscribi ei culpa non potest, quod non donaverit : qui autem habet quod donet, et non dat, utique obnoxius esse incipit peccato.

19. Sequitur : *Coagulatum est sicut lac cor eorum; ego autem legem tuam meditabar.* Subtile cor sanctorum : coagulatum est vero cor superborum. Ut enim lac natura sui purum, speciosum, atque sincerum est, sed corruptione coacescit : sic mentis et cordis humani natura pura, sincera, perspicua est priusquam vitiorum admixtione coacescat. Coagulato enim lacte, fit quædam concretio, nec suavitatem habens eamdem, nec gratiam. Ita homines, qui ante sedulitate, gratia, suavitate verborum, lactis speciem præferebant, nulla invidia corruptam : hi si cœperint invidere, coagulatur in vitium cor eorum, et fit de suavitate amicitiæ amaritudo malevolentiæ, et insuavis quidam horror invidiæ. Ergo coagulatum est cor per superbiam, per invidiam, quæ lenitatem naturæ, fluentem benevolentia, malitiæ concretione vitiarunt. Iniquorum ergo cor coagulatur : justus autem humiliatur, Legis præcepta meditando, qui habet humilitatis magisterium.

20. Ideoque subdidit : *Bonum mihi quod humiliasti me; ut discam justificationes tuas.* Hoc secutus Apostolus : *Placeo mihi,* ait, *in infirmitatibus, in injuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis.* Cum enim complacet in infirmitatibus, et non frangitur animo, nec cedit injuriæ, discere justificationes Dei et meruit, et implevit. Ergo hic, *humiliasti me,* hoc est, diversis tentationibus et incommodis exercuisti. Quod aperuit et Symmachus scribens : *Profuit mihi quod afflictus sum; ut discerem justitias tuas.* Ergo qui humiliatur, non dejiciat animum, neque frangat : sed magis humiliando proficiat; ut superbum humilitate sua mitiget, insolentes morum severitate confundat, contumeliosos patientia sua frangat, avaros nonnumquam etiam æquanimitate dispendii a jurgii intentione deducat. Sic enim legisti, quia *justificata est sapientia a filiis suis,* dum Christus se offert supplicio, dedit injuriis, non subduxit opprobriis, nec a confusione sputorum avertit faciem suam : et ideo omnes patientia sua instruxit, et livore sanavit.

21. Sequitur : *Bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti.* Non quicumque hoc dicit : immo rarus hoc dicit, id est, qui legem Dei auro atque argento præferat, qui potest propter legem Dei omnia relinquere. Sed nec Christus hunc reperit, nisi de iis quos ipse docere dignatus est. Petrus hoc dixit, et probavit effectu; quia pluris legem, quam aurum habuit. Ideoque ait : *Aurum et argentum non habeo.* Non avarus hoc dicit, qui defosso auro incubat. Non dicit pecuniosus, qui quotidiana emolumenta sollicito rimatur affectu, qui quotidie opes aggerat, qui hæreditatis tendit aucupia, qui circa ægrotantis lectulum indefessas exercet excubias.

22. Hic aliqui legem oris Dei tamquam legem Verbi Dei accipiunt, ut si dicas legem dexteræ Dei. Bene ergo et hoc convenit Petro dicenti : *Verba vitæ æternæ habes, et nos relinquemus te?* hoc est, *Lex oris tui super millia auri et argenti est.* Et possumus tantum deserere bonum, et sæculi hujus emolumenta captare? Sed et Moyses lex oris Dei po-

test dici, per quem Dominus loquutus est, et dedit Legem.

SERMO DECIMUS.

י. Iod.

1. INCIPIT littera apud Hebræos decima *Iod*, quæ latina significatione *confessio* dicitur, vel certe *desolatio*. Nec discors ac dissonans videtur interpretatio. Siquidem qui desolati sunt, citius confitentur: magis enim secundis rebus animus extolli solet: cum autem urgetur adversis, tunc divinum implorat auxilium. Nam et in iis quæ humana sunt, hunc usum esse cognoscimus; ut cui succedunt prospera, animus elatior sit: cui mundi hujus infesta sunt, et potentia alicujus adversa, tunc confugiat, tunc opem quærat; ut vel rogando superioris mitiget potestatem, vel se viribus armet adjunctis; ne quasi inferior potentioribus viribus opprimatur.

2. Denique Hieremias sub hac littera sic ait: *Manus suas extendit qui tribulatur in omnia desideria ejus. Vidit enim gentes introeuntes in sanctificationem suam, quibus mandasti ne introirent in Ecclesiam ejus.* De Hierusalem utique hoc dicit Propheta, cujus deplorat ærumnam, cujus præcessit desolatio ac destitutio; ut postea sequeretur confessio. Castigat enim Dominus omnem filium quem recipit. Recepturus igitur Hierusalem ante captivitatis flagellavit ærumnis. Nimium enim insoleverat, et inflato se corde jactaverat; ut caput tenere non posset Dominum Jesum, id est, humilitatem, gratiam, justitiam, sapientiam, hoc est, veræ fidei magisterium non teneret. Et ideo Dominus castigavit eam, qui moderator omnium novit quemadmodum unumquemque castiget. Ut enim medicus graviora vulnera asperioribus medicamentis curare consuevit, leviora levioribus: ita et Deus noster graviora peccata majore severitate castigat. Sed ipsa castigatio ad salutem proficit. Dixit enim Dominus: *Percutiam, et ego sanabo.*

3. Denique de Hierusalem spem cœpit Hieremias propheta promittere. Nam in posterioribus sub hac littera ait: *Dabit percutienti maxillam suam, et satiabitur in opprobriis. Dabit in sepulturam os suum; si tamen est spes patientiæ.* In Evangelio Dominus Jesus docens virtutem atque insigne patientiæ, ait: *Qui te percusserit in maxillam, præbe ei et alteram.* Vult enim discipulos suos et injuriarum esse patientes, nec referire facile, nedum ferire. Patientia enim humilitatis indicium est. Et ideo quoniam desolata erat ac destituta Hierusalem: *Dabit*, inquit, *percutienti maxillam suam;* ut non se subducat injuriæ, nec declinet cædis dolorem, sed percutienti maxillam offerat. Utrumque intelligi potest, sive ei qui percutere incipiat, sive ei qui jam percusserit; ut illud Evangelicum compleatur: *Qui te percusserit in maxillam, præbe ei et alteram.* Et prophetice hoc positum est, ut doceret Hierusalem, hoc est, plebis Judaicæ Ecclesiam non aliter esse servandam, nisi per Evangelii disciplinam; ut cum cœperit Evangelii præcepta servare, et operibus implere mandatum Domini Jesu, tunc jugum captivitatis de suæ animæ cervice deponat, cum se subdiderit jugo Christi.

4. *Et satiabitur*, inquit, *in opprobriis.* Non dixit: Subibit opprobrium; facile est enim unam aut alteram contumeliam sustinere: sed addidit: *Satiabitur in opprobriis;* quo facilius Dominus moveat misericordiam, opprobriorum complurium deformitate miserabilis. Quod utique ex libro Regnorum potest intelligere. Quippe cum conviciaretur Semei filius Gera sancto David, virum sanguinarium appellans, et malediceret ei, quando fugiebat filium suum Abessalon, parricidalia ad tempus bella declinans, tacebat Rex, et summum patientiæ insigne præstabat. Etenim cum tentationis suæ tempus intelligeret, ut ei parricidale prælium moveretur, magis humilem se volebat videri, quo Domini mitigaret offensam; quam exasperandum ejus arbitrabatur in sua tentatione judicium, si forte suas injurias ultum iret. Unde et ad populi ducem Abessam vindicare cupientem ait? *Quid mihi et tibi est, fili Sarviæ? Ideo maledicit mihi quoniam Dominus dixit illi, ut maledi-*

cui... Ecce filius meus, qui exivit de ventre meo, quærit animam meam. Si autem modo extraneus maledicit mihi, dimitte illum, ut maledicat; quoniam Dominus dixit illi, ut videat humilitatem meam: et retribuet mihi Dominus bona pro maledicto hoc. Quod et prophetico dixit spiritu, et probavit eventu. Cum enim repleta fuerit humilitas, peccatum solvitur. Denique et in Esaiæ libro habes quia dixit Dominus: *Sacerdotes, loquimini ad cor Hierusalem: consolamini eam, quia repleta est humiliatio ejus, solutum est peccatum ejus; quia accepit de manu Domini duplicia peccata sua.* Advertis igitur quia ubi desolatio, ibi humilitas. Desolationem enim sequitur humilitas justo ordine, humilitatem patientia, patientiam probatio, probationem consolatio. Quod habes et in Apostolo scriptum: *Quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit; quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum*, qui utique nostrorum consolator est affectuum.

5. Quod autem ait: *Dabit in sepultura os suum*; ostendit quamdam supra modum patientiæ taciturnitatem; ut tamquam sepeliat os proprium, ne loquatur; et velut quodam aggere virtutum obstruat, ne vocem doloris emittat: tantum pondus adserens patientiæ quam spes foveat; ut vocem ipsam velut busto quodam ac tumulo sepeliat, ac includat quam nulla extorquere, nullave excitare possit injuria. Hujus quoque litteræ interpretationem, ut potuimus, explicavimus: veniamus ad psalmum.

6. Itaque primus versiculus est: *Manus tuæ fecerunt me, et paraverunt me: da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Magno commendationis exordio usus est, ut opus Dei esse se diceret; quo facilius circa operis sui gratiam favor inclinaretur auctoris. Grandis enim prærogativa est etiam in rebus humanis: ut aliquis operibus et beneficiis faveat suis, nec meritum spectet alienum: sed in suæ gratiæ munus intendat; ne videatur abrogare quod ipse donavit. Itaque etsi de luto corporis nostri substantia sit, et carne induamur, et corpus ossibus intexatur et nervis; tamen quod simus pretiosissimum opus Dei, nemo dubitaverit. Nam et fabricam ipsam humani corporis si quis considerare velit, nihil poterit in terra pretiosius judicare. Est enim homo statu celsus, vultu decorus, cæsarie gratus, non in alvum cæterorum more curvatus animantium, sed ipso naturæ jure sublimis, qui in cœlum libero spectet obtutu, nulla captivæ servitute cervicis depressus in terram, sed tamquam propriæ conscius libertatis, et locuples sui testis auctoris.

7. Verumtamen in cæteris animantibus membrorum forma laudetur, in quibus præter gratiam corporis nihil est aliud quod requiratur. Homo in eo est pulcrior quod non videtur, non in corpore quod videtur: in se habens æternitatis gratiam, et præsentium venustatem. *Quæ enim videntur temporalia sunt; nam quæ non videntur æterna.* In hoc terrestri hospitio indutus habitatione cœlesti, cui simul competit et in terris videri, et Deo jungi. Magnum sane munus, si se ipse cognoscat; et quædam forma justitiæ, mundo magis quam sibi nasci *. Unde et Salomon ait: *Grande homo, et pretiosum opus vir misericors: virum autem fidelem opus est invenire.* Et vere magnus est qui et divini operis interpres est, et imitator Dei. Homo est enim qui potuit dicere: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Terram excolit, mari tamquam possessione utitur, cœli ornamenta gratus miratur adsertor. Evanuerat rerum natura nisi qui ea uteretur, divina providentia esset adjectus.

---

* Hanc sententiam elegantissime expositam reperies apud Romanum oratorem lib. 1. *De Officiis*, in hæc verba: *Sed quoniam, ut præclare scriptum est a Platone, non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria vindicat, partem parentes, partem amici: atque, ut placet stoicis, quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse genitos ut ipsi inter se alius alii prodesse possent, in hoc naturam debemus ducem sequi, et communes utilitates in medium adferre, etc.* Laudat etiam Lucanus Catonem Uticensem quod ejus sectæ fuerit:

Non sibi, sed toti genitum se credere mundo.

8. Denique postquam fecit Deus cœlum et terram, et maria, posteaquam omnia reptilia, volatilia, animantia, postea hominem fecit, quem animantibus viventibus anteferret : de quo non immerito cœlesti sententia resultavit : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Cætera : *Dixit, et facta sunt : mandavit, et creata sunt* : ut homo fiat, specialis quidam Dei accedit hortatus; ut tamquam laborantis Dei in hujus munere creaturæ significaretur operatio. Deus quidem expers laboris est : sed tamen Scripturæ verba quid aliud, nisi studiosam tui operationem ejus ostendunt? Ergo si Deus majore quodam studio te creavit, cur ipse tui studium derelinquas? Si Deus in te laboravit, qui laborare non novit, cur ipse fugitans sis laboris?

9. *Manus tuæ*, inquit, *fecerunt me, et paraverunt me*. Clamat ad Deum Propheta : Opus tuum, Domine, ne deseras, non derelinquas. Te auctorem convenio, te teneo conditorem, præsidia aliena non quæro. In adjumentum accingere, qui accinctus es ut creares. Dic ipse David, quid senseris, cur dixeris : *Manus tuæ fecerunt me?* Sed dixisti inferius : *Domine, retribues propter me : Domine, misericordia tua in sæculum, opera manuum tuarum non omittas*; hoc est dicere : Bestias non fecerunt manus tuæ, sed dixisti : *Producant aquæ reptilia animarum viventium*, et produxit terra secundum genus quadrupedia, et reptilia, et bestias terræ. Me autem, inquit, fecisti, me tuis manibus figurasti, hoc est, non figurasti bestias manibus tuis, non reptilia, non volatilia : *Me autem fecerunt manus tuæ, et paraverunt me*.

10. Non mediocre opus est, quod paratum est : cum sapientia unumquodque disponitur et paratur. Denique Sapientia dicit : *Cum pararet cœlos, cum illo eram*. Quod de hominibus dicit idem Propheta : *Vox Domini præparantis servos*. Quæ vox Domini Dei est, nisi, *Faciamus hominem?* Qui sunt isti cervi, nisi inimici serpentibus, qui super aspides ambulant, et venena non sentiunt? Non vile igitur, non corporale arbitror, quod paravit Deus. Nosce te ipsum, homo : tuæ animæ dicitur in Canticis canticorum : *Nisi cognoveris te, formosa in mulieribus*. Cognosce te, anima, quia non de terra, non de luto es; quia insufflavit te Deus, et fecit te in animam viventem. Opus es magnificum, Dei generatione inspiratum. *Attende tibi*, ut Lex dicit; tibi, id est, animæ tuæ. Sæcularia te et mundana ne teneant, terrestria non morentur. Ad illum tota intentione festina, ex cujus inspiratione consistis. *Grande*, inquit, *homo, et pretiosum opus vir misericors : virum autem fidelem opus est invenire*. Disce, homo, ubi grandis, ubi pretiosus sis. Vilem te terra demonstrat : sed gloriosum virtus facit, fides rarum, imago pretiosum. An quidquam tam pretiosum, quam imago est Dei, quæ primo tibi fidem debet infundere; ut in corde tuo refulgeat quædam auctoris effigies; ne qui mentem tuam interrogat, non agnoscat auctorem? An quidquam tam pretiosum, quam humilitas; ut naturam corporis animæque perspiciens, alteri te subjicias, alterum regere cognoscas? Prona in vitium carnis illecebra misericordiam suadet; quia quod alteri contuleris, tibi solvis : quidquid a te procedit, in te recurrit : et quidquid profueris, tibi proficit.

11. Vivacis animæ vigor sensus, rationis, et intellectus capax, atque judicii; ut digna domus tanto habitatore videatur, non amittat suæ prærogativam naturæ, ne hominis nomen amittat. Scriptura enim eum hominem dicit, qui est ad imaginem et similitudinem Dei : peccantem autem, non hominem, sed aut serpentem, aut equum adhinnientem feminis, aut vulpeculam, aut jumentum vocare consuevit. *Nolite fieri sicut equus aut mulus, quibus non est intellectus. In camo et fræno maxillas eorum constringe, qui ad te non appropinquant*. Et : *Dicite huic vulpi*; de Herode ait. *Generatio viperarum* vocatur a Johanne plebs hominum. Magnum ergo opus Dei es, homo, magnum est quod dedit tibi Deus; vide ne quod Deus tribuit, amittas magnum illud munus quod es ad imaginem Dei;

et hoc in te puniatur magis. Deus enim non punit similitudinem suam: sed eum punit qui ad similitudinem Dei factus, hoc quod accepit, servare non potuit. Punitur ergo illud quod ad similitudinem Dei esse desistit, hoc est, peccatum tuum. Nam suam Deus non damnat imaginem, nec in illud incendium mittit æternum: sed magis vindicat imaginem suam de eo, qui imagini illi fecit injuriam; ut per malitiam homo, quod eras, esse desineres, et fieres mulus ex homine. Vindicatur ergo imago, non condemnatur. Vindicatur quasi expulsa: non condemnatur quasi rea. Postquam enim peccasti, aliud esse cœpisti: illud quod eras, esse desiisti. Quomodo igitur punitur in te, quod in te non invenitur? Nam si inveniatur in te imago Dei et similitudo, non supplicio incipis dignus esse, sed præmio. Ita imago illa qua ad imaginem et similitudinem Dei factus es, non condemnatur, sed coronatur. Condemnaris autem in eo, quod ipse mutatus es; ut fieres ex homine serpens, mulus, equus, vulpecula. His enim nominibus jam nos Scriptura condemnavit: quia exuti cœlestis imaginis ornamento, etiam nomen hominis amittimus, qui gratiam hominis non tenemus.

12. In aliquibus tamen codicibus invenimus: *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me.* Nec istud alienum; quia et Job dixit: *Manus tuæ plasmaverunt me, et fecerunt me.* Unde et hic edicitur, ut meminerit Deus quia pulvis sumus; ut uberioris gratiæ munus infundat, nec infirmum opus deserat. Gubernator fluctuante navigio plus laboris impendit, quam cum secundo remigium labitur fluctu, aut ventorum flatus, suo superante labore, præcurrit.

13. *Manus tuæ*, inquit, *plasmaverunt me.* Manus dicit pluraliter, non manum. At vero alibi ait: *Ego manu mea solidavi cœlum*, et: *Manus mea fecit hæc.* In hominis constitutione videtur non abundasse, quod toti mundo, ut fieret, abundavit. Cœlum una firmavit manus, ut scriptum est: et utraque Dei manus hominem figuravit, ut legimus. Cœlum non ad similitudinem, homo ad similitudinem: Angeli ad ministerium, homo ad imaginem.

14. Esto ut et Angeli ad imaginem. Scriptura tamen de homine locuta est quod sit ad imaginem. Habemus enim aliquid quod fortasse Angeli non habeant; ubi enim abundavit peccatum, superabundavit gratia. Nobis est natus Christus ex Virgine. Legimus enim: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis.* Nobis carnem suscepit: immo potius nos in illa carne suscepit, quod filium hominis in Dei sede constituit. Non lego Angelos in Dei sede nisi stantes, nisi ministerium deferentes. Non lego Angelos, sed homines consepultos Christo, et in Christo resuscitatos. Denique ait Apostolus: *Quia convivificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvi facti: et simul suscitavit, simulque sedere fecit in cœlestibus, in Christo Jesu.* Filius ergo hominis ad dexteram Dei, non Angelus, non Archangelus, nec Cherubim, et Seraphim. Illa laudant: Filius hominis sedet. Filius hominis Angelorum ore laudatur, quod Angelos malos vicerit, de nequitiis spiritalibus quæ sunt in cœlestibus, triumphaverit: quod fecerit similes Angelorum homines, in quibus ante erant contagia mortuorum.

15. *Verbo*, inquit, *Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Homo quoque spiritu Domini perfectionem vitæ, consummationemque virtutis accepit. *Inspiravit in eum Deus spiritum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* Vita ergo nostra cœpit ex inspiratione divina: sed vita hæc secessione animæ, corporisque dissolvitur, inspiratio autem divina non solvitur. Et ideo intellige aliud esse quod figuratum est, aliud quod factum est, vel paratum. Meritoque dupliciter habes scriptum de homine. Primum enim scriptum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Et: *Dominabuntur*, inquit, *vel principatum habebunt.* Et: *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei.* Secundo autem loco ita scriptum est, quia *Accepit Deus pulverem de terra, et plasmavit hominem.* Ubi pulvis, ibi plasmatio; ubi

autem non pulvis, ibi non terra, non materia; sed incorporeum, sed admirabile: ibi non materia, sed immateriale. Quod enim secundum imaginem Dei est, non est in corpore, nec in materia, sed in anima rationabili. Ibi operatur, ibi ostenditur homo ad similitudinem et imaginem Dei, ubi justitiæ, ubi sapientiæ, ubi omnis forma virtutis adsumitur.

16. Si intelligas imaginem, videbis ad imaginem; homo enim non est imago Dei, sed ad similitudinem factus est. Alius est imago Dei invisibilis, primogenitus universæ creaturæ, per quem facta sunt omnia. Ille non ad imaginem, sed imago: tu non imago, sed ad imaginem. Habes ergo in tua substantia aliquid de imagine et similitudine Dei, quod sit divinæ simile imaginis. Propterea imago ad eum qui est ad imaginem, venit: et quærit imago eum, qui est ad similitudinem sui; ut iterum signet, ut iterum confirmet; quia amiseras quod accepisti. Insufflaverat enim tibi Deus, ut inspirationis suæ dono haberes gratiam, quam tibi tua culpa sustulerat. Factus eras in animam viventem: audi quid dicat, non in carnem, sed in animam viventem. Sed quia peccator signaculum tenere non potuit, et in crimine positus non habebat quæ Dei sunt, sed quæ hominum; propterea venit Dominus noster Jesus Christus, ut legisti in Evangelio, et a mortuis resurgens cum clausos discipulos reperisset, claustris ingressus est manentibus, et dixit: *Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Cumque hoc dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum.*

17. Videsne ergo quæ manus fecerint hominem, aut quem hominem fecerint; illum utique quem secundum Christum induimus: *Exspoliantes veterem hominem cum actibus ejus, et induimus novum, qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui creavit eum; ubi non est.... servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus.* Christum ergo induimus, sicut et alibi dictum est: *Christum induistis.* Accepimus Spiritum sanctum, qui non solum nostra peccata dimittit: sed etiam nos facit sacerdotes suos aliis peccata dimittere*. Ideo ait Propheta: *Tu finxisti me, et posuisti super me manum tuam.* Finxit per lutum, posuit per gratiam spiritalem; licet plerique hunc psalmum ex persona dictum Salvatoris accipiant. Audi quia manus Domini, etiam Spiritus dicitur. Clamat Job: *Spiritus divinus, qui fecit me.* Istæ sunt ergo manus quæ hominem perverunt, Christus et Spiritus. Ergo Dominus Jesus et corporis auctor est nostri, qui primum fecit hominem ad imaginem, et postea de luto finxit, et voluit salvare quod fecerat, salvare quod plasmaverat; ut totum hominem salvum faceret, sicut ipse dixit in Evangelio: *Mihi irascimini, quia totum hominem salvum feci in sabbato.* Quod specialiter Ecclesia docet, quia non solum anima, sed etiam caro nostra servetur: anima per cognitionem Dei, caro per resurrectionem: quorum alterum docuit divini auctoritate sermonis, alterum propriæ resurrectionis exemplo.

18. Hic est ergo homo geminæ substantiæ. Alia est enim facti substantia, alia figurati: ista de Dei Spiritu, illa de limo. Propterea ait Job: *Resuscitabit corium meum;* quia quod de limo est, resuscitatur; terra enim in terram redit: quod autem factum est, ut principatum haberet super cæteras animantes, id præstantius esse intelligis. Luti enim etiam bestiis nobiscum commune consortium est; et ideo animæ specialis prærogativa donata est. Idem tamen quia cæteris animantibus imperat; ut possit imperare, debet Deo esse subjectus. Docetur igitur servire; ut ad regnum pervenire mereatur. Qui enim servit Christo, placuit Deo. Qui servit Christo, placet utique veritati, et debet nescire mendacium. Qui servit justitiæ, debet repellere iniquitatem. Qui servit immaculato, debet tenere castimoniæ disciplinam. Qui servit luci, debet odisse tenebras peccatorum. Ergo quia corpus infirmum est, visitationem Domini pos-

* Adverte hic diserte doceri sacerdotes aut episcopum in ordinatione sua et propriorum peccatorum remissionem accipere, et potestatem remittendi peccata aliorum.

tulemus. Unde Propheta ait : *Quid est homo, quod memor es ejus; aut filius hominis, quia visitas eum?*

19. Et nunc in reliqua versiculi portione ait : *Da mihi intellectum, et discam mandata tua.* Spiritalem igitur se esse cognoscens Propheta, petit gratiam Spiritus sancti. Etenim intellectum dari a Domino, et inter munera gratiarum primo constitui loco, in Apostolica lectione didicisti; quia unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem : et in Propheta primo loco sapientiæ et intellectus spiritalis gratia postulatur. Petitur ergo Dei donum. Deinde vide ordinem : *Da mihi,* inquit, *intellectum; ut discam mandata tua.* Intellectus præmittitur, ut scientia sequatur. Nam nisi quis intellexerit, doctus esse non poterit. Doctrinam igitur intellectus facit, non memoria. Nihil enim prodest multa legisse, nisi intelligas ipse quæ legeris. Et in Apostolo post manifestationem Spiritus, sermonem scientiæ legisti postea substitutum; ut scias intellectum memoriæ præferendum, et illum posse habere scientiam, cui ante intellectus adfulserit.

20. Simul humilitatem considera. Si Propheta intellectum dari sibi postulat, quis tam arrogans, qui profiteatur in sua potestate esse intelligentiam? Intellectum petit, ut ipse se noverit, et naturæ suæ possit scire rationem : at illi qui de rerum natura disputant, cœli scrutantur plagas, qui se ipsos scire non possunt, putant intelligentiam sine Dei dono posse concedi. Unde et nos humilitatem debemus adsumere; ne extollamur, si forte unam aliquam de Scripturis parabolam cognoverimus : aut quia interdum secundum litteram plana legimus; si forte secundum litteram aliquid intellexerimus, doctrinæ nobis adsumamus scientiam. Propheta ille qui accepit Spiritum sanctum, postquam unctus est in regnum, unctus est in Prophetam, centesimum et octavum decimum psalmum scribens, intellectum sibi dari poscit, ut mandata Dei intelligat : et scit, nisi a Domino acceperit gratiam, intelligere ejus se mandata non posse. In Evangelio quoque lego, quia proponebat parabolas Dominus Jesus, et apostoli non intelligebant. Denique explanationem propositæ parabolæ postulabant.

21. Ipse Dominus Jesus cum diceret, ut legisti in libro Evangelii secundum Matthæum scriptum : *Beati pauperes spiritu;* subjecit in posterioribus : *Omnis qui audierit mea verba hæc, et fecerit ea, similis erit viro sapienti.* Non ergo qui audit tantummodo, similis erit : sed qui facit quæ audierit. Ergo neque factum sine auditione, neque auditio sine facto potest esse sapientis : sed qui audit et facit. Audiamus igitur, ut intelligamus : faciamus, ut intellexisse nos quod audivimus, comprobemus.

22. Sequitur versus secundus : *Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur; quia in verba tua supersperavi.* Fortasse aliquibus videatur hoc esse contrarium, quia justus dicit : *Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur;* multis enim justus gravis est, cum videtur. Denique in Evangelio plerique Dominum Jesum videre non poterant : sicut Geraseni rogabant eum, ut abiret de regionibus eorum : et alii ei transitum denegabant, quando tamen per eos transire nolebat. Unde puto quod sicut illic Judaicæ forma impietatis exprimitur : ita hic Ecclesiæ gratia reveletur. Prophetat enim totum orbem replendum esse timore divino, et ideo quasi timentes Deum sanctorum dicit cognitione lætari; qui enim videt justum, et gaudet, etiam ipse vult esse justus. Pulcrum est enim ut in aliis delectetur, quod vult in se servare, si sumserit. Est enim insitum bonis; ut castum, pudicum, prudentem sapiens affectu pio diligat, misericors liberalem; et virtutes suas in aliis amet. PLERISQUE ENIM justi adspectus admonitio correctionis est, perfectioribus vero lætitia est. Quam pulcrum ergo, ut videaris et prosis? Bonum ergo vir justus.

23. Propterea denique Paulus apostolus adscendit Hierosolymam, ut justos videret : et cum Petro mansit diebus quindecim; ut ex ejus aliquid cohabitatione proficeret. Propterea ipse Paulus et Barnabas, cum Hierosolymam ingrederentur, magnifice excipiebantur

ab Ecclesia, ab apostolis, et majoribus natu. Cum autem abire vellent, ne discederent, rogabantur, et, ut postea de Paulo legimus, cum lacrymis deducebantur. Nam si est tanta vis in naturalibus, ut animal visum prosit ictericis*; ita ut mortui quoque cornu ejus animantis prodesse dicatur, si fuerit demonstratum iis, qui hujusmodi inciderint passionem : dubitare possumus quod justi sanet adspectus? Ergo vile animal irrationabile tantam virtutem habet, ut sanare possit hominem momento exiguo, quo videtur : homo justus, si tamen cum fide ab eo adspiciatur, qui utilitatem ab eo percipere desiderat, nihil confert? An non vel ipsi oculorum radii virtutem quamdam videntur infundere iis, qui fideliter eum videre desiderant?

24. Sed quemadmodum justus lætificat cor innocentium, cum videtur : ita improbi justorum cognitione torquentur; quia vel tacitis sanctorum moribus arguuntur. Torquet castitas incontinentiam, avaritiam liberalitas, impietatem fides. De hoc quoque parile vilis animantis sumamus exemplum. Nam sicut prodesse diximus mutum animal, cum videtur : ita obesse percipimus lupum, si aliquem videndo prævenerit; vocem enim feruntur amittere, quos prius lupus viderit. Basiliscus quoque, hoc est, noxius serpens, si quodcumque prior viderit animal, fertur occidere : et allegatur statim necari, qui potuerit a serpente hujusmodi prævideri. Ipse quoque serpens mori dicitur, si fuerit hominis præventus adspectu. Ergo si tanta virtus, vel in oculis serpentis, vel in oculis est hominis; ut si alter alterum prior viderit, possit occidere : non est virtus in oculis justi, qui repletus virtutis est gratia; cum præsertim tantum operetur fides, ut et illa quæ fimbriam Domini tetigit, sanaretur, et ille cui intendit Dominus Jesus, statim ex ejus oculis gratiam sanitatis hauriret?

25. Sed qui videt justum, debet scire quid videat : non illum videt in corpore, non in vestimento, non in patrimonio, non in vultu; sed intus videt : non, inquam, illum videt, nisi ejus viderit mentem, nisi ejus sermonem intenderit, nisi sensus illius potuerit comprehendere, sapientiam de tractatu ejus sumere. Tunc igitur lætabitur, cum ista perspexerit, cum ista cognoverit. Si ergo et nos sicubi audivimus justum, festinemus videre, sicut illa mulier quæ audivit in domo pharisæi discumbere Dominum Jesum, et ingressa est, et ejus pedes perfudit unguento. Illius imitatores simus; namque Ecclesiam in illa muliere figuratam esse quis dubitet? Sicubi ergo justus sedeat, sicubi accumbat, festinemus videre eum. Pretiosum est videre virum justum; ut videas eum secundum imaginem Dei. Quod foris est, nihil prodest : quod intus est, sanat. Sane et in eo qui foris est, illum qui intus est, frequenter adspicimus; ut si viderimus pauperem, illum ad cujus similitudinem factus est, honoremus in paupere, de quo ait : *Dedistis mihi manducare... quia quod uni eorum dedistis, mihi dedistis.* Qui enim coronat imaginem imperatoris, utique illum honorat, cujus imaginem coronavit : et qui statuam contempserit imperatoris, imperatori utique cujus statuam consputaverit, fecisse videtur injuriam*. Gentiles lignum adorant; quia Dei imaginem putant : sed invisibilis Dei imago, non in eo est quod videtur : sed in eo utique quod non videtur.

26. Vides ergo quia inter multas

* Icterus, *le loriot* (*oiseau jaune*) ; *jaunisse.* Huic aviculæ virtutem icterico morbo medendi attribuit Plinius, l. 30, *Hist. nat. c.* 11.

* Solebant imperatorum imagines floribus coronari, neque mirum ejusmodi honorem etiam christianorum principum statuis redditum esse; quandoquidem constat easdem cum in oppida inferebantur, a magistratu ac populis cum thure, cereis atque adoratione excipi solitas. Sed eum cultum tandem prohibuit Theodosius Junior. Habet etiam D. Chrysostomus his Ambrosii nostri simillima : Ουκ οιδας ὅτι ὅςτις την εικονα την εκ ξυλου και χρωματων λοιδορεῖ, ουχ ὡς προς αψυχον τολμησας κρινεται, αλλα κατα του Βασιλεως; quod est : Nescis quod quicumque imaginem ligneam et depictam contumelia afficit, non quasi in rem inanimatam ausus fuisse judicatur, sed contra ipsum imperatorem? *Hilarius. Pont. Max. epist.* 2.

Christi imagines ambulamus? Caveamus ne coronam imagini detrahere videamur, quam unicuique Christus imposuit. Caveamus ne aliquid detrahamus iis quibus debemus adjungere. Sed quod pejus est, non solum non honestamus pauperes; sed etiam dehonestamus, destruimus, persequimur: et ignoramus quod has Dei imagini congeramus injurias, cum factos ad imaginem Dei putamus esse lædendos. Qui enim irridet pauperem, exacerbat eum qui fecit illum. Sed aderit ille qui dicat: *Esurivi, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi bibere... æger eram... et non visitastis me.* Et quanto ista leviora sunt, quam si dicat: Injurias mihi fecistis, nudastis me, verberastis me? Quem si quis interrogaverit: Quando tibi injurias fecimus, quando spoliavimus, quando etiam verberavimus? Dicet: *Quamdiu uni horum minimorum fecistis, mihi fecistis.* Propterea caveamus diligentius, ne cui vel minimo contumeliam irrogemus; ne ipsi Domino in illis minimis contumeliosi fuisse videamur.

27. Qua ratione autem dixerit: *Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur,* ipse exposuit dicens: *Quia in verba tua supersperavi:* hoc est dicere: Intus me viderunt, intus me tetigerunt, intus me adspexerunt; ubi spem adsumsi de tuis verbis, ubi tua verba percepi. Beati ergo qui vident justum, et lætantur; quia sperant in Dei verba. Quam multi autem sunt qui oderunt justos, qui perscrutantur Dei verba, qui justi sunt: et cum aliquos doctos audiunt impii, eos propter doctrinam vitare consuerunt.

28. Sequitur versus tertius: *Agnovi, Domine, quoniam justa judicia tua: et in veritate tua humiliasti me.* Qui potest intelligere quæ sunt divinæ providentiæ, utitur eo sermone quo usus est propheta sanctus David; quia omnia judicio Dei fiunt, ut ægrum corpus aliquis habeat, ut salubre, ut dives, ut pauper sit, ut moriatur juvenis, vel senex. Si quis intendat scripturis divinis, intelligit hæc fieri judicio Dei; nihil enim est præter Dei scientiam. Exemplum quærimus? Non est absconditum; siquidem Job numquam amisisset proprias facultates, nisi esset traditus adversariæ potestati. Dedit enim Dominus diabolo potestatem in facultates ejus, ut tentaretur qualem, amisso patrimonio, haberet affectum: dedit in filios, dedit in corpus ejus; ut probaretur num defunctorum dolore liberorum, aut cruciatu corporis a constantia mentis animique descisceret. Dominus quidem noverat fortem; sed in illo docere atque examinare nos voluit, utrum imitatores ejus esse possemus. Denique et Abraham tentavit, quando filium senis unicum sibi petiit immolari. Sciebat utique mentem Abrahæ: sed sciens tentat Dominus, sicut legisti in Evangelio, quia cum interrogasset Dominus Jesus discipulos, quot panes haberent; et illi respondissent quia quinque tantum haberent panes, ipse ait: Quid faciemus inter tantos homines: hoc autem dicebat tentans eos; sciebat enim quid facturus esset. Qui ergo justus est, examine justitiæ suæ credit quia Dei justa judicia sunt: vel secundum græcum, quia Dei judicia sunt ipsa justitia.

29. Sed hoc ut agnosceret, fecit præmissa precatio; quoniam intellectum sibi dari poposcit, ut mandata Dei disceret. Accepta est ergo intellectus et cognitionis gratia, agnovit justa esse Dei judicia: agnoscere autem perfecti est. Denique aliud est credere, aliud agnoscere. Fides timentis, agnitio est sapientis. Qui enim timet, rationem non quærit: sapiens autem et agnitionem eorum investigat, quæcumque percipere desiderat. *Credidi,* inquit, *propter quod locutus sum:* cognovit autem intelligens quod locutus est.

30. In quo ergo justa judicia Dei sunt? Quia per labores, et tribulationes, et afflictiones ad cœleste præmium pervenitur. Sicut enim certantibus athletis corona defertur justo judicio hominum: ita legitime certantibus Christianis divino judicio palma decernitur. *Vincenti,* inquit, *dabo sedere mecum in sede mea.* Vita ergo nostra examinatur igne, sicut splendor argenti; ut virtus certaminibus approbetur. *Transivimus,* inquit, *per ignem et aquam, et induxisti nos in re-*

[illegible] igitur vera judicia [illegible]. Humiliatus enim sum, [illegible] quia ii qui exaltati [illegible] veritatem aperire [illegible] autem humiliamur, [illegible] cognoscimus, et ipsa [illegible] nostra purgamus. [illegible], inquit, *et salvum me* [illegible] veritate ergo humiliatus est, [illegible] humiliatus est ad salutem : nec [illegible] passionem, qui salutem [illegible] secutus est.

31. Distat igitur inter cognoscere et [illegible], ut eo revertamur. Denique [E]vangelii lectio docere nos debet. Ait [en]im Dominus ad eos qui credebant ei [ex] Judæis : *Si manseritis in verbo meo... cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.* Si manseritis, inquit, cognoscetis. Vides quia non a principio potuit cognoscere quicumque Deum timens verbum ejus audivit. Non solum autem non idem est timor et cognitio; verum etiam non idem est fides et cognitio. Siquidem etiam Apostolus docuit diversa esse munera gratiarum. *Alii enim*, inquit, *per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu.* Si ergo alii fides datur, alii cognitio; vides quia ubi fides, non statim cognitio : ubi autem cognitio, et fides est et prudentia, nec ab eo possumus diligentiam separare.

32. Habuit ergo cognitionem sanctus David, utpote propheta perfectus; quandoquidem ita perfecte cognovit, ut humiliaretur in ipsa veritate. Sive ergo in adversis positus, agnovit probationis gratiam, ea quæ laboriosa et adversa sunt, sustinenda : justum autem esse Dei judicium; et ideo bene certantes numquam deseri, vel relinqui, et coronam his post labores posse deferri : sive in secundis et prosperis positus, cognovit etiam divitias regum; diversosque successus, tentationis causa solere suppetere; ut is qui his utitur, rerum prosperitate tentetur. In eo igitur propheta David laudandus, quia cum ista agnosceret, humiliabatur; ut humilitate sua, vel prosperorum excluderet tentamenta, vel adversorum subiret constanti [æquanimitate] tolerantiam.

33. Non ergo [magnopere] laudabilis esset Propheta, si [laudaret] judicia Dei, usus adfluentia secundarum. Quid enim magnum facimus, si [quando] in secundis sumus, laudamus Deum, quando in divitiis sumus, quando nullis vexamur injuriis? Illud est magnificum, si subjectus injuriis, contumeliis, judicium Dei laudes, si vexatus ægritudine, judicia Dei prædices : si te inopia non revocet, quominus laudes justitiam Dei. Ergo semper laudanda sunt judicia Dei, sicut scriptum est : *Exsultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua.* Quæ sunt filiæ Judæ, nisi animæ religiosæ, animæ Ecclesiæ quæ Jesum Christum Dominum confitentur, quæ videntes rationem judiciorum tuorum, semper exsultant? Qui enim non ex aliquo secundorum proventu, sed ex cognitione rationis induit lætitiam; non nisi in exsultatione perpetua constitutus est.

34. Sequitur versus quartus : *Fiat nunc misericordia tua ut exhortetur me, secundum verbum tuum servo tuo.* Aliqui habent in hoc loco : *Consoletur me.* Sed etiam in Apostolo legimus exhortationem pro consolatione dictam, et consolationem pro exhortatione. Magna est ergo misericordia Dei, quæ non solum remissionem tribuit peccatorum; sed etiam certantibus adhibet exhortationis calcaria, ne suscepti certaminis passiones imbelli formidine derelinquant. Non ergo misericordiam, quasi is qui victus cedat, aut ut veniæ precator, implorat; sed ut Dei miseratione succinctus, majora viribus tanto munere fultus expediat. Egregiam et singularem Prophetæ spectato virtutem. Alius enim humiliatus ærumnis posceret, ut circa eum tentamenta desinerent, et sedare Dominus adversa dignaretur, ne tribulationum procella in eum sæviret : iste autem tamquam athleta fortis et patiens, qui exerceri et ungi animam suam tribulationibus nosset, non tristia dimovere, non impugnantia declinare desiderat, non omne illud desinere, quod fatigationem et laborem adferret, exposcit; sed magis in tempore laboris

sui adversus tentationum procellas dari sibi verbum consolationis exposcit; ut possit forti quæ ingeruntur mente tolerare, ne aliqua mœstitiæ perturbatione lassetur. In eo igitur obsecrat misericordiam Dei, ne auxilio destitutus expediendi, cœptam militiam derelinquat.

35. Denique adhortationem divinæ esse misericordiæ, evidens testimonium docet; Moysi enim dicit Deus: *Miserebor cui misertus ero, et misericordiam præstabo, cui misericordiam præstitero. Igitur non est volentis, neque currentis; sed miserantis Dei est.* Forte dicas: Ergo non debemus, vel velle, vel currere: atqui negligentes Deus deserere consuevit. Non ergo hoc dicit: sed quid dicat, consideremus. Non volentis, neque currentis hominis perseverantia est; non est enim in hominis potestate: sed miserantis Dei est, ut possis complere quæ cœperis. Denique iterum Moysi dicit: *Quia in hoc ipsum te suscitavi, ut ostendam in te virtutem meam.* Colligitur ergo adhortationem divinæ misericordiæ deputandam. Unde sequitur: *Ergo cui vult miseretur, et quem vult obdurat.* Hunc miseratus hortatur, illum non revocat exsecratus. Et vere misericordia est Dei nostrarum militia passionum, per quam nobis peccata minuuntur. Denique Lazarus pauper, quia in hac vita toleravit mala complurima, in gremio Abrahæ requiem consolationis invenit: ille autem dives, qui consolationem habuit in sæculo, post curricula vitæ hujus fructum quietis amisit. Quem si miseratus esset Deus, castigasset potius in hoc sæculo, ut postea non flagellaretur. Denique Job licet graviter flagellatus, et quidem flagellis plurimis inopiæ, amissionis filiorum, doloribus corporis, opprobriis amicorum; consolatione tamen fruitur æterna.

36. Ergo quanto majores tribulationes fuerint, tanto uberior consolatio reservatur. Et tamen ne cadas atque succumbas, quanto majores tentationes videris, tanto magis roga Verbum Dei, ut adhortationem tibi adferat: sicut rogavit, et Paulus qui ait: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus omnis consolationis, qui nos exhortatur in omni angustia; ut possimus et ipsi consolari eos, qui sunt in omni tribulatione, per exhortationem qua et ipsi advocamur a Deo; quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita per Christum abundat etiam consolatio nostra.* Tanta vi Apostolicæ petitionis rogat, ut consolationem accipiat a Domino in omni tribulatione, quo non solum ipse induat tolerantiam; verum etiam alios consoletur, ut et ipsi possint propriæ mentis angustias sustinere. Si igitur ipse in omni tribulatione idoneus fueris approbatus, tunc demum dignus eris, qui consolationem accipias in omni tribulatione. Et tamen non omnis passio digna consolatione est: sed quæ passio per Christum est, hæc consolationem Christi meretur.

37. Pulcre autem addidit: *Secundum verbum tuum servo tuo.* Ipse enim Dominus pro suo nomine præliantibus auxilium pollicetur dicens: *Cum ergo tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Pater meus qui loquitur in vobis.* Ergo ne impares simus certamini, divinum semper oremus auxilium, ut nobis tribuat adhortationem. Si enim habeamus eum qui nos exhortetur, non facile cedimus.

38. Plerique autem habent: *Qui consoletur nos*, nec abhorret a vero. Instigantis enim aliquem blanda quædam est exhortatio, quæ certantem studio laudis accendat, et velut quadam consolatione demulceat; ne laborum asperitate revocetur.

39. Sequitur versus quintus: *Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam; quoniam lex tua meditatio mea est.* Cui Lex Dei meditatio est, huic præsto sunt misericordiæ, ut vivat in æternum. Quomodo enim beatus quis potest esse sine miseratione divina? *Beatus... autem qui in Domini lege die ac nocte meditatur.* Sed qui meditatur in Lege, eruditur in Lege: et quem Lex erudierit, Dominus erudivit, qui locutus est Legem. Ideoque scriptum est: *Beatus*

quem tu erudieris; Domine, et de lege tua docueris eum. Discamus ergo, et nos in Lege meditari, non avocemur sæcularibus illecebris, non occupemur impedimentis; sed semper ad legem Dei simus adtenti. Scriptum est enim: *Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium.* Hoc in veteri Testamento: audi dicentem et in novo: *Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo.* Et maxime hanc meditationem sacerdotibus necessariam ostendit ad Titum scribens, quia debet Episcopus amplecti eum, *Qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere.* Quod utique sollicitæ atque intentæ meditationis est, non perfunctoriæ lectionis. Et ad Timotheum scribens, ait: *Adtendite lectioni, exhortationi, doctrinæ.* Lectio enim frequens, nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur.

40. Quod autem poscit ut vivat, frequenter ostendimus hujus corporis vitam veræ vitæ gratiam non habere; sed illam veram vitam fore, cujus bona unusquisque sanctorum credit se videre in terra viventium. Quod credimus nos visuros, non præsens utique, sed futurum est.

41. Sequitur versus sextus: *Confundantur superbi; quoniam injuste iniquitatem gesserunt in me: ego autem exercebor in præceptis tuis.* Superius ait idem Propheta: *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Numquid hic maledicit iis, qui in se iniqua gesserunt? Non utique. Videbat enim caritatem etiam inimicissimis deferendam, cum venisset Evangelii prædicator. Unde arbitror quia quasi medicus velit eos ipsos sanare qui læserint; ut iniquitatis suæ contemplatione conventi, de propriis flagitiis erubescant: in quo non solum propheticam incipiunt probare patientiam, verum etiam emendare suam insolentiam. PUDOR ENIM plerumque corrector est nostri; et dum incipit nos pudere commissi, ne diutius pudeat, deserere quæ erubescenda sunt, admonemur. Non ergo maledicit Propheta, sed quasi bonus medicus vult illos cognoscere et scire quid fecerint: ut cum se in suam conscientiam receperint, quanta suorum sit colluvies delictorum incipiant erubescere: erubescentes autem possint prioribus renuntiare peccatis. Considera mihi nunc aliquos fornicantes, inequitantes viduis ac puellis, aliena rapientes; et in his non solum non erubescere, sed etiam gloriari solere, tamquam vel pulcritudinis, vel potentiæ suæ titulos deferentes: de quibus bene dixit Apostolus, quod *eorum gloria in confusione ipsorum*; eo detestabiliores ipsis criminibus suis, quod cum tanta committant, non confundantur. Verum eorum si quis postea veniat in Ecclesiam, credat in Dominum Jesum, audiat Evangelium, compungatur corde: tunc demum incipiet quam atrocia et gravia deliquerit, agnoscere; et in iis quæ agnoverit, erubescere.

42. Quid sit autem exerceri in præceptis Domini nostri, quia dixit: *Ego autem exercebor in præceptis tuis*, in Lege didicisti; hoc est, si bos adversarii ceciderit, vel jumentum; ut non deserendum existimes, sed potius elevandum. Quod autem ait: *Injuste iniquitatem gesserunt*; in quem hoc dicatur considera, nisi in eum qui forte juste iniquitatem gerat: id est, si læsus per Legem se incipiat vindicare juxta præcepta Moysis, juste videtur facere iniquitatem, sed non secundum Evangelii præcepta. Et ideo ait: *Non veni vocare justos, sed peccatores;* quia Judæi ad vindicandum se auctoritate Legis utuntur.

43. Habes hoc et in Apostolo: *Sobrii estote, et juste.* Non solum sobrios nos, sed etiam juste sobrios esse debere docuit evidenter. Potest autem aliquis et sobrius esse, et non juste sobrius; ut sobrius sit a vino, et non sit sobrius æquitate, atque justitia; est enim crapula iniquitatis. Potest et aliquis ebrietati et luxuriæ semper indulgens, dum aliena tamen diripere conatur, eo occupatus studio sobrius esse a vino, et non sobrius a rapinis: nec iste juste sobrius. Ideo Apostolus admonet, ut sit in nobis justa sobrietas. Denique addidit: *Et nolite peccare.* Qui enim peccat,

etsi sobrius sit, non potest tamen tamquam juste sobrius prædicari. *Nolite*, inquit, *seduci*, hoc est, ne alieni erroris ebrietas vos faciat temulentos. *Corrumpunt bonos mores colloquia mala;* eo quod ore et labiis infidelium tamquam ebrietas quædam moribus audientis infunditur. Meritoque addidit : *Sobrii estote juste, et nolite peccare.* Ignorantiam enim Dei quidam habent; ut sobrius ille sit, qui non habet ignorantiam Dei, nec titubat ebrietate perfidiæ : juste autem sobrius, in quo operum gratia cum fidei sobrietate resplendet.

44. Sequitur versus septimus : *Convertantur ad me qui timent te, et qui sciunt testimonia tua.* Alius habet, maxime juxta græcum : *Convertantur mihi.* Si *ad me* legimus : convertantur qui timent Deum, de commissis propriis erubescant; vel certe luant supplicia delictorum : convertantur autem ad Dei servulum, propheticamque doctrinam; ut dediscant pudenda committere, et tanti emendatione doctoris exuant mores suos, delictorumque labe detersa, virtutum induant disciplinam. Si autem ita legimus : *Convertantur mihi*, hoc est, quoniam exercebor in præceptis tuis, mihi convertantur, mihi autem jam non peccanti, jam non erranti. Convertantur, inquit, qui timentes te propriis renuntiavere peccatis; ut consortio justorum Propheta ad uberius provehatur, et ipse de ea gratia quæ in ipso est, plurimum conferat audientibus. Convertantur igitur jam, non peccante me, justi ad justum. De testimoniis autem puto jam non opus esse repetere, cum ante jam dictum sit.

45. Sequitur versus octavus : *Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.* Quanto excelsior est Propheta, vel munere prophetiæ, vel regni gratia, tanto magis sequitur humilitatem, et docet quid nos debeamus imitari; eo quod Propheta tantum immaculatum cor fieri sibi deposcit. Supra postulavit : *Cor mundum crea in me Deus.* Non dixit, fac : sed *crea;* ut de integro cor ejus instauret et mundet. Major quidem in hoc sermone ambitus est. Grande enim cor est a Domino creatum quod recipiat Verbum de cœlestibus virtutibus, ac potestatibus. Grande cor quod recipiat ipsum Dominum dicentem : *Inhabitabo in illis, et deambulabo in ipsis.* Ut hæc igitur recipiat, creatorem sibi cordis sui non Angelum fieri, sed ipsum Dominum deprecatur, qui cœlum creavit et terram.

46. Et bene ait : *Immaculatum;* quia cor hominis quadam velut indecentium cogitationum colluvione maculatur. Si cogitatio ipsa polluit, quanto etiam facta ipsa contaminant? Noli extraordinariis cogitationibus adversa naturæ contaminare penetralia; ne id inquinamento gravi polluas, quod putas habere te mundum. Manus lavas quasi possis crimina eluere, cum mentem tuam immundis cogitationibus inquinatam lavare non possis. Et Pilatus manus lavit: sed cor suum lavare non potuit. Mansit scelere pollutus, quamvis manus suas aquæ infusione lavisset. Audi quia et cogitatio inquinat : *Non quod intrat in os, coinquinat hominem : sed quod exit de ore. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem.* Si ergo intus coinquinaris, prius munda quod intus est. Si quod intus est mundaveris, et exteriora mundasti : ut si aqua turbidum fluat, frustra putes lacum esse mundandum, si fons profluat cœnulentus; receptacula enim tersisse nihil proderit, cum in fonte sit vitium. Ipse tibi ante purgandus est, ut fluat omne quod purum est. Cor tuum cogitationum tuarum est scaturigo. In illo fonte vel turbida aqua impuritatis evomitur, vel sincera pietatis unda prorumpit.

47. Didicisti cor esse mundandum, disce quemadmodum mundes. Mundat hunc fontem justificatio legitima, hoc est, confessio peccatorum. Denique publicanus ille qui peccata propria fatebatur, justificatus magis de templo, quam pharisæus exivit; quia jejunia sua et munera pharisæus, atque innocentiam præferebat. Munda ergo aquam tuam, illam aquam de qua dictum est : *Aqua alta consilium in corde viri.* Bonam

tibi aquam natura dedit, nisi eam cœno tuo polluas : ipsa te diluit, si pura, si simplex, si etiam naturalis sit, si nihil habeat sordidum atque terrenum. Quid mali est, si ea aqua quæ mundare debeat, polluat? Sed non est aqua tua quæ te polluit. Ista aqua aliena est. Denique dictum est tibi : Ab aliena aqua abstine te. Aliena aqua mentitur et fallit, et contrarium naturæ profluit. Ideo ait : *Filii alieni mentili sunt mihi*; nam si alieni non fuissent, utique non fefellissent. Nemo ergo glorietur castum se habere cor, quemadmodum Salomon dixit : *sed qui gloriatur, in Domino glorietur,* qui sanctis suis cor mundum creare dignatus est, et immaculatum facere justificationibus suis. Quæ sint justificationes, audisti dicentem : *Dic iniquitates tuas, ut justificeris.* Ergo qui iniquitates suas dicit, justificatur : qui autem justificatur, non confunditur; quia pudorem peccatorum matura confessione prævenit.

SERMO UNDECIMUS.

כ. Caph.

1. INCIPIT undecima littera *Caph*, quæ latina interpretatione significat, *Curvati sunt.* Sonus interpretationis ipse nos docet, quid sit curvari; qui enim inclinatur in terram, curvari videtur. Unde ait Propheta sub hac littera : *Paulo minus consummaverunt me in terra.* Curvatur autem qui agit pœnitentiam; eo quod cervicem suam curvet, dum humiliatur ad Dominum, et interiorem magis cervicem, id est, cervicem mentis et cordis. Nam de hac cervice dictum est : *Nec si flectas ut circulum collum tuum;* qui enim cor suum non flectit, frustra cervicem suam flexerit.

2. Docet etiam Hieremias propheta humilitatem hac interpretatione signari. Ait enim sub hac littera in Threnis : *Quia non repellet in æternum Dominus; quia cum humiliaverit, miserebitur secundum multitudinem misericordiæ suæ; quia non humiliavit toto corde suo, neque repulit filios hominum.* Bonum ergo curvari, ut humiliemur Domino, et Dominus misereatur. Denique et in superioribus sub hac littera idem Hieremias propheta ostendens gemitus, et humilitatem plebis, ait : *Omnis populus ejus ingemiscentes, quærentes panem, dederunt desideria sua in escam, ut reficiant animam. Vide, Domine, et adspice, quia facta est sine honore.* Ergo qui animæ suæ quærit refectionem, humilitate curvetur, quo possit citius ad Domini pervenire misericordiam.

3. Ideoque tamquam curvatus[1] multo amplius anima ac mente, quam corpore exorsus est David, dicens : *Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum speravi.* Non usitatus sermo nos capiat; ut tamquam corporeæ fatigationis defectionem hujusmodi judicemus. Neque enim hoc solum dixit : *Defecit anima mea*; sed, *defecit in salutare tuum.* Itaque ut de usu capiamus exemplum, si, verbi gratia, dicamus: Defecit ille in illam, videtur exprimi hoc verbo, quod totus in mulieris desiderium cupiditate transierit. Et quidquid est quod vehementer expetimus, nisi ejus maturiorem habeamus effectum, id nos videtur longa quadam intensione lassare. Amor impatiens die nocteque meretricias fores pulsans, si diutius potiendi desideria differantur, ipsa deficit exspectatione, dum sperat : in quo utique non finis amoris, sed incrementum est. Et quidquid est desiderabile, si non contingat desideranti, deficit in illud, et quasi ipsam deponit animam qui desiderat. Si tamen spes propior adsurgat, dat vires spes proxima : si autem absentia sit dilecti, eo ipso quod absentem desiderat, qui concupivit, animæ suæ patitur defectionem. Itaque quanto longius est istud quod desideratur, tanto magis deficit qui desiderat. Id est ergo deficere; unumquemque in id totis studiis migrare quod diligat. Illud cogitat, illi adhæret, illud personat, quod receperit diligendum, in id quadam animæ defectione transfunditur; ut si mater filii exspectet præsentiam, quemadmodum exspectabat Tobiæ uxor filium peregrinantem, deficiens a desiderio, et in angustiis constituta, et tamquam resoluta viribus. Quid enim aliud nisi defectum quemdam ejus

verba significant? Sed quo magis lassatur affectus, eo ampiius amor crescit: et quo diutius abest qui desideratur, eo exspectantis desideria majore quadam vi amoris ignescunt. Caro deficit, sed cupiditas alitur et augetur.

4. Hinc ergo colligere possumus quid sit: *Defecit in salutare tuum anima mea.* Etenim spiritui adhærens anima deficit ab eo quod est anima, et sit unus spiritus; quoniam *qui adhæret Domino, unus spiritus est.* Itaque sanctus et timens Deum, nescit aliud desiderare, nisi salutare Dei, quod est Christus Jesus. Illum concupiscit, illum desiderat, in illum totis intendit viribus, illum gremio mentis fovet, illi se aperit et effundit: et hoc solum veretur, ne illum possit amittere. Itaque quanto majore desiderio exercitata fuerit anima cupiens adhærere salutari suo, tanto magis deficit. Ergo ista defectio imminutionem quidem fragilitatis, sed adsumtionem virtutis operatur. Denique ipse alibi dicens: *Sitivit in te anima mea;* subjecit infra: *Adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua.* Qui enim sitit, cupit semper adhærere fonti, nec aliud sibi nisi aquam expetere et contingere videtur, ut ipso pascatur affectu. Suscipiens ergo dextera animam meam, et de suo virtutem impartiens, facit eam esse quod non erat, ut dicat: *Vivo autem jam non ego, vivit autem in me Christus.* Disce autem etiam exemplo defectionem istam nimiæ esse cupiditatis. *Concupiscit,* inquit, *et deficit anima mea in atria Domini.* Ante concupiscens inquit, et quasi totam se effundens in concupiscentiam, longo fune suspensa defectione dissolvitur. Denique quomodo deficiat anima in salutare Dei, Hieremias docet. *Et factum est,* inquit, *in corde meo ut ignis ardens, flammans in ossibus meis, et dissolutus sum undique, et ferre non possum.* Hoc igitur inflammatus desiderio, ait David: *Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum speravi.*

5. Recte speravi dixit in verbum; ante enim spes præcedit, et ideo sequitur defectio. Speravit autem in verbum quod prædicatum est esse venturum, quod potest intelligi de Deo Verbo. Aut certe in verbum speravit, qui verbo cœlesti credidit, quo Domini nostri Jesu Christi annuntiatur adventus, vel quo ejus gloria declaratur. Ergo Propheta considerans quæ legerat, et cernens quod cum adesset corpori, velut quibusdam ligatus vinculis hujus vitæ, aberat a salutare Dei, concupiscebat, desiderabat, deficiebat, et toto dissolvebatur affectu; ut totus illius fieret quod desiderabat, sicut etiam in posterioribus ipse dicit: *Effundo in conspectu ejus orationem meam, tribulationem meam ante ipsum pronuntio, in deficiendo ex me spiritum meum.* Defecit enim ejus spiritus, immo ab eo deficit spiritus suus, qui se ipsum negat, ut adhæreat Christo. Unde semitæ ejus cognoscuntur a Domino; quia non sunt carnis, sed Christi semitæ.

6. Etenim requirentium Deum via Christus est. Et nos igitur illud concupiscamus æternum, illud salutare Dei: non concupiscamus pecuniam, quam avarissimi concupiscunt, non concupiscamus alienæ uxoris decorem, non ambitionis exagitemur desiderio, non sæculari intendamus gloriæ, non fallacis circumscriptionis studiis occupemur, non proximum circumvenire iniquitate cupiamus, non postremo partes vulpium simus in terrenæ voluptatis interiora demersi, tamquam exsules æternorum, et de illa supernæ spei præsumtione dejecti. Adtollat igitur se anima nostra deficiens viribus suis; ut adhæreat salutari Dei, qui est Christus Dominus Jesus, quod interpretatione dicitur Domini salus. Ipse est enim salus, veritas, virtus atque sapientia. Qui igitur deficit sibi, ut virtuti adhæreat, amittit quod suum est, accipit quod æternum est.

7. Sequitur: *Defecerunt oculi mei in verbum tuum, dicentes: Quando consolaberis me?* Supra est πρακτικόν, hic θεωρητικόν: ibi in salutare deficit anima, eo quod concupiscit eum, cujus Passione servata est: hic in verbum Domini Prophetæ oculi defecerunt. Et videamus ne quemadmodum illic adhærens Christo anima deficit in unum spiritum, et fit unus

spiritus; ita et deficiant oculi, ut fiat una mens. Oculi enim mentis isti sunt oculi, scilicet interioris hominis, non hi oculi qui ministerio funguntur obtutus. Est enim oculus et mens carnis: sed ille cæcus est oculus, qui non videt quæ divina sunt, qui frustra mente carnis inflatus est. Est et alius oculus, sensus Christi, quo Ecclesia videt Christum; sicut ipse dicit ad Sponsam. *Corde nos cepisti uno ab oculis tuis.* Merito uno oculo Christus videtur; quia non videtur oculo carnali: aut quia duos oculos habens Ecclesia, moralem et mysticum, fidei oculo plus videt Christum. Mysticus enim oculus acutior est, moralis dulcior.

8. Et fortasse isti oculi sunt, quibus Paulus videbat æterna, ubi cœpit corporalia non videre. Denique qui Christum non videbat, priusquam oculos amitteret, vidit eum posteaquam visum amisit oculorum. Vidit enim qui dixit: *Quis es, Domine?* Videbat utique Christum, quem etiam Dominum fatebatur. Et infra: *Domine*, inquit, *quid me vis facere?* Non ergo videbat eum, cujus exspectabat imperium? Quibus igitur oculis videre Paulus plus cœpit, nisi iis quos nobis ipse monstravit, dicens: *Orabo spiritu, orabo et mente?* Denique ut scias quia vidit orando: *Factum est*, inquit, *revertenti mihi in Hierusalem, cum orarem in templo, pavorem habui, vidi illum dicentem mihi: Festina, et exi citius de Hierusalem; non enim recipient testimonium tuum de me.* Isti ergo oculi in verbum Dei deficiunt, et dicunt: *Quando consolaberis me?* Istis oculis prophetæ dicebantur videntes; quia per revelationem ea quæ erant abscondita, mente cernebant.

9. Quid est oculos deficere? De corporalibus dicamus, ut intelligamus de spiritalibus. Nonne quando aliquem desideramus, et speramus adfore, eo dirigimus oculos, unde speramus esse venturum? Itaque contenti diu quotidiana exspectatione deficimus. Sic Anna circumspiciens in viam, sollicitis adventum filii explorabat excubiis. Sic David propheta, currentem de prælio, positis in turre exploratoribus, interrogare de salute filii pater sedulus gestiebat. Sic teneræ uxor ætatis de specula littorali, indefessa exspectatione viri præstolatur adventum; ut quamcumque navim viderit, illic putet conjugem navigare, metuatque ne videndi gratiam dilecti alius antevertat, nec ipsa possit prima dicere: Video te, marite; sicut Anna dicebat ad filium: *Video te, fili, amodo libentius moriar;* mortis videlicet dolorem exoptati conspectus suavitate non sentiens. Ergo ut illa quæ advenienti viro se optat offerre, ablegatis omnibus domesticis occupationibus, semitas viantis aut pedum vestigia legit: sic Propheta curis exutus sæcularibus, interiorum oculorum in verbum Dei pervigil custos usque ad defectionem sui intendebat obtutus, corpus suum redigens servituti, et animam suam ad humilitatis patientiam araneæ modo tabescentis erudiens. Desiderabat enim sicut cervus fontes aquarum, et sitiebat in Dominum Deum suum, cupiens ejus videre præsentiam, et apparere ante faciem Dei; nimioque desiderio et vehementi cupiditate deficiens, tunc se habiliorem iis quæ de Domino poposcerit, impetrandis prophetica gratia præsumebat. Et nos igitur intendamus cor nostrum, ut possimus intelligere series Scripturarum, et verbum nobis venire a Domino postulemus, atque intellectum dari. Si quis de longinquo Verbum Dei obtutu mentis adspexerit, nondum planum atque distinctum, is velut quibusdam oculis interioribus Verbi navigium appropinquare animæ suæ cernit. Quo autem expressius videre cœperit, eo magis quasi ad portum veritatis festinat accedere, ut sit proximus invehendæ.

10. Defecerunt ergo oculi Prophetæ in verbum Dei, dicentes: *Quando consolaberis me?* Si oculi isti significati sunt, quibus cernimus et videmus, dicere debuerunt: Quando consolaberis nos; hoc est, non singulariter, sed pluraliter? Sed quia oculus mentis et oculus carnis unus oculus fiunt, et tunc homo consolatione fulcitur, cum caro et mens diversa non cupiunt, sed unum desiderant, unum requirunt; ideo in-

tenti ad eum, qui ait : *Ego et Pater unum sumus*, isti quoque oculi unum se esse confitentur; quia uno atque eodem desiderio officioque funguntur.

11. Deficiebat ergo in verbum Propheta. Nos autem otiosos nos putamus, si verbo tantummodo studere videamur : et pluris æstimamus eos qui operantur, quam eos qui studium cognoscendæ divinitatis exercent. Dicunt enim plerique : Ecce homo et opera ejus. Quasi vero qui verbo studeat, non operetur; cum majus opus istud quam cætera sint. Si enim opus justitia est, si opus temperantia, si opus fortitudo : utique opus est etiam sapientia; istæ enim quatuor principales virtutes habentur. Nam si operatur Christus secundum quod justitia est, utique operatur secundum quod Verbum est. Et operabatur cum esset in principio apud Patrem. Denique *per ipsum omnia facta sunt*; ut scias operatorem omnium esse, et opus nostrum esse Christum Jesum. Etenim secundum quod verbum est, verbum inquirentibus, grande opus verbum est. Unde cum Martha festinaret circa ministerium, Maria autem verbum Domini audiret : ea quæ audiebat ei quæ ministrabat meruit anteferri. Dicenti enim Marthæ : *Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi ut me adjuvet. Respondens, dixit Dominus : Martha, Martha.... Maria bonam partem elegit, quæ non auferetur illi.* Ita verbum cognoscere majus opus esse quam ministrare, divinæ auctoritate sententiæ definitur.

12. Sed fortasse dicat aliquis dictum esse ab Apostolo : *Quia non in sermone regnum est Dei, sed in virtute.* Scriptum non nego, sed in quo sermone, cognosce; nempe quem inflatus effuderit, qui audientibus sermo prodesse non possit, qui sine ostensione sit spiritus atque virtutis, hunc sermonem Paulus non dignatur cognoscere; vult enim magis virtutem sermonis agnoscere. Denique nolebat talem suum esse Apostolus sermonem, qui in infirmitate veniebat, ut alios faceret fortiores : in timore et tremore; ut timentes nihil metuerent, nisi Dominum Jesum : trementes pacem ejus tranquillitatemque servarent. Audi ergo qualem Apostolus sermonem habebat. *Et sermo*, inquit, *meus et prædicatio mea non in persuasione sapientiæ verborum, sed in ostensione spiritus et virtutis*; quia fides non in forensi sermone sapientiæ, sed Dei virtute firmatur. Ergo in sermone sanctorum virtus est, in sermone autem forensi isto ac philosophico vanitas mundi. Virtutem autem esse in sermone sanctorum etiam iste Propheta te doceat, qui ait : *Dominus dabit verbum Evangelizantibus virtute multa*; hoc est, ut multa possint virtute Evangelium prædicare. Probatum est ergo quod in Evangelii prædicatione sit virtus : Prædicatio autem Evangelii, sermo sanctorum est : ita dubium non residet, quin in sermone sancto sit virtus.

13. Sequitur versus tertius : *Quoniam factus sum tamquam uter in gelicidio, justificationes tuas non sum oblitus.* Vox ista, vox justi est, qui mortificaverit suum corpus; recte enim uter dicitur justus, qui exspoliatus, non nudus inveniatur : uter namque de exuviis fit animantis mortui. Igitur et nos peccato moriamur, ut vivamus Deo. Repleti spiritus jucunditate, et suavitate lætitiæ, erimus exuviæ spiritales, carentes infirmitate corporea, et integro mentis sinu infusam nobis divinorum mysteriorum gratiam reservantes. De his utribus dicitur, quia vinum novum in utres novos mittunt, qui volunt utrumque servare, et corpus, et gratiam. Non effluat igitur tuus hic uter, non rimosus sit, non terreno inveterascat situ; ne vinum novum veteres utres rumpat, quo scindantur utres, fundatur gratia. Non iterum sole iniquitatis et nimia vi caloris arescant, sed ferventium viscerum cupiditates diversæ nivali quodam frigore temperentur. Frigescat æstus libidinis, et quodam continentiæ gelu, jejuniorumque restinctus, matutina oratione perfletur; quando sicut ros, ita super terram nostram Dei verba descendunt, sicut imber super gramen, et sicut nix super fœnum. Nescit utrum bonum ista nix lædere,

nix quæ divini splendore fulget eloquii. Nix hæc refrigerat, non adurit : fœcundat sata, non internecat. Nix hæc præceptio continentiæ est, quæ calorem facit corporeum frigere, et omnem naturæ interioris restinguit ardorem. Et forte ideo cum resurrectionis suæ demonstraret gloriam, vestimenta ejus erant candida sicut nix; ut non solum ipse alienus æstimaretur a contagione peccati, verum etiam quicumque resuscitatur, congelatis conjugii cupiditatibus, resurgere frigidus videretur. In resurrectione enim neque nubunt, neque uxores ducunt, sed erunt sicut Angeli Dei in cœlo. Boni ergo utres frigidi, hoc est, in gelicidio constricti pruinis, non libidinis calore resoluti.

14. Utrem autem corpus hoc dici, licet ex pluribus locis, tamen etiam inde intellige, quod Adam et Eva ubi imaginem deposuere cœlestis, quam ante portabant, imaginem terreni hominis induentes, tunicas dicti sunt vestiti esse pelliceas, corporales enim eos de spiritalibus fecerat culpa commissa. Nec illud absurdum ad intelligendum, quod ita se dicat factum David sicut utrem in gelicidio : eo quod in asperitate licet positus glaciali, mortificaverit tamen corpus suum; ne sentiret hyemis illius asperitatem, quam Salvator dicit gravem futuram esse fugientibus. Sicut enim glaciem non sentit uter, quia pellis est animalis mortui; ita mortuus peccato Propheta frigus peccati sentire non poterat : vel certe quod non frangatur necessitatibus, nec resistat caro menti ; sed mollior ductu, animæ se inflectat imperiis, et in hoc mundi gelicidio non arescat : vel quia corpus afflictionis sumus, et mortem Domini Jesu semper in nostro corpore circumferre debemus. Hic est uter qui castigat corpus suum, non ut ille incrassatus et obesus populus, qui sedit manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Hic est uter qui inebriat non vino, sed spiritu : in quo non botryo amaritudinis, non draconum furor, non furor aspidum, sed poculum inebrians quam præclarum est! In hoc ergo gloriatur David, quia factus est sicut uter in gelicidio, operationem peccati non sentiens.

15. Et bene peccatum gelicidio comparatur. Sicut enim gelicidium ad nullum usum utile est, ad nullam operationem; sic culpa nulli prodest usui, nulli operationi : et ideo sicut gelicidium declinanda est, ne noceat et adurat. Bonum ergo mihi fieri sicut utrem in gelicidio; ut possim non oblivisci justificationes Domini, ut earum liquore perfusus refrigeret omnis fervor internæ cupiditatis. Non ergo vacuum, sed plenum hunc utrem esse oportet, plenum spiritus, plenum justificationum; ut peccata mea ipse confitear, ut luxuriam carnis meæ comprimam ; moriendum est enim mundo, ut vivamus Deo. Si autem vivamus carni, mors utique est carnis prudentia : vivere non possumus Deo, quia inimica est Deo carnalis ista sapientia, et vita sæcularis.

16. Sequitur versus quartus : *Quot sunt dies servi tui? Quando facies mihi de persequentibus me judicium?* Potest sic accipi : *Quot sunt dies servi tui*, quasi dicat : Quanti sunt dies humani, quantum tempus, quantum spatium? Cur invidetur tam brevi vitæ; ne tranquillo cursu istius sæculi perfruamur? Cur in brevi spatio tam multi persequentium nos laquei tenduntur? Adsit jam judicium, in quo pœna est perfidorum, in quo persecutoribus digna impietatis suæ pretia redduntur. Vel sic : Quousquo insultare poterunt, quousque inquietare, qui nos diversis modis quærunt affligere? Non serus erit terminus; etenim quasi Propheta celeritatem transcurrendæ istius vitæ non annorum, sed dierum æstimatione subducit, dicens : *Quot sunt dies servi tui?* Et bene dies dixit; ut non solum moras annuas prophetica visione transcurreret : verum etiam splendidum sibi vitæ hujus curriculum virtutum lumine declararet. Meritoque securus ait : *Quando facies mihi de persequentibus me judicium?* Mihi, inquit, judicium de persequentibus facies, non de me persequentibus judicium dabis; quoniam non resurgunt impii in judicio. Sed mihi, inquit, da judicium; ut cum remuneras innocen-

tiam, fidem provehis, misericordiam coronas, impii persecutores meritorum præmiis propheticorum judicentur.

17. Non absurdum etiam illud, ut quia breves dies et pauci sunt istius vitæ, non diutius gratiam suam Dominus circa Prophetam suum differat : sed ipsi judicium de persequentibus faciat. Nam hic quoque judicium est de persecutoribus; siquidem qui non credit in Christo, jam judicatus est. Judicium autem hoc est, quod dedit servulis suis Dominus Jesus dicens : *Habebitis potestatem calcandi super serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici.* Et verum judicium, in quo torquetur inimicus, sicut ipse confessus est dicens : *Quid.... venisti ante tempus torquere nos?*

18. Hoc ergo deposcit virtutum stabilitate fundatus Propheta, ut subjiciatur sibi non homo, sed ille qui locum sibi in homine vindicavit. Unde et Apostolus ipsum magis in hominis peccato putavit esse damnandum, ipsum subjiciendum, de quo ait : *Conterat Deus satanam sub pedibus vestris cito.* Ex hoc ergo persecutore judicium sibi fieri gestit; ut fidei propheticæ vestigiis adversarius conteratur, et comminuat eum sub pedibus suis Propheta sicut pulverem : et in hac corporis sui militia constitutus, quamvis dies vitæ breves sint; triumphum tamen de adversario adipiscatur, quo reformati hominis in veterem gratiam, quem ante delictorum vinculis tenebat adstrictum, et ferventis libidinis lassabat æstu, libertatem ingemiscat, potestatem sentiat. Subjectus est igitur adversarius secundum Domini sententiam. Etenim Dominus Jesus veniens in hunc mundum per Virginis partum subjecit animæ nostræ omnes contrarias potestates; ut fide tua, verbo tuo, conversatione tua, et operibus conterantur. Si ergo non conteris adversarium, tua culpa est, qui permissa non uteris potestate. In nobis est igitur, ut aut subjiciatur adversarius, aut resultet. Si enim actus noster displiceat, incipit adversarius superbire, si autem bonis inhæreamus operibus, exerceamus studia castitatis, justitiæ, continentiæ, calcamus serpentem, et scorpionem. Calcamus enim illum pedibus castitatis; conterimus et scorpionem, ne possit excutere : calcamus continentiæ vestigiis, verecundiæ, justitiæque gressibus. Possumus ergo et in hac brevi vita triumphum de adversariis habere perpetuum.

19. Sequitur versus quintus : *Narraverunt mihi injusti exercitationes, sed non sicut lex tua, Domine.* Bene optat judicium sibi fieri de persequentibus, qui non solum opera justi impedire, verumetiam fidem superflua narratione subvertere conati sunt. Etenim quasi fabulæ cujusdam nænias narratas sibi dicit ἀδολεσχίας, hoc est, superfluas loquacitates. Narratores enim superflui, sicut hirundines, disputationis suavitatem nativæ loquacitatis continuatione corrumpunt, ut Aristotelis sententia est.

20. Superflua igitur loquitur hæreticus, qui non loquitur veritatem, non loquitur secundum legem. Qui autem fundatus in lege est, novit a veris falsa discernere : spiritalis eruditione doctrinæ, hæretica ab Evangelicis dogmata separare. Ideoque ne multi decipiantur, jubetur a Domino tacere peccator : *Peccatori enim dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas?* Conticescat igitur perfidia, quæ tramitem veritatis tenere non novit, quæ Dei præcepta non servat. Cur enim per os suum adsumunt peccatores Evangelium veritatis, in quorum ore veritas non est? Omnia autem præcepta Dei veritas, Christus autem veritas. Non ergo est Christus in disputationibus perfidorum, qui dicit perfido : *Os tuum abundavit nequitia, et lingua tua concinnavit dolum;* lingua enim quæ vult adstruere mendacium, dolum utique nectit adsertis. Sed hujusmodi fur est, et cum fure concurrens. Multi enim fures sunt, qui verbum Dei non ad utilitatem suam furantur et rapiunt, sed ad fraudem : et patrimonium quoddam cœlestium scripturarum in sua furta detorquent, adulterina sibi compendia colligentes, dolo magis quam veritate quæsita. Sed hi sunt qui miscent aquam vino, tamquam caupones pessimi, adulterantes

sermonem Dei, et insincerum proferentes quidquid perfido et tamquam ebrio ore depromserint; et ideo aliena loquuntur a lege. Unde eos bene Propheta refugit atque reprehendit, sciens quid præscripto legis acceperit.

21. Recte ergo ait sequenti versiculo: *Omnia præcepta tua veritas: injuste persecuti sunt me, adjuva me.* Quasi bonus miles bella non refugit, nec conflictus quamvis gravium præliorum bellator pavescit adsuetus: sed fidelis et providus adspirare sibi divinitus orat auxilia, et piæ devotionis fidelia sibi adjumenta deposcit. Ideoque non petit ut persecutiones quiescant, sed in persecutionibus se postulat adjuvari. Sciebat enim quod omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutiones patiuntur. Mavult ergo persecutiones pati; ut pie vivere in Christo possit. Et bene non unam persecutionem, sed multas persecutiones dixit, nec expressit vocabula persequentium; quia multi persecutores, non solum quos videmus, sed etiam quos non videmus. Persequuntur nequitiæ spiritales, persequitur hæreticus, Judæus, gentilis. Omnes ergo sub persecutoribus, qui volunt pie vivere; quia ubi multi persecutores, nullum a persecutionibus vacat tempus pie vivere gestienti. Et fortasse cum persecutiones non patimur, tamquam condemnati habemur; quia nequaquam pie vivere velimus in Christo. Nam utique cum sit definita sententia, quod *Omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutiones patiuntur*, videtur is qui persecutiones non patitur, abdicatus, quod non sit piæ intentionis in Christo; devotionem etenim fidei prælia persequuntur. Si desint certamina, vereor ne deesse videatur, qui certare desideret. *Omnia*, inquit, *præcepta tua veritas*. Quæ præcepta nisi illa: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur?* Hæc præcepta David, anterior licet Incarnationis sacramento, jam tamen audiebat in spiritu: et quasi Christi discipulus non subtrahebat se passionibus, sed certaminibus offerebat: sciebat hoc sibi ad gloriam fructuosum, hoc ad custodiam salutis tutum; ut frequentibus exercitiis justi pietas confirmaretur. Cito enim fides inexercitata languescit, et crebris otiosa tentatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpit: adsuetum autem bello virum externa fraus instruit, et ad gloriosæ provehit palmam victoriæ. Pax ergo, fidei corruptelæ materia est.

22. Quam pulcre nobis persecutionis processere tempora. Intentus erat sicut mendicus intimæ ad Deum mentis affectus: illi adhærebat, nec ullas cogitationes obstrepentes sibi precantis animus sentiebat: totis visceribus fundebatur oratio, et quidam miscebatur sermo cum Domino: quotidiana meditatio habebat jam contemtum periculi, et usum calcandæ mortis receperat. Quod amisimus exercitium, tentant otia, quos bella non fregerant. Periculosa igitur et pacis otia. In pace plures persecutiones esse cœperunt. Nullus erat tempore persecutionis adulator, qui callida mentem adulatione tentaret. Non vacabat animo corporis delectatione dissolvi, et hujusmodi quæ secundis rebus excitari solent, admittere passiones. Ideo Apostoli cum cæderentur, includerentur, exsultabant quod illis injuriis æternæ gloriæ meritum lucrabantur, qui digni fuerant pro Christi nomine injurias sustinere. Non illis erat cura de patrimonio, studium de potestatibus et honoribus, non de prælatione, quæ etiam justos exagitare consuevit: sed ille se præferri putabat, qui esset pluribus verberibus flagellatus.

23. Merito ergo David occasiones expetit triumphandi, et certandi copiam pro devotionis eruditione non metuit, qui noverat persecutiones iniquorum proficere ad incrementa virtutis. Non enim dixit: Quia persecutiones patior, adjuva me: sed, *Injuste*, inquit, *persecuti sunt me, adjuva me*. Potest enim quis et persecutiones pati, sed non injuste; quia est etiam justa persecutio, si oderimus obscœnos, si infesti simus injustis, si iniquos velimus opprimere, ne pluribus noceant, si avarum fraudis suæ compendiis exuamus, si exsecremur insolentiam superborum. Qui autem pro fide, pro justitia, pro castitate

persecutionem patitur, bene is dicit: *Injuste persecuti sunt me, adjuva me.*

24. Sequitur versus septimus: *Paulominus consummaverunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.* Non superfluo divinum quæsivit auxilium, qui sciebat sibi adversus fortes esse certamen, pluraque sibi prælia præparata dimicaturo nunc adversus nequitias spiritales, quæ sunt in cœlestibus, nunc adversus calorem sanguinis, et innumeras corporis hujus illecebras, quarum nexu vario et diuturna colluctatione lassatus pudendo corruisset certamine; nisi fidei se radice tenuisset. Discamus cavere quem gerimus, hic nobis hostis domesticus, hic inimicus gravis est nostri ipsius usus corporis. Inflammatur vino, ardet libidine, decore mulieris occursantis accenditur, spe alitur, desperatione uritur, illecebris exuritur, non evaporat effectu, timore turbatur, metu frangitur, luxuria mollitur, lascivia dissolvitur, labore afficitur, sollicitudine fatigatur, passione conteritur. Miraris si inter tot adversarias passionum vices se etiam justus tenere vix possit, cum impares simus etiam singularum certamini? Quem vel sola libido non vindicet, quem non subjuget avaritia, quem formido non quatiat, quem luxuria non enervet, quem lascivia non emolliat, quem non supplantet ebrietas?

25. Quasi conscius igitur carnalis infirmitatis, et explorator persecutionis hostilis, dicit: *Paulominus consummaverunt me in terra.* In hac utique terra, in qua Adam primus corruit, et pudenda prolapsione dejectus, totius gressum futuræ posteritatis inflexit. In hac terra, in qua Cain munera fraterna dolens suis esse prælata, ruina est stratus invidiæ. Denique vox fraterni sanguinis clamavit a terra. In hac terra Noe sanctus quem totius orbis diluvia in tantis procellis et fluctibus pervigilem probaverant, ubi tamen otioso curas laxavit tempore, somnum ebrietatis offendit, contumeliam paternæ pietatis incurrit, docens periculosa otia securæ esse virtuti. In hac terra Lot reverendi parentis imitator, quem non luxuriantis Sodomitanæ plebis decoloravit impuritas, non flamma Sodomæ ardentis involvit, veniabilis quidem ignorantiæ, pudendæ tamen commixtionis non evasit incestum. Uritur iste flammis mulierum, quem sulphurea flamma non ussit.

26. In hac terra etiam David propemodum consummatum se esse dixit. Siquidem pene motos pedes suos et gressus suos paulominus sensit effusos: quia divitias sæculares et successus corporalium prosperorum loco beatitudinis æstimavit peccatoribus abundare. Propter quod etiam flagellatus est: sed flagella justo remedia salutis sunt. *Castigat* enim *Dominus omnem filium quem recipit.* Unde etiam David conversus ad Domini caritatem, atque in ejus eruditus præceptis, non ignorans quod caducis caduca fortuito quodam deferantur eventu, et quia non divitiarum abundantia, sed virtutum gratia vitæ probabilis merita pensantur, dilexit magis quam dereliquit mandata Dei, quibus solis potuit ingruentes nequitias spiritales, et insurgentes hujus corporis appetitus in hac tam fragilis naturæ infirmitate superare. Magna igitur virtus, quæ sub tantis persecutionibus constituta, et pene oppressa; tamen suum non est oblita præsidium, nec mandata Domini dereliquit.

27. Ideo quia solum sibi Deum profuisse cognovit, preces ad Dominum dirigens, ait versu sequenti: *Secundum misericordiam tuam vivifica me: et custodiam testimonia oris tui.* Quam vivificationem sui postulet, supra diximus; quia non id precatus est quod habebat, sed quod desiderabat, id est, ut viveret in æternum intelligens vitæ beatitudinem in hoc fluctuanti, et infido nobis corpore esse non posse, cujus imbecillitas propositum animæ derelinquat. Opus est ergo misericordia Dei, ut continua et perpetua sit in hoc corpore vivificatio; ut quotidie justus Deo vivat, peccatoque moriatur. Si enim culpa moriatur in nobis, erit vita Deo vivens, et custodia præceptorum cœlestium perseverans, quam utique ille custodit, qui vivificatur a Domino.

28. Denique vivificari se ante poscit

a Domino, et postea custodiam testimoniorum cœlestium pollicetur; non enim communis hæc vita custodit cœleste mandatum, sed illa quæ munere fulcitur æterno per operationem gratiæ spiritalis. Possumus etiam sic intelligere : quia jam Propheta quæ erant Legis agnoverat, optat adventus Dominici misericordiam, ut accipiat præcepta, quibus Lex adimpleatur; ut non solum adulterium sciret esse vitandum, sed etiam concupiscentiam adulterii declinandam. Os enim Patris Jesus Dominus locutus est in Evangelio, eum qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, in corde suo adulterium perpetrasse. Quantum Evangelio profecerunt studia castitatis, quo non solum turpioris facti, sed etiam studii degeneris ablegatur opprobrium!

29. Qui sunt autem de quibus dicit quod paulominus consummaverunt eum in terra, nisi persecutores? De quorum uno ait Dominus Jesus : *Ite, dicite vulpi illi*, hoc est, de Herode. Et alibi cum se fraudulenter interrogari adverteret, dixit : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos ubi requiescant*; eo quod fraudulenter in terrestrium passionum quibusdam latibulis demorentur. Unde etiam Samson binas vulpes sibi nexuit, ad quarum caudas alligavit faces, et dimisit eas per messes allophylorum : per hanc figuram significans quod improbi ac fraudulenti homines, et maxime hæretici, liberam linguam habeant ad latrandum, sed exitus impeditos : aut litigiosa principia, finem vero fraudis suæ incendio deputatum. Ideoque et trecentas vulpes dimisit, eo quod perfidi crucis quidem se prædicatione commendare desiderant, sed mysterium ejus tenere non possunt, qui hac prædicatione composita et falsa atque simulata urere magis fructus conantur alienos : cum utique vera crux Domini non exurat aliena merita, sed fœcundet. Meritoque scriptum est in Canticis canticorum : *Prendite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas; ut vineæ nostræ floreant.* Quo ostenditur, quod vel Dominus Jesus, vel Ecclesia, fraudulentorum dolos a vineis suis exterminandos esse præcipiant; ne pusillulis vineis noceant, quia adultis jam vitibus nocere non possunt. HÆRETICUS enim imperfectum tentare potest, non potest supplantare perfectum.

SERMO DUODECIMUS.

ל. Lamed.

1. *Lamed* littera duodecima incipit, cujus interpretatio, *cor*, vel ut alia interpretatio habet, *servo*. Unde videtur admonere, vel prudenter hæc intelligenda, vel sollicite servanda præcepta. Nam hoc primus statim versiculus admonet. Cor etenim sibi mundum creari in superioribus hic Propheta, ut legimus, postulavit. Cor sibi prudens dari oravit a Domino filius hujus Salomon. Qui ergo habet cor mundum, qui habet cor prudens, ipse intelligit seriem subditorum versuum, atque virtutem. Unde et alibi invenimus cor solum, id est, vel singulare, vel quod nulla illecebra hujus sæculi impediat, et carnis possit interturbare sapientia. Qui autem habet cor, servat mandata Dei : quemadmodum legisti de Maria, quæ conservabat omnia Domini Salvatoris in corde suo vel dicta, vel gesta.

2. Circumcidamus ergo cor nostrum : nihil corporeum, nihil vile quæramus: vile autem omne terrenum. Nihil ergo terrenum, nihil sæculare, nihil corporeum, nihil leve atque mutabile in eloquiis constituamus cœlestibus. *Eloquia* enim *Domini, eloquia casta*; ut his mysteriorum cœlestium immaculata et pudica sinceritas spiritali interpretatione resplendeat. Non adulterina quadam opinione misceamus terrena divinis, et illud inviolabile sacramentum propheticæ visionis, aut perennis oraculi naturæ nostræ æstimatione violemus. Ideo enim addidit : *Argentum igne examinatum, purgatum terræ, probatum septuplum*; ut tamquam boni nummularii spiritu examinemus prophetici sermonis argentum, secernentes Domini pecuniam, atque ab omni labe terrena salutaris fontis infusione purgantes; ut Christo digna sentire videamur, qui ait : *Nolite thesaurizare vobis*

in terra, ubi ærugo et tinea exterminant... sed thesaurizate vobis in cœlo.

3. Thesaurus tuus est fides, pietas, misericordia : thesaurus tuus Christus est. Noli eum æstimare de terris, hoc est, de creaturis ; quia Dominus totius creaturæ est. *Maledictus*, inquit, *homo qui spem habet in homine :* sed mihi salus per hominem venit. Vide tamen quid Scriptura vetus dixerit : *Et homo est, et quis cognoscet eum ?* Ille igitur homo non humana mihi, sed divina potestate omnia peccata donavit, Deus in corpore Dominus Jesus, mundum reconcilians sibi, quem redimebat a culpa.

4. Thesaurus noster pretiosus intellectus est. Si terrenus intellectus fuerit, vel fragilis, hæretica eum tinea, et impietatis ærugo consumet. Levemus ergo ut erigamus sensus nostros, nec impossibile judicemus, ut hæc humani corporis infirmitas ad cognitionem mysteriorum cœlestium provehatur ; cum jam ad nos Dominus Jesus, in quo absconditi erant scientiæ sapientiæque thesauri, divina sua miseratione descenderit; ut clausa resераret, aperiret latentia, revelaret occulta. Veni ergo, Domine Jesu, aperi nobis et istius prophetici sermonis januam; multis enim clausa est, etsi prima specie aperta videatur.

5. *In æternum*, inquit, *Domine, permanet verbum tuum in cœlo.* Vides etiam in te permanere debere, quod etiam in cœlo permanet ac perseverat. Serva ergo verbum Dei, et serva in corde tuo, et ita serva, ne obliviscaris. Serva legem Domini, et meditare ; ne justificationes Domini de tuo corde labantur. Docet te litteræ interpretatio, ut serves diligenter. Docet te Propheta in subditis, dicens : *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea. In æternum non obliviscar justificationum tuarum.* Legis ergo meditatio facit, ut tempora tribulationis, tempora quibus humiliamur aliquibus adversis, sustinere et tolerare possimus; ut neque humiliato nimis, neque dejecto frangamur affectu. Denique Dominus non frangi nos humilitate usque ad desperationem vult, sed usque ad correptionem.

6. Unde et Hieremias propheta sub hac littera in Threnis ait : *Ut humiliaret sub pedibus omnes vinctos terræ, et declinaret judicium viri contra faciem Altissimi, ad condemnandum hominem, cum judicatur, Dominus non dixit.* Et infra : *De ore Altissimi non exibunt mala.* Humilitas ergo quæ a Domino est, plena justitiæ, plena est æquitatis; quia non exeunt mala de ore Domini. Denique qui humiliabatur a Domino, dicebat : *Humiliatus sum, et salvum me fecit.*

7. Ergo sicut prudenter considerandum est, quando humilitas a Domino sit causa probationis, quando etiam ipsa ab homine inferendæ humilitatis impressio, quæ tamen ipsa solet patientia et magnanimitate tolerari : ita etiam sapienter considerandum quid sit, in æternum in cœlo verbum Domini permanere vel sicut aliqui codices habent, *in sæculum*; quia græcus εἰς τὸν αἰῶνα posuit, quod diverse interpretati sunt translatores : Alii *in æternum*, alii *in sæculum*. *In sæculum* ergo *permanet, Domine, verbum tuum in cœlo.* Et quomodo ipse dixisti : *Cœlum et terra transibunt : verba autem mea non præteribunt?* In sæculum permanet verbum, non ultra sæculum et sæcula; sæcula enim temporis sunt. Cœlum ergo et terra, id est, istius mundi opera præteribunt, et tempora permanebunt. Alius qui spiritalis est, et dijudicat verba legis : *In æternum*, inquit, *Domine, permanet verbum tuum in cœlo.* Æternitas enim verbi manentis opinionem verbi prætereuntis excludit. Quomodo autem permanet verbum in cœlo, si ipsum cœlum prætcrit? Et quomodo possunt stare culmina, si cedant fundamenta ? Aut quomodo potest permanere habitator in habitatione sua, nisi et habitatio perseveret ? Sed forte illud occurrat, quia scriptum est : *Erit cœlum novum.* Verum nec sic absolubile; quia nec in hoc potest permanere quod præterit, nec illud potest dici mansisse, quod cœperit. Tinea intellectum tuum scindet, si putes verbum sicut cœlum, vel incipere, vel præterire.

8. Unde si virtutem prophetici sensus cognoscere volumus, primum in his quæ visibilia et sensibilia sunt, ethicum consideremus; ut ex eo quæ sunt intelligibilia manifestemus. Si verbum Dei in cœlo permanet, imitemur cœlum ubi permanet verbum, permanet ordo solemnis cœlestium statutorum, et beneficiorum Domini crebræ vices solemnibus muneribus perseverant. Supernis nempe vel pluviis, vel calore, vel fotu aeris hujus infunditur terris atque alitur larga fœcunditas. Cœlo annus labitur per dies, ac menses, et tempora autumni atque hyemis, veris quoque et puræ digestus æstatis. De cœlo vitæ tuæ imaginem cape. Etiam quando non germinas fructum, sere tamen semen ad fructum. Sunt semina quæ de cœlo sunt, et seruntur in terris. Est etiam superna vindemia; unde ait propheta : *Serite vobis ad justitiam, vindemiate ad fructum.* Et quando non florent opera tua, fove tamen semina tua, ne lasciviendo luxurient. Quod luxuriat in flore sermonis, tenuatur et hebetatur in fructu. Fructus ipsos usque ad maturitatem decoque.

9. Imitatores etiam ipsius cœlestis simus elementi : non semper sole fervet ardenti, frequenter nubibus texitur, pluviis vehementibus inhorrescit, jactis nivibus tegit terram. Non ergo sit in te quoque diuturna lascivia, succedant mœsta senilium curarum tempora, et tamquam incana maturitas agrum hunc tui corporis reprimat. Utilior sæpe tristitia est, quæ comitem solet habere gravitatem. Numquid ulla in ipso est sole prævaricatio ? Nonne quotidianos cursus suos servat ? Numquid continuos novit luna defectus, et commissi munus deserit ministerii ? Iisdem nempe vicibus annus redit, eodem statu reparantur tempora, iisdem obsequiis reformantur. Sol diem illuminat, tempora statuta custodiens. Fulget splendoribus luna nocturnis, et lux ejus in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus, solemnique statione et conversione ac demutatione funguntur. Lex una diversis, constitutorum semel vices cursuum custodire, nec fines transire præscriptos. Manet ipsa immutabilis demutatio, et conversio vertere ordinem suum nescit. Una omnium obedientia, discretis muneribus indiscretam præscriptæ constitutionis tenere concordiam.

10. In cœlo ergo permanet Verbum, quia satanas de cœlo cecidit : non habebat in cœlo locum, propterea cecidit. Quo cecidit nisi in terras? Ideo hic adulteria, homicidia, ebrietates abundare cœperunt. Inde exclusus acrior ad nos venit, et tentationes solito asperiores tamquam iratus exercet. In cœlo igitur permanet Verbum; quia inde dejectus est diabolus : in terra non permanet; quia huc totus advenit. Et vide utrum hic permanere Verbum possit in nobis, ubi tantos laqueos diabolus adspersit, qui dum esset in cœlo, nec ibi Verbum poterat permanere. Denique quia et ipse Verbum non tenuit, cecidit e cœlo.

11. In cœlo ergo Verbum permanet, et quod secundum Verbi dispositionem regitur et gubernatur. Sed quia et ipsum cœlum præterit, ideo non dixit in sæcula permanere, sed *in sæculum* : quamquam prætereat, ut fiat novum cœlum, et nova terra, novum testamentum; ut facie ad faciem gloriam Domini videre possimus.

12. Verumtamen quia et in cœlo fuit vitiis locus (nam utique non cecidisset inde adversarius, nisi in criminibus deprehensus; nam et stultus sicut luna mutatur, et cœlum ipsum tenebris obducitur), videtur utique non de elemento dictum, sed de Virtutibus Potestatibusque cœlestibus. Sunt enim sanctæ Virtutes in cœlo, in quibus nihil lubricum atque terrenum sit. Sunt etiam in terris cœli, qui enarrant gloriam Dei. Qui sunt isti cœli ? Audi dicentem : *Sicut portavimus imaginem illius terreni, portemus et imaginem hujus cœlestis.* Isti igitur sunt cœli, qui etiam in terris positi audent dicere : *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Isti sunt cœli, in quibus fides, gravitas, continentia, doctrina, vita cœlestis est. Nam quemadmodum terra dictus est, qui lapsus ex illa prævaricatione cœlestis gratiæ, et in hæc

terrena vitia dejectus, prævaricationis suæ se vinculis ligavit : ita e contrario cœlum dicitur, qui vitam Angelorum custodia integritatis exercet, et corpus suum continenti sobrietate moderatur, mentem quoque suam miti tranquillitate componit, pecuniam pauperibus misericordi liberalitate dispensat. Est ergo et in terris cœlum, in quo possunt virtutes esse cœlestes. *Cœlum mihi thronus,* ergo magis justi affectum quam elementum intelligo. Illum puto cœlum, ad cujus animam venit Christus, et pulsat januam, et si aperueris, ingreditur. Nec solus ingreditur; sed etiam cum Patre, sicut ipse ait : *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus.*

13. Vides igitur quod Verbum Deus et otiosum provocat, et dormientem excitat. Qui enim venit, et januam pulsat, vult semper intrare. Sed in nobis est quod non semper ingreditur, non semper manet. Pateat advenienti janua tua, aperi animam tuam, expande gremium mentis tuæ; ut videat divitias simplicitatis, thesauros pacis, suavitatem gratiæ. Dilata cor tuum, occurre soli lucis æternæ, quæ illuminat omnem hominem. Et illud quidem verum lumen omnibus lucet : sed si quis fenestras suas clauserit, æterno lumine se ipse fraudabit. Excluditur ergo et Christus, si tu mentis tuæ januam claudas : etsi possit intrare, non vult tamen importunus irruere, non vult invitos cogere. Ortus ex Virgine processit ex alvo, universa totius orbis irradians; ut luceret omnibus. Capiunt, qui desiderant fulgoris perpetui claritatem, quam nox nulla interpolat. Soli enim huic quem quotidie cernimus, nox tenebrosa succedit : sol autem justitiæ numquam occidit; quia sapientiæ non succedit malitia.

14. Beatus ergo ille, cujus pulsat januam Christus. Janua nostra fides est, quæ totam domum, si fuerit robusta, communit. Per istam januam Christus ingreditur. Unde et Ecclesia dicit in Canticis : *Vox fratris mei pulsat ad januam.* Audi pulsantem, audi introire cupientem : *Aperi mihi, soror mea Sponsa, columba mea, perfecta mea; quia caput meum repletum est rore, et crines mei guttis noctis.* Considera quando maxime pulsat januam tuam Deus Verbum : cum repletum est caput ejus rore nocturno. In tribulatione etenim et tentationibus positos visitare dignatur; ne quis forte succumbat victus ærumnis. Repletur ergo caput ejus rore, vel guttis, quando corpus ejus laborat. Tunc ergo vigilandum; ne cum Sponsus venerit, recedat exclusus. Si enim dormias, et cor tuum non vigilet, discedit antequam pulset : si cor tuum vigilet, pulsat, et aperiri sibi januam poscit. Habemus ergo animæ nostræ januam, habemus et portas, de quibus dictum est : *Tollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ.* Est ergo et cœlum in his, in quibus portæ sunt æternales. Si has fidei tuæ portas velis adtollere, intrabit ad te Rex gloriæ, triumphum portans propriæ passionis. Habet etiam justitia portas. Nam etiam de his legimus scriptum, dicente Domino Jesu per Prophetam suum : *Aperite mihi portas justitiæ.* Et infra ait propheta David : *Lauda Hierusalem Dominum : lauda Deum tuum, Sion; quoniam confortavit seras portarum tuarum.*

15. Est ergo anima quæ habet januam, est quæ habet portas. Ad hanc januam venit Christus et pulsat : pulsat et portas. Aperi ergo illi : vult introire, vult Sponsam invenire vigilantem. Noli bono amatori facere moras, cito recedit : et tu somno corporis tui videris exclusisse pulsantem. Excludis enim eum, cum desidiosus es, cum piger, cum somnolentus his repagulis Christus excluditur; etsi castus, etsi sobrius sis, cave ne negligens sis. Majorem Christo facit injuriam, qui advenientem repellit.

16. Nonnumquam etiam, si moraris, mittit manum suam per fenestram, sicut ait Sponsa : *Frater meus misit manum suam de prospectu, et venter meus conturbatus est super eum. Exsurrexi ego aperire fratri meo. Manus meæ distillaverunt myrrham : digiti mei myrrha pleni.* Primum ergo tamquam a prospectu mittit manum suam, quando Deus esse operibus æstimatur. Unde ait : *Si mihi non creditis, vel operibus credite.* Deinde augetur amor, et intimis visceribus conceptus

inolescit. Inde intelligibili utero, in quo est receptaculum verbi, seminibus ejus infusis, plenitudinem ejus corporaliter inhabitantem haurire anima nostra desiderat. Non enim turbatur uterus feminarum, nisi quæ fuerint alvo graves.

17. Surgit igitur anima, ut aperiat Dei Verbo, sed dum se expandit atque aperit; ut opera mundi hujus verbi receptione mortificet, sicut ille qui ait: *Mortificationem Domini Jesu in corpore nostro circumferimus*. Ergo dum aperit, transivit Sponsus. Vult enim semper quæri, frequentius inveniri: etsi clausam invenerit januam, pulsat: etsi per moram fuerit exclusus, recedit. Sed cito redit, et iterum pulsat; ut vel postea Sponsam inveniat præparatam. Potest quidem et sic accipi: *Frater meus transivit*, sicut legimus, quod penetravit dilectæ intima medullarum, et quemadmodum ad Mariam dictum est: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius; ut revelentur multorum cordium cogitationes*. Denique addidit Sponsa animam suam exisse in verbo ejus, quod fit quando anima peregrinatur a corpore, et Deo præsens est.

18. Explanavimus igitur, ut potuimus, quid esset: *In æternum, Domine, permanet verbum tuum in cœlo*. Possumus tamen et sic intelligere; quia in cœlo magis permanet in æternum, ubi Angeli et Archangeli, Cherubim et Seraphim; quoniam homines quamvis sancti sint, tamen affectus eorum sæpe mutatur. Nunc gaudemus, continuo mœremus, irascimur, ingemiscimus. In ipsa pœnitentia non vult nos satis contristari Apostolus, ne tristitia absorbeamur. Ubi ergo iracundia, ubi tristitia gravis, non permanet ibi Verbum. Denique de solo Domino Jesu dictum est a Johanne, quia *Vidit... Spiritum sanctum descendentem de cœlo sicut columbam et manentem super eum*. Nam et prophetæ non semper prophetabant, sed cum infunderet his gratiam spiritus prophetandi. Denique nec David præscivit quid annuntiaret Nathan missus a Domino: et utique inferior Nathan propheta cognovit quod David præstantior nesciebat. Et alius dixit propheta: *Celavit me Dominus*. Unde et plerique accipiunt in cœlo permanere Dei Verbum, in Potestatibus cœlestibus, in quibus non sunt affectuum varietates. Aliqui autem de ipsa accipiunt Trinitate, quæ sola immutabilis sit; et ideo in cœlo permanet Verbum, id est, in Patre, quia Verbum dixit: *Ego in Patre, et Pater in me*.

19. *In generationem et generationem veritas tua*. Multi sunt qui dicuntur dii, sed non sunt. Ergo in gentibus mendacium est, in Ecclesia veritas. Hanc tamen veritatem habuit primo Synagoga, quæ habebat eloquia Dei; est enim veritas et in veteri Testamento, quæ fuit ante in populo Judæorum. *Notus enim in Judæa Deus*: Deus autem veritas est: ergo in Judæa veritas. Fuit igitur veritas in patribus, Moyse, et Jesu Nave, in Samuel, in David, Elia, Elisæo, et in illis septem millibus virorum, qui non curvaverunt genua Baal. Sed quia posterior soboles Judæorum a patrum moribus deviavit, recessit ab illis veritas, et ad Ecclesiam venit. Recessit enim ab illis, quando dixerunt de Domino Jesu: *Tolle, tolle, crucifige eum*; tradiderunt enim veritatem, et elegerunt iniquitatem. Omnes ergo aliæ generationes veritatis exsortes, omnium hæreticorum generationes non tenent veritatem: sola Ecclesia veritatem pio affectu possidet; quia generatio Judæorum, quæ ante eam possidebat, amisit. Populus ergo Judæorum prior fidei generatio; et ideo infantior, et infirmior, qui lubrico adolescentiæ stare non potuit: populus autem Christianus fidei secunda generatio; ideo robustior, et venerabili maturior senectute. Illa generatio Legis, hæc gratiæ. Unde et alibi ait: *In generationem et generationem annuntiabunt veritatem tuam*.

20. Sequitur versus tertius: *Fundasti terram, et permanet. Dispositione tua permanet dies*. Quomodo fundaverit Deus terram Scriptura nos docuit, dicente Propheta: *Deus sapientia fundavit terram: paravit autem cœlos in intellectu*. Terra ergo tamquam fundamentum est, in qua consistimus; licet ipsam in hemicyclo cœli esse, et is qui foris est sermo concelebret, et Scriptura signi-

tate suscipitur, quando aliqua afflictione tentamur. Alioquin nemo perit in humilitate, quæ magis servare consuevit. Ergo quando in afflictionis tempore sumus, et quatimur adversis, meditatio nobis in lege sit; ne imparatos procella tentationis affligat. Athleta nisi exercitio palæstræ prius fuerit adsuefactus, non audet subire certamen. Ungamus igitur oleo lectionis nostræ mentis lacertos. Sit nobis tota die ac nocte exercitii usus in quadam cœlestium scripturarum palæstra, artusque animorum nostrorum salubris spiritalium ferculorum esca confirmet; ut cum adversarius adsistere cœperit, et pulvere nos suæ tentationis adsperserit, stemus intrepidi, nitamur non ut in incertum, nec ut aera cædentes. Melius percutimus verberati, si percutienti maxillam alteram præbeamus, si vindictam non requiramus : sed ei qui dixit : *Mihi vindictam, et ego retribuam*, causam vindictæ integram reservemus. Cædimus aerias potestates, si nos ipsos castigare noverimus. Castigabat carnem suam Paulus, ut adversarios verberaret : et servituti redigebat corpus suum, ut dominaretur inimicis. Exerceamur igitur indefesso meditationis usu, exerceamur ante certamen, ut simus certamini semper parati : et cum frequentior adversarii ictus ingruerit nunc inopia, nunc rapina, nunc orbitate, nunc corporis ægritudine, nunc mœrore animi, nunc terrore mortis, et acerbitate pœnarum; dicat unusquisque nostrum, qui potuerit sustinere ac perpeti : *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea.*

29. Quanta simul coacervata sunt, ut in illa afflictione Job sanctus periret? Sed quia patriarcharum moribus informatus, oraculorumque cœlestium, et naturalis legis erat institutione formatus, ideo in tentationibus tantis perire non potuit. Denique cum amisisset tam amplas subito facultates, carissimos filios, quasi is cui meditatio quotidiana esset in lege divina, ait: *Nudus exivi de utero matris meæ, nudus ibo eo. Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum.* Perfusus etiam corporis totius ulceribus, cum tentaretur uxoris alloquiis, qui meminisset Adam sic esse dejectum, dum propriæ credidit uxori, respondit : *Sicut una ex insipientibus mulieribus locuta es.* Quod si illam quasi sapientem voluisset audire, ipse sapiens non fuisset. Tentatus etiam diversis alloquiis amicorum, cum fidei stabilis, immobilisque patientiæ præmia meruisset a Domino, nonne dicebat : *Nisi quia Lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea?*

30. Quam grate hoc dicit hodie, qui in martyrio plurima flagella sustinuit, equuleo et ungulis, plumbo, laminis ardentibus, gladio comprobatus? Potuit enim perire, nisi meditatus in Lege, graviora præsentibus futura supplicia credidisset.

31. Quanta sanctus Joseph pertulit, quam acerba, quam dura? Primo fratrum odia, degeneris servitutis ærumnas, parentibus defraudatus, ablegatus exsilio, negotiatorum vernula, et Ægyptii ignobilis vile mancipium. Quæ potuit nobilis prosapiæ puero gravior esse tentatio, quam ut tanto familiæ splendore dejectus, serviret apud Ægyptios? EST CONSOLABILIS servitus, servire vel justis. Æquitate domini levatur injuria servitutis. Tanto igitur genere dejectus, satis gratum habebat, si ministro regio suum obsequium probaretur. Ne hoc quidem satis fuit ad tentationis acerbitatem : redit adversarius ad suas artes, notasque vires suas omni fraude commovit; ut per mulierem laqueos innoxiæ necteret conscientiæ. Concitavit in eum libidinis stimulis uxorem domini sui, quæ adulterinos a servulo concubitus flagitaret; ut si adquiesceret, crimen impleret : si recusaret, incideret offensam, nexum calumniæ non evaderet. Denique trusus in carcerem, et innocens inter noxios æstimatus, ab eo amplius cœpit urgeri, cui fidem suam cum periculis præstitisset. Sed quia contumeliæ virum frangere nequiverunt, mutata est tentatio, longe asperior specie prosperorum. Plurimos enim supplantaverunt secundæ res, quos supplicia acerba non frege-

rant. Producitur e carcere nutu regio, interpretatur somnium, eligitur ut honore præstantior esset omnibus Ægyptiis, regi secundus, esurientibus populis alimenta divideret. Objiciuntur ei fratres, qui eum ad servitutis injuriam non fraterno amore vendiderant; ut vel contumeliæ et appetitæ salutis dolore tentatus excuteret germanitatis affectum. Sed vir justus oblitus est contumeliam, cumulavit gratiam; eoque se magis fratrem voluit exhibere, quo fratres ipse non fuisset expertus. Denique hoc munere et fratres recepit, et patrem pia fraude quæsivit. Quid igitur aliud melius diceret sanctus Joseph, quam istud ad Dominum : *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea?*

32. Fertur prophetæ cuidam (et plerique ferunt quod Esaiæ in carcere posito) cum mole imminentis urgeretur exitii, dixisse diabolum : Dic quia non a Domino locutus es quæ dixisti, et omnium in te mentes affectusque mutabo; ut qui indignantur injuriam, absolutionem conferant. Sed ille gratius judicavit pro veritate supplicium, quam pro adulatione beneficium. Quod utique non fecisset, nisi meditatione Legis fuisset exercitatus.

33. Sit ergo nobis quotidiana lectio pro exercitio, ut quæ legimus, meditemur imitari. In hac desudemus virtutum palæstra; ut cum increpuerint tentamenta, non tamquam inexercitatos, non tamquam expertes spiritalium ciborum, et adtenuatos jejunio lectionis, tentationum tempus inveniat. Quod si athleticis epulis pastam animam nostram potuerit invenire : si sit Evangelicus succus in nobis : si apostolicis escis maturitas nostræ mentis toros, animæ robusta solidaverit : si frequenti meditatione memoria tenax præceptorum cœlestium parata ad tempus exempla depromserit, nulla tentationum poterit nos perturbare congressio.

34. Sequitur versus quintus : *In æternum non obliviscar justificationum tuarum; quoniam in ipsis vivificasti me.* Lex secundum Apostolum pædagogus est parvulorum, donec ad perfectæ fidei maturiorem quamdam veniamus ætatem. In Lege autem mandata sunt, justificationes, testimonia, justitiæ, præcepta. Vivificamur ergo in Lege; unde et ait Apostolus : *Lex autem non est ex fide : sed qui facit illam, vivet in ea.* Sed quia idem supra ait : *Quoniam in Lege nemo justificatur*, intelligis utique quia justificatio Legis species est et imago, non veritas. Secundum veritatem ergo ad perfectionem nemo justificatur in Lege, secundum speciem justificatur. Ergo sanctus Propheta, qui adhuc in Legis justificationibus vivebat, videbat autem fulgorem Evangelii; quasi memor veteris disciplinæ, Legi tamquam pædagogo utili gratiam reservabat. Considera aliquem excedentem ex ephebis in divitiis et honoribus constitutum, pædagogo suo honorificentiam reservantem, cujus officiis informatum se esse cognosceret; ut maturiorem regere posset ætatem.

35. Monet siquidem etiam ipsa Lex, ut his qui nobis aliquando profuerint, nequaquam esse debeamus ingrati. Nam sicut habemus in veteri Testamento, pascha celebratum est in Ægypti finibus, cum adhuc sub rege Pharao positi patres nostri deplorarent miseræ servitutis injuriam : et postea liberati rursus in terra repromissionis pascha celebrarunt: superius ad commonitionem, posterius ad recordationem. Si quis ergo interroget Hebræum qua ratione in Ægypto pascha celebratum est, respondebit : Quia regi Pharao adhuc servitutis vinculo obnoxii tenebamur, ille agnus patrum populum liberavit, ille agnus vocavit ad libertatem, ille agnus maris profunda solidavit, ut Ægyptum transire possemus. Quoties ergo pascha celebramus, meminisse debemus veteris servitutis, et novæ libertatis : quid fuerimus, et quid acceperimus. Non enim potest plene quis intelligere quid acceperit, nisi meminerit ante quid fuerit.

36. Non ergo obliviscamur quia Dominus Jesus, agnus Dei, mundi hostia solvit nos gravium nexibus delictorum quibus Pharao ille teterrimus non unius Ægypti, sed sæculi istius princeps vin-

culo servitii gravis nos tenebat adstrictos. Non obliviscamur in æternum; ut cum venerimus in illam vere terram repromissionis, ubi est regio vivorum, meminerimus quanta hic nobis Pharao dirus intulerit, quot perpessi in hoc sæculo sumus, quibus tandem erepti malis; et agamus gratias eripienti nos Domino Jesu, qui perturbatorem omnium fecit esse captivum.

37. Sequitur versus sextus : *Tuus sum ego, salva me, Domine; quoniam justificationes tuas exquisivi.* Facilis vox, et communis videtur, sed paucorum est. Satis rarus est enim qui potest dicere Deo : *Tuus sum.* Ille enim dicit, qui adhæret Deo totis sensibus, qui aliud cogitare non noverit. Ille hac voce utitur, qui potest dicere : *Ostende nobis Patrem et sufficit nobis.* Numquid hac voce utitur avidus pecuniæ, honoris, potestatis? Multis non est satis Deum scire, et quidem pluribus. Tanti populi, tantæ nationes, tanti divites paupertatem putant Domino servire : et qui supra omnes est, illis exiguus et angustus est : illis non est satis Dei filius, in quo sunt omnia. Denique ille dives in Evangelio, cui dictum est : *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus,* Deum sibi non sufficere judicavit. Denique et contristatus est, quasi quod plus esset relinquere juberetur : quod minus esset, eligere. Ille ergo dicit : *Tuus sum*, qui potest dicere : *Ecce omnia reliquimus, et sequuti sumus te.*

38. Apostolorum itaque vox ista est, nec omnium tamen apostolorum. Nam et Judas apostolus fuit, et in convivio Christi inter apostolos recumbebat. Dicebat et ipse : *Tuus sum*, sed voce, non corde. Venit, et *introivit in eum satanas,* et cœpit dicere : Non est tuus, Jesu, sed meus est. Denique ea quæ mea sunt, cogitat; quæ mea sunt, in pectore suo volvit : tecum epulatur, et mecum pascitur : a te panem accipit, a me pecuniam : tecum bibit, et mihi tuum sanguinem vendit : tuus est apostolus, et meus est mercenarius.

39. Non potest dicere sæcularis : *Tuus sum ;* plures enim dominos habet. Venit libido, et dicit : Meus es; quia ea quæ sunt corporis, concupiscis : in illius adolescentulæ amore te mihi vendidisti, in illius concubitu meretricis pretium pro te annumeravi. Venit avaritia, et dicit : Argentum et aurum quod habes, servitutis tuæ pretium est : possessio quam tenes, juris tui emtio, venditio libertatis tuæ est. Venit luxuria, et dicit : Meus es; unius diei convivium, pretium tuæ vitæ est : ille sumtus epularum, tui capitis licitatio, tui est summa contractus; et quod pejus est, caro emtus es, vilior cibo es tuo : pretiosior est unius diei mensa tua, quam totius temporis vita. Inter calices te redemi, inter epulas adquisivi. Venit ambitio, et dicit tibi : Plane meus es. Nescis quod ideo imperare aliis te feci, ut mihi ipse servires? Nescis quod ideo potestatem in te contuli, ut meæ te subjicerem potestati? An ignoras ipsi Domino Salvatori dictum esse ab hujus mundi principe, cum ei ostendisset omnia regna mundi : *Hæc omnia dabo tibi, si procidens adoraveris me.* Ante ergo ipse subjicitur, qui alios vult habere subjectos. Veniunt omnia vitia, et singula dicunt : Meus es. Quem tanti competunt, quam vile mancipium est!

40. Quomodo ergo tu qui hujusmodi es, potes Christo dicere : *Tuus sum!* Respondebit tibi ille : *Non quicumque dicit mihi : Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum ;* non quicumque dicit mihi : *Tuus sum*, meus est. Meus plane es, si vocem non redarguat conscientia, si sermonem tuum animus aut opera non refutent. Ego non nego meum esse eum qui ipse se non neget, aut certe si pro me se ipsum sibi abneget. Nolo habere servulum pluribus dominis servientem. Nam quomodo meus est, si mihi dicat verbo : *Tuus sum*, et operibus neget, et factis se diabolo adjudicet et obstringat. Non est meus quem libido succendit : quia mea est castitas. Non est meus quem cura spoliandi minores exagitat; quia mea integritas est. Non est meus quem ira mobilis inquietat; quia mea tranquillitas est. Non est meus vini crapula temulentus in lucem, ambitione gloriæ sæcularis ebrius, qui in periculum non possit sobriæ moderationis

servare vestigium. Pax sum ego, litigare non novi. Quid mihi ad eum de quo veniat diabolus, et dicat: Meus est; nam mihi sua colla curvavit, mea in illo plura reperio: nomen sibi tuum vindicat, et meum munus?

41. Non est ergo Christi, nisi qui est alienus a crimine: non est Christi, nisi qui potest semper se Christi servulum demonstrare. Nam si quis mutabilis est, ut ego aut mœrore mutor, aut indignatione, venit ira, et dicit: Meus est: ante horam meus erat, spero quod iterum meus fiat. Venit tristitia, et dicit: Meus est: ante horam in mea possessione fuit, in meo jure: erigere animum præ mœrore non poterat, nec oculos levare; et si triste aliquid acciderit, ad me illico revertetur. Quis ergo est Dei, nisi qui potest dicere: *Nihil mihi conscius sum?* Ideo dicebat Paulus apostolus Jesu Christi, quia nulli alii obnoxius tenebatur. Ego autem nunc Dei mei sum, nunc tristitiæ, nunc iracundiæ, nunc verbi otiosi; et ideo qui plures dominos habet, non potest uni dicere: Domine Jesu, *Tuus sum.* Unde arbitror etiam de hujusmodi dominis dixisse Paulum: *Nam etsi sunt qui dicantur dii sive in cœlo, sive in terra... nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illo: et unus Dominus Jesus, per quem omnia, et nos per ipsum.* Verbi igitur totus erat apostolus Paulus; ideo dicebat: *Quoniam experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus.* Ille ergo dicebat, Christi sum; et respondebat ei Dominus: Meus es. Qui vere dicit: *Tuus sum,* audit a Domino: Meus es. Denique de ipso Dominus ad Ananiam, cum mitteret eum ad sanandum Paulum, ait: *Vade, quoniam vas electionis est mihi.* Et quia perseveravit Christi esse, quasi impleto certamine, coronam meruit invenire justitiæ.

42. Recte ergo propheta David dixit: *Tuus sum,* qui semper in Domino mansit. Et qua ratione dixerit: *Tuus sum,* addidit: *Justificationes tuas exquisivi;* hoc est, nihil aliorum quæsivi, sed id solum quod tuum est desideravi. Alii quærunt monilia pretiosa, ego solas justificationes tuas quasi quædam serta justitiæ: alii domum ad domum, villam ad villam jungunt, quasi soli habitare possint in terra hac, et elementum volunt occupare commune: alii possessionem aeris ipsius vindicare: mihi in tuis justificationibus omne patrimonium est. Nescio possidere nisi quod tui juris est. In tuis eloquiis spiritalis mihi cura refulsit argenti. Mihi portio Deus est. *Tuus sum ego,* quia pars mihi hæreditatis non in auro, non in argento est, sed in Christo Jesu.

43. Sequitur versus septimus: *Me exspectaverunt peccatores, ut perderent me: testimonia tua intellexi.* Potest vox ista convenire martyrio, in quo positus sanctus jam de judicio persecutoris egressus dicat: *Me exspectaverunt peccatores, ut perderent me,* hoc est, adhibuerunt omnia genera pœnarum, omnes artes persuasionum: sed de proposito abducere nequiverunt. Vicit fides vitæ hujus illecebram, corporisque cruciatum. Exspectaverunt peccatores, ut de me triumphum referrent: sed gratias Christo, qui mihi dedit de persecutoribus triumphare. Redite victi, qui sperabatis vos esse victores: redite dejecti, qui veneratis superbi. *Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, aculeus tuus?* Non tua jam, sed nostra cœpit esse victoria; quia in te vincimus, in qua antea vincebamur. Bene ergo dicit martyr: *Me expectaverunt peccatores, ut perderent me.* Post momentum, immo in corpore adhuc situs videt deducentium choros, Angelorum gaudia. Qui enim super unius peccatoris conversione lætantur, quanto magis in passione justorum? Videt gloriam, et ait: Me exspectaverunt justi, ut deducerent me. Videt Dominum Jesum et ait: me exspectavit Christus, ut coronaret me.

44. Aliter qui vult intelligere: Multi, inquit, peccata persuadere, atque extorquere conati sunt mihi: alius adulterium, alius hominis necem, alius oppressionem viduæ vel pupilli, alius aliud; et putabant me suis retibus esse capiendum. *Exspectaverunt me, ut perderent,* contagione peccati: sed ego non illecebris peccatorum mentem a studio divinæ cognitionis averti, nec intentio-

nem meam, Domine, a mandatorum tuorum serie declinavi : sed *intellexi testimonia tua*. Si enim non intellexissem, peccatores me utique illi perdidissent. Quæ intellexi utique sensu, etiam operibus secutus sum; neque enim nudus intellectus est, sed quem etiam facta testantur. Denique *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem*. Ille utique intelligit super pauperem, qui largitur pauperi. Nam quid prodest misereri inopis, nisi alimoniam eidem largiaris?

45. Sequitur versus octavus : *Omnis consummationis vidi finem : amplificum mandatum tuum valde*. Non possumus in omnibus vim græci sermonis exprimere : major in græco plerumque vis et pompa sermonis est. Τέλος dicitur græce, quod nos latine et finem dicimus et consummationem : τέλος autem et consummationis ipsius finis est, sicut finis Legis est Christus ad justitiam omni credenti. Habes scriptum : *Ecce ego vobiscum sum.... usque ad consummationem sæculi*. Consummatio ergo sæculi finis sæculi est : finis autem omnium Christus. Consummationes autem multæ. Est consummatio, quando resurrectio est ad salutem. Consummatum quoque opus dicitur perfectum opus. Consummata malitia dicitur, id est plena, cui nihil desit ad studium et artem nocendi. Est consummatio hominis, et multæ consummationes, donec ad perfectum veniat.

46. Legimus ergo et consummationem sæculi, legimus et finem. De consummatione sæculi supra posuimus exemplum, quam sequitur resurrectio. *Sicut* enim *in Adam omnes moriuntur : ita et in Christo omnes vivificabuntur*. Post resurrectionem consummatio : *unusquisque autem in suo ordine : primitiæ Christus, deinde ii qui sunt Christi, qui in adventum ejus crediderunt : deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, dum evacuaverit omnem principatum et potestatem*. Ergo consummationem sæculi sequitur finis juxta Apostolum. Unde colligitur quod sequatur finis omnem consummationem.

47. Mundus in maligno positus est, ut dixit Johannes : ergo et sæculum in maligno est, mundus plenus peccati. Consummaverat malitiam suam mundus, sicut consummaverat Saul, cujus videns consummatam malitiam Jonathas filius in David prophetam, eidem nuntiavit ut declinaret et fugeret. Est ergo consummatio malitiæ, consummatio peccatorum. Venit agnus Dei, qui tulit peccatum mundi, qui est Christus Jesus, finis Legis, principium et finis, et remissio peccatorum. Hunc finem consummationis vidit Propheta in spiritu, qui consummatam sæculi aboleret errorem : vidit sanguine ejus diversa omnium peccata mundari. Bene ergo dixit : *Omnis consummationis vidi finem*; hoc est, vidi consummati adulterii remissorem, vidi consummatæ luxuriæ atque lasciviæ, consummatæ crudelitatis atque sævitiæ, omnis postremo flagitii per crucem suam delicta donantem.

48. Est etiam consummata virtus, consummata sapientia, consummata justitia, sed habet finem. Finis omnium virtutum Christus, qui *finis est Legis ad justitiam omni credenti*. Vides quia finis est fidei? Bene ergo ait : *Omnis consummationis vidi finem*.

49. Nunc quia consummationis finem agnovimus, agnoscamus quid sit : *Latum mandatum tuum valde*. Legimus quod angusta sit porta per quam ingrediantur, qui æternæ vitæ fructum adipiscuntur. RARA ENIM virtus et difficilis passionum tolerantia. Plures sunt qui sæculi hujus spatiosa sectentur, qui dicant : Angusta et arcta nobis est via, quæ ad Dominum ducit, conterimur in illa, relinquamus eam. Quomodo ergo dicit Propheta latum mandatum Dei, et valde latum? Ideo quia angustæ viæ latum mandatum necessarium est. Denique hic ipse Propheta ait : *In tribulatione dilatasti mihi*. Et iterum : *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine*.

50. Hæc latitudo mandatorum cœlestium cor Prophetæ dilatabat et Apostoli. Denique et ipse dicebat : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est*. Dispensando enim cœle-

tia mandata, cor suum dilataverat : et quod ante persecutionis perfidia coartabat, hoc Christi amplificavit gratia. Et qua ratione latum mandatum? Ne nos coartemur angustiis mandatorum. Unde ait : *Non angustiamini in nobis.* Si hoc Paulus, quanto magis Christus, qui clausa reseravit? Ergo dicit : Nolo coartetur in me populus meus. In angusto virtutum tramite debet latitudo præcepti mei viantibus esse solatio; ne quis deficere possit, aut conteri.

51. Ambulemus ergo in Dei mandato; quia satis latum est. Est enim latum mandatum sapientiæ, quæ in exitu canitur, in plateis autem fiducialiter agit; πλατεῖα enim græci sermonis est, quæ latine dicitur latitudo. Dilatemus igitur cor nostrum; ut recipiamus apostolicæ vim sententiæ, quæ ait : *Capite nos.* Recipiamus ergo ejus sermones in cor nostrum : induamus viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam. O homo, quam latus es, si ad amplitudinem præceptorum cœlestium sinum mentis tuæ expandas! Quam latum mandatum est caritatis! *Diligite*, inquit, *inimicos vestros.* Omnes utique in affectu caritatis inclusit, qui non exclusit inimicos. Quis enim videtur exceptus, cum recipiatur inimicus? Unde Apostolus, *Si fieri*, inquit, *potest... cum omnibus hominibus pacem habentes.* Non potest hoc Judæis dici, non gentibus, ut cum omnibus pacem habeant. Illi vix suos diligunt : Christiano etiam inimicos non licet non amare. CHRISTIANUM cum dico, perfectum dico; in Christo enim plenitudo divinitatis est, cujus nomen usurpas. Qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionemque cur refugis? Audi latum mandatum : *Benedicite eos qui persequuntur vos.... et nolite maledicere.* Iste ipse qui latum dicit esse mandatum, probavit supra dicens : *Illi quidem detrahebant, ego autem orabam.* Quid orabas, David, dicito nobis ipse. Sed dixisti; legi enim dicentem : *Maledicent illi, et tu benedices.*

SERMO DECIMUS-TERTIUS.

מ. Mem.

1. *Mem* littera tertia-decima significat in alio interprete *viscera*, in alio *ex ipsis* : et utrumque non discordat a textu. Nam statim primus versus internorum viscerum caritatem exprimit, quæ utique ex intimis procedit medullis, et quodam nexu caloris implicatur ossibus.

2. Denique in Threnis Hieremiæ textus litteræ hujus hoc continet : *Ex alto suo misit ignem in ossibus meis.* Bonus ergo Deus qui nobis immittit unde diligentes eum, meritum sub conspectu ejus invenire possimus. Quem mittat ignem, ipse nos doceat : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur?* Bonus ignis quem desiderat omnium Salvator accendi; cum præsertim ipsum Deum legerimus ignem esse, qui nostra peccata consumat, intimisque pectoribus nostris suæ divinæ cupiditatem cognitionis infundat, atque ardeat in nobis cor nostrum, cum legimus divinarum seriem scripturarum; si forte aliquid quo aperiantur propheticæ lectionis occulta, intellectu adsumimus spiritali. Hoc igne Cleophas cor suum dicebat ardere, cum ipsi et socio ejus Christus Scripturas aperiret. De hoc igne dixit Dominus in libro Ezechiel : *Ecce proficiscar in Jerusalem, et exsufflabo in vos ignem iræ meæ; ut tabescatis a plumbo, et ferro, et reliquis materialibus.* Profunda in verbis usitatis videmus mysteria. Totum hoc spiritale. Quibus precibus emereamur ut veniat Dei verbum, intret in Ecclesiam, fiat ignis consumens; ut exurat fœnum et stipulam, et quidquid est sæculare, consumat : grave plumbum iniquitatis, quod in plerisque est, liquefiat igne divino, et ferreus quidam peccati rigor superno mollescat incendio : meliorentur vasa aurea et argentea; ut omnis sapientium sensus, omnis sermo prudentium, fragrantium passionum calore decoctus, incipiat esse pretiosior. Bonus ignis caritatis, quo corpus omne Ecclesiæ in mutuam adolescit gratiam. Bonus ignis dilectionis, quo unusquisque sanctus

d reverentiam sui auctoris accenditur. ed qui Deum diligit, non perfunctorie iligit : sed diligit legem ejus, præpta custodit, justificat cor suum, non lorum sonora prædicatione, sed stusa imitatione factorum. Doceat iginos Deus quemadmodum a sanctis diligatur.

Sic inquiens Propheta subjungit : *modo dilexi mandatum tuum, Do- : tota die meditatio mea est.* Diliis circa studium cognoscendæ Legis vox est, quæ instruit perfectionem inis, quam totus hic psalmus infor-. Et quoniam maximum mandatum ege esse cognovit, ut diligamus Doum Deum nostrum ex toto corde ro, et ex tota anima nostra, sui tatione nos quoque, quos erudire let, vult esse perfectos, dicens : *modo dilexi mandatum tuum, Do-ne.* Hoc ipso caritas crescit affectu, d ipsum testem advocat, cui munus ectionis impenditur : nec speciem, plenitudinem caritatis tali convenne testatur. Hac usus est Petrus : *Tu*, inquit, *Domine, quia diligo te.* Sed i diligit Dominum, legem ejus dili-, sicut Maria diligens Filium, omnia rba ejus in corde suo, materno conrebat affectu. *Diligens te, feci volun-tem tuam*, scriptum est. Ideo commiet Christus Petro, ut pasceret greu suum, et Domini faceret voluntan; quia caritatem ejus agnovit. Qui im diligit, ex voluntate facit quæ i sunt imperata : qui timet, ex nesitate. Itaque Dominus operationes vulorum suorum spontaneas probat ius, quam coactas. Ideo ex servis ros facit; ut magis voluntatum nosum munera, quam necessitatum obuia conferamus.

. Non potest dicere Marcionista : *modo dilexi Legem tuam*, qui Legem suscipit. Non potest dicere Judæus, Legem spiritalem ignorat : et litten Legis nudam, non sensum Legis ellectumque meditatur. Solus ergo cit Christianus, qui multum jam Legis gnitione profecerit, qui non pœnam egis pavido corde formidet : sed divina ysteria veri Hebræi, veri sabbati, veræ remissionis intrepido rimetur affectu. Vere ergo diligit, qui sine tristitia, sine timore, voluntario potius studio quam coacto præcepta conservat.

5. Alius versus : *Super inimicos meos intelligere me fecisti mandata tua; quia tu es.* Cito probavi diuturnæ meditationis effectum, quando intellexit super inimicos suos Domini mandatum. Sed quos habet inimicos Propheta, qui aut sui populi viros legitima debet caritate complecti, aut alienigenas Evangelica prædicatione invitare ad Dei gratiam? Feræ consortem naturæ suæ diligunt : quomodo dilectionem conformis sui Propheta respueret? Esse igitur justam aliquam causam oportet, qua ii quos significat, jure videantur inimici. Ea quæ sit possumus investigare, si meminerimus quia alibi idem iste dixit : *Et super inimicos tuos tabescebam, et justo odio oderam illos.* Istos ergo Evangelica auctoritate suos inimicos dicit esse, qui inimici sunt Dei. Nam si is qui non relinquit parentes propter Dei nomen, non est Deo dignus : quanto magis qui diligit ejus inimicos, acceptus Deo esse non poterit? Quos ergo inimicos habet? Si gentiles : quomodo, quos prophetico credituros spiritu prævidebat? Denique ut benedicant et ipsi Dominum, in superioribus adhortatus est. Et quæ magna laus super eos intelligere, qui metalla et saxa venerando, similem rigorem stuporis adtraxerint?

6. Quos igitur habet inimicos, nisi hæreticos? Ipsi enim sunt impugnatores fidei, veritatis inimici. Quos, nisi Judæos? Ipsi enim graviores inimici, qui ex amicis facti sunt inimici. Super eos intelligit, qui Legem spiritalem esse intelligit. Quid ergo prodest Lex, si finem Legis ignores, si mysterium nescias, si sacramenta non noveris? Judæis ex ovibus agnus occiditur pro celebritate paschali : nobis pro redemtione mundi unigenitus Dei, partus Virginis immolatur. Quid proficiunt Judæi, quod sanguine agni domos et postes suos illiniunt? Nihil utique; quoniam ligna his aut saxa prodesse non possunt. Nobis proficit omne mysterium, qui abhorrere credimus a gratia spiritali; ut

habitationes nostras sanguine pecudis cruentemus, ora nostra cruore tingamus : sed corpora nostra sacramento crucis Dominicæ * consecramus, et confessione mortis Domini nostri Jesu Christi sanctificamus oris alloquia. *Corde enim creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem*. Quid prodest quod Hebræi aurem servuli pertundunt subula, et præputia sui circumcidunt corporis? Non intelligunt penitus quid Lex divina discernat. Signa sunt ista, non veritas. Sed ille intelligit, qui cor suum spiritali circumcisione castificat; ut colluviem omnem corporeæ labis emundet. Ille intelligit, qui subulam et aurem, mentis vigore transcendit, et illam animam quam pertransivit gladius ad revelanda cordis occulta, perpetuæ præmio libertatis adtollit : vel examinandis sermonibus sollicite serviens, quoscumque virtutis suæ aure susceperit, mysterio sanctificat spiritali. Azyma sibi Judæus quotannis facere consuevit, et nescit se malitiæ esse fermentum. Sed qui intelligit quid sit vetus expurgare fermentum, ne totam massam corrumpat; veterem hominem cum actibus suis expurgat, ut fiat nova conspersio veritatis. Judæo ista dicta sunt, et Christianus audivit; quia dum aurem suam ille subula pertundit, audire non potuit : vulneratam aurem gerens, non Legis, sed stultitiæ suæ subula cruentavit aurem suam. Ille audiendo quæ spiritaliter revelantur, perforavit aurem suam ferro; maluit enim in ferrum quam in Verbum credere. Ideo servit, ideo liber esse non meruit, ideo nec completi temporis ei gratia suffragatur; quia plenitudinem temporis non recepit, quo Filius Dei missus est ad salutem, et venit ad redemtionem, factus sub Lege, natus ex Virgine, victor mortis, largitor resurrectionis. Manet ergo vulnus illi, cui Christus non surrexit. O vulnus quod sarciri non possit, nisi forte relinquat subulam, et sumat sibi gladium quem pro Christi nomine non refutet, vel qui corporalia a spiritalibus, umbram a veritate distinguat : sumat Dei verbum, gladium bis acutum, et ex illo divino ore doceatur mandatum Domini, præscriptum Legis agnoscere, quod non temporalis habeat observantiam celebritatis, sed salutaria et sempiterna remedia succo gratiæ spiritalis infundat.

7. Tota ergo die in Lege meditare : non perfunctoria tibi debet esse transcursio. Si agrum emere velis, si mercari domum, prudentiorem adhibes, et quid juris sit, diligenter consideras : et ne in aliquo forte fallaris, tibi ipse non credis. At nunc tu ipse emendus es tibi : de tuo pretio tractatur, considera quid sis, quod nomen habeas, quid adquiras tibi, non agrum, non pecuniam, non gemmarum monilia : sed Christum Jesum, cui nulla possunt pretia, nulla ornamenta conferri. Adhibe tibi consiliarios Moysen, Esaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Johannem, ipsum magnum consiliarium Jesum Dei Filium; ut adquiras Patrem. Cum his tractandum, cum his tota conferendum est tibi, tota meditandum die; sicut meditabatur David, et hæc erat illi sola meditatio. Non sæcularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaria coacervandi patrimonii cupiditate flagrabat : non proferendi limitis, excludendique finitimi anxius curarum æstus studio meditationis intentum reflectebat affectum : quidquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola sibi in Lege meditatio vindicabat.

8. Sed etiam hoc parum est diligenti, qui velit ad beatitudinis gratiam pervenire. Beatus enim die ac nocte meditatur in Lege. Angustior dies est meditatione doctrinæ. Non tantus dies in tempore, quantus meditator in Lege. Unde vide ne illud magis videatur significare, quod ei qui in Lege meditatur, semper dies est, et lumen sine defectu, quod nullæ tenebræ noctis interpolent. Alioquin quomodo negligentiorem in processu operis declararet, quem diligentiorem in ipsis operis sui Propheta principiis esse voluisset? In die ergo meditator Legis, et Evangelii prædicator

* *Sacramento*, id est, baptismo, vel forte signo crucis. Namque ejus usum priscorum Christianorum pietati familiarissimum fuisse passim legimus in sanctorum monumentis.

9. Et fortasse illi * qui novum non recipiunt Testamentum, in nocte legerunt, et ideo nescierunt neque intellexerunt. Unde Salvator, ne etiam nos [illegible] in tenebris, admonet dicens ambulandum in die, quia non offendit [illegible] in die ambulat; videt enim gratiam [illegible]. Qui autem ambulat in tenebris, [illegible] offensionis incurrit.

10. Sequitur : *Super omnes docentes intellexi; quia testimonia tua meditatio [illegible] est.* Doctrinam profitentur scribæ [illegible]; quia Legem et prophetas [illegible] priores habere meruerunt. Sed illi [illegible] docere, sed non docent. Ei [illegible] populo qui ex gentibus credidit, [illegible] dicere : *Super omnes docentes intellexi*; quia illi non intellexerunt. [illegible] Judæus : Unde habuisti intelligere? Scriptum est : *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; seniores, et dicent tibi.* Ego sum Pater tuus, me interroga. *Sed et si interrogavero, non respondebitis mihi*, dixit Jesus : et ex [illegible] respondere non possunt, et ex illo [illegible] illos intelligo qui non intellige-[illegible], quia testimonia didici, quæ ille [illegible] novit. Didici : *Qui sequitur me.... [illegible] crucem suam.* Didici : *Diligite inimicos vestros.* Et ideo optat anathema [illegible] Paulus pro fratribus genere, ini-[illegible] fide.

11. Videretur inconveniens esse [illegible] prophetali hujusmodi usur-[illegible]; eo quod præsumserit dicere quod [illegible] omnes docentes intellexerit, cum [illegible] Legem Moyses acceperit a Domino, [illegible] populo ejus instituta tradiderit, [illegible], sacrificiorum omnium decurso [illegible] sacerdotalem docuerit disciplinam, [illegible] Nave significaverit quemadmodum [illegible] circumcisio possit iterari, Samuel unc-[illegible] propheticæ pariter ac regiæ sacra-[illegible] monstraverit. Videretur, inquam, [illegible] præsumtio, nisi præmisisset [illegible], quibus non immerito super [illegible] intellexisse se comprobaret. [illegible] hanc adsumere confidentiam, [illegible] docebatur a Domino : et mandatum [illegible] docebatur, Domini erat, et ipse [illegible] qui docebat. Merito super omnes intellexit, quem docebat ipsa Sapientia. Unde et alibi ait : *Beatus quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum.*

12. Ostendit igitur quod divinum est homines docere non posse : et ideo qui docere præsumunt, nesciunt; sed agnoscit discipulus qui docetur. In quo præter donum scientiæ quod de Spiritu sancto fuerat consecutus : moralis quoque suavis locus est, quod multi docentes sunt qui quod non intelligunt, docere se dicunt : et plurimi sunt discipuli qui studio suo adsequuntur et industria quod non didicerunt a magistris. Denique ante nos quidam interesse dixit inter docentes atque doctores; fortasse hoc arbitratus, quia doctores sunt aliorum judicio ad hoc munus electi : docentes autem qui propria usurpatione hoc sibi munus adsumserint. Sed cedant necesse est ei doctores quoque, quem testimoniorum meditatione cœlestium doctrina Dei docentis imbuerit.

13. Sequitur : *Super seniores intellexi; quia præcepta tua exquisivi.* Nec hoc quidem difficile, ut is quem Dominus docuerit, super seniores intelligat; siquidem Dei gratia ad doctrinam, et maturitatem ætatis progrediatur senilis. Cum enim ætas senectutis vita immaculata sit, utique doctrina vitæ immaculatæ senilem præstat ætatem. Denique excusanti Hieremiæ quod juvenis esset, responsum est : *Noli dicere, juvenis sum*; eo quod non æstimaretur juvenis definitione divina, qui canam haberet prudentiam, quæ sanctificationis cœlestis gratia reluceret.

14. Verumtamen non mihi videtur se ipsum laudare Propheta, et præferre senioribus, cum legerit : *Non te prætereat narratio seniorum : et ipsi enim didicerunt a patribus.* Nam et alibi dixit Sirach Sapientia : *Ubi sunt senes, non multum loquaris.* Sed novit quibus se præferat senioribus, inveteratis scilicet in peccato, et veterno impietatis, atque senio perfidiæ delirantibus. Isti sunt seniores plebis de quibus dictum est qui Dominum Jesum Pilato præsidi tradiderunt : *Convenerunt* enim *sacer-*

* Nempe Judæi, quos hic subinde vir sanctus [illegible].

doles, et scribæ, et seniores, ut ait Marcus. Et iterum : *Fecerunt sacerdotes concilium cum senioribus; ut eum traderent*. Et adversum apostolos in Actibus eorum, quod seniores Israel convenerint, Petrus sanctus, et Lucas Evangelista testantur. Non ergo senili derogavit ætati : sed voce populi senioris indocibilem Dei vetustum illum dierum Judæorum fore populum prophetavit, qui quod in juventute sua non adquisierat, et in senectute invenire non potuit. Namque a principio frequentibus Dominum exasperavit offensis. Cujus igitur gratiam cum esset juvenis, non potuerat emereri, hujus adventum senex non meruit agnoscere, donum tenere non potuit. Sensus autem in canitie, indicium senectutis in sensu est, et veterani consilii scientia intellectus maturitate, non vitæ longævitate præfertur.

15. Exquiramus ergo mandata Dei; ut super seniores intelligamus. Fugiamus viam lubricam peccatorum; ut possimus præcepta custodire cœlestia. Hoc enim declarant sequentia. Super seniores intellexit Jacob junior frater; quia cum senior frater Esau prærogativam sibi benedictionis privilegio ætatis exposcit, reliquit epulas mitiores, dum quærit agrestes. Profecto illo in venationem, junior frater vestimenta ejus accepit, et mihi tradidit populo nationum, materno usus consilio. Illam ergo sapientiæ stolam quam habuit antea populus Judæorum, induit me Rebecca. Stola ejus bona Lex et prophetæ. Hac stola ille populus est nudatus, nos induti sumus. Induit nos mater illa Hierusalem, quæ in cœlo est. Accedimus ergo ad Patrem, offerimus illi epulas mitiores, patientiæ cibos, misericordiæ lenitatem, intellectus suavitatem. Accipio benedictionem, præripio fratri seniori gratiam spiritalem. Venit ille, irascitur : non invenit quod accipiat. Mater occurrit, et pio nos hortatu informat. Residet penes me stola illa bonis intexta mandatis.

16. *Ab omni*, inquit, *via maligna prohibui pedes meos; ut custodiam verba tua*. Vere dignus qui super seniores intelligeret; quandoquidem divino est honoratus spiritu, ut seniores doceret non solum intellectus veritatem, verum etiam peccati fugam, culpæque cautelam. Itaque cum fragilitas humana prona sit, ut ad imum affectibus, et currente vestigio feratur in vitium, docet quemadmodum viæ istius lubricum et itineris hujus amfractus viantem implicare non possit. *Prohibui*, inquit, *pedes meos a maligna via*, hoc est, ab istius sæculi vanitate; quia sæculum in maligno positum est. Dubium quidquid est, et ancipitis effectus, hoc malignum est; ut lux dubia, maligna* dicitur : ita malignum est quidquid admiscet malitiæ tenebras veritati. Revoca ergo ab istius mundi lubrico pedes animi tui, et mentis incessum. Prohibe, inquam, resiste cupiditatibus, objice motibus qui videntur irruere, sicut bestiæ atque jumenta; ut teneros fructus, et nova ruris hujus nostri culta depascant.

17. *Prohibui*, inquit, *pedes meos*. Non utique corporis pedes prohibent, qui mentis piæ plerumque obsequuntur arbitrio. Neque enim prohibendi sunt, cum prodeunt ad Dei templum, viduæ opem ferre festinant, impium prævenire, supplantare aliquem fraudulentum. Alius igitur est pes qui jure prohibetur. Quis ille sit, ipse Propheta nos doceat : *Non veniat*, inquit, *mihi pes superbiæ*. Est etiam pes iniquitatis, qui cito labitur, et stare non potest, sicut pes perfidorum est, de quibus scriptum est : *Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare*. Prohibe ergo pedes tuos, ne cadas; sunt enim non solum criminum, sed etiam infirmitatis pedes. Et videndum ne cadas. Et videaris tibi forsitan bene stare : sed dicit tibi Paulus : Et tu qui stas, vide ne cadas. Diligenter attende viam tuam, ut audias : *Tu autem hic sta mecum*. Stans enim cum Deo, lapsum timere non poteris. Stans cum Deo poteris dicere : *Eruit.... pedes meos a lapsu* : sed ita eruit Dominus pedes tuos ab omni lapsu, si cognoverit quod

* *Quale per incertam lunam sub luce maligna*
Est iter in silvis. Virg. Æneid l. 6.

tu prohibeas pedes tu*s a lapsu. Ideo hoc meruit David, ut Deus a lapsu pedes ejus erueret; quoniam pedes suos ipse prohibebat, ne præcipiti atque incauto peccatorum laberentur vestigio : unde et potuit verba custodire divina. Non enim custodire quis poterit, nisi potuerit prius stare. Cum autem custodierit, ipsi incipit Dei Verbum ferre custodiam. Prohibitos pedes suos a via maligna bene dicit, qui Christum viam esse novit.

18. *A judiciis tuis non declinavi; quoniam tu legem posuisti mihi.* Exposuit quid esset a via maligna prohibere pedem; a judiciis utique non declinare divinis, et firmum atque immobile perseverantis innocentiæ tenere vestigium, non deflectere gradum, nec de curriculo avertere disciplinæ, sed semitis non solum veteris in Sina, sed etiam novæ Legis insistere secundum Evangelii claritatem.

19. Est etiam Evangelii lex, de qua dicit in superioribus hic propheta : *Constitue, Domine, legislatorem super eos : sciant gentes quoniam homines sunt.* Adventum utique Domini intelligimus prophetari, et vocationem gentium quæ ante in lutum quoddam corporis hujus videbantur infixæ, voluptati corruptionis suæ tamquam fæci, et libidini inhærentes; quia Dominum nescierunt. Et ideo iratus : *Avertantur*, inquit, *peccatores in infernum;* ut non viderent descendentem et adscendentem animam Domini Jesu, et converterentur ad Dominum, qui converti cum vivorent, noluerunt. Sed de illis dicit gentibus, quæ obliviscuntur Dominum.

20. Scierunt ergo et obliti sunt : tamen prophetica benignitate orat, ut exsurgat Dominus, non prævaleat homo; ut cogitationes terrenæ, et motus omnes ferventes hujus corporis conquiescant. *Judicent urgentes;* quoniam tunc cognoscitur Dominus, cum timentium convertitur affectus, gravis terrore judicii : *Et discant gentes quoniam homines sunt,* luti corruptione resolubiles, et limo durescente formati : quod ante qui Legem non acceperant, nesciebant. Unde Propheta quasi et ipse turbatus terrenæ fragilitatis contemplatione, ait : *Ut quid, Domine, discessisti longe?* Bene timet, qui hominem se esse cognoscit : sed quia plus timet nobis, qui sumus ex gentibus peccatores, precatur ne longe fiat a suis gentibus; ut qui longe eramus, incipiamus esse propiores, et sciamus quia homines sumus, ad imaginem scilicet et similitudinem Dei facti, quibus per Virginis partum etiam Christus conformis est factus. Recte ergo et ad infirmitatem accipitur, et ad gratiam : *Sciant gentes quoniam homines sunt :* altero per commune quoddam atque carnale consortium bestiarum : altero per imaginem Dei, et carnis Dominicæ sacramentum dignitas esse cœpit, quæ ignobilitas videbatur.

21. Merito ergo non declinavit a judiciis Dei populus nationum, qui potest dicere : *Quoniam tu legem posuisti mihi.* Non per Moysen, non per prophetas, sed ipse per te, Jesu, *legem posuisti mihi*, hoc est, Evangelium. Ideo non declinavi a via; quia te adspexi, te cognovi, tua itinera sequutus veram cognovi viam.

22. Itaque prædicationem audiens Evangelii quam propheticus spiritus præcinebat, ait : *Quam dulcia faucibus meis verba tua, super mel et favum ori meo!* Et bene *dulcia*, quibus prædicatur remissio peccatorum, vitæ perennitas, resurrectio etiam defunctorum, quæ perpetuæ mortis et acerbæ amaritudinem temperarunt. Per hæc mortem cœpimus non timere, qui cœpimus dicere : *Ubi est, mors, victoria tua?* Et bene *faucibus dulcia*; eo quod intimis infusa visceribus gratia spiritalis sit.

23. *Super mel et favum*, inquit, *ori meo dulcia*. Et ideo quia dulcia nobis verba tua esse cœperunt, dicis ad Ecclesiam : *Favum distillant labia tua, Sponsa.* Quid sit favus, doce nos, Salomon? Tu enim dixisti : *Favi mellis, sermones boni.* Et vere bonus favus, quem manducat Ecclesia, multorum prophetarum velut apum spiritali ubertate congesta mella redolentem. Hoc est mel de quo ait : *Manducavi panem meum cum melle meo : bibi vinum meum cum lacte meo.* Mysticus sermo cœlestium

Scripturarum sicut panis est, qui confirmat cor hominis, velut fortior cibus verbi. Suasorius autem ethicus, dulcis, et mollior; eo quod ethica prædicatione mentis interna mulcentur : amara febribus, id est, pœnitentia delictorum, miti corda sermone dulcescunt. Stillant mel labia prædicantis, quando collisa duris casibus vel ruinis, lapsæ animæ membra refoventur.

24. Est etiam vis ferventior verbi, sicut vini. Est etiam in lactis specie sermo lucidior. *Edite*, inquit : *proximi mei, et bibite, et inebriamini*. Bona ebrietas, quæ ad meliora atque jucunda facit quemdam mentis excessum; ut immemor sollicitudinum animus noster vino jucunditatis hilaretur. Bona mensæ spiritalis ebrietas. Denique : *Poculum inebrians quam præclarum est!* Sed et alibi habes : *Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus*; eo quod ebrietas terræ cum infusa fuerit imbre cœlesti, suscitare semina, fructus multiplicare consueverit. Itaque verbum Dei quod sicut pluvia descendit de cœlo, ubi venas terræ nostræ, vel animæ ac mentis inebriavit prædicatione divina, excitavit virtutum studia diversarum, fructusque fidei et castæ devotionis adolevit; meritoque ei dicitur : *Visitasti terram, et inebriasti eam*. Susceptione etenim corporis visitavit; ut sanaret infirmos : inebriavit gratia spiritali; ut anxios jucunditate mulceret.

25. Recte ergo Sponsæ dicitur : *Favum distillant labia tua, Sponsa : mel et lac sub lingua tua*. Os enim justi distillat sapientiam : de ore justi suavitatis et misericordiæ mella procedunt : in ore justi nullus dolus, nulla fallacia, nulla est amaritudo peccati. Audit Ecclesia verba justi, audit plebs Dei præcepta sapientis, delectatur alloquii suavitate, moralis disputationis jucunditate mulcetur, dicens : *Quam dulcia faucibus meis verba tua, super mel et favum ori meo!* quia mel apum ad horam delectat, sed cito sapor ejus evanescit, et plerumque viscera vitiosa læduntur : verborum autem moralium etsi pungunt mella, non lædunt. Cognosce tamen cui illa credantur; scriptum est enim : *In aurem insipientis nihil dicas; ne quando irrideat prudentes sermones tuos*. Evomet enim, et rejiciet sermonem tuum stultus, qui ejus non potest sentire suavitatem.

26. Sequitur : *A mandatis tuis intellexi : propter hoc odio habui omnem viam iniquitatis*. Consequens huic versiculo est : *Concupiscens sapientiam, serva mandata*. Sed nemo potest servare, nisi qui intelligit. Denique redduntur quotidie omnia verba Legis a quibusdam senioribus Judæorum, et nemo eorum potest custodire mandatum. Neque enim arborem dixerim custodire fœcunditatem naturæ, quæ luxuriat in foliis, vanescit in fructu : nec terram illam dixerim custodire fructus suos, quæ filicem invisam parit agricolis, edere frumenta non soleat : nec pastor custodire videtur pecus, qui eligere pabula profutura non noverit, lupos cavere, canibus vallare ovilia sua; nesciat potum, cum opus sit, ministrare. Nam producere tantummodo sine ulla cura mutum pecus, tantumdem est quantum Scripturas legere tantum populum Judæorum. Ubi sint spiritalis pascua sacramenti, ubi littera occidat, ubi intelligibiles incursent lupi, ubi sit requies refectionis, ubi spes resurrectionis, qui sint canes qui pro gregis possint latrare custodia, populus et ipso grege magis mutus ignorat.

27. Itaque si dicat : Mandata custodio; respondetur ei : *Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te. Si videbas furem, simul currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit nequitia, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum detrahebas*. Non est hoc custodire mandata, sed prævaricari : statutis facere contraria, non est intelligere, sed ignorare. Quomodo possunt verba Dei dulcia esse in faucibus tuis, in quibus est amaritudo nequitiæ? Quomodo mel et lac sub lingua tua? cum dolum lingua tua componat; ut aliud pectore concipias, aliud forensi sermone prætendas, ut decipias incautum : cum tibi Petrus apostolus dicat, ut deponas omnem malitiam, et fucum simu-

lationis abjicias, dicens : *Sicut nunc geniti infantes, rationabiles, et sine dolo, lac concupiscite*. Ostendit enim nobis quid sit mel et lac habere sub lingua; ut non maledicere maledicentibus, sed benedictionem referre noverimus : nesciamus odisse nisi viam iniquitatis; ut facere quod exsecramur, reluctanti caveamus affectu. Ideo Paulus cavebat in carne sua malum, quia oderat. Ideo Johannes monet in epistola sua ne diligamus sæculum : *Quia omne quod in sæculo est, concupiscentia est carnis, et concupiscentia oculorum, et jactantia vitæ*.

28. Est ergo in nobis ut et bene aliquid oderimus, et bene aliquid diligamus. Sicut enim bene amare possumus servos Dei, et bene diligere possumus inimicos nostros secundum verbum Domini : ita bene odisse possumus inimicos Dei, odisse iniquitatem, odisse perfidiam, odisse turpitudines, odisse mundi istius vanitates. Odio igitur esse debent quæ sæculi sunt; ne securis affectibus et otiosis blanditer conciliatricula voluptatis irrepat illecebra. Facile capit oculos petulantis forma meretricis, nisi eos odia premant justa, et impuritatem indignatus avertat affectus. Inflat plerumque homines, et tumido resupinat fastidio nobilitatis jactantia, et rerum affluentia sæcularium; nisi pudeat in te aliena magis, quam propria laudari. Christus cum dives esset, pauper factus est : in paupere, non in divite te redemit. Confitentibus Dei filium imperabat tacere; ut operibus magis quam sermonibus Deus agnosceretur : et tu nobilem te dicis, qui es factus e terra? David rex dicit : *Memento, Domine, quia pulvis sumus* : et tu in hoc caduco atque limoso genere gloriaris, et divitem te putas, qui cras potes esse mendicus; cum vita tua non in abundantia tua, sed in Dei sit misericordia? Cui honor, gloria, laus, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO QUARTUS-DECIMUS.

3. Nun.

1. *Nun* littera hebræa est quarta-decima cujus interpretatio est, *Unicus* : vel in alia interpretatione : *Pascua eorum*. Ecce ipsæ Hebræorum litteræ testificantur Dominum Jesum esse unicum Patris Filium, Verbum Dei. Denique primo statim versu David de unico Filio Dei dicit : *Lucerna pedibus meis Verbum tuum, et lumen semitis meis*. Unde intelligimus ideo per litteras Hebræorum psalmum hunc esse digestum; ut homo noster tamquam parvulus, et ab infantia per litterarum elementa formatus, quibus ætas puerilis adsuevit, usque ad maturitatem virtutis excrescat. Litteræ autem singulæ velut tituli sunt eorum versuum, qui sub iisdem litteris adscribuntur, seriem et continentiam declarantes, sicut hic *unicum* significat littera, et de unigenito Dei Filio, atque ejus æterni luminis claritate psalmi hujus portio prophetat.

2. Nec sane ab ista abhorret etiam illa in alio reperta codice litteræ hujus interpretatio. Quæ sunt enim pascua nostra, hoc est, fidelium, nisi Christus? In cujus pascuis se locatum Propheta lætatus est, dicens : *In loco pascuæ ibi me collocavit*. Ipse enim nos pascit, et reficit. Bona pascua divina sacramenta sunt. Carpis illic novum florem, qui bonum odorem dedit resurrectionis. Carpis lilium, hoc est, splendorem æternitatis. Carpis rosam*, hoc est, Dominici corporis sanguinem. Bona etiam pascua libri sunt Scripturarum cœlestium, in quibus quotidiana lectione pascimur, in quibus recreamur ac reficimur; cum ea quæ scripta sunt, degustamus, vel summo ore libata frequentius ruminamus. His pascuis grex Domini saginatur.

3. Bona etiam Christi pascua, qui pascit in liliis, in splendore sanctorum : bona pascua etiam montes convallium. Nam et in his pascitur Christus, sicut

* *Rosam*, eo forte Dominicum sanguinem vocat, quod frequentius e vino rubei coloris consecraretur maxime ob similitudinem.

capreolus, aut hinnulus cervorum. Montes sunt convallium, sicut luminaria istius mundi sedula humilitate fulgentes, qui virtutum diversarum præstant cacumine, et supra mundum meritis suis eminent. Isti sunt de quibus dicitur : *De hoc mundo non sunt, sicut et ego non sum de hoc mundo*; quia supra mundum sunt qui Christum sequuntur. Convallis autem mundus est : ideoque disposuit in convalle fletus; eo quod in hoc mundo fletus sint lacrymæque. Et providens Dominus disposuit in hoc mundo Testamentum suum; ut magis hic fleamus peccata nostra, quam flenda servemus.

4. Pascua nostra etiam isti versiculi sunt, de quibus hodie tractaturi sumus, in quibus David dicit : Pascebam oves patris mei, ostendens veram lucernam, docens humilitatem. In pascuis talibus verus David, verus humilis, et manu fortis, qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, et homo natus per Virginis partum humiliavit se usque ad mortem, oves Patris sui divina prædicatione pascebat; cum secundum Scripturas suum probaret adventum, cum quinque panibus et duobus piscibus hominum millia multa saturaret.

5. Hæc ergo nostra sunt pascua, hæc eorum qui possunt dicere : *Quam dulcia faucibus meis verba tua!* Hæc eorum pascua qui dicunt : *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine*. Pascitur enim os nostrum verbo, cum loquimur mandata Dei Verbi. Pascitur et oculus noster interior lucernæ spiritalis lumine, quæ nobis in hac mundi nocte prælucet; ne sicut in tenebris ambulantes, incertis titubemus vestigiis, et viam veram invenire nequeamus. Intelligibilis igitur pedum gressus, intelligibilis et lucerna; quia Verbum Dei lucerna est. Nonne hoc in principio erat Verbum apud Deum : quomodo ergo lucerna est? Nonne hoc erat verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum : quomodo ergo lucerna dicitur? Esaias clamat : *Populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam* : quomodo hic dicitur lucerna?

6. Sed videamus ne forte idem Verbum Dei aliis magna lux sit, aliis lucerna. Mihi lucerna, Angelis lux est. Petro lux erat, quando adstitit ei Angelus in carcere, et lumen circumfulsit eum. Paulo lux erat, quando euntem ad persequendum populum Christianum circumfulsit eum lux de cœlo, et audivit dicentem sibi : *Saule, Saule, quid me persequeris?* Et magna quidem lux. Denique lucernæ Pauli lumen evanuit, ubi divinæ splendor lucis emicuit.

7. Et vere lucerna est mihi Christus, quando isto nostro ore recensetur. Lucet in limo, fulget in vase fictili thesaurus ille, quem habemus in vasis fictilibus. Mitte oleum, ne deficiat tibi; quia lumen lucernæ est oleum, non oleum terrestre, sed illud oleum misericordiæ cœlestis et gratiæ, quo ungebantur prophetæ. Oleum tuum humilitas est, quo cervicis nostræ dura mollescunt : oleum tuum misericordia tua est, quo etiam collisa scopulis peccatorum foventur corpora. Hoc oleum vulnerato illi a latronibus, descendenti ex Hierusalem Evangelicus ille Samaritanus infudit, qui videns eum misericordia motus est, et alligavit vulnera ejus, infundens oleum et vinum. Hoc oleum sanat ægrotos; misericordia enim a peccato liberat. Hoc oleum lucet in tenebris, si opera nostra luceant coram hominibus. Hoc oleum lucet in Ecclesiæ solemnitatibus. Denique quibus oleum non defuit, nec lumen fidei defecit; sed cum lampadibus in locum nuptiarum introire meruerunt : quæ autem in vasis suis oleum non tulerunt, hoc est, non habuerunt fidem, non prudentiam, non misericordiam, animæ in hoc constitutæ corpore, merito infidelitatis exclusæ sunt. Ideo et tu habeto semper lucernam ardentem, vel lucentem facem. Si enim neque lucerna, neque lampas tua luceat, stulta virgo diceris, nec introibis in thalamum Sponsi tui superioris : sed remanebis in tenebris cæcitatis, quasi qui oderis lucem; ne opera tua flagitiosa prodantur. *Omnis enim qui male agit, odit lucem*. Habeto fidem, habeto prudentiam, ut semper habeas in vasis tuis oleum misericordiæ,

devotionis gratiam; quia prudentes acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus suis. Ungite, o homines, lampades vestras: cum jejunatis, ungite caput vestrum. Infundamus mentibus nostris oleum; ut corpus nostrum lucidum sit. Luceat tibi semper lucerna Verbum Dei: luceat et lucerna corporis tui oculus tuus. Conscientia tua lucens, bene in hoc corpore lucernæ lux est; quia ipsa est oculus tuus. Sit purus oculus tuus. Si conscientia tua munda sit, munda est caro tua: si autem tenebrosa est conscientia tua, etiam corpus tuum conscientiæ tuæ nocte tenebrosum est. Lucernæ ergo et nos sumus toto operti corpore, vix aliquid exiguum habentes unde lucere possimus.

8. Denique et Johannes lucerna erat, sicut dixit Dominus de eo: *Ille erat lucerna ardens, et illuminans.* Bona lucerna, quæ lumen accipiebat a Christo; ut lucere posset in hoc sæculo: merito ardens, merito illuminans; quia erat nuntius Christi, illuminans prædicatione fidei pectora singulorum. Sed et istis lucernis dedit, ut lux mundi essent, dicens ad apostolos: *Vos estis lux mundi.* Ergo si gloria sanctorum nunc sicut lucerna, nunc sicut lux mundi fulgebat in hoc sæculo, quid dicimus de Verbo Dei, quod et lucerna est pedibus meis?

9. Et fortasse ubi non sunt tenebræ, non est lucerna Verbum Dei, sed supra lucernam; quia lux est. Tenebræ iis non sunt qui vident lucem. Denique, *tunc justi fulgebunt sicut sol in regno patris sui.* Et fortasse secundum Legem lucerna est Verbum Dei, secundum Evangelium lux magna est. Judæis lucerna est, et lucerna sub modio. Lucet Lex, sed non videtur; quia operta eorum doctrina est et cogitatione vitiorum *, et cæcitate perfidiæ: populo autem autem ex nationibus lux est. Denique, *populo qui sedebat in regione umbræ mortis, lux orta est eis.* Aperi igitur fenestras tuas; ut splendor tibi magnæ lucis introeat. Paratum fac candelabrum tuum; ut lux tua non operiatur integumento corporis tui, et mensura terrenæ hujus fragilitatis: sed supra mensuram corporeæ infirmitatis animæ tuæ virtute præfulgeas. Aut si ad mensuram teneris, vide ne superefficiant ipsæ mensuræ, ne superefflluant: sed bonis seminibus sint contentæ. Non sit otiosus sermo tuus, non ferietur et vacet verbum tuum, ne fiat lucerna sub modio. Potens est Deus qui super candelabrum constituat lucernam tuam; ut luceat omnibus qui in domo sunt, ut qui ingrediuntur lumen videant. Candelabrum principale nostrum est. Pone sermonem in principali tuo, et omnibus luceat qui ingrediuntur in Ecclesiam. Accipe et aliud candelabrum. Considera os tuum, considera et sermonem tuum. Nonne os tuum candelabrum est, et verbum tuum lucerna est, cum de ore tuo profertur? Hæc lucerna semper tibi luceat, hoc est, verbum tuum luceat, et numquam extinguatur.

10. Quæris ut doceam quomodo non possit extingui? Scriptum est: Lumen justi semper inextinguibile est: *lumen autem impiorum extinguetur.* Hoc lumen erat lucernæ, quæ lucebat in tabernaculo Testimonii, et hodieque lucet in Ecclesia, vir sapiens. Hic est oculus Ecclesiæ, qui non dicit manibus, hoc est, operantibus, sed non acutis ad intelligendum: Non estis mihi necessarii. Ergo super candelabrum lucebat, qui dicebat: *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Nam et David tota mente jam conversabatur in cœlo, et adhuc tamen dicebat. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Aut fortasse quasi bonus magister mihi præire cupiebat; ut lumen sequi discerem, et illius pedibus ambularem. Ostendit ergo mihi hanc lucernam sequi discere in istius ignorantiæ, in istius operimenti corporei tenebris constituto; ut Christum sequens, nullum lapidem offensionis incurram. Errabat Petrus in tenebris ignorantiæ, negabat Christum esse moriturum; quia adhuc non videbat moriturum et resurrecturum esse pro nobis. Conversus ad eum Dominus ait: *Vade retro*

* Videtur hic fieri allusio ad opinionem sacerdotum Judaici populi, qui cogitationes ac desideria Legi contraria non condemnabant.

post me. Ostendit illi lucernam quam deberet sequi, *post me*, dicens. Sequutus verbum Dei confirmatus est : postea cœpit inhærere Christo, timens ne iterum aliquo laberetur errore. Nonne et ipse qui dicebat : *Lucerna pedibus meis verbum tuum*, ad hanc lucernam festinavit, cum diceret in mari : *Domine... jube me venire ad te super aquam :* sed quia non sequebatur lucernam, motus est, atque titubavit, naturæ vehementioris mole turbatus*.

11. Sequamur ergo lucernam hanc : et sicut in nocte ambulemus ad lumen. Multæ foveæ, multi scopuli in istius sæculi caligine non videntur. Præfer tibi lucernam quam Propheta monstravit : vide quo debeas transferre vestigium, contuere ubi pedem ponere mentis internæ : per singulos cura sit gressus : nulli credas tuum, nisi præeunte lucernæ istius luce, processum. Nam ubi putas quod luceat, gurges est : videtur lucere, sed polluit : et ubi putas solidum esse vel siccum, ibi lubricum est. Sed etsi lucerna tibi**, iter longius sit. Sit ergo fides tibi itineris tui prævia, sit tibi iter scriptura divina. Bonus est cœlestis ductus eloquii. Ex hac lucerna accende et tu lucernam; ut luceat interior oculus tuus, qui lucerna est tui corporis. Multas habes lucernas, accende omnes; quia dictum est tibi : *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ vestræ ardentes.* Quia multæ sunt tenebræ, multæ sunt lucernæ necessariæ; ut meritorum nostrorum in tantis tenebris lumen eluceat. Istas lucernas Lex significavit semper lucere debere in tabernaculo Testimonii, non illas quas Judæi accendunt quotidie. Illæ sub umbra lucent, et extinguuntur quotidie; quia quod faciunt, non vident : quod legunt, nesciunt, accipientes secundum litteram quod præcipitur secundum spiritum. Tabernaculum enim Testimonii corpus hoc nostrum est, in quo Christus advenit, per amplius et perfectius tabernaculum, sicut scriptum est; ut per sanguinem suum intraret in sancta, et conscientiam nostram ab omni opere mortuorum et labe mundaret; quo in corporibus nostris, quæ suorum testimonio et qualitate factorum cogitationum nostrarum abscondita et occulta testantur, lucernarum modo luceat nostrarum lux clara virtutum. Istæ sunt lucernæ ardentes, quæ die ac nocte in templo Dei lucent. Si templum Dei in corpore tuo servas, si membra tua membra sunt Christi, lucent virtutes tuæ, quas nullus extinguit, nisi eas tuum crimen extinxerit. Hoc lumine castæ mentis et piæ devotionis solemnitatis nostræ festa resplendeant.

12. Luceat ergo semper lucerna tua. Arguit Christus etiam eos qui utuntur lucerna, si non semper utantur, dicens : *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes.* Non ad horam exsultemus in lumine. Ad horam exsultat, qui audit verbum in Ecclesia, et gaudet : egressus autem obliviscitur quod audivit, et negligit. Iste est qui sine lucerna in domo sua ambulat; ideoque in tenebris ambulat, qui opera tenebrarum facit, in comessationibus et ebrietatibus, in cubilibus et impudicitiis, in contentionibus et æmulationibus, indutus vestimenta diaboli, non Christum. Hæc fiunt quando verbi lucerna non lucet. Numquam ergo negligamus verbum Domini, ex quo nobis omnium origo virtutum est, universorumque operum quidam processus. Si membra corporis nostri sine luce operari recte non queunt (nam pedes vacillant sine lumine, et manus errant), quanto magis ad verbi lumen dirigenda sunt animæ nostræ vestigia, atque mentis incessus? Sunt et manus animæ quæ bene tangunt (ut tetigit Thomas Dominicæ resurrectionis indicia) si verbi præsentis nobis lumen luceat. Hæc lucerna accensa sit in omni verbo, in omni opere. Ad hanc lucernam gressus noster forensis internusque moveatur.

13. Sed jam progrediamur ad cætera, et fiat pedibus meis lucerna verbum Dei, et semitis meis lux. Pedibus lucerna satis est ad ambulandum, semitis non est satis ad illuminandum : idem Verbum tamen et pedibus lucerna est, et

* *Naturæ*, id est, elementi, scilicet maris.

** Post vocem *tibi*, subintellige substantivum *est*.

semitis lux est; quia idem unigenitus Dei Filius et delinquentibus advocatus, et remunerator est fortibus, peccatorum remissor, præmiorum largitor.

14. Itaque cui lucerna fuerit Verbum Dei, huic quocumque pergit, lucent semitæ sicut lucebant sancto David; et ideo quasi in lumine ambulans dicit : *Juravi, et statui custodire judicia justitiæ tuæ. Humiliatus sum usquequaque.* Vox ambulantis in lumine est cum auctoritate dicere : *Juravi, et statui.* Qui enim statuit, non movetur, non metuit ne cadat; quia plus est statuere, quam stare. Stat igitur David mentis statione fundatus, nec timet ne in his mundi hujus tenebris possit errare; si enim metueret, non juraret : si trepidaret, utrum divina posset custodire judicia, non cum jurisjurandi statueret sacramento. Nemo bene jurat, nisi qui potest scire quod jurat. JURARE igitur, indicium scientiæ, testimonium conscientiæ est. Et bene jurat, qui ad lucernam verbi pedes suos dirigit, qui lucem in semitis suis cernit. Lux tibi præeat, si jurare disponis, id est, cognitio veritatis præcedat; ut vinculum sacramenti tibi non possit nocere. UBI RELIGIO sanctior, ibi fides veritatis est plenior. Denique ideo Dominus, qui venit docere parvulos, imbuere novos, firmare perfectos, ait in Evangelio : *Non jurandum omnino*; quia infirmis loquebatur. Denique non ad solos apostolos loquebatur, sed ad turbas; voluit enim te non jurare, ne perjures. Et addidit non jurare omnino neque per cœlum, neque per terram, neque per Hierosolymam, neque per caput tuum, per hæc videlicet quæ subjecta non sunt tuæ potestati. *Juravit Dominus, nec pœnitebit eum.* Juret ergo ille quem sacramenti sui pœnitere non poterit. Et quid juravit Dominus? Quia Christus in æternum sacerdos est. Numquid incertum, numquid impossibile erat quod juravit Dominus? Numquid poterat esse mutabile? Noli ergo usurpare exemplum sacramenti, qui implendi sacramenti non habes potestatem.

15. Quid igitur juravit David? *Custodire judicia justitiæ Domini.* In nullo videlicet jam perfectum, jam instructum divinæ justitiæ movebant judicia. Quanti moventur, cum vident justum aliquem orbatum liberis, dispendiisque frequentibus ad ultimæ egestatis deductum necessitatem, ut ipsa alimentorum subsidia habere non possit : fractum ægritudine gravi, et perpetua debilitate vexatum, ut obire nequeat communis officia naturæ? Sed qui firmus est, non movetur, et is magis intelligit justitiam Dei prædicandam; quia corripit Dominus quem diligit. Numquid non frequentius corripitur filius, quam servulus? Injusta ergo pietas patris, magis quam Domini severitas? Asperioribus exercet pater filium, quam dominus vernaculum. Sed dura patris non æstimantur impertita flagella : quia vult filium meliorem esse, quam servulum. Eruditio * ergo plena justitiæ est.

16. Orbatus est sanctus Job liberis suis, in quos Dominus potestatem diabolo dedit. Numquid iniquus Deus? Absit : immo justus; quia probaturus justum suum, per hujusmodi exercitia in quibus ejus est probata patientia, magis dignum qui probaretur, effecit. Quo enim clarius meritum coronati, hoc uberior justitia coronantis. Nudatus est facultatibus cum dives esset, et hæc Deo subiit permittente dispendia. Non erant pecuniæ jam damna, sed vitæ; cum deesset alimonia, ademtis omnibus. Quis accuset justitiam Dei, cum Job si non omnem amisisset pecuniam, non tantam invenisset gratiam? Athletam suum nudum ungere voluit Deus oleo pœnitentiæ; ut et subeundo faceret certamini fortiorem, et emerendo præmio digniorem. Perfusus totum corpus vulnere gravi, sedebat in stercore, radens saniem sævis ulcerum vibicibus defluentem : et hoc permissu Domini diabolus intulerat justo viro. Videretur vicisse sibi diabolus, nisi accepta, quam poposcerat, potestate esset etiam ipse superatus. Quid igitur fuit illa tentatio, quid inopia facultatum, destitutio filiorum, tolerantia vulnerum, nisi exercitium fidei, insigne patientiæ, eruditio

* *Eruditio* hic idem sonat ac verberum castigatio.

plurimos lucraretur. Iis quoque qui Legis vinculo tenerentur quasi sub Lege esset, se exhibuit, cum sub Lege non esset; ut eos servaret qui sub Lege vivebant. Infirmis infirmus factus est; ut infirmos adsumtione infirmitatis propriæ sustineret. Omnibus omnia factus est, non legitima necessitate*, sed voluntatis obsequio. Aperuit mihi hujus altitudinem consilii in epistola ad Philemonem scripta; quia quod ipse esset, alium esse vellet; ut voluntate potius quam necessitate detulisse Domino videretur. Itaque pro Onesimo interveniens sic ait : *Tu autem illum ut mea viscera suscipe, quem ego volueram mecum detinere; ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii : sed sine consilio tuo nihil facere volui; ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.* Quam sedulus suasor, qui cum esset vas electionis divinæ, consortium consilii non dedignabatur alieni; ne alterum fructu voluntatis propriæ defraudaret. Recte ergo David ait quasi propheta : *Voluntaria oris mei comproba, Domine*, oris sui offerens Domino sacrificium voluntarium: eo quod ut apis illa prophetica bonos flores colligere ore consueverit, favos ore fingere, mella ore componere, et ex herbis suavibus ore filios legere**: quæ *cum sit*, inquit, *robore infirma, sapientiæ prædicatione substantiæ suæ producit ætatem.* Quod sit istud voluntarium oris sacrificium, recognosce : *Immola*, inquit, *Deo sacrificium laudis.*

25. Exspectat Dominus voluntarios ministros. Denique in libro Esaiæ dicit Dominus : *Quem mittam?* Utique servulo suo poterat imperare, quem dignum qui mitteretur, invenerat : sed maluit eum spontaneæ oblationis non fraudare mercede, qui ut ipse se offerret, præstolatus est. Et quamvis ejus sciret affectum, exspectavit tamen vocem, ut cumularet gratiam. Unde se offerens Esaias ait : *Ecce ego, mitte me* : et sic postea missus est ad populum. Ideo de eo dictum est : *Quia Esaias audet, et dicit.* Etenim quasi voluntarium organum uberiore spiritus sui gratia Christus implevit.

26. Nec otiose hoc positum puto; quia voluntaria oris sui placere desiderat Domino. Multi prophetæ, sed in omnibus oris voluntaria placent. Excusabat Hieremias, dicens : *Quis es dominator, Domine? Ecce nescio loqui, quia juvenior sum ego. Et dixit ei Dominus : Noli dicere, quia juvenior sum ego; quia ad omnes ad quoscumque misero te, abibis : et secundum omnia quæcumque mandavero tibi, loqueris.* Verecunde propheta ætatem corporis prætendebat; ne exsequendis cœlestibus imperatis impar esse adolescentia deprehenderetur. Sed Deus ut qui morum magis quam annorum judicaret ætatem considerandam, et in juvenili corpore maturitatem robustæ sapientiæ in suo servulo prævideret, ait : *Noli dicere, juvenior sum ego* : hoc est, prohibuit eum juvenilis ætatis contemplatione vires suas perpendere, cui fides canitiem sapientiæ ministraret. Et iterum in posterioribus cum dixisset idem propheta : *Seduxisti me, Domine, et seductus sum..... Et dixi : Non nominabo nomen ejus, et non loquar in nomine ejus ultra*; addidit : *Et factus est in corde meo, ut ignis ardens, flammans in ossibus meis : et dissolutus sum undique, et ferre non possum.* Advertimus igitur quod iis etiam qui aut excusandum officium suum, aut certa aliqua causa negandum putaverint, Dominus tamen noster aut ratione persuadeat, aut cupiditate propheticæ revelationis inspiret; ut ad subeundum officium voluntate concurrant, non necessitate conscendant; quo merces ad eos integræ devotionis possit plenior pervenire. Prophetavit et Caiphas, *Quia expedit unum hominem mori pro populo* : sed hoc voluntarium oris ministerium non erat; quia loquebatur invitus. Denique quid diceret, nesciebat.

27. Quæ ergo voluntaria oris sui Domino David placere desiderat? *Elegi abjectus esse in domo Domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Audiam quid loquatur in me Domi-*

---

* *Legitima necessitas* est ea, quam lex imponit.

** *Verum ipsæ e foliis natos, et suavibus herbis Ore legunt.* Virg. Georg 4.

minuit. Quid fuisset Joseph, si humilis non fuisset? Scivit sibi obfuisse, quod prælatus erat fratribus: etiam pius amor miseriam prælationis invenerat. Prælatio armavit fratres, humilitas conciliavit extraneos: prælatio concitavit germanos, humilitas regem subditum fecit; ut vere quasi ex persona Joseph dictum putemus, quod hic ipse supra dixit: *Humiliatus sum, et salvum me fecit*; quamquam si consideremus quæ iste toleravit, ex persona sua eum dixisse reperiemus.

22. Golia superato, occurrerant juvenculæ psallentes: *Saul in millibus, David in decem millibus*: commotum est fel regis, et quærebat eum occidere: et humiliavit se David ante Jonathan filium regis, et convertit ejus affectum; ut quem successorem patrii regni potuerat habere suspectum, eumdem adversum studia paterna servaret, dicens patri: *Quid peccas in sanguinem innocentis?* et id vocem extorqueret invito, quod non mereretur occidi David. Recte ergo ait: *Humiliatus sum, et salvum me fecit*. Et iterum cum ad eum propheta venisset, et indignationem Domini in causa Bethsabee mulieris denuntiasset, humiliavit se, et ait: *Peccavi Domino*. Et dixit Nathan ad eum: *Quoniam pœnituit te, abstulit Dominus peccatum tuum, non morte morieris*. Bona igitur humilitas. Denique humiliatus est, et salvus factus est. Et alio loco, cum propter numeratum populum Dominus esset offensus, et misisset prophetam Gad, qui regi David diceret: *Elige tibi quid velis fieri, triennio famem super terram, aut tribus mensibus fugere te a facie inimicorum tuorum persequentium te, aut fieri triduo mortem in terra*. Respondit David: *Angustiæ sunt mihi hæc tria: sed magis incidam in manum Domini, quoniam magna est misericordia illius valde, quam in manus hominum incidam*. Et cum dedisset Dominus mortem in Israel a mane usque ad horam prandii, septuaginta millibus hominum mortuis, respexit David ad Dominum, et cum vidisset Angelum ferientem populum, dixit: *Ecce ego peccavi, et ego pastor male feci: et isti in hoc grege quid fecerunt? Fiat manus tua in me, et in domum patris mei*. Et propitius factus est Dominus, cum sacrificium reconciliationis Domino esset oblatum. Bona ergo humilitas, quæ regem plebemque servavit. Itaque, reconciliato Domino, ait David: *Bonum mihi est, quod humiliatus sum*.

23. Bona ergo humilitas, præsertim si adjungatur ei devotio voluntaria. Ideoque se vivificari secundum verbum petit; ut secundum verbum vivat, et omnia cum ratione faciat, non secundum carnis voluntatem. Unde mysticum * illud etiam moraliter accipi potest: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil***. Et tu imitator esto Dei. Quomodo imitator? Numquid cœlum potes facere, aut terram, aut mare? Non utique: sed ut omnia per verbum facias, nihil sine verbo: omnia cum ratione, nihil sine ratione; quia non es irrationabilis, o homo, sed rationabilis.

24. Sequitur versus quartus: *Voluntaria oris mei comproba, Domine, et judicia tua doce me*. Qui se humiliat, vivificatur secundum promissum Domini: qui vivificatur spiritu Dei, voluntarius est minister; plurimum enim refert utrum ex voluntate quid facias, an ex necessitate, quod placeat Deo. Denique voluntarius minister habet præmium, coactus dispensat obsequium, sicut Apostolo docente cognovimus. Scripsit enim: *Væ enim mihi est si non evangelizavero! Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem invitus, dispensatio mihi credita est*. Vide voluntarium exsecutorem cœlestis arbitrii. Liber erat ex omnibus, et omnium servus est factus, voluntate utique, non necessitate; ut

* *Mysticum*, hoc loco neutiquam opponitur litterali; quandoquidem ubique litteralem hujusce textus Evangelici sensum constantissime propugnat Ambrosius. Hic ergo testimonium illud ideo *mysticum* dicitur, quia rem corpoream, sed a sensibus, immo ab ipso humano intellectu remotissimam exponat, æternam scilicet Verbi divini generationem. Moralitas autem in eo est, quod λογος græci codicis latine verbum et rationem significet.

** De hac interpunctione vide supra, *enarr. in ps.* 36, *n.* 35.

plurimos lucraretur. Iis quoque qui Legis vinculo tenerentur quasi sub Lege esset, se exhibuit, cum sub Lege non esset; ut eos servaret qui sub Lege vivebant. Infirmis infirmus factus est; ut infirmos adsumtione infirmitatis propriæ sustineret. Omnibus omnia factus est, non legitima necessitate*, sed voluntatis obsequio. Aperuit mihi hujus altitudinem consilii in epistola ad Philemonem scripta; quia quod ipse esset, alium esse vellet; ut voluntate potius quam necessitate detulisse Domino videretur. Itaque pro Onesimo interveniens sic ait : *Tu autem illum ut mea viscera suscipe, quem ego volueram mecum detinere; ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii : sed sine consilio tuo nihil facere volui; ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.* Quam sedulus suasor, qui cum esset vas electionis divinæ, consortium consilii non dedignabatur alieni; ne alterum fructu voluntatis propriæ defraudaret. Recte ergo David ait quasi propheta : *Voluntaria oris mei comproba, Domine*, oris sui offerens Domino sacrificium voluntarium : eo quod ut apis illa prophetica bonos flores colligere ore consueverit, favos ore fingere, mella ore componere, et ex herbis suavibus ore filios legere**: quæ *cum sit*, inquit, *robore infirma, sapientiæ prædicatione substantiæ suæ producit ætatem*. Quod sit istud voluntarium oris sacrificium, recognosce : *Immola*, inquit, *Deo sacrificium laudis*.

25. Exspectat Dominus voluntarios ministros. Denique in libro Esaiæ dicit Dominus : *Quem mittam?* Utique servulo suo poterat imperare, quem dignum qui mitteretur, invenerat : sed maluit eum spontaneæ oblationis non fraudare mercede, qui ut ipse se offerret, præstolatus est. Et quamvis ejus sciret affectum, exspectavit tamen vocem, ut cumularet gratiam. Unde se offerens Esaias ait : *Ecce ego, mitte me* : et sic postea missus est ad populum. Ideo de eo dictum est : *Quia Esaias audet, et dicit*. Etenim quasi voluntarium organum uberiore spiritus sui gratia Christus implevit.

26. Nec otiose hoc positum puto; quia voluntaria oris sui placere desiderat Domino. Multi prophetæ, sed in omnibus oris voluntaria placent. Excusabat Hieremias, dicens : *Quis es dominator, Domine? Ecce nescio loqui, quia juvenior sum ego. Et dixit ei Dominus : Noli dicere, quia juvenior sum ego; quia ad omnes ad quoscumque misero te, abibis : et secundum omnia quæcumque mandavero tibi, loqueris*. Verecunde propheta ætatem corporis prætendebat; ne exsequendis cœlestibus imperatis impar esse adolescentia deprehenderetur. Sed Deus ut qui morum magis quam annorum judicaret ætatem considerandam, et in juvenili corpore maturitatem robustæ sapientiæ in suo servulo providerei, ait : *Noli dicere, juvenior sum ego*: hoc est, prohibuit eum juvenilis ætatis contemplatione vires suas perpendere, cui fides canitiem sapientiæ ministraret. Et iterum in posterioribus cum dixisset idem propheta : *Seduxisti me, Domine, et seductus sum..... Et dixi : Non nominabo nomen ejus, et non loquar in nomine ejus ultra*; addidit : *Et factus est in corde meo, ut ignis ardens, flammans in ossibus meis : et dissolutus sum undique, et ferre non possum*. Advertimus igitur quod iis etiam qui aut excusandum officium suum, aut certa aliqua causa negandum putaverint, Dominus tamen noster aut ratione persuadeat, aut cupiditate propheticæ revelationis inspiret; ut ad subeundum officium voluntate concurrant, non necessitate conscendant; quo merces ad eos integræ devotionis possit plenior pervenire. Prophetavit et Caiphas, *Quia expedit unum hominem mori pro populo* : sed hoc voluntarium oris ministerium non erat; quia loquebatur invitus. Denique quid diceret, nesciebat.

27. Quæ ergo voluntaria oris sui Domino David placere desiderat? *Elegi abjectus esse in domo Domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Audiam quid loquatur in me Domi-*

---

* *Legitima necessitas* est ea, quam lex imponit.

** *Verum ipsæ e foliis natos, et suavibus herbis Ore legunt.* Virg. Georg. 4.

nus Deus. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio sæculi. Paravi lucernam Christo meo. Corpus suum quod erat ante limosum, et cœno hæreditariæ colluvionis obstructum, ut oleum spiritale recipere non posset, Christo paravit, ut luceat. Christo lucet cujus opera in Christi lucent lumine. Christo lucebat Petrus, cum diceret: *In nomine Jesu Christi Nazareni surge, et ambula.* Christo lucebat ille qui dicebat : *Sanet te Dominus Jesus.* Christo lucebat martyrum lucerna, qui pro Christo subiere martyrium. Christo lucebat David, qui poterat dicere : *Cor meum, et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.* Christo paraverat mentem, cum de eo, a quo frequenter ad mortem fuerat appetitus, diceret : *Non mihi contingat a Domino, si fecero hoc verbum, Domino meo, christo Domini injicere manum meam.* Cum majorem haberet causam tuendæ salutis suæ, ut occideret persequentem; etiam alios qui suadebant inimico non esse parcendum, quem Dominus juxta promissum suum, in manus ipsius tradidisset, ab ejus necandi cupiditate revocabat. Christo lucebat Propheta, cum de eo qui patris domum turpi maculaverat incestu, qui patris salutem parricidalibus præliis appetebat, pius tamen pater diceret ad prælium profecturis : *Parcite filio meo Abessalon.* Tacebat improbitatis scelus: pietatis autem gradum, et nomen necessitudinis præferebat; ut pugnaturi non adversarium regis, sed filium cogitantes, dolorem læsæ pietatis inhiberent. Et post mortem ejus operuit faciem suam, et voce magna clamabat, dicens: *Filius meus Abessalon, filius meus.* Hanc vocem parricida non meruit; sed Christi prophetabat gratiam. Didicerat Propheta de Christo bonus esse pater, qui bono filio serviebat.

28. Denique ideo dicebat : *Et judicia tua doce me;* quia judicia Dei sicut abyssus multa, et inscrutabilia, ut Apostolus dicit. Ideo non poterat ea, nisi Christo docente, cognoscere; quia unus magister omnium Christus est. Hæc autem Christi judicia sunt; ut iis qui nobis insidiati fuerint, noverimus non vicem injuriæ rependendam, sed pro injuria magis deferendam gratiam. Denique maledicentibus non remaledixit, percutientes non repercussit : sed magis etiam crucifixus pro persequentibus se piæ intercessionis apud Patrem auxilium deferebat dicens : *Pater, dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt.* Hæc igitur quisquis fecerit legis judicia, remuneratione donatur a Christo.

29. Sed quis judicia Dei doceri potest, nisi qui animam suam semper intenderit ad Dominum? Qui potest dicere : *Anima mea in manibus tuis semper, et legem tuam non sum oblitus.* Aliqui habent : *Anima mea in manibus meis semper,* hoc est, in actibus meis, hoc est, in operibus meis. Quamvis in periculis positus dicit justus ad Dominum : Propter te quotidie morior, quotidie periclitor : periclitor ab insidiatore, periclitor ab obtrectatore, periclitor ab iis quos arguo, quos revinco, periclitor pro veritate atque justitia : ego tamen nec periculis territus, tuæ legis oblitus sum; propterea, *in manibus meis anima mea.* Sed quia plerique habent : *Anima mea in manibus tuis semper;* hoc latius explanandum arbitror.

30. Scit Propheta, scit ubi animæ suæ præsidium locet, unde opem speret : in manibus Dei constituere vult animam suam; quia cor regis in manu Dei est. Quicumque proprium corpus subegerit, nec ejus passionibus turbari animam suam rector sui congrua vivacitate permiserit, is bene regia quadam potestate se cohibens rex dicitur; quod regere se noverit, et arbiter sui juris sit : non captivus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium. Hujus anima non perit in æternum, nec quisquam rapit eam de manu Patris omnipotentis aut Filii. MANUS ENIM Dei quæ solidavit cœlum, quos tenuerit, non amittit.

31. Quæ sint igitur istæ manus, consideremus. In Canticis habes : *Læva ejus sub capite meo, et dextera ejus complectetur me.* Hæc loquitur Sponsa de Christo, anima de Verbo Dei. Christus autem idem est Verbum Dei, atque sapientia : beata ergo anima, quam com-

plectitur sapientia. Magna est sapientiæ manus, magna dextera totam complectitur animam, tota enim munita est, quæ desponsata Dei Verbo est; plenitudo enim sapientiæ, timere Deum. Quæ ergo Deum timet anima, pleno se munit ipsa præsidio : mittit sapientia lævam suam sub collum ejus, dexteram autem in complexum ejus. Utrumque quidem brachium ejus ad utilia extenditur; habent tamen proprietates suas singulæ manus. Sapientia in dextera, et longitudo vitæ est : in sinistra autem divitiæ et gloria. Bonis utique manus utraque dotata est dotibus : in eo tamen habent varietatem sui muneris, quod et præsentia et futura tempora comprehendunt; ut læva præsentium remuneratrix, dextera futurorum sit.

32. Possumus hoc etiam de prophetia sancti patriarchæ Israel cognoscere. Nam cum dexteram suam posuisset super Ephræm, sinistram autem super Manassen, et convertere eas Joseph ætatum consideratione voluisset; ut dexteram patris super caput Manasse senioris filii collocaret : noluit et dixit : *Scio, fili, et hic erit in populum, et hic exaltabitur : sed frater junior major illo erit.* In quo major? In eo utique quia benedictione prælatus est, dicentibus posteris : *Faciat vobis Deus sicut Ephræm et Manassen :* vel quia semen ejus multitudo gentium sit, quæ in hoc sæculo laborem elegit, credens in Dominum Jesum; ut consolationem habeat futurorum. Manasses autem semen est populus oblivionis, qui proprium oblitus auctorem, exaltatus ad tempus in hoc sæculo est, daturus in reliquum pœnas graves; quia Deum suum et Dominum denegavit.

33. Hoc ideo diximus, ut probaremus ea esse potiora, quæ futura sunt. Denique læva sapientiæ sub capite Sponsæ est : dextera autem superior, qua totam complectitur Sponsam. Itaque illa quasi fulcrum est quietis præsentis, quo anima innixa requiescit. Habet ubi reclinet caput suum; quia læva sapientiæ sunt divitiæ et gloria. Ad tempus hæc demulcent, et ex parte solatio sunt. Et ideo *Filius hominis non habebat ubi caput suum reclinaret; quia cum dives esset, pauper factus est;* nec gloriam aliquam istius sæculi requirebat; quia venerat non ut in portione, sed ut universo humano generi subveniret dicens : *Mihi irascimini, quia totum hominem sanum feci in sabbato;* hoc est, totum, non ut facultatum collatione ditaret, non ut honorum insignibus, non ut gloriæ sæcularis cumularet augmento; hæc enim non habeant beatitudinis et gratiæ plenitudinem : sed totum hoc est, ut longitudinem vitæ complecteretur æternæ. Neque enim communis vitæ similis vita in dextera est sapientiæ : sed longitudo vitæ est; ut qui accipit vitam a sapientia, non exiguitatem vitæ, sed perpetuitatem, et æternitatis longitudinem adipiscatur.

34. Bonus amictus æternitas vitæ. Hoc pallium Sponsæ custodes murorum voluerunt auferre, quo primus homo fuerat exutus : sed anima Deo devota quæsitum diu tenendo, et non dimittendo dilectum, pretioso caritatis divinæ se vestivit involucro. Beati igitur qui tali pallio vestiuntur, et amictum hujusmodi, legis observatione meruerunt; quia non sunt legis obliti : sed quæ erant legis, operati sunt. Nam qui præter legem agit, legis oblitus est. Et ideo hæc anima candida adscendit e terris; quia fulget amicta veste sapientiæ: et dicunt de ea virtutes illæ quæ portas cœli custodiunt. *Quæ est quæ adscendit candida, innitens super fratrem suum?* Cum ea quæ posuit caput suum super lævam sapientiæ, ut aperiret manum pauperi ad subveniendum inopi : paratis aut derelictis sibi, non invasis atque direptis divitiis uteretur, quæ gloriæ cupida bonis eam operibus adquisivit, non inanes sæcularis jactantiæ dignitates ambivit. Hoc est enim caput suum, et quoddam sensuum principale supra manum constituere sapientiæ. Ea, inquam, anima meritis adscendit albentibus ex isto vitæ hujus, ut habent plerique, deserto, ad illum florentem semper locum jucunditatis æternæ. Istæ sunt virtutes quæ et in Esaiæ libro dicunt : *Quis est iste qui advenit ex Edom, rubor ves-*

n ad unum quidem, non ad sed ad omnes Testamentum ipsit Jesus. Omnes scripti hæ-nus non pro portione, sed pro tate. Testamentum commune ns omnium, hæreditas univer-t soliditas singulorum. Novum ntum singuli adeunt, et omnes t : nec minuitur hæredi, quid-ohæredibus vindicatur. Manet entum integrum, et eo magis crescit, quo pluribus fuerit ad-. Alia conditio est hæreditatis . Si divisa fuerint emolumenta, tur, et hæredis est damnum de-cohæredis. Indivisum regnum st, indivisa hæreditas. Quomodo erat, ut divisa esset hæreditas; reditatis fructus sit indivisus, t regnum cœlorum? Aurum, n, prædium ab homine pluri-lictum distribuitur ac secatur: d singulos Christi dona per-: omnes habent, et nemo frau-

diamus igitur commoda hære-Remissio peccatorum hæreditas est. Certe solida per singulos, mmune est lucrativa; quibus-enim collata fuerit, nulli de-ccedit omnibus. Corpori adqui-uidquid unicuique relaxatur. Angeli super uno peccatore tiam agente lætantur, quia suum putant hominis redemtio-uanto magis lucrum est generis, st lucrum naturæ? Hæreditas est resurrectio. Hanc quisquam n suum dixerit, quæ in uno nis gratiæ nomen invenit? Chris-m surgens, omnibus resurrexit; n per hominem resurrectio mor-. Quomodo igitur potest singulo-se dispendium, quæ est totius s et humani generis reformatio? tur itaque Testamentum, et in-nes ejus consideremus. *Testis au-bis et Spiritus sanctus. Cum enim : Hoc autem testamentum quod ad illos, dicit Dominus. Dabo eas in cordibus eorum, et in sen-rum scribam eas, et peccati et in-corum non memorabor.* O vere testator æternus, qui nostris cordibus leges affigit suas, et scribit in sensibus; ut nihil aliud cogitare, nisi divina præcepta possimus, nihil aliud sentire, nisi Dei oracula debeamus. Dedit gratiam, reformavit naturam, sibique qui oblivisci nihil solet, memoriam meorum abstulit peccatorum, mihi dedit præceptorum suorum.

43. Noli ergo tollere de corde tuo legem Dei, et affigere legem peccati. Noli scribere in sensibus tuis diaboli illecebras, et Dei delere mandata. *Ecce ego*, inquit, *pinxi muros tuos, dicit Dominus ad Hierusalem;* hoc est, ad animam studiosam tranquillitatis et pacis, quam fecit ad imaginem suam. Noli, inquam, auferre imaginem cœlestem, et imaginem mortis imponere. Recusasti hæreditatem sæculi: serva Christi testimonia; quoniam in his exsultatio atque lætitia est, quando quidem omnis fletus delebitur, et mors non erit amplius, neque luctus, neque fletus, neque clamor. Passio Christi imago fuit regni cœlestis. Nemo audivit in plateis vocem ejus; quia illo silentio passionis suæ clamorem omnem in posterum impiæ vocis abolebat. Nolebat fleri, qui dicebat ad filias Hierusalem : *Filiæ Hierusalem nolite me flere, sed vos ipsas flete.* Ablaturus enim omnes lacrymas suæ beneficio crucis, in passione propria futuræ instar beatitudinis exhibebat; ut nemo fleret, nisi qui Christi beneficia non teneret.

44. Merito ergo vir Evangelicus dicit: *Hæreditate quæsivi testimonia tua in æternum; quoniam exsultatio cordis mei sunt.* Quis non exsultet, qui cœlum et terram hæreditate quæsivit (quæ duo elementa contestatus est etiam Deus, cum legem daret) quia quæsivit Deum, de quo dicit Sanctus : *Portio mea Dominus :* quæsivit Dominum Jesum, quæsivit Spiritum sanctum; et post illa quæsivit Angelos, et cum illis vivit, non hodie tantum et cras, sed in æternum: nec ullis pro nomine Domini contristatur injuriis? Denique gaudebant apostoli cum verberarentur, cum in carcerem truderentur.

45. Exsultans igitur in testimoniis

Domini jure dicebat : *Inclinavi cor meum ad faciendas justitias tuas in æternum, propter retributionem*. Qui retributionem bonorum operum sperat a Deo, et ad eum festinat, inclinat cor suum, ut faciat Christi justitias. Quæ est Christi justitia? Sine nos, inquit, implere omnem justitiam, qua peccatum minuitur, culpa laxatur. Et bene ait, *Inclinavi*; ut non sit tibi arduum atque difficile, cum mentem tuam quasi ad humilia et plana convertas. Aut certe, quoniam sapientia carnis legi Dei non est subdita, videtur inclinare cor suum, qui legi facit esse subjectum extollentem se corporis sensum, contuituque religionis inflectit. Atque ille dudum extollens se frustra, et inflatus mente carnis suæ, cum se humiliat, inclinat.

46. Humiliavit enim et ipse se Christus; ut novum conderet Testamentum. Cum lego Evangelium, audio Filium Dei carnem sumsisse de Maria, videor mihi cum Christo ipse descendere. Lego enim eum, qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit. Exinanivit autem, ut formam servi acciperet : et specie inventus ut homo, humiliavit se usque ad mortem. Lego enim dicentem : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos et discite a me quia mitis sum, et humilis corde.* Non dixit : Discite a me quia potens sum : non dixit : Discite a me quia gloriosus sum : sed discite a me quia humilis sum, quod potestis imitari. Nolite extollere vos, nolite exaltare cor vestrum. Docuit ergo me humiliari, et inclinare cor meum ad faciendas justitias; non ad iniquitatem, sed ad æquitatem inclinare, *propter retributionem*. Retributio regnum cœlorum, et paradisi est incolatus.

SERMO DECIMUS-QUINTUS.

D. Samech.

1. INCIPIT *samech* littera decimaquinta, quæ interpretationem habet, *Audi*. Est et alia ejus interpretatio, quæ dicitur, *Firmamentum*. Quid est, *Audi?* Non otiose dicitur quod commune est omnibus, et suppellit univ[...] jure naturæ. Et ideo non e[...] quod admoneris ut audias; [...] inviti, et aliud agentes, son[...] aut vocem audire soleamus. [...] non est solum audire hoc qu[...] officio naturæ : sed etiam [...] majus est, ut audias non u[...] corporis, quantum intellec[...] ideo diligentius considera is[...] interpretationem, seriemqu[...] qui sequuntur.

2. Ut noveris autem mys[...] audire, ut audias et intelliga[...] de Judæis scriptum est : *Au*[...] quia mysteria legis audieru[...] intellexerunt. Unde ait Dom[...] *populus meus, et loquar.* Lex [...] ritalis est, audi ergo spirit[...] que qui scivit audire, ait : [...] *loquatur in me Dominus De*[...] cognoscam quid locutus in [...] Deus. Ideoque alibi ait : *Q*[...] *vimus, et cognovimus ea*; ut c[...] deret non solum audisse se [...] intellexisse. Nemo enim cog[...] prius intellexerit. Audi erg[...] videat negligentem, veniat [...] ripiat gladium, abscindat [...] tuam; quod superfluo hab[...] corporis, qui audire et exa[...] noveris. Et fortasse virtutem [...] examinantur quæcumque [...] habeant amputatam, qui e[...] qua scriptum est, audire non[...]

3. Meritoque hanc litter[...] *mentum* alii interpretati s[...] cum superiore interpretatio[...] rit; nisi enim unusquisque a[...] sequi debeat, nemo firmatu[...] igitur audiendi omnium fir[...] est.

4. Dicit igitur tibi in Thre[...] mias propheta per litteram, [...] scias mysticum esse quod aud[...] subjecit hujusmodi seriem h[...] *Abstulit omnes fortes meos* [...] *medio mei. Vocavit in me tem*[...] *tereret in me electos meos.* [...] *cavit Dominus virgini filiæ* [...] tunc abstulit omnes Judæ[...] minus, quando in Babylonian[...] captivus ductus est populus [...]

sed, quando Christus advenit, et libertatem animæ suæ captiva non vidit, nesciens gravibus incurvatam peccatis mentis suæ erigere cervicem, et quædam fidei colla ad lucem cognitionis attollere. Ideo lacus factus est Judæis passio Salvatoris, quæ gentibus portum salutis ostendit; quia crux Domini non credentibus præcipitium est, vita credentibus. Hac ratione præmisit, *audi*, ut futura cognosceret.

5. Alio quoque loco litteræ huic ista subjecit: *Sonuerunt super te manus omnes transeuntes per viam: sibilaverunt et moverunt caput suum super filiam Hierusalem. Hæc est civitas, dicentes, corona gloriæ, et jucunditas universæ terræ.* Passionem Salvatoris prophetari liquet, et defleri ab Hieremia excidium Judæorum, quod cum ex aliis, tum ex illo intelligi potest; quia in posterioribus habet: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus, comprehensus est in interitu nostro, sub cujus umbra, diximus, vivemus inter gentes.* Quid hoc manifestius, quando et nomen expressum est, et comprehensio inter manus persequentium perfidorum est declarata, et umbra vivificans, et gratia gentibus conferenda descripta est?

6. Sed etiam ipsa verba significant quæ in Evangelio de passione Domini legimus, quia hoc loco mors ejus annuntiata est per Prophetam. Sic enim Matthæus scripsit: *Transeuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah qui destruebat templum Dei, et in triduo illud reædificabat! Libera te, si filius Dei es.* Vulgus populi cum insultat alicui, sibilare consuevit. Simul quia vocem non habebant, qui Verbum negabant, sicut irrationabilia animalia sibilabant. Et ideo transibant viam, qui in via stare debuerant. Non stabant ergo quasi constantes: sed transibant quasi mobiles. Justi autem pedes stabant in atriis Hierusalem, in quibus perfidi stare non poterant; et ideo præteribant, sicut Marcus significavit. Præterit umbra, non veritas. Dies ejus sicut umbra præterit, qui obliviscitur, qui derelinquit. Sed et transire infideles legimus, sicut est illud: *Et vindemiant eam omnes transeuntes viam.* Quis enim nisi perfidus despoliat vineam Christi? Sed et alibi scriptum est: *Et non dixerunt transeuntes viam: Benedictio Domini super vos.* Stantibus enim dicitur: *Ecce nunc benedicite Domino.* Tamen et in bono legimus transire; ut est illud Moysis: *Transiens videbo hoc visum magnum.* Et qui vidit impium exaltatum ultra cedros Libani, *Transivi*, inquit, *et ecce non erat.* Et nemo dicit servo: *Transi, recumbe.*

7. Quæ ergo distinctio sit consideremus; nisi forte illa, quia ubi in bono accipitur transire, absolute lectum est: non dixit, hoc aut illud transiens, sed tantummodo transiens. Ubi in malo: *Transeuntes*, inquit, *viam.* Via enim bona est, quæ a commeantibus frequentatur, non facile incursatur a latronibus, qui aversa viarum obsidere consuerunt: regale iter munitum est. Moyses autem non transivit viam, sed in via stetit, cui dictum est: *Tu autem hic sta mecum.* Stetit cum illo qui ait: *Ego sum via, et veritas, et vita.* Hanc qui viam transit, labitur. Moyses autem non lapsus est: sed pertransivit a sæcularibus ad spiritalia, a temporalibus ad æterna. Et qui vidit impium, nec remansit, sed pertransivit, evasit; quia non adhæsit impio, ne fieret unum corpus: sed se ab eodem separavit. Et cui dicitur: *Transi, recumbe*, evadit utique laboriosam præsentium servitutem; ut habeat gloriosam futurorum quietem. Et Sponsæ dicitur: *Ades huc a Libano, Sponsa, ades huc a Libano, transibis et pertransibis a principio fidei.* Transit et pertransit, quæ festinat ad Sponsum. Pertransit sæculum, et festinat ad Christum.

8. Nunc discutiamus quid sit movere caput. Quis est populi caput, nisi Christus? *Caput enim mulieris vir, caput autem viri Christus.* Sed etiam Lex caput intelligibilis mulieris. Denique mulier sub Lege tamquam sub viro fuit. Mortificato autem ritu Judaico qui erat secundum litteram Legis, innupsit ei mulier qui a mortuis resurrexit. Unde quidam mystice interpretati, mortificato ritu Judaico, tamquam fratri defuncti ritus veteris Evangelio mulierem illam intelligibi-

Domini jure dicebat : *Inclinavi cor meum ad faciendas justitias tuas in æternum, propter retributionem*. Qui retributionem bonorum operum sperat a Deo, et ad eum festinat, inclinat cor suum, ut faciat Christi justitias. Quæ est Christi justitia? Sine nos, inquit, implere omnem justitiam, qua peccatum minuitur, culpa laxatur. Et bene ait, *Inclinavi*; ut non sit tibi arduum atque difficile, cum mentem tuam quasi ad humilia et plana convertas. Aut certe, quoniam sapientia carnis legi Dei non est subdita, videtur inclinare cor suum, qui legi facit esse subjectum extollentem se corporis sensum, contuituque religionis inflectit. Atque ille dudum extollens se frustra, et inflatus mente carnis suæ, cum se humiliat, inclinat.

46. Humiliavit enim et ipse se Christus; ut novum conderet Testamentum. Cum lego Evangelium, audio Filium Dei carnem sumsisse de Maria, videor mihi cum Christo ipse descendere. Lego enim eum, qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit. Exinanivit autem, ut formam servi acciperet : et specie inventus ut homo, humiliavit se usque ad mortem. Lego enim dicentem : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos et discite a me quia mitis sum, et humilis corde*. Non dixit : Discite a me quia potens sum : non dixit : Discite a me quia gloriosus sum : sed discite a me quia humilis sum, quod potestis imitari. Nolite extollere vos, nolite exaltare cor vestrum. Docuit ergo me humiliari, et inclinare cor meum ad faciendas justitias; non ad iniquitatem, sed ad æquitatem inclinare, *propter retributionem*. Retributio regnum cœlorum, et paradisi est incolatus.

SERMO DECIMUS-QUINTUS.

D. Samech.

1. INCIPIT *samech* littera decimaquinta, quæ interpretationem habet, *Audi*. Est et alia ejus interpretatio, quæ dicitur, *Firmamentum*. Quid est, *Audi?* Non otiose dicitur quod commune est omnibus, et suppellit universis ipso jure naturæ. Et ideo non est otiosum quod admoneris ut audias; cum etiam inviti, et aliud agentes, sonum tamen, aut vocem audire soleamus. Sed quia non est solum audire hoc quod suppetit officio naturæ : sed etiam illud quod majus est, ut audias non usu tantum corporis, quantum intellectu mentis; ideo diligentius considera istius litteræ interpretationem, seriemque versuum qui sequuntur.

2. Ut noveris autem mysticum esse audire, ut audias et intelligas mysteria, de Judæis scriptum est : *Aure audietis*; quia mysteria legis audierunt, sed non intellexerunt. Unde ait Dominus : *Audi populus meus, et loquar*. Lex utique spiritalis est, audi ergo spiritaliter. Denique qui scivit audire, ait : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*, id est, cognoscam quid locutus in me fuerit Deus. Ideoque alibi ait : *Quanta audivimus, et cognovimus ea*; ut comprehenderet non solum audisse se, sed etiam intellexisse. Nemo enim cognoscit, nisi prius intellexerit. Audi ergo, ne si te videat negligentem, veniat Petrus, arripiat gladium, abscindat auriculam tuam; quod superfluo habeas aurem corporis, qui audire et examinare non noveris. Et fortasse virtutem animæ qua examinantur quæcumque audiuntur, habeant amputatam, qui ea altitudine qua scriptum est, audire non possunt.

3. Meritoque hanc litteram *firmamentum* alii interpretati sunt : quod cum superiore interpretatione concurrit; nisi enim unusquisque audierit quid sequi debeat, nemo firmatur. In officio igitur audiendi omnium firmamentum est.

4. Dicit igitur tibi in Threnis Hieremias propheta per litteram, *audi*. Et ut scias mysticum esse quod audire debeas, subjecit hujusmodi seriem huic litteræ: *Abstulit omnes fortes meos Dominus de medio mei. Vocavit in me tempus; ut contereret in me electos meos. Lacum calcavit Dominus virgini filiæ Judæ*. Non tunc abstulit omnes Judææ fortes Dominus, quando in Babyloniam regionem captivus ductus est populus Judæorum

sed, quando Christus advenit, et libertatem animæ suæ captiva non vidit, nesciens gravibus incurvatam peccatis mentis suæ erigere cervicem, et quædam fidei colla ad lucem cognitionis adtollere. Ideo lacus factus est Judæis passio Salvatoris, quæ gentibus portum salutis ostendit; quia crux Domini non credentibus præcipitium est, vita credentibus. Hac ratione præmisit, *audi*, ut futura cognosceret.

5. Alio quoque loco litteræ huic ista subjecit: *Sonuerunt super te manus omnes transeuntes per viam: sibilaverunt et moverunt caput suum super filiam Hierusalem. Hæc est civitas, dicentes, corona gloriæ, et jucunditas universæ terræ.* Passionem Salvatoris prophetari liquet, et defleri ab Hieremia excidium Judæorum, quod cum ex aliis, tum ex illo intelligi potest; quia in posterioribus habet: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus, comprehensus est in interitu nostro, sub cujus umbra, diximus, vivemus inter gentes.* Quid hoc manifestius, quando et nomen expressum est, et comprehensio inter manus persequentium perfidorum est declarata, et umbra vivificans, et gratia gentibus conferenda descripta est?

6. Sed etiam ipsa verba significant quæ in Evangelio de passione Domini legimus, quia hoc loco mors ejus annuntiata est per Prophetam. Sic enim Matthæus scripsit: *Transeuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah qui destruebat templum Dei, et in triduo illud reædificabat! Libera te, si filius Dei es.* Vulgus populi cum insultat alicui, sibilare consuevit. Simul quia vocem non habebant, qui Verbum negabant, sicut irrationabilia animalia sibilabant. Et ideo transibant viam, qui in via stare debuerant. Non stabant ergo quasi constantes: sed transibant quasi mobiles. Justi autem pedes stabant in atriis Hierusalem, in quibus perfidi stare non poterant; et ideo præteribant, sicut Marcus significavit. Præterit umbra, non veritas. Dies ejus sicut umbra præterit, qui obliviscitur, qui derelinquit. Sed et transire infideles legimus, sicut est illud: *Et vindemiant eam omnes transeuntes viam.* Quis enim nisi perfidus despoliat vineam Christi? Sed et alibi scriptum est: *Et non dixerunt transeuntes viam: Benedictio Domini super vos.* Stantibus enim dicitur: *Ecce nunc benedicite Domino.* Tamen et in bono legimus transire; ut est illud Moysis: *Transiens videbo hoc visum magnum.* Et qui vidit impium exaltatum ultra cedros Libani, *Transivi*, inquit, *et ecce non erat.* Et nemo dicit servo: *Transi, recumbe.*

7. Quæ ergo distinctio sit consideremus; nisi forte illa, quia ubi in bono accipitur transire, absolute lectum est: non dixit, hoc aut illud transiens, sed tantummodo transiens. Ubi in malo: *Transeuntes*, inquit, *viam.* Via enim bona est, quæ a commeantibus frequentatur, non facile incursatur a latronibus, qui aversa viarum obsidere consuerunt: regale iter munitum est. Moyses autem non transivit viam, sed in via stetit, cui dictum est: *Tu autem hic sta mecum.* Stetit cum illo qui ait: *Ego sum via, et veritas, et vita.* Hanc qui viam transit, labitur. Moyses autem non lapsus est: sed pertransivit a sæcularibus ad spiritalia, a temporalibus ad æterna. Et qui vidit impium, nec remansit, sed pertransivit, evasit; quia non adhæsit impio, ne fieret unum corpus: sed se ab eodem separavit. Et cui dicitur: *Transi, recumbe*, evadit utique laboriosam præsentium servitutem; ut habeat gloriosam futurorum quietem. Et Sponsæ dicitur: *Ades huc a Libano, Sponsa, ades huc a Libano, transibis et pertransibis a principio fidei.* Transit et pertransit, quæ festinat ad Sponsum. Pertransit sæculum, et festinat ad Christum.

8. Nunc discutiamus quid sit movere caput. Quis est populi caput, nisi Christus? *Caput* enim *mulieris vir, caput autem viri Christus.* Sed etiam Lex caput intelligibilis mulieris. Denique mulier sub Lege tamquam sub viro fuit. Mortificato autem ritu Judaico qui erat secundum litteram Legis, innupsit ei mulier qui a mortuis resurrexit. Unde quidam mystice interpretati, mortificato ritu Judaico, tamquam fratri defuncti ritus veteris Evangelio mulierem illam intelligibi-

lem nubere ex Lege voluerunt; quia Lex Evangelium fraterna quadam prædicatione præcessit. Ergo Synagogæ caput mortuum est, hoc est, caput ejus Lex mortua est, observatio videlicet Legis: evacuata est Legis littera, spiritalis ejus intellectus adstruitur. Hujus commotionis meminit David in quadragemiso tertio psalmo, dicens: *Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis*; eo quod a Lege in Evangelium sit facta commotio, quasi transitus quidam. In vicesimo autem et primo psalmo, in quo totius prophetatur series passionis, sic habet: *Omnes qui conspiciebant me, adspernabantur me et locuti sunt labiis, et moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum: salvum faciat eum; quoniam vult eum.* Moverunt ergo Legem, quæ immobilis videbatur; et ideo finis Legis Christus intravit.

9. Qui moverunt capita pharisæi fuerunt, id est, a veritate divisi; unde et in veritatem non crediderunt. Sed et sic potest accipi: Moverunt caput suum Christum, qui in sua venerat: sed moverunt eum, quia sui eum non receperunt. Moverunt autem, dicentes: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Et moverunt caput suum, qui onera sua movere nolebant; cum ligarent onera gravia, et aliis imponerent: *Ipsi autem digito*, inquit, *ea movere nolunt.* Quod est mysticum; quia corporalis ritus observationem numquam mutare voluerunt, et introducere intellectum spiritalem. Digitum enim pro spiritu legimus, ut Lex digito Dei scripta est, et ideo Lex spiritalis est. Noluerunt ergo onera sua movere, quæ sunt gravia, et leve Christi jugum atque onus ejus suave suscipere.

10. Verum quia passio Salvatoris omnes redemit, non absurdum est intelligere ita hos movisse capita sua, sicut prophetabat princeps ille Synagogæ: *Expedit unum hominem mori pro populo.* Aliud dicere volebat, aliud significabat. Et isti aliter movebant caput quasi insultantes, et aliud annuntiabant; quia ipse erat qui venit, ut pigrum illud atque terrenum principale hominum commoveret, quo evacuata observatione litteræ, mysterium quæreremus in verbis. Unde ait: *Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis.* Quod in bono utique accipitur; quia præmisit: *Et in nationes dispersisti nos.* Dispersi sunt enim Judæi; ut reliquiæ eorum salvæ fierent secundum electionem gratiæ: in parabolam autem positi; ut ea quæ per parabolam dicta sunt, revelata esse illorum exitu disceremus, vel eorum exemplo admoneremur cavere perfidiam. Tunc enim cognovit magis Hieremias Judæam esse deflendam; et ideo Hierusalem captam esse tunc temporis prophetavit, quando Redemtorem proprium non recepit. Illi igitur insultatur, de qua dicent, inquit: *Hæc est civitas.... universæ terræ*; eo quod ubi erat ante fidei jucunditas, ibi nunc sit amaritudo perfidiæ: vel certe movendo caput suum, et de corporalibus ad spiritalia transeundo mereatur audire; cum crediderit in Christum, quod corona sit gloriæ.

11. Quæ est autem corona gloriæ, nisi Ecclesia, quæ caput suum Christum coronat? Quæ jucunditas universæ terræ, nisi domus populi christiani, aula sanctorum, de quibus scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum?* Ergo quia corona gloriæ est Ecclesia, ideo dicitur in Canticis: *Egredimini... et videte regem Salomonem in corona, qua coronavit eum mater ejus in die sponsalium ejus, et in die jucunditatis cordis ejus.* Ad animas dicitur ut e gurgustiis et claustris exeant corporalibus, extra corporis cogitationes exeant, egrediantur a cupiditatibus et a curis, et a cæteris carnis istius affectibus, et lubricis passionibus, supra mundum adscendant, de hoc mundo exeant, Christo occurrant, paratæ adsint facibus ardentibus relucentes. Quasi Angeli Christi hæc loquuntur: Non potestis videre claritatem ejus, gloriam ejus, nisi egrediamini humanæ fragilitatis curas, filiæ Hierusalem. Quasi dicant: Quid viventem inter mortuos quæritis? Non intra hunc mundum quæritur Christus, qui supra mundum suos voluit esse discipulos. Quæ est corona qua coronatur Christus, nisi corona gloriæ? Joseph coronam habuit castitatis, Paulus jus-

titiæ, Petrus fidei. Singularum virtutum coronæ sunt. Solus Christus habet coronam gloriæ, qua eum Ecclesia coronavit. In hac corona omnes coronæ sunt; quia gloria non portio unius coronæ, sed præmium omnium coronarum est.

12. Tertia traditione moverunt caput suum, hoc est Christum, qui est caput suæ plebis. *Caput ejus aurum cephas.* Unde et Aquila petram aurum dixit: Symmachus lapidem aureum, quod significat stabilem, eminentemque sapientiam. Corpus Christi Ecclesia est. Hujus *caput aurum*, id est, sapientia pretiosa sanctorum est, hoc est, viri justi atque prudentes. *Crines ejus abietes nigræ, sicut corax;* de quo alibi ait: *Capillamentum tuum, ut grex tonsarum.* Ideo capillamentum, quia virtus omnium sensuum in capite est. *Oculi* enim *sapientis in capite ejus.* Profunda igitur doctorum prudentia, quæ potest ea quæ obscura sunt revelare, et alta aperire sensuum. Et hujusmodi disputatores crines Ecclesiæ sunt, sicut pulli corvorum, quibus Dominus escam dat, sicut dedit sancto Jacob a juventute ejus, et eum pavit. Hos altos ac profundos ubertate doctrinæ pascit Dominus cœlestibus sacramentis.

13. *Oculi quoque ejus sicut columbæ:* oculi sunt viri, videlicet spiritalibus ornati sensibus, qui ad videnda mysteria sunt acuti, et parati ad penetranda scripturæ secreta divinæ, rationabili lacte fulgentes, in quibus non sit aliqua doli maculosa confusio, sed simplicis affectus pura et immaculata sinceritas. Ideo in aquarum abundantia lotas has columbas in lacte memoravit.

14. Jam certe dentes, et genas, et sicut coccinum resticulum labia sponsæ, intelligimus animæ esse virtutes, doctorumque diversitates: qui vel spiritalem menti alimoniam dispensatione sedula subministrent: vel prædicatione Dominicæ crucis, sicut verbi quadam linea alligent audientem: vel modesti ac verecundi, et juventutis flore gratissimi etsi a tractatu * pudore revocentur, redoleat tamen in his odor Christi, et sicut in genas quasi de capite sacerdotali descendit unguentum, eluceat pulcritudo doctrinæ. Et hoc caput movit Synagoga; et ideo abstulit Dominus mirabilem consiliarium, et prudentem architectum, et sapientem auditorem: *Caput*, inquit, *et caudam;* quoniam qui caput non tenuerunt, novissima habere non possunt. Sed jam ea quæ annexa sunt, consideremus.

15. *Iniquos odio habui: et legem tuam dilexi.* Quanto erga Dominum se protendat affectu sanctus propheta David hoc versiculo declaravit; quia cum suos inimicos nequaquam sit persecutus (utpote qui et regis Saul, a cujus insidiis periculum salutis cavere vix poterat, nec vitam putaverit appetendam, et mortem æstimaverit vindicandam, et parricidæ filii ingemuerit interitum, et multorum persequentium se flagitiis appetitus ignoverit, ut ipse ait, quia vicem injuriæ lædentibus non rependerit) prævaricatores tamen divinæ legis exosos horrescat: in quo utique et clementia morum ejus, mansuetudoque pietatis, et vehemens devotionis aperitur intentio, evangelici præcepti conveniens disciplinæ, quam prophetico spiritu prævidebat. Etenim Dominus Jesus et nostrorum inimicorum dilectionem nobis expetendam esse præcepit, et Dei hostes, etiamsi nobis aut parentum, aut filiorum, aut conjugii germanitatisque necessitudine copulentur, odio prosequendos. Sic enim scriptum est: *Si quis venerit ad me, et non oderit patrem, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc etiam et animam suam, non est me dignus.*

16. Quod si quis otiosis accipiat auribus, fortasse dicat: Tu Domine Jesu, legem dedisti dicens: *Dilige Dominum Deum tuum, dilige proximum tuum*, et ut impleres hanc legem, venisti: dixisti per Legem: *Honora patrem et matrem;* et in Evangelio jubes ut parentes oderim. Quomodo sibi conveniunt ista præcepta? Sic mitis et humilis corde venisti? Non possum salvo pietatis jure odisse patrem, cui debeo quod creatus sum, matrem longo decem mensium

* Tractare ab antiquis Patribus usurpabatur, pro sacram scripturam ad populum exponere.

fastidio pii fœtus onera portantem, cui in absolutione plus periculi, in dilatione plus tædii est. Quid dulcissimi merentur filii, ut a paterno excludantur amore; cum sit impium mori nolle pro liberis? Quid uxor carissima quædam vitæ cohæres, et consortium commune naturæ? Quid fratres iisdem concreti visceribus, atque formati eodem naturæ hospitio in hunc usum lucis emissi? Oderim ergo pignora caritatis? Ita Evangelii lenitate rigorem præduræ Legis inflectis, ut quorum Lex condemnat injurias, eorum tu Evangelio tuo condemnes gratiam?

17. Video istiusmodi adsertioni me respondere non posse: sed tu, Domine, responde; nec enim indiges ut excuseris, qui non eguisti ut diceres. Respondebit igitur: Egone condemno pietatem, qui odi iniquitatem? Ego parentes præcipio non amandos, qui inimicos suadeo diligendos? Sed non legisti: *Tempus amandi, et tempus odio habendi, et tempus belli, et tempus pacis?* De quo hoc dicit Ecclesiastes? Nonne de eo quod ratione temporis fiat; ut aliquos pie et amare et odisse possimus: et quos dilexeris, odisse; et quos oderis, amare conveniat? Non ergo parentum infudi odia pectoribus filiorum: nec conjugum suasi fastidia mentibus maritorum. Naturam interroga quid exegerim, quæ utique auctoris arbitrium genitali singularum necessitudinum testatur affectu. Amare patribus filios lex naturæ est: maritis conjuges, lex divina est, quæ conjugii caritatem in naturam vertit; ut fiat una caro et unus spiritus. Diligere fratribus fratres naturæ prærogativa est, quæ eodem domicilio diu fotos adsuefacit ad gratiam caritatis.

18. Non ergo necessitudinum intestina bella mandavit, sed illecebram suspectam habuit. An non jure suspectam; cum serpens ille callidus et astutus ad construendas nequitiæ suæ artes, quo incorruptæ ac rudis naturæ dote fundatum primogeniti Adam labefactaret affectum, femineis magis illecebris quam suis commisit venenis? Itaque femina virum, quem serpens tentare non ausus est, cibo oris et vi amoris inflexum, molli quadam et conciliatricula uxoriæ sedulitatis affectione traduxit. Et adhuc Eva liberos non habebat, quorum gratia, ut dulcis ad amorem, ita facilis ad lapsum, plurimos a martyrii consummatione sæpe revocavit? Denique sæpe cognovimus, quoniam quem formidolosa carnificum pompa non terruit, nec divisi lateris sulcus infregit, nec ardentes laminæ a triumphalis fortitudinis rigore deducere potuerunt, eum inter sacra jam præmia constitutum uxor teneræ sobolis oblatione miserabilis unius lacrymæ miseratione decepit. Samson captus est per uxorem, numquid tu fortior? Salomon captus est in uxore, numquid tu sapientior? Ille igitur cujus sapientia totis celebratur sæculis, factus est insipiens; quia nimium amavit uxorem.

19. Quid de fratribus dicam? Experta est in liberis et Prophetæ domus detestabiliora oscula, quam odia esse fraterna. Itaque parricidium pater quidem flevit, sed magis est indignatus incestum. Denique licet parricidam, percussorem tamen incesti revocabat.

20. *Tempus* igitur *amandi, tempus odio habendi*, hoc est, tempus martyrii, quando ea quæ divina sunt, omni caritati necessitudinum præferenda sunt. *Tempus belli*, quo etiam bellum pro Christi nomine perfidis pignoribus inferamus. *Tempus pacis;* quia *in pace locus ejus*. Denique ipse in Evangelio evidenter exposuit qua ratione nostros debeamus odisse, dicens: *Qui diligit patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus*. Non dixit indignos esse, qui parentes suos diligunt: sed eos indignos ait, qui plus parentes quam Christum diligunt. Si enim ideo deferimus parentibus amorem, quia nostræ generationis auctores sunt: quanto magis Christum amare debemus qui ipsorum est auctor parentum? Isti dederunt quod non potestatis est, sed ministerii sui: Christus donat salutem, qui parentum beneficia conservat.

21. Pulcre autem dixit: *Iniquos odio habui, legem autem tuam dilexi;* quia si legem amamus, odisse debemus adversarios legis, qui operibus suis præcepta

legis impugnant. Græcus melius eos et proprie nuncupavit dicens, παρανομοις: παρανομος exlex vocatur; quia extra legem est. Hos ergo odit, qui in lege Christi est; quia legis mandata non servant. Non solum enim qui legem nescit, sed etiam ille qui non agit secundum legem, exsors legis est; quia *Non auditores legis... sed factores legis justificabuntur*. Redarguit me ipse David si aliter intelligam. Quomodo iniquos homines oderat, qui parricidam filium commendabat præliatoribus, ne eum aliquis occideret? Qui Saul regis mortem etiam vindicavit in eum, qui a se nuntiavit occisum?

22. Ergo non iniquos homines, sed iniquos sermones oderat. Denique *Iniquos*, dixit, *odio habui*, non addidit, viros. Deinde cum dicat Jesus in Evangelio: *Diligite inimicos vestros;* dicat Apostolus: *Benedicite eos qui persequuntur vos, et nolite maledicere*: quomodo excusaretur iste vir sub evangelica vivens disciplina, si iniquos homines odisset? Nisi intelligas quod iniquitatem odio habuit, non eos qui etsi operarentur iniquitatem, possent tamen evangelica prædicatione converti. Aut certe nisi ita accipiamus: quia sicut ille qui non honorat patrem, iniquus est, idem tamen secundum illud exosus patrem quod scriptum est: *Qui non odit patrem, aut matrem.... aut fratres, aut sorores, aut animam suam, non potest meus esse discipulus*, etiam laudabilis habetur: sic et iste iniquos odio habuit. Eodem modo et eos oderat, quo patrem prævaricantem, aut animam suam: præferens videlicet vitæ hujus suavitati gratiam Christi.

23. Sequitur: *Adjutor, et susceptor meus es tu: et in verbum tuum spero.* Adjutor per Legem, susceptor per Evangelium. Quos Lege adjuvit, in carne suscepit; quia scriptum est: *Hic peccata nostra portat; et ideo in verbum ejus spero.* Græcus tamen επηλπισα habet, quod est *supersperavi*: quod de eo dicitur qui semper addit ad sperandum; et cum speraverit aliquid, iterum sperat, et spe proficit, extendens se semper ad superiora, et ea quæ præteriit obliviscens.

24. Pulcre autem ait: *In verbum tuum speravi*, hoc est, non in prophetas speravi, non in Legem: sed *in verbum tuum speravi*, hoc est, in adventum tuum; ut venias et suscipias peccatores, delicta condones, ovem lassam tuis in cruce humeris bonus pastor imponas. Si quis sperat in Christum, separare se debet a consortio perfidorum.

25. Ideoque dicit: *Discedite a me maligni, et scrutabor mandata Dei mei.* Cujus versiculi testimonio significatur quia ubi malignitas est, ibi custodia mandatorum cœlestium esse non possit; *In malevolam* enim *animam non intrat sapientia.* Et alibi, *Quærent me mali, et non invenient.* Simplicem mentem, purum ac defæcatum animum diligit Christus, nec potest immaculatæ virtuti ullum cum maculosis contubernium esse flagitiis. Odit, refugit, adspernatur contagia, qui dicit: *Discite a me quia mitis sum.* Malignos repellit, laborantes vocat. Dicit illis Jesus: *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem;* istis ait: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis*, non utique malignitate mentis, sed infirmitate carnis onerati: onerati, inquam, alieni hæreditate peccati. Laborantibus subvenio: fraudulentis prodesse non debeo, ne pluribus noceant. Hos pœna compescat: illos emendet gratia. MALITIA enim fons peccati est: culpa infirmitatis est lapsus. Illi debeo subvenire, qui laborat: illum etiam odisse qui decipit. Malas igitur operationes repellit. Nam nisi ita accipias, videtur dicere: Discedite a me, quia mundus sum, quia purus sum. Hoc pharisæus dicebat, sed reprehensus a Christo est. Non ergo Propheta dicit: Mundus sum, sed, *Cor mundum crea in me Deus.*

26. Ideoque relegato consortio malignorum, quasi qui ante permixtus illis suscipi non posset a Domino, dicit: *Suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam: et non confundas me ab exspectatione mea.* Si vivit qui in sinu est patriarchæ Abrahæ, ut ille Lazarus pauper; quanto magis vivit qui suscipitur a Christo? Quomodo enim potest non in æternum vivere, quem sempiterna vita

suscepit, quem totum sibi Christus adsumsit, qui totus Verbi est, cujus vita abscondita est in Christo Jesu? Sed et qui in sinu Abrahæ sedet, susceptus a Christo est. Intolerandæ autem præsumtionis videretur dicere Deo : *Suscipe me;* nisi promissum ejus adjungeret, hoc est : Ut hoc auderemus, ipse fecisti, tuo te chirographo convenimus, qui nostrum chirographum sustulisti. Nos fecimus chirographum mortis, tu scripsisti chirographum vitæ.

27. Ergo non confundas ab exspectatione sua servulum tuum, quia in te spero; spes enim non confundit. Et si tribulamur, patientiam subministras, ut ferre possimus; ut quia te exspecto, non opprimar infirmitatibus, non succumbam tentationibus, non affligar procellis, in quibus est probanda patientia, ut probatio consequatur, quæ spem confirmat et roborat, quæ non confundit; hoc est : Frangimur frequenter laboribus, fatigamur : si spes desit, confundimur, et tota mente turbamur. Sed esto, sint aliqui duri ad labores, firmi ad injurias perferendas : si spem auferas, non potest perpetua esse patientia. Ipsa patientia non probatur, si fides desit, cujus radix spes est. Quæ enim potest probatio esse, nisi pro Christi nomine vel incommoda, vel pericula universa sustineas? Ideo spes est sola quæ nostrum non confundit affectum. Ubi est spes, apostolicum illud, *Foris pugnæ, intus timores,* nocere non possunt.

28. Alia interpretatio habet : *Non erubescere facias.* Non erubescet qui sperat in Christum. Ideo qui bene sperat, dicit : *In te confido, non erubescam.* Et bene ait, *Confido*; robur enim spei nostræ, et quædam sperantis auctoritas confidentia est. Spera igitur semper, et nemo te ab exspectatione confundit. Exspectatio nostra, vita æterna est. Exspectatio nostra, regnum Dei, Angelorum consortium, benedictiones sunt spiritales. Spera quotidie. Finem ista res non habet, nescit inducias. Spera etiam positus in adversis. Si quis dicat tibi aliqua forte necessitudinum amissione percusso : Quid tibi prodest justitia tua; tu tamen spera, non deficiat fides tua. Si quis dicat tibi : Quid tibi quotidiana profuere jejunia; quid castitas corporis, pudor mentis? Ecce sicut injustus et impius vulneratus es. Non deficiat fides tua. Nam etiamsi infirmus es, fidelis tamen sollicitus est pro te Christus. Dicit ad discipulos suos : *Date illis vos manducare;* ne deficiant in via. Habes apostolicum cibum *, manduca illum, et non deficies. Illum ante manduca; ut postea venias ad cibum Christi, ad cibum corporis Dominici, ad epulas Sacramenti, ad illud poculum quo fidelium inebriatur affectus; ut lætitiam induat de remissione peccatorum, curas sæculi hujus, metum mortis, sollicitudinesque deponat. Hac ergo ebrietate corpus non titubat, sed resurgit : animus non confunditur, sed consecratur.

29. Sequitur : *Adjuva me, inquit, et salvus ero : et meditabor justificationes tuas semper.* Qui sperat, præsumit juvari : ubi autem adjumentum Dei, ibi certum salutis auxilium. Supra dixit : *Adjutor et susceptor meus es tu :* hic iterum juvari petit, quasi dicat : Sine cessatione me adjuva. Non mihi satis est quod poposci, iterum peto ut salvus fiam. Hic non magna, non vera est salus : tunc salvus ero, cum fuero in paradiso, cum vivere cœpero inter electos tuos Angelos, cum laqueos terræ hujus evasero.

30. Sed ne forte adjuti in necessitatibus, postea in prosperis positi negligamus, docet nos immemores beneficiorum cœlestium nequaquam esse debere, sed meditari justificationes Domini; ut et cum boni operis aliquid fecerimus,

* *Apostolicum cibum* vocat Ambrosius lectiones sacræ Scripturæ quas Eucharistiæ sumtioni præmittendas monet. Ex his porro quæ subdit verbis : *infirmus es.... metum mortis sollicitudinesque deponat... corpus non titubat, sed resurgit;* non inviti adducimur, ut sanctum Doctorem de Eucharistia tamquam viatico loquutum fuisse suspicemur. Nec male forsitan in suspicionis confirmationem adduci potest is, qui ab eo laudatur Evangelii locus, quem alios etiam Patrum de viatico interpretatos constat. Sic enim Hieron. in Matth. cap. 15. *Non vult Jesus dimittere jejunos, ne deficiant in via. Periclitatur ergo, qui sine cœlesti pane ad optatam mansionem pervenire festinat,* etc.

semper tamen ei nostra peccata fateamur; hæc enim est justificatio Domini. Denique pharisæi non justificaverunt Deum, qui baptizari baptismo pœnitentiæ noluerunt. Ergo ille justificat, quem suorum pœnitet delictorum. Quem enim pœnitet, confitetur, ut est illud : *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis.* Ideoque Publicanus magis justificatus exivit e templo: quia Pharisæus se justificabat, suas justitias prædicando : Publicanus autem justificabat Deum, iniquitates proprias confitendo. Ergo qui meditatur justificationes Domini, semper humiliatur. Non hodie humiliatur, et cras exaltatur : sed semper humilis corde et mitis affectu est. Plus est autem semper, quam die ac nocte, vel tota die; hoc enim supra tempus est. Ergo vel inter Angelos annumeratus dicas oportet justificationes Dei semper, et illam quam adeptus es gloriam, non tuis meritis arroges, sed divinæ miserationi semper adscribas; ne tibi dicatur : *Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Omnis enim creatura quæcumque bona habet, accepit a Christo, qui totius est auctor creaturæ.

31. *Sprevisti*, inquit, *omnes qui discedunt a justificationibus tuis; quia iniqua cogitatio eorum.* Omnis superbus immundus est in conspectu Domini; quia non potest per superbiam suam mundare peccata, qui arroganti spiritu coacervat errorem. Ideoque spernitur atque despicitur; quia despectui habet divina mandata. Bene autem cœlestis servatur prærogativa clementiæ; quia nullum repellit, sed quicumque noluerint peccata propria confiteri, ipsi discedunt a Domino Deo nostro. Denique ille discessit, qui peregre profectus, omne quod acceperat a patre, fidei et gratiæ patrimonium dissipavit. Et quia eum discessisse pœnituit, postea est regressus ad patrem, quem reliquerat cum peccatum proprium nollet confiteri. Non ergo intervallo locorum Deus relinquitur, sed pravitate morum, et deformitate gestorum. Discedit a Domino, qui se elongat ab eo, quemadmodum audita præsentia Dei, Adam latere cupiebat. Sed discedens a Domino salutem habere non poterat; quoniam scriptum est : *Ecce qui elongant se abs te, peribunt.* Unusquisque igitur suis studiis sese aut jungit aut separat. Denique quam plerosque nec locorum intervalla secernant, vel finitima et vicina connectant, indicio est quia sunt plerique in corpore siti, qui peregrinantur a corpore, et adsunt Deo; ut ille qui dicenti Deo : *Quem mittam?* respondit : *Ecce ego, mitte me.* Audet et Paulus adesse Deo, quia nihil in se præter carnis materiam videbat esse corporeum. Exivit et Cain a facie Dei, postquam commisso parricidio, gerendam peccatorum suorum pœnitentiam non putavit.

32. Recte autem ait : *Ad nihilum deduxisti prævaricatores.* Non peccatores dixit, sed prævaricatores. Nam quæ nobis spes foret, quando omnes sub peccato sumus? Etiam illud pulcre : *Omnes ad nihilum deduxisti prævaricatores.* Sive ille dives sit, nihil illi divitiæ suæ prosunt : sive honoratus, nihil dignitas : sive potens, nihil potentia. Sed aliud est prævaricatorem esse discedentem a justificationibus Dei : aliud prævaricatorem esse terræ. Illud gravius, hoc levius.

33. Ideoque subjecta ne te turbent, vide; nam subjecit his : *Prævaricatores æstimavi omnes peccatores terræ : propterea dilexi testimonia tua semper.* Recte prævaricator dicitur, qui discedit a Domino. Denique græce a discedendo apostata nominatur. Unde et ille : *Vinum et mulieres faciunt*, inquit, *apostatare.* Cavenda ergo incentiva et lenocinia delictorum; ne in scelus vergant. Prævaricator autem latine et transgressor vocatur; eo quod a lege Domini transeat ad errorem, et transgrediatur mandata cœlestia, cui dictum est ut adhæreat Domino Deo suo. Adhæreto igitur individuo semper affectu; ne te ab eo vis ulla possit evellere. Si quid rarum, si quid intermissum adversarius viderit, statim se immittit in pectus et cor tuum; ut te laqueo teneat suæ fraudis, et hostilis vinculo potestatis innexus, a devotione retraharis. Sed non solus

ille prævaricator est, qui [illegible] Ecclesiæ, [illegible] transgreditur [illegible] [illegible] quæcumque Legis [illegible] non servat. [illegible] ergo peccator, prævaricator. Unde illud: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] delictorum; et [illegible] ergo [illegible] culparum.

34. Quid sibi vult quod ait: *Peccatores terræ*? Sunt ergo et cœli peccatores, sicut ille qui ait: *Pater, peccavi in cœlum et coram te*. Sunt qui dicunt quia is qui cœlestia non servat mandata, prævaricator est cœli. Sed sive hoc, sive quia minuit gratiam quam accepit e cœlo, quam Spiritus sanctus infudit: sive quia civis cœli factus, non debes in terram redire de cœlo. In cœlum ergo peccas, si cœli incola cœlum relinquas. Diversitas igitur est eorum. Alii peccatores cœli, alii peccatores terræ sunt.

35. *In matutinis*, inquit, *interficiebam omnes peccatores terræ*. Quomodo unus omnes interficere poterat peccatores terræ? Sed si consideres justum, cui nox præcessit, dies appropinquavit; potes videre quomodo exoriente tibi sole justitiæ, de luce vigilans interficias fomenta omnia delictorum. Utinam mihi adspiret hæc gratia; ut gladio spiritali, qui est verbum Dei, ab Ecclesia Domini incentiva universa possim abolere vitiorum, et terrena auferre delicta, quibus in foveam quamdam lubrici præcipitamur erroris; ut de civitate Dei expellatur iniquitatis operator. Civitas Dei Ecclesia est: Ecclesia corpus est Christi. Peccat in cœlum, qui cœlestis civitatis jura contaminat, et immaculati corporis violat sanctitatem suorum colluvione vitiorum.

36. Et vide ne forte sint qui cœli et terræ peccatores sint. Nam utique Adam cum in paradiso esset, cœlestis erat: post lapsum autem terrenus est factus, et de paradiso expulsus est et ejectus. Unde et Apostolus ait: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis*. Abjiciatur ergo a nobis imago te[illegible] [illegible]atur imago cœlestis, non [illegible]on ceris, non coloribus adumbrata, sed moribus, in qua Christus se agnoscat.

37. *Confige clavis a timore tuo carnes meas; a judiciis enim tuis timui*. Qui diligit Domini testimonia, configit clavis carnes suas, sciens quia vetus homo suus cum Christo confixus cruci luxuriam destruat carnis; ne cupiditates ejus indomito fervore lasciviant, ne radix avaritiæ serpentibus se fundat radicibus. Confige ergo clavis, et destrue fomenta peccati: moriatur in carne tua omnis illecebra delictorum: libertatem vagandi cupiditas voluptatum cruci affixa non habeat. Est quidam clavus spiritalis, qui patibulo crucis Dominicæ affigat has carnes. Et fortasse sint carnes quædam animæ, sicut corpus est animæ. Carnes animæ sunt carnales cogitationes. Crucifigat has carnes timor Domini et judiciorum ejus, et servituti redigat. Quod si carnes istæ rejiciunt clavos divini timoris, haud dubie dicitur: *Non permanebit spiritus meus in his hominibus: quoniam carnes sunt*. Nisi igitur affigantur cruci hæ carnes, et configantur clavis a timore Dei nostri, non permanebit in his spiritus Dei.

38. Sicut sunt aculei timoris, quibus compungimur: ita sunt clavi timoris, quibus configimur. Qui compungitur, excitatur: qui configitur, mortificatur; ut peccato deficiat, Deo vivat. Ut sciamus autem clavos spiritales esse, etiam stimuli spiritales sunt, de quibus scriptum est: *Durum tibi est adversus stimulum calcitrare*. Hoc stimulo Paulus stimulatus surrexit e terra, et se levavit, ut conversaretur in cœlo. Confixus est clavis apostolus Thomas, ut diceret: *Nisi videro in manibus ejus fixuras clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum*. Clavi erant bonæ cupiditatis: clavi erant et si non perfectæ fidei, tamen fidei incrementa quærentis.

39. His configitur clavis, qui Christo commoritur, ut cum Christo resurgat. His configitur clavis, qui mortificationem Domini Jesu in corpore suo portat. His clavis configitur, qui meretur audire, dicente Jesu, *Pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum; quia valida est ut mors*

caritas, durus sicut inferi zelus. Infige ergo pectori tuo et cordi tuo hoc signaculum crucifixi, infige et brachio tuo; ut opera tua peccato mortua sint. Nihil in his criminis reviviscat, nihil erroris resurgat. Fortasse hanc imaginem clavi non solum timoris, sed etiam caritatis affigunt; quia valida est ut mors caritas, durus sicut inferi zelus. Non te ergo offendat duritia clavorum; quia est duritia caritatis: nec validus clavorum rigor; quia valida est etiam caritas sicut mors. Caritas enim culpam et omnia peccata mortificat: caritas sicut mortis ictus interimit. Denique morimur flagitiis atque peccato, dum Domini mandata diligimus. Caritas est Deus, caritas Dei verbum est, quod est validum, et acutius omni gladio acutissimo, usque ad divisionem quidem animæ, ac spiritus, artusque, et intima penetrans medullarum. Est durus ergo zelus caritatis, qui non cedat inferis; cum pro Dei zelo unusquisque nec suis parcat. His clavis caritatis configatur anima nostra et caro nostra, ut et ipsa dicat: *Quia vulnerata caritate ego sum.* Habet ergo clavum suum caritas: habet gladium suum, quo anima vulneratur. Felix qui hoc gladio meruerit vulnerari. Hæc sunt vulnera quæ osculis præferuntur: *Utiliora vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.*

40. His nos vulneribus offeramus, quibus quicumque mortuus fuerit, mortem gustare non poterit. Talis enim eorum mors, qui Dominum sequebantur, de quibus dictum est *: *Sunt aliqui de istis adstantibus qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.* Merito Petrus non timebat hanc mortem; non timebat enim qui dicebat, quia etsi oporteret eum pro Christo mori, non eum relinqueret aut negaret. Tollamus ergo crucem Domini, quæ configat carnes nostras, peccatum destruat. Est timor qui configit carnes: *Nisi quis tulerit crucem suam, et secutus me fuerit, non est me dignus.* Ille enim dignus qui habet Christi timorem; ut crucifigat carnale peccatum. Hunc timorem sequitur caritas, quæ consepulta cum Christo non divellatur a Christo, moriatur in Christo, adtumuletur Christo, resurgat cum Christo.

* Petrus scilicet, Jacobus et Johannes, qui Christi Transfigurationi interfuere.

SERMO DECIMUS-SEXTUS.

ע. Ain.

1. INCIPIT littera decima-sexta *Ain*, cujus interpretatio est, *Oculus*, sive *fons*. Oculus utitur videndi munere: sed sæpe videmus ea quæ complacent, et sæpe quæ displicent: nec in eo oculi est vel culpa vel probitas pro eorum qualitate quæ viderit; oculi est enim officium nuntiare quod viderit. Est sane vel offensa vel gratia, si aut delectetur suavibus, aut offendatur adversis. Ideo frequenter oculus suppliciorum dicitur, oculus tentationis, oculus hædi: oculus vitulæ, oculus generationis, aut fons generationis.

2. Legimus in Evangelio quia baptizabat Johannes in Ennon. Ennon oculum suppliciorum interpretati sunt. Itaque nemo venit ad baptismum, nisi qui desiderat sibi propria peccata dimitti, quorum supplicia corde provido perhorrescat. Itaque licet oculus suppliciorum dicatur; prævidentis est tamen supplicia, non sustinentis: licet baptismum pœnitentiæ habeat aliquam de suppliciorum susceptione tolerantiam. Oculi est ut intuendi officio fungatur: tuum est cavere quod videris.

3. Denique et oculus tentationis dicitur; quia per oculum sæpe tentamur. Oculus meretricis laqueus amatoris. Sed oculus nihil delinquit; ideoque Salvatoris sententia plena justitiæ est, dicentis: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam adulteravit eam in corde suo.* Non dixit: Qui viderit mulierem, sed *ad concupiscendum* viderit. Oculum absolvit, mentem ligavit. Nec dixit: Adulteravit eam in oculo, sed *in corde*. In oculo visus est, in corde peccatum.

4. Oculus hædi qui ad sinistram est; quod ea quæ dextra sunt, peccator videre non possit. Sanctus autem dicit:

Providebam Dominum in conspectu meo semper; quoniam a dextris est mihi, ne commovear. Et Petro sancto apostolo, cum tota nocte nihil cepisset, ut legimus in Evangelio, a Salvatore dictum est : *Mitte in dexteram partem navigii retia.* Itaque fretus imperatis cœlestibus, misit retia, et plurimum piscium congregavit. In sinistra nox erat : in dextera divini sermonis claritudo fulgebat diurna.

5. Est et oculus vitulæ : quod æque ad peccatores refertur; quia sicut jugi loro vitulæ adtrahunt iniquitates, non dirumpentes neque abscindentes proprium, sed longo trahentes fune peccatum. Indomita enim vitula sero mansuescit, et trahit lora, non suscipit; quia impatiens est tenendi : et quo diutius traxerit, eo amplius impeditur.

6. Oculus quoque generationis, aut fons generationis dicitur; quia ex oculorum conspectu aut bona, aut adversa generantur. Vidisti mulieris pulcritudinem, laudasti artificis opus, venustatem naturæ : generatio fidei, devotionis est partus. Contentus fuisti formæ decore non census ambitione, sumsisti in uxorem, genuit filios liberalioris gratiæ : oculus tibi fuit generatio prosperorum. Contemplatus es sacram puellam, pressit oculos tuos augustæ reverentia castitatis : prædicasti Dominum Jesum, qui senilem dedisset in adolescentula ætate gravitatem, immaculatamque vitam inter infirmas tam lubricæ hujus carnis illecebras humanis infudisset affectibus : fons bonorum est. Vidisti possessiones pupillorum, non ad invadendum, sed ad tuendum : et paternis ingemuisti visceribus, si quid advertisti de minoris commodis esse neglectum : repulisti eum qui fines ejus volebat invadere : judicasti pupillo : oculus tuus fons tibi fuit et origo justitiæ. Judicasti viduæ (sicut enim mala drachma, non drachma : sic malum judicium, non utique judicium); judicasti ergo sicut justus et bonus judex : vidisti usurpatorem improbum, qui maritali auxilio destitutam, suam prædam putaret : iniquitatem non passus es : tulisti indefensæ opem, quo adjuta præsidio, inoffensa opera castitatis exercuit, nec auxilium quærere maritale compulsa est; dicit tibi Dominus : *Venite disputemus.* Quia judicasti viduam, oculus tuus fons gratiæ tibi factus est. Vidisti nudum corpus inopis jacere defuncti, non præteristi, ut ille qui exponitur in Evangelio, sacerdos atque levita : sed continuo miseratus, sepulturæ solatiis tradidisti : generavit tibi oculus mysterium redemtionis.

7. Contra, si adspiciens agrum pupilli vineis consitum, lætum segetibus, nemoribus umbrosis, aut fluviis decurrentibus, aut fontibus scaturientibus, aut riparum herbosis amœnum thoris, et avaritiæ facibus accensus transtulisti patrum limites, atque in possessionem indefensam improbus irruisti : oculus tuus tibi mortis perpetuæ acerba generavit. Vicinæ viduæ jura temerasti : coegisti eam quæ aut dolorem suum, aut pudorem secretis clausa parietibus fovere deberet, prosilire in publicum, inverecundius quam injustius litigare : oculus tuus partus iniquitatis est factus. Vidisti inopem superbo oculo, et insatiabili corde : despexisti precem pauperis : et quem misereri debueras, cum fastidio præteristi : oculus tuus fons tibi fuit et origo peccati.

8. Ideoque oculi tui non lupi oculi sint, et insidiantis ad prædam, sed sicut Sponsæ dicitur : *Oculi tui stagna in Esebon, in portis filiæ multorum : nares tuæ sicut turris Libani.* Stagna in Esebon quid est, nisi in cogitationibus rationabilibus abundantia, quæ est in portis Ecclesiæ, cui merito defertur multitudo doctrinæ? Filia enim multorum, plurimarum doctrinarum posteritas effecta est, cujus nares odor est sacrificiorum floribus omnibus præstans. Quid enim Christi odore sublimius, qui abolebat thuris fragrantiam? Oculus ergo iste provideat quæ futura sunt : et si adversa imminere præviderit, fletu lacrymisque emollire ac mitigare non desinat.

9. Ideo Hieremias in captivitate gentis Judææ positus, futuram prævidens perpetuæ captivitatis ærumnam, quam

perfidiæ pretio Judæorum populus habebat exsolvere, dicebat in Threnis sub hac eadem littera : *In hoc ego fleo, oculi mei caligaverunt a fletu ; quia elongavit a me qui me consolabatur.* Non igitur abductum se esse de terris suis dolebat, sed a Christo populum relinquendum, consolationemque futuræ vitæ cernebat amissam. Hæc est vere dolenda captivitas, quæ æternæ spei libertate privata videbatur. Alio quoque loco sub hac eadem littera repetivit in Threnis, dicens : *Dominus quæ cogitavit, consummavit verbum suum quod mandavit a diebus antiquis. Destruxit, et non pepercit, et lætificavit super te inimicum, et exaltavit cornu tribulantis te.* Nonne evidenter futurum judicium Christi annuntiatur, sicut in psalmo quoque præsenti declarari certum est. Oculus ergo prævideat quæ ventura sunt, et ea aut profusione lacrymarum, aut erroris correctione detorqueat. Denique Hieremias flebat; quia malam causam impiæ plebis susceperat, quæ perfidiæ pertinacia proprium negabat auctorem.

10. David autem prophetico spiritu judicium prævidens Christi, in quo nemo innocens periclitabitur, nemo sceleratus eludet, bona fretus conscientia dicit : *Feci judicium et justitiam : ne tradas me nocentibus me.* Non quasi gloriosus ac insolens se ipse laudat, cum utique peritus legis, alterius magis quam proprio ore unumquemque laudandum esse non ignoraret. Non, inquam, prædicatarum jactantia est hic ulla virtutum, sed vitæ innocentis adsertio jure præsumta; ne dignus æstimaretur qui propter gravia peccata a Domino relinqueretur, et nocentium potestati traderetur. Defensio est igitur, non arrogantia, quando non excellentia aliqua honoris adsumitur, sed formidabilis ærumna propulsatur. Denique Petrus hoc genere defensionis utitur dicens : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te : quid ergo erit nobis?* In quo si dicti arrogantis decolor aliquis nævus fuisset, non tantum gratiæ de Domini Salvatoris sententia retulisset; ut non solum minime subdendus ipse judicio, sed etiam judicaturus de aliorum meritis ipse nuntiaretur. Neque enim in judicio, si quis innocentiæ suæ tuendæ gratia, quid fecisset aperiret, ad jactantiam potius quam ad defensionem causæ dictum æstimaretur. Aliud est dignum se præmio dicere, aliud indignum injuria.

11. Et tamen ille ipse Philosophiæ summus, ut aiunt, magister, cum accusaretur, interrogatus qua tandem pœna se dignum putaret, respondisse fertur, ut in Prytaneo publico quotidie convivio susciperetur *. Ille honorem usurpavit, hic præcavit ærumnam : ille gloriam arrogavit, hic humilitatem servavit. Nam quæ major esse humilitas potest, quam ut conscius sibi judicii et justitiæ reservatæ, tradi potestati diaboli vereretur? Hominem se esse cognovit, impar sibi bellum adversum spiritalia nequitiæ in cœlestibus : raptum novit Enoch esse, ne malitia mutaret cor ejus : Noe inebriatum, Lot incestatum, sacerdotem primum ipsum Aaron cum Maria sorore tentatum, lepræ maculis adspersam Mariam primum, post, absolutam : Moysen pene internecatum, nisi circumcisione filii, et ejusmodi sanguinis fusione Sephora mulier ejus omne ab eo periculum depulisset. His igitur commonitus exemplis nequaquam se fortitudini suæ credit : sed cauta humilitas divinum sibi precando adsciscit auxilium, potens ne tradatur nocentibus.

12. Scit enim auctorem esse principem mundi omnium delictorum. Ipse individuos proximorum irarum stimulis excitatos scindit affectus : ipse flammam accendit libidinis : ipse adolet avaritiæ cupiditates; ut quo plus rapuerimus, amplius requiramus : ipse suggerit et ministrat fomenta luxuriæ : ipse odia exasperat, et immodicæ studium ambitionis inflammat. Quod vitium blan-

* Erat Prytaneus locus Athenis, ubi sumtu publico de Republica benemeriti, ac publicorum certaminum victores alebantur. Hoc autem responsum apud Platonem in apologia Socratis ita legere est : Ει οὖν δεῖ με κατα το δικαιον της ἀξιας τιμᾶσθαι, τουτου τιμῶμαι, της ἐν Πρυτανειῳ σιτησεως : Si ergo oportet me pro justo digna mercede honorari, hanc meritum me judico, in Prytaneo alimoniam.

dum in exordio, sævum in processu, nec fraternæ germanitatis potuit contemplatione revocari. Dum dolet sibi gratiæ cœlestis ambitor fratrem esse prælatum, de sacrificio processit ad parricidium. Auctorem igitur incontinentiæ diabolum esse Apostolus docet: *Ne tentet vos propter incontinentiam vestram.* Incentorem quoque avaritiæ ipsum esse legimus, dicente Paulo: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli.* Et alibi: *Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est idololatria.* In his enim diaboli voluntatem facimus, et exsequimur potestatem, qui per carnis istius desideria incentivum suæ fraudis operatur.

13. Quemcumque ergo in vitiorum suorum possessione repererit, tamquam obnoxium suo juri vindicat. Adulterium quis facit, luxuriam exercet, aliena diripit; portio diaboli est: pudicus autem, et continens, et misericors, Christi portio est. Christi ergo servum sibi non potest vindicare, nisi forte illapsum in vitia deprehenderit: nec tunc quidem vindicat, sed tamquam suum sibi tradi postulat. Ideo ergo dicit David: *Feci judicium et justitiam*, non ut arroget, sed excuset; ne quasi peccator deseratur a Christo. Exemplo sit nobis apostolica lectio quam ob rem unusquisque tradatur. Illum enim qui uxorem patris habuit, quia sic operatus est, tradidi satanæ, dicit Apostolus: non ergo esset traditus, nisi opera fecisset diaboli. Unde non immerito recusat Propheta nocentibus tradi, qui allegat non diaboli opera se fecisse, sed Christi; Christus enim dicit: *Judicate pupillo, et justificate viduam.* Hoc est ergo: *Feci judicium et justitiam*, in judicio non contemsi pauperem, non oppressi viduam, personam divitis non recepi, in omnibus operibus justitiam reservavi.

14. Judicii finis justitia est. In altero veritatis custodia, in altero fructus est æquitatis: utraque tamen non privata virtus, sed publica. Nam immaculatum corpus a virili permixtione servare, et palmam castimoniæ limoso in corpore usque ad Angelorum conversationem custodia integritatis evehere, utilitas privata, laus publica est: Frugi esse ac modestum, et sobriæ parcitatis tenere mensuram probatur a pluribus, sed sibi soli proficit. Fortitudo in prœliis eminet, in otio friget: cujus opus in tempore necessarium, in voto adversum; malunt enim homines non pugnare, quam vincere. Sola justitia est quæ omnibus temporibus, aliis potius nota quam sibi, quotidiano usu, et fructu publico, suo damno alienas custodit utilitates: quæ nihil habeat utilitatis, et plurimum laudis. Hanc igitur Propheta prætendit ad sui meriti commendationem, dicens: *Feci judicium et justitiam: ne tradas me nocentibus me.* Ubi justitia, ibi misericordia. Misericordia a peccato liberat. Quomodo ergo peccatoribus tradori? Simile illud in Canticis: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Exui tunicam peccatoris, velamenque terreni: cur quasi peccator atque terrenus adjudicor? Lavi pedes meos, ne qua delicti sors posset adhærere vestigio: cur das in me delinquentibus potestatem?

15. Sequitur: *Suscipe servum tuum in bono: non calumnientur me superbi.* Quasi judicii et justitiæ conscius, auctoritate prophetica progreditur; ut servum Domini se dicere non reformidet: servus enim Domini nihil debet alienis. Pretiosa hæc est servitus, quæ virtutum constat expensis. Cur autem timet nocentibus tradi, aperit evidenter; quia calumniatores sunt, qui oderint veritatem: impugnent innocentiam, quia superbi sunt. Qualis enim adversum servulos Dei potest superbus esse, qui adversus Deum se exaltat, et dicit: *In cœlum adscendam: super sidera cœli ponam sedem meam: sedebo in monte excelso, super montes altos qui sunt ab Aquilone: adscendam super nubes, et ero similis Altissimo?* Quid igitur mirum, si gravare homines possit, qui pervicaci spiritu nec Deo cedit? Quomodo mensuram veritatis, et fidem in hominem reservabit, qui sacrilego, impudenti-

que mendacio omnipotenti se Domino adæquandum esse promittit? Quomodo calumniatur singulis, qui totam irritavit terram, concussit reges, posuit universum orbem desertum, et civitates destruxit: eos qui in abductione erant, non solvit?

16. Caveamus ergo ne muros animæ nostræ destruat, ne propugnacula nostræ mentis diruat, ne super sidera thronum suum ponat. Ponit super sidera, quando electum decipit, quando justum circumvenit, cujus opera lucent sicut stellæ in cœlo. Nonne et Judas proditor inter cæteros audiebat: *Vos estis lux hujus mundi?* Nonne diabolus lumen ejus extinxit? Quinetiam quos non potuerit circumvenire, calumniatur, invidens regni cœlestis gloriam; ut quos illecebris suis a Christo non potuit separare, eos calumniis suis debiti honoris fructu fraudare conetur. Fugiamus ergo malos calumniatores, qui peccatum operantur in nobis, et ipsi nobis calumnias infestissima accusatione componunt, id quod ipsi fecerint arguentes. Ecce manus Domini parata est, quæ te fugientem ab adversariis tueatur ac protegat. Pharao te in patribus tenebat superbus, immitis: fugisti ab eo, suscepit te manus Domini, et de periculis liberavit. Non dimisisset te Pharao, nisi tu ad Dominum confugisses. Dicebat Pharao: *Dominum nescio, et Israel non dimitto.* Vides quam superbus? Merito ergo susceptus in bono est, qui malum fugit. Non patitur ergo Deus in malo nos esse: suscipit in bono; nec patitur suos calumniis subjacere.

17. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum, et in eloquium justitiæ tuæ.* Qui sint isti oculi considera, qui in Christum deficiunt, dum ejus præstolantur adventum: animæ videlicet oculi non corporis, tota fidei intentione defixi; in eo enim quem diligimus, totis oculis occupamur, nec quidquam aliud videre delectat. Non potest hoc dicere nisi qui mundanis sollicitudinibus et sæcularibus voluptatibus intentionem omnem suæ mentis avertit. Nam quomodo hoc dicit, qui theatralibus ludibriis occupatur? Sed ille hoc dicit, qui supra dixit: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.* Qui autem sunt oculi qui deficiunt in eloquium Dei, nisi oculi interioris hominis, obtutusque animæ, qui tenduntur ut videant Dei verbum, et nimia intentione et exspectatione deficiunt in salutare Dei, defectum sui patientes, ut adsumant quod verbi est?

18. Et quia eloquium Dei plerosque movere potest, ideo addidit: *Eloquium justitiæ;* ut movere non debeat. Movere autem poterat, quia scriptum est: *Major serviet minori.* Nam nisi ad mysterium accipias, naturæ injuria est. Et, *Dedi vobis præcepta non bona.* Ergo Deus mala dat præcepta. Et, *Ego Dominus creans mala.* Sed et de præceptis sic solvitur; quia infirmis non dare debuit perfecta præcepta, quæ sustinere non possent. Quando audiret Judæus: *Dimitte omnia tua.... et sequere me?* Quando audiret Judæus: *Qui non tulerit crucem suam, et sequutus me fuerit, non est me dignus?* Sed hæc perfectiora Evangelio reservata sunt. Et mala non creavit Deus, sed hæc quæ videntur nobis austera, verbera, mors, et hujusmodi alia quæ propter emendationem præscripta sunt noxiorum; justis enim non est lex posita, sed injustis. NAM SI noxii nihil timerent, innocentes semper timerent.

19. Qui sunt igitur isti oculi qui deficiunt in salutare Dei? Diximus oculum suppliciorum esse, qui prævidens futura supplicia peccatorum, gerendam annuntiet pœnitentiam. Demonstravit hunc oculum Baptista Johannes dicens: *Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* Ad baptismum enim Johannis veniebat, qui habebat oculum suppliciorum: ad Christi autem baptismum venit, qui videt gratiam. Hic enim oculus est quem Dominicæ passionis umbra tuetur et protegit. Aliud ergo Ennon, aliud Ain. In Ennon baptizatur conscius gravium delictorum: qui autem purum oculum habet, gratiam suscipit spiritalem. Et imperfectæ fortasse animæ oculus suppliciorum est: perfectæ autem oculus gratiarum est purior atque sincerior, qui significatur hac littera, ad quam justi

forma dirigitur; quia imperfecta peccati tantummodo judicium declinare desiderat, perfecta vero meritum regni cœlestis adquirere. Præsumimus tamen quod utrumque oculum una anima habeat, et oculum suppliciorum, et oculum gratiæ : lævum oculum suppliciorum, dexterum gratiæ; quia non a primo homines possunt esse perfecti, sed per processum virtutis adscendunt. Ante igitur unaquæque anima quasi ad baptismum Johannis venit; ut præmittat pœnitentiam delictorum : et in processu paulatim ubi peccata sua defleverit, spiritali abluta baptismate, Christi accipit sacramentum. Unde videtur et in Canticis canticorum Ecclesia prædicari, cui dicitur : *Cor nostrum cepisti, soror mea Sponsa, cor nostrum cepisti uno ab oculis tuis*; ut iste oculus gratiæ sit, qui Christi sibi pleniorem adquisiverit caritatem.

20. Plerique tamen hoc loco accipiunt duos oculos Ecclesiæ : unum qui mystica videat, alterum qui moralia; eo quod sancta Ecclesia non solum moralium teneat disciplinam, sed etiam cœlestis doceat secreta mysterii. Unde dictum est de ea : *Oculi tui sicut columbæ, extra taciturnitatem tuam*, quod et spiritaliter videat, et noverit tempus tacendi esse, et tempus loquendi; ut in tempore sermonem suum proferat, ne importunitate loquendi peccatum possit incurrere.

21. Habet ergo oculos columbæ ad similitudinem Christi; quia et de ipso lectum est : *Oculi tui sicut columbæ super abundantiam aquarum lotæ in lacte, sedentis super plenitudinem*. Baptizat in lacte Dominus, id est, in sinceritate. Et isti sunt qui vere baptizantur in lacte, qui sine dolo credunt, et puram fidem deferunt; ut immaculatam induant gratiam. Ideo candida Sponsa adscendit ad Christum; quia in lacte baptizata est. Ideo mirantur eam Virtutes et Potestates, dicentes : *Quæ est hæc quæ adscendit dealbata?* Ante paululum dicebat, *Nigra sum* : nunc dealbata cernitur, et adscendit ad cœlum, et innixa Dei Verbo, alta jam penetrat. Nec immerito illic aquarum abundantia ubi Christus; ut mens humana repleri [illegible] Has sitit aquas cervus, quas cum [illegible]rit, sitire non possit. Has aquas [illegible] Propheta, cum dixit : *Sitivit in te [illegible] mea*. Sedet ergo Christus super [illegible]dantiam aquarum, et super [illegible]nem. Et ideo qui baptizatur in [illegible] dicit : *Et nos omnes de plenitudine [illegible] accepimus*. Unde et oculus suppli[illegible] non alienus est ab Ecclesia; quia [illegible] baptizabat Johannes in Ennon, [illegible]zabat juxta Salim, ubi erat aqua[illegible] abundantia, duodecim fontes, et [illegible]tuaginta Palmarum arbores.

22. Hos fontes habet Ecclesia, [illegible] est, in veteri Testamento duode[illegible] patriarchas, et in novo duodecim [illegible]stolos. Ideoque dictum est : *In Ec[illegible] benedicamus Dominum Deum de fo[illegible] Israel*. His fontibus ante perfu[illegible] quicumque Christi mysteria sacro[illegible] consequitur; isti enim fontes ex [illegible] fonte manantes, toto orbe fluxe[illegible] Ubi isti fontes, ibi adscensio [illegible]rum. Denique Salim interpretati[illegible] *Ipsum adscendentem*. Ille enim [illegible] adscendit, qui propria peccata [illegible]nit. Hoc igitur verbo purificatoriæ [illegible]tificationis usus exprimitur, unde [illegible] bene in Canticis Christus dicit ad [illegible]siam : *Dentes tui sicut grex tonsar[illegible] quæ adscenderunt a lavacro, quæ [illegible] gemellos creant, et infœcunda non [illegible]cis*. Quod specie tenus de capris dic[illegible] mystice autem de Ecclesiæ grege.

23. Nec vilia tibi videantur ista [illegible]malia. Denique audi quæ de his sancti[illegible] loquitur Spiritus : *Capillamentum [illegible] ut grex caprarum, quæ revelatæ sunt [illegible] monte Galaad. Dentes tui ut grex tonsa[illegible]rum, quæ adscenderunt de lavacro*. Vide[illegible] quod in altis grex iste pascitur, [illegible] in monte. Itaque ubi aliis præcipitia, ibi capris nullum periculum : ubi aliis periculum, ibi gregis hujus alimentum, ibi cibus dulcior, ibi fructus electior. Spectantur a pastoribus suis dumosa de rupe pendentes : ibi luporum incursus esse non possunt, ibi fœcundæ arbores fructum integrum subministrant. Cernere licet uberi lacte distentas super teneram sobolem materna pietate sollicitas. Ideo elegit eas Spiritus sanctus

scœtum venerabilis Ecclesiæ com- st.

Et ut mystice audias: capillamen- Verbi est altitudo et eminentia um justarum animarum; quoniam s sapientis in capite ejus. In alti- s enim cogitationis humanæ cer- est esse sapientiam. Et quemadmo- dentur capræ, ut superflua de- : ita etiam tonsarum animarum , hoc est, multarum animarum s habet sancta Ecclesia, in quo nihil possis insensibile * reperire, superfluum; quoniam fides sapien- cit, spiritalis autem gratia ab omni orum labe mundavit.

Merito igitur revelatæ sunt animæ um, et revelatæ a monte Galaad, t, a transmigratione testimonii; d a Synagoga ad Ecclesiam testi- m cœleste migravit. In hoc itaque nascitur thymiama, resina, et odores, quos negotiatores illi Is- æ, ut habes in primo libro Testa- veteris, deferebant. Hos odores Ecclesia, quos mercatores ex bus congregati, fide et devotione runt. Itaque sicut capræ bonis re- cibis, et solis calore vernantes, la- in flumine, et exsultantes mundæ unt de flumine: ita animæ justo- descendunt ab spiritali lavacro.

Istæ sunt vere quæ geminos creant bus non est infœcunditas aliqua um, sterilitas ulla meritorum. geminos creant; quia congeminant s suos. Unde habes in Proverbiis tum: *Et tu scribe hæc tibi triplici- in consilio, et in cognitione.* Tripli- præmisit scriptionem, et duo sub- , consilium, et cognitionem: sed lio gemina est: una incorporalium, corporalium.

. Diximus de fœcunditate: dica- de dentibus. Nam et navigantes que, et properantes itinere terre- bi viderint speciosum aliquem lo- , delectationis gratia demorantur, t oculos, animumque allevant; ora ulla commeandi putatur, sed : ita et nobis pulcherrimos dentes justarum animarum considerare cordi est. Docuit enim Scriptura pulcherrimos dentes esse justorum, dicens secundum litteram quidem de patriarcha Juda, spiritaliter autem de Christo: *Hilares oculi ejus a vino, et dentes sicut lac.* In quo non utique carnis humanæ officia, sed divinæ gratiæ munera prædicavit. Docet igitur exemplum, dentes non esse prætereundos, ubi de oculis dixerimus.

28. Qui sunt igitur justarum dentes animarum, nisi qui informem ac durum accipientes cibum, vel frigidum plerumque, vel supra modum calentem nunc comminuunt, nunc fovent, nunc temperant, prout qualitas fuerit alimentorum? Dura comminuunt, ne asperitas litteræ in veteri Testamento, et sæcularis intellectus rigor, nisi fuerit spiritali dente resolutus, vitalia ipsa interclusis ciborum salutarium meatibus, et gulam quamdam animæ incuriosa edacitate suffocet. Par est igitur ut dividas primum, si solida tibi videtur esca quæ sumitur, et distinguas eam, atque emollitam sine noxa aliqua, animæ in omnia ejus membra naturali divisione transfundas; ut vitalem succum omne ejus corpus epuletur. Nihil cadaverosum, nihil mortuum ore tuo sumas, ne dicatur: *Sepulcrum patens est guttur eorum:* sed vivum haurias verbum; ut in tuæ mentis visceribus possit operari.

29. Hi dentes super lac candidiores, quia dentes justorum sunt. Denique cum omnes in Moyse baptizati in nube et in mari patres nostri fuerint, non otiose tamen scriptum est, quia *Omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt et omnes eumdem potum spiritalem biberunt:* ut istis sanctorum dentibus major quidam fulgor accederet, quos post transitum maris Rubri, myrrhæ fontis amaritudine per ligni gratiam temperata, cognoscimus esse mundatos, deinde duodecim fontium potu, postremo petræ spiritalem undam vomentis irriguo; petra enim erat Christus. Ideo et manna manducaverunt; ut toties abluti manducarent panem, ut scriptum est, Angelorum. Nunc quoque in Evangelii

* *Insensibile*, id est, a sensu sapientis alie- , ut tota series orationis declarat.

mundus oculus, quem peccatorum gravium trabes nulla depresserit: quem purgamentorum levium festuca nulla turbaverit. Iste oculus in verbum justitiæ defecit. *Qui enim Christo adhæret, unus est spiritus.* Et Balaam petebat, ut anima sua deficeret in animis justorum, id est, ut proprii oblivisceretur erroris: quod suum erat, deponeret: quod justitiæ et æquitatis, adsumeret. Sed progrediamur ad cætera.

31. Sequitur: *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justitias tuas doce me.* Præstruxit viam, et commendationis suæ incrementa præsumsit. Supra poposcit ne nocentibus traderetur: iterum petit ut susciperetur in bono; ne calumniarentur ei superbi, hoc est: Non declino judicium, sed calumniam perfidorum; illi enim judicare nesciunt, calumniari sciunt. Ad te confugio, qui nosti repræsentare judicium". Et bene non vult calumniatoribus tradi; multa enim Job passus est justus, postquam traditus est nocenti. Sed difficile fuit illud et grande certamen, quod nisi Job nimia patientia haud facile quisquam superare potuisset; tamen ille non totus est traditus, sed meliore exceptus est portione. Qui dicit: *Non tradas me*, quæ majora sunt comprehendit. Plus autem in anima, quam in carne sumus; justis enim dicitur: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.* Tradi ergo animam suam recusat, qui corpore sicut aranea tabescebat.

quam justitiam impi
Alia veniam largitur:
pertit. Quæ spes hon
apud eum, quem occ
quem latere peccata n
que sciens ejus potent
nem non timeret, ait:
Non potest hoc justus n
sine peccato: non pote
leges in potestate habe
linquat; Deo tamen sul
plus ipse debet, cui
est.

33. Hoc ergo dicit: *I*
secundum misericordian
quid boni feci, plura
vus. Non uno facto se
quia nemo servum h
aut oves pascentem, di
recumbe; sed dicit illi: P
et præcinge te, et minist
quid gratiam habet ser
imperatum est ei? Ergo
mus quod nobis impe
statim nos exaltare deb
humiliare; quia non s
fecimus, implevimus
obsequia. Quis tanta r
vitæ salutisque servat
ficia digno possit æqua
potest solvere quod a
sciens omnia, miserico
tius quam audientiam
quit, *non justificabitur*
omnis homo vivens.

34. Quintus versicul

quærit servitutis stipendia, remunerationem sperat*. Servus Domini non potest idem esse servus peccati : et ideo intellectum sibi dari poscit, ut sciat cavere peccatum. Habebat quidem intellectum, sed non ut redundare sibi crederet : uberiorem requirit.

35. Est autem et intellectus naturæ, ut est intellectus non bonus. Ideo et Salomon ait : *Intellectus autem bonus dat gratiam.* Nam si omnis intellectus bonus esset, non opus fuisset additamento. Jure gratiam Domini sui quærit, aliter enim scire non potest secreta Domini, nisi intellectus spiritalis munus acceperit. Habes hoc in Hieremia : *Notum mihi fac, Domine, et scibo;* quia nisi Deus notum fecerit hominibus mysterium suum, scire non possumus.

36. Sequitur versiculus sextus : *Tempus faciendi, Domine : dissipaverunt legem tuam iniqui.* Bene ait tempus faciendi esse; *Est* enim *tempus tacendi, et tempus loquendi.* Sed loquendi tempus advenit : ac per hoc Dominici adventus tempus jam esse memorat; ut quia Legis facta est prævaricatio, veniat finis Legis, et consummatio ejus, et plenitudo Domimus Jesus, qui donet hominibus universa delicta : et abolito chirographo debitorum, absolvat omnes et liberet peccatores. *Tempus est faciendi,* ut si ingravescente ægritudine alicujus incommodi, curras ad medicum, ut citius veniat; ne postea subvenire non possit. Medicus enim tunc amplius desideratur, cum gravis incubuerit ægritudo languenti. Ergo cum videat in Spiritu sanctus Propheta prævaricationes populi, luxuriam, delicias, dolos, fraudes, avaritiam, temulentiam, quasi pro nobis interveniat, currit ad Christum, quem solum tantis sciebat subvenire posse peccatis : urget ut veniat, nec patitur fieri moras. *Tempus,* inquit, *faciendi, Domine,* hoc est, ut pro nobis crucem adscendas, mortem subeas. Totus in periculum ultimum mundus urgetur : veni ut tollas peccatum mundi. Veniat vita morientibus : veniat resurrectio jam sepultis. Factum tuum subveniat; quoniam nec tua præcepta prodesse potuerunt. In Lege præceptum est, in Evangelio ministerium.

37. Cæcus omnis populus proprium non videbat auctorem. Claudus erat mundus, et titubante vestigio fidei fluctuabat. Non erat malagma imponere, neque oleum, neque alligaturam. Omne patrimonium suum in medicos erogaverat mulier illa Evangelica, speciem habens congregationis humanæ, quæ coibat ex gentibus : nec fluentem sanguinem, et inveteratæ passionis lethale profluvium poterant sæculi hujus medici restringere. Principis populi posteritas interierat, et omnis occiderat ejus hæreditas. Videns hæc Propheta, dicit ad Christum : *Tempus faciendi, Domine :* non jubendi, inquit, sed *faciendi;* quia non legatus neque nuntius, sed Dominus salvaturus erat populum suum. Et ille quidem tempus sciebat, et non differebat : sed nos nesciebamus quo melius tempore subveniret.

38. Aut fortasse vult a nobis admoneri, vult rogari : immo si rogatus fuerit, ante tempus venit. Venit ad ficulneam : et ante horam venit, ut dicit ad matrem. Illa rogabat pro nobis, illa festinabat, dicens : *Vinum non habent, fili.* Respondit Jesus : *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Et mater quæ sciebat ejus affectum, dicit ministris : *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Jesus quoque qui horam suam venisse negaverat, fecit quod ante differebat; nam omnia Deus suo tempore fecit. Quidquid facit, non est extra tempus : sed totum opportunum est, quod fecerit : et mihi tempore suo advenit; omne enim tempus opportunum saluti, nihil præproperum pro salute periclitantium : sed volebat exspectare adhuc Synagogæ correctionem. Ideo ante tempus ad ficulneam venit, hoc est, cito Judæis venit, opportune gentibus : cito venit perituris, commode credituris.

39. Sequitur versus septimus : *Propter hoc dilexi mandata tua super aurum, et topazion.* Lex annuntiatrix Christi est : præcepta ergo Legis spem futurorum

* Etenim servus præter diaria, peculium et alia stipendia servitutis, ad manumissionem quoque adspirat.

bonorum deferunt; mandatum est enim Domini : *Attende tibi, ne derelinquas levitem per omne tempus quo vixeris super terram.* Quis est iste levites? Intelligis si consideres quis sit ille qui venit ministrare, qui sacerdos est in æternum. Aliud mandatum ait : *Custodi mensem novorum, et facies pascha Domino Deo tuo.* Et infra : *In loco quem elegerit Dominus Deus tuus invocari nomen suum, ibi occides pascha vespere ad occasum solis in tempore quo existi de Ægypto.* Ergo mandata Dei habent futuræ redemtionis indicia, resurrectionis insignia; ideo super aurum et topazion memorat sibi esse dilecta. Quid enim salute gratius, resurrectione pretiosius?

40. Vel quia quæ stulta sunt mundi, Christus elegit; ut quoniam per sapientiam mundus non cognovit Deum, per stultitiam prædicationis salutem adferret credentibus; ideoque ait : Super sapientiam operationis cœlestis, et mundanæ constitutionis, et super ornamenta solis et lunæ, stellarumque pretiosa monilia, dilexi obaudientiam Dominicæ passionis. Plus enim redimendo mihi contulit, quam creando; tunc enim sine sensu natus sum, nunc cum voluntate servatus. Sed non quicumque dicit : *Dilexi mandata tua super aurum, et topazion.* Non dicit avarus, qui auro incubat, divitiis inhiat, ornamenta desiderat : sed ille dicit, qui potest dicere : *Argentum et aurum non habeo;* quoniam non requiro, quoniam nihil mihi aurum prodest : præceptum autem et mandatum cœleste me redemit.

41. Diximus continentiam sensus, nunc de topazio lapide exprimamus historiam. De quo invenimus scriptum in historia Xenocratis*, qui scripsit quasi lithosnomon, nasci eum vel inveniri circa Thebaidis civitatem Alabastrum, vel Topazion, ut aliqui putant; unde et nominatus est ab eo in quo gigneretur loco. Sunt autem qui putaverint insulam nuncupari Topazion ad quam appulsos Troglodytas, orta subito commotione maritima, eo quod navium usum non haberent, regredi nequivisse. Deinde plurimo immorantes tempore, in insula invenisse lapidem, et delectatos colore ejus repetiisse domum, et Arabis negotiatoribus advenientibus vendidisse : ab illis emisse Philonem, et ad matrem Ptolomæi secundi, cui nomen erat Berenice, ab ipso esse perlatum : illam autem quamvis regalibus ornamentis abundaret, supra modum tamen colore ejus stupefactam, elaborasse ut diutius species tam pretiosi lapidis non lateret : ideoque studio ejus quæsitum lapidem, in usus frequentiores venisse.

42. Diximus quomodo innotuerit topazion lapis, nunc expressius de ejus qualitate dicamus. Duorum colorum est in hoc lapide κρᾶσις, hoc est, quædam temperata permixtio. Πρασοειδὴς* et chrysopa similis chrysopraso**, secundum utrumque velut quasdam extendens colorum figuras, et plenius quidem a peritis fertur extendere. Est autem parichrus, et satis purus : et chrysochrus, et pinguis, resplendenti similis, maxime cum solis splendore percutitur. Est etiam pulcherrimus et mirabilis super omnes chrysoprasos magnitudine, et ut dixi, visu pinguior. Natura hujusmodi, ut si polire et levigare eum velis, asperetur magis, et usu minuitur. Est autem quodam genitali opere naturæ euglyphus, hoc est, bene insignitus, atque mirabilis : et ut summo studio dignus haberetur, difficile invenitur : et repertus, raro tamen in usu hominum est, quasi is quem dives regina mirata sit.

---

* Hanc putamus historiam Xenocrati medico, qui circa Plinii tempora floruit, adtribuendam. Quod autem de Troglodytis subditur, id etiam ex Plinii citato loco petitum est : ubi tamen non *Philo*, sed Philemo eumdem lapidem memoratur. Porro *Troglodytas* ex eodem Plinio discimus Æthiopiæ populos fuisse admodum barbaros, qui in specubus non longe a Rubro mari habitarent.

* Πρασοειδὴς, *de couleur de porreau.*

** *Chrysopa*, aurei coloris. — *Chrysoprasus*, coloris aurei cum porrino mixti. Alii pro chrysopraso ferunt *chrysopasto*, gallice *broché en or*, et forte melius, quod nempe chrysopa, piscis lapidisque pretiosi genus (*dorade, topaze*), videtur quodammodo squammis aureis scintillare. — Infra, *parichrus*, id est *parii coloris*, sive albus, a marmoribus Pari insulæ ita dictus.

43. Sed jam sicut Troglodytæ illi quasi pretio suæ remansionis invento, repetierunt domum : ita et nos emolumento moræ hujus recepto redeamus eo unde divertimus. Nec par est nos ornamentis regiis diutius sermonis nostri quædam admovere brachia; cum habeamus in manibus crucem Christi, quam admonet Propheta super aurum et topazion præferendam : quæ ab omni errore culpaque revocat et corrigit. Quis enim justorum non ambiat Christi in morte solatium, in resurrectione consortium? Quis non reflectat gradum, quando audiat sibi superiora omnia peccata donari? Propter hoc enim plerique * a conversionis studio revocari solebant, quod delictorum suorum conscii, nullam spem veniæ præsumerent : et in Ecclesia quanto sanctiora præcepta, tanto sine venia putarent esse peccata.

44. Ideoque ait octavo versiculo : *Propterea ad omnia mandata tua corrigebar : omnem viam injustam odio habui.* Merito corrigebatur, quoniam diligebat; *caritas* enim *operit multitudinem peccatorum.* Vide quanta operiat, quanta corrigat. *Caritas patiens est, benigna est. Caritas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Caritas numquam excidit.* In inferioribus tria perfecta posuit, spem, fidem, caritatem : majorem autem dixit caritatem, et recte : *Caritas enim omnia sperat, omnia credit.* Cum igitur spes et fides in caritate sint, non est dubium quod major caritas sit. Et bene sibi respondit Propheta. Supra enim dixit : *Lex Domini irreprehensibilis, convertens animam.* Si Lex animam convertit; utique qui diligit, Legis dilector est. Deinde in hoc ipso centesimo decimo octavo psalmo primum posuit : *Beati immaculati in via, qui ambulant in Lege Domini.* Si immaculatus est qui in lege Dei ambulat; utique convertitur, qui diligit Dei legem. Ergo si Lex immaculatum facit, recte caritas multitudinem operit peccatorum; quia plenitudo Legis caritas est.

45. *Omnem*, inquit, *viam injustam odio habui.* Si is qui præcepta justitiæ diligit, facit illa quæ diligit; utique is qui odit iniquitatem, non facit quod exosus est. Nec immerito ad omnia præcepta Domini corrigitur, qui omnem viam odit iniquitatis. Nam nisi omnem viam iniquitatis oderis, non potes in omnibus præceptis Dei corrigi. Potest enim fieri ut aliquis se temperet a crudelitatis horrore; lubrico tamen deceptus amore meretricis, et semitas incontinentiæ juvenilis ingressus, impressum semel non queat revocare vestigium. MULTOS enim vitia blandiora decipiunt, et contra avertit a se plurimos tristis et nimium severa crudelitas. Sed juventus ad amorem liberior, ad lapsum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior est. Alius se restringit a luxuria : sed avaritiæ cupiditate raptatur. Plerumque enim peccata hujusmodi sunt, ut si alterum declines, incurras alterum : et naturæ usus adjuvat infirmitatem. Odisti luxuriam quasi frugi, sed frugalitatis studio habendi cupiditas frequenter irrepit. Avaritiæ ipsi rapina est subdita. Et quanto tolerabilius est propria profundere, quam aliena diripere! Sunt qui metuentes aliquid proprio minuere de censu, etiam inopi sumtum negent, et misericordiam detrimentum putent. Sunt qui degenerem vitantes ignobilitatem, flabro sæcularis ambitionis agitentur, et sicut quassatæ arundines huc atque illuc ferantur incerti. Sunt etiam qui dum majorum suorum statum sequuntur, veluti digna conversatione contenti, ne errores quidem patrios existiment declinandos; ut fide mutandam perfidiam non arbitrentur : cum in melius mutare propositum non levitas, sed virtus; neque culpa, sed gratia sit. Alius circensibus ludis, aut theatralibus sollicitatus voluptatibus, aut cæteris vanitatibus occupatus, Ecclesiam non frequentat :

* Hic Novatian obiter perstringuntur, quos de industria impugnat sanctus Præsul in lib. *De pœnitentia*, qua de re illic a nobis dicetur uberius.

alium ruris quieta delectant, eaque causa ad Ecclesiam rarus accessus est. Itaque diverso usu in eumdem indevotionis errorem uterque concurrit. Sed qui omnem viam iniquitatis odit, ad universa corrigitur et emendatur. Et bene posuit, *Viam iniquitatis*; ille enim facilius iniquitatem declinat, qui vias ejus non fuerit ingressus.

SERMO DECIMUS-SEPTIMUS.

D. Phe.

1. Phe littera decima-septima, quæ latine significat, *Erravi*, sive, *Os aperui*. Merito ergo hæc lacrymabilis series psalmi subjecta est huic litteræ: *Respice in me, et miserere mihi... et non dominetur mei omnis iniquitas. Faciem tuam illumina super servum tuum*; ut ei qui erat in umbra mortis, populo cœlestis misericordiæ lumen oriretur, adveniret Christus remissio peccatorum, captivorum redemtio, subsidium laborantium. Sed quia venire tardius desiderantibus videbatur: *Exitus*, inquit, *aquarum deduxerunt oculi mei*.

2. In Hieremiæ quoque Threnis lacrymabilior series sub hac littera est: *Expandit Sion manus suas: non est qui consoletur eam*. Dignam remunerationem recepit; ut quæ expandentem manus audire neglexit, et sub alas ejus succedere, ipsa postea expanderet manus, et consolantem invenire non posset. Nam etsi ante adventum Domini Hieremias captivitatem Judæorum a Babyloniis illatam deflere videatur; tamen prophetico spiritu istam magis captivitatem prævidens, qua eos intelligibilis Babylonius in perpetui erroris vincula subjecit, et domesticæ virtutis extorres de statu paternæ devotionis eliminans, longinquæ affecit peregrinationis exsilio, miserabili dolore deplorat. Nulla enim patria verior quam fides, quæ eos qui longe erant, prope esse fecit, et advenis atque peregrinis civitatis supernæ jura connexuit, sicut scriptum est: *Ergo jam non estis advenæ, atque peregrini: sed estis cives sanctorum et domestici Dei*.

3. Alibi quoque Hieremias dicit sub hac littera: *Aperuerunt in te os suum omnes inimici tui, sibilaverunt, fremuerunt dentibus, et dixerunt: Deglutivimus eam; tamen hæc est dies quam sperabamus, invenimus eam, vidimus eam*. Et hic sicut Judæorum populus os aperuit in Christum, quemadmodum in vigesimo primo psalmo de ejus passione legisti, quod aperuerunt os suum maledicentes: dignæ sortem remunerationis agnoscis; ut ipsi ab inimicis suis talia sustinerent, et fremeret in eos dentibus intelligibilis ille peccator diabolus, sicut leo rugiens, et requirens quem devoraret. Isti igitur non dixerunt: *Benedictus Dominus qui non dedit nos in capturam dentibus eorum*; quia sperandum de Domino non putaverunt. Ergo excidium eorum diabolus quod præsumebat, invenit. Deglutivit eos; quoniam deerat pastor offensus, qui extraheret de ore leonis crura ovis, aut cartilaginem*.

4. Sequi noluerunt, audire noluerunt: ideo decedente pastore, vestigia eorum atque aures suis faucibus occupavit; quia *faciem sanctorum non receperunt, et nobilibus misericordiam non dederunt*, ut tertio Hieremias sub hac littera dicit in Threnis: Qui erant nobiles, nisi qui non secundum obscuram hanc vitam, sed in lumine sanctitatis egerunt. Et omnibus quidem misericordia inopibus jure debetur: sed major quidam, cum ex divitibus atque nobilibus in ultimum statum, atque egestatis necessitatem aliquos ærumna dejicit, miserationis pulsat affectus.

5. Hieremias ergo flebiliter satis dolet, utpote qui perpetuæ aculeo mortis deploraret amissos: David vero moderate, quasi qui obreptionem doleret erroris, remedium non desperaret correctionis; ut constristaretur, non absorberetur.

6. Denique confirmatus sobrietate pœnitentiæ, et spe veniæ provocatus, sic cœpit: *Mirabilia testimonia tua, propterea scrutata est ea anima mea*. Moralis oratio, ut quoniam eum puderet erroris; Deum tamen propriæ miserationis tes-

* Subintelligitur *auris*.

timoniis conveniret. Hoc est dicere : Ego in exordio sermonis loquens mea peccata, non audeo levare oculos meos ad te Deum vivum : sed tu, Domine, me ad sperandam veniam, tantarum indulgentiarum titulis provocasti. *Mirabilia testimonia tua :* cum in Abraham non lapsu incuriæ juvenilis offensus es : dum monuisti ut Chaldæorum errores, patriam, cognationem relinqueret, et evocatum virtutis exercitiis erudisti. Cum Hebræorum populum a paternæ studio nobilitatis aversum, et viles escas Ægypti super divina munera præferentem, non solum solidatis Rubri maris fluctibus liberasti : verum etiam triumphis plurimis evexisti ad gloriam, et uberis terræ possessione donasti ad quietem. Te fotus securitate deseruit : te bellorum acerbitate depressus invocavit; et ut injurias tuas oblivisceréris, emeruit. Te Jesus Nave ducem sibi cœlestis militiæ venisse cognovit. Te populus triumphator ut Madian sibi dominaretur, offenderat : te ut Madian vinceretur, oravit. Tibi in Saul rege non obtemperavit; ut de eo alienigenæ triumpharent : tibi, David præeunte, servivit, ut de alienigenis victoriam reportaret. Ego quippe pastor malignum feci, et confessione peccati veniam reportavi. Pulcherrimus itaque versiculus ad martyrum cohortationem. Denique prophetica anima sic proficit in melius, dum mirabile credit Dei testimonium : et quia credidit, diligenti indagine quæsivit. Profectum quæris, agnosce ex his versiculis qui sequuntur.

7. *Manifestatio sermonum tuorum illuminat me, et intellectum dat parvulis.* In Evangelio, cum mitteret discipulos suos Johannes ad Dominum Jesum, dicebat : *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* Respondit Jesus cæcos videre, claudos ambulare, audire surdos; hoc enim adventus sui testimonium fore, per Esaiam prophetam significaverat. Hæc ergo quæ annuntiavit per prophetas, in Evangelio manifestavit : et quod ipse locutus est per prophetas, in Evangelio ipse complevit. Ipsius ergo sermo erat propheticus sermo, sicut habes scriptum : *Audi cælum, et percipe auribus, terra : quoniam Dominus locutus est.*

8. Intellectus ergo datus est etiam his qui perfectam sapientiam non haberent, dum muti loquuntur, mortui resuscitantur. His enim signis intellectum est ab iis qui rudes erant, et adhuc quasi in cunabulis fidei constituti, ut erat populus nationum, ipsum venisse qui exspectabatur. Illuminat igitur fidei claritate, resurrectionis suæ gloria, et divinorum operum potestate : *Et intellectum dat parvulis.* Quibus utique, nisi de quibus in Evangelio gratias agit Patri, in eo quod ipse operabatur Filius, quod mysteria sua Deus abscondisset a sapientibus, et parvulis revelasset : ostendens citius plebem ex gentibus, vel status inferioris viros, quam scribas et principes Judæorum, et divites hujus sæculi credituros? Ideo, *Divites eguerunt et esurierunt :* pauper autem clamavit, et exauditus est.

9. Sequitur tertius versiculus : *Os meum aperui, et duxi spiritum; quoniam præcepta tua concupiscebam.* Habemus in Evangelio quod Dominus Jesus aperuit os suum, cum benedictiones diceret. Sed ille os aperuit, ut daret aliis spiritum : David aperuit, ut acciperet. Denique Jesus dicit : *Accipite Spiritum sanctum*; Jesus dicit : *Dilata os tuum, et adimplebo illud :* hoc homini dicit; plenitudo enim Christus est. Qui implet omnia, implet os tuum. Scribe ergo quæ dicit in latitudine cordis tui, hoc est, os tuum clamet ad Dominum. Clamat os tuum, et cum tacet : sicut et Moyses cum taceret voce, clamabat spiritu. Ab hominibus non audiebatur, apud Deum personabat; est enim interioris clamor affectus, qui auditur e cœlo. Anna quoque cum oraret, tacita clamabat : labia non movebat, et interiori voce piæ mentis excitabat Jesum. Denique cum effectu rediit, quæ cum silentio precabatur; quia clamabat in ea Spiritus Dei, qui etiam tacentibus nobis clamat : *Abba, pater.*

10. Intellige ergo quid os sit : utrum cor, an interioris hominis habitus. Habet os anima, quæ habet membra. Hoc os aperi non solum Christo : sed etiam

Christi discipulo, qui os suum Christo implendum præbuit; et ideo dicit : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii : cor nostrum dilatatum est.* Ideo imitatores nos sui esse debere admonet, sicut ipse Christi est. Qui sanctior est, Christo aperuit os suum : qui inferior, Apostolo. Prius propheta legitur, et apostolus, et sic Evangelium, in quo verba lucida, sed validiora præcepta. Lex dicit : *Diliges proximum tuum;* et Evangelium dicit tibi : *Diliges inimicum tuum.*

11. David ergo quasi perfectus propheta os suum Christo aperuit; et ideo in parabolis aperuit os suum. Aperuit os, duxit spiritum. Merito ergo ait : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo!* Sponsa Christi os suum Sponso aperuit : percepit omni melle dulciora præcepta. Et ideo testata est, dicens : *Fauces ejus dulcedinis, et totus desiderium.* Delectata igitur tenuit eum, et non dimisit eum. *Et introduxi,* inquit, *eum in domum matris meæ, et in secretum ejus, quæ me concepit.* Fortasse domus est, in qua præfulget moralium disciplina : secretum autem illud est, in quo sunt altiora mysteria. Merito ergo concupiscebat præcepta Domini, in quibus divinæ gratiæ mella redolebant. An non omni melle dulcior peccatorum remissio? Nonne omni flore gratior resurrectio mortuorum?

12. Quartus versiculus : *Respice in me, et miserere mei, secundum judicium diligentium nomen tuum.* Pulcre addidit : *Respice in me, et miserere mei;* quia respicit et iratus, ut respexit super castra Ægyptiorum, et ligatis axibus curruum, omnes eos dejecit in fluctus. Respexit super Sodomam et Gomorrham, quarum utraque peccatorum suorum luitura supplicium, divinæ pretium solvit offensæ. Scriptum est etiam : *Adspicit super terram, et facit eam tremere.* Et contra : *Respexit super munera Abel : super Cain autem munera non respexit.* Quo exasperatus Cain, parricidali crimine cruorem fratris effudit.

13. Quid sit autem respicere Deum, evidentissime illo testimonio declaratur : *Quia respexit super filios pauperum, et non despexit preces eorum;* oculus enim Domini non adspernatur justorum munera. Denique oculos nostros cum in aliquem movemur, avertimus; quasi indignum eum adspectu judicemus, quem oderimus affectu.

14. Sequitur versus quintus : *Gressus meos dirige secundum verbum tuum : et non dominetur mihi omnis iniquitas.* Gressus pro profectibus animæ accipiendos frequentibus Scripturarum testimoniis admonemur. Nam quis tam stolido ingenio est, qui putet David de pedum suorum corporali gressu esse sollicitum, et his divinæ directionis auxilium postulare? Ille vero, ut sanctus, vitæ suæ cursum dirigi gestiebat; sicut et alibi Scriptura testatur, dicens : *A Domino diriguntur gressus viri.* Denique ipsius utamur testimonio, qui ait in superioribus : *Paulo minus effusi sunt gressus mei; quia zelavi in peccatoribus pacem.* Animi itaque sui ostendit claudicasse vestigium, dum pacem peccatorum putat esse mirandam. Videntur quidem habere tranquillitatem, videntur quiete frui : sed non est quies, ubi animus inquietus est : non est tranquillitas mentis, ubi animus exagitatur obnoxiæ stimulis conscientiæ. Quomodo securitas, ubi diversarum pugna est passionum, ubi conflictus gravium cogitationum? Unde Dominus definiens quid sit pacem habere, ait : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis : non sicut mundus dat, ego do vobis,* ostendens pacem quam mundus dat, veræ pacis gratiam non habere. Ideoque non in homine esse pacem volens docere, addidit : *Pacem meam relinquo vobis.* Et iterum : *Pacem meam do vobis.* Denique Propheta dicebat : *Pax, pax, et ubi est pax?* Manifestum est igitur eum de titubatione suæ dixisse sententiæ, in qua animi, non corporis titubaverat gressus.

14. Et Moyses ait : *Transiens videbo hoc visum magnum.* Etenim ut Deum videret, progressione quadam virtutis ad ulteriora processit. Pastor erat ovium, et dux factus est civium. Et ad Sponsam dicitur in Canticis : *Speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis, filia Amina-*

dab : moduli femorum tuorum similes torquibus opere artificis. Non est dubium gressus hic quoque Ecclesiæ, vel animæ profectus significari : *Quam speciosi pedes sunt evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Utique speciosos dicit Evangelicæ prædicationis et disputationis progressus, ut alibi dicitur : *Transgredere flumina :* hoc est, fluentia, et lubrica istius mundi transcurre stabili mentis incessu. Quod de animæ gressu dici in posterioribus hic ipse David evidenter ostendit, adserens quod torrentem iniquitatum sua anima transisset.

15. Sed revertamur ad Sponsæ gressus. Quid sibi vult quod addidit in calceamentis speciosos esse gressus Ecclesiæ? Legimus itaque dictum ad Moysen : *Solve calceamentum pedum tuorum;* quo videtur admonitus, ne corporalibus vinculis teneretur adstrictus. Ergo speciosam significat in Canticis animæ pulcritudinem, quæ carne tamquam calceamento utitur, et in ipso calceamento impedimentum non patitur : sed incessus decore præcellit. Calceat ergo se carnem anima, vel Ecclesia gratiam; ut cursum vitæ hujus et transitum cum decore prætereat. Quod fit, si calceamentum suum non inquinet luto corporali, nec in vitiorum merset voragine : si castiget carnem suam; ne moretur ad cursum, et arvinæ pinguis pondere degravetur. Bonum calceamentum animæ pudicitia est. Bonus gressus est in vestigio castitatis. Sapientia autem amictus est animæ; unde scriptum est : *Honora eam, et amplectetur te.* Utamur ergo corpore tamquam calceamento, ad inferioris opera virtutis ad ministerium, non ad præceptum : ad obsequium, non ad delectationem : ad obedientiam, non ad dissensionem : et in via sapientiæ vestigium collocemus, ne gressus nostros vis torrentis aliqua concludat.

16. Ideo ad Moysen dictum est : *Solve calceamentum.* Dictum est et ad Jesum Nave : ad Christum autem non est dictum, sed magis scriptum est, dicente Baptista : *Post me venit vir.... cujus non sum dignus calceamenta portare;* quia illi bene admonentur, ut solvant calceamentum suum, qui sine peccato esse non poterant. Hic autem non solum calceamentum non solvit, sed etiam calceamenta aliorum absolvit; quia non solum corpus suum peccati immune servavit : sed etiam omnium dedit indulgentiam peccatorum. Ergo Ecclesia ad imitationem Christi speciosa est, et in calceamentis omni abluta delicto.

17. Et fortasse quando sapientiam inter perfectos loquitur, speciosa est in superioribus membris : quando autem etiam inferioris status, aut doctrinæ homines verbum sequuntur, fidei seriem non obliviscuntur, sacerdotis præcepta custodiunt; speciosa est in calceamentis. Plerumque clerus erravit, Sacerdos mutavit sententiam, divites cum sæculi istius terreno rege senserunt, populus fidem propriam reservavit. Unde etiam de Domino Jesu bene possumus dicere, quia et in his quæ corporalia sunt, speciosos gressus Verbum habeat, cum de moralibus disputatur. Et apostoli ideo fortasse nudis mittuntur pedibus; ne obumbraretur eorum disputatio, sed eluceret. Itaque Ecclesia filia Aminadab, hoc est, voluntarii vel beneplaciti, quia voluntarius eam et beneplacitus congregavit, et in calceamentis speciosa est.

18. Meritoque additum est in Canticis : *Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum artificis;* ut posteritatis Ecclesiæ ornamenta canerentur. Per femur enim insigne generationis agnoscimus, juxta illud : *Accingere gladium tuum circum femur, potentissime :* quo significatur quod Filius Dei cum semetipsum exinanisset, Verbi accinctus divinitatem, et generationem calceatus humanam, prodiret ex Virgine, omnibus daturus salutem. Moduli autem dicuntur ornamenta pretiosa quæ suspendi matronarum cervicibus solent. Tantus ergo processus Ecclesiæ significatur, ut ornamentis pretiosissimis comparatus sit, et torquibus triumphantium; hæc enim ornamenta sunt bellatorum. Unde et Symmachus ἐπιτραχήλια dicit, hoc est, quæ sunt circa collum. Sive ergo generatio Christi ex

Virgine, sive Ecclesiæ propagatio, specie quidem tamquam manu artificis torquibus adornatis, vere autem virtutis insignibus spiritalibus cervices fidelium coronavit.

19. Denique tota ista descriptio membrorum Ecclesiæ plena decoris et laudis est. Nam et umbilicus ejus tamquam crater tornatilis prædicatur, mixto non deficiens; eo quod in omni doctrina tornatus, plenitudine cognitionis, et potu non deficiat spiritali : et venter ejus non solum acervo tritici, id est, cibis fortioribus cœlestis mysterii saginetur, verumetiam tamquam liliis quibusdam, moralium suavitate repleatur.

20. Unde et ipsa tamquam benemerita regina Christi sanguine coronatur, sicut scriptum est : *Et ornatus capitis tui sicut purpura.* Sanguis Christi purpura est, qui inficit sanctorum animas, non solum colore resplendens, sed etiam potestate ; quia reges facit, et meliores reges, quibus regnum donet æternum.

21. Meritoque ad tantum Ecclesiæ decorem, cui Christi sanguis irrutilat, Spiritus sanctus exclamat : *Quam pulcra et suavis facta es, caritas, in deliciis tuis!* Pulcra decore virtutis, suavis jucunditate gratiæ, remissione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati : et ipsa jam caritas, quæ diligendo Deum, ipsius et nomen acceperit; quia *Deus caritas est.*

22. Recte ergo David petit gressus suos dirigi secundum verbum Dei; ut fiant et ipsi speciosi, et non dominetur ei iniquitas : quam jure præcavit. Sciebat enim et Abraham gressus suos secundum præcepta Domini dirigentem, et appetito speciosæ uxoris pudore tentatum, sed non confusum : et in unici immolatione filii postulata, patriæ mentis pietate luctatum, sed coronatum : se quoque in furore Saul, incestu Amnon, Abessalon parricidio, iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum, hoc solo evasisse, quod dirigens gressus suos secundum pietatem Domini, a paterno non recessit affectu : intra se gemens crimen incesti, a se relegans odia parricidæ. *Filius meus Abessalon, filius meus*, inquit, *Abessalon, quis dabit mihi mortem pro te;* memor naturæ pietas, offensæ immemor, de quo ante quæsivit : *Puerne vivit?*

23. Et fortasse quærendum sit, qua ratione ante puerum dixit, postea filium nominavit : cur non in utroque, aut puerum dixit, aut filium? Si viveret, puer erat; quia parricidio petebat patrem. Non ergo pietatis nomen accipere debebat, sed infirmitatis. Ideoque vir justus quod religionis fuit, tacuit; quod infirmitatis, adspersit. Ubi vero est mortuus, apud pium patrem personæ crimen defecit, naturæ nomen remansit.

24. Sequitur : *Libera me a calumniis hominum; ut custodiam mandata tua.* Non unum genus est nostræ afflictionis: est et tentatio, est et calumnia : sed tentatio levior, calumnia gravior; siquidem tentatio potest esse calumnia, calumnia in se et tentationem habet. Est et humana tentatio, quam ferre possumus : calumnia autem gravis est. Et ideo Dominus, quæ sunt graviora suscepit, et calumniis appetitus silentium detulit triumphale. Calumnia autem eo gravior est, quia non solum falsa componit : verumetiam quæ pie gesta sunt, decolorat : ut Joseph non solum adulterii oblatione tentatus est, et invitamento herilis illecebræ : verumetiam tentatus calumniis, composito, quod ipse adulterium dominæ suæ inferre voluisset, comprehensusque exuerit vestem; ne fraudis indicium, atque insigne criminis teneretur : cum utique amictum ideo fugiens reliquerit, ut laqueos vim inferentis, et nexus illecebrosæ artis evaderet. Ipse David senserat, quod timebat. Quibus enim Saul regis calumniis laboravit! Perterritis omnibus, allophyli impetum lusit, et singulari certamine summam belli, et totius prælii pondus excepit, virtute sua solus commune crimen refellens, et totius retorquens in hostem plebis opprobrium; et tamen quia juvenculæ dixerunt : *Saul triumphavit in millibus, David in decem millibus*, gloria in invidiam versa, odio cœpit urgeri. Et ut de posterioribus loquamur : Susanna bene sibi

conscia erat; et apud homines sibi adesse non poterat. Duo presbyteri senes falsum testimonium deferebant, numerus sacerdotum atque senectus vocem auferebant puellæ: sola conscientia erat apud Deum libera. Denique hominum damnata judicio, nutu est absoluta divino.

25. Ideo ait Propheta: *Libera me a calumnia hominum; ut custodiam mandata tua*: qui enim opprimitur calumnia, non facile potest custodire mandata divina. Tristitiæ necesse est plerumque aut timori cedat, et affligatur vel metu calumniæ, vel dolore.

26. Sequitur septimus versus: *Vultum tuum illumina super servum tuum: et doce me justitias tuas*. Illuminat Dominus sanctos suos, et lucet in corde justorum. Itaque cum sapientem videris, cognosce quia descendit super eum Dei gloria, illuminavit ejus mentem scientiæ fulgore, cognitionisque divinæ. Illuminavit autem etiam corporaliter faciem Moysi, et transfigurata est gloria vultus ejus, quam videntes Judæi trepidaverunt: et ideo factum est ut Moyses velamen imponeret super faciem suam; ne in eam filii Israel intenderent, et perturbarentur. Simul declarabatur mysterium, quod illud velamen quod in facie Moysi corporaliter ponebatur, in cordibus Judæorum mystice poneretur; eo quod veram Legis claritatem videre non possent. Vultus enim Moysi fulgor est Legis: fulgor autem Legis non in littera, sed in intellectu est spiritali. Itaque quamdiu vixerat Moyses, et alloquebatur Judæorum populum, velamen habebat in facie sua: mortuo autem Moyse, Jesus Nave jam non per velamen, sed facie revelata, et presbyteros alloquebatur et populum, et nemo trepidabat: cum utique et ipsi dixerit Deus, quod cum ipso ita esset futurus, ut fuit cum Moyse, et eum similiter illuminaret, gestorum utique, non vultus gloria: hoc significante Spiritu sancto, quod venturus esset verus Jesus, ad quem si quis converteretur, et eum vellet audire, de corde suo velamen auferret, et revelata facie verum Salvatorem videret.

27. Ergo Deus omnipotens Pater, qui in Moysi facie excæcavit populum Judæorum, non duritia, sed præscientia: nec malitia, sed æquitate atque justitia; ipsi enim sibi velamen posuerunt, qui Legem intelligere noluerunt: *Lex enim spiritalis est*, sicut dixit Hebræus. Is utique secundum illud quod dat unicuique nostrum, in quo non tribuentis, sed non diligentis est culpa; iste, inquam, Dominus illuminavit cor populi nationum in facie Christi Jesu, per ejus adventum: quod evidenter Apostolico declaratur exemplo, sicut scriptum habemus: *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Jesu.*

28. Ideo ergo dicit David ad Dominum Jesum: *Vultum tuum illumina super servum tuum*. Faciem Christi videre cupiebat, ut mens ejus illuminari posset. Et secundum Incarnationem potest accipi. *Multi enim prophetæ et justi videre voluerunt*, ut ipse Dominus declaravit. Quod autem negatum Moysi fuerat, non quærebat, ut corporaliter Dei vultum videret incorporei: si tamen et Moyses, tam sapiens et eruditus hoc potuerit simpliciter magis, quam in mysterio postulare; humanum tamen est desideria supra nos extendere. Nec immerito faciem ejus advenientis ex Virgine quærebat videre; ut illuminaretur in corde, sicut illuminabantur etiam illi qui dicebant: *Nonne cor nostrum ardebat in nobis.... cum aperiret nobis Scripturas?* Quod si quis ad Deum Patrem dictum vult videri, potest accipi vultus Patris, Filius; qui enim videt Filium, videt et Patrem.

29. Illuminat tamen vultus Dei secundum quod oculi ejus super justos habentur. Quod cum spiritaliter sit probandum; tamen quia incidit illuminationis vultus Moysi historia, ne quis non putet corporaliter id fieri potuisse, cognoscat. Etenim usu solis multis etiam pallore confectis totius corporis figura mutatur, et ignis vapore calefactis species vultus rutilantis ostenditur. Oriente die, rubent terræ croceo colore perfusæ, imaginem de beneficio mu-

tuatæ, gemmarum quoque monilia coruscantia transfundunt finitimis, quod ipsa radiaverint; et miraris si Moysis vultus divinæ infectus sit claritate præsentiæ? Miraris si refulgente Dei gratia justi vaporetur ingenium? Non dubitavit Propheta, qui poposcit illuminari prius; ut justitias Domini posset addiscere.

30. Sequitur versus octavus: *Decursus aquarum descenderunt oculi mei; quia non custodivi legem tuam.* Granditer affectum pœnitentiam gerentis expressit, dicens quod aquarum decursus oculi sui descenderint: sive quia per eos tamquam meatus undantium fluentorum, ita exuberantium lacrymarum se quidam ductus effuderit, et fletus irrigui continuum quoddam et juge profluvium: sive quod ipsi descenderint oculi. Habet enim hoc vis summi doloris, ut cum lacrymis oculi quodammodo ipsi videantur descendere; eo quod tanta vis lacrymarum sit, ut putentur oculi in fletus resolvi, et in lacrymas effundi.

31. Oculi ergo ipsi tamquam in decursus descenderunt aquarum, quo verbo impetus deplorantium vehemens expressius declaratur, secundum illud quod in Canticis scriptum est: *Fons hortorum, puteus aquæ vivæ, et impetus descendens a Libano.* Hos impetus Ecclesia deduxit a Libano: hoc impetu diluuntur peccata: hoc impetu puri fontis, et Spiritus sancti adfluit a Libano Sponsa, et a principio fidei transivit sæculum, et pertransivit ad regnum. Aliis fons est, aliis puteus pro captu nostro gratia spiritalis: aliis hortus clausus, fons signatus: aliis hortorum fons, qui in Ecclesiæ dote numeratur: aliis impetus descendens a Libano, et magnus impetus qui numquam deficit. Non enim deficiunt de petra ubera, neque nix a Libano, neque aqua quæ fertur valido vento virginis Hierusalem. Descendit impetus a Libano, quando collectis in unum apostolis et plurimis credentibus, factus est subito de cœlo sonus, tamquam vi magna Spiritus ferretur. et repleti sunt omnes Spiritu sancto diversitates donante linguarum. Bonus impetus, qui lædere nesciat, norit implere.

32. Si quis igitur hunc impetum supervenientis e cœlo gratiæ vult mereri, descendat etiam ipse oculis in decursus aquarum. Qui hunc primum impetum fuderit, illum merebitur. Descendit oculis suis in hos ductus aquarum, quæ lacrymis irrigavit in Evangelio Domini pedes: et ideo fidei suæ pretio emit animæ suæ, et corporis sanitatem jam non sanguinis proflua, sed gratiæ spiritalis.

33. Descendit ergo David propheta; ideo de peccato gratiam retulit. Descendit in aquarum ductus, hoc est, replevit eos, et decurrentium aquarum lacrymis suis fluenta cumulavit: aut inanes et vacuos ductus solis replevit fletibus: aut quod elocutionis moralis quidam sensus ostendit, descendit in aquarum ductus, transivit eos. Et possemus dicere: Transcendit eos, et supergressus est: sed minuitur vis eloquii, quo vis major adfluentiæ descendentis, quam adscendentis exprimitur. Vide, rogo, quid de usu verba habeant, ut impetum suum sermo propheticus non amittat; licet usus ipse scriptorum sensui servire majore decore consueverit. Diverse hoc et sæpe significavit, et propemodum incrementa semper adsumsit. Dixit enim primo: *Lavabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis stratum meum rigabo.* Dixit iterum: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes.* Dixit etiam: *Et potum meum cum fletu miscebam.* Hic addidit dicens: *Decursus aquarum descenderunt oculi mei.*

34. Hoc secutus in Threnis Hieremias, affectum doloris expressit, vim oculi descendentis imitatus; sic enim habes: *Defecerunt in lacrymas oculi mei: conturbatum est cor meum.* Tamquam descendunt oculi, qui deficiunt in lacrymas. Et alibi: *Oculus meus absorptus est.* Sed plus est aquas lacrymis vincere, quam oculos absorberi fletibus. Et alibi idem Hieremias: *Exclamavit cor eorum ad Dominum: muri filiæ Sion deducant torrentes, fluant lacrymas die ac nocte. Noli dare tibi requiem, non sileat pupilla oculi tui.* Oculi igitur qui torrentes deducunt lacrymis suis, ipsi ductus aqua-

rum descendunt, hoc est, cumulantur; ut faciant eos suis augentes fletibus impetu exundare torrentium.

35. Sunt tamen codices qui habeant : διεξόδους ὑδάτων κατεβίβασαν οἱ ὀφθαλμοί μου, hoc est, *Ductus aquarum direxerunt oculi mei.* Sed ego in græco codice meo κατέβησαν legi, hoc est, *descenderunt :* in quo potest fieri, ut in utramlibet partem duarum adjectione aut diminutione litterarum scriptor erraverit.

36. Et habuit quidem multa quæ fleret, vel incestum filiæ, vel interitum filiorum : sed hic non hoc flevisse se dicit, sed quia non custodivit legem Domini. A sancto viro plus culpa, quam ærumna defletur. Flevit itaque quando ei Nathan de Uriæ morte indignationem Domini nuntiavit : et peccatum suum de prævaricatione legis agnovit. Denique filio in ægritudine constituto, neque cibum sumsit, neque regium thronum aut cubile conscendit; sed stratus in terra, jejuna ora lacrymis diluebat, non tam filii mortem, quam peccati sui pœnam in illo levare desiderans. Flevit, quando numerato populo, repente corde perculsus est. Denique *Peccavi,* inquit, *graviter, peccavi stulte.* Flevit igitur primo, quia elatus regia potestate, quærendo numerum plebis, mensuram egressus est conditionis humanæ : deinde quia sui erroris pretio vindicabatur in plebem. Sed a Domino hæc proposita pœna fuerat, non a Rege est postulata. Domini tamen se committendo misericordiæ, electionis causam probavit : simul quia propter eum populus laborabat, ipse se offerendo pro populo, elationis solvit injuriam, pietatis probavit affectum.

SERMO DECIMUS-OCTAVUS.

צ. Sade.

1. SEQUITUR *Sade* littera decima-octava, quæ latina interpretatione dicitur *consolatio.* Post more torrentium lacrymas profluentes, et graves fletus doloris, oportebat consolationem sequi. Nam et qui in doloribus sunt, consolatione indigent : et qui gravibus ærumnis pœnas commissorum luerunt criminum, sperant indulgentiam : et qui fletibus et lacrymis propria delicta laverunt, requiem promerentur.

2. Hæc omnia in scripturis divinis qui quærit, invenit. Nam primum illud ut in dolore positos consolemur, docet illa quæ in libro Hieremiæ flebiliter clamat ad captivos et exsules Judæorum : *Ite, proficiscimini, filii; ego enim derelicta sum deserta. Exui me stolam pacis : indui autem stolam precationis meæ, et clamabo ad Excelsum in diebus meis. Animo æquo estote, filii; clamate ad Dominum; et extrahet vos de manu principum inimicorum. Ego enim speravi in illo æterno salutem vestram.* Credentibus igitur in Dominum, est in Domini misericordia consolatio. Est etiam aliud consolationis genus iis qui graves solverint pœnas, ut habes scriptum in Esaiæ libro : *Consolamini, consolamini populum meum, dicit Dominus : Sacerdotes loquimini in cor Hierusalem, consolamini eam; quoniam repleta est humiliatio ejus, solutum est peccatum ejus; quoniam accepit de manu Domini duplicia peccata sua.* Etiamsi fides deerat, pœna satisfecerat. Relevantur solutione pœnarum, qui absolvuntur commendatione meritorum. Tertium est, cum lacrymis crimen abluitur; ut est illud : *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem; quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.* Quod etiam hoc loco, et plerisque locis in libro psalmorum facile reperitur.

3. Consolatio igitur prima ordine, quoniam non obliviscitur Deus facere misericordiam, neque in æternum projicit, quos putaverit coercendos. Secunda, quod decursis suppliciis, quæ propter peccata nostra toleravimus, ad veniam pertinemus. Unde nonnulli philosophi * disputaverunt obesse improbis absolutionem, prodesse mortem : quod in illa sit incentivum delinquendi, in morte autem finis delicti. Quod assum-

* Hac de re fuse Plato in Gorgia, ubi agens contra Polum inter alia scribit : καὶ μὴν ἀπαλλαγή γε ἐφάνη τούτου τοῦ κακοῦ τὸ δίκην διδόναι.... τὸ δὲ γε μὴ διδόναι, ἐμμονὴ τοῦ κακοῦ. Quod est : mali hujus finis in luendo pœnas esse apparuit; continuatio autem in non luendo pœnas.

tum esse de nostris cui dubium, cum in Proverbiis Salomonis sit : *Qui parcit baculo, odit filium suum : castigat autem Dominus quem diligit?* Et infra : *Flagellum equo, et stimulus asino imperat : virga autem nationi imprudenti*; pœna enim corrigit, et emendat errantem. Si talis est qui emendari non queat, aufertur e medio, ne graviora committat; mortuus enim jam nescit errare. Ideoque Ecclesiastes ait : *Et laudavi ego mortuos magis quam viventes : et optimus supra hos qui nondum natus est, qui non vidit hoc opus mali.* Mortuus præfertur viventi; quia peccare desivit. Mortuo præfertur qui natus non est; quia peccare nescivit.

4. Nunc dicamus etiam de iis, qui pœnas scelerum solverunt suorum. Nonne isti tulerunt culpæ pretium, et jam non integra his pœna debetur? Clamat per Esaiam Dominus : *Consolamini populum meum.... quia recepit de manu Domini duplicia peccata.* Discite unde Plato hæc sumserit. Eruditionis gratia in Ægyptum profectus, ut Moysis gesta, Legis oracula, prophetarum dicta cognosceret; audivit consolationem populi, qui supra peccati modum videbatur fuisse punitus : et hunc locum quadam adopertum dote verborum in Dialogum transtulit, quem scripsit de Virtute. Quem locum tamen Dominus in Evangelio plenius comprehendit, et apertius declaravit, dicens per Abrahæ personam ad illum divitem sæculi hujus : *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala : nunc autem hic consolationem habet, tu vero cruciaris : et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est; ut ii qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.* Sed jam audiamus quid justus in consolando se loquatur.

5. *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum. Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam nimis.* Vere justus vir, qui lacrymis profluens, involutus ærumnis, gravi supplicio delicta persolvens, non tædio vincitur, non metu frangitur, non labore lassatur, non ingratus, aut tristis est. Plerumque enim vulgus hominum sua delicta non reputans, injuste se putat tolerare quæ patitur : at vero vir justus qui se ipsum statim in exordio sermonis accusat, justitiam Domini prædicat, quod meritis suis digna patiatur. Dicendo autem justum Deum, de sua quidem injustitia ante pronunciat : sed de justitia Domini sperat et veniam. Justus enim non semper irascitur; sicut enim ultor culpæ, ita moderator est pœnæ : sicut vindex peccatorum, ita remunerator est virtutum, optimorumque meritorum. Qui vult dare præmium, debet spectare certamen; quia nemo sine certamine coronatur. Sinit ergo nos sæpe tentari, volens juste præmia dare luctanti utique, non dormienti. NON DECET redimitos floribus corona, sed pulverulentos : nec molles deliciis, sed duro labore exercitii ornat victoria.

6. Justus ergo in adversis suis justitiam Dei laudat. Sed non hoc sentit amissis teneris parens liberis, non immaturo nuptæ viduatus consortio, non æger in dolore, non naufragus in periculo, non reus in judicio, non captivus in laqueo. Clamabat tamen Hieremias, cum futuræ annuntians populis captivitatis ærumnam, in luti voraginem turpi necandus illuvie mergeretur : *Justus es, Domine.* Clamabat iterum cum victa plebis miserandis servitiis angeretur : *Justus est Dominus; quia os ejus irritavit.... A foris sine filiis fecit, et ab intus mors.* Clamabant Hebræi cum propter virtutem devotionis, et fidei gratiam fornacis ardentis ambirentur incendiis : *Justus es, Domine, in omnibus quæ fecisti*; et ideo meruerunt ut illæsi ignibus, Domini justitias prædicarent. Daniel quoque propheta secundo in lacum missus leonum, et immanium ferarum sævitia atque horrore circumdatus, recta omnia in conspectu esse Domini imperterrito clamore jactabat. Jonas inclusus utero bestiali, anhelandi spiritus vix habens commeatum : justus injustorum sorte damnatus, clamabat de ventre ceti in mari : *Cum voce laudis et confessionis supplico tibi.* David cum fugeret a facie Abessalon parricidalibus armis et terris pulsus, et regno egre-

..ns; cum pro totius populi se offerret excidio, dicebat : *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.* Grex innocens iste quid fecit? Ego pastor feci malignum, apud justum Deum, pœna de culpæ auctore sumatur. Ipse pater fidei Abraham, cum ad immolandum unicus a sene filius posceretur, paternæ pietatis affectum divinæ confessione justitiæ temperabat, dicens : *Justus es, Domine;* non enim poscis alienum, sed tuum reposcis : ipsum tibi restituo, quem dedisti. Hunc imitatus Job, extinctis liberis, patrimonioque nudatus amisso, amictum sui corporis scindens ait : *Nudus natus sum, nudus,* inquit, *et moriar. Dominus dedit, Dominus abstulit... Sit nomen Domini benedictum.*

7. Omnes ergo justum Dominum prædicemus : et qui moribunda sepulcro sua membra componit, et qui damno feritur, aut funere filiorum, dicat : *Justus es, Domine.* Quid enim nostrum amittimus? Clamat Apostolus : *Quid habes quod non accepisti?* Quod habemus ergo, accepimus : quod igitur amittimus, reddimus, non amittimus. Justus Dominus in periculis, justus in damnis, justus in ultionibus est, non solum quia unusquisque juste culpæ suæ pretium luit; verumetiam quia dum unus punitur, plurimi corriguntur. Ananias in Actibus apostolorum fraudati pretii quod de agri sui venditione perceperat, crimen admisit : qui potuerat nihil offerre, et crimen evadere. Verum ne quis impune circumscribendos apostolos arbitraretur, aut misericordiæ suæ munus fraude contaminaret perfidiæ, morti addictus æternæ, universos ad fidei studium justo terrore composuit. Pharao cum populo suo fluctibus mersus, mundanæ conversationis exemplum est; ne quis Dei populum persequatur. Denique potuit eum Deus voluntati suæ facere obedientem : sed ejus pœna omnes voluit emendari. Ideoque dicit ad eum Dominus : *Quia ad hoc ipsum te suscitavi; ut ostendam in te virtutem meam : et annuntietur nomen meum in universa terra.* Non utique Dominus suæ laudis, sed nostræ correctionis incrementa quærebat.

8. Omnes ergo sapientes dicunt : *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum;* neque enim tradimur adversariis sine judicio ipsius, neque sine ipsius judicio in tribulationes venimus. Hæc justorum est consolatio : hoc est Domini judicium. Denique et supra habes : *Memor fui judiciorum tuorum, quæ a sæculo sunt, et me consolatus sum.* Advertis ergo quia judicia Domini consolationes sunt.

9. *Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam nimis.* Utrum nimis mandasti, an nimiam veritatem? Sed et nimia veritas plena laudis, et nimium mandare providentiæ atque cautelæ est. Etenim infirmos noverat; ideo sæpius admonebat, ut non oblivliscerentur.

10. Sequitur versus tertius : *Exquisivit* me zelus domus tuæ; quoniam obliti sunt verborum tuorum inimici mei.* Est zelus ad vitam, et est zelus ad mortem. Ad vitam zelus est divina præcepta servare, et amore Domini ejus custodire mandata, ut fecit Phinees, de quo legimus in Numeris, dicente Domino ad Moysen : *Phinees filius Eleazar filii Aaron sacerdotis sedavit furorem meum a filiis Israel, in eo quod æmulatus est zelum meum in illis : et non consummavi filios Israel in zelo meo, sicut dixi. Ecce ego do ei testamentum pacis, et erit illi et semini ejus post eum testamentum sacerdotii æternum, propter quod æmulatus est Deum suum, et non exoravit pro filiis Israel.* Cæsa jacebant viginti quatuor millia populorum : tendebat pœna in omnes, nec ullus finis exitii. Arripuit siromasten Phinees, duos occidit interdicta sibi consuetudine copulatos, redemit omnes, indignationem Domini mitigavit, dedit victoriam quibus negabat salutem. Quam salutaris est igitur Dei zelus!

11. Non unius temporis illud vitium fuit : et nunc Madianitis miscetur Judæo. Madianitis est, quæ nullo est uxoris legitimæ copulata conjugio, nullo fidei juncta consortio. Madianitis est hæreticorum perfidia, cum populum Dei tentat. Quam multis populis meretrix ista feralis irrepsit, quæ publico funere totum populum communi morte tumula-

* Verisimile est Ambrosium in græco legisse ἐξήταξε, *exquisivit*, pro ἐξέτηξε *consumpsit*.

vit? Veni et nunc, Phinees, arripe gladium verbi, interfice perfidiam, jugulato hæresim; ne propter eam populus universus intereat. Urget ira cœlestis, percute ipsam vulvam impietatis, generatoriumque perfidiæ; ne partus formetur infelix, ne adulterina conceptio diffundat seminarium prævaricationis et sceleris: ut Dominus tecum statuat testamentum pacis, et testamentum gratiæ, testamentum promissionum cœlestium. Zelum habere debet sacerdos, qui incorruptam servare studet Ecclesiæ castitatem; et ideo Princeps sacerdotum dicit: *Zelus domus tuæ devoravit me*. Et Phinees sacerdos erat, et nepos sacerdotis, et filius sacerdotis. Bonus zelus, et utilis in sacerdote: præcipue ne negligens, ne remissus sit. Melius est ut unius, aut duorum damnatione plurimi liberentur, quam duorum absolutione plures periclitentur.

12. *Exquisivit*, inquit, *me zelus domus tuæ*. Vides quia zelus Dei gratia est, qui exquirit, qui supervenit, qui se justi infundit pectori. Zelus Dei vita est. Denique Dominus ait: *Zelus domus tuæ devoravit me*. Sicut enim ante in Adam devoraverat hominem mors prævalens: ita zelus devoravit, quem vivificavit in Christo. Zelum habuit Elias, et ideo raptus ad cœlum est. *Zelans*, inquit, *zelavi Dominum*. Zelum habuit Matathias Butanus*, qui adversus sacrilegia Antiochi excitavit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes sibi inimicos suos putant qui sunt hostes Dei, quamvis patrem, fratres, sorores. De omnibus dicit: *In hostes facti sunt mihi*, sicut David ait. Quid multa? Apostolus quoque Domini hoc declaratus est nomine, ut Judas Zelotes diceretur, sicut legimus in Evangelio.

13. Zelo fidei populus gentilium vitam sibi adquisivit æternam, quam negligentia atque desidia Judæorum populus amisit. Ideo scriptum est: *Zelus apprehendit populum ineruditum*; quoniam populus qui erat eruditus in Lege, nullum fidei habebat ardorem. Contulit se zelus ad gentes, cujus tanta est gratia ut electionis prærogativam vicerit, et eruditionis industriam. Denique apprehendens populum ineruditum, fecit eum meliorem. Itaque ea gratia operata est in populo nationum, ut hæreditatem Domini mereretur, qua operatus est Dominus, ut Ecclesiam sibi ex nationibus copularet. Zelus ergo caritas est. Denique *valida est sicut mors caritas: durus sicut inferi zelus*. Durus zelus, quem vitæ hujus nulla vincit illecebra. Durus sicut inferi, per quem peccato morimur, ut vivamus Deo.

14. Angeli quoque sine zelo nihil sunt, et substantiæ suæ amittunt prærogativam, nisi eam zeli ardore sustentent. Denique in Apocalypsi Johannis Dominus ad Angelum Laodiciæ dicit: *Scio opera tua: neque frigidus es, neque calidus. Utinam frigidus esses, aut calidus! sed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo; quia dicis Dives sum, et ditatus, et nullius egeo: et nescis quod tu es miser, et miserabilis, et mendicus, et nudus, et cæcus. Consulo tibi, ut emas a me aurum igne probatum*. Hic est Dei zelus, hic est fidei vapor, devotionisque fervor, qui nos velut suavem cibum in Christo remollit et format. Quanta Domini gratia, ut nos in suo ore constituat, et quasdam meritorum nostrorum epuletur dapes; ac, si meremur, devoret, si nostri cibi suavitatibus delectetur. Beatus quem sapientia devoraverit, quem virtus hauserit, quem justitia receperit: culpa in eo habere non potest portionem, quem absorbuerit remissio peccatorum; ubi enim error inveniet, quem integritas immaculata susceperit?

15. Et quid miremur si Angeli eum habent? Ipse Deus Pater ait: *Zelans zelabo Hierusalem zelo magno*. Quia Deus magnus, ideo et zelus ejus magnus est: et pro uniuscujusque potentiæ qualitate; ita zelus aut mediocris, aut magnus est. Zelo vindicatur Hierusalem, zelo Ecclesia congregatur, zelo fides adquiritur, zelo pudicitia possidetur. Dominus quoque Jesus ait: *Zelus domus tuæ comedit me*; increpans Judæos quod domum orationis fecerint speluncam

---

* Forte *Batanus*, quod corruptum esse posset ab hebræo *bar* vel etiam *bath* — *Ioan*, filius Johannis.

latronum, fecerint et domum negotiationis.

16. Sed non solum locum Ecclesiæ zelare debemus, sed hanc quoque interiorem in nobis domum Dei; ne sit domus negotiationis, aut spelunca latronum. Si enim lucra, quæstus, pecuniæ emolumenta aucupemur, domum negotiationis fecimus. Si invadamus alienas possessiones, fines viduæ vel minorum, fecimus speluncam latronum. Veniat ergo Verbum Dei, et de hac domo projiciat fures, direptores, caupones; ut mundum sit cor tuum, pectus tuum.

17. Sed est zelus ad culpam, est et zelus ad gratiam. Nam et ipse David ait: *Zelavi in peccatoribus pacem*. Et in Ecclesiastico scriptum est: *Non zeles mulierem sinus tui; ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam*. Et mulier zelotypa in mulierem fidelem jure reprehenditur. Advertimus ergo quod mensura quædam et disciplina sit zeli, sicut disciplina virtutis. Et ideo beatus qui zeli noverit disciplinam, et oderit eos qui Domini gratiam relinquentes, salutem propriam deserant, errores sibi mundis adsciscant.

18. Ideoque ait: *Quoniam obliti sunt verborum tuorum inimici mei*. Qui sunt isti inimici? Si populus Judæorum: quomodo inimici erant sub ejus imperio constituti? David enim Judæos omnes regno proprio gubernabat. Si gentiles: quomodo obliti verborum Dei, qui legem Domini nesciebant? Nemo enim nisi id quod acceperit, oblivisci potest. Illi ergo inimici mei, qui inimici tui, qui Dominum in propria sua venientem non erant recepturi. Hos graves hostes, hos inimicos suos Propheta testatur; non qui sibi essent, sed qui Christo rebelles. Denique alibi dicit: *Et super inimicos tuos tabescebam: et justo odio oderam illos*; graviora putans arma perfidiæ suæ, quam pugnæ. Nemo enim gravior hostis omnium, quam qui omnium lædit auctorem. Ideo ergo zelo magno adquisitus est populus nationum, quoniam a suo Deus populo negabatur. Nec enim poterant aut fidei devotionem, aut disciplinam tenere virtutis, qui memoriam præceptorum cœlestium non tenebant. Sic Adam de paradiso ejectus: sic populus Judæorum de prærogativa electionis exclusus est.

19. Sequitur: *Ignitum eloquium tuum nimis, et servus tuus dilexit illud*. Ignem quidem Dominus misit in terram, non ut eam sodomitano rursus, sicut scriptum est, arderet incendio; nec ut eam donatæ munere fœcunditatis, aut usu vel flore viriditatis exueret. Opus enim suum Dominus probare magis atque augere, quam minuere aut damnare consuevit. Neque vero dignum erat, ut elementa innoxia nostri luerent sceleris ultionem. Quid natura deliquerat, si adulta jam soboles erravit? Non erat partus in vitio, si devio lapsa est errore progenies: sed usus in culpa. Quem ergo Dominus ignem in novo sparsit Testamento? Qui secretos mentium divinæ ardore cognitionis inflammaret affectus, qui vaporem fidei et devotionis adoleret, qui cupiditatem virtutis accenderet. Hoc igne calefactus dicit Hieremias: *Et erat ignis flammigerans in ossibus meis*. Hoc sermonum igne cœlestium vaporati Cleophas, et ille alius qui simul cum Domino ab Hierusalem usque in castellum confecerant iter, dicebant: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis... cum aperiret nobis Scripturas?*

20. Ignis ergo hic, sermo Christi est. Et bonus ignis, qui calefacere novit, nescit exurere, nisi sola peccata. Hoc igne super bonum fundamentum positum illud apostolicum aurum probatur: hoc igne illud merum operum examinatur argentum: hoc igne pretiosi illi lapides illuminantur, fœnum autem et stipula consumitur. Mundat ergo hic ignis animum, consumit errorem. Unde et Dominus ait: *Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis*. Hic est ignis qui ardet ante Dominum; nisi enim quis flagrantiam devotionis adsumserit, præsentiam Domini habere non poterit. Accende hunc prius ignem in mentibus tuis; ut Christi tibi lumen effulgeat. Hoc igne urebatur rubus, et non exurebatur. Urit enim sermo divinus, ut corrigat conscientiam peccatoris: non exurit, ut perdat. Hic ignis hebetare, hic ignis extinguere mate-

rialium sæva flammarum consuevit incendia. Denique Hebræi hoc igne succensi, fornacis ardentis vaporem nec timere, nec sentire potuerunt. Merito ergo bonus servus diligit ignitum Domini eloquium, quo induitur caritas, quæ excludit timorem.

21. Pulcre autem addidit, *nimis*; quia omnis quidem doctor inflammat audientis affectum : sed supra omnes est sermo Dei, divisiones artuum et intima penetrans medullarum. Tripliciter ergo describe tibi ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes. Ideo ait Dominus : *Scrutatus sum Hierusalem ad lucernam*. Sed neminem in ea vel qui mundaretur, vel qui accenderetur, aut illuminaretur, invenit; ideo eam in tenebris dereliquit.

22. Nec mireris si servus diligit ignitum Domini alloquium, quod et Sponsa dilexit, quæ ait : *Sicut resticula coccinea labia tua*; in cocco enim species ignis, et crucis Dominicæ sanguis irrutilat. Coccinea labia Domini, quæ passionem propriam loquebantur. Denique in Exodo coccum pro igne collocatum est*. Non enim ex cocco mundus, sed ex quatuor constat elementis : sed in cocco figura ignis expressa est, cujus vapor nisi cœlum, atque aerem, maria, terrasque penetraret, omnia tamquam effœtis viribus solverentur. Per resticulam igitur vinculum persuasionis agnoscimus : per coccum, vel cupiditatis ardorem qui scintillet in animis audientium, vel indicium passionis. Unde et alibi ait Sponsa : *Labia ejus lilia distillantia myrrham plenam*. Per myrrham enim passionis unguentum, et resurrectionis gratia declaratur, quæ redivivum vitæ odorem suscitatis mortuorum visceribus infundit. Merito igitur alloquii ejus accipiens suavitatem, exclamans Sponsa testatur : *Fauces ejus dulcedines, et totus desiderium*.

23. Sequitur versus quintus : *Juvenis sum ego, et despectus : justificationes tuas non sum oblitus*. Multis sanctorum qui a prima adolescentia exercitati sunt duris laboribus, potest hic versiculus convenire. Nam et Joseph cum a fratribus junior in Ægyptum venderetur, junior erat, et despectus, qui ad servitutis injuriam vendebatur : et postea cum productus e carcere, præpositus Ægypto, populis frumenta divideret, fratribus vicem injuriæ non referret, sed refuso pretio alimenta donaret, senilem patris a fame atque jejunio vindicaret ætatem, curruque summiso, obvius, et famulantibus cæteris ampla potestatis insignibus, adoraret, jure dicebat : *Junior ego sum, et despectus: justificationes tuas non sum oblitus*.

24. Ipse David quoque junior fratribus, cum patris oves pasceret tamquam vili ablegatus obsequio, non oblatus est sacerdoti, quasi indignus qui ungeretur in regnum : sed a sacerdote quæsitus, et accersitus a pascuis, prærogativam regiæ unctionis accepit. Postea quoque progressus ad bellum, cum Golias totum populum Judæorum corporis sui mole despiciens, singulari certamine provocaret, timentibus cæteris, poposcit a rege, ut congrediendi sibi permitteret facultatem. Necdum quidem tanto certamini habilis æstimatus est, rege dicente : *Non potes ire ad allophylum, et pugnare cum eo; quoniam tu puer es, et ille vir bellator est a juventute sua*. Neque esset admissus, nisi fecisset fidem, quod in sua adolescentia leonem suis manibus strangulatum, extractis raptæ ovis cruribus peremisset. Ipse etiam despectus ab allophylo, quod adversus armatum præliatorem cum virga et lapidibus processisset, retulit non viribus

---

* Videtur Ambrosius respicere ad locum Fl. Josephi e lib. 3. *Antiq. Judaic.* cap. 8, ubi colorum quibus Tabernaculi vela intexebantur, mystica significatio ita exponitur : τατε γαρ φαρση εκ τεσσαρων ὑφανθεντα την των ςοιχειων φυσιν δηλοῖ. Η τε γαρ βυσσος την γην αποσημαινειν εοικε, δια το εξ αυτης ανιεῖσθαι το λὶνον. Η τε πορφυρα την θαλασσαν τῷ πεφοινιχθαι της κοχλου τῷ αἱματι. Τον δε αερα βουλεται δηλοῦν ὁ ὑακινθος· και ὁ φοινιξ δ'αν ειη τεκμηριον του πυρος. Quod latine sonat : Ista enim vela e quatuor contexta naturam elementorum demonstrant. Nam byssus terram significare videtur, quod ex ipsa producitur linum. Purpura autem maris indicium est, propter tinctionem in sanguine muricis. Aerem vero vult ostendere hyacinthus, et coccus denique signum ignis foret.

se fretum esse, non armis: sed in nomine Domini confidentem ad prælium esse progressum; ut lacessitæ plebis auferret opprobrium. Hic ergo juvenis atque despectus stravit allophylum, potitusque victoria, in decem millibus juvencularum psallentium testimonio triumphavit.

25. Gerebat enim typum ejus qui quasi despectus venturus esset in terras, et sine legato, sine adjutore, sine nuntio totum populum mundi hujus crucis suæ prælio liberaret: cui applauderent animæ sanctorum, per baptismatis sacramentum renovatæ, quod verum illum Goliam revelatum nobis, ac proditum verbi sui gladio trucidasset. Jacet igitur verus Golias humilitate Filii Dei stratus: amisit caput quod in multas artes vertebat et fraudes. Psallunt securæ jam animæ, quæ ante peccatorum suorum tormenta deflebant. Dicunt tympanis, hoc est, corporibus suis peccato mortuis resultantes: *Saul triumphavit in millibus: David in decem millibus.* Rex ille durus indignatur, et irascitur diabolus; eo quod canerent juvenculæ quia duritiæ filius paucos decepit, Christus totum mundum redemit. Dicit ergo Christus natus ex Virgine: *Juvenis ego sum, et despectus: justificationes tuas non sum oblitus.*

26. Dicit etiam populus nationum, ille in prima electione despectus, rudis adhuc in fide, et studio primævæ devotionis adolescens, vel certe renovatus aquilæ juventute per baptismatis sacramenta: *Juvenis ego sum, et despectus: justificationes tuas non sum oblitus.* Ille ego despectus ante, jam præferor, jam anteponor electis. Ille ante despectus populus peccatorum, habeo cœlestium sacramentorum veneranda consortia. Jam mensæ cœlestis honore suscipior; epulis meis non pluvia undatur, non terræ partus laborat, non arborum fructus. Potui meo non flumina quærenda, non fontes: Christus mihi cibus, Christus mihi potus: caro Dei cibus mihi, et Dei sanguis potus est mihi. Non jam ad satietatem mei annuos exspecto proventus, Christus mihi quotidie ministratur. Non verebor, ne qua mihi eum cœli intemperies, aut sterilitas ruris imminuat, si pii cultus diligentia perseveret. Non jam coturnicum pluvias mihi opto descendere, quas ante mirabar: non manna quod ante cibis omnibus præferebam; quia qui manna manducaverunt patres esurierunt. Meus cibus est, quem si quis manducaverit, non esuriet. Meus cibus est, qui non corpus impinguat, sed confirmat cor hominis.

27. Fuerat mihi ante mirandus panis de cœlo; scriptum est enim: *Panem de cœlo dedit eis manducare:* sed non erat verus ille panis, sed futuri umbra. Panem de cœlo illum verum mihi servavit Pater. Mihi ille panis Dei descendit de cœlo, qui vitam dat huic mundo. Non Judæis descendit, non Synagogæ descendit: sed Ecclesiæ descendit: sed populo Dei juniori descendit. Nam quomodo Judæis descendit panis qui vitam dedit; cum omnes qui illum panem manducaverunt, hoc est, manna, quem putaverunt Judæi verum panem, in deserto mortui sunt? Quomodo Synagogæ descendit; cum Synagoga omnis interierit, et æterno jejunio fidei macerata defecerit? Denique si accepissent panem verum, non dixissent: *Domine, da nobis semper panem hunc.*

28. Quid petis, Judæe? ut tribuat tibi panem, quem dat omnibus, dat quotidie*, dat semper? In te ipso est, ut accipias hunc panem: accede ad hunc panem, et accipies eum. De hoc pane dictum est: *Omnes qui elongant se abs te, peribunt.* Si te elongaveris ab eo, peribis: si appropinquaveris ad eum, vives. Hic est panis vitæ: qui ergo vitam manducat, mori non potest. Quomodo enim morietur, cui cibus vita est? Quomodo deficiet, qui habuerit vitalem substantiam? Accedite ad eum, et satiamini; quia panis est: accedite

---

* Perseverabat adhuc in Ecclesia Mediol. antiqua fidelium consuetudo qua quotidie sacræ communionis participes fieri solebant. Sed monet Ambrosius (*lib. 5 de Sacram., c. 4*) Græcos tum semel in anno Eucharistiæ communione contentos. In plerisque vero Occidentis Ecclesiis mos quotidianæ communionis in desuetudinem abierat, adeo ut episcopi aliique doctiores viri eum nec reprehenderent, nec laudarent.

ad eum, et potate; quia fons est: accedite ad eum, et illuminamini; quia lux est: accedite ad eum, et liberamini; quia *ubi spiritus Domini, ibi libertas:* accedite ad eum, et absolvimini; quia remissio peccatorum est. Quis sit iste quæritis? Audite ipsum dicentem: *Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: et qui credit in me, non sitiet umquam.* Audistis eum, et vidistis eum, et non credidistis ei; ideo mortui estis: vel nunc credite, ut possitis vivere.

29. Sed miramini Moysen, quia patres vestros per mare siccis duxit vestigiis. Moyses non imperavit, sed impetravit: non jussit mari, sed servivit jubenti fluctibus. Moysen laudatis, quia regem Pharao cum exercitu suo mersit: Moyses orabat, et alius imperabat. Moyses precabatur, Christus operabatur. Moyses fugiebat, Christus insequebatur. Moyses columnam sequebatur, ut nocturnas tenebras declinaret: Christus illuminabat. Moysen agnoscitis, quia aquæ amaritudinem temperavit. Moysen agnoscitis, quia aquam produxit de petra: Christum non agnoscitis, qui veri illius Ægyptii regis stravit exercitum, et abyssi mersit profundo: qui nos liberat quotidie de mundi hujus fluctibus; ne nos sæculi hujus procella demergat. Quid profuit patribus transire per mare Rubrum, quibus ad terram repromissionis non licuit pervenire? Quicumque enim exierunt de Ægypto, perierunt in deserto. Mortuus est Aaron, mortua est Maria, mortuus est et ipse Moyses: solum Jesum Nave nominis sacri similitudo servavit. Plaudat Judæus; quia sitienti illi undam saxa vomuerunt: mihi de corpore Dei fons fluxit æternus: meas amaritudines bibit Christus; ut mihi suæ donaret gratiæ suavitatem.

30. Dicit ergo populus Christianus: *Juvenis ego sum, et despectus: justificationes tuas non sum oblitus.* Bene hoc dicit, qui justificavit Deum baptismatis sacramentis. Qui enim baptizatur, justificat Deum; quia peccata propria confitetur, et a Domino suorum præstolatur indulgentiam peccatorum. Justificavit David, qui ait: *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis.* Non justificaverunt pharisæi, qui baptizari Johannis baptismo noluerunt, ut in Evangelio legisti. Nec solum justificare satis est, sed etiam non oblivisci justificationum Dei, id est, ut intemerata gratiæ spiritalis dona custodiat, et sacræ remissionis munera illibata atque inoffensa conservet.

31. Hæc generalia: sed etiam specialis singulis Christianis suppetit prærogativa dicendi: *Juvenis ego sum, et despectus;* si humilis corde sit, si mitis atque mansuetus. Dicat ergo: *Juvenis ego sum, et despectus.* Præmittat ætatis generalem jactantiam, quo plus commendet humilitatis suæ gratiam. Non mirabilis humilitas in senectute, quæ effœta viribus, fracta debilitatibus, tristis doloribus, anhela suspiriis, cocta curarum æstibus, et ipso vivendi mæsta fastidio, alacritatem est oblita jactantiæ. Rara sane in juvenibus est humilitas, ideoque miranda. Dum ætas viget, dum vires solidæ, dum sanguis exæstuat, dum sollicitudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequentatur: tunc fervet jactantia: tunc se juventutis superbus extollit affectus: tunc humilitas quasi vilescit, abjecta contemnitur: tunc subjectio degeneris conscientiæ æstimatur infirmitas. Grandis igitur morum adsuefacienda maturitas, quæ vincat naturam.

32. Denique si consideremus, in paradiso defecit humilitas; et ideo venit e cœlo. In paradiso orta est inobedientia; et ideo obedientia cum Salvatore descendit. Inflabatur caro, unde subjectio mansuetudinis inveniri non poterat in terris. Intumuerat omnis prævaricatoris hæreditas. Veniens Dominus Jesus primum se exinanivit, non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, formam servi sibi accipiens, et specie inventus ut homo: humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem. Non te moveat, quia scriptum est, *ut homo;* non enim similitudinem suscepit hominis, sed veritatem. Nam et ipse Apostolus ait alibi: *Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.* Et ut de Evangelio adferamus exemplum: *Vidimus,* inquit Johannes, *gloriam ejus,*

gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis. Numquid quia dixit, *quasi unigeniti;* similitudinem magis unigeniti, quam veritatem voluit æstimari?

33. Non ergo supervacuo Christus advenit. Jam potest dicere homo: *Juvenis ego sum, et despectus;* qui erat ante in populo priore senex superbus. Dicit: *Juvenis sum, et despectus*, quomodo dicit Ecclesia: *Nigra sum, et decora.* Præmisit nigram, ut augeret decorem. Sic et hic præmisit juvenem, ut augeret humilitatem. Non dixit: Nigra sum decora; ne quod nigrum est, decorum æstimaretur. Nec dixit: Juvenis sum despectus; ne juventus despicabilis putaretur; sed ait, *Juvenis*, et quod mireris, humilis, non superbus, dejecto propior quam tumenti. Sic et ibi: Nigra sum superiore peccato, sed decora confessione peccati, et correctionis studio, atque amore virtutis. Quamvis ergo, *et*, syllaba, ut grammatici appellant, conjunctiva sit; habet tamen distinctionem qua confusio disjungitur ac separatur: ut si dicas Ambrosium Bassum intus esse, unus putatur: sin autem adseras Ambrosium, et Bassum intus esse, duo utique intelliguntur.

34. Dicat ergo: *Juvenis sum, et despectus;* quia Christus in paupere atque despecto mundum redemit, quia Christus humilitate diabolum vicit. Dicat: *Despectus sum;* quia cor humiliatum Deus non spernit; quia despectus ille Lazarus in Abrahæ nunc requiescit sinu, et dives ille jactantior affligitur in inferno. Despectus erat Moyses, nec sibi idoneus videbatur, cum ad liberandum Hebræorum populum mitteretur. Despectus erat Hieremias, qui dicebat: *Dominator Domine, ecce nescio loqui; quia juvenis sum ego.* Sed facilius iste despectus eligitur. Denique dicitur ei: *Noli dicere quia juvenis sum ego; quia ad omnes ad quoscumque misero te, abibis: et per omnia, quæcumque mandavero tibi, loqueris. Ne timeas a facie eorum; quia ego tecum sum, dicit Dominus, ut liberem te.* Despectus erat ille Publicanus, qui oculos ad cœlum non audebat levare: et ideo facilius quam ille Pharisæus exaudiebatur: *Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur.*

35. Sequitur: *Justitia tua, justitia in æternum: et lex tua veritas.* Possunt quidem singuli facere opera justitiæ, sed non in æternum manentia. Dives ille cui abundaverunt divitiæ in hoc sæculo, fortasse fecerit aliqua opera justitiæ, quorum remunerationem in præsenti vita acceperit; quod non magna fuerint opera illa, nec remuneratione digna perpetua. Quid quod, etiam si facimus opera aliqua justitiæ, facimus tamen non continua, sed rara. Plerique non rapiunt aliena, sed nesciunt de proprio largiri. Alii invadentes indebitas facultates, quo speciem justitiæ sibi adquirant, solent conferre pauperibus. Non est ista in æternum justitia. Multi justi plerumque graviter deliquerunt, non habentes æternæ fructum justitiæ. Soli Deo suppetit in perpetuum per omnia possidere justitiam, qui pascit justos et injustos; non enim beneficis solis referenda justitia est: sed illa vera justitia est, quæ ipsis quoque defertur inimicis. Meritoque ait Justitia Dei: *Diligite inimicos vestros.*

36. Ergo sicut in æternum est justitia solius Dei, ita lex Dei veritas. Sed quomodo istud accipimus? Utrum quia lex Dei veritas, hoc est, vera: et quod statuit Deus, omne verum, sicut infra ait: *Omnia præcepta tua veritas?* An quia veritas lex Dei est; quia non mentitur Deus? Apud eum igitur veritas lex est, fallacia prævaricatio est. Sed et sic potest intelligi, lex Dei veritas est: apud Judæos ergo non est lex Dei, quia non recipiunt veritatem. *Lex* Dei *spiritalis est*, sicut Apostolus dixit: non habent ergo veram legem, qui eam non acceperint spiritaliter. Quod autem non verum, mendax est: quod mentitur, occidit. Littera ergo quæ occidit mentitur: spiritus qui vivificat, verus est.

37. Accipiamus et sic: Lex Dei non typus, non umbra, non exemplar cœlestium; sed ipsa cœlestia. Unde et scriptum est, quia *finis Legis est Christus.* Non defectus utique, sed plenitudo

Legis in Christo est; quia venit Legem non solvere, sed implere. Sicut enim Testamentum est vetus, sed omnis veritas in novo est Testamento : ita et lex per Moysen data figura legis est. Vere ergo illa Lex veritatis exemplar est; in exemplari enim agni sanguis effunditur, in veritate Christus immolatur. Meritoque Apostolus cum præmisisset vitulorum immolationem secundum Legem, adjecit : *Necessarium itaque est exemplaria cœlestium his mundari : nam ipsa cœlestia melioribus hostiis; non enim in manufacta sancta intravit Christus exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum : et nunc apparet vultui Dei pro nobis.* Ut cognoscamus autem quia legem novam dedit Dominus Jesus, habes dicentem Spiritum sanctum : *Hoc autem testamentum quod testabor ad eos, dicit Dominus : Dabo leges meas in cordibus eorum, et in sensibus eorum scribam eas, et peccati, et injustitiæ eorum non ero memor.* Ubi ergo remissio, jam non oblatio pro peccatis. Quo evidenter ostenditur omnem veritatem in Evangelio contineri; quia lex Dei in sensibus hominum, et in cordibus eorum scribitur, non in tabulis lapideis (qui ergo præcepta Dei non habent in cordibus suis, non habent legem); sive quia inveteratur in Judæis, renovatur in nobis.

38. Umbra est, non veritas; ut cum fiat oblatio pro peccatis secundum Legem, non fiat remissio peccatorum. *Impossibile est enim sanguine taurorum et hircorum peccata mundari.* Mendax ergo erat illa remissio, donec remissionis veritas adveniret. Quid deinde manifestius, quam Johannis Evangelistæ sententia, qui ait : *Quia Lex per Moysen data est : gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est?* Πρὸς ἀντιδιαστολὴν legis retulit veritatem. Nam cum sit *autem* disjunctio, intelligendum est disjunctionem ideo interpositam; quia si veritas fuisset in Lege, non fuisset facta per Christum.

39. Possumus et sic intelligere : Veritas Christus est; ergo veritas lex est. Etsi mandatum Domini lex est, multo magis vivum et operatorium Verbum Dei lex est.

40. Sequitur versus septimus : *Tribulatio et necessitas invenerunt me : mandata tua meditatio mea est.* Quærunt tribulationes et necessitates justum, et interdum inveniunt, interdum non inveniunt eum. Invenitur, cui corona debetur: non invenitur, qui idoneus certamini non probatur. Tribulatio igitur velut quædam gratia est. Denique *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* An non est gratia, quæ operatur patientiam? Qui ergo noverat tribulationis profectum esse, quæsitus a tribulatione inventus est, nec refugit.

41. Dicit Sapientia : *Quærent me mali, et non invenient;* non quia Dominus nolebat inveniri ab hominibus, qui se omnibus etiam non quærentibus offerebat : sed quia his operibus quærebatur, ut indigni essent qui quærerent, invenire. Cæterum Simeon qui eum exspectabat, invenit. Invenit Andreas. Denique ait ad Simonem : *Invenimus Messiam, quod interpretatur Christus.* Philippus quoque dicit ad Nathanael : *Quem scripsit Moyses in Lege, et prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph, qui est a Nazareth.* Et ut ostenderet quemadmodum Christus inveniretur, ait : *Veni, et vide.* Qui ergo Christum quærit, veniat non corporis gressu, sed mentis vestigio : videat eum non exterioribus oculis, sed internis. Æternus enim corporalibus non videtur adspectibus; quoniam *quæ videntur, temporalia sunt ; quæ autem non videntur, æterna.* Christus igitur non temporalis, sed ex Patre ante tempora, quasi Deus, verus Dei Filius, et quasi virtus sempiterna supra tempora, quem nullus temporum finis includat : quasi vita supra tempora, quem numquam dies mortis inveniat; *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel : quod autem vivit, vivit Deo.*

42. Audis quid dixerit hodie Apostolus? *Peccato*, inquit, *mortuus est semel.* Semel tibi peccatori mortuus est Christus : noli iterum peccare post baptismum. Omnibus in commune semel mortuus est, et singulis semel moritur, non frequenter. Peccatum es, o homo; ideo peccatum fecit Christum suum omnipotens Pater. Hominem fecit, qui peccata

nostra portaret. Mihi ergo peccato mortuus Dominus Jesus, *Ut nos in illo essemus justitia Dei*. Mihi est mortuus, ut mihi resurgeret. Semel est mortuus, semel resurrexit. Et tu cum illo mortuus, cum illo sepultus, cum illo in baptismate resuscitatus, cave ne cum mortuus fueris semel, moriaris iterum. Jam non peccato morieris, sed veniæ: ne cum resurrexeris, moriaris secundo. *Christus enim resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors in eum jam non dominabitur*. Ergo mors dominata est ei? In eo utique quod dixit, *jam non dominabitur*, ostendit esse dominatam. Noli tantum amittere beneficium, o homo. Propter te Christus dominationi mortis se subdidit; ut te jugo dominationis exueret. Ille suscepit mortis servitutem, ut tibi tribueret vitæ æternæ libertatem.

43. Qui quærit ergo Christum, quærit et tribulationem ejus, nec refugit passionem. Denique David qui dignus erat, ut a tribulatione quæreretur, tribulationem et ipse quæsivit. Nam nisi quæsisset, non invenisset. Quod invenerit autem, ipse testatur, dicens: *Tribulationem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi*. Et alibi: *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine*. Bona ergo tribulatio, quæ dignos facit nos, qui in latitudine exaudiamur a Domino. Gratia est autem exaudiri a Domino Deo nostro.

44. Qui quærit igitur tribulationem, non refugit: qui non refugit, invenitur. Non enim refugit, qui mandata Dei sensu operibusque meditatur. Nam utique illum athletam certamina inveniunt, qui in usu exercitii fuerit constitutus: qui vero exercitium dereliquerit, sine dubio non poterit reperiri; qui indignus est, ut quæratur. David ergo quasi bonus athleta dicit: *Tribulatio et necessitas invenerunt me*; quia paratum semper habuerunt, non refugientem necessitatum et tribulationum prælia, sed petentem.

45. Sequitur: *Justa testimonia tua in æternum: intellectum da mihi eorum, et vivifica me*. Quis tantus, qui possit intelligere Domini testimonia? Et ideo intellectus a Domino postulandus est, cujus tanta est vis, ut initium ejus sit plenitudo virtutis. Denique scriptum est: *Pietas autem in Deo initium intellectus*, quæ virtutum omnium fundamentum est juxta humanarum rerum et cœlestium disciplinam. Pietas amica Deo, parentibus grata, Dominum conciliat, necessitudines fovet, Dei cultura, merces parentum, filiorum stipendium. Pietas, inquam, justorum tribunal, egenorum portus, miserorum suffugium, indulgentia peccatorum.

46. Qui habet intellectum, ipse vere est pius; intelligit enim humanæ lubricum fragilitatis, et cito ignoscit erranti. Intelligit commune nobis datum naturæ ususque consortium; et ideo pauperibus tamquam debitum solvit, non inficiatur tamquam indebitum. Intelligit vices esse calamitatum; et ideo tamquam naufragiis mundi istius portu quodam suæ humanitatis occurrit. Hæc perfecta virtus in hominibus, hæc plena in Deo laus est.

47. Merito intellectum sibi etiam Salomon, magisterium secutus paternum, a Domino postulavit, dicens: *Ego sum puer humilis, et ignoro introitum meum, et exitum meum, et servus tuus in medio populi tui, quem elegisti, populum multum sicut arenam maris, quæ dinumerari non potest præ multitudine: et dabis servo tuo cor prudens, audire et judicare cum justitia populum tuum, et intelligere inter bonum et malum*. Unde complacuit Domino; quia non sibi longævitatem vitæ, et regalium divitiarum copias, sed sapientiam ad intelligenda Domini judicia et justitias depoposcit: et ideo tantum populum regno pacifico gubernavit; quia non usurpavit, ut Adam, boni et mali scire distantiam: sed intelligendæ ejus gratiam oravit a Christo. Quod enim scire divinum est, hoc a Domino Deo tuo, ut possis cognoscere, promerendum est. Si petisset et Adam, sicut petivit David, nequaquam illos inextricabiles erroris laqueos incidisset, quibus omnis ejus hæreditas strangulatur. Ideoque mortuus est, et quod gravius est, morte peccati; quia ante usurpavit scire, quam intellectum quo vivificaretur, acciperet.

18. Vivificat ergo intellectus, ut Spiritus; quia ipse intellectus gratia spiritalis est: ideoque intellectum munere suo Spiritus sanctus operatur. *Intellectus autem bonus est omnibus, qui eum faciunt*; quo docemur quia non solum sensu complecti, sed etiam factis, id quod intelligimus, exsequi debeamus.

SERMO DECIMUS-NONUS.

ק. Koph.

1. Incipit littera decima-nona *Koph*, cujus interpretatio est, *Conclusio*; et sicut alibi invenimus, *Adspice*. Distat littera, congruit sensus. Nam qui concluditur, circumspicere se debet, et causam periculi non dissimulare; maxime cum lethale discrimen sit. Concluditur unusquisque tumescentibus visceribus, internisve faucibus, cum intercluso spiritus commeatu, spirandi ac respirandi commercia coartantur. Concluditur femina, cum fit peridrome matricis, qua pectoris ipsius premitur principale; unde graves oriuntur angustiæ, et nisi in locum suum illa recipiendorum seminum aula revocetur, vitam consuevit excludere. Ita etiam qui animo angitur, et quibusdam adversis imminentibus perurgetur, concludi dicitur non minoribus angustiis mentis, quam corporis. Majores enim animæ æstus, fervoresque sunt animorum, quam corporum.

2. Conclusus igitur viscerum tumore, medicum quærit; ut possit propulsare periculum, et constricta laxare. Veniens medicus tentat omnia, explorat interna. Et tu ergo conclusus animi fervore, adspice te ipsum interiori oculo. Morbi vis urget, fervet noxia conscientia, moles peccatorum premit, intercipiunt sensum mentis angustiæ: cognosce te ipsum, et orationis quære medicinam: posce ut veniat medicus ille qui descendit de cœlo, qui maxime ægrotos requirit, sicut ipse ait: *Non opus est sanis medicus, sed iis qui male habent*. Habes vulnera? Ne differas: non est apud eum ulla comperendinatio sanitatis. Habes ulcera? Ne timeas: verbo, non ferro curare consuevit. Adspice igitur illis oculis, quibus David auxilium quæsivit et meruit. *Levavi*, inquit, *oculos meos ad montes: quæsivi unde mihi veniret auxilium*. Non inveni nisi a Domino; qui enim mundum condidit, tuetur accolas mundi. Adspice ergo, et semper adspice; quia justi oculi semper ad Dominum.

3. Hoc monet te etiam Hieremias in Threnis sub hac ipsa littera, dicens ad Hierusalem: *Surge et expergiscere in nocte, in principio vigiliæ tuæ effunde sicut aquam cor tuum ante faciem Domini: extolle ad Dominum manus tuas pro animabus parvulorum tuorum, qui deficiunt fame in plateis omnium itinerum*. Nonne et aperte conclusionis ostendit angustias, et monet ut intentione cordis, in quo est oculi melioris obtutus, remedium tibi salutare provideas? Denique etiam infra, iterum sub hac littera ait: *Appropinquavit enim tempus nostrum, repleti sunt dies nostri, advenit finis noster. Leves facti sunt qui persecuti sunt nos, super aquilas cœli. In montibus accensi sunt: in deserto insidiatus est nobis*.

4. Demonstravit summam conclusionem, nec ullum remedium nisi in adventu Domini nostri Jesu Christi, qui solus desperatis possit adferre medicinam. Et quasi ostendens eum, dicit: *Spiritus ante faciem nostram, Christus Dominus comprehensus est in interitu nostro..... In umbra ejus vivemus inter gentes*. Et infra: *Bibes*, inquit, *et inebriaberis*. Adhuc: *Visitabit iniquitates tuas, revelabit super peccata*. Quam breviter adventum et passionem ejus expressit, remissionemque omnium peccatorum: quam aperte congregationem futuram gentium declaravit! Hinc illud apostolicum: *Quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret*.

5. Veni, Domine Jesu: sed jam non in umbra, sed in sole justitiæ. Si umbra profuit, si passionis tuæ umbra protexit, si corporis umbra salvavit; quantum conferre poterit claritas aperta virtutis? Per umbram lepra curata est: per umbram quoque illius feminæ quæ fimbriam vestis Dominicæ adtigit, san-

guis stetit : per umbram te vidimus, quando non habebas speciem neque decorem. Umbra tua caro fuit, quæ nostrarum æstus refrigeravit cupiditatum, quæ restrinxit ignes libidinum, quæ avaritiæ diversarumque passionum incendia temperavit. Et quid dicam de umbra Domini, quando et apostolorum umbra sanabat? Veniente etenim Petro unusquisque offerebat ægros suos, quos transeuntis apostoli umbra reddidit sanitati.

6. Audi quia caro Domini umbra erat : *Ecce Dominus sedet super nubem levem, et veniet in Ægyptum*. Et David dicit : *Sub umbra alarum tuarum protege me*. Factus est igitur exinanitus umbra nobis, quos sol iniquitatis exusserat. Vidimus ergo in umbra eum, cum adhuc fides prima procederet. Sed nunc jam totum illuminat mundum : et tamen adhuc eum per sui corporis, quæ est Ecclesia, umbram videmus, nondum facie ad faciem; neque enim oculi corporis divinitatis possunt recipere fulgorem. Hæc quoque umbra totum quotidie protegit orbem terrarum. Profuit igitur conclusio : *Conclusit enim Deus omnia in incredulitate; ut omnium misereatur*. Sed jam consideremus quid in conclusione dicendum est, et unde incipiendum.

7. *Exclamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine : justitias tuas exquiram*. Cum impressiones patimur corporales, exclamare consuevimus; ut alios ad præsidium nobis vocare possimus. Premebatur sanctus Propheta, appropinquantibus sibi persecutoribus. Saul primo infestus armato eum insequebatur exercitu : postea parricida filius imminebat : non contentus fugientis exsilio, vitam patris quærebat eripere. Sed ab illis minus pati poterat quos in præsenti videbat, quam ab illis quos non videbat; est enim colluctatio sanctis non solum adversus carnem et sanguinem, sed etiam adversus principatus et potestates istius mundi, rectoresque tenebrarum, qui latronum modo in istius sæculi nocte humanis insidiantur affectibus. Horum igitur sanctus David cum graves adversum se videret fieri incursus, exclamavit in toto corde suo. Etenim adversus diabolum non vocis magnitudine, sed magnanimitate cordis utendum est.

8. Est tamen et vox cordis; quia est et vox sanguinis, quæ ad Deum pervenit. Denique Deus dicit : *Vox sanguinis fratris tui de terra clamat ad me*. Clamat ergo cor nostrum non sono corporis, sed cogitationum sublimitate, concentuque virtutum. Grandis fidei clamor. Denique in spiritu adoptionis clamamus, Abba pater, et ipse Spiritus Dei clamat in nobis. Magna vox justitiæ, magna est castitatis, per quam et mortui loquuntur; nec solum loquuntur, sed etiam sicut Abel clamant. At vero injusti anima nec viventis clamat; quia Deo mortua est. Nihil in illa sublime, nihil magnificum est : quale eorum, quorum sonus in omnem terram exivit, et verba in fines orbis terrarum. Gracili voce Moyses loquebatur, et plus omnibus audiebatur. Quotidie auditur in Ecclesia : ab illis solis, hoc est, Judæis non auditur, qui aure audiunt, sed non exaudiunt. Prophetæ dicitur alteri : *Exalta viribus vocem tuam*.

9. Anna tamen non clamabat in corde suo, sicut Moyses, sed loquebatur : fortasse quia filios postulabat, hoc est, bona quidem, sed privata non publica, non clamabat. Sed quia a Domino postulabat, quia Domino eum, si quem susciperet, offerebat, loquebatur Deo : clamabat autem Moyses; quia non pro se, sed pro omni populo precabatur. Unde dictum est ei a Domino : *Quid clamas?* Clamabat affectu pio, et sensu profundo, et personabat in cœlo, miraculis petens digna cœlestibus; ut mundi elementa mutaret.

10. Denique ut ipsius loci seriem recenseamus : instabat Pharao, et innumeris Ægyptiorum stipatus curribus, urgebat Hebræos : hinc circumfusus hostis, inde interfusum mare plebem Dei clauserat. Nulla in armis fiducia, spes nulla in viribus. Strepebat tantummodo querela miserabilis, quod commodius sibi foret dura in Ægypto servitutis onera subire, quam acerba in deserto morte consumi : querela nihil præsidii offerens, plurimum offensæ

adferens. Stabat ergo Moyses mœstus, sollicitus, anxius populi et periculis et querelis, exspectans fidem cœlestium promissorum : et tacitus secum ipse volvebat qua tandem Dominus ope, injuriæ immemor, memor gratiæ, subveniret. Dicit ad eum Dominus : *Quid clamas ad me?* Sonum ejus non audio, vocem ejus agnosco : silentium ejus lego, clamorem ejus in operibus deprehendo. Clamabat populus, et non audiebatur : tacebat Moyses, et audiebatur. Non populo dictum est : *Quid clamas ad me?* Non enim ad Deum clamabat populus, qui injusta, et viris indigna clamabat. Sed Moysi dictum est : *Quid clamas ad me?* hoc est : Tu solus ad me clamas, qui de me speras : tu solus ad me clamas, qui virtutem meam excitas : tu solus ad me clamas, qui per universam terram annuntiari meum nomen exspectas.

11. Clamabat ergo Moyses in corde suo, et omnis sapiens in corde suo clamat. Denique sapientia cum altissima prædicatione convocat ad crateram, dicens : *Relinquite insipientiam.... et quærite sapientiam.* Magnæ sublimitatis, magnæ vocis hæc prædicatio est, quæ stultis sapientiam pollicetur. Et Jesus Dominus exclamabat : *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat.* Et vere magna clamabat, qui vocabat homines ad regnum cœlorum, ad illum venerabilem potum quo vitæ æternæ fluctus infunditur. Et tu cum oras, magna ora, id est, ora quæ æterna sunt, non quæ caduca. Ora quæ divina sunt atque cœlestia; ut sis sicut Angeli in cœlo. Noli orare pro pecunia, quia ærugo est : noli pro auro, quia metallum est : noli pro possessione, quia terra est : ista oratio ad Dominum non pervenit. Non audit Deus, nisi quod dignum suis ducit esse beneficiis : sed audit piam vocem, plenam devotionis et gratiæ.

12. Non solum ergo clamandum in corde, sed etiam in toto corde clamandum est. Sicut enim corporaliter tunc bene clamatur, cum toto ore clamatur : ita spiritaliter toto est clamandum corde, si volumus magna referre, et a Domino quæ poscimus, impetrare. Hanc Dominus vocem exigebat a populo, quam populus nesciebat. Ideoque dixit Dominus : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me.* Qui ergo appropinquaverit corde, ipse auditur a Domino. Cor ergo prius clamet, ut sermo possit audiri.

13. Sed non satis est clamare ad Dominum, sed etiam justitias ejus exquirere. Exquirit autem justitias, qui id quod in omnibus creaturis, et maxime in animantibus rationabilibus, vel etiam irrationabilibus justum est, providentiæ adscribit divinæ. Unde turturi studium pudicitiæ, quæ compare amisso, concubitui indulgere non novit : quod homines servare non possunt? Unde plerisque animantibus, tam sobria partus cura servandi; ut ubi conceptionis munus agnoverint, ibi coitum non putent esse repetendum; ne receptorum seminum fiat adulterina permixtio? Phœnix coitus corporeos ignorat, libidinis nescit illecebras, sed de suo resurgit rogo : sibi avis superstes, ipsa et sui hæres corporis, et cineris sui fœtus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligenti librat examine : et adhuc teneros fœtus pio ungue suspendit, solisque offert radiis; ut si forte oculos suos vi fulgoris inflexerint, tamquam degeneres laxato in præceps ungue dimittat : sin vero naturæ vigorem constanti adversum radios solis obtutu potuerint vindicare, dignæ indolem sobolis onere grato reportet.

14. Volatilia cœli omnia non serunt, neque metunt, et Deus pascit illa : quia justitias Domini custodiunt, nihil sibi proprium vindicando : sed ligno fructifero, quod Domini judicio commune ad escam datum est, famem relevare contenta. Ex his igitur nos cognoscimus, quam divinæ subsidia providentiæ hominibus non deessent, si Dei justitiam servare vellemus. Qui alit aves, non aleret homines, quos ad imaginem et similitudinem sui fecit! Nonne pluris sumus illis? Naturæ prærogativa pluris sumus, sed inferiores devotionis gratia*, et prævaricationis injustitia.

* Id est, obedientia, quæ sane in brutis major est, quam in homine.

15. Sequitur versus secundus: *Clamavi ad te, salva me: et custodiam mandata tua.* Repetit quod ad Dominum clamaverit, et custodem se promittit cœlestium statutorum, quæ cœlo terraque testibus Dominus Deus sanxit; ut prævaricatores elementorum testimoniis arguantur. Quomodo cœlum adspiciant prævaricationis suæ conscium? Quomodo fructus de terra exspectent, quæ novit ingratos? Vide igitur quam non parva promittat Propheta. In clamando fidelis et promtus affectus exprimitur: in custodiendo testimonia, continentiæ virtus obsequii sedulitas declaratur.

16. Sequitur versus tertius: *Anticipavi in maturitate, et exclamavi: in verba tua speravi.* Græcus ἐν ἀωρίᾳ dixit, quod est, ante horam, ante tempus. Qui ergo Dominum deprecatur, non velut præscripta præcipua tempora præstoletur, nesciens in obsecrationibus Domini tempus esse aliquod, sed semper in ipsis sit. Sive manducamus, sive bibimus, Christum annuntiemus, Christum rogemus, Christum cogitemus, Christum loquamur: in corde nostro semper, semper in ore sit Christus.

17. Sed forte dicas: Quomodo scriptum est: *Tempus omnibus, et tempus omni rei sub cœlo est?* Sed Dominus Jesus supra cœlum est, nullo circumscriptus est tempore. Claudat os suum arriana perfidia. *Tempus*, inquit, *omni rei sub cœlo*: quanto magis sub Deo tempus, non supra Deum? Generatio ex Patre non habet tempus; neque enim opus ante auctorem, sed auctor supra operis exordium. Fortasse objiciant quia dixit: *Tempus meum nondum advenit.* Et iterum dixit: *Pater, venit hora.* Sed hæc hora est passionis. Est etiam tempus virginalis conceptionis: *Ecce virgo in utero accipiet*: quia virgo sub tempore, et ideo præscripta ætate concepit.

18. Qui rogat itaque, semper roget: et si non semper precatur, paratum semper habeat precantis affectum. Pernoctabat in oratione Dominus Jesus, non indigens precationis auxilio, sed statuens tibi imitationis exemplum. Ille pro te rogans pernoctabat; ut tu disceres, quomodo pro te rogares. Redde igitur ei quod pro te detulit. Audi supra dicentem Prophetam: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Et tu surge vel media nocte, si non potes tota semper nocte vigilare; ut dum oras nocte, veri solis pectori tuo splendor irradiet; quia omnis anima quæ Christum cogitat, in lumine semper est: dies lucet, tibi semper Christus adspirat. Sed quia sequens versiculus de tempore precandi evidenter expressit, in isto versiculo actuum magis, operumque arbitror, quam orationis tempus intelligendum.

19. Præcurrit ætatis maturitatem quisquis in adolescentia positus senilem gravitatem induit, et juveniles annos veterana quadam continentia regit, fervoremque virentis corporis incana morum maturitate componit. Nam quid potest habere laudis, si effœtum corpus voluptatibus, et jam senectutis gelu frigidum, ad sera devotionis officia, deposito jam segnior vigore, convertat? Non est corona, nisi ubi fuerit difficilioris lucta certaminis: ad quam rari adtingere possunt, non omnes qui ingressi fuerint stadium, pervenire. Ille laudabilis, cui est in se ipso ante certamen, qui carnem suam reluctantem sibi mentis coercet imperio, parca frugalitate castigat, et servituti redigit; ne effrenata libertate luxuriet, atque indomita fervens cupiditate, habenas animi regentis abrumpat. In hora est ergo senex, si munia sobriæ maturitatis exerceat: ante horam præcurrens juvenis, si senili pondere incendere incentiva comprimat voluptatum, ac ferventis illecebras cupiditatis extinguat: *Bonus est* enim *Dominus sustinentibus*, Hieremias dicit. Et, *Bonum est viro, qui grave portavit jugum a juventute, sedebit singulariter, et silebit; quia tulit jugum verbi.* Qui enim a juventute jugum portaverit, et habenis maturi moderaminis teneriora volens colla subdiderit, sedebit singulariter, remotus a strepitu interpellantium passionum, et quietus silebit: cui necesse jam non sit jurgari cum corpore, decertare cum variis cupiditatibus; quia tulit jugum verbi anima quæ quærit Deum, quæ

captivas sibi fecit omnes delicias juventutis. Unde fortasse et illud Dominicum: *Non clamabit, neque contendet, neque audiet quisquam in plateis vocem ejus*, non solum ad defensionis silentium, absolutionisque contemtum, et tolerantiam passionis, sed etiam ad compressiones omnium accipere possumus corporalium voluptatum. Unde et alibi scriptum est : *Quia peccatum non fecit*. Recte igitur tacebat in mortis periculo constitutus, qui mortis aculeum non timebat.

20. *In verba*, inquit, *tua speravi*. Græcus ἐπήλπισα dixit, quod est ad sperandum semper crescere, et spem spei adjungere. Justus semper sperat, et in adversis positus, et frequentibus afflictus ærumnis desperare non novit : sed quo graviora toleraverit, magis sperat, et sperandi sumit profectum, secundum illud oraculum : *Consolamini, consolamini populum meum, dicit Dominus : Sacerdotes, loquimini justitiam in cor Hierusalem, consolamini eam; quia repleta est dejectio, et solutum est peccatum ejus; quia recepit de manu Domini duplicia peccata sua*. Quam cito dixit plenitudinem dejectionis solutionem esse peccati, et repetivit causam consolationis eo majus esse reconciliationis insigne, quo numerosior fuerit pœna, quam culpa.

21. Job tot gravatus incommodorum acerbitatibus, pio spem cumulabat affectu, discretam a piis causam adserens impiorum, quorum lumen extinguetur. *Lux* autem, secundum Salomonem, *semper est justis*. Unde colligitur quia justus semper in verba Dei sperat, et spem adjicit spei. Quod evidentius expressit Esaias, dicens : *Tribulationem super tribulationem exspecta, spem super spem*. Ad perlactatos et abductos ab uberibus loquebatur, hoc est, ad eos qui prima infantiæ alimenta transisssent, cibo jam habiles fortiori. Exemplo sit, quod ablactatus Isaac patriarcha tantus evaserit; ut adhuc inter rudimenta primævæ positus ætatis, nequaquam tamen gladium ferituri parentis horruerit. Plures filios habuit Abraham, nullum ablactavit alium, sed in hoc solo fecisse legitur epulum magnum. Et bene magnum epulum Scriptura dixit, quia typus erat ejus, quem semper epulantur corda sanctorum.

22. Sequitur versus quartus : *Prævenerunt oculi mei mane meditari verba tua*. Supra ait : *Præveni* ἐν ἀωρίᾳ, hoc est, ante horas, ante tempus; hic ait, *mane*: aliud significans tempus orandi, atque psallendi Domino; ut sit illud prius, secundum quod ait : *Media nocte surgebam*; hoc autem juxta illud : *Præveni orientem solem*; grave est enim, si te otiosum in stratis radius solis orientis inverecundo pudore conveniat, et lux clara feriat oculos somnolento adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spatium sine ullius devotionis munere, ac sacrificii spiritalis oblatione, feriata nocte transmissum. An nescis, o homo, quod primitias tui cordis, ac vocis quotidie Deo debeas? Quotidiana tibi messis, quotidianus est fructus. Occurre ergo ad solis ortus, ut te oriens inveniat jam paratum; ne lumina tua madido adhuc sopore mergentia primus diei fulgor exagitet.

23. *In cubili meo, in noctibus quæsivi quem dilexit anima mea*, dicit Ecclesia. Ideo meruit eum invenire, ideo ejus gratiam promereri; quia etiam in cubili quæsivit, quæsivit in noctibus. Propterea copiam ejus adepta in posterioribus loquitur ad Sponsum : *Veni, frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas*. Advertis quemadmodum Sponsa Verbum invitet Dei, ut veniat in terras, et tollat peccata mundi? Ager hic erat ante desertus, sentibus nostrorum squallidus delictorum, horridus spinis. Castellum erat, in quo relegatus Adam perpetuo suæ posteritatis hæredes stringebat exsilio. Illo ergo ducit Ecclesia Christum, ut Adam liberet. Deinde exsulibus absolutis, cœpit mundi istius ager idoneos habere cultores : et qui erat ante jejunus, factus est vitis æternæ plantatione fœcundus. Nec tamen sic spiritalibus læta palmitibus evagatur : sed ad has vineas vocat Christum, ubi psallentes sint et orantes, ubi noctibus ac diebus fructus innoxius perseveret.

24. *Ibi*, inquit, *dabo ubera mea tibi : dederunt mandragoræ odorem*. Plerique discernunt quemdam inter mandragoras sexum; ut et mares putent esse et feminas, sed feminas gravis odoris. Significat ergo gentes quæ ante fœtebant, cum essent infirmiores evirata quadam imbecillitate perfidiæ, boni odoris fructum ferre cœpisse, postquam in adventum Domini crediderunt. Legimus etiam quod mandragoras acceperit sancta Rachel a sorore sua Lia; ut concederet ei illa nocte dormire cum sancto Jacob. Mandragoras Ruben primogenitus adtulerat matri suæ Liæ, quæ lippientibus oculis, Synagogæ figuram accepit; quia Christi gratiam videre non potuit, hebetato debilis mentis obtutu. Quo declaratur quod fructus quos ante Synagoga a primo genito Dei filio susceperat, Ecclesiæ concessit : sed quia illius noctis potita concubitu genuit Lia suæ posteritatis hæredem, implevit mysterium; quoniam credentibus apostolis, reliquiæ Judæorum per electionem gratiæ salvæ factæ sunt.

25. Unde ait Ecclesia : *Nova et vetera, frater meus, servavi tibi. Quis dabit te fratrem lactentem ubera matris meæ? Inveniens te foris, osculabor te, et quidem non spernent me. Adsumam te, et inducam in domum matris meæ, et in secretum ejus quæ concepit me : ibi docebis me.* Habens igitur informationem novarum et veterum Scripturarum, nec despicabilem se esse sentiens, non solum orationibus in secreto cordis Verbum tenet, verum etiam psallentibus chori vocibus velut quibusdam eum osculis gratiæ osculatur.

26. Itaque malorum granatorum, hoc est, diversorum et innumerabilium fructuum, et præcipue fidei odoribus, gratiæ, sapientiæ, et gloriæ, vitæque æternæ subnixa divitiis, quæ sunt circa sinistram et dexteram Sponsi, per animas sanctas laudantium congregationum plausibus excitat Christum, dicens : *Adjuravi vos, filiæ Hierusalem, ne suscitetis et resuscitetis dilectionem, usquequo voluerit.*

27. Unde eam mirantur filiæ Hierusalem, sanctæ animæ patriarcharum, et prophetarum veterumque justorum vel cœlestes potentiæ, dicentes : *Quæ est hæc quæ adscendit dealbata, innitens super fratrem suum?* hoc est, talibus solemnitatibus fulget Ecclesia : et quæ ante per diem fusca erat, jam splendet in noctibus et relucet.

28. Ipse quoque Dominus tanto munere psallentium delectatus ait : *Pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum; quia valida est ut mors caritas, durus sicut inferi zelus. Alæ ejus, alæ ignis et flammæ : aqua multa excludere non poterit caritatem, et flumina non inundabunt eam.* Quia vidit tantam devotionem Ecclesiæ, idoneos putat esse jam populos qui in corde nostro et in brachio signaculum ejus portare possimus. Ipsum enim Pater signavit Deus : et qui testimonium ejus accepit, signavit; quia Deus verax est : et ideo operantes cibum permanentem in vitam æternam, signati sunt ad imaginem et similitudinem Christi, qui est imago invisibilis Dei. Sicut ergo Deus verax est, tu signa in tuo sensu et opere veritatem, ut os tuum non loquatur mendacium, manus tua non operetur opera hominum, quæ sunt fallacis istius mundi, sed illa quæ Dei sunt; ut pauperibus largiatur, debiles sublevet, mortuos honoret tumuli sepultura. His operibus caritas quæritur, ut nemo possit a Christo vel periculo mortis avelli. Unde ille ait : *Quis nos separabit a Christo? Tribulatio, an angustia... an persecutio?* Et infra : *Confido enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli.*

29. Ea specie etiam zelus durus est caritatis, et alæ ejus, alæ ignis. Habet alas sicut columba; sunt enim pennæ columbæ deargentatæ, quibus evolat qui diligit, dicens : *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine :* sed alæ caritatis, alæ ignis, quibus dilectionis inflammat ardorem. Hoc vapore ferventes fecit Dominus Angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem, sed non exurentem. Legimus et alam templi, supra quam diabolus tentans fecit adscendere Salvatorem, quæ erat in templi culmine. Sunt ergo fastigia pinnæ, sunt culmina caritatis, quæ

vaporem gratiæ pectoribus humanis adolere consueverunt; ut multa aqua extinguere atque excludere non queat caritatem, et flumina eam sæcularium tempestatum nulla concludant.

30. Cum ergo tanta Ecclesiæ gratia, tanta nos præmia devotionis invitent, præveniamus orientem solem, occurramus ad ejus ortus, antequam dicat: *Ecce adsum*. Vult se præveniri Sol justitiæ, et ut præveniatur, exspectat. Audi quemadmodum exspectet, et cupiat præveniri: *Dicit Angelo Pergami Ecclesiæ.... Age pœnitentiam: cæterum veniam tibi cito. Dicit Angelo Laodiceæ... Æmulare ergo, et pœnitentiam age: Ecce sto ad januam, et pulso; et si quis audierit vocem meam, et aperuerit januam, intrabo ad eum*. Poterat intrare: denique nec resurgentem eum cum corpore ulla clausarum valvarum repagula retinere potuerunt, subito se apostolicis penetralibus improvisus infudit: sed studia devotionis tuæ desiderat experiri; apostolos jam probatos habebat. Aut forte, in persecutione prævenit: ubi tranquillitas est, præveniri cupit. Præveni certe hunc quem vides solem. *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis; ut illucescat tibi Christus*. Si hunc solem præveneris antequam iste surgat, adspicies Christum illuminantem. Ipse prius in tui cordis illucescit arcano: ipse tibi dicenti: *De nocte vigilat ad te spiritus meus*, matutinum lumen temporibus faciet splendere nocturnis, si meditteris verba Dei. Dum enim meditaris, lux est: et videns lucem non temporis sed gratiæ, dices quia *Lux præcepta tua*. Cum autem te meditantem verba divina dies invenerit, et tam gratum opus orandi, atque psallendi delectaverit tuam mentem, iterum dices ad Dominum Jesum: *Exitus matutinos, et vespere delectabis*.

31. An vero Moyse magistro usus populus Judæorum, quotidie in senioribus suis, qui ad hoc munus electi sunt, noctibus ac diebus sine ulla cessatione recenset scripturas divinas: et si quid aliud seniorem interrogaveris, nescit nisi scripturæ divinæ seriem resultare. Vacat illic sermo de sæculo, sola illic Scriptura contexitur, singulorum sibi per vices ora succedunt; ne quando sacer ille sonus mandatorum cœlestium ferietur: et tu Christiane, dormis, cui magister est Christus; et non vereris ne de te dicatur: Populus iste nec labiis me honorat? Judæus vel labiis, tu vero nec labiis. Si illius qui vel labiis honorat, cor longe est a Deo: quomodo potest cor tuum prope esse, qui etiam labiis non honoras? Quamdiu te somnus, quamdiu te sæcularia tenent, quamdiu sollicitudines istius vitæ, quamdiu terrena?

32. Divide saltem Deo et sæculo tempora tua: vel quando non potes agere in publico quæ sunt istius mundi, et tenebræ prohibent noctis, Deo vacato, indulge orationibus; et ne obdormiscas, psallito: somnum tuum bona fraude fraudato. Mane festina, et ad Ecclesiam defer primitias pii voti: et postea si vocat sæcularis necessitas, non excluderis dicere: *Prævenerunt oculi mei mane, meditari verba tua*: securus procedes ad tuos actus. Quam jucundum inchoare ab hymnis et canticis, a beatitudinibus quas in Evangelio legis*? Quam prosperum ut te sermo Christi benedicat, et dum recantas Domini benedictiones, studium alicujus virtutis adsumas; ut etiam in te benedictionis divinæ meritum recognoscas.

33. Sequitur versus quintus: *Vocem meam exaudi secundum misericordiam tuam, Domine: et secundum judicium tuum vivifica me*. Semper homo, etiamsi sanctus, et justus sit, debet orare; ut exaudiat eum Dominus secundum misericordiam suam, non secundum merita virtutis alicujus; quia rara virtus, multa peccata: et secundum judicium suum, ut infirmis opem ferat. Et maxime hoc

---

* Illas beatitudines iis etiam diebus quibus Christiani sæcularibus vacabant negotiis, in prima Ecclesiæ synaxi recantari consuevisse, ut inde stimularentur ad exercenda misericordiæ opera, ex hoc loco non male conjicere nobis videmur. Et forte peculiaris ea fuerit Ecclesiæ Mediolanensis consuetudo; in aliis siquidem bene multis hanc matutinam Christianorum congregationem legimus: sed an ibi Evangelicæ beatitudines tam sæpe recitarentur, nullum ullibi deprehendimus vestigium.

debemus orare cum aliquibus urgemur adversis. Unde non otiose a sancto David præmissa est divinæ misericordiæ postulatio.

34. Sequitur enim : *Appropinquaverunt persequentes me inique : a lege autem tua elongaverunt*. Græcus sic posuit : *Appropinquaverunt persequentes me iniquitate*, hoc est, qui cum iniquitate me persequebantur. Quanto magis mihi appropinquaverunt, tanto amplius se a lege tua separaverunt; quoniam qui fratrem suum persequitur, a lege secernitur. Lex enim dicit : *Diliges Dominum Deum tuum... diliges proximum tuum*. Non ergo oderim fratrem, ne dicatur mihi : *Si fratrem tuum non diligis, quem vides : quomodo potes Deum diligere, quem non vides?* Nescis fratrem tuum mercem esse sanguinis Christi? Mercem ergo non diligis Christi, si fratrem non diligis.

35. Ergo persecutor mihi appropinquat, ut noceat : sed is se a lege disterminat; quæ enim portio justitiæ cum iniquitate? Qui autem a lege Dei se separat, separat se ab æterna vita; lex enim vita est. Denique ostendens Propheta legem Dei, ait : Ecce ista est vita, quoniam qui facit quæ legis sunt, vivet in eis : quod legi convenit utique spiritali. Et fortasse qui mihi appropinquat; ut noceat mihi, dum separatur a lege, separatur a Christo; quia Christus est vita. Ego autem si adhæream Christo, nec mihi appropinquat; quia etiamsi corporis mei habeat potestatem, animæ tamen meæ nocere non poterit. Denique persecutores martyrum, quam longe ab eorum meritis separati sunt!

36. Sed forte dicas : Quomodo sancti adhærent Deo? Et ideo sequitur : *Prope es tu, Domine, et omnia præcepta tua veritas*. Prope est Dominus omnibus, qui ubique adest : nec fugere eum possumus, si offendimus : nec fallere, si delinquimus : nec amittimus, si colamus. Spectat omnia Deus, omnia videt, adsistit singulis, dicens : *Deus appropinquans ego sum*. Et quomodo potest deesse alicubi Deus, cum de Spiritu Dei legeris : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum?* Quia ubi Domini Spiritus, ibi Dominus Deus. *Cœlum et terram ego compleo, dicit Dominus*. Ubi igitur deficit qui implet omnia? Aut quomodo de plenitudine ejus nos omnes accepimus, nisi omnibus appropinquet?

37. Denique David sciens illum ubique esse, et implere cœlum, et terram, et maria, ait : *Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si adscendero in cœlum, tu ibi es : si descendero in infernum, ades : si sumsero pennas meas ante lucem, et habitem in novissimo maris; etenim ibi manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua*. Quam cito significavit ubique Deum esse, et ubi est Deus, ibi spiritum ejus esse præsentem, et ubicumque est Dei spiritus, ibi Deum esse. Quo loco individuæ copula Trinitatis expressa est. Siquidem hæc per os Prophetæ locutus est Dei Filius, in persona hominis locutus, qui per incarnationem descendit in terras, per resurrectionem adscendit in cœlum, per corporis mortem penetravit infernum, ut solveret alligatos. Aut si ad Prophetam referas, advertis expressum quod ubique manus et dextera Dei Christus adsistat, ubi Pater Deus, et sanctus Dei Spiritus.

38. An cum de sole dubitare nequeamus, quod procedente die toto orbe radios diffundat suos, et omnibus lumen infundat, quem etiam illi qui videre non possunt, sentiunt tamen aeris ipsius fotu esse præsentem? Ubi enim deest calor illius? Quo radii ejus non perveniunt, cum discussis noctis, aut nubium tenebris, illuminat terras? In cœlo fulget, in mari rutilat, fervet in terris. De sole ergo non dubitas, quod ubique resplendeat : de Deo dubitas, quod ubique fulgeat splendor gloriæ ejus, et imago substantiæ? Quid non penetret Verbum Dei, splendor æternus, qui etiam occulta mentis illuminat, quæ non potest iste sol penetrare; Verbum enim Dei gladius spiritalis est, usque ad divisiones animæ, atque artuum, medullarumque perveniens. De quo dicit Simeon justus ad Mariam : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius; ut revelentur multorum cordium cogitationes*.

39. Penetrat ergo animam, et quasi

candor æternæ lucis illustrat. Sed quamvis diffuse per omnes, et in omnes, et supra omnes potestates sit; quia omnibus ortus ex Virgine est, et bonis et malis (sicut et solem suum oriri jubet super bonos et malos) illum tamen fovet qui appropinquat sibi. Sicut enim a se fulgorem solis excludit, qui fenestras domus suæ clauserit, locumque tenebrosum in quo diversetur, elegerit: ita qui se averterit a sole justitiæ, non potest splendorem ejus adspicere: in tenebris ambulat, et in omnium luce ipse sibi causa est cæcitatis. Tuas igitur illi aperi fenestras; ut tota domus tua veri fulgore solis illuceat: aperi oculos tuos, ut videas orientem tibi solem justitiæ. Sed cave ne eos ulla stipulæ festuca perturbet. Si quid sordis in oculo fuerit mentis tuæ, non poteris intueri: si quid ægritudinis, plus gravabit; confusam oculorum aciem lux ferit, majoremque dolorem excitat. Sit ergo simplex oculus tuus; ne incipiat totum corpus tuum esse tenebrosum, et vacillet in lumine, sicut sunt cæcorum vestigia.

40. Numquid si quis ostia domus suæ claudat, solis est culpa quod non illuminet domum ejus? Ergo si quis peccatorum suorum repagulis obserandam mentem propriam judicaverit, et Verbi a se splendorem stultus avertat, ac sibi inferat insipientiæ cæcitatem; causari poterit quod sol justitiæ noluerit intrare, aut infirmitatem luminis cœlestis arguere? Pulsat januam tuam Dei Verbum. *Si quis.... mihi aperuerit*, inquit, *intrabo*. Si quis ergo non aperuerit, numquid non ingredientis, et non magis non aperientis est culpa? Nihil quidem Deo est obseratum, nihil clausum æterno lumini: sed portas malitiæ dedignatur aperire, conclavia non vult penetrare nequitiæ.

41. An vero cum animæ nostræ vigor putrem corporis refugiat portionem, quod ejus gratiam corrupti artus sentire non possint; Deus corruptæ animæ membra quædam dignatur habitare? Animæ tamen vigor per corpus omne diffunditur, sive manus, sive pes, sive digitus particeps sensus est: Dei potest alicubi deesse sapientia, alicubi ejus deesse majestas? Sane fugientes non retinet, non cogit invitos: sed neque fastidit appropinquantes: et illius quidem virtus, illius Verbum Deus omnibus prope est: *In ipso enim constant omnia, et ipse est caput corporis Ecclesiæ, in quo omnis inhabitat plenitudo.* Sed plerosque ab eo peccata secernunt, de quibus dictum est: *Ecce qui elongant se a te, peribunt.* Unde sanctus Propheta ait: *Mihi autem adhærere Deo bonum est.* Et Apostolus ostendens non esse longe Deum ab unoquoque nostrum: *In ipso*, inquit, *vivimus, et movemur, et sumus.* Vitalem etenim omnibus gratiam subministrans, omnibus præsto est munere bonitatis suæ: sed propior est illis qui contrito sunt corde.

42. Quod vetus quoque per ænigmata historia docet. Moyses in montis Sinai supercilio erat, et solus erat: populus in valle, in imo montis: presbyteri in parte montis supra merita plebis, sed plurimo intervallo a Moysi meritis separati. Non omnes in vertice, neque in imo omnes, sed populus: Moyses solus in vertice Sina montis, qui latina interpretatione dicitur, *tentatio*. Et tu si supra tentationes adscenderis, et contrito corde detuleris precem, Deo proximus eris: si mundo corde fueris, et tu Deum videbis: *Beati* enim *mundo corde; quia ipsi Deum videbunt.*

43. Qui ergo Deo proximus est, dicit: *Prope es, Domine, et omnia præcepta tua veritas.* Judæus hoc non potest dicere, qui non recipit Dominum Jesum; separavit enim se, nec in veritatem, sed in umbram credit. Quomodo dicit: *Præcepta tua veritas;* cum gratia et veritas per Jesum Christum facta sit; cum eum non agnoscat, qui veritate et plenitudine circumcisionis suæ totum mundum redemit?

44. Octavus versus est: *Initio cognovi de testimoniis tuis; quia in æternum fundasti ea.* De testimoniis, inquit, tuis ab initio cognitionem et fidem adsumsi, quod in æternum fundata sunt; testimonium enim fidele est, et præstat parvulis sapientiam. Si cognovissent Adam et Eva quod quasi parvulis data

ssent cautiora præcepta; ne usurpa-ent sibi scientiam boni et mali, quam ecto discrimine definire non possent, aradisi incolatum in perpetuum vin-icare potuissent. Si considerent homi-es quia sanguis hominis ad Deum amat, manus proprias a nece hominis ostinebunt. Si custodiant præcepta uæ dedit Dominus coram cœlo et terra stibus, dicens : *Audi cœlum, et auri-s percipe terra :* scientes quia quid-uid flagitii commiserint, adversus gem Domini fecisse, Angelorum, et otestatum, sanctorum quoque homi-um testimoniis arguantur; supra hæc estimonia fundamentum sibi consti-uent, quia æterna sunt atque perpetua. t nos ergo opus nostrum ædificemus upra fundamentum testimoniorum cœ-estium; ut non ardeat sicut lignum ut stipula : sed sicut aurum probetur; t æterno maneat nixum fundamine.

SERMO VIGESIMUS.

ר. Res.

1. Incipit littera vigesima *Res*, quæ tina interpretatione *caput* dicitur, vel *imatus*. Caput est, ut formam generis umani consideremus, quod fovet mem-a omnia, et dirigit atque implet sen-bus. *Sensus* enim *sapientis in capite us*. Inde ductus venarum, meatusque piritus, sanguinis vires in totius partes orporis derivantur. Lustrat omnia, rnat omnia. Sublato capite, corpus ne nomine est, non agnoscitur, nec lla superest usura vivendi. Propterea ui in aliquo damnantur crimine, eo uod ornamentum est totius corporis, apite abdicantur : et quia turpi vel elesto reatu belluinæ fœditatis illu-iem, vel bestialis immanitatis horro-em commisisse detecti sunt, tamquam i qui proposito humanæ moderationis xciderint, formam quoque humanæ onditionis jubentur exuere. Reciso nim capite, reliqui corporis truncus estiarum corpori comparatur, et sa-ientiæ arce fraudatur; quia sapientiæ on potuit tenere rationem. Sepelitur itur sine decore suo corpus; in capite etenim vigor vitæ, in capite est gratia venustatis.

2. Fertur coluber, cum urgetur peri-culo, caput semper abscondere, et in orbem se colligens, objecta reliqui parte corporis, hoc solum tueri; quod illisa feratur membra cætera, salvo capitis vigore, reparare. Hoc et tu mo-raliter caput serva, hoc servato et mys-tice. Mysticum caput Christus est; quia *Omnia in ipso constant, et ipse est caput corporis Ecclesiæ*. Hoc caput qui ami-serit, vivendi usum habere non poterit. Hoc solo distamus a bestiis, ad ima-ginem Dei et similitudinem virtutum vigore formati. Fides nos ab irrationa-bilium pecudum comparatione secernit. Hoc caput humani servate serpentes; etiamsi omnia membra cædantur, totum uratur corpus incendiis, mergatur pro-fundo, evisceretur a bestiis, hoc tamen capite custodito, vita integra, salus tuta est; nemo enim potest perire, cui non sublatus est Christus.

3. Est et caput summa studii atque operis nostri, summa negotii, summa spei, summa virtutum. Omnis autem summa est studii nostri; ut simus humi-les, veritatem sequamur, *quam non videt extollens se, frustra inflatus mente carnis suæ, et non tenens caput*. Quod sit hoc caput evidenter expressit dicens : *Ex quo omne corpus per compaginationes et colligationes subministratum et copulatum crescit in incrementum Dei*. Et in Esaiæ libro dicit Dominus per Prophetam : *Auferam a Judæa caput et caudam, ini-tium et finem*. Hoc caput Judæa quod tenebat amisit, quæ Jesum Dominum non recepit. Ubi fides est, et initium, et finem habemus. Ubi perfidia, nec ini-tium nec finis est. Ecclesia principium habet, quæ Christum habet; Christus enim Ecclesiæ principium est, primo-genitus ex mortuis. Habet et finem; quia ipse est primus et novissimus. Ipse est finis Legis ad justitiam omni credenti. Synagoga nec initium nec finem habet; quia nec in principio invenit quod se-quatur, nec in fine quod speret. Inflatus ergo caput non tenet, hoc est, illam Christi humilitatem qua descendit us-que ad crucem, descendit usque ad

inferos. Ideo Judæus non credidit; quia contemsit dicentem : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde.* Hæc humilitas virtutum omnium caput est, quæ totum velut quoddam nostrorum actuum fovet corpus.

4. Quamvis infirmus aliquis sit, pauper, ignobilis; tamen si non se extollat et præferat, ipsa se humilitate commendat. Sit aliquis prædives et nobilis, idem si nobilitatem generis et divitias suas jactet, insolentia sui vilis est. Sit aliquis facundus et fortis, qui tumore facundiæ ac virtutis elatus plurimum sibi arroget : nonne ei propter verecundiam, et insipiens plerumque et invalidus antefertur? Denique Pharisæus in Evangelio cum abstemius et parcus esset alieni, liberalis sui, non refugus jejunii, ut ipse dicebat; tamen propter jactantiam, etiam illa quæ habere poterat, amisit. Nihil ei tot genera virtutum uno vitio decolorata prodesse potuerunt. Publicanus qui nihil enumerare poterat quod posset probari; propter humilitatem tamen justificatus magis quam ille Pharisæus descendit e templo, secundum quod scriptum est in Propheta : *Quia humiles spiritu salvabit.*

5. Hoc autem esse caput quod hæc littera exprimat evidenter etiam in Hieremiæ Threnis docemur. Nam prælata hac littera ait Propheta : *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus... sub umbra ejus in gentibus vivemus.* Hoc ergo caput vere est, quod omnium caput est.

6. Diximus de capite, dicamus et de primatu, quod licet sermone distet ac littera ; sensu tamen in eamdem concurrit intelligentiam. Primatus enim legimus in veteri Testamento, quos in primogenitis Esau fratri suo cessit; et ideo vocatum est nomen ejus Edom, hoc est, terrenus et calidus*. Isti sunt autem fratres, de quibus rogatus est Dominus ab Isaac patre eorum ; ut daret ei suæ posteritatis hæredes de Rebecca uxore sua, quæ per viginti annos nullum dederat generationis insigne. Exaudivit eum, et concepit Rebecca, et rogavit Dominum, cum jactare se parvuli viderentur in utero ejus, et responsum accepit : *Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi ab utero tuo separabuntur, et populus populum superabit, et major serviet minori.* Nonne apertum est mysterium, duos significari populos, hoc est, populum Judæorum seniorem, et Christianum populum juniorem, qui propter cocturam lentis primatus fratris accepit senioris? Quo indicio evidenter exprimitur quod populus senior ille terrenus propter intemperantiam gulæ, primatus quos habuit, amisit : populus autem Ecclesiæ per sobrietatem et continentiam, primatus quos ordine non habebat ætatis, et concessione fraterna, pio furto paternæ benedictionis eripuit. Quid est igitur quod populus rapuit Christianus, nisi Dominum Jesum? A diebus enim Johannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, et cogentes diripiunt illud, sicut ipse Dominus declaravit. Bona fraus, quæ vitam furatur æternam. Sed quoniam satis dictum de litteræ hujus interpretationibus arbitramur, consideremus ea quæ huic litteræ Propheta subjecit.

7. Primus itaque versus est : *Vide humilitatem meam, et erue me, quoniam legem tuam non sum oblitus.* Fortasse dicat aliquis : Gloriatur de se Propheta. Et si gloriatur, gloriatur in infirmitatibus suis, in quibus et Apostolus gloriatur, dicens : *Gloriabor in infirmitatibus meis.* Alius in divitiis, alius in titulis nobilitatis ac prosapiæ suæ, alius in administrationibus et honoribus gloriatur : justus in humilitate gloriatur; bona enim gloria, Christo esse subjectum. Ut scias autem quia jactare non se cupiat, sed Domini in se gratiam provocare, alibi idem Propheta ait : *Vide humilitatem meam, et laborem meum.* Ergo quasi is qui humiliaverit cor suum,

*Edit. Bened. et aliæ omnes, *callidus*. Certum equidem est vocem *edom*, per aïn, *callidus* latine sonare; sed *edom* sive *adam*, per aleph, *terrenus* seu *rubens*, ac per extensionem *calidus* significat, et hoc ultimum verbum cognomen fuit Esau. Quamvis autem dici possit non raro evenisse, ut duarum vocum hebraïcarum, quæ tantum vocalibus differrent, una pro altera a SS. Patribus sumeretur, nobis eo absurdior hoc loco videtur interpretatio calliditatis, quod in venditione primogenitorum stultissimum Esau, callidum vero Jacob, sese exhibuerint.

quasi is qui plurimum laboraverit, ibi sibi dimitti peccata desiderat, hic erui se precatur.

8. Constitue aliquem sacerdotem pro ministri salute sollicitum, quem probatum advertat Deo : aliquem patrem pro filio in ægritudine constituto gravi : aliquam feminam vel pro filio, vel pro viro mœstam, orationibus incubantem, fundentem uberes lacrymas noctibus ac diebus, humiliantem se ac sternentem solo, multiplicantem jejunia, et quod his gravius est, mentis atque animi dolore confectam, morbi ac periculi dilatione torpentem dicere ad Dominum : *Vide humilitatem meam, et erue me.*

9. Considera etiam quia spiritali quodam oleo cœlestium præceptorum ungit nos atque exercet quotidie scriptura divina, et Dominus noster plurimos ad subeunda certamina gestiens provocare, diversa posuit præmia coronarum. Considera, inquam, Christi athletam innumeris contentionibus fatigatum, ac prope jam lassatis viribus resistentem, periculi mole turbatum; cum videat sibi non solum adversus carnem et sanguinem, sed etiam adversus spiritales nequitias, quæ sunt in cœlestibus, esse luctamen, dicere : *Vide humilitatem meam, et erue me; quoniam legem tuam non sum oblitus;* non enim potuit oblivisci, qui secundum ejus præcepta certavit.

10. Contuere etiam aliquem in martyrio constitutum, frequentibus afflictum suppliciis, retrusum in tenebras, gravi fractum pondere catenarum, nervis crura distentum, evisceratum equuleo, exaratum ungulis, adustum candentibus laminis, perseverantis fidei virum, sed jam tædiantis animi quod diutius differatur sacræ mortis corona, dicentem : *Vide humilitatem meam, et erue me; quoniam legem tuam non sum oblitus.* Non solum enim in studiis atque propositis, sed etiam in tentationibus humilitatem dici posse, testimoniis Scripturarum docemur. Siquidem lectum est : *Homines acceptabiles in fornace humilitatis;* ταπεινώσεως enim græcus dixit, quod est, *humilitatis.* Hoc ideo posui quia plurimi habent latini *in fornace afflictionis.* Latinus discernit, græcus non separat : ταπείνωσις et humilitas virtutis dicitur, et humilitas afflictionis. Nihil impedit si latinus separat; non enim græcus ex latino transtulit, sed latinus ex græco.

11. Denique et Hebræi quamdiu in Ægypto erant, in fornace erant ferrea, hoc est, in fornace tentationis, in fornace afflictionis, cum duris affligerentur imperiis. Unde et scriptum est : *Quia eduxit eos Deus de fornace ferrea, ex Ægypto.* Fornax erat ferrea, quia nullius adhuc in Ægypto opera virtutum plena lucebant, nullius aurum illic fuerat comprobatum, nullius plumbum iniquitatis exustum. Dura fornax, fornax mortis perpetuæ : quam fornacem nullus poterat evadere, quæ omnes consumeret, in qua solus dolor esset et luctus. At vero fornax in qua Ananias, Azarias, Misael hymnum Domino canebant, fornax aurea illa, non ferrea : per quam toto orbe sapientia fide devotionis illuxit. Erat quidem etiam hæc fornax in Babylonia, ubi aurum non erat spiritale, nisi forte captivum : *Captivam* enim *Dominus duxit captivitatem.* Hoc erat aurum in Dei sanctis, qui captivi erant apud Babylonios corpore : spiritu autem liberi apud Deum, soluti vinculis captivitatis humanæ, jugo gratiæ spiritalis innexi. Et fortasse eadem fornax ferrea fragilibus est, aurea perseverantibus.

12. Omnes oportet per ignem probari, quicumque ad paradisum redire desiderant; non enim otiose scriptum est, quod ejectis Adam et Eva de paradisi sede, posuit Deus in exitu paradisi gladium igneum versatilem. Omnes oportet transire per flammas, sive ille Johannes Evangelista sit, quem ita dilexit Dominus, ut de eo diceret ad Petrum : *Sic eum volo manere... quid ad te? Tu me sequere.* De morte ejus aliqui dubitaverunt, de transitu per ignem dubitare non possumus; quia in paradiso est, nec separatur a Christo. Sive ille sit Petrus, qui claves accepit regni cœlorum, qui supra mare ambulavit, oportet ut dicat : *Transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium.* Sed Johanni cito versabitur igneus gladius; quia non

invenitur in eo iniquitas quem dilexit æquitas. Si quid in eo vitii humani fuit, caritas divina decoxit : *Alæ* enim *ejus sicut alæ ignis.*

13. Qui habuerit hic caritatis ignem, illic ignem gladii timere non poterit. Ipsi Petro qui toties mortem suam pro Christo obtulit, dicet : *Transi, recumbe.* Sed ille dicet : Igne nos examinavit, sicut igne examinatur argentum ; etenim in quo aqua multa excludere non potuit caritatem, quomodo eum ignis excludet? Sed ille examinabitur ut argentum, ego examinabor ut plumbum : donec plumbum tabescat, ardebo. Si nihil argenti in me inventum fuerit, heu me! in ultima inferni detrudar, aut ut stipula totus exurar. Si quid inventum in me fuerit auri vel argenti, non per meos actus; sed per misericordiam et gratiam Christi, per ministerium sacerdotii, dicam fortasse ego : *Etenim qui sperant in te, non confundentur.*

14. Illo igitur igneo gladio iniquitas exuretur, quæ sedet super talentum plumbeum. Ideo unus ignem illum sentire non potuit, qui est justitia Dei Christus, quia peccatum non fecit; nihil enim ignis in eo quod exurere posset, invenit. Denique soli elevatæ sunt portæ æternales, ut introiret rex gloriæ, non reus causæ. Et hic quidem mortem caro illius gustavit; neque enim aliter posset resurgere. Quod legi, præsumo : quod non legi, veneratus scientibus derelinquo : unum confitens, quia quidquid caro illa subiit, ideo subiit; ut viam cæteris vel triumphandi per martyrii passionem, vel transeundi in paradisum suis vestigiis informaret. Nemo ergo sibi arroget, nemo de meritis, nemo de potestate se jactet : sed omnes speremus per Dominum Jesum misericordiam invenire; quoniam omnes ante tribunal ejus stabimus. De illo veniam, de illo indulgentiam postulabo; quæ enim spes alia peccatoribus?

15. Et qui se hic aurum putat, habet plumbum : et qui putat se granum tritici, habet stipulam quæ possit exuri. Sed hic sibi multi aurum videntur. Non illis invideo : sed tamen aurum examinabitur, uretur ut possit probari. Sic enim scriptum est : *Sicut aurum in conflatorio probabo illos.* Ergo advertant, quia examinabuntur omnes. Multi ergo qui se aurum putant, et ipsi humilitatem sequantur; ut vitia sua decoquant. Sed hic inanis jactantia est; ideo multis qui se massas putant auri, dicit sapientior auri massa : Omnes nos fornax probabit. Ergo quia examinandi sumus, sic nos agamus; ut judicio probari mereamur divino. Teneamus hic positi humilitatem ; ut cum unusquisque nostrum venerit ad judicium Dei, ad illos ignes quos transituri sumus, dicat : *Vide humilitatem meam, et erue me;* nam si superbus fuerit, si arrogans, si contumax, non poterit hoc dicere. Nemo autem dicet : Vide superbiam meam, sed : *Vide humilitatem meam;* ut ejus gratia erui ab illo igne mereatur.

16. Est ergo humilitas laboris et fatigationis : est et humilitas virtutis atque propositi, quam in secundis et prosperis, et in otio positus tenet justus. Nullo licet fractus labore, nullius certaminis dubius eventu, humilem omnibus affectum exhibet, nec sua extollere studet : sed magis minuere operis sui pretium, et meriti sui gratiam. Audi justum humiliantem se : *Ego sum,* inquit, *minimus apostolorum.* Ille vas electionis divinæ, ille gentium doctor minimum esse se dicit, indignum ejus officii nomine, quod suis operibus præferebat; nihilque sibi arrogat, sed totum gratiæ Dei deputat. Hoc utique decet justum.

17. Hac humilitate Abraham pater fidei nuncupatus est : qui cum divino participaretur alloquio, terram se esse dicebat, et limum. Ipse quoque Dominus ait : *Ego autem sum vermis, et non homo : opprobrium hominum, et abjectio plebis,* cum de sui corporis passione loqueretur : qui non quæ sua sunt quæsivit, sed quæ aliorum. Cujus nos imitatores vult fieri Apostolus, atque hortatur dicens : *Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu : qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens.* Nec nos

igitur nobilitatem generis, nec divitias requiramus, si volumus Christum sequi. Exinanivit se, cum esset in Dei forma: cum dives esset, pauper factus est. Noli et tu contemnere plebeium, quia nobilis es: noli despicere servum, quia potens es: noli pauperem fastidire, quia dives es. Numquid nobilior, numquid potentior, numquid ditior Christo es? Ille pro te suscepit illa, quæ tu despicis. Ille pro te humiliavit se usque ad mortem, et mortem crucis; ut tuæ lapsum aboleret superbiæ; ut quod per unius Adæ inobedientiam perdideramus, per unius Domini Jesu obedientiam reciperemus: *Propter quod Deus*, inquit, *illum exaltavit, et dedit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur... quoniam Dominus Jesus in gloria est Dei Patris.*

18. Considera, o homo, quid legas. Non laboravit Apostolus potentiam Christi probare: sed obedientiam prædicare: sed demonstrare quanta sit humilitatis gratia, quantus ejus profectus. Si simplicibus accipias auribus, et Christum exaltavit. Sed Christus non quæ sua, sed quæ tua erant, illa humilitate quærebat. Accipe ergo argutis auribus: moraliter, tibi profuit; mystice, tuam redemit salutem. Quomodo vis intellige: salus est tua. Si putas quod Christo profuit humilitas sua; cui ergo non proderit? Si illum exaltavit; quem non augebit? Factus est minister omnium Dominus, et auctor omnium vapulavit, pedes lavit, crucifixus est, mortuus est. Sed in his omnibus detrimentum nullum video divinitatis ejus, profectum operationis agnosco. Qui nihil habebat, quod ad potestatem suam adderet, habuit quod ad cultum suæ majestatis adjungeret. Audeo dicere: operationis suæ munus amiserat, nisi id humilitas recepisset. Itaque nos quidem redemit, sed etiam sibi adquisivit. Nihil ergo humilitas affert dispendii. Ille qui se exinanivit, plenus est. Ille qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, formam servi accipiens, in gloria est Dei Patris. Suscepi quem nesciebam, agnovi quem non cognoscebam, confiteor quem negabam. Ipsi genu corporis flecto, ipsi genu mentis inflecto, ipsum adoro, quem ante fugiebam.

19. Gratias tibi agimus, Domine Jesu, quod creasti nos, sed creatos feris, bestiis, mutis animantibus præfecisti. Majora sunt visitationis tuæ munera. Visitatos majestatis tuæ consortiis honorasti, dicens: *Narrabo nomen tuum fratribus meis;* suscepto enim corpore frater es factus, nec Dominus esse desisti. Major redemtionis gratia: periclitantes morte propria redemisti, sicut scriptum est: *Expedit unum hominem mori pro populo.* Suscitasti mortuos, dicens: *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud;* in illo enim templo Dominici corporis omnibus jus resurrectionis adcrevit. Resurgentes adæquasti Angelis, sicut dixisti: *Quoniam quæ non nubunt, et ii qui non ducunt uxores, erunt sicut Angeli in cœlo.* Postremo ad dexteram Dei in illo Filii hominis solio collocasti, sicut ipse dignatus es dicere: *Ex hoc autem erit Filius hominis sedens ad dexteram virtutis Dei.*

20. Unde Apostolus admirans divinæ dona pietatis, simul ostendens unam Patris et Filii esse liberalitatem, ait: *Deus autem qui dives est in misericordia, propter multam caritatem qua dilexit nos.* Audis in quo debeas, homo, dives esse, quas habere virtutes, amare in Deo, in te probare: imitare beneficia misericordiæ caritatisque cœlestis. Et addidit: *Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvati: et simul suscitavit, simul fecit sedere in cœlestibus, in Christo Jesu.* In Christo utique honoratur et caro. Ille igitur qui ad dexteram Dei sedet, propter nos humiliatus est. Ideoque dicit nobis: *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde.* Non dixit: Discite a me, quia potens sum, sed quia humilis corde; ut tu illum imiteris, ut tu ei dicas: Domine audivi vocem tuam, implevi præceptum tuum. Dixisti ut a te disceremus humilitatem: didicimus non solum sermone tuo, sed etiam actu tuo: feci quod imperasti: *Vide humilitatem meam.*

21. Athleta bonus membra sua mons-

trat; ut conversationis suæ approbet disciplinam. Monstrat etiam tunc membra sua, quando post aliqua certamina graviora, iterum certare compellitur; ut judex videns fessum corpus, nequaquam eum certare compellat. Et tu ostende cordis tui humilitatem; ut titulos virtutis ostendas. Ostende et corporis tui certamina; ut dicas: *Certamen bonum certavi, cursum consummavi:* et videns spiritalis judex certaminis, coronam justitiæ decernat; quoniam legem agonis implesti.

22. Sequitur versus secundus: *Judica judicium meum, et libera me: propter verbum tuum vivifica me.* Festinant innoxii ad judicium, et propriæ innocentiæ arbitris desiderant citius comprobari. Habet hoc usus etiam in sæculo, quod est commune cum sanctis. Verum is qui apud Deum justus est, habet aliam causam judicii non timendi; quia apud misericordem judicem sibi causa est, apud redemtorem suum vult cito et sperat absolvi. Absolutio enim matura sanctorum est. Unde et Dominus ait per Ezechielem ad Angelos qui ministri sunt ultionum: *A sanctis meis incipite.* Non vult Dominus commune sanctis cum diaboli sociis consortium esse judicii; diabolus enim et ministri ejus cum hominibus non flagellabuntur. Separata est pœna, ubi distat et culpa. Ideoque alio loco Scriptura ait: *Tempus est incipere judicium a domo Dei.* Quos miseratur enim, cito castigat; ut non diutius afficiantur futuri exspectatione judicii, non prolixius misera reatus sorte macerentur; ut unusquisque reddat etiam duplicia peccata sua, quo tandem possit absolvi. PŒNA ENIM reorum, quædam absolutio delictorum est.

23. Videmus in hoc sæculo insertos nexibus catenarum reos in specie pompæ miserabilis duci: et nonnumquam hoc patiuntur insontes; ut tolerabilius sit mori, quam talia subire supplicia. Optant utique audiri bene sibi conscii: optant etiam hi qui gravibus flagitiis urgentur, pœnam mortis celeritate transigere; ut aliquanta compendia pœnarum lucrentur. Spes est etiam de judicis misericordia. Ipso exsilio claustra carceris duriora sunt, nec reditus in perpetuum omnibus intercluditur relegatis. Si hæc operatur humanum examen, quanto magis Christi est omnibus expetendum. Differtur diaboli judicium*; ut sit semper in pœnis reus, semper improbitatis suæ innexus catenis, conscientiæ suæ, in perpetuum sustineat ipse judicium. Ideo dives ille in Evangelio, licet peccator pœnalibus urgetur ærumnis, ut citius possit evadere: Diabolus autem nequaquam pervenisse ad judicium demonstratur, nequaquam adhuc pœnis esse subjectus; nisi quas ipse tantorum conscius scelerum solvit timore perpetuo, ne aliquando securus sit.

24. Immo ut verius dicam, sanctus ad judicium venit, impius non venit: *Quoniam non resurgunt impii in judicio.* Hic petit ut absolvatur, alius ut coercitus dimittatur. Qui autem non judicatur, non credidit, sed impietatis suæ judicio ipse punitur. Apud imperatores istos non puniuntur sceleris rei barbari, quod in sua gente commiserint; quia non sunt sibi subditi, sed graviore nomine hostes habentur, qui sine interrogatione privati sceleris puniuntur. Ita et Christus suos castigat quos diligit, alienos tamquam generali damnatione impietatis adstrictos pœnæ donat æternæ; *Novissima enim... destruetur mors:* et tamen verecunde docet Propheta exemplo sui; ut etiam qui diffidit operibus suis, propter verbum tamen Dei clementiorem speret sententiam.

25. Alius propter divitias vivere cupit, alius propter filios: hic propter verbum Dei vivificari petit, sicut Simeon Domini exspectavit adventum; vidit enim Dominum in templo, et ait: *Nunc dimittis servum tuum... in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum:* adserens vivendi sibi cupiditatem aliam non fuisse, nisi ut Christum videret. Denique vidit, et vinculis solvi corporis postulavit.

26. Possumus etiam intelligere: *Judica judicium meum*, quasi gravior a

* Quod negatur diabolus judicium adhuc subiisse, aut omnino in pœnis esse, hæc fuit omnium antiquorum Patrum opinio.

nobis causa sit de judicio nostro, quam de errore dicenda. Erranti enim facilius datur venia, quam improbe in alium judicanti : NECESSE EST enim eam formam in te redire judicii, quam in alium ipse decernendam putaveris.

27. Sequitur versus tertius : *Longe est a peccatoribus salus; quoniam justitias tuas non exquisierunt.* Quorum serum est judicium, eorum salus longe est : sed ipsi sunt sui auctores periculi, qui Domino non appropinquarunt. Ideo facti sunt longe, quia voluntate sua a salutis se gratia separaverunt. Non refugit eos salus, sed ipsi salutem, qui se elongaverunt. Venit ad Judæos, sed ipsi salutem non receperunt. Quomodo non receperunt. Audi, Jesus salus est, Jesus filius hominis nuncupatus est : *Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat :* sed Judæi dimitti sibi latronem postulaverunt, Jesum repudiaverunt.

28. Quis autem est qui se longe facit a Domino, nisi qui non exquirit justitias ejus? Qui vero justitias exquirit, prope est, adhæret Deo. Et ideo justitias Dei quærentibus dicit Apostolus : *Vos qui eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi.* Sanguis Christi justitia est. Denique ipse ait ad Johannem : *Sine... nos implere omnem justitiam.*

29. Sequitur versus quartus : *Miserationes tuæ multæ nimis, Domine : secundum judicium tuum vivifica me.* Etsi longe est a peccatoribus salus; tamen nemo desperet, quia multæ sunt misericordiæ Domini. Qui enim suo peccato pereunt, misericordia Domini liberantur. *Miserebor*, inquit, *cui misertus ero.* Palam apparuit non quærentibus, vocavit refugientes, congregavit ignaros, pro omnibus se obtulit passioni. Num ergo multum misericors? Misericordia enim hominis in proximum suum : misericordia Domini in omnem carnem; ut omnis caro ad Dominum adscenderet, illa Domini miseratione donata.

30. Sed cum dixerit multas esse Domini miserationes, quomodo secundum judicia ejus vivificari petit; maxime cum alibi ipse dicat : *Et non intres in judicium cum servo tuo?* Sed aliud est illud judicium beneficiorum Christi, cui respondere non possumus (quis enim potest debitum referre naturæ, debitum salutis et gratiæ?); aliud judicium, quo fragilitatis nostræ æstimatione censemur. In hoc ipso tamen judicium cum misericordia copulatum est : ut veritas judicii miseratione Domini temperetur.

31. Aut fortasse, quia dixerat : *Judica judicium meum;* ideo subtexuit miserationes Domini nimium multas esse; grave est enim de altero judicare. Unde etiam scriptum est : *Nolite judicare, ut non judicemini.* Cum enim unusquisque sit suorum conscius peccatorum, quomodo potest de alterius judicare peccato. Judicet de alterius errore, qui non habet quod in se ipse condemnet : judicet ille, qui non agat eadem quæ in alio putaverit punienda; ne cum de alio judicat, in se ferat ipse sententiam : judicet ille qui ad pronuntiandum nullo odio, nulla offensione, nulla levitate ducatur. Audisti hodie quid judex verus et justus locutus sit : *Non possum*, inquit, *ego a me facere quidquam.*

32. Nonnulli hæretici solebant hinc facere quæstiones, quasi infirmus esset Filius, qui a se nihil faceret; quasi secundum divinitatem quoque subditus, et paterno subjectus imperio : nec advertunt quod hoc quoque magis potestatis divinæ unitas comprobetur, ubi putant inter Patrem et Filium esse distantiam potestatis. Nihil a se facit Filius, quia per unitatem operationis nec Filius sine Patre facit, nec sine Filio Pater. Denique Pater dicit ad Filium : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, communem adserens operationem esse, ubi commune consilium est. Quid sine Sapientia facit, qui omnia in Sapientia fecit, ut lectum est : *Omnia in Sapientia fecisti?* Denique Sapientia dixit : *Cum faceret cœlos, cum illo eram... ego eram cui applaudebat.* Et Evangelista ait : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil;* ut doceret non solum operatorem omnium Filium, sed etiam paternæ operationis consortem esse.

33. Ego tamen arbitror, quod hic locus ad judicii formam videatur esse refe-

rendus; Evangelium etenim non solum fidei doctrina, sed etiam morum est magisterium, et speculum justæ conversationis. Invenio in Evangelio, quod Dominus Jesus multorum affectus, et officia susceperit; ut doceret quomodo nos in his conversari oporteret officiis. Suscepit personam pastoris, et ait : *Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis.* Ideoque pro rationabili grege se ipsum passioni corporis non negavit; ut ovem lassam crucis suæ humeris superponens, pii oneris functione recrearet.

34. Suscepit advocati personam : *Ipsum enim advocatum habemus apud Patrem.* Pernoctabat in oratione pro nobis; ut nos suo informaret exemplo quemadmodum veniam nostris debeamus exorare peccatis. Non enim ideo pernoctaret, quasi qui aliter Patrem nobis reconciliare non posset : sed ut qualis advocatus esse debeat, demonstraret : qualis Sacerdos, ut non solum diebus, sed etiam noctibus pro grege Christi debeat precator adsistere. An impetrandi egebat auxilio, qui facere ipse poterat quod rogabat, quemadmodum ipse dicebat : *Ego ad Patrem vado : et quodcumque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam?* Denique alibi ait, cum Lazarum resuscitaret : *Sciebam quod semper me audis.* Hic quasi infirmus pernoctabat, qui sciebat quod semper auditur, et clamavit : *Lazare, veni foras.* Locuta est resurrectio, mors recessit.

35. Suscepit etiam affectum rei, et stetit ante judicem tamquam reus : nec dedignatus est Dominus omnium, præsidis vilitatem. Interrogatus tacebat, ostendens non in clamore vocis, nec in forensis adsertione patrocinii, sed in conscientiæ integritate esse innocentiæ defensionem : nec salutem corporis ambiendam, sed animi puritatem. Denique qui Susannam absolvit tacentem, se obtulit morti. In illa causa ostendit, ut nemo desperaret : in hac, ut redimendæ universitatis sacrificium non negaret. Cæsus postremo, non conviciatus est, non repercussit : et Dominus cœli atque terrarum studium deposuit ultionis, vocem humilitatis emisit, dicens : *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo : si bene, quid me cædis?* Quasi infirmus, cædis deplorat injuriam : et cum se posset ulcisci, queri maluit quam vindicare.

36. Ergo et hic personam judicis, propositumque suscepit, dicens : *Non possum a me facere quidquam.* Bonus enim judex nihil ex arbitrio suo facit, et domesticæ proposito voluntatis : sed juxta leges et jura pronunciat, scitis juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati : nihil paratum et meditatum domo defert : sed sicut audit, ita judicat; et sicut se habet negotii natura, decernit. Obsequitur legibus, non adversatur : examinat causæ merita, non mutat.

37. Discite, judices sæculi, quem in judicando tenere debeatis affectum, quam sobrietatem, quam sinceritatem. Dominus omnium dicit : *Non possum ego a me facere quidquam.* Alibi lego : *Negare semetipsum non potest.* Non potest utique non per infirmitatem, sed per integritatem : non per impossibilitatem faciendi, sed per observantiam judicandi. Quid non potest qui omnia potest, nisi quod posse nolit? Non vult posse quod damnet, non vult posse adversus fidem, non vult posse adversus veritatem. Audi postremo ipsum dicentem cur non possit a se facere quidquam : *Sicut audio*, inquit, *et judico*, hoc est, non ex mea potestate decerno quod libitum, sed ex judicandi religione, quod justum est : et ideo judicium meum verum est; quia non voluntati meæ indulgeo, sed æquitati. Audite quid judex dicat cœlestis. *Non possum a me facere quidquam : sed sicut audio, et judico.*

38. Et Pilatus dicebat ad Dominum Jesum : *Potestatem habeo dimittendi te, et potestatem habeo crucifigendi te.* Usurpas, o homo, potestatem quam non habes; cum Deus neget se habere, qui habet super omnia potestatem. Audi quid justitia dicat : *Non possum a me facere quidquam.* Audite quid judex æquitatis adserat : *Sicut audio, et judico.* Audite quid judex iniquitatis loquatur : *Potestatem habeo dimittendi te, et potestatem habeo crucifigendi te.* Tua, Pilate,

voce constringeris, tua damnaris sententia. Pro potestate igitur, non pro æquitate crucifigendum Dominum tradidisti : per potestatem absolvisti latronem, auctorem vero vitæ interfecisti. Sed nec istam a te habuisti, quam habere te adseris, potestatem. Denique dicit tibi Dominus Jesus : *Non haberes potestatem adversus me ullam, nisi data tibi esset desuper*. MALA POTESTAS licere quod non liceat. Potestas ista tenebrarum est, verum non videre, sed spernere.

39. Audite quid verus judex loquatur : *Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me*. Quasi homo loquitur, quasi judex docet quoniam qui judicat, non voluntati suæ obtemperare debet, sed tenere quod legum est. Constitue judicem de hoc sæculo : numquid potest adversum imperialis formam venire rescripti? Numquid potest normam augustæ definitionis excedere? Quanto magis divini formam debemus servare judicii? Christus dicit : *Non quæro voluntatem meam*, hoc est, hominis, quæ vel odio dirigitur, vel studio intenditur, vel gratia inflectitur, vel aliorum mendacio depravatur : *Omnis* enim *homo mendax*. *Sed voluntatem*, inquit, *ejus qui me misit;* hoc est, divinæ cognitionis formam veni docere; ut in judicando magis cordi sit veritatis custodia, quam obedientia voluntatis. Non ergo hic quoque infirmitas potentiæ, sed forma est expressa justitiæ.

40. Justum igitur est judicium Filii Dei; quia est secundum voluntatem Dei, non secundum hominis affectum; Deus enim misericordiarum plenus est : et misericordia ejus cum judicio, et judicium cum misericordia; neque sine judicio miseretur, neque sine misericordia judicat. Denique scriptum est : *Misericordia ejus in stateris. Filii* autem *hominum mendaces in stateris, ut decipiant*. Examinat ergo et trutinat Deus merita singulorum, et quemadmodum pro mensura dat gratiam; ne supra mensuram sit : ita pro mensura dat misericordiam. Unde ait : *Mensuram bonam, confertam, commotam, superefluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem mensura qua mensi fueritis, reddetur vobis*. Similiter in statera singulorum facta pensantur; ut si bona opera malis præponderent, remuneratio præmii deferatur : si peccata virtutibus, tristior reum pœna constringat : quod expressum habes ad Timotheum, dicente apostolo Paulo : *Quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad judicium, quosdam autem et subsequuntur*. Similiter et facta bona manifesta sunt, et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

41. Omnia ergo a Domino Deo nostro mensura quadam, et pondere fiunt. *Quis posuit*... inquit, *rupes in statera?* Et supra : *Quis mensus est manu aquas, et cœlum palmo?* Qui nostra examinat, sua utique examinata largitur, et salvo omnia decernit examine. Ponderat misericordiam, ponderat ultionem; in utroque certum pondus, habilisque mensura est. Unde et David ait : *Et potum dabis illis in lacrymis, in mensura;* ne sine moderatione mensuræ pœnæ cumulo gravarentur, et sustinere non possent. Et alibi idem ait propheta : *Calix in manu Domini vini meri plenus est mixto. Et inclinavit ex hoc in hoc; verumtamen fæx ejus non est exinanita*. Et Hieremias ait : *Calix aureus Babylon in manu Domini, a quo inebriatæ sunt gentes :* hoc est, pœna a nationibus persoluta est, ne diutius insultarent; quod Dei populum acerbissima populatione vexarent. Sensus igitur versus Davidici hic est : Parata et plena est pœna quæ debetur impiis, quam Dominus declinat in perfidos; sed tamen miseratione sua non usque ad fæcem dignatur effundere, ne plenitudinem supplicii ferre non possint. Inclinat ergo calicem, non evacuat. Quod inclinat, censuræ est : quod non evacuat, misericordiæ.

42. Ergo judicium quoque misericordia temperat Dominus Deus noster. Quis enim nostrum sine divina potest miseratione subsistere? Quid possumus dignum præmiis facere cœlestibus? Quis nostrum ita adsurgit in hoc corpore, ut animum suum elevet, quo jugiter adhæreat Christo? Quo tandem hominum

meritum defertur; ut hæc corruptibilis caro induat incorruptionem, et mortale hoc induat immortalitatem? Quibus laboribus, quibus injuriis possumus nostra eluere peccata? *Indignæ sunt passiones hujus temporis ad superventuram gloriam.* Non ergo secundum merita nostra, sed secundum misericordiam Dei, cœlestium decretorum in homines forma procedit.

43. Sequitur versus quintus: *Multi persequentes me, et tribulantes me: a testimoniis tuis non declinavi.* Non est magnum, si tunc a Dei testimoniis non declines; cum te nullus affligit, nullus persequitur. Quis enim inoffense sibi prosperorum eventuum fecundante successu, fieret ingratus? Quis divitiis adfluens, jugi salute robustus, non ad Dei gratiam referat quod sibi illa concessa sint? Denique cum sanctum Job prædicaret Dominus, ait adversarius: *Numquid gratis colit Job Dominum? Nonne tu vallasti eum....? Mitte manum tuam in omnia quæ habet, si non in faciem te benedicit.* Tunc igitur plus probatus est, quando amissis opibus et filiis, a Domini cultu et gratia non recessit. Sed non unus persecutor est: multos ministros habet; sed non te terreant: *Per multas* enim *tribulationes, oportet nos introire in regnum Dei.* Si multæ persecutiones, multæ probationes, ubi multæ coronæ, multa certamina: tibi ergo proficit, quod multi persecutores sunt; ut inter multas persecutiones facilius invenias quemadmodum coroneris.

44. Utamur exemplo Sebastiani martyris, cujus hodie natalis est. Hic Mediolanensis oriundus est*. Fortasse aut jam discesserat persecutor, aut adhuc non venerat in hæc partium, aut mitior erat. Advertit hic aut nullum esse, aut tepere certamen. Romam profectus est, ubi propter fidei studium persecutionis acerba fervebant: ibi passus est, hoc est, ibi coronatus. Itaque illic, quo hospes advenit, domicilium immortalitatis perpetuæ collocavit. Si unus persecutor fuisset, coronatus hic martyr utique non fuisset.

45. Sed quod pejus, non hi solum persecutores sunt qui videntur, sed etiam qui non videntur; et multo plures persecutores! Sicut enim unus persecutor rex multis persecutionis præcepta mittebat, et per singulas vel civitates; vel provincias erant diversi persecutores: ita etiam diabolus multos ministros suos dirigit, qui non foris tantummodo, sed etiam intus faciant persecutiones in animis singulorum. De his dictum est persecutionibus: *Omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patiuntur.* Omnes dixit, nullum excepit. Quis enim exceptus potest esse, cum ipse Dominus persecutionum tentamenta toleraverit? Persequitur avaritia, persequitur ambitio, persequitur luxuria, persequitur superbia, persequitur fornicatio. Unde et Apostolus ait: *Fugite fornicationem.* Nam qua causa fugeres, nisi illa te persequeretur? Est enim malus spiritus fornicationis, est malus spiritus avaritiæ, malus spiritus superbiæ.

46. Isti sunt persecutores graves, qui sine gladii terrore mentem hominis frequenter elidunt, qui illecebris magis, quam terroribus animos expugnant fidelium. Hi tibi hostes cavendi, hi graviores tyranni, per quos Adam captus est. Multi in persecutione publica coronati, occulta hac persecutione ceciderunt. *Foris*, inquit, *pugnæ, intus timores.* Advertis quam grave certamen sit, quod est intra hominem; ut secum ipse confligat, cum suis cupiditatibus prælietur? Ipse Apostolus fluctuat, hæret, adstringitur, captivari se adserit in lege peccati et mortis corpore debellari, nec potuisse evadere, nisi esset Domini Jesu gratia liberatus.

47. Verum ut multæ persecutiones, ita multa martyria. Quotidie testis es Christi. Tentatus es spiritu fornicationis; sed veritus Christi futurum judicium, temerandam mentis et corporis castimoniam non putasti: martyr es Christi. Tentatus es spiritu avaritiæ, ut possessionem minoris invaderes, indefensæ viduæ jura temerares; et tamen contemplatione cœlestium præceptorum opem magis ferendam, quam inferendam injuriam judicasti: testis es Christi.

* Id est, patre Gallo seu Narbonensi, matre autem Mediolanensi ortus.

Denique tales vult testes Christus adsistere, secundum quod scriptum est : *Judicate pupillo, et justificate viduam : et venite, disputemus, dicit Dominus.* Tentatus es spiritu superbiæ; sed videns inopem atque egenum, pia mente compassus es, humilitatem magis quam arrogantiam dilexisti : testis es Christi; et quod est amplius, non sermonis tantummodo, sed etiam operis testimonium perhibuisti. Quis enim locupletior testis est, quam qui confitetur Dominum Jesum in carne venisse, cum Evangelii præcepta custodit? Nam qui audit et non facit, negat Christum : etsi verbo fateatur, operibus negat. Quam multis dicentibus : *Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus, et dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus*, in illo die respondebit : *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem.* Ille ergo testis est, qui adstipulantibus factis, Domini Jesu præcepta testatur.

48. Quanti ergo quotidie in occulto martyres Christi sunt, et Jesum Dominum confitentur? Novit hoc martyrium Apostolus et testimonium Christi fidele, qui dixit : *Hæc est enim gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ.* Quanti foris confessi sunt, et intus negaverunt! Namque uxoris ducendæ gratia, quæ gentili viro a christianis parentibus negabatur*, simulata ad tempus fide, plerique produntur quod foris confessi sunt intus negasse. An fornicationis causa tantummodo putamus Dominum Deum nostrum in populum Judæorum tam severe esse commotum; ut viginti tria millia de populo necarentur, propterea quod Madianitæ gentis feminis concubitu miscerentur : ac non eo quod per illos concubitus alienigenarum desciscere a fide, negare Dominum cogerentur?

49. *Nolite*, inquit, *omni spiritui credere* : sed a fructibus eorum cognoscite, quibus credere debeatis. Venit quis in ecclesiam, dum honorem affectat sub imperatoribus christianis, simulato metu orationem se fingit deferre : inclinatur, et solo sternitur*, qui genu mentis non flexerit : videt illum homo, christianum putat : videt homo orantem suppliciter, et credit; sed Deus audit negantem. Discedit probatus ab homine, sed condemnatus a judice. Quanto tolerabilius fuerat homini negasse, et Deo esse confessum? Licet hoc quoque reprehensibile; perfecta enim confessio et animi quærit devotionem, et vocis professionem : *Corde enim creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem.*

50. Ergo in persecutionibus interioribus esto fidelis et fortis; ut et istis forensibus persecutionibus approberis. Et in intimis persecutionibus sunt reges, et præsides, terribiles judices potestate. Dabis exemplum in Domini tentatione quam pertulit : demonstrata sunt ei omnia regna, et dictum est ei : *Tibi dabo hæc omnia, si procidens adoraveris me.* Lectum et alibi : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Vides ante quos reges statuaris, o homo, ante quos præsides peccatorum, si culpa regnat? Quot peccata, quot vitia, tot reges. Et ante hos adducimur, et ante hos stamus. Habent etiam isti reges tribunal in mentibus plurimorum : sed si quis Christum fateatur, statim regem illum facit esse captivum, dejicit de solio suæ mentis. Quomodo enim poterit diaboli tribunal manere in eo, cui Christi tribunal adsurgit?

51. *Multi ergo persequentes, et tribulantes me.* Et fortasse Christus hoc dicit, et dicit in vocibus singulorum; ipsum etenim adversarius persequitur in nobis. Si declinas persequentem, Christum abjicis, qui se tentari patitur, ut vincat. Ubi illum viderit diabolus, ibi parat insidias, ibi tentationum machinas ad-

* Ambrosius cum antiquis Patribus conjugia inter fidelem ac infidelem numquam non improbavit : an vero contracta ea dissolvi voluerint, lis est veteres inter ac recentiores Theologos. Id enim illi, Gratianum Magistrumque sententiarum secuti, obnixe adfirmant, quod postea alii penitus negavere. Vide infra, t. 4, *epist. ad Vigilium*, n. 34.

* Observa ex hoc loco moris fuisse apud veteres Christianos in Ecclesia inter orandum non solum caput inclinare ac genua flectere; verum etiam totum se in terram prosternere. Hic namque non de catechumenis et pœnitentibus, sed de fidelibus agi manifestum est.

movet, ibi dolos nectit; ut illum, si possit, excludat. Ubi autem diabolus præliatur, ibi Christus adsistit. Ubi diabolus obsidet, ibi Christus includitur, ibi murorum spiritalium septa defendit. Ergo qui persecutorem refugit, rejicit etiam defensorem. Sed cum audis : *Multi persequentes, et tribulantes me*, noli timere, qui potes dicere : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Verum hoc dicit ille, qui a testimoniis Domini nullo vitiorum declinat amfractu.

52. Sequitur versus sextus : *Vidi non servantes pactum, et tabescebam; quoniam verba tua non custodierunt.* Beatus vir qui in caritate Dei tabescit; quia videt non servantes pactum. Alius propter vitiosos amores tabescit, qui distillat dum est dilatus amore dilectæ : et dum protelatur flagrantis cupiditatis effectus, animus deficit, vires corporis quadam deformitate palloris, fessorumque artuum tabe minuuntur. Alius qui pecuniam concupiscit, donec potiatur ea, avaro miser tabescit affectu. Alius immodice capessendi honoris impatiens si desideria longa suspiret, non mediocri mentis tabe conficitur. Non talis qui dicit : *Quam distabuit caro mea in terra deserta, in invia, et sine aqua*; hic enim castigabat carnem suam, et tabescere faciebat, dum indefesso desiderio divinæ cogitationis intentus, et lucem diei sollicita exspectatione præveniens, antelucanum solvere Domino canticis et hymnis gestiebat obsequium.

53. Tabescit ergo vir pacificus, quando alios videt pacta rescindere, consensuum abolere concordiam, jurgia de pace reparare, in tumultus redire de gratia. Quod utique non facit, qui Domini præcepta custodit : non facit qui audit dicentem : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Ergo qui pactum servat, is Christi obedit imperiis : qui autem non servat, ille Christi præcepta contemnit; et quod pejus est, comperta fastidit, et negligit.

54. Sequitur versus septimus : *Vide quia præcepta tua dilexi, Domine : in misericordia tua vivifica me.* Hic quoque invitat Dominum, ut plenum caritatis suæ spectet affectum. Nemo dicit, *Vide*, nisi qui judicat se, si videatur, esse placiturum. Et pulcre dicit, *Vide*, et secundum Legem dicit; quia Lex præcepit, ut unusquisque ter in anno se offerat in conspectu Domini. Quotidie se sanctus offert, quotidie apparet, et non vacuus apparet; non est enim vacuus, qui de plenitudine ejus accepit. Non erat vacuus David, qui ait : *Repletum est gaudio os nostrum*; quia gaudium fructus est Spiritus sancti. Et sicut de plenitudine Verbi nos omnes accepimus, quemadmodum dixit Johannes : ita etiam Spiritus sanctus de plenitudine sua replevit orbem terrarum. Non erat vacuus Zacharias, qui repletus est Spiritu sancto, et prophetabat adventum Domini Jesu. Non erat Paulus vacuus, qui evangelizabat in abundantia, et repletus erat, accipiens odorem bonæ suavitatis ab Ephesiis, placentem Deo hostiam. Non erant Corinthii vacui, in quibus abundabat Dei gratia, juxta ejusdem Apostoli testimonium.

55. Offerebat se ergo David quotidie Deo, et non vacuus offerebat, qui poterat dicere : *Os meum aperui, et duxi spiritum.* Ideo ergo dicebat : *Vide quia præcepta tua dilexi.* Audi in quo te offerre debeas Christo. Non in his quæ videntur, sed in occultis, et in absconcito; ut pater tuus qui videt in abscondito, reddat tibi, et fidelem remuneret affectum. *Præcepta*, inquit, *tua dilexi.* Non dixit, servavi : non dixit, custodivi; nam imprudentes non custodierunt præcepta Domini. Aliqui enim codices habent ἀσυνετοῦντας, hoc est, insipientes, non intelligentes. Ergo qui non intelligunt, non sapiunt; hi non custodiunt. Qui autem perfectus est intellectu, perfectus sapientia, diligit, quod est amplius quam custodire; custodire enim necessitatis plerumque est, et timoris : diligere caritatis. Custodit qui evangelizat : sed qui volens evangelizat, mercedem accipit; quanto magis qui diligit, mercede donatur? Possumus enim non amare quod volumus : non possumus nolle quod amamus. Sed quamvis mercedem perfectæ caritatis exspectet, et miserationis divinæ suffragium poscit, ut in ea vivificetur a Domino. Non ergo

arrogans debitæ mercedis exactor, sed verecundus misericordiæ divinæ est deprecator.

56. Sequitur versus octavus : *Principium verborum tuorum veritas : in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.* Cum principium verborum Dei veritas sit, veritas utique fidei fundamentum est. Primum etenim oportet ut credamus vera esse Dei summi, quæ in divinis scripturis legimus, oracula. Secundum est, ut virtutem eorum pleniore cognitione discamus. Sicut enim *Initium sapientiæ timor Domini :* plenitudo autem sapientiæ dilectio ; lex enim sapientia, plenitudo autem legis delectio : ita plenitudo verborum Dei sapientia, cognitioque justitiæ. Nam sicut a timore Domini processus quidam est ad gratiam caritatis : ita a veritate ad judicium justitiæ divinæ quidam videtur fieri processus.

57. Venisti ad Ecclesiam : audisti unum Deum dici, unde Lex incipit, sicut habes scriptum : *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est :* crede unum Deum esse, non plures deos. Cum autem cœperis legere Dominum Jesum Dei Filium in carne venisse propter totius mundi redemtionem, distingue sapienter unum Deum Patrem esse, ex quo omnia, et nos in illum : et unum Dominum Jesum, per quem omnia, et nos per ipsum. Cognosce quia ideo venit, ut virtutis semitis noster informetur affectus, ut morum mansuetudinem conversationis ejus disceremus exemplo, ut aboleretur culpa per gratiam : et tunc a veritatis confessione ad cognitionem justitiæ processisti. Fides principium christiani est : plenitudo autem christiani justitia est. Fides in confessione populorum, justitia in martyrum passione.

58. Scientes igitur in æternum mansura judicia omnia justitiæ Dei, caveamus ne opera nostra displiceant, et æternum incipiamus subire judicium : nec si aliquid boni fecimus, resupino solvamur affectu. *Omnes oportet nos ante tribunal Christi adsistere ; ut recipiat unusquisque quod gessit, sive bonum, sive malum.* Vides quia et Paulus adsistet, ut ipse commemorat. Cave ligna, cave stipulam ; ne ad judicium Dei tecum deferas, quæ ignis exurat. Cave ne cum in uno aut duobus habeas quod probetur, in pluribus operibus deferas quod offendat. *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; potest tamen et ipse per ignem salvari.* Unde colligitur quia idem homo et salvatur ex parte, et condemnatur ex parte. Cognoscentes itaque multa esse judicia, opera nostra examinemus omnia. In viro justo grave est detrimentum; grave operis alicujus incendium : in impio pœna miserabilis. Sint magis omnia judicia plena gratiæ, plena florentium coronarum; ne forte dum trutinantur facta nostra, culpa præponderet.

SERMO VIGESIMUS-PRIMUS.

ש. Scin.

1. Incipit littera vigesima-prima *Scin*, quæ latine dicitur, *Super vulnus.* Super vulnus quid est, nisi medicamentum, quo vulneris acerbitas mitigatur? Super vulnus oleum infunditur; ut omnis vulneris emolliatur asperitas. Super vulnus malagma, super vulnus alligatura, quibus omne vulnus fovetur. Ubi ergo spes refundendæ est sanitatis, ibi adhibentur medicamenta vulneribus. Ubi autem omne caput in dolore, et omne cor in mœstitia, non est vulnus, neque cicatrix, non plaga cum fervore : hoc est, ubi non portio sed universitas periclitatur, et quædam corruptio totius corporis tabe consumitur : ibi non est malagma imponere, neque oleum, neque alligaturam. Multo igitur commodius, ut sit vulnus quod foveas, atque constringas, quam sine vulnere mors serpat interior.

2. Sed est non solum corporis vulnus, sed etiam mentis, quod oleo quodam mollioris alloquii, et pacifici sermonis suavitate mitescit. Sunt fomenta verborum, sunt medicamenta cœlestium præceptorum, quibus omne nequitiæ virus aboletur. Sunt legis vincula quæ non adurant, sed magis liberent alligatos : est malagma spiritale, quo collisa animæ quædam membra solidentur.

3. Consideremus igitur quid sit vulnus, quid supra vulnus. *Principes persecuti sunt me gratis*, vulnus est. *Exsultabo ego in verbis tuis, sicut qui invenit spolia multa*, super vulnus est; quia verbis Dominicis vulneris dura curantur.

4. In Threnis quoque Hieremiæ habes sub hac littera scriptum: *Audisti opprobrium eorum, Domine, omnia consilia eorum adversum me, labia insurgentium mihi, et meditationes eorum adversum me tota die, sessionem eorum, et resurrectionem eorum*, vulnus est. Sed subjecit: *Adspice in oculos eorum: redde illis retributionem, Domine, secundum opera manuum ipsorum*, super vulnus est; quia vindicta plerumque solet dolorem vulneris mitigare. Et infra idem Hieremias ait: *Gaude et lætare, filia Idumææ, quæ habitas in Geth**: *et quidem ad te pertransibit calix: bibes, et inebriaberis adhuc*, super vulnus est; calix enim Domini remissio peccatorum est quo sanguis effunditur, qui totus mundi peccata redemit. Hic calix inebriavit gentes; ne proprii meminissent doloris, sed veterem oblivliscerentur errorem. Bona igitur ebrietas spritalis, quæ turbari nescit corporis incessum, levare mentis novit vestigium. Bona ebrietas poculi salutaris, quæ mœstitiam peccatricis abolet conscientiæ, jucunditatem vitæ infundit æternæ. Ideo Scriptura dicit: *Et poculum tuum inebrians quam præclarum est!*

5. Medicamentum igitur super vulnus est; quia Dominus Jesus ipse medicus, qui vulnera nostra curavit, infundens vinum et oleum, et alligans vulnera Adæ illius, qui descendens ab Hierusalem, a latronibus vulneratus est. Caveat ergo unusquisque ne descendat ab Hierusalem; peccatis enim suis unusquisque descendit, et meritis adscendit. Aut quia fragiles sumus; qui descendit, currat ad illum Samaritanum, custodem operis sui, custodem Legis et gratiæ; ut vulneri suo possit invenire medicinam: qui alligaturam verborum cœlestium super vulnus imponat, dicens: *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum*. Bona alligatura, quæ fracta animæ tuæ ossa connectat, et soliditate reparata, in pristinas vires reformet, ac discissos artus sine ulla sibi cicatricis offensione restituat.

6. De litteræ interpretatione satis pro captu nostro dictum putamus: adoriamur sancti Prophetæ versus considerare, quos Spiritu sancto revelante subjecit. *Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis tuis trepidavit cor meum*. Si veterem repetamus historiam, et Saul, et Abessalon, et multi alienigenæ principes sanctum David persecuti sunt: sed nemo potuit de eo triumphare. Sunt et principes mundi, rectoresque tenebrarum, qui te in tuo pectore conantur opprimere, et persecutionum sæva intus operantur, promittentes regna terrarum, honores atque divitias, si fragili mente succumbas, et obediendum eorum imperiis arbitreris. Isti principes interdum gratis persequuntur, interdum non gratis. Gratis eum persequuntur, apud quem nihil suum inveniunt, et eum subjugare contendunt: non gratis persequuntur eum, qui se eorum dederit potestati, et in possessionem sæculi totus intraverit; in suos enim sibi jure dominatum vindicant, atque ab iis mercedem iniquitatis efflagitant.

7. Bene hoc martyr dicit, quod injuste persecutionum tormenta sustineat, qui nihil rapuerit, nullum violentus oppresserit, nullius sanguinem fuderit, nullius thorum putaverit esse violandum: qui nihil legibus debeat, et graviora latronum sustinere cogatur supplicia: qui loquatur justa, et non audiatur: qui loquatur plena salutis, et impugnetur, ut possit dicere: *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis*. Gratis igitur persecutionem patitur, qui impugnatur sine crimine: impugnatur ut noxius, cum sit in tali confessione laudabilis: impugnatur quasi veneficus, quia in nomine Domini gloriatur; cum pietas virtutum omnium fundamentum sit. Vere frustra impugnatur, qui apud impios et infidos in-

* Hebr. *Quæ habitas in terra Hus*. Septuaginta autem vocem *Hus* non admittunt, sed locum exhibent in hæc verba: Ἡ κατοικοῦσα ἐπὶ γῆς, ubi pro γῆς non dubium est quin Ambrosius legerit Γηθ.

pietatis arcessitur, cum fidei sit magister.

8. Verum is qui gratis impugnatur, fortis debet esse et constans. Quomodo ergo subtexuit : *Et a verbis tuis trepidavit cor meum?* Trepidare infirmitatis est, timoris atque formidinis. Sed est etiam infirmitas ad salutem : est etiam timor sanctorum. *Timete Dominum, sancti ejus*; et : *Beatus vir qui timet Dominum.* Qua ratione *Beatus?* Quia *in mandatis ejus cupiet nimis.* Pone ergo martyrem inter pericula constitutum; cum inde immanitas bestiarum ad incutiendum terrorem infremat : aliunde stridor candentium laminarum, et flamma fornacis ardentis exæstuet : ex parte alia personent tractus gravium catenarum; hinc carnifex cruentus adsistat : pone, inquam, circumspectantem omnia plena supplicii, deinde cogitantem mandata divina, illum ignem perpetuum, illud sine fine incendium perfidorum, illam pœnæ recrudescentis ærumnam; trepidare corde, ne dum præsentibus cedit, perpetuis se dedat exitiis; perturbari animo, dum futuri judicii rhomphæam illam terribilem quadam conspectus sui acie contuetur. Nonne hanc trepidationem fiduciæ viri constantis æquabis? In eumdem concurrit effectum confidentia cupientis æterna, et divina trepidantis. Sit tamen fortior ille qui sperat : sit fortior qui præsumit.

9. Utinam ego talis esse merear; ut si forte persecutor ingruerit, non considerem suppliciorum meorum acerbitates; non metiar tormenta, non pœnas; non cogitem ullius atrocitatem doloris; sed hæc omnia levia ducam : trepidem autem; ne Christus me neget, ne Christus excludat, ne me repellat de concilio sacerdotum, si indignum eo collegio judicaverit; videat magis licet permotum corporalium terrore pœnarum, plus tamen trepidantem futura judicia. Et si dixerit mihi : *Modicæ fidei, quare dubitasti?* porriget tamen dexteram, et insurgentis hujus sæculi fluctus mole turbatum, fida mentis statione firmabit.

10. Sequitur versus secundus : *Exsultabo ego in verbis tuis, sicut qui invenit spolia multa.* Bona igitur trepidatio a verbis Dei, si exsultationem generat; qui enim trepidat a verbis Dei, postea exsultat in verbis Dei. Ergo qui habet in aula sua, corde videlicet suo, verba Dei, excludit sermones principum a corde suo : excludit timor timorem. Si enim ingressus quis balneas, solis deponit æstus, et calor excludit calorem : quanto magis divini judicii terror hunc terrorem excludit humanum : fervorem gratiæ sæcularis, gratiæ fervor æternæ?

11. Exsultat ergo qui habet verbum Dei; habet enim spolia multa, quæ Judæis abstulit : habet prostrati hostis exuvias. Sicut David abstulit Goliæ gladium, et ipsius gladio caput ejus execuit : sic verus David humilis atque mansuetus Dominus Jesus, intelligibilis Goliæ caput armis ipsius amputavit. Arma enim diaboli gentes erant : fide autem gentium vulneratus caput quod habebat, amisit. Detracta sunt spolia prostrato, vasa ejus direpta; quia alligatus est fortis. Vas diaboli caro erat hominis peccatoris : sed posteaquam in Christum credidimus, caro nostra cœpit esse vas electionis; ut habes de apostolo Paulo, qui ad gentes missus est, dictum a Domino Jesu ad Ananiam : *Vade, quoniam vas electionis mihi est.* Merito ergo vocatum nomen est Christi : *Velociter spolia detrahe, divide cito; quia priusquam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci, et spolia Samariæ contra regem Assyriorum.* Ergo rex Assyriorum, eorum scilicet quos vanos sua perfidia fecerat, amisit spolia quæ tenebat. Et ut iterum cognoscas, quia spolia Christus a diabolo, quæ in Adam ille invaserat, vindicavit : et Sabain viri excelsi ad Dominum Jesum alligati vinculis transierunt, atque ipsum adorare cœperunt, quia captivam duxit captivitatem. Ideo caput ejus abstulit; ut ipse caput esset corporis interemti. Merito nunc gentes toto orbe caput regale circumferunt; quia membra sunt Christi.

12. Cognovisti de nationibus, cognosce etiam de Judæis, quibus Dominus Jesus abstulit spolia; hoc est, reg-

num cœlorum abstulit, et dedit genti facienti fructum ejus. Abstulit virtutem panis et virtutem aquæ, prophetam et admirabilem consiliarium, et prudentem architectum, et sapientem auditorem. Illis abstulit, nobis dedit. Merito *exsulto.... sicut qui invenit spolia multa.* Sine labore meo inveni spolia quæ non habebam. Inveni Heptateuchum *, inveni Regnorum libros, inveni prophetarum scripta, inveni Esdram, inveni Psalmos, inveni Proverbia, inveni Ecclesiasten, inveni Cantica canticorum, inveni admirabilem consiliarium Christum, inveni Paulum prudentem architectum, inveni sapientem auditorem populum Christianum, qui novit ea quæ leguntur, audire; ille enim audit, qui ea quæ audit, intelligit. Lex spiritalis est. Non illam audit Judæus, qui audit corporaliter : sed ille audit, qui audit in spiritu. Habent illi libros sed sensum librorum non habent. Habent prophetas, sed non habent quem illi prophetaverunt. Quomodo enim habent, quem non receperunt? Ideo cum Moyse et Elia mihi apparuit; quia ab illis recessit. Multa habet spolia, qui habet Dei Verbum. Habet resurrectionem, habet justitiam, virtutem atque sapientiam, habet omnia; quia in ipso constant omnia. Hebræi spoliaverunt Ægyptios, et vasa eorum abstulerunt : Judæorum spolia habet populus Christianus, et totum habemus quod illi habere se nesciebant. Illi aurum et argentum materiale abstulerunt, nos aurum mentis accepimus, nos adquisivimus cœlestis sermonis argentum.

13. Sequitur versus tertius : *Injustitiam odio habui, et abominatus sum : legem autem tuam dilexi.* Merito odit injustitiam, qui habet arma justitiæ. Hebræus cum haberet hæc arma, hoc est, Legem et prophetas, murem abominabatur mortuum; quia Lex dicit : *Omnis qui tetigerit mortuum.... immundus erit;* et humanitatis suprema negabat officia defunctis : sed Legi non est mortuus, nisi qui injustus est. Hæc est immunditia justi, quæ iniquitas. Quid enim immundius, quam mentem, qua nihil homini pretiosius est datum, turpibus commaculare criminibus, et atrocibus efferare commentis? Quid illis prodest quod mortuum hominem visere reformidant? Utinam vita eorum non pollueret appropinquantem, quorum mors contaminare neminem potest. Mors nemini nocet, utinam vita non noceat. CONTAGIUM enim colluvionis, consortium iniquitatis est. Quomodo ergo contaminare potest, qui iniquus esse jam non potest; cum etiamsi fuit, tamen esse desivit? Fuge ergo iniquitatem, ne te comprehendat. Fuge injustitiam, quæ viventes adhuc mortuos facit.

14. Sed nemo fugit iniquitatem, nisi qui diligit æquitatem; et ideo ait : *Legem tuam autem dilexi.* In lege æquitas est, si spiritalem accipias legem, si consurgas cum Christo, et ibi altare sacro-sanctum illud cœleste consideres, non altare terrenum, quod hostili depopulatione destructum est. Si illam Hierusalem spectes, quæ in cœlo est, non istam quæ a populo Judæorum frequentabatur in terris, quæ propter incolarum perfidiam a Romano exercitu triumphata, injecto flagravit incendio. Si intuearis in illum principem sacerdotum, de quo scriptum est : *Habentes itaque magnum sacerdotem egressum de cœlis, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem fidelem :* qui quotidie advocatus pro nobis est apud Patrem; ut pro quibus in diebus carnis suæ misericordi est compassus affectu, pro his operetur remissionem quotidie peccatorum. Quæ enim spes alia generi humano, nisi omnium viventium delicta donentur? Ille ergo princeps solus est sacerdotum, cui adstant pii sacerdotes, in cœlestium sacrarium illud altissimum merito proprii cruoris ingressi. Illa ergo lex diligenda, in qua verus Hebræus liber ab omni servitute vitiorum est, in qua magnum sabbatum, et inoffensa requies defunctorum, in qua mortui populi semen

* Per *Heptateuchum* intellige priores septem veteris Testamenti libros; ita tamen ut *Judices* ac *Ruth* unico libro comprehendantur. Etenim hunc illi tamquam partem aut appendicem ab Hebræis adjungi solitum docet Joseph *lib.* 2, *contra Appionem.*

tatur non commixtione, sed re-
ne fraterna. Secundum hanc
gem odio habet sanctus injusti-
non injustum qui potest sæpe
li : nec mortuorum reliquias,
rtuam iniquitatem exsecratur,
git.

equitur versus quartus : *Septies
udem dixi tibi, super judicia jus-
m.* Et numero quidem studium
devotionis exprimitur : sed puto
quod purus, et quietus, ac va-
b omni onere delictorum decla-
ffectus; ut sine ullo iracundæ
ationis, aut flagitiosæ cupiditatis
io deferatur oratio; nihil quod
est postulemus; nihil quod nos
tibus petitionibus decoloret. Lau-
in hymnis et canticis, vera sem-
justa ea quæ de divinis canimus
s, confitentes. Non sit anceps et
sententia : non discolor mentis
, non materialibus negotiis oc-
a propositi spiritalis exsecu-
flectat. Justificetur semper jus-
si tranquillo animo, non otio

equitur versus quintus : *Pax
diligentibus nomen tuum : et non
scandalum.* Supra diximus quia
excludit timorem : nunc dici-
lia excludit omnem perturbatio-
enim qui Deum diligit, profunda
o confirmatæ mentis tranquilli-
s, inquit, *multa excludere non
aritatem, et flumina non inunda-
m.* Multa aqua diversarum est
um, et flumina sæcularium cupi-
i corporalibus motibus incitata,
non murum caritatis subvertere
sunt. Ideoque caritate fundatus
torrentem pertransivit anima nos-
umquid aqua maris excludere
potuit caritatem? Et ut secun-
teram tibi psalmorum series suf-
r, nempe diligens Deum, tutum
didit iter esse per maria. Qui
non dilexerunt Deum, hi de-
actibus dignum sacrilegiis suis
pertulerunt. Elias atque Elisæus
m transmiserunt pede; et hæc
mise merces et gratia caritatis.
r ut transirent aquas fluvii Jor-
danis, passionum fluenta nostrarum
mentis prius vestigio transierunt. De
hac aqua dicit Dominus : *Si transeas
per aquam, tecum sum; et flumina non
inundabunt te.* Adest suis justis semper
cum aliquibus teruntur adversis; si ta-
men transeant mente constanti, non
dubitanti; non fidei turbentur incerto.

17. Transi ergo et tu fidelis animi
directione, si divinam vis tibi adesse
præsentiam : si non solum pax, sed
etiam multa pax sit in animo tuo, nulla
te prælia diversæ cupiditatis impug-
nent, non iracundia stimulet, non li-
bido : etsi est pugna, tamen foris, non
intus sit. Præliare adversus perse-
quentes, licet et ipsis silentio sæpe ce-
dendum sit, quia tibi vincunt. Illo-
rum potentia, tua victoria est. Tunc
denique triumphantur, cum se vicisse
crediderint. Non ergo te impugnet ava-
ritia, non cupiditas exagitet, non tris-
titia dejiciat, non inflammet libido,
non resupinet superbia, non curvet am-
bitio, non formido consternat. Pax multa
abundet tibi, quæ exsuperat omnem
mentem, secundum Apostoli senten-
tiam : quo nihil pulcrius dici potuit.
SUMMUS ENIM sapientiæ finis est; ut
simus mente tranquilla : non commen-
titiis poetarum fabulis lubricus tur-
betur affectus. Summus finis est justi-
tiæ; ut iniquitas mentem justi movere
non possit. Virtutis totius hic finis, et
corporeæ ipsius fortitudinis; ut con-
fecto bello, pacem reformet. Paci ergo
et ipsa plerumque militat fortitudo bel-
landi : nemo ergo pacificum turbet af-
fectum.

18. Multa generantur ad perturbatio-
nem hominis : et uxor plerumque de-
cepta serpentis insidiis animum viri
exagitare conatur : et pater fidem filii
frequenter irridet : et vir conjugis suæ
mentem tentat opprobriis. Sed in his
omnibus superat justus, et dicit : *Quis
nos separabit a caritate Christi? Tribu-
latio, an angustia.... an persecutio?* Quo-
ties ipsa benefacta crimini dantur?
Quoties virtus opprobrio ducitur? Quo-
ties ipsa ingrata est gratia? Vendidit
justus facultates suas, dispensavit pau-
peribus, nihil sibi reliquit : contemni-

tur plerumque in ipsa Ecclesia; quia dives esse desivit, sicut scriptum est: *Si dederit vir omnes facultates suas in caritate, contemtu contemtus erit.* Non ergo moveatur; non enim mercedem hujus sæculi, nec gratiam, sed vitæ quæsivit æternæ. Non indignetur, quia homines pecuniis magis quam operibus bonis deferunt. Nam si ei propter bonum opus in hoc sæculo deferatur, et hujus studii fructum hic adipiscatur, dicitur de eo: Percepit mercedem suam. Habet quidem opus bonum, et hic gratiam: sed brevis portio emerendæ salutis est. Serva futuris mercedem tuam: et istius sæculi opprobria incrementa mercedis tuæ judica. Cogita semper Apostolicum illud, quod *Indignæ sint passiones hujus temporis ad superventuram gloriam.* Nullis ergo justus frangatur injuriis, nullis moveatur periculis, nullis tentetur procellis; sive mors ingruat, sive vita, sive Angeli cœlorum. Neque dejiciatur adversis, neque extollatur secundis. Nusquam sit ejus infirmus affectus. Et mors tentat, et vita tentat: cave scandalum.

19. Qui pacem habet, quæ omnem mentem superat, magnus est: non est de pusillis istis. Ideo scandalum pati non debet; quia pusillorum est exagitari scandalo. Unde et Dominus ait: *Quicumque scandalizaverit unum de pusillis istis minimis.* Non solum pusillos, sed etiam minimos dixit, quos perturbant scandala; et ideo gravi obnoxius pœnæ est, ut legisti, quicumque turbaverit infirmæ mentis infantiam. Sicut enim graviori dignus supplicio est, qui persuaserit crimen infantulo, et incautam præcipitarit ætatem: ita qui invalidum, et insipientem, et improvidum circumscripserit persuasione erroris, aut exagitatione cordis affectum. Vis scire quam infirmus sit qui scandalizatur? *Non manducabo,* inquit, *carnem... ne fratrem meum scandalizem.* Quanta infirmitas, et quædam Infantia animi; ut cum etiam esca fratris exagitet? Unde non potest homini esse præcipitium, quando etiam hinc est periculum?

20. Et quod pejus est, infirmitas hujusmodi serpit in multos. Vides inopem justum, tentaris: vides divitem iniquum, tentaris: vides sine liberis sanctum, tentaris: vides liberis, honoribus, laudibus sæcularibus abundantem injustum, tentaris. Quantæ foveæ, quanti laquei, et quod est gravius, qui plurimos strangulent? In Sodomitana urbe vix unus Lot qui non tentaretur inventus est, cujus tamen uxor non potuit tentationis laqueos evadere. Hebræorum populus maria transivit: sed non potuit tentamenta transire. Tentati sunt omnes præter Jesum, et Caleb, qui ideo de senioribus terram repromissionis introire meruerunt; quia fuerunt tentationis expertes. Nec Aaron introivit, nec Maria; quia et ipsi tentati sunt. Nec Moyses introivit; quia dux erat populi qui tentabatur: typus Legis quæ excludere tentamenta non poterat, non poterat in terram resurrectionis inducere; quia ista Evangelio gratia debebatur. Lex pacem non potuit dare; ideo Moyses quoad vixit, semper præliatus est: semper Legis populus in ancipiti bellorum est: Jesus autem Nave plebis animos profunda pace composuit; quoniam qui sub Lege est, agitatur incertis: qui sub Evangelio, audit dicentem: *Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis.* Ideoque diligentibus non est scandalum.

21. Accipe aliter: crux Domini Judæis scandalum, Græcis stultitia est. Scandalum est perfido; quia dicit Judæus: Ergo hic Deus est qui homo visus est, hic Deus est qui jejunavit, hic Deus est qui vapulavit, hic Deus est qui crucifixus est, hic Deus est qui de cruce descendere, et se liberare non potuit. Denique hoc dicebant tempore Dominicæ passionis: *Descendat de cruce, et credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc eum, si vult.* Non te ista tentent, nec te ista perturbent, non in animum tuum hujusmodi se ingerant cogitationes. Ubi pax, et multa pax: ibi crux Christi non opprobrio, sed saluti est. Non fuit opprobrio Petro crux Christi, quæ tantum ei gloriæ dedit; ut inversis Christum honoraret vestigiis: metuens ne si ea specie crucifixus esset, qua

Dominus, affectasse Domini gloriam videretur. Crux ergo opprobrium perfido : fideli autem gratia, fideli redemtio, fideli resurrectio est; quia pro nobis passus est Dominus; quia illo nos redemit sanguine, illa ad paradisum resurrectione revocavit. Qui hæc credit, quomodo potest turbari, cui spes regni cœlestis adsurgit?

22. Sequitur versus sextus : *Exspectabam salutare tuum, Domine : et præcepta tua feci.* Qui exspectat, sperat. Caritatem ergo spes præcedit, sequitur salus. Spes igitur præcurrit effectum; ideo qui exspectavit salutem a Domino, præcepta Domini fecit. Unde et Dominus appellat amicos in Evangelio, non servos, qui sua præcepta fecerunt. Qui diligit enim, facit : et qui fecerit, merito dilectionis remuneratione donatur.

23. Sequitur versus septimus : *Custodivit anima mea testimonia tua : et dilexit ea nimis.* Plus est diligere, quam custodire : et supra diximus quia custodire, interdum necessitatis est, vel timoris : diligere caritatis. Ideo cum hic dixisset : *Custodivi,* adjecit : *Dilexi;* ut custodia amantis fuerit, non timentis. Qui nimium diligit, nimium custodit.

24. Sequitur versus octavus : *Servavi præcepta tua et testimonia tua; quoniam omnes viæ meæ ante te, Domine.* Beatus qui potest dicere : *Omnes viæ meæ ante te :* qui nolit abscondere omnes cogitationes suas, omnes actus suos : abscondebat Adam viam suam, abscondebat Eva post culpam, abscondebat Cain necem fratris. In affectu habemus abscondere, non in effectu. Plena abscondentis perfidia, etsi apud Deum nulla sit latebra. Ideo Ecclesia in Canticis sua ei secreta monstrabat, dicens : *Adsumam te, et inducam te in domum matris meæ, et in secretum ejus quæ concepit me.* Nam etsi Deus omnia videat cordis occulta, bonum tamen est ut unusquisque animam suam ei aperiat et expandat, et tamquam lumini vel calori ejus occurrat. Nec immerito gloriatur Ecclesia, dicens : *Ego eram in oculis ejus tamquam inveniens pacem;* quoniam vias suas prodere non timebat. Justi ergo est ista vox : *Oculi* enim *Domini super justos.* Itaque Domino Jesu Christo, qui est via et veritas, bene hoc dicitur ab iis qui illam veram viam fide, moribus, actuque desiderant convenire : *Omnes viæ meæ coram te, Domine.* Nulla enim potest via esse bona, nisi quam tu illuminandam tui visitatione luminis judicaveris : cui est honor, gloria, laus, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO

VIGESIMUS-SECUNDUS.

ת. Tau.

1. Incipit littera *Tau,* quæ latina interpretatione significat, *Erravit :* alia interpretatio habet, *Consummavit.* Quid est erravit? Vigesima secunda littera est, quæ apud Hebræos est ultima. Psalmo autem isto, hoc est, centesimo octavo decimo profectum hominis diximus significari, qui doctrinæ moralis magisteriis eruditus, deponeret omnem inexercitatæ mentis infantiam : adsumeret autem veterani consilii scientiam, et prudentiæ senilis ætatem. Ubi autem error est, culpa signatur. Hic ergo est profectus finis, ut etiam culpæ sit. Sed vide quid interpretetur. *Erravit,* inquit; non errat, sed *erravit.* Errasse, præteriti est temporis : errare, præsentis. Qui erravit, desivit errare, et veterem condemnat errorem. De eo enim dicitur, erravit, qui in errore jam non sit; nam is qui adhuc in errore permaneat, non errasse dicitur, sed errare : errare enim permanentis in vitio est, errasse, corrigentis est lapsum.

2. Denique emendator morum ait : *Eramus enim aliquando insipientes, increduli, errantes in desideriis et voluptatibus.* Non dixisset utique : *Eramus aliquando insipientes,* nisi qui adeptus esset postea sapientiæ disciplinam. Neque dixisset : *Eramus errantes,* nisi qui superiorem deposuisset errorem. Denique ut abolitum lapsum doceret, nec ullum offensionis resedisse vestigium, ait : *Cum autem benignitas, et humanitas apparuit salvatoris nostri Dei, non ex ope-*

ribus justitiæ, quæ fecimus nos : sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti. Veteri igitur errore deposito, et Spiritu sancto, atque omni morum emendatione renovatus dicit : *Eramus enim aliquando errantes.* Vides ergo quia errori renuntiasse non vitii, sed profectus est.

3. Postremo ipse te doceat Dominus Jesus, si humanis consiliis vel sententiis non putas esse credendum. Namque in Evangelio suo ipse adseruit quod pastor reliquit nonaginta et novem oves, et unam requirit quæ erravit. Centesima ovis est quam dicit errasse : perfectio et plenitudo numeri ipsa te instruat et informet. Non immerito cæteris antefertur ; QUIA PLUS EST a vitio se revocasse, quam prope vitia ipsa nescisse. Imbutos enim vitiis animos exuere frænis cupiditatum atque emendasse, non solum perfectæ virtutis, sed etiam cœlestis est gratiæ. Emendare etenim futura adtentionis humanæ est : præterita damnare divinæ est potestatis. Denique inventam pastor ovem humeris imposuit suis. Agnoscis utique mysterium, quomodo ovis lassa reficiatur; quia non potest aliter humana conditio lassa recreari, nisi sacramento Dominicæ passionis, et sanguinis Jesu Christi, *cujus principatus super humeros ejus;* in illa enim cruce infirmitates nostras portavit, ut ibi omnium peccata vacuaret. Merito gaudent Angeli; quia is qui erravit, jam non errat, jam suum est oblitus errorem.

4. Non error igitur, sed consummatio est, ut altera docet interpretatio. Consummatio autem, perfectio disciplinæ est. Unde et Hieremias in suis Threnis sub hac littera ait : *Defecit iniquitas tua, filia Sion : non adjiciet te expellere adhuc. Visitavit iniquitates tuas, filia Edom : revelavit super peccata tua.* Advertis quoniam iniquitas non potuit sine Dei visitatione deficere, nec plena esse correctio, nisi per gratiam Domini Salvatoris? Quomodo autem deficiat iniquitas, audi dicentem Ecclesiam : *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Veteris igitur hominis vestimentum vitiis erroris intextum, in lavacri regeneratione depositum nescit quemodo possit induere; studio enim correctionis inoleverat oblivio peccatorum. Tanta vis consummatæ emendationis est; ut in quamdam pueritiæ redeat spiritalis ætatem, quæ vias erroris ignoret, crimen etiamsi velit, non possit admittere; quia desueverit usum nosse peccandi. Et jam de hujus litteræ interpretatione satis dictum arbitror : nunc cognoscamus ex subditis, quæ sit viri consummati sententia.

5. Itaque sic ait : *Appropinquet oratio mea in conspectu tuo, Domine : secundum verbum tuum mihi tribue intellectum.* Volare facit orationem bona vita, et dat alas precibus spiritales, quibus sanctorum ad Deum evehatur oratio. Sed et spiritus quo oramus, sublevat precem justi; maxime si corde contrito compatiens eam commendet affectus. Consummati autem viri ista est confidentia. Denique ipse David in superioribus istius Psalmi lucernam suis pedibus requirebat; ne in hoc itinere terreno ambulans posset errare. Nunc autem quasi jam in fine et processu positus, consummato viandi munere, totus adsurgit. Et orationem suam dirigit in cœlestia : mittit eam in conspectum Domini Salvatoris, dans illi flabra justitiæ, sapientiæ flamina, remigia devotionis et fidei, innocentiæ puritatisque subsidia; peccato enim gravescit oratio, et longe fit a Deo. Tanto autem plus gravatur, quanto improbabilior est vita deprecantis. Innocentium autem adscendit oratio, et gemitus compatientis affectus, si Ægyptium lutum oderint, et operari terrena declinent. Denique sic legisti, quod Hebræorum qui dura Ægyptiorum imperia ferre non poterant; et ut gravia, ita et lutulenta opera indigna sui nobilitate generis recusabant, gemitus et vox adscendérit ad Dominum Deum nostrum. Adscendit enim oratio; quia etsi operabantur, tamen operabantur inviti. Descendebat itaque ad illos Dei misericordia; quia illorum ad Deum adscendebat devotio.

6. Adscendebat itaque non corporali-

ter; neque enim propheta tantus precationem suam petebat Deo corporaliter appropinquare : nam qui ita putat, utique is Deum certo in aliquo loco ac sede concludit, ut diffusiorem locum in quo Deus sit arbitretur; cum utique invisibilis, ineffabilis, incomprehensibilis impleat omnia, et divinitatis in eo habitet plenitudo. Legi Moysen appropinquasse Deo, cum Legem acciperet : sed solita David verecundia non semetipsum, sed orationem suam Deo appropinquare postulat; ut videatur ordo quidam esse distinctus, quod ii qui perfectiores sunt, ipsi appropinquent Deo, sequentis autem ordinis justi viri satis habeant si eorum appropinquet oratio.

7. Ex usu autem nostri sermonis consideremus quid sit appropinquare. Constitue magistrum, atque discipulum : si discipulus studiosius magistri vel hausit ingenium, vel præcepto intendit, ita ut ad similitudinem operis ejus atque doctrinæ proxime videatur accedere; nonne dicere solemus quod appropinquavit magistro? Ergo et tu si imitatorem te præbeas Christi sicut ille qui ait : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* : si dolum nescias, mendacium oderis, veritatem sequaris, justitiam non refugias, diligas castimoniam, appropinquasti Christo, et per Christum Deo. Ipse enim est via, qua pervenitur ad Patrem, qui apud Patrem semper est.

8. Didicimus quid sit appropinquare orationem, hoc est, elevetur actibus nostris. Si elevas actus tuos, elevasti orationem tuam. Qui novit elevare manus suas, dirigit orationem suam in conspectu Dei, sicut infra legisti : *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Hæc utique oratio ad vitam, alia oratio in peccatum : *Et oratio ejus fiat in peccatum.* Et tu si sæcularia petas, si flagitiosa postules, oratio tua non ad Deum dirigitur, sed in peccatum. Ideoque intellige quæ petas.

9. *Secundum*, inquit, *verbum tuum mihi tribue intellectum.* Adverte quid postulet. Non intellectum generaliter dixit, sed intellectum secundum verbum Dei; est enim intellectus ad mortem, sicut est prudentia ad interitum. *Filii hujus sæculi prudentiores sunt quam filii lucis in hac generatione.* Sed prudentia ista quæ sæculi est, ad vitam non suffragatur æternam. Circa honores, circa lucella est, quæstibus coacervandis intenta, non meritis comparandis. Postremo circa elementa mundi est phalerata magis quam vera sapientia; ut est philosophia omnis quæ aliena quærit, cum sua nesciat : scrutatur cœli plagas, mundi spatia rimatur, quæ sibi prodesse nihil possunt : Deum ignorat, quem solum deberet inquirere.

10. Ideo verus sapiens dicit : *Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc sæculo stultus fiat, ut sit sapiens; sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum.* Elaborandum est igitur ut in hoc sæculo stulti simus, nihil nobis cum philosophia; ne quis fidem nostram per elementa mundi hujus traducat a vero; ne quis assertionem nostram per philosophiam deprædetur. Sic enim arrianos in perfidiam ruisse cognovimus, dum Christi generationem putant usu hujus sæculi colligendam. Reliquerunt Apostolum, sequuntur Aristotelem. Reliquerunt sapientiam quæ apud Deum est : elegerunt disputationis tendiculas, et aucupia verborum secundum dialecticæ disciplinam, cum clamet Apostolus : *Ne quis vos deprædetur per philosophiam, et inanem seductionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa hujus mundi, et non secundum Christum.*

11. Utinam possim imitari illam stultitiam, qua sim sapiens : illum virum habentem amplas possessiones, sed negligentem fructuum, intentum Deo illum virum, qui honores etiam delatos sibi respuat, doctrinam philosophiæ non requirat; etiamsi ante cognovit, tamen scire dissimulet, non requirendo dediscat : non quærat quæ sua sunt, sed aliis sua conferat, sibi adquirat æterna. Hic potest dicere : *Secundum verbum tuum mihi tribue intellectum*, id est, non secundum philosophos, non secundum causidicos, non secundum mercatores hu-

jus sæculi, non secundum architectos domorum: sed secundum verbum tuum, quod est veræ sapientiæ bonorumque operum fundamentum; ut super illud constituat propheta aurum cordis sui, argentum sermonis sui, lapides pretiosos operationum suarum; ut opus suum labi et perire non possit.

12. Sequitur versus secundus: *Intret postulatio mea coram te: secundum verbum tuum libera me.* Vide ordinem. Primum dixit: *Appropinquet oratio mea:* postea intellectum poposcit, *secundum verbum:* tertio ait: *Intret postulatio mea coram te.* Nonne quodam Dominus nos invitat usu, et suscipere dignatur affectu? Nonne cum aliquem de primariis viris desideras convenire, primum ad ejus domum appropinquas: postea quæris informari atque instrui; ut cognoscas mentem patris familias: deinde ut ejus domum ingrediaris, imploras; ne quis te abjiciat et excludat? Pulsa ergo et tu regiam illam cœlestem: pulsa non manu corporis, sed quadam orationis tuæ dextera. Non sola manus corporis pulsat: pulsat et vox; scriptum est enim: *Vox fratris mei pulsat ad januam.* Pulsamus et digito. Denique et Thomas digito meruit januam resurrectionis aperire. Et tibi dicit Jesus: *Infer digitum tuum huc.... et mitte manus tuas in latus meum: et noli esse incredulus, sed fidelis.* Pulsa ergo digito, si non potes tota manu. Pulsa januam. Christus est janua, qui ait: *Per me si quis introierit, salvabitur.*

13. Cum hanc igitur januam pulsaveris, vide quomodo ingrediaris; ne forte et jam ingressus, extra conspectum regis sis. Multi ingrediuntur palatia, et non statim regem istum terrenum vident: sed frequenter observant, ut aliquando videre mereantur. Nec præsumunt videndi copiam: sed jussi repræsentantur, et precem fundunt; ut cum benevolentia suscipiantur. Primus sui sermonis ingressus est, ne quid titubet, ne quid offendat. Quanto magis rogandus est Deus, ut ostium misericordiæ suæ nostra ingrediatur oratio? Denique et Paulus rogat ut aperiatur sibi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi.

14. Sed quia Græcus habet, Εἰσελθέτω ἀξίωμά μου, hoc est: *Intret dignitas mea;* licet potuerit et scriptor errare, et fecerit ἀξίωσις, hoc est, *deprecatio:* tamen hoc quoque explanemus, ut possumus. Nempe cum hominem regem rogas, dicis ut contemplationem habeat honoris tui, tangat eum tuæ contemplatio dignitatis, ut aut misereatur, si venia est postulanda: aut deferat pro ordine dignitatis. Et quid dicam, rogas? Sic unusquisque ingreditur, ut dignitatibus deferatur. Recte ergo et devotus Deo dicit: *Intret dignitas mea coram te.* Habet et Christianus dignitatem suam, qui tanto imperatori militat.

15. Sunt maximæ et veræ fidei dignitates, sunt honorum diversi et apud Christum ordines. *Posuit Deus in Ecclesia primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores.* Sed istæ administrantium dignitates. Sunt etiam privatorum, ut est, pietas, justitia, sobrietas, castimonia, disciplina. Sunt etiam orationis dignitates: si pro vidua roges, si roges pro pupillo, si roges pro misericordi, si roges pro nimium devoto ac fideli: si roges in tribulatione, roges cum dolore; si mœsto et ipse qui rogas compatiaris affectu, intrat oratio tua Dei gratiam: intrat domum ejus, si tecum Ecclesia deprecetur, si populus universus imploret, ut Domini inclinet favorem.

16. Quid autem rogat? Ut eruatur, ut liberetur; eo quod jam diu adversus nequitias spiritales, adversus tentamenta hujus sæculi prælietur; eo quod grave est satis longævo cursu istius vitæ diuturnam sustinere militiam. Denique et infra dicit: *Heu me quod incolatus meus prolongatus est!* Ingemiscit enim quod indefessas jugi labore tendat excubias; et ideo petit a tot adversantibus liberari, nec cum terrenis hominibus vult habere consortium.

17. Sequitur versus tertius: *Eructabunt labia mea hymnum; cum docueris me justificationes tuas.* Eructavit hymnum, qui potest dicere: *Bonus enim odor Christi sumus Deo.* Et bene eructat qui plurima et suavia præcepta Domini gustaverit. Eructat hymnum, qui eructaverit verbum. Denique et David ante

eructavit verbum bonum, hic eructat hymnum. Bonum enim panem gustavit, qui de cœlo descendit : bonum panem, quem si quis manducaverit, non morietur in æternum. Habet verbum Dei epulas suas : alias fortiores, ut est Lex, et Evangelium : alias suaviores, ut sunt psalmi, et Cantica canticorum. Eructabat hymnum Ecclesia, vel anima pia, cui dicebat Deus Verbum : *Insinua mihi vocem tuam; quia vox tua suavis est.* Eructabat hymnum, cui dicebat : *Favum distillant labia tua, o sponsa : mel et lac sub lingua tua.*

18. Sed non potest quis ante eructare hymnum, nisi didicerit justitias Dei, et didicerit ab ipso Domino Deo suo. Ideo specialiter hoc David petit, ut eum doceat Deus ; audierat enim et cognoverat in spiritu, *Quia unus magister est*, et ideo ubique ipsum sibi doctorem fieri postulabat; ut ab ipso disceret justificationes ejus. Quomodo enim cantare potest quis in metu positus, et timore pœnarum? Quomodo cantare potest gravium sibi conscius delictorum, nisi prius fiat veniæ securus? Denique in posterioribus habes : *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena*, in qua impugnetur, in qua captivetur in lege peccati, in qua defleat atque deploret suæ captivitatis ærumnam?

19. Et tu ergo ede scripturarum cœlestium cibos, et ede ut permaneant tibi in vitam æternam, et ede quotidie, ut non esurias, ede ut replearis, ede ut verborum cœlestium eructes saginam. Spiritales epulæ non obesse solent, sed prodesse satiatis; ideoque repleri volebat Propheta qui dicit : *Repleatur os meum laude; ut cantem gloriam tuam.* Qui cantat Dei gloriam, hymnum Domino cor ejus eructat.

20. Sequitur versus quartus : *Loquitur lingua mea verbum tuum; quoniam omnia mandata tua justitia est.* Qui didicerit justitias Dei, loquitur verbum Dei : et qui verbum Dei loquitur, otiosum verbum non loquitur. Otiosum verbum est, loqui opera hominum. Ideo Sanctus dicit dari sibi a Domino gratiam, ut non loquatur os suum opera hominum; quia otiosum verbum est : nec solum otiosum, sed etiam periculosum, pro quo rationem sumus reddituri. Omne enim verbum otiosum quodcumque locuti fuerimus, reddemus pro eo rationem. Non enim mediocre periculum est, cum habeas tanta eloquia Dei, et Dei opera quæ fecit in Genesi, fecit in Exodo, fecit in Levitico, Numeris, Deuteronomio, Jesu Nave, Judicum libro, Regnorum, atque Esdræ libris; fecit in Evangelio, vel in Actibus apostolorum, illis prætermissis, loquaris quæ sæculi sunt, audias quæ sæculi sunt. *Sepi aures tuas spinis* : utinam et linguam tuam obsepias. Sed quod pejus est, circumdata est lingua tua spinis, quæ compungunt, et vulnerant loquentem quæ mundi sunt. Ideo adversarius etiam orantibus frequenter sæculares offundit cogitationes. Si ergo non debemus audire aliena, vel superflua : quanto magis non debemus obloqui; cum dicat unicuique nostrum Scriptura venerabilis : *Argentum et aurum tuum alliga : et ori tuo fac jugum et pondus?* Alliga sensum tuum fida taciturnitate : alliga sermones tuos, impone jugum ori tuo; ne indomita cervice verborum se jactet. Impone pondus, ut cauto omnia quæ loquimur trutinemus examine. Quibus tamen spinis ut sepias aures tuas Scriptura tibi dicit; nisi contrito corde, et timore judicii? Salubriter ista compungunt : stimulant ista, non vulnerant : licet et vulnera utilia sint amici.

21. *Omnia*, inquit, *mandata Dei justitia est;* quia sunt mandata justitiæ, et ideo sine justitia esse non possunt. Mandatum Dei est, ut diligas Deum tuum. Unde ait Paulus : *Qui diligit proximum suum, legem implevit; scriptum est enim : Non adulterabis, non occides, non furaberis, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur.* Si in ipso verbo instauratur omne mandatum, quod verbum justitia est (quid enim tam justum, quam ut diligas Deum tuum, et diligas fratrem tuum?); utique omnia Dei mandata justitia est. Sicut enim qui occidere potest fratrem, utique non diligit : qui adulterat fratris uxorem, utique non diligit fratrem : qui furatur : qui concupiscit alienum, utique

non diligit eum quem fraudare desiderat : ita qui superbe despicit fratrem, qui eum deformare conatur, qui pascitur ejus injuriis, a consortio caritatis alienus est.

22. Sequitur versus quintus: *Fiat manus tua salvum facere me; quoniam mandata tua elegi.* Adventum Domini videtur orare; quia manus Dei Christus est. Ipsum legimus dexteram Dei, de quo supra ait: *Dextera Domini fecit virtutem: dextera Domini exaltavit me.* Cur ergo hic manum dixit; nisi forte non solum propter diversitatem gratiæ, quam scriptores non prætermittere solent : sed etiam propter quamdam proprietatem manuum dictum est; ut ibi dextera dicatur, ubi scribitur quod exaltavit eum virtute : hic manus, ubi intelligi oporteat, quod eum humilitate servavit? Potest et sic intelligi manus Domini, sicut dicitur in usu : Magna est manus illius regis, hoc est, magnus exercitus: et illius inferior est manus; ut etiam hic intelligamus : Fiat adjumentum tuum atque subsidium, ut mittas Angelos tuos, opem tuam, subsidia potentiæ tuæ ad liberandum populum tuum. Hæc est manus Dei, de qua scriptum est : *Nonne omnes ministri spiritus ; qui mittuntur in ministerium propter eos, qui futuri erunt hæredes salutis?* Qui ergo elegit mandata Dei, utitur confidentia; ut cum auctoritate deposcat sibi divina subsidia.

23. Sequitur versus sextus : *Concupivi salutare tuum, Domine : et lex tua meditatio mea est.* Alius longævitate vitæ istius delectatur, et concupiscit usque ad depositæ senectutis finem corporis hujus vitam producere. Alii franguntur ægritudinis infirmitate, de quibus nemo potest dicere : *Cum infirmor, tunc potens sum.* Beatos se putant, si inoffensa valetudinis commoditate potiantur, quibus non est infirmitas ad salutem. Horum quoque nemo potest dicere : *Concupivi salutare tuum, Domine;* suam enim magis salutem, quam salutare Dei quærunt, medicis potius quam Scripturis obedientes. Contraria autem studiosis divinæ cognitionis præcepta sunt medicinæ. A jejunio revocant, lucubrare non sinunt, ab omni intensione meditationis abducunt. Itaque qui se medicis dederit, se ipsum sibi abnegat. Qui autem quærit salutare Dei, Christum sequitur, qui dicitur salus Dei : non quæ corporis, sed quæ æterna sunt quærens, cum hoc in corpore conversetur. Qui autem salutem Dei quærit, die utique et nocte meditatur in lege. Jugis illi meditatio est divinorum decretorum, neque aliqua cura corporis hujus avertitur a studio disciplinæ.

24. Sequitur versus septimus : *Vivet anima mea, et laudabit te : et judicia tua adjuvabunt me.* Futuræ utique vitæ, non præsentis sibi remuneratione blanditur; hæc enim vita quomodo dici potest, de qua scriptum est : *Et in pulverem mortis deduxisti me?* Quam multi viventes in inferno sunt? Ipse Paulus cupiebat de corpore mortis hujus liberari, qui vere concupivit salutare Dei, dicens : *Dissolvi enim cupio, et cum Christo esse multo melius : permanere autem in carne magis necessarium*, quam voluntarium. Quomodo ergo vivit anima operta mortis involucro : aut quæ est vita, quæ in umbra est? In regione umbræ mortis sumus ; abscondita est vita nostra, non libera; erit enim libera in regione vivorum, in qua fiduciam complacendi justus adsumit; ut placeat Domino in regione vivorum. Ibi ergo vivit anima nostra, ubi nihil mortale, nihil infirmum amicta sit, nihil debitum pœnæ.

25. Ibi laudabit Dominum, ubi deposito infirmitatis corpore, conformis esse cœperit gloriæ corporis Christi. Nam dum in peccato sumus, plene laudare qui possumus? *Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* In umbra sumus hic positi : in umbra vivimus : in umbra laudamus : perfecte in umbra laudare non possumus. In terra aliena sumus : denique audisti in posterioribus dicentes : *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?*

26. Adjuvant autem judicia Dei sanctos, cum bonis operibus remuneratio vitæ confertur æternæ. Beatus qui dicit: *Et judicia tua adjuvabunt me.* Ego infirmus, ego peccator timeo judicia Dei propter conscientiam delictorum : mihi

terrorem adferunt, me exagitant : sanctos adjuvant. Sed tamen juvabunt etiam peccatorem, licet diverso modo. Sanctus adjuvabitur, dum probatur : peccator adjuvabitur, dum humiliatur, dum castigatur; ut peccata solvat duplicia : dum opus ejus exuritur, ut ipse salvus fiat, sic tamen quasi per ignem. Fortassis etiam sic convenit sensus : Si dignus fuero judicio, dignus ero ut exuar a consortiis impiorum; quoniam *non resurgunt impii in judicium*. Et juvabunt me judicia; quoniam qui credit in Domino, non judicatur. Proderit illi fides, et suffragabitur ad veniam, etiam si qua in operibus offensa sit.

27. Sequitur versus ultimus : *Erravi sicut ovis quæ perierat : vivifica servum tuum; quoniam mandata tua non sum oblitus*. Græcus habet : *Quære servum tuum*, hoc est, ζήτησον; et potuit falli scriptor, ut scriberet ζῆσον, quod est vivifica. Sensus quidem uterque constat, sed opportunior est huic loco : *Quære servum tuum;* quoniam ovis quæ erravit quærenda est a pastore, ne pereat. Ideo dicit, *Erravi. Dic et tu iniquitates tuas, ut justificeris*. Quod lapsum fateris, in eo tibi cum omnibus commune consortium est; quia nemo sine peccato : negare hoc, sacrilegium est; solus enim Deus sine peccato est. Confiteri hoc Deo, impunitatis remedium est. *Erravi*, inquit : sed qui erravit, in viam potest redire, in viam revocari potest. Et pulcre addidit : *Sicut ovis quæ perierat;* non enim perit qui agnoscit errorem.

28. *Quære*, inquit, *servum tuum; quoniam mandata tua non sum oblitus*. Veni ergo, Domine Jesu : quære servum tuum, quære lassam ovem tuam : veni pastor, quære sicut oves Joseph. Erravit ovis tua dum tu moraris, dum tu versaris in montibus. Dimitte nonaginta novem oves tuas, et veni unam quærere quæ erravit. Veni sine canibus, veni sine malis operariis, veni sine mercenario, qui per januam introire non noverit. Veni sine adjutore, sine nuntio : jamdudum te exspecto venturum. Scio enim venturum : *Quoniam mandata tua non sum oblitus*. Veni non cum virga, sed cum caritate, spiritusque mansuetudine.

29. Noli dubitare relinquere in montibus nonaginta novem oves tuas; quia in montibus constitutas lupi rapaces incursare non possunt. In paradiso semel nocuit serpens : amisit ibi escam, postquam Adam inde depulsus est : illic jam nocere non poterit. Ad me veni, quem luporum gravium vexat incursus. Ad me veni, quem ejectum de paradiso serpentis diri ulceris venena pertentant; quia erravi a gregibus tuis illis superioribus : nam et me ibidem collocaveras, sed ab ovilibus tuis lupus nocturnus avertit. Quære me; quia ego te requiro. Quære me, inveni me, suscipe me, porta me. Potes invenire quem tu requiris : dignaris suscipere, quem inveneris, imponere humeris, quem susceperis. Non est tibi pium onus fastidio : non tibi oneri est vectura justitiæ. Veni ergo, Domine; quia etsi erravi, tamen *mandata tua non sum oblitus :* spem medicinæ reservo. Veni, Domine; quia et ovem erraticam solus es revocare qui possis : et quos reliqueris, non mœstificabis; et ipsi enim peccatoris reditu gratulabuntur. Veni, ut facias salutem in terris, in cœlo gaudium.

30. Veni ergo, et quære ovem tuam jam non per servulos, non per mercenarios, sed per temetipsum. Suscipe me in carne, quæ in Adam lapsa est. Suscipe me non ex Sarra, sed ex Maria; ut incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam ab omni integra labe peccati *. Porta me in cruce, quæ salutaris errantibus est, in qua sola est requies fatigatis, in qua sola vivent quicumque moriuntur.

31. Pulcre autem etiam *vivifica* potest dici; eo quod mori non possit, quem humeris suis virtus portaverit.

32. Dicit ergo et anima, dicit et Ecclesia : *Erravi sicut ovis quæ perierat*. Sed dicit : *Quæsivi quem dilexit anima mea;* hoc est enim dicere : *Vivifica servum tuum; quoniam mandata tua non sum oblitus*. Ego te quæsivi, sed invenire non possum, nisi tu volueris inveniri. Et tu quidem vis inveniri : sed vis diu quæri, vis diligentius indagari. Novit hoc Ec-

* His verbis non obscure adstruitur beatæ virginis ab omni peccato immunitas.

clesia tua; quia non vis ut te dormiens quærat; non vis ut te jacens investiget. Denique pulsas ad januam, ut excites dormientem: exploras si cor vigilat, et caro dormit. Vis jacentem levare, dicens: *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis.* Mittis manum per cavernam, ut surgat: et si tardius surrexerit, derelinquis. Vis ut quærat iterum, et quærat a multis, et non obliviscatur quærere, non obliviscatur sermones tuos: et si tenet eos, offeras te videndum, non refugias et teneri.

33. Quæ cum te meruerit amplecti, ostendet fructus suos, docebit non oblitam se mandatorum tuorum, dicetque tibi: *Veni, frater meus: exeamus in agrum... et in foribus nostris omnis fetus arborum: nova et vetera, frater meus, servavi tibi.* Hoc est dicere: Teneo mandata tua omnia novi et veteris Testamenti. Sola hoc dicere Ecclesia potest. Non dicit alia congregatio: non dicit Synagoga, nec secundum litteram nova tenens, nec secundum spiritum vetera. Non dicit hæresis manichæa: Vetera servavi tibi, quæ Prophetas* non suscipit. Merito dealbata cernitur, quæ utriusque fulget gratia Testamenti.

34. Respondit ei Sponsus: *Pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum,* quæ nova et vetera servasti mihi. Signaculum meum es, ad imaginem meam es, et similitudinem. Fulget in te imago justitiæ, imago sapientiæ, imago virtutis. Et quia imago Dei in corde tuo est, sit et in operibus tuis: sit effigies Evangelii in tuis factis, ut in tuis moribus mea præcepta custodias. Effigies Evangelii erit in te, si percutienti maxillam, alteram præbea , si diligas inimicum tuum, si crucem tuam tollas, et me sequaris. Ideo crucem ego pro vobis portavi; ne tu pro te portare dubitares.

35. Audierunt hoc filiæ Hierusalem, quod jam Dominus Jesus sibi Ecclesiam copulabat: et quia considerantes magnitudinem Verbi, imparem tantis nuptiis æstimabant; ne forte tantæ copulæ pondus sustinere non posset, excusant dicentes: *Soror nostra parva, et ubera non habet.* Sic enim qui volunt differre nuptias, excusare consuerunt; ut prætendant immaturæ ætatis infirmitatem, et adstruant quod ubera non habeat, quæ nubilis significant tempus ætatis. Hoc solet symbolum commune omnibus virginibus esse nupturis; ut cum ubera cœperint eminere, tunc conjunctioni habiles judicentur.

36. Turbatæ igitur quod studio dilectionis urgeat nuptias Sponsus, dicunt: *Quid faciemus sorori nostræ in die qua loquetur in ea?* vel, ut Symmachus, *qua loquetur ei;* hoc est, sponsalium celebritate solet fieri collocutio, et confirmatio nuptiarum. Quid ergo faciemus, dicunt turbatæ, quia urgetur conjunctio spiritalis? A tantis nuptiis excusare non possunt; nemo enim est qui copulam vel animæ et Spiritus, vel Christi et Ecclesiæ non beatam putet. Sed quia plenitudo Verbi vel Spiritus sancti vibrat et fulget, et nihil est quod illis possit æquari; ideo differre desiderant; ut illa dilatione vel anima, vel Ecclesia possit esse perfectior.

37. Dicunt ergo: *Si murus est, ædificemus super eum receptacula: et si janua est, sculpamus super eam tabulas cedrinas.* Murus est anima sancti. Habet et Ecclesia muros suos, quæ jam perfectior dicit: *Ego civitas munita.* Hic est murus, qui habet duodecim portas apostolicas, per quas populo nationum patet ingressus in Ecclesiam. Sed murus quamvis ambitum totius urbis includat, tunc tamen est munitior, cum receptacula habuerit præparata, in quibus propugnatores urbis tutum speculandi ac tuendi possint habere subsidium. Sed quia rationabilis hæc civitas est et omnis spes ejus in Dei verbo est: non ferrea, sed argentea ei propugnacula requiruntur, eloquiis cœlestibus magis quam corporis voluptatibus hostiles impetus repulsare consueta. Eo fulta præsidio, eo splendore refulgens habilior Christi copulæ judicatur.

38. Et quia janua Christus est, qui ait: *Per me si quis introierit, salvabitur;* et Ecclesia janua nuncupatur; quia per

* Per *Prophetas* totum vetus Testamentum hic intellige, quod integrum a Manichæis rejiciebatur.

ipsam patet populis aditus ad salutem. Ne hæreticorum corrumpatur tineis aut vermibus, dicunt filiæ Hierusalem, vel Angeli, vel animæ justorum : *Ædificemus super eam tabulas cedrinas*, hoc est, fidei sublimis bonum odorem; est enim suavis hujus materiæ odor, quam non vermis, non tinea corrumpat. Ideo hujus materiæ usus eligitur tectorum fastigiis elevandis, formandisque litterarum elementis, quibus ætas puerilis ad studium liberalis eruditionis imbuitur. Est ergo materia ista sublimis ad gratiam, levis ad onus, suavis ad odorem, utilis ad instrumentum scientiæ, habilis ad ministerium cognitionis æternæ.

39. Sed quemadmodum Sponsam suam diligens Christus urgebat ad copulæ spiritalis solemnitatem : ita et Ecclesia Verbi decore jam capta festinabat ad nuptias. Ideoque morarum et dilationis impatiens, quas filiæ Hierusalem innectere gestiebant, dicit : *Ego murus, et ubera mea turres*, hoc est : Nolite dubitare utrum murus sim (illæ enim dixerant : *Si murus est*); ego, inquit, murus sum, et non parva ubera habeo, sed ut turres ubera mea sunt. Quomodo dicitis, quia non habeo ubera? Sensus, ut turres, habeo sapientiæ, in quibus est abundantia, sicut scriptum est : *Et abundantia in turribus tuis*. His uberibus, id est, sensibus habilem se tantis nuptiis æstimabat : sed filiæ Hierusalem adhuc non poterant æstimare; quia sensuum ejus abundantiam non videbant.

40. Et addidit : *Ego eram in oculis ejus tamquam inveniens pacem*, hoc est : Deliberatis de meis sensibus, cum pacem Dei invenerim, quæ exsuperat omnem mentem, et custodit corda et sensus in Christo Jesu. Talis, inquit, eram in oculis Sponsi, qualis quæ habet pacem. Scriptum est enim : Qui recte quærunt pacem, habebunt eam testimonium. Festinantibus igitur dilecto atque dilecta, celebrata conjunctio spiritalis est, mutuo expetita consensu.

41. Ideoque tamquam nuptiale canens carmen, exsultavit Spiritus in Propheta, dicens : *Vinea facta est Salomoni in Beelamon : dedit vineam suam iis qui servant*. Clamat ergo Spiritus : Plantata est congregatio populorum, et vitis æternæ fundata radice, et spiritalia sub jugum Verbi corde mansueto colla subjecit. Plantata autem est in multitudine nationum; hoc enim esse intelligendum *Beelamon* Symmachus, Aquila, aliæque translationes græco sermone docuerunt. Repudiata est vetus copula, quæ fructum adferre non poterat : data est vinea novis fidelibusque cultoribus, qui non solum facere fructum possent, sed etiam custodire. Una igitur ovis erravit : sed revocata, totius spatia orbis implevit. Unam ovem error abduxerat : sed multitudinem populorum Domini gratia congregavit. Erravit homo : sed Ecclesia jam murus est, et murus validus. Erravit Adam : murus est David, qui mandata Dei oblitus non est.

42. Custodita igitur et vallata hæc vinea munimine spiritali, mille fructus dat Christo, ducentos autem fructus custodibus. Ideoque ait Ecclesia : *Vitis mea in conspectu meo, mille Salomoni, et ducenti servantibus fructum*. Perfectio et plenitudo Christi est portio servulorum. Habes hoc mysterium in Genesi, ubi quinque partes Benjamin fratri juniori tribuit Joseph, singulas reliquis fratribus. Domino igitur quinque sensuum portio et prærogativa defertur, quam illi utique tribuit ipse quem diligit : sicut dilexit et Paulum, cui dedit ad evocandas gentes sapientiæ principatum.

43. His igitur fructibus delectata Ecclesia dicit ad Christum : *Qui sedes in hortis, amici intendentes sunt voci tuæ : vocem tuam insinua mihi*. Delectabatur enim quod in hortis Christus sedebat : et in hortis positi amici intendebant voci ejus. Sed quia amici illi de cœlestibus erant Archangeli, vel Dominationes, et Throni (homines enim expulsi de paradiso fuerant propter inobedientiam cœlestium mandatorum, atque ideo adhuc Ecclesia vocem ejus non poterat, quam cupiebat, audire); ideo ait : *Vocem tuam insinua mihi*. Unde et nos si volumus eum in nobis sedere, simus horti clausi atque muniti, feramus virtutum flores, gratiæ suavitatem; ut

disputantem cum Angelis Dominum Jesum audire possimus.

44. Sed quia futurum erat, ut cum ad plenitudinem Ecclesia pervenisset, persecutionibus variis tentaretur; ideo cum Verbi gratia delectaretur, subito cernit insidias persecutorum : et quæ plus Sponso quam sibi timeret, aut quia a persecutoribus Christus magis appetitur in nobis, ideo ait : *Fuge, frater meus, et similis esto tu capreolæ, aut hinnulo cervorum super montes aromatum.* Propter infirmos fugit, qui tentamenta graviora ferre non possent. Ideo scriptum est ut de civitatibus ad civitates fugiamus : et si nos in hac civitate fuerint persecuti, fugiamus in aliam. Propter infirmos igitur, ut diximus, fugiat persequentes : aut fugiat ab infirmis, et transeat ad montes aromatum, qui pro martyrio odorem possint beatæ resurrectionis adferre. Montes aromatum sancti sunt. Ad eos confugit Christus, quia *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Ad eos igitur confugit, qui sunt ejus stabilia fundamenta. In nobis fugit, in illis fida statione consistit. Mons igitur aromatum Paulus est, qui potest dicere : *Bonus* enim *odor Christi sumus Deo.* Mons aromatum David, cujus orationis odor adscendebat ad Dominúm; et ideo dicebat : *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.*

45. Symmachus tamen et Aquila interpretati sunt, quod Christus dicat ad Ecclesiam : *Quæ sedes in hortis*, hoc est, jam in hortis sedes, superno digna paradiso; et ideo *Vocem tuam insinua mihi,* cui amici intendunt. Ego quoque eam audire desidero. Cœpit in hortis esse Ecclesia, postquam in hortis passus est Christus.

EXPOSITIO
EVANGELII SECUNDUM LUCAM
LIBRIS DECEM COMPREHENSA *.

PROLOGUS.

1. SCRIPTURI in Evangelii Librum, quem Lucas sanctus pleniore quodam modo rerum Dominicarum distinctione digessit, stylum ipsum prius exponendum putamus; est enim historicus. Nam licet scriptura divina mundanæ evacuet sapientiæ disciplinam, quod majore fucata verborum ambitu quam rerum ratione subnixa sit: tamen si quis in scripturis divinis etiam illa quæ miranda illi putant, quærit, inveniet.

2. Tria sunt enim quæ philosophi mundi istius præcellentissima putaverunt, triplicem scilicet esse sapientiam, quod aut naturalis sit, aut moralis, aut rationabilis *. Hæc tria jam et in veteri Testamento potuimus advertere. Quid enim aliud significant tres illi putei, quorum unus est Visionis, alius Abundantiæ, tertius Juramenti: nisi triplicem istam in Patriarchis fuisse virtutem? Rationabilis puteus Visionis; eo quod ratio visum mentis acuat, et animi purget obtutum. Ethicus puteus Abundantiæ; eo quod cedentibus allophylis, quorum specie vitia corporis figurantur, vivæ Isaac liquorem mentis invenit. Purum enim profluunt boni mores, et bonitas ipsa popularis abundat aliis, sibi restrictior. Tertius puteus Juramenti, hoc est, sapientiæ naturalis, quæ ea quæ supra naturam, vel naturæ sunt, comprehendat. Quod enim affirmatur, et quasi Deo teste juratur, etiam divina complectitur; cum Dominus na-

* Si Rufino credimus, erat hoc ipsum opus unum e duobus, *e quibus alter*, judicio Hieronymi, *et sensibus hebes esset, et verbis; alter in verbis luderet, in sententiis dormitaret.* Idem Rufinus auctor est Hieronymum aliis adhuc librorum suorum locis de Ambrosii commentationibus locutum esse petulantius, quam tanti viri sanctitas atque dignitas paterentur. Et hoc isti accusationi vim addit, non modo quod eam tacitus in Apologia sua præterit Hieronymus, neque Rufino calumniæ nomen impingit; sed maxime quod in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis Ambrosianarum commentationum catalogum texere, ac suam de illis sententiam proferre detrectaverit; *ne in alterutram partem*, inquit, *aut adulatio in me reprehendatur, aut veritas.* Vana equidem excusatio. *Nec scire fas est omnia*, inquit alio loco; quod etiam minime credimus ad rem pertinere. Quidquid id est, vehementer suspicari potest Ambrosium non alio nomine quam quod Origenianorum operum studiosus esset, Hieronymo displicuisse. Sed nec ipse eruditissimus Bibliorum translator usque adeo *pro contemnendis nugis* sancti præsulis opera habuit, ut non ad illa lectores suos aliquando remiserit.

Cæterum hancce expositionem non ante annum 386 enucleatam esse, sermonibusque, quos dominicis diebus aliisque solemnioribus ad minus intra biennium pronuntiavit antistes, constare manifestum est. Animadvertere porro est evangelicum textum, quem exponere ille cogitabat, persæpe recitatum fuisse publice, quandoquidem eos tantum evangelii locos citat, qui auditoribus suis non prælecti fuissent. Ut autem lector, cui non præsens foret materia orationis, facile capere posset explicationem textuum non citatorum, satis visum fuit intra parenthesim capitum et versuum qui desiderantur, numeros indicare.

* Hanc Philosophiæ divisionem vulgo Platoni adtribuunt; qua de re ita sanctus Augustinus lib. 8, de Civit. Dei, cap. 4: *Plato.... philosophiam perfecisse laudatur, quam in tres partes distribuit: unam moralem quæ maxime in actione versatur: alteram naturalem, quæ contemplationi deputata est: tertiam rationalem qua verum disterminatur a falso.* Idem tradunt Cicero *lib.* 1. *Acad. quæst.* Laertius in *Vita Platonis;* Eusebius *de Præpar. Evang. lib.* 11, *cap.* 2; Plutarchus et alii. Sunt tamen qui Philosophiam in duo tantum membra distribuant, naturalem ac moralem, quod non abhorret ab Augustini sententia, ubi loco citato subjungit rationalem philosophiæ partem utrique, id est, actioni et contemplationi necessariam.

turæ, fidei testis adhibetur. Quid etiam tres libri Salomonis, unus de Proverbiis, alius Ecclesiastes, tertius de Canticis canticorum; nisi trinæ hujus ostendunt nobis sapientiæ sanctum Salomonem fuisse solertem? Qui de rationabilibus et ethicis in Proverbiis scripsit, de naturalibus in Ecclesiaste: quia *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas*, quæ in hoc mundo sunt constituta, *Vanitati enim creatura subjecta est*; de moralibus autem, et rationabilibus in Canticis canticorum; eo quod cum animæ nostræ amor Verbi cœlestis infunditur, et rationabili mens sancta quadam societate connectitur; admiranda mysteria revelantur.

3. Evangelistis quoque quam putas defuisse sapientiam; quorum alii cum variis generibus sint referti, singuli tamen diverso genere præstant? Est enim vere sapientia naturalis in libro Evangelistæ Johannis. Nemo enim, audeo dicere, tanta sublimitate sapientiæ majestatem Dei vidit, et nobis proprio sermone reseravit. Transcendit nubes, transcendit Virtutes cœlorum, transcendit Angelos, et Verbum in principio reperit, et Verbum apud Deum vidit. Quis autem moralius secundum hominem singula persecutus, quam sanctus Matthæus, qui edidit nobis præcepta vivendi? Quid rationabilius illo admirabili copulato, quam quod sanctus Marcus in principio statim locandum putavit? *Ecce*, inquit, *mitto Angelum meum*: et, *Vox clamantis in deserto*; ut et admirationem moveret, et doceret hominem humilitate atque abstinentia et fide placere debere, sicut ille sanctus Johannes Baptista his ad immortalitatem gradibus adscendit, vestimento, cibo, nuntio?

4. At vero sanctus Lucas velut quemdam historicum ordinem tenuit, et plura nobis gestorum Domini miracula revelavit; ita tamen ut omnis sapientiæ virtutes Evangelii istius complecteretur historia. Quid enim præcellentius ad sapientiam naturalem, quam quod Spiritum sanctum creatorem etiam Dominicæ incarnationis exstitisse reseravit? Docet ergo naturalia, si creat spiritus. Unde et David docens sapientiam naturalem: *Emitte*, inquit, *Spiritum tuum, et creabuntur*. Docet moralia in eodem libro, cum me in illis beatitudinibus docet mores: quemadmodum amare inimicum debeam: quemadmodum non referire, et non repercutere verberantem: quemadmodum benefacere, mutuum dare cum desperatione recuperationis, aut remunerationis et mercedis. Merces enim facilius sequitur non exspectantem. Docuit etiam rationabilia, cum lego, quoniam *Qui fidelis est in minimo; etiam in majore fidelis est*. Quid adhuc de naturalibus dicam, quod docuit virtutes cœlorum moveri, Dominum solum esse unigenitum Dei Filium, in cujus passione tenebræ per diem factæ sunt, terra obscurata est, sol refugit?

5. Ergo omnem quem mundana sibi prudentia falso vindicat principatum, sapientia vere possidet spiritalis: præsertim cum, audacius ut aliquid usurpemus, ipsa fides nostra, ipsum mysterium Trinitatis sine hac triplici sapientia esse non possit, nisi credamus et illum naturaliter Patrem, qui nobis genuit Redemtorem: et illum ethicum Filium, qui Patri usque ad mortem secundum hominem obediens, nos redemit: et illum rationabilem Spiritum, qui rationem colendæ divinitatis, et vitæ regendæ, humanis pectoribus infudit. Nec quisquam putet nos potestatis aut virtutis fecisse distantiam, cum hæc calumnia etiam Paulum possit incessere. Neque enim distantiam fecit ille, cum dixit: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus: et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus*. Operatur enim omnia, et in omnibus Filius, sicut habes alibi, quia *Omnia, et in omnibus Christus*. Operatur et Spiritus sanctus, quia *Omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult*. Nulla ergo operationum distantia, nulla discretio est, ubi vel in Patre, vel in Filio, vel in Spiritu sancto, nulli secunda plenitudo virtutis est.

6. Hæc igitur cum legimus, diligen-

consideremus, ut in ipsis locis nobis sint melius elucere. *Qui enim quæ-, inveniet : et qui pulsat, aperietur ei.* erit sibi diligentia januam veritatis, ideo præceptis cœlestibus pareamus. que enim otiose dictum est homini, od nulli aliorum animantium : *In su-re vultus tui manducabis panem tuum.* is enim animalibus quæ natura irra-nabilia sunt, jussu Dei terra pabu-m ministrare præcepta est : soli autem mini, ut rationabile quod accepit, xerceat; vitæ cursus in labore præ-cribitur. Qui enim non est contentus nimalium pabulo cæterorum, cui non atis est lignum fructiferum in com-mune omnibus ad escam datum : sed elicias sibi variarum exquirit epula-um, delicias sibi transmarinis arcessit terris, delicias verrit e fluctibus, re-usare non debet, qui labore victum quirit, brevem si laborem pro vita beat æterna. Itaque si quis in hæc cratarum disputationum certamina niens, exuat se vitæ hujus exposita l errorem sollicitudine, et nudus ma-iæ, athleta pietatis oleo spiritali velut uædam animæ membra perfusus sus-piat certamina veritatis, haud dubie rpetua promerebitur sacratarum præ-ia coronarum. Bonorum enim labo-um nobilis fructus est : et quanto plura ertamina, tanto præcellentior corona irtutum.

7. Sed ad propositum revertamur. istorico enim stylo diximus hunc vangelii librum esse digestum. Deni-ue describendis magis rebus, quam xprimendis præceptis, studium ube-ius comparatione aliorum videmus im-ensum. Et ipse Evangelista historico more a narratione sumsit exordium. *Fuit*, inquit, *in diebus Herodis regis Ju-dææ sacerdos quidam nomine Zacharias*, umque historiam plena digestione per-equitur. Unde etiam ii qui quatuor nimalium formas quæ in Apocalypsi evelantur, quatuor Evangelii libros intelligendos arbitrati sunt, hunc li-brum volunt vituli specie figurari; vi-tulus enim sacerdotalis est victima. Et bene congruit vitulo hic Evangelii li-ber, quia a sacerdotibus inchoavit, et consummavit in vitulo, qui omnium peccata suscipiens, pro totius mundi vita est immolatus; sacerdotalis enim est ille vitulus. Idem quippe et vitulus et sacerdos : sacerdos, quia propitiator est noster; advocatum enim ipsum ha-bemus apud Patrem : vitulus, quia suo sanguine nos diluit, et redemit. Et bene accidit, ut quoniam Evangelii librum secundum Matthæum diximus esse mo-ralem, opinio hujuscemodi non præter-mitteretur; mores enim proprie dicun-tur humani.

8. Plerique tamen putant ipsum Do-minum nostrum in quatuor Evangelii libris, quatuor formis animalium figu-rari, quod idem homo, idem leo, idem vitulus, idem aquila esse comprobatur. Homo, quia natus ex Maria est : leo, quia fortis est : vitulus, quia hostia est : aquila, quia resurrectio est. Atque ita in libris singulis forma animalium figu-ratur, ut uniuscujusque libri series propositorum videatur animalium aut naturæ, aut virtuti, aut gratiæ, aut mi-raculo convenire. Quæ licet omnia in omnibus sint, tamen plenitudo quæ-dam in singulis virtutum est singula-rum. Ortum hominis alius descripsit uberius, mores quoque hominis præ-ceptis uberioribus erudivit. Alius a po-tentiæ cœpit expressione divinæ, quod ex Rege Rex, fortis ex forti, verus ex vero, vivida mortem virtute contem-serit. Tertius sacrificium sacerdotale præmisit et ipsam vituli immolationem stylo quodam pleniore diffudit. Quar-tus copiosius cæteris divinæ miracula resurrectionis expressit. Unus igitur omnia, et unus in omnibus, sicut lec-tum est : non dissimilis in singulis, sed verus in cunctis. Sed jam ipsum sermo-nem adoriamur Evangelii.

LIBER PRIMUS.

EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM.

CAP. I, v. 1. Quoniam, *inquit*, multi conati sunt ordinare narrationem rerum.

1. PLERAQUE nostrorum, quemadmodum veterum Judæorum, paribus et generibus formantur et causis : atque exemplorum similium pari usu, exituque conveniunt : principioque rerum et fine concordant. Nam sicut multi in illo populo divino infusi Spiritu prophetarunt : alii autem prophetare se pollicebantur, et professionem destituebant mendacio (erant enim pseudoprophetæ potius quam prophetæ, sicut Ananias filius Azor); erat autem populi gratia discernere spiritus, ut cognosceret quos referre deberet in numerum prophetarum; quos autem quasi bonus nummularius improbaret, in quibus materia magis corrupta sorderet, quam veri splendor luminis resultaret : sic et nunc in novo Testamento multi Evangelia scribere conati sunt, quæ boni nummularii non probarunt. Unum autem tantummodo in quatuor libros digestum ex omnibus arbitrati sunt eligendum.

2. Et aliud quidem fertur Evangelium, quod duodecim scripsisse dicuntur. Ausus est etiam Basilides Evangelium scribere, quod dicitur secundum Basilidem. Fertur etiam aliud Evangelium, quod scribitur secundum Thomam. Novi aliud scriptum secundum Matthiam. Legimus aliqua, ne legantur : legimus, ne ignoremus : legimus non ut teneamus, sed ut repudiemus; et ut sciamus qualia sint in quibus magnifici isti cor exaltant suum. Sed Ecclesia, cum quatuor Evangelii libros habeat, per universum mundum Evangelistis redundat : hæreses, cum multa habeant, unum non habent : *Multi enim conati*, sed Dei gratia destituti sunt. Plerique etiam ex quatuor Evangelii libris in unum ea quæ venenatis putaverunt adsertionibus convenientia, referunt. Ita Ecclesia quæ unum Evangelium habet, unum Deum docet : illi autem qui alium Deum veteris Testamenti, alium novi adserunt, ex multis Evangeliis non unum Deum, sed plures fecerunt.

3. *Quoniam multi*, inquit, *conati sunt*. Conati utique illi sunt, qui implere nequiverunt. Ergo multos cœpisse, nec implevisse, etiam sanctus Lucas testimonio locupletiore testatur, dicens plurimos esse conatos. Qui enim conatus est ordinare, suo labore conatus est, nec implevit. Sine conatu sunt enim donationes et gratia Dei, quæ ubi se infuderit, rigare consuevit; ut non egeat, sed redundet scriptoris ingenium. Non conatus est Matthæus, non conatus est Marcus, non conatus est Johannes, non conatus est Lucas : sed divino Spiritu ubertatem dictorum rerumque omnium ministrante, sine ullo molimine cœpta compleverunt. Et ideo dicit :

Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem rerum, quæ in nobis completæ sunt, *vel* quæ in nobis redundant *.

4. Quod enim redundat, nulli deficit : et de completo nemo dubitat, cum fidem effectus adstruat, exitus prodat. Itaque Evangelium completum est, et redundat omnibus per universum orbem fidelibus, et mentes omnium rigat, animumque confirmat. Ergo fundatus in petra, et qui omnem fidei sumserit plenitudinem, firmamentumque constantiæ, recte dicit : *Quæ in nobis completæ sunt;* quoniam non signis et prodigiis, sed verbo vera et falsa discriminant, qui salutaria Domini gesta describunt, vel qui animum mirabilibus ejus intendunt. Quid enim tam rationabile, quam

* Græce πεπληροφορημενων εν ἡμῖν, quod etiam nonnulli vertunt : *Quæ nobis abunde probatæ sunt.*

ut credas, cum legis ea gesta quæ supra hominem sunt, potioris esse naturæ? Ut vero cum legis ea quæ sunt mortalia, suscepti credas esse corporis passiones? Ita verbo atque ratione, non signis fides nostra fundatur.

℣. 2. *Sicut tradiderunt*, inquit, *nobis qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt Verbi.*

5. Non congruit ista locutio, ut magis ministerium verbi visum quam auditum esse credamus. Sed quia non prolativum verbum, sed substantiale signatur Verbum illud quod caro factum est, et habitavit in nobis : non vulgare verbum, sed illud cœleste intelligamus, cui Apostoli ministrarunt. Et tamen in Exodo lectum est, quia populus videbat vocem Domini : et utique vox non videtur, sed auditur. Vox enim quid est, nisi sonus qui non oculis cernitur, sed aure percipitur? Verum altissimo ingenio voluit declarare Moyses, quia vox videtur Dei; interioris enim mentis videtur obtutu. In Evangelio autem non vox, sed illud quod voce præstantius est, Verbum videtur. Unde et Johannes sanctus Evangelista : *Quod erat*, inquit, *ab initio, quod audivimus, et quod vidimus, et oculis nostris perspeximus, et manus nostræ scrutatæ sunt de Verbo vitæ : et vita apparuit, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis de vita, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis.* Vides ergo quod Verbum Dei et visum est apostolis, et auditum. Non solum enim secundum corpus viderunt Dominum, sed etiam secundum Verbum. Viderunt enim Verbum, qui cum Moyse et Elia viderunt gloriam Verbi. Isti enim viderunt Jesum, qui in sua viderunt gloria : alii non viderunt, qui corpus tantummodo videre potuerunt; non enim corporalibus, sed spiritalibus oculis Jesus videtur.

6. Denique Judæi non viderunt eum; quia non videbant in spiritu. Vidit eum Abraham, quia scriptum est : *Abraham diem meum vidit, et gavisus est.* Vidit ergo eum Abraham, qui Dominum utique in corpore non videbat : sed qui vidit in spiritu, vidit in corpore : qui autem vidit in corpore, et non vidit in spiritu, nec in ipso vidit corpore quod videbat. Vidit eum Esaias : et quia vidit in spiritu, vidit et in corpore. Denique *Non habebat*, inquit, *speciem suam neque decorem*. Non viderunt eum Judæi; obcæcatum enim erat insipiens cor eorum. Ipse quoque non se posse a Judæis videri testificatur dicens : *Duces cæci, liquantes culicem, camelum autem glutientes.* Non vidit eum Pilatus : non viderunt illi, qui clamabant : *Crucifige, crucifige eum* ; si enim vidissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent. Qui ergo Deum vidit, vidit Emmanuel, hoc est, vidit nobiscum Deum : qui autem nobiscum Deum non vidit, non potuit videre quem virgo peperit. Denique qui non crediderunt Dei Filium, nec Filium virginis crediderunt.

7. Quid est ergo Deum videre? Nolo me interroges, Evangelium interroga, ipsum Dominum interroga, immo docentem audi : *Philippe, qui videt me, videt et Patrem qui me misit. Quomodo tu dicis : Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est?* Utique non corpus videtur in corpore, nec spiritus videtur in spiritu : sed solus ille Pater videtur in Filio, aut iste Filius videtur in Patre. Non enim dissimiles in dissimilibus videntur : sed ubi unitas operationis est atque virtutis, et Filius in Patre, et Pater videtur in Filio. *Quæ ego*, inquit, *opera facio, et ille facit.* In operibus Patris Jesus videtur, in operibus Filii et Pater cernitur. Vidit Jesum qui Galilæum illud mysterium vidit*; quod nemo posset, nisi mundi Dominus elementa convertere. Video Jesum, quando lego quia cæco linivit oculos luto, et reddidit visum. Ipsum enim recognosco, qui de luto finxit hominem, et ei vivendi spiritum, et videndi lumen infudit. Video Jesum, quando peccata condonat; nemo enim potest peccata dimittere, nisi solus Deus. Video Jesum, quando Lazarum suscitat : et non viderunt, qui viderunt. Video Jesum, video etiam Patrem, quando oculos ad cœlum erigo, ad maria converto, ad terram retor-

* Id est, ex aqua vinum factum.

queo : *Invisibilia enim ejus, per ea quæ perfecta sunt intellecta, conspiciuntur.*

8. *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio viderunt, et ministri fuerunt Verbi.* Gemina virtus est in homine perfecto, ut et intentio sit, et actio. Utramque igitur virtutem sanctus Evangelista apostolis defert; non solum enim viderunt, sed etiam *ministri*, inquit, *Verbi fuerunt.* Intentio visionis, actionis est ministerium : finis autem intentionis est actio : principium actionis intentio. Atque ut proprio apostolorum utamur exemplo, intentio est quod Petrus et Andreas audita Domini voce dicentis : *Faciam vos fieri piscatores hominum*, sine ulla comperendinatione reliquerunt scalmum, Verbum secuti sunt. Sed non statim in intentione actio : nec ibi quidem adhuc actio, sed intentio, ubi dicit Petrus : Domine, *Quare non possum te sequi modo? Animam meam pro te ponam.* Erat enim intentio passionis, sed nondum erat actio ; licet in jejuniis jam esset actio, esset in vigiliis, esset in contemtu corporalium voluptatum ; hæc enim est actio Christiani. Neque enim in omnibus rebus simul et intentio, et actio est : sed cum sit rei alterius actio, alterius adhuc intentio est. Nam et ipse Petrus cum multa apostolica virtute perpeti peregisset ; postea tamen quando dixit ei Dominus : *Tu me sequere*, tulit crucem suam, et secutus est Verbum, atque actionem subiit passionis. Sed fuerat in Petro, Andrea, Johanne, et cæteris apostolis et intentionis, et actionis æqualitas.

9. Est autem nonnumquam plus in intentione quam in actione, aut plus in actione quam in intentione ; ut in Evangelio cernimus inter sanctam Mariam, et Martham fuisse distantiam. Alia enim Verbum audiebat : alia festinabat circa ministerium, quæ stetit, et ait : *Domine, non est tibi curæ, quod dereliquit me soror mea solam ministrare. Dic ergo illi, ut me adjuvet. Et dixit illi Dominus : Martha, Martha..... Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Ergo in altera intentionis studium, in altera actionis ministerium redundabat : utrique tamen utriusque virtutis studium suppetebat. Siquidem et Martha, nisi audisset verbum, ministerium non subiisset, cujus actio intentionis indicium est : et Maria tantum gratiæ de utriusque retulit perfectione virtutis : ut ungeret pedes Jesu : et tergeret capillis, et totam domum suæ fidei odore compleret. Est etiam nonnumquam maxima intentio, cassa actio ; ut si medicinæ animum aliquis intendat, et cum omnia medendi præcepta cognoverit, non exsequatur officia : atque ita sit ut quia cassa actio, cassa etiam intentio sit. Est etiam in nonnullis uberior aliquando actio, exilior intentio ; ut si quis baptismi salutaris sacramenta percipiat, et cognoscendis variarum virtutum præceptis animum nolit intendere, fit plerumque ut per intentionis incuriam fructum actionis amittat. Ideo ergo utriusque virtutis plenitudo quærenda est, quam consequi potuerunt apostoli, de quibus dicit : *Qui ab initio viderunt, et ministri fuerunt Verbi* ; ut per id quod viderunt, divinæ cognitionis intelligatur intentio : per id quod ministri fuerunt, eorum actio declaretur.

V. 3. Visum est, *inquit*, et mihi.

10. Potest etiam non soli visum esse, quod visum sibi esse declarat. Non enim voluntate tantum humana visum est : sed sicut placuit ei qui in me, inquit, loquitur Christus ; qui ut id quod bonum est, nobis quoque bonum videri possit, operatur ; quem enim miseratur, et vocat. Et ideo qui Christum sequitur, potest interrogatus cur esse voluerit Christianus, respondere : Visum est mihi. Quod cum dicit, non negat Deo visum ; a Deo enim præparatur voluntas hominum. Ut enim Deus honorificetur a sancto, Dei gratia est. Denique plurimi voluerunt scribere Evangelium : sed quatuor tantummodo, qui divinam meruerunt gratiam, sunt recepti.

Visum est, *inquit*, et mihi adsecuto a principio omnia diligenter ex ordine.

11. Prolixiorem hunc Evangelii librum quam cæteros esse nemo dubitaverit. Et ideo non ea quæ falsa sunt, sed quæ vera, sibi vindicat. Denique

etiam a sancto apostolo Paulo testimonium meruit diligentiæ. Sic enim laudat Lucam : *Cujus laus*, inquit, *est in Evangelio per omnes Ecclesias*. Et vere laudabilis est, qui meruit a tanto gentium doctore laudari. Adsecutum itaque se non pauca dicit, sed omnia : et adsecuto omnia visum est scribere non omnia, sed ex omnibus. Non enim scripsit omnia, sed adsecutus est omnia; quia quæ fecit, inquit, Jesus, si scribantur omnia, nec ipsum capere mundum arbitror. Advertis enim quod consulto etiam ea quæ ab aliis sunt scripta, præteriit; ut diversa in Evangelio gratia refulgeret, et propriis quibusdam singuli libri mysteriorum gestorumque miraculis eminerent. Diviserunt enim sibi vestimenta Domini milites Christi, quod suo loco plenius explanabitur.

12. Scriptum est autem Evangelium ad Theophilum, hoc est, ad eum quem Deus diligit. Si Deum diligis, ad te scriptum est : si ad te scriptum est, suscipe munus Evangelistæ : pignus amici in penetralibus animi diligenter adserva. *Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* : frequenter inspice, sæpius discute. Fides pignori prima debetur : fidem sequitur diligentia; ne commissa tibi pignora aut tinea, aut ærugo consumat. Quod enim tibi commissum est, consumi potest : Evangelium consumi non potest. Evangelium bonum pignus est : sed vide ne vel in animo tuo illud aut tinea aut ærugo consumat. Consumit tinea, si quod bene legeris, male credas.

13. Tinea hæreticus est, tinea Photinus est, tinea tua Arrius est. Scindit vestimentum, qui separat a Deo Verbum. Scindit vestimentum Photinus, cum legit : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat*. Integrum enim vestimentum est, si legas : *Et Deus erat Verbum*. Scindit vestimentum qui separat a Deo Christum. Scindit vestimentum qui legit : *Hæc est autem vita æterna; ut cognoscant te solum verum Deum;* nisi cognoscat et Christum. Non enim solum Patrem vere Deum cognoscere vita æterna est : sed etiam Christum cognoscere verum Deum, verum de vero, Deum de Deo, vita est sempiterna. Tinea est Christum cognoscere sine divinitatis fide, aut corporis sacramento. Tinea est Arrius, tinea est Sabellius. Patitur has tineas spiritus fluctuantium : patitur has tineas spiritus qui non credit quia Pater et Filius divinitate unum sunt. Scindit quod scriptum est : *Ego et Pater unum sumus*, qui unum per discretas substantias dividit. Patitur hanc tineam spiritus, qui Jesum Christum in carne venisse non credit : et ipse est tinea; ipse est enim antichristus. Qui autem de Deo sunt, fidem tenent; et ideo tineam pati non queunt, quæ dividit vestimentum. Omne enim quod inter se dividitur, sicut satanæ regnum, non potest esse perpetuum.

14. Est etiam ærugo animi, cum sæcularium sordibus cupiditatum religiosæ acies intentionis obducitur, aut fidei puritas decoloratur nube perfidiæ. Ærugo mentis est rei cupiditas familiaris : ærugo mentis incuria est : ærugo mentis est ambitio dignitatum, si in his summa spes vitæ præsentis locetur. Et ideo ad divina conversi, acuamus ingenium, exerceamus affectum; ut gladium illum, quem vendita veste, emi Dominus jubet, paratum semper et lucidum tamquam in vagina mentis reconditum habere possimus. Arma enim spiritalia et fortia Deo ad destruendas munitiones militibus Christi debent semper esse præsentia; ne cum venerit dux cœlestis militiæ, situ nostrorum offensus armorum, a legionum suarum nos societate secernat.

V. 5, 6. Fuit, inquit, in diebus Herodis regis Judææ, sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia : et uxor ejus de filiabus Aaron, et nomen ejus Elizabeth. Et erant ambo justi, incedentes in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela.

15. Docet nos Scriptura divina non solum mores in iis qui prædicabiles sunt, sed etiam parentes oportere laudari; ut veluti transmissa immaculatæ puritatis hæreditas in iis quos volumus laudare, præcellat. Quæ enim alia intentio hoc loco sancti Evangelistæ, nisi

ut sanctus Johannes Baptista nobilitetur parentibus, miraculis, moribus, munere, passione? Sic etiam sancti Samuel mater Anna laudatur: sic Isaac a parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam posteris dereliquit. Sacerdos itaque Zacharias, nec solum sacerdos, sed etiam de vice Abia, id est, nobilis inter superiores familias.

16. *Et uxor*, inquit, *ejus de filiabus Aaron*. Non solum igitur a parentibus, sed etiam a majoribus sancti Johannis nobilitas propagatur; non sæculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis. Tales enim majores habere debuit prænuntius Christi; ut non repente conceptam, sed a majoribus acceptam, et ipso infusam jure naturæ prædicare fidem Dominici videretur adventus.

17. *Erant*, inquit, *ambo justi, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela*. Quid ad hoc referunt qui peccatis suis solatia præferentes, sine peccatis frequentibus hominem putant esse non posse, et utuntur versiculo; quia scriptum est in Job: *Nemo mundus a sorde, nec si una die vita ejus sit in terra, numerosi menses ejus ab ipso?* Quibus respondendum est, prius ut quid sit hominem sine peccato esse definiant: utrum numquam omnino peccasse, an desiisse peccare? Si enim hoc putant sine peccato esse, desiisse peccare, et ipse consentio: *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei*. Sin autem eum, qui veterem errorem correxerit, et in eam se vitæ transformaverit qualitatem, ut temperet a peccato, negant abstinere a delictis, non possum in eorum convenire sententiam; cum legamus: Quia *sic Dominus dilexit Ecclesiam.... ut exhibeat sibi ipse gloriosam, et non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid ejusmodi: sed ut sit sancta et immaculata*. Nam cum Ecclesia ex gentibus, hoc est, ex peccatoribus congregata sit, quomodo ex maculatis immaculata potest esse; nisi primo per Dei gratiam, quod abluta a delicto sit: deinde quod per qualitatem non peccandi abstineat a delictis? Ita nec ab initio immaculata; humanæ enim hoc impossibile est naturæ: sed per Dei gratiam et qualitatem sui, quia jam non peccat, fit ut immaculata videatur*.

18. Nec otiose justos ante Deum dixit, *incedentes in mandatis et justificationibus Domini*: in quo Patrem omnipotentem, et Filium comprehendit. Filium esse qui legem tulerit, mandata præscripserit, etiam sanctus Lucas Evangelista declarat. Et bene justos ante Deum; non enim omnis qui justus est ante homines, justus est ante Deum. Aliter vident homines, aliter videt Deus: homines in facie, Deus in corde. Et ideo fieri potest ut aliquis, affectata bonitate populari, justus videatur mihi: justus autem ante Deum non sit, si justitia non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur; abscondita enim in ea homo non poterit deprehendere. Perfecta igitur laus est, ante Deum justum esse. Unde et Apostolus: *Cujus laus*, inquit, *non ex hominibus, sed ex Deo est*. Beatus plane ille qui in conspectu Dei justus est. Beatus ille, de quo Dominus dignatur dicere: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est*; verus enim Israelita, qui Deum videt, et videri se novit a Deo, et ipsi exhibet cordis occulta. Solus enim perfectior, qui ab eo probatur, qui non potest falli: *Judicia* enim *Domini vera*: judicia autem hominum sæpe falluntur; ut et injustis justitiæ gratiam frequenter adscribant, et justum aut odio persequantur, aut mendacio decolorent. *Novit* autem *Dominus immaculatorum vias*; nec pro peccatore laudabilem, nec pro laudabili peccatorem: sed unumquemque pro competentium judicat ratione meritorum; idem est enim arbiter mentis et facti. Divina namque judicia meritum justi ex mentis habitu, non aliquo factorum exitu metiuntur. PLERUMQUE enim aut bona mens facti reprehensibilis exitu deformatur: aut

* Non levia et quotidiana, sed gravia peccata, qualia sunt quæ sanctificantem gratiam excludunt, hic intelligenda esse manifestum est; cum ipse miseram hanc peccandi, quoad isto corpore mortis liberemur, necessitatem passim agnoscat.

improba cogitatio facti alicujus decore velatur. Sed etiam quod bene feceris, si male cogitaveris, divino judicio non potest comprobari. Scriptum est enim : *Juste quod justum est persequeris.* Nam nisi esset ut justum injuste faceres, numquam dictum esset : *Juste quod justum est persequeris.* Et certe posse justum injuste fieri docuit nos ipse Salvator dicens : *Cum feceris eleemosynam, noli tuba canere ante te.* Et, *Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ.* Bonum est enim misericordia, bonum est oratio : sed potest injuste fieri, si jactantiæ causa aliquis pauperi largiatur, ut videatur ab hominibus.

19. Unde sanctus Evangelista non solum justos ante Deum, et incedentes in mandatis omnibus, et justificationibus Domini : sed etiam sine querela incedentes ait. Quod mire cum prophetico congruit dicto, quo sanctus Salomon in Proverbiis usus est dicens : *Provide bona semper coram Deo, et coram hominibus.* Nulla ergo querela est, ubi et mentis bonitas concordat, et facti. Et plerumque justitia durior hominum querelam excitat.

20. Quam vero congruat verborum ipsa distinctio, et ordo conveniat, diligenter adverte. *Incedentes*, inquit, *in omnibus mandatis, et justificationibus Domini.* Prius enim mandatum, secunda est justificatio. Itaque cum mandatis cœlestibus obedimus, in mandatis incedimus Domini : cum judicamus, et congrue judicamus, tenere Domini justificationes videmur.

21. Plena igitur laudatio est quæ genus, mores, officium, factum, judicium comprehendit. Genus in majoribus, mores in æquitate, officium in sacerdotio, factum in mandato, in justificatione judicium.

V. 8, 9, 10. Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Dominum Deum, secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret ingressus in templum Domini : et omnis populus foris orabat hora incensi.

22. Videtur hic sanctus Zacharias summus designari sacerdos; quia, sicut lectum est de priore tabernaculo in quod semper intrabant sacerdotes ministeria consummantes, non uno tantum anni tempore intrabant in templum : in secundo autem semel in anno singularis summus sacerdos non sine sanguine, quem offerret pro se, et populi delictis. Hic est ille summus sacerdos, qui adhuc sorte quæritur; quia verus adhuc ignoratur : qui enim sorte legitur, humano judicio non comprehenditur. Ille igitur quærebatur, et alius figurabatur. Ille quærebatur verus in æternum sacerdos, cui dicitur : *tu es sacerdos in æternum :* qui non hostiarum cruore, sed proprio sanguine Patrem Deum generi reconciliaret humano. Sed tunc sanguis fundebatur in specie, et in specie sacerdos ordinabatur : nunc quia veritas venit, relinquamus speciem, veritatem sequamur. Et tunc quidem vices erant, nunc autem est perpetuitas. Erat ergo, et certe erat cujus vices etiam gerebantur.

23. Sorte ergo legebatur, ut introiret in templum sacerdos. Si igitur in typo nullus poterat testis adhiberi, quid aliud significabatur, nisi eum sacerdotem esse venturum, cujus sacrificium non esset commune cum cæteris : qui denique non in manufactis templis sacrificaret pro nobis, sed in sui corporis templo nostra peccata vacuaret. Sorte ergo quærebatur sacerdos. Ideo fortasse et milites vestimenta Domini sortiebantur, ut quoniam in templo suo pro nobis Dominus deferre sacrificium præparabat, circa ipsum quoque sortis agitatio præceptum Legis impleret. Propter quod ait : *Non veni Legem solvere, sed adimplere.* Certe ut ipse esset, qui et exspectatus in veteri Testamento, et mandato Dei videretur electus. Denique et super apostolum Matthiam sors cecidit, ne apostoli electio a mandato discrepare legis veteris videretur *.

* Forte mirabitur aliquis scripsisse Ambrosium nostrum sortem idcirco illic adhibitam esse, *ne apostoli electio a mandato discrepare legis veteris videretur.* Difficultas autem inde oritur, quod jam tunc hujusmodi legales observationes in desuetudinem abiisse censeantur. At relato hoc ipso loco Venerabilis Beda in Acta apostolorum objectioni occurrit ad eum modum : *Matthias ante pentecosten*, inquit, *ordinatus sorte quæritur, quia scilicet nondum erat*

V. 11. Apparuit autem illi Angelus Domini stans a dextris altaris incensi.

24. Non immerito Angelus videtur in templo; quia veri Sacerdotis jam nuntiabatur adventus, et cœleste sacrificium parabatur, in quo Angeli ministrarent. Et bene apparuisse dicitur ei, qui eum repente conspexit. Et hoc specialiter aut de Angelis, aut de Deo Scriptura divina tenere consuevit; ut quod non potest prævideri, apparere dicatur; sic enim habes : *Apparuit Deus Abrahæ ad ilicem Mambre.* Nam qui ante non præsentitur, sed repentino videtur adspectu, apparere memoratur. Non enim similiter sensibilia videntur, et is in cujus voluntate situm est videri, et cujus naturæ est non videri, voluntatis videri. Nam si non vult, non videtur : si vult, videtur. Apparuit enim Deus Abrahæ, quia voluit : alii, quia noluit, non apparuit. Visum est etiam Stephano, cum lapidaretur a populo, aperiri cœlum : visus est etiam Jesus stans ad dexteram Dei; et non est visus a populo. Vidit Esaias Dominum Sabaoth, sed alius videre non potuit; quia cui placuit, apparuit.

25. Et quid de hominibus loquimur, cum etiam de ipsis cœlestibus virtutibus et potestatibus legerimus, quia *Deum nemo vidit umquam* *. Et addidit, quod ultra cœlestes est potestates : *Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Aut adquiescatur igitur necesse est, si Deum Patrem nemo vidit umquam, Filium visum esse in veteri Testamento; et desinant hæretici ex Virgine ei principium dare, qui antequam nasceretur ex Virgine, videbatur : aut certe refelli non potest, vel Patrem, vel Filium, vel certe Spiritum sanctum (si tamen est Spiritus sancti visio *) ea specie videri, quam voluntas elegerit, non natura formaverit; quoniam Spiritum quoque visum accepimus in columba. Et ideo Deum nemo vidit umquam; quia eam quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. *Vidit* enim ad utrumque referendum est. Denique cum additur : *Unigenitus Filius ipse enarravit,* mentium magis quam oculorum visio declaratur; species enim videtur, virtus vero narratur : illa oculis, hæc mente comprehenditur.

26. Sed quid de Trinitate dicam? Seraphim quando voluit, apparuit, et vocem ejus Esaias solus audivit. Apparuit Angelus, et nunc præsto est, sed non videtur; neque etiam in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen, etsi potestas non est videndi, est gratia promerendi ut videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam : nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus.

27. Et quid mirum si in præsenti seculo, nisi quando vult, Dominus non videtur. In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre, nisi iis qui corde sunt mundo. Et ideo ait : *Beati mundo corde; ipsi enim Deum videbunt.* Quantos beatos jam numeraverat, et tamen videndi his Deum non promiserat facultatem? Si ergo ii qui mundo sunt corde, Deum videbunt; utique alii non videbunt. Neque enim indigni Deum videbunt, neque is qui Deum videre noluerit, potest Deum videre. Nec in loco Deus videtur, sed mundo corde : nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur, videtur : et cum præsens est, non videtur. Denique nec apostoli omnes Christum videbant; et ideo ait : *Tanto tempore vobiscum sum, et adhuc me non cognovistis!* Qui enim cog-

---

plenitudo Spiritus sancti effusa Unde sic colligit : *Donec veritas compleretur, figuram licuit exerceri. Inde est quod Matthias qui ante pentecosten ordinatur, sorte quæritur.* Et hoc in posterioribus eo confirmat, quod postea in electione diaconorum nulla sors memoretur intervenisse.

* Cum nemo catholicus ambigere possit, quin beati Angeli semper videant faciem Patris, intelligendus hic locus de visione, ut vocant, comprehensiva. Quod quidem ipse Doctor satis aperte significat, dum infra subdit, *plenitudinem divinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit.*

* Id autumamus eo sensu intelligendum quo S. Thomas negat in veteri Testamento factam fuisse Spiritus sancti visibilem missionem. *I. part. q.* 43, *art.* 7 *ad* 6.

novit quæ sit latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum, et supereminentem scientiæ caritatem Christi, vidit et Christum, vidit et Patrem. Nos enim jam secundum carnem non novimus Christum, sed secundum spiritum; spiritus enim ante faciem nostram Christus Dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignetur; ut videri possit a nobis. Ideo ergo apparuit Zachariæ Angelus a dextris altaris incensi, quia apparuit cum voluit, non apparuit quamdiu noluit.

28. Apparuit autem a dextris altaris incensi; quia divinæ insigne misericordiæ deferebat: *Dominus* enim *a dextris est mihi, ne commovear.* Et alibi: *Dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ.* Atque utinam nobis quoque adolentibus altaria, sacrificium deferentibus adsistat Angelus, immo præbeat se videndum. Non enim dubites adsistere Angelum, quando Christus adsistit, quando Christus immolatur. *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.* Nec verearis ne turbetur cor tuum Angeli visione (perturbamur enim, et a nostro alienamur affectu, quando præstringimur alicujus superioris potestatis occursu); idem enim Angelus qui occurrerit nobis confirmare nos poterit, sicut turbatum ante Zachariæ firmavit animum, dicens:

V. 13, 14. Ne timeas, Zacharia, quoniam ecce oratio tua exaudita est: et uxor tua Elizabeth pariet filium, et vocabis nomen ejus Johannem: et erit gaudium tibi: et multi in nativitate ejus gaudebunt.

29. Plena semper, et redundantia sunt divina beneficia: non exiguo constricta numero, sed uberi bonorum coacervata congestu; ut hic primo precationis fructus, deinde sterilis partus uxoris, tum lætitia plurimorum, et magnitudo virtutis. Altissimi quoque Propheta promittitur: quin etiam, ne qua esset dubitatio, futuri quoque vocabulum designatur. Tantis igitur supra votum fluentibus, non immerito diffidentiæ pœna silentium est: quod in posterioribus explanabimus. Solemnis autem lætitia est in ortu et generatione sanctorum; sanctus enim non solum parentum gratia, sed etiam salus est plurimorum. Unde admonemur hoc loco sanctorum generatione lætari.

30. Admonentur etiam parentes gratias agere non minus pro ortu, quam pro meritis filiorum; non enim mediocre munus est Dei, dare liberos propagatores generis, successionis hæredes. Lege Jacob duodecim filiorum generatione gaudere. Abrahæ filius datur. Zacharias exauditur. Divinum igitur munus, fœcunditas est parentis. Agant itaque patres gratias, quia generaverunt: filii, quia generati sunt: matres, quia conjugii præmiis honorantur; stipendia enim militiæ suæ filii sunt. Vernet in Dei laudem terra, quia colitur: mundus, quia cognoscitur: Ecclesia, quia devotæ numero plebis augetur. Nec otiose in principio statim genesis Dei jussu conjugium copulatur, nisi ut hæresis destruatur. Sic enim Deus conjugium probavit, ut jungeret: sic remuneratus est, ut quibus sterilitas filios denegasset, pietas divina concederet.

V. 15. Et erit magnus coram Domino.

31. Non corporis hic, sed animæ magnitudinem declaravit. Est coram Domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis: est etiam parvitas animæ, et pueritia virtutis. Juxta enim animæ et corporis numeramus ætates, non pro ratione temporis, sed pro qualitate virtutis; ut vir perfectus ille dicatur, qui careat errore pueritiæ, et lubricum adolescentiæ animi maturitate non sentiat: pusillus autem, qui nullum adhuc virtutis videatur habuisse processum. Unde illud in Hieremia, cum misereretur Dominus deflentis Ephræm, et peccata propria deprecantis: *A juventute*, inquit, *mea dilectus mihi est filius Ephræm, puer in deliciis.* Si enim non fuisset puer in deliciis, numquam peccavisset. Et bene utrumque dixit, et in deliciis, et puerum; est enim puer, qui non peccat: *Ecce puer meus, quem elegi.* Per delicias itaque peccavit, qui ita erat informatus a Domino, ut nescius esset erroris. Ergo et si puer in deliciis non fuisset, et si in virum perfectum virtutis processisset ætate, numquam lapsus fuisset; ut illi necesse esset veniam suorum pe-

tere delictorum, cum magis meritorum præmia sperare deberet. Quod etiam Dominus noster in Evangelio videtur exprimere, cum dicit: *Nolite contemnere unum de pusillis istis*. Sed loco suo plura serventur. Ergo pusillus contrarius est magno. Et si, juxta Apostolum, parvulus sub elementis est: *Cum enim essemus parvuli, sub elementis hujus mundi eramus*: ergo magnus supra elementa mundi est.

32. Erit itaque Johannes magnus non virtute corporis, sed animæ magnitudine. Denique non fines alicujus propagavit imperii, non triumphos aliquos bellici certaminis adoreis præoptavit: sed quod est amplius, in deserto prædicans, delicias hominum, corporisque lasciviam magna animi virtute depressit. Parvulus ergo in sæculo, magnus in spiritu. Denique quasi magnus, nec vitæ captus illecebris, sententiæ constantiam vivendi desiderio mutavit.

V. 15. Et Spiritu, *inquit*, sancto replebitur adhuc in utero matris suæ.

33. Non est dubium, verum hoc Angeli esse promissum; siquidem sanctus Johannes, antequam nasceretur, matris adhuc in utero positus, Spiritus accepti gratiam designavit. Nam cum et pater ejus aut mater nulla ante mirabilia fecissent, in utero parentis exsiliens, parenti Domini evangelizavit adventum; sic enim habes, quod cum advenisset mater Domini ad Elizabeth, ait illa: *Ecce ut facta est salutatio tua in auribus meis, exsultavit infans in utero meo*. Nondum enim erat illi spiritus vitæ *, sed spiritus gratiæ. Denique et alibi vivendi substantiæ præcurrere sanctificandi gratiam potuimus advertere, cum dicit Dominus: *Priusquam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus posui te*. Alius enim est spiritus vitæ hujus, alius gratiæ: ille nascendo sumit exordium, moriendo defectum: iste non temporibus, non ætatibus coercetur, non obitu extinguitur, non alvo matris excluditur. Denique et sancta Maria plena sancto Spiritu prophetavit: et Elisæus mortuus defunctum cadaver hominis tactu sui corporis suscitavit: et Samuel post mortem, secundum Scripturæ testimonium, futura non tacuit.

34. *Et Spiritu*, inquit, *sancto replebitur*. Cui enim adest Spiritus gratiæ, nihil deest. Et cui Spiritus sanctus infunditur, magnarum plenitudo virtutum est. Denique

V. 16. Multos, *inquit*, filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.

35. Non egemus testimonio quod plurimorum sanctus Johannes corda converterit, in quo nobis propheticæ scripturæ et evangelicæ suffragantur. *Vox enim clamantis in deserto: Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus*: et baptismata populis frequentata declarant conversæ plebis non mediocres factos esse processus; quia dum creditur Johanni, creditur Christo. Non enim de se, sed de Domino prædicabat prænuntius Christi. Et ideo

V. 17. Præibit in conspectu Domini in spiritu et virtute Eliæ.

36. Bene ista junguntur; numquam enim sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus est. Et ideo fortasse in spiritu et virtute Eliæ; quia sanctus Elias et virtutem magnam habuit et gratiam: virtutem, ut ad fidem animos populorum a perfidia retorqueret: virtutem abstinentiæ atque patientiæ, et spiritum prophetandi. In deserto Elias, in deserto Johannes: ille corvis pascebatur, hic dumis; et calcata omni voluptatis illecebra, parcimoniam prætulit, luxumque contemsit: ille Achab regis gratiam non quæsivit, hic sprevit Herodis: ille Jordanem divisit, hic ad lavacrum salutare convertit: hic cum Domino versatur in terris, ille cum Domino apparet in gloria: hic prioris, ille sequentis Dominici præcursor adventus: ille post triennium arescentem pluviis terram rigavit, et hic post triennium nostri corporis humum fidei imbre perfudit. Quæris quod triennium sit? *Ecce*, inquit, *anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac*,

* *Spiritus vitæ*, hic non est accipiendus pro rationali anima, sed tantum pro aeris respiratione, quam infra quoque designat Ambrosius, his verbis, *vivendi substantiæ*.

et non invenio; mysticus enim numerus debebatur, ut salus populis redderetur. Unus in Patriarchis annus : denique de hominibus tunc anni proventus fuit, qualis non fuit postea super terram. Alius in Moyse, et prophetis cæteris. Tertius in Domini Salvatoris adventu : *Ecce*, inquit, *annum Domini acceptum, et diem retributionis.* Et ille pater familias qui plantavit vineam, non semel exactores fructuum, sed sæpius destinavit : primum servulos, secundo alios servulos destinavit, tertio autem Filium suum misit.

37. Venit ergo Johannes in spiritu et virtute Eliæ; alterum enim sine altero non potest esse, sicut etiam in sequentibus reperitur, cum dicitur : *Spiritus sanctus superveniet te, et virtus Altissimi obumbrabit te.* Sed fortasse hoc supra nos, et supra apostolos videatur exemplum. Nam et ille sub Elia diviso amne fluvialium recursus undarum in originem fluminis (sicut dicit Scriptura : *Jordanis conversus est retrorsum*) significat salutaris lavacri futura mysteria, per quæ in primordia naturæ suæ, qui baptizati fuerint parvuli a malitia reformantur. Quid quod etiam apostolis suis ipse Dominus virtutem Spiritus esse tribuendam promisit, dicens : *Accipietis virtutem adveniente in vos Spiritu sancto.* Deinde in sequentibus : *Factus est*, inquit, *subito sonus de cælo, tamquam vi magna ferretur Spiritus.* Bene *vi magna*, quia, *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Et virtus est illa, quam a sancto Spiritu apostoli consecuti sunt.

38. Bene etiam præibit ante faciem Domini sanctus Johannes, qui prænuntius natus est, et prænuntius mortuus est. Et fortasse hoc mysterium in hac vita nostra hodieque celebratur. Præcurrit enim animæ nostræ quædam virtus Johannis, cum credere paramus in Christum; ut paret ad fidem animæ nostræ vias, et de vitæ istius tramite tortuoso, rectas semitas nostri faciat commeatus, ne amfractu labamur erroris; quo omnis vallis animæ nostræ, virtutis fructibus possit impleri, et omnis sæcularium altitudo meritorum Domino se humili magis timore prosternat, sciens nihil sublime posse esse, quod fragile est.

V. 18, 19, 20. Et dixit Zacharias ad Angelum : Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. Et respondit ei Angelus dicens : Ego sum Gabriel Angelus, qui adsisto ante Deum, et missus sum hæc annuntiare tibi. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant; propterea quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.

39. Condemnatur silentio incredulitas sacerdotis, et fides prophetarum probatur oraculo. *Clama*, inquit, *Et dixi : Quid clamabo? Omnis caro fænum.* Vides jubentis imperium, obtemperantis obsequium : interrogantis affectum, obsequentis oraculum. Credidit enim, qui quid clamaret exposcit : et quia credidit, prophetavit. At vero Zacharias qui non credidit, non potuit loqui : sed

V. 22. Erat annuens illis, et remansit mutus.

40. Non unius mysterium, nec unius silentium est. Tacet sacerdos, tacet propheta. Nisi fallor, in uno vox totius plebis obmutuit; quia in uno totus ad Dominum per Moysen populus loquebatur. Cessatio sacrorum, et silentium prophetarum, taciturnitas prophetæ, et taciturnitas sacerdotis est. Auferam, inquit, validam virtutem, prophetam, et consiliarium. Et vere abstulit prophetas, a quibus abstulit verbum quod loqui in prophetis solebat. Et vere his abstulit virtutem, a quibus Dei virtus recessit. Abstulit his consiliarium, quem magni consilii Angelum declaravit. Abstulit vocem; quia vox verbi, non vocis est verbum. Nam nisi Verbum illud operetur in nobis, nullus est sonus vocis. Vox Johannes est; vox enim clamantis est in deserto : Christus est Verbum, hoc Verbum operatur; et ideo ubi desivit operari, muta repente, carens spiritu veluti quædam animæ lingua conticuit. Transivit enim ad nos Dei Verbum, et in nobis non tacet. Denique jam non potest Judæus dicere, quod potest dicere Christianus : quia *Experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?*

41. *Et ipse erat annuens illis.* Remansit ergo mutus Zacharias et erat innuens

illis. Quid est nutus, nisi quidam sine verbo corporalis actus, indicare moliens, nec exprimens voluntatem : quidam, suprema morte, voce suppressa, mutus sermo morientium? Nonne tibi videtur huic similis esse populus Judæorum, ita irrationabilis, ut actuum suorum non possit præstare rationem : qui in ultimo spei vitalis obitu constitutus, vocem quam habebat, amiserit; quæ titubantis actu corporis signum verbi cupiat explicare, non verbum? Mutus ergo populus sine ratione, sine verbo. Cur enim tibi magis videatur mutus esse qui sonum, quam qui mysterium nescit? Et est profecto vox operum, fideique clamor, sicut lectum est: *Sanguis fratris tui clamat ad me*. Et ille clamat, qui in corde suo clamat per diem. Qui ergo cordis clamorem perdidit, perdidit etiam linguæ. Nam qui distinctionem fidei non tenet, quomodo potest tenere verborum? Et ante quidem Moyses dixerat quia loqui non poterat : sed posteaquam dixit, verbum accepit, et bonorum operum edidit claritatem. Ergo sicut Moyses typus populi fuit, et typus Legis : ita etiam Zacharias tacuit.

42. Singula itaque ut concurrant, considerandum est. Verbum in utero, Lex in silentio. Johannes appellatur, et Zacharias loquitur. Verbum editur, Lex absolvitur : sed Legis absolutio, Verbi est explicatio. Et ideo qui dixerit verbum, loquitur, etiamsi ante non sit locutus. Ab Angelo jubetur tacere Zacharias, ab Angelo vox premitur Judæorum. Non enim humanæ, sed divinæ hoc potestatis imperium est; ut non loquatur Deo, qui non credidit Christo. Et ideo credamus, ut loquamur. Credat Judæus, ut loqui possit. Loquamur in spiritu mysteria, intelligamus rationem sacrificiorum veterum, ænigmata prophetarum. Mutus est qui non intelligit Legem, mutus est qui non intelligit divinarum seriem scripturarum. Vox enim nostra fides est; et ideo *malo in Ecclesia quinque verba mente mea loqui ut alios instruam, quam decem millia in lingua.... Linguæ* enim *in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus :* prophetia autem non infidelibus, sed fidelibus.

V. 24, 25. Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus, et occultabat se mensibus quinque dicens : Quid mihi sic fecit Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines?

43. Magna sanctis cura est verecundiæ, ut plerumque in ipsis pudor votis sit; sicut hoc loco advertimus sanctam Elizabeth, quæ utique filios habere cupiebat, occultantem se mensibus quinque. Quæ causa occultationis, nisi pudoris? Est enim unicuique officio præscripta ætas : et quod tempore decet, tempore non decet; ævique mutatio facti uniuscujusque mutat sæpe naturam. Sunt etiam ipsi quædam tempora præscripta conjugio, quando dare operam liberis sit decorum : dum anni vigent, dum suscipiendorum liberorum spes est. Dum generandi usus est in exemplo, copulæ quoque usus in studio est : at vero ubi matura ævi senectus successerit, et ætas regendis liberis habilior quam creandis, pudor est legitimi licet coitus indicia gestare, et gravari alienæ ætatis onere, et tumescere alvum non sui temporis fructu. Senes enim ab ipsa concluduntur ætate, et justo intemperantiæ pudore revocantur facere * opera nuptiarum. Adolescentes ipsi plerumque filiorum vota prætendunt, et excusandum arbitrantur ætatis calorem, generationis affectu. Quanto magis senibus agere turpe est, quod adolescentibus pudor est confiteri? Quinetiam ipsi juvenes, sobria timore divino corda qui temperant, suscepta plerumque sobole, renuntiant operibus juventutis.

44. Et quid mirum de hominibus, si pecudes quoque muto quodam opere loquuntur generandi sibi studium, non desiderium esse coeundi? Siquidem ubi semel gravem alvum sibi senserint et genitali arvo semen receptum, jam nec concubitu indulgent, nec lasciviam amantis, sed curam parentis adsumunt. At vero homines nec conceptis, nec Deo parcunt : illos contaminant, hunc exas-

* *Revocantur facere*, hic per hellenismum ponitur pro *revocantur a faciendo*.

perant. *Priusquam te*, inquit, *formarem in utero, novi te : et in vulva matris sanctificavi te.* Ad cohibendam petulantiam tuam, manus quasdam tui Auctoris in utero hominem formantis advertis. Ille operatur, et tu sacri uteri secretum incestas libidine? Vel pecudem imitare, vel Deum verere. Et quid de pecudibus loquor? Terra ipsa a generandi opere sæpe requiescit : et si impatienti hominum studio jactis frequenter seminibus occupetur, impudentiam multat agricolæ, et fœcunditatem sterilitate commutat. Ita quidam in ipsis elementis, ac pecudibus ab usu non cessare generandi, naturæ pudor est.

45. Merito ergo etiam sancta Elizabeth erubescebat gratiam, etsi non agnosceret culpam. Nam etsi de viro conceperat (neque enim aliter de hominis ortu fas est credere) tamen partus sui erubescebat ætatem. Et rursus caruisse se gaudebat opprobrio; pudor est enim feminis nuptiarum præmia non habere, quibus hæc sola est causa nubendi. Hoc igitur opprobrium consolatur sui pudore sublatum, eo pudore, ut dixi, quod pudebat eam propter ætatem. Unde intelligi potest quia jam non conveniebant inter se concubitu conjugali; neque enim ea quæ senilem non erubesceret coitum, erubesceret partum : et tamen erubescit onus parentis, quamdiu nescit mysterium religionis.

46. Illa quæ occultabat se, quia conceperat filium, jactare se cœpit quia generabat prophetam. Et quæ erubescebat ante, benedicit : et quæ dubitabat ante, firmatur. *Ecce enim*, inquit, *ut vox salutationis tuæ facta est in auribus meis, exsultavit in gaudio infans in utero meo.* Itaque magna voce clamavit, ubi Domini sensit adventum; quia religiosum credidit partum. Nulla enim causa erat pudoris, ubi Prophetæ ortus datæ, non affectatæ fidem generationis adsisceret.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I, v. 26, 27. Eodem autem tempore missus est Angelus Gabriel a Domino in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro cui nomen erat Joseph, de domo David : et nomen Virginis Maria.

1. LATENT quidem divina mysteria, nec facile juxta Propheticum dictum quisquam hominum potest scire consilium Dei : sed tamen ex cæteris factis atque præceptis Domini Salutaris possumus intelligere et hoc perpensioris fuisse consilii, quod ea potissimum electa est ut Dominum pareret, quæ erat desponsata viro. Cur autem non antequam desponsaretur, impleta est? Fortasse ne diceretur quod conceperat ex adulterio. Et bene utrumque posuit Scriptura, ut et desponsata esset, et virgo : virgo, ut expers virilis consortii videretur : desponsata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, cui gravis alvus corruptelæ videretur insigne præferre. Maluit autem Dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare; sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, et lubricam famam pudoris : nec putavit ortus sui fidem matris injuriis adstruendam. Servatur itaque sanctæ Mariæ sicut pudore integra, ita inviolabilis opinione virginitas; oportet enim sanctos et ab his testimonium habere qui foris sunt : nec decuit sinistra virginibus opinione viventibus velamen excusationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur.

2. Quid autem Judæis, quid Herodi posset adscribi, si natum viderentur ex adulterio persecuti? Quemadmodum autem ipse diceret : *Non veni Legem solvere, sed adimplere*; si videretur cœpisse a Legis injuria, cum partus innuptæ Lege damnetur? Quinetiam locupletior testis pudoris maritus adhi-

betur? Qui posset et dolere injuriam, et vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum. Quid quod etiam fides Mariæ verbis major adsciscitur, et mendacii causa removetur? Videretur enim culpam obumbrare voluisse mendacio innupta prægnans. Causam autem mentiendi indesponsata habuit, desponsata non habuit; cum conjugii præmium et gratia nuptiarum partus sit feminarum.

3. Non mediocris quoque causa est, ut virginitas Mariæ falleret principem mundi: qui cum desponsatam viro cerneret, partum non potuit habere suspectum. Fallendi autem principis mundi fuisse consilium, ipsius Domini verba declarant, cum apostoli jubentur tacere de Christo, cum sanati prohibentur gloriari de remedio, cum dæmones præcipiuntur silere de Dei Filio. Fallendi, ut dixi, principis mundi fuisse consilium etiam Apostolus declaravit dicens: *Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam..... quam nemo principum istius sæculi cognovit. Si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent*, hoc est, numquam me redimi Domini morte fecissent. Fefellit ergo pro nobis, fefellit ut vinceret, fefellit diabolum cum tentaretur, cum rogaretur, cum Dei Filius diceretur, ut nusquam divinitatem propriam fateretur. Sed tamen magis fefellit principem sæculi; diabolus enim etsi aliquando dubitavit, cum diceret: *Si filius Dei es, mitte te deorsum;* tamen vel sero cognovit, et discessit ab eo. Cognoverunt et dæmones qui dicebant: *Novimus qui sis Jesu Filius Dei. Quid venisti ante tempus torquere nos?* Et ideo venisse cognoverunt, quia præcognitum habebant esse venturum. Principes autem sæculi non cognovisse, quo majore possumus quam Apostolicæ sententiæ probare documento: *Si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent?* Dæmonum enim malitia facile etiam occulta deprehendit: at vero qui sæcularibus vanitatibus occupantur, scire divina non possunt.

4. Bene autem sibi diviserunt Evangelistæ, ut sanctus Matthæus Joseph ab Angelo moneri induceret Mariam conjugem accipere: Lucas illic Evangelista testimonium ferret quod non convenissent: hic ipsa Maria fateretur, cum dicit Angelo: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognovi?* Et ipse sanctus Lucas virginem declaravit dicens: *Et nomen virginis Maria.* Et Propheta edocuit, qui ait: *Ecce virgo in utero accipiet.* Et Joseph designavit, qui quoniam prægnantem videbat quam non cognoverat, dimittere gestiebat. Et Dominus ipse in cruce positus manifestavit, cum dixit matri: *Mulier, ecce filius tuus. Deinde Discipulo: Ecce mater tua.* Etiam uterque testatus est, Discipulus et mater, quia *Ex illa hora suscepit eam Discipulus in sua**. Utique si convenisset, numquam virum proprium reliquisset, nec vir eam justus passus esset a se discedere. Quomodo autem Dominus divortium præcepisset, cum ipsius sit sententia, quia nemo dimittere debet uxorem, excepta causa fornicationis?

5. Pulcre autem docuit sanctus Matthæus quid facere debeat justus, qui probrum conjugis deprehenderit, ut incruentum ab homicidio, castum ab adulterio præstare se debeat: *Qui enim conjungitur meretrici, unum corpus est.* Ergo ubique in Joseph justi gratia et persona servatur, ut testis ornetur; os enim justi mendacium nescit, et lingua ejus loquitur judicium, judicium ejus loquitur veritatem. Nec te moveat quod frequenter Scriptura conjugem dicit; non enim virginitatis ereptio, sed conjugii testificatio, nuptiarum celebratio declaratur. Denique quam non accepit, nemo dimittit; et ideo qui volebat dimittere, fatebatur acceptam.

6. Simul etiam movere non debet quod ait Evangelista: *Non cognovit eam, donec peperit filium;* illud enim vel idioma Scripturæ est, sicut habes alibi: *Et donec senescatis, ego sum.* Numquid post illorum senectutem Deus esse desivit? Et in Psalmo: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum*

* Græce εἰς τὰ ἴδια, id est, *in propria*, sive *in res suas*, sive, ut alii volunt, in domicilium.

tuorum. Numquid postea non sedebit? Vel quoniam qui causam agit, satis putat quod causæ est dicere, redundantia non requirit; satis enim est ei ut causam susceptam adstruat, incidentem differat. Et ideo qui Incarnationis incorruptum susceperat probare mysterium, non putavit uberius prosequendum virginitatis Mariæ testimonium; ne defensor magis Virginis, quam adsertor mysterii crederetur. Certe quando justum docuit Joseph, satis declaravit quod sancti Spiritus templum, uterum mysterii, matrem Domini violare non potuit.

7. Didicimus seriem veritatis, didicimus consilium: discamus et mysterium. Bene desponsata, sed virgo; quia est Ecclesiæ typus, quæ est immaculata, sed nupta. Concepit nos virgo de Spiritu, parit nos virgo sine gemitu. Et ideo fortasse sancta Maria alii nupta, ab alio repleta; quia et singulæ Ecclesiæ Spiritu quidem replentur et gratia; junguntur tamen ad temporalis speciem sacerdotis.

V. 28, 29. Et ingressus ad eam Angelus dixit: Ave, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres. Ipsa autem ut vidit eum, mota est in introitu ejus.

8. Disce virginem moribus, disce virginem verecundia, disce virginem oraculo, disce mysterio. Trepidare virginum est, et ad omnes viri ingressus pavere, omnes viri affatus vereri. Discant mulieres propositum pudoris imitari. Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperiret: sola sine comite, sola sine teste; ne quo degeneri depravaretur affatu, ab Angelo salutatur. Disce, virgo, verborum vitare lasciviam: Maria etiam salutationem Angeli verebatur.

Ibidem. Erat tamen, *inquit*, cogitans, qualis esset hæc salutatio.

9. Et ideo cum verecundia; quia pavebat: cum prudentia; quia benedictionis novam formulam mirabatur, quæ nusquam lecta est, nusquam ante comperta. Soli Mariæ hæc salutatio servabatur. Bene enim sola gratia plena dicitur, quæ sola gratiam quam nulla alia meruerat, consecuta est, ut gratiæ repleretur auctore. Erubescebat ergo Maria, erubescebat etiam Elizabeth; et ideo cognoscamus quid intersit inter mulieris et virginis verecundiam. Illa de causa erubescebat, hæc per verecundiam: in muliere modus pudoris adhibetur, in virgine pudoris augetur gratia.

V. 30, 31, 32. Et ait Angelus ad eam: Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum, et ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus.

10. Dictum est quidem etiam de Johanne ab Angelo, quia *erit magnus*: sed ille quasi homo magnus, hic autem quasi Deus magnus; *Magnus* enim *Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.* Et vere est ille magnus; quia *major inter natos mulierum propheta Johanne Baptista nemo est.* Habet tamen majorem; quia *qui minor est in regno Dei, major est illo.* Magnus autem Johannes; sed coram Domino magnus. Et Johannes vinum et siceram non bibit, hic cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit. Ille abstinentia meritum colligat, cui potentia nulla naturæ: Christus autem cui naturaliter* suppetebat delicta donare, cur eos declinaret, quos abstinentibus poterat præstare meliores?

11. Simul mystice non dedignatur eorum convivium, quibus daturus est sacramentum. Hic ergo manducat, ille jejunat: utriusque populi typus in illo jejunat, in hoc pascitur. Sed jejunavit et Christus, ne præceptum** declinares: manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cerneres, agnosceres potestatem. Magnus ergo et Johannes, sed hujus magnitudo habet principium, habet finem: Dominus autem Jesus idem est finis atque principium, idem primus et novissimus. Nihil ante primum, nihil ultra novissimum.

12. Neque te generationis humanæ consuetudo in vitium trahat, ut putes non primum esse, quia filius est. Sequere Scripturas, ut errare non possis.

---

* *Naturaliter*, nimirum ad ministrorum differentiam indicandam.

** Observa præceptum jejunii, ac ejus obligationem novum inventum nequaquam esse in Ecclesia.

Primus Filius dicitur. Lectum est etiam quia et solus Pater, *qui Solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem*; sicut legisti : *Et immortali soli... Deo :* sed neque primus ante Patrem, neque solus sine Filio. Si alterum negas, alterum adstruis, utrumque sequere, et utrumque confirmas. Non dixit : Ego prior, et ego posterior, sed : *Ego primus, et ego novissimus*. Primus est Filius, et ideo coæternus; habet enim Patrem, cum quo sit æternus. Audeo dicere. Primus est Filius, sed solus non est; et bene dico, et religiose dico. Quid erigitis ad impietatem, hæretici, aures? In laqueos quos tenditis, incidistis. Primus est Filius, et solus non est : primus, quia cum Patre semper : solus non est; quia sine Patre numquam est. Non ego hoc dico, sed ipse dixit : *Et non sum solus, quia Pater mecum est*. Solus Pater, quia unus Deus : solus Pater, quia sola divinitas Patris et Filii et Spiritus sancti : et quod unum est, solum est. Solus Pater, solus Unigenitus, solus et Spiritus sanctus, neque enim qui Filius, et Pater : aut qui Pater, et Filius : aut qui Spiritus sanctus, et Filius. Alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus; legimus enim : *Rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis*. Solus Pater, quia unus Deus, ex quo omnia : solus Filius, quia unus Dominus, per quem omnia. Solum divinitas facit, generatio et Patrem testificatur et Filium; ut nusquam Filius sine Patre, aut Pater esse videatur sine Filio. Ergo nec solus, quia non solus immortalis : nec solus lucem habitat inaccessibilem; quia *Deum nemo vidit umquam, nisi unigenitus Filius qui est in sinu Patris*, qui sedet ad dexteram Patris. Et hinc quidam audent dicere inaccessibilem lucem esse quam habitat Pater. Numquid lux melior Patre? Quæ autem lux inaccessibilis ei, cui non est inaccessibilis Pater? Et ipse lux vera, et genitor lucis æternæ, de qua dictum est : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Vide ne illa sit lux inaccessibilis quam habitat Pater, habitat et Filius; quia Pater in Filio, et Filius in Patre.

13. Bene ergo magnus; late enim funditur Dei virtus, late cœlestis substantiæ magnitudo porrigitur. Nihil præscriptum, nihil circumscriptum, nihil emensum, nihil dimensum Trinitas habet. Non loco clauditur, non opinione comprehenditur, non æstimatione concluditur, non ætate variatur. Dedit quidem Dominus Jesus hominibus magnitudinem : *In omnem enim terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum;* non in fines tamen mundi, non in fines cœli, non ultra cœlos. At vero in Domino Jesu *omnia condita sunt in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia... et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant*. Cœlum adspice, Jesus illic est : terram intuere, Jesus adest : adscende verbo in cœlum, descende verbo* in infernum, Jesus adest. Etenim si adscenderis in cœlum, Jesus illic est : si descenderis in infernum adest. Hodie cum loquor, mecum est, intra hoc punctum, intra hoc momentum. Etsi in Armenia nunc loquitur Christianus, Jesus adest : *Nemo enim dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto*. Abyssos opinione si penetres, illic quoque Jesum videbis operari; scriptum est enim : *Ne dixeris in corde tuo : Quis adscendit in cœlum? id est Christum deducere : aut quis descendit in abyssum? hoc est Christum a mortuis reducere*. Ubi ergo non est, qui cœlestia, inferna, et terrena complevit? Bene ergo magnus, cujus virtus mundum replevit, qui ubique est, et erit semper; quia *regni ejus non erit finis*.

V. 34. Dixit autem Maria ad Angelum : Quomodo fiet istud; quoniam virum non cognovi?

14. Videtur hic non credidisse Maria, nisi diligenter advertas; neque enim fas est ut electa ad generandum unigenitum Dei Filium, fuisse videatur incredula. Quo autem modo fieri posset (licet salva prærogativa sit matris, cui profecto fuit amplius deferendum : sed ut prærogativa major, major etiam fides ei debuit reservari) quo ergo modo

* *Verbo*, id est, ratione et cogitatione; ut infra, *Abyssos opinione si penetres*, et alibi frequenter.

fieri posset, ut Zacharias qui non crediderat, silentio condemnaretur : Maria autem si non credidisset, Spiritus sancti infusione exaltaretur? Sed neque non credere Maria, neque tam temere debuit usurpare : non credere Angelo, usurpare divina. Neque enim facile erat scire mysterium absconditum a sæculis in Deo, quod nec superiores Potestates scire potuerunt. Et tamen non fidem renuit, non officium refutavit : sed accommodavit affectum, spopondit obsequium. Etenim cum dicit : *Quomodo fiet istud* : non de effectu dubitavit, sed qualitatem ipsius quæsivit effectus.

15. Quanto temperatior ista responsio, quam verba sunt sacerdotis? Hæc ait : *Quomodo fiet istud?* Ille respondit : *Unde hoc sciam?* Hæc jam de negotio tractat : ille adhuc de nuntio dubitat. Negat ille se credere, qui negat scire; et quasi fidei adhuc alium quærit auctorem : ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fieri possit, inquirit; sic enim habes : *Quomodo fiet istud; quoniam virum non cognovi?* Incredibilis et inaudita generatio ante audiri debuit, ut crederetur. Virginem parere, divini est signum mysterii, non humani. Denique, *Accipe*, inquit, *tibi signum : Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium*. Legerat hoc Maria, ideo credidit futurum : sed quomodo fieret, ante non legerat; non enim quemadmodum fieret, vel tanto prophetæ fuerat revelatum. Tanti namque mandati mysterium non hominis fuit sed Angeli ore promendum. Hodie primum auditur : *Spiritus sanctus superveniet in te*. Et auditur, et creditur. Denique :

V. 38. Ecce, *inquit*, ancilla Domini, contingat mihi secundum verbum tuum.

16. Vide humilitatem, vide devotionem. Ancillam se dicit Domini, quæ mater eligitur : nec repentino exaltata promisso est. Simul ancillam dicendo, nullam sibi prærogativam tantæ gratiæ vindicavit, quæ faceret quod juberetur. Mitem enim humilemque paritura, humilitatem debuit etiam ipsa præferre. *Ecce ancilla Domini; contingat mihi secundum verbum tuum*. Habes obsequium, vides votum. *Ecce* enim *ancilla Domini*, apparatus officii est : *contingat mihi secundum verbum tuum*, conceptus est voti.

17. Quam cito ergo etiam de impari conceptione credidit Maria! Quid enim tam impar quam Spiritus sanctus, et corpus? Quid tam inauditum, quam virgo prægnans contra legem, contra consuetudinem, contra pudorem, cujus carior cura est virgini? Zacharias autem non de impari conditione, sed de senili ætate non credidit; nam conditio congruebat. Ex viro et femina solemnis est partus : nec incredibile debet videri, ubi natura concordat. Cum enim ætas naturæ sit, non natura ætatis, fit plerumque ut ætas impediat naturam; non est tamen irrationabile ut minor cedat causa majori, et potior prærogativa naturæ usum inferioris excludat ætatis. Huc accedit quod Abraham et Sarra filium in senectute susceperant : et Joseph filius senectutis est. Quod si, quia risit Sarra, reprehenditur : justius condemnatur qui nec oraculo credidit, nec exemplo. Maria autem cum dicit : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognovi?* non videtur dubitasse de facto, sed de facti qualitate quæsisse. Liquet enim quia faciendum esse crediderat, quæ quomodo fieret, interrogavit. Unde et meruit audire : *Beata quæ credidisti*. Et vere beata, quæ sacerdote præstantior; cum sacerdos negasset, virgo correxit errorem. Nec mirum si Dominus redemturus mundum, operationem suam inchoavit a Maria *; ut per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore.

18. Et bene quæsivit quomodo fieret; legerat enim quia virgo generaret, sed non legerat quemadmodum generaret. Legerat, ut dixi : *Ecce virgo in utero*

---

* Ex hoc loco manifestum est non minus Christum cum peccata ne fiant, gratiæ præsidio impedit, quam cum dimittit perpetrata, redemtorem esse. Namque a matre dicitur inchoasse redemtionem, quoniam ne incredula esset Angeli verbis, ipse prohibuit. Quo quidem cuneo eorum qui immaculatam Deiparæ conceptionem impugnant, nodosissimum, ut ipsi putant, argumentum facili negotio diffringitur atque disjicitur.

accipiet: quomodo autem acciperet, in Evangelio primum Angelus est locutus.

V. 39, 40. Exsurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Judæ, et intravit in domum Zachariæ, et salutavit Elizabeth.

19. Morale est omnibus, ut qui fidem exigunt, fidem adstruant. Et ideo Angelus cum abscondita nuntiaret, ut fides adstrueretur exemplo, senioris feminæ sterilisque conceptum virgini Mariæ nuntiavit; ut possibile Deo omne quod ei placuerit, adsereret. Ubi audivit hoc Maria, non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo : sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio, in montana perrexit. Quo enim jam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione contenderet? Nescit tarda molimina sancti Spiritus gratia.

20. Discite et vos, sanctæ mulieres, sedulitatem quam prægnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam, quæ ante sola in intimis penetralibus versabatur, non a publico virginitatis pudor, non ab studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit. In montana virgo cum festinatione, virgo officii memor, injuriæ immemor, affectu vi-ente, non sexu, relicta perrexit domo.

21. Discite, virgines, non circumcursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo seria, festina in publico, mansit apud cognatam suam tribus mensibus. Etenim quæ propter officium venerat, inhærebat officio. Mansit ergo mensibus tribus, non quod domus eam delectaret aliena, sed quia frequentius videri in publico displicebat.

22. Didicistis, virgines, pudorem Mariæ : discite humilitatem. Venit propinqua ad proximam, junior ad seniorem : nec solum venit, sed etiam prior salutavit; decet enim ut quanto castior virgo, tanto humilior sit. Noverit honorem deferre senioribus. Sit magistra humilitatis, in qua est professio castitatis. Est et causa pietatis, est etiam norma doctrinæ. Contuendum est enim quia superior venit ad inferiorem, ut inferior adjuvetur : Maria ad Elizabeth, Christus ad Johannem. Denique etiam postea, ut sanctificaret baptismum Johannis, Dominus venit ad baptismum. Cito quoque adventus Mariæ, et præsentiæ dominicæ beneficia declarantur.

V. 41. Simul enim ut audivit salutationem Mariæ Elizabeth, exsultavit infans in utero ejus. Et repleta est Spiritu sancto.

23. Vide distinctionem, singulorumque verborum proprietates. Vocem prior Elisabeth audivit, sed Johannes prior gratiam sensit : illa naturæ ordine audivit, iste exsultavit ratione mysterii : illa Mariæ, iste Domini sensit adventum : femina mulieris, et pignus pignoris. Istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus; duplicique miraculo prophetant matres spiritu parvulorum. Exsultavit infans, repleta est mater. Non prius mater repleta, quam filius : sed cum filius esset repletus Spiritu sancto, replevit et matrem. Exsultavit Johannes, exsultavit et Mariæ spiritus. Exsultante Johanne, repletur Elizabeth : Mariam tamen non repleri Spiritu, sed spiritum ejus exsultare cognovimus; incomprehensibilis enim incomprehensibiliter operabatur in matre. Et illa post conceptum repletur, ista ante conceptum.

V. 42, 43. Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me?

24. Novit sermonem suum Spiritus sanctus, nec umquam obliviscitur. Et prophetia non solum rerum completur miraculis, sed etiam proprietate verborum. Quis est iste fructus ventris, nisi ille de quo dictum est : *Ecce hæreditas Domini filii, merces fructus ventris?* Hoc est, hæreditas Domini filii sunt, qui merces sunt fructus illius, qui de Mariæ ventre processit. Ipse fructus ventris est, flos radicis, de quo bene prophetavit Esaias dicens : *Exiet virga de radice Jesse, et flos ex radice ejus ascendet*; radix enim est familia Judæorum, virga Maria, flos Mariæ Christus : qui veluti bonæ arboris fructus pro nostræ virtutis processu nunc floret, nunc

fructificat, in nobis, nunc rediviva corporis resurrectione reparatur.

Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?

25. Non quasi ignorans dicit; scit enim esse Spiritus sancti gratiam et operationem, ut mater Prophetæ a matre Domini ad profectum sui pignoris salutetur: sed quasi non humani hoc meriti, sed divinæ gratiæ munus esse cognoscat, ita dicit: *Unde hoc mihi?* Hoc est, quantum bonum mihi accidit, ut mater Domini mei veniat ad me? Non cognosco meum. *Unde hoc mihi*, qua justitia, quibus factis, pro quibus meritis? Non usitata hæc officia feminarum sunt, *Ut veniat mater Domini mei ad me*. Miraculum sentio, cognosco mysterium: mater Domini Verbo fœta, Deo plena est.

V. 44, 45. Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavit gaudio infans in utero meo: et beata quæ credidisti.

26. Vides non dubitasse Mariam, sed credidisse; et ideo fructum fidei consecutum. *Beata*, inquit, *quæ credidisti*. Sed et vos beati, qui audistis, et credidistis; quæcumque enim crediderit anima, et concipit et generat Dei Verbum, et opera ejus agnoscit. Sit in singulis Mariæ anima, ut magnificet Dominum: sit in singulis spiritus Mariæ, ut exsultet in Deo. Si secundum carnem una mater est Christi; secundum fidem tamen omnium fructus est Christus. Omnis enim anima accipit Dei Verbum, si tamen immaculata et immunis a vitiis intemerato castimoniam pudore custodiat.

27. Quæcumque igitur talis esse potuerit anima, magnificat Dominum, sicut anima Mariæ magnificavit Dominum, et exsultavit spiritus ejus in Deo salutari. Magnificatur enim Dominus, sicut et alibi legis: *Magnificate Dominum mecum*; non quod Domino aliquid humana voce possit adjungi, sed quia magnificatur in nobis. Imago enim Dei Christus est; et ideo si quid justum fecerit anima aut religiosum, illam imaginem Dei, ad cujus est similitudinem creata, magnificat. Et ideo dum magnificat eum, magnitudinis ejus quadam participatione sublimior fit; ut illam imaginem splendido bonorum colore factorum et quadam æmulatione virtutis in se videatur exprimere. Magnificat autem anima Mariæ Dominum, et exsultat spiritus ejus in Deo; eo quod et anima et spiritu Patri Filioque devota, unum Deum ex quo omnia, et unum Dominum per quem omnia, pio veneretur affectu.

28. Sequitur Mariæ, quo persona melior, eo prophetia plenior. Nec otiosum videtur quod et ante Johannem Elizabeth prophetat, et Maria ante Domini generationem; serpunt enim jam tentamenta salutis humanæ. Nam sicut peccatum a mulieribus cœpit: ita etiam bona a mulieribus inchoantur; ut feminæ quoque muliebria opera deponentes infirmitati renuntient: et anima quæ non habet sexum, ut Maria quæ nescit errorem, religioso imitetur studio castitatem.

V. 56. Mansit autem Maria cum illa mensibus tribus: et reversa est in domum suam.

29. Bene inducitur sancta Maria, et exhibuisse officium, et mysticum numerum custodisse. Non enim sola familiaritatis est causa quod diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus. Nam si primo ingressu tantus processus exstitit; ut ad salutationem Mariæ exsultaret infans in utero, repleretur Spiritu sancto mater infantis: quantum putamus usu tanti temporis sanctæ Mariæ addidisse præsentiam? *Mansit autem Maria cum illa mensibus tribus*. Ungebatur itaque, et quasi bonus athleta exercebatur in utero matris propheta; amplissimo enim virtus ejus certamini parabatur. Denique tamdiu mansit Maria, quamdiu Elizabeth pariendi tempus impleret. Quod si diligenter advertas, invenies hoc nusquam positum, nisi in generatione justorum. Denique impleti sunt dies, ut pareret Maria: impletum est tempus, ut pareret Elizabeth: impletum est vitæ tempus, cum sancti viri ex hoc vitæ curriculo demigrarunt. Plenitudinem justi vita habet, inanes autem dies sunt impiorum.

30. Peperit ergo filium Elizabeth, et congratulabantur vicini. Habet sanc-

torum editio lætitiam plurimorum, quia commune est bonum ; justitia enim communis est virtus. Et ideo in ortu justi, futuræ vitæ insigne præmittitur, et gratia secuturæ virtutis exsultatione vicinorum præfigurante signatur. Pulcre autem tempus quo fuit in utero Propheta, describitur; ne Mariæ præsentia taceatur : sed tempus siletur infantiæ, eo quod præsentia Domini, matris in utero roboratur, qui infantiæ impedimenta nescivit. Et ideo in Evangelio nihil super eo legimus, nisi ortum ejus, et oraculum, exsultationem in utero, vocem in deserto. Neque enim ullam infantiæ sensit ætatem, qui supra naturam, supra ætatem in utero situs matris, a mensura perfectæ cœpit ætatis plenitudinis Christi.

V. 60, 61, 62, 63, 64. Et respondit mater ejus, et dixit : Non, sed vocabitur Johannes. Et responderunt ad illam : Nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Annuebant ergo patri ejus, quem vellet vocari eum. Et accepit pugillares, et scripsit, dicens : Johannes est nomen ejus. Et mirati sunt omnes. Continuo autem resoluta est lingua ejus, et apertum est os ejus, et loquebatur benedicens Deum.

31. Mire sanctus Evangelista præmittendum putavit, quod plurimi infantem patris nomine Zachariæ appellandum putaverint; ut advertas matri non nomen alicujus displicuisse degeneris, sed id sancto infusum Spiritu quod ab Angelo ante Zachariæ fuerat prænuntiatum. Et quidem ille mutus intimare vocabulum filii nequivit uxori : sed per prophetiam Elizabeth didicit, quod non didicerat a marito : *Johannes est*, inquit, *nomen ejus*, hoc est, non nos ei nomen imponimus, qui jam a Deo nomen accepit. Habet vocabulum suum quod agnovimus, non quod elegimus. Habent hoc merita sanctorum, ut a Deo nomen accipiant. Sic Jacob Israel dicitur, quia Deum vidit. Sic Dominus noster Jesus nominatus est, antequam natus : cui non Angelus, sed Pater nomen imposuit : *Revelabitur enim*, inquit, *filius meus Jesus cum iis qui cum eo jucundabuntur, qui relicti sunt in annis quadringentis. Et erit post annos hos, et morietur Filius meus Christus Jesus... et convertetur sæculum*. Vides Angelos, quæ audierint, non quæ usurpaverint, nuntiare. Nec mireris si nomen mulier quod non audivit, adseruit; quando Spiritus ei sanctus qui Angelo mandaverat, revelavit. Neque poterat Domini ignorare prænuntium, quæ prophetaverat Christum.

32. Et bene additur quia nemo in cognatione ejus vocabatur hoc nomine; ut intelligas nomen non generis esse, sed vatis. Zacharias quoque nutu interrogatur : sed quia incredulitas ei affatum eripuerat et auditum, quod voce non poterat, manu et litteris est locutus; scripsit enim dicens : *Johannes est nomen ejus*. Et hoc nomen non imponitur, sed adstruitur : meritoque continuo resoluta est lingua ejus; quia quam vinxerat incredulitas, fides solvit. Credamus et nos igitur, ut loquamur, ut lingua nostra quæ incredulitatis vinculis est ligata, rationis voce solvatur. Scribamus spiritu mysteria, si volumus loqui : scribamus prænuntium Christi non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Etenim qui Johannem loquitur, Christum prophetat. Loquamur Johannem, loquamur et Christum; ut nostrum quoque os possit aperiri, quod in sacerdote tanto irrationabilis modo pecudis fræna nutantis fidei coercebant.

V. 67. Et Zacharias pater ejus impletus est Spiritu sancto, et prophetabat dicens.

33. Vide quam bonus Deus, et facilis indulgere peccatis : non solum ablata restituit, sed etiam insperata concedit. Ille dudum mutus prophetat; hæc enim gratia Dei maxima, quod cum qui negaverant, confitentur. Nemo ergo diffidat, nemo veterum conscius delictorum præmia divina desperet. Novit Dominus mutare sententiam, si tu noveris emendare delictum.

V. 76. Et tu puer propheta Altissimi vocaberis. *

34. Pulcre cum de Domino prophetaret, ad prophetam sua verba convertit; ut hoc quoque beneficium esse Domini designaret; ne cum publice enumera-

* Hoc sane non tam dicitur de Zacharia, quam ejus occasione universim colligitur

ret sua, quasi ingratus tacuisse quæ acceperat beneficia videretur, quæ agnoscebat in filio. Sed fortasse aliqui quasi irrationabilem mentis excessum putent, quod octo dierum alloquitur infantem. Verum si teneamus, intelligimus profecto quod potuit vocem patris natus audire, qui Mariæ salutationem antequam nasceretur, audivit. Sciebat propheta alias esse aures prophetæ, quæ Spiritu Dei, non corporis ætate reserantur. Habebat intelligendi sensum, qui exsultandi habebat affectum.

35. Simul illud adverte quam paucis Elizabeth, quam multis Zacharias prophetet; et uterque sancto impletus Spiritu loquebatur: sed disciplina servatur, ut mulier discere magis quæ divina sunt, studeat, quam docere. Nec facile ullam prophetasse uberius quam matrem Domini reperimus. Prophetissa ipsa Maria soror Aaron quam cito Cantici verba conclusit! Eademque ubi prolixius est locuta cum fratre, nequaquam sui pœnam sermonis evasit.

CAP. 2, v. 1. Factum est autem, in diebus illis exiit edictum a Cæsare Augusto, ut censum profiteretur universus orbis terræ.

36. De ortu Salvatoris dicturi, non putamus alienum ut quo natus sit tempore, requiramus. Quid enim professio sæcularium ad generationem Domini pertineret, nisi ut advertamus hoc quoque divinum esse mysterium; quia dum professio sæcularis obtenditur, spiritalis impletur, non terrarum regi dicenda, sed cœli? Professio ista fidei, census est animorum; abolito enim Synagogæ censu vetusto, novus census Ecclesiæ parabatur, qui tormenta non exigeret *, sed auferret: et spiritaliter in typo plebs sua jam Christo nomina conferebat. Non hic spatia terrarum, sed mentium animorumque censentur: nec describuntur limites, sed proferuntur: nec ætas ulla distinguitur, sed omnis adscribitur; nullus enim ab hoc immunis est censu *, quia omnis ætas munifica Christo est, quem vagientes pueri martyrio confitentur, quem intra uterum positi exsultatione testantur. Nihil in hoc censu vereare terribile, nihil immite, nihil triste; sola unumquemque fides signat. Vis Christi audire censores? Jubentur censere sine virgis **: nec terrore, sed gratia plebem quærere: recondere gladium, non possidere aurum. Talibus censoribus adquisitus est orbis.

37. Denique ut scias censum non Augusti esse, sed Christi, totus orbis profiteri jubetur. Quando nascitur Christus, omnes profitentur: quando mundus concluditur, omnes periclitantur. Quis ergo poterat professionem totius orbis exigere, nisi qui totius habebat orbis imperium? Non enim Augusti, sed *Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi qui habitant in eo.* Gothis non imperabat Augustus, non imperabat Armenis: imperabat Christus. Acceperunt utique Christi censorem, qui Christi martyres ediderunt. Et ideo fortasse nos vincunt, ut præsentia docent; quoniam quem illi oblatione sanguinis fatebantur, huic arriani quæstionem generis inferebant.

V. 2. Hæc, *inquit*, professio prima facta est.

38. Atqui plerasque jam partes terrarum sæpe fuisse descriptas loquuntur historiæ. Hæc est ergo professio prima ***, sed mentium: cui omnes profitentur, quia nullus excipitur, non præconis evocatione, sed vatis qui multo ante

* Fit allusio ad censoriam Romanorum disciplinam, quam constat fuisse longe severissimam. Ipseque Ambrosius hoc infra satis aperte indicat, cum illi opponens Christi censuram dicit: *Nihil in hoc censu vereare terribile, nihil immite, nihil triste, sola unumquemque fides signat*, etc. His autem ultimis verbis innuitur ille vetus censorum ritus, quo nonnullos ignominiæ causa Ceritum ceris sive tabulis adscribebant: quo spectat illud Horatii:

Quid deceat, quid non, obliti: Cerite cera Digni, etc. Epist. 6, lib. 1.

* Mares ante annum quartum decimum, feminæ ante duodecimum, non cogebantur apud censores profiteri, cum ante illam ætatem tributum ab eisdem non exigeretur.

** Manifesta allusio ad Luc. 9, 3, ubi prohibentur apostoli ne virgam ferant, ad proseminandum Evangelium proficiscentes.

*** Dicitur *professio prima*, non absolute, sed prima sub Cyrino, ut opponatur secundæ sub eodem peractæ. Sed litteralem sensum unde parum utilitatis redire poterat ad suos lectores, hoc loco non excutit B. Ambrosius.

prædixit : *Omnes gentes plaudite manibus : jubilate Deo in voce exsultationis, quoniam Deus summus, terribilis, rex magnus super omnem terram.* Denique ut scias censum esse justitiæ, veniunt ad eum Joseph et Maria, hoc est, justus et virgo : ille, qui Verbum servaret : ista, quæ pareret. Ubi profitentur justus et virgo, nisi ubi nascitur Christus? *Omnis* enim *spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, de Deo est.* Ubi autem secundum altiorem rationem nascitur Christus, nisi in corde tuo, et in pectore tuo? *Prope est* enim *Verbum in ore tuo, et in corde tuo.*

39. Pulcre autem quod et præsidis nomen addidit, ut seriem temporis designaret. *Præside*, inquit, *Syriæ Cyrino facta est hæc prima professio.* Ut quasi consulem quemdam, signi gratia, huic libro Evangelista adscripsisse videatur. Nam si consules adscribuntur tabulis emtionis, quanto magis redemtioni omnium debuit tempus adscribi? Habes ergo omnia quæ in contractibus esse consueverunt : vocabulum summam illic potestatem gerentis, diem, locum, causam. Testes quoque adhiberi solent : hos quoque nativitati suæ, et generationi secundum carnem Christus adhibuit, qui signarent Evangelium, dicens: *Vos eritis mihi testes in Hierusalem.*

V. 6, 7. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium primogenitum, et pannis eum involvit, et posuit in præsepio; quia non erat locus in eo diversorio.

40. Breviter sanctus Lucas et quomodo, et quo tempore, et quo loco secundum carnem Christus natus sit, explicavit. At vero de cœlesti generatione si quæris, lege Evangelium sancti Johannis, qui a cœlestibus exorsus ad terrena descendit. Illic invenies et quando erat, et quomodo erat, et quid erat, quid egerat, quid agebat, et ubi erat, et quo venerit, et quomodo venerit, quo tempore venerit, qua causa venerit. *In principio*, inquit, *erat Verbum;* habes quando erat : *Et Verbum erat apud Deum;* habes quomodo erat. Habes etiam quid erat : *Et Deus*, inquit, *erat Verbum.* Quid egerat : *Omnia per ipsum facta sunt.* Quid agebat : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Et ubi erat : *In hoc mundo erat.* Quo venerit : *In sua propria venit.* Quomodo venerit : *Verbum caro factum est.* Quando venerit, Johannes testimonium perhibet de ipso dicens : *Hic est de quo dixi, qui post me venit, ante me factus est; quia prior me erat.* Qua causa venerit, Johannes ipse testatur. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Si igitur generationem utramque cognovimus, et utriusque munus unum, et causam qua venit advertimus; ut pereuntis mundi peccata suscipiens, peccati labem, et omnium mortem in se, qui vinci non posset, aboleret : consequens est ut nunc quoque sanctus Lucas Evangelista nos doceat, et vias Domini secundum carnem crescentis ostendat.

41. Nec quemquam movere debet quod altiori consilio Johannis infantiam diximus prætermissam, Christi vero infantiam adserimus esse descriptam; non enim omnium est dicere : *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifaciam : omnibus omnia factus sum* : neque de quoquam alio ita dici potest, quia *Vulneratus est propter iniquitatem nostram, et infirmatus est propter peccata nostra.* Ille igitur parvulus, ille infantulus fuit, ut tu vir possis esse perfectus; ille involutus in pannis, ut tu mortis laqueis sis absolutus; ille in præsepibus, ut tu in altaribus*; ille in terris, ut tu in cœlis; ille alium locum in eo diversorio non habebat, ut tu plures haberes in cœlestibus sedibus mansiones. *Qui cum dives*, inquit, *esset, propter vos pauper factus est; ut illius inopia vos ditaremini.* Meum ergo paupertas illa patrimonium est; et infirmitas Domini mea est virtus. Maluit sibi egere, ut omnibus abundaret. Me illius infantiæ vagientis abluunt fletus, mea lacrymæ illæ delicta laverunt. Plus igitur, Domine Jesu, injuriis tuis debeo quod redemtus sum, quam operibus quod creatus sum. Non prodesset nasci, nisi redimi profuisset.

42. Sed nemo intra usum corporis

* *Ut tu in altaribus*, nempe ad accipiendum corporis Dominici sacramentum.

formam omnem divinitatis includat. Alia natura carnis est, alia divinitatis gloria. Propter te infirmitas, in se potentia : propter te inopia, in se opulentia. Noli hoc æstimare quod cernis, sed quod redimeris, agnosce. Quia in pannis est, vides : quia in cœlis est, non vides : infantis audis vagitus, non audis bovis Dominum agnoscentis mugitus : *Agnovit* enim *bos possessorem suum, et asina præsepe domini sui;* immo *præsepium* dixerim, sicut scripsit qui transtulit; nihil enim apud me distat in verbo, quod non distat in sensu. Nam si orator illorum qui phaleras sermonum sequuntur, neget in hoc positas esse fortunas Græciæ, hoc an illo verbo usus sit; sed rem spectandam putat : si ipsi philosophi eorum qui totos dies in disputatione consumunt, minus latinis et receptis usi sermonibus sunt, ut propriis uterentur : quanto magis nos negligere verba debemus, spectare mysteria, quibus vincit sermonis vilitas, quod operum miracula divinorum nullis venustata sermonibus, veritatis suæ lumine refulserunt? Denique asinam illam irrationabilem non fuco deliciarum, sed succo naturalis alimoniæ præsepia sancta paverunt.

43. Hic est Dominus, hoc præsepe, quo nobis divinum mysterium revelatum est : irrationabiles gentes, pecudum intra præsepia more viventes, alimoniæ sacræ ubertate pascendas. Agnovit ergo asina, species scilicet, et forma gentilium, præsepe Domini sui. Et ideo dicit : *Dominus pascit me, et nihil deerit.* An mediocribus signis Deus probatur, quod Angeli ministrant, quod Magi adorant, quod martyres confitentur? Ex utero funditur, sed coruscat e cœlo : terreno in diversorio jacet, sed cœlesti lumine viget. Nupta peperit, sed virgo concepit : nupta concepit, sed virgo generavit. Docuit enim nos sanctus Matthæus non mediocre mysterium, quod sanctus Lucas, quia plene jam erat expositum, silendum putavit, satis se divitem fore credens, si præsepe Domini sibi ex omnibus vindicasset.

44. Istum igitur parvulum, quem tu quasi vilem, qui infidelis es, arbitraris, Magi ex oriente venientes, tam longo spatio sequuntur, et procidentes adorant, et regem appellant, et resurrecturum fatentur, offerentes de thesauris suis aurum, thus, et myrrham. Quæ sunt ista veræ fidei munera? Aurum regi, thus Deo, myrrha defuncto; aliud enim regis insigne, aliud divinæ sacrificium potestatis, aliud honor est sepulturæ, quæ non corrumpat corpus mortui, sed reservet. Nos quoque qui hæc audimus et legimus, de thesauris nostris talia, fratres, munera proferamus : *Habemus* enim *thesaurum in vasis fictilibus.* Si igitur in te ipso quod es, non ex te debes æstimare, sed ex Christo : quanto magis in Christo non tua debes æstimare, sed Christi.

45. Ergo Magi de thesauris suis offerunt munera. Vultis scire quam bonum meritum habeant? Stella ab his videtur : et ubi Herodes est, non videtur : ubi Christus est rursus videtur, et viam monstrat. Ergo stella hæc via est, et via Christus; quia secundum Incarnationis mysterium Christus est stella : *Orietur* enim *stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel.* Denique ubi Christus, et stella est; ipse enim est stella splendida, et matutina. Sua igitur ipse luce se signat.

46. Accipe aliud documentum. Alia venerunt via Magi, alia redeunt; qui enim Christum viderant, Christum intellexerant, meliores utique quam venerant, revertuntur. Duæ quippe sunt viæ : una quæ ducit ad interitum, altera quæ ducit ad regnum : illa peccatorum est, quæ ducit ad Herodem : hæc via Christus est, qua reditur ad patriam; hic enim temporalis est incolatus, sicut scriptum est : *Multum incola facta est anima mea.* Caveamus igitur Herodem mundanæ ad tempus præsulem potestatis; ut patriæ cœlestis æternum consequamur habitaculum.

47. Non electis tantum præmia ista proposita sunt, sed etiam omnibus; quoniam *Omnia, et in omnibus Christus.* Vides enim quia non otiose, vel de Chaldæis, qui peritiores in numeris*

* Id intelligi oportet de numeris astrologicis, ex quibus genethliaci futura prædicere posse sibi videbantur.

habentur, Abraham Deo credidit: vel Magi qui licet magicis artibus, cum reconciliandæ sibi Divinitati studium impendunt, ortum in terris Domini crediderunt: non, inquam, otiose, sed ut ex adversariis gentibus sanctæ religionis testimonium sumeretur, et divini timoris exemplum.

48. Sed tamen qui sunt isti Magi, nisi qui, ut historia quædam docet, a Balaam genus ducunt, a quo prophetatum est: *Orietur stella ex Jacob?* Isti ergo sunt non minus fidei, quam successionis hæredes. Ille stellam vidit in spiritu, isti viderunt oculis, et crediderunt. Viderunt novam stellam, quæ non erat visa a creatura mundi. Viderunt novam creaturam, et non solum in terra, sed etiam in cœlo gratiam novi hominis requirebant, secundum quod Moyses prophetice posuit, quia *Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel.* Et cognoverunt hanc esse stellam, quæ hominem Deumque significat. Adoraverunt parvulum: utique non adorassent, si parvulum tantummodo credidissent. Magus ergo intelligit suas cessare artes, tu non intelligis tua dona venisse? Ille fatetur alienum, tu non agnoscis promissum? Ille contra se credit, tu pro te non putas esse credendum?

49. Natum ergo Magi nuntiant regem: perturbatur Herodes, congregat scribas et principes sacerdotum, et interrogat ubi Christus oriatur. Magi tantummodo regem nuntiant: Herodes Christum requirit. Ipsum igitur regem de quo interrogat, confitetur. Deinde cum ubi nasci haberet inquiritur, utique prænuntiatus ostenditur; neque enim quæri poterat, qui non erat nuntiatus. O amentes Judæi, venisse non creditis, quem videtis: venisse non creditis, quem dicitis esse venturum! Nuntiate, inquit, mihi, ut veniam, et adorem puerum. Insidiatur quidem Herodes, sed Deum non negat, quem memorat adorandum. Deinde infantes occidi jubet. Cui alii nisi Deo talis victima debebatur? Expers licet sensus infantia, Deum tamen pro quo interimitur, confitetur. Hæc de Matthæo pauca libavimus; ut clareret infantiæ tempora a divinitatis operibus non vacasse. Quod si ætas carnis ignava operis fuit, profecto Deus erat, qui divinitatis operibus exercebat carnis ætatem: qui etiam pastores faciebat in illa regione vigilare, custodientes vigilias noctis supra gregem suum.

50. Videte Ecclesiæ surgentis exordium: Christus nascitur, et pastores vigilare cœperant, qui gentium greges, pecudum modo ante viventes, in aulam Domini congregarent; ne quos spiritalium bestiarum per offusas noctium tenebras paterentur incursus. Et bene pastores vigilant, quos bonus pastor informat. Grex igitur populus, nox sæculum, pastores sunt sacerdotes. Aut fortasse etiam ille sit pastor, cui dicitur: *Esto vigilans, et confirma*; quia non solum episcopos ad tuendum gregem Dominus ordinavit, sed etiam Angelos destinavit.

V. 9. Ecce Angelus Domini stetit ante illos.

51. Videte quemadmodum cura divina fidem adstruat: Angelus Mariam, Angelus Joseph, Angelus pastores edocet. Non satis est semel missum; duobus enim vel tribus testibus stat omne verbum.

V. 13, 14. Et facta est cum Angelo multitudo exercitus cœlestium laudantium Deum, et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

52. Bene Angelorum nominatur exercitus, qui ducem militiæ sequebantur. Cui igitur laudem Angeli, nisi Domino suo dicerent, juxta quod scriptum est: *Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes Angeli ejus?* Impleta igitur prophetia est. Laudatur de cœlis Dominus, et videtur in terris. De quo sanctus Marcus ait, quia *Cum bestiis erat, et Angeli ministrabant ei;* ut in altero misericordiæ insigne, in altero divinæ indicium potestatis agnoscas. Tuum est quod bestias patitur, suum quod ab Angelis prædicatur. Et aiunt:

V. 15, 16. Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc Verbum quod factum est, sicut Dominus ostendit nobis. Et venerunt festinantes.

53. Vides festinare pastores; nemo

enim cum desidia Christum requirit. Vides pastores Angelo credidisse : et tu Patri, Filio, Spiritui sancto, Angelis, prophetis, et apostolis crede. Vide quam signate Scriptura singulorum libret momenta verborum : Festinant, inquit, Verbum videre. Etenim cum caro Domini videtur, Verbum videtur, quod est Filius. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, non vilis persona pastorum. Certe quo vilior ad prudentiam, eo pretiosior ad fidem. Non gymnasia choris referta sapientum, sed plebem Dominus simplicem requisivit, quæ phalerare audita, et fucare nesciret. SIMPLICITAS enim quæritur, non ambitio desideratur. Nec contemnenda putes quasi vilia verba prophetarum : a pastoribus etiam Maria fidem colligit : a pastoribus populus ad Dei reverentiam congregatur; *mirati* enim *sunt de iis, quæ dicebantur a pastoribus ad ipsos.*

V. 19. Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.

54. Discamus sanctæ Virginis in omnibus castitatem, quæ non minus ore pudica quam corpore, argumenta fidei conferebat in corde. Si Maria a pastoribus discit, cur tu declinas discere a sacerdotibus? Si Maria ante præcepta apostolica tacet, cur tu post apostolica præcepta magis cupis docere, quam discere? Disce vitium esse personæ, non sexus; sexus enim sanctus. Denique Maria præceptum non accepit, exemplum edidit.

55. Circumciditur itaque puer. Quis ille puer, nisi ille de quo dictum est : *Puer natus est nobis, Filius datus est nobis?* Factus est enim sub Lege; ut eos qui sub Lege essent, lucrifaceret.

56. Sistitur autem in Hierusalem. Quid sit autem in Hierusalem sisti Domino, dicerem, nisi in Esaiæ commentis* ante dixissem. Circumcisus enim vitiis, Dominico dignus judicabatur obtutu; quia *Oculi Domini super justos.* Vides omnem legis veteris seriem fuisse typum futuri; nam et circumcisio purgationem significat delictorum. Sed quoniam prona quadam cupiditate peccandi humanæ carnis et mentis fragilitas inextricabilibus vitiis implicatur, eo per octavum circumcisionis diem culpæ totius futura purgatio resurrectionis præfigurabatur ætate; hoc est enim illud : *Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur;* verbis enim Legis promittebatur Virginis partus. Et vere sanctus, quia immaculatus. Denique ipsum esse qui Lege signetur, in eumdem modum ab Angelo repetita verba declarant : *Quia quod nascetur,* inquit, *sanctum vocabitur Filius Dei.* Non enim virilis coitus vulvæ virginalis secreta reseravit : sed immaculatum semen inviolabili utero Spiritus sanctus infudit; solus enim per omnia ex natis de femina sanctus Dominus Jesus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus novitate non senserit, et cœlesti majestate depulerit.

57. Nam si litteram sequamur, quomodo sanctus omnis masculus, cum multos sceleratissimos fuisse non lateat? Numquid sanctus Achab? Numquid sancti pseudo-prophetæ, quos ad Eliæ preces ultor cœlestis injuriæ ignis absumsit? Sed ille sanctus, per quem figuram futuri mysterii pia legis divinæ præscripta signabant; eo quod solus sanctæ Ecclesiæ virginis ad generandos populos Dei immaculatæ fœcunditatis aperiret genitale secretum*. Hic ergo solus aperuit sibi vulvam. Nec mirum; qui enim dixerat ad Prophetam : *Priusquam te formarem in utero, novi te : et in vulva matris sanctificavi te.* Qui ergo vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur Propheta, hic est qui aperuit matris suæ vulvam; ut immaculatus exiret.

V. 25. Et ecce homo erat in Hierusalem, cui nomen Simeon : et homo iste justus, et timoratus, exspectans consolationem Israel.

58. Non solum ab Angelis et prophe-

* Hæc in Esaiam commenta reperimus ab Augustino non semel allegata, et eo magis dolemus illa interiisse, quod in pretio fuisse apud tantum Doctorem intelligimus.

* Vult ibi sanctus Doctor, Christum virginalem matris uterum immaculato partu reserantem, sui ipsius spiritalem Ecclesiæ vulvam ad generationem fidelium aperientis figuram esse.

tis, a pastoribus et parentibus, sed etiam a senioribus et justis generatio Domini accipit testimonium. Omnis ætas, et uterque sexus, eventorumque miracula fidem adstruunt. Virgo generat, sterilis parit, mutus loquitur, Elizabeth prophetat, Magus adorat, utero clausus exsultat, vidua confitetur, justus exspectat. Et bene justus, qui non suam, sed populi gratiam requirebat : cupiens ipse corporeæ vinculis fragilitatis absolvi, sed exspectans videre promissum; sciebat enim quia beati oculi qui eum viderent.

V. 29. Nunc, *inquit*, dimitte servum tuum.

59. Vide justum velut corporeæ carcere molis inclusum velle dissolvi, ut incipiat esse cum Christo; dissolvi enim et cum Christo esse, multo melius. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Hierusalem, exspectet Christum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei, complectatur quibusdam suæ fidei brachiis. Tunc dimittetur, ut non videat mortem, qui viderit vitam.

60. Vides uberem in omnes gratiam Domini generatione diffusam, et prophetiam incredulis negatam esse, non justis. Ecce et Simeon prophetat in ruinam et resurrectionem plurimorum venisse Dominum Jesum Christum; ut justorum iniquorumque merita discernat, et pro nostrorum qualitate factorum judex verus et justus aut supplicia decernat, aut præmia.

V. 35. Et tuam, *inquit*, ipsius animam pertransibit gladius.

61. Nec littera, nec historia docet ex hac vita Mariam corporalis necis passione migrasse; non enim anima, sed corpus materiali gladio transverberatur. Et ideo prudentiam Mariæ haud ignaram mysterii cœlestis ostendit. *Vivum enim verbum Dei, et validum, et acutum omni gladio acutissimo, penetrans usque ad divisionem animæ, et spiritus, artuumque et medullarum, cogitationes cordis, et secreta scrutatur animorum*; quia nuda mentium, et aperta sunt omnia Dei Filio, quem conscientiæ secreta non fallunt.

62. Prophetavit itaque Simeon, prophetaverat Virgo, prophetaverat copulata conjugio, debuit etiam vidua; ne qua aut professio deesset, aut sexus. Et ideo Anna et stipendiis viduitatis, et moribus talis inducitur; ut digna plane fuisse credatur, quæ redemtorem omnium venisse nuntiaret. Cujus merita cum alibi descripserimus, cum viduas hortaremur, hoc loco quoniam ad alia properamus, non putamus iteranda. Non otiose tamen annos octoginta quatuor viduitatis ejus expressit; quia et septem dodecades, et duæ quadragesimæ sacrum videntur numerum designare.

V. 42. Et cum facti essent illi anni duodecim.

63. A duodecimo anno, ut legimus, Dominicæ sumitur disputationis exordium; hic enim prædicandæ fidei Evangelizantium numerus debebatur. Nec otiose immemor suorum secundum carnem parentum, qui secundum carnem utique sapientia Dei implebatur et gratia, post triduum reperitur in templo, ut esset indicio quia post triduum triumphalis illius passionis in sede cœlesti, et honore divino fidei nostræ se resurrecturus offerret, qui mortuus credebatur.

V. 49. Quid est quod me quærebatis. Nesciebatis quia in propria patris mei oportet me esse?

64. Duæ sunt in Christo generationes: una est paterna, materna altera : paterna illa divinior, materna vero quæ in nostrum laborem usumque descendit. Et ideo quæ supra naturam, supra ætatem, supra consuetudinem fiunt, non humanis adsignanda virtutibus, sed divinis referenda sunt potestatibus. Alibi eum ad mysterium mater impellit : hic mater arguitur; quia adhuc quæ humana sunt, exigat. Sed cum hic duodecim describatur annorum, illic discipulos habere doceatur; vides matrem didicisse de Filio, ut exigeret a validiore mysterium, quæ stupebat in juniore miraculum.

V. 51. Et venit Nazareth, et erat subditus illis.

65. Quid enim magister virtutis, nisi officium pietatis impleret? Et miramur si Patri defert, qui subditur matri? Non

utique infirmitatis, sed pietatis est ista subjectio; adtollat licet sævis emissus latebris coluber perfidiæ caput, et serpentinis evomat venena pectoribus. Cum dicit se Filius missum, majorem hæreticus appellat Patrem, ut imperfectum Filium dicat, qui potest habere majorem; ut alienis auxiliis adserat eum qui mittitur, indigere: numquid et humano egebat auxilio, ut materno serviret imperio? Deferebat homini, deferebat ancillæ (ipsa enim dicit: *Ecce ancilla Domini*); deferebat simulato patri: et miraris si Deo detulit? An homini deferre pietas est, Deo deferre infirmitas est? vel ex humanis divina perpende, et quid patri amoris debeatur, agnosce. Pater honorificat Filium, non vis ut Filius honorificet Patrem: Pater voce cœlesti in Filio se complacere profitetur, non vis ut Filius humanæ carnis indutus amictu, cum humana voce, humano loquatur affectu, Patrem dicat esse majorem? Nam si *Magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis*, utique magnitudo quæ finem non habet, nec augmentum habet. Sed cur non accipiam religiosis auribus Filium Patri in susceptione corporis obedientem, cum religiose accipiam Patrem Filio deferentem?

66. Disce potius tuæ utilitatis præcepta, et exempla pietatis agnosce. Disce quid parentibus tuis debeas, cum legis a Patre Filium non voluntate, non opere, non tempore discrepare: etsi personis duo, potestate unum sunt. Et utique nullum Pater ille cœlestis laborem generationis expertus est: tu matri debes pudoris injuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, matri longa fastidia, matri longa discrimina, cui miseræ in ipsis votorum fructibus majus periculum est: et cum ediderit quod optavit, partu absolvitur, non timore. Quid anxios patres loquar pro filiorum profectu, et multiplicatos alienis usibus census, jactaque agricolæ semina posterorum ætatibus profutura? Nonne pro his obsequia saltem oportet rependi? Cur impio patris vita prolixior, et communitas patrimonii videtur angustior, cum Christus non refugiat cohæredes?

Cap. 3, v. 2. Factum est verbum Domini super Johannem Zachariæ filium in deserto.

67. Congregaturus Ecclesiam Dei Filius, ante operatur in servulo. Et ideo bene posuit sanctus Lucas factum esse verbum Domini super Johannem Zachariæ filium in deserto; ut Ecclesia non ab homine cœperit, sed a Verbo. Ipsa enim est desertum, quia *Plures filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum*. Denique ipsi dicitur: *Lætare sterilis*; et: *Exsulta desertum*; quia nullis adhuc convenæ plebis operibus colebatur, neque ullum adhuc arbores illæ, quæ fructum ferre non poterant, meritorum suorum verticem præferebant. Nondum venerat qui diceret: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini*. Nondum vitis illa cœlestis fructus palmitibus suis, verborum quodam suorum traduce, ministrabat. Factum est ergo verbum, ut quæ erat ante deserta, fructum nobis terra generaret. Factum est verbum, vox secuta est; verbum enim prius intus operatur, sequitur vocis officium. Unde et David dicit: *Credidi, propter quod locutus sum*. Prius credidit, ut loqui posset.

68. Factum est autem verbum, ut sanctus Baptista Johannes pœnitentiam prædicaret. Et ideo plerique sancto Johanni typum Legis imponunt, eo quod Lex peccatum denuntiare potuit, donare non potuit. Lex enim unumquemque qui viam gentium sequebatur, revocat ab errore, restringit a crimine: pœnitentiam suadet, ut gratiam consequatur. *Lex autem et Prophetæ usque ad Johannem*: Johannes vero prænuntius Christi. Ita Lex et Ecclesiæ prænuntia, et gratiæ pœnitentia est. Bene itaque sanctus Lucas compendio usus est, ut Johannem declararet prophetam, dicens factum esse super eum verbum Domini: alia non adderet; nullus enim eget indicio sui, qui verbo Dei abundat. Unum itaque dixit, et omnia declaravit.

69. At vero sanctus Matthæus et Marcus vestitu, et cinctu, et cibo Prophetam declarare voluerunt, eo quod vestitum de pilis camelorum habuit, et zonam pelliceam super lumbos suos, locustas autem, et mel silvestre edebat.

Prænuntius enim Christi non patiebatur immundarum perire exuvias bestiarum : ipso quoque vestitus indicio designans Christum esse venturum, qui belluina, illuvieque contexta pro nostrorum deformitate meritorum, gentilitatis immundæ peccata suscipiens, in illo trophæo crucis, amictu quodam se nostræ carnis exueret.

70. Quid autem sibi vult cinctus zonæ pelliceæ, nisi quod caro ista quæ mentem prius gravare consueverat, ea post adventum Domini non impedimento cœpit esse, sed cingulo? Scilicet juxta David : *In salicibus.... organa nostra suspendimus;* et juxta Apostolum confidentiam non habemus in carne, et confidentiam habemus in corpore : non habemus in voluptatibus, habemus in passionibus; quoniam in spiritu fervens vigeat affectus, et ad omne accingamur obsequium cœlestium præceptorum, devotione mentis intenti, atque apparatu corporis expediti.

71. Cibus quoque propheticus index officii, nuntiusque mysterii est. Quid enim tam otiosum ad hominis officium, quam locustas quærere : et quid tam plenum ad vatis mysterium? Nam quo magis ad fructum inutiles, ad usum laboris inertes, ad tactum fugaces, vagæ saltu, ore stridulæ sunt locustæ *; eo convenientius his populi figura gentilis aptatur, qui nullo usu laboris, nullo operis sui fructu, sine gravitate, sine voce sonum querelæ ederet, verbum vitæ ignoraret. Hic igitur populus cibus est prophetarum; nam quo numerus major populi congregatur, eo uberior prophetici oris usus augetur. Ecclesiæ quoque gratia præfiguratur in melle silvestri, non intra alvearium legis plebis Judaicæ fœtu reperta, sed in campis, et foliis sylvæ gentilium errore diffusa, juxta quod scriptum est : *Invenimus eam in campis sylvæ.*

72. Et hic quidem mel silvestre edebat, annuntians populos de petræ melle saturandos, sicut scriptum est : *Et de petra mellis saturavit eos.* Sic etiam Eliam corvi cibo advectitio, et lucrativo potu inter deserta paverunt? ut indicio foret populos nationum tetro squalentes colore meritorum, qui ante cibum fœtidis in cadaveribus requirebant, nunc de se advectitiam prophetis alimoniam præbituros. Cibus enim prophetarum divinæ voluntatis effectus est, sicut ipse Dominus declaravit dicens : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui me misit.*

V. 4. Vox clamantis in deserto.

73. Bene vox dicitur Johannes Verbi prænuntius. Nam interrogatus ipse Johannes : *Quid dicis de te ipso? Ait : Ego vox clamantis in deserto.* Et ideo ait : *Qui post me venit, ante me factus est;* quia vox præcedit inferior, verbum sequitur, quod præcellit. Ideo et a Johanne baptizari voluit; quia in hominibus verbum consecratur voce doctoris. Ideo fortasse Zacharias vocem recepit, quia vocem locutus est.

V. 7, 8. Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Et ne cœperitis dicere : Pater noster est Abraham. Dico autem vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.

74. Argui quidem videtur malitia Judæorum, eo quod vario noxiæ mentis veneno, serpentinos lapsus, et terrena cubilia, non divinæ aliquod mysterium cognitionis operentur : sed tamen cum dicitur : *Quis ostendit vobis fugere a ventura ira?* ostenditur his Dei miseratione infusa prudentia; ut gerant suorum pœnitentiam delictorum, futuri terrorem judicii provida devotione metuentes. Ad generationem ergo, non ad successionem referenda est comparatio viperarum. Aut fortasse juxta quod scriptum est : *Estote prudentes sicut serpentes*, ostenduntur habere prudentiam naturalem, qui profutura videant, et sponte deposcant : sed adhuc noxia non relinquant.

* Hic Doctor noster dissentit ab opinione eorum, quibus ἀκρίδες non locustæ sunt, sed fruticis aut herbæ cujusdam genus, immo, si Deo placet, etiam pisces delicati. Sed cum Ambrosio pars multo maxima Patrum ac interpretum consentiunt. Neque sane alia opinio videtur aliunde introducta, nisi quod locustæ animalcula non crederentur esui esse; cum tamen certos populos illis et olim victitasse, et etiamnum victitare prodant historici.

75. Et ideo admonentur claritatem sibi magis operis, quam nobilitatem generis vindicare; quod nulla in successione prærogativa sit, nisi fidei adstipuletur hæreditas, quam Dei nutu ad populos gentilium transferendam, sermone prophetico revelavit, dicens : *Potens est Deus de lapidibus his suscitare filios Abrahæ*. Nam licet Deus possit diversas convertere et commutare naturas; tamen quia mihi plus mysterium quam miraculum prodest, in prænuntio Christi nihil magis quam ædificationem Ecclesiæ debeo surgentis agnoscere : quæ non rupeis saxis, sed vivis lapidibus extructa, in habitaculum Dei et fastigium templi conversione nostrorum surrexit animorum. Etenim parabat Deus mentium nostrarum dura mollire, et de lapidibus offensionis excitare cultores religionis. Quid enim aliud quam lapides habebantur, qui lapidibus serviebant, similes utique iis qui facerent eos ? Prophetatur igitur saxosis gentilium fides infundenda pectoribus, et futuros per fidem Abrahæ filios oracula pollicentur, quibus per duritiam mentis saxeus quidam insensibilis, irrationabilisque naturæ usus inoleverat. Nam si lapidibus vivis firmatos viros fidei robore sententia apostolica comparavit, juxta quod scriptum est : *Et vos tamquam lapides vivi ædificamini domus spiritalis, in sacerdotium sanctum, offerentes hostias spiritales* : multo altius * hic videntur voce prophetica lapidibus homines comparati, qui ita humanæ sensum mentis amiserant; ut dum lapidibus putant divinitatis alicujus inesse rationem, ipsi in naturam lapidum non usu corporis, sed mentis habitu verterentur. Denique ex Abrahæ secundum carnem successione manantes, et principes Sodomorum appellantur, et parietes dealbati : ita sibi prærogativam generis morum magis similitudo vindicat, quam ordo majorum. Quinetiam ut scias quia lapidibus comparati sunt homines, arboribus quoque homines comparavit subjiciens Propheta :

* Hic *altius* idem sonat, atque altiori, ac profundiori sensu.

V. 9. Quia jam securis ad radices arborum posita est.

76. Exempli autem ideo facta mutatio est; ut illo comparationis processu quidam intelligatur hominis clementior jam profectus. Nam illi ante deformes ad usum, nudi ad ornatum, steriles ad fructum, irrationabiles ad profectum, jam in arborum speciem figurantur, quæ rationabili quodam naturæ munere decoræ ad usum, ad adspectum venustæ, ad fructum opimæ, surgunt cacuminibus, funduntur brachiis, replentur fructibus, frondibus vestiuntur. Atque utinam nos fœcundarum usum arborum possimus imitari, meritisque crescentibus longævæ humilitatis radice fundati, sublimes ab humo, decori ad speciem, adultos fructuosorum operum vertices erigamus; ne Evangelica securis agricolæ trunci radicem sylvestris excidat. *Væ enim mihi est, si non evangelizavero*. Sed vox ista Apostolica est. Væ mihi est, si non peccata deflevero : væ mihi est, si non media nocte surrexero ad confitendum tibi : væ mihi est, si dolum proximo meo fecero : væ, si locutus non fuero veritatem. Ad radicem securis est posita, faciat fructum qui potest gratiæ, qui debet pœnitentiæ. Adest Dominus qui fructum requirat, fœcundos vivificet, steriles reprehendat. Anni tres sunt ex quo venit, et fructum in Judæis invenire non potuit : utinam inveniat in nobis. Jussurus est succidi infructuosos, ne terram occupent. Sed qui adhuc non habet fructum, conetur ut adferat in futurum. Bonus ille cultor agri interveniet pro nobis infœcundis, pro nobis infructuosis; ut detur spatium, patientia deferatur; ne forte et nos aliquem fructum ferre Deo possimus.

77. Singulis quoque generibus hominum conveniens tribuit sanctus Johannes Baptista responsum, unum omnibus: ita publicanis, ne ultra præscriptum exigant : militibus, ne calumniam faciant, ne prædam requirant : docens idcirco stipendia constituta militiæ; ne dum sumtus quæritur, prædo grassetur. Sed hæc et alia officiorum præcepta propria singulorum : misericordia commu-

nis est usus, ideo commune præceptum: omnibus officiis, omnibus ætatibus necessaria, et ab omnibus deferenda. Non publicanus, non miles excipitur, non agricola vel urbanus, dives et pauper, omnes in commune admonentur ut conferant non habenti. MISERICORDIA enim plenitudo virtutum est. Et ideo omnibus est proposita perfectæ forma virtutis; ne vestimentis alimentisque suis parcant. Misericordiæ tamen ipsius pro possibilitate conditionis humanæ mensura servatur; ut non sibi unusquisque totum eripiat: sed quod habet, cum paupere partiatur.

V. 15, 16. *Æstimante autem populo et cogitante in cordibus suis de Johanne, ne forte ipse esset Christus; respondit, dicens: Ego quidem vos baptizo in aqua, in pœnitentia.*

78. Videbat ergo Johannes cordis occulta. Sed consideremus cujus hæc gratia. Quemadmodum autem prophetis palam fiant cordis occulta, Paulus ostendit dicens: *Occulta quoque cordis ejus manifesta fient: et procidens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus est in vobis.* Dei ergo munus est qui revelat, non virtus hominis qui divino magis adjuvatur beneficio, quam naturali cernit officio. Quo autem proficit ista cogitatio Judæorum, nisi ut secundum Scripturas venisse Christum probetur? Erat enim qui exspectabatur: et ipse utique qui exspectabatur, non is qui non exspectabatur, advenit. Quid autem ineptius quam quod is qui in alio æstimatur, in se ipso esse non creditur? Quem per mulierem venturum putabant, per virginem venisse non credunt. Quæ Deo secundum carnem dignior generatio, quam ut immaculatus Dei Filius immaculatæ generationis servaret etiam in suscipiendo corpore puritatem? Et utique divini adventus signum in virginis partu, non in mulieris constitutum est *.

79. *Ego*, inquit, *vos aqua baptizo.* Cito probavit non esse se Christum, qui visibili operetur officio. Nam cum ex duabus naturis homo, id est, ex anima subsistat et corpore, visibile per visibilia, invisibile per invisibile mysterium consecratur. Aqua enim corpus abluitur, spiritu animæ delicta mundantur. Aliud agimus, aliud invocamus; licet etiam in ipso fonte sanctificatio divinitatis adspiret. Non enim aqua omnis ablutio est, sed hæc inter se divisa esse non possunt; et ideo aliud fuit baptisma pœnitentiæ, aliud gratiæ est. Istud ex utroque, illud ex uno; nam cum communia delicta sint mentis et corporis, purificatio quoque debuit esse communis. Et bene sanctus Johannes se intellexisse significans quid in cordibus cogitarent, et quasi non intellexerit, declinans majestatis invidiam, non verbo, sed opere declaravit non esse se Christum. Opus enim hominis est gerere pœnitentiam delictorum: Dei munus est gratiam implere mysterii.

Ibidem. Venit autem fortior me.

80. Non comparationem fecit, ut ipso se tantum fortiorem dixerit Christum (neque enim inter Dei Filium et hominem ulla poterat esse collatio), sed quia multi fortes; nam et diabolus fortis: *Nemo* enim *potest vasa fortis... diripere, nisi prius alligaverit fortem.* Multi ego fortes, fortior nemo nisi Christus. Denique eousque non fecit comparationem, ut addiderit: *Cujus non sum dignus calceamenta portare*, Evangelicæ prædicationis ostendens in apostolos gratiam esse collatam, qui sunt calceati in Evangelium.

81. Videtur tamen ideo hoc dicere, quod plerumque Johannes personam accepit populi Judæorum. Unde ad hoc referunt quod ait: *Illum oportet crescere, me autem minui*, quod oporteret minorem fieri populum Judæorum, crescere in Christo populum Christianum. Denique et Moyses accepit personam populi: sed ille calceamentum non Dominicum portabat, sed pedum suorum. Et isti calceati sunt calceamento fortasse non suorum pedum: ille autem solvere calceamentum pedum jubetur

* Recte Ambrosius Judæos arguit, qui Christum ex muliere venturum putantes, hebraicam Isaiæ vocem עלמה pro qualibet muliere, non pro virgine, quæ virginitatem in conceptu et partu servaverit accipiendam esse pertinacius contendebant.

suorum; ut animi ejus gressus et mentis, corporei nexus vinculis absolutus, iter spiritale gradiatur. Apostoli autem calceamentum deposuerant corporale, quando missi sunt sine calceamento, sine virga, sine pera, sine zona: sed non statim Domini calceamenta portarunt. Fortasse post resurrectionem portare cœperunt; ante enim ne cui gesta Domini dicerent, monebantur. Denique postea his dicitur: *Ite in orbem universum, et prædicate Evangelium*; ut evangelicæ prædicationis vestigium proferentes, toto Dominicorum seriem circumferrent orbe gestorum. Est igitur calceamentum nuptiale evangelica prædicatio. Sed de hoc opportunius aliquid in aliis explicabimus.

V. 17. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni: habens ventilabrum in manu sua, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum: paleas autem igni comburet inextinguibili.

82. *Habens ventilabrum in manu.* Ventilabri indicio discriminandorum Dominus declaratur jus habere meritorum; eo quod dum frumenta in area ventilantur, plena a vacuis, ab inanibus fructuosa veluti quodam aureæ spirantis examine separantur. Per hanc igitur comparationem ostenditur quod Dominus judicii die solidæ merita fructusque virtutis ab inanis jactantiæ exiliumque factorum infructuosa levitate discernat: perfectioris meriti viros locaturus in mansione cœlesti. Ipse enim perfectior fructus est, qui meruerit ejus esse conformis, qui sicut granum tritici cecidit; ut plurimos fructus adferret in nobis, invisus paleis, inanibus meritis non amicus. Et ideo ante eum ignis ardebit, non natura sui noxius; utpote qui mala improbitatis exurat, splendorem probitatis accumulet.

V. 21, 22. Factum est autem, cum baptizatus esset omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est cœlum, et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: et vox de cœlo facta est: Filius meus es tu, in te complacui.

83. Baptizatus est ergo Dominus non mundari volens, sed mundare aquas; ut ablutæ per carnem Christi, quæ peccatum non cognovit, baptismatis jus haberent. Et ideo qui ad Christi lavacrum venerit, peccata deponit. Pulcre autem in iis quæ a cæteris dicta sunt, sanctus Lucas Evangelista compendium sumsit, et intelligendum magis quod a Johanne Dominus baptizatus es, quam expressum reliquit. Quæ autem Dominici causa baptismatis, Dominus ipse declarat dicens: *Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam.*

84. Cum igitur tanta ad ædificationem Ecclesiæ suæ divino Deus favore concesserit; ut post patriarchas, prophetas, Angelos, unigenitus descenderet Dei Filius, et ad lavacrum veniret; nonne vere atque divine de Ecclesia cognovimus dictum: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vadum laboraverunt qui ædificant eam?* Nec mirum si homo ædificare non potest, qui non potest custodire: *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilaverunt qui custodiunt eam.* Hæc de quodam psalmo. Audeo tamen etiam ego dicere, quod homo viam non possit adoriri, nisi Dominum habeat prævientem. Unde scriptum est: *Post Dominum Deum tuum ambulabis:* Et, *A Domino diriguntur viæ viri.* Denique ille perfectior, qui intelligeret se sine Domino ambulare non posse: *Vias,* inquit, *tuas edoce me.* Et ut ad historiam veniamus (non enim simplicem tantum rei gestæ seriem debemus haurire, sed etiam actus nostros ad æmulationem scriptorum referre) ex Ægypto populus exivit, nesciebat viam quæ ad terram duceret sanctam. Misit Deus per noctem columnam ignis, ut per columnam populus viam disceret. Misit etiam per diem columnam nubis; ut neque ad sinistram, neque ad dexteram declinaret. Sed non es talis homo, ut merearis et tu ignis columnam: non habes Moysen, non accipis signum; nunc enim post adventum Domini fides exigitur, signa conduntur. Time Deum, et præsume de Domino: *Immittit* enim *Angelos Dominus in circuitu timentium eum, et eripiet eos.* Vides itaque quia ubique Domini virtus studiis cooperatur humanis; ut nemo possit ædificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quidquam incipere sine Domino.

Et ideo juxta Apostolum : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, in nomine Domini nostri Jesu Christi.* In duabus enim epistolis : alibi *in nomine Domini nostri Jesu Christi :* alibi *in gloriam Dei* facere te præcipit; ut scias eamdem esse Patris et Filii gloriam, eamdemque virtutem : nec in aliquo circa sui divinitatem Patrem et Filium discrepare, qui circa præsidia nostra non discrepant. Docuit igitur me David quod nemo sine Domino ædificet domum, custodiat civitatem.

85. Docuit me etiam Moyses quod nemo nisi Deus fecerit mundum : *In principio* enim *fecit Deus cœlum et terram.* Docuit etiam quod hominem Deus opere suo fecerit; nec otiose posuit : *Finxit Deus hominem de limo terræ, et insufflavit in faciem ejus statum vitæ ;* ut actum quemdam Dei circa ædificationem hominis usu quodam corporalis operationis advertas. Docuit etiam quia et mulierem fecit Deus : *Immisit* enim *Deus soporem in Adam, et dormivit, et sumsit unam costam de latere ejus, et replevit carne locum ejus : et ædificavit Dominus Deus costam quam sumsit ab Adam, in mulierem.* Non frustra, ut dixi, corporalibus quibusdam manibus circa Adam et Evam Moyses Deum inducit operantem. Mundum Deus fieri jussit, et factus est, et uno verbo opus mundi Scriptura indicat absolutum : ad hominem venitur, et manus ipsas quodammodo studuit tibi Propheta Dei laborantis ostendere.

86. Plus nescio quid in his intelligere, quam lego, opera Dei elaborata me cogunt. Subvenit Apostolus æstuanti, et quod ego non intelligebam quid esset : *Os de ossibus meis, et caro de carne mea :* Et, *Hæc vocabitur mulier; quoniam de viro suo adsumta est,* divino mihi spiritu revelavit dicens : *Sacramentum hoc magnum est.* Quod sacramentum? *Quia duo erunt in carne una :* Et, *Quia relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ :* Et, *Quoniam membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus.* Quis est iste vir propter quem mulier parentes relinquat? Relinquit parentes Ecclesia, quæ de gentilibus populis congregata est, cui prophetice dicitur : *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui.* Propter quem virum, nisi forte illum de quo dicit Johannes : *Post me venit vir, qui ante me factus est?* De cujus latere dormientis costam Deus sumsit; ipse enim est qui dormivit, et quievit, et resurrexit; quoniam Dominus suscepit eum. Quæ est hujus costa, nisi virtus? Quia tunc quando miles latus ejus aperuerit, continuo aqua et sanguis exivit, qui effusus est pro seculi vita. Hæc seculi vita, costa Christi est : hæc costa secundi est Adam. Primus enim Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem : novissimus Adam Christus est, costa Christi vita Ecclesiæ est. Nos ergo membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Et fortasse hæc est costa de qua dixit : *Sentio de me virtutem exisse.* Hæc est costa quæ de Christo exivit, nec corpus ejus imminuit; non enim corporalis, sed spiritalis est costa : spiritus autem non dividitur ipse : sed dividit singulis prout vult. Hæc est Eva mater omnium viventium. Si enim intelligas viventem cum mortuis quæri, intelligis eos mortuos esse, qui sine Christo sunt, qui participes vitæ non sunt; hoc est enim Christi non esse participes, quia Christus est vita. Mater ergo viventium Ecclesia est, quam ædificavit Deus in ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis structura compaginata crescit in templum Dei.

87. Veniat ergo Deus, ædificet mulierem, illam quidem adjutricem Adæ, hanc vero Christi. Non quia Christus adjumentum requirit, sed quia nos quærimus et desideramus ad Christi gratiam per Ecclesiam pervenire. Et nunc ædificatur, et nunc formatur, et nunc mulier figuratur, et nunc creatur. Et ideo novo verbo usa est Scriptura; quia superædificamur super fundamentum apostolorum et prophetarum. Et nunc domus spiritalis surgit in sacerdotium sanctum. Veni, Domine Deus, ædifica mulierem istam, ædifica civitatem : veniat et puer tuus; tibi enim credo dicenti : *Ipse ædificabit civitatem mihi.*

88. Ecce mulier omnium mater, ecce domus spiritalis, ecce civitas quæ vivet in æternum; quia mori nescit. Ipsa enim est civitas Hierusalem, quæ nunc videtur in terris : sed rapietur supra Eliam; Elias enim unus fuit. Transferetur super Enoch, cujus mors non invenitur. Ille enim raptus est, ne malitia mutaretur cor ejus : hæc autem diligitur a Christo quasi sponsa gloriosa, sancta, immaculata, sine ruga. Et quanto melius totum corpus adsumitur, quam unus adsumtus est? Hæc enim est spes Ecclesiæ. Rapietur profecto, adsumetur, transferetur ad cœlum. Ecce curru igneo raptus est Elias : rapietur et Ecclesia. Non mihi credis? Crede vel Paulo, in quo Christus locutus est : *Rapiemur*, inquit, *in nubibus obviam Christo in aera, et ita semper cum Domino erimus.*

89. Ad hanc igitur ædificandam mittuntur quidem plures, mittuntur patriarchæ, mittuntur prophetæ, mittitur Gabriel Archangelus, innumeri Angeli diriguntur, et multitudo cœlestis exercitus Deum laudat; quia civitatis hujus ædificatio propinquat. Mittuntur plures ad eam, sed Christus eam solus ædificat: verum non est solus; quia Pater præsens est. Et si solus ædificat; gratiam tamen tantæ ædificationis non solus usurpat. Scriptum est de templo, quod ædificavit Salomon, in quo typus Ecclesiæ fuit, quia septuaginta millia erant qui in humeris portarent, et octoginta millia lapidum cæsores, et tria millia sexcenti operum præpositi. Veniant Angeli illi, veniant lapidum cæsores : cædantur superflua lapidum nostrorum, aspera levigentur. Veniant et qui in humeris portant; scriptum est enim : *Super humeros tollentur.*

90. Venit ergo ad Johannem, quoniam cætera comperistis. Venit ad Johannis baptisma : sed Johannis baptismo habebat pœnitentiam delictorum. Et ideo prohibet eum Johannes, dicens : *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Cur venis ad me, qui peccatum non habes? Ille enim baptizandus est a me, qui peccatum habet : qui autem peccatum non fecit, lavacrum pœnitentiæ cur requirat? *Sine*, inquit, *modo* : hoc est, dum Ecclesia ædificetur, *decet nos implere omnem justitiam*. Quæ est justitia, nisi misericordia? *Dispersit* enim, *dedit pauperibus : justitia ejus manet in æternum*. Dedit mihi pauperi, dedit mihi inopi gratiam quam ante non habui. *Justitia* ergo *ejus manet in æternum*. Quæ est justitia, nisi ut quod alterum facere velis, prior ipse incipias, et tuo alios horteris exemplo? Quæ est justitia, nisi ut qui carnem suscepit, non quasi Deus sensum aut ministerium carnis excluderet : sed quasi homo carnem vinceret; ut vincere me doceret? Docuit enim me qua ratione possim terrenis concretam vitiis obnoxiæ carnis illuviem sepelire criminibus, renovare virtutibus.

91. O vere divinam in ipsa humilitate Domini prospicientiam! Quanto enim abjectior humilitas, tanto divinior providentia. Injuriarum suarum acerbitate Deus proditur : et remediorum suorum usu, qui nullis remediis indigeret, Deus probatur. Quid enim tam divinum ad populos provocandos, quam ut nemo refugiat lavacrum gratiæ, quando Christus lavacrum pœnitentiæ non refugit? Nemo se dicat exsortem esse peccati, quando Christus venit ad remedium peccatorum. Si pro nobis Christus lavit, immo nos in corpore suo lavit : quanto magis nos nostra delicta lavare debemus? Quo igitur magis opere, quo magis mysterio Deus (quamquam Deus in omnibus) quam hoc probatur; quando per totum mundum, qua generis humani conditio diffunditur, per separatarum divortia tractusque regionum, uno momento in uno corpore Deus fraudem vetusti erroris abolevit, gratiam regni cœlestis effudit? Unus enim mersit, sed elevavit omnes : unus descendit, ut adscenderemus omnes : unus omnium peccata suscepit, ut in illo omnium peccata morerentur. Purificate igitur vos, ut Apostolus dicit; quia purificavit se ille pro nobis, qui purificatione non eguit. Hæc de nobis.

92. Nunc consideremus mysterium Trinitatis. Unum Deum dicimus : sed Patrem confitemur, et Filium Deum

confitemur. Nam cum scriptum sit : *Diliges Dominum Deum tuum, et ipsi soli servies*, negavit Filius esse se solum, dicens : *Sed non sum solus; Pater enim mecum est*. Nec nunc solus est; Pater enim se adesse testatur. Adest et Spiritus sanctus; numquam enim potest a se Trinitas separari. Denique *Apertum est cœlum, et descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba*. Quomodo ergo hæretici dicunt quia solus in cœlo est qui non est solus in terris? Advertamus mysterium : quare sicut columba? Simplicitatem enim lavacri requirit gratia; ut simus simplices sicut columbæ. Pacem lavacri requirit gratia, quam in typo veteri columba quondam ad illam arcam quæ sola fuit diluvii immunis, advexit. Docuit me cujus typus columba illa fuerit, qui nunc descendere dignatus est in specie columbæ. Docuit in illo ramo, in illa arca typum fuisse pacis Ecclesiæ, quod inter ipsa mundi diluvia Spiritus sanctus ad Ecclesiam suam pacem adferat fructuosam. Docuit etiam David, qui prophetico spiritu cernens baptismatis sacramentum, ait : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ?*

93. Venit ergo Spiritus sanctus : sed adtende mysterium. Venit ad Christum. *Omnia* enim *per ipsum... facta sunt... et in ipso constant*. Sed vide benevolum Dominum, qui solus se injuriis subdidit, solus gratiam non quæsivit. Et ubi ædificavit Ecclesiam? *Rogabo*, inquit, *Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut vobiscum sit in æternum, spiritum veritatis, quem hic mundus non potest accipere; quia non videt eum, nec agnoscit eum*. Merito ergo se in corpore demonstravit; quoniam divinitatis substantia non videtur.

94. Vidimus Spiritum sed in specie corporali : videamus et Patrem. Sed quia videre non possumus, audiamus. Adest enim benevolus Deus, non derclinquet templum suum. Vult omnem exædificari animam : vult eam ad salutem informare : vult lapides vivos a terra ad cœlum transferre. Diligit templum suum : et nos diligamus eum. Si diligimus Deum, præcepta ejus servemus. Si diligimus eum, noverimus eum: *Qui enim dicit quia novit eum, et præcepta ejus non servat, mendax est*. Quomodo enim potest Deum diligere, qui non diligit veritatem, cum Deus veritas sit? Audiamus ergo Patrem; invisibilis enim Pater : sed et Filius invisibilis secundum divinitatem; Deum enim nemo vidit umquam. Cum ergo Filius Deus, in eo utique quod Deus Filius, non videtur; sed demonstrare se voluit in corpore : et quia Pater corpus non gerebat, ideo probare voluit Pater nobis in Filio se esse præsentem, dicens : *Filius meus es tu, in te complacui*. Si vis discere Filium cum Patre semper esse præsentem, lege Filii vocem dicentis : *Si adscendero in cœlum, tu ibi es : si descendero ad infernum, ades*. Si Patris testimonium quæris, audisti a Johanne. Crede igitur ei, cui se baptizandum credidit Christus, cui Pater Filium cœlesti voce commisit, dicens : *Hic est Filius meus dilectus, in quo complacui*.

95. Ubi sunt arriani, quibus non placet Filius, in quo complacuit Pater? Hoc non ego dico, neque hominum quisquam locutus est; neque enim per hominem Deus, neque per Angelos, neque per Archangelos : sed ab ipso Patre vox de cœlo missa signavit. Deinde alibi idem Pater repetit, dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo complacui, ipsum audite* : dicentem utique audite : *Ego et Pater unum sumus*. Qui ergo Filio non credit, non credit Patri. Testis est ille de Filio : si dubitatur de Filio, paterno non creditur testimonio. Deinde cum dicit : *In quo complacui*, non aliena in filio, sed sua laudat. Quid est enim dicere : *In quo complacui*; nisi quia omnia quæ habet Filius, et Pater habet : sicut et quæ Patris sunt, Filii sunt? Filius dixit : *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*; indifferentis enim divinitatis potentia non secernit inter Patrem et Filium, sed unam Patri Filioque participat potestatem. Credamus Patri, cujus vocem elementa sonuerunt : credamus Patri, cujus voci elementa obsequium præbuerunt. Credidit mundus in elementis,

credat in hominibus : credidit in exanimis, credat in viventibus : credidit in mutis, credat in loquentibus : credidit in iis quæ non habent sensum, credat in iis qui sensum, ut Deum cognoscerent, consecuti sunt.

LIBER TERTIUS.

Cap. 3, v. 23. Et ipse Jesus erat incipiens fere annorum triginta, qui putabatur esse filius Joseph.

1. De generationibus dicturi, quarum nonnullam videmus in Evangelio secundum Matthæum, vel in hoc cujus interpretationem habemus in manibus, esse distantiam; quoniam non est credibile adversantia sibi sanctos viros potuisse dicere, de gestis præsertim Domini Salvatoris, quanto studio possumus, non dixisse eos discrepantia demonstremus.

2. Et primum omnium neminem movere debet quod ita scriptum est : *Qui putabatur esse filius Joseph.* Bene enim putabatur, quia natura non erat : sed ideo putabatur, quia eum Maria, quæ Joseph viro suo erat desponsata, generaverat; sic enim habes : *Nonne hic est filius Joseph fabri?* Diximus supra qua ratione per virginem : diximus etiam qua ratione per desponsatam, et quare census tempore nasci voluerit Dominus Salutaris : non alienum etiam videtur et qua ratione fabrum * patrem habuerit, declaremus. Hoc enim typo eum patrem sibi esse demonstrat qui fabricator omnium condidit mundum; juxta quod scriptum est : *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Nam et si humana non sunt comparanda divinis; typus tamen integer est quod Pater Christi igne operatur et Spiritu, et tamquam bonus animæ faber vitia nostra circumdolat, cito securim admovens arboribus infœcundis, secare doctus exigua, culminibus servare sublimia, rigida mentium spiritus igne mollire, et in varios usus omne humanum genus diversa ministeriorum qualitate formare.

3. Cur autem Joseph magis quam Mariæ generatio describatur, cum Maria de Spiritu sancto generaverit Christum, et Joseph a generatione Domini videatur alienus, dubitare possemus, nisi consuetudo nos instrueret Scripturarum, quæ semper viri originem quærit. Sic enim habes : Phares fuit filius Judæ principis Tribus : *Hic generavit Hesron, et Hesron generavit Aram, et Aram generavit Hamminadab, et Hamminadab generavit Nahasson, et Nahasson generavit Salmon, et Salmon generavit Bohoz, et Bohoz generavit Hobed, et Hobed generavit Jesse, et Jesse generavit David.* Viri enim persona quæritur, qui etiam in senatu et reliquis curiis civitatum generis adserit dignitatem *. Quam deforme autem si relicta viri origine, origo feminæ quæreretur, ut videretur patrem non habuisse ille totius mundi populis prædicandus?

4. Sed etiam alibi diverso ordine generationem doceamus esse decursam; ne hic quoque Evangelistæ discrepare videantur, qui veterem ordinem sunt secuti. Sic enim habes : *Fuit homo ex Arath, et nomen ejus Elcana, filius Hie-*

* Cujusmodi faber fuerit S. Joseph in controverso est. Alii volunt fuisse ferrarium, quidam cæmentarium, plures lignarium ; unde ille ecclesiastici viri dictum ad Julianum apostatam : Οὗτος δὲ τεκτονος υἱος θηκην αυτῷ ξυλινην προς θανατον κατασκευαζει ; quod est : filius ille fabri feretrum tibi ipsi ad mortem fabricat. Videtur autem ab Ambrosio significari simul et ferrariam et lignariam artem Josephum exercuisse, ut sequentia clare ostendunt.

* Curiæ apud Romanos triginta fuerunt, in quas Romulus universum populum divisit, quem morem aliæ quoque civitates imitatæ sunt. Indicat itaque Doctor noster viros in suæ quemque curiæ tabulas referri atque adscribi solitos, non feminas.

remiel, filius Heli, filius Ozi de monte Ephraim. Vides et a patribus ad filios, et a filiis ad patres originis descriptionem veteri more contextam. Vides ubique familiam per virorum generationes esse decursam. Noli mirari si Matthæus ab Abraham usque ad Joseph, Lucas a Joseph usque ad Adam, et ad Deum generationum ordinem percurrit. Noli mirari quod Joseph origo descripta est. Etenim secundum carnem natus, usum debuit sequi carnis : et qui in sæculum venit, sæculi debuit more describi; maxime cum in Joseph origine etiam origo sit Mariæ. Nam cum vir justus fuerit Joseph, utique ex tribu sua, et ex patria sua accepit uxorem : nec potuit justus facere contra id quod Lege præscriptum est. Sic enim habes, quia unusquisque in hæreditatem tribus suæ patriæ adhærebunt filii Israel, nec de tribu ad tribum transibunt : et omnis filia quæ habet hæreditatem tribuum filiorum Israel, uni ex populo, et ex tribu patris sui erit uxor. Itaque et census tempore adscendit Joseph de domo et de patria David; ut profiteretur cum Maria uxore sua. Quæ ex eadem domo, et ex eadem patria professionem defert, utique ejusdem tribus, et ejusdem patriæ se esse designat.

5. Cognata quoque Mariæ inducitur Elizabeth : primo quod omnes Judæi cognati, quemadmodum te Apostolus docuit dicens : *Optabam enim anathema esse ipse.... pro fratribus meis, cognatis secundum carnem, qui sunt Israelitæ.* Cognatæ ergo, quia ambæ Israelitæ erant : simul et cognatæ, quia ambæ erant ex tribu Juda. Didicisti ex tribu Juda Mariam, disce et Elizabeth. Nam *Exsurgens Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione, in civitatem,* inquit, *Judæ, et intravit in domum Zachariæ.* Cum enim intra tribus suas Moyses habitare unumquemque præscripserit : utique cum in civitate Judæ manserit, erat et in tribu Juda; maxime cum ex genere Elizabeth fuerint sacerdotes, quorum Deus portio est. Simul quam pulcrum, ut cum illa prænuntium Christi, Christum ista generaverit : et altera de Spiritu sancto conceperit, altera sancto repleta Spiritu prophetaverit; secundum carnem quoque videantur fuisse cognatæ, quæ secundum Deum spiritalis cognationis consortio non carebant! Quod si omnis feminæ caput vir secundum sanctum Apostolum, et sunt duo in carne una secundum legem divinam : utique ii qui una caro erant, et unus spiritus, quomodo poterat fieri ut viderentur patriam et tribum habere divisam? Accedit illud quod etiam Angelus Gabriel de Domino prænuntiaverat, quod *Dabit illi Deus sedem David patris sui.* Certum est igitur etiam Mariam de David generatione manasse. Simul etiam discimus nihil referre quo ordine generationis series exprimatur, cum iter hinc atque inde sit pervium.

6. Cur autem sanctus Matthæus ab Abraham generationem enumerare cœperit Christi, sanctus vero Lucas a Christo usque ad Deum perduxerit, explanandum videtur. Sed prius cur sanctus Matthæus cum ab Abraham cœperit generationis ordinem, non ita posuerit: Liber generationis Abrahæ : sed, *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham.* Et cur hos duos potissimum nominaverit, nequaquam prætereundum puto. Non enim otiose fidelissimi auctores generis eliguntur; ut intelligamus quod in ipsa generatione carnis, spiritalis magis successio requiratur. Duo sunt enim isti viri in quos manaverunt promissa divina.

7. Prior Abraham qui ante Moysi legem, et ante populum Judæorum propria derelinquens, et cognoscens Deum, meruit fidei testimonium; quia *Credidit Deo, et reputatum est ei ad justitiam:* qui etiam a Deo accepit oraculum, dicente sibi : *Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et vade in terram quam tibi monstrabo, et faciam te in gentem magnam, et benedicam te, et magnificabo nomen tuum, et eris benedictus, et benedicam benedicentes te, et maledicam maledicentes te, et benedicentur in te omnes tribus terræ.* Vides igitur congregationes gentium, et sacrosanctum Ecclesiæ cœtum oraculo divino huic esse primo promissum. Et ideo

is auctor generis debuit designari, qui instaurandæ Ecclesiæ sponsionem primus emeruit.

8. David quoque merito et ipse auctor generis declaratur; quia cum jurejurando responsum, quod ex ipso secundum carnem Christus futurus esset, accepit; sic enim scriptum est : *Juravit Dominus David veritatem, et non pœnitebit eum : Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Et alibi : *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit, et sedes ejus sicut sol in conspectu meo.* Et in Paralipomenis : *Et erit cum completi fuerint dies tui, et dormies cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, qui erit de ventre tuo, et parabo regnum ejus. Ipse mihi ædificabit domum, et erigam sedem ejus in sæculum. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium, et misericordiam meam non dispergam ab eo, sicut dispersi ab iis qui ante te fuerunt.* Per Esaiam quoque idem Dominus Deus generationem Domini revelavit, dicens : *Exiet virga de radice Jesse, et flos ex radice ejus adscendet, et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus.* Et infra : *Et erit radix Jesse, et qui exsurget imperare gentibus : in ipso gentes sperabunt.* Et alibi : *Puer natus est nobis, filius datus est nobis, cujus principium super humeros ejus, et vocabitur nomen ejus, magni consilii Angelus. Adducam enim pacem super principes et salutem : et magna potestas ejus, et pacis ejus non erit finis, in sede David, et in regno ejus.* In quo juxta Aquilæ quoque interpretationem non quasi de homine, sed de eo qui ultra hominem esset, vidimus exstitisse promissum. Idem enim interpretatus est : *Puer natus est nobis, filius datus est nobis, et facta est mensura ejus in humero ejus, et vocabitur nomen ejus, admirabilis consiliarius, Deus, fortis, potens, pater sæculi, princeps pacis. Ejus impleta est disciplina, et pacis ejus non est finis, supra sedem David, et supra regnum ejus.*

9. Omnia convenire de Christo evidentibus signatur oraculis, nec posse divinæ fructum potentiæ ad Salomonis gratiam derivari, qui David filius fuit, cujus finis haud dubie cognoscitur. Finis enim fuit regni Salomonis, et pacis, ut Regnorum lectionibus demonstratur. Unus est Christus, cujus regnum non habet finem. Deinde nullis Salomon gentibus imperavit, Christus vero Ecclesiam de nationibus congregavit universis. Postremo vivente David, et natus est Salomon, et regnum est consecutus. Hic autem qui promittitur, post mortem David surrecturus esse monstratur, sicut habes : *Quia cum completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo de semine tuo, qui erit ex ventre tuo, et parabo regnum ejus. Ipse mihi ædificabit domum, et erigam sedem ejus in sæculum.* Numquid in sæculum regnavit Salomon, qui annis tantummodo quadraginta regnavit? *Ego ero*, inquit, *ei in patrem, et ille mihi in filium.* Quis est iste proprius Dei Filius, nisi cui dictum est : *Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Et, *Misericordiam meam non dispergam ab eo.... et fidelem eum servabo in domo mea, et in regno ejus in sæculum?* At vero Salomonem fortasse ideo errasse tam graviter, ne errarent homines, et ad ipsum crederetur manasse promissum, divinarum serie cognovimus lectionum. Ædificavit enim templum Astartæ idolo propter amorem mulieris, et indignatus est Dominus in Salomonem. Si igitur, vivente David, regnare cœpit (sic enim habes, quod cum esset nuntiatum David regnare Salomonem, adoravit rex David in cubili suo, et dixit : *Benedictus Dominus Deus Israel, qui dedit mihi hodie de semine meo sedentem in throno meo, et oculi mei vident*); si erravit, si offendit, vides quoniam promissi series Christum spopondit.

10. Et ideo istos, duos generis auctores Evangelista delegit : unum, qui promissum accepit de congregatione populorum : alterum, qui de generatione Christi oraculum consecutus est. Et ideo licet ordine sit successionis posterior, prior tamen quam Abraham in Domini generatione describitur; quia plus est promissum accepisse de Christo, quam de Ecclesia; quoniam Ecclesia ipsa per Christum. Ergo unus princeps

generis secundum carnem, alter princeps generis secundum spiritum: alter secundum seminis gratiam, alter secundum populorum fidem; potior enim qui salvat eo qui salvatur. Et ideo David filius dicitur: *Liber generationis Jesu Christi, filii David.* Ejus enim primo loco debuit filius dici, cui dari filius est promissus; licet Apostolus etiam Abrahæ Christum dicat esse promissum: *Abrahæ enim dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit: Et seminibus, tamquam in multis, sed sicut in uno: Et semini tuo, qui est Christus*; ut alteri proprietas generationis, principatus alteri deferatur. Illi delatum est, ut Jesus ejus filius diceretur: huic quasi principi, familiæ gentiumque prærogativa servatur; ut ab Abraham generationis Dominicæ manaret exordium. Qui enim fidei auctor est, ipsum adserere Scriptura quoque debuit divinæ generationis auctorem.

11. Unde et Lucas ad Deum putavit originem ejus esse referendam; quod verus Christi generator Deus sit, vel secundum veram generationem pater, vel secundum lavacri regenerationem mystici muneris auctor. Et ideo non a primo generationem ejus cœpit describere: sed postea quam baptismum ejus explicuit, auctorem omnium Deum per baptismum cupiens demonstrare, Christum quoque a Deo ordine manasse successionis adseruit: universa contexens, ut et secundum naturam, et secundum gratiam, et secundum carnem Dei Filium demonstraret. Quod autem evidentius divinæ generationis indicium, quam quod de generatione dicturus, ipsum Patrem præmisit loquentem: *Hic est filius meus dilectus, in quo complacui?*

12. Hic quoque aliqui solent inserere quæstiones, quod Matthæus ab Abraham usque ad Christum quadraginta duas generationes enumeraverit, Lucas vero quinquaginta; et quod per alias personas Matthæus, per alias Lucas generationem manasse descripserit: in quo jam potes illud probare quod diximus, quia cum alios Matthæus majores Dominici generis, alios vero Lucas in ordine generationis texuerit, ab Abraham tamen et David reliquos auctores generis uterque signavit.

13. Quod vero per Salomonem Matthæus generationem derivandam putavit, Lucas vero per Nathan: alter regalem, alter sacerdotalem Christi familiam videtur ostendere. Quod non ita accipere debemus, quod alterum altero verius: sed alter alteri pari fide et veritate concordet. Fuit enim vere et secundum carnem regalis, et sacerdotalis familiæ: rex ex regibus, sacerdos ex sacerdotibus, licet oraculum non de carnalibus, sed de cœlestibus exprimatur; quoniam et rex in Dei virtute lætatur, cui judicium a Patre rege defertur, et sacerdos est in æternum, secundum quod scriptum est: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Bene igitur uterque tenuit fidem; ut Matthæus per reges ductam originem comprobaret, et Lucas per sacerdotes a Deo transmissam in Christum seriem generis deducendo, sanctiorem ipsam originem declararet. Simul in hoc quoque vituli figura signatur, quod ubique sacerdotale mysterium putat esse servandum.

14. Nec mireris si ab Abraham plures secundum Lucam successiones usque ad Christum sunt potiores secundum Matthæum; cum per alias personas generationem fatearis esse decursam: potest enim fieri ut alii longævam transegerint vitam, alterius vero generationis viri immatura ætate decesserint; cum videamus complures senes cum suis nepotibus vivere, alios vero viros statim filiis obire susceptis.

15. Illud quoque advertimus quod sanctus Matthæus, Jacob qui fuit pater Joseph, filium Mathan esse memoraverit: Lucas vero Joseph cui desponsata erat Maria, filium Heli: Heli autem filium Melchi esse descripserit. Quomodo unius duo patres, id est, Heli et Jacob? Quomodo etiam duo paterni avi, Mathan et Melchi? Sed si vere quæris, invenies quod juxta præscriptum legis veteris duo fratres diversos filios uterinos ex una uxore generaverint. Traditur enim Mathan, qui a Salo-

mone genus duxit, Jacob generasse filium, et uxore superstite, decessisse, quam postea Melchi accepit uxorem, ex qua generatus est Heli : rursus Heli fratre sine liberis decedente, copulatus est fratris uxori, et generavit filium Joseph, qui juxta Legem Jacob filius dicitur; quoniam semen fratris defuncti frater juxta legis veteris seriem suscitabat. Ita duorum filius dictus est, non ab utroque generatus : sed quia alterius secundum generationem, alterius secundum Legem factus est filius. In quo præscripto Legis futuram perpetuitatem defunctorum seminis nobis esse promissam non intellexit populus Judæorum : sed secundum litteram accipiens, gratiam corrupit oraculi. Alius enim erat frater, qui defunctorum fratrum semen resuscitaret, non frater secundum carnis germanitatem, sed secundum gratiæ puritatem. Et ideo fortasse, *Frater non redimit, redimet homo*; quia non germanus frater ille, sed Dominus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus resurrectionis gratiam propagavit. Licet sit versiculi istius et alia interpretatio, quam suo dicemus loco.

16. Non absurdum autem videtur quod, geminato mystico numero, quater denas generationes dividendas sanctus Matthæus putavit, ab Abraham usque ad David, a David usque ad transmigrationem Babylonis, a transmigratione Babylonis usque ad Christum : in quo vices mutationum pariter designavit. Ab Abraham enim usque ad David tempora sine regibus fuit populus Judæorum; regnum enim justum a David cœpit : deinde per reges actum genus omne est Judæorum, et intemerata usque ad transmigrationem eorum regna manserunt. Post transmigrationem vero in occasum degenerantis populi nobilitas circumcisa vergebat. De quinquaginta vero successionibus quas ab Abraham Lucas contexendas putavit, numeri mystici servata gratia satis claret. Nam et decimus et septimus numerus mysticus est, et tertio uterque repetitus mysterium signat. Et pentecoste, cujus Lucas, et tesseracoste, cujus Matthæus secutus est gratiam, satis superque numerum mysticum prodiderunt.

17. Plerique etiam mirantur cur Thamar mulieris famosæ, ut illis videtur, Matthæus commemorationem in Dominica generatione contexendam putaverit. Cur etiam Ruth, cur ejus quoque mulieris quæ Uriæ uxor fuit, et occiso marito, in David nuptias commigravit; cum præsertim Sarræ, et Rebeccæ, et Rachel sanctarum feminarum nusquam fecerit mentionem. Sic enim habes : *Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob, Jacob genuit Judam et fratres ejus; Judas autem genuit Phares et Zaram ex Thamar*. Non otiose itaque hujus mulieris Evangelista nomen inseruit, de qua divise interim tractandum videtur.

18. Primum enim si veris intendas animum, hæc mulier non tam famosa, quam justa; non enim temporalis usum libidinis requisivit, sed successionis gratiam concupivit. Erat enim deforme liberos non habere : quod etiam legum civilium fuit auctoritate multatum *. Promiserat eam filio suo Judas, et diu pactarum fœdera distulerat nuptiarum. Per moram promissi defunctus est sponsus. Nondum virginitatis, nondum viduitatis ante Christi adventum vernabat gratia **. Dolens se sine filiis remansisse, dolum studio generationis commenta est, et Judam consilio prævertit; ut se eidem offerret ornatam, posteaquam defunctam ejus cognovit uxorem. Vides utique mulieris vitam probari, quod non alienum præripuit thorum, non meretricio studio quasi

* Leges civiles apud Romanos latæ sunt contra *cœlibes et orbos*, nimirum *Lex Papia*, et *Lex Julia* : quarum pœnas Augustus, ut a Suetonio ac Tacito proditum est, auxit. Verum eas demum sustulerunt Christiani imperatores, cum Constantinus Magnus et Theodosius Junior easdem jam magna ex parte minuissent.

** Sic interpretare, ut non absolute negentur exstitisse, qui has virtutes colerent ante Domini adventum; cum contrarium Elias, Elisæus de virginitate, Judith, et Anna Prophetissa de viduitate convincant : sed indicatur easdem illas virtutes, nec admodum frequentes, nec magno in pretio fuisse ante Christi tempora.

meretrix adornata est; non enim vagam captavit libidinem, sed diu soceri fraudata promissis, ex ea familia quam delegerat, converso dolo, fructum voluit successionis adipisci. Quis itaque castior, illa quæ tamdiu exspectavit promissum, an ille qui amorem ferre non potuit oblatum? Illa quæ sponsi familiam non refugit, an iste qui meretricem putavit? Illa quæ horam sui corporis volentibus non permisit ad copulam, an iste qui quod studio cœpit erroris, ad successionis gratiam castitate mulieris consummavit? Illa quæ filios non habebat, et tempus conceptionis mora conjugii timebat excludi: illa quæ gravitatem maturioris elegit, an iste qui ætatem adolescentioris adamavit? Denique ipse confessus est dicens: *Justificata est Thamar magis quam ego; propter quod non dedi eam Selon filio meo.* Itaque illa experiri exactorem ipsum suæ voluit castitatis. Denique numquam postea virum experta est, amictum viduitatis sumsit a coitu: iste unius horæ impatiens, qui annos a puella exegerat castitatis, luctum expulit, vestem mutavit*, comam totondit, rogum deseruit, thorum amator adscendit.

19. Sed non ita illam defendimus, ut istum accusemus: immo utrumque excusemus; non autem nos, sed mysterium quod copulæ illius fructus expressit; generavit enim mulier Phares et Zaram filios, generavit geminos. Unde non otiose Matthæus utrumque signavit, cum Phares tantummodo commemorationem causa deposceret: *Phares* enim *genuit Esron, Esron genuit Aram*: deinde per ordinem singuli. Cur autem, cum Isaac duos genuerit, Jacob plures, singulorum tantummodo quos successionis Dominicæ causa poscebat, fecit Scripturæ series mentionem, horum autem utrumque memoravit, nisi quia hic in utroque mysterium est?

20. Tractavimus moralem locum, quia non opera meretricis exercuit, sed munera fœcunditatis elegit: tractemus historicum, et mysticum ventilemus. Neque enim sine mysterio potest esse quod annulum, et monile accepit, et virgam. Non vilis persona quæ meretur accipere ornamentum, signaculum, potestatem: factorum signaculum, pectoris ornamentum, regiæ libertatis insigne. Ergo ut ordiamur historiam, cum generaret Thamar, legisti quia unus de utero ejus præmisit manum, quam corripiens obstetrix, coccum ligavit dicens: *Hic exiet prior.* Ut autem manum revocavit puer in matris uterum, statim exivit frater ejus. Dixit autem obstetrix: *Quid incisa est per te sepis? Et vocavit nomen ejus Phares. Et post ipsum exivit frater ejus, in cujus manu erat coccum, et vocavit nomen ejus Zaram.* Vides quanta ænigmata mysterium prodant? Manus præmissa, coccum ligatum, reducta manus, vox obstetricis gemina, quod prior alter exiret, sepem alter incideret.

21. Cur autem alter manum præmisit ex utero, alter genitali præcessit exortu; nisi quia per geminorum mysterium gemina describitur vita populorum: una secundum Legem, altera secundum fidem: una secundum litteram, altera secundum gratiam? Prior gratia quam Lex: prior fides quam littera. Et ideo gratiæ typus manum ante præmisit; quia gratiæ actus ante præcessit, qui fuit in Job, Melchisedech, Abraham, Isaac, et Jacob, qui per fidem sine Lege vivebant: *Credidit* enim *Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam.* Melchisedech quoque sancti gratiam præcedens sacrificii figura monstravit; prævenientes enim Legem patriarchæ sancti, præscriptorum vinculis absoluti, libera et consimili nobis Evangelii gratia refulserunt.

22. Junior horum frater, secundus ordo pietatis; primus enim in patriarchis, secundus in regibus et sacerdotibus est. Utraque enim vita secundum Deum; quia illi quoque qui secundum legem

* *Vestem mutavit*, lugubrem videlicet, seu viduitatis. Quod autem etiam dicitur, *comam totondit*, innuitur mos priscus orientalium præsertim populorum qui in luctu barbam ponebant, crines promittebant. Quod vero subjungitur, *rogum deseruit*, *rogus* late sumitur pro tumulo. Nam Hebræi sicut et Ægyptii mortuos non urebant.

Moysi religiosam et piam militiam militabant, non sunt gratiæ et honoris exsortes : sed prior pietatis fructus in auctoribus, quam in hæredibus. Prior enim Zara, qui interpretatione significat oriens; lux enim pietatis veri splendor orientis est, illius utique qui dixit : Oriens nomen est mihi : cujus in patriarchis primitus radius lucis illuxit. Hi enim primi vitæ suæ actum in hoc sæculo præmiserunt, in quorum manu nostri quoque actus tamquam plenioris corporis, qui adhuc naturæ quodam generantis utero tenebamur, figura præcessit. Sed media tamquam sepis objecta Legis est observatio, et quodammodo vita majorum videtur incisa, de qua in typo illa obstetrix, fortasse justitia, quæ nos emissos alvo naturæ matris excepit, dixisse proditur : *Hic exiet prior*. Et revera mirabilis ille erat ordo pietatis, non a Moyse, nec ab aliquo homine, nec per hominem, sed munere quodam sapientiæ sponte se infundentis impressus.

23. Prima igitur disciplina pietatis secundum Evangelium; quia per crucem et sanguinem credimus Christi, cujus Abraham diem vidit, et gavisus est : cujus Noe gratiam in typo Ecclesiæ figuratam, spiritali cognitione præsensit : cujus Isaac vicem in sacrificio non recusavit : quem Jacob cum vinceret, adoravit : cujus Esaias ruborem vidit vestimentorum (nam secundum Evangelium vita etiam prophetarum est) in cujus sanguine inter excidia mundi publicæ futurum salutis insigne Rahab illa typo meretrix, mysterio Ecclesia indicavit : quæ multorum convenarum copulam non recusat, et quo conjunctior pluribus, eo castior : immaculata virgo, sine ruga, pudore integra, amore plebeia, casta meretrix, vidua sterilis, virgo fœcunda. Meretrix, quia a pluribus amatoribus frequentatur cum dilectionis illecebra, et sine colluvione delicti : *Qui enim adhæret meretrici, unum corpus est.* Vidua sterilis, quæ viro parere non norit absente : venit vir, et hunc populum plebemque generavit. Virgo fœcunda, quæ hanc genuit multitudinem cum fructu amoris, sine usu libidinis.

24. Sed ut ad historiam revertamur : quid sibi volunt obstetricis eloquia dicentis : *Hic exiet prior*; nisi quia ejus typum gerebat, qui ortu corporis posterior, virtute et veritate primus existens, principatum sibi omnium vindicavit? Inde et Johannes : *Post me venit vir, qui ante me factus est.* Quid sibi vult quod coccum in manu ejus ligavit, nisi quia typus ejus erat, qui crucis indicio suæ, et sanguinis effusione actum illustravit humanum? Itaque posteaquam manum reduxit, quasi incisione facta sepis, exivit frater ejus, quem quasi medium parietem sepis vel maceriæ Apostolus nominavit, atque ipse de incisione nomen accepit; Phares enim divisio est : unde et Pharisæi nuncupati, eo quod a multorum se conjunctionibus separarent. Beatius autem et multo melius fuisset non incidi sepem, sed unam eamdem et indivisam permanere. Quod fieri potuit, si ei vitæ quæ prior manum misit, hoc est, actum ostendit suum, consequens fuisset ejus vitæ militia quæ secuta est. Multo enim melius, si circumcisus populus vitam majorum voluisset imitari; sic enim fuisset una sepis, una maceria, una ædificatio priorum ac sequentium. Sed quia primum illum vitæ actum posterioris infirmitas non potuit implere, incisione sine dubio facta sepis ejus sive maceriæ, quæ secundum Deum ædificata erat, tamquam medius paries interjectus est; ut illa sepis, hoc est, perpetua atque continua bonorum morum ædificatio rumperetur. Sepis enim est qua ager circumdatur fructuosus, furis removetur incursus, quæ culta concludit, deserta secernit. Maceria quoque domum claudit : hæc si maneat, domus tuta est. Denique, *Auferam*, inquit, *maceriam ejus, et erit in direptionem.*

25. Optemus ut hæc integra sit maceria domus nostræ, domus spiritalis quæ in nobis est; non enim ab homine exædificari potest, sed a Deo vivo, qui ait : *Et maceriam circumdedi.* Perdiderunt igitur salutem qui maceriam perdiderunt. Maneat ergo maceria, maneat hæc sepis. Vis scire quam sit utilis sepis?

Sepi aures tuas spinis et tribulis, et noli audire linguam nequam. Sepis enim ista te defendit a culpa.

26. Ergo Dominus Jesus qui postea secundum carnem venit in lucem, veteris illius munitionem sepis instaurans, in majorum nos actum et antiquam simplicitatem fidei reformavit. Unde de eo et Propheta dixit : *Vocaberis ædificator sepis.* Tulit enim illum obicem qui unitatem mentis et corporis, seriemque vitæ simplicis dividebat; atque ipse factus est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem sepis solvit. Quem parietem exponit Apostolus inimicitias esse in carne. Has ergo inimicitias tulit Dominus, et pacem refudit, legemque mandatorum in decretis evacuavit; ut duos conderet in uno novo homine : in quo non solum exteriorem et interiorem, sed etiam Judæum significat et Græcum; ut esset omnia et in omnibus Christus. Dominus enim sabbati, superstitionem tulit sabbati corporalis, et quasi medium solvit Legis parietem : qui nos ab ea pietate quæ secundum Deum est, decretorum difficultate prohibebat; eo quod juxta Moysi legem non erat facile atque possibile gentibus militare Deo, cum inanis superstitio Judæorum purum affectum gentium a subeunda observatione revocaret. Quid ergo? Lex inutilis? Absit : sed utilis incredulis, infirmis necessaria, quæ lubricos et errantes præcepti salutaris austeritate cohiberet, et observationum adtentione concluderet. Bona autem Lex est, quia spiritalis. Ei ergo non bona, qui non putat spiritalem : qui mente exiguus humilisque factus, eam quæ super Legem est, majestatem scilicet Christi videre non potuit. Quam utique tamquam supra illum parietem respiciens ille mente sublimis Esaias gloriam Dei vidit, quæ videtur in montibus, non in collibus.

27. Docuit itaque nos Ecclesia in Canticis canticorum, quod iste paries Domino nostro Jesu Christo obstare non potuit, nec ei qui secutus est Christum, dicens : *Vox fratris mei : ecce hic venit saliens super montes, et transiliens super colles, similis frater meus capreæ vel hinnulo cervorum in montibus Bethel. Ecce hic retro post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, prospiciens per retia. Respondit frater meus, et dixit mihi : Surge, veni proxima mea, speciosa mea, columba mea; quoniam ecce hyems transivit, pluvia abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra, tempus secandi advenit, vox turturis audita est.* Flores, apostoli : tempus messis, fructus est Christi : vox turturis, vox Ecclesiæ. Jure igitur Dei Filius posteaquam terrenos homines nec gradientes ad superna, et corporalibus inspexit angustiis coartatos (non enim erat qui faceret bonum, non erat usque ad unum), descendere in terras ipse dignatus est; ut parietem illum Legis, hoc est, molem quamdam et superstitionem intellectus corporalis auferret, quæ quasi premeret et obumbraret corda populorum. Melior igitur maceria, quam paries. Denique non bonus paries dealbatus. Quod non otiose dictum est principi sacerdotum, eo quod medii parietis impedimenta servabat, quem Dominus Jesus abstulit quasi duram militiam, quo clariorem observantiam religionis infunderet; ut jam non unum Judæorum genus quasi corporali quodam præscripto Legis inclusum, sed omnes gentes ad Dei cultum per Evangelium vocarentur.

28. Duo igitur gemini duæ geminæ vitæ, duæ geminæ sunt militiæ; ita ut prior melior sit sequente. Et ideo quod est melius reformatum est. Quis autem neget Evangelium præstare Legi? Bona tamen Lex, si supra litteram mentem erigas : *Littera enim occidit.* Quid autem haberet hæc historia gratiæ, nisi lucem tanti mysterii videremus? Docuit enim nos Apostolus sanctus in simplicitate historiæ secretum quærere veritatis, et in quasdam non intelligibiles secundum litteram disputationes sensum referre, scribens : *Dicite mihi qui Legem legistis, Legem non audistis? Scriptum enim est quia Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, et unum de libera : sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est : qui autem de libera, secundum promissionem. Quæ sunt,* inquit, *per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo Testa-*

menta. Et infra : *Quæ autem sursum est Hierusalem, libera est.*

29. Ad illam igitur quam medius paries incidere et dividere non potuit, mentis sublimitate tendamus. Solutus est enim secundum intellectum corporalem ille paries veteris Testamenti : expulsa est ancilla, tenetur libera. Ex libera sumus liberi; libera est enim Ecclesia, expulsa est Synagoga. Serviebat enim populus Judæorum, remotum est servitutis jugum, quod nostræ animæ quædam colla reprimebat; ne ultra parietem vitæ prioris possemus adspicere. Habemus jugum bonum ac leve, quod habenis pacis, et gratiæ vinculis magis erigat, quam deprimat copulatos. Hic est Dominus, cujus in Zara typus ante præcessit; eo quod ex tribu et ex semine illius Zaræ Dominus Jesus secundum carnem non solum a femina, sed etiam sub Lege generatus est; ut eos qui sub Lege erant, redimeret pretio sanguinis sui. Cujus figura ideo in manu illius Zaræ præcessit; ut promitteret nobis quia venturus erat, qui veteris vitæ revocaret usum, et libertatem quam tribuerat primo illi Adæ, in Adam novissimo reformaret; ut jam genus hominum sine lege sit servitutis.

30. Si igitur Thamar cognovimus propter mysterium inter Dominicas generationes esse descriptam : Ruth quoque sine dubio pari ratione minime prætermissam æstimare debemus : de qua sensisse videtur Apostolus sanctus, cum alienigenarum vocationem gentium spiritu prævideret per Evangelium esse celebrandum, dicens quod Lex non sit justis posita, sed injustis. Quomodo enim Ruth, cum esset alienigena, Judæo nupsit? Et qua ratione in Christi generatione ejus putavit Evangelista copulæ commemorationem esse faciendam, quæ Legis serie vetabatur? Non ergo ex legitima Salvator generatione manavit? Videtur esse deforme, nisi ad Apostolicam sententiam revertaris, *quia Lex non est justis posita, sed injustis.* Hæc enim cum sit alienigena et Moabitis (præsertim cum lex Moysi prohiberet has nuptias, Moabitasque excluderet ab Ecclesia; sic enim scriptum est : *Moabitæ non introibunt in Ecclesiam Domini usque ad tertiam et quartam generationem, et usque in sæculum*) quomodo intravit in Ecclesiam, nisi quia sancta et immaculata moribus supra legem facta est? Si enim Lex impiis et peccatoribus posita est, utique Ruth, quæ definitionem Legis excessit, et intravit in Ecclesiam, et facta est Israelitis, et meruit inter majores Dominici generis computari, propter cognationem mentis electa non corporis, magnum nobis exemplum est; quia in illa nostrum omnium qui collecti ex gentibus sumus, ingrediendi in Ecclesiam Domini figura præcessit. Hanc igitur æmulemur; ut quia hæc moribus hanc prærogativam meruit adsciscendæ societatis suæ, sicut historia docet : nos quoque propter morum electionem in Ecclesiam Domini, meritis suffragantibus, adlegemur.

31. Etenim cum Israelitas in diebus Judicum superioribus fames temporibus urgeret, a Bethlehem civitate Judææ, in qua natus est Christus, abiit vir colere in agro Moab cum uxore et duobus filiis. Elimelech viro nomen, mulieri Noemi. Filii ejus acceperunt sibi uxores Moabitidas, nomen uni Orpha, et nomen secundæ Ruth : et inhabitaverunt illic quasi decem annis, et mortui sunt. Sed derelicta mulier, duobus filiis et viro proprio destituta, cognito quod Deus visitaret Israel, regredi domum parans, cœpit suadere ut domum propriam repeterent uxores filiorum suorum. Una concessit : Ruth vero cum socru mansit. Cui cum diceret socrus : *Ecce jam consponsa tua ad populum suum regressa est, et ad deos suos : et tu revertere pariter cum consponsa tua*, respondit Ruth : *Non contingat mihi dimittere te, et redire ad deos meos; quia quocumque tu ieris, ibo tecum, et ubi tu habitaveris, habitabo. Populus tuus, populus meus : Deus tuus, Deus meus. Et ubi mortua fueris, moriar : et ubi sepulta fueris, sepeliar.* Atque ita duæ pervenerunt Bethlehem. Hos igitur mores, atque hanc sanctitatem erga socrum, pietatem erga defunctum, religionem erga Deum cum cognovisset Booz proavus David, juxta legem Moysi, ut

semen defuncti proximi suscitaret, eam sibi elegit uxorem.

32. Refert autem advertere quod et in agro pleno messis reperta, manipulos, sicut scriptum est, colligens, et operui fructus reservans, et non post juvenem abiit, sed virum perfectum secuta est, unde et meruit audire: *Quia mulier virtutis es tu; vel quia bene fecisti misericordiam tuam novissimam, plus quam primam*. Novissima enim misericordia Ecclesiæ congregatæ præstat priori. Quod brevius hic dicimus, quia plenius in libris digessimus quos de Fide scripsi. Appropinquavit autem qui longe erat: quia elongavit qui proximus erat et calceamentum proximi, muliere adquisivit accepta. Mos enim erat ut qui proximus erat, si nollet accipere in conjugium propinquam suam, calceamentum suum solveret, et alii cederet: in quo non mediocre mysterium, eo quod is qui alienigenam in typo sumsit, evangelizandi accepit facultatem.

33. Denique in typo has fuisse nuptias testatur benedictio seniorum dicentium: *Det Dominus mulierem quæ intrat in domum tuam; sicut Rachel, et sicut Liam, quæ ædificaverunt domum Israel, et facere virtutem in Ephrata: et sit nomen in Bethlehem: et fiat domus tua sicut domus Phares, quem peperit Thamar Judæ. De semine tuo det tibi Dominus ex hac puella. Et accepit Booz Ruth, et facta est ei in matrimonium*, et peperit Obed patrem Jesse, avum David. Recte igitur sanctus Matthæus per Evangelium gentes ad Ecclesiam vocaturus, auctorem ipsum Dominum gentilis congregationis alienigenarum generationem secundum carnem adsumsisse memoravit; ut jam tunc esset indicium quod illa generatio ederet gentium vocatorem, quem sequeremur omnes ex alienigenis congregati, relinquentes paterna, et dicentes ei qui nos ad Dei cultum vocaret, verbi gratia Paulo, aut cuicumque episcopo: *Populus tuus, populus meus: et Deus tuus Deus meus*. Ergo Ruth, sicut Lia et Rachel, oblita populum suum, et domum patris sui, solvens vinculum Legis, ingressa est in Ecclesiam.

34. Solvit autem calceamentum, qui non accepit Ecclesiam. Et Moysi dicitur: *Solve calceamentum pedum tuorum*; ne ipse sponsus Ecclesiæ crederetur. Solus ille non solvit, qui verus est sponsus. Et ideo dicit Johannes: *Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus*. Ergo et hic typus est, et ædificavit domum Israel.

35. Quam vero commemoratio ejus Dominicæ prosapiæ fuerat inseranda, declarat mysterii altioris expressio, qua prophetatum est ex genere ejus in Ephrata Christum esse generandum, cum dicitur: *Det tibi Dominus... facere virtutem in Ephrata, et sit nomen in Bethlehem*. Quæ est enim virtus, nisi quæ per Christum gentium populos congregavit? Quod autem nomen, nisi illud quod Bethlehem patria Domini secundum carnem nascentis est facta? Unde per Prophetam dictum est: *Et tu Bethlehem Judææ non es minima inter principes Juda; ex te enim exiet princeps qui regat populum meum Israel*. Videmus igitur mulierum commemorationi historiam, mores, mysterium convenire.

36. Neque tamen abnuo cum Thamar et Ruth defendo, peccatores quoque inter majores Dominici generis computatos: quorum commemorationem sanctus Lucas declinare desiderans, alium quemdam successionum ordinem tenuit: neque Achab, neque Jechoniam, neque postremo Uriæ uxorem nominandos putavit; ut immaculatam sacerdotalis generis seriem declararet. Sed ut illi consilii sui ratio subsistit: ita etiam sancti Matthæi consilium a rationis justitia non abhorret. Nam cum evangelizaret Dominum secundum carnem esse generatum, qui omnium peccata susciperet, subjectum injuriis, subditum passioni; ne hujus quidem putavit exsortem adserendum esse pietatis, ut maculatæ quoque originis non recusaret injuriam: simul ne puderet Ecclesiam de peccatoribus congregari, cum Dominus de peccatoribus nasceretur. Postremo ut beneficium redemtionis etiam a suis majoribus inchoaret; ne quis putaret originis maculam impedimento posse esse virtuti; nec se insolens de sui se generis nobilitate jactaret, neve parcu-

tum crimina verecundior erubesceret, cui obumbrandæ originis facultas daretur flore virtutis.

37. An vero sanctus David, licet multa ejus in mysterium figurentur, non eo præcelsior, quod hominem se esse cognovit, et commissum super abrepta Uriæ uxore peccatum pœnitentiæ putavit lacrymis abluendum, ostendens nobis neminem virtuti propriæ debere confidere? Habemus enim adversarium magnum, qui vinci a nobis sine Dei favore non possit. Et plerumque in illustribus et beatis viris gravia peccata fuisse reperies; ut quasi homines tentationi patuisse cognoscas, ne virtutibus egregiis plusquam homines crederentur. Si enim David quia præsumtione virtutis elatus dixerat : *Si reddidi retribuentibus mihi mala :* et alibi : *Ego autem dixi in mea abundantia, non movebor in æternum;* statim insolentiæ hujus pœnam subiisse se memoravit, dicens : *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus :* si ipse Dominici generis auctor insolentiæ excepit offensam; quanto magis nos cæteri peccatores, quibus nulla suffragatur prærogativa meritorum, insolentiæ scopulum timere debemus, in quo naufragium sit bonorum; præsertim cum tantus vir nobis et magisterii auctor sit et exempli, qui quasi palinodiam quamdam ad repropitiandum Dominum in posterioribus canendam putavit, dicens : *Domine, non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei :* et Dominus *a dextris meis, ne commovear;* scivit enim quando se sibi credidit, esse se lapsum. Denique nihil aliud esse in homine designavit, nisi quia Deum novit. Sic enim habes : *Quid est homo, quod innotuisti ei : aut filius hominis, quia computas eum?* Si ergo David insolentiam damnat, humilitatem induit, recte in historia uxoris Uriæ magisterium istud affectandæ humilitatis adsciscitur.

38. Et tamen si ex ea natus est ille pacificus Salomon, videamus ne forte mysterium sit, quod sublato eo de medio, qui ante conjugio suo plebem gentium vindicabat, alii Ecclesia viro nupserit, vero David. David enim vocatus est Christus, in parentis nomen adscitus, juxta quod scriptum est : *Inveni David servum meum;* cui nupsit Ecclesia, quæ Verbi semine, et Spiritu Dei plena, Christi corpus effudit, populum scilicet Christianum. Est ergo mulier, quæ vivente viro alligata est legi : et ideo mortuus est vir ejus; ut non esset adultera, si esset cum alio viro. Mysterium igitur in figura, peccatum in historia : culpa per hominem, sacramenta per verbum. De qua historia quoniam alibi plenius diximus, hic transcurrendum videtur. Meritoque sanctus David de hac historia mysticum psalmum quinquagesimum scripsit propter Bersabee nuptias, dicens : *In plurimum lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me.* Si iniquitatem suam Dei amicus agnoscit, et meritis suis obstare delictum : si denique Deo se peccasse confitetur; cur tu de confessione criminis erubescas, cum criminis commentum, non confessio sit pudori?

39. Ergo cum David Bersabee historiam non prætermiserit in suis Psalmis; ut in ea vel mysterium, vel actum perfectæ pœnitentiæ nos doceret, jure videmus etiam in generationibus Dominicis non prætermissam; quia et ipse David qui eam accepit in uxorem sibi, generationis Dominicæ secundum carnem præcessor adseritur. Cujus speciale, ut diximus, meritum; ut Ecclesiæ in hoc mysterio videret exortum, et acciperet oraculum quod ex suo Christus genere nasceretur. Alterum enim ad Ecclesiam pertinet, quod dixit : *Ecce audivimus eam in Ephrata : invenimus eam in campis sylvæ.* Alterum specialiter ad Dominici corporis sponsionem, quod oraculo manifestissimo revelatur, cum dicitur : *Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Noli tamen tanto negligens esse promisso; non enim sine definitione datum est. Sed si custodieris testamentum, et testimonia servaveris Domini, quæ in Evangelio se pollicetur esse dicturum, tibi quoque copia sedis patebit æternæ. Hæc de uxore Uriæ.

40. De Achab autem satis claret, cui uxor Jezabel; et de Jechonia de quo

satis idoneus auctor est Hieremias, maximi reum esse delicti: cui etiam quod habuit nomen, eripuit. Et ideo qui Joachim in Regnorum libris dicitur, Jechonias ab Hieremia est nominatus, dicente eo, *Abjectus est Jechonias ut vas, non est usus in eo; propter quod projectus est ipse, et semen ejus. Terra, terra, audi verbum Domini, scribe virum istum abdicatum; quia non exsurget ex semine ejus sedens in throno David, princeps adhuc in Juda*. Eo enim regnante, Judæam Babylonii vastaverunt, neque postea umquam de semine ejus regnum quisquam in Judæa potuit obtinere. Postea enim populus de captivitate dimissus, sub sacerdotibus et tetrarchis fuit. Unde etiam usque ad Christi generationem mansere tetrarchæ, ne ipsi quidem, quantum historia docet, regalis dignitatem generis reservantes.

41. Fertur enim ab his, qui sive argumentati, sive simpliciter docentes, sive vere adstruentes, tradiderunt nobis quia Idumæi latrones Ascalonem urbem Palestinæ ingressi, de fano Apollinis quod vicinum muris erat, Antipatrum Herodis cujusdam hieroduli * filium inter alios abduxere captivum, quem pater redimere propter paupertatem nequivit. Is igitur imbutus disciplinis et mysteriis Judæorum, Hyrcano Judææ regi amicitia copulatur, quem pro se ad Pompeium Hyrcanus legatum direxit: et quia legationis fructu potitus est, per eam gratiam partem regni affectavit. Occiso autem Antipatro propter felicitatis invidiam, filius ejus Herodes postea sub Antonio senatusconsulto Judæis regnare præceptus est. Cujus Herodes filius et alii tetrarchæ. Quod ideo ex Græcorum historiis putavimus transferendum, ut clareat Herodem nullo affinem generi Judæorum, regnum adulterina fraude quæsisse. Denique conscius ignobilitatis suæ, ne qua posteris suis vel de præscripto veteri quæstio moveretur, scripturas eorum incendit, existimans quod si indicia de publico sustulisset, nullis aliis testimoniis clarere posset, quin de patriarcharum vel proselytorum veterum genere demanaret: Sed ut pleraque curæ humanæ sunt, cognitioni hoc et indagini veritatis præjudicare non potuit.

42. Ne nobis tamen possit præjudicare videamus, qui veri regalisque generis dicimus Christum, et per veros et nobiles reges actum Domini genus. Sed ubi adulterina regnum affectavit propago, successionem nobilitatis suæ, non potentiæ, sed generationis ordo servavit. Tamen ipsum regem secundum honorem sæculi non accepimus Christum. Quomodo ergo *Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam*? Quomodo et Angelus de eo dicit, quod *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob*? Quomodo regnare promittitur, nec ostenditur? Aut quomodo ex semine Jechoniæ nullus regnaturus dicitur per Prophetam? Si enim Christus regnavit, ex semine autem Jechoniæ Christus est, Propheta mentitus est, mentita sunt et oracula. Sed illic futuros ex semine Jechoniæ posteros non negatur; et ideo de semine ejus est Christus: et quod regnavit Christus, non contra prophetiam est; non enim sæculari honore regnavit, nec in Jechoniæ sedibus sedit: sed regnavit in sede David.

43. Verum cum ipse Jechonias David sederit sedem, quemadmodum solvitur quod dictum est, quia David sedem Jechoniæ posteri non sedebunt, cum eadem sedes fuisse videatur amborum. Itaque et nos sedem David fuisse negare non possumus; non eamdem tamen regis David sedem Christus, quam Jechonias sedit: immo nec quisquam alius ex genere David sedem ejus potuit sedere, quam Christus; quia nec in alio semen ejus æternum est, sed in Christo, sicut Deus ipse juravit dicens: *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar: semen ejus in æternum manebit, et sedes ejus sicut sol in conspectu meo*. Quem igitur dicit hic? Non Salomonem utique, non Roboam, non Nathan, sed illum de quo solo potest dicere: *Ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus. Ipse invocabit me, Pater meus es tu*; et, *Ponam in sæculum sæculi semen ejus*,

* *Hieroduli*, hoc est, servi seu ministri cujusdam ædis sacræ, puta custodis.

et thronum ejus sicut dies cœli. Non utique hunc thronum Salomon sedit, non Roboam, non Jechonias. Vis scire quis sederit? Hic est de quo dicit Angelus ad Mariam : *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur : et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.* Si Angelo non credis, ipsi saltem Domino crede dicenti : *Tu dicis, quia ego sum rex.* Numquid ergo et ipse mentitus est, quia regnare se dixit, qui non regnavit in terris? Quomodo Scriptura solvitur, quæ regnare eum dicit, et regnare non adstruit?

44. In abruptum disputationis venimus, hæremus in vado, et quodam veritatis naufragio fluctuamus. Excitemus igitur Christum, ipsum interrogemus, ipse respondeat. Interrogemus Scripturas. Invenimus quia regnum Domini non est de hoc mundo; ipse enim dixit : *Regnum meum non est de hoc mundo.* Qui dicit non esse de hoc mundo regnum suum, ostendit esse supra mundum. Ita et erat regnum ejus, et non erat : non erat in sæculo, erat supra sæculum. Erat ergo regnum aliud veri David, quod solus Christus accepit : et erat semen aliud David, quod in æternum, de quo solus generatus est Christus, qui solus verus filius David, cujus etiam solus nomen accepit, juxta quod scriptum est : *Inveni David servum meum, in oleo sancto meo unxi eum.* Quod utique non de propheta David, sed de Domino dici præmissa declarant; scriptum est enim : *Posui adjutorium super potentem, et exaltavi electum de populo meo.* Solus enim potens, solus electus est Christus. Sanctorum enim majus in fide, quam in generatione semen est. Et ideo Apostolus : *Si enim qui ex fide sunt, hi filii sunt Abrahæ.*

45. Illud quoque non prætermittendum putamus, quod a David temporibus usque ad Jechoniam, hoc est, usque ad captivitatem, cum decem et septem fuerint reges Judææ, quatuordecim generationes sanctus Matthæus posuerit : et rursus ab Jechonia usque ad Joseph cum viritim generationes duodecim computentur, postea quatuordecim generationes descriptas esse memoraverit. Sic enim habes : *Omnes generationes, ab Abraham usque ad David generationes quatuordecim : et a David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim : et a transmigratione Babylonis usque ad Christum generationes quatuordecim.* Et primum oportet cognoscere, quod ante jam diximus, posse plures esse successiones, et pauciores generationes. Possunt enim diutius vivere aliqui, et serius generare, aut certe penitus exsortes generationis existere. Itaque non quæ regum, eadem generationum tempora. Unde et Matthæus eos quos ad generationem non putavit pertinere, præteriit. Nam si propositum esset ei successiones describere, rationabiliter moveremur, cur cum in Regnorum libris et Paralipomenis conveniat, quod post Joram Ochozias regnaverit, et Jodam, et Amasias : Amasiæ autem successerit Ozias; sanctus Matthæus tres illos reges præterierit, Ochoziam, Jodam et Amasiam, et post Joram Josaphat subjecerit. Sed non eum in regum successione, sed in generatione subjecit. Denique generationum relatorem se fuisse memoravit : potuit autem fieri ut et Joram tardius generaverit? et Josaphat serius perceperit regnum; atque ita Joram patri suo, cui in potestatem non successit, in generatione successerit.

46. Quod vero post Jechoniam duodecim generationes enumerasse videtur Evangelista, si diligenter advertas, hic quoque quatuordecim generationum poteris invenire rationem. Duodecim enim usque ad Joseph numerantur, non usque ad Christum. Tertius decimus est Christus. Sed nihil refert utrum in duabus generationibus, an in una mendacium sit. Tamen ne hic quidem cæcum aliquem scopulum aut naufragium invenias veritatis. Duos Joachim, hoc est, duos Jechonias fuisse historia indicat : unum ante transmigrationem, alterum in ipsa transmigratione generatum, id est, patrem et filium. Ergo pater inter generationes superiores est computatus,

qui successit Josiæ: filius inter posteriores, qui successit patri, id est, nepos Josiæ. Duos autem fuisse Regnorum libri indicant. Sic enim scriptum est. *Et imperavit Pharao super Israel, Joachim filio Josiæ regnante in Judæa pro Josia patre suo: et convertit nomen Joachim in regnando, et undecim annos regnavit in Hierusalem.* Quibus subjecit: *Et reliqua verborum Joachim, et omnia quæ fecit, nonne scripta sunt in libro verborum et in diebus eorum, qui regnaverunt in Judæa? Et dormivit Joachim cum patribus suis; et regnavit Joachim filius ejus pro eo.... Filius decem et octo annorum erat Joachim, et cum regnaret, tribus mensibus regnavit in Hierusalem: nomen matris ejus Mesola... et omnia quæ fecit sub oculis Domini pater ejus, et ipse fecit, et in diebus ejus adscendit Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalem.* Vides igitur quod alius fuerit Josiæ filius, alius nepos: filius ille, cui Hieremias nomen imposuit, nepos iste qui patris vocatus est nomine. Et bene sanctus Matthæus a propheta noluit discrepare; ut non Joachim, sed Jechoniam nominaret. Simul, ut supra diximus, majorem fructum Dominicæ pietatis adstruxit, si generis nobilitatem non in omnibus Dominus requisivit: sed de captivis et peccatoribus congrue nasci voluit, qui remissionem veniebat prædicare captivis. Non igitur suppressit alterum Evangelista, sed utrumque signavit; quod uterque Jechonias dictus sit. Ita addito juniore Jechonia, generationes quatuordecim computantur. Ergo illa Matthæus.

47. Pulcre autem Lucas quoniam filios Jacob plures non poterat comprehendere, ne extra generationes evagari superflua serie videretur; licet in aliis, id est, longe posterioribus, patriarcharum tamen nequaquam nomina prætermittenda arbitratus sit, sed præ cæteris eligenda, Joseph, Judæi Simeonis, et Levi. Quatuor enim genera in his quorum isti posteri sunt, cognoscimus fuisse virtutum. In Juda, id est, illo superiore, Dominicæ per figuram passionis mysterium fuisse prophetatum: in Joseph præcessisse castitatis exemplum: in Simeon vindictam læsi pudoris: in Levi officium sacerdotis. Per Nathan quoque expressam advertimus prophetiæ dignitatem; ut quia unus omnia Christus Jesus, in singulis quoque majoribus genera virtutum diversa præcederent.

48. Noe quoque justi inter Dominicas generationes commemoratio non debuit prætermitti; ut quia ædificator Ecclesiæ nascebatur, eum sui generis auctorem præmisisse videatur, qui eam in typo ante fundaverat. Nam de Mathusala quid dicam, cujus ultra diluvium numerantur anni; ut quoniam solus est Christus, cujus vita nullam sensit ætatem, in majoribus quoque suis non sensisse diluvia videretur. Enoch vero nonne manifestum et pietatis Dominicæ et divinitatis indicium est; eo quod nec mortem senserit Dominus, et ad cœlum remeaverit, cujus generis auctor raptus ad cœlum est? Unde manifestum est, et Christum potuisse non mori, sed noluisse; ut nobis mors illa prodesset. Et ille quidem raptus est, ne malitia mutaret cor ejus: Dominus autem quem malitia sæculi mutare non poterat, eo unde venerat, naturæ suæ majestate remeavit. Siletur sane parricida fratris neque enim rationabile erat ut eum qui percusserat fratrem, inter Domini numeraret auctores; cum servulos iste servaverit, ut fraterni eos nominis honore donaret: iste non servaverit, nec fratri pepercerit. Sed nec illud otiosum, quod Seth præteritus non est, quem posteriore Adam generatione suscepit; ut cum duæ sint populi generationes, signaretur in typo Dominum Jesum Christum in posteriore potius quam priore generatione numerandum.

49. Jam de ipso Adam qui juxta Apostolum figuram accepit Christi, quid pulcrius potuit convenire, quam ut sacro-sancta generatio a Dei Filio inciperet, et usque ad Dei Filium deduceretur: creatusque præcederet in figura, ut natus in veritate sequeretur: ad imaginem factus præiret, propter quem Dei imago descenderet? Et si mysterium primi discutiamus erroris, lignum scientiæ boni et mali, fallente diabolo, Eva suadente, ille gustavit; ut iste

nobis priusquam sciret malum, eligeret bonum, dirique serpentis insidias Ecclesia suadente, evacuaret, juxta quod scriptum est : *Quoniam priusquam sciat puer bonum aut malum, non credet malitiæ; ut eligat quod bonum est.* Et, *Priusquam sciat vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci, et spolia Samariæ.* Hic enim est puer cujus incunabula Magi spoliis orientalibus refersereunt; quia gens ante Christum incredula, de exuviis idolorum, mutata jam fide, manubias obtulit Domino triumphales.

50. Hæc tibi, frater, de generatione Christi non incognita putavi prolixius prosequenda; ne quis cum ista in Evangelio minus adtento animo recenseret, aliquatenus fluctuaret : quæ sancti Evangelistæ ad majora miracula, et diviniora Domini gesta properantes, perstringenda brevius, quam diffundenda uberius putaverunt. Eorum igitur more, qui satis putant ignaris viarum quasi notas quasdam itineris et semita[8] demonstrare, spiritalis viæ semitas colligentes, videro utrum secundo veritatis eventu, certe religioso fidei ductu in mysteriorum secreta contendimus : verentes ne quis ista cum legerit, quod proverbialiter dicitur, quasi puer machæram, tractare per infantiam fortia arma nesciret, magisque vulnus ex imprudentia, quam salutem ex lectione sentiret. INFIRMOS enim tela sua vulnerant, nec potest bene uti armis, qui ea ferre non noverit. Et ideo circa fidem vir perfectus exigitur, in quo non per humum scientiæ reptet infantia, non debilis quædam, nec carens sensibus mysticæ cognitionis titubet ætas, quæ virtute juventutis amissa, coronam gloriosi certaminis non requirat, et senescentis aquilæ modo, quæ prius aut leporem rapere pedibus consuerat, aut anserem, ævo fessa minorum avium implumes fœtus requirat, qui solidiorem cibum adferre non possint.

LIBER QUARTUS.

1. NON absurdum, opinor, de generatione Domini confecimus opus : certe infructuosum non fuit Dominicis diutius inhærere majoribus. Nam si ii qui magnum mare littorali parant navigatione transmittere, altioris compendium cursus, itidem ut nos, fiduciæ infirmitate vitantes, agros et urbes littore deductas, capti locorum decore frequenter invisunt : quanto magis nos in tanto non elementorum, sed gestorum cœlestium siti profundo, viciniores legere portus, et frequentes amare debemus excursus; ne quis longæ navigationis tædio fatigatus, fastidii vomitum tenere non possit. Certe si quis intutæ ratis vitia infida perspexerit, tamquam frequenti librorum portu objecto, licet ut aurium vela deponat, et lectionis anchoram figat. Non videtur deseruisse navigium, sed confecisse cursum, qui descendit in portum.

2. Et plerisque in locis fortasse amœnitas ipsa locorum invitet prætermeantem. Nam si Ulyssem illum, ut fabulæ ferunt (licet et Propheta dixerit : *Habitabunt in ea filiæ Sirenum* : etsi non dixisset Propheta, nemo tamen jure reprehenderet; cum et gigantes, et vallem Titanum Scriptura comprehenderit); si ergo Ulyssem illum post decem annorum exsilia quibus bellatum in Ilio est, decemque erroris annos festinantem ad patriam Lotophagi suavitate baccarum tenere potuerunt : si horti Alcinoi retardarunt : si postremo Sirenes cantu vocis illectum, ad illud famosum voluptatis naufragium pene deduxerant, nisi adversus illecebrosæ sonitus cantilenæ inserta cera sociorum clausisset aures : quanto magis religiosos viros cœlestium factorum decet admiratione mulceri? Atque hic jam non baccarum suavitas haurienda, sed panis ille qui

descendit de cœlo : non olera Alcinoi spectanda, sed sacramenta sunt Christi. Nam *Qui infirmus est, olera manducet*. Non claudendæ igitur aures, sed reserandæ sunt; ut Christi vox possit audiri, quam quisquis perceperit, naufragium non timebit. Non corporalibus, ut Ulysses, ad arborem vinculis alligandus, sed animus ad crucis lignum spiritalibus nexibus vinciendus; ne lasciviarum moveatur illecebris, cursumque naturæ detorqueat in periculum voluptatis.

3. Figmentis enim poeticis fabula coloratur; ut quædam puellæ scopuloso in littore maris habitasse prodantur : quæ si quos deflectere navigium propter aurium suavitatem dulci voce pepulissent, in vada cæca deductos, et infida statione deceptos, naufragii miserabilis sorte consumerent. Compositum hoc specie, et ambitiosa comparatione fucatum est; ut mare, vox, feminæ, littora vadosa fingantur. Quod autem mare abruptius quam sæculum, tam infidum, tam mobile, tam profundum, tam immundorum spirituum flatibus procellosum? Quid sibi vult puellarum figura, nisi eviratæ voluptatis illecebra, quæ constantiam captæ mentis effeminet? Quæ autem illa vada, nisi nostræ scopuli sunt salutis? Nihil enim tam cæcum, quam sæcularis suavitatis periculum : quæ dum mulcet animum, vitam obruit, et corporeis quibusdam scopulis sensum mentis illidit.

4. Merito igitur Dominus noster Jesus Christus jejunio suo nos atque deserto adversus voluptatum informat illecebras, et tentari se a diabolo Dominus omnium patitur; ut in illo omnes vincere disceremus. Advertamus igitur quia tria non otiose a Domino principaliter ordinata Evangelista descripsit. Tria sunt enim quæ ad usum proficiunt salutis humanæ, sacramentum, desertum, jejunium : *Nemo* enim *nisi qui legitime certaverit, coronatur* : nemo autem ad certamen virtutis admittitur, nisi prius ab omnibus ablutus maculis delictorum, gratiæ cœlestis munere consecretur.

5. Venit igitur Dominus ad lavacrum; ut mysterii gratia nobis et visu probaretur et sensu. Et quoniam Lex, cœlo et terris testibus, promulgatur; ut mysterium divinitatis absconditum a sæculis in Deo plus crederes esse quam Legem : non jam ad testimonium cœlum vocatur, sed utitur testis officio, cum vox Dei defertur e cœlo. Simul ne fidei mysterium dubio mentis offendas, invisibilia tibi visibiliter declarantur operari.

6. Venit Dominus ad lavacrum; omnia enim pro te factus est. Iis qui sub Lege sunt, quasi sub Lege esset, cum ipse sub Lege non esset, circumcisus est; ut eos qui sub Lege sunt, lucrifaceret : his qui sine Lege erant, convivii communitate sociatus est; ut lucrarentur eos, qui sine Lege vivebant. Factus est infirmis infirmus per corporis passionem; ut infirmos lucrifaceret. Omnibus postremo omnia factus est, pauper pauperibus, dives divitibus, flens flentibus, esuriens esurientibus, sitiens sitientibus, profluus abundantibus. In carcere cum paupere est, cum Maria flet, cum apostolis epulatur, cum Samaritana sitit : in deserto esurit, ut cibus primi hominis, quem prævaricatione gustaverat, jejunio Domini solveretur. Nostro periculo Adam scientiæ boni et mali famem solvit, nostro emolumento famem iste suscepit.

CAP. 4, v. 1, Tunc Jesus ductus est in desertum ab Spiritu, ut tentaretur a diabolo.

7. Convenit recordari quemadmodum de paradiso in desertum Adam primus ejectus sit; ut advertas quemadmodum de deserto ad paradisum Adam secundus reverterit. Videte enim quemadmodum suis nobis præjudicia resolvantur, et suis divina beneficia vestigiis reformentur. Ex terra virgine Adam, Christus ex virgine : ille ad imaginem Dei factus, hic imago Dei : ille omnibus irrationabilibus animalibus, hic omnibus animantibus antelatus. Per mulierem stultitia, per virginem sapientia. Mors per arborem, vita per crucem. Ille spiritalium nudus, arboreis se texit exuviis : hic sæcularium nudus, corporis non desideravit exuvias. In deserto Adam, in deserto Christus; sciebat enim ubi

posset invenire damnatum, quem ad paradisum, resoluto errore, revocaret. Sed quoniam sæcularibus indutus exuviis redire non poterat, nec paradisi incola potest esse, nisi nudus a culpa; exuit veterem hominem, novum induit; ut quia solvi non queunt divina decreta, persona magis quam sententia mutaretur.

8. Sed qui in paradiso sine duce iter amisit acceptum, quemadmodum de deserto sine duce iter repetere posset amissum, ubi tentationes plurimæ, nisus ad virtutem difficilis, lapsus facilis ad errorem: cum eadem sit virtutis natura, quæ nemorum; ut si adhuc exigua de terrenis ad superna se subrigunt, dum teneris ætas adolescit frondibus, sævi veneno dentis obnoxia facile aut succidi possit, aut uri: si vero alta se radice fundaverit, et ramorum sublimitate sustulerit, frustra jam vel ferarum morsibus, vel lacertis agrestium, vel diversorum flatuum procellis arbor robusta tentetur.

9. Quem igitur opponeret ducem contra tot illecebras sæculi, contra tot versutias diaboli; cum sciret nobis primo contra carnem et sanguinem, deinde contra potestates, contra rectores mundi tenebrarum harum, adversus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cœlestibus, esse luctamen? Angelum opponeret? Et ipse lapsus est, et legiones Angelorum vix singulis profuerunt. Seraphim dirigeret? Et ipsum descendit in terras in medium populi immunda labia habentis, et unius tantum prophetæ labia, apposito carbone, mundavit. Alius dux requirendus fuit, quem sequeremur omnes. Quis tantus esset dux, qui prodesset omnibus, nisi ille qui supra omnes est? Quis me supra mundum constitueret, nisi qui major est mundo? Quis tantus esset dux, qui posset masculum et feminam, Judæum et Græcum, Barbarum et Scytham, servum et liberum uno regere ductu; nisi solus qui est omnia et in omnibus Christus?

10. Multi enim laquei quacumque progredimur. Laquei in corpore, laquei in Lege, laquei in pinnis templorum, in crepidinibus parietum tenduntur a diabolo. Laquei in philosophis, laquei in cupiditatibus; oculus enim meretricis laqueus est peccatoris: laqueus in pecunia, laqueus in religione, laqueus in studio castitatis. Exiguis enim momentis mens inclinatur humana, et huc atque illuc per versutias suadentis frequenter impellitur. Videt aliquem diabolus* religiosum virum, Deo venerabiliter deferentem, et quod sacro-sanctum est æstimantem, nullius capacem injuriæ; in ipsa eum religione supplantat, ut faciat non credere quod Dei Filius vere hanc nostram susceperit carnem, hoc nostrum corpus, hanc nostrorum membrorum fragilitatem; cum utique passio corporis fuerit, divinitas exsors injuriæ manserit. Ita de religione fit culpa; omnis enim qui negat Jesum Christum in carne venisse, de Deo non est. Videt integrum et illibatæ castimoniæ virum, suadet ut nuptias damnet; quo ejiciatur ab Ecclesia, et studio castitatis a casto corpore separetur. Audivit alius quia *Unus Deus... ex quo omnia*, adorat, atque veneratur. Insidiatur ei diabolus, claudit aures ne audiat, quia *Unus Deus per quem omnia*: ita nimia pietate impium esse compellit; ut dum Patrem a Filio separat, Patrem Filiumque confundat, et personam unam putet esse, non potestatem. Itaque dum mensuram fidei nescit, perfidiæ incurrit ærumnam.

11. Quomodo igitur hos laqueos evitabimus; ut possimus et nos dicere: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, et nos liberati sumus?* Non dicit: Ego contrivi laqueum: non ausus est hoc dicere David; sed: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*: ut ostenderet unde laqueus solveretur; ut prophetaret quod venturus esset in hanc vitam, qui contereret laqueum fraude diaboli præparatum.

12. Sed non potuit melius conteri

* Hic potissimum triplex indicatur error in quem pietatis specie non pauci misere præcipitantur. Primus autem ac secundus ad errorem Manichæorum pertinet, tertius ad Sabellianorum.

laqueus, nisi prædam aliquam diabolo demonstrasset; ut dum ille festinat ad prædam, suis laqueis ligaretur, et ego possem dicere: *Laqueos paraverunt pedibus meis, et ipsi inciderunt in eos.* Quæ potuit esse præda, nisi corpus? Oportuit igitur hanc fraudem diabolo fieri, ut susciperet corpus Dominus Jesus, et corpus hoc corruptibile, corpus infirmum; ut crucifigeretur ex infirmitate. Si enim fuisset corpus spiritale, non dixisset: *Spiritus promtus est, caro autem infirma.* Audi igitur utramque vocem, et spiritus promti, et carnis infirmæ: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste:* hæc carnis est vox. *Sed non quod ego volo, sed quod tu vis:* habes devotionem spiritus et vigorem. Quid repudias dignationem Domini? Dignationis est quod suscepit corpus meum, dignationis est quod suscepit injurias meas, suscepit infirmitates meas: quas utique natura Dei sentire non potuit; cum etiam natura hominis contemnere didicerit, vel sustinere ac perpeti. Et ideo sequamur Christum, juxta quod scriptum est: *Post Dominum Deum tuum ambulabis, et ipsi soli adhærebis.* Cui adhærebo, nisi Christo, sicut Paulus dixit: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est?* Illius igitur, de deserto ut ad paradisum redire possimus, vestigia persequamur.

13. Et videte quibus itineribus reducamur. Nunc in deserto Christus est, agit hominem, instruit, informat, exercet, ungit oleo spiritali: ubi videt robustiorem, per sata et fructuosa transducit, quando querebantur Judæi quod discipuli ejus sabbato de segete spicas vellerent (jam enim apostolos suos in agro culto, et fructuoso opere collocaverat), postea in paradiso constituit tempore passionis; sic enim habes: *Hæc cum dixisset Jesus, cum discipulis suis transivit trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse cum discipulis suis.* Agro enim fœcundo hortum esse potiorem docet Propheta in Canticis canticorum dicens: *Hortus clausus soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus, emissiones tuæ paradisus.* Illa est enim animæ pura et immaculata virginitas, quæ nullo terrore pœnarum, nullis a fide sæcularis voluptatis illecebris, nullo vitæ amore transducitur. Denique virtute Domini hominem exe revocatum præ cæteris hic Evangelista testatur, qui solus inducit Dominum dicentem latroni: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.*

14. Plenus igitur Jesus Spiritu sancto agebatur in desertum: consilio, ut diabolum provocaret; nam nisi ille certasset, non mihi iste vicisset: mysterio, ut Adam illum de exsilio liberaret: exemplo, ut ostenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus invidere; et tunc magis esse cavendum, ne mysterii gratiam deserat mentis infirmitas.

V. 2. Quadraginta autem dies.

15. Mysticum numerum recognoscis. Tot enim diebus aquas abyssi effusas esse meministi, et tot jejunio dierum sanctificato Propheta, refusam cœli serenioris esse clementiam. Tot jejunio dierum sanctus Moyses perceptionem Legis emeruit. Tot annos in eremo constituti patres panem Angelorum et cœlestis alimoniæ gratiam consecuti sunt: nec antequam mystici numeri tempus explerent, terram repromissionis intrare meruerunt. Tot jejunio dierum Domini nobis in Evangelium patescit ingressus. Unde si quis Evangelii gloriam, fructumque resurrectionis optat adipisci, mystici jejunii prævaricator esse non debet: quod et in Lege Moyses, et in Evangelio suo Christus utriusque Testamenti auctoritate præscripsit fidele virtutis esse certamen.

16. Quid vero sibi vult quod Evangelista Dominum esurisse significavit, cum de Moysi atque Eliæ jejunio nihil tale videamus expressum? Numquid hominum patientia Deo fortior est? Sed qui quadraginta diebus esurire non potuit, ostendit non cibum esurisse se corporis, sed salutem: simul ut adversarium lacesseret jam timentem, qui quadraginta dierum fuerat jejunio vulneratus. Et ideo fames Domini pia fraus est; ut in quo diabolus majora metuens jam cavebat, famis specie lactatus tentaret ut hominem, ne impediretur

triumphus. Simul illud disce mysterium, sancti Spiritus opus hoc divinum fuisse judicium; ut tentandum se diabolo Christus offerret.

V. 3. Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat.

17. Tria præcipue docemur esse tela diaboli, quibus ad convulnerandam mentem hominis consuevit armari: gulæ unum, aliud jactantiæ, ambitionis tertium. Inde autem cœpit, unde jam vicit. Et ideo inde incipio in Christo vincere, unde in Adam victus sum; si tamen mihi Christus imago Patris, virtutis exemplum sit. Discamus igitur cavere gulam, cavere luxuriam, quia telum est diaboli. Laqueus tenditur cum mensa regalis convivii præparatur, quæ constantiam sæpe mentis inclinat. Non solum enim cum audimus verba diaboli, sed etiam cum videmus ejus copias, laqueum vitare debemus. Didicisti igitur diaboli telum, sume scutum fidei, loricam abstinentiæ.

18. Sed quid sibi vult talis sermonis exorsus: *Si Filius Dei es*; nisi quia cognoverat Dei Filium esse venturum: sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat? Aliud explorantis, aliud tentantis est; et Deo se profitetur credere, et homini conatur illudere.

19. Sed vide arma Christi quibus tibi non sibi vicit. Nam qui majestate sua lapides in panem posse converti naturæ alterius transfusione monstravit, docet nihil tibi pro diaboli arbitrio, nec declarandæ virtutis contemplatione faciendum. Simul in ipsa tentatione artificem diaboli disce versutiam. Sic tentat, ut exploret: sic explorat, ut tentet. Contra Dominus sic fallit, ut vincat: sic adhuc vincit, ut fallat. Nam si convertisset naturam, prodiderat creatorem. Medie ergo respondit dicens*:

V. 4. Scriptum est quoniam non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo Dei.

20. Vides quo genere utatur armorum, quo hominem a spiritalis nequitiæ incursione defendat, adversus irritamenta gulæ septum atque munitum? Non enim quasi Deus utitur potestate (quid enim mihi proderat?), sed quasi homo commune sibi arcessit auxilium; ut divinæ pabulo lectionis intentus famem corporis negligat, alimentum verbi cœlestis adquirat. Huic intentus Moyses panem non desideravit: huic intentus Elias famem prolixioris non sensit jejunii. Non enim potest qui verbum sequitur, panem desiderare terrenum, cum substantiam panis cœlestis accipiat; humanis enim divina præstare non dubium est, et corporalibus spiritalia. Et ideo qui vitam veram desiderat, illum panem expetat, qui per insensibilem substantiam humana corda confirmat. Simul cum dicit: *Non in pane solo vivit homo*, ostendit hominem esse tentatum, hoc est, susceptionem nostram, non suam divinitatem.

21. Sequitur jactantiæ telum, quo proclive delinquitur; quia dum homines gloriam virtutis suæ jactare desiderant, de loco meritorum suorum et statione decedunt.

V. 9. Et duxit illum, *inquit*, in Hierusalem, et statuit eum supra pinnam templi.

22. Ita est enim jactantia, ut dum se putat unusquisque ad altiora conscendere, sublimium usurpatione factorum ad inferiora trudatur.

Ibidem. Et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te deorsum.

23. Vere diabolica vox, quæ mentem hominis de gradu altiore meritorum præcipitare contendit. Quid enim tam proprium diabolo, quam suadere ut unusquisque se mittat deorsum?

24. Disce ergo et tu diabolum vincere. Agit te spiritus, sequere spiritum. Non te revocet carnis illecebra, spiritu plenus disce contemnere voluptates. Jejuna, si vis vincere. Consequens est ut per hominem diabolus te putet esse tentandum: Christus quasi fortior, facie ad faciem tentatur, tu per hominem. Et illud diaboli verbum est, cum dicit homo: Fortis es, manduca et bibe, et similis mane. Noli te tibi credere, non erubescas egere præsidiis, quibus non

* Id est, responsionem sic temperavit; ut et diabolum vinceret, nec suam aperiret divinitatem.

egebat Christus; et tamen ea non negligebat, ut te doceret dicens : *Cavete ne gravetur cor vestrum in vino et crapula.* Non erubuit Paulus, qui ait : *Sic certo, non ut aera cædens.* Aera quidem non cædebat Apostolus : sed Potestates aeris verberabat. *Sed castigo*, inquit, *corpus meum, et servituti redigo; ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus inveniar.*

25. Simul infirmitatem suam diabolus malitiamque designat; quia nemini potest nocere diabolus, nisi ipse se miserit. Nam qui relictis cœlestibus, eligit terrena, voluntarium quoddam præcipitium vitæ labentis incurrit. Simul quoniam telum suum diabolus vidit obtusum, qui omnes homines propriæ subjecerat potestati, plus cœpit quam hominem judicare. Sed Dominus rursus nec ea quidem quæ de se fuerant prophetata ad arbitrium diaboli putavit esse facienda : sed divinitatis propriæ auctoritate servata, versutiæ ejus occurrit; ut quia Scripturarum exemplum prætenderat, Scripturarum vinceretur exemplis. Potestas enim Deo vincere, qui mihi vincit.

26. Disce hic quoque quia satanas transfigurat se velut Angelum lucis, et de scripturis ipsis divinis sæpe laqueum fidelibus parat. Sic hæreticos facit, sic eviscerat fidem, sic jura pietatis impugnat. Ergo non te capiat hæreticus; quia potest de Scripturis aliqua exempla proferre, nec sibi arroget quod doctus videtur. Utitur et diabolus testimoniis Scripturarum non ut doceat, sed ut circumscribat et fallat. Cognovit aliquem adtentum religioni, virtutibus clarum, signis et operibus præpotentem : jactantiæ tendit laqueum, ut hujusmodi virum inflet tumore; quo pietati se non credat, sed credat jactantiæ : nec Deo deputet, sed sibi arroget. Ideoque apostoli non in suo, sed in Christi nomine dæmoniis imperabant; ne arrogare sibi aliquid viderentur. Sic Petrus paralyticum curat dicens : *In nomine Jesu Nazareni surge, et ambula.* Disce etiam de Paulo jactantiam fugere. *Scio*, inquit, *hominem, sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, et audivit verba ineffabilia, quæ non licet homini loqui. Pro hujusmodi gloriabor, pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis.*

27. Ergo et hic diabolus, quoniam fortem sensit, jactantiam prætendit, quæ etiam fortes decipit : sed Dominus respondit ei : *Non tentabis Dominum Deum tuum.* In quo et Dominum et Deum Christum : et Patrem et Filium potestatis unius esse cognoscis, juxta quod scriptum est : *Ego et Pater unum sumus.* Et ideo si *Unum* obtendit diabolus, occurre ei quia scriptum est : *Ego et Pater unum sumus.* Et distingue* *Unum*, ne potestatem discernas : distingue *Unum*, ne Patrem Filiumque secernas.

V. 5. Et duxit illum diabolus iterum in montem altissimum, et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis.

28. Bene in momento temporis sæcularia et terrena monstrantur. Non enim tam conspectus celeritas indicatur, quam caducæ fragilitas potestatis exprimitur; in momento enim cuncta illa prætereunt, et sæpe honor sæculi abit antequam venerit. Quid enim sæculi potest esse diuturnum, cum ipsa diuturna non sint sæcula? Docemur hic inanis ambitionis flabra despicere, quod omnis dignitas sæcularis diabolicæ subjaceat potestati : ad usum fragilis, et inanis ad fructum.

29. Sed quomodo hic dat diabolus potestatem : et alibi legitur, quia *Omnis potestas a Deo est?* Numquid potest quis duobus dominis servire, aut a duobus accipere potestatem? Numquid ergo contrarium est? Minime. Sed vide quia omnia a Deo; neque enim sine Deo mundus; quia *Et mundus per ipsum factus est :* sed licet a Deo factus sit; tamen opera ejus mala, quia sæculum in maligno positum est; et ordinatio mundi a Deo, opera mundi a malo. Ita etiam a Deo potestatum ordinatio : a malo ambitio potestatis. Denique : *Non est*, inquit, *potestas nisi a Deo : quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt;* non datæ, sed ordinatæ : et, *Qui resistit potestati, Dei,*

* *Distingue*, id est observa, animadverte.

inquit, *ordinationi resistit.* Hic quoque licet dicat dare se diabolus potestatem, omnia tamen illa ad tempus permissa sibi esse non abnuit. Itaque qui permisit, ordinavit : nec potestas mala, sed is qui male utitur potestate. Denique : *Vis non timere potestatem? Fac bonum, et habebis laudem ex illa.* Non ergo potestas mala, sed ambitio. Denique eo usque a Deo ordinatio potestatis; ut Dei minister sit, qui bene utitur potestate : *Dei,* inquit, *minister est tibi in bonum.* Non ergo muneris aliqua culpa est, sed ministri : nec Dei potest ordinatio displicere, sed administrantis actio. Nam ut de cœlestibus ad terrena derivemus exemplum, dat honorem imperator, et habet laudem. Quod si quis male honore usus fuerit, non imperatoris est culpa, sed judicis. Habent reum suum crimina, non quia potestas unumquemque, sed malitia sua implicat.

30. Quid ergo? Bonum est uti potestate, studere honori? Bonum si deferatur, non eripiatur. Distingue tamen hoc ipsum bonum. Alius enim bonus in sæculo, alius perfectæ virtutis usus; bonum est enim cognoscendæ divinitatis studium, nullis occupationibus impediri. Nam etsi multa bona, una tamen est vita æterna : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.* Et ideo vitæ æternæ maximus fructus, et solus Deus vitæ remunerator æternæ est. Solum Deum et Dominum nostrum adoremus, et ipsi soli serviamus; ut solus ipse nos fructu remuneret amplissimo. Fugiamus omnia quæ diabolicæ subjacent potestati; ne tamquam malus tyrannus in eos, quos intra suum regnum invenerit, acceptæ sævitia potestatis utatur.

31. Non ergo a diabolo potestas est, sed obnoxia tamen insidiis diaboli. Nec tamen ideo mala ordinatio potestatum, quia malo obnoxiæ potestates. Bonum est enim Deum quærere, sed quidam ipsius inquisitionis amfractus et error obrepit. Nam si inquisitor in sacrilegium sæva interpretatione vertatur, in deterius vertitur quærentis offensa, quam si non quæsisset : nec tamen inquisitionis, sed quæsitoris est culpa : nec inquisitio obnoxia malo, sed quærentis affectus. Quod si is qui Deum quærit, propter fragilitatem carnis, et mentis angustias sæpe tentatur; quanto magis qui sæculum quærit obnoxius est? Atque hoc ipso perniciosior ambitio, quod blanda quædam est conciliatricula dignitatum; et sæpe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit movere luxuria, nulla avaritia subvertere, facit ambitio criminosos. Habet enim forensem gratiam, domesticum scelus : et ut dominetur aliis, prius servit. Curvatur obsequio, ut honore donetur : et dum vult esse sublimior simulata humilitate, fit vilior, et fit remissior; cum in ipsa potestate, quod præcellit, alienum sit; legibus enim imperat, sibi servit.

32. Dicet fortasse aliquis, quia solus qui malum fecerit, timet; tamen qui mare navigat, plus timet. Et contra in immobili terrarum statione consistens, non solet timere naufragium : at si mobile conscendat elementum, frequentioribus obnoxius fit periculis. Fuge ergo sæculi mare, et naufragium non timebis. Et si frequenter arborum vertices spirantium verberent flabra ventorum; solidatis tamen radicibus nullus occasus est : at in mari furentibus ventis, etsi non omnium naufragium, omnium tamen periculum est. Ita enim adversis flatibus nequitiæ spiritalis, nullus in arena vel in salo tutus est, et naves Tharsis vehementi sæpe spiritu conteruntur. Hæc moraliter.

33. Cæterum quod ad mysticum ordinem spectat, cernis vetusti erroris vincula suis resoluta vestigiis; ut primo gulæ, secundo facilitatis*, tertio ambitionis laqueus solveretur. Pellectus est enim Adam cibo : et in locum interdictæ arboris sententiæ facilitate transgressus, temerariæ quoque ambitionis crimen incurrit, dum similitudinem divinitatis affectat. Et ideo prius Dominus veteris nexus solvit injuriæ;

* *Secundo facilitatis.* Per facilitatem designari jactantiam ac vanitatem ex superioribus manifestum est : nec immerito sane; cum hoc vitium e quadam animi facilitate levitateque oriatur.

ut nos jugo captivitatis excusso, vincere crimina Scripturarum præsidio disceremus.

34. Quod si Dominus Jesus propria non desideravit, tu aliena cur quæras? Si creator omnium sæculi gloriam, subeundæ paupertatis virtute contemsit : cur tu fastidias quod natus es, appetas quod indebitum est? Cur ea quæ ad usum tibi diuturna esse non possunt, ad supplicium diuturna deposcas? Cave insidias, cave fraudes. Et hoc ipso quod ad subruendum hominem totum versuta diabolus mundum fraude concutiat, totius sæculi pugnet illecebris, ejus tibi blanditia plus cavenda est. Non Evam cibus inflexerat, non mandatorum oblivio destituerat : sed promissi honoris ambitio illecebrosa decepit. Quæ si solum Dominum adorare voluisset, indebita non quæsisset. Et ideo remedium datur quo telum ambitionis obtundas, ut soli Domino serviamus; caret enim ambitione religiosa devotio.

V. 13. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.

35. Prope omnium criminum fontes hæc tria genera demonstrantur esse vitiorum. Neque enim consummatam omnem tentationem Scriptura dixisset; nisi in his tribus esset omnium materia delictorum, quorum semina in ipsa origine sunt cavenda. Finis ergo tentationum finis est cupiditatum; quia causæ tentationum, causæ cupiditatum sunt. Causæ autem cupiditatum sunt carnis oblectatio, species gloriæ, aviditas potentiæ. Quam religiosum videtur ut commorationem christianæ feminæ non recuses! Sed crebra inde tentatio. Si adtentos Deo viderit diabolus, suggerit ut decipiat : sed tu quamvis de proposito præsumas, cave tentationem, sciens naturam. Hæc tria, si recorderis, etiam Paulus cavenda præscribit, designans tres esse species peccatorum, a quibus liber exspectat justitiæ coronam. *Neque enim*, inquit, *in verbo adulationis fuimus, neque in occasione avaritiæ, Deus testis est, neque gloriam quærentes ab hominibus*; et ideo diabolum vicit, coronam petivit.

36. Vides ergo ipsum diabolum non esse in studio pertinacem, cedere solere veræ virtuti. Et si invidere non desinat, tamen instare formidat; quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, *Recessit*, inquit, *usque ad tempus*; postea enim non tentaturus, sed aperte pugnaturus advenit.

37. Docet igitur te scriptura divina non tibi contra carnem et sanguinem, sed contra insidias spiritales esse certamen. Vides magnificentiam christiani viri, qui certat cum rectoribus mundi : et licet constitutus in terris, adversus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cœlestibus, animi virtute decernit. Non enim de terrenis contendimus, ut dimicemus in terra : sed spiritalibus propositis præmiis, de regno Dei et Christi hæreditate necesse est spiritalia prius impedimenta superentur. Corona proposita est, subeunda certamina sunt. Nemo potest, nisi vicerit, coronari : nemo potest vincere, nisi ante certaverit. Ipsius quoque coronæ major est fructus, ubi major est labor : *Arcta enim et angusta est via, quæ ducit ad vitam.... lata vero et spatiosa, quæ ducit ad mortem.* Et ideo tentationem neutiquam timere debemus; est enim causa victoriæ, materia triumphorum.

38. Dives ille, qui tentationem non sensit in sæculo, in pœnis est apud inferos : pauper ille Lazarus qui ita paupertate morboque afflictus est et adtritus, ut vibices ejus a canibus lamberentur, vitæ istius labore miserabilis, coronam gloriæ quæsivit æternæ. *Multæ* enim *tribulationes*, non quorumcumque, sed *justorum*. Denique quos diligit Dominus, sæpe castigat. Petrus tentatus est, ut negaret : negavit, ut fleret. Et quid de cæteris dicam? Nempe Job erat probatus Deo : sed licet probatus erat, victor tamen non erat. Probata erat devotio; virtutis tamen præmium non habebat. Et ideo tentandus offertur, ut gloriosior redderetur.

39. Illius quoque certaminis refert ut gradum spectes. Non unum telum diabolus habet, frequentat spicula; ut aut præmio vincat, aut tædio. Primo cupiditate vulnerat, secundo pietate, tertio sanitate; mentis enim pariter et

corporis pugnat ulceribus. Diversitas quoque ipsa tentationum pro diversitate certantium est. Avaritiæ damno dives urgetur, pater dispendio filiorum, homo doloribus, corpus ulceribus. Quanta hæc tela ! Unde Dominus noluit habere quod perderet; et ideo pauper huc venit, ne haberet diabolus quod auferret. Vis scire quam verum sit? Ipsum Dominum dicentem audi : *Venit hujus mundi princeps, et in me invenit nihil.* Noluit etiam paucorum esse pater, ut esset omnium. Frustra autem corporis tentaretur ulceribus, qui contemneret omnes corporis passiones : simul ut ostenderet nobis quod immaculata, corporis hoste depulso, victoria sibi deberetur. Sed ille quasi homo suis tentatur, hic publicis : illi patrimonium aufertur, huic regnum orbis offertur. Nec totus sine fraude diabolus, qui exasperare Dei Filium vereretur : illum injuriis tentat, hunc præmiis. Ille quasi servulus dicit : *Dominus dedit, Dominus abstulit :* hic naturæ suæ dispositionisque conscius sua sibi ridet offerri. Et ut ad illud revertamur, ingruit nuntius super nuntium, congeminant vulnera : nec tamen fortis athleta mente turbatur. Adhibetur mulier primæ fraudis illecebra : hic per virginem natus errori obnoxiam non habebat. Amici adhibentur qui pravis consiliis opprimant reluctantem. Sed *in omnibus quæ acciderunt ei, nusquam peccavit Job labiis suis in conspectu Dei.*

40. Nam quod maledicit diei, dicens : *Pereat dies illa in qua natus sum*; et infra : *Et maledicat ei is qui maledixit diem illam, qui habet magnum cetum opprimere*, ad prophetiam pertinet; eo quod diabolum tamquam procellosi sæculi istius cetum Dominus noster Jesus Christus oppressit : et generationis suæ carnalis diem perire desiderat; ut dies ejus in regeneratione numeretur. Pereat, inquit, dies sæcularis, ut dies spiritalis oriatur. Ergo in tentatione sanctus Job mysteria loquebatur; qui enim vincebat sæculum, Christum videbat.

41. Nos igitur non timeamus tentationes, sed magis tentationibus gloriemur, dicentes : Cum infirmamur, tunc potentes sumus; tunc enim nectitur corona justitiæ. Sed illa Paulo fortassis accommoda : nos autem quia plures coronæ sunt, quamcumque sperare debemus. In sæculo laurus corona est, corona est scutum*. At vero tibi proposita est corona deliciarum : *Corona* enim *deliciarum obumbrabit te;* Et alibi : *Scuto bonæ voluntatis suæ circumdabit te.* Gloria quoque et honore quem dilexit Dominus, coronavit. Ergo qui vult coronam dare, tentationes suggerit. Et si quando tentaberis, cognosce quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas : tolle cruciatus, tulisti beatitudines.

42. Nonne tentatio Joseph virtutis est consecratio ? Nonne injuria carceris corona est castitatis ? Quemadmodum regni in Ægypto consortium potuisset adipisci, nisi venditus fuisset a fratribus? Quod Dei factum arbitrio, ut justus probaretur, ipse monstravit, dicens : *Quemadmodum fieret in hodierno, ut pasceretur populus multus ?* Non debemus igitur tentationes sæculi pro malis timere, quibus bona præmia comparantur : sed magis rogare contemplatione conditionis humanæ ; ut eas tentationes subeamus, quas ferre possimus.

V. 14. Et regressus est Jesus in virtute Spiritus, in Galilæam.

43. Completur hoc loco prophetia Esaiæ dicentis : *Regio Zabulon, et terra Nephtalim, et cæteri paraliam inhabitantes, et qui secus maritima, et trans Jor-*

---

* Quidam tradunt in more antiquis fuisse, ut in curru victores scuto capiti superposito coronarentur, antequam coronarum usus inolevisset. Sed cum rara hujus rei exstent vestigia, quomodo scutum corona dicatur, multis hæret aqua. Et certe Hieronymus in psalm. 5, 13, diserte, *apud sæculum*, inquit, *aliud est scutum, aliud corona.* Ambrosius autem Hexaem. cap. 14, n. 60, scutum coronis, hoc est, victoriæ præmiis, annumerat. Illic enim posteaquam vitis folium scuti similitudine descripsit, subdit deinde : *Etenim bravii speciem videtur effingere.... innascitur species et prærogativa victoriæ. Secum igitur habet bravium suum quo et munimen sibi præbetur, etc.* Et huc etiam facit quod dicit Cassiodorus, *Clypeus impositus capiti corona est, aptatus cordi defensio.* Nec forte aliam ob causam scuta in columna Trajani coronis insignita visuntur.

danem Galileæ gentium, populus qui sedebat in umbra mortis, lucem viderunt magnam. Quis est enim lux magna, nisi Christus qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum?

44. Deinde librum accepit (v. 17), ut ostenderet se ipsum esse qui locutus est in prophetis: et removeret sacrilegia perfidorum, qui alium Deum dicunt veteris Testamenti, alium novi: vel qui initium Christi dicunt esse de virgine: quomodo enim cœpit ex virgine, qui ante virginem loquebatur?

V. 18. Spiritus Domini super me.

45. Vides Trinitatem coæternam atque perfectam. Ipsum loquitur Scriptura Jesum Deum hominemque, in utroque perfectum: Deum loquitur et Patrem et Spiritum sanctum. Spiritus enim sanctus cooperator ostenditur, quando corporali specie sicut columba descendit in Christum; cum Dei Filius baptizaretur in fluvio, Pater loqueretur e cœlo. Quod igitur majus quærimus testimonium, quam quod se fuisse qui loquutus est in prophetis, propria voce signavit? Ungitur oleo spirituali, et virtute cœlesti; ut paupertatem conditionis humanæ thesauro resurrectionis rigaret æterno, captivitatem mentis averteret, cæcitatem illuminaret animorum, annum Domini perpetuis diffusum temporibus prædicaret, qui redire in orbem laboris nesciat, continuationem fructus hominibus et quietis indulgeat. Atque ille ita ad omnia se curvavit obsequia, ut ne lectoris quidem adspernaretur officium: nos vero impii, qui divinitatis fidem miraculis operum colligendam contemplatione corporis negabamus.

V. 24. Amen dico vobis quod nemo propheta acceptus est in patria sua.

46. Non mediocriter invidia proditur, quæ civicæ caritatis oblita, in acerba odia causas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter et oraculo declaratur quod frustra opem misericordiæ cœlestis exspectes, si alienæ fructibus virtutis invideas; adspernator enim Dominus invidorum est, et ab iis qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ potestatis avertit. Dominicæ quippe carnis actus divinitatis exemplum est: et invisibilia nobis ejus per ea quæ sunt visibilia demonstrantur.

47. Non otiose itaque salvator excusat quod nulla in patria sua miracula virtutis operatus sit; ne fortassis aliquis viliorem patriæ nobis esse debere putaret affectum. Neque enim cives poterat non amare, qui amaret omnes; sed ipsi se caritate patriæ, qui invident, abdicarunt: *Caritas enim non æmulatur...... non inflatur.* Nec tamen exsors beneficiorum patria divinorum est *. Quod enim majus miraculum, quam quod in ea natus est Christus? Videte igitur quid mali invidia adferat. Indigna propter invidiam patria judicatur, in qua civis operetur, quæ digna fuit in qua Dei Filius nasceretur.

V. 25. In veritate dico vobis: Multæ viduæ fuerunt in diebus Eliæ.

48. Non quia Eliæ dies fuerunt, sed in quibus Elias operatus est: aut quia dies faciebat illis, qui in ejus operibus lucem videbant gratiæ spiritalis, et convertebantur ad Dominum. Et ideo aperiebatur cœlum videntibus æterna et divina mysteria: claudebatur quando fames erat; quia nulla erat cognoscendæ divinitatis ubertas. Sed de hoc plenius scripsimus, cum de Viduis scriberemus.

V. 27. Et multi leprosi erant in Judæa temporibus Elisæi prophetæ: et nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.

49. Evidenter hic sermo nos Domini salutaris informat, et ad studium venerandæ divinitatis hortatur, quod nemo sanatus ostenditur, et maculosi morbo corporis absolutus, nisi qui religioso officio studuit sanitati. NON ENIM dormientibus divina beneficia sed observantibus deferuntur. Et bene apto comparationis exemplo arrogantia civium retunditur invidorum, Dominicumque factum Scripturis docetur veteribus convenire, quod in libris quoque Regnorum legimus gentilem virum Naaman prophetico oraculo lepræ maculis abso-

* Quod Christus de patria in qua educatus fuerat, dicit, id etiam ad patriam quæ ipsum nascentem susceperat, extendit Ambrosius. Nec sane injuria, quando illic etiam nullum a Christo miraculum legamus perpetratum.

lutum, cum plurimos Judæorum lepra corporis pariter et mentis absumeret. Siquidem quatuor illos qui cogente fame, in castra regis Syriæ primi tetenderunt, tradit historia fuisse leprosos. Cur igitur non curabat fratres, non curabat cives, non sanabat Propheta consortes; cum sanaret alienos, sanaret eos qui observantiam Legis, et religionis consortium non habebant: nisi quia voluntatis est medicina, non gentis; et divinum munus votis eligitur, non naturæ jure defertur? Disce, christiane, rogare quod cupias impetrare: fastidiosos viros cœlestium profectus munerum non sequuntur.

50. Sed quamvis simplex expositio moralem informet affectum; gratia tamen non est occulta mysterii. Etenim cum posteriora a superioribus deriventur, tum etiam superiora posterioribus adstruuntur. Diximus enim in libro alio, in vidua illa ad quam Elias directus est, typum Ecclesiæ præmissum. Populus Ecclesiam congruit ut sequatur*. Populus ille ex alienigenis congregatus, populus ille ante leprosus, populus ille ante maculosus prius quam mystico baptizaretur in flumine, idem post sacramenta baptismatis maculis corporis et mentis ablutus, jam non lepra, sed immaculata virgo cœpit esse sine ruga. Merito ergo magnus Naaman in conspectu domini sui, et admirabilis facie describitur; quoniam in ejus typo salus futura gentibus declaratur, qui solutæ consilio puellæ**, quæ fractis viribus civium, in hostilem captiva venerat potestatem, a Propheta salutem sperare commonitus, non terreni regis imperio, sed divinæ misericordiæ liberalitate sanatur.

51. Cur mystico numero mergere jubetur? Cur Jordanis fluvius eligitur? *Nonne boni*, inquit, *Abana et Pharphar fluvii Damasci præ Jordane?* Sed iratus hos prætulit, Jordanem meditatus elegit; nescit enim ira mysterium, fides novit. Disce baptismatis gratiam salutaris: qui leprosus merserat, fidelis emersit. Disce spiritalia sacramenta signari: corporis remedium petitur, mentis adquiritur. Abluitur caro, affectus abluitur. Non enim magis corporis quam mentis lepram video fuisse mundatam; quando post baptismum, veteris erroris colluvione detersa, negat se diis alienis hostias, quas spoponderat Domino, litaturum.

52. Disce etiam congruæ præcepta virtutis: probavit fidem, qui præmia recusavit. Disce utroque dictorum factorumque magisterio quid sequaris. Habes Domini præceptum, vatis exemplum, gratis accipere, gratis dare: nec vendere ministerium, sed offerre. Non enim pretio taxatur Dei gratia, nec in sacramentis lucrum quæritur, sed obsequium sacerdotis.

53. Non tamen satis est si lucrum ipse non quæras: familiæ quoque tuæ cohibendæ sunt manus: nec hoc solum exposcimus, ut te solum castum immaculatumque custodias. Non enim dixit Apostolus, te solum: sed, *Te ipsum castum custodi*. Quæritur ergo non solum tua ab hujusmodi nundinis, sed etiam domus tuæ castitas: *Oportet* enim *irreprehensibilem esse sacerdotem...... suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos, cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* Instrue ergo familiam tuam, hortare, custodi: et si te fefellerit servulus (humanam enim non excipio facultatem) prophetico deprehensus repudietur exemplo. Cito turpem sequitur lepra mercedem, et pecunia corpus animumque male quæsita commaculat. *Accepisti*, inquit, *pecuniam, et possidebis ex ea agrum, et vineam, et oliveta, et greges: et lepra Naaman applicabit se in te, et semini tuo usque in æternum.* Vides quia facto auctoris successio damnatur hæredis. INEXPIABILIS EST enim venditi culpa mysterii, et gratiæ vindicta cœlestis transit ad posteros. Denique Moabitæ et cæteri non intrabunt in

* Paululum impedita inversio. Sed planus erit sensus si transpositis verbis ita explices: *congruit ut populus Ecclesiam sequatur.*

** Id est nullis conjugii vinculis adstrictæ: vel si mavis, paternarum ceremoniarum jugo liberæ. Quo utroque nomine Ecclesiæ potest figuram ac similitudinem præ se ferre.

Ecclesiam Dei usque ad tertiam et quartam generationem : tamdiu videlicet (ut simplicius interpretemur) donec culpam auctorum multiplicis successio generationis aboleret.

54. Sed cum illi qui in Deum idololatriæ errore deliquerunt, in quartam generationem videantur esse multati: profecto durior videtur esse sententia, qua Giezi semen usque in æternum pro cupiditate habendi, prophetica auctoritate damnatur, præsertim cum Dominus noster Jesus Christus per lavacri regenerationem omnibus remissionem dederit peccatorum; nisi ut vitiorum magis quam generis semen intelligas. Sicut enim qui filii promissionis sunt, æstimantur in semen bonum : ita etiam qui filii erroris sunt, æstimantur in semen malum. Nam et Judæi ex patre diabolo, non utique carnis successione, sed criminis. Ergo omnes cupidi, omnes avari Giezi lepram cum divitiis suis possident : et male quæsita mercede, non tam patrimonium facultatum, quam thesaurum criminum congregarunt æterno supplicio, et brevi fructu. Nam cum divitiæ sint caducæ, pœna perpetua est; quia neque avarus, neque ebriosus, neque idolis serviens regnum Dei possidebit.

V. 28, 29. Et repleti sunt ira omnes in Synagoga, hæc audientes : et surrexerunt, et ejecerunt illum extra civitatem.

55. Sacrilegia Judæorum, quæ multo ante Dominus prænuntiaverat per prophetam et psalmi versiculo declaraverat quæ passurus esset in corpore constitutus, dicens : *Retribuebant mihi mala pro bonis*, in Evangelio docet esse completa. Nam cum ipse per populos beneficia diffunderet, illi injurias irrogabant. Nec mirum si perdiderunt salutem, qui ejecerunt de suis finibus Salvatorem : moralis enim Dominus; et qui docuerat exemplo sui apostolos suos omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec ejicientibus reluctatur, nec rogantibus deest. Sic Gerasenos alibi cum virtutes ejus sustinere non possent, quasi infirmos et ingratos reliquit.

56. Simul intellige non ex necessitate fuisse, sed voluntariam corporis passionem : nec captum a Judæis, sed a se ipso oblatum. Etenim quando vult capitur, quando vult elabitur, quando vult suspenditur, quando vult non tenetur. Et hic in supercilium montis præcipitandus adscenderat : et ecce per medium illorum, mutata subito vel obstupefacta furentium mente, descendit; nondum enim hora venerat passionis. Quinetiam malebat adhuc Judæos sanare quam perdere; ut inefficaci furoris exitu desinerent velle, quod implere non possent. Vides igitur et hic divinitatis esse quod operatus est, et illic voluntatis esse quod captus est. Nam quemadmodum a paucis teneri potuit, qui a populo non tenetur? Sed noluit sacrilegium esse multorum; ut in auctores culpæ crucis invidiam retorqueret; atque a paucis quidem affigeretur, sed pro toto orbe moreretur.

V. 33, 38. Et in Synagoga erat homo habens spiritum immundum. *Et infra* : Surgens autem de Synagoga intravit in domum Simonis et Andreæ. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.

57. Vide clementiam domini Salvatoris : nec indignatione commotus, nec scelere offensus, nec injuria violatus Judæam deserit : quin etiam immemor injuriæ, memor clementiæ, nunc docendo, nunc liberando, nunc sanando, infidæ plebis corda demulcet. Et bene sanctus Lucas virum ab spiritu nequitiæ liberatum ante præmisit, et substituit feminæ sanitatem. Utrumque enim sexum Dominus curaturus advenerat : et prior sanari debuit, qui prior creatus est; nec prætermitti illa quæ mobilitate magis animi, quam pravitate peccaverat.

58. Sabbato medicinæ Dominicæ (v. 31) opera cœpta significat; ut inde nova creatura cœperit, ubi vetus ante desivit : nec sub Lege esse Dei Filium, sed supra Legem in ipso principio designaret : nec solvi Legem, sed impleri. Neque enim per Legem, sed Verbo factus est mundus, sicut legimus : *Verbo Domini cœli firmati sunt.* Non solvitur ergo Lex, sed impletur; ut fiat renovatio hominis jam labentis. Unde et

Apostolus ait : *Exspoliantes vos veterem hominem... induite novum qui secundum Christum creatus est.* Et bene sabbato cœpit; ut ipsum se ostenderet creatorem, qui opera operibus intexeret, et prosequeretur opus quod ipse jam cœperat : ut si domum faber renovare disponat, non a fundamentis, sed a culminibus incipit solvere vetustatem. Itaque ibi prius manum admovet, ubi ante desierat.

59. Deinde a minoribus incipit, ut ad majora perveniat. Liberare a dæmone et homines, sed in verbo Dei possunt : resurrectionem mortuis imperare divinæ solius est potestatis.

60. Nec quemquam movere debet, quod Jesu Nazareni nomen in hoc libro diabolus dixisse primus inducitur (v. 34). Nec enim ab eo Christus nomen accepit, quod de cœlo Angelus ad Virginem detulit. Est enim hujus impudentiæ, ut inter homines aliquid primus usurpet, et ad homines quasi novum deferat, quo terrorem suæ potestatis incutiat. Denique et in Genesi primus Deum homini nuncupavit; sic enim habes : *Et dixit serpens mulieri : Quid utique dixit Deus ne edatis ab omni ligno?* Uterque igitur deceptus a diabolo est, sanatus a Christo.

61. Sequere cætera, et Evangelicæ lectionis disce mysteria, atque in duorum sanitate publicæ sacramentum salutis agnosce. *Sicut* enim *in Adam omnes moriuntur : ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Quis est ille qui in Synagoga spiritum dæmonii habebat immundum, nisi populus Judæorum, qui quasi serpentinis spiris revinctus, et innodatus diaboli laqueis, simulatam corporis munditiam interioris mentis sordibus inquinabat? Et bene : *In synagoga homo erat qui spiritum immundum habebat*; quia Spiritum sanctum amiserat. Introierat enim diabolus, unde Christus exierat. Simul ostenditur natura diaboli non improba, opera iniqua. Nam quem per superiorem naturam Dominum confitetur, opere negat. Et in hoc apparet ejus nequitia, et improbitas Judæorum, quod ita populo vesanæ cæcitatem mentis offudit; ut populus neget, quem dæmones confitentur. O pejor magistro discipulorum hæreditas! Ille verbo Dominum tentat, hi facto : ille dicit, *Mitte te :* isti adoriuntur, ut mittant.

62. Si altiore consilio ista pensamus, animi debemus intelligere et corporis sanitatem; ut prius animus qui serpentis laborabat insidiis, absolutus sit. Anima enim numquam a corpore vinceretur, nisi prius a diabolo tentaretur. Nam cum anima corpus agat, vivificet, et gubernet; quemadmodum in ejus illecebras captiva raperetur, nisi et ipsa superioris alicujus potestatis vinculis stringeretur? Denique non prius Eva esurivit, quam serpentis eam versutia tentavit : et ideo adversus ipsum auctorem peccati prius debuit medicina salutis operari.

63. Fortassis etiam in typo mulieris illius socrus Simonis et Andrææ variis criminum febribus caro nostra languebat, et diversarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim, quam caloris. Itaque illa animum febris, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est, febris nostra libido est; eo quod ignitæ sint cupiditates. Unde et Apostolus ait : *Si non se continent, nubant; melius est enim nubere quam uri.* Febris nostra luxuria est, febris nostra ambitio est, febris nostra iracundia est. Quæ licet corporis vitia sint, ignem tamen ossibus implicant; mentem, animum, sensusque pertentant. Hæc prior diaboli sollicitatur arte. Etenim ager bonus, vestis, monile, suadela serpentis est. Honorum gratia, sublimitas potestatum, epularum suavitas, forma meretricis laqueus est diaboli, et quasi quidam nequitiæ spiritalis illecebrosus affatus, qui per carnis illecebram quæ cito feminea quadam levitate mollitur, animum quoque de gradu dejicit. Neque enim formam mulieris animus prius quam corporis oculus concupiscit. Denique quod non videris, non amabis : sed ubi caro concupierit, compatientis quoque animi constantia defatiscit, et mens consortio amoris inflectitur (duo enim in carne una sunt), atque ita mors

irrepit sceleris effectu, tentante diabolo, carne suadente.

64. Vehementior tamen est animi, quam corporis febris : et ideo pro animi voluptate corporis salus plerumque contemnitur, nec a periculis abstinetur. Unde non alienum videtur repetere quemadmodum Theotimus cum gravi oculorum incommodo laboraret, et amaret uxorem, interdicta sibi a medico facultate coeundi, cupiditatis impatiens atque impetu libidinis raptus, se moderari nequiverit. Sciens enim prudensque quod esset oculos amissurus, priusquam conveniret uxori, in ipso æstu ferventis cupiditatis, et consuetudinis apparatu : Vale, inquit, amicum lumen. Sic febre libido flagrantior est, graviusque præcipitat et inflammat.

65. Sed ubi quis resipuerit a furore, tunc conscientiæ interioris aperitur visus, factique pœnitentia succedit, et pudenda sui unusquisque facinoris conscientia erubescit. Tunc Deus timetur, et peccator se cupit celare, sed non potest : tunc caro arguitur, diabolus accusatur : hæc quasi lena vitiorum, ille quasi auctor erroris. Patescit deformitas; nudum est enim Deo omne secretum, nec illius sicut foliis, hoc est, tegmine corporali, vel jactantia sæculari flagitiorum secreta velantur. Et unusquisque divinum peccati conscia formidat mente judicium dicens : Qui super me montes cadent, in quibus me abscondam scissuris petrarum, cum venerit confringere terram? Tunc tribulos et spinas animo caro, hoc est, curarum morsus sollicitudinumque generat, æstusque, quos sibi per concupiscentiam carnis animus ipse circumdedit. Etenim quasi clavis quibusdam suffigitur anima corporeis voluptatibus : et cum semel adhæserit cupiditatibus demersa terrenis, difficile in altum potest unde descendit, sine Dei favore revolare. Actuum enim suorum vincta laqueis, et deliciarum sæcularium illecebris obnoxia jam tenetur.

66. Hunc ergo Adam, hanc Evam Dominus liberaturus advenit : quorum alter ad imaginem Dei factus, altera virtutem sui accipiens viri, quamdiu fuit subdita fortiori, unam gerebant in uno spiritu Deo placitam voluntatem : et in paradiso Dei positi, vitæ cœlestis operabantur alimoniam. Postea vero quam caro suadere diversum, et legem cœpit propriam non tenere, paradisi exsules facti, in hunc inferiorem demersumque locum peccati merito reciderunt. Nec quisquam putet incongruum esse, si Adam atque Eva in typo animæ et corporis æstimentur; cum in typo Ecclesiæ æstimentur et Christi. Nam cum duo esse in carne una Apostolus diceret, adjecit : *Sacramentum,* inquit, *hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* In quo ergo superni Dei, in eo multo magis animi nostri potest esse mysterium.

67. Sed hæret, suffixus est, captus est, et corporeis succensus febribus, compassione carnis ægrescit. Quærendus est medicus. Sed quis iste tantus est, qui sauciæ mentis medeatur ulceribus? Quis tantus est homo, qui possit aliis subvenire, cum ipse sibi non possit? Quis aliis possit vitam reddere, cum ipse mortem non possit evadere? Omnes enim in Adam mortui; quia *Per unum hominem in hunc mundum peccatum introivit, et per peccatum mors : et ita in omnes homines pertransivit, in quo omnes peccaverunt.* Illius igitur culpa mors omnium est. Denique missi sunt sancti, missi sunt et prophetæ, qui oracula divina loquerentur; nec quidquam promovere potuerunt. Quæramus ergo aliquem de Angelis aut Archangelis medicum. Sed quemadmodum mihi possunt præsidium ferre, ne peccem; cum ipse Archangelus a peccato non potuerit abstinere? Quemadmodum ad paradisum Angelus revocare me poterit; cum ipse satanas et angeli sui sedem quam acceperunt, servare non possint?

CAP. 5, v. 3. Adscendens autem in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit ut inducerent a terra aliquantulum.

68. Ubi Dominus multis impertivit varia genera sanitatum, nec tempore, nec loco cœpit ab studio sanandi turba cohiberi. Vesper incubuit, sequebantur : stagnum occurrit, urgebant. Et ideo adscendit in Petri navim. Hæc est

illa navis quæ adhuc secundum Matthæum fluctuat, secundum Lucam repletur piscibus; ut et principia Ecclesiæ fluctuantis, et posteriora exuberantis agnoscas; pisces enim sunt, qui hanc enavigant vitam. Ibi adhuc discipulis Christus dormit, hic præcipit. Dormit enim trepidis, perfectis vigilat. Sed quemadmodum dormiat Christus, audisti dicentem in Propheta : *Ego dormivi, et cor meum vigilat.*

69. Et sanctus Matthæus recte non prætermittendum putavit æternæ indicium potestatis, ubi imperat ventis. Non est enim humana doctrina, sicut audistis Judæos dicere, verbo imperat spiritibus : sed cœlestis majestatis insigne. Quod turbatum sedatur mare, et divinæ vocis imperio obsequuntur elementa, atque insensibilia sensum accipiunt obsequendi; divinæ mysterium gratiæ revelatur. Quod fluctus mitescunt sæculi, verbo immundus spiritus conquiescit; non alterum altero refellitur, sed utrumque celebratur. Habes miraculum in elementis, habes documentum in mysteriis.

70. Ergo quia sanctus Matthæus illa prælibaverat, sanctus Lucas eam sibi navim, in qua Petrus piscaretur, elegit. Non turbatur ista quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Judam habet. Etsi multa illic discipulorum merita navigabant; tamen eam adhuc perfidia proditoris agitabat. In utraque Petrus : sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caveamus igitur perfidum, caveamus proditorem; ne per unum plurimi fluctuemus. Ergo non turbatur hæc navis in qua prudentia navigat, abest perfidia, fides spirat. Quemadmodum enim turbari poterat, cui præerat is, in quo Ecclesiæ firmamentum est? Illic ergo turbatio, ubi modica fides : hic securitas, ubi perfecta dilectio.

71. Denique etsi aliis imperatur ut laxent retia sua ; soli tamen Petro dicitur : *Duc in altum* (v. 4), hoc est, in profundum disputationum. Quid enim tam altum, quam altitudinem divitiarum videre, scire Dei Filium, et professionem divinæ generationis adsumere? Quam licet mens non queat humana plenæ rationis investigatione comprehendere; fidei tamen plenitudo complectitur. Nam etsi non licet mihi scire quemadmodum natus sit; non licet tamen nescire quod natus sit. Seriem generationis ignoro, sed auctoritatem generationis agnosco. Non interfuimus cum a Patre Dei Filius nasceretur : sed interfuimus cum a Patre Dei Filius diceretur. Si Deo non credimus, cui credimus? Omnia enim quæ credimus, vel visu credimus, vel auditu : visus sæpe fallitur, auditus in fide est. An adserentis persona discutitur? Si viri boni dicerent, nefas putaremus non credere : Deus adserit, probat Filius, refugiens sol fatetur, tremens terra testatur. In hoc altum disputationis Ecclesia a Petro ducitur; ut videat hinc resurgentem Dei Filium, inde Spiritum sanctum profluentem.

72. Quæ sunt autem apostolorum quæ laxari jubentur retia, nisi verborum complexiones, et quasi quidam orationis sinus, et disputationum recessus qui eos quos cœperint, non amittant? Et bene apostolica instrumenta piscandi retia sunt, quæ non captos perimunt, sed reservant, et de profundo ad lumen extrahunt : fluctuantes de infimis ad superna traducunt.

73. Est et aliud apostolicum piscandi genus, quo genere solum Petrum piscari Dominus jubet dicens : *Mitte hamum, et eum piscem qui primus adscenderit, tolle.* Magnum quidem est et spiritale documentum, quod christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subjecti; ne quis constitutionem regis terreni putet esse solvendam. Si enim censum Dei Filius solvit, quis tu tantus es, qui non putes esse solvendum? Et ille censum solvit qui nihil possidebat : tu autem qui sæculi sequeris lucrum, cur sæculi obsequium non recognoscas? Cur te supra sæculum quadam animi arrogantia feres, cum sæculo sis misera cupiditate subjectus.

74. Penditur igitur didrachma, quod erat pretium nostræ redemtionis et corporis, in Lege promissum, in Evangelio persolutum, non otiose in ore

piscis inventum : *Ex ore enim tuo justificaberis*. Etenim pretium immortalitatis est nobis nostra confessio; quia sicut scriptum est: *Ore confessio fit ad salutem*.

75. Et fortasse primus hic piscis primus est martyr, in ore habens didrachma, hoc est, pretium census. Didrachma nostrum Christus est. Habebat igitur primus ille martyr, Stephanus scilicet, in ore thesaurum, cum Christum in passione loqueretur. Sed revertamur ad propositum locum, et discamus apostolicam humilitatem.

V. 5. Præceptor, *inquit*, per totam noctem laborantes nihil cepimus : sed in verbo tuo laxabo retia.

76. Et ego, Domine, scio quia nox mihi est, quando non imperas. Nemo adhuc nomen suum dedit, adhuc noctem habeo*. Misi jaculum vocis per Epiphania, et adhuc nihil cepi. Misi per diem, exspecto ut jubeas : in verbo tuo laxabo retia. O vacua præsumtio, o humilitas fructuosa! Qui nihil antea ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piscium multitudinem. Non hoc humanæ facundiæ opus, sed supernæ vocationis est munus. Cedunt disputationes hominum : fide sua plebs credit.

77. Rumpuntur retia (v. 6 et 7), nec labitur piscis. Vocantur ad adjumentum socii, qui erant in alia navi. Quæ est illa alia navis, nisi forte Judæa, ex qua Johannes et Jacobus eliguntur? *Facta est* enim *Judæa sanctificatio ejus*. Hi igitur de Synagoga ad navem Petri, hoc est, ad Ecclesiam convenerunt; ut implerent ambas naviculas. Omnes enim in nomine Jesu genu flectunt, sive Judæus, sive Græcus : *Omnia et in omnibus Christus*. Sed mihi cumulus iste suspectus est, ne plenitudine sui naves pene mergantur; oportet enim et hæreses esse, ut probentur boni.

78. Possumus tamen et aliam Ecclesiam intelligere, navem alterius; ab una enim plures Ecclesiæ derivantur. Ecce alia sollicitudo Petri, cui sua jam præda suspecta est. Sed novit perfectus quemadmodum servare possit reconditos, qui scit quemadmodum capere possit dispersos. Quos in verbo capit, Verbo credit : negat suam prædam, negat suum munus.

V. 8. Exi, *inquit*, a me, Domine; quia homo peccator sum.

79. Admirabatur enim dona divina : et quo plus meruerat, hoc præsumebat minus. Dic et tu : *Exi a me, Domine; quia homo peccator sum*; ut respondeat tibi Dominus : *Noli timere*. Indulgenti Domino peccatum fatere. Noli timere etiam quæ tua sunt Domino deferre; quia quæ sua sunt nobis ille concessit. Nescit invidere, nescit eripere, nescit auferre. Vides quam bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus; ut vivificandi habeant potestatem.

* Quod dicit S. Præsul jaculum (est id retis genus a jaciendo dictum) abs se per epiphaphania festa missum fuisse, indicat instituisse se non baptizatis, ut nomen in album catechumenorum referri postularent. Et hinc non male conjicias illos bis nomen suum dedisse : 1° cum catechumeni fierent; 2° et solemnius cum inter competentes describerentur. Inde etiam rursus colligere est hunc sermonem circiter sacræ quadragesimæ initio esse pronuntiatum.

FINIS TOMI SECUNDI.

INDEX TOMI SECUNDI.

FINIS INDICIS TOMI SECUNDI.